Claudius Mas emit Barcinone
1565

Nº 1
2.27

Claudius Mas bonarũ Artiũ studiosus
hæc scribebat Domj suæ 12º Kalendis
nouebris 1565

Emptus fuit 24 ß.

BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
GRANADA
Sala: A
Estante: 20
Numero: 11

Biblioteca Universitaria
A
26
2.18

2 400 40 Safta MADE IN

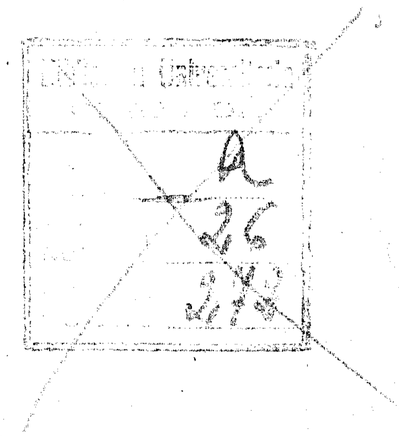

Del Col.º de la Comp.ª de Thuy. de Granada

B.E.
M.º de Retorica
R-9993 B.E.

TERENTIVS,

In quem triplex edita est P. Antesignani Rapistagnensis Commentatio.

PRIMVM EXEMPLAR

Commentariolum est ex omni interpretationũ genere: in quo affixi sunt ad singula vocabula hyperdisyllaba ACCENTVS, appositæ que ad singulos versus DIMENSIONES, & multiplicia, copiosáque ad omnes Comœdias singulásque Scenas ARGVMENTA, variæ insuper ANNOTATIONES, & exactæ CASTIGATIONES.

SECVNDVM EXEMPLAR

Præter singula contenta in primo, omnium ferè, quotquot sunt qui in Terentium aliquid ediderunt, COMMENTARIOS, EXPOSITIONES, ANNOTATIONESque complectitur.

TERTIVM EXEMPLAR

Ex omnium Interpretum Commentariis compẽdiosam expositionem, omnéque primi exemplaris argumẽtum, Gallicam prætereà TRANSLATIONEM ad verbum in tres priores Comœdias (in quo vno Galliæ pueris præcipuè inseruitum est:) tum etiam huius Authoris peculiares ANNOTATIONES, pleniorésque INTERPRETATIONES continet.

Horum omnium ratio in Præfatione reddita est.

EDITIO SECVNDI EXEMPL.

No anade nada el Exp. de 1707.

Por comision de los s.es inquisidores Corregi este libro conforme al expurgat.º del año de. 1632. en granada 27. de Mayo. 1632.
Al.º de medrano

LVGDVNI.
Apud Mathiam Bonhome, sub Claua Aurea.
M. D. LX.
Cum Priuilegio Regis ad Decennium.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA DE GRANADA

BREVE PRIVILEGII.

NE QVIS HANC TRIPLICEM P. ANTESIGNANI IN TERENTIVM COMMENTATIONEM INTRA DECENNIVM, A DIE FINITAE IMPRESSIONIS ANNORVM REPVTATIONE FACTA, IN GALLIA IMPRIMAT, AVT ALIBI IMPRESSA DISTRAHAT PRAETER MATHIAM BONHOME, PRINCIPALI RESCRIPTO CONTINETVR. EX QVO ET ILLVD SIGNIFICATVR, EOS QVI CONTRA FECERINT, IN EA CAVSSA FVTVROS, ATQVE SI ILLI NOMINATIM HAC DE RE CERTIORES FACTI ESSENT. RESCRIPTVM PARISIIS. V. ID. AVG. DATVM. SVBSCRIBENTE ROBILLART, ANNO DOMINI M. D. LVI.

ELENCHVS INTERPRETVM

qui ex professo accuratè & eruditè in has Comœdias scripserunt: è quibus ferè composita est triplex hæc nostra Commentatio.

Literis oppositis designantur.

Mu. M. Antonii Mureti Correctiones, Annotationes, & Argumenta in singulas Comœdias.

P. Pauli Malleoli Argumenta in singulas Scenas.

H. [illegible]

E. D. Erasmi Roterodami Annotationes in genera carminum, & idiomata personarum.

Go. Antonij Goueani Epistola, ad Guillielmum Bellaium Langeum Taurini Proregem de Castigatione harum Comœdiarum. Eiusdem de [illegible] Terentianis, necnon de ludis, Megalensibus, ac aliæ quædam perpulchræ Annotationes.

S. Iulij Cæsaris Scaligeri liber de Comicis dimensionibus.

F. L. Victoris Fausti de Comœdia libellus.

Bemb. P. Bembi Castigationes in aliquot loca Terentij.

D. Aelij Donati, aliorúmque veterum Grammaticorum in easdem, qui extant Commentarij.

C. Ioannis Calphurnij Brixensis in Heautontimorumenon doctissima interpretatio.

B. [illegible]

L. Barptolomæi Latomi in singulas Scenas Argumenta, Ordo & distinctio partium fabulæ, vocum quarundam & locorum difficilium explicatio, Loci Argumentorum & amplificationum principales, Schemata passim & ornamenta orationis.

M. Petri Marsi Commentaria in omnes fabulas.

R. Ioannis Riuij Attendorienſis Castigationes ex plurimis Terentij locis, adiecta quorundam obiter explicatione. Eiusdem in Andriam pulcherrimæ Annotationes, quæ maximè ad hominum mores facere videntur.

Do. [illegible]

G. Henrici Loriti Glareani Heluetij, de metris Comicis, & in carmina Terentij per omnes eius Comœdias iudicium.

V. [illegible]

P. ANTESIGNANVS RAPISTAGNENSIS ANTONIO, THEOPHILO, ET IOANNI SARAEIS FRATRIBVS S. D.

PLERIQVE & prisci & recentiores haud vulgaris literaturæ viri multam ac bonam operam in Terentianos versus contulerunt, vt eorum numeros, quibus sine dubio astringuntur, ad certam exactámque Comicorũ Poëmatũ rationem exquirerẽt. Verùm pueri nouitij, ad quos maximè huius laboris fructus pertinebat, vix vllũ ex accuratis & meditatis istorũ cõmentationibus emolumẽtũ percipere potuerunt. Vidẽtur enim viri illi graues incubuisse in eam curã & cogitationẽ, quæ sibi summã dignitatẽ & gloriã esset allatura. itaque ardua tãtùm & obscuriora interpretãdo explanasse cõtenti, minutiora cætera, quorum doctrina & tractatio præcedere, vel certè cõiungi debuerat, leuiter attigerunt: vt adolescẽtuli qui his studiis initiãtur, se ad cognitionẽ huius rei, quã ex cõmuni quadam hominum opinione reconditissimam arbitrantur, desperent posse peruenire. Vt igitur eos ab huiusmodi desperatione ad spem reuocarem, ad minima ista me demittere non recusaui. neque enim hìc difficilia tantùm enodauimus, sed ne vnã quidem totius Terentij syllabam reliquimus intactã, quam ad vnguem non excusserimus, ídque absque vlla verborum pompa aut magnificentia sed nudis literarum notis, & methodo quàm potuimus breuissima & facillima. Doctrinæ opinionem affectent alij: ego pro mea virili parte me puerorum & formãdis & promouendis studiis omnem meam operã addixisse apertè & ingenuè fateor. Vestris verò, SARAEI pueruli, auspicijs potissimùm, hunc nostrum eorum gratia in

Terentij Comœdias ſuſceptum laborem in publicum prodire volui: quòd ob mirificam ingenij & probitatis indolem (qua plenè iam & patris variam eruditionem, ſpectatósque & probatos eius mores repræſentatis, & æquales veſtros omnes facilè ſuperatis) ob animúmque veſtrum in me propenſiorem, digni maximè atque idonei videbamini, qui noſtra & à maleuolorum morſu fortiter & induſtriè tutari poſſetis, & eadē bonis quamplurimis probare haud aſpernaremini.

SED iam veniamus ad explanationem notarum, quibus tota ferè noſtra hæc Cōmentatio continetur.

Explanatio notarum, quibus dimenſio Terentianorum verſuum deſignata eſt.

⏑ ſyllabam breuem, – longam demonſtrat:

Pedes verò quibus Terentiani verſus dimetiuntur

- Diſyllabi
  - Iambus ⏑ –
  - Trocheus – ⏑
  - Pyrrhichius ⏑ ⏑
  - Spondeus – –
- Triſyllabi
  - Brachyſyllabus ⏑ ⏑ ⏑
  - Dactylus – ⏑ ⏑
  - Anapeſtus ⏑ ⏑ –
  - Creticus – ⏑ –
  - Amphibrachus ⏑ – ⏑
  - Bacchius ⏑ – –
- Tetraſylabus Proceleuſmaticus ⏑ ⏑ ⏑ ⏑

deſignantur ſequentibus literis

i t p ſ b d a x æ 6 a

Comicorũ verſuum ſpecies.

Verſus autem hîc Iambici aut Trochaici ſunt omnes: atque vtrique aut Monometri, aut Dimetri, aut Trimetri, aut Tetrametri: & rurſus aut Acatalectici, aut Catalectici, aut Brachycatalectici, aut Hypercatalectici. Iambici ab Iambo pede, & Trochaici à Trochæo nomen habent.

Quo pacto dignoſcantur verſus Iambici, Trochaici.

Iambici igitur ſunt in quorum ſedem aliquam Iambus, aut in vltimam pro Iambo Pyrrhichius ingreditur: Trochaici, in quibus datur Trochæo locus.

Iãbici & Trochaici. Monometri, Dimetri,

Iambici ſiue Trochaici Monometri ſunt qui vna menſura, hoc eſt, pedibus duobus conſtant: Dimetri qui menſuris duabus, & pedibus quatuor:

Trimetri ſiue Senarij.

Trimetri qui menſuris tribus, ac pedibus ſex, vnde & Senarii dicti ſunt:

Tetrametri ſiue Quadrati aut Octonarij.

Tetrametri ſiue Quadrati qui menſuris quatuor, octo verò pedibus, vnde & Octonarij à Latinis nominantur.

Iambici & Trochaici

Monometri, Dimetri, Trimetri & Tetrametri in quibus nihil abund

bundat, neque deſyderatur quicquam, Acatalectici nuncupantur: Catalectici qui ſyllaba vna breuiores, & Brachycatalectici qui duabus: Hypercatalectici verò in quibus aliquid redundat.

Acatalectici, Catalectici, Brachycatalectici, Hypercatalectici.

E' Iambicis in vſu ſunt maximo apud Terentium Trimetri ſiue Senarij Acatalectici, & Tetrametri ſiue Octonarij tum Acatalectici tum Catalectici: in rariori Dimetri Acatalectici & Trimetri Catalectici.

Iambici vſitati.

Iãbici rariores.

E' Trochaicis vſitatiores ſunt Tetrametri Catalectici: minùs vſitati Dimetri Catalectici & Trimetri item Catalectici. Reliquorum generum exempla non niſi rariſsima apud hunc Authorem inueniuntur.

Trochaici vſitatiores.

Minùs vſitati.

Iambici & Trochaici rariſsimi.

Iambici Trochæum non ferunt, neque Pyrrhichiũ niſi loco vltimo: at Trochaici neque Iãbũ, neque Pyrrhichiũ.

Qui pedes, Iãbicos & Trochaicos ingrediantur, & qui non.

Quatuor pedes Brachyſyllabũ, Spondeum, Dactylũ & Anapæſtũ tam Iambici quàm Trochaici quauis ſede recipiunt, præterquã vltima ſi Acatalectici, & penultima ſi Catalectici fuerint: quibus in locis Iambici Iambũ, & Trochaici Trochæum propriè requirunt.

Qui ſit pes Acatalecticorũ vltimus: & qui Catalecticorum penultimus.

tamen in Catalecticorũ regione penultima Brachyſyllabus & nonnũquã Dactylus pro Trochæo collocantur: atque pro Iãbo quiuis pes, cui in cæteris Iambicorũ ſedibus daretur locus. in vltima verò Catalecticorum ſede pro Iambo in Iambicis, & pro Trocheo in Trochaicis ponitur ſemipes, hoc eſt, prima pedis illius ſyllaba: nempe breuis pro Iambo, & pro Trochæo longa. ſed cùm cuiuſuis verſus vltima ſit anceps, pro priore Iambi, longa: & contrà, breuis pro prima Trochæi collocatur. Pyrrhichius etiam in Iambicis Acatalecticis pro Iambo vltimum locum occupat: at alibi nuſquam viſitur. Proceleuſmaticus rarò ſeſe offert: ei tamen nullo refragante datur locus & in Iambicis & in Trochaicis. Creticos, Amphibrachos, & Bacchios quidam omnino reſpuunt: illos alij ægrè quidem admittunt: ſed eos prorſus reiiciendos nequaquam cẽſent.

Qui pedes ægrè Comicos verſus ingrediantur.

Nos vbique ferè quo pacto & horum & illorũ opinio defendi poſſet indicauimus, vni verſui duos dimenſionis modos aſsignãtes ad eum vſque locũ qui diſsẽſionis eſſet terminus: ſæpe etiam ad rem ipſam pleniùs explanãdam breuiſsimis ſcholijs adhi-

Gemina dimenſio eiuſdem verſus appoſita.

bitis. Ac primus quidē modus, q̃ tres hos pedes recipit, planus, ſimplex, expeditus & euidēs eſt. nō enim nouit inſolitas & aſperas illas Diæreſes, Synęreſes, & crebras literarū Eliſiones, quæ poſteriore dimēſionis ratione ijs ſunt perſcrutādę: qui nulla nō diuerticula, quoſuis anfractus, & omnia ſuffugia quęrūt, quò mōſtra illa (vt ipſi loquūtur) exterorū pedum poſſint euitare. Præcipua effugia cōſiſtunt in Diæreſibus, Synæreſibus, & Eliſionibus. Diæreſi vnā ſyllabam in duas diuidūt: nos hāc duobus in apice pūctis appoſitis deſignauimus: vt, *cui, dein, dii, diis, iam:* cùm è mono ſyllabis fiūt diſyllaba: *cuiquā, deinde, proinde,* cùm è diſyllabis triſyllaba iudicātur. Synæreſi duas ſyllabas in vnā cōtrahunt, quā hac nota ' priori vocali ſuperpoſita indicatā volumus. Illa igitur & ſequens vocalis, quæ in alijs poëtis atq; in hoc iuxta primū dimēſionis modū duas efficerent ſyllabas, in vnā coëunt, cùm alterā ſcanſionis ratione, quę exteros illos pedes nō recipit, intuebimur: vtī vocabulis ſequētibus, *abĕo, abĕat, redĕam, redĕat, adĕo, ăhu, ăis, ăit, ăĭn', ăiebas, alĭenus, alĭis, alĭo, audĭo, audĭat: Circuitĭone, cœmiſſe, commĕare, cōfitĕor, conſilĭi* (idē iudiciū de reliquis genitiuis ſingularibus, & nominatiuis pluralibus in *ij:* vt, *negotĭi, gaudĭi, pretĭi, Cetarĭi, Lanĭi.* quidam malunt legere *cōſili, negoti, gaudi, preti*) *cŭius, cupĭo: Dĕambulatum, dĕæ, dĕorum, dĕum, dĕum, dĕos, Dĕmea, denŭo, diſpĕdĭo, dĭu, dĭutius, Dorĭo, dŭarum, dŭas, dŭos: Ĕa,* & in cæteris caſibus, *ĕius, ĕiuſmodi, ĕum, ĕundem, ĕam, ĕa, ĕodem, ĕam, ĕorum, ĕis, èò* aduerbiū, *ĕho, eripŭit, etĭam: Fĭant, fĭet, fortunatĭor, fŭit, fŭerunt, fŭere fŭiſſe: Grādĭuſcula, gratĭa, gaudĕant: Hegĭoni, hŭius, hŭiuſmodi: Ilignĕis, illĭus, indŭit, iniurĭa, intrŏire* (quaſi duæ eſſent dictiones, *intrò ire: intrŏibas,* quaſi *intrò ibas:* ſic in *antĕhac, poſtĕa, quŏad,* quaſi *antè hac, poſt ea, quo ad. Me ipſum* & *te ipſum* pro duabus dictionibus ſumit ſemper Terentius: ideò *e* ſemper eliditur in *me* & *te*) *istĭus: Liberĭus: Manĕo, mĕus, mĕa, mĕum* per omnes caſus (ſic *tŭus, tŭa, tŭū,* & *sŭus, sŭa, sŭum*) *mĭhi,* (alij malunt legere *mî.* ſic *nil, non nil* pro *nĭhil, nonnĭhil*) *miſericordĭa: Neceſſarĭo, nuntĭare, nuptĭæ, nuptĭis: Omnĭa* (ſunt qui in hoc nomine primam ancipitem eſſe

Diæreſis quid, & qua nota ſuerit deſignata.

Synæreſis & eius nota.

eſſe velint. nam ab *ὁμῶς*, deductum volunt:) *Patrŭum, perdĭunt, perdŭint, Phanĭum, Phormĭo, Phormĭonem, prĭor, prĭoreis, prĭus, Pſaltrĭa, pŭer: Rĕi: Scio ſcĭas, ſcĭens, neſcĭebam, ſcĭebat, ſeruĭebas,* (quidam legunt *ſcibam, neſcibā, ſeruibas*) *ſolĭus, ſomnĭum, ſuccenſĕam, ſumptŭoſa: Timĕo: Vĭa, vidŭa, vſpĭam.* Hęc ferè ſunt quæ contrahere coguntur ij, qui Creticos, Bacchios, & Amphibrachos in Terentianos verſus non admittunt. Crebris etiam vtuntur Eliſionibus, quibus literā vnā tollunt è dictionis initio, vel medio, vel fine: aut etiā è calce duas. Id apoſtrophi nota ' quæ literę reiiciēdę admoueatur, placuit indicare: tamē cùm literæ *n* applicatur non abiiciendā ſed abiectā innuit: vt, *adeón', aín', vidén',* pro *adeóne, aísne, vidésne:* vbi & hoc obiter monendum, vocalē præcedentē, breuē hac interrogationis nota fieri, etiam ſi natura produceretur: quidā ancipitem eſſe arbitrātur. E' principio tollitur *v,* vt in dictiōibus ſequētibus *vĕrebamini, vĕrò, vĕrum, v'crus, vix, vŏlūtato, vŏluptas, vŏs,* quas vt exteris illis pedibus locum nullū præbeat, ita efferūt, *erebamini, ero, erus,* &c. in *voluptas* tamen poteſt *u* ante *pt,* vt ante mutam cum liquida Græcorum more correptum cenſeri. E' medio eliduntur *a, u* vocale & conſonum, *l, ſ* & *t: a,* vt *pārare,* quaſi *prare: u* vocale, vt *diſcipŭli, ſeclŭlum, periclŭlum* per omnes caſus (ſunt qui malint legere *diſcipli, ſeclum, periclum, pericli, periclo* &c.) *poſtŭlo, poſtŭlare,* quaſi dicas *poſtlo, poſtlare: u* conſonum, vt *adiuuĕrit, diuĭtias, enimvĕro, inuĕniet, inuĭdia, ſubvĕnite,* quaſi legas *adiuĕrit, diĭtias* (vel vt alij malunt *ditias*) *enimero, ineniet, inidia, ſubenite. l* deperditur ſæpe in pronomine *illĕ, illa, illud* per omnes caſus, *illĭc, illŭc:* tum *i* corripitur, *ile, ila, ilud,* &c. vt & nonnulli etiam legunt. in *paullŭlum* eliduntur *l* & *u,* vt legatur *paulum:* quod & alij alterius loco reponunt. *ſ* abijcitur in *huiŭs' modi* & *eiŭs' modi,* vt antepenultima corripiatur. In *iſtĕ, iſta, iſt'ud* & reliquis caſibus, *iſt'uc, iſtĭc, iſt'æc, iſtŏrſum,* quidam *ſ,* alij *t* malunt elidere, vt *i* breue cenſeatur. In fine dictionum ſæpe abſumuntur *d* & *s* ante quaſuis literas: ſed ante conſonantes ipſæ ſolæ: ante vocales verò, non ſolùm ipſæ, ſed vocalis illas præcedens. atque hæc ferè

Eliſiones, & earum nota.

Notio.

sunt in quibus absorbetur *d*, *ad'* (& in composito *ad'-sum*) *apud'*, *id'*, *quid'* (maximè ante pronomen *iste*, *istic*, *istud*) *quod'*, *sed'*. *s* in terminationibus *as*, *es*, *os*, excludendum non offendi, nisi in *dies'*, *narras'*, *res'*, & *taces'*. in *is* parcè, idque dū breue est, veluti in nominatiuo, *anguis'*, *mensis'*, *pestis'*, *is'* cùm est pronomē: in genitiuo, vt *adolescentis'*, *venustatis' que*: in verbis, vt *agis'*, *credis'*, *dicis'*, *obtundis'*. In *magis'*, & *satis'* passim absorbetur *s*: sunt tamen qui in illis locis malint legere *mage*, & *sat*. In dictionibus in *us* breue desinentibus elisionē admittunt etiam ij qui Creticis Bacchijs, & Amphibrachis vtūtur: vt in *opus'*, *herus'*, *stolidus'*, *ipsus'*, *dehoniatus'*, *eius' huius'*, *quibus'*, *sumus'*, aliísque innumeris. qui pedes illos reijciunt, *us* productū etiam interimunt, vt in *rus'*. audent etiā elidere *b* in *ob'*: *l* in *simul'*: *m* ante cōsonātes in *quidem'* & *enim'*: atque *t* in *erit'*, *excessit'*, *facit'*, *liceret'*, *occidit'*, *oportet'*, *studet'*, & similibus. sic in *quot'* & *vt'*. Sed de Diæresi, Synæresi, & Elisione hactenus. Illud & hoc loco monendū, apud hūc Authorē passim inueniri vocales finales non elisas (quod hac nota " expressimus) ante alias vocales: idque in vno atque eodem versu: & contrà, in versibus diuersis vocalem finalem prioris à vocali sequentis absorberi: & rursus primam secundi versus ad finem prioris pertinere. idem iudicium de dictionibus in *m* desinentibus, cùm sequitur vocabulum à vocali incipiens. Cæterùm vocales illæ finales non elisæ, quæ natura aut diphthongo producerentur, hîc ferè corripiuntur: interdum tamen inuariatæ manent, & maximè ante *h*, quod hîc sæpe ita plenam vim habet consonantis, vt præcedens breuis in *m* vel aliam consonam desinens positu longa censeatur. Horum omnium exempla huc congerere superuacaneum esse duximus, cùm nusquam lectori non sint obuia futura, in quancunquè huius libri paginam oculos conuerterit. Illum itaque his principiis & præceptionibus instructum eò dimittam, modò & illud addiderim, nos vni versui geminam dimensionem apposuisse, non solùm vbi incidit disceptatio ob alienos illos pedes, sed etiam in versibus ambiguis: cùm scilicet idem versus simul & in Iam

Vocalis finalis ante vocalē non elisa: & eius nota.

Duorum versuum colligatio.

m finale ante vocalem.

h vim habens consonantis.

Gemina dimēsio in versibus ambiguis.

in Iambici Acatalectici, & in Trochaici Catalectici numeros venire poterat. Sunt & alia ratione versus ambigui, præcipuè Tetrametri Catalectici: in quorum sede septima ponitur Brachysyllabus, in alijs verò regionibus nullus consistit Iambus, neque etiam Trochæus: vt actus. 2. Andrię, penultimo scenæ, 2. versu,

Catalectici Iambo & Trocheo destituti, quādo Iābici & quando Trochaici sint iudicandi.

Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. c. *bene mones.*

hic versus regione prima tertia & septima Brachysyllabū habet: secūda Dactylū: quarta, quinta, & sexta, spondeum: vltima syllabam longam, quę versum illum Catalecticum esse demōstrat. Sed ambigere quispiam meritò posit, Iambicúsne, an Trochaicus censeri debeat: cùm ibi nullus sit Iābus qui Iābicū, neque Trochæus, qui Trochaicū posit indicare. Iudicium igitur aliūde petendū est: nēpe à vicinis versibus, qui Trochaici sunt omnes: quo circa & hic Trochaicus est iudicādus. quanuis enim Iābici & Trochaici sæpe inueniātur intermisti: hoc tamē est ita tēperandum, vt quò plures eiusdē generis in vnū digerere queamus, id omnino conemur. neque verò huius rei gratia, vel etiā ob alias quascūque Comicorū versuū leges, eorū diligentiā imitandā existimo, qui etiam cōtra omniū probatorum & receptorum codicum testimonia nihil non in Terentio sibi licere inuertere autumant, modò versum ad vnguem suis numeris constare demonstrent: in quorum tamen obseruatione ipse Terentius de industria negligens fuisse perspicitur. Nos Terentio numeros, non Terentium numeris astringendum arbitramur. quapropter nihil vnquam ob metri rationem immutauimus in contextu: nisi duo, aut plura eáque fide digna in idem consentirent exemplaria: lectionis tamen varietatē vbique ferè ad marginem apposuimus: vnà cum literis & notis, quæ diuersam indicēt dimensionem ab ea: quam receptiori & in contextu positæ lectioni assignauimus. (Valete Saræi, eximia spe adolescentuli. Lugd. Idib. Aug. 1556.)

Quo consilio triplici forma Terētius vno atque eodem tempore hac nostrā secunda editione fuerit in lucem emissus.

HAC autem editione vbi huiusmodi lectionis varietatem è nuda probatiorum exemplarium collatione collegeramus, id literis *Al.* aut *Ali.* quæ aliàs sic legi indicent, denotauimus. verūm codices ab Aldo

Manutio, & nunc nuperà Mureto Venetiis ſumma cura emendati, maioris apud nos fuerunt authoritatis: quos circa illos literis *Ald.* & *Mu.* deſignauimus. At vbi idoneum diuerſæ lectionis habebamus authorem: qui ita legendũ ſuis ſcriptis teſtatũ reliquiſſet, illũ vna aut altera litera cõpendii gratia deſignãtes protulimus: veluti in ſecũda pagina eſt demõſtratũ. adduximus tamẽ non paucas tum Caſtigationes tum Annotationes è variis diuerſorũ aliorũ authorũ libris, qui ex profeſſo nõ ſunt Terentiũ cõmentati: vt ij, qui ea pagina enumerantur: ſed in his citandis integrũ ipſorum nomẽ præponitur. Cùm verò (vt ſæpe fit) horũ aut illorum adducta lectio numeros à metrica Comicorum verſuum ratione tollit: aut ita interturbat, vt præter literas pedum indices quippiã aliud è noſtro fuerit addendum quò id excuteremus, literam ^ quæ Anteſignanum indicet, appoſuimus. Annotationes autem & Argumenta ex omnibus iiſdem Authoribus ea ratione collegimus, & vnà cum verſuum dimenſionibus, diſtinctionibus, caſtigationibus, ac lectionum varietate ad ſex Terentii Comœdias appoſuimus, vt quauis enchiridii formã non excedant, iuſtorũ tamẽ in eaſdẽ Cõmentariorũ vicem facilè præſtent. Argumẽta enim nõ ſolùm Comœdiarũ, Actuũ, & ſingularũ Scenarum occaſionẽ, & œconomiã, orationísque diſpoſitionẽ ac diſtributionẽ, necnon partiũ fabulæ ordinẽ & diſtinctionem planiſsimè demonſtrant, atque rerum ſummã complectuntur: ſed etiam quid ex his, quod ad formandos hominũ mores faciat, depromere debeant ſtudioſi adoleſcentes ob oculos apertiſsimè proponunt.

Argumenta.

Annotationes.

Annotationes verò & vocũ nõ paucarũ, & multorum difficilium Poëtæ nodorum explicationem continent, & artificium oſtendunt oratorium, notatis vbique ferè principalibus argumentorum & amplificationum locis: & verborum tropis, orationúmque figuris & ornamentis paſsim demõſtratis.

Maiora Commentaria.

At quoniã non pauci fortaſsis erunt, quibus animũ hæc cõpẽdia nõ abundè expleãt: in eis vno hoc atque eodem tempore perfectos omni ratione Cõmentarios offerimus: in quibus nihil omnino deſyderent (ſicuti neque

neque in argumentis) quod ab ijſdẽ & alijs nõ paucis Authoribus è Terẽtij Comœdijs fuerit enarratũ. Nec verò longiori nũc retardabuntur diſquiſitione in euoluendis eorũ Cõmẽtationibus, quę hactenus ſeparatim excuſæ diuerſis voluminibus, aut diſsitis eiuſdem libri partibus continebantur. illas enim in ſingulis paginis vnà cum Authoris dictione eo ordine diſpoſuimus, vt per arithmeticas numerorum notas ſibi reſpondentes, vno intuitu lector ſtatim videat quid eorum quiſque in quenlibet verſum ea pagina comprehẽſum dixerit.

Libelli de Comicis verſibus.

Cæterum etſi priori huius Præfationis parte, de metrica Terẽtianorũ verſuũ ratione ita diſſeruimus, vt, ſi cum dimenſione quã ad vnũquodque carmen appoſuimus, cõferatur, neceſſariũ nihil in ea deſyderari poſſit: quia tamẽ id quàm breuiſsimè fieri potuit, præſtitimus (ne videlicet egrederemur extra certos enchiridij fines, quos nobis in edendo minori forma Terentio conſtitueramus) rati ſumus non defuturos, qui breuitati, quę obſcuritatis eſt mater, nos plus æquo ſtuduiſſe quererẽtur. quocirca & ante ſingulas Scenas genera verſuum, quibus cõſtant, ſummatim particulatimque expreſsimus: & in eo Terentio quem cum amplioribus Commẽtariis emittimus, libellos de ea re doctè & peritè ab Eraſmo, Riuio, Scaligero, Goueano & Glareano ſcriptos huic epiſtolæ ſubiiciendos curauimus.

Interpretationes Gallicæ cum Annotationibus.

Satiſfacturi præterea Galliæ pueris latinitatis rudibus, qui ipſius diſcendæ ſtudio Terentij Comœdias circunferunt, necdũ tamen in ea tantos fecerũt progreſſus, vt vel hos doctorũ virorũ Cõmẽtarios nedũ ipſas Comœdias ipſi per ſe poſsint intelligere: maiorũ illorũ Commentariorum loco (in quibus difficiliora duntaxat ab interpretibus delibantur potiùs ferè quàm explicantur: quin & multa non ita facilia ab illis omnibus intacta, ne dicã diſsimulãter prætermiſſa, quaſi per ſe ſatis forẽt nota, etiã num remãſerunt) Gallicas & ad eorũ captũ accõmodatas interpretationes ad tres priores Comœdias appoſuimus. Vt autem minori negotio voti cõpotes eſſent, faciliúsque linguæ Latinæ notitiã aſſequerẽtur, in eis edẽdis hæc nobis prima cura fuit, vt ſentẽtia vbique integra manente, verba verbis ita red-

derẽtur,vt eorũ ſingulorũ vis & etymologia ſeu verilo quiũ quàm appoſitè & quoad eius fieri poſſet,exprime retur. At quia operoſum nimis,imò,ex quorumuis doctorum iudicio,fieri non poteſt,quin,ſi hoc ipſum coneris,ea quæ in authore quẽ trãſfers,apparebat vis affectuũ,gratia figurarũ,lepor,venuſtas, cõcinnitas,dignitas,& acumẽ plerũque depereãt,tótque orationis lumina & virtutes extinguãtur:Gallicæ huic ad verbũ trãſlationi alias interpretatiões,vbi res id viſa eſt expetere annexuimus:in quibus nonnũquã minori verborũ cura adhibita,ſentẽtiã germanúmque ſenſum liberiùs ac diligẽtiùs expreſsimus.aliquãdo etiã his breues Annotationes inſeruimus:quę quò debeãt referri,Alphabeti literis interſe reſpõdẽtibus eſt indicatũ. Eorũ enim verborũ quę in cõtinuata illa ad verbũ trãſlatione,aliqua concluduntur Alphabeti litera paululũ ſupra reliquos eiuſdẽ lineę characteres extãte:atque hac nota. ‖ paulò pòſt ſubſequẽte,innuitur plenior diuerſáve interpretatio:aut quædã annotatio,querẽda in colũna oppoſita minutioribus characteribus excuſa,qua parte eadẽ litera & in margine,& in linea cęteris paulò eminentior apparet. Quæ verò his notis ☞ cõprehẽduntur,in Latino exẽplari nõ continẽtur quidẽ:ſed ex vtriuſque linguæ proprietate,in Gallicis ſupplenda eſſe,facilè quiuis aſſequetur.

Alphabeti litera cæteris eminentiores, & nota ‖.

Notę ☞.

QVOD autem ad accentuũ appoſitionẽ attinet, idẽ nũc dicendũ quod & in priori editione. Eadẽ enim in vtraque fuit cõſilij noſtri ratio. Terentij Comœdias,proborũ ſanè,& doctorũ cõſenſu in omnibus ferè ſcholis proponi videbã ediſcẽdas puerulis,ad eorum os tenerũ ad linguã Latinã informandã.hîc verò iudicatu difficile,pueríne magis,an eorum pædagogi torqueãtur:Hi dũ ſingularũ dictionũ hyperdiſyllabarũ tonum clamore ſummo,cũ maxima moleſtia balbutientibus,& diuerſum à vernacula lingua tonũ dediſcere nõ valẽtibus,ſexcẽties coguntur inculcare:illi verò quòd permoleſtè ferãt aures ſibi reddi ſurdas clamoſis his ac odioſis rei eiuſdẽ repetitionibus. Vt igitur labore hoc vtroſque leuaremus,accẽtus hyperdiſyllabis harũ Comœdiarũ dictiõibus appoſuimus:diſyllabis & monoſylla

ſyllabis non itẽ.nam de harũ tono dubitari non poteſt: illæ accentũ priori ſyllabæ ſemper,habent annexũ,niſi in iis quæ differẽtię cauſa vltimã acuunt:*vt doctè* aduerbium,vt differat à vocatiuo *docte*.harũ acutus mutuatur in grauẽ,niſi cùm vltimũ in clauſula locũ occupãt. idem iudiciũ in hyperdiſyllabis,vt *maxime* nomen,& *maximè* aduerbiũ.ſed pauci ſunt hodie qui hoc diſcrimen obſeruent in voce.eodẽ enim modo proferũt *doctè* aduerbiũ & *docte* nomen,*maximè* & *maxime*.ideò prẽter accentũ illũ quo vltima differẽtiæ gratia afficitur, natiuũ quoque in hyperdiſyllabis vocabulis appoſuimus,*máximè*, & in fine periodi aut clauſulæ,*máximé*. Nam dictiones polliſyllabæ, quarum penultima breuis eſt aut anceps, antepenultimam acuunt. quarum verò penultima eſt longa, in ea ipſa tonum habent circunflexum quidem:ſi & ea non ſola poſitione,ſed natura producatur: & vltima ſit aut breuis, aut anceps, aut ſola poſitione producta: aliàs acutum penultima obtinebit.hinc excipiunt dictiones quaſdam cõpoſitas: quæ, non compoſitæ videantur, antepenultimam acuunt, licèt penultima producatur:vt *enímuero, quápropter, aliquando, néquando, nímirum, támetſi, déinde, périnde, próinde, alíunde, alícũde, répente, éxtemplo*, & ſimiles. Hîc illud lectorem monitũ velim, nos quoties verſus ratio alium tonum, vel aliam accentus ſedem videretur exigere, quàm naturalis vſus in aliqua dictione poſtularet, non quid verſus, ſed quid proſa oratio requireret ſpectaſſe. nam in *ténebræ, méretrix*, & ſimilibus,antepenultimam acuimus,quanuis penultima, quæ natura eſt anceps, à Poëta producatur: contrà in genitiuis in *îus, vt illîus, iſtîus*, penultimam Oratorum more circunflectimus, etiam ſi à Poëta vel corripiatur,vel omnino abſorbeatur. Adhæc in *Amâbo, Amândo*,& ſimilibus penultimam accentu circunflexo notamus,quãuis vltima quæ natura eſt anceps, in metro producatur. Nec te moueat quòd in *Amândo*,penultimam poſitione longã circunflectamus:non enim ſola poſitione, ſed & natura quoque producitur, veluti & in *Amâbo*. Iterũ valete, chariſsimi Saræi, XII. Calend.Decembr.anno ab orbe redempto .M.D.LIX.

DES. ERASMVS ROterodamus de metris.

COMICI Latini multam libertatem sibi vsurparunt in verbis, sed nemo largiùs Terentio, adeò vt apud priscos quoque fuerint qui iudicarent, in huius fabulis nullam esse carminum legem. Sed hos falli manifestum est. Rursus fuerunt qui non negarunt, ab hoc seruari metrorum leges, sed ob immodicam libertatem non esse operæpretium torqueri doctos carminum dimensione, quòd & res sit immensi laboris, nec ita multum adferat frugis. At ego ab vtroque genere dissentio. nam vt manifestius est, quam vt egeat probatione, Terentii Comœdias versibus constare: ita qui negligendam putarunt metrorum rationem, frequenter Poëtæ sermonem corruperunt, dum aliam vocem pro alia subiiciunt, quod nimiùm sæpe vsu venit scribis, in authoribus solutæ dictionis: dum addunt atque adimunt, dum verborum inuertunt ordinem. Nonnihil etiam hîc peccarunt eruditi, qui dum carminũ genera distinguunt ac dimetiuntur, parum attenti, interiecerunt verba quædam, vt explerent versus hiatum, aut resecuerunt quod videbatur superesse. Videtur autem studio factum à Terentio, vt dissimulato carmine quàm proximè accederet ad orationem solutam: quod idem affecta esse videtur Horatius in Sermonibus & Epistolis. Hinc tanta in dimetiendo difficultas, vt existimem ipsum Donatum, aut Cornutum, aut Asperum, si viuerent, in locis aliquot vel hæsuros, vel inter se dissensuros. Proinde nos quatriduanam opellam sumpsimus, vt adolescentulis aliquam huius difficultatis partem adimeremus, non quidem in omnes fabulas, sed in vnam perpetuò, & in cæteris carptim: quo ceu filo adiuti, sese faciliùs è cæteris explicent labyrinthis. Constant autem huius fabulæ his fermè metrorum generibus. Iambico trimetro, qui & Senarij dicuntur à numerò pedum. Iambico tetrametro, qui ab aliis quadrati, ab aliis Octonarii dicuntur. Monometrum ac Dimetrum raro interiicitur. In hoc genere quouis loco pro iambo ponit tribrachyn, spondæum, dactylum, anapæstum, modo totius carminis penultima syllaba sit breuis. Siquidem in hoc versu, Nullum est iam dictum, quod non dictum sit prius: omnes spodæi sunt, excepto vltimo, cuius generis & alios aliquot reperiás. Eandem libertatem sumit in Trochaicis tetrametris catalecticis, satis habens si totius carminis penultima sit breuis. Illud tamem vbique cauetur, ne vel trochæus ingrediatur Iambicum carmen, vel Iambus Trochaicum. Iambicum tetrametrum interdum in fine fraudatur vna syllaba, producta penultima, quoties Iambico dimetro acatalectico accinitur dimeter catalecticus. Veluti si, Iam lucis orto sydere, accinas, Cultor dei memento. Quanquam in hoc quoque genere vsurpatur, cum communis, de qua dictum est, Comicorum libertas, tum illa peculiaris, quòd pro penultima longa ponit interdum duas breues. Exemplum est in Actus quarti scena secunda, Iam vbi vbi erit, inuentum tibi curabo, & mecum adductum: Hic penultima producta est. Ibidem, Oraze iussit, si se ames hera, iam vt ad sese venias. Item, Hanc experiui, contigit, conueniunt mores, valeant: In his pro penultima longa ponuntur duæ breues. Hos versus etiam scazontes appellant. Est scazontis genus diminutũ: quod dimetro Iambico accinit duos trochæos, velut in Actus tertij scena secũda. Adhuc Archillis quæ adsolent: Hic dimeter est. quæque oportet: Duo sunt trochæi. Contrà in aliis additur pes legitimo numero. Interim prior carminis pars est trochaica, posterior iambica, & contrá. Admiscentur interdum & cretici, siue amphimacri, qui pes mediam habet breuem inter extremas longas: sic vt singuli versus habeant quaternos aut ternos creticos, nisi quòd hîc quoque vsurpatur libertas Comica sicut in cæteris. Exemplum est in quarti actus scena prima. Vt malis gaudeant, atque ex incommodis. Quatuor cretici sunt, nisi quòd tertius est spondeus. Ibidem, Tum impudentissima eorum oratio est: Tres habet creticos. Quãquã arbitror prius carmem vitiatum mutato dictionum ordine. Etenim si sic legas, Et tamen res cogit denegare, ibi tum eorum impudentissima oratio est: vt posterior versus excipiat synalœpham prioris, carmen probè constat. Quidam tamen malunt hîc esse trimetros Trochaicos catalecticos. Iambici trimetri facilior est dimensio, cum penthemimeris finit dictionem. Velut, Effertur, imus. Et Sic cogitabam. Difficilior cum contrá: vt, Honesta & liberali: accedo ad pedissequas: In be cæsura est. Idem efficiunt crebræ synalœphæ: vt ibi, Quæ ibi aderant, fortè vnam aspicio adolescentulam.

In tetrametris item Iambicis ac Trochaicis durior est dimensio, si prior dimeter non finiat dictionem, præsertim si non sit iambus, aut si accedat synalœphe: vt, Meum gnatum rumor est amare, id populus curat scilicet.

Prior dimeter finitur in ma, syllabam productam: & excipitur à synalœphe re id. Rursus ibidem, Qui pòst quàm audierat non datum iri, &c. Prior dimeter definit in i, admixta sænalœphe. Turbat & illud lectorem minùs exercitatũ, quòd interdũ repètè miscet Iambica cum Trochaicis, trimetra interdum & dimetra aut monometra cum tetrametris, acatalectica cum catalecticis, cretica cum iãbicis ac trochaicis: quod locis aliquot annotauimus in margine. Ea mixtura maxime fit vbi res sunt turbulentiores. Fit interdum, vt scena prior desinat in hemistichiũ, & ab huius clausula incipiat scena proxima: velut in Andriæ actus tertii, scena tertia, Sed eccum video ipsum foras exire. Dimeter est plenus cum sesquipede. Perficitur initio scenæ sequentis. At te ibam, quidnam est? vt sit scazon tetrameter catalecticus. Nonnunquam dictio quæ pertinet ad sensum versus sequenti, per elisionem annectitur fini præcedentis: vt in prologo Eunuchi, Qui bene vertendo & eas describendo malè, ex Græcis bonis, &c. Durius est, cùm dissecta dictione prior syllaba finit versum, reliquæ incipiunt sequentem, vt Eunuchi actus tertii, scena prima: Continuò si quando illa dicet, Phædriam Intromittamus comessatum, tu Pamphilam. Elisiones item & synæreses, præsertim minùs vsitatæ apud recentiores, faciunt vt lector impeditus frequenter hæreat in carmine. Eliditur autem in Comicis versibus v, consonans, vt in I scena, Sine inuidia laudem inuenias & amicos pares. Rursus ibidem, Liberiùs viuendi fuit potestas, nam anteà, &c. Item in scena tertia, Enimuero Daue nihil loci est, &c. Carmen enim incipit ab anapæsto. Et antè in scena prima. Enimuero spectatum satis. Eliditur & s, tum in fine, tum in media dictione.

In fine, vt in prima scena. Sed quid opus est verbis? *Sed quid opus st.* Elisa simul & *vocali e.*

Idem fit *in satis*, Nec satis digna cui committas, &c. Rursus in prologo Andriæ, fit in medio dictionis, Id isti vituperant: aliísque locis compluribus, quorum aliquot in margine annotauimus. Interdum elidunt l, vt in prima scena Andriæ. Pro vxore habere hãc peregrinam, ego illud sedulo: Vt *grinam ego il*, faciant dactylum. Hanc libertatem frequẽter vsurpat Homerus, dum s, elidit in ἰδνοτός, & l, in ἀχιλεύς. Sæpenumero contrahuntur vocales, velut in his, *fuit, deos, dies, meus, suus, scias, nihil, mihi*, vt sint monosyllaba. Similiter *ei, huius, cuius*, monosyllaba ponuntur subinde: *eorum, meorum* dissyllaba. Liberius viuendi fuit potestas *Di fuit*, facit spondeum. Scias posse habere iam ipsum suæ, &c. *Scias posse* spondeus est; & *suæ*, vnica syllaba est. Meum gnatum rumor est amare. *Meum gna*, spondeus est. Item *antehac* dissyllabum est. Nam quod antehac fecit. Frequenter eliditur d, in *quid*, & *sed* pro vocali. & sicut in *periculum*, elidimus u: idem hic facit in *paululum* & *annulum*. Quin & syllabæ quædã aliter pronunciantur, quàm apud recentiores vsurpatæ sunt velut in *suspicio*, secunda producitur: vnde factum est, vt quidam legant *suspectionem*. Rursum in *caue, vade, mane*, & *vbi* finalis corripitur. Minimo momento mutatur genus carminis, velut in actus quarti, scena I. Si legas, In denegando modò quis pudor est paululũ.

Trimeter est iambicus. Rursus si *In* annectas fini versus præcedentis, versus constabit quatuor creticis *Denegã-do modo-quis pudor est paululum*. Si in *modo*, facias pyrrhichium, erit trimeter trochaicus catalecticus. *Dene-gando modo quis pu-dor est-paululum.* Porrò inter Iambicos tetrametros acatalecticos & Trochaicos tetrametros catalecticos, tanta est affinitas, vt interdum nihil referat eundem versum vtrum per iambos an per trochæos metiaris. velut in actus tertii, scena quarta, Vtinam mihi esset aliquid hîc quo nunc me præcipitem darem. Si *mihi* facias vnicam syllabam, Trochaicus est: si duas, Iambicus est: quale est & in actus V. sce. I. Satis iam satis Simo spectata erga te amicitia èst mea. Item sequens, Satis pericli cœpi adire, orandi iam finem face. Licet per iambos vel per trochæos metiri. Huius generis sunt & alij complures.

RIVII CASTIGATIO.

CVM prodiisset anno ab hinc ferè septimo Terentius, [redacted] restitutus, vnà cum argumentis eiusdem & annotatiunculis: non me hercle dici potest, quantum hoc nomine statim gratulandum studiosis omnibus existimarim: idque iure adeò ac meritó. Videbam enim fore breui, vt optimus Latinitatis author, qui innumeris antè mendis scatebat, nunc paulò castigatior maiori cum voluptate, atque adeò maiore cum fructu, quàm anteà, à ludimagistris pueritiæ prælegeretur. Quæ adeò non fefellit coniectura, vt distractis magno bibliopolarum commodo exemplaribus, rursus excudi cœptus sit Vuitembergæ: mox à Ioan. Secerio Haganoæ: pòst etiã Norimbergæ: Præterea apud Coloniam Agrippinam, ab Euchario primùm Ceruicorno: iterum à Ioan. Sotere: tertiò denique à Ioan. Gymnico viro optimo, & mihi vetere necessitudine coniunctissimo. Adhæc Moguntiæ aliquoties & Argentorati: vt de cæteris taceam. Interim cùm ipse quoque eum Authorem studiosis quibusdam enarrandum suscepissem, sensi tandem, id quod erat, [redacted] grauioribus rebus occupatum, vtque ipse pro sua modestia ingenuè fatetur, veteribus exemplis haud satis instructum, non ab omnibus omnino mẽdis (absit inuidia dicto) Comici nostri fabulas vindicare potuisse. Et iam per totam propè Germaniam nulla facilè [redacted] exemplaria probabantur, aut manibus studiosæ iuuentutis terebantur. Id eximia viri authoritas effecerit, an ipsa res atque vtilitas extorserit, nihil habeo dicere. Quæ nos quidem res primum mouit, vt perquisitis antiquis exemplaribus & manu scriptis & impressis, locos plurimos deprauatos,

quos ille inemendatos reliquerat, corrigere conatemur. Quid nostra diligentia consequuti simus, aliorum esto iudicium. Hoc certè iure affirmare posse videor, ex impressis nullum vspiam extare hodie exemplar, quo in exemplari plures loci correcti sint, quàm in eo, quod nos aliquando in publicum daturi sumus. Id ita esse cùm res, vt puto, testabitur, tum editio olim nostra, si cum aliis conferatur. Etenim vi summa iampridem atque omni ope, & plus demum qnàm pro virili parte, vti omnium ante nos recognitionem vinceremus, adnitendum mihi existimaui. Interim locos plurimos à nobis, quanta licuit, cum fide & religione, tum diligentia, studio, labore castigatos, pristinóque, vt opinor, nitori integritatíque redditos publicauimus, & quidem nullo maiore verborum apparatu: quandoquidem, vt ille canit, Ornari res ipsa negat, contenta doceri. Quod si laude merita, qui vnum alterúmve in authore quopiam illustrant aut restituunt locum, non fraudantur, cur non ipse quoque sperem nonnullam me à studiosis gratiam initurum, qui tot in Terentio locos, fortasse non inepte prorsus, diligẽter quidem, & magna cura certè, ab omnibus mendis vitiisque repurgarim? Tametsi haud sanè dissimulauero, hærere ipsum me plerisque in locis, & quædam, de quibus parum adhuc liqueat, ampliare, & quid in his potissimùm sequar, haud dum exploratum satis habere, in tanta præsertim exemplarium antiquorum cùm dissentione & discrepantia, tum monstrosa alicubi etiam deprauatione: vt suis locis ostendemus. Quod cur tandem me fateri ingenuè pudeat? Par est autem, quod publicæ à nobis studiosorum vtilitati datur, id quale etiam cunque boni consulere. Præstet alius quiuis, quantum nos: nec dubitem omni asseueratione confirmare, parum adeò fore, quod in Terentio quis desyderare habeat. Variam interdum ex veterum authorum citationibus, & antiquorum inter se codicum repugnantia, lectionem indicaui: ita demum, quid mihi videatur, coniecturis subditis ostendens, liberum vt tamen lectori iudicium semper relinquam. Qua in re mihi nihil fuit potius, quàm vt Donati, vbicunque liceret, fidem sequerer, interpretis vndecunque doctissimi: ab eoque ne transuersum quidem, vt aiunt, digitum discederem: sed citra superstitionem tamen, & cum iudicio semper. Cæterùm cùm plerosque fore suspicemur, qui, quòd carminis rationem ignorent, vix aptè satis his de rebus iudicare queant: visum est subiicere nonnulla hîc, quæ velut ianuam patefaciant, & viam, vt dicitur, præmuniant imperitioribus: quò certiùs de recognitione nostra iudicium facere, & sententiam ferre possint. Igitur Comici Plautus & Terentius metro ferè vtuntur vel Iambico, vel Throchaico vel vtroque simul confuso. Iambicum vel Monometrum est, quod duobus pedibus simplicibus constat: vel Dimetrum, quod quatuor: vel Trimetrum, quod sex, qui & senarij dicuntur M. Tullio & Fab. Quintiliano: vel Tetrametrum, quod octo: qui & Quadrati appellantur, & Octonarii. Ex hisce Trimetro Comici & Tetrametro maximè vtuntur: aliis raro, & in medio ferè (sicuti Priscianus annotauit) distinctionis causa. Quod ad pedes attinet Iambici, magna libertate Comici indifferenter vbiuis ponunt, iambum, tribrachyn, anapæstum, dactylum, spondeum: In fine plerumque, aut iambum, aut pyrhrichium, nunquam nisi in Scazonte spondeum. Vtitur Terentius sæpe in Iambico, pede quatuor syllabarum breuium proceleusmatico, ídque per resolutionem spondei: vt in Andria, Mala mens, malus animus, quem quidem ego si sensero: Hîc secundo loco est proceleusmaticus. In eadem: Tibi generum firmum & filiæ inuenies virum: Hîc prima regione idem pes. Et autem duplex Iambici genus: alterum rectum perfectúmue vocatur, alterum σκάζον καὶ χωλίαμβον: cuius penultimam in fine longã esse oportet. Vtriusque meminit Ouidius, cùm canit, Liber in aduersos hostes stringatur Iambus, Seu celer, extremum seu trahat ille pedem. Vtitur identidem Poëta Iambico tetrametro catalectico, id est, cui syllaba in fine desit: quo in catalectico, sibi inter alia hoc quoque permitit, vt pro penultima longa haud raro duas breues ponat, quod facilè qui versus in suos pedes digerera volet, sic habere comperiet. In Trochaicis Comici indiscretè interdum dactylos, vel trochæos ponunt, nimirum quo penè dissoluta & pedestri similima esse videatur personarum sermocinatio: cuius ipse Priscianus meminit, apud quem Victorimus non minùs liberè, quam verè ait, Comicis, dum quotidianum sermonem imitati nituntur, metra vitiare studio, non imperitia quod & Terentianus testatur hisce versibus, Fidémque fictis dum procurant fabulis, In metro peccãt arte, nõ inscitia. Canta autem affinitas est in Trochaicos & Iambicos tetrametros, vix vt discernere interdum possis: vnde nimirum fit aliquoties, vt quos fortè aliquis Iambicos esse crediderit, iidem Trochaici veriùs censeri queant. Cuius rei cùm alia multa exempla sunt, tum commodissimum fuerit ex Andria, Scena prima actus quinti: vbi duos primos versus, vel per Iambos aliquis, vel per trochæos metiri possit, nisi quòd insequentes versus per trochæos esse metiendos indicant. Inde error eorum, qui Iambicos quadratos esse adnotarant, cùm quiuis non rudissimus planè harum rerum, Trochaicos esse videat. Hîc illud obiter, quanuis

leue

leue, admonendum puto: Mirè interdum Poëta de industria sententiam genere ipso metri iuuare videtur: velut ibi, Dii boni, boni quid porto? sed vbi inueniam Pamphilum? Vt metum in quo nunc est adimam, atque expleam animum gaudio. &c. Vbi Trochaici carminis cursu & volubilitate festinationem repræsentat seruuli insolenter exultantis, & alacritate nimia gestientis. Quo circa passim trochæos, tribrachos, anapæstos admiscuit: pedes scilicet, quibus celeritas plerunque à cæteris item Poëtis exprimi solet. Similiter in Eunucho subitum egressum puellæ perturbatæ celeritate ipsa pedum expressit: vbi Phædria, Sed quid hoc est, inquit, quòd timida subitò egreditur Pythias? Hoc dedita opera Poëtam ita fecisse, vel illud indicio fuerit, quòd cùm cæteri huius scenæ versus Iambici sint, vnus hic trimeter Trochaicus esse videatur. Et alioqui solet interdum Poëta mutare metri genus, cùm ventum est ad παρασκευὴν scenæ sequentis: velut in And act. I. Scena. IIII. & rursus act. III. Scena. IIII. Iterum Act. IIII. Scena. I. In Hecyra act. III. Sce. III. Prærerea in Phorm. II. Sce. II. Sic alias sæpe. Tale illud quoque ex Adelphis, Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem & prosternerem. Cui est aliquod aurium iudicium, is facilè sentiet, cur sit Poëta Trochaico vsus hoc loco: nimirum vt sensum quodam velut cursu pedum citorum iuuaret: quod & principem Poëtarum Virgilium sepe factitasse cõstat. Nam vt tarditatem rei difficultatémque exprimere cùm vult, crebris spondeis: ita cum celeritatem & velut impetum & festinationem, dactylis frequentibus vtitur. Prioris exemplum illud est ex tertio Æneidos, Annixi torquent spumas & cærula verrunt. Posterioris illud ex quarto, Idem omnes simul ardor habet, rapiúntque rúúntque. Littora deseruere, &c. Sed nimis multa, de re præsertim leui. Obseruabit hæc aliáque id genus per se ipse lector studiosus. Illud non ignorandum, Comicos, s. literam consonantem haud secus elidere solitos, ac si vocalis esset, ídque frequentissimé: quod & Ennium in Heroicis, & vetustissimos quosque facere consueuisse, vt & Virgilium interim, docti annotarũt: velut In Andria, Herus me relictis rebus iussit Pamphilum: Hic prima regione anapæstus est, s, eliso. In Eunucho, Iugularas hominem. quid ille? TH. Mutus ilicò. Hîc in verbo *iugularas*, s, elidi tur; vt sit secundo loco anapæstus, tertio iambus. Nisi quis dicere ausit pronomen *ille*, velut ablato altero l, corripi, more imitationeque Græcorum, quod (vt ego sentio) paulò fuerit coactius. Quanuis apud hosce fateor alteram nonnunquam de geminatis consonantibus in versu tolli κατὰ παρέλλειψιν, quo syllaba positu longa corripi queat. Et solent Latini in multis (vt diligenter adnotauit Priscianus) initium aliquod accipientes à Græcis, ab angusto in effusum licentiæ spatium hoc dilatare. Sed hoc suæ cuiusque coniecturæ relinquo. Illud quidem non est vt inficiari queam, videri interdum l, elidi apud Comicum nostrum, quoties adest pronomen *ille*: vt in Eunucho, Manendum est soli sine illa. quid tum postea? In Heauton. Nec tibi ille est credere ausus, quæ est æquum patri. In Adelphis, Quid is fecit? DE. quid ille fecerit? quem neque pudet. In Hecyra, Non tibi illud factum minùs placet quàm mihi Lache. In Phormione, Ille qui illam amabat fidicinam, tantummodo. &c. Sunt id genus sexcenta apud Terentium. Fuisse autẽ cùm non geminaretur l, in hoc pronomine, videor ex Sex. Põpeio deprehendisse libro I. παρέλλειψις contraria figura est ἐπεκτατικὸς, qua ipsa frequenter Poëta vtitur ad producendam syllabam alioqui breuem: vt in Adelphis *relliquum* pro *reliquum*, & alibi *rettuli, repperi*, atque id genus alia. Sed pergamus. V, quoque consonãtem Comici perinde ac vocalem in media dictione elidunt: quod apud Terentium in dictionibus *inuitia*, & *enimuero*, fieri, videmus: apud quem ipsum *cuius, huius, eius* similésque particulæ monosyllabæ ferè sunt: quod ita demum frequens est, vt non putem de eo subiicienda exempla. Illud præterea sæpenumero vsu venit, vt prima versus sequentis, qui à vocali incipiat, ab vltima superioris absorbeatur: velut in illo, Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas: Vbi *ex*, absorbetur ab aduerso *malè*, quo versus præcedens clauditur. Et in Prologo Hecyræ, Ego interea meum non potui tutari locum. Prior syllaba in pronomine *ego* pertinet ad versum superiorem. Contrà apud Virgilium, vltima præcedentis initio quandoque insequentis absorbetur: quale est, Ecce furens animis aderat Tyrinthius, omnémque Accessum lustrans. Cuiusmodi versus ὑπέρμετροι dicuntur, sicuti præter alios Diomedes ostendit. Qualis ille etiam, apud Terent. in Andr. Tuus pater modò me prehendit, ait tibi vxorem dare sese Hodie. item alia multa, &c. Sic enim ex obseruatione antiquorum codicum legimus, nec secus Donatus, vt quidem & Romana habet, & Veneta editio, consentientibus & aliis quibusdam. Hic igitur illud *se* in fine prioris, absorberi necesse est initio sequentis, quod & aliàs fit apud eundem. Sunt autem versus Trochaici, & qui volet metiri, sic planè habere comperiet. Talis est ille ex Hecyra, Disiunxit illum ab illa, postquam &

***

ipse sese, Et illam, & hanc quæ domi erat cognouit satis. Tales etiam apud Plautum sæpe occurrunt: velut in Aululatia, Censén' talentum magnum exorari potesse Ab isthoc sene, &c. Quid autem mirũ, si in Trochaicis, Iambicísque reperias ὑπερμέτρους, cùm in Sapphicis etiã inuenias apud Horatium? Vtuntur Comici & diæresi identidem, quomodo in Adelphis *iam* semel atque iterum disyllabum legitur, vt & apud Plautum nonnunquam. Ita apud Catullum, *solvit*: apud Horatium, *sylvæ*: apud Statium, *suasit*. Et contraria huic figura Synæresi, quæ & ἐπισυναλοιφὴ, dicitur, qua duas in vnam syllabã contrahunt: vt, *seruibas*, pro, seruiebas, *scibas*, pro, sciebas: sicuti apud Virg. Ferreique Eumenidum thalami, & sæpe alias. Frequens etiam est apud Terentium in versuum mensione συναλοιφὴ, quæ sit cùm in diuersis dictionibus, vocalium inter se coeuntium altera velut obliteratur, & ἔκθλιψις, quoties, m. cum vocali præcedente excluditur. Quanquam non semper idem elidi solitum apud veteres testatur Priscia. lib. 1. velut apud Terentium in Eunucho act. III. Scena. III. Vnà ire cum amica imperatorem in via. Est enim secundo loco tribrachys. Quòd si. m. eli datur, erit ibidem Pyrrhichius, cui nullus in Iambico locus. Sic alibi, Primũ istam quam habes, vnde habes vestem: traces. Eodem modo apud Iuuenalem, —Cùm propter plurima, tum his Præcipuè causis, Satyra IX. De figuris cæteris nihil hic dicendum puto.

ANTONIVS GOVEANVS de versibus Terentianis.

TERENTIANI versus aut Iambici sunt, aut Trochaici. Iãbici pedes duos recipiunt, Iãbũ & Spondeum, & in quos ij dissoluuntur, nullos præterea. Trochaici item duos, Trocheum & Spondeum, & in quos ij dissoluuntur, nullos præterea. Iãbici aut Monometri sunt, aut Dimetri, aut Trimetri, aut Tetrametri. Monometri vnam habent mensuram, hoc est, pedes duos, duas Dimetri, tres Trimetri, hoc est, pedes sex, vnde à Latinis Senarij dicti sunt. Tetrametri quatuor, hoc est, pedes octo: qui & Octonarij à Latinis, & quadrati, & Longissimi dicuntur. Monometri & Trimetri iustæ semper sunt mensuræ, & veri semper Iambici, hoc est, pedem vltimum semper habent Iambum. Dimetrorum & Tetrametrorum iustæ quidem sunt mensuræ, qui Acatalectici vocantur, iique veri semper apud hunc authorem sunt Iambici. Iniustæ quidam mensuræ sunt, & ij non semper veri sunt Iambici, sed vt plurimum Spondeum, aut Dactylum vltima sede recipiunt, dicuntúrque Scazontes. Iniustæ autẽ esse versus mensuræ modis duobus accidit. aut enim iusto syllaba minores sunt, aut maiores: illi. Catalectici: hi. Hypercatalectici sunt nominati. Dimetri vt multi sint Catalectici, ita nulli Hypercatalectici reperiuntur. Nunc, Trochaici aut Dimetri sunt, aut Tetrametri, Catalectici omnes, vel Hypercatalectici. & ij Octonarij: nulli siquidem Dimetri Hypercatalectici sunt. Nimis fuere ingenioſi qui Denarios versus in Terentio sunt commenti, qui Pentametros Iambicos, qui Dimetros redundante pede, qui Dimetros Creticos, qui Creticos Monometros redundante pede, qui è Cretico vno versum breuissimum, qui Creticos in quibus pro Cretico poneretur Molossus, poneretur & Iambus, qui Senarios Iambicos Hypercatalecticos, qui monstra illa versuũ è Trochaicis & Iambicis conflata. Porrò nec ab Iambicis ad Trochaicos, nec ab iis ad illos transit Poëta, nisi quæ vetus doctorum fuit opinio, longo à me interuallo renouata res id aut postulet, aut certè ferat. Quomodo autem id res aut postulet, aut ferat, suis locis in iis Commentariis docebimus, quos in Terentium paramus. Quæ Poëtarum more licere sibi voluit Terentius (quæ quidem pauca sunt) hæc animaduerti: in vnam contrahit syllabam *meus, tuus, suus, deus, deũ, deos, deæ, prior, puer, rei, cho, fuit, ea*: in duas *eadem, eodem, dimerũ*. dissoluit *iam* in syllabas duas, in tres *vero*, in quatuor *virginem*, in quinque *eiusmodi*. *Reducere*, *Reductus*, *Relliquus* geminata effert consonante. Literam. quæ in *optimus* extrema est, tollit frequentissimé: extrema prioris versus vocali est cùm ad inchoandũ sequentem vratur: est cùm, si fortè vocalis sit, à vocali quæ sequentem inchoat versum elidi velit. quemadmodum quæ sequentem inchoat ab ea interim absumitur vocali quæ præcedentẽ cludit. Hæc iudicio nostro sunt, quæ de versibus Terentianis & præcipi debuerunt necessariò, & verè potuerunt.

IVLII CAESARIS SCALIGERI liber, DE COMICIS DIMENSIONIBUS.

Ad Siluium Cæsarem filium.

QVIBVS artibus Poëtarũ ingenia excolerentur, cùm esset à nobis duobus libris explicatũ: non prius absolutũ fuisse opus illud videbatur, quàm addita de versibus comicis cõmentatione institutum tenéremus. Nam cùm de origine, generibus, partibus fabularum, quæ in scenam afferrentur, &

tur, & ab aliis olim, & à nobis ipsis suo loco sit disputatum: in animo habebamus, totum hoc negotium legare iis, qui de pedum quantitate, deque versuum ratione conscripserant. Verùm cùm & maximus vir Erasmus, & post eum plerique alii ita hanc conficere prouinciam aggressi sint, vt & ille his non pauca reliquisse, & hi eadem illa aut nescisse, aut præteriisse visi sint: coactus sum Syluione filii, hac quoque opera ostendere animum erga te nostrum: vt quem in locum Naturæ ope teipsũ euehere mirabamur, nostris auspiciis promoueri, ac prouenire eò possis. Nam cùm pernecessaria per se cognitio est ipsa, tum etiam si non esset, videntur tamen viri illi talẽ effecisse, siue ad eorum magnitudinem intueare, quam ad huiusmodi lucubrationem demissent: siue negligentiam spectes, quà mutilam deprauatámque relinquerent. Ac primùm quidem quam Erasmus affert, vereor vt accipienda sit dubitatio: Sit, nécne certis pedibus astricta comœdia. Nam quanquam Quintilianus hoc dixisse videtur, non tamen pedum leges potius, quàm trimetrorũ præscriptionem desyderauit: neque in omnibus, sed in Terentianis tantùm: quarum gratiam, quam elegantia orationis atque puritate consequutæ essent, diminuram putabat licẽtia versuum longiorum: cùm tamen Plautus nihilo sit in trimetris frequentior. Hoc autem amplius eadẽ in quæstione peccat Priscianus: quoddam esse, qui in Terentii fabulis extare metra negent, atque eosdem tamẽ ait, illa quasi arcana quædã, sibique solis cognita profiteri. Quid enim est hoc? negare numeros in versu quopiam, eosdémque numeros in eodem versu se solos dimetiri posse? Hanc sententiam more suo de illo mutuatus Erasmus, commodiorem fecit: diuidit enim eam, eúsque partes ad diuersa refert iudicia. Alios inquit negare, alios quasi inutilem eam inuestigationẽ existimare. Quorum vtrunque cùm ipse reiecisset: quod erat priore loco, meritò quasi iudicatum omisit. Alterius autem rationem hanc reddere instituit, Non operam perdere nos indagandis versuum generibus. hac enim diligentia efficit, vt quæ librariorum incuria transpositæ voces sint, suis eæ sedibus restituantur. Ego verò neque hoc esse necessariũ video, & plus conferre adsolutæ orationis libertatem. Nam neque vbiuis transpositæ voces, versus tollent connexionẽ: & frequentissimè deprehendimus, ob numeri necessitatem ita transpositas, vt si eandem sententiam in epistolam sis allaturus, cogaris aliis sedibus digerere: velut cùm Terentianus Simo ait: *Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis Fallaciæ conari, quo facias minus.* Nam priore versu multa inuertas sine dispendio numerorum: in altero autem & quotidiano sermone, & forensibus contentionibus aliter loquare. Itaque si librarij ita scripsissent: *Fallacia conari, quo minus fiant*: ex eorum temeritate hoc fructus capiamus, vt minore negotio initemur. Hoc igitur non negamus nos, versuum legibus duci nos ad verborum sedes inuestigandas: sed in eo vllam esse vtilitatem, hoc negamus: imò verò conducere interdum magis, si transposita sint, quo ordine orationem nostram instituamus. Sed profectò hac operæ plus fuit laboris sumptum, quàm captum vtilitatis: vt non sine causa miraremur, summos viros tantum studii in dimetiendis illis versibus posuisse, Priscianum, Donatum, Asperum, Iubam, Scaurum, Probum, Sulpitium, Varronem ipsum. Quorum frequentiæ cùm mihi in mentem venit, apparet illico aut obscura diligẽtia, qui infecto negotio eguerint successore: aut res ipsa perdita, quæ vel ab vno alterove tantorum virorũ nequiuerit confici. Quare ea quoque causa, sed potissimũ ea, inquam, esse potuit, vt ad hanc contemplationem studium nostrum adhiberemus. Neque enim sola res petenda iam est nobis, sed ipsa contentione de clarissimis autoribus victoria reportanda. Atque vt eorum iudicia hac quoque in parte emendemus, simul ad hanc operam incitemus ingenia literatorum: vt non minimam pronuntiandi rationem ex hac cõmentatione consequi sese posse putent: quẽadmodũ cùm intellexererint neque aspirationem, neque sibilum, neque mutam inter se conspirare potuisse, vt prima syllaba in voce hac, *isthic*, produceretur. Qua in voce eadem qui putant sibilum extrudi in pronuntiando, neque morem seruarunt, neque etymologiam obseruarunt. Nam Aeoles, quos Latini maximè sunt imitati, quod alij ἐσθὸν, dicerent, ipsi ἔσθλον, pronunciabant. ita in verbo, *isthic*, satius fuit mutam abijcere. & fuit ratio: nam, is, pronomen integrum manet: cauda autem illa, quam vocant syllabicam adiectionem, nullo dispendio expuncta etiam leniori relinquis locum coniunctioni. Præterea multis in locis animaduertas, posituram consonantium non producere vocalem: sed suaptè natura niti breuitate: vt, *in, sed, ad, quod, aliud, simul*: in quibus qui putarunt oportere postremum elidi elementum, vehementer errarunt. Sed longè faciliùs in disiunctis vocibus correptam vocalem tenuere, quàm in coniunctis ita pronuntiabant, vt positura nihil afferret more breuitati. *Sic insidias, & inferos*, primam producere dixerunt: *indicationem* autem & *incantum*, corripere. Quare si hoc in vno tractu ac tenore faciebant, multò commodius interposito eo in-

teru allo, quod separatis vocibus debetur, efficere debuere, Nam si dicas, *tu sedulus*, atque ibi præpositio breuis sit, quæ in ea compositione longa fuisset: quanto aptius breuis erit, si dicas, *in diem*: quæ si compones, breuis quoque erit? Præterea animaduertemus, quàm celeriter multas vocales pronuntiando expediuerint, vt etiam cum sequentibus ob curarint. Sic enim in illis, *scias, suæ, tua fuit, tes, deos, prius*: quæ efficiebant monosyllaba: ita ex duobus comparatiuis, *potius, melius* duos constituebant pyrrhichios. Nam quemadmodum mensuremus versum illum ex Andria? *Dabit nemo. inueniet inopem potius, quem te corrumpi sinat.* Necesse enim est ex duabus vocibus his, *potius quam*, vnum pedem fieri: quod vt efficias, multa prius; ac mirabili eget interpolatione. Ergo vulgò ita quoque locutos puto, non laturos scenarum barbariem, quæ de medio sumeret sermonem. In hac tamen re & disceptarũt multi, & non pauci errarunt: sicut & illi, qui reddere voluerunt rationem versuum: cum alii essent curtissimi, alii adeò longi, vt mihi libeat cum Plautino trapezita iocari, Dum vnum scribo expleuit mihi totas ceras quatuor: quantus ille est ex Eunucho: *Et magnifica verba: verba dum sint verum si ad rem conferentur, vapulauit.* Quanquam, hîc quoque ab illis dissentio, aióque duos versus esse: priorem trochaicum dimetrum brachycatalecticum, alterum octonarium. Nam sic pronuntiauit, vt cùm dixisset, *Et magnifica verba*: substitit affixitque ibi propositũ in verbis: postea simul cum re mutauit sententiam, vt pro factis facta redderet, & verbera minitaretur. Priscianus distinctionis causa breuiores insertos versus dicit. Verùm neque ille distinctio hæc quid esset, declarauit: neque nos, quid sibi velit, sanè scimus. Nam quæ distinctio esse debet, non solùm eadem in scena, sed etiam personæ? quæ in prima scena grauissimæ comœdiæ Amphitruonis? Ipso enim ingressu statim nusquam sibi constat. Aut qualem in ea scena, in qua Pamphilus de patris duritia quæritur? qui in eodem argumento propositóque perstaret conquestionis, & tetrametris illud inseruit dimetrũ: *Quod si sit, pereo funditus.* Alij, vt sibi videbantur, acutiores, è rebus ipsis duci, non solum pedum statum, aut cursum, sed etiam versuum tractus prodidere: in re perturbata mutari versus, pedésque ipsos confundi: in celeritate trochaicos trudi: grauibus personis statarios sermones confieri ex spondeis. Afferunt huc non tam pro teste, quàm pro iudice Virgilianam prudentiam, diuinam illam sanè mihi: qui rem, verborum nitore ac numerorum concinnitate oculis subiiciat. Ego verò vtborum diligentiã veneratus sum, quam equidem tanto studio in meis poëmatis exprimere conatus fuerim: ita in comœdiis falsam simul atque superuacaneam animaduerti. Nam si in personarum statibus diuersis, si in contrariis negotiis, si in fabularum partibus maximè inter se dissimilibus, idem pes, idem pedum ordo, idem carminum genus ostendatur: iam nulla causa est, quin horũ sententia, tanquam vana explodatur. Ergo in diuina fabula, ac verè thesauro, quam leui nimis de causa Trinummum inscripsit Plautus, Protasis trimetro iambico tota constat: item Epitasis cum Catastrophe. Stichus è contrario, tota trochaicis longis. In Mostellaria adolescenti Philolacheti homini perdito luxu, atque otio corrupto, quíque vnam modò rem ageret, vt inseruiret ventri, dati versus sunt omni pedum penè genere pleni. Tranioni autem seruo trepido, in re desperata, versus compositi, atque sibiipsis constantes. Seni Teuropidæ viro graui, parco, læto, aucta re, amoto maritimorum metu periculorum, senarii iambici. Quid grauius Amphitruone? quid magis statarium, quàm finis fabulæ conuersæ? concluditur tamen fabula trochaicis. In Sticho autem tam iambis potant, quàm trochæis. Gurgulio currens in re noua, nouo nuntio vehitur trochæi rotis. At Acanthio in Mercatore haud absimili in re quadratis vtitur iambicis: At iisdem in Terentiana Phormione Geta pari in negotio. Ergasilus verò parasitus in Captiuis, tam trochaicis, quàm aliis: cùm tamen similem ageret cursuram. Quemadmodum & Dinacium puer in Sticho nuntii autor noui, vtrisque mistim vsus est. Præterea trochaicis Harpax Cacula militaris in Pseudulo dum Lenonem quærit. Trochaicis Erotium meretrix in Menæchmis, vt obsonium comparandum curet. At è contrariò trochaicis Lysiteles adolescens & grauis, & frugi in Trinummo: & Chremes senex, vir bonus, ac prudens in Andria, seria in primis de re, paterno animo, cõstanti conquestione. Quod si ad Dauum respiciant, qui sequenti scena iam otium atque tranquillitatem imperando sibi, bellissimos fundit trochaicos, iam ipsi illa de celeritate aliquid consultius remittant. Poëtas profectò istos comicos nostrates, vt in mentem venerant res arripuisse eísque numeros accommodasse reor. Isti verò legumlatores noui, plerique hoc suis obtinent ingeniis peculiare; semel alicubi si quid deprehendêre, illico pro lege habent. Atqui longo multóque opus est studio, est opus consilio prudenti, acri iudicio opus est: quanquam equidem non negarim, fabularum initiis vbi animos, aurésque spectatorum trimetris versibus imbuissent: ipsi sibi suo quasi iure agerẽt, deinceps interspersis ali

sis alicubi eiusdem generis senariis: idque neque semper, neque coactos, neque consultò factitasse existimamus. Fuit tamen hoc illis in more positum, vt narrationibus trimetros maiore ex parte adaptarent: neque solùm in Argumentis, aut Prologo, aut Protasi, sed etiã apud personas eas, quæ etiam aliud agerent. Quemadmodũ cùm Dauus in Andria, de aliis rebus loquens, alia vtitur versuum dimensione: vbi ad narrationem deuentum est, de naui fracta apud Andrum, ad trimetros diuertitur. *Ad hæc mala, hoc mihi accedit etiam, hæc Andria.* Eadem diligentia in epistolis, In Pseudulo ab longis in senarios deflectitur. In Asinaria quoque quod pactum conscriptum est inter adolescentem, & lenam, senariis expletur: quoniam sit narratio quædam: quanquam ne hic quidem semper. Nam longis versibus narrat in Rudente Grippus, euentis fortunæ sese bene acceptum. At in eadem senex somniũ trimetris. Ex vtrisque verò, atque etiam aliis mistis Sosia Amphitruonis: quanquam vbi ad manus ventum est, iamborum vim atque alacritatẽ minutione gyro flectit, ac vibrat. Cùm igitur tam inconstantem legem videamus, vt illis Poëtis neque curæ fuerit, vti facerent, neque saluo puri sermonis nitore efficere potuere, vti numeris essent astrictioribus: nos sic inuenta, aut quemadmodum existunt, permittamus, aut si quid sinistri sese offerat, ne odiose extorqueamus: præsertim cùm licẽtiæ vitium cũ Græcis, vnde sumpsissent, sibi commune, licentia, vti solet, auxere. Illud verò, quod aliqui dubitando, quidam etiam asseuerando negabant, fabulas Terentianas trimetris circumscriptas, falsum esse deprehẽdimus. Nam & apud eum Poëtam plus esse huius carminis inuenies: & contrà, apud Plautum quadratos, aliáque longiorum genera. Andria penè ex æquo diuisa in vtrunque genus est. Haud enim ita multò ab longis senariorum numerus superatur. In Eunucho, & Heautontimorumeno, itẽ. At in Adelphis penè ex quadrante longi ab senariis exceduntur. Phormionem potior senariorum numerus conficit. Hecyra laxior fabula, ac pedestrior est: itaque omnium Terentianarũ, ad sermonem quotidianũ quàm proximè accedit, est tamen in ea senariorum plus tertia parte. At contrà, Plautina Amphitruo, & Rudens, vix totus quadrans expletur senariis. Asinaria, Epidicus, quam tantopere ipse autem laudat, Mostellaria, Menæchmi, Miles, Mercator, Pseudulus, Aulularia, Basina, Gurgulio, Bacchides, aut ex vtrisque æquè constant, aut etiam minus habent senariorum. Captiui verò, & Persa, & Pœnulus plus dimidio textæ sunt longis. Trinummus legebatur hactenus tota quadratis, aut nõ multò breuioribus. Eam nos ita restituimus pristinæ sinceritati, vt ad quingentos senarios excusserimus. Quorum tamen numero præstant longi versus duplo. Quã operam etiam cùm Truculento impendissemus: paulò minus ducentis reformatis, tantam longiorum inuenimus multitudinẽ, vix vt illorum hi essent pars quinta. Atque is labor non temere susceptus est: cùm tã facilè mendacium Quintiliani autoritate tegeretur. Nam isti magni viri, dum nihil inexcussum volunt, & fastidiunt leuiora, plus profectò nominis vsurpant, quàm ponant operæ. Quemadmodum Priscianus quoque, cui de anapæsto sententia excidit satis absurda, cùm dixit: Erit autem probabilis iambicus versus, & tragœdiis aptus, si secũdum, & quartum pedem, non alios feceris, quàm iambos, aut eũ, qui tribrachus est, aut anapæstus: quoniam sunt pares. Qua enim audacia fretus anapæstum tribracho parem dixit. Nam quod ait paribus sedibus anapæstum recipi: verum est. Sic enim extat in Pluto Aristophanis: ὡς ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐστὶν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοί. Et his in eodem versu: οἶδ' ἐξετρέχοντες, κ' οὐκ ἰδόχθων μ' ὁρᾶν ἔτι. Verùm hoc est illi adeò frequens, vt nullus pudor Latinis sit iam futurus, quibus linguæ ratio persuasit, ne hoc attentius curarent: præsertim cùm tragœdia quoque hoc admiserit, grauius sanè ac lõgè castius poëma. Obseruantior Sophocles: Euripides minus obnoxius: nam minus pepercit illis sedibus. γλῶτται δ' ὑπηρετὰ σαφὲς εἰδέναι τῆς φρενός. Et in Hecuba: Καὶ σμίκρ' ἔχουσα, πάντ' ἂν ἀρκούντως ἔχω. Neque solùm anapæstum paribus sedibus posuit illis, sed etiam in vltima, vt in Oreste: Αὐτουργός, οἵπερ καὶ μόνοι σώζουσι πόλιν. Quem si tribrachyn voces, syllabam nunc respicias, non legem illã, qua vltima habetur indifferens. Erasmus autem rectè sedibus imparibus dicebat, pro iambo receptum spondeum, dactylum, tribrachyn, anapæstum: proceleusmaticum autem omisit, quoniam excidisset memoria: & creticũ, quem sanè putaret non admitti. Nam si in eam sedem posse recipi sperasset, non multa carmina subuertisset. Proceleusmaticus autem proximè ad naturã dactyli accedit, differens syllabarum numero, temporum tractibus par. Tribus autem modis excipitur pes ille. Aut enim mollis est, atque adminiculis quibusdã similior factus dactylo: vt, *Genua labant: arietes parietibus.* Duabus enim vocalibus constitutis, prior consonantis vim quandam videtur obtinere. Aut est apertior, vt in versu Enniano: *Capitibus nutantis pinus, rectisque cupressos.* Aut est coactus, ademptis consonantibus quibus syllabarum breuitas impeditur. cuiusmodi est in Andria: *Sine inuidia laudem inuenias, & ami-*

cos pares. Itaque ad eum versum cùm deuenisset Erasmus, neque agnoscere vellet proceleusmaticum, quem in suis legibus non constituisset, & putaret duriusculè fieri, si Æolicū digamma auferretur, vt exiret proceleusmaticus: sustulit tamē, vt exciperetur tribrachus in duabus primoribus syllabis huius nominis, *inuidia*, & ex duabus postremis vocalibus vna syllaba concreta esset. Verùm vt in natura, ita in arte illius imitatrice faciendum nobis est, nihil aut otiosè, aut superfluò agere. Ergo vt constet ratio dimensionis, si recipias proceleusmaticū, vnum tantùm moliris, cùm tollis digamma. Si malis tribrachum, & hoc tibi idem curandum est, vt tollas: & præterea duabus confertis syllabis obscuranda oratio. Nam si nihil reffert pronunciésne *inuidia*, an *inuida*, quid intelligamus? quod si (ac verius quidem est) ita pronunciemus, vt quasi sonum consonantis prior vocalis obtineat, iam non sit tribrachus amplius, sed anapæstus. Nam ita pronunciari in quibusdam proceleusmaticis iam diximus, & apparet ex illo versu Poëtæ: *Stellio, & lucifugu congesta cubilia blattis.* Et apud Horatium: *Ut Nasidieni iuuit te cœna beati.* Nam idem nomen aliter: *Nasidienus ad hæc.* Quare in priore versu, omnes erunt spondei præter quintū. Sic enim etiam Catullus, pituitæ, primā cum produxit: *Mucósque & mala pituita nasi.* Non corripuit Horatius: *Nisi cum pituita molesta est.* Sed trisyllabum posuit: ita vt media litera Æolicum sit digamma: quod & elicitur ex iudicio Ælii Stolonis, qui à petendo vitam duci ratus est. Verùm quod in, *inuidia*, fecit, vt vnam ex duabus efficeret syllabam, commodius confecisset in, *iniuria*, illo versu: *Quo iure, quáque iniuria præcipitem me in pistrinum dabit.* Sicut in, *perfidia*, prologo Amphitruonis: *Non ambitione, neque perfidia, qui minus.* Id quod si animaduertisset, non sustulisset pronomen, *me*, quod magna cum emphasi, ac gestu ad timorem personæ positum est: & omnibus in exemplaribus legitur. Tolli autem Æolicum elementum in ea voce, palàm est etiā versu illo Phormionis: *Qui sæpe propter inuidiam adimūt diuiti.* Neque enim mirum est aduentitiam literam de medio tolli quasi peregrinam. Est enim *video*, ἰδῶ: sicut in verbo *viuo*: fuit enim βιῶ: eo versu: *Liberius viuendi fuit potestas, nam antea.* Puto enim non admodum vegetam, contentámque fuisse literæ illius pronuntiationem: sicuti neque in *ouo*, neque in *oue*, cùm lisitum esset. quæ vt asperrima est apud Germanos, ita penè vocalis apud Vascones, non consonans: nedum vt duplex vspiam sit. Sed nequaquam par ratio fuit aut necessitas, vt elideretur idem digamma, in verbo hoc, *inueniet*: eo versu ex Andria: *Dabit nemo, inueniet inopem potius, quàm te corrumpi sinat.* Nihilo enim mutatur versus dimensio, siue tollatur, siue relinquatur: quare, contrà quam sensere, nullo pacto debeat tolli. In cōiunctione quoque hac, *enimuero*, durius fit, si eximatur. Quid enim esset, *enimero*? Sed vnam syllabam fuisse, *enim*, cùm vellent arbitror. siquidem Græcum fuit ἦν, & ἦνι. At quasi pro consonante accepere, vt ostendimus, in Stellio, *inuidia*, *iniuria*. Quod si cui paulò asperior videatur pronuntiatio: is non meminit, ea ratione, *cui*, esse monosyllabum: & *Pompei*, bisyllabum: &, *Cai*, monosyllabum, & *hui*: & quod omnium durissimum est, *huic*. Proceleusmaticos autem aliis duobus versibus animaduertere quidam, vtroque ex Andria: *Mala mens, malus animus: quem quidem ego si sensero.* *Tibi generū firmum, & filiæ inuenies virum.* Ac de priore quidem non est disceptandum. In posteriore autem mollior est: propterea quòd antiqui pronomina, *mi*, & *ti*, monosyllaba pronuntiabant ab Æolensibus accepta, μοὶ, τοὶ: tu, τύ: τέ, te. Sic enim in Gurgulione accipiendum est: *Curato. ego tibi quod amas, iam huc adducam.* *Tibi*, proceleusmaticum hîc quoque facient, neque errabunt. Hoc tantùm agebamus, vt intelligeres secundiorem fluxum earum syllabarum ad proceleusmaticum, quarum duæ in vnam redigi atque coalescere possint. De cretico autem, quem isti omni conatu subterfugere, pluribus rationibus, atque exemplis est disputandum. Nam si in heroicum admittitur, si in tragœdia, quod est poëma clarum, nobile, elatum, castrum, locū inuenit: quare in medium ac vulgatum sermonem non recipiatur? Est igitur apud Poëtā: *Et naufragum scyllac aum.* Dicent non fuisse emendatum librum. At Varii & Tuccæ iudicio emendatum fuit hoc. At est in emendatissimo libro Georgicôn, quod suprà adduximus: *Stellio, & lucifugis.* At est Euripidæ cum alibi, tum in Hecuba: δυοῖν δὲ παίδοιν δύο νεκρὼ κάτοψεται. Cùm tamen dicere potuisset: παίδοιν δυοῖν. Itaque nos quoque in Nemesi, studuimus grauitati, & auribus: *Heu genus nefandum.* Nam abiecta interiectione, exanguis oratio est: item si dicas, *Heu gens nefanda.* Et alio loco posuimus, *sinistra*: potuisset dici, scæua. Sed paucis aures Poëticæ datæ sunt. Prætereà si dactylus & anapæstus in iambi loca suffecti sunt, quorum vteruis vna illum & syllaba & tempore superaret, quare eam licentiam sermonis eadem puritas non coëgerit recipere quasdā voces, in quibus esset creticus? præsertim cùm è puris creticis aliquot versus constent. Prætereà ea nomina, verbáque, *deus*, *dies*, *fuit*, *mea*, *sua*, *tua*, eò pertinent, vt cum collectionē in vnam sylla-

syllabam patiantur, doceant nos in cretico idem quoque fieri posse, vt emolliantur pronuntiatione. Ad hæc, si omnium morosissimus pes, ac penè ferus, ἀντιβάκχιος, in heroicum receptus est apud Homerum: cùm ἀλγύεντι, & ἀνδροτῆτα, facit vt dactylum primoribus syllabis amplectantur: nulla causa est, quin rationes etiam autoritatibus fulciantur. quas Erasmus si diligentius recensuisset, non transtulisset præpositionem, ex, in Eunuchi prologo: sic, *Qui benè vertendo, & eas describendo malè, ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.* Quod equidē vt non improbo, ita consiliū non laudo: quo adductus est, vt id faceret, ob amphimacrum vitandum. At si his rationibus nō acquiescat, exemplis saltem credere cogatur: quæ quanquam habebam penè infinita, tamen & multa omisi, in quibus possent tergiuersari: & alia firma penè innumera, ne tædium parerent. paucis igitur cōtenti simus. Ex Hecyra igitur cum illud possemus adducere: *Eam calamitatem vestra intelligentia:* Supercedimus duabus de causis: quoniam & ipsi liquidam non geminant in postrema dictione: & nos, pronomen, quod primo loco positum est, monosylllabum agnoscimus. quare audiamus ex Asinaria: *Fortè si tussire occœpsit, ne sic tussiat.* Puto autem sic legendum præcipient: *Fors. si tussire.* Nam ii magis erunt ferendi, quàm qui putabunt coniunctionem, *si*, corripi: vt in, *nisi*, & in, *siquidem*. Quare alia quæramus. ex Gurgulione: *Sitit hæc anus, quantillum sitit modica est. capit.* Item in his duobus, binos: *Peruelim sepultā. sed quom adhuc naso odos meo.* *Sedatum te. quàm longè à me abest. lumen hoc vide.* Videamus alios multos, in eadē: *Sed grandiorem gradum ergo fac ad me obsecro.* Vbi, *fac*, longum est, contra recentiores. *Salue anus. egón' salua sim, quæ sicca sum siti?* *Iámne ego huic dico? quid dices? me periisse, age.* Item ex Andria: *Siue ista vxor, siue amica est, grauida è Pamphilo est.* Quo è versu vt creticum tolleret, non veritus est vniuersæ orationis detrahere ornamentum: pronomen illud scilicet, quod in secundo loco statim legitur. Videamus ergo etiam ex Eunucho: *Quæ cū amatore suo cum cœnant liguriunt.* Nam hîc non possumus effugere, quin aut prima in sede creticus sit, aut in quinta. Nam si secundā vocem non collidas, sed integrā relinquas in dimensione: sicut frequenter fit, & Plautus voluit sibi licere in Pseudulo: *Si de damnosis natu, aut de amatoribus.* Creticus fit ineuitabilis in quinta. Nam prima syllaba naturâ, non positione longa est. *Cœnare*, enim mediam naturâ, producit. Sin colidas, iam in prima sede hoc eueniat, eadem validissimus ratione: qualis etiam ex Heautontimorumeno: *Itáne comparatam esse hominum naturam omnium.* Quem versum qui trochaicū putent, nugas agant. hæc enim fuga neque necessaria est, & est frustra. Nam in prologo Adelphorum, quæ pars esse debet politissima: *Indicio de seipse erit: vos eritis iudices.* In eadem fabulā. *Quàm aut hîc nunc manere tandiu aut nunc persequi.* Ineptè diuertunt ad trochaicos. Quid enim in illo dicēt? *Ille futilis, somnium. sineres verò illum tuum?* Etenim trochæos extorquere nequeant ex eo. Et in Eunucho: *Sed neminem curiosum interuenire nunc mihi.* Quē Erasmus versum pro senario imprudenter sese meritum esse putat. Et in Hecyra: *A Myrrhina hæc sunt mea vxore exorta omnia.* Et in Pœnulo: *Pérque meos amores, pérque Adelphasium meam.* Et in Amphitruone: *Inimicos osa sum semper obtuerier.* item in Asinaria: *Deam sibi inuocet, quam lubebit, propitiam.* Et in Aulularia. *Nempe sicut dicis. quid hic non poterat de suo?* Ex Casina: *Aut quasi lumbricus terram quidem te positules.* Sicut ex Captiuis: *Inde me continuò recipiam rursum demum.* Ex Casina alterum: *Quid facies? concludere in fenestram firmiter.* Quòd si dicant elidi sibilum, quemamodum in Rudente: *Illustriores fecit fenestrásque indidit:* Obiicies illud ex Aulularia: *Ædepol mortalem parcè parcum prædicas.* Quo loco si iurandi aduerbium pronuntiatum autument ab antiquis per mediæ syllabæ exemptionem: alium opponas è Pseudulo: *Nunc tuo cum filio liber accubat omnia.* Vbi si dicant, *ad*, præpositionē in compositione etiam correptam enuntiari consueuisse: quæramus nos, quare in aliis carminum generibus nullis licuerit hoc. Quòd si respondeant in causa esse pedestrem ac vulgarem orationem: hinc instemus nos, non valde meritam esse illius vilitatem, vt tam accuratis astricta numeris creticum aspernaretur. Itaque verbum substantiuum aliquando mitis torsere modis: vt in Milite Plautus: *Censen' verò adeò esse parcum, & miserè viuere? Dicas vxorem tibi esse necessum ducere.* Apertius verò in Gurgulione, simplici sibilo pronuntiatur: *Huic anui non satu est soli. canem esse hanc quidem.* Cæterum quis eximet à cretico versum illum ex Trinummo? *Sit taciturnitati clàm fidei ac fiduciæ.* Nisi qui ad trochaicam aram illam miserè confugerit? Quare illo obruantur ex Gurgulione, quem iambicus, vt sese in omnia vertat, quin sit, efficere nequeāt *Liberi lepos, vt veteru vetusti cupida sum.* Atque initio quidem arbitror vocalium tenuiorum mollitie factum, vt subirent pedes alieni: sic dicimus, χρεώ, πηληιάδεω, πόλεως, πλέων: Vt bacchum etiam receperimus illo versu: *Et leueis ocreas lento ducunt argento.* At hunc versum spondaicum putat Diomedes vir doctus;

non malè: vt mollior vocalis ſubeat fortiorẽ. Sic creticum interpoſuit, vt ſpondæum faceret, *aureo*. Quòd ſi in tragœdia cretici ſunt, in heroicis bacchius & antibacchius, vt taceam anapæſtum, tum Homeri, βορέης ζέφυρός τε: tum Virgilii, *Fluuiorum rex Eridanus*: non videntur fuiſſe tot mõſtra neceſſaria, quòt illi eximendis elementis crearunt, in *quidem*, in *ſicut*, in *ſimul*, atque aliis: neque excludendas integras fuiſſe voces, aut alias ſpurias ingenuis ſupponendas, quod feciſſe Eraſmum & ſuprà oſtendimus, & ex his patet. Nam in Eunucho, *deſpectam*, poſuit: *deſpicatam*, ſuſtulit: *Habeat deſpicatam, & quæ nos ſemper omnibus cruciant modis.* Auxit etiam errorem alia culpa, cùm ex eadem fabula verſum fingit ex puris creticis: *Siccine agis? quis tu homo es? quid tibi vis? quid cum illa rei tibi eſt?* Quem tamen iambicum quadratum agnoſcas. Pari infelicitate & illum ex Andria creticis concluſit, qui eſſet ſenarius integer: *In denegando modò quis pudor eſt paululum,* Reſtituta nanque per initium præpoſitione, quam ille nimis confidenter ſuſtulerat in prioris finem, tolles illius & errorem, & audaciam: ſimul deprehendes craſſam culpam: qui creticum ex tribus vocibus confectum iri ſperauit illis. *quis pudor eſt.* Verùm ille vir curioſior paulò fuit emendandis autoribus. Nam & apud Senecam: *Arcum intenſio frangit, animum remiſſio*: Eum ibi dixit eſſe inuerſum ſenarium, atque ipſe ſic inuertit: *Remiſſio animum frangit, arcum intenſio.* Dixiſſet commodius, quod ad pedes attinet, ſic legi poſſe: nunc cùm neceſſitatem affert, cauſam ſuam facit deteriorẽ. Nam & ſic ſenarius eſt: & in aliis apud eundem autorem ſenariis nõ obſeruatas magis leges intelligas, quàm in comœdiis aut aliis fabulis, vnde ille ſumeret. Quod ſi acrius contemplere, longè concinnior ſententia eſt: quam deformat ille inuerſione ſua. Nam ſententia tametſi æqualiter de arcu, & de animo, pronuntiat per cõtraria, tamen vult arcum referre ad animum, quoniam de animo quærit ſtatuere. Itaque non ab eo incipere, ſed in eo ſententiam terminanare oportuit: præſertim cùm præter expectationem de animo ſentiat. Nihil enim mirum, intenſione arcum, at mirum remiſſione animum frangi. Quare & creſcit oratio, & talis eſt, vt quauis pedum diſpoſitione potior ſit. Ita curioſa hæc ingenia ſæpenumero iudicio carent. De comicorum verſuum materia, partiúmque quantitate, ſatis diſputatum eſt. de ipſarum partium numero deinceps videamus. Principio, quod antea in libris De arte poëtica ſtatuimus, hîc repetendum eſt. Verſus per initia curtos fuiſſe, duobus ad ſummũ contentos pedibus. Id quod & ratione comprehenditur: ſiquidem partes toto corpore priores ſunt. & exemplis: ſic enim ortum eſſe primum ſenarium in Apollinis pugnâ, quam cum Pythone conſeruit, ex illa ſimplici acclamatione: ἰὴ παιάν. Quam cùm & iterarent, & frequentarent, natũ aiunt ſenarium: quo tantopere in ſuis oraculis poſtea ille celebraretur. ἰὴ παιάν, ἰὴ παιάν, ἰὴ παιάν. Qua de cauſa apud autores fabularum, inuenias vnica voce contentum verſum: vt in Eunucho: *Occidi.* Sed & monoſyllabum interdum: vt in Hecuba: φεῦ. Et eadẽ geminata voce, diſtinctæ voces, vt in Pluto, vt in Oreſte: ἆ, ἆ. Et coniunctæ: vt in Philoctete Sophoclis: Ἀπαπαπαῖ. Repetitis deinde tractibus productiones facti: vt in Nubibus: Ἰού, ἰού. Hoc quoque ita in Trinummo duplicatum fuit, vt dimeter fieret: *O Callicles, ó Callicles.* Ergo cùm duo pedum eſſent genera, alterum motorium, alterũ ſtatarium: qui verſus ex motoriis conſtarent, in iis binos pedes ſingulis collectos tractibus feriebant: qui autem è ſtatariis conflabantur, ſatis habebant ſuum cuique ſedi pedem referre. In priori claſſe fuit pyrrhichius: cuius verſus Enopolios dictus eſt: quo vſi ſumus nos toto poëmatio, quod dicaueramus Sileni natalibus. *Modò citus ego pede celere magu ago numeros: Abeoque Venere duce loca ſuper alia volans.* Et Euripides in Oreſte: χέος ἰμόχετέ ποτε: Αἰὰ κέλαδος ἀπὸ λέχεα. Eiuſdem generis eſt, iambus, trochæus tribrachus. In ſecundo cenſu ſpondeus habetur, dactylus, anapæſtus, proceleuſmaticus, creticus, amphimacrus, bacchius, palimbacchius. Neque verò ſine ratione fuit hoc. In his nanque vocibus, accentionum natura quatuor, aut quinque temporibus frequens eſt. Ergò ſtatarii verſus ex pedum numero nomen obtinuere: ita vt heroici, quoniam ſex ſpondæis conſtarent, Senarii dicerentur: motorii autem non item: qui ob celeritatem ſatis habuerunt, ex dimidio tantùm nomen ſibi retinere: propterea quòd bini prodirent ſimul: atque ita factum eſt, vt quibus eſſent pedes bini, ii Monometri vocarentur: quibus quatuor, Dimetri: quibus ſex, Trimetri: quibus octo, Tetrametri. Hæc apud Græcos. Latini autem his nominibus etiam alia addidere: non ab dimenſionibus, quæ binos caperent pedes, ſed à pedum numero, Quaternarios, Senarios, octonarios: tanto commodius, cum vnica voce etiam imparibus conſtitutos pedibus nominabãt. Quinarios, Septenarios. Nam hos Græci brachycatalectici adiectione agnoſcunt, quanti ſint. Octonarios autem etiam quadratos appellauimus: quemadmodũ in cubica figura anguli octoni ſunt: ita cum eandem quadrantalem dicerent, eodem nomine hoſce verſus inſignitos voluere.

Nam conſtituta quadrata ſuperficies, ſi fluat atque poſtea ſiſtatur, quadrantal creat. quare corpus hoc Latini Græca voce teſſeram vocitarunt: non à laterum numero, vt quidam putauere, ſunt enim ſex: ſed ab radice conſtitutionis: ſic enim appellant mathematici. Præterea cùm ſenarii plus in vſu fuiſſent, primúſque Boiſtus produxerit octonarios, ab illo tractu lõgos nominauere. Ergo neque Gellius Ennianos verſus quadratos rectè appellauit trochaicos illos: *Hoc erit tibi argumentum ſemper in promtu ſitum. Ne quid expectes amicos, tute quod poſſis agere.* Neque Varro in ſeptimo de lingua Latina, illos ex Eunucho: *Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Pyræo.* Siquidem Ruffinus autor eſt, eundem Varronem ita ſenſiſſe, verſum ſeptenarium fieri, cùm ad ſenarium pes triſyllabus adderetur: addítque exemplum iiſdem numeris, ex Hecyra: *Nam ſi remittant quippiam Philumenæ dolores.* Non ſolùm igitur à ſe diſſentit ipſe, verùm etiam errat definiendo. Nam & maior eſt ſeptenario, & triſyllabus pes bacchius præſertim, iambo non ſolùm eſt aduentitius, ſed etiam alterius tractus diuerſi, neque dignus qui in iambici definitionem admittatur, Et ridiculum eſt, nõ potius ſeptenarium ex ſeptenis fieri, ſicut ex ſenis ſenarium, quàm è ſenario & vno pede: tanto minus triſyllabo. Sed profectò magnos viros autoritas ſæpe texit etiam malè ſentientes: ſicut Ciceronem quoque fugit ratio, cùm in prima quæſtione Thuſculana ſeptenarios vocat illos: *Heu reliquias ſemiaſſi Regis denudatis oſſibus, Per terram ſanie delibutas fœde diu vexarier.* Eraſmus Varronem ſecutus, tetrametrũ nihilo felicius explicauit illis verbis, Iambicum tetrametrum interdum in fine fraudari vna ſyllaba producta penultima, quoties iambico dimetro accinitur dimeter catalecticus. Nam quid attinebat dicere penultimam productam? neque enim neceſſarium hoc eſt: quo loco & tribrachus eſſe poteſt & dactylus: quorum ſyllabæ poſtremæ breues ſunt. Aut quæ eſt illa explicatio, quaſi cùm dicas, Homini interdum pes deeſt, quoties integro ſemihomine, alteri ſemihomini pes deeſt. At verò quis neſcit tetrametros, non è duobus dimetris, ſed ex quatuor dimenſionibus conſtare? ſi quis vel partim conſideret rationem, quarum ſingulis æquale ius ſit in verſu: vel originem ipſam intuatur. Neque enim Boiſtus ille, aliúſve quiſpiam, dimetro dimetrum aptauit: ſed trimetrum, quem tum longiſsimum inuenerat, monometrũ addidit. Præterea quis hoc audiens, non putet eſſe nefas cæſuram facere in quinto pede, ſi quidem ex duobus dimetris tetrametrũ eſt conſarcinandum. Quid quod idem abuſus eſt dimetri trimetrique appellatione, Nam imprudenter verſum illum ex Andria iambicum pentametrum dixit eſſe *Hoccine credibile eſt aut memorabile:* Qui eſſet trimeter brachycatalecticus. Neque enim idẽ eſſe μέτρον, & pedem, ſuprà diximus: ſed μέτρον capere motorios pedes duos: quare ſi pentametrum iambicum exigas & à Græco poëta, & à Latino, tanto altero maiorem oſtendat. quẽ errorem etiam in illo continuauit: *Noui rem omnem. ſed eſt Simo intus? eſt.* Ergo nihil mirum ſit, qui motoriis pedibus auferat ſua iura, ad ſtatarios immeritò transferre. Illum enim verſum ex Andria: *Vt malis gaudeant, atque ex incommodis:* Auſus eſt creticum dimetrum nominare. qui tamen pes cùm non ſolũ ſyllabarum numero, ſed etiam temporum quantitate prolixior, quàm ſpondeus ſit: quare ſolus vnam dimenſionem non expleat, ſi ſpondeus implet? Eum tamen ſecutus Riuius, parem erroris admiſit proportionem. Siquidem trochaicis anapæſtum interſeri nõnunquam ſcripſit cauſa celeritatis. quod dictum cum illo ſuperiore maximè conuenit. idem nanque ſenſiũt cùm ille creticum ad iambum, hic anapæſtum referat ad trochæum. At qui pes ita eſſet quatuor præditus temporibus, vt duo ſimul vnã ſyllabam efficerent plenam ponderis & grauitatis, non potuit inter curſores illos annumerari: præſertim cum iambo ſimilior eſſet anapæſtus quàm trochæo. vterque enim à breuibus incipit, in longam deſinit. Quantò enim grauior eſt iãbus trochæo, tãtò eſt anapæſtus dactylo. Quare non leui de cauſa factum eſt, vt grauiſſimi poëmatis grauiſſima pars chorus ad grauiſſimi pedis maieſtatem ſeſe conferret, ſcilicet anapæſtum. Quid quòd ille nullam poſuit rationem, propter quam trochæus eſſet iambo volubilior, At verò & nomẽ Græcum excitabat nos, & ſuberat ratio. Nam qui & ſyllabarum numero, & temporũ ratione par eſſet iambo, non potuit eo eſſe celerior, niſi ſanè temporum, temporáque deferentium ſyllabarũ ſitu, qua vna re illi fieret diſſimilis. Trahit enim trochæus ſyllaba priore vocem ita, vt in poſteriore emolleſcat, ac quaſi euaneſcat. Iambus è contrario celeritatem profeſſus, grauitatẽ præſtat. Itaque ſanguinarius pes, & promptus ad vulnerandum, indicat & impetum primò, & ſtatariam pugnã mox. Id quod Hipponax cùm acerrimo ingenio vir animaduerteret, quam rationẽ impetus in pede agnouiſſet, eam in peculiarem pedi verſum tranſtulit: vt ſicut iambus in ſyllaba longa pertinax pugnaret, ſic iambicus verſus in longum pedẽ incumberet. Leuiorẽ enim ratus iambũ, quàm vt ad impreſsionem faciendam ſatis eſſet, in quintam prælato ſedem, ſuccedere ei ſpondeũ fecit. Quare id quoque iudicio conſecuti ſu-

mus nos,propius ad naturam partium accessu rum fuisse totũ versum.ti iambus imparibus, trochæus paribus sedibus constituti fuissent. Cuius rei exemplum, quoniam res est minus vsitata,è nostris poëmatiis subiiciemus vnum ex iambicis: *Mala fortuna Cornucopiæ fundit* Alterum ex trochaicis: *Si plaudit mala fortuna,quid infia sit?* Qui flexus numerorum si cui absurdus videtur, is meminerit autium consuetudinem violentam esse: nouáque atque inusitata non tam semper admirari, quàm sæpe respuere. Verùm magnoperè nostra interest, qui quoad licet Aristotelis exemplo rerum causas vestigamus, venerari rationẽ, propter quam cùm iambo sedem assignarẽt prisci, maluerint pares retinere. Nam si in dactylico senario vna tantùm satis fuit, quinta scilicet: sine ille fuit spondaicus, vna item fuit satis, quippe sexta: quare trochæo impares, alias iãbo constituerent? nam hoc sanè præter naturã factum videtur. Etenim per initia si quis aut iambis aut trochæis versus constabant, videtur sanè primam quámque sedem illos arripere debuisse. Quibus verbis vt respondeam, sanè primum sic agam, Non esse rerum naturam secutos veteres poëtas: multa illis pro libidine facta fuisse, multa fortuito excidisse, quæ postea pro legibus probarentur. Vnum illud satis constat, cùm trochæo sedem primam retinerent, nõ inconsultò diuersam ab ea, & aliis imparibus aduerso pedi iãbo assignasse. Quare autem hanc huic, illam illi reddiderint, sanè haud facile est intellectu. Atque hîc quidẽ ita sentit Priscianus: Quoniam, inquit, in secũdo pede cum dimetiendo feriretur versus, minor ei loco mora debita est. Nam mihi contrà videtur, maiorem moram deberi in pronuntiando, vbi tempore ipso immoramur. Et falsum esset ibi positum pedem, quoniam feriretur: sed contrà, verũ esset, ibi feriri, quoniam pes poneretur. At hoc quærimus nunc nos, quam ob causam ibi positus sit. Præterea si ea ratio est, quomodo cõstabit in trochaicis, qui ibidẽ feriũtur. Vt igitur quæstiõis ratione apud nos putemus, intelligamus secundũ verborum inuentionem esse, vt à longis incipiamus, & in breues deducamur. Nam quanquã breuis syllaba natura sua prior est, quàm longa, quippe simpliciter est: tamen per initia inuentionum cunctabantur primum, quæ ratio est, vt vocum fines in pronuntiatione obscurentur. Ita enim meditantis, & consulti animi suspendere vocem, non precipitare. Quamobrem tam in versibus, quàm in prosa oratione, postremarum syllabarum habita ratio est nulla. Trochæum igitur antiquiorem fuisse iambo, & dactylũ anapæsto par est. Ergo trochaicum versum iambico priorẽ. Quare cùm primæ quæque sedes trochæo fuerint peculiares, alteræ illi relictæ sunt. Præterea cùm trochæus esset pes volubilis, statim sese ingessit in versum. Iambus autem grassator ille idem fecit, quod ciuilibus in rebus plurimis contigisse. In oratione ipsa, vt principiis grauis ac sedata sit, pugnam quoque cautius aggredimur: tum illa incitatu efferuescit: sic ad saltum vbi comparamus nos, fortiùs pedem figimus, vt statariæ moræ maiorem impetum subiiciamus. Sic Aristoteles omnium bonarũ artium dominus, motum omnem sub finem esse probauit concitatiorẽ. Ita proposito spondeo, & iambo, satius fuit ab hoc illum excipi. Præterea recentissima quáque memoria ferè metimur ipsas res. quare assignata prima sede trochaico, vltima quoque necessariò trochæo finitur. Quæ sedes, primam dico, si iambi fuisset, in vltima iambum nullum haberemus: nunc vt in ea ille sit, pares sedes illi attribuendæ fuere: vt recentissimo sono, quippe nouissimo, aures spectatorũ caperẽtur. Quæ de vniuersa re dicenda erant, ferè habes Syllui: quare deinceps ad ea, quæ particulatim animaduersa sunt, descendamus. Atque equidem, vt sese offerent, ita ea describam. Sit ergo quod affert ab Adelphico versu: *Quid ille fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.* Cùm enim agnosceret senarium, neque rationem inire posset dimensionum, abstulit alteram ex liquidis in pronomine, *ille*: id quòd vt ego quoque fateor, & posse, & solere fieri: ita hîc duo dico. Primùm, ab eo creticum quarto in sede esse constitutum: quẽ tamen pedem adeò euitauerit, vt euerterit multa. Deinde versus aut ipsum dissecisse, aut aliorum incuria solutos præteriisse. Sic enim legendi sunt: *Quid tristis es? rogitas me, vbi nobis Æschinus Siet, quid tristis ego sim? dixerine hoc fore? quid is Facit? quid ille fecerit? quem neque pudet.* Vbi verbum, *fecit*, vnica syllaba concretum fit. Sic etiam ex Andriæ illo sibilum abstulit, non vnde debuit: *Quis igitur est relictus obiurgandi locus?* Sibilum inquit, in pronomine, *qui*, eliditur. At verò cũ necessariò iambicus sit, nullo pacto ad eum modum secare possis, sed ex participio tollendus est. Sed & illum malè dimetitus est: *Perij obsecro tam infandum facinus meum, ne amauisse quidem.* Quem dicit esse trochaicum catalecticum: cùm sit integer quadratus iambicus, neque ad trochaicũ torqueri possit. Sicut & præcedentem illum: *Fortè ad nos redierit. vise amabò num sit iam, saxo scias* Nam vt euaderet amphimacrum, non est veritus trahere sui trochaici caudam etiam vltrà octo pedes; nisi argutet, *scias*, esse monosyllabum. Sed cùm omnes illi sint quadrati, etiam hunc iambicũ malim, nulla facta in prima voce collisione.

Quo

Quò ille abire ignauos possit longius, nisi si domum patris? Quid illud est? Proh Deũm atque hominũ fidem, quid est si non hæc contumelia est? Sic etiãm alio genere Mysis vtitur iterum: *Me seram me, quod verbum audio?* Cui respondet illud Pamphili: *Quod si sit, pereò funditus.* In eadem autẽ scena versum illum: *Proh Deũm atque hominum fidem, nullone ego:* Appellat dimetrum pede redundante, laxè sanè nimis. Nã quamobrem non quinarium? quare nẽ trimetrum brachycatalecticum? quis vnquam audiuit versum vllũ pede esse redundante? nonne ipse ille versus talis est hoc ipso pede, quẽ dicis redundare? Illud quoque malè dignoscere vis sun: cùm actus secundi putarunt initiam, caudam esse postremi versus, quo claditur actus primus; sic, *Ne ad morbũ hoc etiam? rogo, quis an Byrrhia?* Nã vt hoc primùm dicam, multo satius est, vt initia actuum integra sint, quàm fines. Deinde apparet properatio in Mysidẽ abeunte, vt Glycerium consolaretur. Itaque abrupit sermonem, atque abiit. Præterea inter actus vetus comœdia interserebat παρα βάσεις, choros, deuerbia, apostrophas, atque alia eiusmodi. Noua comœdia tarò gregem, nisi in fine. Aliquando etiam Choragum leginus apud Plautum. Omnino autem tibicẽ canebat: quod è Pseudulo licet perspicere. *Dum centenarius in corde scyophantiæ. Tibicen vos interea hic delectauerit.* Tanto igitur interuallo, quomodo Charinus Mysidis expleuisset verum, quem non audiret? In eadem verò scena, ita peruersè legit, vt alterum nouenarium faciat, alterum senarium relinquat: sic, *Quæso adepol Charine, quoniam id fieri quod vis non potest, velis Quod possit nihil aliud nisi Philumenam volo.* Cùm tamẽ duo priores optimi sint octonarij: sic, *Quæso adepol Charine, quoniã id fieri, quod vis, non potest, Velis quod possit, nihil aliud nisi Philumenam volo.* Etiam priore consilio monometrum vocat illum: *Ah quanto satius est.* Dimeter enim est brachycatalecticus. Sed & nulla necessitate mutat *abi*, in abin', sine, abeas, cùm frustra putat alioqui constare non posse versum. Nã & trochaicus est si collidas: & iambicus, si non collidas Nam & maxima est vis eius vocalis quæ est vltima in verbo, *abi*. Sic Virgilius, eo pulcherrimo versu, quo Theocritum æmulatus est: *Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.* Et aspiratio prohibet collisionem, sicuti illi: *Hecyra est huic nomen fabulæ, hæc cum data est.* Sic imprudenter nimis elidit sibilum ex pronomine illius versus: *Sed ist, ad quidnam est? bolis vxorem ducit, aiunt. Pamphile.* Qui tamen rotundissimus sit octonarius, neque vsquam coactus. Nam quod monet, in nomine *Suspitio*, tertiam à fine produci, verũ est: Sed neque noua res, neque sine ratione, Nam & Plautus ita scripsit: *Et*

ne in suspitione ponatur stupri, Et clandestina vt celetur suspitio. Et satis liquet coaluisse duas vocales in vnam. Nanque ab eo quod esset suspicitum, suspicitio fuit: itaque cùm erit breuis, tunc intelligetur syncope: cùm longa, synæresis: ex eo quoque versu in Andria: *An non dixi hoc esse futurum? dixi: quid meritus es? crucem.* Prisciani autoritate dicit tolli verbum substantiuum. Quo in loco mihi oblatam sententiam occasionem duos simul emendandi magnos viros: illum qui errarit, hunc qui non correxerit. Est enim integer octonarius. Illud verò eius proprium est, cuius culpam in aliũ transferre nequeas. Nam verbum substãtiuũ, *adfuerunt*, trisyllabum professus est eo versu: *Cum in parietem aliquot adfuerunt liberæ.* Qui tamen versus senarius iambum habet in quarta: ferendus tamen erat quasi lapsus, nisi altero errore culpam cumulasset, cùm primam auferri iubet syllabam ex eo versu, *Aufugisti in libera faciens, satin' id tibi placet?* Integer enim senarius est, etiam citra ablationem, spondeis duobus, anapæsto, duobus dactylis, & postremo iambo. Ibi temere transfert syllabam inferioris in superiorem: contrà debuit transferre in Hecyra, neque transtulit: *Quæ dico parui pendent. porrò hoc iurgium ad Vxorẽ, hæc cuius fiunt consilio omnia.* Sicut interiectionem quoque debuit ascribere priori versui in Adelphis, vt sic legeretur: *Syre præceptorum plenus istorũ ille. phy. Domi habuit vnde disceret. fit scauto.* Restituisset etiam in Hecyræ versu verbum, vt sit septenarius, ac par priori: sic *Tecum ferantur, dixi. ita vt subesfactã pater.* Nõ debet errati censeri loco, illud in Andria eo versu: *Tu rem impeditam, & perditam restituas? hem quo fretus sim.* In quo dicit, *hem*, extra versum ab alio additum potiùs: quàm positum à poëta: cùm tamen mutila sit sine eo sentẽtia: & sibilum elidi videmus etiã in multis locis. Sic audacter nimis aufert verbum, *cupio*, ex illo Eunuchi: *Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.* Cùm tamen cõmodius eximeret vocem sequentem, sine vllo carminis detrimento, etiam sententia rotundiore. Sed aut sit proceleusmaticus primus pes, & alter amphimacrus: aut pronomen possessiuum: quod postremo in loco est, demittatur in versum alterum subsequentẽ, qui nihilominus sit senarius: sic: *Meo id amabo adiuta me, quò id fiat facilius.* Nã *facilius*, eodem modo trisyllabum est, quo, *perius* bisyllabum. Eligat autem lector, quod magis erit ex animi sententia: quandoquidem etiam apud Lucretium, *aliud*, ita bisyllabum accipitur, vt cauda dactyli sit. Iniquior fuit illi versui ex Hecyra ex quo, *dum*, particulam expletiuam exemit: qui tamen cum sequentibus, cúmque præcedentibus octonarius sit: *Mane dũ sodes, timeo, ne aliud credam, atque aliud nuntiet.* Hoc ibi cùm adimit, ita alibi æquè importunè addit de suo: vt ad eum versum ex Eunucho: *Par pari referto, quod eam mordeat.* Modò addit, *nunc*, modò *mox*, modò *sic*, modò nescio quid. Ego verò nihil immutandum cẽseo de cõsilio poëtæ: qui integrũ prouerbiũ, sicut circunferebatur, ita interseruit trochaico tractu. quare audacius etiã, *remordeat*, suppositum est. Nam si quid addas, versus non cõstet: si nihil addas, ad concinnandum trochaicum nihil est opus. Et non solùm hoc exemplo in omnibus legitur exẽplaribus, sed etiã eadem fide recitatum à Cicerone in epistola ad Lentulum. Verùm apposuit pari audacia aduerbium, *nunc*, ei versui: *Alio pacto honestè quo modo hinc abeam, nescio* Neque enim vocalis eliditur, sed perstat longa ante aspirationẽ aduerbij, *hinc* & trochaicus decurrit octonarius catalecticus. Sicut in verbo monosyllabo nulla item collisio fit, neque in aduerbio, eo versu, *Ora me. obsecro te verò Phædria, i intrò, hoi, hei.* Corrupit etiam syllabarum quantitates: vt in illo eiusdem fabulæ: *Sic est, inueniã hodie parem vbi pol referam gratiam.* Ausus est dicere aduerbium, *hodie*, primam producere: quoniam, inquit, idem sit, ac si dicas, hoc die. At quod nusquam est, narrat. Nam cùm est, hoc die, propter positionem producitur. Nã suapte natura breue pronomẽ est: sicut eius compar, *hic*. Grecum enim est, ὅ. Quare illud Virgilianum: *Hoc erat alma parens.* Nõ solùm propter interrogationem, sed etiam ob syllabæ seruitutem, legunt, *hocce*, ij qui existimati sunt doctiores. breue enim fuisse vel inde deprehenditur, vbi consonãte amissa in aduerbio, *hodie*, correptum est: quod etiam exemplo inuenias ex versu Hecyræ: *Visum est. certòne? certè Deus sum. si hoc ita est. verum reperies.* Est enim pronomen, *hoc*, secunda syllaba dactyli, qui in quinta sede est: quamobrem versus, de quo nunc controuersia est, septenarius est iãbicus. In conuiuio autem poëtico, illum ex Eunuchi prologo: *Habeo alia multa quæ nũc condonabuntur:* Ait mendosum esse: neque enim scazontes in ea genera carminum admittit: itaque vt metrum corrigeret, linguam Latinã deprauauit, cùm supposuit, *condonabitur*. Nam quis dicat, *Tu condonaberis à me commentarios?* An verò etiam ἀπροσώπως ausus est, & rectum apponere tamen casum? At ego puto veteres excitandi spectatores gratia, næuos hosce aspersisse: neque in ea re falsus sum. Nã quî decuit minus, spondeo claudere iambicũ, quàm dactylicum sistere? At quantum decoris addit affectui, cùm diximus in inferiis filiolæ nostræ, sororis tuæ lectissimæ Sylui: *Heu heu quonam animam, quo carmine compellabo?* Sed

de his numeris in tertio libro Poëtices tibi satis est disputatum. Ita grauitatem, & lenitatem, & constantiam animi ostendens Terentius, remisit de iambi acerbitate: néue sine exẽplo fecisse eum arbitrere, habebis ex Prologo Amphitruonis vnum: *Quòd ego huc processi sic cum seruili schema.* Est enim, σχῆμα. quanquàm non sum nescius viros doctos sublata aliunde syllaba, schemate, legere solitos: quare aliud habeas ex Asinaria: *Agè nunc resiste iam caue modò ne graxis.* Neque enim sequentur analogiam, qui *graxeris*, legerint. nihilo sanè melius, quàm si *faxeris* & *occepseris*, pro faxis, & occepsis, malint. sicut in Captiuis: *Nunquàm isthuc dixis, neque animum induxis tuũ.* Accipies etiam vnum ex eadem fabula: *Auis me ferè consimilem faciam, vt prædixti.* Adducerem & ex Casinæ prologo, nisi suspicarer verba esse transposita: *Clerumena hæc vocatur comœdia Græcè,* Sicut ex eodem alterum: *Ratione vtuntur: ludis neminem poscunt,* Sed profectò & alibi multis locis, & in Pœnulo: *Gerræ germanæ, atque ædepol λῆροι λήρων.* Ac ne in illis quidem seruauit Latinitatem: *Ne te iratus suis sæuis dictu protelet, scio.* Substituit enim pro *sæuis dictis*, sæuidicis. at sæuidicum, mobile nomẽ est, cui igitur hærebit? an ille inuenit vsquam in naturæ legibus, accidens sine substantia? In eadem autem scena etiam pedum numerus eũ fugit. nanque iambicum senarium hypercatalecticum dixit illum: *Non possum adesse, ab quid agis? quò abis Antipho? mane.* Habet enim duos dactylos alterum alteri subeuntem ante postremum iambum. Æquè autem incommodè ex Heautontimorumeno brachycatalecticum nominauit illum, in quo periculum potius imminet, ne quid redundet: *Et illam simul cum nuncio tibi hic ego effuturã hodie scio.* Est enim quadratus iambicus. Sicut illũ quoque minus bene octonariũ hypercatalecticũ: *Probè. huic filium scis esse? audiui, in Asia. non est pater.* Nam si iambum in prima sede statuas, & creticum in secunda ob positionem, aut dactylũ ex natura syllabæ, septenarius est. Sed, *audij*, pronunciandum est, vt, *Asia*: sit anapæstus. Sin malis trochaicum, non collidas aduerbium, *probè*, & erit anapæstus prima in sede, eritque octonarius, trochaicus, catalecticus, & *Asia*, bisyllabum. In Phormione frustra laborat transponendo verba, vt numeris consulat, eo versu: *Vt ad pauca redeam, ac mittam illius ineptias.* Mauult ita legi: *Ad pauca vt redeam.* At verò verbum, *redeam*, bisyllabum esse, vel sexcentis locis, vbi opus est, constat. Eximit etiam vocalẽ huius præpositionis, *per*, eo versu Adelphorum. *Per oppressionem vt hanc mihi eripere postulet.* At verò, quid fuerit dicere, *pro pressionem*? nempe frigidum admodum est, ne dicam absurdũ, nouum fugæ genus, quò euitet creticum fatalem illum: cùm tamen adeò molliter pronunciari possit, vt vix diuertat à natura spondei. Sed iam vereor ne quis eorũ, quos ille multis locis premit fabulis atque irridet, reponat ei gratiã: cùm in verbo, *postulo*, sciant ab ipso exemptum mediam vocalem. Magno enim in periculo est, ne ab illis barbarus appelletur: propterea quòd Germani, præsertim nostrates Vindelici, Carini, Norici, item Sueui, Saxones ita illud verbum pronũciant, vix vt eã vocalẽ exaudias. Verùm equidem, neque irridebo maternos auos meos, neque hominis consilium, quippe qui memor sim eius versus ex Casina: Nunc ne tu respondere postules me tibi. Non igitur iudicium reprehendo, sed iudicij locum. Ei enim versui optimo atque pulcherrimo quadrato, ex Andria, hanc iniuriam faciebat: *Cum is nihil promereat: postulare id gratiæ apponi sibi.* Verùm & hîc nihil necesse habeas cædere, & primam natura cùm corripiat, non potuit sibilus impedimẽto esse in illo Casinæ versu, quin vnico tantùm tempore proferretur. factum enim est ex posse, & tolere. Neque enim literas geminabant, quod etiam durat in præterito, *tetuli*: & *teram* simplici elemento scriptam in libris augurum, ait Varro. & hoc monet nos plurimis locis Verrius, eiúsque interpres atque imitator Festus. Cæterum Erasmus vtinã eam curam alium in versum transtulisset, ad nomẽ hoc, *periculo* potius quàm tolleret omnem sermonis elegantiam, atque adeò Atticismum: quippe pronomen, *hoc*, est autem ex Andria is: *Sine omni periculo. nam hocce haud dubiũ est, quin Chremes.* Præsertim cùm anapæstus esse potuerit in primo pede. Nam, *omnis*, primam corripit naturâ. ductũ enim est παρὰ τὸ ὁμοῦ. Vniuersitas enim fit ex rerum coniunctione. Est enim vniuersum, extra quod nihil est. Neque illas mutam ac liquidam potuisse cogere syllabam ad producendum, & pueri sciunt, & Priscianus docet ex Callimachi versu. Maior verò difficultas obiicitur in nomine hoc, *voluptas*: ex quo ille vocalem mediam auferendam censet, eo versu Andriæ: *Quòd voluptates eorum propriæ sunt. nam mihi immortalitas.* Nonnihil verò est, si sit ita pronunciandum, *Voltas*. nihil enim ad Theutonicũ sonum accedere potest propius: atque hoc vt effugeremus, aut constitueremus creticum in prima, aut etiam anapæstũ. Correpta enim coniunctio est alibi, vel iudicio illius: quare hîc quoque esse. At frustra viderer laborare: quoniam duo versus in Casina sunt, nihilo nobis secundiores. *Sine tuos ocellos deosculer voluptas mea. Quid deosculer te? que res? quæ voluptas mea?* Nisi, *volup*, legas, aut facias anapæstum, sanè ati-

pera est pronunciatio. Sed *voluptas*, fuit voluptàs, à volo & peto, quæ omnia cùm sint breuia, non immutarunt naturam. Nam sic quoque corripias in versu ex Heautontimorumeno, si ita legas ex Bembi codice: *Nec mihi fas esse vlla me voluptate hu frui.* Quanquam codex ille, de quo vir doctissimus atque sanctissimus metitur nostros, plus habuit tum apud nos venerationis, ob vetustatem, tum apud illum opinionis ob nouitatem, quàm quantùm re ipsa præstare valuerit. Omitto enim quæ ad priuatarum vocum pertinent rationem. nam eas in Originum libris tibi satis explicatas puto. At quod ad versuum ipsorum tractus spectat, operæpretium est animaduertere multos, qui non cõstent: veluti è Phormione hũc: *Quæ si astu non prouidentur, me aut herum pessumdabunt.* Ita dico apud hosce qui ereticum recipiunt nullum: in nostratibus autẽ mollius legitur sic: *Quæ si non astu prouidentur.* Vbi octonarius est. Item ex Heautontimorumeno sic legit: *Pergin' mulier odiosa esse? nullámne ego rem in vita mea.* At in nostris sic legitur: *Venire in mentẽ mi vir, oh pergin' mulier esse? vllámne ego.* Vbi vides, si addas omnia illa verba, quæ præcedunt exprobrationem senis, versus fiat ſtadio longior. at illi octonarij sunt. Verùm lepor quoque in verbis est illis, *Oh pergin' mulier esse.* plus enim est esse mulierem, quàm odiosam. In altero autẽ sequente: *rem vnquam volui, quin tu in ea mihi aduorsatrix fueris Sostrata?* Videtur syllaba redũdare. sed *mi*, pronunties, non *mihi*. Bembus autem ita legit, vt vna deficiat: sic: *Volui quin tu in ea mihi fueris aduorsatrix Sostrata?* Locutionem quoque non leuiter pertranseas. Ille enim dicit, nullámne rem volui? sanè tolerabilis sermo, cum verbo hoc, *volo*. Nam negatio quæ est in nomine, in verbum transit, & fit, vllam rem nolui. Non possis verò dicere cum verbo substantiuo, nullane res est; quoniam modo nanque esset, si non est? neque melius procedit ille ex eadem quem nos sic: *Sustulisti sic est factum. domina, ergo herus damno auctus est.* Ille sic: *Sustulisti. sic est factum, domin', ergo herus dãno auctus est.* At duo sunt, quæ dissuadent esse recipiendum. Primùm versus, qui trochaicus sit: quare in quinto pede iambum statuit: nos anapæstum. Et minus simile veri fuit, domi educatam, atque herum latuisse erat enim modica domus, quæ vel cœna Bacchidis premeretur. quare inepta fuisset interrogatio. Neque fuisset auctus damno, quoniã domi educasset: sed quoniam filiam, cui dos paranda esset. Itaque non foris educandam dedit, sed exponendam. Præterea plus impendij est, si foris educantur liberi, quàm si domi. Sed & ille in Eunucho, toto verbo longior est, temere repetito. *Id'que adeò visum, visum sit dominũ, si quis nam hinc à Thaide exit?* Sed vbique videtur non minimi iudicij quispiam neglectis numeris leporem quæsisse orationis. sicut in eadem fabula: *Nihil præter promissum.* At nos legebamus: *Nihil prætermissum.* Verùm hîc argutia etiam dimensionibus suum reliquit locum, si *nihil*, sit monosyllabũ. quod frequentissimum est, Vult dicere, Phædriam nihil præstaturum eorum, quæ militi pollicebantur, neque quicquam illum præter promissum laturum: Sed in eadem lepor quoque nitidissimus est, iis versibus: *Illum liquet mihi deierare mensibus Sex, septem prorsus non vidisse proximis.* Nostri vulgatè nimis legebant, sex vel septem. Cæterum & à numero excluditur coniunctio, & à sermonis puritate: sicuti cùm, dicimus, quinquagẽsimus annos natus sum. Illud quoque lepidius videtur in Heautontimorumeno: *Consitere tu, an obsecro, istunc inimicis siet:* Quàm quod legitur ab Erasmo & aliis: *Consitere tuũ non esse? ah obsecro te, istunc inimicis siet.* Splendidior est oratio repetita negatione sensu non verbis: & necesse est ita legi, quoniam præcedentes versus hic concinnant: quos versus tam Bembus, quàm Erasmus malè disponit. Bembus sic: *Subditum se suspicatur. subditum? ain' tu certè. sic erit mi vir.* Erasmus sic: *Subditum si se suspicatur. subditum? ain' tu certè inquam mi vir.* Verùm vterque longior est. Erasmianus vna syllaba: alter autem etiam pluribus. quare ita legendi sunt, vt sint trochaici octonarij; cata lectici: *subditum se suspicatur. subditum? ain' tu certè inquã Mi vir. consitere tu? an obsecro, istunc inimicis siet.* Sic etiam ex Adelphis, illis duobus versibus, neuter est audiendus. Bembi codex sic: *Obsecro mea nutrix, quid nunc fiet? quid fiet rogas: Rectè adepol spero. modò dolores mea tu occipisti primulũ.* Erasmus sic: *Obsecro mea tu nutrix quid nunc fiet? quid fiet rogas? rectè.* Ergo Erasmus malè collocat aduerbium, *rectè*: Bembus malè omittit pronomen, tu: vt sint iãbici quadrati. Hæc quidẽ manifesta lectio, at illa ambigua, vtra probior sit? In Heautontimorumeno vetus exemplar sic habet: *Hunecine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere? & Quòd illum insimulat durum, id non est nam parentum viuariæ Vnius modi sunt fermè: paulò qui est homo tolerabilis. Scortari crebrò nolant, nolunt crebrò commutarier.* Bembus & aliquot eximit verba, & alia serie digerit numeros *Hunecine erat æquum ex illius more. an illum ex huius viuere? Et quod illum insimulat durum, id non est. Nam parentum viuariæ, vnius modi sunt fermè. Scortari crebrò volant, volunt commutarier* Sed numeros obscurit Bembus, quarto versu: in quo & trochæum inuenias tertia sede, & iambum sexta: quare errorem

sem subesse necesse est. & confundit versuum tum genera, tum quantitates. Nostra autem lectio horum nihil: sed asperior visa est in sententia: cùm tamen non sit. nam ita dicit: patres duros nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere. at qui paulò est tolerabilior, aliqua sanè patiatur: sed nõ crebrò ea fieri. Mutauit autem numerum verborum Terentius, cum in singulari dixit, *paulò qui est tolerabilis* debuerat subdere, *non vult crebrò sectari liberos suos, non vult crebrò commutari.* Sed retulit numerum ad vniuersitatem patrum. At in singulari tolerabilẽ posuerat, quoniã rariores sunt. Ita mutat numerum in Eunucho: *Eunuchum porrò dixit velle te. Quia sola vtuntur his regnæ.* Quam mutationem aliquis minus commodã cùm putaret, sublatis illis verbis, *paulò qui est homo tolerabilis*: quæ vitia prohiberẽt patres in nostra lectione, ea fecit patrare flagitia filiis in sua. Hæc sunt Syluiole fili, quæ laboriosissima opera excussi tibi: maiorẽne tædio tot ineptiarum, an metu, ne pari inscitia capere. Omisi verò multa carmina controuersa, aut ambigua, alia vasta: quæ etiam si ad sanitatem redigantur, at cura ista nostra vel sic longè minora sunt. Verùm eniuuero neque tibi puerilia videri debent, qui ista ætate literariæ laudis aditum omnem explorare iuberis ab indole tua, quæ magna ac multa promittit nobis: neque mihi plebeia adeò, in quibus, omissis studiis grauioribus, tantos illos viros elaborare aliquid non pœnituit. Qui si quibus in locis ipsi sunt, vel hoc ipsum eis debeatur, quod nos excitarint ad veritatem. Cuius splendoré, fili mi, quouis nomine chariorem habere debes. Magnum fuit Erasmi nomen, præsertim in Germania literis renascentibus: maius futurum, si ille minor esse. voluisset. Nunc fretus ingenij sui magnitudine, multa tractare aggressus est, paulò minus accuratè; ita à nominis claritate profecta confidentia præcipitem illum egit, non sine dispẽdio multorum studiosorum: qui omnes cùm docti esse vehementer exoptarent, pauci autem laborarent. omissis ærumnis, quæ ipsis in antiquorum lectione multæ exequendæ erãt, compendium nacti eorum quæ Erasmus in vnum coëgisset, ei de omnibus fidem ita habuere, vt etiam extantibus priscorum monumentis, vnde, ille vel aliquando non bona fide accepisset, Erasmi nomen nõ pro teste, sed pro iudice, citent, atque alieni laboris nouã quasi beneficiarium faciant authorem. Quare vobis omnibus eius nominis studiosis, inter quos me quoque sanè esse non nolim, cõmodè ostendimus, atque opportunè quid cuiúsque iudicij sequeremini. Quòd si quis, vt est ingenium quibusdam barbarum ac ferum, pertinacius negligat foueatque ignauiã suã: te saltẽ habeamus ab erroribus eiusmodi segregatum. FINIS.

Henrichi Loriti Glareani Heluetij, De metris Comicis iudicium.

EXIMIO VIRO D. GERARDO GIZANO BURGUNDIONI SEQUANO, OPTIMARVM DISCIPLINARVM, AC IURISPRUDENTIÆ CALLENTISSIMO.

H. GLAREANVS S. D. P.

TImon Pyrrhonis, vt Athenæus Appellat, genere Phliasius, vt Laërtius Diogenes: Sillorum ille petulantissimus scriptor, vt est apud Gellium, interrogatus ab Arato, Achæorum duce, quo pacto quis tutò, ac sine menda, Homeri opera adipiscatur posideátve: Si quis, inquit, veteta exemplaria nactus fuerit, non ea, quæ nuper emẽdata sunt. Subiiciam verò ipsius Laërtij de hoc Timone verba Græca, φασὶ δὲ ἀρίστου παιδὸς ὄντος, καὶ τὴν ὄψιν πολὺν ἀφαλῶς κτησαμένου, τὸν δὲ εἰπεῖν, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, ἢ μὴ τοῖς νῦν διορθωμένοις. Id hercle Gerarde suauissime mihi hac tẽpestate vsu venire videtur in eminentissimo illo Latinæ Comœdiæ authore, quem maximi semper Cicero ac veterum plerique fecere, Terentio, inquam, vnico purè loquentium scopo. In quem tot extant hodie iampridem edita commenta, tot annotationes, tot assuta emblemata, vt singularis impudentiæ videri possit in eundem plura conscribere. Atqui, si quis, vel mediocris iudicij homo, cuncta ea perpenderit, iustáque lance examinauerit, comperiet sanè pauca alicuius momenti, multa inepta, multa perperã prodita. Vt quid enim dicam de Guidone quodam Iuuenale, homine, pfectò ad hoc negotij inepto? Quid de Commentariis illis, quæ Seruio falsò adscripta, non ante multos annos Venetiis excusa sunt, quibus tota vita nihil vidi insulsius? Quid de aliis innumeris quotidie emergentibus? Donati, vt titulus præ se fert, Commentarij, ipsi oppidò elegantes & arguti. Verùm neque vnius hominis, sed sæpe in vnam scenam quatuor (quod cũ iudicio legens qui-

uis facilè perſpexerit)neque integri, ſed mutili,ſed corruptiideniq; perperàm noſtra ætate à multis tractati. Ante annos aliquot Politianus,ex neſcio quo vetuſto codice,conatus eſt carmina in certã redigere ſeriẽ. Poſt eum Eraſmus præceptor noſter Venetiis apud Aldũ. Nec infeliciter ea res ceſsit,verũ vt ſunt res mortaliũ,ablatis erroribus, & pulchrè omnibus in ordine redactis,nõ ita multo pòſt rurſus cuncta turbata ſunt, & intra triginta annos,author ita à priore emẽdatione exorbitauit, vt Eramus iã extrema ætate,alterã adhibuerit manũ,ſed quatuor dũtaxat dierũ opera,vt ipſemet in earũ annotationũ præfatiõe fatetur,vſus ibi codice meo,in quo pleraque annotata erãt,vt ipſe ſcenis præfixit titulos. Quam rem non admodum æquo animo tuli. Nam ego mihi eã non aliis notaueram, nec in hoc certè vt ederentur. Itaque ea res occaſionem dedit mihi,vt ad has nugas denuò relapſus,totum authorem reuiſere voluerim, & de omnium, quæ apud hunc Authorem ſunt, carminum ratione meum Lectori iudicium aperire. Verùm hic mihi pro ſe quiſque animum intendat velim, ac mecum etiam æque etiam cogitet, quidnam cauſæ fuiſſe exiſtimemus, quòd veteres Grammatici,quoties de metris carminibúsque ſcribunt,adeò pauca, ac propẽmodum nulla huius Poëtæ attingãt vt miraculo mihi fuerit, vnde tantum ſilentium. Quod ita eſſe,quis non videt in iis,quibus de paulò antè diximus,commentariis Donato aſcriptis?qui vix centeſimo quoque verſu,vel ſemel de metri ratione quicquam memoriæ prodant. Priſcianus tandem,vt Grammaticorum veterum tempore,ita eorũ omniũ eloquentia poſtremus,eam rem aggreſſus eſt, ſed mutilum lacerúmque ad nos eius opuſculum peruẽnit. In eo tamen,cùm totum perleges,hoc inuenias,Latinos Græcis longè maiore licentia vſos, & inter Latinos maximè Terentium,quod Eraſmus ipſe quoque fatetur. Hem optime lector, iſthuc volueram. Id mihi ſatis fore arbitror ad oſtẽdendum,quod paulò poſt aperiã. Verùm quæ ex Hephæſtione Grammatico de carminibus Iambicis prodita ſunt memoriæ,ſubiicere placuit,vt lector videat quàm paulatim magis magíſque deficere cœperit huius carminis ratio à prima authorũ inſtitutione,deinde ire cœperit præceps,donec ad hoc licentiæ peruentum eſt. Iãbicum,inquit,Carmen in regione impari lãbum recipit,& per reſolutionem longæ ſyllabæ Iambi in duas breueis. ibidẽ Tribrachyn. Admittit etiam Spondeum ad iambandam Iãbi celeritatem: per reſolutionem verò primæ Spondei recipit ibidem Anapæſtum,& per reſolutionem ſecundæ,Dactylum,& per reſolutionem vtriuſque, Proceleuſmaticum. In pari autem Iambum,ac Tribrachyn: In fine tamẽ dumtaxat Iambum, & quòd vltima indifferens ſyllaba,etiam Pyrrhichium. Hæc ex illo. Quibus perſpicitur ſex pedes carmini Iambico locis imparibus congruere, Iãbum, Tribrachyn, Spondeum, Dactylum, Anapæſtum, & Proceleuſmaticum. Septimum etiam Pyrrhichium, ſed vltimo duntaxat loco, vt pote aduentitium propter vltimam indifferentem. Paribus autem locis duos tantùm, Iambum & Tribrachyn. Quòd ſi hoc licẽtiæ accidit,cùm apud Græcos, tum apud Latinos iuſtæ legi carminis, quæ vnum Iambum, vnde & nomẽ habet,agnoſcebat,quid putamus accidiſſe poſteà eidem,quando propè nihil penſi fuit qui buſdã,quibus locis, paribus imparibus,quos ponerent pedes; quod de Terentio adeò verùm eſt,excepto vltimo loco, vt negari prorſus non queat. Itaque(dicam enim quod ſentio)vt ad tardandam Iambi celeritatem prior ſyllaba longa ſuſcepta eſt,ac Spõdeus factus, deinde reſolutione vtriuſque ſyllabæ adſumpti ſunt Tribrachys, Anapæſtus, Dactylus ac Proceleuſmaticus: cui dubium videri poterit, conſimili licentia, vel ad Anapæſti,vel Dactyli tardationẽ admiſſum eſſe Creticum;quẽ & Amphimacrum vocant, quod Eraſmus ex Priſciano ait,& contrarium eius Amphibrachyn? quod ipſum multis apud hunc authorem locis clarum euadit. Denique vnius ſyllabæ commutatione Bacchium: rarius etiam Pæanas: vt in hoc opere curſim indicabimus. De Creticis non eſt dubium. De Bacchio autẽ, Amphibrachy & Pæanibus fortè quibuſdam dubium videri queat: Sed adductis locis,lector, quando in aliis videat tantùm licentiæ admiſſum,ipſe ſecum diſpiciat, quid iudicatu optimum videbitur. Nam ea de re cum nemine certauero. Certè per hoſce pedes Creticum Bacchium, Amphibrachyn,ac Pæanas, non minus huius Poëtæ verſus excuſationem habebunt,atquè per priores: imò meo quidem iudicio,non paulò melius conſultum videbitur ſic carmini,quàm tot πωιήσεως,σωκλησὰς, σωναίρεσις identidem inculcare,ac carmen totum ac inſuaue reddere. Ego ab Actore prolatos verſus integerrimè puto, & eum, non niſi conſuetas eliſiſſe ſyllabas, quod vt fieri potuerit,hi pedes dictionis maieſtatem adiuuant. Vix enim mihi perſuaſero Actorem pronũtiaſſe *Mum gnatum, Mus carnifex, Tuſi*: pro: Meum gnatum, Meus carnifex, & Tuum eſt. Atqui Bacchius pro Spondeo hoc vulnus ſanat. Cæterum quæ hîc de Iambico ſcribo carmine, prorſus etiam de Trochaico intelligi volo. Nam quanuis Iambicum Trochæum,& contrà Iambum Trochaicum reſpuant, tamẽ ita ſunt

ita ſunt vicina inter ſe, vt vnius ſyllabæ abſorptione,alterum ex altero fieri queat: quod Terentianus elegantiſſimus Grammaticus,nõ minùs eleganter quàm copioſè deſcripſit. Nimis longa præfatio fuerit,ſi horum omnium exempla iubiecero,cùm in ipſo opere toto id paſſim indicauerimus. Et cum pertinacibus neutiquam profuerit magnopere certare,res ipſa ſatis clara eſt. Suo quiſque vtatur iudicio,quod mihi ad carminis integritatem conducere viſum eſt,id ego ingenuè & abſque fuco tradere non ſum veritus. Clamabant quidam, ſed fruſtra. Ad huiuſmodi latratus meæ aures iampridem obſurdueranr. Volo, ratione conuincar,non latratu. Verùm de hiſce ſatis. Hoc etiam Lectorem admonitum velim, me ſæpe & colliſionem indicaſſe,& pedem,vt quod libuerit, quiſque arripiat per me ſanè licebit. Denique nonnunquam alterum indicaſſe, alterum omiſiſſe. Etenim perquàm tædioſum mihi videbatur idemidem repetere, plus tamen inculcauimus,quàm putem neceſſe fuiſſe. Sed malo in hanc, quàm in alteram peccare partem. Nec opus habeo, opinor, admonere,quædam ita frequenter poni à Poëta, vbi malis literam abiicere, quàm extremam adiicere pedem: qualia ſunt *ſatin, magis opus. Ludin quid quod ſed*, & ſimilibus. Quædam indifferenter eſſe vel monoſyllaba vel diſyllaba: vt, *Mumnh*: *Nil, niſi*: *Nil, nihil*. Et ſi quæ ſunt alia. Quædam vltimam in i vel corripere, vel producere: vt *mihi tibi ſibi*. Et haud ſcio ſintne eiuſdem ordinis, *Quaſi, Niſi*: *Certè Vti* aduchium, eſt anceps poſteriore ſyllaba, vt priora. Quæ omnia multum negotij vbique faceſſunt nobis. Sed nolo diutiùs te obtundere humaniſſime D. Gerarde. Tute ſcis quanto labore hoc opus mihi conſtiterit, vnà cum tuis duobus eruditiſſimis ſodalibus, Burgundis,ac ejuſdem Iuriſprudentiæ, tum aliarum diſciplinarum ſtudioſiſſimis, D. Petro Petremãdo,ac D. Guilelmo Barotio,qui aliquandiu noſtræ adſuiſtis mẽſæ: & hoc anno omnibus adeſtis omnium doctorum virorum prælectionibus,cùm priuatis tum publicis,vt nõ mihi modò,ſed & omnibus huius vrbis hominibus,doctis pariter ac indoctis,miraculoſis diligentia ac ſedulitate. Deus Opt. Max. bene fortunet,quod tam feliciter cœpiſtis.tã ſedulò proſequimini, tam perſeueranter ad finem gloriæ eius deducere contenditis. Certè domui meæ tanta honeſtas ex optimis moribus veſtris quotidie,meis quotquot adſunt, iuuenibus accreſcit,tãta ſtudiorum alacritas ex hac diligentia omnibus naſcitur: denique veſtra authoritas locum hunc nobis tanto quàm antea, auguſtiorem effecit, vt meritò gratuler nõ mihi modò,ſed Vniuerſitati ipſi, & toti oppido. Tu mi humaniſſime Gerarde importunitatem meam boni conſule, ac nos ama. Bene vale, vnà cum omnibus commilitonibus tuis Sequanis. Friburgi Briſgoiæ ad Herciniam ſyluam, à CHRISTI Natali, M. D. XXXIX. Cal. Martiis.

EIVSDEM GLAREANI, XXVIII. communium pedum Typus.

HIC adiicere volui,cãdide Gerarde, Typum in quo omnes,quibus Terẽtius vtitur,pedes comprehenduntur,diſyllabi,triſyllabi,ac tetraſyllabi. Haud ignarus Græcos & pentaſyllaborum & hexaſyllaborũ pedum nomina memoriæ prodidiſſe, vt numerus in extimis fuerit LXIIII. pedum. In vniuerſum verò CXXIIII. Id nobis eum ſanè portentoſum viſum eſſet, neglectui haud abs re fuit, nec magis neceſſe viſum, quàm heptaſyllaborum, octoſyllaborũ, ac deinceps aliorum noua confingere nomina. Lector opellam hãc boni conſulat.

*****

Pedes in vsu frequentiori sunt XXVIII.	IIII. disyllabi	Pyrrhichius	Vt	Deus: puer vt
		Spondeus		Audax - -
		Iambus		dies v -
		Trochæus		Mater - v
	Octo trisyllabi	Dactylus	Vt	Tityre - v v
		Anapæstus		Species v v -
		Tribrachys		Dominus v v v
		Molossus		Aeneas - -
		Amphibrachys		Libellus v -
		Amphimac. Cret		Castitas - v -
		Bacchius		Egestas v - -
		Antibacchius		Celaro - - v
	XVI. tetrasyllabi	Proceleusmaticus		Philosophus v v v v
		Dispondeus		Oratores - - - -
		Diiambus		Amœnitas v - v -
		Ditrochæus		Cantilena - v - v
		Antispæstus		Alexander v - - v
		Choriambus		Pontifices - v v -
		Ionicus à minore		Diomedes v v - -
		Ionicus à maiore	Vt	Demetrius - - v v
	Pæan	Primus		Lætitia - v v v
		Secũdus		Potentia v - v v
		Tertius		Alienus v v - v
		Quartus		Celeritas v v v -
	Epitritus	Primus		Sacerdotes v - - -
		Secũdus		Conditores - v - -
		Tertius		Concordiæ - - v -
		Quartus		Cõstãtinus - - - v

DE CARMINVM attributis.

QVando verò per totum hoc opus Catalecticorũ Acatalecticorúmque metrorum mentio facta est, nec ratio eorũ omnibus nota est, pauca prorudibus adnotare placuit. Sciendum igitur, tum verè carmen integrum & Acatalecticum dici, cum ad parem venit pedum numerum nempe ad binos, quaternos, senos, octonos pedes. Sin ad imparem numerum deuenerit, imperfectum dici, idque bifariam accidere. Vel abundantia (quod vna duntaxat syllaba euenire solet) ac id Hypercatalecticum dici. Vel defectu idque rursus bifariam, aut vnius duntaxat syllabæ defectu, id Catalecticum vocari: aut duarum syllabarum, siue quod idem est, vnius pedis, ac id Brachycatalecticum esse. Vnde breuiter definitiones eorundẽ ita colligunt. Catalecticum (inquiunt) est, cui vna deest syllaba: Brachycatalecticum, cui duæ syllabæ aut plenus pes deest? Hypercatalecticũ, cui syllaba abundat. Acatalecticum, cui supereſt, aut deest nihil. Item notandum (ne fortè hoc scrupulum cuipiam iniiciat) Trochaica, quia Trochæus

chæus in breuẽ finitur, frequentius esse Catalectica quàm Acatalectica, Iãbica contrà. Sed hoc quoque in primis notatu dignũ: In Trochaicis Iãbicisq. binos pedes in singula venire metra siue singulas mensuras. Vnde dimetra quaternũm, Trimetra senũm esse pedum. Inde cõtigisse vt iidẽ Trimetri, qui Senarij dicãtur versus, Tetrametra esse octonũm pedũ. Eadẽ quadrata à quatuor mensuris, & Octonaria ab octonis pedibus dicta Romanis. Porrò de Iãbico carmine Hephæstionis sententiã in Præfatione diximus. Cæterum cùm tam varia, ac portentosa propémodum à nostris Grammaticis de vtróque genere prodantur, operæ pretium me facturum existimaui, si id negotij succincto quodam compendio, ac vno aspectu lectoris oculis subiicerem, vbi tum Trochaicorum, tum Iambicorum carminum contrarias rationes videret à Monometris ad vsque Terrametra. Idque quadruplici formula, Brachycatalectica, Catalectica, Hypercatalectica ac Acatalectica, vt nullũ omnino carmẽ apud Terentium sit, quantumuis tortum, quod nõ in aliquam istarum formularum cadat. Vbi tamen admonitum lectorem velim, non ex æquo omnibus his Terentium, aliósve authores vsos. Quædã enim in omneis Comœdias adhibent quibusdam rarius vtuntur, quibusdam nunquam. Iambicis Trimetris Acatalecticis, tum Catalecticis Terentius frequentissimè Tetrametris cũ Acatalecticis vtitur: Dimetris rarissimè insperſis alicubi ac obiter insertis. Idẽ de Monometris omnibus dico. Trochaicis Tetrametris Catalecticis vtitur frequentissimè: Acatalecticis ferè nũquam. Nã in omnibus hisce Comœdiis vltra quatuor eiusmodi versus nõ reperias, & eos nõ admodum certos, vt in opere ipso ostendimus, vbi fors obtulit, Trimetris Trochaicis semel vsus est in Andria Actus quarti Scena prima per tredecim, vt diximus, versus: alibi nusquã vltra binos aut ternos eius generis reperias.

IAMBICORVM A MONOMEtris ad vsque Tetrametra generalis formula, de qua quinque fermè apud Terentium Species, hîc asteriſcis notatæ, reperiuntur.

	Mūsă Dĕă.	*Monom. acat.*
	Mūsæ Dĕæ sūnt.	*Mono. hyperca.*
	Mūsă Dĕă bŏnă.	*Dime. brachy.*
	Mūsæ Dĕæ sŏrōrēs.	*Dimetr. catal.*
*	*Mūsæ Iŏuīs sūnt filiæ.*	*Dimet. acatal.*
	Mūsæ sŏrōrēs sūnt Mĭnĕruæ.	*Dimet. hypca.*
	Mūsæ bŏnæ sūnt filiæ Iŏuĭs.	*Tri. brachyc.*
*	*Mūsæ bŏnæ, Mūsæ Dĕæ sŏrōrēs.*	*Trimet. catal.*
*	*Mūsæ Dĕæ: sūnt filiæ sūmmī Iŏuĭs.*	*Trime. acata.*
	Mūsæ Iŏuīs gnātæ, sŏrōrēs ĕt Mĭnĕruæ.	*Trimet. hypc.*
	Mūsæ, bŏnæ Dĕæ, sŏrōrēs f. liæ Iŏuĭs.	*Tetr. brachy.*
*	*Mūsæ bŏnæ sūnt. filiæ sūmmī Iŏuīs, sŏrōrēs*	*Tetra. catal.*
*	*Mūsæ bŏnæ Dĕæ, sŏrōrēs. filiæ, sūmmī Iŏuĭs.*	*Tetr. acatal.*

TROCHAICORVM EADEM RAtione formula, tribus apud Terentium fermè speciebus, asteriſcis pernotatis.

* * * * *

ōccĭdī	*Monom.catal.*
Mūsă dūlcĭs	*Monom.acat.*
Mūsă dūlcĭs ēst	*Mono.hypc.*
Mūsă dūlcĭs ēstŏ	*Dime.brachy.*
* *Mūsă dūlcĭs ēst cĭbŭs*	*Dimetr.catal.*
Mūsă dūlcĭs ēst Mărōnĭs	*Dimet.acatal.*
Mūsă dūlcĭs ēst Hŏrātĭī	*Dimetr.hypc.*
Mūsă dūlcĭs ēst Hŏrātĭānă	*Trime.brach.*
* *Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs lŏcīs*	*Trimet.catal.*
Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs Pŏētīs	*Trimetr.acat.*
Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs sŏdālĭbŭs	*Trimet.hypc.*
Mūsă dūlcĭs ēst ĭn hāc nōstra sŏdālĭtātĕ	*Tetra.brach.*
* *Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs sŏdālĭtātĭbŭs*	*Tetra.catale.*
Fāc ĭtā vt īussī, dēdūcāntŭr īstī făcĭām at dīlĭgēntĕr	*Tetr.acat.*

Sed vt ad Præfationis nostræ redeamus initium, placuit nobis optime Gerarde hic velut Parergon, triplicem carminis Iambici Trimetri rationem adiungere, ex qua deinde aliorum quoque ratio facilè elicietur. Fuit itaque initio carmen Iambicum ex meris Iambis, ad hanc formam.

PRIMA ET SIMPLICISSIMA Iambici carminis formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*

Suīs et ī psa Rō mă vī rĭ būs rŭ īt.
Nouís que re bus in fi de lis Al lo brox.

Deinde acceptus est Tribrachys (excepto vltimo loco) & paulatim locis dūtaxat imparibus spondeus, Anapæstus & Dactilus & rarius Proceleusmaticus, ad hanc formam.

COMMVNIS GRAECORVM AC LAtinorum Iambici carminis formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*

Tribrachys

Tribrachys	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Pyrrhich.*
Spondeus		*Spondeus*		*Spondeus*	
Dactylus		*Dactylus*		*Dactylus*	
Anapestus		*Anapestus*		*Anapestus*	
Proceleusm.		*Proceleus.*		*Proceleus.*	

ībis Lī būr nīs īn tĕr āl tă nā uĭ ŭm.
Pecus ne Cala bris an te sy dus fer ui dum.

De vltima in omni carmine indifferente, ac propterea Pyrrhichium in hoc carmine vltimo adscitum loco, non erat opus admonere, nisi hoc tam anxiè alii Grammatici inculcassent. Idem aio de Tribrachy, quem loco carminis vltimo pro Iambo positum in ipso opere non semel ostendimus. Sed quid opus pluribus? non fecerit melius Lector, quàm vt ipse Latinorum authorum carmina in manus accipiat, periculúmque faciat. Ibi verò videbit quanta huiusce rei sit difficultas, haud frustra toties nobis culpata. Sed sit hæc vltima huius carminis licentiosissimo modo formula.

Licentiosissima Carminis Iambici formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*
Tribrachys	*Tribrachys*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrac.*	*Tribrach.*
Spondeus	*Spondeus*	*Spondeus*	*Spondeus*	*Spondeus*	*Pyrrhich.*
Anapæstus	*Anapæst.*	*Anapæst.*	*Anapæst.*	*Anapæ.*	
Dactylus	*Dactylus*	*Dactylus*	*Dactylus*	*Dactylus.*	
Proceleus.	*Proceleus.*	*Proceleus.*	*Proceleus.*	*Proceleus.*	
Creticus	*Creticus*	*Creticus*	*Creticus*	*Creticus*	
Amphibra.	*Amphibr.*	*Amphibr.*	*Amphibr.*	*Amphib.*	
Pæan	*Pæan*	*Pæan*	*Pæan*	*Pæan*	
Bacchius	*Bacchius*	*Bacchius*	*Bacchius*	*Bacchius*	

Sed satis experientiæ in hoc authore, Deus Optimus Maximus det vt in pluribus præterea experiamur, si quidem hoc ad gloriam eius pertinet Alioqui non optarim quidem. Sit Domini nomen in secula benedictum.

TERENTII VITA EX ÆLIO DONATO.

PVBLIVS Terẽtius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romæ Terentio Lucano Senatori: à quo ob ingeniũ & formã non institutus modò liberaliter, sed & maturè est manumissus. Quidã captum esse existimãt (quod fieri nullo modo potuisse Fenestella docet:) cum in fine secũdi belli Punici, & ante initiũ tertij natus sit, & mortuus: nec, si à Numidis, aut Getulis captus sit, ad ducẽ Romanũ peruenire potuisset, nullo cõmercio inter Italicos & Afros, nisi post deletã Carthaginẽ cœpto. Hic cũ multis nobilibus familiariter vixit, sed maximè cũ Scipione Africano, & cũ Lælio: quibus etiã corporis gratia cõciliatus existimatur. Quod & ipsum Fenestella arguit, contendens vtroque maiorem natu fuisse: quãuis & Cornelius Nepos æquales omnes fuisse tradat, & Porcius suspicionem de consuetudine per hæc faciat,

Trochaici tetr. cat.
Al. [voce diuina].

Dum laſtuſiam nobilium, & fucoſas laudes petit:
Diem Africani [voci diuinæ] inhiat auidis auribus:
Dum ad Furium ſe cœnitare, & Lælium pulchrum putat:
Dum ſe amari ab hiſce credit, crebrò in Albanum rapi
Ob florem ætatis ſuæ: ipſius, ſublatis rebus, ad ſummam
Inopiam redactus eſt.
Itaque è conſpectu omnium abiit in Græciam in terram vltimam.
Mortuus eſt in Stimphalo Arcadiæ oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimè.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam:
Saltem vt eſſet, quò referret obitum domini ſeruulus.

Scripsit Comœdias sex: quibus primã Andriã cum Ædilibus daret, iussus antè [Cerio] recitare: ad cœnantẽ cùm venisset, dictus est initium quidã fabulæ, quòd erat contẽptiore vestitu, subsellio iuxta lectulũ residens legisse: post paucos verò versus inuitatus vt accumberet, cœnasse vnà: deinde cætera percurrisse, nõ sine magna Cerij admiratione. & hãc autem, & quinque reliquas æqualiter populo probauit. Quanuis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat,

Al. [Cæcilio.

Sumetur Hiacyra ſexta ex his fabula.

Octo H S. ducentorum coronatorum pretium eſt.

Eunuchus quidem bis acta est: meruítque pretiũ quantũ nulla anteà cui iusquã Comœdia, videlicet octo millia nummũm. Propterea summa quoque titulo ascribitur. Nã Adelphorũ principiũ Varro etiã præfert principio Menandri. Non obscura fama est adiutũ Terentiũ in scriptis à Lælio & Scipione, quibus cum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim nisi leuiter se tutari conatur, vt in prologo Adelphorum,

Prælatus Menandro Terentius.

Nam quod iſti dicunt maleuoli, homines nobiles
Eum adiutare, aſſidueque vnà ſcribere:
Quod illi maledictum vehemens exiſtimant,
Eam laudem hic ducit maximam: eum illis placet,
Qui vobis vniuerſis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quiſque tempore vſus eſt ſine ſuperbia.

Cic. ad Atticum lib. vij. ep. iij. Terẽtij fabellæ propter elegantiam ſermonis putabãtur à C. Lælio ſcribi.

Videtur autẽ se leuiùs defendisse, quia sciebat Lælio & Scipioni non ingratã esse hãc opinionem quæ tamẽ magis & vsque ad posteriora tẽpora valuit. Q. Mẽmius in oratione, p se ait, Publius Africanus, qui à Terentio personam mutuatus, quæ domi laserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos authore certo comperisse se ait C. Lælium quondã in Puteolano Cal. Martiis admonitũ ab vxore tẽporiùs vt discũberet, petiisse ab ea ne interpellaretur: seriùs tandẽ ingressum tricliniũ dixisse, non sæpe in scribendo magis succesisse sibi: deinde rogatum vt scripta illa proferret, pronuntiasse versus qui sunt in Heautontimorumeno,

Hæc opinio quadrat in rationem temporum.

Satis pol proteruè me Syri promiſſa hac induxerunt.

Santra Terentiũ existimat, si modò in scribẽdo adiutoribus indiguerit, nõ tã Scipione & Lælio vti potuisse, qui tũc adolescentuli fuere, quàm Sulpitio Gallo homine docto, & qui Consularibus ludis initium fecerit fabularũ dandarum: vel Q. Fabio Labeone, & M. Popilio, cõsulari vtroque ac Poëta. Ideò ipsum nõ iuuenes designasse, qui se adiuuisse diceren tur, sed viros, quorum operã & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas Comœdias nõdum quintũ atque trigesimũ, egressus annum, causa euitãdæ opinionis, [quia] videbatur aliena pro suis edere: seu pcipiẽdi Græcorũ instituta, morésque, quos perinde exprimeret, in scriptis, egressus vrbem est, neque amplius rediit. De morte eius Volcatius tradit,

Ali. [qua]

Sed vt Afer ſex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Aſiam fecit: navim cùm ſemel
Conſcendit, viſus nunquam eſt, ſic vita vacat.

Terentij mors.

Quintus Cõsetius redeuntem è Græcia periisse in mari dicit cũ centum & octo fabulis cõuersis à Menãdro. Cæteri mortuũ esse in Arcadiæ Stimphalo, siue Leucadia tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore C O S S. morbo implicitũ acri dolore ac tædio amissarũ Satyrarum quas in naui præmiserat, ac simul fabularũ quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiã, quæ Equiti Rom. nupsit. Item hortulos. xx. iugerum, [via] Appia ad Martis villam. Quo magis miror Porcium scribere, *-nihil Publius*

Ali. [in via]

Scipio profuit, nihil ei Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimè.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conducticiam:
Saltem vt eſſet, quò referret obitum domini ſeruulus.

Facillimè agentes appellat diuites ac potẽtes.

Hunc Afranius quidẽ omnibus Comicis præfert, scribẽs in cõpitalibus,

Terentio non ſimilem dices quempiam.

Volcatius autem non solùm Næuio, & Plauto, & Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat,

Tu quoque, qui ſolus lecto ſermone Terenti
Conuerſum, expreſſúmque Latina voce Menandrum
In medio populi ſedatis vocibus effers,
Quicquid corrẽ loquens, ac omnia dulcia dicens.

Item C. Cæsar,

Tu quoque tu in ſummis, ô dimidiate Menander
Poneris, & meritò puri ſermonis amator.
Lenibus atque vtinam ſcriptis adiuncta foret vis
Comica, vt æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac deſpectus parte iaceres:
Vnum hoc maceror & doleo tibi deeſſe Terenti.

Hæc Suetonius Trãquillus. Nã duos Terentianos Poëtas fuisse scribit Metius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius, Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium Valgius in Actæone ait,

Terentij Poëtæ duo.

Cedo, aut ſimile verbum deeſſe [recenſentibus] fortè [conſultus].

Hæ quæ vocantur fabulæ, cuius ſunt?
Non has qui iuſſa populi [recenſentibus] dabat,
Honore ſummo aſſectus fecit fabulas?

Duæ ab Appollodoro translatæ dicuntur Comico, Phormio & Hecyra: quatuor reliquæ à Menandro, ex quibus magno successu & pretio stetit Eunuchus fabula. Hecyra sæpe excluſſa, vix acta est.

DE METRIS COMICIS.

NON NVLLA DE COMOEDIA & tragœdia ex Hephæstione, Terẽtiano, Donato, Diomede & L. Victore Fausto scitu necessaria.

DRAMA SIVE FABVLA quid, & eius species.

DI DRAMATA Dicuntur Tragica aut Comica παρὰ τὸ δρᾶν, id est, agere. Latinè fabulæ appellãtur, siue factubulæ. In Latinis enim fabulis plura sunt carmica quæ can tur. vel à faciendo. nã & agi fabula, n referri ab acto ribus dicitur. Itaque Horatius vtraque significatione interpretatur, cum ita de fabula dicit, Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Fabula si Græcum argumentum siue apparatum habeat, Palliata, si Romanum, Togata nuncupatur. Palliata secundum ritus & habitus Palliatorum, id est, Græcorum (nam Græci supra tunicam pallium ferebant) scenicis atque Græcis argumentis habitum palliorum desiderat, quanuis in Latinum fit versa. sic Togata secundum ritus & habitus hominum Togatorum, id est, Romanorum (toga nanque Romana est) Latinis argumentis togam ; e-

quirit Fabulæ tá Palliatæ quàm Togatæ quatuor sunt species, Tragœdia vel Prætextata, Comœdia siue Tabernaria, Satyra siue Attellana, Mimus aut Planipes. si Græcum sit argumentum habi úsve. Palliatorum quatuor hæ species, Tragœdiæ, Comœdiæ. Satyræ, ac Mimi nomen sortiuntur: Prætextatæ verò, Tabernariæ, Attellanæ, & Planipedis, si Romanum fuerit argumentum habitúsve Togatorum. Inter Tragœdiam igitur & Prætextatam hoc interest, quod in Tragœdiis Heroës ac Reges introducerentur: in Prætextatis autem Romani magistratus, duces, Regésve, aut imperatores, qui prætexta omnes vtebantur: atque in his Reip. Romanæ negotia agebantur, vt personarum dignitate & argumentorum sublimitate Tragœdiis similis essent. Sic Tabernariæ humilitate personarum, & argumẽtorum similitudine Comœdiis erant pares: at habitu diuersæ. Comœdiæ enim Græcorum: Tabernariæ verò Latinorum ritus exprimebant & personas communiter vocatæ sunt Tabernariæ, quòd olim tabulis tegerẽtur. in his atque illis non magistratus regésve, sed humiles homines & priuatæ domus inducuntur. Atellanæ etiam Latinæ (quæ à ciuitate Oscorum Atella, in qua primùm cœperunt, denominantur) à Satyris Græcis solo habitu differunt: in his enim Satyrorũ, in illis rusticorũ personæ Satyris similes ac ridiculæ, ludendi iocándique causa inducuntur, vt spectator inter res Tragicas seriúsq; Satyrorũ quoq; iocis & lusibus delectaretur, vt & Horatius sentit his versibus:

Carmine qui tragico vilem certauit ob hircũ,
mox etiã agrestes Satyros nudauit, & asp
Incolumi grauitate iocũ tẽtauit. eo quòd Illecebris erat & grata nouitate morãdus Spectator.

Quarta species est quæ Græcè μίμος, Latinè planipes dicitur. Mimus est sermonis cuiuslibet motus sine reuerẽtia, vel factorũ cum lasciuia imitatio. Mimus dictus, quasi solus imitetur. & cùm alia Poëmata idem faciant, solus tamen quasi priuilegio quodam, quod fuit cõmune, possedit. Similiter arquè is qui versum facit, dicitur ποιητὴς. cùm tamen artifices, qui æquè quid faciunt, non dicantur Poëtæ. Ideò autem Latinè Planipes, quòd actores planis pedibus, id est, nudis, proscenium introirent, non vt Tragici actores cum cothurnis, neque vt Comici cum soccis olim: non in suggesta scenæ, sed in plano orchestræ positis instrumentis mimicis agitabant. Cuius Planipedis, Accius Togatarum scriptor ita in Ædilitia fabula meminit, Datum est aurum, exultat planipes. Si quas tamen ex soccis fabulas fecerant, palliati pronuntiabant. Togata prætextata, à Tragœdia differt. In Tragœdia heroës introducuntur Pacuuius Tragœdias nominibus heroicis scripsit Orestem, Chrysen, & his similia. Item Accius, In prætextata autem scribetur Brutus, vel Decius, vel Marcellus. Togata Tabernaria, à Comœdia differt, quòd in Comœdia Græci ritus inducũtur, personæque Græces, Laches, Sostrata: in illa verò Latinæ. Togatus tabernarias in scenã ductauerũt præcipuè duo, Afranius & Quintus Ennius. Nã Terẽtius & Cæcilius Comœdias scripserũt. Latia Attellana, à Græca Satyrica differt, quòd in Satyrica fere Satyrorũ personæ inducũtur, aut siquæ sunt ridiculæ similes Satyris, Autolycus, Burris: in Attellana, obscœnæ personæ, vt Marcus. Hoc tenendũ. Comœdiæ nomen cùm sit fabulæ altera species, generatim sæpe pro fabula vsurpati: vnde Togatæ Comœdiæ in Prætextatas & Tabernarias diuidi dicuntur. Togatas autem, cùm sit generale nomen, specialiter tamen pro Tabernariis, non modò communis error vsurpat, quia Fannius Togatas appellat, sed & Poëtæ, vt Horatius, qui ait,

Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas.

Initio Togatæ Comœdiæ dicebantur, quòd omnia in publico honore confusa cernebantur. D Fabula generale nomen est, eius duæ primæ partes sunt, Tragœdia, & Comœdia. Si Latina argumentatio sit, Prætextata dicitur. Comœdia autem multas species habet. Aut enim Palliata est, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus, aut Rhyntonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius, ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut socco vtuntur in scena, aut pulpito, sed plano pede: vel ideò quòd non ea negotia continet, quæ personarum in turribus, aut in cœnaculis habitantium sunt, sed in plano & humili loco. Personari primi egisse dicuntur Comœdiam Cincius & Faliscus: Tragœdiam Minutius & Prothonius. Comœdiarum formæ sunt tres, Palliatæ, Græcum habitum ferentes, quas nõnulli Tabernarias vocant. Togatæ, iuxta formam personarum, habitum togarum desiderantes. Attellanæ. salibus & iocis compositæ, quæ in se non habent nisi vetustam elegantiã. Illud verò tenendũ est, post ἴσαν κωμῳδίαν Latinos multa fabularum genera protulisse: vt Togatas, à scenicis atque argumentis Latinis: Prætexratas, ab dignitate personarum, & Latina historia: Attellanas, à ciuitate Campaniæ vbi actitatæ sunt plurimæ: Rhyntonicas ab actoris nomine: Tabernarias, ab humilitate argumenti & styli: Mimos, ab diuturna imitatione vilium rerum, & leuium personarum.

DE SCENICO HABITV.

SCENICVS Habitus, est indumenti genus, quo vtebantur Scenici, vt alter ab altero dignosceretur. D Hinc Vlyssem palliatum semper inducunt: siue quòd aliquando insaniã simulauit: quo tempore tectum se esse voluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire: seu ob singularem sapientiam, qua tectus munitúsque plurimùm sociis profuit. Huius enim virtutis erat, animi semper decipientis ingenium. Nonnulli Ithacæ incolas, sicut Locros, palliatos fuisse cõmemorãt. Achillis, & Neoptolemi personæ diademata habent: quamuis regalia sceptra nunquam tenuerint cuius argumenti probatio talis inducitur, quòd nunquam cum reliqua Græciæ iuuentute ad gerenda cum Troianis bella, sacramenta coniurationis inierunt, nec vnquam sub Agamemnonis imperio fuerunt. Comicis senibus candidus vestitus inducitur, quòd is antiquissimus fuisse memoratur. Adolescentibus discolor attribuitur, vt sui ingenij mobilitatem præ se ferant. Serui Comici amicto exiguo conteguntur, paupertatis antiquæ gratia, vel quo expeditiores agant. Parasiti cũ intortis palliis veniunt. Læto, vestitus candidus: ærumnoso, obsoletus. purpureus, diuiti: pauperi, phœniceus datur. militi, chlamys purpurea: puellæ habitus peregrinus inducitur. Leno pallio varij coloris vtitur. Meretrici ob auaritiam luteũ datur. Syrmata dicta sunt ab eo quòd trahuntur: quæ res ab scenica luxuria instituta est. Eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significant. Aulæa quoque in scena in terra sternuntur, quòd pictus ornatus erat ex Attalica regia Romã vsque perlatus: pro quibus Siparia ætas posterior accepit. Est autem minutum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur.

COMOEDIA QVID.

D COMOEDIA, est fabula diuersa instituta cõtinens, affectúmq; ciuiliũ ac priuatarum rerum: qua discitur quid sit in vita vtile, quid contrà euitandum. Comœdiã esse Cicero ait imitationem vitæ, speculũ consuetudinis imaginem veritatis. Liuius Andronicus qui primus Tragœdiam Togatam reperit, ait Comœdiam esse quotidianæ vitæ speculum: nec iniuria. nam vt intenti speculo veritatis lineamenta facilè per imagines colligimus: ita lectionẽ Comœdiæ imitationem vitæ, consuetudinísque non ægerrimè animaduertimus. DI Comœdia est priuatæ ciuilísque fortunæ, sine periculo vitæ, comprehensio: apud Græcos ita definita. Κωμῳδία ἐστὶ ἰδιωτικῶν καὶ πολιτικῶν πράγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. F Comœdia est Poëma demulcendis hominum mentibus, excutiendísque potissimùm cachinnis accommodatum. Hoc innuit Virgilius, & illi Græcorum, qui Θάλειαν Musam Comicis præsidere cecinerunt. quæ scilicet festiuis pullulans iocis, ad risum vsque delectet. Hoc etiam Aristoteles cõprobauit, inquiens, quod in turpitudine ridiculum est, Comœdiã imitari. Quandoquidem illud imprimis Poëtæ rebus & verbis effice re conabantur: ipsa quidem re bifariam, videlicet vel opinione sua vel alterius persuasione deceptas fingẽdo personas: deinde magna nomina, vel deos mortalium postremis componendo, sicuti Plautus in Amphitryone Mercurium simulat agere Sosiam: vel contrà, quemadmodũ in Ranis Aristophanis fabula, Xanthias vile mancipiũ Herculem agit. Verborum autem modis septem Comici risus excitabant: vel scilicet plura significans verbum vsurpantes, quod Grammatici dicunt ὁμωνυμίαν: vel plura significationis eiusdẽ, quod vocãt συνωνυμίαν: vel propriũ aliquod ludẽtes nomẽ, ea quidé ratione, qua nos interdũ oratoré dicimus aratorem. quod illi nũcupant πατρωνυμίαν: vel eadé sæpius non inuenustè repetẽdo, quod appellãt ἀδολεσχίαν: cuiusmodi est illud Ennianum ab Aulo Gellio citatum, vbi verbum hoc frustra & frustrari, decies eodem loco inculcatur: vel aspernandi studio diminutiua formantes: vel aliquam haud absurdè literam mutantes. Denique per non tritas dicendi figuras elegantiã affcuius, aut rude ingenium exprimẽtes, theatrum omne risu diffundebant. Verùm hæc vniuersa nihil nonnũquam erant, nisi vocem histriones singulis adhibuissent accommodatam: quãdoquidem omnis oblectatio Comœdiæ, propemodum in actione consistit.

TRAGOEDIAE ET COMOEDIÆ etymon & origo.

D INITIVM Tragœdiæ & Comœdiæ à rebus diuinis est inchoatũ: quibus pro fructibus vota soluẽtes operabãtur antiqui. Nã incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, Tragœdia dicebatur, vel ἀπὸ τῆς τράγου, hoc est, ab hirco hoste vinearum, & à cantilena. Eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio. vel quòd hirco donabatur eius carminis Poëta. vel quòd vter eius musti plenus solenne præmium cantoribus fuerat: vel quòd ora sua fæcibus perlinebant scenici ante vsum personarum ab Aeschilo repertum. Fæces enim dicuntur Græcè τρυγες. Et his quidem causis Tragœdiæ nomen est inuentum. At verò nondum coactis in vrbem Athenienſibus, cùm Apollini Nomio, id est, pastorum vicinorúmque præsidi deo, cõstructis aris in honorem diuinæ rei circũ Atticæ vicos, villas, pagos, & compita festum carmen soleniter cantarent: orta est Comœdia, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν ἢ ᾄδειν, quod est comessatum ire cantantes. quod à Poëtis solenni die, vel amatoriè lasciuientibus choris Comicis non absurdum est. Itaque vt verum, ita etiam temporum ipsorum cœpto ordine Tragœdia primo prolata esse cognoscitur. Nam vt ab incultis, & feris moribus paulatim peruentum est ad mansuetudinem, vrbésque sunt conditæ, & vita mitior atque otiosior processit: ita res Tragicæ longè ante Comicas inuentæ. DI Comœdia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν. κῶμαι enim appellantur pagi, id est, conuenticula rusticorum. Nam iuuentus (vt ait Varro) Attica, circum vicos ire solita fuit, & quæstus sui causa hoc genus carminis pronũciabat. Aut certè à vicis. Nam posteaquam ex agris Athenas commigrarum est, & hi ludi constituti sunt, sicut Romæ Compitalitij, ad canendum prodibant, & ab vrbana come & oda Comœdia dicta est ἀπὸ τῶν κωμῶν, id est. viculis, quòd ea humilium domuum fortunæ comprehendantur, non (vt in Tragœdia) publicarum regiarúmque. Vel ἀπὸ τοῦ κάμνειν, id est, comessatione, quòd olim in huiusmodi fabulis amantium iuuenum κῶμοι agebantur. *vel ἀπὸ τοῦ κάματος, hoc est à somno. Nã olim sedatis ac compositis bellorum insultibus, Athenienses cum ad vitam pacatiorem se transtulissent, domesticæ tunc in pauperes insurrexerunt iniuriæ. Ex agro igitur

Athenienſi, ruſtici ſæpius à diuitibus iniuria affecti, ſefe in vrbem receperunt ſed cùm interdiu quærendo. ſuisincommodis auxilium præſtare non poſſent, noctu vicos vrbis omnes obeundo, cunctis ſilentibus, ciues nominatim compellabant: & quas paterentur, aperiebant diuitum iniurias, necnon impia facta, ac dicta propalabant. Hæc cùm ſæpe vicini audiſſent, quod nocte acceperant poſtridie inter ſe inuicem colloquebantur. inde non mediocri erat vitio, quibus eiuſmodi obiiciebatur contumelia. vnde opportunum fuit multis in vrbe potentibus, vt ſuis in agricolas iniuriis modum inuenirent, ſibique ab inferendis contumeliis moderarentur. Videntes igitur ciues, hoc eſſe vtile ciuitati iniuriæ mulctum, iuſſerunt contumeliis prouocatos in Theatrũ prodire, & quæ nocte proclamaſſent, audaciori animo referre. Deinde quoniam talis luſus non ſine grauitate placuit, ſanciuit populus Athenienſis, vt qui ingenio præſtarent, de eiuſmodi rebus carmina componerent, atque liberè, & impunè aduerſum omne hominum genus loquerentur. [F] Comœdiæ nomen à dræmone Come, religioſè admodum arbitramur eſſe deductum, quoniam & comeſſari eodem de nomine dictum Philoſtratus affirmat: cuius ſcilicet numinis dexteritate, quælibet hominibus fauſta comeſſatio daretur. Quid autem ſit comeſſari, Philoſtratus imagine Comi facilius tibi, quàm ego poſſim, demonſtrabit, vbi fingit eum ferueſcente mero ſupinum dormitare, faciéque præ nimio potu ſcintillante, rhoncos ab imo pectore ſtertere deducentẽ. Vtriuſque verò ſexus homines, id quod ipſe deſyderat, gregatim veſtibus permutatis, plauſúque concinno, quàm maximè poſſunt genio indulgere. quod ipſum in hac vrbe ſæpius vidiſti, cùm mimariæ (vt aiunt) ſaltationes hybernis noctibus debacchantur, quæ teſte Polluce κῶμοι appellari conſuerunt. Noli igitur eos audire, qui comeſſari dictum putant ab eſu, quoniã ſimplici neceſſariò ſcriberetur, nec ſecus eruditi veterum codices haberent. Nam Græcũ illud κωμάζω, quẽadmodũ z literæ natura deſyderat, duplici σσ Latinè quidem annotatur, ſicuti φιλιππίζω, philippiſſo eſt. ita κωμῳδία quaſi κωμαζοδία, vidélicet comeſſantium hominum cantilena. Quæ Græcorum & Donati ſententia maximè placet: cùm præſertim doctiſsimus quiſque fateatur in Dionyſiacis comeſſationibus, id genus Poëmatis à veteribus fuiſſe celebratum. Ii verò mihi nullo pacto blandiri poſſunt, qui nomẽ hoc ἀπὸ τῶν κωμῶν deriuare cõtendunt, quoniam Athenienſes (apud quos natam ferè, & auctam eſſe Comœdiam nemo ambigit) κώμας vocarunt, quæ ab aliis κώμαι fuiſſent appellatæ. Enimuero illud vnũ mihi negotium facit, ne ſcilicet Comum ἀπὸ τῶν κωμῶν Græcia dixerit: quemadmodum Romani Fornacaliam, ſeruatis ab incendio coluere fornacibus: & Robigum, ſiue Rubiginẽ atque alios cõplures, à quibus præeſſent rebus appellauere. Vtcũque tamen ſeſe res habeat, τὸ κωμάζειν appellari Comœdiam affirmo: quoniam etſi τοὺς κώμους dicatur à κώμη, tamẽ ab eo τὸ κωμάζειν, vnde κωμῳδία, quaſi κωμαζόντων ᾠδὴ nominatur. [D] Poëtæ primi Comici fuerũt, Suſarion, Rullus, & Magnes. Hi veteris diſciplinæ iocularia quædã minùs ſcitè & venuſtè pronuntiabant: in quibus hi verſus fuerunt,

Ἀκούετε λέξιν, Σουσαρίων λέξει τάδε.
Κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως ὦ δημόται,
οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

Secunda ætate fuerunt, Ariſtophanes, Eupolis, & Cratinus: qui & principum vitia infectati, acerbiſsimas Comœdias compoſuerũt. Tertia ætas fuit Menandri & Philemonis, qui omnẽ acerbitatem Comœdiæ mitigauerunt atque multiplicia argumenta Græcis authoribus ſecuti ſunt. Ab his Romani fabulas tranſtulerunt & conſtat apud illos primùm Latino ſermone Comœdiam Liuium Andronicum ſcripſiſſe. Sunt qui velint Epicharmum in inſula Co exulantem, primum hoc carmen frequentaſſe, & ſic à Co Comœdiam dici. Anteà itaque galeris non perſonis vtebãtur, vt qualitas coloris, indicium faceret ætatis, cùm eſſent aut albi, aut nigri, aut rufi. Perſonis verò vti primus cœpit Roſcius Gallus, præcipuus hiſtrio, q oculis obuerſis erat, nec ſatis decorus in perſonis, niſi parаſitos pronunciabat. [D] Huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus, moribúsque peruẽnit. Athenienſes nãque Atticam cuſtodientes elegantiam, cùm vellent malè viuentes notare, in vicos & compita ex omnibus locis læti alacrésque veniebant: ibíque cũ nominibus ſingulorum vitam publicabant: vnde nomen cõpoſitum vt Comœdia vocaretur. hæc autem carmina in pratis primùm mollibus agebantur, nec deerant præmia, quibus ad ſcribendum doctorum prouocarentur ingenia: ſed & actoribus munera offerebantur, quò libentiùs iucundo vocis ſexu ad dulcedinem commendationis vterentur. Caper nanque pro dono his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur: à quo etiam Tragœdiæ nomen exortum eſt. Nonnulli autem ex amurca olei fæce, quæ eſt humor aquarilis, Tragœdiam dici, vocaríque maluerunt. Qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipſi Comœdiarum, Tragœdiarúmque ſcriptores huius dei velut patris, numen colere veneraríque cœperunt. cuius rei probabilis ratio extitit. ita enim carmina incohata proferebantur, vt per ea laudes eius, & facta glorioſa celebrari, proferríque conſtaret. tũ paulatim fama huius artis increbuit. Theſpis autem primus, hæc ſcripta in omnium notitiam protulit. Poſteà Æſchylus ſecutus exemplum, publicauit. de quibus ita Horatius in arte Poëtica loquitur,

Ignotum Tragicæ genus inueniſſe camœnæ,
Dicitur, & plauſtris vexiſſe Poëmata Theſpis,
Quæ canerẽt, agerẽtque perũcti fęcibus ora.
Poſt hũc perſonæ, palláque repertor honeſtæ
Æſchylus, & modicis inſtrauit pulpita tignis,
Et docuit magnúmq; loqui, nitíq; cothurno,
Succeſſit vetus his Comœdia nõ ſine multa.
Laude: ſed in vitium libertas excidit, & vim.
Dignam lege regi, lex eſt accepta, chorúsque
Turpiter obticuit ſublato iure nocendi.
Nil intentatum noſtri liquêre Poëtæ,
Nec minimum meruêre decus, veſtigia Græca
Auſi deſerere, & celebrare, domeſtica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuêre togatas.

S ifunditus Latinæ Comœdiæ quæras perſpicere conditionem, in primis eius originem par eſſe arbitror non

ignorare, quippe cùm ad nos è Græco fonte deriuata per Latinos quaſi traduces emanarit. In veterum itaque fabulis quinque perhibent eſſe differentias, temporum ſcilicet, ſtyli, materiæ, numerorum, & apparatus. Nobis igitur tempora conſyderantibus, tria Comœdiarum genera ſefe offerunt diſtinguenda. Primum enim eſt, quod vnà cum Peloponneſiorum imperio, Suſarione, vel Sannitione floruit inuentore. Alterum, quod ab impoſitis per Lacedæmonios Atheniẽſium ceruicibus, triginta quaſi iugo tyrannis, ad ætatem vſque Philippi Macedonis eſt propagatum, videlicet per annos circiter ſexaginta. Tertium, quod ab Alexandri temporibus, adeò fauſtum ſumpſit initium, vt etiam à Latinis in præſentia celebretur. Veruntamen ego Comœdiam Græcum eſſe inuentum minimè arbitror: neque (vt Thomas magiſter, & cum ſecuti, videntur æſtimare) ab agricolis ciuium iniurias conquerentibus eſſe deriuatam. Hoc nempe cauſam aſperitatis, & iurgiorum in veteri Comœdia reddit: quam mox ipſi longè aliam eſſe docebimus: neque videtur quicquam, vt reor, ad Comœdiæ primordia pertinere: quoniam Orpheus, quem conſtat per centum amplius annos ante Troiani belli tempora vixiſſe, ſub Laomedonte ſcilicet, ac Athenis Ægeo imperante, Bacchi myſteria ab Ægyptiis trãlata ſuis Thracenſibus indicauit. Atqui Comœdiæ quemadmodum idem aſſerit Thomas, veris tempore in Bacchanalibus agebantur. Vnde etiam apud Romanos ara Libero patri ſacra indextro latere ſcenæ, quemadmodum ait Donatus, vel orcheſtræ, vt Pollux, ſemper erigebatur: quod maximum eſt argumentũ à Bacchi myſteriis, omne fabularum genus eſſe depromptum. Id Horatius innuit, quum ſpectatorem & ſacris functum, & potum appellat. Par eſt igitur arbitrari, primã Comœdiæ ſemina per Ordheum ab Ægypto in Græciam fuiſſe delata: vnde complura non Orpheus modò, verum & alii tranſtulerunt. Celebres enim erant & Phœniciæ literæ, nondum Græcis ſexdecim à Palamede Nauplii filio configuratis: ac plurimi ſtudia Poëtices habebantur, proindéque ſapientes illi numeris omnia componebant, quæ vnà cum cæteris apud eum Ægyptios floruiſſe nemo benè doctus dubitarit. Non defuerunt etiam, qui fabularum initia Siculis adiudicarent, quemadmodum Ariſtoteles in Poëticis ait, quoniam Epicharmus Comicorum antiquiſsimus Poëta illinc eſſet oriundus. Syracuſanus enim reuera fuit, duplicéſque Græcorum literas ξ, ξ, ψ primus omnium excogitauit, ſicut in Iliados α Grammaticus Iohannes, ſolerti vir ingenio, mecum ſentit: vbi longas η & ω per Simonidem Poëtam in inſula Chio natum, ſcribi eſſe formatas, aſpiratarúmque characteres ϑ, φ, χ Cadmo illi Mileſio teſtatur effictos. Licet hæc Plinius quinquageſimoſexto libri ſeptimi capite, longè aliter tradat: niſi ſit error in codicibus, aut Græci ipſi non ſatis ſibi conſtent, quos ille potiſsimùm fuerit ſecutus. Satius tamen arbitror hæc elementa ſingula ſingulis inuentoribus addixiſſe. Ea igitur ægrotantium ſomnia prætermittas: vnum hoc ſciens ab Æſchylo, & qui eum ſecutus eſt, Cratino, fabulas in ſuam formam eſſe tandem redactas. Siquidem ante deuictos Perſas ad Sala mina, cuius victoriæ fabulam quæ nunc extat, Æſchylus dedit, nullus in iis ordo poterat reperiri. Comœdiarum itaque prima ſemina ad Ægyptios referamus, formulam earum & ordinem Cratini temporibus adſcribentes. [D] Quanuis autem retro priſca voluentibus reperiatur Theſpis Tragœdiæ primus inuentor: & Comœdiæ veteris pater Eupolis cum Cratino, Ariſtophanéque eſſe dicatur: Homerus tamen, qui ferè omnis Poëticæ largiſsimus fons eſt, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quadam ſuorum operum lege præſcripſit: qui Iliadem inſtar Tragœdiæ, Odyſſeam ad imaginem Comœdiæ feciſſe monſtratur. Nam poſt illius tale, tantúmque documentum, ab ingenioſiſsimis imitatoribus & digeſta ſunt in ordinem, & diuiſa ea, quæ etiam tum temerè ſcribebantur adhuc impolita, atque in ipſis rudimentis haud quaquam vt poſtea facta ſunt, decora atque læuia. At nos ea quæ propriè de Tragœdia dicenda ſunt, titulo propoſiti operis inſtantes, in alia tempora differamus: & de his fabulis iam loquamur quas Terentius imitatus eſt. Poſtquàm demonſtrãdæ originis cauſa de vtriuſque generis initio diximus: quod neceſſe eſt iam dicemus. Comœdia ferè vetus, vt ipſa quoque olim Tragœdia, ſimplex carmen (quemadmodum iam diximus) fuit: quod chorus circa aras fumantes nunc ſpatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primò vna perſona ſubſtituta eſt cantoribus, quæ reſpondens alternis choro, locupletauit variauítque rem Muſicã. tum altera, tũ tertia, & ad poſtremum creſcente numero, per actores diuerſos, perſonæ, pallæ, cothurni, ſocci, & cæteri ornatus atque inſignia ſcenicorum reperta: & ad hoc vnicuique ſuus habitus. & ad vltimum qui primarum partium, qui ſecundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quintarum actores eſſent, diſtributa & diuiſa quinquepartitò tota eſt fabula. quæ tamen in ipſis ortus ſui velut quibuſdam incunabulis, & vixdum incipiens, κωμῳδία ἐτεώνυμος ἢ ἀεχαία dicta eſt: ἀεχαία idcirco, quia eſt de nobis parum cognitis vitiis; ἐτεώνυμος autem, quia ineſt in ea velut hiſtorica fides veræ narrationis, & denominatio omnium. de quibus liberè deſcribebatur. Etenim per priſcos Poëtas, non vt nunc, penitus ficta argumenta: ſed res geſtæ à ciuibus palàm cum eorum ſæpe qui geſſerant nomine decantabantur. ideò ipſa ſuo tempore moribus multùm profuit ciuitatis: cùm vnuſquiſque caueret, culpa ne ſpectaculo cæteris eſſet, & domeſtico probro. Sed cùm Poëtæ abuti licentiùs ſtylo, & paſsim lædere ex libidine cœpiſſent plures bonos: ne quiſquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, ſiluêre. Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id eſt, Satyra ſumpſit exordium, quæ à Satyris, quos illetos ſemper ac petulantes deos ſcimus eſſe, vocitata eſt. etſi aliunde nomen traxiſſe prauè putant alii. Hæc, quæ Satyra dicitur, eiuſmodi fuit, vt in ea quanuis duro & veluti agreſti modo, de vitiis ciuiũ tamen ſine vllo proprii nominis titulo carmen eſſet. Quod item genus Comœdiæ multis obfuit Poëtis, cùm in ſuſpicionem potentibus ciuibus veniſſent illorum facta deſcripſiſſe in peius, ac deformaſſe genus ſtylo carminis, quod primò Lucius nouo conſcripſit modo, vt Poëſim inde

meeret, id est, vnius carminis plures libros. Hoc igitur, quo suprà diximus modo coacti omittere Satyram, aliud genus carminis τὴν πλατυσμῳδίαν, hoc est, nouam Comœdiam reperêre Poëtæ, quæ argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret: & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret: concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Vt igitur superiores illæ suis quæque celebrantur authoribus: ita hæc πλατυσμῳδία cùm multorum anteà, tum præcipuè Menandri, Terentiique est.

DE COMOEDIAE PROprietate, quídque differat à Tragœdia & Satyra.

COMOEDIAE proprium fuisse scribunt quidam, viginti quatuor adhibere saltatores, & quadratum chorum. Prætereà conuitia, dicacésque sermones continere. Illud quoque minimè prætereundum, quòd Comici, Satyrici, & Tragici, omnes vno nomine Comici appellati sunt, quoniam ex vicis in vrbem eruperint, qui his dedêre principium. Exindi distributa scribentium ratio est, vt Comici, seruos & humiles, Satyrici, rusticos, Tragici diuites, & reges describerent. Ac sicut Comœdia à vicis, aut à somno dicta, Tragœdia ab hirco, aut à fæce: ita Satyra à Satyris, hoc est, rusticis, illotis & petulantibus est appellata. vel à Satyra lance, quæ referta variis, multísque primitiis, in sacris inferebatur. D Inter Tragœdiam & Comœdiam cùm multa, tum in primis hoc distat: quòd in Comœdia mediocres fortunæ hominum, parui impetus, periculáque, lætíque sunt exitus actionum: At in Tragœdia, omnia contraria, ingentes personæ, magni timores, exitus funesti habentur. Et illic turbulenta prima, tranquilla vltima: In Tragœdia contrario ordine res aguntur. Tum quòd in Tragœdia fugienda vita, in Comœdia, capessenda exprimitur. Postremò, quòd omnis Comœdia de fictis est argumentis: Tragœdia sæpe ab historica fide petitur. DI Comœdia à Tragœdia differt, quòd in Tragœdia introducuntur duces, heroës, reges: in Comœdia humiles atque priuatæ personæ. In illa luctus, exilia, cædes: in hac amores, virginum raptus. Deinde quòd in illa frequenter & penè semper lætis rebus exitus tristes, & liberorum fortunarúmque priorum in peius agnitio: in hac tristibus lætiora succedunt. Quare varia definitione discretæ sunt. Altera enim ἀπὸ πράξεως, altera τύχης πρόσωπον dictæ sunt. Tristitia namque Tragœdiæ proprium. Ideóque Euripides petente Archelao rege, vt de se Tragœdiam scriberet, abnuit, ac precatus est, ne accideret Archelao aliquid Tragœdiæ proprium: ostendens nihil aliud esse Tragœdiam, quàm miseriarum comprehensionem.

DE COMOEDIARVM qualitate.

DCOMOEDIÆ Motoriæ sunt, aut Stationariæ aut Mistæ. Motoria Comœdia est quæ res turbulentas inducit, vt Amphitryo. Stationaria quæ res continet quietiores, vt Cistellaria, Heautontimorumenos. Mista quæ ex vtroquæ actu consistit, vt Andria, Eunuchus, Adelphi, Hecyra, & Phormio.

AELII DONATI ERVDItiss. Grammatici Præfatio in Andriam Terentij.

COMOEDIA Andria cùm Palliata sit, de loco nomen accepit, & à Menandro priùs & nunc ab ipso Terentio: qui cùm de Chrysíde loqueretur, sic ait,

Hei vereorne quid Andria apportet mali.

& hoc commune vocabulum est & in Græca, & in Latina lingua. Hæc maiori ex parte motoria est, continétque actus amatorum adolescentium & patrum piorum. Sunt ibi callidi serui, astutæ ancillæ, seueri senes, [adolecèntulæ] liberales. In hac primæ partes, senis Simonis sunt, secundæ Daui, tertiæ Chremetis, & deinceps reliquorú. Prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur: sed tamen id subtiliter, vt omnia lacessitus facere videatur, ac dicere. Hîc protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe penè tragica: & tamen repente, ex his turbis in tranquillum peruenit. Hæc prima acta est ludis Megalensibus Marcio Fuluio ædile: & Marco Glabrione, Qu. Minuto Valerio Curulibus. Egerunt L. Attilius, Latinus Prænestinus, & L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudij filius tibiis paribus, dextris & sinistris, & est tota Græca, edita M. Marcello & Sulpitio COSS. pronuntiatáque est Andria Terentij, ob incognitum adhuc nomen Poëtæ, & minoris apud populum authoritatis ac meriti. Diuerbijs authenticis lepidè distincta est: & successu spectata prospero, hortamento Poëtæ fuit ad alias conscribendas. Initiú autem περιστατικὴ πρόσωπον, id est, aduentitiam personam recepit Sosiæ, propter euoluendam argumenti obscuritatem. Persona autem protatica ea intelligitur quæ semel inducta in principio fabulæ, in nullis deinceps fabulæ partibus adhibetur. Adnotandum sanè puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ: quæ & ipsa quoque post scenam fieri solet.

ACTA LVDIS MEGALENSIB. M. FVLVIO, /ET/ M. GLABRIONE AEDILIB. CVRVLIB. /EGERVNT/ L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT /FLACCVS,/ CLAVDI /FILIVS/ TIBIIS /PARIB. DEXTRIS ET SINISTRIS. ET EST TOTA GRAECA,/ EDITA M. MARCELLO, /CN./ SVLPITIO COSS. *Gl.[Caio]*

Goueanus omittit [&].
Go.[Egére].
Go.[Clau. Flaccus.]
Mu. Dele [filius].
Go.[paribus & imparibus, hoc est, sinistris & dextris. Tota Græca est Menandrou.]

ANDRIA TERENTII, &c.) VHæc inscriptio complectitur primùm locum, quo acta est Andria, veluti in ludis Megalensibus, vtpote Magnæ Deæ feriis. Mox & personas tã κωμῳδοδιδασκάλους, quàm dramatú redéptores Ædiles cõtinet. Deinde apparatú per modos paribus, tibiis factos indicat. His enim significabatur affectus, veluti hîc grauitas senilis cũ hilaritate adolescẽtú & seruulorũ iocosa, quæ Græcis est κῶμος, cõiũcta est. Illa quidem tibiis dextris, hæc verò sinistris representabatur. Postea argumẽtú notat. Est enim Palliata Comœdia, vtpote argumẽti Græci. Postremò tempus editæ & actæ fabulæ per Coss. Cn. Sulpitiũ Gallũ, & M. Claudiũ Marcellũ describitur. Acta enim est anno vrbis conditæ 588. vel ante Christũ natũ 163. PIn pleriſq; fabulis ipsarũ nomina priora ponebãtur, quàm Poëtarũ: in nõnullis Poëtarũ, quàm fabularũ. cuius moris diuersitatẽ antiquitas probat. Nam cùm primùm aliqui fabulas ederent, ipsarum nomina pronuntiabantur antè, quàm Poëtæ pronuntiarentur, ne aliqua inuidia à scribendo deterreri possent. Cùm autem per editionem multarum Poëtæ iam esset authoritas acquisita, rursus priorũ Poëtarũ nomina proferebantur: vt per ipsorum vocabula fabulis attentio acquireretur. Omnium autẽ Comœdiarum scripta ex quatuor rebus omnino sumuntur, nomine, loco, facto, euentu. Nomine, vt Phormio, Hecyra, Gurgulio, Epidicus. Loco, vt Andria, Leucadia, Brundusina. Facto, vt Eunuchus, Asinaria, Captiui. Euentu, Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Andria igitur cùm palliata sit, de loco nomẽ accepit, & à Menandro priùs, & nunc ab ipso Terentio: qui cùm de Chrysíde loqueretur, sic ait, Hei vereor ne qd Andria apportet mali. Et hoc cõmune vocabulum est, & in Græca, & in Latina lingua. Hęc maiori ex parte motoria est, continétque actus amatorũ adolescentium, & patrum piorum. Sũt ibi callidi serui, astutæ ancillæ, seueri senes, adolescentulæ liberales. In hac primæ partes senis Simonis sunt, secundæ Daui, tertiæ Chremetis, & deinceps reliquorum. Prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur: sed tamen id subtiliter, vt omnia lacessitus facere videatur, ac dicere. Hîc protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe penè tragica: & tamen repentè ex his turbis in tranquillum peruenit. Hæc prima acta est ludis Megalẽsibus M. Fuluio Ædile, & M. Glabrione, Q. Minutio Valerio Curulibus. Egerunt L. Attilius, Latinus Prænestinus, & L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudii filius tibiis paribus, dextris & sinistris. & est tota Græca, edita M. Marcello, & Sulpitio COSS. pronuntiatáque est Andria Terentii, ob incognitum adhuc nomen Poëtæ, & minoris apud populum authoritatis ac meriti. Diuerbiis authenticis lepidè distincta est: & successu spectata prospero, hortamento Poëtæ fuit ad alias conscribendas. Initiú autem περιστατικὴ πρόσωπον, id est, aduẽtitiam personam recepit Sosiæ, propter euoluendam argumenti obscuritatem. Persona autem protatica ea intelligitur, quę semel inducta in principio fabulæ, in nullis deinceps fabulæ partibus adhibetur. Annotandum sanè puellarũ liberalium nullam orationem in proscenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ: quæ & ipsa quoque post scenam fieri solet.

2 *Acta ludis Meg.*) Ludi sunt ceremoniæ ab Aedilibus Curulibus munere publico institutæ, in quibus vt plurimùm Comœdiæ recitabantur. [L] Quorũ quatuor maximè genera celebrabantur: Megalenses, magnis diis consecrati, quos Græci μεγαλεῖους appellant. Funebres, ad retinendũ populũ instituti, dum pompa funeri decreta in honorẽ patricii viri plenè instruitur. Plebeii, qui pro salute plebis edũtur. Apollinares, Apollini cõsecrati. [GO] De Ludis Megalésibus quia certi nihil apud authores reperiebã, non abs re putaui, quæ colligere ipse potui, in mediũ afferre. μεγαλεῖους Magnos dici à Græcis Deos author est Donatus. εἶους enim Aeoles Deos vocant: vnde Sibylas dici vult Aristot. quòd Deorũ mentes cõsiliáque perspiciãt. Magnos verò Deos intelligo, quos Maiorũ gentiũ Cicero vocat, qui à terris in cœlũ non peruenêre: tales habebãtur Iupiter, Neptunus, Minerua, Iuno. At neque magnis omnibus Diis, sed tantùm cælestibus erant hi ludi consecrati. Hos esse quos Romanos interim videmus appellatos ex eo colligo, quod Asconius scribit, Romanos ludos Magnos quoque appellari, quòd Magnis Diis erant instituti: quos eosdem Circenses dictos putat. Vnde illud Virgilii, –Magnis Circensibus actis. Non esse eosdem ludos Megalésses, & eos quos Megalesia dicimus, ex Ciceronis Oratione de Aruspicum responsis apertè colligimus, vbi Megalesia Megalensibus celebrari dicit. verba sic habent, Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris Magnæ conspectu Megalésibus fieri celebrarique voluerunt? qui sunt more institutísque maximè casti, solennes, religiosi. quibus ludis primũ ante populi consessum Senatui locum P. Africanus iterum Consul ille Maior dedit, vt eos ludos hæc lues impura pollueret: quò si quis liber aut spectandi aut etiam religionis causa accesserat manus adferebátur: quò matrona nulla adiit propter vim consessúmque seruorum. Ita ludos eos quorum religio tanta est, vt ex vltimis terris accersita in hanc vrbem consederit, qui & vni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, vt vocabulo ipso & appetita religio externa & Matris Magnæ nomine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc Aedili seruorum Megalesia fuerunt. Extrema hæc verba declarant illos ludos, quos Megalensibus in Palatio in ipso Matris Magnæ conspectu fieri dicebat initio, esse Megalesia. nam & Liuius scribit M. Iunium Brutũ eidem Magnæ Matri deũm in Palatio dedicasse, & ludos ob eam dedicationem factos Megalesia appellasse, [P] idque his verbis, Per idem ferè tempus, (inquit libr. 36.) ædes Matris Magnæ deæ dedicata est, quam deam P. Cornelius aduectã ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui postea Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in Palatium à mari detulerat, locauerant ædẽ faciendam M. Liuius, C. Claudius Censores, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. tertiodecimo anno postquã locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludíque ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse Antias Valerius est author, Megalesia appellatos. [GO] Megalenses porrò ludi siue Romani, siue Magni, siue Circẽses sub Regibus fuere instituti: fiebántque sub initiũ mensis Septembris, durabant autem non ampliùs dies nouem. Cicero in actione prima in Verrem, Nonæ sunt hodie Sextiles, hora nona conuenire cœpistis: hunc diem iam ne numerant quidem: decem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est: ij ludi dies quindecim auferent. deinde Romani continuò consequẽtur: ita propè X. L. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ à nobis dicta erũt, responsuros esse arbitrantur. Quorum dierum si quis rationem subducat, & sub initium Septembris cadere Ludos Romanos, & non ampliùs nouem dies durasse deprehendet. De iis ludis Romanis ita Cicero libro quinto, in Verrem: Nunc sum designatus Aedilis, habeo rationẽ quid à populo Romano acceperim, mihi ludos sanctissimos maxima cum ceremonia Cereri, Liberæ, Liberóque faciendos, mihi Floram matrem populo plebíque Romanæ, ludorum celebritate placandam, mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt appellati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruáque esse faciundos, mihi sacrarum ædium procurationem, &c. Quo loco Megalenses ludos non omisisset, quos Aediles summa religione & dignitate faciebant, nisi iidẽ & Megalénses ludi fuissent & Romani. Hæc tamẽ tota de re asseuerãter dictũ nihil velim.

4 *Egerunt L. A. T. L. A. P. M. &c.*) Membra Comœdiarũ, inquit Diomedes, tria sunt Diuerbium, Canticum, Chorus. Membra Comœdiæ diuersa sunt: definito tamen numero continétur, à quinque vsque ad decem. Diuerbia sunt partes Comœdiarum, in quibus diuersorum personæ versantur. Personæ autem Diuerbiorum, aut duæ aut tres, rarò autem quatuor esse debent: vltrà augere numerum non licet. In Canticis autem vna tantùm debet esse persona: aut si duæ fuerint, ita debent esse, vt ex occulto vna audiat nec loquatur, sed secum (si opus fuerit) verba faciat: & hoc Monodium appellatur. In Choris verò numerus personarum definitus non est: quippe iam ẽtim omnes loqui debent, quasi voce cõfusa, & concentum in vnam personam reformantes. Latinæ verò Comœdiæ Chorum non habent, sed duobus tantùm membris constant, Diuerbio & Cantico. Primis autem temporibus (vt asserit Tranquillus) omnia quæ in scena versantur, in Comœdia agebantur. Nam & Pantomimus & Choraules in Comœdia canebant. Verùm actores Comœdiarum, pro facultate & arte potiores, Principatum sibi artificio vendicabant. Sic factum est vt nolentibus cedere mimis cum artificio suo cæteris, separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni magisterio erãt, seruire dedignabantur, seipsos à Comœdiis separauerunt, ac sic factum est, vt exemplo semel sumpto, vnusquisque artis suæ rem exequi cœperit, neque in Comœdiam venire. Cuius rei indicia produnt nobis antiquæ Comœdiæ, in quibus inuenimus, Acta tibiis paribus, aut imparibus, aut serranis. Quando enim Chorus canebat, Choricis tibiis, id est, Choraulicis, artifex concinebat. In Canticis autem Pyraulicis responsabat. Sed quod paribus tibiis vel imparibus inuenimus scriptũ, hoc significat, quòd siquando Monodio agebat, vnam tibiam inflabat: siquando Synodio, vtranque. [D] Diuerbia histriones pronuntiabant. Cantica verò temperabantur modis non à Poëta, sed à perito artis musicæ factis. Neque enim omnia iisdẽ modis in vno Cantico agebantur, sed sæpe mutatis, vt significãt qui tres numeros in Comœdiis ponunt, qui tres continent mutatos modos Cantici illius. Qui huiusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulæ, & scriptoris & actoris superponebant. Huiusmodi adeò carmina ad tibias fiebant, vt his auditis, multi ex populo antè discerent, quam fabulam acturi scenici essent, quàm omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronuntiaretur. Agebantur autẽ tibiis paribus, aut imparibus, & dextris aut sinistris. Dextræ autem tibiæ sua grauitate seriam Comœdiæ dictionem pronuntiabant. Sinistræ & serranæ, acuminis leuitate iocum in Comœdia ostendebant. Vbi autem dextra, & sinistra acta fabula inscribebatur, mistim ioci & grauitates denuntiabantur. *L. Victor Faustus.* Vbi operæpretiũ est, *inquit*, animaduertere tibias Chori proprietatẽ æmulari. nam (vt author est Donatus) quæ fabulæ graues haberẽtur & seueræ, tibiis dextris agi consueuerunt: quæ verò iocis & vrbanè dictis vndique scaterent, cõtinuò sinistris. Pollux enim author est quinque olim in scena ianuas extitisse: quarum media illius omnino domicilium esset, qui primas in fabula partes haberet: altera, dextra scilicet, huic proxima, illius esse consueuit, cui partes darẽtur secundæ: tertia, sinistra, vel maximè tenuis, aut nullius erat personæ, vel desolatum aliquod simulabat sacellum. At reliquarũ dextra eos emittere solebat, qui non ab vrbe, sed aliunde proficiscerentur: sinistra verò cõtrà, quotquot venirent, vrbanos producebat. Ab hac (vt arbitror) eius fabulæ Chorus prodire consueuit, quæ salibus, iocísque referta esse videretur. Quippe, quod facetè dicitur, solemus vrbanum appellare. verùm ab altera, si rusticos fabula contineret, quadã seuera, grauíque simplicitate Chorus emittebatur. Etenim eos potissimùm rusticos vocamus, qui semper obducto supercilio facetias auersantur. Vnde Palamedes apud Philostratum ab Achille dicitur ἀγεμώτερος, quoniã vt erat vndique seuerus, in delitiis etiam nihil haberet.

Cæterùm, licet multa sint genera tibiarũ, tamen duo scenam potissimum frequentabant, videlicet Phrygiæ: quarum nonnullæ modò dextræ, modò sinistræ ponebãtur: dextræ, quæ foramen vnicum haberent: sinistræ, quæ duobus essent foraminibus distinctæ. Quippe Seruius, Varronem secutus duas impares cauernas huiusmodi tibiis fuisse testatur, ac foramina totidem. Vnde Virgilius earum biforem cantũ appellat, propterea quòd graues & acutas emitterent pro tibicinis arbitrio voculationes. Alteræ sunt Serranæ, sic (arbitror) appellatæ, quoniam iis saltatores & proferre & referre pedem continuò iuberentur, non secus atque sectores, qui serra adacta partiri ligna conantur. Siquidem Pompeius ait serram id prælium dici, quo frequenter acies & accedere & recedere soleret. Hæ semper erant sinistræ, parésque, id est, æquales cauernis, proindéque parem concentum, acutũ scilicet emittebant, quemadmodum Seruius haud perplexè scriptum reliquit. Veruntamẽ Diomedes tibias pares & impares videtur numero definire: quod equidem non video cur possit admitti: nam par & impar qualitate ferè semper accipitur à Latinis. Exẽplo sit hoc Ouidianum, Par erat inferior versus. Et illud Virgilianum, Formosum paribus nodis. Ac illud, –Impar cõgressus Achilli. Sed quo tandem sum incuriosè digressus? Egóne vt magna nomina fugillarem? Minimè, si meũ mihi vitæ institutũ permanebit. Quocirca ne nobis aliqd Eupolidis infortunio simile contingat, perfecto iã operi paragraphũ stylus obducat.

Modos fec. Flacc.) [B] Adrianus Cardinalis inter elegãtes dicẽdi modos qui à faciẽdi verbo deriuãtur, numerãs etiã hũc, Facere modos, In argumẽto, inquit, Andriæ Terẽtii, Flaccus Claudii filius modos fecit. Cicero de oratore. Neq; id actores priùs viderũt quàm ipsi Poëtæ, quàm denique illi etiã qui fecerũt modos.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

SIMO	*senex.*	BYRRHIA	*seruus.*
SOSIA	*libertus.*	LESBIA	*obstetrix.*
DAVVS	*seruus.*	GLYCERIVM	*meretrix.*
MYSIS	*ancilla.*	CHREMES	*senex.*
PAMPHILVS	*adolescens.*	CRITO	*hospes.*
CHARINVS	*adolescens.*	DROMO	*seruus, lorarius.*

IDIOMATA PERSONARVM
PRAECIPVARVM, EX ERASMO ROTERODAMO.

SIMO pius in filium, sed natura vehementior. Pamphilus pius in patrem, sed fideliter amans, & cordatus vt adolescens. Dauus vafer, ac spei pertinacis. Charinus simplex, ac nullius consilii. Byrrhia, Dauo dissimilimus, desperandi author. Crito pauper, sed ob probitatem impatiens cõtumeliæ. Chremes pius in filiam, alioqui Simonis dissimilimus, ingenio sedato & placido componens omnia. Mysis callida & heræ amans.

RATIO NOMINVM.

SIMO dictus est à specie. Simi enim fere sunt iracũdi. Chremes, παρὰ τὸ χρέμπτεσθαι, i. screare, quòd senes tussi expurgent pectus. Pamphilus à fideli amore. est enim τὸ πᾶν, prorsum, in totum, & φίλος, amicus: quasi dicas in totum amicus, totus in amore, prorsus ameri deditus, vel omnibus amicus. Charinus à beneuolétia animi, παρὰ τὸ χαρίζεσθαι gratificari, obsequentem se præbere, morem gerere. Sosia, quòd seruatus sit in bello, vel quòd seruare & tueri sit verum serui officium: σώζειν, seruare, tueri. Dauus à patria. Daui enim, (qui & Daci) populi sunt in Ponto ad Istri fontes versus Germaniam. Opinor & Byrrhia, sicut & Mysis. nam Mysi quemadmodum Phryges (qui & Bryges) seruile genus erant. Glycerium à voluptate. γλυκὺς γλυκέως, & γλυκερὸς ε, dulcis: vnde diminutiuum γλυκέριον, quasi dicas, dulcicula. Lesbia à patria, nempe à Lesbo insula, quæ est ferax suauissimi candidissimíque vini, quasi ebriosa. Crito, quòd controuersiam dirimat, παρὰ τὸ κρίνειν, i. discernere, diiudicare, secernere: vnde & κριτὴς, iudex, æstimator. Dromo à cursu: nam δρόμος, cursus.

Argumenta singularum fabularum sunt illa quidem Caii Sulpitii Apollinaris, eius quem sæpe citat Gellius, docti & eruditi viri, quíq, Pertinacem Imperatorem, Latinas literas docuit.

** In [nam] non elidi-tur m: vel legẽdum [nanque,] vt secũdus pes sit dactylus.*

[Sua su] trisyllabum.

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN ANDRIAN TERENTII.

Versuum genera. Iambici trimetri siue senarij.

SORÓREM *falsò créditam meretrículæ,*	ifsiaî	1
Génere Andriæ, Glycériũ vítiat Pámphilus.	aibd sp	2
Gráuidáque facta, dat fidem vxôrem sibi	aifsfi	3
*Fore hanc.*nam" áliam pater ei despónderat*	ibdisp	4
Gnatam Chremêtis. atque vt amôrem cómperit,	fsiasp	5
Simulat futúras núptias, cúpiens suus	aisiap	6
Quid habêret ánimi filius, cognóscere.	absfsp	7
Daui süásu non repúgnat Pámphilus.	fsfisp	8
Sed ex Glycério natum vt vidit puérulum	ibfsdp	9
Chremes, recûsat núptias. génerum ábdicat.	isfiap	10
Mox filiam Glycérium insperáto ágnitam,	fsbfsp	11
Dat Pámphilo hanc, áliam Charino cóniugem.	fsaisp	12

ARG.

ARGVMENTVM DONATI IN EANDEM.

CHREMES Atticus, pater Pasibulæ & Philumenæ, cùm ex his duabus se Pasibulam perdidisse falsò crederet, relictam Athenis, nec visam posteà multo tempore: tanquam vnicam sibi putabat Philumenam: quam Charinus adolescens Athenien sis adamabat vnicè, & sibi petebat vxorem. Sed pater eam Pamphilo cuidã Simonis filio vltrò desponderat: qui Pamphilus contrà, sororem Chrysidis, ac peregrinam tum creditam, Pasibulam supradictam alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerii latenter sic amauit, vt ex ea filium suscepisset inscio patre: qua re intellecta commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum filii, multis dolis à Dauo ipse deluditur seruo: periculóque Charini & Pamphili motus error in fabula vsque ad eum finem ductus est, dum Athenas veniens Andrius quidam Crito rem aperiat, & nodum fabulæ soluat: per quem agnita Pasibula recipitur à parentibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena verò Charino despondetur, & traditur exoptanti.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CHremes, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum vnicã habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, cõtingit, vt in Græcia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cùm, imposita secum in nauim puella, ad fratrem iter cepisset, vi tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re, à quo ramen benignè humanitérque exceptus, non ita multò pòst moritur. Hospes Andrius relictæ apud se puellæ commutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nomi nat: cúmque per aliquot annos eã cum filia Chrysíde, pari vtranque studio, educasset, decedit ipse quoque de vita. Chrysis, quæ se & orbã, & inopem videret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: vbi cum aliquandiu vitam lana teláque toleralset, ad postremum adolescentum blanditiis, & pollicitationibus victa, quæstum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter cæteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali præditus ingenio adolescens, qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerii mirifico quodam amore perculsus, primus, solúsque corpus cum ea commiscuit, fidémque iam grauidæ dedit, eã sibi vxorem fore. Susceperat & posteà Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eámque (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impulsus fama, collocare cupiebat. Quid multa? vltrò ad Simonem venit, cum eo negotium conficit. inscio Pamphilo, de communi senum sententia, faciundis nuptiis constituitur dies. Adhuc hæc erant, cùm Chrysis moritur. ibi primùm Simo de filii amore cognouit. nam cùm ambo vna in funus prodiissent: accidit, vt, posita in ignem Chrysíde, Glycerium se, præ doloris impatientia, eódé conijectura videretur. Accurrit Pamphilus, eámq; mediam amplexus, ita consolari cœpit, vt plurimas miniméque dubias totius rei significationes daret. itaque venit ad Simoné postridie Chremes: conditionem renuntiat: comperisse se, Pamphilum peregrinam illam habere in vxoris loco. nescius, ex se natam esse eam, quam ita cõtumeliæ causa peregrinam nominari audiret, ea tetigerat Pamphilus: dolere contrà, ac ringi Simo. aduenit intereà dies, qui nuptiis initio fuerat præstitutus. Simo, veteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filii animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, veram sibi obiurgandi illius causam fore: quæ ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret: facilè se, quod vellet, à Chremete impetraturum, atque ita verò nuptias, diis adiuuantibus, factum iri. præteriés igitur apud forum, securo iam, & nihil tale metuenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac deos comprecare: vxor tibi ducenda hodie est. hoc dicto, velut improuiso quodam iaculo, sauciatus adolescés, quid ageret, aut quid consilii caperet, nesciebat: cùm ad eum Dauus, vafro admodum, ac versuto ingenio seruus, animaduersa senis astutia, accurrit. Erat tum vnà cum Pamphilo Charinus, qui adolescens miro quodam amore Philumenæ incensus, fruſtra sæpe tentatis illius nuptiis, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum vellet, vt vel eam ne duceret, vel saltem nuptiis dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidé causa bono esse animo atque omnia ad impediendas nuptias moliri iubebat: se, quantum in se esset, effecturũ, ea vt ne daretur sibi. aduenies, vt dixi, Dauus Charinum, iam spei plenum abire, ad ambiendos senis amicos, iubet: deinde seorsum Pamphilo cõiecturas suas aperit, persuadétque, vt patri dicat, se paratum esse vxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem præcide-

ris,& non erit tamen verendum, ne nuptiæ fiant:nunquam enim Chremes tibi,semel repudiato,filiam suam iterum cõmissurus est. hæc ita de serui consilio acta,longè aliter cecidere,ac putabantur.exorat enim Chremetem Simo.ita res in verarum nuptiarum diserimen adducitur.fortè eo ipso die Glycerium exacti temporibus puerum peperit.eũ puerum Dauus,cum aliter nuptias disturbare non posset,pro foribus ædium Simonis ab ancilla collocandum curat.in eum cum incidisset.Chremes,& è Pamphilo natum esse cognosset,rursum abducit animum à nuptiis. turbæ maximæ concitantur : donec aduenit Crito Andrius , qui, quòd Chrysidi genere proximus fuisset,ad cernendam illius hæreditatem Athenas venerat.eius interuentu Chremes filiam agnoscit.ita,summa omnium lætitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

ARG.

NVLLVS est omnino scriptor in Latina lingua , quem tantopere cognosci, ediciue retulerit,atquè Terentium. Nam cùm prima virtus in oratione sit propriè loqui,nec proprii sermonis artificem meliorem Terentio habeamus,dignus planè est,in quo perdiscendo plurimum operæ ac studii ponamus.Et ab iis qui docent pueros,superstitiosam etiam diligentiam in hoc authore enarrando requiro.Primùm prodest monere, quæ Comœdiæ natura sit, quídve spectarint Comœdiarum authores:nomen vnde factum sit.Atque hæc quidem Donatus copiosè exposuit.Conuenit autem inter omnes,authores Comœdiarum voluisse & communium morum & casuum exempla proponere . quibus velut admoniti, prudentiùs iudicemus de rebus humanis,& genere orationis facundiam locupletare. Quæ inculcabunt professores eò diligentiùs,vt sciant pueri,quid ex illis petere debeant, quem fructum facturi sint legendis Comœdiis. Nam quò propiùs cognouint & vim literarum,& vtilitatem,eò impensiùs iuuat discere.in recensendis argumentis fabularum, consilium Poëtæ summa cura exponendum est. Quarum personarum descriptiones in primis admirationem merentur,in quibus locis plurimùm commoretur Poëta,vbi plurimum neruorum,plurimum eloquentiæ ostentet: quos locos ita cõmendent pueris,vt & familiariter ament, & tanquam digitos suos norint. Et ob hanc causam fabularum omnium argumenta,veteri more,in πρωτασιν, ἐπιτασιν, καταστροφὴν,partiantur,vt distributa facilius adsequatur iuuentus.Ferè autem fabulæ continent periculum quoddam . nusquam enim consilio locus est,nisi in dubiis rebus. Neq; verò aliud est Comœdia,nisi humanorum consiliorum & euentuum imago quædam. In Andria periclitatur Pamphilus,vt Glycerio fidem promissam præstet,postquàm patri per errorem pollicitus est,futurum se in eius potestate,ac ducturum quam vellet . Estque hæc veluti σύστασις fabulæ.Consilia omnia,querelæ omnes, argumenta omnia huc referenda sunt . Et tota fabula similis est orationi generis suasorii.Nam variè de tota causa consultant senes,adolescentes,ac serui.Sed vt argumentum propiùs cernere queant pueri,ordine singulas partes referemus.

PERICVLVM PROTASIS.Cùm amaret Pamphilus Glycerium, eique fidem dedisset ducturum se esse vxorem, pater,qui amare filium compererat consilium capit abstrahendi eius à Glycerio,simulat se vxorem daturum,poscítque vt ne filius id recusset.Is cùm & patrem vereretur,& Glycerium deserere parum pium iudicaret,pendet animi,nec habet quò se vortat.Ibi Dauus intelligens simulari rem à patre,consulit herili filio,vt polliceatur patri,se in eius potestate futurum,periculi nihil esse,quandoquidem simulentur nuptiæ.filius obsequitur, quanquam ægrè : pollicetur patri ducturum se quam vellet.

EPITASIS. Interea spargitur de Pamphili nuptiis rumor,rescíscunt & mulierculæ,quibus cum Glycerio consuetudo erat.Et pater,cùm à filio quod voluerat, extorsisset, non iam simulat rem,sed seriam fabulam orditur.Chremetem orat,vt gnatam det vxorem filio suo.facilè impetrat. Hîc de Pamphilo actum fuit , maturare nuptias pater studet & filius pollicitus erat se in patris potestate futurum esse. Quæso,quomodo ex his turbis se explicet?quid faciat Pamphilus?Hîc Dauus,cuius imprudentiâ periculum cõtractum erat, cùm dolus non successisset, Chremetem deterret à nuptiis,fidem faciés amari aliam à Pamphilo.

CATASTROPHE. At pater rem vrget:& processisset,nisi casus qui sæpe plus valet quàm ratio,dubiis rebus opem attulisset.Venit quispiam Crito,qui docet Glyceriũ Chremetis filiam esse,gratum omnibus nuntium.Nuptiæ ex sententia Pamphili cõficiuntur.Vide ex quanto periculo, casu euaserit Pamphilus. Est autem in more Terentio, in prima ferè scena longa narratione commemorare occasionem fabulæ:atque eas narrationes plurimi fecerunt veteres. Sic in Andria exponit Pamphili amores,& patris consilium

filium,quo is filium à Glycerio diuulsurus erat.In reliquis scenis pergit consilium exequi.Sunt aspersa narrationi illi primæ multa rhetorica ornamenta. Est enim mirabiliter aucta, commemoratione morum,studiorum,sodalitii Pamphili,qua occasione Pamphilus deperire in Glycerium cœperit,vbi pater id primùm deprehenderit.Hæc accuratè expendet professor & velim hîc immodicè etiam anxium esse ἐν πολυπραγμοσύνῃ interpretem. Est enim modis omnibus efficiendum,vt mirentur,vt ament hunc authorem pueri.Id ita fiet,si rectissimè intellexerint.Exigendum ab ipsis pueris,vt suo marte,argumenta fabularum condant,vt locos aliquos retexant , & pluribus exponant, & tanquam ceram refingant : quæ exercitatio, præterquàm quòd familiariorẽ hunc Poëtam facit,facundiam etiam alit. Finguntur hîc cordati senes, Dauus veterator, honesta ac pia mente præditus adolescens Pamphilus. Verùm vt Pamphili ingenium rectius perspici posset, & vt aliquanto plus in fabula turbæ esset,confertur cum eo Charinus Pamphili dissimilimus.nihil moderatum in hoc, nihil consilii : contrà in illo moderatiora omnia penè, quàm vel ætas poscit, vel finit amor. In primis mirentur eloquentiã Poëtæ in Pamphili querelis, in senis narrationibus, consultationibus, & obiurgationibus. Ab his exemplis & verba, & figuras Latini sermonis,& dicendi rationem assuescant petere adolescentes:feliciùs haud dubiè collocaturi operam,quàm si intereà, velut formicæ Indicæ,aurum conueherent.

DE ARGVMENTO
ET STATV ANDRIAE
ex Scholiis Iodoci Vuilichy
in Terentium.

EST in genere deliberatiuo,& κεφάλαιον censetur.Ducítne in matrimonium Glycerium Pamphilus.Hîc sunt vtrinque suasiones, dissuasiones,adolescentum,senum & seruorum. Pro filio quidem sunt firmamẽta,quia vitiauit,quia promisit se ducturum,quia ciuis est Attica.Pro patre autem sunt, quia filius est in potestate patris:obtẽquetur igitur, & pro voluntate patris vxorem ducet. Conabatur enim filium ab amore Glycerii abstrahere & Chremetis filiam in matrimonium ei collocare.Hæc sunt περιστάσεις.Verùm in epitasi rẽ, quam antea simulauit, seriam esse exposcit. itaque hinc turbarum initium fit, & incrementum inter patrem & filium iuxtà cũ mulierculis,quæ à partibus Glycerii fuerant:accedit & seruulorum anxia sollicitudo. Periclitatur enim non parum Pamphilus Dauo authore,cuius tamen consilio & astutia liberatur.Postremò autem casu & insperatò Crito aduenerat:Glycerium ciuem,& Chremetis filiam esse exoluit,atque circunstantiis confirmauit.Nuptiæ igitur ad Pamphili sententiam certæ, firmæ & legitimæ sunt, & sic καταστροφὴ hilarior claudit,& σύστασιν cõplectitur.

A Vt pernoscat lector quid spei sit huius Vuillichii Scholiorum, quæ his cõmentariis inseruimus, doctam fratris eius epistolam, quam illis præfixit.quia etiam Andriæ argumentum & Terentii encomium continet,hoc loco apponendam putauimus.

OPTIMAE SPEI ADO
LESCENTVLO IODOCO
Vuillichio iuniori, sui fratris filio,
Gregorius Vagnerus Kesselianus S.P.D.

COMMEMORANDVS & magnificiundus est eorum conatus,optime Iodoce,qui œconomiam orationis,rerum teginæ,in bonis authoribus obseruatam imis sensibus reponunt,& pro animi sui candore, artificii eliciti notationem aliis humaniter communicant.Nam secundissima hac voluntate,rudioribus fenestram,ad summam cogitationum similium,in omni genere scripti, faciendam aperiunt,vt tandem aliquando & iiti,in authoribus perlegendis, fructus non pœnitendos faciant,eos meliùs intelligant, rectiúsque de illis iudicium ferant.Nerum est,quod plerique omnes illustres authores summo studio sint enixi, vt in scriptis suis dispositionis virtutem referrent, σύστασιν seruarent,& ἀναπαύματα Dialectici & Rhetoribus ad extremum damnata, prorsus deuitarent atque excluderẽt.Equidem cùm orationes ipsas variis luminibus verborum & sententiarum exornet,multum in dispositionis forma,cuius beneficio illa stare videtur,ponendum esse censeo. Facit enim vt omnia expressiora & illustriora habeantur. Reddit lectorem vel auditorem acutiorem,atque habiliorẽ in inueniendo & diiudicando.Hanc reor esse causam,quòd Rhetores post inuentionem dispositioni (quæ est distributio rerum,quæ demonstrat quid quibus locis conueniat,aut collocandum sit) inter partes orationis,primum locum assignarunt.Qua verò loci attributione,non obscurè ostenderunt, ipsius collocationis in omnibus rebus summam habendam esse rationem.Hæc,inquam, est quæ multum lucis & admirationis in loquendo & scribendo adfert.econtra neglecta maximam confusionem parit . De qua sic Quintilianus scriptum reliquit. Artus, inquit,etiam leuiter loco moti,perdunt, quo vigue

viguerũt,vsum:& turbati exercitus sibi ipsis sunt impedimento.Nec mihi videntur errare,qui ipsam rerum naturam ordine stare putant,quo confuso,peritura sint omnia.Sic oratio carens hac virtute tumultuetur necesse est,& sine ratione fluctuet,nec cohæreat sibi,multa repetat, multa transferat, velut nocte in ignotis errans,nec initio, nec fine proposito casum potiùs,quàm consilium sequatur.hæc ille. Euidens huius virtutis necessitas hîc duabus similitudinibus commonstratur:quarum prior à corpore humano est desumpta,vbi re ipsa experimur,quãdo membrum aliquod naturali loco semotum fuerit, nullius rei vsui esse,imò mancum & inutile haberi:posterior ab exercitu,qui iusto ordine constitutus, rerum discrimina,in summa desperatione sæpe depellit,vt patet in vna Tarentina clade,& contrà turbatas inuicem copias exitio sibi fuisse constat.Ita orationis compositio,nisi apta contexatur dispositione,sine ratione fluctuaret,dicentísque impetum potiùs,quàm consilium argueret. Ridiculus esset Architectus,opus extruens,si saxa, ligna cæmenta,& cætera ædificantibus vtilia conferret,nisi disponendis eis,collocandísque artificium adhiberet.Sic & orator seu scriptor parum prudens iudicaretur,etiam si verba præclara, sententias graues,& argumenta firma in promptu haberet,si non singula in suum locum & seriem orationis αὐτόφυως ordinaret. Affirmo tibi, & certo certius est,totum orationis corpus quantunuis excellentis,gratiam suam amittere, & ἁδὲν πρὸς ἔπος facere,nisi dispositionis ornamentum accesserit. Neq; vllus inficias ibit,quòd vel sola apta collocatio,memoriæ tam docentis quàm discentis,plurimùm inseruiat, augeat, & foueat. Digna igitur res est,vbi quis neruos intendat suos,eámque auro & argento longè potiorem habeat. Idem & Comici factitarunt,qui sua δράματα in πρόλογον, πρόταση, ἐπίτασιν & κατάστροφὴν disponunt. Prologus Terentio nunc συστατικὸς, cùm fabula,vel Poëta commendatur : nunc ἀναστατικὸς, cùm in aduersarium maledicta regeruntur: nunc μικτὸς, qui ex illis cõstat:sed ἐπιβατικὸς, cùm fabulæ argumentum exponitur,Plauto est familiarior. In protasi quidem, quæ est initium actionis, cùm primo illo tumultu iam quasi gliscente,fabulæ occasio & argumentum tractatur.item senum consilia,graues pro tempore sententiæ,consiliorum inopinati euentus,vehementes querelæ & affectus,seruorum perfidia, amores adolescentum,mulierc ularum lenocinia,depinguntur. Sic in epitasi,turba feruentissima,argumentum implicatur, errores magna cum personarum omnium perturbatione, gestus, vultúsque capiuntur commoti,quibus τὸ δεῖμα τοῦ πάθους ostenditur.Sic & in catastrophe,quę est subita rerum ad iucundos rei institutæ exitus,conuersio,omnes personæ in lætitiam insperatam coniiciuntur,& fit rerũ omnium tranquillitas.Hinc abiit in prouerbium;Catastrophe fabulæ, pro cuiuslibet rei exitu. Porrò sub his tribus Comœdiæ partibus continentur quinque actus,iuxta illud Horatianum,—Nec sit quinto productior actu,&c. Dicitur ab agẽdo,& est certum spatium actæ Comœdiæ sine intermissione,theatro à personis vacuo relicto.Interim Musica in auditorum gratiam & recreationem adhibetur. Hinc phrasis orta est,Supremum actum fabulæ addere, est extremum finem ponere. Exempli gratia:vt,primus actus,argumenti explicationem continet : veluti in Andria Simo fabulæ argumentum exponens,consilium intendit,vt per falsas nuptias,vera obiurgandi filium sit causa:Dauus aduersus minas senis deliberat : Pamphilus cognito nuptiarum consilio,de patre & Chremete,quod illi rem non communicauerint,grauiter conqueritur.Secundus,ingressum fabulæ declarat:Charinus agit cum Pamphilo, ne cupitam Philumenam ducat,acquieuit Pamphilus,quod Dauus verisimile reddit,simulatas nuptias probans.ideo suadet Pamphilo, ne patri vrgenti nuptias,repugnet.hoc vbi Byrrhia audit, vice Charini heri sui perturbatur.Dubitantem adhuc Simonem de consensu Pamphili in nuptias,confirmat Dauus.eò Comœdię protasis spectat.Tertius habet progressionem turbarum cum argumenti implicatione & omnium difficultatum commotione:Simo partum Glycerii simulatum putat:in errore,Dauo suasore,perseuerat.hac de causa commotus,Chremetis filiam suo filio vxorẽ poscit,rem seriã aggressurus.Perturbãtur mirum in modũ Dauus & Pamphilus,est initiũ ἐπιτάσεως. Quartus,in epitasi proponit rei institutæ desperationẽ,& in fine sumitur occasio catastrophes:indignatur Charinus Pãphilo de fide non seruata:Amantes sollicitantur mirificè:Dauus deterret Chremetem, exposito puero ante ædes Simonis, ne det filiã suam Pamphilo in alieno amore occupato: sed hospitis Critonis interuentus ἀπὸ τῆς μηχανῆς in extremo adest.Quintus,magnis ægritudinibus remedium adfert, omnes personas voti compotes reddit,& summo gaudio explet:Chremes cum Simone expostulat, & obnatum ex Glycerio filium, nuptias recusat: Vbi Dauus ex Critonis relatione Glycerium ciuem Atticam pronuntiat,in vincula coniicitur:Pamphilus vehementer dictis paternis.

censura

consutatur.hîc est summa epitasis,donec Crito ipse,homo quantiuis pretii,ex circunstantiis,Glycerium esse filiam Chremetis edocet. Hanc Pamphilus obtinet,& Philumena Charino sit cõiunx.ita omnis res in tranquillum deducitur.Cæterùm in quolibet actu suæ sunt scenæ,sed incerto numero. Communiter autem quinque,sex, septem, octo, vt plurimum nouem,pro arbitrio statuuntur.Scena Græcis ἔκθεσι tabernaculum significat,quod ludorum faciendorum causa,quolibet loco, vbi agens consistat,moueatúrque spectaculum sui præbiturus,ponitur,ne personarum fiat confusio,ipsis spectatoribus admodum ingrata.Verùm omnibus in scenis etiam breuissimis sua sunt cum Rhetoricis splendoribus dispositionis ornamenta,sed Dialecticõs posita, quod genus est in Andria,*Dij boni*,est scena consolatoria,in statu coniecturali, An nuptiæ sint futuræ:Exordiũ est ab insperata lætitia. Cùm aliquid boni portatur,est attentionis:cùm dicitur,*Id paues*,ne ducas tu illam,tu autem vt ducas,est docilitatis.Propositio,Nuptiæ non sunt futuræ.Sequitur confirmatio per congeriem septem signorum seu coniecturarum, paululum obsonii,tristitia Simonis, solitudo ante ostium Chremetis, nemo intrat neque exit,nulla matrona in ædibus, nullus ornatus,olera & pisciculi pauci coëmpti obulo in cœnam seni.Conclusio, Nuptiæ igitur nõ cohærent,sunt infirmæ.Aliud ex Heaut.vbi Clinia ex Asia reuersus Antiphilam suam corruptam suspicatur,Syrus eam suspicionem artificiosissimè tollit.Propositio,Antiphilæ vita eadem est, & animus erga te idem ac fuit. Hanc narratione confirmat, signa pudicitiæ narrans:primum est,à sodalitio laborioso.nã cum Dromone pro illa accersenda missus,dicit,quàm primũ fores pulsarentur,anus quædam prodit:hæc vbi aperuit ostium,statim ad lanam rediens subtegmen nebat.secundum, à more vitæ quotidianæ, Vbi de improuiso interuentum est mulieri,texentem telam studiosè ipsam offendimus,quia non otiosa sed laboriosa inuenta est.Idem de Lucretia duce Romanæ pudicitiæ scribitur apud Liuium, quòd eam in medio ancillarum pensa de colo ducẽtem Collatinus & cæteri Romani inuenissent.tertium, ex ornatu neglecto, quia mediocriter vestita veste lugubri, quia sine auro ornata sibi,non amatoribus : quia non fucata non cærussata:quia capillo passo,prolixo,circum caput reiecto negligenter.quartum, à paucitate familiæ, quia vna ancilla erat,neglecta,immunda illuuie.quintum, ex sordidie internuntiorum, cùm hi negliguntur,magnum quoque signum est, dominam esse extra noxiam.Vltimum,à desyderio tui, quia,vbi dicimus,te rediisse,& rogare vti veniret ad te,mulier telam deserit continuò, & lacrumis opplet os totum sibi,&c.Conclusio, Igitur tua Antiphila eadem est,& non corrupta.Huius loci atque ordinis in hoc nostro Comico exempla plurima Dialecticis & Rhetoricis præscriptionibus ita vt cùm maximè illustrata inuenies.Vt si quis suorum præceptorum,vel in arte disserendi,vel bene dicendi exempla familiaria (sine quibus illa frigent)& quasi viua requirat habebit, quibus vsus præceptionũ de primis artibus faciliùs quàm in longiusculis orationibus perspiceretur,adeóque mediocriter præceptis imbuto, artificii nota ἀκριβὴς offerretur, quæ in Plauto non eodem modo est obuia. Accedit & sermonis Latini proprietas, quæ in oratione principatum obtinet,tam in coniunctorũ, quàm singulorum verborum obseruatione: Coniunctorum quidem sunt,accipere conditionem,dare verba,in funus prodire,ab aliquo gratiam inire,in viam redire,consilii loco habere,auxilii copiam,commutare verba,in commune cõsulere, reducere animum ad misericordiã,ex malis emergere, pretium ob stultitiam ferre,in malum incidere, antiquum obtinere , beneficium verbis initum re comprobare,in secundis aliquem respicere.singulorum verò sunt,in Eunuch. Quamobrem quod factum est,races?tacemus consilia.in Adel.Vah,nihil reticuit:reticemus dolores.in Eunucho,Quid obticuisti?in Phorm. Hem,quid nunc obticuisti ? obticemus quorum nos pudet.Aliud, in Heautont. Decem minas,quas mihi dare pollicitus est,pollicemur vltronei.in Phor.Neque ego ignosco, neque promitto:promittimus rogati. Aliud in Heauton.Et quidem iubebit posci : poscimus imperiosé.in And.Quum istuc, quod postulo,impetro cum gratia : postulamus iure. in prologo Hecyræ, Nunc quid peram, æquo animo attendite : petimus precario.aliud in Adel.Fratris me quidem pudet pigétque:pudet propter turpia,piget propter dolores,&c. Hæc omnia diligenter animo colligẽda sunt ad culmen eruditionis aspiranti. Conuenit & communi omnium laude,hunc Comicum puri sermonis esse amatorem,& optimum,vt vocauit eum Cicero, authorem Latinitatis quem non erubuit imitari Terentium,& eundem sibi ita familiarem reddere, vt ex hoc ipso multos locos trãssumptos pro suis vsurparit.Hic Poëta prodest ad expoliendam linguam,ad barbariem dedicendam,ad orationis,sententiarúmque copiam & vbertatem,ad argumentorum in omni genere causarũ inuentionem, ad parandam denique dicendi scribendíque facultatem.Huius oratio & in-

cunda est,& maximè accõmodata puerorum ingeniis,plana,simplex,perspicua,nihil omnino habens ambiguum aut ambitiosè affectatum. Hoc meæ crede fidei ὃ ἀνέφικτον, quòd huius authoris nunquam te pœnitebit, & quidem plurimum operæ ac studij, in huius Poëtæ perfectè cognoscendis Comœdiis ponas.Quod si aliquando mea opera in hac re vti volueris,solertem tibi dabo,& nulla molestia grauabor etiam occupatissimus.Siquidem tuus pater obseruandissimus, meique intimus,de me optimè meritus est,cui quòd literis insudauerim,& si quid eruditionis in me sit,acceptum refero.qui in me erudiendo nullum laborem subterfugit qui me non solùm domi suæ, sed etiam inter spatiandum præceptis imbuit.Eundem incredibilẽ amorem, & mea omnia in te ipsum,summa ac singularia studia expectabis. Quamprimùm huc pedem tuli, primus author Terentius erat terendus mihi,noluit priùs frater reliquos authores,quos tum optimos suis discipulis,in omnibus linguis prælegit,me audire quàm in hoc bene versatus essem.Nec sinas te abduci stulta illa persuasione, quasi omnino satis sit Comœdias Terentianas semel atque iterum audisse.Id quod res est, existima, tum demum Terentium feliciter cognosci, vbi sæpissimè & lectus, & auditus fuerit.qui prę cæteris Comicis hoc habet singulare,vt quò sæpius legantur Comœdiæ,eò magis incitent animum ad easdem sæpius relegendas,ac perfectè cognoscendas.Et tribuunt omnes eruditi hoc Terentianis Comœdiis,quòd satis eas legere nunquam possint,propter egregia exempla & sententias quibus admoniti subinde discant diligentiùs consyderare res humanas,& prudentiùs de illis iudicare.Sunt in singulis Comœdiis certæ quædam thesis de hominum diuersis moribus,ingeniis,& officiis propositæ, quæ multum faciunt ad vitã sapienter & ciuiliter instituendam.Etenim, inquit Cicero pro Roscio,Hæc conficta arbitror à Poëtis esse,vt effictos nostros mores in alienis personis, expressámque imaginem videremus. Ideò κατ' ἔπαινον Comœdiam definiuit,quòd sit vitæ imitatio,speculum consuetudinis, imago veritatis.Commendat enim virtutes, & vitia insectatur,& in qualibet ætate,sexu, & conditione,virtutis materiam præbet. Omnium ferè actionum domesticarum imago & typus expressus hic cernitur.eò respicit illud Demeæ in Adelph.Inspicere tanquam in speculum vitas hominum iubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi.Intuendum est & decorum,& tractatio affectuũ, quæ Græcis sunt ἦθη:quæ si quis diligenter obseruauerit, multò prudentior euadet, & nunquam accedet, quin abiturus sit doctor.Verũ vt hæc omnia clariùs conspiciãtur,tanquam in speculo, ex diametro semper opponuntur diuersis moribus senes,adolescentes,serui, mulierculæ, & cæt.sicut in Andria est videre:Simo iracundus opponitur Chremeti placido & sedato animo:Pamphilus verecundus Charino temerario & rerum imperito:Dauus astutus & callidus Byrrhiæ ignauo & inerti: Mysis sobria Lesbiæ temulentæ: Crito honestè pauper Chrysidi laboriosè diuiti. de industria hoc fit à Poëta, vt oppositæ iuxta se positæ magis elucescant.Dici nequit quàm eximius & singularis hic sit depictor morum in omnibus personarum iuxta τὸ πρέπον proprietatibus,atque adeò ita admirabilis,vt verba & literæ ipsissimum personarum affectum repræsentent. Sit exemplo illud Getæ, qui ira inflammatus,quòd Aeschinus Pamphilæ indignè per vim vitium obtulerat:Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum laceratem modis! Sublimem medium arriperem, & capite primùm in terram statuerem,vt cerebro dispergat viam:Adolescenti ipsi eriperem oculos:posthac præcipitem darem:Cæteros ruerem,agerem,raperem, tunderem,& prosternerem.Hic vbique litera canina inseritur,iratis multò familiarior. Talis figurarum obseruatio,simul & de vita hominum monet,& conducit ad eloquentiam. Proinde integrum est,virtutum splendorem in animo scribere, adeóque imitatione repræsentare,& vitiorum fœtorem ex eodem expuere & perpetuò odisse. Nosse omnia hæc,salus est adolescentulis. quorum nemo tam plumbeus, stupidus & insulsus erit,qui ex lectione, vel actione Comœdiarum, sicut in publica huius Comici lectione(sedulò & fideliter moneo)quod optimum & laude dignissimum videbitur,sibi non eligeret, sequeretúrque. Nunc verò hæc vniuersa, ne quid scrupulosi ab hoc Comico quenquam absterreret,dilucidissimè & pigui Minerua, apertissimè,clarissimus & doctissimus Vuillichius nostræ familiæ perpetuum decus & lumen,ita perlustrauit, & pro votis nostris edidit, vt nihil desyderari videam, quod ad dispositionem, eloquutionem, & locorum quorundam difficultatem spectat. Quanuis opera tumultuaria,& animi gratia hæc Scholia nobis fecerit,tamen lector diligens sentiet,nihil ἀπὸ τῆς συνηθείας verborum alienum esse,contortum,& aquam hærere.Et quod dicendum sit,sæpe demiratus sum, & mecum omnes auditores,illius ingenij dexteritatem in animaduertendis authorum scopis, quos nobis enarrauit,sicut & omnia eius scripta

in lucem

in lucem edita, artificem præclarum commonstrant. Nolo quicquam illius auribus dare,& ad voluptatem (noui hominem generi Gnathonico, & Thrasonico infestissimum) sermonem meum fingere: sed indubitatum est, quod vix vlli in disponendæ orationis virtute cederet.mirum est,vt omnia summo cum iudicio obseruet, & quasi lynceis oculis inspiciat.Enimuero, vt quis minori negotio eò aspiraret, statim à prima pueritia fundamenta iacienda sunt, quibus adulta ætas corroboraretur,iuxta illud Virgil.A teneris assuescere multum est. siquidé ea, quæ pueri imbibimus, tenacissimè nobis inhærent, sicut Horatius cecinit, Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. Ita & Plato asserit eos,qui in præstantes viros aliquando euasuri sint, ab ineunte statim pueritia oportere studendo incipere. Quum prima ætas morum suauitate clarescit,magna spes futuræ pietatis præsumitur, vt etiam ex antecta vita, reliquum vitæ cursum diiudicare possimus. Quemadmodũ Cicero Cælium adolescentem defenderit, cùm propter pecuniam à Clodio acceptam & paratum venenum à Licinio in ius vocaretur, firmissimè argumentatur, eiusmodi crimina in Cælium cadere non posse: quia ab ineunte ætate bonis artibus instructus, omnes voluptates omisit:studia delectationis reliquit:ludos,ioros,conuiuium, sermonem penè omnium familiarium deseruit. cùm paululum roboris accederet ætati, in Aphricam est profectus,optimis quibusque se dedit,vtpotePompeio Proconsuli,viro castissimo factus familiaris:in foro, in negotiis versatus:vigilans,sobrius,industrius, laboriosus,integram vitam semper sequutus. Qui sic vitam suam instituit, non facilè in vitia labitur.Prudentissimè igitur fecerunt Romani,quòd adolescentibus nullum locum otij relictum voluerint. Curarunt equidem primam ætatem disciplinis & artibus instituendam:sic ad vsum forensem, ad gloriam, ad dignitatem sunt assuefacti:veterum laudibus suas virtutes adæquarũt. Tum aliquid præclarum ac singulare existet,vbi ad naturam eximiam,atque illustrem ratio quædam confirmatióque doctrinæ accesserit.hinc homines ingeniosi plurimum operæ Comœdiis scribendis impenderunt, quibus tanquam calcari adolescentes incitati, omnes prauas cupiditates exuerent.Certum est,Poëtæ non temeritate,sed numine quodam per ἐνθουσιασμὸν instigati carmina fecerũt.is furor à Platone θεῖος vocatur,quòd quasi ἐνθουσιάζω diuino spiritu correpti versus canant: Ouid. Est deus in nobis, agitante calescimus illo:Impetus hic sacræ semina mentis habet. Idem alibi, Est deus in nobis,sunt & commercia cæli: Sedibus ætherei spiritus ille venit. Cicero pro Archia dicit Poëtam natura ipsa valere,& mẽtis viribus excitari,& quasi diuino spiritu afflari. Quare suo iure noster Ennius ille sanctos appellat Poëtas, quòd quasi Deorum aliquo dono atque munere cõmendati nobis esse videanturiOmnes, inquit, Poëtæ non arte,sed diuino afflatu omnia ipsa præclara poëmata canunt.Vocantur & Deorum filii.igitur non nisi vtilia memoriæ produnt.Horat.Aut prodesse volunt, aut delectare Poëtæ, Aut simul & iucunda & idonea dicere vitæ. Valeant religiosuli,qui dicunt, ἐφαπαξ insunt huic Poëtæ,igitur piis auribus indignus. Hoc sibi respondent habeant illi,quod & tota Biblia hoc absurdo argumẽto,quod Deus auertat,essent reiicienda:vbi duriores partes in amore de incestu leguntur,quando Ammon filius Dauid sororem suam Thamar oppressérit,& cubauerit cum ea. Depinguntur hîc amorum miseræ conditiones, tribulationes & crucesivt quis amatorum Charini,Chæreæ,Phædriæ, Cteliphonis,& aliorum exemplo & insania commotus,meretricum ingenia,& earum mores (quæ adolescentiam habent despicatam,& omnibus cruciant modis)Vatiniano quodam odio, perpetuò prosequatur. Obiiciat quis, Scortatio à Terentio approbari videtur,quia Mitio dicit,Non est flagitium adolescentem scortari,neque potare.Respondeo,Hæc non ex animo refert,quod in fine illius scenæ fatetur,cùm inquit,Nonnihil molesta hæc sunt mihi,sed ostendere me ægrè pati,illi nolui. Imò præter Logicen & Ethicen,alia quædam in hoc Poëta diligenter perpendenda sunt, quæ essent ad maiorem industriam incumbendi literis incitamenta. Hoc tibi habeo polliceri,cyclopediæ studiosum non vulgarem sub Poëta hîc exprimi,Pauca quædam adducam,quibus illius insignis & admiranda eruditio colligeretur.In Andria,Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos Alere,aut canes ad venandum,aut ad philosophos, &c. Nam postquàm Terentius excesserit ex ephebis, his adolescentulorum exercitiis floruisse,ex Mimis constat.Siquidem ἐπαινεῖ militiæ, (cuius encomium apud Ciceronem in orat.pro L.Murena extat)quod in Thrasone exercitus instructio satis ostendit:item quod P.Scipioni & Lælio hominibus nobilibus se dedit,eorúmque studiis obsequutus:sit κυνηγετικὴ rei domesticæ σωκρατικῶς, in Heautontimor. Ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium Clitipho: Victus,

vestitus,quo in tectū te receptes.sic φιλοσοφικὴ bonarum literarum studium,in Eunuch.Fac periculum in literis, &c. designat. Fuit insignis Physiognomon in Heautontimorum. Sparso ore, adunco naso? non possum pater, rubor color est hominis malefici, sicut nasus aduncus signum est impudentis. Aristotel.in Phys.Quibus nasus mox à frōte aduncus deducitur, impudentes.referitur ad seruos.Fuit Augurii pericus,in Thor. Introiit in ædes ater alienus canis: Anguis per impluuium decidit de tegulis:Gallina cecinit. Qui locus Augurem requirit.veteres enim in eam opinionem adducti, talia monstra esse omen nuptiarum parum felicium dicebant.per introitum atri alieni canis, adulterii subsequuturi notam:per casum anguis de tegulis, alterum coniugatorum veneno periturum: per cantum gallinæ,maritum ex vxoris præscripto, quod Græcis γυναικοκρατία dicitur, victurum,aut certè vxorem marito superstitem mansuram pronuntiabant. Fuit magnus Physicus,in Adel.Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit, Pectore consistere nihil consilii quit.in eadem Comœdia, Erubuit,salua res est.ruborem signum esse pudoris Philosophi tradunt. in eadem, Laudarier te audit libenter:facio te apud illum Deum: Virtutes narro.homini ilico lacrumæ cadūt, Quasi puëro, gaudio. in Eunucho, Sine Cerere & Baccho friget Venus.perit enim libido sobrietate.in eadem, Tremo horreóque postquā aspexi hāc.ratio est,ex sanguinis in cordis thalamos cōcursus,propter cupiditatē vehementiorem,qui cùm rursus diffunditur, fit calor,qui ibidem ignis est,inualescens ex amicæ conspectu.in Heautontim.Mulier telam deserit Continuò,& lachrymis opplet os totum sibi,vt Facilè scires desyderio id fieri tuo.insperatum gaudium sæpe lachrymas excutere solet.Quis negaret ipsum Geographiā non ignorasse? in Andria, Fuit olim quidam senex Mercator:nauē is fregit apud Andrum insulam.in Eunucho, Vbi mihi dixti cupere te ex Aethiopia Ancillulam. in Adelphis, Quæ porto Cyprum.in Phorm.Qua profectus causa hinc es Lemnū Chreme? in eadem Comœdia,Ego me ire senibus Sunium Dicam ad mercatum.Fuit & Palæstrites & Musicus. in Eunucho,Fac periculū in palæstra, in musicis:quæ liberum Scire æquum est adolescentem,solertem dabo.Quid quod neque à facultatibus quas vocant,alienus fuerit?Medicinæ scientiam habuisse testatur Lesbia in Andria his verbis,Adhuc Archillis,quæ assolēt,quáque oportet Signa ad salutē esse, omnia huic esse video.Hæc sunt λογικὰ rationis & artis. ibidem,Quod iussi ei dare bibere,& quantum imperaui Date. diætica hæc sunt. in Adel. Virgo ex eo Cōpressu grauida facta est,mensis hic decimus est.qui mensis legitimi & iusti est partus.Affirmant & quidam loci fuisse Iurisperitum.in Andria,Adeón' impotēti esse animo,vt præter ciuium Morem,atque legē, & sui voluntatem patris,Tamen hanc habere studeat cum summo probro? Menedemus in Heautontimorum.Filio suo Cliniæ vxorem ab ipso Chremete deposcit,& Chremes dixit, generum sibi placere,&,Postremò,inquit,etiā si volet,Desponsam quoque dicito. in Phormio.depellitur Antipho à spōsa sua,nisi vtrique præter spem succurrisset error.sic Laches in Hecy.Egi,atque orani, tecum, vxorem vt duceres: Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo.Hæc turibus prorsus affinia sunt.Modestus Iureconsultus de ritu nuptiarum inquit,Nuptiæ consistere non possunt,nisi consentiant omnes, id est, qui coëunt, quorúmve in potestate sunt. hoc idem testatur Eucharistus Pontifex de Clandest. spons. inter Decreta, his verbis, Legitimum non sit matrimonium, nisi ab his, qui super fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur, vxor petatur, & à parentibus.& propinquioribus sponsetur.& rescripta Iustiniani de raptu virginum perhibent, Quicunque vxorem voluerit ducere siue ingenuam siue libertinam,secundum leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios,quos decet,petat,vt eorūvoluntate fiat legitimum coniugium.Atqui dubiū non est, quin fuerit legum peritus celebris, in Phormio. Lex est, vt orbæ, qui sint genere proximi,His nubant.& illos ducere, eadem hæc lex iubet.In eadem Comœdia, Seruum hominem causam orare leges nō sinunt:Neque testimonij dictio est.in Andria Crito sobrinus Chrysidis inquit, Eius morte ea ad me lege redierunt bona.in Adelph. Qui tibi magis licet meam habere,pro qua ego argentum dedi:ibidē Sannio dicit,cùm ipsum loris operire vellet Aeschinus,Hiccine libertatem aiunt æquam esse omnibus? & paulò pòst,Neque vendundam censeo, Quæ libera est.In Eunuch.Cras est mihi Iudicium,vt diligenter nunties Patri, aduocatus manè mihi esse vt meminerit. Quod verò omnium lætudatissimum est,Terentium more Ethnico ipsam Theologiam coluisse liquet.in Phorm. Ar(Demipho loquitur)ego deos Penates hinc salutatum domum Reuertar. Ante omnia quærendum est regnum Dei. in Andria, Dij date facultatem obsecro huic pariundi.inuocationis diuinæ est nota. in Adelph. Quid? credebas dormienti hæc tibi confecturos Deos?Conanti Deus adesse solet.ibidem, Abi domum,

domum,ac Deos comprecare,vt vxorem accersas, Vxor bona à domino.ibidem,Abi pater,Tu potiùs Deos comprecare: nam tibi eos certo scio, Quo vir melior multò es quàm ego, obtemperaturos magis.Petite & accipietis.in Thor.Diis gratias agebat.in eadem Comœdia,Diis magnas meritò gratias habeo atque ago. Gratiarum actio decet Christianos.Propter has virtutes hunc Comicum amplexandum, in manibus gestandum,iisdem terendum,fouendum atque exosculandum tibi suadeo:téque ex animo commonefacio,vt cùm per ætatem plus sapueris, huic Terentio, ita vt cùm maximè operam diligentem ponas.ex quo perdiscendo, vbertes & diuturnos fructus propter elegantiam sermonis proprii,sententiarum & rerum percipies:atque mores tuos cereos, ita modestos,excultos,ciuiles & quidem pios formabis,vt laudem inuenias,& amicos pares: id vnicè studebis,formæ vt mores sint consimiles.Ingenium bene felix diuinitus tibi datum est, & quale haberes, indicio fuerunt versus Vergiliani, quos à me auditos, non solùm statim exposuisti, sed etiam fideliter memoriæ mandasti.ea res dedit æstimandi spem futuræ eruditionis & pietatis. modò hunc fructum pro labore à te ferat pater,nihil amplius postulabit, neque hoc gratiùs quicquam illi facere potes.Præclaræ tuæ indolis conspectus me penitus confirmat, te meis optatis responsurum & patrissaturum, hoc est, eruditionis & pietatis nomen sanctissimum te relaturum. Nolo te latere mi Iodocule,quòd complures ciues Reselliani illustrem illam patris tui charissimi diligentiam cùm scholam frequentarem, sæpe mihi decantabant: cui præter Musarum studium,nihil in pueritia, sicut & nunc id animi habet,vnquam dulce fuisse, attestantes.siquidem cùm de more in schola Reselliana,die Iouis post prandium, otium à literis, quod remissionem vocabant præceptor dedisset: noster Vvillichius *recht vuillich*, quasi promptus & facilis ad studiorum radices amaras,fructus verò dulcissimos,spretis omnibus ludorum & spectaculorum illectamentis, in montem quendam excelsum arboribus splendidum,qui Miraculosus dicitur,prope vrbem,vbi iucundissimus fluuij præterfluentis susurrus auditur,literis perdiscendis, sese abdidit, & grauiter ad eadem animum suum adiunxit. Huius tanti patris sedulitas,te commoueat commoneátque, vt studia recolas, sicut incœpisti, & magnifacias:quo fiet,vt Reselliani nomen magis atque magis per te inclarescat. Id vt commodiùs fiat,Deum sempiternum,cuius nutu viuimus,mouemur & sumus,inuocabimus,quò is Spiritu sancto corda nostra illuminet, illuminata illius diuina voluntate acquiescant: qua Deus noster,qui in altis habitat, & humilia respicit,nos ad vnum omnes,regni sui cœlestis conciues pro sua ineffabili clementia & misericordia,facere dignetur, per dominum nostrum Iesum Christum. Amen. Ex Musæo nostro circiter ferias diui Michaëlis. Anno à recuperata salute 1550.

PROLOGVS.

ARGVMENTVM.[Mu] Plautus Hypotheticis prologis plerunque vti solet,id est,argumentum fabulæ continentibus:Terentius nunquam,sed protaticas ferè personas adhibet,si aliter non potest,per quas populus ad fabulæ intelligentiam præparetur:vt hîc Sosiam,in Phormione Dauū, in Hecyra Philotin,& Syram:quod quanuis videri vult necessitate facere, tamen iudicio factum puto.Sanè enim iucundiùs spectatur fabula,cùm argumentum initio delibatur solùm, quàm vbi totum explicatur.Nam veris tunc motibus,penè non minùs,quàm si ageretur vera res, spectator afficitur,& pendet animi dubius,quem tandem euentum res habitura sit. At vbi rem totam à principio intellexit,supina illa securitas multum detrahit & attentionis & voluptatis.[D] Hic autē prologus est ἀναφερικὸς, id est,relatiuus:[V] siue ἀπολογητικὸς, id est,defensorius.[L] nam Terentij factum excusatur,& inuidia oneratur aduersarius, in quem maledicta regeruntur.[V] Versatúrque maximè circa hanc iudicationem,an licitum sit alienis translatis pro suo vti.[L] Exordio Calliopius benetholētiam ab officio,[M] & nominis claritatem Terentij,verbis venatur suis,illū Poëtæ nomine honestās,quod aduersarii negabant:[V] éstque προδιόρθωσις, cur non argumentum iuxta veterem consuetudinem explicet.[B] quod autem hoc non faciat, dicit in causa esse L. Lauinium aduersarium suum,cuius maledictis & criminationibus respondere cogatur:[R] quibus ab eo lacessitus fuerat ac prouocatus:qui id vnū,quòd confunderet contaminarétque Terentius fabulas,vitio dabat. Vtitur hîc statu absoluto.[M] fatetur enim id fecisse Terentium.[R] verùm authoritate exemplóque veterum doctissimorum Poëtarum Næuii,Plauti,Ennii,qui idem quod ipse fecit,factitarunt,illum purgat, atque defendit:[L] & interim perstringit aduersarium admixtis vituperationibus,& postremò deterret.[M] illum verò quasi publicas oblectationes maligno animo ac liuido impedientem,in odium populi adducit,eúmque ignorātię accusans,à iusto,honesto,& vtili efflagitat,vt Comœdia æquo

animo ſpectetur,cætetis Comœdiis de integro edédis factura præiudicium. D Omnis itaque huius prologi intentio hoc agit,vt nouo Poëtæ veniam paret,& veteri odium: & vt quàm maximè modeſtum,minimèque eruditum Terentium probet.

Verſuum genera. Iambici trimetri ſiue ſenarij.

D. *Aliès* [*attulit,*] G. [*negotij*], diſſi.

POETA *quum primùm ánimum ad* iidſſp 1
ſcribêndum ſáppulit,/
Id ſibi ſnegótij crédidit ſolùm dari, diſſi 2
Pópulo vt placêrent, quas feciſſet fá- aiſſi 3
bulas.

PROLOGUS] D Comœdia diuiditur in quatuor partes,Prologum,Protaſin, Epitaſin,Cataſtrophen.Prologus eſt prima dictio, à Græcis dicta πρόλογος, id eſt, antecedens veram fabulæ compoſitionem elocutio.eſt, velut præfatio quædam fabulæ, in quo ſolo licet præter argumentũ,aliquid ad populũ,vel ex Poëtæ,vel ex ipſius fabulę,vel ex actoris cõmodo loqui.Argumentũ autem eſt totius agendæ fabulæ narratio,quæ ficta eſt,ſed tamẽ fieri potuit.Prologi ſpecies quatuor ſunt, εὐαγώνιος, cõmẽdatitius:quo fabula vel Poëta commendatur.ἀπαγγελικὸς, relatitius: quo aut aduerſarius maledicta,aut gratiæ populo referuntur. ἀμφιβολικὸς, argumentatiuus: fabulæ argumentum exponens.μικτὸς,mixtus: omnia hæc in ſe continens.Inter Prologum & Prologium quidam hoc intereſſe voluerunt:quia Prologus eſt vbi Poëta excuſatur aut fabula commendatur:Prologium autem eſt,cùm tantùm de argumento dicitur. Protaſis eſt primus actus initiúmque fabulæ,quo pars argumenti explicatur,pars reticetur ad populi expectationem tenendam. Epitaſis incrementum proceſsúsque turbarum, & totius,vt ita dixerim,motus erroribus inuolutio argumenti,cuius elegantia connectitur.Cataſtrophe, Conuerſio rerum eſt ad iucundos exitus,patefacta cunctis cognitione geſtorum: vel explicatio fabulæ, per quam euentus eius approbatur.

1 *POETA quum*] Principium factum eſt à cõmendatione perſonæ,quod prudẽs,quòd honeſtus Terentius:& honore maiore Poëtã potiùs quàm Terentium dixit:vt illum hoc ipſo,de quo laborat, nomine ornaret. Iam ergo meritum Poëtæ dedit,Poëtam eundem dicendo,& ab animo eius, quem defendit. *Poëta quòd p. a. ad ſer. ap.*) Senſus hic eſt,Propoſuerat quidem Poëta noſter vt in prologis argumenta narraret: ſed hoc imputat L. Lauinio aduerſario,qui eum facere non permiſit quod propoſuerat, maledictis ſuis ad reſpondendum eundem prouocans. *Appulit*) Appellere proprie dicitur, cùm ex pelago aut freto quis ad litus acceſſerit.Virgil. Hinè me digreſſum veſtris deus appulit oris. S·D verbum igitur nauticum eſt. Sed ſæpe extra propriam ſignificationem egreditur, vt hîc videre eſt. vbi metaphora vſus dixit pro applicuit, adiunxit, accommodauit.Vſum verò iſtiuſmodi habet, vt vel ſolùm loci accuſatiuum habeat:vel tranſitiuè,quod Grammatici dicunt, ponatur. Vnde hæc eſt Terentij locutio, pro animum conferre,vel operam dare, vel ſe conferre ad. Dicimus ergo animum appellere ad aliquid. Pro qua locutione vitatè etiam dicunt Latini,mentem appellere. Cicero de Orat. II. Tanquam ad aliquem libidinis ſcopulum,ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti: MU Appellere,adiungere,applicare, adiicere animum,Terentio idem valent. Ita enim in hac Comœdia,vt animum ad aliquod ſtudium adiungat.Et alio loco,Ipſum animum ægrotum ad deteriorem partem plerunque applicat.Et alio,Animum ad vxorem appulit.Et in Eunu.Ad virginẽ animum adiecit: Dicimus & applicare ſe:vt, Repente ad ſtudium hunc ſe appliicaſſe muſicum.

Negotiũ) Modò pro moleſtia & curæ, non labore.Negotiũ dare idem eſt quod negotium deferre,mandare,imponere,aut negotio aliquẽ præficere,vel præponere. M Negotiũ pro labore ponitur.Cic. in Oratione pro Roſcio, Cùm pater illius nullo negotio ſit occiſus. *Id ſibi negoti* &c.) MU Credidit id ſibi ſolùm curandum eſſe. Dare negotium, eſt aliquid alteri curandum committere. Sic in Eunu. Nunc mihi hoc negoti cæteri dedêre, vt illum quæram. Cic. Negotium magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, vt curarent, vt ſine vi mihi ædificare liceret.Dicitur & dedere negotium, vt alibi, Dauo iſtud dedam iam negoti.Quod autem Donatus hîc negotium exponit moleſtiam, verum non puto.

Populo vt pl.) D Vt,ne nõ,ſignificat:nec eſt modò cõiunctio. *Vt pl.*) B Vt ciuitati iucundæ atq; vtiles eſſent Comœdiæ,quas vertiſſet. *Feciſſet.*) D Bene feciſſet non ſcripſiſſet. Vnde & Poë-

4 diiſſp *Verùm áliter euenîre multò intélligit.*
5 ſiaſdip ſi ** Nam in prólogis ſcribúndis óperam abútitur.*
6 ſſſſdj *Non qui argumentum narret, ſed qui maléuoli*

* E. *Aut nõ elidituꝝ in* [*Nam*] *aut* [*prologis*] *primam producit, prologis:* G *prulogis vel prologiis* S *prollogis.*

& Poëtæ ἀπὸ τῦ ποεῖν, id eſt,à faciendo dicti ſunt.Sic Virgilius,Pollio & ipſe facit noua carmina. *Fabulas*) Ad Feciſſet,retulit Fabulas,non ad Placerent. & eſt figura Syllepſis. S·D Facere fabulas,vel Comœdias, nihil aliud ſignificat, quàm fabulas componere, vel conſcribere.Quas locutiones & in hoc, & in reliquis claſsicis linguæ Latinæ authoribus paſsim quidem reperias. Eſt autem in penultimo huius prologi verſu. Poſthac quas faciet de integro Comœdias.

4 *Verùm aliter*) D Sic Virgil.Maior rerũ mihi naſcitur ordo.&,Maius opus moueo. Nõ enim hoc ſe elegiſſe dicit,ſed quaſi ex ordine ipſo natũ ſibi eſſe. *euenire*) S. D Euenire eſt obtingere,cadere,vel euadere, vel accidere. Et præcipuam tum elegantiam habet, cùm aduerbia admittit,vel in bonam,vel in malam partem ſonantia. In bonam autem partem ſunt iſtiuſmodi,euenire aliquid bene, feliciter,proſperè,fauſtè,meliùs,ex voto,ex animi ſententia. In malam verò partem ſonantia ſunt, euenire aliquid aliter,ſecus, contrà àc ſperabamus, præter opinionem, incommodé. *Intelligit*) D Quod credimus, plerunque falſum: quod intelligimus, certum eſt. Aliter autem cõtrà ſignificat,Virgilius,Diis aliter viſum. *Verum al. e. m. i.*) Adeò nec præparauerat, nec intenderat quenquam lędere,vt ipſe falſus,laceſsirúsque hoc faciat.

5 *Nam in pr.*) Sunt qui hoc loco,Nã,pro itaque accipiẽdũ putant. *Operam ab.*) V Ἀσχολία eſt,& purgatio, cur prologus non ſit argumentoſus,ſed defenſorius.ſiquidem in prologo aut de argumento, aut de ſeipſo propter commendationem & defenſionem, vt populus ſit & hilarior,& attentior,tractatio ſuſcipitur. Terentio autem familiariſsimi, propter aduerſariorum malitiam ſunt defenſorij prologi. M Prologus debet cõtinere argumentum, & capita rerum, quæ poſteà per argumentationem explicandæ ſunt, vt in Plautinis Comœdiis intueri licet. Ideò Terent.abutitur Prologo,quoniam non explicat argumentum, quo docilitas comparatur & attentio,ſed reſpondet maleuolis, quibus facit inuidiã. *Op.abutitur*) D Vtimur fructibus rei,quæ ab amantibus ſaluo vſu nobis ſubminiſtratur.Abutimur, quãdo deperdimus & rem & fructum.Nam vſui eſt ager, domus:abuſui vinum, oleum, & cætera huiuſmodi.Cicero, Non debet,inquit, ea mulier,cui vir bonorum ſuorum vſumfructum legauit,cellis vinariis & olearijs plenis relictis,putare id ad ſe pertinere.vſus enim nõ abuſus legatus eſt.ea inter ſe ſunt contraria. Hæc in Topicis. S·D Vtimur, inquit Donatus,cum honore:abutimur cũ iniuria.Vel vtimur iis rebus, quæ nobis vtentibus permanẽt.Abutimur iis,quę nobis vtẽtibus pereũt. Tu aliter hoc verbum diſtinguito.Nimirum vt pro vti ponatur:vel in ſua ſignificatione maneat.Cùm tamen pro vti ponitur, ſignificat vel magnopere vti: vel alieno tempore vti,& perperam,vel aliorſum, quàm naturâ comparatum ſit,etiam ſi non perperã. Apud antiquos accuſatiuum habuit, vt apud Comicos Poëtas: vix tamen Latinæ puritatis, & ſplendidioris ſermonis amans,modò cum accuſatiuo iunxerit,ſed potiùs cum ablatiuo:vt,abuti ſtudiis,libertate,facilitate alicuius,conſuetudine,& aliis multis rebus.Cicero Famil.XII.Immoderatè quidem, & ingratè noſtra facilitate abuntur.Idem pro Mil. Quanquã in hac cauſa,Iudices,T.Annij Tribunatu,rebus omnibus pro ſalute Reipublicæ geſtis,ad huius criminis defenſionem nõ abutemur,niſi oculis videritis inſidias Miloni à Clodio factas.Hîc abuti,vel alieno tẽpore vti ſignificat,vel magnopere vti. Ac ſi diceret,Non magnopere huius cauſæ fiduciam in rebus geſtis Milonis ponam.Parum hoc valeat in hac cauſa, niſi innocentia etiam tutus ſit.

6 *Non qui ar. nar.*) D Quod verè prologi eſt officium. B Laurentius ſic exponendum cenſet,Operam abutitur non is qui argumẽtum narret,ſed is qui maleuoli veteris Poëtæ maledictis reſpõdeat. *Qu.*) D Pro vt.ergo nõ eſt modò pronomẽ. *Sed qui malu. P.*) Primùm à natura maleuoli: deinde à tempore,vel ab inuidia,veteriſq; ſigno æmulationis,Poëtæ. Vetus plerunque refertur ad laudem: interdum ad vituperationem,vt hîc:& alibi,—Vetus,vetus,veternoſus, ſenex. MU Neque hîc, neque vſquam alibi nominat Lauinium,ſed ſignis tantùm notat:videlicet,quòd lege cautum erat,nè quis in theatro nominatim proſcinderetur. *Maleuoli*) M Maleuolentia eſt voluptas ex malo alterius,ſine emolumento ſuo.

Vitium Poëtæ obiectum.

Véteris Poëtæ maledictis respóndeat. aidfsp 7
Nunc quam rem vítio dent, quæso ánimum ad- fdfdsp 8
uórtite. D. *Alias* [attédite.]

*D. Narratio. * *Menánder fecit A'ndriam, & Perínthia m.* ifiijp 9
Qui vtránuis rectè norit, ambas nóuerit. ifsisp 10

E. [*dissimili argumento sunt*,]ddfsfsp. G. [*sunt dissimili argumento*], dfasfsp. *Non ita, sdissímili sunt argúmento, sed tamen* {ddfsfd ddfsfp 11
Dissímili oratiône sunt factæ, ac stylo. dfsifi 12

7 *Veteris*) D Pro carioſi & quaſi rancidi, poſuit. atque ideò maleuoli: non criminibus, ſed maledictis. Quid autem inter maledictum & crimen interſit, docet Cicero in Tuſc. *Veteris*) Ratio inuidiæ. *Poëtæ*) Cauſa inſectationis. *Maledictu*) Criminatio aduerſarii. *Veteris Poëtæ*) Quia ſenex Lucius Lauinius edebat fabulas, adoleſcentulo tunc Terentio. Et eleganter Maleuoli veteris maledictis: cõmendatio Poëtæ à perſona aduerſarii. M Maledictio, inquit Cicero in Orarione pro Cælio, nihil habet propoſiti præter contumeliam: quæ ſi petulantiùs tractatur, conuitium: ſi facetiùs, vrbanitas nominatur. *Respondeat*) D Excuſatio reſpondentis, quòd non obſiſtat, ſed reſpondeat.

8 *Nunc quam rem*) V Attentionis eſt. Quam, qualem. *Vitio dent*) Vituperét, culpent. Vituperare, eſt mala vitio dare, & etiam bona. *Nunc quam r. v. d.*) Vtrum, Nunc anim aduertite: an, Nunc vitio dent? & oratoriè, quaſi multos facit, cùm vnum ſuprà dixerit: vt Virgilius, Deſiſte manum committere Teucris, *Nunc quam rem vitio*) Propoſitio eſt. *Quæſo a.a.*) B Lauinius videtur non ſolùm maledixiſſe Terentio in priuatis colloquiis, ſed etiam in vulgus ſparſiſſe ab eo contaminari fabulas. Vnde hoc loco non dicit, Quæſo audite, ſed Animum aduertite, quaſi dicat, audiuiſtis eius maledicta, ſed qualia ſint nunc quæſo conſyderate. S·D *Vitio dare*, idem eſt quod reprehendere, accuſare, inſimulare, increpare: cui contrarium eſt laudi dare. Cicero Offic. 1. Non modò laudi, verum etiam vitio dandum puto. Pro vitio dare dicunt etiam eleganter Latini vitio vertere, in vitio ponere, vel crimini dare, Cicero Famil. VII. Ne ſibi vitio verterent, quòd abeſſet à patria. Idem in Verr. Act. VII. Quòd ſciret ſibi crimini datum iri, pecuniam accepiſſe, neque de vero archipirata ſuppliciũ ſumpſiſſe. *Animum aduertere* eſt attendere, animaduertere, notare, diligenter percipere: vel attento animo, ſummáque cum benignitate audire. Dolabella Cice. Famil. IX. In quam rem quid aut ille ſperare poſſit, aut tu, animum aduerte pro tua prudentia. *Aduertite*) D Legitur & *attendite*: vnde manifeſtum eſt & Aduertite & Attendite non eſſe plenum, niſi addideris Animum.

Menander.) V Narratione ſe ex Menandri 9
Perinthia tranſtuliſſe, & pro ſuis vſum eſſe fatetur. Itaque Caius Cæſar Terentium dimidiatum Menandrum, & puri ſermonis amatorem appellare haud veretur. Cæterùm Argumentum hìc eſt materia μύθος, aut σύστασις, ſicut Stylus eſt Ariſtotelis λέξις, & Oratio διάνοια propter eloçutionis & rerum atque ſententiarum varietatem. *Men. fecit An.*) D Propriè Fecit. ſcribit enim Terentius, qui verba adhibet tantúm: facit Menander, qui etiam argumentum componit. ſed ſæpe ad laudem Terentii, Fecit, pro eo quod eſt tranſtulit. *Perinthiam*) M Perinthus dicitur Heraclea, inſula Propontidis, à qua Perinthiam fabulam appellauit Menander, vt ab Andro Andriam.

Vtranuis) D Prima ſcena Perinthiæ, penè 10
iiſdem verbis quibus Andria ſcripta eſt: cætera diſſimilia ſunt: exceptis duobus locis, altero ad verſus x 1, altero ad verſus x x, qui in vtraque fabula poſiti ſunt. Qui igitur norit vnam, ambas nouerit. Omnem rem vno verſu nouerit. *Vtranuis*) Deeſt Harum.

Non ita diſſ.) Ordo, Ita non ſunt. Ergo Ita 11
ſubdiſtinguendum. Ita, pro valde, & cauté: potuit enim dici, Quomodo ergo ſunt duæ diſſimili oratione? Ne Menandrum autem culpare videatur, Ita adiunxit, quod laudis eſt. *Argumento*) M Fabius lib. . ſic ait, Argumentum quoque plura ſignificat: nam & fabulæ ad actum ſcenarum compoſitæ argumenta dicuntur. Et Cic. ad Brutum ait, Quod argumentum ſimile non erat. Quo apparet inquit Fabius, omnem ad ſcribendum deſtinatam materiam ita appellari. vulgóque pauo numeroſius opus, argumentoſum dicitur. Cicero in Oratione de Aruſpicum reſponſis ait, Argumentũ ſententiámque audite. *Sed tamen*) D Diſcretio eſt à ſuperioribus: & eſt ἀναχόλουθον. non enim ſuprà poſuit Quidem.

Oratione ac ſtylo.) Oratio in ſenſu eſt: Sty- 12
lus in verbis: Oratio ad res refertur: Stylus, ad verba. Stylus non eſt in tempore, ſed prolata

13 ſiijij *Quæ conuenêre, in A'ndriam ex Perínthia* [*Id iſti*] G. ſpõdeus eliſo d: E *vel anapæſtus eliſo s.* Sant r. Go. [*Iſti id*], ſbſdſi. * L. Status controuerſiæ. *Al.* [*faciúntne*]? * L. Refutatio, quã firmat exemplis.
14 iſiſſi *Fatétur tranſtuliſſe, atque vſum pro ſuis.*
15 {bſdſi / r *[Id' iſti] vitúperant factum:* * *atque in eo diſputãt,*
Contaminári non decêre fábulas.
16 ſiſiji **[Fáciunt næ] intelligêndo, vt nihil intélligant.*
17 aſidſi *Qui cùm hunc accûſant, Næuium, Plautum,*
18 ſſiſp *Enníum*

lata oratione. Oratio autem, eſt & in cogitatione, & in prolatu. Orationem in ſententiis dicunt eſſe, Stylum in verbis, Argumentum in rebus. Ergo in Poëmate oratio eſt. M Oratio eſt generale vocabulum, cuius duæ ſpecies: metrica & ſoluta. *Stylo*) Id eſt, qualitate. nam modi orationis duo ſunt, vt rectè ſentit Macrobius, diſpari moralitati diuerſi. Vnus eſt maturus & grauis, qui conuenit Comœdiis ſtatariis, i. quietioribus. alter ardens & erectus, qui motoriis, i. turbulentis conuenit. Cice. in lib. Oratoris (quod Fabius in x. repetiit) optimum eſſe effectorem ac magiſtrum dicendi ſtylum dixit. Stylus inſtrumentum eſt, quo in pugillaribus olim aliquid annotabatur. Quapropter Stylus pro ipſa ſcriptione ponitur. Et eſt ꝓpriè Stylus, loquendi modus atque. ſcribendi, quem variant ſententiæ, colores atque materia.

13 *Quæ con. in An.*) D Apparet non de induſtria, ſed caſu eſſe translata ea quæ ex Perinthia in Andriam eodem ſenſu, iiſdémque verbis perſcripta fuerunt. Vnam ergo, non duas tranſtulit. & quæ apta & commoda fuerunt, in Andriam Latinam, non Græcam, fatetur tranſtuliſſe. Sed quare ſe onerat Terentius, cùm poſſit videri de vna traſtuliſſe? Sic ſoluitur, Quia conſcius ſibi eſt primam ſcenam de Perinthia eſſe translatam, vbi ſenex ita cum vxore loquitur, vt apud Terentium cum liberto. at in Andria Menandri, ſolus ſenex eſt.

14 *Vſum pro ſuis*) S·D Id eſt, tanquam ſuis & non alienis, vel non aliunde ſumptis.

15 *Id iſti*) V Propoſitio eſt aduerſarij, Nolunt translata eſſe propria, & decorum cauſantur, vtpote ne fabulæ contaminentur. D Iſti, ad reprehéſionem ſumitur perſonæ: interdum rei reprehenſionem ſignificat: vt Virgilius, —Quid petis iſtis? B An Iſti dicés inuidioſè mutauit numerum, cùm de vno loqueretur? *Vituperant*) D vitium rei parant, S·D vitio vertunt, culpant, reprehendunt. Eſt autem vituperare idem quod crimini, vel culpæ dare: vel de dignitate, & authoritate alicuius detrahere, vel deformare. Cicero Famil. XII. Dolabella valde vituperatur ab hominibus non inſulſis, quòd tibi tam citò ſucceſſerit. *Diſputant*) D Immorantur, calumniantur, argumentantur.

Contaminari n.d.f.) S·D Id eſt, non licere 16
mutuari ex aliis, quæ in rem noſtram faciãt: vel D ex multis vnam non decere facere. Propriè contaminare eſt manibus luto plenis aliquid attingere. & contaminare attingere eſt, & polluere. Virgilius, Linquere pollutum hoſpitium. id eſt, contaminatũ. *Contaminari*) Tangi & relinqui polluta manu: ac per hoc voluit fœdari aut maculari: vt ipſe ait, Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua. *Contaminari*) B Pro commiſceri poſuit. Terentius enim quæ apta commodáque fuerunt, in Andriam ex Perinthia mutuo ſumpſit: id calumniatores mordicus arripientes, turpe eſſe ducebant commiſceri fabulas.

Faciúntne intell.) V Eleuando dictum ad 17
uerſariorum refellit, & μυκτηρισμῷ rogat, & ad ſententiã alludit, quæ eſt, NIMIA ſapientia in ſtultitiam vertitur. Et ſicut Euripides cecinit: ἄλλ' ἀξίωμα γνώμαι ἐνεῖναι τοῖς σοφοῖς λίαν σοφόν. Sentit enim damnoſum eſſe, cùm quis ſapiens nimiùm ſapuerit. *Næ*) D Quidam corripiunt, & cum interrogatione pronunciant: quídam prod ucũt. quorum alij, Ne pro nec accipiunt, id eſt, non: alij Næ pro valde, nimis, multùm, plurimúm: vt, Næ ego ſum infelix: & Cicero, Næ illi vehementer errant. Et hoc melius: nam ſtatim infert, Qui cùm h.a.N.P.E.a. B *Intelligendo*) i. dum ſapere videri volunt. *Næ*) Id eſt, profectò, cùm ita ſentiũt, nihil ſentiũt, planéque ſtupidi ſunt: haud enim vident ſe veteres Poëtas accuſare, cùm hunc accuſant. MU Dum nimiùm ſubtiles, & intelligentes videri volunt, oſtendunt ſe nihil intelligere.

Qui cùm) V Ab exemplis factum com- 18
probat, & hæc ſumpta ſunt à veruſtioribus Comicis, quos habuit προηγουμένους. D Terétium inquit, ſpecialiter accuſantes, neſciunt ſe bonis omnibus maledicere, quos ille imitatur. & argumentum eſt ab exemplo, & authoritate. *Accuſant*) S·D Accuſare nõ ſemper eſt reum facere, aut in iudicium capitis accerſe-

Accûſant: quos hic noſter authóres habet: ſſiiſp 19
Quorum æmulári exóptat negligéntiam ſiſſip 20
Pótiùs, quàm iſtórum obſcúram diligéntiam. aſſ ſip 21
* *Déhinc vt quiéſcant, porrò móneo: & déſinant* ſiſdſi 22
Maledícere, malefácta ne noſcant ſua. abijſp 23
Fauête. adéſte æquo ánimo, & rem cognóſcite, ijdſſp 24

*L. Comminatio. Modeſta maledictorũ imprecatio.

re: ſed etiam eſt extra iudicium, & forum oſtendere aliquem peccaſſe. Cùm pro iudicio perſequi, & litem intendere accipitur, dicimus accuſare criminis alicuius, accuſare crimine aliquo: & accuſare de re aliqua. Cùm verò vitium, culpam, crimen, ſarditatem, inertiam alicuius accuſare dicimus, ſignificamur eum de ea re vituperare, ſiue reprehendere. Cicero in Famil. Bis ad te ſcripſi me purgans diligenter, te accuſans leuiter in eo, quòd de me tam citò credidiſſes. *Æquum, Pl. Ex. ccc.*) [D] In ſingulis magna Emphaſis authoritatis: ſed ordo non eſt ſeruatus. Ennius ante Plaurum fuit: ſed, quod eſt ſummæ authoritatis: Ennium vltimum dixit. [B] Ennius præter celeberrimos Annalium libros, Satyras etiam, Comediásque & Tragœdias ſcripſit, Viginti quinque à veteribus connumerantur Plauti Comœdiæ, extant hodie xx. Næuius Poëta Campanus eo tempore in ſcena præſtitit fabulis ad populum editis, quo Spurius Carbilius Romæ primus de amicorum ſententia cum vxore diuortium fecit, quòd ſterilis eſſet.

19 *Quos authores habet*) [S.D] Id eſt, quos imitatur, vel quorum exemplum ſequitur in transferendis alienis, vel in vſurpando aliena pro ſuis. Authoris verò eæ ſignificationes ſunt, vt modò pro ſuaſore, impulſore, hortatore, monitore, conſiliarióque ponatur. In qua ſignificatione vel abſolutè, vel cum genitiuo, vel cum datiuo in orationem venit. Interdum ponitur pro machinatore, architecto, inuentore, duce, adiutore, principe, effectore: & tunc vſu eodem eſt, quo ſuperior ſignificatio. Interdum pro præceptore, vel ſcriptore eſt. Interdum pro eo, cuius authoritatem, & fidem ſequimur. Et in ea ſignificatione hic à Terentio ſumitur. [B] Dicuntur authores, quorum exemplo aliquid fit. Vnde Terentius dicit ſe habere bonorum exemplum, quo ſibi id facere liceat quod illi fecêre priores.

20 *Quorum em.*) [V] Amplificatio eſt per aſſeuerationem: & hic locus eſt. Errorẽ magnos duces ſequentibus non eſſe inhoneſtum.

21 *Obſcuram d.*) [B] Metalepſis eſt, in qua gradatim itur ad id quod oſtendimus. Per obſcuram enim, tenebras habentem intelligimus, & per hoc profundam, i. ſubtilem diligentiam & curioſitatem. Adnotatu dignum eſt quod Eraſmus in libello de pronũtiatione ad probum adoleſcentem Maximilianum principis Veriensis filium habet iis verbis ſcilicet, Quintilianus, eum qui bene ſcribere nititur, curioſum non eſſe, ſed fuiſſe oportet. Quemadmodum & Seneca, Quædam didiciſſe oportet, non diſcere. Tum demum in arte locum habet negligentia, ſi ſucceſſit immodicæ diligentiæ, ita vt remiſſam ſentias, non omiſſam. Hæc nimirum eſt illa docta negligentia, quã Terentius mauult æmulari, quàm aliorum obſcuram diligentiam.

Dehinc) [MU] In poſterum. *Quieſcant*) [D] Rectè. nam queſcere ille dicitur, qui eſt inſolens & inquietus. *Porrò*) [M] Porrò ſignificat olim, certè, valde. Hic ponitur pro olim: id eſt, deinceps, & in ſtrurum. [B] Nonius hîc, Porrò accipit pro vehementer & valde, vt iungatur verbo Moneo. *Moneo*) [D] Terribiliter dixit. Cicero, Moneo, prædico, antè denuntio. Liberatus culpa etiam terret, alibi etiam criminaturus aduerſarios.

22 *Maledicere*) [L] Prouerbiale. [B] Alluſiſſe videtur ad celebrem illam parœmiam, Si dixeris quæ vis, quæ non vis audies. [R] Qui bene audire vult, bene dicat oportet: ſiquidem qui quæ vult, dicit: is viciſsim, quæ non vult, audiet. Noli igitur alios conuitiis inceſſere, ni idem ab illis voles expectare, iuxta illud, Ab alio expectes, alteri quod feceris. Qui enim primus iniuriam facit, is talionem æquo animo ferat, neceſſe eſt. Ita i prologo Phormionis, Benedictis ſi certaſſet, audiſſet bene: Quod ab ipſo allatum eſt, ſibi relatum putet. *Noſtant*) [D] Meliùs quàm ſi dixiſſet audiant.

Fauete) Iam ad auditores conuertitur, 24 à quibus fauorem captat. [L] Poſtulatio attentionis ab augẽda induſtria Poëtæ. [V] Adhortatio ad ſpectatores, & promiſsione ſpem facit, & hoc attentionis eſt. Liquet ex Cicerone in tertio de Oratore, vt oratores à mulieribus iudicabantur. hæ enim dignos ſpectabant, aut indignos exigebant. Nota eſt & fortuna Hecyræ Terentianæ. [D] *Fauete* dixit, quaſi dicat, Hoc aduerſarij faciunt: vos autem, quod in vob

25 ſſiiſſ **Vt ſpernoſcâtis, & quid ſpĕi ſit relliquûm.*
26 ſdſiſi *Poſthac quas fáciet de íntegro Comœdias,*
27 ſiiſſp *Spectándæ, an exigéndæ ſint vobis priús.*

*D. Abvtili. *Alias* [*pernoſcatis quid ſpei ſit relliquum.*] ſſiiſp. [G] [*& is pernoſcat quid ſpei ſit relliquum.*] aſsiſp: *Relliquum per epentheſin per duplex ll.* [G] [*pernoſcatis, ecquid reliquum ſit ſpei.*] ſsidſi.

in vobis eſt, fauete. Vos ergo fauorem facite. Et Adeſte non vt abſentibus dicit, quippe qui corporibus præſto erant: ſed, intenti eſtote, fauete, ſilete. ſic & Pontifices dicunt, Fauete linguis: fauete verbis. Vnde Virgilius, Ore fauete omnes. *Adeſte*) Animis ſcilicet, auxilium præbete: vt aduocatus reo dicitur adeſſe. *Fauete*) [B] Pro tacere poſuit. *Adeſte æquo an.*) Bene hoc addidit. Poteſt enim quiſpiam tacere & non aduertere. Et rectè *æquo animo*, i. non grauatè, ſed libenter. multi enim, qualis erat Lauinius, arrigunt aures, magis reprehendendi occaſionem aucupantes quàm voluptatem. Æquo animo, pro non grauatè vtitur: & Cicero in Catone maiore, cùm dicit, Quid quod ſapientiſsimus quiſque animo æquiſsimo moritur, ſtultiſsimus iniquiſsimo. *Fauete*) [S.D] Linguis, ſuppleri: id eſt, audite ſine admurmuratione, aut acclamatione. Et *adeſte æquo animo*, ſcilicet, beneuolos vos erga Poëtam præbete. Fauere autem linguis pro tacere, antiqua eſt locutio. Pro qua etiam dicunt Latini fauere faucibus, vel ore. Cicero de Diuinat. 1. Rebus diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur: inque feriis imperandis, vt litibus, & iurgiis abſtinerent. Idem de Diuinat. 11. Qui quidem ſilentio noctis, vt ait Ennius, fauent faucibus: rurſum cantu, plauſúque premunt alas. De Gallis loquitur. Vergil. Aenei. 8. Ore fauere omnes. Vbi Seruius, Fauet ore quis per taciturnitatem, *Æquo animo*) [D] Ab honeſto. *Et rem cogn.*) A iuſto. *Cognoſcite*) Pernoſcite: Sic dixit, Cognoſcite vt pernoſcatis, quemadmodum in Hecyra, Orator ad vos venio ornatu prologi: Sinite exorator ſim. [F] Quidam exponunt pro audite, quemadmodum & Iuſtinus hiſtoriæ conditor libro I. vſurpaſſe videtur, cuius hæc ſunt verba, Cognito quod illatum Croeſo bellum eſſet, velut ad cõmune extinguẽdũ incendiũ cõfluebant.

Vt pernoſcatis) [MU] Si cum Goueano legas, *Vt & is pernoſcat*, ſenſus erit, Vt pernoſcat Poëta, quid ſperare de veſtra in ſe voluntate poſsit: ſin, quod magis placet, veterem lectionem retineas, erit ſenſus, Spectate hanc diligenter, vt pernoſcatis, quid de Poëtæ ingenio poſthac ſperare poſsitis. Sed Goueanus idcirco videtur ab vſitata lectione diſceſsiſſe, quòd ex ea probabiliter colligi poterat hanc fabulam primam à Terentio editam, quod ipſe verum non putat. Me quidem certè & Donati mouet authoritas, qui apertè dicit hanc primam datam, & multò magis ratio temporum. Nam ex veteribus ſingularum fabularum inſcriptionibus facilè colligitur reliquas omnes poſt Andriam actas fuiſſe: niſi fortè Hecyrã aliquis obiiciat, quæ etſi prior exhibita videri poteſt, tota tamen niſi poſt Andriam acta non fuit. *Relliquum*) [D] Sũt qui pro reliquorũ accipiant, vt ſit ſenſus, De hac fabula ſumite ſpecimen, vt ſciatis an cæteræ vobis ſpectandæ ſint. Nam poſtmodum dictum alio prologo, Aliàs cognoſtis eius: quæſo hanc noſcite. *Relliquum*) Quaſi diceret, Poſtremũm. ergo aduerbium eſt, id eſt, τὸ λοιπόν. Sed ſiue hoc Relliquũ dicit, ſiue Relliquûm pro Reliquorũ: geminato u ſcribitur.

Quas faciet (Comœdias) Syllepſis, vt ſuprà 26 ad verbum enim Faciet declinauit, non ad Spectandæ ſint. *De integro*) Vtrum denuo, an ex integris Græcis? *De integro*) [S.D] Genus eſt loquendi, quo vtimur interdum, cùm nobis non ſatis ex animo in re aliqua ſatisfacimus: ſcilicet cùm, velut res adhuc nobis eſſet integra, & non cœpta, in eam ſtudioſius incumbimus, vt vel nobis, vel aliis abundè ſatisfactum ſit. Quod tamen loquendi genus ſimpliciter aliquando pro iterum ponitur: & tam in malam, quàm in bonam partem capi poteſt. Poſſumus enim aliquem à nobis vexatum, de integro vexare: vt à nobis ſuſtentatũ de integro ſuſtentare. Cic. ad Atti. XIII. De Attica nunc demum mihi eſt explorãtum. Itaque ei de integro gratulare. Idem pro Cluent. Habẽtur de integro quæſtio: nulla vis tormentorum prætermittitur.

Spectandæ, an ex.) [B] Rogat vt populus Ro- 27 manus ſpectet priùs, quàm è theatro explodat. *Spectandæ*) [D] Propriè, vt fabulæ, id eſt, probandæ. *Exigendæ*) Excludendæ, eliminandæ. nam exigere excludere eſt. Plautus in Aululria, Itaque omnes exegit foras. [S.D] Agi dicitur fabula, cũ recitatur: ſtat, cũ placet: exigitur, cùm diſplicet, parúmque populo audienti grata eſt. Itaque exigendæ: id eſt, explodendæ. Vt in prologo Hecyræ, Partim ſum earum exactus, partim vix ſteti.

* ACTVS I. SCENA I.

ARGVMENTVM. [D]In hac Scena(quæ pro argumenti narratione,[B] quã Prologus in maledictis refellendis occupatus omiserat,[D] proponitur,& in qua fundamenta fabulæ iaciuntur, vt virtute Poëtæ,sine officio Prologi vel θεῶν ἀπὸ μηχανῆς, & periocham Comœdiæ populus teneat, & res agi magis quàm narrari videatur)hæc virtus est,vt argumẽti narratione,[L] quam Simo Sosiæ extraneæ personæ per occasionem exponit,[D] actio scenica videatur,vt sine fastidio lõgus sermo sit: [M] vbi Poëta senis de filiorũ vita solliciti ac natura loquacis decorũ seruat,mediocritatem illam,in qua virtus humana consistit,& laus celebratur:[H] qui mores Pãphili,[B] ac primùm quidem honestam illius vitam[R] anteactã summa cum amplificatione probitatis cõtinentiæque eius commemorat.deinde amores:& qua denique occasione in Glycerium deperire cœperit, quo pacto ipse id deprehenderit.[H] vbi mors Chrysidis commemoratur:vultus, forma,& lamentatio sororis ostenditur.[M] atque interim in primis ostendit rectam educationem esse adhibendã, cùm sumantur à conuersationibus mores:& vitandum ne proximum quenque transfigant,& contacta noceant:quod Pamphili priùs bonæ indolis pueri deprauatio testatur atque declarat.[B] Ad postremũ etiam aperit quo consilio se daturum illi vxorem simulare,[R] eúmque ab amica auellere statuerit: docens quàm sollicitos semper anxiósq; pro liberorum salute deceat esse parentes: dandã summa cura operam,nullúmque non mouendum esse lapidem,quo eos à recta aberrantes via ad bonam aliquando frugem tandem reducant.[V] Est hæc Scena παραγυμναστική, præcipit enim quid facto opus sit in dissimulandis nuptiis, atque sic bona pars huius fabulæ de more comprehenditur, & est in deliberatione sita. *Ethices præcipuæ capita.* 1 In Sosia est seruorum officium. 2 In Pamphilo sunt mores & studia adolescentum. 3 In Chryside sunt gradus,quibus ab honestate ad turpitudinem vitæ peruenitur. 4 In Glycerio est pietas sororis in funeratione,& amore adolescentulorum. 5 In Simone est sollicitudo parentum,vt liberi ab amore scortorum in matrimonium vocentur. *Versuum genera. Iambici trimetri siue senarij.*

Hîc protatica persona inducitur,Sosia scilicet,quæ de inceptis nusquã apparet.

SIMO *senex.* SOSIA *libertus.*

VOS *istæc intrò auferte:abîte.Sósia,* ſſiip I

* ACTVS) [D]Comœdia vetus vt ab initio Chorus fuit,paulatímque personarum numero in quinque Actus processit, ita paulatim velut attrito atque extenuato Choro ad nouam Comœdiam sic peruenit, vt in ea non modò non inducatur Chorus, sed ne locus quidem vllus iam relinquatur Choro. Nam postquàm otioso tempore fastidiosior spectator effectus,tunc cùm ad cantores ab actoribus fabula transibat,consurgere & abire cœpisset,admonuit Poëtas primò quidem Choros prætermittere,locum eis relinquentes:vt Menander fecit,hac de causa,non vt alij existimant,alia.Postremò ne locum quidem reliquerunt:quod Latini fecerunt Comici.Quapropter Actus,qui in Comœdia sunt,difficile est nosse in Latinis fabulis, sublato Choro, qui se interponendo Actus distinguebat.Erat autem Chorus ex pluribus ad tibiam concinentibus compositus,non actor alicuius partis in fabula:sed velut iudex, censórque, qui sicut rectè facta,& honesta probat,ita quæ vitiosa & sceleſta sunt reprobat, ita tamen vt Actus non interrumperet,sed per interualla finitorum Actuum suum cantum interponeret.Tum etiam Græci prologos non habent more nostrorum,quos Latini habent. Deinde θεοὺς ἀπὸ μηχανῆς, id est, deos argumentis narrandis machinatos cæteri Latini instar Græcorum habent:Terentius non habet. Ad hoc παρατατικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas non facilè cæteri habent:quibus Terentius sæpe vtitur, vt per harum inductiones facilè pateat argumentum.Veteres,etsi ipsi quoque in metris negligentiùs egerunt iambici versus, duntaxat in secundo & quarto loco:tamen à Terentio vincuntur resolutione huius metri,quantum potest,comminuti ad imaginem prosæ orationis. Tum personarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes agendi nemo diligentiùs Terentio custodiuit.Quin etiam solus ausus est cùm in fictis argumentis fidem veritatis assequeretur, etiam contra præscripta Comica,meretrices interdum non malas introducere:quibus tamen,cur bonæ sint, & voluptas per ipsum & causa non desit. Hæc cùm artificiosissima Terentius fecerit: tum illud est admirandum, quòd & morem retinuit vt Comœdiã scriberet:& temperauit affectum,ne in Tragœdiam transiliret,quod cum aliis rebus minimè obtentum & à Plauto, & ab Afranio, & Actio, & multis ferè magnis Comicis inuenimus.Illud quoque inter Terentianas virtutes mirabile,quòd eius fabulæ eo sunt temperamento,vt neque extumescant ad Tragicam celsitudinem, neque abiiciãtur ad Histrionicam.Adde quòd nihil abstrusum ab eo ponitur,aut quod ab historicis requirendum sit.Quod sæpius Plautus facit, & eò est obscurior in pluribus locis. Adde quòd argumenti ac styli ita attentè memor est,vt nusquam non cauerit,aut curauerit ea, quæ obesse potuerunt:tum quòd media primis atque postremis ita nexuit, vt nihil additum alteri,sed aptum, ex se totum, & vno corpore videatur esse compositum.Illud quoque mirabile in eo:primò, quòd non ita miscet personas quatuor,vt obscura sit earum distinctio.Et item quòd nihil ad populum facit actorem velut ex Tragœdia loqui.quod vitium Plauti frequentissimum est. Illud etiam inter cætera eius laude dignum videtur,quòd locupletoria argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad scribendum. nam excepta Hecyra,in qua scribit Pãphili amorem, cæteræ quinque binos adolescentulos habent. Cæterùm Actus vnus plures Scenas cõprehendit.Estque in Comœdia Actus,pars quodammodo absoluta & integra, nondum tamen rem omnem finiens, sed ita dimidiatam relinquens, vt respirent spectatores, & facilius commutetur quicquid in reliquis Comœdiæ partibus supereſt.Id autem,Actus cõmutare dicebant.Intereà Mimi dicteria & diuerbia referebant:recitabãtúrque nescio quæ iocularia, quæ populum noua oblectatione afficerent. Comœdiarum recitatio in scena, Actio dicebatur,vnde etiam qui agebant, & fabulas pronuntiabant,Actores dicti: qui & Comœdi,Histriones,Ludiones,Ludij, & Hypocritæ,id est alienæ personæ simulatores.

SCENA,siue σκηνὴ, verti Latinè potest Vmbraculum,vel tentorium.Erat autem antiquis Scena,vmbraculum ex arborum frondibus,vmbræ causa à rusticis excitatum: vbi festis diebus conuenientes, diuersa ludorum & iocorum genera exercebant. Id quod hodiéque in pagis videmus plurimis in locis obseruari.Nam(vt olim ante vsum Theatrorum) Scenæ super plaustra ductilia extruuntur, ac per compita ductæ, populo præbent fabularum oblectationem. Est autem Scena duplex,versilis,& ductilis. Versilis scena est, quæ subitò tota machinis quibusdam conuertebatur,& aliam picturæ faciem ostendebat. Ductilis verò tractis tabulatis hac, atque illac,speciem picturæ nudabat interiorem.Notandum & hoc,quòd in Scena erant Pægmata,Peripetasmata,Aulæa,Pantomimi, Præcones,Tibicines,Citharœdi, Cornicines, Choraules,Organarij,Symphoniaci,Tragœdi, Comœdi,Funambuli,Podarii, & similia.Cassiodorus scribit theatri frontem siue eam theatri portionem quæ inter duo carmina protenditur,Scenam vocari. Porrò Theatra erant ædificia in populi gratiam extructa,ad hemicycli siue semicirculi speciem, dicata ludis spectandis.Latinè Spectacula possis dicere.sic enim à commodè prospiciendo ac videndo sunt appellata.Θεατὴς, spectator: θέατρια, spectatrix:Θεατήριον,ὁ θέατρον,spectaculum,theatrũ. Ita autem componebatur theatrum,vt eò cõueniens,& ibi commodè sedens turba, è longinquo facilè spectare posset,concauo æqualíque parietum circumiectu,vt vel leni sono dicta verba,ad alterum theatri caput faciliùs perferrentur.Ita enim erat conformatum, vt æquè gestus prospicerent, ac voces audirent ij, qui ad latera & in summis sederent gradibus,atque ij qui in imis iuxta Scenam.Postea verò excogitatum est theatrum in rotũdam formam extructum,alio longè excellentius atque capacius:quod quia velut ex duobus constaret theatris,nec amplius hemicyclum, sed rotundam formam referret, ob id Amphitheatrũ dictum est.Amphitheatrum tamen scribit Dion ex hoc dici,quòd per ambitum sedilia disponerentur absque Scena.Proscenium locus erat,seu velum,aut etiam pulpitum,ante Scenam.Ex Proscenio in Scenam euocabantur Mimi siue Histriones ad fabulas agendas:vicisſímque è Scena illuc reuertebantur.Vnde Actuum in Latinis Comœdiis internoscitur distinctio:sicut in Græcis Choro in Orchestram demigrante.Scenam etiam vocant Comici, quicquid duæ plurésve personæ sermonis integri & absoluti colloquuntur.Illícque finitur Scena,vbi aut aliqua persona introgreditur,aut alia ad forũ, aut aliò quolibet ad viciniam currit. In Scena duæ aræ poni solebant,dextra Liberi,sinistra eius dei cui ludi fiebant: vnde Terentius in Andria ait,–Ex ara hac sume verbenas.[Mu] Scena quid sit notum est omnibus. Quòd autem actus fabularum partimur in Scenas, aliámque primam Scenam, aliam secundam, & sic deinceps dicimus:quàm peritè & intelligenter id fiat, quærendum puto.equidem, liberè vt dicam,Grammaticorum hanc, non Poëtarum,esse partitionem arbitror: neque credo Scenam pro parte Actus, apud vllum probatum scriptorem,si Grammaticos excipias, legi-Itaque neque apud Plautum vlla Scenarum mentio est: & in Terentij fabulis aliter ab aliis distinguuntur: & in veteribus Terentij libris,etiam impressis, neque prima: neque secunda,neque vlla omnino Scena nominatur. [D]Scire debemus hanc esse virtutẽ Poëticam,vt à nouissimis argumenti rebus

incipiens,initium fabulæ,& originem narratiuè reddat spectatoribus:authorémque præsentem sibi exhibeat,vbi finis est fabulæ. huc enim ordinem & circulum Poëticæ artis,vel virtutis, non modò secuti sunt Tragici,Comicíque authores,sed Homerus etiam & Virgilius tenuerunt.Diuisionem Actuum in Latinis fabulis internoscere difficile est.causam iandudum demonstrauimus.Vnde autem,aut quo modo,quanuis ægrè,tamen intelligi distinguíque possint, est operæpretium dicere. Principiò dicendum est, nullam personam egressam quinquies,vltrà exire posse.Sed illa re plerunque decipimur,quòd personam cum tacuerit,egressam falsò putamus:quæ nihilominus in Proscenio tacens loquendi tempus expectat.Est igitur attentè animaduertendū, vbi,& quando Scena vacua sit ab omnibus personis:vt in ea Chorus, vel Tibicen audiri possit.quod cùm viderimus,ibi Actum esse finitum debemus agnoscere. Confundit sæpe lectorem id,quod persona in superiori Scena desinens,& in proxima incipiens loqui, non intelligitur ingressa:quod ipsum experientes statim diiudicant de rerum ac temporū quantitate. potest enim fieri vt & sit ingressa ac egressa, quam prauè credimus de Proscenio non recessisse.Posse autem quintò egredi personam,non & necesse esse dicimus:vt appareat vltrà exire non posse. In Tragœdia & parciùs exire & solere pariter & licere. Primus Actus in Andria narrationem Simonis apud Sosiam continet argumenti: quod populus hac occasione perdiscit. mox querelam apud se Daui de domino, & eiusdem cum domino verba: & rursus eiusdem serui deliberationem quid rerum gerat. Secundi Actus hæc sunt, Charini verba primò cum Byrrhia seruo, & pòst cum ipso Pamphilo de nuptiis: Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias:Byrrhiæ verba:Daui callida oratio aduersum senem. Tertio Actui hæc attribuūtur, Mysidis cum obstetrice colloquium,Dauo, ac Simone audientibus:partus Glycerj suspectus seni;& Daui apud eū fraudulenta sermocinatio: Simonis verba cū Chremete de nuptiis: Daui perturbatio ac Pamphili. Quartum Actum per hæc intelligimus,primò Charini verba sunt indignantis,velut fidem sibi non seruatam à Pamphilo:tum Mysidis verba apud Pamphilum, eiusdémque questus:Dauī administratæ doli aduersus Chremetem.In quinto Actu Simonis & Chremetis propè iurgium disputatio:tum detectio fallaciarum Dauī:tum indignatio patris aduersus filium: tum Critonis interuentus:& per eum cognitis rebus in trāquillum res actā,ducentibus vxores,quas concupierant,Pamphilo & Charino. Illud non commouere nos debet,quòd in horum Actuū distinctione videntur de Proscenio non discessisse personæ quædam:sed tenere debemus ideò Terentium vicinitatis mentionem fecisse in principio,vt modico receptu & adesse & abesse personam intelligamus. nihil ergo secus factum est ab antiquis,qui ad hunc modum Terentianas fabulas diuiserunt.

Vos istæc in.aut.ab.Adesdum) [E] Cōperto filii amore senex in forū abiit cū seruis & coquis aliquot,simulans futuras nuptias. Vnde rediens comparato obsonio,cùm prò ædiū suarum foribus staret,ad seruos conuersus, Vos, inquit,istæc intrò auferte. [D] Molliter autem retenturus,& experturus Sosiam, [V] vt sine arbitris cum eo loqueretur, [D]imperat vt remaneat. addit etiam causam aliis abeundi, dicendo,Istæc intrò auferte, ne suspicionem iniciat Sosiam communicandi secreti causa remansisse. Deindè quasi respicientes increpat,dicendo,Abite.& Abīte,concitatiùs legendum est:quia & respectantes properanter discernit à Sosia. [E]quibus interrogatis,Sosia, inquit,adesdum. [L]Est autem hîc Præparatio ad ingressum narrationis , quod ferè in omnibus Scenis est obseruandum. [V] Exordium quoque satis indicat & vrget.Nam cum seruo de nuptiis simulandis consilium init. [D] Sosiæ persona protatica est:non enim vsque ad finem perseuerat:vt est Dauī in Phormione,in Hecyrā Philotidis & Syræ. [E]Prisciano authore,pronominis additio discretionem aliquā desyderat personę alterius:vt,ego lego,tu scrī bis,& hoc in loco , Vos istæc intrò auf. [D] Et bene Auferte:auferimus enim ea quæ cum fastidio cernimus.Ferimus ea quæ cum honore tractamus. *Auferte)* [E] Tollite hinc & intrò ferte.Nec mihi probatur quod Donatus scripsit,Auferimus quæ cum fastidio cernimus,ferimus quæ cum honore tractamus.Siquidem & fures & prædones ea auferunt, quæ iucundissima sunt. *Abite)* Quasi hærentī,morantique dicimus Abi.

Adésdum:paucis te volo. S O. *dictum puta:* issisi 2

[L] *Adesdum)* [V]Attentio est seruis apta,à patuitate negotij dandi, & expediendi. & hîc sunt παρασκευαὶ eorum quæ à seruo obiicerentur. *Adesdum)* [E] Es & Ades indicatiuum est & imperatiuum.Sed imperandi modo frequētiùs Es, quàm Sis antiquitas dixit. [D] ita hîc Ades,imperatiuum est,Dum παρέλκον est enim productio,& adiectio syllabæ: vt,Ehodum

3 issisi *Nempe vt curentur rectè [hæc.]* S I. *immo aliud.* B. Al. [hæc?] interrogatiuè.
S O. *quid est,*
4 didsp *Quod tibi mea ars efficere hoc possit amplius?*
5 adsisi S I. *Nihil istac opus est arte ad hanc rem quā paro.*
6 isisti *Sed his,quas semper in te intelléxi sitas,*

dum ad me. [B] Adesdum verò non significat Veni huc: sed perinde ac si diceres, Hîc esto,hoc age. Quos enim attentos esse iubemus,sic alloqui consueuimus,Hic estote, hoc agite,& adeste animis , adesdum. Errant qui Dum hoc loco pareīcon esse negant,putantes pro Huc aduerbio positum.Vt loci aduerbia non rarò pro illis ponuntur quæ sunt temporis, ita hæc pro illis nunquam vsurpantur. Sunt qui dicāt hic Dum significare idē quod adhuc:vt sit Adesdum,id est,adsis adhuc , nec cum aliis ingrediaris. nam est quod te velim. *Paucis te volo)* [D]Deest Colloqui,& Verbis:& est figura eclipsis:[D]estq; hic sensus,Colloqui & paucis verbis tecum agere volo.Sed cur dicit,Paucis te volo,cùm satis prolixè cū eo locuturus sit?Dic simulare eum paucis cōmentaturum sese cum liberto,vt spe breuitatis audiatur attentiùs. *Dictum puta)* [D]Ad hoc respondet,vt agi res videatur,quemadmodum suprà diximus.

Nempe) Deest Vis : vt sit, nempe vis. [B]Quidam Nempe pro hoc est accipiūt. Alij interrogatiuè legunt,vt sit Nempe pro nónne vis?authore enim Seruio,& nónne pro nempe,& nempe pro nónne in vsu est.Rursus alij pro quippe,vel nanque positum existimant. *Vt cur.re.hæc)* [D]Diligēter coquantur. Curatio,propriè medicorum est:cura, reliquorum, sed coquina,medicinæ famulatrix est. [B]Quid, inquit,velis intelligo: vt coquam diligenter quæ modò apud forū emisti. *Hæc)* [D] διεκτικῶς. *Imò aliud)* Bene ἀντίφρασιν τὸ Imò, & deest Volo.

4 *Quid est,Q.r.mea ars eff.hoc poss.ampl.)* [B]Quid est maius quàm hoc quod mea ars tibi efficere possit? *Ars)* [D] ἀπὸ τῆς ἀρετῆς dicta est per syncopam.ἀρετὴ autem,virtus est.Virtutis verò quatuor generales sunt partes, Prudentia, Iustitia,Fortitudo,& Temperantia.sed Prudētia , in multis rebus descendit. *Efficere)* Facere est in opere esse:sed efficere,perfectionem designat. *Nihil i. op. e. ar.)* Mirè ait, Arte opus non est,sed opus est artibus. [B]Vide eodem eum sermone vti in rebus diuersis.aliter enim culinariam artem appellamus.aliter fidem & taciturnitatem. Diomedi Ars dicta quòd arcto præcepto singula definiat , & velut vias quasdam condat.vel ἀπὸ τῆς ἀρετῆς.Vnde veteres artem pro virtute acceperunt.

Nihil ist.op.) Nihil indigeo coquendi ratione,sed his supple artibus,hoc est, virtutibus , fide & taciturnitate. Inter bonas artes hoc est virtutes & animi ornamenta , fidem quoque Salustius collocat.

Sed his) [V] A laude captatur beneuolētia. Hæ autem duæ virtutes in arcanis credendis requiruntur , & maximè in seruo laudandæ sunt. [D] Ipse hîc signatissimè ostendit,multas, variásque artes esse,id est,ἀρετὰς que virtutes intelliguntur. [M]u Artes enim antiqui & virtutes & vitia vocabant. Salust. Nanque auaritia fidem,probitatem,cæterásque bonas artes subuertit.Et paulò suprà, Agitabatur magis magísque in dies animus ferox inopiā rei familiaris , & conscientia scelerum , quæ vtraque iis artibus auxerat , quas suprà memoraui.Sic Horatius, Hac arte Polux , & vagus Hercules Ianixus arces attigit igneas. Cic.pro leg. Man.Sed multæ sunt artes eximiæ huius administræ, comitésque virtutis. Ac primùm quanta innocentia debent esse imperatores?quanta deinde omnibus temperantia?quanta fide? &c.Terent.Adelph.Fratrē homini nemini esse primarum artium magis principem.Animaduerto autem, Aristotelem quoque nonnunquam τῶν τεχνῶν nomine virtutes etiam amplecti,vt cùm ait in secundo ἠθικῶν, ταῦτα δὲ περὶ μὲν τὸ τὰς ἄλλας τέχνας ἔχειν ἐ σωφρόνως ἔχει, πλὴν ἀντὶ τοῦ ἰδίου. *Sed his)* [D] Zeugma à superiore,quòd subauditur Artibus. *Quas sem.in te int.fi.)* Sitas,constitutas,positas. [B] Hoc nisi adderetur,in sene viro prudētia desyderari posset, vt qui celanda homini seruo committat,hoc est,vni ex eorū numero, qui faciliùs ore prunam, quàm arcana contineant. [R] Quocirca prudentia senis hinc perspicitur,qui rem nonnullius momēti ei demum credere voluerit , cuius semper & fidem, & taciturnitatem spectatam exploratámque habuerit.Nam qui futili,ac non taciturno rem arcanam communicat,is stultitiæ sæpenumero pœnas meritò dare cogitur.proinde videndum quid cui credas. Rectè admonuit ille,Consilium arcanum tacito committe sodali:tacito,inquit,hoc est , ei qui arcanum sibi commissum celet,neque cuiquam effutiat, non futili , & qui parum fideliter creditum sibi mysterium contineat:propterea Eras. Vt

vide

Fide, & taciturnitâte. S O. *expêcto quid velis.* laiſij 7
Exordii beneuolentia à meritis captatur. S I. *Ego postquàm te emi à paruulo, vt semper tibi* aſsiſi 8
Apud me iusta, & clemens fuerit seruitus, iſſdſi 9
Scis. feci, è seruo vt esses libertus mihi, ſsiſsi 10

vas, inquit, experiamur, aquam non vinum infundimus: ita friuolum quiddam aliquando committendum amicis, quo silentij fidem experiamur, vt si effutiant, nihil sit periculi. Idē, Diligentes, inquit, agricolæ terram priùs notis quibusdam deprehendunt & explorant, quàm illi credant sementem: ita explorandus amicus antè, quàm committas arcanum.

7 *Fide & tac.*) D Fides, est cōmendatorū fida executio, vel obseruantia. Taciturnitas verò obseruantiæ genus in silentio constituta, & in celando secreta. Quærit autem taciturnitatē, ne prodat Pamphilo secretum quod ei commendaturus est. Fidem, ad complenda: taciturnitatem, ad celanda mandata. B In hoc hominum genere virtus prima fidelitas: qua remota, aut nulla ipsi vtentur in dominos obedientia, aut simulata, aut ficta. *Expecto*) V Attenti & beneuoli animi nota est. D Expecto, desydero: vt Virgilius, Expectate venis. B Expectare Nonio author, manere & obseruare est hoc loco. Sipontinus Antistes, Expecto inquit ab expicio est, & obseruo, quasiq; diligēter aspicio significat apud Terētiū, cū ait, Expecto, quid velis. *Quid velis*) D Deest Scire. nā si dixisset, Quod velis, nihil desyderasset.

8 *Ego posiq.*) V ἐποδιόγνωσις, vel narratiuncula, apparata propter attensionis amplificationē, quæ iucundior est per antithesin: & vt magis istius sibi fidem astringat, decorum vrget, & beneficiorum fit commemoratio, veluti quia emptus, quia seruitutem seruiuit iustam, & placidam, quia pileum tanquam libertatis aut manumissionis signum accepit. fidelis igitur & taciturnus porrò erit. D Commendatio personæ potiùs quàm serui: ne contra filium leui seruo aliquid committi indecorè videatur. B Beneficia in Sosiam collata cōmemorat, sed sine arrogantia commemorat. & ita captat à sua persona beneuolentiam. *Te emi à par.*) D Tale est, Paruulum ego telugurtha, apud Sallustiū. *A paruulo*) Non enim à paruo, sed à paruulo. S.D A paruulo, vel à paruulis idem est quod à prima, vel ab ineunte adolescentia, ab adolescentulo, à pueritia, à iuuenta, à puero, ab incunte ætate, ab initio ætatis, à prima ætate, à primis temporibus ætatis, ab infante, à cunabulis, vel incunabulis, à tenero, à teneris, à teneris vnguiculis. *Scis*) D Hoc est, à paruulo scis. *Semper*) Continuationem significat Semper.

Iusta & cl.) Ita dixit Iusta: vt alibi, Non necesse habeo omnia pro meo iure agere. Quid enim non iustum domino in seruum? Iusta, in qua nihil iniquum iubetur: Clemens, in qua etiam de iusto, multum remittitur. *Apud me iusta*) Id est, moderata, æqualis. cui contrarium ait Virgilius, —Et iniquo pōndere rastri. Et, Iniusto sub fasce viam dum carpit. Nam qui Iustam, debitam, nunc dici putant, nihil afferunt ad iuuandam sententiam. *Iusta & cl. fu. ser.*) Libertatem imputaturus, clementem intulit seruitutē. *Clemens*) B Lenis, non odiosa seruitus. Talem me semper habuisti, vt queri non potueris, nec dicere, nimis te imperiosum habere dominum. *Seruitus*) D Mirè seruitutem pro dominatu posuit. Sic Salustius, Dein seruili imperio P.C.

9 *Feci è s. vt e. l. mihi*) Dulcem libertatem fecit operatione & tractatione verborum, dicēdo Ex seruo libertum. non enim tantam haberet gratiam, si dixisset, Feci libertus vt esses, quàm si dicat, Feci è seruo vt esses libertus, ac si quis dicat, Feci vt esses sanus, nō tantam haberet gratiam, quàm si dicat, Feci vt ex ægro sanus esses. Et Mihi emphasim habet: quòd mihi libertus factus sis, nō filio. Aut ideò Mihi additum est: quia libertus ad aliquem dicitur. Et bene Mihi, ne pertimesceret filium, cui nec liberti munus debeat. Et mirè addit E' seruo: vt vim beneficij exprimeret: B quasi dicat, Quia ego te libertate donaui, non filius: hunc nihil est quòd pertimescas, si quid tibi aduersus illum iniungam. Veteres quoque Romanos summa vsos aduersum seruos facilitate, humanitate, iustitia, Seneca est author. Instituerunt, inquit, diem festum, non solùm quo cum dominis famuli vescerētur, sed quo vtique honores illis in domo sua gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Seruos etiam ad liberales disciplinas instituerunt. Seruiuit Romæ Terentius hic noster. Seruiuit & Publius nobilis Artellanarum author. Cicero quoque non dici potest quantum indulserit Laureæ ac Tironi eruditissimis viris. *Sci, feci è s. vt e. l. mihi*) D Hīc Virgilius, Nympha decus fluuiorum animo gratissima nostro, Scis, vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ Magnanimi Iouis ingratum ascēdēre cubile, Præ tulerim, cælique libēs in parte locarim. B Laurentius Valla, cui viro omnes scholæ plurimum

Proptereà quòd ſſeruiébas ſliberáliter. 11 dſſſip
Quod hábui ſummum prétium. perſóluí tibi. 12 dſſ bſdſs
S O. *In memória hábeo.* S I. *haud ſmúlto factum.* 13 dbſſſi
S O. *gaúdeo* D. Al. [*mulcto*].

Gō. [seruibas]. R *Vocales ie contrahuntur in vnam syllabam: vel pronuntiantur sine e i verbis quarta.*

mum debent, se meliùs quàm sui temporis iurisconsultos nouisse putat inter Libertus & Libertinus differentiā: Libertinus, inquit, adiectiua, libertus substantiua vox est. Libertinus conditionem hominis significat. Libertinus homo, non libertus homo dicitur. Nam libertus ptiuatum quendam significat respectum ad patronum, id est, ad eū qui dominus anteà huius fuerit: vt, libetus Cæsaris, libertus Messalinæ. duo hæc igitur elegātiæ gratia nō significatu differunt. Qui patronū amisit, libertus esse desinit, manet tamen libertinus.

11 *Proptereà quòd*) S.D Id est, quia, vel quoniam. Quæ locutio rudis quibusdam videri potest: hanc tamen sæpe vsurpant Latini. Cicero in Famil. Cùm essem otiosus in Tusculano, propterea quòd discipulos obuiam miseram, &c. Ibidem, Genus hoc cōsolationis acerbum est, propterea quòd, &c. Idem pro Roscio Amerino, Mandati iudicium est constitutum non minùs turpe, quàm furti, ptopterea quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. *Quòd ſſer. lib.*) B A persona Sosiæ beneuolentia captatur. laudat enim facta illius. Augustino liberaliter seruit, qui domini sui voluntatē libenter facit: nihil somnicu losē exequitur: nihil remissè agit. *Seruiebas lib.*) Non solùm non detractabas vnquam herile imperium: sed mandatis etiam rebus præuertebas frequenter. Seruorum vulgus metu imperiis obedire & mandatis rebus operam dare solet, non vt liberi reuerentia & amore. Quòd si quis non metu, sed reuerentia & amore hero suo seruiat ex sententia, iam liberaliter, hoc est, ritu liberorum, puta libenter seruit. *Liberaliter*) D Bene, quia omne bonum libero aptum est, malum seruo. Idem alibi, —Factū à vobis duriter, Immiseri corditérque: atque etiam, si est, pater, Dicendū magis apertè, illiberaliter. Et bene admonuit, cur dederit beneficium, eadem & nunc officia quæsiturus. Nunc enim dicit artificioſe, quia suprà ait, Nihil istac opus est arte. *Seruiebas*) Bene imperfecto tempore, non perfecto, vsus est: vt ostendat eum potuisse sibi etiā, atque etiam seruire. quale est illud Virgilij, Atque omnes pelagique minas, cælique ferebat Inualidus. Vt ostendat eum quanuis inualidus esset, tamen adhuc potuisse laborem exercitiūmque ferre. *Seruiebas lib.*) MU Ita vt dignus videreris, qui aliquando fieres liber. R Decet dominos gratiam referre aliquā, beneficiique nonnihil reddere seruis, suo pro bè officio fungentibus: hoc est, seruis bonæ frugi, atque liberaliter seruientibus. cuiusmodi Sosiam hunc fuisse, atque ob id demum à se manumissum testatur Simo. Quis autem vsque adeò ab omni humanitate remotus fuerit, quin æquum censeat, quorum non inutilis hero fuit opera, quique cumulatè & fide & beneuolentia satisfecerunt, eos aliquem tandem è seruitio ministerióque fideli, fructum atque operæpretium referre?

Quod habui) MU Habui, potui, ἔσχον. *Summum pretium*) D Libertatē dicit. B Hīc pretium pro præmio positum Nonius dicit. Summum pretium libertatem vocat. Prima mortales ducunt libertatem & diuitias. In Græcia olim, posteà & Romæ qui de legitimo fuisset hoste captus, seruiebat. Dicti autem initio serui, quòd in prælio seruati essent. Qui enim in pugna non cecidisset, is iure belli erat victoris effectus. Huic tali per omnia heri seruiendum arbitratu erat, non suo: opus si exigebatur, laboribus atterendæ manus erant: hinc res dulcissima facta libertas. Vnde hoc loco senex, Quod habui, inquit, summum pretium persolui tibi. *Persolui tibi*) D Quia pretium dixerat, Persolui dixit proprié. *Persolui tibi*) Modestè prætium redditum dixit.

Summum pretium) 12

In mem. hab.) V Narratiunculæ occurritur, 13 ne sit propter ingratitudinem beneficiorum herilium expositio: atque eadem interrumpitur. L Interpellatio Sosiæ partim amplificat o rationem & spectatorem admonet, partim adiuuat ordinem narrādi. *In mem. hab.*) D Hoc est, nō sum ingratus. B Libertus ingratus olim in seruitutē reuocabatur. Suetonius in Claudio, Ingratos, inquit, & de quibus patroni queruntur, in seruitutem reuocauit. D Plus dixit In memoria habeo: quàm si dixisset, Scio. Nam quæ scimus, possumus obliuisci: quæ verò memoriæ cōmendamus, nunquam amittimus. S.D In memoria habere elegās est, pro recordari, vel memoria tenere, aut retinere. Pro In memoria habeo, vel memoria teneo, possumus etiā dicere In memoria mihi est. Cicero pro Scylla, Nisi fortè verisimile est, Scyllæ nomē in memoria Casio nō fuisse. *In mem. hab.*) R Grati erga bene meritos esse debemus, neque obliuisci vnquā acceptorum beneficio-

Go.[Gratum id]. *Si tibi quid feci, aut fácio, quod placet Simo: &* dsdiip 14
Go.[mi.]R mihi contrahe mi.G ac totum elide.iijabi. *[Id gratum] fúisse aduérsum te, hábeo grátiam.* {fsfsdip ff 15
Sed [mihi] hoc moléstum est: nã istæc [cómemorátio, {ssfsai f 16
Go. [commemoratio est Quasi exprobratio immemoris beneficij.] *Quasi exprobrátio est immémoris benéfici.]* iijddi 17

rum. Vt enim ingratitudo vitia in se omnia complectitur (ob quod rectissimè, verissimèque ille, Dixeris maledicta cuncta, cùm ingratum hominem dixeris) ita gratitudo virtus est, sicuti pro Cn. Plancio, ait Cicero, non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum: id quod speciatim illis, per primam locupletandæ sententiæ rationẽ copiosissimè declarat: atque adeò autem cur non totum illum de gratitudine locum hic subiiciam, tam præclarum videlicet, támque vtilem, sempérque memoria tenendum? Sic igitur ille ad verbum, Etenim, iudices, cùm omnibus virtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est, quod malim, quàm me gratũ esse, & videri. Hæc est enim vna virtus non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarũ. Quid est pietas, nisi voluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues? qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? Qui sancti? qui religionum colentes? nisi qui meritã diis immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mente persoluunt? quæ potest esse iucunditas vitæ, sublatis amicitiis? quæ porrò amicitia potest esse inter ingratos? Quis est nostrũm liberaliter educatus, cui non educatores, cui nõ magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, vbi ipse altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur? Cuius opes tantæ esse possunt, aut vnquam fuerunt, quæ sine multorum amicorum officiis stare possint? quæ certè, sublata memoria & gratia, nulla extare possunt. Equidẽ nil tam proprium hominis existimo, quàm nõ modò beneficio, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari: nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere, vt beneficio, non dicam indignus, sed victus esse videare. Hæc ille. *Haud muto f.)* D Vetustè, non me pœnitet. nam si quid pœniteret, infectum velle dicebant. Legitur Muto: an secundum ius quod aduersus libertos ingratos est, vt in seruitutem reuocentur? sed hoc non conuenit senem dicere. Legitur & Multo: hoc est, dãno, reprehendo: quod si est, sic intelligetur, Non nollem factum. Nõ enim potest factum, infectum reddere. Sed admirabiliter dixit: vt dicimus, nollem factum, nollẽ hunc exitum. Ergo, Haud muto factũ, non pœnitet me facti. B Non me pœnitet collati in te beneficij, Donatæ tibi libertatis: S.D factum id à me non ægrè fero.

Si tibi q.f.a.) DEt fecisse se, & adhuc facere ostendit, quanuis eum manumisisset. *Gaudeo, si t.q.f.a.f.q.p.)* Felicitatis est, vt ea quæ acta, & facienda sunt, grata sint. *Quid)* Pro aliquid. 14

Id gratum f.a.te) S.DNouũ est, pro gratum tibi fuisse, vel accidisse. *Aduersum te)* DApud te, & penes te. *Aduersum)* Sine dubio præpositio est. Aduersus participium potest esse, ab eo quod est aduerto. sed alibi, Ego aduersum te, dixit pro apud te. B Nonius Marcellus hunc locum citans dicit Aduersum significare idem quod apud: aliis erga: Peroto apud vel erga significat. sic & Ciceroni in Officiis, Adhibenda est igitur quædam reuerentia aduersus homines. 15

Istæc comm.qu.expr.est) Odiosum sanè genus hominum, inquit Cic. officia exprobrantium, quæ meminisse debet is in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. R Fugienda est immodica beneficij dati commemoratio: quòd hæc quasi exprobratio quædã videatur immemoris beneficij. Meminisse enim beneficiorum debet, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit: iuxta illud, χάριν λαβὼν μέμνησο, τὴν δοὺς ἐπιλάθου: Beneficij accepti memor esto, dati immemor. Quãquam ferẽda interim est modesta meritorum significatio potiùs, quàm commemoratio: vbi quid ab eo, quem beneficio nobis obstrinximus, petere impetraréque cupimus. Commendat hîc igitur ciuilitatem, vrbanitatémque Terentius: quæ in quo desyderata fuerit, eũ quiduis potiùs, quàm hominẽ appelles. Cato, Officium alterius multis narrare memento: Atque aliis cùm tu beneficeris ipse, sileto. 16

MuDemosthenes περὶ στεφάνου. τὰ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμνήσκειν, μικρᾶς δεῖν ὕβρεώς ἐστι τῷ ὑφ' ἑτέρου. M Lacerat animũ & premit, inquit, Seneca, frequens meritorum commemoratio.

Exprobratio) DEst commemoratio beneficij cum enumeratione factorũ. BSipontino Exprobrare est ignominiosum aliquid obiicere, à quo Exprobratio ipsa probi obiectio dicitur. *Quasi exp.imm.b.)* D Rectè ostẽdit se i memoria habere. Sunt qui ad beneficium referunt immemor: vt,—Memorẽ Iunonis ob irã. 17

vt sit

18 ffiff *Quin tu vno verbo [dic quid est quod me velis.]* B.[dic, quid est quod me velis?] Go.[re hac].bifffi.
19 ffiffi S I. *Ita fáciam. hoc primùm in [hac re] prædíco tibi,* Propositio consilii.
20 fiffi *Quas credis esse has, non sunt veræ núptiæ.*
21 ddffai SO. *Cur [simulas igitur?* S I. *rem omnem à princípio audies.*
22 {ffffap f *E [o pacto & gnati vitam, & consílium meum*

vt sit sensus, Isthæc commemoratio, quasi est exprobratio immemoris beneficij, Id est, cuius nemo meminerit, cuius accepti immemor ego sum.

18 *Quin tu. v. v. dic.)* B Sed tu paucis aperi mihi quam ob rem hîc me solum manere iusseris. D Vno verbo, ἀξίωμα τι, vna sententia. Nã ἀξίωμα sententia est, vel enuntiatio, vno verbo nexam continens & perfectam intelligẽtiam. ἀξίωμα enim constat ex nomine & verbo. Sed dic, quod est ἀξίωμα? hoc est, Has bene vt adsimules nuptias. ergo omnis virtus, adsimulatio est. *Vno verbo)* Vna sententia: vt in Adelphis, Non meum illud verbum verum facio: quod tu Mitio Bene ac sapienter dixti dudum, Vitium commune omnium est, Quòd nimiùm ad rem in senecta attenti sumus. Nã malè intelligit qui putat Adsimules verbum significare. *Quin tu vno v.d.q.e.quod me velis)* B Videtur potiùs dicendum, Quid sit, quàm quid est. diuide igitur hoc modo, Quin tu vno verbo dic. Hyperbole est, & quod sequitur lege interrogatiuè, Quid est quod me velis?

19 *Ita faciam)* D Hoc est, vno verbo dicam, & quod verbum promittit? ibi dicit, Nunc tuum officiũ est, has bene vt adsimules nuptias. *Hoc primum)* L Propositio consilij, & mox partitio narrationis ad docilitatem. V Nunc euidentissimè consilium exponit, cur illum solum & paucis voluerit: & est Græcis προέκθεσις, cùm hoc ante narrationem docilitatis causa affertur: atque hinc caput negotii, & narrationis consilium cum causa petendum est. Siquidem idem in fine narrationis quoque repetitur. Verè dictum est à Græcis Rhetoribus κατεπείγοντος μᾶλλον σοφιστέον.

20 *Quas c.e.h.n.s. v. nuptiæ)* DSyllepsis. B Priscianus quo loco de antiptosi in suis Institutionibus loquitur, citat hãc Terentii locutionẽ.

21 *Cur simulas igitur?)* D Virgilius, Et quæ tanta fuit, Romam tibi causa videndi? *Rem omnem)* VCiceroni est distributio tripartita. Nam primò vitam Pamphili, secundò consilium suum Sosiæ de simulandis nuptiis narrat, tertiò quisnam hac in re faciundum sit, iniungit. & est narratio scenica, dilatatáque, tum quia suadẽt Rhetores τοῖς σύφοις ἐνδιατρίπτειν, hoc est, in rerum gestarum, quæ oblectant, narratione diu immorandum est. alia est ratio in tristibus: tum quia est dissipata: quæ à Græcis dicitur πολυσχελὴς, id est, multorum membrorum. Itaque varię personæ hîc demonstrantur, quibuscùm filio res erat, vt tandem ad negotium præsens perueniatur. Perspicua quoque est tam verbis quàm rebus sic & probabilis, tum propter assertiones Græcis dictas κατασκευὰς, hoc est, rei confirmationes, & astructiones: tum propter decorum, maximè in personarum descriptione. Verùm ab affectu præcipuo est προσωποποιΐα, imperatoria, siquidem seruo fideli & prudenti, vt simulandæ sint nuptiæ, & vt Dauum veteratorem obseruet, præcipit. Proinde hæc narratio tãtùm necessitatem simulandarum nuptiarum, & cauendi Daui exponit. Porrò in hac diligenter variarum narrationum obseruanda est σύναψις, quę in personæ agẽtis, nimirum Pamphilã demonstratione insertæ sunt: vt Chrysidis vita, Chremetis de sponsalibus Glycerii demonstratio, expostulatio Chremetis cum Simone: in quarum singulis est initium, vbi digressiũcula incipit: & finis, vbi redit nunc ad Pamphilum, nunc ad ipsum Simonem: attamen vnum corpus narrationis Pamphili respectu iudicandum est, etiamsi ea πολυπλόκως censeri debeat. Est enim artificium in ea complicatione diuersarum narrationum, eiusmodi, vt non nisi simplex narratio propter Pamphilũ eiúsque nuptias, veluti eius scopum, habeatur. Hîc verò Cicero à Rodolpho Agricola dissentire videtur. Hic enim breuitatem huius scenæ commendat, ille prolixitatem. Verùm huius dissidii hæc sit reconciliatio: Cicero quidem ad rerum varietatem in hac scena ingestam propter vetustatem respexit: Rodolphus verò ad singulas partes. adeóque ad ipsa commata: vt, Placui, despondi, &c.

Eo pacto) D Modo. quoniam antecedit pactum modus sequitur. Ergo ab eo quod præcedit, id quod sequitur dicit. *Et gnati v. & c. m.c. & q.f. in hac re te velim)* Nam istæc diuisiones sunt. Gnati vitam: quoniam dicturus est, Nam is postquàm excesit ex Ephebis Sosia. Consilium meum: quia dicturus est, Et nunc id operam do. Et quid facere in hac re te velim: quia dicturus est, Nunc tuum est officiũ. Est igitur tripartita distributio, B seu diuisio per enumerationẽ. Enumerat tria de quid ij

E.Vel[te hac in re]. Narratio:qua exponit amores gnati,& consilium suum de nuptiis. Est autem amplificata narratio occasionibus omnibus.

Cognósces,& quid fácere [in hac re te] velim. sſdisp 23
Nam is postquàm excêssit ex ephébis Sósia, sſijsp 24
[Libérius viuéndi fúit] potéstas.nam ánteà dſsſsſ / daſiſi 25
*R.[Liberius] dactylus quasi liberus:&[fuit] monosyllabum.*dſsiſi.
*Glareanus tollit[fuit] & supplet[ei data est].*dſsiſi.*Goueanus legit*
[Fuit viuendi libertas]. ſdsſi:vel ſidaſi

Quî scire posses,aut ingénium nóscere, ſiſdſp 26
B.Al.[metus magistri]. *Dum ætas,[metus,magíster]prohibêbãt?* s o.*ita est.* ſijdſi 27

bus dicturus sit,Vitam gnati,consilium suum, & quid facere velit Sosiam. Sequitur deinde narratio, ibi,Nam is postquàm excessit ex ephebis Sosia. Vbi quanquàm multis verbis agit,tamen breuiter narrat.Nam & vnde necesse est incipit, & quousque opus est prosequitur, nec deerrat ab eo quod cœpit exponere,& quæ prætereunda sunt præterit, neque sæpius idem dicit. Libro primo de Inuentione M.Tullius hoc vtitur exemplo Terentij, Partitur,inquit, apud Terentium breuiter & commodè senex in Andria, quæ cognoscere libertum velit,Eo pacto & gnati vitam,& cõsiliũ meum Cognosces, & quid facere in hac re te velim.Itaque quemadmodum in partitione exposuit,ita narrat. Primùm gnati vitam hoc modo,Nam is postquàm excessit ex ephebis Sosia,Liberiùs viuendi fuit potestas. Deinde suum consilium, Et nunc id operam do.Deinde quid Sosiam velit facere: id quod extremum posuit in partitione,postremùm dicit,Nunc tuum est officium. *Et gnati vitã)* D Vitam filij in duas partes diuidit in narratione:in anteactam bonam, & præsentem malam.& incipit mala ibi,Intereà mulier quædam.Et bene actæ vitæ narratio ad eam rem valet,vt ostendat quàm iustus dolor patri sit spe decepto. *Consilium meum)* BCausam cur nuptias simulem.

23 *Cognosces)* Nonius putat hoc loco Cognoscere accipi pro audire:Perottus pro intelli-
24 go exponit. *Nam is p.)* V Nam, hîc non causam, sed rei initium notat. & vita Famphili describitur, tanquam personæ agentis per locos demonstrationis ab ætate, nempe adolescentia, eiúsque decoro, cùm adolescẽti concessa erat viuendi potestas, liberiùs videlicet,vt absque pædagogo ipse pro suo arbitratu vitam instítueret. *Is)* D Pamphilus.Necessariò Is positum pronomen, *ἀναφορικὸν* ad illud, Gnati vitam. nam si non posuisset hoc pronomen,Sosia erat intelligendus. *Postquam exc.ex Eph.)* Argumẽta per coniecturas. *Excessit ex)* Cùm sufficeret vnum. *Ephebis)* Ephebia prima pars adolescentiæ,& extrema pueritiæ. BEphebiã vocamus extremã pueritiam,primam pubertatem,primam in adolescentia ætatem. Sequens adolescentiæ pars, plena pubertas dicitur.Quos ephebos vocamus,antiqui parectatos dicebant.Nonius, Parectati hi qui de pueritia ad pubertatem veniunt.Poëta noster cùm ex ephebia quoque dicere potuisset,ex ephebis maluit,eò fortasse spectans,quòd iuuenes cum iuuenibus conueniunt,senes cum senibus congregantur,pueri pueros quærunt, ephebi congrediuntur cum ephebis,atque in vniuersum æqualis se adiũgit æquali.Ita & Plautus in prologo Mercatoris,Ex templo ex ephebis postquàm excesserit.Cicero in oratione pro Archia eodem vsus est loquendi modo,cùm ait,Nam vt primùm ex pueris excessit Archias. S.D Ephebus dicitur qui ad pubertatis annos peruẽnit. Vnde dicimur excedere ex ephebis,cùm grandiores facti sumus. M Ephebi, dicuntur pueri, quorum lucida facies iam pubescens, prima lanugine obducitur.Phebi enim dicuntur lucidi,quasi extra phebitatem, vt ita dixerim. Incipit autem pubertas post annum decimumquartum.

Liberius) D Liberiùs,nõ est comparatiuus 25
gradus:non enim potuit liberè viuere, dum ætas,metus,magister prohibebant.Ergo deest Aliquãtò:vt sit, aliquantò liberiùs. *Liberius v.f.p.)* Deest Ei. BQuid si Liberiùs pro solutiùs accipiamus? R Si liberiùs viuendi potestas est adultis,quíque iam ex ephebis excesserint, danda nimirum sedulò opera est parentibus,vt in rudibus adhuc annis, & à teneris, vt aiunt. vnguiculis rectè Christianæque instituant filios.Nam quo semel est imbuta recẽs,seruabit odorem Testa diu,quemadmodum canit Horatius.Solemon,Si institueris,inquit,adolescentem in via sua, in eadem & senex perseuerabit.

Qui scire) L Argumenta ab ætate & disci- 26
plina.Et est occupatio. DScimus quod certum est, Noscimus quæ adhuc incerta desyderamus.Idem alibi,Forma in tenebris nosci non quita est.

Metus, magister) Magister, pædagogus. 27
BQuidam legunt Magistri:vt sit, metus magistri:nam dabatur pueris pædagogus,quem verebantur.Si Magister legas,referetur ad patrẽ metus.

28 ſſddſi 29 bbdſſi *S I. Quod plerique omnes fáciunt adolescéntuli, Vt ánimum ad áliquod stúdium adiúngant,aut equos*

metus. *Aetas, met. mag.)* Asyndeton est, sine coniunctionibus oratio dicitur. *Nam anteà Qui s.p.a.i.n.D.æ. m.mag. prohibebant?)* V Nam propter probationẽ inserta est. RVerissima sententia:siquidem & verecũdia quædam ea in ætate,deinde & formido pœnę,adhæc magistri metus obstat,quo minùs sese statim exerat, proferátque puerorum indoles. Hinc & nostris etiamnum temporibus dicitur vulgò,In absentia magisti spectatur probitas discipuli.Proptereà adhibendi sunt pueris suis pædagogi:&(vt verè grauitérque cecinit Baptista Mantuanus) Est opus ardentem frænis arcere iuuentam, Nec sinere in mores luxuriare malos. Philolaches adolescens,apud Plautum in Mostellaria,Nã ego, inquit,ad id frugi vsque & probus fui, in fabrorũ potestate dum fui:Posteà quàm immigraui in ingenium meum,perdidi operam fabrorum.Apud eundem in Bacchid. Pistoclerus adultiore iam ætate ad pædagogum magistrum suum Lydum,ab amore turpi dehortantem,Iam,inquit,excessit mihi ætas ex magistratu tuo. M Humani animi difficilis est coniectura, inquit Plato: qui in septimo de Legibus,loquens de puerorum educatione,sic ait,Pueri sine pædagogis non sint. Est autem puer omni bestia intractabilior. Nam cùm prudentiæ fontem nondum perfectè habeat, insidiosissimus est,acerrimúsque,& petulantissimus omniũ bestiarum. Ideò multis quasi frænis vinciendus est.Et in decimo de Legibus ait,Iuuenum mores sæpe in dies variéque mutantur. *Ita est)* D Intercidit Poëta, nè solus Simo loqueretur, cæterùm non erat respondendi locus.

28 *Quod plerique omnes)* Hæc adiectio dicitur, in primo posita loco. adiectiones verò aut in prima parte orationis, aut in vltima adiiciuntur.hîc ergo Plerique,ex abundantia positum est: Omnes verò necessariò additum est.Et alibi, Calesces plus satis.Invltimo:sicut, Interealoci,interibi. Attendenda est sanè locutio.Aut enim Quod in Quæ vertendum est, vt sit,Quæ plærique omnes: Aut Quod ad singula eorum studiorum adiungendum erit, Equos alere,canes ad venandum: Aut certè erit figurata locutio,vt est illud, Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis,& minimè multos lædere: In his Poëta hic nomen profitetur suum.Et alibi, Aperite actutum ostium. *Plerique omnes)* S.D Locutio est idem significans,quòd omnes,vel maxima ex parte.Et ex iis est, quæ ab antiquis geminabãtur:vt,plus satis,pro satis. *Παραλειπόμενα* est. Nam errant qui Plerique *παραλλήλως* intelligunt, aut qui subdistinguunt Plerique,& sic inferũt omnes.hoc enim pro vna parte orationis dixêre veteres,eodem modo Graeci *πάμπολλα*, & Latini plus satis.Nævius in bello Punico, Plerique omnes subiungunt sub suum iudicium. MU Prisc. lib. XVIII. admonet,hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos, *πλείστους δὴ πάντες τοῦτο λέγουσιν ἄνθρωποι.*Sic & in Heautontimorumeno, Dixi pleraque omnia. B Gellius in primo Noctium Atticarum,Versus ex Georgicis plerique omnes sic legunt.& alibi,Pleraque omnia veterum literarum quæsita. & Macrobius,Vultísne diem sequentem,qué plerique omnes abaco & latrunculis conterunt? DFiguratè Terẽtius, Quod plerique omnes faciunt, pro,quæ faciunt plerique adolescentuli.

Faciunt,vt adiungant) MU Pleonasmos. Nihil 29
enim est aliud, quod plerique omnes faciunt, vt adiungant animum, quàm cùm plerique omnes adiungant animum.Facere autem sæpe hoc modo vacat. Cic. pro Clu. Hoc loco faciendum mihi,iudices,est,vt vobis illa,quibus Albius condemnatus est, crimina exponam.Quintil.lib.4. Nemo miratur Poëtas maximos sæpe fecisse, vt initiis operum suorum Musas inuocarent. Sic & in Hec. Faciam, vt tibi concedam. *Adolescentuli)* DBene diminutiuè, vt propter ætatem facilè ignoscatur. *Vt animum)* V A studii genere, quia mediocriter studebat *ἱππικῆς, γυμναστικῆς,* & *φιλοσοφίας.* Sunt enim talia adolescentiæ studia & exercitia.atque moderata eadem commendantur sententia prouerbiali. *Animum ad al.stu.adiungant)* S.D Cum hac locutione cõuenit quod suprà annotauimus: scilicet, Animum appellere ad aliquid,pro se conferre ad aliquid,aut operã dare,vel studere rei alicui. Nonnihil tamen vehementius, & affectatius significat Animum adiungere. *Adiungant)* D Alligent,aptent, aut accommodent. *Aut equos a.a.c.ad venandum)* Si & equos advenandum alunt,quomodo & canes:quod multi docti improbant:& dicunt separata esse,& ad venãdum extra rationem,pro ad venatum:vt, —Venatum Aeneas, vnáque miserrima Dido. MU Est autem annotanda locutio, Adiungere animum alere equos,pro eo quòd est,ad alendos equos. B Quid si Alere pro alẽdi positum dicas,vt sit Græca locutio?

Ad philosophos, Eclipsis est Terentiana: potest enim subintelligi, animũ applicare, addere.

A'lere, aut canes ad venándum, aut ad philósophos: aiſſdi 30
Horum ille nihil egrégiè, práter cétera, ſbdſſp 31
Studêbat: & tamen ómnia hæc mediócriter. iiaibp 32
Gaudêbam. S O. *non iniúria: nam id árbitror* ſſbjp 33

30 *Ad philosophos*) [D]Eclipsis pulchra, & familiaris Terentio. Nam possumus subaudire Audiendos, siue sectandos. [MV] Deest verbũ Itare, ποιτᾶν. [B]potest intelligi, Animũ applicare. [L]subaudi, Ibat. *Ad philosophos*) [D]Vitium est: quia dixit, ad aliquod studium. aut si ad philosophos, separãda locutio est, sic, Vt animum adiungant ad philosophos. *Vt animum ad al.ſt.a.A.e..Al.a.c.ad v. a. ad philoſophos*) [R] Horat. in Arte Poëtica in eandem hanc sententiam, Imberbis iuuenis tandem custode remoto, Gaudet equis, canibúsque, & aprici gramine campi, Cereus in vitium flecti, monitoribus asper, Vtilium tardus prouisor, prodigus æris. Ex vsu reipub. Christianæ fuerit, ita adolescentes, simulatque ex ephebis excesserint, consuefacere, vt nucibus, quod aiunt, relictis (hoc est, posthabitis nugis illis puerilibus, omissísque & canibus, cæterísque id genus, quibus ea gaudet ætas, ineptiis) philosophiæ, grauioribúsque disciplinis iam vacent, animúmque ad honestiora semper studia adiũgãt, neque aut domi totos dies otiosi desideant, aut cum æqualibus tempus, rebus impertiendum melioribus, alea, lusibus, comessationibus, aliísque præterea id genus studiis inhonestis (cuiusmodi profectò minimè hominem decent Christianum) sine fruge inutilitérque, transigant. Nã vt sanè apud Ethnicos olim liberior fuerit adolescentia, eíque semper ætati aliquid sit datum, non idem tamen licuerit hominibus è religione Christianis: quorum est id sedulò, próque virili parte dare operam, vt adolescentia, optima ætatis pars, qua nec accommodatior vlla ad discendam pietatem, nec ad amplectenda literarum studia idonea magis, quàm optimè, ac maximo omnino cum fructu transigatur.

31 *Horum ille n. egr.*) [D]Est ergo figuratiuum: quod esset rectum, Quæ plerique omnes faciunt adolescentuli, Horum ille nihil egregiè præter cetera studebat. *Egregiè*) Egregium dicitur quod ex grege eligitur. sed hic Egregiè, valde, nimis. [S·D] Sic dicunt Latini egregiè charum: egregiè munitum oppidum: egregiè instructam & armatam classem: egregiè ad miseriam natum: egregiè cordatum, vel fortem virum: egregiè fidelem seruum: egregiè subtilem scriptorem: egregiè sortem, & bonum imperatorem. Quæ locutiones partim à Cicerone, partim à Cæsare, partim à Liuio, partim ab ipso Terentio vsurpantur. [D] Non est ergo hîc Egregiè ad laudem positum. Hęc, inquit, vt cætera similiter studebat. *Præter cætera*) Mediocriter, [MU] plus cæteris. Sic infrá, Quæ tum mihi lamentari præter cęteras Visa est, & quia erat forma præter cæteras Honesta, &c. [D]Ergo non extenuauit rem, sed ad laudem retulit.

Studebat) [B]Hic Studeo significat vehementer cupere, aut velle, aut affectare. Sic in Hecyra, Vt omnes mulieres eadem æquè studeãt, nolíntque omnia. [S·D] Studere triplicẽ habet apud Latinos vsum. Iungitur enim vulgò cũ datiuo: sed ne tunc quidem maxima elegantia vacuum est, cum ad personam refertur: vt, nemo nisi perditus, atque profligatus Catilinæ studebat: Id est, Catilinam, vel Catilinæ parteis sequebatur. Alius est huius verbi vsus, cùm accusatiuo iungitur: túncque significat aliquid omni animi impetu cupere, & cum singulari affectus desyderio prosequi. Iũgitur etiam eleganter cum infinitiuo alíus verbi. Quòd verò vsitatè accusatiuum admittat, planum facient exempla sequentia: Cic. Famil. 6. Nemo est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat, nisi id, quod agit, non possit nauare aliquid, & efficere. Idem post reditum in Senatu, Cùm verò literas studere incipit, & Helluo immanis cum Græculis philosopharí, tum est Epicureus, non penitus illi disciplinæ, quæcunque est, deditus, sed captus vno verbo voluptatis. Idem Philip. 6. Vnum omnes sentitis, vnum omnes studetis *Om. hæc med.*) [B]Hunc Terentii locũ citans Perottus, dicit Mediocriter idem significare quod modestè. 32

Gaudebam) [V] Eclipsis est illatiuæ coniunctionis Itaque, vt sit vice epilogi. [D] Non dixit Laudabam, sed Gaudebam. Laudat enim etiam alienus: Gaudet qui pater est. *Non iniuria*) Intempestiuè Sosia respondet, sed prudentia tantæ sententiæ compensauit importunitatem. [S·D] Iniuria in ablatiuo pro abs re, elegans est locutio. Et id fit cum negatione præcedente ferè semper: aliquando tamen sine negatione. Cicero ad Quintum fratrem, Hoc horret Milo, nec iniuria. Idem in Catil. orat. 1. Si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter, atque infensum viderem, carere me aspe- 33

Adprimè ĩ vita esse vtile, VT NEQVID NIMIS. *L. facilitas & modestia Pamphili.
D. ſ quibus erat cumque vnà) τῶν μέτων, pro, quibuscũq; vnà erat.

34 ſſ ſiſp
35 ſiaſſi
36 diſſſp

Adprimè ĩ vita esse vtile, VT NEQVID NIMIS.
SI. **Sic vita erat: fácilè omneis perférre, ac pati,*
Cum, ſquibus erat, cúmque vnà his sese dédere,

me aspectu ciuium, quàm infestis oculis omnium conspici mallem.

34 *Apprimè*) [D] Adiectio est confirmationis. *Vt*) admirabiliter dixit. *VT NEQ. N.*) Sententia non incongrua seruo, quia est peruulgata. & non refertur ad personã domini dicẽtis, & de quo dicitur. An magis quia Sosiæ cõuenit eiusmodi character in verbis? deest autẽ Agas: vt sit Nequid nimis agas. [B]Erasmus & Budæus putãt, Vt ne, pro ne positũ esse. Quidã Vt pro si exponunt: vt sit, Id arbitror apprimè in vita esse vtile, si ne quid nimis agas. Nam sic Vt particula & alibi apud Terentium accipi videri possit: vt in 111. sce. 11. act. huius fabulæ, Modò vt possim. Et in alia Comœdia, -Scies modò, vt tacere possis. Seruius enarrãs in decimo Aeneidos, versiculum illum, Rhæbe diu res si qua diu mortalibus vlla est. Hoc, inquit, loco Maronem nonnullli reprehendunt, quòd homini sacrilego prudentem dederit sententiam: quæ res naturali ratione excusatur. Quæ enim per naturam mouent animos, in quamuis personam cadunt. Illa verò tantùm prudentibus conueniunt, quæ nõ nisi consilio & ratione deprehenduntur. Vnde Comicus noster seruis dat plerunque sententias prudentissimas quidem, sed quæ se per naturam offerunt cunctis: vt, Ne quid nimis. Erasmus in Chiliadibus hanc sententiam, inquit, tanquam vulgò celebratam Terentius in Andria etiam Sosiæ libertini personæ tribuit. Aristoteles Rhetoricorum libro tertio, dicit à Biante profectam, tractans de iuuenum immoderatis affectibus, quos ait vbique nimia vehemẽtia peccare. Plinio authore perniciosissimum est & in omni vita quod nimiũ. Hoc Ne quid nimium nimis placet mi, Alpheus dixit. Asconius Pædianus Ciceronis hæc verba citans, Nimiùm diligentem, in oratione contra Pisonem, Hæc est, inquit artificiosa laudatio iudicis sine suspicione assentationis & tamen efficax à beneuolentia. Qui autem diligentem vituperare non poterat, pro crimine, addidit Nimiũm. Terentius, Ne quid nimis, id est, ne quid pecces. Diuus Hieronymus in epistola ad Heliodorum, de miseria & breuitate huius vitæ eadem vtens parœmia, Sed obsecro, inquit, vt modum adhibeas in dolore, memor illius sententiæ, Ne quid nimis. [R] Modum omnibus in rebus seruandum esse, docet Græ. μηδὲν ἄγαν. Hinc & Horatius, Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltrà citràque nequit cõsistere rectum. Et Phocylides, πάντων μέτρον ἄριστον Et Plautus, Modus omnibus in rebus optimus est. Lege Erasmi prouerbium, Ne quid nimis. [MP]Plato in eo dialogo, qui Hipparchus inscribitur, sic ait, Hipparchus instituta sapientiæ, elegis carminibus inclusit, adeò vt ciues non admirarentur egregia illa Epigramma Delphica, Cognosce te ipsum, Nihil nimis. Idem in Protagora sic ait, Sapientes ex communi consensu, has Delphici Apollinis templo primitias dedicarunt, quæ templo inscriptæ ab omnibus celebrantur, Cognosce te ipsum, Nihil nimis, Sponsioni non deest iactura, &c. Huius præcepti meminit etiam in Charmide.

35 *Sic vita*) [V] A moribus seu habitu animi: Modestus erat, qui quoslibet ferebat: comis erat, qui aliorum studiis obsequebatur: affabilis erat, qui cum nemine contendebat: temperans denique erat, non φλαυτος. [R] Morositatem fugiendam esse docet, & inciuilitatem: neque præfractos esse nimiùm, & difficiles, suíque, vt ita dicam, capitis: sed aliis semper concedere, aliorúmque mores sua tolerare modestia adolescentes debere. Neque enim est quicquam, quod perinde hominem commendet, ac morum facilitas, & posse quadam ingenii dexteritate cum quibusuis congruere, atque alienis semper moribus obsecundare. *Sic vita erat*) [S·D] Illi constituta, supple, vel comparata: vel, sic vitam suam instituerat, vt facilè omneis perferret, & pateretur. Hoc loquendi modo vtitur Cicero pro Roscio Amerino, Sic, inquit, vita hominum est, vt nemo ad maleficium sine causa accedat. Id est, sic homines sunt: vel, sic facti sunt. [MU] Vita est septimi casus, non primi, vt quidam putant. *Perferre ac pati*) Id est, perferebat, ac patiebatur. [D]Latens argumentatio est, qua filiũ ad meretricem commeasse errans pater, non ad corruptelam, sed ad obsequium amicorum crediderit. Ferre, est cum certo tempore: Perferre, finem expectat effectus. Feruntur onera. & Sustinentur supplicia. *Perferre*) Mediocriter stultos, odiosósque.

36 *Cúmque vnà his sese dédere*) [B] Dédere vnà sese cum his, cum quibus erat. Sensus est, Dedebat se omnibus cum quibus erat, siue inferiores, siue superiores essent. [D] Plus est Dédere, quàm consentire: quemadmodum in hostium potestatem hostes se dedunt. Dédere ergo, pertinacibus. Dédere se & obsequi, superioribus

E.Sin'inidia vel Sin'inida. bſddſi.
Gb.[inuenias laudem.] iaadſi.

E'orum obſequi ſtudiis aduerſus nemini. {Ciaſſi 37
Nunquam præponens ſe ſullis: ita, vt facillimè {ſſlxil 38
G.[ullis:] ſſiij. *vel [alys: ita, vt facilimè],* ſsdddi, *non eliſo a in [ita]* {ſſſi 38
Go.[Præponens ſe alys nunquam:] ſdſiij.
Sine inuidia [laudem inuenias,] & amicos pares. {acddſi 39 / wſ
SO. *Sapiẽter vitam inſtituit. nanque hoc tempore,* asdſſp 40
OBSE'QVIVM AMI'COS, *veritas odiũ parit.* diſiap 41

rioribus: non aduersari, paribus: non se præponere, inferioribus.

37 *Eorum obſt.*) Commodiorum scilicet. Talem esse Pamphilum adiuuat argumentum fabulæ, simul & Charinum. [R] Disce à Pamphilo te alienis attemperare moribus, & seriis pariter ac iocis esse accommodatus, ne communi sensu carere dicare, v'tque iure, omnium horarum homo appellari mereari s: breuiter, vt polypus se quibusuis locis, ita tu te, quatenus sinit honestas, quorumlibet moribus, ingeniisque accommodato. *Aduersus nemini, Nunq. pr. ſe i. ita vt f. Sine,* &c.) Arrogantiam, fastúmque, siue animi elationem vitandam esse docet: nihil enim detestabilius, nihil inuisum magis diis iuxtà atque hominibus, quàm superbia, ac cæcus sui amor, quæ φιλαυτία dicitur. Paulus quoque in epistola ad Ephesios, vult nos non elatos, tumidósque esse, aut feroces: sed modestos, ac mansuetos: ne per fastũ alius alium despiciat, néve grauentur sibi Christiani vicissim cedere. Et Isocrates Demonicum suum monet, vt se comem præbeat iis, quibuscum conuersatur: & non insolentem: quòd superborum fastum vix serui quoque perferant: morum verò comitaté cuncti benigniter acceptét, λέγων, inquit, πρὸς πὰς συνανάζονταs ὁμιλητικὸs, ἀλλὰ μὴ σεμνὸs. τὸν μὲν γὰρ τῶν ὑπερφυῶν ἄρχειν μᾶλις ἂν οἱ δοῦλοι χαίρειεν, τὸν δὲ τῶν ὁμιλητικῶν πάντες ἡδέως ὑποφέρουσιν.

38 *Ita vt facill.*) [Mu] Id est, quæ ratio est facillimè inueniendi laudem sine inuidia, & parandi amicos. *Ita*) [D] Deest Faciens, volés, agens. *Vt facill. ſine in.*) Salustius, Et cùm omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse.

39 *Inuenias*) Secunda persona pro tertia: vt, Migrãteis cernas. [Mu] Inuenire & reperire, vt apud Græcos εὑρεῖν, eleganter ponuntur pro eo quod est adipisci, & quasi lucrifacere. Sic Eunuch. Vtinam tam aliquid inuenire facilè possis Phædria, quàm hoc peribit. & Heaut. Vt serues quod labore inuenerit. Et in eadé, Simul & rem, & gloriam armis belli repperi. *ſine in. l. in, & a. pares*) [B] Naturâ enim propensi sumus ad eos amandos, qui nobis superiores esse nolunt, tametsi possunt. [Mu] Parare amicos, περιποιεῖσθαι. Cic. acquirere. Sic in Eunuch. & seruat amicos. At inter veros amicos, nihil est veritate iucundius, modò absit aspe ritas agrestis, & incõcinna, grauisque, vt ait Horatius. *Hoc tempore obſequium amicos*) [B] Porrò qui vulgò studet plurimis amicus esse, moribus alienis obsecundet, cauéatq. iuxta Persium, Auriculas teneras mordaci radere vero. Non probari verò sententiam hanc Poetæ, satis indicat, cùm ait, Nanque hoc tẽpore: id est his corruptis moribus. Hæc Erasmus in Chiliadibus. Cicero de Amicitia, Monendi inquit amici sæpe sunt, & obiurgandi: & hæc accipienda amicè, cùm beneuolè fiũt. Sed nescio quo modo verum est, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit, Obsequium amicos, veritas odium parit. Molesta veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ: sed obsequium multò molestius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri sinit. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio, & diligentia est: primùm, vt monitio acerbitate, deinde, vt obiurgatio contumelia careat. In obsequio autem (queniam Terentiano verbo libenter vtimur) comitas adsit: assentatio vitiorum adiutrix, procul amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Hæc ille. Cato, Vincere cùm possis, interdum cede sodali: Obsequio quoniã dulces retinentur amici. *Veritas odium parit*) [M] Sẽtentia digna theatris & auribus confusæ multitudinis: indigna verò bonorum virorum cœtu confessúque honesto. Seneca scribens de clementia ad Neronem, sic ait, Malo verbis offendere, quàm placere adulando. Et alibi, Si meritò aliquis te obiurgabit, scito quia profuit: si immeritò, scito quia prodesse voluit. Et alibi, Malis displicere, laudari est. Epicurus dicebat, Qui peccare se necitt corrigi non vult. Et Seneca libro quarto Epistolarum sic ait, Malis artibus popularis fauor acquiritur: & conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. [B] Pontanus in libris de sermone, hoc Terentii dictum interpretatus est. Verba eius quoniam elegantia sunt, non pigebit ascribere. His accedit maximè vanum genus, inquit, hominum, quorum studium tantùm est loquendi in aliorum gratiam, atque ad illorum ipsorum vultum, atque opinionem, orationem suam, séque ipsos componere, iisdém que in omnibus morem gerere, séque, suáque nũch. Quamobré Phædria, Cupio aliquos parare amicos beneficio meo. Sic & in hac Comœdia, Parare diuitias.

Sap. vitam inſtituit) [S·D] Pro vitam dirigit. Cicero pro Murena, Primùm M. Catoni vitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissimè perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo. 40

Sap. vit. inſt. n. h. t. Ob. am. ver. od. parit) [D] Improbatur à sapientibus hæc sententia. Nam obsequium, assentator debet; veritatem amicus: sed in theatro dicitur, nõ in schola. *Obſequium amicos*) Hic versus per improperium est, Veritas odium parit. Falsum est autẽ quod Cicero dixit, Obsequium primùm dixisse Terentium: cùm & Plautus & Næuius, antè dixerint. [B] Quidam putant Ciceronem id propterea dixisse, quòd Terẽtius eam dictionem iam desitam renouauerit. Alii Ciceronem & ipsi defendere volentes, dicunt in vsu fuisse quidem hanc vocem ante Terentii ætatem, sed veteres illos in diuerso significatu, nempe pro seruitute vsurpasse. Terentius verò omnium primus Obsequium dixit pro officio. [D] Et est sententia παράδοξος, & magis theatro apta, quàm officio. de qua Tullius multa dixit. Obsequium amicos, sententia probabilis magis, quàm necessaria & honesta. [V] Hìc Obsequium est obsecundatio, assensus, & indulgentia ad cuiuslibet arbitrium atque voluntatem, nulla honestatis ratione habita. Sicut veritas est quædam morositas castigãdi quælibet, simulationis nescia. Est enim sententia seruo apta, de vulgari amicitia, qua eos nobis amicos iudicamus, qui nobis obsequuntur, qui nostra omnia laudant, quibus boni viri videmur. Contrà reprehensores, & in cõtrarium tendentes, quique nos patefaciunt, auersamur, & deuitamus. Parũ quoque abest, vt obsequiũ non sit κολακία. & veritas παῤῥησία. Quid autem de hoc dicto Cicero sentiat, in Lælio legendum esse iudico, & nos fusiùs in farragine nostrarum annotationum de eodẽ disputauimus. *Obſ. am. ver. od. parit*) [R] Senarius hic non admonet, quid oporteat fieri, sed quid vulgò fiat, ostendit. Vulgaris enim amicitia cõstat obsequiis: nam inuicem cõniuere ad familiarium vitia, Hæc res & iungit, iunctos &

42 ddſjp SI. *Intereà múlier quædam abhinc triénnium,*

[L] Transit à laude filii ad mulierculã.
[D] Hìc digressio est. nã proposuit gnati vitam dicere.

sermonésque ad hæc ipsa tantùm instituere. quorum quidem consilium Terentianum quoque est illud, & meta quasi quædam, ad quam seipsos instruunt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Quod dictum quãquam latiùs fortasse patet, tamen maximè ad eos referendum, qui voluptatem sclam suis edictis quæritant, quam ad adipiscendam sese omni arte instituunt, ac dicendi studio, solúmque eorum est propositum, dominantibus vt placeant, & quibuscum obuersantur, eos delectent: iis blandiantur, & illorum, arte vt omni aures demulceant: voluptatis gratia demum omnia. hícque illorum est finis, ac propositum. *Obſ. am. ver. od. parit*) Sententiarum variæ sunt formæ. Aliæ sunt catholicæ: vt, Inuidentia ipsa suum est supplicium. Aliæ ad rem referuntur: vt, Nihil tam populare quàm bonitas est. Aliæ, ad personã: vt, Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. Rursus alia simplex: vt, Omnia vincit amor. Quædam duplices sunt ex partibus contrariis, nulla tamen addita ratione: vt, Obsequium amicos, veritas odiũ parit. *Ver. od. parit*) [S·D] Quæ propria sit pariendi significatio, notius est, quàm quod exponi debeat. Translatè verò accipitur pro acquirere, afferre, gignere. Et sic parere odiũ est odium afferre, vel gignere,

Intereà) [V] Chrysidis demonstratio inse- 42
ritur, vt continentia Pamphili obseruaretur, & amor in Glycerium significetur propter probabilitatem, à sexu, quia mulier: à patria, quia Andria: & locum viciniæ addit, propter continentiæ amplificationem: à fortuna iniquiori, quia inops, quia à cognatis neglecta fuit: & hìc est impulsionis causſa, cur sese Athenas contulerat: à forma, quia egregia: ab ætate, quia integra fuit: à genere vitæ, quia fuit pudica propter verecundiam, quia parca propter sumptuum inopiam, quia dura propter laboris domestici assiduitatem: cuius notatio subiecta est: & rectè apud Homerum colus & fusus sunt arma mulierum. His quoque rationibus otium vitatur, & honestæ vitæ ratio conseruatur. [B] Huius loci artificium Rodolphus Agricola vsq; ad miraculum doctus, nec minùs etiam facundus homo, in suis libris de Inuentione Dialectica ostendit. cuius verba non grauabor in hoc commentarium ascribere. Illud, inquit, videtur ferè obseruatum, vt vndecunque petitũ semper ponant faucrabilem primum narrationis ingressum, & ab aliquo, quod causam suã

D.[huic].

Ex Andro commigrâuit [huic] vicíniæ, ſſijſi 43
Inópia, & cognatórum negligéntia bſſſij 44
Coâcta, egrégia forma, atque ætâte íntegra. idſſſi 45
SO. *Hei vérear ne quid Andria appórtet mali.* dſijſi 46

commendet, auſpicentur. Terentianus ille Simo continentiam filii ſui laudaturus, cùm tutò etiam veritatem eum inter modeſta parùm ingenia vellet oſtẽdere, viderétque meretricis perſonam præſenti laudum commemorationi indecentiùs inſeri, & poſſet videri obſtare exiſtimationi filii, quòd talis perſonæ conſuetudinem expeteret, videmus vt altiùs petito principio melliuerit omnia, & rem ipſam & perſonã pro ſuſpecta & aſpera fauorabilem reddiderit. Incipit ergo, Interea mulier quædam abhinc triennium Ex Andro commigrauit huic viciniæ. Vt iam neque ganeonis, neque omnes vrbis angulos peruagantis videri poſsit, ſi conſuetudinem terrium iam annum vicinæ ſibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ ſequuntur ad commendationem pertinent mulieris. *Interea m.*) Omnino ſic eſt apud Poetas Interea, ſicut apud Saluſtium eodem tempore. D Intereà, eſt cùm habet inſtantiam ſuperiorum actorum. *Mulier quædam*) Sic dixit quaſi ignoraret nomen eius, paulo pòſt Chryſidem nominaturus: ſed ideò vt gratam expectationẽ faciat, ſimúlq; lectorẽ auidũ nominis reddat. Vt Virg. paulò pòſt nominaturus ait, Ecce manus iuuenem interea poſt terga reuinctum. *Abhinc triennium*) B Abhinc vna pars eſt, & ſignificat ante ſic dicimus abhinc decem annos, pro ante decem annos. D Artificioſè dixit Triẽniũ, cũ poſſet plus minúsve tẽporis ponere: vt ſit veriſimile, vnũ annũ fuiſſe pudicæ, parcæque vitæ: ſequentem, conditionis acceptæ: tertium, mortis. Primo ergo anno ignorata eſt domus Chryſidis Pamphilo: ſecundo Glycerio cognitus: tertio, nupſit Glycerium Pamphilo, & pariter inuenit parentes.

43 *Ex An. comm. huic vicinia*) B In hanc viciniam. datiuus pro accuſatiuo, vt Nonius & Priſcianus annotauerunt. *Huic vicinia*) D Viciniæ παρέλκει: huc loci, vel huc locorum. legitur & *huic vicinia*.

44 *Inopia & cogn. negl. egr.*) Laudatis Pamphili moribus qui mox ducet vxorem, ſupereſt vt futuræ quoque matronæ, id eſt, Glycerio, probitatem debitam pro perſona reddat. quæ quia honeſta nunquam eſſe poterit, ſi ſic eam conſtet ante nuptias impudicam ductã eſſe: partim defendenda, partim laudanda eſt Chryſis, cum qua cõmorata eſt: quam quoniã neceſſe eſt meretricem fateri, in conditione turpiſſimi nominis multum ſumitur excuſatio voluntatis. *Et cognatorum*) Hîc nos iã parat ad Critonis aduentũ. B Maxima habenda eſt ratio teneræ ætatis vel à parentibus, vel à cognatis, ne inopia atque egeſtate cogatur mali aliquid facinoris perpetrare, furari, proſtituere pudicitiam, &c. Inde enim Chryſidi occaſio, excuſatióque delinquendi, quòd & inops eſſet, & deſerta à cognatis: facultas verò, quòd & iuuenis, & formoſa: quæ tamen inter iſta, primùm pudicè vitam: nec ſolùm, ſed & parcè, & duriter agebat, lana ac tela victum quæritans, vt obſtinatio tuendi pudoris perſpici poſſit. B Hinc iam paulatim velut gradibus incipit labaſcere. Sed poſtquàm amans acceſſit ad iuuenem, pretiũ pollicens ad inopem: non primo tamen congreſſu victa eſt, ſed vnus & item alter. Quod iam conſequens erat vt diceret proiecisſe eam pudorem, quanta id cura molliit, vt culpã eam cum omnibus communicaret, dicerétque, Ita vt ingenium eſt omnium hominum à labore procliue ad libidinem? Quod tamen eunctantiſ ſignum eſt, primùm accipit cõditionem: tum iam demum quæſtum occipit.

Egregia) D Id eſt, eminẽti, præſtantíque. *Atque ætate int.*) Integra eſt ætas quæ in florem conſiſtit, cui neque addendum iam ſit neque quicquam adhuc ſit imminutum: vt Virgil. Integer æui Aſcanius. Et cõtulit duo ad quæſtũ meretriciũ congrua. *Aetate int.*) S.D Id eſt, vt dicitur, in flore iuuenilis ætatis, vel florente ſua ætate, & forma. MU Sic Eunu. Hẽ Eunuchum tibi, quàm liberali facie, quàm ætate integra.

Hei ver. ne q. A. ap. m.) D And. mirè. audiuit enim exceſſiſſe ex Ephebis Pamphilum, illatámq; mentionẽ mulieris peregrinæ adoleſcẽtulæ pulchræ. B Rectè Soſia veretur, ne quid Chryſis apporret mali, puella videlicet tum eximia forma, tum ætate integra: & cùm hæc in viciniam cõmigraſſet, erat modi omnibus obſeruãdus Pamphilus, ne, quod fieri ſolet, peregrinæ caperetur amore, qua in re nõ ſatis prudens prouidúsque fuiſſe videtur Simo. *Andria*) B Antonomaſia eſt. I Eleganter, ex Andro. And. nomen offendit & mulieris & fabulæ. V Solebãt Athenis ſcortã peregrina eſſe

D.[Agebat lana ac tela, victum].

47 ſiſſſp
48 iiſſſj
49 ſiſdſi
50 dibdſp

S I. *Primùm hæc, pudicè vitam, parcè, ac duríter*
[Agébat, lana ac tela victum] quæritans.
Sed poſtquàm amans accéſſit prétium póllicens,
Vnus, & ité alter (ITA VT ingénium eſt ómnium

Nemo repentè fit turpiſſimus. gradatim enim in vitia labimur.

na eſſe. Itaque ex ſolo loco de ſtatu fit coniectura. Hîc adoleſcentuli amatores κτεάνων & φιλίας à nitore, ſplẽdore, & claritate: ſic Chryſis ab auro, *die gulden*, ὑπὲρ τοῦ verò à voto & deſyderio victoriæ nomẽ. D Et bene, Apportet: quia portare ignotis eſt.

47 *Primum hæc*) Defendit, vt diximus, vitã Chryſidis, vt potuerit apud eam rectè morata eſſe Glycerium, quæ ex argumento matrona erit. Bene Hæc quidem, id eſt, illa quæ duriter coacta eſt. *Vitam agebat*) S.D Sic ſæpe loquitur Cicero, vt cùm dicit vitã alicuius honeſtiſſimè, ſanctiſſimè, aut laudatiſſimè actã: vel vitã in ſolitudine agere. Pro re verò elegantia ſunt, quæ hîc vſurpat Terẽtius, aduerbia: vitã ſcilicet pudicè, parcè, ac duriter agere. Non autem vitam agere ſemper dicunt Latini, ſed etiam vitam degere, vitam vel vita viuere, vitam traducere. *Parcè ac duriter*) MU Sic Adel. Ruri agere vitã, ſemper parcè ac duriter ſe habere. id eſt, procul ab omnibus deliciis. Plautus penè pro eodem dicit, arctè, & contentè: vt Aſinaria, Quãquam illum mater arctè, contentéque habet. Contraria ſunt viuere lautè, delicatè, molliter, genialiter, & ſimilia. *Duriter*) D Contra rationem regulæ: debuit eñ dicere Durè, ab eo quod eſt durus. Et tamen eſt differentiã. eſt enim duriter, ſine ſenſu laboris: durè autem, crudeliter. illud, ad laborem: hoc, ad ſæuitiam relatum eſt. ſed durè in alterũ: duriter in nos aliquid facimus. B Nonius de indiſcretis aduerbiis agẽs, ſcribit hoc loco pro Duriter durè poſitũ.

48 *Lana ac tela,*) D Subdiſtingue tela. Finis enim eſt laboris victum quæritandi: vt Virgilius, Cùm fœmina primũ, Cui tolerare colo vitam, tenuíque Minerua, Impoſitum cinerẽ & ſopitos ſuſcitat ignes. Deinde finem laboris intulit, non cibũ ſed victum. Cibus enim eſt quí etiã delicatis præbetur. Victus in paruis aridíſque alimoniis eſt conſtitutus. vnde Virgilius, Victum infelicem, baccas, lapidoſaque corna, Dant rami. Et poſt tantum laborem, Victum, nõ cibum dixit. vt Virgilius, At patiens operum, paruóque aſſueta iuuentus. Et nõ Quærés, ſed Quærita: dixit. Quærit enim, qui ad plenum & perpetuum reponit: Quæritat, qui vix quotidie inquirendo victum inuenit. *Lana ac t. v.*) Artificioſè, vt videatur pudicè apud eam futura materfamilias educari poſſe, quam meretricem neceſſitas fecit. B Hæc lana & hoc lanificiũ dicimus, ſicut fuga & effugium. *Victum quæritans*) Nendo texendóque manus exercens. Perottus in dictione Filo dicit, filare, filum ducere & nere, eiuſdem ſignificati eſſe. S.D Victus verbo cõtinentur, quæ eſui, potui, cultuique corporis, quæque ad viuendum homini ſunt neceſſaria. Victũ verò quærere, aut quæritare reliqua, elegans eſt locutio.

Sed poſtquam) V Hactenus vita cõſtabat, & probabilis erat: nũc verò mala & depraua- 49
ta ſubiungitur. Et hîc eſt ſollicitatio in acceſſu & pretii ſollicitatione. *Amans*) D Amator fingere poteſt, Amans verè amat. B Proba erat Chryſis, vitámque pudicè, parcè, ac duriter agebat, nimirum lana, & tela victum quæritans: ſed quo illa probior erat, hoc maior adhibenda fuerat cura, ne adoleſcentum ad ipſam commeantium cõmercio corrũpi posſet. Notum enim, quid bonis moribus officiant conſortia, improborum, quantúmque calamitatis piis mẽtibus afferant: præſertim cùm, ſicut idem mox ſubdit, ingenium omnium hominum à labore procliue ſit ad libidinẽ.

Vnus & item alter.) D Id eſt, plures quæſtus 50
iam meretricius factus eſt. *Vnus & item alter*) Poſt vnum duo, ex quibus alter, vt ſint tres. Inquit enim pòſt, Nam hi tres tũm ſimul amabant: vt, Alter ab vndecimo. Ergo alter non eſt ſecundus, ſed tertius. *I. Theodorus*, Eſt locus apud Ciceronẽ in prima Phillip. ſic legi ſolitus. Te autem M. Antoni abſentem appello: vnum illum diem, quo in ædẽ Telluris Senatus fuit, &c. deinde aliquot pòſt verſibus, Quo ſenatus die lætior? quo populus Romanus? Proximo, altero, tertio, reliquis cõſecutis diebus non intermittebas quaſi donum aliquod quotidie afferre Reipublicæ, maximum autem illud, quòd Diaturæ nomen ſubſtuliſti. Quem locum expendens Hieronymus Ferrarius, ſic inquit: Tollendus eſt (meo quidem iudicio) librarii interductus is, qui Proximo diſtinguit ab Altero: ſcribendúmque Proximo altero, pro poſtero die. Dixit autem alterum diem proximum, vt Terentius, Proximum vicinum: & Cicero, Pedem ſuperiorem proximum: vt Varro, Proxima ſuperiora loca. Nam ſi quis alterum eſſe tertiũ diceret, id quod interpres Terentianus docet, eius interpretatio eſſet indigna reſponſione: ſequitur enim Tertio. Hæc

Hóminum à labôre procliue ad libídinem) aijsip 51
Accêpit conditiônem: dein quæstum óccipit. ssasp 52

Ferrarius. Quibus verbis videtur subinnuere hanc interpretis Terentiani expositionẽ sibi parùm arridere. Mihi quidem (vt planè dicã quod sentio) non placet. Examinemus itaque tum Poëtæ, tum enarratoris verba. Sic Terentius, Sed postquàm amans accessit pretiũ pollicens, Vnus, & item alter, &c. Accepit conditionem, dein quæstum occipit, &c. At Donatus sic: Vnus, & item alter. Post vnum duo, ex quibus alter, vt sint tres: inquit enim pòst, Nãhi tres tum simul amabãt. vt, Alter ab Vndecimo. Ergo alter, nõ est secundus, sed tertius. Hæc ille. Videtur Donatus Poëtæ verba sic interpunxisse & intellexisse, vt amans pretiũ pollicens, sit primus amator: vnus, secundus: alter, tertius: nimirũ Phædrus, Clinia, Niceratus. nã hi tres tũ simul amabant. Sed quis nõ absurdum censuerit, vnum interpretari, secũdum? At verò tres erant amatores. Quid tum inde? Fuerint vel centum. Illud enim, Vnus & item alter, nihil (vt ego quidem interpretor) facit ad tres, qui tum simul amabant. Chrysis primum pudicè vitam agebat, lana ac tela victum quæritans, Accessit amans vnus, pretiũ pollicens: ea conditionem accepit, amatorẽ illum vnũ admisit. Accessit & item alter, pretium quoque pollicens: illa iam nonnihil assuefacta pudori deponendo, & illi alteri, hoc est secundo, se prostituit. Dein fronte perfricta, vbi planè depudere didicit, quæstum occipit, meretricio more nemini non sui copiam faciens, qui quidem pretiũ afferret. Hæc sunt initia, hi progressus. Tandem quum Pamphilus amore Glycerii teneretur, ita res habebat vt Chrysis à tribus amaretur, & fortè à multò pluribus, sed qui Simoni essent ignoti. Quid hæc ad illum alterum? E stne quod me censere cogat, illum alterũ esse ex his tribus vnũ? Adde quòd Virgilianus ille versus ex Ecloga prima citatus, Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus, nihil Donatũ iuuat. quem locum sic exponit Seruius: Alter ab vndecimo, id est, tertiusdecimus. Alter enim de duobus dicimus. Et vult se significare iam tunc vicinum fuisse pubertati: vt vnus ab vndecimo, sit duodecimus: alter, tertiusdecimus. Nã pubertati vicinum se fuisse significare vult: quod de duodecimo anno procedere non potest. Hæc Seruius. Quòd si quis Donati partes obstinatiùs tueri velit, non potest aliã eam dere, quàm vt sic exponat, Vnus, id est, à primo secundus: & item alter, id est, à secundo proximus, sed hæc quis ferat? [B]Hoc mihi discriminis inter secundum & alterum esse videtur, quòd secundus, semper alterum significat, adeò vt quisquis est secundus, cõtinuò sit etiam alter. Alter verò non semper secundũ significat. Non enim protinus est secundus, quisquis est alter. quandò & primus est alter, nullo autem pacto secundus. Atque hæc differentia non ex alio quàm ex ampliore significationis ambitu nominis Alter prouenit, quę quidem amplitudo ex eo originem sumit, quòd Alter quasi diuersus differentiam duntaxat, Secũdus verò præter differentiam etiã ordinẽ significat. Hinc fit, vt rectè dicamus, primus & secũdus: & rectiùs, primus & alter. Item rectè vnus & alter, non autem vnus & secundus. Adrianus Cardinalis annotauit Item significare interdum id quod simili ter: & citat hunc locum. *Ita vt*) [V]Comprobat verisimile ex naturæ humanæ vitio. Hæc enim ad otium propensa est, & laborem fugitat, atque sic tacita est defensio Chrysidis, à communi hominum natura. [D]Alia defensio Chrysidis: vt quæ antè fecerat, ipsius sint: quæ posteà peccauerit, naturæ hominum adscribantur.

A lab. proc. ad li.) [S.D]Id est, labore posthabito libidinem sequitur, vel se libidini dedit. 52
Non autem hæc locutio Terentii sine transla tione est. Nã propriè locus procliuis dicitur, qui inclinatus est, & in imum pendet. Sed per translationem pro prono, vel propenso, aut facili procliue Latini vsurpant, quòd scilicet mineri labore, ac citiùs descendamus, quàm ascendamus. Et sic per translationem dicunt Latini aliquem procliuem ad morbos: procliue ingenium ad libidinem, aliquid procliue dictu, & in procliui esse, pro in promptu esse, aut facile esse. Terentius, Id faciam, in procliui quod est, per me stetisse vt credat. Ponitur item procliuiter pro facilè, & item procliuitas pro facili, & prompta occasione. Cicero Tusculanarum quarto, Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. [D]Procliue est porrò inclinatum, vel pronum, inclinatũmque.

Accepit conditionem) [M]Id est, modũ viuẽdi cũ libidine ac facilitate quæstuosum. [S.D]Scilicet, ad oblatã ab amatoribus cõditionẽ accessit, vel descendit. Etenim pro conditionem accipere, dicit Cicero ad conditionem accedere, vel descendere, vel conditionem sequi, aut cõditione vti, vel ad conditionem depacisci. [B]Laurentius Valla, Dicimus, inquit, offero cõditionẽ, vel fero, vel pono, nũquam ferè per laiud verbum. Quæ conditio dum placuit, etiã ferè

53 sisisp *Quí tum illam amábant, fortè (ita vt fit) fílium*
54 sisisp *Perduxêre illuc secum, vt vnà esset, meum.*
55 adisii *E'gomet continùo mecum, Certè captus est,* Eclipsis.

ferè semper dicimus, accipio conditionem: vt apud Terentium amatores Chrysidis tulerunt; mulieri conditionem, si vellet ei; morem gerere, se daturos illi pretium, liberalémque mercedem. Ipsa verò accepit conditionem, hoc est, pactioni promissionique assensit. [D]Conditio est, pactio certam legem in se continens. Cum vno, quæstus non est: cum altero, non est: cum multis sic. [V]Heu quàm flexibilis est animus mulierum per amatores, atque hîc labori, otium præfertur. [R]Nemo repentè fit turpissimus, iuxta Satyrographi sententiam: sed sensim, ac velut per gradus quosdam: ita Chrysis paulatim velut gradibus incipit labascere, postquã amans accessit ad iuuenem, pretium pollicens ad inopem: non primo tamen congressu victa est, sed vnus, & item alter: Quod iam consequens erat, vt diceret Simo proiecisse eam pudorem, quanta id cura molliit, vt culpam eam cum omnibus cõmunicaret, dicerétque, Ita vt ingenium est omnium hominum, à labore procliue ad libidinem. quod tamen cunctantis est signum, primùm accepit conditionem, tum iam demum quæstum occipit. Hæc ferè in secundo de inuentione dialectica Rodolph. cap. 16. vbi totum hũc locum pulcherrimè tractat. *Quæstum occ.*) [B]Meretriciũ facere cœpit, merere cœpit. *Quæstum occipit*) [S.D]Supple Facere. Quæ locutio venusta est pro lucrari, vel lucrum facere. Cicero in Verrem Act. quinta. Cùm senserit istum maximos quæstus, prædásque fecisse, intelliget secum actum peßimé. Quod autem ad occipit pertinet, cõpositum est ab Hoc, & Cœpi verbo defectiuo: ponitúrque pro incipere. Non tamen defectiuum est: nam in omnibus personis, & remporibus eo vti possumus. Titus Liuius ab vrbe condita libro primo, Agere porrò occœpit. Idem ab vrbe condita libr. IIII. Decébri mense summo patrũ studio L. Quintius Cincinnatus pater Cæsonis Consul creatur, qui magistratum statim occiperet.

54 *Perduxere*) [D]Inuitum iisse Pamphilum his verbis significat. Perducũtur enim necéssitate coacti. Hoc etiam verbum Iudices pronũtiare solent. Et hoc est quod suprà ait, His sese dedere, Eorum obsequi studiis. [MU]Confirmat hanc Donati interpretationem Asconius, qui in locum illum ex primo accusationis, lenonum, alcatorum, perductorum nulla mentio fiat: Lenones, inquit, sunt scortorũ: perductores, etiam inuitarum personarum. Perductorũ nomine vsus est & Tertullianus in Apologetico, his verbis. Nam si qui fortè verè de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, æquarioli, &c. *Vt vnà esset*) [D]Et productè legitur Esset, vt cibum capiat: & correptè, vt alibi. *Vnà*) Simul: id est, vnà cibum caperet. *Perduxerunt illuc secum*) Secum duxère, vt secum esset. [MU]Esset priore natura producta, vt sit à verbo edo. Sic in Eunu. — Vt de symbolis essemus, i. vt comessaremur. [R]Solomon, Fili si te inuitauerint, inquit, peccatores, ne obsequaris. Idé monet, nõ esse accedẽdũ ad fores ædiũ scorti. Sumus Christiani hac in re vel ipsis Ethnicis negligétiores, minúsque circúspecti.

Egomet cont. m. c. cap. est, Habet) Rectè qui- 55
dem Simo: at interim debuisset abstrahere filium à commercio, familiaritatéque amantiũ, ac illuc animo secum cogitare, qui tangat picem, eum inquinari, quemadmodum ille ait Agapetus ad Iustinianum Cæsarem, λίαν σύμφερέν ὑπολαμβάνω τὸ φεύγειν τὰς τῶν κακῶν συνδιατριβάς. τὸν γὰρ σίγοντα πάντοτε ἀνεξέλεγκτον παιδεῖς ἢ παθεῖν, ἢ μαθεῖν ἀνάγκη τὰ ποιητέα. ὁ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς συνδιάγων, μίμησιν τῶν καλῶν ἐκδιδάσκεται, ἢ μείωσιν τῶν κακῶν ἐκπαιδεύεται. Nos in carmine quodam ita inter cætera, de fugienda improborum consuetudine,

Tacta nigrum fundit metuendo flamine virus Torpedo,
æquè imis pigra venena vadis. Sic contacta leui quoque consuetudine, longè Morum afflat pestem noxia turba malam: Conuictúque breui, miniméque internecat vsu Ocyus, vt tacta sæua aconita suo.

Egomet c. m. c. est, Habet.) [S.D]Ineſt in his locutionibus elegans verborum eclipsis. Vt, egomet continuò mecum, supple Cogitabam, vel ratiocinabar. Captus est, supple Amore: id est, amore Chrysidis irretitus est. Habet, supple, Chrysis filium meum amatorem. Vel, Pamphilus animum nimis beneuolum in Chrysidem habet. Vel expone Habet, pro fauciatus est amore. *Egomet c. m.*) [D]Deest Voluebam, cogitabam, versabam. [V]Eclipsis est, & egregium exemplum solliciti patris propter filiũ. [D]Et bene Mecum, vt appareat nihil temerè cõstitutum vel prolatum foras. hoc ipsum satis quæsitum esse, quod statuit de falsis nuptiis, & infensus esset filio. *Certè c. e. l.*) [L]Senilis prosopopœia de filio. *Certè*) [D]Sine dubio, pro certo. *Captus est*) Tenetur & irretitur, ex translatione ferarum, atque venatus. Salustius, Sin captus prauis cupidinibus. [T]Laurentius ter-

Seduliras paterna erga filium.

Habet.obſeruâbam manè illôrum ſéruulos afffff 56
Veniénteis,aut abeúnteis.rogitâbam,Heus puer, afadfp 57
Dic.ſodes:quis heri Chryſidẽ hábuit?nã Andriæ fdfbfi 58
Illi id erat nomen. SO. *téneo.* SI. *Phædrum,aut Clíniam,* dfdifp 59
Dicêbant,aut Nicératum.nam hi tres tum ſimul ffdfp 60
Amâbant. [*Eho,*] *quid Pámphilus? quid? ſýmbolum,* idfifp 61

Alias [*Ego.*] Symbolum eſt paruum numiſma, aut ſignum aliquod: vt annulus.

tio capite libri ſexti. Habet, inquit Terentius,captus eſt:ſubintellige Amore, ſiue pulchritudine fœminæ, id eſt, delectatione.

Habet) [A]Id eſt vulneratus eſt. Habet enim
56 qui percuſſus eſt,& propriè de gladiatoribus dicitur:quia priùs alii vident, quàm ipſi ſentiãt ſe percuſſos. Sic dicitur de eo qui lethaliter vulneratus eſt. Virgilius, Hoc habet, hæc melior magnis data victima diuis.Ergo quid ſequitur captum,niſi occidi? [B]Seruius in hunc locum,qui eſt in duodecimo Aeneidos, Hoc habet, inquit: id eſt, lethali percuſſus eſt vulnere. Terentius, Cerrè captus eſt habet. *Obſeruabam*) [C]Deeſt Tamen,hoc eſt, quãuis captus erat,& hæc tamen obſeruabã. [S.D] Obſeruo duo ſignificat: Vnum eſt, quod cuſtodio aliquid oculis, animóque,in modũ ſpeculatoris, ne nos ſilentio,tacitóque prætereat:vt,obſerua tranſeunteis,obſerua filiũ, obſerua Dauum, quid agat, quid loquatur: quaſi cuſtodi, & aanota.& hinc fit Obſeruatio,quaſi annotatio, & animaduerſio. Item obſeruo,non ſpeculantis modò,ſed admirantis, venerãtisq;:& id tantùm in homines, nõ in res,quoties quem vel virtute, vel dignitate excellentem ſuſpicimus,& colimus. Vnde fit obſeruantia, quæ eſt veneratio quædam & honoris exhibitio. *Mane*) [D]Aduerbialiter, [B]id eſt,matutino: ſic Plinius ſæpe loquitur.

57 *Rogitabam*) [D] Non rogabam,ſed rogitabam:quia ſedulò faciebat. *Heus puer*) [E]Appellatione puerorum,vt Paulus iureconſultus docet,veniũt & ſerui,& filii, & qui ſunt ætate puerili.

58 *Dic ſodes*) [D] Dic imperatiuum eſt: ideò temperauit iniuriam blandimento,ſodes.eſt autẽ,ſi audes,& ſi ſcias:nã delirat qui * interpretatur ſodes. *Dic ſodes*) Exhortantis eſt vox,vt Arabo,Rogo. [M]Sodes,inquit Sex. Põpeius:id eſt,ſi audes:vt, ſi pro ſi vis:& ilico,pro in loco.Terẽtius in Andria.Dic ſodes. [E] Sodes antiqui breuitatis cauſa dixerũt pro ſi audes,vt in Plauti Aulularia,Dic mihi,ſodes,quis ea eſt,quam vis vxorẽ ducere. *Quis heri habuit?*) [S.D] Pro quis heri cũ Chryſide rem habuit? Vel,quis heri cum Chryſide cubuit? [M]honeſtè dictum.Ita intelligendum eſt illud è nono Epiſtolarum,Sed tamen Ariſtippus quidem ille Socraticus erubuit, cùm eſſet obiectũ, habere eum Laida: Habeo,inquit,Laidã,nõ habeor à Laide. Nam & Græcos ita nonnunquã loqui conſtat.Lucianus, τὸν στρατιώτην ϑαῤῥεῖν τὸν ἀκεφάλα τὸ πόλαι μὲν ἀξιόπιστον ἔχειν, &c.

Illi id erat.) [S.D]Id eſt, eo erat nomine:vel ſic vocabatur. [D] Opportunè nomen intulit Chryſidis. Et bene Illi, quaſi dicat, quam tu Andriam nominabãs.& Attico more, peregrinæ mulieri à patria nomẽ impoſuit,Et ſimul celebrat nomen Comœdiæ,dicendo, Ex Andro commigrauit.Et nunc, Nam Andriæ illi id erat nomen.

Tenco) [S.D] Id eſt, intelligo, vel ſcio. In 60
qua ſignificatione elegans eſt. Hîc verò ſine caſu expreſſo eſt, ſed tamen pro intelligentiam habere, caſum ferè ſemper admittit. Cicero Famil. 9. Sic video philoſophis placuiſſe ijs, qui mihi ſoli videtur vim virtutis tenere.

Quid? Symbolum dedit) [D]Sed ſubdiſtingue 61
Quid,vt ſit vox quærentis,qui id dicat de Pãphilo. *Eho,quid Pamphilus?*) Primò ſic egit, vt de Pamphilo quærere videretur.ad vltimum adiecit nomen ne quid reliqui faceret. *Cætera*) Cætera in geſtu ſunt quærentis quid dicat de Pamphilo,nec inuenientis. *Symbolum dedit*) Mirè, nulla pro Pamphilo negatio facti eſt poſita: ſed per puerilem ſimplicitatem omnia geſta narrata ſunt. & quidem tacitum eſt, non celatum:ſed vt non factum eſſe ita videatur. *Symbolum*) [V]Cicero in ſecundo de Oratore collectam vertit,atque nos Germani Latinorum appellatione conuenti collationem vocamus,ſed nõ eodem ſenſu. Dicitur autem ἀπὸ τοῦ συμβάλλειν, cùm plures in cœna comparanda aliquid cõferebant, atque in Eunucho idem ſibi vult de ſymbolis eſſe. Eſt queq; annulus,tanquã rei, aut pignoris loco nota, vel ſignum. De ſymbolo autem, vt numiſma non magni pretii erat,in farragine annotationum plura inueniuntur.Video quoque nonnullis placere ſymbolum,quaſi σμιλίαν, id eſt, ſtipem dare,ſed priùs tum multis rationibus rectius, tum vſitatius eſt. [L]Symbolum pignus collatitium in cœnam, vt annulus. Alii tamen pignus, tum partem coniectam intelligunt. [B] Cùm dicit ſymbolum à filio datum, ſignificat collatiuam illam fuiſſe cœnam, quæ ex collatione facta ſit. Dicitur enim ſymbolũ, quod confertur ad conuiuium. Symbolum ergo dedit, id eſt, contulit aliquid ad cœnã. Deductum eſt autem Symbolum à συμβάλλω quod eſt cõfero, [M]& ſimul trado: [B]vnde quidam collationem interpretati ſunt,ita vt cœna illa dicatur collatio,ad quam comparandam plures aliquid contulerunt. Diuus Hieronymus in parabolis, Noli, inquit,eſſe in conuiuiis potorum, nec in comeſſationibus eorum,qui carnes ad veſcendum conferunt. quia vacantes potibus, & dantes ſymbola cõſumẽtur. [S.D] Dicitur præterea Symbolũ indiciũ,& ſignum:vt,annulus. [M]Gellius libro ſexto,ſic ait, Cùm domum ſuam nos vocaret Taurus philoſophus, ne omnino, vt dicitur, inmunes,& aſymboli veniremus, coniectabamus ad cœnulam,non cupedias ciborum, ſed argutias quæſtionum.Plato ſic ait in Cratilo, Non ſecus & nos elementa rebus accommodabimus,& vnum vni, quocunque egere maximè videatur,ſymboláque, id eſt, coniecta cõficiemus,quas ſyllabas vocant. Plinius libr.33. loquens de annulis, dicit, Apud nos priſci annulum appellabãt vngulum: poſteà & Græci & noſtri ſymbolum.

62 *Ité alio die*) [L]Itẽ,ſimiliter.& vide,diligẽtiæ rẽpus adiectũ,quaſi non ſufficeret vnus dies.

63 *Comperiebam*) Vide, ſi non verba patris ſunt,& de rebus Venereis circa filii mentio-
64 nem agentis. *Spectatum*) Ad Pamphilũ, non ad exẽplũ,refertur:& Spectatũ,probatũ.

65 *Nam magna e.c.*) Ἐπεξεγλὴ laudis, Pamphili exemplum continentiæ. [B] Libro ſexto Vallenſis eſſe dicit Exemplum id quod imitamur,aut deuitamus in aliquo, vt in Catone,quòd mortem ſibi conſciuit. Cato autem exemplar eſt:illud contentũ, hoc continens. *Enimuero ſp.ſ. P.& ma.e.c.*) [R]Rectè & hoc Simo,Nam, vt ait idem,Qui cum ingeniis cõflictatur eiuſmodi, Neq; cõmouetur animus in ea re tamen:Scias poſſe habere iam ipſum ſuæ vitæ modum. Sed adde nõ rectè interim agere ipſum,qui patiatur gnatum amantium conſuetudine vti:cùm talis ferè quiſque fiat, qualium vtitur conſuetudine:ob quod Solomon, qui cum ſapientibus, inquit, verſatur, ſapiens erit: at ſtultorum ſocius malè habebit.Huc pertinet fabella Æſopica de Carbonario & Fullone, monens videlicet, vt cum inculpatis ambulemus,& ſceleratorum hominum conſortia,ceu peſtem quandam,deuitemus. Talis enim quiſque euadit quibuscum conuerſatur: & malus ferè fit quiſquis malis conuixerit:quemadmodum &Græcus teſtatur Senarius, Κακοῖς ὁμιλῶν κ'αὐτὸς ἐκπίθου κακός.

Nam qui cum) [V] Pamphilus ab abitu ani- 66
mi laudatur,& eſt continentiæ & conſtantiæ exemplum, & huc quadrat illud, ἀπὸ καλῶν παραδειγμάτων, ὑποκαίεσθαι μαθήσεως & de conſuetudine dicitur. *Nam qui*) [D] Animus ſcilicet,aut certè Homo ſubaudiendum. *Cum ing.*) Ingenia pro hominibus poſuit. [B] Perottus, Ingenium propriè ſignificat naturam cuique ingenitam. Cum ingeniis ergo huiuſmodi, id eſt, cum hominibus eius naturæ. *Conflictatur*) [D]Id eſt,atteritur. Conflictatio eſt tactus corporum inuicẽ, & colliſio. [S.D]Conflictari aliquando deponens, aliquando paſſiuum eſt.Cùm paſſiuum eſt, pro cõcuti, iactari, vexari,aut atteri ponitur:vt,cõflictari moleſtiis apud Cic. in Famil.Et ad Herennium, Homines multis & magnis incommodis conflictantur propter immenſam pecuniæ cupiditatem.Et de legibus, Non eadem ſuperſtitione,qua cæteræ gentes,conflictantur. Cùm deponens eſt, pro contendere, vel confligere ponitur:vel pro pugnare. Cicero de Aruſpicum reſponſis, Cùm conflictari, & pro patriæ ſalute quotidie dimicare, erat omnino moleſtum.

Neque commouetur in ea re t.) [B]Id eſt,& ſeruet ſe 67
tamen

62 idfdij *Dedit:cœnâuit.gaudêbam.Item álio die*
63 fladfp *Quærêbam:comperiêbam nihil ad Pámphilum,*
64 ſiſiſp *Quicquam attinêre.enimuero ſpectâtum ſatis*
65 t. ſia. ifffij *Putábam,& magnum exémplum continéntiæ.*
66 ſdfffi **Nam qui cum ingéniis conflictâtur ĕiuſmodi,*
E.iuſmodi triſyllabum [*conflictat*]. [A] *ſed verſum non ſanat, niſi legatur* [*nam qui conflictat cum*]. ffſafi.
67 aibbſp *Neque commouêtur ánimus in ea re tamen:*

Renimero.
*L. Argumentum à maiori.
ἐπιφώνημα.
Pamphili continentia.
Go. [*reſcias Tum ita ipſum habere poſſe*]. aibbſi:fiiaſp.

Sciàs posse habêre iam ipsum/ssúæ vitæ modum. 68
Cùm id mihi placêbat, tum vno ore omnes ómnia 69
Bona dícere, & laudâre fortúnas meas, 70
Qui gnatum habêrem tali ingénio præditum. 71
Quid verbis opus est? hac fama impúlsus Chremes, 72

«L. Præteritio apta ad trãsitum & connectendum ordiné.

tamen incontaminatum, ac purum ab inquinamẽtis libidinum. quod in Pamphilo quis non miretur? Pauci enim malorum contagio non inficiuntur. *Neque comm. animus*) [D]Vtrũ deest Eiusdan ordo est, Qui animus, cũ ingeniis confictatur eiusmodi, neque commouetur in ea re tamen, ἀνακόλουθον: eo quòd non præmisso Licèt vel, Quãquam, subiecit Tamen. Salustius, Atque edita vndique, tribus tamen cum muris & magnis turribus.

68 *Scias possh. iam i.s.v.mod.*) [D]Scias eum sine cortice posse nare, hoc est, sine alieno adminiculo se regere. *Modum*) Moderationem, regimẽ, [V]rationem, & hodie dicunt regimen: quippe cùm ἕξις vitæ cõfirmatæ affuerit. [S.I] Habere modum res dicitur, vel persona. Res, cùm certos quosdam modi & rationis velut cancellos circũscriptos habet: quos temerè, incõsultéq; prætergredi nõ licet: aut cùm modũ quendã seruari postulat, persona verò cùm modum in re aliqua tenet. Cicero pro Cluẽtio, In quo iudicio nõ modus est habitus, non consuetudo seruata. Idem de Senectute, Habet natura vt aliarũ rerũ omniũ, sic viuendi modũ. Idẽ de finibus, Ergo & auarus erit, sed finitè: & adulter, sed habebit modũ.

Cum id mihi) [D]Cùm, id est, præter quàm,
69 quod. *Tum vno ore omnes*) Omnes: ne pater amore falli videretur, & ideò mox ait, Bene dissimulatum amorem, & celatũ indicat. [B]Vno ore, pro summo consensu, passim apud authores obuium est. Cicero in Dialogo de Amicitia, Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius vtilitate omnes vno ore consentiunt. [S.D]Vno ore, idem est, quod vna voce, vel vno consensu, sine controuersia: & id translatè.

Laudare fortunas meas) [D] συναγωγώτερον
70 Fortunas, quàm fortunã. & de more: vt, Quite tanti talem genuere parentes? Et, Vade, ait, ô felix nati pietate. Et Plautus, Fortunatus qui illum eduxit sibi. *Fortunas meas*) [B] Felicitatem meam. Parentum enim felicitas est, si bonos ac frugi susceperint liberos. [R]Laudantur parentes, quibus probi, rectéque instituti sunt filii. Adde, Deo nihil perinde gratum esse, nihil placere æquè, ac rectam puerorum educationem: nec alia re Heli sacerdos offendit Deum, quàm ob vitia liberorũ. Proinde studeant, dénrque modis omnibus operam Christiani, vt filios iam inde ab ipsis incunabulis ad pietatẽ instituant Christianam, & ab omni malorum cõtagio arceant. Damnantur enim ob filiorum delicta parentes, si peccãtes nõ correxerint.

Tale ing. præd.) [S.D] A Latinis accipitur 71
Præditus pro affecto, ornato, decorato, instructo, aũcto, amplificato, cumulato. In malam verò partẽ cùm sumitur, poni solet pro perdito, vel contaminato. Hoc autem Terentii loco videtur redundare. Nam si detrahatur, nihilominus perfecta erit locutio, & sensus. Sed id postulauit ratio carminis.

Hac fama.) [V]Narratiuncula breuissima de
72 die nuptiarũ interseritur. [D]An verè laudatus sit, singula hæc pro argumentis sunt: & excusatio est non esse stultitia falsum, sed impulsum. [B] Fama, laudem interdum significat. Quid si & hic pro laude accipias? Tota enim vrbe, de filio Simonis sermo erat honorificus ob continentiam. *Impulsus*) [L]Bene Impulsus: vltrò enim venire impulsus est qui daret contra officium faceri. [B] Atque si antè Chremes obtulisset filiam suam, quàm Pamphilus vulgò laudabatur, dici potuisset, Aliquid monstri alunt: quandò nemini obtrudi potest, itur ad me. Neque malè feciſſe Chremes censendus, quòd vltrò venit: Sic vita erat, ij mores Pamphili erant, vt dignissimus videretur, quem rogaret Chremes. Hic locus citatur Seruio in Septimum Aeneidos, aduersus quorundam calumniam Vergilium defendenti. Arguebatur enim Poëta, quòd Latinum regem induxisset, vltrò filiam pollicẽtẽ. ij nec oraculum, quod Italo dari non poterat, nec meritum Aeneæ cõsyderabant, qui modis omnibus rogãdus erat. *Hac fama imp. Ch. Vl. ad me vénit*) [R] Vide quæso, quid vitę faciat integritas: siquidem hac vna impulsus Chremes, vltrò etiam ad Simonẽ venit, eius filio (cuius de eximia probitate ex aliis audierat) vnicam gnatam suam idque nõ sine dote summa, vxorem daturus. Est autem prudentis circũspectique patris, filiæ suæ maritum quàm maxima cura, Chremetis huius exemplo, vnum aliquem è multis optimum.

quíque

73 *Vltrò ad me vênit, vnicam gnatam suam*
74 *Cum dote summa fílio vxórem vt daret.*
75 *Plácuit, despóndi. hic núptiis dictus est dies.*
76 S O. *Quid? ergo obstat, cur non veræ fiant?* S I. *audíes.*
77 *Ferè in diébus paucis, quibus hæc acta sunt,*
78 *Chrysis vicína hæc mórtua est.* S O. *ô factum bene.*

Al. [igitur], *G* [illegible]: *E tũ expungatur* [veræ] *sine* [verè], *R* [fiãt] *monosyllabũ*, *Al.* [Quid obstat], [illegible].

quíque egregiæ, spectatæq; sit integritatis, deligere: neq; quéuis temerè oblatum, repertúmq; generum ascíscere: qua in re vtinam paulò diligentiores essent parentes.

73 *Vnicam gn. s.*) [D] Abundat quidem Suam: sed tamen asseuerantius est. Quid si tædio multorum filiorum at vnicam.

74 Quid si pauper esset cum dote summa.

75 *Placuit*) [L]Cum pronuntiatione, Placuit. & est *contrapta*. adeò bona cõditio fuit, vt quãuis vltrò obiiceretur, tamen statim placeret. *Placuit, desp. hic nup. di. est dies*) [B] Vide quam hîc seruarit in exponẽdo breuitatem, quando non singulas rerum particulas dicendo prosequitur, sed habet satis rerũ summas, & velut fastigia perstringere. *Despondi*) [D]Proprié. nam de spõso dicitur. quia spõdet puellæ pater: despondet, adolescentis. *Despondi*) Ex veteri more quo despõdebat etiam petitoris pater: vnde sponsus & sponsa dicitur. [B] Despondet qui promittit, quod ad nuptias propriè pertinet, & ad eũ præcipuè, qui elocat mulierem viro, aut virum mulieri. De locata muliere dixit in Andriæ. Perioeha Sulpitius Apollinaris, Nã aliã pater ei desponderat Gnatã Chremetis. Cic. ad Atticũm Epistola, despõdimus pro destinauimus dixit. *Hic dictus est dies*) [D]Vtrum constitutus? an dictus? vt, Iunoni inferne dictus facer. [B]Ita locutus est & Cæsar in Commẽt. Dies colloquio dictus ex eo die quintus. [S.D]Dié dicere non semper ad rem forensem pertinet, sed etiam sæpe extra forum est. Est enim diem dicere, idem quod constituere. Cicero in Verrem, Actione tertia, Opus in acceptũ retulit, quadriennio postquam diem operi dixerat. Cæsar de bello Gallico primo, Omnibus rebus ad profectionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripã Rhodani omnes conueniant: Id est, diem constituunt, & præfiniunt. Pro diem dicere, apud Ciceronem legitur diem dare. ad Att. 1. Tulliola, inquit, tibi diem dat, sponsorem appellat: Id est, sponsionis præstãdæ, & fidei liberandæ diem tibi dicit, atque constituit, tuáque fide nititur, quod spopondit, à te sperat, & expectat. Præterea obseruandum, diem dare duplici significato dici. Interdum est enim permittentis: interdum consumentis. Permittentis sic, Cicero de Nat. Deo. III. Sed quoniã aduesperascit, dabis diem nobis aliquem, vt contra istum dicamus. Consumentis sic, Cicero ad Att. Nam Vestorio dandi sunt dies: Id est, aliquot dies apud Vestorium nobis commorandum est. [M]Cõdicere, denuntiare significat, & constituere: vt, cõdicta est cœna.

Cur non verè fiant) [S.D]Facere nuptias, pro 76
celebráre, eadem loquendi proprietate dicũt Latini, qua funus, vel rem diuinã facere: & pleraque alia, quæ in actione posita sunt.

Chrysis vic. h.) [V]Redit ad Chrysidis demõ- 78
strationé, quam absoluit à morte & funere, in quo illustris Pamphili humanitas perspecta fuit, vel patre inspectatore; atque hic pietatem Pamphili in defunctos vita commiscet. Hîc verò iterum obseruanda est narrationũ οἰκονομία. Siquidem in filii vita sunt quinque narrationes notabiles in digressione & redi tu vario atq; artificioso. [D]Cõmemorat nunc quæ esset Chrysis. [B]Hîc audis vicinæ nomẽ, quod suprà tacuit. *Vicina hæc*) [D] Suprà eũ ait; Ex Andro cõmigrauit huc vicinię, éstque ἐπιμονοῖς. *O fact. b.*) Animaduerte vbique à Poëta sic induci Comicas mortes: vt cùm ad necessitatem argumenti referantur, non sint tamen Tragicæ. Nam aut meretrix sumitur, aut senex: aut de duabus simul vxoribus vna vxor. Itaque huiusmodi obitus, aut mediocri tristitia excipitur, aut etiam gaudio. *O fact. b.*) Quasi qui dixerit, Vereor ne quid Andria apporter mali. [MU]Sic dicebãt, vbi quid prosperè euenisset. Plau. Mostel. Bene hercle factum, & gaudeo. Et in eadem, Vsquẽn' valuisti? vsque, vt vides. Factum optimé. Et sub finem huius Comœdiæ, Mea Glycerium suos parentes repperit, ô factũ bene. Contra Catul. O factum malè, ô malæ tenebræ! Et in Phorm. Matrem ipsam ex ægritudine miseram, mors consecuta est. C H. Malè factum.

Beâsti.métui à Chrysíde. S I. *ibitum filius* ldſbſp 79
Cum illis qui amâbant Chrysídem, vnà áderat ſiſiai 80
frequens,
Curâbat vnà funus.tristis ínterim, ſiſſip 81
Simo humanitati falsòascripsit,quod erat amoris. *Nonnúnquam ſconlacrumâbat.ſplácuit tum id* ſſadſi 82
mihi. Al.[collachrymabat.]
L.Prosopopœia: & est argumentum à minori. Sic cogitâbam, Hic paruæ consuetúdinis ſiſſſp 83
Caussa,mortem huius tam fert familiáriter: ſſſdip 84
Quid si ipse amâsset? quid mihi hic fáciet patri? ſiſiai 85
Alias ſingény ſ dupli ci i in vnam ſyllabã coa ſcit, ie. *Hæc ego putâbam esse ómnia humáni ſingeni,ſ* diſiſi 86
Manſuetique ánimi offícia: quid multis moror? ſddiſp 87
E'gomet quoque eius caussa in funus ródeo, aiſſii 88

79 *Beasti*) L Vox gaudẽtis. D Artificiosè quidem gaudiũ subiecit, ne mors in Comœdia, luctus in Tragœdia pſonaret. *Metui à Chrys.*) B Metui ne quid mali Pamphilo contigisset ex Chrysidis cõsuetudine. D Metuo illum dico,qui mihi ipſi aliquid facturus est. Timeo ab illo,cuiuscausa possum aliquid mali pati, etiã si ipse nihil in me mali consulat. *Met. à Chrys.*) ἀεχαιολογία.

80 *Vnà ad.fr.*) Vt suprà, Cùm quibus erat cunque vnà, his seſe dẽdere. *Aderat freq.*) Possumus enim adesse,& frequentes non esse,si præsentes non adhæremus his quibus adsumus. & Frequens, vt miles apud ſigna.

81 *Cur.v.f.funus*) Funus, est pompa exequiarum:dictũ à funalibus. etenim noctu efferebantur,propter sacrorum celebrationẽ diurnam. *Curabat v.f.*) Vt non potuerit in exequiis videre patrem. *Curabat v.f.*) S.D Id est,funeri Chrysidis operam dabat. Curare autem funus eo modo dicitur,quo curare lodos. Præterea vt credas elegans esse funeri operam dare,pro funus curare, sic loquitur Cicero Famil.xv.Ibi Pyliã vidi,venerat enim in funus:cui funeri ego quoque operam dabam. Eadem penè significatione est,funus facere.Quod loquendi genus posuerunt antiqui Latini,pro mortẽ inferre,vt apud Plaut. in Asinaria,Acerbum funus facies filiæ,si te carendum est.Funus item facere,vt priùs diximus,vsurparunt recentiores pro funus celebrare.Cicero pro Cluent.Mater ibi deintegro funus iam sepulto filio fecit.Seruius Sulpitius Cic. Famil.IIII. Ibi pro ea copia quæ Athenis erat,funus ei satis amplum faciẽdũ curaui. *Interim*) D Descriptio est huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem.

82 *Nonn.conl.*) Illis enim magis causa flendi fuerat,qui,quam amabant,amiserant: hic amore propter suam Glyceriũ conlachrymabat, qui alienis lachrymis suas cõmodabat.

Sic cog.) Ac si diceret,Hoc cogitabã.sen- 83
sum tantùm cogitationis dicere debuit: sed quia Sic cogitabam dixit,ipsum gestum cogitantis exponit: & dicitur μίμησις. *Hæc par. cons.*) Hoc est, conuiui tantùm:& quia dixerat puer hoc solùm egisse Pamphilũ, nihil aliud,Symbolum dedit,cœnauit.

Morte fert,&c.) M Id est, ita cõmouetur ac 84
dolet, ac si fuisset cum illa conjunctus summa familiaritate & amoris vinculo. *Tam fert famil.*) D Id est, grauiter. nã quæ nobis sunt familiaria,grauia sunt animo nostro, si ea amittamus.Familiariter,quasi familiaris: an potiùs familiariter? *Huius mortẽ tam fert fami,quid mihi hic f ciet patri?*) BA minori locus est,vt illic,Furẽ cædere licet,ergo & latronẽ.

Quid hic mihi faciet patri?) D Mihi,circa me. 85
Et postquàm Mihi dixit,põdus intulit nominis,dicendo Patri. Et vide quàm venustè repetierit Hic.

Hæc ego put.) Putare est eius qui sim- 86
plicitate pectoris aberrauit. Cicero, Non putauit lapsus est. *Hæc ego put.*) Cùm adhuc nihil peccationis ostenderit, tamen dolor in futura prorumpit: vt. Et gener auxilium Priamo, Phrygibúsque ferebat. *Humans mg.*) Circa Chrysidem.

Manſueti) Circa amicos. 87

Egomet quoque) B Vt & ipse Pamphilus.aut 88
etiã, Ego quẽ minùs crederes, Egomet cuius nihil intererat, Ego vir senio confectus, & ægrè ingrediens,emphasin habet Egomet. Pronomina componũtur cum syllabicis adiectionibus,quæ sunt quinque, met, tim, te, ce,pte. Syllabica adiectio, est syllaba extra compositionem nihil significans:in compositione significatio eius deprehenditur. nam aliter

89 *Etiãſi* *Nihil ſuſpicans étiam mali.* SO. *hem, quid est?* S I. *scies.*
90 ſiſadi *Effértur.imus. Intéreà inter mulíeres,* Mira orationis breuitas.
91 bſſwſp *Quæ ibi áderant, ſfortè vnã aſpício adoleſcéntulã,* Go.[aſpicio ſorte]. bſbdſp.
92 ſiſſſp *Forma.* SO. *bona fortásse.* S I. *& vultu Sósia*

aliter significat Egomet quàm Ego. Sunt autem aduerbia, quæ sic pronominibus adiiciuntur. *Eius causa*) Eiusdem mansuetudinis & humanitatis,& eius Pamphili. B Ob filii mansuetudinem & humanitatem. *In funus*) In pompã illã,& exequias, D in ipsum officium, aut in pompam exequiarum: quòd à funalibus dictum est, & vneis vel cuneis candelabrorum:quibus delibuti funes,& cerei fomites infiguntur. *In f.prodeo*) S.D Mira loquendi proprietas,& rem ipsam apprimè designans.Vbi enim ad funus dicendum conuenimus in locum aliquem,deinde funere elato prodimus, vt ipsum comitemur ad rogum,aut sepulchrũ. M Celebrare funus est officium hominis ab homine studiosè præsti tum. Non est humanũ pectus, sed ferreum potiùs, quod res humanæ nõ tanguntˌEt hominem qui ex homine tollit,id est,humanitatem, fera veriùs quàm homo appellatur. Seneca loquens de amicitia, sic ait, Alienis delectari malis, voluptas inhumana:& alienis bonis torqueri, æterna miseria est. Animus ergo humanus bene à natura institutus, aliena dolet infelicitate, felicitatéque lætatur,quoniam homo ab homine non est alienus.Vnde Antonius Pius de Marco plorante suum educatorem iam vita functũ, dixit, Permitte illi vt homo sit.Non enim vel Philosophia,vel Imperium tollit affectus.

89 *Nihil ſuſp.e.m.*) D Bene suspendit auditorem. *Etiam*) Alia est suspensio audientis & excusatio alia. *Etiam*) Adhuc. *Hem*) L Perculsi & metuentis.

90 *Effertur*) D ἐκφέρεται, Græcũ est, quod vitãs Virgilius, ne diceret effertur, inquit,-Tum corpora luce carentum Exportant tectis, & tristia funera ducunt. Efferri propriè dicuntur cadauera mortuorum: & Ire propriè ad exequias.Virg. Ite,ait,egregias animas quæ sanguine nobis Hanc patriã peperere, B Effero plerũque extra fero significat.Plautus,ne pedem domo efferrem.Hinc tractum nonnulli putãt vt efferri cadauer dicamus, dum ad sepulchrum portatur:quibus non assentior. Efferri enim funus dicitur, quasi prouehi & extolli. Solebat enim pompa ferri humeris clarorum virorum pheretro suppositis,quod nostris quoq; temporibus fieri videmus.

Vnam ãſp.) D Ex consuetudine dicit Vnã, 91
vt dicimus, vnus est adolescens. tolle Vnam, & ita fiet, vt sensui nihil desit: sed consuetudo mirantis non erit expressa. Vnam ergo τῷ ἰδιωτικῶ dixit: vel Vnam,pro quandam.

Adol.For.& vultu) Et hic duo sunt,& ætas 92
& forma.quibus additur pudor: quia meretrix non est. *Forma*) B Facie,specie. *Bona*) Pulchra,bella sic malum pro deformi vsurpamus. *Et vultu*) L Pulchra & morata continuatio verborũ Sosiæ. L Forma,immobilis est & naturalis:Vultus mouetur,&fingitur. *Et vultu S,a.m.*) Quia formæ laudatio cum meretrice commissa est,progreditur artifex Poëta ad laudanda ea, quæ honestiora sunt, quàm forma. Quid hîc deest,vt eam nurum dignetur Simo,nisi sola cognitio,& formam probat in puella Pamphili pater,& matronalem modestiam miratur in vultu, & venustatem stupet.Nõne iã ergo cernimus hoc prestruxisse Terentium, vt cùm Chremetis filiam esse cognouerit Simo, hanc potiùs eligat,quàm Philumenam, nurum? quanquam ex sororis pulchritudine,& amore Charini, & Byrrhiæ laudatione idipsum quoque probè monstrã-

Aliàs [*Quæ*] *fassi.* D. Excusatio necessaria.

A'deò modésto, ádeò venústo, vt níhil suprá. 93
[*Quia*] *tum mihi lameni ári præter céteras* 94
Visa est, & quia erat fórma præter céteras 95
Honésta, & liberáli, accêdo ad pedíssequas. 96
Quæ sit, rogo, sorórem esse aiunt Chrysídis. 97
R. [*percussit*]. *[Percúlsit silico ánimum], [At at], hoc illud est:* 98
G. *Hîn* [*hoc*] *habet vim consonantiæ:* GO [*At atat:*]

uerit nobis. *Vultu*) Hæc laus adiuuat post cognitionem, futuram nurum.

93 *Adeò mo. a. v.*) Modestus, ad probitatem vultus & morum pertinet: Venustus, ad naturam corporis. atque adeò sibi vultum fingere, multi possunt: formâ nemo. MU Duo quæ præcipuè commendant puellas, modestia & venustas. *Vt nihil suprà*) D ἔκλειψις Terentiana. nam non necesse est subiungere duos versus. S.D Hæc locutio rei absolutionem, perfectionémque designat. In qua quidem locutione vel subticetur, vel exprimitur verbũ rei cõueniens. Cicero in Famil. Pisonis amor in nos tãtus est, vt nihil suprà possit esse. Idẽ ad Att. VI. Dialogos absolui, nescio quàm bene, sed ita acuratè, vt nihil possit suprà.

94 *Lamentari*) MU Propriè admodum, nam & mortuos propriè lamẽtari dicimur: & id verbum nescio quomodo mulieribus magis cõuenit. Sic in Phorm. Miseram, suam matrem lamentari mortuam. Cic. de Orat. Matrémne vt miseram, lamentantémque videam? Pacuius, Conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet. Id viri est officium. Fletus muliebri ingenio additus. Inde in legibus XII. lamentationes funeris. quæ & Lessi nomine intelliguntur. M Flere, est emittere lachrymas & vocem: Plorare, lachrymas tantúm: Gemere in pectore: Eiulare, est sublata voce flere, quod ad mulieres pertinet: Lamentari, est voce querula & trísti oratione calamitatem testari suam.

95 *Præter cæt.*) D Id est, plus quàm cæteræ.

96 B Præter hic suprà significat. *Honesta & lib.*) D Honesta ad formam: Liberali, ad vltimum retulit. S.D Exaggeratio est ad id, quod antè dixit his verbis, Vultu adeò modesto, adeò venusto, vt nihil suprá. Nunc vocat formâ honestam & liberalẽ. Quod enim modestum est, pro honesto habetur. Quod ité est venustum, idem & liberale est (idque præcipuè in forma, & corporis cultu) scilicet nullis sordibus inquinatum, qualibus deformes esse solent seruitute pressi. Quare quam vocat Terentius formam liberalem, ita interpretaberis, vt sit, qualis liberum corpus decet. Sic vocamus liberales artes, quæ ingenio coluntur: & propterea dignæ sunt liberis hominibus. Eas tamen Cicero ingenuas appellat, quãuis sæpè dicat liberalem doctrinam, liberalem eruditionem, & liberale rẽsponsum, pro ingenuo, & minùs dissimulãter prolato. Item liberales sumptus: & largum, atque liberale viaticum dicit idem Cicero. In summa: liberalem formam interpretare pro eleganti, egregia, lepida, nõ fucis quæsita, non prauis animi affectibus infuscata. Sæpè enim hæc dictio Liberalis, morũ est. *Honesta*) MU Honestum pro pulchro. Sic Eunuchus: Ita me di amẽt, honestus est. Honores etiam pro pulchritudine apud Poëtas. Virg.—Lætos oculis afflarat honores. Et contrà, Pulchrũ pro honesto. Idem, Pulchrúmq; mori succurrit in armis, &, Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar. *Accedo ad pedissequas.*) B Latini frequenter vtuntur hac præpositionis abundantia.

Sorórem esse) MU Ita putabant, cùm tamẽ 97
Attiqua esset, & Chremetis ipsius filia.

Percúlsit) D Hoc est suspicio, vel aliquid 98
tale. *Percúlsit il. an.*) R Sed, serò, iuxtà prouerbium, sapiunt Phryges. Mirum sanè, neminem veterum Grammaticorũ huius mentionem Præteriti facere, ac ne recentiorum quidem quenquam. Sunt exemplaria, quæ habeãt, Percussit: quo modo & Donatus ipse legisse videtur. Apud Lucanum tamen in secundo Pharsaliæ, si modò nulla illic subest mẽda, legitur hoc præteritũ, vbi canit, At nõ magnanimi perculsit pectora Bruti Terror, & in tanta pauidi formidine motus Pars populi lugentis erat. Hæc monui, quo aliis quibus plus otii est, diligentiùs inquirendi ansam præberem. Nimia est eorum infantia, atque inepta opinio, qui Percellere tantùm ad animum pertinere arbitrantur: Percutere ad corpus. Quod nihil minùs, quàm à Latinis seruatur. Quare indifferenter hîc legere potes Perculsit, aut Percussit animũ. MU Meliùs Percussit. Nam & ità Cic. 5. Tusc. Nos in diem viuimus, quicquid animũ probabilitate percussit, id dicimus. *At at*) D Interiectio admirantis. L Prosopopœia deprehẽdentis. B At geminatum, admirationẽ ostẽdit &c

99 fdfdip ** Hinc illæ lácrumæ: hæc illa est misericórdia.* *L. Prouerbiale. *Al.* [*lachryma: sic & in alys locis.*]
100 difsip SO. *Quàm tímeo, quorsum euádas.* SI. *funus interim*
101 fdiisp *Procêdit. séquimur. ad sepúlchrum vénimus.*
102 idsiap *In ignem spósita est. fletur. Intéreà hæc soror,* *Ali.* [*imposita*].
103 fiiisp *Quam dixi, ad flammam accêssit imprudéntiùs*
104 {ciaasp / a *Satis' cum periclo.* ibi tũ exanimâtus Pámphilus* *Amor Pamphili erga Glycerii prõditur.
105 aaiisp *Bene dissimulâtum, amórem, & celâtũ indicat.*

& metum. Sic & Plautus in Mercatore, Atat meus hic quidem pater est. MU vel metuentis est, vel eius qui ex insperato aliquid deprehendit. *Hoc illud*) D δεικτικὸν eius rei est quam in animo conceperamus. Virgilius, Hoc illud germana fuit.

Hinc il. l.) Hinc, ex hac causa. *Hinc illæ*
99 *lacrumæ*) MU Hoc Cic. pro Cælio, prouerbii loco vsurpauit. B Paræmiographus, Dicetur, inquit, de rei causa aliquandiu dissimulata, quæ verè tandẽ deprehenditur: veluti si quis dicat barbaros damnare Græcas literas, ne scilicet illi parum docti videantur, commodè subnecter, Hinc illæ lachrymæ. hoc est quod eos malè habet. Sumuntur autem frequenter id genus allusiones à clarissimis authoribus, & in prouerbii vicẽ transferuntur, etiã si nulla prouerbialis figura adsit. *Hæc est illa misericordia &c.*) M Misericordia est ægritudo ex miseria alterius, iniuria laborantis. Lamentatio, inquit Cicero in quarto Tusculanarum, est ægritudo cum eiulatu. Crudelitas minimè humanum malum est, indignúmque tam miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus, & abiecto homine in syluestre animal transire.

100 *Quàm timeo*) D Non videtur adhuc Sosiæ plenum amoris argumentum: adeò pẽdet ad ea quæ dicturus est Simo. *Euadas*) Id est, exeas, vel peruenias. *Funus*) V Iterum redit ad funus Chrysidis, quod nondum absoluit, cuius hîc sunt ceremoniæ gentilium scriptorum. D Funus à funalibus dictum est, vt suprà notauimus. & est Funus, pompa exequiarum. Et bene, Funus procedit, nos sequimur, dixit: quasi post ipsam morituri: vnde exequiæ dicuntur.

101 *Fs. procedit, seqm.*) D ἀναὐδητον. B Ioannes Pierius tractãs locum ex secundo Æneidos, Comitum processerat ordo, Ro. codex & oblongus, inquit, & omnes denique antiquiores Præcesserat legũt, vt in antiquarum aliquot impressionũ codicibus habebatur. Qui enim funus ducunt, præcedere solent, subsequi verò qui lugent. Sed procedere in similibus admodum vsitatũ est. Terentius, Funus interim procedit. S.D In propriis funeris locutionibus manet Terentius, Nam primùm cadauer effertur: deinde, qui ferũt, procedũt: denique ad sepulchrum venitur, & cadauer in ignem coniicitur. Id quod erat moris antiqui. Vulgare verò est, & omnibus notum, Funus hîc poni pro iis, qui cadauer ferunt, vel elatum comitantur. *Ad sepul. v.*) D Sepulchrum κατ' ἀντίφρασιν, vt diximus, quòd sine re pulchra sit. An quòd ibi sine pulsu sint, id est, mortui? an quòd illic animæ à viuis sepeliantur, id est separentur? Et Sepulchrũ dixit futurum, nõ quod iam esset. Sepulchrum enim à sepeliendo dictum. Virgilius propriè, At pius Æneas ingẽti mole sepulchrũ Imposuit.

In ira. p. est) ἔκλειψις, non enim est Quæ. 102
Et mirè, cùm Funus suprà dixerit. *Fletur*) Hîc bene impersonaliter, fletur ab omnibus. extrema enim quæque mortuorũ omnes commouent ad lachrymas. *Hæc soror*) Id est, quam dixi esse sororem Chrysidis.

Ad flammam) Innuit affectum sororis, 103
vnde omnes vinceret: cæteri enim flent: hæc flammæ se ingerit. Virgilius, Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnim, Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.

Ibi tum exan.) A voluntate, à facultate, 104
à summo ad imum, vbi sunt dicta & facta, ibi est πάθος. & mirè Ibi. V Nunc redit ad Pamphili amorem, qui signis colligitur, veluti accursu, diligentiori amplexu, consolatione, & inclinatione. Ouid. in epist. Eminet indicio prodita flamma suo. B Exanimatus, timidus, pessimè timens. Erasmus in commentario de Copia annotauit, per amplificationẽ eum dici exanimatũ, qui dolore sit affectus. M Exanimatus vehementer cõmotus est præ timore, quasi extra se positus, & semimortuus. Hi affectus collocantur sub metu, terror, rubor, pallor, timor, pauor, qui est timor mentem è loco mouens: & exanimatio, quæ est comes pauoris: & cõturbatio, quæ est metus excogitata excutiens.

Bene) D Multùm, B magno studio, & cura, 105
ne quà ad patrẽ hoc dimanaret. D an quasi dolens, quòd etiã negaturus sit Chremeti, di-

D. Pathos est, vbi sunt dicta & facta.

Adcúrrit.médiam mulierem complécitur. fddfsp 106
Mea Glycérium,inquit,quid agis? cur te is pér- badfsp 107
ditum.?

Vallá lib. 1. cap. 17. *I quàm familiariter!] quasi, ò quantũ familiariter!*

Tum illa, vt consuétum fácilè amórem cérneres, fsdisi 108
Reiécit se in eum flens squàm familiáriter.] fdfdip 109
SO. *Quid ais!* S I. *rédeo inde irátus, atque ægrè ferẽs.* aasisi 110
Nec satis ad obiurgándum causſæ.díceret, disfsp 111

* L. Prosopopœia excusantis Páphili.

* *Quid feci? quid commérui, aut peccáui pater?* fsdfsp 112
Quæ sese vóluit in ignem inícere, prohíbui, fdadbi 113

Al. [ratio], sibisi, nõ eliditur o in [ratio.]

* L. Ratio à minori.

Seruáui.honésta sórátio/est. S O. *rectè putas.* fsfisi 114
* *Nam si illum obiúrges vitæ qui auxílium tulit,* fffsap 115

Adcurrit mediam mulierem complectitur. Dissimulatum amorem, &c.] M Affectum exprimit amantis Pamphili, quẽ cogente necessitate, ac periculo vrgente, præsente etiam patre, amorem suum indicauit. Ideò dicit Martialis, Quid non cogit amor? *Indicat*) D Omnia significanter, non ostendit, inquit: non accedit, sed accurrit: non vestẽ, aut manus, sed mediam mulierem: non tener, sed complectitur. & quia his tribus rebus inducitur in alicuius rei gestionem persona, affectu, facto, dicto. Affectus est quod ait, Ibi tum exanimatus Páphilus. Factum quod ait, Accurrit, mediam mulierem complectitur. Dictum quod ait, Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum? *Indicat*) Indicium propriè est oris & linguæ. factis ergo indicat. non enim dixit, Amo.

106 *Accurrit*) Virg. Interiora domus irrũpit limina, & altos Cõscédit furibũda rogos.

107 *Mea Glyc.*) Mea, quasi amator: Glycerii, quasi familiaris dixit: *Quid agis?*) Quasi perturbatus? *Cur te is p.*) Quasi cõsolaturus.

108 *Vt consuétum.cerneres*) Mirè, nõ suspicaretur, dixit: sed cerneres. & est ordo, vt facilè cerneres. sed cerneres, sicut suprá, Laudem inuenias & amicos pares.

109 *Reiecit se in eum*) Obiicitur ei quod à Glycerio factum est: vt, Quis enim vnquam tam palàm de honore, tam vehemẽter de salute sua contendit, quàm ille atq; illius amici, vt ne hæc mihi delatio detur? *Quàm familiariter*) D Quàm pro quantum hîc accipies, non pro valde, & si dicas, Reiecit se quàm familiariter, significat modo ac gestu familiari. Si verò sic legas, vt Quàm familiariter ad Flés referatur, significabit idem quod grauiter.

110 *Quid ais!*) D Non interrogantis, sed mirãtis est. *Rideo*) V Δικαιολογικῶς causſam obiurgandi se habere nõdũ asseuerat, à iusto & æquo, & à comparatis minoribus. *Iratus, atque ægr. f.*) D Iratus, culpa: ægrè ferens, quia præter spem.

Nec satis) Mirè expressit indulgentiam patris erga filium. erat, inquit, causa: sed pro amaritudine obiurgationis non erat satis, hoc est, non idonea videbatur. *Nec (ad ob.)* Deest Habui vel Erat. Virg. Nec sat rationis in armis. Et hîc, Erat vel Habui, deest ad sententiam. *Diceret*) deest Enim.

Quid feci?) Mirè fiduciam præstulit argumento quod est in sequenti versu. *Quid feci? quid commerui, aut peccaui?*) Auẽ. ait à maioribus ad minora. Et Feci, quasi facinus dixit. Facere enim quis & homicidrũ dicitur. Commerui, minoris culpæ est. Peccaui, multò minoris, vel leuioris. D Seruio Commeruĩ significat malè egi. Sipontino commereor idem est quod mereor, sed promereor ferè in bonam partem accipitur, illud in malã. Apuleius, Ingentem ob id laudem apud suos promeritus. Plauto tamen promeritus in malam partem vsurpatum est, Quid mali sum tanta ex re promeritus? *Quid peccaui*) Pro, in quo peccaui, dicimus.

Quæ sese) D Illic, mea Glycerium: hîc pronomen dixit. mira dissimulatio, tanquam illam præter periculũ nesciat.

Nam si illum) Argumẽtum per rationem à contrario: vt si dicas, Viro forti præmium debetur, si desertori pœna constituta est. *Obiurges*) M Obiurgatio, est castigatio post turpe factũ, & pertinet ad amicos, & affinitate & propinquitate coniunctos. *Auxilium tulit*) S-D Pro opem tulit, vel auxilio fuit. Cicero de Orat. 1 1. Sodali meo auxilium ferre non potuissem. *Tulit*) D Pro attulit. sed multa significat: & aliàs pertulit: Virgil. Non tulit hanc speciem furiata mente Chorebus. Aliàs sustulit: vt Idem, Omnia fert ætas animum quoque, pro aufert.

D. Vel [facinus comperisse,] Go. [illi ego], sidsai.

* Mirè expressa senilis concertatio. Chremes generum abdicat.

116 dfsasp *Quid fácias illi, qui déderit damnum, aut malum?*
117 isisi S I. *Venit Chremes postridie ad me, clámitans,*
118 sdsisp *Indignum] fácinus, comperísse] Pámphilum*
119 sidsi fidd *Pro vxóre habére hãc peregrinã,* ego illud] sédulò*
120 isfsip *Negáre factum, ille instat factum.dénique*
121 asisp *Ita tum discêdo ab illo, vt qui sé filiam*

116 *Illi*) Pro illo. *Dederit d. aut m.*) Damnum, rei est: Malum, ipsius hominis. B Martianus Capella sub Rhetoricæ persona de argumentis agens, A cõtrario, inquit, vt vita & mors. Ex quibus sic Terẽtius, Nam si illum obiurges vitæ qui auxilium tulit, &c. *Dederit damnum*) Dare damnum pro inferre, antiquitas dixit. S-D Damnum aut malum dare, elegans est pro damno, vel malo afficere. *Aut malum*) B Vt apud Græcos κακὸν, sic apud Latinos Malum, anceps est ad afflictionem & improbitatem.

117 *Venit*) V Digrediendo est narratiuncula expostulationis, aut certè conquestionis per Chremetẽ, qui intẽdit, & Simonẽ, qui depellit. *Venit Chremes*) D Argumentum ex coniectura, id est, à testibus. Et mirè suprà, Vltrò venit ad me. Ergo hîc causa iusti doloris ostenditur, quia dolet etiam Chremes: nã potuit, nõ daturus filiam, non venire. *Postridie*) Vt sine dilatione sciri posset. B Quare non eodẽ die? vel quia non tam citò id audierit, vel quia Chrysis de more & consuetudine noctu ælata, & in ignem posita est, neque tũ adeundi Simonem, sed cubandi & quiescendi magis tempus erat. Vallensis de Pridie & Postridie, Habent, inquit, simillimã significationẽ, cuius sunt Heri & Cras. Est enim Pridie quasi heri, non tamen præsentis diei, sed cuiusdam alterius aut præteriti, aut futuri. Præteriti sic, Pridie quàm intrarem mare, lux serena fulsit. Futuri sic, Pridie quàm intres patriam, sacrificium facito, id est, die præcedenti quo aut mare intrauĩ, aut patriam intrabis. Item, Postridie quàm pater mortẽ obiit, epulum feci. Et, Postridie quàm vxorem duxero, nauigãdum mihi est. Vel cum genitiuo sic. Pridie & postridie illius diei quo aut hæc feci, aut faciam. vel sine Quàm, & sine Diei, sic, Venit ad me Chremes postridie, supple illius diei, quo gesta sunt. R Animaduerte prudẽtiã Chremetis, qui filiã dare noluerit aliã amanti Páphilo, & in alio occupato amore, videlicet in seditionẽ, atq; incertas nuptias. Obseruent hoc in locandis filiabus parẽtes, ne cui eas, qui habeat alibi animum amori deditum, despondeant. *Clamitans*) D Indignantis est: vt, Clamant omnes.

Indignum fácinus) Distinguendum, vt per se intelligatur Indignum facinus, & ipse doleat Pamphilũ corrũpi. S-D Indignus, indignitas: importunus, importunitas, voces sunt vitii, & sceleris plenæ, quæ nunquã ferè sine quodam stomacho, atque execratione efferuntur. Est enim indignus, vel importunus, quasi ob vitia, & scelera detestãdus. Cic. pro Quintio, Quid hoc iniquius, aut indignius dici, aut cõmemorari potest? *Comperisse*) D Ergo ab aliis: vt appareat verum quod ait, Tũ vno ore omnes: &, Hac fama impulsus Chremes. *Id fac. comp.*) Deest Se, incertáque distinctio. *Pamphilum*) Cum emphasi dixit, id est, prudentem & bene moratum. Et, nec amicam, sed Pro vxore. Mirè ergo, quasi nõ hoc doleat quòd amet, sed quòd pro vxore habeat. Et simul excusatur filiam denegaturus socer.

Pro vx. hab.) S-D Anteà annotauimus, pro fuis vti, idem esse quod loco suorum. Similis est hic loquẽdi modus. Nã pro vxore aliquã habere, id est, loco vxoris, vel tanquã ductã vxorem. *Hanc pereg.*) D Hanc, cum contemptu dictum est, & Peregrinã, vt alibi, Adeóne est demens ex peregrina? nam hoc nomine etiam meretrices nominabantur. *Ego illud sed.*) Quanto affectu pater factum quod viderat, negabat! *Sedulo*) Quomodo sedulò, si negabat an sedulò, vt Sosiæ? Id est, simpliciter: anqa nõ semel negauit, vel ille institit?

Negare factum) Officium patris, & simul per hoc expressio probationis. *Ille instat factum*) Plautus, Instare factum simile est. ἀκριβολογεῖται. *Instat factum*) Vetustè, id est, instat dicere factum esse. B Pro asseuerat interpretãtur Grámatici. *Denique*) D Quid denique? ad summam properat, & ad finem dictorum. Denique, id est, postremõ.

Discedo) Propriè: non enim abeo. vnde discessio. *Vt qui se f. n.*) B Prisciano authore hæc relatiua sæpius inueniũtur per eclipsin aliorũ casualium: & citat hunc Terẽtii locum, Ita tum discedo ab illo, vt qui se filiã neget daturũ. Deest enim vt Ab eo qui neget. D Probauit quod non volebat senex Sosiæ: adhuc superest vt ostendat quòd non sit irascendum, quin iustè irascatur.

Eclipſis. *Neget datûrũ.* S O. *nõ tu ibi gnatũ?* S I. *ne hæc quidẽ* 122
Go. [*Sat*]. dſiſſi. *vel* [*vehemens*] *diſyllabũ:* A *ſed verſus hoc pacto non ſanatur.* *[Satis'] véhemẽs cauſſa ad obiurgãdũ.* SO. *quî credo?* 123
S I. *Tute ipſe his rebus finem præſcripſti pater,* 124
Propè adeſt, quum aliéno more viuêndum eſt mihi: 125
Sine nunc meo me víuere intéreà modo. 126
Al. [*Qui*]. S O. *[Quis'] igitur relictus eſt obiurgándi locus?* 127
B [*eſt relictus*], *eliſo ſibilo* [*relictus*].

122 *Non tu ibi gnatum?*) ἀποσιώπησις, vel eclipſis. deeſt Inuaſiſti, obiurgaſti, adortus es.

123 *Ad obiurgandum*) Incuſandum, inclamandũ. B Obiurgatio eſt caſtigatio poſt turpe factum, pertinétque ad amicos, & affinitate & propinquitate coniunctos.

124 *Tute ipſe*) MU Ea dicit, quæ filius reſpondere poterat. D Modò tamen non addidit Diceret. V Quanta eſt parentum in filios indulgentia! Hîc potiùs caſtiganda fuiſſet ineuntis ætatis ſtultitia, ſicut Cic. adhortatur. Eſt alter dialogiſmus loco filii à Simone ſuſceptus, & Præſcribendi verbum Alciatus fuſiſſimè explanat. *Fin præſcr.*) B Præſcribere hîc ſtatuere eſt. Ita & Cicero in epiſtola ad Torquatum, Simus igitur ea mente, quam ratio & veritas præſcribit. S·D Præſcribere eſt definire, præfinire, vel præſtituere; aut antè vel priùs ſcribere, aut inſcribere. In cuius verbi ſignificatione vſurpanda multùm errant Iuriſcõſulti, cùm pro certo temporis ſpatio capiunt: quod vbi præteriit, res, de qua controuerſia ſit, vltrà agi nõ poteſt. Id tamen ſignificatum multùm apud illos celebre eſt, ſed non ideò Latinum eſſe conſtat. Tu ita vſurpato, vt anteà tradidimus. Vnde eſt præſcribere finem, vel modum, iura, mores, authoritatẽ, métem: præſcribere vt, vel ne: & ſimilia.

125 *Propè adeſt*) L Verba Pamphili. & eſt defenſio à tempore. *Propè adeſt, quum*) S·D Id eſt, propè adeſt tẽpus, quo: &c. D Propè adſunt nuptiæ: in proximo ſunt metæ libertatis: & ideò auidius voluptaria ſub finem carpenda ſunt. Quũ pro quo. hoc enim ſignificat Quũ. *Alieno m. v.*) V Intelligit maritale capiſtrũ, vtpote coniugium, & ad prouerbiũ alluditur, quod eſt, ἄλλος βίος ἄλλη ἐπιτρα. S·D Alieno more, vel alieno modo viuere, idem eſt, quod alterius arbitratu, vel ex alterius præſcripto. Suo more, vel ſuo modo viuere, contrarium eſt loquendi genus. Barbari dicunt viuere ad ſuum, vel alterius placitum. MU Dicitur & viuere more alicuius. Sic Heaut. Hunccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere?

126 *Nunc*) Emphaſim habet, quaſi diceret, ſaltẽ nũc ſub ipſas libertatis metas. *Meo me v. int. modo*) D Meo modo, mea volũtate, meo arbitrio. R Vtinam, vtinã nõ eſſent & inter Chriſtianos, qui perinde vt Simo ſuos educẽt liberos: qui à peruerſorũ eos abſtrahere cõſuetudine negligãt: qui deniq; ſinãt præcipites in quæuis vitia impunè prolabi, & quæ ſuo cũque animo libitum eſt, facere. Rectè ait Solomon, ſtultitiam agnatam eſſe cordi adoleſcẽtis, virgam verò caſtigatricem eximere eam. Quo nimirum innuit Solomon, pueritiã per pædagogiam, coërcendam eſſe, neque debere eam ſuo viuere modo. Proinde ita idem monet, Ne ceſſes caſtigare adoleſcentem: ſi percuſſeris eum virga, non morietur: ſi virga verberaueris, ex inferis animam eius eripies. Idem, Caſtiga, inquit, filium tuum, dum ſpes eſt, fore vt corrigatur. Qui abſtinet virgam, odit filium ſuum: qui verò amat eum, quærit, vt erudiatur. Idem, Virga, inquit, & obiurgatio affert ſapientiam: at puer qui non coërcetur, pudefacit matrem ſuam. Idem, Si caſtigaueris filium, iucundus erit tibi, & afferet animæ tuæ delicias. Cicero quoque monet in primo Officiorum, ineuntis ætatis inſcitiam ſenum eſſe prudentia regendam, maximéque hanc ætatem à libidinibus arcendam, exercendámque eſſe in labore, patientiáque & animi, & corporis.

127 *Quis ig. rel. eſt ob. locus?*) S·D Id eſt, quæ reliqua eſt obiurgationis occaſio? vel, quam aliã iuſtam cauſam ſperas filii obiurgandi? Latè autem patet hæc locutio apud Latinos. Relinquere enim locum, interdum eſt admittere, audire, fidem habere, probare, credere: vel eſt occaſionẽ aut cauſſam præbere, vel argumentum dare, facultatem concedere. Cicero Famil. I. Planè nec precibus noſtris, nec admonitionibus reliquit locum. Idem Famil. IIII. Tuæ ſcientiæ excellenti, ac ſingulari nõ multò plus, quàm noſtræ, relictum eſt loci. Idem ad Quint. frat. Illud quod ſæpe tibi curæ eſſe intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum. Pro locum relinquere, eleganter dicit idem Cicero locũ relictum facere: Philippica XIII. Summos viros miſimus, repudiaſti: nunc in tantam flammã, támque inueteratam mittamus, cum locum

128 faſſſp S I.* *Si propter amórem vxórem [nolit] dúcere,*
129 aiaſſi *Ea primùm ab illo [animaduertênda iniúria eſt.]*
130 [b]ſſſi *Et nunc id óperam do, vt per falſas núptias*
131 ſſiſp *Vera obiurgándi cauſſa ſit, ſi déneget:*
132 iaſſſi *Simul ſcelerâtus Dauus ſi quid [cónſili]*
133 aſſdſi *Habet, vt consûmat. nunc, cùm nihil obſint doli.*
134 abdſſp *Quem ego credo mánibus pédibúsque obnixè ómnia*
135 ſdbdſp *Factûrum, magis id [ádeò] mihi vt incómmodet,* B. *Al* [*ideò*]
136 ijſſſi *Quàm vt obſequâtur gnato.* S O. *quápropter?* S I. *rogas?*

* Prudens Simonis conſilium. *D. Alias* [*nolet*]. *Alias* [*eſt animaduertenda iniuria*] a6aſſp. *vel eliditur l in* [*illo*], aaaſſp. *Aliàs* [*conſulit*].

tibi relictum non modò ad pacem, ſed ne ad deditionem quidem feceris? Inſuper pro locum relinquere, vel relictum facere dicunt Latini viſitatè, locum dare. Cicero Famil. III. De tuo in me animo ſecus exiſtimandi, videris nonnihil loci dediſſe. *Rel. eſt obiur. I.*) D Mirè Obiurgandi: tanquam incenſus pater in filium videretur. nam ſuprà cõmotus plus per ἀποσιώπησιν ſignificauerat.

128 *Si propter*) Hoc erat ſecundum in diuiſione, Et conſilium meum cognoſces. *Si propter am.*) Initium conſilii ſui demonſtrãdi. *Vxor. n. duc.*) S·D Vxorẽ ducere, eſt aliquam in matrimonio habere. Cicero ad Att. Quintus à ducenda vxore ſic abhorret, vt quicquam libero lectulo neget eſſe iucundius.

129 *Ab illo anim. ini.*) D Nota participium à paſſiuo. Animaduertenda, caſtiganda, vindicanda eſt, L captãda & obſeruanda. Et eſt hic locus, quo exponitur cõſilium ſenis, ad quod tota antegreſſa narratio confertur. *Ea pr. ab illo*) B Id eſt, illius, D quã facit, non quã patitur. *Ea pr. anim. iniuria*) Vt iam hoc ſit peccatum quòd recuſat nuptias, non quod peccat adoleſcens. B Habiturus igitur eſt loco inuidiæ, ſi filius vxorem recuſauerit. D Ideò ergo primùm dixit, Animaduertenda iniuria eſt, vindicanda, exequẽda eſt. Et bene, Ea ab illo dixit, iniuria. certiſſimam enim notat perſonam, quæ debeat pro iniuriis pœnas ſoluere, Quòd ſi dixiſſet: iniuria Eius, ἁμαρτάνειν feciſſet, vtrum quam paſſus eſt ab alio, an quam ipſe aliis intulit. S·D Animaduertere pro punire, vel vlciſci, ferè poni ſemper ſolet cum præpoſitione In, & caſu accuſatiuo: vt, animaduertere in aliquem. Sine præpoſitione tamen elegans eſt: vt cùm dicimus, animaduertere peccata alicuius, pro punire. Cic. in Ver. Ea ſunt animaduertenda peccata, quæ difficilimè præcauentur. Sic dicit Terentius animaduertere iniuriam ab aliquo. pro iniuriã infectari, & vlciſci. & eam quidem nobis ab aliquo illatam.

Et nunc ia) V Caput narrationis hîc exprimîtur, & poſt vitam filii nunc conſilium de nuptiis init, & ſubdit tanquam alterã narrationis partẽ. D Hîc reddit quod dixerat, Cõſilium meum cognoſces. Id, id eſt, propter id. S·D Nullũ hîc locũ tenet iſta particula Id, ſed ſed planè redundat. Nam ſi dematur, nihilominus ſenſus erit perfectus. Sic ſæpe particulas inſertiunt Latini, quæ nullius ſint momenti in locutione. *Vt per falſas nuptias*, &c.) M Apuleius libro ſexto ſic ait Luxuria puerilis nuptialibus pedicis colligãda eſt, & primi impetus iuuenturis freno quodã coërcendi ſunt. Flamma ſæui amoris parua quidem primo vapore delectat, ſed fomento cõſuetudinis exæſtuans, totos comburit homines. Et Plautus in Ciſtellaria dicit, amorem melle ac felle ſæcundiſſimum eſſe.

Vera) V Simulationis duplex eſt cauſſa, & altera pars dilemmatis eſt tantùm expreſſa. D ἀντίθετον, quia Falſa dixit, intulit Vera. B Iuxta illud quod aliàs à Dauo dictum eſt, Sed ſi tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet. 131

Quem) V Ratio eſt ſcelerati Daui. *Manibus pedibúsque*) D Prouerbiale. B Summum S·D ſeu Extremum conatum ſignificantes dicimus, Manibus pedibúsque, id eſt, omnibus membris, totis viribus. *Obnixè*) D Cum conatu, inſtanter contra conantem, E contrã. 134

Magis id) D Id, propter id. *Magis id adeò*) B Adeò pro certè: vt ſit, magis propter id certè. *Incommodet*) D Noceat, incommodum afferat. Non enim, inquit, prodeſt filio amare meretricem. S·D Incõmodare eſt incõmodum dare, vel ferre. Cicero pro Quintio, Qui nihil alteri ſcientes incõmodant, nihil ipſis iure incommodi cadere poteſt. 135

Quapropter?) D Mirè Sofia interrogat, quaſi vlla cauſa ſit fallendi dominum. 136

*B.Turbatæ mentis aposiopesis & graué pœnam minantis

*Mala mens, malus ánimus. *quem quidem ego si sénsero. a ꝛ ſbſi 137

R.al.[sine.]sed iepté. Sed quid opus est verbis? [Sin euéniat (quod volo) { deſdſi dſ 138

In Pámphilo vt nihil sit moræ: restat Chremes, { ſiſ ſiſ 139

D. Al.[Cui mihi expurgandus.] Cui non Qui. quia Cui per Veteres scripsére. [Qui mihi exorándus est. & spero cónfore. { *ſiſſp ſ 140

Nunc tuum est officium, has bene vt adsímules { *dddſi ſ 141

núptias:

137 *Mala mens*) Voluntas, est mens, etima ratio. Argumentum à natura, & an aliquis sine causa malus, an ab impulsione. B frequéter fidem afferunt & detrahunt auaritia, ira, crudelitas, seueritas. *Malus*) V Causa est tum à natura Daui, tum à causa efficiente petita. Nam si mens, vnde proficiscǔtur consilia, mala est, non meliora inde speranda sunt consilia. Contrà ex bona mente non nisi bona prodeunt. B Si arbor mala fuerit, quî possunt fructus esse boni? οὐ γὰρ ἐσ᾽ ἄνδρα κακὸν ποιεῖν κακεπιτήδευτον ἀνδ᾽ ἄνδρα κακεπιτήδευτον ποιοῦν κακὸν κακόν, quemadmodum in Euangelio ait Christus: vt rectè collegerit Simo, Dauũ nihil nõ perperam, ac secus quàm ipse velit agere, quòd eius mala sit mẽs, malus animus, γνώμης δὲ κακῆς ἔργα χρηστὰ γίνεται. *Quem q.e.sit sens.*) D ἀποσιώπησις est grauissimã pœnam ostendentis, V apta grauiter minitantibus. Subauditur enim Aliquid machinari, probè vlciscar.

138 *Sin eueniat*) Fricris dilemmatis altera pars. B Restitutionem loci huius Erasmo debemus, cuius verba subscribam ex conuiuio Poëtico, Cùm Sine sit minitãtis, nihil hîc sequitur quod facit ad minas, proinde suspicor à Poëta scriptum fuisse, Sin eueniat quod volo, vt Sin respondeat ad Si, quod præcessit, Si propter amorem nolit vxorẽ ducere. Proponit enim senex duas partes inter se diuersas, Si Pamphilus ob amorem Clycerii recusat nuptias, erit quod cum illo expostulem: sin ille non recusarit, tum mihi exorandus restat Chremes. Porrò hyperbaton longius fecit interpellatio Sosiæ, & stomachus Simonis in Dauum. MU Sin pro eo quod est, Sed sic vt in obsceno carmine. Sin hæc mei te ventris arma laxabunt. Quem locum explicuit Alciatus in Parergis. *Quo volo*) Annotandus est vsus verbi. Volo, hodie paucis cognitus, paucioribus vsitatus. Non enim solùm assensionem significat, sed & desyderiũ. Itaque expono hîc, Quod volo, id est, quod summopere cupio. Cic. pro M. Marcello, Maxima sum lætitia affectus, cùm audiui te consulẽ factũ esse eúmq; honoré deos tibi fortunare volo, Idem Cornificio, Eãdem rem tibi volo bene & feliciter euenire.

In Pamph. vt nihil sit moræ) S.D Id est, vt Pamphilus non deneget se vxorem ductũrũ. Moram autem esse in aliquo, vel per aliquẽ, elegans est loquendi modus. Terentius in And. Neque istic, neque alibi tibi vsquam erit in me mora. Idem, Nunc per hunc nulla est mora.

Confore) D Ab eo quod est Confit, id est, perficitur, futurum tempus infinitiui modi Confore facit, id est, prefectũ iri. Sic in Adelphis, Verùm, quid ego dicã? hoc cẽfit quod volo. Confieri, id est, perfici. vnde confectum negotium dicitur, vel confecta res quæ ad plenum perficitur. Virgi. Nunc qua ratione quod instat, Cõfieri possit, paucis aduerte, docebo. E Laurentius dicit Confore & Profore Comicis esse familiaria.

Nunc t. est off.) D Hoc ad illud tertium respicit, quod dixit, Et quid facere in hac re te velim, Has bene vt adsímules nuptias: Perterrefacias Dauum. hoc erat tertium de his, quę dicturum se promiserat. *Nunc tuum*) V Tertia & postrema huius narrationis pars est: & Sosiæ officiũ describitur. Cæterũ Priscianus in decimooctauo li. Helleniſmos ex hac scena annotare voluit, vtpote, Quæ sit rogo, Græcis est, τίς ἄρα εἶμι: vt, Quàm timeo quorsum euadas, Græcorum phrasis est, ὡς δεινὰ πρὸς ἄρα ἀπαντᾷς: vt, Quid facias illi, qui dederit damnũ aut malum? Græci sic efferunt, τί ἄν ποιήσῃς ἐκείνῳ, ὃς ἄρα δεδωκὼς ζημίαν ἢ κακόν, & sic quis pleraſque Latinas locutiones cum Græcorum dialectis conferret: & dici nequit quantum fructus ex mutua collatione quis faceret. *Nunc t. est off.*) S.D Tuæ scilicet partes, tuũ munus, oportet te id facere. Cicero, Bruti erit officium, occurrere ei. *Adsímules*) D Hoc est vnum verbum Adsímules, quod dixit, Quin tu vno verbo dic, quid est quod me velis. S.D Adsímulare dicimur, quod non est, Cic. in Verr. Act. IIII. Literæ, liturǽque omnes adsímulatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. Idem pro Cælio, Is multos fortes viros specie quadam adsímulatæ familiaritatis tenebat.

142 ſbſſſp Perterrefácias Dauum: obsérues fílium,

143 assasi Quíd agat, quid cũ illo consílij capiat. S C. sat est:

144 ſiſſſp Curábo, eámus iam nunc intró. S I. I, prǽ, sequar.

142 *Perterrefacias*) D Venustè & Poëticé. *Obserues f.*) Obseruatio in duabus rebus est, in obsequio, & speculando. B Seruius in 4. Georgicon, Obseruare est callidè aduertere.

143 *Quid cum illo consf. capiat*) S.D Captare, vel capere consilium, est consilii rationem inire. Et dicimus capere consilium rei alicuius, vel de re aliqua, vel à re aliqua. Cicero ad Att. IIII. Quid consilii de omni statu nostro capiamus te absente, nescimus. Idem in Verr. Act. IIII. Capit consilium de amicorum, & propinquorum sententiã, non adesse ad iudicium. Idem cõtra Rull. Neq; enim cõcionandi potestas erat cuiquã, nec consilii capiẽdi publici.

144 *Curabo*) D Vt coquus. & suprà sic, Nempe vt curétur. recte hæc. *I, prǽ*) Figura ὑστεροτὴς, quod nos Præi, dicimus. B Præ hîc antè significat. Priscian. Prosam, inquit, orationem scribentes, rariùs præpositè proferunt præpositiones. I, prǽ, Anastrophe est.

ACT. I. SCEN. II.

ARGVMENTVM. D Narratione iam habitã persona Sosiæ non erat necessaria. ergo substitit senex, per quem agenda sunt reliqua. R Eius (dum iam institutum consilium, F quod de celandis nuptiis ceperat, R exequi parat) admiranda hîc exprimitur prudẽtia atque sagacitas: qui (postquàm Dauũ timere sensit, vbi nuptias futuras esse audiuit) est subodoratus, & probabili verisimilique coniectura assecutus, V imò post multam ratiocinationẽ, randem aliquándo per asseuerationem colligit, filium nolle ducere vxorem: R non ignatus videlicet, omnia communi inter ipsos consilio agi, eadémque omnia eos & velle, & nolle. V Quæ pars velut fundamentũ est futuræ consultationis & contentionis D Certus verò ad hoc inducitur Simo, vt magis perturbetur inopinata consensione Pamphili ad ducendam vxorem, & præterea nihil agat cum Chremete de tradenda filia, cõfirmandísque nuptiis. B Hîc igitur filii amorem, F de filióque Dauí animum B explorat pater, simulat futuras nuptias, E terret Dauum, B eíque pistrinũ interminatur, si quid fallaciæ in ipsis conatus fuerit nuptiis. M Cæterùm humani ingenii ac prudentiæ coniecturam in re ciuili nõ suffícere ad veritatem dispiciendam hæc scena declarat: & serui non stolidi, sed versuti callidíque exprimitur, qui tem omnem pro captu seruilis ingenii ac rationis consyderat, & ratiocinatur ne incautus opprimatur: & patris nimia indulgentia erga filios, ac negligentia in illorum educatione describitur. Duo hęc illorum malorum cautæ sunt, quæ facilè emendantur. Et parrem decet in primis ita filiũ instituere, vt se ac patria dignus adolescat. Plato in eo Dialogo qui Theages de sapientia inscribitur, sic ait, Non enim hactenus cognoui, cui rei maiorem diligentiam quis quis mentẽ habet, adhibere debet, quàm vt filiũ optimum reddat. V *Ethica.* 1 Matrimoniũ, vtilissimum est amatoribus remedium. 2 Domestica exempla sunt admodum pernicio a. Est enim talis pædagogia peste pestilentior. 3 Improbis seruis & immoritgeris sua est pœna

Versuum genera. Septimus & octauus sunt trochaici tetrametri catalectici. Reliqui omnes iambici acatalectici, itque triplices. nam quintus est dimeter, senarij sex, nempe tres primi, ac vicesimus quintus cum duobus sequentibus. reliqui quadrati.

SIMO. DAVVS. Spargitur res in personas, & institutũ cõsilium exequitur.

1 dſſſp NON *dúbium est, quin vxórem nolit fílius:*

1 *Non dub. est*, &c. *Ita Dauũ m.t. sensi*) B Ab adiunctis ratiocinatur senex. Adiuncta dicũtur quæ adeò inter se finitiua sunt, vt si vnum existat, alterũ quoque existere necesse sit: vt amor, & pallor. Omnis pallet amans. Ab adiunctis ita licebit argumentari: Amat, igitur sollicitus est. Huius loci meminit & Rodolphus Agricola, capite de contingentibus lib. 1. Dialecticæ inuentionis. Illa, inquit, contingentia nostri sunt negotii, quæ velut indagine vestigiisque quibusdam ad ipsam rem nos possunt perducere. Cuiusmodi sunt, vel vnius efficientis facta, vel subiecti vnius adiacentia, quæ in eodem sunt loco vel tempore, vel quomodolibet aliquid cõmune inter se habent, quo de vno possit in aliud fieri transitio. Apud Quintilianum itaque in Mathematico, Vir fortis hoc ipsum quod fortiter fecit, in argumentum affert futuri parricidii: quoniam vtraque ait, opus esse imperus & furoris cuiusdam: vt ambo vnius animi possint videri. Terentius quoque, Non du-

*L. Signũ ex adiunctis.
G. s'ipsè : E s'dipse. R. futur' est, vel futura'sse. isisii.

* *Ita Dauum modò timêre sensi, vbi núptias* adiiai 2
Futúras esse audíuit. sed' ipse exit fóras. ifsusi 3
D. *Mirâbar, hoc si sic abíret. & heri semper lénitas* ifsf 4
Verêbar quorsum euáderet: sisibsii
Qui postquàm audierat nõ datũ iri filio vxôrẽ suo, isfp 5
Nunquam cũiquam nostrum verbum fecit, sdsiiii 6
neque id ægrè tulit. iiiiratv 7

bium est, inquit, quin vxorem nolit filius, Ita Dauum modò timere sensi. Nam quid per se timor Daui ad nuptias filii, nisi id esset quod omnia communi inter ipsos consilio agerentur, & eadem omnia vellent atque nollent?

Quin vx. nolit) Quin pro quód.

Ita D. m.) Ita pro adeò hîc positum videtur: vt & illic, Dii te eradicent: ita me miserã teritas. [D]Nõ recessit de loco senex: Sensi ergo Modò, id est, antè quàm cum Sosia loqui cœpissem. *Ita D. m. t. sensi*) Argumẽtum quòd suprà ab eo quod nostri faciunt. & Dauus nõ rectè scribitur, Dauos scribendum, quòd nulla litera vocalis geminata vnam syllabã facit. Sed quia ambiguitas vitãda est nominatiui singularis, & accusatiui pluralis: necessariò pro hac regula, digamma vtimur, & scribimus DaFus, serFus, corFus.

4 *Mirabar*) [L]Sermocinario Daui deprehẽso senis consilio. [V]Est quodã modo *παζυπεκτικὸν*. Miratur enim cur herus, præsertim in seruos suos sit lenior. & hîc est propositio. [R] Vide serui astutiam, qua domini consilium deprehendit: & illud prætereà vide, quid faciat cõscientia malefactorum. Neque verò hîc Dauus de nimia patris in Pamphilum lenitate indulgentiáque loquitur, vt quidam sentire viderur, qui quidem in margine hæc verba adiecit, Magna lenitas parentum filios corrumpit. Sed illam hîc intelliges lenitatem Simonis, qua postquàm audierat non datum iri filio suo vxorem, nunquam cuiquam seruorum verbum fecit, neque id egrè ferre visus est. Hæc autem nimia senis lenitas, vehemẽtis alioqui atq; iracundi, valde Dauo suspecta est, qui non temere herũ præter naturã suã tam lenem esse, aut lenitatẽ certè tam diu simulare credit: propterea cõiecturam suam subiicit, qua quid sibi velit illa senis insolita antè maximéq; eius aliena ingenio, lenitas intelligere atq; assequi videtur, *Id voluit*, inquiens, nos sic nec opinantes duci falso gaudio, Sperãtes iam amoto metu, interea oscitantes opprimi, Ne esset spatiũ cogitãdi ad disturbãdas nuptias. [D] Hic locus est in quo Dauus insinuatur spectatoribus multa gesturus.

Si sic) Sic, pro leuiter & negligenter, quod Græci *αὖτως* dicunt. significat autem *αὖτως* sic: & est de his quæ adiuuanda gestu sunt: vt Tantillum puerum: &, Huius non faciam.

Abiret) [S·L] Nota est abeundi propria significatio. Translata verò istiusmodi est, vt ponatur pro cessare, euanescere, vel sedari. Quare hunc Terẽtii locum possumus ita exponere: Mirabar, hoc si sic abiret: id est, mirabar hoc si sic euanesceret. Cicero ad Att. xv. Ad summam, nõ possunt isthæc sic abire. Idẽ de Finib. Hoc fortasse non poterit sic abire.

Heri semper lenitas) [E]Cùm Dauus recusatione nuptiarum, videret Simonẽ nihil omnino commotum, suspicabatur, *id* quod erat, lenitatem illam non veram, sed simulatam esse.

Lenitas) [D]Clementia, facilitas. cui contraria, asperitas & difficultas. An Semper lenitas, vt sit, ἐσθ? Lucretius, Semper florentis honoris. [B]Hyphen, hoc est, duarum vocum, in vnam coitionem esse Pontanus ait, in opere de aspiratione huius nota est lineola repanda. *Semper lenitas*) [D]Ac per hoc simulata vsque nunc lenitas: nam nemo in diuersis actibus semper lenis est: nisi fortè fictus assimulator & callidus. *Semper lenitas*) Sine differentia est importuna lenitas. [L]Semper, pro perpetua.

Quorsum euaderet) [D]Ad quam partem erũperet. Et euadere, est per quancunque difficultatem ad aliquid peruenire. *Quorsum euad.*) [S·D] Hoc est, quem exitum, & finem haberet. Suprà similis est locutio, vbi dicit Sosia, Quàm timeo, quorsum euadas. Non magis autem creber est is euadendi vsus apud Terentium, quàm apud Ciceronem: vt ad Att. IX. Vt anteà videamus, hoc quorsum euadat. Idem ad Att. XIIII. Nihil antè de profectione constituam, quàm illa quò euasura sint, videro. Idem ad Att. XVI. Tu quidem & prudenter, & amicè suades, vt in iis locis sim potissimùm, quoad audiamus hæc, quæ commota sunt, quorsum euadant.

Qui postquàm) [V]Confirmat ab insolita æquanimitate, cuius signa sunt, quia non expostulat, quia non grauato animo fert.

Verbum f.) [D]Non dixit litigium, aut rixam: sed Verbum. istæ exiguitates asseverationes

8 fabibst- S. *At nunc fáciet: neque, vt opînor, sine tuo magno malo.*

9 dfdfffi D. *Id vóluit, nos sic nec opinánteis duci falso gaúdio,* Callida Daui suspicio.

10 ffiaifi *Speránteis iam amóto metu, interéà oscitántes opprimi,*

11 fatffft- *Ne esset spátium cogitándi ad disturbándas núptias.*

12 fidbdsp * *Astúte. S. cárnufex quæ lóquitur! D. herus est, neque præuíderam.* *L. Subiecta in fine ironia.

tiones dicuntur. & cum pronuntiatione: vt intelligatur, ne verbum quidem. [S·D] Verbum, vel verba facere, tritus est loquẽdi modus, pro loqui. Dicimus autem, verba facere alicui, vel cum aliquo de re aliqua: id est, sermonem habere. Verba autem facere alicui, non ita admodum vsitatum est loquendi genus. Cicero ad Att. II. Multa feci verba de toto furore, latrocinióque P. Clodii. *Neque id æ. t.*) [D] Hoc est semper lenitas.

2 *Faciet*) Subaudiendum Verbum. Et est Faciet, persona tertia pro prima. *Faciet*) Id est, irascetur, denuntiabit, loquetur. *Sine t. m. m.*) Id est, comminabitur tibi, & minas contemnes, vt ad pœnas perueniat.

9 *Id voluit*) [V]Causa impulsiua lenitatis est. Nam securos opprimere affectat, ne nuptiæ disturbentur. Verùm securitatis hîc est notatio, quia nihil opinantur aut suspicantur, quia gaudio ducuntur, quia sperant, quia nihil metuunt, quia oscitant. Hos igitur opprimere haud difficile est. Plæraque vero ἐνθυμηματικῶς dicta sunt: gaudent, dum nihil suspicentur: sperant, cùm metus amotus sit. Verùm in oscitatione immodica securitas significatur. *Id v.*) [D]Aut absolutè accipiendũ Id: aut Id, quo modo Sic, demonstratio est, vt magis gestu, quàm sensu intelligatur, vt suprà diximus. *Nec opinantes*) ὁράτ. [S·D] Notum satis est doctis apud antiquos nec, pro non, crebrò poni solitum: quod etiam in quibusdam dictionibus vsu inualuit: vt apud Ciceronem Lib. III. de leg. Senatori, qui nec aderit, aut causa, aut culpa esto: id est, qui non aderit. Sed hæc loquendi forma familiaris est opinanti, aut opinato, ita vt dicatur nec opinans pro non opinanti: nec opinatũ pro non opinato: nec opinato, pro ex inopinato. Cicero, Nec opinantes mors opprimit. Idem Off. II. Admirantur, si perspiciunt nec opinata quidem bona. Idem de Finib. Quòd cùm accidisset, vt alter alterum nec opinato videremus, surrexit statim. *Duci f. g.*) Duci idem est, quòd oblectari, vel teneri: vt, duci gloria, honore, ludis, oratione alicuius. Cicero ad Quintum fratrem, Ipse puer magis illo declamatorio genere duci, & delectari videtur. Idẽ, Ludis oblectamur, & ducimur. [D]Ducere est expectatione longi temporis malum prolatare. Vel induci vt feras in retia. *Falso g.*) Velut ex ira, & vitæ senis iracundia.

Speranteis) [L] Id est, securos, nomen, non participium. *Amoto m.*) [D]Ista singula sunt. & Amoto metu, sic dixit, quasi metus sit corpus brutum, quod cum molimine mouetur. [S·D]Pro metum amouere, dicit Cicero metum abstergere, aut depellere, vel deiicere. In orat pro Sest. Qui primus potè meũ discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Idem Fam. XI. Si timidus essem, tamẽ ista epistola mihi omnem metum abstersisses. *Oscitantes*) [D]Oscitatio est animi otium & securitas, dictum ab ore ciendo, id est commouẽdo. Oscitantes, securi, vel nihil prouidentes.

Ne esset sp. c.) [S·D] Id est, tempus. Spatium enim temporis est, & loci. Cicero Famil. XI. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo. *Cogitandi ad d.*) [D] Miranda locutio: vt si dicas, Cogitat ad dicendum. *Ad dist. n.*) [S·D] Disturbare propriè est demoliri: vnde disturbare statuam, parietes, ædificium, domũ, porticum. Nõ nihil verò interdum trãslationis habet: & ponitur pro peruertere: vnde dicimus disturbare nuptias, rem, iudicium, societatem: Cicero Famil. XI. Cùm quidam de Collegis nostris curationem liguriret, disturbaui rem, totámq; vobis integram reseruaui. Idem pro Rosc. Amerino, qui fidem lædit, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem.

Astute) [D] Hoc & gestu & vultu seruili, & cum agitatione capitis dixit. *Carnifex*) Aut excarnificans dominum aut ipse dignus carnifice, vt caro fiat, id est lanietur: Lucilius, —Carcer vix carcere dignus. [B] Carnifex Dauus, qui instar carnificis cruciat, & lacerat

qu'hic.
*L. Negantis interrogatio.
*L. Ironica reiectio dissimulantis.
Agis, id est, audis: Donatus. Alii pro facis, poni contendunt.
Indulgentia patris.

S. *Daue.* D. *hem, quid est?* S. *ehodum ad me.* D. *quid hic volt?* S. *quid ais?* D. **qua de re?* S. *rogas?* — fiaudisi fiat 13
Meum gnatum rumor est amare. L. **id populus curat scilicet.* — fisiidsfp f 14
S. *Hoccine agis, an non?* D. *ego verò istuc.* S. *sed nũc ea me exquirere,* — iidisfdsp 15
Iniqui patris est, snam quod ántehac fecit, nihil ad me áttinet. D. [*nam quæ*]. — isiisdsfp 16

animum Simonis. *Neque præuideram*) DPræuidentia duplex est: aut enim animo, aut oculis præuidemus.

13 *Hem*) Quasi correptio totius corporis *Ehodum*) Nutus est, intentionem animaduersionémque deposcens eius cum quo vult loqui. B Modo vocantis est, aliquando intentionem audientis exposcit: vt, ehodum dic mihi. *Ehodum*) DDum παρέλκον est hoc loco. *Quid hic volt?*) More seruili, & vernali gestu. sic enim vocati à domini, secum vultuosè agunt. *Qua de re?*) Negantis vim habet hæc interrogatio, plus est enim Qua de re, quàm nihil. *Rogas?*) Hoc cum interrogatione indignantis.

14 *Meum gnatum.*) VPercũctatoria est oratio, cuius propositio est subdola, & nonnihil ambigua. Præmolliendo enim viam sibi herus sternit. Seruum enim astutum sic circunuenire affectat. DMirè apud seruũ dissimulat, id quod iam probauit, R nempe amare Pamphilum: B& grauiter, constantérq, senex nõdum se fatetur credere, nec verum scire, ne amittat vim vindicaturi, si rescierit. R Hæc ille Solomon, Omnia, inquit, facit callidus cum iudicio: fatuus stultitiam prodit. B Prothesis est Gnatum pro natum. *Id p. c. scil.*) V ἀποδιαῤῥησις & μυκτηρισμὸς est, quasi populo non alia, eáq; grauiora essent negotia. DQuia rumigeratio populi est, sed hoc auersus ab illo contumaciter. Sic Virgilius, Scilicet is superis labor est. Scilicet, semper cũ ἐφυβρισμῷ ponitur. BErasmus in cõmentario de copia verborũ, Nõ ista curat populus: Id populus curat scilicet. Hîc per ironiam, inquit, commutata est sermonis facies. Valla. 1. 1. lib. cap. vlti. Scilicet & videlicet, inquit, videntur idem significare quod certè, sed vsum habent, & præcipuè per amaritudinem quandam cum risu permistam.

15 *Hoccine agis an nò?*) Agis, id est audis. Muq. d. aduertísne animũ ad ea quæ à me dicuntur, an non? VAlibi sic, Hoc age amabo. Plautus, Vos hoc agite. Spectat pronuntians, simul demõstratiue, veluti aurem suã tangẽs. S. DAgis nõ hîc ponitur pro audis, vt quidã volũt: sed pro facis. Quasi diceret Simo, Tũne facis, Daue, Mu Tũne in causa es, vt filius meus amet, an non? Quam interpretationem si recipias, Daui legenda erit cum interrogatione responsio. Donati expositio mihi quidem magis arridet. *Istuc*) D Deest Ago, vel audio. *Sed ego.*) V ἀνθυποφορὰ & interrogationis sollicitæ causa est à decoro patris.

Iniqui patris e) D Iniqui est, si nunc velim 16
quærere actus liberos ad. lescentis. Mu Ironia est. significat enim non esse iniqui patris, cùm tam multa permiserit, tandem sub ipsas nuptias in filii mores anquirere. *Nam quod*) Vἀντεισαγωγὴ per concessionẽ. Indulsi quidem adolescenti, sed nunc alia est vita, alii quoque sint mores. Sũt enim singulis gradibus sua decora apud Aristotelem & Ciceronem. *Nam quæ antehac fecit*) DPro ante hæc, consuetudine magis, quàm ratione dicitur. *Nihil ad me attinet.*) Id agit vt superius consilii se seruare ostendat. R Imò verò ad te maximè id attinet, Simo, quòd antehac fecit gnatum. Vtinam autem hoc ipso in errore non etiam versaretur multò maxima pars Christianorũ. M Hæc sententia non quocunque patre digna est, sed illo qui sua indulgentia pariter & negligẽtia filium errare sinit, & ita labi, vt suæ imprudentiæ tandem det pœnas, ac filiorũ delictis torqueatur. Plato in secundo de Legibus loquẽs de vitæ puerorum disciplina, sic ait, Disciplinam appello virtutẽ, quæ primò pueris vel iuuenibus aduenit, si voluptas & amor, delórque & odiũ rectè in animos influãt, antequã ratione moueantur, & ratione deinde præsente rationi consentiant, propter superiorũ bonorum morum consuetudinem. In sexto sic ait, Hominem, mansuetum animal esse dicimus. Certè si cum natura felici rectam quoq, disciplinam fuerit assecutus, diuinum animal & mansuetum efficietur. Sin verò aut nõ satis, aut nõ bene fuerit educatus, ferocissimum omnium quæ in terris nascuntur, animal redditur: quamobrem non debet legumlator summopere necessariam pueritiæ educationẽ postponere. sed operam dare in primis,

17 *Dum tempus ad eam rem tulit, sisi, ánimum vt explêret suum.* — fbsidisp
18 *Nũc snæc dies sáliá vitã adfert, álios mores póstulat.* — fiasdisp
19 *Dèhinc póstulo, ssiue æquum est, ste oro Daue, vt rédeat iam in viam.* — fisiidsfp
20 *sHoc quid sit.* s. *omnes qui amant, gráuiter sibi dari vxórem ferunt.* D. — sidddisi
21 *Ita aiunt.* S. *ium si quis magístrum cepit ad eam rem improbum,* D. — isiicbsp

D. [*hic dies*]. B. Locus Rhetoricus à tempore.
R. [*siue æquom'st.*] Al. [*& si æquom est.*] tum in [*sẽ*] nihil elidendum. sisidsfp.
R. *i in* [*quit*] *non elidítur, sed corripitur.*
Go. [*Quid hoc*] isfaiisi. D. [*Hoc quid sit?*] *interrogatiuè.*

mis, vt optimus vir eligatur, qui pueris educandis præsit. Idem in tertio de Rep. sic ait, Quapropter ipsis principibus & primò & maximè deus præcepit, vt nullius rei maiorem curam custodiámq; suscipiant, quàm filiorũ.

17 *Dum t. ad e. r.*) D Absolutè, & deest Servit sit, dum tempus se præbuit: quia suprà dixit, Tutè his rebus finem præscripsti pater. *Sisi, a. vt ex. s.*) Mira ratio cur fuerit, Vt & hoc quod permisit, ad bonum permiserit, non ad luxuriã. Sisi autem distingue: est autem Sisi modò permisi. cessaui. Sisi antiquè. Aliter in Adelphis, Non fuit egestas facere hæc nos. B Vide excusari tempore amorem in adolescentibus. R Hæc illa est, tantopere ab optimis quibusque damnata, & conuitiis proscissa parentum indulgẽtia: hæc mollis illa educatio, quæ corrumpit optimæ quoque, ac generosissimæ indolis pueros. Ergo etiam pretium obstultitiam fert Simo. Sic plerisque omnibus vsu venit, qui nimia indulgentia liberorum ingenia, alioqui non omnino pessima, corrumpunt, vt posteà eos habeant minùs morigeros, minúsque tractabiles, vt haud temere vnquàm posteà ad bonam eos frugem reuocare, reduceréque possint. Suapte natura iuuenrus satis procliuis est ad pessima quæque vt nihil opus sit seueritate in filios disciplinæ habenas laxare, eorúmque delicta conniuentibus oculis transmittere, ac dissimulare.

18 *Nunc hæc dies*) Mu Dies masculino genere significat certam temporis partem: in fœminino verò tempus indefinitum. Author Asconius. Poëtæ hoc non obseruant. Ouid. Nec tamen est solito gardior orta dies. Verg. Iámque dies infanda aderat. *Nunc hæc d. a. v. adf.*) D Hæc est, rectè, & seuerè, & inexorabiliter denuntiat. Aliam vitam, pro diuersam & contrariam. sic & Virg. Diis aliter visum est.

19 *Dehinc*) V Petitoria est, in qua sic proponit: Tuo ô Daue consilio filius in viã redeat. Oportuit autem patrem priùs cautiorem fuisse, ne in nassam illectus adeò sit, vt exeundi via non pateat. Redire autem in viam prouerbialis est locutio. *Siue æquum est*) Dπαῤῥησιάζεται. L Ironica correctio. *Te oro Daue*) D Grauius illud fecit, nomine appellãdo. F In vt. Æneï. Seruius ait, Maior ad impetrandũ vis est, eum rogare cui possit iubere. *Vt r. i. in v.*) DProuerbiale. Iam modò tarditatis est signum. & In viam dixit, quasi qui deuius sit, & errarit à recta via. R At cur antè hoc vnum non curarat Simo, ne de via Pamphilus exorbitaret? quod verendum omnino erat, cùm versaretur inter improbos, quorum consuetudo assidua non potest nõ corrumpere optima quæque ingenia, vsque adeò, vt ipse etiã antè miratus sit Simo, filium suum non corrumpi, neque ad nequitiam adduci prauorũ sodalium commercio: tametsi ipsum sua in hoc fefellit opinio, vt frustra miratum sese summo suo cum dolore tandem sit sensurus. Erasmus, In nassam, inquit, facilis illapsus est, sed exitus difficilis: sic decliue iter in vitia, reditus ad meliorem frugem non perinde facilis. S. D Duæ sunt insigniores loquendi formæ à viæ translatione ductæ: scilicet in viam reducere, & in viam redire. Est autem in viam reducere, idem quod ab errore reuocare. Et in viam redire, est ad sanitatem redire, resipiscere. Pro quo dicit Cicero, ad frugẽ bonam se recipere. In Oratione pro Cælio, Equidem, inquit, multos vidi in hac ciuitate, qui totam adolescentiam voluptatibus dedissent, emersisse aliquando, & se ad frugem bonam, vt dicitur recepisse.

Hoc quid sit) L Perstat in dissimulatione 20
Dauus: & subaudiendum Non intelligo, *Hoc quid sit*) Dἔκλειψις, deest enim Quæris. *Omnes*) V Concessio est difficultatis triplici ratione per occupationem. Vult nunc esse sollicitus atque prudens, tum propter affectum amatorum; qui ferè μισόγαμοι sunt tum propter improbi magistri accessionem, tum propter ægrorum animum atque ita flexibilem.

Ita aiunt) D Hæc credunt & loquuntur 21
vniuersi. & est trepida confessio, & quasi inuiti responsio: vt in Heautont. Ita credo: monente

Ipsum ánimum ægrôtum ad deteriôrem partem ple- dſſaſſſp 22
rúnque ápplicat.

D. *Non hercle intéllego.* S. *non? hem.* D. *non:* ſſiſſſi 23
DAVVS SVM, NON OEDIPVS.

Adagium. Oedipus enim ſolus Sphingis ænigma ſoluit.

S. *Nempe ergo apértè vis, quæ reſtant, me loqui.* D. ſiſſſiſp 24
ſanè quidem.

nente patre filium. *Tum ſi quis magiſtrum*) μεταφρενικῶς, an quia & pædagogus eſt magiſter? vt Geta in Phormione, Me filiis Kelinquunt quaſi magiſtrum. S·D Magiſter variè à Latinis ponitur: ſed tamen ſi vno verbo propriam huius vocis ſignificationem habere velis, dicitur generaliter magiſter, cuius authoritatem, & exemplum in re quauis ſequimur: vel cui præcipua rerum cura incumbit. Hinc magiſtros pagorum, ſocietatum, vicorum, & collegiorum appellant, qui pagis, vicis, ſocietatibus, collegiisque præſunt. Dictos magiſtros vult Feſtus, quòd cæteris magis poſſint: vel quòd magis, quàm cæteri diligentiam, & ſolicitudiné rebus, quibus præſunt, debent. Et proxima noſtra interpretatione ſcinditur hoc nomen in multa. Interdum enim ponitur pro præceptore, vel doctore artium. In qua ſignificatione perſæpe translatè ponitur, egreditúrque perſonam: vt cùm dicimus vſum eſſe optimum magiſtrum: ſtylum optimum magiſtrum dicendi: timoré magiſtrũ eſſe nõ diuturni officii: virã ruſticã magiſtram eſſe parſimoniæ, & iuſtitiæ: hiſtoriã magiſtrã vitæ. Vulgaris ea eſt magiſtri ſignificatio. Aliquando verò pro eo ponitur, non qui nos diſciplinam docet, aut arte inſtruit: ſed quem in re aliqua imitamur. Cicero Familiarium vndecimo, Plura ſcribere nõ debeo præſertim ad te, quo magiſtro breuitatis vti cogito. id eſt, cuius breuitatem in ſcribendo ſequi volo. Ibidem, Breuitatem ſecutus ſum te magiſtro. Vſu paulò rariore eſt, & venuſtiore hoc nomen, cùm pro eo ponitur qui rei alicui præeſt, vel cuius præcipua eſt authoritas in re aliqua. Vnde vocamus magiſtrũ ſocietatis, vel rei alius, qui illi rei præfectus eſt. Hinc quoque dicuntur magiſtri equitum, vel magiſtri ſcripturæ. Hic verò obſerua, elegans eſſe, quod dicit Terent. magiſtrum capere ad rem aliquam, pro alicuius ductu, & opera vti ad rem aliquam. *Ad eam rem*) DId eſt, ſuper eam rem, hoc eſt, ſuper amorem. *Improbum*) MQuoniam nihil quod animos dubios, & in prauitatẽ inclinatos magis præcipitet, quàm malorũ virorũ conuerſatio, & improborũ magiſtrorum perſuaſiones: quos Plato in eo Dialogo, qui Sophiſta inſcribitur, nõ præceptores, ſed ſeductores ac præſtigiatores appellat, his verbis, Seductores quaſi præſtigiis quibuſdam vtentes, adoleſcentulos procul à veritate rerum adhuc exiſtentes decipiunt. Seneca, Facile eſt teneros adhuc componere animos. Difficulter reciduntur vitia, quæ nobiſcum creuerunt.

Animum ægrotum) D Pro ægro. nam animus æger, corpus ægrotum. E Stoici cupiditates animi morbos appellant: ſecundũ quos, iudicio meo, Terentius animum ægrotum vocat, amoris morbo laborantem. *Animum ad deteriorem partem applicat*) S·DVide quæ ſuprà tradidimus de ſimili loquendi genere, ſcilicet animum ad aliquid appellere. Illic quidem reperies, quæ hoc loco dici poſſent. Appellere enim & applicare neque ſignificatione neque vſu differunt, ſed planè re omni conueniunt. 22

Hem) D Interiectio eſt iraſcentis, L aut indignãtis. *Dauus ſum non Oed.*) Sumptum ab Oedipi fabula, & in prouerbium abiit. V Ratio eſt, cur non intelligat, quia Dauus ſum & non Oepidus, vt qui Sphingis ænigma ſoluere, vt eſt in prouerbio, potuit. Et hic iocus, aut ἀσεῖον eſt à decoro ſeruili. DMultiplex contumelia. poteſt enim ſenem quaſi ſphingem dixiſſe, id eſt, deformem, monſtríq; ſimilem. poteſt etiam inhumanum & ferum, vt ſphinx. Poteſt per Oedipum ſe vltorem promittere futurum, atque oppreſſorem ſapientiæ ſenis. & facetè ſe negauit Oedipũ, vt ſenem ſphinga eſſe confirmet, non Oedipũ. Imitationum duo ſunt genera. quandam neceſſitas, quandam introducit voluntas. Oedipus, ſi Latinè pronunties, genitiuus Oedipi faciet: ſi Græcè, Oedipodis. B Paræmiographus ſic annotauit, Oepidi ingenium ſcitè proponendis ſimul & diſſoluendis ænigmatum ſcyrpis, nobilitatum eſt, propter diſſoluta problemata, adeò vt in prouerbium abierit eius nominis appellatio, velut apud Terent. in And. Seruus diſſimulans ſe intelligere quod herus dixerat. Dauus, inquit, ſum nõ Oedipus. Torqueri poterit in eos qui de induſtria loquuntur obſcuriús. 23

Aperte loqui) V Alius iocus ex ioco penè per contrarium. Hic enim herus poſt verba verbera comminatur. *Sanè*) DValidé: quia qui ſanus, & validus eſt. V Pœna autem ſeruilis eſt, & ξυλοκοπία, & in ſeruitutem piſtrini perpetuam adiudicatio. 24

25 ſbſiſi *S. Si ſénſero hódie quicquam in ſhis te ſnúptijs* F. *Aliter* [*hiſce*]. ſbſiii.
26 ſiſſſp *Fallácia conári, quo fiant miníus:*
27 ſaſaſp *Aut velle in ea re oſténdere, quàm ſis cállidus:*
28 dſſſſiſp *Verbéribus cæſum te in piſtrínum Daue dedam vſque ad necem,*
29 ſ-ſiſſ bſp / ſ *E' a lege, atque ómine, vt ſi te inde exémerim, ego pro te molam.*
30 aſidſiſi *ſQuid, hoc intellêxtín'? ſan nondum étiam ne hoc quidem?* D. *immo cállidé:* *Aliàs* [*Quid hoc? intellextin'?*] *Ali.* [*Quid? hoc intellexrin'?*] G ſidſiſi: *vel elidit d in* [*Quid*]. ſidſiſi. *D. Al.* [*vſor es.*]
31 -aſdi«dſp / -aſdiſdf *Ita apértè ipſam rem modò locútus, níhil circuitiône vſus es.* *G. circuit. dactylus: vt ex cui fiat vnica ſyllaba, eaq; breuis.* A *malim vt ex tio fiat vna longa.*

verbera comminatur. *Sanè*) DValidé: quia qui ſanus, & validus eſt. V Pœna autem ſeruilis eſt, & ξυλοκοπία, & in ſeruitutem piſtrini perpetuam adiudicatio.

25 *Si ſenſero*) DCõminatio & fit pronũtiatio, vt in ſingulis verbis ardeãt minæ. *Hodie*) Nõ ad tẽpus non plenum, ſed ad comminationé refertur: vt Virg.-Nunquã omnes hodie moriemur inulti. Et dies pro nocte accipitur: vt hoc ipſum,-Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Quo fiunt minùs*) Quo minùs, hoc eſt, quo impeditiús. 26

28 *Verb. cæſ. te in piſtr. Daue*) Vult in pronomine & nomine exagitare comminatione ſeruum, ne quid relinquat iracundiæ. B Iraſcentis eſt, proprio vti nomine. Sic & Virg. in 1. Ænei. Veſtras Eure domos. *In piſtrinum*) Seruius Grammaticus dicit apud priſcos molarum vſum non fuiſſe. fruges enim torrebant, & deindè in pilis pinſebant. Ex quo more Virg. in 1. Ænei. ſcriptum reliquit, Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo. Molas poſteà inuentas legimus aſinarias quaſdam, truſatiles alias, quæ hominum opera verſabantur, non ſine ingenti labore ac virium fatigatione. Vnde factum eſt, vt Piſtrinum pro loco fatigationis pleno, & pro negotio operoſo ac moleſto, virésque conficiẽte ponatur. Aquariarum autem molarum loca, quibus vtimur hodie Louanii, & in quibuſdam aliis Brabantiæ oppidis moletrinas appellare poſſumus. *Dedam*) Pro in perpetuum dabo. DNam Dare, eſt quod repetas: Dẽdere eſt ad perpetuum. Damus, & amici: Dedimus, tantùm hoſtibus.

29 *Ea lege atque om.*) V Exaggerat pœnam à perpetuitate. DLege, ad homines: Omine, ad rem diuinam refertur: id eſt, firmamentũ per humana & diuina. Omen autẽ eſt quicquid ore dicitur. Et bene Lege atq; omine, quia leges auſpiciis ſeruatis ferebantur. Ergo ſic intellige, quaſi dixerit, Ea lege & cõditione: & antiqui auſpicatò omnia faciebant, quæ rata eſſe vellent. S·DEſt itaque Ea lege, atque omine, idem quod ea conditione, eo pacto: & eo ſacramento dicto, vel iuſiurãdo dato, vel ea imprecatione facta. M Cic. libr. 1. de Diuinatione ſic ait, Neque ſolùm deorum voces Pythagorei obſeruauerunt, ſed etiam hominum, quæ vocãt omina, quæ maiores noſtri, quia valere cenſebant, idcirco omnibus rebus agendis, quod bonum felix fortunatúmque eſſet, precabantur, rebúsque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabant. Quod Seneca loquens de vita beata, ſic interpretatur: Quoties mentio ſacrarum literarum interuenit, fauete linguis. Hoc verbo non, vt plerique exiſtimant, abſtrahitur, ſed imperatur ſilentium, vt ritè poſſit peragi ſacrum nulla mala voce vel ore obſtrepente. B Apud valeriũ caput eſt de Ominibus lib. 1. *Ego pro te molam*) Pro molere, verſare molam Budæus dixit in annotationibus.

Quid hoc) V Hic iocus aliquantulum amarulentus ex priori eſt natus, tã à re, quàm à verbis per amphibologiam ductus: iam callidè intelligit, iam apertè cuncta dicta ſunt. *An nondum etiam*) DQuartum παρέλκον, quia abundat Etiam. 30

Ipſam rem) Id eſt, voluntatem ſuam: aut interminationem ſuam: hoc eſt, piſtrinum & pœnas ſeruiles. *Nihil*) Pro non. *Circuitione*) periphraſi. B Græci Periphraſin, nos Circuitionem dicimus. Euerſor Carthaginis pro Scipione, circuitio eſt, quam non intelligas, niſi vel priùs audieris, vel legeris à Scipione deletam carthaginem. *Nihil circ. vſus es*) S·DPro, nullis verborum inuolucris vſus es: 31

D.[edico] G & tum vel creticus loco sexto vel in [sed] eliditur vltima.
Go. [neque tu hoc]. Alias [néne tu id], dbſ̊dſsi : *vel* bbſadſsi, *eliſo d in [id].*

s. *Vbi vis facilius paſſus ſim, quàm in hac re, me* abſſiſſp 32
delúdier.
D. *Bona verba quæſo.* s. *irrides? nihil me fallis. ſed* {aiſ̊ſſi / aiſſ} 33
ſdico/ tibi,
Ne témere fácias. [neque tu haud] dicas tibi non dbdſdſſi 34
prædíctum: Caue.

ſed planè rem enuntiaſti, & expreſſiſti.

32 *Vbi vis facilius)* D Admonitio. Cicero, Nõ eſt in hac cauſa peccandi locus vllus. *Delúdier)* L Parage.

33 *Bona v. q.)* D Hic in ἐφεσεῖα eſt εὐφημισμός. quaſi dicat, meliora loquere, rogo te. Ergo cum admonitione, Bona verba inquit, rogo. V Græcorum eſt εὐφήμει, deſine malè loqui, meliùs ominare, B bene ominata loquere. Nam ſuprà dictum eſt, Ea lege atque omine. quo verbo rideri ſe iudicat ſenex. *Nihil me fallis)* D Non te ignoro, non me decipis. ſic Menander, οὐδέν με λανθάνεις ὤν. Figura eſt ἐλλειψμός. *Fallis)* Lates, vt ſit οὐδέν με λέληθας. *Nihil me fallis)* Nihil, pro etiam nunc. *Dico tibi)* B Nonius pro denuntio accepit.

34 *Neque tu h.d.t.n. pr.)* D Duæ negatiuæ faciunt vnam affirmatiuam: tres negatiuæ pro vna negatiua accipiuntur: vt hìc, Neq; haud non. Salluſtius, Haud impigrè, neque inultus occiditur. Vera ergo lectio eſt, Neq; tu haud dicas. eſt enim quintum παρέλκον. Plautus in Bacchidibus, Neque haud ſubdititia gloria oppidum arbitror. quod plurimi non intelligentes, Hoc dicas legunt. B Sunt tam apud Latinos quàm apud Græcos in vſu negationes vacantes. quemadmodum enim Græcis, ita & Latinis frequentiſſimum tres negationes loco vnius accipere. huius rei exemplum eſt apud Liuium, Ad ea munera data à diis & ipſe addiderat multa belli decora ſacúdiámque in foro, vt nemo, non lingua, nõ manu promptior in ciuitate haberetur. Quod Græcam phraſin ad verbum explicat. nam ita Græcè reddi poteſt, ὥς τε μὴ ἄλλος τὰν ἁπάντων μηδεὶς μήτε τῇ γλώττῃ μήτε τῇ δεξιᾷ προχειρότερος ἐνομίζετο. MU Quicquid dicat Donatus, legendum, Hoc nõ Haud. Eſt enim ordo, & ſenſus, Neque, id eſt, & ne tu dicere poſſis hoc tibi non prædictum, en prædico: caue.

ACT. I. SCEN. III.

ARGVMENTVM. D Hîc breuis & Comica deliberatio eſt, magnam expectationem plurimarum rerum imminentium cum motu excitans: propoſita conſyderatione, L ac conſultatione Daui excitantis ſe aduerſùs minas ſenis. V inde eſt hæc ſcena συμβουλευτική. anxiè enim deliberat in tanta difficultate: & propoſitio eſt per apoſtrophen ad ſe deliberantem & cohortantem, B velit ne Pamphilo eſſe adiutor, an auſcultare ſeni. H Eſt verò Terentius mirè copioſus & ſuauis in perſonarum deliberationibus. V Docet porrò hæc ſcena in præſente neceſsitate omnem corporis ſegnitiam, animíque ſocordiam abeſſe oportere: M atque in aliqua difficultate celeriter ac prudenter eſſe deliberandum, R maturéque & cautè conſultandum & quod in rem noſtram fore videbitur, mox abſque cunctatione agendum eſſe: oporteréque virum, qui rationibus ſuis rectè conſultum proſpectúmque cupiat, ſedulò omnia conſyderare, examinaréque, & ancipites negotiorum exitus, quoad fieri poteſt, prouidere: omnésque denique metuentem expendere caſus, ſicuti canit in duodecimo Virgil. M ingenii quoque celeritatẽ in rebus aduerſis cognoſci declarat in primis hæc eadem ſcena: quoniam Explorant aduerſa viros, vt inquit Sillius, & ingenium in ſubitis caſibus acui teſtatur. Vnde illud Martialis, O quantum eſt ſubitis caſibus ingenium. Tunc enim prudens quis dicitur, cùm mala imminentia cum ratione declinat. Vnde Plato in eo Dialogo, qui Hippias maior inſcribitur, ſic ait, Multi in hoc cõſentiunt, ſapientem in primis ſibiipſi ſapere oportere. Quapropter & Ennius dixit, Sapiens qui ſibi prodeſſe neſcit, nequicquam ſapit.

Verſuum genera. Iambici acatal. quorum primi nouem, vicémusque ac vltimus ſunt quadrati: reliqui trimetri.

DAVVS.

E. Enimero: G *Enimero.*

ENI' MV' ERO *Daue, nihil loci eſt ſegnítiæ,* {eſaiddii / a}
neque ſocórdiæ,

1 *Enimuero Daue)* D Omnis perſona aut ab altero commendatur, aut ſeipſam populo cõmendat, aut ab altero & à ſeipſa: vt hîc Daui, & per Simonem ſuprà deſcripta eſt, vbi dicit, Malæ

2 ſſdiſſi *Quantùm intellexi modò ſenis ſententiam de nuptiis.*
3 ſſſſſi *Quæ ſi non aſtu prouidêntur, me, aut herum peſſúndabunt.*
4 dſſſſſi *Nec quid agam, certum eſt: Pámphilúmne adiûtẽ, an auſcúltem ſeni.*

Mala mens, malus animus. & hîc per ſe, dum hoc geſtu, ac ſermone agit, ac diſputat ſecũ. *Enimuero)* Significationẽ habet nimiùm permoti atque irati animi. Cic. Hic cum aliis ex alia parte. Enimuero ferendum hoc non eſt: vocetur mulier. B Authore Priſciano, inuenitur Enim etiam pro affirmatiua, & citat hunc Terentii locum. *Nihil l.e.ſ.)* S.D Pro, non hic ſegnitiã vtendum eſt: vel, non nunc me ſegnem, aut ſocordem præbere debeo. Sic eleganter dicunt Latini locum eſſe rei, vel perſonæ. De perſona: Cicero in Famil. Nulli improbo ciui locus ad Rempub. violandam eſſe potuiſſet. De re: Cicero, Quid eſt iam nõ modò pudori, probitati, virtuti, rectis ſtudiis, bonis artibus, ſed omnino libertati, ac ſaluti loci? *Segnitiæ)* D Ad agendum. *Socordiæ)* Ad cõſyderandum. R Rectè ſanè duo hæc, Segnitiem, Socordiámque coniunxit: ſiquidem in rebus magni momenti, & priuſquã incipias, conſulto opus eſt: & vbi conſulueris, maturè opus eſt facto: vt neque ceſſes, ac ſegniter agas, neque conſilium præcipites: & nec per temeritatem quicquam facias pœnitendum, nec per ſocordiam quicquã prætereas, quod ad rem facere videbatur: breuiter, vt neque lentus nimiùm ſis, neque nimis præceps: hoc eſt, vt & perſpicias, quid opus ſit facto, & celeriter exequaris. Id enim ſibi vult illud, quod crebrò Auguſtus vſurpaſſe fertur: σπεῦδε βραδέως: vt ad rem agendam adhibeatur ſimul & induſtriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Lege ſuper hac re Eraſmi Prouerb. Feſtina lentè. Fugere igitur in agendis rebus & ſegnitiem, & ſocordiam docet Terentius. Iſocrates quoque Demonicum ſuum monet, vt deliberet diu: celeriter verò cõficiat, quod decreuerit, βουλεύου μὲν βραδέως, inquit, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. Agapetus ad Iuſtin. Cæſ. βουλεύου μὲν τὰ πρακτέα βραδέως, ἐκτέλει δὲ τὰ κριθέντα σπουδαίως, ἐπεὶ πλέον ἐπὶ σφαλερῷ τὸ ὀκνηρὸν τοῖς πράγμασιν ἀπεῖσκεπτον. εἰ γὰρ τὰ ἐξ ἀβουλίας τὴν ὄκνησιν κακὰ, πότερα γνώσεται καλῶς τὰς εὐβουλίας τὰ χρήσιμα, ὡς ἂν τὰς ὀργὰς τοῦ χάσειν μετὰ τὴν πεῖραν τῆς νόσου. Plautus quoque in Aſinaria hæc duo coniunxit, Quin tu, inquiens, ſocordiam omnem abs te reiice, & ſegnitiem amoue, &c.

2 *Quantum)* V Confirmatio à neceſſitate, quæ dilemmate explicatur. Inſtat enim periculum aut Dauo, aut Pamphilo. D Quantum pro Inquantum.

Prouidentur) Prouiſio rerum duas ſignificationes habet. Prouidemus enim nobis tam bonum, quàm malum. Malum, ſicut quis eminus veniens, telum prouidit, atque ſic cauerit. Ergo hic Prouidentur, cauentur, vitantur. Et nuptias velut vndam nauigio imminentem fecit. quod ſi quis vndam, ex aduerſo venientem prora non exceperit, demerſus vndis in peſſum abit. eſt ergo metaphora. B Sipontinus, Prouideo, futurum aliquid video priuſquam factum ſit. Plinius, Hoc enim ſapientis eſt, omnia quæ ventura ſunt prouidere. Quoniam verò ea quæ prouidemus, ſi mala ſunt, aut vitamus, aut emendamus: factũ eſt, vt prouidere modò vitare, ſeu cauere ſit. Terentius, Quæ ſi non aſtu prouidentur, me aut herum peſſundabunt. *Me aut h.p.)* Quidam hîc putant Aut particulam non diſiunctiuè, ſed copulatiuè poſitam. Me peſſundabunt: nam deprehenſus ſi fuero, in piſtinum dedar. Filium item herilem peſſundabunt. Nuptias enim niſi vitemus, periculum eſt ne abſtractus à Glycerio ille in morbum tam grauem incidat, vnde moriatur. Proinde videndum eſt etiam atque etiam, vt aſtu nuptiæ caueantur. Aſtutia mihi proderit, Pamphilo nuptiarum prouiſio. D Herum hîc, herilem filium. *Peſſundabunt)* S.D Calamitate obruent. Eſt autẽ Peſſum aduerbium, idẽ quod deorſum quaſi ad pedes, vel ſub pedibus. Vnde peſſum ire, vel abire: peſſum premere: & peſſundare: quod eſt propriè pedibus calcare. Per tranſlationem vſurpant Comici pro opprimere. R Vides nõ eſſe locum ſocordiæ, quòd nuptiæ & ſe, & Pamphilum ſint peſſundaturæ, niſi aſtu prouideantur. Eſt hic verſus & in Phormione Scena quarta, Actus primi.

Nec quid) V ἀπορία in tanto diſcrimine. Iam lupum, vt dicitur, auribus tenet. *Pamphilúmne adiutem, an auſ. ſ.)* D Semper deliberatiua verba, habent quendam ſenum, per quem exitus rei demonſtratur: vt hic oſtendit ſe Pamphilũ magis adiuturum, quàm verbis ſenis obtemperaturum. S.D Auſcultare cum accuſatiuo, vel abſolutè poſitũ, vulgaris

E. [eius] & [huius] monosyllaba.

*Si illum relinquo, eius vitæ timeo. sin opitulor, huius minas,

* L. occupatio quã firmat à sagacitate & diligentia senis. R. Al. | faciam nuptijs].

*Cui verba dare difficile est. primum iam de amore hoc compertum: Me infensus seruat, ne quam ffaciam in nuptijs fallaciam.

Si senserit perij, aut si libitum fuerit, caussam cé- perit:

E. [me] redundat. ffidflp.

Quo iure, quáque iniuria præcipitem me in pistrînum dabit.

est significationis. Est enim aures ad alicuius vocem admouere. Cicero ad Atticum decimo, Itaque posthac nõ scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim. Omnes enim Coricei videntur subauscultare, quæ loquor. Terent. in Adelph. Auscultа paucis, nisi molestũ est. Ea est igitur peruulgata auscultãdi significatio. Cum dativo verò idem est, quod credere, fidem habere, vel obtemperare: vt apud ipsum Terentium in Heauton. Vin' tu homini stulto mihi auscultare?

5 *Si illum relin.*) L Complexio, qua periculum colligit. D Partium tractatus quæ suprà sunt, Pamphilúmne adiutem, an auscultem seni. *Vitæ eius timeo*) Vt alibi, Syre, tibi timui malè. *Sin opit.*) BSin pro si, nunquam in prima parte collocatur, sed in secunda, vbi ferè duorũ est oppositio. sic hoc loco: & in Adelphis, Si hoc celetur, in metu: sin patefit, in probro siem. Cornelius Tacitus in libello de moribus Germanorum, Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. *Si ill. r. e. v. t. f. o. h. minus*) Est dilemma. dicitur argumentum, quod vtrinque aduersarium capit. *Opitulor*) D Opem ferre dicitur in malis rebus, & iis qui de salute dubii sunt: vt, Fer opem, serua me obsecro. Opitulor & opitulatio dicta ab opem tollendo, hoc est ferendo. S. D Est autem opitulari idem quod opem ferre, vel auxilium dare. Cicero Famil. 4. Anteà aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram. *Huius minas*) DSubauditur Timeo.

6 *Cui verba*) V ἀνθυποστρέφει. Non facile est senem decipere: & occasionem breuissimam ὑπερηφάνως subdit, vt calamitatem seruilem amplificaret. D Verba dare, fallacia est: & illud spectat, Nihil me fallis. B Senes longa rerum experientia, vsúque diuturno edocti, & cautiores facti, non facilè sibi imponi patiũtur. Est enim Dare verba, idem quod fallere, atq; decipere: cui quidem nonnihil accesserit, veneris ac gratiæ, si, vt Erasmus ait, longiùs à simplici detorqueatur oratione, videlicet ad fraudem impositurámve, quæ vel citra verborum fucos peragitur. Quod genus fuerit, si quis dicat, mundum hunc dare verba suis cultoribus: & Alcumisticam, quam vocant, artem, dare verba suis studiosis, & eũ sibiipsi dare verba, qui sibi pollicetur haud speranda. Hæc ille. *Difficile est*) DNon dicit Impossibile est: ergo ostendit partem se sequi quæ pro Pamphilo est. *Primum iam*) Primò, inquit, iam infensus est senex. deinde à Pãphilo grauida est Glycerij. Primum iam ὑφέν. est enim ἀναστροφή, pro iam primúm. *De amore hoc*) Hoc amore, sic quasi cum tædio & reprehensione eius amoris loquatur.

Infensus) Scilicet de amore filij. senex 7 me seruat, & re vera timendus est. *Seruat*) φυλάττει. S. D Simplex pro composito est. Nam Seruat pro obseruat, certum est hîc poni. *Ne quam f. in n. f.*) DHoc ad illud spectat, Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbũ. S. D. Fallacia dicitur fraus, dolus, præstigiæ, vel deceptio. Vnde est, fallaciam facere, pro decipere. Ex hoc etiam nomine manat elegans alia locutio: scilicet, constare ex fallaciis. Cicero pro Roscio Comœdo, Hic ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur.

Quo iure, quáque i.) DProuerbiale hoc est: 9 qualia sunt, fas & nefas, nolis velis. & significat, quocúque modo, Bsiue aliquo iure, siue aliqua iniuria. Sicut dicimus, velis nolis, pro siue velis siue nolis. Et sunt qui putent hoc loco particulam Quæ abũdare, esséq; in hoc adhibitam solùm, vt carminis fulciat hiatum. Atque huiusmodi fermæ figuræ omnes, quæ cõstant ex cõtrarijs, prouerbiales existimantur. Quod genus sunt, fanda atq; infanda, facta atq; infecta, digna atq; indigna, quo iure quáque iniuria, iuuenésque senésque.

10 ffdsfp fisf *Ad hæc mala hoc mihi accêdit étiam: hæc Andria,* m' accedit.

11 fidfi *Siue ista vxor, siue amica est: grauida è Pámphilo est.* E. [ista] redundat. fsidfi.

12 faddfp *Audiréque eorum est operæ prétium audáciam.*

13 fisfip *Nam inceptio est amentium, haud amántium.* *Paranomasia est, quæ à Cicerone agnominatio dicitur.

10 *Ad hæc m. h. m. a. e.*) L Aliud periculum. DIn ipsa re maior est difficultas, quia grauida est Glycerij. BLau. Valla lib. 4. cap. 2. Hoc calamitatibus meis pondus accessit, vel ad calamitates meas id adiunctum est, & increuit. Ab hoc significatu fluxit nomen Accessio pro adiectione & incremento. R Vides, vt secum deliberet Dauus, quo se modo è malis, quibus sua ipsum imprudentia impedierit, expediat: atque id est, quod paulò antè dixerat, nihil esse loci, neque segnitiæ, neque socordiæ: quo vult docere Terentius, prudenter esse deliberandum: tum quod ex re tandem nostra visum fuerit, sine mora cunctatióneque celeriter agendum. *Adhæc mala*) V Adeò verum est, nullam calamitatem esse solam: quod narratiuncula comprobat, quæ est duarum partium, & apparata. Siquidem hac se perturbatum, & miserum esse confirmat, & propter infelicitatis exaggerationem adhibetur. Vtraque autem pars est imperfecta. In priori quidem est persona, in qua attenduntur natio & conditio. Est factum, cùm vterum ferat. Est caussa, nimirum amor. Est modus, vtpote de educatione clandestina, & de ciue Attica. Eius sanè comprobatio est posterior pars, in qua est persona à cõditione mercator, ab ætate senex, à fortuna naufragus & mortuus: est factum, quòd orba sit recepta, eáque adhuc parua. Hîc verò est tam in verbis quàm in rebus perspicuitas, præcipuè in ordine negotij. Breuitas quoque est cùm à proximo, quod perturbat & excruciat, negotio incipit. Est & hîc probabilitas à naturali τροφῇ, à sententiola de furore amantium inserta, & à fortunæ casibus. Cæterùm iuxta affectũ Dauus addubitans & disceptans ista hæc narrat, atque posterior pars veriùs est ἀντιδιήγησις, qua fallaciam & commentum istorum recusat. *Hæc Andria*) M Andrus est Insula in Mari Myrtoo, vnà ex Cycladibus quæ Delon ambiunt.

11 *Siue ista vxor*) DEt hoc cum quodam tædio, & indignatione stomachi interrumpit. *Grauida è P. est*) BVterum gestat à Pamphilo compressa.

12 *Operæpretiũ*) DDicitur de mirificis & laudabilibus. nam & ea quæ magna sunt etiam si mala, tamen miramur: quia libenter audiamus. & hoc pretium est operæ, id est, audiendi. BOperæpretium Latini pro eo vtuntur, quod est magni æstimandum, & magni pendendum. Liuius in præfatione operis, Facturúsne operæpretium sim, si à primordio vrbis, res Po. Ro. perscripsero, nec satis scio, nec si sciam, dicere ausim. Operæpretium dixit pro re in primis censenda, & magni facienda. Dicitur autem operæpretium & pretium operæ, vt verisimile & simile veri, & per tmesin, pretium enim operæ. qua figura Cicero & Gellius frequenter vtuntur. MOperæpretiũ dicitur fructuosum, & ad rem pertinens. S. DOperæpretium significat idem quod non alienum: vel quod tanti. Vt sit idẽ operæpretium quod non alienum est: vel tãti est. Ponitur etiam pro fructuoso, vtili, glorioso, iucundo, magni æstimando, vel magni pendendo. Cicero pro Roscio Amerino, Si nihil in ista pugna Roscii, quod operæpretium esset, fecerant, quam ob caussam à Chrysogono tantis præmiis donabantur? Ibidem, Operæpretium erat, si animaduertistis, Iudices, negligentiam eius in accusando consyderare. Titus Liuius, Ibi dies aliquot frustra absumpti: & quia vix operæpretium erat, abscessére. Id est, vix tanti fuisset vrbs capta, vt tempus tandiu tereretur. Idem alibi, Fraus fidem in paruis sibi præstruit, vt cùm operæpretium sit, cum mercede magna fallat. Id est, vt vulgò dicimus, Cùm res hoc valeat: vel, cùm bonus ictus fieri possit. Quod etiam Latinè dici potest, Cùm tanti esse cœperit. Idem, Quales experiundo cognouerit, perinde eorum operæpretium faciat. Id est, tanti eorum operam, atque industriam æstimet. Idem, Tempus est, opulenta vos stipendia facere, & magna operæpretia mereri. Id est, magna præmia militiæ. *Audaciã*) DPropriè dixit: vt in Eunucho, Audaciam meretricum specta.

Nam inc. est ament. h. amant.) R Elegans ad- 15 modum Paronomasia, & iucunda vocum collusio. F. Andrelinus, Si sapis, amentem dicas non, Lector, amantem, Nam nihil

Quicquid peperísset, decreuêrunt tóllere. fasssp 14
Et fingunt quandam inter se nunc fallâciam, fssssp 15
Ciuem Atticam esse hanc: fuit olim quidam* sidssi 16
senex
Mercâtor: nauem is fregit apud Andrum ínsulam: ssbsp 17
Is óbyit mortem: ibi tum hanc eiêctam, Chrýsidis bsasp 18

* L. Narrat partem argumenti per occasionem.

insanus mentis amator habet. Rectè ille, Amare & sapere vix Deo cõceditur. [D] Amabant veteres de proximo similia dicere: vt Cicero, Minùs charum putauit fore de armario, quàm quòd de sacrario fuisset ablatũ. Et quidem si in verbis sunt, παράφρων dicitur: in nominibus autem, παραφροσύνη, [B] quoties vtimur nomine simili in diuersa significatione: vt, abire an obire te conuenit? Hoc alii affectionem vocant. Donatus in Barbarismo, Paronomasia est, inquit, veluti quædã denominatio, vel quoties aliud nomen efficitur de alio. & citat hunc Terentii locum. [V] Latinis est sententia per agnominationem iucundissima. Etsi Menandro μικρὸν ἔστι ἀπεφηνόμενον ἀληθέστατα ἔρως, quòd neque sermone, neque consilio amor inter homines moueatur: tamen in principio maximè ita feruet, vt furibundos reddat. Nam cùm per oculos influit (est enim Platoni ἔρως quasi εἴσοδος) animos hominum vehementissimè inflammat, conciliat & agitat. & sic iuxta eundem non malè ἀπὸ τῆς ῥώμης nuncupatur, vtpote à robore, & virtute affectus grauiter impellentis. Sunt & hîc gradus, atque tempora, non minus atquè in aliis morborũ generibus. [MU] Insania significat mentis ægrotationem ac morbum, ac vehementem alicuius rei cupiditatem à ratione penitus alienam, quam philosophi nominauerunt amentiam, demẽtiámque. Vnde est aliquis amor, qui non multum differt ab insania. Amor autem rei honestæ laudatur in primis, quem miris laudibus celebrat Plato in Phædro: in quo sic ait, Scias in nobis duas esse Ideas, quas sequimur duces quocunque ducunt, cupiditatem scilicet voluptatum, & rectam opinionẽ optimi affectatricem. Cupiditas abique ratione superans opinionem ad recta tendentem, rapiénsque ad voluptatem formæ ἀπὸ τῆς ῥώμης, id est, robore & vehementia, ἔρως amor appellatus est.

14 *Quicquid pep.*) [D] Maiorem reprehensionẽ sonat, Quicquid peperisset. paritur enim aut masculus, aut fœmina: & solet iustior esse causa tollendi, si marem vxor peperit. sed nimii amoris est non expectare quid tollas.

Decreuerunt) Decernere est, de magnis rebus certam proferre sententiam. vnde etiam Senatus decretum.

Decreuerunt) [B] Sipontinus dicit idem significare quod deliberauerunt. Nonius pro constituerunt accipit.

Decr. tolle e) [MU] Erat enim ius interficiendi. Tollere autem hic educare: alibi, interficere. Perſ.–Sorbitio tetulit quem dura cicutæ. vnde iocus ille in Neronem, Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem. [S·D] Tollere variarum significationum. Elegans verò est, cùm accipitur pro suscipere, vel nutrire, vt in hoc Terentii loco. Cicero Philippica decimatertia, Quis autem humilitatem despicere audet cuiusquam, qui ex eadem sustulit liberos? Terentius in Heautont. Miminist'n, me esse grauidam, & mihi te magnopere interminatum, Si puellam parerem, nolle tolli? Idem, Tu illos duos olim pro te tollebas tua. Id est, educabas, & nutriebas.

15 *Et fingunt*) [D] Argumenti partem narrat: & non credit futura esse quæ dicit, vt supersit locus errori. Et fallaciam quandam, ne verisimilis sit * ipsa fallacia totius contemptionis & vtilitatis.

16 *Fuit olim*) Modò totius summæ argumentũ populo narratur: sed vt reliquum sit aliquid ad errorem, abrogatur fides. [MU] Itaque vtitur illo principio in fabulosis narrationibus vsitato, Fuit olim. & à διηγηματικῷ ad μιμητικὸν transit.

17 *Nauem is fregit*) [S·D] Noua est, & elegans loquendi forma, pro naufragium facere. Quo postremo loquendi genere vtitur Cicero Famil. 16. Qui cupidè, inquit, profecti sunt, multi naufragia fecerunt. Præterea paulò minùs vsitatum est, quod hîc dixit Terentius, Fregit nauem apud Andrum insulam, pro, in Andro insula. [B] Est Andrus insula vna ex Cycladibus, quæ Delum ambiunt.

18 *Is obyit mortem*) [D] Plenè dixit, quod nos Obiit tantùm. Virg. Morte obita qualis fama est volitare figuras. [S·D] Scribit festus mortem obiisse ea consuetudine dictum, qua dixerunt antiqui, ob Romam legiones ductas: & ob Troiam duci exercitum, pro ad: similitérque vadimonium obiisse: id est, ad vadimonium iuisse: & obuiam, pro ad viam. Hactenus Festus. Est autem mortem obire, idem

19 iisssi *Patrem recepísse orbam, paruam.* fábulæ.*

* L. Reiectio minimè credentis.

20 bssfasssfu bssfbsssp *Mihi quidem hercle non fit verisímile: [atque] ipsis comméntum placet.*

G. [atqui].

E. Trochaicus hypercatalecticus. [G] *at si creticus recipitur, erit iambicus tetr. acatalecticus: eodem modo si dixeris [quidem] vacare, sic.* ijsbsssp *aut si tollatur [herele], hoc pacto.* bss bsisp.

21 sbdbsp * *Sed Mýsis ab ea egréditur. at ego hinc me ad fórum, vt*

* L. Hîc parasceue est: id est, præparatio ad aliam scenã, veluti annexio quædã: quod alibi quoq; in fine obseruandum est.

22 dssdsp *Conuéniam Pámphilum: ne de hac re pater imprudẽntem ópprimat.*

idem quod mortem cum vita commutare, mori. Cicero pro Cluentio, Quis est, qui dubitet, quin obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit.

19 *Recep. orb. paruam*) [D] Paruam propterea adiecit, vt fiat verisimile, nõ posse eam facilè suos agnoscere. *Fabulæ*) Redit ad narrationem.

20 *Atque ipsis*) Atque pro tamẽ: vt sit, tamen ipsis commentum placet, quod cõmini cũtur probant. *Ipsis comm. pl.*) [R] Allusit ad prouerbiũ, Αὐτοῖς ἀρέσκειν. quo vtimur, vbi rẽ parũ nobis probari, aut cauìam nihil ad nos pertinere significamus. Porrò qui impensè cupiunt, sicuti ait Erasmus, suis votis vndecunque blandiuntur, & quiduis in omen optati euentus trahunt: rursum qui miserè metuũt, quauis ex re solatiũ formidinis aucupantur.

21 *Mysis*) [D] Semper nomina Comicorum seruorum, aut à nationibus sunt indita. vt Mysis, Syrus: aut ex accidentibus, vt Lesbia velut ebriosa, à Lesbo insula, quæ est ferax suauissimi candidissimíque vini: aut à moribus & vernilitate, vt Pseudulus: aut ex negotio vt Chrysalus: aut ex qualitate corporis, vt Chylacus: aut ex specie formæ, vt Pinacium. *Ego hinc*) Nihil adhuc Dauus inuenit consilii, nisi vt quærat Pamphilum, moneátque. *Ego hinc me ad f.*) Vultuosè hoc pronuntiatur: vt desit Pergam, aut dicam me, [B] aut conferam. [R] Viden' vt nunc, post deliberationem minimè segnis, quanquam nihil adhuc inuenit cõsilii, quod quidem placeat, tamen, quod optimum visum fuit, exequatur, ad forum videlicet properans, conuenturus Pamphilum, & rem ei omnem patefacturus, ne pater imprudentem opprimat?

Imprudẽtem) [B] Nihil tale cogitantem, huius rei ignarum. Et rectè hæc Dauus. Nam insperatò quæ accidunt, vehemẽtiùs ea percellunt animum. 22

Opprimat) [S·D] Opprimendi quædam est aliquando paulò acerbior significatio, & molestiam vimque grauiorem habet: vt, cùm dicimus aliquem terra oppressum. Cic. de Diuin. 2. Quo modo potuit terra oppressus viuere? Interdum verò nullam vim habet. Cic. Famil. 15. Puto te iam suppudere, cùm hæc tertia iam epistola antè te oppressit, quàm tu schedulam, aut literam: sed non vrgeo. Id est, cùm hæc tertia iam epistola ad te antè venerit, vel perlata sit, quàm tu ad me literam scripseris. Ea huius verbi significatione vtitur hic Terentius: & in Scena superiore vsus est, Id voluit inquit, nos sic nec opinanteis duci falso gaudio, Speranteis iam amoto metu, intereà oscitanteis opprimi. Pro opprimere dicunt etiam Latini præuenire, vel præuertere.

ACT. I. SCEN. IIII.

ARG. [L] Hæc scena œconomiæ. hoc est, rerum dispensationi, potiùs quàm œconomia argumento seruit in fabula. [D] Hæc verò sunt inuentionis Poëticæ, vt ad οἰκονομίαν, facetiæ aliquid addant: nam οἰκονομία est, vt [L] inducatur ancilla, à qua ad parturientem Glycerium [D] accersatur obstetrix, et conueniatur Pamphilus. [L] Inferitur autem faceta sermocinatio mulierculæ, ad exhilarandum spectatorem, quæsita extra argumentum de industria Poëtæ: [D] faceriáque scribentis in his verbis est, quòd Archillis compotricem potissimùm adduci iubere fingitur. [B] narrat enim Mysis quamobrem à Glycerio exierit, [H] quídque ipsa gestura sit, ac simul quid intus ab Archilli anicula gestum sit. [D] Nam frequenter hoc modo Terẽtius compendium facit, vt egrediens loquatur persona de eo quod est gestura: & simul doceat quid ab altera gestũ sit. [V] *Ethica.* 1 Meritò sunt de

de obstetricibus mulierculæ sollicitæ. 2 In rebus seriis gerundis, temeritas & ebrietas absint. Est autem tota scena παρεπικὴ. Admonet enim ne pigra & temeraria obstetrix accersatur. atque hîc quoddam temulentæ obstetricis specimen præbetur, quæ verè ἀργυλὶς, id est, pigra, tarda, & iners iudicatur. Nam ἀργῶς, hoc est, temere, & segniter suum munus exequitur. Compotrix enim temulentæ obstetricis fuit. [K] Nimium præterea vini vsum, temulentiámque, [M] qua nihil est turpius, [R] fugiendam modis omnibus esse hæc docet scena, maximè iis, qui negotio cuipiam præsunt graui, & quod summam postulet attentionem, sedulitatem, & diligentiam: siquidem à temulentis rectè geri potest nihil. Porrò non licuisse fœminis Romæ quondam vinũ bibere, testatur Valerius Maximus libro secundo, cap 1. De institutis antiquis, Vini, inquiẽs, vsus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Aulus Gellius lib. 10. cap. 23. Qui de victu atque cultu Po. Romani scripserũt, inquit, mulieres Romæ, atque in Latio ætatem abstemias egisse, hoc est, vino semper (quod temetum prisca lingua appellabatur) abstinuisse dicũt: institutúmque, vt cognatis osculum ferrent, reprehendendi causa: vt odor indicium faceret, si bibissent. Plinii in Historia naturali super hac re verba sunt, Non licebat id fœminis Romę bibere. Inuenimus inter exempla Egnatii, Mecennii vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam fuste a marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, Matronam quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, Ideò propinquos fœminis osculum dare, vt scirent, an temetum olerent: hoc tum nomen vino erat, vnde & Temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem videri plus vini bibisse quàm valetudinis causa, viro insciente: ac dote multauit. Hæc ille libro decimoquarto. capite decimoterrio. [M] Plato libro tertio de Republica sic ait, Qui Rempublicam gubernãt, ebrietatem fugiant. Nihil quippe minùs conuenit, quàm custodi ebrio nescire quo terrarum degat. Ridiculum profectò est, custodem custodis indigere. In secundo de Legibus sic ait, Pueri vsque ad duodeuigesimũ annum vini vsum prorsum ignorent: nẽpe eos monebimus, non oportere ignem igni addere: furiosum nanque habitum iuuentutis cauere oportet. Deinde vino moderatè vtantur, vsque ad annum ætatis trigesimum. Ab ebrietate verò & vini repletione iuuenes omnino abstineant. Bacchus, inquit, vinum quasi remedium aduersus duritiem senectutis largitus est. Anacharsis Scytha dicere solebat, authore Laërtio, vitem tres vuas ferre, primam voluptatis, secũdam ebrietatis, tertiam mœroris. Qui interrogatus, qua ratione quis abstemius fieri posset, respõdit, Si turpes ebriosorum motus sibi ante oculos ponat.

Versuum genera. Quadrati omnes, iique indiferenter vel trochaici catalectici vel iambici acatal. praeter secundum & duos post remos qui tantum sunt iambici acat.

MYSIS *ancilla.*

D. [*Archillis iamdudũ: Lesbiam*]. GO [*Archillu, iam dudum quòd Lesbiam*]. fffffifi.

AVDI'VI[n] *[Archillis: iam dûdum Lésbiã] addúci iubes.* fffiffi- fiffi fi 1

Sanè pol illa tẽmulénta est múlier, & temerária: fiijdiap 2

1 *Audiui*) [V] Propositio est in obliqua dissuasione. Recta enim est ne Lesbia à Lesbo. quæ hodie est à capite insulæ eiusdem Mytilæna (& barbarè Metellinum) dicta obstetrix. *Audiui Archillis: iamd. L. a. i.*) [D] Vtrum iamdudum audiui, vt iamdudum iubes, incerta distinctio est. & sunt qui Iamdudum, iamprimum intelligãt: vt, Iamdudũ sumite pœnas. *Lesbiam*) [M] Methymna est vrbs Lesbi insula, optimi vini feracissima. Ideò Poëta iocosè simul & ingeniosè finxit hanc obstetricem temulentam, vocari Lesbiam, ad vinum Lesbium alludens. [MU] vnde illud Aristotelis, ἄδιον ὁ λέσβιος. [M] Plin. libr. 14. loquens de vini vsu, dicit, Nõ licebat id fœminis Romę bibere. Cato ideò propinquis osculũ dari iussit, vt scirẽt, an temetũ olerẽt: hoc temetũ nomẽ vino erat. Vnde & temulentia appellata.

Sanè pol) [V] Confirmat & iureiurando per tres rationes. Est enim temulenta, est temeraria, est indigna cui credatur primùm partura. Siquidem πρωτογόνια, quæ nobis essent primogenia, vtpote ad primum partum attinentia, multis rationibus periculosiora sunt. *Sanè*) [D] Multúm: aliàs, valde. nanque validus est, qui multum rerum necessariarũ habet ad salutem. *Temulenta*) Vinolenta, hoc est, ebriosa [B] & vino dedita. [D] quia temetum, vinum dicitur, vnde abstemius, sobrius. Dictũ autẽ temetum ab eo quia tenet mentẽ.

3 ttfffffbu d *[Nec] satis' digna, cui committas primo partu mulierem.* 3

4 bfffffb- bfffffdi *[Tamen eam" addûcam.] Importunitâtem spectâte aniculæ.* 4

5 afff bfff- ffffdifi ** Quia cõpótrix eius est. Dij date facultâtẽ obsecro* 5

6 dfffaffbu iafffdffp *Huic pariúndi, atq; illi in álys pótius peccándi locũ.* 6

7 fiiadbfp *Sed quidnam Pámphilum exanimâtum vídeo? véreor quid sìet.* 7

8 dijfsiap *Oppériar, vt sciam nunquídnam hæc turba tristítiæ ádferat.* 8

G. Aliàs [Neque]. bfffffdp. *G. [Eam tamen adducam.]* Iaffsifdi : & al. *[Tamen adducam eam.]* Iatffffb-.

* B. Apoliopesis, Adduci iubet Lesbiam, *quia compotrix eius est.*

Turba, id est, turbatio.

Temulenta) vino: *Temeraria*) Natura. *Temeraria*) [B] Inconsyderata, incircunspecta.

3 *Nec satis d. c. c.*) [D] Bene in conclusione illa specialiter probauit, dicendo non idoneam cui committatur primus partus mulieris. Sed mirè signatéq; dixit, Committas. etenim committimus magna, & quæ salutem in dubio habent. *Nec s. f. d. c.*) Duas res, nec parientem, nec primo partu. Figura δύο δι' ἑνὸς. vt Virgilius, Non me tibi Troia Externum tulit. &, Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum Accolet.

4 *Tamen*) [V] παρομολογία est, cui accedit apostrophe ad spectatores. [D] Redit ad illud, quòd vi coacta. *Importunitatem*) Importunitas neque loci, neque temporis habet commoditatem. *Aniculæ*) Archillis scilicet. *Import. sp. an.*) [B] Adrianus cardinalis dicit Importunus præter manifestũ sensum, id significare quod detestandus siue execrandus, & hunc Terentii locum citat. Si recipias igitur quod ille dicit, sensus erit, Videte quæso spectatores, quàm detestandum, & execrandum sit huius factum aniculæ, quæ non aliam ob causam velit Lesbiam accersiri ad Glycerii, quàm quòd sit compotrix, & moribus similimis. Alii accipiunt Importunitatem pro obliuiscentia quadam loci, temporis, & personarum.

5 * *Quia compotrix*) [D] In vultu remansit oratio. deest enim (per figuram ἐλλείψιν) Ideò illam vult accersiri. *Dij date fac.*) [L] Moralis precatio. [V] Verum est propter præsens periculum pro suæ heræ salute. [B] Inuocatio est Mysidis, orat vt dii superi facilem dent Glycerio partum. [K] Seruorum est, atque ancillarum, à superis optima quæque precari dominis suis, quemadmodum hîc facit Mysis. nunc ferè contrà fit apud Christianos. Vult & Petrus, Epistolæ primæ [I] capite secundo, famulos subditos esse debere dominis, non solùm humanis, sed & prauis, & asperis. Porrò subditus non est, qui mala imprecatur, & diris heri caput deuouet. *Dij date fac. obs. t. f. p.*) [S.D] Sic etiã sæpe loquitur Cicero. In Famil. Qui cùm venerit, cùm primùm nauigandi nobis facultas data erit, ea vtemur. Pro Facultatẽ dare dicit idem Cicero facultatẽ cõcedere, largiri, suppeditare.

In alys) [D] Vtrum in aliis mulieribus, an in aliis rebus. 6

Sed quid) [V] παραοκευὴ est, ad proximam scenam, & gradus quidam ad epitasin fit. 7

Exanimatum) [D] Exanimatus, est perturbatus. Virg. Exanimata sequens impingeret agmina muris. Exanimus, mortuus. Idem, Corpus vbi exanimum positum Pallantis Aceites. *Vereor quid fit*) Quid, ob quid, propter quid sit exanimatus. Aut aliter: Quid sit, id est, quid sit negotii. Sed quidam putant Quid pro quare: vt, Quid veniant. Aut deest Potest: vt sit, quid esse potest.

Nunquídnam) Comicum est, & Terentianum Nunquídnam: cùm exemptis Num & Nam, sufficere ad interrogationem potuisset Quid. *Nunquídnam*) [MU] Num aliquid. Vsus est & Cicero: vt in Part. Nũquídnam de oratore ipso restat? Sed admodum raró. *Hæc turba*) [B] Turbatio, commotio. Nam conuenerat eũ pater de nuptiis, hinc exanimatus, & turbato est vultu. *Nũq. h. t. tri. a. f.*) [S.D] Tristitiam afferre, elegans est, pro tristitiam gignere, vel tristitia afficere. Sic dicitur aliquid molestiam, vel dolorem afferre. 8

ACT. I. SCEN. V.

ARG. [L] Continetur hac scena querela Pamphili aduersus patrem & Chremeté, cognito nuptiarum consilio: [P] de quibus tam subitò celebrandis, vehementer dolens, stomachabundúsque

atque ira concitus inducitur. [D]& est quasi deliberatio; in qua duæ partes sunt: vna patris, altera amicę. pro suaſore Mysis est; [D]cui tandem pollicetur, fidem omnino seruaturum se Glycerio, vel inuito, si res ita exigat, patre. [V] Est itaque mista hæc scena: prior pars μεμπτική, qua accusat patrem quidem præter decorum agere: atque hîc magis πάθος quàm ἦθος dominatur. [L] est enim pathetica tota oratio, exprimens affectũ perturbati amantis. [V] posterior verò pars est ἀπολογητική, cum se rectè facere, ne fallatur Glycerium, contendit. [L] Incipit ab exclamatione, [D]siue ab inuectione: in qua vt hominẽ accusat, deinde vt patrem. Inducitur autem hîc adolescentis animus circa nuptias, vt ex magnitudine eius ingens gaudium comparetur in fine Fabulę, cognita Glycerio. & simul id agitur, vt magis magisque per Mysidem Pamphilus excitetur ad resistendum patri nuptias inducenti. [V] *Thesis.* 1 Adolescentes ad matrimonium ab amore meretricio difficilè auelluntur. 2 Fides amicæ, forma, consuetudo, amor, pudor. & commendatio amorem retinent. [M] Docet etiam hæc scena qualis debeat esse oratio pathetica. & amantis iuuenis ([R]quo nihil est miserius, nihil insanius, affectibus perturbationibúsq; animi obnoxiũ magis nihil) [M] vehemẽtes æstus, & animũ ancipitem exprimit, qui curis distrahitur, hinc rapiẽte appetitu, hinc reuocante ratione: cuius imperio incõtinentes minimè parent voluptate decepti, pro qua corruptè iudicare solẽt. Macrobius libro quarto loquẽs de affectibus, sic ait, Oratio pathetica aut ad indignationẽ, aut ad misericordiam dirigitur: horum alterum accusatori necessariũ est, alterũ reo. Et necesse est iniurium abruptum habeat, quoniã satis indignantibus leniter incipere non cõuenit. Ideò apud Virgilium Iuno sic incipit, -Quid me alta silentia cogis Rumpere? Nec initium solùm tale debet esse, sed omnis, si fieri potest, Oratio pathetica & breuibus sententijs, & crebris figurarum mutationibus, debet velut inter æstus iracundiæ fluctuare. Ira, inquit, quæ breuis est furor, non potest continuare vnum sensum in loquendo. [K] Ad hæc, fidem nulla vnquam in re temerandam esse, sed quoad fieri honestè potest, colendam semper, ac seruandam Pamphili docet exemplo: qui, vt est pia mente præditus adolescens, ne patri quidem offensa, iráque deterretur, quin promissi fidem præstare conetur.

Versuum gen. Septem hîc tantùm trochaici, iique catal. è quibus vnus est trimeter, nempe duodecimus: & sex tetrametri, videlicet septimus, decimus quintus cum duobus sequentibus, ac vicesimus quintus cum vicesimosexto. Reliqui omnes sunt iambici, iique acatalectici excepto antepenultimo catalectico quadrato. acatalectic orum, vnus est monometer, nempe secundus. tres dimetri, sextus, decimus & duodevicesimus. trimetri duo & triginta, nempe decimus quartus, & tricesimus sextus cum omnibus deinceps sequentibus, excepto antepenultimo, reliqui sunt tetrametri.

PAMPHILVS *adolescens.* MYSIS.

Pamphilus ob nuptias perturbatus, ex abrupto incipit propositionem iniuriæ.

1 HOCNE *est humánum factum, aut incœptum? hóccine officium patris?* [G.][ssiiap] 1

G.[*Hoccine*]xssisiap : *alias*[*Hocine*]*per vnicum c. & prima breui.* assiisiap: [GO][*Hoccine factum est humanum.*] dssisiap. [D] *al.*[*Hóc ne est humanum factu aut inceptu?*]

M. *Quid illud est?* *Monometrum hunc quidam præcedenti versui, alij sequenti annectunt.* ii 2

P. *Prò dẽûm atque hóminum fidem, quid est, si non* {[a]iiisii [b] 3

d' atque. *Go.*[*si hoc non est contumeliæ*] [D] [*si non hoc c. est?*]

hæc contumélia est?]

1 *Hócne*) [V] Ex abrupto per amarulentam interrogationem redarguit absque propositione, quæ tamen absque controuersia colligitur, nunc ab indecoro. Est enim contra humanitatẽ, est cõtra officiũ patris. [L] Vrget iniuriam à persona patris, à re ipsa, à persona Chremetis, & mox indignitatem exaggerat. [D] Ab iracundia & dolore cœpit. Iracundia descendit ex iniuria. Dolor ex miseria. *Hóccine est*) Hoc est dilatare orationem, ne diceret quod fecit. & est peruersa αὔξησις, à maioribus descendens ad minora per amplificationem accusationis. *Hóccine off.*) Officium ab efficiendo, ab eo quòd quæritur quid efficere in eo vnumquenque conueniat pro conditione personæ.

Prò Deûm) [V] Ab inhonesto per pathetica exclamationẽ. Est enim cõtumelios us. Cõtumelia est hîc iniuria, sicut Græcis, ὕβρις, & patrẽ ὑβριστικὸν notat. Ratio est, Nã filio, cuius

&

4 [ssiadsip] [ssiadsi] * *Vxórem [decrêrat] dare sése mihi [hódie]: nónne* *D. Propositio iniuriæ. A patris persona.
opórtuit *Mu.*[*decreuit dare sese mi*].

5 sijasijp *Præscísse me ante? nónne prius communicâtum* *Gi m' hodie.
opórtuit?

6 asi M. *Míseram me, quod vérbum áudio.* Mirè Poëta hîc magnas turbas facit, quò catastrophe maiore gaudio cõpleatur.

7 tstsst- P. *Quid Chremes, qui denegârat se commissúrum* *s' vxorem
mihi *Alias*[*quia*]sssdssp. *Ali*[*videt?*]

8 [c]ssiasssp [si] *Gnatam súam vxórem id mutâuit? [quóniam] me* *L. Indignitas à sua persona cui Chremetẽ
immutâtum [vidét.] admiscetimox etiam puellam adiungit.

9 aiaidiap ** Itáne obstinátè óperam dat, vt mè à Glycério* *miserum ábstrahat!*

& consensus requiritur, & nõ sola patris potestas, nihil communicauit. *Prò*) [B]Dolentis seu indignantis est interiectio. *Deûm atque hif.*) Id est, auxilium. Deorum fidem implorare solent, quibus aliqua fit iniuria, aut vis infertur. *Quid est, si non hoc*) [D] Sic dicimus de his quæ necessariò hoc sunt quod dicimus. *Hoc*) Cum stomachio dictum, quasi aliquo contradicente non esse contumeliam. Cicero, Quid est, quæso Metelle, iudicij corrumpere, si hoc non est? *Contúmelia est*) [B]Quidam interpretantur hîc Contumeliam, grauẽ iniuriam. [M] Seneca in libello de Amicitia, sic ait, Contumelia à cõtemptu dicta est, quia nemo nisi quem contẽnit, afficit tali iniuria.

4 *Vx. decrerat*) [D] Decernere, est de magnis certam proferre sententiam. *Nónne oportuit*) [B] Nónne par fuit & æquum, mẽ hac de re certiorem fieri? *Oportuit*) [D] Se ad patrem refert. Nam nec sic consentirem ad nuptias: sed fac me velle: Nónne oportuit præscisse me antè? Dolet autem se spatium non habuisse consilio.

5 *Nonne pr. c. op.*) Quàm de stomachio repetitum est Oportuit? Et de more, Præscisse me antè. Præscisse, propriè ad eum refertur, hoc est, Pamphilum: Communicatum, quod neque huius proprium est, neque illius. Et Antè abundat, aut certè Præ: cùm sufficiat Scisse. *Communicatum*) Quid nuptiarum non omnis potestas in patre est. *Comm. oport.*) [B]Participium præteriti temporis pro infinito, licet Esse subaudiatur, ponitur elegantèr cum Oportuit.

6 *Quod verbum*) [D] Verbum prò ἀξιώματι more suo posuit, id est, Vxorem dare quòd ait.

7 *Quid Chremes*) [V] Ab absurdo, propter Chremetis inconstantiam, vt qui antea denegauit, nunc vrget & obtrudit: & additur argumentum, vt à Glycerio abstrahatur. [D] Transit à patre nunc, & ad socerum redit. Quid, non ad Chremetem dicitur: sed ad illum transeuntis esse, & non consyderantis quid dicat. *Quid Chremes*) Iratcitur patri quòd cogat Chremetem, quòd non neget vxorem. Notè dolet, non odio haberi, non repudiari. *Quidden. se comm.*) Non latuerat Pamphilum repudiasse Chremetem. vnde & Dauus ait, Qui postea quàm audierat nõ datum iri filio vxorem suo. *Commissurum*) Putauerat nuptias.

* & Chremetem mutare sententiam.

8 [D] Committere aliquam alicui vxorem, idem est quod coniugeni dare. [Mu] Elegans locutio, committere filiam suam vxorem alicui: sic in Hecyra, Qui illum decretum dignum, suos cui liberos committerent. dicitur hoc & locare: vt, Phor. Vt potui, virginem nuptum locaui huic adolescenti.

Id nil tuit qu. me imm.) [D] παρόμοιον. Nam quoties verbã sunt, παρόμοια dicitur. quoties nomina, παρωνύμια. *Id mutauit*) Notè dixit Id. Id enim ad Denegãuerat. *Quoniam mè imm. videt*) [Mu] Hoc non ex suâ, sed ex Chremetis sententiã dicit.

Itáne obst.) [D] Obstinatè facere aliquid, est in alterius malum cum conatu facere perseueranter, & in alterius perniciem nimis fitis. *Abstrahat*) Magnã vi verbi & proprietate vsus est. vnde illud est, Iphitus & Pelias mecum diuellimur inde. *Abstrahat*) Magna indignatione vsus est: tanquam Chremes nõ tam filiæ consulturus velit, quàm lædere Pamphilum. [Mu] hoc est, non tãm id faciat, vt filiam suam collocet, quàm vt Pamphilum Glycerii amore diuellat. [D] Alia exclamatio adiuncta superiori.

Quod si sit, péreo fúnditus. sdíp 10

Versus quinque præcedentes in quatuor iambicos tetrametros acatalecticos redigit Goueanus: quos ita legit ac distinguit.
M. Miseram me, quod verbum audio. P. quid Chremes qui denegauerat assaisp
Se commissurum mihi gnatam suam uxorem: mutauit id, ssdsíssp
Quoniã me immutatũ videt. itáne obstinatè dat operã, vt assbiidp
Me à Glycerio miserũ abstrahat? quod si sit, pereo funditus. diaisdip

[*Hominẽ*] *non elidit m, & [inuenustum] elidit prius u, vt prima corripiatur. G[inuenustum esse,]* baissídp.
L. Vehemés locus, & per ratiocinationem moxfiguratus. Exaggeratur indignitas.
Propria & pathetica.

A deón' hóminem" esse inúenústum, aut infelícem bbdsssdp 11
quenquam, vt ego sum!
Prò deûm atque hóminum fidem, snullóne ego tdtsto 12
*Chremêtis pacto affinii âtem/ effúgere pótero? * quot* issídbij 13
modis
Go. [nullo ego pacto Chremes Affinitatem], A xaidíp, vel saidíp [deum] facto monosyllabo: sequentem quoque facit senarium, sidbii.
Contémptus, spretus? facta, transácta ómnia. hem sssisp 14
Repudiátus répetor. quámobrem? nísi si id est, quod bsaabsto 15
suspicor: spotest,
Aliquid monstri alunt: ea quóniam némini obtrúdi adatst— 16

10 *Quod si sit, p. f.*) R Stultus sanè qui se funditus perire, actúmque de se esse credat, si à Glycerio abstrahatur. Sed nihil insanus mentis amator habet. Ea est amatorum animi cæcitas, vt nullo modo quid sibi honestum sit, atque vtile, quid melius, peius, quid prosit, oblit, videre queant: cùm hoc vnum semper spectent, qua ratione voti sui compotes fiãt, ac re cupita, atque adamata quomodocũque fruantur. Ita in Phor. Antipho, Si eò, inquit, meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te vt distrahar, nulla est mihi vita experenda.

11 *Adeón'*) V Exclamatio est de sua deformitate & infortunio, cùm Gratię & Venus haud ita bene velint. D Neminem putat esse in genere humano ita infelicem vt se: quod est cõmune omnium qui in aliquo mœrore consistunt. itaque non se, sed conditionem humanam dolet: & quæritur natum esse quẽquam, qui possit esse tam miser vt ipse est: ac per hoc se. *Adeón' h.*) Amatoriè, amore nominato exiluit in gemitus. Sic Virg.-Aut si lux alma recessit, Hector vbi est? *Inuen. aut inf.*) Inuenustus est sine Venere, id est, sine gratia, quem omnes respuant, repudiéntque pulchræ, & quem deformes appetant. Inuenustus cui displicens obiicitur: Infelix, cui placens negatur. *Inuenustum*) MU Id est, in amore infelicem. venustas enim nonnunquam dicitur ἡ ἐν τοῖς ἐρωτικοῖς εὐδαιμονία: vt in Hecy. Quis me est fortunatior? venustatísque adeò plenior? *Aut inf. qu. vt ego sum!*) D Adeò se miserum dicit, quòd sibi repudiare non licet: vt propter se doleat humanum genus, in quo sit aliquis tam miser. Virg. Heu cadit in quenquam tantum scelus! R Ita ferè fit, vt in aduersis, si quando res parum ex animi nostri sententia successerit, neminem æquè infelicem, ac nos putemus. *Vt ego sum*) D ἀναπόλουθον est Vt: Quàm enim inferre debuit, non Vt.

12 *Prò deûm*) V Effictione iniquitatem ostendit, & asyndeton hîc mirè quadrat, & prouerbiali figura dicuntur. Vnum iuxta Iurisconsultorũ consuetudinem: vt, Facta & transacta omnia. Alterum à medicis sumptum est: vt, Aliquid monstri (id est vitii) alitur. *Prò deûm*) D Quàm ferueat indignatione, hinc aspice, quòd frequenter exclamat.

13 *Effugere*) In totum fugere. *Quot modis*
14 *Cont. spr.*) Chremes, an Pamphilus? Si Chremes spretus, intelligeremus Pamphilũ dicere, quòd operã dederit, vt se repudiaret Chremes: vt suprà dixit, Mutauit, quia me immutatũ videt. *Facta transact.*) Prouerbiale est in id negotii, de quo nihil superfit ad agendum. Facta autem, à Pamphilo: Transacta etiam à Chremete. B Iuxta morem Iuris dictum est, quoties in contractibus adhibentur omnia, quæ ad legitimam pactionem spectant, Facta, transacta dicuntur omnia. *Hem Rep. rep.*) Tota hæc Pamphili pathetica est oratio.

15 *Rep. rep.*) D Quasi, hæc iniuria sit, repudiare & repetere. Et tale est in Eunucho, Exclusit, reuocat. *Nisi si id est*) Coniecturale argumentum. *Aliquid monstri alunt: ea*
16 *ea*) Duplex contumelia, & Monstri & Aliquid, minus enim esset, aliquod monstrum.

17 dtsaat— *Itur ad me.* MY. *orátio hæc me míseram exanimâuit metu.*

Tres præcedentes in quatuor partitur Goueanus, atq; eos ita legit.
Repudiatus repetor. quamobrem? nisi si id est bsaidi
Quod suspicor, monstri aliquid alunt: ea quoniam sidabp
Obtrudi nemini potest, ad me itur. M. hæc tsiisi
Oratio me miseram exanimauit metu. siddsi

18 dssdss *P. Nam quid' ego nunc dicam/ de patre? ah*
19 sissbiap *Tantámne rem tam negligênter ágere! prætériens modò*
20 adsbsi *Mihi apud fórum,* Vxor tibi ducênda est Pámphile hódie, inquit. para,*

E. [ego dicam] dssi. Parentis negligentiam carpit.

*L. Rem prosopopœia amplificat.

sic, Quid hominis vxorem habes? Et mutauit genus, dicendo Ea: quoniam fœmina est. Sic in Eunucho, Taces? Monstrum hominis, non dicturus? Dum Mõstrum dixerat, Ea subiunxit, tanquam non verbis, sed sententiæ seruiens. MU Non enim poterat meliùs contemptum, & indignationem, exprimere, quàm hac generis, & numeri mutatione. E Paræmiographus Chiliadis secundæ, centuria quinta sic habet, Monstrum alitur, vbi quid occulti vitii latêre significamus: haud scio an inde metaphora sumpta, quòd monstra ob pudorem clanculum aluntur, & occultantur. Siquidem Pamphilus in Andria Terentiana, quod priùs repudiatus gener rursum ad affinitatem repeteretur, suspicans esse aliquid vitii in puella quod celaretur, Repudiatus, inquit, repetor. Quamobrem nisi id est quod suspicor, Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini Nbtrudi potest, Itur ad me. *Nemini obtrudi*) D Mire obtrudi, quasi inuito: & totum cum iracundia. Obtrudi, infringi, impingi.

17 *Itur ad me*) Doté amator nõ cogitat, & ad vilitaté trahit quòd vltrò venit, & quod se repetit Chremes. *Itur ad me*) Quasi ad hostem. Plautus in Pseudulo, Itur ad me. Et Virg.-Simul ense relicto, Ibat in Euryalum properé. MU Hoc quoq; odiũ significat, vt in Heaut. Si qua laboriosa est, ad me curritur. *Oratio hæc*) D Etiã pauca verba veteres orationé dicebãt.

18 *Nam quid ego*) Redit ad patrem, in quo nouè hoc accusat, negligenter eum agere quod noluit fieri. V Ab importunitate, & temeritate patris, vt qui tantam rem (caussam nuptialem intelligit) tam negligéter agebat & in itinere: atque narratiuncula confirmat, in qua est persona imperans Simo, obsequés Pamphilus: est locus forensis, est factum de vxore ducenda, est modus, vt citò domum ear, est euentus, veluti stupor, quo ita attonitus erat, vt ne verbũ quidé diceret, vel excusationem (sic enim caussam accipio) qualem qualem. E Secundum quosdam Nam pro Autem hic positum. Nam quid, quidnam. & patris negligentiam carpit. Nam pro Deinde, vt sit particula continuationem significans. Ita Cicero quoque est vsus in oratione pro Rege Deiotaro, Nam de statua quis quæritur? vna præsertim cùm tam multas videat?

19 *Tantámne rem*) D Summum voti ac nuptias. R Quis non, quæso, iustissimè hunc in Christianos versum torserit? quorum ea ferè socordia est, & negligentia, vt vix vnquam cuiusmodi liberis suis dent vxores, circunspiciant: neque illud etiam atque etiam, ecquid conueniant mores, atque ingenia: ecquid mutuò sese ament: ecquid hi alibi animum amori deditum habeant, atque ab re vxoria abhorreant, suo cum animo reputét. Prætereà ea quoque stultitia est, & dementia, vt spectent dotem magis ac formam, quàm vitæ integritatem, pudicitiam, modestiam. Næ multa tam negligenter, socorditérque in re tanti momenti agũt: vt meritò cum Pamphilo exclames, Tantámne rem tam negligéter agere? Scitum est illud Lycurgi legumlatoris, qui percunctante quodam, cur sanxisset, nuptum puellas sine dote dari, Quo, inquit, neque ob egestatem sine viris vitæ dimittere ntur, neque propter opulentiam exposcerentur: sed quisque potiùs spectato puellæ ingenio ac moribus in accipienda vxore moueretur. Author Plutarchus. *Prætereiens modò*) D Hîc ostendit specialiter quid peccauerit pater. MU Cõsydera hæc diligéter: nam singula verba insignem senis negligẽtiã ostendunt. D atque vndique cõflatur excusatio, ex facto, quòd prætereiens: ex tempore, quòd modò: ex loco, quia in foro: ex verbis,

20 *Vxor tibi ducenda est*) D Mirè Ducenda, semper hoc genus declinationis, necessitatem ostẽdit: vt Virg.-Vt pacem Troiano ab rege petendum. Salustius, Agendum, atque

* Qui amant, egrè de re vxoria audiunt. B.[obstipui.]

Abi domum. * *Id mihi visus est dícere, Abĭ citò,* {iiaid«fi iiaida 21
[&] ſuſpénde te. Goueanus tollit[&],iiaiddfi.

[Obſtúpui.] cenſén' vllũ me verbũ potuíſſe próloqui: dfiſſaij 22

Aut vllam cauſſam,inêptam ſaltem,falſam,ini- ſsiſſifi 23
quam?obmútui.

*D.Ipſe ſe reprehédit,& eſt ὑποροφά.

*Quòd ſi "ego[reſciſſem id prĭús.]*quid fácerem, ſi* {dſ«dſſtv diſſaſſp 24
quis nunc me roget: Go.[*Prius id reſciſſem.*]daſaſſp.

*D. Deliberatio,& eius partes.

A' liquid fácerem, vt hoc ne fácerem. ſed [nunc* abſaſſtv 25
quid primùm] éxequar? Go.[*quid primùm nunc*],aaſaſſſp.

Go.[*Impediunt me tot*],dſſibſsi.
Go.[*huius miſericordia.*]adiaiſai.
E.[*ſollicitudo:*] ib«ſiſav.

[Tot me impédiunt] curæ,quæ meum ánimum di- ſaſtaſt–
uérsè trahunt: 26

*Diſſolutio,ſeu articulus deficientibus copulis.[L] éſtq; congeries colligés partes deliberationis.

**Amor[miſericórdĭa huius,] nuptiârum [ſſolli-* {ib«ſiſai ibſ 27
citátio:]

Tum patris pudor,qui me tam leni paſſus eſt ánimo {«iſſſiai d 28
vſque[adhuc,] Alĭàs[*ad hoc,*]

obuiam eundum eſt.

21 *Abi citò, & ſ.te)* [B] Cùm diceret mihi de vxore,ita grauiter accepi vt ſi de ſuſpendio locutus fuiſſet.[D] Ad Hodie, Citò retulit : ad Vxor tibi ducenda eſt,Suſpende te.

22 *Obſtipui)* [B]Stipiti ſimilis ſteti,vt nõ plus ſenſus in me eſſet quàm in ſtipite.

23 *Ineptam ſaltem,falſam)* [D]Duo comparantur in defenſionem,aut vera, aut ad tempus accommodata. Ineptum eſt, quod à quouis reprehendi poteſt.Falſum, quod etiam prudentem poſſit fallere. [B] Fallus eſt, qui fallit: aliquãdo paſſiuè eum ſignificat,qui fallitur.

24 *Quod ſi ego reſc.)* [D]Si mecum communicaſſet priús.[L]Cordatus adoleſcés poſt querelam conſultat,patrine,an amori obſequatur. Ergo hæc pars deliberatiua eſt, ſuperior accuſatoria fuit.[M]Gellius libro ſecũdo,Qui factũ aliquod occultius,aut inopinatũ,inſperatúmque cognoſcit, is dicitur propriè reſcire. *Quid facerem)* [V]Effictio eſt narrationis,qua nunc ſeſe colligens aliquid reſponderet.

25 *Vt ne hoc facerem)* [D]Tacetem.& nota Facerem,pro tacerem. *Sed nunc quid)* [V] Interrogatione eſt veluti epilogus ἐχτπλαστικὸς,quo conqueritur ſe eſſe,maximè propter incertitudinem conſilii,miſerum.Sunt enim vtrinque rationes impulſiuæ, ex Glycerio ſunt tres:ex patre verò eſt præcipua ipſa indulgẽtia in ipſa educatione.[R]Conſultatio, vt rectè monuit Philippus,querelam ſequitur. ſiquidem cordatum adoleſcentem fingit,quemadmodum & Eraſmus alicubi monuit.

Diuersè trahunt) [D]Pro,in diuerſa trahũt, 26
[B]In diuerſas partes ſcindunt, diducunt. Aduerbium eſt.

Amor,miſeric.) [D]Hæc oratoria ſunt,cùm 27
vnum negotium in multas diſtrahimus partes. *Amor.*) A neceſſario. *Miſericordia)* ἀπὸ τῦ αἰολου. Miſericordia huius; ἀμφιϐολία. *Nupt.ſollicitatio)* A perturbatione.Quibus colligit conſulere ſe non poſſe. Solicitudo eſt, quæ inhæret mentibus. [M] Vel ægritudo cum cogitatione. [D]Solicitatio, quæ ab alio fit.

Tum patris pudor) ἀμφιϐολία.[MU]Vtrũque paſ- 28
ſiuè dixit, Miſericordia huius,i. qua ego in hãc moueor,& Pudor patris, id eſt, quo ego propter patrem afficior. *Qui me tam)* [D]Explanatio,in quo pudendum ſit ſibi apud patrem:& ad illud ſpectat,Tute his rebus finem præſcripſti pater. Atqui accuſabat eum. Sed amator eſt.[M] Ariſtoteles in ſecũdo libro Oeconomicõñ ſic ait , Duplex eſt timoris ſpecies:Vna quidem cum pudore & verecundia, qua vtuntur erga parentes filii ſobrii:& ciues compoſiti ad benignos rectores. Alia verò cum inimicitia & odio, ſicut ſerui ad dominos, ſubditi ad tyrannos iniurioſos & iniquos.Plato in lib.decimo de Legibus,ſic ait, Metuimus quoque ſæpenumero, cùm formidamus,nè dicendo aut faciendo aliquid minùs honeſtum,mali videamur:quem quidem timorem nos,imò omnes, vt arbitror, pudorem appellamus. [B] Meritò parentum arguitur indulgentia,& mollis educatio,quæ animos corrumpere ſolet iuuenile.

29 {«ddd«ßii ſddddſ *Quæ mĕo cunque ánimo líbitum eſt, fácere.ĕíne* [*eine ego vt*]dactylus *ego vt aduerſer?hei mihi,*

30 ſddbſſſp *Incértum eſt quid agam.* M.*miſera tímeo,hoc incértum quorſum áccidat.*

31 {ſbſſdſſ« ſaſſaſsi *Sed nunc [péropus' eſt,] aut hunc cum ipſa,aut me* Go.[*Peropu'ſt,*] *alĭ* [*peropᵘ:ſt*] *dimetiendo dicunt.*
áliquid de illa aduêrſum hunc loqui.

32 ddſſiſſp *Dum in dúbio eſt ánimus,paulo moménto huc,illuc* Metaphora à mole ponderis in ſtatera pendentis.
impéllitur.

33 iaſſſdai P. *Quis hîc lóquitur? Myſis ſalue.* M.*ô ſalue Pámphile.* P. *quid ſagit?]* M.*rogas?* *Al.* [*agitur?*] *ſed in* [*quid*] *eliditur d:* G *vel s in* [*Quis*] dſſſſbai.
E. Al. [*eſt die,*] iijſdiai.

34 iijſdiap *Labôrat è dolôre: atque ex hoc míſera ſollícita [eſt,diem]*

29 *Eine ego)* [D]Pronomen hoc,vim qualitatis habet:& eſt,An tali,tam bono? *Eine ego vt aduerſer?)* [B]Eclipſis eſſe videtur:& ſubaudiri poteſt Mihi permittam, vt ei aduerſer? [D]Videtur inclinaſſe vt ſecundum patris animum conſiſtat.ſed amore ad incerta iterum deuoluitur.

30 *Miſera timeo)* [V] Propoſitio eſt iſtius oratiunculæ , quam à neceſſitate confirmat, cùm ait, Sed nũc peropus eſt.& adeſt occaſio, propter fluctuantem & ancipitem animum Pamphili : atque à fluctibus tranſlatio eſt. [L] Opportunè Myſis intercedit , ad confirmandum labantem animum , ne à Glycerio deficiat. *Quorſum accidat)* [D] Ad quam rem,quò verſus.

31 *Sed nunc p.eſt)* Calliditati fœmineæ & aſtutiæ ſentẽtia hæc cõgruit. *Cum ipſa)* Ipſa nunc domina mea. *Aduerſum hunc)* [S.D]Id eſt, cum illo, [D] apud hunc: vt alibi , Id gratum fuiſſe aduerſum te,habeo gratiam.

32 *Dum in d.e.a.p.m.)* [D]Tranſlatio hæc eſt à mole alicuius ponderis,quæ antè quàm in loco ſederit, cùm incerta pendet,facillimè cõmouetur. *Momento)* [M] Id eſt , motu. Fabius libro tertio ſic ait , Laudare teſtem vel contrà, pertinet ad momenta iudiciorum.

33 *Quis hic loquitur?)* [D] Hoc ſecum.deinde cõuerſus,vt vidit, Myſis ſalue. *Salue)* Difficile eſt aliud inuenire verbum, quod ſic declinetur, ſalue,& ſaluete.quippe huius verbi per modos eſt rara declinatio. *Quis hic loquitur?*) Principium Terentianum in iungendis perſonis. *O ſalue)* O,interiectio optantis aduentum, aut repẽte perculſi. *Quid agit?)* Amatoriè,& familiariter non addidit quæ, Virgilius , Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſoluat, amantem. *Rogas?*) Lenta quædam , & triſtis eſt reſponſio , & dolore, plena.

Laborat è d.a.ex hoc) [L] Reſponſio idonea 34
ad commouendum animum Pamphili.Et eſt tacita admonitio à perſona, ad hortationem ſpectans. [V] Argumenta ſunt ex dolore partus,atque de die nuptiis dicto. [D] Duplicem laborem Glycerii eſſe dicit, vnum paritudinis: alterum curæ & ſolicitudinis nuptiarum Pamphili.& callidè aggreditur iuuenem.nã vtraque propter illum perpetitur, & dolorem, & ſolicitudinem. *Atque ex hoc)* Myſis, quæ contra patrem ſuaſura eſt,incertum inueniens Pamphilum , facilè ad ſe conuertit mẽtione dominę ſuę:& maximè quod addidit,cu rillã ægrã eſſe dicat.quare ſtatim perfectũ eſt quod volebat , vt dicat Pãphilus, Egóne iſtuc conari queã? *Laborat è dol.)* [B]Hoc eſt , parturitione. Genus pro ſpecie poſuit. [M] Dolor eſt ægritudo crucians. [S.D] Laborare interdum ad animum refertur, & accipitur pro ſolicitum eſſe . Aliquando verò eorum eſt, qui morbo , vel corporis doloribus afficiuntur.Et variè tum à Latinis vſurpatur. Dicuntur enim artus noſtri laborare . Vel nos ipſi laborare dicimur, aut morbo,aut ex morbo. Cicero Familiarium ſeptimo , Cùm decimum iam diem grauiter ex inteſtinis laborarem. Idem Familiarium nono, Dixit te in lecto eſſe, quòd ex pedibus laborares. Idẽ Tuſculanarum ſecundo, Cùm ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat,falſa eſſe illa, quæ anteà de dolore ſenſiſſet. *Solicita eſt)* [D] Solicitudo rerum incertarum magis eſt. *Quod in hunc diem ſunt conſtitutæ nuptiæ)* Hic certior metus eſt, & grauior.

Quia olim in hunc sunt constitutæ núptiæ.tum autem hoc timet, iiſſiſſp 35.

* Lenta & mœsta responsio. G.[*se.hem,egóne ist*] *anapæstus.* *Ne déseras se.* P. **hem,egóne istuc conári queam!* siasſp 36

* Magna vis est in pronominibus istis. nec præcipitanter, sed interruptè proferenda sunt. ** Ego propter me illam décipi míseram sinam!* assiap 37

Quæ mihi suum ánimũ,atq; omnem vitã crédidit: dbsſſp 38

Quã ego ánimo egrégiè charã pro vxôre habúerim, bdssdp 39

** Bene, & pudicè [eius] doctum,atque edûctum, sinam* iẽssſp ii 40

Go.[eius]redundat.

* Confirmatio ab honesto. & totus locus mirè patheticus. *Coactum egestâte ingénium immutárier!* iisasp 41

Non fáciam. M. * *haud véreor,si in te solo sit situm:* ddssſp 42

* L. Obiectio,quæ ab honesto retellitur. *Sed vim vt queas ferre.* P. *ádeón' me ignáuũ putas,* sidssi 43

Constitutæ) Nec addit A' patre: sed inuidiosè quasi & à Pamphilo sint constitutæ. An timet in negotio? *In hunc d.em*) Idem enim dies est,quo placuerant destinatæ nuptiæ, quanuis Chremes denuntiauerat. & suprà, Hic nuptiis dictus est dies. *Olim*) [B]Pro nuper. *Tum autem*) [D] Tum,prætereá.Tertiam solicitudinem habere Glycerium, ne deseratur à Pamphilo.

36 *Egone*) [V] Altera pars est, qua promissorum Pamphilus memor est.propositio est figurata:simplex autem est,Ego non deseram, ego miseram non decipiam. Confirmatio est primùm ab honesto : Nam mihi sese & sua credidit. Mox ab amore : Nam pro vxore charam habui. Deinde ab indecoro : Nam ingenium optimum tam educatione, quàm institutione propter egestaté immutari haud decet & conuenit. Posteà à consuetudine, à pudore & amore Glycerij : quæ vel sola hominem ingratum, non inhumanũ, non brutum commouerent, & quenque fidei admonerent.Postremò à testamento tutelari,cuius narratiuncula subiungitur, suum consilium comprobat. *Egone istuc*) [D]Ideò sic Pamphilus,quia illa inuidiosè non Deserere cogaris,dixit:sed,Deseras. *Conari*) Non perficere,sed conari velle aliquid ad scelus, effectio est,etiamsi non potest fieri.hîc enim volũtas, non factum dãnatur. vt Virgilius,Ausi omnes immane nefas,ausóque potiti. Leuiúsque est conari,quàm facere.

37 *Egone propter me illam*) Magna vis est in pronominibus. & diuersa sunt, & singula,& nõ præcipitãtur,nec dicũtur vno spiritu;sicut in Eunucho,Egóne illam?quę illum?quę me? Quæ illum,deest Amat : quæ me, deest Non amat. *Egóne*) Suadenter. subauditur Vt fieri sinam?

38 *Quæ mihi suum.*) [L]Honestum à meritis & qualitate personæ. [D]Ab eius beneficiis. *Suũ animum*) Quantum ad amorem pertinet. *Atque o.v.*) Hoc est, vt maritum speraret. *Quæ mihi s.a.a.o.v.cr.*) Argumenta à consequenti.Si eam deserit,hæc subiiciuntur.

Quam ego an.e.ch.) Egregiè, præter cæteras,id est,nimis. *Pro vxore*) [S.D] Id est, loco vxoris,vel tanquam vxorem. 39

Bene & p.) [D]Hic illud soluitur,Lana & tela victum quæritans:vt hoc præstruat bene & pudicè Glycerium esse educatam. Lana & tela victum quæritans. Et non pertinet ad argumentum,nisi post vitam Glycerii intelligas. *Bene & p.e.do.*) Hanc sententiam quasi de exemplo probat.nam bene educata est à Chrysíde,quæ primò pudicè vitam, parcè, & duriter agebat. *Eductum ingenium*) [S.D]Eductum pro instituto ponit hîc Terentius:quanquam etiam pro educato possit accipi.In qua significatione sæpe educere ponunt Latini scriptores, & maximè Comici Poëtæ.Cicero de Orat.Non est boni parentis,quem procrearit,& eduxerit,eum non & vestire,& ornare.Terentius in Adelph.Inde ego hunc maiorem adoptaui mihi. Eduxi à paruulo:habui:amaui pro meo. 40

Coactum egestate) [D]Propterea quòd Chrysis, inopia & cognatorum negligentia coacta. *Coactum eg.*) Non paupertate,sed egestate cui contrarium. Inopia,& cognatorum negligentia. [R] Inopia,atque egestate coguntur vel optima quæque ingenia eam nonnunquam vitæ rationem amplecti, quæ minime sit honesta, 41

Haud vereor) [D]Acuit animum adolescentis contra patrem,cuius etiam nomen graue est. 42

Sed vim vt q.f.) Hic Vereor subauditur, Vt,pro ne non posuit : vt sit, Sed vereor ne non queas vim patris ferre.Et ne non possis, non damnatio est, verùm adolescentis pro-

44 assiſp *A' deón' porrò ingrâtũ,aut inhumânum,aut ferum,*

45 dssbdp *Vt neque me consuetûdo,neque amor,neque pudor*

46 dddisp *Commóueat,neque commóneat,vt seruem fidem?*

47 siadsi M. *Vnũ hoc scio,hãc méritá esse,vt memor esses sui.* *L.Repetuntur merita,que per prosopopœiam commemorantur,& augentur circunstantiis: qui locus est mirè patheticus.

148 assbsi P. *Memor essem! *ô Mysis,Mysis,etiam nũc mihi*

49 siibsp *Scripta illa dicta sunt in ánimo Chrysídis*

50 dissdsp *De Glycério.iam ferme móriens me vocat.*

uocatio in contemptũ patris. [S.D] Post verba metus subdunt eleganter Latini,hanc particulam,Vt pro Ne.Sic igitur hunc locum intellige:Vereor,vt vim queas ferre : id est, ne possis ferre patris suasum,aut imperium ad nuptias cũ Philumena cõtrahendas. [B]Quanquã hic vt pro Quomodo videtur positũ quibusdam. *Adeón' me ign.p.*) [D] A verisimili. *Ignauum*) Quod aduersum necessitatem proferendum fuit, id primum dixit, adesse sibi virtutem.quæ sequuntur ad fidem pertinẽt. Ita pro tempore contemptum patris pro fortitudine habet.Ignauus est,qui vim non potest ferre,qui non est perseuerans.

44 *Adeón' porrò ingr.*) Porrò,coniunctio est expletiua,aliàs aduerbium temporis. *Ignauum & ingratum*) ἀξύνετος est Inhumanum aut ferum. Post subiecta dixit, Adeón' porrò ingratum,aut inhumanum. Mira omnis conuersio.non enim dixit, Adeón' me obsequentem patri exilissimas,adeò gratum,adeò pium, adeò mansuetum?Ita amatoris per omnia seruat conditiones, vt oratoriè hoc cogatur,sceIus esse si parêret nunc patri.

45 *Vt neque me cons.*) Non ordinem reddit. Ferum enim reddit ad Mansuetum,quòd etiã feræ mansuescunt. *Neque amor*) Ad illud, Inhumanum. Amor nanque vehementior est in homines. Virgilius,Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem Durus amor. *Pudor*) Ad Ingratum retulit. *Vt neque me cons.a.*) ἀπόδοσις ad superiora.Cõsuetudo,aduersus feritatem: Amor, aduersus inhumanitatem: Pudor, aduersus ingratum animum.

46 *Commoueat neque cõm.*) ἀξύνετος est ad maiora. *Vt seruem f.*) Exquisitè : non dixit Vt contemnam patrem. [S.L] Seruare fidem,est in fide data stare, fidem tenere, fidem præstare.Has autem omnes locutiones exemplis confirmare placet, aliunde, quàm ex Terentio adductis,nimirum ex altero linguæ Latinæ principe. Cicero in Vatin.Tum quæro, seruarisne in eo fidem.Pro Rabirio, Si fides Saturnino data est,non eã C.Rabirius,sed C. Marius dedit:idémque violauit, si in fide nõ stetit.Idem Philippica duodecima, Non tenuit omnino fidem. Idem in Topicis,Qui fiduciam accepit,debet fidem præstare.

Vnum hoc scio) [D]In eodem hæret,vt excitet iuuenem:neque audire se fingit quod dicit. & vide quàm callida sint, quæ à Mysíde subiiciuntur ad irritandam promissionem Pamphilii.nam subiicit illa quæ ardentem incendant magis.dixit ille omnia quibus cogitur seruare fidem ; sed de merito eius aut nihil dixit,aut parum. *Vnum hoc scio*) Quasi hoc dicat, Quid tu facturus sis equidem nescio, sed vnum scio. *Vt memor e.s.*) Inuidiosè, quasi oblito : adeò commouetur hoc dicto Pãphilus.& bene præterito Esses : quoniam quæ præterita sunt, in recordatione magis lachrymabilia sunt:vt Virg.-Cui paruus Iulus:Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor? Idem alibi, Per caput hoc iuro,per quod pater antè solebat. 47

O Mysis,M.etiã) [B] Epimene est:perseuerantia,insistentia, vel assiduitas dicitur.Eiusdem dictionis geminatio ad mouendos affectus pertinet. *O Mysis, Mysis*) [D] Primum vocandi, alterum increpandi est. *Etiam n.m. scr.*) Id argumentum est, quàm viuæ memor sit, qui etiam mortuæ verborum meminerit Chrysídis de Glycerio. 48

Illa dicta scripta sunt mihi in animo) [S.D] Vide,quanta erat, antiquorum scriptorum in loquendo facilitas. Quid magis ad vulgarem sermonem accedit, quàm hæc locutio? Quid verò magis à germana Latinitate abhorret, quàm quorundam nostrorum æqualium scriptio tum adagiis,tum aliis quibusdam verbis ab vsu communi remotioribus infuscata? Sed vt hunc locum exponamus, Quæ mihi scripta sunt in animo, id est, quæ mihi in animo hærent tenacissimé.Vel, quæ memoria studiosissimè complector. 49

Iam ferme moriens) [B] Cùm parum abesset quin moreretur. [D]Fermè,aduerbium est festinantis. Ex tempore probauit locutam vera esse, non ficta & simulata. Nam qui sani sunt, spe longioris vitæ adulantur. Virgil. Et dulcis moriens reminiscitur Argos. Sunt 50

	Accéssi.vos sémotæ: nos soli.incipit,	ſſſsſp	51
* D. μίμησις per prosopopœiam & principium à blandimento.	** Mi Pámphile,huius formam,atq; ætâtem vides.*	ſiſſſi	52
	Nec clam te est,quàm illi vtrâque res ſinútiles/	ſſiiij	53
	D. Al. [vtiles]: sed versus non constaret.		
G.[& tutãdã],ijaſsi. D.[ingenium], bjſsap.	*Et ad pudicitiam,/& ad tutândam/rem ſient.*	{adiſsi	54
	Quod ego per hanc te dextram oro,& [génium/ tuum,	biſſap	55
D. Al. [ſollicitudinem], xiſſap.	*Per tũam fidem.pérque huius [ſolitúdinem/*	{xiſsip	56
	Te obtéstor,ne abs te hanc ségreges,neu déſeras:	ſſſiſi	57

& affectus à tẽpore,quòd poſtrema vox erat, ret Rutilæ Virginia gibbum Accipere taque ſuam Rutilæ dare.filius autem Coporis egregii, miſeros trepidósque parentes Semper habet;Rara eſt adeò concordia formæ, Atque pudicitiæ. R Veriſſimum hoc eſt,nec enim facilè, quæ egregia forma ſunt puellæ,pudicitiam tutari poſſint, maximè ſi non fuerit, quem vereantur. Et iuuenes rerum adhuc omnium rudes,aut luxuria,laſciuiáque diffluentes,res ſuas prodigunt, inutilitérque ferè conſumunt.Proinde iiſdem adhibendi ſunt cuſtodes,qui obſeruent, & moderatores vitæ. Quòd forma ad tutandam pudicitiam inutilis ſit, indicat exemplo Daphnes, in primo Metamorphoſeos Ouidius hiſce verſibus. Illa velut crimen tædas exoſa iugales Pulchra verecundo ſuffundens ora rubore, I'nque patris blandis hærens ceruice lacertis, Da mihi perpetua,genitor chariſſime,dixit, Virginitate frui:dedit hoc pater antè Dianæ. Ille quidem obſequitur: ſed te decor iſte quod optas, Eſſe vetat, votóque tuo tua forma repugnat.

51 *Accẽſſi. vos ſemotæ: non ſoli*) Figuræ propriè Terentianæ,ἀοριδέστου καὶ ἐκλείψεις. Vos ſemotæ,deeſt Eſtis, Nos ſoli,deeſt Remãſimus: vt illud, Egõne illam? quæ illum? quæ me? Habuit fidem, quòd ſoli fuimus, quòd nemo teſtis, an timuit, ne hoc pater ante firmatum amorẽ cogноſceret? *Nos ſoli*) B Sine arbitris, qui ſermonem noſtrum exciperent. *Incipit*) D Deeſt Dicere,Præparatio,& quaſi veſtibulũ orationis eſt. Incœptio dicitur orationis, quæ longa taciturnitate, meditatè, grauitérque proferetur: vt Virg.Tum pater omnipotens,rerum cui ſumma poteſtas, Infit,

52 *Mi Pamphile*) V Exordiolum per ſolam appellationem amatoriam, & confirmatio eſt à neceſſitate. Nam puellæ propter ætatem teneram, & formam egregiam, multùm periclitantur.Propoſitio, Igitur rogo, ne deſeras. Accedunt & aliæ rationes: à Chryſide, ſumma dilectio:à Glycerio, verus amor, & iuſtum obſequium. & factum annectitur de commiſſione bonæ fidei, atque ad veterem educandarum puellarum conſuetudinem.cuius & in quarto libro Macedonici belli Liuius meminit,alluditur.& obiter obſerua teſtatricem,tempus teſtamenti propter extremam voluntatem, & alia. *Mi Pamphile*) D Imitatus eſt etiam blandimentum Chryſidis. B Meus pro Mi dicebant veteres, vnde eſt illud, O populo meus quid feci tibi? *Huius f.a.æ.*) D Amat compendium laſſitudo, formam enim dicendo, pulchritudinem ſignificat:ætatem, quòd parua. Duplex cauſa commendationis, forma & ætas; vt ſuprà, -Fortè vnam aſpicio adoleſcentulam Forma. &c, *Mi P.h.f.a.æ.v.*) Vide redditam voci morientis denſis interuallis interruptam orationẽ, vtpote laſſo anhelitu interueniẽte.

54 *Et ad pud.*) Propter formam dixit. *Et ad rem*) Propter ætatem.ἀπόλουσις. B Ouidius, Lis eſt cum forma magna pudicitiæ. Vnde & Iuuenalis in Satyra.10. Sed vetat optari faciem, Lucretia qualem Ipſa habuit, cupe-

Quod ego p.h.te d.o.) B Ab obteſtatione mouet πάθος. Cùm aliquid timẽtes narramus,ac deinde ne quid tale eueniat oramus,eleganter,Quod te oro,dicimus:& id perinde valet, àc ſi diceret,Quare te oro. fuit autem hic orandi per dextram & genium modus familiaris & vſitatus antiquis. Horatius in Epiſtola, Quod te per genium,dextrámq;,deósque penates, Obſecro & obteſtor, me vitæ redde priori. *Quod te per*) D Quod, propter quod:vt, Quod te per per ſuperos. Et eſt ordo, propter quod te oro. *Per hanc dextram*) Tenet eũ, vt apparet. Dextra fidei & fœderis membrũ. Ad manum fit cõuentio. R Dextra fidei conſecrata eſt.Titus Liuius,Dextra, inquit, data,fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Idem primo ab Vrbe condita, Significantes inquit, fidem tutandam,ſedémque eius etiam in dextris ſacratam eſſe. Ait & Plinius,dextram in fide porrigi lib.11.cap.45.

Obteſtor) D Obteſtatio dicitur quando eũ adiur

58 ſſſſi	*Si te in germáni fratris dilẽxi loco,*	
59 ſſſſi	** Siue hæc te ſolum ſemper fecit máximi,*	* B. A ſtudio Glycerii.
60 ddbſip	*Seu tibi morigera fuit in rebus ómnibus.*	
61 ſiſſſp	*Te iſti virum do,* amícum,tutórem,patrem.*	* L. Incrementum. B. Articulus eſt.
62 {adſidi adſſ	*Bona noſtra hæc tibi committo,& tuæ mando fidei.*	E.Tuæ &-dei mono-ſyllaba ſunt.adſſſi.
63 {xiſdſp ſ	** Hanc [mihi/in manum dat. mors continuò ipſam occupat.*	* L. Pathos à modo rei & tempore. Go.[mi.]

adiuramus, quem rogamus, Orámus per eas res propter quas rogamus. Virgilius,-Per euerſæ genitor fumantia Troiæ Excidia obteſtor. *Ne abs te h.ſ.n.d.*) Ad fidem,Ne ſegreges retulit:ad ſolitudinem, Ne deſeras: hoc eſt,ne aliam ducas,aut amare deſinas,etiamſi aliam ducas. *Ne abs te h.ſ.*) Quaſi ipſam manu tenens.Hanc, propter formam, & ætatem. *Segreges*) Hoc verbum ſimplex fieri nõ poteſt. *Neu deſeras*) Poſtremò tẽ obteſtor. *Obteſtor*) Sextum παρέλκον. dixit enim iam, Quod ego tẽ per hanc dextrãm oro.

58 *Si te in germ.*) Sic tunc dicimus,quando præſtitimus aliquid, & tamen nolumus exprobrare: vt Virgilius,-Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris Dona tulit. Et alibi, Si bene quid de te merui. *In germ.fr.*) Nõ fratris ſolũm,ſed etiã germani. *In germ.f.dil.*) S.D Pro,Si te,vt germanũ fratrẽ dilexi(Sic enim loquitur Cic.Famil.13.Quem,vt parentem diligebat.) B Si mihi germani fratris numero ſemper fuiſti,ſi te fraternè ſemper amaui,id eſt, ad ſimilitudinẽ fratris, vel vt frãtrem. Cùm enim dicimus loco patris, loco filii, loco fratris te habeo, non ſignificamus quòd vbi illi antea erant, ibi tu nunc apud me ſis,ſed quòd in ea dilectione & charitate, qua illi fuerunt aut ſunt, aut eſſent, aut eſſe deberent. Et hic authore Priſciano, Si confirmatiuè ponitur. *Germani*) Varro Germanum putauit, qui ex eadem matre natus eſt, aliàs Vterinum dicimus.

59 *Siue hæc te ſol.*) D Si aut te mihi quoque præſtulit, aut nullum alium nouerit amatorem in domo meretricis.

60 *Morigera f.i.r.o.*) Hoc quaſi amanti vtile fuit. Virg.Æn.-Fuit aut tibi quicquam Dulce meum. Quo in loco Seruius putat Terentium his verbis rem tetigiſſe turpiculam.

61 *Te iſti v.do*) Apparet quòd iunctis dextris hæc dicebat. ideò & ,Per hanc dextram te oro. S.D Vir hoc loco non in ea ſignificatione eſt, qua ad virtutem aliquando refertur: nempe vt ſit vir,qui forti, & præſtanti animo eſt præditus. Hìc enim accipitur pro marito. In quo ſignificato vſitatè hanc vocem Latini vſurpant.Cicero in Verrẽ Actione ſeptima, Erat Nice facie eximia, vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracuſani. Hanc Cleomenes vir amabat: veruntamen huius libidini aduerſari nec poterat, nec audebat: & ſimul ab iſto donis,beneficiisque plurimis deuinciebatur. *Te iſti v.do a.t.p.*) B Hæc, vt diximus,& ſingulæ ſint,& non præcipitatur, nec dicuntur vno ſpiritu. *Amicum*) Poteſt enim & maritus eſſe, ſed non amicus, ſed affectu mariti retulit Amicum. *Tutorem*) Quaſi otbæ: *Patrem*) Quaſi paruæ. *Virum*) Ne ſegreges: *Amicum*) Ne deſeras: *Patrem*) Ad illud quod ait,Et ad pudicitiã.

62 *Bona n.hæc t.c.& t.m.f.*) Cõcluſio per mãdatum & obteſtationẽ efficax ſatis. *Bona n.*) Hæc verba quaſi ſupellectilem ſuam oſtendentis ſunt. *Bona n.*) Hoc eſt, ad rem tutandam. *Tuæ m.f.*) B Tutelæ ac tuitioni. præceſſit enim Nec clam te eſt, quàm illi vtræque res inutiles Et ad pudicitiam, & ad tutandam rem ſient. Budæus quoque eſt author interdum ita vſurpari. S.D Non ſine præcipua quadam elegantia dicit hìc Terentius Mandare aliquid alicuius fidei: pro quo Latinis crebrum eſt, aliquid alicui committere, vel credere. Sed & venuſtum eſt, in fidem tradere, pro fidei mandare. Saluſtius in Iugurt. Mittuntur ad Imperatorem legati, qui Iugurtam imperata facturum dicerent, ac ſine pactione ſeſe, regnúmque illius fidem tradere.

63 *Hanc mihi in m.d.*) D Confirmatæ ſunt legitimè nuptiæ per in manũm conuentionẽ. Et mirè Hanc,non Huius manum. *Hanc mi in m.d.*) S.D Id eſt, de manu tradit in manum,& mihi committit. Elegans verò eſt loquendi modus,de manu in manum tradere. Cicero Familiarium ſeptimo, Totum hominem tibi trado de manu, vt aiunt, in manum tuam iſtam & victoria, & fide præſtantem. *Mors c.i.occ.*) D Quo magis memorem eſſe oportet eorum, poſt quæ illa nihil locuta eſt. *Mors c.i.occ.*) S.D Pro, vitam ipſi adimit:vel è viuorum numero extutbat.Hæc autẽ locutio nõ minùs elegãs eſt,quàm noua.

*D.Concludit partem deliberationis suæ per electionē. B & est gradatio. D. Annotant quidā [cave] hic corripiendum esse. A Tum in [verbū] nihil elidetur. sidi.

Accépi. *accéptam seruábo.* M. *ita spero quidem.* ssdsp 64
P. *Sed cur tu abis ab illa?* M. *obstetrícem accérso.* siijsb- 65
P A M. *própera.* Go. [tu ab], sisdi.
Atque audín' ? verbum vnum, cave de núptiis, sssi 66
Ne ad morbum hoc étiam. M. *téneo.* Hic versus sddbsp 67
perficitur initio scenæ sequentis. Scaligerus videtur hunc dimetrum catalecticum constituere, sddv.

64 *Accepi*) V Peroratio posterioris partis est, Itaque non dèseram. *Accepi*) D Propriè, quasi vxorem.

65 *Sed cur tu abis ab illa?*) Corripit, quòd abeat ab illa. Cur, non interrogantis, sed corripientis est, & increpantis, quòd Glycerium, deserat. *Obst. acc.*) V Id dicit, vt Pamphilum magis vrgeat. D Quæ opem tulerit parienti, Obstetrix dicitur: vnde & parturientes Feropé clamant. B Laurétius, Accerso, vel arcesso, vtrunque pro Eo ad vocandum, vel voco.

66 *Propera, atque audin'?*) D Et interrogatio quòd eat, & reuocatio, ad argumentum magni amoris accedit. B Audín' per parenthesin interposuit. Est enim ordo, Propera ad Glycerium, atque caue vnum verbum de nuptiis. *Verbum v.c. de n.*) D Deest Dicas: figura ἔλλειψις. *De nuptijs*) Non quòd hodie futuras nescierit Glycerium, sed quod illas hodie indixerit pater filio: cùm suprà & Pamphilo & Glycerio disturbatæ viderétur, Quia sunt constitutæ in hunc diem.

Ne ad m.h.e.) D Iterum ἔλλειψις. deest enim 67
Accedat. V Eclipses, duæ mirum in modum hoc loci aptæ sunt. Et verum est illud Propertii, Scilicet insano nemo in amore videt. S.D Venusta hîc vtitur verborum eclipsi. Sic autem plenæ erunt locutiones, Verbum vnum caue facias Glycerio de nuptiis, quas mihi pater parat cum Philumena filia Chremetis. Et deinde, Ne ad morbum hoc etiam accedat, ne scilicet dolorem Glycerii augeat, quo satis, supérque cruciatur in partu. R Morbum non rarò auget mœror, & animi tristitia: sicut frequenter leuat, ac minuit, gaudiū atque inopinata lætitia: ob quod Titus Liuius belli Asiatici septimo: vbi ab Antiocho P. Scipioni ægrotanti filium remissum scribit, adiecit, id non solùm animo patrio gratum munus, sed corpori quoque salubre gaudium fuisse.

ACT. II. SCEN. I.

ARG. L Solicitudo Charini adolescentis, H qui ex Byrrhia seruo resciuerat Pamphilum eo die vxorem ducturum Philumenam, A quam ipse Charinus miserè deperibat. B Idem rogat Pamphilum ne ducat. D Cæterùm in personarū huius scenæ colloquio altera pars ostenditur fabulæ. Siquidem Andria ex duorum adolescentum pauoribus gaudiisque componitur, cùm ferè solam Hecyram Terétius ex vnius Comœdia adolescentis effecerit. Addidit verò huic fabulę has personas, Charini videlicet & Byrrhiæ (nam nō sunt apud Menandrū) ne τραγικώτερον fieret Philumenam spretam relinquere sine sponso, Pamphilo aliam ducente. V *Thesis.* Amatores stulti, temerarii, peruicaces, & tandem miseri sunt. Est autem bona ex parte σχετλιαστική. Conqueritur enim Charinus se omnino miserum esse, quòd Philumena Chremetis filia Pamphilo nubat. Verùm in Byrrhia est consolatio ἠθική. Et cùm hæc fabula sit duplicato argumento, sit adolescentum & seruorum veluti ἀντίθετος quædam mirificè illustrans. R Atque amātium stultitia, mētis eorum insania, animi cæcitas, puerilis mollities, consilii inopia, immoderati appetitus, & indecora quędam ridiculáque in dictis simul & factis omnibus ineptia, exponuntur hac in scena: M quæ exprimit & docet, amore alicuius rei optatę vltrà quàm oporteat irretitos, desipere ac penè insanire: cùm mentis acies voluptatum corrupta illecebris, decorum ipsum non videat, & ad id tandem deueniat, vt ab his moneri cogatur & regi, quos ipsa regere deberet & gubernare. Huius rei causa est incontinentia, quæ prudentiam destruit. Duorum igitur adolescentium ardores, & vota dissimilia, necnon amatoria describitur inconstantia & suspicio. Socrates apud Platonem in Symposio, Alcibiadem formosissimum adolescentem sic alloquitur, Tunc sanè mentis oculis acutè incipit cernere, cùm primùm corporis oculis defloresciti: tu verò ab hac ætate es procul. Et in Phædro sic ait, Quādo cupiditas absque ratione ad voluptatem trahit, nobísque imperat, imperium illud libido vocatur. Libido autem quomodo multiformis sit, multarúmque partium, multas itaque appellationes habet.

Versigen. Primus est monometer seu fragmentū alterius: secundus iamb. dimeter acat. tres sequentes ac vicesimus primus sunt iambici trimetri acatal. sextus & duo sequentes, duodecimus & octo sequentes sunt iambici tetr. acat. decimus verò & vndecimus ac vicesimus secundus cum omnibus sequentibus ad finem vsque scenæ trochaici tetr. catal. excepto penultimo, qui, si in eo non fiat synæresis, est iambicus tetr. acatal.

CHARINVS *adolescens.* BYRRHIA *seruus.* PAMPHILVS.

1 ad *QVID ais Byrrhia!* *S. Monometer*, ad: E *aut finis præcedentis versus*, sddbsp: S *vel initium sequentis*, adidsi.
2 idsi *Datúrne illa hódie Pámphilo*
3 sssiip *Nuptum!* B. *sic est.* C. *quî scis?* B. *apud fórū modò*
4 sssiwp *[De Dauo] audiui.* C. *væ mísero mihi: vt ánimus in* R. Al. [E' Dauo]
5 sisisp *Spe, atque in timóre vsque ánimi hac atténtus fuit:*

Hîc velut omisso argumento principali admiscet Charinum, vt plus in fabula sit turbæ.

1 *Quid ais*) V Occasio querelæ quæritur, & enthymematica est, Philumena dātur nuptui. Ratio, de Dauo nūc audiui. D Ex verbis Charini apparet Byrrhiam nuntiasse, nuptias futuras cum Pamphilo: nec adducitur tamen vt statim credat & accommodet animum. Sæpius ergo repetit interrogando. *Quid ais Byrrhia!*) Miratur magis, quàm interrogat, vel potiùs indignatur.

2 *Datúrne illa h. P.n.*) B Illa, qua nihil in vita charius mihi est. D Et bene Illa, velut amaroriè de certa loqueretur persona. Sic Virg.-Solam nam perfidus ille Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus. Ergo non Æneas, sed Ille. Et item hæc, non Philumena, sed Illa dixit S.D Dari aliquam alicui nuptum, elegans est locutio, pro vxorem dari, vel in matrimonium dari. B Prius supinum hîc non malè cum verbo Datur. nam latentem significat motum.

3 *Sic est*) D Hoc cum indignatione stomachi dixit. *Quî scis?*) Non vult enim verū esse, Quî, quatenus, vnde hoc scis? *Apud f.m. de D. aud.*) Plurima dixit ad confirmandum Byrrhia, quando interrogatus est: à loco: à tempore, à persona. Apud forum, de loco. de tempore, Modó: de persona, de Dauo. S.D Quod dicit Terentius Apud forum, pro in foro, non elegantia caret. Nimirum particula Apud sæpe per Inter, vel per In exponitur. Et talis est vsus, cùm dicimus, Apud Platonem id legitur, aut scriptum est, & similia: pro eo quod est in Platone, id est, in Platonis libris, Talis ité est vsus cū dicimus, Mos fuit apud Romanos, pro eo quod est inter Romanos, vel in ciuitate Romana. Extra hæc. Quod dicit idem Terentius,

4 *Audiui de Dauo*) elegans est, pro è Dauo. Tu verò sic habeto, similem locutionem duplicis esse posse significati: vt, si dicas, Audiui de Petro, id est, Petrus mihi dixit: vel, hoc audiui de Petro, id est, mihi hoc de Petro dictum est. Sic igitur hæc locutio est actiuæ, & passiuæ significationis. Exempla actiuæ significationis: Cicero ad Att. i. Hæc audies de Philadelpho: id est, tibi hæc Philadelphus narrabit. Idem pro Cornel. Balbo. Audiui hoc de parente meo puer. Idem, Audiui ista de maioribus natu. Exempla passiuæ significationis: Cicero Famil. ix. Sic fit, vt, si quid præterea de me audiat, non audiendum putet: Id est, si quid pro meo afferat, quod meum non sit, illud reiiciat. Ibidem, Illud tamen ascribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audiisse. Idē ad Att. vii. De malis nostris tu priùs audis, quàm nos: istinc enim emanant. *Væ misero*) D Tandem aliquando peruictus est vt crederet. Væ interiectio in his, rebus quas execramur. *Væ misero*) V Propositio Charini est, Prorsus miser sum: cuius confirmatio est, Nam hactenus sperabat, & metuebat, sed nunc nihil spei reliquum est. Vera est sententia ἀπὸ ἀτυχῶ σώζεται τοῖς ἐλπίσι. Sequuntur & alia miseriæ argumenta, quia lassus, quia cura confectus, quia stupet. cur igitur miser non est? Hæc autem amoris sunt συμπτώματα. *Ut animus in Spe. a. in t.*) L Aptæ solicitudinis & ægritudinis periphrasis. S.D Duæ hæc locutiones, scilicet in spe, vel in timore esse, bifariam à Latinis vsurpantur. Atque de priore priùs scribere libet. In spe ponitur aliquando pro sperare. Cicero ad Arti. vi. Magna in spe sum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Idem ad Aticum x. Tum eramus in maxima spe: nunc ego quidem in nulla. Aliquando passiuæ est significationis, & ponitur pro sperari. Cice-

Ita postquàm adempta spes est, lassus, cura confe- aiiiiiip 6
ctus stupet.

Si[edepol] hic vt sæpe alibi primam corripuit, erit trochaicus, dttaast-.

B. *Quæso[edepol] Charine, quóniam id fieri quod* sijbdiii 7
vis non potest,

C. *nihil áliud, nisi Philúmenam volo.* *[Velis id quod] possit.* iiiwdiii 8

G. Al. [*Velis quod*], isdaiiij. [*nisi*] *vltima longa. Erasmus incipit à versum à* [*Quod*], sdabxi: *vel* sibtttt-: *si præcedens habeat in fine* [*velis*], *poterit hoc modo dimetiri*, dxbdsii.

eo Famil. xiiii. Quándiu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur: id est, dum & de vobis, & de statu vestro spes aliqua erit. Idé ad Att. viii. Dum in spe pax fuit. Quod autem pertinet ad alteram locutionem, nempe esse in timore: actiuè etiam, & passiuè sumitur. Actiuè sic, Cælius Cicer. Famil. viii. Cuius rei tanto in timore fui, vt omnibus rebus relictis ad illas ire conatus sim. Passiuè sic, Cic. Famil. ii. Sed vt redeam ad Parthos: hæc ætas habuit exitum satis felicem: ea, quæ sequitur, magno est in timore, *Vsque antehac*) DId est, antè quàm tua verba audirem. & duas præpositiones posuit, vt dicitur: sed vna est tantùm velut aduerbiũ, non iam præpositio. cùm enim nulla præpositio præpositioni adiungi separatim possit, Vsque, eiusmodi est, vt sine aliqua præpositione rarò inueniatur. Mu sic suprá, Vsque adhuc. Sic apud Cic. Ex ante, & In ante diem illum, & Vsque ad pridie. & in epist. ad Atticum est vna Cornificii, quæ incipit, Sub posteaquam. *Att. fuit*) Vt attentiùs audire dicitur.

5 *Postquàm a. sp. est*) S.D Sic loquitur Cic. in Philip. Idem, inquit, Cretensibus, cùm ad eum vsque in Pamphiliam legatos, deprecatorésque misissent, spem deditionis non ademit, obsidésque imperauit. Pro spem adimere vsitatum quoque est Ciceroni, spem auferre, spem eripere, spem tollere, spe vel ex spe deturbare, spem præcidere, concidere, vel incidere, spem extenuare, debilitare, infringere, remorari. Quarùm locutionum exempla reperies in Primo Tomo nostr. Commentar.

Lassus. c. est.) D Lassus cura, ex præterita spe nunc. Confectus, id est, sic vulneratus, aut percussus, vt sanari non possit. Lassus, adépta attentione. Cura confectus, confirmato timore. Stupet abiecta spe.

7 *Quæso ædepol*) VObtestatione τὸ ὦναξ ἔξοχον exoptat. DObiurgantis est Quæso, vel etiam rogantis. *Quoniam non potest*) Consolatio ad id quod fieri non potest suadens.

8 *Id velis quod possit*) Prouerbiale. R Erasmus in Chilia. Nihil dici potest, inquit, nec venustius, nec moralius ea sententia, quæ extat apud Terentium in Andria, Quando id fieri quod vis non potest, velis id quod possit. Οὐ δυνάμενος ἃ θέλεις, θέλῃς ἃ δύνα σαι. Plurimum decoris adiunxit ea verborum conuersio, qualis est in illis, Non viuendum vt edas: sed edendum, vt viuas. Est autem adagium hoc finitimum illi δεῖ τὸ παρὸν εὖ τίθε σθαι, Oportet id quod adest, boni consulere. Et Martialis inter felicitatis calculos commemorat, Vt, quod sis, esse velis. Hæc ille. Mu Fuit hæc sententia summi Philosophi Aristotelis, de quo apud Stobæum hæc loquuntur, Ἀριστοτέλης ἔφη, ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πεφυγμένα, ὡς βουλόμεθα, διὰ τοῦτο βούλεσθαι, ὡς γίνεται. Sed & apud Ælianum libro secundo de varia historia legisse videor quiddam ab hoc loco non nimis alienum, id est huiusmodi: Pausaniæ Agathonis Poëta in amoribus & deliciis fuit. ventitabat autem sæpe vterque eorũ vnà ad Archelaum regem, qui & Musarum erat studio deditus, & à rebus amatoriis minimè alienus. hic cùm illos inter se crebrò dissidentes videret, contemptui esse amatorem amato autumabat. quodam igitur die, Quæso, inquit, Agatho, quod ingenium tibi est, qui homini vni ex omnibus maximè te diligenti tam frequenter irascéris? Ego dicã tibi, ὦ rex, inquit ille. non enim ista facio, vel quòd Pausaniæ parum cupiam, vel quòd agrestis sim efferóque ingenio. quin si mihi vel aliunde, vel ex ipso Poëtices studio aliqua affectum, quibus hominum tentantur animi, cognitio est. eam ego demum summã esse voluptatem amantibus duco, cùm è dissentione in gratiam cum iis, quos amant, redeũt: exploratúmque habeo, nihil ipsis accidere posse iucundius. hanc igitur voluptatem sæpe Pausaniæ impertior, qui ei frequenter irascar: non modico enim gaudio perfunditur, cùm me sibi statim conciliari videt. id gaudiũ nõ persentiscret, si amor in eũ meus vno quasi tenore, & sine vlla eiusmodi offensione procederet. Hæc Agatho, quę rex nõ mediocriter laudasse perhibetur.

Nihil aliud) D Hoc magis gemitu amatorio

S. Dimeter brachycatal. *E. Monometer hypercatal.*

95 {idi / id-} B. *Ah, quantò sátius est,* Sanum Byrrhiæ cõsiliũ attendant tum amatores, tum physici.

10 tatsadt- *Te id dare óperam, quî istum amórem ex ánimo dimóueas tuo,*

G. Al. [*animo amoueas*]. tatsbdt-. D *al.* [*corde ejicias*]. A tatstdt-: *tũ nec in* [*animo*] *nec in* [*corde*] *elisio est aliqua faciendа.*

11 {rsitstsiv / rsb} *Quàm id loqui, quo magis' libîdo frustra incendâtur tua?*

G. Ex tribus præcedẽtibus tres senarios quidam ita constituũt, vt vltimum verbum primi sit [*istum*] *in quo elidunt s.* sdidip: *secundi verò* [*loqui*], idsasi, *vel si* [*tuo*] *monosyllabum censeatur,* idsasi: *tertij initium* [*quo*]. xiiisp. *& elisò s in* [*magis*], diiisp.

12 asisiasp C. FACILE OMNES, *quum valêmus, recta consília ægrótis damus:*

13 sdsiaisp *Tu si hic sis, áliter séntias,* B. *age age, vt lubet.* C. *sed Pámphilum*

Al. [*hic*] *aduerbiũ.*

torio, quàm vt responderet Byrrhiæ, dicit: quasi magis Philumenam velit, quàm vitam & lucem. Idem alibi, In eo me oblecto: solum id est charum mihi. Non enim dixit, Nullam volo aliam quàm Philumenam: sed Nihil volo aliud quod infinitũ est. V Possibile vrget. Nam tantùm Philumenam cupit. L Attende minùs cordatum Charinum quàm Pamphilum, & Byrrhiam illum admonentẽ.

9 *Ah, quantò*) V Amoris remedium est & Ouidio notum, vt amor ex animo amoueatur. Causa consilii est: loquendo enim incenditur noua flamma.

10 *Quî istum*) D Quî, pro vt. *Istum am. ex an. amoueas tuo*) S.D Quod dicit Terentius Amorem amouere ex animo, dicit Cicero amorem ex animo abiicere, vel eiicere. Philipp. ii. Caput literarum erat, sibi cum illa mima posthac nihil futurum, & se amorem ex animo abiecisse. Idem, Vt amorem illum penitus insitum eiiceret ex animo: vt denique patrem esse sese obliuisceretur.

12 *Facilè o. c. v. r. c. a. d.*) B Parœmiographus Chiliadis primæ centuria vi. In Andria Terentiana, ab adolescente non admodum cordato, cordatissima simul & elegantissima sententia profertur, Facilè omnes cùm valemus &c. cui Poëta translationis quoque gratiam admiscuit. Ducta est autem sententia à communibus hominum moribus. Omnes enim ægrotantibus rectè præcipiunt, quid fugiendum, quid agendum: & obiurgant nonnunquam quod salutis causa non obtemperent bene monentibus. Ipsis, postquàm in morbũ inciderint, non succurrunt præclara illa monita, sed aliis item monitoribus & obiurgatoribus est opus. Porrò cupiditas omnis animi morbus est. quo velut excæcatus aut non perspicit, aut si perspicit, sequi non potest ea quæ sunt ad salutem necessaria. Nam Phædria Terentianus prudens & sciens in flammam manum mittit, & viuus, vidénsque perit. Item Horatius, Fugienda sequitur, fugiés quæ profore credit. Perspicit auarus aliquando quàm prodigiosa res sit ambitio: contrà ambitiosus auari morbum peruidet, & vterq; alteri in alieno malo rectè consulit, neuter in suo sapit. Hæc Erasmus. R Pertinet huc & sententia illa prouerbialis, Α' παιτὶς ἐσμὲν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί. Α'υτοὶ δ' ἁμαρτάνοντες οὐ γεγώνασμεν. In admonendo sapimus omnes: verùm vbi Peccamus ipsi, non videmus propria. S.D Consilium alicui dare, vulgaris est locutio, & omnibus Latinis scriptoribus communis. Cicero Famil. ii. Alteri qui melius dare consilium possit, quàm tu, non facilè inueniri potest. tibi verò ipsi certè nemo melius dabit. Pro consilium dare hæc sunt locutiones etiam Ciceroni crebræ, consilii authorem esse, consilio iuuare, consilii copiam facere, adesse alicui in consilio, consilio instruere.

Tu si hic sis) D Hoc gestu scenico melius 13
commendatur. Nam hæc magis spectatoribus, quàm lectoribus scripta sunt. Hic ergo, seipsum ostendens, dicit. & est Hic pronomen. M Plato in Phædro sic ait, Amantes propter cupiditatis ardorem in iudicãdo falluntur. *Age age, vt lubet*) D Aduersus hæc non habuit quid loqueretur, & est permissio reprobantis ea quæ consentit. V Herili peruicaciæ nonnihil acclamat. *Sed P.*) DSed incœptiuum pro atque, eccum Pamphilum: vt Salustius, Sed Metellus in vulnere. Hoc

non

Vídeo.ómnia experíri certum eſt priùs quàm péreo. caiiſɾdbp aiiſd 14

B. **quid hic ſagit!/* *Aliàs[aget?]*

*L. Dehortantis interrogatio, quæ fit acrior per tertiam perſonam.

C. *Ipſum hunc orâbo: huic ſupplicâbo: amôrem huic narrâbo meum.* ſſlijſſſp 15

D.[*prodat*], ſibſſiſi. *Credo impetrâbo, vt áliquot ſaltem núptiis ſprótrahat dies.* ſibſſſ̃ji ſib ſſſ 16

Intéreà fiet áliquid ſpero. B. *id áliquid nihil eſt.* dſbſbdſp 17

C. *Býrrhia,*

D. *Aliàs[quid, niſi].* dibbſbii. * L. Faceta irriſio. *Quid tibi vidêtur? á deón' ad eum?* B. *ſquid ni?* **ſi/* dibbſſai 18

nihil ímpetres,

non diſcretiuum: vt ſi dicas, Sapiens, ſed miſer: hîc enim diſcretiuum erit. *Sed P.v.)* Hæc per ἀποσοφίαν finguntur.

14 *Omnia exp.)* V Extrema tentanti id prouerbiale conueniret, & eſt veluti præoccupatio, qua vult nuptiarum dilationem. D Idem alibi, Omnia priùs experiri, quàm armis, ſapientem decet. Virgilius hanc quoque poſuit ſententiam. Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat. R Vbi Dido nihil non, etiam poſteaquàm nihil yſpiam ſpei reliquũ videt, rẽtat. quarto Ænei. *Certum eſt)* S.D Certum eſſe alicui dicitur id, quod facere inſtituit, & decreuit. Sic igitur certum mihi eſt dicunt Latini, pro deliberaui & conſtitui. Cicero ad Att. II. Rem in eum locum deduxit, vt diceret ſibi certum eſſe, cum ſuis ſeruis in Pompeium impetum facere. *Quid hic agit!)* V Ironia, perinde àc ſi diceret diſſuaſurus aditum ad Pamphilum, ſultus, ineptus eſt.

15 *Ipſum hunc)* D Bene Ipſum, quaſi authorem & principem. refertur etiam ad dignitatem. *Orabo: h. ſupp.)* Oramus quæ bona ſunt: Supplicamus in aduerſis magis, vel cum lachrymis. MU Supplicare propriè eſt ſacrificare: vnde apud Saluſtium ſupplicia pro ſacrificiis. Et quoniam in ſacrificiis immolabantur hoſtiæ, factum, vt ad pœnas id nomen tranſlatum fuerit. *Amorem)* D Non ſtudium, aut voluntatem: ſed Amorem. Nec petam, ſed Narrabo dixit: totum magnificé. *Hũc or. h. ſuppl.)* Proœmia ſunt petitionis, quibus oſtendit Poëta rationem, qua noua, & improba res, tamen petitur.

16 *Vt al. ſaltem)* Saltem, deſperatis rebus ſolam petentes ſalutem, hoc verbo vtimur. *Prodat)* Proferat, prolatet, differat. Lucilius in quinto, An porrò prodenda dies ſit. MU Prodere, aut Protrahere diem, vt Goueanus legit, eſt quod Iuriſcoſ. dicunt diffundere diem, vt Budæus legit, aut vt Politianus, diffndere. Dicitur & proferre, vt infrà, —Saltem aliquot dies profer: & producere, vt alio loco, Vt huic malo aliquam producam morã. *Vt aliquot nuptijs protrahat dies)* S.D Id eſt, nuptias in aliquot dies, vel in aliquod tempus differat. Quod autem dicit Terentius diem protrahere, dicit Cic. diem proferre, vel differre. In Verr. Act. IIII. Iſte omnibus iudiciis diem diſtulit. Idem, Quòd ſi latiù volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel vt videbitur: nihil enim intereſt.

Intereà fiet al.) D Tale eſt hoc, quale illud. 17 Intereà aliquid acciderit boni. Sed nihil illũ dixiſſe, Poëta per ſeruũ oſtendit, dicendo, Id aliquid nihil eſt. *Fiet aliquid)* Vt ſuprà, Impetrabo. R Spes hominẽ ne in morte quidem relinquit, & rectè ille apud Theocritũ. Θαρσεῖν χρὴ φίλε βάκχε, τάχ' ἄνεμον ἔσετ' ἄμεινον. Βλαπίδες ἐν ζωοῖσι ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες. χ' ὡ ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει ἄιθριος, ἄλλοκα δ' ὗει. Quos verſus ſic vertit Franc. Philelphus, Fidere Batte decet: meliùs cras forſan habebis: Sperandum eſt viuis, non eſt ſpes vlla ſepultis: Nunc pluit, & claro, nunc Iuppiter æthere fulget. Hinc & ille, Rebus in aduerſis animum ſubmittere noli, Spem retine: ſpes vna hominem nec morte relinquit. In pixide Pandoræ ſola ſpes in ſummo labro hæſit, Huc pertinet prouerbium, Ægroto dum anima eſt, ſpes eſt. Ita Piſtocle. apud Plaut. in Bacchidib. Tace, inquit, modò, Deus ſecundus reſpiciet nos aliquis. Ouid. Viuere ſpe vidi, qui moriturus erat. *Id aliquid)* V Ab inutili, cui addit & incommodum de parato mœcho.

Quid tibi videtur? &c.) M Hic locus quàm 18 moleſta ſit veritas amanti, quámque iucunda ſit aſſentatio declarat. *Adeón' ad eum?)* D Conſuetudine, magis quàm ratione dicitur. vnum enim Ad abundat. B Noſtri interdum etiam vtuntur hac propoſitionis abundantia: Plautus in Aſinaria, Ad me adi viciſſim.

19 ſidiſſſp *Vt te arbitrêtur ſibi parâtũ mœchũ, ſi illã dúxerit?* *G. In[hinc]h vim habet conſonatu.*

20 ſlijſaſp C. *Abi hinc in malam crucem cum ſuſpiciône iſtac, ſcelus.*

21 idiſſp P. *Charînum vídeo. ſalue.* C. *ô ſalue Pámphile.*

22 ſbtſadt- *Ad te ſvénio, / ſpem, ſalûtem, auxílium, conſílium éxpetens.* *R. Al.[aduenio,]* D. Artificiosè Charinus conſiliũ poſtponit.

23 adbaatv P. *Neq; pol ſcõſílij locũ hábeo, neque auxílij ſcópiã.* *In[locum]nõ fit eliſio.*

24 ſaſtſtu ſ *Sed' iſtud quidnam eſt?* C. **hódie vxórem ducis?* P. *aiũt.* C. *Pámphile, Poteſt hic verſus cẽſeri iãbicus,* iſdſſiſp. *G[auxilij locum habeo, neque conſilij]*. bdrbaatv.

25 tbſſtdt- *Si id facis, hódie poſtrêmùm me vides.* P. *quid ita?* C. *hei mihi,* * L. Per ambages trahit rem, quam eloqui pudet.

26 atſttat- *Véreor dícere: huic dic quæſo Býrrhia.* B. *ego dicam.* P. *quid eſt?*

27 ſaſſtat- B. * *Sponſam hic tuam amat.* P. *næ iſte haud mecũ ſſentit. / éhodum, dic mihi,* *Al.[facit.]* ſatſdat-tũ *in[iſte]non ſit eliſio.* *L. Propoſitio petitionis, ex qua reliqua intentio colligitur.

ſim. In Trinummo, Tute ad eum adeas. In Menechmis, Adibo ad hominem. MU Sic infrà, Sed quid agam? adeámne ad eũ? Et in Eunu. Edicit, ne vir quiſquam ad eam adeat. *Quid, niſi nihil impetres)* D Aut, Quid niſi nihil impetres, vt te, &c. In vtroque idem ſenſus eſt, ſed ſuperior per ἐξωπείαν, inferior per ſimplicem explanationẽ ſoluitur. Et ſi Quid ni legitur, ſubaudiendum Adeas: vt ſit, Quid ni adeas? vt ſi nihil impetres, te arbitretur paratum mœchum, ſi illam duxerit. *Si nihil imp.)* Impetres per ὑστεροπρότερον dictum videtur, pro petas. quoniam petitionem ſæpe impetratio ſequitur.

20 *Cum ſuſp. iſtac)* B Charino odioſa eſt Byr- 21 rhiæ ſuſpicio. *Charinum video)* D Non imperitè Pamphilum priorem loqui fecit: ſed vt fiduciam det Charino loquendi, quod & Virgilius eleganter, Heus, inquit, iuuenes monſtrate, mearũ Vidiſtis ſi quam hîc errantem fortè ſororũ. Ad hoc igitur prior incipit Pamphilus, vt ad confeſſionem, Charino minùs clauſa præ pudore ſit via. *O ſalue)* V Altera pars ſcenæ petitoria ex priori nata. Exordium eius eſt tum beneuolentiæ per ſalutationem, tum attentionis, per alicuius rei magnæ petitionem.

22 *Ad te venio)* L Principium ad beneuolentiam à ſolicitudine ſua, & imploratione Pamphili. *Conſilium exp.)* D Eleganter, quoniã demens & improbum eſt quod petit, nouiſſimum poſuit Conſilium: vt ſi non poſſit concedi, vel conſilium expetat ad ſanandam dementiam. Cicero, Tu da ſalutem, qui ſpem dediſti. *Spem, ſal. aux. conſ. exp.)* Vt in petitionibus fieri ſolet, beneficium petens vtitur partibus deliberatiuæ.

Neque pol c.l.) Apud amantem, neque cõſi- 23 lii facultas: apud inopem, neque copia auxilii. His duobus oſtendit etiam ſeſe amatorẽ. Neque pol conſilii locum habeo, quia amo: neque auxilii copiam, quia ſum miſer.

Sed iſtud q. eſt) Hoc ſi non adderet, locus 24 confitendi amoris Charino nullus fuiſſet. *Hodie vx. ducis?)* Vide miram interrogationem, ante confeſſionem. *Aiunt)* De ea re dicimus, quam volumus eſſe falſam.

Si id f.) Nihil prius, quàm ſe moriturum 25 dixit, pudenda dicturus. Inde datũ eſt, vt ille inſtantiùs quæreret cauſam. *Hodie poſtr.)* Plus dixit, quàm ſi dixiſſet, Morior hodie. *Hodie poſtr.)* A neceſſario: quia viuere non poteſt. Et Poſtremùm aduerbium eſt. V Propoſitio eſt, Ne ducas hodie vxorem rogo. Ratio eſt ab incommodo, Videres enim me hodie poſtremũm. *Si id f. h. p. me v.)* S.D Elegans eſt loquendi modus, pro, Si Philumenã vxorem ducas me poſtremùm vides: hoc eſt, non me poſteà vſquam viuum viſurus: è vita enim præ nimia animi ægritudine continuò excedam.

Sponſam hic) V Rationis confirmatio per 27 breuiſſimam narratiũculam, Quia eſt riualis. D Nulla cũctatione Byrrhia, ſed facetè παῤῥησίᾳ ſeruili paratiſſimè narrat. atque callidè & Sponſam, & Amat, hoc eſt, neq; adhuc vxor

[Nũquidnam] ámplius tibi cum illa fuit, Charîne? {stdsastv / stdst} 28
C. *ah Pámphile* D.[Nihilne], Atum[Nihil] monosyllabũ, & in[ne]nihil elidendum. ttdsastv.

a L. Aperta petitio, qua primùm maiora, deinde leuiora postulat, vt facilius impetret.
D.[potest] dssbast-,

Níhil. P. *quàm vellem.* C.* *nunc te per amicítiam,* {sssaaat- / t} 29
& per amôrem óbsecro,
Princípiò vt ne ducas. P. *dabo équidem óperam.* C. dssbastv 30
sed si id non [po]tes:]
Aut [ti]bi si núptiæ] hæ sunt cordi. P. *cordi!* C. *saltẽ* {dssstdt- / dss} 31
áliquot dies Al.[tibi nuptiæ], dtsstdt-.
Profer, dum proficíscor áliquò ne vídeam. P. *audi* sdtadstv 32
nunc iam.

Nunquid) V Callida interrogatio est, qua repudii causam quærit. Nihilne amplius t.c.i.f.) D Artificiosè personam expressit Terentius nuptias recusantem: & simul τὸ πρέπον virgini seruauit. B Occultiùs enim & tectiùs interdũ dicitur, quod apertè dictũ aures offenderet. Cuiusmodi est illud apud Curtium, cùm rogare vult Darius rex de vxore sua an intulerit ei vim Alexander, & puderet eum tam obscœnis de ea verbis vti, dixit, Ausúsne est aliquid & dominus & iuuenis? significans in iuuene voluntatem libidinis, in domino potestatem: quibus duabus rebus voluntate & potestate omnia fiunt. Significauit quidem idipsum Terẽtianus Pamphilus, sed ab omni turpitudine verborum abstinuit. Astúsmos est, quando rem obscœnam non obscœnis verbis efferimus. Annotauit & hac de re Rodolphus Agricola. Nunquidnam amp.t.c.i.f.) S.D Esse alicui cum aliquo, aliquando in bonam partem sonat, aliquando in malam: id est, vel sine vitio est, vel cum vitio. Sine vitio: Cicero Famil. xv. Si mihi tecum minus esset, quàm est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, à quibus intelligis me præcipuè diligi. In istiusmodi vsu subintelligi potest amor, vel amicitia, vel consuetudo. Cum vitio: vt in hoc Terentii loco: quem sic interpretari licet, Nónne rem cum illa habuisti? vel, nónne illam vitiasti? Attamen etiam sine vitio interpretari possumus: vt sensus sit, Nónne Chremes tibi fidem dedit de illa tibi vxore committenda?

Quàm vellem) D Vtique vt esset causa recusandæ. Nunc te) V Obtestatio est, & hinc propositio est manifesta. Per amic.) D Suam & Pamphili. Et per amorem) Suum tantùm circa virginem.

Vt ne d.) Sufficeret dixisse, Ne ducas. Dabo eq.op.) Plus illi promisit, quàm ille poposcit, ideò pronuntiatione leuandum est. plus enim dixit Dabo operam, quàm si diceret, Non ducam. Si id) V A' Possibili. Nam præsens rei conspectus monet. Idem remediũ & Ouidius agnoscit. Non potest) D Deest Fieri. & hoc ad patrem retulit.

Aut hæ tibi nuptiæ) Hoc ad Pamphilum pertinet. non enim vnum, & idem est. nam si idem esset, Nuptiæ hæ sunt tibi cordi, superuacuum esset additum. Aut tibi n. hæ sc.) S.D Cordi esse idem est quod placere, vel gratum esse. Cicer. ad Atticum v. Dionysius nobis cordi est. Idé pro Quint. Mihi vita horrida cordi est. Ité in Orat. Flumé aliis verborũ cordi est. Cordi!) D Animo: acutè. B Correctio est impatiẽtis Pãphili. Saltem aliquot) D Primò quæ maiora sunt, petit: postremò quæ ex his videntur minima, & hoc arte: vt, Incute vim ventis, submersásque obrue puppes. Et ad postremum. Aut age diuersas, & disice corpora ponto.

Profer) Prolata, produc, differ. Aliquò, ne vid.) Aliquò dixit, vt exilium esset ingerum.

33 bttdtdtv- *Ego Charîne, neútiquam officium esse liberi puto,*
34 {tdsstdtt- / tdss} *Cùm is níhil promèreat, postúlare id grátiæ apponi sibi.* S. Hic versus est etiam iambicus, tdsisisi.
35 tsbstdtv *Núptias effúgere ego ístas malo, quàm tu adipíscier.*
36 tdsastv C. *Reddidísti ánimum.* P. *nunc siquid potes aut tu, aut hic Býrrhia,*

L. Promereat vetustè, nunc non est in vsu.
Mirè exprimit affectum nuptias recusantis.

rum. Audi nunc iam) Correptio impatientis, qui non sustineat audire de exilio.

33 *Ego Charine) V γνωμὴ est, vt gratia promerentibus habenda sit. D Sententiæ quæ ex pronominibus incipiunt, fera semper, sed vera promittunt. Virgilius, Me natam nulli veterum sociare procorum Fas erit. Ego Ch. neut. ost.) Sensus hic est, Non puto, inquit, hominem liberum, qui cùm nihil præstet, haberi gratiam sibi poscat. ergo cùm tibi nihil præstem, nolo mihi gratias agas. nõ enim tui causa fugio, quod priùs quàm me peteres, magis nolebã ducere, quam tu cupis. M Non puto illum agere vt decet liberum hominẽ, qui cùm nullum beneficium conferat, petit gratiam sibi deberi. Vnde cùm ego fugiendis nuptiis mihi potiùs quàm tibi inseruiam, nolo mihi debeas. His enim debemus, qui in nos benefici fuerunt. B Budæus in annotationibus. Atqui ingenui animi officium est, inquit, cùm is nihil promereatur, gratiam quoque inire velle nullam. R At quot hodie reperiuntur, qui cùm nihil meriti sunt, tamẽ gratiam sibi deberi volunt. nimísque id genus odi ego malè, qui magnificis promissis, & captiosis pollicitationum illecebris simplices ineíscant: nihil interim præstantes, atque adeò promissa etiam subinde sua exprobrantes: nam sunt, apud quos promittere etiã beneficium sit. Neutiquam) D Vna pars est orationis, pro nequaquam.*

34 *Cùm is n. prom.) M Id est, nihil conferat propter quod aliquis affectus beneficio, illi debeat: & antiquè dixit. Virgilius in quarto, —Ego te quæ plurima fando Enumerare potes, nunquam regina negabo Promeritam. Id est, contuliſſe in me omnia beneficia, quæ potes verbis explicare tuis, vt mihi nullo modo liceat esse ingrato. Ille igitur nihil promeretur, qui nihil agit, ob quod possit esse de aliquo benemeritus. Non est ergo officium animi generosi, velle aliquem sibi debere alicuius rei gratia, quam illi non est gratificatus, id est, non fecit gratia illius. D Mereri, est aliquid mercedis pro labore sumere. eũ dicimus, Nihil meretur, hoc intelligitur, nihil meretur dignus est accipere. Aut aliò modo dicitur, Cùm is nihil promereat, id est, præstet: vt Virgilius, Quíque sui memores alios fecêre merendo, &c. Nunquam reginã negabo Promeritam. E' contrario, lædit: Quid commerui, aut peccaui pater? Cum is n. prom.) Laboret, vel meteatur, vel mercedis petere debeat: vt, Quid meret machæra? Plaut. in Pseudulo. Il gr. app. s.) Addi in gratiam suam, id est, sibi gratiam merere, S.D deberi sibi quicquam velle.*

Núptias eff.) D Interposita distinctione, vel tuosè hoc dicitur, hoc est, cum gestu. 35

Reddidísti an.) Plus dici nõ potuit. B Quod Terentius simpliciter Reddidisti animum, hoc Plautus dixit, Aspersísti aquã. Aspersisse aquã dicitur, inquit Erasmus, qui dicto quopiam reddiderit animum, ac metum ademerit. Mutuò sumptum est ab his qui in deliquio aspersa in faciem aqua, ad sui sensum reuocantur. S.D Præter alias significationes, quas Animus habet, aliquando ad fortitudinem, vel imbecillitatem refertur: sícque vel in bonam, vel in malam partem sonat, & id fit cum adiectiuis, substantiuis, vel verbis adiunctis: vt, forti, magno, præstanti, excelso, virili, constanti, amplo, acri, præsenti, alto, robusto, infracto, patienti incommodorum, soluto, tranquillo animo aliquem esse: Vel, inaudita animi fortitudine, magnitudine, præstantia. Contrà: animo fracto, pusillo, ieiuno, inani, demisso, humili, imbecillo, afflicto, abiecto, perculso, prauo, ignauo, eneruato, languẽti, infirmo, angusto esse aliquẽ. Cũ verbis in bonã partẽ sumptis sic vsurpatur: animũ afferre, animũ efferre, animos tollere, animum dare, animum addere, animum augere, animum adhibere, animum accedere alicui, animum habere. Quibus locutionibus contrariæ sunt sequentes: animum contrahere, animum inflectere, animum demittere, animis cadere, animo deficere, animum alicui deesse, animum despondere. Iis item loquendi modis contraria sunt: animum reddere, renouare, confirmare, animum reuocare, animum colligere. Sic igitur exponimus 36

*L. Asyndeton exprimens vehementiam recusantis.

*Fácite, fingite, inuenîte, effícite, quî detur tibi. btſ bſt– 37
Ego id agam, mihi quî ne detur. C. Sat hábeo. P. *Da bdſſ bſt– 38
uum óptumè
Vídeo, cûius consílio fretus sum, &c. at tu hercle { bſdſſſi / bſaſſſt– 39
haud quicquam mihi,
Nisi ea quæ nihil opus sunt scire. fugín' hinc? BYR. { bdſtaat– / bda 40
ego verò ac lubens.

*L. Præparatio ad sequentem scenam. Eclipsis, *quicquam*, scilicet Dicis.

Hic vltimus est quoque iãbicus. bdiſbdſi.

hunc Terentii locum, Animum reddidisti, id est, ablatum mihi præ metu animum: id est, inquam, Cùm tu ais abhorrere à nuptiis Philumenæ, vel à ducenda Philumena, totum me recreas, & reficis. *Aut tu, aut hic B.*) D Hic *ἐκτρίξεως* quasi efficaciorem hostendit. ergo ad comparationem alterius refertur.

37 *Facite f.i.eff.)* V Asyndeton iucundius est in affectu nuptias recusantis. D Fit quod verum est: Fingitur quod falsum est: Inuenitur ne temere sint. Inuenite ergo, agite dicit post cogitationem. *Efficite)* Id est, in effectum perducite. Salust. Nam & priùs quàm incipias consulto, & vbi consulueris, maturè facto opus est. *Facite, f.i.)* Mirè expressit Phili animum nuptias recusantis, cui quicquid dixerit, parum est. *Qui detur)* Quî pro quemadmodum.

38 *Ne mihi)* Veteres frequenter Ne pro non dicebant. *Egò id ag. m.q.ne d.)* Non dixit, Ego non instabo vt ducam: sed, quod est amplius. & rectè vtriusque opera opus. nõ enim continuò ducet Charinus, si non duxerit Pamphilus. *Sat habeo)* Sic antiqui pro sufficit, Sat habeo dicebant. an vel abũdat? *Sat habeo)* V Peroratio, & stultus seruum optimè consulentem castigat.

39 *Cuius c. fretus sum)* B Vsus vel confisus. Quintil. – Tua fretus humanitate id egeram. *At tu h.h.q.)* D Deest Affers, dicis, nuntias.

40 *Nisi ea quæ)* Hoc est, Datúrne illa hodie Pamphilo Nuptum? B. sic est. C. Quî scis? B. apud forum modo De Dauo audiui. Quod memor est Charinus se non libenter audisse, *Fugín' hinc?)* Comminantis est, & abigentis à se. *Ego verò, &c l.)* Nemo lubenter fugit, nisi coactus necessitate. Hic, etiam Lubãs dixit: quod est, lubenter.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. DHæc scena consilium continet personarum, ad quas maximè pertinet argumentũ. Et hic locus in quo, vt fieri solet, fortuna multa rebus dispositis, magnas turbas dat. B Nam Dauus cùm ex variis coniecturis & signis comperisset, nuptias non cohærere, Pamphilum toto quærens oppido exultat insolentiùs: R cui cùm fortè ac simul Charino opportunè factus fuisset obuiam, coniecturas illas quibus fuerat assecutus simulari à patre nuptias, nec vxorem Pamphilo daturum Chremetem, exponit: H ídque ambobus ita verisimile facit, L vt eos cõfirmet. E ſtque hoc loco initiũ epitaseos. Nam per inconsultã fiduciam, & Daui temeritatem, in maius periculum coniicitur Pamphilus. V *Thesis.* Hîc in Dauo est pro hero prudentia seruilis. & huius loci est illud Platonis in sexto de Legibus, *οὐχ ὑγιὲς οὐδὲν ψυχῆς δοῦλος, οὐ δεῖ ποιεῖν αὐτὸν τὸν τοῦ κεκτημένου.* Et si in statu coniecturali sit potissimum, vtpote an futuræ sint veræ nuptiæ, tamen in recessu *παρεκβατικὴ* est, quę afflictum Pamphilum consolatur. R Hinc Daui astutiã calliditatémque deprehendere licet. Nam & vbique idem à Terentio inducitur vafer, & veterator quispiam, & consiliis abundans, & sperandi author pertinacissimus: vt contrà Byrrhia nullius consilii, & tantùm desperationis semper author. Porrò videmus hîc planè, ne callidissimis quidem consiliis semper respondere euentus. pater enim, qui per falsas nuptias veram obiurgandi filii causam quærebat, ac prætereà ompino nihil: posteaquàm præter spem, ac secus quàm putarat, filium sibi obtemperaturum, ducturúmque quam vellet, audiuit: non iàm simulat rem; sed seriam fabulam orditur. Chremetem, vti Pamphilo gnatam det, orat: impetrat: maturat nuptias. de quo posteà latiùs. M Dexteritatem prætereà seruilis ingenii, & aliquod vestigiũ prudentiæ, quæ futura signis quibusdam prouidet, hæc scena describit: & dolosam iactantiam, & animum ad circunuenien-dos dominos natura propensum vt difficile sit cauere. Idcirco prouerbium erat apud antiquos, Totidem nobis esse hostes, quot seruos. Plato libro sexto de Legibus ait, Nihil in animo seruiéte integrum esse, nec quicquam seruorum generi esse credendum. Quod sapiẽtissimus Poëtarum testatur

testatur nobis, cùm de Ioue sic loquitur. Dimidium mentis Iupiter illis aufert qui seruitutis sorti subiecti sunt. Amantium insuper affectus exprimitur, qui libidinis caligine obducti, consilio serui dolosi reguntur, quod vel maximè dedecet. Prudentis proprium est, inquit Seneca, examinare consilia, & non citò facili credulitate ad falsa prolabi. Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur: præsentia ordina, futura prouide, præterita recordare. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdit vitam: qui nihil de futuro meditatur, in omnia incautus incidit.

Versigen. Trochaici tetrametri catalectici omnes.

DAVVS. CHARINVS. PAMPHILVS.

*L. Vicem exordii habet hæc seruilis exultatio qua habitus futuri colloquii ostenditur.

1 ttſtaatv *DII BONI, *boni quid porto! sed vbi inuéniam Pámphilum*,
2 tſſatat– *Vt metum, in quo nunc est, ádimam: atque éxpleam ánimum gaúdio?*
3 tſaaſſtv C. *Lætus est, néscio quid.* P. *nihil est. nondum hæc rescíuit mala.*
4 atſabſt– D. *Quem ego núnc credo, si iam audíerit sibi parátas núptias,*
5 ſſſtdſtv C. *Audín' tu illum?* D. *toto me óppido exanimâtum quærere.*
6 bſſſſt– *Sed vbi quæram? aut quò nunc primùm inténdam?* C. *cessas álloqui?*
7 bttaſtv D. *[A'beo]* P. *Dauе ades, resíste.* D. *quis homo est, qui me? ô Pámphile,* D. Al. [*Habeo.*]

1 *Dij boni)* V Exordium est attentionis, quia bonum affert, cuius est amplificatio propter multam commoditatem. D Non mirum quòd insolentiùs Dauus exultat, qui, vt Simo dicebat, timidus fuit, vt ipse Dauus, etiam desperauit ex nuptiarum terrore, quas nunc falsas comperit. *Dij boni, b.q.p.)* Ex proximo repetiuit bis: sed tamen alterum, nominatiuo plurali alterum, genitiuo singulari dictũ est. *Dij boni)* MU Non frustra. erant enim & dii mali, vt Pestis, Febris, Pallor, Timor. Quin & Impudẽtiæ, & Infamiæ templa posita fuisse legimus. *Boni quid p.)* Id est, quantum bonum, quàm felicem, & optabilem nuntiũ apporto! nam illud Quid magnum aliquid significat. Sic alibi, -Portant quid rerum. Notauit hoc Petrus Nannius homo acutus, & diligens in Miscellaneis. *Quid porto!)* D Non solum corpore, sed etiam animo portamus tam bona, quàm mala. Sic alibi, -Ne quid Andria apportet mali.

2 *Vt met. i q.n.e.a.a.e.a.g.)* Ordine locutus est. priùs enim metum adimere: sic demum gaudio perfundere. Hic ordo etiam in laude seruatur. B Primò velluntur hærentia, deinde noua inseruntur. R Nisi metus antè adimatur, non potest animus expleri gaudio: vt rectè in Prouerbiis dixerit Solomon. Dum cor angitur, non capitur solatiis, quæ extrinsecus adhibentur. Vnde videlicet apparet, tyrannorum vitam, in qua perpetuus est metus, longè esse infelicissimam, & ab angore animi nunquam vacuam: id quod & Dionysius ipse ostendit, gladio supra amici caput seta equina appenso. Breuiter, metus vbi est, illic verum, syncerúmque gaudium esse nequit. S. D Metum alicui adimere elegans est, pro, metum abstergere, depellere, vel metu liberare. De istiusmodi autem modis loquendi suprà exempla protulimus. *Explem a.g.)* Gaudium alicui afferre, gaudio aliquem efficere, perfundere, complere, locutiones sunt Latinis scriptoribus multum frequẽtes. Qui verò id recipit, dicitur gaudio efferri, exilire, exultare, triumphare, desipere, vel gaudio cumulari.

Nescio quia) D Deest Propter: vt sit, propter nescio quid. *Quid)* Aduerbiale. 5

Toto me opp.) V Alia attẽtionis ratio ab affectione seu voti desyderio. *Exanimatum)* D Perterritum, perturbatum.

Sed vbi q.) Nunc in omnes se partes versat, quærens quò dirigat cursum. 6

Habeo) Videtur quasi constitisse: deinde 7

Te ipſum quæro. euge ô Charîne. ambo opportúné: ſſſſſſt- 8
vos volo.

*L. Attende facetâ & moratam interpellationem.

C.* *Daue, périj.* D. *quin tu hoc audi.* C. *intérij.* D. tatſadt- 9
quid timeas, ſcio. *Bembus [P. intery.]*

D. Mira compendia, quæ contrahit Poëta longitudine fabulæ: nec tamen perdit affectus perſonarũ. [& tu quid] deeſt Timeas.

P. *Mea quidem hercle certè in dúbio eſt vita.* D. btrdſſt- 10
* *& tu quid ſcio.* *Bembus [C.] & [vita'ſt. D. & quid tu, ſcio.]* btſaſſt-.

P. *Núptiæ mihi.* D. *[& id ſcio.]* P. *hódie.* D. *obtún-* *abſſt- 11
dis, támetſi intéllego. *Vel dic [ſcio] monoſyllabum eſſe & totum eluidendum,* tddſſt-: *vel s.in [obtundu].* tdtadſt-: *vel am in [tametſi] non aliter quàm ſi eſſent duæ dictiones.* tdtaſst-. *D al. [& ſi ſcio.]* *bſſt-: *vel* ſsbſtſt- *ſacta ſynæreſi in [nuptiæ] & [mihi].*

Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, vt ducas. C. tſſſſt- 12
rem tenes.

quaſi elegiſſe quò pergat. Habeo per H inueni: legitur & Abeo: vti meritò illi dicatur, Reſiſte. *Daue adeſt, r.)* S.D Reſiſtere propriè dicuntur iumenta, aut equi conſternati, vel aliàs pauentes, qui habenis pertrahuntur, identidem reſiſtentes. Tranſlatione autẽ varia eſt. Nam modò propiùs accedit ad propriam ſignificationem: vt hic videre eſt: vbi ponitur pro gradum ſiſtere, aut ambulare. & progredi deſinere. Interdum magis tranſlatum eſt: & accipitur pro ſeſe opponere, & contrauenire. Neque verò ſolùm in bello hoſtibus reſiſtimus, ſed in re omni nobis aduerſantibus. Ad hæc ſignificatio ſatis quidem per ſe patet. Ego exempla proferam, quæ hic magis quadrent. Cicer. pro Muræna, Nihil eſt iam, vnde nos reficiamus, aut vbi lapſi reſiſtamus. Idem Tuſcu. v. Reſiſtet extra fores, liménque carceris. Cæſar de Bell. Ciuil. II. Illi itinere totius noctis confecto, ſubſequi non poterant, atque alii alio loco reſiſtebant. *Quis h.e. q.me? Pamphile)* D Antè videt, quàm compleat orationem.

8 *Euge ô Ch.)* Euge, modò pro interiectione poſitum eſt. *Opportune)* Deeſt Adeſtis: non Opportunè vos volo. *Ambo opp.)* B Ioannes Pierius tractans illud in quartum Georgicõn, Verùm vbi ductores acie reuocaueris ambo, putat hoc loco, Ambo opportunè vos volo, Ambo eſſe accuſandi caſum, & indifferenter veteres dixiſſe, Ambo & Ambos, Duo & Duos.

9 *Daue, perij)* D Proprium eſt dolentibus præfeſtinare quæ dolent. ἀπροσύμβλα. Habet nonnullum affectum quod addidit, Daue. *Quin tu)* Quin modo pro imó: aliàs cur non. *Perij, interij)* B Auxeſis eſt. plus eſt enim Interii, quàm Perii. ſiquidem qui perit, corpore tantúm: qui verò interit, tam animo quàm corpore extinguitur, quòd perſpicuè demonſtrat Pſautinus ille verſiculus. Qui per virtutem perit, non interit. Credimus id fieri per vim prepoſitionis Inter, quæ ſæpe Totum ſignificat, vt docent interbibere, intercipere, interminari, & id genus alia. *Quid timeas)* V Vtrique gratificaturus eſt adoleſcenti.

Mea q.h.) D Videtur Charinus plus dixiſſe, ro Perii, quàm Pamphilus, Mea quidem hercle certè in dubio eſt vita. Sed non eſt hoc. plus enim Pamphilus dixit. Nam qui vtuit, non poteſt interiiſſe. is autem qui viuit, vitam poteſt in dubio habere. Idcò & iurauit, Hercle: & affirmans iuſiurandum, Certè addidit. Bene Certé: quaſi illud Interii, falſum ſit. Ita Pamphilus plus fecit periturum ſe eſſe dicendo, quàm Charinus interiiſſe. *Mea q.h.in d. e.v.)* S.D In dubio eſſe, pro in grauiſſimum periculum, & diſcrimen adductum eſſe hîc ponit Terent. Aliter verò poſuit ſuprà, cùm diceret, Dum in dubio eſt animus, paulo momento huc illuc impellitur. Vbi metaphora vtitur, ducta à mole ponderis in ſtatera pendentis. Aliæ autem ſunt locutiones ex Dubio manantes: vt, in dubium vocare, pro reuocare, dubium facere alicuius animum vel rem, in dubium venire, dubium habere aliquid, ſine dubio.

Et id ſcio) D ἐν ὑποκρίσει: tãquam dicat, Nihil ro eſt. *Hodie)* Tempus addidit, tanquam rem ſciens. *Obtundis)* Sæpe repetendo, idem dicere, obtundere eſt. tranſlatio à fabris, qui ſæpe repetunt tundendo aliquid malleo, & idem obtundunt, & hebetant. *Obtundis, tamets)* Poteſt eſſe ἀναστροφὴ: ſed ſyneereſis eſt, & melius ſubdiſtinguere.

Id paue.) V Docilitatis eſt. *Id p.)* D Deeſt ro

Ob

13 ſſſſſt- P. *Iſtuc ipſum.* D. *atque iſtuc ipſum,* * *nihil pericli* *L. Propoſitio nunc- tii.
eſt: me vide.

14 tſſſdtv P. *Obſecro te, quàm primùm hoc me* *libera míſerũ* *D. Bene *libera.* perfecta enim ſecuritas liberatio nominatur.
metu. D. *hem*

15 tſdſſſt- *Libero: vxôrem tibi iam non dat Chremes.* P. *quî* *ſcis?* D. *ſcio.*

16 {*dtdtſſtv / t} *Tuus pater modò me ſprehéndit. ſait tibi vxôrẽ dare* R. al. [apprehendit.]

17 bbſſſltv *[Se ſ]hódie: item alia multa, quæ nunc nõ eſt narrándi locus.* R. [Seſe], dwtſſſtv.

Oh: vt ſit, ob id. hoc autem Pamphilo dicit. *Id p.ne d.t i.)* B Budæus in annotationibus, Huiuſmodi eſt, inquit, locutio, vt vix dicere poſſis affirmatiua nécne ſit. Animaduertere igitur debemus, quędã eſſe verba, quę idé ſine negatione & cũ negatione polleãt: vt, vereor, timeo, metuo, caueo, & ſi qua ſunt ſimilia: vereor ne veniat, vereor vt veniat: timeo ne moriatur, & timeo vt moriatur: caue facias, & cave ne facias. Vt enim interdũ duę negationes nõ plus quàm vna pollét (vt ſi dicas, nunquã mihi nec obfuiſti nec profuiſti) ſic interdum vna negatio duarum inſtar eſt, duntaxat adiuuante vi verbi: vt, Vereor ne exercitum firmum habere poſſit Cic. dixit, pro, ne nõ poſſit: ad eſt, opinor eum exercitum firmum non habiturum. quod fortaſſis ita reſoluitur, vereor vt ne habere poſſit. quo modo loquendi Cic. ipſe vti ſolet: & eum video noſtræ, aut proximæ memoriæ clariſſimos ſcriptores ſequi. Hoc etiam per Vt particulam Cic. enuntiare ſolet: vt pro Quintio, Si veretur vt res iudicio facto parata ſit: id eſt, ne non ſit. *Tu autem vt d.)* D Pro ne non, Vt poſuit. Hoc Charino. *Rem t.)* S.D Ad multa quadrat hoc verbum, vt anteà quoque ſcripſimus, tranſlatè vſurpatum. Elegans verò præcipuè eſt, cùm ponitur pro ſcire, & intelligentiam habere. Cic. Famil. IX. Sic video Philoſophis placuiſſe iis, qui qui mihi ſoli videntur vim virtutis tenere. Idem pro Murena, Ille tenet & ſcit, vt hoſtium copiæ: tu, vt aquæ pluuiæ arceantur.

25 *Atque iſt.ipſ.)* D ὑποκρίνει. Ille enim hoc idem dixerat cum exclamatione: quod quaſi vanum contemnit. *Iſtuc)* B Apud veteres, c, interdum tenet vicem, d, literæ. Brutus ad Ciceronem, Si iſtuc videro. *Nihil p.eſt)* V Attentio renouatur. *Me vide)* D Vtrum, lætus ſum? an, me ſpecta fidei datorem? vt dici ſolet, me habe, me reſpice. *Me vide)* M.U Certam quãdam fiduciam ſignificat, vt in Phor. Ecastume vide.

Obſecro te) D Cum precibus & tempus admiſcuit. *Hoc me l.m.m.)* S.D Metu liberare, pro metum abſtergere, venuſtum eſt. Cic. Famil. XI. Quod ſcribis, quòd pro te ipſo nó facias, id pro me facere, vt de me timeas aliquid, omni te, vir optime, mihique chariſſime Brute, de me metu libero. *Hem)* D Ecce, demonſtratio eſt facti.

Vxorem t.i.n.d.Ch.) Oratoriè à ſumma cœ 15 pit: cuius partes, multis dicentur. V Propoſitio eſt conſolationis. *Iam non dat)* D Bene Iam. quod ſi non dixiſſet, intelligeret Pamphilus vel poſteà Chremetem filiam eſſe daturum. Sed addito Iam, plena ſecuritas eſt. Iam enim, renuntiatio eſt perpetuitatis. *Scio)* Præparatio eſt auditoris ad eam narrationem, quæ oſtendit argumenta falſarum nuptiarum:

Tuus pater) V Narratio eſt propoſitionem 16 comprobans, in qua eſt perſona patris Dauũ apprehendentis: eſt negotium, quo pater pronuntiârat ſe connubii futurum authorem, ὡς ἀποφαινόμενος, cùm dictum patris oſtendit. Reliqua verò hîc non neceſſaria omittuntur: & præoccupatione vtitur, cur non ſtatim ſignificaret. *Tuus pater modo)* L Narratio ad coniecturam, & eſt longè venuſtiſſima. primò autem narrat errorem ſuum de veris nuptiis, vt augeat expectationem: deinde falſarum argumenta colligit. *Me prehendit)* D Pro prendit. Addita aſpiratione geminauit ſyllabam, Et Prehendit dixit, quaſi vitantem ac fugientem. *Ait t.v.d.ſe)* Ait, proprié: quia contemnenda Dicuntur. Coniecturã facit ex malis, quæ præceſſerunt. Dicitque cur primò crediderit veras, dicturus ſubinde cur falſas.

Item al.m.) Bene diſtulit narrationem, ne 17 ſi audirent Chariuus & Byrrhia, deſinãt dolos ſtruere aduerſum vigilantiſſimum ſenẽ. *Item al.m.)* Commoda narratio à neceſſariis tantúm. Minas autem ſenis prætermiſit, ne corrumperet bona quæ nuntiabat. *Quæ nunc)* Argumentum eſt, quærere potuiſſe

eum

Continùo ad te próperans percúrro ad fórum, vt di- dſaſtſt- 18
cam tibi hæc.

Vbi te non inuénio, ibi aſcéndo in quendam excél- aſbſſſtv 19
ſum locum.

συναθροισμός. *Circunſpício. nuſquã. fortè ibi huius vídeo Býrrhiã* sbſtsbtv 20
Rogo. negat vidiſſe. mihi moléſtum. quid agam bſdſſat- 21
cógito.

Redeúnti intéreà ex ipſa re mihi íncidit ſuſpí- {adſſaſtv / adſſt 22
cio: hem, E. In [ſuſpicio] antepenultima producitur

Paúlulũ obſóni: ipſus triſtis: de improuiſo núptiæ. tſſſſt- 23

Non cohærent. P. *quorſum nam iſtuc?* D. *ſego me* tſſſadtv 24
continùo ad Chremem. D. [ſegomet].

Quum illò aduénio, ſolitûdo ante óſtium. iam id ſbtſſt- 25
gaúdeo.

eum qui ſit territus. nam timor curam parit. *Narrandi locus.*) Modò tempus, ſpatium. Non vult dicere quàm minaciter ſecum egerit ſenex, quámque inſtet nuptiis, ne Charinum Byrrhiámque de ſpe deiiciat, quos vult ſecum admitti, ne vxorem Pamphilus ducat.

18 *Properans perc.*) Vide quantùm dixerit, Properans, & Percurro, vt continuationem curſus oſtenderet.

19 *Vbi te n.i.*) Vbi, modò non eſt aduerbiũ loci, ſed temporis, pro poſtquam. A' ſummo ad imum diuiſiones, quibus dicta & facta cõtinentur: ſub quorum genere ſunt ſpecies nunc dictorum, nunc factorum, cum conſyderatione rerum perſonarúmque.

20 *Nuſquam*) Deeſt Vidi. *Huius video B.*) Deeſt Seruum. & rectè. dixerat enim, Apud forum modò De Dauo audiui. MU Tuncigitur ei dixerat, futurum, vt eo die Pamphilus vxorem duceret.

22 *Redeunti*) V Altera confirmatio eſt per congeriem ſignorum aut coniecturarum de non futuris nuptiis. Sunt autem ſigna ſex, quia paululum obſonii adeſt, quia triſtis, quia ſolitudo ante oſtium Chremetis, quia nulla aut introiuit aut exiuit matrona, quia ibi nullus erat ornatus & tumultus, quia puer Chremeti olera & pauços piſciculos (vt veterũ erat parſimonia) attulit. Ex his cõiecturis colligit nuptias non eſſe futuras. Et hîc aliquot vt collectiones ὡς ἀγαπέλευθοι extant, veluti, Nuptiæ nõ cohærent, Magnum ſignum eſt, Num videntur hæc cõuenire nuptiis? Certa eſt res. & aſſeueratio poſt tot & tantas cõiecturas accedit. *Mihi inc.ſ.*) S.D Simili locutione frequenter vtitur Terent. in Andria ipſa, ſic, Quî iſtæc tibi incidit ſuſpicio? Item in Adelph. Nam ſuſpicio de me incidit, Neque ea immeritò. Sic vides Latinum eſſe ſuſpicionẽ alicui incidere: & ſuſpicionẽ alicui incidere de aliquo, id eſt, in ſuſpicionẽ alicui venire. Pro ſuſpicionem alicui incidere, dicit Cic. eleganter, aliquem ſuſpicione perculſum. Pro Cluent. Hac ſuſpicione ſum perculſus.

Paululum obſonij) B Hoc referemus ad obſonium à Simone emptum. D Hinc eſt quod ait, Nimium parcè facere ſumptũ. M Obſoniũ eſt quicquid comeditur, præter panem & vinum. *Ipſus tr. de impr. n.*) D Mirè & moraliter. ex his enim quæ facta non ſunt, docet quid feciſſe deberet. & De improuiſo nuptię, pronuntiãdum. S: D Improuiſo, de improuiſo vel ex improuiſo, id eſt, nec opinato, vel ſubito, & repẽte. Cic. ad Att. xv. Etiã illud quid eſt, quod non pertimeſcendum ſit, cùm hominem temperantem, ſummum medicum tantus improuiſo morbus oppreſſerit? Idem pro Roſc. Amer. Solent hoc boni Imperatores facere, cùm prælium committũt, vt in eo loco, quo fugam hoſtium fore arbitrentur, milites collocent: in quos, ſi qui ex acie fugerint, de improuiſo incidunt. Idem in Verr. Act. III. Tu ipſe ex Sicilienſi edicto hoc ſuſtuliſti: voluiſti, ex improuiſo ſi quæ res naræ eſſent, ex vrbano edicto decernere..

Ego me c.) D Et bene Continùo ad Chremetem; vt ſi ab vtroq; hoc fieret: eſſet vera ſuſpicio Daui. *Ego me c.*) Deeſt Duco. Conſuetudine dictum eſt, & ἐμφατικῶς. *Egomet*) Vna pars orationis eſt. *Chremem*) Chremem, & Chremetem, vt Darem & Daretem.

Solitudo ante oſt.) Signa ab his quæ ſunt, quæ non eſſe deceret. *Iam id g.*) Quaſi auerſum, & non conſentientem Pamphilum, excitat ad gaudium lætitia ſua. *Iam id g.*) Sic Virg. Cum venit aulæis iam ſe regina ſuperbis.

26 {ſſtaaatv / ſſtaat} *ſc.] Rectè dicis: perge.* D. *máneo. intéreà, introîre né-* D. [P.]
minem

27 atſſſtv *Video,* exîre néminem: matrônam nullam: in á-* *Nota arg. à ſequentibus.
dibus

28 {aſaſſſt- / aſt} *Nihil ornáti, nihil tumúlti. ſ accéſſi intró: aſpéxi. ſ* L. *Ornati*, vetuſtè, ſic Tumulti. *Alias* [*acceſſi: introſpexi.*]
P. *ſcio:*

29 ſſſſſt- *Magnum ſignum.* D. *non vidêntur cõuenîre hæc *D.A' ſequentibus argumentum.
núptijs?

30 tſſſſtv P. *Non opînor Daue.* D. *opînor narras? non rectè áccipis:*

31 tſaaaſtv *Certa res eſt.* étiam púerum inde ábiens * conuéni* * D. *Etiam* pro prætereá. L Aliud argumentũ ex adiũctis.
[Chremis,] D. [*Chremi,*] *vt Vlyſſi & Achilli in genitivo.*

32 adtſdſt- *Olera, & piſcículos minútos* ferre óbolo in cœnam* * Go. *Conueni* pro inueni & occurri.
ſeni. * L. Eclipſis, ſub. Se dicebat.

33 tſſabſtv c. *Liberâtus ſum Daue hódie tua ópera.* D. *ſat ſ nul* R. Al. [ac].
lus quidem.

34 bſſſſdtv c. *Quid ita? nempe huic prorſus illam non dat.* D. D. *Caput*, per ſynecdochen, pars pro toto.
ridículum caput:

qui minimè nuptiis conueniat. *Piſciculos m.*) D Sufficeret diminutiuè piſciculos dixiſſe. Quòd ſic minutos dixit, & pretium, obolo eſſe emptos: quæ eſt vltima numorum ſignificatio. Sunt enim genera minutorum piſcium quæ non magno veneant. Hîc ergo etiam ex pretio viliſſimos piſces ſignificauit. Et, Quid ſi minutos, ſed omnibus? Seni dixit, vt obſonationis oſtenderet cauſam. *Olera & piſc.*) D Quod ſuprà generaliter, Paululum obſoni: hîc ſpecialiter dixit. *Obolo*) B Obolus facit monetæ Flandriæ XXVIII mitas, vt vulgo loquimur. *In ſeni*) D Mirè Seni, cuius eſt maior cura domi.

Liberatus ſum) V Peroratio, & ſubdit collectionem ἐνθυμηματικὴν, in qua ſignus tantùm eſt. & non τεκμήριον: ſed hæc amanti apta eſt. *Nullus*) MU Aduerbium eſt: vt in Hecyra, Si non quæret, nullus dixeris. D Pro Non, R ſeu Minimé.

Quid ita?) D Vna pars orationis. *Rid. caput*) Pro toto homine. nemo enim ore contempto, ex aliis membris hominem velit ſignificare. & eſt συνεκδοχὴ τρόπος. L Reprehendit vitioſam argumentationem à falſa propoſitione. Nam falſa propoſitio eſt: Neceſſe eſt aut Pamphilum ducere Philumenam, aut Charinum: deinde aſſumptio, Sed Pamphilus non ducet: ſequitur falſa complexio, Ergo

26 *Rectè d.p.*) Vultu enuntiandum. Hoc dicit Pamphilus. *Maneo*) Ne, At parũ temporis fuiſti. *Intereà*) Temporis longi ſignificatio. *Introire n.*) A' non factis.

27 *exire n.*) Quid ſi intus erant? ideò ait, Exire neminem.

28 *Nihil ornati*) ἀγχιβασμός. Sic Saluſt. Ergo Senati decreto ſeruiendúmne ſit. MU Ornari & Tumulti antiquè, vt in Phor.-Vbi in mẽtem eius aduenti venit.

29 *Signum*) D Propriè pro argumento.

30 *Non opinor*) Ille opinionem accommodat tantùm: hic multum tribuit coniecturis. Quoniam argumẽta ſunt & coniecturæ, Opinor dixit. Nam contra opinionem, certa res eſt. quæ autem opinamur, putamus: quæ putamus, incerta ſunt. *Opinor narras*) Bene à prima ad ſecundam perſonam. MU Benè: nã opinio eſt incertorum.

31 *Chremi*) P Probus Grammaticus, In es producta Græca ſunt tertii inclinamenti, etis, vel is facientia in caſu gignendi: Laches, etis, vel is: Chremes, etis, vel is: Dares, etis, vel is. Donatus Chremi legendum cenſet ſicut Vlyſſi.

32 *Olera*) Mira extenuatio eſt. Vilem cibum

Quasi necésse sit, si huic non det, te illam vxôrem btſſſſu *dúcere:* 35

Ambis, Eclipſis. deeſt enim Nihil efficies.

Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. c. *bene* bdbſſſ b- *mones.* 36

Ibo, et si hercle sæpe iam me spes hæc frustrâta est. ſtſſſſt- *Vale.* 37

Charinus ducet.

35 *Quasi n. ſ. ſit h. n. d. te i. vx. d.*) D Oſtendit ἐνθύμημα, vitioſum hoc eſſe, in quo altero ſublato, non neceſſariò alterum relinquatur.

36 *Nisi vides*) Hoc laborat Dauus, quemadmodum Philumenam Charinus propriis laboribus promereatur vxorem. *Nisi v.*) Artificioſè Dauus Charinum excitat, vt ſi fieri poſſit, adiuuetur negotium Pamphili, dum ille ſibi prouidet. *Vides*) Prouides, MU & proſpicis. Sic Phor. Rectè ego mihi vidiſſem, & ſenis eſſem vltus iracundiam. *Ambis*) P Magnarum rerum deſyderium & appetitus, ambitio dicitur. Confirmata re à factis & à perſonis, deliberatiua naſcitur. *Ambis*) MU Ductum à candidatis, qui circumire tribus, & prenſare amicos ſolebant, ἀφ' ἑαυτοῦ. M Ambire in re ciuili eſt prenſare aliquos, & circumeundo id impetrare quod petitur. Et ambitionem appellamus cupiditatem honoris. Et lex ambitus eos punit, qui ambitu & prenſatione, largitionibúsque magiſtratus occupant. Plautus in Amphitryone ait, Virtute ambire oportet, non fautoribus. *Nisi vides, n. ſ. a. o. a.*) R Docet omnibus in rebus ſummam ſemper adhibendam eſſe diligentiam; vigilandum, neque ceſſandum vnquã: breuiter, ſedulò omnia facienda, ſi voti compos fieri voles.

Ibo, etsi h. ſ. iam me spes hæc frustr. est) Non 37
temere eſt deſiſtendum incœpto, etiam ſi ſæpe nos ſpes fruſtrata fuerit: ſuccedet enim tãdem aliquando quod conamur, ſi perſeuerauerimus. Oportet igitur, vt ille ait, rem ſæpius tentare, neque defatigari protinus, ſi quando parum ex animi ſententia ceciderit. *Me spes hæc f. est*) S·D Sic loquitur Caſsius ad Ciceronem ſcribens Familiarium XII. Vt ſi Syriæ ſpes eum fruſtrata eſſet, conſcenderet in naues.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. L Hæc ſcena continuatur ad ſuperiorem ſummota Charini perſona, & eſt conſultatio Dani & Pamphili, qua imprudens in periculum conijcitur Pamphilus. Exponit verò cauſam ſimulationis, & eadem opera præmollit aditum ad propoſitionem conſilii, terrendo adoleſcentem à difficultate & periculo qui locus haud dubiè eſt inſinuationis. E itaque ſuadet Pamphilo atque etiam perſuadet Dauus, vt patri dicat vxorem ſe ducturum, R eſque polliceatur ſe in eius futurum poteſtate: periculi eſſe nihil, quandoquidẽ ſimulentur nuptiæ. V *Theſis.* Serui non ſapientia ſed malitia vincunt. Eſt παρατρεπτικὴ. Suadet & hortatur, vt filius ſit in patris poteſtate, & pro eius voluntate vxor ducatur.

Verſ. gen. Decem prima carmina ſunt trochaica tetr. catal. Sequentia deinde nouem ſenaria iambica, Vltima decem quadrata iambica acatal.

PAMPHILVS. DAVVS.

D. Cogitabundus & ſtomachoſè hæc dicit. Sic Vergilius, —Quid vult cõcurſus ad amnem? Conſiliũ ſerui quo Pamphilus inſciẽs in periculum conijcitur.

QVID *igitur ſibi volt pater? cur ſimulat?* D. bdtſbat- 1
Ego dicam tibi.
Siid ſuccenſeat nunc, quia non det tibi vxôrem, ſtſatſt- 2
Chremes,

1 *Quid igitur*) V ἀνθυποφορὰ ex priori ſcena nata, Cur nuptiæ ſimulantur. D Et bene Igitur, ſi enim falſæ ſunt nuptiæ, quid cogitat? *Quid i. ſ. v. pater?*) S·D Pro, quid in me paret? quid molitur? Vel, quid à me expetit? 2 *Si id ſucc.*) V Dilemmate quodam vtrinque incommoda futura eſſe oſtendit, ſiue neget, ſiue affirmet. Poſteriorem autem partem tacitè

3 ſſtdſat- *Ipſius sibi esse iniúrius videâtur: neque id iniúria,*
dſſ
4 ſſbſbſſtu *Prius quàm tuum ánimum vt ſe ſe habeat ad nú-* [tuum animum vt] anapæſtus. t' anim' vt.
ſatatſ *ptias, perſpéxerit.*
5 ſtſdſſſu *Sed ſi tu negâris dúcere, ibi culpam in te tránsferet.*

tacitè vrget. Nam tantùm ſimulando pater filii animum explicari affectat. Tyrannicum enim eſt, inuitos in matrimonium quoddam compellere. D Id, ob id, propter id. S·D Annotauimus ſuprà ſimilem ferè locutionem, cum dicit Terentius, Id operam do. Vbi ſuperuacanea eſſe videtur hæc dictio Id. Ea eſt tamen Latinæ linguæ phraſis. Sic etiam hîc redundare videtur: niſi fortè exponas, pro eam ob rem, vel propter id. Veruntamen ſi adimatur, nihilominus erit ſenſus perfectus.

3 *Ipſius ſ. e. i. v.*) B Refer Sibi ad Videatur, & ſubaudi ad vocem Iniurius datiuum Tibi. *Neque id in.*) D Id eſt, vſque adeò iniuſtus ſibi videbitur, vt ſe iniuſtitiæ ipſe condemnet.

4 *Prius quàm t. a. vt ſe h. ad n. p.*) S·D Pro, priùsquàm perſpexerit, quo modo ſis animatus ad nuptias. Habere autem ſe ad aliquid, pro animatum eſſe, non inuenuſtum eſt, licèt nouum videri poſſit. Peruenuſtum verò eſt, cùm ad corpus refertur: & tunc ſenſum ſumit ab aduerbiorum adiunctione, vt ſit bene, vel bellè habere ſe, idem quod bona valetudine eſſe. Et malè habere, vel grauiter habere ſe, idem quod infirma, & ægra valetudine eſſe. Neque ſolùm corpus humanũ bene, vel male habere ſe dicitur, ſed res etiã aliæ: vt Cælius Familiarium octauo, Quo modo regnum illud ſeſe habeat, quis procuret, diligéter mihi præſcribas. Id eſt, cuis ſtatus ſit illius regni. Adde verò, hominem etiam dici bene, vel malè ſe habere, non relato ſignificato ad corporis conſtitutionem, ſed ad rerum conditionem, & ſtatum: vt ſi dicas, Imperatoris Hiſpani copiæ nunc ſe malè habent, à Gallia tam turpiter repulſæ, & partim fugiendo cõciſæ: partim fame, & rerum omnium inopia attritæ. Primum huius exempli membrum, atque interpunctum, non ad corporis habitum referes, valetudinem ſcilicet, vel inualitudinem, ſed ad bellicarum virium & ſtatus imminutionem. Huius igitur locutionis varietatem tenes. Iam exempla dabo. In bonã partem. Suſpensè hoc loquendi modo vtuntur aliquando Latini: vt apud Cic. Famil. 16. Tuis literis nihilo ſum factus certior, quo modo te haberes: ſed tamen ſum recreatus. Certiorem ſignificationem habent exempla ſequentia: inclinant enim in ſuam quæque partem, videlicet bene, vel bellè in bonam: Malè verò, vel grauiter habere, in malam. Cic. Famil. 16. Is etſi mihi nuntiauit te planè febri carere, & bellè habere, tamen, quòd negauit te potuiſſe ad me ſcribere, curam mihi attulit. Idem ad Quintum fratrem, Plura ad te vacuo animo ſcribam, cùm, vt ſpero, ſe Cicero meus bellè habebit. Idem ad Att. 2. Bene habemus nos. Idem ad Att. 12. Vt in malis rectè habebam. Idem in Verrem Acti. 4. Omnino præclarè te habes, cùm is ordo, atque id genus hominum tibi eſt inimiciſſimum. In malam partem. Cic. ad Att. 5. Cùm ego me non bellè haberem. Idem ad Att. 6. Videbatur ſe non grauiter habere Tlancus. Cic Famil. 9. Fratrem meum aſſiduis laboribus, concurſationibúsque confectum grauiter ſe habuiſſe antèa tibi ſcripſi. Pro habere ſe dicunt ſæpe Latini eſſe alicui, vel apud aliquem rectè, bene, incommodè, malè. Eſtque idem, Patri, vel apud patrem bene eſt, ac ſi dicas, Pater bene ſe habet, vel Patris res bene ſe habent. Etenim vt habere ſe non ſemper ad corporis habitudinem pertinet, ſed de rebus aliis etiã dicitur: ita cùm dicimus alicui rectè eſſe, vel apud aliquem, intelligimus vel corporis valetudinem, vel ipſum rerum ſtatum. Bene, vel rectè. Cic. Fam. 16. Volebam ad te Marionem remittere, quem, cùm meliuſculè tibi eſſet, ad me mitteres. Ibidem, Spero ex tuis literis tibi meliùs eſſe. Idem ad Att. primo, Apud matrem rectè eſt. Ibidem. Apud te eſt, vt volumus. Idem, De Attica pergratum mihi feciſti, quòd curaſti, vt antè ſcirem ei rectè eſſe, quàm non bellè fuiſſe. Malè, vel incommodè. Cicer. ad Att. 6. Ille & tibi, & ſibi viſum, & ita ſe domi ex tuis audiſſe, vt nihil eſſet incommodè, reſpondit. *Perſpexerit*) D Perſpicere, eſt ad plenum, & perfectum videre.

Culpam in te tr.) E Tranſlatio criminis dupliciter fit. aut enim cauſa, aut factum tranſfertur. Cauſa transfertur, cùm aliena vi & poteſtate factum eſſe dicitur. Budæus Valerium citat de cauſa quam Dolabella ad Areopagitas reiecit. Verba Valerii ſunt, Ille trãſferendo quæſtionem, hi differendo, damnandi atque abſoluendi inexplicabilem cunctationem vitabant. *Culpam in te tr.*) S·D In hunc quoque modũ loquitur Cic. ad Q. fra-

D. Al. [quidnis patiar.]

Tum illæ turbæ fient. P. *[quid vis pátiar?]* D. *pater est* 6
Pámphile:

Dictum ac factum. id est, celeriter. ἅμα ἔπος ἅμα ἔργον.

Difficile est. tum hæc sola est múlier. dictum ac fa- 7
ctum, inuénerit
Aliquam caussam, quámobrem eiiciat óppido. P. 8
eiiciat! D. *citó.*

*L. Propositio.

P. *Cedò igitur, quid fáciam Daue?* D. *dic te ductû-* 9
rum. P. *hem.* D. *quid est?*

trem, Atticæ meæ, inquit, velim ita me excuses, vt omnem culpam in me transferas. Pro culpam in me transferre, dicunt eleganter etiam Latini culpam conferre, deriuare, vel coniicere in aliquem. Cic. ad Att. 8. Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium cõfert. Idem in Verr. Act. 4. Quid est, quòd tu alios accuses? quid est, quamobrem putes, te tuam culpam non modò deriuare in aliquẽ, sed communicare cum aliquo posse? Cæsar de bello Gall. 4. In petenda pace, eius rei culpam in multitudinem coniecerunt.

6 *Tum illæ t.)* D Illæ, ad terrorem retulit. B Valla sexto li. cap. 61. Videntur, inquit, Vlpianus & Labeo sentire, Turbam suapte natura significare multitudinem, ideóque turbam in altero sensu esse perturbationem multitudinis. Ego verò potiùs primum & naturalé puto sensum esse pro perturbatione, quod docet verbum ex ea significatione ductum, turbo, bas: deturbo, disturbo. Turbæ ergo fiẽt inter Simonem & te, in quem omnis turba transferetur. S. D Turbas facere, efficere, cõmouere, vel concitare, pulchræ sunt locutiones, pro grauem contentionem excitare. Cic. in Verr. Act. 7. Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias à Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur. Cælius Cic. Famil. 8. Ecquando tu hominem ineptiorem, quàm tuum Cn. Põpeium, vidisti, qui tantas turbas commõrit? *Quiduis patiar)* D Sunt qui Quiduis, pro quicquid euenerit, intelligant: quia dixerat, Adeón' me ignauũ putas? Alii pronuntiãt, vt sit sensus, Quid me vis facere? an vt hoc patiar vxorem mihi dari? patiárne vxorem ducere? *Quiduis patiar)* B Id est, omnia citiùs patiar, quàm hoc dicã. ex quo Pamphili dicto sequitur D à necessario argumentum, Pater est Pamphile: difficile est. *Pater est P.)* Hoc vultuosè pronuntiandum est. & mirè Pater dixit: vt ipso nomine videatur habere authoritatem: & veluti dormitantem & oblitum potestatis paternæ, his rebus excitat. V Nunc apertiùs vrget ab honesto, quia in patria potestate es: huic igitur te morẽ gerere decet. itaque amplificat. cùm ait esse difficile, reticentia est, perinde àc si diceret, Arduum est filium contra patrem luctari, in re tam honesta.

Difficile est) D ἀποσιώπησις cum vultu. Deest 7
Resistere, contradicere. Pamphilo difficile, perniciosum Glycerio. *Tum hæc)* V A' facultate eiiciundi, quia sola est, quia mulier est, quia facilè factu est, id quod prouerbiũ sibi vult: sicut Græcis est ἐχθὲν καὶ πραχθέν. *Hæc mulier)* B Quam amat. *Sola est)* D Sine defensoribus propriis. & Sola, & Mulier dixit. *Sol.:)* Sine auxilio, ac per hoc deserta, MU ἀρτιλος. Solitudinem enim vocabant ἀρτιλίαν. Sic suprà, Per tuam fidem, pérque huius solitudinem. Et in Eunu.-Sola sum, habeo hîc neminem, neque amicum, neque cognatum. Cic. pro Quin. Quòd si tu iudex nullo præsidio fuisse videbere contra vim, & gratiam, solitudini, & inopiæ, &c. *Dictum ac f.)* D Prouerbium celeritatis: id est, citó: MU αὐτοβοεί. Dicitur & sine copula: vt Heau.-Dictum, factũ. Huc abiit Clitipho. Totũ autẽ hoc aduerbialiter sumitur. *Inuenerit)* V Præsumptio est, caussa eiiciendi citò inuenietur. *Inuenerit)* D Pro inueniet. Coniunctiuo modo pro indicatiuo vsus est, & est honesta locutio.

Quamobrem eiiciat) Callidè ad eius peri- 8
culum se conuertit, cui plus amator timet, quàm sibi. ideò vincitur statim. Apparet autem Dauum malè suadere, qui tum caueat Pamphilo, cùm maximè formidat senem. *Oppido)* Ex ciuitate. *eiiciat!)* Miratur & stupet. *Cito)* Illo admirante, hic etiam confirmauit: addidit & tempus celeritatis.

Cedo) Singularis tantum numeri est: cæ- 9
tera etiã pluralis, vt salue, saluete. *Dic te d.)* Pronuntia, dic quasi rem facilem, & nullius præiudicii. Hoc est quod ab initio nitebatur. V Aperta est propositio, quàm in dilemmatis priori parte dissimulabat.

P. *Egóne dicam?* D. *cur non?* P. *nunquam fáciam* 10
[Daue.] D. *ne nega.*

P. *Suadêre noli.* D. *ex ĕa re quid fiat vide.* 11

P. **Vt ab illa exclûdar, [huc] cõclûdar.* D. *nõ ita est.* 12

Nempe hoc sic esse opînor dictûrum patrem, 13
Ducas volo hódie vxôrem. tu, Ducam, inquies.
Cedò, quid iurgâbit tecum? hîc reddes ómnia, 14
Quæ nunc sunt certa ĕi consília, incérta vt sient, 15
Sine ómni perículo. nam hocce haud dúbium est, 16
quin Chremes 17
Tibi non det gnatam. nec tu ĕa caussa, minúeris 18
Hæc quæ facis: ne is mutet sŭam sententiam. 19
**Patri dic velle: vt, cùm velit, tibi iure irásci non* 20
queat

E. Al. [Daue] omittitur, sed versus non constat.

*L. Faceta occupatio, qua propositũ in diuersum torquetur.

*R. Donatus legit [huc] Linacer verò [hac].

S. [omni] prima breui: A & [perículo] legẽdum, si creticum & bacchium quis non admittat.

*L. Repetitio intentionis.

10 *Egóne dicam)* D Ego ἔμφασιν habet: hoc est, vel quem non oporteat dicere, vel quem non conueniat fallere, atque mentiri: B quem minimè conueniat eam fallere, cui semel fidem dederim. *Cur non?)* D Non interrogat, sed facilitatem rei ostendit. *Nunquam)* Plus habet negationis, quàm Non. V Hîc est depulsio: sic in Dauo intentio. & vtrinque nascitur τὸ κρεμάμενον istius scenæ, atque totius Comœdiæ. *Ne nega)* D Confutatio est.

11 *Ex ea re)* ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως. *Ex ea re q.f.v.)* B Spectãdus semper est finis & rei exitus, nihílque temerè, inconsyderato, negligétérque agendum.

12 *Vt ab illa)* V ἀντεισαγωγὴ futuri mali, quæ diluitur per effictionem ab vtili. Nam cùm te ducturũ dixeris, tum non obiurgabit propter inobedientiam, tum incerta reddentur certa consilia. D Mirè hanc cum pronomine significat, dicens Ab illa. Illi nec sexum seruauit, ne vxor esse videatur, dicens Huc. Et ex ferarum translatione Concludar dixit: vt alibi, Concluſam hîc habeo vxorem sæuam. L nam feræ caueis includuntur. *Vt ab illa exclûdar.)* D ὑποκρίσεως. Nam aliud infert atque intelligit Dauum dicere.

13 *Nempe hoc sic)* L Confirmatio consilii à tuto & vtili, quem mox sequitur occupatio aduersus metum periculi. D Coniectura, atque diuinatio, an hoc, an illud venturum sit. *Nempe hoc s.)* Ab imitatione (μίμησις enim dicitur) deducitur. *Nempe hoc)* A' possibili

14 *Ducas volo h.)* B μίμησις est, morũ effictio.

15 *Cedo, quid.)* D Ab vtili. Cedo singulariter tantùm: cætera pluraliter. S. D Iurgo ex iure & ago compositum est, vt tradunt Grammatici. Est igitur iurgare, quasi de iure agere, & contendere: & præcipuam elegantiam habet, cùm admittit Inter, vel Cum: vt sit iurgare inter se, vel cum aliquo. Terentius in Andria, Cum Dauo egomet vidi iurgantem ancillam. Cicero de Republica, Si iurgant beneuolorum contentio, non lis inimicorũ iurgium dicitur. Ibidem, Iurgare igitur lex putat inter se vicinos, non litigare. Hæc ex Nonio Marcello. *Hîc reddes o.)* B A tuto argumentum est. Ostendit sine periculo dicturum patri se velle vxorem ducere. *Hîc)* D Aduerbium loci non est, sed aduerbium temporis: vt Virgilius, Hîc annis grauis atq; animi maturus Alethes. *Reddes)* Facies, restitues.

Incerta vt sient) Hîc est euentus. 16

Sine omni p.) Hoc est, sine ducenda Philumena. V Præsumptionis occasio. 17

Nec tu ea c.m.) D Hoc est quòd suprá, Id mutauit, quoniam me immutatum videt. 18
Nec tu ea c.) Quia promiseris te esse ducturũ.

Ne is m.s.f.) Chremes scilicet. *Ne is m-ſſ.)* Ad consilium redit, & coniungit euentũ. S. D Sic loquitur Cic. ad Att. libr. 8. Totiésne igitur sententiam mutas? Ibidem, Simul & elicere cupio sententiam tuam: si manet, vt firmior sim: sin mutata est, vt tibi assentiar. Pro sententiam mutare dicit sæpe Cicero de sententia decedere: à sententia discedere, vel de sententia desistere. 19

Patri dic) V Ab æquitate iuris paterni, à cõmoditate ratio additur. D Scilicet ne securus quòd nõ sit Chremes daturus filiã suam, parui faciat iram patris, & neget vxorem ducere, vt pote fretus neminem alium sibi commissurum coniugem. 20

*L. Repetitio occupationis.

*N*am quod tu ſperes, ſ propulſabo fácilé: vxôrem his móribus* ſſſsbſsp 21

R. *Speres*, i. timeas. Verg. At ſperate Deos. *al.* [*ſperas,*] D *al.* [*timeas*] ſcilicet Aliam daturum, ſdſſbſsp.

Dabit nemo inuéniet inopem pótiùs, quàm te corrúmpi ſinat. G. tolle [*quàm*], isbaaſſp. S [*potius*] pyrrhichius, *vt ē tius elidatur s & tiu contrahatur in vnam ſyllabam eamque breuem*, isbaaſſp. {Gdbdſſſp / idæ 22

Sed ſi te æquo ánimo ferre accípiet, neglegêntem fé-ceris. fdſdſiſi 23

Al. [*Alia*]. [*A*]*liam*] *otiôſus quæret: intéreà áliquid accíderit boni.* aiſiſbaai 24

*L. Oeconomica ad augendam futuram perturbationem ex conſilio Daui.

P. *Ita credis?* D. *haud dúbium id quidem eſt.* P. **vi dẽ quò me indúcas.* D. *quin taces?* {aiaiſſſi / aiaia 25

21 *Nam quod*) V Altera eſt præſumptio, ne tantopere ſperet, id eſt, timeat. Incommoda enim propulſabuntur, atque quatuor coniecturalibus ſignis confirmat. *Speres*) B Times, φόβου eſt, Latinè improprietas, cùm dicto minimè propriæ ſignificationis oratoni, ceu nubes inducitur. *Nam quod tu ſperas*) MU Senſus eſt, Tu ſperare fortaſſe poſſes, atq; ita tecum cogitare, Nihil eſt periculi, etiam ſi ego patri repugnauero. Nam pater neminem reperire poterit, qui mihi his moribus prædito velit filiam ſuam vxorem dare. Ego, inquit, Dauus, iſtam tuam ſpem facilè propulſabo. nam pater tuus potiùs inueniet inopẽ, quàm te corrũpi ſinat. *Propulſabo*) D Hoc eſt, cauſam inanem eſſe monſtrabo: id eſt, oſtendam nihilominus te eſſe ducturum aliam vxorem, etiam ſi hanc nõ duxeris. Propulſabo eleganter pro eo quod eſt repellam. *His moribus*) Deeſt aliquid: vt ſit, his moribus agenti, aut his moribus prædito. *Vxorem his m.d.n.*) Ne, At alteram quæret.

22 *Inueniet inopem*) ἐπορίεϲε εὔπορον.

23 *Sed ſi te æ.a.*) L Antitheſis ducta ex occupatione, & totum de parte loquitur. M Seneca, Non amare parentes, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. Et nunquam beneficio vincitur, cuius beneficio eſt ipſum quod vincit. S. D Ferre variè à Latinis accipitur. Sed pro pati, vel tolerare non elegantia certa caret. In quo verbo tum ineſt ſplendidior quædam venuſtas cùm vel ablatiuos, vel aduerbia aſſumit: & id in vtranque partem: cum laude ſcilicet, vel vitio. Cum laude: vt, ferre aliquid toleranter, ſapienter, moderatè, fortiter, leniſſimè, æquo animo, placatè, remiſsè, fortiſſimo & maximo animo, lætè, firmo animo, humaniter, lentè, bellè, fronte & vultu bellis, clementer, non abiectè, patienter, modicè, modeſtè, mediocriter, humaniter, leuiter, facilé. Cum vitio: vt, ferre aliquid moleſtè, grauiter, iniquo animo, ægrè, immoderatè, acerbé. *Neglegentem f.*) D Hoc eſt, etiam in paratis nuptiis.

24 *Aliam otioſus*) Ex otio, hoc eſt, ſecurus. *Interea aliquid boni acciderit*) Scilicet ne, At quærendo inueniet. Mortem patris adoleſcenti in delicto pro bono ſeruus oſtentat. *Acciderit*) Et ad cauſam refertur: & certè quia mortem patris bonum denuntiat. Nota Acciderit etiam pro bono & ab hoc, & apud veteres frequentatum. *Interea al. acc. b.*) K Idem eſt cum ſuperiori illo, Interea fiet aliquid, ſpero. Quo monemur, ne in afflictiſſimis quidem rebus abiiciendam eſſe ſpem fortunæ melioris. Ouidius, Hæc Dea, cùm fugerent ſceleratas numina terras, In, diis inuiſa ſola remanſit humo: Hæc facit, vt videat cùm terras vndique nullas Naufragus, in mediis brachia iactet aquis: Hęc facit, vt viuat foſſor quoque compede vinctus, Liberáque à ferro crura futura putet. Sæpe aliquem ſolers medicorum cura reliquit, Nec ſpes huic vena deficiente cadit. Carcere dicuntur clauſi ſperare ſalutem, Atq; aliquis pẽdẽs in cruce vota facit. Hæc Dea quàm multos laqueo ſua colla ligãtes Non eſt propoſita paſſa perire nece.

25 *Haud dub.*) V Aſſeueratione perſuadet. D Plus intulit, quàm eſt interrogatus. *Inducas*) In eadem tranſlatione permanſit, quia ſuprà dixit, Huc concludar. Bona ὑποψία, vt mox iuſtè Dauo ſuccenſeat Pamphilus. *Quin taces?*) Cur non ſecurus es? ſignificat, nam nunc Tacere, ſecurum eſſe ſignificat: vt in Adelph. Tace, egomet conueniam iam ipſum. Et ideò ille (vt cõſentire dicenti, Quin taces, videretur) ait, Dicam. vt ſcias illum, nõ ſilentium

26 {ſaſſ*iſi / ſaſſſ} P. *Dicam. púerum autem ne reſciſcat mihi eſſe ſab illa caútio eſt.* R. *al* [*ex*], ſaſſ*ſi. D. *Cautio eſt*, cautione opus eſt, hoc eſt, cauendum eſt.

27 ſaſdjſp *N*am pollicitus ſum ſuſceptûrum. D. *ô fácinus audax.* P. *hanc fidem*

28 aiſſſiſp *Sibi me obſecrâuit, quî ſe ſciret non deſertûrum, vt darem.*

29 ſidiaiſp D. *Curábitur. ſed pater adeſt, caue te eſſe triſtem ſéntiat.* *Curabitur*, impersonaliter tanquam arduum & graue.

ſilentium, ſed ſecuritatem imperaſſe. *Quin taces?*) Correptio eſt ſilentium præcipientis, de eo duntaxat, ne timeat de nuptiis. id eſt, eſto ſecurus. nam tacere, ſecuri eſt. *Quin tace*) B Sypontinus, Tacere propriè eſt, inquit, ſilere. interdum tamen ponitur pro eo, quod eſt quieſcere, & ſecurum eſſe.

26 *Puerum autem*) V Hac præſumptione oratiuncula ſubnaſcitur, quæ conſtat propoſitione: & eſt, Puer per iniquitatem patris non deſeretur. & duabus rationibus comprobatur quarum prior eſt ex promiſſione, poſterior ex datæ fidei petitione. *Puerum autem*) D Videtur hoc illi contrarium eſſe, quod dixit, Quicquid peperiſſet, decreuerunt tollere. Sic ergo ſoluitur, Quod ibi ſeruus cum ſtomacho dixit, hîc tantùm Pamphilum verecundè locutum accipimus. *Puerum*) Aut diuinat: aut puerum pro quolibet ſexu ſobolem, hoc eſt, fœrum: vt, Quicquid peperiſſet decreuerunt tollere: vt Græci pueros παῖδας. Home. πείσομαι, πείσεσθε παῖδες. & Horatius, Dicam & Alciden, puerósque Lædæ. B Nõdum eſt natus puer, ſed conceptus tantùm in vtero. Natum cenſetur etiam id quod quocunque modo cœpit eſſe. ſic & in Euangelio, Quod enim in ea natum, pro conceptum.

27 *Nam poll. ſum*) D Promiſſio & Pollicitatio eandem vim habent: ſed Pollicitatio, maioris aſſeuerationis eſt. *Hanc fidem*) Ordo eſt, Vt hanc fidem ſibi darem, me obſecrauit, qui ſe ſciret non deſerturum. R Ergo quandò fidem dedit Pamphilus, vult quoad fieri poteſt inuiolatam eam ſeruare: id quod viri eſt probi, atque integri. Docemur hîc itaque fidem datã non temere eſſe violandam, quantum in nobis eſt: nam neceſſitati, iuxta proverbium, ne dii quidem reſiſtunt. Niſi præſtiterit non ſeruare: quod quando, quóve modo fieri debeat, In officiis, ni fallor, docet Cicero libro primo.

29 *Curabitur*) D Non Curabo, ſed perſonaliter, cum difficultate: quod quaſi arduum eſſet, & graue oſtendit. *Sed pater*) V παρασκευὴ proximæ ſcenæ annectitur, ne quid ſit hiulcum.

ACT. II. SCEN. IIII.

ARG. L Exit in proſcenium tentaturus Pamphilum ſenex. & Pamphilus à Dauo confirmatur. B monetúrque apud patrem ne titubet, ſed animo præſenti loquatur, H eíque vxorem ſe ducturum dicat. L non ſeruit autem hæc ſcena niſi congreſſui perſonarum. D Interim tamen nodum inuicit erroris fabulæ, & periculum Comicum. facit etiam executionem conſiliorum. V *Theſes.* 1 Patris ſolicitudo de cõſilio filiorũ & ſeruorum captato. 2 In rebus arduis & grauibus rata eſt conſtantia. Et eſt exhortatio ex ſuperiori ſcena nata, vt conſtanter de vxore ducenda ad patris votum dicat. M & R Primũ patris de filio cura: deinde ſerui calliditas & animus vitilis, ac præſens: poſtremò Pamphili pudor & ingenuitas, eiuſdémque patris præſentiam verentis titubatio hac ſcena exprimitur. *Verſ. gen. Iambici trimetri ſiue ſenary.*

SIMO. DAVVS. PAMPHILVS.

ibſsſi *R*EVÎSO *quid agant, aut quid captent ſcónſilii?* *Aliàs* [*conſilij.*] D. Actio tribus rebus conſtat, cogitando, dicendo, gerendo.

1 *Reuiſo q.a.a.q.c. conſilij*) D Quid agant, auribus opus eſt: τὰ δὲ Quid captent conſilii, prudentia, & ſagacitate. & quod ſuprà dixit, non pœnituit idem repetere. Obſerues filiũ Quid agat, quid cum illo conſilii captet. Quod enim prudenter dictum fuerit, non piget repetere. *Reuiſo*) Redeo vt videam. *Quid agant*) Quid reſpõdeant, quid dicant.

R Vide

B.al.[deducturum], A quod versui repugnat.

D. *Hic nunc non dúbitat, quin te ſductûrum/neges.* ſdſsſi 2
Venit meditâtus alicunde ex ſolo loco: iabſsj 3
Orationem ſperat inueniſſe ſe, ſiſiſi 4
Quæ differat te. prŏin tu face, apud te vt ſies. fiſdſi 5
P. *Modò vt poſſim.* D. *crede mihi hoc, inquam, Pámphile,* iſdſſp 6

D. Commutare verba, eſt pro bonis dictis mala ingerere.

Nunquam hódie tecum commutatûrum patrem dſſſp 7
Vnum eſſe verbum, ſi te dices dúcere. ſiſsſp 8

R Vide hîc vigilantiam ſedulitatémque patris obſeruantis filium ac ſeruum.

2 *Hic n.n.d.*) PNon dixit Senex aut Pater, ſed Hic, cum odio: quoniam animo aduerſo loquitur. VA ſpe patris cõfirmat propoſitionem, quæ eſt de obſequio filii in ducenda vxore. *Quin te duct.n.*) BAdrianus Cardinalis Deducturum legit, & Deducere, inquit, ſignificat interdum comitari, vel domum perducere. ſed multi codices Ducturum habent, & fieri potuit vt inrer ſcribendum ille Terentii Comœdias ad manum nõ haberet.

3 *Venit m. a.*) DTerror obiurgaturi patris, hortatio eſt ad promittendum Pãphilo quod iubetur. V Ratio ſpei paternæ eſt ex diligentiſſimè præmeditata oratione. cuius eſt ex deſerto loco, ex attenta inuentione, ex conſilio, quo differre, id eſt, diſturbare cupit, amplificatio inſignis. *Ex ſ.l.*) Solo, deſerto, vbi meditari faciliùs poſſit. Et Orationem dixit, quòd quaſi ad plenum cogitari potuiſſet, quippe meditatus, ex ſolo loco. Menander, ὑφετικὴν εἶναι φασι τὴν ἐρημίαν οἱ τὰς ὀρχὰς αἱροῦντες. MU Sola loca aptiora ſunt ad cogitandum. R Nã ſeceſſus ab hominibus, & ſilẽtium multa cogitanti ſuggerit: propterea Demoſthenes ſe in locum, ex quo nulla exaudiri vox, nihílque proſpici poſſet, recondebat. quemadmodum teſtatur libro decimo Fab. Quint. B Nulla enim libera meditatio habetur in frequentia, cœtúque multorum. Vulgi clamor. vrbani tumultus mentem conturbant, nec vlla in re conquieſcere ipſam pro voto ſinunt.

4 *Sperat inueniſſe*) MU Sperare omnibus tẽ-
5 poribus iungitur. *Qua differat*) D Diſturbet, & in diuerſum ferat. Virgilius, -Atque arida differt Nubila. Et in Adelphis, Miſerã me, differor doloribus. hoc eſt, in diuerſum rapit, diſſipat. L Differat, id eſt, perturbet & incertum reddat, MU diſtrahat, diſcruciet. *Proin*) VEpilogo conſtantem eſſe Pamphilum cupit. *Tu face, apud te vt ſies*) S.D Id eſt, fac, præſenti animo, ac ſine vlla perturbationis ſignificatione, patri tuo reſpõdeas. Sic apud ſe eſſe, & extra ſe eſſe, contrarii ſunt ſignificati. Nam apud ſe eſſe, animi conſtantiam deſignat. Extra ſe eſſe, perturbatæ mentis, & emotæ ſpeciem quandam habet. *Apud te vt ſies*) D Non, ne timeat, cauet Dauus: ſed ne amore à conſilio ſuo alienetur Pãphilus. *Apud te ſies*) Præparatus ſis. Cui contrarium eſt, Non ſum apud me.

Modò vt p.) Vt, pro ne non. *Modò vt p.*) 6
A' poſſibili. Poſſim apud me eſſe. *Crede*) VAb vtili per aſſeuerationem. Sic enim altiſſima pace cum patre viues, cuius eſt notatio in verborum commutatione, quæ phraſis & Germanis non ignora eſt, *vnd't nit ein ander vneschlen*. MQuaſi rem penitus exploratam haberet, affirmat ſic fore Dauus, hoc ſibi perſuadens ingenito acumine. Seneca tamen ita præcipit, De dubiis non definias, ſed ſuſpenſam tene ſententiam. Nihil inexpertum affirmes.

Nunquam hodie) D Ab vtili euentu. Nun- 7
quam, plus aſſeuerationis habet, quàm Nõ: vt Virgilius, -Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Commutaturum p.v.e.v.*) Iurgium habiturum, altercaturum. hoc eſt enim verba mutare. Sic in Phormione, vt eſt ille bonus vir, tria non commutabitis verba hodie inter vos. hoc eſt, dabitis atque accipietis, id eſt, iurgabitis. Ego puto commutare verba, hoc eſſe, pro bonis dictis mala ingerere: hoc eſt, iracũdia in maledicta compelli,

ACT. II. SCEN. V.

A R G. BPamphilum Byrrhia obſeruat: LTentat animum filii Simo. HPamphilus Dani conſilio obſecuturus, ſe vxorem ducturum patri promittit, BſéQue facturum quæ volet ille omnia. PTandem Byrrhia re intellecta, ICharini vice perturbatur, Pcui eadem ait ſe renũtiaturum. DVnde quàm mirè, cùm omnes conſultò conſilio ſibi agere videantur, Rſecus tamen omnia, ac putârant

rant, eueniunt, Patque omnes rerum exitu inopinato ludificantur & Simo, & Dauus, & Pamphilus, & Charinus, & ipſe Byrrhia. Ad hoc autem venit Byrrhia, vt in errorem conciliet Charinum: & in hac ſcena quatuor perſonæ ſine implicatione intellectus loquũtur. B Perſona enim Byrrhiæ, cùm hîc loquitur, aliis nõ admiſcetur. Non peccauit igitur Terentius cõtra illud Horatii præceptum, Nec quarta loqui perſona laboret. V *Theſes.* 1 In Byrrhia eſt ſedulus ſerui officium. 2 In Simone patris in filium authoritas. 3 In Pamphilo eſt filii in patrem pietas, & honeſta obedientia. 4 In Dauo eſt ſeruilis calliditatis exemplum. Eſt miſta: in Byrrhia eſt querimoniæ ſimplicitas, ſed in Dauo eſt παρεξοτικὴ. MPrætereà Venerea facé ardentem iuuenem, quanuis nobilem ac generoſum, & appetitus imperio parum vel nihil propter conſilii imbecillitatem, ac libidinis æſtus repugnantem, hęc ſcena notat: qui vrgente voluptate, blãda quidem domina, rem domeſticam negligit, & maximè id curat ad quod ætatis feruor, & cupiditas rationi nõ obtemperans, eum trahit, ſuis malis non multùm repugnantem, ſed potiùs illis gaudentem. Amoris quippe facibus nonnulli fruuntur. Hæc omnia prudentiam non adeſſe oſtendunt, qua præſente, ac regnante, id homo videt, agítque, quod ſuæ excellentiæ conſentaneum eſt. Qui prudens eſt, inquit Seneca, non dicit, Non putaui quidem hæc fieri: quia non dubitat, ſed ſpectat: nec ſuſpicatur, ſed cauet. Plato loquens de voluptate in eo Dialogo, qui Philebus de hominis bono inſcribitur, ſic ait. Voluptas maximè omnium temeraria. Fertur enim de Venereis affectibus, qui maximi putantur, quòd peierantibus illis dii penitus ignoſcunt, quaſi pueri quidam ſint, nullius intelligentiæ compotes. *Verſ. gen. Iambici trimetri.*

BYRRHIA. SIMO. DAVVS. PAMPHILVS.

1 ſiſſſp
2 aſdiſi
3 ſdſdſp
4 dſdiſp

HERVS' *me relictis rebus, iuſſit Pámphilum*
Hódie obſeruâre: vt quid ágeret de núptijs,
Scirem. id propterèa nunc hunc veniêntem ſequor.
Ipſum ádeò præſto vídeo cum Dauo. hoc agam.

L. Docetur ſpectator quid agat hic Byrrhia: quod in aliis quoque principiis interdum eſt obſeruandum.

1 *Herus*) V Narratiuncula præſumit, cur adſit non vocatus, enthymemate concluſa, cuius propoſitio eſt, Ideò ſequor. Ratio à decoro. Nam herus obſeruare juſſit. *Herus me rel. reb.*) DImponitur manus rebus, cùm perficitur id quod cœperit: vt Virgilius, Imponit regina manum. Relinquuntur verò res, cùm imperfectæ relinquuntur. Item Virgilius, Atque opere in medio defixa reliquit aratra. *Relictis rebus cmn.*) Adeò præpoſuit hoc negotii rebus omnibus.

2 *Hodie obſeruare*) Obſeruatio duplex eſt, vel captionis, vel obſequii.

3 *Id propterea*) Neceſſe eſt aut alterum eſſe ſuperuacuum, aut Propterea pòſt accipiendũ. *Venientem ſequor*) DVenientem pro eũtem dixiſſe videtur. non enim ſequimur venientes ſed euntes, vel abeuntes à nobis. Venientibus autem obuiàm imus.

4 *Ipſum a. præſto v.*) S.D Præſto variè à Latinis accipitur. Aliquando præſto eſſe ſignificat opem ferre. Cicero Familiarium ſexto, De me ſic velim iudices, quantum ego poſſim, me tibi, ſaluti tuæ, liberíſque tuis ſummo cum ſtudio præſto ſemper futurum. Aliquando ſignificat præſentem eſſe, vel adeſſe: & totum ad corpus pertinet: quod ſecus in alio loquẽdi modo eſt: vt apud Ciceroné pro Sylla, Si officia mea, ſi operæ, ſi vigiliæ deſeruiunt amicis, & præſto ſunt omnibus, &c. Verùm antè dicta non repetam. Tu per te in hac locutione obſerua quandam ineſſe opportunitatis ſignificationẽ, & celeritatẽ ſeſe offerendi. Cic. Famil. tertio, Brundufium cùm veniſſem, Q. Fabius legatus tuus mihi præſto fuit. Idem Cicer. Famil. 14. De naui exeũtibus nobis Achaſtus cum literis præſto fuit. Idem, Tu velim ad vrbem mihi præſto ſis. Aliquando ponitur pro parato eſſe. Cicero in Piſonem, Togulæ lictoribus ad portam præſto fuerunt. Aliquando idem eſt, quod aduenire. Cicero ad Herennium, Hirundines æſtiuo tẽpore præſto ſunt. *Hoc agam*) DIn geſtu eſt: nam eſt figura corporis obſeruantis quid agatur. ROccurrat hæc Byrrhiæ vox famulis, quoties aliud agunt, quàm quod iuſſi ſunt agere. Cogitent ſecum, Hoc agam: hoc inquam, vnum agam, quod iuſſus ſum relictis rebus omnibus: ſi modò ſuo fungi officio volent: hoc eſt, ſi fideles, ac bonæ frugi ſerui eſſe ſtudeant: quod Petrus monuit Epiſtola prima. Miſſus es aliquo? occurrit, qui remoretur: cogita, Hoc agam, quod iuſſit herus: nec te patiare diutiùs remorari: abrumpe omnes remoras, neque aliud, àc iuſſus es, agito. At nunc contrà plerunque fit, vt alia ferè agamus, quàm quæ debemus. Plautus in Pseudulo de ſeruis improbis ac nequã ita inquit,

S. *Vtrúnque adésse video.* D. *hem serua.* S. *Pámphile.* ibssp 5

R. Al. [*ehẽ*]. assbip. D. *Quasi de improuíso réspice ad eum.* P. *[hem] pater.* issdip 6

D. *Probé.* S. *hódie vxórem ducas, vt dixi, volo.* dssisi 7

B. *Nunc nostræ parti timeo, hic quid respóndeat.* sdssp 8

Vafrum Pamphili responsum.

P. *Neque istic, neque álibi sti tibi vsquam erit in me mora.* B. *hem.* idbdsp 9

E. al. [*vsquam tibi*] sbsbsp: *vel elisò s & aut t in* [*istic*], absbsp.

L. Hem dolentis subitò & perculsi.

D. *Obmútuit.* B. **quid dixit!* S. *facis vt te decet,* sissdsp 10

* L. Interrogatio indignantis. & secum hoc totum loquitur Byrrhia.

Quum istuc, quod póstulo, impetro cum grátia. ssiisi 11

R. Al. [*ab vxore*]. sasaip.

D. *Sum verus?* B. *herus, quantùm áudio, [vxóre] excidit.* {sasisp / sasisp} 12

S. *I iam nunc intró: ne in mora, quum opus sit, sies.* {sssisi / sssisa} 13

Vos estis perditi, negligentes, ingenio improbo. Officium vestrum vt vos malo cogatis commonerier: hoc vide sis, vt aliàs res agũt: hoc agite, huc animum aduortite: huc adhibite aures, quæ ego loquar.

5 *Vtrunque*) D Et Dauum & Pamphilum. *Serua*) V Virget constantiam in Pamphilo, & modum constantis exprimit, ex mutuo intuitu.

6 *Quasi de impr.*) D Interest eius qui repente aspexerit: nam videbitur nihil dolosè locuturus: vt, Magnam respexit ad vrbem. *De improuiso*) Scilicet, ne meditata intelligat eum habuisse consilia.

7 *Volo*) V Ex patria potestate in filium imperat. D Nolo & Volo nimis imperiosa & superba dictio est: vt alibi, Pisces cæteros purga Dromo: Congrum istum maximum in aqua sinito ludere Paulisper: vbi ego venero, exossabitur: Priùs nolo.

8 *Nunc nostræ*) V Prior occasio futuræ quæ-
9 rimoniæ. *Neque*) Iustæ obedientiæ in filio est notatio. *Vsquam erit in mora*) D Recusantis est magis, quàm non volentis consentio ea segnis ac tepida, si penitus consyderes. S·D Moram esse in aliquo, quin aliquid fiat: vel aliquem esse in mora, idem est. De quo nonnihil suprà attigimus. Postremo autem loquendi genere mox Terentius vtetur, his verbis, I iam nunc intró: ne in mora, quum opus sit, sies. Præterea obserua, elegan ter dici moram esse alicui, pro tardare. Terentius in Adelphis, Cesso ire intrò, ne mora meis nuptiis egomet siem? *Hem*) D Perculsus hoc dicto Byrrhia, interiectione magis, quàm verbo exclamauit.

Quid dixit!) Nora hîc Byrrhiæ personã re quartam, sed non admissam. *Facis vt te decet*) V Laudat filium à decoro propter talem obedientiam. Conuenit enim patri cum gratia impetrare petitum & exoptatum. M Quoniã filius debet parère patri, ac ipsum venerari, R idque diuino etiam præcepto, non naturæ tantùm lege. M Plato in quarto de Legibus sic ait, Putare quisque debet, omnia quæ possidet, eorum esse, qui genuerunt & educarũt, ita vt illis hæc omnia pro viribus ministrare debeat: primùm quidem externa bona: deinde etiam corporis: postremùm quæ ad animum pertinent in verbis. quoniam eriam per totam vitam parentes veneratu maximè decet. Oportet itaque iratis, animúmq; explentibus cedere, seu verbis, siue rebus id faciãt. non ignorantes patrem iure admodum filio valde succensere, si quando ab eo iniuriam sibi fieri arbitretur.

Quum istuc, q.p.i.) D Nimis obsequẽter locutus est pater. Et Postulo, pro iubeo: & Impetro, pro extorqueo. Postulo, iustè volo. Petimus enim precario, Poscimus imperiosè, Postulamus iure. Impetro, pro cùm impetrẽ.

Sum verus?) Id est, veridicus: vt falsus, profalsidicus. *Herus*) V Posterior querelæ occasio. *Herus, q.a.vx.excidit*) S·D Id est, iam spem abiicere debet de ducenda Philumena: quam se ducturum Pamphilus Patri assentitur. Noua verò est, & elegans locutio: & hîc penitur excidere pro priuari. *Vxore excidit*) D Quod Græci dicunt ἐξέπεσεν, ἢ ἀπέτυχε. Cadere spe dicuntur, qui leuati animo, à summo ad inferiora labuntur. Vxore, hoc est, matrimonio ac nuptiis.

14 Issasp P. *Eo.* B: *Nullane in re esse hómini cuiquam fidem!* E πιστώσεται. Sic Vergilius., Nusquam tuta fides. Iuuenal. Frontí nulla fides.

15 ssssp *Verum illud verbum est, vulgò quod dici sólet,*

16 sbaiij *OMNES SIBI méliùs esse malle, quàm álteri:*

17 issisi *Ego illam vidi virginem: forma bona*

18 aiijsi *Mémini vidére.* **quo æquior sum Pámphilo,* *L. Ironia est.

19 ssssp *Si se illam sin somnis, quàm illum amplécti máluit:* D. Alij [*in somnis*,] i. vigilans sed melius [*in somo*] i. p nocte.

14 *Nullane*) V Querelæ propositio est figurata: quæ simplex est, Nulli credendum est. Confirmat à communi consuetudine hominũ, qui sibi proximi esse maluat, per prouerbialem sententiam, cui & Plato in quinto de Legibus suffragatur, τοῦτο δὲ ἐστὶν ὃ λέγουσιν, ὡς φίλος αὐτῷ πᾶς ἄνθρωπος φύσει ἐστὶ καὶ ἐχθρὸς ἔχθρα. (*nullane in re e.h.c.f.*) D Non in nullis terris, sed neque in terris, neque in persona. vt Virgilius, Nusquam tuta fides: cùm in amore tracta esset ab eo, Quem subiisse humeris, confectum ætate parentem. Alibi Terentius, Cuius tu fidem in pecunia perspexeris, Verère verba ei credere? vbi quid mihi lucri est Te fallere? R Rara fides ideò, quia multi multa loquuntur; Proinde ne cuiuis temere fidem habeas: imò verò nulli prorsus nisi cuius tibi explorata satis perspectáque sit fides, hoc est, qui spectatæ, syncerâque fidei sit homo.

15 *Illud verbum*) D Id est, prouerbium. & sic veteres Verbum pro sententia.

16 *Omnes s.m.e.malle*) B Non multò pòst eandem hanc sententiam ad personam Terẽtius detorquet, Heus, Proximus sum egomet mihi. Terentii dictum Euripides extulit in Medea, ὡσπερεὶ πᾶς αὐτὸν τὸ πέλας μᾶλλον φιλεῖ, id est, quòd quisque semet plus amico diligit. Vel sic, Quòd quisque se plus atquè amicum diligit. Rursus in Græcarum sententiarum collectaneis, φιλεῖ δὲ ἑαυτὸν πλεῖστον οὐδεὶς οὐδένα, id est, nemo seipso diligit quenquam magis. Erasmus primo de copia commentario, Omnes sibi malunt esse rectè quàm aliis: Sibi quisq; vult esse rectè potiùs quàm aliis. Idẽ pollent, Nemo non malit sibi esse rectè quàm aliis, Singuli sibi malint esse bene quàm aliis. Hactenus idem pollent. Vniuersi sibi malunt esse rectè quàm aliis, ineptè diceretur, propterea quòd vniuersi peculiarem vim habeat. *Omnes s.m.e.m.q.a.*) R Verissima planè sentẽtia, qua indicat Terent. quid vulgò fieri soleat, non quid iure fieri debeat: nam Christiana lex id exigit, vt proximo æquè bene velimus, ac nobis ipsis.

17 *Ego illam vidi*) D Hîc corrigitur à Poeta quod per iracundiam dixit Pamphilus, Aliquid monstri alunt. *Ego*) V παρρησιολογία est. Concedit virginem formosam Pamphilo, etiam si fidem non liberet. In somnis est per noctem, & hîc sententia superior applicatur. *Forma bona*) D Distinguitur.

18 *Memini videre*) Aut memor sum me vidisse: aut Memini videre, hoc est, intelligo, scio: aut memini quòd viderim. Memini videre pro vidisse. Ennius, Memini me tũ fieri pauidũ. Alibi sic, Memini videre, nõ probare. B Sic & Cicero, Hoc me memini dicere. Sic & Gellius, Memini legere me in libro Aristonis. Plinius, Ita certè ex Quintiliano præceptore meo audire memini. Latini dicunt, Memini videre, & memini vidisse, etiam si id negent quidam, quorum parco nominibus, qui putant vitiosè dici, memini me vidisse. Sed hos errare doceamus oportet, exemplis. Virg. quarto Georgicon, Memini me turribus altis, Qua piger humectat flauentia culta Galesus, Corycii vidisse senẽ. Ité Persius, Nec in bicipiti somniasse Parnasso Memini. Seruius in secundũ Æneid. dicit, hæc verba, odi, noui, cœpi, memini, ad omnia tempora quæ inueniũtur, & suo, & aliorum fungi officio. Et præteritum Memini hoc loco præsens significat. *Quo æquior*) D Hoc est, quare æquior Pamphilo, beneuolentior, non iratus, vel minùs iniquus, B minùs infensus & iratus. Sic Horatius, Vitiis iniquum dixit, pro iratum & indignantem. S·D Æquus interdum est pro integro, & iustitiæ dedito. Interdum verò pro expressiùs fauente, vel suffragante. In qua significatione solet nonnunquam datiuo iungi: nonnunquam etiam absolutè poni. Cicero Famil. secundo, Quare si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Hîc vides, quòd huic dictioni ferè à Latinis verbum tribuitur: scilicet Præbere, nimirum vt sit æquum se præbere alicui. Idem Cicer. Famil. quinto, A te peto, vt tu quoque æquum te iudicem dolori meo præbeas. Qui autem aliquem in se æquum nanciscitur, eo æquo dicitur vti. Cicero in Verrem, Actione septima, vide quàm me sis vsurus æquo.

Insomnio) D Per noctem. Virg. Libra dies, 19
somnique pares vbi fecerit horas. Flaccus,

Renuntiâbo, vt pro hoc malo, mihi det malum. ſſiiap 20

Miris modis ludos faciunt hominibus, mirisque exemplis omnia in somnis. *Quàm illum*) Dicit nunc quod vulgò dicitur, cum illa manere, cum illa dormire.

20 *Pro hoc*) V Est enim τὸ ἀντιπεπτωθὸς Pytagoreorum. *Mihi det malum*) S.D Malum alicui dare eo modo dicitur, quo damnum dare. Pro malum autem dare, dicunt etiam Latini malum inurere. Cicero Philipp. secunda, Ex plurimis malis, quæ ab illo reipub. sunt inusta, hoc tantùm boni est, quod didicit iam Pop. Rom. quantum cuique crederet: quibus se committeret: & à quibus caueret. Dicit idem Cic. malis onerare, vrgere, opprimere.

ACT. II. SCEN. VI.

ARG. H In hac scena Dauus admodum astutè Simonem ludificatur, L atque illum dubitantè confirmat, suspicionem callidè auertit, ex quo promouetur epitasis. D continet etiam hæc scena dolos vtriusque personæ, quibus vtraque capit, & capitur miro modo. B Nam Dauus Simonem, & Dauum Simo fallit. quæ res non iniucunda est. V *Thesis.* 1 Serui vt sint veteratores, fallaces tamen esse nolunt. 2 Senes ferè sunt auari, vel in rebus honestis, & sumptuosis. 3 Coniugium est amantium tutissimus portus. Est in statu coniecturali, An Pamphilo nuptiæ sint molestæ. hîc verum est illud Græcorum, ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα. R Seruorum autem calliditate, versutiáque, M ac pro temporis conditione, commento heros circunueniti, R non raróque falli docet hac scena Terentius. Non omnino falsum videtur, quod dici soler, Quot habemus seruos, totidem nos habere hostes: quo quidem monemur, vt in Chiliad. ait Erasmus, ne quid fidamus illis, néve ex animo nobis amicos arbitremur, qui nos metu colunt. Illud hîc perquàm iucundum est videre, vt vterque tam Simo quàm Dauus & fallat, & fallatur. Dicas eodé in ludo doctos, & similes habere labra lactucas, & Deum similem duxisse ad similem: breuiter, qualis dominus sit, talem esse & seruum. M Adhæc quibus rationibus mentem quis alienam facilè possit mouere præscribit hæc scena: cùm scilicet ea tanguntur, quibus hi laborant, quorum affectus concitare nitimur. Mouetur enim senex, cùm sibi audit auaritiam obiici eo tempore, quod liberalitatem efflagitat. Aristoteles libro secundo Rhetoricorum ad Theodectem, sic scribit, Senes sunt pusillanimes, quia humiliati à natura, ea tantùm concupiscût, quæ ad vitam pertinent. Sunt etiam auari: sciunt enim propter experientiam quàm durum sit possedisse, ac facilè abiicere. Sunt etiam formidolosi omnia timentes: quare, inquit, Viam præparauit senectus formidini. Non desyderant voluptates, sed lucrum. *Versus gen. Iambici trimetri siue senary.*

DAVVS. SIMO.

Dauus ita loqui videtur, vt spectator tantùm audiat: sic tamen ait, vt velit audiri à Simone. *L. Periphrasis est, q.d. nihil.

HIC *nunc me credit áliquam sibi fallâciam* sbdsp 1
Portâre, & ea me hîc restitisse grátia. sasiij 2
S. *Quid Dauus narrat?* D. **æquè quicquam nunc* ssissp 3
quidem.
S. *Nihilne? hem.* D. *nihil prorsus.* S. *atqui expectâbam quidem.* ccissp 4 ss

1 *Hic nunc*) V Colloquio beneuolentia per insinuationem comparatur. D Dauus ita videtur loqui, vt nullus spectator audiat: sed hoc ait, vt velit audiri à sene.

2 *Gratia*) Gratia veteres pro causa ponebát.

3 *Quid D.n.*) Videtur illi blandiùs locutus esse. *Æquè q.n.q.*) Bene Nunc quidem. similiter nunc nihil: vt paulò antè, cùm dixit, Id populus curat scilicet. V En fallacem serum, vt hero suo imponat. *Nihilne? hem*) D Hem interiectio est irati aduersum eum qui neget se aliquid locutum esse. simul quid sit Æquè quicquam nunc quidem, senex explicat, cùm ait, Nihil? Et est εἰρωνικῶς: antiquorum, pro Nihil. *Nihil prorsus*) Id est, neque prorsus. Nihil prorsus dicitur, in quo nulla est ambiguitas, & est confirmatio negantis. *Atqui exp. quidem*) Expectamus tam bona, quàm mala: Speramus bona.

5 ſſiiap D. **Præter spem euênit, séntio: hoc malè habet virũ.* *L. Hoc secum Dauus.
6 aasbdp S. *Potín' es mihi verum dícere?* D. *nihil facílius.*
7 ſiſiſi S. *Num illi moléstæ quíppiam hæ sunt núptiæ,*
8 sdſiſp *Propter hóſpitæ huiúsce consuetúdinem?*
R. I. [hoſpitæ] h vim habet consonantis & a finale non eliditur sed corripitur. A *Erasmus ita dictionum ordinem inuertit [Huiusce propter consuetudinem hospitæ] ſiſiſij.*
Fallacia alla alias trudit.
9 adſiſi D. *Nihil hercle. aut si ádeò, bidui*" *aut tridui est*
[bidui] vltimam nec elidit nec corripit: primam & hic & alibi apud hunc authorẽ producit sicuti & [tridui]. D *[bidui est, aut tridui], adſiſi.*
Al. [solitudo:] ſiſiſp.
10 ſaiſip *Hæc ſollícitúdo: ſnoſtín' ? déinde désinet.*
G. [Etenim eam] anapæstus. Eten'am, Al. [reputauit].
11 bſſa* aſſdſi *E'tenim ĕam secum rem rectă ſreputâbit ſvia.*

5 *Præter spem*) V Iterum illudit hero, qui obedientiam non sperauerat. D Præter, pro contra: vt, Præter ætatem tuam. *Præter spem euenit*) B Bene hoc. nam inopinata grauiora sunt mala: leuiora, quæ ex opinione contingunt. Cicero, Non est dubium quin omnia quæ mala, putentur, sint improuisa grauiora. Idem, Videntur omnia improuisa grauiora. *Hoc m.h.v.*) Dεἰρωνικῶς Virum dixit defessum senem. modò enim Virum ioculariter dixit. *Virum*) Ad vituperationem cũ ironia. ad laudem vero sine ironia. *Hoc m. h.v.*) S.D Scripsimus multa suprà de variis Habendi significationibus, nõ hîc tamen pœnitebit annotare, aliquid aliquem malè habere poni pro solitudinem afferre, angere, cruciare, molestia afficere.

6 *Potin'*) D Integrum, Potísne, id est, potes. Virgilius, Nec potis Ionios fluctus æquare sequẽdo. & deest illic Es. Est enim nomẽ Potis: & facit, potis potior potissimus. M Priscianus sic ait, Hic & hæc potis & hoc pote. Vnde Persius, Qui pote vis dicam? id est, quomodo possibile est? Inde componitur hic & hæc potior & hoc potius, & in superlatiuo potissimum: Aduerbia potiús & potissimé. Diomedes sic ait, Potis est, pro potest. Virgilius, At non Euandrum potis est vis vlla tenere. Qui potis ingenteis causas euoluere belli? Pote, pro potes, Crebrò dicebatur. Persius, Qui potes vis dicam?

7 *Num illi*) V Præcedentia erunt πεοδιοεθώσεως loco. nunc subditur propositio figurata. & causa mœstitiæ atque difficultatis adiicitur. *Num illi m.q.hæ sun.*) R Nam, vt antè dixit, Omnes qui amant, grauiter, sibi vxorem dari ferunt: ob quod adiicit, Propter hospitæ huiusce consuetudinem. *Quippiam*) D Significationem minimæ rei habet.

8 *Propter h.h.consu.*) Hæc omnia pronomi-

nibus bene mollita sunt. Etenim atrocia sunt si cum suis nominibus nuda ponãtur. Et Huiusce hospitæ, non meretricis: & Consuetudinem, non amorem dixit. ita omnia extenuat, vt Dauus audeat confiteri.

9 *Nihil*) V Confirmat non esse molestas nuptias à facili. etiam si tristis & sollicitus esset, tamen hæc sollicitudo non est diuturna. Ratio eius, Nam diligétiùs totam ré expédit. *Aut si adeò, bidui est, aut tridui*) D Bene, Aut si adeó: ne, si omnino negaret, Cur igitur tristis est ille? diceret.

10 *Sollicitudo*) Propter turbationem. *Hæc sollicitudo*) B Id est, molestia. nam senex dixerat, Num illi molestæ. Et Sypótinus Sollicito accipit pro inquieto, molestia afficio, & curam iniicio. *Nostin'*) D In significationem multorum, quæ compendio facimus, Nostin' dicimus.

11 *Etenim eam rem*) L Confirmatio à modestia & frugalitate Pamphili, quàm breui expolitione ornat. *Recta reputabit via*) B Reputabit, retractabit: quia putare, purgare est, vnde & arbores, & vites putare dicimus. B Videtur Donatus hunc locum sic intelligere, Ipse amorem secum recto consilio & ratione retractabit atq; corriget, & qui priùs meretricem amauit, in posterum vxorem amabit. S.D Reputare aliquando simpliciter pro putare ponitur: sed tamen attentioris sæpius nescio quid consyderationis & deliberationis habet: atque tum ad præteritum, tum ad præsens, tum ad futurum pertinet, quanquam falsò Donatus scribat, instantia putari, reputari præterita. Cicero in Salust. Non est facile reputare P.C. vtrum inhonestioribus corporis partibus rem quæsierit, an amiserit. Idem de Natura Deorum secundo, Hunc horum nihil vnquam reputauisse certò scio. Idem de Senectute, Tum etiam in se-

S. *Laudo.* D. *dum licitum est illi, dúmque ætas tulit,* fdfffsp 12
Amâuit: tum id clám.cauit, ne vnquam infámiæ* iffisi 13
Ea res sibi esset, vt verum fortem decet. aiijsp 14
* *Nunc vxôre opus est: ánimũ ad vxôrem ápplulit.* fddisp 15
S. * *Subtristis visus est esse [aliquántulùm] mihi.* fiGaii fiff 16

E. visa'st, [A] *vel vis'est.* [R] *al. [aliquantum],* fsidsi. *al. [aliquid].*
[A] *tum in[esse] non cluditur e,* fsidii.

*B. A prouidentia. Docet quid in amore cauendum sit.
*B. A necessitate.
*L. Obiectio suspicionis. [D] *Sub,* significatum temperat: vt, subridet.

necta hoc reputo miserrimum, sentire ea ætate esse odiosum se alteri. Terentius in Eunucho, Dum hæc mecum reputo, accersitur lauatum intereà virgo. [M] Putum, inquit Sextus Pompeius, dicebant antiqui pro puro. Vnde putare vites & arbores quoque, quòd decisis impedimentis remanerent puræ. Putũ aurum, putum quoque dici solet, id est, expurgatum: & ratio putata, id est, pura facta. *Via)* [D] Consilio, ratione.

12 *Laudo)* Senex inducitur, & credit. *Dum licitum)* [V] Concessio. Amauit quidem & sua ætate, & clàm absque infamiæ nota. sed nunc alia ætate, & aliis moribus vxorem ambit. *Dum licitum est)* [D] Deest Per te: hoc est, dum tu permisisti. Et mirè hic vtitur verbis senis. ipse enim supià dixit, Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum vt expleret suum. *Dum licitum est ei)* Sic veteres & placitum & puditũ dicebantquæ nos placuit, puduit. *Dum lic. est ei, dúmque æ.t.am.)* [R] Iuuenes ad genuinum ipsorum, atque insitum feruorem ætâtis amoribus ferè sunt obnoxii, facibúsq; illis cupidineis inflámantur: vt iccirco apud Ethnicos quondam ei ætati aliquid daretur, esset liberior adolescentia, non omnia voluptatibus denegarentur: liceret amare, liceret rebus vti Venereis, commeare explendæ causa libidinis ad mulierculas, animo suo obsequi. Ob quod Cic. in oratione pro M. Cælio, Si quis est, inquit, qui etiam meretricis amoribus interdictũ iuuẽtuti putet, est ille quidẽ valdè seuerus, negarẽ non possum: sed abhorret non modò ab huius sæculi licentia, verum etiam à maiorum consuetudine atque conceptis. Quando enim hoc non factum est? quando reprehensum? quando non permissum? Hæc ille. Ergo & hic ait Dauus, Dum licitum est ei, dúmque ætas tulit. Et idem superius Simo quoque dixerat. Prætereà & apud Plautum in Bacchidibus Philoxenes ita Lydo de filii amoribus quærendi respõdet, Ĩia, inquiẽs, Lyde, leniter qui sæuiunt, sapiũt magis. Minùs mirandũ est illhæc ætas si quid illorũ facit, quàm si nõ faciat: feci ego ithæc iidem in adolescentia, &c. Porrò ad extinguendum illum iuuentæ ardorem, Venereæque libidinis flammam, Deus Instituit matrimonium, ceu remedium quoddam efficacissimũ. Hinc & Paulus ait, Melius esse nubere, quàm vri. & Solomon, Exhilaret te vxor, inquit, quam adolescens ducis, ceu iucunda cerua, & venustus hinnulus: illius te amor perpetuò exaturet, & amore eius semper fruere. Idem, Inueniens vxorem, inuenit bonum, & hauriet voluptatem à domino. *Dum ætas tulit)* [B] Donec & quàm diu ætas passa est, & pertulit. Locus ab ætate. Aliud aliis annis magis conuenit. Cicer. in orat. pro Rabirio, Adfert aliquam deprecationem ætas, quæ tum fuit. *Denique ætas tulit)* [D] Dum esset ætas immatura nuptiis. Tulit duo significat, attulit & abstulit: passus est & pertulit.

Tum id clam) Bene Clàm, quia nunc liquidò apparet Pamphilum voluntatem, propositúmque mutasse. *Tum id clám. c. ne v. inf.)* [R] Primum est, non peccare: proximum, si omnino malè agere decreueris, clàm id vt facias, ne infamiæ tibi sit. Plautus, Ita tuum cõferto amorem semper, si sapis, Ne id, quod ames, populus si sciat, tibi sit probro. Ouid. Non peccat, quicunque potest peccasse negare: Soláq; famosum culpa professa facit. 13

Nunc vx.o.est.) [D] Quasi denuntiatio est quædam necessitatis seni impositæ. Et bene Appulit, quasi ab iactatione fluctuum, & marini æstus. has enim tempestates habet amor. Et sic dixit Ad vxorem animum appulit, vt suprà, Animum ad scribendum appulit. 14

Subtristis) [V] Est ἀντιπαραγωγὴ admodum verisimilis, Nullam quidem tristitiam, sed iracundiam præ se fert (vtriusque enim affectus nota est frons tetrica) propter patris parcitatem: quam comprobat tum ab euentu, Nã vix Ioachimico argenteo numo obsonia mercatus est: tum à decoro, Paucos enim sibi æquales sic inuitaret: tum ab asseuerãtione & iudicio serui. *Subtristis)* [D] Sub temperamentum est plenæ pronuntiationis: vt subtristis, subridet, non ad plenum tristis aut ridet: vt confessionem eliceret. *Subtristis v.e.a.m.)* Mirè seruatum est in adolescente libero, τὸ πεῖσον: & in amatore τὸ πιθανόν. Nam & honesto iueni non congruebat versipellis vultus: & in amatore absurdum fuerat, ingenuum celare tristitiam. Itaque nec ad plenum tristis fuit: quia dixit celanda res erat: nec gaudium fuerat, quia ingeniũ & amoris necessitas in tristitiam retrahebat. 15

17 {Ciadsp fisf} D. *Nihil propter hanc rem: sed est quod tibi succẽseat.* [R] *al. [succenset tibi.]* Ciafsi.
18 {fadasi fadf} S. *Quidnam est?* D. *puerile est.* S. *[Quid est?]* D. *nihil.* S. *quin dic quid est.* *E. [quid id est?], fadasi: vel [quidnam est?] fafasi.* [A] *fi [nihil] sit monosyllabũ, quarus pes est spondeus.*
19 {xGdisi df} D. *Ait nimiùm parcè fácere sumptum.* S. *méne?* D. *te.*
20 fffsip *Vix inquit drachmis obsonâtus est decem.* B. Drachma ex 18 siliquis cõstat, id est, ex tribus scrupulis.
21 fiijsp *Num filio vidêtur vxôrem dare?*
22 {fiGsp fiff} *Quem inquit vocâbo ad cœnã mẽôrum æquálium*
23 ijfffsp *Potissimum nunc?* & quod dicêndum hîc siet,* *L. ἀγνοεῖα.
24 dfiisi *Tu quoque perpárcè nimiúm. non laudo.* S. *tace.* *Non laudo.* Modestia vtitur. nõ enim dicit reprehendo.
25 fiffi D. *Commóui.* S. *ego, istæc rectè vt fiant, vídero.* *Veterator* induratus & tritus in astutia.
26 fisdsi *Quidnã hoc rei est? quidnã hic volt veterâtor sibi?*

17 *Est q.t.sue.)* [B] Inuersio. [D] Quod ille à summo ad imum oppositum, hic causæ deriuationem oppositum. Succensere potioris est. Succensere in re graui, & iusta irasci.

18 *Puerile est)* Apparet Dauum nunc quærere quid respondeat: & ad quam causam deriuet auertã suspicione tristitiam Pamphili, quam animaduertit senex. Vtrum magis ideò suspendit, vt senex audire desyderet: an quia necdum commentus est causam cõtrà rependendam propositioni senis? *Nihil est)* Videtur inuenire non posse.

19 *Ait nimium p.f.f.)* [L] Callida ratio ad auertendam suspicionem, quam prosopopœia attollit. [D] Mirè ipsum dicere veluti fecit & Nimium, & Parcè. *Nimium parcè f.f.)* Pepercit, ne diceret Sordidè. *Facere sumptum)* [S.D] Sic Cic. Famil. 12. De sumptu, quem te in rem militarem facere, & feciſſe dicis, nihil sanè possim tibi opitulari. Idem ad Att. Ita viuam, vt maximos sumptus facio. *Méne)* [D] Perturbati indicium est, quia seipsum pronomine ostendit.

20 *Drachmis obs.e.)* [B] Drachma tres cõtinet scrupulos, siue siliquas octodecim, eiusdem ponderis cum denario Romano. Decem itaq; drachmæ si ad nostram pecuniam redigãtur, Carolinum vnum & quindecim stuferos cõstituunt. Drachma valet tres solidos turoneos & semissem, quanti scilicet denarium Romanum Budæus æstimauit. Nostratis pecuniæ tres stuferi sunt cum dimidio. Drachmis decem ergo, id est, triginta quinque stuferis.

21 *Meorum æqualium potissimum)* [D] Æqualiũ ætate, Potissimum dignitate: etenim potis, potior potissimus facit.

Et q.d. hic siet) Bene Hîc, vbi non sit adolescens. 23

Tu quoque perp.) Bene Quoque, quasi dicat, cùm ille peccet quòd puerilitèr succenseat: tu quoque peccas, perparcè nimium faciendo sumptum. *Tu q. perp. nim.)* Et Perparcè, & Nimiùm, cùm sufficeret vnũ. Et Nimiùm, vituperatio est: vt, Ne quid nimis. *Perparce n.)* [B] Authore Prisciano Per etiam confirmatiuum est, & vt quidam volunt, amplioris significantiæ causa hîc apponitur. *Perparcè n.)* Molesta seni obiurgatio est. *Non laudo)* [D] Et quia perparcè, & quia nimiũm. nam parcè agere, laudis: nimiùm, peccati. Et magna moderatione, Non laudo dixit potiùs, quàm Vitupero. *Tace)* [B] Est vox pulsati, atque irati senis. 24

Commoui) [D] Ideò Commoui, quia argumenta dixit seni, quibus proditur non esse veras nuptias. Suprà Sollicitaui dixit, modò Commoui. & Commoui dixit apud se, vt spectator audiat, non senex. *Ego, istæc)* [V] Iratus est in seruum, & decorum patris refert, cuius est sollicitum esse pro filio, & non serui. *Ego, t.r. vt f. vidéro)* [S.D] Videre tametsi propriè oculorum est: transfertur tamẽ aliquando ad animum: & tum ponitur pro prouidere, vel consulere, vel attendere, vel curare. Et in ea significatione hîc ponitur. Cicero Famil. 10. Tu pro tua prudentia, quid oprimum factu sit, videbis. Idem Fam. 16. Vnum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis aduentus, & hæ literæ moueant. 25

Quidnam hic volt veterator sibi?) [D] Veterator, est vetus in astutia, & qui in omni re callidus est. Et hi duo versus ostendunt pulsatum 26

[quicquam, hem il] *Nam si hîc mali est quicquam, hem illic est huic rei* { sisf. p / sisf } 27
[pendens, quicqu'il. *caput.*

tum esse senem argumento falsarum nuptiarum: illo argumento quòd ait, Paululum obsonii: tanquam se illuderet Dauus. Sunt ergo verba secum cogitantis senis, aut de his quæ nunc Dauus locutus est, aut de aduentu mulierum quæ in scenam veniunt modò. [M] Veterator, vt inquit Sextus Pompeius, callidus à multarum rerum gerendarum vetustate. [B] Budæus, Veterator, inquit, seruus quis sit, nemo ignorare potest, qui Comicos legerit. dicitur autem, qui diuturna ac multiplici seruitute astutus, & vafer euasit.

negotii partem aut rei authorem, caput vocamus. Sic Plautus in Asinaria, Ego caput huic argento fui hodie reperiundo. [S.D] Nota est propria Capitis significatio. Sed extra propriam significationem, ad multa eleganter refertur. Interdum pro existimatione, statu, vel conditione ponitur. Interdum pro discrimine vitæ, & salutis. Aliquando pro eo quod Barbari dicunt principale. Nonnunquam pro eo, quod rem continet, quod Barbari dicunt punctum. Persæpe pro causa, fonte, vel authore. In qua hîc significatione est. Cicero pro Flacco, Caput est omnium Græcorum concirandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Tennites, homo ineptus, & loquax. Terentius, Non potuit melius: idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.

27 *Nam si hic est mali quicquam*) [D] Si promissa nõ cõpleuerit Pãphilus. *Caput*) Caput est origo & summa vniuscuiusque rei; vt Virgilius, O Latio caput, horum & causa malorum. [V] Sicut Græcis est κεφάλαιον. [B] παροιμιακὸς Erasmus in Chiliadibus, Præcipuam, inquit,

ACT. III. SCEN. I.

ARG. [D&B] In hac scena nouo quodam modo, inscio, cessantéque Dauo primùm terretur, deinde [D] per nimiam sagacitatem suam [B] mirum in modum fallitur Simo, [L] & Dauo irascitur, [B] partum simulari credés, qui verus erat. [D] Simul in hac scena id agit Poëta, vt ad nuptias faciendas magis accendatur Simo, & quædam industria, quædam velut casu eueniũt: vt nunc suspicio senis in multis enim διανοίαις Comicorum Poëtarum ita se habet, vt casu putet spectator venisse, quod consilio scriptorum factum sit. [V] *Thesis.* Suspicaces sua sagacitate falluntur. Versatur in statu coniecturali, Sítne amica è Pamphilo grauida. In Mysíde est intentio, quam & puerperium & inuocatio parturiẽtis ceu signa necessaria comprobant. Verùm in Simone est depulsio propter indecorum & absurdum. [M] Meretricum expostulationes ac laqueos, quos iuuenibus ac imprudentibus, ac ob ætatis feruorem naturámque voluptati addictis insidiosè tendunt, hæc scena describit: [B] docétque Simonis exẽplo, nimiam interim calliditatem obesse: [M] & illos interdum sua interpretatione falsa atque solertia decipi, qui nimium sibi tribuentes, rem aliter accipiũt, quàm veritas postulet: [R] neque rarò fieri, vt qui bellè sibi olfecisse omnia deprehendisse quæque sagaciter videntur; [M] sícque prudentes atque sagaces videri volunt & credunt, in magnis versentur erroribus, [R] suáque opinione multùm fallãtur, [M] & callidis ingeniis, vt stolidi turpiter irrideantur. Quapropter Cic. I. Offic. loquẽs de officiis, quæ manant à prudentia, sic inquit, Labi, errare, nescire, decipi, malum & turpe ducimus. Et Seneca dicit, proprium esse prudentis, hominis atque sagacis, omnia bene examinare, ne sua credulitate ad falsa labatur: hæc enim significant non adesse prudentiam. *Vers. gen. Iambici trimetri.*

MYSIS. SIMO. DAVVS. LESBIA *obstetrix.* GLYCERIVM *meretrix.*

D. Al. [*dixisti*], A aesfsp: *vel elisô m in* [*quidem*], aasfsp.

ITA *pol quidem res est, vt dixti Lésbia:* aisfsp 1
Fidélem haud ferme mulieri inuénias virum. isdiap 2

2 *Ita pol*) [V] Laudat Pamphilum à fide propter eius raritatem, & sententia est πίθανη apta personę dicentis, & loco. *Ita pol q.r.e.vt d.L.*) [D] Et hoc sermone, quem habent ingredientes, scenæ apparet principium. quod enim auditur, non quod incipitur, initium dicũt. *Ita p.q.r.e.*) Productio est narratiua ad explendum modò potiùs iusurandum.

Fidelem h.ferme m.) Fidelem maluit, quàm fidum dicere. fidum enim honestiùs dixisset. Fermè pro facilè posuit. & Fermè, facilitaté significat: quia sunt aduerbia extenuationis.

Inuen

3 iisfsi S. *Ab Andria est ancilla hæc. quid narras?* D. *ita est.*
4 { iasfsp / iasfi } M. *Sed hic Pámphilus* S. *quid dicit?* M. *firmâuit fidem.* S. *hem.*
5 aasisp D. *Vtinam aut hic surdus, aut hæc mũta facta sit.*
6 iasfsp M. *Nam quod peperisset, iussit tolli.* S. *ô Iúppiter* L. *Tolli*, i. educari.
7 aidsip *Quid ego aúdio! actum est, síquidem hæc vera prædicat.*
8 { iasasp / iasasp } L. *Bonũ ingéniũ narras adolescẽtis?* M. *óptumum.* D. *Ing.* i. naturam.
9 disisp *Sed séquere me intró: ne in mora illi sis.* L. *sequor.*
10 disiai D. *Quod remédium nunc huic malo inuéniam?* S. *quid hoc?*

Inuenias) Secundam pro tertia persona posuit, pro inueniat quis, vel inuenire possit: vt Virgilius, Migrantes cernas, totáque ex vrbe ruentes. [B] Id quod frequens est Latinis. & digna est hæc muliere sententia. [M] Fides, inquit Seneca, sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendũ cogitur, nullo corrumpitur prẽmio. Et alibi, Dignus est decipi, qui decipere cogitauit. Et alibi, Non est iniuria, pati quod priùs feceris. Corn. lib. 1. sic ait, Fides integra non manet, vbi magnitudo quæstuum expectatur.

3 *Ab Andria hæc anc. est*) [D] Simpliciter dixit ab Andria est, pro Andriæ est. Nam & vsu sic dicere solemus. Ergo ab Andria est, hoc est, Andriæ fauet, Andriæ est. vt cùm dicimus, ab illo est, hoc significamus, illi fauet, illi accõmodat suffragium. *Ab Andria est*) [S.D] Pro, ex Andriæ familia, domo. Similis est locutio, cùm dicit Terentius fores crepare à Glycerio, pro ex domo Glycerii. *Ab Andria*) [L] Non locum, sed personæ necessitudinem significat: vt à me, à te, à nobis, pro meus est, tuus est, noster est, Andriæ est.

4 *Sed hic Pãph.*) [V] Ab honesto, quia firmauit fidem. Ratio eius est ex mandato Pamphili de educando partu. *Sed hic*) [D] Semper Sed, contrariæ sententiæ significatio est. Et bene Hic, vt ostendat de illo fuisse sermonẽ. *Hem*) Interiectio est accipiẽtis verba, & admirãtis.

5 *Vtinam a.h.s.*) Comicè & facetè Aut hic surdus, qui audire non possit: Aut hæc muta facta sit, ne possit dicere. *Aut hic surdus*, &c.) εἰλικρινῶς per genera.

6 *Iussit tolli* Hæc est fides: Suscipi filios legitimos faciunt parentes. & Sublatio, matris est: patris Tollere. *Iuppiter quid*) Bene rursum adducitur ad desperationem senex Mysidis verbis.

7 *Quid audio!*) [B] Non rogantis est, sed stupentis vel indignantis. *Actum est*) [V] πέπρακται. & prouerbium desperationi accommodatum. [D] In summa rerum desperatione ponitur, Actum est, ilicet, Periisti. Hæc res, secundum ius ciuile dicitur: in quo cauetur, ne quis rem actam apud iudices repetat. Sic ipse in Phormione, Actum, aiunt, ne agas. [B] Vulgò receptum est, vt de negotiis desperatis Actũ est, dicamus. Dicimus autem vel absolutè, Actum est, vel cum adiectione quapiam huiusmodi, actum est de Repub. actũ est de tuis omnibus, actum est de rebus humanis, actum est de tua salute, ni vigilas.

Bonum [V] Lesbia encomum istius clausulam adnectit. 8

Quod rem.n.h.m.i.) [S.D] Propria est Remedii significatio, cùm acipitur pro medicina, vel medicaméto: vt apud Ciceronem de Natur. deor. II. Auditum est Pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, quo cùm essent vsæ, non morerentur. Translatè pro ope, vel auxilio, vel mali alleuatione ponitur. Cic. Philip. XIII. Veneficum appellas eum, qui tuis veneficiis remedia inuenit. In hoc exemplo propriè sumitur, sed à nobis citatum est, vt videres Ciceronem eodem loquendi genere vsum, quo Terentius hîc vtitur, scilicet remedium inuenire. Translatæ significationis exempla quædam dabo. Cic. ad Att. VII. O magnum malum, putat aliquis, neque ei remedium est vllum. Idẽ ad Att. II. Qui omnia remedia Reip. effuderunt. Idem in Verr. Act. I. Et profectò hoc remedium est ægrotæ, ac propè desperatæ Reip. *Quid hoc*) [D] Secum senex ἐμπαικτικῶς. deest enim Rei est. *Quid hoc?*) [V] Negat senex, qui fallendo fallitur: & confirmat duabus rationibus, nũc ab absurdo, Vix adeò demens est propter amorem: nunc ab indecoro, Non adeò amore peregrinæ (est 10

Adeón' est demens ex peregrina? iam scio, ah bssasi 11
G.[*sensisse ait?*] *Vix tandem sensi stólidus.* D. *quid' hic [sensisse se* ssdesb 12
ssdesp. *ait?]* ssdssi
Deceptio senis ex suspicione. S. *Hæc primùm affértur iam mihi ab hoc fallácia.* sssasp 13
D. *Quo*, i. qua re. *Hanc simulant párere, quo Chremêtẽ abstérreant:* ddijsi 14
G. *Iuno Lucîna fer opem: serua me óbsecro.* ssbsi 15

enim ironica παρεπίφασις) desipere t.

11 *Adeón est d. ex p.*) Δεκτικὸς per ἀποσιώπησιν apta cogitanti. reliquum autem sic pronuntiat, quasi reperto consilio. Et bene Adeó: quia tam demens est, quòd amat ex peregrina, id est, ex meretrice. Mulieres enim peregrinæ, inhonestæ ac mereitrices habebantur. Sic ipse alibi, Samia mihi pater fuit, ea habitabat Rhodi. Et seruus, Potest taceri hoc quidem. hoc est, meretricem habuisse te matrem verisimile est. *Ex peregrina?*) ἀποσιώπησις. deest enim Vt filium suscipiat: aut aliquid tale. *Ah*) B Quibusdam interiectio est non dolentis, sed seipsum reprehendentis, aut aliquid subitò deprehendentis.

12 *Vix tandem*) L Reprehensio tardè intelligentis. V Inuersio. quia fictum duplici ratione: priori quidem, vt Chremetem ab incepto deterrerent. Posteriori verò, quia præsente patre occasio sumpta est. MU Senex plus satis cautus etiam seipsum fallit, dum à Dauo credit hæc omnia esse conficta. P Pulchro colore inducto, Poëta ostendit non minùs falli suspicionem, quàm qui stultus est. huic enim veritas fallacia videtur, dum nimis est acutus ac perspicax. & hoc est quod ab euentu fingit Poëta, non enim in Dauo est sic errare nunc senem. *Vix t. sensisti.*) Quinque sunt sensus, quorum duos, visum & auditum, magis sensibiles habemus, quàm pecora. Vnde Cicero, Non solùm videam, sed etiam audiam, planéque sentiam. quasi ad tactum retulit: quo etiam pecora impelluntur ad sensum. duabus ergo rebus scimus: aut ratiocinatione, aut sensu: quibus maximè præstamus cæteris animalibus. Ergo senex se non sensu, non ratiocinatione sensisse, sed veluti calcaribus & stimulis punctú. M Stolidus & stultus dicitur is, qui est crassioris ingenii & hebetioris, carens scilicet prudentia, quæ habet delectum bonorum & malorum, & verum videt. est enim oculus animæ, quo qui carent, stolidi appellantur.

13 *Hæc p. a. i. m. ab hoc*) D Satis se sagacem senex ostendit, quando principia ipsa inceptionésq; comprehendit. *Hæc prim.*) Bene Primùm: quasi ex multis quas parauerat Dauus contra Chremetem.

16 sidssp S. [4] *Hui, tam citó! ridículum. postquàm ante óstiũ* * L. Ironia secum
17 sidssi *me audîuit stare, appróperat: non sat cómmode* loquentis.
18 siddsp *Diuîsa sunt tempóribus tibi Daue hæc.* D. *mihin'?* D. Discipuli, i. Pamphili: alias [immemores discipuli?] in nominatiuo plurali.
19 dswssi S. *Num [im]memor es discipuli?* D. *ego, quid narres, néscio.* al. [discipli?] dsbssi.

dignus Terentio interpres contigit, & ab vterus doleti Iuno Lucina tuam fidem. Itaq; Antonio Goueano, qui cùm post multos alios prouinciam sibi sumpsisset huius authoris aberroribus repurgãdi, tantùm perfecit, quantùm de eò sibi omnes, quibus nota esset summa ipsius eruditio, facilè polliceb tur: Donatus igitur in præfatione in hanc fabulam, Annotandum est, inquit, puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem iunonis Lucinæ: quæ & ipsa quoque post scenam fieri solet. Hoc quoque loco pene idem dicit, nisi quòd non in vniuersum puellas liberales, sed tantùm puerperas nominat. Ac de puerperis quidem non sanè mirum est: quid enim loquerentur aliud, aut quomodo in proscenium, illic populo spectante parturiæ deducerentur? At verò liberales puellas nusquã præterea loquẽtes indu ci longè falcissimum est. Loquitur In Heaut. Antiphila, loquitur apud Plautum in Curcul. Planesium, & in Epidico Eropolistis: quæ sunt omnes liberales puellæ. Goueanus autem, quod parturiens Glycerium Iunonem Lucinam inuocat, id ita reprehendit acriter, vt dicat Terentium, cùm hîc & in Adelphis eadem inuocatione puellam vtentem faceret, oblitum fuisse se Palliatas fabulas scribere, quòd apud Græcos, Ciceronis testimonio, non Iuno Lucina, sed Diana Lucifera à parturientibus inuocetur. Quod quanuis, quin verum sit, negari non potest, tamen est quod pro Terentio respõderi queat. Ei enim & Romanè scribenti, & agenti ad populum, aliquid Romanis & auribus, & moribus dandum fuit. Neque verò noua est hæc reprehẽsio. Nam & Donatus alicubi eum notat, quod in Palliata res Romanas loquatur. At Terentius quidem non erat oblitus se Palliatam scribere (nõ sanè tam obliuiosus fuit) sed illi obliti fuerant nihil eum facere sine veterum exempio. Nam & Plautus in Curculione, Locu', inquit, non præberi potis est in Capitolio. Idémque in Casina, Ille æpol videre te ardentem extra portam Metiam, Credo, ædastor, vellet. Nũquid hæc Romana sunt, Capitolium & porta Metia? Illud verò ad hanc rem, potentissimũ ex Aulularia, Perii, mea nutrix, obsecro te,

Iuno Lucina) V Inuocatio parturientis. de Iunone Lucina, quæ & Diana est, multa Varro de lingua Latina etyma habet. Verùm apud Ouid. dubium est, sitne Lucina à lucu, vbi eius ædes conditæ fuerunt, an à luce, quam nascentibus dare creditur, vnde & Lucetia est. Ouid. Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus, Vel quia principium tu Dea lucis habes. Eadem Iuno dicta est & Opigena apud Sext. Pompeium, quòd in partu opẽ ferat: & apud Tibullum Natalis, sicut apud Græcos γενέθλιος subinde appellatur Iuno: de qua consulendus & Cicero est, in secundo de Natura deorum. *Iuno L. f. o. f. me*) D Iuno Lucina, Iunonis filia, Græcè εἰλείθυια dicitur. Latinè Iuno à iuuando dicta. Lucina ab eo, quòd in lucem producat. Et gemina vota sunt: vt & partus, & pariens seruetur. nã Fer opem, propter partum: Serua me, propter parientem dicitur. B Lunam Varro scribit nascentium esse ducem, hinc à iuuando, & luce, Iunonem Lucinam dicunt Latini, propterea quòd mensibus actis in lucem producat infantes. Diodorus scribit Lucinam parientium curam habere: vnde & in partus discrimine, ac difficultate hanc mulieres præcipuè inuocant deam. Cicero de Natura deorum, Dianam, inquit, & Lunam esse eandem putant. Luna à lucendo nominata est: eadem est enim Lucina. Itaque vt apud Græcos Dianam eámque Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. Horatius de Diana sic scribit, Montium custos nemorúmque virgo, Quæ laborantes vtero puellas, Ter vocata audis, adimísque letho Diua triformis. Quidam tradunt Dianæ Ephesiæ templum, qua nocte Alexander Macedo est natus, subito incendio deflagrasse, propterea quòd aberat Diana procul Pellam profecta, vt parturienti adesset Olympiadi. *Iuno Luc. fer. op. s. me obs.*) D Nota, hoc versu totidem verbis vti omnes puerperas in Comœdiis, nec aliàs induci loqui in proscenio: nam hæc vox post scenam tollitur. MU Hoc loco necesse habeo à duobus eruditissimis hominibus dissentire: à Donato Grammatico, qui penè solus ad hunc vsque diem, eorum duntaxat, quorum mihi scripta videre licuit,

Hui tam citó!) V Ab absurdo, cùm tam citò Simone præsente pepererat: ridiculũ igitur illi videtur. Itaque tempus non satis quadrare adiungit. & absurditatis exaggeratio ironica est. *Tam citó!*) D Vt felicitatem partus ostendat incredibilem. *Tam citó!*) Ad reprehensionem: *Ridiculum*) Ad irrisionem. & inspice, Ridiculum aduerbiúmne sit, an nomen: vt sit, vide hominem ridículum: sed aduerbium est magis. 16

Non sat c.) L Increpat & terret Dauum, nondum prolata suspicione, qua ipse se fallit. D Confusa sunt tibi omnia, inquit: nec vnumquodque suo tempore geritur: qua re proderis. *Non sat*) Non satis. 17

Diuisa s.) Digesta, & compositá, & distributa. *Temporibus*) Id est, per tempora. B Nihil non suo tempore fieri debet, & permultũ ad rem agendam facit temporis opportunitas, & occasio, quæ καιρὸς Græcis dicitur: vsq; adeò, vt si quid non suo tempore fiat, quãnlibet alioqui bonum, malum reddatur. Lege Erasmi prouerbium, γῆ ἐν καιρῷ. *Tibi D. hæc*) V Apostrophe ad Dauũ, quem in fallendo nõ aptũ esse censet, & χρειώδεις, cùm memoré sui discipuli Pamphili esse perstringat. *Mihin'?*) D Adhuc Dauus non percipit: & benè, quasi dicat, cùm ille loquatur, illæ agant. 18

Num immemores) MU Immemores vnica dictio est: vt totum hoc, Immemores discipuli, sit recti plurális. nam sensus est, sitne commodè hæc diuisísti temporibus, fortè discipu- 19

S. *Hiccine me si imparâtum in veris núptiis* dſiſsl 20
Adórtus eſſet, quos mihi ludos rédderet! ijſaſp 21
E. [*huius*] *monoſyllabum eſt.* *Nunc hŭius periculo ſit: ego* * IN PORTV {ſuæ6ſi / ſidſ 22
L. Prouerbium ſecuritatis. D Omnia NAVIGO.
hæc ex trãſlatione maris dicta ſunt μεταφορικῶς.

li tui, nempe Pamphilus, Myſis, & Leſbia, qui te tanquam magiſtrum habent in iis fallaciis ſunt immemores, neque inſequuntur præſcriptum tuum. *Num immemor es diſcipuli)* D Deeſt Nunc. Alii hîc Pamphilum ſignificari putant diſcipulum: quia Dauus magiſter. Nam nomina ad aliquid ſunt, Diſcipulus & Magiſter. & tunc Diſcipuli, genitiuus eſt ſingularis caſus. Alii nominatiui pluralis putant: vt diſcipulos dixerit, omnes per quos agitur fallacia. Bene ergo diſcipulos imperitos oſtendit, & magiſtrum Dauum, quia ſuprà dixit, Tum ſi quis magiſtrum cepit ad eam rem improbum. M Seneca ſic ait, Quidã fallere docuerunt, dum timent falli. *Ego q. n. n.)* D Quaſi fabulam. Semper ita reſpondet Dauus ſeni, B quoties aliquid ſentit aduerſum ſe dici, D tanquam nõ intelligat quid loquatur.

10 *Hiccine)* V Hæc abiens ſecum loquitur comminando. D Redit ad illam ſententiam, Simul ſceleratus Dauus, ſi quid conſilii Habet, vt conſumat nunc, cùm nihil obſint doli.
21 *Adhortus)* Aggreſſus. Adortus dicitur qui ex inſidiis repentè inuadit: dictum ab eo quòd corpora aggredientium exurgant ſubitò, atque increſcant. *Quos mihi ludos redderet!)* B Quid ſignificat hîc Ludos? perturbationémne, an negotia? *Quos m. l. r.)* S. D Pro quos ludos mihi faceret dixit Terentius. Ludos autem facere, idem eſt quod deridere. Dixerunt etiam antiqui ludos operam facere, pro operã perdere, vt apud Plaut. in Rud. Pol magis ſapuiſſet, ſi dormiuiſſet domi: iam nunc & operam ludos facit, & retia. Sed nos de locutione primùm annotata exempla demus. Terent. in Phorm. — Vt ludos facit! Plautus in Capt. Quid eſt? vt ſceleſtus nunc is te ludos facit! Idem in Bacch. Hoc demum eſt, quod perærucior, me hoc ætatis ludificarii imò ædepol ſic ludos factum cano capite, atque alba barba.

Ego in p. n.) V Et Græcis idẽ prouerbium, 22 ἐν λιμένι πλεῖν: quod eſt, extra periculum eſſe. S. D Prouerbiales ſunt quædam locutiones à portu ductæ: ſcilicet, in portu nauigare, in portu eſſe, in portu impingere. In portu nauigare. hoc prouerbio ſignificamus nos iam à periculo abeſſe. Propterea quòd qui mediis adhuc in fluctibus nauigant, hi ventorũ, & æſtus arbitrio nauigant: contrà, qui iam intra portum ſunt, nihil habent negotii cum vndis, ac ventis. Vnde vulgatiſſima metaphora, hominem, in cuius præſidio conquieſcimus, portum appellamus. Et qui eſſe ad tranquillam, tutámque aliquam vitæ rationem traducunt, in portum ſe recipere dicuntur. In portu eſſe. Non abſimili ſignificato dicitur res eſſe in portu, quæ in tuto eſt. Plaut. in Mercat. In portu res eſt. In portu impingere. In portu impingere per prouerbium dicuntur, qui ſtatim ad principium peccant. Ducta metaphora à nautis, qui vixdũ ancoris ſolutis, & naue vento commiſſa in ſaxum incidunt, vel naufragiam faciunt. Hac paræmia vtitur Quint. in libris Inſtitutionum Oratoriarum. B Vide Eraſmum Chiliadis I. centuria prima.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. B Lesbia egrediens narrat, quo in ſtatu ſit Glycerium puerpera, ſimul agit de danda illi potione, imitata medicos, qui præſcribere ſolent ægrotis omnia ad eſum potúmque pertinentia. H vbi obſtetricum officia Poëta recenſet. D Deinde Simo & Dauus de puero nato callidè altercantur. R Et hîc Simo ſeipſum fallit, dum nimiùm callidis, ſed vanis coniectu ris, vt pòſt docuit exitus, rem ſe intellexiſſe ſperat. L eius errorem confirmat Dauus, & officium ſuum commendat. V *Theſis.* 1 Medicorum & obſtetricum conſuetudo, imperium, & iactantia in Lesbia. 2 In Dauo eſt ψεῦδος, Qui ſemel malus, ſemper præſumitur malus. 3 In Simone & cautos falli docet. Porrò in Simone eſt, ἐπιχειρητικὸν. Increpat enim Dauũ propter puerperium ſimulatum. In Dauo eſt ἀπολογητικὸν. Defendit enim ſe huius puerperii non eſſe authorem, ſed verum eſſe & hero prædictum aſſeriti: ſe quoque ſeruile officium feciſſe teſtatur. M Obſtetricum iactantiam, verba imperioſa circa id quod ad ſuam profeſſionẽ pertinet, & blanda inter dura pro temporis conditione, vt parentum animos emereantur,

&

& lucrifaciant, hæc ſcena exprimit. D Specta quoque quàm ſcitè in eadem expreſſa ſit conſuetudo medici vel medicæ egredientis ex ægri domo. Nam veniens, de negotiis eius loquitur: abiens, de morbo. & hæc ſunt præter οἰκονομίαν quæ dicuntur εὐφήματα. M Hîc prætereà ſenis non omnino prudentis, ſed nec pia, & ſtolidi ratiocinatio deſcribitur, qui ſic interdũ loquitur, vt meritò contemni poſſe videatur. Rurſúsque animum ad rationem reuocans, id meditatur, quod ſuis rebus in primis conducere putat, ne ſeruili vaframento decipiatur: quod ideò accidit, quoniam pauci prudentes reperiuntur. Quapropter diuinus ille Plato in eo Dialogo, qui Protagoras inſcribitur, ſic ait, Idcirco ſi quis eos vituperare pergat, defatigabitur. R Perſpicitur & hinc Daui vafrities, qui domini errore pulchrè aſſutéque ad ſuum abutitur commodum.

Verſ. gen. Nouem & viginti priores iambici ſunt: atque ex his tres primi dimetri, quibus accinuntur duo trochæi, ſed ſecundus habet in fine brachyſyllabum pro trochæo. poteſt & idem verſus cenſeri iambicus trimeter. Quartus eſt trim. catal. Quintus dimeter catal. Sextus, & decimuſeptimus cum ſequenti duodecimo ſunt trimetri acat. Reliqui quadrati, iique acat. excepto vicesimoſexto catal. ſine ſcazonte & decimoterrio brachycatalectico in quo pes integer deſyderatur: quocirca ſeptenarius dici poteſt. Tricesimus & tredecim ſequentes ſunt trochaici, iique tetr. catalectici, excepto trigeſimoſeptimo dimetro catal. Quadrageſimusquartus & ſeptem ſequentes trimetri iambici acat. Vltimus iambicus tetr. catal. ſine ſcazon.

LESBIA. SIMO. DAVVS.

1 iſſi.tt ADHVC *Archillis quæ áſſolent, quáque opórtet*
2 {fiſi.tb / ſiſiidi *Signa ad ſalûtem eſſe, ómnia huic eſſe vídeo.*
3 ſdſi.tt *Nunc primùm fac ſvt iſtæc ſlauet: pòſt deínde*
4 {ſabſ×– / ſdaſi– *⌈Quod iuſſi ĕi dare ⌋ bibere, & quantum impe- ⌈rauí,*

Al. [iſtæe vt], ſuſi. tt: vel eliſo s aut t in [iſtæc], ſdſi. tt: poteſt & cenſeri trimeter trochaicus acat. & [deinde] diſyllabũ eſſe. ſtſtſt.

G. Al. [Et quod iuſſi da], ſſdſ×–: al. [Quod iuſſi dari], ſuaſi–: al. [Quod iuſſi date], ſdaſi–: al. [Quod iuſſi dare].

Goueanus quatuor præcedentes verſus in tres iambicos tetr. acatal. redigit, quos ita legit ac ſecat.
Adhuc Archillis quæ aſſolent, quæque eſſe oportet ad ſaluté iſſiſili
Signa, omnia huic eſſe video. nunc primum iſtæc vt lauet ſdibiſlp

1 *Adhuc Archillis)* L Verba obſtetricis ad ancillam. V In Leſbia eſt προϋπεργασία, & occaſio huius contentionis propter victũ puerperæ conſtitutum. & ſicut per ea, quæ aſſolẽt, ἐμπειρικὰ, vtpote quæ experientiæ & conſuetudinis ſunt, ita per ea quæ oportet, λογικὰ, vtpote quæ artis & rationis ſunt intelligit. D Sic veteres ſcribebant Adhuc, quando incerti futurarum rerum, ex præſentibus firmè nuntiabant. quod eſt genus certiſſimæ promiſſionis, & cautæ. *Quæ aſſolent quæque op.)* Medicina aut in ratione, aut in conſuetudine, aut in exemplis. Aſſolent ergo, conſuetudinis eſt: Oportet, rationis.

2 *Signa eſſe ad ſal.)* Deeſt Hærentia, aut pertinentia. ſic in Heaut. Et ea ſunt tamen ad virtutem omnia. Ergo abſolutè dixit, vt deſit aliquid tale. vnde & nos dicimus, Quid ad rem? vel, Quid ad me?

3 *Nunc primum)* V Hæc ſunt, διαστηματικὰ, & hic notandum eſt puerperæ mox à partu balneum. *Fac iſtæc vt l.)* B Demonſtrat pannos qui ex puerperio ſordebant, qui ex partione ſanguine rubebant. Sic Horat. in Odis, Tuo cruore rubros obſtetrix pannos lauit. Vtcunque fortis, exilis puerpera. D Imperitiæ notantes Menandrum, aut Terentium, ipſi vtrò imperiti inueniuntur. nam & ille λούσατε αὐτὴν dicens, à conſuetudine non receſſit: cùm lauiſſe, aut non lauiſſe dicimus à parte totũ ſignificantes. Et Terentius propiùs ad ſignificationem acceſſit, Iſtæc dicendo, ne pudenda nominaret. Et ſunt qui, Adhuc Archillis, correptionem eſſe nimiùm ſolicitæ nutricis putent. quod ego non probo. *Fac iſtæc vt l.)* Iſtæc, quæ ex puerperio ſordebant. Quidam Iſtæc, ipſam puerperam dicunt. ſic enim & Menander, λούσατε αὐτήν: ſed imperitiæ accuſantur, quòd non continuò ſolent poſt puerperium lauare, ſed diebus omiſſis.

Quod iuſſi dare bibere, & quantum imperaui, Date) Conſuetudine magis, quàm ratione di-

Facite: post deinde, qꝑ iussi, date ei bibere, & quãtũ imperaui bisisiasi
Vbi primi & tertij extremæ syllabæ, initia sunt secundi & quarti.
præterea [huic] in secundo vel est disyllabum, vel in eo h vim habet
consonantis. Quartum, quem facit dimetrum acatal. ita legit, Date:
mox ego reuertar huc. ddii. *prior dactylus fit ex-ui Date, vt secun-*
di versus pes primus sit ex-tem Si-. Rursus duos mox sequentes
versus ita legit & partitur,
Perecastor scitu' puer natu' st Pamphilo. quæso deos, isdisisi
Si sperjes vt sit, quandò quidem ipse est ingenio bono. iijsisai.

Date. mox ego huc reuértar. aijo 5

R. *Al.* [*Per castor scitus puer est natus*]. isdisi. G *al.* [*Per ecastor scitus puer est natus est*], asdisp. *correpta prima in* [*ecastor*], *& elisô s in* [*natus*].

[Perecástor scitus' puer natus' est] Pámphilo. iisdisi 6
Dĕos quæso, vt sit supérstes: [quandóquidem] ipse est ingénio bono: D. [*quandò quidem*]. 7
Cúmque huic véritus est óptumæ adolescéni facere iniúriam. 8

xit, pro, Date ei potionem. Lucilius in sexto, Date bibere summo. Nam duo verba actiua nullam habent significationem sine nomine aut pronomine: vt si dicas, Dic facere. *Quod iussi d. b. & q. i. d.*) Et qualitatem, & modum rei dixit. *Quod iussi ei date bibere*) S. D Quanquam proximè ad vulgarem sermonis vsum accedit hæc locutio, tamen elegans est, pro date potionem. Id aliqui impropriè propinare dicũt: cùm propinare propriè præbibere sit, vel prægustare. *Imperaui*) Mu Verbũ hoc in vsu frequentissimo est apud medicos.

5 *Mox ego huc*) D Vide vt authoritatem & iactantiam medicorum imitetur, dicendo, Quod iussi. & non sufficiebat, sed etiam Imperaui dixit. simul, hæc quæ solent medici promittere frequẽter, Mox ego huc reuertar.

6 *Per ecastor*) Per Castorem, & Pollucem, ornatiua sunt iurandi, apta fœminis. M Gellius lib. xi. ca. vi. sic ait, In veteribus scriptis neque Romanæ mulieres per Herculem deierant, neque viri per Castorem. Edepol autẽ, quod iusiurandũ est per Pollucem, & viro & fœminæ commune est. *Scitus*) Id est, bonæ indolis, & præ se ferens futuram elegantiam in moribus, & rerum solertiam. Scitè quis aliquid agit, cùm doctè & prudenter agit. Ob spem igitur & adulatoriè obstetrix appellat infantem Scitum. *Scitus*) E Elegans, placens: contrarium Insscitus, ineptus, minimè placens. *Scitus*) D Elegans, pulcher, quem Græci κόσμιον dicunt. Quod enim quis scit, hoc scitum, & pulchrum. Et est *διαίρεσις*. nam ordo est, Perscitus ecastor: vt in Hecyra, Per pol quampaucos reperias meretricibus Fideles euenire amatores: vt sit, perquàm paucos. B Nam Per, aduerbii quoque vim obtinet, quando pro valdè accipitur. Et est ordo, perscitus puer, vt sit Tmesis. *Scitus puer*) D Satis obstetrici est adhuc incertum, qualem dicat, ita & à matre sanguinolentum non pulchrum: quod ipsum nimium videretur citò dicere: sed scitum pronuntiat. Ideò subblãditur, vt operæpretiũ maius accipiat. & *natus es*. P.) Vt Virg. Quem Dardanio Anchisæ Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad vndam. V Prognosticon obstetricibus aptum, & ad contentionem excitandam multò aptiùs. hîc est Physiognomicis locus. & additur votum vel Christianis hominibus vtile, & huius est *αἰτιολογία γνωμική*: ex bonis bonum nasci. contrà, mali corui malum ouum. & ille canit, Fortes creantur fortibus & bonis, Est in iuuencis, est in equis patrum Virtus, nec imbellem feroces Progenerant aquilæ columbã. Cæterũ ingenii boni & sua notatio, cũ Glycerii deferete noluerat, Glycerii optimam adolescentem. Hæc dicta animũ Simonis irritãt & inflammant.

Vt sit sup.) D Superstes nunc saluus: aliàs 7
superstites sunt senes & anus: quia ætate multis superstites, iam delirant. Vnde & superstitiosi, qui deos timent nimis. quod signum est deliramenti. B Superstare supereſſe significat. Hinc Superstes, qui mortuis superstat. Hinc Superstites per metaphoram antiquis dicebantur, qui sani & incolumes essent: quo significatu hîc accipitur. *Quandò quidem*) D Quandò, & cùm, interdum sunt coniunctiones causales. & Quandò pro quoniam, & pro quia intelligimus. *Quando quidem ipse*) Transit à puero ad ipsum Pamphilum. B Est q; *μετάβασις*, hoc est, transitus personarum.

Optumæ adolescenti) L Fœminino genere. 8
Optumæ adol. faciniur.) S. D Sic Cic. in Pison. Facio iniuriam fortissimo viro mortuo, qui illum

9 isssssj *S. Vel hoc quis nõ credat, qui nori tte, abste esse fortum? [D. quidnam id est?* D. [*natum?*] jisisiasi.

10 sisdisij *S. Non imperâbat coràm, quid opus facto esset puérperæ.* Locus ab incongruentia rei tempo risque. L Estque alia coniectura senis à dicto mulierculę & loco, ad confirmandam suspicionem.

11 ssssssi *Sed postquàm egrêssa est, illis, quæ sunt intus, clamat de via.*

12 sbsidijp **O Daue, itáne contémnor abste? aut itáne tandem idóneus*

13 wsisiai *Tibi [vídeor,] quẽ tã apértè fállere incípias dolis?* *G. [*vídeor esse*], *& erit tetrameter acat.* wiijsiai. E [*videbor*]. iisisiai.

14 isddsisp **Saltem accuráte, vt métui vídear: certè si rescíuerim.* *L. Auget à modo facti.

illum, cuius paucos pares hæc ciuitas tulit, eum hac importuna belua conferam. Pro iniuriam facere dicit idem Cic. iniuriam imponere, vel iniuria afficere.

9 *Vel hoc*) V Propositio est intentionis figurata, Tu Daue ficti puerperii, caput es. *Vel hoc q. m. er.*) D ἐφώνεσις est. Vel modò non est disiunctiua coniunctio, sed pro etiam posita: vt apud Virgilium, Vel Priamo miseranda manus. Et, Carmina vel cælo possunt deducere lunam. Et bene Vel hoc, subaudias Exceptis illis quę reprehẽdit suprà. B Vel cùm non geminatur, significat etiam. non dubium est, inquit, ó Daue, quin tu, & huius sis author commenti. *Abs te esse natum*) D Et Ortum legitur: vt sit instructum, commẽtum & compositum.

10 *Non impera*) V Confirmatio à coniectura, cùm de via clamando victum præscripsĕrat. *Non imp. coràm*) D Coràm, ad certas personas refertur: Palàm, ad omnes. *Quid op. f. esset*) S. D Pro, quid opus esset facere. Ea est linguæ Latinæ phrasis, vt ablatiuo pro verbo vtatur. Cicero ad Att. Opus fuit Hircio conuento. Idem pro Milone, Primùm erat nihil, cur properato opus esset: Id est, properare. D Esset impersonatiuè dicitur, Opus facto esset. *Puerperæ*) Datiuus casus est: vt sit, Ipsi puerperæ corã nõ imperabat, quid facto opus esset. Sic enim dicimus, Quid vis tibi faciam? *Puerperæ*) Omnis quæ peperit, puerpera: *παρὰ τὸ πάρος τοκος*, quę primũ. & nõ quòd puerum, sed quòd filiũ peperit, puerpera dicta est. Et apud veteres, puer puellus, puera puella.

11 *Illis quæ sunt intus*) Argumentum ex eo quod non factum est, cùm fieri potuerit: & ex eo quod factum est, cùm fieri non oportuerit. *Clamat de via*) Mirè Clamat, quasi dicat, maluit clamare, quàm sine labore intus imperare. B De præpositio magnam vetustatem, gratiam, & elegantiam obtinet, variéque vsurpatur. Dicimus enim de via, de nocte, de patre, pro à patre. De Antiocho scire poteris M. Tul. dixit, pro ex Antiocho. lege Adrianum Cardinalem. S. D De via, pro è via. sic hæc particula De sæpe apud Latinos est pro é. Vt cùm dicimus aliquem languere, vel defessum esse de via. In qua locutione Via est actionis, non loci: & ponitur pro itinere facto. Cicero Philippica prima, Qui cùm mihi mos notus esset, cúmque de via languerem, & mihimet displicerem, nisi pro amicitia, qui hoc diceret. è via quidã legũt.

12 *O Daue*) V Ab indecoro seruili. Siquidẽ non decet vt seruus hero illudat: & interrogatione, repetitione, cum incremento iuxta affectum iracundiæ exaggerat. Priùs enim dicit se contemni, deinde idoneum esse vt apertè fallatur. *Itáne cont.*) D Hoc est, vsq; adeóne contemnor? Temnor autem Græcum est, id est, cædor & reiicior, τὸ τέμνομαι. nam veteres Temno dicebant sine præpositione. *Itáne tandem*) Indignatio est ad æstimationem reuocantis eius dicta vel facta, à quo contemnitur quis. *Idoneus*) Aptus, & ei rei natus. *Itane t. idon.*) B Rem exaggerat à sua persona & à genere doli, cùm dicit Apertè & Accuratè.

Aperté fallere) D δύο δι' ἑνὸς & Fallere, & Aperté. R Primum est, non fallere herum: proximum, accuratè saltem, ac non apertè, sed clàm id facere, ne videlicet resciscat, & vt merui videatur. Apud Plaut. in Truculento meretrix Phronesium, Nullam, inquit, rem oportet dolosè aggredi, nisi astutèaccuratéq; exequare. *Fallere inc. dolis*) B Pleonasmus est. Vocamus adiectionem superuacuam ad plenam significationem, sicut in illo Virgilii, –Sic ore locuta est.

14 *Saltem*) V A decoro. Id satis esset si videret

D. *Certè hercle nunc hic sé ipsus fallit, haud ego.* S. *ſiſſ ijſi* 15
edíxin' tibi,

D. Verecundia liberi eſt, ſerui verò metus. *Interminâtus ſum, ne fáceres? num véritus? quid* ſiſdſaſp 16
ſrettulit?ſ D. [*retulit*] *non à Refero, ſed ab impersonali Refert, in quo producitur Re.*

Al. [*Credon'*]. *ſidſi.* *ſCredóneſ tibi hoc, nunc peperíſſe hanc è Pámphilo?* didſſi 17

D. [*& quid agam*]. bijbai. D. *Téneo quid erret: ſquid ego agam ſhábeo.* S. *quid* bidbij 18
taces?

*L. Attende callidâ cõfirmationé falſæ ſuſpicionis, vt noua occaſione fallat. D. * *Quid credas? quaſi ſnon tibiſ renuntiâta ſint* ſddiijſp 19
hæc ſic fore. D. [*tibi non*]. ſdaiijſp.

Mihí ne, Hoc ad ſenis perſpicaciam ſpectat, q.d. ego ipſe intelligo. S. *Mihíne quiſquam?* D. *eho, an tute intellêxti hoc* bſſiaſp 20
adſimulári? S. *irrídeor.* *G. Si creticum reſpuis, accipe* [*Mihin'*] *monoſyllabum,* ſiſſiaſp.

R. Alí. [*ſuſpicio*]. *producta antepenultima.* D. *Renuntiâtum eſt. nam quî iſtæc tibi íncidit ſſu-* ijſſijſi 21
ſpéctio?ſ

derer metuí, tanquam herus. D Mirè Saltem: quod ponitur in deſperatione rerum: primò enim fuerat hottatus Dauum, vt non conaretur fallere. *Saltem acc.*) ξεῦγμα à ſuperiore, Fallere incipias. aut certè σύλληψις, Fallere incipias. *Certè ſi reſc.*) Vἀποσιώπησις eſt, ſubauditur Haud impunè feres. D Et vtrum, pro, Cũ reſciuerim, an Quia ſtultũ me putas?

15 *Certé hercle*) L Hoc ſecum Dauus ſentiens errorem ſenis. D Hoc ita dicitur, vt audiat ſpectator, non vt Simo. *Certè hercle*) M Soli olim viri per Herculem iurabant, nunquam per Caſtorem. è contrario mulieres per Caſtorem iurare ſolebant, per Herculem autem deierare eis non licebat, quod Herculano etiam ſacrificio abſtinerent. Geryonis enim boues cùm per agros Italiæ duceret Hercules, ſitienti aliquando & aquam à muliere quapiam petenti reſponſum eſt ſe aquam dare non poſſe, quòd fœminarũ deæ ſacer dies eſſet, propter quod facturus Hercules ſacrificium, deteſtatus eſt fœminarum præſentiam & ſacrorum cuſtodibus iniunxit, ne vnquam mulieres admitterent. *Edíxin' t.*) VIterum decorum ſerui, cuius eſſet hero obſecundare, & πάθος interrogatio vrget. D Hic illud reddit, Edico tibi, Ne temerè facias.

16 *Interm. ſum*) Pro, minatus ſum. Plautus in Aulularia, Prætereà tibicinam, quæ mihi inbibere ſola, ſi vino ſcateat, Corinthienſem fontem, & Pyrenæum poteſt. *Num veritus?*) Veretur liber, metuit ſeruus, & deeſt Es: apta æclipſis iraſcenti. Alibi, Non ſimultatem meã reuereri? *Quid retulit?*) Retulit pro fuit, vel interfuit, & producit Re ſyllabam. & eſt ſenſus, Sic contempſiſti quaſi tibi non comminatus ſim.

Credón') V Epilogus figuratus, Fictum puerperium & non verum eſſe credam. *Nunc pep. h. é P.*) S. D Elegans eſt, pro à Pamphilo grauidam factam filium ei peperiſſe. 17

Teneo quid erret) D Hoc dixit: non vt Simo, ſed vt ſpectator audiat. hoc denique ſenex probat dicens Dauo, Quid taces? *Et quid agam habeo*) Et quid reſpondeam ſcio. 18

Quid credas?) V Ἀπολογία Daui, cuius propoſitio ex orationis ſerie colligitur tãquam depulſio, & confirmatio eſt à fide ſeruorum, Quia prædixi anteà futurum: fictum igitur non eſt. & coniecturam à ſuſpicione addit, quam tamen ſenex inuertit. MuMirificè Dauus efficit, vt ſenex neque Glycerium è Pamphilo peperiſſe credat, & illud tamen figmentum Daui eſſe nõ putet. *Quid credas?*) D Quid, aut propter quam rem, aut quo modo, aut propter quid. *Quid credas*) Repetitit verbum eius, quod ait, Credón'. quare adiuuandũ pronuntiatione eſt. *Quaſi*) VIronia dictum herile eleuat. *Quaſi tibi non renuntiata*) D Nuntiata, compoſitum pro ſimplici. 19

Mihin' quiſquam) Fauet ſibi ſenex in eo, quòd ſe vult perſpicaciorem videri. *Eho an tute*) Eho modò interiectio eſt admirantis: aliàs à ſe vocantis, Ehodum ad me. Mu Fingit ſe admirari ſolertiam ſenis, vt eum ad ita credendum tantò magis impellat. M Apuleius dicit eſſe maximam ſtultitiæ ſpeciem, nõ intelligere ſe aliis eſſe ludibrio. 20

Renuntiatum eſt) S. D Ter in hac ſcena ponit Terentius Renuntiare pro apertè ſignificare, 21

22 dſdſſſaj S. *Quî? quia te noram.* D. *quaſi tu dicas factum id*
conſilio meo.

23 ×aiſdſſi S. *Certè enim ſcio.* D. * *non ſatis me pernósti étiam*
qualis ſim Simo. *G. Si cretico non detur locus, erit trochaicus hyperc.* tdtſsaſt—.

*L. Purgatio à perſona.

24 bſſſſaj S. *Egóne te?* D. *ſed ſi quid narrâre occœpi, contínuò*
dari

Ego ne te? iſta pronomina vehementiam habent.

25 aiſaaſſj *Tibi verba cenſes.* S. * *falsó.* D. *ítaque hercle nihil*
iam mutíre aúdeo.

*L. Ironia. Vbi ſentit ſeni nõdũ perſuaſum hanc parere, affirmat ſeruus eam parere, & tamẽ ita narrat, vt opinionem ſeni faciat ſimulari partũ.

26 b.ſi.ſſv S. *Hoc ego ſcio vnum, néminem peperíſſe hîc.* D.
intellêxtin'?

27 dſiſiaſp * *Sed níhilò ſéciùs mox déferent púerum huc ante*
óſtium.

* *Si ſſecius* ſ *vt Secus, contra Virgilij authoritatem, primam corripiat, erit hic trochaicus,* ddſtdſtu, *vt voluit Eraſmus.*

28 bſijbiſi *Id ego iam nunc tibi renúntio here futûrum, vt ſis*
ſciens. *Eſt & hic Eraſmo trochaicus,* bſ brbſt—.

care, vel nuntiare. Propriè tamen renuntiare eſt referre, quid actum ſit, aut velit aliquis: quemadmodum nuntios dicimus referre de Eis, ad quæ miſſi ſunt. Vnde renuntiare ad Senatum acta: & renuntiare legationem, quod vulgò dicimus, legatos referre id, quod in legatione geſſerint. Id quod aliquando per renuntiare ſine alio caſu efferunt Latini, vt ſit renuntiare idem quod legationem renuntiare. Cicero Philipp. IX. Nec verò dubito, quin, ſi ille vir renuntiare legationem potuiſſet, reditus eius & nobis gratus fuiſſet, & Reipublicæ ſalutaris futurus. Sic etiam dicunt Latini renuntiare magiſtratum, renuntiare auſpicium. Renuntiatur autem Conſul, Tribunus, aliúsve magiſtratus, cùm declaratur factus Conſul, Tribunus, &c. Paulò alieniore ſenſu dicunt Latini renuntiare amicitiam, redemptionem, repudium, pro denuntiare amicitiam diſciſſam: teſtari ſe non eſſe redemptorem, & repudiare vxorem. Renuntiare itẽ hoſpitium dicebatur, quem contracti hoſpitii pœnitebat. *Nam qui*) D Quî, vnde.

22 *Quaſi tu d.*) Dicas, pro credas. non enim dicimus niſi quod credimus, ab eo quòd ſequitur, id quod præcedit. figura μετάληψις à poſterioribus ad priora. Idem alibi, Audacter dicito. Et alibi, Fœneratum iſtud beneficium pulchrè tibi dices. id eſt, credes, ſcies, ſenties.

23 *Non ſatis*) V Ab officio ſerui. Nã ſi me pernoſſes, ſemper fidem haberes. *Etiam qu.*) D Etiam pro adhuc: vt Virgilius, Idæúmque etiam currus, etiam arma tenentem.

Egóne te) Duobus iſtis pronominibus oſtẽdit ſe ſenex ſcire omnia. *Sed ſi q. tibi n. occ.*) Occœpi meliùs quã incœpi. dicitur ab Occipio. eſt enim Occœpi, quaſi caput rei inſtitui. 24

Falsó) Poteſt & εἰρωνικῶς Falsò pronuntiari. poteſt & Falsò loqueris, dici: vt Saluſtius, Falsò quæritur de natura ſua humanum genus. Et vocalitatis cauſa ſic: vt, ſedulò, optatò, certó: quaſi ſedulè, optatè, certè. *Nihil iam mutire*) Ennius, Nec dico, nec facio. Vnde & mutos dicimus, quod Græci φθέγγεσθαι. 25

Hoc ego) V En, vt ſenex propoſitionem, aut intentionem potiùs vrgeat. *Neminem pep. hic*) D Neminem dicendo maioré confirmationem fecit, non ſolùm Glycerium non peperiſſe, ſed etiam neminem. & Hîc oſtendit domum. Et eſt Neminem, nullum hominem. Et nota in fœminino genere etiam neminem poſitum. 26

Sed nihilò) Vἀποδείξει & euentu certo probat idem eſſe prædictum. L Aſtutè præmunit euentum futuri conſilii. nam ipſe facturus erat quòd hîc prodit, ne facturus videatur. *Mox aſ. p.*) D Quaſi dicat, nobis. 27

Id ego iam n. t. ren.) K Vide aſtutiam ſerui; D fingit enim ſe prodere, quòd ipſe facturus eſſet, vt nõ credat ſenex ab eo fieri, quòd prædixerit fore. K Hîc igitur docemur non debere nos verba tantùm, ſed & mentem dicentis inſpicere, ex animóne omnia, ac ſimpliciter dicatian dedita opera, atque ex compoſito, vt fallat. *Id ego tibi ren. h. fut.*) D Re ſyllaba, apud veteres interdum abundat: vt modò Renuntio pro nuntio. & Cicer. Renuntiatus 28

Ne tu hoc posteriùs dicas, Daui factum consilio, aut dolis. 29

Prorsus à me opinionem hanc tuam ego esse amôtam volo. 30

Multis signis coniectura constat.

S. *Vnde id scis?* D. *audiui, & credo.* S. *multa concúrrunt simul,* 31

Qui coniecturam hanc nunc fácio, iam primùm 32
hæc se è Pámphilo

Gráuidam dixit esse, inuentum est falsum, nunc 33
post quàm videt

Núptias domi apparári, missa est ancilla ilico. 34

Obstetricem accersitum ad eam, & púerum vt af 35
férret simul.

D. & E. Al. [moran tur.]

D. *Hoc nisi fit, púerum vt tu videas, níhil* {36
mouéntur nuptiæ. 37

mihi, *Renuntio*) Quasi secretum consilium: vt suprà, Renuntiatum est.

29 *Daui fact. c.a.d.*) Commodiùs, & magis cũ inuidia dixit, Daui, quàm si Meo dixisset: vt Virgilius, cùm Turnus incusaretur, dixit, Nulla mora in Turno.

30 *Prorsus à me op.h.t.am.volo*) S. D Id est, volo hanc tuam de me opinionem ex animo tuo euulsam, & excussam. Quibus posterioribus locutionibus, scilicet opinionem euellere, & excutere, eleganter vtuntur Latini, pro opinionem amouere. Cicer. pro Cluent. Euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam vetustam? Idem Tusc. 1 Hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui, eóque fui fortasse longior. *Prorsus*) D Quasi porrò versus; quod Græci μάκρα dicunt, id est, vel longum actũ. *Prorsus à me*) Quidam Prorsus pro μάκρα positum putãt: Ego pro eo quod est omnino. Sunt qui coniunctionem velint esse. *Opin. h.t.*) Hanc tuam, cum tædio dixit, hoc est nimis molestam, nimis suspicacem, nimis accusatricem. Sic dixit Hanc tuam, vt ille de apibus, Verè suo. Et, Solémque suum, sua sydera norunt. Et in Adelphis, Iam verò omitte Demea, Tuam istam iracundiam.

31 *Audiui, & credo*) Locus communis, an famæ credendum sit. Et bene subiunxit, Credo. non enim audisse, statim credere est. *Multa conc.*) Restat enim vt multis concurrentibus signis, vna coniectura confletur. I Contrahit vnum in locum suspiciones, quo res probabilior videatur. V & ἀνακεφαλαίωσις est semnis ex occasione, qua propter præsentes nuptias puerperiũ fingitur. *Multa concur.* &c.) M Affectus erga filios parentum exprimitur, qui non facilè credunt vitia filiorum, & illos excusant cogente amore, qui causa est vt iudicium paternum decipiatur. Quapropter Adrastus Papinianus sic dicit, Quantus honos, quantúmque pudor, ne credite patri, Et super hesternas licuit cognoscere mensas.

32 *Coniect. hanc n.f.*) S. D Sic Cic. Famil. VII. Omnino, si quæris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi: coniecturã enim facio de meo. Idem in Verr. Verùm vt ex vno de cæteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis, audite. Ex Coniectura venusti sunt alii loquendi modi: scilicet, coniectura percipere, coniectura assequi, vel consequi. Cic. pro lege Manil. Multa prætereo cõ sultò, sed ea vos coniectura percipitis. Idem in Verr. Act. VII. Quid eius sit, vos coniectura quoque assequi debetis. Idem ad Q. frat. Quantum coniectura consequebar, id erat eiusmodi, vt magis optandum, quàm sperandum putarem. *Iam pr.hæc se è P.Gr.d.e.i.e.f.*) D Secundum quod credit senex. Et à summo ad imum & ex factis, & ex dictis, & ex rebus atque personis sumit argumenta.

33 *Post quàm v.N.domi app.*) Eleganter omisit, in cuius domo.

34 *Missa est anc.*) Quod Græci dicunt ἀντὶ θεραπαίνης. Nam loci significatio est, etiam breuitatem temporis notans.

36 *Hoc nisi*) V Diluitur isthæc obiectio, rei præsentis

37 ast- S. *Quid ais? cùm intellexeras* L. *Quid ait?* Obiurgantis.

38 sab sst- *Id consilij cápere, cur non dixti éxemplò Pámphilo?*

39 bbss bstu D. *Quis igitur eum ab illa abstrâxit, nisi ego? nam omnes nos quidem* Pamphilũ ab amore diuertisse asserit.

40 sdtststu *Scimus quàm misérè hanc amârit. nunc sibi vxórem éxpetit.*

41 sdtsat- *Postrémò id mihi da [negótij. tu tamen has] núptias* R. [negoti. tu tamen idem has]. sdtsdst-. R. Al. [ad tiistores.]

42 tbt ast- *Perge fácere ita, vt facis: & id spero [ádiutúros] deos.* Est autẽ ἀπροσδόκητον.

43 tdtstdt- S. *Immo abi intrò: ibi me opperíre: & quod paráto opus est, pará.*

44 sist sp *Non impulit me, hæc nunc omnino vt créderem.* Vide quàm disertè & Latinè Simo hæc secum.

præsentis conspectũ. *Nihil mouentur nuptiæ*) D Non perturbantur nuptiæ. *Morantur*) Differuntur. *Mouentur*) B Per aphæresin, id est, promouentur.

37 *Quid a.? ùm int. Id cons. cap.*) D Quaquà se verteret Dauus, obuium, infestúmque inuenit senem: & tamen ita versutè it obuiàm, vt etiã comprehensus elabatur.

38 *Id consilij*) V ἀναβιβασμὸς, Dixi Pamphilo; sed non potui abstrahere. & hic difficultatis rãtio subditur.

39 *Quis igitur*) L Defensio cum officii commendatione, quò plus sit facultatis ad fallendum. D Non frigidè intulit, dixisse se: sed cum magna asseueratione. & Abstraxit propriè: vt suprà, Me à Glycerio miserum abstrahat: &, Diuellimur inde, Iphitus & Pelias mecum. *Quis igitur eum*) Hoc sic audiendum est, quasi dicat, Dixi. *Nam omnes n.qu.Sc.q.m.h.am.*) R Miscet vera falsis, quemadmodum Sinon ille Virgilianus, vt habeatur ipsi fides: & ita ferè fieri solet, vt, qui mendacia machinantur, vera admisceãt, quò facilius falsis fidem concilient. Docemur hîc igitur, non facilè cuiuis esse credendum: nec verba modò, sed & mentem inspiciendã, Si nobis imponi ac verba dari nolimus.

40 *Misè è*) D Valde, nimis. *Nunc s.vx.exp.*) Oratoriè, pro eo quod est, nõ recusat, expetit.

41 *Postremò*) V Ad pollicitatione operæ seruilis, & exhortatione. Vult enim vt in incœpto pergat. Nam auxilio Dei expedietur negotium. *Id mihi da negotij*) D Vt caueatur appositione pueri ante ostium. *Tu tamen idem*) Tamen idem, aut pro tamen positum est aut pro tandem: vt sit, Tu tandem has nuptias perge facere ita vt facis. & Idem abundat. Apud veteres, Tamen idem, integrũ fuit. vnde apud nos, Tandem, & tamen natum est. sic & idem * eorúmque dictum.

43 *Ibi me opperire*) S. D Opperiri est expectare: quod duplici, p, scribendum censet Tortellius; cui assentior. Traduht nonnulli pro reperire, vel offendere poni, quod non probamus. Afferunt autem illud Ciceronis exemplum ex libro v. ad Att. epist. 11. Cùm ex Epeiro, inquit Cicero, redieris, de Rep. scribas ad me velim, si quid erit, quod opperiare: id est, si quid erit, vt illi volunt, quod offendas, vel reperias. Nos contrà sic interpretamur: Si quid erit, quod opperiare de Reipublicæ statu: id est, si quid videbis; quod expectãdum ducãs. Quidam in eo Ciceronis loco nõ Opperiare legũt, sed Operere id est, agas. Tu vtram lectionem sequi velis, tui sit consilii, atque iudicii. Alia exempla huius verbi proferam. Cicer. ad Att. III. Si spem videto, aut ibidem opperiar, aut me ad te conferam. Idẽ Famil. VI. Nihil puto tibi esse vtilius, quàm ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. *Quod par.op.est*) D Disertè, & Latinè dixit, Quod paratõ opus est.

44 *Non impulit*) L Cogitatio senis. D Non impulit, non persuasit, non perfecit vt crederem Glycerium peperisse. Et cùm dicit Omnino, ostendit quædam se credidisse, in quibusdã iam esse circunuentũ. Mitè autem cautũ capi inducit senẽ, vt crederet quòd Glycerium nõ peperisset. V Cõsolatur seipsum senex, seruum negligens, obedientia filii cõsidens, in incœpto igitur pergere affectat. M Hæc est

Atque haud scio, an quæ dixit, sint vera ómnia. fissp 45
Sed parui pendo. illud mihi multò máxumum est, ssfasi 46
Quod mihi pollícitus est ipsus gnatus. *nũc Chremẽ* ddssp ddf 47
Conuéniam: orâbo gnato vxôrem: si ímpetro, dssfi 48
Quid áliàs malim, quàm hódie has fíeri núptias? bsddsi 49
Nam gnatus quod pollícitus est, haud dúbium est mihi id, ssdsap sdsf 50
Si nolit, quin eum mérito possim cógere. sfesp sfdsf 51

*L. παρασκευή.

senis prudentiæ non expertis ratiocinatio, qui & præterita meditatur, & futura prospicit, ne decipiatur, & aliis ludibrio sit: quod maximè illum dedecet, qui bene, prudentérq; viuendi cæteris exemplo esse debet. Prudentia enim, vt inquit Philosophus lib. III. Politicorum, est propria virtus eorum, qui alios regunt.

45 *Quæ dixit sv.o.)* D Quæ posteà dixit Dauus. Et bene Omnia: vt appareat senem multa credere vera esse, quæ Dauus dixerit.

46 *Sed parui pendo)* S·D Id est, non laboro, non admodum curo, nullam id mihi curam aut solicitudinem affert. Contemptionem autem expressiorem, persæpe habet hoc loquendi genus. Cic. ad Att. xv. Si ista parui pẽdimus, certè & maiora contemnimus. Pro parui pendere dicit frequenter Cicero, parui facere, vel ducere: aut nihil ducere, vel facere: pro nihilo putare, ducere, habere: nullo loco habere, vel numerare. *Multo maximum)* D Multò etiam comparatiuis antiqui adiunxerunt. S·D Multò, vel Multi verbis pretii, & æstimationis interdum iũgi solet: vt apud Cicer. in Verr. Sratuire, quanti hoc putetis, & quàm multò redemisse. Idem de Orat. Nonnulli, dum operam suam multi existimari volunt, volitant per forum. Alia significatione est interdum Multò, & idem designat, quòd longè, vel multis partibus, vel lõgo intertuallo, idque maximè cum iungitur cum Post. Iungitur enim comparatiuo: vel superlatiuo: vel cũ particula Post, vel Ante: vel cum Malle, quod comparatiuum refert: vel cum Præstat: vel cum Secus: vel Aliter: vel cum Antecedo, & Excello, & similibus comparatiui, vel superlatiui vim habentibus. Quorum omnium vide exempla in Primo Tomo nostrorum commentariorum. De superlatiuo tamen hîc quædam dare placet. Cic. in Verr. Cùm omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii, & eloquentiæ ostentatio multò molestissima. Idem pro lege Manil. Mihi semper cõspectus vester frequens multò iucundissimus ad dicendum visus est.

Quo. i mihi pol. est) D Pollicitatio, multarũ rerum promissio. 47

Ipsus gn.) E Palæmon, Quæstio, inquit, alia pronominis, quæ ita obscura est, vt vix à paucis soluatur. Quare cũ dicamus Illud, Istud in genere neutro, Ipsud non dicamus, Sed ipsum. Sed quæ in e exeũt in masculini, ipsa sunt, quæ genus neutrum ita fecerunt, vt Illud, Istud. Ipsum verò ideò non ipsud, quia apud antiquos magis in his intendebant nominatiuum generi masculini, vt dicerent Ipsus. Hinc Terentius aliquo loco, Ipsus Pamphilus dixit. Et quo modo in canone nominum, omnia quæ masculino genere us habent nominatiuo singulari, in fœminino a habent, in neutro um, vt Doctus Docta Doctum: sic ex nominum regula emanauit analogia, vt à pronomine Ipsus, fiat in fœminino Ipsa, in neutro Ipsum. Priscianus, Illud etiam attendendum est, quòd cùm Ille, Illud; Iste Istud, Is Id neutra faciant, Ipse solum, quod & Ipsus inuenitur à vetustissimis prolatum, neutrum in um desinens facit. illa enim quæ quibusdam visa est ratio, non adeò firma videtur: Ideò in um facere neutrum, quòd in us desinit masculinum. Nam Alius cùm in us terminetur, neutrum Aliud facit. Sed non est quod hoc Priscianum moueat, cùm nulla sit regula tam catholica, quin aliquando exceptionem patiatur. *Nunc Chremem)* V παρασκευή fit proximarum scenarũ connexio, & consilium suum proponit.

Gnato vx.) D Subauditur Vt det. 48

Quid aliàs) Pro, cur aliàs, alio tempore. 49

B Bebelius qui apud Germanos aliquando literas est professus, ait hîc Aliàs pro Aliter positum, sed errat.

Nam gnatus) V Dilemma, & in eius posteriori parte officium & imperium patris in filios prætendit. 50

Si nolit, quin eum merito possim cogere) B Gellius tractans philosophicam quæstionem. An semper in omnibus patris iussis sit obsequendum, Quæ, inquit, in medio sunt, & à Græcis tum ἀδιάφορα, tum μέσα appellantur, vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxoré ducere, quoniam & hæc & his similia per sese ipsa neque inhonesta sunt, neque turpia, sed perinde vt à nobis aguntur, ita ipsis actionibus, aut probanda sunt, aut reprehendenda: Propterea in huiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere. quòd enim vtrunque in genere ipso per sese neque honestum, neque turpe est, idcirco si pater iubeat, obsequendum est. Sed enim si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam: aut pro reo Catilina aliquo, aut Caio Bibulo, P. Clodio causam dicere, nõ scilicet parendũ: quoniã accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hęc media, ac indifferentia. Nõ ergo integra est propositio dicenda, Aut honesta sunt, quæ imperat pater, aut turpia. Neque ὅγκος νόμιμον διαζευγμένον videri potest: deest enim disiunctioni isti tertiũ, Aut neque honesta sunt, neque turpia. quod si additur, potest ita concludi, Nonnunquam est igitur patri parendũ. Hactenus Gellius lib. II. cap. VII. Põtanus lib. II. de obedientia. Eorum, inquit vera sententia, ac rebus hominum maximè commodata, qui nunc parendum patris imperio, nihil parendum esse consentiunt, nec in his solùm quæ iusta aut iniusta per se sunt, verùm & in his quæ media dicũtur. Etenim causam orare, vxorem ducere, licet nec in bonis, nec in malis numerentur, neque ipsa per se aut honesta sint, aut turpia: efficiuntur tamen statim inhonesta, si aut Catilinæ patrocinium suscipiat, aut Thais ducatur in vxorem. Quãobrem nec si pater imperet, defendendus videtur qui regnum in libera ciuitate occupare conatus est, nec vxor ducenda infamis. Quæ quanquam ſe ita habent, inspiciendum tamen est, quid ferant rerum varietates, ac tempora, quorum magna vis, ad res in omni vitæ parte agendas.

52 diſſiſju *Atque ádeò in ipso témpore eccum ipsum óbuiàm [Chremẽtem.]* *R. Ali. [Chremem] seritque trimeter, primâ ad præcedentem pertinente & [adeo] dissyllabo facto,* aiſsp: *qu'ad' in i anapæstus. Aly vltimam hanc dictionem [Chremetem] siue [Chremem] omittunt,* diſsp.

In ipso temp.) D In ipsa opportunitate, in ipso articulo. S·D In tempore vsurpant Latini pro Commodè, vel Opportunè. Cicer. in Catil. Nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore. Brutus Cic. Famil. XI. Satis in tempore ad eos accedemus, vbi, quid valeant, scierimus. Sine præpositione In, dicunt etiam Latini Tempore pro Opportunè. Cic. Famil. VII. Ego renouabo commendationem: sed tempore. Idẽ in Verr. Act. IIII. Herodotus Romæ erat: saris putabat se ad comitia tempore venturum, si pridiè venisset. Idem Off. III. Ad cœnam tempore venit Caninius. Hic verò obseruato, nõ sine emphasi dicere Terentium, In ipso tempore, pro In tempore. *Eccum ipso. Chremem)* D Continuò mutauit declinationem: vt, Iubeo Chremetem. 52

ACT. III. SCEN. III.

ARG. D Hæc congressio duorum senum ad tale periculum adigit fabulam, vt id non videatur consilio, sed euentu posse vitari: qui euentus, est Critonis præsentia. H Simo Chremetem orat, vt filiam suam Pamphilo det vxorem. D vnde ex falsis fient veræ nuptiæ: L atque ita omnibus consiliis & factis fabula ad epitasin progreditur. V *Thesis.* 1 Magna est facilitas exorandi inter bonos amicos. 2 Incommoda coniugatorum prudentibus sunt commoda. 3 Occasio in amatoribus distrahendis non est negligenda. 4 Non parua manent commoda, cùm amatores animum ad matrimonium applicant. εὐκτικὴ est oratio. Simo à Chremete exorat vt veræ sint nuptiæ, & in vtroque sene φιλοστοργίας iucunda est notatio. H Hîc enim nobile amicorum par producitur: tum quæ amicorum partes sint, ostenditur. R In primis autem honesta, & quæ in rem communiter sint vtrique ab amico petenda esse, neque tam priuatam, quàm alienam quoque vtilitatem spectandam docet hæc scena. Nam id demum veri amici est, amici rationem non minorem, quàm suiipsius habere, semper rebus haud secus, atquè propriis consulere: M cùm homo ab homine non sit alienus & mutuis beneficiis vita ciuilis constet: quam hi destruunt, qui propriam vtilitatem respicientes, negligunt alienã: quod à boni viri officio penitus alienum est. Quapropter omnium bonarum artium magister Cicero, hanc legem in amicitia sanxit: vt neque rogemus res turpes, neq; faciamus rogati, & vt ab amicis honesta petamus, atque

amicorum causa honesta faciamus: neque expectemus quidem dum rogemur. sed studium semper adsit, cunctatio abit. Plato in quinto de Legibus sic ait, Prima ciuitas est & Respub. optimæque leges, vbi quammaximè per vniuersam ciuitatem, priscum illud Prouerbium locum habet, quo dicit, Amicorum omnia esse communia. Humanitas, dicebat Plato, tribus modis exercetur in vita ciuili: Vno modo per salutationem, vt cùm obuios salutamus, & manus porrigimus: Secundo, cùm quis opem fert alicui calamitatibus laboranti: Tertio, cùm homines inter se cõuiuia celebrant, & epulari accubatione se refouent atque ciuiliter oblectant. Seneca libro octauo epistol. sic ait, Humanitas vetat superbum esse aduersus socios. Aristoteles primo Politicorum, sic ait, Homo naturâ ciuile animal est. & qui inciuilis propter naturam, & non propter fortunã, aut prauus est, aut melior quàm homo. Vnde dicitur, Homo solitarius, aut bestia, aut deus. R Pulcherrimè verò hîc senile expressit colloquium Terentius, quàm humaniter ciuilitérque mutua vti consuetudine homines deceat, docens. Perspicitur autem hîc Chremetis ciuilitas vbique, ac humanitas, prudentiáque singularis: nam quemadmodum rectè monuit Erasmus, Terentius hunc semper placidum, vbique sibi præsentem, omniáque, quantum potest, pacantem inducit: at ita tamen lenem, vt minimè stupidum.

Vers. gen. Iambici omnes, quatuor primi & sex vltimi sunt octonarij, sed hi catalectici siue scazontes, illi acatalectici. Quintus dimeter acat. Reliqui omnes senarij acat.

SIMO, CHREMES, *senes.*

L. *Iubeo Chr.* eclipsis, sub. Saluere.

I V'BEO *Chremêtem.* C. *ô te ipsum quærêbam.* S. *& ego te.* C. *optátò áduenis.* 1

Ex ficticis nuptiis veræ fiĕt, ídque initium est epiraseos periculi in fabula.

A'liquot me adiêre, ex te audîtum qui aiêbant hódie fíliam 2

Měam núbere tuo gnato: id viso, túne, an illi insániant. 3

1 *Iubeo Chr.*) V Exordium est captatæ beneuolentiæ. D Firmè aliquid iubere, velle est. Iubeo ergo, volo. & deest Saluere: quod exprimitur ab alterius personæ interuentu. vt Virgil. - Reddíque viro promissa iubebat. Et μεταλαπτικῶς, quia qui dicit Salue, iubet. Volumus enim animo: iubemus, verbis. *Iubeo Chrem.*) R Id est, volo te saluere ô Chremes. Nonius Marcellus dicit Iubere idĕ esse quod salutem mittere. *Iubeo Chrem.*) Amicos & familiares nominatim alloquimur, & salutamus, etiam inferiores, conciliandæ gratia beneuolentiæ, superiores verò nomine dignitatis appellare consueuimus. Antiquis mos erat, vt amicus amicum non simpliciter, sed osculo & complexu salutaret. neque id solùm apud Iudæos, verùm etiam apud Græcos & Romanos. Quare qui rectè volent agere fabulas, siue Græcas, siue Latinas, vbi locus exiget, ipsi quoque aduenientem amicum osculo & complexu salutabunt, qui mos hodie seruatur in Anglia. Vnde in epistola ad Faustum Erasmus, Est prætereà mos nunquam satis laudatus, inquit, siue quò venias, omnium osculis excipieris: siue discedas aliquò, osculo dimitteris: redis, redduntur suauia: venitur ad te, propinantur suauia: disceditur abs te, diuiduntur basia: occurritur alicubi, basiatur affatim, denique quocunque te moueas, suauiorum plena sunt omnia. Apud Germanos & præcipuè Brabantos vulgarius est, mulieres & nymphas vultibus blandas osculis excipere. *Te ipsum quæ.*) D Placabilis & lenis amicus per te tam fabulam inducitur Chremes, vt cognitioni ad vltimum interesse possit. *Optatò aduenis*) Optatò aduerbium est: vt Virgilius, Ac velut optatò ventis. S. D Optatò, id est, cum desyderio: vel à me optatus. Cic. ad Att. 15. Mihi optatò veneris. Idem de Oratore 2. Num tandem aut locus hic non idoneus videtur, aut importunum tempus in tuto otio, quod & rarò datur, & nunc peroptatò nobis datum est?

Aliquot) V Occasio congressus & mutui colloquii. D Aliquot, hoc est, nec multi, nec pauci. *Adiêre*) Non accesserunt: quia aditus arduus. difficilisque est. Ergo Adiere, quasi importunè, & interpellãtes adierunt. sic alibi. - Byrrhia, Quid tibi videtur? adeón' ad eum? *Ex te aud.*) Vt est, De Dauo modò audiui. *Ex te aud.*) Ergo non rumor, sed veritas.

Filiam Meam nuberet gn.) S. D Nubere est in matrimonium collocari, cum aliquo coniungi.

4 sslbxssi sslai — S. *Auscúlta paucis:* * *& quid ego te velim, & tu quod quæris, scies.*

5 sbij — C. *Auscúlto: lóquere quid velis.*

6 bxsxaj — S. * *Per ego te deos oro, & nostram amicitiam, [Chreme,]*

Al. [te ego], dessiai: aut si [deos] monosyllabum manet, d. siai.

7 sssp — * *Quæ incêpta à paruis, cum ætâte accrêuit simul:*

8 ssisp — * *Pérque vnicam gnatam tuam, & gnatum meum,*

9 sbxsp disi — *Cúius tibi potéstas summa seruándi datur:*

10 siidsi — *Vt me ádiuues in hac re: atque ita, vti núptiæ*

11 aissi — *Fúerant futúræ, fiant.* C. *ah ne me óbsecra:*

12 issip — * *Quasi hoc te orándo, à me impetrâre opórteat.*

*D. Al. [pauca:] ssdijsi.

*D. A docilitate.

*L. Obsecratio Simonis, admixtis rationibus ab honesto & vtili.

D. Al. [Chremes,]

*Commódatio amicitiæ à vetustate.

* Obtestatio à rebus de quibus agitur.

*D. Vox plena officii & charitatis.

iungi. Et nubere non solùm mulieres, sed etiã viros dicebant antiqui. Vnde Marrialis libro primo, - Vxori nubere nolo meæ. Datiuũ ferè semper habere solet: habet etiam accusatiuum cum præpositione In: vt, nubere in amplissimam familiam. Neque verò solum de rebus animatis dicitur, sed elaganter etiã aliquando dicunt Latini vites Populis nubere pro Populis coniungi, vel in Populos conscendere, & adrepere. Plinius libr. 18. cap. 1. Vites in Campano agro Populis nubunt. Extra hæc: pro nupram esse aliquam alicui dicunt eleganter Latini cum aliquo esse: vel cũ aliquo coniungi. Cic. pro Quintio, Cuius soror est cum P. Quintio. Seruius Ciceroni Famil. 4. Vt cum aliquo adolescente primario coniuncta ætatem ageret. *Id vi.*) D Ob id viso. deest Te: & Viso, ad videndum venio. *Túne an illi ins.*) Tu insanis, si dixisti: illi insaniunt, si non audita referunt.

4 *Auscúlta*) V Docilitatis & attentionis est ratio.

6 *Per ego*) Propositio est petitionis, cui incerta sunt argumentorum semina, nunc ab obtestatione, nunc à consuetudine veteris amicitiæ, nunc ab officio paterno. Proponendo autem veras esse nuptias cupit. *Per ego te d.o.*) D Ordo est, te per deos oro: vt Virgilius, Per ego te has lachrymas.

7 *Quæ incæpta paruis, cum ætate accr. s.*) Mirè autem Incepta à pueris cùm ætate: vt ostendat non nuper coitam amicitiam, sed antiquam: vt, - Veterem Anchisen agnouit amicum. Idĕ alibi, - Neque enim nouus iste Dianæ Venit amor. R Firmiores sunt antiquæ amicitiæ. *Accreuit*) D Vt suprà, Accuratè. Ad præpositione vtitur familiariter. *Accreuit*) Hinc Virg. - Crescent illæ, crescetis amores, *Cum ætate accr. s.*) R Diuus Ambrosius hæc verba vsurpans in epistola quadam, Est erga eum priscus, inquit, hic noster amor, qui à pueritia iam inde nobis cum ætate accreuit simul.

Et meum gnatum) D Ineptum est sic adiurare aliquem Per salutem filii mei, vt facias id quod te rogo. sed huic etiam subiungit, Cuius tibi potestas datur seruandi summa. in tua est, inquit, potestate, & tuus est. hæc ergo obtestatio dicitur, cùm per eas res adiuramus aliquem, de quibus agitur causa: vt, Iliaci cineres, & flamma extrema meorum. Idem alibi, - Per euersæ genitor fumantia Troiæ Excidia obtestor.

Cuius tibi p. s. s.) S. D Sic loquitur Cicer. Famil. x. Vt primùm potestas data est augendæ dignitatis tuæ, nihil prætermisi in te ornando. Idem ad Quintum fratrem, Ita mihi salus aliqua detur, potestásque in patria moriendi, vt me lachrymæ non sinunt scribere. Pro potestatem dare dicit idem Cicero potestatem concedere, permittere, tradere, deferre, potestatem facere, in potestate alicuius aliquid ponere.

Vt me adiuues in hac re) D Atque ipsam petitionem. *Vt nuptiæ Fuer. fut. sint*) Breuiter, & Latinè. Et hoc genus cõpositionis veteres mutabant.

Ne obsecra) Pro, ne obsecres. *Ah ne me*) V Haud exigua in Chremete facultas est ex vetere amicitia. L Modestum respõsum Chremetis, quod amplificatur per antirhesin.

Quasi hoc te or. à me imp. sp.) D Quod amicus ab amico petit, iustum esse debet & honestum: nec pro eo quod non est iustum, supplicare oportet. R alioqui enim meritò denegari posset. Quòd autem rectum est atque iustum, id vtrò ab amico fieri, non orando, supplicandóque impetrari oportet. Ob quod Cicer. quoque in de Amicitia monet, vt ab amic

*D. Ab vtili arg. & accurata locutio. R. Al. [re].

D. [consule: Jiijsip. D. Qui si ille, Sua uissima commutatio est à possibili. *L. Cõfirmatio vtilitatis à tempore.

A'lium esse censes nũc me, atquè olim, cùm dabam? aiiisp 13
**Si in re est utrique, ut fiant: accérsi iube.* siiisi 14
Sed si ex ea re plus mali est, quàm cómmodi siiisi 15
Utrique: id oro te, in commũne ut cónsulas: iiiisj 16
Quasi illa tua sit, Pámphilique ego sim pater. ibsiap 17
S. *Immo ita volo, itáque póstulo ut fiat Chreme.* dbijsi 18
** Neque póstulem abs te, ni ipsa res móneat.* C. aisiai 19
quid est?
S. *Iræ sunt inter Glycérium & gnatum. C. aúdio.* sidisi 20

amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus, neque expectemus quidem, dum rogemur: sed studium semper adsit, cunctatio absit. Cato. Quod iustum est petito, vel quod videatur honestum: Nam sultum est petere, quod possit iure negari.

23 *Alium esse c.n.me)* D Non personæ, sed rei conditio est commutata. *Alium esse c.n. me, atquè ol.)* S.D Id est, alius sententiæ animi, vel opinionis. Ponitur autem Alius elegãter cum A'c, vel Arquè, quemadmodum & Aliter. Dicimus enim venustè, aliter euenit, ac, vel atquè sperabam, B Ita & Cic. Aliis essem atquè nunc sim. Ita & Cæsar in Commentariis, docet longè alia ratione esse bellum gerendũ, atquè anteà gestum est. *Olim cùm dabam)* D Nos dicimus, cum darem. Virgilius, Tum decuit, cùm sceptra dabas. en dextra, fidésque. Et nota, Olim pro nuper.

24 *Si in re)* V Dilemma est. & est allusio ad communem amicorum consuetudinem. & nota ἦθη φιλοτίμων. *Si in rem est utrique)* D τῷ δευτέρῳ οὐ λογικῶς praue proposuit, vt rectè replicaret. Hic syllogismus negatiuus dicitur. nam in secundo λήμματι negat quod priùs dixit, Sed si ex ea re plus mali est, quàm commodi. R Hoc semper quauis in re spectandũ, ecquid ea honesta sit, atque vtilis: quídve inde vel boni, commodíque, vel mali contrà atque incommodi promanare aliquãdo possit. In deliberationibus in primis spectatur rei ipsius tum honestas, tum vtilitas: qua quidem de re multa Rhetores. S.D Est in rem, vel ex re, idem quod vtile: sed hoc vnum obseruandum est. è Republica semper dici, non in Rempublicam. Harum autem locutionum venustas ex præpositionibus in, vel ex, manat: quæ aliis etiam nominibus iunguntur: vt, ex fama, ex dignitate, è fide tua est: id est, postulat hoc tua dignitas, vel fides. Terẽtius in Hecy. Ita dii, deaque faxint, si in rem est Bacchidis. Ibidem, Neque enim est in rem nostram, Vt quisquã amator nuptiis lætetur. D Vterque duobus constat. Bene Vtrique, mihi & tibi: non alteri vtile, alteri inutile.

Sed si ex ea re) Id est, nuptiarum. mutauit numerum ex plurali singularem, Fiant, & Ex ea re. 15

In commune consule) Id est, ex æquali pro. uide. *In comm. vt consulas)* S.D Id est, & tibi, & mihi: vel, & tuo filio, & meæ filiæ. Sic eleganter In commune dicimus aliquid fieri. Sed præcipuè elegans est, in commune cõferre. Id quod ponitur vel pro societate ineunda: vel pro sumptu publico faciundo, aut opera publicè præstanda: aut re quauis in publicum eroganda. Cic. pro Quintio, Qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio, posteaquàm nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat. Idem in Verr. Act. 4. Imperasti, vt iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent: contulerunt. Idem de Inuent. lib. 2. Nos nobis omnes, quoad facultas tulit, proposuimus: & ex nostro quoq; nonnihil in commune contulimus. 16

Quasi il.s.f. Pamphilique e.s.p.) D Nota suauissimam varietatem. non dicit, Quasi tua sit, & ille meus. 17

Imò ita volo) V A' decoro. Nam iure veteris amicitiæ id volo. D Quia vtile est, quia in rem est. *Itáque)* Modò duæ partes orationis sunt. vt in Hec. Itáque nos vnà inter nos ætatem agere liceat. *Ut fiat Chreme)* B Priscianus Institutionum Grammaticarum lib. VII. Est quando, inquit, in es productam terminantium Græcorum vocatiuus in e longum exit secundum Græcos: vt, Achate, Anchise; nec solùm in his quæ sunt primi ordinis, sed etiam tertii: vt, Chreme. 18

Neque postulem) D Quia Postulo prætulit. *Nisi ipsa)* V A' necessitate quæ vrget postulare. 19

Iræ sunt) A' facilitate diuulsionis, Iræ enim sunt inter amantes, & magnæ, & hic non vana est asseueratio. D Hoc læto vultu pronuntiat Simo: & hoc à possibili est. loquitur enim apud eum, ex quo audiuerat, Pamphilum pro vxore habere hanc peregrinam. S.D 20

21 assisi
22 issiii
23 iiii iiij / iiia
24 siisip / siiisi
25 si
26 ddiisj / r
27 idsdip

S. *Ita magnæ, * ut sperem posse auélli. C. * fábulæ.*
S. * *Profectò sic est. C. * sic hercle, ut dicam tibi,*
AMA'NTIVM IRAE, *amóris redintegrátio est.* R. *Aliàs integratio*], ijijij.
S. * *Hem, id te oro, ut antè eámus, dũ tẽpus datur:*
Dúmque éius libído occlũsa est contumélijs.
Prius quàm harũ scélera, & lácrumæ cõfictæ dolis,
Reducant ánimum ægrótum ad misericórdiam,

* B. Petitionem suam à possibili confirmat.
*L. Reiectio.
*D. Cõfirmatio est.
*L. Faceta ironia.
*L. Expositio argumenti à tempore, & ab vtili cohortatio.
Hatum, inuidiosè de vna tantùm loquitur.

S.D Iras ponit Terentius pro dissidio. In Hecyra dicit iram intercedere inter. Magnum, inquit, nescio quid necesse est euenisse, Parmeno, Vnde ira inter eas intercesserit, quæ tã permansit diu. *Audio)* D εἰρωνεία. Mox Fabulæ. Et hìc paulò sapientior inducitur, & minùs obnoxius dolis.

21 *Fabulæ)* S.D Locutio est, cùm negamus verum esse, quod quis dicit, vel quod verisimile non videtur. Quo loquendi genere etiam antè à vsus est Terentius, cùm dicit Dauus, Is obiit mortem: ibi tum hanc eiectam Chrysidis Patrem recepisse orbam, paruam. fabulæ. Mihi quidem hercle non fit verisimile.

23 *Amantium irae)* V Hac sententia fit ἀνθυποφορὰ ab occasione neutiquam negligenda. D Sẽtentia γνωμικὴ, in qua a specie receditur, & in omnes aliquid dicitur. παροιμία: est autem sine authore sententia. B Parœmic graphus vsum tradens adagii, Conueniet, inquit, vbi qui nõ ex animo indignantur inuicem, aut de iracundia neutiquam duratura, & iuxta sententiam ὀργὴ φιλούντων μικρὸν ἰχῦσα χρόνον, id est, pusillo amantum durat ira tempore. Atque huiusmodi diffidiola quæ nonnunquam incidunt inter amicos, modò absit amaritudo, quasi renouant amicitiam excusso diuturnæ consuetudinis tædio. quod eleganter indicat & Mimus ille, ni fallor, Publianus, Discordia fit charior cõcordia. Plaut. in Amphitryone. In hominum ætate multa, inquit, eueniunt huiusmodi. Capiunt voluptates, mox rursum miserias. Iræ interueniunt, redeunt rursum in gratiam. Verùm iræ si quæ fortè eueniunt huiusmodi. Inter eos, rursum si reuentum in gratiam est, Bis tantò amici sunt inter se, quàm priús. M Prudens homo inducitur Chremes, qui mores hominum ad lescentium, & iuuenum callens, id quod erat iudicabat. *Redintegratio)* D Instauratio. *Amantium i.a.r. est)* B Grammaticorũ præceptũ est, Supposita si diuersarũ personarũ aut numerorũ fuerint, verbum proximiori respõdet. Ergo Redintegratio est, non Sunt.

Id te oro) D Deest Ob: vt sit ob id: vt Virgilius, Quod te per superos oro. *Dum temp. datur)* R Occasio in aggrediundo conficiundóque negotio præcipuum habet momentũ. propterea Simo ait, Dũ tempus datur, dúmque eius libido occlusa est contumeliis. Tempus enim præter notam significationem, & opportunitatem notat: idque ad Græcorum imitationem, apud quos καιρὸς nunc tempus, nũc occasionem commoditatémque ad conficiendum aliquid significat. Virg. in 2. Immo ait, ô ciues arrepto tempore Turnus: id est, inuenta opportunitate: siue arrepta, quod aiunt, occasione. *Dum temp. d.)* S.D Sic loquitur Cicer. pro Quintio, Quo minùs ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui: quæ quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Idem in Verr. Act. 6, Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo est causam omnem exponere, habenda ratio est. 24

Prius quàm harum) D Inuidiosiùs, Harũ, cùm vna sit. sic in Eunucho, Non perpeti meretricum contumelias. *Prius quàm h.sc.d. l.c.d. R.a.e.ad mis.)* R Nam, vt ille canit, Ab amante lachrymis redimas iracundiam. 26

Reducant an. ad mis.) S.D Adducimus aliquem, vel animum alicuius ad aliquid, dum illi persuademus, quod volumus. Reducimus verò, dum à nostro priore suasu abhorrentẽ, iterum commouemus. Sic propriè dicit Terentius, Reducant animum ad misericordiã. Nam Pamphilus paulò alienior iam à Glycerio videbatur: quem eius lachrymis timebat pater inflammarum amore iterum grauiùs iri. *Ægrotum)* V Propter amorem, qui & sæpe morbus est, & hoc affecti rectè ægrotare iudicantur. D Hoc vt suprà, Ipsum animum ægrotum, ad deteriorem partem applicat. *Ad misericor.)* M Misericordia est, inquit Seneca, ægritudo animi, ob alienorum malorum speciem, aut tristitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. 27

	Vxôrem demus. spero consuetúdine, &	ſſſiſp	28
	Coniúgio liberáli deuíctum Chreme,	dſiſſj	29
R. Al. [Dein]. Aliàs [eſſe].	*[Dêhinc] fácilè ex illis [ſeſe]* emerſûrum malis.*	dſſſi	30
- E. Emergere actiué.	c.**Tibi ita vidêtur: at ego non poſſe árbitror*	bibiſp	31
*Chremes Pamphili amorem ſuſpectum habet.	*Neque illum hanc perpétuò habêre, neque me pérpeti.*	ſ-édibſi a	32
*L. Obiectio periculi & incommoditatis.	s. *Quî ſcis ergo iſtuc, niſi periclum féceris?* c. *Et*	ſſdiſp	33
	Eraſmus particulam [at] ad ſequentem verſum refert, atque ita in [ſeceris] nihil elidetur, ſed s vel t in [iſtuc] ſequentis verſus, vt primus pes ſit anapæſtus: niſi bacchium anapæſti loco mauis.		
	Iſtuc periculum in filia fieri, graue eſt.	ijſiai	34
*L. Solutio ab vtilitatis cõparatione, quam colligit, & auget congerie.	s.**Nempe incommódĭtas dénique huc omnis redit:*	ſdſiſp	35
	Si euéniat, (quod dij prohíbeant) diſcéſſio.	dſdiſi	36

28 *Vxorem d.)* D Ἠθικῶς: vt in Heaut. Quo modo minimo periculo id demus adoleſcentulo. *Spero)* V Ab optima ſpe conficiendi negotii. Multis enim incommodis matrimonii conſuetudo, & liberale coniugium medetur: atque hac de cauſa vxorem in ſacris literis adiutorium vocari haud dubito. *Vxorem d. ſp. c. & C. l. d. Co. D. f. ex i. ſ. e. malis)* R Recte quidem hoc Simo, & ob id inſtitutum eſt à Deo coniugium. Ita in Hecyra Pamphilus, cùm meretriculam Bacchidem miſerè, perditéque amaret, atque ita eius teneretur amore, vt prorſus alieno ab vxore animo eſſet, & duobus menſibus hanc ne attingeret quidé: per conſuetudinem tamen poſteà animus victus eſt, cœpítque ei placere vxor, vbi vidit eam pudentem, modeſtam, incommoda atque iniurias viri omnes ferre, & tegere contumelias: quemadmodũ habet Terentius Scen. 11. Act. 1. vbi Pamphilus ait, Tum vxori obnoxius ſum, ita olim ſuo me ingenio pertulit: Tot meas iniurias, quas nnnquam vllo patefecit loco, &c.

30 *Sefe emerſi)* L Emerſurum, tranſitiuè cum accuſatiuo: nam emergor non dicimus, licet dicamus, mergor. *Ex illis emerſ. m.)* S.D Non vulgaris eſt huius locutionis tranſlatio. Ducta eſt autem ab iis, qui, cùm ſubmerſi fluctibus fuerunt, tandem emergunt, & ſe labuntur periculo. Eadem tranſlatione dicit Cic. emergere ægra valetudine, emergere ex peculatus iudicio: & ſimilia, quæ difficultatis, aut calamitatis liberationem habent.

31 *Tibi ita vid.)* V ἀντεισαγωγή. Dubitat enim perpetuam vtriuſque conſuetudinem fore, ſicut matrimonii natura exigit, atque ſacra ſcriptura duos futuros eſſe in vnam carnem conteſtatur, id eſt, inſeparabilem, & indiuiduam coniunctionem.

Neque illum hanc p.) D ἐμφατικῶς de induſtria poſuit, aut vtrunque ſignificat.

32

Quiſ'is) V Diluit, & eſt iocus ex ambiguo dicto periculi faciundi admodum liberalis. *Niſi peric. fec.)* D Periculum, tentamentum. Cicero, Tute meliùs periculum feceris. Idem Terentius, Fac periculum in literis. D Infinitos penè dicendi modos veteres illi Latinitatis conditores à verbo Facio deduxerunt: vt, facere ſtipendia, facere teſtamentum, facere finem, facere caſtra, facere cõuitium, facere naufragium, facere iter, facere copiam, facere periculum, quod eſt experiri & tentare. S.D Cic. in Verr. Act. prima, Tu verò qua in re ſpecimen cæteris aliquod dediſti? quando tu tui periculum feciſti? Idem in Piſonem, Fac huius odii tanti, ac vniuerſi periculum, ſi audes. Idem Philippica quinta, Puto ne Curium quidé eſſe crudelem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. Pro periculũ facere interdum vſurpant Latini hoc verbũ periclitari. Cic. pro Quintio, Omnia circunſpexit, omnia periclitatus eſt. Idem de Amicitia, Vtamur quaſi equis temperatis, ſic amicitiis, aliqua ex parte periclitatis moribus amicorum. Periclitari verò etiam aliquando pro periculum ſubire ponitur, tanquam paſſiuæ ſignificationis. Cicer. de Inuent. 2. Periclitari omniũ iura debẽt, ſi ſimilitudines accipiãtur.

33

An Iſtud peric. in f. f. gr. eſt) D Memorabile dictum, & id quod meritò in prouerbium ceſſerit. R Prudenter ſanè Chremes, qui tantę rei periculum in filia fieri graue eſſe putet.

34

Nempe incomm.) V Extenuatio eſt periculi, quod in ſola ſeceſſione, id eſt, repudio cõſiſtit.

35

Quod di prohibeant) D παρέμβασις, per ἐυφημισμὸν.

36

37 ſdſdſi	*At ſi corrígitur, quot commoditátes vide?*		
	R. Al. [corrigatur,] A tũ ad præcedẽtẽ verſum pertinebit [at], ſiſdſi.		
38 diſidp	*Principiò* amico filium reſtitúeris:*	*D. Ab honeſto.	
39 ɯſſiap	**Tibi génerum firmum, & ſ filiæ inuénies virum.*	*D. Ab vtili.	
40 iſdſsp	c. *Quid iſtuc? ſi iſtuc ánimum indúxti eſſe v'tile:*	*Al. [gnatæ], biſſap. D. Al. [id animum induxiſti], idiſſp.*	
41 ſiſſſp	*Nolo tibi vllum cómmodum in me claúdier.*		
42 aſſiſi	s.* *Méritò te ſemper máximi feci Chreme.*	* L. Gratiarum actio.	
43 dſſiſſſ-	c. *Sed quid ais?* s. *quid?* c. *quî ſcis eos nunc diſcordâre inter ſe?*		
44 {ſaſaſdſu / ſaſaſ	s. *Ipſius mihi Dauos, qui íntimus eſt ĕórum conſílijs, dixit.*	D. *Ipſius & intimus*, teſtis commendatio.	

37 *At ſi corrigatur)* D Alter eſt ſyllogiſmus per contraria λήμματα & ipſe negatiuus: B & commoditates amplificat dicens, Principio, &c. *At ſi corr.)* V Ab vtili. Nam ex correctione filii multa ſequentur commoda vtriq; parti, & patri, & ſocero. Ille quidem ſic reſtituetur. huic verò erit gener, qui maritus filiæ eſt. R Si incommoditas leuis eſt, quæ retentata euenire poſſet, & commoditas ingens ſperatur, tentanda omnino res eſt, vel cum periculo, amici gratia. Huic ſimile quiddam habet Aulus Gellius lib. 1. cap. 3.

38 *Principiò. am. f.)* D Principiò, nec intulit Secundò. *Reſtitueris)* Inuenies. Ergo ἀναλόλουθος duplex.

40 *Quid iſtuc?)* Concedentis, & veluti victi verbum: tanquam ſi diceret, Quid? & abundat Iſtuc. Vel potiùs, Quid iſtuc, ſignificat hominem de loco, ac de ſententia decedere. vt è contrario perſtare ac reſiſtere, dicitur, qui aliquid negat. *Quid iſtuc?)* MU Verbum hoc poſt multas preces, aſſenſionem ſignificat. Sic Heaut. Quid iſtuc? quandoquidem ducenda eſt, egomet habeo propemodum Quã volo. & in Adel. Quid iſtuc? dabitur quidem quandò hic volt. V En iterum nimiam amicorum facilitatem. *Si id animum induxti)* D Legitur & Animũ induxiſti. Sed illud plenum eſt: hoc, per μεταπλασμὸν συγκοπὴν diminuitur. S.D Inducere tametſi vſu vario eſt, ſignificatio tamen eſt eadem. Dicimus enim inducere aliquem, pro impellere vel ad, vel in: vt inducere animum, vel in animum. Quæ locutiones ſunt credentis, vel aſſentientis, non incitantis. Cic. ad Att. 14. Ego Antonio facillimũ me præbui. Etenim ille, quoniam ſemel induxit animum, ſibi licere, quod vellet, feciſſet nihilominus me inuito. Idem pro Roſcio Amerino, Qui potuit animum inducere, vt filium ſuum exhæredaret?

41 *Nolo t. v. c. in me cl.)* B Nolo domi meæ vllã tibi rem vtilé claudi: filiã putas commodo tibi futuram, vt per cuius nuptias filium tibi reſtitutũ iri ſperes, illam nolo claudi amico. Vbi voles accerſe, abduc eam in domũ tuam. S.D Nolo per me fieri, quin cõmoda omnia tibi ſuppetant: vel commodis omnibus affluas: vel, nolo me vllo modo eſſe tardum ad omnia officia, & commoda in te conferenda. Eodem genere loquendi vtitur in Eunucho, his verbis, -Nuncubi meam Benignitatem ſenſiſti in te claudier?

42

Merito) V A gratiarum actione, quæ beneficium maximi facit.

43

Qui ſcis) ἀντεισαγωγὴ diluitur, Daui & narratione & ſuaſione. B Indocti Quid ſcis pro quî ſcis dicunt. *Diſcordare inter ſe)* Quibuſdam Pleonaſmus eſt redundante illo Inter ſe. S.D Diſcordare hoc loco tranſlati eſt ſignificati. Diſcordant enim propriè fides, & chordæ, cùm inſciẽter pulſantur, vel cùm diſcors concentus redditur. Diſcordare autem hîc eſt diſſidere, diſſentire, non conuenire, nõ congruere. Et variis præpoſitionibus iungitur: interdum enim, Cum admittit, interdum Inter. Cic. de Finibus 5. Quo minùs animus à ſeipſo diſſidens ipſe, ſecũmque diſcordãs, guſtare partem vllam liquidæ voluptatis, & liberæ poteſt. Ibidem, Inter ſe diſſident, atque diſcordant.

44

Ipſius m. D. d.) D Commendatio teſtis. vt, In foro modò De Dauo audiui. Ergo ipſius quaſi qui maximè ſciat. Dauus vt rectè ſcribatur, Dauos ſcribendũ eſt, quia nulla litera vocalis geminata, vnã facit ſyllabam. ſed quia ambiguitas vitanda eſt nominatiui ſingularis & accuſatiui pluralis, neceſſariò pro hac regula, digãma vtimur, Da Fus, ſer Fus, Fulgus, cor Fus. *Qui iſt. eſt eor. c.)* S.D Id eſt, qui omnia nouit eorum conſilia: vel qui conſiliorum Pamphili, & Glycerii eſt author, adiutor, dux, moderator, & miniſter: vel qui eſt ex

B. [persuadet], Alas.sisu: vel ss nuptias]censeatur dissyllabum, iasssisu.
* L. Argumentum ex adiunctis.

Et is mihi ſſuâdet ſ núptias quantùm queam vt iasiſiſu 45
matûrem.
**Num censes fáceret filium nisi sciret éadem hæc* sdsiabsu 46
velle?
Tute ádeò iam ĕius verba aúdies. heus euocâte huc ſ dssusisu / dssi 47
Dauum.
G. Alias [Atque], sdsisss. Hic versus persicitur initio scenæ sequentis.
[Sed eccum vídeo ipsum foras exîre. idsisss 48

intimis eorum. Intimum autem si simpliciter dicas, idem significat, quod omni tum officiorum, tum consuetudinis, tum familiaritatis genere alicui coniunctus. Cicero, Nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non intimũ Catilinæ fateatur. Ab Intimo ducuntur duæ perpulchræ locutiones: scilicet, esse in intimis, vel ex intimis. Cic. Famil. 3. M. Æmilius vnus est ex meis familiarissimis, atque Intimis, Idem ad Att. 4. Itaque in intimis est meis, cùm antea notus non esset.

45 *Persuadet nuptias vt maturem*) B Persuadere non significat hîc suadendo inducere, sed valdè suadere: vt, percupio. *Nup. q. q. vt m.*) S.D Maturare est maturitatem afferre, vel maturum facere. Id quod propriè de fructibus dicitur. Cic. de Senectute, Vua primò est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit. Inde de Natura Deorum primo. Omnia quæ terra gignit, maturata pubescunt. Translatè positum elegans est pro approperare, vel accelerare. Et tunc vel absolutè ponitur, vel cũ accusatiuo, vel cum infinitiuo alîus verbi. Cic. Famil. 2. Successor tuus nõ potest ità maturare vllo modo, vt tu me in Asia possis conuenire. Idem ad Brutum, Quod vt faceres, idque maturares, magnopere desyderabat Resp. Idem ad Att. 4. Te expecto: & oro, vt matures venire. Idem pro Cluentio, Huic mortem maturabat inimicus.

Num censes) V Daui sententiam à verisimili confirmat. 46

Tute adeò) D παρέλκεται Adeò modò, & abundat: vt Virg. Túque adeò quem mox quæ sunt habitura deorum Concilia, incertum. 47
Eius) V Certitudinem ex intima familiaritate amplificat. *Euocate huc*) B Quidam putant vel E vel Huc redundare: quibus ego non accedo. nam exire potest ille, vt ad herum non veniat.

Sed eccum) V Ad vitandam hiuscam scenarum in vno actu tractationem, παρέμπτωσιν de more vtitur. D Eccum quasi ecce eum veteres dixerunt, eccum eccuius. Ellum quod apertiùs significat ecce illũ: & obscuriùs ellũ. 48

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. P In sequenti scena Dauus seni insultans, vt nuptias acceleret, hortatur. B non enim putabat fore vt sic ageretur. P Dauo facilè acquiescit Simo, eique consilium suum prodit, & conatur ex fictis veras efficere nuptias. B cùm igitur herum seriò de tradenda filia colloqui cum Chremete, L quídque actum sit cognoscit Dauus, consiliũ suum detestatur, B anxiúsque & exanimatus redditur. D Hic itaque locus est, in quo iam ad discrimen mali producta Comœdia, in meliorem partem iam incipit inclinare. V *Thesis* 1 Dolus dolum vincit. 2 Incidit in foueam quam fecit, fuáque ipsius nassa irretitur. 3 Quot serui, tot hostes. Exhortatoria est enthymemate concluſa. Propositio, Accersatur vxor. Ratio est à tempore. H Hîc interim videmus callidissima quæque cõsilia ferè pessimè cadere. Nam quid Daui consilio callidius? at quid ille Pamphilo perniciosius excogitare potuisset? K Scitè ergo non semper consiliis respondere euentus, multáque secus, àc nos putaueramus, euenire, & instituros interdum dolos parum feliciter succedere: M adhæc etiam hominum non vndique circunspectos, nec planè prudentes, quibus abundat vita communis, assentationibus capi docet hæc scena. Idcirco Tullius lib. 1. Offic. monet, ne assentationibus patefaciamus aures, & ne adulari nos sinamus, in quo falli facile est. Vnde Solon, authore Laërtio, dicere solebat, Cautè singulos obserua, ne fortè odium in corde tegant, dum blanda & arridenti facie te alloquuntur, dupláque illis lingua atra ex mente sonet. Hominem insuper malitia, quæ vitio iungitur, grassantem, confundi aliquando, ac in proprios incidere docet laqueos. Impossibile quippe est, vt id habeat successum, cuius principium malum est. Seneca scribens de ira ad Nouatũ, sic ait, Nulli fortuna tam dedita est, vt multa

multa tentanti vbique respondeat. Cic. in orat. pro Cluentio, sic ait, Minùs stultus est, cui nihil in mentem venit, quàm ille qui quod stultè alteri venit in mentem, comprobat.

Versus gen. Iambici omnes. Primus est fragmentum scazontis vltimi præcedentis scenæ. Secundus quoque est scazon eiusdẽ generis: nempe tetrameter catal. Reliqui omnes sunt acatalectici, iique tetrametri, excepto penultimo dimetro.

DAVVS. SIMO. CHREMES.

Ad epitasin pericu li pertinet, quod eò res redit, vt Daui consilia obsint Pãphilo.

1 AD TE *ibam. S. quidnam est?*
2 ſſ.6.isu D. *Cur [vxor] non accérsitur? iã adueſperâscit. S. audín' tu illum?* E. [vxor] redundat in versu, & videtur additũ ab interprete. sſisisu.
3 ſasssſap / asds *Ego dudum nónnihil véritus sum Daue abs te, ne fáceres idem*
4 ssisisi *Quod vólgus seruórum sólet: dolis vt me delúderes,*
5 dds bidsi *Propterèa quòd amat filius.* D. *egón' istùc fácerem? S. crédidi.*
6 ddsssss *I dque ádeo métuens vos celáui, quod nunc dicam.*
D. *quid?* S. *scies:*
7 ds dissp *Nam propémodum hábeo iam tibi fidem.* D. *tandem cognósti [qui siem.* A. [nosti], dbibsssp.

Ad te ibam) Ex ritu nuptiarum hoc dicebatur. Noctu enim vxor ducebatur domum, prælatis facibus. *Audin'*) V Acclamatio superioris suasionis ex constanti serui dicto.

3 *Ego d.*) D Semper grauis incœptio orationis, quæ exordium sumit à pronomine Ego: vt, Ego te quæ plurima fando. &, Ego postquàm te emi à paruulo. *Ego dudum*) Aduerbia temporis. aut certa sunt: vt, hodie, cras: aut incerta: vt, dudum, nuper. Itaque incertis certum additur tempus: vt iam dudum nunc nuper. *Nonnihil ver. s. D. abs te*) Breuiter, pro, veritus ne quid abs te fieret. Sicut suprá, Hei metui à Chryside. Et Cicero, Quod precatus sum à diis immortalibus. pro eo, quod est, quę à diis petii, precatus eos. *Daue*) V Petitoria est in Simone: in cuius exordio est προδιάβασις & enthymema, Quia mihi à seruo timui, igitur celaui. Antecedens à sententia & consuetudine infidelium seruorum confirmatur.

4 *Quod vulg. s.*) D Totum cũ extenuatione protulit, tãquã qui satisfactũ voluerit Dauo ob cõprobatã fidẽ eius. B Vugus, dicitur ignobilior multitudo, quæ pars maxima ciuitatis est. Vnde & Vulgus seruorum, maxima pars seruorum. *Dolis vt me del.*) Pleonasmus est: vt suprá, Quem tam apertè fallere incipias dolis. S.D Deludere est deridere, vel decipere. Cic. contra Rullum, Comtemni matiandum. *I dque adeò m. v. c. q. n. d.*) R Nõ est ei statim aperiundum consilium nostrum, cuius suspectam habemus fidem, & quem suspicamur dolis nos delusũrum, idque cauere prudentiæ est non vulgaris. S.D Dicimus celo hanc rem, celo te hanc rem, celo tibi hanc rem, celo te de hac re. Est autem elegans hoc verbum, cùm passiuũ vsurpatur. Cic. Famil. 5. De quo ad te, nõ quòd celãdus esses, nihil scripsi anteá. Idem, Debes existimare te maximis de rebus à fratre esse celatũ. Idem ad Qu. fratrem, Indicabo tibi, quod à me in primis te celatum volebam. Idem pro Cluẽtio, Non est profectò de illo veneno celata mater.

ieſtatẽ Populi Romani, deludi, vosmet ipsos ſtum videtur. Noctu enim vxor ducebatur diutius ab isto patiemini? Terentius suprá, Vbiuis faciliùs passus sim, quàm in hac re me deludier.

Egón' istuc) L Cum auersatione pronun 5

Nam prop. h.) D Ridicula dilatio eius rei 7 quæ iam dudum nota est auditori. Hoc est Propemodum, cuius accusatiuus est à Modus. *Propemodum h. i. t. s.*) S.D Pidé habere & actiuè, & passiuè ponitur. Passiuè sic: Cic. Famil. 6. Quare quando, vt Augures, & Astrologi solẽt, ego quoque Augur publicus ex meis superioribus prædictis constitui apud te authoritatem augurii, & diuinationis meæ, debet habere fidem nostra prædictio. Id est, digna est, cui fides habeatur. Actiuæ verò significationis plura sunt exempla: quorum pars

*L.Narratio. Simo erroré nuptiarum Dauo aperit. *L.Admirantis.

S.*Non fúerant núptiæ futúræ. D. quid,non? S. sed ea grátia dſjſdſi 8
Simuláui,vos vt pertentârem. D.*quid ais? S.sic est res. D. vide, aſſdſſi 9

*Versuta Daui dissimulatio,L&facetaassentatio.

*Nunquam quiui ego istúc intelligere. vah consíliũ cállidum. E.Aut eliditur u in[quiui]aut s in[istũc].Scaligerus mauult elidere t. {ſaſdidſp / ſd 10

[hem] pendet ab hoc versu. licet à quibusdam cum sequenti ponatur.

S.Hoc audi, vt hinc te iussi intrôire, opportúnè hic fit mihi óbuiám. D. hem! {iiſaſſſp / ſiſiſſſp 11

L.Hem!númnã per. metuentis. Mu & hoc summisse dicitur.

Númnam perîimus? S.narro,quæ tu dudum narrásti mihi. E.Al. [narro huic,] ſbſſſſſi. ſbſiſſſi 12

D.Quídnam ſaúdio!] S.gnatam vt det,oro,víxque id* exôro. D.óccidi. E.Trochaicus tetr.catal.sattſt— D.Al.[audiam!]Atum versus necessariò iambicus. ſiſiiſi 13

* Sic alibi, Orator ad vos venio,sinite exorator vt fiem.

proferimus:Cic.Famil.5.Si honos is fuit,maioré tibi habere nõ potui:si fides,maioré tibi habui, quàm penè ipsi mihi. Idem Famil.7. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias,ego enim ignauissimo cuique maximam fidem habeo.Cæsar de bello Gallico primo, Cui summam rerum omnium fidem habebat.

8 *Non fuerant)* V Narratiuncula imperfecta est,negotium quidem est de nuptiis:de modo quia simulabantur:de causa,quia propter explorationem finxit.Itaque breuis est cur fictæ erant nuptiæ, & quomodo filiam Chremetis vix exorauerat. *Sed ea gr.)* DGratia, pro Causa posuit nouè. S.D Gratia apud antiquos pro Causa ponebatur:vnde fluxerunt eæ locutiones.animi gratia,ludi gratia,mea gratia,tua gratia:pro mea,vel tua causa: vel animi recreandi gratia. Cùm enim dicimus animi gratia,subticetur reficiendi, vel recreandi: duplicémque habet significationem. Aliquando enim sic loquimur,Ruri totum hunc mensem animi gratia traducam:id est, animi relaxandi nomine,& causa.Aliquando etiam sic, Animi gratia dicebam, quæ longè secus, atquè sperabam, accepit:id est, iocosè dicebam, quæ illi stomachum, contrà quàm putabam,fecerunt.Cicer.pro Cælio,Vt ad ea, quæ accusatores deformandi huius causa,detrahendæ,spoliandæque dignitatis gratia dixerunt, primùm respondeam. Terentius suprà, Hic nunc me credit aliquam sibi fallaciam Fortare, & ea me hîc restitisse gratia. *Sed ea gratia*, &c.) M Aristoteles interrogatus, authore Laërtio, quídnam mendaces lucrarentur:respondit,Vt cùm vera dixerint, illis nõ credatur. Socrates apud Platonem in secũdo de Repub.sic ait,An nescis,quod ipsũ mendacium omnes homines diíque odertũt? *Sic res est)* DQuod Græci dicunt, ὕστερος ἔρως. 9 *Nunquam)* V Laudat, sed ἀφυιλικῶς. *Val.)* 10 BDeridentis esse videtur, tamen simulat se mirari. *Cons. call.)* Callíditas, prudentriæ pars est Aristoteli, & ita versatur in paruis rebus,vt prudentia in magnis.

Opp.h.f.m.obuiâm) S.D Multi, & elegantes 11 loquendi modi ex hac voce Obuiàm,ducuntur:vt,obuiàm mittere,obuiàm proficisci,obuiàm properare,obuiàm ire (quod & in bonam,& in malam partem capi potest:scilicet cùm est resistentis) obuiàm prodire, obuiàm procedere, obuiàm venire, obuiàm se ferre, vel offerre,obuiàm fieri.Cicer.ad Att. Obuiã mihi fit tabellarius.Idem pro Milone,Obuiã fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis. *Hem! Núm nam)* V Iam sit ad Epitasin proximus gradus,& hîc verum est,Malum consilium consultori pessimum est.Hæc ad spectatores dicuntur.

Núm nam p.) D Nam παρέλκεται, vt in 12 Quísnam.

Quídnam audio!) Legitur & Audiam.Menander enim sic ait,τί δὴ παρ' ἐλπίδα. *Gnatam vt det,oro:vixque id exoro)* S.D Orandi significatio nota est:est enim idem, quod petere, vel postulare.Exorare verò est,quod oramus, & postulamus,impetrare.Cic.Fami.16.Exoro vt mecum quàm sæpissimè cœnet. Idem pro Roscio Comœdo,vt peieret facilè exorare potero. Idem in Verrem, Negat illa, posse hominem exorari.Idem pro Murena, Viri non esse,nec exorari, neque placari putat. Idem de Oratore, Nunc te iam exoremus necesse est,vt nobis explices, &c. Ibidem, Me frater exorauit

*L.Callida iteratio ad fallendũ ex vocum similitudine. *Al.*[nunc], itijſſij.

14 ſſiſſiſp S.*Hem,quid dixti?*D.*óptumè, inquam,factum.* S. *nunc per hunc nulla est mora.*
15 iiiiſſij C.*Domum[modò]ibo:vt apparêntur,dicam:atque huc renúntio.*
16 {ſibſ.ſſi / ſibſſ} S.*Nunc te oro Daue,quóniam solus mihi effecísti has núptias,*
17 aſſbaſſp D.*Ego verò solus.* S.*corrígere mihi gnatum porrò enitere.*
18 aiijdiſi D.*Fáciam hercle séduló.* S.*potes nunc,dum ánimus irritâtus est.*
19 ilbiſſii D.*Quiéscas.* S.*[age igitur.vbi]nũc est ipsus?*D.*mirum,ni domi est.* D.[age igitur vbi] A sine distinctione.

Pollicetur quod minimè intendit.

D. *Mirum,ni.* Cautè Dauus callidam interrogationem excipit.

exorauit, vt huc secum venirem. *Occid. optimè)* DBene vsus est παροιμίᾳ, Occidi & Optimè, vt similitudine falleret audientem. V Et hęc laus est,qua vel coactus seni illudit. *Per hunc)* P Chremetem scilicet.

15 *Domum nunc ibo)* V Vterque senex in tanto certamine mirè fallitur. *Ibo,atque huc renuntio)* D Variè Ibo,& Renuntio. *Atque huc renuntio)* MU Præsens pro futuro ad celeritatem indicandam. *Huc renuntio)* B Quidam interpretantur non filiæ, sed Simoni. promittit enim huc se rediturum.

16 *Nunc)* V Altera est oratiuncula εὐστοχία, cuius confirmationis pars, vt sit in minutis oratiunculis,præcedit ab honesto, Quia tu nuptiarum author es,perge igitur. *Nunc te oro Daue)* D Te,id est,per quem stat summa negotii Et modò magis verè rogat, quàm tunc cùm ait,Dehinc postulo, siue æquum est, te oro Daue.ibi enim iracundia latet, cùm dicit Siue æquum est. *Effecisti has)* Non Fecisti.est enim Efficere,perficere faciendo. Et bene Has,quarum causa laboro. BNon significat Dauum nuptias ad exitum perduxisse, sed elaborasse vt fierent.Quemadmodum dico,Efficit mihi bellum, cuius opera & consilio mihi ab alio bellum infertur:Perficit,qui finit & componit.

17 *Ego verò solus)* D Et hoc ad increpationé dicit, non ad confirmationem. *Solus)* Id est,cui non assentiebat Pamphilus. *Corrigere)* V Propositio est,Summo studio filiũ corrige. *Porrò)* DIn futurum, deinceps. Futuri temporis aduerbium.vel adhortantis : vt, Porrò q q quæ: *Enitere)* Labora: quasi difficile sit,& conatu sit opus.

18 *Hercle séduló)* Productiones sunt Comici styli ad fucum orationis positæ. *Potes nunc* A possibili argumentũ: Vsiue à facili & occasione,dũ animus perturbatus est. R Docet omnibus in rebus arripiendam esse occasionẽ: & rei bene gerendæ commoditatem, in qua haud parum momenti situm est, minimè negligendam. Siquidem, vt ille canit, Fronte capillata est, post hæc occasio calua. Occasionis simulachrum ad hunc modum fingebat antiquitas,vt in Chiliad. habet Erasmus, Volubili rotæ pennatis insistens pedibus,vertigine quàm citatissima semet in orbem circumagit, priore capitis parte capillis hirsuta, posteriore glabra:vt illa facilè prehendi queat,hac nequaquam:inde dictum est,Occasionem arripere.Hæc Erasm. Ausonius sic de occasione, Cuius opus? Phydiæ, qui signum Pallados,eius, Quique Iouem fecit, tertia palma ego sum. Sum Dea,quæ rara & paucis Occasio nota. Quid rotulæ insistis?stare loco nequeo. Quid talaria habes?volucris sum,Mercurius quæ Fortunare solet,trado ego,cùm volui. Crine tegis faciem?cognosci nolo.sed heus tu, Occipiti caluo es? ne tenear fugiens. Quæ tibi iuncta comes?dicat tibi.dic rogo,quæ sis? Sum Dea,cui nomen nec Cicero ipse dedit. Sum Dea, quæ facti,non factique exigo pœnas, Nempe vt pœniteat, sic Metanœa vocor. Tu modò dic quid agat tecum?si quando volaui, Hæc manet:hanc retinent,quos ego præterii.Tu quoque dum rogitas,dum percuntando moraris, Elapsam dices me tibi de manibus. *Dum animus irr.)* D Quia dixerat, Iræ sunt inter Glycerium & gnatum.Irritatus est, commotus, ira prouocatus. vt in Phormione. Ducitur autem verbum à canibus, qui restrictis dentibus hanc literam r,imitantur.

Quiesc.u) Id est, conquiesce, imperatiui 19 modi,

S. *Ibo ad eum, atque éadem hæc, quæ tibi dixi, dicam ſéadem] illi.* D.* *nullus ſum.* ddſaſaſp 20

*D. Ali.[itidem]. E In[nullus] neceſſariò elidtur s.

*L. Perturbatio Dawi & conſilii ſui deteſtatio.

Ad hunc modum ferè fingit Terétius conſilia callidiſsima fallere.

Quid cauſſæ eſt, quin hinc in piſtrînum recta proficiſcar via? ſſſſdſi 21

Nihil eſt preci loci relîctum, iam perturbáui ómnia: aiijſſſp 22

Herum fefélli: in núptias coniéci herîlem fílium: ijſſſiſp 23

Feci hódie vt fierent, inſperânte hoc, atque inuíto Pámphilo. ddſſſſſi 24

Hem aſtutias. Ironia eſt. ſibi enim omne malum aſcribit.

Hem aſtútias. quòd ſi quiêſſem, nihil euenîſſet mali. ſiſidſſi 25

Sed eccum ipſum vídeo. óccidi. iſai 26

modi, ne iniurioſum videretur. *Quieſcas*) Pro quieſce, aut deeſt Volo, aut Facito. V Paſſim ſuffragatur veterator, ſed non ex animo. *Age igitur*) D Age, dic: vt eſt, Egi, atque oraui tecum, aut aduerbium eſt hortandi. *Mirum ni d. eſt*) Exiſtimationem intulit, incertum fugiens. & eſt compoſitum: quaſi, hoc eſt mirum, ni domi eſt. Cautè ſeruus callidam interrogationem ſenis paratus excepit. Memor ſimulatæ diſcordiæ cum amica, fingit non ſe alibi eum eſſe ſuſpicari, quàm domi.

20 *Ducam eadem illi*) D In aliis Itidem ſcriptũ eſt, quod ſi eſt, pro Item accipiamus. An Ego idem, pro Item? *Nullus ſum*) V Querela eſt. Nam Dauus ſe miſerrimum eſſe cõqueritur. D Plus eſt nullum eſſe, quàm periiſſe. nam qui periit, vel corpus habet reliquum: qui verò nullus eſt, ita non eſt, àc ſi natus non ſit. E Prouerbiales ſunt Comicis hyperbole, nullus ſum, & óccidi, & perii, quibus deſperationem, aut ingens malum ſignificamus. S. D Titus Liuius ab vrbe condita ſexto, Ipſe vindex veſter, vbi inimicis viſum eſt, nullus repentè fui. Terentius in Hec. Sed oſtium concrepuit. credo ipſum ad me exire: nulla ſum. Ponunt etiam eleganter Latini Nullum pro irrito, inani, & nullius vis. Cicero in Prætura vrbana, Minutius quidam mortuus eſt, eius teſtamentum erat nullum: lege hereditas adgentem Minutiam veniebat.

21 *Quid c. eſt, q. h. in p. r. pr. via?*) R Ouidius, Conſcia mens vt cuique ſua eſt, ita concipit intra Pectora, pro facto, ſpémque metúmq; ſuo. *Quin hinc*) V Ratio eſt à pœnæ ſeruilis apud veteres præſertim Græcos vſitatiſſimæ magnitudine. *Hinc*) D Id eſt, ex hoc loco. *Recta pr.*) Bene Recta: vt corporis impulſionem lucrifaciam. aut Recta, vt non eam ad precatorem, aũt ad Pamphilum. Et bene Proficiſcar: proficiſci enim in rem ęgrã ac difficilem dicimus. Et Recta via, plana dixit, non tantùm recta.

Nihil) V ἀπροσδιόνυσον quatuor rationibus 22 conſtat, cur tantam pœnam ſubterfugere nequeat. D Subiungit ergo cauſas cur proficiſcatur in piſtrinum. *Nihil eſt preci*) Quod prædixit ſenex. L Preci Datiuus à Prex, quod non eſt in vſu. MU Hoc Datiuo vſus eſt etiã in Phorm. Ablatiuo vſus eſt Horat. Et prece blanda ducere quò vellet. Et Perſius, Non tu prece poſcis emaci. Plautus in Capt. etiam accuſatiuo vſus eſt, Quod antehac pro iure imperabam meo: nunc te oro per precem. *Iam pert. o.*) D Allocutio in qua quid metuat, quid velit, manifeſtum eſt.

Herum fefelli) Hæc enumeratio cauſarum 23 eſt, qua magnificè exaggerauit errores ſuos. *Conieci*) Nec Immiſi, ſed Conieci: quod impetum & iniuriam ſignificat. *Herilem filium*) τὸν τρόφιμον.

Feci hodie) Nec ſolùm Feci, verum etiam 24 addidit tempus, Hodie: vt ne diecula quidem eius ſit, quod fecerat, mali. *Inſp. hoc, a. i.*) Inſperante & Inuito, duplex offenſio.

Hem aſtutias) Bona διαγνία. Pluraliter dixit Aſtutias, quaſi is qui abundet aſtutiis, vt 25 ei vna non ſufficeret. V Peroratione ſe probè meritum id genus pœnarum, & ita miſerum eſſe colligit.

Sed eccum) Studet ſemper Poëta vt qua- 26 dam præparatione ſcenas eiuſdem actus connectat.

27 aiblſſap *Vtinam mihi eſſet áliquid hîc, quo nunc me præcípitem darem.* *E. Trochaicus terr. catal. A tum [mihi] monoſyllabum erit. atbſsdtv.

27 *Vtinam*) Deſperantis hæc ferè iudicãtur. *Vtinam m. e, al.*) D Non dixit gladium, aut laqueum: ne eſſet tragicum. Ergo expreſſit bene, dicens, Quo me nunc præcipitem daré. MU Præcipitium, non cliuum intelligo. nam illud præcipitare, quod Goueanus ex Adelphis citat, ioculariter dictũ videtur. S. D Præcipitem ſe dare, elegans eſt, pro ſe ex edito loco in imum deiicere, vel ſe præcipitare. Vt autem de præcipite ſcribamus: præceps interdum ad locum pertinet: & dicitur præceps locus, vnde quis ſe præcipitem dare facilè poſſit: vel via præceps eſt, in qua vix licet ſine aliqua prolapſione conſiſtere. Ad alia etiam quadrat: dicitur enim homo præceps, qui nullo capto conſilio ad omnia proiectus eſt, vel omnia inconſultè, & temerè aggreditur, nulla vtens prudẽtia, nulla deliberatione. Ponitur verò interdum pro vehementer celeri, & ſubito: id quod tam ad res, quàm ad perſonas refertur. Etenim appellamus præcipitem profectionem, præcipitem diſceſſum, præcipitem reditum, & ſimilia. Quorum ſuſceptio plena temeritatis, & inconſulti animi eſt. Atqui præter priorem locutionem (ſcilicet præcipitem ſe dare) duæ ſunt aliæ locutiones ex hoc nomine, non obſeruatione indignæ eæ quidem. Sunt autem iſtiuſmodi, præcipitem agere, & præcipitem ferri. Præcipitem agere eſt exturbare: ſed certo quodam loquendi modo dicunt Latini aliquem à furore, vel furiis, vel amentia præcipitem agi, qui furoris, vel amẽtiæ plenus videatur, & quaſi per furorẽ, vel amentiam à mente, & ratione deiectus. Cicero in Verr. Act. III. Multa & in deos, & in homines impiè, nefariéq; commiſit: quorum ſcelerum pœnis agitatur, & à mente, cõſilióque deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim ſecuri percuſſit: partim vinculis necauit: partim in implorantes iura libertatis, & ciuitatis, in crucẽ ſuſtulit. Item pro Cecinna, Quid igitur: ſi glebis, aut ſaxis, aut fuſtibus aliquẽ de fundo præcipitem egeris, iuſſúsque ſis, quem hominibus armatis deieceris, reſtituere, reſtituiſſe te dices? Præcipitem ferri: Præceps ferri dicitur, qui præceps agitur. Vnde præcipitem amentia ferri. Præcipites etiam ferri dicimur, cùm nimia celeritate vtimur, & non ſatis conſyderatè, aut conſultò quid agimus. Cic. in Verr. Act. VII. Præceps amentia ferebare, qui te exiſtimares auaritiæ vulnera crudelitatis remediis poſſe ſanare. Idem pro Planc. Sed ego, Lateẽſis cæcum me, & præcipitem ferri confitear in cauſa, ſi te aut à Plancio, aut ab illo dignitate potuiſſe ſuperari dixero. Idem de Amic. Moleſta veritas eſt, ſiquidem ex ea naſcitur odium, quod eſt venenum amicitiæ. Sed obſequium multò moleſtius, quòd peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri ſinit.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. D Hæc ſcena, cuius perturbationis eſſe debeat, etiam ſuprà Poëta præſtruxit, cùm ad conſentiendum Daui conſilio tardum Pamphilum faceret. V Eſt verò ſcena ἐπιτηρητική. Increpat enim Pamphilus tum ſeipſum propter ſtultitiam, P quòd ſeruo futili auſcultans, E doloſúmque eius conſilium ſecutus, reſponderit patri ſe ducturum vxorem, V tum ipſum Daui conſilium, quo intricatus ſeſe extricare nequit. H adeò in periculæ magna fuerat illius gratia coniectus. Deliberat etiam ſecum Pamphilus quid inter ſacrum & ſaxum obſiſtens faciat. Grauiter quoque incandeſcit: nam acerbum eſt conſilia noſtra ſecus euenire, atquè putaueramus. V *Theſes.* 1 Nemo læditur niſi à ſeipſo. 2 Falluntur nimiùm creduli amatores vel à ſuis ipſorum ſeruis. 3 Serui ferè ſui ſimiles ſunt. R Non cuiuſliber ſequenda conſilia, neque cuiuis fortunas noſtras cõmittere nos debere, hæc docet ſcena. nam M qui viliſſimæ perſonæ freti conſilio, R id temerè nullóque omnino cum delectu faciunt, ſæpe numero ſtultitiæ ſuæ luunt pœnas: M adidque tandem deueniunt, vt locum pœnitentiæ vbique relinquant, & meritò ab omnibus qui rectè ſapiunt, in rebus agendis derideantur. Quapropter Herodotus libro 7. Bene, inquit, conſultare, maximum eſt lucrum, & rei conſilio geſtæ lætus plerunque eſt exitus. Cic. lib. 1. Offic. ſic præcipit, Eſt igitur adoleſcentis, maiores natu vereri, ex hiſque elígere optimos & probatiſsimos, quorum conſilio & authoritate nitatur. ineuntis enim ætatis inſcitia, ſenum conſtituenda & regenda prudentia eſt. Socrates apud Platonem in eo Dialogo, qui Theages de ſapientia inſcribitur ſic ait, Conſilium res ſacra dicitur. Non eſt diuinius aliquid, de quo homo conſulere queat, quàm de eruditione ſui ac ſuorum. *Verſus Iambici tetrametri acatalecti.*

PAMPHILVS, DAVVS.

D. Accusatio. L. *Scelus* pro scelerato per auxesin; & est metonymia.

* Metaphoricòs à vase futili & rimoso ductũ, in summo periculo vsurpatũ.

VBI illic scelus est, qui me pérdidit? D. *péri.* P, *atque hoc confitĕor*
Iure obtigisse, quandóquidem tam iners, tam nulli cónsilii
Sum. seruón' fortúnas meas me commisísse fútili!*

Vbi illic scelus) D Nimiùm terribile est, scuire antè quàm videas eum contra quem irascaris. *Vbi illic scelus est qui)* Ad intellectum, non ad verba redegit, & est figura σύνεσις per genera. Virgil. Pars in frustra secant. Sed hîc figura est per numeros: nã quia Scelus, sceleste intelligitur, modò Qui subiunxit, non Quod. B Relatiuum non ad nomen Scelus, sed ad rẽ refertur. *Scelus)* V Enallage est, pro sceleste. *Qui me perd.)* S:D Perdere interdum est amittere, vel iacturam alicuius rei facere. Cicer. Famil. 4. Summo ingenio, summa virtute filium perdidit. Ibidem, Existimabam omneis me & industriæ meæ fructus, & fortunæ perdidisse. Elegans verò est, pro affligere, vel euertere. Cicer. Famil. 14. Per fortunas miseras nostras vide, ne puerum perditum perdamus. Ibidem, O me perditũ: ô me afflictum. Idem ad Atr. 2. Nos non inimici, sed inuidi perdiderunt. Idem pro Roscio Amerino, Quæ mors tãtùm potuit, vt omneis ciues suos perdiderit, & afflixerit? *Atque hoc)* V Concessione fatetur se iure deceptum esse, atque ita sese increpat.

2 *Quandoquidem)* Ratio, quia sibi consulere nequiuit, quia seruo nimiùm credidit. *Tam iners)* D Sine arte, B hebes ac retuso ingenio. Rodolph. Agricol. libr. 3. Dialecticæ inquit, Et docere quidem rem facilem esse, & quam quisque tantùm non inertissimæ mentis præstare possit. *Tam nulli consilij)* D Vna pars orationis est, Nulli consilii. Nos nullius & soliùs. rectè autem veteres, nullo nulli, solo soli declinabant. MU Puto, Nulli consilii, esse vnicam dictionem indeclinabilem. B Priscianus Institutionum Grammaticarum lib. 2. tradit veteres octo illa nomina, vnus, vllus, vter, nullus, totus, solus, alius, & alter, sic inflectere consueuisse, vt alia primi & secundi ordinis. citat & hunc Terentii locum inter exempla ex idoneis authoribus. Trapezontio Consilium quandoque significat vim, qua facilè quisque aliquid perficere possit. S:D Consilium in genitiuo casu nonnullas locutiones profert parum ad præsentem accedentes. Ex autem sunt huiusmodi, Res magni cõsilii: scilicet, in qua opus est consilio. Cic. ad Att. 2. Est res sanè magni cõsilii. Idem, Nihil mihi adhuc accidit, quod maioris consilii esset. Est & alia locutio: nempe, Hæc sunt consilii: id est, consilium de his iniri, & capi potest. Cic. Famil. 9. Ergo hæc consilii fuerunt: reliqua necessaria. Id est, in his cõsilio vti potuimus: vel, ad hæc consilium adhibere, liberum & integrum fuit. Idem, Consilii res est adhuc incerti. Præterea, sic loquuntur Latini, Consilii tui est, pro deliberare potes, vel debes: aut consyderare potes, vel debes. Cic. Famil. 3. Quid in eo genere efficere possis, consilii tui est. Cælius Cicer. Famil. 8. Tui consilii est, si tempus, si Senatus coget, si honestè à nobis recusari non poterit, velisne perseuerare. Sed hæc nihil ad præsentem Terentii locutionem accedunt: hîc enim nulli, pro nullius consilii esse, idem est, quod nullo consilio præditum esse, vel omni consilio esse destitutum.

Seruón' fort. m. me c. f.) B Méne fortunas; commisisse homini inimico, eidémque adeò nocenti, vt ne si velit quidem posset sibi temperare quin alium mactet infortunio! Dãnat his verbis suam stultitiam Pamphilus, & rectè addidit Futili. Qui enim salutem suam committit ei, cuius opera mox sit periturus, perinde facit vt ji, qui vinum, quod seruatũ fideliter velint, futili infundunt vasi, vnde continuò sit effundendum. Laur. Vallensis secundo Commẽtario, Méne incœpto desistere victam, Nec posse Italia Teucrorum auertere regem! Hîc placet, inquit, mihi vt subintelligas, Veréne ita est, me non posse Italia auertere regem Teucrorum! Plinius Iunior, Hominémne Romanum tam Græcè loqui! id est, veréne ita est, vel oportuítne, siue oportet. Terentius in Andria, Seruón' fortunas meas cõmisisse me futili! *Me commisisse)* P Non Commendasse: sed Commisisse. Committimus enim quæ cum magno periculo volumus esse seruata. *Futili)* Leui. nam à vase, quod futile dicitur, quod non deponũt ministri sacrorum, quod est acuto fundo, & patulo ore: eóq; instabile est. S:D Vtebantur eo

4 diddasp *Ergo prétium ob stultítiam fero:* sed inúltum súum quam id aúferet.*

* L. Comminatio.

R. Al. [id nunquam à me auferet], diddasp: al. [id nunquam feret.] al: [id nunquam auferet.] A tunc ex [inultum] nihil eludendum, diddasp:

5 sdfssisp *D.* Posthac incólumen sat scio fóre me, nunc si [hoc deuíto] malum.*

* L. Trepidatio Daui.

G. [deuito hoc]. Alis [euito hoc.] sdfbisp.

Ergo pret.) V Clausula est, Verè igitur deceptus sum. D Pretium pro stultitia, pœna est: pro virtute, præmium. Ergo pretium generaliter pro bene, aut malè facto redditur, sed discernitur ita. nam pretium pro stultitia, est pœna: pretium pro virtute, honor est & lucrum. *Pretium ob stult.)* Sic Plautus locutus est, Pretium ob Asinos. pro, Asinorũ pretium. Virg. Rem magnam, pretiúmque moræ fore. Et alibi, Illum Tydides alio pro talibus ausis Affecit pretio. & est figura ἔκλειψις. vt apud Virg. Inuidisse deos patriis vt redditus oris. *Pretium ob st. f.)* B Seruius in nono Æneid. hunc locum citatus dicit Pretium pro pœna positum esse. *Id inultum nunquam à me auferet)* Pro eo quod est, nunquam eo facto non punito abibit. sic loquitur & in Adelph. Ni faciant, quæ illos æquum est, non sic auferent. *Inultum id nunquam auferet)* S:D Auferre semper ablationem habet, sed id variè. quod vt cognoscas, sic huius verbi significationes distinguemus. Ponitur primùm aliquando pro impetrare, siue id leniori impetrandi significatione intelligatur, siue vehementiore extorquendi sensu. Cic. ad Att. 6. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Idem ad Att. 16. Audiuimus Cæsarem: verba fecimus pro Buthrotiis: liberalissimũ decretum abstulimus. Idem pro Quint. Destitutione illa perculsus Quintius à Scapulis paucos dies aufert: in Gallíam mittit. Id est, paucorum dierum spatium impetrat. Ibidem, Vnde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ. Ponitur etiam aliquando pro referre, vel ad se recipere, vel asportare. Cicer. ad Att. 6. Quid potuit queri is, qui anferre pecuniam, cum potuit, noluit? Idem pro Milone, Cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam. Eodem significato dicit Terentius aliquid auferre, vel auferre inultum. Interdũ quoque ponitur pro extinguere, vel reprimere, aut tollere. Id quod non in furto, aut direptione positum est, sed in debilitatione inferenda. Cic. in Verr. Act. 3. Vt alter dies amicis istius, & defensoribus non modò spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret. Idem de Amic. Solitudo aufert fructum voluptatum. Idem de Senect. Senectus quanuis non sit grauis, tamen auferit eam viriditatem, in qua etiam nunc erat Scipio. Nõ minus, quàm superiora omnia, elegans est, & venustũ, quod dicit Cic. Famil. 2. Te, inquit, hortor, vt omnia gubernes, & moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia, id est, ne alios potiùs audias, quàm te ipsum. Sic variè à Latinis vsurpatur hoc verbum. Cùm verò ablationem habet, ferè extra personã est, & magis ad res refertur, ponitúrq; pro abripere, detrahere, ádimere. Vetustam & etiam ad personas quadrat. Cic. in Verr. Act. VII. Itaque erant exitus eiusmodi, vt alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio, auferretur: alius tanquam occisus relinqueretur. De re: Cicero pro Rosc. Amer. Multa palàm domum suam auferebat: plura clàm de medio remouebat.

Posthac inc. f. f. f.) D Sic dicere solemus in magno periculo positi: nunquam nos periclitaturos, si illud periculum potuerimus euadere. Audacter se incolumen in futurum promittit fore, cùm vita hominis tam variis, multísque sit periculis conferta. sed hoc dicit, Sic inquit periclitor. si hoc euasero, scio me nõ posteà periclitaturũ. Menander sic * & est sensus, tam difficile est hinc euadere, vt qui hinc euaserit, videatur immortalis futurus.

*L. Instauratio quærelæ per dubitationem.

P. *Sed quid ego nunc dicam patri! negâbón' velle dissisp 6
me, modò
Quí sum pollícitus dúcere! qua fidúcia id fácere sdsasiap 7
aúdeam!

Vterque expers est consilii. Al. [quidem me: atqui], sIaaidij.

Nec quid me nunc fáciam, scio. D. nec [quid de me, sIaasdij 8
atque] id ago sédulò.
Dicam áliquid iam inuentûrum, vt huic malo áli- dsIibsIi 9
quam [prodûcam] moram. P. oh.

D. Al. [prodúctem].
*L. Trepidantis.
*D. Grauis est interrogatio cũ ironia.
*L. Promissio auxilii, loco defensionis.

D. *Vísus sum. P. *éhodum bone vir, quid ais? vidén' saaaisai 10
me [consíliis tuis]
Al. [tuis consilys], sed versus non constat.
Míserum impedítum esse? D. *at iam expédiam. aisddIIp 11
P. expédies! D. certè Pámphile.

6 *Sed quid ego*) V Ab animo ancipiti in tanto periculo, Quia promisi patri nuptias. & hîc fit mentio pietatis filiorum in parres. *Dicam patri*) D Bene Patri, non Simoni: vt de authoritate huius nominis summus terror exurgat. *Modò pollicitus sum*) Modò miré. etenim maiorem vim habent recentiora promissa.

7 *Pollicitus sum*) Oratoriè meliùs Pollicitus sum dixit, quàm si Promisi, diceret. *Qua fiducia*) Ad personam suam retulit. & Fiducia modò impudentiam significat.

8 *Nec quid me n.f.*) Nos, Quid faciam, veteres autem Me addebant. Et nota Faciam, cum ablatiuo casu. Ablatiuus casus Me. MU Vtrunque dicitur, quid faciã me, & quid faciam de me: quid futurum est me, & quid futurum est de me. Sic Phorm. O Geta quid futurum est? Cic. Sed quid de Tulliola mea fiet? id vos videte. in Adelph. Sed de fratre quid fiet? *Atque id ago*) D Id quæro, hoc est, vt inueniam quid faciam.

9 *Aliquam prod.*) Differam, protendam, prolatem. P Id est, vt huic pœnæ dilationem interponam. S·D Pro moram producere dicit Cicero moram quærere, acquirere, afferre, inferre, iniicere, interponere, adiungere, iniungere, facere.

10 *Ehod.*) V Nunc & Dauum increpat amarulenta ironia. *Ehodum*) P Verbum est intentionem deposcentis. *Ehodum bone vir*) D Grauis interrogatio, & minantis cum iracũdia. Et hoc εἰωνεία prosequitur, cùm omne genus contumeliæ leue in eum dicimus, in quem ferimur iracundia. *Vidén' me*) Hoc est, nunquid negare potes?

11 *Míserum*) V Confirmat ab euentu, cuius hic est ἀνάδειξις. Siquidem Pamphilus persuasus à Dauo, vt capistrum nuptiis daret. qui cùm rem seriam esse videat, atque ita se rebus matrimonii implicitum, vt euoluendi & elabendi locus non sit. Deceptus autem nunc Daui consilium damnat, in Charybdim incidit, è qua vix vllis rationibus eriperetur. *Impeditum esse*) D Impeditus est propriè, qui ita pedes habet illigatos, vt progredi non possit. sed hîc ad negotium. B De nuptiis retulit Pamphilus, & Dauus non defendit, sed emendaturum se promittit. S·D Generaliter pro eo est, quod quouis modo impedimentũ infert, obstat, interpellat, excludit. Atq; maioré habet in passiua significatione, quàm in actiua elegantiã. Cic. Famil. 15. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. Sic dicit idem Cicero impediri iureiurando, compromisso, officio, religione, mœrore, maleuolentia, liuore, & similibus. Huic contrarium est expedire. Vnde mox Dauus Pamphilo respondet, At iam expediam. Præterea ab impedire impedimentum dicitur: scilicet quicquid ad rei functionem obest: aut causa grauior, quæ moram afferat, obstétque rei agendæ, atque exequendæ: vt apud Cicer. de Orat. primo, Demosthenes impedimenta naturæ, diligentia, industriáque superauit. Id est, naturæ vitia, & linguæ tarditatem: quæ rectam literarum appellationem, decorámque orationis pronuntiationem impediebat. Alia est huius vocis significatio, cùm impedimenta pro sarcinis ponuntur, idque tam in singulari, quàm in plurali numero: vt apud Cic. pro Milone, Cum vxore vehereretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorúmque comitatu. impedimento autem esse, idem est, quod obstare. Cic. Famil. 10. Quis fuerit impedimento, arbitror ex Planci literis cognouisse. *At iam exp.*) D Non se defendit, sed emendaturum promittit. & bene ad Impeditum, Expediam retulit, duo promisit simul: & tempus cum celeritate, & effectum. *Expedies!*) V Ironica hæc sunt.

12 *Imò meliùs*) D Bene Meliùs comparatiuo est vsus, quasi hoc bonum sit, illud melius. *Vt credam furcifer!*) B Subauditur verbum Vis: vt sit, vis ô Furcifer vt credam tibi hoc! D Furciferi dicebantur, qui ob leue delictum cogebantur à dominis, ignominiæ magis, quàm supplicii causa circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, & prædicare peccatum suum, simúlque monere cæteros nequid simile admittant. Itaque & Cicero de seruo, Quid inde furcifer? quò progreditur?

13 *Impeditam & perd. rest.*) Multum progressus est, Impeditam dicere: modò Perditam dixit. Sensus hîc est, Integram perdidisti, & perditam restituas! *Tu*) Hoc est, qui integrã expeditámque turbasti. *Quo fretus siem*) Est memor se antè dixisse, Dauum video, cuius consilio fretus sum.

14 *Qui me*) V Ab impossibi. Nam inex tremũ malum coniectus sum tuo consilio. *Me coniecisti in nuptias*) S·D Id est, tuo consilio factum est, vt ducere Philumenam vxorem cogar. Sic loquitur Dauus in Scena superiore proxima, In nuptias, inquit, conieci herilem filium.

15 *Hoc futurum*) D Vt ab illa excludar, huc concludar. &, Vide quò me inducas. *Quid meritus es?*) B Priscianus, Participia pro verbis, ponunt, inquit, Attici. faciunt idem & frequenter Latini. Terent. in Andria, Quid meritus es? pro, quid meruisti? Hoc Romani faciunt in omnium passiuorum & deponentium & communium præteritis adiungentes verbum substantiuum. *Quid meritus es?*) MU Videtur Ariopagitarum, consuetudinem imitatus, qui peractos reos interrogabant, quid sibi commeruisse viderentur: atque hi nonnunquam grauius aliquid respondebãt, vt misericordiam concitarent: quomodò hîc Dauus crucem se commeruisse respondit. *Crucem*) V Callidè pœnam per concessionẽ satis magnam ipse pronuntiat, sed ita vt deprecationi viam sternat. D Plena satisfactio est, confessio peccati sine, recusatione pœnarũ. nam mitiores eos reddimus, quibus vultu operæ pretiũ pro delictis nostris offerimus. Vitg. Equidem merui, nec deprecor, inquit. B Meretur veniam reus, cùm ipse sibi pœnam eligit: innocentiæ proximus est, qui culpam fatetur suam. *Crucem*) Bene hoc seruus. Nam seruorum, non ciuium crucis erat supplicii. Hinc & Cic. pro Rege Deiotaro, Quæ crux huic fugitiuo potest satis supplicii afferre?

16 *Ad me vt redeam*) D Redire ad se dicitur, qui animum recipit, & sedem mentis. Virgil. Victus redit ad se. & hîc de corpore dixit. Ad se autem redit, qui amens esse desistit. S·D Redire ad se, locutio est significati duplicis. Nimirum interdum est idem quod respirare, recreari, refici, leniri, mitigari: vt apud Terentium in Adelph. Tandem reprime iracundiã, atque ad te redi. Redire quoque ad se, ponit Cicero pro ad ingenium redire, libro septimo ad Atticum his verbis, Id quod animum induxerat, paulisper non tenuit: sed citò ad se rediit, meísque honotificentissimis erga se officiis victus, pluris illa duxit, quàm suam pecuniam. Pro redire ad se, Latinis etiam vsitatum est, colligere se. Id quod item duplici modo ab illis ponitur. Interdũ enim est dissipatas animi partes, rursum in suum locum cogere: dissipatas, inquam, eas qualibet perturbatione, quæ in animum cadere possit: vt est metus, pauor, dolor, ægritudo, ira, tristitia,

12 sddIIsp P. *Nempe vt modó. D. immo méliùs spero. P. *oh, tibi ego vt credam fúrcifer!

*L. Refutatio à persona & antè factis.

13 siIsaIsp *Tu rem impedîtam, & pérditam restítuas! [hem quo fretus siem,]*

Erasmus putat [hem] addi extra metrum. sIsIdIsp. *Scaligerus id negat, sed legit, [hem quo frétus sim,] elidítque s ex [fretus],* sIsIdIsp.

14 dsIIsIi *Qui me hódie ex tranquilliſsima re coniecísti in núptias.*

*L. Amplificatio à præmonitione antegressa.

15 sIdsIdi *An non dixi hoc esse futûrum? D. dixti. P. [quid méritus es?] D. crucem.*

R. [quid meritus?] sIdsdsdtv: A sic trochaicus est tetr. catal.

R. [sine paululum], A vt sit trochaicus. dtsaadt—.

16 siiddsai *Sed [paúlulùm sine] ad me vt rédeam. iam áliquid dispíciam. P. hei mihi.*

In [supplicium] nihil eliditur, nisi [vti] pro secundo [vt] legas (veluti quædam exemplaria habẽt) vel trochaicum esse mauis. sbassdt- *Glareanus omittit prius [vt], sed hoc nihil ad metrũ.*

Cur non hábeo spátium, vt de te súmam suppli- sbassdij 17
cium, vt volo!
Nanque hocce tempus præcauêre mihi me, haud sisibss 18
te vlcíscí, sinit. *G. [hoc], & erit trochaicus vt tres præcedentes, isstrastv.*

dubitatio,& similia.Interdum verò est se reficere,& recreare post agitationem, vel laborem nimium,vel etiam damnum rei cuiuslibet factum. Frioris significati exempla.In hoc genere nos colligere dicimur, cùm vel metum abiicimus: vel dubitatione præcisa summam cogitationum, & consiliorum nostrorum facimus:vel cùm nobis velut animũ addimus,& spiritum tollimus:non nos mœrori,aut angori dedentes.aut animum ipsum despondentes: vel cùm depulsa mentis perturbatione quietiores reddimur,& ad sanitatem nos recipimus.Cic. Famil.1. Collegi ipse me,& cum ipsa quasi Repub.collocutus sum. Idem Famil.III. Vt me collegi, cætera mihi facilima videbantur. *Dispiciam*) D Dispicere,est disquirere consilium,despicere,deorsum aspicere.

17 *Cur non hab.sp.*) οἰκονομία. *Vt de te sumam suppl.*) S.D Supplicium sumere,idé est quod punire.Cic.in Vert.Act.IIII. Intellectum est. id istum agere, vt, cùm Sthenium sine vllo argumẽto,ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili,atque id ætatis,suóque hospite virgis supplicium crudelissimè sumeret.Idem, Videtisne, quos nobis Poetæ tradiderunt, patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse?

Nanque hoc tempus pr.) D Sic Virg.-Sed mo 18
tos præstat componere fluctus. & est εὐκαιρία: illud enim cogit, hoc sinit. *Haud te vlc.s.*) B Quidam hunc locum sic explicant:vlciscor de te,id est,contra te facio vindictam,vel accipio pœnam de te in vindictam. *Nanque hocce t.pr.m.me,h.te,vlc.s.*) R At reperiuntur tam stulti,qui malint statim vlcisci, neque in idoneum tempus differre vindictã, quàm sibi præcauere:quod fieri non debere, docet hoc loco Terentius. Securitati enim antè quàm vindictæ,consulendum est semper. Hîc pueri imbibant illam præclaram Solomonis, atque egregiam doctrinam, vindictam prohibentem,Ne dic,reddam malum: sed expecta dominum: is saluabit te.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. D Elegans perturbatio,inqua inter se Simo,Pamphilus,Dauus, Charinus, Byrrhia,Chremes,omnes omnibus redduntur offensi:P sed potissimùm Charini in Pamphilum continetur iurgium,L querela,& expostulatio. & est epitasis vtriusque partis fabulæ. V *Thesis.* 1 Iniurii sunt, qui sua commoda ex aliorum incommodis comparant. 2 Perfidi sunt, qui fidem violant,& promissorum immemores sunt. 3 Qualis herus est, talis seruus. In Charino est de perfidia hominum conquestio. In Pamphilo est per translationem criminis in Dauum expurgatio. In Dauo est descriptio boni serui iuxta officiũ, deinde & purgatio facinoris admissi. Versatur enim tota scena in genere iudiciali.Siquidem Charinus crimen perfidiæ intendit,Pamphilus depellit in statu assumptiuo: concedit quidem crimen admissum,sed deprecatur,& in Dauum transfert atque deos. Porrò Dauus accusatus mali consilii,sese expurgat melioris cõsilii pollicitatione,& sui officii assiduitate, & deprecatione. R Continet hæc scena elegantem perfidiæ detestationem,docétque datam fidem sanctè semper præstandam:neque vlla vnquam in re violandam esse,maximè verò,si de amici cõmodo agatur. M imò retinendam esse in rebus omnibus,vt oportet verecundiam & pudorẽ: quoniam vbi non est fides,iustitia locum non habet:fidus amicus in aliqua difficultate cognoscitur.Vnde Plato lib.1.de Legibus,Testem habemus Poëtam Theognidem, ciuem Megarensem ex Sicilia,qui ait,Fidelem virum omni argento atque auro in seditione meliorẽ. Est autem,inquit Theognis,maxima virtus illa fides,quæ maximè in periculis lucet, quam iustitiam perfectam quis nominabit.Et M.Cic.dicit in Offic.Fidem esse iustitiæ fundamentum:& ita dici,quoniam fiat quod dictum est.Et vbi non est pudor,illic regnat impudentia: quo vitio nullum est tetrius, nullum humanis moribus ac ciuili disciplinæ perniciosius. Vnde Seneca lib.1.Epistolarum,Verecundia bonum in adolescente signum.Et lib.XII. Verecundia malis conatibus obstat.Xenophon lib.1.Ingratitudinem potissimùm impudentia sequitur,quæ ad omnem turpitudinem maxima est dux.Et lib. VIII. Pudentes, quæ turpia sunt

sunt in propatulo fugiunt:temperantes verò ac pudici,etiam in obscuro.Plato in primo de Legibus,Legislator pudorem colere debet ac honorare:confidentiam verò huius contrariam,impudentiam nominet,ac maximum priuatim & publicè malum hominibus arbitretur.Nihil aliud est pudor,inquit,nisi timor infamiæ.

Vers.gen.Sunt in hac scena viginti trochaici,& vndequadraginta iambici:è trochaicis vnus est tetr. acatal.siue scaz.m,nempe decimusquartus:reliqui vndeuiginti sunt catal.ex ijs tredecim trimetri,nempe qui in scena primi sunt omnes: & sex tetrametri,videlicet decimusquintus cum sequente, & vicesimussecundus cum tribus sequentibus.E iambicis,qui acatalectici sunt omnes,quatuordecim inueniuntur tetrametri,nempe decimusseptimus cũ quatuor sequẽtibus,vicesimus,extus cum quatuor sequentibus,vndequadragesimus cũ quadragesimo & duobus scenæ vltimis:vigintiquinque qui restant,trimetri sunt, nempe tricesimusprimus cum septem sequentibus,& quadragesimusprimus cum sedecim sequentibus.

CHARINVS, PAMPHILVS *adolescentes.* DAVVS.

Exordium narrationis ad Pamphilum institutæ. Pathos à perfidiæ detestatione: éstque locus communis. *Vecordia*,i. animus prauus, malignus, & inhumanus. *D.Ali.* [gaudeat,] tsast-.

1 tsad-v *HOCCINE / credibile est, aut memorábile,*
G. In [Hoccine] ne producitur positione vel cæsura. A *Scaligerus vult hunc versum esse iambicum trimetrũ brachycatalecticum,* ddsap: *quem Erasmus pentametrum.*
2 dsasv *Tanta vecórdia innáta cuiquam vt siet,*
3 {tsest- tss *Vt malis gaudéant, atque ex incómmodis*
4 ddtst- *Alterius sua scómparent vt cómmoda! ab*
Ali. [comparet vti] ddtbt-. *Ali.* [vti comparent], *sed versus non constat.*

1 *Hoccine cred.*) L Ab exclamatione incipit,& inuidiam commouet. V πάθος admirationis ab insolito. Nunquam enim tam perfidos,tam iniustos fuisse homines conquerĩtur. D Et incredibile est,inquit,& nefandum. è contrario enim ab interrogatione quadam incipiunt,qui nimis irascuntur: vt & illud, Hoccine humanum factum! & totum hoc in pronuntiatione est: hoc enim genus interrogationis,vim negandi exprimit. A generalitate verò incipit: vt Cicero,Quàm facilè serpat iniuria & peccandi consuetudo,quàm non facilè reprimatur,videre Iudices. *Hoccine*) B Priscianus lib.II. ce quoque solebãt per omnes casus vetustissimi addere pronominibus particularibus,vel demõstratiuis ab aspiratione incipientibus: vt,hicce, hæcce. vnde Hoc quasi consequentibus duabus consonantibus solent Poëtæ producere: vt,Hoc erat alma parens quod me per tela per ignes Eripis. Et sic in antiquissimis codicibus inuenitur bis,cc, scriptum: quo modo est apud Terentium in Andria,Hoccine est credibile? Nunc verò eorũdem pronominum his casibus frequẽter additur ce qui in s,desinũt euphoniæ causa:vt,huiusce,hisce,hosce, hasce.

2 *Cuiquam vt siet*) D Singulari & plurali numero gẽspondet.

Vt malis) VIniustorum & iniuriorum est notatio,propter nimium priuati commodi studium: quo fit, vt alii defraudentur. *Vt malis gaudeant*) D Cùm dixisset,Cuiquam, intulit numerum pluralem:vt alibi, Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis, & minimè multos lædere: In his Poëta hic nomen profitetur suum. *Vt malis gaudeat*) B In vulgatis codicibus additum est Alienis,Charinus postquàm audiuit ex Byrrhia Pamphilum patri promisisse sine vllius doloris significatione se Philumenam ducturum,putat vel ideò Pamphilum nõ abhorrere à Philumenæ nuptiis,quod gaudeat malis alienis. Ideóq; pòst dicturus est,-Postquam me amare dixi,complacita est tibi. *Ex incommodis alterius*) D Et hîc Gaudeant subauditur.

Sua vt comparent) Hoc est,acquirant,vel 4
æstiment. *Atque ex inc. alterius, sua comp. vt commoda!*) Hoc est, non intelligunt commoda sua, nisi ex alterius incommodis ea æstimauerint! MU Comparare sua commoda ex alterius incommodis, est ea demũ sibi commoda putare,quæ cum alterius incõmodo coniuncta sunt.Sic Heaut. Me scio quidẽ semper

Al. [*Verúmne id est?*] sisωsp : *iambicus est trim.*

D. [*queis pudor paúlulum adest.*] A *sed uersus non constat.*

[I'dne est verum!] immo id genus hóminũ est péssumum.in ssdatv 5

Denegândo modò [quis pudor est paúlulúm.] ttaatv 6

Pòst vbi tempus [promíssa iam] pérfici, dssit– 7

In [*promissa*]*sa producitur vel cæsura, vel positione ob i consonum sequens.* G [*iam promissa*], dsstt–.R [*promissa est iam*], dsst–.

Id vsuenit inter fœdifragos.

Tum necessário se apériunt, & timent, ~xttat- ttt 8

Et tamen res [cogit] denegâre. Ibi ttstt- 9

Tum impudentíssima [eórum orátio est,] tsbst– 10

G. [*eorum est oratio,*] tsast-.

E. *Al.* [*premit*],κυκι: *vt sit dimeter creticus. sed deest aliquid metro. nã pro quarto cretico posuit iambũ.*

* L.Rem accendit prosopopœia.

**Quis tu es? quis mihi es? cur meam tibi? heus,* ttatt– 11

semper feciſſe ſeduló, vt Ex illius commodo meum compararem commodum. R Lege hac de re tertium librum Officiorum Cic. Exigit id Chriſtiana Charitas, ne cui faciamus, nobis quod nolimus fieri. quam quidem legem valde placuiſſe Alexandro Seuero, teſtatur in eius vita Ælius Lampridius: cuius ſuper hac re verba ſunt, Clamabátq; ſæpius, quod à quibuſdam ſiue Judæis, ſiue Chriſtianis audierat, & tenebat: idque per præconem, cùm aliquem emendaret, dici iubebat, Quod tibi nõ vis fieri, alteri ne feceris. Quam ſententiã vſque adeò dilexit, vt & in palatio, & in publicis operibus præſcribi iuberet. *Ah. I'dne eſt verum?*] V Interrogatione iuxta affectum aſſeuerat. I Affectus per locum communem à perfidiæ deteſtatione. B Quidam putant Ah hîc reprehendentis eſſe, & corripientis: reprehendere Charinum ſuam de Pamphilo opinionem. Putarat enim ſimplicem & apertum, nulla tectum perſona.

5 *Verúmne id est?*] MU Verum, id eſt, iuſtum. Cicer. Cùm de veriſſimo accuſatore diſputatur. Idem, Ita primus ille ſtatus, & quaſi conflictio cum aduerſario, coniectura quadam: ſecundus autem de finitione, aut deſcriptione, atque informatione verbi: tertius æqui, & veri, & recti, & humani ad ignoſcendum diſputatione tractandus eſt. Horat. Metiri ſe quenque ſuo modulo, ac pede verum eſt. Vnde & ſupra veritatem obſequio, id eſt, conniuentiæ in peccatis, oppoſuit. *I'dne eſt verum? immo id genus*] D Alii ſic, Verum eſt hoc genus hominum * hominem ſe probauit eſſe, cùm maius ſit: & ſic contra hoc, Immo non hominem, ſed peſſimum hominem, ſe probauit. Parum verò accuſauerat, dicens, I'dne eſt verum hominum genus? & ideò addidit, Immo *id* genus hominum eſt peſſimũ: vt hoc facere, non hominis modò ſit, ſed peſſimi hominis. V Falſorum & perfidorum eſt deſcriptio, qui in conuentis & dictis nõ ſunt veri & conſtantes, teſte Cicerone.

Id den. modò) B Modò, pro tantummodo, 6
Queis pudor paululum adeſt) Adeſt pudor, ne denegent: non adeſt, vt & præſtent.

Poſt vbi tempus) Deeſt Eſt: vt ſit, tempus 7
eſt. *Promiſſa iam perfici*) S.D Quid ſit promiſſum, omnibus quidem notum puto. Eſt enim idem quod fides data, vel receptum. Vnde elegans eſt hæc locutio, ſcilicet promiſſum perficere. Pro qua dicit Cic. promiſſo ſtare, promiſſum ſeruare, promiſſo ſatisfacere, promiſſum ſoluere, vel exoluere, promiſsũ efficere.

Neceſſario ſe ap.) Mirè ait Neceſſario: quia 8
ſunt tales. neceſſitas autẽ in natura eſt cõſtituta. & mirè Aperiunt: quoniã tunc cùm promittebant, mali erant: ſed latebat malitia intra pectoris altitudinem. S.D Aperire, eſt, quæ tecta ſunt & occluſa, recludere: quod nihil ferè minùs, quàm ad corporea adiungitur. Vnde dicimus aperire fontes, pro rei alicuius cauſam indicare atque oſtendere, aperire cõiurationẽ, aperire flagitia vel probra, aperire dolum, aperire ludum, aperire argumentũ, aperire conſuetudinẽ, aperire curſum, aperire reditũ, aperire mores, animũ, vel naturã aut alicuius, aut ſuam: & aperire ſe, pro naturam & mores ſuos patefacere. Item aperire caput, vel partem aliquam corporis. *Et timent, & tamen*) D Bis numero ſubauditur Denegare. Et meliùs Timẽt, quàm ſi diceret, Pudet eos. nam timor, eſt malorum: pudor, tantùm bonorum.

Res) Malitia ſcilicet: tanquam mali ſint 9
ad rem quam præſtare non poſſunt.

Tum impud.) V Color eſt perfidorum de- 10
negantium, argumentis plenus.

Quis mihi es? Quis tu es?) D Quis tu es, ad 11
dignitatem refertur, Quis mihi es, ad neceſſitud

12 [rdxbtrdl] *Próximus sum égomet mihi. A't tamen, [vbi est fides,]* *Al.* [*vbi fides.*]*sed hoc nihil ad metrum. al.* [*vbi fides est,*] *quod uersus restituit.*

ſitudinem: id eſt, frater, aut cognatus. Et hæc verba, mollia ſunt dictu, ſed animo aſpera. *Quis mihi es?*] B Vt ſis mihi frater aut cognatus, ego tamen mihi propior ſum, quàm tu. *Quis mihi es?*] S.D Pro, qua me affinitate attingis? Vel, qua mecum neceſſitudine cõiunctus es, vt tam tibi deferam, vel ſeruiam? Scilicet, vt Philumenam tibi relinquam. *Cur meam tibi?*] D ἐλλειψις. *Cur meam t.*) B Priſcianus, Frequenter, inquit, ſine nomine, licet pronomina poſſeſſiua proferre, maximè cum de dominis, vel coniugibus, vel amicis mentionem facimus. Mariti ſolent de vxoribus dicere, Mea: & inuicè vxores de Maritis, Meus, per defectionem nominis. *Heus prox. ſum*) D Heus, ſignificatio eſt modò nominis ad intentionem conſyderationémque reuocandi.

11 *Proximus ſum e.m.*) Id eſt, charior mihimet ipſi ſum, quàm quiſquam alienus. R Idem ſuperiùs quoque, quanquam aliis verbis, repetitur, Omnes ſibi melius eſſe malunt, quàm alteri. Rectè Senarius ille Græcus, φιλεῖ δ' ἑαυτὸν πᾶς τις· ἐξεῖς ἐξεῖς ἐξεῖνα. Nemo ſe ipſo diligit quenquam magis. V Euripides, ὡς πᾶς ἑαυτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ. Homini enim inditum creditur, vt vnuſquiſque ſeipſum magis quàm proximum amet. *Proximus*) D Charus, beneuolus. & hoc eſt quod ait ſuprá, Quo æquior ſum Pamphilo, Si ſe illam in ſomnis, quàm illum amplecti maluit. Inde proximi & propinqui dicuntur qui nobis chari eſſe debent. S.D Proximus & loci, & temporis, & affinitatis eſt. De loco: Cicero ad Att. II. Proxima eſt illi municipio hæc Antiatum ciuitas. Idem de Nat. Deor. II. Hunc autem proximum inferiorem orbem tenet Pyrois, ſtella Martis. Hæc ſignificatio propria eſt: reliquæ tranſlatæ. Vt apud eundem Cicer. ad Att. eodem libro, Amore tibi nos proximi ſumus. Idem pro domo ſua, Proximus eſt huic dignitati ordo equeſter. Idem pro Cluentio, Eques Senatori dignitate proximus. In quibus exemplis Proximus pro penè æquali ponitur, vel proximè accedente, aut ita accedente, vt nemo propiùs accederet. De affinitate: Cic. Offic. I. Qui benigniores volunt eſſe, quàm res patitur, primùm in eo peccant, quòd iniurioſi ſunt in proximos. Idem ad Quint. fratr. Intimus, proximus, familiariſsimus quiſque ſibi pertimuit. Alia eſt huius vocis tranſlatio: vt, proximi: literis, anno proximo: ſeculo proximo, proximis Nonis, proxima nocte: id eſt, ſuperiore anno, ſeculo: &c. Additur interdum Superior. De quibus omnibus antequã exempla adducam, te ſcire velim, crebrum eſſe Ciceronem in verborum, & nominum geminatione: ſed id vix ſine copulis. Crebrum etiam eundem eſſe ſcies in quibuſdam ſine vlla copularum interiectione: vt, proximis ſuperioribus diebus, quidem certè, profectò enim, porrò autem, at verò, ſed tamen. Quæ cùm diligenter obſeruaueris, nõ ita te inſanire velim, vt eo modo Ciceroniani nomẽ ambias, ſi, vt quidam hac noſtra ætate inepti homines, ea tertio quoq; verſu in ſcriptis tuis inculces: ſed his parcè, & modicè, aut etiam intra modum vteris, ne in affectationis ſtultæ reprehẽſionem incidas. Ecquid enim ſtultius, quàm frigida, & inani iſta particularum affectatione, atque inculcatione, ad Ciceroniani nomen contendere? Verborum mundiciem & ſplendidum apparatum habeas, acutè & ſolerter inuenias, ingenioſè & rectè diſponas, ſententiis decentibus ornatus ſis, tum demũ ad Ciceronianæ eloquentiæ laudem aſpirabis: aliàs & doctis, & vulgo fabula futurus, quanlibet particulis geminatis diſtentus te circunſpicias. Sed hæc ſatis. Exempla de ſingulis, quæ ſuprà tetigi, iam afferam: Cicero ad Att. Ego tuis proximis literis, quas tamen iampridem accepi, nihil habeo, quod reſcribã. Idem in Catil. Quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, vbi fueris, quos conuocaueris, quid conſilii ceperis, quem noſtrûm ignorare arbitraris? Idem de Amic. His proximis Nonis tu non affuiſti. Idem Famil. I. Quem proximis ſuperioribus diebus acerrimè oppugnaſſet. Prætermittendum verò nõ puto, hîc te admonere, Proximum tam de futuro, quàm de præterito dici. Cicero Famil. x. Scilicet id agitur, vtrum hac petitione, an proxima Prætor fias? Idem pro Mil. Cum annum integrum ad dilacerandam Remp. quæreret, ſubitò reliquit annum ſuum, ſéque in annum proximum tranſtulit. *Attamen vbi fides*) MU Si velis, inquit, eis pudorem incutere, atque eos roges, Vbi eſt fides illa, quam mihi dederas? nihil efficies: non enim verentur, id eſt, non afficiuntur pudore hîc vbi eſt opus, nempe in frangenda fide: at illic, vbi non eſt opus, nempe in promittendo, verentur & vitioſo quodam pudore non audent negare id, quod poſteà præſtituri non ſunt.

Siroges, nihil pudet. hîc, vbi opus eſt, tttſb- 13

In [hic] h vi habet conſonantia. vel in [vbi] nihil elidêdũ. ttdtb- quinto loco ponitur brachyſyllabus pro trocha. o. aly legunt [illos pudet]. tdſab-.

Nõ verêntur: ſillic, vbi nihil opus eſt, ibi verêntur, ttſ bbttt 14

Sed quid agam? ádeámne ad eum, & cum ĕo iniú- tbdttſtt 15
riam hanc expóſtulem? tbdſ

I'ngeram mala multa. [atque] *áliquis dicat, Ni-* tdſaſttt 16
hil promóueris. tdſaſs

Al. [atqui].

Præcedentes ſedecim verſus in duodecim iambicos quadratos acat. redigit Goſcanus: quos in hunc modum legit ac ſecat.

Hoccine credibile, aut memorabile, tantá vt cuiquam vecor- ddddſsip
dia
Innata ſiet, vt gaudeat malis, atque ex incommodis ſbſiſſi
Alterius, ſua vti commoda comparet? ha, verúmne id eſt? ge- ddſaaſip
nus
Immo hominum id peſtimum eſt, in denegando queis pudor mo- dſiſiijp
dò
Paululum adeſt: ſ'ſt vbi iam tempus eſt promiſſa perfici, dſiſiſij
Tum ſe neceſſario aperiunt, timent, & cogit res eos ſidaiſſi
Tum denegare. Ibi tum impudentiſſima eorum eſt oratio. ſiaidſſi
Quid tu es? quis es mihi? cur meam tibi? heus proximu' ſum egomet ſiaijdal
mihi.
Attamen vbi fides, ſi roges, nihil pudet: hic, vbi eſt opus. dbſijaip
Nihil verentur: illic, vbi verentur, ibi non eſt opus. iijdibſp
Sed quid agam? adeámne ad eum, & iniuriam hanc expoſtulem dabſiſij
cum eo.
Mala ingerã multa! Atqui aliquis dicat, Nihil promoueris. iiiaſiſp

Siroges) D Abundat Si roges: ſed ἐμφατικῶς additũ eſt. V Perfidorũ impudẽtia, & inuerecũdia notatur, eorúmque eſt ὑποτύπωσις. *Nihil pudet*) D Pudor eſt mali facti: Verecundia, recti & honeſti. Ergo mirè poſuit. *Hîc*) Vbi promiſerant. *Vbi opus eſt*) Saluo pudore.

24 *Illic, v. n. o. e. ibi v.*) Illic & Ibi aptũ iracſcenti repetitionis genus. *Vbi n. o. eſt*) Vbi nõdum promiſerũt, ibi verẽtur: quod ait ſuprá, In denegando modò queis pudor eſt paululũ.

25 *Sed quid*) L Dubitatio. V ἀπορία eſt, qua incertus eſt de expoſtulando. Cæterùm, vt ne expoſtulet quatuor rationibus confirmat. *Adeámne ad eum*) D Hic locus deliberationis eſt: an adeat ad Pamphilum. & vnum Ad abundat & moraliter verba Charini ſunt poſita. *Adcámne*) B Pro adibo, vt ſit futurũ indicatiui: ſed hoc infrequentius eſt. *Iniuriã*) D Pro de iniuria. *Expoſtulem?*) Expoſtulatio eſt aduerſus eũ quẽ incuſamus. Nã expoſtulare, eſt querelã apud eum ipſum deponere, de eo ipſo qui fecit iniuriam. Poſtulare autem, querelã dicere de altero apud alterũ. S·D Expoſtulare eſt aliquando vehementer petere: vt apud Cic. pro Roſc. Comœdo, Vix medius fidius tu Fanni à Balione, aut aliquo eius ſimili, hoc expoſtulare audeas. Interdum verò ſignificat conqueri. Et vſurpatur abſolutè: vel præpoſitionem De, aut Cum admittit cum ablatiuo. Interdum etiam cum ablatiuo & præpoſitione, cùm accuſatiuum habet. Expoſtulandi autẽ ſignificato contrarium eſt purgare. Cic. in Famil. Facilis à te debeo exiſtimari, quinihil tecũ de iis ipſis rebus expoſtulem. Terent. in Adelph. Niſi me in illo credidiſti eſſe hominũ numero, qui ita putant, ſibi fieri iniuriam, vltrò ſi quam fecere, ipſi expoſtulant, & vltrò accuſant.

Ingeram mala m.) D Quaſi tela ita ſe dicit, ingeſturum mala. B Id eſt, iaculabor in eum mala multa, probra multa: S·D Iniuriis & maledictis illum onerabo, qui me accepta fide de non ducenda Philumena tam perfidiosè fruſtratur. Hîc autem obſerua, elegans eſſe, quod dicit Ingerere mala, pro maledictis perſequi. Ingerere enim mala ſæpiùs pro damnis afficere accipitur. *Atque aliq. d. N. prom.*) D Hoc dicit, Etſi exiſtat aliquis qui mihi dicat, Quid profeceris? reſpõdebo, Multum. S·D Promouere propriè eſt prouehere, vel producere. Cic. ad Q. fratr. Aſſa in alterũ apodyterii angulum promoui. Cæſar de bell. Gall.

17 *Multúm: moléſtus certè ĕi fúero, atque ánimo mó-* ſſſaaſſi
rem géſſero. ſſſddſ

18 *P. *Charíne, & me & te* imprúdens, niſi quid dí-* iſſddſi
reſpiciunt, pérdidi.

* L. Confeſsio deprecantis.
* D. Defenſio ab imprudentia.

Gall. 1. Eodem die caſtrã promouit, & militibus paſſuum ſex à Cæſaris caſtris ſub monte conſedit. Variè verò transfertur. Interdum enim pro tempus producere eſt. Terent. in Andr. Quantum huic promoueo nuptias? Nonnunquam ſignificat proficere, vt hîc videre eſt: Et in Hecy. Abibo hinc, præſens quãdò promoueo parum.

17 *Multúm*) D Non ſubiunxit, quo modo multum: ſed illud faciam. *Multúm*) Subauditur Promouero. *Moleſtus c. es f.*) Tranſitum fecit dicendo, Moleſtus certè ei fuero: hoc eſt, ſi nihil aliud promouero, certè ei moleſtus fuero. *Atque an. m. g.*) Erit fructus iracundiæ ex vindicta. Et per iracundiam atque turbationem nõ inuenit, quod ſit Multum. aliud ergo inuenit, Moleſtus certè ei fuero. *Animo m. g.*) S·D Pro eo quod dicunt Barbari, Ego contentaro meam phantaſiam. Notum eſt autem cuique, morem gerere apud Latinos eſſe idem, quod parêre, obſequi, obedire, audientem dicto alicuius eſſe, vel auſcultare. Cicer. Famil. 11. Tibi morem geſſi, literas ad eum ſcripſi. Pro morem gerere dicunt iidem Latini morigerari. Cicer. in Orat. Voluptati aurium morigerari debet oratio. Terent. in Adelph. Metuiſti, ſi nunc de tuo iure conceſſiſſes paululum, atque Adoleſcenti eſſes morigeratus, hominum homo ſtultiſſime, Ne non tibi iſtud fœneraret.

18 *Charine, & me*) V In ſtatu aſſumptiuo. Cõceſſio eſt. & de prouidentia Dei ſubdubitat. D Mirè, & artificiosè fecit Pamphilum priorem alloqui ad perfringendam iracundiam Charini: alioquin ſi prior vociferari potuiſſet Tragica exclamatione vſus fuiſſet. *Imprudẽs*) Defenſio ab imprudentia. etenim niſi bonæ eſſet conſcientiæ, nunquam diceret, Te perdidi, purgaturus. R Nè quid habeat Charinus, quamobrem meritò de Pamphili fide queratur, perfidiáve ipſum inſimulet, ei hîc ſeſe purgat de non præſtita promiſſi fide. Et quandò hoc ferè quæri ſolet, prudens quis, & dedita opera, an imprudens fecerit: idcirco vtitur hoc loco Pamphilus aſſumptiuo ſtatu: & primum quidem per conceſſionem, purgationémque ſeſe defendit, cùm non conſulto, ac de induſtria, ſed per imprudentiam & ipſum ſe, & Charinum perdidiſſe ait. Deinde culpã à ſe omnem remouet, atque in Dauum totam reiicit ac transfert, cuius ſuaſu, impulſúque in id vterque incommodum periculúmque ſit coniectus. Porrò, quo maximè nititur Pamphilus, hoc ei Charinus extorquere conatur, cùm inquit, Itáne imprudens? tandem inuenta eſt cauſa, &c. Et paulò inferiús, Scio, coactus tua voluntate es. S·D Prudentes, vel prudenter id facere dicimur, quod ſcienter, & de induſtria facimus. Imprudentem verò aliquid, aliquem facere contraria eſt locutio. Cic. pro Roſc. Amer. Hæc omnia imprudente L. Sylla facta ſunt. Idẽ de Orat. 1. Scripſi etiã illud in quodam libello, qui me imprudente, & inuito excidit, & peruênit in manus hominum. Idem in Brut. Tu mihi imprudens M. Seruilium præteriiſſe videris. *Niſi quid reſp.*) B Niſi, cùm adhæret verbo principali, amat indicatiuũ: quãdo nõ principali, admittit etiã ſubiũctiuũ. Vnde potuit & hîc Terentius dicere, Niſi reſpiciant. Quibuſdam Reſpiciunt, idem eſt, quod prouident, vel remedium afferunt. MU Reſpicere dicuntur dii eos, quibus fauent: vt in Phorm. Dii nos reſpiciunt: natam iuueni nuptam cũ filio tuo. Virgil. Iuppiter omnipotens, precibus ſi flecteris vllis, Aſpice nos. Et in Adelph. Hercle alius, nemo reſpicit nos. S·D Reſpicere propriè eſt retro aſpicere: vt apud Terent. in Eunuch. Cùm huc reſpicio ad Virginem, Illæ ſeſe interea commodùm huc aduorterat In hanc noſtram plateam. Propria eſt igitur iſtæ huius verbi ſignificatio: ſed quoniam calamitas ſtatu felici poſterior eſt, fit, vt dicant Latini reſpicere aliquem pro contueri, & demum iuuare. Cic. ad Att. 1. Niſi quis nos Deus reſpexerit. Idẽ ad Att. VIII. Videre videor tãtam dimicationem (niſi idem Deus, qui nos meliùs, quàm optare auderemus, Parthico bello liberauit, reſpexerit Rẽpub. ſquanta nũquam fuit. Cæſar de bel. Ciuil. 1. L. Lentulus Conſul, Senatui, Reique publicæ ſe non defuturum pollicetur, ſi audacter, ac fortiter ſententias dicere velint: ſin Cæſarẽ reſpiciant, &c. Id eſt, ſi Cæſarem iuuent. Terent. in Hecy. Nec pol iſtæ metuunt Deos, neque has reſpicere Deos opinor. Eadem penè ſignificatione dicitur aliquis ſe reſpicere, pro ſibi proſpicere, vel rebus ſuis conſulere. Plancus Cicer. Famil. x. Quòd ſi aut Cæſar reſpexerit ſe, aut Africanæ legiones venerint, ſecuros vos ex hac parte reddemus. Terent. in Heaut. Nullũ remittis tempus, neque te reſpicis. Ibidem

D. A. [illi]. ttttbttt. [eo] monoſyllabũ totum eliditur, vt (dictu mirum) ſpondeus è ſex ſyllabis cõficiatur [um & cum eo in ĭ & c'in.

* L. Obiectionis occupatio, quæ ſolui tur ab vlciſcendi voluptate.

*L.Propositio criminis.nam querela quæ præcesſit, exordii loco fuit.

C. *Itáne*" *?imprúdẽs.tandem inuênta eſt cauſſa:* *ſoluiſti fidem.* In [*Itáne*] *non fit eliſio:aut ſi fiat,erit hic trochaicus tetr.cat.* 19

P. *Quid tandem?*C.*étiam nunc me ſſub dúcere ſiſtis dictis ſpóſtulas.*] *Al.*[*poſtulas?*]*cum interrogatione.* 20

P. *Quid iſtuc eſt?*C.*poſtquàm me amâre dixi,com placita eſt tibi.* 21

Heu me miſerum, ſquiſ tuum ánimum ex ánimo ſpectáui meo. 22

E.Ait.[*ſeducere*].

Subducere, Græca figura,pro fallere, decipere.illi enim eodem modo vſurpant ὑπάγειν.

D.*Al.*[*cum*].

[P.]Falſus es.[C.]* *nón tibi ſatis eſſe hoc viſum ſóli-dum eſt gaúdium,* 23

* L.Amplificatio à modo facti.

D. Poſſunt expũgi hæc perſonarum nomina:vt omnia hæc à Charino dicantur.

Niſi me lactáſſes amántem, & falſa ſpe produceres? 24

–Num tu te cohibes? nũ te reſpicis?Num tibi exempli ſatis ſum?Idem in Phorm.Si concordabis cum illa,habebis,quæ tuam Senectutẽ oblectet: reſpice ætatem tuam. A' reſpicere fit reſpectus.Reſpectus autem, cùm à reſpicio venit,pro inſpicio, & actiuè vulgò ponitur, & pro eo interdum, quod reſpicitur:vt apud Cic.de Diuinat.Remigem, inquit, quendam ex quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, madefactum iri minùs triginta diebus Græciam ſanguine, rapinas Dirrhachii, & conſcenſionem in naues cum fuga, fugientibus miſerabilem reſpectum incendiorum fore.Id eſt, horrendum ſpectaculum. Sed cùm à reſpicio deducitur, dum ſe quenquam reſpicere dicimus,tunc rationem ſignificat, quæ in deliberatione, & conſilio de re aliqua capiendo verſatur:ſícque loquimur:reſpectum habere ad aliquem, ſcilicet rationem habere alicuius,vel ducere.Cic.Philipp.v.Itaque cùm reſpectum ad Senatum,& ad bonos mores non haberet, eã ſibi viam patefecit ad opes ſuas amplificandas,quã virtus liberi populi ferre non poſſet.

19 *Itane imprudens)* D Imprudens, diſtingue & attende hoc illum repetere, quod indignatur magis: quaſi audierit Imprudens, non audierit reliqua. *Itane impr.)* Quia articulus omnis defenſionis per conceſſiuam qualitatem hoc dicto eſt conſtitutus: idcirco hoc ipſum Charinus per infirmationem repetit, hoc cupiens eripere Pamphilo,quo ille maximè nititur. *Soluiſti fidẽ)* V Crimen eſt obiectum & intentum. *Soluiſti fid.)* B Rupiſti, non ſeruaſti exponunt quidam,vt fidem promiſſionẽ intelligamus. S.D Fidem obligare,& fidem ſoluere,contrarii ſunt ſignificati.Fidem autem obligare eſt fidem dare vel promittere. Fidem verò ſoluere eſt fidem liberare, & promiſſo ſatisfacere.Plancus Cicer.Famil.X.In quibus apertè denuntiat,videam,ne fallar,ſuam fidem ſolutam eſſe:Reipublicæ ne deſim.

Etiam nunc) V Admiratio,Etiam falſum adhuc fallere conatur. 20

Tuum ani.) Exaggeratio criminis à credulitate.& hìc verùm eſt dictum,Qualis quiſque eſt, talem alium iudicat. R Ita ſimplices,probíque ferè decipiuntur.Solomon,Ore ſimulator euertit proximum ſuum. *Qui t. an.ex an.ſp.meo)* S.D Spectare hîc poni videtur,pro æſtimare,metiri:quaſi diceret,qui cũ erga te bene animatus eſſem, te itidem bene erga me animatum putaram. 21

Falſus es) D Modò participium eſt,id eſt, falleris: ſi Pamphilus id dicit. Si verò coniungitur, pro fallax accipitur. *Hoc ſolidum)* Plenum,idoneum,integrum. 23

Niſi) V Iterum exaggerat ab abſurdo. 24

Lactaſſes) D Produxiſſes, oblectaſſes, induxiſſes, B dulcedine quapiam retinuiſſes, & ad perſuaſionem induxiſſes. D quæ ſignificatio fruſtrationem oſtendit. Lactare, eſt inducere in aliquam voluptatem, à lactãdo, vnde & oblectare dicitur. M Sextus Põpeius ſic ait,Lacit,inducit in fraudẽ. Vnde Lactat, illectat,delectat,oblectat. S.D Lactare propriè matrũ eſt,& ſignificat lac præbere.Per trãſlationẽ verò ponitur pro aliquẽ per blãditias allicere,atq; decipere.De quo ſignificato hìc conſtat. Idem Terentius paulò mox,–Túne hìc homines adoleſcentulos, Imperitos rerũ,eductos liberè in fraudẽ illicis?Sollicitando, & pollicitãdo eorũ animos lactas?Præterea hìc obſerua,quod dicit ſpe producere, pro in ſpe detinere. *Produceres)* B Pro produxiſſes.

25 aaſſiſtv *Hábeas.*P.*hábeam!ah neſcis quantis in malis verſer miſer.* *Habeas*, permiſſiua ironica, D animiq; irati: L ſeu conceſſio indignantis. D.*Al.*[*conflauit*].

26 {ſwddſſaiſſ *Quantásque hic ſuis conſilijs mihi ſconfécit*] *ſollicitúdines,*

27 {ειſſſſſſpſiſ *Mẽus cárnifex.*C.*quid' iſtuc tam mirum eſt,ſſi de te*] *exémplum capit?* R.[*de te ſi*]: *Al.*[*quid iſtuc tam mirumide te exemplũ capit.*]ειιſſſſp.

28 ſſſſſdſp P.*Haudiſtuc dicas,ſi cognôris vel me,vel amôrem meum.*

29 aiſſiſai C.* *Scio,cum patre ſaltercáſti*] *dudum: & is nunc proptéreà tibi* *Habeas, permiſſiua ironica, D animiq; irati: L ſeu conceſſio indignantis. D.*Al.*[*conflauit*].

Alterce dicimus: A aiſſiſai:*vel* aiſſiſai.*eliſis in tui.*

Habeas) V ἐπιτροπὴ eſt:& reſpondetur non ſine affectu, Habeam! D vt ſuprà, Aut ſi tibi hæ nuptiæ ſunt cordi. P. Cordi! *Ah neſcis)* V Tranſlatio criminis in Dauum. *Quantis in m.v.)* S.D Verſari, ſi paſſiuè ponatur, ſignificat volui,vel volutari. Si verò ſit deponens,varias ſignificationes,variúmque vſum habet. Nimirum aut ad perſonam refertur: aut extra perſonam eſt. Ad perſonam relatum,vel manſionem localem habet, vel extra locum:& tunc ponitur pro operam dare, conſueſcere,ſe exercere,aut aſſiduum eſſe,vel tractare. Cùm verò extra perſonam egreditur, & ad res pertinet,ſignificat poſitum eſſe, conſiſtere,aut eſſe ſimpliciter.Ea eſt ſignificationis varietas.Vſus autem huiuſmodi eſt, vt in manſione locali habeat ablatiuum cum præpoſitione In,vel Cum:aut cum accuſatiuo iungatur admiſſa præpoſitione Intra,vel Inter. Ad rem etiam cùm refertur, non aliam conſtructionem habet.Ne quid tamẽ ignores,diligenter obſeruabis, in manſione locali cùm hoc verbum poſitum eſt, & præpoſitionem Cum, vel Inter admittit, tunc quandam conſuetudinem ineſſe. 25

Quantas mihi ſollicitudines confecit) Pro, in quantas me ſollicitudines adduxit: vel quantas mihi ſolicitudines ſtruxit. Sic enim loquitur Cicer.ad Att.v.Dicit prætereà ſollicitudinem afferre: vel ſollicitudine afficere. *Hic ſuis conſ.m.c.)* D εἰρωνεία. Dixit vt ſuprà, Cuius cõſilio fretus ſum. Et cùm Verſer prorulerit,Conficiat debuit inferre.eſt ergo ἀναπόδοτον.aut vt eſt illud,Principio, amico filiũ reſtitueris: Tibi generum firmum & filiæ inuenies virum. *Sollicitudines)* Perturbationes. 26

Meus carn.) Id eſt, in me carnifex, qui me torſerit.vt alibi, Deo irato meo: hoc eſt, in me irato deo. *Quid iſtuc)* V Semper idẽ vrget.& huius loci illud Græcorum, ἐκ τῶν γειτόνων ἔχουσι παράδειγμα. *De te ſi exemplum capit)* D Vtrum,ſi te imitatur,an,ſi de te exigit pœnas?vt ipſe alibi,Vterque exempla in te edent:ſed meliùs, te imitatur, accipimus. *De te exemplum capit)* R E' ſeruorum moribus de domini ipſius natura, cuiuſmodi vir is ſit, quóve præditus ingenio, iudicium facere,aut certè coniecturam ducere poſſumus. Qualis enim herus, talis ferè & ſeruus, vulgari ac trito hodie prouerbio dicitur. Et ſanè heri probitas familiam etiam reddit meliorem. Bonus paterfamiliàs domum efficit bene inſtitutam,Qualis,inquiunt,Abbas,tales & monachi. *Quid i.t.m.eſt,de te ſi ex.capit)* S.D Exemplum aliquando ad imitationem refertur.Vnde ſunt iſtæ locutiones:exemplo, ad exemplum, exemplum petere, exemplum expetere,exemplum capere,exemplum ſumere,exemplum habere.Antiqui exempla appellabant ſupplicia,& animaduerſiones grauiſſimas.Vnde dicimus exemplũ prodere,exemplum ſtatuere,exemplum edere.

Haud i.d.ſi cogn.) D Noſti enim:ſed ſi cognoris,non ita dicas. 28

Scio,c.p.) V Narratiuncula ſatis ironica. 29

Cum patre alt.) D Ab iis quæ facta ſunt, ad ea quæ facta non ſunt. B Priſcianus loquens de verbis,quæ apud veruſtiſſimos contra conſuetudinem, actiuam pro paſſiua, vel paſſiuã pro actiua deſinentiam habent,Similiter inquit:proferebant aucupo pro aucupor,altercо pro altercor. S.D Altercare antiquum eſt pro altercari.Eſt autem altercari idem quod rixari ſiue litigare: quod propriè fieri dicitur,cùm aliquid pertinaciùs contra alterum defendimus. Veruntamen in bonam etiam partem dicitur de patronis in iudicio inter ſe contendentibus:cùm ſcilicet non oratione

Succénſet: nec te quiuit hódie cógere, illam vt dú-
ceres. ſſbſſſi 30

P. *Immo étiam, quò tu minùs ſcis ærúmnas meas:* dſſſſi 31
Hæ núptiæ non apparabântur mihi, dſd ſiſſſi 32
Nec poſtulâbat nunc quiſquam vxôrem dare. ſſſſp 33

C. *[Scio:]* coâctus tua voluntâte es.* P. *mane,* bſſſi 34

Ali. [*Scio, vt*], ijxiſi. R [*Scio tu*] aixiſi. A *Pro cretico erit ſpondeus ſi* [*tu*:] *monoſyllabum feceris.*

Nondum ſcis. C. *ſcio équidem illam ductûrum*
eſſe te. ſdiſſi 35
ſiſſſp

P. *Cur me énecas? hoc audi. nunquam déſtitit* ſſiiſi 36
Inſtâre, vt dícerem eſſe ductûrum patri, ſſdſſp 37
Suadêre, orâre, vſque ádeò, donec pérpulit. aſſiſſſi 38

C. *Quis homo iſtuc?* P. *Dauos.* C. **Dauos!* P. *[interturbat.]* 39
Si [*quamobrem*] *ſit vnica dictio, ſextus pes erit proceleuſmaticus: da ctylus verò iuxta priorem lectionem. Hunc octonarium & ſequentem in tres ſenarios diuidit Goueanus: eósque ſic legit,*
C. Quis homo iſtuc? N. Dauos. C. Dauos! P. Dauos omnia. aſſſip.
C. Quamobrē? P. neſcio, niſi mihi deos ſatis iſ bbiſp: *vel* adiiip.
Scio fuiſſe iratos, qui auſcultauerim. iiſſſp.

D. *Al.* [*Hæc nuptiæ*] *ſic enim veteres dixerunt.*

*D. Pamphilus excuſat imprudētiā: Charinus arguit voluntatem.

L. *Inſtare, ſuadere, orare*, congeries ad vehementiam.

* D. *Dauos!* cū admiratione pronūtiandum.

perpetua, ſed quibuſdam interrogationibus & reſponſis res agitur. Cicer. in Brut. Erat in primis, vt temporibus illis, doctrinis Græcis inſtitutus, in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus. Idem, Hic in altercādo parem inuenit neminem.

30 *Nec te q. h. cog.*) D Hoc argumentum attulit ex iis, quæ non ſunt facta, cùm fieri debuerint.

31 *Immo*) V ἀντιδιαίρεσις diuiſit de fictis nuptiis. *Immo etiam*) D Propterea & amplius. *Quotum. ſcis*) Quò, id eſt, quòd: & deeſt Audi, vel Accipe: vt ſit, quòd, vel quoniam minùs ſcis. Vel Quo, id eſt, ex quo, aut quare aut certè erit ſenſus, cum huiuſmodi tamen ſubaudione, Imò etiam quo tu minùs ſcis, ærumnas meas eo magis audi. Aut, Imò etiam hæ nuptiæ non parabantur mihi, quo ipſo minus tu ſcis ærumnas meas, id eſt, falſæ nuptiæ erant: quæ res te fallit magis, in aſciq; mihi cogit meritò. M Ærumnæ ægritudo laboriosa.

32 *Non appar.*) D Apparari cum datiuo caſu ſemper cladem & perniciem ſignificat: vt, Virgil. – Mihi ſacra parari.

34 *Scio coactus t. vol.*) Hæc eſt accuſatio. Ille enim excuſat per imprudentiam: hic arguit voluntatem. hoc ergo dixit, Eò grauius, quò nullo cogente peccaſti. L Et hoc irriſoriè, & ad prouerbialem figuram, Nolens volens reſpicit. V Græcis eſt ἄκων ἀέκοντί γε συμῷ. Ariſtophanes, ἐκὼν ἐγὼ ἐκών.

Cur me enecas?) D Excrucias, V propter tã frequẽtem perfidiæ iterationem & obiectionem. *Nunquam deſtitit*) Iterum ὑποτύπωσίς quadam eáque breuiſſima, crimen in Dauum transfert.

Inſtare, ſuadere, orare) D Quia dixit, Inſtare, ſuadere, orare, non plus dicere poſſet: quādò nihil poteſt eſſe.

Interturbat o.) Deerat, vt & hîc Dauus, diceret: ſed plus intulit. Interturbat. Et Inter modò non mediocriter, ſignificat: eſt enim adauctiua particula: vt, interfectus, interemptus. Modò Póſt: vt, -Nunc Inter, fluuio Tyberinus amæno Vorticibus rapidis, & multa flauus arena In mare prorumpit. *Interturbat*) B Id eſt, omnia turbat. Nam Inter in compoſitione nõnunquam generale quiddam adducit. Sic & Gellius libr. II. In illius etiam peſtilentiæ vaſtitate, quæ in bello Peloponneſiaco in primis ipſam Athenienſium ciuitatem internecino genere morbi depopulata eſt. Internecinum genus morbi dixit, quod omnia indiſcriminatim & penitus necat. *Neſcio*) V Tertiò in Deos iratos trãsfert. D Quia iraſcitur Dauo, dixit Neſcio: alioquin ſcit.

40 ſbaaſſſp / bab *Niſi mihi deos ſatis' ſcio fuiſſe irátos, qui auſcultá-*
uerim. Co. *Niſi* pro Sed.

41 ſſſiſiſap C. *Factum eſt hoc Daue!* D. *factum*". C. *hem, quid*
ais ſcelus! *In* [*hem*] *h vim habet cõſonantis, nihil autẽ intereſt ſiue ſpõdeum ſiue iambum dixeris* [*Eum hem*].

42 dſſſai *At tibi dij dignum factis exitiũ* [*diunt.*] *Al.* [*duint.*]

43 aaſſſi *Eho, dic mihi ſi omnes hunc coniẽctum in núptias*
44 aſſſai *Inimíci vellent: quod, [ni] hoc conſílium, darent?* *Al.* [*niſi*], aſſſai. D. *Dic mihi*, hoc ſemp iniurioſum. Verg. Dic mihi Damœta, cuiũ pecus? *D. Conceſsio.

45 ſſſiſi D. **Decẽptus ſum, at non defatigãtus.* C. *ſcio.* *Scio*, Ironicè dicendum.

46 ſſbdſi D. *Hac non ſuccẽſſit,ália [ag]gredíemur [via.* *D. Al.* [*adoriemur.*]

40 *Niſi mihi d. ſ. ſc. f. i.*) Deeſt Quia: vt ſit, niſi quia. *Niſi deos mihi iratos fuiſſe*) B Prouerbiũ reſipiunt, Iratis diis, propitiis diis, & his ſimilia. Alluſit ad parœmiam, Genius malus: quo vocamus eos, quibus incommodorũ noſtrorũ maximam partem acceptam ferimus.

41 *Factum eſt*) D Non quòd non credat, interrogat: ſed quod increpet. *Factum*) B Per quod verbum interrogauerit quiſpiam, venuſtè per idem quoque reſponderis: ſic & in Phorm. Scísne hoc certo? reſpondet Geta, certó. Sic & apud Plautum, Ain' tu geminos? Reſpõdet alter, geminos. Sed puto tum demum hoc maximè fieri, quando in interrogatione vox accentu cæteris altius eleuatur.

42 *At tibi*) V ἐπιτιμητικὴ eſt, qua obiurgat Dauum propter malum conſilium, ciúsque principium imprecatione conſtat. Ratio eſt, propter ineptum & hoſtile conſilium. Nam & inimici idem conſuluiſſent, & μαρτυρόντων In nuptias conijcere, dixit. *At tibi dij*) D At, principium increpationi aptum: vt Virgil. At tibi pro ſcelere. & Horatius, At ô deorum quiſquis in cælo regis Terras, humanum genus. B Adrianus Cardinalis, At particula, inquit, plerũque præcedit execrationem. *Exitium d.*) Exitium antiquis exitus ſiue mors tam bona quàm mala dicebatur. S. D Exitium eſt pernicies: de quo nomine ita ſcribit Feſtus, Exitium antiquí pro exitu ponebant. Nunc exitium, peſſimum exitum dicimus, Tu verò hîc obſerua, dare exitium, eodem modo dici, quo malum dare. *Exit. duint*) B Duis pro dederis veteres dixerũt: cuius prima perſona fuiſſe videtur dium, tertia duit, pluralis duimus, duitis, duint: vt poſsim, poſsis, poſsit. Vnde quidam putant in vulgatis codicibus malè diunt legi, cùm duint legendum videatur, ſicut faxint. Dixit autẽ Poëta noſter antiquè duint pro dent.

43 *Eho dic mihi*) D Eho, interiectio eſt intentionem audiẽtis expoſcens.

Inimici) B Senſus, Illud ſcio, ſi omnes id inimici voluiſſent, non aliud ſuaſuros fuiſſe, quàm quod tu ſuaſiſti. Bene inimici. nam hi ſemper malè conſulunt his, quos oderunt. *Quòd niſi hoc, conſ. daret?*) D Cum odio hoc pronuntiandum eſt. Ideò Coniectum dixit.

Deceptus ſum) V Daui ἀπελογία eſt per violationem & cõceſsionem, & nomine Defatigãti auxiliũ & conſiliũ promittit. B Deceptus ſum inquit: nam multò ſecus euẽnit, quàm putarã; ſed non defatigatus. ſunt enim adhuc vires mihi ad hoc malum corrigendum, & pro virili conabimur. *Scio*) D τὸ Scio, non ad deceptionem, ſed ad defatigationem reddit. ergo cum εἰρωνίᾳ ſonandum.

Hac non) V A facili per γνωμὴν. *Hac non ſucc.*) D Deeſt Quod conabamur. & propriè de bono ſic dicitur, *Alia aggrediemur via*) Vel Adoriemur, id eſt, enitemur. Adoriri propriè dicitur repentè ex inſidijs aliquẽ inuadere. *Hac nõ ſucc. alia*, &c.) M Seneca lib. quarto Epiſtol. Non poteſt fieri, vt non ſuccedat aliquando multa tentanti. B Dauus ad illud reſpexiſſe videtur, quod Græcis in prouerbio eſt, δυσὶ κακοῖν ἀμείνων, id eſt, alteris melioribus: quo ſignificabant, vt Eraſmus ait, ea quæ prima experientia parum bene ſucceſſerant, ſecunda nonnunquam commodiùs euenire, & prioris conſilii erratum, poſteriore conſilio corrigi. quod quidam putant à ſacris ortum, in quibus ſi prima victima non fuiſſet litatum, iterabant ſacrum meliora ſperantes: id quod Cic. in 2. de Diuin. ſatis indicat, his verbis, Quæ eſt autem inconſtantia deorum, vt primis minentur extis, bene promittant ſecundis? Idem ad Q. fratrem, Ego verò nullas δυσὶ κακοῖν ἀμείνων habere poſſum in Cæſaris rebus, hoc eſt, nullum idoneum reperio conſiliũ, quo ſuperioribus malis poſsim mederi.

R Non

Nisi id putas, quia primò procêssit parum, ijaſsp 47
Non posse iam ad salûtem conuérti hoc malum. ſijſsp 48
P. *Immo étiam. nam satis credo, si aduigiláueris,* ſdſtiai ſdſa 49
Ex vnis, géminas mihi confícies núptias. idddſi 50
D. * *Ego Pámphile, hoc tibi pro seruítio débeo,* aiadſi 51
Conári mánibus, pédibus, noctéisque, & dies, ſddſſi 52
Cápitis periculum adíre, dum prosim tibi. aiaiſi 53

L. Deprecatio Daui à fortuna.

Officium fidelis serui.

G. Si pro[& dies] legas[diésque], erit heroicus hexameter.

R Non est facilè desistendum incœpto, etiá si parum fortuna primo respondeat labori, nihílque ex sententia cedat: propterea sequitur, Nisi id putas, quia primò processit parũ, Non posse iam ad salutem conuerti hoc malum. Huc referendum prouerbium, Ἀνὴρ ὁ φεύγων, καὶ πάλιν μαχήσεται, Vir fugiens, & denuo pugnabit. Quo monemur, sicuti ait Erasmus, non protinus abiicere animum, si quid parũ feliciter successerit: nã victos posse vincere. In instituẽdo puero hebetioris ingenii multæ tentãdæ sunt viæ: nã etsi parũ procedat primò, succeder tamen aliquando. Etenim, vt ille canit, Quid durum magis est saxo, quid mollius vnda? Dura tamen molli saxa cauantur aqua. S·D Succedendi variæ sunt significationes. Modò enim ponitur pro subire. Aliquando pro in alterius locum venire, vel alterius locum occupare, summitti, sufficí. Nonnunquam pro euenire, vel obtingere est. Quod ferè semper felicitatem designat, & optatum exitum, nisi adiuncto in malam partem sonanti aduerbio.

47 *Nisi id*) V Non sine ironia ἀναπόλουθον colligit. *Quia pr. processit p.*) S·D Nescio quomodo tot verba Itineris, & Viæ, ad adeptionem, optatúmq; rei successum tam aptè quadrant. Inter quæ non absurdè Procedere numeratur: præ se fert enim significationem quandam, & expressionem tum adeptionis, tũ successus speciẽ. Cic. pro Mil. Cui bene quid processerit, eum multum prouidisse dicimus. Idem pro Cluent. Nequaquam, vt sperabat, ea, quæ cogitarat, procedebant. Idem, Omnia, vt spero, prosperè procedent.

49 *Immo etiam*) L Redargutio vrbana per ironicam assensionem, sententia in contrarium detorta. *Immo*) V Est quidem iocus ex re ipsa & ex ambiguo: sed nimis amarulentus.

51 *Ego Pamph.*) Ab officio & decoro. & hoc Græcorum est, χρεών ποιῶν. *Ego Pamph.*) B Bene seriam orationem ab hoc pronomine exorditur, nam semper grauis est oratio quæ ab Ego incipit. *Proseru.*) Pro sæpe significat id quod vulgus dicit, ex parte. sto ex parte tua, vulgare est: eruditi dicunt, steo pro te: Debeo pro officio, pro seruitute. *Pro seruitio*) Secundum seruitutis legem. D Seruitium pro seruitute posuit: vt, Seruitio enixè tulimus.

Conari m.p.) Ad id intulit quod ait suprá, 52 Quem ego credo manibus, pedibúsque obnixè omnia facturum. Et accusatiuo casu sine intermissione significat, Noctes & dies. *Manibus, pedibus*) ὑποτεθλικῶς. B Extremum conatum significat. per manus declaratur industria conficiendi negotij, per pedes maturandi celeritas. *Noctésque, & dies*) Hoc dicto assidua & infatigabilis diligentia significatur. Oratius in arte Poëtica, Vos exemplaria Græca, Nocturna versate manu, versate diurna.

Capitis per. ad.) Capitis quidam hîc pro 53 vita accipiunt. Adire periculum, subire discrimen, suscipere periculum, aggredi discrimen idem significant. *Dum prosim*) Ad eũdem modum vsus est & Salustius particula Dum, Postremò neque sumptui, neque modestiæ suæ parcere, dum illos obnoxios, fidósque faceret: Id est, donec vel vt. nam ita quidam exponunt. aliis pro modò accipitur: vt sit, modò prosim. *Ego, Pamph. h.t. p. s. d. C. m. p. n. & d. C. p. a. d. pr. tibi*) S·D Multa hîc obseruanda sunt. Primò, Seruitium poni pro seruitute, vel pro debita serui fidelitate, aut fideli serui officio. Deinde quod dicit Conari manibus, pedibus, noctésque, & dies, locutiones sunt extremum conatum significantes. Ad hæc: elegans est quod dicit, Capitis periculum adire. Et sic loquitur Cicer. in Brut. Quoduis potiùs periculum mihi adeundum quàm à sperata dicendi gloria discedendum putaui. Idem, Nullum periculum pro me adire dubitauit. Denique dicunt etiam vsitatè Latini, Prodesse, pro vtilitatem, vel fructum afferre, aut emolumentum facere. Cic. Fam. v. Iuuit me, tibi cùm summam humanitatem, tum etiam tuas literas profuisse. Idem Famil. vi. Significatum nobis ab iis, qui simul cum eo viuunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenij apud ipsum plurimum profuturam.

54 ſſſſſſp *Tuum est, si quid præter spem seuênit, mihi ignóscere.*/ *Al.*[*éuenit, ignoscere.*] ilſſdſp. *D.*[*Succedit*].
55 iſddij *Parùm*[*succêssit*]*quod ago, at fácio séduló.*
56 dddſſp *Vel mélius tu áliud réperi, me missum face.*
57 bdſſſp P. *Cúpio, restítue, in quem me accepísti, locum.*
58 adſabdip D. *Fáciam.* P. *at iam hoc opus est.* D. *shem:*/*sed mane.concrépuit à Glycério óstium.* [*hem*] *additur extra metrum: vel*[*hoc*] *corripitur & in*[*opus*] *eliditur vltima,* aaſabdip: [*mane*] *corripit vltimam, misi bacchium quarto loco manis.*
59 aſſaſiſi P. *Nihil ad te.* D. *quæro.* P. *hem, núnccine demum!* D. *at iam hoc tibi inuêntum dabo.*

54 *Tuum est.*) V Deprecatio est. Nam insperanti euenit. Enthymema est. S·D Meum est, tuum est, nostrum est, vestrum est: pro, meæ sunt partes, tuæ sunt partes, nostræ sunt partes, vestræ sunt partes, ponebant antiqui. Ci. Famil. IIII. Non est porrò tuum, vno sensu oculorum moueri. Ibidem, Tuum est, consulere temporibus. De reliquis locutionibus vide exempla in Primo Tomo nostr. Commen. Illic etiam disce, quemadmodum suprà dicta pronomina aliquãdo non ad superiorem significationem referantur, sed ad bona, aut bonorum possessionem: vel ad ius, & possessionẽ cuiuscunque rei. *Prater spem euénit*) D Euênit, productum magis: quia hoc perpetuò non vult Pamphilo accidere. Ergo Euênit: non autem Euenit, media correpta.

55 *Parum succedit quod ago*) Si nostrum est, officia præbere: at nostrum nõ est, fortunam posse præstare. Et bene Succedit, vt quod agimus, ostẽdat successus esse fortunæ. Vtilis sententia pro sapiente contra fortunam. B Erasmus enarrans illud Catonis, Diligentiã adhibe. Vt cura, inquit, in omni re plurimum valet, ita negligentia semper habet comitem infelicitatem. proinde Dauus volens se purgare de negligẽtia, Quanuis parum, inquit, succedit quod ago, tamen facio sedulò. *At facio*) V Concessione sui infortunati consilii fit sedulitatis promissio, cui adnectitur communicatio. *Seduló*) D id est, ex animo & sine dolo. B Perotto, Seduló à sedendo deriuatur, & significat diligenter: quasi assidendo, hoc est, sine intermissione.

56 *Me miss. f.*) D Id est, noli vti opera mea. S·D Duplicem significationem habet hæc locutio. Est enim aliquando, cessare loqui, & verbis interturbare. Aliquando etiam à nostro consertio, familiaritate, potestate, arbitrióque dimittere. Prioris significationis exẽpla: Cic. Famil. IX. Sed ridicula missa faciamus. Idem de Orat. I. Missos facio Mathematicos, Grãmaticos, Musicos, quorum artibus vestra ista dicendi vis ne minima quidẽ societate coniungitur. Exempla alterius significationis: Cic. in Verr. Deinde alii quæstus instituũtur ex vno genere nauali: inde quàm multi accipere à ciuitatibus pecunias, ne nautas darent: pretio certos missos facere nautas: missorum omne stipendium lucrari. Cæsar ad Atticum IX. Meo instituto vsus sum, & eũ statim missum feci. Terent. in Phor. Missum te facimus. Dimittere autem idem designat, quod proxima Missum faciẽdi significatio. Cic. Famil. III. Sic intellexeram permultos à te milites esse dimissos. Idem Famil. XIII. Nisi tanta res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset, vtà me descederet: neque ego, vt eum à me dimitterem.

Restitue in quem me accepisti locum) D Sen- 57
sus hic est, Omnia mihi integra & salua redde, qualia tibi tradidi consulturo: vel, cùm nihil promisissem patri. B Alluisse videtur ad id quod Quintil. ait lib. IIII. Instit. De gradu deiicere. Subaudi In eum: vt sit, Restitue me in eum locum in quem accepisti. Quidam putant In quem positum esse, pro In quo per antiptosin. In quem me accepisti, in quo me tibi tradidi, cùm nihil adhuc promisissem patri. E nuptiis vindicari cupit.

Hem sed mane) D Hoc quasi incipientis, 58
demonstrantisque aliquid noui se inuenisse. *Sed mane*) V Perpetua est Terentio scenarum in actu connexio, plerunque per aliarum personarũ, aut rei alicuius interuentũ. *Concrepuit à Gl. ost.*) B Quidusdam Con particula hîc auget: vt sit, Concrepuit, id est, grauiter crepuit.

Nihil ad te) D Hæc enim ad cogitantẽ nihil 59
pertinere oportuit. *Nihil ad te*) B Subaudi Attinet, quòd ostium concrepuit. Senrit Pamphilus Daui astum, qui eo se dicto effecturũ sperabat, vt Pamphilus aliud ageret. *Nuncine demum!*) D Pro denique. *At iam h.t. in.d.*) Consilium scilicet, quo in pristinum locum restituaris.

ARGVMENTVM. [D]In Scena hac instauratio est adhortationis æstuantis Pamphili, opportunè per Mysidem obiecta amicæ mentione. Opus est enim exhortari rursus adolescentē, ne sub patris oppressione frangatur, eíve succumbat ad nuptias, quanuis promiserit patri se ducturum coniugem. aduersus quam difficultatem, quia ipsius persona nō sufficit, id agit vt ad Glycerium modò adducat Pamphilum: cuius affectum excitat, non ex eo solùm, quòd eum puella vocat, sed etiam quòd desyderat eum videre. [P]Victus itaq; per Mysidem Pamphilus, [B]ei pollicetur, núquam se deserturum Glycerium, etiam si omnes homines sibi ob id infestos sit habiturus. sic confirmato Pamphili erga Glycerium animo, Dauus adolescentum impulsu ad nouum consilium accingitur. [V]*Thesis.* 1 Amor multis interpellationibus & petitionibus redintegratur. 2 In matrimonio est amicitia ex similitudine morum nata, eáque perpetua. 3 Honesta ingenia etiam aliquantò ferociora patres non nihil verentur. 4 Serui improbi herorum suorū sunt impostores, & sæpe hostes. Oratio est admodum permista iuxta ἐπιτάσεως decorum. Itaque multæ orationum formæ eáque breuissimæ intermiscentur, & subinde interrumpuntur, quarum insignis artifex est Terentius. Nam in principio sub Dauo est cōsolatoria, sub Mysíde petitoria, sub Pamphilo post προδιόρθωσιν, qua quæ obstant tolluntur, est quodam modo propter-promissionem διεμπειτικὴ, vt ferè in genere κωμωδικῶ, quo placantur amicæ, fieri solet. Postremò sub Dauo est omnino σκωπτικὴ, sed nimis concisa & perturbata. [R]Perspicitur ex hac Scena Pamphili integritas, qui datam amicæ fidem seruare inuiolatam cogitet, etiam si capitūdos sibi sciat inimicos omnes homines. [L]Hîc quoque amantium sollicitudo exprimitur. [M]ac duobus sensibus maximè, visu scilicet & auditu, voluptatis æstum renouari, accendique vehementiùs, ac mentem à virtutis proposito detorqueri, ostenditur. Est enim, vt inquit Plato in Phædro, sensus oculorum nobis acerrimus, & ipso visu pariter & auditu affectus renouantur, & animum mouent, vt non planè ipsum honestum aspiciatur. Voluptas enim destruit iudicium rationis. Er, vt inquit Philosophus, propter illā res posthabemus honestas, éstque in nobis affectus vehemētissimus: cui ex sentētia Heracliti, difficilius est repugnare, quàm iræ. Sed quod difficilius, hoc præclarius, vt inquit Cic. in Off. In Catone maiore, Impedit cōsilium voluptas rationi inimica: ac mentis, vt ita dicam, perstringit oculos. Diuinus Plato voluptatem escam malorum appellauit, quod ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces. Seneca scribēs de vita beata, Altum quiddam est virtus, & excelsum, regale: voluptas humile, seruile, imbecillum, cuius statio & domicilia, fornices & popinæ sunt. Vnde Cyrus apud Xenophontem lib. quinto, Flagitiosi homines cupiditatibus omnibus se præstant inferiores. Plato in Epistola ad Dionysium, Homini sæpius detrimētum & dolorem affert voluptas, hebetat animum, atque obliuionem inducit, insipientiam parit. Ianono de Republica sic ait, Homines coëundo veluti pecora, ætatem contemnunt.

Versuum genera. Iambici tetrametri catal. siue scazontes.

MYSIS. PAMPHILVS. CHARINVS. DAVVS.

Confirmatur animus Pamphili, ne deserat Glyceriū, cùm accersitur.

[*]L. Blandimētum muliebre.

1 I *A M vbi vbi erit, inuêntum tibi curâbo, & mecum addûctum* bisillio
Tũũ Pãphilũ. tu modò [x] ánime mi nolite macerâre. idasilo

[1 *I'vb'vb'e brachyssyllabus.*]

2 *Iam vbi vbi*) [V] παραμυθικὴ est, cuius antecedēs est in præsentis auxilii pollicitatione. Propositio est, Mi anime nō est quòd te maceres. Estque in pronomine repetito ἐπέργεια, & illusoribus apta. *Vbi vbi*) [D] In prima parte vim suam tenet, in posteriore productionem: & est quēadmodum vt vt, qua qua, vnde vnde: pro, vbicunque, vtcunque, quacūque, vndecūque. *Iam v.v.e.in.t.cur.*) Non solùm se adducturū promisit, sed & tēpus addidit. Et bene Tibi, quasi amanti. [B]Participiū præteriti temporis elegāter datur verbis, volo, facio, curo: vt hoc loco. *Inuentum t.c.& m.add.*) [S.D] Plena est quidem elegātiæ hæc locutio, pro inueniam, & adducā. Sic venustè dictionibus præteriti, & futuri temporis iungitur hoc verbum Curare. Cic. ad Quint. fratr. Eum Lychnū te aiebant, cùm esses sanæ mentis, curasse faciēdum. Seruius Cic. Funus ei satis amplum faciendum curauit.

Anime mi) [D] Mollis oratio & fœminea a multis implicata bladimentis. ait enim, Tu modò anime mi. Mi, pro meus. [B] Hîc ad fœminam dicitur, cùm masculinum sit. Huic blan

3 sisiijsi sisiijst- P. *Mysis.* M. *quid est? hem Pámphile, óptum è mihi te offers.* P. *quid' est?*

4 sisibsd- M. *Orâre iussit, si se ames, hera, iã vt ad sese vénias.*

5 ijdiaijv *Vidêre ait te cúpere.* P. *vah périj: hoc malum integrâscit.*

6 dsaidsa- *Siccine me, atque illam ópera tua nũc míseros sollicitári!* *Aldus [sollicitarier!]* dsaidsap.

7 ssiiiaisv iisiis *Nam idcirco accérsor, núptias quòd mihi apparári sensit.*

8 ijdbasiv bsbais C. *Quibus' quidem quàm fácilè póterat quiésci, si hic quiêsset!*

9 aasisdv aasiis D. * *Age, si hic non insânit satis sua sponte, instíga.* M. *atq; édepol*

10 asdiisv *Eares est, [propter quam] nunc misera" in mœrôre est.* P. *Mysis,*

Riuius reiecit [Quid est?] ad sequentē ver sum, è quo tollit [vt] & elidit s ex [amus], isisbsd-: at in fine prioris nō elidit e in [te offers]. sisiiij-. Erasmus verò legit [opportunè te mihi offers.] sisissi-.

[edepol] prima breui. quidam legunt [apol], asisiisv,

aliàs [propterea quòd], asasasv aliàs [propterea] asadisv, non elisa in [misera].

* L. Ironicā increpatio dehortantis R. [propereáque,] asasasv. ali. [propterea quòd], asasasv aliàs [propterea] asadisv, non elisa in [misera].

blandimēto similia sunt illa, meum corculū, mea lux, meus ocellus. *Noli te mac.*) Noli te affligere: à corpore ad animum ducta trāslatione.

3 *Hem Pamph.*) [V] Ἐκτικὴ est. Exordium in beneuolētia captata cōsistit per opportunitatē cōgressus. Propositio est, Vt adeas puerperā. Cōfirmatio est ab obtestatione, & ab æquitate amoris, & denique à desyderio videndi. [E]Hem particula est de improuiso respiciētis: vt suprà, Hem pater. & nō sine artificio sic loquentē Mysidē inducit, nam ita fit verisimile, ea quæ Mysis dixit ex animo dicta esse.

4 *Si se ames*) Hoc ideò dicere videtur, vt Pāphili animū hac Glycerii dubitatione magis accēdat. nam perinde est ac si diceret, Nescit hera an se ames, propterea quòd hodie vxorem ducere constitueris. Quare si tuum vis illi persuadere amorem, fac quod te orat.

5 *Videre te ait c.*) [M] Auditus hîc mouet affectum & visus. Nam visa ancilla, venit ei in mentem Glycerium. Vnde Seneca dicit, oculos interdum esse irritamenta vitiorum, & scelerum duces. *Vah perij*) [V] Exordio remouet quæ sunt contraria correctione, quæ fit per translationem criminis, quem per apostrophen indignabundus perstringit, tanquā huius mali authorem, & efficacior est iuxta affectum per interrogationem, cui annectitur causæ effictio. Siquidem sibi timet propter apparatas nuptias. Ita cōscientia nondū tranquillata erat. [B] Vah interiectione aliquando insultamus. quandoque indignantis, quandoque admirantis est, hîc videtur esse conquerentis. *Hoc malum*) [D] Amor meus: aut, Glycerii solicitudo, quam nescire oportuit nuptias. *Integrascit*) [L] Id est, renouatur. [D]Integratur, quod ad integrum redit, quod repetitur, quod instauratur. Virg. -Ramóque sedens miserabile carmen Integrat.

Opera tua) [MU] Dauum alloquitur. *Sollicitarier*] [D] Perturbari.

Quòd mihi app.) Apparari ad honorem & timorem refertur: & datiuo casui subiunctum, cladem & pernicié significat: vt Virg. -Mihi sacra parari. 7

Quibus) [V] Et hîc malè Dauo tanquā malo consultori vult. 8

Age) Seruus est sui similis, perditū herum perdere affectat. [D] Hic excitus, comprimit Charinum, ne fométa iracundiæ Pamphilo præberet. Aut, si pœnitet te quantum hic sua sponte insanit. *Sic hic non insſ.*) ἐπαγωγὴ est, aut laus ad mitigandum Pamphilum. 9
[R] Non sunt intligandi, qui suapte alioqui sponte insaniunt satis.

Ea res est) [D] Id est, nuptias apparari sen- 10
sit. *Ea res est, prorterea quòd*) [MU] Id est, ea res est, propter quam. Sic suprà, Id propterea, nunc hunc venientē sequor. *Propterea quòd nunc misera m. est*) [S.D] Id est, in mœrore versatur, mœrore vrgetur, laceratur, affligitur, cōficitur, in mœrore iacet. His enim locutionibus vtitur sæpe Cic. Mœror autem pro graui luctu, & tristitia à Latinis poni solet: eóque maximè vtimur, cùm perditum, & afflictum rerum statum expressiùs designare volumus. *Mysis*) [D] Asseueratio est, si à no-

G. *Al.* [*omnes adiuro*], isdsiiiv.

Per v *omnes tibi adiûro* [*deos, nunquam eam me de-*
sertûrum.] {eidsiiiv a 11

Non, si capiúndos mihi sciam esse inimícos omneis sadiaid- 12
hómines.

* L. Concisa oratio, ad effectum & constantiam Pamphili exprimédã.

* *Hanc mihi expetíui, cóntigit. conuéniunt mores.* {xiisidsd- {f 13
váleant

Qui inter nos dissídium volũt. hanc, nisi mors, mihi {ssfaeabsv ssaidd 14
ádimet nemo.

L. *Resipisco*, i. animum recipio, v me colligo.

C. *Resipísco.* P. *non Apóllinis magis verum atquè* {aiijcsfs- aiija 15
hoc respônsum est.

mine eius incipias, cum quo loqueris.

11 *Per omnes*) v Tristi medetur matrimonii promissione. Propositio est, Nunquam deseram. Confirmatio est à iureiurãdo. M Plato in quinto de Legibus, Sed reuera nimius in se amor, omnium peccatorum, omnibus est semper causa: obcæcatur quippe circa amatum qui amat. *Adiuro d.*) D Ad, auctiua particula est. vt admirabiliter, valde mirabiliter: & aduerto. Et hoc supereſt amissa fide, vt adiurandum sit. S.D Adiurare idé est, quod iurare. Pro eo verò significato, quod est iusiurandum exigere, exemplum nullum inueni apud authorem duntaxat classicum: sed de primo satis multa.

12 *Non*) v Tacita quædã occupatio est, per ellipsin ex affectu natã, Nõ deserã vel inuitis & reluctãtibus omnibus. *Non, si cap.*) Mu Capere inimicos. Sic in Phorm. capere inimicitias. S.D Nouè dicit Terent. inimicũ capere, pro suscipere. Suscipere enim dicit Cic. Vel inimicitias suscipere. Famil. III. Ego citiùs eũ eo, quĩ tuas inimicitias suscepisset, veteré coniunctionem diremisse. Idem ad Att. XI. Multorum odia, atque inimicitias Reip. causa suscepimus. *Omnes h.*) D Mira verecundia: Omnes homines maluit dicere, vt in his quoque Parentes significaret, quàm apertè dicere Patrem, cuius metu promisit nuptias. & est contra illud. Sed vim vt queas ferre. *Omnes h.*) Ita dixit de vno, hoc est, patre. Omnes homines: vt idem alibi, O cælum, ô terra ô maria neptuni! Nũquid & cælum Neptuni est? non vtique: sed omnia hæc maria voluit esse: vt Virg. Omnia vel medium fiant mare.

13 *Expetiui*) v A causis quibus nonnulli gradus ad futurum matrimonium fiunt, vt petitio, euẽtus secundus voti, similitudo morum amicitię mater, nullum adest dissidium, eiusque author longissimè absit, & perpetua atque inseparabilis in vita vtriusq; societas & cõiunctio. Hæc verò cuncta ex matrimonii finitione nota sunt. *Contigit*) D Quod vix euẽnit, contigisse dicitur. *Conueniunt m.*) Rectè & id quod matrimonium firmat. R Prudenter loquitur Pãphilus, vt cordatũ vbique adolescentem agnoscas: fieri enim non potest, vt inter eos firma coalescat amicitia, ac concordia, quorum non conueniunt mores: idque in amicitia præcipuum est, vt sic morum in ea similitudo: propterea rectè Phamphilus ait, Glycerii mores quadrare ad ingenium suum. Potest enim, vt alicubi ait Erasmus, per se præclarum esse, quod tamen non sit aptum. *Valeant*) D Hoc est, abeãt, recedãt: quia & discedẽtibus & mortuis Vale dicitur: vt Virg. –Salue æternũ mihi maxime Palla, Aeternúmque vale. vel potiùs τῷ εὐφημισμῷ, cùm malè optaturus esset consyderato patre παραδόξως locutus est: & non dixit, quod intenderat, Pereant. Et attende quàm moderatè pluraliter dixerit: cùm significaret patrẽ. *Valeant*) Renũtiationis & imprecationis est verbum. B Laurentius Elegant. lib. VI. Donatus, Seruius, & quidam alii sic exponunt, inquit, Pereant qui hoc nobis volunt. quæ vox & oratio aliena fuerit ab ingenio Pamphili pio, & probo, hæc ille. Dicemus igitur Valeant hîc idem esse quod, discedant à nobis, & à nostro sint alieni commercio, sicut discedunt, quibus Valete dicimus.

Hanc n. m. m. a. n.) D Et si valeãt, hãc, nisi mors, nemo adimet. Concessio hîc est. hoc enim per cõcessionẽ dicitur. *Adimet n.*) Perseuerat ne dicat, Pater: pro, Nõ adimet pater. 14

Resipisco) Spiritum reuocas sensus. *Non Apoll.*) v αὐθυπτιοφοῖ id certius vel Delphico oracuło esse asseuerat. B Confirmatio. Respõsum Apollinis non tam verum est, atquè hoc respõsum. Sed prius Responsum, oraculum significat, posterius non item. Oraculum & Responsum ità secernit Erasmus in annotationibus, vt Respõsum sit quod reddatur à numine aliquo, sed petentibus, aut consulentibus 15

16 ddsiiiv ** Si póterit fieri vt ne pater per me stetísse credat,* *L. Dilemma, quo tacita obiectio soluitur.

17 ddsiisdv *Quo minùs hæ fierent núptiæ, volo. sed si id non póterit:*

18 dsiiisv *Id fáciam, in procliui quod est, per me stetísse vt credat.* Plautus in Captiuis, & Cæsar, Procliuè pro facilè, simpliciter dixit. L *in procliui*, quò res inclinat & pro pendet.

19 ddsisdsv *Quis vídeor!* C. *miser æquè atquè ego.* P. *consílium quæro.* C. *fortis.*] *Al.* [*D. consilium quæro. P. fortu es.*] ddsiisp. *vel eliditur s in* [*fortis.*] *Cæterum* [*ego*] *vltimam producit, nisi mauis* [*atquè*] *sine elisione legere*, ddsbdsiv.

20 asd ijssv *Scio quid conére.* D. *hoc ego tibi proféctò effectum reddam.* Al. [*hoc tibi*]. issijssv.

bus, Oraculum verò dicatur etiam quod accipiunt hi qui scisciatati non fuerunt. Vnde illud apud Matthæũ de Magis, Responso accepto, commodiùs vertisset interpres, Oraculo moniti: siue, Oraculo accepto. *Non Apoll.*) Si quem fugiat quare Apollinis Terentius dixerit, non Themistos, aut Iouis Ammonis responsum, sciat Apollinis responsa summã apud mortales obtinuisse fidem, præsertim Delphica & Pythia. Pythium Strabo libro Geographiæ IX. testatur fuisse quondam celebratissimum, idque liquere thesauris ingẽtibus ibi cõstructis, in quos sacræ inferrentur pecuniæ, tum operibus præstantissimorum artificum, deinde ludis Pythiis illic celebratis, denique innumerabilibus illic oraculis, quæ mandata literis extarent. respondebatur autem hoc pacto, Specus alti curuíque recessus erat, non ita grandi patens hiatu: atque hinc aura reddebatur, sacro quod inerat efflante numine, excelsus ostio imminebat tripus, quem simulatque Phœbas, hoc est, puella Pythia vates conscendisset, concepto pectore numine responsa ædebat, partim oratione ligata, partim soluta *Non Ap. m. v. atquè hoc r. est*) Veteres illi comparatiuum cũ A c & Atquè cõiungebãt. Plautus Amicior, mihi nullus viuit atquè is est. Cic. ad Att. Mihi quidem videtur diutius abfuturus àc vellem. *Magis v.*) D Aut, Magis verum, aut Verius dicimus.

16 *Si poterit*) v Extremũ est consilium per dilemma, Aut est δυνατὸν, aut ἀδύνατον, & vtrobique sua est ratio: in priori tamen quoddã pietatis specimen præbetur. *Vt ne*) D Pro, ne non. B Vt ne, idẽ signat, quod Ne particula. Plautus in Mercatore, At ego expurgationem habebo, vt ne succurrat. Sic & in Eunucho Terentiana, Vlciscar: vt ne impunè in nos illuseris. Sic & Cic. Fides tua patietur vt socrus adolescentis rea ne fiat. *Per me stetísse*) D Stetisse, hoc est, esse: Vt Virgil. –De ferrãque montis Strat domus. Aliter, plenum est: vt idem, Strãt & iuniperi, & castaneæ hirsutæ. Aliter, horrent: vt, –Strãt lumina flamma. & Lucilius, –Stat sentibus fundus. *Per me st.*) Hoc est, per me factum esse, ne fierẽt nuptiæ. B Per me steterisse, modus est loquendi perelegans, & apud bonos authores passim obuius. Titus Liuius, Per duces, non per milites steterisse ne vincerent. S.D Stare per aliquẽ, idem est quod, aliquẽ in mora esse, impedimẽto esse, vel esse in causa, quin. Cæsar de bell. Ciuil. I. Cæsar, vbi cognouit per Afraniũ stare quo minus prælio dimicaretur, ab infimis radicibus montis intermissis circiter passibus quadrigentis castra facere cõstituit.

Faciam in procl. q. e. p. me st. vt cr.) B Dicat 18
hæc quispiam minùs conuenire Pamphilo adolescenti, & ab omni fuco alieno: sed Terẽtius vim amoris expressit, qui homines totos immutat. *Id faciam in procliui* &c.) M Id est, ad quod sum procliuis, id est, inclinatus ob amorẽ, qui est affectus vehemens, id est, passio quæ rrahit animum. Item in procliui, quod est facile, & ad quod sine magno labore descenditur. Procliue dicitur demissum, & inclinatũ, & impotẽs ad resistẽdũ affectibus, & ita inconstans vt ego sum, sed hoc clàm dicitur.

Quis vid.) B Priscianus, Quis, quod est 19
substantiæ, pro qualis & quantus inuenitur. *Quis*) v Qualis. Sic Plaut. in Amphitr. Eho dic mihi quis videor: ideò Charinus reddit Fortis, constans. *Miser*) Ceu prouerbiale est de communi calamitate vtriusque. *Miser æq. a. e.*) D Bene, Atquè ego: quia hic amore vexatur. Et intulit παραδόξον. Nã volebat Pãphilus sibi dici, Fortis: quod illi tamẽ mox dicetur. Hîc igitur aliter respõdet, atquè interrogat Pamphilus, ideò quòd videat impossibile esse, palàm resistere parenti. *Miser æ. a. e.*) Mu ἀπροσδόκητον: expectabat enim Fortis, Magno animo, aut aliquid simile. *Consílium quæro*) Melius est hoc à Dauo dici, quàm à Pamphilo.

Scio quid conere) D Sensus est, Scio quidẽ 20

Deterret Charinũ.

P. *Iam hoc opus est.* D. *quin iam hábeo.* C. *quid est?* dſbiſbſ 21
D. *huic, non tibi hábeo, ne erres.*
C. *Sat hábeo.* P. *quid fácies? cedó.* D. *dies hic, mihi* {ddidixdv ddidſ 22
vt ſatis ſit, vereor

Poteſt & elidi s in [ſatis], biabſddv. alij legũt [ſit ſatis], quod verſus non patitur.

Ad agêndum: ne vácuum eſſe me nunc ad narrân- afaiſſſ 23
dum credas.

Callidus ſeruus dominis imperat.

Próinde hinc vos amolímini. nam mihi impedimén- {ſſſixiſv ſſſſſ 24
to estis.

* L. Increpatio: Charinus ſe ad narrandum præparabat. Nã *verũ vis dicam* ſic dicũtur vacua prædia, vel vacuę poſſeſſiones: id eſt, quæ liberæ ſunt. Sic etiam appellantur vacuæ aures, nondum criminationibus obtuſæ, ſed nobis arbitrio noſtro patentes. Pertinet igitur hoc nomen tam ad res, quàm ad perſonas, & eandem ſignificationẽ retinet. Habet autem eam ipſam vſus varietatem, quam Vaco. Etenim aut ſine caſu eſt: aut cum ablatiuo ſine præpoſitione. Verum hîc Vacuus ad perſonam refertur, & pro otioſo ponitur. Cic. in Brut. Itaque hunc elegimus diem, cùm te ſciremus eſſe vacuum. Idem de Legib. 1. In longũ ſermonem me reuocas, Attice: quem tamen, niſi Quintus aliud, quid nos agere mauult, ſuſcipiam: &, quoniam vacui ſumus, dicam.

P. *Ego hanc viſam.* D. *quid tu? quò hinc te agis?* C. {iſſſſdv iſſd 25
verum vis dicam? D. **immo étiam*

quid coneris: ſed an efficere poſſis, neſcio. Si Pamphili eſt perſona, cum ἐξωτέϊκὸς dicitur: ſi Charini ſimplex laudatio eſt: ſed ſi Pamphili eſt, hoc ſignificat quod ſuprá, Ex vnis geminas mihi conficies nuptias. Sed non eſſe perſonam Pamphili, ex ſubiectis oſtenditur. *Hoc tibi)* V Pollicetur auxilium illuſor talis vt Pamphilo ſpem iniiciat, & Charino adimat. Quare illic quidẽ eſt, Effectum reddam, Iam habeo, hîc verò, ἐναντίωσις eſt, Tibi non habeo. *Hoc tibi pr. eſſ. red.)* S. D Effectũ reddere, vel dare, idem eſt, quod efficere. Et locutiones ſunt peculiares Terentio. Sic autẽ loquitur in ſequenti Comœdia, Effectum dabo.

21 *Non t.h. ne err.)* D Deterret etiam nunc Charinum: vt & ipſe adiuuet Dauũ, ne Pamphilo nubat Philumena. Et eodem ſenſu vtitur Dauus aduerſum Charinũ, quo ſuprá. Quaſi neceſſe ſit, ſi huic non dat, te illam vxorem ducere. *Non t.h. ne err.)* Velut etiam pro ſe Charinus ſentiat, hoc dicit: vel vt ſolent ſerui contumaciores aduerſum amicum domini, quia nuperà Charino accuſatus eſt: vel quia & quid dicat non habet: & videt tacendum non eſſe.

22 *Sat habeo)* Quia dilatio facta eſt. *Dies hic)* V Digreditur per ἀποπλάνησιν, vt ſpem propoſitam remoretur, temporis longitudinem, & negotiorum multitudinem cauſans. Itaque iſtos diſcedere iubet, & in verbo Amoliri propter moleſtiam & impedimentum nõ eſt exigua gratia. *Vt ſatis ſit)* D Vt, pro ne non. B Vt particula ſignificat dubitationẽ, & coniungitur cum Metuo, Vereor, Timeo.

23 *Ne vac. e. me)* D Ne, pro nedum: aut aduerbium eſt prohibentis: vt ſit, ne, non. Saluſt. ſecundo libro, Ne illa tauro parita ſint. pro nedum. *Ne vacuum eſſe me nunc ad narrãdum credas)* S. D Vacuus generaliter poni tur pro inani, nudo, ieiuno, exhauſto, vel experti, & libero non impedito, non occupato.

Proinde h. v. amo.) D Spe iniecta, etiam do- 24
mino imperat ſeruus callidus. Amoliri dicũ tur ea quæ cum magna difficultate, & molimine ſummouentur, & tolluntur è medio. ſic dixit quaſi odioſo & moleſto. Diſcedere dicitur, qui facilè abit è medio: Amolitur qui vix recedit. B Quibuſdam Amolimini hîc actiuæ ſignificationis eſt, & Vos accuſatiui caſus: vt ſit, Amouete vos hinc. ſic & Pacuuius, Non tu te hinc è conſpectu amolire? M Nonius ſic ait, Amolimini, id eſt, recedite. Terent. Hinc vos amolimini. Pacuuius, Non tu hinc è conſpectu amolire? Siſenna, Impedimentum omne de itineribus amoliuntur. Eſt ergo, auferte vos hinc. *Proinde h. v. a.)* D Moleſtũ impedimentum ex rei magnitudine iacentis in medio, & ideò impedientibus ſe dixit, Amolimini hinc: non, Abite. *Nam mihi imp. e.)* B αἰτιολογία, id eſt, cauſæ redditio. D Vtrũ hoc verè dicit, an fingit, quia adhuc conſilium non inuenit quod narrare poſſit?

Hanc) Glycerium ſcilicet. & cum miſera 25
tione puellæ, Hanc. *Quò te hinc)* V Occaſio illudendi, vt penitus illi ſpes præcidatur, quã exaggerat, modò dilatione dieculæ, modò duplici abnegatione auxilii. *Quo nunc te agis?)* D Vt tarditatem diſcedentis oſtendat. Agere enim ſe & tardi, & triſtes dicũtur. ſic Virgil. Amiſſis remis atque ordine debiſ vno, Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat. Idem alibi, Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat. *Quò hinc te agis?)* Admonitio diſcedentis, vt ſolet. nam à quo diſcedere deſyderamus, admonemus eum quò vadat, vel quò eat. Id facere, per interrogationem admonet Dauus Charinum: vt ipſe abſcedat Charinus, qui nunc vltimus remanet. *Verum vis dicam?)* Pro initio ſedulæ narrationis hoc ſumimus. Ac ſic reſpondet Charinus, tanquam qui intelligat non dicere velle Dauum quò eat: ſed id agere, vt abſcedat.

26 *Narrationis mihi inc. inst.)* Narrationis, 26
ſcilicet quò eat: quia Verum vis dicam, velut proœmiũ narraturi eſt. *Quid me fiet?)* Quid igitur, inquit, quid de me fiet? Ab eo hoc, quaſi à locante, pronuntiandum eſt. nam ſic illi, Impudens reſpondet. *Quid me fiet!)* De Philumena ducenda. M Miſeriam ſuam profiterur his verbis Charinus. S. D Quid illi fiet! quid illi faciam? quid illi factum eſt? Modi ſunt ſequendi elegantiſſimi per datiuum elati: & ſignificant, quod nonnulli aliquid admirantes, vel accepta aliqua calamitate, aut dãno, ineptè dicunt: quid de illo fiet? quid de illo faciam? quid de illo factum eſt? Cic. Famil. x i i i i. Si nos premet eadem fortuna, quid puero miſero fiet? Idem ad Att. Quid iis fiet, ſi huc Paulus venerit? Idem in Verr. Occurrebat illi ratio, quid Cleomeni fiet? Idẽ cõtra Rull. Quæro, ſi, qui vendere volunt, non fuerint, quid pecuniæ fiet? Idẽ in Academic. Quid faceret huic concluſioni? A' proxima locutione nihil differt. quod dicũt Latini per ablatiuũ caſum: quid hoc homine facies? Cic. in Verr. Quid hoc homine faciatis? ad aliquam ſpem tam perfidioſum, tàm importunum animal reſeruetis? Sic & hîc Terentius dicit: Quid me fiet? pro, quid de me fiet?

Eho tu impud.) D Propriè Charino dixit Im- 27
pudens, quaſi inſolita & multa poſcẽti. quippe qui & ſponſam alienam petere auſus ſit: & non ſatis habeat, per Dauũ ſibi moram præſtitam Pamphili nuptiarum. *Dieculam)* Horam. & eſt ὑποκόρισμα Dieculam, hoc eſt, tempuſculũ, & ſumitur ab eo quod eſt hæc Dies, Diecula, mora, & quaſi parua dies. & Dieculã, in qua ſcilicet ambias, quantũ poteris, ad ducendam Philumenam. Vult enim ſe Dauus adiuuari per Charinum & Byrrhiam. B Aſconius Pedianus, Dies, inquit, fœminino genere tempus: & ideò diminutiuè Diecula dicitur breue tempus & mora. Dies horarũ. x i i. maſculini generis eſt: vnde Hodie dicimus quaſi hoc die.

Promouco) D Differo. *Promouen nuptias)* 28
Memoriter Dauus. ſcit enim illum his verbis petiiſſe, Saltem aliquot dies Profer, dum proficiſcor aliquò, ne videam. Cuius rei oblitus Charinus, etiam vt ducat vxorem petit. *Attamen)* V Vtrobique adhuc ſperantis particula eſt.

Ridiculum) D Deeſt Hominem. *Huc face* 29
ad me vt venias) B Quidã faciunt hoc diſcrimen inter Fac venias, & Venias, vt priori dicant eſſe remotioris actus ſignificationem. Nam ſi præſenti Antonio dicam, Fac ad me venias, id in futurum fieri volo: ſi verò dicam, Ad me venias, id ad præſens fieri volo.

Age veniam) D Vix concedentis, vix con- 30
ſentientis eſt, Age, veniam.

Dum exeo) A' Glycerio ſcilicet. *Operi-* 31
re me hic) B Cur non Iſtic? an quia ſtant in eodem loco?

27 aididijv
28 ſdijſijv
29 ſſſidſdv
30 ddaidbſv
31 bſſbſsiv

Narrationis incipit mihi initium. C. *quid me fiet!*
D. *Eho tu impudens, non ſatis habes, quòd tibi diécu lam addo,*
Quantum huic promóueo núptias! C. *Daue, áttamen.* D. *quid ergo?*
C. *Vt ducam.* D. *ſridiclũ.]* C. *huc face, ad me vt vénias, ſi quid póteris.*
D. *Quid véniam? nihil hábeo.* C. *áttamen ſi quid.*
D. *áge, véniam.* C. *ſi quid*
Domi ero. D. *tu* Myſis dum éxeo, parúmper me hîc opperîre.*

ea præparatio eſt narrationẽ incœpturi. Et attẽde ſollicitudinem amantis.

Al. [ridículum.] ſſaidſdv.

* V. Hoc mandato fit proximarũ ſcenarum connexio.

In [hic] h vim habet consonantis.

M. *Quápropter?* D. *ita facto opus est.* M. *matúra.* D. *sbdssidv* 32
iam inquam hîc ádero.

32 *Ita facto opus*) Facto præteritum pro Fieri vice aduerbii affirmantis: vt sit, statim præsenti hîc positum est. *Iam inquam hîc ad.*) fectò, statim crede mihi, hîc adero. Inquam iudicio quorundam fungitur hîc

ACT. IIII. SCEN. III.

ARGVMENTVM. [D] Hæc Scena administrationem doli habet, [R] ostenditque quomodo paret Chremetem á nuptiis absterrere Dauus, cuius imprudentia antè Pamphilus in nuptias coniectus erat. [B] puerum enim defert ante ostium Simonis, [L] & ancillam ad fallatiæ executionem instruit: [D] quo fit vt deterreatur Chremes filiam suam Pamphilo dare. Et vide non minimas partes in hac Comœdia Mysidi attribui, hoc est, personæ fœmineæ: siue hæc personatis viris agitur, vt apud veteres, siue per mulierem, vt nunc videmus. Est autem actuosa hæc Scena. magis enim in gestu, quàm in oratione est constituta. [V] *Thesis.* 1 Maritus, amicus, amator, vir in quouis loco paratus, est vxori summum bonum. 2 Etiam si lupus pilum mutaret, tamen mens est eadem. & hîc verum est, ξύλον ἄγκυλον ἀσκέπτου ἐρᾷν. [M] Venereum amorem & cupidineas faces, quibus plerique inflammari affectant, multò plus fellis, quàm mellis habere docet hæc scena. Id enim quod in his rebus oblectat, temporaneum est, & exile admodum, comparatione malorum, quæ sequuntur, temporis iactura. scilicet, qua nulla maior vitii deformitas, & infamia, & seruitus. Ad ea profectò quæ sunt his contraria, natus est homo diuinum animal. Vnde Cicero in tertio Philippicarũ, Nihil est detestabilius dedecore, nihil fœdius seruitute. Ad decus & libertatem nati sumus. Plautus in Cistellaria, Amor & melle & felle est fœcundissimus: gustu dat dulce, amarum vsque ad satietatem aggerit. Seneca dicit, Nihil est tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria. Sillius lib. xiiii. Ad laudes genitum capiat si munera diuúm Felix ad laudes hominum genus. Et voluptatem sic taxat, Quippe nec ira deûm tantùm, nec tela, nec hostes, Quantum sola noces animis illapsa voluptas. Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus & ardris Circum te semper volitans infamia pennis. Seneca libro vicesimo, Indulgere voluptati, initium est omnium malorum. *Versuum genera. Iambici trimetri acat. siue senarij.*

MYSIS. DAVVS.

NIHIL *ne esse próprium cuíquam! dij ve-* sbssp 1
stram fidem!
Summum bonum esse heræ putâbam hunc Pám- siijsp 2
philum,
Amîcum, amatórem, virum in quouisloco ijsiii 3

1 *Nihilne*) [V] ἐλεγκτικὸν. per πάθος indignationis exclamat: cuius simplex propositio est, Nihil cuiquam est proprium. éstque θέσις vera. *Nihilne e. pr.*) [B] Subaudi Verum est: aut dic infinitiuum pro indicatiuo positum. [D] Ne, aduerbium percũctantis. *Nihilne e.pr.c.*) Omne quod habemus, aut mutuum est, aut proprium. Ergo Proprium, perpetuum, [L] firmum, [D] non temporale ac mutuum: vt Virg. -Propria hæc si dona fuissent. Ergo nihil nobis proprium esse potest quod enim nõ fuit, nec esse quidem potest. aut quod eripi potest, non est nostrum: nisi illa quæ eripi non possunt, vt sapientia, iustitia, prudentia: quæ fortuna neque dare, neque eripere cuiquam potest. Et simul hoc ipsum & à re, & à persona hîc ostendit. A' re, Nihílne esse proprium. A' persona, Cuiquam. *Dy vestram fidem!*) Admirantis aduerbium cum exclamatione. Fidem dixit opem & auxilium: vt, Tyrrhenám que fidem.

Summum b.e.) Mitè pro pleno. Et neutro extulit, Summum bonum: [B] Idest, summam felicitatem. [V] τὸ πᾶν per exemplum Glycerii comprobat, vt cui proprius Pamphilus esse nequeat. Additur autem propter amplificationem κατ' ἐξοχὴν boni mariti, qui est amicus, est amator, est ad vtranque fortunam vbique paratus. Itaque ἐκτικῶς propter affectum. Hûc dicit Pamphilum, talem videlicet maritum.

Amic. amat. v.) [D] Amicus, animi est: Amator verò corporis. non enim continuò amator est, qui bene vult: vt, Dido amauit quidé Aeneam: sed non & amica fuit: quæ ait, Non potui auulsum diuellere corpus, & vndis Spargere. Et itẽ Catullus, Cogit amare magis, sed

4 ſsidip *Parâtum. verùm ex ẽo nunc mísera quem capit*
ijſſ
5 idſſſi *Dolôrem! fácilè hîc plus mali est, quàm illic boni.*
6 ſsdiij *Sed Dauus exit. mi homo, quid istud óbsecro est!*
7 ſdſſai *Quò portas púerum!* D. * *Mysis, nunc opus est tua*
In verbo [Mysis] qui am scenam alteram inchoant.
8 aſdiſi *Mihi ad hanc rem exprômpta memória, atque*
astútia.
9 ſsjiſp M *Quidnam incœptûrus?* D. *áccipe à me hũc ócyús:*

*Dauus. verùm ex eo nunc misera quem capit dolorem!) Mysis Dauum ex ædibus Glycerii puerum è Pamphilo natum effert. [V] Occasio est futuri consilii. & hîc decoruit mulierculæ propter temerariam festinationẽ & sollicitudinem de puero adest. *Mi h. g. i. o. es.*) [D] Ex Mysidis verbis, quid Dauus faciat, demonstratur. Inuolutum enim puerum portabat Dauus: & ideo dicit mulier, Quid istuc obsecro est? Tum ille euoluit puerũ, & profert, quẽ postquã expediuit, tum illa dixit, Quò portas puerum? *Quid istuc*) [B] Priscianus negat istuc aspirari, licet quibusdam cõpositũ sit, ex iste & hic. recentiores tamen aspirãt.

Mysis) [V] Sola appellatione est exordiũ. Mox necessitatis additur argumentum propter astutiam, & memoriam, quam vult esse expromptam, id est, non in publicum prolatam, sed expeditam, alacrem, in qua nulla est mora, quasi iam producta sit. Cupit autem τὸ μνημονικὸν, id est, memoriæ in recipiendo, retinendo, & depromendo vim & virtutẽ tantam esse, vt subitò pro re præsens adsit, sicut & hic negotium vrget. Est enim & hîc præcipua τῆς λογιστικῆς pars.

Exprompta) [D] In medium prolata, [M] in vsum educta. Opus est, inquit, vt nunc exerceas memoriam & astutiam: ab expromo, mis. psi. ptum. [B] Quidam volunt hoc sensũ legi, Necessarium est ad hanc rem, vt memoriã tuam atque astutiam proferas & ostendas, vt declares quantum memoria & astutia valeas. [D] Memoria, vt præcepta Daui rerineat, Astutia, ad agendum strenuè quæ imperet. [L] Quia cõuẽtũ alicui mãdaturus est: sed mox mutat hoc consiliũ, interueniẽte Chremete. *Memoria*) [D] Simpliciter magis, vt memor sit Daui præceptorum. Et memoria, modò pro intelligentia: vt Virgilius. Instamus tamen immemores.

Accipe) [V] Propositio, Acceptum puerum ante ianuam apponito.

*D. Properantis & impensè agentis Daui verba monstrantur. Audax consilium, quo res magis perturbata fuisset: nisi casu emersisset ex his malis Pamphilus.

Atque ante nostram iánuam appône. M. *óbsecro,* sfisfi 10
Humine! D. *ex ara hinc súme verbénas tibi,* fsisi 11
Atque eas substerne. M. *quam ob rem id tute non facis?* xsisp 12
D. *Quia si forte opus sit ad herum iurándum mihi* axbsfi ad 13
Non apposuisse, vt líquidò possim. M. *intélligo.* sadfi 14

Al. [iusiurandum], quod versus non patitur, nisi omittatur [sit], quod quædam exemplaria non habent. adasi.

Humine) V ἀπροσαγωγὴ propter teneritatem pueri, id est, τὸ ἀπαιδίευτον, aut potius τὸ ἐφηβικὸν. *Humine!*) B Benè hoc interrogat, fasciis enim euolutus à Dauo puer, nudus erat. *Ex ara hinc s.v.*) D Ex ara, scilicet Apollinis, quem Μήλιον Menander vocat, aut quod Apollini Comœdia dicata est: in cuius honorē aram constituebant Comœdiam celebrantes. Apollini ergò Comœdia, Libero Patri Tragœdia, *Tibi*) τὸ Tibi, quasi gestum quédam & motum stomachantis habet: vt alibi, Quid vis tibi? Et sume, dixit, & non, Tibi substerne. *Verbenas*) Verbenæ sunt omnes herbæ, frondésque festæ ad aras coronandas, vel omnes herbæ frondésque ex aliquo loco puro decerptæ. Verbenæ autem dictæ, quasi herbenæ, & redimicula sunt ararū, sic Menander. 1 V Olim superstitiosa vetustas omnes herbas, quæ ad lustrationem valebant, aut ad magiam, aut ad quodcunque aliud simile facinus, per excellentiam seu verbenas, seu verbenacas appellabant. Itaque & ἱερόβοτανα appellabantur. Breuiter hîc erit straguli vice. L Quæ erecta in scena in honorem Apollinis herbis & frondibus redimita erat. B Comœdiarum actores aram constituebant in Apollinis honorem, hanc verbena coronabant. Quidam putant hîc eam significari herbam, quæ sacra dicitur hodie Ioanni Baptistæ. rami eius tenues sunt, cubitales, anguloſi, folia minora quàm quercus angustioriáque, & diuisuris maioribus, flos eius glaucus, radix longa & tenuis. Nascebatur hæc herba in arce Capitolii Romæ, vnde cum sua terra euellebatur, si quando erant ad hostes ituri legati, ad res clarè repetendas, & hac ipsi legati coronabantur. Abusiuè tamen verbenas dicimus omnes herbas, quibus aræ coronantur, vt laurum, oliuam, myrtū, & ita hîc accipe si velis, Verbenam hodiéq; festo die Præcursoris nostrates populi trabibus ædium suarum suspendunt. Religiosæ anus solebant offerre verbenam numinibus, quę ruris tutelam simul & agrorū haberēt. Vnde primo Fastorum Ouidius, Pauit ouis pratum, verbenas improba carpsit, Quas pia diis ruri ferre solebat anus. M Plinius libro 22, Non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris, legationibúsque verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur: hoc est, gramen ex ara cum sua terra euulsum.

Quamobrem) V Præoccupatio, sed hæc diluitur consilio certo, vt iuramentum de non apposito puero, τὸ ἐπάκτου licitū esse. En pietatem & religionem, vel puellæ ridiculam. *Quamobrem id tute n.f.*) D Tute tunc dicitur, cùm pronomen ad eam reuocatur personam, à qua sumitur: vt verbi gratia, cùm dicimus, Tu lege: ille nobis respondeat. Cur tute non legis? 15

Quia si f.) B Volunt hîc quidam accipi Quia pro Quare, quemadmodum eius compositum Quianam accipitur apud Maronem: vt sit, Quia? id est, rogas quare? post quam interrogationē inferūtur illa, Si fortè opus, &c. *Quia si f. o. f. ad h. iurandum m.*) D Sic locutus est, vt explicari atque intelligi non possit, aut enim deest ius, vt sit Iurandum pro Iusiurādū: aut, vt vulgò dicitur, Iuramētū. Et opus est illā rem: nō, opus est illa re. *Iusiurandū mihi*) B Veteres Latini iusiurandum sæpius dixerunt quàm iuramentum. Plaurus, Arbitratu suo, iusiurandū dabo. Cic. Nullum vinculum ad astringēdam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Idem, Qui iusiurandum violat, is fidem violat. Idem, Censores nulla de re diligētiùs quàm de iureiurando iudicabant. 16

Vt liq.p.) D Liquidò purè, & manifestē. Nam quæ sunt pura & defæcata liquida sunt. B Quibusdam idem quod securè significat. MU Liquidò iurare, Gallicè *iurer franchement, & sans aucun remors de conscience*, In Eunu. Liquet mihi deierare, id est, liquidò iurare possum. R Vide serui astutiam. Quanquam in iureiurando non tam verba, quàm animus spectatur: & quàm aliis in rebus omnibus, tam hîc quoque plurimum refert, quo quid animo dicatur, aut fiat, & vt homines sanè fallantur, Deus tamen profectò non fallitur: vt illud omittam, Qui suo instinctu hortatúque impulit, eum perinde omnino in culpa esse, ac qui fecit. Daui autem suasu puer ante ostiū ponitur. Haud dissimili planè fraude hîc Dauus vtitur arque ex decem illis vnus, quos post cladem Cannensem Romam pro redimē- 17

15 abxfsi abd * *Noua nunc religio vnde te ist' ac incessit, cedo?*
16 ijdfsi D. *Moue ócyus te, vt quid agam porrò intéllegas.*
17 fisfisp *Prò Iúppiter.* M. *quid?* D. *sponsæ pater intéruenit.*
18 biafsp *Repúdio consílium quod primùm* [*] *inténderam.*
19 dfdisi M. *Néscio quid narres.* D. *ego quoque hinc ab déxtera*

E. Al. [in te]. abfsi. *aliàs [re].* abisi.
* D. Seruum nolle mentiri noua religio est. L Irrisio facetā in eum qui aliàs sæpe deierare consueuerat.
Al. [prius]. biadsp.
* D. metaphora à ve

dis captiuis misit Annibal, nullo alio fidei pignore accepto, quàm vt iurarēt se redituros. Nam, sicuti scribit Titus Liuius, cum egressi castris essent, vnus ex iis minimè Romani ingenii homo, velut oblitus aliquid, iurisiurandi soluendi causā, cùm in castra redisset, ante noctem comites assequitur. Et ceteri quidem cum nihil impetrāssent, ad Annibalem reuersi sunt: hic vnus verò domum abiit, quòd fallaci reditu in castra iureiurando se, religionéque exoluisset. Quod vbi innotuit, relatúmque est ad Senatum, omnes censuerunt comprehendendum, & custodibus publicè dandis ad Annibalem deducendum. Cic. quoque in tertio libro Offi. hunc reditū in castra liberatum se esse iureiurando, non rectè interpretatū ait: fraudem enim distringere, nō dissoluere periurium fuisse igitur stultam calliditatem, & quæ peruersè imitaretur prudentiam: itaque decreuisse Senatum, vt ille veterator & callidus, vinctus ad Annibalem duceretur. Lege T. Liuium secundi Belli Punici secundo. Huc refer fabulam illam Aesopicam de duobus adolescentibus, obsonium se apud coquum empturos simulantibus, & carnis partem, coquo alias interim res agente, subripientibus: quorum qui abstulerat per Iouem nihil habere, is qui sub veste occulerat, nihil abstulisse identidē deierabat.

Noua n.r.) D Bene iusiurandum metuere seruū monstri simile est. *Noua religio*) In seruo, & subita. B Noua, id est prodigiosa, vt quidam volunt, sollicitudo & anxietas. S.D Religionis significatio varia est apud Latinos. Aliquando enim est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curā cerimoniámque affert. Est etiam Latinè loquētibus id quod vulgò debitum officij, hoc est, iustam muneris functionem appellant. Vel pro eo ponitur, quod vulgò dicitur conscientiæ scrupulus, aut conscientia recta, vel fides. Accipitur præterea pro metu, vel solicitudine anxia. Ex qua significationis varietate multæ ducuntur locutiones, quas in secundo Tomo nostrorum Commētariorum annotamus. Hunc autem Terentij locum sic exponemus. Quæ te religio incessit? id est, qua noua, & tam repentina religione es obstrictus & implicatus? Et tūc religio ponitur pro eo, quod vulgus dicit conscientiæ scrupulum. *Cedo*) B Hoc loco non Dic, sed Da significat. D manus enim porrigentis verbū est, B ad puerum accipiendum à Dauo.

Moue) V Accelerat, & ipsum intentum consilium repudiatur propter aduentantem Chremetem. *Vt quid agam p.int.*) B Agam pro moliar dixit. Et Erasmus in primo commentario de copia, hoc verbum inter ea numerat, quæ conatum significant. D Porrò, modò aduerbium est ordinis: aliàs temporis. B An Porrò hîc pro postea accipi potest. 17

Prò Iupiter.) Quibusdam est dolentis, vel indignantis. Quid si dicas esse re subitā perculsi interiectionem? *Sponsæ p.int.*) D Mirè non dixit Chremes inquę, cùm dixisset Quis Chremes? tursus hic respondere sponsæ pater. & non temerè hoc facit Poëta. nam promiserat se rediturum domum Chremes, Domum modò ibo vt apparentur, dicam: atque huc renuntio. B Interuenire est medio negotio, quasi ex insidijs superuenire, & opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam velint.

Repudio consilium) Id est, modum tractandi negotij. S.D. Sic loquitur Cicer. de Orat. tertio. Neque verò esse mirandum, si cum suis consiliis Remp. profligasset, consilium Senatus repudiaret. *Quid prius intendi.*) B Antè quàm sponsæ pater interueniret. *Intenderā*) D Verbum à venatoribus translatum, qui retia intendunt ad feras captandas. Quia ergo parat Chremem & Simonem fallere, Intenderam dixit. Vel à sagittis atque arcu: B vt sit, quo scopo cōfigere parabā. R Decet sanè, neque leuitatis est, aut inconstantiæ, repudiare consilium, quod intenderas, primùm, si id commodo fiat tuo. Satius enim est recurrere, quàm curtere malè, iuxta prouerbium: hoc est, Præstat mutare consilium in melius, quàm in malè institutis pergere. 18

Nescio q. narres.) D Bene Narres, narrate enim aliena & quæ nobis non sunt necessaria dicimus *Ego quoque.*) Bene ait Quoque, quia & Chremes veniebat. V Hîc callidum ex re ipsa nascitur cōsiliū, cui & suā operā pollicetur. hîc mutua datur opera, & fieus 19

matoribus ſumpta. *B. Al.* [*vbicũque*]. *Gnatæ.*

Venîre me adſimulâbo: tu, vt ſubſeruias
Oratióni, ſi vtcúnque opus ſit verbis, vide.
M. *Ego quid agas, nihil intéllego. ſed ſi quid eſt,*
Quod mea ópera opus ſit vobis, aut tu plus vides,
Manêbo: ne ſquod voſtrum rémorer cómmodum. *Mu.* [*quid*].

ijajſi 20
ſiſſi ſiſſa 21
biadſi 22
daſſi 23
ijſdſp 24

verũ eſt illud Ariſtot. κολοιὸς πρὸς κολοιὸν, graculus ad graculũ, ita hoc, vulpes vulpi aſſidet.

20 *Vt ſubſeruias orationi*) L Id eſt, commentum adiuues. D Rectè vt ſubſeruias, dixit. non enim tãtum loquitur Myſis, quantum Dauus.

21 *Orationi vtc. o. ſ. v. v.*) Vtcunque, id eſt, quomodocunque. D Verbis, tuis: orationi, meæ. plura enim loquetur Dauus. inde Orationi dixit. illa ſubſequetur, ideo verbis. *Vide*) Cauta eſto, intellige, ſpecta.

23 *Aut tu plus vides.*) Si ſapis, intelligis.

Remorer.) Retardem, retineam. Remorari à remora piſce minutiſſimo, qui naues retinet. nam Græcè ἐχενὶς vocatur. B Ariſtoteles libro. 11. de animalibus, Remora piſciculus eſt, inquit, ſaxis aſſuetus, in cibos non admittendus, nomen à remorandis nauibus adeptus. S. D. Quemadmodum morari eſt moram afferre, interponere, iniicere: vel tardare, aut differre: ſic etiam ea deſignat remorari. Vnde remorari commodum, pro commodum tardare expones: ſcilicet non cõſulere cõmodo. 24

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARGVMENTVM. D Adeſt nunc ipſe Chremes, cuius cauſa ſcena fraudibus inſtructa eſt, ne promiſſas compleat nuptias. B Aſtutiſſimus enim Dauus, miris conſilijs, appoſito ante ianuam puero, rogatáque Myſide, vndenam ſit, quíſve attulerit, perinde quaſi ipſe neſciat, Chremetem (B vbi puerum ex Glycerio natum audit, & illam ciuem eſſe Atticã, I Dauúmque cum ea his de rebus iurgantem) abſterret ab affinitate Pamphili, ſed non impune. Et eſt hæc occaſio ſummæ epitaſeos, qua inter ſeſe perſonæ turbabuntur omnes. V *Theſes.*

1 Ipſa aſtutia eſt aſtutus Dauus. 2 Præſens rei cõſpectus plurimùm mouet, & in ipſa dictione. 3 Sunt illiberales ioci, vbi ſunt iocularia mala. Diſſuaſoria eſt, ſed περιλογιστικὴ. duobus potiſſimùm argumentis Chremetem à nuptiis retrahit, & deterret. Prius quidẽ eſt ex appoſito puero, tanquam re præſenti, ſumptum narratione quadam: ſed propter puellæ & ſerui doloſam cõtentionem nimis interrupta explicatur, videlicet quòd ſit Pamphilo filius ex Glycerio natus. Poſterius verò eſt de ciue Attica, quam Pãphilus iuxta leges ducere cogebatur. M Verſutos homines, & callidos viros, miris modis & multiplici vaframento moliri deceptionem, nec eſſe cuiuis facile dolos interpretari ac verum diſpicere, docet hæc ſcena. Multos enim receſſus habet vita hominis & varias latebras, vt in Epiſtolis ſcribit Plinius. Et boni viri prudentia, quæ virtuti ſemper adhæret, malitioſorum verſutiis ac ſimulationibus ideò decipitur, quoniam ex ſe alios iudicat, nec ſimulationem putat id eſſe quo capitur, ſed officium. Plato libro tertio de Republica, Quapropter modeſti homines videntur ſtolidi, & qui facilè ab iniuſtis decipi poſſunt, tanquam qui non habeant in ſeipſis eadem, quæ habent improbi, affectuum exempla malorum. Cicero in Actione tertia in Verrem ſic ait, Nullæ ſunt occultiores inſidiæ, quàm hæ quæ latent in ſimulatione officii, aut in aliquo neceſſitudinis nomine. Nam eum qui palàm eſt aduerſarius, facilè cauendo vitare poſſis. Hoc verò occultum, inteſtinum, ac domeſticum malum, non modò nec exiſtit, verùm etiam opprimit citò, antequàm perſpicere, atq; explorare poſſis. Hæc Cicero. Magna tamen ingenia ſunt quæ ſumma malitia commodis alienis inſidiantur, & quieti. Quapropter Plato libro ſexto de Repub. ſic ait, Atque huius ingenii ſunt hi viri, qui nefaria ſcelera perpetrant & priuatim & publicè, atque item qui ſunt & priuatis & ciuitatibus bonorum ingentium authores. Exile verò ingenium nihil vnquam vel priuatim vel publicè magnum efficiet. Veritas, inquit Plato in quinto de Legibus, tum diis, tum hominibus dux omnium eſt bonorum: cuius, qui felix beatúsque futurus eſt, ſtatim ab initio particeps eſſe debet, vt in veritate plurimùm temporis vitam agat. Idẽ in Phædone ſic ait, Is bene de ſe animóque ſuo ſperare poteſt, qui voluptates, quæ diſcendo percipiuntur, ſectatus, animum ſuo decorauerit ornamento: temperantia ſcilicet, iuſtitia, fortitudine, ac veritate.

Verſuum genera. Sextus eſt trochaicus tetr. cat. vel iambicus acat. modò non fiat eliſio in [*turbæ*]. *Reliqui omnes ſunt iambici, ſique ſenarij acat. præter quartum & quinquageſimumprimum tetrametros acat.*

ſimum. & decimum ſextum tetrametrum catal. qui & ipſe erit ſenarius ſi cum Eraſmo legas, Mirum impudenter mulier ſi meretrix facit, ſidſap.

CHREMES. MYSIS. DAVVS.

1 iſiiſi iſſd — REVERTOR, poſtquàm quæ opus fuêre ad núptias — Summa nuptiarũ poteſtas in patre puellæ ſita eſt.
2 ſidſsi — *Gnatæ, paráui, vt iúbeam accérſi. ſed quid hoc!*
3 adſdſi — *Puer hercle eſt. múlier ſi túne ſi appoſuíſti hunc?* M. * *vbi*
G. Al. [*tún' ſquod, quia ſic breue eſt, verſui repugnat.*
4 ſaſſſiai — *Illic eſt!* C. *non mihi reſpóndes?* M. *hem, nuſquam eſt.*
væ miſeræ mihi.
5 ibdſp — *Reliquit homo me, atque ábiit.* D. * *dij voſtram fidem,*
6 ſtttſat-ſiijdſi — *Quid turbæ eſt apud forum! quid illic hóminum ſlitigant!*

* L. Verba trepidãtis & tacitè requirentis Dauum, qui ſe ad dextrã ſubduxerat.
* D. Aduerbiũ admirantis cum exclamatione.
D. *Al.* [*litigat!*]

1 *Reuertor*) V Eſt velut περιτεχνασία futuræ orationis. Cupit autem cõſtanter in apparatis nuptiis pergere, ſed mox oratiuncula Daui ſententiam mutabit. *Poſtquam q. o. f. ad nup. Gn. p.*) S. D Ornatiora ſunt ex opere loquẽdi ducta genera, cum huic nomini ſubſtantiuum adiungitur. In quo id obſeruabis, tunc velut indeclinabile vſurpari, & omneis ei adiuncti ſubſtantiui caſus admittere ſiue ſingulares, ſiue plurales: admittere ité omnia ei adiũcti ſubſtantiui genera, vt in exemplis ſequentibus videbis. Cic. in Famil. Dux nobis, & author opus eſt. Ibidem, Nos, ſi quid erit iſtic opus, defendes. Ibidé, Tu, quæ iſtic opus erunt, proſpicies. Ibidé, Is omnia pollicitus eſt, quæ tibi eſſent opus. Ibidé, Illud, mi Tyro, te rogo, ſumptui ne parcas vlla in re, quæ ad valetudinem opus ſit. Ibidem, Sulpitii tibi operam intelligo non multum opus fuiſſe.

2 *Poſtquam paraui.*) B Parari iuſſi. ſuprà enim dixerat, Domum modò ibo, vt apparentur dicam. Ita ferè loquentes hanc domum ædificaui, non id volumus noſtris eam manibus, ſed iuſſu factam eſſe. *Vt iubeam acc.*) D Rectè Iubeam: quia ſumma poteſtas nuptiarum in patre puellæ eſt. *Sed quid hoc!*) Non interrogantis, ſed mirantis & non intelligentis eſt: & apparet eum non oculis prius quàm corporis offenſu puerum ſenſiſſe latentem.

3 *Puer.*) V Occaſio eſt mutandæ ſententiæ. & hîc illud quadrat, αὐτὸ δεῖξον. *Puer hercle eſt*) D Ornatiua particula eſt Herclé. *Mulier*) Magis quam Myſis. B Bene Mulier. Myſidem enim Chremes neſciebat, & Mulier hîc ſexum, non eam ſignificat, quæ virum paſſa eſt. *Vbi Illic eſt!*) D Dauum quærit, qui nunc abſceſſit, vt & ipſe de foro venire videatur. V Conſternata quærit Dauum, & differendo reſponſo animus ſenis magis inſtigatur. B Videtur Myſis iam paululum à foribus abiiſſe, oculis Dauum requirens, quem ſubitò amiſerat. vnde aliud agens non audiuit loquentem Chremetem, & ideo talis inducitur Myſis, ne Chremes fraudé ſubeſſe ſuſpicetur, quod ſuſpicari potuiſſet, ſi vel Myſidem, vel Dauum putaſſet aduentus ſui non ignarũ eſſe.

Non mihi reſp.) D r Bene Non reſpondes. Se enim memor eſt vetitam quicquam dicere, niſi ſubſeruiat oratiõi Daui. *Hem nuſquam eſt*) B Nuſquam hic non de locis omnibus, ſed de his duntaxat, quæ videbat, dicitur.

Reliquit me homo) Mirè hominem, non Dauum dixit, vt etiam ſi audiat Chremes, incertam perſonam hominis audiat, non Dauum. *Dij veſtrum*) V Simulat ſe ex foro venire, & veriſimile ex negotijs forenſibus, quaſi horum fuiſſet ſpectator, reddit. B Nunc veniens à dextra Dauus, à foro ſe venire ſimulat, ne ipſe putetur appoſuiſſe puerum, & Chremes audiat eum puerum è Pamphilo natum. Putabat enim hoc pacto ſe effecturum, vt filiam ſuam Pamphilo iterum negaret Chremes. R Vide calliditaté ſerui, & vt ex tépore cõſilium ceperit, ſatis aptũ ſibi ac cómodum.

Quid r. e. a. ſ.) D Hæc verba ſunt veniẽtis de foro. *Quid illic. h. lit.*) B Ita eruditi quidam legendum cenſent, non Quot hominum. Eſt autem Syntheſis. Nominatiuus enim ſenſu, non etiam voce adhæret verbo pluratiuo. & eſt Quid hominum, pro quantum hominum, vel quot homines litigant. *Litigant*) An accipiendũ eſt pro controuerſias agunt? Nam Forum ſignificat & locum vbi cauſæ tractantur. an dixit Litigãt pro altercantur? Sequitur enim, Tum annona cara eſt: vnde intelligi datur quem locum, fori vocabulo intellexerit.

* D. Hoc post spectatores, Mu vel summissè dicitur.	*Tum annóna cara est.* quid dicam áliud, néscio.*	sisdsi	7
	M. *Cur tu óbsecro hîc me sólam!* D. *hem, quæ hæc est fábula!*	sisssp	8
* L. Nunc incipit apertè iurgari. E. Alias [videam?] sbdsip.	* *Eho Mysis, puer hic vnde est? quísve huc áttulit?*	adisip	9
D. Au, interiectio consternatę mulieris.	M. *Satín' sanus' es, qui me id rógites!* D. *quem ígitur rogem,*	ix saap if	10
* L. Nictu auocat à sene, vt quæ opus sint clàm moneat.	*Qui hîc néminem álium svídeo!* C. *miror vnde sit.*	sbdiip	11
	D. *Dictûrán' quod rogo?* M. *au.* D. * *concêde ad déxteram.*	sisisp	12
	M. *Deliras. non tute ipse?* D. *verbum si mihi*	sisisi	13
D. [rogo. faxis caue.]	*Vnum, prætérquàm quod te rogo, faxis: caue.]*	sisdsi	14

7 *Tum ann. c. est*) D Comminiscentis est potius, quàm alicui referentis. B Annonâ Grammatici vnius anni alimoniam esse volunt, nec frumenti tantùm, sed aliarum quoque rerum.

8 *Cur tu obsc. hic me sol.*) D ἀποσιώπησις tertia. B Eclipsis est, & addidisset Mysis Reliquiti, ni à Dauus cœptam ab illa interrogationem abrupisset. Volebat enim Chremetem celare quòd priùs adfuisset. *Hem, quæ hæc est f.*) Hem quibusdam hic est indignantis, alijs admirantis interiectio, vt simulet se Dauus admirari quid velit Mysis, quo minùs Chremes suspicetur eum adfuisse. *Fabula*) D Fabulam se dicit audire, qui rei principium, rationémque ignorat. B Fabula significat interdũ sermonem: vt illic, Sine capite fabula. Nam & Erasmus ita effert, Sine capite sermo, quomodo etiam accipitur, si dicas, Fecit me fabulam vulgi. Quid si etiam hoc ita interpreteris, vt sit, Quis hic est sermo? quid sibi hæc verba vo lunt? Quandoque fabula significat stultiloquium: vt si dicas, aniles fabulas. Potest fortasse & ita hîc accipi.

9 *Eho*) D Interiectio est, vel principium animaduersionem in se poscentis, aut repentè cernentis. *Puer hic vnde*) V Prius est dissuasionis obliquum argumentum de puero appositio, quo ceu ἀποδείξει senem conuincit. B Vnde, hîc nõ significat ex quo loco, sed à quo vel à quibus: vt sit, cuius est? *Quísve h. att.*) Quid si dicas, ve hîc copulatiuam esse?

10 *Satín'*) V Asseueratio est. sciens enim rogabat. *Satín' sanus es, qui me id r.*) B Vult Mysis insanum esse. Sanum dicimus qui non est insanus, qui non laborat insania. Est autem Latinè Insania authore Celso, teste Budæo, quam Græci Phrenesim vocant. Phrenesis acutus morbus est in febri superueniens, cùm ægrotantes desipiunt, & aliena loquuntur. Mysis ergo Dauum rogat sanúsne sit, quòd aliena loqui videatur. S.D Sanus non semper intelligitur de bona corporis valetudine sed extra corpus aliquando egreditur, & refertur ad animum. Cic. Famil. xi. Hoc animo scito esse omneis sanos, vt mortem seruituti anteponant. Idem ad Att. ii. De Lolio sanus non es. Id est, parum prudenter fecisti. Idem ad Att. nono, Misi etiam Cæsaris ad eos sana mente scriptas literas.

11 *Qui hic nem. v.*) D Callidè affirmat nõ sibi visum Chremem, cùm & præuiderit venientem, & præsentem videat. *Miror*) V In principio senex nonnihil motus rogat. *Miror vnde sit*) D Miror veteres cum Vnde, pro nescio ponebant. nam admiratio ab ignorantia descendit. Plautus, Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.

12 *Concede ad d.*) Et bene Dexteram. sinistra enim venit Chremes: & non vult proximum ei Chremetem, sed iuxta. suprà enim dixit, Ego quoque hinc ab dextera Venire me assimulabo. S.D Præter alias significationes, quas multas habet hoc verbum Concedere, ponitur eleganter pro abire. Cic. in Catil. Si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos vlla ratione placare posses: vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes. Teren. in Eun. Concedam hinc intrò.

13 *Deliras*) M Delirare est exorbitare à recta ratiõe. Plin. li. 18. sic air: Iacto semine, iteratio sequitur, vel crate, vel tabula aratro annexa, quod vocant lirare, operientes semina. Vnde primum appellata est deliratio. *Deliras, non tute ipse?*) D Deest, cum mihi dedisti. Sed & suprà, & nunc interturbat Dauus: ne mulier totum dicat. *Non tute ipse?*) Summissa voce. *Verbum*) V Soli Mysidi loquitur, cui iocus ex gestu vel ex re ipsa annectitur, cum tacitè in aurem quippiam susurrauerat. D Accõmodatè comminatur Dauus: penè enim Mysis vniuersa narrabat.

14 *Præterquam quod te*) Hoc & sensim, & vt senex

15 aiisii	[M. *Malè dicis.* D. *vnde est? dic claré.* M. *à vobis.* D. *ha, hæ.*		
	D. Al. [malè dicis. vnde]. A cæterum [ha hæ] ridentis, siue [ah ah] est iãbus. Alij legunt [ha ha hæ.] Alij [ha ha ha.] sed neutrũ verse i conuenit. GO [ah, ah, ah.] Histrionis tertia interiectio videtur, proindéque extra versum est.		
16 siidsij –	* *Mirum verò, impudênter múlier si fácit méretrix.*		
17 ijssi	C. *Ab Andria est ancílla hæc, quantùm intéllego.*		
18 aassij	D. [*A deóne*] *vidêmur vobis esse idónei,*		
19 [a]ssssp [d]	*In quibus' sic illudátis?* C. *veni in témpore.*		
20 adssi	D. *Própera ádeò púerum tóllere hinc ab iánua.*		
21 iaissi	* *Mane: cauẽ quòquam exsisto] excêssis loco.*		

Mu. [*isto*], ijssi.

Maledicis, pro comminaris, ornatus sermo.

* L. Irrisoriè, & habet vim affirmatiuã hæc particula. D. [*Adeon'*], aissii.

G. [*In*] *potest à superiori versu pendere.* issssp

* L. Hoc tacitè. & est interminatio prohibẽtis ne tollat.

15 *Malè dicis*) Cum contemptu loqueris, conuitium facis. Apparet ergo Malè dicis lentius esse dictum, cùm subiungit, Dic claré. Nouè Malè dicis pro comminatione posuit, cùm pro conuitio soleat poni. Nisi fortè, quia contumeliæ genus est comminatio. Quidam putant esse vnam personam. Daui scilicet, dictum superius Mysidis non satis manifestum Chremi, in maledicti similitudinem deriuantis. *Vnde est dic claré*) Hic expressiùs dixit. *A vobis*) Quia A' vobis parum intelligebatur, hîc addidit morem meretricis: vt vel sic intelligat senex.

16 *Mirùm verò*) V Τραγικὴ personę & loco apta. Nequit enim nõ impudẽter facere meretrix. *Mirum vero.*) D Sæpe ad εἰρωνείαν refertur. B Dauus, vt putet Chremes nihil eius cõsilio fieri, sumit aduersarij personã, & quicquid Mysis dicit cõfutare conatur. *Mirum v. imp. m. si f. m.*) R Sententia verissima: nihil enim non impudenter facit, quæ abiecto semel pudore, prostituerit pudicitiam, corpũsque suum vulgo publicauerit. D Bono ordine locutus est. primò enim causa impudentiæ natura est: dein de conditio. B Differt hoc mererrix à prostibula, quòd illa propriè, est quæ honestiùs quæstum capit, copiam sui secretiùs faciens noctu tantùm: hæc verò quæ ante stabulum stat quæstus nocturni, ac diurni gratia.

17 *Ab Andria*) V Iterum senex ex agnita Myside magis mouetur. D Effecit quod volebat Dauus. nam intellexit Chremes ex qua sit Pamphilo natus puer. *Ab And. est nec.*) B Pro Andriæ: & Andria pro Glycerio antonomasia est. Posuit enim appellatiuum proprij loco, quemadmodum fecit Iulianus impiissimus, cum accepto vulnere dixit, Vicisti Galilæe.

18 *Adeon*) D Adeóne, an adeóne ad eum? *Idonei*) Idoneus est aptus ad omnia, & bona & mala.

19 *In quib. sic ill.*) Et illudo in te, septimo casu: & illudo te, accusatiuo dicimus. sed in primo superuacuum est; vt sit, quibus illudatis. *Veni in t.*) Cùm prouisus sit, interuenisse putat. V Tertiò redditur attentior. *In tempore*) D Oppertuné. nos sine præpositione dicimus, tempore & tempori. R Qui sapit, dabit operam, vt in tempore veniat prudens, ac sciens, non vt Chremes, imprudens: quanquam quomodocunque quis in tempore venerit, haud perinde refert, atquè venisse. Hinc ille in Heaut. In tempore ad eam veni, quod rerum omnium est Primũ.

20 *Propera a. p. t.*) D Hic verius clarè dicitur: sequens, ne senex audiat, presse.

21 *Caue q. ex is. exce. l.*) Necessariò Dauus retinet Mysidem, nondum enim omnia audiit Chremes, nondum comperit vnde sit mulier, & puer, de quo susceptus sit. Excessis, pro excedas: vt faxis, pro facias. B Si velis omnem diligenter antiquitatem perscrutari, multa inuenies anomala & ecliptica verba, vt excessis, irritassis, locassim, prohibessis, faxis, duint,, leuasso, supplicassis, negassis, adassint, duas, seruassis, pro excedas, irrites, locauero, aut locem, prohibeas, facias, dent, leuo aut leuabo, supplices, neges, adigant, des, serues, In his & similibus vsurpandis, immodicus est Plautus Comœdiarũ scriptor Terentio antiquior. His enim temporibus Romæ vixit, & in scena præstitit, quibus in ciuitate P. Scipio Fuluius Nobilior, & M. Cato excellentes habiti sunt. Terentius

M. *Dij te eradîcent: ita me míseram téritas.* ſſddſi 22

*Daui verſutia iurgium reperit. *Al.* [*an*].

D. *Tibi ego dico, an non?* M. *quid vis?* D.* *ſat ſétiam rogas?* bſſdij 23

Cedo, cuium púerum hîc appoſuíſti? dic mihi. adſaſi 24

* D. Hoc Lentiùs & ſummiſsè dicitur.

M. *Tu neſcis!* D.* *mitte id quod ſcio: dic quod rogo.* ſſſiſi 25

* L. Data opera vult nominari Pámphilum.

M. *Veſtri.* D.* *cúius veſtri?* M. *Pámphili.* D. *hem, quid Pámphili!* *Al.* [*noſtri?*] {ſſſxſi / ſſſi 26

M. *Ehó, an non eſt!* C. *rectè ego ſemper fugi has núptias.* *G. Poteſt prima huius verſus ad finem prioris pertinere.* {ſſaſſi / f 27

* D. Apoſiopeſis.

D.* *O fácinus animaduertêndũ!* M. *quid clámitas?* dbſſſi 28

D. *Quémne ego heri vidi ad vos adférri veſperi!* dſſſsi 29

rentius autem per ea tempora in ſcena floruit, quibus præclari atque egregii ciues Romæ habiti ſunt, M. Marcellus, P. Scipio, Q. Fabius Maximus.

22 *Dij te er.*) S. D Id eſt, funditus perdant, è medio tollant, B Te totum quantus es tollant. Quæ enim eradicantur, tota conuelluntur. Ducta eſt tranſlatio ab herbis vel arboribus, quas eradicari dicimus, quando vnà cùm radicibus euelluntur. V Imprecatio vtrique perſonæ accommodata. *Ita me miſ.*) B Ita, hîc adeò, ſiue in tantum ſignificat, vt ſuprà, Non dubiũ eſt quin vxo.no. Pam. Ita Dauum modò timere ſenſi.

23 *An etiam r.*) D Rurſum iurgium repetit, & turbulentam orationem. *At etiam r.*) B At increpationi apta particula eſt, & etiam pro adhuc accipitur: vt ſit, iam faceres quod tibi dico, & quæris adhuc?

24 *Cedo*) D Cedò idem ſignificat quod dic, & da mihi. Ergo repetitionem ſignificat, non ſuperuacuam orationem: & eſt dictum cum quadam fiducia, & comptentu eius cum quo ſermo eſt, interrogantis aliquid. *Cuium p.*) B Venuſtè ſed antiquè dixit, Cuium puerum, pro cuius puerum, vt Virg. Ecloga 3. Dic mihi Dameta, cuium pecus, an Melibœi? Nam vt eſt meus mea meum, ita olim flectebant cuius cuia cuium.

25 *Tu neſcis*) Vultuosè pronuntiãdum, & emphaſim habet: vt ſit, Tu qui ipſe ex ædibus noſtris puerũ tuis manibus extuliſti, mihíq; dediſti, neſcis cuius ſit? *Mitte id q.ſ.d.q.r.*) B Summiſsè proferendũ eſt, hoc ſenſu, Dicis me ſcire cuius hic ſit puer: ſed omitte, & tace id quod ſcio, & reſpõde ad id quod interrogo.

26 *Veſtri*) Priſciano authore, poſſeſſiua pro nomina non rarò ſine nomine proferuntur, maximè cum de dominis, vel coniugibus, vel amicis mentio fit. & citat hoc exemplum, in quo intelligi velit domini, vel herilis filii, ſed Dauus hoc reſponſo non contentus, quod nimis obſcurum eſſet, nec ſatis apertè deſignaret Pamphilum, vlteriùs rogandũ putat. Paulò lentiùs loquitur, vtrumque velut ex indignatione reperit Dauus, vt totum melius à Chremete audiatur. *Pamphili*) Non ſine emphaſi, & admiratione fit repetitio, qua ſenex vehementius vrgetur. D Apparet mulierem, MU vtpote attonitam, D veſtri & Pamphili lentiùs pronuntiaſſe, quàm Dauus vellet: & ideo nunc repetiſſe nomen Noſtri & Pamphili. *Hem, quid Pamphili*) Duas res operatur Dauus ſimul, & vt ignariſſimum ſe oſtendat, & vt Pamphilus nominetur. Et argutè repetit nomẽ Pamphili, B Clamorémque affectat, D quaſi per indignationem, vt ſoceri auribus adoleſcentis nomen inculcet. metuit enim, ne non audiat velut ſenex.

27 *Ehó, an non eſt*) B Miratur Daui impudentiam. & quando per Non interrogamus, nõ id agitur vt reſpondeas neſcienti ſed vt cogaris aſſentiri ſcienti. vt cùm dicam, Non commodaui tibi codicem? Volo per hunc loquendi modum te cogere vt mihi id ſcienti aſſentiaris. *Rectè*) V Iam perſuaſus colligit ſe prudenter nuptias fugiſſe. D Et hîc efficit quod voluit Dauus, vt Pamphili Chremes puerum eſſe cognoſcat, & recuſet generum. *Has*) Id eſt, huiuſmodi.

28 *O faci.an.*) ἀποσιώπησις quarta. B Exclamatio eſt cum indignatione. *O faci.an.*) Id eſt, factũ puniendum ab his, qui poteſtatem habent ordine, ac rite puniendi. *Quid clamitas*) D Clamauit enim Dauus, vt puerum audiret Chremes.

29 *Quémne*) V Tacita quædam ἀπροσδοκία, ne ſenex aliunde allatum eſſe puerum iudicaret. D Vult negando irritare mulierem ad con

30 dſſſp M. *O hóminẽ audâcem!* D. *ſverùm vidi ſ Cántharã* 31 ſiſbij *Suffarcinâtam.* / M. *dijs pol hábeo grátias,* 32 ddijſi *ſ Cùm ſin pariũndo áliquot adfuêrunt líberæ.*

L. [*verũ vidi*] *verũ ſubaudi eſt: & mox cõfirmat à ſigno.* *Nannius* [*cantharã Suffarcinatum.*]

Alias [*quòd*], *iabſi. ſi creticum refugiu.* [*adfuerunt*] *triſyllabum eſt.* iabſſi.

ad confirmanda quæ vult. B & eſt Eclipſis: vt ſit, eúmne puerum Pamphili dicis eſſe, quem ego heri vidi ad vos adferri veſperi? MU Catul. An patris auxilium ſperem? quémne ipſa reliqui? i. eiúſne auxilium ſperem, quem reliqui? Ita enim legitur in veteribus, nõ vt illis interpolaris, Quem, næ ipſa reliqui.

30 *O hem. aud.*) D Exclamatio Myſidis, teſtimonium veritatis eſt. B & videtur hîc Audax pro impudẽte accipi. *Vidi Cantha.*) V A ſignis confirmat. Nomen autem Cantharæ & bibaci obſtetrici, & ornatus obſtetricationi quadrat. Non ignoro, apud Plautum in Gurgu. palliatos Græcos capite operto & cum libris ſuffarcinatos incedere. D Vide infirmum argumentum. priùs, Vidi puerum afferri, dixit: pòſt, non puerum, ſed Cantharam ſuffarcinatam. Cantharam, nomen eſt anus. Et hoc dicit, vt leuiter redarguat Myſidem, non vt vincatur. hoc enim vidiſſe ſe innuit, Cantharã ſuffarcinatã, nõ puerũ portantẽ. *Cantharam*) MU Nomẽ eſt vetulæ, quã libet ſe torqueat Nãnius cuius hæc ſunt verba. Is qui hoc loco, inquit, pro Aelio Donato ſe venditat, quum nihil ſit in iſtis verbis Donati, ſed potius aſſutela indoctiſſimi nebulonis, quod non vno in loco ſagax lector deprehendet. Cantharam, inquit, nomen eſt anus. Id ſibi perſuaſit, quia id nominis in Phormione inuenitur. Hoc commentum cæteri tanquam ἀπόλυτον ſententiã ſequentes, idẽ interpretati ſunt. Primùm quæro, cur vt nota perſona à Dauo allegatur, que nunquam anteà introducta fuit? idne ex arte Terentiana eſt? vbi nihil ſtruitur, quod non ſuis & firmiſſimis fundamentis nixum eſt. Apud Homerum, vbicunque ignota perſona inducitur, multis titulis & deſcriptionibus exornatur. Iſta nec anteà fuit, nec poſteà cõpãret. Nec dici poteſt quòd ſit πρωτατικὴ πρόσωπον. id enim in principio ad argumenti narrationem extra ordinem adhibetur. Iſta in mediam fabulam irrumpit. Nec quicquam ſimile habet cum Leſbia illa, vbi dicit. Audiui Archillis, iamdudum Leſbiam adduci iubes. Ea enim poſtea à moribus deſcribitur: quum inquit, Sanè pol illa temulenta eſt mulier, & temeraria: Neque ſatis digna cui committas primo partu mulierem. Iſtius in dolis nihil affertur, quum hoc addi oportuerit, illam ſolertem, & famoſam eſſe in ſupponendis partubus, aut aliquid ſimile. Quòd ſi hæc non ſufficiunt ad eliden dam ineptiam iſtius interpretationis, cur quæſo affertur, ac non potiùs ſuis pedibus ingreditur, quò pauciores habeat conſcios in fraude ſtruenda? Nimirum quia anus eſt, geſtanda fuit? Nã illud verbum afferti, per zeugma à ſuperiori, etiam ad Cantharam re flecti arbitror, quum nullum aliud occurrat cum quo poſſit conſtrui. Hactenus luctati ſumus cum nugis iſtis: nunc aperiendum quid veri ſit. Mos fuit in Græcia, cuius ritus Comœdia Talliata, qualis hæc eſt, imitari debet, vt liberos in vaſis fictilibus ad compita exponerent, quo magis obuii inuentu, & faciliores aſportatu eſſent, ſi quis eos fortè educare non grauaretur. Cuius conſuetudinis Ariſtophanes, eiuſque interpretes mentionem faciunt. Verſus ſunt iſti in Ranis de Oedipode expoſito, πῶς γὰρ ὅτε δὴ πρῶτον μὲν αἰτὸν γεινόμενον Χερσὶν ὑπὸ ἐξέθεσαν ἐν ὀστράκῳ. Hoc eſt, Qui mox vt aluo matris eſſet editus, In vaſe fictili per hyemem exponitur. Quo in loco interpres addit, quòd in ollis pueri exponi ſoleãt. Exiſtimo igitur pro Cantharã, cantharum legendum, aut ἀλλάξαν eſſe, ex commutatione generis. Dauus enim tergiuerſãtis more ea obiicit, quæ facilè refutari poſſunt. Nã ita pugnat cum Myſide, vt vincere nolit. Primùm igitur dicit ipſum puerum eſſe allatum. id crimen, quaſi conuictus, ſtatim remittit, & ad minora delabitur, & cantharum allatum eſſe prædicat. quod vt pro vero agnoſcatur, nihil probat partum iſtum ſuppoſititiũ eſſe. Nam cantharus etiã ad alios vſus afferri poteſt, quum vas ſit liquoribus geſtandis deputatum.

31 *Suffarcinatã*) L Id eſt, ſuccinctura tumẽtem. F Proprium eſt anibus ſuffarcinatas eſſe: vt Perſius, Pannucia Baucis. Et Plautus, Doliarem, claudam, craſſam. B Cæterùm ſuffarcinatã, id eſt quod tardatã, degrauatã, eneratã: quaſi dicat, puerũ portantem. Plautus, Tũ iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant, qui incedũt ſuffarcinati cũ libris, cũ ſportulis.

32 *Dijs pol h.gr.*) Vallenſis lib. v. elegantiarũ, Rarò, inquit, gratiam diis habere dicimur, quoties agnoſcimus, & apud nos ipſos fatemur ab illis beneficium accepiſſe citra ſpem gratiam referendi, & citat hunc locum.

Cum in par.al.aff.lib.) D Indiciũ ſecuta cõfirmatio eſt, quam expreſſit Daui refutatio,

*L.Nominat Chremetem,cuius præsentiã dissimulat.

Non faciet, tertiã personam de se facit.

Nannius [proluam]. ssissj.

D. *Næ illa illũ haud nouit,cuius caussa hæc incipit.* ssssp 33
* *Chremes,si pósitum púerum ante ædes viderit,* iddssp 34
Sŭam gnatam non dabit.tantò hercle magis dabit. {ssssap 35
C. *Non hercle fáciet.* D.*nunc ádeò,vt tu sis sciens,* sosasi 36
Ni púerum tollis,iam ego[1] *hunc in médiam viam* dsdiap 37
Prouóluam:téque ibídem/peruóluam/in luto. ssissi 38

[1] L.[hanc]*Ib vim habet consonantes,nisi quis legat*[hunc ego].dssiap.

supereſt etiam vt & concludatur effectus doli,negante Chreme ſe daturum filiam : quod ſubinde efficit Dauus dolo. *Aliquot liberæ)* Nec paucæ,nec multæ.[B] Syluius progymnaſmatum centuria 11.In arte dicendi artifices, inquit,primarii id obſeruant, vt vbi ſemidoctum vulgus dicit, neſcio quot,ipſi aliquot vſurpant,Suetonius,Aliquot ante annos Lucii Saturnini ſeditioſum tribunatum Senatus coërcuerat.Cic.Accepi aliquot à te epiſtolas vno tempore,quas tu diuerſis temporibus dederas. *Liberæ)* [MU] Nempe quæ pro teſtimonio dicere poſſint puerum ex Glycerio natum,non ad nos allatum fuiſſe. Seruis enim non erat teſtimonii dictio, vt ait Geta in Phormione. [D] Teſtimonia libera contra ſernum.Et hoc proprium Terentii eſt.nam de Romano more hoc dixit.[R] In mentem obiter hîc venit illius Liuiani de Verginia L.Verginii filia,quam Appio authore M.Claudius in ſeruiturem aſſerere conabatur, puellam ſeruæ domi,ſuæ natam,furtôque inde trãslatam in domum Verginii,ac ſuppoſitam ei fuiſſe affirmans,vt nimirum prudentiæ cuiuſdã fuiſſe ſingularis videatur,id temporis adhibere liberas aliquot in pariundo. Lege T.Liuium libro tertio ab Vrbe condita.

33 *Næ illa)* [V] Ratiocinatio eſt:ſed tollitur,& per impoſtorem inuertitur.[D] Næ,valde. Cicero,Næ illi vehementer errant. [B] Laurentius mauult nobis idem ſignificare quod Græcis, quibus certè vel profectò ſignificat. Habet diphthongum, frequens dictio Ciceroni & Quintiliano. *Næ illa illum)* [D] Chremetem ſcilicet.

34 *Chremes,ſi poſ.p.)* ἐν ὑποκρίσει. Et eſt μίμησις, tranſit enim à miſto ad imitatiuum characterem.eſt verò μίμησις,quando aliqua verba ſic pronuntiamus,vt vana videantur.

36 *Non hercle)* [V] Prioris arguméti epilogus eſt,& perſuaſus omnino affinitatem renuit. *Non h.faciet)* [D] Bene enim de ſe tertiam perſonam fecit:vt ſuprà,At nunc faciet. [B] Figura eſt quæ fit per commutationem perſonarum, & gratiæ plurimum habet. *Vt tu ſis ſciens.(* [D] Eloquéter.ſic enim veteres pro ſcias dixere

In mediam viam Pr.) Bene In mediam viam:quia ante fores poſitus iacebat. 37

Prouóluam) Id eſt,porrò voluam.& dolo quidem minatur quod facturus non eſt:verùm ſedulò id agit,vt iam puer tollatur è medio:ſimul eum ſeruat Chremeti:vt ipſe recuſet generum,non vt à quoquam paſſus videatur iniuriam. *Téque ib.peruol.in l.)* De proximo παρόμοιον repetit.Et quãdo nomina ſunt, παρωνυμοι:quando verba, παρόμοιον dicitur. ſed energia eſt vehementior in peruoluendo quàm prouoluẽdo,& ſicut illic eſt in via, ita hîc in luto. *Prou.)* [N] ANNIVS. Donatus in his verbis παρόμοιον agnoſcit: quod certè aut nullũ hîc eſt,aut per quã inicitum. Iſtic enim præterquã in præpoſitionibus pro & per,quæ verbis adhærent, nihil innouatur in ſono : in ſignificatiõe certè nihil,aut ferè nihil diuerſi appãret,adeò vt omnis arguties abſit,quæ ſola hanc figuram commendare poſſit. Plena enim gratia conſiſtit in vocibus ſono aliqua parte ſimilibus,ſenſu diuerſiſſimis:vt eſt, arator,orator : prætor,prædo : patres conſcripti, & circunſcripti.In iſtis autem verbis, prouoluam & peruoluam, quid eſt diuerſum, quod in expectato ſenſu mentem ſubito quaſi ictu feriat?Ego,ſi mihi cenſura permittatur, ταυτόλογον id potius,quàm παρόμοιον dicerem.Credo igitur Donatum ad hunc modum legiſſe : Ni puerum tollis,iam ego hunc in mediã viam Prouoluam,téque ibidem proluam in luto. Vt minetur illam tanquam ſcropham tractaturum,quæ in volutabro prolui & verſari ſolet.Cæterùm quia ſemel in hoc genere figuræ inſiſtimus,docendum eſt paucis, quàm dives & varia ſupellex iſtarum rerum apud Homerum reperiatur:quò intelligant iſti verſiculi rhythmatopœi, qui ſe Rhetores dici volunt,eo quòd omnes verſus ſuos eodem ſono ὁμοιοτελευτοῦσι claudunt, nihil apud illos eſſe repertum,quod non prius apud Homerũ aliósque authores vſurpatum ſit. Breuiſſima in vna dictione cõſiſtit, quum aliud verbum exprimitur,aliud non expreſſum ſubintelligitur.Vt Nero dixit patrem ſuum Claudium deſiiſſe inter mortales morari prima longa: quum 38

*L.Id eſt,dolus dolo connectitur.

[D] Prouerbium cui ſubiacet Mendacẽ memorem eſſe oportere.

Mu.[au].

39 dissp M. *Tu pol homo non es sóbrius.* D.* FALLA'CIA
40 ssisi *A'lia áliam trudit.iam ſuſurrári aúdio,*
41 sisisp *Ciuem A'tticam eſſe hanc.* C. *hem!* D. *coáctus légibus.*
42 {β saisi / ſ *E'am vxórẽ ducet.* M. *ſeho ſóbſecro,an non ciuis eſt!*
43 aij si C. *Ioculárium in malum ínſciens penè incidi.*
44 {α aisi di D. *Quis' hîc lóquitur? ô Chreme,per tẽpus áduenis.*

quum in expectatione eſſet, vt idem verbum primã breui enuntiaret,ſcilicet vt intelligeres eum deſiiſſe inter mortales ãgere. Et vt Cicero dixit, Tu coque, pro coniunctione Quoque,obiiciens ei homini culinaria miniſteria.Secunda in duabus dictionibus expreſſis tenetur:vt apud Homerum. ἐυπίθει πείθοντο: Plautus in Truculento, Amœnis mœnibus. Huic diuerſum eſt,quum idem verbum bis poſitum , in alia atque alia ſignificatione capitur.Terentius,Tu homo,ſi homo eſſes. Sed hoc etiam alio nomine inſignitur. Vocant enim Plocen.Aut eandem vocem in multos caſus variant. Virg. Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum.Sed tum quoque aliud nomẽ meretur.παρηχημένον enim dicitur, quo genere loquendi, veteres Comici ſupra modum delectati ſunt.Iam idem recurrit verbum,ſed inuerſis literis,vt planè aliud videatur.quam quidem Rhetores doloſam vocant παρήχησιν.Quale eſt apud Lycophronem λέπας ἠ πέλας,& apud Homerum ὄνυξι ἠ μύθοις, apud Diuum Bernardum Aue & Eua, quæ mutato ordine iiſdem literis conſtant. Cæterùm iſtæ figuræ infrequenter apud Poëtas, diſſimulatiſſimè apud Rhetores inueniuntur,tum quia nimiam habent artis oſtentationem,tum quia à Cacozeliæ finibus non longè abiũctæ ſunt. Hæc Nãnius. *Téque ib.prouol.in luto.)* [B] Solœcum eſt.cum enim Prouoluo ſit verbũ motus,dicendum fuit,eodem prouoluam in lutum.Hæ Daui minæ ſpectare eò videntur vt Chremes omnino putet hunc puerum ipſius opera & conſilio nõ eſſe appoſitũ ante fores.

39 *Tu pol hom.es ſobrius)* Sobrius,eſt ſanæ mentis,quaſi febrius,hoc eſt, ab ebrio ſeparatus, ſecretus,ſeparatus ab iis qui diſcernuntur. *Fallacia A'lia)* [V] Alterum eſt argumẽtum diſſuaſionis à rumore,quem tamen haud ita temerè approbat.Itaque hoc prouerbio tutelã quandam ſubindicat.Eſt autem tale, Glycerium eſt ciuis Attica à Pamphilo vitiata.hanc igitur illic ducere iuxta legem Atticam cogetur.quæ tamen lex Hebræis & Romanis aliquanto plures habet circunſtantias. *Fallacia alia al.)* [E] Eraſmus Chiliade ſecunda, Donatus,inquit,admonet prouerbiali figura dictum,& ſumptũ eſſe à conſuetudine conantium fallere,ac dolos dolis conſarcinantium, nè deprehendantur.Vnde conſutis dolis dixit Plautus, & ſurelas huiuſmodi techinas, & δόλους ὑφαίνειν apud Homerum, id eſt, dolos texere.

Ciuem Att.e.h.) [D] Tranſit ad imitationẽ. 41
Coactus legib.Eam vx.d.) [B] Cur legibus potius quàm legeãn quòd Dauus velit non vna tantùm,ſed omnibus eum legibus huc compelli poſſe,quò magis Chremetem deterreat? Vnius enim authoritas legis faciliùs eliditur quàm multarum.Lex fuit apud Athenienſes in hæc verba, ἢ βιαζέσθαι ἢ γάμον ἢ θάνατον αἱρεῖσθαι τῷ βιασαμένῳ. Quæ vim paſſa fuerit, eius qui vim attulit,vel nuptias vel mortem optato.Seneca eam legẽ ſic effert , Rapta raptoris aut mortẽ, aut indotatas nuptias optet.Et quoniã lex neque ad ſeruilem conditionem,neque ad peregrinas pertinebat,ſed ad liberas tantùm fœminas,eásque ciues Atticas:ob id apud Terentium tantopere laborãtur,vt ciuis Attica Glycerium agnoſcatur. [R] Vtinam & apud Chriſtianos diligenter hæ obſeruarẽtur leges:aut enim non vitiarentur tam facilè à Thraſonibus iſtis bonorum ciuium filiæ, aut honeſto certè mãtrimonio eam labem ignominiámque celarent,ac ſolarentur.

Eho) [V] Admirans ſerui dubitationẽ, quaſi 42
id eſſet longè certiſſimum. *Eho)* [D] Interiectio eſt conturbatæ mulieris.

Ioculárium in m.inſc.) Ioco ſe imprudẽ- 43
tem in periculum coniectum eſſe cõqueritur.
Ioculárium) [L] Ioco ac riſu dignum. [D] Econtratio pro graui,& moleſto, ac nimio.Ioculárium igitur κατ' ἀντίφρασιν. [MU] Significat enim magnum ac ſerium malum.

Quis hic loquitur?ô Chreme) Principium 44
loquendi Dauus Chremeti dat, perfecturus quæ ipſe conatus eſt. *Chreme)* [V] Beneuolentiæ captatio eſt.& attentio renouatur. Senex verò ſe certiſſimum eſſe indicat. Itaque aſſeuerãdo toties ſe audiiſſe aſſerit. *Per tempus aduenis)* [D] Idem eſt Per tẽpus,quod in tempore:aut certè per tẽpus,tempeſtiuè,[L] opportunè aduerbialiter. *O Chr.per t.ad.)* [D] Aſtitè,quaſi eum nunc primùm viderit.

Al. [audiui omnia D.an hæc tu omnia!] ſſdſp. deeſt pes. itaque in [auſcultа] & in [tu] nihil elidendum, ſiſſaip.

D. Ille Emphaſin habet, ſed per ironiam dicitur.

* L. præparatio ad futurum congreſſum ſenum.

* Suppalpitatio mulieris.

* Apoſiopeſis.

E. Al. [qui].

Auſcúlta. C. *ſaudíui iã ómnia.* M. *ah, ne tu ómnia.* /ſſ ſiſp 45

C. *Audíui, inquam, à princípio.* D. *audîſtin' óbſe-* ſſdſip 46
cro! hem

Scélera! hanc iam opórtet in cruciâtum hinc ábripi. aiſaſi 47

Hic ille eſt: non te credas Dauum lúdere. iſſſp 48

M. *Me miſeram. nihil pol falſi dixi, mi ſenex.* ſ dſſſi 49

C. *Noui rem omnem:* **ſed eſt Simo intus?* /D. ſſiſij 50
intus eſt./ E. Al. [D. eſt.] tum erit pentameter, ſſiij.

* M. *Ne me attingas ſcelęſte:* **ſi pol Glycério non* ſſi diſi 51
ómnia hæc.

D. *Eho inépta, neſcis quid ſit actũ.* M. /*quid!* /*ſciam!* aiſiſp 52

Duos præcedentes ita legit ac ſecat Goueanus.
Ne me attingas ſceleſte ſi pol Glycerio ſſijdi
Non omnia hæc. D. eho inepta, neſcis. M. quid ſciam! ſiaiſp
vt vterque ſit trimeter: illúdque [quid ſit actum.] interpretu ſit non authoris.

In [fieri] primã licentia produxit.

D. *Hic ſocer eſt. áliopacto haud póterat* fieri, ddſdſi 53

45 *Ah, ne tu omnia.*) Aut Nec pro non legitur, aut Ne tu omnia, vt Ne producatur, & accipiatur pro non. *Tu omnia.*) Audiſti, ſubauditur. *An hæc tu omnia.*) B Tu emphaſim habet, vt ſit, Tu qui nunc primum venis: quæ emphaſis mirè conuenit Dauo.

46 *Audiui inquam, à pr.* S. D Sic loquitur ſæpe Cic. vt ad Atticum, Acer mihi videor fuiſſe à principio. Ibidem, Vellem à principio te audiſſe amiciſſimè admonentem. Idem de Diuinatione, Non poteras hoc à principio dicere. *Audiſtin'.*) V Admirationis eſt ironicæ, cui additur πάθος exclamationis propter familiæ probitatem caſtigandã. D Exultans Dauus infert, & inculcat frequenter repetendo. *Audiſtin' obſecro! hem.*) Difficile credendo, affirmat ſe non ſciuiſſe præſentem Chremetem: vt hac confirmatione nihil illum de ſe faciat ſuſpicari. *Hem Scelera.*) B Hem indignantis eſt. Simulat enim aſtutiſſimus Dauus indignati ſe facto Myſidis, ne Chremes ſuſpicetur eius conſilio factum, & iuſſu.

47 *In cruciatum.*) L Non in crucem, ſed cruciatum: B id eſt ad pœnam.

48 *Hic ille eſt*) D Cũ ἐμφάσει, quaſi vir magnus. ſed hoc, Chremetẽ oſtendens, dicit cũ ἐπαρεία. B Senſus enim eſt, Hic eſt magnus ille Chremes de quo agebam. *Hic ille*) V Seipſum admirans laudat, & in pronomine & in Daui vocabulo inſignis eſt emphaſis. *Non te ore. D. I.* D Virg. Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis. B vt ſit, non te credas hominem ſtruum ludere. Et quod dicit, Te Dauum lude e, Amphibologia eſt, quã ſuſtuleris ſi dicas, ab te Dauum ludi.

Mi ſenex) D Bene ſenex: quia quaſi alienior eſt, & ignotus Myſidi. Mi, ſuppalpatio muliebris. 49

Noui rem omnem) B Hoc Myſidi: ſed quod ſequitur, Eſt Simo intus? Dauo dicitur. *Eſt*) Elegans eſt ſi quis per idem verbum quo interrogatus ſit reſpondeat potius quàm per Italia. Sic & Plinius in epiſtola ad Auitum lib. II. Etiámne libertos? etiam. 50

Ne me att.) D Quædam oſtenduntur aperte in Comœdijs: quædam ex alijs perſonis intelliguntur. B Ex his enim verbis colligere licet, quòd Dauus demulcere Myſidem voluerit quo eam placaret, quam neſcientem quid ageretur, verbis ſuis irritauerat. *Ne me at. ſcel.*) Ne manũ mihi admoueas. ſceleſtum vocat, tum quòd mentitus eſſet, tum quòd illi ſuccenſeret. *Si pol Gly. n. o. hæc*) D ἀποσιώπησις tertia, quòd alienæ perſonæ interuentu reticeatur. Fiunt autem ἀποσιωπήσεις, id eſt, reticentiæ tribus modis. aut enim tacet per ſeipſum, & ad alium tranſit: & eſt prima. aut tacet. nec vltrà aliquid dicet: & eſt ſecunda. aut alterius interuẽtu perſonæ ſilet: & eſt tertia. *Pol Gly. n. o. h.* B Minantis eſt apoſiopeſis. Nam quòd orationem non abſoluit, in cauſa eſt Dauus, qui interpellat. Subaudiri poteſt, dixero: Si Glycerio non omnia hæc dixero, precor vt me dij deæque perdant omnes. 51

Eho inepta) V Reprehenſio eſt propter imprudentiam, & neceſſitatem iſtius impoſturæ cauſatur. B Eho, familiariter eſt reprehendentis. De ſignificantia nominis ineptus apud Cic. libro II. de Oratore Craſſus, Ego, me hercle, inquit, Cæſar, ex omnibus Latinis verbis, 52

54 ſſdiſi *Vt ſcìret hæc, quæ/ volúimus.* M. *prædiceres.*/ R. [volumus. M. hem prædiceres.] ſſdiſi. Al. [volumus M. hẽ prædiceres.] [ſidaſi.

55 ſiſſap D. *Paulum interéſſe cenſes, ex ánimo ómnia*

56 ſſ biſſi *Vt fert natũra fácias, an de indúſtria!*

bis, huius verbi vim vel maximã ſemper putaui. Quem enim nos ineptum vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen ductum habere, quòd non ſit aptus: idque in ſermonis noſtri conſuetudine perlatè patet. Nam qui aut tempus quid poſtulet non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum quibus cum eſt vel dignitatis vel commodi rationem nõ habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus eſt, is ineptus eſſe dicitur. *Neſcis q. ſ. act.*) D Neſcis plerunque dicitur ei non quem volumus redarguere imperitiæ, aut ignorãtiæ, ſed quem facere volumus vt velit libenter audire.

54 *Prædiceres*) L Prædicere debuiſſes, modus potentialis.

55 *Paulum int.*) D Nouè pro multum. Et eſt ταπείνωσις σχῆμα. V γνωμη eſt, Multũ intereſt inter facta naturalia & artificialia: illic quidem veritas & impetus naturæ dominatur, hîc verò tantum eſt imitatio quædam, & ſimulatio. Quare illic affectus curſu naturæ diriguntur, hîc μιμήσει & ὑποκρίσει, & in Rhetoricis duplicem ex hoc loco actionem fecimus. Conſule & Quintilianum de iis, tam quæ ſunt naturæ, quàm quæ ſunt imitationis. Verùm toti ſcenæ perquàm accommodatum eſt illud Ciceronis in tertia Ver. Nullæ, inquit, ſunt occultiores inſidiæ, quàm hæ quæ latent in ſimulatione officij, aut in aliquo neceſſitudinis nomine, Nam eum, qui palàm eſt admiſſurus, facilè cauendo vitare poſſis, hoc verò occultum, inteſtinum, ac domeſticum malum, non modò non exiſtit, verùm etiam opprimit citò antequàm perſpicere, atque explorare poſſis. Hæc ille. *Ex an. o. Vt fert n. ſ.* D Figura ἐπεξηγήσεως. Nam quid eſt ex animo, niſi, vt fert natura? Et hæc ſententia à Terẽtio ἔμφασις ποιᾶς prolata eſt: quam Menander ἠθικῶς poſuit. S. D Ex animo & vltro ſponte complectitur, ſed affectu quiddam habet, & ſtudio plenius: vt ſit ex animo, idem quod ſtudioſe, vel non diſſimulãter: ſed, verè, & apertè: quod etiam dicitur ex animi ſententia. Cicero Fam. nono, Sed ego vno vtor argumento, quamobrem me ex animo, veréque arbitror diligi: quia & noſtra fortuna ea eſt, & illorum, vt ſimulandi cauſa non ſit. Idem Fam. XII. Cuius tibi negotia, quæ ſunt in Africa, ita commendo, vt maiore ſtudio, magiſue ex animo commendare non poſſim. Idem ad Qu. fratrem, Te amen ex animo, ac non ſui commodi cauſa ſimulent. Idem in Piſonem, Equidem dicam ex animo, quod ſentio. Tu tamen ſic habe, nõ hîc hanc locutionem ſic accipi: ſed poni ex animo pro inconſultò & immeditatè. Quare ſic ſubdit Terent. An id de induſtria facias. 56 Eſt autem De induſtria, idem quod data, vel dedita opera, cõſultò. Cic. in Verr. Act. II. Sunt homines, quos libidinis, infamiæque ſuæ neque pudeat, neque tædeat. qui quaſi de induſtria in odium, offenſionémque Popu i Romani irruere videantur. Idem in Bruto, Non verbum ita traiiciat, vt id de induſtria factum videatur. *Ut fert nat.* D Hoc eſt naturalis & ingenita actio. *An de ind.* Id eſt ſcientia, & prouidentia. ea enim quæ diſcimus & ſcimus, operatione genita & induſtria quadam ſcimus: vt Virg. Et cui putre ſolum, namque hoc imitamur arando.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. D In hoc loco perſona ad cataſtrophen, P id eſt. euentum fabulæ, D machinatã, nunc loquitur. Nam hic Crito nihil argumento debet, niſi abſolutionem erroris eius. ſimul ex verbis ſuis, quàm grauis, quàm modeſtus, quámque iuſtus ſit, oſtẽdit. B Is veniens ex Andro Athenas, de Glycerio percontatur, an parentes repererit ſuos. Audiens nondum reperiſſe, dolet, quòd videat hoc ſibi obfuturum in adeunda hæreditate. H A narratione exorditur: nam vitam Chryſidis narrare incipit. V *Theſes.* I In Crirone eſt probi & honeſti, & grauis viri imago atque exemplum. 2 Res noſtræ ſubinde non ſunt, quales quis optaret, ſed quales eſſe poſſunt. Verùm cùm primus hic ἀποστροφὴς ſit gradus, eſt quoque συμβουλευτικὰ. Conſulit enim rebus admodum perturbatis, ſuo interuentu, atque Glycerij ſortem illuſtrare incipit. M Cauta mente periculum imminens declinandum eſſe, ac hominum de nobis æſtimationem non eſſe negligẽdam, hæc ſcena præſcribit. R Haudquaquam enim viri prudẽtis, & probi, atque adeò ne hominis quidem omnino eſt aliorum de ſe iudicium diſſolutè negligere, aut ſuperbè aſpernari: neque boni nominis honeſtæque famæ rationẽ vllam habere: M aut tentare, quæ diſcrimen afferre poſſunt. Vnde Plotinus Philoſophus loquens de virtutibus Politicis, ſic ait, Eſt hominis ciuilis prudentia, ad rationis normã, quæ cogitat, quæque agit, dirigere vniuerſa, ac nihil præter rectum vel laudabile facere, huma-

nisque actibus prouidere. Prudentius, Negligere verò aliorum de se iudicium, nec cura hominis habere, hominis est omnino dissoluti, qui nullo rationis vinculo continetur, sed vt brutum animal viuit. In primisque cauendum est, ne calumniatores dicamur, & accusatores. Quapropter Tullius 1 r. Offic. sic præcipit, Duri hominis, vel potiùs vix hominis, videtur, periculum capitis inferre multis. Id tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere vt accusator nominetur. Apuleius sic ait, Prudentis est animi & verecundi, etiam falsa vituperatione grauari.

Versuum genera. Iambici trimetri siue senarij.

Occasio catastrophes. nã senex casu interueniẽs discutit periculum.
* L. Pulchra contentio.

CRITO *hospes.* MYSIS. DAVVS.

IN HAC *habitâsse plátea dictum est Chrysidẽ:*	iabssp	1
* *Quæ sese inhonéstè optâuit parâre*] *hîc diuítias*	dsidi	2

R. [sese inhonestè optauit párere], sasddi. A se! quomodocũque legas, in [diuitias] elisio u, prima corripienda est: nisi cũ Goucano malis legere [ditias], tum quintus pes erit spondeus.

Al.] Morte eius] *Pótiùs, quàm in pátria honéstè pauper viuere.*	adissp	3
sasbsp. *[E*ius morte sea ad me lege rediêrunt bona.*	sasbsp / si	4

1 *In hac*) V Occasio aduentus Critonis, & honestus vir Chrysidis mores reprehendit. Multò satius est in paupertate & honestè quàm in diuitijs turpiter viuere. Atque id Antiphanes cecinit: Καλῶς πένεσθαι μᾶλλον, ἢ πλουτεῖν κακῶς. τὸ μὲν γὰρ ἔλεον, τὸ δ' ἐπιτίμησιν φέρει. Idem quoque omnino sentit Menãder quod Terentianus Crito his versibus. Κρεῖττον γὰρ ἐστὶν, ἄνθρωπ' ἴστε κατὰ λόγον Μὴ πολλ' ἀνῶς, ὀλίγα δ' ἡδέως ἔχειν, πεῖσαι τ' ἄλυπον μᾶλλον, ἢ πλοῦτον πικρόν. B Fabula omnis authore Donato tres in partes secatur, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Primum illum tumultum, iam quasi gliscentem Protasin, turbam feruentissimam Epitasin, subitam rerum commutationem Catastrophen nominamus. Critonis hîc persona ad Catastrophen introducitur: nihil debet argumento, nisi erroris absolutionem. *Habitasse*) D Non habitare: sed quia mortua est, habitasse dicit. S. D Habitare est colere, vel incolere, aut domicilium habere. Præpositionem In, vel Apud admittit: vt, habere in vrbe, habitare apud aliquem. Ex hoc autem elegans est, quod dicũt Latini, habitare decem milibus: habitare laxè, vel magnificé. Translatè item positum multas profert elegantissimas locutiones: vt habitare in oculis: habitare in vultu: habitare in foro: habitare in rostris. Et tũc id ferè est, quod versari, vel frequentem & crebrum esse. *Plateã.*) D Græci πλατεῖαν dixerunt, quam nos plateam dicimus. Secundum formam eiusmodi, μαθεία & Medeam, σπουδεῖον & spondeum scribimus. B Est autem platea, latior in vrbe via, iuxta quam vtrinque cernuntur ædificia. Quidam producunt huius vocis mediam syllabam, alij corripiunt: vt Horatius, Puræ sunt plateæ nihil vt meditantibus obstet.

Quæ se inh. opt.) D Optare est vnum de duobus eligere. Virg. Pars optare locum tecto. *Parare hîc d.*) Animo hæredis dixit Parare diuitias. R Habuerunt Ethnici aliquam honestatis rationem, vt eos damnarent, qui mallent inhonestè parare diuitias, quàm honestè pauperes viuere. Nunc prò pudor, apud nos contrà fit, vt malè audiant, qui honestè inopes viuere, quàm per fas, pérque nefas parare opes malint. 2

Potius quã in pa.) D Primũ dolet Crito quòd meretrix fuit Chrysis, secundò progressus, queritur quòd mortua est. Et nota quòd tria dixit Crito contempsisse Chrysidem, patriam, honestatem, & paupertatem. Τὸ πρέπον etiam seruatum est graui viro, cum illum sobrinæ pudet. simul hîc ostenditur eius generis fuisse Chrysidem: vt quæ pobè viuere potuerit, nisi, vt ait, necessitas cogeret. *Quàm in p. h.*) Vtrobique primum. His verbis à Poëta iam honestus inducitur Crito, & dignus cui credi oporteat. *Pauper viuere*) Ad illud reddidit, Sed inopia & cognatorum negligentia coacta. D Quibusdam hîc antiptosis est. cùm enim præcesserit accusatiuus, etiam purant sequi debuisse, hoc modo, Quàm in patria honestè pauperem viuere. *Pauper*) Huius fœmininum antiquissimi Latini in a proferebant. Plautus in fabulâ quapiam, Paupera hæc res est.

Eius m. ea ad me l. red. b.) In exponẽdo breuis est. ex sequentibus enim precedentia intelliguntur ex eo quod dixit Crito, Eius morte ea ad me redierunt lege bona, nec mortuã esse Chrysidem, nec cognatam sibi prædixerat, vtrumque tamen ex eo intelligitur. Vide Rodol. Agric. lib. III. Inuentionis Dialecticæ. *Ad me redierunt*) Ad me deuoluta sunt. Redierunt 4

5 ssdiisi	*Sed quos percónter vídeo. saluête.* M. * *obsecro*	*L. admirantis.
6 dssisp	*Quem video! éstne hic Crito sobrînus Chrysidis!*	
7 iissi	*Is est.* C. *ô Mysis salue.* M. *saluos sis Crito.*	
8 b××dsp	C. *[Itáne Chrysis! hem.]* M. *nos quidem pol míseras pérdidit.* *Alias [Hem ita Chrysis!]* asidsp.	D. *Itáne Chrysis?* scilicet Periit. *Hem* commiserantis est.
9 ssiisi / ssd	C. *Quid vos? quo pacto hîc? satís' ne rectè?* M. *nósne?* *[sic]* *E. [sic] addunt interpretes: at sine illo non constat trimeter A iambicus, sed trochaicus, sttsst.*	
10 sisdsp	* *Vt quimus, aiunt, quandò vt vólumus, non licet.*	*L. Prouerbium,
11 disisp / disi	C. *Quid Glycérium? iam hîc súos paréntes répperit?*	
12 adsisi	M. *Vtinam.* C. *an nondum étiam! haud auspicátò huc me * áppuli.*	* L. Translatum à nauigio.

dierunt accipe pro venerunt. quæstu enim meretricio comparata, ex familia non exierant. Pauper ex Andro Athenas commigrauerat, Athenis quæstum occipiundo dituerat. D Hic ius tractauit dicẽdo Redierunt: quia in familiam redeunt, si non est hæres de proximo, aut ex testamento. Mu Nam ex lege, qui genere sunt proximi, ex intestato, ad cernendam hereditatem vocantur. V Iuxta legem successionis bonorum Chrysidis mihi hæreditas veniret. Itaque addit Ad me, tãquam hæredem (vt hodie iurisconsulti loquuntur) de proximo. Est enim Chrysidis sobrinus. Sobrini autem Donato sunt consobrinorum filij. sed verius sunt ex fratribus vel sororibus, vel consobrinis, vel amitinis prognati, iuxta Instituta Iustiniani.

5 *Percontor*) D Interrogatio, est cui necessariò respõdetur aut Etiam, aut Non. Percõtatio, cui nihil horũ: vt si quis dicat, Cur adulteriũ cõmisisti? Simul etiã modestè, & maturè, & de se nihil interrogaturus, cœpit à blãdimentis.

6 *Est'ne hic Cri. sob., Chr.*) Sobrini sunt consobrinorum filij: nam sic dicit Menander. verum vt alij putant, de sororibus nati, vt sint sobrini quasi sororini. M Cõsobrini dicuntur nati ex duabus sororibus: Sobrini verò filij consobrinorum: Patrueles, filij duorum fratrum.

7 *Saluus sis Cri.*) D Saluus sis, assecuratio salutantis est, non quasi responsio.

8 *Itane Chrysis*) L Subaudi mortua est, per eclipsim. & attende moratum colloquium personarum. *Itan' Chrysisnem.* D Non nunc interrogat, sed commiseratur: & ita sequebatur vt diceret, Periit: sed magis gemitus significat, quod minus dixerat. *Nos q.p. mi. sperã.*) Hîc intelligitur, supra subaudiendum Perijt. Nam pro Perijt, hæc reposuit Perdidit.

9 *Quid vos? quo pacto hîc. satísne rectè?*) Progressio loquentis ad interrogandum. Id est, Puto, inquit, quòd illa perijt: vos autem quomodo? *Quo pacto hîc.*) Significatio est peregrinantis. *Satín' rectè?*) Id est satísne vobis rectè est? satísne saluæ res vestræ sunt? S. D Que locutiones vsurpantur ab antiquis scriptoribus, maximè in congressu statim post salutationem. *Satín' rectè?*) Mu. Satín' saluè? Locutio familiaris ijs qui se ex interuallo vident. Liuius, Quærentíque viro, satín' saluè? minimè, inquit. Et alibi, Vix enim salute mutua reddita quum obuiam egressus esset. Satín' saluè, inquit. Luci Volumni? vt sese res in Sannio habent? *Nos nesse vt s.*) D Τὸ Sic nudum est. & est significatio languoris cuiusdã & lentitudinis.

Sic vt q.a.q. vt vol. n. l.) Et ad præsentis, & ad preteritæ vitæ excusationem pertinet ista responsio: qua purgatur voluntas Chrysidis, in quæstu mererricio. Cæcilius in Plocio, Viuas vt possis, quandò nequis vt velis. R Ζῶμεν γὰρ ἃ χ' ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα. Non vti libet, sed vti licet, sic viuimus. Quo quidem monemur, tempori esse, ac necessitati seruiendum. Ita hoc loco Mysis à Critone rogata, quam Athenis vitam agerent, verecundè ei meretricium quæstum confitens, Vt possumus, inquit, quandò vt volumus, non licet. Vsus huius erit, vbi significabimus nostra nobis parum placere: verùm facultatem deesse, non animum. Hæc ferè Erasmus cẽturia VIII. Chiliadis I. Huc pertinẽt & illæ Græcorũ sententiæ. Βουλόμεθα πάντες, ἀλλ' ἃ δυνάμεθα: Omnes cupimus, at nõ licet dicere. Et, πάντες καλῶς ζῆν θέλομεν, ἀλλ' ἃ δυνάμεθα. Bene viuere omnes volumus, at non possumus, interprete Erasmo.

Quid Glycerium? iam hic suos) D Cõuenit hæreditatem petenti, conuenit, indici futuro de pluribus indagare. Ergo rectè & ordine quæsiuit, Quid Chrysis? quid vos? quid Glycerium?

Vtinam) Nouo genere exoptationem pro negã

Al. [retulissem].	*Nam pol, si id scissem, nunquam huc [retulissem] pedem.*	ſſſdſp	13
* D.A' possibili & vtili.	**Semper enim eius dicta est hæc, atque habita est soror.*	dſſſip	14
* D. Hæc singula emphasin habent.	*Quæ illîus fuêrunt, possidet.*nunc me hóspitem*	{ſsſiſp ſſ	15
	Lites sequi, quàm hîc mihi sit fácile, atque vtile,	ſiddſp	16
	Aliôrum exémpla cómmonent. simul árbitror,	aſijap	17
v L. Ratio abætate. Al. [est. illic clamitent].	*Iam esse áliquem amîcum, & defensôrem ei, *nam ferè*	{diſſſi {diſſſ	18
* L. Syoph. i. calumniatorẽ: & est prouerbiale.	*Grandiúscula iam profécta [est illinc. clámitent] Me* sycophántam, hæreditâtem pérsequi,*	{ſſſſſi ſ ſiſiſi	19 20

negatione intulit. *An nondum*) V Dolet. Id enim in adeũda hæreditate non parũ scire referret. *Haud auspi.*) Propositio est, Infelix sum meo aduentu. Confirmatio eius est, ab inutili per obtestationem. Nam non aduenisset, si cuncta probè perspecta fuissent. Id adhuc nimis cómune dictum est. *Haud auspi.*) B Id est, nõ fœliciter, & quasi repugnãtibus auspiciis. D inauspicatus, quòd non esset auspicatus, & v sitatum veteribus sic dicere, si quid aliquando aliter euenisset, quã vellẽt. S. D Auspicari, est de cœlo seruare, vel auspicium agere. Vnde auspicatò, id est, auspiciis factis, vel bono auspicio. Cui contrariũ est inauspicató.

13 *Iamquam huc tetul.*) D Virg. Méne efferre pedem genitor te posse relicto Speraſti? Et, Ferte simul Fauníque pedem, Dryadésque puellæ. Sed Critici adnotant alienius esse charactere Comico, Tetulissem pedem. M Diomedes sic ait, Tollo, tuli, & tetuli. Terentius, Huc tetulissem pedem. B Diomedes Grammaticus dicit barbarismum fieri adiectione syllabæ, cum dicimus Mauors pro Mars, & tetulit pro tulit. Probo Grammatico hìc in dictione tetulissem, ea est metaplasmi species, quam vocamus prothesin.

14 *Semper*) V Ratio confirmationis de inutili, atque ideò infelici aduentu est apertior atque argumentis plena: quorum vnum est ex proxima & legitima successione Glycerii, quia est Chrysidis demortuæ soror & dicta & habita. Id verò per asseuerationem, eámque seriam pronuntiandum est. Alterum est, quia bona illius iam possidet, & vulgata est iurisconsultis sententia, Melior est cõditio possidentis, quàm acquirentis. Tertium à difficili, quia in actione peregrinus sum, cuius partes ferè negliguntur: id quod ex præiudiciis, aut aliorum exemplis notissimũ est. Quartũ est, quia est illi amicus & curator. Siquidé grandiuscula iam est. *Semper e.e.d.est, a.h.st.*) D Aut veris credendum est, aut etiam falsis, quæ tamen inueterauerint. Hinc Cicero, Ita habeantur, itáque dicantur. Habita ergo plus est, quàm credita. S. D Haberi pro existimari, Latinis vsitatũ est. Vnde habitus, a, um, in ea significatione persæpe reperitur. Cic. pro Sest. Ij graues, ij principes, ij duces, ij authores huius ordinis, & dignitatis, arq; imperij semper habiti sunt. Idem in Catil. Video de istis, qui se populares haberi volunt, abesse non nemi nem. Idem de Amic. Virósque bonos eos, qui habentur, memoremus, Paulos, Catones, Caios, Scipiones.

Nunc me h.l.s.) D Mirè dicit Me, cum ἐμὲ γέροντα, id est, senem & remotum à litibus. Hospitem, id est, peregrinum. Lites sequi, id est pauperem. totum ἐμπαικτικῶς.

16 *Lites sequi*) M U Sic Phor. Potiùs quàm lites fecter, aut quàm te audiam. *Quam hic m. s.f.at.vt.*) D Id est, difficile, & inutile. & est Comicum. *Nunc me h.L.s.g.h.m.s.f.a.v. Alio. ex.comm.*) R Et tamen malunt Christiani lites sequi, quàm vel tantillum de iure suo remittere: ea est hominum in malo obstinatio. & cum videant eam rem parum feliciter aliis cessisse, tamen non commouentur aliorum exemplis, quàm inutile sit lites sequi.

17 *Grandiuscula iam*) D Ad partem ætatis refertur grandis, i. grandis natu est. Maior autem, generaliter, & ad summam ætatis refertur, & ad comparationem ætatis pariter positum est. *Clamitent*) V Quintum est ab inutili tribus de causis, vt sycophantam me esse id est, calumniatorem: vt mendicum in iudicio contendere: vt me contra leges defraudare, clamitabunt.

20 *Illic clam. Me sycoph.*) M Sextus Pompeius sic ait, Sycophantas appellatos hac de causa dicunt: Atticos quondam iuuenes solitos aiunt in hortos irrumpere, ficósque deligere:

21 ſſaip	*Mendîcum. tum ipsam despoliâre non [licet.]*		E. Al. [lubet.] siue [libet.]
22 dſdſj	M. *[O] optumè*] hóspes pol Crito* antîquum* óbtines.*		
	I. hoc v. esse nulla sit elisio. E [Opportune]. ſsſiſi: *vel* [Morem oprime]. ſiſiſi. G [ó oprime in vocatiuo. ſiſiſi.		D. *Antiquum*, scilicet Moré aut Ingeniũ per ellipsin.
23 dſdſi	C. *Duc me ad eam: quandò huc veni, vt vídeam.*		v V. Nulla in scena relicta est, iuxta actus naturam, persona.
	M. *máximé.*		
24 aſsiai	D. * *Sequar hos. nólo me in témpore hoc vídeat senex.*		

ligere: quamobrem lege constitutum est, vt qui id fecisset, capite truncaretur: quam pœnam qui persequerentur ob parua detrimenta, sycophantas appellatos. Sycophanta propriè dicitur calumniator, sic dictus ἀπὸ τῶ σύκα & φαίνω, quod est ostendo. Sycophanta dicitur qui ostendit ac accusat fures sicorum: & sycopantiæ dicũtur calúniæ. B Sunt autẽ calúniatores Cato iureconsulto, qui per fraudem & frustrationem alios vexant litibus, Cic. pro Milione, Clodius, inquit, non iam aliquo iuris prætextu alienas inuadebat possessiones, vt calumniatores & litigiosi solẽt, sed vt armata tanquam hostili prælio. *Sycophantam*) D Hoc est, cùm in me conueniunt lites. Bene syncophatam: quia bonam causã habet, nihil aliud timet, quàm conuitia. Et syncopharam, substingue: & sic infer sequẽtia. B Vide, quantam honestæ famæ rationem habeat Crito: vtinam, vtinam tam boni nominis amantes essent, qui christiani audiunt, quam hic Ethnicus Crito. Est enim lõgè pretiosissima possessio, fama honesta. Quo circa rectè ait ille, famam præferendam esse magnis opibus: & sicut vita præstat opibus, sic etiam fama. Rectè & Publius ille Mimographus, Honestus rumor alterum est patrimonium: &, Bona opinio homini tutior pecunia est. Philocomasium apud Plaut. in Most. Ego si bonam, inquit, famam mihi seruasso, sat ero diues. Pertinet huc & ille versiculus, Omnia si perdas, famam seruare memento: Qua semel amissa, postea nullus eris. *Hæreditatem pers. Mend.*) B Sensus est, Metuo ne clamitent mendicum venari & captare successionẽ in vniuersum ius Chrysidis.

21 *Tum ipsam desp. n. lic.*) D Ab honesto. & bene, quia nihil suum habet, nisi Chrysidis.

22 *Antiquum obt.*) Antiquum absolutè dixit, vt æquum, aut bonum, quod antiqui, sollebant. aut certè per μετῳν, id est, morem, & ingenium. S. D Scilicet morem tuum tenes, vel seruas: in more tuo manes: tui semper es similis. V Sic & absolutè Plautus in Mostellaria dixit, Antiquum obtines hoc tuum, id est, antiquum & consuetum morem. Terentius in Adelph. Eandem antiquam rationem obtine. vtpote ex longo & diuturno tempore nobis coniunctam.

23 *Duc me ad eam: quandò huc veni, vt videam*) D Vel hoc inquit, vt videam. cur autem vt videam? quia timet. & est ordo, Duc me ad eam, videam, quandò huc veni.

24 *Sequar hos*) V Nulla in scena relicta est iuxta actus naturam persona. *Videat senex*) D Bene senex. Simo enim cum Cremete est. propter hoc videri non vult, ne eius vtatur apud socerum testimonio, rem esse Pamphilo aduersus Glycerium: & rursus nuptiæ confirmentur.

ACTVS V. SCENA I.

ARG. D Hæc scena officiorum disceptationem continet, patrum inter se de officio eorum & paterna pietate tractantium. B Simo cupit fieri nuptias: generum recusat Chremes ob natum ex Glycerio puerum: L expostulátque cum Simone de amore Pamphili. I Hæc igitur veluti quædam controuersia est: nanque iniuriarũ reus sit Simo. contradicitur per coniecturam, falsum esse quod intendit: cùm Pamphilus neque amet, neque ex eo natus sit filius: & adhibetur deriuatio causæ, qua dicitur meretricem ista omnia esse molitam ad disturbandas nuptias. V *Tu ses.* 1 Non temerè sit periculum in puella. 2 Beneficium verbis initum re comprobandum est. 3 Inconsultò filia collocatur adolescenti amanti, & ducere nolenti. Expostulatoria est in Chremete propter amici officia. Verùm in Simone est petitoria per expurgationem. Petit enim veras nuptias. R Hæc scena quidnam ab amico petiturus sis, etiam atque etiam sectandum docet. neque enim petenda sunt, quæ sine summo amici discrimine atque incommodo nobis præstari non possunt: aut quæ iure negari possunt: cuiusmodi sunt, quæ nobis quidem commoda, sed amico incommoda fore videntur. M Hic enim ostenditur, querelas inter amicos oriri aliquando, cùm in officiis

præstandis ac exigendis à recto is discedit, qui propria commoda respiciens, rebus amici consulere non videtur: quod ideò accidit, quoniam, vt inquit Plato libr. VIII. de Leg. ad vtilitatem propriam, priuatámque commoditatem natura semper impellit. Et in quinto sic ait, Sed reuera nimius in seipsum amor, omnium peccatorum omnibus semper causa est. Obcæcatur quippe circa amatum qui amat. Et Cicero lib. 1. Offic. dicit, Est enim difficilis cura rerum alienarum, idcirco aliter de illis, quàm de nobis iudicamus, Hæc Plato & Tullius. Sed ab eo certè fugiendum est in vita ciuili, & actionibus, affectibúsque, ad quod natura sumus propensiores: vt mediocritas illa seruetur, quam rectè viuendi ratio præscribit. Et habenda est in primis ratio amicorum, ne vtilitatem potiùs quàm officium aspicere videamur. Vnde Seneca, Non exigo vt sine respectu sui mihi consulat. & scribens de Ira ad Nouatum dicit, Beneficiis humana vita constat & concordia: nec terrore, sed mutuo amore, in fructum, auxiliúmque commune astringitur. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

CHREMES. SIMO.

Ad finé epitaseos facit hæc noua turba.

S. SATIS' IAM, *satis' Simo spectâta erga te ami* {a ssddtv 1
citia est mea. {b ab

Satis' pericli cœpi adire: orándi iam finem face. {a sssstv 2
{b

L. *illusi*, i. perdidi. *Dum stúdeo óbsequi tibi, penè illúsi vitam fíliæ.* dtdssst- 3

Al. sero, atque postulo]. tssstttv. S. *Immo enim quàm máximè abs te spóstulo atque oro, Chreme,* tssst- 4

*L. Elegans sermo. *Vt beneficium verbis initum dudum, nunc re cómprobes.* dassst- 5

1 *Satis iam, satis*) V Ελεγκτικῶς. Reprehendit amici malefactum non sine ironia, qua fit repetitio aduerbii: cuius propositio est, Orándi finem fac. Confirmatio à vulgari amicitia, quæ Græcis non τελεία est, sed vel διὰ χρήσιμον, vel διὰ ἡδονὴν, & harum vtraque facilè quolibet momento nutat. Et obiter amicũ φαῦλον, & non σπουδαῖον. Siquidem σπουδὴ apud Ciceronem studium, vires suas exerit. & est beneuolentiæ adhuc in animo latitantis veluti' executio. Est enim σπουδαῖος qui opera sua iuuat, & pro virili prodesse cupit. Proinde Isocrates ignauorum συνηθείας, & studiosorum φιλίας appelare maluit, ad Demonicum. D Bene negaturus filiam, purgat prius officium suum de fide promisit, & vltrò accusat ipsum. B Narratio Chremetis, accusatoris suspitiones interiectas hic & dispersas habet: Vt im causa coniecturali faciendum præcipitur à Rhetoribus. *Spectata*) D Probata: vt Virgil. ait, Rebus spectata iuuentus. S.D Spectatus persæpe elegantem transiationem habet, & ponitur pro probato, vel bene cognito. Cic. pro Rosc. Amer. Spectatissima fœmina. Idem in Verr. Vir fortis, ac spectatus. Ibidem, Homo in rebus iudicandis spectatus, & cognitus. Idem pro Flacc. Lacedæmoniorum spectata, & nobilitata virtus. Idem in Philipp. Spectata multis, magnísque rebus singularis integritas. Idem de Amic. Maximus, & spectatus vir. Ab hac significatione ducitur non inuenusta locutio: scilicet aliquid spectarum habere. Cic. in Verr. Act. 1. Ad meam fidem, quam habent spectatam iam, & diu cognitam, confugiunt.

Satis pericli) V Ab incommodo. Nam propter hanc amicitiam non parum periclitatus sum. cuius quàm breuissima hîc fit expositio, in qua αὐξησις dominatur, dum vitam pro fama aut honestate, dum illudere pro extenuare, & lædere dicat. & in vocabulo Filiæ, φιλοστοργίας emphasis est. Hæc cuncta ad periculi, in quod coniectus erat, amplificationem faciunt. *Orandi i. f. f.*) S.D Cum genitiuo, vel datiuo hæc locutio esse solet. Cic. in Familiarib. Finem nullum facio de te, & de Bruto cogitandi. Idem, non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit te id fecisse. Idem, Vt ille aliquãndo impudentiæ suæ finem faciat. 2

Immo) V Petitio est Simonis. & ab honesto vrget per sententiam, quæ quemlibet prómissorum tenacem esse præscribit. Hîc dicitur. ἔστιν ὅτ' ἔργον. *Immo enim*) D Enim παρέλκον est figura. Renuntiare affinitati Chremetem, aut parum adhuc intelligit Simo, aut subtiliter dissimulat, vt ad fidem promissi hominẽ compellat. 4

Initum) Cœptum. ab ineundo, vnde & initia quoque dicta. B Inire est aliquid incipere, hinc inire amicitiam, inire litem dicimus. *Vt ben. v. ini. d. n. re compr.*) R Id demum hominis est probi beneficium, verbis initum re com 5

6 {assadst {b C. *Vidè, quàm inîquus sis præstúdio, dum efficias id quod scupis.* / *D. Al.* [*iubes.*]

7 bttsast- *Neque modum benignitâtis, neque quid me ores, cógitas.*

8 sttsdst- *Nam si cógites, remíttas iam me onerâre iniúriis.*

9 aatsbat- S. *Quibus?* C. *sah! rógitas!* **perpulísti me, vt hómini adoléscéntulo* R. *Al.* [*at*]. *Accusatio est, & enumeratio iniuriarum, scilicet ob amorẽ meretricis.

10 bttsst- *In álio occupáto amôre, abhorrénti ab re vxória,*

11 ttsast- *Fíliam darẽ in seditiônem, atque incértas núptias:*

re comprobare: hoc est, re præstare, quod verbis sit pollicitus: nisi fortè incommodum id ram petenti, quàm ei, abs quo petitur, videatur. Propterea mox subiicit Chremes, Vide quam iniquus sis præ studio, dum efficias id quod cupis. Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas. Nam si cogites, remittas iam me onerare iniuriis. His Chremetis verbis modum begnitatis spectare, & cedulò, quid amicum oremus, cogitare iubemur. Ita Cic. in de Amic. In omni, inquit, re considerandum est, & quid postules ab amico, & quid patiaris à te impetrari.

6 *Vide*) V per communicationem ab inhonesto. & in quo redarguit, quia petendo iniquus est, quia imprudens est, quia iniurius est: cuius hîc duo sunt signa. *Præstudio*) S.D Præ significat propter, vel ante. In quo inducitur aliquando cõparatio: vt, præ nobis beatus videris: id est, plus nobis beatus. Nonnumquam designatur abundantia. Cic. in Famil. Non tu quidem vacuus molestiis: sed præ nobis beatus videris. Idem ad Att. Illa nihil fuerunt præ his de victoria gratulationibus. Ibidem, Præ cura iocari non poteram. Sic dicit idem Cic. præ solicitudine, præ stomacho, præ mœrore, præ lacrymis, præ fletu, præ dolore aliquid se non facere. Vbi semper inest quædam abundantia, vt in hoc Terentii loco. *Præ studio*) B Studium hîc desyderium Studium. & affectionem significat. *Quod cupis*) D Quod velis.

7 *Neque m. b. n. q. me o. cog.*) Id est, non cogitas aut quantum de benignitate amoris exigendum, aut præsumendum sit: aut quod sit impossibile, quod petis.

8 *Remittas i. me o. in*) V Remittas, pro mittas, S.D cesses, vel desinas. Id quod nouum est. Iniuriis autem onerare, non sine emphasi dicit, pro iniuriis agitare.

9 *Perpulisti me, vt h. ad.*) D Hæc est, tota accusatio. V Iniuriæ confirmatio est: atque ferè, in singulis verbis emphasis perspicitur, & adest argumentum comprobandæ iniuriæ ab ætate, quia adolescentulo collocanda erat filia: ab affectu, quia aliam amat; quia ab vxore alienus est: à consilio malo, quia per filiam meam tui filii morbo, id est, amori medicari cupis, quia in seditionem, quia in incertas nuptias dare affectas, quia filiam laborare & dolere (Græcis est πονεῖν) satagis. Sunt ne hæc iniuriæ signa & argumenta? R Ne iungantur matrimonio, qui se mutuo non amat, plena est vndique prudentiæ hæc Chremetis oratio. Et quis adeò sit demens, qui filiam suam dare velit homini in alio occupato amore, abhorrenti, ab re vxoria? *Homini adolesc.*) D Sic Salustius Occultans se tugurio mulieris ancillæ. B Admiscet argumenta à persona. 10

In al. occ. a. abh. ab re vx.) Amplificatio à circustantiis. Valensis lib. v. Exhorreo hanc rẽ, idem est quod expauesco. Abhorreo ab hac re, idem est quod perquàm alienus sum ab hac re. Hoc semper postulat huiusmodi ablatiuum: illud verò nunquam. sed accusatiuũ. Dicimus igitur, abhorret vehementer à studiis philosophiæ. Cornel. Tacitus omissa præpositione dixit libro 1. Neque ipse abhorrebat talibus studiis. Ita habent impressa etiam nuper apud Ioannem Frobenium exemplaria. S.D Abhorrere, id Latinis est, quod aspernari, vel fugere, aut discrepare, & dissentire, remotúmque esse à re aliqua. Ponitur autem cum accusatiuo. vel cum ablatiuo, & præpositione à vel ab. Cic. Famil. 1. Abhorrent à communibus præceptis. Idem Famil. 11. Nónne tum prouidisti, quàm abhorrerem ab vrbe relinquenda? Est autem elegantiæ plenum, quod dicunt Latini, abhorrens sum, pro abhorreo. Cic. Famil. XIII. Est à studiis nostris non abhorrens. Idem pro Flacc. Si qui vnquam de nostris hominibus à genere isto, studio, ac voluntate non abhorrens fuit, me esse arbitror, & magis etiã tum, cùm plus erat otii, fuisse.

Filiam vt d.) D Inuidiosè, non, promitterem, inquit, sed darem quantum in te est. 11

Eius' labôre, atque eius' dolôre gnato vt medicârer tuo. [ſſſſaſat-dſdt 12

R. Al. [res retulit:] A. [tulit res:] tſſſſſt-. *Impetrâsti: incœpi, dum [res tétulit:] nunc non fert,* tſſſaſt- 13

feras.

Illam hinc ciuem esse aiunt. puer est natus. nos mis- ſſsaſſtu 14

sos face.

* L. Defensio per coniecturam à delatorum cõmodo. * D. Argumentum à persona, & à causa rationi natiua. *B. A causa finali. S. * *Per ego te dẽos oro, vt ne illis ánimum indúcas* [bſſaſſtu bſ 15

crédere,

* *Quibus id máximè vtile est, illum esse quàm de-* attſſſtu 16

terrimum.

* *Nuptiârum grátia hæc sunt ficta, atque incœpta* tſſſſſtu 17

ómnia,

Vbi ea causſa, quámobrem hæc fáciunt, erit adêmpta btaabſt- 18

his, désinent.

* Reprehensio Simonis cum Daui C. * *Erras. cum Dauo égomet vidi iurgântem ancíl* ſſaſſſtu 19

In seditionem) B Seditio hîc pro dissentione siue diuortio accipi videtur.

13 *Impetrasti*) V ἀιβυπφιξὲ per concessionẽ. Fateor te impetrasse. Siquidem concessi, sed nunc non licet. feras igitur, & orare non pergas. hic verbo ferendi epilogus constitit. *Dum restetulit*) D Compositum pro simplici est Tetulit. & altius quàm decet Comicum characterem dictum videtur. *Incœpi, dũ res tulit: nunc non fert*) S. D Sic sæpe ponitur Ferre à Latinis, pro postulare, exigere, vel sinere, & concedere, vel pati. Et ita loquuntur: ferr tempus, vel opportunitas, aut etiã facultas expostulat, & patitur. Cic. in Verr. Act. VII. Dicit ei se statuisse animaduertere in omneis Nauarchas: ita sui periculi rationes ferre, ac postulare. Idem Tusc. I. Fidenti animo, si ita res fert, gradietur ad mortẽ.

14 *Illam*) V Præsumptione Pamphili & duo argumenta affert, quia ciuis est Attica, quia natus est puer. *Nos mittos face*) Peroratio. Nõ est igitur quod orares.

15 *Per ego te d.o.*) D Defensio per coniecturã, & est ordo, Per Deos oro te ego. V Ἀπολογία est, & per obtestationem proponit, ne credat aduersaris, à ratiocinatione. Nam hoc finxerunt propter magnam vtilitatem, Pamphilum enim esse deterrimum iisdem conferr. B In causa coniecturali defensoris, narratio simplicem, non inuolutam ambagibus, & dilucidam expositionem debet habere, cum attenuatione suspitionis. Vnde Simo defensor hic inualidam reddere vollens suspirionem inductam per accusatorem, sumpto argumento ab vtili & causa ratiocinatiua, Ne illis, inquit, animum inducas credere, quibus id maximè vtile est, illum esse quàm deterrimum. Est autem ratiocinatio diligens & consyderata faciendi, aut non faciendi excogitatio, cùm causa videtur esse certa, qua aliquid vel reus vitet, vel sequatur. Vt si quid amicitiæ causa factum dicas aut inimici vlciscendi, aut pecuniæ, aut cuiusuis denique vtilitatis percipiendi gratia. Adrianus Cardinalis, Per fortunas, per fidem, per Deos, per homines, modus est inquit, de precandi elegantissimus à literatis celebratus, ab aliis neglectus. *Animum ind.*) Animum inducere, est velle. Suetonius in Caligula, Non priùs succensere in animum induxit. pro, non priùs voluit succensere. S. D Animum inducere, vt suprà annotauimus, non ad eum refertur, qui consilium dat, vel suadet: sed ad eum, qui fidem habet, & credit. Cicer. Famil. IIII. Tu quoque animum inducas velim, si sit aliqua Resp. in te esse oportere iudicio hominum.

17 *Nuptiarum*) V Ab impulsione. Volunt enim sic nuptias disturbare.

18 *Vbi ea causa*) ab argumenti probabili. Si quidem fingere desinent, si causa fingendi ablata fuerit. Pamphilum enim tanquam spõ sum miris modis traducunt, & deformant. *Vbi ea causa, quamobrem haec f.*) D ἐπεξήγησις. nã non intulit, Ob quam causam: cum suprà dixerit, Ea causa: sed quasi dixerit, Vbi ea res intulit, Quamobrem hæc faciunt. *Erit adempta*) aut Rem abundat, aut Causa.

19 *Erras*) V Id confutatur tribus cõiecturis, quarum vna ex visu est, Vidi Andriam ancillam

lam. s. scio. c. at

Vero voltu, cùm ibi me adésse neuter tũ præsénserat. 20 tſſbtſſtu

S. * *Credo: & id factúras, Dauos dudum prædixit* 21 tſſſſit-

mihi.

Et néscio quid tibi sum oblîtus hódie, àc vólui, 22 ſabtaatu

dicere.

testimonio: L ésque infirmatio à signo. * L. Refutatio signi à præmonitione antegressa.

eillam obiurgantem. Altera ex vultu, qui cùm non sit fictus, animi index est. Vltima ex non affectata occasione: nam neuter me adesse præsenserat.

20 *Vero vultu*) D Quasi diuerit Simo, simulabat ancilla. *Cũ ibi me ad. n. t. præs.*) Credit. Aut etsi visus à Mysside erat, tamen ignoratus esse Chremes, donec diceret Dauus, Hic ille est: nõ te credas Dauum ludere. *Cum ibi me ad.*) Tum deest: vt sit integrum, Tum cùm.

21 *Credo*) V Concessio est, sed easdem cupit esse incertas propter serui astutiam. Et præoccupatione vtitur, cur non significauerat, quia oblitus erat dicere. *Dauus dud. prad. m.*) D Hîc ostenditur, quod vidit callidus Dauus, vt prædiceret futurum seni id quod ipse erat facturus.

22 *Nescio quid*) Deest Propter: vt sit, propter nescio quid. aut, nescio pro qua re, vt sit aduerbiale. *Nescio quid tibi sum obl.*) M Hoc est, nescio quomodo excidit dicere tibi, sicut mihi proposuerã. *Ac volui*) B Ac, pro contrà quàm.

ACTVS V. SCENA II.

ARG. D Hæc scena principium indicii, & iracundiã senis continet. H In principio exultat Dauus, Critonem cuiusnam filia sit Glycerium ostendere. I Posteà is à sene reprehensus Pamphilum per imprudentiam prodit. H Postremò grauiter indignatur Simo, sibi à Dauo fucum factum: B cùm scilicet ex eo audit, venisse qui Glycerium dicat ciuem esse Atticam. itaque ira accensus Dauum intrò raptum coniicit in vincula. D vbi mirè ac vehementer exprimitur consuetudo patris, ac domini offensi, & indignantis. V *Thesis.* 1 Ter conatur seruus fallere, sed suæ perfidiæ dat pœnas. 2 Non quibuslibet conceditur testimonii dictio. Exhortatoria est in Dauo duplex. Vna, qua iubet omnes esse pacatiori animo, & est enthymemate concluſa, cuius ratio est à tuto, quia res est in vado, tum suo, tum Critonis hospitis præsidio. Altera est, quia Simonem in nuptiis pergere cupit. ἐιβυμματικὴ, Accersse, quia omnia sunt apparata. His & alia Daui παιθαιολογικὴ subditur. M Seruos nimia calliditate malóque proposito grassantes, multúmque sibi tribuentes, aut mendaces, puniendos esse, docet hæc scena. Fiunt enim licentia peiores, & disciplinam domus confundunt freti mendaciis: quæ tandem deprehensa, dedecus afferunt, & vitæ discrimen. Ideò Xenophon lib. VIII. sic ait, Apertum mendacium impedimentum est hominibus ad veniam consequendam. Plato lib. VI. de legibus, loquens de recta seruorum educatione, sic ait, Castigandi, cædendique semper iure sunt serui, neque ita monẽdi vt liberi, ne molliores fiant. Allocutio omnis ad seruos, quodammodo imperium sit, neque iocus vllus cum ipsis, seu fœminis, seu masculis habeatur. Quod multi stultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem vitam & sibi ad imperandum, & illis ad obediendum, reddunt. Idem dicit, homines cũ difficultate domari. illorum possessionem esse difficilem. Cic. in oratione pro L. Flacco dicit, Prouerbium est. Phrygem plagis fieri meliorem. Idem in Philippicis sic ait, Omne malum nascens, facilè opprimitur: inueteratum, obsoletúmque, fit robustius. Et Seneca sic scribit ad Neronem, Natura contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, sequitur faciliùs, quàm ducatur.

Vers. gen. vndeuiginti primi sunt trochaici tetr. catal. vndecim sequentes iambici acatal. sed quinque primi tetrametri siue octonarij. sex vltimi trimetri siue senarij. Sunt tamen in hac scena non pauci tetrametri, qui & trochaici catal. & simul iambici acat. censeri possunt.

DAVVS. CHREMES. SIMO. DROMO *seruus.* L. Lætitia exeũtis à Glycerio Daui ob aduentum Critonis.

1 ſſſſſſt- *ANIMO iam nunc otioſo esſe impero. C. hem Dauum tibi.*

1 *Animo*) V Propositio. Sis præsenti animo, na esse omnia ad securitatem. Et otioso, secu- D Exultans egreditur Dauus, nuntians pro- ro, tranquillo, non pertubato non æstuante:

licitudo.

Al.[*hominis aduẽtũ ad tẽpus*]. aabſsſsp: *iambicus eſt acat.*

D. Hîc *ſcelus* ad ſenſum retulit. nã propter ſenſus, verba ſunt. nõ propter verba ſenſus.

*V. Salutatio eſt nimis ironica.

*L. Ironia irati ſenis.

Probé, indignanter dicitur.

s. *Vnde egréditur!* D. *mẽo præſidio, atque hóſpitis.* {tafacre-tafacſ 2
s. *quid' illud mali eſt?*
D. *Ego commodiórem [hóminem, aduentum, tẽpus]* aaaſſſtv 3
non vidi. s. *[ſcelus,]* *Al.*[*ſcelus?*]
Quemnam hic laudat? D. OMNIS RES *eſt* ſſſcſt- 4
iam in vado. s. *ceſſo álloqui?*
D. *Herus eſt, quid agam?* s. **ô ſalue bone vir.* D. *hem* aaſbtſt- 5
Simo. ô noſter Chreme.
O'mnia apparãta iã ſunt intus. s.* *curáſti probé.* ttſſſt- 6
D. *Vbi voles, accérſe.* s. *bene ſané: id enímuero [hîc]* bſtatſt- 7
nunc abeſt. *Al.*[*hic*].

D quia negotium, ſolicitudo eſt. *Impero)* Pro volo. an, vt ſtatim fiat: tanquam illud quod imperatur? Et impero, ſuperbè dixit. ſummum enim iudicium ſecuritatis, eſt ſuperbia.

2 *Vnde egreditur)* Hîc non interrogat ſed cum admiratione, vel magis cum indignatione dicit. *Meo præſidio atque h.)* Id eſt, Animo iam nunc otioſo eſſe impero. V Confirmatio à modo, Meo enim & hoſpitis præſidio cuncta ſunt ſalua. *Atque hoſ.)* D Scilicet Critonis.

3 *Ego commod.)* V Admiratio eſt propter inexpectata omnia, quæ commoda contigerunt. D Et quòd in ipſo articulo periculi ſuperuenerit Crito. *Ego commo. hominem, aduentum, tempus non vidi)* Poteſt enim & commodus eſſe quis, & alieno tempore ſuperuenire poteſt. & commodum, in homine eſt: ſed & opportunus malum etiam aduentum habere poteſt. nam commodum, in homine eſt: aduentus, in facto eius: tempus, in opportunitate facti. *Commodiorem hominem, aduentum, tempus)* εὐκαιρότερος. *Ego commodiorem hominis aduentum ad tempus non vidi)* B Quidam Ad tempus iungunt accuſatiuo Commodiorem. ſi ſe pares, idem erit quod aliquandiu, hoc ſenſu: ego non vidi commodiorem aduentum hominis aliquandiu. Adrianus Cardinalis, Ad tempus, per tempus, in tempore, primo quoque tempore: hos inquit, & alios dicendi modos mira elegantíque varietate perfecta illa Latinitas condidit. Citat hunc Terentij locũ & ex aliis authoribus alia. *Scelus quemnam hic l.)* D Non eſt hîc ſolœciſmus: ad ſenſum enim, non ad verba reſpexit. etenim propter ſenſus, verba ſunt: non propter verba ſenſus.

4 *Omnis res)* V Ratio eſt, & epilogi vice, nihil igitur pericli eſt. *In vado)* D In ſecuritate. nam vt in profundo periculum eſt. ita in vado ſecuritas eſt. B Sic eſt in Chiliadibus, Metaphora prouerbialis In vado eſt, pro eo quod eſt in tuto, citráque diſcrimen, ſumpta à natantibus aut nauigantibus. Vadum autem eſt aquæ fundus, in quo quiſquis conſtiterit, iam effugit periculum ne mergatur. Huic affinis eſt allegoria de qua dictum eſt aliàs, In portu nauigo. Quidam vadum, inquiunt, fundus eſt fluminis, lacus, maris, & cuiuſque aquę per quod via datur. Hinc vadum quoque appellatur locus, qui propter aquæ breuitatem tranſiri poteſt, vnde prouerbium, In vado, pro eo, quod eſt in tuto. Hinc vadoſus amnis, qui frequentia habet vada, quæ pedibus tranſiri poſſunt. Hoc adagio & Politianus Herodianum transferens vtitur: His lætus, inquit, Niger cùm ſcilicet Romanorum animos, & cæterorum ſtudia hominum animaduerteret, iam haud dubiè rem omnem ſibi eſſe in vado arbitrabatur.

Quid agam?) D Plus eſt dicere, Quid agã? quàm cogitare de fuga. *Salue bone vir)* εὐφυΐα maior eſt, quàm increpatio. cum enim omne genus criminis aliquis ſuperauerit: tunc excluſi, εὐφυΐα laudamus. *Hem)* Interiectio pertubati eſt. *O noſter Chrem.)* V In pronomine eſt captatio beneuolentiæ, & per appellationem. Noſter dicendo latenter ſignificat Clycerium filiam Chremetis eſſe inuentam.

6 *Omnia app. ſ.)* D Quia infecta ſunt de paratis. V Ratio eſt à facili, quia omnia ſunt expedita. Propoſitio, Vbi voles accerſe. *Curaſti probe)* D Probè, memoriter vt ſolet ſuprà enim dixerat ſenex, Immo abi intrò ibi me opperire: & quod parato opus eſt, para.

7 *Vbi vol. acc.)* Vbi pro & quando non eſt enim loci ſed temporis aduerbium. *Bene ſanè)* Validè: quia qui ſanus eſt, idem & validus χλιναρῶς, & Simo obſeruat, vt Dauum deprehenſum caſtigaret. Deprehendit autè quibuſdam circonſtantiis, quas notat, cùm ſalutat, cùm εὐφυῶς laudat, cùm ad rogatum de negotio apud Glycerium non appoſitè (herus

8 {aſſbſbtv alſſ *E'tiam tu hoc reſpondes? quid' iſtic tibi negóti eſt?*
D. *mihin'?* s. *ita.* *Poteſt hic cenſeri iambicus acat.* aſsidip.

9 baaabſtv D.* *Mihíne?* s. *tibi*[ii] *ergo.* D. *[modò intróij.]* s. *quaſi ego quam dudum, rogem.*
Al.[*introij modò*] bàddbſtv. *In* [*tibi*] *vltima non eliditur.*

10 {aſſſtdtv ſ D. *Cum tuo gnato vná.* s. *ánne eſt intus Pámphilus?*
**crúcior miſer.*

11 aſſaat— *Eho, non tu [dixti] eſſe inter eos inimicitias cárnifex?*

12 {ſbſeſſtv ſbſſ D. *Sunt.* s. *cur ígitur hîc eſt?* C. *quid' illum cenſes?*
cum illa lítigat.

13 {*ſtſaſt- ſ D. *Immo vérò indignum Chreme iam fácinus faxo*
ex me aúdias.
Imm ero :vel GO[*Imò] primam corripit.* aſtſaſt–.

*L. Repetit idẽ verbũ, quia non habet quod reſpondeat.

*L. Vox trepidãtis & perplexi.
Al.[*aixtín'*], aſiddd ſi *ſit iãbicus acat. ſic duo ſequentes abſque in ſueta eliſione,* ſbſſſſp: ſſsidſſi.

Chremes Simonẽ irridet.

Audet plusculũ ſeruus, quia nihil rerus enim de negotio rogat, ſeruus de tempore reſpondet) reſpondetur. Itaque hoc poſtremum vehementius vrget. *Abeſt)* D Pro, deeſt.

8 *Etiam tu hoc reſp.)* Deeſt, an non. Etiam, aut hortatio eſt, aut cõiunctio. Et vide quãta dixerit, & quid, & iſtic, & tibi. B Donatus enarrans illud Terẽtii in Adelphis, Etiã taces?, antiquè putat dictũ pro tace, ſic & hoc in loco, Etiã tu hoc reſpondes? pro reſpõde. Poteſt enim deeſſe an non: vt ſit, Etiam tu hoc reſpondes, an non? *Quid iſtic t.n.)* Iſtic non vbi es, ſed vbi fuiſti. *Quid iſt. t.n. eſt)* S.D Pro, quid habes negotii? Negotium verò eſſe alicui cum aliquo, paulò eſt elegantius loquendi genus. Cic. Famil. IX. Neſcis, quo cum Imperatore tibi negotium ſit. Idem ad Att. VII. Hoc iudico, cum homine audaciſſimo, paratiſſimóque negotium eſſe. Sed quoniam per habere expoſuimus hunc Terentii locum, de eo exempla dabimus. Cic. Famil. I. In tua prouincia magna, & ampla negotia habet. Idem Famil. XIII. Is ita ſibi perſuades, quod in tua prouincia negotii habet, niſi te prouinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id ſe in perditis, & deſperatis habiturum.

9 *Mihine?)* D Quando non ſumus parati ad reſpondendum, ducendo tempus eludimus. Apparet ita turbari Dauum modò, conſilio Poëtæ, vt omnes amittat fallacias: & oppreſſus prodat Pamphilum, dum malũ cominus perhorreſcit. totúmque hoc ex argumento eſt. Vult enim iam Poëta cataſtrophẽ fieri. *Modo introij)* D Hoc ſignum, perturbatum induci ob conſcientiam Dauum. R Vide ſerui aſtutiam, qui aliud àc rogatus eſt, reſpondeat. Sunt non pauci, qui hanc Daui aſtutiam imitentur. quare tenendus eſt hîc Protheus, ne hac via elabatur.

Cum t.gn.v.) D Serui excuſatio, filii accuſatio eſt. & hoc quaſi à perturbato dicitur ſeruo: ſed conſilio Poëtæ ad exitum feſtinantis, & reſolutionem fabulæ. *Cum t.gn.v.)* B Quintiliano hæc ſententia prouerbii vice citatur, Mendacem memorem eſſe oportere. Difficile eſt vt qui mentitur, ſemper ſibi conſtet, niſi ſumma ſit memoria. Eſt autẽ fictarum rerum memoria nõ paulò difficilior quàm verarum. Proinde plerunque deprehenduntur hoc facto mendaciorum architecti, dum obliti quæ prius dixerãt, diuerſa à ſuperioribus loquuntur. hæc in Chiliadibus. *An ne eſt intus Ph.)* D Cauſa iræ vehementior inuenta eſt.

10

Non tu dixtin' eſſe in.e.inim.) S.D Non ferè 11
diſſimili ſuprà vſus eſt locutione, cùm dixit iras eſſe inter Pamphilum, & Glycerij, itaque iras & inimicitias eſſe inter aliquos, eodem ſignificato dicimus, Cic. pro Cluent. inimicitias inter ipſos fuiſſe confiteor.

Sunt) D Nulla ratione dicit Sunt: ſed ne 12
nihil reſpondeat nam turbatus eſt. vt pote oppreſſus. *Quid illum)* Deeſt, propter: vt ſit proper quid illum eſſe cenſes? *Cum illa lit.)* Chremi conuenit hic ſermo: hîc enim irridet: qui & ſuprà dixit. Amantium iræ amoris reintegratio eſt. & ſic hoc dicit, vt alibi, Credo, vt ſit, miſera præ amore excluſit hunc foras. V Illudit admirans. putat enim ſic aut amorem redintegrari, aut penitus fictum eſſe.

Immo verò) Oratione alia Chremetem 13
à nuptiis deterret. exordium eſt attentionis. *Immo verò ind. Chre)* D Bene ad eum loquitur qui eſt à nuptiis deterrẽdus: vel qui non interturbet orationem ſuam: vel quem etiam ſibi precatorem deſtinet. Ira loquitur quaſi hæc ſit cauſa cur ſit Pamphilus ingreſſus: quòd quaſi ei lis intendatur à Critone hoſpite ducendæ vxoris, quam ciuem Atticam viriauerit.

stare periculi putat: sed non fert id impunè.

*Valla. Ellũ, ellã, i. ecce illic virũ fœminámve, subintelligе de quo de quáve agebatur.

Absque istuetа elisione hi duo erũt iambi, acatal. siiſſli: ſſedilſp.

*V. Hìc per tumultũ rota oratio interrumpitur.

Daui verbo cõmotus, seruum lorariũ vocat, qui loris, id est, coriis, alios seruos verberat.

Néſcio [quis] ſenex modò venit. ellum confidens, catus. R. [qui]. dttbſſtu 14

Cùm fáciem vídeas, vidétur eſſe quantívis [prétii.] Al. [preti.] {ddrtttſd- ddttttſti- 15

Triſtis ſeuéritas ineſt in voltu, atque in verbis fides. {ſattſſlt- dr 16

S. *Quidnam appórtas?* D. *nihil équidem, niſi quod illum audiui dícere.* {ſſwdſſtu ſſ.dſ 17

S. *Quid ait tandem?* D. *Glycérium ſe ſcire [ciuem eſſe] Atticam.* Al. [ſeſe hanc ciuem]. aſbſſſtu 18

*. *Hem Dromo, Dromo.* D R. *quid eſt?* S. *Dromo.* D. *audi.* S. *verbum ſi addideris, Dromo.* {dbtſſdt- diiiiaai 19

14 *Neſcio*) V Critonis est demonstratio, quæ interponitur, vt eius testimonium sit aliquanto certius: veluti ab ætate, quia senex, ergo credendum est à tempore aduentus, quia modò venit præter omnium spem: ab habitu animi, quia confidens, id est, fortis, non extimescens, quia cautus, prouidus, qui sibi & suis negotiis cauere probè nouit. Vetustũ autem vocabulum creditur, quo sic Cicero vtitur in primo de legibus, Quis igitur prudentem, & (vt ita dicam) cautum iudicet? à dignitate & notis, & lineamentis faciei physiognomonicis: à vultu, in quo est tristis, id est, grauis seueritas, nullàque temeritatis nota: à veritate sermonis. Quis igitur illius dicto testimonio nõ crederet? quod est, Glycerium est ciuis Attica *Neſcio quis ſcmv*) D Bene Neſcio quis, etenim si motus esset, videretur gratificari, id est gratiosus esse testis & minus verus. *Ellum*) Veteres quod nos Illum dicimus, vel Ellum, vel Ollum dicebant quamuis Ellum, quidam eccе illum, velint intelligi: tanquã pro ipso domum Glycerii ostendat Dauus, dicens, Ellum quasi en illum. est enim, vt alii volunt, pronomen: vt alii, aduerbium demonstrantis. nam pronomen huiusmodi veteres sic proferebãt. Ille, Ellus, Ollus. sed, vt diximus, aduerbium compositum ex pronomine videri potest: vt sit, en, vel ecce illum. *Confidens*) Confidentem hìc pro constanti non mala significatione posuit. B Nonius dicit confidens hoc loco vel pro temerario vel pro audaci positum esse, quod nescio quid sit, quandoquidem quæ sequuntur ad laudem dicantur omnia. *Catus*) D Callidus, doctus, ardens, πεφυρμένος νοῦν. Vnde Cato dictus: ingeniorũ etenim igneus vigor esse videtur. L Catus, id est, prudẽs. Vult Dauus Fidentia. hac descriptione astruere fidẽ Critoni, quanuis id dissimulet. *Confidens, catus*) M Fidentia, inquit Cicero in quarto Tusc. id est, firma animi consilio, scientia quædam est & opinio grauis, non temerè assentiens. Idem in tertio, sic scribit, Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi, in vitio ponitur. Dudum verbum à confidendo, quod laudis est. Qui autem est fidens, hic non extimescit. Dilcrepat enim à timendo, confidere. Catus dicitur ille, qui habet rerũ vsum, & sapit in rebus ciuilibus Cic. in primo Tusc. Egregiè cordatus homo catus Aelius Sextus. Plutarchus in vita Catonis senioris sic ait, Romani eum in quo multarum rerum vsus ac experientia sit, Catonem nominant.

Cum fac. vi. vi. e. q. pr.) R Sed fallit interim facies: magis spectanda est index animi oratio, quæ cuiusque ingenium vt sit, facilè declarat, si modò ex animo loquatur. Adeò sæpe per vt aliis in rebus omnibus, ita hic quoque timenda est simulatio, & fucus. Haut. in Pseud. Faciem, inquit, cum aspices eorum, haud mali videntur. Opera fallunt. Quanquam tetrica ac seuera facies, cõtinuò nonnunquam indicium est, & grauitatis. *Quanti is p etc*) B Hoc loco quantiuis pretii hominem Terentius dixit, quem quamliber magna re dignum intelligi voluit. D Ad magnitudinem refertur Quantiuis, non ad paruitatem pretii. Et totum oratoriè. scitè enim locutus est. Sed interest inter Quamuis, & quãtiuis. nam alterum contemptionis, alterum laudis.

Triſtis) D Ad laudem interdum sumitur, non ad amaritudinem Triſtis. Cic. Iudex tristis & integer. B Seuerus dicitur sequẽs verum. Seueritas ergo, id est, veritatis amor.

Gly ſe ſcire c. e. Att.) Bene constanter ad ea quæ locutus est, Scire se dixit.

Dromo Dromo) Commotus ira & dolore nihil dixit, nisi quòd lorarium repetendo sæpius

20 {fiſiſdſp ſattſſatv} D. *Audi óbſecro.* D R. *quid vis?* S. *ſublímem hunc intrò rape, quantùm potes.* eſt, coriis, alios seruos verberat.

21 ſddijſſp D R. *Quem?* S. *Dauum.* D. *quámobrem?* S. *quia lubet.* *rape, inquam. D. quid feci? S. rape. *D. Dauo dicit.

22 {ſſaſbii ſſaſaſt-} D. *Si quicquam ſmentîtum inuénies, ſoccidito.* S. *nihil audio.* *D. Hoc Dromoni. Al. [inuenies mentitum, ſſdſstbt-.

23 {aſſlliſſp aſſlſſltv} *Ego iam te commôtum reddam.* D. *tamétſi hoc verum eſt.* S. *tu tamen* *D. Decorũ Comicũ seruat, non procedendo vltra vincula ad necẽ, quod Tragicum erat.

24 ſſſdiſi *Cura adſeruándum vinctum: atque audín'? quadrúpedem* conſtríngito.

25 {aibſſi ab} *Age nunciam'' ego pol hódie, ſi viuo, tibi*

26 ſiſiſp *Oſténdam, herum quid ſit periclí fállere, &*

27 ſilldi *Illi patrem.* C. *ah ne ſaui tantópere.* S. *Chreme,*

28 aſſ.ai *Pietâtem [gnati.] nónne te míſeret mei?*

In [ego] vltima producitur, vel in [iam] nihil eliditur.

* L. Sub. Specta: & est hic ἀντίφρασις.

Alij poſt [gnati] non diſtinguunt.

sæpius vocat. Seruos mendaces ac fallaces castigandos, puniendósque esse, docet hoc loco Terentius. *Verbum ſi add.*) D Bene qui omnia præsente socero, contra nuptias loquitur. quid fiat tragicũ in Comœdia, vsque ad vincula ira progreditur: nec quicquã tẽtat vlterius.

20 *Sublimem*) Id est in sublime, per altum. V Mandatoria est, & proponit istũ rapiẽdum esse. *Quantum pot. s*) L Hoc est, celerrimè: quia segniores se ostendunt seruî ad puniendos colliberros: scilicet meta veniam captantes indignantium dominorum.

21 *Quia iub. r*) V Ratio, Quia sic volo. *Quia lubet*) B Sic volo, sic iubeo, sit pro ratiõe voluntas L Hoc sensu & suprà dictũ est, Aut si libitũ fuerit, causam ceperit Quo iure, quáque iniuria.

22 *Si quicquã ment. inuenies occ.*) B Si mendacẽ me cõperis, haud causã dico, quin me interfici as. L Hìc plus dixit. Vbi enim verbera suprà dixit: nũc Occidito. V Mẽdaces fetè serui sunt, & mẽdacij pœnã esse letalẽ, seruus hic exceptat.

23 *Commotum*) D Citum, celerem: L pertubatum. V Video id esse, ἀμφίβολον. Siquidem aliis videtur dictum esse ad Dromonem, quasi cunctantem seruum ad supplicium conserui increparet, & sic cõmotũ pro celeri & citò accipiunt. aliis est hoc dictum ad Dauum: vt pertubatus, pertubatior reddatur. Est autem irati animi hypotyposis. *Tu tamen*) Per ironiã & affectum est repetitio.

24 *Cura*) Mandat à facili, & modo seruandi, & constringẽdi, cui & causa pœnæ adiungitur. *Quadrupedem conſtrin.*) L Id est, more quadrupedum. D Vtrum ligaturæ genus sic dicitur, Quadrupedes? an Quadrupedem, vt feram? an Quadrupedem. id est, cum pedibus & manibus? an Quadrupedem pro seruo, ac fugitiuo posuit? Sic Virgil. Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit. B Memini me legisse in cu-

iusdã non indocti viri cõmentariis Ceruos olim à celeritate vocari solitos eos, qui serui essent fugitiui. *Constringito*) D Mirè, ne quid fiat tragicũ in Comœdia, vsque ad vincula ira progreditur: nec quicquã tẽtat vlterius.

25 *Iam ego p. h. ſi v. t. Oſt.*) E Diuersa sunt hominum ingenia. Hìc in Simone iracundi patris imaginem habes. Placidum vbique se nobis offert Chremes. *Si viuo*) D Qui certa minari volunt, in certam faciunt vitam suam.

26 *Herum q. ſit p.*) Herum, & Patrem cum ingenti pronuntiatione dixit. Et alibi, Nam qui mentiri, aut fallere insuerit patrem, aut Audebit: tantò magis audebit cæteros.

27 *Ne ſaui t.*) Ne imperatiuo magis quàm coniunctiuo adiungitur: vt Virg. Ne sæui, magna sacerdos. R Docemur hìc moderandam esse nimiam iracundiam: & in ipsa etiam animaduersione rationẽ adhibendam, & modũ. & quandam, vt sic dicam, lentitudinem. Irati enim nonnunquã grauius in seruos animaduertimus, quàm deceat, aut conueniat. Hinc rectè ille. Nisi iratus essem, verberarem te. Et Cato, Seruorũ ob culpã cum te dolor vrget in iram, Ipse tibi moderare. Et Cicero ait prohibendam maximè esse iram in puniendo: cum hac enim nihil rectè fieri, consyderatè posse. Rectè Laches in Hecy. Videndum est, inquit, ne minùs propter iram hanc impetrem, quàm possiem: Aut ne quid faciam plus, quod pòst me non feciſſe satius sit. Act. v. Scena 1. Horatius, Qui non moderabitur iræ, Infectum volet esse, dolor quod suaserit. Solomon, Magna, inquit, ira detrimentum affert, nisi coërceatur. Publ. Mimographus, Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum.

28 *Pietatem gnati*) D ἐπιτρεπτικῶς. deest enim vi-

Tantum labôrem cápere ob talem fílium! fidſſp 29
Agè Pámphile.exi Pámphile.ecquid te pudet? aiſiſp 30

des, aut quid tale. Et eſt ἀνομία, pro impietate. Et vide inuidiam quaſi parricidam accuſantis. nõ enim pudorem dixit, ſed pietatem. V Eclipſis huic affectui cõpetit. & eſt hîc ἀντίφρασις.

venires: per nuntium hoc, quod erat tam leue, tranſigere potuiſti. Eodem penè ſenſu dicit idem Cic. laborem excipere, ſuſcipere, labori ſe dare, laborem ſubire, laborem ſuſtinere, vel ſuſtẽtare, labore fungi. *Talem*) V Tã immorigerum, perditum, & infelicem: proinde ac ſi diceret, iuſtè ſæuio, propter impietatem & improbitatem filii multorum laborum authoris.

29 *Tantum l.c.*) D σύλληψις. aſſumendum eſt enim extrinſecus Me. S·D Sic loquitur Cic. in Orat. pro Roſcio Comœd. Non fuit, inquit, cauſa, cur tantum laborem caperes, & ad me

ACTVS V. SCENA III.

ARG. H Euocatur Pamphilus è domo Glycerii, & grauiter à patre accuſatur, P cum ingenti acrimonia indignantis. B cõfeſſus crimen filius veniam petit, ac ſe totum paternæ ſubiicit voluntati. Nimis commotum Simonem placare nititur Chremes. L & eſt ſumma epitaſis in hac ſcena propter iſtud Pamphili deprehenſi periculum. V *Theſes.* 1 Irati parentes obedientia filiorum & blandis verbis placantur. 2 Parentes ſeſe filiorum amentia excruciant. 3 Parentes ſæpe pro filiorum peccatis ſupplicium ſufferunt. Huc ex D. Paulo filiorum & parentum officia conferenda ſunt. In Simone eſt ἐλεγκτικὴ. Deprehẽſum enim Pamphilum in domo Glycerii redarguit. D Hæc accuſatio ſoluitur defenſione, in eo quod ad amorem pertinet, per conceſſionem: in eo quod ad Critonis perſonam, per coniecturam. M Iratum patrem bonis verbis & obedientia filiorum mitigandum eſſe, non aſperitate aut contumacia irritandum eſſe, docet hæc ſcena. Beneficium quippe paternum ita magnum eſt, vt quomodocunque ſeſe habet pater, à filio ſit obſeruandus atque colendus. Omnia certè quæ habet, patri debet, nec eius beneficium poteſt ſuperare. Vnde Seneca, Nunquam beneficio vincitur, cuius beneficium eſt ipſum quod vincit. Et non amare parentes, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. D. Auguſtinus libro ſecundo de Ciuitate Dei ſic ait, Habet quiddam erga parentes humana verecundia, quod nec ipſa nequitia auferri poſſit. Plato in nono de Legibus, cùm multa de cultu parentũ dixiſſet, intulit, Quapropter exiſtimandum eſt, vt paulò antè diximus, nullum apud deos magis honorandum ſimulachrum nos habere poſſe, quàm patres & auos ſenio confectos, matrésque ſimiliter: quibus honoratis Deus gaudet, alioquin eos minimè exaudiret. Mirabilius enim parentum ſimulachrum nobis, quàm imagines quæque inanimes, videri debet. Nam quæ animam habent, quando coluntur à nobis, pro nobis orant, fauéntque quotidie. quando deſpiciuntur, contrà, quæ verò anima carent, neutrum horum faciunt. Quocirca qui erga parentes & auos, cæterósque huiuſmodi rectè ſe gerit, is ad Deum ſibi conciliandum ſimulachrorum omnium optima poſſidet. Cicero in oratione pro Roſcio Mimo, ſic taxat parricidam, Portentum atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie & figura, qui tantùm immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſſimam lucem aſpexerit, eos indigniſsimè vita priuarit.

Verſuum genera. Quatuor & viginti primi ſunt iambici trim. ſiue ſenarij. octo vltimi trochaici tetrametri catalectici.

PAMPHILVS. SIMO. CHREMES.

*L. Trepidatio Pãphili ad vocem patris.

*QVIS ME VOLT? *períj. pater eſt.* s. *quid* ſdddij 1
ais ómnium? c. *ah,*
Rem potiùs ipſam dic: ac mitte malè loqui. diſſbi 2

D. Omnium? apoſiopeſis, irato familiari. *Quid ais om.*) V Exordium nimis præ iracundia abrutum. & πάθει congruit ἔλλειψις. MU Dicturus videbatur, omniũ flagitioſiſſime, aut aliquid ſimile: ſed cohibuit Chremes. *Quid ais omnium*) D ἀποσιώπησις tertia: & eſt deformationem perſonæ. Et eſt irati familiaris ἀποσιώπησις, cum pro dignitate peccati, non inueniat conuitium. *Quid ais?*) Non interrogantis, ſed inuehentis. & eſt ἔκφρασις multa ſignificans, in eo quod ait, Omnium. *Ah Rem p.t. dic: ac m. m.l.*) R O aureum præceptum. vtinam hæc diſcerent vel ab Ethnico homines Chriſtiani, Rem potiùs ipſam dicendam eſſe, miſſis conuitiis, atque maledictis

3 aidſſp	S. *O naſi quicquam in hũc iam gráuius dici póſſiet.*	rls, quando pro dignitate peccati nõ inuenitur conuitiũ competens.
esdiai	*A' in' tandem? ciuis Glycérium eſt?* P. *ita prædicant.*	
5 aeiſſp ai	S. *Ita prædicant!* * *ô' ingẽniem confidẽtiam.*	*L. Tragica accuſatio per exclamationem & incremẽtũ, quæ mox exaggeratur circunſtãtiis.
	[ô] *eliditur. ſunt qui illud omittant.*	
6 ſiſſp	*Num cógitat, quid dicat? nũ facti ſpiget?]* E. *Al.* [*pudet?*]	*Vide*, quomodo aſſurgat.
7 exiſſp ai	*Vidẽ, num ẽius color pudôris ſignum vſquam índicat?* *Aly omittunt* [*vide*]. ſiſſp.	

maledictis, abſque morſu, ſine vlla famæ alienæ detractione. Exemplum hinc capiãt, qui grauibus ſeriiſque in rebus, adeóque in negotio Euangelico verſantur, dicatur ſimpliciter res ipſa, conuitia mittantur. V Modeſtior eſt, crimina non adamat. *Mitte m.l.*) MU Mitto cum infinitiuo, deſino. Sic infrá, Mitte orare. Horat. Mitte ſectari, rota quo locorum Sera moretur. S·D Mitte apud Latinos ſæpe eſt ceſſantis, excludentis, deponentis. Vnde ſic loquuntur: mittere lachrymas, pro non flere: mittere iram, mittere timorem, mittere malè loqui, mittere odium, pro finire. Cic. in Veerrem, Vt mittam cætera: Id eſt, vt de cæteris ſileam. Ibidẽ, Mitto carcerem, mitto verbera. Idem, mitto, quòd inuidiam, quòd pericula, quòd meas omneis tempeſtates ſubieris. Interdum dicitur etiam cum ablatiuo, & præpoſitione. Cic. in Verr. Act. quarta, Non inquam iam quæro, vnde hæc habueris: ſed quo tibi tantum opus fuere, id quæro, mitto de melle, &c.

3 *Quaſi q. in h. iam grauius d. p.*) D Quàm quod fecit, quàm quod peccauit.

4 *Ain tandem*) V Rogando occaſionem quærit iuxta affectus decorum. D Quærit Probus, Ain' quæ pars orationis ſit: & an vna ſit. eſt autem Ain', quaſi aiſne, Et mirè, quaſi ipſe dicat quod Dauus dixerit. Ergo Aín' percontatiuum verbum eſt. *Tandem*) Pro tamen. *Prædicant*) Artificiosè pro dicunt poſuit. adeò in hac re vehementer commotus ſenex hoc ipſum repetit.

5 Ita prædicant! per iracundiam. Et ita eſt ἐν ὕβρει, vt repetantur verba, in quibus arguitur impudentia, S·D Prædicare verò frequentiore ſignificato ponitur pro laudare, celebrare, decantare, vel commemorare, ſed id ſæpius cum laude, quàm ſine laude, palàm aliquid promulgare, & pronuntiare ex Senatuſcõſulto, vt faciunt præcones. Cic. Famil. Ignoſces mihi de me ipſo aliquid prædicanti. Ibidem, De me nunquam, niſi coactus, ac neceſſariò, quicquam prædicaui. *O ingentem*) V Per exclamationem patheticam quæ in initio erumpit, tacitè proponit eum nimis cõfidentem. Eſt autem confidentia ceu quædã audatia improba. Confirmat quoque hanc quatuor rationibus, quia improuidus, quia inuerecundus, quia impudens, quia iniquus eſt, cuius eſt exaggeratio veluti παράδοξος tribus de cauſis, quia contra conſuetudinem, quia contra legem Atticam, quia contra parentum conſenſum vxorem ducit. *O mg. confid.*) D Et confidentia modò pro audacia eſt cum improbitate: vt in Phorm. Homo confidens. Aliter hîc ſuprà confidens pro conſtanti, & graui. Ergo confidentia interdum in bona ſignificatione, interdum in mala ponitur: ſed fiducia ſemper in bona. B Pro temeritate hîc accipit Confidentiam.

6 *Num cog. q. d? n. f. piget*) D Amens eſt, qui neſcit quid dicat: amentior, quem non pœniteat, facti ſui. *Num cog. q. d?*) Quia iniuriarum ſe alligat. *Num f. piget?*) Quia dicit Prædicant: non, Dicunt. & vt ſolent irafcentes, auertit orationem à ſecunda ad tertiam perſonam: ab ea cum qua loquebatur, ad aliam.

7 *Num eius c.p.ſ.v.ſ.ind.*) Signum, eſt parua quædam ſignificatio, indicans totius rei qualitatem. *Num eius c.p.ſ.v.ind?*) Paterno animo dicit. Nanque patribus velle erubeſcere filios, pudentéſque eſſe, familiare eſt: cui contrarium eſt, Erubuit, ſalua res eſt. Hoc ergo dicit, Nec timet inquit, nec eum pœnitet, nec pudet. *Pudoris ſignum*) B Bene hoc, Nam quos pudet rubere ſolent: quia natura, ſua ſponte, conſcientia quadam, quod honore dignum ſit reuerita, quaſi nobilis puella, modicè ſeſe in corporis intima contrahit. Mouetur autem vna ſecum ſanguis, ac funditur. Vnde etiam cutem ſanguinis colore infici videmus. R Rubor in pueri, cùm obiurgatur, vultu, ingenui cuiuſdam ac liberalis pudoris eſt ſignum: vt peſſimæ contrà indolis indicium, non erubeſcere. Propterà mitio Terentianus in Adelphis, Erubuit, inquit, ſalua res eſt. In hac ſententiam multa in Epiſtolis Seneca. D. Hieronymus in Comment. in Ezechielem. Rubor vultus, inquit, pudoris indicium eſt, & conſcientia peccatorum lucet in facie

Al.[Adeón' Jaxdſſp] *A deò impoténti esse ánimo, vt præter ciuium* aidſſp 8
Morem, atque legem, & sui voluntâtem patris, {sixisp sisf 9
Tamen hanc habêre stúdeat cum summo probro? aibſsi 10
P. *Me miserum.* S. *modóne id demum sensti* ddſſsp 11
Pámphile?

spésque salutis est, quando delictum sequitur verecundia. Vnde ad eam, quæ corde duro in suis peccatis gloriabatur, dictũ est, Facies meretricis facta est tibi, nescis erubescere. Plautus in Bacchilidib. Nam ego inquit, illum periisse duco, cui quidem periit pudor. Cato Senior iis se iuuenibus magis dicebat delectari, qui erubescerent, quàm qui pallescerent. Author Plutarchus in Apophthegm. Diogenes adolescentem rubore perfusum videns, Confide, inquit, fili, huiusmodi est virtutis color. Diogenes Laërtius libro sexto.

8 *Impotenti*) D Nimis potenti, vel certè debili, & deuicto. S.D Impotens aliquando dicitur tenuis vel infirmus: Vt apud Cic. pro Murena, valeant hæc omnia ad salutem innocentium, & ad opem impotentium. Aliquando verò vocant impotentem Latini, qui in suâ potestate non est, quique dolori, vel iracundiæ effrenatè paret: qualis sequẽti exemplo designari potest: Is in nostra potestate erit, qui in suâ nunquam fuit? quid enim ille vnquã arbitrio suo fecit, sẽper tractus, quò libido rapuit, quò leuitas quò iracũdia, quo vinolẽtia? Sed ego ad alia Ciceronis exempla venio. De Aruspic. respõ. Nihil fecit iratus, nihil impotẽti animo, nihil nõ diu cõsyderatum, ac multò antè meditatum. Idem in Philipp. Aduolet ad vrbem homo impotentissimus, ardens odio. Ibidem, Quæ efferatio impotentis animi? R Impotentes appellamus, qui animo suo non temperant, sed quicquid liberi libuerit, id pertinaciter vrgent: quo quo quidem modo hic accipitur impotẽs animus, qui sibi imperare, & ingenio moderari suo nequit. Vide autem, vt exaggeret amplificétque Pamphili admissum cùm ait, Cupiat hanc habere cum summo probro, prærer ciuium morem, atque legem & sui voluntarem patris. Præter ciuium morem qui agit, stultè profectò facit: qui contra sui voluntatẽ patris, non modò stultè, sed & impiẽ. siquidẽ Deus parentibus filios obedire iussit. Atque vtinam in contrahendo matrimonio filii voluntari patrum parerent, melius profectò cum rebus ageretur humanis, &, aut ego fallor, aut multò sanè auspicatiùs, feliciúsque parentum authoritate vt olim, ita nunc quoque coirẽt coniugia. Elegãter apud Plautum in Trinummo. filium admonet Philto senex, vt suis semper obtemperet monitis, quæque præcepit, agat neque comm ittat vnquam, vt quid præter sui voluntatem patris faciat, aut animo obsequatur suo: subiicítque statim præclaram hanc sententiam, omnibus adulescentulis memori vsque mente tenendam: Qui homo, inquit, cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo, Vtrum ita ídne esse mauelit, vt eum animus æquum censeat, An ita potiùs, vt parẽtes eum esse, & cognati velint. Si animus hominem perpulit, actum est: si animo seruiuit, non sibi: Si ipse animũ perpulit, dum viuit, victor victorum cluet. Tu si animum vicisti potiùs, quàm animus te, est quod gaudeas: Nimio satius tui opus est, te ita esse, quàm vt animo lubet. Qui animum vincunt, quàm quos animus, semper probiores cluent. *Præter c.m.*) D Præter, contrà nunc significat.

Ciuium Morem, atque l. & s. vol. p.) Tria cõtempta sunt, mos, lex, imperium patris. Testatur Plutharchus in periclis vita, legem fuisse Athenis, eámque à Pericle latam, solos Athenienses haberi, qui ex duobus Athenien sibus nati essent: atque adeò nothos esse, qui non ex duobus Athenien sibus nascerentur, eósque honorum, magistratuum, aliarúmque cõmoditatum ciuilium minimè censeri capaces. Simo autem Glycerium peregrinam esse credit, vtpote Andriã. Suprà enim dixit, Sed quid hoc? adeón' est demens ex peregrina? Hæc est igitur lex illa, cuius rationem his nuptiis cõficiendis non habebat Pamphilus. id quod silentio præteruerunt interpretes.

Tamen) Cum non dixerit Quanuis, subiecit Tamen: & figura est ἀναπόλεθον. 10

Me miserum) Initium defensionis, & deploratio calamitatis & miseriæ: quia in amorem culpam remouet à voluntate sua, cũ pater, quòdiamat filius, vitium mentis dicat esse, non impulsum dei. *Modóne id d.s.*) B Nũc demum Pamphile re peracta animaduertis erratum tuũ? hæc stultorum prudentia est. V Ab imprudentia verè est miser. Sua enim ipsius stoliditate hanc sibi accersiuit calamitatem. D Cõprobatione ostẽdit eum esse miserum. Demum autem, signum est tarditatis. Et sentire dicitur qui vix colligit sẽ, vixque animaduertit; vt alibi, Vix tandem sensi stolidus. 11

12 ſſdiſp *Olim istuc, olim, cùm ita ánimum indúxti tuum,*
13 ddſſdſi *Quod cúperes, áliquo pacto efficiûndum tibi,*
14 {ciſſſp f *È ôdem die istuc verbum verè in te áccidit.*
15 didiſi **Sed quid ego? / cur me excrúcio? cur me mácero?*
16 {xeſſdſp si *Cur mẽam / senectûtem / hũius solícito amẽntia? an*
17 ſſſdap *Vt pro huius peccátis / supplícium ego / súfferam?*
18 ddſſſp **Immo hábeat: váleat: viuat cum illa.* P. *mi pater.*
19 siaiap S. *Quid mi pater? quasi tu huius indígeas patris.*

*L. Correctio indignantis.
Aliás [*ago?*] *Al.* [*senectam*]. xiſsdſp. *Al.* [*ego suppliciũ*], *tum* [*huius*] *erit monosyllabum.* ſſddſp. MŨ [*Pro huius ego vt peccatis supplicium*], dſſdſp.
*L. Permissio familiaris iratis.

12 *Olim &c.*) B Serò incipis esse attentus, iã tuis malis admonitus R Serò sapiũt Phryges: &, malo accepto, iuxta prouerbium, stultus sapit. D Obiurgatio est, quod dictũ est Olim. confirmationem autem per repetitionem ostendit. Vt Virg. Diuum. c d e o. *Cum ita an. indut.*) B Id est, cùm ita putasti. quo modo etiam accipi videtur in fratribus. Mea sic est ratio, & sic animum induco meum.

13 *Aliquo pacto*) D Quoquo modo.

14 *Accidit*) Euenit, fuit.

15 *Sed quid ego*) ἐκλυσις per ὑποστόιωπησιν: V & correctio irato apta, sed propter repetitionem, & interrogationem frequentem, & quodammodo ὁμοιοτέλευτον, & dialogismun multo aptior. D Propriũ verò est parentibus indignatione vélut abiicere curam filiorum, cum destomachati fuerint.

16 *Cur meam sen.*) Non Me, sed Meam senectutẽ: quod plus est, & miserabilius dicit. B Senectus cum sit res quæ sentiri non possit, quomodo solicitari potest? Dic tempus pro persona hîc positum esse: vt cùm dicimus, Erudita est ætas nostra, pro ætatis nostræ hominibus. *Solicito*) D Solicitam reddo, id est, contristo & pertubo. S.B Solicitare aliquãdo curam inijcere significat: nonnunquã etiam instare, vel tentare: vt, promissis factis, vel spe aliqua ostẽsa. Huius autem verbis expositionem talem à Sextio habemus, Solicitare, inquit, est suo loco mouere. Quæ autem suprà modum cõmouentur, inquieta esse solent, & perturbata: & quæ perturba sunt, molestiam nobis plerunque afferunt: eâm ob rem solicitare pro angere vsurparunt Latini. Prioris significationis exempla: Cic. Fam. II. Nihil me magis solicitabat, quàm in iis molestiis non me, si qua ridenda essent, ridere tecum. Ibidem, Respublica me valde solicitat. Idem Fam. XVI. Me illa cura solicitat, angítque vehementer. Alterius significationis: Brut. Fam. XI. De delectibus habitis & pecuniis imperatis, exercitibus solicitatis, & nuntiis trans mare missis quòd te questum esse negas, nos tibi quidem credimus optimo animo te feciſſe. Cæsar li. VII. de Bello Gal. Legationes in omneis parteis circumittuntur: quantum gratia, authoritate, pecunia valent, ad solicitandas ciuitates nituntur. Idẽ de Bello Ciuili tertio, Quos ex ære alieno laborare arbitrabatur, solicitabat.

Immo habeat) V ἐπιτρεπτικὴ huic affectui accõmoda, maximè cùm affuerit asyndeton cum incremento. D Non irascitur vt pater, sed dissimulat vt alienus: quia vehementer dolet. Et habeat, subauditur illam. B Potiùs habeat, quàm ego pro his peccatis supplicium sufferam. *Mi pater.*) D Mi, meus. & principium factum à cõciliatione personæ. V Exordium est beneuolentiæ. Est enim eius oratio petitoria. Petit enim veniam & gratiã. B Filiis nulla vox acerbior est, quàm si audiant à patre, facite quicquid liber, mea nihil refert. Siquidem hæc est oratio abdicationem meditãtis. Nimirũ hæc patris lenitas quauis obiurgatione durior est. 15

Quid mi pater) V Ferè in exordio occupatio aperta est, & in ipsa oratione ab oratore affertur, sed in colloquiis ab altero quopiam. Hic verò in singulis verbis est de repudiato patre argumentum, & propter breuitatem asyndeton cõuenit. *Quasi tu huius*) L Negat se patrẽ apellãdũ esse ex factis illis. D Huius ostẽdés se dixit: vt Virg. Est hic, est animus lucis contemptor. *Quasi tu h. ind. p.*) S.D Indigere tam vsitatè ponitur cum genitiuo, quàm ablatiuo. Cic. Famil. VI. Hoc mihi non sumo, vt te consoler de communibus miseriis: quæ ad cõsolandum maioris ingenii, & ad ferendum singularis virtutis indigent. Idem ad Attic. II. Amalthea mea te expectat, & indiget tui. Idem ad Att. quarto, Tuarum non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quàm con 19

*D.Mira grauitate hic sensus exaggeratur, Et oratoriè pluraliter de vno tantùm loquitur.

Domus, vxor, liberi inuénti inuito patre: afisfp 20

Addúcti qui illam ciuem hinc dicant. víceris. fiffii 21

P. *Pater, licétne pauca?* S. *quid dices mihi?* C. *at* iiisp 22

Tamen Simo audi. S. *ego aúdiam? quid ego aúdiam* iiiiap 23

Chreme? C. *at tamen dicat sine.* S. *age dicat: sino.* ijsbsi 24

P.* *Ego me amâre hanc fáteor. si id peccâre est, fáteor id quoque.* bsasbtv 25

Pater &c. oratio pudoris plena.

*D.Amphibologia est.

siliorum ad colligendas & constituendas reliquias nostras indigemus.

20 *Domus vxor, lib. in.*) D Mira grauitate sensus elatus est. nec de Menãdro, sed propriũ Terentii. Et liberi inuenti dicit, cùm vnus esset: sed inuidiosius liberi. Et inuenti, non geniti, secundum illud, Hoc ego scio, neminem peperisse hîc. Domus addidit, non, lupanar. Et oratoriè, de vno pluraliter loquimur.

21 *Addúcti qui*) B Inuidiæ Causa mutauit numerum, quemadmodum etiam proximè dixit Liberi inuenti. *Víceris*) D Verbum est eius qui vix sibi extorquet vt abiiciat curam. Et proprium patribus, ac familiare iratis. *Víceris*) V Octauus est casus, & acerba quadam ironia colligit. B Grãmaticis quinque sunt verborum species, Relatiua, vsurpatiua, affirmatiua, concessiua, & suasiua: quarum affirmatiua dicitur, cùm de re dubia, in qua parum altercantibus assentimur, specie subiunctiua quasi sit factum affirmamus. vt fecerit, dixerit, id est, crede fecisse, dixisse, quod neque dixerit neque fecerit. Nam si rem fecisse dicere vellemus, non subiunctiuo, sed indicatiuo vtêtes modo, sic loqueremur, fecit, dixit. ille sermo affirmantis, hic confitentis est. Et viceris. hîc apud Terentium putant esse affirmatiuæ speciei. De his speciebus multa etiam habet Diomedes. Capitur verò interdum vincere pro voti compotem fieri, quo significatu & hîc Terentium vsurpasse volunt eruditi quidam.

22 *Pater*) V Repetitur exordium, quod est & beneuolentiæ & attentionis. *Pater, lic et ne p.*) D Titubans, & balbutiens oratio pudore & conscientia.

24 *Age dicat: sino*) Hoc totum non ex animo permittentis, sed cum stomacho patientis est.

25 *Ego me amare*) L Deprecatio Pamphili, ex qua prius & modestus eius animus perspicitur. V Isthac narratiũcula est criminis concessio, cui mox deprecationis loco iusta obedientiæ in patrem pollicitatio subditur: & accedit προδιόρθωσις, qua quod maximè vrgebat, præmollitur, videlicet de allegato sene. *Ego me am. hanc f.*) D παρίσωσις τις ἐξῆ Et bene. Hanc dicit, non Glycerium, cuius nomine offenditur senex nec Peregrinam, ignominiam scilicet vitans. *Si id p. est fa. id q.*) Noli inquit, me accusare quia amo. amantem enim nemo accusat, vt febricitantem nemo accusare potest cur febricitet. sed amare, inquit, si putas esse peccatum, fateor etiam me hoc peccasse. Mirè igitur & subdefendit culpam, & assensus irato est. *Fateor id q.*) Peccare me scilicet. Peccare dicit: quia amor deus est non volũtas. R Elegans Pamphili oratio, quæ facilè declarat, cuiusmodi sit ingenio præditus, nimirum pio, humanóque. Siquidem & patri cõcedit, & ira percitum blandis commodísque verbis delinire, ac placare conatur, non (quod solent permulti) magis etiam exasperare. Recte Solomon, Mollis responsio mitigat iram: sermo autem asper iram prouocat. Imitentur hîc pueri Pamphilum. vbi deliquerint, agnoscant ingenuè erratum suum: veniam orent: vitæ melius commutationem, emendationémque in posterum polliceantur: parentibus sese dedant. Hæc vel Christianum deceant, nedum Ethnicum, cuiusmodi fuit Pamphilus, vt interim fingamus rem à Terentio veram describi, ac non fabulam agi. Tametsi hæc confictæ sunt à Poëta, vt effictos nostros mores in alienis personis expressámque imaginem vitæ quotidianæ videamus, sicuti ait pro Roscio Amerino Cicero, Est enim Comœdia speculũ vitæ humanæ: atque ob id legũtur Comœdiæ, vt vitam inde nostram emẽdemus, mores corrigamus. Hinc quid in vita sit vtile, ac sequendum, quid rursus inutile, fugiendúmque, quid rectè secúsue fiat, discímus. In Comœdia. ὡς περὶ ἐ: κατόπτρῳ, mores hominum, vitáque contemplanda proponuntur, adolescentum seruorúmque vitia graphicè depinguntur, meretrícum astutiæ aperiuntur: noxiæ voluptates, turpes illecebræ, ámantium amentiæ ob oculos ponuntur: idque vti bonæ indolis adolescentes ab meretricum amoribus abhorreant, ad virtutes exemplis pulcherrimis extimulentur, & saluberrimis monitis inflammentur: breuiter, ex aliis sibi quid vtile, honestúmque sit, discant. sed de hoc aliàs prolixius atque opportuniús.

26 bsfbst- *Tibi pater me dedo. quid uis óneris impône. ímpera.*

27 sfsflabu / sfdsfibp *[Vis me vxôrem dúcere?] hanc vis amittere? vt pótero, feram.* G. [*Ducere vis me vxorem?*] dsfsfdu

Difficultatem rei ostendit resumpto verbo per indignationem.

28 dsfsftu *Hoc modò te óbsecro, vt ne credas à me allegâtum hunc senem.*

26 *Tibi p. me de.*) D Dedo, quasi hostilia & cõtraria volenti, nam deditio, in hoste fieri solet. S.D Quanuis vna & eadem ferè semper est dedendi significatio, tamen exempla aliquando habet tota à re bellica remota: Aliquando verò tota ad rem bellicam pertinentia. Cùm autem à re bellica alienum est, ponitur pro addicere, tradere, dare, & quasi consecrare. Vnde sunt istiusmodi locutiones, dedere se literis: dedere se ægritudini, crudelitati, religioni: dedere aures suas alicui, id est, audire: dedere se desidiæ: & similibus. Verùm non sine affectu expressiore est, cùm dicimus nos dedere alicui: id est, omnem eius voluntatem & mãdatum, imperiúmque sequi. Et in ea hîc significatione est. Cic. de Oratore, Itaque ei studiosè se excellentissimis ingeniis homines dediderunt. Ibidem Primùm te Scæuolæ dediditi. *Quid uis on. imp.*) Onus est pondus, & moles grauans: quod ponitur propriè & non translatè. Propriè Cic. Pro lege Man. Quo omnes vndique cum mercibus, atque oneribus commeabant. Idem Tusc. 1. Scutum, gladiũ, galeam, in onere milites nostri non plus numerant quàm humeros, lacertos, manus. Trãslatè: Oneri siue propriè, siue translatè posito eædem conueniunt locutiones: plura tamen trãslata exẽpla reperies, quàm propria. Quod autem ad onus imponere pertinet, sic etiam loquitur Cic. Famil. III. Oneris tibi imponere nec audeo quicquam, nec debeo. Idem Famil. v. Non ignoro, quàm impudenter faciam, qui primùm tibi tantum oneris imponam. D Executus est translationem oneris dicendo Impone, vt potero feram.

27 *Vis me vx. ducere? b. vis amit.*) Et quod vnũ est, duo fecit: vt ostendat se non posse ferre. *Vt pótero f.*) Obsequium sine voluntate ostendit: & multum valet sub Chremetis præsentia hæc confessio ad recusandas nuptias. *Vt potero f.*) M Quoniã repentina mutatio est difficilima. Vnde Xenophon lib. v. Mutatio quæ fit paulatim, efficit, vt omnis natura mutationes ferat. Eusebius libro quarto Euangelicæ præparationis sic ait. Non tantum solent homines expectatione bonorum gaudere, quantũ timore malorum exagitari. Vt potero feram. R Rectè ait, vt potero repẽtina enim mutatione nihil est difficilius: & non facilè exuitur, quod iam velut in habitum, consuetudinémque, quam ἕξιν Græci vocant, abiit. Fuit autem liber antehac, suique planè iuris: confestim vt ex ephœbis excessiit Pamphilus, suo iam inde modo, iuóque semper vixit arbitratu, & vixit qui cum maximè voluit, quicquid animo collibitum fuit suo, fecit, Nunc verò ceu in seruitutem aliquam redacto, amissa libertate illa pristina, alieno sibi more viuendum propediem intelligit, statim quidem, atque vxorem duxerit. Quàm id autem & durum sit, & acerbum, homini præsertim adolescenti atque amanti, prorsúsque ab re vxoria abhorrenti de se facilè quiuis fecerit coniecturam. Prætera Glycerium nunc ei deserẽda est, quã vnicè ipse adamat, miseréq; nimis & afflictim deperit: quæ suum ei animum, atque omnem vitam credidit: quæ ipsum solum semper fecit maximi, morigeráque fuit in rebus omnibus: quam sibi expetiuit: cuius ad suum ingenium quadrant mores: quam antè per omnes adiurauit Deos, nunquam se deserturum, nec si capiundos sibi etiam sciat inimicos omnes homines: breuiter, quæ ipsum pulchra iam prole parentem fecit, & inde scitus ei puer natus est. Hanc igitur cum deserendam sibi esse iam videat, cùm ab hac sese repentè auellere. qua cũ tantum consueuit tempus, quámque animo egregiè charam pro vxore habuit, cogatur, recte sanè, meritóque, Vt potero, inquit, feram: præsertim cùm ducere cogatur inuitus, quam non satis ex animo amet: cuius à cõiugio planè abhorreat: cuius denique nuptias quoquo pacto effugere cupiat.

28 *Vt ne*) D Pro vt non. *Allegatum*) L Id est, subornatum, summissum, Adhibitum. MU Plaut. Cas. Alium senex allegat, aliũ filius. Cic. pro eodem dicit apponere: vt in Philipp. Ne mihi præuaricatorem apposuisse videar. Et in Verr. Calunniatores è sinu suo apposuit. S.D Pro citare nonnulli allegare dicũt, vt iurisconsulti, & Quintilianus. Ego tamen nihil video, quare in hac significatione, vt Latinũ recipiendum sit, cùm hoc neque antiqui, scriptores ita vsurparint, neque quicquã sit, quo niti huiusmodi significatio possit. Est enim Latinis allegare idẽ, quod mittere: vt, apud Cic. in Vert. Act. III. Petit à me Rabonius, & amicos allegat, facilè impetrat. Idem Famil. XV. Extremum illud est, vt quasi diffidens rogationi meæ Philosophiam ad te allegem. Ibidẽ, Si mihi

Al.[hoc te], *sed versus non constat: nisi, in*[*sine*]*nō elidatur e.* ſſſaaſt–

Sine me expúrgem, atque illum huc coràm addû- ſſſſibu 29
cam. S. *adducas!* P. *sine pater.*
C. *AEquum postulat. da véniam.* P. *sine* [*te hoc*] ſſſabſt– 30
exôrem. S. *sino.*
Quíduis cúpio, dum ne ab hoc me falli compériar ſbſſſdt– 31
Chreme.
C. *Pro peccáto magno paulũ supplicij satis est patri.* ſſſſddt– 32

mihi tecũ minus esset, quàm est cũtuis ōnibus, allegaré ad te illos, à quibus intelligis me præcipuè diligi. [B] Adrianus Cardinalis dicit verbũ allegare à multis impropriè vsurpari. hos enim non vocis proprietaté attẽdere, sed vulgarem sequi errorem. Nam si authorem quẽpiam in suam rem adducere aut citare volũt, allegare se illum dicunt, cum allegare sit quasi in legationem rogatũ pro paruis priuatísque causis mittere. Plautus, Si allegassem aliquem ad hoc negotium. Idem, Pater allegauit villicum, qui poscceret sibi istam vxorem. Adducit & hunc Terentij locum Cardinalis, & Donatus rectè allegatum interpretatur. id est adhibitum. *Hunc senem*) [D] Critonem scilicet. Et non Critonem, sed Senem dicit: vt de hac appellatione pōdus adiiceret testimonio.

29 *Sine me exp.*) [S·D] Expurgem pro purgem hîc posuit Terentius. Immunda autem propriè purgamus, & q̃ pura reddimus: vt apud Cic. pro Sectio, Tu cædem maximam facias? forum purges? Idem in Tuscul. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locũ. Translatè verò pro excusare accipitur. Et iungitur accusatiuo cum dativo, & ablatiuo cum præpositione de. Cic. in Famil. Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excusationẽ. Ibidem, Libenter tibi me purgassem. Ibidem, Ei me de ea re purgaui. *Adducas*) [B] Resumptio verbi per indignationem.

30 *Aequum post. da ve.*) [D] Artificiosè interponit loquentem Chremetem: quem volens vsque ad cognitionem filiæ suæ retinere, non facit irasci Pamphilo, ob contemptum filiæ suæ, & post hoc abire de medio. *Da veniam*) Concede, indulge. *Sine te hoc ex.*) Id est, vt me purgem, non adducam.

Ab hoc me f. c.) O paterna pietas, ipse accusator est, & redargui se cupit. [MU] Comperior pro comperio: vt apud Cic. punior, pro punio in Miloniana. 31

Pro peccato) [V] πρωτῶ admodũ ciuilis, quæ requirit, vt in castigando modus adsit, iuxta D. Pauli institutionem. Potest quoque esse illusoria, cùm iuxta iuris consultos pœna non debeat esse delicto maior. Sed ego ἐπίκτησιν patris in castigãdis liberis exigi arbitror. *Paulum sup.*) [D] Supplicium dicit ipsam accusationem. [B] Pontanus libro de obediẽtia secundo nonnulla quæ ad hunc locum pertineant adnotauit. Sic autem legitur, Nemo tam prudẽs & cautus est, vt non interdum labatur, & peccet. Studebit autem filius, aut ipse coràm supplex, aut per alium impetrare à patre veniam, fatebitúrque peccasse se quidem, & dicet admissum non offendendi studio, sed imprudentia & opinione sua se esse deceptũ. Vera enim obedientia etiám in peccato perspicitur, cuius tanta vis est, vt pro magno peccato paulum supplicij satis sit patri, vt ait Terentius. At tũe multo magis cùm preces sequetur opera, quæ declaret animi penitentiam. [R] Paulum, inquit, supplicij satis est patri pro peccato magno: at nos nihil planè supplicij sumimus de filijs delinquentibus, sed quorumlibet eis quamlibet grauium delictorum gratiam facimus. Atque hinc procul dubio ira Dei in nos sæuit, sicut & in Heli, quòd cum sciret filios suos mala perpetrare multa, non castigarit eosdem, de quo libro primo Regum. 32

ACT. V. SCENA. IIII.

ARG. [D] Hîc in scenam progreditur Crito: in cuius verbis non modò quod ipse promittit, sed etiam quod & Pamphilus dixerit, demonstratur. & hîc omnis error aperitur fabulæ. Peragitúrque catastrophe Pamphili. nam opera Critonis Andrii ([B] cuius hîc cum Simone & Chremete congressus continetur) Glycerium Chremetis filia agnoscitur, & conceditur Pamphilo, & Dauus liberatur. [V] *Thesis.* 1 Inopinatus casus in rebus dubiis maxima est medela. 2 Adolescentuli facilè falluntur. 3 Petulantia linguæ per criminationem refrænatur. 4 Impotenti sunt animo amatores voti sui compotes. 5 Non sunt spensalia, nisi consensu parentum & dote constituta. In Simone quidem sene morosũ est ἐμφυτικὸν. Crimen enim mendacii Critoni impingit, eúmque sycophantam appellat. In Critone autem est ἀπολογητικὸν, qua sese expurgat de sycophantia, & mendacio. [M] Gratuitò & non grauatè

officium præstandum esse, ac veritatem rebus omnibus præponendam, animúmque ad bene de multis promerendum, semper debere esse promptissimũ, docet hæc scena. Hoc enim est maximè è natura, quæ hominem hominis causa produxit. Quapropter Cato ille Censorius apud Ciceronem libro tertio de Finibus sic loquitur, Impellimur autẽ natura, vt prodesse velimus quamplurimis, in primísque docendo, rationibúsque prudentiæ tradendis: & illa vox inhumana & scelerata dicitur eorum, qui negant se recusare, quo minùs ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur. Veritatis verò rationem in primis habendam esse, Philosophorum principes Plato & Aristoteles nos monent. Plato enim in quinto de Legibus sic ait, Veritas tum dijs, tum hominibus dux omniũ est bonorum, cuius qui felix beatúsque futurus est, statim ab initio particeps esse debet, vt in veritate plurimũ temporis vitam agat. Idem in Phædone sic ait, Is bene de se animóque suo sperare potest, qui voluptates, quæ discendo percipiuntur sectatus, animum suo decorauerit ornamento, temperantia scilicet, iustitia, fortitudine, ac veritate. Exprimit insuper hæc scena senũ morositatem & iram. Sunt enim, vt inquit Cicero in Catone Maiore, morosi, anxij, iracundi, & difficiles senes. Putant quippe contemni se ac decipi. Aristoteles libro secundo Rhetoricorum ad Theodecten, loquens de moribus senum, dicit ipsos iram acutam habere, remissas verò cupiditates.

Versgen. Viginti sex primi sunt trochaici tetr. catal. Reliqui iambici acatal, iique tetrametri excepto tricesimo dimetro, qui inter iambicos est quartus.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILVS.

Catastrophe. Crito hîc Pamphilum alloquitur, verũ vt de Glycerio dicat.

1 ſſſſdtv *MITTE orâre: vna harum quæuis causſa me, vt fáciam, monet.* *Alij post* [*monet*] *non distinguunt.*
2 ſſſſbb– *Veltu, vel* [*quod*] *verum est, vel* [*quod*] *ipsi cúpio* *Glycério.* *Al.* [*quòd*], *vt sit coniunctio.*
3 {tbſaaſt– dadſa CH. *Andrium ego Critônem vídeo? &* [*certè*] *is est.* *Go.* [*scere*]. *i. per ædẽ Cereris*, tbſaaſt-. *Nãnius*: [*eccere*] *pro ecce res sine ecce rem: sine pro ecce.*
4 {tſſſſaa– tſſſſt *Quid tu Athénas insólens?* C R. *euênit. sed hîccine est Simo?*

1 *Mitte*) [V] Occasio colloquij, & futuræ cõtẽtionis ex suæ operæ ab æquo pollicitatione. [MU] Ex verbis Critonis apparet quid ei antea dixerit Pamphilus. *Mitte orare: vna har. q. c.*) [D] Pamphilo dicit. & dicendo Vna harum, ostendit multas esse causas: etiam pares magnitudine esse, dicendo Quæuis.

2 *Cupio Glycerio*) [MU] Cupere alicui, & cupere alicuius causa, sæpe apud Ciceronem.

3 *Andrium ego Cr. v.*) [D] Bonum initium agnituri filiam. Itaque compendii causa, nõ laborat de agnitione personæ Critonis, vt ab eo facilè doceri possit. *Saluus sis*) [V] Salutatio est, & de aduẽtu insolito interrogatio, vtraque ad conciliandum beneuolentiã concrua. *Saluus sis Crito*) [D] Ne laboret ad persuadendum: miro compendio Poëtæ, iam Crito notus est Chremi.

4 *Insólẽs*) [L] rarus, [D] insolitus, insuetus. Cic. Moueor etiam loci insolentia. Salustius, Insolens vera accipiendi. Insolens & arrogans intelligitur. Qui præter legem agit humanam & naturalem. Insolens dicitur. Cic. In victoria, quæ natura, insolens & superba est. [S·D] Insolens aliquando pro insolito, vel insueto ponitur. Aliquando verò pro superbo, vel arrogante, vel nimiùm sese iactante: aut pro immoderato, & intemperato. Pro insueto, vel imperito. Insolens in hac significatione si ad personas pertinet, elegãter genitiuum habet. Si ad res, absolutè poni solet. Veruntamen etiam ad personas pertinens, nulli casui iungitur, vt hîc videre est: nisi subintelligere velis, Insolens huius vrbis habitandæ. Cic. ad Att. 11. Itaque ille noster amicus insolens infamiæ, &c. Idem de Oratore 1. Ea requiruntur à me, quorum sum ignorans, atque insolens. Pro superbo vel immoderato. Cic. Famil. 11. Nosti non modò stomachi mei, sed etiam oculorum in hominũ insolentium indignitate fastidium. Idem pro Rosc. Amer. Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, vt fit, insolens in aliena. [B] Adrianus Cardinalis, Insolens non solam

CH. *Hic est. S. mén' quaeris? eho, tu Glycérium hinc* 5
In[hinc]h vim habet consonantis. vel legendum[ciuem hinc]. *ciuem esse ais?*

CR. *Tu negas?* S. *itáne huc parâtus áduenis?* CR. *qua re?* S. *rogas?* 6

*L. Accusatio Crigonis, quæ augetur expolitione.

Túne impúnè hoc fácias? túne hîc, hómines adolescéntulos, 7

* L. Elegantes & ppriæ metaphoræ.

Imperitos rerum, edúctos líberè, in fraudem illícis?* 8

G. An se legend[sanus es?] vel[sanun' es?] septimus pes contra metri rationem erit spondeus pro trochæo.

Solicitándo, & pollicitándo eórum ánimos lactas?* 9

CR. *[sanúsne es?]*

S. *Ac meretrícios amóres núptiis conglútinas?* 10

est id quod claro significato temeraium demonstrat & audacem, sed insuetum, qui id de quo dicitur facere non soleat. Cic. in quadam ad Att. suum epistola, hoc Terentii vsurpans, Quid tu, inquit, Athenas insolens, Priscianus de nominibus agens, quæ in accusandi casu vicaria fiunt adaerbiorũ, Athenas quoque his annumerat, citans hunc Terentii locum. *Euenit*) D Pudet fateri propter hæreditatem Venisse. Et vide ipsum esse, qui dixerit suprá, Clamitent Me sycophantam, hæreditatem persequi.

Tu Gly.) V Est oratio nimis abrupta pro 5
pter πάθος: cuius simplex fuisset propositio, Glycerium non est ciuis.

Itáne) Confirmatio à coniecturis, quia 6
subornatus vt adolescentulos fallas, aduenisti. Facilitatis autem in fallendis adolescentulis quatuor subindicantur causæ: ab ætate, quia sunt adolescentuli: ab habitu animi, quia imprudentes, & imperiti sunt: ab educatione, quæ hîc libera est, nimiúmque indulgens: à spe, quia sollicitantur iidem non minús atque promissis. *Huc paratus*) L Id est, instructus, D subornatus, & compositus dolo.

Túne imp. h. f.) Mirè acriter Critonem 7
aggressus, dilatauit incusationem, & generale fecit virtute oratoria, quæ ἐνέργεια dicitur. *Tune hîc)* id est, Athenis, vbi delicta vindicantur, D grauiter in malos animaduertitur. *Homines adolesc.*) ἠλίθια apud Græcos ab ἠ & ἄλη composita ad verbum, facilitatem morum significat, stultitiam, amentiam, & rerum imperitiam. Inde homines ἠλίθιους appellant eos, qui imperiti sunt rerum ac decepru faciles: lingua nostrate bonos viros huiusmodi appellamus. Ad eum modum Terentius adolescentulos rerum imperitos vocat, qui facilè in fraudem illiciuntur. Homo adolescens, mulier ancilla, mulier meretrix, cum nomine generali frequenter dixit antiquitas. Plautus, Homini adolescenti argentum dare, est gladium qui se occidat dare. Idem, Homini seruo dominos habere oportet oculos, & manus, & tionémque.

Imperitos rerum) Μυ ἀπείρους ἔχοντας τῶν 8
πραγμάτων. *In fraud. ill.*) B Quidam In fraudem interpretantur, in noxam, in damnum: sic enim accipitur cùm dicimus, Ne ea res mihi sit fraudi. *In fraud. illicis*) D Illigas, vnde Virgilius, Terna tibi hæc primum triplici circundata filo Licia circundo. Licia enim dicta sunt quasi ligia.

Solicitando) B Valla, Solicito te, vel quòd 9
spem metúmve tibi ostẽdo: vt, sólicito plebẽ, vel inquieto & tibi curam iniicio. Solicitando igitur, id est, spem ostendendo. *Eorum animos)* Vt solent irati, crimen auxit, numerum multitudinis vsurpans pro singulari. Homines adolescentulos, Pro hominem adolescentem, & Eorum animos, pro eius animum, sic & Meretricios amores. *Lactas*) D Quasi teneros animos. Lactare, est dulcedine aliqua tenere, ad persuasionem inducere: vnde & Delectare, & Oblectare. hinc etiam Delectatio dicitur.

Ac meretr.) V Ab iniquo. Agis enim con 10
tra legem, dum meretrices nuptiis agglutinas. Et hîc quædam ad matrimonii naturam allusio est. D Vide oratoriè agi, vt grauiùs Critonem accuset Simo, nunc defendit filium, quem dudum increpauerat. *Ac meretr.*) Peius lenocinio crimen ingessit: non amicam facere de meretrice, sed coniugem. *Nuptiis conglut.*) Hoc grauius est lenocinio. S.D Conglutinare, à glutino compositum est, & significat coniungere, componere, vel ferruminare. At elegans est maximè, cùm in translato vsu versatur. Cic. Famil. XI. Tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra, & vitæ dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari.

P. *Péri. métuo vt ssubstet hospes.* CR. *si Simo hunc noris satis,* 11
R. Al. [subsistat] ia asilisp. iambicus fit acat.

S. *Non ita arbitrêre. bonus hic [vir est.]* S. * *hic vir sit bonus?* 12
[vir] producitur: vel lege [est vir.]
*Ironia.

Itáne atemperáiè venit hódie in ipsis núptijs, 13
*B. A tempore.

Vt venîret ántehac nunquam? est verò huic credẽdum Chremẽ? 14
*D. Plerunque casus imitatur industriam: & hoc sæpe fit vt etiam sedulò facta sint suspecta.

P. *Ni métuam patrem, hábeo pro illa re illum quod móneam probé.* 15

S. *Sycophánta.* CR. *hem.* CH. *sic Crito, est hic: mittere.*

CR. *vídeat, quid fiet.* 16

Si mihi pergit, quæ volt, dícere: ea, quæ non volt, aúdiet. 17
*L. Prouerbiale.

Ego [ist ac móueo, aut curo? non tu tuum malum 18
Bemb. [istuc moueo, aut curo? num tu tuum?]

nari. Idem ad Att. Sic tueor, vt possum, illã à me conglutinatam concordiam. Idem ad Att. VII. Soles conglutinare amicitias testimoniis tuis.

Metuo vt [ch.) L Id est, ne possit vim & im 11
petum Simonis patris sustinere. Scilicet, ne non satis firmis argumentis probet Glycerium esse Atticãm. D Vt, né non. Lucilius, Tuam vt memoriam retineas. Et bene Hospes ait, non Homo, vel Crito: est enim ipso nomine causa diffidentiæ. B Adrianus Card. Vt, quo loco multi, inquit, Ne ineptè ponunt, dubitationem significat, & coniungitur cum Metuo, Timeo, Vereor. S.D Hîc autem obseruatio, Substare significati esse translati.

Non ita arbitrere) D Id est, non arbitreris. 12
Bonus est hic vir) Cum põdere, & distinctione inferendum. *Hic vir [b.*) V Ab inhonesto. Quia malus vir est. Ratio est à quæsita occasione fallendi & mentiendi. D Hic, per εἰρωνείαν hoc virum nec bonum esse dixit. Mirè Poëta; cùm oportuerit Critonem inimicioré Chremi esse quàm Simoni, sic rem inducit, vt notior ei sit, contra quem maximè venerat, atque ab eo defendatur magis, vt res progredi ad catastrophen possit.

Atemperatè) L Oportunè, in tempore. *In* 13
ipsis n.) D In ipso articulo nuptiarum.

Vt ven. ant. n.) R Hoc vnum detrahit 14
fidem Critoni, quòd non antè aut etiam statim post confectas iam nuptias, sed in ipsis nuptiis iam apparatis venerit: quasi planè dedita opera, ac de composito à Pamphilo subornatus, ita venerit ad disturbandas nuptias. Fit autem non rarò, vt, quæ casu accidere, hoc ipso nihil prosint, aut suspecta etiam sint, quòd credantur non casu, fortuitóque euenisse, sed de industria facta esse. Quare hîc prudenter, miniméque præcipitanter agendum, vbi certum nondum scimus. *Credendum*) V Epilogus est, non credendum est hanc esse ciuem: & eum sycophantam nuncupat.

Ni met. p.) B Ni subiunctiuo copulatur, sic 15
& in Phormione, Ni mihi esset spes oblãta.

Sycophanta) L Id est, calumniator. D Hoc 16
est quod minimè volui t sibi dici Crito. nã ita loquutus est suprá, Clamitent Me sycophantam hæreditatem persequi. *Hem*) Principium iracundiæ, audiuit etiam quod maximè vitabat. *Sic Cr. est hic: mi.*) Hîc Cremes traducit illum ab iracundiã, dicendo sic eũ esse. Menander. * Et rectè: quia naturæ ignoscitur, voluntati non item.

Si mihi p. q. v. d.) Grauiter & matúrè. B Pri 17
mum huius adagii patrem fuisse Homerum scribit Erasm. Est in Iliade .ν. ὀπποῖόν τ' εἴπῃθα ἔπος, τοῖόν τ' ἐπακούσαις. id est, talia dicentur tibi, qualia dixeris ipse. Cæcilius in Chrysio apud Gellium, Audibis malè, si malè dicis mihi. Nostris quoque temporibus, eiusmodi quiddam in ore est, vt salutabis ita & resalutaberis, id est, vt tua fuerit oratio, ita & tibi respondebitur. Plautus, Si dices contumeliam, audies. R Id plerunque vsu venire solet, vt qui, quæ vult, dicit, quæ non vult, audiat vicissim. Hesiod. Ἐ δὲ κακὸν τ' ὀπίοις, τάχα κ' αὐτὸς μείζον ἀκούοις. Fors malè dicenti dicentur plura vicissim. Solomon, Dat pœnas, inquit, stultiloquentiæ os futile. Ἀχαλινωτοστόματον τέλος δυστυχία. V Breuiter, ἀντεπιτίθου in criminationibus nõ est semper dãnandus.

Ego [ist ac m. aut c.) D Est enim sycophantæ 18

malum æquo animo feras?] *æquo ánimo feres!]*

*V. Attentionis est propter iudicii libertatem.

**Nam ego quæ dixi, vera an falsa audieris: iam* asfaſt- *sciri potest.* 19

Narratio hæc, pars est argumenti.

A'tticus quidam olim, naui fracta, apud Andrum tſſſd?- *eiectus est,* 20

Absque insueta elisione potest conferri ibi bicas, iſſiijſp.

Et ist' ac vna parua virgo. tum, ille egens, fortè ap- {6ſttttſtu a *plicat*

Primùm ad Chrysidis patrem sc. s. fábulam incœ- ſttſtſtu *pit.* C H. *sine.* 22

Go. [*Itáne vero obtur* *bari?*] veritati obstrepit?

C R. *Itáne veró! obtúrbat.*] C H. *perge.* C R. *tum is* b ſtdſtu *mihi cognâtus fuit,* 23

perturbare rem bonam, & curare malam. Hoc igitur dicit cum ὑποκρίσει, Ego hæc turbo, aut cogito, quemadmodum tu dicis Simo! *Non tu tu.m.æ.a.f.*) M Quasi dicat, Feras oportet æquo animo mala quæ tibi eueniunt. Non mea culpa, sed tua potiùs, qui filium sic instituisti, vt meretricios amores sectetur, & rectam ederit disciplinam. Sciri iam potest, inquit, multis argumentis an vera sint quæ dixi. *Non tu t.m.*) D Non filium, sed amorem in filium significat. An quia iratus est? Et quæritur, an conueniant hæc verba Pamphilo veniente. Imò enim conueniunt: nam quantò magis dissimulat fauorem, tantò plus acquirit fidei ad ea quæ loquitur.

19 *Audieris*) L Audire poteris, potentialis modus. *Iam sciri p.*) D Addidit & temporis celeritatem, & magna maturitate dixit.

20 *Atticus q.ol.*) Hæc pars argumenti est: quæ & suprà iam dicta. V ὑποδιαγνωσις est: quia Glycerium probat esse ciuem Atticam. Ratio eius est à certitudine testimonii, Nam Crito ipse ex Attico audiuit. cuius notatio hîc inserta: à ciuitate, quia Atticus: à fortuna aduersa, tum quia naufragus fuit, tum quia teneram virginem secum habuit nondum nubilem, tum quia egebat plurimùm. Necessitate igitur adductus ad Chrysidis patrem receptatorem applicuit, cum quo Critoni magna interceſſit propter cognationé familiaritas: in eius ædibus ab illo ipso naufrago Crito audiuit illum esse Atticũ. Naufrago autem fuit nomen Phania, à patria Rhamnusius. Est autem Rhamnus iuxta Stephanum populus Atticæ in Æanthide tribu, dictus à Rhamni, qui est inter rubo rum genera, copia. & inde fortuna est Rhamnusia, quæ est & Nemesis. qua de re alibi fusiùs. Est quoque Rhamnusius κατ' ἐξοχὴν prouerbialẽ excellens, præstans, & insignis.

Quidam olim, naui fracta) B Rodolphus Agricola lib. III. Inuentionis Dialecticæ cap. VII. scribens de differentia Poëticæ dispositionis ab historia, Est, inquit, simile in Comœdia atque Tragœdia. Si intuemur enim faciem rerum, quæ deducuntur in actum, quæque personarum imitatione exprimuntur, naturalis videtur ordo: ad totum verò fabulæ complexum respicienti, cùm persæpe ab his quæ circa finem eius sunt incipiant scriptores, & quæ priora sunt personarum verbis per occasionem explicentur, quæque prima sunt, ea vltimis quandoque iungantur: vt in Andria Terentii, simul naufragium Phaniæ aperitur. & nuptiæ Pamphili Glycerii que confiunt. Hæc qui videat, facile est cognitu arte authoris hunc ordinem, non rerum natura constare.

Forte appl.) D Applicat, propriè de naufrago in littus electo atque egenti. 21

Primùm ad Chr. p.) Quid est, Primùm? an quia posteà mortuus est? *Fabulam inc.*) Aut ad Comœdiam retulit fabulam: quia fabula Comœdia: & quia argumentum quasi fabulæ narratur. aut certè ad irrisionem narrationis dicit. etenim Olim fabulæ proprium, vt Oratius,-Olim Rusticus vrbanum murẽ mus paupere fertur Accepisse cauo, veterem vetus hospes amicum. V Simo importunus subinde narrationem admodum verisimilem interrumpit: sed Chremes modestior sciscitatur. R Vehemens nimis est Simo, cùm obturbat, & sermonem Critonis interrumpit, quod quidẽ hominis est inciuilis. & inurbani, ac rustici. Audiendum enim est primùm, deinde iudicandum, non statim in ipso orationis alienæ ingressu obturbandum: propterea rectè Chremes, Sine, inquit. 23

Itáne verò obturbat?) B Verò hîc stomachũ habere videtur. *Itáne verò? obturbat*) D Si subdistinguit, interstrepit accipe. si non distinguit,

24 {ctaſſſtu t *Qui eum recêpit.* *ibi ego audíui ex illo, sese esse *A'tticum.* *D. Magna confirmatio veritatis est.

25 {bdſſſſb- bdſſſtt- *Is ibi mórtuus est.* C H. *ĕius nomen?* C R. *nomen *tam citò tibi!* *Hi duo præcedentes sunt etiam iambici,* ijbſſſſp bdſſſſij. *L. Sub. Proferam. & est eclipsis cogitantis.

26 {tdſtſatu tdſtſt *Phánia.* [C H. *hem, péry.*] C R. *verùm hercle opînor fŭísse Phániam.* *D. Al.* [*S. hem, P. perij.*]

27 ſdſſſſp *Hoc certò scio, Rhamnúsium se aiébat esse.* C H. *ô Iúppiter.* Rhãnus pagus est Atticæ maritimus: inde Rhamnusius.

28 aldſſap C R. *E'adem hæc Chreme multi álij in Andro tum audiuêre.* C H. *vtinam sid siet,* G. [*sit id,*] *Hic versus ac quinque sequẽtes variè à varijs distinguũtur.* G. *Quidam omittũt* [*Crito*], ſaɔſſſii.

29 ſaɔſaſij *Quod spero. eho dic mihi, quid eam tum Crito?*

guit, euertit intelligas. Potest Itáne verò, subdistingui: & sic cum comminatione inferri, Obturbat.

24 *Qui eum rec.*) S.D Per hoc verbum dicimus recipere literas, vel epistolas: recipere pecuniam, vel quæstus, recipere aliquem rectis, ac sedibus suis: recipere aliquem splendidé: recipere in ciuitatem, pro ciuitate donare: recipere mandatum: recipere in amicitiam, vel fidem: recipere oppidum, vel arcem amissam: recipere suspicionem: recipi in Senatum, vel aliquem ordinem: recipere se ex aliquo loco in aliũ: recipere causam alicuius defendendam: recipere pro cõstituere: vt, recipere aliquid alicui. Quæ omnia significata nihil ad hunc locum faciunt. Hîc verò facit hoc verbum, cùm accipitur pro excipere, vel admittere. Cic. in Famil. Nunc me scito tantum habere æris alieni, vt cupiam coniurare, si quis me recipiat. Ibidem, Si modò satis tecti est ad comitatum nostrum recipiendum. *Sese esse Att.*) B An hîc Sese pro Ipsum positum est? an ad sensum respexit? vt sit, Audiui ex illo, & ille dixit mihi sese Atticum esse ciuem.

25 *Nomen t. c. tibi!*) D Non negantis est, sed difficilè se dicturum ostendit. B Difficile est tam citò dicere nomen.

26 *Phania*) D Hoc ita dicit Crito, vt nemo audiret: scilicet adhuc dubitans, an ipse sit. *Hem*) Sunt qui putant Simonem dicere irascentem filio Critonem submonenti. *Perij*) Hoc Pamphilus post iracundiam patris. An Chremis est dolentis ad vel eius mentioné, vel quòd in filiam penè peccarat? *Hem perij*) MU Chremes audito fratris nomine, statim incipit agnoscere filiam suam. Itaque se periisse dicit, quòd in eam contumeliosus fuerit. *Verum h. op.*) D Hoc adhuc cunctanter est dictum, & ideò indiget confirmatione,

Hoc certò scio) S.D Certum scire, certò scire, certè scire: communes sunt apud Latinos locutiones: neque planè quicquam est, in quo differant re aliqua, nisi in hoc differre videãtur, quòd Certum nomẽ sit: reliqua, aduerbia. Cic. Fami. 9. Cùm certum sciam, faciã te paulũ antè certiorem. Idem Famil. 3. Nec verò quicquam video, quod non te videre certò sciam. Idem ad Att. Quod te molestè ferre certè scio. *Rhamnusium se*) D Piræus, & Rhamnus, & cætera huiusce modi maritima Atticæ propria intelligenda sunt. Rhamnus, pagus Atticæ est, E iuxta Asopum fluuium, qua parte hic influit in mare, quod Cyclades habet insulas: hinc Rhannusius. M Rhamnus authore Plinio, erat pagus in agro Attico, clarus marmorea statua. Nemesis, quæ ob id Rhamnusia dicitur. Est autem Nemesis dea, vltrix superborum, & indignatio de malorum successu. Eius statuæ meminit Plinius lib. 27. & Strabo lib. 9. Verba Plinii sunt hæc, Id signum positum est in Rhamnunte pago Atticæ, quod Marcus Varro omnibus signis prætulit. 27

Eadem) V A testimonio aliorum Andriorum ciuium, qui sunt testes auriti. *Multi alij in Andro*) D Hoc testimonium, cæcum dicitur. Testimoniorum enim modus duplex est: manifestus, & cæcus. Manifestus est, qui certos testes, & præsentes habet: Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus scire: vt Cic. Testis est tota Sicilia. Quod tamẽ audientem consternat. Est etiã in cæco iusiurandũ, tabulæ, absentésque personæ. R Vt vbique solicitus est Crito, ne videatur falsa dixisse, aut finxisse quicquam! vt vbique, inquam, boni nominis habet rationem! propterea ait, idem nõ se solum, sed & permultos alios in Andro tum audiuisse: vt si ipsi parum habeãt fidei, ex aliis exquirere rem, & explorare queant. atque ita post argumenta Oratorum more testes etiam

sũámne aiẽbat esse? C R. *non.*

C H. *Cuiam igitur?* C R. *fratris fíliam.* dſſp 30

D. *Cuiam*, vetuſto more dixit. C H. *Certè mea eſt.* C R. *quid ais!* S. *quid tu" ſais!* ſiadiiſp 31

*D. hoc Simo videtur dicere: vt alii putant, ipſe ſibi Pãphilus.

P.* *arrige aureis Pámphile.* *Al.* [*au arrige*]. Mu [*quid ais? P arrige.*] ſiaſbaſp: A *& eliſo d in tertio* [*quid*], ſiaſaiſp: *aut* [*mea*], *facio monoſyllabo.* ſdidiiſp.

*Prouerbiũ. Metaphora à pecudibus aures arrigẽtibus.

S. *Quî credis?* C H. *Phánia ille, frater mẽus fuit.* { ſſijxiſi / ſſiiſ 32

Glareanus ponit [*CH. is*] *ad finem precedentis: & initio huius legit* [*Hinc bellum*].

S. *noram, & ſcio.*

C H. *Is bellum hinc fúgiens, méque in Aſiam pér-ſequens, proficíſcitur.* ſdſ bſiap 33

Illo, ſcilicet Fratre meo Phania, *Tum illam hìc relinquere eſt véritus, poſt illa nunc primùm aúdio,* ſjaſiſi 34

Quid illo ſit factum. P. *vix ſum apud me, ita ánimus commôtus eſt metu,* { eſſibſi / ſſibiſſ 35

adducere paratus eſt.

39 *Cuiam*) V Occupatione dubitatio tollitur, Parua virgo nõ erat Phaniæ filia, ſed eius fratris, qui hic Chremes eſt. D Vetuſtè, Cuiam, quod omnibus generibus, & caſibus ſeruit.

31 *Arrige*) V Seipſum ad attentionem diligentiorem adhortatur propter rei inſperatæ narrationem. *Arrige aures*) D Arrigere trãſlatio à pecudibus, quibus verbis intendit, accipiendam eſſe vocé. B Aeſchrologia eſt, quæ fit quando corrupta conſuetudine in obſcœnum intellectum detorquetur oratio. Tale eſt & illud Maronis, At ramum hunc aperit, ramum qui veſte latebat. Genitali membro propria eſt arrectio. Fit autẽ hoc ſchema iunctura ſonante deformiter: vt, Numerum cum nauibus æquat, quod poſtremum obſeruare auris eſt planè delicatæ. Eraſmus in Chiliadibus, Auribus, inquit, arrectis à Diogeniano prouerbii loco refertur, quadrat in illos, qui ſitienter atque auidè auſcultant, aut expectãt quid dicendum ſit. Ducta metaphora ab animantibus, quorum pleriſque mos eſt, ſi quando quid eminus audiant, aures ſurrigere. Plinius tradit hoc eſſe peculiare ceruis, vt cùm aures ſurrexerint, nihil ſit illis auritius: rurſus vbi demiſerint, nihil ſurdius. Ariſtoteles item libro de naturis animalium nono, tradit ceruos haud quaquã latere inſidias, quoties arrectis ſunt auribus, propterea quòd tum auditus ſunt acerrimi: contrà, cùm demiſerint aures, facilè capi. Terentius in Andria, Arrige aures Pamphile. & Virg. Arrectíſque auribus adſant. S. D Aureis erigimus, vel arrigimus, cùm aliquid libenter audimus. Cic. Quo tempore igitur iudex aureis erigeret, animúmque attenderet?

Phania) V Altera eſt ὑποδιαστολὴ altiùs rem repetens, veluti priorem confirmans à bello Attico, quo pleríque in Aſiam profugerant. Hæc autem vt ſit breuior, cùm ipſum non admodum ſit huic negotio accommodatum, prudentiſſimè interrumpitur. *Noram, & ſcio*) D Norã Phaniam, Scio fratrem fuiſſe. Ergo & ad perſonam & ad rem retulit.

Méque in Aſiam perſ.) B Quidam volũt Aſiam ab Aſia Promethei vxore nomen accepiſſe. Eſt autem duplex Aſia: communis vna, quæ trium orbis partium vna eſt, aliis duabus ferè æqualis: & Aſia, quam propriãm dicunt, quòd ſit maioris Aſiæ pars ipſa quædam. D Bene In Aſiam, vbi bellum non erat, ſed in Græcia. Et Perſequens dicit, perſeuerationem ſequentis oſtendens. Perſequitur enim, qui non deſinit ſequi. Virgi. Quæ te ſola puer, multis è matribus auſa Perſequitur?

34 *Poſt illa*) Mu Antiquum aduerbium eſt, quo vſus eſt & in Eunu. & in Phorm. Catullus, Nec ſibi poſt illa metuebant talia verba.

35 *Quid illo ſit.*) L Illo, pro, de illo, ſubtracta præpoſitione metri cauſa, per eclipſin. *Vix ſ. ap. me*) V Alludit ad motus animi varios, qui magis ſunt πάθη quàm ἕξεις. Siquidé vt in metu eſt mali (quod eſt hìc repudium puellæ) aduentantis imaginatio: ita in ſpe eſt rei cupitæ (vtpote Glycerij) euenturæ fiducia: quæ coniectura opinionis vel probabili vel poſſibili nititur, ita & in gaudio eſt boni & magni & repentini iudicium. *Vix ſ. ap. me*) D Hoc eſt argumentum ſapientibus lætitiam vehementem in bonis moderãdam: cùm vnuſquiſque gaudens, ita perturbetur, vt apud ſeipſum iam non ſit. Non ſum apud me, magis conſuetudine quàm ratione dicitur. Aut fortè ſic dicit,

36 ſſſſſſi *Spe, gaúdio, miránd o hoc tanto, tam repentíno bono.* Affectus amantis.

37 ſſijſiſp *S. Næ iſtam ſmultis tuam ſinueníri gaúdeo.* P. *credo pater.*

Bembus [*tuam multimodis*], ſiddi dſp: *vel eliſo u in* [*inuenuiri*]. ſiddſdſp.

38 { ſſſſſdſp / ſſ C H. *At mihi vnus ſcrúpulus étiam reſtat, qui me malè habet.* P. *dignus es*

cit, quaſi abierit animus, & rurſus redierit. *Ita ani. c. eſt m.*) Duo carnifices futurarum rerum ſunt, ſpes & metus. Dolor enim & gaudium, præſentium rerum ſunt. Virg. Hinc metuunt, cupiúntque: dolent, gaudéntque: nec auras Reſpiciunt. Sed dolorem hic in lætitia nõ poſuit. & mirè ordinem ſeruauit. ſic enim ſe hæc inuicem ſequuntur. Et ἐκτυπώτερον diſtinguendum eſt, Spe, gaudio: vt ſeparatim inferantur.

36 *Spe*) B Expectatione bonorum. *Vix ſ. ap. me, ita a. c. e. m. Spe. g. m. h. t. tam r. bon.*) R Vt nimia triſtitia, ita ſubitũ quoque ac inopinatũ gaudium hominẽ extra ſe rapit. Vnde legimus, repentino quoſdã gaudio mortuos ſtatim fuiſſe. Aulus Gellius lib. 11. Noct. Atti. cap. xv. extare ait in literis, quòd repentè multis mortem attulerit gaudium ingẽs inſperatum, intercluſa anima, & vim magni nouique motus non ſuſtinente. Philippides, inquit, Comœdiarum Poëta haud ignobilis ætate iam edita, cùm in certamine Poëtarum præter ſpem vicíſſet, & lætiſſimè gauderet, inter illud gaudium repentè mortuus eſt. De Rhodio etiam Diagora celebrata hiſtoria eſt. Is Diagoras tres filios adoleſcentes habuit, vnum pugilem, alterum pancratiaſten, tertium luctatorem, eósque omnes vidit vincere, coronaríque eodẽ olympiæ die, & cùm ibi eum tres adoleſcentes amplexi, coronãs ſuis in caput patris poſitis, ſuauiarentur: cúmque populus gratulabũdus flores vndique in eum iaceret, ibi in ſtadio, inſpectante populo, in oculis, atque in manibus filiorum animam efflauit. Hæc ille. Titus Liuius ſcribit quandam ſoſpite filio repentè oblato præter ſpem, in conſpectu eius expiraſſe. Alteram quoque, cui mors filii falsò nunciata erat, mœſtam ſedentem domi ad primũ conſpectum redeuntis filij, quaſi ruina incidentis inopinati gaudij, oppreſſam, atque exanimatam eſſe. Decadis tertiæ libro ſecundo. Habet de hoc nõnihil & Valerius Maximus lib. 1 x. cap. 1 1. Rectè quidã, Qui immoderato, inquit, gaudio efferueſcit, ſibi ipſi ſurripitur, vt quid potiſſimùm agat, non aduertat, ſitque minimè apud ſe: nempe quòd animus totus ſit occupatus ea in re, cuius gaudio tantopere geſtit, & exultat. M Euſebius lib. 4. præparationis Euangelicæ, Non tantum ſolent homines expectatione bonorum gaudere, quantum timore malorum exagitari. *Mirando*) D Dum miror. & eſt participium.

Næ iſtam) Næ, nimis. Cic. Næ iſti vehementer errant. Saluſtius. Næ iſta nobis manſuetudo, & miſericordia. *Multis*) L Sub. Modis, abſolutè. D Nõ multis modis inueniri gaudeo: ſed tuã inueniri. Alii, multis modis tuam inueniri gaudeo: non inueniri gaudeo. Hìc iam redit in gratiam Simo cum filio: niſi fortè patrem ſocerum appellat. vt Turnus apud Virg. Et nos tela pater, ferrúmque haud debile dextra Spargimus. Sed quomodo infrà dicit, Quid reſtat pater? an reſtat ideò, quia hæc iam maior pars reconciliationis eſt? *Gaudeo*) Gaudemus noſtris: Gratulamur alienis. vt Saluſtius. Et ei voce magna vehementer gratulabantur. *Credo pater*) Incertum vtrum, cui gratulatur, Simo ſit: quanuis Pamphilus reſpondeat. poteſt enim Chremes & pater videri. *Credo pater*) Sic reſponderi ſolet dicenti, Gaudeo. 37

At mihi v. ſcrup. e. re.) At, diſcretiuum eſt ſuperiorum dictorum. B Scrupulus diminutiua vox à Scrupus. propriè lapillum ſignificat breuem & aſperum, qui in calceo latens plerunque nos vrget. preſſus enim pede, ſollicitudinẽ & moleſtiam affert. Vnde factũ vt Latini hoc vocabulo per metaphoram cœperint vti pro ſollicitudine & difficultate. Plinius in epiſtola quadam, Exime hunc mihi ſcrupulum, cui par eſſe non poſſum. S. D Cic. pro Cluentio, Hic tam ánimus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubitatio, quídnam eſſet actũ. M Scrupi, inquit Sextus Pompeius, dicũtur ſaxa aſpera. Vnde ſcrupuloſam rẽ dicimus, quæ habet aliquid in ſe aſperi. D Scrupulus à ſcrupo lapide dictus, lapillus minimus. nam nimis moleſtæ ſunt pedibus ſcrupuloſæ viæ. vt Virg. Scrupea tuta lacu nigro, nemorúmq; tenebris. NANNIVS. Ego, inquit, iſtam interpretationẽ, in quam tamẽ omnes pedibus concedunt, vt nec approbo, nec reiicio: ita ſine ſuſpitione dimittere nõ poſſum. Alii viderint, an eam Donato aſſerere debeant. Ego interim dicam opinionem meam, quam tamen ſine vlla aſſeueratione profero: credóque, Scrupulum, non lapidẽ qui pedes offendat, ſed genus ponderis eſſe, quem nonnulli Scriptulum malunt dicere, nimirum qui iadẽ ſit cum grammate, vt pote vigeſima quarta pars vnius vnciæ. Eſt autẽ 38

ille

R. *Aliàs* [*Odium:*] *L. Prouerbium in anxios & vix credentes manifestis rebus.

Cum tũa religiõne, sódio: *nodum in scirpo quæris. CR. *squid istũc est?* G. *Al.* [*istuc quid*], bdfffiei *si in* [*quæris*]*elidas s, septimus pes erit spondeus.* 39

CH. *Nomen non cónuenit.* CR. *fuit hercle áliud huic* fiabfi *paruæ.* CH. *quod Crito?* 40

* L. Cogitantis est. *Amoris Pamphili affectus exprimitur.

R. *Al.* [*egomet*], efsfisdfi: *vel* afbfisdfi, *vt in* [*voluptatati*]*lus sit anceps ante pt more Græcorum.*

Notatur frequentissima Pamphili cum Glycerio consuetudo.

Nunquid memíniſti? CR. **id quæro.* P. **egóne hu-* safsadiai *ius memóriam pátiar meæ* 41

Voluptáti obſtáre, cùm [*ego*] *possim in hac re medi-* isdijfi *cári mihi!* 42

Non pátiar. heus Chreme: quod quæris, Pasibula dijffasi *est.* CR. *ipsa est.* CH. *ea est.* 43

P. *Ex ipsa* [*sa*]*audiui millies.* [*s.*] *omneis nos gaudére hoc* ffiffi *Chreme,* *Al.* [*millies audiui.*] jffffffi. 44

iſte ſenſus, Chremetem agnoſcere, ſibi in examinanda filia pleno pondere ſatisfieri, niſi quòd vnus ſcrupulus deſit, nomen ſcilicet puellæ non congruere. Id in tantis ſignis, vt rem minimam, ſcrupulum vocat, qui eſt aſſis pars ducẽteſima & octogeſima octaua. *Etiam*) Pro adhuc. *Dignus es C.t.r.odium*) Aut accuſatiuus pro ablatiuo caſu eſt poſitus, pro Odio: aut ſeparatim Odium legendum eſt: vt ſit, Dignus, qui malè habearis. V ἔλλειψις iuxta affectũ nõ inepta. & Religio hîc eſt accurata, & anxia ſollicitudo, & cura. Deinde ſicut ſubciuilitate, comitatem & humanitatem, ita ſub odio acerbitatem, barbariem & ruſticitatem ceu prouerbio quodam accipimus. Sicut Græciſ eſt μέσσ ἄγειν. Quid multis? mora & ſedula, atque curioſa ſenis interrogatio Pamphilo propter metum (à quo odium cogitationem auertit) diſplicet. Sæpe enim nimia ſollicitudine veritas amittitur. Atque religionis vis & natura in prouerbio ſignificatur, vbi in re faciliori, curioſa adſit πολυπραγμοσύνη. *Religione*) B Metu vel ſolicitudine, Vt Nonius interpretatur. M Cic. in lib. de Nat. deorum ſic ait, Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligẽter retractarent, & tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi, à relegendo. Vt eligentes ex eligendo, & à deligendo deligentes, ex intelligendo intelligentes. His enim in verbis omnibus ineſt vis eligẽdi eadem, quæ in religioſo. Nigidius authore Gellio lib. 4. ſic ait, Religioſus pro caſto atq; obſeruãti, cohibentique ſeſe certis legibus finibúsque dici cœptus. *Nodũ in ſcirpo q.*) D Scirpus, paluſtris res & leuiſſima. Lucilius in primo, Nodum in ſcirpo inſane facere vulgus. Eſt autẽ ſcirpus ſine nodo, & leuis iunci ſpecies. Alibi ipſe, Reddũt curatura iuncea. Plautus, Scirpo induitur ratis. B Parœmiographus Chiliade ſecunda, centuria quarta, In anxium, inquit, dicebatur, nimísque diligentem, ac meticulosum, qui illic ſcrupulum moueret, vbi nihil eſſet addubitandum. Hoc adagium refertur apud Plautum in Menecmis, & verbis totidẽ apud Terentium in Andria. Feſtus ex Ennio citat, Quæris & in ſcirpo (ſoliti quod dicere) nodum. nominatim referẽs prouerbii titulo. Donato iunci ſpecies eſt ſcirpus, leuis atque enodis. quanquam apud Gelliũ ſcirpæ dicuntur captiũculæ, argutiæque. MU Scirpi ſeu vt ſcribit Alciatus, ſirpi, dicuntur ſtramina, ſiue iunci leues admodum, & enodes, quorũ vſus eſt in conficiendis mattis, quas & ſtoreas, & tegetes, & phormiones vocamus. Ouidius In plauſtro ſcirpea matta fuit. Et alibi de Argæis loquens, qui ex ponte ſublicio præcipitabantur, Tunc quoque priſcorum virgo ſimulachra virorum, Mittere roboreo ſcirpea ponte ſolet. Et paulò póſt, Illam ſtramineos in aquã miſiſſe Quirites. Nodum igitur in ſcirpo quærere, eſt in re minimè dubia dubitandi occaſionem quærere.

Id quæro) D Rurſus Crito obliuioſus eſt, vtpote alienarum rerum. *Egóne*) V Intemperans animi amator & moræ impatiens erumpit. & παροιξύνει eſt, à conſilii copia nomen habet. 41

Voluptati obſt.) D Nunc lætitiæ & gaudio. 42

Heus Chreme) Heus dicendum erat, quia Chremes Critonem intuebatur. 43

Ex ipſa aud. m.) L Faceta confirmatio, ex qua colligitur conſuetudo Pamphili cũ Glycerio. D Duas res oſtendit Phãphilus, & quòd verum ſit, quòd ex ipſa ſæpe audierit: & quòd ſit Glycerium. Latini magnum aliquem numerum incertum ſignificantes, in proſa oratione dicunt ſexcenta, in verſu mille. Virgil. Non anni domuere decem, non mille carinæ. Terentius. Ex ipſa millies audiui. Et in Eunucho. Plus millies iam audiui. Cic. Quid delectationis habent ſexcẽti muli in Clytemneſtra? Politianus, Poſſum verò tibi proferre ſexcentos. *Omnes nos g. hoc*) D Aut Hoc correptè, aut Hoc productè: vt ſit, hac re gaudere. Et Gaudere, noſtris eſt, vt ſuprà annotauimus: alienis verò, Gratulari. Saluſtius, Et ei voce magna vehementer gratulabantur. Plus eſt ergo gaudere, quàm lætari. 44

Te credo crédere. CH. *ita me dij ament, credo.*

P. *quid reſtat pater?*

Iandûdum res redûxit me ipſa in grátiam. P. *ô lépidum patrem!* 46 Simo cũ Pamphilo iam redit in gratiam.

De vxôre, ita vt poſſédi, níhil mutat Chremes. 47

CH. *cauſſa óptuma eſt.*

Niſi quid pater áliud ait. P. *nempe.* [*s. ſcílicet.* CH. *dos Pámphile eſt.*] 48 *D. Al.* [*Ch. ſcilicet dos Pamphile eſt.*] *Al.* [*S. id ſcilicet. Ch. dos eſt Pamphile.*] abbfiſſp.

Decem talénta. P. *accípio.* CH. *própere ad fíliam. eho mecum Crito.* 49

Nam illam me haud noſſe credo. S. *cur non illam huc tranſférri iubes?* 50

P. *Rectè ádmones. Dauo iſtuc dedam iam negóti.* S. *non poteſt.* Mirè Daui mẽtionem facit, vt ſoluatur. 51

P. *Quî?* S. *quia habet áliud magis ex ſeſe, & maius.* 52

P. *quidnam?* S. *vinctus eſt.*

Quid reſtat p.) Hoc eſt, ne iraſcaris. 45

Iandudum res red. me i. in gr.) S. D Id eſt, res vera cognita me Pamphilo æquiorem reddidit. Secus aliquantò hac locutione vtuntur Latini: nimirum pro in gratiã reſtituere. Cic. Quocum ſtante ſi me Cn. Pompeii authoritas in gratiam non reduxiſſet, nunc iam ipſius fortuna reduceret. *O lepidum p.*) D In quo lepôris eſt plurimum, lepidus dicitur. Nam lepos eſt venuſtas. 46

De vxore) V Sponſalia adornantur, quorum σωμαίνει eſt conſenſus vtriuſque parentis. Dos autem ſatis ampla, nimirum 6000 coronatorum vel 7500 aureorum numorũ Rhenanorũ deſignatur, vt ſit ſignũ & ſymbolũ nuptiarum. *Ita vt poſſédi*) MU Videtur alludere ad verba edicti, Vt poſſidetis, ita poſſideatis, 47

Nempe. S. ſcilicet) D Nempe, & Scilicet dicẽtes, manu vel vultu dotem ſignificant. quod mox inteligit Chremes. Alii ἀπὸ τοῦ Scilicet, Chremetis perſonam faciunt. *Dos eſt Pamphile*) Id eſt, Pamphilo pro vxore dabuntur decem talenta.

Decem talenta) L Talentum continebat 60 libras, libra valebat decem coronatis. ergo talentum ſexcenti coronati. Erat & aliud talentum, quod magnum vocabant, id erat 80. librarum. B Budæus lib. 2. de Aſſe & partibus, Nunc talẽtum, inquit, æſtimabimus ſexcentis coronatis noſtris, hoc eſt, ſexagies denis. Denos enim aureos valẽt, hoc eſt, ſexaginta milia, quod promptum eſt colligere in digitos tantùm calculum deducenti. Centies enim quingenti quinquaginta milia efficiũt, & centies centum decem milia. Eadem ratione decem talenta ſex milia coronatorum valent, & vinginti duodecim, triginta decem & octo, quadraginta quatuor & viginti. Dos eſt Pamphile decem talenta, Hoc eſt, ſecundum ſupputationem Budaicam ad noſtratem pecuniam redactam, decem milia florenorum, & quingenti: ſiue mille ſeptingentæ ac quinquaginta libræ Flandricæ. *Accipio*) D Ille niſi dixiſſet, Accipio: des nõ eſſet. datio enim ab acceptione cõfirmatur: nec poteſt videri datũ id, quod non ſit acceptum. *Eho*) Eho hîc admiratio eſt intẽtionis ad id quod dicturi ſumus. 49

Cur non) V Hinc ſumitur liberandi Daui occaſio. 50

Dedã iam) D Addidit & tẽporis celeritatẽ. 51

Quî?) Quamobrem. *Habet al. m. ex ſeſe* S. D Scilicet aliud eſt, quod magis illum ſolliciter: nempe vinctus libertatem magis curare debet, quæ illũ magis tangit. *Magis ex ſeſe*) V Suapte culpa punitur: quod obſcuriſſimè hîc ſignificatur. 52

V. De cauſſa pœnæ loquitur filius, ſed pater de modo reſpondet. Exclamatio amoris.

P. *Pater, non rectè vinctus eſt.* S. *ſhaud ſita iuſſi,* ſ iſſ a x ſi ſ iſſ la d §3
P. *iubẽ ſolui óbſecro.* G. [at] iſſ a x ſi.
S. *Age fiat.* P. *at matúra.* S. *eo intró.* P. *ô fauſtum* ai iſſſp §4
& felícem hunc diem!

§3 *Non rectè v.)* D Id eſt, non iuſtè. ſed hîc ad cauſam retulit Non rectè. Senex verò, ad rem retulit. *Haud ita iuſſi)* Quia quadrupedem ſtringi iuſſerat, quaſi rectè ac diligenter. Et hoc ipſum non vacat. nam iam ioculariter loqui, & minùs irascentis eſt, & placabilis animi. *Haud ita iuſſi)* Eleganter Iuſit ad ἀμφιβολίαν, & ſimul oſtendit, quàm propitius ſit Pamphilo pater; & quàm facilè veniã Dauo impetrare poſsit ab eo: quippe qui iam etiam iocetur. Pamphilus autem dixerat, non iuſtè: ille ſic reſpondit, quaſi dixerit, non diligenter vinctus eſt, Et Haud ita iuſsi. ſic enim præceperat, Quadrupedem conſtringito. *Fauſtum & fel. &c.)* M Plutarchus in Sylla ſic ait, Felicem atque hilarem, fauſtum Romani vocant. Vnde Nonius, Fauſtũ à fauendo dictũ, ac per hoc proſperum atque propitiũ. §4

ACT. V. SCEN. V.

ARG. D Hoc colloquium poſt compendium fabulæ inducitur: vt vna narratione etiam negotium Charini tranſigi poſsit. H Hic verò exultat Pamphilus de felicitate quæ ſibi obtigit. V *Theſes.* 1 Voluptas amatoribus & libidinoſis ſummum bonum eſt. 2 Vtraque fortuna amicum, cui narranda eſt, requirit. Gratulatio Pamphili enthymemate cõprehenſa ex Epicureorum ſententia, etiãſi Stoici aliud ſentiant. Ridicula eſt ratio cur dij ſint ſempiterni. Nã proprias habet voluptates, & non mutuas aut aliunde ſumptas, quæ nimis quàm mutabiles ſunt. Apta autem eſt amanti & voluptuario talis ratiocinatio. R Docet hæc ſcena nos è proſpero rerum ſucceſſu maiorem percipere voluptatem, ſi felicitatem noſtram aliis quoque, qui nobiſcum vnà gaudeant, quique nobis gratulantur, communicare contingat. M Nullam contrà ferè delectationẽ eſſe illis, quibus aliquid ſucceſſit ad votum, niſi habeant cui communicent. Homo nanque duce natura fugit ſolitudinem, & ſermone vtitur libenter, vt animi conceptus exprimat. Vnde dicit Philoſophus 1. Politicorum, Homo eſt natura ciuile animal: & qui inciuilis eſt, non per fortunam, ſed propter naturam, is aut prauus eſt, aut melior quàm homo. Vnde dicitur, Homo ſolitarius, aut deus aut beſtia. Sermonem, inquit, habet homo ſupra cætera animalia, quo vtile, iucundum, iuſtum, iniuſtúmque iudicantur. Horum, inquit, communicatio fecit domum & ciuitatem. Vnde apparet hominem eſſe magis congregabilem, quàm apes & cætera animalia, quæ natura congregauit. Architas Tarẽtinus authore Cicer. in Lælio, ſic dicere ſolebat. Siquis cælum aſcendiſſet, naturámque mundi, & pulchritudinem ſyderum perſpexiſſet, inſuauem illam admirationem ei fore, quæ iucundiſſima fuiſſet, ſi non aliquem cui narraret, habuiſſet. Sic natura, inquit Cicero, nihil ſolitarium amat. Idem Cicero in libro primo de Officiis, Si contigerit ea vita ſapienti, vt affluentia rerum omnium ditetur, tamen ſolitudo tanta ſit, vt hominem videre non poſſit, excedit ę vita.

Verſ. gen. Trochaici tetr. cat. primus tamen abſque inſueta eliſione fuerit iambicus acatal.

CHARINVS. PAMPHILVS.

PROVISO *quid agat Pámphilus: atque eccum.* P. *áliquis fórſan me putet* ſ bſ a d ſſ p ſ ſ a d ſ a ſ t 1

* L. Geſtus & lætitia Pamphili: & eſt præparatio ad congreſſum perſonarum.

* *Non ſputâre hoc verum: at mihi nunc ſic eſſe hoc verum lubet.* tſſaſſtv 2
Al. [hoc putare]. *ſic fit iambicus acat.* ſ i j d ſ ſ ſ p.

Ego vitã déorũ proptéreà ſempitérnã eſſe árbitror, ſ a x ſ a r ſ t v a f 3

1 *Proviſo q.a.)* D Pupliciter res ab oculis ſpectatorum mouẽtur: aut enim futura promittuntur, aut facta narrantur. Prouiſo, duo ſignificat: & prouideo, & procedo.

2 *Nunc ſic eſſe h.v.l.)* Sic delicatè pronuntiandum eſt, & ſeparatim diſtinguendum. *At mihi n. ſ. eſſ. h.v.l.)* Senſus hic eſt, Alii putent, vt, volunt: ego autem verum eſſe confirmo, quod mihi lubet verum credere.

3 *Ego v.d.pr. ſempit. eſſ. arb.)* Omne quod habemus aut mutuum eſt, aut propriũ. mutuũ eſt, quicquid ad tempus habemus, nec poſtmodum noſtrum futurum eſt: vt, vxor, domus, villa, ſerui, & cætera in hunc modum. Proprium, vt virtus animi, & bonum ſempiternum, quod propriè de diis dicitur: non enim

4 ſ x ſ a ſ ſ t a ſ f ſ ſ f *Quòd voluptátes eórum própriæ ſunt. nam mihi immortálitas*

5 ſ t t i ſ t v *Parta eſt, ſi nulla ægritúdo huic gaúdio intercéſſerit.* *Al.* [huic ægritudo], *ſic ſit iambicus acat.* ſ ſ i i i ſ p.

6 t a a ſ d ſ t - *Sed quem ego potíſſimum exóptem nunc mihi, cui hæc narrem, dari!* G. [ego nunc pótiſſimum exoptem], d t t ſ d ſ t -.

7 ſ ẽ ſ ſ b ſ ſ t v *ſc.* *Quid illud gaudi eſt!* P. *Dauom vídeo. nemo eſt, quem mallem ómnium.* *D. Al.* [D.] *A eſt quoque hic iambicus,* i ſ ſ d i ſ ſ p.

8 t b a ſ ſ l i o *Nam hunc ſcio mea sólidè ſolum ſgauiſûrum ſ gaúdia.* *Al.* [gauiſurum eſſe], *vt ſit iambicus.* d b i ſ ſ i p.

Si crétici & bacchij non admittuntur, vel d elidetur in [Quod]; *vel u corrigitur ante* pt *in* [voluptates] *more Græcorum: non aliter quam ante mutam & liquidã vel cum Eraſmo legendum* [volptates]; *vt primus pes ſit ſpondæus:* [eorum] *verò di ſyllabum eſt, &* [mihi] *monoſyllabum.* L. *Sólide,* i. plenè & ex animo.

enim aliundè venerũt, ſed apud ſeipſos ſunt ſemper, & Epicurum ſecutus, hoc dixit: Proprie ergo de diis Sempiternum dicitur. Nã inter Sẽpiternũ, & Perpetuum hoc intereſt: quod Sempiternũ ad deos, Perpetuum proprie ad homines pertinet. *Ego v. d. pr.)* Hanc ſententiam totam Menandri de Eunucho tranſtulit. & hoc eſt quod dicitur, Contaminari non decere fabulas. *Ego v.d.)* Non dixit quod ſcit: ſed quod verum putet. Et eſt δόγμα ἐπικούρειον, quod à cæteris Philoſophis repudiatur, de otio deorum, ac perenni voluptate. MR De hac opinione Cic. primo de Nat. Deor. & ſecundo de Fin.

4 *Propriæ ſ.)* D Perpetuæ, ſempiternæ. quæ non ſunt accommodatæ ad tempus, ac mutuæ. ſic & ſuprà. Nihilne eſſe proprium cuiquam! Mu Verg.-Propriámque dicabo. Horat.-Nihil amplius oro, Maia nate, niſi vt propria hæc mihi munera faxis. *Prpria ſ.*] R Id eſt, perpetuæ, & tales vt ab illis nunquam recedant. Proprium enim dicitur, quod ita naturæ inhæret, vt nunquam abeat. S.D Aliquid noſtrum eſt proprium, cuius directum dominium (vt Iuriſperitorum verbis vtar) & proprietatem habemus. Sic autem eleganter cum genitiuo ponitur. Cic. Famil. xi. Quorum alterius fortuna quandam partem habet: alterum proprium eſt prudentiæ.

5 *Si nulla ægr. h.g. interc.)* D Scilicet ſecundũ ſuprà dictam ſententiam, ſi propriæ, inquit, hæc fuerit voluptas, deus ſum. S.D Pro, ægritudinem gaudio intercedere, dicit etiam Terentius, gaudium ægritudine contaminari. In Eunuco, Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.

6 *Quem ego p. e. n. m. c. h. n. d.)* R Nulla ferè delectatio eſt illis, quibus magnum aliquod bonum contigerit, niſi habeant, cui cõmunicent. Vnde Pamphilus cupit obuium ſibi aliquem dari, cui narret ſua gaudia. Proſperi rerum ſucceſſus taceri nequeunt. R Inſuauis eſt voluptas, niſi ſit, cui eam narremus: ſiquidem poſteà quàm aliis quoque fuerit communicata, ſolet ferè conduplicatiſ- multóque eſſe iucundior, & maiori oblectamẽto. Hinc & in Eunucho Chærea curioſum aliquem interuenire cupit, qui ipſum rogitãdo obtundat, quid geſtiat, aut quid lætus ſit, quò pergat, vnde emergat, &c. V Adeò verũ eſt, quod Cicero de Amicitia ex teſtimonio Architæ, Verũ, inquit, ergo illud eſt, quod à Tarentino Architta (vt opinor) dici ſolitum, noſtros ſenes commemorare audiui ab aliis ſenibus, auditum, Si quis in cælum aſcendiſſet, naturámque mundi, & pulchritudinem ſyderum perſpexiſſet, inſuauem admirationem fore, quæ iucundiſſima fuiſſet, ſi aliquem, cui narraret, non habuiſſet, &c. 6

Quid ill. g. eſt!) D In aliis, Dauí perſona infertur. 7

Nam h. ſc. m. ſ. ſ.) ἀφυλιοπάτως. *Solidè ſolum)* Figura παρώνυμον. R Paronomaſia eſt quõties aliud nomen efficitur de alio: vt aliàs dixit Terentius, Incœptio eſt amentium haud amantium. *Mea ſol. ſ. gauiſur.)* Eraſmus in Matthæi locũ illum, Gauiſi ſunt gaudio magno, χάρᾳ μεγάλῃ, id eſt, gaudium magnum, inquit, Atticorum more dictum eſt: quod tamen Latinè vertit interpres, Etiam ſi Terentius dixit, Solidè gauiſurum gaudia, & Verg. Furite furorem. S.D Sic eleganter ſæpe ponũt Latini Gaudere cum accuſatiuo. Cic. Famil. x v. Cum ei gratulatus eſſem, idque me gaudere dixiſſem. Cælius Ciceroni Familiarium octauo, In theatrum Curionis Horteſius introiit, puto, vt ſuum gaudium gauderemus. 8

ACT. V. SCEN. VI.

ARG. D In hoc actu mira arte ea quæ reſtant de Comœdiæ breuiter explicantur, & deſignantur duorum ſociorum binæ nuptiæ, P Pamphili & Charini. Lætus quoque Comœdiæ exi-

tus subinde exhibetur & claudítur. [B]Dauo igitur narrat pamphilus Glycerium inuentam esse ciuem Atticam, séque illam ducturum vxorem. [D]In affectu gaudentis Pamphili, & Dauî gratulatione cognitionem rerum Charino præbuit: cuius persona parcè vtitur post cõpendium. [L]Porrò eius est hîc catastrophe, qui auxilio Pamphili, optatas nuptias cõsequi apparet. [B]ostendit enim per eam facilè se impetraturũ à Chremete Philumenam. [D]Cæterùm hæc scena alterum genera Chremeti comparatne aut Charinus tristis recedat, aut non prouisum videretur Philumenæ. *Ethica.* [M]Rumoré alicuius infortunij citò in populũ vulgari, [R]vt quod quis nactus sit mali, priùs, quàm quid euenerit boni, reiiciscamus, [M]docet hæc scena, quod ideò accidit, quia plerique alienæ inuident felicitati, & auidè alienũ dedecus audiunt & effundunt. Vnde Vates celeberrimè famam describens, illam dicit esse Malum, quo non velocius vllum, Mobilitate viget, virésque acquirit eundo. & doctrinæ atque eloquij fons vberrimus M. Cic. in oratione pro Planco sic ait, Nihil est tã volucre, quàm maledictũ: nihil facilius emittitur, nihil citiùs excipitur, latiùs dissipatur. Quapropter morali: ille Seneca, loquens de continentia, sic præcipit, Bonæ famæ, neque tuæ seminator, neque alienæ inuidus. Et prudentiæ officia describens, sic ait, Lauda parcè, vitupera parciùs. Et alibi, Esto vtiorum fugax ipse, aliorum neque curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor.

Versuum genera. Trochaici tetram. catal. vt scenæ præcedentis. excepto vltimo, Calliopius recensui, qui dimeter est acatal. duo quoque primi possunt etiam censeri iambici tetr. acat. Præterea in vndecimo redundant duo pdes, nisi ex eo toll. u [tuis] & [rebus], assbttsttv: vel assbtstv.

DAVVS. PAMPHILVS. CHARINVS.

PAMPHILVS *vbinam hîc est?* P. *Daue.* D. *[quisnam homo] est?* P. *ego sum.* D. *ô Pámphile.* — G. *Al.* [*quis homo*] tbstaatv: *al.* [*quis hic*] tbsdsatv. *Al.* [*obtigerit?*] *interrogatiué.*

P. *Nescis quid mihi obtígerit?* D. *certé: sed quid mihi obtígerit scio.* — * L. Gratulatio Daui.

P. *Et quidem ego.* D. *more hóminum euênit, vt, quod sim [nactus] mali* — *Bembus, Al.* [*nactus*].

E. Si legas [*Tu priùs resciscere*] *versus pro bè constat,* tstdtst-. — G [*Priùs resciscere ánd ego illud quod*], ttststt-: *vel* stststt-, *vt* [*Priùs*] *sit mono-*

Priùs resciscere tu, quàm ego, quod tibi euênit boni.

P. *Mea Glycérium súos paréntes répperit.* D. * *ô factum bene.* C. *hem.*

P. *Pater amícus súmus nobis.* D. *quis?* P. *Chremes.*

1 *Pamphilus vbinã.*) V Exordiũ correctione constat, vtpote vtriusque fortunæ significatione satis iocosa. Luditur enim hîc in verbis Obtigit, & Euênit. Illud quidé est iuxta optimorum authorum consensum & vsum, fortibus alicui contingit, & pro eo vulgus dicit, hoc mihi cecidit. Hoc verò est bene aut malé. Cæterùm Pamphilus de fortuna secundiore, Dauus de eadem iniuriore loquitur.

2 *Scio)* D Id est, persensi.

3 *More hom.*) Hominum abundat. *More hoe, vt q.s.n.m.*) Quia fama mali celerior, quàm boni: id est, vt faciliùs mala, quàm bona nuntienrur. Ad hoc ergo dixit, quòd ille prior scierit, quòd esset vinctus, quàm ipso cognitam Glycerium cognosceret. [R]Infortunii rumor multò citiùs, quàm fortunæ cuiuspiã bonæ, spargitur ac diuulgatur. [B]Plerique enim & auidè alienum dedecus audiunt & effundunt. Nihil faciliùs emittitur, nihil citiùs excipitur, latiùs dissipatur, quàm quod turpiter feceris. *Vt quod sim nactus m. Pr. r.*) S. D Nanciscí est consequi, assequi, adipisci. Quòd si cum Homine iungatur, poni volunt pro inuenire, vel obuenire. Cic. in Famil. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris. Mirum verò est, tam expressè in malam partem poni: quam etiam in eam poni possit.

4 *Priùs resciscere)* Scimus, inquit Donatus, manifesta: vel, quæ ad nos deferuntur. Rescimus celata, & occulta. Vel, Rescire est factum cognoscere, & intelligere. Dicitur etiam rescíscere. Teren. in Adelp. Rescíui omnem rem

5 *Mea Glyc.*) V Narratiuncula est de sua beatitudine: & enthymemate constat: vt pote, Glycerium inuenit parentes, pater est reconciliatus, eam vxorem ducam. D Hæc ita narrantur Dauo, vt eadé opera etiã Charinus audiat.

6 *Pater am. s.*) Hæc omnia, vt diximus, propter Charinum dicuntur, vt audiat. *Amicus summus*) Deest Eius.

D. *narras probé.*

7 P. *Nec mora vlla est, quin éam vxórem ducam.* C. * *num ille sómniat.* — [*eam*] *statum eliditur.* * L. Prouerbiale.

8 *Ea, quæ vígilans vóluit!* P. *tum de púero Daue?* D. *ah,* * *désine.* — * D. Compendium attulit.

9 * *Solus est, quem díligunt dij.* C. *saluus sum, si hæc vera sunt.* — * Prouerbium ex re natum.

10 *Cólloquar.* P. *quis homo est? Charîne in témpore ipso mihi áduenis.*

11 C. *Bene factum.* P. *hem, audîstine?* C. *ómnia. agè, me in tuis secúndis rebus réspice.* — *Bene factum*, gratulatio compêdiosa.

12 *Tuus est nunc Chremes: factûrum, quæ voles, [scio esse ómnia.]* — R. *Al.* [*scio omnia.*]

13 P. * *Mémini: atque ádeò longum est, nos illum expectâre, dum éxeat.* — * L. Data opera Poëta abrumpit lõgiorem actionem.

7 *Num ille s.ea, q.v.v.*) B Vetus paroemia est, Somniat et iam dormiens: quam hodie quoque vsurpamus, significantes aliquem toto pectore rei cuipiam deditum. Siquidem iis euenire solet, vt quæ interdiu voluerint animo, noctu somnient. Aristophanes de iuuene, qui tem patriam omnem studio alendorum equorum abiumpserat, ἐξεπατᾶτι καὶ καθεύδων ἱππικὰν, id est, dormiens questre studium somniat. Vide Chiliades. R Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno, Hæc eadem nocte reddit amica quies. Somnia dormientium nascuntur ferè ex affectibus vigilantium. Sic tritum vulgò apud Germanos prouerbiũ est, vbi quis rem narrat neutiquam verisimilem, somniasse illum vt dicamus. Etenim vt ille canit, Més humana quod optat, Cum vigilat sperans, per somnum cernit idipsum. Verg. in Buc. spes inanes amantium somnia vocat, Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt? Hinc & Græcum est prouerbium ὄνου ἐν ὀνείρῳ ἐλπίδας, de votis immodicis, quòd, quicquid vehementer optaris, id ferè somniare contingat. V Ferè occurrunt imagines de iis rebus, quas vigilantes cogitamus: & Hippocrates per mentem dormientibus representari tradidit. Sic canit Theocritus, πᾶσα χύσις ἐς τοὺς μαστεύοντας, ἰχθὺς ἀγρώ. Et Claudianus idé cõfirmat, Iudicibus lites, aurigæ somnia currus.

8 *Tum de)* Præ nimia lætitia narratiuncula, & per mandatum serui acclamantis, & gratulantis, interrumpitur.

9 *Solus est. q.d.t.*) S. D Prouerbium est ex re natum. pro, tanta eum dij felicitate cumularunt, vt eum solum amare videantur, & beneficiis prosequi.

Charine) V Exordium per appellationem, & opportunum aduentum.

Bene f.) D A gratulatione cœpit. *Omnia*) Compendium. *Age me in t.s.r. resp.*) V Charinus post gratulationem petit, vt fortunatus aliorum non obliuiscatur. D Hec sunt quæ absolutè dicũtur: & est cõmonitio. Sunt enim qui felicitate elati, ne respicere quidem velint amicos. Et Respicere est propriè retro aspicere. Id est, quem præcedis felicitate, non obliuiscaris: [B]effice apud Chremetẽ, Philumenam vt detur mihi, quandò tibi contigit, quod tota mente petisti. [R] Et hoc apud Germanos frequẽs est, Ne mei tibi obrepat obliuio, vbi pro voto omnia ac ex sententia succedere cœperint.

Tuus est nunc Chr.) D Lucilius in secundo, Nunc prætor tuus est, meus si discesserit horno Gentili. S. D Sese explicat Terentius, dũ subiungit. Facturum, quæ voles, scio esse omnia. Itaque Tuus est: id est, eo ad omnia vti potes, nihil tibi denegabit.

Atque adeò l.e.n.i.exp.) D Quia & audacter & artificiosè binos amores duorum adolescentium, & binas nuptias in vna fabula machinatus est: & id extra præscriptum Menandri, cuius Comœdiam transferebat: idcirco aliud in proscenio, aliud post scenam retulit: ne vel iusto longior fieret, vel in eandem propter rerum similitudinem cogerentur. *Longum est*) S. D Longus significat longinquitate productum, diuturnũ: vel procerũ. Estque temporis, vel loci. Ex quo nomine pulchrum est, quod dicitur, ne longus sim, ne longum sit, nõ

Al.[me:intusapud]. *Séquere hàc me intus: apud Glycérium est nunc. tu* adtastu 14
Daue abi domum.
Própera, accérse, hinc qui aúferant eam. quid stas? astasst- 15
quid cessas? D. *eo.* astsf

CALLIOPIVS.

* L. Hoc ad spectatores dicitur. *Lætus Comœdiæ exitus.

* *Ne expectêtis, dum éxeant huc.* * *intus despon-* sssfst- 16
débitur.
Intus transigêtur, siquid est, quod restet. Plaúdite. stsfsv 17

CALLIOPIVS RECENSVI. diij 18

longum faciam. Ad quos loquédi modos proximè accedit, quod dicũt Latini, longum est, vel longum esset. Cic. in Verr. De omnibus lõgum est dicere. Ibidem, Longum est, & non necessarium commemorare, quæ apud quosque visenda sunt tota Asia. Pulchrum quoque ex nomine est, quod Latini dicunt, Nihil mihi longius est, pro nullius rei tanta cupiditate, aut expectatione teneor. Cic. Famil. XI. Quem cùm obiurgarem, quòd parum valetudini parceret, tum ille nihil sibi fuisse longius ait, quàm vt me videret. Idé in Verr. Act. VII. Nihil ei longius videbatur, quàm dum illud videret argentum.

14 *Sequere me hac intus: a. Glyc. est*) D Iam post scenam itur: quia vltetius in proscenio nihil agitur. *Tu Daue abi d.*) Hi versus, vsque ad illum, Gnatam tibi meam Philumenam vxorem, negantur Terentii esse: adeò vt in pluribus exemplaribus bonis non insetãtur.

16 *Ne expectetis*) V Clauditur Comœdia. Reliqua, sicut & Horatius ad Pisones consuluit, in scena non peraguntur, atque causa Pamphili tanquam primaria magis quàm Charini transigitur. *Ne expectetis*) D Mirè dicit, latenter se laudans. quo verbo auidum adhuc audiendi populum adeóque cupidum & intentum ostendit, vt finem Comœdiæ euenisse non senserit. *Intus desponditur*) M Gellius lib. III. sic ait, Cæsar postquàm filiam Cn. Pompeio desponderat, primùm cœperat Pompeium rogare. Exitus Comœdiæ lætus est, & sedationem habet affectuum, qui non crescunt ad Tragicã perturbationem & scelera, quæ mediocritatem nullam accipere possunt. Idcirco in summas perturbationes Tragœdia desinit, docens nos cum ratione id sugere, quod sua prauitate in cladem trahit, & odium parit vehementissimum. non enim ad seditiones & discordia, sed ad pacem & cõcordiam nati sumus: qua nihil est humanæ naturæ vsuique accommodatius: quoniam, vt inquit Salustius, concordia res paruæ crescunt, discordia verò maximæ dilabuntur. Et Cicer. in Officiis sic præcipit, Meo quidem iudicio, paci quæ nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. Comœdia illos habet affectus, qui facilè ad eam mediocritatem rediguntur, quæ virtus morum appellatur: non enim est virtus expurgatiua sed gradus ad illam atque iter. Sic nanque disponit per assuetudinem humanas cupiditates, vt Heroicam virtutem suscipiant. Ab extremo certè ad extremum, sine aliquo medio ire non possumus: & sic est viuendum, vt bene sperare possimus. Plato lib. 1. de Rep. sic ait, Qui nullius iniuriæ sibi conscius est, huic iucũda spes semper ad est optima senectutis nutrix. Quapropter Pindarus cecinit. Eum qui bene viuit, dulcis spes comitatur, cor nutriens, senectutémq; fouens.

Intus transig. si q.e.q.r.) D Artificiosè Poëta hæreditatis iustam petitionem ex Critonis persona prætermisit, quæ ei Glycerio cognita iure tribuebatur: ne vel paruo rei Critonis tractatu, aut defraudatione Glycerii infuscaretur finis fabulæ ad lætũ exitũ spectãs. *Si quid est, q.r.*) Quia narratione dignum nõ est quod Charinus rogat. *Plaudite*) V Hoc verbo veteres Comœdiæ finiebãtur, & sic Fabius in sexto ait, Cùm ventũ est ad illud ipsum, quo veteres & Comœdiæ & Tragœdiæ claudũtur, Plaudite. B Horatius in arte, Donec cãtor, Vos plaudite, dicat. Acrõ interpres: Cãtor, id est, actor. Cantorem voluit appellari, qui in fine dicit, Plaudite.

Calliopius recensui) Erasmus enarrans veterem paræmiam, Nihil aduersum, Haud scio, inquit, an alius fuerit, qui recitaret versus, alius qui gesticularetur. Apparet enim vnum aliquem fuisse recitatorem, cuius est illa vox in calce Comœdiarum, Calliopius recensui. ex quibus Erasmi verbis Recensui videtur hoc loco pro recitaui non pro recognoui positum.

TERENTII EVNVCHVS

ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. POSTHVMIO, L. CORNELIO AEDILIB. CVRVLIBVS. EGIT L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTIL. PRAENESTINVS, TIBIIS DVABVS DEXTRIS. GRAECA MENANDRV FACTA SECVNDA. MODOS FECIT FLACCVS, M. VALERIO, C. FANNIO COSS.

Go. [Publ. Terent. Afric.]
Go. [L. Posthumio Albino, L. Cornelio Merula].
Go. [Egére].
Go. [Modos fecit Claudius Flaccus Claudij filius, tibijs duabus dextra & sinistra. Acta secũdò est. Graeca est Menandru. Edita M. Valerio Messala, C. Fannio Strabone].

AELII DONATI PROLEGOMENA IN TERENTII EVNVCHVM.

HAEC masculini generis nomine nuncupata fabula est, Eunuchus: & est Palliata Menandri vetus, quam ille author de facto adolescentis, qui se pro eunucho deduci ad meretricem passus est, nominauit. Itaque ex magna parte motoria est. Atque in hac Comœdia qui personam Parmenonis actor sustinet, primas habet partes. Secundæ sunt Chæreæ. Tertiæ ad Phædriam spectant. Huius Prologus sanè est concitatior. Nam & obiicit crimina aduersantibus: & comminatur in posterum: & accusatoriè narrat iniuriam Terentio factam: & ad vltimum tumultuosè, & cum magna inuidia defendit Poëtam. Hæc & περίτασιν, & ἐπίτασιν, & κατάστασιν ita æquales habet, vt nusquam dicas longitudine operis Terẽtium delassatum dormitasse. Actus sanè implicatiores sunt in ea, & qui non facilè à parum doctis distingui possint. ideò quia tenendi spectatoris causa vult Poëta noster omnes quinque actus velut vnum fieri: ne respiret quodammodo, atque distincta alicubi continuatione succedentium rerum, ante aulæa sublata fastidiosus spectator exurgat. Acta planè est Ludis, Megalensibus, L. Posthumio, L. Cornelio Aedilibus curam ædium habẽtibus: etiã tunc personatis L. Numidio Posthumo, L. Ambiuio Turpione: itẽ modulante Flacco Claudio tibiis dextra & sinistra ob iocularia, multa permista grauitate. Et acta est tantò successu, ac plausu, atque suffragio: vt rursus esset vendita, & ageretur iterum pro noua: próque ea pretium, quod nulli ante ipsam fabulam contigit, octo milibus sestertiũm numerarent Poëtæ. Prouerbia multa sæpe pronuntiata, & cantica sæpe mutatis modis exhibita sunt. περιστικὸν πρὸς σωτῆν nusquam habet, sed suis tantùm personis vtitur. In hac Terentius delectat facetiis, prodest exemplis: & vitia hominum paulò mordaciùs, quàm in cæteris, carpit. Exempla autem morum hîc tria præcipua proponuntur, Vrbani scilicet, Parasitici, & Militaris. Hæc edita tertiùm est, & pronuntiata Terentii Eunuchus; quippe iam adulta commendatione Poëtæ, ac meritis ingenii notioribus populo. Facta autem ex duabus Græcis vna est Latina. Nam ex Eunucho, & Colace Menandri fabulis, hæc Eunuchus Terentiana scripta est, non sine crimine, quòd multa in hanc translata sint ex multis Poëtis Latinis: quod totum, per Prologum purgat, atque defendit.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

PHAEDRIA	*adolescens.*	CHREMES	*adolescens rusticus.*
PARMENO	*seruus.*	ANTIPHO	*adolescens.*
THAIS	*meretrix.*	DORYAS	*ancilla.*
GNATHO	*parasitus.*	DORVS	*eunuchus.*
CHAEREA	*adolescens.*	SANGA	*lixa.*
THRASO	*miles.*	SOPHRONA	*nutrix.*
PYTHIAS	*ancilla.*	LACHES	*senex.*

IDIOMATA PERSONARVM, ET ETYMOLOGIAE EX ERASMO ROT.

LACHES à sortiendo, siue ab intendendo actionem iniuriarum, pius in filios & vehementi ingenio. Phædria, ab hilaritate morum, cordatus adolescens, & cum morbo suo pugnans. Chærea à gaudio, ephebus ad quiduis audax, incogitans, & impotenter amans. Parmeno, quòd sedulò adsit domino suo, callidus, & osor meretricum. Dorus, quòd dono mittatur Thaidi. Thais à pauone videtur dicta, addita aspiratione. Inducitur cordata & ciuilis, ac inter mererrices probis moribus. Doryas, ab hasta, quòd in bello capta sit. Pythias ob calliditatem, aut quod omnia percontetur. Thraso, à confidentia fingitur stolidus & arrogans. Sanga à σάγω, hoc est à componendis sarcinis dictus videtur. Fingitur liber ac domini contemptor, quales ferè coqui. Gnatho, à mandibula vt edax. Fingitur assentator & callidus. Chremes adolescens ruri educatus, eóque ciuilium blanditiarum insolens, & artium imperitus. Antipho, quod obuius appareat.

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN EVNVCHVM.

Vers. gen. Senarij, siue iambici trimetri acatalectici.

SORÓREM *falsò dictitâtam Thâidis,*	iſſiſp	1
Idípsum ignórans miles sabdûxit Thraſo:	iſſiſi	2
Ipsíque donat. erat hæc ciuis Á ttica.	ſibſip	3
Éîdem eunûchum, quem émerat, tradi iubet	iſſiſp	4
Thâidis amâtor Phædria, ac rus ipſe abit,	diſiſp	5
Thrasóni orâtus biduum concédcret.	iſſiſp	6
Ephêbus frater Phædriæ puéllulam	iſſijp	7
Cùm deperîret, dono miſſam Thâidi,	ſiſſſi	8

Al. [aduexit]

1 *Sororem fal.*) [B] Hæc Pamphila nominatur in Comœdia. *Dictitatam Th.*) [S·D] A dico duo frequentatiua sunt, significatione multùm inter se diuersa: scilicet dictitare, & dictare. Dictitare autem est frequenter dicere, & narrare, vel frequenti & crebro sermone dissipare, & diuulgare. Cic. pro Domo sua, Cuius aduentu fore vtilitatem dictitabant. Dictare est dicere, quod alter scribens excipiat, & manu stylóque notet. Cic. ad Q. fratr. Hæc inter cœnam Tironi dictaui. Idem ad Att. 11. Hæc dictaui ambulans.

2 *Miles abd. Thr.*) [B] Secunda scena narratur vbi emerit eam Thraso. *Ipsíque donat.*)

3 Ipsi, Thaidi. *Eidem Eunuchum.*) Eunuchus, castratus, dicitur ab ἐυνὴ, quod est, cubile, ἔχω, custodio. Nam id genus hominum adhibebatur seruandis regum cubilibus.

4 5 *Thaidis amator Phedria*) [S·D] Is est amator, vel amans, qui aut probanda animi inductione amat: aut amore Venereo ardet. Dicirúrque amator noster, pro amator nostri: idque eodem loquendi modo, quo dicunt Latini, obtrectator noster, vel laudator noster, pro obtrectator nostri, vel laudator nostri. Cic. ad Att. 1. Lucius Papirius Pætus vir bonus, amatórque noster. Idem Famil. v 11. Viuam tecum multùm, & cum communibus nostris amatoribus. Id est, cum his qui te, & me amant: vel qui vtrique nostrûm amici sunt.

6 *Thraſoni or. bid. conc.*) Id est, abesset bidui, vel duorum dierum spatio Thrasonis causa, & gratia. Vel Thrasoni biduo cederet.

7 *Ephebus fr.*) [B] Chærea vocatur in fabula.

8 *Cum deper.*) Deperio hic impatienter amare significat. Aliquãdo inter hoc verbum & casum eius, præpositionem ponunt Latini. Hieronymus lib. 11. Regũ. Factum est vt Thamar adamaret Ammon, & deperiret in eam valde. [S·D] Deperire posuerũt antiqui pro impotenter amare. Plautus in Mil. Meretricem ingenuam deperibat mutuó. Idem in Cistel. Is amore miserè hanc deperit mulierculam. Idem in Amphitry. Nunquam ædepol quenquam mortalem credo ego vxorem suam sic efflictim amare, perinde vt hic te efflictim deperit. Antiqua fuit hæc depereundi significatio. Vsitatùs verò pro perire ponitur. Cic. ad Att. 1. Nunc si me amas, si te amari à me scis. enitere per amicos, clientes, hospites, libertos denique, ac seruos tuos vt schedã ne qua

9 ſſſſſi *Ornátu eunúchi indúitur. sŭâdet Pármeno.*

10 ddſiſp *Introýit. vitiat virginem. sed Á tticus*

11 ſiſiſp *Ciuis repêrtus frater eius, cóllocat*

12 diſiſi *Vitiâtam ephébo. Phædriam exôrat Thraſo.*

ne qua depereat. *Dono missam Th.*) Dono mittere, & dono dare aliquid alicui, elegantes sunt, & crebræ Latinis locutiones. Terentius in hac Comœdia, Hanc tibi dono do.

11 *Frater eius*) [B] Chremes rusticus adolescẽs. *Collocat Vit. eph.*) [S·D] Præter alia multa loquendi genera, quæ à Collocare manãt, proprium est vnum, pro in matrimonium dare. Et dicimus collocare filiam: vel filiam alicui, vel in matrimonium, vel collocare nuptui, aut nuptum. Cic. de Inuent. Pub. Scipio Corneliam filiam Tiberio Graccho collocauit. Idem in Brut. Cuius Caii filio filiam suam collocauerat, & affinitate sese deuinxerat. Item de Diuinat. 1. Cùm vellet sororis suæ filiam in matrimonium collocare.

12 *Phædriam exorat Thr.*) [B] Vt in partem amoris recipiatur, vt in parte aliqua hæreat apud Thaidem. Hæc Eunuchus tanta felicitate traditur acta, & plausu, vt iterata, æquè constiterit octo milibus sestertiũm, ac noua.

AELII DONATI ARGVMENTVM in eandem.

RAPTA quædã ex Attica virgo nobilis, atque adducta est Rhodum: ibique matri Thaidis meretricis ab amico dono data est, & educata velut soror vnà cum filia Thaide. Sed Thais relicta matre, Rhodo cum amatore quodam Athenas se contulit: ab eóque hæres instituta mortuo, mox à Milite Thrasone diligebatur nimis. Qui cum Athenis profectus matrem Thaidis mortuam Rhodi comperisset, & eam virginem, quam diximus, ab hæredibus mortuæ animaduertisset vænum esse propositam: quãuis ignarus rerum omnium, emit tamen: & dono amatæ Thaidi vexit Athenas. Verùm postquàm aduenies riualem Phædriam apud amicam reperit: quem per eius absentiam sibi meretrix conciliarat: affirmauit se non antè daturum promissam virginem, quàm Thais foras æmulum pepulisset. Illa igitur, etsi amaret Phedriam, cupiditate tamen recuperandæ virginis & ciuis Atticæ, & quam à paruulo vt sororem dilexerat, excludit Phædriam. Hinc ille primò irascitur: pòst accepta facti ratione, à Thaide lenitur & in bidui spatium spontè concedens militi, rus proficiscitur: statímque, ne ab æmulo muneribus superaretur, eunuchum & puellã Parmenoni iubet abiens ad Thaidem deducere. Verùm Chærea frater Phædriæ tunc ephebus, visa in via virgine, inflammatur amore eius. Atque eò euasit vehemẽti ardore, vt pro eunucho ipse deduceretur ad Thaidẽ. Hac occasione vitiata virgo, & mox ciuis, & nobilis cognita, datur vxor Chæreæ. Phædria verò & miles riuales, ambo concordes per parasitum redditi, communi amica sine certamine potiuntur. In primo actu Phædria excluſus à Thaide, & secum primò & mox cum Parmenone conqueritur fortunas suas: & ad postremum coràm accusat Thaidem. rursus permulcetur ab eadem, & voluntate digrediens, rus sese concessurum in spatiũ bidui esse promittit. Secundus actus profectionem Phædriæ continet delegantis seruo deductionem eunuchi, & puellæ ad Thaidem. Tum parasitum loquentem, per quem virgo à milite dono amicæ missa est. Tum interuentum Chæreæ amantis virginem, eiusdémque cũ Parmenone consilium de eadem potienda per fallaciam: quia pro eunucho ipse supponitur Thaidi. Tertius actus characterem exprimit militis & parasiti per ridiculum colloquium. Tum inuitationem ad cœnam Thaidis. Tum oblationem veluti eunuchi Chæreæ, & puellæ ex Aethiopia per Parmenonẽ factam. Tum verba Chremetis ad Thaidem venientis, perductíque ad militem. Antiphonis Chæreæque colloquium de vitiata per dolum virgine. In quarto actu Doryas nuntiat iurgium inter militem, & Thaidem: tum reditum habet xe villa Phædriæ: & querelam Pythiæ de vitiata virgine apud Phædriam: & eundem stupẽtem quod audiebat. errorem ebrij Chremetis: & verba petulantia Thaidis aduersum militem, & militis aduersum Thaidem: parata prælia, ridiculéque deposita. Quintus actus hæc continet, querelam Thaidis de vitiata virgine, primò cum Pythia, posteà cũ ipso Chærea: tum interuentum Chremetis atque nutricis: tum perturbationem Parmenonis per dolum Pythiæ, atque eius indicio per senem, qui rure tunc aduenerat, confirmatas nuptias. & ad vltimum, reditum in gratiam militis cum Phædria & Chærea.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CIVIS quidam Atheniēsis filium habuit,cui Chremeti,& filiam,cui Pamphilæ nomen fuit.Is Sunii,quod oppidum est maritimum haud procul Athenis,rus habebat: in quo cùm aliquando versaretur,Pamphila adhuc infantula à prædonibus capta est.Ab eis illam redemptam mercator quidam Rhodius meretrici,quam amabat,dono dedit. in cuius ædibus ita educata est,vt Thaidis,quæ huius meretricis filia erat,facilè ab omnibus crederetur soror.Hæc Thais maternam(vt fit) viuendi rationem insecuta,cùm iam ad eam ætatem peruenisset,vt & amari,& amare posset,hospitem,quocum rem habebat, Athenas secuta est; qui haud ita multò pòst moriens satis amplas ei possessiones reliquit. Ipsa tamen nihilominus perrexit corpore facere,quem instituerat,quæstum.interea miles Thraso nomine,ad eam adiecit animum,cúmque cum ea per aliquod tempus consueuisset,in Cariam profectus est.Thaidis mater per eos dies vitam cum morte commutauerat: fratérque ipsius Pamphilam venalem proposuerat,sperans eam,quòd & formosa esset,& fidibus sciret,præclarè à se venditum iri,fortè accidit,vt eo ipso tépore Thaidis amator miles esset Rhodi:qui, harum omnium rerum inscius,Pamphilam emit:vt esset,quod amicæ,Athenas reuersus, dono daret.Thais,profecto milite,aliam conditionem quæsierat,adiúxerátque sibi Phædriam,adolescentem Athenienſem,Lachetis filium.Inaudierat interim etiam aliquid de Pamphila: iámque cum fratre ipsius Chremete aliquoties collocuta,eò peruenerat. vt non dubiis indiciis intelligeret,sororem illius esse,quæ secum in maternis ædibus educata foret. Summoperè cupiebat igitur occasionem sibi aliquam dari,qua Pamphilam suis restitueret, eodémque facto & puellam summo afficeret beneficio,& propinquorum illius amicitia fortunas constabiliret suas.Redit miles;sed cùm cognosset de amore Phædriæ,puellam se, nisi eo repulsò,daturum negat.Thais,quid ageret,nescire:nam & Phædriam amabat ex animo, & Pamphilæ recipiendæ gratia quiduis sibi faciundum putabat. tandem, cùm speraret, se posteà facilè consilium suum ei ipsi cuius animum offenderet, probaturam, Phædriam, vt militi gratificaretur.excludit.postridie accersito ei,atque ægreferenti,tandé se purgat, multísque precibus ab eo impetrat,vt,per biduum, priores partes habere Thrasonem, sineret: vbi primùm eripuisset puellam,nihil sibi cum illo ampliùs fore. Phædria, vt huius bidui molestiam æquiore animo ferret,rus sibi abeūdum esse statuit.itaque abiens negotium dat seruo Parmenoni,vt eunuchum,& Aethiopissam,quos illis diebus Thaidi emerat, ad eam ducat.Dum se hic ad imperium heri exequēdum comparat,Thraso quoque Gnathoni parasito suo Pamphilam tradit,vt eam ad Thaidem deduceret.Eam Chærea Phædriæ frater natu minor in via conspicatus,tanto subitò illius amore correptus est,vt nihil pensi haberet,dum ea potiretur.Itaque de Parmenonis consilio (cùm ea facillima ratio videretur) eunuchi habitu indutus,in domum meritriciam pro eunucho deducitur.Thais ad cœnam cum milite proficiscens,ei soli puellam credi iubet.Cui cùm ille per vim vitium obtulisset, educit se foras,séque dat, quantum potest,in fugam. Hic turbæ admirabiles concitantur. Phædria mutato consilio in vrbem reuersus,incidit in ancillas Thaidis,à quibus miris modis exceptus est,cùm dicerent iniquè ac perfidè fecisse eum,qui pro eunucho adolescentem supposuisset,à quo esset puella ingenua vitiata.Hic primò admirari,& negare factum,donec adducto in rem præsentem Doro eunucho,ex illius oratione,quid frater fecisset, intelligit. Tandem cùm agnita esset Pamphila Chremetis soror, eam Chærea de patris sui Lachetis voluntate ducit vxorem.Thais Lacheti sese dat in clientelam. Thraso diu illusus, tandem, vt apud eam aliqua in parte hæreat,beneficio Gnathonis obtinet.

ARG.

COMOEDIAE, vt hominum vitam, casus, consilia imitentur, pericula continent: quòd & cōsiliis, & fortunæ,in periculis maximè locus est.Itaque cùm discutere periculum ratione contendant personæ,varia finguntur consilia,in quibus alia fallunt,alia felicia sunt.Sæpe plus casus potest,quàm ratio.Dominatur ferè in rebus fortuna. Superiori fabula proposuit modesti adolescentis exemplum:is de officio suo honestè consultat.Hic nulla sunt honesta exempla,nullum honestum consilium. Nam meretricii amores describuntur:vt hoc exemplo cernant iuuenes,tanquam in speculo,amentiam huiusmodi amatorum. Est autem duplex propemodum fabula.Propterea geminum argumentum recenseo. Primas Thraso in hac fabula tenet.Et cùm pollicita esset Thais,facturā se sui copiam dies aliquot, fallitur is tamen : eáque PROTASIS fabulæ est.cū Thrasone confertur Phædria : nisi enim riualem haberet Thraso,nihil periclitaretur in amore. EPITASIS fabulæ est, cùm

cùm minatur ille se oppugnaturum vi ædes Thaidis. CATASTROPHE ridicula est. Nam Thraso iam fractus,precibus impetrat,vt aliqua saltem in parte apud Thaidē hæreat Porrò quia hæc fabula varia est,multúmque habet turbarum,casu exoritur alius tumultus: vitiatur virgo,quam Thaidi miles donarat.Sed est læta eius quoque periculi catastrophe. Nam vxor datur hæc adolescenti qui eam compressérat.Vt Thrasonem ridiculum amatorem fingeret,addit Gnatonem,qui eius mores mirificè depingit, vt ardelionem agnoscas. In superiori fabula plurimæ sunt consultationes,& tota ferè consistit in genere deliberatiuo. Hic plus est expostulationum,& accusatorio seu iudiciali generi similior est.Nullum autem vitæ genus est,vbi non plurimum Thrasonum reperias:neque vlli ferè rebus humanis pernicioſiores sunt,quàm id genus,si contingat imperare.In templis,in aulis,in rebus publicis omnibus omnia miscent,vt emereantur vulgi plausum.Quare diligenter est intuēnda, contemplandáque Thrasonis imago in hac fabula,vt discas,quàm sint inepti,quàm nihili ardelliones isti:somnia veriùs hominum,quàm homines dicas.refert autem conferre cum hac similes alicubi descriptiones : qualis est apud Martialem Attali, apud Catulum Suffeni.nec piget ascribere,vt ediscant pueri. Ad varum, Suffenus iste Vare, quem probè nosti, Homo est venustus,& dicax,& vrbanus. Idémque lōgè plurimos facit versus: Puto esse ego illi milia aut decem,aut plura Perscripta,nec sic,vt fit in palinxysto, Relata:carthæ regiæ,noui libri. Noui vmbilici,lora rubra,membrana Directa plumbo,& pumice omnia æquata. Hæc cùm legas,tū bellus ille,& vrbanus Suffenus,vnus caprimulgus,aut fossor Rursus videtur:tantum abhorret ac nutat. Hoc quid putemus esse?qui modò scurra, Aut si quid hac re trifling videbatur, Idem infaceto est infacetior rure. Simul poēmata attigit,neque idem vnquam AEquè est beatus,ac poēma cùm scribit: Tam gaudet in se, támque se ipse miratur. Nimirum idem omnes fallimur,neque est quisquam, Quem non in aliqua re videre Suffenum Possis.suus cuique attributus est error. Sed non videmus manticæ quid in tergo est. In Attalam, Declamas bellè, causas agis Attale bellé. Historias bellas, carmina bella facis. Componis bellè mimos, epigrammata bellé. Bellus Grammaticus,bellus es Astrologus. Et bellè cātas,& saltas Attale bellé. Bellus es arte lyræ,bellus es arte pilæ. Nil bene cum facias,facis attamen omnia bellé. Vis dicam quid sis?magnus es ardelio.

Αδηλον.

MERETRIX adolescentem cuius mutuo amore tenebatur,exclusit : eique reuocato, exclusionis causas reddidit.Eius frater,minor natu,virginem, quam miles meretrici dono miserat,amare cœpit,deductúsque in domum meretricis pro eunucho,vitiat.Re itaque cognita,cùm illusam se meretrix doleret,ab eodem adolescente placatur.Interuētúque fratris eius ciuem cognitam Athenienſem,duxit vxorem:miles quoque in partem meretricii amoris receptus illuditur.

PROLOGVS.

ARG.[M] Hic prologus idem ferè habet argumentum quod primus: & Poëtæ multiplex ingenium,varietatémque explicat.[D] Vnde attendenda illius copia,quòd in tot prologis de eadem causa ijsdem ferè sententiis, variis verbis vtitur. [P] Defensor igitur Poëtæ Calliopius introductus,hunc prologum, quemadmodum & præcedētem,in maledicum & detractorem L.Lauinium pronuntiat, captādo multifariam spectatorum beneuolentiam. [L] Est verò concitatior prologus.nam primò obijcit vitia quædam aduersario,illum in contemptum adducens:deinde Poëtam defendit: [P] diluítque aduersarij accusationem, ostendens etiam veteres quoque talia fecisse,qualia in Terentio carpere nititur. [V] Est autem sic ἀπολογητικὸς, vt συναγωνιστὴς fiat:quod est, sic Poëtam à calumnijs defendit,vt de meliore nota eūdē populo commendet. [M] illíque beneuolentiam paret,& odium faciat aduersario,quem ignorantiæ accusat & terret,metum inducens taxationis & censuræ.Tādem statu absoluto vtitur & confessione:& cum silentio audiant petit,quid sibi velit hæc Comœdia,quod vtile est spectatoribus,& decet.In primis claris quippe ingenijs fauendum est, quæ moribus consulunt,& in medium laborant. [MU] Quia verò hic prologus anaphoricus est magnāque ex parte criminationes in Lauinium continet,quæ quidem libenter audiri non solent, idcirco sibi auditorum animos insinuatione præmollit.

Versuum genera.Senarij,sine iambici trimetri acatal.

Excusat cur in aduersarium inuehatur. [L] Captat beneuolentiam ab officio: & suidiâ facti interpretatione in aduersarium refert.

* Mu. Relatio est ad sensum,non ad verbum.

Bemb.[*Existimauit esse, sic existimet,*] ſſiiſp.

Dictum, in L.Lauinium.

I QVISQVAM est, qui placêre ſſe studeat bonis *Bembius tollit ſſe, sed versus non constaret.* ſſiiai 1

[Quamplúrimis,] & mínimè multos *Go.* [*Quàm plurimis,*] *id est, potius quam malis.* ſidſſp 2

**In his Poëtâ hic nomen profitêtur suum.* ijſdſp 3

Tum si quis est, qui dictum in se incleméntius ſiſſſp 4

[Existimat esse, sic existímet: sciat,] ſaiſp 5

Respônsum, non *[dictum esse, quia læsit priùs,]* ſſrbſp 6

Bemb.[*dictum: quia læsit prior:*] ſſiſiſp: [E] [*dictum esse: quale sit, priùs*], ſſiſjp.

1 *Si quisquam*) [V] Exordium,quo captat beneuolentiam à persona Poëtæ innocentis. *Qui pl.se fend.b.*) [S.D] Ostendimus suprà multiplicem Studendi vsum.Non tamen exempla dedimus, cùm ponitur cum alio verbo. Hîc igitur dabimus.Cic.Famil.XIII.Quod fieri vehementer studeo.Idem de Orat.I.Qui studeat omnium rerum vim,naturã,causásque nosse. *Si q.e.p.pl.se.st.b. Quam plurimis.*) [Mu] Iampridem admonuit Æmilius Ferretus,Quàm plurimis, hoc loco duas esse dictiones: sensúmque esse,Si quisquam est, qui suum studium eò referat, vt bonis potiùs,quàm vt plurimis placeat,&c. Deest igitur particula Potiùs:vt in illo Plauti ex Rudente, Certum est moriri, quàm hunc pati lenonem in me grassari. Sic etiam sæpe loquuntur Græci. Homerus, Αὐτὸν ἔχοντά σε βέλομ' ἐπαυρέμεν, ἢ τινὰ τῶν ἄλλων. Idem βέλομ' ἐγὼ λαὸν σὸν ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. Alexander in epistola ad Aristotelem, ἐγὼ δὲ βιωλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄλογα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς διωλέκτοις διαφέρειν. Contrà quæ hîc particula deest,ea sæpe aliis in sermone Latino locis redundat.Cicero in Diuinatione,Tamé eos defendes, qui se ab omnibus desertos potiùs, quàm abs te defensos, esse malunt? Plautus Sticho,Si manere hîc sese malint potiùs, quàm aliò nubere. Terentius Adelphis,Quin,quicquid possem,mallem auferre potiùs in præsentia. Vlpianus,Si actor malit dominum potiùs conuenire. Palladius de insitione, Malo operam eius expectare potiùs,quàm timere.

2 *Et minime multos lædere*) Id est, ea cautione adhibita, ne malos lædat. Multorum enim nomine malos intelligebant, authore Festo: & facit huc illud Biantis,οἱ πλείους κακοί. [S.D] Lædere non semper est,cùm vulnus infligitur:propriè enim est iniuria,vel contumelia afficere:& ad omne infectationis genus transfertur.Cic.Famil.I.Verebar non eos,qui se læsos arbitrarentur. Idem, Quos tu Reipublicæ causa læseras.Idem,Prior lex nos nihil lædebat.

In his Poët.n.pr.s.) Id est,ex his se vsum est- 3
se dicit. [D] Cum dixisset Quisquam, intulit In his.& alibi,Cuius mos maximè est consimilis vestrûm,hi se ad vos applicant. [D] Oratio est sensu,non voce cõgrua.Dixit His pro talibus.nam Quisquam ad multos pertinet. *Profitetur*) [Mu] Metaphora est à re militari: propriè enim dicitur hoc in militibus nomina dantibus in militiam. *Inclementius*) [D] Pro inclementer:vt,Iam senior, sed cruda deo,viridísque senectus.*Dictum in se inclementius*) [Mu] Dicere inclementer,antiquum est. Plautus,Cur inclementer dicis lepidis literis, Lepidis tabellis,lepida conscriptis manu?

Tum si quis) [V] ἀντυποφορὰ innocentiæ per 4
διάθεσιν, qua et aduersarium L.Lauinium calumniatorem Terentij perstringit. Innocens verò est, vt qui calumniatori tantùm respondet,& dicit Responsor est,non author: quod est, Sese tantùm expurgat,& alios offendere non cupit,id quod naturæ lex quoque suadet. Porrò duo vitia in translatore Comico notat extremè mala.Prius quidé est in inepta translatione,quæ non tantùm bonam versionem, sed & commodam descriptionẽ exigit,iuxta Horatianum ad Pisones consilium.Lauiniùs autem vel bene versa malè describit,hoc est, nõ satis Latinè cõuertit,cuius exẽplum in ea Menandri Comœdia (cui titulus ab apparitione φάσμα est)editum esse perspicitur.Posterius verò œconomia in decoro.Siquidem in Thesauro Comœdia,priùs reus causam dicit, quàm in ius vocatur,contra actionis forensis & iudiciorum ciuilium consuetudinem. *Tum si quis*) [D] Bene Si quis:cùm L.Lauiniũ significet,ne vel ipsum à se læsum esse fateretur.Et Tum,prætereá.vt, Tum canit Hesperidum.

Existimat) Pro existimauit. 5

Responsum, non d.esse) Deest ei.vt in Phor- 6
mione,Siquis quid reddit,magna habenda est gratia. *Non dictum esse*) Superius Dictum, partic

7 dſſſi
8 ſiſſi

**Qui bene vertêndo, & seas describêndo] malè, ex Græcis bonis Latínas fecit non bonas:* *L.Narratio. *Bemb.* [*easdem scribendo*].

participium est:inferius,nomen.A quo etiam dicaces dicuntur,qui iocosis salibus maledicunt. *Responsum.n.d.e.*) Figura πλοκὴ nã Dictú modò bis numero positum,hîc nomen significat, suprà participiũ:vt in Heautontim. In quem quiduis harum rerum conuenit,quæ sunt dicta in stultum. [B] Erasmus in quodam dialogo hunc locum enarrans:Est inquit, locus in prologo Eunuchi,qui multos torquet. Nam plerique codices sic habent:Sic existimet,sciat,respõsum,non dictum esse, quia læsit prior.Qui,&c.In his verbis desydero sensum argutum & Terentio dignum.Nec enim ideò læsit prior,quià malè vertit Græcas fabulas,sed quia Terentianas carpserat.Cùm esset Londini apud Thomam Linacrum,virũ sic in omni genere Philosophiæ doctissimum vt nihilo secius has Grammaticorum minutias ad vnguem calleat,ostendit mihi codicem mira vetustate,in quo sic habebatur scriptum.Sic existimet,sciat,Responsum,non dictum esse,quale sit,prius Qui bene vertendo, & eas describendo malè,Ex Græcis bonis,Latinas fecit non bonas.Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit.Sic autem ordinandus est sermo,vt qualis sit,indicet subiiciendum exemplum prioris dicti.Minitabatur se vicissim reprehensurum aliquid in fabulis eius,à quo fuerat reprehensus.Atque id negat videri debere conuitiũ,sed responsum.Qui lacessit iacit dictum:qui regerit lacessitus,respondet. Huius rei promittit exemplũ.Quale sit,quod Græcis dicitur τὸ, Latinis quod genus,aut veluti,siue videlicet, aut puta. Deinde subiicit reprehentionem,in qua Prius aduerbium, respondet ad alterum aduerbium, veluti diuersum,quod sequitur,Nuper: quẽadmodum pronomen Qui respondet ad dictionem Idẽ. Veteres enim Lauinii fabulas in totum damnabat,quoniã iam exciderant ex hominum memoria.In his quas nuper dedisset,certa notat loca.Mihi videtur hæc germana lectio, verúsque Comici sensus.Sed videamus,quo pacto metiẽdus sit hic versiculus,Ex Græcis bonis,Latinas fecit nõ bonas.Videri posset more veterum elidi s,vt secundo loco sit anapæstus,nisi casus auferendi desineret in is, natura longuam. Itaque submota consonante, nihilominus manet lõga vocalis.Videre quã tula res,nonunquam torquet homines etiam eruditos.Præpositio Ex pertinet ad finem carminis præcedentis.Qui bene vertendo,& eas describendo malè,ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.Ita nihil est scrupuli.Hæc vsum nobis est ad verbum transcribere, vt studioſæ consuleremus iuuentuti.

Qui bene vert.) [D] Bene,pro valde.Et Ver- 7
tendo, in linguam Latinam transferendo. Plaut.Vertit barbaré.Aut Vertendo,corrumpendo. [Mu] Lauinium signis notat. Ille,inquit,ardelio, qui tam multas fabulas vertendas sumit, & nullam bene interpretatur: ille, qui nuper Menandri Phasma tam ineptè conuersum dedit: ile, inquam, læsit me prior. [NANNIVS] Carpit hîc Terentius, anxiam interpretationem,quæ quasi calculatrix,verbum verbo reddere curat:nec pensare pondera,sed numerum quærit,quum Poëta imitati debeat,& potiùs paria quàm eadem facere,nonnunquam leuiter alludere,interdum procul respicere,ac subinde prestioribus oculis intueri.Quod quum non faceret Lauiniùs iure incessitur, vt qui in describenda imagine quam depingendam susceperat, longiùs aberret.Est enim Describere, idé quod depingere,& archetypi lineamenta reponere.Videó autem in omni translatione tria esse seruanda.Vt verba,quatenus licet retineantur. quale est,verbum verbo expressum. quod isto in loco vestitum appellabimus.Vt sententia vbique incolumis maneat. quod pro corpore imputabimus.Denique,vt indoles incorruptè seruetur:quam (si libet)animam orationis nominare posses.Ea autem consistit in ipsis figuris dictionis,& moratam actuosámque sententiã reddit.Multũ enim interest,an per διαπόρησιν, an per ἐρώτησιν,an interrogationem,insultationem,optationem,vel affirmationem enuntiaueris.Iam superiori sæculo, quidam verba verbis ita admensi sunt,vt sententiam deprauarint, non aliter quàm indocti pictores,qui operosi in cultu effingendo, membra secundum vestem distorquent:quum Appelles Parrhasíque priùs nudũ corpus affórmare,quàm amictum superinducere soleant.In quorum numero Argyropylum reponas & Rufinum, alterum interpretem Aristotelis,alterum Gregorii Nazianzeni:de quibus verè id hemistichii dici potest, Dant sine mente sonum.Fit autem illud vel ex insciti a,vel ex cacozelia. Quum enim sententiã apprehẽdere nequeũt, verba reddunt:quasi quod ipsi non intellexerint,alius ex illorum verbis intelligere queat. quum verba non minùs ex sentẽtia vim suam & significatum accipiant, quàm sententiam constituant.Aliqui rursus fidem existimant

* Id est, reus priùs excusat se, quàm agit actor.

Idem Menándri Phasma nunc nuper dedit. fisfp 9
Atque sà Thesáuro scripsit caussam dícere* fffsp 10
Al.[in Thensauro]:[E] *[a Thesauro is]:al.[a Thesauris].*

à numero verborum non discedere. Alii aliquanto feliciores, verba simul & sententiam reponũt, sed indole prorsus extincta. Ex quorum translatione, quid author dixerit, vides: sed quomodo dixerit, non vides. Vis enim affectuum, gratia figurarum, lepor, venustas, elegantia, dignitas, acrimonia, arguties nusquã apparet. Talis est haud dubiè Marsilius Ficinus: ex cuius quidem traductione sentimus quid Plato velit, sed ita, vt si ipse Plato legeret, pro suis non agnosceret. Vbi enim in Latinis heroica illa vis, & sublimitas grandiloqua? Vbi illa beata, nec tamen otiosa, verborum luxuries? Mentior, nisi id statim iudicaturus es, lecto Platonis Axiocho, ab Agricola verso. Est quidem opus illud adulterinum, & è familia Platonis eliminatum: sed tamen dexteritate vertendi, ius legitimorum filiorum, & adoptionem emeruit. Qui igitur in reddendis verbis sententiam corrumpunt, monstra gignunt. Qui sententiam incolumem indole extincta afferunt, cadauer ædunt, vel (si mauis) sceleton. Omne autẽ punctũ tulit, qui tria ista officia absoluit. Pro exemplo adduci posset Angeli Politiani Moschus, vbi verbum verbo, sententia sententiæ, versus versui, seruatis iisdem numeris redditur. Sed quia operosius hoc est, ideò eruditissimi quique circa sententiam & indolem diligentiùs versantur, tenui verborũ cura habita. Qualis est Hermolaus Barbarus, atq; adeò ipse Cicero. Nec lõgè abest ab istis Gulielmus Budæus: religiosiores autẽ Erasmus & Rod. Agricola.

9 *Phasma*) M Id est, monstrum apparitio, spectrum, pro fabula. Et est *μείωσις* ad cõtemptum. *Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit*) D *τὸ αὐτὸ* apparet pronuntiatũ, quasi hoc ipso admonuerit spectatorem quàm turpiter & imperitè hæc fabula scripta sit. & bene Nunc nuper: vt ex vicinitate facti ostendat nihil esse dicendum, quàm displicuerit hæc Comœdia L. Lauinij: propterea quòd res recens sit & omnes meminerint. Phasma autem, nomen est fabulæ Menandri, in qua nouerca suã perducta adolescenti, virginem, quam ex vicino quodam conceperat, furtim eductam, cùm haberet in latebris apud vicinũ proximum, hoc modo secum habebat assiduè nullo conscio, Parietem, qui medius inter domum mariti ac vicini fuerat, ita perfodit, vt in ipso transitu sacrum locum esse simularet. Cúmque transitum intenderet sertis ac fronde felici, rem diuinam sæpe faciens, euocabat ad se virginem. Quod cùm animaduertisset adolescẽs primùm aspectu pulchræ virginis, velut numinis visu perculsus exhorruit: vnde Phasma est nomen fabulæ. Deinde paulatim re cognita, exarsit in amorem puellæ: ita vt remedium tantæ cupiditatis, nisi ex nuptiis non reperiretur. Ita ex cõmodo matris ac virginis, & ex voto amatoris, consensúque patris nuptiarũ celebratione finem accipit fabulæ. Vtrum ergo hoc dicat, quòd totam fabulam trãsferendo, læserit L. Lauinius? an hoc tãtùm de quo reprehendat: sed his signis velit ostendere quẽ dicat vitiosè Thesaurum composuisse: vt in Thesauro sit culpa, non in Phasmate? *Idem Men. Phasma n.n.d.)* Hanc fabulam totam damnat, vt apparet, silentio: Thesaurum verò, non totum, sed ex vno loco. *Nunc nuper d.)* Nuper. ex illis verbis est, quæ veteres propter ambiguitatem cum adiectione proferebant. Nam nisi adderet Nunc: hoc Nuper, olim pridem, & iam significasset. M Nuper significat non multò antẽ. Itaque cùm dicit Terentius, Nunc nuper, euidentiùs ostendit tempus, cuius esset recens memoria.

Atque in Thesauro scr. c. d.) L Thesaurus, Fabulæ nomen, quam vertit Lucius ex Menandro. D Thesaurum Latini veteres secundum Græcos, sine n, litera proferebant. Arguit verò Terentius quòd Luscius contra consuetudimem litigãtium, defensionem ante accusationem induxerit. huiusmodi enim est Lucii argumentum, Adolescens qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, seruum mittit ad patris monumentum, quod senex sibi viuus magnis opibus apparauerat, vt id aperiret, Illaturus epulas quas paterpost annũ decimum cauerat sibi inferri. sed eum agrum in quo monumentum erat, senex quidam auarus ab adolescente emerat. seruus ad aperiendum monumentum auxilio vsus senis, thesaurum cum epistola ibidem reperit. Senex thesaurum tanquam à se per tumultum hostilem illic defossum retinet. & sibi vendicat. Adolescens iudicem capit: apud quem prior senex, qui autum retinet, caussam suam sic agit: Athenienses, bellum cũ Rhodiensibus quod fuerit, quid ego hîc prædicem? &c quæ contra naturam iurisque cõsuetudinem posita argumenta notat Terentius: quòd ille ordo potior erat, vt adolescens prior proponeret caussam, qui petitor inducitur. M L. Lauinium in hoc errasse dicit Terentius, quòd personas introduxerit litigantes non ex formula iuris Ciuilis. partes enim actoris reo dedit. Adolescens enim tanq

11 abiisp *Priùs vnde pétitur aurum, quare sit suum,*
12 fdfffi *Quàm [illic] qui petit, vnde fesset [the]saurus sibi,*
13 fdfiisp *Aut vnde in pátrium moniméntum peruénerit.*
14 fffisp **Dehinc ne frustrétur ipse se, aut sic cógitet,*
15 fdffi *Defúnctus iam sum: nihil est quod dicat mihi.*
16 fdfiip **Is ne erret, móneo: & désinat lacéssere.*
17 baiisp *Hábeoália multa, quæ nunc [con]donábitur:]*

E. *Illic*, pro ille. *Alias [illum].* R. [*ius sit*].
*L. Occupatio qua terret aduersariũ.
*A Poëtę modestia beneuolẽtiam captat.
G. [*condonabimus :*]
S [*condonabuntur:*]
quanuis hoc versũ repugnet.

tanquam actor, probare debebat thesaurum sũum esse: senex autem tanquam reus caussam tutari suam: qui erat absoluendus, si actor quod intendebat non probasset. Vnde in iure Ciuili hæc est formula, Actore non probante, reus quanuis nihil præstiterit, absoluendus est. *Caussam dicere*) S.D Caussam dicere, aliquando est renuere, recusare, repugnare: vt, hoc si me fecisse comperies, non caussam dico, quin me malè mulctes. Est etiam caussam dicere, idem quod caussam agere. Cic. in Verr. Act. vii. Caussam sibi dicendam esse statuerat. Idem pro Deiotaro, Moueor etiam loci ipsius insolentia, quòd tantam caussam, § quanta nulla vnquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra cõuentum, & eam frequentiã, in qua Oratoris studia niti solẽt.

11 *Priùs vnde p.aur.)* D Vnde, à quo. Virgil. Genus vnde Latinum. Nam possessorem fecit priorem agere, quàm petitorem: quòd abhorret à consuetudine & iuris, & litium. *Vnde petitur*) MU In ciuilibus iudiciis petitor dicitur, qui in criminibus accusator. Cic. pro Cæc. Prætor nunquam petitori præstituit, qua actione illum vti velit. Reus autem vnde petitur. Idé primo de Orat. Homo ex numero disertorum postulabat, vt illi, vnde peteretur, vetus atque vsitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuisset: quod petitoris caussa comparatum non intelligebat, & cæt. Et in epist. Omnibus, vnde petitur, hoc consilii dederim.

12 *Quàm ille*) D Deest Dicat. *Qui petit*) Aurum: id est, petitor. *Quàm ille qui petit*) Esset recta locutio si diceret, Quàm petitorẽ: aut Quàm illum qui petit. sed, Quàm ille, maluit: vt subaudiamus, Caussam dicat, per *ζεῦγμα* à superiore figuratum.

14 *Dehinc.)* Si loquatur. *Dehinc ne fr. i. se)* § Dehinc nihil est, quod dicat aduersarius. *Ne fr. ipse se)* D *περὶ παροδείας* dicitur: sed pòst addit, *Aut sic cog.)* Si taceat.

15 *Defunctus*) V Quod est, paucis aduersarium notaui. Nam in recriminando propter beneuolentiæ reconciliationem modestior esse cupit. Quare per comminationem aduersarium adhortatur, ne in incœpto pergat. *Def. iam sum*) D *σχῆμα διανοίας ἢ ἀποστολία.* Id est, omni labore liberatus sum, authoritate iam confirmata & inuiolabili. *Def. iam sum)* Id est, iam egi fabulas meas: aut, iam destiti periclitari in edendis Comœdiis: aut certè, iam edidi quam tu reprehendis fabulam. *Def. iam sum: Nihil est q. d.m.)* Non sit, inquit, de suis vitiis securus propter vetustatem: nihilominus enim à me reprehenderetur. *Defuncta.)* MU liberatus: Virg. O magnis tandem pelagi defuncte periclis. Sic & apud Liuium, Defuncta morbis corpora. M Defunctus aliqua re is dicitur, qui rem illam Dperegit. B Defungi apud Latinos peragere est, & finire: vnde defunctum vita, de functum labore dicimus. Erasmus in paraphrasi epistolæ ad Timotheum II. aptissimè est vsus hac voce, sic inquiens, Vides vt qui militiæ sacramentis sunt addicti, rebus omnibus omissis, nihil nõ ferant & agant, vt cũ laude muniis suis defungãtur. S.D Defungi interdum est non toto conatu nec magnopere aliquid accusare, sed eo tantùm animo, officio functi esse videamur, & quatenus satis sit ad vitandam reprehensionem, aut emerendam veniam. Elegans ea est Defungendi significatio. Vulgaris autem est, cum accipitur pro explicari negotio aliquo, aut molestia, & ei finem imponere. Sic rei exitum, & absolutionẽ designat, siue bona sit, siue mala.

Is ne erret, moneo) D *σχῆμα ἐπιτάσεως. Desinat lacessere.)* M Id est, irritare, prouocare. 16

Habeo al. m.) B Hîc terret aduersarium, 17
taxationis & censuræ metum incutiens. *Quæ nunc condonabitur*) D Sic in Phormione, Argẽtum quod habes, condonamus te. Nam & Dono, ablatiuo casu iungebant veteres: Condono verò accusatiuo. L Proinde vide ne Quis hîc, pro Quæ legendum sit. MU Et Dono, & Condono apud veteres cum duobus accusatiuis construebantur. Sic Hecy. Pro hoc nuntio quid te donem? quid? quid? nescio. Plau. Most. Donabo ego te profectò hodie aliquid. *Quæ nunc condonabuntur*) S.D Cõdonare interdum idem significat, quod suũ simplex. Interdum verò est remittere, con-

ceedere

Quæ proferêntur pòst, si perget lædere fisfsp 18
Ita, vt fácere instítuit. **Nunc quam actúri sumus* iaasfsp 19
Menándri EVNVCHVM, *postquam Aediles* isfsfi 20
**émĕrunt,*
Perfécit, sibi vt inspiciúndi esset cópia. sddsfsp 21
Magistrátus cùm ibi adésset, **occœpta est agi.* isaisi 22
Exclâmat, furem, non Poêtam, fábulam sfsisp 23

*L. Narratio qua defendit Poëtam. *D. Octo millibus numûm.

*GO Antequàm fabulæ ante populũ agerétur, agebãtur priuatim apud Aediles.

cedere, vel parcere. Pro donare. Cic. in Fam. A te peto, vt eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi condones. Idem pro Rosc. Comœdo, Suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio. Pro remittere, vel parcere. Cic. in Famil. Meam animaduersionem, & supplicium, quo vsurus eram in eum, remitto tibi, & condono. Idẽ pro Mil. Non deprecaturi sumus, vt crimen hoc nobis propter multa eius in Rẽpub. merita condonetis.

19 *Nunc quam act. s.*) D Obliqua narratio facti secundum casum accusatiuum. V Narratio est, familiariter Græcis κατασκευὴ. Hac enim materia continetur, quæ in hac controlo uersia collocatur. *Aediles*) Ex inscriptione δι δέκουλι nominãtur, & ab Ædilibus empta est octo millibus HS. quod est nostræ monetæ ducentis & quinquaginta, aureis Rhenanis ciuilibus, vel ducentis coronatis. Est autem bis acta. Illinc quoque colligitur tempus Consulibus notatum, vtpote 58. ante natum Christum anno, acta est ludis Megalensibus. Est & hîc argumentum Palliatum videlicet. Est & apparatus actionis per duas tibias dextras. *Postquàm AEd. em.*) D Mirè, cùm ordo melior videretur si sic diceret, Postquàm Ædiles emerunt quam nunc acturi sumus, perfecit sibi, vt inspiciundi esset copia. Emerunt autem mediam corripe. vt, Matri longa decem tulerunt fastidia menses. E Diomedes dicit veteres plerunque in tertia persona finitiua, id est, indicatiui temporis perfecti, numeri pluralis, e mediam vocalem corripere solitos, idque ferè in verbis tertii ordinis: vt, legerunt, emerũt, & similia, citátque hunc locum Terentii.

21 *Perfecit*) D Mirè, quasi difficile & illicitum. V Hîc notandæ sunt circunstantiæ, quis perfecit spectandi copiam. Vbi, in præsentia magistratus. Factum, cùm appelletur, & est velut hîc πάθος: atque argumenta accusatoris quàm breuissimè notantur, Nõ est Poëta, est fabula tantùm absque eloquẽtia. Est κόλαξ Næuii, est παράσιτος Plauti, ex quo & miles sumptus est. Hæc cuncta μιμητικῶς proferenda sunt, tanquam aduersarii verba. *Perfecit sibi vt inspiciundi esset copia*) S.D De tribus hîc scribere quidem placet. Primũ autem est Perficere: quod variè à Latinis poni solet. Aliquando enim habet rei susceptæ absolutionem: & est munus susceptum explere, extremáque persequi. Ac tam in malam, quàm in bonam partem capitur. Etenim vt dicimus perficere opus, perficere munus susceptum, perficere officium, perficere cogitata, perficere laudem: ita etiam dicimus perficere malum, perficere scelus, perficere facinus, perficere maleficium. Sic igitur dicimus aliquid perficere, vel de re aliqua perficere. Elegans verò in primis est, cùm dicimus, perficere, vt: vel perficere, ne aliquid fiat. Et est id, quod Barbari dicunt, tantum facere, quòd: &c. Cic. Famil. 11. Perfecisti, vt ille me diligeret. Idẽ ad Att. v 111. Perficiam profectò, vt neque resp. ciuis à me animum neque tu amici desyderes. Idem, Tu si quid ad me fortè scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere. Idem, Perfecerat fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Hîc etiam dicendum est, quid Inspicere designet. Inspicere interdum vulgari significatione est idem, quod aspicere, vel conspicere: & tunc minus attentionis habet. Aliquando venustiori quodam significato ponitur pro rem penitus consyderare, vel cognoscere, & obseruatione quadam accuratiore prosequi, & diligenter æstimare: vt faciũt mercatores agrum, domum, aut aliud quidpiam simile empturi. Cic. Famil. 1x. Illud adhuc prædiũ suum non inspexit. Idem ad Quint. fratr. Maximæ mihi curæ erit, vt Ciceronem tuum videam scilicet quotidie: sed inspiciam, quid discat, quàm sæpissimè. Nunc reliquum est, vt de Copia scribamus. Copia autem est aliquando rei cuiuslibet vbertas, vel abundantia. Aliquando pro manu militari ponitur: idque in plurali frequentiùs. Aliquando accipitur pro facultate, vel potestate.

Occœpta est) L Iniellige bis actam esse, vt 22 apparet ex inscriptione.

Exclamat. s. m. Poët.) D Mirè reprehendit 23 antè vitium, quàm de causa maledicti dicat,

Adhuc

24 laiiisp / isf *Dedísse, & níhil dedísse verbórum tamen.*
25 aisdsp CO'LACEM *esse Neui, & Plauti vétere fábulã:*
26 assisp *Parasíti persónam inde ablâtam, & mílitis.*
27 isssfi **Si id est peccâtum, peccâtum imprudéntia est*
28 issdbp *Poëtæ: non qui furtum fácere stud uerit.*
29 aisibp *Id ita esse vos iam iudicâre potéritis.*
30 ijddsi **Colax Menándri est: in ea parasîtus [colax.]*
31 ssiasp *Et miles gloriôsus: eas se non negat*
32 sisisp *Persónas transtulísse in Eunúchum suam*
33 sdsisp *Ex Græca. sed eas fábulas factas priùs*
34 isisisp *Latínas scísse sese, id verò pérnegat.*
35 ssdsp **Quòd si persónis íisdem vti áliis non licet:*
36 sisisp / d *Quî magis licet, curréntes seruos scribere:*
37 isdbsi *Bonas matrónas fácere: meretrices malas,*
38 aisisp *Parasîtum edâcem, gloriôsum mílitem,*

Colax Latinè adulator dicitur.

* L. Purgatio per imprudentiam. D. *Peccatum* prius nomẽ est, posterius verbum.

* L. Narratio ad imprudentiæ confirmationem. *Al.* [*Colax.*]

*L. Defensio prioris partis narrationi: à pari. licere eisdẽ personis vti in fabulis. in quo attende propria personarũ attributa, D Comicorúmque materiam.

Adhuc nulla reprehensio est: siquidem licet transferre de Græco in Latinum.

24 *Et nihil ded. verb. t.*) Aut nihil apposuisse de suo, MU id est, & tamen ne verbum quidem vnum apposuisse de suo: Aut, neminem fefellisse: dare enim verba, decipere est: quia qui rem expectat, & nihil præter verba inuenit, deceptus est. vnde alibi, Verba istæc sunt. & è contrario, Cùm videas, censeas. Aut aliter, nihil addidisse de stylo suo Terentium.

25 *Colacem e. N.*) M Colax Græcè, Latinè dicitur adulator, & κολακεύω adulor, & colacia adulatio.

26 *Parasiti pers. i. abl.*) D Et hoc miré: non versus obiicit, sed personam esse translatam. quid stultius, aut calumniosius dici potest?

27 *Si id est pecc. pecc.*) πλοκή. Nam Peccatum superius nomen est, & sequens, participium. Et primò negat peccatũ. deinde si peccarum est, purgat id ipsum veniali qualitate ab imprudentiæ partibus. V Purgatio per inuersionem & deprecationem est. ait enim, Si peccatum est, imprudenter peccatũ est. B quæ purgatio Rhetoribus in fortunam, impruden tiam, & necessitatem diuiditur. Imprudentia si peccaueris, dicis, Feci. sed imprudens, ac minùs aduertens. Peccatum Theologis dicitur quicquid in Deum committitur, & contra legem fit. Orator peccatum dicit, quicquid factum est malè. S.D Peccare quidam propriè poni volunt, pro adulterium committere. Generaliter verò est quomodocunque labi, offendere, delinquere. Et ponitur absolutè: vel dicimur peccare in re aliqua, vel in aliquem, vel aliquid. Cic. Famil. x v 1. Peccasse mihi videor, qui à te discesserim. Idem Famil. x 111. In quo si peccat, magis ineptiis, quàm improbitate, peccat. Idem ad Attic. 1 1. Siquid in te peccaui, ignosce. Idem pro Mur. Non multa peccas. Idẽ de Nat. Deor. I. Empedocles multa alia peccans, in Deorum opinione turpissimè labitur. *Peccatum imprudentiâ est.*) D Id est, ignorantia, non imperitia: vt, Imprudens harum rerum. non enim stultitia.

Id ita esse) V Communicatio est, Et vos 29 æqui iudices eritis.

Colax) Concessio est. Nam non negat se 30 ex Colace Menandri personam & parasiti & Thrasonis accepisse.

In Eun. suam) D Ad fabulam, non ad hominem retulit: vt Virg. Centauro inuehitur magna. B Idem, Qualis eram cùm primam aciem Præneste sub ipsa, Straui. Cùm Præneste nomen oppidi proprium neutrum sit, ad intellectum vrbis retulit, Sub ipsa.

Sed eas) V Inficiatio est. Constanter ne- 33
gat priùs Latinam factam esse. *Quod si* 35
pers.) MU Anteà defenderat factum assumptione per reiectionẽ: nunc verò defendit absolutè. V Ex Comicorum decoro & proprietate, cuius aliquot formæ subduntur.

Bonas matr.) D Vt Nausistratam. *Meretr.* 37
malas) Vt Thaidem, atque Bacchidem. Sic est in Heauton. Scortari crebrò nolunt, nolunt crebrò conuiuarier. Et artificiosè ostendit omnem materiam Comicorum.

Parasitum ed.) Vt Gnathonem. *Gloriosum mil.*) Vt Thrasonem: *Gloriosum mil.*) Facere subauditur. 38

D

Púerum súppóni, fálli per séruum sénem, assfsp 39
Mu.[*Amarè odisse,*] *[Amáre, odísse, ſuſpícári! dénique* isisfsp 40
*Epiphonema. **NVLLVM est iam dictũ, quod non dictum sit priús.* sssfsp 41
*L. Conclusio cum attentionis postulatione. **Quare æquum est vos cognóscere, atque ignóscere:* sssisp 42
Al. [*faciant*]. *Quæ véteres fecerunt, si [fáciunt] noui.* dsisai 43
Date óperam, & cum silentio animaduórtite: bsibsp 44
*D. Ἀκχαϊσμός. *Vt pernoscátis, *quid sibi Eunúchus velit.* sssisp 45

39 *Puerum supp.*) MPuer suppositus dicitur, qui pro alio apponitur, id curant mulieres, quæ cùm sint steriles, párere se simulant. Vnde Iuuenalis, Transeo suppositos, inquit. *Falli per ser. sen.*) DVt Demeam, & Simonem.

40 *Amare, od. susp.*) Mirè à personis ad gesta cum varietate trãsitum fecit. Omne enim quod in orationem venit, vel persona, vel factum est. *Odisse*) Quia Odere non est Latinum. *Amare, odisse*) MUPuto legendum, Amarè odisse. Senum enim natura est esse amaros in exercendis odiis. *Denique*) VAt sententia, qua comprobat aliúde scripturientes sua abripere. Alluditur ad illud Græcorũ, καινὰ παλαιῶν, & παινὰ καινῶν docere aut scribere. Neque Horatio diuersum est consiliũ in Arte Poëtica.

41 *Nullum est iam d. a. n. d. s. pr.*) Dχῆμα λόγου, πλεκτή. Nam Dictum his positum, vt superiùs Peccatum, diuersa significat. *Nullum est iam dictum*, &c.) BEpiphonema est. Rhetores Epiphonema, & clausulam quæ finis est orationis sententiæ subiiciunt. MU Pertinent huc quæ scribit Aristoteles lib. primo de Cæl. Οὐ γὰρ, ἅπαξ, εἶδε δὶς, ἀλλ' ἀπροόπτως δεῖ νομίζειν τὰς αὐτὰς, ἀφυκνεῖσθαι δόξας εἰς ἡμᾶς.

Quare æq. est vos cogn. atque ign.) Dσχῆμα λόγου, παρέμπτωσις. VPeroratio est, quæ exemplum maiorum continet, qui transtulerunt aliunde in sua commentaria sibi accommodata: cui subiicitur iuxta decorum ad diligentiorem attentionem adhortatio.

Quæ vet. faci. si f. n.) DEt variè dixit, Facitarunt, & Faciunt, & cum magna defensione Terentii semel facientis id quod sæpe veteres.

Animaduertite) Nos ἐλλειπτικῶς dicimus. Aduertite, quod veteres plenè Animum aduertite. *Quid sibi Eun. velit*) MId est, quid oblectamenti & vtilitatis afferat hæc Comœdia, quæ inscribitur Eunuchus. *Velit sibi*) DVt alibi, Nam proh deũm atque hominum fidem, Quid vis tibi, aut quid quæris?

ACT. I. SCEN. I.

ARG. MU Phædria iratus, quòd exclusus fuerit, cum seruo Parmenone deliberat, vtrum à Thaide nunc accersitus, ire ad eam debeat. [I] Incipit à perturbatione & querela adolescentiis, vt sternat viam ad argumenti narrationem. [D] In hac autem περιτροπῇ exemplum proponit. MU [B] Est enim in Phædria insigne exemplum rationis cum cupiditate pugnantis; [I] in eõ tam impotenti malo se eripiat. Perrò adolescens, militi riuali opponitur in fabula: ad explicandum argumentum, quo vita gloriosorum quorundam & inepterum hominum, item exacæcet, 2 Excluſi magis ardent, summáque inconstantia. Exemplo est Phædria. 3 Amor enim μέτριος, id est, moderatum adolescentem cupit. Hîc quoque Terentius Palliatæ Comœdiæ morem sequitur. Nam in hac serui admodum prudentes sunt, & sententiosi. Verùm oratissima pro necessitate afferũtur. Primò enim dilemmate quodam vtitur, Aut sibi cõstabunt, aut non. Illic quidem multa commoda manebunt, hîc verò multa incõmoda. Deinde amoca quadam translatione de redemptione suggerit. Postremò molestias æquo animo ferédas reprehenditur, cauendam esse docet hæc scena. Distrahit quippe animum, & à recto rationis iudicio detorquens, aufert libertatem, ad quam generosus animus omni studio debet contendere

tendere: & hominem, diuinum animal, ad gloriam & maxima quæque natum ita deprimit, vt irrationalibus ferè animalibus simillimum reddat, quo nihil possit excogitari absurdius. Teltis est Phædria nobilis adolescens, cuius rationis oculos meretricis illecebræ sic perstrinxerant, & ligauerant, vt ex amoris laqueo se extricare non posset, quanuis erratũ suum dispiceret, Tanta est huius ardoris potentia. *Vers. gen. Iambici trimetri qui & senary.*

PHAEDRIA *adolescens.* PARMENO *seruus.*

1 bdfisp **QVID ígitur fáciam? [non eam,] ne nunc quidem* D. *Probus distinguit [non eam?]* *L. Dubitatio deliberantis & perturbati.

2 fidbsp *Cùm accérsor vltrò? an pótiùs ita me cómparem,* Opponit militi riuali, qué fingit æ-

Quid ig. faciam) Dδιαλογισμὸς, σχῆμα διανοίας. Apparet & multa tacitum cogitasse adolescẽtem, & tãdem in hæc verba prorupisse. Igitur, pro deinde. Vt Plautus in Amphitryone, Sin aliter sient animati, neque dent quæ petat: Sese igitur summa vi, virísque eorum oppidum expugnassere. *Quid ig.*) Menander, ἔτα δὴ πάντα, Sic Virgilius, Heu quid agam! Et est διαλογισμὸς perditæ mentis post multam frustra cogitationẽ. [B] Dialogismus fit vbi secum disputat quispiam, & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Sic & Dido Virgilia na. En quid ago! rursus ne procos irrisa prio res Experiar! *Quid ig. f.*) MU Hunc locum ali quã ex parte expressit Persius Satyra quinta, Quidnam igitur faciam! ne nunc, cum accersar, & vltrò Supplicet, accedam! Sed multò copiosiùs, multóque venustiùs Horatius Satyra tertia libri secundi, [B] vbi amatorem puero comparans non paruam huius scenæ partem transtulit. Eius hæc sunt verba, Porrigis irato puero cùm poma, recusat. Sume, Catelle: negat. si non des, optat. amator Exclusus quî distat? ait: vbi secum, eat, an non, Quò rediturus erat non accersitus, & hæret Inuisis foribus: nec nunc, cùm me vocet vltrò, Accedam! an potiùs mediter finire dolores! Exclusit, reuocat: redeam! non si obsecret. Ecce Seruus non paulò sapiẽtior: O here, quæ res Nec modum habet, neque consilium, ratione, modóque Tractari non vult. In amore hæc sunt mala, bellum, Pax rursum: hæc si quis tempestatis prope ritu Mobilia, & cæca fluitantia sorte, laboret Reddere certa: sibi nihilo plus explicet, ac si Insanire paret certa ratione, modóque. Cic. Tusculanarum libro quarto de amoris insania, Admonendus est, inquit, quantus sit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehemẽtior. Vt illa prætereã, quæ sunt furoris, hæc ipsa per sese quã habent leuitatem, quæ videntur esse me dicocria, iniuriæ, suspiciones, inimicitiæ, inducíæ, bellum, pax rursum! Incerta hæc si tu postules ratione certa facere, nihilò plus agas, quàm si des operam, vt cum ratione insanias. Hæc inconstantia mutabilitásque mentis, quæ non ipsa prauitate deterreat! Augustinus lib. 19 de Ciuitate Dei, Quid itidem illa, quæ in amore, inquit, vitia commemorat idem Terẽtius, iniuriæ, suspiciones, inimicitiæ, bellum, pax rursum, nónne & res humanas vbique impleuerunt! *Quid ig.*) VHæc ἀπορία insano amatori optimè quadrat, qui nunc ait, nũc negat, nunc vult, nunc non vult, vt est apud Plautum de amatorum inconstãtia. [B] Quintilianus vltimo capite libri 11. Institutionũ citat hunc locum. Illius verba sunt hæc, Nec in gestu persequemur omnes argutias, nec in loquendo, distinctionibus, temporibus, affectibus molestè vtemur. Vt si sit in scena dicendũ, Quid igitur faciam! non eam! ne nunc quidẽ; Cùm accersor vltrò! An potius ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias! Hîc enim dubitationis mora, vocis flexus, varias manus, diuersósque nutus, actor adhibebit. *Non eam, ne n. q.*) [I] Hoc videtur non esse contrarium: sed est. Nam dubitat vtrum meretricis satisfactionem expectet: an illam omnino non quærat. *Non eam,*) Probus distinguit: iungunt, qui secundum Menandri exemplum legunt. *Ne nunc q.*) [B] Sypontinus, Ne quandoque copulatiuum esse dicit. Priscianus, Inuenitur, inquit, pro neque, quæ copulatiua est coniunctio. Sub vna enim negatione copulat res, quomodo & Nec. Terẽtius in Eunucho, Nõ eam! ne nunc quidem: pro neque nunc.

Cùm acc. vltrò!) MU Aliter enim tolleretur ἀκυρολογία. [S. D] Accersere aliquando idem est quod accusare: vt, accersere aliquem crimine ambitus. Habet verò genitiuum, vel ablatiuum: sed cùm genitiuum habet, ablatiuum volunt subintelligi: vt si dicas aliquem accersi maiestatis, subaudiatur ablatiuus Crimine. Aliquãdo verò pro vocare, vel ascíscere, vel assumere est. Qua in re vel ad personas, vel ad res quadrat. Cic. in Famil. Postridie manè à Pansa sum accersitus. Idem in Verr. Act. vi. Nunc verò in communi omnium gentium religione, inque his sacris, quæ maiores nostri ab exteris nationibus ascita, atque accersita coluerunt, negligentes, ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus! Idem de Aruspicibus respons. Quo-

grè concedere dies aliquot,dū à milite Thais munus extorqueat.

* D.διαλογισμὸς quasi ad alterum.

R. *Al.*[*pertendes nauiter:*] E *al.*[*pertendas nauiter:*] fddlfp. *Al.* [*expédiet,*]*quod versui non congruit.*

*D. *Actū est*,de iure trāslatum:*ilicet*,

Non pérpeti meretrîcum contumélias! flaflj 3
Exclûsit:réuocat.rédeam!non,si me óbsecret. fddlfp 4
[P.]* *Siquidē hercle possis,níhil prius,neque fórtius:* aiflap 5
Donatus videtur decē priores scenæ versus Phædriæ,sequētes quatuordecim Parmenoni ascribere. Muretus verò a quinto versu ad vicesimūquintū usque putat cōtinuatā esse Parmenonis orationē.
Vērùm si incípies,neque sperficies gnáuiter: fldddlfp 6
Atque vbi pati non póteris,cùm nemo séxpetet, didlfp 7
Infécta pace,vltrò ad eam vénies,índicans flddfl 8
Te amâre,& ferre non posse: actum est:ílicet,* iflflp 9

rum ludorum religio tanta est,vt ex vltimis terris accersita in hac vrbe consederit. *Comprem*) B Confirmé, D constituā:vt, Quàm iniquè comparatū est. S.D Cōparare nonnunquā pro parare,cōponere,vel facere ponitur. Nōnunquā pro emere,nōnunquā pro comparatione facere,aliquādo pro quærere,vel acquirere. Hic autem pro instituere,vel cōstituere est. Et tam ad res,quàm ad personas refertur.

3 *Non perpeti mer.*) D Sic in Andria, Priùsquàm harū scelera,& lachrymæ cōfictæ dolis. Cùm vni sit iratus,de omnibus queritur. MU Et de vna meretrice,& de vna cōtumelia loquitur: sed ad faciendam inuidam numerum mutat. B Contumelia à contemnendo: significat omnem,quæ dicto vel facto fit iniuriam.

4 *Exclusit:reuocat*) D Vtrunque iniuriam facit ex verbo,dicendo Exclusit, potiùs quàm Non admisit.& Reuocat,potiùs quàm Petit vt redeam,quod erat moderatius. *Redeam,non si me obs.*) Vides ergo superiorem partem dubitationis in eo fuisse,vt rogatus rediret:inferiorem,vt ne rogatus quidem. *Non si me obs.*) Bene de ea quæ totum proteruè agens Exclusit & Reuocat:non Petat,nec Roget,nec Oret, sed Obsecret,inquit:quod horum omnium in maiorem partem est vltimum.

5 *Si quidē hercle*) V Non potinus vrget ab amore cessandum esse,sed priùs hîc animum mitigat,vt ad sese redeat. Est enim egregius artifex consulendi Parmeno per ductum obliquū, vt qui difficultatem tantùm ostendit,& neutiquam exaggerat,quò faciliùs eius animum rētaret. Vtitur autem concessione. Nam si sibi cōstaret,nihil esset prius. *Siquidem h.p.*) D διαλογισμὸς quasi ad alterū:vt,-Nescis heu perdita,nec dum Laomedonteæ sentis periuria gētis. *Nihil prius,n.f.*) Deest Est:vt,Multum ille & terris iactatus & alto:Et Prius modò ad laudem, nō ad ordinem pertinet:vt Salustius, Quæ prima mortales ducunt. Et ipse in Heautont. Et suauia quæ essent,priniā habere.

6 *Verum si*) V In concessione contrarium subditur,videlicet de inconstantia amatoris, propter quam multa incommoda sequuntur: veluti. Actum est,peristi,eludet victo,&c. *Nauiter*) L Id est,fortiter & strenuè, nauium in morem. D Nauiter à naui ductum,à quæ in alto nullum diuersorium est.

Infecta pace) ἔμφασις per μεταφορὰν. MU Infectum,quod factum non est:vnde illud Iurisc. Damni infecti promittere. Plaut. Aului. Factum est illud:fieri infectum non potest. Sic inuisum pro non viso. Cic. Part. Fit etiam suauis oratio,cùm aliquid aut inuisum,aut inauditum,aut nouum dicas. Et de Haruspice resp. Sacra maribus inuisa. *Indicans te ama.*) D Non verbis indicans. vt alibi,-Ibi tum exanimatus Pamphilus,Bene dissimulatum amorem,& celatum,indicat.

Actum est) S.D Hac locutione persæpe vtuntur Comici,dum rem in desperatis habēdam designant:vel cùm eum rei finem volunt exprimere,vt nullum sit reliquum remedium. Quæ res secundum ius ciuile dicitur:in quo cauetur,ne quis rem actam apud Iudices repetat. Itaque Actū est dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia. Cic. Famil. xiiii. Nunc spes reliqua est in nouis Tribunis Plebis,& in primis quidem diebus: nam si inueterarit, actum est. *Actum est:ilicet,Peristi*) B Paræmiographus,Prouerbialiter,inquit,his verbīs etiam hodie desperatio significatur. Donatus putat, Actū est,sumptū à iure:Illicet,à iudicio: Peristi,à supplicio. Nam hæc tria verba incremento quodam indicant desperationem. Quoniam autem fas non erat rescindere Iudicum sententiam,& eadem de re bis iudicium adipiscier,vt ait Terentius: vulgò receptum est, vt de negotiis desperatis, Actum est, diceretur. Etiam si posteà repertū est,vt quidam per Iudicem in integrum restituerētur. Aut certè ideò dictum, Actum est, quòd quicquid peractum est,hoc iam infectum esse nō potest,iuxta prouerbiales sententias, quæ testantur ne Deo quidem permissum esse,vt quod factum sit,efficiat infectum. Plautus, Nisi quid rei præsidium apparas,acta hæc res est. Certum est mo

riri.

Perísti:elûdet,vbi te [victum] sénserit. *Al.*[*euictum*] dē iudicio: *peristi*, de supplicio. *ilicet* syncope pro ire licet.
P H. *Próin tu,dū est tempus,étiā atque étiā cógita.*
P. * *Here,quæ res in sē neque consiliū,neque modū*
Habet vllum,eam consílio régere non potes.
In amóre hæc ómnia insunt vítia:iniúriæ,
[Sus]pitiónes,inimicítiæ,indúciæ, *Al.*[*Suspectiones*] Similis congeries est in Plauti Mercatore. L Trāslationes à bello.
Bellum,pax rursum.incérta hæc si tu póstules
Ratiône certa fácere,níhilò plus agas,
Quàm si des óperam,vt cum ratióne insánias. *L. Aposiopesis secum cogitantis celeberrima: & est prosopopœia.
Et quod nunc tute tecum irâtus cógitas,
**Egóne illam! quæ illū! quæ me! quæ non! sine modò,*

riri. Dicimus autem vel absolutè, Actum est, vel cum adiectione quapiā huiusmodi, Actū est de republica,actum est de tuis omnibus, actum est de rebus humanis,actum est de tua salute ni vigilas. *Ilicet*) Ait Martius Salutaris, qui citatur à Charisio, Ilicet interiectionem esse, grauiter ingemiscentis, & ita accipiēdū illud in Eunucho Terētii,-Actum est : ilicet, Peristi. Hæc Iohannes Pierius in castigationibus Virgilianæ lectionis.

10 *Peristi*) Dὑπερβολὴ. *eludet*) Eludere, propriè gladiatorum est, cùm vicerint. Cicero, Quàm diu etiam furor iste tuus eludet? Eludere est finem ludo imponere.

11 *Proin tu*) Vt exin & exinde: sic proin & proīde dicitur. *Dū tempus est*) S.D Tēpus esse, locatio est aliquādo expressiore elegātia carēs. Cicero ad Quintum fratrem, Scio fuisse & moriendi honestius tempus, & vtilius. Aliquando tempus est, ponitur pro necesse est: vel sequitur ,vt: vel, res postulat vt. Cic. de Oratore lib . ii. Si ego omnem vim Oratoris in argumentis, & in re ipsa comprobanda posuissem, tempus esset iam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere.

12 *Here, quæres*, &c .) D Concessum est in Palliata Poētis Comicis seruos dominis sapientiores fingere: quod idem in Togata nō ferè licet. *Here*) V In difficultate adhuc manet propter amoris impotentiam, cùm hic neque modum sciat, neque consilio regatur. Sic & Menander, κύριος γὰρ οὐδὲ νουθετημένη χαλᾷ, αὖτ' ἂν βιάζῃ μᾶλλον ἐντείνει φιλεῖ κ' ἅπερτα τίκτει πολεμίαν, εἰς δ' ἀνάστασιν δόμων πεφαίνει πολλάκις τὰ τοιάδε.

13 *Eam consfreg.n.p.*) D Nūc domino seruus est sapientior: quia nec amator, nec amans, Vt idem in Andria, Facilè omnes cùm valemus, recta consilia ægrotis damus.

14 *In amor.*) V A sententia, qua est vitiorum in amatoribus eadem quæ est in Plauti Mercatore congeries: MU Sed alia ibi enumerat Charinus. Nam amorem hæc cuncta vitia sectari solent, Cura,ægritudo, dolor, nimiáque elegantia. &c. *In am.h.o. inf. v.*) D Duas præpositiones, In amore insunt. *Vitia*) MU Id est, incommoda. Sic in Hecy. Nouum interuenit vitium, & calamitas. Est autem verbum augurale.

Indutiæ) D Induciæ, sunt pax in paucos dies, vel quòd in diem dentur, vel quòd in dies otium præbeant. 15

Pax rursum) Bene vt consolaretur, vltimam partem posuit. *Hæc si tu postules*) Id est, si velis vel coneris. V ἀντιστροφή. Etiam si prudenter isthæc administraris, tamen præamore plus insanies. Et est ceu prouerbiale quiddam, Cum ratione insanire. 16

Nihilo plus agas) D Id est, nihil agas. 17

Et quod nunc) V Effictione per aposiopesis difficultatem indicat. *Quod*) D Pro quæ: vt sit consequens, Hæc verba. Sic in Andria, Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Horum ille nihil egregiē. 19

Egóne illam! quæ illum! quæ me!) Familiaris ἔκλειψις irascentibus. nam singula sic cōplentur, Egóne illam non vlciscar! quæ illum recepit! quæ excluſit me! quæ non admisit! etenim necesse habet, nec potest complere orationem, qui & secum loquitur, & doloré vexatur. Nam amat ἀποσιώπησιν nimia indignatio. vt Virgilius, Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. B Priscianus Orationis quoque fit defectio, vt apud Terentium in Eunucho, Egóne illam! quæ illum! quæ me! deest enim cuique constructio plenæ orationis. Egóne illam digner aduentu meo! quæ illum præposuit mihi! quæ me sprevit! quæ me nō admisit hesterno die! 20

Sine modò) MU Vim habet minantis. Sic infrá. Sine, biduū hoc prætereat, Et alio loco, Sinè

V Extenuatio ad auxesin spectans. Al. [me hercule vna] sisdi. Mu. [accusabit.] Amoris vehemētia. * L. Querela per exclamationem.

Mori me malim: sénties qui vir siem. issisp 21
*Hæc verba, *sine me hercule fálsa lacrúmula,* ssiadi 22
Quam óculos terêndo miserè, vix vi exprésserit, aibssp 23
Restinguet: & te vltrò accusâbis: & ei dabis ssssdisp 24
Vltrò supplicium. PH. ** ô indignum fácinus!* sissa fdidsp 25
nunc ego & Al. omittitur [ô].
Illam scelestam esse, & me miserum sénsio: fisdsi 26
Et tædet, & amôre árdeo: & prudens, sciens, sosisi 27
Viuus, vidénsque péreo: nec quid agam, scio. sibiai 28

vt veniat: atqui si illam digito attigerit vno, &c. Plau. Most. Sine modo venire saluo m, qué absentem comes. Idem Aulul. Sine, hercle cũ malo magno tuo, si hoc caput sentiet.

22 *Hæc verba)* V Inconstantiam amatoris iterum notat, & futura incommoda subiungit. D Verba ἐμφατικῶς dixit, quæ scilicet nihil effectura sint. *Falsa lacrumula)* L Attende apta & significātia verba ad amplificationē. D Expressio ad αὔξησιν ducens. & non, vera, sed falsa: & non lachryma, sed lachrymula: & non vltrò flens, sed oculos terendo: & non facile, sed vi: & non extillauerit, sed expresserit. Sic Virgilius, -Captíque dolis, lachrymísque coactis.

23 *Quam oculos, &c. vix vi expr.)* Totum sensum verbis significantibus protulit: vt Stridenti miserum stipula disperdere carmen. Et, Vna dólo diuûm si fœmina victa duorum est.

24 *Et te vltrò accusabit)* Mu Ita malo legere, quàm, vt alii, Accusabis. Porrò locutio hæc vltrò accusare, significat impudentiam illius, qui, cùm ipse accusandus sit, accusat alios. Sic Phor. O audaciam etiam me vltrò accusatum aduenit. Horatius, Tu, cùm sis, quod ego, & fortassis nequior, vltrò Insectere, velut melior, verbísque decoris Obuoluas vitium! Plinius de medicis loquens. Cum, inquit, nulla sit lex, quæ puniat insciti am capitalem: quinimo transit in conuitium, & intemperātia culpatur, vltróque, qui periere, arguuntur. *Dabis ei vltrò suppl.)* S·D Supplicium dare à Comicis dicitur, vt pœnas dare. Plautus, Dabitur pol supplicium mihi de tergo vestro. Mu Dare supplicium, pro eo quod est, puniendum se præbere, antiqua locutio est. Sic Heaut. Interea vsque illi de me supplicium dabo. Catul. Affixus nostris tu dabi' supplicium. Plaut. Epid. Nunquam hercle hodie, nisi supplicium mihi das, resolui me sinam.

25 *O indignum)* V Per exclamationem se miserum agnoscit, & illam scelestam. Agnoscit, autem ex difficultatis propter inconstantiam demonstratione, & est incrementum ex amoris virtute, atque tyrannide sumptum. *Nunc ego & illam)* D Nunc, id est, seró. vt Virg. Nũc scio quid sit amor. Et, -Nunc augur Apollo, Nũc Lyciæ sortes. *Nunc ego, & Il. sc.)* E Hæc vox Phædriæ serò sapientis, alludit ad prouerbium, Malo accepto stultus sapit. Amor, vt cæteræ cupiditates animi, morbus est, quo velut excæcati mortales, aut non perspiciunt, aut si perspiciunt, sequi non possunt ea, quæ sunt ad salutem necessaria.

Et prudens, sciens) D Prudens est, qui intelligentia sua aliquid sentit. Sciens, qui alicuius indicio rem cognoscit. Ergo Prudens, per se se: Sciens, per alios. *Et prudens, & sciens, viuus vidénsque pereo)* S·D Mira est huius locutionis emphasis. Similis est apud Latinos loquendi modus, scilicet, viuus, & præsens: quo loquendi genere, vel ad rei fidem augendam vtuntur, vel ad præsentiam magis exprimendam. Cic. de Orat. II. Vt duos summos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorũ, quibus ambo illi Oratores cogniti sint, viuorũ, & præsentium teste memoria cõmendemus. Idem Offic. I. Neque solùm viui atque præsentes studiosos dicendi erudiunt, atque docent: sed hoc quidem etiam post mortem literarum, monumentis assequuntur.

Viuus, vidénsque pereo) D Mirè & neuè, Viuus pereo: & propterea sic dixit, vt intelligamus occidor: & Viuus, quasi sapiens & sentiens. Bene addidit Videns. nam Viuus perit, qui etiam dormiens opprimitur: Videns autem, qui vigilans vim patitur & perit. Nam Videre, pro vigilare posuit: vt etiam Virgilius, cùm de Sileno dicit, -Iámque vidēti Sanguineis frontem moris, & tempora pingit. Ergo Viuus, non mortuus: Videns, non dormiens. D Hoc Marcus Tullius indicat prouerbiali figura dictum esse. Sic enim scribit in oratione pro P. Sextio, Ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit, de quo nũquam suspicio durior ad Senatum allata est, viuus, vt aiunt, vidénsque est cum victu suo ac vestitu publicatus.

29 aidssi P. ** Quid agas, nisi vt te rédimas captum quàm quéas* * L. Reprehendentis, & persiat in metaphora bellica.
30 adssi *Minimo: si néqueas paúlulo, at quanti quéas:*
31 ssdisp *Et ne te afflictes.* P H. *itáne súades?* P. *Si sapis.]* *D. Si sapis,]i. si sapias. ad inferiora iũgendum est. nam aliter nõ intelligitur. Al. [eas], adssi.*
32 assiij *Neque prætérquàm quas ipse amor moléstias*
33 aassisi ad *Habet, addas: & [illas] quas habet, rectè feras.*
34 idssdi ** Sed ipsa egréditur nostri fundi calámitas:* * L. Præparatio ad sequentẽ scenam.
35 sdisp ** Nam quod nos cápere opórtet, hæc intércipit.* *B. Αἰτιολογία est.

29 *Quid agas)* V Consilium, & est secundus gradus de redimendo capto, & exaggeratur per metaphoram bellicam, qua captiuitas difficilior propter ἀπόλυτον carius notatur. *Captum)* D Salustius. Sin captus prauis cupiditatibus. *Quàm quas minimo)* Perseuerauit in translatione quã iandudũ sumpsit à bello.

31 *Et ne te afflictes)* M Afflictatio est ægritudo cum vexatione corporis. *Si sapis)* V Tertius est gradus, quo aliquantò propiùs accedit in victo, qui se suámque miseriam agnoscit, nimirum vt molestiæ in amore non augeantur, sed rectè ferantur. Hic est suasionis finis, & eò difficultatis argumenta pertinent.

32 *Molestiam habet)* Mu Habet, pro eo quod est, exhibet suis. Sic Horat. Quis non malarum, quas amor curas habet, Hæc inter obliuiscitur? S·D Habemus molestiam, cum molestia afficimur: habet etiam res molestiã, quæ molestiæ plena molestiam nobis exhibet. De vtroque exempla ex Cicerone producam. Famil. XVI. Habeo etiam illam molestiam, quòd Dolabella noster apud Cæsarem est. Idem ad Att. II. Iter esse molestum scio: sed tota calamitas omneis molestias habet. Id est, in calamitate omnes molestiæ positæ sunt.

34 *Nostri f. cal.)* D Propriè calamitatẽ rustici grandinẽ dicũt, quòd cõminuat calamũ, hoc est culmũ ac segetem. S·D Plinius lib. 18. Naturalis historiæ, Hordeũ ex omni frumento minimè calamitosum, quia tollitur, antequã triticum occupet rubigo. Vnde Cic. metaphoricè in Verrem, Act. II. ita inquit, Eadémque vi, & iniuria cùm pecunias maximas cogeres, per omneis parteis prouinciæ, te tanquã aliquam calamitosam tempestatem, pestémque peruasisse demonstro. Idem alibi de eodem, Quacunque iter fecit, eiusmodi fuit, vt non legatus Populi Romani, sed vt quædam calamitas peruadere videretur. Non potuit Cic. significantiùs Verris Prætoris furta, ac rapinas & iniurias exprimere. Itaque factum est, vt calamitas pro dispendio, & sterilitate accipiatur. Cic. pro lege Man. Nam in cæteris rebus cùm venit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in vectigalibus non solùm aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Calamitas etiam in ludis scenicis dicebatur, cùm fabula exigebatur: vt in prologo Hecyræ apud Terentium est: Hecyra, inquit, est huic nomen fabulæ: hæc cùm data est Noua, nouum interuenit vitium, & calamitas, Vt neque spectari neque cognosci potuerit. Calamitas sic propriis quibusdam loquendi modis nonnunquam à Latinis ponitur. Sed generaliter est pro aduersa, vel incõmoda fortuna, aut pro incommodis rebus, aut ærumna, vel pernicie. Cic. ad Att. Quod me tam sæpe, & tam vehementer obiurgas, & animo infirmo esse dicis, quæso, ecquod tantum malum est, quod in mea calamitate non sit? Verùm antequàm ad alia pergam, hũc Terentii locũ libet familiariùs explicare. Egreditur, inquit Parmeno seruus, nostri fundi calamitas: Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit: Id est, Thais nostra pernicies, quæ Phædriam herum meum sumptibus abstrũxit, ita sanè, vt, qua in nos liberalitate esse deberet, eam ipsa intercludat. scilicet ab eo auferendo, quæ in nos conferrentur. NANNIVS Donatus, interpretatur Calamitatem, grandinem, quòd calamum comminuat. nec dubiũ, quin optimè & rectissimè. Cæterùm æthiologia illa, cur sit calamitas, cùm dicit, Nã quod nos capere oportet, hæc intercipit, parum mihi cum hac interpretatione congruere videtur: grando enim non intercipit, sed contundit & demolitur. Est autem Intercipere, cùm quod alteri destinatum est, antè quàm ad eum perueniat, ab altero arripitur. Cogor igitur nonnihil oculos meos reflectere ad Idyllia Theocriti, vbi optimus Bucoliographus in Messoribus, puellam depastricem alieni patrimonii κερασφόρον appellat, hoc est, locustam, quæ messem destinatam agricolis intercipere cõsueuit. *Intercipit)* D Propriè, quasi totum capit. Plautus in Aulularia, Quæ mihi interbibere sola si vino scateat, Corinthiensem fontem, & Pyrenæum potest.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. [H]Exorditur Thais à querela expostulat Phædria cum Thaide, quòd in amore sibi non respondeat. [L]ac per occasionem expostulationis narratur argumentum spectatori. [MU]Thaisque consilium suum exponit Phædriæ, [P]ac rationem adducit, qua ipsum excluserat: [MU]qui quanuis initiò se difficilem præbet, tandé tamen exoratur. [B]Thaidis enim blando sermone victus Phædria, pollicetur se biduum rus concessurum, vt Thrasoni interim locus sit apud illam. [V]*Thesis.* 1 Amor amatæ puellæ conspectu inflammatur & incenditur. Est enim affectus calidus, & in calidis constitutionibus atque ingeniis, atque ætatibus facilè concipitur. 2 Plato in quinto de legibus τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν. 3 Anteros est, cùm sit æqua amoris pars & reciprocatio, etiam inuito Seruio. 4 Futiles sunt pleni rimarum, mox perfluunt. 5 Rectè Plautus de blanditie scortorum cecinit, Viscus merus est vestra blanditia. 6 Verè ἀφρόντιστος & τυφλὸς, id est, τυφλοποιὸς est amor. Hæc scena in priori quidem parte est expurgatoria, cur Phædriam non intromiserat Thais. In posteriori autem est petitoria, quæ ex illa nata est. Nam nisi placatus fuisset, & certiorem causam, cur non aduentanti fores patuerant, audiisset, frustra petiisset. Illa igitur ad hanc gradum facit, illa inseruit huic vt suo officio non egrediatur. Proinde meritò quis priorem posterioris παρασκευὴν esse iudicaret. Vtraque autè in Thaidę spectanda est, itaque decorum meretricium passim obseruatur. [M]Quantum blanda meretricum verba, & nequitiæ valeant ad persuadendum, docet hæc scena. Adolescens quippe inter æstus duorum affectuum positus, æstu meretricis statim victus est, cupiens illi morem gerere, à qua pellebatur. Ideò bene dixit Heraclitus, authore Philosopho, difficilius esse voluptati resistere quàm iræ. Et Silius Italicus voluptatem sic taxat, Quippe nec ira deûm tantum, nec tela, nec hostes, Quantum sola nocet animis illapsa voluptas. *Vers. gen. Iambici trimetri siue senary.*

In hac scena exponitur occasio fabulæ, vt Terentio initio fabularũ mos est: simul causa cur miles sit placãdus, recensetur. L. *Horreo.* i. frigeo. *L. Ironica consolatio & perfaceta ex verbi trãslatione.*

THAIS *meretrix.* PHAEDRIA. PARMENO.

MI' SERAM *me, véreor ne illud gráuiùs* adsdsp
Phædria
Túlerit: néve aliórsum, atquè ego feci, accéperit: adsasp 2
Quòd heri intromíssus nõ est. PH. *totus, Pármeno,* assisp 3
Tremo, hórreóque, postquàm aspéxi hanc. P. * *bono* iijsdp 4
ánimo es:

1 *Miseram*) [V]Exordium est, σχεδιαστικὸν per exclamationem, & occupando aliorum fores occlusas accipit. *Grauius*) [B] Diminutiuè secundum quosdam, id est, aliquantulum grauiter.

2 *Néve aliorsum*) [D]Aliorsum, in aliam partẽ: vt seorsum, retrorsum dicitur. *Aliorsum atquè*) [B]Sicut Alius, ita Aliorsum, cum Atquè venustiùs colloquatur. Adrianus Cardinalis citat hunc locum. *Néve al.a.e.f.accep.*) [S.D] Nõ facilè dici Potest, quàm variè vsurpetur hoc verbum Accipere à Latinis. Sed ego tantùm de eo hîc scribam, quod ad hũc locum quadret. Itaque accipere aliquid in bonam, vel in malam partem, est bene vel malè interpretari dictum, aut factum alterius, quod ad nos pertineat: hoc est, de illa re bene, aut malè iudicare. Huc pertinent, accipere aliorsum, aliter, in aliam partem, in eam partẽ, asperè, duriùs, aut grauiter: id est, iniquo animo: cui contrarium est, accipere rectè, vel moderatè. Cic. ad Att. III. Bonam in partem accipies. Idem ad Brutum, Quod dicam, in bonam partem accipias. Idem pro Archia Poëta, Ea, iudices, à vobis spero esse in bonam partem accepta. Idem, Duriùs accipere hoc mihi visus est, quàm vellem, & quàm homines belli solent. Idem, Id ego in eam partem accepi, hæc oppida, atque horam maritimam illum pro derelicto habere. Terentius in Heautont. Aliter tuum amorem, atquè est, accipis.

Quòd heri intr.non est) [D] Hæc leuiùs, vt de facto suo loquens. At Phædria, Exclusit: reuocat, inquit, redeam! non si me obsecret. 3

Totus P. Tremo) [MU] Amatorum naturam expressit, qui vbi ad dominam propiùs accesserunt, modo frigore, modo calore corripi solent. Cuius rei causam reddit Alex. Aphrod. sub principium problematum. [V]Ratio est ex sanguinis in cordis thalamos propter cupiditatem vehementiorem concursus qui cùm rursus diffunditur, fit calor, qui hîc ignis est amicæ conspectu inualescens. Sic Xenoph

5 sisisp *Accêde ad ignem hunc, iam calésces plus satis.*
6 iwsisp TH. *Quis hîc lóquutur? schem, túne eras? mi*
Phædria! *Alii: schem, tún' eras hîc*], iwdssp. *al.*, *hem, túne eras*], ibsisp.
7 [*]sssp *Quid' hîc stabas! cur nõ rectà intróibas!* P. *cæterùm*
8 ssss
sisisi *De exclusióne verbum nullum.* T. *quid taces!*
9 sadisi PH. * *Sanè quia verò hæ mihi patent semper fores:*
10 dissisp *Aut quia sum apud te primus.* T. *missa istæc face.*
11 sssbsi PH. *Quid missa!* * *ô Thais, Thais, vtinã esset mihi*

Accede ad ign.h.) [D] Potiùs Ignem meretricem accipimus, quàm aram Apollinis: vel quia amator vritur. vt Virgilius, At mihi sese offert vltrò meus ignis Amyntas. Vel quia auida & auara est. vt ignis alimentorum. [M] Acyrologia, inquit, Diomedes, est Dictio minùs conuenienter prolata, vel non propriis dictionibus obscurata sententia: vt, Accede ad ignem hunc, iam calescis plus satis. Ibi nullus significatur ignis sed meretrix. [B]Philelphus in quadam epistola, Thais, inquit, verbum dictum est quasi dais, mutata d litera in mutam aspiratam th. Dais enim facem significat: nomen dictum à verbo *Dalo*, quod inter alia significata cõburo significat. Itaque rectè apud Terentium habetur, Accede ad ignẽ hunc, iam calescis plus satis. *Iã cal.plus s.*) [D] Nouè, sed intelligitur Quàm, id est, plus æquo: vt alibi, Quàm nequid in nimio. Inseritur persona Parmenonis ad delectandum spectatorem.

Quid' hîc stabas!) [V]Duæ sunt præoccupationes præmolliendæ: vna, quia fores non patent: altera, quia non sum primus. *Sanè quia verò* &c.) [D] Tolle Sanè, & Verò & pronuntiandi adiumenta, vultúmque dicentis: & in verbis nõ negatio, sed confessio esse credatur. Nã Verò, ironiæ conuenit: vt Virgilius, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis. *Ironica* notat perfidiã exclusionis.

Aut quia s.ap.te pr.) Duo dixit quæ doleat: & quia clausæ fores, & quia posterior habetur, plato milite. *Aut qui v.s.a.te pr.*) Subauditur Non rectà introiui. *Missa istæc face*) Alia dissimulatio, & durior post admonitionem. sed bene intelligit, qui hoc là meretrice ridenter molliter, & osculum porrigente dici accipit. *L. Querela* quę fit inuidiosior per optationem.

Quid missa!) Magna virtus Poëtæ est, nõ sententias solùm de consuetudine ac de medio tollere, & ponere in Comœdia: verumetiam verba quædam ex communi sermone, quale est quod ait nunc, Quid missa! *Vtinam*) [V]Tertia est præoccupatio, quia non est æqua

Pars æqua amôris tecum, ac páriter fíeret, vt sfsddy 12
Aut hoc tibi dolêret ítidem, vt mihi dolet: {sfibdp sfbdijp 13
Aut ego istúc abs te factum níhili pénderem. {*sfdfsp d 14
T.* *Ne crúcia te óbsécro" ánime mi, Phádria.* dfibfsp 15
Non pol quò quenquã plus amem, aut plus díligam, sfsifsp 16
E'ò feci: sed ita erat res: faciûndum fuit. {edidfsp f 17

*L.Blanda purgatio meretricis à necessario.

*In [obsécro] vltima nec eliditur nec corripitur.

amoris reciprocatio. Ficta enim & simulata nihil virium & neruorum obtinent. Ignis in tabella pictus non calefacit: nec rugit, nec sæuit leo marmoreus. Rectè Platonici, amoris magnam parêtem esse similitudinem & reciprocationem mutuam volebant: & sicut similitudo, ita & mutuus amor alterum ipsum efficit. *Vtinam e.m. Pars a. a. t.*) D Vel amandi, vel non amandi scilicet. Mu Simile est votum illud Theocriti. Εἴθ' ἀμαλὸὶ πνίουσιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες Νεῦρ.

12 *Ac pariter.*) D Pariter, similiter. Salustius, Cui nisi pariter obuiàm iretur.

13 *Vt Aut hoc t.d.it.vt m.d.*) Si ambo amaremus. S.D Nec Dolor, nec Dolere semper ad corpus referuntur, sed etiam ad animum. Ponitur autem vel absolutè, vel cum accusatiuo, vel cum ablatiuo, vel cum præpositione De, vel cũ datiuo, vt in hoc loco. Brutus Attico, Dolet mihi, quòd non stomacharis. Terentius in Adelph. Hoc delictum admisisse in me, id mihi vehementer dolet.

14 *Istud abs te f.n.p.*) Pro, non curarem. Hanc autem, & similes locutiones suprà in Andria annotauimus in Actus tertij scena secunda, in dictione Paruipendo.

15 *Ne crucia.*) V Propositione quadam consolatoria præoccupatiões diluere conatur, quæ est, ne se excruciet. Est quoque hîc ἀνανέωσις, renouatio beneuolentiæ per appellationé amatoriam. D Hæc nisi amplectens adolescentem mulier dixerit, videbitur. Ne crucia, sine affectu dicere. Sed sic, dicet Ne crucia te, eo gestu, quasi in eo etiam ipsa crucietur: nã ideò subiecit Anime mi, hoc est, animus meus. Mi vocatiuus est ab eo quod est Meus. Vide quàm familiariter hoc idem repetit blandimentum. Vult enim Terentius velut peculiare verbum hoc esse Thaidis, ideò toties dictum est, -Túne hîc eras mi Phædria? Ne crucia te obsecro anime mi Phædria. S.D Cruciare, excruciare, discruciare, verba sunt à cruce deducta: quam certum est pro omni re à Latinis poni, quæ molestiam parte ex aliqua afferre possit: vt apud Terentium in hac Comœdia, -An id flagitium est, si in domum meretriciam Deducar & illis crucibus, quæ nos, nostrámque adolescentiam Habent despicatam, & quæ nos semper omnibus cruciant modis, Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, vt ab illis fallimur! A cruce igitur hæc verba profecta sunt: quæ si aliquando ad corpus referantur (vt certè etiam referuntur) vt cruce torqueamus non necesse est: sed re tantùm alia, quæ molestiæ sit: vt apud Cæsarem lib. VII. de bello Gall. Romanos milites producit seruos, quos in pabulatione paucis antè diebus exceperat, & fame, vinculisque excruciauerat. Cic. in Verr. Act. III. Ibi hominem ingenuum, domi nobilem, Populi Rom. socium, atque amicum fame excruciatum semiuiuum reliquit. Si verò ad animum referatur, pro vehementer angere poni solet. Cic. Famil. XIIII. In maximis meis doloribus excruciat me valetudo tua. Ibidé, Nec me meæ miseriæ magis excruciant, quàm tuæ, vestráque.

Non pol quo q.pl.a.) B Controuersia ex statu qualitatis, per concessionem criminis, & per reiectionem in necessitatem. V Confirmat obtestatione per violationem à necessitate, alioqui Phædria semper omnium gratissimus amicæ fuit. D Hoc autem totum nimis blãdè, & cum cõtrectatione adolescentis dicit meretrix. S.D Confundit hîc Terentius quod perpetuò obseruat Cicero: nimirum vt plus per Amare, quàm per Diligere exprimat, & designet. Ad Brutum, L. Clodius valde nos diligit, aut, vt ἐμφατικώτερον dicam, valde nos amat. Idem Famil. IX. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebã, posse aliquid accedere! tantum tamen accessit, vt mihi nunc denique amare videar, anteà dilexisse. Idem Famil. XIII. Sed tamen, vt scires eum non à me diligi solùm, verùm etiam amari, eam ob rem tibi hæc scribo. Idem, Sic igitur facies, & me aut amabis, aut quo contentus sum, diliges. Sic vides Ciceronem Amandi significato cum emphasi semper vti: Diligendi paulò negligentiús. Cui vsui contraria videtur hæc Terentij locutio. Sed quid Poëtis non licet: Mirum verò est, id à Terẽtio profectum, alioqui primo linguæ Latinę puritatis, & proprietatis principe.

Sed ita erat res) Pro, id res ferebat, vel expostulabat. Alio verò sensu accipitur aliquando hæc locutio: & idem est, ita res est, quod

18 sdasij P.* *Credo, vt sit, mísera præ amôre exclûsit hunc fóras.* *L.Ironica refutatio ab incredibili.

19 dfbifi T. *Siccine ais Pármeno! age.* *sed, huc qua grátia* * V. Attétionis hæc sunt.

20 sfffii *Te accérsi iussi, ausculta.* P H. *fiat.* T. *dic mihi* *L.Facetа præscriptio qua aptè reponit vicem dubitanti de tacitunitate sua meretrici, tanquam ipsa falsum dictura sit.

21 sdfiai *Hoc primùm, potín' est hic tacêre?* P. *egóne! óptumé.*

22 sfdfisp *Verùm heus tu, lege hac tibi meam astríngo fidem:*

23 sfdfai *Quæ vera audíui, tácco, & contíneo óptumé.*

24 sffsai *Sin falsum, aut vanum, aut fictum est, contínuò palàm est.*

25 sffffi *Plenus rimârum sum: hàc, atque illac pérfluo.*

quod ita res habet. *Faciendum fuit*) D Legendum, faciendum, scribendum, totum hoc semper necessitati adiungitur. Virgilius, -Aut pacem Troiano ab rege petendum. Et alibi, Arma acri facienda viro.

18 *Credo, vt sit*) Mu Ironia amarissima. V Iocatur trãslatione criminis in amorẽ nimiũ, & vocat exclusionẽ. *Vt sit*) S.D Modus est loquendi, qui ferè vsurpatur, cùm aliquid in more positum designamus, more quidé vel priuato, vel publico. Et sic exponi potest, Vt fit, id est, fieri est solitũ: vel, vt soles facere. Admittũtur autẽ pleraque aduerbia. sicque loquuntur Latini: Vt ferè fit, vt plerũque fit. Vel per negationẽ: vt, non ferè fit, non temerè fit: & similia. *Credo, vt sit, misera præ am. excl. h.f.*) D Oratoriè, ac facetè additum, Misera. Et cùm illa à deriuatione causæ argumentetur, mirè à Parmenone correpta est, verisimile non esse, vt quis quẽ amet, eundem possit excludere. *Præ amore*) B Hîc Præ significat propter. *Exclusit hũc f.*) D παρὰ προσδοκίαν intulit intuens puellã, & ei ostendens Phædriam: vt ostendat quàm falsa & repugnantia loquatur meretrix.

19 *Age*) Corripientis est modò Age, non hortantis aduerbiũ. *Sed huc qua gr.*) Mu Omisso per cõtemptum Parmenone, conuertit orationem ad Phædriam.

20 *Te accersi iussi*) D Hoc est, quod suprà ait, -Non eam, ne nunc quidẽ, Cùm accersor vltrò! *Dic mihi*) Meretricia calliditate commendat quæ dictura est. B Callidè beneuolentiam captat, quasi de rebus dictura, quæ efferri non possint.

21 *Potín' est*) Potis nomen inflexibile est, vnde Potissimus. *Egóne! optimé*) D Bene non expectauit seruus vt pro se dominus responderet Thaidi.

22 *Verùm heus tu*) Astutè seruus reponit Thaidi vicem. Nam illa vt magnum voluit expectari quod dictura est, iste vt falsum contemnit. *Meam astr.f.*) Fidem promitto: quia vincula fidei dicuntur. S.D Fidem astringere nihil aliud est, quàm fidem dare, vel obligare, hîc etiam obseruato. Ea lege dici, pro ea conditiõe, vel eo pacto. Cic. in Famil. Ea lege. & cõditione nati sumus, vt omnibus telis fortunæ proposita sit vita nostra. Idem in Tusc. Ea lege nos esse natos certum est, vt hemo in perpetuum esse possit expers mali.

Quæ vera aud.t.) D Mirè vicem Parmenonis reddidit meretrici. Nam vt seruum difficile est tacere commissa: ita meretricem rarum est vera dicere. *Quæ vera audiui*) Figura παράκλεισις.

Sin falsum) V Verax est seruus & veritatis amans: & insignes sunt methaphoræ à dolio perfuso. Subinde autem narratio interrumpitur, ne sit perpetua: quo fit, vt veritas à falsitate discernatur iudicio seruili propter meretricum fallacias. *Sin fals. aut van. aut fict. est, cont. p. est.*) D Falsum, est quo tegitur id quod factum est. Vanũ, quod fieri non potest. Fictũ, quod nõ est factũ, & fieri potuit. Vel Falsum, est fictum mendacium simile veritati: Vanum nec possibile, nec verisimile: Fictum totum sine vero, sed verisimile. Falsum loqui, mendacis est: Fictum, callidi: Vanũ, stulti. Falsum loqui, culpæ est: Fictum, virtutis: Vanum, vecordiæ. Falsis decipimur: Fictis delectamur: Vana contemnimus. Mu Falsi duo sunt genera vanum, & fictum: vtrunque igitur ait sibi effluere. *Cont. palàm est*) S.D Id est, effutio. Palàm autem & Clàm contraria sunt. Significat igitur manifestè, apertè, in conspectu, in ore atque oculis omnium. Quam particulam magis ad aduerbiorum, quàm ad præpositionum naturam accedere putarem: nempe quòd cum casu vix reperiatur. Et interdum pro adiectiuo poni videtur: vt cùm dicimus, Palàm aliquid facere, pro planum facere, vel manifestum reddere. Cicero Post reditum, Nondum palàm factum erat, concidisse Rempublicam.

Plenus rim.) B Foratilis sum & pertusus. D Vilis atque abiecta trãslatio, & apta apud meretricem loquẽti. trãslata autẽ est ab aquario vase fictili. *Hàc, atque illac perfluo*) Con-

[Proïn]disyllabũ est: R[Proin tu],sissij.

*L. Initium narrationis: nam quod præscisci præparatio fuit.

[Proïn]tacéri si vis,vera dícito. ijssij 26
T. *SAMIA mihi mater fuit:ea habitâbat Rhodi. badbsi 27
P. Potest tacéri hoc. T. ibi tum matri páruolam ijdssp 28
Puéllam dono quidam mercâtor dedit, issssp 29
Ex Atticahinc abrêptam. P. ciuémne? T. árbitror: sissip 30
Certum non scimus:matris nomen,& patris ssssip 31
Dicêbat ipsa:pátriam,& signa cétera sibsip 32
Neque sciêbat,neque per ætatem étiam potúerat. [bssbsap / adiddp 33

ttra.Contineo optimè. *Hàc,atque illac perfluo*) R Spargor,non contineo. Authore Vallensi, Perfluere est per medium alicuius fluere,vt si lagena malè materiata, maléque compacta sit, perfluit: id est, per eius medium,humor qui intus est fluit.Terentius,Hàc,atque illac perfluo,id est,in modum non fidelis lagenæ, quæ mihi committuntur effundo.Sumpta est à vasis metaphora.

26 *Proin tac,si vis,v.*) D Vtrum te taceri,aut tuum dictum? an impersonaliter,& infinito modo? 27 *Samia mihi m.*) R Aperta & dilucida narratio. V Narratio alioqui perpetua, breuis.est,cùm sola hîc sit expositio,cur non sit intromissus, id quod præsens negotium exigit.Nam consilium,quod in narrando intendimus,non est negligendum.Est itaque tam in rebus,quàm in verbis propriis,paucis,isque necessariis duntaxat breuis.Deinde verisimilis est propter causam,quia comparandus erat beneficio amicus quidam,& non amator (ne in suspicionem veniret) puellæ emptæ donator.Inseritur autem propter beneficii amplificationem puellæ donatæ κατονομαφὴ, à sexu,quia puella est:à patria,quia Attica: nam è Sunio Atticæ promontorio abrepta fuit:à fortuna,quia abrepta à mercatore diuendita est,& matri Thaidis donata: ab educatione,quia iuxtà cum Thaide docta & educata fuit,ita vt altera soror iudicata sit:à forma,quia honesta,id est, pulchra fuit. His igitur rationibus Thaidi gratissima fuit,& ne postmortem matris per auaritiam fratris puella aliorsum abduceretur,amicus casu emptam Thaidi reddidit:quæ cùm grata fuit,non potuit non amicum prolixiùs accipere. Videtur autem hîc factum, idque necessarium,quòd non intromiserat. Causa,quia amicum, puellæ donatorem beneficiis demereri voluit.Modus,cùm prudenter,& nullo dolo eundem detinuit,vt gratum & memorem animum ostenderet. *Samia m.m.f.*) D Puduit dicere Thaidem,Meretrix mihi mater fuit.quod tamen significauit,dicendo aliunde ciuem alibi habitasse.Nam ideò meretrices,peregrinæ dictæ sunt in Comœdiis.vt in Andria, Adeóne est demens ex peregrina! R Hæc Donati interpretatio maximè placet.

Potest.hoc) D Id est,verisimile est.Nec hoc,ad laudem proficit,sed ad dedecus meretricis. *Hoc*) Peregrinam nasci meretricem.& ideò potest verum videri. 28

Puellam d.q.) Aetas & sexus,amoris causa sunt,cur eam Thais puellam diligat.Propter hoc autem ostendit meretricem fuisse matrem: & dono ideò accipere puellam potuisse. 29

Ex Attica hinc abrept.) Quia Athenis est constituta scena. 30 *Abreptam*) R Vi abductam.Terentius cùm diceret E' prædonibus,vnde eam emerat,abreptam,Græcorum phrasin est imitatus,apud quos ἁρπάζειν pro ἐξ ἁρπαγῆς aliquoties accipitur. *Arbitror*) D Bene Arbitror,& nihil certi.quando enim auferus esset Parmeno adornare Chæream ad vitiandum hanc virginem, si præsciisset ciuem esse!

Certum non sc.) Mu Cic.in Orat.Non scire quidem barbarum iam videtur:Nescire dulcius.Terentius tamen hîc vsus est:& infrà, Sed istam Thaidem non sciui nobis vicinã. & in Hecy.Quid? non sciunt ipsi viam,domũ qua redeant! & Cæsar primo Comment.Non se tam barbarum,neque tam imperitum esse rerum,vt non sciret,neque bello Allobrogũ proximo,&c.Scio & legi alicubi in epistolis, quæ Familiares vocantur:sed nunc non succurrit locus. 31

Matris n.& p.d.ipsa) D Quæ infantis memoriæ proxima sunt.Nam quid priùs ætas illa,quàm patrem matrémque cognoscit. *Et sigma c.N.sc.*) Id est,domũ patris,regionémque eius. 32

Neque per æt.et. pot.) Hoc ideò addidit,ne esset minùs elegans,quæ nesciret. S.D Est diuersus multùm particulæ Per vim. Aliquando enim causam,instrumentum, facultatem, operam,officiúmque exprimit.Et tunc non solùm ad res,sed etiam ad personas pertinet: neque magis in bonam partem, quàm in malam inclinat.Exempla autem istiusmodi formari 33

*L.Suniũ promontorium Atticæ, & Athenienſium emporium.

*D.Basis figura est hîc quando inter narrandum omnia pedetentim dicũtur insinuandi gratia.

*L. Vrbana interpellatio.

* Meretricé notat.

Mercâtor hoc addêbat,è prædónibus 34 sisisp
Vnde émerat,se audîsse abrêptam è* Súnio. 35 sisisi
* Mater vbi accêpit,cœpit studiósè ómnia 36 dssdsp
[Docêre & educâre,ita vt]si esset fília. 37 iijesp
Aliàs omittitur[&],tum in[Docere]ætiãt elidendum. R[Docere,educere,ita vti],isbssp.
Sorórem plerîque esse credêbant meam. 38 issisp
Ego cum illo,quocũ vno rem habêbã tum hóspite, 39 assisp
A bij huc:qui mihi relîquit hæc,quæ hábeo,omnia. 40 adijap
P.* Vtrúnque hoc falsum est: éffluet. T. quî istuc? 41 issisp
P. quia
* Neque tu vno eras contênta, neque sólus dedit: 42 aisbsp

mari possunt:per literas aliquem cum aliquo colloqui:per literas petere:per vim violare: per aliquem recreari : per iniuriam eripere: per seruum negotium conficere:per iram aliquem interficere:per culpam in necessitatem venire:per simulationem aliquem prodere: per summum dedecus vitam amittere:per sceIus adipisci aliquid:& similia. Nonnunquam tempus denotat, vel temporis tempestatem: vt,per hyemem se viæ committere: per dies quinque esse venationes magnificas:per aliquot annos Rempub.vexari.Et in hac significatione est hæc Terentii locutio. Sic etiam loquuntur reliqui omnes Latini.Cic.pro lege Man.Cùm antè per ætatem nondum huius authoritatem loci contingere auderem. Idem, Nullam partem sanæ, & saluæ Reipublicæ per ætatem gustare potuisti.Persæpe concedentis est.Cic.in Famil. Trahantur per me pedibus omnes rei.Idẽ pro Milone, Hoc neque per naturam fas est, neque per leges licet.Est etiam interdum rogantis, obtestantis, vel commiserantis, aut indignantis. Cic. pro Roscio Am.Si tibi omnia mea tradidi, per deos immortaleis quæ est ista crudelitas! Idem,Eum obsecrauit per fratris sui mortui cinerem, per nomen propinquitatis, per ipsius coniugem,& liberos,vt:&c.

34 *Hoc addebat*) D Ad matris scilicet nomen & patris quod puella dicebat.

35 *Vnde*) Id est,à quibus.vt Virgilius,-Genusvnde Latinum.Et,-Causam dicere Priùs, vnde petitur aurum. *E Sunio*) Sunium, promontorium est Athenienſium, & in eo forum rerum venalium, ἐμπόριον. R habet è regione Cyclades insulas. Inspice tabulas Ptolemæi.

36 *Mater vbi acc.*) D Hæc figura, in narrationibus βάσις dicitur,cùm omnia pedetentim dicuntur insinuandi gratia.vt nunc, Matri mercator dono dedit. Mater vbi accepit. Et simul conuenit mulieri loquenti huiusce modi mora. *Cœpit.s.o.d.*) Mitè:nam non docuit, sed, cœpit docere. τῷ μελλητικῷ. Et vide quàm satis muliebriter. *Mater vbi acc.*) Accepit simpliciter. aut audiuit ingenuam: vt capiendi & c a t Sed melius prius.

Ita vt si esset fil.) Ergo velut soror habéda est Thaidi:& ideò sequitur,Sororem plerique esse credebant meam. Et oratoriè cumulat dignitatem, & amorem puellæ: vt eius comparatione leniatur iniuria facta Phædriæ. 37

Ego cum illo, quocum v.r.h.t.h.) Totum dixit, & quòd hospitem, & quòd rem habebat. Et bene Tunc, & non, nunc. Nam nunc cum duobus. *Rem habebam*) Id est, consuetudinem, amorem. R Laurentius lib. 1.Dialect. cap. 11. de significationibus Rei loquens, Tum, inquit, pudoris causa pro coitu accipitur. Vt apud Terentium Thais, Quocum vno tum rem habebam hospite. S.D Scilicet quem vnum habebam amatorem:vel qui vnus me meretrice vtebatur. Rem autem habere cum aliquo dicunt Latini honesto loquendi modo,pro coniunctionem Veneream cum aliquo habere:ita enim rerum turpitudinem verbis honestis tegimus:vt,liberis operam dare:quæ omnia quanquam re ipsa turpia sunt,tamen sic elata, minùs turpiter sonant. 38

Hospite) D Id est.Attico.

Abij huc) Rhodo.Athenas scilicet. *Qui mihi r.h.q.h.o.*) Hoc ideò,ne tantundem obsequii exigat Phædria.Ideò contrà.Parmeno, 39

Vtrunque hoc f. est:effl.) Ipse exponit hoc Vtrunque quid dicat.& contradicendum est, quia præsens amator grauatur hoc dicto. 40

Neque tu v. e. c.) Quippe quæ admiseris militem. R Contentus propriè dicitur, cui in aliqua re etiam parua abundè satisfactum est. Vnde contentam naturam paruis & mi- 41

Nam hic quoque bonam, magnámque partem ad diiſſp 43
te áttulit.

* L. Non negat Thais, ſed præteritione reiicit.

T.* *Ita eſt: ſed ſine me peruenîre quò volo.* idſiij 44
Intéreà miles, qui me amâre occœperat, dſſiſp 45
R. *Al.* [*Hinc in*], ſiſſai. *Iſ in Cáriam eſt profêctus: te intéreá loci* ſijſai 46
Tute, aſtutè meretrix, vbi dixit quæ amatorẽ vrgebãt, blandimenta ſubiicit. *Cognóui. tute ſcis, poſt illa, quàm íntimum* ſſſip 47
Hábeam te: & mea consília vt tibi credam ómnia. addd ſp 48
P H. *Ne hoc quidem tacêbit Pármeno.* P. *oh, dú-* ⁊iſiai 49
biúmne id eſt!

In hoc & in tertio deinde verſu creticus videtur primo loco neceſſarius: niſi hic in [*quidem*], *& illic in* [*Nuper*] *elidatur vltima.*

*L. Hortatio diſſimulantis, & ad inſtitutũ reuocantis.

T.* *Hoc ágite amábo. mater mẽa illic mórtua eſt* ⁊biiꝛſi ⁊diiſ 50
Nuper: eius frater aliquántum ad rem eſt auídior. ⁊ſbidp 51

nimis rebus dicimus, cui paruæ ac minimæ res ſatisfaciunt. Si quis roget hoc modo, Vis id facere? ineptè reſponderis, Contentus ſum, pro Volo. *Neque ſ.d.*) D Quippe quia nõ omnia tua illius fuere mortui.

43 *Nam hic q.*) ἐπιτρέπ. Non Phædria, ſed Hic dixit, tangens illum, & quaſi inuito illo hoc exprobret. *Bonam magnámque p. ad te attu.*) Hæc dicuntur τοῦ πλεονάζοντος: vt, Abs te petere & poſcere. An potius Bonam ſpecie, Magnam quantitate? & nunc diſcretiuè dictum eſt: nam aliàs Bonam, pro magna & multa accipimus. S.D Bonam partem pro magna, vel maiori parte ſolent vſurpare Latini. Hic verò vtrunque ponit Terentius. Vt tamen fatear elegantem eſſe locutionem, cùm dicimus Bonam partem pro magna: nõ minùs etiam eleganter dicitur Magna, maior, vel maxima pars.

44 *Ita eſt*) D Non erat negandum quod dixit Parmeno meretrici ſatisfacere cupienti, & non tacenti culpam in conſcientia eſſe.

46 *In Cariam eſſ pr.*) MU Caria eſt prouincia minoris Aſiæ. *Intereà loci*) παρέλκει veteribus vſitatum: vt, nuſquam gentium, & multa huiuſmodi. *Te intereà loci cogn.*) D Oratoriè priorem amatorem facit militem, quàm Phædriam. Nam poſterius dicit hunc cognitum, per abſentiam militis. Ergo cùm militi Phædria riualis ſuperductus ſit, conſequens eſt vt miles queri debuerit, non Phædria: & propterea nihil peccatum, ſi ordine ſeruato miles antepoſitus fuerit amatori, poſtmodum cognito. & hoc ſine puella, & munerum cauſa, multùm pro milite contra Phædriam valet. Sed vide meretricem, quia rem dixit perurentem, quot & qualia blandimenta ſubiicit, dicẽdo, —Tute icis poſt illa, quàm intimũ Habeam te, &c.

Cognoui) Propriè Cognoui. *Tute ſcis poſt illa, &c.*) ἐπιπλοκὴ figura: nam hoc ad narrationem non pertinet. *Quàm intimum te habeam*) B Vallenſis inquit, Quàm pro valde, ſuperlatiuo gaudet: pro quantùm, poſitiuo: neque contra hoc eſt quod dicit Terentius, Quàm intimum. Nàm hoc Intimum accipi vult Laurẽtius pro poſitiuo. S.D Suprà oſtendimus, quàm eleganter dicatur, Habere aliquem in intimis. Hic verò dicit Terentius Intimum aliquem habere, pro in intimis habere: id eſt, vnicè amare & obſeruare.

Et mea c. vt t.cr.o.) D Ex præſenti actu ſumpſit argumentum, quòd eum nunc tanquam conſultorem adhibuerit. Et bene Credam, ſecundũ illud, Potín' eſt hic tacere? S.D Dixit in Andria Conſilia ſua commitere ſeruo futili. Vterque autem loquendi modus nihil aliud deſignat, quàm conſiliorum participem facere: vel conſilia ſua communicare.

Nẽ hoc quidem) Id eſt, hoc quoque falſum eſt. *Dubiúmne id eſt!*) Me non taciturum ſcilicet.

Hoc agite) Pro aduerbio corripientis eſt poſitum: aut certè pro adhortatione audientiæ præbendæ. Sic Plautus, Hoc agite ſultis ſpectatores. & conuenit velut nutu audientiã ſignificantis, & geſtu hoc ipſum adiuuari. *Hoc agite*) Id eſt, illud deſinite, & hoc attendite. *Amabò*) M Eſt aduerbium blandientis.

Nuper) D Vt adhuc amor flagrare videatur, addidit Nuper. *Aliquantúlum ad rem eſt auidior*) Vultu accommodato ad reprehenſionem pronuntiandum eſt. propriè Auidior. Et Rem, pecuniam modò dicit. *Aliquantum ad rem auidior*) S.D Id eſt, paulò magis auarus. Vbi ſubintelligi poteſt Faciendam: vt ſit, ad rem faciendam: hoc eſt, ad rem, & diui-

52 iadiſp *Is, hanc vbi forma videt honéſta vírginem,* Cõmẽdatio puellę. *Al.* [*vbi hanc*], aidiſp
53 dſbſſi *Et fídibus ſcire, préiium ſperans, ílico*
54 ſſiſſp *Prodúcit: vendit. fortè fortúna ádfuit*
55 diiaſi *Hic meus amîcus. emit eam dono mihi,*
56 ſſſſp *Imprúdens harum rerum, ignárúsque ómnium.* *Tecum quoque.* Emphaſis. Mu. [*ne det: ſedulò Ait,*] *Al.* [*habeam,*]
57 ſſſſp *Is venit: poſt quàm ſenſit me tecum quoque*
58 iiſſſi *Rem habêre, fingit cauſſas. ſine det, ſédulò:*
59 ⁊bſſai *Ait, Iſi fidem hábeat, Iſ ſe iri præpóſitum tibi.*

diuitias comparandas, vel amplificandas. B Valla docet tantò, quantò, aliquantò, multò, paulò, ceteráque ſimilia, magis docere comparatiuos, quàm poſitiuos: ſicut tantùm, quantùm, aliquãtùm multùm, paulùm, & reliqua magis poſitiuis quàm comparatiuis conueniunt. Sed quia, inquit, hæc tranſeũt in aduerbia, ideò nonnunquam his quæ exeunt in um, abutimur pro iis quæ deſinunt in o.

52 *Is vbi hanc forma*) D Ex aliena perſona vult oſtendere præter affectum, quanta ſibi æſtimanda ſit: & quanto munere miles Phædriæ meruerat anteponi.

53 *Et fidibus ſcire*) Vetuſta ἔκλειψις. B Porphyrio interpres Horatii, Fides, inquit, chordæ dicuntur. vnde & fidicinas Comici dicũt cythariſtrias. S.D Scire eſt cognitum habere. Sed interdum ea ſcimus, quorum ab aliis facti ſumus certiores. Interdum verò ſcire eſt ſcientia, & doctrina, atque inſtructum eſſe. Dicimus autem ſcire aliquid, vel ſcire de aliquo. Iungitur etiam ablatiuo, & nonnulla aduerbia eleganter aliquando admittit. Vnde dicimus, aliquem ſcire fidibus, Muſica, Latinè, Græcè, & ſimilia. Cic. Philip. v. Sed fac ita non eſſe, num Latinè ſcit? *Pretium ſp.*) D Deeſt Magnum. vt, Et ſtabulo frænos audire ſonantes.

54 *Producit, ac vendit*) Proprié. Nam produci res vænales dicuntur. *Producit ac vendit*) Hæc celeritas vendibilem indicat mercẽ. *Forte fort.*) Id eſt, bona fortuna. S.D Sæpe inter ſe iunguntur hæc duo nomina. Et ponitur Fors fortuna pro felici caſu, & proſpero. In abiatiuo verò caſu pro aduerbio, quod eſt fortè. Cic. de Diuin. II. Quid eſt tandem, quod caſu fieri, aut fortè fortuna putamus! Terent. in Phor. O fortuna, ô fors fortuna, quantis commoditatibus, Quàm ſubitò hero meo Antiphoni ope veſtra hunc oneraſtis diem! Vbi Donatus, Fortuna dicta eſt incerta res: Fors fortuna, euentus fortunæ bonus. Idem Donatus, Aliud eſt Fortuna, aliud Fors fortuna: nã Fors foruna eſt, cuius diem feſtum colũt, qui ſine arte aliqua viuunt. Terentius in Hec. Quæque fors fortuna eſt, inquit, nobis quæ te hodie obtulit, Per eam te obſecramus ambæ, ſi ius, ſi fas eſt, vt Aduerſa eius per te tecta, tacitáque apud omneis ſient.

Hic meus amicus) D Quia locus eſt meritorum, non iam Miles, ſed Meus amicus. Vide enim quid ſequatur. Emit, inquit, eam dono mihi, Imprudens harum rerum. Hîc oſtenditur quàm auidiùs id faceret, ſi rẽ penitus noſſet. ſimul etiam oſtenditur quanta ſecreta dicat Phædriæ: vtpote quæ riualis neſciat. *Emit eam d.m.*) S.D Non minùs elegans loquendi modus, emere alicui aliquid dono, quàm dare dono aliquid alicui. 55

Imprudens h.r.ign. o.) D Prudẽtia, naturalis eſt: Gnarita, extrinſecus venit. Imprudẽs, per ſe: Ignarus per alios. hoc eſt, qui nec ſuſpicatus ſit, neque ex aliquo audierit. 56

Poſtquàm ſ.me r.q.r.h.) Non dictum, ſed quaſi celatum. Magno pondere dixit, Tecum quoque, tanquam iraſcendi iuſta magis ſit cauſa militi quàm Phædriæ. nam Senſit, & Tecum, & Quoque hoc ſignificat. 57

Rem habere) Sic dixit, vt honeſtè res impura dicatur. *Sedulò*) V Id eſt, ſimpliciter vel aſſiduè. cum cauſis fingendis adiungitur per hypodiaſtolen. Et vt callidè omnẽ ſuſpicionem auertit. *Sedulò*) MU Refertur ad verbum Ait, non ad verbum Fingit. *Sedulò*) D Sine dolo, hoc eſt, impensè. 58

Ait) D Semper Ait dicimus, cùm vel inuiſa nobis, & audientibus, vel vana dicta narramus alicuius. *Si fidem h.*) Hoc eſt, ſi faciam aliqua, vnde credar ſe tibi præponi: ſi credere cogatur, id eſt, ſi credat. Vnde fideiuſſor dicitur, hoc eſt, author credendi. *Se iri præp. t. ap. me*) ἀναστροφὴ in verbo Præpoſitum iri, ac neceſſaria implicatio in his quæ dura dictu ſunt. B Præpoſitum iri vnde fit? A ſupino Præpoſitum, & inperſonali Iri, non quòd ſignificetur quopiam iter, ſed ne ſine verbo motus ponatur ſupinum in um. Sic. & in Andria, Qui poſtquàm audierat non datum iri filio vxor ẽſuo, Nunquam, &c. Sic dicimus 59

Al.[vbi eam].

*L.Acuta inuidiæ declinatio.
*Eclipsis.

Apud me: ac non id métuat, ne [vbi] accéperim, ifddsp 60
Sese relínquam: velle se illam mihi dare: fisdp 61
Verum id veréri. sed ego quantùm súspicor,* fidisp 62
Ad vírginem ánimum adiêcit. [P H.] étiámne* fbf bsp 63
ámpliús? Al.[P A R.]
T. *Nihil: [nam quæsíui nunc ego eam mi Phædria.]* { essasp 64
Al. [nam quæsíui. Nunc ego eam mi Phædria,] al.[nam quæsíui nunc ego eam mi Phædria,]

*L.Causæ exclusionis Phedriæ, quibus cupit abducere puellam à milite. & est scopus narrationis.

Muliæ sunt causſæ, quámobrem cúpio abdúcere: ssddsp 65
Primùm, quòd sóror est dicta: prætereà vt suis sdsiai 66
Restítuam, ac reddam. sola sum: hábeo hîc néminẽ, dsf bsp 67

cimus, audiui Eunuchum prælectũ iri, id est, audiui quòd prælegetur Eunuchus Terẽtiana.

62 *Quantum suſp.*) V Graue est argumentum ad deprecandam inuidiæ notam. *Sed ego quantùm suſp.*) D Alta & acuta inuentio. Scit meretrix hoc solo amatores inimicos esse, quòd idem diligũt. Magnificè igitur, vt riualis odium deliniret, vult persuadere Phædriæ non se amari, sed virginem.

63 *Ad virg. am. adiecit*) Cur hoc inferat? vt vel lædendi militis causa, Phædria patiatur, eum, quam amet, & nolit virginem dono dare. S. D Animum adiicere est idem, quod animum appellere, vel applicare. Et eodem loquendi modo dicitur, quo oculum adiicere: quod est cupiditate rei visendæ teneri: vel, vt vulgò dicitur, oculum dirigere. Cicer. in Verr. Act. IIII. Qui istum nossent, partim suspicabantur, partim planè videbant, adiectum esse oculũ hæreditati. *Etiamne amplius?*) D Mundat Terentius, vt solet, res huiusmodi per ἐκφώνησιν suã. MU Simile est illi, Nunquidnã amplius tibi cum illa rei fuit, Charine?

64 *Nihil: nam q. n. e. e.*) D Optimè purgauit Terentius, quod mox liberalibus nuptiis fuerat obfuturum, si vitiatã virginem duceret Chærea. Necessariò ergo defenditur, tãquam quæ honestè nuptura est.

65 *Multæ sunt*) V Ab honesto & vtili rationes abducendi tres recensẽt, quia soror est dicta, quia suis reddam, quia sola sum: & quasi epilogo colligit parandos esse amicos. *Quamobrem c. abducere*) D Etiam hoc verbo gratificatur Phædriæ. non enim Accipere, vt ab amico remunerante: sed Abducere, vt ab stulto & experte. Non indiligenter consyderauerunt hãc meretricis orationem, qui illam instar controuersiæ retulerunt. Nam & principium est, Me miserã, vereor ne illud grauiùs Prædria tulerit. Et narratio, Samia mihi mater fuit. Et partitio cum confirmatione: vt, Nũc ego eam mi Phædria, Multæ sunt causſæ, quamobrẽ cupio abducere: Primùm, quòd soror est dicta, &c. Reprehensio quoque, Egóne id timeo? &, Egóne non ex animo misera dico? Et cõclusio per cõquestionem: vt, Quã ioco Rem voluisti à me tandem? quin perfeceris? Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum Saltem, vt concedas solúm. *Multæ sunt causſæ quamobrem c. abd.*) B Adrianus Cardinalis, Quis est, qui post aureã illã Ciceronis, inquit, ætatem, non ita loquatur? Aliquã causam quæris, propter quam me domo extrudas. Antiqui verò illi sic loquebantur, aliquã causam quæris, quamobrem me domo extrudas aut cur me domo extrudas. Et vbi dicitur à plerisque ineptissimè, Quid est, quòd me videre non potes? Antiqui dicebant, quid est quamobrem, vel cur, vel quare videre me non potes? Terentius in Eunucho, Aliquam causam quærebat senex, Quamobrem insigne aliquid faceret. Idẽ in Adelphis, Nihil reperio, quamobrem lauder tantopere Hegio. *Abducere*) Mu Abducere propriè est, aliquid ab eo cuius est, vel pretio, vel precibus eripere. Sic Phor. Argentum accepi, tradidi leoni, abduxi mulierẽ. Plaut. Trucul. Quid si de vostro quipiam orem abducere? Virg. Iampridem à me illos abducere Thestylis orat. Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.

Vt suis Restituam ac r.) D Restituimur iis, quibus nos volumus: Reddimur iis, qui nos volũt. Ergo Restituimus volentem, Reddimus volentibus. Sed in hac vtrunque est. *Sola sum h. n.*) L Occupatio ad confirmationem vtilitatis, qua præmollit aditũ ad id quod mox ipsa postulatura est. D Sola sum, ad familiarium refertur absentiam: Habeo hîc neminem, ad alienorum amicitiam. potest enim sola domi esse, habere tamen aliquem foris. Et, Habeo hîc neminem, plus sonat, quàm Neminem hîc habeo. Et, Sola sum, ab iis quos natura cõciliat per se. Habeo neminem eorum qui voluntate iunguntur.

68 adfdsp *Neque amîcum neque cognâtum. quámobrem Phædria,*
69 wsidai *Cúpio áliquos parâre amícos beneficio meo.*
Si creticus non admittitur, E [cupio superest in trimetro,] aijdai, *vel* [aliquos], bijdai: G *vel* [prave] *dixit pro* [parare], wsidai.

* Vide quàm leniter precatur & blandè.

70 assfdp **Id, amâbò, adiúta me, quò id fiat facíliùs.*
* P. Metaphora à personis Comœdiarum.

71 issfai isf *Sine illum* príórcis partes hosce áliquot dies*
Sine illum [ego'], sfsdsp.
* L. Reprehensio ab indigno.

72 ijasfp *Apud me habére. nihil respóndes! P H.* péssima,*
* Indignanter omnia repetit per μίμησιν siue imitationem elusoriam.

73 asfdsp *[Ego] quicquã cum istis factis tibi respóndeam!*
P. *Heu nostèr, laudo: tandem perdóluit: vir es.*

74 sfisap *P H. [At] ego nescíebam quorsum tu ires.* párvuola.*
* Aduersatio.

75 b sfsip bsf
R. Al. [Haud] d sfsip. A Al. [Aut] pro An, cũ nota interrogationis post [ires.]

76 sfsfi *Hinc est abrépta: edúxit mater pro sua:*
B Estque subuersio, qua narratio tota subuertitur.

68 *Neque amicum*) Bene hoc apud amatorem: quia aliud est Amator, aliud Amicus. Amator, qui ad tempus: Amicus, qui perpetuò amat. An quia in patris potestate est Phædria? *Quamobrem Phædria*) In necessariis interponi nomen licet audientis.

69 *Cupio aliq. p. a. b. m.*) Hîc ostendit specialiter, cuiusmodi amicos quærat, ne Phædriam contemnere videatur. *Parare am. b. meo*) Quia parantur & suo, sed minùs diligunt.

70 *Id amabè*) V Hîc fit artificiòsus flexus ad petitionẽ, quã præcipuè volebat, cuius propositio est, Tua pace sit apud me primus aliquot dies. *Id am. ad. me, quò id f. f.*) D παρεξήγησις bis Id posuit. S. D Quàm sæpe superuacaneè, nõ tamen sine propria Latinæ linguæ phrasi hanc particulam Id vsurpet Terentius, te anteà admonuimus: vt, cùm dici, Id operam do, pro operam do, & similia. Placet verò hîc nonnihil de dictione Amabò scribere. Itaque Amabò, quandoque interiectio amantis est: aliquando etiam blandientis, aut rogantis: & casum regit. Sine casu tamen Comicis ferè est propriũ, licèt apud Oratores nonnunquam reperiatur. Cic. Famil. VII. Vrbanitatis possessionem, amabò, quibusuis interdictis defendamus. Idẽ ad Q. fratr. Sed caue, amabò, quicquam, quod ad meum commodum attinear, nisi maximo tuo commodo cogitaris. Cum casu. Cic. Famil. II. Sed, amabò te, cura, & cogita nihil noui, sed illud idem quod initio scripsi. Idem ad Att. V. Amabo te, incumbe in eam curam. B Plautus in Rudente, Quò amabò ibimus? Idem, Ite, inquam, domum, amabó. Afferte mensam, amabó. Cic. pronomen huic apponens in epistola quadam, Et amabò te, cùm dabis, inquit, posthac aliquid domum literarum, mei memineris. Idem, Expecta, amabò te. *Adiuta me*) D Mira coactio: pro Patere excludi, Adiuta me, dixit.

Sine illum) Blandè, Sine illum, tanquam in manu eius sit iniuriam non pati, & excludi militem. Non enim dixit Fer, aut Patere, sed Sine. *Sine. ill. pr. p. h. al. d. ap. me h.*) S. D Id est, tibi in ea re præferri, vt scilicet excludaris, & ille admittatur per aliquot dies: nẽpe me fruatur, dum tu interea beris. D Honestè circunloquitur & Oratoriè, ne dicat, Abi foras, atque excludi te patere. 71

Nihil respondes!) Iam silentium accusat, quia scit nihil responsurum contrarium. Et satis blandè, Nihil respondes, dixit: tanquam qui debeas amoris vicem. *Pessima*) V Nascitur noua quædam oratiuncula ἀναγνωρισικὴ in principio petitionis nimis dura, qua prorsus abnegat, & propter affectum obscurior est propositio. 72

Ego quicquam) D Facetè exprimitur illud, Amantium iræ, amoris redintegratio est. 73

Heu nostèr) V Iocando & illudendo pergit, per enallagen personæ. *Tandem perd.*) D Nimis doluit, id est, persensit dolorem. Et Tandem, quasi qui nimis patiens fuit. *Tandem perd. vir es*) Eleganter variauit personam secundam, & tertiam. *Vir es*) Non puer, sed iam vir, qui meretricem contemnis. 74

Quorsum tu ires) S. D Pro, quorsum spectaret tua oratio, tuus sermo. Sic ferè loquitur paulò mox, cùm dixit, Omnia hæc verba huc redeunt denique. Id est, in id vergunt tua verba, vel eò diriguntur. *At ego nesciebam*) V Confirmatio est ab iniquo Thaidis consilio per repetitionem narratiunculæ ex affectu iracundiæ μιμητικῶς natam, quæ est Græcis ἐπιδιήγησις. *Parvula hinc, est abrépta: edúxit mater pro sua*) D Vide μίμησιν cum odio 75

Soror est dicta: cúpio abdúcere, vt reddam suis. {adi×si / adsi} 77
Nempe ómnia hæc nunc verba huc rédeũt dénique, sisdsp 78
Ego exclûdor: ille recipitur. * *qua grátia,* {i×bisi / id} 79
Sthic cretico non datur locus, neque elidi tur l in [ille], *E prima in* [Ego] *pertinet ad finem metri præcedentis.* sibisi. *Al.* [*Excludor ego*], sabisi.
Nisi illum [*plus amas,*] *quam me: & istam nunc times,* {isi×si / isid} 80
Quæ aduêcta est, ne illum talem prærípiat tibi? sissai 81
T. [*Egón' id*] *timẽo!* PH. *quid te ergo áliud sollícitat?* cedo {absadd / aadsai} 82
Num sólus ille dona dat? núncubi meam siiidp 83

* L. Ratiocinatio, qua explanat causam, & eãdem mox à signo confirmat. *G.* [*Famæ plus*], iisisi.

* D. Ironia stomachantis amatoris. *G.* [*Ego id*]. *E tũ prima huius versus pertinet ad finẽ præcedẽtis* didsai. *Al. omittitur* [*aliud*], absiai.

inductam, & deprauatam pronuntiatione: ita vt & ὁμωτέλευτα, B id est, similiter cadentia. D nõ vitarẽtur de industria. Paruula. Hinc est abrepta, eduxit mater pro sua, Soror est dicta. Bἠθοποιία siue μίμησις, est imitatio morũ alienorum, quã Quintilianus annotat hîc fieri in dictis. fit & aliquando in factis.

78 *Hæc nunc verba*) DId est, falsa dicta. *Huc redeunt*) Vt excludar.

80 *Nisi illum pl. a. q. me*) Repudiatis causis, quas illa attulerat, per deriuationem causæ: hîc aliud dicit esse cur repellatur. *Et istam n. t. Q. adu. est*) Adeò inquit amas militem, vt etiam inuideas siquam amauerit.

82 *Quid te er. al. sol.*) Quid est, inquit, si hoc non est? L Interrũpit inchoatam defensionem, & vehementi argumentatione obruit, per locum à remotione: detrectationem scilicet munerum non esse causam, ergo militis amorem. V Ab vtili & non necessario. Est autẽ quædam priùs dictorum confutatiuncula. Nam ipse multa donaui, ipse tibi semper benignus fui. Idque confirmat narratiuncula, quæ est μετὰ διηγησιν: & exponitur, vt sit empta puella Æthiopica, vt sit eunuchus, qui reginis familiarissimus esse solet (id tantùm dicit propter beneficii amplificationem.) Vterque autem viginti minis, id est, ducentis coronatis, aut nostræ monetæ 250. aureis est emptus, vtique contemptus erat. & hîc perspicis vt tota narratiũcula sit ἐνθυμηματική.

83 *Num solus ille d. dat?*) DIam quasi quæstiones tractantur. sed ille munus aduexit. *Nuncubi meam ben.*) Possunt enim dona dari, sed exigua, aut minùs liberaliter, & ideò mentionem benignitatis adiecit. *Nuncubi m. ben.*) Sed ille benignus est. Nuncubi, nunquid alicubi. Aut si, nunc vbi, legimus, erit aduerbium temporis: vt sit, Vbi, quo in loco, qua in re. *Nuncubi m. ben.*) Intelligit se & dona obtulisse, & id benignè sæpe fecisse. nam plerũque ingrata dona sunt, in quibus benignitas non apparet: quæ aut in quantitate rerum est, aut in facilitate præstantis. Mu Nomen Benignitatis propriè liberalitatem, & munificentiam significat. Non puto ab instituto alienum fore, si vsum huius aduerbii Benignè, hodie paucissimis notum annotauero, quanuis subuereor, ne hoc quibusdam puerile videatur. Deprehensi enim sunt, qui cum Annotationes in Andriam meas legissent, dicerent non improbare se quidem industriam ea in re meam: quòd tamen ego tantum studium in obseruãda vocularum proprietate ponerem, sibi id puerile admodum videri. Atque id equidem eo indigniùs tuli, quòd ab iis ista censoribus dicebantur, quos tu si Latinè loquentes audieris, rudere mehercule potiùs quàm loqui dixeris. Sed nimirum vt rusticis bubula, aut suilla teneris quarumlibet auicularum carnibus sapidior videtur: ita istis agrestibus ingeniis pinguia quædam & adipalia magis conueniunt, quàm hæ Romanæ puritatis deliciæ, quas nos hîc curiosissimè inuestigare conamur. Benignè, igitur (nam illinc nostra digressa est oratio) elegantem vsum habet, cùm ei qui nobis aliquid offert, significare volumus, gratiam quidem ei habere nos, sed tamen dono ipsius nolle vti: Id colligo ex duobus Horatii locis, qui sunt in eadem epistola positi. Eorum prior est, Non quo more pyris vescì Calaber jubet hospes, Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes. Iam satis est. At tu quantum vis tolle. Benignè. Non inuisa feres pueris munuscula paruis. Illic enim, qui vrgetur à Calabro, respondet, Benignè; quasi dicerer, Nolo ampliùs, sed habeo tibi magnam gratiam. Et paulò infrà, Scitari liber ex ipso, quodcunque refers: dic, Ad cœnam veniat. Non lanè credere Mena: Mirari secum tacitus. quid multa? benignè, Respondet, Id est, respondet se non venturum, sed nihil

Mu. [*te cáluier?*]

Benignitátem sensísti, sin te claúdier?
84 ijssp
Nónne vbi mihi dixti cúpere te ex Æthiópiâ
85 dadidi
Ancíllulam, relíctis rebus ómnibus,
86 siisip
Quæsiui? eunúchum porrò dixti vélle te,
87 sssii
Quia sólæ vtúntur his reginæ: répperi.
88 asiisi
Heri minas vigínti pro ambóbus dedi.
89 iisiii

Mu. *Reginæ*, potentes mulieres.

nihilominus habere Philippo magnam gratiã. Itaque Philippus, Negat, inquit, ille mihi? negat improbus? & me Negligit? aut horret? Priorem locum, ante nos, ex Petri Victorii prælectionibus expositum Franciscus Robortellius. Plautus hoc ipsum aliter expressit in Menæchmis. Ascribam locum. E R. Eamus intro, vt prandeamus. ME. bene vocas: iam gratia est. E R. Cur igitur tibi me iussisti coquere dudum prandium? Ibi illud, Bene vocas, idem valet, quod apud Horatiũ, Benignè.

84 *Claudier*) DClaudi, aut claudicare. Salust. Neque enim ignorantia claudit res. &, Nihil socordia claudebat. *Te caluier?*) Mu Est Căluor antiquum verbũ, idem valens, quod frustror, aut frustra habeo. Plautus, Nam vbi domi sum sola, sopor caluitur manus. legitur & hoc verbũ apud Iurisconsultos sub titulo de verborũ significationibus, repetitum ex lege XII. & à veteribus Grammaticis explicatur.

85 *Nonne mihi vbi dixti*, &c.) DPlus dixit, Vbi dixti cupere te, quàm si diceret, Fecisti vt emerem. plus est enim id præstitisse, quod qui acceperit, non ausus fuerit postulare. *Cupere te*) Vult rem parui pretii, ex illius cupiditate & suo labore perpendi. (*Ex Aethiopia*) Non Aethiopissam: sed honestiùs ex Aethiopia.

86 *Relictis reb. o. q.*) Hæc iam omnia in beneficiis consyderari solent. *Quæsiui*) Vide quemadmodum exhibeat: atque ærumnas sibi difficiliũ munerum dicat impositas se meretricem. Ex Aethiopia ancillulam, inquit, dixti te cupere. Quid ego feci in re cæli, & solis, ac penè orbis alterius? quæsiui. non enim in promptu erat. Deinde, nõ petisti: sed dixisti. nec, velle te: sed cupere. non nigram, sed ex Æthiopia. nec dedi, sed relictis rebus omnibus quæsiui. Quid hîc non requisitum? quod non ita expressum, vt nihil addi possit?

87 *Eunuchum p. d. v. te*) Vide quemadmodum vt maius faciat quod præstitit, non semel imputat duo mancipia: sed primò puellam: deinde eunuchum. Eunuchos à Persis institutos putant ex captiuis. A Babyloniis enim Hellanicus author est, id habuisse. Mu Eunuchi apud veteres, præcipuè Persas, & Indos in deliciis habebantur, adhibebãturque ad lectorum matronalium custodiam: credo, quòd nullum periculum esse videretur, ne ab iis matronæ corrumperentur. Eis etiam Cyrus (vt est apud Xenophontem lib. VII.) vtebatur ad custodiam corporis sui, quòd & fidelissimos esse eos, & temperantissimos existimaret. Neq; desunt qui inde dictos Eunuchos putẽt, ὥσπερ εὖ πρὸν νῦν ἔχοντας. Ego potiùs dictos puto παρὰ τὸ ἐχθρὸν εὐνὴν: Ἐχθρὸν γὰρ παρὰ παλαιοῖς τὸ φυλάττειν. Vide & θαλαμηπόλοι vocantur. Ad eandem videlicet formam facto nomine, ad quam βαβδοῦχος, σκηπτοῦχος, ἐπιστάτης. Neque mihi dubium est, quin nonnullæ mulieres ita eis vterentur, vt Gellia Pannici, de qua est apud Martialem. *Pòrrò*) D Deinde, vel postea, vel multò pòst.

Quia sólæ v. h. r.) Illam, quia ex Aethiopia: hunc, quia solæ his reginæ vtuntur. Quid tale, Thaidi rivalis dedit? *Quia s. v. his r.*) Varie, Eunuchum dixit, & intulit His: vt, Si quisquam est qui se placere studeat bonis. Quàm plurimis, & minimè multos lædere. In his Poëta hic nomen profitetur suum. sed His non ad Eunuchum retulit, sed ad delicias, aut quid tale: quia solæ vtuntur hususmodi deliciis seruitiisque reginæ. Bquia igitur antecedẽs Eunuchum discordat in numero cum relatiuo His, dicendum est sensu, non voce congruam esse orationem. His antiquissimi illi Hibus dicebant. Plautus in Curg. Paratissimi estis hibus. D Oratoriè verò hîc subdidit, quod in ancillulã prætermisit. quia nullã Aethiopissa honesta dici potuit. Et reginas modò diuites dicit, vt in Phormione, Regẽ me esse oportuit sed ἐμφατικώτερον est. *Repperi*) Mu Id est, non desisti quærere, donec nactus fuerim. Nam si quod est discrimen inter verba inueniendi, & reperiendi, illud est, quod priore quædam, vt ita dixerim, facilitas, posteriore labor & diligentia indicatur. Ouid. Tu non inuenta, reperta es: id est, non inuenta es à me citra meum laborem, sed reperta, cùm te per omnes terras diligentissimè quæsissem. D Repperi plus est quàm emi. Et vide quàm propriis, & amplissimis verbis vsus est. quia & ancillam ex Aethiopia, & Eunuchum quo solæ vtuntur reginæ: illam quæsiui, & hunc repperi: neutrum enim horum facilè positum erat.

Heri m. v. pro amb. d.) Recctiora beneficia, 89

Tamen contêmptus abste, hæc hábui in memória. isiddi 90

*L.[Quidistic].Attē de astutiā meretricis tandē remitten tis contentioné, vt quod odio non po test, gratia extorqueat.

Ob hæc facta abs te [spernor.] T. * *[quid istuc]* issusp / issi 92

Phædria! D.*Al.*[spernor?]cum interrogatione: sed melius profertur cum increpatione.

Quanquā illā cúpio abdúcere, atq; hac re árbitror sdsisp 92

Id fieri posse máxumé: veruntamen dsisp 93

Pótiùs quam te inimîcum hábeā, fáciā vt iússeris. adddsi 94

P H. *Vtinam istuc verbū ex ánimo, ac verè diceres,* asdisi 95

D. *Verbum* pro dicto penitur.

Pótiùs quàm te inimîcum hábeam, si istuc créderē addssp 96

Syncérè dici, quiduis possem pérpeti. issisi 97

Al.[Quàm citó.]pro nuntiatiné.

P. *Labâscit, victus vno verbo, [quàm citó!]* isisi 98

graviora aduersum ingratos sunt. Ergo à tempore inducitur exprobratio. *Pro amb.d.*) Melitis amborum pretium dixit, quàm vt separatim diceret, quantulo emerit ancillulam nigram: de qua mox dicetur, Hic sũt tres minæ. Nam constat eunuchum solum emptum esse minis viginti, vt ipse Parmeno confitebitur seni. MU Sed videlicet aut hoc perturbatus dicit Parmeno, aut tam parui facit ancillã, vt eam auctarii tantùm loco habeat. E Mina Græca, quæ eadem & libra, & pondo dicitur, duodecim vnciis & semis perfecta, decem coronatos constituit. Viginti ergo minæ, moneta Brabantica, trecentos ac quinquaginta renenses valent, siue Fland. quinquaginta octo libras, sex solidos, & VIII. grossos.

90 *Tamen cont.abs te*) D Et hoc seruatur in beneficiis. Nam maiora sunt, cessantibus meritis eorum quibus præstantur.

91 *Ob hæc f.abs te ss.*) Sic Virgilius, —Nos munera templis Quippe tuis ferimus, famámque fouemus inanem. *Ob hæc f.abs te ss.*) Hîc duplex est pronuntiatio: vel per inuidiosam prolationem, Vel per interrogationem. Et melius hoc modo, quàm interrogatiuè profertur: hic enim est multò grauior illo. *Quid istic*) Hoc aduerbium consentire incipientis est. & est ἐπιφορηματικὸν: deest enim Remoramur, aut quid tale. *Quid istuc*) MU Donatus legit, quid illic? ego, quid illuc? malo: de qua locutione dixi in Andriam.

92 *Quanquam*) V Pollicitatione operæ amatorem demulcet. *Cupio abd.*) D Abducere dixit tanquam ab stulto: nec per verum meritum, sed per fraudem. Cicero, Per vim, atque dolum abducta ab Rhodio tibicine. *Atque hac re arb.*) Non dicit qua: hoc est, ex re. Veruntamẽ scit meretrix, contentione quadam negari. Ergo fingit se vinci, vt adolescentem molliat: & ipsa cedit, vt & ille remittat pertinaciam.

94 *Potius.q.te in.h.*) Hoc totum loquitur, tanquam magis ipsa amet Phædriam, quàm ab illo ametur. *Te inim.h.*) Huic contrarium est, Vt te amicum habeam. S. F Habemus illos inimicos, quorum inimicitias suscepimus, vel quos iniuria aliqua læsimus. *Faciam vt iuss.*) E Nec volũtate, nec vultu consentientis hoc meretrix agit: sed callidè tentat omnia. nam quia persistendo non perficit quod expectabat: docet Phædriam etiã ipsum negligentiùs negare quod poscitur. & adeò hoc subtile est, vt statim impetrauerit. Peruulgatum est enim, Quod summa vi defenderis, cum extorqueretur: hoc idem postmodum remitte remittenti.

95 *Vtinam*) V Votum est, quo cupit nihil esse simulatum, itaque μιμᾶται quædam repetit. *Vtin.istuc verb.*) D Et Istuc verbum, pro tota sententia. Verbum pro dicto. Sed propriè ἀξίωμα, id est, sententia vel enuntiatio quæ vno ligatur & astringitur verbo, Verbum à veteribus dicebatur. *Ex an.ac v.d.*) Rectè: quia est qui ex animo dicat, fallat tamen.

96 *Potius q.te inim.h.*) Tantùm in animum Phædriæ hoc descendit, vt etiã repetat quod amica dixerat adulando.

97 *Syncerè dici.q.poss.perp.*) Syncerũ, purum, sine fuco & simplex: vt mel sine cera. Bene ergo, vt mel, blandimentum meretricis dulce fatetur: sed negat esse syncerum.

98 *Labascit victus*, &c.) M Id est, incipit cadere constantia & proposito. V Propertius libro secundo epistola ad Cynthiam, Non ita Carpathiæ variãt Aquilonibus vndę, Nec dubio nubes vertitur atra noto, Quàm facilè irati verbo mutantur amantes. *Labascit*) D Omnia inchoatiua trisyllaba, ferè media producta enuntiantur. B Valla dicit à Labo, non à Labor dictum esse verbum Labascit. Labo primam corripit, alterum producit. *Labascit*) Vbi nunc illud? Heus noster, laudo: vir es. Laurẽtius inter verba inchoatiua, quæ loco primitiuorum vsurpantur, numerat &

Labasco

99 addiij T. *Ego non ex ánimo mísera dico!* * *quam ioco* D. *Ego* emphasin habet.

100 dsisp *Rem voluísti à me tandem, quin perfíceris?*

101 isbsp *Ego impetrâre néqueo hoc abs te, bíduum*

102 issdsp *Saltem vt concédas sólum.* P H. *síquidem bíduum:*

103 sisisi *Vérùm ne fiant ísti viginti dies.*

104 issusp / isisi T. *Profectò non plus bíduum,* * *aut.* [P H.] *aut! níhil moror.* V. [P A R.]

*Apoſiopeſis. omnia hic vim amoris exprimunt. G.*Al.*[fiat hoc:]

105 susisp T. *Non [fiet: hoc] modò sine te exôrem.* P H. *scílicet*

106 asdidp *Faciùndum est quod vis.* T. *mérìtò amo te.* P H. *bene facis.*

Labascо, quod hîc significat labare, id est, ruere ac repentè cadere, & deficere. Translatum videri potest ab arboribus. *Victus vno v.*) Ostendit amatorum stultitiam, qui se vno verbo flecti patiuntur. *Victus vno verbo!*) D Vtinam istuc verbum. Et, Vno verbo, vt diximus sic accipe: vt Verbum dictum intelligas, quod verbo complectitur, & completæ sententiæ pronũtiationem, quod ἀξίωμα nominabatur. *Victus vno v.quàm citò!*) Quàm citò ait, qui illum falsa lachrymula vinci crediderat posse. Plus factum est: vno victus est verbo, & citò.

99 *Ego n.*) V Ab æquo & facili petit. Illic quidem est. Quia ex animo cuncta dico, quia vel ioco quamlibet rem à me impetrasti. Hîc verò est, Cur non saltem biduum concederes? *Ego non ex an.m.d.*) D Quod sensit multùm valuisse, hoc Thais inculcat animo amici sui. Et Ego, vide quanta significet. Conuenit hoc pronomen blãdè multa exprobrãti: vt Virg. Méne fugis. MU Hic Thaidis sermo speciem quandam habet orationis omnibus suis partibus absolutæ. Nam & primùm irrepsit insinuatione in adolescentis animum, Ne crucia te, obsecro: & collegit attentionem, cùm tam sollicitè inquireret de taciturnitate Parmenonis: & posteà narratione vsa est ad causam suam appositissima, Samia mihi mater fuit: & in media narratione renouauit attentionem, Hoc agite, amabó: & deinde adhibuit confirmationem, Nunc eam, mi Phædria: & refutauit quæ à Phædria obiiciebantur, Egon' id timeo! &, Quanquam illam cupio abducere. Nunc verò vbi videt labare iam adolescentis animum, impellit eũ peroratione affectuum plena. *Quam ioco Rem vol.*) D Contra illud refertur, quod ait Phædria, Nónne vbi mihi dixti cupere te ex Æthiopia Ancillulam: relictis rebus omnibus Quæsiui? Sed hoc vehementius & disertius, Quam ioco rem voluisti.

100 Non munus, inquit, sed quod plus est, rem. & non seriò, sed ioco, à facilitate præstantis. Et voluisti, non etiam dixisti. Mirandum obsequiũ, ex voto animi pendens. Non expectat imperium: ne voluptati mora sit, dum iubetur. Tũ illud quod ait, Perfeceris: nónne pondus hoc verbi & potentiam Phædriæ circa amicam, & illius obsequium vehemens, & rerum difficultatem quæ extortæ sint, mõstrat: atque omnem obterit querelam Phædriæ?

Ego imp.n.h.abs te) Tu & ioco, & non pe- 101
tisti, cùm perfeceris tamen. at ego hoc impetrare non possum.

Saltem vt c.sol.) Argutè additum Saltem, 102
& Solùm. Et bene Concedas, vt voluntatis sit: sic enim dixit suprà, Sine illum prioreis parteis hosce aliquot dies Apud me obtinere.

Vérùm ne f.isti v.) Facetè Biduum de- 103
cuplauit: & simul quia ex eadem ratione sunt viginti, ex qua duo & ex qua viginti: ducenti, duo milia. & sic deinceps.

Non plus b.) B Accusatiuo comparatiuũ 104
iungitur, sicut & ablatiuo: vt, plus tres dies, sicut plus tribus diebus. Vitruuius, Ita à pariete hæ distent, vt ne plus pateant palmum. Virg. -Noctem nõ ampliùs vnam Falle dolo. *Profec.non plus bid.aut*) D Δισσολογικῶς secunda. *P A R. Aut*) L Repetitio inchoatæ adiectionis per indignationem, & mox recusatio. *P A R. Aut*) V Illusor Parmeno Aut repetit, vt Triduum &. Amplius subaudiatur.

Sine te) Assueratione colligit. & hîc pa- 105
tet, vt amor ὀλισθαίνειν, sicut Græci Poëtæ canunt, ῥύειν, videlicet propter nimiam lubricitatem & facilitatem habeat. *Hoc modo sine te exorem*) D Nouè nunc, non De te exorem, sed Te exorem: & hoc absolutè.

Fac.est quod vis) Non Quod oportet, sed 106
Quod vis dicendo, multùm addidit obsequio suo. *Meritò te amo*) Bene amoris mentionem ad auferendam suspicionem contemptus Phædriæ fecit. *Bene facis*) In consuetudinem venit, Bene feci sti, non iudicantis esse, sed gratias agentis.

D. *Biduum*, tanquã biennium sit.

Rus ibo: ibi hoc me macerâbo biduum. sissip 107

Al. [*Parmeno hunc*], sic ssp.

Ita fácere certum est: nos gerúndus est Thaidi. basic basil 108

Tu huc Pármeno fac illi adducântur. P. *máxume.* PH. *in* sbssp 109

Hoc biduum Thais vale. T. *mi Phædria* sisisp 110

Et tu. nunquid vis áliud? PH. *egóne quid velim!* ssdbip 111

Cum milite istо præsens, absens vt sies: sissi 112

R. *Ali.* [*me amet:*] A *tum prius* [*me*] *non eliditur, sed corripitur,* isbsi. *Dies noctésque me âmes:* isisi 113

Cum milite) V Valedicédo mandat de sui amore integro & constante, eóque perpetuo: cuius est notatio nunc in desyderio, quod est, appetitus rei futuræ nondum possessæ. Mox in somno, quod intelligentiæ & imaginationis viribus per mentem refertur. Deinde in expectatione, cùm rem veluti propinquam conseruare & retinere cupit. Posteà in cogitatione, quæ amatorem mente excidere non permittit. Tum in spe, quæ aut bonum sequitur, aut acceptum retinet, & conseruat. Postremò in oblectatione, quæ est veluti acquiescẽtia voluntatis in amatore sibi congruente. Breuiter tota sit cum suo amatore, tota per νοημοσυνὴν in capite, & per θυμοειδὲς in corde, & per ἐπιθυμητικὸν in iecinore esse debet. Tacita autem eius ratio subditur ex amoris reciproco ortu. Nam philtra certiora & potentiora sunt, dum amor amorẽ elicit. Sicut enim odiũ disiungit, dissoluit, ita amor coniungit & copulat. Siquidem amoris virtus est vltima & suprema ex multis vnum facere, & ex diuersis idem, qui etsi igneæ sit naturæ, non tamen ascendit, sed descendit. *Cum mil. istо*) D Isto bene additum, quasi odioso: vt alibi, Iam verò mitte Demea ruã istam iracundiam. Et Virg.-Aut quid petis istis? Hæc enim pronomina, spernentis sunt, odiúmque, mõstrantis. *Præsens, absens*) καταξίωσις. MU Oxymoron. B Corpore præsens, animo absens, hoc est, mente peregrina cum milite. Colloquêris cum illo, sed me cogitabis. Vt qui amant absentes sunt: veluti de Didone Virgilius in quarto,-Absens absentem audítque vidétque. Ita qui oderunt quempiam, ab eo præsentes absunt, corpore quidem præsentes, cæterùm animo semoti. Ex Chiliadibus.

Dies noctésque me âmes) S. D Est Dies & noctes, idem quod perpetuò, vel assiduè. Cic. Famil. IX. Tibi, mi Pæte, persuade, me dies, noctésque nihil aliud agere, nihil curare, nisi vt mei cíues salui, liberíque sint. Idem ad Att. VII. Equidem dies, noctésque torqueor. *Me desyderes*) D ἵμερος. quia plus est amore desyderium.

Rus ibo) V In Græco quodam epigrammate constat, amorem dissolui, aut certè mitigari posse fame, tempore, & denique laqueo. Quid si & locum remotum & syluestrem inter prima remedia adiungeres? *Rus ibo*) D Et hoc amatorum est, odiisse vrbem sine amica. Nec dixit, Ibi ero: sed Ibi hoc me macerabo biduum. Pronuntiandum est Biduum, ac si dixisset Phædria Biennio. *Ibi me hoc mac. bid.*) S. D In accusatiuo temporis ita eleganter vsurpantur istæ dictiones biduum, triduum, quatriduum. Cicer. Famil. VII. Cùm quidé biduum ita ieiunus fuissem, vt ne aquam quidem gustarem. Idem Famil. XV. Biduum Laodiceæ fui.

Ita f. certum est) D Ex his apparet verbis, quàm sibi amator hoc ægrè imperet. *Mos ger. est Th.*) Cum pronuntiatione & gestu: vt ostendat quæ vis amoris sit, vt Thaidi mos geratur. *Huc fac illi adducantur*) Eunuchus & ancilla: figuratè Illi: sed prævalet genus masculinum. Adducantur, pro, adducito eos. Et bene adiectum est. ne dilatis ob retentionem muneribus, non procederet actus fabulæ. & simul quia absentia Phædriæ opus est, dum per Chæream ludificatur meretrix.

In Hoc bid. Th. vale) Nunc Vale absẽssum significat, non salutationem: nam si mera salutatio est, biduo solùm amicã valere optat, sed præscribere conatur quanto tempore abfuturus sit: & simul ostẽdit, quàm inuitus abscedat. *In hoc bid. Th. vale*) Accusatiuo vtẽs casu, expressit amatoris impatientiã. Biduum dicens, præscripsit de tempore. Et Vale, maiorem vim habet ex dolore discedentis, quàm obsequio salutantis. *In biduum*) B Per hoc biduum. sic dicere licebit, Vale in mensem, aut annum vnum. *Et tu. nunquid vis aliud?*) D Vale subaudiendum salutatorium. Et subintelligendum est post osculum dici, Nunquid vis aliud? quasi rectè factum. *Nunquid, me vis?*) MU Sequebatur, vt diceret Phædria, Vt bene sit tibi, aut aliquid simile, & cum dicto discederet: sed præ immodico affectu hæc omnia quæsiuit, tum vt animum suum indicaret, tum vt interim colloquium cũ amica produceret.

Me somnies: me expectes: de me cógites: sissi 114

Me speres: me te oblectes: mecum tota sis: sisssi 115

Mẽus fac sis postrémò ánimus, quãdò ego sum tuus. csdsap 116

T. * *Me miseram, fórsitan hic mihi paruam hábeat fidem:* dsaaap 117

Atque ex aliârum ingéniis nunc me iúdicet. sadssp 118

Ego pol, quæ mihi sum cónscia, hoc certò scio, adssi 119

Neque me finxísse fálsi quicquam: neque meo asisdi 120

Cordi esse quenquam chariórem hoc Phædria. sssisi 121

*Et quicquid huius feci, * caussa vírginis* sissp 122

Feci: nam me eius spero fratrem propémodum sssidp 123

Iam repperîsse, adolescéntem ádeò nóbilem. & siadsp 124

Is hódie ventûrum ad me constituit domum. bssap 125

Concêdam hinc intró: atque expectábo, dum venit. sssip 126

* L. Ficta querela meretricis ad spectatores: & præparatio ad futurum cõgressum Chremetis rustici adolescentis.

* D. Meretrix bona inducitur. A ideò videtur non ficte loqui.

* B. A necessitate.

Spero, id est, credo.

114 *Me expectes, me somnies*) ἐπαναφορὰ prima. Cùm Amare & Desyderare sit voluntatis atque etiamnum obsequii: Somniare, satis amatoriè dictum est. πρὸς πάσαν ἔξωσιν πεποίηκε τοῦ ἐρᾶν τι.

115 *Me speres*) Cùm Me expectes, iam dixerit: quid sibi vult iterum Me speres? Inter Spẽ, & Expectationem hoc interest: quia Ex pectatio, certorum est: Spes verò, incertorum. Et Expectatio, propinquarum rerum: Spes, longinquarum. Et Expectatio, destinat tempus: Spes, non destinat. An Me speres idé facere? Id est, de te cogitare: vt sit Speres, credas. vt statim in subditis inuenies, Nam eius fratrem spero iam propémodum reperisse. *Me te obl.*) Septimus casus Me. *Mecum tota sis*) Toto animo. Nam illam nunc animum vult esse, non corpus. & simul quod ipse ab eius corpore patitur: id vult militi eius mente cõtingere, tanquam penitus excluso ab amica.

116 *Quando ego sum tuus*) Animus scilicet.

117 *Me miseram*) MU Thais hæc loquens inducitur, vt aliud paululum argumenti iam nunc à populo intelligatur. D Rectè Thais nunc partem argumenti exequitur tacitam apud Phædriam propter præsentiam seruí: quem Poëta vult ita nescire, vt audeat ad vitiandam virginem subornare Chæream. *Me miseram*) V Defensoria est oratiuncula per conquestionem, qua fit vt se miseram appellet. Propositio est, Phædria mihi parum credit. Cõfirmat, modò ex dãuersitate sui ingenii, quod cum aliis scortillis non est commune: modò ex bonitate conscientiæ per iuramentum, quo asserit Phædriam esse charissimum, & nihil esse simulatum. Huius loci est illud Platonis, ἱδὲ δεινότατον, ὅσῳ λέγουσι οἱ πολλοί, ὅτι ὃ ἐμοὶ μόνῳ ξυγγνώμη παρὰ θεῶν ἐκείνῃ τὸν ἔρωτα. ἀφροδίσιον γὰρ ἔρωτα, οὐ ῥᾴδιον ἶναι, οὕτω καὶ οἱ θεοὶ, καὶ οἱ ἄνθρωποι

118 *Atque ex al. ing. n. me iud.*) D Hîc Terentius ostendit virtutis suæ hoc esse, vt peruulgaras personas nouè inducat: & tamen à consuetudine non recedat: vtputa meretricem bonam cùm facit, capiat tamen & delecter animum spectatoris.

120 *Neque me finx. f. q.*) Aut Dixisse debuit dicere, aut abũdat Falsi: aut ideò quia & vanum aliquid fingi potuit: vt suprá, Si vanum, aut falsum, aut fictum est.

121 *Esse quenquam char.*) Meliùs Quenquam quàm si dixisset, Militem quenquam chariorem. *Quenquam cha.*) Quasi meretrix non charum alterum, sed chariorem negat.

122 *Et quicquid*) V Præoccupatio. Biduum rogaui, sed propter abducendam puellam factum est. *Et q. huius f.*) D Huius absolutè aut per ἔκλειψιν, vt desit Rei: quòd eum excluso foras. In Hecyra, Ne quid sit huius oro. In Heaut. Nihil me istius facturum patri. Virg.-Aut quid petis istis?

123 *Spero prop.*) Nouè Spero, pro credo vel confido. Propemodum ideò, quia hominem quidem nouit, sed fratrem esse virginis nondum probauit.

124 *Adeò nob.*) Adeò, pro nimis positum est, aut pro expletiua particula. B Adeò pro valde vsurpant Latini, quando non sequitur Vt particula.

126 *Atque exp. d., venit*) D Futurum actum promittere voluit: non quo aliquis gestus sit expectantis. B Adrianus Cardinalis, Particula Dũ, inquit, coniungitur à perfectis illis authoribus cum verbo Expecto, mira cum elegantia. Cicero. Non expectaui dum mihi à te literæ redderentur. Idem, Expectabo, amabò te, dum Atticum conueniam.

ACT. II. SCENA I.

ARG. [D]Iam amatorium multiloquium & vaniloquium continet ista actio: nam Phædria & repetit quod iam dictũ est,& id facit magis & odiosè nimis. [H]cùm scilicet idem Parmenoni dat negotium vt eunuchus & ancilla Aethiopissa,munera Thaidi parata, ei asferantur. [Mu] quæ antè dictorum repetitio quanuis sit otiosa,mirificè tamen congruit amatoris ingenio:qui non nisi summa difficultate potest & vrbem & amicam relinquere. [B]Tandem rus concedens(id quod Thaidi se facturum dixerat) [L]perridiculè se confirmare nititur, illudente interim Parmenone. [B]qui posteà solus in scena relictus, heri ex amore immutationem admiratur:& militis donum, [A]quod à Gnatone ad Thaidem deduci videt, [B] ita laudat, vt heri sui eunucho præferat. [V] *Thesis.* Quemadmodum in Phædria est amantium stultorum pictura,ex qua perspicitur,quàm sint inconstantes,quàm sint curiosi,& παντόλογοι, quàm in seruos sint imperiosi,quàm sint zelotypi:Ita in Parmenone est serui obedientia,& officiũ, cùm hero suo consulat,ne sit prodigus.Dona enim scortis data vana sunt, neque quicquam promouent. [M]Amantium prodigalitatem,verba complurima & vana,inconstantiam, debilitatem consilii,& amoris imperium,amantísque durissimam seruitutem hæc scena exprimit. Id quippe genus hominum seruit affectibus,qua seruitute nihil excogitari potest inferius. Vnde Seneca lib. v 1.Epistol.dicit ,Nulla seruitus turpior est quàm voluntaria. Et Diogenes dicere solebat,seruos dominis,malos autem cupiditatibus seruire.Aristippus dicebat, Non Ingredi ad meretricem,sed Egredi non posse,turpe est.Et,Habeo Laidem meretricem,sed ab illa non habeor.Et,Etiam inter Bacchanalia pudicus non corrumpitur. Et Diogenes inculcabat sæpius,cupiditatem arcem esse omnium malorum.

Vers.gen.Trochaici tetr.tredecim,nempe duo primi, quartus, quintus, duodecimus, & octo vltimi: primus est acatal.reliqui catalectici.Duodecim qui restant sunt iambici.tertius à principio scenæ est dimeter hypercatalecticus:sextus ac tres sequentes trimetri acat.sine senarij:decimus & vndecimus tetrametri catalectici:decimusterrius & quatuor sequentes tetrametri quoque.sed acatalectici.

PHAEDRIA. PARMENO.

*L.Inepta & ridicula sollicitudo Phædriæ.

Isti, scilicet Eunuchus & Aethiopissa.

Vt riualẽ apponit, ita & munus : sed decebat militis munus vincere.

* FAC ITA/*vt iussi,deducántur isti.* P. *fáciam.* affstaat 1
P H. *at diligénter.* *Al.*[*Ita fac*],*sed versus non constat.*
P. *Fiet.* P H. *at matúrè.* P. *fiet.* P H. *Sátne/ hoc mandátum est tibi?* tssssi- 2
Al.[*satin'*],tssaat-.
P. *Ah rogitáre! quasi difficile sit.* ddibu 3
V'tinam tam áliquid inuenîre fácilè possis Phædria, abttbstu 4

1 *Fac ita)* [V] Mandatoria est oratiuncula, pro imperio satis breuis, & modum addit, cùm dicit Diligenter, & tempus,cùm maturè deducẽdum esse eunuchum cum Æthiopica puella cupiat. *At dil.)* [B] At particula hîc affirmat.

2 *Satin' hoc mand. est tibi?)* [S.D] Mandare vulgò committere est. Cùm tamen de priuatis dicitur, ponitur pro significare vel imponere, aut negotium dare. Breuiter, quotquot ab hoc verbo manant locutiones, in committendi, tradendi, significandi, vel imponendi significatum inclinant. Vnde dicimus mandare honores , vel magistratus alicui, mandare vinculis, fugæ, literis, monumentis, historiis, memoriæ, & similibus.

3 *Ah rogitare!)* [L]Indignatio stomachãtis, & subaudi Decet! *Ah rogitare!q.d. sit)* [D]Deest Vis,vel Pergis:vt sit,rogitare pergis!Vel Te, si ipsum respicit. vel Hunc, si auersus hoc dicit:vt sit,Ah,rogitare te! aut,rogitare hũc! Et distinctione interposita,inferendum vultuosé: Mirum est te rogitare, quasi sit difficile,complere quod iubes. [B] Ridiculum est te hæc rogitare. Vnde his verbis At dilligenter, At maturè, [D] & ineptiam nimiam circa hoc solliciti amoris expressit,& ostẽdit nihil esse facilius, quàm deducere ad meretricem munera, [B] quæ semper est parata accipere: [D] cùm contrà illud sit difficilimum,poscenti aliquid non dare.

Vtinam) [V] ἀντιπαραγωγὴ de dono inutili per seruum introducta concessione, & grauiore incommodo, quippe sui doni iactura facta diluitur. atque in seruo est iocus admodũ liberalis in antitheſi. *Inuenire)* [Mu] εὑρεῖν. Dixi in Andriam. [D]Inuenire acquirere. Sic in Heaut. Non quæris patri quomodo obsequare: & vt serues quod labore inuenerit. Nam ideò à præcedenti etiã quæstus dicitur.

5 {ttbsbstu / ttbsbsf} *[Quàm hoc/perîbit.* P H. * *ego quoque vna péreo,* * *quod mihi est chárius:* *Al.*[*Hoc quàm*]:*sed versus non congruit.*

6 fsdddi *Ne istuc tam iníquo patiâre ánimo.* P. *mínimè: quin*

7 fdfbij *Effêctum dabo.sed nunquid áliud imperas?*

8 ffffdp P H. *Munus nostrum ornâto verbis,quòd póteris:&*

9 fsdbfi *Istum ámulum,quòd póteris,ab ea péllito.*

10 abffaadiv P. *Mémini,támetsi nullus móneas.* P H. *ego rus' ibo, atque ibi manêbo.* [*tametsi*] *est bacchius, nisi quis putet esse spondeum elisa prima syllaba, non aliter quàm si essent duæ dictiones.tam etsi,t' etsi. In* [*rus*] *eliditur vltima quanuis producatur.Vel dic* [*Memini*] *monometrum esse & reliquum esse iambi.um catal.*ifddfdiv.

11 diffffsv P. *Cénseo.* P H. *sed heus tu.* P. *quid vis?* P H. * *censén' posse me obfirmâre,&*

12 tfaatfsv *Pérpeti,ne rédeã intéreá?* P. *téne! nõ hercle árbitror.*

13 fffdffsp * *Nam aut iam reuertêre: aut mox noctu te sádiget/ horsum insómnia.* *D. Al.*[*adiget*],*vt sit* [*insomnia*] *pro vigilia numeri singularis.*

*L.Defensio à maiori.

* D. Figuratè, pro qui mihi sum charior.

L.*Ornato*,i.commẽdato. Nannius, *Quòd* pro quoad per crasin.

*L.Ridicula dubitatio desperantis.

* L. Faceta & irrisoria responsio.

5 *Quàm hoc p.)* Deest Facilé: vt sit, facilè hoc peribit. *Quod mihi est ch.)* Pro, qui mihi sum charior. Sed Ego dixit absolutè, occurrens huic prohomini Quod.

6 *Ne istuc)* [V] Seruus sua modestia nõ irridet herum, sed placat. *Ne ist.t.in.pat. an.)* [S.D] Pati significat ferre,tolerare,vel sustinere. In quo verbo eadem est aduerbiorum elegantia, quam esse in ferre suprà ostendimus: exemplàque profert (vt ferre) & cum laude, & cum vitio. Elegans verò præcipuè est,cùm dicimus nos aliquid facilè pati, pro assentiri, vel non ægro animo aut grauiter ferre. Sed iam exemplum proferam cum hoc Terẽtii loco cõueniẽs.Cic.in Famil.Etsi perinìquo patiebar animo,te à me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quòd &c. *Quin eff.d.)* [D] Quin pro imó. vt in Heautont. Quin nolo mentiare.

7 *Sed nunquid al.imp.)* In his seruus nihil vult, nisi coactus facere, propter maiorẽ dominum. sic & alibi, Iubésne, inquit? responderet ei Chærea, Cogo, atque impero.

8 *Munus nostrum)* [V] Est aliud mandatum priori connexum, ex interrogatione tamen serui natum, de commendatione muneris,& de æmulo expellẽdo.Mox per anthypophoram subiicit, cur hoc negotii seruo detur. Ipse enim ruri erit. *Munus nostrũ)* [D] ἰδιωτικῶς non dixit Meum, quasi & Parmenonis sit.

9 *Et istum)* Id est, molestum & odiosum: nam hoc significat Istum. *Ab ea pellito)* Ab ea. ab eius animo. & non, Pelli facito, sed Pellito.

Memini t. n. mo.) [B] Identidem in Plautinis, ac Terentianis Comœdiis occurrit,Memorem mones, doctum doces, quibus idem re ipsa est, quanuis verbis nonnihil dissimile, quod ait Parmeno, Memini tametsi nullus moneas. *Tametsi nullus)* [L] Pro frustra & non necessariò. [D] Properat seruus carpere vaniloquium domini. Et Nullus, pro non. sic in Hecyra,Nullus dixeris. Plautus in Trinummo, Nullus credas. *Ego rus ibo)* Et hoc iam dictum est.sed ostendit, quàm molestè id incipiat Phædria.

Censén') [V] Deliberatiua est, possítne rueri ab amica sua abesse.Seruus negat, herus ait. *Censén' me)* [D] Arbitraris:vt Censores, qui morum alienorum habent summum arbitrium. Et ideò hunc putant non censere, quia ipse desyderat. [M]Censere, inquit Iurisconsultus, est constituere, vel præcipere. Vnde dicimus, Censeo hoc facias, & senatum censuisse. Inde Censores. Censere , inquit Pompeius,nunc significat putare, nunc suadere, nunc decernere. *Posse obs. & perp.)* [D] Verba sunt desperantis. non Firmare , sed Obfirmare:non Pati,sed Perpeti.

Téne!) Te quod ait, hanc vim habet,vt significet perditum amore Phædriam esse.

Nam aut iam r.) Modò Iam pro statim. *Te adig. hors.)* Hoc est, ad vrbem agent. *Horsum)* [V] A difficultate. Nam vel sola somnia te reuocabunt. *Insomnia)* [D] Vigiliæ. *Insomnia)* [Mu] ἀγρυπνία.Plaut.Merc. Sedi amori accedunt etiam vltra hæc, quæ diximus, Insomnia , ærumna, error, &

In [faciam] nihil elidendum. Bemb. [ingratus].

* L. collectio sui ipsius ac reprehensio ad confirmationem.

D. *M e indulgeo.* sic veteres: quod nos *mihi* dicimus. Alibi, Te indulgebát, tibi dabant.

*L. Exclamatio irridentis.

P H. *Opus fáciam, vt defatîger vsque: [ingrâtus] vt dórmiam.* 14

P. *Vigilâbis lassus: hoc plus fácies.* P H. * *[ábiſis:] nihil dicis Pármeno.* 15

Eiciúnda hercle hæc mollities ánimi: nimis [me] indúlgeo. 16

Tandem ego non illa cáream, si sit opus, vel totum tríduum! P. * *hui,* 17

Vniuérsum tríduum! vidě quid agas. P H. *stat sententia.* 18

ror, & fuga.

14 *Opus fac.*) V A facili & modo remedii, quia nolo esse otiosus, sed laborabo, sic vt defatigatus faciliùs dormiã. atque id prorsus est physicum, lassos suauiùs dormire, ex somni natura & commoditate, ita Vsque ingratus, id est, etiam nolens dormiat. *Opus fac.*) MU Hæc locutio rebus rusticis propriè cõuenit. Sic in Heaut. Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ. Et in ead. —Nisi eos, qui opere rustico Faciundo, facilè sumptum exerceant suum. Et Phor. —Vapulandum, habendæ compedes, Opus ruri faciundum. *Vt def. vsque*) D Ordo est, vsque vt defatiger. *Ingratus vt d.*) Id est, etiam inuitus & coactus. Nam Ingratis, non vltrò significat, quia vltronea grata sunt: ingrata, quæ ab inuitis fiunt ac recusantibus. B Vtitur eo frequẽter Plautus. *Ingratis*) MU Synæresis est, Ingratis, pro ingratiis. Est autem ablatiuus aduerbialiter positus, & significat, ἀέκητι. Sic Heaut. —Ea coacta ingratiis Post illa cœpit victum vulgo quærere. & Phor. Nam idem hoc argentum ita vt ingratis est datum, Iis datum erit.

15 *Vigilab,*) V Diluit à causa non satis efficaci, & difficultatem adauget, vtpote lassitudo qualiscunque non est somni causa, præsertim in amantibus. Est enim πῦρ γιγνόμενον, & ἀγχιπυρετικὸν, nimirum ignis membra depascens, & vigiles, & cogitabundos reddens amatores. *Vigilabis lass.*) MU Duo incommoda pro vno senties: nam & te delassabis, & nihilò magis ea causa poteris capere somnum.

16 *Eiicunda h. h. m.*) V A decoro viri, cuius animus fortis, constans est, neque nimiùm sibi indulgens. M Constans est, qui resistit doloribus, qui proueniunt à cupiditate absentium voluptatum, mollis verò, qui facilè vincitur à doloribus, & qui luxu diffluit. Talis homo constanti opponitur. *Nimis me ind.*) S.D Indulgere est obsequi, vel in aliquem ambitiosum esse, sibi placere vel assentari: vel est concedere, &, vt sic dicam, obsequenter, delicatéque tribuere. Quòd autem dicit hîc Terentius, Nimis me indulgeo, nõ dictum Terentii arbitror, sed mendum apertissimum Bibliographorum: nam hîc legendum est, mi, pro mihi: vt sit nimis mihi indulgeo. Non tamen ignoro, quòd dicunt Latini indulgere sese, ad meretrices relatum, cùm sese permittunt, & vtendas offerunt amatoribus. Iuuenalis, Ardẽti sese indulsisse Tribuno.

17 *Tandem non ego illa c. si s. o. v. t. tr.*) D Sic cœpit, tanquam aliquid foret dicturus magnificum: non autem est παρὰ προσδοκίαν, sed verè amator magnum hoc putat. Magnáq; est professio virtutis, cùm biduo sit opus, triduo posse durare. Et Totum triduum. dicit Vniuersum triduum εἰρωνικῶς, quasi sit triduũ in multo numero. *Non ego illa caream*) MCarere, inquit Cic. in 1. Tusc. significat egere eo, quod habere velis. Inest enim velle in carendo. Triste est nomen ipsum carendi, quia subiicitur hæc vis, Habuit, non habet, desyderat, requirit, indiget. opinor hæc incõmoda sunt carẽtis. Caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas *Hui vniuersum*) V εἰρωνεία est. Est enim illi incredibile amantem tam diu sibi posse constare. Rectè Euripides cecinit, νύμφεις γὰρ ἐμφανὲς μὲν οὐ πολλαχῇ.

18 *Vniuersum trid.*) B Amatori hoc magnũ videtur, triduum abesse à Thaide. Omnis amatori lõga est mora. *Vide quid agas*) DSic dicitur magna aggredientibus. *Stat sententia*) Et vultu & gestu magis spectabile quod dixit Stat sententia: vel maximè eò quòd tanto sonitu hæc de se promittat Phædria continuò rediturus, vel potiùs non accessurus ad villam. tantum autem aberit, quantum temporis opus est ad vitiandam virginem *Stat sent.*) S.D Id est, in sententia const

19 *Dij boni,*) P. * *Dij boni, quid' hoc morbi est! ádeón' hómines immutárier*

*L. Hæc ad spectatores.

20 *Ex amõre, vt non cognóscas ĕúndem esse!* * *hoc nemo fuit*

*Laus Phædriæ ab acta ætate.

21 *Minùs inéptus, magis' seuérus quisquam, nec magis' cóntinens.*

22 * *Sed quis hic est, qui huc pergit! atat, hic [quidem] est parasîtus Gnatho* G. *[parasitus quidem est].*

* L. Præparatio ad congressum parasiti.

23 *Mílitis: ducit secum vnà vírginẽ huic dono.* * *papæ,*

*D. Oeconomia ad futurum amorem.

24 *Fácie honésta: mirum, ni ego me túrpiter hódie [hîc] dabo,*

E. Al. [hinc].

25 *Cum mẽo decrépito hoc eunúcho.* * *hæc súperat ipsam Thaídem.*

* B. Per hyperbolé nimia pulchritudo significatur.

consto, & perseuero: vel certum est facere, quod constitui. Metaphora autem est ducta à rebus immobilibus. At verò in sententia constare, manere, vel perseuerare, vsitatiùs dicunt Latini. Cic. Famil. 1. Qua in sententia si constare voluissent, suam authoritatem simul cum salute mea recuperassent. Idem Philip. IIII. Reliquum est, Quirites, vt vos in ista sententia perseueretis.

19 *Dij boni*) V Admiratio, sitne amor morbus tam præpotens, cuius euenta cernuntur palàm, vt ex aptis inepti, vt ex constantibus molles, vt ex continentibus incõtinentes reddantur. Et apud Plutarchum legitur de amores, ἐστὶν ἡ νόσος ψυχῆς, ὁ πλησεὶς δ' εἴσω τιτρώσκει τὸ. Atque medici morbum agnoscunt, eiúsque re media diligenter annotant, à quibus Ouidiana consilia, & remedia non abhorrent. *Quid hoc morbi est!*) DExcusatio amoris quan dõ non culpa, sed morbus est. *Adeon' hom. imm. ex am. vt nõ cogn. e. esse*) More suo à plurali numero, ad singularem se conuertit.

20 *Vt non cogn. e. esse*) Non solent stulti inducí adolescentes: & ideò ad amorem retulit stultitiã Phædriæ. *Hoc nemo fuit M. in.*) B Ab exẽplo confirmat. MU Idem dicit seruus quidam de Philolachete in Mostellaria, Quo nemo adæquè iuuentute ex omni Attica Antehac est habitus parcus, nec magis continens. Is nunc in aliam partem palmã possidet. Eripse Philolaches de se, Cor dolet mihi, cùm scio nunc, vt sum, atque vt fui olim, quo neque Industrior de iuuentute erat, arte gymnastica, hastis, pila, Cursũ, armis, equo, victitabam volupe: parsimonia, & duritiã Disciplinæ aliis eram, &c.

21 *Ineptus*) M Inepti homines dicuntur, qui non seruant decorum. *Minùs ineptus, m. s.*) D Nisi enim hoc esset, quid esset quòd illum mulier præferret militi? aut quid relinqueretur proprium personæ militis, si & hic stolidus est? *Magis s. g. nec magis e.*) Animaduerte vt amet Terentius Magis addere positiuo, potiùs quàm comparatiuum facere. Nam, neque seuerior, neque continentior, tam valuit dicere, quàm Magis seuerus, & magis continens. M Seuerus dicitur grauis, & hostis malorum morum. Continens est, qui superat & reiicit eas voluptates, à quibus plures superantur. Incontinens, qui superatur ab his voluptatibus, quas multi non inepti, sed seueri & graues superarent.

22 *Sed quis hic*) V παρασκευὴ fit sequentis scenæ cõnexio. & virginis à milite donandæ faciem admiratur, atque de suo munere desperat. *Hic quidem est par. Gn.*) DHæc apud Menandrum in Eunucho non sunt, vt ipse professus est, parasiti persona & militis; sed de Colace tranlatæ sunt.

23 *Ducit sec. vnà virg. h. dono*) S.D Mirum est, quàm variæ locutiones ex Dono ducantur. Vidimus, & annotauimus suprà dono dare, dono emere aliquid alicui. Hîc autem obseruandum est, ducere dono aliquid alicui.

24 *Facie honesta*) D εἰκοιολογία, qua ostenditur amaturus Chærea, siquidem hanc Parmeno ipse miratur. *Facie hon.*) Sic Virg. Et lætos oculis afflarat honores. Et mox idem, Ita me dii ament, honestus. *Ni ego hodie me turpiter hîc dabo*) Pro dedero. Virg. Quanuis solus autem cælo deiecit ab alto.

25 *Cum meo decr. h. eun.*) Facetè Meo ad parasitum retulit cũ pulchro munere venientem. Et præparãtio est ad ducendum Chæream potiùs, quàm deformem eunuchum: *Decrepito h. eun.*) Decrepiti sunt dicti, quorum crepitu

& plangore familiæ, fuerant iam conclamata funera. *Hæc sup. ip. Th.*) Hoc sic accipias, non vituperari Thaidem, sed tamquam ἐπεξεργασικῶς dici. Ideò addit Ipsam, quasi nimiæ pulchritudinis. Et bene Ipsam, propter quam datur. *Superat*) B Propriè supergredior significat, hîc per metaphoram pro vinco accipitur.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. D In hac scena non stans, sed quasi ambulans persona inducitur. constitit tamen aliquantulùm, intuẽs spectatores, dum secum loquitur. Exprimit autem parasitum: & sub eius verbis, corruptos mores in assentationé ostendit, prorsus vt honestæ quoque personæ, in huiusmodi culpa inuétæ sint: vt alibi, Obsequium amicos, veritas odium parit. L Gnatho igitur ex mandato militis deducens puellam ad Thaidem, P factũ adulandi instituit: L int ereà fortè in Parmenonem incidit: in quem multa dicacitate illudit, P eúmque mordacibus salibus lacessit. V *Thesis.* Gnathonicæ artis est encomium. M Mores parasiticos, & adulatorũ, assentatorúmque studia & obsequia, quibus nonnulli ad id agendum impelluntur, quod reprehenditur in primis, & nullam prudentiam adesse testatur, cùm aliis de se credat quod non habet, hæc scena testatur: quo genere hominum nihil est in vita ciuili perniciosius. Vnde interrogatus Diogenes, quænam perniciosissimè morderet belua: Ex feris obtrectator, ex mitioribus adulator, respondit. Cicero in Lælio sic ait, In amicitia nulla maior pestis, quàm adulatio, blanditiæ, assentatio. Tum autem omnium rerum simulatio est vitiosa: tollit enim iudicium veri, idque adulterat. Assentatio vitiorum adiutrix, procul amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudé obsequio impellitur. Aristoteles lib. tertio Ethicor. dicit, Qui delectat emolumenti sui causa, vt inde sibi proueniat in pecuniis, & in his quæ in pecuniis comparantur, vtilitas, adulator vocatur

Vers. gen. Tres & viginti priores sunt trochaici tetr. catal. Reliqui omnes iambici tetr. iique etiam catal. præter vicesimum sextum, & quinquagesimum sextum, qui sunt acatalectici.

H. Prosopographia quâ Gnathonis persona mirè & splendidè describitur. Exordium ductũ à sententia parasitica. *Si hunc iambicũ manus, sic metire,* ijdfisi.

GNATHO *parasitus.* PARMENO.

DII *immortáles, hómini homò quid præstat!* ſtbſſit- 1
stulto intélligens
Quid interest! hoc ádeò ex hac re venit in men- ſaſſtſt- 2
tem mihi: t

1 *Dij imm.*) D Admirantis exclamatio est, cum parasiti gesticulatione. V Figurata est per admirationem & exclamationem propositio, quæ simplex talis esset, Multũ homo homini præstat. L Suis ipsius verbis describitur Gnatho, ad exprimendam parasiticam personam, & præparãdum spectatorem. Mu Gloriosè, & parasiticè, statim à principio tum se præstantiorem esse dicit, tum alterum stultum, se intelligentem nominat. *Dij imm. h. h. quid præstat!*) D Morata narratio à sententia incipi solet: quæ dicitur περιόδων. *Homini homo quid præstat!*) Alii distinguunt, quid præstat stulto intelligens? Alij, stulto intelligens quid interest? quia sic veteres loquebantur. *Dij immortales*) Hoc iam mirè, & pro sæculi ac tẽporum reprehensione satyricè Terentius, quòd apud eum stultũ vocat simplicem parasitus, & intelligenté malum. *Hom. h. quid præstat*) S·D Præstare diuersam habet significationem: præstamus enim fidem, beneuolentiam, officium, culpam. Interdum verò pro excellere ponitur: in qua significatione vsus est multiplicis. Dicimus enim præstare aliquem re aliqua: præstare ad: præstare pro melius esse: præstare alicui re aliqua: & præstare aliquem re aliqua, pro vincere, & superare eum ea ipsa re. Cicero Offic. 1. Difficile est, cùm præstare omnibus cupieris, seruare æquitatem. Idem de Amicitia, Nanque hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate est. *Stulto int.*) B Adrianus Cardinalis, Stultum id plerique iam putant insanum, cùm inter vtrunque non leue sit discrimen. Est igitur stultus, ferè quod rudis, imperitus, ingenio hebes, aut tardus, vel inconstans. Insanus autem, qui alienatæ mentis est. Cicero, Neque vult ita sapiens, inter stultos videri.

Quid interest!) D Hoc admirantis est, & ideò sic pronuntiandum. *Hoc adeò ex hac re venit in mentem mihi*) S·D Venire in mentem, recordationis significationem habet, vel inuentionis speciem: & variè, elegantérque à Latinis vsurpatur. Ponitur enim personaliter, vel impersonaliter. Atque in vtroque loquendi genere certa inest elegantia. Personaliter positum

3 ſnaſaſtu *Conuéni hódie aduéniens quendam mei loci hinc,*
ſaaſt *ſatque órdinis,* *Al.* [*atque ordinis* ſ*ominem.*]

4 aſabtdtu *Hóminem* ſ *haud impûrum, ítidem pátria qui abli-* *Haud impurum,* Id est, non auarum.
gurierat bona.

5 bſſſſtu *Vídeo sentum, squálidum, ægrum, pannis annísque*
óbsitum,

situm: Cùm personaliter ponitur hic loquendi modus, veniunt nobis in mentem personæ, vel res ipsæ. Personæ: Cicero ad Att. VII. De Tullia, & Terẽtia, cùm mihi Barbarorum aduentus in mentem venit, omnia timeo: cùm autem Dolabella venit in mentem, paulum respiro. Res: Cic. Famil. II. Quæ mihi veniebãt in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, existimaui me ad te scribere oportere. Impersonaliter positũ. Venire in mentẽ, cùm impersonale est, tum summam elegantiam habet, cum genitiuo adiũgitur. Igitur sic distinguere potes, vt vulgaris vsus sint exẽpla alia: alia venustiora, eáque genitiui. Vulgaris vsus exẽpla. Cic. Famil. IIII. Sæpius mihi veniebat in mentem queri, quòd ita viuerem, quàm gaudere quòd viuerem. Ibidem, Non mihi quicquam tali tempore in mentem venit optare, quod nõ vltrò mihi Cæsar detulerit. Genitiui exempla. Cic. Famil. VII. Persæpe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, solet in mẽtem venire illius temporis. Idem pro Quint. Idé dum cogitat, non minùs sæpe ei venit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ.

3 *Conueni*) V Confirmat narratiũcula, quæ hîc est ὑποδιήγησις, in qua est prosopographia omnis artis Gnathonicæ ignari: nunc ab affectatione, vt quia ordinis parasitici erat: nũc ab habitu animi, vt non impurus, sed prodigus erat: nunc à rebus gestis, vt patrimonium concoxerat: nunc à cultu & habitu corporis, vt qui piger, squalidus, æger, & pãnosus erat: nunc ab ætate, vt qui annosus erat. Est autem hîc calamitosi & miseri hominis ὑποτύπωσις. *Conueni h.*) D Conueniſſe, nõ vidiſſe tantùm, sed etiam collocutum fuisse significat. *Mei loci atque ordinis*) Loci, ingenium: ordinis, pauperem. Illud natalitũ: hoc fortunæ. S·D Ordo, cùm hominum est, ponitur prõ eo, quod vulgus statũ vocat: scilicet ad statum hominis, vel genus vitæ, vel hominis fortunas refertur. Cicer. ad Att. I. II. Aliter video censeri Marcello, & cæteris nostri ordinis.

4 *Hominem h. imp.*) D Non dixit prodigum: quia hoc ipsum probat: sed non auarum, non improbum. Et sic laudamus eos, in quibus nihil est quod magnopere efferamus. *Hominem h. imp.*) L Id est, sordidum & auarum. B Pro improbo hîc Impurum accipit Nonius. M Purus homo dicitur, qui est sine sordibus & infamia. *Itidem p. qui abl. b.*) D Hoc ioculari vultu dicitur. Et eleganter ex persona parasiti non culpatur quòd comederit bona. *Abligurierat*) Suauibus escis consumpserat. Nam ἀπὸ τῆ λιγυρῆ, est ligurire. & λιγυρὸν Græci suaue appellant. M Ligurire, inquit Nonius, est degustare. Vnde Abligurire, multa auidè consumere. S·D Abliguriendi simplex est ligurire: quod modò significat deuorare: modò etiam cum quadam elegantia comedere, &, more senum, multò fastidio suauissima quæque degustare. Sed à cibis ad multa alia transferrur. Cic. Famil. X I. Cùm quidam de collegis nostris Agrariam curationem ligurirent, disturbaui rem, totámque nobis integrã reseruaui. Idem in Verr. Act. V. Reperietis hominem nec timidè, nec leuiter hæc improbissima furta ligurientem. Abligurire translatè positũ pro consumere, vel conficere vsurpatur. Et in hac significatione hîc intelligendum est: & apud Cic. in Catil. Orat. II. Iam non sunt mediocres hominum libidines: inhumanæ audaciæ, & intolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas. Sua patrimonia profuderunt, fortunas suas abligurierunt, res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit. Legunt nonnulli Obligurierunt: & nos etiam sic aliquando legimus.

Video s.) D Quàm bene Video, postquàm dixit Conueni. & tempus mutauit & verbum. *Sentum*) Horridũ, M vt sentes & spinæ. B nam sentes spinæ sunt. Hinc Sentus, qui laceras vestes habet. *Squalt ũ*) Mu Senta loca propriè dicuntur sentibus, & dumetis obsita. Squalidi propriè rei qui diu delituerunt in sordibus carceris. B Squalor immundities, corpus occupans. *Pannis, annísque obs.*) M Mucore & carie obductũ, propter sordidos pannos: & ratione ætatis obsitum, quæ in homine misero semper videtur maior. B Obsitus ager, qui dumetis est obductus. D Sentum ad horrorem retulit: Squalidũ, ad sordes: Ægrũ, ad maciem: Pannis annísque obsitum, Ad vestitum, & ad tristitiam. Sed Pannis & annis μωμολογίαι parasitorum sunt. *Pannis annísque*

*L. Prosopopœia. Dialogicos hæc dicuntur.

Quid istuc ornáti, inquam! Quóniam miser quod hábui, pérdidi: hem Potest & conferri iambicus, ssaibsp: & elisô d in [Quid, jssaibsp. Al. [Qui istic ornatus, inquam, est? jssaibsp. & elisô s in [ornatus] sssaibsp. c[Quid istuc inquâ, ornat: est? quoniam quod miser], ssadatu. ssaaatu 6

Omnia hæc ex media sumuntur consuetudine.

*Quò redâctus sum! omnes noti me, atque amici déserunt. tssstst- 7

* L. Magnifica & superba contéptio.

Hîc ego illum contempsi præ me.* Quid homo, inquam, ignauissime, ssstastu 8 d

Al. [parasti te] & [sier], bisbsij.

Itáne te parásti, vt spes nulla réliqua in te sit sibi! bst- 9

*L. Exemplum dissimile à seipso, ad amplificationem.

Simul' consílium cum re amísti!* vidén' me ex eódem ortum loco! Si iambicum manus, sic metire, idssxsi: vel sic, idsssi, elisô videlicet v in [viden'] & [eodem] facto dissyllabo si legas [vide]sti vide, erit dactylus. c aasssc- aasss 10

Qui color, nitor, vestítus, quæ habitûdo est córporis! ttsstbstu 11

obs.) Vel parasitica vernalitate κατ' ὁμοιοτέλευτον dictum: vel quia Homerus dixit ἄνιψα, γῆρᾳ αὖ κακίστῃ ξυνοὶ καταγηράσκει : & est miseriæ senium deditum. Vnde huic magis tristitia grauitásque displicuit, aliena semper ab omnibus parasitis. *Annísque obs.*) Benè addidit Annis: quia vt quisque melior est, ita senior videtur. *Obsitum*) Vt Sentum dixit Obsitum, μεταφορᾷ ab agro.

6 *Quid ist. orn.*) V διαλογισμὸς est cũ increpatione inertiæ, propter quam miser est, qui omnia perdidit, quia ab amicis desertus est, *trop. los frendlos.* D Scire nos conuenit, cũ recto casu profertur interrogatio, non esse contumeliosum, Vt si dicas, Quis hic homo est? Si autem in obliquo, contemptum significari: vt, Quid hoc est hominis! quid mulieris! quid ornatus! Ornatus, τῶν μίσων est ad dedecus & ad turpitudinem. Vel simpliciter hoc accipe, vel ἰδιωτικῶς. Et ornati, vt senari antiquus genitiuus. *Quo! habui, perd.*) Nõ dixit id, quod erat. Comedi, aut Cõsumpsi. *Hem. Quò red. sum!*) Vel habitum suum, vel corpus ostendens, hoc dicit. Nec quicquam hîc, nisi ex media cõsuetudine collocatũ est.

7 *Omnes n. me, atque am. def.*) Sententiosè atque mordaciter in mores:

8 *Hîc ego*) V Increpatio est propter ignauiam, cuius hîc est notatio subdita. B Priscianus dicit aduerbia pleraque localia, pro temporalibus vsurpari: vt Hîc, id est, tunc contempsi ego illum præme. *Hîc ego ill. im cont. præ me*) E Hoc est illud, Homo homini quid præstat, stulto intelligens! *Præ me*) B Præ, & per appositionem, & compositionem inuenitur. Significat aliquando idem quod Ad: vt hoc in loco, Præ me, id est, ad comparationem mei.

Itáne par. te) D Quàm obiurganter! tanquã in illo sit, quòd miser est. Et alibi, Nam nemo illorum quisquam scito, ad te venit, Quin ita paret sese, abs te vt blanditiis suis Quamminimo pretio suam voluptatem expleat. Et hoc propriè verbum ad exprimendam inhumanitatem & ignauiam factum est. *Vt spes n. r. in te sit tib.!*) Sententiosè, ad illud quod & Virgilius ait, Ponite spes sibi quisque. *Vt spes n. r. in te sit tibi!*) Bene: quasi qui rem à fortuna acceperit.

Simul cons. cum re am.) Virgilius, –Nec si miserum fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget. Et Salustius, Neque fortuna eget: quippe quæ probitatem, industriam, aliásque bonas artes neque dare, neque eripere cuiquam potest. Ergo hæc interrogatio, increpantis est: nec desyderat responsionem. nam Consilium, in bonis animi: Res in potestate fortunæ. *Vidén'*) V Altera est contentionis demonstratiuæ pars, ab vtili. Nam à suo ipsius exemplo eius artis peritum fame non perire docet, sed in summa inopia omnibus bonis affluere, summáque esse in felicitate, cùm nihil desit. *Ex eodem loco*) D Ex eadem fortuna: M Id est, cuius natales non fuerunt tuis dissimiles, aut clariores, tamen ego meliùs mihi consului.

Qui color, n. v. q. h. est corp.) B Singula per antitheton opponit illis, D Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annísque obsitum. Color ergo ad Sentum: Nitor ad Squalidum: Vestitus ad Pannis annísque obsitũ: Habitudo corporis, ad Ægrum refertur.

Quæ

12 ddadatu *O'mnia hábeo, neque quicquam hábeo: nihil cùm est, nihil defit tamen.*

13 asabtat- *At ego infélix, neque ridículus esse, neque plagas pati.* * L. Obiectio ad purgationem.

14 sssast- *Possum. Quid tu his rebus credis fieri?* tota erras via. * Metaphoricôs à peregrinantibus.

15 c[sa]sdstu *Olim istifŭit géneri quondam quæstus apud seclum prius.* L. Solutio & refutatio à tẽporibus.

Quæ hab. est corp.) Plautus in Epidico, Corpulentior hercle, atque habitior.

12 *Omnia habeo*) Ad Quod habui, perdidi. *Neque quicq. h.*) Ad Mei loci atque ordinis hominem. *Omnia hab.*) Ad industriam retulit. Neque quicquã habeo, ad fortunæ culpam. & item denuo, fortunæ crimen, Cùm nihil est: ad suam laudẽ, Nihil defit tamen. B Fortuna mihi sedulò aduersatur, nouerca est: tamen industria mea perficio, vt neque victus quotidianus, neque desit amictus. *Omnia h. neque q. h.*) D Alterum horum, neutrúmue potest cuiuis accidere: vtrumque nulli. *Nihil cùm est, n. d. t.*) Figura ξεύγματος: vt apud Virg. Sequitúrque sequentem. Et Cicero, Cùm tacent, clamant. *Defit*) M U Antiquum verbum pro deest. Virg. Lac mihi non æstate nouum, non frigore defit. Propert. Et nullo vacuus tempore defit amor. Et in Hecy. Nihil apud me tibi defieri patiar.

13 *At ego inf.*) V Præoccupando diluit, & Ridiculus est qui ab aliis irridetur, cui additur stimulorum, vt Plautus ait, seges: perinde àc si diceret, His rebus, hoc est, plagis & illusionibus nihil promouebis. D Iam transit ἀπὸ τοῦ μιμητικοῦ, πρὸς τὸ πρακτικόν. *At ego infelix neque ridiculus*) Vehementer inuectus est in tempora & mores Poëta sub hac persona, in qua hominem ita inducit pœnitere probitatis suæ, vt se infelicem, nõ honestum dicat. Et non Nolo, sed Non possum. *Neque ridic.*) M Ridiculus est is, qui mouet aliis risum sua scurrilitate atque ineptiis. Et Iuuenalis queritur, paupertatem facere homines ridiculos. M U Tangit duo genera parasitorum, quorum aliis ridiculis dictis, alii patiundis verberibus victum sibi quæritabãt. Illos Plautus derisores, hos verò plagipatidas vocat. Notauit Nannius.

14 *Quid tu his r. cr. f.*) D Dũ qs ridetur aut vapulat. *Tota erras via*) S. D Id est, prorsus, vel omnino. D παρόμοιον per μεταφοράν. Prouerbiũ est in eos, qui vehemẽter aberrant: trãslatum à viatoribus, qui nonunquam ita sõlent aberrare à via, vt non sine dispendio quidem, tamen quò tendebant perueniunt. Nonnunquàm sic aberrant, vt longè diuertant. & in diuersum tendant.

Olim) V A consuetudine, & antiquitate, qua parasitica ars fuit quæstuosissima. Tempore autem Homeri parasitum fuisse non est obscurum, quem φίλον ἠλεκτρυών, id est, amicum mensalem & conuiualem appellauit, cuius & apud Epicharmum mentio fit. Neque desunt, quibus ab Alexide parasitum prodiisse placet. Hîc enim duo parasitorũ genera præscripsit, vnum commune seu gregarium, alterum σεμνοπρεπέστερον & aulicũ, & Satrapis, & ducibus conuenit. Vterque tamen est κόλαξ. Nam vtrique adulandi studium præcipuum incumbit. Porrò Gnatho hic eius artis se esse primum authorem gloriatur. Diodorus Sinopæus lepidè & facetè reliquas artes à sapientibus tantùm inuentas esse, sed à Philo, (id est, amicabili & amicitiæ præside) Ioue ipsam parasiticam. Parasiti autem vocabulum apud veteres honestissimos honestum fuit, & sub hoc comites & sodales pontificum, & magistratuum, vt in sexto libro Athenæus obseruauit. atque Solon eos, qui in Prytanæo publico victu recreabãtur, authore Plutarcho, appellare solitus erat. posteà tamen, sicut in aliis, propter abusum verbi accidit & nõ parũ degenerauit, & eũ Terentius & plerique scriptores etiãnũ capiunt, qui aliorum mensas & cibaria sequitur, qui omnia ad nutũ cõuiuatoris ventris gratia dicit & facit. Quare iidem & ἀπὸ ἔργου nuncupantur, vt qui cibi gratia quibuslibet inseruiunt, & adulantur, magis tamen glorioſis hominibus. Itaque Cic. de Amicitia, Assentatio, inquit, parasitorum in Comœdiis nobis facета non videretur, nisi essent milites gloriosi. & hîc Gnatho se ambitiosos, & glorioſos consectari iuxta eius artis decorum gloriatur. *Olim quondam, apud seclum prius*) M U Pleonasmos. *Apud s. p.*) D Scilicet cùm essent tempora meliora. B Tempus pro hominibus positum est. vt cùm dicimus, Incuria temporum periit Trogus Pompeius. Item, Hoc seculo nullum fuit aliud neque doctius, neque Latinius.

*L. Confirmat ſuo exemplo, & id latiùs exponit. Glorioſos & iactabundos carpit. Adulatorũ officiũ. *Al. [ſcias tam ẽ: hos] ſaſſaar-: vbi in [hiſce] h vim habet conſonantis. ſic in [this] in ſequenti verſu.*

*Hoc nouum eſt aucúpium: * ego ádeò hanc primus* tſbatſtv 16
inuéni viam.
Eſt genus hóminum, qui eſſe primos ſe ómnium re- datſtſt- 17
rum volunt:
Nec [ſunt: hos] conſéctor: hiſce ego non paro, me vt ſtdtſt- 18
rideant:
Sed [his] vltrò arrídeo, & eôrum ingénia admî- ſtadſtv 19
ror ſimul:
L. Studium aſſentati nis ſcitè expreſſum.
Quicquid dicunt, laudo: id rurſum ſi negant, lau- ſſſtſtv 20
do id quoque.

16 *Hoc nouũ eſt auc.*) D Vide quid interſit cùm illud Quæſtum dicat, hoc Aucupium. illud de ſapientibus, hoc de ſtultis. *Inueni viam*) Adeò nouum eſt aucupium. S. D Via, cùm per tranſlationem ponitur, ferè ſemper pro ratione eſt, vel inſtituto. Cic. ad Q. fratr. Omneis vias pecuniæ norunt. Ibidem, Via iuris eiuſmodi eſt quibuſdam in rebus, vt nihil ſit loci gratiæ. Idem in Bruto, Quæ quidem res duplicem habuit docendi viam.

17 *Eſt genus*) V Attentiores fiunt, dum ſumma & ſpecimen artis ἐπιτόμως præbetur. & eſt veluti Gnathonici artificii expoſitio: cuius quinque ferè ſunt præcepta. Vnũ eſt, vt arrogantibus adulentur. Nulla eſt, inquit Cic. de Amicitia, peſtis maior, quàm adulatio. Quid enim poteſt eſſe tam flexibile, támve deuium, quàm animus eius, qui ad alterius non modò ſuaſum & voluntatem, ſed etiam vultum atque nutum conuertitur! Negat quis, nego: ait, aio: &c. Alterum eſt, dum arrident aliorum ſuperbientium aut dictis, aut factis, non tamen ridiculi, cuiuſmodi ſunt ſcurræ: & contrà in rebus aduerſis flere ſolẽt, vt eſt in quodam epigrammate Græco, quo paraſitus non parum perſtringitur, & ab hac arte dehortatur, μὴ σύγ' ἐπ' ἀλλοτρίοις ἄνθρωφ' ἥδιον τραπέτας ψωμὸν ἐνδέως γαστρὶ χαριζόμενος. ἄλλοτε μὲν κλέοντι, ἄλλοτε δ' ἐυγαμένῳ ἴμμα συγκλαίων, κ' ἄλυδις συγγελάοντι γελῶν, ὅτε σύγε κλαυθμοῖο κεχρημένος, ὅτε γέλωτος. ἡ κλαίω μιλίη, ἢ γελόω μιλίη. Ait enim ſe paratũ, aut flere, aut ridere Miliæ, vxori ſuæ, & non paraſitari aliis propter buccellã vilem & parabilem. Nihil enim ſordidius & abiectius eſt, quàm vultum è vultu comparare. Sic enim omnis libertatis ſpes aufertur. Sicut alio quodam diſticho ſignificatur, ὦ γαστὴρ κυισμῶσα, σὺ μὲν κόλακας παρεκεῖτο ξωμὸν πωλοῦσι βιοῦν ἐλευτερίης. Tertiũ eſt, dum aliorũ vel dicta vel facta admirantur. Quartum, dum aliorũ opera collaudant, ſed falsó. Quintũ eſt, dum conſentiunt, & neutiquam refragantur, ſicut amatores veritatis decet. Viuunt enim aliena quadra paraſitantes. & Horatius paraſitos eſſe dices nuncupauit. Breuiter totum artificium in adulando conſiſtit. *Eſt genus h.*) D Quia multi ſunt húiuſmodi, non dixit, Homines ſunt, ſed, Eſt genus hominum. B Poëtã obliquè ſui ſeculi mores carpit. *Primos omn. r.*) MU Simile illud Horatii, Quid agis dulciſſime rerum?

Hiſce ego n. p. me vt r.) D Quia ille dixerat, 18
Ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati poſſum.

Sed his vltrò arr.) M Id eſt, mea ſponte ita 19
hominibus ineptis & ſtultis, riſu aſſentior, vt potiùs irrideam, quàm irridear. Et ſic oſtendit, ſe non eſſe ridiculũ, ſed irriſorem. D Quid eſt, His arrideo? aut veluti pareo. id eſt, obſequor: aut veluti dictis delector. Atque Arrideo, non ſicut in paraſitis fieri ſolet, vt his arrideatur à regibus, cùm potiùs ipſi dictis factisque rideant alienis: hîc eſſe intelligendum. Etiam res ipſa indicat ex cõtrario. Nam quod ait ſuprà, His ego non paro me vt rideant. hoc è contrario oſtendit quod ſubiiciatur ex dictis. *Vltrò*) Verſa vice, an prior? an etiam inſuper, hoc eſt, vltrà? *Admiror ſimul*) Plus intulit, quàm ſi Laudo dixiſſet.

Quicquid dicunt) Non, Quod dicunt: ſed, 20
Quicquid dicunt, id eſt, bene vel malè: ne vel ſi intercluſa fuiſſet aſſentatio, ſe impediat, quòd contrarium laudauerit. *Id rurſ. ſi n. l. id q.*) Præclarè Terentius quòd à Satyrico de aliis diceretur, id hîc de ſe dicentem inducit facetiùs multò, quàm ſi aliter feciſſet: ſcilicet καταπτέμενος mores temporũ iam tum vitiatos per aſſentationem: quod ferè in pleriſque fabulis monſtrat. Vt etiam in Andria, Nam, hoc tempore Obſequium amicos, veritas odium parit. Et in Adelphis, Quòd te iſti facilem & feſtiuum putant, Id non fieri ex vera vita: neque, adeò ex æquo & bono. Sed ex aſſentando, indulgendo, & laigiendo.

21 {bbtſtdt- / idiiſiai} *Negat quis, nego: ait, aio. poſtrémò imperáui égo-*
met mihi

22 tſſſſtv *O'mnia aſſentári.* I S *quæſtus nunc eſt multò vbér-* Sententia verisſima, hac præſertim tempeſtate.
rimus.

23 {ſbaſſſtv / ſbaſ} P. *Scitum hercle hóminem: hic hómines [prorſus] ex*
ſtultis inſános facit. *Al. [prorſum], ſbaſſſtv. R. Al. [aduenîmus], ali. [aduentamus], diaiijſv.

24 diaiiiiv G. *Dum hæc lóquimur, intéreá loci ad macéllum vbi*
[venîmus.] *Mu. [, Coqui,] ſſſiiiij: vt ſit acatalecticus, veluti & ſequens. R. [Cetarij,] A ſed verſus nõ conſtat.

25 ſſſiiij- *Concúrrunt læti mî óbuiàm Cupedinárij [omnes,]*

26 ſaiſſſi *[Cetárij, Lánij, Coqui,] Fartóres, Piſcatóres, Aú-*
cupes, [*Aucupes*] (*inquit Eraſmus*) *videtur adiectum, & repugnat verſui, nec ponitur à Donato.* A *ſi illud vocabulum abijcias, ſic ſcande,* ſiaiſſſ-: *poteſt tamẽ retineri, ſi in* [*Cetarij, Lanij*] *quatuor ij ij in duo contrahantur, & creticus ſecundo loco recipiatur. Alij in fine præcedẽtis verſus pro* [*omnes*] *ponunt* [*lanij*], ſſſiijd-, *vbi rij pro vna ſyllaba ſumitur. Alterum poſtea verſum ſic legunt,* [*Cetarij, coqui, fartores, piſcatores, aucupes,*] ſijſſſſi. *Glareanus verò ſic tum hunc legit,* [*Coqui omnes, cetarij, aucupes, fartores, piſcatores,*] iſaiſſſ-: *vel ſic,* iſſiſſſ-, *rij facto monoſyllabo, ac toto eliſo.*

21 *Negat quis, nego*) Bene ſic dixit. Negat & Ait, contraria ſunt. vt Plaut. in Rudente, Vel tu ais, vel tu negas. M Suprà dixit in Andria, Obſequium amicos, veritas odium parit. Vnde Cic. in Lælio ſic ait, Sed obſequium multo moleſtius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri ſinit. *Ait, aio*) B Aio propriè ſignificat affirmo.

22 *Tis quæſtus n. eſt m. vb.*) D Quàm ille apud ſeculum prius fuerat. Et vide quemadmodum illiberalem vitam honeſtiore nomine nominauit Aucupium: poſt etiam Quæſtum nominauerit. * hic inducens.

23 *Scitum her. hom.*) Mirè Terentius longæ orationi interloquia quædam adhibet, vt faſtidium prolixitatis euitet, velut nunc Parmeno procul audiens Gnathonem, hæc loquitur. B Scitus qui ſciens eſt, & argutus. Vnde ſcitæ Platonis interrogationes dicuntur, aſtutæ, & vafræ, & cum magna arte compoſitæ.

24 *Dum hæc loq.*) V Ab vrili per experientiam & euentum artem commendat & demonſtrat. *Interea loci*) D Duæ partes orationis cùm coniunctæ vnam fecerint, mutant accentum.

25 *Concurrunt l. mihi obu.*) Et multos & properos vno verbo oſtendit, & ex aduerſo adfeſtinantes. *Cupedinarij*) V Congeries eſt adcurrentium & ad cœnam inuitantium, per narratiunculam. D Varro humanum rerum, Numerius, Equitius Cupes inquit, & Aomanius Nacellus ſingulari latrocinio multa loca habuerunt infeſta. His in exilium actis, publicata ſunt bona, & ædes vbi habitabant dirutæ: éque ea pecunia ſcalæ deũm penatiũ ædificatæ ſunt, vbi habitabant, locus vbi vænirent ea quę veſcendi cauſa in vrbem erant allata. Itaque ab altero Macellum, ab altero Forũ Cupedinis appellatum eſt. *Cupedinarij*) L Genus hominum gulæ ſeruientium. D Omnes qui eſculenta & poculata vendunt, à rebus cupidinis ob alimentum Cupedinarii appellantur. Et ipſe ſubiecit qui accipiendi ſunt Cupedinarii. B Cupedinarii, qui cupedia vendunt, Et forum cupedinarium. Cupedia, ideſt, vbi lepores, cuniculi, perdices, & aliæ id genus deliciæ epularum væneunt. *Cupedinarij omnes*, &c.) M Sextus Pompeius ſic ait, Cupes, & cupediæ antiqui lautiores cibos nominabant. Vnde & macellum forum cupedinis apellabant. Cupediæ, inquit, aut à cupidirate dictæ ſunt: vel, ſicut Varro vult, quòd ibi fuerit Cupedinis equitis domus, qui fuerat ob latrocinium damnatus. Macellum appellabatur locus, in quo vendebantur res ad victum pertinẽtes. Vnde Cupedinarii dicuntur, qui res tales vendunt. Et exprimit Terentius, qui ſint Cupedinarii.

Cetarij, L. C. Fart.) D ἐμάστιμα Comicum, 26
in Palliata Romanas res loquitur. MU Donatus ait hîc eſſe ἐμάστιμα Comicum, quòd Terentius in Palliata rẽs Romanas loquatur. Quibus verbis quid ſibi velit, planè non in-

Quibus & re salua, & pérdita profúeram, & pro- afsidſſu 27
sum sæpe.

*Salûtant: ad cœnam vocât: *aduêntũ gratulântur.* isisiv 28

*Ille vbi miser famélicus videt me esse *in tantum* {diiasiv / diib 29
honórem, & honôrem, ſ &

*D. Antiptosis *aduentũ* pro aduẽtui. * Vetus est, pro in tãto honore. In potestatem dixit Cic. pro in potestate.

E. *Al.* [*in tanto honore*].

pelligo, neque enim ipse se satis explicat. Et fuit sanè iste mos Grammaticis veteribus nimis vsitatus. Diuinandum sæpe lectoribus, quid ipsi sentirent, reliquerunt. Interdum etiam in rebus obscuris atramento se suo inuoluebant, vt sæpiæ. Nisi forte Donatus tam malignè sentit de Græcis, vt eos istis opsodædalis, & irritandæ gulæ artificibus caruisse credat. Vtcunque sit, si hoc vitium est, in idem vitiũ incidit Plautus Trinũmo, Comesum, epotum, exutum, elorum in balineis; Piscator, pistor abstulit: lanii, coqui, Holitores, myropolæ; aucupes confit citò, Quàm si tu obiicias formicis papauerem. *Cetarij*) P Qui cete, id est, magnos pisces venditant, & bolonas exercent. MU Bolonas exercere dicuntur, qui solent nõ singulos pisces, sed vniuersos retis iactus simul vendere. Bolus enim (id est βόλος, nam βῶλος longe aliud est) significat iactum retis, quem & Latini iactum simpliciter nominant. Vlpianus, Cùm futurum iactum retis à piscatore eminus, aut indaginem plagis impositis à venatore, vel pantheram (Budæus suspicatur legendum pantherama) ab aucupe, etiam si nihil capit, nihilominus emptor pretium præstare habebit. Valerius lib. 4. A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus quidam iactum emerat. M Cetarii, inquit Nonius, genus, est piscatorum, quod maiores pisces capit: dictũ ab eo, quod cete in mari maiora sunt piscium genera. B Cetus piscis maximus in mari Atlantico, Hieronymus, Sicut fuit Ionas in vẽtre ceti. Et Sabellicus noster in historia Hebraica, Ionas à nautis in subiectos fluctus deturbatur, exceptúsque vastissimi ceti hiatu, in eius aluo triduo fuisse traditur. Inuenire est & Cete in neutro genere, & in numero multitudinis: vt in Genesi, Creauit deus cete grandia. *Lanij*) D Qui laniant pecora: vnde & lanistæ dicti qui laniandis præsunt gladiatoribus. Sic & Macellum à mactandis pecoribus dictum. *Fartores*) Qui insitia & farcimina faciunt B ex insecta carne & adipe. Optima hæc, & gratissimi saporis conficiuntur in Selandia. MU Isirium farciminis genus est, quod vulgus salsitiam vocat, vt docet vir immensæ eruditionis Iulius Cæsar Scaliger, qui pro sua singulari humanitate sibi me filium esse voluit, in Commentariis in Hippocratem de Insomniis. Hanc vocem sunt, qui Latinam putent, dicánque dici Isitium quasi insitium, quòd fiat insitis in intestinum minutis suillæ frustulis. Quod mihi eò minùs probabile videtur, quod hac voce etiam Græci scriptores vtũtur: Alexander in Problematis, & Athenæus libro nono, quorum ille ἴσιτον, hic ἰσίκιον nominat, vt vel Isicum, vel Isicium scribi oporteat, si emendata scriptura est. Idem ille D. Scaliger à me super his rebus aliquando consultus, rescripsit fieri posse, vt hysicium scribi oporteret, vt à suilla nomen ductum putetur. M Fartores dicuntur, qui immittunt & implent, vt qui Lucanicas, ventré Falisců, & cætera. id genus farciũt. Seneca libro decimo Epistolarum sic ait, Lignũ quod ad emundanda obscœna, adhærente spongia positum est, totum in gulam fatsit, & præclusis faucibus, spiritum emisit. Et Fartores, authore Sexto Pompeio, dicebantur nomenclatores, qui clàm velut infarcirent nomina salutatorum in aurem candidati. *Piscatores*) D Qui recentem piscem præbent. *Aucupes*) B Probus dicit, Aucupes huius Aucupis, non Auceps inclinari. tamen Catonis versiculus habet, Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Quibus & re salua) D Cùm de meo impen- 27
derem. *Et perdita prof.*) Cùm de alieno nanciscor & expendo. *Sæpe*) Expletiuæ significationis est.

Ad cœn. v. ad. gr.) Vtrum ad emendam cœ- 28
nam an ad conuiuium? *Aduentum gr.*) Accusatiuum casum pro datiuo, pro aduentui gratulantur. Et Aduentus propriè expectatorum, necessariorúmque dicitur.

Ille vbi m. f. v. me) Hîc ostendit quæ res 29
coëgerit ad discendum: & simul vide secundum vulgi opinionem loqui parasitum. Miserum & famelicum, hominem honestis moribus prædirum. Vide vt sententiosè demõstret malos ex bonis contagione fieri, exemplis in prauum præualentibus. Videt mihi hoc prodesse, & discere optat quod negabat se posse. *In tanto h.*) Quia concurrunt, salutant. Famelicus à fame & edendo dictus est, quasi famedicus. *Me esse in tantum h.*) S. D In honorem, pro in honore dicit: quemadmodum dicit Cicero in potestatem esse, pro in potestate esse. Vetus est hæc loquendi forma. In hon

Tam fácilè victum quærere: ibi homo cœpit me 30 disbisiv
obsecrâre,

Vt sibi licêret díscere id de me. sectári iussi. 31 disiſſſ–

*[Si pote,] *tanquam Philosophôrum habent disci-* 32 dſbdiſſ–
plínæ ex ipsis

Vocábula: parasíti itidem vt Gnathónici vocêntur. 33 ibiailjv

P. *[Vidén' ótium,] & cíbus quid [fáciat] aliênus!* 34 {aiebbadiv / aia

G. * *sed ego cessô* *i. os, nihil elidendum.* *Bembus* [*Vidén' ossum.*] A *tũ insossum*]. D. *Alias facit*], aijdadiv.

* L. Ridicula comparatio. G. *Al.* [*Si potis est,*] dſdijꝫſ– : *Aldus vtrunque omiserat.*

* L. Præparatio ad congressum Parmenonis.

honore autem esse sæpe dicunt Latini. Cicer. in Brut. Extat eius peroratio, qui epilogus dicitur: qui tanto in honore pueris nobis erat, vt eum etiam edisceremus. MU De his locutionibus vide Gellium cap. 7. libr. primi, & Alex. ab Alex. cap. 23. lib. 2.

30 *Tam fac. v. q.*) D Quia ad cœnam vocant. *Ibi*) Pro tunc. *Homo*) Mirè addidit Homo. aut additum superuacuè Homo. Vt, Donat habere viro decus & tutamen in armis.

31 *Vt sibi*) V Occasio est causa vtilitatis & necessitatis, cur hãc artẽ cõdiscere exoptauerat. *Vt sibi lic. disc.*) D Quasi disciplinam aut artem, tantum authoritatis criminum felicitas sumpsit. *Discere id de me*) Magis, De illo, & De me veteres dicebant, quàm, vt non dicimus, A me, aut Ab illo. B Ira & audiui de patre meo. S. D Discere est disciplinam accipere, comprehendere, vel animo cõplecti: quod tamen ita distinguendum est, vt ad rem literariam & doctrinam pertineat: vel extra rem literáriam, & doctrinam positum sit, ac tantùm, in cognitione versetur: scilicet vt significet intelligere, cognoscere, certiorem fieri. Ista est huius verbi significatio: vsus autem huiusmodi est, vt vel absolutè ponatur, vel accusatiuum habeat, vel ablatiuum, vel infinitiuũ alius verbi, vel cum ablatiuo & præpositione De iungatur: vt in hoc loco. Quæ vsus varietas est communis significationi vtrique. *Sectari iussit*) D Propriè. nam & sectæ philosophorum ab eo dictæ sunt. M Sectari, id est, sequi me tanquam authorem nouæ sectæ. Vnde dicuntur sectæ philosophorum, & sectarius veruex, authore Pompeio, qui gregem agnorũ præcedens, ducit.

32 *Tanquam*) V A' sectatoribus & similitudine: Nã sicut ab Aristotele Aristotelici philosophi, ita à Parasito Parasitici, & à Gnathone guloso eius artis instauratore, Gnathonici nominantur. Alludit autem ad sectarum & familiarum inter philosophantes consuetudinem. B Tanquam pro sicut posuit. *Disciplinæ*) Disciplinam sæpe pro secta accipiũt Latini. Gellius, Erat ibidem nobiscum simul adolescens philosophiæ sectator, disciplinæ, vt ipse dicebat, Stoicæ. Idem, Phocion ex Peripatetica disciplina haud sanè ignobilis vir fuit. M Disciplinæ dicuntur sectæ philosophorum. Cic. in Officiis, Sunt nonnullæ disciplinæ, inquit. Et Plato in primo de Legibus, disciplinam appellat educationem, quæ à pueritia desyderari, amaríque virtutem facit: & illam, qua perfectus quispiam ciuis effectus, iure iam imperare sciat, atque parère. Et in quinto scribit, Disciplina est puerorum educatio, quæ ad rectam legalémque vitam perducit. Maiores nostri optimam viuẽdi in Republica disciplinam appellauerunt. Vnde Cicero in Præfatione librorum, quos Oratorios inscripsit, queritur se prima ætate incidisse in ipsam disciplinæ veteris perturbationem. *Ex ipsis*) D Philosophis scilicet. *Vocabula*) Vt Pythagorica, Platonica. Hoc igitur non est cõsequẽs ad illud quod vult dicere: nisi fortè disciplinã pro discipulis posuerit. *Parasiti*) M Parásitus Græcè, Latinè dicitur adulator & assentator. B Valla, Est, inquit, parasitus, qui omniá ad voluntatem eius loquitur, in cuius contubernio est, omnia assentatur, omnia illius facta simul & dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recusat, ventris gratia, in quo summum constituit bonũ. In principum aulis magna huiusmodi copia est hominum. *Gnathonici*) MU Vt Pythagorei, Platonici, Epicurei.

33 *Vidén' ot. & c. q. f. al.*) D Rursus Parmeno & facetias dicit, & distinguit longiloquium parasiti. B Tibicinis vitam viuis, in eum faciebatur olim, qui lautè quidem, sed alieno viueret sumptu. Tibicines enim quoniam in sacris olim adhibebantur, adesse solẽt & in cœnis illis pontificalibus, ídque immunes. Huc respexit Terentius, cùm diceret, Vidén' otiũ & cibus quid faciat alienus! *Cibus*) V Ad etymum alludit. Est enim ἀπὸ τοῦ σιτεῖσθαι & σίτησις id est, cibus, propter quem, vt Parmenio Macedo in suo epigrammate vocat, σιτὸς ἐφεῦρε τὸν

E. *Al.* [*rogare*], sisijsdv.

*Ad Thaidem hanc deducere, & [rogitare] ad. sisiasdv 35

* Go. *Cœna* hic pro prandio.

* cœnam vt [véniat!] *Al.* [*veniat. sine interrogatione*]

Sed Parmenônem [ante óstiũ Thaidis] triste vídeo sisisd- 56

G. [*Thaidis*] *penultima longa diphthongo ei, vel licentia: aut lege* [*Thaidis ostium ante*], sisaijdv. Mu [*ante ostium meretricis*], sisiasdv. D *Al.* [*ante ostium Thais*], A *quæ lectio versui repugnat.*

*D. Prouerbialiter. *Gl.* [*hi*] sisisdsi-. *Riuâlis seruum:* * *salua res est: nimirum [hîc] homines frigent.* sisisdsi- 37

*L. Parmeno secum irrisorié. *Nebulônem hunc certum est lúdere.* P. * [*hice*] *hoc múnere arbitrântur* asisijo 38

R. Al. [*ijce*]. *Priscianus legit* [*hisce*], C [*ilice*], asisbsijv: *vel* [*isce hoc munere arbitratur.*]

*Mu. Gloriosa salutatio, D parasiticæ *Sũam Thaidem esse.* G. * *plúrima salúte Par-* { iiiiiiv 39

consuuerunt, dum ad supercilium & nutum diuitum & potentum stant attentissimi, sicut multos in aulis principũ parasitari & ministrare videmus. *Quid faciat.*) D Legitur & Quid facit: vt sit figura per modos, pro quid faciat.

35 *Hanc ded.*) Propriè. nam Ducitur quis ad supplicium: Deducitur ad lætitiam. *Et rogitare ad c.*) Vide parasitum magis optare ad cœnam Thaidem vocari, quàm munus capere.

37 *Riualis ser.*) M Riuales, inquit Nonius, dicti quasi in vnum amorem deriuantes. S. D Riuales à riuo ducuntur: & sunt propriè, qui per eundem riuum aquam ducunt: inter quos sæpe contentio est de aquæ vsu. Translatè verò dicuntur, qui eandem amant. Quam translationem nonnulli sumptam volunt à bestiis, quæ sitientes, cùm ex eodem riuulo haustum petunt, prælium contra se inuicem cõcitant. Vel à re rustica. nam riuales propriè etiam dicuntur ij, quorum agros riuus aliquis determinat: qui incertitudine, & mutatione crebra cursus, lites sæpe inter eos suscitat. Hæc sit translationis ratio. Ex qua prouerbialis est loquendi modus, scilicet, Sine riuali diligere, vel amare. Sine riuali autem diligere dicuntur, qui stultè mirantur, quod nemo alius cõcupiscat. veluti Simia catulos suos & miratur, & amplectitur: & indocti Poëtæ suas nugas soli diligũt. Sumpta est allegoria ab amãtibus, quibus est amica deformis, & quã alius nemo velit. Cic. ad Q. fratrẽ. III. O dii, quàm ineptus, quàm se ipse amans sine riuali! *Salua res est*) D Quia & ante ostium, & tristem video, salua res est. Nec hoc valet ad lætitiã quòd Parmeno est, sed quòd riualis seruus. *Salua res est*) MU Locutio militaris. Sic Adelph. Erubuit: salua res est. *Frigent*) Non placent, non valent gratia: id enim est frigere. Vide Budæum in Forensibus. B Frigiduin Latinè absurdum dicitur, nec plausu excipiendũ. Cui facetum & plausibile opponitur. Frigus etiam id appellamus, cùm pro risu, & gratia, vel sperato fauore, res in diuersum exiit. Cic. ad Q. fratr. Pridie idus cùm Appius senatum coëgisset, tantum fuit frigus, vt populi conuitio nos coactus sit dimittere. Frigus absurdam rei speciem significat, quam incommodus consequitur euentus. Eo significatu Frigere apud Terentium accipitur, cùm Gnatho dicit, Nimirum hîc homines frigent, de Parmenone, cui stanti ante ostium Thaidis, suum herum præpositum iri putabat.

Nebulonem) D Vel furem, quia nebulas 38 obiiciat: vel mollem, vt nebulam: vel inanem & vanum, vt nebula est. B Fœda quoque res est nebula. M Nebulo, inquit Sextus Põpeius, dicitur, qui non pluris est quàm nebula. *Certum est*) Mu Sic in Andr. Omnia experiri certum est. *Hice*) D Pro hi, vetustè. Virgilius, His certè neque amor causa est, vix ossibus hærent, quia Hisce debebat dicere. *Hice hec m. arb.*) Non immeritò Gnathonem derider Parmeno, qui penitus nouerit meretricis consilium. B Priscianus libro XII. legit hisce pro hi, dicítque fuisse nominatiuum olim Hisce pluralem. Et arbitrantur, nõ arbitratur. Donatus legit, isce pro is in nominatiuo singulari,

Plurima sálute) V Ἀπόδειξις est artis Gna- 39 thonicæ per salutationem nimis affabilem, & parasiticæ elegantiæ exemplum est. S. D Salute aliquem impertire, vel salutem alicui impertire, dicunt vsitatè Latini. De posteriore locutione exemplum est apud Cic. ad Attic. II. Terentia affecta est tuis literis, & impertit tibi multum salutis. Pro salutem impertire dicit idem Cicero salutem dicere, nuntiare, ascribere, mittere. Salutem autem dicere ponitur aliquando in malam partem, pro relinquere, vel refugere: vt apud Cic. Famil. VII. Ego multam salutem & foro dicam, & curiæ, viuámque tecum multùm, & cum communibus

menônem

40 sisibsd- *Summum suum insimpértit] Gnato. quid ágitur?* P. *statur.* G. *vídeo,* *Al.* [*impartit.*]

41 sisisbv *Nunquídnam hîc, quod nolis, vides!* P. * *te.* G. *credo. at nunquid áliud?*

42 { saiasskv / sadasslv P. *Quî dum?* G. * *quia tristis es.* P. *nihil équidem.* G. *ne sis: sed quid vidêtur*

43 ddsidsb- *Hoc tibi mancipium?* P. * *non malum hercle.* G. *vro hóminem.* P. [*vt falsus ánimi est.*] *R.* [*vt falsus animi*] *al.* [*vt falsum h vim habet consonantis in* [*hercle*] *&* [*hominẽ*], ddsisbsv.

44 sisijsi- G. *Quàm hoc munus gratum Thaidi arbitrâre esse?* P. * *hoc nunc dices,*

45 sisisij- *Eiéctos hinc nos. O MNIVM RERVM HEVS- vicissitûdo est.*

elegãtiæ & εἰρωνίας plena.

*L. Facetum respõsum & inexpectatum: Mu παρὰ προσδοκίαν.

*B. A corporis habitu.

* D. Inimica laudatio.

Gnato insultat Parmenoni.

* L. Occupationi respondetur prouerbiali sententia.

bus nostris amatoribus.

40 *Summum suum*) D ἔκλειψις. *Summum s. im. Gn.*) Hæc tota locutio, parasiticæ elegantiæ, & simul εἰρωνίας plena est. Nam & plurimam dicit ei sãlutem, quem ne exiguam quidem velit continere: & summum dicit eum, qui nec leuis amicus sit sibi: & Parmenonem Gnatho, non Ego te. *Summum suum*) Quàm venustè, quòd summum amicum nõ resalutet Parmeno. an quòd intellexit ironiam? *Quid agitur?*) V σκωπτικὴ est. Statuit enim nebulonẽ deludere, & παρρησιαστικὴ cũ mordacitate lacessit, proritat, & exacerbat, præsertim per interrogationes illusorias: vt, Quid agitur? Vides hîc quod nolis, dono præsente irritatus aliquanto præstantiori? vt, Nunquid aliud? vt, Quid tibi videtur mãcipium hoc? δεικτικῶς: vt erget riualis seruum. Si quidé præsens rei conspectus plurimum mouet & lacessit. Itaque pene insultat cum illusor dicat Quàm gratum munus arbitrare. *Quid agitur?*) D Pro blãdimento, non pro interrogatione nunc ponitur. vt, O noster quid fit? *Quid agitur? statur*) Pro, Quid agis? sto. Et facetè: nam stat, cui ingredi non licet.

41 *Nunquidnam*) MU Hoc dicit virginem ostentans. *At n. aliud?*) D Cum iurgio hic de illo respondit. & ideò reperit dictum Gnatho.

42 *Quî dum?*) Interrogat interrogantem, ne ipse respondeat. *Nihil eg.*) Dicens Nihil, mutauit vultum Parmeno in lætitiam. Idcò illi facetè Gnatho agenti hoc ipsum, Ne sis dixit: Vt probaret tristem fuisse. *Nihil eg.*) Pro non: & infrà, Nihil dixit tũ vt sequerere sese?

43 *Hoc tibi manc.*) παπίνωσις, mancipium dicit puellam, aut virginem. B Magna, tapinosis, tenui sermone recludit. Est humilitas magnæ rei, non id agente sententia, quod demõstratur. vt si dicas armatum militem, pro multis armatorum milibus: si de mari, gurgitẽ: si de vehemẽti iracundia, stomachũ dicas. M Mancipia inquit Iustinianus Institutionum lib. I. dicuntur serui, eo quòd ab hostibus manu capiuntur. *Non mal. her.*) B Tapinosis, frigida laudatio. *Vro hom.*) D Sibi hoc gestu & vultu parasitico dicit, & pro eo quod est, dolere cogo. *Vro hom.*) L Ad spectatores. Mu Vrere est male habere, & molestiam exhibere. Sic infrà, Si quando illa mentionẽ Phædriæ Facit, aut si laudat, te vt malè vrat. Horat. 2. epi. Vrit enim fulgore suo, qui prægrauat artes Infra se positas: extinctus amabitur idem. *Vt falsus animi est*) D Similiter & Parmeno, secũ gestu seruili. & Animi, pro animo, ἀντίπτωσις veterum: qui Ingens es virium, & Diues es opum amabant dicere. Ex hoc falsus animi est, quòd putat huiusmodi munere capi posse Thaidem,

Quàm hoc m. gr. Th.) Mirè insultat Gnatho. Quantò enim magis munus gratum fuerit, tantò riualis exclusior. 44

Omnium rerum) V Fortuna non est petua, sed admodum mutabilis, sic Euripides de eadem canit, ὁ γὰρ θεὸς πάντ' ἀναστρέφει πάλιν. Et Homerus, ζωὸς ἐνὶ πάλλει ἠδὲ τοὶ ἤτορ ἐστρέφει ἠδὲ τρέπει. Adhortatur autẽ ne ante victoriã triumphet. *Omnium r. h. v. est.*) D Vide locum in quo erumpere dolor Parmenonis potuit, nisi commissa seruaret, & celaret Thaidis consiliũ. B Vicissitudo, hoc est, per vices mutatio. Dictio Vices variè accipitur. Vices sunt alternatio. Aliquãdo pro loco capimus, vt faciam 45

*L.Irrisio.

G.* *Sex ego te totos Pármeno hos menses quiêtum* dſiſiſſv 46
reddam:
Ne ſurſum, dẽórſum cúrſites, néve vſque ad lucem ſſiſſſd- 47
vigiles.

Sic ſóleo, eclipſis, ſcilicet Beare.[D] Hoc εἰρωνευκῶς.

Ecquid beo te! S. mén'! papæ. G. *ſic ſóleo amícos.* ſiſidiſv 48
P. *laudo.*

R. [*profectus*], diſiibd-. [D][*Detineo te: fortaſſe tu profecturus*].

G. *Detineo te fortáſſe: tu ſi profectûrus ſ álio fúeras:* {diſiɛbd-, diſiid 49
P. *Nuſquam.* G.* *tum tu igitur ſ paulum, da mihi ópe-* ſdſſbdſv 50
ram, fac ut admittar G. *Al.* [*paululum*], ſdſɛbdſv: *vel toto* [*mihi*] *eliſo*. ſdſiddſv. *Alij omittunt* [*ut*]. ſdſsbſſv.

Ad illam. P. *age modò, nunc tibi pateat fores hæ,* {iɛdiiɛſſ, iɛdiid 51
**quia iſtam ducis.* *Si* [*quia*] *monoſyllabum manus, ſic ſcande*, iɛdiſſv.

Sic ſóleo, eclipſis, ſcilicet Beare.[D] Hoc εἰρωνευκῶς.

Ecquid beo te! S. mén'! papæ. G. *ſic ſóleo amícos.* ſiſidiſv 48
P. *laudo.*

G. *Num quem euocári hinc vis foras?* P.* *ſine bi-* ſiſiaidv 52
duum hoc prætéreat:

vice tua, id eſt, pro te. Item pro fortuna vel incommodo. Tullius, Reipublicæ vicem doleo. Chiliadis primæ centuria VII. Parœmiographus, Hæc, inquit, ſententia ſignificat in rebus mortalium nihil eſſe perpetuum, nihil ſtabile, ſed omnia velut æſtuario quodam fluxu, refluxúque, decedere, atque accedere. Et his vicibus fortunæ ab aliis ad alios tranſferuntur, imperia, opes, gloria, voluptas, eruditio, denique quicquid eſt, aut cõmodorum, aut incommodorum.

46 *Sex ego*) V Pollicitatio operæ eſt non ſine illuſione, quaſi triumphans. & quietis atque beatitudinis duæ ſunt cauſæ impulſiuæ. *Sex ego te totos*, &c.) [D]Quid eſt Totos? an diebus & noctibus? vt pote amatoris ſeruũ: ac per hoc ſine vlla ceſſatione & intermiſſione. *Hos menſ.*) Hos, qui nunc aguntur, id eſt, hoc tempore. *Quietum redd.*) Facetè, quaſi hoc ipſe fecerit. & hoc eſt quod ait, Plurima ſalute Parmenonem ſummum ſuum impartit Gnatho: tanquam, amico conſulat.

47 *Surſum d. curſ.*) [B] Huc atque illuc ad Thaidem ab hero, rurſum ab hero ad Thaidem intercurſites, ita vt ſolent amantium miniſtri. Huic planè ſimillimũ eſt illud Hæcyræ, Curſari ſurſum prorſum. *Ne ſurſ. deor. curſ.*) [D] Quod eſt laboris. *Néve vſque ad l. vig.*) Quod eſt exitii. [S.D] Vſitatius eſt genus loquẽdi, quàm vſque ad diem. Certum eſt autem, lucem pro claritate & lumine poni. Sed pro ipſa die etiam ponitur. & numeratur pro tempore. Cic. pro Milone, Centeſima lux eſt ab interitu P. Clodii, &, opinor, altera. Præterea, quanquam primæ die pro primæ luce barbarè planè ponitur: die tamen pro luce Latinum eſt. Cic. ad Att. XIII. in epiſtola luculenta, quæ librum conficit, Equidem credibile non eſt, quantum ſcribam die, quinetiam noctibus: nihil eſt enim ſomni. In ea ſignificatione eleganter dicunt Latini de die. Terentius in Adelphis, Apparare de die conuiuium. Horatius, De medio potare die. Quod eo modo dicimus, quo de nocte, de multa nocte, de media nocte. Quid enim impedit, quominus dicamus de medio die nauem conſcendit, cum Latinè dicamus, Milo de media nocte cum magna manu in campum Martium venit?

Detineo te) [D] Valde teneo. V Facilitas adulatoria eſt, ſicut & petitio modeſtiſſima ſubiicitur, cum interrogatione admodum ſubmiſſa iuxta artificium. *Fortaſſe tu profecturus al.*) [D] Vult exprimere confeſſionem, quòd ad Thaidem venerit, ſed intrare non poſſit. 49

Paululum da mihi operam) Hoc quaſi ſupplicantis vultu ad irriſionem dicitur. *Paululum da mihi operam*) Propriè ſic dicitur, adiuua me. Sic, in Adelphis, Hæc opera vt data ſit. 50

Nunc t. p. f.) Ex eo quantum licere oportuit oſtendit, * quàm miſerè nihil illi liceat Parmenoni. 51

Num quem e. h. vis f.) Quia ipſe intrare nõ poteſt. [Mu] Hoc dicẽs Gnatho cum dicto ingreditur meretricis domum, ita vt non exaudiat ea, quæ ſubiunguntur à Parmenone. *Sine bid. h. pr.*) [D] Et hoc lentiùs. nam ſi aliter pronuntiaueris, ſcorea produntur. 52

53 dſdɛdſſv * *Qui mihi ſ nunc vno digitulo fores áperis ſ fortu-* *D. A contrariis, & eſt hyperbole expreſſiſſima.
nátus,
ſſiſſſ- *Næ tu iſtas ſaxo cálcibus ſæpe inſultâbis fruſtra.*
54 aſſbſſ- G. *E'tiam nunc hîc ſtas Pármeno? eho númnam hîc*
relîctus cuſtos,
55
ſſſiſaſp *Nequis fortè inter núntius clàm à milite ad iſtam*
cúrſitet?
56
jſiſiſd- P.* *Facétè dictum: mira verò, militi quæ pláceant.* * D. Ironicôs, quia infacetè.
57 diſiſiſv * *Sed vídeo herîlem fílium minórem huc aduenîre.* *V. Paraſceue, qua affectum Chæreę in futura ſcena exprimit.
58 ſɛdiaſ- *Miror quid' ex ſ Pɛiræo ſ abierit: nam ibi cuſtos pú-*
ſſ
59 *blicè eſt nunc.* G. [*Peiræo*], ſɛdaaſi-.
dſaidſſv *Non témerè eſt, & próperans venit: ſ néſcio quid cir-*
60 *cunſpêctat.* ſ *At.* [*quid circunſpectat!*] *ſed in verſu deerit pes vnus.*

53 *Qui mihi*) Mihi τῷ ἀπροσδοκήτῳ dictum eſt. [Mu] Mihi, παρέλκον: vt, Suo ſibi hunc iugulo gladio. *Fortunatus*) [D] Vt ipſe videris tibi.

54 *Næ tu*) Næ valde. *Inſultabis fores*) Saluſtius, Multos tamen ab adoleſcentia bonos inſultauit. *Næ tu iſt. f. calc.*) Mira eloquẽtia, in qua vtraque ὑπερβολὴ expreſſiſſima eſt. Nam neque vno digitulo minus aliquid dici poteſt, neque calcibus ſæpe inſultabis, aut amplius, aut ingentius.

55 *Etiam tu*) V Ecce comminationem, cui anteà omnem operam pollicitus eſt. Vrget autem abitionẽ. Ratio eſt ab indecoro, quia nõ eſt hîc relictus cuſtos. [Mu] Neceſſe eſt aliquandiu tacitũ remanſiſſe Parmenonem: alioqui non potuiſſet Gnatho meretrici mandata Thraſonis exponere. *Numnam*) [D] Hîc Nam abundat: vt quidnam. *Relictus cuſtos*) Bene Relictus: quaſi ab excluſo.

56 *Nequis f. int.*) Propriè Internũtius, [B] Qui inter plures medius ad aliquid tractandum, modò huic, modò illi per vices nuntiat, hunc internuntium Latini vocant. *Ne quis t. int.*) [D] Ex his verbis datur intelligi parasitũ è domo meretricia egredi. *Ne quis f. int. el. à m. ad iſt. curſ.*) Et hoc facetè: quaſi ipſe ſibi Thaidem totam vendicauerit, quod miles facit.

57 *Mira verò mil. quæ pl.*) Mira pro mirum. Virg. Nota tibi. & eſt εἰρωνεία. Quid mirũ eſt, inquit, facetè loqui eũ, qui militi placeat? Poteſt tamen & pluraliter intelligi.

Sed vídeo her. f.) Non poteſt Terentius 58
τὸ ἐρώμενον propriè dicere: & ideò Herilem filium dicit.

Miror quid ex Peiræo ab.) Hîc cauſa oſtẽ- 59
ditur, cur poteſt ignotus eſſe vicinis, & pro eunucho fingi. *Miror*) Pro neſcio. Vt ex Peiræo diſcederet, ſymbola amicorum: vt huc perueniret omiſſo negotio, aſpectus virginis fecit. *Nam ibi cuſtos p.*) Aduerſus prædonum incurſus illic excubabat iuuentus Attica. Peiræum, vt Sunium, eſt maritima & acceſſu littoris pars clemẽtior. [B] Inter quẽ & Athenas, fluuius Iliſſus in mare decurrit. *Ex P. abierit*) Hîc Oratores vtuntur verbo Decedere, quod propriè eſt à mandato cuſtodiæ ſuæ loco recedere. vnde Conſules, Proconſules, Præſides, decedere dicebantur. Item præſidia ex vrbibus aut caſtellis. *Publicè eſt nũc*) [D] Nunc ambigua diſtinctione poſitum eſt.

Et properans venit) Mirè locuturum an- 60
tè formauit: vt geſtus verba præcedant, verba habitum conſequantur. *Non temerè*) Vt Virgilius, Haud temerè eſt viſum. [B] Hic Non temerè, non ſine cauſa ſignificat. Eraſmus in Panegyrico ad Philippum, eleganter mihi videtur vſus, pro vix vnquam. Verba ſunt illius, Non temerè priuata domus in officio perſeuerat, ſi pater familiàs diutulè foris ceſſauerit.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. [Mu] Chærea cùm in vrbem veniret procuraturus cœnam ſodalibus, obuium habuit Gnathonẽ cum puella, [H] quæ Thaidi data erat dono: [Mu] cuius ſubito amore correptus, cùm eam perſequeretur, incidit in Archidemidem ſenem, à quo detentus eam amiſit è conpectu. [D] Huius adhuc ephebi nouus amor, [P] laúsque formæ virginis conſpectæ, [H] cum querela

rela pathetica Chæreæ ob eam in via amissam, hîc primùm demonstratur.[Mu] Ipse deinde cũ Parmenone deliberans inducitur quomodo ea potiri queat, tandémque consilium capiens de ornatu eunuchi induendo,[L] sub cuius habitu ad eam deducatur:[D] eáque omnia tanta virtute Poëtæ Comici, vt hoc commentum non quæsitum esse, sed occurrisse sua sponte videatur.[L] E'stque hîc velut nouũ argumentũ & occasio noui motus in fabula. [V] *Theses*, 1 Stultum est studium amantium, & verè hic perspicitur, vt Diogenes amorem otiosorum negotiũ dixerat. Hic enim affectus otio deditos occupat. Nam Chærea dum otio vacat, in rem negotiosissimam incidit. Quare Theophrastus interrogatus, quid esset amor? respondit, πάθος ψυχῆς σχολάζοντος. 2 Pulchra amantibus videntur, quæ non sunt, iuxta Theocritum. 3 Seruus est modò fidelis, modò malus consultor. Hæc scena in seruo quidem est θεραπευτική, aut συμβουλευτική. Afflicto enim medetur, & consulit. In Chærea autem σχετλιαστική. Est enim propter infaustum amorem grauissima querela.[M] Primos adolescentis ardores, & Venereos æstus, posthabita rei domesticæ ac publicæ cura, hæc scena exprimit. Sectantur enim adolescentes (vt ait Philosophus libro secundo Rheto. ad Theodecten: quod & Horatius in arte Poëtica repetiit, cuiusque ætatis mores describens & studia, Venereas voluptates, & vehementer concupiscunt, celeriter autẽ desinunt. E'stque illis amor vehemẽs, vt sitis famésque laborãtibus.

Vers. gen. Sedecim trochaici catalectici, vnus monometer, qui ab Erasmo creticus dicitur, nempe primus: & quindecim tetrametri, septimus scilicet, & sexagesimus primus cum tredecim hunc continuo sequentibus. Reliqui huius scenæ omnes sunt iambici: è quibus vnus dimeter acat. videlicet decimusquartus: triginta trimetri acat. qui & senarij, nempe vicesimus octauus, & tricesimus primus cum duodetrigesimo mox sequentibus: cæteri tetrametri. atque ex his rursum vnus brachycatalecticus, vicesimusseptimus: tres catalectici, octauus, duodecimus, & vndetrigesimus: & septem ac quadraginta acatalectici. nempe secundus cum quatuor sequentibus, nonus ac duo sequentes, decimusseptimus, & decimusquintus cum vndecim sequentibus, preterea trigesimus, sexagesimus, & septuagesimusquintus cum tribus & viginti sequentibus ad finem vsque scenæ.

Occasio tãquã nouæ fabulæ, & noui motus in hac Comœdia. est autẽ oratio plena affectibus, & [L] querela ob amissam virginẽ.

CHAEREA *adolescens*, PARMENO.

	O'CCIDI.	{a t— 1
D. *Neque ego*, Satis amatoriè, qui se quoque perdidit, dũ illã nõ inuenit.	*Neque virgo est vsquam: neque ego, qui illã è conspectu amisi meo.* *Al.* [*è conspectu illam*].	adiiiiSp 2
	Vbi quæram! vbi inuestigem! quẽ percónter! quam insistam viam!	D. *Al.* [*qua insistam via!*] aiiiiiSp 3
	Incértus sum: vna hæc spes est, vbi vbi est, diu celári non potest.	{aiiiidxSi aiiiidSp 4

1 *Occidi*) [V] Querelæ est propositio, Perii, occidi: cuius confirmatio est à periculo. Nam virginem conspectam perdiderat. atque illud exaggerat per interrogationem, in qua est elegans incrementum. [D] Non habuit quid dicere debeat aliud, properans & circunspiciens, nisi Occidi. *Occidi*) Produc mediã syllabam verbi huius, & contrarium significat.

2 *Neque v. est vsq. n. e.*) [Mu] Nusquam esse dicuntur, qui non apparent, vt in Andr. Nusquã est: væ miseræ mihi: & nulli esse, qui perierũt: vt, Nullu' sum: Quid causæ est quin hinc in pristinum recta proficiscar via! Puellã igi ur nusquam esse dicit, quòd non appareat: & se quoque nusquam esse, quòd perierit. [B] Ex videndo mortalibus amor nascitur, Senarius est prouerbialis, admonens oculos amorem potissimùm conciliare. Non enim amãtur incognita. Oculi præcipuè sunt ad amandum illices. in his enim peculiaris animi sedes. In his aiunt Poëtæ Cupidinem excubantem sua iacula mittere. Quam parœmiam dubio procul respexit Terentius, Chæream hoc loco visa duntaxat virgine, tam impotenter amantem faciens. Iuuenalis prodigii loco refert de cæco amante, Qui nunquam visæ flagrauit amore puellæ. Quapropter piorum hominum est, meminisse, haud quaquam esse turum videre, quod non licet concupiscere. In Chiliadibus.

3 *Vbi quæram!*) [D] Hoc circunspectantis est. *Vbi inuest.*) Plus intulit. *Quem perc.*) Hoc tertium plus intulit. nam vbi nec vestigia reperiuntur, supereſt interrogatio. *Quam insi. viam!*) Si nec qui interrogetur apparet.

4 *Vna hæc spes est!*) [V] Volunt, nolunt amantes, sperant, & timent. *Vbi vbi est. d. c. n. pot. est*) [D] Ob nimiam scilicet formæ gratiam.

5 dssiddi	*O faciem pulchram! dẽleo omnes dẽhinc ex ánimo mulieres:*	*L. Exclamatio admirantis. Virginis laus à forma.
6 sbsssp	*Tædet harum quotidianârũ formârum.* P. *ecce autem álterum.*	*L. Parmeno admonet spectatorem.
	In [*harum*] *hvim habet consonantis:* [C] [*quotidianarum harũ*], siiisssp: *vel sic*, sbsssstv.	*R. Valla* [*alter*,] [C] *sed versus non constat.*
7 d:dassiv	*Néscio quid de amôre lóquitur.* * C H. *ô infortunâtum senem.* *Al.* [*De amors nescio quid*], ijabsssp.	*Dõnatus nõ inserit hic Chæreæ personã, sed continuatam facit Parmenonis orationem.
8 sssssiv	P. *Hic verò est, qui si amâre soccœperit,* [*ludum iocúmque*] *Al.* [*cœperit.*] jssiijsiv.	Plaut. in Amphitr.
9 sssiad:sp	*Dices fuisse illũ álterũ. præut huius rábies quæ dabit.*	*Parum etiã præut occurrit.

5 *O faciem pulc.*) [V] Ab occasione, & causa, cur occiderat. Nam nimis formosa est, atque per admirationem exclamat. Huius loci est illud Mimi, Formosa facies est muta commendatio. Nam vt succinum paleas, ita pulchritudo ad se amorem trahit. Est enim hæc veluti radius in oculos iuuenum incurrens, quem imaginatio recipit, fingit, refingit, cõponit, deuincit, & dissoluit. Quid multis! Pulchritudo amorem conciliat, & facies est animi imago. Hîc quoque pulchritudinem sic collaudat, vt aliæ puellæ præ illa prorsus sordeant. [D] Faciem modò, non partem corporis dicit: sed totam speciem, quæ apparet & cernitur. Virgilius, Quibus aspera quondam Visa maris facies. *Deleo o. d. ex an. m.*) πρὸς τὸ πιθανὸν argumentatus est, vt ostenderet hũc grandem iam ephebum etiam amoris expertem non fuisse. Sic & alibi, Cùm me ipsum noris, quàm elegans formarũ spectator sim, In hac commotus sum. [B] Delere est torum leuare & remouere.

6 *Quotidianarum*) [D] Hoc est, leuium, & vsitatarum. est quippe huic contrarium, Noua figura oris. Papæ! [S-D] Quotidianus idem est quod assiduus, communis, quotidiè accidens. Hîc verò pro vulgari ponitur. A priori significato dicimus, quotidianum sermonem, vsum, victum, cultum, operam, & similia. *Ecce autem alt.*) [D] Sic dicimus, cùm propter alterum, de altero venit in mentem. [B] Vallensis libro secundo elegantiarum, Ecce, inquit, accusatiuo, non memini me apud oratores legisse, sed ne apud Poëtas quidem. Nam illud Terentii in Eunucho. Ecce autem alterum. Nescio quid de amore loquitur. Alter scribi debet non Alterum, Donato quoque probãte. Sed demus aliquando reperiri, vt semel apud Plautum in Bacchidibus. Opus erit tibi, aduocato tristi, iracundo, ecce me. Et apud Terentium in Adelph. Ecce me, qui id faciã vobis. Qui locus annotanti Laurentio non occurrit.

Nescio q. de a. l.) [D] Vt iandudum Phædria loquebatur. [V] Serui querimoniã est de infortunio patris propter duos filios amatores. Chæreæ tamen magis timet, quem indicat esse veluti stupam, vtpote flammam subitò correptã. Id autem in naturæ calidioris hominibus accidere solet. Siquidem si sanguis sit tenuis, & spiritus rarus in leui materia concipitur adeò, vt tandem rabiescant. Verissimè à Prodico dictum est, ἐπιθυμίαι μὲν ἁπλαῖαι δίχεαι ἔχουσι ἴσως, ἔχουσι δὲ διπλασιασθέντα μᾶλλον γίγνεσθαι. Quare Theophrasto amor est ἀλογίστου τινὸς ἐπιθυμίας ὑπερβολὴ, τάχιστα μὲν ἴσχουσα τὸν πρόσθεν, βεβαιοτάτη δὲ τὴν ἀπόλυσιν. Quod temperatis & sanguineis magis propter materiã densam & firmam quadrat. Cæterùm, vt in bilioſis cùm sit tenuis & rara, leui motu flamma extinguitur, ita in atrabilariis est eadem densa & sicca: itaque amori tanquam igni magnus & diutinus est fomes. *O infortun.*) [D] Hoc dictum præstruxit ad exitum fabulæ ac Catastrophen. Nam perturbatus ad Thaidem ingreditur hic senex per fallaciam Pythiæ, & indicium Parmenonis: atque ita firmabũtur nuptiæ virginis, quã ducet Chærea.

7 *Hic verò est*) Vtrum senex, an Chærea? sed senex potiùs, Hic verò est senex. *Qui*) Scilicet Chærea.

8 *Præut h. r. q. d.*) Præ ex comparatione significat. Ergo propriè, & est integra locutio: & ordo est, præut illa sunt, quæ huius rabies dabit. Et bene Dabit, quasi de re violenta. vt, Dabit ille ruinã Arboribus. [B] Præ aliquando ad comparationem vsurpatur: vt, præ illis nugæ erant omnia, id est, ad comparationem illorum. Præut huius rabies, id est, ad comparationem illorum, quæ huius rabies dabit. Plautus, Modestior quidem nunc est de verbis, præut dudum fuit. *Præut h. r. q. d.*) [D] Hic ex parte characteris insciis quidem est personæ Chæreæ, quem moribus coniicit seruus

futurum eſt prædi cas.éſtq; ſæpe Plautus hac figura vſus. *Al.*[*illum vel flocci*]. *R.* [*illum flocci*,] dfdfffffp.

*L. Attende affectũ ex vultu & feſtinatione.

C H. *Vt ſillum dij déèque ſénium perdãt, qui me hódie remorâtus eſt,* *Al.*[*dy illum*], ſxbſſaai.
Méque ádeò, qui reſtiterim: tum autem, qui ſillum non flocci féçerim. dCaffffp
Sed eccum Parmenônem. ſalue. P. *quid tu es triſtis, ſquídve es álacris?* *Al.*[*quidni es alacris!*] C [*quid alacris?*] ifffffdp.

ardentiorem in amorem ferri poſſe ſimul ac cœperit *Præuh.r.q,d.*) Et hìc oſtenditur iampridem motum in res Venereas Chæreã, & magna Poëtæ cura eſt, ne incredibile videatur, adoleſcẽtulum qui pro eunucho deduci poterit, tam expeditè virginem vitiaſſe. quoçirca artifex ſummus quod ætati non poteſt, naturæ attribuit Chæreæ: vt callidior ingenio, & ante annos amator, non libidiné in ſeſe, ſed quãdam rabiẽ deſignauerit in Venereos appetitus. *Vt illum*) V Præoccupatione eſt ἀετία. Grauiùs enim Archidemidi obuio, & remoranti imprecatur, *Vt illum*) D Pro vtinam B execrando, vel optando. Plautus in Moſtellaria, Vt dii deæque omnes me peſſimis exemplis interficiant, niſi ego illam interfecero ſiti, famẽque ac gelu. *Dii déæque ſenium p.*) D Plus dixit Senium quàm Senẽ, Nec mireris, poſt Senium, Qui additũ: ideò quia declinationem ad intellectum retulit: vt alibi, In Eunuchum ſuam. Et Senex, ad ætatem refertur: Senium, ad cõuitium. ſic Lucilius ait, At quidẽ te ſenium, atque inſulſe ſophiſta. M Senium propriè, vt inquit Nonius, eſt tædium & odium, dictum à ſenectute, quòd ſenes omnibus odio ſint, & tædio. *Remoratuseſt*) D A' remora piſciculo, qui & ἐχενηὶς vocatur, Remoratio & Remoratus dicitur,
11 *Tum autem*) Pro &. Duas vult enim cauſas eſſe, cur ſeipſum dii perdant: vnam, quòd reſtiterit alteram, quòd ſenem perueritus diu temanſerità perſequenda virgine. (R perueritus, id eſt, flocci faciens.) D Et nota *Floccifecerim* & contemnere, & non contemnere ſignificare: vt nũc, *Qui illum floccifecerim*) deeſt Vel: vt ſit, vel floccifecerim. R Hæc Donati doctiſſimi interpretis verba cùm non omnes intelligere exiſtimem, paucis in tranſcurſu declarare viſum eſt. Floccifacit igitur qui aliqua ex parte contemnit & vilipendit. Nam Floccus particula eſt lanæ, quæ inutilis à vellere diuellitur atque euolat, aut certè ſimile quiddam, ſi non prorſus nullius, at minimi profectò momenti, & quod ne vitioſa quidem nuce emeris. Itaque qui floccifacit, contemnit ille quodammodo, vt dixi, & parui æſtimat, ſed non pro nihilo tamen omnino putat: cùm floccus, vtcunque parui ponderis res, haud vtique nihil eſſe videatur. Hoc modò Terentius hìc vſus eſt. Cæterùm qui ne flocci quidem facit, is planè nihili pẽdit, pro nihilo habet, denique vſque adeò nullius pretii iudicat, vt ne pili quidem aut teruncii, vt Plautus ait, facere videatur, quo modo Terẽtius actus tertii ſcena prima vſus eſt, & alioqui exẽpla paſſim obuia ſunt. Perperã igitur additũ illud Non aduerbiũ, quod nec ſenſus requirit, nec deſydera terrauiẽter. Mu Eſt autem illud annotandum, cùm Floccifacere ſit contẽnere, addita negatione maiorem quendam contemptum indicari. Non floccifacere enim eſt, ne flocci quidem facere. Sic infra, Inuidere omnes mihi, Mordere clanculum; ego non flocci pendere. Plaut. Is leno, vt ſe æquum eſt, flocci non fecit fidem. Idem Moſtel. Caue tu vllam floccifaxis mulierum, id eſt, flocci facito omnes mulieres, aut ne flocci quidem facito. Et Menæch. Neq; ego illum maneo, neque flocci facio: id eſt, ne flocci quidem facio. Cic. ad Att. Quare, vt opinor, φιλοσοφικῶν, id quod tu facis: & iſtos conſulatus non flocci faciebam. Et ſub finem primi de Diuinatione, Non habeo denique nauci Marſum Augurem. Idem eſſe vtrobiq; ſenſus ſublata negatione potuiſſet: niſi quòd illud etiam vehementius.

Sed eccum Parm.) L Laurentius lib. 11. negat Eccum, & Eccã, Ellum & Ellam, rectè per pronomina ſic exponi, ecce eum, ecce eam, ecce illum, ecce illam. ſed exponenda eſſe cõtendit, per aduerbia, hũc in modum, Eccum, ecce hìc, ſubintellige virum, de quo agebam, &c. Et paulo pòſt, Eccum Parmenonẽ, inquit, id eſt, ecce hìc Parmenonem. *Quid tu es triſtis? quídve es alacris?*) V Triſtis eſt amator propter metum amiſſæ puellæ, hilaris eſt propter ſpem animo conceptã. *Quid tu es triſtis? quídve es alacris?*) D Prouerbiale eſt in hominem perturbatum & incerti vultus. Aut Lætus es. nã alacris, l litera prod poſita, nõ triſtis, id eſt, ἀδιάκριτος intelligitur. Et Alacer, & Alacris dicitur: vt habes apud Virgilium, Ergo alacris, cunctóque putans excedere pugna. Alacritas, eſt mutatio quædã vultus geſtientis in ſpem aliquam. M Alacris, feſtinus. Aſconius Pedianus ait, Sunt qui alacrem, feſtinantem ac properum dici putãt, quaſi alis acrem.

13 ſaidijap *Vnde is?* C H. *ego néſcio hércule neque vnde eam, neque quórſum eam:*
14 aiſi *Ita prorſum oblîtus ſum mei.*
15 ſiſſiſſi P. *Quî quæſo!* C H. *amo.* P. *hem.* C H. *nũc te Pármeno oſténdes qui vir ſies.* *In hem*] *h vim habet conſonantis.* D *Al.*[*ehẽ*], ſbſſiſſi.
16 ſaiajbij *Scis te mihi ſæpe pollícitum eſſe, Chærea áliquid ínueni*
17 wdſawſſp *Modò quod ames: in ea re vtilitâtem ego fáciam vt cognóſcas meam:*
18 ſiwiiiſp ſid *Cùm in cellulam ad te pátris penum ſomne ſcongerêbam clánculum.* *D: Al.*[*omnem*], ſiwiiſp.
19 aſſffffi P. *Age inépte.* C H. *hoc hercle factum eſt.* [*fac ſis*] *nunc promiſſa appáreant;* *Al.*[*faxis.*]

*Perturbatio ex more.
In hercle] *h vim habet conſonantis, al.*[*hercle*]; *ſed verſus non ſanatur.*
*L. Obteſtatio, quæ proſopopœiâ amplificatur.
*D Mimeſis.
G. *Inueni* eſt impératiui modi.
*L. A merito: & *omne penum* dixit ὁμωνύμως, & per auxeſin, augendi cauſa.

Vnde is?) D Modò Ad quid venis ſignificat. ſed Eo, de loco ad locum veteres dicebant, quod mox in ſubiectis probabitur. *Ego néſcio*) V A' neceſſitate, quia mentis nõ eſt cõpos, quia extra ſe raptus eſt amator. Quare cauſam non reticet, cùm dicit, Amo. & eſt enthymema. *Quorſum eam*) D Bene, quia proximè dixerat, Vbi quæram? vbi inueſtigẽ? quem perconter quam inſiſtam viam? Incertus ſum. *Quorſum eam*) Hinc vt diximus, manifeſtum eſt, Ire & aduentum ſignificare.
14 *Ita prorſ. obl. ſ. m.*) Huic contrarium, Sum memor ipſe mei. Ergo Oblitus mei, inſanus. *Ita prorſum ſ. obl. m.*) Prorſus: rectà, id eſt, omnino: nam Prorſum, eſt porrò verſum, id eſt, ante verſum. hinc & Proſa oratio, quam non inflexit cantilenã.
15 *Amo*) B Quidam hìc volunt abſolutum eſſe. Significat enim amore captus ſum. *Hem*) D Si cum H, Parmeno. ſi leniter, Chærea. *Nunc te Parm.*) V A' decoro, vt ſtet promiſſis, quæ hìc ſubduntur μιμητικῶς: propter certitudinem per circunſtantias quaſdam. & poſteà iuramento illud ipſum approbat. *Oſtendes qui vir ſies*) D Non, Si vir ſies: ſed Qui vir ſies: quod eſt ἐμφατικώτερον. ſi quæſiſſet quidé, Qui vir ſies, an debeat præſtare qui virum ſe ſic monſtraturus eſt? Et Vir modò, non ad ſexum, nec ad ætatem dicitur, ſed ad laudem. *Qui vir ſies*) In veteribus inuenitur.
16 *Sæpe pollic.*) Pollicitum, quod promittentem vltrò ſignificat, dixit & Sæpe pollicitum ſe, an neceſſe ſit præſtare eum qui promiſerit? *Chærea al. in.*) Induxit μίμησιν pragmaticè, more ſuo, non conſentius dicere quid pol licitus ſit tantùm, ſed quo modo etiam. & qui bus verbis.
17 *Modò q.a.*) Tantummodo, quaſi hæc modo ra ſit promiſſis complendis. *In ea re vt.e.f. vt r.m.*) An poſſit, qui poſſe ſe affirmauit? plus eſt probaſſe quod promiſeris, quàm oſtendere quod poſſit. *Vtilitatem meam*) Mu Id eſt, quantopere tibi poſſim eſſe vtilis. Et notã, vtilitatem alicuius pro vtilitate, quam alius ex eo percipit. Sic & Cic. lib. 16. Epiſt. Vtilitatibus tuis poſſum carere: te valere, tua cauſa primũ volo, tum meã, mi Tiro. Sic & in Hecyra Incommoda paſſiuè dixit, Multa ex quo fuerint commoda, eiu' incommoda æquum eſt ferre,
18 *Patris penum omne*) D Ipſum pẽnum: non ex eo aliquid, ὑπερβολικῶς. Et hoc penu, & hìc penus, & hæc penus, veteres dixerunt. Ergo & *omnem* & *omne* legitur. *Penum*) B Hoc nomine continẽtur omnia, quæ ad victum pertinent, ſed priuatum. M Penum, id eſt, ea quæ pater ad annuum vſum in cellam penuariam reponere ſolet. Gellius lib. 4. cap. 1. ſic ait, Ea quæ ad edendum, & bibendũ in dies ſingulos prandii aut cœnæ cauſa parantur, penus non ſunt: ſed ea potiùs quæ huiuſce generis, lõgæ viſionis gratia contrahuntur. & reconduntur, ex eo quòd non in promptu ſint, ſed intus & penitus habeantur, pẽnus dicta. Penus quoque, inquit, variis generibus dictũ, & variè declinatum eſt: nam & hoc peñus & hæc penus, & huius penĩ & penoris, & peninoris veteres dixerũt. *Clanculum*) D κλάδην ἢ κρύφα. B Priſcianus ait raram eſſe in aduerbiis diminutionem: vt Clãculum à Clãm.
19 *Age inepte*) D Qui dubitas de promiſſis: an qui exprobres te multa eſſe largitum? *Hoc h.f.eſt.*) Inueni quod ãmem. hoc quod dicebas, inquit, moræ eſſe, iã factũ eſt?

*D.Hæc à Parmenone vel à Chærea dici possunt.

*Siue adeò digna res est, vbi tu neruos sinteṅdas tuos. R. Al.[extendas]. ddssssi 20

*D.Reprehẽdit industriæ cultum, & laudat pulchritudinem naturæ. R. Probus legit [gracitæ] à nominativo gracila.

Haud similis virgo est virginum nostrarum: *quas dssssi 21
matres student
Demissis humeris esse, vincto pectore, vt [grácileſ] sdssiai 22
sient.

est:amo. *Promissa app.*) Vtilitatem vt cognoscam tuam. *Fac sis nunc*, &c.) [M] Seneca sic ait,Lacerat animum & premit frequens commemoratio meritorum. *Fac nunc promissa vt appareant*] [B] Oculatæ manus Plauto sunt dictæ,quæ promissa se exhiberi velint,non oratione promitti.Nam oculos habere,quibus videant exhibita:aures non habere, quibus audiant pollicitationes.Ita lena quædã in Asinaria Plautina,adolescenti montes aureos pollicenti,cum illa nihil promissis commoueretur, inquit,Oculatæ nostræ sunt manus,credunt quod vident.Huc allusit Chærea Terentianus,Fac nunc promissa vt appareant. Habet & hæc Erasmus in Chiliadibus.

20 *Siue adeò dign.*) [V] ἀξιοπρεπῶς dignitatẽ extollit, amplificando per contentionem demonstrationem virginum Atticarum & peregrinæ puellæ.Est autem puellarum descriptio à forma.cùm sunt iunceæ,id est,instar iunci admodum graciles.Habitior verò forma athletis & pugilibus magis quadrabat,sicut eorumdem victum Galenus describit, & aliquoties eiusdem Hippocrates meminit. Quapropter *diaeta* etiam contemperatione habitiores emaciat. *Siue adeo d.res est*) [D] Si persona Parmenonis est, Siue abundat:& pro expletiua coniunctione modò est.In quibusdam omnino non legitur.Adeò autem abundat, aut nimis significat,vel satis.Si Chærea dicit,hic ordo & sensus est,Fac si vis nunc, siue adeò digna res est,vbi tu neruos intendas tuos,vt promissa appareãt : vt sit Sis si vis:& addatur Vt, quod deest,Fac vt promissa appareant. *Vbi tu n.int.t.*) Vtrum obscœnè hoc vt neruus?an μεταφορικῶς?vbi laborare ac periclitari debeas. Sed melius legunt qui hoc totum ad personã applicant Chæreæ:& melius quàmqui Parmenonem hoc putant loqui,Siue adeò digna res est vbi tu neruos intẽdas tuos. *Neruos extendas*) [M] Id est, vltimum conatum facias. [B] Omnibus neruis,id est,summa vi. [S.D] Nerui propriè appellantur instrumenta, quæ & sensum,& motum,qui per voluntatem fit, in omnia animantis membra traducũt:Pro chordis etiam, & fidibus ponuntur.Item neruum appellant Latini vinculum ferreum,quo pedes impediuntur,& nonnunquam ceruix.Porrò autẽ neruus per transfationẽ persæpe pro robore,& viribus ponitur:in neruis enim robur maximè consistit.Vnde dicimus rem esse sine neruis,quæ debilis est.In hac verò translatione hæ solent vsurpari locutiones, intendere vel contendere neruos,aut neruos adhibere,neruos incidere,vel elidere. Cic, Famil. III.Planè video fore neruis opus,sapientiáque tua vehemẽter.Idem Famil. VI.Quæ consolatio tanta est,quantum in cuiusque animo roboris est, atque neruorum. Idem in Verr. Act.II.Hoc me profiteor suscepisse magnum fortasse onus & mihi periculosum, veruntamen dignum,in quo omneis neruos ætatis, industriáque meæ contenderem.

Haud sim.v.) [L] Laus ex comparatione industriæ & naturæ,& est locus à rei præstantia & dignitate,qui refertur ad vtilitatem. *Virg. nostrarum*) [L] Ciuium scilicet, id est, terræ ac patriæ nostræ:vt Virg.Non eadem arboribus pendet vindemia nostris.Et Sal. Nostri fœda fuga,&c. *Quas m.student*) Hoc verbo ostendit cultum industriæ, non pulchritudinem naturalem.

Demissis h.esse) Antiqui enim Græci etiam 22
virginibus suis præbebant palæstram,ad cõponenda corpora. Vel,Demissis humeris esse,liquidè & mollicer deductis,neque extantibus alæ in modum. *Vincto p.*) Castigato ac renui, & velut vincto . Deest ergo Velut. *Vt graciles s.*) A' singulari Gracilis venit hæc declinatio. *Demissis h.es.v.p.*) Non accipiendum est quasi hoc dicat,Ad hoc illas studeant matres demissis humeris esse,& vincto pectore, vt graciles sient : quasi hæc duo propter vnum illud fiant.sed variè tria dixit, ne diceret * aut studeant illas demissis humeris, & vinctum pectus,vt graciles sient. [M] Hũc locum eleganter ex Galeno explicat Cælius Rhod.lib.4.cap.4.Verùm haud, inquit, prætereamus parte ista Galeni sententiam ex secundo De morborum interstitiis.Et thoracis, inquit,parietes ab nutricibus plerunque depraua ntur, dum ipsos educatione prima nimium arctè extrinsecus vinciunt. Maximè verò, inquit, quotidie apud nos fieri intuemur in virginibus. nam iis dum student nutrices coxas augere ac latera, vt magnitudine

23 sbsdssssp *Si qua est habitior paulò,pugilem esse aiunt:deducunt cibum:*

24 csssssssi *Tãmetsi bona est natura,reddũt curatura iunceas.* *In [tametsi] elidi videtur am, perinde ac si essent duæ dictiones.* [G] [natura est.] idssssi.

25 aisisdisi *Itáque ergo amântur.*P.*quid tua istæc?*C H.*noua figûra oris.*P.*papæ!* Descriptio formosæ puellæ.

26 csdssssp a C H.*Color verus:corpus solidum,& succi plenum.* P.*anni?*[C H.*annil sexdecim.*] *Al.*[C H.*sexdecim.*] issssisp. Affectus amatorius.

27 ssasij P. *Flos ipse.* C H. *hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel precário* *In hoc versu deest pes,* [G] *nisi legamus* [*hanc Parmeno tu*].ssaassij. *Legitur & hic versus absque vllo*[*vel*]:*tum erit senarius,vt sequens.*sssisj.

dine thoracem exuperent, vittis quibusdam totum comprehendũt,ac omnes scapularum partes & thoracis cohibent vehementiùs, ac comprimunt.Quo fit,vt quum aliquando nõ æquè omnes intendantur,aut pronum in anteriorem partem reddatur pectus, aut posteriores partes ad spinam quæ pertinẽt, gibbæ reddantur.Fit illud quoque, vt velut perfractum,ac ad latus adductum fiat dorsum,ita vt altera quidem scapularũ nõ aucta,sed parua, & cõpressa satis appareat. Ex iis verò de medici nobilissimi sententia repetitis, Terentio in Eunucho lucem inferri multã, nemo non videt: Haud similis virgo est virginum nostrarum, quas matres student Demissis humeris esse,vincto pectore,vt graciles sient.

23 *Si qua est habitior*) [D] Vnde & habitudo dicitur:vt, Quæ habitudo est corporis? nam habilior,aptior intelligitur . vt,Nanque humeris de more habilem suspenderat arcum. Ergò Habitior, legendum est. *Habitior*) [M] Id est,pinguis. *Pugilem e.a.*) [D] Laus in virginẽ. *Pugilem*) [M] Id est,aptam certaminibus.[B] Budæus in annotationibus suis,Pollux, inquit, athletarum nomine,intelligit & pugiles : ij dicebantur, qui pugilatum cæstibus exercebant, quales Virgilius libro quinto describit. Idem Budæus, Certo quodam victu vtebantur,inquit,& necessario ad comparandas vires , firmitatẽmque corporis. Huiusmodi victum Athleticum Aristoteles anancophagian appellat in politicis,quasi cibi sumendi necessitatem. Panis quo vtebantur Coliphium dicebatur,à robore membrorum.Celsus libro quarto,Athletico victu pro valido, & ad vires firmandas accommodato dixit. Vnde Athletica habitudo, pro corpulenta,& firma dicitur.Hinc illa apud Plautum, Pugilicè,& Athleticè valere,pro optima & firmissima valetudine esse. *Deducunt c.*) [D] Mirè vituperauit formam, quam accurauerit fames.Et propriè Deducunt.

Bona est n.) Bona,id est, plena, magna, & 24
pinguis. *Reddunt.*) Exhibent,perficiunt. *Curatura*) Cura,mẽtis est:Curatio,medicinæ:Curatura,diligentiæ.[B] sed nõ rarò hæc confundũtur ab authoribus. *Iunceas*) [L] Id est,graciles, [D] tenues & pallidas,[B] exiles & macilẽtas.

Itaque ergo am.) [D] Itaque, inquit, nemo 25
illas amat.ἀμφιλογία est,aut verè amantur:vt eò magis hæc amanda sit,quæ naturę beneficio, non factis comptibus, aut industria est pulchra. *Itáque ergo am.*) Atque ita fit vt amentur:nõ naturæ merito,sed industria. [M] [U] Hoc siue εἰρωνικῶς,siue simpliciter proferatur, non admodum refert. *Quid tua istæc*) [L] Redditio comparationis,qua natura apponitur cultui, & totũ spectat ad futuram defiorationem, vt verisimile videatur adolescentem in alienæ domo compressisse virginem, in quam tantum exarserit. *Quid tua istæc*) [D] Deest Qualis est,dic. *Tua istæc*) Rectè. sic enim ipse dicet,At nihil ad nostram hanc. *Noua figura*) [V] Altera pars contentionis vel collationis in demonstratione visæ puellæ, à figura faciei,à colore non fucato,non cerussato,à viuacitate corporis,à flore ætatis.Digna igitur res,cur tantopere laborem. [D] Laudis genus est, Noua:quia dixerat, Tædet quotidianarum harum formarum. *Papæ!*) Interiectio mira subitò accipientis.

Color verus) Quia non de cura est, ac de 26
fuco:id est,naturalis,non fucatus. *Corpus sol.*) Quia non vitiatũ. *Succi pl.*) Quia nemo deduxit cibũ.nã Succus,est humor in corpore, quo abundãt bene valẽtes.Virg.Et succus pecõri,& lac subducitur agnis. Succus, propriè quasi sugus:quem sibi ex alimẽtis mẽbra sugunt, vt se repleant. *Corpus sol.*) Plenum & forte,id est,non flaccidum. *Succi pl.*) Succus est interior pinguedo mẽbrorum. *Anni? sexdecim*) Vide quemadmodũ ætatem virginis maturæ Poëta ex occasione demonstrauerit.

Hanc tu) [V] A' facili,cùm assequendæ puellæ 27

Fac tradas: mea nihil refert, dum pótiar modó. ſſ«ßſap ſſi 28

P. *Quid virgo, cuia eſt?* C H. *néſcio hercle.* P. *vnde eſt?* C H. *tantúndem.* P. *vbi hábitat?* ſiſiſſbv 29

C H. *Ne id quidem.* P. *vbi vidiſti?* C H. *in via.* P. *qua ratióne amiſti!* C H. *id équidem* disidſidp 30

Aduéniens mecum ſtomachábar modó: neque* dſdſip 31

Quenquam eſſe ego hóminem árbitror, cui magis bonæ ſbiſi 32

B. *Amiſti*, per ſyncopã, pro amiſiſti.
*L. Incuſatio fortunæ.
Cuiq; ſuæ iniuriæ maximæ videntur.

modum ſignificet. *Hanc tu m. vel vi, vel clã, vel pr.*) D Hæc tria ſunt, quibus non ritè res agitur. Vel vi, vel clàm, vel precariò, Sine pretii mentione, vel quia virgo, non meretrix: vel quia nulla ephebo ſpes eſt fallendi ſenis. Et ſecundum ius locutus eſt: nam his tribus mala fide aliquid poſſidetur, Vi, clàm, precariò. Vi, quia virgo: Clàm, quia cuſtoditur: Precariò, quia pretium non habet Chærea. Mu Verba ſunt Iuriſconſ. propria. Vi poſſidetur, quod inuito: Clàm, quod neſcio domino: Precariò autem, quod precibus obtentum eſt, ea conditione, vt liberum ſit ei qui conceſſit, cùm velit, repetere. B Libro quinto Digeſtor. ũ titul. Quod vi, vel clàm, Vlpianus, Quid ſit, inquit, vi factum, aut clàm videamus. Vi factum videri Quintus Mutius ſcripſit, ſi quis cõtrà quàm prohiberetur fecerit. Et mihi videtur plana eſſe Quinti Mutii definitio. *Vel precário*) Libro eodem Digeſtorũ titul. De precario Vlpianus, Precarium eſt, inquit, quod precibus petenti vtendum tã diu conceditur, quàm diu is, qui conceſſit, patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gẽtium deſcendit, & diſtat à donatione, eò quòd qui donat, ſic dat, ne recipiat. Qui precariò concedit, ſic dat, quaſi tunc recepturus, cùm ſibi libuerit precarium ſoluere. Paulò pòſt Iulianus Iuriſconſultus, Habere precariò, inquit, videtur, qui poſſeſſionẽ vel corporis, vel iuris adeptus eſt, ex hac ſolummodo cauſa, quòd preces adhibuit, & impetrauit precibus, vt ſibi poſſidere aut vti liceat. S.D veluti ſi me precariò rogaueris, per fundum meum ire vt tibi liceat: vel vt in tectum meum ſtillicidiũ, vel tignũ in parietem immiſſum habeas. Cic. pro Cecinn. Ne id quidem ſatis eſt, niſi docet ita ſe poſſediſſe, vt nec vi, nec clàm, nec precariò poſſederit. Idem de Orat. Vt precariò, non vi, veniſſe videretur. B Priſcianus, Multa, inquit, ex nominibus, ipſa terminatione, pro aduerbiis vſurpantur: vt precariò, conſultò, auſpicatò, meritò, & pleraque alia.

28 *Mea nihil*) V ἀπροσαγωγία. Ita amor animos hominum dementat, vt nulla honeſtatis ſit ratio. Vnde eſt in quodam diſticho apud Græcos, οὐχ ἑκὼν ἀδικεῖ μεμηνὼς γένος, ἀλλὰ κεκλάσται ψυχαὶ ἀνθρώπων ἐδ' ὁ ἔρως πρόσφορος. Otioſa enim & intemperata, immoderata, & incaſtigata ingenia amore magis corripiuntur. *Mea n.r.d.p.n.*) D Non hoc perſonæ attribuendum eſt, ſed affectui. nõ enim, quia Chærea eſt, ſed quia amator, * de ſe cupit facere quemadmodum potiatur.

Quid virgo, cuia eſt?) Vtrum ſeruæ, an filiæ? 29
B Cuius, cuia, cuium, dicebãt veteres, vt meus, mea, meum.

Ne id quidem) D Pulchra varietas, Neſcio, 30
Tantundem, Ne id quidem. *Amiſti*) V Ex interrogatione ſerui eſt occaſio ὑποδιαγάτως. Hac enim veluti præoccupatione, vt ſit ab Archidemide remoratus, & vt puellam amiſerat, mirificè comprobat. Porrò in hac narratione circunſtantiæ notandæ ſunt. Quis? Archidemides: cuius eſt notatio à cognatione, atque æqualitate. *Qua rat. amiſti!*) D Si non remanſiſſet Chærea, ſed conſecutus virginem vidiſſet quò deducta eſſet priùs, quàm Parmenonem conueniret: non ita procederet fabula, vt nunc procedit. irruiſſet enim in cognitionem meretricis importunè Chærea, nec pro eunucho adduceretur vlteriùs. *Id eq.*) Deeſt Ob, aut Propter: vt ſit, ob id, aut propter id.

Mecum ſt.) Bene Mecum: quia acriorem 31
dolorem ſuſtinet, qui ipſe ſibi iraſci cogitur. Mecum ergo, pro apud me, vel mihi. *Stomachabar*) B Adrian. Card. Stomachari, inquit, eſt indignari, & quaſi ex aliquo facto, dictóve offendi, ita vt ſtomachus inde moueatur. Hinc ortus eſt alius dicendi modus, cùm dicitur, Non ſine ſtomacho illum vidi. Sed in verbo Stomachor, præcipuè obſeruandũ, accuſatiuo id quandoq; iungi, quandoque poni abſolutè, vt hîc apud Terent. & apud Cic. Ille verò: ſed ſtomachari deſinamus.

Hominem eſſe, &c.) D Deeſt Quàm me. *Cui* 32
m. bonæ F.) Bonæ, magnæ, nouæ. Dixit autem magnas felicitates ſibi aduerſari, eò quòd virginem tantæ pulchritudinis ex oculis amiſerit: nam vidiſſe eam, felicitatis iudicat. ſed amiſiſſe, aduerſæ felicitatis, & quod Bonæ dixit

33 ſiſſſli *Felicitátes omnes aduérſæ ſient.*

34 iddſsi P. *Quid hoc eſt ſcéleris!* C H. *périj.* P. *quid factum eſt?* C H. *rogas!* L. *Perij*, Dolentis, & indignantis. *R. Al.* [*Archimenidem*], *ſed mendoſe.* *Quid ni!* correptio.

35 iſſſip *Patris cognâtum, atque æquâlem,* [*Archidémidẽ*]

36 ſſdſip *Noſtin'?* P. *quid ni!* C H. *is, dum ſequor hanc, ſit mihi óbuiám.* *L. Correctio.

37 ſi«ſſp ſid P. *Incómmodè hercle.* C H. * [*immo*] *enimuero infeliciter:* Go. [*imo*] *prima breui.* ſiaſſp. * L. Amplificatio indignitatis à tempore.

38 ſbiſij *Nam incómmodaália ſunt dicênda, Pármeno.*

39 ſiaiſp ** Illum liquet mihi deterâre his ménſibus*

40 ſſſsi *[Sex, ſeptem] prorſum non vidiſſe próximis:* *R. Vulgò* [*Sex vel ſeptem*], *ſed malè.* ſſſki.

41 ſ adſd«p adſdd *Niſi nunc cùm minimè vellẽ, miniméque opus fuit.* *L. Animaduerſionem poſtulantis: & habet vim epiphonematis.

42 ſſddſi ** Eho, nónne hoc monſtri ſimile eſt! quid ais!* P. *máxumé.* *Hypotypoſis odio ſi ſenis.

43 ddſſſp C H. *Continuò accúrrit ad me, quàm longè quidem,*

44 ſddſsi ** Incúruus, trémulus, lábijs demiſſis, gemens.* Hyperbole ex faſtidio orta.

dixit, vel magnæ, vel nimiæ intelliguntur. vel *ἀπόφασις* eſt proprium & perpetuũ felicitatũ.
33 *Bonæ felic.*) *ἔμφασις* eſt, eò quòd Felicitates pluraliter poſuit. *ἱστορία* autem de tribus cauſis nominibus addunturr: diſcretionis, proprietatis, ornatus. Diſcretionis: vt, Phrygiæ molimur montibus Idæ. proprietatis: vt. Terribili impexum ſeta, & dentibus atris. Ornatus: vt, Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad vndam. *Felicitates o.ad.*) Felicitas aduerſa eſt, cùm ex proſperitate, quod lædat, naſcitur.

34 *Quid hoc eſt ſcel.*) Propter hoc quod patior inquit: nunc enim ſcelus dicit à ſene
35 commiſſum. *Aequalem*) B Æquales dicimus qui eorundem ſunt annorum. *Archimidem noſtin'!*) D Hoc ſic pronunciandum eſt, vt appareat ex ipſo nomine ſtatim odioſũ neſcio quẽ occurriſſe, ac permoleſtũ.
36 *Quidni!*) Correptio eſt ab ſe manifeſta inquirentis: eſt enim ſenſus, Quid, niſi! aut cur nõ nouerim! eſt enim Quid ni, aut quid niſi, aut cur nõ: quia veteres Ni pro ne ponebãt, & Ne pro non: vt Plautus. Ni ſtulta ſis, pro ne. & Ne vult, pro non vult. *Is, dum ſ.*) V Occaſio eſt remorandi inſperata. Itaque ſimile monſtri id eſſe putat.
37 *Immo en. inf.*) D Bene hoc interponit, quòd incredibile eſt tardiorem futurum amatorem incẽſſu virginis.
38 *Nam inc. al. ſ. d.*) Quæ minora ſunt ſcilicet, aut ſimilia.
39 *Illum liq. m. d.*) Liquidum eſt, conſtans, & manifeſtum, & certum. Et ſic Liquet, pro liquidã eſt: vt, Claudit, pro claudũ eſt. Vt apud Saluſtium, Nihil ſocordia claudebat. Et eſt Liquet verbum iuris: quo vtebantur iudices, cùm amplius pronuntiabant, obſcuritate cõmoti cauſæ magis, quàm negotii ſimplicitate. Deierare, valde iurare: vt, demiror, & deamõ te Syre: ſi de producta legeris. ſi correpta, deos iurare intelligitur. B Sunt qui putent Liquet, hîc pro licet poſitum eſſe, quo modo veteres illi arquus pro arcus, coquus pro cocus, oquulus pro oculus ſcribebant.

Prorſum non v.p.) D Quia Non vidiſſe 40
dixit, Proximis præteritis intelligimus. Proxima enim nobis aut præterita, aut futura ſunt. nam præſentia ea ſunt, in quibus nunc ſumus.

Niſi n.c.minimè v.) Quia ſemper nolui, 41
ideò nũc Minimè, vtpote adoleſcens ſenem. *Minimé que op.ſ.*) Sæpe enim nolumus tantũ, nunc etiam opus non eſt.

Continuò) V Qualis ab inceſſu, forma, vo 43
ce gemebunda. Hac ſanè *ὑποτυπώσει* odium remorantis ſenis per faſtidioſum adoleſcentem notatur. *Quàm l.q.*) D Benè Lõge dixit: quia A longè nõ potuit dicere: an ſubauditur Erat? vt ſit, Quàm longè erat! B Quàm pro quantùm longè, non pro valde: nam ita ſuperlatiuum haberet. Mu Longè, τηλόθεν, eminus.

Incuruus tr. l. t. g.) L Attẽde *ὑποτύπωσιν* odioſi 44
ſenis, à ſtatu, forma & habitu corporis. Item à voce & loquela, per imitationem & proſopopœiã. D Vt omnia offendat in contrarium ſibi verſa eſſe, etiam curſum attribuit ſeni. Labra,

ſunt

Heus,heus,tibi dico Chærea,inquit.réstiti. saiisi 45
Scín' quid ego te volébam?dic.cras est mihi dijsi 46
Iudicium.quid tum?vt diligénter núnties dsisi 47
Patri,aduocátus manè mihi esse vt memínerit. iisadp 48
Dum hæc sdicit,sábiit hora:rogo nunquid velit. sbibsp 49
Rectè,inquit.ábeo.cùm huc respício ad vírginem, sbidsp 50
Illa sese intereà cómmodùm huc aduórterat, sxdsisp 51

*Mu.Importunam odiosi senis macrologiam perelegantèr imitatur.

E. Aliàs [loquitur.] dbibsp.

Heus h.t.d.Ch.) Tibi dico Chærea,nõ adderet,nisi videret Chæreã dissimulãtem præterire. *Inquit*) Aliter Inquit pronuntiandum est,hoc est,concitatè.nam senis verba aliter proferenda sunt.

45

Scín' quid e.te.vol.) Hîc ostenditur odiosa tarditas senis,apud festinantem Chæream. nam non dicit,sed promittit se dicturũ. *Scín' quid*) V Quomodo remoratus est, dialogismo quodam explicatur:& cùm Horam dicit, ad amantium ingenium alluditur,quibus momentum est hora per hyperbolen. Adeò omnis mora iisdem molesta est. Siquidem dum ita fabulantur,puella euanuit,id quod huius narrationis præcipuum fuit consilium. *Cras est m.tud.*) DHuic moræ etiam illud additum, quòd cùm debeat dicere quid velit,priùs dicit quod non est necessarium,quare velit.

46

Vt dil.n.) Diligenter.nihil tam abundanter.nihil tam moraliter dici potuit.

47

Esse vt mem.) Non,vt sit:sed,vt esse meminerit.O prolixitas!

48

Dum hæc d.) Dat tempus verbis:quæ non potuit quanuis imiraretur, exprimere. *Rogo n.v.*) Hoc est,significo me abire. nam abituri, ne id durè facerent,Nunquid vis,dicebant his quibuscum constitissent.Quid est ergo,Rogo nunquid velit? hoc est,dico quod abeuntes solét. *Rogo n.v.*) B ὑστερολογία odiosi senis.Dicitur Ciceroni sub oculos subiectio,& quædam proposita forma rerum,ita expressa verbis,vt cerni potiùs quàm audiri videatur. Adrianus Cardinalis,Nũquid Romam vis, nunquid me vis,modus fuit loquendi apud veteres,quem sequentia secula omnino prætermiserũt.Apud Romani sermonis imperitos,receptum video, vt abituri dicant, Placet aliquid? Terentium exprimere iuuenes assuescant.Illud,Placet aliquid,iis relinquant, quos fratralia magis delectant.

49

Rectè,inquit) D Pro eo quod est nihil:& moraliter τὸ ἀπροσκόπτως. *Cum huc respicio*) In hanc partem scilicet, qua meretrix habitabat.

50

Intereà comm.) Tantum quòd,vel ipso eodémque tempore. *Commodùm*) Vnà.Et hoc significat:vt si dicas,eodem tempore quo hoc agebatur.Nam Intereà,nunc coniunctio accipienda est:non vt alias,pro aduerbio ponitur. B Commodùm,inquit,Adrianus Cardinalis,id est,quod opportunè,in tempore.aliquãdo vix. Plautus,Si istàc ibis,commodùm obuiàm venies patri.Cic.ad Att.Commodùm dicessêras heri,cũ Trebatius venit. *Commodùm*) MU Gallicè dicimus, *à l'heure meſmes.* Sic in Phorm. Cum hoc id agebam commodùm. Cic.lib.10. ad Att.Commodùm ad te dederam literas de pluribus rebus,cùm ad me bene manè Dionysius fuit.Illud autem;Donati, Tantum quòd, etiam Ciceroni sæpe vsitatũ est. MCõmodùm, id est,statim & eodem tempore. Seneca libro sexto Epistolarum sic scribit, Librum quem mihi promiseras accepi,& tanquam lecturus ex commodo aperui,ac tantum degustare volui,deinde blanditus est ipse vt longiùs procederem.

51

In hanc nostram pláteã. P.*mirũ ni hãc dicit,modò* *Si bacchius reijcitur,* B*[hanc]redundat in metro,* A *vel legendũ [in nostram hanc],*
52 sdiisp *Huic quæ data est dono.* C H.*huc cùm aduénio,nulla erat.*
53 siidip
54 aiisisp P.*Cómites secúti scílicet sunt vírginem?*
55 saiisi, C H. *Verùm, parasîtus cum ancílla.* P. *ipsa est sscilicet,* [Bemb. ilicet,]
56 dsisip *Désine:iam***conclamâtum est.* C H.*álias res agis.*

*L. Affirmatio adoscentis puellã.

*L.Verbum desperationis,trãslatum à mortuis.

52 *In hanc n.pl.*) D Rectè quia vicina est illis Thais,ad quam deducitur.

53 *Nulla erat*) Etenim ingressa iam fuerat.

54 *Comites sec.sc.*) Interrogatiuè quidẽ:sed sic vt scire videatur id quod quærit:sed ad hoc quærere,vt quod scit,confirmet, MU Comitũ nomine pædagogos & pedisequas sæpe intelligimus.Pers.Sat. 3.Vnus ait comitum,id est, pædagogorũ.& Sat.5.Cùm blandi comites,torãq; impunè suburra Permisit sparsisse oculòs iam candidus vmbo.Dabantur & comites ingenuis adolescentibus in militiã euntibus.Verg. lib.2.Illi me comitem,& consanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc misit ab armis.Et in quinto,Custodem ad sese, comitémque impubis Iuli Epitiden vocat.Comites autem,& custodes nobilium puellarum sunt,quas Gallicè dicimus, *gouuernantes.* Statius in Achill.Tum pater ire iubet natas,comitésque pudicas Natarũ.Idem primo Thebaidos,Natarum hæc altrix,eadem & fidissima custos Lecta sacrum iustæ Veneri occultare pudorem.

55 *Verùm,paras.*) D Verùm,modò incœptiua est nõ rela iua particula:vt in Andria,-Verùm vidi cantharam Suffarcinatã. B Verùm affirmandi aduerbium est, *Ipsa est scil.*) A coniecturis colligit.

56 *Desine iam conc.*) V Idem quod Græcis τετέλεσται,quod & Euangelistæ in Christi,cuius vita iam in cruce transacta & finita erat,supplicio vsurparunt.& ἀντιφρασικῶς subditur,tanquam futuri consilij causa:sed in hac est locus,cùm ad Thaidem deductam eam esse narrat; atque hic est contentio in variusque personæ collatione,tanquam ἀντιφράσεως. Nam in Thrasone est potentia,& facultas donandi muneris,est affectatio quædam, quia miles,quia riualis.E diuerso in Phædria est muneris nẽpe eunuchi nimiùm deformis vilitas:cuius hîc est notatio vituperans à fortuna,quia emptitius:à forma,quia inhonestus,vel turpis,id est deformis:sicut Virgilio est caput turpe.id est,deforme:ab ætate,quia vetulus:à voce,quia mollis & muliebris est,cuius rationem post Aristotelem Aphrodisæus explicat.Sunt enim ἐξύφωνοι,sicut viri βαρύφωνοι,& Plutharchus eius causam vt breuiter,ita obscurè explicat, cum ait,τὸ λεπτὸν τῆς φωνῆς ἐμφυές. Quid quòd & euirati plurimùm sunt deformiores? Nam quòd in barbam transiret,in capronas abit. exemplo olim fuit celebris præsertim apud Gellium Phauorinus. Adhæc Phædria est infelicior, propter duriores eius partes,propter donum ita vile,vt eiiciendum sit. Atque hîc patet,vt riuales donis inter se certãt,vt meretrices sint insatiabiles.Rectè Geta in Truculento Plauti dixit,-Meretricem ego idem esse reor Mare vt est,quod das,deuorat,nunquam abundat.Des quantunuis,nusquam apparet, neque datori, neque acceptrici. *Iam concl.est*) D Transactum ac finitum.vt conclamata corpora nihil reliqui iam habent ad vitæ officia. *Conclam.est*) Manifestum significat,ipsam idem * esse, vel pulchram esse,quia & ipse dixerat,Hæc superat ipsam Thaidem.vt in conclamatis funeribus nulla dilatio est doloris & luctus. Aut Conclamatum,satis deploratum, satísque vociferatum est:quia dixerat;O infortunatum senem,si & hic amare cœperit.Tanquam dicat, Iam occisum patrem tandem scimus, iámque defiemus. *Iam concl.est*) M Id est,claris indiciis manifestum id est, quod quærimus.Conclamare est simul clamare,vt fit in luctu funebri.Vnde Lucanus libro quinto,Sic funere primo Atronitæ tacuere domus,cũ corpora nondum Conclamata iacent ,Parmeno intelligeba iam actum esse de Chærea,cùm amaret, & de omni familia quæ videbatur conclamata, cùm heriles filij post meretrices insanirent. Ideò Chærea dicit,Alias res agis,cùm nõ planè intelligeret, quorsum hæc verba dixisset Parmeno,qui de conclamato funere loqui videbatur.BQuòd mortuos olim & calida ablue re,& per interualla conclamare consueuerũt. Plinius dicit hinc ortum esse,quòd solet plerunque spiritus viralis exclusus putari,& homines fallere.Narrat & illud,quendam pyræ impositum,adhibitis ignibus arrectũ esse,nec liberari potuisse.Vnde posteà seruabantur ca-

P. *Istuc ago quidẽ.* C H. *noſtín' quæ ſit? dic mihi: aut* ſbſſſi 57
Vidiſtín'? P. * *vidi: noui: ſcio, quò abdũcta ſit.* ſſſdſp 58
C H. *Eho! Pármeno mi, noſtín'!* P. *noui.* C H. *& ſcis* aaſſdp 59
vbi ſiet! E. *Al.* [*O*]*.*ſaſſdp. *& aliàs omittitur* [*&*]*.*
P. *Huc dedũcta eſt ad* [*Thaidem meretrîcem: j ei* ſſſiaiſi 60
dono data eſt.
C H. * *Quis is eſt tam potens cum tanto múnere hoc!* atſſſt- 61
P. *miles Thraſo*
Phædriæ riuâlis. C H. *duras fratris partes prádicas.* tſſſſt- 62
S. *Immo ſenim ſi ſcîas quod donum huic dono con-* tſſſſtu 63
trà cómparet: Go. [*Imò*]*prima breui,* atſſſtu. tſſ
Tum magis' dicas. C H. *quódnam quæſo hercle?* P. *ſſſſſt- 64
eunûchum. C H. *illúmne óbſecro,* d
Inhonéſtum hóminem, quem mercâtus eſt here, ſe- aaſtabu 65
nem, mulierem! G. [*mulierẽ ſenem!*]aaſtdbtu.

G. Al. [*magis id dicas.*]dſſſſſi.

Here, pro heri.

Gemina vituperatio, ab ætate, & ſexu.

dauera ſeptem diebus, & calida abluebantur, & poſt vltimam conclamationem quaſi rebus deſperatis comburebantur. Hinc Terentius dixit, Iam conclamatum eſt, pro tranſactum & finitum. *Alias res*) L Id eſt, decipis, nugaris. Inuitus enim audit hoc adoleſcens. *Alias res ag.*) D Rectè: quia dixit ille, Iam conclamatum eſt. *Alias r. ag.*) Aut non attendis ad id quod dico, ſignificat: vt nulla ſit in eo attentio. nam hinc natum eſt, Agite amabó. Aut nugatórias res agis, hoc eſt, iocaris. quaſi dicat, vanas res agis. S. D Iſto loqueudi modo vtebantur Latini, cùm rei ſuperuacaneæ operam dari ſignificabant: vel, cùm aliquid nõ præſenti animo audiri deſignabant. Cicero, Ita furebãr, vt mirarer tam alias res agere populũ, vt eſſet Inſano inter diſertos locus. Idem, Vſque eò animaduerti Iudices iocari, atque alias res agere, antequàm Chryſogonum nominaui. Id eſt, ita oſcitanter ad cauſam attentos: vt alias res agere viderentur.

* Munus affectatè laudat.

58 *Scio quò abd. ſit*) D Plus dixit quã interrogabatur: credo tædio interrogantis. nam properat, vt dicturus eſt, ad deducendum eunuchum ad Thaidẽ cum ancilla ex Æthiopia. *Scio quò abd. ſit*) Secunda ἀναστάσεως.

59 *Eho P. mi, noſtín'? & ſcis vbi ſiet!*) Amatoriè ſatis repetuntur, quæ ſemel dicta ſuffecerant. *O P. mi*) B Priſciano authore, Meus iuxta regulam vocatiuum facere deberet, ſed antiqui illi euphoniæ cauſa duas ee breues, in i longam conuerterunt, vt ô mi Parmeno, ô mi Æſchine, ô mi germane.

60 *Huc ded. eſt ad mer.*) D Et hoc confundit ſemel, cùm aceruatim dicit, velut odio interrogantis ſæpius, & feſtinatione ad mandata Phædriæ peragenda.

Phædriæ r.) Cum pronuntiatione addendum, quò magis doleat, Phædriæ riualis. B Riuales dicti ſunt quaſi in vnum amorem deriuantes. Acron Horatij interpres, Riuales ſunt, ait, vnius meretricis amatores. Tractũ & hoc ab antiquis. Riuales enim dicebantur, qui in agris riuum haberent communem, & propter eum ſæpe diſcreparent. *Duras fr. p. præd.*) D Scilicet contra æmulum & diuitem, & largiſſimũ. Et Partes duras, μεταφορικῶς ab actoribus ſcenicis. B qui partes in recitãdis fabulis, ad quas erant idonei, habebant.

61 *Comparet*) D Hîc iam oſtenditur miles illuſtrior per riualis dona, quàm per ſua. Et eſt qualitas comparatiua. Comparet pro emat, aut comparandum putet.

62 *Tum magis id d.*) Duras partes fratris eſſe.

64 *Quódnam q. h.*) Curioſitatem addidit, προσλαλοῦντως. Quæſo & Hercle. Et vide quàm molliter, & ſine intellectu ſpectatoris, ad argumenti ſpectati ordinẽ Poëta perueniat: vt de eunucho facta mentione, conſilium naſcatur ſupponendi Chæreæ. *Eunuchum*) Mirè Terentius primò ſimpliciter Eunucho nomen poſuit, huic quoque detracturus. *Obſecro*) V Obteſtatio cum epilogo.

65 *Inhoneſtum*) D Fœdũ: vt cõtrà, Facie honeſta. vt apud Virgilium, Et lætos oculis affarat honores. *Inhoneſtũ*) M Id eſt, turpẽ facie, ac illiberalem facie. *Hominem*) D Opportunè Hominem dixit, tanquam incerti ſexus. *Senem, mulierem?*) Non communi genere dixit Senem: quippe qui alibi ſepẽtauerit dicendo,

Senex

66 ſſſſſſt- P. *Iſtunc ipſum.* C H. * *homo quatiẽtur certè cum do-* *L. Contemptè & cõtumelioſè: & ad laudẽ virginis refertur.
no foras.

67 ſttſſſſt- *Sed' iſtam Thaidem non ſciui nobis vicinã.* P. *haud*
ſſ *dim eſt.*

68 aſaſſat- C H. *Péri, * nunquámne étiam me illam vidiſſe lého-* *D. Artificiosè in culcat Poëta τὸ ἀπροσδόκητον.
dum dic mihi:

69 ſſſſaſb- *E'ſtne, vt fertur, forma?* P. *ſané.* C H. *at nihil ad no-* *G. In* [*res*] *eliditur es:* *vel legendũ* [*res alia*]
ſtram hanc. P. *ália res' eſt.* ſſſaſd-

Parmeno diligentiam pollicetur.

70 ttaaat- C H. *ſO' bſecro ſhercle Pármeno, fac vt pótiar.* P. *fá-* *R. Aliàs* [*me vis?*]
ciam ſédulò, ac *Al.* [*Obſecro te*]*.* dttaaat-. bttſſſtu. *C. Alij iungũt*
[*vt ſcũ ſequẽti verſu: ſed à priore elidẽdũ.*

71 baſdſſtu *Dabo óperam: adiuuábo. nunquid ſme áliud vis?*]
C H. *quò nunc is?* P. *domum, vt*

72 dtſſſſt u *Mancípia hæc, ita vt iuſſit frater, dedũcam ad*
Thaidem.

Senex atque anus: ſed ſubdiſtinguendum eſt, vt ſit duplex vituperatio: vna ab ætate, quòd ait Senex: altera à membrorũ mollitie, quòd ait Mulierem. B Mulierem dicit, quia vocem reddit acutam, vt mulier. Ariſtoteles in Problematis, Cur, inquit, pueri, mulieres, ſpadones, ſenésque, vocem reddunt acutam? An quod motus velocior, qui acutior eſt: Et cùm genus idem ſit, motu facilius eſt, quod minus, quàm quod plus eſt. Quamobrem qui firma ætate ſunt, plus aëris trahere poſſunt. Plus igitur illud, tardiùs permeans, vocem efficit grauiorem. Pueris & ſpadonibus contrà res euenit, quoniam minus aëris capiunt.

66 *Quatietur certè cum dif.*) D Mirè Cum dono: tanquam illi repulſæ cauſa donum futurum ſit. Tum deinde non Reiicietur, ſed Quatietur. Vide quàm contumelioſiùs dictum ſit, Quatietur Foras: vel verberibus impelletur foras, non expulſione, ſed detruſione. vel ſic dixit. Forás quatietur, vt deſit Verſum: vt ſit, Foras verſum verberabitur: vt verberetur, & fugetur foras. nam & peruulgatæ conſuetudinis dictum eſt, Feri canem foras: hoc eſt, feriendo canem foras eiice.

67 *Sed iſt. Th. n. ſc. n. vic.*) Quomodo enim pro eunucho veniet, ſi aut nouit, aut notus eſt: Et ſi mulierem adoleſcens ne nouit quidem: ipſe multò maximè neſcietur. *Sed iſt. Th. n. ſc. n. vic.*) ἀνωμαλία cõtrà illud, quod meretrix vicina erat. *Haud dim eſt*) Vicina ſcilicet. Et eſt cauſa, An veriſimile ſit neſcire potuiſſe vicinam. Et nota apud Terẽtium vicinas poni ſæpius adoleſcentibus meretrices, vt hæc ſit prima amoris illecebra.

68 *Perij*) L Dolentis & anxii, quia virgo ad meretricem deducta ſit.

E'ſtne vt f. f.) D Hoc propter illud quod ſuprà diximus. Sed nimio lepore Terentiano, iam illud agitur. Nam hîc oſtenditur veriſimile eſſe pro eunucho creditum apud vicinam meretricem Chæream, qui adeò ignotus ſit mulieri, vt nec ipſe eam nouerit: quòd erat facilius & promptius. Et additur color, quòd & illa non diu vicina eſt; & quòd adoleſcens plurimùm in Pentæo commoratus eſt. *At nihil ad noſtr.*) S. D Nihil pro non: vt ſit, Elegãti quidẽ forma eſt: ſed ad noſtræ venuſtatẽ, & eximiam pulchritudinẽ non accedit. D Moraliter Noſtram dixit, pro meam. B Laurentius libro tertio, Nihil ad tuum æquitatũ: Id eſt, nihil ad comparationem tui equitatus. Cicero in Oratore, Quem cognouimus virum bonum, & non illiteratum, ſed nihil ad Perſium, id eſt, ad comparationem Perſii. Vel potiùs parum eſt: vt ſit, in comparatione Perſii, parum doctus: & in comparatione tui equitatus, parum boni equites. Ita & apud Terentium, E'ſtne Thais vt fertur forma? Sanè, ſed nihil ad noſtram hanc. Non planè nihil, ſed parum potiùs accipiendum eſt. *Alia res eſt*) D Non potuit meliùs ſuam vtrique gratiam reſeruare. nam & illa, & hæc amantur.

69 *Faciam ſ.*) Mirè in promiſſis poſterioribus difficultas rei oſtenditur: cùm primò Faciam dixerit.

Nunquid me al. vis?) Hoc dicere abeuntes ſolent. Et bene, Nunquid me aliud vis? quia feſtinat. & ſimul quia hinc naſcitur dolus fallendæ meretricis. *Vt Mancipia*) V Eſt hic προκαταρκτικὴ ad futurum conſilium ex eunuchi ſecundiore fortuna, natæ atque hîc nouæ tumultus, & quaſi fabulæ nouæ occaſio, & origo eſt. D Vide Terentiũ, vt non quæſita eſſe

§ Occasio noui motus, & consilii, quo pro eunucho deducetur adolescens.

C H.* *O fortunâtum istum eunûchum, qui quidem* sssdsfv 73
in hanc detur domum!

P. *Quid ita?* C H. *rógitas! summa forma semper con-* bassst- 74
seruam domi

*Quinquè amoris gradus.

Vidébit: colloquêtur: áderit vnà in vnis ædibus: isibiisp 75

G. Vel in[cum] vel in[ea] vltima non elditur.

Cibum nõnúnquam cápiet scum ea[:] intérdum pro- isddssp 76
pter dórmiet.

P. *Quid si nunc tute fortunâtus fias!* C H. *qua re* ssssss 77
Pármeno!

Respónde. P. *cápias tu illius vestem.* C H. *vestem!* { sdssssi / sdss 78
quid tum póstea?

Potest hic censeri trochaicus cat. sssssst-. Al. [dedúcã.] ssssssi.

P. *Pro illo te[ducam.]* C H. *aúdio.* P. *te esse illum di-* issssi 79
cam. C H. *intéllego.*

P. *Tu illis fruâre cómmodis, quibus tu illum dicé-* { siiissp / siiia 80
bas modó.

Cibum vnà cápias, adsis, tangas, ludas, propter idssssi 81
dórmias.

hæc fallacia, sed ipsa se obtulisse videatur.

73 *O fort. istum eun.*) Istum, sæpe annotauimus, aut ad contemptum, aut ad odium referri, vt Virgil.-Aut quid petis istis? &, Ista quidem quia nota mihi tua magna voluptas Iuppiter. *Qui quidem in h.d.d.*) Quid facilius quàm imitari velle quod laudes! nec quisquã, nisi qui cupit, eligitur pro eunucho, qui eunuchum putat esse beatum. Vide quàm molli descensu ad hoc consilium peruenitur. Res enim hoc suggerit potiùs, quàm Parmeno: ideò quia seruum hoc suadere Chæreæ, nimis temerarium fuit.

74 *Quid ita?*) Potuit intelligere statim seruus: sed ad hoc interrogat, vt doceatur spectator.

75 *Videbit, coll. ad. vnà.* &c.) Amatoriè nimis, quinque lineas amoris executus est, adeóque diligenter, vt etiam ordinem custodierit: etsi eas non omnes est persecutus. Et mirè, amator non simul effudit hoc bonum, sed particulatim digessit: vt maior voluptas futura esse ostendatur. *Videbit.*) [v] Quinque commoda colligit, in quibus certi sunt gradus atque lineæ. Initium enim amoris per visum fieri Græci voluerunt. Plotinus enim ἀπὸ τῆς ὁράσεως. Amorem Heroa vocari scribit. Platoni autem est ἔρως ἀπὸ τῆς ὄψεως. nam extrinsecus per oculos influit. Itaque hominibus est ἔρως volatilis, diis πτέρως pennatus. Hunc sanè gradum sequuntur alii tanquam eucnus, vt confabulatio, consuetudo, communis mensæ participatio, & denique ipse concubitus.

Quid si) Prudenter consilii author nolens volés per submissam interrogationé proponit. [D] Sic videtur Parmeno dicere, potiùs vt iocetur, quàm vt fieri credat posse. 77

Capias) [v] Confirmatio à facili, cùm modum demonstrat. vt vestitu eunuchi eò perseruum ducatur. & præoccupatione dubium tollit, cùm dicit, Te esse illum dicam. *Capias tu ill. vest.*) [D] Non semel ostenditur quod futurum sit: quia particulatim potest etiã quod turpe est, tamen mitti ad persuasionem. Simul in gestum respicitur. Ergo non dixit, Ibis pro eunucho: sed primò, Capias illius vestẽ. tum deindè hoc ipsum non aspernante domino, pergit seruus ad cætera quæ audaciora sunt. *Vestem!*) Quàm libenter audiat, repetitio dictorum per interrogationem ostendit. 78

Audio) Id est, libenter hoc admitto, & consentio. vt in Phormione, Audio & fateor. & contrà, Non audio. *Intelligo*) Audio & Intelligo vim modò non vsitatam exprimũt, scilicet, consentientis immodicum affectum. 79

Tu illis) [v] Ab vtili & commoditatibus quinque, quas amoris lineas plerique omnes appellant. 80

Cibum vnà c.) [D] Bene seruus interturbauit suprà dictas amandi lineas & ordinẽ vosuptatum, quippe qui amare non nouerit. *Cibum nec a.r.l.pr.d.*) Etsi satis erat superiori versu, tamẽ incertiua sunt amoris etiã sigillatim hæc enumerata, quæ vna sententia superior

82 dsdsdsdsi *Quandóquidem illârum neque quisquam te no-* D. *Illarum*, pro ex illis, & *Quisquam* fœm. gen. ponitur.
uit, neque scit qui sies:

83 dssaisi *Prætereà forma, ætas, ipsa est,* * *fácilè vt pro*[ii] *eu-* *B.A' facili & possibili.
núcho probes.

*Si elidatur o in sp re] erit trochaicus.

84 sssdsai C H. *[Dixisti] pulchré: nũquam vidi mélius cõsílium* dssast—. al. [& ætas]. dsisdsi. al. [atque ætas], dssdsi. Al. [ætas ipsa est, facilè vt te pro], dssaisi.
dari. G. Al. [Dixti], tum fuerit trochaicus, sssadt—.

85 aissssp *Age, seâmus intró: nunc iam[orna me]*[ii]*: abduc, duc,* * D. Vafer seruus nõ vult videri sceleris author.
quantùm potes. Bẽbus ita distinguit [eamus intro nũc iã:]

86 aibsddsp P.* *Quid agis! locábar équidem.* C H. *garris.* P. *périj,* Al. [mei!]
quid ego egi miser!

87 ssaisdisi *Quò trudis! perculeris iam tu[me.] tibi équidem di-*
co, mane.

rior versus ostenderat. *Cibũ v.c.*) [D] Sic loquitur Cicero, pro edere, vel comedere. Famil. XVI. Si posteaquam cibum cepisti, videris tibi me posse consequi, tuum consilium esse. Dicit idem Cicero cibum capessere. De Nat. Deor. Animalia cibum partim oris hiatu, & dentibus ipsis capessunt: partim, &c.

81 *Quandoquidem*) [v] Tres adhuc sunt facilitatis, seu τὸ δυνατὸν notæ. Vna est, quia es ignotus: altera est in forma, sicut vltima in ætate. Conuenit igitur probè in vtrunque similitudo. *Quisquam*) [D] Quia Quæquam dicere, absurdum est. Quisquam, multis exemplis ptobatur etiam fœminino genere veteres protulisse: ita vt in numeris & generibus hæc pronomina infinita sint. *Neque scit q.s.*) Hoc est quod suprà callidè Poëta præstruxit.

Forma atque æ.i.est) Deest In te. [L] Quia imberbes sunt eunuchi propter vitium corporis. *Facilè vt pro eun.pr.*) [D] Formam sci icet & ætatem. Formam, quia pulcher es: ætatem, quia ephebus. Probes, fingas, atque persuadeas: vt in consuetudine dicimus, Homo sacrilegus pro innocente se probauit. Et Cicero, Hoc tu his probabis: Itaque deest Te, quod subaudiamus: vt sit, Pro eunucho te probes. Probes, vt, Migrantes cernas. Aut' Probes, persuadeas. Et simul honestè non dixit, quod erat tectũ, Vt eunuchum probes: sed Pro eunucho: ne esset contumeliosum in Chæream. *Vt pro eun.pr.*) [M] Id est, probabiliter ostendas te esse eunuchum, cùm sis adhuc imberbis, nec grauem habeas vocem, Aristot. lib. 11. Hist. Animal. loquens de pilis, sic ait, Congeniti sunt pili capitis, superciliorum, & palpebrarum: postgeniti pubis, plurimùm pòst alarum: postremò menti pili postgeniti. his qui ante pubertatem castrati sunt, non exeunt, & post pubertatem excisis soli decidunt, præterquã pubis. Et libro quinto, loquens de voce, dicit, Magna ex parte vox mariũ fœminarúmque differt, eò quòd mares grauiùs sonant quàm fœminæ. Et ea quæ castrantur, transeunt in fœminam. Et libr. 18. dicit, Execta omnia in fœminam mutantur, & iuuenes atque fœminæ sunt vocis acutæ. Plinius lib. XI. loquens de voce sic ait, Bobus tantum fœminis vox grauior. in alio omni genere exilior, quàm maribus.

Dixti) [v] Persuasus, & quasi voti sui cõpos consilium laudat, incœptúmque petendo vrget. παραδιεγερτικὸν est, cùm Parmenonis adhuc cessantis animũ intendit, & erigit. Propositio, Age eamus. *Nũc ornamel*) [D] Horatiuè Orna dixit: nõ, Despolia, aut Exue me. 84

Abdue) Abducimur vnde volumus: Ducimur quò volumus. *Quantùm potes*) Deest Citò. *Quid agis?*) Callidè seruus non vult se authorem videri tanti facinoris. 85

Iocabar) [v] Sunt tres ἀνθυποφοραὶ à seruo illudente & remorante subditæ. Prima est, cùm seruum esse exposcat. Altera est, cùm non sit δεξιὸν ἐγχος, id est, calidum, audax, & velox. Tertia est, quia non est inhonestum, duabus de causis. Priori quidem, quia scortum est: posteriori autem ex talionis natura, Licet decipientes meretrices decipere: contra Cretenses cretizare cupit. Adeò amantes nullo consilio, nullo periculo deterrentur. Rectè Menander hoc versu dolet, φεῦ φεῦ, βροτοῖς ἐχθρὸς ὃς κακὸν μέγα. 86

Quò trudis?) Comici semper ea ostendunt fieri ab altero, verbis alterius personæ, quæ ostendi per se ipsa non poterant. vt nunc manu agere Chæream Parmenone ipso dicente cognoscimus. *Quò trudis?*) Præbet se vi cogengum domino, quem compulit dictis. Per- 87

Calidum legunt, Græci pro periculo dicũtisic & Cic.1.Off.

D *Melius [calidum] legitur.* GO *imò neque versui neque sensui satis congruit.*

*L.Refutatio à retaliandi iure.

Crucibus, id est, tormentis.

*B.A meritis.

G.Si bacchius respuleris i.) Perterteris.vnde prouerbium,Bene plaustrum perculit. *Perculeris i.*) B Id est, prostraueris,peruerterteris. Rusticorũ parœmia est.vnde Plaustrum perculit,in eos dici solet, qui impellunt aliquem, quò suapte sponte propendebat.Ductum est à plaustris onustis, quæ quò exonerentur solent euerti.Fit autem id commodiùs in eam partem,in quam propter solum decliuius inclinant. *Perculeris iam tu me*) Mu Id est, istoc me tu quidem modo planè euerteris,& perdideri.Alludit ad vetustissimum, idémque longè rarissimum prouerbium,quo plaustrum perculisse dicebãtur, qui negotium aliquod perturbauerant. Erasmus aliter exponit, sed nullum locum adducit,quo suam interpretationem approbet. Itaque coniectura tantùm nititur:ego etiam authoritate Plauti,in Epidico,vbi senex Periphanes cùm resciuisset se fidicinã emisse pro filia,-Perii,inquit, plaustrum perculi. Atque haud scio an hoc prouerbium nusquam alibi apud veteres reperiatur.M Percello,lis, perculi, perculsum, percellere, commouere,& peruertere. *Tibi eq.d.m.*) D Sigillatim ista pronuntianda sunt: ex quibus intelligatur, non cessare Chæream quin adhuc impellat & trudat.

Pergin'?) Quasi verò ioco dixerit, non ferió. *Ne nim.calidum*) Periculosum. Nimiũ,prouerbiale:quia Nimiũ propria vox est. *Ne nim.calid.hoc*) B Perinde est ac si dicat,σπεῦδε βραδέως:id est,Festina lentè, siue matura. Admonet enim affectus animi ratione velut habenis reprimendos esse, & vitandam præcipitem celeritatem,quòd huiusmodi festinationis comites esse consueuerunt, error & impotentia, iuxta illud, Multis malorum est causa præcipitantia. Parœmiographus sic habet,Donatus prouerbium esse demonstrat, quanquam anceps est lectio. Potest enim vtrunque legi & Calidum,& Callidũ,vt prius illud ad festinatũ cõsiliũ,alterũ ad nimis astutum referatur.Siquidé vtraque parum feliciter euenire solent:vel quæ nimiũ calét,id est, quæ præcitãtiùs instituuntur,vel quæ nimiũ audacibus aguntur dolis. Qui Callidum legunt, videntur respicere ad id, quod paulò superiùs dixerãt Chærea,Nunquam vidi melius consilium dari.Qui Calidum legunt per vnicum l, & mea quidem sententia,rectiùs, Græcam figuram agnoscunt.Quoniam βραδὺς illi tum sc lestum,tum præceps, & audax facinus vocant.

In me) V hoc est,παροιμιακῶς,me huius mali authorem esse iudicabunt. *At enim ist.in me cud.f.*) D Id est,in me hoc malum recidet,in me hæc vindicabitur culpa: vt laborat solũ, in quo cuditur,id est,batuitur faba,cùm siliquis exuitur tunsa fustibus: vt in areis more rusticorum fit.Vel quòd quidam malè coctam fabam, & quæ non maduerit, sed dura permanserit, supra caput coqui, velut ipsi fabæ iratisaxo comminuunt.tum vniuersum malum,& omnis dolor ad coquum peruenit. Simile & alibi à pulmento prouerbiũ est, Tute hoc intristi,tibi hoc est exedendum:accingere. M Cudetur, id est, rumpetur super caput meum.Recidit,inquit,hoc scelus in me qui fũi author.

Flagitium facimus) D Flagitium more militari dicitur,res flagitatione, hoc est, increpatione digna.Nam flagitatio, à strepitu dicitur:vnde flamma.& flagella,& flagitare, id est,personare intelligimus dici.Nam hæc omnia sine sonitu,crepitúque non sunt. *An id flag. est*) An liceat?an deceat? Et prius, quia licet. Terentius laudat argumentum huius fabulæ, in quo exemplum promitur, quod profit parentibus, obsit meretricibus:& simul deliberationibus tractans id faciendũ. *Si in do.m. Ded.*) Hoc tale est,nulla lex prohibeat,& defendatur vt licitum.

Et illis cruc.) Hoc iam ad illud pertinet,vt ostendatur decere, & primò à persona eius cui sit. V Cruces autem κατὰ μεταφορὰν tormenta nuncupat, quæ animos amatorum excruciant, alioqui honesta vxor.Christianis tam felicitatis,quàm calamitatis socia est.

Despicatam) D Contemptam atque despectam.& ita est ἐπιθετικῶς,& μεταφορικῶς. Vel certè alterius verbi declinatio, ab eo quod est Despicor,vt conspicor.Salustius,Cùm interea Metellus monte digrediens cum exercitu conspicatur,primò dubius quidnam insolita facies ostenderet.

Nunc ref.gra.) Non eas,inquit,lacessam: sed quod iustum est,Vicem reddam:quasi ipse ia aliis læsus sit. S.D Referre gratiam,licèt sæpius in bonam partem capiatur,maleficium tamen reddere aliquando significat.Cicero in Salust.Nam quòd ista inusitata rabie in vxorem,& filiam meam inuasisti (quæ se faciliùs mulieres abstinuerunt à viris, quàm tu vir à viris)satis doctè,ac peritè fecisti. Non enim speraſti me mutuam tibi gratiam relaturum, vt vicissim tuos compellarem.Id est, par,pari relaturum. *Vt ab illis fall.*) D Non dixit Alij falluntur.

An potiùs hæc pati æquum est fieri) Illic vicissitudo extat in Pati dolos. *An potius hæc pati æquum est fieri*) B Subiectio, de qua vide in Rhetoricis ad Herennium. *Và me ludatur*) Dσύλληψις.subauditur Pati.

Quod qui resc.) Ex cõsequẽtibus argumentum.nam illud factum vituperatio sequitur, hoc approbatio. *Illud mer.*) V A consensu & approbatione facti vrget & à tuto,cùm seruo planè nihil obesset. *Illud mer.f.o.putent*) D Bene,non Iudicent:quia & hoc ipsum non satis probum est vel meretricem fallere.

Quid iffict) Aduerbium est ægrè concedentis. *Facias*) Pro facito. *Verùm*) Deest Vide. *Verùm,ne p.c.*) Si Ne prohibentis est, nihil deest.si percontantis,vt sit,ne fortè,deest Timeo. *Verùm,ne p.c.in me*) In hoc ne gotio non author vult interesse,sed seruus.

Iubeo) V A decoro. Serui enim iussa herilia exequuntur.Verùm hìc dolosè argumenta à cauto Parmenone vltrò suppeditantur,& ominatio in principio faciundo subditur,vel gentilibus admodum familiaris. *Ego atque impero*) D Euidenter ostendit plus esse imperare quàm iubere.

Nunquam) Pro non. Vt Nunquam omnes hodie moriemur inulti.*Nunquã def.auth. tuam*) Non,inquit,recusabo facere, dum tu tamen author sis facti. *Authoritatem*) B Id est,potestatem,dignam quam sequar,vt nonnulli interpretantur. vt alii, iussum & imperium.Mu Defugere authoritaté quid sit,video etiam ab eruditis hominibus ignorari.Valet autem cùm ipse rei alicuius faciũdæ author fueris,eiúsque euẽtum in te receperis,id inficiari posteà,& fateri nolle,eam authore te factam.liquidò constare hoc, propositis exemplis,potest.Plautus,Suspende,vinci, verbera: author sum,sino.M.Si authoritatem posteà defugeris, Vbi dissolutus tu fies,ego pendeam. hoc enim significat:si tu posteà inficiari volueris te harum mihi rerum authorem fuisse. Cicero pro Sylla,Itaque attende iam, Torquate,quàm ego non defugiam authoritatem Consulatus mei.Ide ſt,quàm non recusem,quò minùs ea, quæ me Consule,in opprimenda cõiuratione gesta sunt,ea me authore omnia gesta esse dicantur.hæc illius orationis cùm sit vis,puto hoc quoque loco,illud Nunquam defugiam authoritatem, non à Parmenone, sed à Chærea dici,personarúmque nomina ita distingui oportere. P.Iubesne?C.Iubeo,ego, atque

crúciant modis,

93 dfsdsfasfsp dfsf *Nunc réferam grátiam,atque éas ítidem fállam, vt ab illis fállimur!*

94 dfjdfisfj *An pótiùs hæc pati æquum est fíeri, vt à me ludâtur dolis.*

95 sdfffdfs) **Quod qui resciérint,culpent illud méritò factum omnes putent.*

96 {sdbffffi / f} P. *Quid' istuc?si certum est fácere,fácias: verùm ne pòst cónferas*

97 ffaifbifi *Culpam in me.* C H. *non fáciam.* P. *iubésne?* C H. *fiúbeo,cogo, atque ímpero.*

98 sdfsfdifsp P. *Nunquam defúgiam authoritâtem. séquere.* C H. *dij vortant bene.*

Muretus hic ita distinguit personarum nomina, [*C H. iubeo, cogo,atque impero. Nunquam defugiam authoritatem. P. sequere. di vortant bene.*]

tur,prima huius versus ad præcedẽtẽ pertinere[E] *vel legendum* [*despecta.*] fffffiai.

*L.Occupatio quæ refellitur simplici contradictione.

R.Al.[*Quid istic?si certum est facere, facam:*] *sed corruptè.*

R.Al.[*immo cogo,*] Atũ in [*atque*] *nihil elidendum,* ffaiffij. *Al.* [*authoritatem tuam.*] fdfsfaasfp.

atque impero. Nunquam defugiam authoritatem. P. sequere, di vortant bene. vt interroganti seruo, ita respondeat Chærea, Ego verò iubeo, cogo, atque impero: neque vnquam recusabo, quo minùs tu, quicquid huius factũ erit, authore atque impulsore me factũ esse dicas.

ACT. III. SCEN. I.

THRASO *miles.* GNATHO. PARMENO.

Anteà depinxit parasitũ, nũc ipsum & ineptum Thrasonem describit.

MAGNAS *verò ágere grátias Thais mihi!* sdijfi 1
G. *Ingénteis.* T. *aín' tu, læta est!* G. *non tam ipsó quidem* ſſſſp ſſ 2
*D Tertia persona venit in scenã: sed separatim loquitur & secum. *Dono, quàm abs te datum esse id verò sériò* ſſjſſj 3
Triúmphat. *P. *huc prouísó, vt vbi tempus siet,* ijſbſp 4

1 *Magnas agere*) V Enallage istiusmodi Thrasonicæ iacturæ aptissima est, & ex dono Thaidi dato occasionem gloriandi sumit. *Agere*) L Agebat. *Agere*) D Plus sonat infinitus modus finito.

2 *Ingentes*) V Laudat exaggerando. cùm dicit, Abs te, amplificat laudando datorem esse videlicet ipso munere gratiorem. Sed hîc est ridiculum à persona Thrasonis per illusionẽ, & additur αὔξησις in Triumphãdi verbo. D Vide quantum adiiciat parasitus ille, Magnas dixit: hic respondit, Ingenteis, Ille, Læta est: hic Triumphat.

3 *Quàm abs te d.e.*) Maioris est gratiæ, tantum potuisse amorem militis, vt meretrix minus lætaretur ob lucrum. *Id verò s.*) Id, ob id: vt. Id amabò adiuta me. Aliàs παρέλκεται, id est, productionis locus est.

4 *Triumphat*) Vt militaribus dictis tangit militem parasitus. *Triumphat*) B Id est, exultat: militare verbum est. S. D Triumphabãt Imperatores deuictis à se hostibus, cum publica lætitia, summo honore, curru triumphali in Capitolium venerentur, vt illic Ioui gratias ob victoriam agerent. Quæ significatio huius verbi propria est; sed transfertur ad alia, scilicet cùm ita nobis omnia in sententia sunt, vt triumphare videamur. Cic. ad Att. I. Nihil impetrarat reus, plus accusatori dabatur, quàm postulabat: triumphabat. Idẽ, Meum factum próbari abs te, triumpho, & gaudeo. Terent. in Heaut. Triumpho, si licet me latere tecto. Idem in Phorm. Triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscor mali.

ſſſſſp *Dedúcam. sed' eccum militem.* T. *est istuc datum*
6 ſſſbſap *Proféctò, vt grata mihi sint quæ fácio, ómnia.*
7 ſdſſſi G. *Aduórti hercle ánimum.* T. *vel rex semper ma-*
xímas Al. [*maxumas*].
8 ſſſbſp *Mihi agébat, quicquid féceram: álijs non item.*
9 iaſſſp G.* *Labóre aliéno magnam partam glóriam,*
10 ſſſjp *Verbis sæpe in sé trán smouet, qui habet sálem*
11 ſſſbſp *Qui? in te est.* T. *habes.* G. *rex te ergo in óculis.* T. *scílicet.*

Miles glorioſus à fato & deorũ dono ſe laudat.
Al. [*Profectò mihi vt ſint grata*], ſiſſiap, vel [*mihi*] *facto mono-ſyllabo*, iſſiap.
*L. Ironica & mordax assentatio.
Al. [*magno*].
Bèb. [*transfert,*] A *rũ. in* [*habet*] *h vim habet conſonantis*, ſſſſip.
Scilicet. mira laudis affectatio.

R [*Quod*], *id est, quæ res,* G *Eliditur d, vel bacchius loco primo.* Mu [*ſalem Qui*], *aut* [*ſal Quod*].

Sed ecc. mil.) D Iniuriosè Militem, honoris causà proprio nomine dicitur: vt in subiectis, Audine vocem visa sum modò militis. *Est istuc datum*) MU Datum est, δέδοται μοι. D Fato decretóque concessum: vt, Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis.

6 *Grata sint*) V Hîc fit gradus veluti ab hypothesi ad thesin, qua fit narratio, per congeriem multorum facinorum satis gloriosam, & de more Gnatho in singulis parasitatur. *Vt gr. mihi sint q. f. o.*) D Gratæ nobis sunt aut res, aut personæ: sed nunc res dicit. *Mihi grata vt sint*) Mu Id est, vt me apud alios in gratia ponant: nam & hoc modo accipitur Gratum, vt Heauton. — Cùm gratum mihi esse potuit, nolui: id est, cùm potuit ea res mihi conciliare gratiam patris. *Quæ f. o.*) D ἐκλειψις, vel συλλῆψις.

7 *Aduorti h. an.*) Approbat dictum & hoc, Ait, aio. *Vel rex*) V Primum est, vt gratia apud regem vel imperatorem valuerat. Est autem hîc eclipsis, deest enim Gratias, iactantiæ militari conueniens: ab eo quod suprà dixit, Magnas verò agere gratias Thais mihi. D Quàm intempestiuè miles ad regẽ transitum fecit, cùm de meretrice agatur! *Vel rex*) Vt in Hecyra, Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi. Quàm sanctè.

8 *Labore*) V Laudatio est & mordax, & ridicula, vtique occulta, & obliqua. quæ fit eleuando dictum Thrasonis. Habere autem salem est παρεμπιπτόντως esse sapientem, vrbanum & iocosum. *Labore al. m. p. gl.*) B Hæc Terẽtij verba retulit Erasmus in opusculo quodam suo ad hunc modum, Magis etiam sapiunt, qui aliena pro suis edunt, & alieno magno partam labore gloriam, verbis in se transmouent. *Partam gl.*) D Id est, quæ paritur: vt, Vectus equo spumante Sages.

9 *Qui h. s.*) Sal neutraliter, condimentum est: masculinè, sapientia. *Verbis sæpe in se trãsm. qui h. s.*) Mirè adulator hoc attribuit militi, quod minimè habet vel verba, vel salem. *Sa-*

lem) L Id est, gloriam, lepórem, M sapientiam: & sales dicuntur animi solatia. B Alluſit Gnatho ad prouerbium. Salsitudo non inest illi, quod in infacetos, ac stupidos iaciebatur: fatuum militem, & insipidum intelligi volens, cui in calce huius fabulæ, simili ironia, Atticam tribuit eloquentiam.

10 *Quod in te est*) D Quod tu habes: B Quod habere salem in te est. S. D Errare mihi videntur, qui hanc particulam Quod faciunt relatiuam salis. Non enim est intelligendum, aut exponendum, quod scilicet sal: sed velut nouam sententiã otiosis, sic exponito: Quod in te est, id est, quod in te est positum, vel quare maximè excellis. B Seruius in primũ Æneidos, Salem autem quo vtimur, singulari numero tantum dicimus. Cùm iocos significamus, pluralem tantùm ponimus numerum. Hinc Lucanus, Non soliti lusere sales. Aliquando & vrbanitatem vnitatis numero significamus. vt Terentius. Qui habet salem Quod in te est. Id est, quæ res in te est. Sal enim masculini generis est, non neutri. *Habes*) D Intelligis, quod enim tenemus corpore, habemus animo: quódque item animo habemus, intelligimus. Sic dicitur Accipe, & Da. Habes etiã, id est, dicis: vt Saluſtius, Tartessum Hiſpaniæ ciuitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gandirum habent. *Rex ergo*) V Altera est cum eclipsi. deest enim hîc Ferebar, iuxta locutionem Latinã, & veluti prouerbialẽ. Sed Ergo hîc additur, quasi ex præcedentibus ratiocinando colligeretur: *Rex te ergo in oculis*) S. D Ferre, vel gestare in oculis, aut esse in oculis modus est loquendi apud Latinos, quo valde diligere, vel diligi significatur. Cic. ad Q. fratrem, Balbum, qui est istius rei, quemadmodum scribis, adiutor. in oculis fero. Idem ad Att. vi. Itaque publicanis in oculis sumus. B Cic, de Aruſp. reſp. de Clodio loquens homine sibi inuiſo, Ferebant, inquit, in oculis hominem, quidam boni viri, & de me optimè meriti, ſed illi, vt ego

Bemb. [*Gestare.Th. ve ó:*]	G. *Gestire.* T. *verùm crédere omnem exércitum,*	fisisp	12
*V. Nunc admiratione adulatur.	*Consília.* G. **mirum.* T. *tum sicubi eum satietas*	djsfdi	13
	Hóminum, aut negóti siquando ódium céperat,	aisdsp	14
	Requiéscere vbi volêbat, quasi. nostin'? G. *scio.*	abidsi	15
	Quasi vbi illam expúeret misériam ex ánimo. T. *tenes.*	addiai	16
*Amara & regis & Thrasonis irrisio.	*Tum me conuîuam solum abducêbat sibi.* G. **hui,*	sssss	17

arbitror, furoris ignari. Quidam hîc putant omissum verbũ Ferre. rursus alii dicunt nihil deesse. hi non Gestire, sed Gestare legunt: vt sit, rex te in oculis gestare, pro in oculis gestabat. & ferebat quomodo mihi legisse videtur Donatus, quandoquidem sic annotat, [D] Vide inconditam properationem laudari se cupientis, adeò vt non sinat verba impleri, quin præfestinet Scilicet & Verum dicere. [B] quibus verbis haud dubiè Donatus censet Gestare verbum referendum esse ad id quod præcessit. nam Gestire in oculis aliquem, nescio quid sibi velit.

12 *Gestire*) [L] Pro Gestiebat, cupiebat. *Gestire*) [V] Laus est per adhortationem, sed eludit. Siquidem hic gestus militem vix decet. *Gestare*) [MU] Male in nonnullis legitur, *gestire*. Est autem Ferre, aut Gestare in oculis, idem quod vehementissimo amore prosequi: pro quo etiam Plautus oculitus amare dixit. *Omnem*) [V] Tertium est, quo Romanorum more, videtur fuisse legatus quasi vicarius regius, cui & omnia consilia credebat, non tãtùm exercitũ. *Credere o. exerc.*) [D] Magis ridebis, si consyderes militem motũ esse. * qui. *Credere o. exerc. consi.*) Sub obtentu militis ea stultitia, descripsit breuiter comitem regium acceptúmque imperatori. Nam qui nunc creditexercitum, credit & consilia. Virgil. Nulla meis sine te quærerur gloria rebus, Seu pacẽ, seu bella geram, tibi maxima rerum, Verbotúmque fides.

13 *Consilia*) αὐθεντικῶς. plus enim est Consilia, quàm totus exercitus. *Mirum*) Meliùs per ἐιρωνίαν pronuntiamus Mirum. quasi dicat, Quis non crederet tali viro! Sed potest etiam simpliciter pro admirãtis gestu accipi. *Mirum*) [MU] Ironia est, eáque duplex: nam cùm irrideat Thrasonem, significat tamen mirum non esse, si ei tam prudẽti viro à rege omnia crederentur. *Tum sicubi*) [V] Quartum est, cùm apud me defatigatus requieuerat, & ἀκαιρόμενος est istiusmodi iactantiæ congrua. *Vbi satietas hominum iam negotii cod.*) [D] Reip. princeps duas res patitur, homines & negotia, id est, personas, & res hominum. Propriè verò reddidit & decenter, Hominum satietas, negotii odium. Non enim par erat. Reip. principem hominum odio laborare. [S.D] Capit nos rei satietas, cuius sagietate afficimur. Cic. de Diuin. 1. Nec tuendi satietas capere eos posset. Capit item nos rei odium, quam odio habere incipimus. Sed vsitatiùs dicimur odium capere, vel suscipere.

Requiescere vbi vol.) [D] Bono verbo vsus est. Nam cessat desidiosus: & Requiescit defessus. *Quasi. nostin?*) [MU] Non habebat insulsus miles, quod diceret: interim volebat diuinare Gnathonem, quid ipse cogitaret. At ille nihil cũctatus subseruit orationi. *Quasi. nostin?*) [D] Gratè expressit stulti infantiã militis, qui antè vult intelligi quod sentit, quàm ipse dicat. Et propriè hoc morale est stolidi, siue ruditer loquentis. *Quasi. nostin'?*) ἀποσιώπησις, pro Habes hoc? hoc est, quod suprà. Intelligis? *Scio*) [V] Suffragatione adulatur, sed accedit ridiculum per amphibologiam ænigmarodem, atque eludendo iocatur.

Quasi vbi ill. exp. mis.) [D] Vbi pro quando, & in his, & suprà. Expuere est cum fastidio aliquid reiicere & expellere. Nam expuere est extrà pus mittere, id est, foras. Nam pus, est omnis humor corpori onerosus. [B] Expuere, hîc est cum contemptu expellere. [MU] Expuere ex animo, inusitata quidem locutio est: sed proba tamen, & antiqua. Lucretius lib. II. Desine quapropter nouitate exterritus ipsa Expuere ex animo rationem. *Miseriam*) Miseria pro molestia sæpe apud Comicos: vnde & miserum habere, pro eo quod est, molestiam exhibere. Plaut. Cas. Quot te modis. Si viuo, habebo in nuptiis miserum meis!

Tum me) [V] Quintum est, Me solum de sua mensa communicarat. Illi enim cum paucis intercessit familiaritas. *Tum me con. sol. abd. sibi*) [D] Hoc superat, vt qui esset minister magnarum rerum, id est, consiliarius: voluptatum quoque regis particeps esset. Et vide quo significatu dicatur Me, & Conuiuam, & Solum, & Abducebat: nam non Vocabat. Et Sibi. quasi non propter me, sed vt sibi bene esset. Tum me.) Id est, cùm satietas hominum esset, cùm odisset negotia. *Conuiuam sol. abd.*) Vt, Solam nam perhibus ille Te colere. Significat autẽ sæpiusculè factũ. [S.D] Donatus in Adelphis Terentii locum illum explicans, Vbi ergo illum quærã! credo abductum in ganeũ: ita hoc verbum exponit. Volétes, inquit, ducimus: abducimus verò inuitos. Ego Donati expositioné nõ probo. Abducere enim aliquãdo est sine vi: vt, cùm nos abducimus vel à molestiis, vel à solicitudine, vel ab angoribus: nisi dicere velis etiam tum vim inesse, quòd animũ angori deditũ, si ab angore abducamus, vi abducere videamur. Sed hæc frigida. Abducere igitur interdũ est remouere, vel auertere: vt, cũ dicimus seruos, vel discipulos, vel legiones abduci: in quibus locutionibus, inest subornatio, vel spes quædã cõditionis melioris ostẽsa, vel saltem status mutatio, aut loci. Interdum verò ad cœnas, & cõuiuia totum refertur, vt in hoc Terentii loco: & in Heaut. E naui egrediẽtem illico Abduxi ad cœnam. *Tum me con. s. abd. s. G. huc, Reg. el. n.*) [B] Militis & Gnathonis colloquium nos doceat cãuere, ne adulatione, blanditiis, & quorundam leuium hominum assentationibus circunueniamur, nihil ad veritatem, sed ad voluptatem omnia loquentium, qua peste nulla certè maior esse potest, his præsertim, qui plurimum diuitiis & dignitate, in aliqua præstanti rep. valent. Quicquid enim dixeris fecerisve, fine discrimine laudant, & assentando extollunt. Vis scire qualem se præbeat assentator? verbis absoluam duobus. Rides? ille maiore cachinno concutitur. Idem flet, si lachrymas conspexit amici.

18 *Elegantem*) [V] Laudando & admirando adulatur. *Regem el. n.*) [D] Qui eligere sciat, aut qui ipse sit eligendus. [M] Elegantem, id est prudentia excultũ & scientem habere delectum personarum. Gnathonicè tamen dictum est.

19 *Perpaucorum h.*) [D] Aut qui paucis vtitur, aut de paucis est, aut qui paucis placet, hoc est, bonis & sapientibus, qui ferè pauci sunt. [B] Parœmiographus, Qui suis quibusdam sunt moribus, neque faciles ad cuiusuis hominis conuictum, perpaucorum hominum homines dicuntur.

Inuidere) [V] Sextum in ista expositione & vltimum est, de inuidia, quæ ex felicitate nascitur, atque id duorum exemplorum [illegible] comprobat, eáque pro decoro Thrasoni breuissima. harum autem vna de Strãone, cuius est ab officio propter amplificationem notatio. Præfuerat enim elephantis Indicis, quorum vsus in bello erat, sicut ex historia tum Alexãdri Magni cõtra Porum regem decertantis, tum Annibalis in Italica expeditione, tum Numidarũ in Aphrica liquet. Hodiè eorum loco sunt ænea tormenta. Hic tamen quantumuis strenuus obmutuit. *Inuidere om. m.*) [D] Plus potest ad significandum infinitum tempus, quàm finitum.

Ego non flocci p.) [L] Minus quàm flocci. [D] Quòd morderent clanculum. vel quòd inuiderent. [B] Flocci facere, & ne flocci quidem facere, idem est, quod ne tantuli quidem facere. Est autem Floccus particula lanæ, quæ inutilis à vellere diuellitur, atque euolat, aut certè simile quiddam nullius momenti.

Illi inuidere miserè) [D] Miser enim est, cui animæ miseria inest. *Verùm vnus*) Propriè Vnus. nam vnus ex multis dicitur. Et mirè est facta nullius ponderis repetitio, ad inertiam loquentis exprimendam. nam postquã dixit, Inuidere omnes mihi: repetit. Illi inuidere miserè. Quin & Impensè & Miserè idẽ significant: & mox tamen sine vllo auctu addidit, Verùm vnus tamen Impensè. Aut plus est Miserè, quàm Impẽsè. *Verum vn. t. imp.*) [M] Id est, valde inuidebat. Gell. lib. XIX. cap. VII. sic zit, Iulius Paulus Poëta, vir bonus, & rerum literarúmque impensè doctus. Et paulò pòst, Impensè fic[illegible] incipit.

Elephantis q. Ind. præf.) [D] Et hoc stultè: cùm hoc ad dignitatem sumit, & sic pronuntiat, vt magnæ esse præfectura videatur hæc ipsa: & hoc à stolido milite sic profertur, tan-

18	sisss.	*Regem elegántem narras.* T. *immo sic homo est.*	
19	slasp	*Perpaucórum*[h] *hóminum.* G. **immo nullórum árbitror,*	* D. Hoc auersus, ne miles audiat. Potest tamen & aliter intelligi, maximè cũ milite. [B] Correctio est.
		In [*hominum*] *h vim habet consonantis, potérit tamen syllaba præcedens breuis censeri,* sdisp. *Al.* [*Est perpaucorum*], slasp.	
20	siiii	*Si tecum viuit.* T. *inuidêre omnes mihi:*	
21	sibsp	*Mordêre clánculum: ego non flocci péndere.*	
22	sibsp	*Illi inuidêre miseré: verùm vnus tamen*	
23	sasisp	*Impénsè, elephántis quem Indicis præfécerat.*	

*L. Ridicula increpatio per prosopopœiam.

Is vbi molestus magis est, Quæso, inquam, Strato — bidsi — 24
*E óne es ferox, quia habes imperium in belluas! — {ciadsi / f — 25
[mehercle] vnica dictio trisyllaba: aut si duæ sint dictiones, h vim habet consonantis. Al. [mehercule], siadsi.
G. *Pulchrè [mehércle] dictum & sapienter: papæ,* — sijdsi — 26
Iuguláras hóminem. quid' ille! T. *mutus ílico.* — {adiij / adf — 27
* L. Ad spectatores Parmeno.
G. *Quídni esset!* P. *dij [vestram] fidem hóminem* — ssfbsp — 28
pérditum, Alij [vostram].
Miserúmque, & illum sacrílegum! T. *quid', illud* — {aidici / aidis — 29
Gnatho
Quo pacto Rhódium tetígerim in conuíuio: — sddsi — 30
Nunquid tibi dixi? G. *nunquam: sed narra: óbsecro.* — fssfi — 31
*Hyperbole ex fastidio narratis. hæc autē Gnatho secū, vel ad spectatores, nō audiēte milite. R. [agu.]
Plus míllies iam audíui. T. *vnà in conuíuio* — sisfsi — 32
Erat hic, quem dico, Rhódius adolescéntulus: — asbbsp — 33
Fortè hábui scortum: cœpit ad id allúdere, — dsfbsp — 34
Et me irridére: Quid fais, [inquam], homo ímpudés! — sfbiij — 35
*L. Prouerbium in mollem & muliebria patientem.
LEPVS' tute es, & pulpaméntum quæris. G. — {eiiddi / a — 36
ha', ha', hæ. In [ha, ha, hæ] nihil eliditur.

quam magnum hominem velit esse qui sibi inuideret. Et Indicis περὶ ἀνθρώπων Maurorū, qui & mitiores sunt. [B] Gignit Elephantes India, gignit & Aphrica, sed maiores India quá Aphrica.

24 *Is vbi mol. m. est)* [D] More suo Magis addidit, ne diceret Molestior. *Strato)* Nomen accommodatum militiæ.

25 *Eone es f.)* Causale est, Ideóne significans. *Quia h. imp. in bell.)* Mirè extulit, Imperium in belluas. Sic Virgilius, —Illa se iactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.

26 *Pulchrè)* [V] Iterum laudat adulans, & admiratur, & repercutiendo iocatur, *Pulchrè mehercle d.)* [D] Immodica laudatione vertit etiam si quid facetè dictum est. sufficeret enim Pulchrè, quod est sapienter. Quòd &, Iugularas hominem: pulchrè tangit militem, Iugularas dicendo, non Occideras: quasi gladio, nó verbo vsus sit.

27 *Mutus ilico)* Tam hoc stultū est, quàm si diceret, Statim nihil. Rectè autem diceret, Ex illo mutus fuit. Tale est & illud, Tacere festinat.

28 *Quidni esset!)* Hoc est, vt posset esse iugularas. *Hominem perd.)* Deest, ò: vt sit, ò hominem perditum! sed sic melius sonat: maioris enim stuporis est, hoc modo pronuntiatum. *Hominem perd. Mis. q; & ill. sacr.)* Vide quantū addiderit qui non Hominem simpliciter, sed Perditum, & Misērum illum nec Malum, sed Sacrilegum dixerit.

29 *Quid, illud)* [V] Altera ὑποκόρισις de Rhodio adolescentulo multò excellentior, quem irridentem solo dicto compescuit, eóque prouer-

biali, quod est, Tu irrides maximè irridendus, Contemnis contemnendus, Furti accusas maximus alioqui fur, Alium redarguis ipse redarguendus. Siquidem non est vt lepus pulpamentum quærat, quo ipse abundat, præsertim in lumbis & clunibus. His itaque competit, qui alios illudūt, cū ipsi omni illusione digni sint.

30 *Tetigerim)* [L] Contigerim, [D] Iuserim fatigauerim. nā Tāgere, cùm multa, tum etiam hoc significat.

31 *Nunquā: sed n. obs.)* Callidè parasitus intelligit ad hoc se interrogatū, vt audire postulet.

32 *Plus millies aud.)* [D] Hyperbole est, pro sæpius iam audiui eum dicere. *Plus mill. aud.)* ὑπερβολή. aut super futura * vt æquatur: aut subiacet, vt tantum non millies conuenit stultum eundem & immemorem esse qua & intelligentia est.

33 *Fortè hab. sc.)* Vide quemadmodum miles, dum multa ad dictum suum peruenire fateatur, interim quàm contemptus sit atque derisus. Abdomen in corpore fœminarum, patiens iniuriæ coitus, scortum dicitur: ideò quia scorta sunt dura coitia. A parte ergo sui meretrices scorta dicuntur: vel ἀπὸ τοῦ ἐκκύπτειν, quod Græcè palpitare intelligitur: quod illæ faciūt saltando assiduè: vel potiùs crissando, vt Lucretius ait, ob eam causam vt concinniorem Venerem exhibeant viris: aut sibi abigant cōceptum, quod inuoluam fœminæ, in ipso coitu non se mouentis incidit.

34 *Lepus tute es & pulp. q.)* Lepus pro infamia multa ponitur: vel quòd magis à posteriori parte, hoc est, armis, pulpamentum de se præb

37 {iidsi / iidsf — T. *Quid est!* G. *facétè, lépidè, lautè: nihil supra.* — E. Al. [tuum obsecro te]. Alias [Tuúmne obsecro], iisfigi.
38 {iisfci / iisia — *[Tuum óbsecróne,] hoc dictum erat! vetus' crédidi.* — Ridicula militis verba.
39 dsfisi — T. *audieras!* G. *sæpe, & fertur in primis.* T. *meum est.* — G. Sibacchium hic nō recipu, non constabit versus, nisi in [Dolet] elidas t, asdfsi. Mu*sa-*
40 sidfsi — G. *Dolet dictum imprudénti adolescénti, et líbero.* — *pe enim hoc modo vēteres positionem negligebant.
41 {fsfiip / fsfi — P. *At te dij perdant.* G. *quid' ille quæso?* T. *pérditus.*
42 sdfisp — *Risu omnes qui áderant emoríri. dénique*

præbeat, cùm in conuiuio carpitur appositus. vt Horatius ait, Fœcundi leporis sapiens sectabitur armos. vel quòd venantur illum, & persectantur canes quos pro amatoribus ἀλληγορικῶς intelligimus: vt ipse Terentius ait, Ceruam videre fugere, sectari canes. Vel quòd illum sic fugiant omnes, constituat vt hunc libido effœminata. Vel quod à Physicis dicatur incerti sexus, ac esse modò mas, modò fœmina. *Lepus tute es, & pulp. q.)* Quod in te habes, hoc quæris in altero. & est τρόπος ἀλληγορίας. [B] Dictum est à milite in adolescentem Rhodium, qui scorto suo alludebat ipse ea ætate, qua scorti vicibus fungi posset. Donato allegoria hæc variè exponitur, indicant prouerbium hoc in molles quadrare. Lepus enim à posteriore parte, hoc est, à lumbis & clunibus pulpamentum de se prebet, cáque corporis parte lautissimus est: vel propterea putauit conuenire in molles, quòd leporé canes, amatorum instar sequantur: vel quòd Physici dicant incerti sexus esse leporem, modò marem modò fœminam: ob cynedicā fœditatem, quæ innuitur. Locum hunc rectiùs, si sapiunt, præceptores enarrabunt, aut potiùs præteribunt, sine dispendio enim ignorari potest, & non intelligi hoc Thrasonis dictum. Est docenda quidem, non corrumpenda iuuētus. *Et pulp. q.)* [M] Pulpamentum condimentū est, quod fit ex pulpa leporis, & clunibus maximé. Sensus est, Tu es id, quod quæris in scorto. *Ha, ha, hæ)* [V] Irridēdo est adulator, & dicti istiusmodi admiratione atque laude. & obiter ad pulpamenti delicias alludit, cùm dicit, Lepidè, lautè. [D] Parasitus hic interiectionem risus addidit: quo magis nunc primùm hoc audisse credatur.

37 *Quid est!)* Hæc interrogatio gestum vultúmque continet cuiusdam alacris & certi, quòd laudandus sit. *Facetè)* [M] Id est, iocosè, cum occulta quadam elegantia. Facetus est qui facit verbis quod vult. *Lepidé)* Id est, iucundè atque venustè, id est, cū gratia. [D] Lepidus, qui politus est, vt λεπὶς, id est, lamina. *Lautè)* [M] Id est, splendidè, magnificè, ac omni apparatu, solertis acuminis, & vrbani ingenij verba sunt adulatore digna. [D] Lautus, qui mundus & splendidus est.

38 *Tuúmne obsecro hoc d. erat!)* Et dicta, & prouerbia, & adagiones, quòd rem agant, facetis hominibus ascribuntur: & hoc laudis genus est, ad potiores referre, quod alter probatur dixisse. [B] Valla, Dictum vocatur, inquit, quod Græcè scomma dicitur: quale est illud Terentiani Thrasonis in adolescentulum: quod Gnatho vetus dictum credidisse se simulat: id est, veteré facetiam, ac vetus ridiculum. *Vetus cr.)* [D] Quia omnia vetera magna sunt.

39 *Sæpe)* Non ex ipso: nam esset contrarium superiori. *Meum est)* Non sensu tantummodo, sed verbis quoq; ipsis agreste est, quod nunc dicit, Meum est.

40 *Dolet d. impr. adol. & lib.)* Deest Mihi: vt sit, dolet mihi. Et Dictum, participium est, id est, quod dixisti. addidit enim parasitus, quò grauius sit dictum, commiserationem eius in quem dictum est, vtpote imprudentem adolescentem & liberū. Scit enim homines stultos malos videri velle. Et vide parasitum in iisdem versari, cùm ait suprà, Iugularas: hìc, Dolet dictum. *Imprudenti)* Scilicet qui minimè crederet tali se percuti posse conuitio: aut cum tali viro sibi rem futuram. & sic laudat militem, vt miserationem iam dignus sit adolescens. Tam festiuè * vt etiam misereri inimicorum vacet. [Mu] Veterator Gnatho, quia scit nihil esse fatuis gratius, quàm si habeantur mali, fingit se adolescentis misericordia commoueri.

41 *At te dij perdant)* [L] Ad spectatores. *At te dij perdant)* [D] Nouè inquit Parmeno, non ipsi, sed de ipso loquitur, non audiente eo. εἰρωνικῶς *. Parmeno hîc malè facit. At te dii perdant, inquit. *Quid ille)* [V] Eclipsis est, facit. laudat & admiratur, quasi esset ἀπροσδόκητον. *Risu om. qui ad. em.)* [I.] Emoriri pro emori: & est de industria corruptum, ad indicandam militis imperitiam. [D] Disciplina enim est Comicis, vt stultas sententias, ita etiam vitiosa verba ascribere ridiculis imperitisque personis. vt Plautus, Latronibus ego denumerem stipendium, inquit, ex persona militis. Itaque hîc Emoriri dixit. At verò Attieus adolescens in hæc, At

Metuêbant omnes iam me. G. *non iniúria.* affisi 43

*Paraſceue in primã fabulæ parte.

T. *Sed heus tu,* *purgón' ego me de iſtac T háidi,* ifbſsi 44

Aliis [ſuſpicata eſſet]

Quòd eam me amáreſſuſpicátur? G. *nihil minús.* aiiſpp aiſſi 45

*L. Hoc conſilium Gnathonis pertinet ad œconomiã futuræ litis inter militem & Thaidẽ, eritque occaſio epitaſeos huius partis fabulæ.

Immo magis auge ſuſpicionem. T. *cur?* G. *rogas!* ſaſaſi 46

Scín' *ſiquando illa mentiónem Phædriæ* ſſiſſi 47

Facit, aut ſi laudat, te vt malè vrat? T. *ſéntio.* aſſiſi 48

G. * *Id vt ne fiat, hæc res ſola eſt remédio:* iſiſdi 49

Vbi nominábit Phædriam, tu Pámphilam aiſiſp 50

Continuó. ſiquando illa dicet, Phædriam dſſiſp 51

Intromittámus comeſſátum: tu, Pámphilam ſſiſp 52

Cantátum prouocémus. ſi laudábit hæc ſſiſſi 53

Illíus formam: tu huius contrá. dénique, ſſſſp 54

[Tu par pari/referto, quod eam/mordeat.] fijbſp 55

*Aliter [Par pro pari].

*[Par ſic pari] aut [Par mox pari].

*Aly omittũt [in],

*ſed verſus non cõſtat, niſi ſit trochaicus trimeter catal. tttatv. *Quidã in fine legunt [remordeat.]* ſiibxp: *vel [eam/facito monoſyllabo.]* ſiiaip.

æmori cupio. vide igitur Poëtam pro loco ac tempore ſcire quid dicat. B Prouerbiales ſunt hyperbolæ, Emori riſu, diffluere riſu, prouehenãter ridere. Hom. Odyſſ. ii. Ἀτὰρ μνηστῆρες ἄνω ἐν χερσὶ κάρηνα ἀειραμένη γέλω ἔκαστον, id eſt, Deinde procorum ſplendida turba, Præ riſu emoriens nimio ſuſtollit ad alta Aſtra manus. *Emoriri*) Priſcianus libr. ii. Deponentia in rior deſinentia, vtrior, morior, tam ſecundum tertiam, quàm ſecundum quartam coniugationem declinauerunt authores. Orior oreris, orior oriris: morior, moreris, moriris. Luca. in iiii. Non gratis moritur iugulo qui prouocat hoſtem. Ennius, Nunc eſt ille dies cùm gloria maxima eſſe Nobis oſtendit, ſeu viuimus, ſiue morimur. Terent. in Eun. Riſu omnes qui aderant emoriri.

43 *Metuebant omnes tam me)* D Ne cui dicerẽ, Lepus tute es, & pulpamentum quæris. Aut Eóne es ferox, quia habes imperium in belluas! *Non iniuria)* Hoc ſic pronuntia, quemadmodum illud ſuprá, Quídni eſſet!

44 *Sed heus tu)* V Conſultatio eſt, num ſe de amore puellæ apud Thaidem expurget. Gnathio diſſuadet. & eſt propoſitio, Nõ te purgabis, ſed auge ſuſpicionem. *Purgon' ego me de iſt. Th.)* D παρεπιμία ad litem futuram inter militem & Thaidem.

45 *Quòd eã me am ſuſp.)* Quia apparet illã militi quoq; κατὰ τὸ εἰκὸς τοῦτο μᾶλλον oſtendiſſe quod dixit Phædriæ. *Quòd e. me am. ſuſp. ſt)* B Amphibolegicus eſt ſermo, & qui in duas per ætas ſententias trahi poteſt. Quod vitium maximè reprehendit Quintilianus.

46 *Immo auge magaſuſp.)* D Hæc erit cauſa reiiciendi militis.

Scín') V Confirmatio eſt ab æquo & neceſſario. ſic enim vicem rependeres, maximè cùm te vrit, id eſt, angit & cruciat. *Scín')* F Monẽtis eſt dicere Scín', vel Scito. *Siquãdo illa m.)* Siquãdo & prima ſyllaba acui poteſt, & media: tamen variat ſententiã. *Siquando illa m. Ph. facit)* S. D Facimus rei alicuius mentionem, vel de re aliqua. Cum genitiuo: Cic. Famil. xiii. Nemo eſt, qui vnquam mentionem tui ſine ſumma tua laude fecerit. Cum præpoſitione De: Cic. ad Q. fratr. De te à Sipilo mentio eſt honorifica facta. Idem pro Quint. Cùm ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere. 47

Id ne fiat) V A' facili, cùm viam augendæ ſuſpicionis monſtrat, per quatuor effectionum formas. *Id vt ne fiat)* D Modò Ne, Non ſignificat. *Hæc res ſ. eſt r.)* Si te ſuſpicetur amare Pamphilam. 49

Vbi nom.) Et locũ & tempus ſignificat Vbi, Mu Hos verſus citat Cic. in epiſtol. ad Lentulum. *Tu Pamph. Cont.)* D Hic magna εἰκονομία eſt, qua Terentius præparat quemadmodum iurgium inter Thaidem militémque & Gnathonem per duas partes ſeparat fabulæ. Et bene Continuó: vt intelligat meretrix non tam Pamphilam amari, quàm ſibi vicem dari. 50

Pamph. Cantátum prouoc.) Elegantèr, quia ille foris eſt, hæc intus, illum Intromittamus, illam Prouocemus. Hæc eſt in verbis, Poëtæ germana proprietas. 51

Tu huius contrá) Hîc Contrà, vicem ſignificat. 52

Par pari ref.) Monet hæc parœmia, vt tales ſimus in alios, quales in nos illos experimur. 53

56 iiſſſr T. *[Siquidẽ/]me amâret, tum iſtuc prodéſſet Gnatho.* *Al. [Si quidem] vt duæ ſint dictiones: tũ creticus primo loco. vel dactylus eliſo no in [quidem].

57 ſſſſp G. *Quandò illud quod tu das, expêctat, atque amat:*

58 ſiſſdp *Iandúdum amat te: iandúdum illi fácile ſit*

59 ddſſip *Quod dóleat: [méiuet] ſemper, quem ipſa nunc capit* *E. Al. [metuat].

60 iſſdſi *Fructum, néquando irâtus tu álio cónferas.* *Alio locũ pro perſona poſuit.

61 aiſſſp ſaſ T. *Bene dixti: ac mihi iſtuc non in mentem vénerat.*

62 ddſiſp G. *Ridículum, ſnec/enim cogitáras: céterùm* *Al. [non]. dſſiſp.

rimur: & meritum, merito ſimili retaliemus. Non inconcinnè tunc quoque vſurpabitur, ſi quando verba verbis, blanditias blanditiis, promiſſa promiſſis penſabimus. Sumptum videri poteſt à potationibus veterum Græcorum, apud quos æqualibus cyathis bibere mos erat. Erat hæc vox ἴσον ἴσῳ id eſt, par pari, ſolennis inter propinandum: quod ſignificabat, aut pares eſſe cyathos, aut tantundem additum aquæ, quantum ineſſet vini. *Par pari)* Si quando vocabulum vnum, bis eadem in oratione ponẽdum eſt, proximo ſibi ſine vllo medio, venuſtè apponitur, vt amore, amor, clauus clauo truditur. Tu par pari referto, & alio loco Terent. Mulier mulieri magis congruit. *Tu par pari referto, quod eam mordeat)* S. D Mordere, propriè eſt dentibus lædere vel vulnerare. Tranſlatè poſitum dupliciter accipitur. Mordet enim, quod affert moleſtiam. Mordet quoque, quod irritat, vel lædit. Cic. ad Att. xi. Quòd rogas, vt in bonam partem accipiã, ſi qua ſunt in tuis literis, quæ me mordeant: ego verò in optimam. Idem, Valde me momorderunt epiſtolæ tuæ de Attica noſtra. Terentius paulò antè, Inuidere omnes mihi, mordere clanculum. Idem in Adelph. Principiò ſi id te mordet, ſumptũ filii. Quem faciunt, quæſo facito hæc tecum cogites. Præterea, te obſeruare volo, in eadem eſſe ſignificatione, quod dixit Terentius: non ita admodum ſuprá, Te vt malè vrat, Id eſt, ſollicitet, angat, tibi moleſtiam afferat. *Quod eam m.)* D Quod par. Aut abſolutè Quod, quæ res. 55

Siquidem me am. t. iſt. pr. Gn.) His verſiculis perſonam militis & Gnathonis continentibus εἰκονομία inducitur, quòd veriſimile ſit, facilè militem ferre poſſe anteponi ſibi Phædriam, qui ſe ſemper intellexerit non amari: nam ſi hoc tollas, aut excludendus eſt Phædria, aut ex dolore militis in hac fabula fit exitus Tragicus. Et hoc miles, vt ſapiés, locutus eſt. Ergo meminiſſe conuenit ridiculas perſonas non omnino ſtultas & excordes induci à Poëtis Comicis. nã nulla delectatio eſt, vbi omnino, qui deluditur, nihil ſapit. Stultitia autem eſt in his quatuor modis: aut non venire in mentem quod oportet: aut ſi venerit, non tenere: aut bonum conſilium amittere: aut malum admittere. Vide ergo, vt hoc quod commodè miles viderat, nõ tenuerit, totúmque amiſerit. Hoc autem idcirco interpoſuit Poëta, vt oſtenderet quid veneni haberet aſſentatio: per quam non modò errantes decipiuntur, ac præcipites eunt: verùm etiam ſapientes interdum, ſanique euertuntur. *Siquidem)* V διάλυσις diluitur, & ἀναγκαῖον oſtendit per duo ſigna, quorum prius eſt, quia donum amat, ergo & donatorem: poſterius eſt, quia timet ne te aliò conferas.

Quandò illud quod tu das, exp.) D Hac ſententia tollitur militi quod rectè ſenſerat: nec perſuadetur tamen, quòd ametur ab amica. 57

Iandudum te amat) Vel nimium & valde, vel iampridem. B Seruius in. iiii. Æne. dicit, Iandudum, aliquando pro nimium accipi, hunc aduocans Terentii locum, Iandudum te amat. 58

Quod doleat) D Hoc ad illud referetur quod ſuprà dixit, Par pari referto, quod eam mordeat. *Quem ipſa nunc capit)* Mu Metáphora eſt à fundis, in quibus hoc verbũ proprièdicitur. Sic ſuprá, Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit. & in Phorm. Ex iis prædiis talenta argenti bina Capiebant ſtatim. 59

Nequando ir. tu al. conf.) D Et hîc locum pro perſona poſuit: vt ne diceret, Ad aliam. 60

Bene dixti) V Perſuaſus approbat, & ingenium Gnathonis laudat. *At mihi iſt. non in m. ven.)* F Sic pronuntiandum eſt, quaſi militi monſtri ſimile videatur, ſapiens dictum, alii priùs veniſſe in mentem, quàm ſibi. 61

Ridiculum) V Gnatho redit ad ſuum ingenium, & adulatur, laudans iuxtà cum admirat 62

Quantò cum pŏdere pronuntiãdum. *Idem hoc tute méliùs quantò inuenísses Thraſo!* cdſſſ 63

[Idem]prima pertinet ad verſum præcedentem,ſi bacchius non admittitur. Donatus omittit[Idem].

miratione. *Ridiculum.*) D Vel hominem, vel dictum ſignificamus. *Cæterum Hoc tute mel. Quantò inuenisses Thraſo!*) Scilicet,ſi cogitaſſes.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. DHic inducitur multiplex concurſus diſſimilium perſonarum, & tamen virtute & conſilio Poëtæ diſcretarum, vt confuſio nulla ſit facta ſermonis:ſimul etiã pro ſe cuique accommodata mirè repræſentatur oratio. BParmeno eunuchum & Aethiopiſſam, Phædriæ munera tradit Thaidi, MU coram Thraſone, H cum quo ea colloquebatur: B& vti iuſſus erat verbis ornat: L in quæ ineptè cauillatur Thraſo, aſſentãte interim Gnathone: P ambóque cõtrà & ea contemnunt, B& Parmenoni inſultant. MU tandem Thais cum milite ad cœnã proficiſcitur. V *Theſes.* 1 Blandimenta ſcortorum ſunt veluti venena, quæ fugienda eſſe & ipſe Salomon in prouerbiis vrget. 2 Scorta habent, ſicut Plautus ait, oculatas manus, Verùm propter diſſimilium perſonarum concurſum variæ quoque ſunt orationum formæ, vtpote in Thaide eſt φιλικὴ, dum amicitiæ comparãdæ ſtudet: in Thraſone ἀπατικὴ, dum riualis munera contemnit: in Gnathone eſt κολακευτικὴ, dum de more militi aſſentatur, & nonnihil importunus: in Parmenone propter munera Phædriæ ἐγκωμιαστικὴ, propter militem & ἐκφαντικὴ: pleræque tamen vix inchoatæ in ea concertatione, & turbarum epitaſi miro artificio dirumpuntur. MAſtus meretricius, verba ſubdola, & ſimulatus pro tempore ad fallendũ affectus, necnon amantium, ſiue ſtultitiæ, ſiue inſidiæ, ac commentum ad zelotypiam excitandam, exprimuntur hac ſcena. Meretrix quippe ſimulata fronte pluribus arridet, vt plures ſpolier: & æmulationis ſemina ſpargit, vt inde abundantiorem habeat meſſem. Cõducit nanque meretricio quæſtui, complures habere amatores inuicem zelotypos: vt illorum ardore & ſtultitia fruatur. Vnde Plautus in Ciſtellaria dicit, Meretrix eſt fortunati oppidi ſimilima: non poteſt ſuã rem obtinere ſola ſine multis viris. Et paulò pòſt, Adſimulatè amare oportet. Nam ſi amas, extemplo meliùs illi multò quem amas conſulas, quàm rei tuæ.

Verſ. gen. Iambici trim. acat.

THAIS. THRASO. PARMENO. GNATHO. PYTHIAS *ancilla,*

Viſa ſum de omni ſenſu dici poteſt.

AVDIRE vocem viſa ſum modò militis: ſſiiap 1
Atq; eccũ. ſalue mi Thraſo. TH. *ô Thais mea,* ſſiiſp 2
Mẽum ſuauium, quid ágitur? ecquid nos amas {cibiſi / ſ 3

1 *Audire*) V Occaſio colloquii quæritur, & hîc eſt exordium, vel, vt ſeruus appellat, principium capratæ per fabulationem amicam beneuolentiæ: cui tamen Parmeno illudere videtur. *Audire voc.*) MU Sic Plaut. Ciſt. Act. 2. Sc. 3. Audire vocem viſa ſum ante ædeis modò Mei Lampadiſci ſerui. *Audire voc. viſa ſ. m. mil.*) D Omnes ſenſus Viſa dicuntur, ab eo quod eſt certiſſimum oculorum, Ergo Viſa ſum, ſenſi. vt Virg. —Viſæque canes vlulare per vmbram, Aduentante dea. Apuleius libro, de deo Socratis, citans hæc Thaidis verba, Qui dicit, inquit, vocem ſe quampiam audiuiſſe, aut neſcit vnde exorta ſit, aut in ipſa aliquid addubitat, aut eã quidam inſolitum demonſtrat habuiſſe.

2 *Salue mi Thr.*) Quia ſecum, Militis: quia apud illum, Thraſo, MU hoc eſt, Quãdiu non audiebatur, Militem: cùm autem propiùs acceſſit, Thraſonem vocat: quorum alterũ odii eſt, alterum blanditiæ. DEſt enim quædam actio, cuius nomen honeſtum eſt: ſicut Orator, Philoſophus, eſt quædam, cuius nomen offenſum eſt: vt Miles, Lanarius. *Thais mea*) VE' diuerſo amiciſſima eſt reſalutatio, amatoribus apta. Volunt enim Grammatici oſculum eſſe tantùm officii ac pacis ſymbolum: Baſium in caſto & pudico amore, qualis inter coniuges eſſe conſueuit, ſicut in turpitudine, vel re turpi Suauium.

Meum ſuauium) D Tria ſunt oſculandi genera, Oſculum ſcilicet, Baſiũ, & Suauium. Oſcula, officiorum ſunt: Baſia, pudicorum affectuum: Suauia, libidinum vel amorum. *Meum ſuauium*) Cùm oſcularetur, dixit. B Quidam hîc putant Suauium non accipi pro oſculo, ſed ſuauitate: vt ſit idem cum illo Plautino, Spes mea, mel meum, ſuauitudo mea

4 diſſſp *De fidicina iſtac?* P.* *quàm venúſtè! quod dedit*
5 ddſſai *Principium aduéniens!* THA. *plúrimũ mérito tuo.*
6 iiſſſp G. *Eâmus ergo ad cœnam: quid ſtas!* P. *hem álterũ:*
7 dſſdſp *Ex hómine hunc natũ dicas.* TH. *vbi vis: nõ moror.*
8 iſſabſp P. *Adîbo, atque adſimulâbo quaſi nunc éxeam.*

* L. Ironia Parmenonis ad ſpectatores.

mea, cibus, gaudium. *Quid agitur?*) D Et hoc blandiméti genus eſt poſt oſculũ. ſed duri eſt & agreſtis: infert enim, *Ecquid nos amas?*) Et Ecquid, aliquantulúmne ſignificat: & ideò illa Plurimùm recitat. Cicero in Catilinam, Quid eſt Catilina? ecquid attendis? ecquid animaduertis horum ſilentium? *Ecquid n. am. Def. iſt.*) MU Inſulſitatem militis, qui primo ſtatim occurſu videtur recens beneficiũ exprobrare. BIn voce Ecquid Priſciano authore, n mutatur in c. Eraſmus primo de copia commẽtario, Quis, inquit, pollet idem, quod aliquis, ſed his fermè præcedentibus dictionibus, ſi, ne, num, & vbi, & cæteris ſimilibus. S.D Amare de, pro ob, ſæpe dicunt Latini. Cic. Fam. 16. Amo te omnibus quidem de maximis cauſis. Idem ad Q. fratr. De mancipiis valde te amo. Idem ad Att. 7. De Numeriano multùm te amo. B Budæo authore, De, ſignificat pro, vel propter. Horatius in Satyra, —Miſſi magnis de rebus vterq; legati. ſoquẽs de Mecœnate & Cocceio. D De, propter: vt ſit, propter fidicinam. Et vide non Puellam, ſed Fidicinam, quaſi ab amatore dictam, & eo amatore, qui quaſi memor ſit artis qua delectatur: & quia puella ſit æmula meretricis; nam meretricum eſt fidicinam eſſe.

4 *Quàm venuſtè!*) V Quia Thraſo ruſtica ſua beneficia iactitat, graui ironia à Parmenone accipitur. *Quàm venuſtè!*) B Id eſt, minimè venuſtè. M Cicero in Lælio ſic ait, Odioſum ſanè genus hominũ officia exprobrantium, quæ meminiſſe debet is, in quem collata ſunt, non commemorare qui contulit. Seneca ſcribens de clementia ad Neronem, Quàm dulce, quàm pretioſum eſt, ſi gratias ſibi agi non paſſus qui dedit, ſed dediſſe dum dat, oblitus eſt! Qui dedit beneficiũ, taceat: narret, qui acceperit. nõ tantùm ingratum, ſed iniuſtum eſt etiam, beneficiũ ſuperbè datum. Et graue tormentũ eſt, debere cui nolis. Fabius Verrucoſus, inquit, beneficium ab homine elato aſperè datum, panem lapidoſum vocat.

5 *Plurimum*) V Propoſitio eſt ad interrogationem militis, Amo te, & ratio honeſtatis annectitur. Sed per Gnathonem interrumpitur. Hic enim mox cœnandum eſſe colligit, quia à Thaide amatur. Et hoc loci ad πρέπον, id eſt, maxillam, vnde illi nomen inditum eſt, alluditur. *Plur. mer. tuo*) D Facetè meretrix amorem ſuum nõ ad auaritiam retulit, ſed ad officium. Et cùm de fidicina, inquit, te amem, præcipuè merito tuo. Alii ſic reſpondere intelligunt, vt ipſa de fidicina gratias agat. nã cùm ille dixerit, Ecquid nos amas? illa reſpondit, Plurimum. Quòd autem de fidicina hac dixit ille, ſubiecit hæc, Merito tuo. id eſt, quoniã mereris, dãdo eam. Sed meliùs eſt, vt præter munus meritũ dixerit: quanquã multi munus meritũ intelligãt. vt eſt illud Virgilii, Quiq; ſui memores alios fecere merendo. id eſt, gratos ſibi reddidere munerãdo. S.D Meritò quandoque eſt aduerbium abſolutum. Nonnunquam vim aduerbii habet. & adiectiuo iungitur: & ita loquimur, Merito tuo te amo, vel odi. Cicero pro Seſtio, Cæſar, qui à me nullo merito alienus eſſe debebat, inimicissimus eſſe ſaluti meæ, ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. Vatinius Cicer. Famil. 5. Scis meam fortunam neſcio quomodo facilè obtrectatores inuenire, non meo quidem mehercule merito. Titus Liuius de bello Maced. Frater me accuſat nullo me in ſe merito, id eſt, offenſa.

Eamus ergo ad c.) D Decuit paraſitũ de cœna etiam importunè admonere, cum quadam ἐμφάσει velut magnæ rei. *Hem alt.*) V Ex Thraſonis iactãtia, & ex intempeſtiua Gnathonis de cœna interpellatione alterum vtriuſque ſimillimum fingit. D Bene Alterum quia duo ſunt. Si hîc reprehendatur miles, Alterũ dictum: ſi paraſitus, Alterũ hominem. vult enim Parmeno & paraſito eſſe verſutior, & debet eſſe, cùm peioris conditionis ſit. *Hem alt.*) Alterum, non reſpectiuè, ſed abſolutè: ac ſi dixiſſet, aliud dictum, vel alterum ſtultum.

6

7

Alt. Ex homine h. n. d.) B Nanque ſolet ſimilis filius eſſe patris. D Rectè reprehendit Parmeno duos, quorum vnus, beneficium Thaidi exprobrat: alter pro beneficio, cœnã oſtendit, tanquam ad eam currẽdum ſit. nam hoc ſignificat, Quid ſtas! quaſi ſit cauſa properandi. *Vbi vis: non m.*) Ad, Eamus ad cœnam Vbi vis retulit: ad Quid ſtas, Nõ moror.

8

Adibo) V Hîc ſit occaſio futuræ propter munera concertationis. *Quaſi n. ex.*) D Mirè

In.[hem]h vim habet consonantis. R.[ehem] iasbsi.
*L. Tacita correptio.

Ituráne Thais quópiam es? THA. *[hem] Pármeno* iasisi 9
Bene fecísti: hódie itúra. P. *quó?* THA. * *[quid?]* {adijsti / adijs 10
hunc non vides!) R.[*Bene pol fecisti:*] asbxsi: *vel facta synæresi in* [*hodie*] *&* sy:alœpha in [*quid*].asaisi.
P. *Video, & me tadet:* * *vbi vis dona adsunt tibi* asbsi 11

Al.[*ecquid hunc vides!*]adiiij; *al.*[*quid, hunc vides!*]adiiij.
*L. Hoc clarè dicitur.
*L. χαριεντισμός.

A *Phædria.* THR. *quid stamus! cur non imus hinc!* sisisi 12
P. * *Quæso hercle vt liceat, pace quod fiat tua,* sdsisi 13
Dare huic quæ vólumus, conuenire & cólloqui. idsisi 14
THR. *Perpúlchra credo dona, haud nostris símilia.* siisdp 15

Nunc exeam, quippe qui iandudum procul steterit.

9 *Ituráne Th.q.es?*) Vt experiatur Thaidis animum, fingit nescire quò eat. *Hem Parm.*) Vide deprehensam meretricem velle blandimentis satisfacere Parmenoni.

10 *Bene fec.*) Quid bene fecit Parmeno? an quasi perturbata hæc loquitur, etiam de nihilo blandiens: vtpote meretrix & facetæ? An quòd illuserit conuitio? *Hodie*) Dulciter additum Hodie, quasi cum exceptione: quo se significat nõ perpetuùm obsecuturam militi, & vt quæ promiserit, biduum tantùm abfuturum Phædriam. *Hodie itura*) V Tacitè suadet abeundum esse Parmenonem. Nã promissis stabit: ac si diceret, Vnius diei operam Thrasoni dabo, reliquos verò dies vni conseruabo Phædriæ. & rationem à periculo & necessario propter militem præsentem subiicit: sed inuersione duplici, quia tædet, quia adsunt dona, eáque Phædriæ, diluitur. Id tamen nonnihil commoto animo pronũtiandum est. *Quid, hunc non vides!*) D Si dixerit Militem, lædit præsentem: si Amicum, lædit Parmenonem. Mirè igitur pronomé inuenit.

11 *Video, & me t.*) Opportunè Parmeno fatetur odium militis, vt retundat ab eo amorem Thaidis. *Vbi vis d. adst.*) Nil potuit exitiosius militi contingere, quàm vt continuò rivalis mitteret munus, & posterior, & coram ipso. *A Phædria*) Cum illa sub pronomine celauerit nomen militis, ex arte Parmeno pronuntiauit, A Phædria.

12 *Quid stamus!*) Quid stamus, ad moram refertur. *Cur n. hinc!*) Vbi seruus rivalis est Parmeno? *Quid stamus!*) His verbis miles insultans dolere se indicat.

13 *Pace q.f.t.*) Pace, aut gratia, aut voluntate: & deest Cũ. & sic locutus est, quasi bellũ his verbis omnibus indixerit. *Pace q.f.t. Dare h. quæ v.c. & coll.*) Proprié: quia pax, datio, deditio, conuentio, colloquium, militiæ verba sunt: & inuidiosè sic ait, quasi per eũ non accipere liceat dona Thaidé. Et sic pronuntiandũ, vt sũ baudiatur Vel: vt sit, vel dare, vel conuenire, & colloqui: vt inter hostes solet. Salustius, Quæ pacta in conuentione non præstitissent. Et alibi, Cuius ad verba voluntate, colloquio militibus permisso, corruptio facta paucorum, & exercitus Syllæ datus est. *Pace q.f.t.*) B Quod sine molestia tua fiat, quod sine incommodo tuo fiat, quod inter nos liceat, quod pace fiat tua, & huiusmodi loquendi modi, orationem Latinam candidam & luculentam efficiunt. Parrhesia hîc est, quam figuram vocat licentiam Cornificius, Fit quando aliquid liberè dicitur, apud quos vereri debeas. Sic Cic. pro Marcello. Et hoc, pace dicam tua. Vide Quintilianum lib. IX. cap. II. S. D Pax præter vulgarem significationem interdum ponitur pro venia: & in hoc significato sæpe cum Venia iungitur. Cicero pro Font. Illæ nationes in bellis gerendis à diis immortalibus pacem, ac veniam petunt: istæ cum ipsis diis immortalibus bella gesserunt. Idem pro Rabirio, A Ioue pacem, & veniã peto, precôrque, vt, &c. Ex hac pacis significatione est, quod dicimus, pace tua. Honestus quidem reprehẽsionis modus, priùs capta venia, & tunc pace tua idem est, quod tua venia: vel te non irascente, te non læso, te non offenso. Cicero pro Milone, Pace tua, Patria, dixerim: metuo enim, ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicã pié. Idem de Oratore primo, Tu vix vllam cæteris Oratoribus, pace horum dixerim, laudem reliquisti.

14 *Conuenire & col'.*) D Sic pronuntiandum est, vt quasi dicat, liceat per te miles, quod etiã inter hostes & in bello licet. *Dare h. quæ vol.*) Hæc singula cum inuidia pronunciãda sunt.

15 *Perpulchra cr.d.*) εἰρωνία de fiducia pulchræ virginis V in primo contentionis congressu, & hîc statuitur propositio. Nostra dona sunt multò præstantiora. *Nostris sim.*) D Et his similia, & horum similia, dicimus.

16 siijsi *P. Res indicãbit, heus iubête istos foras*
17 sisisi *Exíre, quos iussi, ócyus. procêde tu huc.* *Commendatio à lõginquitate loci. *L. Extenuatio ad contemptum. Mina valebat decem coronatis.
18 sbsisi * *Ex Aethiópia est vsque hæc.* THR. * *hîc sunt tres minæ*
19 dsisi *G. Vix.* P. *vbi tu es Dore? accêde huc. [hem] eunũchum tibi* B. *Quid si* [*en*] *legatur?* A *sed versus non constat.*
20 sidsi *Quàm liberáli fácie, quàm ætâte íntegra!*
21 {aiijxi / aiijs *Gnatho?* THA. *Ita me dij ament, honéstus est.* P. *quid tu áis*
22 dsisi *Nunquid habes quod contémnas? quid tu autem, Thraso?*

16 *Res indicabit*) B Id est, experimento atque exitu perspicietur sermonis veritas. Pindarus in Nemeis, ἐν δὲ πείρᾳ τέλος διαφάνεται ὅστις ἐξοχώτερος γένηται. Id est, in experimẽto verò tandem apparet, quibus sit aliquis præstantior. *Res ind.*) V Idem quod Græci dicũt κατὰ δύσιν. & munera in publicum producta laudat, & exornat iuxta heri sui mandatum: velut Æthiopissam à loco remotissimo. D Scit eunuchi nomen posse contemni: & ideò videri vult potiùs, quàm sperari munera sua, id est, Chæream. *Iubete ist. f. Exire, q.i.oc.*) Cum fiducia & alto vultu pronuntiat: & festinat ne occupet miles priùs abire, quàm videat. Et est ordo, ocyùs exire.

17 *Procede tu huc*) Bene Procede dixit, nõ Accede, aut Veni: vt appareat dignitas in incessu. Et callidè ab inferiore incipit munere, hoc est, à puella ad Chæream venturus: simul vtà vero mancipio incipiens, ad falsum fine suspicione transiret.

18 *Ex Æth.*) MU Quia non poterat laudaré formam, laudauit patriæ longinquitatem. *Ex Æth. est vsque hæc*) D Quod Thais cupiebat. nam suprã, Nónne vbi mihi dixti cupere te ex Æthiopia Ancillulam. Vsque additum, vt longinquitas monstraretur. & hoc est quod facit, Munus nostrum ornato verbis quòd poteris. *Ex Æth. est vsque*) Hîc ostendit quid sit Ex AEthiopia, addendo Vsque: vt ex longinquitate dignitas muneris ponderetur. & quid erit iam criminis in colore, quando ipse dicere gloriatur vnde sit! Et mirè ab inferiore cœpit, vt ἀὔξησιν doni faceret in Chærea: & tum pi præcedente lenocinium comparat secuturo pulchro. Vsque, modò aduerbium de loco est: vt. Siculo prospexit ab vsque Pachinno. B Præpositio Vsque coniungitur plerunque cum aliis præpositionibus, a, ab, ad, ex. *Hic st. r. m.*) D Callidè munus ad pretium reuocauit: vt ad auaritiam conuerteret meretricem: ne officio donantis, & gratia leniretur. & ideò non dixit, Tribus minis valet, sed, Hîc sunt tres minæ: quasi iam vendẽda sit. *Hic sunt*) V Confutatur à vili prætio, nimirum 30. coronatorum. *Tres minæ*) B VIII. libræ, XV. solidi gross. hoc est, quinquaginta duo renenses & decem stuferi, siue octo libræ Flandricæ & XV. solidi.

Vix) V Suffragando adulatur ad ingenium reuersus. *Vix*) D Aut difficilè significat, aut non: vt sit, nec hoc. Lucilius, Carcer vix carcere dignus. *Vbi tu es Dore?*) Tãquam quærat eum vt nomen indicet: quo audito magis dissimulet Chæream. *Accede huc*) Vultu eo dicitur, quo debuit dicere & dicto æmulorum læsus, & confidentia destitutus, velut in eo duntaxat conspectu Chæreæ confidens. *Hem eun.*) V Laus est à facie, vt quæ liberum hominem decet: ab ætate, vt quæ integra est: à forma, vt qui honestus, ὁ καλὸς, id est, pulcher. *Hem eun. tibi*) D Mirè, postquàm dixit. Eunuchum velle dixti te, quia solæ vtũtur his reginæ. Repperi. B Spado & Eunuchus idem significant: hoc tamen elegantius, & magis Atticum est.

Quàm liberali f.) M Id est, ingenua, non seruili, ac ætate iuuenili. *Quàm lib fácie!*) D Non narratiuè laudat, sed per interrogationem, quæ maior fiducia est. *Quàm æ, int*) Id est, qua florẽt puberes. vt Virg. Atque inter æger æui Ascanius.

Ita me dij a.) Iurauit ideò, vt non amore Phædriæ sed veritate cogi ad laudandum videatur coram milite. *Honestus est*) M Id est, pulcher, & venustus, tum forma, tum ætate. Virg. Et lætos oculis afflarat honores. *Honestus*) Hîc subdidit, quod in ancilla prætermittit, quia Æthiopissa honesta dici non potuit. *Quid tu*) V Communicatio est per interrogationem, & contentionem insultans.

Nunquid habes) D Habes pro inuenisti. *Quod cont.*) Plus est Contemnas, quàm vitu-

[a]Olim his artibus liberi erudiebãtur. *L.Verecunda[b] & honesta eclipsis ob Thaidis præsentiã, [1]ad moderãdũ ob-scœnũ dictũ inepti militis.

Tacent: satis' laudant. fac periculum in literis,* — ieſsſi 23
*Fac in palæstra, in Musicis: quæ liberum — iasi ijsſsp 24
Scire æquum est adolescentem solertem dabo. — sdſiſi 25
THR. *Ego illum eunuchum si sit opus* vel só- — issasp 26
brius.

peres. & deest In hoc: vt sit, nunquid habes quod in hoc contemnas?

23 *Tacent: satis)* [V] Iurisconsultis regula est, Tacet: consentire videtur. [D] Taciturnitas, confessionis genus est, præsertim contra aduersarij interrogationem. Ideò Tacere hoc, vel quasi laudis argumentum est: quia suprà tacere vituperauit: ideò & ipse sic ait, Quid tu ais Gnatho? nunquid habes quod contemnas? Et, Quid tu Thraso? quia suprà contempserat puellam. *Fac per. in lit. Fac in pal. in M.)* Si totum singulariter diceret, esset ὁμοιοτέλευτον, Litera palæstra, Musica. *Fac periculum* &c.) [V] Ab habitu animi, quia Musicus est, quia literatus est: & ab agilitate corporis, quia palæstrita est. Nam his in artibus liberi homines instituebantur iuxta Aristotelis in Politicis consilium. Plurimum olim γυμναστικὴ in puerorum educatione requirebatur. [Mu] Hæc autẽ ipsa ponit Aristoteles: addítque præterea pingendi artem. eius verba sunt ex VIII. πολιτικῶν, Ἐπεὶ δὲ τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν. Meminit & Socrates, apud Platonẽ in Alcibiade primo, & in 7. de Legibus.

24 *In Musicis)* [B] Parœmiographus, Olim, inquit, tibiis canendi artem non discebant ingenui, tanquam sordidam, sed hanc, sola mancipia exercebant, quæ plerunque ex Arabia producebantur. Deinde ingenuis adeò placere cœpit, vt indoctus haberetur quisquis huius esset ignarus, donec Alcibiades tibias abiiceret, oris deformitate conspecta ad speculum. Dicat quispiam, Non rectè igitur Menander qui post Alcibiadem vixit, hac in fabula Musicam ponit, inter ea quæ liberũ adolescentem decent. Bona verba, quasi non alia inueniantur instrumẽta Musica, quibus canere potuerit Chærea. Donatus citharam inter honestas artes enumerari ostendit, cùm scribit libro sexto in campis Elysiis, Orpheum tractare citharam, neque in sextum tantùm, verùm etiam in primum Æneid. cùm cithara in regio conuiuio personantem facit Iopam Virgilius. Interpretis verba sunt hæc, Ludi autem Didonis, nihil turpe, nihil dictu obscœnum habuerunt. Nam citharæ artem inter honestas numerari constat. per hanc Orpheus plurimùm potuit, hanc graues & prudẽtes amãt, hanc diligunt Musæ, quibus tradentibus in vsum hominum venit. *In Musicis)* Parœmiographus Chiliadis tertiæ Cẽturia VI. Adagio LXXVIII. dicit Poëticam Musicæ confinem esse arti, & Musicam artem Poëticen vocari à Terẽtio. *Quæ lib. Sc. æq. est)* [D] Quondam liberi pueri his artibus erudiebantur. Et est figura ἔκλειψις: deest enim His.

Solertem) Id est, disertum. Vtrum hæc solertẽ? vt Horatius, Doctæ sermones vtriusque linguæ: An assumendum est His extrinsecus? Solers, quasi totus ex arte cõsistẽs. vt ὅλος ἀρετὴ, quod Latinis verbis, quasi solus in arte sit. Huic Iners contrarium. Nam Solers, quasi ὅλος ἀρετὴ dictus: ὅλος solum, vt ἓξ sex, & ὗς sus dicimus. *Adolescentem solertem)* [M] Id est, scientem. Solertia dicitur ingenii acumen, & naturalis aptitudo ad id celeriter percipiendum, quod prudentia dictat. Comes huius est sagacitas, quæ acutè sentit atque discernit, quod prudentia iusserit. Solers, inquit Sextus Pompeius, dicitur in omni re prudens. Solertia, inquit Philosophus libro sexto Ethices, est bona quædam coniectatio, quæ sine ratione fit, & citò.

Ego illum) [V] Miles annihilat satis elegãter per ellipsin ex aposiopesi natam. Obscœnitatem enim (qui huic Poëtæ mos est) dissimulat. [D] Hoc autem vt militare est, ita importunum præsente Thaide: extra quam, miles si saperet, nihil amatoriè contemplari debuit. Sed & hoc accedit ad eius odium, præterquàm quòd iam in suspicione est amicæ suæ, quòd fidicinã magis diligat. Et hoc mirè, quòd nemo prior eunuchum esse Chæreã, quàm miles, credidit: adeò stultus etiam nomine ipso appellauit. Sed statim stultè miles, primò quidem conuitium ipsi eunucho facit: in quo potest iam lædere amicam. deinde attestatur hoc dicto pulchritudinem huius muneris. Quid igitur proficit? Satis autem iocularе est, si cogites Chæream esse, qui hæc de se audiat, & tacere cogatur. *Vel sobrius)* Honesta ἔκλειψις, propter mulieris præsentiam: vt Virgilius, Nouimus, & qui te, trãsuersa tuentibus hircis, *Et ipse in Heauton.* Qui se vidente amicam patiatur suam? Hoc tamen miles coactus à Parmenone dicit, quia reprehẽsus est tacuisse. [B] Aliquando pudoris causa, vel propter cuiuspiam præsentiam aliquid subticemus.

27 ſſſaſp P.* *Atque hæc qui misit, non sibi soli póstulat*
28 ſiſſſi ſiſ *Te viuere, & sũa causſa excludi cæteros:*
29 aſdiſi *Neque pugnas narrat, neque cicatrices suas*
30 ſiii'p *Ostẽtat: neque tibi obstat, quod* quidam facit.*
31 dii' bij *Verùm vbi molestum non erit, vbi tu voles,*
32 addſdp *Vbi tempus tibi erit, sat habet si tum recipitur.*
33 ſſſ'bſp THR. *Appãret seruum hunc esse dómini paúperis,*
34 aiijſi *Misérique.* G.* *nam hercle nemo posset, sat scio,*
35 iſiſbſi *Qui habẽret quî parãret álium, hunc pérpeti.*
36 iddſſi P. *Tace tu, quem" ſego esse puto infra omnes ínfimos/*
ĉiſiſi: *vel* ,aiſiſi, *correcta vltima in* [tace]. [Mu] [*esse ego puto infra omnes infimos*], iſbſſi.

* L. Obliquè designat Thrasonem.

*B. Per contẽptum Thrasonem intelligit.

*Assentator approbat militis dictũ.

R. [*ego esse infra infimos omneis puto*].

27 *Atque hæc)* [V] A modestia donantis amatoris contra iactantiam militarem, quæ hîc non obscurè perstringitur, & illuditur ex cõparationis loco. *Atque hæc q. m.)* [D] Id est, tanta munera. hoc enim Hæc significat. *Non soli sibi p.)* Hoc est, [B] quod aliàs dixit Phædria, [D] Ipsum æmulum quòd potes, ab ea pellito.

28 *Sua causſa excl. c.)* Nihil potuit dici inuidiosius. Non enim dixit Phædriam, sed Cæteros, quasi futuri amatores fuissent, nisi metueretur exemplum Phædriæ.

29 *Neque pugnas n.)* Descriptio militis, tantùm excepto nomine. *Neque cic.)* Insigne fœditatis. Nam apud meretricem quid aliud cicatrices valent? Nam cicatrices etsi semper gloriosæ sint, non tamen etiam apud meretrices, quibus post pretium forma placet: vt Salustius quoque fatetur, Hæc sunt virtutis insignia: de honestamento tamen esse corpori maximè lætabatur.

30 *Neque t. ob.)* Qui à te repellat amatores tuos. *Quod quidam f.)* Quidam rectè. nam & figuratùm, & aptum sententiæ est, & contemptum indicat hoc verbum.

31 *Vbi molest. non erit)* Ad superiora retulit quod nunc dicit: scilicet ad, Non sibi soli postulat Te viuere, & sua causa excludi cæteros: Neque pugnas narrat, &c. *Vbi m. n. er. vbi tu v.)* Ad, Neque tibi obstat: Vbi tempus tibi erit. Et mirè occupat animum meretricis, cùm illam huius impulsu inducit facere, quicquid durè fecit excludendo Phædriam. Hîc igitur qui scit præcepta de beneficiis æstimandis, intelligit oratoriè in vtranque partem dicta omnia. *Verùm vbi mol.)* Vtrum tibi molestum, an aliis? sed aliis, quia illaturus est,

32 *Vbi tempus t. e.)* Non amatori. Et, Vbi tu voles: non vt nunc in milite pateris. *Vbi temp. t. e. sit h. si tum rec.)* His dictis & militem repulit ab animo meretricis, & commendauit adolescentem: & perfecit ne iniuria videatur apud Thaidem, quòd sponte susceperit Phædriam.

Apparet seruum hunc domini esse pauperis) Tristiores enim sunt serui pauperum, & ob hoc ipsum nequiores. & hoc melius erat: quanuis illud aliter parasitus exponat. *Pauperis)* [V] Coniectura est ex illius modestia: eáque certior est, si quis ad gloriosum militem contulerit.

Dom. p. Miserique) [D] Bene additum Miseri: quia non continuò pauper etiam miser est. *Nam hercle)* [V] Adulatur suffragando & laudando dictum Thrasonis, [D] secundum illud, Ait, aio: approbat parasitus, quod miles dixit. Et est ordo, Nam hercle satis scio, nemo posset & hunc perpeti, qui haberet quî parãret alium seruum. *Nam h. n. p.)* Aliam causam subtiliorẽ assignat parasitus, quàm quam dixerat miles.

Qui hab. qui p.) Prius Qui, pronomen: sequens, aduerbium est.

Tace tu) [V] ἐλεγκτικὴ est oratiuncula, cuius propositio est, Tace. & confirmatur & à decoro, quia sordidissimus & contemptissimus es: & ab impulsione, quia cibi gratia illi adularis. Et est prouerbium Cibum petere è flamma. idem sibi vult, quod vel maximo periculo quacunque de causa cibum quærere, quod nisi Gnathonicum esse potest. Notat autem Gnathonis rectissimam assentationẽ, & Thrasonis sordes atque auaritiam. *Quem ego esse infra infi. o. p.)* [S.D] Id est, omniũ abiectissimum, & contemptissimum: [B] qui meo iudicio omnibus extremæ notæ hominibus vilior es: [B] qui mea sententia non es dignus, vt abiectissimo omnium mortaliũ matulam porrigas. [D] Multum dixit, Infra infimos omnes homines: nam hac sententia vult illum hominem seruis etiam esse peiorem: quia & seruus, homo. vt in Phormione, Seruum hominem causam orare leges non sinunt. [Mu] Duplex hyperbole: nam neque potest quisquam homo esse infra omnes homines (non enim infra se:) ne-

*Hómines.nam qui huic ánimũ assentári indúxeris, afasfp 37
*Vetus adagium in adulatores. *E' flamma te pétere cibum posse árbitror. sfbisp 38
THR. *Iámne imus?* THA. *hos priùs introdûcam, & siasfi 39
quæ volo*
E. Aliàs [post huc] vel [post hoc], aijsai. *Simul imperâbo: [póstea] continùo éxeo.* aijaaj 40
L. Ironica approbatio. THR. *Ego hinc ábeo, tu istanc opperîre.* P. *haud ibfasp 41
cónuenit* [*Ego*] *prima potest à superiore versu pedere, disisp.*
R. Al. [ire cum amica imp. in viã.] nihil elidendum in [cum], sbsisp: vel in [amica] saijsp. MU [cum amica ire imperatorem in via.] sfisisi. *Vnà [ire amica cum, imperatôrem in via.]* sfisisi 42
THR. *Quid tibi ego multa dicã! dómini similis es.* di ddp 43
G. *Ha^h, ha^h, hæ.* THR. *quid rides?* G. *istuc quod dixti* afsfsp 44
modó:
[*Ha, ha, hæ.*] *παρεπτῶς.*

que quicquam esse inferius infimo potest. S. DQuod ad particulam Infra pertinet: Infra, & Supra contraria sunt. Refertur verò eleganter aliquando ad personam, siue ad dignitatem. Quo loquendi genere dicimus aliquid infra nos esse, pro dedecere dignitatem nostram: vel vilius esse, quàm vt conueniat officio, & dignitati nostræ. Barbari quidam particulam hanc ad numerum, & ad tempus perspæpe referunt: quam tu barbariem diligenter vitabis, si germanam Latinitatem amas. Cic. de Finib. Ducere omnia humana infra se sapiens debet. Ibidem, Vt omnia, quæ homini accidant, infra se iudicet.

37 *Qui huic animum ass. ind.)* D Proprié: nam animus inducitur aduersum obiectas difficultates.

38 *E flamma te p. c.p. arb.)* Vnde sine damno, aut malo nihil potest auferri. *E flãma)* Hoc intelligit, non ex foco, sed ex medio igni, vel incendio flammæ. Nam antiquum verbum est, Petere cibum è flamma. mordétque vtrunque simul: vt nescias quem peius vituperauerit, huiúsne famem, an illius immanitatem, vel voraginẽ. Et simul vide conuitium redditum vnde coniectum est: id est, de paupertate & egestate. *E fl. te p. c. p. arb.)* BId est, quiduis facturum, passurúmque cibi causa. Prouerbium est & apud Catulum, qui loquens de quadam Rufa, Sæpe quam in sepulchretis, inquit, vidistis ipso rapere de rogo cœnam.

39 *Iámne)* VThraso contentionem nouam & rixas interrumpit. *Iámne imus?)* DOdiũ Parmenonis, & stomachum militis ista indicat festinatio. & Iam, increpatio moræ est.

40 *Pòst huc c.e.)* Legitur & Posteà, & Pòst: vt sit Pòst, pro posteà * quomodo pro postremo Póst. *Exeo)* BPræsenti verbo celeritas operis ostenditur. Ita & Cicero quarta in Catilinam Inuectiua, Nunc antequàm ad sententiã redeo, ostendit excursionem qua vsurus est, fore breuem, qualem esse debere Fabius præcipit libro quarto Institutionum.

Ego hinc abeo) D Consequens erat, vt ofʼ41
fenderetur miles tam diligenter riuali; munus suscipiente meretrice. *Haudcon.)* V Iludit militi διαναγκῶς, per decorum militare.

Vnà ire am. c. imp. in via) DVide περπα ραοχιν. 42
futuræ litis inter Thaidem & militem. *Cum amica)* Mirificè Amicam dixit non Meretricem. *Imp. in via)* Congruè in militem: quasi ipse sit, sub quo est. & hîc seruat Parmeno quod sibi mãdatum est, Et istum æmulum quòd poteris, ab ea pellito. Et bene mutat nomina, hinc ad honorem, hinc ad inuidiam. Hanc, non Meretricem, sed Amicam dixit: hunc non Militem, sed Imperatorem.

Quid t. eg. m. dicam!) Non habuit aliud 43
miles stultus: & redit ad illa quæ suprà dixit, Domini pauperis Miserique. MU Ita præfatus est, quasi lepidũ aliquid dicturus esset. Illud autem multò suauius, quòd Gnatho insultum, & frigidissimum dictum non minùs excipit risu, quàm si esset falsissimum. *Domini sim. es)* V Simile gaudet simili: & est in scriptura, Qualis rex, talis populus: Qualis herus, talis seruus, ὁμοῖος tantùm & non τιμιώτερος. *Domini s. es)* D Ineptus iocus, in quo seruus iniuriæ vice domino comparatur. *Domini s. es)* BDici solet, cùm serui dominorum ferocitatem repræsentant, aut discipuli præceptoris resipiunt arrogantiam, aut ministri principum fastum: breuiter, quoties qui subsunt, eorum exprimunt mores, sub quorum imperio degunt. In Chiliadibus.

Ha, ha, hæ) VArridendo parasitatur, sicut 44
paulò pòst admirando, propter Rhodii adolescentis historiam suprà dictam. *Quid rides?)* DEt hoc eo vultu dicitur, quasi sibi conscius sit miles, facetè dicti conuitii. nam non quòd nesciat causam risus, eò interrogat quid risc-

45 isa sfp *Et illud de Rhódio dictum in mentem venit.*
46 siasfi *Sed Thais exit.* THR. *abi, præcúrre, *vt sint domi*
47 ijsisi *[Parâta.]* G. *fiat.* THA. ** diligênter Pythias*
G. Al. [Parata omnia.] easisi: *vel* idsisi, *[fiat] pro monosyllabo sumpto. vel lege: [Præsto omnia.]* sasisi.
48 sfisfp *Fac cures, si Chremes huc fortè aduénerit,*
49 isdsfi *Vt ores, primùm vt máneat: si id non cómmodũ est,*
50 dsdisi *Vt trédeat: si id non póterit, ad me addúcito.*
51 wfbdsp PY. *Ita fáciã.* THA. **quid, quid áliud vólui dícere!*
52 sfisisp *[Hem,] curâte istam diligênter vírginem:*
53 {G disdi / isa} *Domi adsîtis fácite.* THR. *ĕâmus.* THA. *vos me sequímini.*

* D. ἔκλειψις ὀλίγη, in qua plus vultu significatur, quàm verbis.
*L. Oeconomia & præparatio ad sequentem scenam.
*L. Repetitio quærentis secum & cogitabundæ. *Bemb. [Ehẽ.]* Gsisp. *Vos* ad pedissequas refertur.

rit: sed ideò, vt denuo laudetur. MU Volebat enim audire illud solitum, Facetè, lautè, lepidè, & cæt.

45 *Et ill. de Rh. d.)* D Hoc est illud, Eorum ingenia admiror simul. Et huic, vt apparet, fit amicior: ideò faciliùs ab amica, quàm à parasito separabitur.

46 *Abi, pr. vt s. d. P. omnia)* Non dixit quæ: quia intelligitur.

47 *Fiat)* Faciam, vel Fiet, diceret seruus liber verò, Fiat: tanquam & ipse iubeat sibi. *Pythias)* VCommoda est per paraseuen scenarum copulatio, & triplex consilium proponitur.

48 *Si Chr. h. f. ad me venerit)* D ἀίκεια ad litem futuram, & exitum fabulæ. Et hoc nonquæ sequuntur.

audit miles: nam si audiret, nimis irasceretur.

Ad me add.) Modò vbi sum! significat. 50

Quid, quid) V Decorum in festinatione 51
abitionis & anxiæ sollicitudinis de re familiari seruatur. *Quid, quid al. v. dicere)* DPro, quid aliud? hinc est illud Ciceronis, Quem, quémnam? rectè admones. Polyclerum esse dicebant. BIta loqui solemus, si quid memoria exciderit, quod alteri mandare habebamus in animo.

Curate diligenter istam virg.) D Hæc res 52
est quæ faciet virginem claudi, in lectulo collocari & obdormire. *Curate istam dil. virg.)* Ridiculum, cùm contrà euenturum sit.

Vos me sequim.) κωφὰ πρόσωπα sunt puellæ 53

ACT. III. SCEN. III.

ARG. MUHic Chremes surreptæ virginis frater erat: cúmque Thais nihil aliud cuperet, quàm ei sororem reddere, hic, vt est rusticus, credit ad se fallendum omnia fieri. Lquippe qui se à Thaide captari, Bamaríve suspicatur: quem amorem effugere studet. I & cunéta pro ingenio rusticè ac malignè interpretatur. Deinde deducitur ad Thaidem, quo facto oritur occasio epitaseos inter scortum & militem. Hatque ea tandem occasione Thraso ejicitur. Etenim puella Thaidi dono data, ciuis Attica deprehenditur. MU Admirabili autem suauitate describitur in hac scena rusticorum natura semper temerè suspicax, & blanditiarum auersatrix. V*Theses.* 1 Rusticanus adolescens artis amatoriæ ignarus est. 2 Idem admodum suspicax. Omnia enim dicta & facta Thaidis malè accipit, & sinistrè interpretatur. Hîc quoque rusticitatis & vrbanitatis est discrimẽ: atque in Chremete est adolescẽtis prorsus ἀνυπόστατον exemplum, vt cuius mores nondum sunt formati. 3 Est quoque in familia obedientia & eius officium. MMeretricias artes, dolósque multiplices, cautè vitandos esse monet hæc scena: ne irreriti dent pœnas, & impudentiæ meritò accusentur, & vitiosam personam hæc tali dispositione lucrari docet, vt mala semper præsumatur, quanuis interdum mala non sit. *Vers. gen. Iambici trimetri acat. qui & senarij.*

CHREMES *adolescens.* PYTHIAS.

L. Inducitur rusticus adolescens.

1 {isiij / isd} PROFE'CTO *quantò magis magísque cógito,*

Oratio cogitabundi, & futura multò antè secum volutantis.

1 *Profectò)* VPropositio in statu cõiecturali. *Profectò q. m. magisque c.)* DHæc persona apud Menandrum, adolescentis rustici est, & incõ-

Thais mihi suspecta est, & malum mihi dabit.

Nimirum dabit hæc Thais mihi magnũ malum, fdfdfp 2
Ita me ſ vídeo ab ea aſtútè ſ labefactárier. afdfp 3
Iam tum cùm primùm iuſſit me ad ſe accérſier: fffffp 4
(Roget quis, Quid tibi cum illa? Ne noram quidẽ.) ifafp 5
Vbi veni, cauſſam, vt ibi manêrem, répperit. afbifp 6
A it rem diuinam feciſſe, & rem sériam {f / effffp 7
Velle ágere mecum. iam tum erat ſ ſuſpício ſ dififi 8
Dolo malo hæc fieri ómnia: ipſa accúmbere ijaifp 9

G. [aſtutè ab ea vídeo.] addbfp.

Manerẽ, honeſtiùs, quàm Dormirem.

Al. [ſuſpectio].

ſequens oratio eſt: ſed conceditur ſecum loquentibus multa tranſcendere, quæ taciti intelligunt. eſt enim integrum hoc modo, Profectò quantò magis magísque cogito, nimirum intelligo vel inuenio, quod dabit hæc Thais mihi magnum malum. Poteſt autem Nimirum & pro cõfirmatione accipi vt nihil deſit: vt ſit Nimirum, ſine dubio, pro certo.

2 *Nimirum d.h. Th.m.m.m.*) Solue Nimirum: & fac, non eſt mirum: & ſtatim cõſequẽs erit per ἀενθετον tota ſententia: quaſi dixerit, non eſt mirum: & ſubdiſtinctione interpoſita mox intulerit, Dabit hæc Thais mihi magnũ malum. nam Ni, ne ſignificat: & Ne, non. Ni pro ne: Virgilius, —Læti diſcrimine paruo Ni teneant. Ne pro non: Plautus Ne vult inquit, pro non vult. *Nimirum d.h. Th.m.m.m.*) His verbis intelligitur ſe ſentire paulatim labi in amorem meretricis, quanuis inuitũ, & adhuc retinentem mentem.

3 *Ita me*) V Confirmatio. Nam ab ea fallor. atq; in verbo eſt metaphora ab ædificiis ſumpta. *Labefactarier*) M Labes dicitur macula. Et Labefactare, eſt maculare & inficere. S. D Labefacto à labe dicitur: ſed vt Labes duplicem ſignificationem habet: ita etiam Labefactare. Nam & turpificare ſignificat, & violare, vel comminuere & damnum inferre. De priori ſignificato, Cic. Fam. 12. Nec verò poſteà deſtiti labefactare eum, qui ſumma cũ tua iniuria, cõtumeliáque Reip. prouinciam abſens obtinebat. Idem pro Cluentio, Quorum fidem pretio labefactare conata ſit, tenemus. De poſteriori ſignificato, Cicero Fam. 5. Quæ cogitatio erat aliquantùm labefactata, atque conuulſa. Idem in Verrem Actione quinta, Labefactarat veheméter Oratores iã ſuperior annus: proximus verò funditus euerterat.

5 *Roget quis, Q.t.e.illa?*) D Priùs intulit quàm interrogauit. *Roget q. Q.t.e.illa?*) B Politus eſt loquẽdi modus, pro quo indocti dicũt, Si aliquis me rogaret aut peteret. *Roget quis*) V Ratio eſt confirmationis quatuor coniecturis, quibus ſcortum in ſuſpicionem venit. & harum prima eſt ex ſubdola interrogatione de perſona, & conſuetudine cum puella, quam non nouerat.

Vbi veni) Altera eſt ex ſimulato quodam ſacrificio, & ſerio negotio: atque in verbo Manendi μείωσις eſſe videtur. *Vt ibi man.*) D Manerem modò, non dormirem, ſed remanerem ſignificat. 6

Rem ſeriam) M Id eſt, grauem, & minimè iocoſam: D ſcilicet quæ non poſſet nunc agi, cùm operetur. An rem ſeriam magis agẽdam. tunc putabat, cùm rem diuinam feciſſet? 7

Dolo malo omnia fieri hæc) D Dolus à lædendo dictus, id eſt, à dolãdo, id eſt, minuendo. nam & δόλος Græcè, læſio dicitur: & dolones, tela quædam bellica: & dolare fabri lig̃um eſt aſcia cædere. Quòd autem addidit Malo, aut ἀσχαίσμως eſt, quia ſic in duodecim tabulis à veteribus ſcriptum eſt, aut ἐπιβέτευτον doli eſt perpetuum: aut diaſtole eſt, quia eſt & bonus, quo à medentibus falli ægros, nõ tamẽ decipi, Lucretius Poëta teſtatur. Mu Plautus etiam dixit Malitiam malã in Aulul. Certè ædepol equidem te ciuem ſine omni malitia mala Semper etiam ſum ratus, & nunc quoque arbitror. M Seruius Iuriſconſultus, vt eſt in volumine Digeſtorum, dicit Dolum malum, eſſe machinationem quandam alterius decipiendi cauſa, cùm aliud ſimulatur, & aliud agitur. Labeo ſic definit, Dolus malus, eſt omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circunueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita. Dolus malus dicitur ad differentiam, quoniam veteres etiam bonum dolum dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant, maximè ſi aduerſus hoſtem latronémve quis machinaretur. S. D Cicero ad Attic. Agere cœpit cum eius fratre de iis rebus, quas eum dolo malo accepiſſe diceret. *Ipſa accumbere*) V Tertia eſt ex nimia vrbanitate & comitate, qua accubuit, qua ſe dedidit, qua occaſionem ſermonis quæſuit. Quæritur autem cùm materia ſermonum deſyderatur. atque id Frigere eſt hîc ceſſare, & nihil loqui. & hîc dolus malus eſt. Nam bonus pro ſolertia ingenii capitur, vt eſt apud Gellium & Iuriſconſultos. atque hîc eſt ethopœia. *Accumbere mecum*) M Id 9

10 ſdfſp *Mecum: mihi ſeſe dare: ſermônem quærere.*
11 aifſſp *Vbi friget, huc euâſit, quàm pridem pater*
12 {f / ffiſij *Mihi & mater mórtui eſſent: dico iam diu.*
13 ſibſſi *Rus Súnij ecquod hábeã, & quàm longè à mari.* R. Ecquod, pro nunquod. al. [& quod].
14 {f / aifſſp *Credo ĕi placêre [hoc: ſperat ſ ſe à me auéllere.* Al. [: hoc ſperat] Auellere tanquã à pertinaciter poſidente.
15 ſſidfp *Poſtrémò, ecqua [in die parua perîſſet] ſoror:* Al. [inde parua perijſet], ſiibſp.
16 fidiſi *Ecquis cum ea vná: quid habuiſſet, cùm [perit ?]* Al. [periit: ſed facilè da ſynareſis, R. Ecquis, pro num aliquis.
17 dſſiſp *Ecquis eam poſſet nóſcere. hæc cur quæritet:*
18 iijdfp *Niſi illa fortè, quæ olim périit páruula*
19 afiifp *Soror, hanc ſe inténdit eſſe, vt eſt audácia!* *L. Argumentũ ab ætate, ad refellendam ſuſpectã fraudem.
20 dſiſſp **Verùm ea ſi viuit, annos nata eſt sédecim,*
21 ſſ biſſi *Non maior: Thais, ego quàm ſum, maiuſcula eſt.*

M Id eſt, mecum ſedebat.

10 *Acc. Mecum*) D Mecum penes me ſignificat. *Mihi dareſeſe*) Non poteſt magis ſignificari profuſa petulantia. S. D Eſt autem dare ſe, idem quod ſtudere, vel inſeruire, ſequi. Cic. ad Att. 7. An cunctер, & tergiuerſer, & iis me dem, qui tenent, qui potiuntur? Idem ad Att. 9. Optimatibus tuis nihil confido, nihil iam ne inſeruio quidẽ: video, vt ſe huic dent. *Serm. quærere*) Id eſt, captare. Sic enim loquitur Terentius in Heaut. Ita animum cœpi attendere hoc modo ſermoné captans. D Sermonem quærimus, quando non ſolùm quod dicamus, quærimus, verumetiam quomodo alter nobis reſpondeat & obloquatur: puta cùm deficiẽtibus ſermocinandi cauſis, quota ſit hora, & ſatis rectè quis valuerit, percontamur.

11 *Vbi friget*) L Quærendo ſermone deficit. *Vbi friget, huc euaſit*) S. D Pro, Vbi videt me parũ animũ ad eius verba & ſermonem aduertere, oratione alia vſa eſt. Frigere autem extra propriam ſignificationem dupliciter cum maxima venũſtate transfertur. Eſt enim aliquando idem, quod ſordere, vel nullius pretii eſſe: aliquando frigere eum dicimus, qui remiſſior ſit. & fractior. Cicer. Famil. vndecimo, Planè iam Brute frigeo: organum enim erat meum Senatus: id iam eſt diſſolutum. *Vbi friget*) M Deſinit ardor ille meritricius blandiendi, ſermonémque quærendi. Vnde dicitur opus etiã frigere, cùm intermittitur: feruere, cùm celeratur, & fit cum diligentia. *Huc euaſit*) D Tanquam impudenter contenderit ad hanc inquiſitionem. *Quàm pr. pater M. & m.m.eſſent*) Hoc propter ætatem puellæ inquiſitũ eſt. V Quarta eſt ex interrogationis formis, videlicet de parentũ morte, de prædiis & fundis, de ſorore amiſſa. Ita vndicũq; ſermonis copia captatur. *Quàm pr. p. Mihi*) B Pauciſſimi hodie modũ rogãdi plenè aut rectè obſeruant, quo admirandi illi veteres vtebantur, quampridem, quandudum venit ille? quem loquendi modum Latiniſſimum, plerique ignorantes dicunt, quandiu eſt quod venit.?

Iam diu) D Iam olim. 12

Rus Sunij) V Sunium eſſe Atticæ promontorium & ſuprà obſeruauimus, quod & à Pauſania, à Plinio, & Strabone in 9. deſcribitur. 13

Et quàm l. à m.) D Hoc ideò meretrix inquiſiuit. vt ſciret vtrum rapina prædonibus fuiſſet, quippe ad mediterraneum locum, qui acceſſus eſſe potuit piratis. Sed tamen non abhortet à ſuſpicione huius meretricis, quòd & ſcire vellet cuius pretii fundum habeat Chremes, hoc eſt, quàm amœnũ, vel quàm maritimum.

Sperat ſe à me auellere) Bono vſus eſt verbo Auellere, tanquam à pertinaciter retinente. 14

Quid h. cùm p.) Cùm, pro quando: aut, cùm periret. 16

Hæc cur q.) In geſtu, ac vultu id quod reſtar oſtenditur, nam deeſt Neſcio. 17

Soror) V Ratiocinatur illam non poſſe eſſe ſororem ex ætate & ſtatura, atque magnitudine: & ſubinde petulantiam, & παρρησίαν ſcortorum notat. *Hanc ſe int. eſſe*) D Propriè Intendere, eſt crimen in aduerſarium iacere. *Vt eſt audacia*) M Meretricum ſcilicet, quæ ſine pudore audent omnia. Mu Audacia hîc eſt ſeptimi caſus: vt, Sic vita erat. 19

Maiuſcula eſt) D Diminutiuè dixit, vt oſtenderet vtranque eſſe primæuam. B Priſcianus de verbis diminutiuis agẽs, volénsq; oſtendere diminutiua eriam comparatiuorum, ad aliquid debere comparari: Terentius 21

Misit porrò orâre, vt venîrem sérió. sſſiſi 22

Al.[quod]. *Aut dicat, ſquid ſvolt. aut moléſta ne ſiet:* ſſiſjp 23

B.Al.[ecquis]. *Non hercle vénia tértió. heus heus.* P. *ſhîc quis ſeſt?* ſbſiſi 24

Simplex ruſtici reſponſio, *L.Hoc ſecum ruſticus. C. *Ego ſum Chremes.* P. *ô capitulum lepidiſſimum.* aidiap 25

C. * *Dico ego mihi inſidias fieri.* P. *Thais máximo* { dſaſſi / dddſ 26

Te orâbat ópere, vt cras redires. C. *rus eo.* ſbſiſi 27

P. *Fac amâbó.* C. *non poſſum, inquam.* P. *at apud nos hîc mane,* aiſaſi 28

Dum réde at ipſa. C. *nihil minús.* P. *cur, mi Chremes!* diaiſi 29

*Indignatur de attrectatione Pythiæ. *Al.[in rem abi hinc. P. ſi iſtuc ita eſt certum.]* C. * *Malã ſrem abis hinc!* P. *ſi iſtuc ita certum eſt ſ tibi.* iiſſſi 30

Amâbò, vt illuc tránſeas, vbi illa eſt. C. *eo.* { iiſſ6i / iiſia 31

P. *Abi Dóryas, citò hunc dedûce ad mílitem.* iaiſſp 32

laquit, in eunucho ſic habet, Thais quàm ego ſum, maiuſcula eſt, id eſt, paulò maior.

32 *Miſit*) V Dictum eſt omnino inciuilis, & ruſtici hominis. *Miſit porrò or.*) Porrò pro poſteà. *Ven. ſerió*) M Id eſt, ſine nugis, & ioci. *Vt venirem ſerió*) D Vtrum, Vt venirem ſeriò, an Orate ſeriò.

33 *Aut dicat quid vult*) Pro quid velit. In Hecyra, Ac vide quam immeritò ægritudo hæc oritur mihi abs te Soſtrata. *Aut mol. neſiet*) Aut hoc moraliter (nam cui hoc imperat?) aut cum quo hoc agit?

34 *Heus heus, hîc quis eſt?*) Hæc ſeparatim pronuntianda ſunt. nam apparet inter hæc verba pulſatam ianuam perſonare.

35 *Ego ſum Chremes*) Vide quantum diſtet, ac varia ſit huius ruſticitas, Ego ſum Chremes, à faceta meretricis diſciplina. O capitulũ lepidiſſ. Nã ruſticũ eſſe ſtatim magis apparebit, vbi dixerit, Rus eo. *O cap. lep.*) M Id eſt, iucundiſſimum nobíſque chariſſimum, & non inuenuſtũ. V Salutatio eſt admodum affabilis, ſexuíque huic aptiſſima. atque tres rationes à Thaide dictas religioſè obſeruat, aut redeat, aut maneat, aut ad Thaidem deducatur.

36 *Dic: ego m. inſſf.*) D Blandimentũ ruſticus inſidias putat. Mu Quàm ruſticè repetit illud ſuũ Ego: & blanditiis exceptus, conrumeliam rependit. S.D Inſidias facere, idem eſt quod inſidias ſtruere, tendere, parare, vel comparare. Cic. ad Qu. fratr. Pompeius hæc intelligit, nobiſcúmque cõmunicat, inſidias vitæ ſuæ fieri. Idem, Multæ mihi inſidiæ terra maríque factæ ſunt: quas partim mea diligentia deuitaui, partim amicorum ſtudio, officióque repuli. *Maximo Te or. op.*) B Veteres dicebant olim in ablatiuo Magno opere, quodam modo, quare. Sed hæc poſteà cõtractione facta, mutata ſunt in aduerbia.

Rus eo) D Pro potiore negotio rus poſuit: & maior negatio eſt, quàm ſi diceret, Nõ huc venio. Mu Non poterat ruſticiùs negare. 37

Non poſſ. inquam) D Plus eſt. quàm Nolo. 38

Dum r. ipſa) Ipſa, vel domina, vel ipſa de qua agitur. *Nihil minús*) Deeſt Faciam: M id eſt, non manebo. *Cur, mi Chr.*) Mu Hoc dicit ruſticũ amplexata, & ſuauiũ porrigens. 39

Malam rem hinc abis!) L Imprecatio in attrectantem, & ſubtracta eſt In præpoſitio. *Malam rem hinc abis!*) D Hoc aduerbialiter dixit: quemadmodum dicimus Domum ibis. Et apparet illum manu tactum eſſe qui ſic iraſcitur, quia dixit Pythias, Cur mi Chremes! quaſi dicat, Cur meus ſic indignatus eſt adoleſcens! nam ab eo quod eſt Meus, vocatiuus Mi facit. 40

Amabò, vt ill. tr. v, i. eſt) Vide non eſſe otioſum, quòd omnia prætenta ſunt potiùs, quàm res importuna fieret, vt ad militis domum Chremes deduceretur. neque enim hoc cõueniebat perſonæ Bacchiali; quoniam aut infacetum & præter vſum, aut importunum: ideò hoc ipſum Doryæ præcepit. Vt autem breuem viam demonſtraret, non Eas, ſed Tranſeas, dixit. Amabò interiectio eſt amantis: ſic verbum ſonat. *Amabò vt i. tr. v. iſeſt*) M Id eſt, per tranſitũ illuc eas, vbi eſt, Thais. Dixerat enim Chremes, Rus eo. & ſic oſtendit non eſſe incommodum Chremeti illuc iter facere, vbi erat Thais. 41

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. D In hoc proloquio inſinuatio perſonæ eius eſt, cui narraturus eſt Chærea, quæ à ſe poſt ſcenam facta ſunt. Fit autem hoc, cùm ne vnus diu loquatur vt apud Menándrum, tum populi cauſſa, vt ſpectator auribus accipiat quod ſublicere oculis Poëta non potuit. Mu neque enim congreſſus Chæreæ cum puella, citra turpitudinem, ſpectatorum oculis exhiberi poterat. quæſitá eſt igitur extra argumentum perſona Antiphonis, per cuius occaſionem narraret Chærea, quid in domo Thaidis patraſſet, V quídque ſibi contigiſſet. & hîc dialogiſmus dubitantis & ſolliciti exprimitur: atque eſt ὑποδιάγνωσις facti, quod obiter vſu venit, præſertim autem cauſſas duas, cur Chæream quærat, ſedulò exponit. Priorem quidem, quòd iuxta pactum ſympoſiarchus loco deſignato nihil apparauerat. Poſteriorem verò, quòd à reliquis conuiuis id negotii datum erat. L Et eſt præparátio ad ſequentem ſcenam. V *Theſes*. 1 Iuuenilia ſymbola quándam amicitiam ſibi conciliant. 2 Conſuetudo hîc veterum ſymbolorum, in quâ erat præfectus, modiperator, συμποσιάρχης, nimirum cõuiuii præſes, cui in eodem principatus obtigit, ita vt ſit iſtius magiſter. Veteribus enim vſitatiſſimæ erant συμποσιαρχίαι veluti conuiuiorum magiſteria. Deinde annuli dabantur in coitionis, id eſt, conſenſus atque pacti teſtimonium. Poſtremò loci & temporis conſtitutio requirebatur. Symboluni enim hæc vniuerſã complectitur. Nam idem & Græcis eſt pactum, conuentio conſociationis, & annulus. Quare datorum annulorum mentione intelligi videtur pactum iuxta eiuſmodi conuiuiorum ritus atque ceremonias. Notátur quoque ſportularium conuiuiũ. Vnuſquiſque enim ſuam συμβολὴν, id eſt, ſtipem conferebat. M Adoleſcentulorũ amicitia, & id quòd in primis eam facit & continet, hac ſcena exprimitur. B oſtendit enim Poëta iuuenes plerunque congredi, vt genio indulgeant, curéntque cuticulam. Hinc M Ariſtoteles lib. 8. Ethices ſic ait, Iuuenum amicitia eſt ob voluptatem. viuunt enim cum affectu, & id maximè ſequuntur, quod ſibiipſis eſt iucundũ & præſens. Et in ſecundo Rhetor. ad Theoden ſic ſcribit, Iuuenes amant ſodales magis quàm alios, quia gaudent conuiuiis, & lucra nondum deſyderant. *Verſ. gen. Iambici tetrametri catal.*

ANTIPHO *adoleſcens.*

1 bbſiiſi– HERI *áliquot adoleſcéntuli ſcoîmus in Peiréo,* / *Mu. ſcoîmus in Peiræeum,*] abſibiſp. *D. Peiræo* pro Peiræum.

1 *Coimus*) D Conſenſimus. ac pepigimus: hoc eſt ſolœciſmus. *Coijmus*) Mu Conuenimus, conſtituimus. Cic. poſt red. in Sen. Cũ hoc coire auſus es vt conſulatẽ dignitatem, vt Reip. ſtatum, vt Senatus authoritatem, vt ciuis optimè meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceres! S.D Coire hîc in bonam partem ſonat. Apud antiquos autem verbum erat criminoſum. Lege enim Cornelia, conſtituta erat accuſatio aduerſus eos, qui in accuſationes, condemnationésque coierant. quo capite legis Corneliæ à Sylla ſic appellatæ, nec Plebs, neque Equeſter ordo tenebatur: ſed Senatores tantùm, & qui magiſtratus geſſerant. Verba legis in oratione Ciceronis pro Cluentio hæc extant, Qui Tribunus militũ legionibus quatuor primis, quíve Quæſtor, Tribunus Plebis (& deinceps magiſtratus omnes enumerãtur) quive in Senatu ſententiâ dixit, dixerit qui eorũ coit, coierit: conuenit, conuenerit: quo quis iudicio publico condemnaretur: &c. Idem ad Pontifices, Collegia medius fidius Trib. Pleb. tota reperientur hoc iure firmato, quæ coëant de hominum locupletiſſimorum bonis, prædia præſertim populari, & ſpe largitionis oblata: id eſt, qui in abdito conſilia agitent, de euertendis locupletum fortunis. Interdum addito accuſatiuo vtitur eodem verbo Cicero: vt pro Roſcio Amerino, Auaritiam præferre, qui ſocietatem coieris de municipis, cognatique que fortunis cum alieniſſimo. Interdũ præpoſitione De admittit, vt patuit exẽplo proximo Ciceronis ex oratione ad Põtifices. Interdum etiam Cum: Cic. ad Att. primo, Cæſar cum eo coire per Atrium cogitat, & Bibulus cum hoc ſe putat per C. Piſonem poſſe coniungi. Idem poſt Reditum, Cum hoc coire auſus es. Nonnunquam etiam cum Inter iungitur: Cæſar de bello Ciuili, Reliqui coëunt inter ſe. *In Peiræo*) Mu Adhuc nullũ vidi exẽplar (& vidi, quotquot licuit) in quo hæc vox emẽdatè ſcripta eſſet, legentibus aliis in Peiræum, alijs in Peiræo. Neutrum rectè: legendum enim Peiræeum περὶ τοῦ Πειραέως. Goueanus legit, in Peiræo, quod putaret omnes verſus huius ſcenæ eſſe catalecticos. Malè: ſunt enim duo primi acatalecticiQuòd ſi qui mihi hac in re credere nolent: at Ciceroni, vt opinor, ſunt credituri. Is aliquando ad Atticum ſcribens ita epiſtolam incœpe rat, In Peiræa cum exiſſem: quo nomine cùm fuiſſet notatus: ita ſe poſteà purgat in epiſtola quadam, quæ poſita eſt libro ſeptimo, Venio

In hunc diem vt de symbolis essemus: Chæream {iſſiſſai ijſiſſa- 2
ei rei

Præfecimus: dati annuli: locus, tempus constitutum {ſiiiſſi- ſiiia 3
est.

Prætérijt tempus: quo in loco dictum est, paráti ni- diſſiſid- 4
hil est.

Homo ipse nusquam est: neque scio quid dicam, aut ijdiſſu 5
quid coniectem.

Nunc mihi hoc negótio cæteri dedêre, vt illũ quærã: {iſiſiiſu ſ 6
Itaque ádeò visam si domi est. quisnam hinc à diſſiſiu 7
Thaide exit! *R. Al, [ibo ad eum.]*

Is est, an non est! ipsus est. quid hoc hóminis! qui sic {iſſiwſſi- iſſi idſſ- 8
ornátus est! *Al. [est hic ornatus!]* ſixiaſſu. *& eliso s in [ipsus].* iſſdaſſu.

Quid illud mali est! néqueo satis mirári, neque {eibiſſdu ſ 9
coniícere.

D. *Essemus* à verbo Sum. Plaut. Minore nusquam bene fui dispendio. Et sæpe aliás. sed melius Essemus producta e litera, ab Edo.

R. *Si est*, pro an sit: éstque Græca ἐπαλλαγή.

Chærea sub eunuchi habitu virgine vitiata vix cognitus.

ad Peiræea, in quo magis reprehendendus sum, quòd homo Romanus Peiræea scripserim, non Peiræum (sic enim omnes nostri locuti sunt), quàm quòd I N addiderim. Non enim hoc vt oppido præposui, sed vt loco, & tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, & Nicias Cous non rebatur oppidum esse Peiræa: sed de eo videro. Nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quòd non vt de oppido locutus sum, sed vt de loco: secutúsque sum, non dico Cæcilium, Manè vt ex portu in Peiræum (malus enim author Latinitatis est) sed Terentium, cuius fabellæ propter elegantiam sermonis putabantur à C. Lælio scribi, Heri aliquot adolescentuli coiimus in Peiræum. Et idem, Mercator hoc addebat captam è Sunio. Quòd si ἄλλως oppida volumus esse, tam est oppidum Sunium, quàm Piræus. Sed quoniam Grammaticus es, Si hoc mihi ultima persolueris, magna me molestia liberaris. B Hactenus Cic. Posui autem verba hæc lubentiùs, quòd putarem plurimùm commendationis Terentio accessurum, si quicunque liberales has literas amplectuntur, Poëtæ huius fabulas, tanti viri manibus tritas esse cognoscerent. Mu Sic autem dictum est hîc in Peiræum, vt suprà, In honorem.

2 *De symbolis)* M Id est, partibus & coniectis in cœnam, B De significato vocis huius, dixi in Andria pag. 359. *Essemus)* M Id est, comederemus cœnam, in quam quisque suam partem coniecit.

Præfecimus) D Id est, συμπροέμψαμεν fecimus. *Dati annuli)* L Pignora commessationis. D Nihil interim de scorto, apparet enim ephebos esse.

Præterijt tempus) Quia tẽpus constitutum est. *Quo in loco)* Quia locus constitutus est. 4

Homo ipse) Quia Chæream ei rei præfecimus. *Aut q. coniectem)* M Id est, cogitem, & pro vero affirmem. Coniectare est dirigere intellectum ad veritatem: quod proprium est hominis solertis & sagacis. 5

Nunc mihi h. n. c. d.) Id est, laboris & prouinciæ. Cic. in Oratione, qua gratias agit Senatui de reditu suo, sic ait, Vlciscendæ iniuriæ facilior est ratio quàm beneficij remunerandi, propterea quòd superiorem esse contra improbos, minus est negotii quàm bonis exæquari. *Cæteri ded.)* D Exceptis me atque illo 6

Quisnam) V Ex improuiso Chæreæ obuius fit, in habitu eunuchi. itaque frequentissima est interrogatio propter ἀπροσδόκητον. D Causa scisitandi est admiratio de habitu commutato, & vix agnitus Chærea. 7

Is est, an non ipsus est) Vide an potuerit meretricem ignotam hoc habitu atque ornatu fallere, qui ab Antiphone vix agnoscitur. *Ipsus est.)* L Admiratur habitum eunuchi. *Quid hoc hominis est!)* D Quòd à Thaide ephebus exit. *Quid hoc hominis est!)* Vide an longam narrationem possit audire, qui nondum amico narrat, & iam affectus pendet. *Qui hic ornatus)* Quia eunuchi veste indutus est. 8

Quid illud mali est!) Quòd timidus egreditur. 9

10 {aiaiſſi- aiaiſ *Nisi quicquid est, procul hinc libet prius quid sit* Go. *Nisi* pro Sed.
sciscitári.

10 *Quid sit sciscitari)* Sciscitari, est occulta magis Virg. Suspensi Eurypilum scitatum oracula & secretiora mirari, ac velle cognoscere. vt Phœbi, Mittimus.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. D In hac scena, verba gestum, vultúmque indicant exeuntis: cui obuia persona obicitur, sub cuius occasione spectatoribus gesta narrabuntur. B Chærea igitur foras prosiliens. P ac nimio perfusus gaudio, quòd Mu amata virgine ad arbitrium P potitus fuerit, Antiphoni fortè obuio suam felicitatem miro affectu narrat: precatúrque, sibi vt consilio auxilióque sit, quò ea deinceps quoque potiri possit. Mu quæ exultantis Chæreæ narratio iucundissima est H & pulcherrima. L Et hæc est expositio Protaseos alterius partis fabulæ.

V *Theses.* 1 Adolescẽtes calore iuuenili, & voluptatum illecebris adducti, mirè vel ipsa turpitudine sibi placent & gestiunt. 2 Offendicula in picturis, & aliis rebus quibuslibet, tollenda sunt. Est autem tota scena ἐπαγγελματική. Narrat enim suam voluptatem, cuius iam compos factus est, atque hæc narratio est vnius membri, & penè perfecta. Est enim hîc modus, occasio, tempus, locus, res gesta, & causa. Itaque dum exponit quem ludum luserit in domo Thaidis, prima huius scenæ verba, vultum, & gestum exanimati indicant. Circunspicit enim ne quis comprehensor occurrat. M Adolescentis voti comporis, & cupientis animi sui lætitiam cæteris notam esse, vt ipse amorem capiat, voluptatem, gestiẽtem lætitiam, hæc scena exprimit: illius decorum seruans, qui propter ætatem, imbecillitatémque consilii, ac sensitiui appetitus vehementiam, nihil magis exoptat quàm optata voluptate frui: calore naturali, & voluptatum illecebris ipsum impellentibus. Denique quantum exempla maiorũ in vtranque partem possint ad mores, docet exemplo Chæreæ, quem Iouis authoritas ad vitium virgini inferendum accendit.

Vers. gen. Duo primi trochaici tetr. catal. Reliqui omnes iambici tetrametri, atque ex his quatuor & triginta acatalectici, nempe quintus cum tribus eum sequentibus, & decimusquartus cum vndetriginta sequentibus (tamen decimusquintus potest etiam censeri trochaicus catal.) qui restant iambici sunt catalectici, videlicet, tertius, quartus, nonus, cum quatuor sequentibus, & quadragesimusquartus cum sequentibus ad finem vsque scenæ.

CHAEREA. ANTIPHO.

1 tſſiſat- *NVNQVIS hîc est? nemo est. nunquis hinc me*
sequitur? nemo homo est.

2 ſtddſſu *Iámne ſerúmpere/ hoc licet mihi gaúdium? prò* B. *Nonius [rumpere] legit.*
Iúppiter, Exordium patheticum.

3 ſiſiſiu *ſNunc est proféctò, intérfici cùm pérpeti me pos-*
sum:/ *Mu. [Nunc tempus profectò est cùm perpeti me possim interfici:]* ſſſiſſi. A *[profectò] primã producet, quam corripi asserunt.*

1 *Nunquis hîc)* L Verba circunspectantis & exultantis adolescentis, dum egreditur domum Thaidis: & totus locus patheticus est, exordij vice. V Exeuntis est ἀπόφασις, id est, ea responsio, quæ & interrogationem subiicit, per ἀνθυπόφορὰν, cùm sempernam dictionem in fine repetat: atque hîc ἐπανάστασις eius, nimia gestientis lætitia perspicitur. D Duo metuit, ne quis obuius comprehensor occurrat, & ne quis sui persecutor existat. *Nemo homo est)* Quia nullis per Nemo, Homo intelligatur: tamen addidit Homo, vt veteres solent, τῷ ἐξ ἀμφοῖν καὶ πᾶν. V Cùm Nemo homo dicitur, pleonasmus, sed Latinis auribus gratissimus.

Iámne erumpere h. l. m. g.) D Erũpete quasi actiuum verbum posuit pro neutrali: vt sit, Licétne mihi erumpere hoc gaudium? Aut Erumpere, quasi exire. Mihi, pro àme. *Erumpere)* Vtrum me erumpere, pro emittere posuit? An Erũpere pro exclamare? vt erumpere vocem dicitur, qui exclamat. nam, Prò Iuppiter, dicturus est. *Erumpere)* B Retentum proferre. *Prò)* V Exordium est ab euentu, & re ipsa magis παθητικὸν, quàm ἠθικόν. Interfici nihil esse præ illa voluptate iudicat, modò ea in vita sit perpetua. Tanta est adolescentis amatoris temeritas. 2

Nunc est pr.) D Ordo & sensus hic est; 3

Instabilitatem fortunæ timet.

Ne hoc gaudiũ contáminet vita ægritúdine áliqua. sissibdp 4
Sed néminémne curiôsum interuenîre nunc mihi, siiisii 5
Qui me sequâtur: [quoquò eam] rogitándo obtún- sisiasp 6
dat, [senecet,]
Quid géstiam: aut quid lætus sim: quò pergam: vn- sissssdp 7
de emérgam: vbi siem
Vestîtum hunc nactus: quid mihi quæram: [sanus ssiassp 8
sim: ánne sim sániam.]

Al. [insaniam?] Occasione obuiæ personæ, quæ turpiter gesta ob oculos poni non licebat, spectatoribus narrantur.

A. *Adíbo: atque ab eo grátiam hanc, quam vídeo* idsidjv 9
velle, inibo.
Chærea, quid' est quod sic gestis? [quídve sibi] hic dssiassv 10
vestîtus quærit? *Al. [quid sibi]*, dssiisv.
Quid est, quòd lætus sis? quid tibi vis? [satíne] sanus! issidisdf 11
quid me
Aspéctas! quid taces! C. ** ô festus' dies hóminis,* ssisbiv 12
amîce ssisa

Al. [satísne] se l. elidendũ s, vel issidisdf.

*L. Salutatio. v Exclamatio est præ nimia lætitia.

Nunc est profectò tempus, cum perpeti me possum interfici. Hoc autem cur ipse dixerit, statim subiicit causam. *Cum perp. me p.*) Animaduertendum est quòd si Cùm cõiunctè legeris, Quando significat: si separatim. Dum significat. *Nunc est profectò*) Figuratè, ac cõiunctè lege sine disiunctione.

4 *Ne hoc g. cont.*) B Hyperbaton est, turbatus vocum ordo dicitur. Est & ætiologia, causa eius, quod dixit, Nunc est profectò interfici. *Contaminet v. ægr. al.*) D Mirè vitæ crimen ostendit: velut ipsa sit campus, possessióque fortunæ instabilis variorum.

5 *Sed nem. cur.* &c.) Apparatus ad intentionem futuræ narrationis dicitur. v Curiosus, πολυπράγμων, qui expiscari omnia contendit, vbique sese ingerens præter officij decorum, eiúsque notatio egregia subiecta est. Molestiã sanè animi declarat, quod desit, quicum gaudia sua communicet.

6 *Qui me seq.*) D Id cupit gaudens, quod tristibus molestum est. nam contrà Menedemus grauatur narrare quæ dolet. *Obtundat*) Odiosè instet ac repetat, molestus & odiosus sit.

7 *Quid gestiam*) Deest Quærens: vt sit, Rogitando obtundat, & enecet quærens, quid gestiam. Gestire, est motu corporis monstrare quid sentias. Constat autem à pecudibus ad homines esse translatum. Virgilius, Et studio in cassum videas gestire lauandi. B Gestire est lætitiam animi, cum quodam corporis motu exprimere. *Aut quid l.*) D Propter quid. *Emergam*) L Prodeam, nempe ex ganeo. D Propriè dixit Emergam, vt ex lustris atque inhonestis locis, vtpote meretricis domo. Cicero, At ne tum quidem emersisti lutulente Cæsoni, ex miserrimis naturæ tuæ sordibus!

Vest. h. nactus) Bene Nactus dixit: vt qui non sumeret, nisi suasisset hæc occasio.

8 *Adibo atque ab eo gr.* &c.) Sensus & ordo hic est, Adibo, atque ab eo gratiã hanc inibo. Gratiam inire, est dare beneficium, ac per hoc alicuius inire gratiam, id est, amiciriam. sed hæc est elocutio: Gratiam ab eo inibo, pro eius gratiam merebor. Nam Ab eo, amat Terentius pro Eius ponere. vt in Andria, Hæc primùm animaduertenda ab eo iniuria est, id est, eius iniuria. Inire autem gratiam, est mereri gratiam. Plautus, Iniet tamen solidam & grandem gratiam.

9 *Quid est q. s. g.*) Facetè repetit verba eius interrogationis, vt sciat se iampridem esse præsentem. *Quidve sibi hic v. q.*) Facetè & figuratè dictum est. sic & alibi. Vt pernoscatis quid sibi Eunuchus velit. v In hac frequenti interrogatione propter affectuum varietatem elegans est repetitio.

10 *Quid est q. l. sis?*) D Vide aliud esse Gestire, aliud Lætum esse. *Quid tibi vis!*) πρὸς τὸ, Quid mihi velim. *Satin' sanus!*) πρὸς τὸ, Sanus sim, an insaniam.

11 *Quid me Aspectas! quid taces!*) His duabus interrogatiunculis describit vultum dicturi.

12 *O fest. d. h. a. Salue*) Decet à salutatione incipere luculentè dicturum. Illud autem verisimile est, & percussum re noua, & audiendi cupidum, immemorem extitisse salutandi. *O fest. dies*) Vtrum quia causa est festi ac læti diei? an quia ipse tantus sit, quantus est festus dies? *O fest. d. h.*) Pro, homo festi diei. Sic dicitur etiam scelus homo. Ennius, O pietas animi. *O fest. d. h.*) S. D Id est, ô celebrande mihi dies. Vel, ô sacer habende mihi dies, propter felicitatem, quæ mihi in eo obtigit. Festus autem vix sine Die ponitur: & generaliter idem est Festus dies, quod Feriæ. Ac eleganter dicimus Festum diem agere. Dies igitur festi sunt in quibus ab opere cessatur, quacunque causa sint indicti, aut instituti. Cic. ad Quint. fratr. Fuit Senatus frequentior, quàm putabamus esse posse mense Decembri, sub dies festos. Idem in Verr. Act. IIII. Huius nomine etiam dies festi agitantur pulchra illa Verrea. MU Dies festi, quòd iis exhilarare se homines solent, inter vrbis commoda numerantur. Terent. Hecy. Tum tuas amicas te, & cognatas deserere, & festos dies Mea caussa nolo. Cic. post red. ad Quir. Amicitiæ, consuetudines, vicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies festi quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Vnde Festus dies pro lætitia interdum sumitur. Cic. lib. XII. ad Attic. O gratas tuas mihi, iucundásque literas! Quid quæris? restitutus est mihi dies festus, Itaque puto hîc exponendum. O festus dies hominis, id est, ô homo mihi iucundissime. Simile est illud Plauti in Casina, Sine, amabò, amari te meus festus dies.

13 *Quem e. n. m.*) D Bene additum Magis: vt his amicis se antepositũ intelligat: quos cùm optet videre Chærea, tamen eum magis, adeò vt aliis amicis antepositum neminem cupit.

14 *Te obs.*) v Dociliratis est & ἀξίωσις. Hîc

13 ssbsiii- *Salue: nemo est, quem ego magis nunc cúperem vi dêre, quàm te.]* R. [est omniũ, quẽ ego magis nunc cuperem, quàm te.] sstradf-: vel, ssaijdf-: vel [omnium] dissyllabo facto, & nõ elisõ [quem], ssibidf-, subauditur Videre, vel Mihi dari. MU [omniũ est, quem ego magis nunc cuperem, videre. Jssibsaiv.

14 ssiaaiij A. *Narra istuc quæso quid siet.* C. *immo ego te óbsecro hercle vt audias.*

15 { txssstv / sdssiisp } ** Nostín' hãc, quam [amat frater?]* A. *noui. [nempe opînor] Thaidem.*

16 { ssidiasp / ssidisf } C. *Istam ipsam.* A. *sic commemineram.* C. *quædam hódie est ei dono data*

17 diddsisi *Virgo: * quid ego eius tibi nunc fáciem prædicem, aut laudem Antipho:*

*Narratio lætitiæ plena, qua exponitur protasis secũdæ partis in fabula.

Vt iambicus sit, in [hîc]h vim habet cõsonantis, vel [Nostine] legendum: in [quam] verò nihil elidi tur. MU nisi legas [frater amat?] ssdssisi. G al. [vt opinor], sed versus peius habet.

*L. Laus per admirationem.

Horatij consilium liquet, vt res obscœna ob oculos non sit ponenda, sed tãtùm narranda. *Immò e. te obs. h. vt aud.*) D Bonum compendium, ne multa diceret ad commendandum, vt solet, narrationem futuram. Bene autem contulit verba: vt ex his appareat quid agere velit. Ille dixit Quæso: hic Obsecro.

Nostín') v Narratio est veluti πρόκαταληψις nouæ Comœdiæ, & propter amplificationem διασκευή. In hac primùm est persona puellæ, cui vitium illatum est, & cuius voluptate fruebatur. Eò enim narratio spectat: à cõditione, quia serua Thaidis, quam amat Phædria: est à sexu & affectatione, quia virgo, & à forma insigni. Itaque hanc amare cœpit. Sunt enim hæc tria superiora amatorum illectamenta. Exponuntur autem, vt vbique narratio sit verisimilis. *Nostín' h. q. a. frater?*) D Quæritur an verisimile sit Antiphoni noram esse Thaidem, quam frater ipse nesciuerit. Sed intelligere debemus modò notitiam non vultus, sed famæ positam esse: quam famam potuit ex Phædria & Antipho scire. At verò aliam notitiam negauerat Chærea sibi fuisse cum Thaide, hoc est visus, vultus, oris, & corporis. *Noui, n. op. Th.*) Verisimile est hæc scire Antiphonẽ, qui adeò sit familiaris Chæreæ. Et est ordo hic, Noui, nẽpe opinor Thaidem. *Op. Thaidem*) Optimè & ab illo tacitum, & ab hoc nomen ablatũ est: vt appareat quàm nouerit, & quàm possit assequi quæ dicentur.

Faciem pr. aut l.) Prædicamus, vt res sunt: 17
Laudamus extollendo. Vel Prædicamus voce: Laudamus argumentis. *Quid ego eius t.* &c.) Ordo hic esse debet, Quid ego eius tibi nunc faciem prædicem, aut laudem Antipho! in hac commotus sum, cùm me ipsum noris quàm elegans formarum spectator siem, vt sit

sen-

Cùm ipſum me noris, quàm élegans formârum ſpectâtor ſiem! ſſſſſſp 18

* Mu. Argumẽtum ab effectu.

**In hac commôtus ſum.* A. *áin' tu!* C. *primam dices ſcio, ſi víderis.* iſaſſdſp iſſ 19

Narratio flagitii. *E.[Erat] E pertinet adverſum præcedẽtẽ, ſi bacchius reijcitur: vel lege cum Mureto [Quidam erat] dſſſdſſi.*

Quid multa verba! amâre cœpi. fortè fortúna domi [Erat] quidam eunûchus, quem mercâtus fúerat frater Thâidi: ſiijſſſi ſiijſſſp 20 ſſſſdſſi ſ f 21

Neque is dedûctus étiam tum ad eam: ſubmónuit Pármeno ſſ bdſaſi 22

*Correptio interciens narrationẽ.

Ibi ſeruus, quod ego arripui. A. **quid id eſt?* C. *ſi ácitus, ſcitiùs aúdies.* R.[tace ſis,] ultima correpta in [tace.] al.[tacitus ſis,] ſed verſus non conſtat. addddddij 23

Mu.[cum illo] ſſſſdſſi.

Vt veſtẽ ſcũ eo, mutẽ, vt pro illo iúbeã me illuc dúcier. Alt.[deducier.] ſſaſſaſſp. vel [eo] mono ſyllabo facto, ſſſſaſſp. fdſſdſſp 24

G.[quid ex ea re tandem], ſſſifdſſi: vel eliſo d in [quid], ſſſifdſſi. MU [quid tandem ex ea re], ſſſſidſſi.

A. *Pro eunûchón'!* C. *ſic eſt.* A. *ſquidnam ex ẽare tandem] vt cáperes cómmodi?* ſſsxſdſi ſſſſ 25

*B. A commodis. Res amanti gratiſſima.

C. *Rogas!* vidêrem, audîrem, eſſem vnà* qua cum cupiêbam A'ntipho.* ijſſſdſi 26

*L. Qua cum, Anaſtrophe.

Num parua cauſſa, aut parua rátio eſt! tráditus ſum mulieri. ſiſbſidi 27

R. Al.[læta ad ſe adduxit], ſed corruptè.

Illa ílico vbi me accêpit, [læta verò ad ſe abdûcit] domum. [bſſſſſp 28

ſenſus, In hac cõmotus ſum: ille ſcilicet qui, vt ſcis, formas ſolet eligere, ac faſtidire pro merito.

18 *Quàm el. form. ſp. ſ.)* Elegans ſpectator eſt, qui ſit cunctanti & faſtidioſi iudicii: cui non quid placet facilé. Spectator, probator: vt pecuniæ ſpectatores dicuntur. B Angelus Politianus in epiſtola quadam, Laurentius ipſe Medices, inquit, elegans ingeniorum ſpectator.

19 *In hac comm. ſ.)* B Non eſt conſequens; eſſet autem, ſi diceretur, In hac commotum me ſcias. Erit ergo ordo, & ſenſus qui ſuprá. *Primam d. ſc.)* O fiduciam elegantiæ & de alienis oculis iudicare!

20 *Quid m. verba! am. c.)* Ordine egit. nam prius eſt commoueri: inde amare. Et benè nõ antè dicit quid aggreſſus fuerit, niſi amoris mentione prælata: quo cogente nihil eſt inſectum cupientibus. *Fortè fort.)* V Modus eſt de permutata veſte cum eunucho, & vt pro eo illuc deductus ſit Parmenonis conſilio & auxilio.

22 *Subm. me)* L Extenuat rem verbo, vt ſtudium ſuum augeat, & liberet inuidia Parmenonem. *Submonuit)* D Leuiter monuit. & rectè: quia Arripui dicturus eſt. Et totum optimé: nam vt non erat boni adoleſcentis, hanc technam reperire: ſic ab illo repertam, fuit planè veri amatoris arripere.

Tacitus ſis. cit. aud.) In oratione ſolemus corripere extra ordinem percontanteis. & bene celeritatem promiſit, qua facilè tenetur auditor. Et mirè, tanquam ſola interrogatio moræ ſit.

Vt pro illo iub. me i. d.) Iubeam amico dixit, tanquam inter honeſta ſit, quod vtile ſit. & turpe factum plerunque perſeuerante impudentia releuatur.

Quidnam ex ea re t. vt c. c.) Tranſit à reprehenſione facti, ad cauſam ipſius facti. S. D Commodum, cùm ſubſtantiuum eſt, idem ſignificat, quod vtilitas, vel bonum. Dicit autem Terentius commodum capere, vt dicunt Latini fructum capere, vel percipere.

Viderem) V Hæc amantibus ſuauiſſima ſunt, & iterum ad amoris lineas recurrit.

Num p. c. aut p. r. eſt!) D Sic illata interrogatio eſt, quaſi ad hanc annuere, & vultu conſentire Antipho ſit coactus.

Læta v. ad ſe abd. d. Comm. virg.) Omnia mirè, quòd Læta, quòd Abducit, quòd Domum,

Comméndat vírginem. A. *cui?* tibíne!* C. *mihi.* A. **ſatis tutò tamen.* ſſidbiſp 29

*D. Nõ interrogat, ſed miratur. *L. Ironia.

C. *Edîcit, ne vir quiſquam adeam ádeat: & mihi, ne abſcêdam, imperat.* ſſſbaaſp 30

*In interiôre parte vt máneam * ſolus cum ſola. ſádnuo.]* iaidſſſi

*L. Agnominatio ad venuſtatem. *Al.[annuo,]*

Terram íntuens modéſtè. A. **miſer.* C. *ego, inquit, ad cœnam hinc eo:* ſiidijſi 32

*L. Ironicòs.

Abdûcit ſecum ancillas: paucæ, quæ circum illam eſſent, manent ſſſſſſſi

Occaſio à ſolitudine. *D. Al.[huic]. Al.[hæ]. A quod nõ elidẽdum, ſunt qui omittant [puellæ], ſed verſus non conſtat. E. Al.[ibi].*

Nouítiæ puéllæ. continùo [hæc adórnant, vt lauet. ſiſaiſp 34

Adhórtor próperent. dum apparâtur, virgo in cenáculi ſedet, idſſſſſp 35

Tabula de Ioue, & Danaë digna lupanari.

Suſpéctans tábulam quandam pictam. ſubijſſerat pictûra hæc, Iouem ſdſſbſſſp 36

mum, quòd Commẽdat virginem. Spectata ſingula, & mirare virtutẽ Poëtæ. hîc enim commendandus eſt locus erroris initium continens apud Thaidem * conuitium.

29 *Satis tutò tamen)* Quid hîc facit Tamen? Vtrum hoc, etſi meretrix, tamen ſatis tutò agit? An, etſi Chæreæ, ſatis tutò tamen: quia nullus accedet alius?

30 *Edicit)* V Hîc quoque patet eunuchorum ratio, vt ſint virginum, adeóque gynecæi cuſtodes, etiamnum Turcis familiares: de quibus in farragine noſtrarum annotationum plura. *Edicit)* D Edicimus * iubemus: vel iure * dicimus. edicta enim, imperatoris ſunt. *Et m. ne abſc. imp.)* Certè nullus vir accedit. B Egregiè excogitatum hoc à Poëta, meritóque laudant omnes hunc locum erroris.

31 *In interiore)* V Occaſio prima eſt, quia ſolus cum ſola fuit, & in interiore ædium parte. Neque temere hîc ſolitudinem occaſionis cauſam deſcribit. *Maneam ſolus)* D Remaneam, perſeuerémque in loco, ac per hoc ſim Miſer, vtpote dono datus, & ſeruiens meretrici. & eſt εἰρωνεία. *Miſer)* MU Ironia eſt: ſignificat enim felicem fuiſſe, cui talis virgo crederetur.

32 *Ego, inquit, ad c. h. eo)* D μίμησις ad imprudentiam mulieris exprimẽdam, quæ hoc die erit ſecura de cuſtode eunucho.

33 *Abducit ſ. anc.)* Memoriter: nam dixerat abiens, Vos me ſequimini. *Paucæ, quæ c. i. e.)* Relictæ nonnullæ, vt lauari poſſit ea virgo, quæ ſub vitii huius occaſione nuptura eſt. Hoc enim totũ ſic inducit Poëta, vt nõ abhor reat á legitimis nuptiis, in ea præſertim quæ vxor futura eſt. *Manent)* Pro remanent, ἀραίρεσις.

Nouitiæ) V Iſtius rei familiaris non ſatis expertæ. Statim igitur falli poſſunt. *Nouitiæ puellæ)* D ἀέργνοι Nouitiæ, & Puellæ. *Cont. hæc ad. vt l.)* Hæc pluraliter, pro hæc. vt in Phormione, Hæc illæ erãt itiones. MU Hæc nempe nouitiæ puellæ. Hæc enim, & Iſtæc, apud veteres, numero multitudinis, vtique generi cõmunia fuerũt. Sic & in Hecyra, Nihil iam mihi iſtæc res voluptatis ferunt. Et Plautus Menæchmis, Omnes in te iſthæc recident contumeliæ. *Adornant)* D Ex medio ſignificatu pro apparant. *Ador. vt lauet)* B Mos antiquorum erat, ſingulis diebus lauari, vnde ditiores ferè in domibus ſuis, priuata balnea habebant.

Dum apparatur) D Impersonaliter dixit. & Dũ apparatur, pro dũ apparetur. & Sedet pro ſedebat. *Virgo in conc. ſ.)* Cõclaue, eſt ſeparatior locus in interioribus tectis: vel quòd intra eũ loca multa & cubicula clauſa ſint adhærentia triclinio. Conclauia, inquit Sextus Pompeius, dicuntur loca, quæ vna claue clauduntur.

Suſpectans) V Altera occaſio eſt ex pictura, qua percitus erat ad ſimile facinus patrandum adoleſcens. & hîc ſuo affectu per circunſtantias amplificat, vt ſuum flagitium ſit fauorabilius, vel Dei Opt. Max. exemplo & admirando rum metamorphoſeos, cùm ſeſe in aureum imbrem trãsformarat: tum doli, cùm Danaën per hunc immiſſum vitiarat: tum modi, cùm per regulas veniens clanculũ per impluuium puellam fefellerat. in Ioue tantum

Quo pacto Dánaë misísse aiunt quondam in grê- cdfffdsp 37
mum imbrem aúreum.

ſtudium amplificat,vt ſui voti compos fieret, vel ipſe περιπέφαυσις,cur non homuncio idem & tantum ſtuderet? Eſt autem amplificatio à comparatis.Fabula autē eſt apud Ouid.in 4. Met.apud Horatium Oda 16.lib.3.Mythologiam Palæphatus habet.Verùm Impluuiū eſt plerisque (inter quos & Aſconius)locus ſine tecto in ædibus,quo impluere imber in has poſſet.Aliis verò eſt locus in media domo relictus vt ſupernè lucem afferat.Conſule & Varronem. Sic & Templum priſci Latini in cælo dixerunt, quod augures ad captanda auguria lituo deſignabant,à quo donec auis ingrederetur,nuſquam aciem detorquebant: cuius & Cicero in primo de Diuinatione,& Liuius in 1.meminerunt. Alluditur,& hîc ad veterum conſuetudinē,qua imagines cubiculares retinebant.harum autem aliæ erant vtiles,aliæ inutiles,pro cuiuſque commodo & ratione.de quibus plura in noſtra farragine annotationū obſeruauimus. D Bene accedit repentè pictura,adhortamenta aggrediendæ virginis:ideò quia non ad hoc venerat Chærea.vt cōtinuò vitiaret puellam,ſed vt videret,audiret, eſſētque vnà:cùm nihil amplius cogitaret,auſus incitatúsque dum picturam cerneret. *Iouem quo p.*) Mira inuentio,qua hæc pictura domui tribuitur meretricis aduerſus omnium pudicitiam amorū,contra parſimoniam,contra dignitatem,contra pudicitiam. Mu Annota hinc inhoneſtis picturis iuuenum animos ad nequitiam incitari.Quare deberent profectò grauia in eos ſupplicia conſtitui,qui quotidie in Galliam noſtram tabulas Elephantidos libellis obſcœniores ex Italia præcipuè conuehunt.Vt apud Perſas, authore Herodoto,ὀκόσα παιέειν ἐκ ἔξεστι,ταῦτα οὐδὲ λέγειν ἔξεστι.Ita nobis quæcunque nefas eſt facere,debuit eſſe nefas & pingere.Viſu enim animus maximè commouetur.Meritóque Ægyptios commendat Plato, apud quos pictorum licentia legibus coërcebatur, quòd per magni intereſſe iudicarent, vt iuuenes à teneris annis, honeſtis picturis & honeſtis cantibus aſſueſcerent.

37 *Miſisse aiunt*) D Bene Aiunt: & quia fabula eſt,& quia tam turpis Ioui,quàm apta meretrici. *Quo p.D.m.a.q.in gr.i.aur.*) Quæ aptior pictura domui meretricis ad amatorū illecebras,quàm hæc, quæ exemplum continet amoris,& amoris puellæ,& amoris ad Iouem pertinentis:& amoris non gratuiti, nec paruo propoſiti,ſed auro in gremium fluente venalis?Tum quòd in gremium Danaë etiam ipſe Iupiter,vt ſplēdidus imber illabitur:nōne videtur meretrix dicere adoleſcētulis illā corporis partem authore Ioue velut inauratam fuiſſe? *Imbrem aur.*) Non rorem vel pluuiam,ſed imbrem addiderat,ô auaritiam meretricis! *Danaë*) Mu Acriſius Arginorum rex oraculo acceperat naſciturum ſibi ex filia Danaë nepotem,à quo ipſe interficeretur. Itaque id veritus,eā turri ahenea incluſerat. Sed Iupiter in aurum conuerſus, & illapſus per impluuium eam,compreſſit.Ex eo concubitu natus eſt Perſeus,qui poſteà auum ſuum, obiecto Meduſæ capite,in lapidem conuertit. Actius Syncerus recentiorum Poëtarum (pene dixerim) mundiſſimus,in hanc fabulam pereleganter luſit hoc Epigrammate, Formoſam Danaën munibat ahenea turris, Et ſatis hoc vanus credidit eſſe pater. Indoluit, teneræ miſeratus fata puellæ Iuppiter,& ſubitò factus amator,ait, Ergò arcere potes natam diuíſque, virísque:At ſi non arces imbribus,imber ero. B Lactantius Inſtitutionum Diuinarum libro primo, Danaën violaturus Iupiter, inquit, aureos nummos largiter in ſinum eius infudit.Hæc ſtupri merces fuit.At Poëtæ,qui quaſi de deo loquebātur,ne authoritatem creditæ maieſtatis infringerent,finxerunt ipſum in aureo imbre delapſum, eadem figura,qua imbres ferreos dicunt,cùm multitudinem telorum ſagittarúmque deſcribunt. Hæc fabula de aureo imbre Danaës,in hoc compoſita eſt,vt mōſtraretur nihil eſſe,quod non auro atque pecunia expugnari poſſet.Meminit eiuſdem Ouidius libro quarto Metamorphoſeos,his verbis,-Neque enim Iouis eſſe putabat Perſea,quem pluuio Danaë conceperat auro.Meminit & Horat.xvi. Ode ad Mecœnatem,quid aurum poſſit oſtendere volens.Incluſam Danaën turris ahenea, Robuſtæque fores , & vigilum canum Triſtes excubiæ,munierant ſatis Nocturnis ab adulteriis, Si non Acriſium virginis abditæ Cuſtodem pauidū Iupiter & Venus Riſiſſent:fore enim tutum iter; & patens , Converſo in pretium deo.Aurum per medios ire ſatellites,Et perrumpere amat ſaxa,potentiùs ictu fulmineo. De eadem re Prudentius quoque ſic habet, contra Symmacum,- Per tectum diues amator Imbricibus ruptis,vndantis deſuper auri Infundēs pluuiam, gremio excipientis amicæ. Item Quintil. Fama eſt Iouem olim in imbrem aureum converſum , puellæ in gremium deſcendiſſe.

38 aiſiddſp *E'gomet quoque id ſpectâre cœpi:& quia consimilem lúſerat.*

39 ſiſiwſſi *Iam olim ille ludum,impéndiò magis ánimus gaudêbat mihi,* *Ludum* non ſcelus dixit, Ioui & ſibi de nequitia blandiens.

40 ebſſdaſi *Dĕum ſeſe in hóminem conuertíſſe,atque per aliénas tégulas*

41 ſiddſidi *Veniſſe clánculum per impluuium,] fucum factum m ulieri,* G. [*Per impluuium veniſſe clanclum,*] iaſiſſdp. Mu [*Fucum factū mulieri, veniſſe per impluuium clāculū.*] ſſbſddſp. B *pro*[*fucū*]*alias*[*furtū*].

38 *Egomet q.id ſp.*) D Moris eſt ad id oculos vertere,quod videmus:& eum quē aſpicimus, intueri.

39 *Iam ol.il.lud.*) Bene nō Scelus,ſed Ludum dixit. *Impendiò magis,&c.*) M Impendio,id eſt, multō. Gellius lib.7.ſic ait,Sed & eum impendiò magis ex rebus geſtis, quàm ex illo ostento,virum eſſe virtutis eximiæ credendum eſt. Et lib.vlt.ſic ſcribit,Quod verò dixi quædam eſſe impendiò molliora. *Impendiò m.*) D Id eſt,magis magisq; luſerat. & Luſerāt ludum. vt,Hunc oro ſine me furere ante furorem . figura ἀφαιρέσεως.

40 *Deum ſeſe in h. c.*) Philoſophicè nunc Terentius demonſtrauit quam cladem moribus hominum,& ciuitatibus afferant figmēta Poëtarum , cùm exempla ſcelerum afferant peccaturis. M In hominem, id eſt, humanos affectus,quæ converſio & fictio moribus nocet plurimūm. Quapropter Cicero in prima Tuſculana ſic ait, Neque Homerū audio, qui Ganymedē à diis raptū ait propter formam, vt Ioui pocula miniſtraret.Fingebat hęc Homerus,& humana ad deos transferebat,diuina mallem ad nos.Et Ariſtoteles libr.1. Ethices dicit,Nam cùm dii ad nos referuntur,ſanè videntur ridiculi. Diuus ille Plato lib.11. de Rep.loquens de fabulis, ſic ait, Deorū pugnas,& cætera id genus, quæ Homerus ſcripſi,tminimè in ciuitatem recipere debemus: ſiue per allegoriā dicta hæc ſint, ſiue ſine allegoria.Non enim adoleſcens hæc dignoſcere poteſt. Sed quæ in ea ætate opinionibus accipiuntur,altiùs inhærent,difficiliúsque eradicari conſueuerunt. Et in primo de Rep. dicit,Fabulam de Ganymede vehemēter culpamus,quòd aduerſus Iouem ficta ſit,vt cùm ab eo Leges earum originem habuiſſe credantur,eum deum imitantes qui leges condidit,hac etiam voluptate fruantur. Sed Fabula quidem valeat. Cicero libr.1. Offic. ſic ait,Luxuria verò cùm omni ætati turpis eſt, tum ſenectuti fœdiſſima eſt. Si autem & libidinum intemperantia acceſſerit, duplex malum eſt, quòd & ipſa ſenectus concipit dedecus, & facit adoleſcentium impudentiorem intemperantiam. *Atque per al. t.*) D Hîc apparet Iouem ſeparatim, ſeparatim aurum fuiſſe pictum. *Deum ſe in h.c.*) Vtrū quia Iupiter humana forma aurum infundens pictus erat in tabulis,non pro Ioue aurum? An In hominem,id eſt,hominis audaciam,atque flagitia? *In hominem*) Mu Pictus ergò erat in tabula Iupiter, non in aurum, ſed in hominem verſus , & imbrem aureum puellæ in gremium infundēs. Aliter tamen alii. Sed in mendaciis conſtantia requirenda non eſt. *Atque per al.t.*) D Satis Comico charactere locutus eſt,& preſſo ſtylo. Mu Primùm mirificè demittit orationem:deinde ſubitò aſſurgit,vt magis mirum videatur tantum deum ad tam humilia ſeſe demittere voluiſſe.

Veniſſe c.per impl.) D Hæc omnia nō vt difficilia factu, ſed vt humilia, & Ioue indigna proferūtur,vt meritò ſequatur, Ego homuncio hoc nō faceré,quod nō ſolū non Ioui,ſed ne homini quidē,niſi furi.aptum erat! *Fucum factum*) Id eſt, vt fucum faceret,hoc eſt, inſidias & fraudē. *Fucū*)aſtutā fraudē.& Mulieri,pro fœminæ.*Fucum factum*) B Fucum facere,pro eo quod eſt impoſturam facere, & artificioſa diſſimulatione deludere. frequens eſt apud bonos authores. In his Terētii verbis,Factum, ſupinum eſt, non participium. Nam fucus genus herbæ eſt,quam Græci φῦκος vocant,tingendis lanis vtile.Vnde ſimpliciter,Fucum,pro colore reperire eſt. & Fucare pro colorare,maximè ſi coloré non natiuum, aut genuinum,ſed artificioſum,& velut adulterinum ſignificamus. Proinde medicamentū illud, quo cuti ſuperiaducto vitia formæ diſſimulant mulierculæ, quaſique perſonam aſſumunt,vocant fucum. Vt autem fucus, eſt color arte additus:ita perſona, facies eſt non vera,ſed appoſititia. Vnde elegāter dictū eſt à Seneca,vt perſonam malit,quàm faciem,id

*L.Amplificatio à maiestate:& est argumentum à maiore.

* B.Iouis est periphrasis. & *Templa*, ipsum cælum significat.

Al.[*Hæc dum*],*sed perperam.*

Alias[*rediit*]*&*[*collocârunt*]. *sdfffffi-: alioquin* [*deinde*] *est trisyllabum, & versus trochaicus est.*

*B.Mimesis est.

* D. Demonstratiuum & gestu explicandum.

* *At quem deum!* * *qui templa cæli summa sonitu* fiffibfp 42
concutit.
*Ego homúncio hoc non fácerem! sego illud verò*u *ita* aidifbfi 43
feci. sac lubens. *Al.*[*ego verò illud feci.*]*sed versus non constat.*
Dum hæc[*mecum reputo, accérsitur lauâtum in-* sdfiidf- 44
*terea*à *virgo:*
It. lauit. sredit. sdeinde illam in lecto illæ scóllocant.[fttffft- 45
Sto expéctans, si quid mihi imperent. venit una, [ffiaiaffu 46
* *Heus tu, inquit, Dore,*
Cape hoc flabéllum, & * *véntulum huic sic fácito* ijffdiju 47
dum[*lauâmur:*] *R. Al.*[*lauamus:*]
Vbi nos lauérimus, si voles lauâto. accípio tristis. adfiidiv 48

est, videri malit, quàm esse. Lactãtius Grammaticus in septimum Thebaidos, hunc citans locum, non Fucum fãctum, sed Furtum, legit. S. D Fucus hîc ponitur pro fraude, & deceptione, & id translatè sæpe fit à Latinis. Ducta autem metaphora est ab ea fuci significatione, cum pro vnguẽto ponitur, siue ornamento, quo mulieres tinguntur, & colorantur, vt vitia corporis emendẽt. Cicero ad Att. Prensat Galba, sine fuco, & fallaciis. Idem de Orat. Color non sanguine diffusus, sed fuco illitus. Idem in Brut. In his omnibus inest quidam sine vllo fuco veritatis color.

42 *At quem deum!*) B Cardinalis dicit particulam At, interdum cum admiratione laudare, vel vituperare per interrogationem. Cicero in epistola ad Petum, Habuisses enim non hospitem sed contubernalem: at quem virum! non eum, quem tu solitus es promuscide conficere. *Qui templa c. summo s. c.*) D Ab authoritate personæ, vt fit in exẽplis. *Templa cæli*) Sentẽtia Tragica: sed de industria non errore. B Rodolphus Agricola annotauit, Tẽpla à templando, id est, à conspiciendo dicta esse. Quia veteres antequàm templa conderent, templabantur, id est, videbant, quale se augurium præberet, vt templum id feliciter fieret. Vel quia contempla, id est, eminentia & conspicua erant. *Sonitu concutit*) D παρωδία de Ennio.

43 *Ego hom. h. n. f.*) Oratoriè, vt Iouem extulit, ita detraxit sibi, vtputa, Ille est deus, & magnus: ego non homo, sed homuncio.

44 *Dum hæc m. r. acc. l.*) Seruauit ordinem nuptiarum: & proprio verbo, quasi de nupturâ dixit. *Dum hæc*) Hic ostendit non sibi primùm hæc nunc in mentem venisse, sed tunc etiam cogitata, cùm esset in domo meretricis. *Accersitur*) V Tertia est occasio, qua lotam & iacentem vel solam in lecto viderat. atque mirabilis hîc est breuitas. *Accersitur*, &c.) D Vt alibi, Quàm mox virginem accerso? Nam ipse illã est habiturus vxorem.

It. lauit. redit) σωτρία quæ solet, vtitur. *Deinde ill. in l. illæ c.*) Vide an aliquid deest ita legitimis nuptiis: nam & ipsum verbum Collocarunt proprium est, & ascribitur pronubiis. 45

Sto exp. sig. m. imp.) ἐκδοχικὰ. non enim dixit, Stabam. *Expectans*) Desyderãs. Et mirè omne tempus executus est salua veritate, in qua Virgilius negligens inuenitur: cùm post occisum Mezentium, non facta noctis mentione, statim intulit, Oceanũ interea surgens aurora reliquit. *Venit*) V Quarta est occasio, quòd iussus sit illi ventulum facere, & est ἀσεσμός. 46

Cape hoc fl.) D Præclarè non sensum, sed verba ipsa per μίμησιν induxit, per quã puellaris error exprimitur. B Flabellum instrumentum est, quo ventilatio fit per æstatem ad refrigerandum corpus. Hoc & muscarium dicimus, à muscis abigendis. *Cape hoc fl. & v. h. sic f.*) D Quàm particulatim, cum qua diligentia, & δεικτικῶς iubet, quasi nouitio & imperito! *Ventulum h. s. facito*) L Ventilato periphrasticῶs. 47

Vbi nos l.) D Vide vsum verbi tam citò variatum. Dum lauamur, & Vbi nos lauerimus. *Accipio tristis*) Id est, tristi similis: vt, Nanque vt conspectu in medio turbatus inermis Constitit. *Acc. tristis*) Bene Tristis, tanquam aliud magis vellet: hoc est lauare, aut ludere. metuit enim ne quod cupit, prodatur gaudio. *Si voles l.*) Quasi satisfacientis est, cùm solum illum relinquant cum virg 48

49 afiijbfu A. * *Tum équidem istuc os tuum impudens vidêre* *L.Iocus arridẽtis.
nimiùm vellem:
50 fiiijbfu [*Qui esset status, flabéllulum*] *tenêre te ásinum* G. *Al.*[*Quis esset status, flabellum*]: *sed versus non cõstat. Al.*[*Status quis esset: flabellum*].
tantum.
51 fiiifi- C. *Vix elocûta est* [*hoc,*] * *foras simul omnes pró-* *Mos familiæ petulantis.
ruunt se: *Al.*[*hæc,*]
52 aifi, div- *A' beunt lauâtum: pérstrepunt, ita vt fit, dómini* *Clauso gutture explicata narratio.
vbi absunt.
53 dffi ffu *Intéreà somnus vírginẽ óppremit.* * *ego limis aspêcto* L. *Limis*, i. obliquè, nomen pro aduerbio.
54 fiifibafu *Sic per flabéllum clánculum, & simulália cir-*
cunspêcto,
55 afiaiiiv *Satin' explorâta sint. vídeo esse. péssulũ óstio obdo.*

virgine.

49 *Tum eq. i. es t. imp.*) Licet iocanti & amico conuicium iucundè facere. S. D Os certo modo loquendi ab illis antiquis pro audacia & temeritate, vel impudentia ponitur. Cicer. Famil. IX. Nosti os adolescẽtioris Academiæ. Idem pro Quintio, Mihi videtur ore durissimo esse, qui præsente Roscio gestum agere conetur. Idẽ in Ver. Act. III. Nostis os hominis, nostis audaciam. Idem pro Planc. Quæ cùm ita sint, iam succumbam, Laterensis, isti ori tuo nimio.

50 *Qui esset st.*) D Statura corpori ascribitur: Status ad habitum refertur. Ergo Status est σχῆμα, Statura, longitudo corporis. *Te ásin. t.*) Quia hoc ministerium, delicatorum seruorum est. *Ásinum t.*) M Mu Iocularis potiùs, quàm atrox contumelia: ea enim etiam ad Æschinum suum vtitur Mitio, Quid! tu asine huic auscultas!

51 *Vix elocuta*) V Tempus & locus hîc notantur. Et hîc neutrum est pro actiuo per ἔκφωσιν. *Prorumpunt se*) L Proiiciunt. D Verbo neutrali quasi actiuo vsus est. *Prorumpunt se*) B Authore Prisciano quædam verba, cùm sint actiua, in passiua quoque & absoluta significatione inueniuntur, vt proruo. Budæus in annotationibus suis ait, Terentium Prorue-re dixisse, pro proripere, quod significat raptim sese ex conspectu cuiuspiam auferre, & eundi impetum hæc verba significant.

52 *Ita vt fit, d. vbi abs.*) Respexit ad prouerbium, Frons occipitio prior. Significat absentibus heris ministros omnia facere indiligentiùs, & peccare licentiùs. *Vbi absunt*) D Vbi, & temporis & loci potest esse.

53 *Intereà s. v. occupat*) Vtpote cõpressam somno, & oblectatã flabellõ, atque ab eunucho nihil metuentem. *Ego limis asp.*) Limis, si nominatiuus singularis est, transuersus significat: si septimus pluralis, deest Oculis. Nam Limis est transuersus: vnde limen dicitur quoque, quod ingredientibus exeuntibúsque transuersum est. Cùm igitur dissimulant homines se videre quod vident, & non recta facie, sed transuersa intuentur, limes dicuntur aspicere. Cùm verò Limi dicantur obliqui generaliter: hoc tamen propriè de oculis dicitur.

54 *Sic, per fl. cl.*) Sic, διαστικὸν est, & necessariò additum. nam & limis & per flabellum sine demonstratione parum intelligitur.

55 *Pessulum est. obdo*) Scilicet vt amoueret, arcerétque auxilium virginis. M Pessulum lignum quod ostio obiicitur. *Pess. ost. obdo*) B Id est, oppono, operio, occludo. Pessulus, quasi paruus pes instrumentum, quo claditur ostium. Ouidius primo Fastorum dixit, Pace fores obdo, id est, claudo vectibus seu obicibus ianuas. Mu Hoc verbum Cælius Rhod. libri quarti capite septimo obscœnè intelligendum putat. B Marcellus Virgilius in commentariis in Dioscoridem libr. I. cap. I. explicans hunc locum, de Pessulis, ita inquit, Exigit nunc operam nostram, & medicinæ iocos suos misceri cupit Comicus noster, qui in Eunucho sua, clausa cum adolescente in cubiculo puella, pessulum ostio obdidit: non foribus seram, aut vectem, ne quis amoris sui cursum impediret, obiiciens, sed ex pessulorum ratione, qui mulierum naturalibus in pleriíque morbis & vitiis subiiciuntur, inceptam iam Veneré festiuè describens. Maior enim ioci vis, in ostii ambigua & ancipiti voce est, in qua cogitandum Poëta audientibus reliquit, cubiculine, an virginis ostio pessulum obiiceret. Sciebant enim tunc omnes, dum turpitudinem in vocibus etiam esse aliqui existimant, pudori parcentes, fœminarum naturalia, portam & ostium appel-

*L. Confessio intelligentis.

R. [ego mihi], ssbbɯssiv. Mu [C. quid tũ? fatue. A. fateor. C. egnón'], ssbbissiv.

R. [Ostentam, tantã], sssissiv. Al. [Mihi ostentatam, tantã], ssIxssv.

A. *Quid tum? C. quid tum, fátue! A. *fáteor. C. an ſſbbbſſiv 56
ſego" ſoccaſiônem
ſMihi oſtentâtam, ſ tam breuem, tam optâtam, issisſſv 57
tam inſperâtam,
Amitterem! tum pol ego is eſſem verè, qui aſſi- sidissav 58
mulâbar.
A. Sanè hercle vt dicis. Sed' ínterim de ſymbolis ſ ssxisij- 59
quid actum eſt? ſ ssr
C. Parâtũ eſt. A. frugi es. vbi? domin'? C. immo apud ssbaissv 60
libértum Diſcum.

R. [C H. ſed tantò ocyus properemus. Al.] A. Perlóngè eſt: ſſed tantò ócyùs properêmus. ſ mu- sssiassv 61
ta veſtem.

laſſe, audierántque fortè in ſignando caſtigandóque Tragico ſcelere, & quale cũ Io caſta matre filius Oedipodes exercuit, Et Romanus Cæſar ſomniaſſe ſe credidit, præcepiſſe antiquiores Græcorum ſapientes non licere homini ingredi per portam, per quã exierit. Oſtióq; huic & portæ, nõ ex cuſtodia domus, ſed ex medicinæ diſciplina peſſulum eunuchus obdidit. Cuius diminutiuam appellationem, veluti omnibus certiorem nos imitati, peſſulos diximus eos, quos Græci peſſos dicunt, quos lib. v. cap. xxi. Celſus his verbis deſcripſit, Vt ea, quæ fœminis ſubiiciuntur, peſſos Græci vocant. Eorum hæc proprietas eſt: Medicamenta compoſita molli lana excipiuntur, eáque lana naturalibus conditur. Multóq; certiùs Paulus Ægineta, quo capite de ſuppreſſis mẽſibus agit, ſic peſſulũ definiẽs, Pectira lana peſſulus eſt: quodcunque aliud teres digiti humani forma, quo medicaménta ſuſtinentur, vtitúrque his præcipuè ad ciendas muliebres purgationes. In quem vſum fortè Dioſcorides innuit peſſulis miſceri irides. Nam ſi cum vino potæ id præſtãt, ſubditæ etiam præſtare poterunt, hæc ille. Budæus quoque in annotationibus in Pandectas, tit. de ædilitio edicto, ex lege, quæ bis in menſe, peſſorum mentionem facit.

56 *Quid tum*) V Factum eſt, quod ſumma verecũdia ſignificatur. Non decet Poëtas adeò eſſe laſciuos, etiam ſi id optimè Plinio iuniori placeret. *Quid tum, fatue?*) D Quid enim præter vitium ſupereſt, vbi amator eſt adoleſcens, & virgo dormiẽs & incluſa? Gratè explicata narratio eſt, quam audientis curioſitas finit, & cuius in extrema parte maior attentio eſt. B Rem turpiculam ſupprimit: vt Seruius in quarto Æneid. notauit, hũc citans locum'. *Fateor*) D Me fatuum, qui hoc quæſierim, ſubauditur. *An ego*) V Cauſa eſt ex ipſa occaſione data, ne eſſet verus eunuchus, qui tantùm antèà aſſimulabatur.

An ego occaſion. M. oſt. tam br. tam op. tam inſp.) D Vide quanta dixerit: non voluntatem, ſed occaſionẽ: non animaduerſam, ſed oſtentatam: non hanc, ſed tantam: non anguſtam, ſed breuem: non appetitam, ſed exoptatam: non repentinam, ſed inſperatam. Et bene Inſperatam: aliud enim ſibi promiſerat, vt ſuprà diximus, nõ quòd pictura occaſióq; perſuaſit. *Ego occ. tã inſperatam amitterem?*) S. D Sic loquitur Cicero ad Att. xv. Maximas amiſſas occaſiones dicebat. Idem pro Cecin. Suadebant amici, nullam eſſe rationem, amittere eiuſmodi occaſionem. 57

Tum pol ego is eſſem) D Eunuchus ſcilicet. 58

Sanè hercle) V Deliberatio eſt de mutanda veſte, & de ſymbolis. *Sanè h. vt d.*) D Deeſt Ita eſt. *Sed int. de ſymb.*) Bene memor. eſt perſonæ quàm induxit Poëta, per hanc interrogationem. 59

Frugi es) Vtilis, & neceſſarius, vt fruges humano generi. Frugi eſt ergo, ĩ quo eſt aliquid quo fruamur, id eſt, vtamur. B Veteres frugi hominem dicebant probum, & cõſummatè officioſum. Contrarium autem huius, ſignificare volentes, nequam hominem appellabant, id eſt, prodigum, aſotum, libidinoſum, improbum, nihili, & ſceleſtum. *Diſcum*) D Nomen eſt proprium Diſcum. 60

Sed tantò oc. pr.) Properemus dixit pro Ambulemus. *Muta veſtem*) Hæc ὀικονομία eſt ad id, quod in domum Thaidis rediturus eſt Chærea. 61

*L. Præparatio ad ſcenam ab hinc nonam.

62 adſijdiv C. *Vbi mutem! périj: nam domo éxulo: nunc mé- tuo fratrem.
63 ſſisſbiv Ne intus ſit: porrò autẽ, pater ne rure redierit iam.
64 ijaiaſſv A. Eâmus ad me: ibi próxumum eſt vbi mutes. C. re- Ad me, id eſt, in domum meam.
ctè dicis.
65 ijsſſſiv Eâmus: & de iſtac ſimul quo pacto porrò poſſim
66 ſſaiaſſv Potíri, conſilium volo cápere vnà tecum. A. fiat.

62 *Vbi mutem?*) Vultu oſtendit quòd ſubaudiatur, Neſcio. *Nam d. ex.*) Deeſt Propè, aut Veluti: vt ſit, Propè iam. Exulo duobus modis dicitur. & de loco in quo exul eſt, & de loco ex quo eiectus eſt. *Nunc m. ſſ.*) Cauſas oſtendit cur domo penitus veluti exulet.

63 *Pater ne r. r.*) Præparatur iam interuentus ſenis: & eſt ζεῦγμα ad ſuperiora. nam & hic Metuo eſt ſubaudiendum.

Eamus ad me) B Terentius non rarò perſonam pro domo vſurpat. *Ibi proximum eſt*) D Hoc eſt, domus mea. *Rectè d. Eamus*) Ipſa verba quodam modo feſtinationem ſonant. 64

Quo p. porrò) Porrò, poſteà, deinceps. 65

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. D Ea perſona quæſita eſt, quæ terribilem credat militem: & eo magis in experiendo vanus ac ridiculus eſſe poſſit. quid autem poſt ſcenam geſtũ ſit, hoc eſt in conuiuio militis, ancilla demonſtrat: Mu nempe initium iurgii, quod inter epulas excitatum fuerat inter Thaidem, & Thraſonem, ob interuentum Chremetis: D vt iam quæ in proſcenio agantur, ex his poſſimus agnoſcere. L & eſt narratio occaſionis epitaſeos. V *Theſes.* 1 Zelotypi temeritas & importunitas ſatis militaris. 2 Mulierum meticuloſarum cautio eſt admodum digna. Tota eſt ἰδιωτικὴ, omnino coniecturalis. Narrat enim quid in domo Thraſonis agatur. E ſtque hîc ſeminarium & iræ Thraſonis in Thaidem, & hîc apertam videbis per decorum œconomiam. Nam vt ſuprà, ita & hîc Thraſo ſuis coloribus depingitur. Breuiter hic exponit à cœna res geſtas. M Muliebrem timiditatẽ, cautioné meretriciâ, & hominis ſtolidi, zelotypique importunitatem, & impetum animi ad iurgia præcipitem, hæc ſcena exprimit.

Verſ. gen. Nonus eſt dimeter trochaicus catal. duodecimus iãbicus tetr. acatal. Reliqui ſunt tetrametri catalectici: atque ex his quatuor iambici, quintus ſcilicet cum tribus eum ſequentibus: cateri trochaici.

DORYAS.

1 ſaaussaav ſaadssdbv ITA ME ſdiis ament: quantùm ego illum vidi, ['Dii'] diſyllabum eſt. R al. [dij bene], quod verſus non poſcit.
nónnihil tímeo míſera,
2 saſſbst- Ne quam ille hódie inſânus turbam fáciat, aut vim Illum ſcilicet militem Thraſonẽ, infinitum pro finito.
Thaídi.
3 ſſdiſſv Nam poſtquàm ſaduênit ſ Chremes adoléſcens fra- Al. [ille aduenit], al. [iſte aduenit], ſſsiassp.
ter vírginis,
4 ttasdad- ttasdb Militem rogat, vt illum admitti iúbeat: ſ ille ſ Al. [is], ttastad-.
continùo

1 *Ita me dij*) L Verba ancillæ ad ſpectatores. V Propoſitio, Timeo militem, ne quas turbas daret: cui propter aſſeuerationem & obteſtatio & certa coniectura additur.

2 *Ne quam ille h. inſ.*) D Illum & Ille inſanus, ſic effertur, vt omnibus inſuauis miles eſſe noſcatur.

3 *Nam poſtquam*) V Confirmatio eſt per ἐνθύμημα, in qua argumenta coniecturalia, cur ſibi timeat, exponuntur. Inter hæc autem illud eſt præcipuum, Nam Thais cum milite contendit. Cauſa eſt, Quia miles Chremetem, quem putabat eſſe æmulum, ægrè admiſit. *Nam poſtquam iſte aduênit Chr.*) D Inſtanter admoner, qui ſcilicet ſit Chremes-

Militem rogat) Et hoc quaſi de odioſo Militem dixit, non Thraſonem. *Continùo iraſci*) Vt riuali. B Suſpicaces ſunt, qui amant, neque 4

*L.Indicatur militis seruitus apud scortum.

Iráſci, neque negâre audêre: Thais porrò inſtâre, 5
Vt hóminem inuitet. id faciêbat retinéndi illíus 6
cauſſa:

*Locus agnoscendæ virginis.

* Quia illa que cupiêbat de ſorôre eius indicâre, 7
Adeã rẽ tẽpus non erat. inuîtat triſtis: manſit ibi: 8
[Cum illo ſermônem óccipit.] 9

G.[Illa cum illo sermonem ilico occipit, tſſttu. vt sit trochaicus trim. catal. E versibus sex præcedentibus Erasmus & vulgati codices quinque faciunt, hoc modo,
Militem rogat, vt illum admitti iubeat: ille continuò irasci,
Neque negare audere: Thais porrò instare, vt hominem inuitet.
Id faciebat retinendi illius causſa: quia illa quæ cupiebat
De sorore eius indicare, ad eam rem tempus non erat.
Inuitat triſtis: manſit ibi: cum illo sermonem occipit.
Primum trochaicum tetr. acat. facit, quod fieri non potest, nisi bacchium & creticum recipias, & vltima sede spondeũ. tdésbwas. De sequenti idẽ iudicauit, bſſſſtat. tertium ait octonarium cat. sed id quia qui fiat non explicat, intelligi vix potest, nisi [faciebat] triſyllabum velis ac bacchium creticúmque admittas, vt sit iambicus, ddſ&xiav. Duos sequentes facit trochaicos cat. sed in priore ex [eius] eliditur vltima, tſtdſſtv. Vltimus bene habet, modò ante [cum] non legas [illa], quod habent exemplaria pleraque omnia, ſſſbſſtv. Sunt & alij qui hos versus aliter & legant & distinguant, sed multò corruptiús.

*B.Hîc fit quod suprà monuerat Gnatho.

Miles verò ſibi putâre addûctum ante óculos 10
ámulum,
Vóluit fácere contrà huic ægrè. * Heus, inquit, 11
[puer] Pámphilam

In [Heus] h vim habet consonantis.
E.[puere], abſſſbtv.

neque riuales ferunt. Vnde Tibullus, Possem riualem non ego ferre Iouem.

5 *Neque n. aud.*) D Vt amicæ poscenti. *Instare, vt h. inuitet*) Vide impudentiam meretricis. primùm petit vt iubeat eum admitti, posteà vt inuitet, quod est maius. *Id faciebat*) V αἰτιολογία & occasio petitionis. Volebat enim eum Chremete quædam de sorore indicare. Altera est coniectura, quia confabulabantur familiariter. & est eclipsis verbi. Habebat. D Admonet spectatorem, ne existimet alteri riuali iniuriã fieri Phædriæ. Et simul est hîc προπαρασκευὴ virginis agnoscendæ.

8 *Triſtis*) Inuitus, non libenter. Vt è contrario Virgilius, Vobis lætus ego hunc candentem in littore taurum Constituam ante aras, voti reus. Et Accipio triſtis, eodẽ modo. *Manſit ibi*) Adolescens scilicet: & Manſit, pro Remoratus est, id est, accubuit, nec recessit, Manſit significat. Simile est, Manſit, passus est. Sic Chremes manſit immoratus. * cõuiua necessitate discessit accipiendus est.

9 *Sermonem occ.*) Sermonem, colloquium dicit.

Miles) V Impulsio est ex ipsa æmulatione. *Adductum æm.*) D Plus dixit Adductum, quàm admissum: & simul quia videbat furibundum Chremem, & totum crimen reuocat ad Thaidem. & hæc est causa cur à milite in eius domo nullam rixã patiatur Chremes. *Æmulum*) M Æmulatio, inquit Cicero in quarto Tusculanarum, duplex illa quidem dicitur, vt & in laude, & in vitio hoc nomen sit. Nam & æmulatio, virtutis imitatio dicitur. Sed ea nihil hoc loco vtimur, est enim laudis. Et est æmulatio ægritudo, si eo quod concupierit, alius potiatur, ipse verò careat.

Voluit f. c. h. agrè) B Voluit malum malo compensare. Et Huic, nõ ad Chremetẽ modò adductum, sed ad Thaidem refertur. *Ægrè*) L Id est, molestè, quod doleret militi. S. D Ægrè facere, pro molestiam inijcere, vel dolorem, nouè dicit hîc Terentius. Sic dicit aliquando Cicero benignè alicui aliquẽ facere, pro beneficium conferre, vel beneficio afficere. *Heus puer*) V Modus est iuxta Gnathonis consilium, quod fuit scena prima, a-

10

11

12 ſſ*ſſdſp *Accérſe, vt delêctet hîc nos. illa exclâmat, Minimè géntium:*

*Si creticũ non admittu, B [Ac] pertinet ad versum præcedẽtem, ſſſſſdſp: G vel [Accerſe] tollendum, vt sit trochaicus cat. ſtſſſatv.

13 ſſſſſſv *[In] conuíuium illam! miles téndere inde ad iúrgium:*

Al. [Túne in], ſſſſſſp.

14 dſaaſdtv *Intereà aurum ſibi clàm múlier demit, dat mihi vt aúferam:*

15 ſdſaſſt– *Hoc eſt ſigni, vbi primùm póterit, ſe illinc ſub dûcet ſcio.*

*L.Eclipsis corripientis, subauditur Accersas.
D. *Tendere*, id est, peruicaciter nitebatur. Verg.-Vasto certamine tendũt.

ctus tertii expositum. D Hîc igitur ostenditur quod suprà apparatum est.

11 *Accerſe P. amphilam*) Non Prouoca, sed Accerse: quia non est aptum militi. *Vt del. hîc nos*) Quasi dicat, Quod hæc non facit: sed delectare, fidicinæ est: quia suprà de illa dixerat, Et fidibus scire. Et bene Hîc: quasi insuauiter nunc tractemur. *Illa exclamat*) Non Respondit inquit, sed Exclamat. *Minimè g.*) V Ecliptica est oratio, & subauditur accersere licet, & decorũ causatur. Istiusmodi enim conuiuiis non decet honestas puellas interesse. quid, quòd neque semper mulieres accedebant? sed conuiuia erant tantùm quibusdam virilia, itaque ἀνδρῶνας nominabant. *Minimè g.*) F Hoc magis mirũ, Minimè gẽtium, quàm Nusquã gentiũ. B Pleonasmos, adiectio superuacua ad plenã significationem. Qualiscunque adiectio, pleonasmus dici potest authore Fabio.

13 *In con. illam!*) D ἐμφατικῶς, vt, cantando tu illum? *Illam*) Deest Accersas: & est figura ἀκοσιώπησις. Bene *In conuiuium illam*? B Nam in terra Græcia mos non erat, vt pudicæ mulieres, inter conuiuas viros, mensæ assiderent, teste cum Cicerone, tum Probo Aemilio. In Verrina quadã Cicero, Postquàm satis calere res, inquit, Rubrio visa est, quæso Philodeme, cur ad nos, filiam tuam intrò vocare non iubes? Homo qui & summa grauitate, & iam id ætatis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. Instare Rubrius. Tũ ille, vt aliquid responderet, negauit moris esse Græcorum, vt in conuiuio virorũ accumberet mulier. Probi verba ferè sic habent. Quos enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium, aut cuius non materfamiliãs primũ locũ tenet ædium, atque in celebritate versatur, quod multò sit aliter in Græcia. Neque enim in conuiuio adhibetur, nisi propinquorum, neque sedet nisi in interiore parte ædium. *Miles tendere*) D Propriè dixit Tendere. quod significat pertinacem contentionem. Virgilius, Vasto certamine tendunt. *Inde ad iurgium*) Subauditur Ventum est.

Intereà) V Alia est coniectura ex auro ablato, & militis subductione. Itaque nõ parum misera mihi timeo. *Int. aurum s. el. mulier d.*) D Ne aurum pro virgine, quod retinebat, amitteret. vel aurum demit, vt esset ad fugam expeditior, vel ad rixam. Et opportunè Mulierem dixit, non Thaidem: vt ostẽderet malitiam sexus. B verba indicant loqui ancillam de auro quo ad corporis maiorem ornatum vtebatur meretrix. 14

Hoc est signi, vbi pr. p.) D Ad quam rem signi? Vtrum Hoc est signi, Quamobrem metuam ne quam ille hodie insanus turbã faciat, aut vim Thaidi? An hoc est signi. Vnde scio quòd vbi primùm poterit, se illinc subducet? Erit igitur subaudiendum sic, Vnde & Quòd: vt sit, Vnde scio quòd vbi primùm poterit. *Se ill. s. sc.*) B Budæus in annotationibus hunc aduocans Terentii locum, Subducere, inquit, est sensim & clanculum discedere, ita vt nullus animaduertat. 15

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. D Hîc nunc causa narratur cur statim in vrbem redeat Phædria, qui discesserat abfuturus biduum. F Eum igitur Poëta ratiocinantem & cogitabundum inducit, secum reputantem, F quæ sit intercepti amoris passurus incommoda, F si totum biduum ruri permanserit. Sed vicit amor, eáque gratia importunè in vrbem regressus fingitur, vt iurgium militis tollatur. D atque iam etiam tempus est, eum in scenam reuocandi, postquàm acta sunt omnia, quæ illius absentiam desyderabant. L Eius aduentu inchoatur epitasis alterius partis fabulæ. V *Thesis.* 1 Intemperantis amoris hic est effiguratio. Sunt enim ferè amatores

morę impatientes. 2 Amantium animus non eſt præſens,ſed abſens adeſt.Sicut parаſitorum animus eſt in patina,ita amantium in Thaide.Porrò hîc narratio eſt ſecum deliberantis num redeat.Conſtituit autem ſecum ruri non diutius manere.Eſt autem narratio, cũ non omnia eiuſdem elementa adſint,imperfecta & ſimplex propter negotii ſimplicitatem, ſicut ex affectu ὡς διαλεκτικὸν,atque denique ordinis eſt naturalis.[M] Vis amoris, & illius inconſtantia,qui in caſtris militat Cupidineis ac Venereis,compede vinctus eſt, adeò, vt ſui iuris non ſit.hac ſrena exprimitur.Idcirco Clereta lena apud Plautum in Aſinaria, ſic adoleſcentẽ alloquitur,Fixus eſt hic apud nos animus tuis clauo Cupidinis. Remigio, velóque quantum poteris,feſtina & fuge:Quàm magis te in altum capeſſis, tam æſtus te in portum referet.

Verſ.geu.Iambici trimetri acat.ſiue ſenarij.Sed vltimus eſt Eraſmo trochaicus tetr.catal.

PHAEDRIA.

*V.Occaſio & tempus.

Tempus poſtulat Phædriæ reditũ vbi acta ſunt omnia quæ illius abſentiam deſyderabãt.

D.*Puto* pro reputo per aphæreſin.

*V.Modus,per imprudentiam.

L. *Diuerticulum*, deflexus viæ ad villam, *Vneyſcheid.*

DVM rus eo,cœpi égomet mecum inter vias fidſſi 1
(Ita vt ſit,vbi quid in ánimo eſt moléſtiæ) ibbiij 2
Aliam rem ex ália cogitâre,& ea ómnia in adſiap 3
Peiórem partem. quid opus eſt verbis! dum hæc ſſdéſi ſſdſ 4
puto,
**Prætérij imprúdens villam:longè iam abieram.* dſſſdp 5
Cùm ſenſi,rédeo rurſum:malè verò me habens, ſdidſi 6
Vbi ad ipſum veni diuerticulum,cónſiliti: aſſdſi 7
Occœpi mecum cogitâre,Hem,bíduum hîc ſſſiſi 8
Manêndum eſt ſoli ſine illa!quid tum póſteá! iſſſi iſd 9

1 *Cœpi eg.m.me.)* D Ordo,Cœpi aliam rem ex alia re cogitare. *Inter vias*) Figuratè,& nouè Inter vias,[B] pro Inter eundũ.Sic & Turpilius,Me miſeram,quòd inter vias epiſtola excidit mihi.Infelix inter tunicam & ſtrophiũ collocaram.

2 *Moleſtiæ*) V Cauſa διαλέξεως eſt animi perturbatio.

3 *Et ea omnia in p.p.*) D Vtrum ſubaudiatur, Cogitare? an Ibant aut Vergebant, aut quid tale!

4 *Dum hæc puto*) D Id eſt,exiſtimo:vt Virg. Multa putans, ſortémque animo miſeratus iniquam.Et eſt ἀφαίρεσις,pro reputo.Putamus enim inſtantia:Reputamus præterita.

5 *Prætérij imp. v.*) S.D Præterire Latinis eſt,idẽ quod prætergredi,vel vltra id progredi,quò iter præfinitum ſit.Multas tamen habet elegantes per tranſlationem ſignificationes.Proprium igitur eſt,cùm dicimus,agrum, vrbem,villam,& ſimile aliquid præterire,id eſt,tranſgredi.Tranſlatum autem eſt,cùm dicitur ætas, vel tẽpus præteriri:aut aliquis præteriri in petitione magiſtratuum,id eſt,quando non habetur eius ratio:vel quãdo abſens ſecundum præſentem non tractatur. M Villa eſt domus ruralis,ſic dicta à via,prope quam poni debet propter commoditatem importandi aliquid,& exportandi. [B] Budæus in annotationibus,Villam ruſticam dicit eam eſſe villæ partẽ,quam villicus,colonus, vel vinitor,vel arborator,ſibi habitandam obtinet,& familiæ villaticæ, atque inſtrumento omni condendo,aut continendo.

6 *Vbi ad ipſ.v.diuert.*) D Diuerticulum, eſt vbi iter de via flectitur.& propriè diuerticula dicũtur in via domicilia,ad quæ de itinere diuertendũ ſit. M Diuerticula ſunt loca, vnde deflectimus iter ad villam,quæ non multùm diſtat à via publica.Eſt igitur diuerticulũ, deflexus à via.Vnde Iuuenalis per tranſlationẽ dicit,A diuerticulo repetatur fabula.Inde diuerſoria,& diuortia apud Virgilium: Obiiciunt equites ſeſe ad diuortia nota. *Conſiliti*) D Plus eſt nũc ſciẽtem ſtetiſſe quàm præteriiſſe neſcientem.

7 *Hem,biduum*) V Cauſæ ſunt ipſius moleſtiæ,& reditus, tũ à tẽpore, quia biduũ eſt tẽpus longius: tum à conditione duriori, quia ſoli ſine illa manendum eſt.& γραμμὴν amatoribus aptam adnectit,cùm aſſerit eſſe aliquid, etiam ſi quis extrema linea,hoc eſt,viſu tantùm amaret. *Hem,bid.hic M.eſt*) D Interiectio laborãtis animi.Biduum ſic pronuntia, vt longum,nimiúmque tempus.Tum deinde hîc,tanquam in loco ſolo,atque triſti.

8 *Manendum eſt ſoli*) L Cogitatio incerti amanti,qui tamen amoris impotentia vincitur,vt ante ſtatutum tempus redeat. *Soli ſine illa*) D Aut ſine alio oblectamento? *Sine illa*

Nihil eſt.ſquid nihil!]ſi non tangéndi cópia eſt, 10 axſſi aſ
Eho,ne vidéndi quidem erit!ſi illud non licet, 11 aidſſp
Saltem hoc licêbit:certè extréma línea 12 ſiſſli
Amâre,haud nihil eſt.villam prætéreo ſciens. 13 idſſbi
Sed quid hoc eſt,quod timida súbito egréditur Pythias! 14 dſſaſi ſſdbſat—

Mu.[quid?nihil:] Quinque amoris lineæ,viſus, colloquium,tactus,oſculũ,concubitus.

G.Si d in[quid]eliãdatur, & [ei] tollantur,erit vt reliqui iãbicus, ſdbdſi.

illa?) Satis amatorié. *Sine illa*) Iam cauſa eſt cùm biduum grauetur loco triſti,cur ſolatium conquirendum. Sunt autem qui idem putãt Soli eſſe,& Sine illa:vt Sine illa ἔξήγησις eius ſit quod dixerat. Soli. *Quid tum poſteá*) V Secum ratiocinando διασυρμὸν diluit, atque eiuſmodi formulæ interrogationum tam abruptæ ratiocinantibus maximè cõueniunt.

10 *Nihil eſt.quid mihi*) D Amantium diſputationes intermiſcent quædam conſilia ſanæ mentis,quæ tamen ſtatim reſurgentis amoris fœuitia deuincuntur. *Si non tang.c.eſt*) S.D Id eſt ſi non datur,vel ſi non licet tangere. Copia autem,vt anteà oſtendimus,modò eſt rei cuiuſlibet abundantia,vel vbertas:& opponitur inopiæ.Modò pro facultate ponitur, Modò pro manu militari:idq; in plurali frequẽtiús. Cùm verò pro facultate eſt,ex eo manat, copiam ſui facere. Et copiam ſui facit meretrix,cùm ſe proſtituit, vel quæ venereos admittit.

11 *Eho,ne vid,d.q.erit*) D Eho ridiculè additũ: tanquam omnino non ſecum loquatur,ſed cum altero. *Videndi*) M Subaudi Si ad ipſum contractum venire non datur rei concupitæ vel amatæ.

12 *Saltem hoc lic.*) D Bene bis dictum Licet, Licebit:quaſi de re magna loquatur:totũ ergo amatorié. *Certè*) B Pro ſaltẽ. *Certè extr.l.*) D Et hoc rectẽ: quia quinque lineæ perfectæ ſunt ad amorẽ.Prima viſus,ſecũda loqui,tertia tactus,quarta oſculari,quinta coitus. An ſic dixit extrema linea, quemadmodũ dicatur lõgis lineis quid fieri? id eſt, de longinquo.

B Quinque partibus conſtat fructus amoris, viſu,alloquio,tactu, oſculo, concubitu. Terentius hic extremam amoris lineam dixit pro prima, quemadmodum Plautus, Ab extremo narrare incipiam,hoc eſt,à principio. Ita Sipontinus interpretatur.Similiter Cicero in Rhetoricis ad Herennium,de narratione,Rem breuiter narrare poterimus, ſi inde inceperimus, vnde neceſſe eſt. & ſi non ab vltimo initio repetere volumus. Ab vltimo, idem eſt quod remotiſsimo,à rebus præſentibus,id eſt,à penitus primo.

Amare,h.n.eſt) D Amare modò, fruí amore dicit.Plautus in Bacchidibus,Prius hic adero, quàm te amare deſinam. Et ſine te amem. *Haud nihil eſt*) M Quaſi dicat,Aliquid eſt,frui amoris affectu eò modo, qui pro tẽporis conditione conceditur. *Haud nihil eſt*) B Eraſmus primo de copia cõmentario, Non nihil eſt vel aſpicere,id eſt,aliquid eſt. *Villã*) V Factum eſt, & ex compoſito, cui παρασκευὴ de more coniungitur, quæ nonnihil narrationem deliberantis interrumpere videtur. *Villam pr.ſciens*) D Sciens quidem, ſed non minùs amator quàm priús.

Sed q.h.eſt,q.t.ſ.egr.Pythias!) Ex his verbis perſona in cœnam veniens, & locutura deſcribitur.& Timida, modò ægra, turbata, commota,Plautus, Manum ex mari timide. Et hic ipſe, Vxorem inquit Philumenam pauitare neſcio quid dixerunt. Timidum aliud naturale,aliud euentu eſt:vt,Addit ſe ſociam timidísque ſuperuenit Ægle.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARG.[D] Huius ſcenæ initio oſtenditur tanquam perſequentem fugientem, progreſſam eſſe perſonam.atque operæpretiũ delectationis eſt ſpectatoribus ex querela ancillæ Thaidis,atque errore Phædriæ.[Mu] nam re cognita,Pythias accurrens,vt eunuchum comprehenderet,[P] magnopere de illius ſtupro virgini illato conqueritur:[Mu] deinde obuium habet Phædriam,cui rem totã aperit.Eſtque iucunda concertatio.cùm illa factum fuiſſe, hic verò fieri nullo modo potuiſſe contendat. [V] *Theſes.* 1 Mulierum ira vindictæ admodum cupida. 2 Mulieres imprudentes ſicut & viri, poſt factum ſapiunt. Oratio autem eſt parium in ſtatu coniecturali αἰτιολογικὴ,cùm ſignis veluti cauſis author ſtupri Chærea & ipſe puellæ raptus demonſtratur.& hac ſcena mutata verborum facie,idem narratur,quod ſuprà Chærea deprædicauit.[M] Iram muliebrem,& animum vindictæ in primis cupidum, impru-

dentiam,& post factum pœnitentiam,hæc scena exprimit.Arrogat quippe sibi multum fœmina:& læsa furit,vt tigris raptis catulis:insidiatur vt vulpecula,& rumpitur,si vicisci non datur, nihilque habens ad vindictam,propter animi mobilitatem suspirat.Vnde dicit Iuuenalis,Nemo magis gaudet vindicta,quàm fœmina.Oppositum facit animus generosus, & magnus,de quo sic scribit Seneca.Si magnanimus fueris,cùm inimicum in potestate tua videris,vindictam putabis vindicasse potuisse.Scito enim honestum & magnum vindictæ genus esse ignoscere.Aristoteles in quarto Moralium.de Natura viri magnanimi sic ait, Nec est memor mali sibi illati.non est enim magnanimi meminisse, præsertim mala, sed potiùs despicere.

Versuum genera. Quatuor trochaici tetr.catal.nempe tertius,septimus, duodecimus,& decimusterti-us.Reliqui omnes iambici:atque ex his duo primi catalectici,iique tetrametri:cæteri acatalectici:atque ex his vnus dimeter,videlicet quintus:tres trimetri,nempe nonus,decimus ac decimusextus: residui tetrametri,nempe quartus,sextus,octauus,vndecimus, decimusquartus cum sequentibus ad finem vsque scenæ,excepto decimosexto.

Suprà ipse Chæream narrauit suũ factũ, hîc in personas spargitur, & idẽ factum narratur dissimili figura orationis. Hîc videas quanta sit Poëtæ copia.

* D. Accusatio facti.

*L. Honestè,pro vitiauit.& est exaggeratio criminis à cõsequentibus.

PYTHIAS. DORIAS. PHAEDRIA.

VBI EGO *illũ scelerôsum misera atque impiũ inuéniam!aut vbi quæram!* adsa-aa-adsaf 1

Mureti cod ex transfert [quæram] in sequentem versum,qui tum erit hypercatalecticus:at hic primus erit trochaicus tetr.cat. adsatdt—.

[Hóccine] tam audax fácinus fácere esse ausam! addsdsdu 2

P H. *périj:hoc quid sit véreor.* *[Hoccine] prima pert.net ad versum præcedentem.*

P Y. * *[Quinétiã insuper,] scelus, postquàm * ludificâtus est vírginem,* dtasdu dtdsdf 3

Mu.[Quin insuper etiã,] sbiasasp, bis elidit.s finale.

1 *Ego ill.)* D Hoc initio ostenditur: tanquam persequentem fugientem, progressam esse personam. *Vbi ego*) V Conquestio est muliebris ex abrupto propter πάθος: & propter indignationem αὔξησις dominatur, cùm scelerosum, cùm scelus per antinomasiã vocat.Hæc autem narratiuncula, cùm factum, quod in audaci facinore intelligitur, admodum verecũda est, & propter indignationem breuissima. Nam capita tantùm patratorum facinorum continet. *Sceleros̃um*) D Scelerosus,est multorum:Scelestus,vel vnius. Scelerosus,propriè author est sceleris: Sceleratus, in quo scelus sit constitutum vel commissum. *Sceleros̃um*) E Copiam significat, id est, immodicis, multisque sceleribus coopertum. *Sceleros̃um*) MU Antiqua vox.Lucretius, Religio peperit sceleros̃a, atque impia facta. *Sceleros̃um atque impium*) D Scelerosum in Thaidem, Impium in virginem. E quia ei vitium obtulit.

2 *Audax fácinus fácere*) D Facinus facere, figura λεχαίσμος. S. D Multæ sunt apud Latinos voces,quæ & in bonam,& in malam partem capiuntur:vt, insignis, nobilis. Etenim pro nominibus,quibuscum iungũtur, significationem nanciscuntur. Aliæ etiã sunt voces,quæ & obscœnè, & honestè sonant: de quibus elegãter disputat Cicero in IX.Epist. Famil.cum ad Papirium Pætum de verecundia,& libertate loquendi scribit. incipit autem epistola, Amo verecundiam. Sed de hoc nimia.Substãtiua etiam sunt,quorum duplex est vsus:vt,facinus. Nimirum aliquando in bonam aliquando in malam rem vsurpatur. In bonam partem:Cicero pro Rabirio,Id facinus pulcherrimum esse arbitrarer.Idẽ Philip.II.Statim illa mirabilia facinora effecit. In malam patrem:Cicero in Catil.Nullum iam tot annos facinus extitit, nisi per te nullum flagitium sine te. Idem pro Cluentio, Quid vnquam Habitus in se admilit, vt hoc tantum ab eo facinus non abhorrere videatur? Idem Scelestũ, Dii immortales, ac nefarium facinus.Quod autem ad locutiones pertinet, quæ ex hoc nomine manant, Dicunt Latini, adducere, vel impellere ad facinus: facinus facere,confitere,efficere,committere, admittere,suscipere,obire. *Hoc quid sit,vereor,* D Pro duobus vnum dixit, scilicet Vereor pro nescio,& vereor.

Quinetiam) V Factum per consequentia signa exaggerat.Est enim vis in vestis discissione,& cõtumelia in capilli discissione, & fraus in ludificatione. *Scelus*) Dαὔξησις Plus enim est Scelus quàm Scelestus. Vt Lucilius

4 tdsisisp *Vestem omnem [miserè] discidit:tum ipsam capillo cónscidit.* *B.vel [misera] in dativo.*

5 sisi P H. *Hem.* P Y. * *qui nunc si detur mihi:* * L. Comminatio apta mulieri.

6 diabsiij *Vt ego v'nguibus fácilè silli in óculos involem venéfico!*

7 dtstsst— P H. *[Néscio quid profectò] absênte nobis turbâtum est domi.* *Mu. [profectò nescio quid],isbsisi.*

8 iasisisi *Adibo.quidistuc? quid festínas, aut quem quæris Pythia?* Phædriæ insonti crimen imputat.

9 sasisp P Y. *Hem Phædria,egón' quem quæram! abi hinc quò dignus es*

10 {sdsi sisdf *Cum donis tuis tam [lépidis.]* P H. *quid' istuc est rei?* *E. Al. [inlepidis.] Mu Al.[illepidis.]*

cilius Carcer vix carcere dignus. *Postquam ludificatus est virginem*) Argumentum ab his quæ sunt post negotium gesta. Et mirè, Postquam lubisicatus est,discidit, dixit: cùm ille videlicet, dum virgo reluctatur, hoc fecerit. MU vt maius odium conciliet. D Et mirè expressit vitium illatum virgini ab eo quidem, qui vitiare iam posset: sed tamen eiusmodi adolescentulo, cuius propter teneras adhuc vires ad explendam Venerem longiore noxa aduersus virginem vtendum fuit.Nã ideò præter occasionem familiæ discedentis, tempus,locus,&c. attributa negotio etiã somnus virginem opprimens adiuuat Chæream.Et mirè ludificatus potius,quàm complexus est, aut tale aliquid quod amorem indicaret. *Postquàm ludificatus*,&c.) M Plautus in Bacchi. Mea causa de auro ludificatus est. E Priscianus de verbis loquens, quæ à suis primogeniis, & significatione, & coniugatione dissident, in ipsis numerat & Ludificor.

4 *Vestem omnẽ.m.'.*) Adeò vt non amore fecerit,sed iniuria.Et vide,vt ex his appareat multum virginem reluctatam esse. *Misera*) B Dic esse datiuũ,vel aduerbium, pro vehementer. *Tum ipsi cap.co sc.*) D Multò melius,quàm si diceret,Capillum illi conscidit.

5 *Qui nunc*) V Vindicatio est mulierum, quibus sunt arma dentes & vngues. & hic τὸ πρέπον seruatur, atque dum veneficum pro stupratore accipit,est ἀκυρολογία.

6 *Vt ego vng.f.l.m oc.inu.)* D Nõnne credis Pythiam id comminari, quod à virgine minùs factum sit?quod, quia puella, nõ potuit. *Vnguibus)* Quibus armatur hic sexus. *In oculos*) Quasi amatori. E Sic apud Plautum in Asinaria parasitus Artemonæ mulieri. In oculos inuadere optimum est. *Inuolem*) MInuolare,est irruere, & insilire,inquit Nonius,à volatu:à vola, id est, media manu dictum. *Venefico*) D Mutanti homines, & ex virginibus mulieres facienti. An venefico, amatori?quia amor, venenum occultum est. vt Virgil.Occultũ inspires ignẽ,fallásq; veneno.Et, longúmque bibebat amorem. MU Aut est muliebre conuicium; aut Veneficum vocat,qui se sub falsa eunuchi specie intruserit.

7 *Absente nobis.t.est d.*) D Aut subdistinguendum est,& subaudiẽdum me,aut ἀναλειμμὸς figura est, Absente nobis, pro nobis absentibus. Pomponius, Sine ergo isthuc,præsente:amicis inter cœnã. Varro in Marcellũ, Id præsente legatis omnibus, exercitu, pronuntiat.Cùm sic dicit,pro præpositione ponit Absente:ac si diceret, coram amicis. Dicitur autem Archaismos antiquitas, ab Archæos, id est, antiquus siue priscus, licet indoctum vulgus existimet archaismon, præpositionis tantùm figurã esse.Priscianus adnotauit.ἀρχαϊσμὸς, id est, dic mihi, Atticos dicere etiam ad multos,& huic simile est quod Terentius habet,Nescio quid absente nobis turbatum est domi.Et quod Plautus in Amphitryone, Nec nobis præsente aliquis nisi seruos Aphticanus adest. Si in actione hanc absente nobis inuenerit puer.

8 *Quid festinas*!) Properas, turbaris, & trepidas?Salust. Festinantibus in summa inopia patribus.

9 *Hem*) L Incusatio Phædriæ. *Egón' q. queram!*) D Deest Rogas. *Abi hinc*) V Nascitur ex illa oratio ἐλεγκτικὴ,increparoria:cuius propositio, Apage cum tuis donis. cùm lepida addit, est ὑποστολή.

10 *Tam illepidis*) MU Alii illepidis, alii inlepidis,alii lepidis, quod omniũ maximè placet,vt intelligatur ex contrario.Sic in Andr. -Nunc me hospitẽ Lites sequi,quàm hîc mihi

D. Eunuchum quem antiptosis.

PY. *Rogas me! ſeunûchum quẽ dedíſti nobis, ſ quas turbas dedit!* *Al. [eunuchum quem dediſti nobis:] D tum [quem] pro qualem.* iſſiſſiſp 11

Poteſt hic cenſeri iambicus tetr. cat. catal. Mu [Vitiauit virginem quam hera dederat dono miles], aſiiaſſi. vbi [au] monoſyllabum.

[Virginem quam heræ déderat dono miles, vitiâuit.] ξ xiaſſadᵘ txaſſiat. 12

PH. *quid ăis!*

PY. *Périi.* PH. *temuléntа es.* PY. *vtinam ſic ſint, qui mihi malè volunt.* attaſdb- 13

R. Al. [quod iſtiuſmodi mentſtruum]. G Si ſhau] totum elidas erit trochaicus tetr. catalec. tbttſſtv.

D. *Hau\" óbſecro mea Pýthias, ſquid iſtúcnam monſtri fuit!* ijaiſſp 14

PH. *Insánis: quî iſtuc fácere eunûchus pótuit!* PY. *ego illum néſcio* ſſdſdaſi 15

11 ſit facile, atque vtile, & cæt.

Eunuchum) V Narratiuncula confirmat: in qua duæ tantùm ſunt circunſtantiæ, quis? videlicet eunuchus: & factum, nempe vitium puellæ illatum. *Eunuchum quem dedíſti quas turbas dedit)* D Aut ἀνεπίπτωσις: vt, Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt. Aut quem cum interrogatione pronuntiandum, vt ſit qualem. *Eunuchum quem d.)* Quidam volunt Quem diſtinguere, quaſi dicat qualem: ſed neſciunt hac figura multum veteres vſos eſſe. Eunuchum enim ad Dediſti verbum, retulit. Nunc ergo addit propter aliud ἀξίωμα aſſumẽdum extrinſecus, is Eunuchus. Nam quoties vno nomine, aut pronomine diuerſæ, declinationis enuntiationes comprehenduntur, neceſſe eſt quod alteri accommodatum fuerit, ab altero diſcrepare. *Quem dediſti, quas turbas)* Et Quem, & Quas ſic accipe, quaſi dixerit, qualem eunuchum, & quales turbas. *Eun. q. d. n. q. t. dedit!)* B Per interrogationem cum admiratione hic totus legendus eſt locus, & ita vehementior eſt oratio, hoc modo. eunuchum quem dediſti nobis? id eſt, qualem dediſti nobis? quaſi dicat ſubornatum, non verum, quas, id eſt, quales turbas dedit! nam virginem vitiauit. ita ſi interpreteris, nihil opus erit dicere, Eunuchum pro Eunuchus, hoc eſt, caſum pro caſu poſitũ eſſe. Mu Quicquid dicat Donatus, puto ita diſtinguendum, Rogas me? Eunuchum quem dediſti nobis? quas turbas dedit? Et illud Vergilii ad eundem modum, Vultis & his mecum pariter conſidere regnis? Vrbem, quam ſtatuo? veſtra eſt. S. P Eleganter hîc dicit Turbas dare, pro turbas commouere, aut efficere. Id quod tam plenum eſt nouitatis, quàm elegantiæ.

12 *Virginem q. h. d. d. m.)* B Propoſitio accuſationis Trapezontius libro primo Rhetoricorum, capite de confirmatione & confutatione, agens de cauſis quæ non cõſtant, hoc eſt, quæ ab oratore quoniam ſuſcipi non debeant, nec cauſæ quidem dicendæ ſunt, numerat inter eas & impoſſibile: quod eſt, cùm id dicitur quòd ſit contra rerum naturæ fidem: vt ſi quis Apollinem mentiri dicat, vel infans accuſetur adulterii, quòd cum vxore concubuerit aliena: cuiuſmodi & hoc quod dicit Pythias vitiatam ab eunucho virginẽ. *Quid aut.)* D Hoc admirãtis eſt magis quàm interrogantis.

Temulenta) V Inficiatio eſt. Negat enim 13 Phædria eunuchum vitiaſſe, ab impoſſibili, ex eunuchorum natura. *Temulenta)* D Ebria: à temeto, quo nomine antiqui graue vinum appellabant, eò quòd tentaret mentem, id eſt, labefactaret. Virgilius -Tenuíſque Lagæos Tentatura pedes olim, vincturáque lingua. *Vtinam ſic ſint, q. m. m. v.)* Bene non ebriam eſſe, in maledictum vertit: quaſi verò temulentam eſſe, felicitatis ſit. An non negat ſe eſſe ebriam, ſed non vino, verùm malo ebriam vult intelligi? Mu Significat ſe non ebriam eſſe, ſed in ſumma ægritudine verſari. Itaque illud hoſtibus imprecatur. Sic & Heauton. Au! obſecro te iſthuc noſtris ſiet inimicis. *Qui mihi malè volunt)* S. D Extra vulgarem huius verbi vſum elegãs eſt, cùm dicunt Latini Bene, vel malè alicui velle: id eſt, amicũ vel inimicum eſſe. Aliquando in ea ſignificatione nullum aduerbium admittit, ſed ſenſum merimur ex ſubiecto propoſiti. Cic. Att. vi. Planè velo his Magiſtratibus, quorũ voluntatem in ſupplicatione expertus ſum.

Hau obſecro) B Dolentis vel indignantis 14 interiectio eſt. *Mea Pythias)* D Mea, & Mea tu, & Amabo, & alia huiuſcemodi, mulieribus apta ſunt blandimenta. *Quid iſtucnam monſtri fuit?)* Quippe Monſtrũ eſt omne contra naturã. Si igitur eunuchus eſt, & vitiauit virginem, contra rerum naturam factum eſt, & rectè Monſtrum eſt. Et ordo eſt, Quidnam iſthuc monſtri fuit?

Qui iſthuc fac. eum. p.) Iſthuc facere ho- 15 neſtiùs

16 diſſſp *Quiſúerit: hoc quod fecit, res ipſa índicat.*

17 ſbdſſſp **Virgo ipſa lácrumat: neque cùm rógites quid ſit, audet dicere.*

18 ſkſſſbdip ſſd *Ille autem* bonu\" vir nuſquam appáret: * étiam hoc miſera ſúſpicor,*

19 abſſbiiſp *A liquid domo abeúntem abſtulíſſe.* PH. *néqueo mirári ſatis,*

20 ſſſſſdtv ijſſſſiap *[Quò\" ille abíre ignâuos ſpoſſit lóngiùs, niſi ſi domũ*

21 ſdiiiſſſi *Fortè ad nos ſredierit.]* PY. *viſe amâbo nũ ſit.* PH. *iam faxoſſcias,]* E. Trochaicus tetr. redundante ſyllaba, ſtatſſſt-.

22 aiſddſſp D. *Périi, óbſecro tam infândum fácinus mea tu, ne audíui quidem.*

23 diſddbſi P. *At pol ego amatóres audieram eſſe mulierum eos máximos,*

24 xiidſſſp *Sed nihil ſpotéſſe:] verùm miſeræ non in mentem vénerat.*

*D. Argumentis factum oſtendit. Omnes ſuſpiciones ad eunuchum reuocat.

*D. Ironicos.

*V. Exaggerat ſuſpicionẽ per furtũ.

Mu. [Quò abire ignauo: ille], iſiiſiap. Si cretícus nõ admittitur, G legendũ [redýt.] ſdſiiſſi. R. [ſtres.] Et hic eſt Eraſmo trochaicus tetr. ſed cat. aaſaaſtv.

R. Al. [poſſe:] A tum fiserit trochaicus catalec. ſtſaſſtv.

neſtiùs apud puellam, quàm ſi Vitiare dixiſſet: & poteſt videri aliquid nutu ſignificare. *Ego illum)* V Comprobat vitium per ſigna: præſens quidem eſt, cùm res ipſa loquitur, atque ab rei euidentia vitium non eſt obſcurum. Conſequentia verò ſunt ex lachrymis, ex diſſimulatione puellæ, & ex fuga. *Ego ill. n. qui f.)* D εὐπαρῆς Bene vitauit Eunuchi nomen, vt vitiaſſe virginem obtinere poſſit.

16 *Hoc q. f.)* L Tranſfert argumentũ à perſona ad rem, & ſignis explanat.

17 *Virgo ipſa lachrymat)* D Nunc oſtendit quid fecerit: & oſtendit argumentis. *Virgo i. l.)* B A ſigno. Cicero in libro de inuentione. Signum eſt, inquit, quod ſub ſenſum aliquem cadit: quod quiddam ſignificat, quod ex ipſo profectum videtur, quod aut antè fuerit, aut in ipſo negotio, aut pòſt ſit ſecutum. *Neque cum r. q. ſit, aud. d.)* Quid ſi verberata eſſet? ſed non puderet queri. Hæc autem iniuria apud virginẽ nõ habet nomen.

18 *Bonus vir)* εἰρωνικῶς. non enim iam Eunuchus. Bene igitur Vir: quia hoc illum eſſe contendit. *Nuſquam app.)* Neſcias vtrum fuga eius quæratur, an culpa. ſed conſtat hæc argumenta eſſe, quòd ipſe virginem vitiauerit. *Etiam hoc m. ſ.)* Bene Etiam: quia & hoc ſuſpicatur virginem vitiatam.

19 *Nequeo mir ſ.)* Bene hîc omnes ſuſpiciones ad eunuchum quem nouit, reuocat. neſcit Chæream ſiquidem hunc eſſe. Et mira locutio, pro eo quod eſt, neſcio.

20 *Ignauus)* V μείωσις eſt in inficiatione, Quia ignauus eſt, longiùs abire nequit.

Viſe amabo num ſit) D Domi ſubaudien- 21 dum eſt, aut Num ſit quod dicis.

At pol) V εὐπαρῆκα ſunt Hipocrati euirati, 23 cuiuſmodi ſunt ſpadones, thlibiæ & thladiæ impotentes virilitatem declarare nequeunt, quos Græci deſcribunt ἀνάνδρους ἐκ γένετε λαγνίσεων, & alibi ἀνανδρίσεις appellantur, quod muliebria tractent, quòd muliebri voce loquãtur. Mu In quibuſdam eunuchis remanet rerum Venerearum deſyderium, in iis præcipuè, quibus iam pubeſcentibus aut reſecti, aut elíſi ſunt teſtes. Phauorinus quidem ille, cuius tã crebra eſt apud Gellium mentio, cùm eunuchus eſſet, adeò tamen feruidæ libidinis fuit, vt creditus fuerit conſularis viri vxorem adulteraſſe, eóque nomine in iudicium adductus. Vide Cælium Rhodiginum libri decimi noni capite duodecimo.

Sed nihil p.) D Vt voluntatis rei ſint, non 24 etiam facti. *Verùm m. n. in m. v.)* Non Nihil poſſe eos, ſed Amatores eſſe maximos. ad partem enim ſententiæ pertinet quod dicit, Non in mentem venerat: non ad totum quod audiuiſſe ſe dudum. Etiam niſi penitus negatiuè conſyderaueris, cõtrouerſia inerit. ſi enim nihil poſſe audieras, quid eſt quod in mentem non venerit vt vitares? vtrũ igitur amatores mulierum eſſe maximos audieras? quod ipſum vitandum fuit. Neque enim hoc ſatis eſt ad pudicitiam, ſtuprum vitaſſe, cùm impudica fieri, vel ſolo oſculo poſſit, quam omnino integrã & illibatã velis. An Verum,

non

[9]L.Odiosè tanquã ferã.& est synæresis,pro cõclusissem. *Nam illum áliquò* conclûssem: neque illi commi-* dissssp 25
sissem virginem.

non erit coniũctio,sed nomen:vt illud quasi falsum audierit:hoc autem, quod verum inuentum est, nõ ipsa suspicata sit. Nã in mentem venire,non reminisci tantum, sed etiam cogitare significat.Sic Cic.In mentem nõ venit,causam publicam sustinere,id est, nõ cogitas non suspicaris. *In ment.n.v.*) Non quod audieram:sed, quod hic fecit. An, Non aliud in mentem venerat:non scilicet facturum fuisse quod fecit. *Non in m.v.*) Aut non erat cogitatum:aut non erat recordata. 25

Nam illum) [V] Expurgat se per imprudentiam.Sciebat quidem eunuchos tales esse,sed sibi & puellæ non satis prudenter cauit. Hic verum est quod dicitur,Sapiẽtia polt factum. Item,Ictus sapit. *Nam ill.al.conclusſem*) [D]Mirè Cõclusissem dixit, vt fæuam feram.sic alibi, Conclusam hic habet vxorem fæuam. *Neque illi comm.virg.*) Si vel amatorem tantùm meminissem.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. [D]Iucundus error in quo non dubitet Phædria Dorum eunuchum, [B]quem dono Thaidi dederat, [D]ipsum esse qui quæritur:verùm insuper sic aggreditur, tanquam sit ipse. [B]Proinde indignatus cum eo [B]vt virginis stupratore, [H]totiúsque tumultus authore, [P] iniuriam expotulat. [MU]Duplex autem diſsiduum hîc continentur, vtrunque ex errore natum. Vnum inter Phædriam,& Dorum Eunuchum:alterum inter Phædriam, & ancillam : idque producitur,donec [B]signis tandem & argumentis comperiat à Chærea fratre pepetratum scelus, [L]prodatúrque illius dolus per eunuchum,pro quo deductus fuerat:idque anxio & consternato Phædria,ne id grauiter ferat Thais, [V]*Tuæses.* 1 Peccata non sunt dissimulanda,sed castiganda. 2 Mulieres sunt formarum in adolescentulis diligentissimæ spectatrices. 3 Camerina non est mouenda,vt est in prouerbio. Versatur autem in statu coniecturali generis iudicialis. [M]Amantis diligentiam,vt aliquid amico gratificetur, & inseruiat,nec non vehementiam in multam irrogãdam rei amatæ gratia,atque mulierecularum commenta & cautionem,ne in caput proprium delicta recidant,hæc scena exprimit. Quisque enim natura duce,nisi insaniat,pro temporis ratione sibi cauet:est nanque incassum illa prudentia,quæ rebus suis prospicere nescit. *Vers.gen. Quinque & triginta priores iambici trim.acat.seu senarii. Qui restant ad finem vsque scenæ trochaici tetr.cat.*

Vt narratio & longior fiat, & magis ridicula, pergit in personas spargere. * L. Increpatio in Dorum, quem virginem vitiasse putat Phædria.

PHAEDRIA. DORVS *eunuchus.* PYTHIAS. DORIAS.

*EXI *foras sceléste:at étiam réstitas!* siibsi 1
Fugitîue prodi: malè conciliâte. D. *óbsecro.* aiddsi 2
PH. *oh,*

1 *Exi foras*) [V] ἐκπληκτικὴ increpatoria est. Persuasus enim Phædria eunuchum redarguit, tanquam stupratorem, & sex signorum congerie eundem esse constanter profitetur. *Scelestè*) [D] Quale est, scelestum appellari qui nihil sciat. [B] Spectator errorem intelligens Phædriæ,non sine risu audit, scelestum & fugitiuum appellari, qui nihil sciat. *Restitas*) [V] Primum est, cùm consternatus animo non progreditur,tanquam sibi malè conscius, eúmque fugitiuum & malè conciliatum appellat. Ille quidem inter morbos & vitia mancipiorũ,de quibus certiores reddebãtur emptores,numerabatur, veluti qui extra domũ,cancellósve fugisset,authore Vlpiano, & Cic.in 3.Offic.Hic verũ emptus est.Nã omnis conuentio conciliatio dicitur, vt Vlpianus testis est. *Restitas*) [B] A\ resisto est deductum. [D] Necessariò restitat,qui miratur se protrahi.

Fugitiue) Et scelestum,& fugitiuum increpat,in hunc crimen transferens Chæreæ. 2
[B] Fugitiuus ab affectu animi & proposito intelligendus est, non autem ab effectu, id est, à fuga ipsa.Fuga enim,id est,effectus, nõ continuò fugitiuum facit, nisi comes quoque sit affectus:quemadmodũ & vice versa affectus non fugitiuum facit,nisi sequẽte effectu. Fugere enim non solùm cõsilii, sed & facti est. [M] Vlpianus libro vicesimoprimo Digestorũ de Ædilitio edicto,sic ait,Aiunt Ædiles,Qui mãcipia vendũt,certiores faciũto emptores, quid

3 fidffi *Illud vide os vt sibi distôrsit cárnufex.*
4 ibffsi *Quid huc reditio est?quid vestis mut átio est?*
5 ffffii *Quid narras?/paúlulum/si cessâssem Pýthia,*
6 iffasp *Domi non offendíssem:ita iam/ornâbat/fugam.*
7 ib«asp P. *Habésne hóminẽ amâbo?* PH. */quidni hábeam!/*
P. *ô factum bene.*
8 ffddfi DORI. *Isi huc pol vérò bene.* P. *vbi est?* PH. *rógitas!*
non vides!
9 aifiai P. *Videam óbsecro,quem!* PH. *hunc scílicet.* P. *quis*
est homo?
10 ffbfai PH. *Qui ad vos dedûctus hódie est.* P. *hunc ócu-*
lis suis
11 fffffsp **Nostrârum nunquam quisquam vidit Phædria.*

quid morbi vitiíque cuique sit,qui fugitiuus erróve sit. Et Cic.lib.3.Offic.sic ait,Qui scire debuit de sanitate,de fuga,de furtis, præstat edicto Ædiliũ. *Malè conc.*) [D] Opportunè adolescens hîc exprobrat munus magno emptum. Malè,magno significat: vt Plautus in Amphi. Hæc mox scita est exercendo scorto condũcto malé.Ergo Malè cõciliate, magno empte significat.nam oís cõuentio,conciliatio nominat. Cõciliatũ ergo,magno emptũ.

3 *Illud vide*) [V] Alterum est ex oris figura distorta, quæ impudentiæ potest esse nota. *Os vt.s.dissorsit c.*) [B] Id est,diuersè torsit & inflexit.Et hîc adolescens immemor insinuandi muneris,dicit illum sibi os distorsisse, qui natura sit pulcher. Os autem dicimus illi distorquere,quẽ natura pulchrũ deturpamus.

4 *Quid h.r.est*) [V] Tertium est ex reditu .Reuersus enim est ad herũ suum,veluti aliquid apud Thaidem patrasset. [D] Eleganter ei reditio obiicitur, qui reuera loco senõ mouerit. [S.D] Particula qd hîc exponi potest pro quare?quamobrẽ?ob qd?aut quò spectat,vel pertinet reditio? Sic alibi Terẽ. Quidnã Pamphilũ exanimatum video? [D]Sic veteres:Plautus in Trinũmo,Quid tibi interpellatio,aut in consilium huc accessio est? Cæcilius ἀφαιρετικῶς, Quid tibi aucupatio est argumentum , aut de meo amore verbificatio est patri? *Quid vestis*) [V] Quartũ ex mutata veste , quæ authorẽ indicat. *Quid vestis mut.*) [D] Nam liberi vestẽ habebat,vtpote Chæreæ:serui verò atque eunuchi deposuerat.

5 *Quid narras?*) [V]Quintum est ex silẽtio, quasi tacita quadam approbatione. *Paululum si cess.*) [D] Familiare est iratis auertere se ad aliam personam , ab ea in quam commouentur. [V] Per hanc igitur apostrophen gestum irati apertè exprimit : & hîc est sextum signum ex fuga adornata. 6

Ita iam adornabat f.) [D] Vt suprà, Adornat vt lauent. *Idm ornabat*) [S.D] Pro fugam ornare dicit Cicero fugã parare.Ad Atticũ septimo,Itaque fuga,quæ parabatur,repressa est. *Habésne hom.*) [V] Hactenus eunuchus stupri accusatus,& castigatus est. Hæc omnia Pythias cernens eunuchũ, loquitur. id enim erit iucundum , vt quæratillum quem videt. 7

Quid ni habeam?) [D] Quid ni, quid nisi? hoc est,cur non habeam?

Vbi est?) Dorionem cõtemplata , dicit, 8
Vbi est? quia non ipsum , sed alterum nouit:
Rogitas?non vides?) Stomachatur vterque,errans mirificé : illa,quòd eunuchum credidit, Chæream videns:hic,quòd eunucho obiecit, quod cõmisit Chæreã. *Hunc scilicet*) Hic 9
iam tangens Eunuchum, dicit Phædria.

Hunc oculis) [V] Est ἀποφατικὴ negatoria. 10
Negat enim Dorum fuisse stupratorem.Confirmat quoque ex rei euidẽtia, cùm nulla ex nobis eum viderit, & figurata est propositio per interrogationem , Quis hic est homo? *Hunc oculis suis*) [B] Pleonasmus est, & vim habet asseuerandi. [S.D] Oculis suis nihil hîc præter emphasin designat:nam facis erat videndi:qua enim corporis parte videmus,nisi oculis? Ea verò est linguæ Latinæ proprietas, vt dicamus,nostris oculis videre,vel vidisse,hisce oculis vidi:meis auribus audiui:& similia,quæ tantùm ad maiorem affectus expressionem, & ad fidem magis,magísque faciendam ita inculcantur.

Hunc oc.s.Nostrarum n.q.vi.) [D] ἀκριβεστέρως 11
est figura,pro nostrũm:vel Nostrarum,id est, quæ familiæ nostræ sunt:vt parum sit non vidisse Thaidem, nisi addatur , ne familiarium

PH. *Non vidit!* P. *an tu hunc credidísti esse óbsecro* fiſſi 12
G. Vel[alii ũ nãque], fiadſi. *Ad nos dedûctum!* PH. *[nanque álium] hábui né-* ſſwſi 13
minem. P. *[sau.]* *Al.[hau.]*

Elegans Chæreæ deſcriptio ab igneta. *Ne comparândus hic quidem ad illum eſt: ille erat* fiiaſp 14
Honéſta fácie, & liberáli. PH. *ita viſus eſt* idſſai 15
Dudum, quia vária veſte exornâtus fuit: ſwſſſp 16
E. [Nunc eò tibi], tttſſétw: vel eliſo s in [fœdus] tttſdſtw. trochaicus erit terr.car. *[Nunc tibi] vidétur fœdus', quia illam non habet.* {diſwſp / diſa 17
P. *Tace óbsecro, quaſi verò paulum intérſiet.* iiaſſp 18
Ad nos dedûctus hódie eſt adoleſcéntulus, ſlbdſp 19
**B. Collatio perſonarum.* *Quem tu verò vidêre velles Phædria.* ſſijſp 20
Eunuchi deformis deſcriptio. **Hic eſt vetus, viêtus', veternôſus, ſenex,* {iiiaſi / iiia 21

quidem vllam eſſe, quæ hunc viderit. *Quiſquam*) D Antiqua locutio eſt, pro quæquam. B Nam quis antiquitus, etiam communis generis fuit. Vnde & Plautus in Aulu. Dic mihi, ſi audes, quis ea eſt, quam vis vxorẽ ducere.

12 *Non vidit.*) D Totidẽ iiſdémque verbis repetit. Et interrogatio ſtuporem admirantis oſtendit, & iam veluti cõſentientis. *An tu*) V ἀνταποδοσις Phædriæ μυκτηρισμὸς diluit.

* 13 *Nanque al.h.n.*) D Bene ad illud quod air, An tu hunc, quaſi ex multis. *Hau*) Hau interiectio eſt cõturbatæ fœminæ, nec cõſtantis ſibi: BCorripiẽtis, aut perturbatæ mẽtis.

14 *Ne cõparand.*) V A diſſimilitudine perſonarum per vtriúſque proſopographiam in contentione demonſtratiua probat. Hic enim ad ſtupratorem nullus eſt, teſtatur facies pulchra & libero homine digna. *Ille erat hon.f. & l.*) D τὸ ἰδιωτισμῶ Erat, quaſi de mortuo: aut qui nõ eſt, ſcilicet Thaidi, quia fugit.

15 *Honeſta f. & lib.*) Commodè deſcriptus eſt Chærea. *Ita viſus*) V ἀνθυποφορὰ eſt, ita ex mutata veſte ſordidus videbatur. Huius loci eſt illud, Veſtis virum facit, & Homerus ἡ γάρ τοι τέκτων κάτις ἀνδρώπους ἀνακαίνει ἐσθλή. Et huc quadrat in Eccleſiaſtico. Amictus, riſus, & inceſſus hominis ingenia produnt.

16 *Qui* varia veſte*) L Id eſt, Gedeylt. M Veſtis varia dicitur, quæ ex verſicoloribus panni ſegmentis, in modum vermiculati operis confecta eſt. Gall. robe de liurée. Sic & equi varij dicũtur maculis diſtincti. Gall. cheuaux pommelez. Vide Antonium Thyleſium capite vltimo libri de coloribus.

17 *Vid.fœ lus*) B Id eſt, deformis & fœda ſpecie. DFacetè, Fœdus videtur: nõ enim eſt.

18 *Tace obſ.ero*) V Diluit iſtam & χαρακτηρισμῶ & diſſimilitudine perſonarũ, præſertim ab ætate & habitu corporis: & hìc deformis eunuchi ἦθος deſcribitur. Vietus eſt languidus, mollis, quaſi ſine vi dicitur, iuxta Feſtum & Nonium. Ita veternoſus ſtupidus eſt, ſopore, aut λαθάργῳ obrutus. Muſtelæ autem color in ventre nonnihil liuidus eſt, qualis in eunuchis & hydropicis cernitur, bleychgeel.

Tace obſ.) D Aptè dictum eſt Tace, fœmineo ſtomacho: quaſi impudenter aſſiſtenti formæ improbæ, & argumenta inaniter pertinacitérque inuocanti. *Tace obſ.*) De conſuetudine dictum eſt Tace, & bene additur obſecro: ne Tace ipſum, videatur iniuria.

Quem tu v.v.v.Ph.) Commota aduerſus Phædriam, cogitur eum laudare, cui irata eſt: & ideo totum callidé. *Quem tu v.vid.*) Facetè, quaſi nec hunc, nec ipſum qui miſit, conſpectum velit. Quem, talem. & breuiter forma eius laudata eſt: cùm prolixiùs illius ſit deſcribenda deformitas. Verò, pulchré, Pulchrè enim eſt cuius forma nec odiũ, nec conuiuium commeruit. Lucilius in Satyra. * ex facie florem delegeris. *Quem tu vid.*) Quare Tu? An quia iſte iam nõ vẽlit videre, iratus ſcilicet ob vitiatam virginem? An Tu, quaſi ſpectator elegans formarum, & qui amator ſis Thaidis?

Hic eſt v.v.v ſenex) Sic hoc totum pronuntiandũ, quaſi iraſcatur huic, propter quẽ laudauerit Chæream. *Vetus*) Ad vituperationem modò nõ ad laudem ponitur: vt, Veteris Poetæ maledictis reſpondeat. Vetus eſt: cuius diminutiuũ eſt vetulus. *Vietus*) Mollis, flaccidúsque, & flexibilis corpore. vnde & vimina & vimenta, & vites, & vietores dicũtur: & viere, religare dicitur: quia victis virgis magis religare poſſumus quidlibet. Lucretius araneæ dixit vietam veſtem, id eſt, putri mollitia præditam. M Vietus, inquit Sextus Pomp. dicitur languidus ſine vi, & naturalibus priuatus viribus. Cic. in Catone Maiore: Sed neceſſe fuit, eſſe aliquid quaſi vietum,

22 iiſſſp *Colôre muſtelino.* PH. *hem quæ hæc eſt fábula!* L. *Muſtelino*, flauo, *bleychgeel*, ad ſimilitudinem muſtelæ.
23 {acibſp / dſ *E'vò rédigis me, vt quid ſégerim ſégomet néſciam.* *K. Al.[emerim].*
24 {abſkai / abſd *Eho tu, emín' ego te?* D. *emiſti.* P. *iubẽ mihi dénuo*
25 ſaſdép *Reſpóndeat.* PH. *ſroga.* P. *veniſtín' hódie ad nos?* *Al.[ro.ro.]* fiadſp: *vel ſynæreſi facta in [hodie]*, fiadſp. E *Iambicus ſeptem pedum,*
negat.
26 {eſiſſp / a *At ille alter venit annos natus sédecim,* ſijſbſp. *Legendũ [roga. P. veniſti ad nos?]*
27 {ſſſbki / ſſſbſ *Quem ſecum addûxit Pármeno.* PH. *ágedum hoc* ſijſſſp.
mihi éxpedi

tum & caducum. BVarro de lingua Latina, Viere, inquit, eſt vincire. Vnde Ennius: Ibãt viere Veneream corollã. Viere Feſto alligare ſignificat. Vnde vimina, & vaſa viminea. Porphyrio Horatij interpres, hoc loco putat, vietus accipiendum pro neceſſitate intortus & incuruus. Fortunatianus in Dialecticis ſuis. Vites adminicula, quibus innitũtur, nexibus prehendunt. Hinc per ſimilitudinem, incuruum ſenem, Vietum Terentius appellauit. *Veternoſus*) D Morbo vetere confectus, id eſt veterno: quales ſunt qui hydropem patiuntur. Et rectè. Nam ſæpe Eunuchi in ſenecta veternoſi fiunt, & citò hoc laborant morbo. M Veternoſus dicitur is, qui morbo & incommodo ſenectutis laborat. Vnde Virg. in Georg. Nec torpere graui paſſus ſum ſua regna veterno. Veternoſus etiam, authore Põp. dicitur is, qui graui premitur ſomno. Cato inquit, veternoſum, hydropicũ intelligere voluit, cùm dicit, Veternoſus quàm plurimùm bibit, tam maximè ſitit. *Veternoſus*) B Hæc contemptim de Eunucho dicuntur. Veternus morbus eſt, ex nimio otio perpetuũ ſomnum inducens. Lectionum antiquarum author Cælius, docés, cur ſolidam veternum dixerit Poëta Catullus, Ariſtotelẽ citat, quærentem cur alæ omnium maximè partium noſtri corporis malè oleant, cuius rei cauſa ſit quòd omnium minimè reſpirare poſſint. Nam locis eiuſmodi, odor malus contrahi maximè ſolet. Quoniam putredo quiete interioris qualitatis cõſiſtit, ſiue quòd immobiles inexercitáque habentur. Maronianus interpres veterni nomine, hydropiſin intelligẽdam putat, quæ plus nimiò reddit pigros homines, & ignauia marceſcentes. Vnde & pro deſidia quandoque poſitum inuenimus, & veternoſum, pro deſide, vt hoc loco apud Terentium. Probus etiam pro graui accipit ſomno, quem medicorum ſcholæ lethargum vocant ſi marcor adſit, & vt inquit Celſus, inexpugnabilis dormiẽdi neceſsitas. *Senex*) D Ex morbo ægritudinéque rugoſus. Vtrum Senex? an quia ita videtur ob deformitatem.

22 *Colore muſtelino*) Errauit Terentius, non intelligens Menandricum illud, οὕτως δὲ γαλεώτης γέρων. ait autem, Stellionẽ, animal quod lacertæ non diſſimile eſt, maculoſo corio. nanque ad id genus coloris facies exprimitur eunuchorũ corporis: quia plerique lentiginoſi ſunt. Hinc ergo erauit ideò, quia γαλῆ Muſtella dicitur γαλεώτης Stellio. ὡς παρ' ἀστυφάκει περέλκεις, ἢ ὅλω γαλεώτη κατασείεται σωρεάτους. Ego Adeſionem ſequor, qui rectè intellexit, Terentium ſcientem, muſtelino colore eunuchum dixiſſe coloratum velut ſubliuido: quia verè eunuchi, aut ex candidiſſimis lentiginoſi fiunt, vt ex Gallis, & huiuſmodi Occidentalibus: aut ex fuſcis, ſubliuidi, vt ex Armeniis, & aliis orientalibus. B Quem hìc Terentius dixit colorem muſtelinum, eũdem alij luteum & flammeum vocant, alij cereũ. Muſtelinus color, ſubluteus, ſubliuidus, & ſubrufeſcens eſt cuiuſmodi comparet in veſtibus cruore cõmaculatis. Muſtela dirũ animal ex cauernis & hypogæis, hoc eſt, ſub terraneis cauis ſerpẽtes extrahens, & conficiens. In principio pugnæ huius, ruta munit ſeſe.

Vt quid eg.eg.neſciam) D Pro Non memi- 23
nerim, vel non agnoſcam.

Eho tu, emin ego te?) Miro ſtomacho quod 24
ipſe fecit, id ex alio conatur audire: quatenus hæc audiat, an hoc fecerit. * dubitatiué.

Mihi denuò Reſp.) Hoc eſt quod in Rhetoricis Cicero ait, Contra firmam argumentationem, aliam æquè firmam, aut firmiorem opponimus. hæc eſt autem æquè firma. Denuò autẽ ad Reſpondeat pertinet, non ad Iube. *Denuò reſpondeat*) Iube verò, mihi denuò reſpõdeat, intelligendum eſt.

Roga) Mirè vtriúſque fiducia cõfertur, 25
& apud vtrũque eſt veritas, cùm vterque fallatur. *Veniſtin*) V Vult enim ex circunſtantiis Chæream eſſe colligere. & ipſo geſtu intelligimus eunuchum negaſſe: videlicet ex ſilentio tanquam tacito conſenſu.

Atille) Ex ſignis teſtatur Chæream eſſe 26
ſtupratorem, tum ab ætate quàm à ſeruo, qui adduxit. D Bene inſtat, quaſi ex parte iam obtinuerit Pythias.

Agedum h.m.exp.) Hæc Plautina ſunt, 27

R. In[uam ſnihil eli ditur. Mu [Primùm vnde habes iſtã, quã habes veſtem? ſiſiſi. *L. Increpatio.

D. Obliquæ interrogationes, quibus teſtimonia deriuare nititur.

*Eunuchus rem aperit.

*L. Hoc ſecũ Phædria metuens Thaidem.

G. Al. [haec mihi.] Aſic in [eſſe] nihil eſſidendum, ſaiaij. Mu [haec mihi veſtem.]addũ.

*B. Temulętiæ crimẽ à ſe deprecatur.

G. Al. [Iamne], dſſiadſp. Iábicus erit tetr. acat. ſic & præcedens. ſi legas exoque [Iámne], dſſijſſj.

/Primùm: iſtam, quam" habes, vnde habes, veſtem? /taces! — ſdſiſi — 28

*Monſtrũ hóminis, non dictûrus! D. venit Chærea. — dſſiſp — 29

PH. Fratérne? D. ſita. / PH. quãdo"? D. hódie. PH. quàm dudum? D. modó. — In [hodie] h vim habet conſonantiũ. Mu [ita eſt.] ſiſdſſp. — ſabſſp — 30

PH. Quicum? D. cum Parmenône. PH. norásne {ſſiixp ſſiiſ ĕum priús? — 31

D. Non: nec quis eſſet, vnquam audíeram dícier. — ſi jdſp — 32

Hunc verſum Aldinus codex non habet: & Ritius adulterinum ſuſpicatur: tum ſequens ita legendus, [D. Non. P H. vnde, &c.] ſed erit ſeptenarius, ſaſiaſi. niſi quis creticum ex [meum eſſe ſcie] cõflatum admittendum cenſeat, ſaſ.ſi. Alias legitur [P H. Non! vnde], non expuncto præcedente verſu.

/P H. Vnde/ ígitur fratrem mĕum eſſe ſciébas? {dſiaſi dſſ — 33

D. *Pármeno

Dicêbat eum eſſe: is dedit /hanc veſtem mĭhi./ {ſadſui ſadſſ — 34

PH. *óccidi.

D. Mĕam ipſe índuit: pòſt vnà ambo abiêrũt fóras. {ſiſdſi x ſiſt — 35

PY. *Iam ſatis' credis/ſóbriam eſſe me, & nĭhil mentítam tibi! / Ali. [me ſóbriã eſſe, & mentitam nihil?] tſſſtſſtu. {xſſtuſt- dſſtſ — 36

/Iam/ſatis' certum eſt vírginem vitiâtam eſſe! PH. age nunc béllua, {xſtdſatu d — 37

cùm in iiſdem longa ſit diſputatio: ſed mirè à Terentio proferuntur ad eius exemplum: & quod eſt plus, carent Plautinis nugis. *Agedum.)* Dum παρέλκων eſt, & adiuuat ex animo loquentem.

28 *Taces?)* Et rectè tacet: quia metuit Chæream.

29 *Monſtrum hominis)* V Eſt λογικὸν homini proprium, & per frequentem interrogationem atque circunſtantrias ſtuprátórne ſit Chærea expiſcari cupit, atq; in Doro eſt auauthoris declaratio. Bene Eunucho dictum eſt Monſtrum hominis, hoc eſt, nec mas, nec fœmina exiſtens. Sic & ſuprà, Senem, mulierem dixit.

30 *Fratérne? Do. Ita)* B Quod vulgò parùm eruditi dicunt, Ita, nos Etiam reſpondemus. Si quis obiiciat reperiri apud Terentium Ita, reſponde dictum ab improbiùs reſpondente. quod genus eſt illud, Sic erit. *Modo)* D Nota Modò apertè pro præterito tẽpore dictum eſſe, id eſt, iamdudum. nam qui vitiauerat virginem, non modò, ſed lõgè antè veſtem mutauit cum Eunncho Phædriæ.

31 *Quicum?)* Præpoſitio Cum, his dictionibus ſupponitur, quicum, nobiſcum, vobiſcum. Cæteris verò, ita vt ipſum nomen præſcribit, præponitur: vt, cum amicis, cum exercitu, cũ aduocatis. *Vnde ig. fr. m. e. ſciebas?)* 33 Vtpote nouitius: & eum qui ex Peiræo rarò diceſſerit, & longo interuallo εἰς τὸ ἄστυ venerit. Et hæ ſunt obliquæ interrogationes: quibus vti oratores videmus, cùm deriuare teſtimonium nitũtur. Et ideò ſic ait Phædria, vt fruſtretur omnia quæ cõfeſſus eſt Dorus. Vult enim fratri eſſe conſultum. *Parmeno Dic. e. e.)* Propè infirmatum teſtimonium eſt. quod enim ſic ait, Parmeno dicebat eum eſſe, falſum eſſe poteſt. Et mirè ſic ait: vt, Sola mihi talis caſus Caſſandra canebat. Sic autẽ dicimus, quando non ſemel quod factum fuerit, ſed ſæpius demonſtramus.

Iam ſatis) V Concludit per chleuaſmũ. 36 Malè enim habet illam, quòd anteà temulenta dicta ſit. *Iam ſatis cr. m. e. ſobriam?)* D Quia ſuprà dixit, Temuléta es, & quaſi grauem iniuriã hoc dicto paſſa ſit, memoriter dictũ retulit: vt, En ego victa ſitu. &, Pulſus ego.

Iam ſ. c. eſt v. vit. eſſe) Ordine ait, cùm 37 primùm de ſe, tum de aduerſario loquitur. *Age nunc)* V Inficiationem parat & perſuaſionem, ne Chærea ſtuprator eſſe videatur.

38 {tſſ^ſſtu ſſſ — *Credis huic quod dicat?* PY. *quid' iſti credam! res ipſa índicat.*

39 ſ^bſt- — PH. *Concêde huc paúlulum: audín'? ſétiam nunc paúlulum. /ſat eſt.* G. [etiam nunc paulum.] ſſttaſt-. Mu [etiam paululum.] ſſittatt-. — * L. Hoc ſummiſsè ad Dorum.

40 {ſſtuſſt- ſſtſ — *Dic dum hoc rurſum: Chæreán' tũam veſtem detráxit tibi?* — Sic interrogat vt ea negari vellet.

41 {dſſſſau dſſſſtu — D. *Factum.* PH. *& ea eſt indûtus?* D. *factum.* PH. *& pro te huc dedûctus' eſt?* D. *ita.*

42 tſſſſat- — PH. * *Iúppiter magne. ô ſceléſtum, atque audâcem hóminem! /* PY. *væ mihi,/* — * Exclamatio biſariam accipienda. *Al.* [*væ mihi. P H.*] &c. *Mu.* [*nos irriſus*], aſtſſſt-.

43 {aſ^ſſſt- aſſ — *E'tiã nũc nõ credis' indígnis /nos eſſe irríſas/ modis!*

44 {ſſſ^ſat- ſſſt — PH. *Mirũ, ni tu credas quod' iſte dicat. quid agam néſcio.* — E. *Iambicus ter. acat.* ſſiiidſi.

45 ſa^ſſſtu — */Heus/ tu, * negâto rurſum. poſsúmne ego hódie ex te excúlpere* [Poteſt? Heus] ad ſuperiorem verſum pertinere, ttſſſoſtu. vel iambicus conſeriserit. acat. ſiiſdſiſp. R *ſunt qui omittant* [ego]. A *tum in* [hodie jh vim habebit conſonantiũ. ſiſſdſiſp. — * Mu. Atqui nondũ negauerat: ſed intelligit, P rurſum interrogatus. L & hoc ſummiſsé.

46 ſſſtſt- — *Verum! vidiſtíne fratrem Chæ'ream?* D. *non.* PH. * *non poteſt*

47 btſ baabu — *Sine malo fatéri, vídeo: séquere /hàc,/ modò ait, modò negat.* Mu. [me hàc] reiecto [ſine] in præcedẽtem verſum, in quo etiá legatur [vidiſtin'], ſſſſiſiſp: iidbiaip. — D. * Amplificatio & dilatio quæſtionis.

58 *Credis h. q. dicat?)* D A perſonæ qualitate derogat fidem. nam quid credendum eſt ſeruo, eunucho, fugitiuo? *Quid iſti credam?)* Hîc à perſona, quæ conuincebatur, orator iè ad factum ſe retulit. V Ab rei euidentia nõ eſt, quòd illi credam, ἀπὸ διάθ.

59 *Concede)* σῦμμα eſt, vt veritatem eliciat. D Ad ſe verſum dicit iſtuc: vt longè ſit à Pythia. Eunucho enim dicit Phædria. Hæc omnia dicuntur, ancilla non audiente. *O Iuppiter)* V Exclamatio ex affectu iracundiæ nata.

42 *O ſcel. atq. aud. hominem?)* D Chæream ſcilicet vel Parmenonem. ſed ſic pronũciandum eſt, vt putet ancilla de eunucho dici, hoc ipſo quòd præſto eſt. ideo illa infert, Væ mihi, indignis nos eſſe irriſas modis? *Væ mihi)* V Clauſula eſt per chleuaſmum. D Hoc totum, Væ mihi, quidam à Pythia, vſque ad Irriſas modis? dici exiſtimant.

44 *Mirum, ni tu cr. q. c. d.)* Vtrum an ſerua quod ſeruus? an ſtulta quod ſtultus? fœmina quod eunuchus? *Mirum ni tu)* Clarè dicit. quidam preſsiùs putant.

45 *Heus tu, n. r.)* V Iterum inficiari cupit, & iubet ne illa credat, atque in Exculpendo eſt metaphora, & huic loco apta: pro extorquere poſitum eſt. Itaque curat Rurſum, id eſt, è diuerſo negare. atque inconſtantiæ eſt parœmia, cùm dicitur, Modò ait, modò negat. D Rurſum, non ad negationem pertinet, ſed ad interrogationem: vt ſit, rurſus interrogatus. Rurſus, retrò, id eſt, è cõtrario, ac per hoc contrarium ſuperioribus dicito.

Non poteſt Sine malo fateri, v.) Ampliatio, & dilatio quæſtionis argumẽto eſt, nihil cõfitiſſe. Adde, quòd pœnam minatur non tanquã iam incerto, ſed falſo teſti. Deinde ipſum fateri cõſyderemus quale ſit. Nõ eſt teſtis fateri, ſed rei. Hîc igitur vt in illũ culpã transferat vniuerſam, Fateri dixit, non indicare, vt ipſe reus nõ alieni facti teſtis eſſe dicatur. *Non poteſt Sine malo)* Quaſi nec hæc fuerit, nec illa confeſsio, in quibus nulla veritas ſit. *Sequere hàc)* Quaſi ad tormenta. *Modò ait, m. n.)* Teſtis aut ab aduerſario conuincitur falſitatis, aut à ſeipſo, ſi variauerit dicta. Ergo priora, quia non potuere conuinci, ab inconſtãtia teſtis, præſidium defenſionis inquiſitum eſt. 46

*D.Hoc lentiùs:vt sit causa non sæuiendi.
*Deploratio.
*L.Indicat spectatori quid egerit.

*Ora me. D. *obsecro te verò Phædria.* PH. *I intrò.* — 48
D. **hoi, hei.* *In[hoi,hei] nulla sit elisio aut synæresis.*
PH. * *Aliopacto honestè quo modo" hinc ábeam, nescio:* *R.In[hinc]h vim habet consonantu. E deest syllaba, forte [nunc], vt sit [hinc nunc], atsi sat-. — 49
Actum est siquidem.tu me hîc etiam nebulo ludificábere! — 50

* L.Oeconomia ad futuram ludificationem Parmenonis.

PY. *Parmenônis tamscio esse hanc technam, quàm me víuere.* — 51

*Alt. [hodie, parè vbi pol], stbtaatv.
*L.Consultatio.
*Alt. [istac rogas], tũ [de], nec elidẽdũ, nec corripiẽdum, sdssast-, nisi forte [Dorias, primam producat], sdsisst-.
*Sanum cõsilium.
* L. Prouerbiale, quo summa tacitur nitas significatur.

DORY. *Sic est.* PY. * *inuéniam [pol hódie parem vbi] réferam grátiam.* — 52
* *Sed nũc quid faciũndum censes Dóryas?* DORY. *de [istac me rogas]* — 53
Virgine"? PY. *ita, vtrum táceámne, an [prædicem?]* DORY. * *tu pol si sapis,* G. [prædicam?] — 54
* *Quod scis nescis, neque de eunúcho, neque de vítio virginis:* — 55

48 *Ora me*) MU Reliqua irato, & minitabundo vultu: hoc verò summissa voce dicendum est. *Obsecro te verò Ph.*) D Bene verò. Nam quia ille dixerat, vt simularet preces: hic annixus Verò addidit, ostendens seriò se rogare, & ex animo: non vt ille iubebat, dolo. *Intrò*) Terribiliter, dũmodo eum summoueat. Vtrum Intrò, domum ad Phædriam? an ad Thaidem? sed, non oportet ad Thaidem intelligi, ne celandarum rerũ index teneatur. Hoi hei B ἀγεληαίως rusticum posuit: vtpote & serui, & nouitii. & est deploratio ab eis sic dicta. *Hoi hei*) Vox lachrymas emittentis, & timentis supplicium.

49 *Alio pacto*) V Secũ deliberat, & obmurmurat iratus, cùm propter facinus fratris, tũ propter nebulonis ludificationem. D Contra officium fuit mentiri docuisse seruum, & affuisse mendacio liberalem adulescẽtulum. Sed vide quemadmodum defendatur, dum se mentiri coactum dicit, dum consulit honestati. Hanc autem causam longæ sermocinationis, ad hoc induxit artifex Poëta, vt apud omnes, iam certum sit, à Chærea vitiatã virginem, ne vllo errore impediantur vlterius nuptiæ, vel finis fabulæ differatur. *Alio pacto*) Nullo alio scilicet, nisi per hanc fallaciam.

50 *Actum est siquidem*) Hoc rursus claré. & sic dicit tanquam adhuc iratus eunucho suo.

51 *Parmenonis*) Assueradi formula est, & in seruum comminatio quædam muliebris. *Tamscio e.h.technam*) M Id est, artem & fraudem. Techna Græcè, Latinè dicitur vas & machinamentum: & technicus, dicitur artificiosus: & τεχνιτεύω, est aliquid artificiosè molior *Hanc technam*) B Fallaciam & artem, hoc est, eius factum cõsilio, & instinctu, quicquid factum est. *Quàm me*) D Deest Magis: vt sit, magis scio, quàm me viuere.

52 *Inueniam h.pol.*) Hæc est περιστατικὸν ad futurum exitum fabulæ: nam dum se vlciscitur Pythias, fit indicium patri Chæreæ, & confirmãtur nuptiæ. *Inueniam h.p.v.p.r.gr.*) B Hoc faciet in scena illa, Proh Deũm fidẽ, facinus fœdum. vbi vt terreat Parmenonem, confinget intus à Chremete miseris modis colligatum Chæream ob vitiatam virginem.

53 *Sed nunc*) V Deliberatiua est. Sitne vitium promulgandum. Sed Doryas dissuadet ab honesto, per sapientiæ rationem & officium: à facili, per dissimulationem, quæ in enantiosi prouerbiali significatur, quod scis, nescis: & ab vtili, propter duo cõmoda: prius est vt pacatiùs viuas: posterius est, vt gratum Chæreæ facias.

54 *Vtrum taceamne, an prædicem?*) D Tertiũ παρέλκον: abũdat enim aut Vtrum, aut Ne: aut certè hoc fit, vt sit figura τμῆσις. *Tu pol si s.q. scis n.*) Non possumus nescire quod scimus. sed ita vt Concordia discors. Et Virgi. Sequitúrque sequentem.

55 *De eunucho*) Quid fuerit. Videamus, cur nolit Poeta de vitio virginis continuò scire

Thaidem

56 [ssssstu issta] *Hac re ste somni turba seuólues,] & illi gratum féceris.* — G.Al.] & te] Al.[exolues.] Mu.[Hac re & omni turba exolues te.]
57 dtdiadtu *Id modò dic, abîsse Dorum.* PY. *ita fáciam.* DORY. **sed vídeón' Chremem!* — 57
58 sababstu *Thais iam áderit.* PY. *quid ita?* DORY. * *quia cùm inde ábeo, iam stum sincœperat* — 58
59 satsastu *Turba inter eos.* PY. *aufer aurum hoc: ego scibo ex hoc quid siet.* — 59

* L.Præparatio ad sequentem scenã.
*B.αἰτιολογία.
Mu.[tũc].sababssp.

Thaidem. vtrum, ne improuiso malo vehementiùs commoueatur, ac doleat, an vt ex eiusdem virginis habitu, vultúque ista cognoscat, quod est actuosius: an quod proximum vero est, vt illam & Thais & frater ignorantes vitiatam, animosiùs aduersus militem defendant repetitum eam venientem cum tanto strepitu ac minis. Nam quo ore prætereà diceret Thais Chremeti de fororis pudore solicito, Educta est ita vti téque, illáque dignũ est: si sciret eam virginem non esse? *De eunucho*) Quòd Chærea sit, non eunuchus. *Quod scis nescis*) Vnde in Heauton. Nescias quod scis, si sapis. Et hoc est quod παροιμιαζόμενοι dicitur. *Quod scis nescis.*) prouerbiale est. & multùm apud Dialecticos tractatũ: vt, facio, & nõ facio: amicus sum, & non sum: & audio, & nõ audio, & cætera huiusmodi. B Hoc prouerbio certa in tacendo fides significatur, dum quis quod scit, perinde cõtinet ac dissimulat, quasi nesciat *De vitio v.*) D Quòd iã mulier.

56 *Hac re & te o.r.e.*) Causa quæsita cur ante iurgium cum milite, Thais nesciat viatam virginem. S.D Propriè euoluimus inuoluta & complicata, vel implicata. Hîc autem translatæ est significationis, ponitúrque pro liberare, & explicare: nimirum vt sensus sit, Omni te turbatione, & molestia vacuam reddes. Prætereà translatè aliter hoc sæpe verbum vsurpat Cicero: vt cùm dicit, euoluere libros, poëtas, naturam rerũ, exitum rei alicuius. *Et illi gr.f.*) D Cui, nisi virgini? cuius crimen, vt suprà silentio texeris, præsertim tacentis iniuriam suam, & sic dolentis amissam virginitatem, vt nec cõfessionem suæ calamitatis subire possit.

57 *Id modò*) V Facilitatis nota est per modum agendi commonstratũ. D Id pro Hoc, subiunctiuum pro præpositiuo. *Videón*) V En quãto studio & religione in quoliber actu scenas parasceue sibi proximas coniũgit.

58 *Thais iam aderit*) D Bene dixit Aderit. huic enim aderit Thais. *Quia cùm inde abeo*) Aliam causam ex alia suppositit: quasi diceret: video causam.

59 *Aufer aur.*) B Id est, mundũ muliebrem.

ACTVS IIII. SCENA V.

ARG. B A cœna militis egrediens D hîc simigrauis inducitur vino Chremes, priorũ memor, titubans in præsentibus, vt ferè adpoti solent. MU Hæc autem scena magis ad delectationem spectatorum, quam ad argumenti seriem pertinet. V *Thesis.* Rectè D. Augustinus ait, Ebrietas aufert memoriam, dissipat sensum, confundit intellectum, incitat libidinem, omnia membra debilitat, vitámque exterminat. Et sic Menander, ὁ πολὺς ἄκρατος, ὅλην ἀναγκάζει φορεῖν. Nimirum desipientiæ causa est merum copiosiùs epotum. Et hîc verum illud Aeschylis, Κἀστὸς τέτρωται χαλκὸς ἐς' εἶτος δὲ νιν. Vtrinque imago mentis repræsentatur. Hic autem temulenti hominis rustici stulta loquentis ὑποτύπωσις. atque Pythagoras nõ malè ebrietatem μανίας μελέτην esse dixit. Est enim insaniæ cuiusdã meditatio, repræsentatio, & exercitium. L Hæc scena per occasionem argumenti exprimit naturam ebrietatis, qua sæpe labefactantur obstinati animi, & in luxum soluuntur: M exprimuntur etiam ebrietatis causæ & effectus. corrumpitur quippe iudicium rationis, & linguæ, pedúmque titubatiõ sequitur, quo nihil turpius excogitari potest. Quapropter Stoici, quos Cicero in Tusculanarũ disputationibus sequitur, omnium malorum fontem esse intemperantiam, officiorum verò temperantiam dicunt. Ideò dicitur à Græcis, conseruatrix mentis & prudẽtiæ. Plato libro sexto de Legibus sic ait. Bibere vsque ad ebrietatem, neque alibi vnquam decet, præterquàm in solennitatibus eius Dei, qui largiens est vinum.

Versigen. Iambici tetrametri acatal. excepto vltimo trimetro acat. & sexto, qui etiam trochaicus ter. acatal. censeri potest.

CHREMES. PYTHIAS.

D. *Atat* interiectio est paulatim percepti atque intellecti mali.

ATAT, *data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi.* iijbfiſſ 1

Ac dum accubábam, quàm vidêbar mihi esse pulchrè sóbrius! fiſiaiſp fiſſſ 2

Temuléti cõditio. *Postquàm surréxi, neque pes, neque mens sátis suũ officium facit.* fſſddaiap fiddd 3

*L. Arridentis cum gestu. P. *Chreme.* C. *quis est? hem Pythias,* * *vah quantò nunc formósior* iſſiſſſp iiſſ 4

Dudum, i. paulò antè. *Vidêre mihi, quàm dudum!* P. *certè stu quidem pol multò hilarior.* / G. [*tu pol multò alacrior*] ibſſſſp. ibſſſd? ibſſſa 5

Mu. [*Videre, quam dudum? P. certè quidem tu pol multò alacrior.* iijſſiſſdp.

Go. Al. [*Verùm hercle verbum hoc est, SINE Cerere & Bacche*], ſijbiſſp. * L. Prouerbia- C. *Verbum hercle hoc verũ est,* * SINE CE'RERE ET LI'BERO / FRIGET VENVS. fdatſta idbſiſp

1 *Data sunt*) V Est ebrietas masum ἐκβακχίωσις & ἀνατμησις. *Data verba*) D Fraus facta. A milite, an à meretrice, cuius iampridem dolum malum in omni re suspicatus est? an magis à vino, quasi captiosò aliquo, data verba sunt? quia bibere, dulce est: ebrium fieri, turpissimum. adeò his quæ sequuntur, quasi subtilem fraudem ebrietatis inducit Plautus de vino, Pedes captat primò, luctaror dolosus. Virg. de vua, Tentatura pedes olim, vincturáque linguã. B Horatius in Odis, Iussus abire domũ, ferebar incerto pede. *Vicit vinum*) V Ebrietatis causa est hic vini ingurgitatio, ἀκρασία alia est, & γαστριμαργία, & ὑφαιμία vomacitas & liguritio. B Pontanus in libris de obedientia, Cibo, inquit, & potu, sic vtemur, vt reficiamur quidem, non impleamur, ne dicendum sit, quod Terentius ille, Vicit me vinum quod bibi.

2 *Ac dum acc.*) D Hic verba data sunt. *Quàm vid. m. esp. s.*) Nihil elegantius: non dixit, Videbar mihi tunc esse sobrius: sed, vt hoc ipsum iam erroris esset, ac vinolentiæ accumulatio. Videbár, inquit, mihi nimium sobrius. *Pulchrè*) Fortiter ac nimis.

3 *Postquam surr.*) V In ipsa sessione non est tantus motus, quo fumosi spiritus ex vino in caput exhalarent, qui & in causa sunt cur nerui stupeant, & extremæ partes tremant. *Neque pes*) D Ad incessum. *Neque mens*) Ad facta ac dicta. *Satis suff. s.*) Bene: non enim omnino non facit, nam hoc insani est: sed, non satis facit: quod est ebrietatis. 5 D Sic loquitur Cic. ad Att. 9. Hoc officium sæpe, & sæpius mihi facturus videor: ita de me mereris. Terẽtius item in Adelphis, Me officium facio, quod peccatum à nobis est, corrigo.

Quis est? hem P.) D παρεμπτῶσις, & satis miro exemplo mutatam credit, postquàm ipse mutatus est. *Quantò formosior*) V Ebrii cæcutiũt propter fumos, in oculorum neruos aspirantes, spirítúmque vitalem interturbantes. Et Theognis sic cecinit, ἴσα μεθύει τὸ πρὶν ἐὼν εὐφρων τοτὲ πάντας. D Hoc multùm Academicos iuuat, qui aiunt, provt habiti fuerimus atque affecti, ita nobis aliud atque aliud videri: & ideò nihil certi comprehendi posse.

Certè tu g. pol.) Et certè, & hæc dixit, vt appareret hanc verè loqui quæ sobria est: illũ verò ex vino falli. E. honorificè, atque vt sobria, non dixit Temulentior, aut Lasciuior, sed Alacrior. *Hilarior*) V Mitigat ebrietatem, quæ cùm erat perfecta, vt Aristoteles appellat, imperfectam nominat hilaritatis vocabulo, & Germanis sic dicitur. Er ist frolich, vnser herr hat ein rausch.

Verbum hercle) Ebrius sibi sapere videtur. Imaginatio enim à fumis confunditur. Τροφὴ autem hæc est Physica, & in singulis vocabulis μεταφορικὰ. Venus enim pro libidine, Bacchus pro vino, & Ceres pro cibo ponitur. Idem sibi vult quod vulgus Theologorum dicere consueuit. Abstinentia carnales refrænat motus. Et sic Euripides,

ἐν πλησμοσύνῃ κύπρις, ἐν πενίᾳ δ' ἔρως.

Est quoque tenuis dicta amoris, præsens apud medicos & Ouidium remedium, & Germanis est, vvann der bauch vol ist, so gehet der esel tanzen. *Verbum h. hoc*) D Verbum, prouer

7 ſſdiaſp *Sed Thais multò antè vẽnit?* P. *sánne ábiit?* / *iam à mílite?* [*venit*] præsentu tempus, vel creticus tertio loco. R Al. [*an abiit*] sed depravatè. lis allegoria figurata tribus metonymiis.

8 ſſddſſi C. *Iam dûdum ætâtem: lites sunt inter eos factæ máxumæ.* L. *Iã dudum ætatẽ*, id est, iam longo tempore.

prouerbium: vt idem in Andria, Verbum illud verum est, vulgò quod dici solet. *Sine C. & L. fr. V.*) Hoc si ad sententiam reuoces, non conueniet ebrio: si ad petulãtiam quam * sic antè dictum est. Nam & improbior factus est: & cùm tropicè locutus sit, tamen ordinem naturalem seruauit: nam primùm cibus, deinde potus, postremò libido Venerea. Friget autem, quia omnis eiusmodi voluptas in calore sanguinis constituta est, qui his rebus alitur. Et Friget propriè, non, adhæret: translatum enim hoc prouerbium, à picatione vasorum, quæ frigida picem non tenent: cùm alia multa meliora sint ad vsum frigida, vt ferrum, argentum, aurum, & cætera eiusmodi: nam sic alibi, Vbi friget, huc euasit. Et vide tres μεταφορὰς, Cererem, Liberum, Venerem. B Diomedes de metonymia loquẽs, quot modis fiat, etiã tum fieri dicit, cùm per inuentorem, dominantémve, iuuentum, vel subiectum intelligitur. Vult enim per Cererem, panem intelligi: vinum, per Bacchum: per Venerem, concubitum. Aristoteles Venerem Bacchо adiunctã dixit, propterea quòd Veneris cupiditatem, vinum accendat. Quæ verò Paræmiographus scribit in hoc adagium, minimè duxi omittenda. Sic habet, Verbum hercle hoc, verum est. Sine Cerere & Libero friget Venus, Dicuntur hæc sub persona Chremetis, adolescẽtis rustici, qui sobrius oderat meretrices, pòst, idem potus non abhorret. Cibus enim & potus, irritamenta sunt libidinis. Eleganter autem Cererem pro cibo, Liberum pro vino, Venerem pro libidine dixit, continenter in figura persistens. Nam illud ipsum verbum, Friget, metaphorã habet, quam Donatus à picatione vasorũ, mutuò sumptam autumat, quòd frigida pix non adhæreat. Frigida profectò nimiúmque affectata interpretatio, quod quidem, tanti viri pace dixerim, si modò illius est interpretamentum. Ardent amantes, & frigent quæ lãguent. Horat. Non enim posthac alia calebo fœmina. Et frigent in vxores mariti, qui non admodum amant. Diuus Hieron. Terentianam sententiam crassiore Minerua explicans, Distento vẽtre, ait, distenduntur ea, quæ ventri adhærent. significans libidinem esse gastrimargiæ comitem. Peculiariter autem vinum irritat libidinẽ. Ideóque Paulinæ literæ verant, ne vino inebriemur, quòd in eo sita sit libido. *Sine C. & L. fr. V.*) Tria philosophi censent, laudem fugienda sequenti: intemperantiam cibi, intemperãciam potus, intemperantiam Venereorum. Pudicitiæ, ac studiis amicæ sunt frugales mensæ. In cibo igitur ac potu, optimum fuerit sequi naturarum solertiam, qui in naui onerãda eiusmodi temperamentum seruant, vt neque pondere nimio pressa, fluctibus obruatur, neque nimia læuitate suspensa, lateribus vaciller, & flantium nequeat ferre ventorũ impetum. In omni quippe vitæ tenore, modus est vtilis. Temperatè viuendum censet & Medicorum rex Hippocrates. Neque enim rectè vnquam valent, nec longæui esse, neque egregium quicquam aut cæleste meditari possunt, qui gulæ ac ventri student. Doleda res est, tam multos passim videri, quorum magis sit in patinis, quàm in paginis animus. *Friget Venus*) Poëtæ Vulcanum fingunt. Veneris maritum, quòd Venereum officium, non nisi calore consistat. Vnde illud, Frigidus in Venerem senior. *Sine C. & L. fr. V.*) Per contrarium, Cerere & Baccho adhibitis, calet Venus: pascitur libido conuiuiis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate flammatur. Hinc Aristophanes vinum esse dixit lac Veneris, quòd immodicus vini vsus, rei Venereæ sit incitamentũ. Sic Ouidius, Vina parãt animos Veneri. M. Tullius lib. 2. de Natura deorum citans hoc Terentii, Quicquid magnam, inquit, vtilitatem generi humano afferret, id non sine diuina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itáque tum illud, quod erat à Deo natum, nomine ipsius Dei nuncupabant, vt cum fruges Cererem appellamus, vinum autem Liberum. Ex quo illud Terẽtii, Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Sed Thais) V Lingua deficit. Abrupta enim & ἀπροσδόκητα garrit. *Sed Th. m. a. venit?*) D Interrogatiuè pronuntiandum hoc. Et scias de his interrogationibus hanc ipsam esse, in quibus ita quærimus, vt qui interrogantur, responsuri nobis, se nescire videantur. 7

Iandudum æt.) Quia iandudum infinitæ moræ est: addit Aetatem, vt ostendat multùm abiisse temporis, vt factum est. *Iam dudum æt.*) Pro longinquo tempore. Lucilius, Vt multos mensésque diésque, Non tamen ætatem. *Aetatem*) Diu, longinquóque tempore, ac prolixo, vt est ætas. nam sic dicimus 8

P. *Nihil dixit tum, vt sequerêre sese?* C. *nihil, nisi* {cfaî«bx / ffaifbfp} 9
ábiens mihi innuit.

D. Simplex omnino Chremes inducitur. P. *Eho nónne id sat erat?* C. *at nescièbam id dicere illam, nisi quia* {adi«fidp / adif} 10

Corrêxit miles, quod' intelléxi minús': nam me extrûsit fóras. {fffd 11

*V. De more fit parasceue scenarũ copulatio. *Sed' eccã ipsam. miror vbi ego huic ánteuértérim.* {cfbfii / f 12

Mu. [*ipsam vi.eo.miror vbi huic ego*], *A* [*huic*] *disyllabũ, vel in eo hiatus habet consonantis, & erit octonarius, vt præcedentes.* ifbdiiij.

de die, & dieculam, aliquantulam moram. V Ætatem vel sæculum, est hyperbole ebriis propter sensuum perturbationem non inepta. Ecquis hîc non videt vt ebrii sunt futiles, obliuiosi, vtique se cuncta scire simulãt, sicut est apud Menandrum,

χαλεπὸν ὅταν τις ὢν πίῃ πλέον λαλῇ,
μηδὲν κατειδὼς, ἀλλὰ πεφαντάμενος.

Iandudum ætatulum.c.f.s.m.) S. D Iandudũ ætatem, subdura est loquendi forma, pro longo tempore, vel iandiu. Et quædam exemplaria sunt, quæ Ætatem non habent. Ad hæc, hîc obseruato, Litẽ fieri, pro turbam fieri, vel commoueri, dici. Scito quoque Litis significationem tam extra forum iudiciale vsurpari, quàm in foro.

9 *Nihil dixit. vt s.sese.*) D Nihil, pro non. Virg. Deponunt animos nil magnæ laudis egentes. *Nihil nisi ab.m.inn.*) Apparet quasi iratam discessisse Thaidem à milite, & tamen sic iratam, vt illi ira consilium non ademerit. Innuit, inquit, cùm abiret.

10 *Eho nonne id sat erat?*) Adeò simplex sic inducitur adolescens, vt à Pythia reprehendi possit. nam quid opus fuit dicere, si innuit? *At nesc. id d.ill.*) Dicere pro velle, vel significare. Sic alibi, Quasi tu dicas factum id consilio meo.

Nisi g. Correxit m.q.int.m.) Hoc videtur 11 facetius & sapientius, quàm dici ab ebrio, rustico, & adolescente debuisset. Hoc vitium tunc fit, cùm Poetæ ingenium suum in personas conferunt. *Quo l.int.m.*) Verisimile hunc tantùm extrusum fuisse, non etiam vapulasse: quia miles Thaidi magis, quàm huic iratscitur.

Miror v.e.h.ant.) Id est, hanc præcesse- 12 rim. Vbi, in qua parte viæ. S. D Anteuertere est propriè antecedere: vt fit in via. Paulò minùs propriè, bene propriè tamen, dixit Cic. de Nat. deorum 2. Neque à Sole lõgiùs vnquam vnius signi interuallo discedit tum anteuertens, tum subsequens. Hoc est, siue Solẽ præcedat, siue sequatur. Translatè, vt sequitur, vsurpant Latini. Cic. de Amicitia, Atque idipsum cùm tecum agere conarer, Fãnius anteuertit. Cæsar de Bello Gall. lib. 7. Quare nũtiata, Cæsar omnibus consiliis anteuertẽdum existimauit. Id est, omnia posthabenda censuit.

ACTVS IIII. SCENA VI.

ARG. D Ex ipsis primis verbis apparet, quàm concita, & recens à litigio veniat Thais. Itaque nec nominat militem, nec virginem: sed pronomine vtrũque significat, quasi in medio constituta negotio. Mu deinde rescisci Chremes à Thaide, Pamphilũ esse sororẽ suam: audet, sed metuit militem: recipit tamen animum, comparátque se cum Thaide ad illũ fortiter reiiciendum, E quem venturum putant vt virginem eripiat. Timidior hîc Chremes inducitur, quam Thais. H Est igitur in hac scena præparatio eius turbæ, quam Thraso faciet, oppugnaturus domum Thaidis. Exordiũ est patheticum, nã minatur superbo militi Thais: L aduersus quem ad pugnam instruitur: Chremetem deinde (R quò longè animosior inducitur, I cõfirmat. Et est epitasis huius partis fabulæ. V Theses. 1. Magna est meretricis confidentia ad grauius facinus parandum. 2. Assurgunt meretrices in captando fauore, dũ periclitantur. Est autem in genere deliberatiuo. Nam exhortatur Thais Chremetem, vt sibi contra Thrasonem adsit, atque hæc propositio hîc statuenda est propter ἀάβος dissimulata. Mu Meretricis confidentiam & ad omne facinus audaciam perditam, nec non studium, & artem captandi fauoris in aliqua difficultate, ac primos motus in potestate nostra non esse, Chremetis exemplo hæc scena docet, & exprimit.

Vers. gen. Trochaici tetr. cat. viginti, nempe quinque primi, & decimusseptimus cum sequentibus ad finem vsque scenæ, excepto vicesimotertio, qui iambicus est tetr. acat. cum octauo, nono, duodecimo ac duobus hunc sequẽtibus. At sextus, septimus, decimus, vndecimus, decimusquintus ac decimussextus sunt iambici tetr. catal. siue scazontes.

THAIS. CHREMES. PYTHIAS.

Parasceue eius motus, quẽ miles excitabit oppugnaturus ædes.

1 {dsttfedtv / dttfa} CREDO *équidem illum iam affuturum esse, vt illa à me eripiat: sine*] *Al.* [*illam vt eripiat: sine*], dttfdtv.

2 bffabdt- *Véniat: atqui*] *si illam digito attígerit vno,*
fóculi ílico *Al.* [*illi oculi*], bffabfai. *R. Al.* [*Vt veniat qui*], dffabdt-.

3 {dtd«ttt- / dtdf} *Effódiêntur: *vsque* [*ádeò illíus*] *ferre possum inéptias,* *L. Aptã commiñatio in militem. *Al.* [*adeò ego illius*] dtd«fat. Mu [*eo ego illi*'], dtddttt-.

4 {fbttftfu / fbttftfu} *Et magnífica verba, verba dum sint: verùm enim si ad' rem* *Enim* ornatiua est.

5 {ttftfdefu / ttftfdftu} *Conferêntur, vapulâbit.* C. *Thais', ego iam dûdum hîc ad' sum.*

6 ffffffu T. *O mi Chreme, te ipsum* [*expécto. scin' turbam*] *hanc propter te esse* *Ali.* [*expectabã, scin' tu turbam*] *sed versus non conc. at.*

7 {dcffffi- / df} *Factam? & ádeò ad te attinêre hanc omnem rem?* C. **ad me! quî? quasi istuc.* *D. Vt rusticus pudẽs & timidus turbatus est his verbis. L Quasi istuc* sub. Norim.

8 aijdiidj T. *Quia dum tibi sorórem stúdeo réddere & restitúere, hæc*

1 *Credo eq.*) V Confirmatio est à necessitate. Thraso enim puellã abducturus aduentat. *Illum*) B Irata, illũ non nominat Thais. *Affut. esse*) D Id est, aduenturum: vt, Affuit & Mnestheus. *Sine vt veniat*) Quasi dicat, sine * nullis. & comminatis est: vt, Sine modò, B perinde àcti diceres: Si venerit, excipiam eum vtdignus est.

2 *Atqui si ill.d.att.v.*) V Comminatio est admodũ in meretricibus decora. & hîc sunt arma, vtpote lingua & vngues. D Moris comminãtium est, ad exiguum reuocare cõmissa, quæ se vlturos prædicẽt. *Oculi il eff.*) Et fœmineæ minæ sunt, & in libidinosos quàm maximè. nam húc suspicatur ámatorem esse virginis. Sic & alibi, Vt ego vnguibus facilè illi in oculos inuolẽ venefico. In oculos autem maximè sæuire fœminas, & Tragœdiæ ferè omnes, & Comœdiæ protestantur.

3 *Vsque adeò*) V Cõminando pergit, & Thrasonem annihilat, vt cuius verba tantùm sunt magnifica, videlicet Thrasonica, militaria, & nimis iactabunda, vel ad cyathum. *Vsque adeò e.ill.f.p.m.& m.v.*) D Non dixit, vsqueadeò illum possum amare: sed, quàm insuauis iam diu sit, ostendit, dicendo, Ferre possum. Et cito ostendit quæ sit amicitia militis. Ineptias, inquit, & magnifica verba.

4 *Verba d.s.*) Hoc est, quæ vim non admittant rerum. *Verùm en.si ad r.c. vap.*) Si discesserit à verbis: & rem experiri cœperit, vapulabit. Et bona locutio: vt si dicas, Verba ad rem contulit, hoc est, agere quod dicebat aggressus est. *Verùm enim*) V Hic enim πρὸς τὸ ῥᾴδιον. Est autem Verba ad rem conferre, idem quod vulgò dicũt, in praxin deducere, id est, declarare, quod dictum est, nempe vt ex verbis fiant verbera. *O mi Chr.*) Per appellationem amicam est beneuolentiæ occulta captatio. & argumentum à spe est, Quia te expectabam. *Scin turbam*) A causa, Nam tu huius turbæ author es: igitur te adesse oportet.

5 *Ad me! quî? quasi istuc*) D Et rusticus, & timidus, & pudens commotus est meretriculæ dicto. B Et illud *quasi istuc* imperfectum est. *Quia dum*) V Narratiuncula cõprobat Chremem esse authorem turbæ, nimirũ propter sororem, quam Thraso diripere conabatur.

8 *Reddere, & rest.*) Propriè Redditur cupiẽtibus, vt Domino seruus: Restituitur cupiens, vt patriæ ciuis. Redditur & Restituitur cupi-

Atque hŭiúſmodi ſum multa paſſa. C. *vbi ea eſt?* T. *domi apud me".* C*. *ſhem.* / T. *quid eſt?* *Al.*[*ehem.*] 9

* L. Extimeſcentis, quia ſoror apud meretricem eſt.

Sex præcedentes verſus Glareani diſtinctione habent. at aliter ſecantur. nam primo accinitur dimeter trochaicus, [*conſerentur vapulabit.*] *tſtt. Secundi ſinis eſt* [*expectabam.*] *taſſtſſt: vel* [*expecto.*] *tum* [*ipſum*] *fuerit vnicum verbum, taſſtctſt. Tertius ita habet,* [*Scin' tu turbam hanc propterte eſſe faciam? & adeò ad te attinere hanc*]. *ſſſttatt. Quartus deſinit in* [*ſudeo*]. *ſſtſabſb. Quintus in* [*paſſa.*] *jtſbſſtt: vel* [*huiuſmodi*] *facto triſyllabo. tſbſtſſt. Sextus in* [*quid eſt?*] *aat-. atque hic fuerit trochaicus dimeter catal. quatuor verò præcedentes trochaici tetr. acat.*

Edŭcta ita vti téque illáque [*dignum eſt.*] C. *quid ais!* T. *id quod res eſt:* 10

G. [*eſt dignum.*] *ſaſſiaſ-: vbi in* [*quid*] *elidítur d.*

Hanc tibi dono do, neque répeto pro illa abs te quicquam prétij. 11

* L. Pulchra gratiarum actio.

C.* *Et habêtur, & refértur à me Thais tibi, ita vti mérita es, grátia.* *Al.* [*a me tibi, vti*]. *aiijddſp. Alij reijciunt* [*Gratia*] *in ſequentem verſum, &* [*Chremè*] *in tertiŭ, in cuius calce legŭt* [*venit ereptum.*] *tŭ metrica ratio nam conſtat.* 12

Linacer primum ita legit, [*Et habetur, & referetur à me Thais, ita vti merita es*]. *aiaiſbdv.*

* Ad bellŭ futurŭ animat.

T.* *At enim cauĕ, ne priùs, quàm hãc à me accípias, amíttas Chreme.* 13

Nam" hæc ea eſt, quam miles à me vi nũc erêptum venit. *Poteſt hic cenſeri trochaicus tetr. cat.* tſſſſtu. 14

Monumenta ſunt quæ inepti inſtrumenta vocant.

Abĭ tu, ciſtéllam [*Pythia*] *domo effer cum monuméntis.* *Al.* [*Pythias*]. 15

piens cupientibus, vt parenti filius. Ergo in hac vtrunque eſt, & reddi & reſtitui.

9 *Hæc Atque huiuſmodi ſ. m. p.*) Mulier facunda meretrix, hæc imputat adoleſcẽti quæ vidit, & alia quibus interfuit. *Hem.*) Extimuit adoleſcens cùm ſororem ſuam in domo meretricis eſſe audiuit: cui rei ſtatim occurrit Thais.

10 *Educta ita*) V Donum collaudat tam ex cognatione, quia ſoror Chremetis eſt, quàm ex educatione: ſed hîc μυκτηρισμὸς eſt. Ruſticus enim Chremes erat: ruſtica igitur videtur fuiſſe educatio. B Argumẽtum ab educatione, quale & illud Ciceronis in oratione poſt reditum habita. Habet autem magiſtros, non ex ineptis, &c. *Educta*) D Subauditur Eſt. *Vti téque illaque d. eſt*) Bene purgauit quòd ex faſtu meretricio expectabatur. non inquit, Vt me dignum eſt. *Quid ais!*) Rectè: quia mirum apud meretricem liberaliter educatam. *Quid ais!*) B Non interrogat, ſed miratur apud mulierem vulgati corpŏris liberaliter educatam eſſe ſororem.

11 *Hanc t. bi*) V Beneficiis conciliat, & allicit, vt adſit contra Thraſonem, tum pro ſorore bene educata, tum pro dono ſingulari. *Hanc t. dono do*) D Meliùs dixit, quàm Donō: vt donum placidius videatur & præſtantius. *Neque r. pro illa q. abs te pr.*) Ex eo quod potuit iure facere, beneficium demõſtrauit, oratoriè dicens ſeriò non eſſe facturam.

Et hab. & ref. à me Th.) Qui habet apud 12
ſe gratiam, nondum retulit. Retulit, qui deſtitit habere. Multũm ergo hîc dixit, Et habetur gratia, & refertur. Quem ſenſum tranſtulit Saluſtius in bellum Iugurthinum, Arma, pecuniam ſume, vtere: & quoad vixeris, nunquam redditam tibi gratiam putaris: ſemper apud me integra erit.

Atenim caue) V A præſenti periculo. Vide 13
ne amittas ciſtellam cum monumentis, die theſe mit den inſtrumenten. *Ne priùs q. h. à me acc. am. Chr.*) D Hoc in Comœdia licet more vulgi dicere. Cæterùm non poteſt amitti quod nondum acceptum ſit. An quia iamdudum ſumptum ſit?

Nam hæc ea eſt, q. m. à me vi n. er. v.) Non ad 14
deterrendum, ſed ad præparandum animum adoleſcentis hæc dicit, quem audacem putat, aliter àc res ipſa eſt. nam mox Thais mutabit orationem, & dicet, Qui cum res tibi eſt, peregrinus eſt, Minùs potens quàm tu, minùs, notus, amicorum hîc habens minús.

Cum monumentis) B Id eſt tabulis ac reli- 15

quis teſtimoniis, quibus probetur libera virgo. *Monumentis*) B Intellige literas, quibus contineatur ſororem hanc eſſe Chremetis. D Monumenta ſunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα καὶ σπάργανα.

16 *Viden tu ill. Thais*) Longè videre, timoris eſt indicium. *Vbi ſita eſt*) Trepidantes perſonas immiſcuit. *In riſco*) B Riſcus Donato ciſta eſt pelle contecta, in qua ſeruare velit ille ciſtellam cum monumentis, Seruio feneſtra dicitur parua in pariete, Trojanum eſt vocabulum. M Riſcus, inquit Nonius, eſt locus in parietibus anguſtus. V Sententia Seruii & Nonii veriſimilior eſſe apparet, quàm Donati, cùm parua in pariete ſit feneſtra ad rerum repoſitionẽ plerũque relicta.

17 *Quantas copias*) D Propriè dixit Copias: nam ſic dicũtur legiones in vnum collectæ. conuenit tamen tudi & ruſtico adoleſcenti ſex homines, Copias dicere: Militem ſcilicet, Paraſitum, Donacem, Syriſcum. Simalionem, Sangam.

18 *Atat*) V A decoro & neceſſitate. Vir eſto non ita formidoloſus. Nũc enim neceſſitas, durum vt dicitur, telum vrget. *Num form. es mi homo?*) D Formidoloſus, & terribilis & timidus intelligitur. B Laurẽtio Vall. hæc nomina, formidoloſus, laborioſus, operoſus, actiuè pariter & paſſiuè vſurpãtur. Hîc Formidoloſus accipitur pro eo qui formidat. *Apagesis*) L Interiectio remouentis: & eſt Græcum origine, ἀπάγω. D Plautus in Trinummo, Apage amor.

Nemo eſt ho. g. v. m.) V λεπτογνώμων, hoc eſt, 19
ſum fortiſſimus. B Cùm omnis viro turpis ſit formido, bene amolitur à ſe timoris opinionem.

Atque ita opus eſt) D Vt minùs formido- 20
loſus ſis. *Metuo q. tu me h. ex.*) Videtur ebrius factus hic Chremes iam etiã diſplicere nolle mulieri. Nam idcirco fatetur ſe timere malam opinionem Thaidis de ſe. Et Metuo qualem tu me exiſtimes, nouè dixit: pro, metuo ne ignara ſis.

Immo hoc c.) V A facili. Hoſtis enim 21
tantus non eſt, vt eum timeas: à conditione, quia peregrinus eſt: à fortuna, quia impotentior & magis ignotus, atque amicorum expers. *Peregrinus eſt, Minùs p. q. tu, m. n.*) B Vbi timidum eſſe Chremetem Thais animaduertit, non vt priùs animum eius præparat, ſed orationem mutãs, hic eſt peregrinus, inquit, & minùs potens quàm tu. Argumentum ducit à fortuna. non enim eſt idem incredibile in diuite, ac paupere, propinquis, amicis, clientibus abundante, & his omnibus deſtituto. Sic Cicero in oratione pro Lege Manilia, ſua dett à fortuna Pompeivt cũ bello Mithridati co præficiant. *Peregrte ſt, Minùs p. quàm tu*) D Bene ſic dixit: quia tardum fuit dicere, Ille impotens, tu potens, &c.

Sed tu quod) V Illuſtris eſt ſententia de 23
prudentiæ officio, & eadem apud Stobæum ſic adnotata eſt, σωφρονίσεως δὲ ἔργον μετὰ τὸ

16 *ſdaſai-* C. *Vidén' tu illum* [*Thais!*] P. *vbi ſita eſt?* T. *in riſco.* *Al.* [*Thais?*] D. *Riſcus*, ciſta pelle contecta: nomen Phrygium.
odiôſa ceſſas!

17 *tſſſtſtv* C.* [*Mílitem*] *ſecum ad te quantas cópias addúcere!* * Timoris indiciũ. *E. Al.* [*Militum*].

18 *aſtttb-* [*At at at.* T. *num*] *formidolôſus óbſecro es mi homo?* C. *apágeſis,* R. *At at at* timentis. *Al.* [*T. At at, nũ*], *ſed deprauatè, & verſus non conſtat.* *Apageſis*, verbũ Comicum, i. recede, vel abi ſi vis.

19 *atſſaſtv* [*Ego*] *formidolôſus! nemo eſt* [*hóminũ, qui viuat,*] *minús.* *Al.* [*Egón'*], *etſſaſtv: vel* iſiſdſſp. *R. Al.* [*omnium, qui metuat*], *ſed verſus non conſtat.*

20 *dębſſat- dſ* T. *Atque ita opus' eſt.* C. *hau métuo,* [*qualem*] *tu me eſſe hóminem exiſtumes.* *G. Poteſt hic cenſeri iambicus, didiſdſi.* R [*quem*]. *tadſſat-.*

21 *ſtſſdt-* T.* *Immo hoc cogitâto, quicum res tibi eſt, peregrînus eſt.* * Facilè victoriam proponit. I Confirmatio ex collatione perſonæ.

22 *aſidſtv bſd* *Minùs' potẽs quàm tu, minùs' notus, amicórum hîc habens minús.* *Si tantum in ſecundo* [*minus*] *elidatur s, erit iambicus acat. ijſaaſip.*

23 *iſſſjſſj* C. *Scio iſtuc:* SED TV QVOD CAVẼRE *poſſis, ſtultum admíttere eſt.* L. Prudẽs ſententia tuto.

Malo ego nos prospícere, quàm hũc vlcíscí accépta dſbſſſt- 24
iniúria.

Mu. [*Abi tu,*] ſſijbſſp. *[Tu abi. Jatque óstium ób sera intus, ego dum hinc* attaſt- 25
transcúrro ad fórum.

Ab iusto & possibili. *Volo ego adésse hic aduocátos nobis in turba hac.* bſſſſt 26
T. *mane.*

* D. Fugæ occasionẽ hìc cupit dari. R. *Omittendã [ſſtic], & retinendam [ſtis], bddbbſt-. alij contrà retinẽi [ſſtic], & omittunt [ſtis],* bdtſb-t-. c[k] *Méliùs est.* T. *mane.* c. *omítte, iam [ſiſtic] ádero.* {bdndæſt- {bddd-ſ 27
T. *nihil opus est ſiſtis/ Chreme:*

L. *In ius,* in iudicium. *Hoc dic modò, sorórem illam tuam esse, & te par-* {ſbſſſſtv {ſbſſ 28
uam vírginem
Amisísse, nunc cognósse: signa osténde. P. *adsunt.* ſſſſſtv 29
T. *cape:*
Si vim fáciet, in ius dúcito hóminem: intellêxtin'? ſbſtaſt- 30

παθεῖν ἐγκαλεῖν, τὸ μὲν παθεῖν φυλάξασθαι τὸ μὴ πα-
θεῖν, & huius loci illud est Menandri,

βέλτιστος ἀλκίνους, ἐφ᾽ ᾧ σεσωφρόνισμαι ἀνήρ.

Voluit enim multò præstantiorem esse sapientem, cui Plato ferè & prudentem coniungit, robusto Thrasone. Quid quòd & prudentis sit aut prospicere, ne quid damni accipiatur, aut certè non malum rependere? Sic Euripides cecinit, eúmque magis laudat, qui criminanti non recriminatur: cuius sunt versus,

ἀνεὶρ λεγόντων δάκτερον συμφορᾶιν
μὴ ἀντιτείνων τοῖς λόγοις σοφώτερος.

Est autem oratiuncula suasoria. Vult enim vt Thais sese obdat, ædésque occludat, donec aduocatus aliquis adsit. Ratio est ex sententia non contemnenda, & à modo & causa. *Sed tu q.c.p.ſſ.*) D Ostendere vult Terentius plures sententias ad timiditatem congruere, quàm ad audaciam. nam & mox dicturus est, Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Quia ex prouidentia timor, ex audacia temeritas prouenit. B Melius est ventura & imminentia propulsare mala, quàm his quæ venerunt remedia quærere. Columella, Quemadmodum sapientis est, inquit, fortuitos casus magno animo sustinere, ita dementis est, ipsum sibi malam facere fortunam. *Admittere*) D Fieri sinere. & meliùs dixit, quàm Pati. hoc generale est. nam nunc Admittere, pati fieri significat.

24 *Malo ego nos pr.*) Prouidere ne fiat: id est, prospicere & cauere. ab eo quod præcedit id quod sequitur. *Accepta iniuria*) Hìc causa ostenditur, cur illud malit.

25 *Ostium obſ. int.*) Pauidi consilium nihil aliud continet post claustra & fugam. nam sera & claustrum ianuæ. *Transcurro ad f.*) Transcurro dixit, non Curro: vt proximitatem fori ostenderet.

Volo ego) Quasi minùs timeat: Cupio non inquit, sed volo. *Adesse hic aduoc.*) B Aduocatus est, quicunque adest alteri in causa officii gratia. S.D Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut procurator, si negotium suscipit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur, vt suam. Cic. ad Quint. fratrem, Milo affuit, ei Pompeius aduocatus venit. Idem ad Att. 1. Credo te ex acclamatione Clodii aduocatorum audisse, quæ consurrectio Iudicum facta sit. *In turba hac*) D Vide timidum Turbã appellare, mulier non timet.

Mane) Hoc gestu iam adiuuatur. 27
B Vi conatur eum Thais retinere apprehensa illius veste: hinc illud Omitte. *Omitte iam i. ad.*) D Ex huius verbis apparet etiam manu comprehensum esse adolescentem. *Omitte iam adero*) Quia causam probari non videt, celeritatẽ redeundi pollicetur. *Nihil op. est ist. Chr.*) Istis, vtrũ aduocatis an istis omnibus quæ dixisti? Virgil. Aut quid petis istis.

Hoc dic modò) V Ab æquo & bono, & est 28
πάθος à sexu, & statura. *Hoc d. m sor. illi. esse*) D Ordine est executus: primò vtrũ personam habeat, Dic sororem, inquit, illam tuam esse. Vtrum negotium habeat, & te paruam virginem amisisse. Cur hodie agat. Nunc cognosce. Et vnde probet, Signa ostende. Hæc omnia sic pronuntianda sunt, vt & iusta & factu facilia demonstrentur.

Adsunt) V Monumenta, quæ & tabulæ 29
dicuntur: hodie apud iurisconsultos instrumenta, quorum vsus hìc subiicitur.

Si vim f. in ius d.h.) D Et rectè: quia vio- 30
lẽto ciuiliter resisti solet. *In ius d.*) B In ius

rem

c. probé.

31 bſſſattv T. *Fac ánimo hæc præsénti dicas.* c. *fáciam.* T. *attólle* Nam violento ciuiliter resisti solet.
pállium.

32 {a ſaſſſſt- {a ſb *Périj, huic ipsi est opus patróno, quem defensô-* *Mu.* [*opus patrono*
rem paro.[*est,*] attſſſt-.

rem ducito, quemadmodum Lucanus medias leges, pro medio foro dixit.

31 *Fac an. h. pr. d.*) D Hæc non dicerentur à Thaide, nisi in illius vultu pauor nimius appareret. *Animo præsenti*) B Modus est loquendi, cùm non ignauè, sed accuratè, & sedulò quippiam agitur. Animo præsenti, id est præfidenti. Cic. de Oratore, Animus acer, & præsens, & acutus. *Faciam*) D Adiuuandum pronũtiatione. Faciam enim, timidè dictum est. *Attolle pall.*) V Ridiculus est patronus, & defensor iam adeò temulentus, vt pallium attollere nequeat. Fit autem ad Græcos palliatos allusio. *Attolle p.*) D His verbis, Chremetis demonstrauit nimium liberaliter pauidi adolescentuli animũ, Vel quia simplex est, vel quia ebrius, pallium trahit Chremes.

Perij, h. ipsi p. op. est, q. d. p.) Hæc meretricis querela rudem adolescentulum magis & honestè natum, quàm culpandum esse demonstrat. B De differentia inter Patronũ & Aduocatum, lege Vallam. S.D De Patroni significato nonnihil in proxima annotatione tetigimus. Multa verò vide in primo Tomo nostro. Commẽta linguæ Latinæ. Colũ. 624. Vbi quidem cognosces, patronum non magis esse accusati, quàm accusantis: ídque contra Vallam. 32

ACTVS IIII. SCENA VII.

ARG. D Hìc rursus inepti vanitas militis demonstratur, Mu ridiculúsque eius furor describitur, D ad amicam tanquam ad hostilem exercitum pergens irritato animo, concitato cursu, inclinata chlamyde, trepidi & quatientis caput, F furenti similis: aciem instruit, ad pugnam progreditur, L oppugnat domum Thaidis: Mu at cùm initiò discessurus omnia videatur, paulò post imbellis adolescentuli, & meretriculæ verbis aliquot fractus, euanescit, & in timorem conuertitur: B & Gnathonis consilio facilè dimittit exercitum. H Cæterùm à subiectione exorditur. Nã gradatim ab vno ad aliud descendit. V *Hypotheses.* 1 Hìc est Thraso non tãtùm verbis, sed & re ipsa vanus ostentator. 2 Gnatho & in periculo semper sui similis est. 3 Thaidis meretricis vehementia & pertinacia plusquàm virilis. Hìc quoque est oratio mista. in principio exhortatoria est, in qua consilium de ædium Thaidis oppugnatione intenditur, sed ex verbis Thrasonis Gnathonem dissuasisse pugnam apparet. Mu Inanem ostentationem militis glorioſi, & verba sesquipedalia & ante periculum audaciã, & in ipsa re timiditatem, necnon mores Gnathonicos, ac meretricis vehementiam, hæc scena exprimit. Aristot. lib. 1 1 1. Moralium sic ait, Audaces quidem fortes sunt ante ipsa pericula, & volunt ea: sed cùm in ipsis sunt, tergiuersantur. Fortes autem in ipsis quidem periculis feruidi sunt: anteà verò quieti. *Versus.* *Duodeuiginti primi iambici tetr. acat. Reliqui trochaici tetr. catal. ex his tamen nonnulli iambici quoque catal. censeri possunt.*

THRASO. GNATHO. SANGA *seruus Thrasonis.* CHREMES. THAIS.

Epitasis prioris partis in fabula. Est autem perridicula, & Thrasone digna.

1 dſiſſai HA'NCCINE *ego vt contuméliam tam insígnem in me accípiam Gnatho!*

1 *Hanccine*) V Confirmationis pars præcedit propter πάθος insignius à decoro. Nam haud pœnitenda iniuria affectus sum, igitur vindicabo. Est autem αἴσχος militaris, cùm insignem & non obliuioni dandam ait, cùm mori mauult. *Hanccine ego cont.*) D Hæc verba pro hortatu imperatoris accipienda sunt: quãdoquidem omnia de exercitu transfertur. Contumeliam verò propriè, & vt miles. Salustius, Ne qua contumelia, &c. *Cont. in me acc. Gnatho?*) Apparet Gnathonem, & dehortatorem esse certaminis, & ad pocula militem prouocare: maximè cùm videat persuasisse ista consilia, vt hoc certamen moueretur. S.D Sic loquitur Cic. in Verr. Act. 1111. Hostis esset tanta contumelia accepta, nisi

* V. Propositio est & tessera militaris. L. *Rectè, probè, pulchrè.* Attende ironi cā assentationē ex ipso verborum genere. *Al.* [*mulctabo.*] *Priscianus* [*cum vecti*] *legit.*

Mori me satiùs est. Simálio, [Donax,] Syríscе. se- ididaibi 2
químini: B. *Al.* [*Dorax*], *sed corruptè.*
* *Primùm ædes expugnâbo.* G. *rectè.* THR. *vírgi-* ſſiſiai 3
nem eripiam. G. *probé.*
THR. *Malè ſmultâbo ipſſam.* G. *pulchrè.* THR. *in* aſſdſſi 4
médium huc agmen cum vecti, Donax:

nisi tecū collusisset, & tuæ potiùs existimationi seruisset, quàm suæ. Itaque actiuè dicimus, contumeliā alicui imponere, vel intorquere: & accipere dicitur qui contumelia vexatur. *Tam insignem*) D Insignē, vt miles dixit: quia Insignia armorum sunt.

Mori mo::est) Ridicula præsumptio, tāquam aduersus meretricem, iurgia nūquam Thraso sumere ausus esset, nisi morte præposita, ergo velut mortis contemptu, opus est ad tale prælium. *Mori me s.e.*) Tanquam aliter miles aduersus mulierem audere non posset, vel quia nihil, vel quia amator. *Mori me s.est.*) Quasi ille sibi dicat, vel molestum esse certamen, vel amicā nō esse lædendam. *Simalio*) Et hoc concitè pronuntiandum est. V Decorum est in militum nominibus, ὁ σιμαλίων ἀπὸ τῆς σιμᾶς, cuius nares instar simiæ depressæ erant. Donax, σίραξ, arundo est, vel quia ea pro hasta vtebatur, vel quòd admodum fragilis erat, sicut in calamo aquatico est concussio & motus. Syriscus, ὁ συριακὸς, aut à Syro, aut à vase vimineo, quo ficus conseruantur, vocari potest. Apta sanè sunt nomina isti militiæ, vt τὸ γελοῖον sit illustrius. D Frā ciscus Philelphus in epistola quapiam ad Iacobum Antiquarium de personarum nominibus in Comœdiis, Thraso, inquit, audax est. Nam θρασὺν audacem esse significat. & paulò pòst, Thraso igitur non vt vir fortis, sed vt audax & temerarius, Thaidis ædes oppugnaturus, instruit nebulones suos, habétque sermonem cum Gnathone, hoc est maxillone. Nomen sanè parasito conueniens. Gnathos enim maxillam significat. Eadem ratione dici à nobis potest Maxillo qui magnas habet maxillas. *Simalio*) Idem, Simalio, inquit, à Simo deriuatum nomen. Huiusmodi figura nasi, inter species pulchritudinis habetur. *Donax*) M Latinè dicitur fistula, calamus, arundo, tibia: & donachium, dicitur arundinetum: & donachodes, arundinosus. B Non Dorax, vt in vulgatis codicibus habetur, sed Donax legendum censet Philelphus. Est autem Donax, inquit, arundo illa fragilis & inanis, qua piscamur appenso hamo. Aut igitur Donax, inquit, vt homo fragilis inducitur & inanis: aut potiùs, vt piscator, ita Donace, hoc est, ab arundine illa appellatus. Quòd si Dorax à Poëta inductus esset, deiceret à Doris, quod prima syllaba correpta, cuitrum significat coquinarium, quo pecudes & cætera huiusmodi animalia decortantur.

Sequimini) D Huiusmodi militia per tumultum repentè suscipitur, & dicitur euocatio, vbi dux alloquitur ciues, Qui Remp. saluam vultis, me sequimini. Vnde Virg. sic ait, Desuetáque bello agmina in arma vocat subitò, ferrumque retractat. Ipse vocat pugnas, sequitur tū cætera pubes. *Sequimini*) V Sunt enim milites euocati & tumultuarii iuxta Romanorum consuetudinem, qui si quando in extrema pericula vocarétur, tunc illorum præfecti voce præconis omnes exhortabantur, qui Rempublicam saluam esse vellent, ducem sequerentur.

Primùm æd.ex.) D Debet hîc esse vociferatio vana ad hoc, & verbū militis cum quodam motu ingenti, & per immanes minas sine vlla vi rerum. Vanáque comminatio est, velle ædes expugnare: cùm foris sit meretrix. *Probè*) V Adulando parasitatur, sicut & paulo pòst, cùm ait, Pulchré. 4

Malè multabo) D Vide ordinem belli. Primò expugnatio mœnium, tum recuperatio captarum rerum, demum pœna prædonum. S.D Mulctare generaliter est condemnare, pœna afficere, vel lædere, & opprimere. Quod sæpius cum ablatiuo iunctum reperias, quàm cum genitiuo. Cic. in Verr. Act. III. Qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Romanos in Latumiis istius imperio crudelissimè per vim morte esse mulctatos. Idem post Redit. Quòd si mihi æternā esse propositā ærūnā arbitrarer: morte me ipse potiùs, quā sempiterno dolore mulctassem. *Pulchrè*) D Postquā non obtinuit quod volebat Gnatho, assentatur ad omnia. vide autem manifestā irrisionem ex ipso genere laudādi. nam quid est in ædium expugnatione recti? quid in virginis ereptione probitatis? quid in malè multanda muliere, pulchritudinis? Sed hoc est quod ait suprà de seipso parasitus, Quicquid dicunt, laudo.

In medium) V Altera cōfirmationis pars à facili, cùm ordinandæ aciei ratione indicat. Est autem hîc aciei cōdecuriatio, & instru-

5 diſſiſp *Tu Simálio in ſiniſtrū cornu, tu Syríſce in déxterū.*
6 bddſdiſi *Cedò álios: vbi centúrio est Sanga, &* * *manípulus fu-* *L. Hoc commodè quasi in cunctātes.
rum? s. eccum adest.
7 { ciaſſſſi / ſiaſa THR. *Quid' ignâue, peniculón' pugnâre, qui ſiſtuc* E. *Aliàs* [*iſtum*], ciaſiſſi.
huc portes, cógitas!
8 aiſſſiſp s. *Egóne!* * *imperatóris virtûtem nóueram, & vim* *L. Salsè & irrisoriè responsum.
milium:

ctio, inter quatuor tumultuarios milites iuxta Romanorum τάξιν aut ὁπλισμὸν satis ridicula: & per Medium, vmbilicum μεσοφύτιον nuncupat. Sunt enim & hîc cornua dextrum & sinistrum. Est autem cornu pars exercitus prominens. *In medium huc ag. cum v.*) D Ridiculè satis, armaturas leues non putat aduersus Thaidem ideneas, & ideò agmen cùm vecti vult venire in medium. An ideò Cum vecti, quia ad expugnationē venitur ædium? B Vecti in auferendi casu, Vecte vel Vecti faciens, instrumentum significat ad aliquid euertendum. *In medium huc ag.* &c.) D Mirè composita ad contemptum nomina legionariorum sunt. nam Donax ab arundine, veluti sit inanis & fragilis, nomen sortitus est.

5 *Simalio*) A simio, vel à simia deriuatum est, ob fœditatem oris vel nasi. *Syriscus*, iam diminutiuum est à Syro. B Nam Syrorum genus seruile est. *Tu Sim. in s.e. tu Syr. in d.*) D Hîc agmen instruitur. Facetum autē est, cū à rebus magnis res ridiculæ deriuentur.

6 *Cedò alios*) Nō Reliquos dixit, sed Alios, quasi multi sint. *Centurio Sanga*) V Centurio est centum militum præfectus, sæpe Græcis est τεσσαράχοντος, hodie Turcis vvagar. *Sanga*) D Nec Sangarius saltem, vt nomen esset. *Vbi Centurio est Sanga & manipulus furum?*) B Philelphus in epistola quam dixi, Sangam dicit coquum esse ita nominatum à Sāgario flumine Phrigiæ. Nam & Phryges seruiles sunt. Et quia coquus erat, tanquam aliis honorabiorem, vocat cum Centurionem. Itaque rectè subdit, interregās vbi sit manipulus furum, hoc est, seruorum. Nam fur non solùm eum significat, qui clàm & per insidias aliena surripit, verùm etiam seruum. Vnde Virg. Quid domini facient, audēt cùm talia fures? *Manipulus furum*) S.D Id est, reliqua seruorum cohors. Mu Fures vocare videtur seruos culinarios, quos vbique furacissimos describit Plautus. D Manipulus propriè est militis. Cū Romani & Latini sub vno Cēturione bellum aggressuri deputabantur, sibi sertum vel coronam, ex manipulo herbæ vel huiusmodi conficiebant, quem pro signo sequebantur. Meritò ergo Centurionem vidēs manipulum desyderauit: hoc est, coquum videns, cui uias desyderat: qui apparauerat, quotiēs locus affuit, id est, cōuiuium est constitutum. Alii manipulum Furum, coci discipulos dici putant. Mu Hoc est, seruos culinarios, quos vbique furacissimos describit Plautus. *Manipulus*) V Græcis ferè est τάξις, & plerūque duas centurias cōplectitur. Mira est hîc iactantia militis, quasi numerosum haberet exercitum, atque per ēiusdæ aciei instruendæ est ἐπιτήδευσις. Fures autem hîc aut serui, quo Virgilius modo vtitur, aut ipsi milites prædantes: qua de causa & hodie Germani locustas appellitat. Licebit & hîc calones & lixas, hodie trossulos furaciores intelligere. B Authore Vegetio de re militari lib. II. Antiquitus cohorres in centurias diuidebantur. Rursus ipsæ centuriæ, quæ à numero centenario dictæ sunt, in contubernia secabantur, vt militibus decē vnus quasi superesset decanus qui contubernii caput nominaretur. Contubernium autem manipulus vocabatur, ab eo, quòd coniunctis manibus pariter dimicabant. *Eccum adest*) D Pro se, ac discipulis Sanga. V Ad hunc modū Germani vocati in lustrarione exercitus respōdent, Al hie ist der man, vel, Ich bring den man.

Quid ign.) D Apparet coquum ad repentinum strepitum sic exisse, vt ad artem suam fuerat expeditus. 7 *Peniculón'*) V Aliis est hasta, cui adnexa erat spongia: aliis sunt ad parietes expurgandos scopæ. Est quoque penicillus vulnerarius ad vulnerum abstersionem, vt ex his purulenta detraherentur. Fit autem vt plurimum ex linteolo concerpto, cui medicamentum inditur. Hippocrati & eius imitatoribus est μύτος. Iocatur verò Terentius hîc armis non sine ironia. B Omne id quo ad aliquid mūdandū eluēdúmque vtimur, penicillū siue peniculū vocamus, præsertim si ex spongia sit factū. Hîc Donatus adnotat coquum ad repentinū sic exisse strepitum, vt ad artem suam expeditus fuerat.

Egóne!) D Hæc causa est. V χνοαμοὶ 8 cūcta dicūtur. Sannio est ἀπὸ τοῦ σαννίου, id est, hasta, dictus, domus custos hîc fingitur. *Imperatoris virt.n. & v.m.*) D Hoc plus habe-

vR. Ab Abſtergeo ſecundæ coniug.

Sine sánguine hoc fieri nõ posse, ſqui ſ abſtergêrem vúlnera.* 9 aiaſiſſp

R. Al. [quin]: ſed corrupté.

D. [domi.]

THR. *Vbi álij? S. qui (malùm) álij ſólus Sánnio ſer uat: ſdomum.ſ* 10 bſbſiſp

*Acerbè militẽ irridet. L Hoc autem ad ſpectatores, indicans militis timiditatem: ſed audit miles, & exemplo defendit.

THR. *Tu hoſce inſtrue, hîc ego ero poſt principia: inde ómnibus ſignum dabo.* 11 ſibſa›ſi ſibſad

G. *Illuc eſt sápere. vt hoſce inſtrûxit! ſipſe ſ ſibi cauit loco.* 12 ſdiſibſi

R. [ipſius], ſdiſidſi.

R. [hoc iam], iſſidſſp. al. [hoc], ſed corrupté. Al. [viden' tũ Thais quam hic rem agit?] ijſi›ſſp.

THR. *Idem ſhocce ſ Pyrrhus factitâuit.* CH. *ſvidê tu Thais quam hîc rem agit.ſ* 13 ijſidſſp

bit ſalis, ſi ſic intellectũ fuerit, vt Sanga vno eodémque tempore, & quærat quid dicat, ſimúlque reſpondeat hoc, Noueram ſine ſanguine fieri non poſſe, ſcilicet ἀπροσδοκήτως. Quid igitur ſi hoc ſciebat?

9 *Qui abſterg. vuln.*) Quaſi hoc fuerit auxilii genus. Quid hoc eſt? vnde vulnera? quorum vulnera? vtrũ, vtriuſque partis? An, quod magis ridiculum eſt, ſuorum?

10 *Qui (malùm) alij?*) Malum per παρένθεσιν ſuauiter infertur. Plautus in Epidico, Quæ (malum) hæc impudentia eſt? Et non interponitur, Malùm, niſi oculis conuerſis ad eum qui id quod reprehendimus, dixerit. Malùm nunc interiectio eſt. B Veteres cùm arguere quempiam aut caſtigare vellent, ita ſunt vſi. Vnde & Lactantius, Quæ (malùm) vanitas? Ité ſi ſic loquamur, Quæ (malùm) iſta tua dicacitas? quæ (malùm) hæc impudentia? *Solus Sannio ſ. domum.*) D Hæc figura παρέμφατον dicitur. *Solus S. ſ. d.*) Vt, Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat. B Sanniones olim dicebãtur, qui aſpectu, moribus, & geſtibus fatui eſſent. Fatuum Thraſo domi reliquerat, cordatiores eduxerat. *Seruat dom.*) D Pro remanet vt obſeruet. Nam Seruat domum, rectum erat: non Seruat domi, ſi cuſtodit intelligeretur. Vel Seruat, pro ſedet: ab eo quod ſequitur, id quod præcedit. nam non ſeruat, niſi qui prius in eo loco ſederit.

11 *Poſt principia.*) Magnificè ad riſum commouendum. nam dicere debuit, poſt vos. Et hunc locum ſibi optimum elegit, vt timidus. *Poſt principia*) Militare dictum eſt. Et ambigunt multi, an in extremo agmine ſit hic locus, an in medio. *Principia*) V Id eſt, principes vel principales milites, & Polybius Latinos imitatus πρίγκιπας nominauit, cuiuſmodi poſteà erant Auguſtales. Illuditur autem Thraſoni contra Thaida pugnaturo, qui tergi ductor. Græcis ἡγεμὼν eſſe mauult. *Hic ero poſt principia*) B Sumptũ eſt à bellis, in quibus ſummum periculum eſt iis, qui ſtant in prima acie. Veget. lib. 11. de re militari, dicit principes in acie milites propriè appellari principia. S. D Principium eſt initium, primordium, vel proœmium. Quod nomen modò ad numerum, modò ad tempus, modò ad fundamẽti m refertur. Extra verò vulgarem ſignificationem ponunt Latini, principia pro loco in caſtris, à principibus militibus ſic appellato. Inde poſt principia eſſe: id eſt, in tuto, citráque periculum. Sumptum à bellis, in quibus tutiſſimus locus eſt poſt principia: ſiquidem in prima acie ſtabant haſtati: in ſecunda principes, hos ſequebantur ſcutati omnes, maximè inſignes armis. Poſt hos triarii: quemadmodum indicat Tit. Liui. Decadis primæ lib. VIII. Itaque nullus in acie locus tutior erat, quàm poſt principia. Et eam ob rem dicit Terentius, Tu hoſce inſtrue, hîc ego ero poſt principia: inde omnibus ſignum dabo. Erat autem hic locus timido nebuloni conueniens. Id quod ridens Gnatho: Iſtud, inquit, eſt ſapere: vt hoſce inſtruxit! ipſe ſibi cauit loco. Titus Liuius ab vrbe condita lib. 11. Quia à tergo erant cliui, in eos poſt principia, integris ordinibus tutus receptus fuit. *Inde omn. ſ. d.*) D Tanquã non omnibus dari poſſit, ſi aliunde detur.

Illud eſt ſ.) V Laudans adulatur, & non ſine acerbitate deridet. *Ipſius ſibi cauit loco*) D An loco ſimpliciter, quia poſt principia? an loco, in loco, opportunè & ἐν καιρῷ? Terentius in Adelphis, Pecuniam in loco negligere, interdum maximum eſt lucrum. An pro de loco?

Hoc idem) V Ab exemplo aciem inſtructam collaudat. Nam Pyrrhus Epirotarum, hodie Albanorum rex, eiuſmodi πάγκρατα familiariùs retinuit. D Irrider quidem Poëta: veruntamen oſtendit officium imperatoris hoc

14 ſaſſſſp *Nimirum consílium illud rectum eſt, de occludéndis ádibus.*

15 ſdſaidij THA. *Sanè ſquod tibi nunc vir videâtur ſeſſe, hic nébulo magnus eſt:*

16 {dſiſd«ſi / dſiſdd} *Nè métuas.* THR. *quid vidêtur?* G. *fundã tibi nunc nimis vellem dari,*

R. Al. [qui tibi nũc vir videtur], ſdſijdſi. Alii omittunt [eſſe], at ſine eo verſus non conſtat.

D. Al. [THA. vt hæc à Thaide ad Chremetem dicantur.

*L. Attẽde Gnathonis vrbanitatẽ in ludendo militẽ.

hoc eſſe, ne ſe in periculum proiiciat. Sic Saluſtius, Et in præliis actu promptus. Et hoc rorum quaſi in Palliata: ſed cõceſſum Poëtis fuit. Pyrrhus autem peritiſſimus ſtratagematon fuit: primúsque quẽadmodum ea diſciplina per calculos in tabula traderetur, oſtendit. B Pyrrho Hannibal Pœnus inter imperatores ſecundas dedit, quòd caſtra metari primus docuerit. Ad hoc nemo elegantiùs loca ceperit, præſidia diſpoſuerit. Hinc Terentius, Idem hoc, ait, Pyrrhus factitauit. Ridetur quidem Thraſo, ſed interim, vt vult Donatus. Poëta oſtendit officium imperatoris eſſe, ne ſe temerè in periculum iniiciat. Per contrarium Pyrrhus non ita fecit vt timidus hic nebulo: in caſtris metandis peritiſſimus erat. Vir ille tamen ad pugnam, præmiſſis militibus, non ſemper in caſtris timidus latuit, qui Romanos vicerit exercitus, qui cum potentiſſimis regibus bella geſſerit, qui in acie vulnera acceperit, qui nouiſſimè dum Antigonum in vrbe clauſum expugnare conatur, inter confertiſſimos violẽtiſſimè dimicans, ſaxo de muro iactato occubuerit. *Vidén*) V Meticuloſus & nondũ ſobrius confirmatur, ne in principio labaſcat:

14 *Nimirum c. illu. eſt*) D Illud rectũ eſt, & noua locutio, & ſuperiori ſimilis, Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum: pro, ſine dubio rectum eſt.

15 *Sanè q. t. n. vir vid. e. hic n. m. eſt, Ne m.*) Figurata locutio, & præterea ὑπέρβατον intermixtum. nam hic ordo eſt, Sanè hic nebulo eſt, ne metuas. An hic erit ordo & ſenſus, vt ſit dictum, Ne metuas, ſanè qui tibi vir videtur eſſe, hic nebulo magnus eſt? Et rectè: nam obterretur adoleſcẽs, & ætate militis, quòd iam vir eſt: & magnitudine, quòd magnus corpore: quæ vtraque in illo vana eſſe, meretrix vt experta denuntiat. Nebulo autem, vel inanis, vel vanus, aut mollis, vt eſt nebula, dicitur. Et hoc εἰρωνικῶς dictum eſt. Meretrix fruſtrà metuẽtem corripiẽs Chremetẽ, Sanè inquit, quòd tibi nũc vir videatur eſſe, & deeſt Non eſt: vt ſit: Non eſt quòd tibi nunc vir videatur eſſe, hic nebulo magnus eſt. Sic & alibi, Si te in platea hac offendero poſt vnquã, nihil quod dicas mihi, Alium quærebam, iter hæc habui: periſti. Vt ſit, non eſt quod dicas mihi B Nebulones mendaces dicuntur, & vani vt nebula. Thais hoc loco ſæuas & gloriоſãs Thraſonis minas pro nihilo ducit, magnum nebulonem appellans. Et ſanè huiuſmodi minæ & inanes clamores, Thriorum ſtrepitui ſimiles ſunt. Dicuntur autem Thria Græcis ficulna folia, quæ incenſa minacem quendam edere ſtrepitũ conſueuerunt, & formidandum iis qui anteà non audierint, alioqui inanem & contemnendum. Vide Paræmiographũ Chiliade prima in adagio, Comm plurium Thriorum ego ſtrepitum audiui.

Quid videtur) D Nõ diceret Miles ſi ſtaret in ſententia: ſed iam videtur timore mutatus. itaque dubitandi eſt quod dictum ſit, Quid videtur? Ego ſanè hoc Militem puto dicere, quem paulatim à violẽtis atque acribus principiis ad terrorem deſidiámque perducit timor. Nam primò ipſe præcedit: vtpote qui dicat, Sequimini, Dum denique propiùs deuentum eſt, poſt principia refert pedem. Pòſtiam nihil ipſe audet, ſed quærit conſilium paraſiti. Denique vbi cominus res gerenda eſt. Mane, & continet irruentes. Ad poſtremum diffiſus, neſcit quid agat, ad paraſitum ſpectans, Quid agimus, inquit? *Fundam*) V Aliudit ad funditores, qui ſunt & fundibularii, & ſæpè ferentarii, maximè iuxta Varronis ſententiam, ex Baleariбus frequentiſſimè habebantur: & Poëtis funda Balearica eſt, eius quoque vſus ex hoc loco non eſt obſcurus. *Fundam r. n.*) D Mirè Paraſitus hoc ait: vel quia militẽ nõ le videt: vel quia audet impugnare. cõſilium formidoloſum, & aptum metuenti dedit, ſubtiliter tamen: nam funda pugnant, qui cominus non poſſunt: & ex occulto, qui non audent palàm. Sed honeſta cauſa, non quia timeas, iuquit, ſed vt fugiant: tãquam niſi hoſtes fugerint, non ſit tutum accedere. *Fundam r.*) Non dixit haſtam, aut lanceam: ſed ſagittam, fundam, quæ nimiùm longè iactatur. Vt ex hoc interuallo pauorem oſtẽderet, non audentis accedere. Et mirè Tibi, tanquam ipſe paraſitus nec hoc audeat. Sunt autem qui putent hæc à Thaide ad Chremetem dici, ſed malè, non enim conueniunt iſta me-

Timorem militis notat.

Vt tu illos procul hinc ex occúltò cáderes: fácerent fdfffiap 17
fugam.

THR. *Sed eccam Thaídem ipſam vídeo.* G. *quam* ifidifai 18
mox irrúimus? THR. *mane.*

Sententia ad palliandam timiditatem.

**/O' MNIA PRIV'S experíri, quàm armis, ſa-* tbtſſatu 19
piéntem decet. *Al.* [*Conſilio omnia pr. exper.*] ddaifdſp.
MU [*Omnia pr. exper. verbo,* Jdaifldſp. A *Rivius hanc lectionem improbat.* MU *Al.* [*Omnia prius experiri conſilio, ſed verſus non cõſtat,* A *niſi admittas bachium,* daẽdſdſp. *Iambicus fuerit vt præcedentes.*

Qui ſcis, an quæ iúbeam, ſine vi fáciat! G. *dij ve-* ſſaaaſtu 20
ſtram fidem.

Impudens aſſentatio.
Mu. [*accedo ad te,*] ſbſſldſp. *iambicus.*

Quantie ſt ſápere! nunquam, ſaccêdo, quin abs te ſbſſſatu 21
ábeam doctior.

THR. *Thais, primùm hoc mihi reſpónde: cùm tibi* ſſaidſtu 22
do iſtam vírginem,

retricis dictis ſuperioribus: niſi quia monet me quòd ex occulto dicit: quaſi conſtet ei iamdudum videri militem, & ipſum non vidiſſe cum qua pugnaturus ſit. B Funda inſtrumentum è funiculo factum, quo funduntur, hoc eſt, iactantur lapides. Hinc funditores nominati, qui magnis dimicant fundis. *Nimis vellem*) MU Sic Plaut. Mo'tel. Nimis velim lapidem quí ego illi ſpeculo imminuam caput.

17 *Vt tu illos*) D Meretricẽ ſcilicet cum ſuis: vt alibi, Nos priùs introducant. *Procul h. ex occ. cæd.*) B Ex hoc interuallo pauorem oſtendit, non audentis accedere, & militum timiditatem ludit. *Vt cæderes*) D Pro cædendo cogeres, vt facerent fugam. *Facerent f.*) Deeſt rurſus Vt, ſic, Vt facerent fugam: vel ἀπὸ κοινοῦ illatum eſt. *Facerent f.*) Deſyderat coniunctionem Enim: vt ſit, Facerẽt enim fugam. S D Fugam facimus, cùm alios fugamus. Facimus etiam fugam, cùm fugimus.

18 *Sed eccam Thaid.*) D Eccã & Ipſam, figura ἔμφασις: quaſi, Eccam principem belli: & Ipſam, contra quam pugnaturus eſt. *Quam mox irr.*) V Vrget deriſor ſtultũ & temerarium incœptum. D Hoc parasitus irridẽs militem dixit. Et Irruere propriè dicuntur, qui cum furore prælium ineunt.

19 *Omnia prius*) Sententia imperatore indigna. Sic & apud Libantium legitur. πρῶτον μὲν τὰ δίκαια τοῦ λόγου παρεδιαλαμβάνειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς ὅπλοις ἐπιτυδᾶν ἀνδραποδώδεσιν ἀπόδειν. Itaque in rebus bellicis ſubinde conſilia & eorum rationes plus poſſunt, quàm ingens exercitus. & id hoc verſu Sophocles voluit, γνῶμα πλέον κράτησον, ἢ βέλος χερῶν. Quapropter Euripides, cautum, prudentem, & prouidum ducem belli præferre temerario voluit, cùm canit,

Ἀσφαλὴς γὰρ ἐσθλὸς ἐν μάχαις, ἢ θρασὺς τραπελάτης.

D Animaduerte quantam vim habeant ad delectandum in Comœdiis ſeuerę ſententiæ, cùm à ridiculis perſonis proferũtur: quale eſt apud Plautum, vbi miles ſuam formam admirans, ait, Nimia eſt miſeria, nimis pulchrũ eſſe hominem. MU Optima ſentẽtia propter perſonam ridicula fit. *Quàm armis*) D ἀνακόλουθον: pro, quàm arma. Aut ἔλλειψις eſt, ſi ſubaudiamus Agere. Et mirè non dixit Me, ſed Sapientem: quod magis ridiculum eſt. B Anacoluthon fit, cùm ab ea quæ ponitur in protaſi, diſſidet vox quæ adhibetur in apodoſi. Anacoluthõ armis pro arma. Nec minùs in illo Terentii, Nos omnes quibus eſt alicunde obiectus labor, omne quod intereà tempus, nuſquam id reſcitum eſt, lucro eſt.

An quæ iub.) D Et mirè non Velim, ſed 20
Iubeam dixit. Iubeam pro velim; vt, Iubeo Chremetem. *Dij voſtram*) V Exclamando per admirationem & laudem adulatur. D Bona ἀναλογία: qui leuiora laudauerat hîc exclamare iam debet. Et hoc eſt quod ſuprà ait, Id rurſum ſi negant, laudo id quoque. Nam negat rurſum malè pugnandum eſſe, qui ſuperius retineri non poterat, quin in prælium vel moriturus irrueret. *Dij v.f. Qu. eſt f.n. acc. q. abs te ab d.*) D Mirè egit perſonam admirantis per ttinã ἀποστροφὴν, ad deos: vt, Dii veſtram fidem. Ad ſeipſum. Quanti eſt ſapere! 21
ad militem. Nunquam accedo, quin abs te abeã doctior. Et ridiculè parasitus, Nunquã accedo ad te, dixit, qui nunquã recedit. *Quin abs te ab d.*) Nimis impudẽs aſſentatio. ſe fieri doctioré ex militis ſapiẽtia: D hoc eſt, ex eius cõgreſſu & colloquio, qui ne micã qdẽ ſalis habeat. *Prim..m*) V Exprobratoria eſt oratio 22
ex ſupe

23 ſaſdſſſ- ttſdſllb- *Dixtin' ſmihi hos' dies ſoli dare te?* THA. * *quid tũ* *póſtĕá!* THR. * *rógitas,* *Mu.* [*hos mihi*], ×bſdſſbj.

24 tdtſſſu *Quæ mihi ante óculos amatôrẽ coràm addúxti tuũ!*

25 ttſaſſt- THA. *Quid cũ illo agas!* THR. *& cum ſeo! clàm* *ſubdúxtite mihi!* *Al.* [*illo ſ., tum dicſio faciendæ in poſteriore ſcena*] ttſſſſt-.

26 atſ aſt- THA. *Líbuit.* THR. *Pámphilam ergo huc redde,* *niſi vi mauis éripi.*

27 ſtaſſdt- atſ CH. *Tibi illam reddat! aut tu ĕam ſi tangas!* * *ómniũ!*

G. *ah quid ais! tace.* *Al.* [*tangas omnium?*]

28 ſaaſaſtu ſaaſtſtu CH. *Quid tu tibi vis!* THR. *ego non tãgam mĕam.*

CH. *tuam autem fúrcifer!* *Vel dic hunc eſſe iambicam acat.* ſaaſijſp.

29 aſdſtſt- G. *Cauẽ ſis, neſcis cui maledícas nunc viro.* CH. *non* *tu hinc abis!*

*Per contemptum ſic reſpondet, [1] eſtque ſuperba & apta meretrici reſponſio.

* D. Contentionis genus interrogatiuæ.

D *Libuit* ſuperbũ eſt & meretriciũ verbum.

D. Hæc pronomina multum ſignificantiæ habent.

*L. Apoſiopeſis maledicentis.

Eſt & hic iambicus iſſaſiſi.

ex ſuperiore nata, quando viſum eſt omnia priùs experiri. *Thais pr. h. m. reſponde*) D Omiſſa contentione reperendæ virginis. non enim iam puellam, ſed pactum exigit, vt amator. *Cum tibi do*) Pro, cùm tibi dari em. V Tota exprobratio eſt in enthymemate cuius antecedens eſt pacti violatio, in dato dono: & duabus coniecturis, tam de adducto, quàm de clandeſtina ſubtractione confirmat riualis nimiùm ſuſpicax. Et in pronomine Mihi eſt ἐνάργεια propter ſuſpicionem, veluti Mihi Militi Thaiõni.

23 *Quid rum poſteal*) D Aut Dixi reſpondendum erat. aut Non dixi. Sed vide contumaciam meretricis in contemptionem perſonæ militis interrogantem. interrogare maluit quàm per inductionem capi.

24 *Mihi ante oc. am. c. add.*) D Expoſtulatio ex ſuſpicione eſt, quia Chremetem adductum in conuiuium, riualem ſuũ Phædriam eſſe putauerat. *Quæ mihi ante oc. c.*) D Vtrum ſignificat inepti militis dictum? An Ante oculos, minus eſt quàm Corám. Poteſt enim ante oculos, & longè tamen intelligi: Coràm proximitatem ſignificat.

25 *Quid cum illo agas!*) Omnino meretrix non putat illum idoneum, cui reddẽda ſit ratio, cuique ſe purget: adeò apud illam amicitiæ eius pertæſum eſt. Nam errant qui dicunt eam ſe velle militi reconciliare. *Et cum eo etiam ſtem.*) Inuidioſè Et cum eo: nam vt ſuprà legimus, excluſit Chremem. *Subduxti mihi*) Furtim ſubtraxiſti mihi. Virgil. Et fidum capiti ſubduxerat enſem.

26 *Libuit*) Superbũ eſt, & meretriciũ verbum, Sic de Chelidone Cicero ait. Libẽter ait

ſe facturã. *Pamphilã*) V Conſequẽs eſt in clauſula. *Huc redde*) D Idioma eſt, pro contumelia repoſcentis. ſic & in Hecyra, Remuneret dotem huc, eat. *Niſi vi m. er.*) Vtrum Niſi pro Non & Si: vt ſit, ſi nõ tibi illam mauis eripi.

Tibi illam) V In ſtatu cõiecturali ἀπαγγελικὸν 27
eſt. Negat enim reddendã eſſe, & ſit propoſitio, Non licet tibi tangere, tantùm abeſt vt eripias. Id enim ſibi vult per apoſiopeſin. D Se primùm interponit Chremes, vt adoleſcentulus potuit iam fracto milite. *Aut tu illam tangas? omnium*) Ait vtrunque Chremes, nam quia dixit, Niſi ſi tibi mauis eripi, ait, Tu illam tangas? & addidit, Omnium: & ἀποσιώπησις ſecunda. ſic autem loqui ſolent plus geſtu, quàm verbis conciti. *Tibi illam v., aut tu ill t.*) Magna vis in pronominibus ſignificatio eſt, vt, Cantãdo tu illum? *Tu eam tangas omnium?*) B Apoſiopeſis. Tale eſt illud in Andria Simonis ad filiũ, Quid ais omniũ?

Quid tu tibi vis?) D Rectè cum Thaide eſ- 28
nim loquebatur, non cum hoc. *Ego non*] V Contendit miles à licito, quia mea eſt. *Ego non t. meam?*) D Bene addidit Meam. hinc enim probatur iniuſtè dictum, Tu illam tangas? *Tuam autem furcifer?*) Incongruè, vt imperitus adoleſcẽs liberum ſeruilibus conuitiis exagitat. B Plutarchus in vita Coriolani, oſtendens Furcifer quis dicatur, Maximã verò, inquit, hæc peccanti ſeruo inferebatur pœna, vt is plauſtri lignum, cui temo affigitur, ſpectante vicinia, ferens circunageretur. Quod vbi factum erat, infidus à domeſticis & vicinis exiſtimatus, furcifer appellabatur. *Cauſis*) V Artificioſè admonet, 29

G. Poreſt & hic cenſeri iambicus acat. fidſdſſp. *Al.* [ſeſe], ſadſdſſp. B *pro* [cœperis] *alias* [feceris]. Vehemens meticuloſi comminatio. *Rurſus & hic iambicus*, aiſdddſi. Conuitium In impudentes L & in maledicos aptum. *Mu.* [es homo], A *tum vel erit iambicus*, dſbdſſij. [*rei*] *quoque monoſyllabum*, diſbdſſt–. I. *Os durum*, i. hominem impudẽtẽ, iuxta prouerbiũ, Pudor in oculis, & eſt inſimulatio vanitatis.

Scín' tu vt tibi res ſeſe hábeat! ſi quicquam hódie hîs ſaaſaſtv 30
turbæ cœperis,
[Fáciam vt hŭius loci, dĕique,] meique ſemper me- {bſaſaſtb- / btſdtſ 31
mineris. *Mu.* [Faciam huius loci, dii que,] atrdtſb..
G. *Míſeret tŭi me, qui hũc tantum hóminem fácias* {aſſaaat- / aſ 32
inimîcum tibi.
CH. *Diminuam [ego caput tuum] hódie, niſi abis.* G. {dbtaaſtv / dbtaaſ 33
ăĭn' verò canis! *Et hic etiam iambicus*, dbdiaiſſp. *Al.* [ego tibi caput], dbbaaiſſp.
Siccine agis! THR. *qŭis tu? [homo es?] quid tibi vis?* {dſſaſtr- / dſadſſ 34
quid cum illa rĕi tibi eſt?
CH. *Scibis: principio ĕam eſſe dico líberam.* THR. {ſdaattſt- / ſdt 35
hem. CH. *ciuem Áttică.* THR. *hui.* *Vel iamb.* ſdiiiiſi.
CH. *Mĕam sorórem.* THR. *os durum.* CH. *miles, nũc* {aſſſdſt- / t 36
ádeò edíco tibi, *Vel iamb.* ijſſſaſi.

sed διωνικῶς, vt taceat. Ratio eſt propter viri excellentiam, & ita laudando parasitatur. Prior autem lectio multò gratior eſt. *Cauſſis n.c.m.n.v.*) D Animaduerte parasitũ neque tacere omnino, ne defuiſſe patrono videatur: neque in aliena cauſa rixam in ſe transferre. *Cauſſis*) Quia imperatiua verba, ſunt contumelioſa, addebant Veteres Sis: quod ſignificat Si vis. *Non tu habes? [ſcín' tu vt tibi res ſeſe habeat!]*) Hoc parasito, illud militi Chremes.

30 *Scín' tu*) Non parasito, ſed militi dicit. V Comminatio ſatis pro perſona & loco vehemens eſt, & cauſam addit duplicatam, & pœnæ modum. *Si quicquam h.hic t.cœperis*) B Sunt qui legãt feceris. & placet magis hæc lectio. Nam turbam cœpi, quis Latinorum dicit? niſi ſubaudias Facere: vt ſit, Si quid turbæ cœperis facere.

31 *Faciam vt h.l.dieíque, meíque ſ.m.*) D Moris eſt magnas eſſe minas hominum meticuloſorum. Specta ergo quàm acriter timidus cõminetur. *Huius loci, dieique, meique*) Loci, in quo læſus. Dici, quo cæſus. Mei, à quo cæſus.

32 *Miſeret*) V Admiratione & laudatione militi aſſentatur. Hîc parasitus nunc quaſi monitor Chremeti reſpondet. *Qui h.t.h.f in t.*) Ne nunc quidẽ parasitus à militis aſſentatione diſcedit.

33 *Diminuam*) V Id eſt, infringam, conteram, ſicut & fores diminuuntur. Iuriſconſultis autem ſicut caput pro ſtatu & cõditione ſumitur, triplex eſt capitis minutio. *Diminuam ego caput tuum h.n.ab.*) D Ruſticiùs dixit, Caput tuum Diminuam, quàm ſi diceret, Diminuam tibi caput. *Aín verò canis*) Hoc verbo impudentibus inimicis conuitium fieri ſolet. nam militare dictum eſt in hoſtem, canis: & apud Homerum pro graui cõtumelia in aduerſarium dicitur, velut in illo loco, τιμὴν ἀρνύμενοι μενελάῳ σοίτε κυνῶπα. *Canis*) V Sic Achilles Homericus iracundus Agamemnonem modò κύον, modò κυνώπα appellauit, pro obſcœno & impudente. Video non diſplicere Eraſmo Roterodamo vt ſit Canis pro nugaris, ineptis, & fruſtrà loqueris. *Canis*) Mu Impudẽtiam ſignificat, nam & Diogenes eo nomine vocatus eſt canis, & κυνώπης Græcè impudens dicitur.

Quis tu) V Alia expoſtulatio futurænarrationis cauſa. *Quis tu homo es? quid tibi vis?*) D ἐπιτροχασμὸς figura eſt, vbi multa terribiliter interrogantur: vt, State viri, quæ cauſa viæ, quíue eſtis in armis? Quóue teneris iter?

Scibis) Non obſequenter, ſed figuratè dicitur ab irato. V Narratiũcula ſuam eſſe probat, erit igitur ei multum rei cum illa, & exaggerat à conditione, quia libera: à patria, quia Attica: à cognatione, quia ſoror eſt mea. Cur igitur meam eſſe non dicerem & tangerem? *Scibis*) D Et ſcies & Scibis dicitur poſt productionem tertiæ coniugationis. *Principio eam eſſe d.lib.*) Quo tollitur, Tuã videri. *Principio*) In tria diuiſit officiũ defenſionis ſuæ: In aſſertoris: Principiò eã eſſe dico liberam: In cognitoris, Ciuem Atticam: In fratris, Meam ſororem. Et bonus eſt ordo: libera, ciuis, nobilis. *Ciuem Att.*) Quo etiam, negotium poteſt ei fieri qui ſe pro domino geſſit in ciuem. *Hui*) Hui, hem, & cætera huiuſmodi generis, ſannæ ſunt aduerſus eos quibus iraſcimur. *Meam ſor.*) Quo con- 36
ſtat

37 ſaſſtatv *Ne vim fácias vllam in illam. [Thais, ego eo ad*
Sóphronam.] R. [Thais, ego ad Sophronam eo]. A *tum n non elidituri n* [Sophronam], ſatſdſſb-. R *Quidam legunt* [THA. ego eo ad Sophronam], *vt hoc lentius Chremeti à Thaide dicatur: ſed erraruut. Donatus enim, Hoc, inquit, lentiùs ad Thaidem Chremes.*
38 ſaſſſſb- *Nutrícem, vt eam addũcam, & ſigna oſténdam*
hæc. THR. *tún' me prohíbeas,*
39 {ſfbſſſtv / f *Mĕam ne tangam!* CH. *prohíbeo inquam.* G. **audín'*
*tu? hic** *furti ſe álligat.* *Vel iambicus*, iſdiſſſp.
40 {adaſtſtv / adſ CH. *Satin' hoc eſt tibi?* THR. *idem hoc tu ăis Thais?*
THA. **quære quire ſpóndeat.*
41 ſadſtat– THR. * *Quid nunc ágimus?* G. *[quin redeámus:]*
iam hæc tibi áderit súpplicans *Al.* [quid! redeamus:]

*L, Et hoc irriſoriè in militem.
*Metalepticòs *furtum* pro omni fraude & dolo accipit.
tL. Cõtumacia meretricis.
* Vide vani impetus quem exitum ſumant.

ſtat præſto eſſe defenſionem puellæ. *Os durum*) Quaſi ex omnibus hoc ſit impudentius, quod & ſororem ſuam dicat. *Os durum*) Os impudens: vt contrà, mollis frõtis dicuntur, qui ſunt reuerentes. B frontem pudori ſacram habuit antiquitas, & facié item. Vnde effrontes, inuerecundi: & qua fronte audebis hæc facere? quo ore obiurgabis filium? & os durum, os ferreum, cùm impudentiam ſignificamus *Nunc ad.ed.t.*) D vt ſuperbè, quaſi militi. nam edictum Prætoris dicitur & Imperatoris. *Miles ad.d.t.t.*) Miles contumelioſè dixit. De iis enim eſt officiis, quæ ſuo nomine contumelioſa cenſentur, ſicut in Adelphis, Delibera hoc, dum ego redeo, leno.

37 *Ne vim f.vl.in ill.*) Seruauit præcepta meretricis: adeò vt meminerit, Si vim faciet, in ius ducito hominem. *Ego eo ad.S.n.n.&c.*) B Summiſsius hæc dicuntur, vt Thais audiat, non Thraſo.

38 *Signa*) V Quibus demonſtratura eſſe Chremetis eſſe ſororem.

39 *Prohibeo inquam*) D Non ſatis exercitatè dolescens totidem verbis dictum repetit militis. *Audín' tu? hic f.ſe alligat*) Gnatho occaſionem finiendi litigii iamdudũ quærit ob deſyderiũ menſæ & cibi: & ideò quaſi de iure conſilium ſuggerit, hunc reum militis eſſe poſſe, qui paratus eſt alienam rem ſuam dicere, & id in iure profiteri, hoc eſt, apud Prætorem. Ergo furti ſe alligat, id eſt, reum ſe efficit fraudis. Nam μεταληπτικῶς furtum pro omni fraude, & dolo acipimus & iniuria. *Hic furti*) V Furem nuncupat propter rei alienæ vendicationẽ: aut ſit furtum pro fraude, dolo, & iniuria κατὰ μετάληψιν. *Alligat*) D Aſtringit, illaqueat, & obnoxium facit. Omne igitur quod fraude fit, furtum eſt. Sic Virgil. Furtaparo belli, id eſt, inſidias. &; Dulcia furta, id eſt adulteria. Omne malum factum. Quæ quis apud inferos furto lætatus inani Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem. Furtum duobus modis dicitur: Vno, cùm omne maleficium generaliter ſignificatur: altero, cùm res ſurrepta demonſtratur. Nunc ergo furtum, maleficium eſt.

Hic furti ſe alligat) B Idem illud furti ſe obligat, vel obſtringit. Gellius noctiũ Atticarum lib. 7. Quod cui ſeruandum datum eſt, ſi id vſus eſt, ſiue quod vtendũ acceperit, ad aliam rem atquè accepit vſus eſt, furti ſe obligauit. Idem, Qui alienũ tacens lucri faciendi cauſa ſuſtulit, furti obſtringitur, hoc eſt, furtum facit, vel committit. S. D Alligare propriè eſt ad aliquid ligare: vt, alligare vitem palis, vel ad palos. Vnde iocus ille Ciceronis, Quis alligauit fratrem meum enſi? Propria eſt igitur ea alligandi ſignificatio: qua & dici poteſt caput, vulnus, vel membrum aliquod corporis læſum alligari, poſtquàm curatum eſt. Cicero in Verr. Act. VII. Producuntur, & ad palum alligantur. Idem de Diuinat. Alligandi eſſent omnes, qui cubitum irent. Longè plura ſunt, & venuſtiora tranſlata huius verbi exempla: vt, alligare ſe furti, alligare ſe ſcelere, alligare ſe ſtipulatione.

Satis hoc eſt tibi?) D Ad repetendã ſcilicet 40
virginem, ſumendámque iniuriæ vindictam. *Idem hoc tu ais?*) Id eſt, hoc quod Chremes & tanquam Chremes. Et ipſam circunuenturus interrogat, quod illa intelligés malitioſè ait. Quære qui reſpondeat. ſatis contumelioſè: illud enim quæritur. quod difficilè reperitur. Ergo non modò indignus es, inquit, cui ego reſpondeam: ſed vix inuenies qui te dignum reſponſo iudicet. *Quære qui reſp.*) Et contempſit interroganté: & indixit inimicitias profeſſione iracũdiæ, cùm dixit indignũ militem.

Quid nunc agimus?) D Vide vt euanuerit 41
actio

Vltró. THR. *credín'?* G. *immo certé: noui ingénium mulíerum,* ſſſſabu 4

*Mulierum conditio. L Scitè expreſſum muliebre ingenium.

Nolunt, vbi velis: vbi nolis, cúpiunt vltró. THR. *be ne putas.* ſbdſaſb– 43

L. *xercitum,* Magnificè ad riſum.

G. *Iam dimitto exércitum?* THR. *vbi vis.* G. *Sanga, [ſti]ſſorte decet* R[ſta vti]ſſdſdſſt: *vel* ſſtadttu. ſſtaſſtu 44

*L. Alludit ad prouerbium, Animus eſt in coriis.

Milites, domique, ſocique fac vicíſſim vt memí-neris. ttdttſbu 45

G. [*animus eſt*], ſbſaſſb–.

S. *Iam dúdum* *[*ſt animus*] *in pátinis.* G. *frugi es.* ſaaſſb– THR. *vos me hac ſequímini.* 46

actio militis. Primò dixit, Omnia priùs experiri quàm armis ſapientem decet. Pòſt, Idem hoc tu ais, Thais? Et poſtremò, Quid nunc agimus? Et, quid nunc agimus, Cõſilium quærentis eſt. *Quid n.a.)* Languidi atque defeſſi eſt. Vbi eſt illud quod ait, Primùm ædes expugnabo? &c. Sed vani imperus hunc exitum ſemper accipiunt. *Quia red.)* [Y] Suaſoria eſt de reditu. Quin, modò imò. Non Abeamus, inquit, ſed Redeamus: vt irritos conatus vno verbo oſtẽderet. *Iam hæc)* Confirmat ab vtili. Nam illa tibi abeunti ſupplicabit. Ratio eſt à natura muliebri, quæ parùm ſibi conſtat. Virgil. in 4. Aeneid. -Varium & mutabile ſemper Fœmina. Sic & Propertius, Nõ ſic incerto mutatur flamine Syrtes, Nec folia hyberno tam tremefacta noto: Quàm citò fœminea non conſtat fœdus in ira, Siue ea cauſa graui, ſiue ea cauſa leuis.

42 *Credín)* [D] Ex parte conſentit qui ſic interrogat. Credere, dubitantis eſt: Certum eſſe, fidentis.

43 *Vbi n.cup.vl)* Plus intulit ſpei, non reuocando verbum quod expectabatur, hoc eſt, Volunt: ſed Cupiunt. Ergo variauit: non enim intulit Volunt. *Bene putas)* Hoc eſt, rectè putas, ſapis, vel intelligis. Virg. Multa putãs, ſortémque animo miſeratus iniquam. Vel coniicis: Vel Putas, diſputas: Vel Putas, cogitas. *Bene putas)* [Mu] Hoc dicens Thais domum ſe recipit.

44 *Iam dim. &c.)* [Y] Vt ſit dimiſſus & exauthoratus exercitus. [D] Dimitti exercitus dicitur, vel pace facta, vel vexati hoſtibus. Ridicula ergo magnificentia verborum cùm ſint facta deformia. *Sanga vti ſ.d. M. d.f.f.v. vt m.)* Vt mirè in coquum, qui ſecum curat in domo, quia milites hi fortiter pugnant, qui ſunt memores domorum. Vide ergo quàm vtrunque Comicum. Ad ineundum prælium, réſque bellicas Donax primus eſt. ad res domeſticas Sanga, qui coquus eſt. *Ita vti ſortes decet)* [Mu] Puto fuiſſe ſolénia verba imperatorum exercitum dimittentium: ſed hoc rurſus ridiculum eſt, cùm admonetur coquus, vt meminerit foci.

Focique fac v. vt me.) [B] Para nobis lautum aliquod conuiuium. [D] Domi & foci, genitiui ſunt. Cæcilius, Decora domi. Plaut. Quanquam domi cupio, operiar tamen. 45

Iamdudum) [V] Liberalis iocus eſt in tã ſtrenuis militibus, & in tam periculoſa pugna. Faciem prouerbii habet, cùm dicitur, Animus eſt in patinis, cùm quis ad rem præſentem parùm ſit attentus. ſic de bibace dicitur, Animus eſt in poculis. Sicut in pace Ariſtoteles eò alluſit, ὁ νῦν γὰρ ἡμῶν ὁ τῶν ἐν τοῖς ἐκπώμασι. *Iamdudum an. eſt in p.)* [D] Hîc aperuit cauſam Poeta cur & inuitus Gnatho iret ad litem, & libẽs de mũ redeat. *Frugi es)* Vtilis & neceſſarius. à frugibus, quæ quòd his fruamur dictæ ſunt. Inde fructus & frumentum. Frui autem, eſt veſci, à frumine, quæ eſt ſumma pars gulæ: à qua re, etiam his quæ nec cibo nec poculo ſunt, frui dicimur κατάχρησιν: vtpote rebus Venereis, & delectatione odoris, viſus, auditus, & cæteris. 46

ACT. V. SCEN. I.

ARG. [B] Redit fabula ad complendam epitaſin Chæreæ nam [Mu] Thais domum ingreſſa cùm Pamphilam reperiſſet lachrymantem, ſtupefacta cœpit rogare ex ancilla, quid accidiſſet. Illa cùm rem non auderet iudicare, obſcurè ambiguéque reſpondet. Tum Thais eam adducit foras, [H] ac in eam deſtomachatur, quòd non apertè quid domi ſe abſente factum ſit, narret. [Mu] denique rem totam intelligit. [D] opportunè verò nunc demum virgo vitiata eſſe cognoſcitur à Thaide, poſtquàm ſcilicet magnopere & defenſa eſt, & retenta. Nam ſtatim conſequentur nuptiæ eius, & Chæreæ, qui illam vitiauit. [P] Is in fine ſcenæ, vt hæc tractétur interuenit. [V] *Theſes.* 1 Meretricũ eſt magna curioſitas. Amant enim πολυπραγμοσυνῶν, cùm omnia expiſcari cupiant, omniúmque negotiis ſeſe ingerant. 2 Inſignis calliditas meretricum eſt, quæ vel vno ſigno de vitio puellæ facto coniecturam facit. Hìc enim Thais ex ſtatu coniecturali facinus reſciſcit Chæreæ, & ſuo iure grauibus minis exagitat, cui non parum gratiæ ex μιμήσει accedit, qua ſtomachum ſæuientis dominæ Terétius expreſſit. In principio tamen eſt μιμητική. Expoſtulat enim & redarguit, cur non vitium puellæ manifeſtè dicat. [M] Perplexos ancillarum dolos & meretricum curioſitatem, diligentiam & coniecturam hac ſcena expimit. Meretrix nanque callida, & longo rerum vſu edocta, minimo ſigno id quod eſt, coniectat. Vnde callidi dicuntur illi quorum animus vſu concalluit, vt manus aſſi duo opere. *Verſ. gen. Iambici trim. acat. ſiue ſenarij.*

THAIS. PYTHIAS.

1 ſijſſi — PERGIN' *ſcelésta mecum perpléxè loqui!* — Epitaſis poſterioris partis in fabula, deprehéſo Chærea.

2 idadſi / abi — *Scio, neſcio: ábyt: audíui: ego non ádfui.*

3 ſdſiſi — **Non tu iſtuc mihi dictúra apertè es, quid, quid eſt!* — *D. *Nõ tu iſtuc* &c. Non eſt hîc interrogatio.

4 ſſſbſp — *Virgo conſcíſſa veſte láchrymans óbticet.*

5 ſbdſſi — *Eunúchus ábyt. quámobrem? quid factum eſt? taces!*

6 didſſi — P.* *Quid tibi ego dicam míſera! illum eunúchum negant* — *L. Timida reſponſio.

7 iiɯijp — *Fuíſſe.* T. *quis fuit igitur?* P. *iſte Chærea.*

8 ſjſſi — T. *Qui Chærea?* P. *iſte ephébus frater Phædriæ.*

9 aijſſi — T *Quid ais venéfica!* P. *atqui certò cómperi.* — D. *Venefica*, conuitium Comicum in ancillas.

1 *Pergin')* [V] Propoſitio ſimplex eſt, Sceleſta vitium apertè loquere. *Perplexè l.)* [D] Ideò Perplexè, quia ſtatuerat crimen virginis celare. [B] Quidam perplexè loquuntur, dum verum diſſimulant, & hoc indicio ſæpius deprehenditur vanitas, velut hoc loco.

2 *Scio, neſcio)* [V] Confirmatio eſt ab ambiguitate, quia incerta ſum de vitio puellæ. Colligit vtique primùm ex rumore nõnihil. Itaque prouerbiali figura ſe ſcire, neſcire ait. Cauſa eſt, quòd non fuerit teſtis oculata. Deinde ex ſignis præſentibus ratiocinatur, quia veſtis conſciſſa eſt, quia obticet, quia lachrymatur, quia eunuchus abiit. *Scio, n. ab. aud.)* [D] Mirè ex dictis omnibus pauca decerpit, & oſtédit quid perplexè dixerit: & ſtomachum ſæuientis expreſſit. *Scio)* Flere puellam. *Neſcio)* Vitiatam. *Abyt)* Eunuchus. *Audiui)* Domi hoc admiſſum. *Ego non affui)* Cùm hæc fierent. Acriter iratorum eſt, ea repetere quæ proximè dixerint quibus irascuntur: vt, En ego victa ſi tu, veríque effœta ſenectus.

4 *Virgo c. v. l. obt.)* Hæc omnia rixam eſſe ſignificauerant. *Virgo obticet)* Tacemus conſilia: vt, Nec tacui demens. Reticemus dolores: vt, Ne verere, ne retice. Obticemus quorum nos pudet: vt in Phormione, Heu quídnam obtices?

5 *Eunuchus abyt)* Non Chærea, ſed Eunuchus: non Fugit, ſed abiit, dixit. *Quãobrem)* [V] Epilogus eſt. Non eſt igitur quòd factum diſſimules. *Quamobrem? quid, &c.)* [D] Hæc ἀναίδεια inſtantis dominæ vultum habitúmque demonſtrant.

6 *Illum eun.)* [V] Ἀπολογητικὴ eſt. Expurgando enim, deuirginatorem per circunſtantias oſtendit. Nam eunuchus non fuit, ſed Chærea: cuius eſt deſcriptio ex cognatione, & ætate.

7 *Quis fuit igitur?)* [D] Hæc cunctatiuè pronuntianda ſunt: aut quia inuita indicat: aut dubitat de nomine ignoti: aut trepidat per timoré: aut vt non videatur affuiſſe, cùm fuerit factum: aut quia non libenter dicat eius nomen, cui iraſcitur. Sed ego agnoſco ancillarum conſuetudinem, quæ obliuioſæ ſunt.

8 *Iſte eph.)* Ephebus nomen, ad ætatem retulit, non ad facinus commiſſum. & Citò oſtendit, cur iſte Eunuchus creditur.

9 *Quid ais v.)* Redit rurſum ad iracundiam aptum conuitium & comicum in ancillas, venefica, lupa, vipera, & ſacrilega, &c.

[B] Eraſmus in 1. de Copia comment. auxeſin

T. *Quid is óbsecro ad nos! [quámobrem] addûctus* aidſci aidſſ 10
est? P. *néscio,* G. *Al.* [*aut quamobrem*]. acdſci.
Nisi amâsse credo Pámphilă. T. *hem misera óccidi.* aiijai 11
Infélix, [si quidem] tu istæc vera prædicas. ſdſſij 12
Num id * *lácrumat virgo?* P. *id opinor.* T. *quid ais* dſaddp 13
sacrilega!
Al. [*Istúcine*], ſſiiai. *[Istúcine] interminâta sum hinc ábiens tibi!* ſ ijai dſ 14
*L. Prouerbium. P. *Quid facerem? lita vt tu, iusti. [soli crédita est.* diſſſi 15
Al. [*souem lupo commisti.* jiijſſp. R. *Al.* [*iussisti*,]dſſſii: *vel elisô* d *in* [*Quid*], ſſſſj.
Al. [*homi.is illic*], *quo iuersi repugnat, nisi spondeus vltima sede recipiatur*, dijbaſ. *G. Illud hominis*], dijabi. T. *Scelésta,* * *[*L* VPO *ouem commisisti.] dispudet,* idſſſp 16
Sic mihi data esse verba. quid[illic hóminis] est! dii di 17
P. * *Herameæ tace, tace óbsecro. salua sumus!* baiſſp 18
Al. omittitur alterum [*tace*], *sed versus non constat. sunt tamen qui ad calcem apponant* [*hominem*]. baiſ bp. *tum in fine sequentis legunt* [*non vides*]. adſſii: *& elisô* s *in* [*Habemus*], idſſii. *tertio deinde versûs* [*En?*] *pro* [*Ne?*] dſſſii.

esse dicit, quando Sacrilegum pro scelerato, & Veneficam pro mala dicimus. *Atqui c. comp.*) V Ab experientia. Nam id comperi, atque certò. S. D Comperire est deprehendere, reperire, vel inuenire. Constructionem autem variam habet: nam dicimus comperire de re aliqua, comperire ex, comperire per, comperire testibus, vel certis indiciis, & comperire aliquid. Cicer. in Famil. Ex multis audiui: nam comperisse me non audeo dicere. Idem ad Att. Scripsit, se id certis authoribus comperisse.

11 *Nisi amasse*) V Ex causa isthæc narratiuncula est verisimilis, quia amauit. *Nisi a. cr. Pamph.*) D Deest Quòd: vt sit, nisi quòd, B quemadmodum aliàs etiam loquitur.

Num id l. v.) D Vt suprà. Id verò seriò triumphat: pro ob id. *Id opinor*) Callidè Pythias Opinor dixit, cùm sciat. *Quid ais sacrilega?*) ἀξιωτικῶς, nam primò Scelesta, deinde Venefica, postremò Sacrilega. B Gradibus creuit oratio, Scelesta, Venefica, Sacrilega. *Sacrilega*) V Et hoc conuitium est Comicum in vtroque sexu, sicut & Scelesta.

14 *Istucine*) Perplexè per eclipsin, & verecundè vel ipsa Thais rem obscenam indicat. *Istúcine int. sum h. ab. t.*) D Satis moraliter, Istúcine interminata sum? pro, Num istuc tibi comminata sum? Apparet hæc post scenam esse mandata. nam suprà non meminit: sed dixerat Tamen. Hos priùs introducam: & quæ volo Simul imperabo: posteà continuò ea eo.

15 *Quid facerem?*) V Ab honesto. Nam ego famula tuum negotium confeci: & occasionem subiungit, cùm sit soli commissa. *Ita vt tu iusti. s. r. est.*) D Dixerat enim priùs Chærea, Edicit ne vir quisquam ad eam adeat: & mihi ne abscedam, imperat. *Iusti*) οὐγκατάθεσις, pro iussisti.

Scelesta, ouem lupo commisisti) Bene dilatum tot occasionibus prouerbium, persone Thaidis ascriptum est. continet enim fœmineam reuerentiam, & meretricium sensum: reditque rursus ad minora conuitia: quia videt se esse conuictam. & est prouerbium, Ouem lupo commisisti. V Adagium in eos competit, cùm illorum custodiæ res committitur, vnde vel primum expectandum est periculum: cui & hoc Germanicum respondet, Hircum horto præfecisti, Du hast den bock zum gertner gesetzt. B Cicero in Philipp. O præclarum custodem ouium, vt aiùt, lupum. Parœmiographus, Concinnè hoc vremur, inquit, quoties ei aliquid seruandum committitur, cuius gratia custodem magis oportebat adhiberi, aut quoties inimico negotiũ committitur, quique nobis pessimè velit, propterea quòd lupus, & agnus genuino quodã odio dissident.

Sum. d. e. v.) D Videtur plura fuisse dictura: nisi superuenisset Chærea. *Quid hominis!*) L Interrogatio admiranti. Nam videt Chæream eunuchi vestem indutum, & est parascene ad seq. ice. *Quid homi is ill. c est*) D Per genitiuum casum iniuriosè dicitur: per nominatiuum honorificè. Non continuò agnoscit hunc hominem meretrix: quia etsi adhuc eunuchi veste indutus est, attamen exuit spadonis incessum: vultum habitúmque mutauit: & præter vestem, totus in Chæream rediit.

Hera mea) V Adhortatio est veluti per παραγωγὴν, quæ hic tantùm insinuatur, vt deuirg

19 ibdſci ibddſ *Habêmus hóminem ipsum. T. vbi is est? P. hem ad sinistram, vidés*
20 biſiſi hiſ *Ne? T. video. P. comprehéndi iube, quantùm* [*potest.*] R. *Al.* [*potes*]. biſiſp.
21 ſaſiai ſ *T. * Quid? illi faciémus, stulta! P. quid fáciam, rogas!* R. *Priscianus* [*illa faciemus*], *vt sit antiptosis.* MU [*illi facies*]. idſiai. V L. Agnito adolescente, mox illi cõciliatur Thais.
22 aiſaſi *Vide amâbo, si non, cùm aspícias, os impudens*
23 ſſſſſi iſſſ *Vidêtur. T.* [*non est*]. *P. tum quæ eius confidéntia est.*] *Al.* [*confidentia est?*] *interrogatiuè.* *Al.* [*non*]. jiſſſi.

deuirginator cõprehendatur. Propositio eius est, Saluæ sumus, Ratio est à facili. Nam hominem habemus ad sinistram. *Tace*) D Non silentium indicentis est, sed securam facientis: vt in Adelphis, Tace, egomet conueniam ipsum.

19 *Habemus hom.*) Mirè Hominem dixit, vt reum.

20 *Iube comprehendi*) Pro, comprehende. Iube enim velle significat. *Quantùm potes*) Deest Citò. B Quantum potes, pro ocyssimè dixit.

21 *Quid illi fac.*) D Subauditur Comprehenso. *Quid faciam rogas?*) Moraliter expressit puellæ stupentis verba, & non habentis quid respondeat ad ea quæ dicta sunt.

22 *Vide amabò*) V Ab honesto. Siquidè adhuc impudens est: cuius notatio est ex gestu, comprehendere igitur eum oportet. *Vide a. si n. c. asp. os imp. v.*) D Mirè ab eo quod respondere cœperat, ad aliud transit, mirata confidentiam Chæreæ. Nõ Est impudẽs inquit. nõ est nisi similis impudenti. Sic alibi, Seueritas inest in vultu, atque in verbis fides.

Tum quæ) V Ab vtili. Confidet enim sibi plurimùm. Est autem istius confidentia refrænanda. *Tum q. eius c. est?*) S. D Confidens, & confidentia tam in bonam, quàm in malam partem capi possunt. Nam confidens dici potest de audaci: vel de forti homine. De ea re sic scribit Cicero quest. Tusc. III. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidẽs malâ consuetudine loquendi in vitio ponitur: ductum verbum à confidendo, quod laudis est: qui autem fidens est, is profectò non extimescit: discrepat enim à Timendo Confidere.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. MU Chærea, cùm neque in Antiphonis domũ ingredi, neque veste mutare potuisset, D rediês in vicinia suam, causam reddit, cur nõ mutauerit vestem. Oportuit autem, & de necessitate arguméti fuit, Chæream non mutasse veste: vt cùm meretrix virginem à Chærea vitiatam audierit, & eum cum turpi habitu incedentem intueretur, eum reum vitiatæ virginis putaret, P iuberétque post fugam comprehendi. MU Is enim domum rédire cogitans in ipsam incidit: à qua primùm leuiter obiurgatus est, H cum eo expotulando, quòd puellam vitiasset, A eámque ciuem Atticam: L sed deprecante illo, & virginem vxorem petente, facilè conciliatur: MU & ab ea humaniter exceptus, P redeunt in gratiam, Pythia tamen renitente. demum tractant de nuptiis cum Pamphila contrahendis. L Et est initium catastrophes in hac parte fabulæ. V *Theses.* 1 Adolescens timet iustam reprehensionem. 2 Magna est meretricum in delictis amatoriis condonandis indulgentia. 3 Digna est meretrix multis conuiciis. Est autem mista. Nam cum Thaide in gratiam redit blanda expostulatione præmissa. M Timorem iustæ reprehensionis, quæ maximè decet ingenuum Ephebum, ac meretricis indulgentiam in his delictis, quæ amoris ardore committuntur, hæc scena exprimit: monens vnumquenque decorum suum seruare debere, nec solùm id esse considerandum, an quispiam sit pœna dignus, sed etiam an deceat se talem pœnam irrogare. Digna quippe est meretrix contumelia, sed non omnium est illam inferre. Tales enim personæ relinquendæ sunt vt aut à vilissimo quoque, aut iusta carnificis manu puniantur.

Vers. gen. Iambici trim. acat. siue senarij.

Hîc causam reddit Chærea, cur nõ mutauerit vestem.

1 aiiiip A CHAEREA. THAIS. PYTHIAS.
APVD *Antiphônem vtérque, mater & pater,*

Apud Ant.) V Ἐξαπάτησις est de fuga, ne Chærea ab vllo reprehenderetur. & hîc duæ sunt causæ: Vna propter præsentiam familiæ: Altera, propter notũ quendam obuium. Neutrobi autem licuit vestem mutare: id quod præcipuè isthæc narratio intendit. *Apud*

Quasi dédita ópera domi erãt, vt nullo modo abdfsi 2
Introíre posse m, quin vidêrent me ínterim {zifisp 3
Dum ante óstium sto, notus mihi quidam óbuiàm fisdfp 4
Vẽnit. vbi vidi, sego me, sin pedes, quantùm queo, bip:fi 5
In ángiportum quoddam desêrtum: inde item ifsfisp 6
In áliud, inde in áliud: ita misérrimus bibbip 7
Fui fugitándo, ne quis me cognósceret. iaifsp 8
**Sed éstne hæc Thais, quam vídeo? ipsa est: * hæreo:* issasi 9
Ah, quid fáciam! quid mẽa autẽ! quid fáciet mihi! {sa«sai fas 10

R. Al. [égomet], «diisi.

L. Ego me in p. Ecli psis. subaudi Conieci.

* L. Deliberatio subita.

* D. Primus metus adimit consilium, sed recogitatio reddit confidentiam.

Ant.) D Pro in domo eius. *Vterque, p. & m.*) Non Vterque pater, & vtraque mater, sed Vterque parens: quia pater & mater.

2 *Quasi d. op. d. er.*) Non tam mirũ, si domi erant: sed illud magis mirum, quòd in ea domus parte, qua in ædes introeundum erat adolescentulo. *Vt nullo m. into. p.*) Superiùs causa continetur cur non mutauerit vestem: inferiùs autem cur huc redierit.

3 *Quin vid.*) Quin modò pro quo minùs.

4 *Dum ante est.*) Antiphonis scilicet. *Notus m.*) An notus, qui me posset agnoscere? an qui me nouerit, id est, amicus? *Notus m. g.*) Mu Id est, qui me nouerat. Cic. pro Cælio, De dignitate Cælius notis ac maioribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facilè ipse respondet. Liuius lib. 3. Notos gratia eorum: turbã indignitas rei virgini conciliat. Plaut. Pseud. Noui, notis prædicas. Notis, id est, iis qui norunt. Notauit Paulus Manutius in epistolas Ciceronis.

5 *Vbi vidi*) V Causa fugæ additur, & eiusdem modus. *Egomet in pedes*) Eclipsis est, Dedi: & *Quantum queo*, id est, quod hodie vulgus dicit, pro mea parte. B Dare se in pedes, dare se in viam, modus est loquendi veterũ: hoc est, pedibus fugam agere, & ad iter se parare. Plautus, Méne vis dem ipse in pedes? Cicero Terentianæ vxori, In viam, quod te des, hoc tẽpore nihil est. *Ego me in p. q. q.*) S. D Id est, fugere cœpi, quàm celerrimè potui. Aliter verò desilire ad pedes dicit Cæsar in Commentariis suis, Consuetudine, inquit, sua ad pedes desilierunt, suffossisque equis reliquos in fugã coniecerunt. *Quantùm queo*) D Deest Velociter.

6 *In ang.*) Vide illum non vitasse sub vna clausula bis In dicere, In pedes, In angiportum. Angiportum dicebant vicum non peruium, viam publicam. M Portus, inquit Iurisconsultus, appellatus est conclusus locus, quò, importantur merces, & inde exportantur càque nihilominus est statio concluſa atque munita. Inde angiportus, dicitur. Varro sic ait: Quod exitum nõ habet, ac peruium non est, Angiportum: & idem angustum ab angendo, & alibi dicit: Hinc angiportũ, quia nil in eo potest agi. Sextus Pompeius sic ait, Angiportus est iter compendiarium in oppido, eo quòd sit angustus portus, id est, aditus in portã. V Aliis, vt Donato in Adelphis, est angusta & curua via, quasi angiportus. Aliis est locus angustus, inter portus, id est, inter domos: sic enim lãs sicut & insulas certa tamen ratione olim nominabant, B nempe à portando. V Aliter autem Iurisconsulti, aliter Varro accipit. Est tamen vicus transuersus & angustus, interdũ peruius, vt hoc loci apparet: interdũ non, sicut in Adelph. Terentii, Id quidẽ angiportũ nõ est peruiũ. B Antiqui vsi sunt in secũda, nos in quarta declinatione vtimur. *In ang. q. d.*) D Deest Fugiens.

7 *Ita miserr. F. f.*) Id est, fatigatus, lassus, & languidus sum, dum fugio. Et honesta locutio est: vt, miser amando, miser currendo.

8 *Ne quis me cog.*) Nota impropriè dictum, pro agnosceret.

9 *Sed éstne h. Th. q. v.*) Iamprìdem ipse visus, nunc primùm videt. *Hæreo*) Incertus remaneo, atque defigor.

10 *Ah, quid f.*) V Hìc propter metum consilium adimitur. & metus homini datus est, vt nocitura priùs quàm se applicent caueat. Verùm cùm animus sese colligit, iterum ad depellenda mala, vel bona ardua consequenda, mox exurgit & rapitur. Itaque confidentia & audacia maiore quodam sanguinis feruore fiunt, atque hac de causa ad iracibile, vt in scholis loquuntur, officium refertur, atque huic affectui tales eclipsus & repetitiones cum interrogationibus frequentes apposità quadrant. *Quid mea autem?*) D Colligit se rursus ad impudentiam Chærea. & vide si non eadem est audacia in Chærea, quæ in suscipiendo facinore fuit. & ἐνλειπτικῶς Quid mea autem? *Quid f. mihi?*) Opportunè

11 aãsfi T. *Adeâmus. bone vir Dore sálue: dic mihi,*
12 sdiddp *Au fugistín'?* C. **hera, factũ.* T. *satín' id tibi placet?*
13 ifdfsp C. *Non.* T. *credín' te impúnè sabitûrum!*] C. *vnam hanc nóxiam*
14 difsfi *sMitte: si áliam vnquam admísero vllam, occídito.*/ R. Al. [*Amitte: si aliam admisero vnquam: occidito.*] sbsisi.
15 {xddidp f T. *Num mẽam sauítiam véritus es!* C. *non.* T. *quid ígitur!*
16 dsfisi C. *Hanc métui, ne me criminarêtur tibi.*
17 fi«di«i T. *Quid féceras?* C. *paúlulum quiddam.* sT. *eho!* pau *lulum impudens!* Al. [P T. *eho.*] Si cretici non admittũtur, E legendum bis [*paulum*] pro [*paululum*]. fisidfsi.
18 fijasp *An paúlulum* s*hoc tibi esse*/ *vidêtur, vírginem*
19 a ifij *Vtiárе ciuem!* C. *conséruam esse crédidi.*

* L. Accómodat se adolescés ad interrogationé meretricis, & tota deprecatio ironiam sapit. R. [*habiturum?*] Est autem impunè habere, idem quod inultum auferre.

Crimen extenuat.

Mu. [*hoc esse tibi*] sidfisp.

tunè se confirmauit, quia si extimuisset & fugisset, nihil nuptiæ promouerentur.

11 *Adeamus*) V Est oratio inter se mista. Thaidis quidem est accusatoria in statu absoluto: Chæreæ verò est purgatoria in statu assumptiuo. *Bone*) Ironica est salutatio, & irata: & à signo tamẽ reum agere affectat: Fuga enim malæ conscientiæ propter patratum facinus signum est. *Bone vir D.*) D Hoc totum figuratè dixit, vt meretrix, & subtiliter. Nam scit Chæream esse quem alloquitur, non eunuchum. Et hìc magna occasio datur meretrici adeundi adolescentis, qui habitum non mutauit: & adhuc quasi eunuchus, & seruus est. *Bone vir Dore salue*) Maior obiurgatio est per hãc dissimulationem Thaidis aduersus Chæream, quàm si illum id, quod est, appeller.

12 *Hera, factum*) V Concessio est criminis. Nam defensio per se infirma est. D Non potuit subtiliùs respondere Chærea, quàm accommodare se interroganti. *Statin' id*) V A iudicato vel tribunitio, vel pretorio, propter quod pessimè displiceret. *Satin, id s. pl.*) D Hoc potest & non figuratè dici, sed apertè.

13 *Non*) V Nam non est contra æquum & bonum aut iudicatum. Via autem sternitur ad deprecationẽ. Fatetur enim esse iniquum. nemini itaque placere potest, & sibi ignosci postulat. *Credis te*) A lege, quæ peccata castigat, & flagitiosos punit. *Vnam h. noxiam*) D Trisyllabo nomine Noxiam dixit, quasi noxam. Alibi aliter, Dominam dixit extra noxam. S. D Noxia vel culpam, vel damnum aut fraudem, aut vitium significat. Eo autem loquendi modo dicit Terentius Noxiam admittere, quo dicunt Latini scelus, vel flagitium admittere. præterea ex hac dictione aliæ locutiones manant: scilicet noxiæ esse, pro vitio, & culpæ dari: in noxia esse, pro culpam in se admittere: noxia carere, vel vacuum esse: noxiam remittere, pro condonare.

14 *Mitte*) V Deprecatio est, vt sit venia, vel vnius tantùm noxæ, cui non resipiscenti grauioris pœnæ comminatio subditur. *Si al. vnq. adm. vll. occ.*) D Verba seruorum, quibus nihil horribile est post præsentes plagas. Et non, Cædito, sed Occidito: & non Alias dixit, quasi illa * dixerit adhuc irrisor es vti fugitiuus.

15 *Num m. s. v. est*) Vt fugeres.

16 *Hanc m. ne me cr. t.*) Perfectè imitatus est verba fugitiuorum, quæ apud dominos faciunt comprehensi. V Causa timoris est, sed ficta. Criminari verò hìc est calumniosè reprehẽdere. S. D Criminari, id est, crimini dare. Et criminamur tam delicta, quàm eum, qui deliquit. Iungitur etiam cum accusatiuo, & aliquando propositionem admittit. Cicer. in Verr. Act. 7. Iam non libet omnia criminari. Idem, Apud quem tu etiam nos criminari soles.

17 *Paululum q.*) V μείωσις facti est, atque occulta hìc videtur purgatio *Paululum imp.*) Repetitio est non sine acerba ironia, itaque impudentiæ notam addit, factúmque exaggerat, à conditione & loco dignitatis: id est, vitium puellæ eiúsque ciuis. Vult enim personarum rationem in peccatis contra Stoicorum familiam habere.

19 *Vitiare ciuem*) D Bene intulit Ciuẽ: quod plus est quàm Virginem vitiare αὔξησις gradatim facta. B Locus est à conditione.

*D.Opportunè,ſtomachatur, Pythias facta métione conſeruæ.
R. Al. [verò abeãs] ſed depravatè.
R. [pœnas]
*Artificioſa meretricis accuſatio:ac L ſeria obiurgatio poſt longam cauillationem.

p.*Conſéruam! vix me contíneo,quin ínuolem in — ſſſbip — 20
Cápillum:monſtrum,étiam vltrò derîſum áduenit. — iſſſp — 21
T. Abi hinc insâna. p. quid ità? verò! débeam? — iſbiſp — 22
Credo iſtíſquicquam ſfurcífero,ſi idfécerim: — ſſſ ſp — 23
Præſértim cùm ſe ſeruum fateâtur tuum! — ſſſdſp — 24
T.*Miſſa hæc faciâmus.non te dignum Chæ'rea — ſaſſp — 25
Feciſti:nam ſi ego digna hac contumélia — ſſaſiſ — 26
Sum máximè,at tu indígnus qui fáceres tamen. — ſiſſap — 27

20 *Conſeruam*) V Aperta eſt purgatio ab errore & imprudẽtia, atque hîc ſeſe inſinuat, cùm ſe quoque ſeruum eſſe ſubindicat. D Locus erat vt diceret, Seruam eſſe credidi, ſed admirabiliter Conſeruam dixit.& hoc ipſum miſerabiliter pronuntiandum eſt : tanquam miſerabiliter crediderit conſeruam eſſe quæ ciuis erat:atque eam quaſi conſeruam vitiare debuerit. L Hoc autem pertinet ad contumeliam ancillæ, vnde nõ immeritò iraſcitur. *Conſeruam!*) V Confutat ironia admodum acerba,& decorum in irata familia expoſtulante ſeruatur, eúmque Monſtrum propter morum turpitudinem appellat Comico conuitio. *Vix me c.q.inu.m.c.*) D Minæ iſtæ propriæ fœminarum ſunt,& in ſe,& in alios vnguibus ſæuientium : vt, Vnguibus ora ſoror fœdans,& pectora pugnis. Sed Inuolem, ab auibus tractum eſt. vt apud Virgil.-Prædam pedibus circunuolat vncis.Ergo hoc geſtu,& dicto,& corporis motu eſt adiuuãdum. B Inuolare nonnunquam ſonat furãri.Huc redde pallium mihi meum quod inuolaſti. Catulli eſt. *Inuolem in capill.*) D Apparet more veterum intonſum eſſe.

21 *Etiam vltrò d.aduenit*) Mirè nunc addidit accuſationem, quòd non ſaltem fugeret.

22 *Debeam Credo iſti q.f.*) Subauditur Verò, aut ἐιρωνικῶς pronuntiandum eſt. Sanè debere dicimus pœnas pro iniuria, ei cui iniuriam fecerimus:quas ſe non debituram Chæreæ,vt furcifero dicit Pythyas,ſi illi eãdem intulerit in ſeruili habitu conſtituto. A Ridius præcedentia Donati verba citans,ita legit, *Quid ita verò?*) Abeam ſubauditur. *Verò* autem εἰρωνικῶς pronuntiandum eſt,&c. R Verbum Credo εἰρωνικὸν eſt hoc loco, quomodo apud Græcos interdum οἶμαι: quod diligenter annotauit Budæus. Ita Cicero vtitur pro Deiotaro: At,Credo, hæc domo inconſultus & temerarius non videbat:quis cõſideratior illo? quis rectior? quis prudentior?Sic idem ſæpe aliás.

23 *Si id fec.*) Si inuolauerim in capillũ eius.

25 *Miſſa hæc f.*) Hæc ſcilicet iocularia & futilia. *Non te d.Ch. Fec.*) Artificiosè meretrix ab eo quod licuit ad id quod oportuit tranſit:nec tractat quid ſit legitimũ, ſed quid honeſtum. Itaque totam illam partem facti accuſandi omittit.& ab accidentibus personæ adoleſcẽtis obiurgat.ſcit enim vno verbo obſtari poſſe, Licuit mihi,ſi domo meretricia ſcilicet : ne videatur irrationabilis audacia illa ingenui à Poëta inducta eſſe. *Non te d.*) Dignum,pro dignè:aut deeſt Facinus : vt ſit, non te dignum facinus feciſti. Mira accuſatio mixta laudi & blandimento. MU Eo artificio Chæream obiurgat perita tractãdorum iuuenum meretrix, vt illi contumeliosè reſpondendi omnem adimat occaſionem.

26 *Nam ſi ego*) V Pergit accuſare ab iniquo, & eſt μετάθεσις ab indignitate per conceſsionem, qua fatetur ſe tanquã meretricem omni contumelia dignam, ſed Chæream æquitatis & iuſtitiæ amatorem haud decuit. *Nam ſi ego d.ſum*) D Deeſt Et:vt ſit ordo, Nam etſi maximé. Et bene additum eſt Maximé:vt appareat quòd etſi digna pati ſit meretrix : nõ tamen maximè digna pati Thais eſt.

27 *At tu ind.qui f.t.*) Rectè dixit. quatuor enim ſunt modi in huiuſmodi rebus : ita vt aut vterque dignus ſit, aut vterque indignus: aut alter dignus, alter indignus, aut contrà. *At tu ind. qui f.t.*) MU Sic & Hecy. Ego me ſcio cauiſſe, ne vlla meritò contumelia fieri à vobis poſſet. Et in Phor. Quin nouo ei faceres contumelias modo. Eam tamen locutionem reprehendit Cicero in Antonium: ideóque à Quintiliano, ab Eraſmo, ab aliis notatus eſt. Sed profectò nõ tam locutionem ipſam,quæ proba eſt,quàm prauũ illius vſum in Antonio reprehẽdit Cicero.Dixerat enim Antonius non eſſe contumeliam,quàm faceret dignus.id eſt,qua afficeretur is, qui ea dignus eſſet. Atque ita dixerat facere cõtumeliam, vt nos facere iacturam dicimus : quo ſenſu planè vitioſa eſt locutio. Primus hoc, vt opinor,vidit,certè primus indicauit, Ioachimus Camerarius vir in omni literarũ genere

28 bſſaai — *Neque ſédepol, quid nunc conſilíi cápiam ſcio* — *G.[edepol]prima breui. CO.[æpol]*, iſſaai. Aperit viã futuris nuptiis:nã recedit à iocularibus ad ſeria.
29 ſidſſi — *De vírgine iſtac:ita conturbásti mihi*
30 aſdſſi — *Rationes omnes, vt eam non poſſim ſuis,*
31 adidſp — *Ita vt æquum fúerat, atque vt ſtúdui, trádere:*
32 ddd-ſp — *[Vt]ſólidum párerem hoc mihi benefícium Chæ'rea.* — *Muretus reijcit [vt] in præcedentem verſum.*aabbſp.
33 ſſſſp — C. *At nunc dẽhinc ſpero ætérnam inter nos grátiam*
34 aſſ-ſp / aſſi — *Fore Thaís:ſæpe ex hũiuſmodi re quápiam & [ex]* — *G.[ex] redundat in verſu:nec in ſenſu requiritur.* A *Muretus ponit in ſequente verſu poſt [Malo].*
35 idſbii — *MALO PRINCIPIO, magna familiáritas*
36 ſſſap — *Conflâta eſt.[quid]ſi hoc quiſpiam vóluit deus!*
R. Al. [& quid].ſſſ-ap: vel [quiſpiam] facto diſſyllabo, ſſſap.

nere ſummus.

28 *Neque ad.*) V Perturbatio,quæ & Ciceroni ægritudo eſt,tãquam animi de malo præſenti contractio. Itaque multa hîc ſunt conſilia, & incœptum repudiatur. Solidũ autem hic eſt integrum,& iunge : ſicut Parere eſt acquirere & comparare. *Neque ad.g.n.c.c.ſc. De v.iſthac*) D Intelligit Thaisamari virginem ab hoc : & ideò ſic ait, vt conciliet nuptias:nam ſatis ſigni eſt, quòd eunuchi habitum propter hãc ſumpſit. Et vide quemadmodum ad captionem nuptiarum res eant: quod tamen dicere non audet Thais : ſed oſtendit adoleſcenti coniecturis,quem tentat, ſciens amantem virginem : & viam oſtendit petendæ ſibi vxoris.

32 *Vt ſól.p.r.h.m.b.*) S.D Id eſt, vt ſolidam inirem gratiam à Chremete, & reliquis virginis parentibus. *Hoc m.b.Chærea*) D Blandè nomen repetitum eſt Chærea.

33 *At n.d.ſp.*) Nunc iam Chærea vera veris æquiparans, recedit à iocularibus L Defenſio ex comparatione vtilitatis:quæ ſententia confirmatur & excuſatur neceſsitate. V Ab vtili,& futuro commodo propter ſpem futuræ gratiæ:id quod per anthypophorá & ſententiã confirmat,quæ eſt Ex Malo principio magna conflatur,id eſt,contrahitur familiaritas,quæ hîc neceſsitudo,coniunctio & conſuetudo,ſicut magna eſt memorabilis,qualis fuit inter C.Lælium.& P.Scipionem. Principium verò malum in contentionibus, in rixis eſt,quæ ſedatæ cum aliquo amicitiam & consuetudinem iungunt. Id quoque multæ hiſtoriæ cõteſtantur.Sed an hæc familiaritas ſit ſemper honeſta,rectè in dubium vocatur.

34 *Sæpe ex huiuſm.re*) D Hoc eſt turbulenta. *Quæpiam*) Quacunque, vel aliqua. *Sæpe h. ex re q.*) MU Id Tydeo, & Polynici contigiſſe narrat Statius. Itaque præclarè apud eum Adraſtus, Non hæc incaſſum, diuíſq; abſentibus acta: Forſan & has venturus amor præmiſerit iras. Romulus quoq. apud Liuium, vbi raptas Sabinas conſolatur, hac ſententia vtitur, vt dicat, ſæpe ex iniuria poſtmodum gratiam ortam:quod & illi contigit.

Ex re.pr.m.f. Conflata eſt) S.D Conflare propriè eſt ſimul flare vt à ventis fieri videmus,cùm maximo impetu flant. Per tranſlationem verò dicunt Latini conflare æs alienum, pro contrahere debitum, vel facere ſe debitorem alienæ pecuniæ:conflare bellum, conflare exercitum, conflare manum, conflare amicitiam, familiaritatem, conflare ſocietatem,conflare pactionem, conflare negotium alicui conflare mendacium, pro adornare mendacium conſenſu, & coitione multorum:conflare inuidiã, conflare periculum, conflare accuſationem vel iudicium. cõflare ſeditionem,conflare tumulum,conflare infamiam alicui,conflare crimen,conflare ſuſpicionem, conflare pecuniam. Ea ſunt ex hoc verbo pulchra loquendi genera. *Quid ſit*) V Tranſlatio criminis eſt in fatũ, Sic & Priamus ad Helenam dixit, οὔτοι σοὶ αἰτίη ἔσσι, ἀλλὰ θεοὶ αἴτιοί εἰσιν. Sic enim quis culpa liberatur, cùm vel in fatum, vel in fortunam reiicitur.atque Thais nunc hac remotione criminis placatur,& ſubitò, & ad cataſtrophen eſt paraſceue. B Apud Rhethores purgatio eſt, cùm factum quidem conceditur, ſed culpa remouetur:quæ tres habet partes, imprudentiam,caſum & neceſsitatem. factum quod manifeſtarium eſt non purgatur, niſi dicas, dii voluerunt, erat in fatis, vel non eram meæ mentis,nec cõſilii,ſed furore trahebar amoris.De purgatione, Trapezuntium vide lib.1. Rhetoricorum. D Pleraque repentinis impulſionibus nata,mirísque prouentibus deo aſcribi ſolent:vt, Deſcendo, ac ducente deo flammam inter & hoſtes Expedior.Et, Hinc, me digreſſum veſtris deus appullit oris. Et

Placatur Thais, éstque parasceue Catastrophes.

T. *E'quidem pol in eam partem accípióque, & volo.* abſd:j 37
C. *Immo ita quæſo. vnum hoc ſcito, contumélia* dſſiij 38
Non me fecíſſe cauſſa, ſed amôris. T. *ſcio:* ſſidſi 39
Et pol propiéreà magis nunc ignóſco tibi. ſdaſſi 40
Non ádeò inhumáno ingénio ſum Chæ'rea, diſ.ſp 41
Neque tam imperîta, vt quid amor váleat, néſciã. aiddſp 42
C. **Te quoque iã Thais, ita me dij bene ament, amo.* dſbſai 43
P. *Tum pol ſtibi ab iſtoc, hera, cauêndum ſintélligo.* ſadſſi 44

*L. Gratiarum actio.

G. A. [*tibi ab iſto, hera, cauendum eſſe*]. ſabſſi. MU [*ab iſtoc tibi hera cauendum*]. dſbiſi.

*L. Imploratio auxilii ad ducendam puellam.

C. *Non auſim.* P. *nihil tibi quicquã credo.* T. *déſinas.* {ſ aſii / ſſ} 45
C. **Ego me tuæ comménd & committo fídei.* aiſſdi 46
Nunc ego te in hac re mihi oro vt adiútrix ſies. {di.iſi / dſſ} 47
Te mihi patrônam ſcúpio Thais: te óbſecro. didiſi 48
Emóriar, ſi non hanc vxôrem dúxero. dſſſi 49

D. *Commendo me* notis, *committo* ignotis.
E. *Al.* [*capio*].

Saluſtius, Vt tanta repentè mutatio non sine deo videretur. & hîc vult amorem intelligi deum.

37 *Equidem pol. in eam p. acc. & v.*) Vt æterna inter vos sit gratia, & ex malo principio cõpleatur magna familiaritas. *Et volo*) Euenire subauditur: & est συλλήψις tertia.

38 *Immo ita*) V Ab obtestatione, & ratiocinatione cũ trãslatione. Nã nolui esse cõtumeliosus, sed amaui. *Immo ita q.*) D Vtrũ meretricem, an deos quæso? vtrunque enim accipi potest. *Contumeliæ Non me f. c. ſ. am.*) E Rodolphus Agricola lib. III. de Inuẽtione Dialectica. cap. I. Persæpe, inquit, non tam benè, aut secus, de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius, qui fecit. Vnde scitè apud Comicum dictum est, Vnum hoc scito, contumeliæ me non fecisse causa, sed amoris. MU Liuius ait cupiditatem, & amorem esse preces ad placãdum muliebre ingenium maximè efficaces.

39 *Scio*) V Meretrix vim amoris bene intelligit, itaque in eam crimen quoque transfert. D Vnde hoc sciat Thais, ineptè quæritur, cùm ipsa res clamet nunquam hanc conditionem subiturum Chæream, vt pro eunucho etiam seruo, se fingeret sine amoris impulsu.

40 *Nunc ign. t.*) Quòd culpa non sit hominis, sed amoris.

41 *Non a. inh. ing. ſ.*) Hoc est immitis nõ sum, quantùm putas: vt, Nõ obtusa adeò gestamus pectora Pœni. MU Tale est illud Didonis, Non ignara mali miseris succurrere disco.

42 *Neque t. imp.*) D Id est, non experta. *Vt q. a. v. neſc.*) Nõ inhumana, quia homo: non imperita, quia meretrix. Et neque tam imperita inquit: quasi dicat, Neque tã pudica sum vt quid amor valeat, nesciam.

Te quoque) V Præmissa expostulatione & purgatione, mox petitio subiicitur, cuius exordium est in beneuolentiæ conciliatione, quia illam amat & iuramento testificatur. *Te quoque i. Th.*) D Bene Quoque: non enim iam hanc ita amat, vt negligat illam: sed hãc illius causa. 43

Pol t. ab iſto h. c.) Faceté, tanquam qui soleat capillum & vestem eius conscindere, quam amauerit. 44

Non auſim) Pro, non audebo: & est verbum huius temporis tantùm. *Non auſim*) Vtrum propter ætatem? an propter fratrem suum Phædriam potiùs? *Nihil t. q.*) παρέλκον quartum. aut Nihil, pro non. *Deſinas*) Pro eo quod est, desine. aut deest Fac: vt sit, fac desinas. 45

Ego) V Et beneuolentiæ captatæ, & attentionis est. *Ego me t. c. & c. f.*) D Satis amatoriè, vt appareat nunc maximè captum Chæream, ac mancipatum virgini. Commendamus nos cognitis: Committimus ignotis. Ergo ἀξίωσις est maioris efficii, fideíque circa Thaidem. 46

Nunc ego) V Propositio est τῆς ἐυπραγίας, Adiuua me, vt hæc mihi sit Vxor, Confirmatio ab honesto, Tu enim mihi patrona eris, à necessitate, propter nimium desyderium, cùm dicit Emoriar. 47

Te mihi p. c.) D Te adiectum, vim habet, & ex animo supplicantis, habitum adolescentis ostendit. 48

Emoriar ſi n. h. vx. d.) Vide amatorem adolescentulum, cui in ipso flore nihil dulcius 49

50 idſſſi T. *Tamen ſi pater,* C. *ah quid! volet, certò ſcio:* D. *Si pater,* eclipsis aut aposiopesis secunda.
51 ſiſiip **Ciuis modò hæc ſit.* T. *paúlulum opperíríer* *L. Promittit testimonia libertatis.
52 ſſidſp *Si vis, iam frater ipſe hîc áderit virginis:*
53 {ſſ×dſp / ſſſ} *Nutrîcem accersîtũ it, quæ illam áluit páruolam.*
54 ſſidſp *In cognoſcéndo tute ipſe áderis Chæ'rea.*
55 ×didſp C. *Ego verò máneo.* T. *víſne intéreà, dum is venit,*
56 jadſſp *Domi opperiâmur, pótius quàm hîc ante óſtium?*
57 ſdiſſp C. *Immo percúpio.* P. *quam tu rem actûra óbſecro es!* *Percupio.* amatoriè dictum.
58 dbſiſi T. *Nam quid ita?* P. *rógitas! hunc tu in ædes cógitas* *Nam quid,* pro quidnam.
59 {ſſſ×ai / biſſſi} *Recípere poſthac!* T. *cur non!* P. *crede hoc mẽæ fídei,* *Meæ fidei,* puellariter.
60 {baſd×i / baſſi} *Dabit hic áliquam pugnam dénuo.* T. *ãhu, tace óbſecro.*
61 {iſſ×ſp / iſſa} P. *Parùm perſpexíſſe eius' vidêre audáciam.*
62 dſ6ſip C. *Non fáciam [Pýthias]* P. *non pol credo Chæ'rea,* *G.* [*Pythiæ*] *ultima breui,* dſaſip.
63 aſſiſi *Niſi ſi commíſſum non erit.* C. *quin Pýthias*

cius vita est, ipsam despicere, si sibi vxor non datur.

50 *Quid! h. v.*) V Ἀπροσδόκητον nimis abruptã diluit à facilitate. Nouit enim patris consensum & voluntatem in filiolæ nuptiis. *Quid? ah vic. ſc.*) D Quid? Deest Dicat. sed ista omnia ad confirmationem valent.

51 *Ciuis m. h. ſ.*) Mirè hîc in votum cõuersum est, quod timere potuit non ducturus vxorem. *Paululum opp. Si vis, i. fr. i. h. ad. v.*) Adeò citò probari potest. *Paululum opp.*) V Consilium est, vt fratris puellæ virtiatæ reditum expectet. Cognoscere autem dicitur is, qui de re aliqua inquirit, aut quæsitor à magistratu constitutus est, vt de eo disceptet, & quod in iudicium venit. Sic enim veteres hoc vocabulum vsurparunt. Cognitor autem est qui alicuius causam defendit, hodie nominatur procurator iudicialis.

55 *Ego verò m.*) D Modò Verò, consentientis est aduerbium, aliàs confirmantis, aliàs coniunctio, aliàs particula ironiam iuuans: vt, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis, Túque puérque tuus.

56 *Domi potius opp. quam hîc æ. oſt.*) Nõ ignara illecebrarum meretrix, non solùm Chæream retinet: verùm etiam vocat, vbi virgo est. & satis callidè interrogat an velit: quasi nesciat velle.

57 *Imò percupio*) Amatoriè, non Volo: sed Percupio. *Quam rem actura*) V ἀποσοφία. Famula enim ne in ædes recipiatur Chærea, dissuadet: quod à futuris periculis confirmat.

58 *Hunc tu in ædes*) D Pronomen in his plus valet: quàm accusatio. *Cogitas*) Mirè cùm illa iam velit, Cogitas dixit, volens vt recogitet. *Cogitas in ædes Rec. p.*) Per ancillæ verba vult ostendere quam sit tractandorum adolescentium perita meretrix.

Poſthac) Post hoc factum, post hanc audaciam. *Crede h. m. f.*) Puellariter dixit, Meæ fidei. 59

Dabit hic al. p. d.) S. D Id est, vim iterum virgini, si iam virgo appellanda sit, quam vitiat Chærea, faciet. Alludit autem ad id turbæ, & pugnæ, quod fit in violanda inuita virgine. Dicunt verò sæpius Latini pugnam facere, conserere, committere. *Dabit hic al. pugnam*) D Pro stupro: vt, At non in Venerem segnes, noctúrnaque bella. Vt, Veretúrque bella. & ingens facinus. Vt Lucilius, Vicimus ô socii, & magnam pugnauimus pugnam. Dabit autem, propriè pro inducet: vt, Magnã dabit ille ruinam. V Denuò hîc idem est quod de integro. Barbaris est, à principio, à nouo. *Ahu, tace obſc.*) D Ahu, interiectio est perturbatæ mulieris: vt apud Græcos ἰοὺ. 60

Parùm) V Ratio est confirmationis. Audacia enim istius tibi nondum est perspecta. *Parum perſp. v. e. aud.*) D εἰρωνεία est. Et non Sensisse, sed Perspexisse dixit: vt iam non sit experienda illius audacia, quæ sit perfectè cognita. 61

Non f. Pythias) Bene & moraliter appositum, Pythias. *Non pol*) V Ab obtestatione, & infidelitatem amplificat. *Non pol cr. Chærea*) D Ioculariter, vt ille, Pythias, dicit: ita hæc, Chærea. 62

Niſi ſi commiſſum) V Commissum hîc est, id quod ait creditum, an concessum. Nam 63

†L.Ironia. *Al.* [*obseruandum,*] ſſ-ſſi.	*Tu me ſeruâto.P.neque pol ſſeruândum ſſ tibi	ſſbſſi	64
	Quicquam dare auſim, neque te ſeruâre: *apágete.	ſidſdp	65
* L.Ioculariter remouêris. V Epilogus eſt diſſuaſionis.	*Adeſt óptimè ipſe frater.C.périj hercle: óbſecro*	eijdſi	66
	E. In[*Adeſt*]prior ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem, ſiidſi. *Muſ Optimè adeſt*], dſidſi.		
	Abeâmus intrò Thais: nolo me in via	aiſſij	67
* D. Interrogatio increpatoria.	*Cum hac veſte vídeat.T.* *quámobrem tandem?	ſbdidp	68
	an quia pudet?		
Muſ ſequar.]	C. *Id ipſum.* P. *id ípſum! virgo verò!* T. *I præ, ſſequor.*]	ijſſſp	69
	Tu iſtic mane, vt Chremem introdúcas, Pythias.	ſjſſi	70

propriè ea committimus, quæ magno periculo ſeruantur *Quin Pythias*) D Iterum nomen vultuosè eſt additum. Quin, pro imó.

64 *Neque pol obſeruandum t. Q. d. auſ.*) Totum garrulè & geſticulosè, vt puellam cum adoleſcentulo fabulari videas.

66 *Adeſt opt. i. fr.*) Optimè, opportunè. Et non eſt additum, cuius frater; vt pote in re manifeſta.

67 *Abeamus*) V Hac paraſceue fit ad proximam ſcenam gradus, & hîc Verò, ſicut & haud multò antè, εἰσαγωγικῶς, proferendum eſt. *Nolo me in v. C. h. v. v.*) D Subtiliter adoleſcés, quia nihil profecerat dicendo, Percupio: inuenit cauſam qua tandem ingredi poſſit.

68 *Quámobrem tandem?*) Pro tamen. Interrogatio hæc increparionem continet impudentiſſimi facti. *An quia pudet?*) Hæc interrogatio, irriſionis plena eſt in eum quem nihil pudet. B Ridet Chæream Thais, quòd vereatur nō in grauibus, ſed leuiſſimis rebus.

Idipſum) D Hoc veluti moleſto vultu dicitur: adeò vt imitetur dictum, vultúmque eiùs Pythias. *Virgo verò*) Verò εἰρωνικῶς. nā εἰρωνία eſt: vt, Egregiam verò laudem. *Virgo*) Quaſi qui minimè pudicitiæ ſtatum, ac verecundiæ virginalis veneretur. *I præ*) B Rurſus anaſtrophe eſt. *I præ ſequor*) D Manifeſtum eſt cur meretrix docta capiendorum iuuenum, præire velit Chæream, & in conſequendo ipſa ſit tardior. vult enim liberū ſine arbitris cum puella eſſe colloquium, & licitum amorem. Niſi fortè putamus Terentium hæc ſine cauſa feciſſe, qui ſit artificioſiſſimus Poëta. nam neque ipſa ingreditur cum Chærea, neque ingredi ſimul permittit Pythiam.

Tu iſtic m. vt Chr. intr.) Relicta eſt Pythias ob multas cauſas: & in primis vt poſſit per eā deluſus Parmeno, pauore ſuo ſenem compellere, ingredi ad meretricem & præſentem fieri ad confirmandas nuptias.

ACTVS V. SCENA III.

ARG. L Data opera dilabatur cataſtrophe, admiſta Parmenonis ludificatione ad delectandum ſpectatorem. D In hoc enim loco cogitantis diſputatio eſt apud ſeipſam Pythiæ, quatenus Parmenonem dolo poſſit vlciſci. MU eíque gratiam reponere. Chremes autem cognitus ſignis nutricem adducit. V *Theſes.* 1 Sedulitas puellæ eſt in ludificando conſeruo, & in vindicta. 2 Meretricum aſtutia in ſeruulos perſpicitur. M Meretriciæ ancillæ diligentiam in excogitanda fraude, ac doloſam conſultationem, vt par pari referatur, hæc ſcena exprimit.

Verſuum genera. Iambici trimetri acat alect. qui & ſenarij.

*L. Repetitio quærentis & cogitabundæ.

Vt prolixior eſſet riſus ſpargitur ca-

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA.

QVID, *quid venire in mentem nunc poſſit* ſiſſi *mihi!* 1

1 *Quid, quid*) V Deliberatiua eſt oratiuncula in Pythia, cuius propoſitio eſt, Referenda eſt Parmenoni gratia. Hunc autem Comico conuitio ſacrilegum κατακτηκτικῶς appellat. Breuiter tota in eo eſt, vt conſeruo illudat. Confirmatio eſt, qui nobis Chæream deuirgin

2 ſidſbſp	*Quidnam! quî réferam illi ſacrílego grátiam,*	
3 ſaſiſp	*Qui hunc ſuppóſuit nobis!* C. *moue verò ócyùs*	
4 ſdbiſi ſdbiſ	*Te ſnutrix.*/S. *moueo.* C. *vídeo, ſed nihil prómoues.*	
5 ſſiſiſp	P. *Iámne oſtendiſti ſigna nutrici?* C. *ómnia.*	
6 ibſidp	P. *Amâbò, quid ait? cognoſcítne?* C. *ac memóriter.*	
7 biſdij	P. *Bene ſedepol ſnarras: nam illi fáuco vírgini.*	
8 ſſdſſi	*Ite intró: iam dûdum hera vos expêctat domi.*	
9 ijſiſp	*Virum bonum eccum Parmenônem incédere*	
10 baiſſp	*Vídeo: vide vt otiôſus ſit:* *ſi dijs placet.*	
11 ſiijai	*Spero me habêre, qui hunc meo excrúciem modo.*	

taſtrophe in alias ſonas, & terretur, ſeruulus Parmeno.

R. *Al.* [*mea nutrix.*] dſ-ati: *vel.* dſ-aſi. D. *Memoriter*, plus intulit, quàm rogabat. *Al.* [*æpol*]; iſſdii: *al.* [*ædepol*], aſſdii.

*Ironicòs.

L. *Otioſus*, ſecurus, qui nihil mali timet.

* L. Ironia indignantis.

uirginatorem pro eunucho ſuppoſuit. Gratiora autem hæc ſunt propter interrogationem. Ratio eiuſdem eſt, Nam nutrix ſigna agnouit. *Quid, quid v. in m.*) B Scio eruditos quoſdam hîc legere, non Quicquid, ſed Qui, quid, ſenſu rogantis ſeipſam. Verba ſunt ſecum cogitantis, & varia in mentem reuocantis.

2 *Quídnam*) Sic Cicero, Sed earum rerum artificem, quem? quemnam? rectè admones. Polycletum eſſe dicebant. *Quî ref.*) Quî, quomodo, vel vt. *Sacrilego illi gratiam*) B Et bonæ & malæ rei gratia eſt. Nam ſicut dicimus amicitiæ gratia, ita & Saluſtius dixit, opprobrii gratia. Cicero, religionis, & ſuppliciſ gratia.

3 *Suppoſuit*) L Falſumi pro vero adduxit. D Propriè Suppoſuit. ſiā vt ſubduci dicuntur, quæ nolumus amittere, ita ſupponi quæ non deſyderamus. Sic Plautus, Ei pro ſcorto ſupponetur hircus vnctus nautea. S. D Supponere ſignificat ſubiicere, ſubiungere, vel ſubornare. Eſt etiam adulterinum loco veri ſubmittere: vt, ſupponere falſum teſtamentum: id eſt, pro alio fraudulenter ponere. Propriè verò, & tranſlatæ ſignificationis eſt. Exempla igitur vtriuſque ſignificationis diſtinguēda ſunt. Proprię ſignificationis. Cicero ad Att. 8. Deinde ſuppoſuit exemplum epiſtolæ Domitii. Idem in Verrem, Tum iſte in eorū locum alios ſubſtituere, & ſupponere cœpit. Tranſlatæ. Cic. pro Roſcio Am. In mandatis operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur. Idem pro Deiotaro, Hieras cauſam omnem ſuſcipit, & criminibus illis pro rege ſe ſupponit reum. *Moue verò*) D Verò pro interiectione poſuit ſtomachantis.

4 *Vídeo, ſed n. pr.*) D Hinc eſt illud Virgilianum, Illa gradum ſcelerans ſtudio properabat anili. Scilicet nō recelerabat, ſed ſtudio. *Vídeo, ſed n. pr.*) B Alludit ad prouerbium Callipides, qui in moliendis negotiis cùm multa ſe facturum minaretur, nihil tamen conficeret. Sic & Soſtrata ſedulò mouens ſe, nihil promouet. *Promoues*) D Proficis.

6 *Amabò, quid ait? cognoſcítne?*) Exhibitum ſpectatori eſt quid poſt ſcenam geratur, id eſt, agnitio puellæ. *Ac mem.*) Plus intulit quàm interrogabatur: nam magna ſunt ſigna in quibus anilis memoria non erat. *Ac mem.*) Reſponſionis breuitas attulit compendium perquirenti, ne plura interrogaret. S. D Memoriter eſt ſine ſcripto, & ex memoria, quod Barbari dicunt corde tenus, vel mēte tenus, vel per cor. Cicero in Vatin. Memoritèr reſpondeto ad ea, quæ de te ipſo rogaro. Idem de Oratore 1. Memoriter multa ex orationibus Demoſthenis præclarè ſcripta pronuntians docebat illum, & cæt. Idem de Diuinatione 2. In quo noſtra quædam Aratea memoriter pronuntiata ſunt.

7 *Nam illi f. v.*) D Quaſi dicat, illi faueo, non Chæreæ. & ſimul cauſa eſt cur illum vlciſci cupiat: quia ſcilicet multùm illi fauet.

Virum bonum) V Ab occaſione, cū Parmeno aduentat: & εἰρωνικῶς Virum bonum, & per auxeſin Incedere. & Otioſum ait. *Eccum P. inced. V.*) Res odio dignior, nouitate ſcilicet inceſſus.

Vide vt ot. ſit) Inuidet illi ſecuritatem, ſed quem ſollicitum redditura eſt: non enim vlla alia erit vindicta poſt, præter iſtam. *Vide vt ot. ſit*) Vultu dicit, & geſtu eum eſſe ſecurum. Et mirè Poëta lætum deſcribit, vt repentè oſtendat eſſe commotum. *Si dijs pl.*) D Proprium eſt exclamantis propter indignitatem alicuius rei. *Si dijs pl.*) V Eſt prouerbialis locutio, qua vtimur indignitatem vel temeritatem cuiuſpiam cum ſtomacho coarguentes. *Si, dijs pl.*) B Iunge præcedenti nō ſequentibus. Ciceroni indignitatem denotat.

Spero me habere) D Pro habiturā. aut Spēro pro credo more ſuo. *Meo modo*) Id eſt, vt volo.

Vindictam expetit. *Ibo intrò, de cognitiône vt certum sciam:* ſſdſſp 12
Minæ fœmineæ. *Pòst exîho, atque hunc perterrêbo sacrilegum.* ſſſſbp 13

12 *Ibo i. de c.)* V A facilitate, cùm modum decipiendi ostêdit. Est autem Cognitio propriè actio & munus eius, qui cognoscit. Hoc quidem iudicis est, sicut & cognoscere. Cognitor est, qui alicuius causam agendam suscipit. *Ibo i. de c. vt c.sc.)* D Eleganter defatigare Parmenonem non necessarium putat, sed ex occasione. Nam post eum dicit se ire intrò exitura âutè, vt ipsum in timorem coniiciat. *De cogn. vt c.sc.)* D An vera inuenta sit Chremetis soror.

Hunc p.sacr.) S.D Sacrilegus est, qui a- 13
liquid è sacro abstulit: vel hostis sacrorum. Vel accipitur translatè pro nefario, & scelerato. Cicero de Aruſp. resp. Impurum istum, & sacrilegum diutiùs ferre non debemus.

ACTVS V. SCENA IIII.

ARG. P Hîc Parmeno gloriatûr Chæream pro eunucho subornasse, ita vt virgine præter sumptum & dispendium potitus sit. Deinde meretricum ingenia, & sordes commemorat: quare Pythiam, quam non adesse percipit, priùs satis commotam, magis irritat: M Vnde non impunè laturum eum minatur. V *Theses.* 1 Improbus suo facinori gratulatur. 2 Est hîc morum meretricíorum & domi & foris notatio. 3 Arte suos dolos amatores tractant. Et hîc est facti demonstratio mirè elegans, atque ad futuram contentionem via sternitur. Enam exultatio Parmenonis pertinet ad augendam mox ipsius perturbationem. M Seruilis iactantia, quæ in proprium caput recidit, ac meretricii mores domi forisque, circa victum maximè, hac scena exprimuntur. Serui quippe natura sunt arrogantes, & sese efferunt insolentiùs, si quid illis ad votum successit, quod tamen fraude ac malitia, non virtute & prudentia factum est: & meretrices arte ac dolis tractant amantes. Elegantiam nanque ac victus frugalitatem in loco simulant, cùm domi nihil ipsis immundius, nihil voracius, nihil fœdius.

Vers. gen. Senarij iambici.

PARMERO. PYTHIAS.

REVISO *quidnam Chæ'rea hîc rerum gerat.* ijſiſp 1
Quòd si æstu rem tractâuit, dij vostrã fidem, ſſſſsp 2
Quãtam, & quàm veram laudẽ cápiet Pármeno! ſſdſi 3
Nam vt omittam, quòd ei amôrem difficillimũ, & adiſſp 4
Cariſſimum ab meretrîce auára: virginem ſiaiſp 5
Quam am âbat, eam sconfeci sine moléstia, iaſdij 6

R. Al. ſ confeci vt potiretur], ſed perperã.

1 *Reuiſo)* V Propositio, Parmeno magnopere laudãdus est propter astutiam, eáque est figurata per exclamationẽ & admirationem.

2 *Æstu)* D Pro astutè, modò aduerbiũ est: aliâs nomen: vt, An in æstu venit? *Dij vostrã fidem)* Modò non inuocantis est, sed admirantis. & est figura ἐπιμονὴ per ἐκφώνησιν facta.

3 *Quàm v.l.c.P.)* S.D Laudẽ capiet hîc dixit, pro laudem assequetur, vel adipiscetur. Et eo modo dixit, quo dicunt Latini fructum capere, vel percipere.

4 *Nam vt om.)* B Occupatio est, quæ fit cùm id maximè dicimus, quod nos non dicere simulamus. *Nam vt)* V Cõfirmatio est per præteritionẽ, in qua est amplificatio per circunstantias ex amoris difficultate, tũ quia merertrix amara, tum quia virgo erat. *Nam vt em.q.ei am.d.ch.)* D Cùm dicere deberet, Quòd ei amorem & difficillimum & chariſſimum confeci: primò quasi oblitus dicti superioris, transit ad virginem, deinde addit causam ex abundanti. Quòd si dixisset, Amorem confeci: posset intelligi Confeci, expediui, perfeci. At verò Virginem confeci, quid intelligemus, nisi hoc vnum, quòd insultat Parmeno confectam virginem, quasi dicat superatam atque deuictã? Nam propriè hoc verbum conuenit gladiatoribus iis, qui grauissimis vulneribus occubuerunt. Sic Cic. in Catil. Gladiatori illi confecto & saucio. Conuenit ergo seruilibus verbis, & velut iocosè vernilitérque iactanti rem confectam esse in puella virgine, & nõ exhibere Chæreæ damnum vel negotium.

Amer. auara: virg. q.m.) ἀποστόμως secunda, Difficillimum, quia virginem quam amabat: Chariſſimũ, quia à meretrice auara.

Eam confeci) V A facili facti assecutione, 6
quia

7 adſiip **Sine sumptu, sine dispéndio. tum hoc álterum,* *B. A commodo. D. *Palmariũ*, id est, palma dignum.
8 ſſſſp *Id verò est, quod mihi puto palmárium,* R. [*quod ego mihi*], ſdbiſp.
9 ſiibſp *Me repperísse, quomodo adoleſcéntulus*
10 adſſſp ** Meretrîcum ingénia, & mores posset nóscere:* *B. Ab vtili.
11 ſſſſap *Matúrè vt cùm cognôrit, perpétuò óderit.* Meretricũ mores.
12 {ſſixiſp ſiſ *Quæ dum foris sunt, nihil vidêtur múndius,*
13 {*dſſai d *Nec magis compósitum, quicquam, nec magis élegans.*
14 *dſſij *Quæ cum amatôre suo cùm cœnant ligúriunt.* G. *Hic, erticus neceſſarius, niſi in* [*cum*] *nihil elidatur, & gu corripiatur in* [*liguriũt*], dſaſdi.
15 ſidſdp *Harum vidêre ingluuiem, sordes, inópiam,*

quia sine sumptu, quia sine molestia, quia sine dispendio sui voti compos factus est. Haud parua hæc est amatoribus felicitas.

2 *Id verò)* V Ab vtili. Nam adolescenti profuit, vt mores meretricum melius perdisceret, & odio haberet. Siquidem Pythagoras prohibet ne quis gustaret μελανούρους, id est, quibus nigra est cauda: hoc est, consuetudo fugienda est, quibus sunt mores nigri, infames & turpes. Notum est vt D. Paulus ex Menandri versu Corinthiis idẽ suaserat, & huc referendæ sunt ex Gnomis Solomonis consuetudinem cum scortillis damnãtes. Palmarium verò est palma, id est, κατὰ μετωνυμίαν, victoria & triumpho dignum. Habet enim faciem prouerbii, sicut ex septimo libro Aristotelis problematum, & ex octauo συμποσιακῶν Plutarchi, & ex Gellio liquet. *Id verò est)* D Verò, nisi ornatiũs esset, nihil significaret. *Palmarium)* B Priscianus, Palmarium, inquit, quod in palma est, hoc est, in laude. Hac voce frequenter Budæus vtitur, Palmarium sibi esse ratus, hoc verbum exposuisse, quod Placentinus se non intellexisse fassus est. S.D Palma, præter alias significationes, quas habet proprias, pro victoria persæpe ponitur: & ideò victoribus traditur præmio, quòd, vt palma non cedit ponderi, sed surgit aduersum pondus, ita ipsi non cesserint, sed pertinaces in bello perstiterint. Itaque in certaminibus palmam signũ esse placuit victoriæ, quoniam eiusmodi ingenii lignum est, vt virgenibus, aut opprimentibus non cedat. Cic. pro Roscio Am. Alter plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur. Ab hac palmæ significatione ducitur palmarius, a, um, & id appellatur palmarium, quod palma dignum est.

10 *Meretricum ing.)* D Optimè, Non Meretricis dixit, sed potius Meretricum.

11 *Maturè)* Citò, & ante tempus. *Vt cùm cognorit)* Suauiter non Nouerit, sed Cognouerit, dixit, quòd est plenæ perspicaciæ. *Maturè vt c.c.)* Bene addidit Maturé. Ferè enim citò cognouisse obfuit: sed id ad illecebram fuit quod * cognitus est citó.

Quæ dum foris) V Est τίκων in moribus me- 12
retricum describendis, vt adolescentuli iis cognitis rectiùs scortilla vitarent & detestarentur. Nam foris quidem sunt elegãtissimæ, & comessantes liguriũt: domi verò sunt sordidæ, inopes, voraces, cùm vel ius pridianum deglutiant, sunt inhonestæ, id est, turpes & inelegãtes. *Quæ d.f.ſ.)* D Apud amãtes scilicet. *Nihil vid.m.)* Bene Videtur: non enim sunt.

Nec m.comp.q.) Bona varietas. Nam hæc 13
omnia per Magis aduerbium profert: nec omnia per comparatiuum gradum. *Nec m.el.)* More suo, ne diceret compositius, aut Elegantius: vt suprà, Hoc nemo fuit Minùs ineptus, magis seuerus.

Quæ cum am.ſ.cùm c.) Vnum Cum, præ- 14
positio est: alterum cõiunctio. & dicitur hæc figura λόγιον τι. *Liguriunt)* ἀπὸ τῦ λιγυρίζω, quod secundum Græcos suaue intelligitur. Ligurire dicitur, qui elegãter, & more senum, multo fastidio suauiora quæque degustat. B A Lingo fit Ligurio, quod nunc significat auidè multa consumo. vnde liguritores, qui consumptis dapibus catillos etiam lingunt. Nunc idem est quod cum quadam mora atque elegantia comedo, vt per se cibus in stomacho liquefiat.

Harum v.ingl.) L His verbis irritatur Py- 15
thias. D Ordo erat, Harum videre ingluuiem, sordes, inopiam, quàm inhonestæ solæ sint domi, id est, cùm solæ sint, vt inhonestæ atque auidæ cibi: quæ cùm foris sunt, cœnãt scilicet. *Harum videre ingluuiem, ſordes, inopiam.)* R Hæc vera haud dubiè lectio est. Cæterùm ex manu scriptis alterum illuuiem habet, alterum inluuiem. Credo librarium vocum similitudine deceptum illuuié scripsisse, obsecundante præsertim sententia, cum sta-

Quàm inhonéstæ sólæ sint domi, atque áuidæ cibi: assiai 16
Quo pacto ex iure ínesterno panem atrum vorent: ssssi 17
Nosse ómnia hæc, salus est adolescéntulis. siidsi 18
P Y. *Ego pol te proístis dictis & factis, scelus,* assssp 19
Vlcíscar: vt ne impúnè in nos illúseris. sissip 20

B. Valla [pridiane], A sed versus non constat.

D. Miro Poëtæ artificio Pythias nondum placatur.

tim sequatur sordes: cuius significatio non multùm abhorret ab illuuiei significatione. Est enim illuuies velut squalor immunditiésque corpori: quæ Græcè ἀλουσία dicitur, Latinis itidem à non lauando dicta. Vnde Curtius quarto, Ablue corpus, inquit, illuuie, æterníque sordibus squalidum. Verùm, ne quis erret, ingluuies significat hoc loco voracitatem. Sordes autem nõ propriè im nunditiem corporis, sed inopem miserúmque victum meretricum significat: quæ cùm solæ domi sunt, sine vllo vitæ nitore lautitiáque agant. Id ita esse & præcedentia docent, Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius, Nec magis compositum quicquã, nec magis elegans, &c. & illa sequentia: Quàm inhonestè solæ sint domi, atque áuidæ cibi: Quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent. Opponitur autem sordibus, quemádmodum hîc accipitur elegantia, vt quidem ea voce antiqui vtebantur: de quo Gellius lib. x i. capite secundo. Erat enim elegans, lautus, & splendidus, & qui nimis læto amœnóque cultu victúque esset. [B] Ingluuies dicitur gulæ voracitas. Seruius, ingluuiem interpretatur, ventris capacitatem.

17 *Quo pácto ex iure)* [D] Ex, pro Compositum est. aut deest Madidum, aut maceratum, aut emollitum. nam apparet & sordidum esse, & quasi atrum durúmque panem, qui ex iure hesterno sit comedendus. Cui contrarium Sãlustius posuit de delitiis militum loquẽs, Panes enim in dies mercari, inquit. *Ex iure h. p. atr. v.)* Hoc est, vt quidam volunt, ex antiquitate mucidum: quasi dicat, panem mucidum hesterno iure. accipientes deglutiunt.

Nosse omnia) v Epilogus. Hæc experienti 18 adolescenti conducunt, vt meretrices deformatas, & inquinatas fugeret. Sed hîc cautione opus est. Satius enim multis visum est præsertim Christianis, picem, vt fertur apud Germinos, non attigisse.

Ego pol) Hac demonstratione & laudatione satis iactabũda Pythias iandudum mala Parmenoni cogitans, magis atque magis exasperatur. [D] Miro artificio Poëtæ, & ab initio non placatur Pythias, nec in gratiam redit Chæreæ. Et insuper, nũc mirè à Parmenone irritatur magis: vt per eam Parmeno terreatur, & per Parmenonẽ ingredi ad Thadem cogatur senex: & demum per senem nuptiæ confirmentur. Hæc ergo artificibus & eruditis, cætera spectatoribus Poëta exhibet. *Pro ist. d. & f.)* [B] Dictis, quòd ita in meretrices inueheris factis, quòd Chæream eunuchi loco adduxeris. 19

Vt ne imp.) [B] Adrianus Cardinalis, Elegantissimè, inquit, hæ binæ particulæ idem significant, quod Ne particula sola. Et dicendi modus quo literatissimi viri illius fẽlicis seculi vtebantur, pro ratione est. Terentius in Eunucho, Vlciscar, vt ne impunè in nos illuseris. Idem non multò post, Itaque vt ne id videam misera, huc effugi foras. 20

ACTVS V. SCENA V.

ARG. [D] Simulata perturbatione sui Parmenonem terret Pythias, [P] vt suprà proposuit, [B] confingens intus colligatum à Chremete Chæream, propter oblatum Pamphilæ vitium. [P] atque in principio vim magnam ostendit, deorum implorans fidem, quasi in hoc negotio nihil prosit humanum consilium. Parmeno tandem Pythiæ minis territus, rem omnem senĩ [Mu] ex villa redeunti [P] aperire nititur. [H] Ridiculè autem exagitatur Parmeno ab ancilla, vt maior sit risus in fabulæ catastrophe. [V] *Thesis.* 1 Hîc est exemplum quàm fraudulentæ sunt lenæ, & meretrices. 2 Malè sibi conscius seruus mox mouetur & exagitatur. Tota verò scena est ἀπειλητική, id est, minatoria in genere iudiciali. [M] Lenæ calliditatem in excogitandis fraudibus, vímque persuadendi, nec non serui non vndíque circunspecti credulitatem, hæc scena exprimit. Primum malitiæ adscribendum est, postremum verò imprudentiæ, quæ rem animúmque loquentis non conspexerat, sed facili credulitate decipitur, quod maximè dedecet. Exitus enim talem imprudentiam reprehendit. Chrysolus seruus apud Plautum in Bacchidibus sic ait: Nequius nihil est, quàm egens consilii seruus, nisi habet pectus multipotens.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. omnes.

PYTHIAS. PARMENO.

1 Exclamatio [P]*ROH fidem dẽum, ffácinus fœdum: ô infelícem adolescéntulum.* G. [*Prò deũm*, ſtdſſſatu. Mu [*Prò deum fidem.*] [A] *sed versus non sanatur.*

D. Singula pauido & attonito vultu proferenda.

* L. Ficta exclamatio ancillæ. [D] atque hæc omnia quasi secum loquitur: & fingit se nescire quòd adsistat Parmeno.

2 ttſſſſtt- **Ô sceléstum Parmenônem, qui istum huc addûxit.* P A. *quid est!*

3 aatſaſt- P Y. *Miseret me: itaque, vt ne vidêrem, misera huc effugi foras.*

D. Graues pœnæ quæ possint ceteris documento esse, exempla dicuntur.

4 ttſſaſtu *Quæ fúturа sint exémpla dicunt in eum indígna!* P A. *ô Iúppiter,* R. Al. [*futura esse*], *sed perperam, ut ſaſtu.*

5 ſſdbdſt- *Quæ illæc turba est: númnam ego péryladibo. quid istuc Pythias!*

6 bſtſaſtu *Quid ais? in quem exémpla fient?* P Y. **rógisas audaciſſime?*

*Hoc totũ terribiliter & cum gestu fœmineo.

Pro d. f.) [V] Hoc esse exordium παθητικῶς per exclamationes aliquot, quibus atrocitate facti exaggerat: ab impietate, à flagitii turpitudine, ab infelicitate, & denique à scelere. Ita figuratè proponitur Parmenonẽ esse propter pœnæ grauitatẽ miserrimũ. Mox igitur seruus flagitiosus sola exclamatione perterrefactus est. *Prob. d. f.)* [D] Vim magnã ostẽdit, deorũ implorans fidem: quasi in hoc negotio nihil possit humanum consilium. *Fœdum)* Crudele. Salustius, Fœdi oculi. *O inf. ad.)* Plus est miseriam adolescentis dicere Pythiam, quàm irasci ei.

2 *O scel. Parm.)* Vt verba sunt, perijt profectò miser adolescẽs, cùm in eodem peccato irascitur Parmenoni Pithyas, nõ Chæreæ.

3 *Miseret)* [V] Hæc συμπάθεια admodum necessaria fingitur propter facinoris amplificationem.

4 *Exempla)* [V] Pœnæ, per metonymiam. Siquidem exemplum res est aut vitanda, aut mutanda proposita. Quare cùm sint cæteris exemplo iudece magistratu, istiusmodi pœnæ & tormenta, ne porrò delinquant, nõ malè & exempla nominantur. Plaut. in Mostell. Exempla ædepol faciam ego in te, id est, grauiter te castigabo & puniam, vt alii isto exemplo deterreantur. [Mu] Tria sunt genera pœnarum. vnum quod κόλασις vel κολάζεις, vel παιδεύειν dicitur, cùm pœna adhiberur castigandi, atque emendandi gratia, vt is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat, correctiórque. Alterum, quod τιμωρίαν vocant, cùm dignitas eius, in quem est peccatum, tuenda est, ne prætermissa animaduersio contẽptum eius patiat, & honorem leuet. Tertium, quod παράδειγμα à Græcis nominatur, cùm punitio propter exemplum necessaria est, vt cæteri à similibus peccatis deterreantur. Idcirco veteres exemplo pro maximis, grauissimísque pœnis dicebant. Gellius libri sexti capite 14. *In eum ind.)* [D] Modò per Indigna, fœda, crudeliáque significat. vt Virg. -Atque ille Misenum in littore sicco, Vt venere, vident indigna morte peremptum. *O Iuppiter)* [V] Exclamatio & loquens interrogatio est animi, prorsus propter periculi metum consternati.

5 *Quæ illic turba est?)* [D] Quæ loquitur, Aut quã ostentat ex vultu ac dictis. Sed apparet, & vultum Pythiæ turbam dicere: vt in Andria, Sed quid Pamphilum examinatum video? Vereor quid siet. Operiar, vt sciam nun quidnam hæc turba tristitiæ adferat.

6 *In quem ex.)* [B] Latini præpositionem In sæpe accusatiuo iungunt loco ablatiui: vt hîc, In quem, pro in quo exempla fient. Et in Adelphis, Vereor in os te laudare amplius, pro in ore. Hinc rectè dicitur, Qui in ferendo nomismate paulum modò aliquid fraudis admisit, horrendis exemplis pœnas legibus dare cogitur. Item, Romani olim atrocissimo supplicio necabant, qui non ex vsu publico gessisset imperium. Vtinam extaret simílis aliqua lex, quæ in pernicioſos puerítiæ moderatores dignũ aliquod exemplũ statueret. *Rogitas aud.)* [D] Totũ hoc terribile est in gestu ac vultu Pythiæ, & nimis vsitatũ & fœmineũ. *Rogitas)* [V] Narratio est, qua causam grauioris pœnæ exponit.

Perdidísti istum, quem addúxti pro eunúcho adoléscentulum, tfffaev 7

Dum stúdes dare verba nobis. PA. *quid ita? aut quid factum est? cedó.* tdtfaft- 8

PY. *Dicam: vírginem istam, Thaídi hódie quæ dono data est,* ftftaft- 9

Auxesis est, Virginem, Ciuem, Nobilem.

Scis eam hinc ciuem esse, & ſeius fratrem ſ appríme nóbilem? tftffftv 10
R. Al. [*fratrem eius esse*], tfftftv. & eliso s in [*eius*] tfffffftv.

PA. *Néscio,* PY. *atqui sic inuênta est: ĕam iste vi-* {tfffaatv / tffft 11

Mirsé, hoc Parmenoni horrorem incutit.

tiâuit miser.

Ille vbi resciuit factum frater violentíssimus, tfffaatv 12

Hic trochaicus est acatalecticus, E vel [*hem*] extra metrum.

PA. *Quid nam fecit* PY. *ſcolligâuit ſ primùm eum* {ffftftdt / fffftftdt- 13
Al. [*conligauit*].

míseris modis. PA. *hem,*

Repetitio verbi præ timore & ira.

ſColligâuit!ſ PY. *atque équidem orânte, vt ne id fácceret, Thaíde.* stdffaev 14
Al. [*Conligauit! hem.*]

Quod mœchis, amputare scilicet virilia. L Honesta periphrasis.

PA. *Quid ais!* PY. *nunc ſminâtur porrò sese id ſ quod mœchis sólet:* atfffftv 15
R. [*minitatur porrò, sese id,*] adfffftv. al. [*minatur facturum se id.*] atfffftv.

Perdidisti) Tu author istius facinoris. D Artificiosè non accusat quid peccauerit aduersus Thaidem, quasi ex pœna adolescentis plus doleat, quàm irascatur Parmenoni. 7

Dum studes d. v. n.) D Bene, Studes dare, neque enim dedisti. B Quasi dicat, non potuisti dare verba nobis, sed tibi potiùs data sunt. *Quid ita*) D Deest Dicis: vt sit, Quid ita dicis? 8

Virginem) V Amplificat tum à cõditione, quia virgo est, quia ciuis est: tum à fortuna, quia nobilem habet fratrem. 9

Scis eam h. c. e.) L Attende tarditatem narrantis ad torquendum Parmenonem. D Eam abũdat, quemadmodum suprà, Quam amabat virginem, eam cõfeci sine molestia. *Et fr. eius esse app. n.*) Hæc ad terrorẽ & gratiam aucta sunt. Nam primò, Virginem posuit, pòst ciuem, ad vltimum, Nobilis fororẽ. 10

Nescio) Perturbatur Parmeno, nec negare potuit, nec consentire volebat: sed quasi, defensionis loco dixit, Nescio. *Atqui sic inuenta*) V Res est gesta quasi confirmata, cùm dicit esse inuentam. D Facile est vt credat, qui dicit Nescio. Ergo Pythias nõ laborat, vt suadeat ciuem esse. Magnum verò horrorem incutit audienti, non accusando, sed miserando Chæream. 11

Miser) V Hic non est otiosus affectus sicut neque in violentissimo, qui potest vindicare, & vlcisci, & est aposiopesis. *Frater viol.*) Hoc inuentum est, quod daretur ad nobilem. 12

Colligauit) V Modus est per colligationem, quæ per petitionẽ & interpellationem Thaidis commiserantis exaggeratur. *Colligauit primò eum*) D Mira tarditas ad torquendum Parmenonem: simul etiam relictus ad succurrendum locus. 13

Hem! colligauit) B Ad omnia credẽda timor idoneus est: quo faciente, nonunquam & impossibilia credunt homines. *Colligauit!*) L Repetitio cõmoti & indignantis. *Atque eq. or. vt ne id f. Th.*) D Adeò violentissimus. & rectè hoc additũ, ne speret auxiliũ à Thaide. 14

Nunc minatur) V Hic est scopus narrationis, vt Parmeno sciret mœchum esse castrandum, & euirandum. Pœna autem adulterorũ alia atque alia variis nationibus fuit. Apud Iepreos adulteri deprehensi circa ciuitatem triduum vincti circunducebantur in vita sua omnium contemptissimi. Apud Locrenses alter oculus eruebatur. Lacedæmiis verò nulla fuit lex, adeò illis graue fuit scelus, & rarum. Alia est apud Aristophanem, alia apud Hebræos, alia apud Romanos. GO Athenienses mœchis pudenda & sedes expilabant: quod supplicii genus μυρτιάζειν dicebatur. MU imminebántque in sedem raphanos. *Nunc minatur*) D Minatur, vt succurri possit ei qui non sit passus. *Minatur p. sese*) 15

16 bfffabft- *Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim.* PA. *quæ audácia* 16

17 fbfbfft- *Tantum fácinus audet!* PY. *quid ita tantum!* PA. *an non hoc máximum est?* 17

18 bfftttdt- **Quis homo pro mœcho vnquam vidit in domo meretrícia* 18

* B. Vtitur derivatione causæ, & legum licentia.

19 {ffffftft- / fffff *Deprehéndi quenquam!* PY. *néscio.* PA. **ſacſne hoc neſciâtis, Pythias,* 19
R. [*at*]. Spotest & hic versus censeri iambicus tetr. acat. fffffsfs.

D. Nescio, astutè dicitur.

* L. Interminatio.

20 ffffftv *Dico, edîco vobis, nostrum esse illum herîlem filium.* PY. ** hem,* 20

* L. Ficta cõmotio: V & admirando, illudit seruo.

21 tatffdtv *O'bsecro anis est!* PA. *ne quam in illum Thais vim fieri sinat.* 21

22 dfffbtat- *Atque ádeò autẽ cur non égomet intrò eo!* PY. **vide Pármeno* 22

Ornata & familiaris locutio.

* L. Consilio Poëtæ rectè prohibetur Parmeno ne ingrediatur, sed senex potiùs: vt conficiantur nuptiæ.

23 atffffat- *Quid agas, ne neque illi prosis, & tu péreas. nam hoc putant,* 23
R. Alij omittunt [*neque*], sed perperam.

24 ffff bdtv *Quicquid factum est, ex te esse ortum.* PA. *quid ígitur fáciam miser!* 24

p. sese) Deest Facturum. *Quod m. f.*) Deest Fieri. B Terentius, Mœchum dixit Græcè, quem Latinè vocamus adulterum. Sic Poëta Catulus Mœchari, pro adulterium committere. Huic verbo Euangeliorum interpres accusandi casum dedit, cùm diceret, Iam mœchatus est eam in corde suo. Quem loquendi modum Erasmus non probat. 15

Quod ego) V Iterum pœnam adulterii ab insolito & turpitudine amplificat, testium exectionem absque dubio intelligit. *Qua audacia*) Defensoria est in eodem genere. Vituperat enim & admiratur in hoc pœnæ genere tantam esse audaciam, & occultè proponitur non licere tanta pœna mœchum afficere. 16

Quid ita tantum) D Nimis callidè Pythias hunc violentum: & tamen iniustum audacémque dici non patitur: sed defendit, vt magis terreat Parmenonem. 17

Quis homo pro) L Differentia à loco, qua negat mœchum esse, & est defensio ex finitione. *Quis homo*) V Confirmatio ab insolito. Nam simplex fornicator non est mœchus, gentilibus aptum scilicet argumentum. D Causa finalis, Virginem ciuem apud meretricem vitiauit: mercedem offert: petitur ad supplicium. 18

Nescio) Quàm astutè dixit, Nescio: ne laborans ad contradicẽdum, amitteret fidem simplicis personæ, ac vera dicentis: vult enim magis nuntii officio fungi, quàm persuadentis. 19

Dico, edico) V A comminatione, cùm leges silent vi geritur res. Potentior enim est, quàm vt tanta illi infligatur pœna, parcendũ illi est tanquam hero. hîc illud est, Vexat censura columbas. Item leges sunt telis aranearum non adeò absimiles. *Dico, edico*) D Ἀῤῥησιστ vt suprà. Vbi quæram, vbi inuestigem? *Dico*) Tibi Pythias. *Edico*) Omnibus tuis. Ergo ad vniuersos vtrunque refertur, & Dico & Edico. 20

Obsecro an is est) B Simulat se admirari, ne simulatè agere videatur cum Parmenone. *Obs an u est*) D Insultantis: vt in Phormione, Hiccine eras? nam sciebat eum esse. *Ne q. in ill. Th. v. f. s.*) Quàm bene prouidet Pythias, V Conclusio, Non sit igitur Thais in illum violenta. 21

Vide) Dissuasoria est, ne ingrediatur. Confirmatio ab incommodo, Nam dum illi prodesse cupis, ipse iuxtà cũ illo perires. Ratio est, Author enim es istius flagitii. *Atque ad. aut. c. n. e. intrò eo!*) D Totum hoc ad id addidit, vt senex intromittatur ad confirmãdas nuptias: sed Poëta hoc agit, personæ nesciũt. 22

Quid igitur) V Anceps est & perturbatus: 24

Quídve incípiam! ecce autem vídeo rure redeúntem senem. saf btatu 25

Dicam huic, an non? dicam hercle, etsi mihi magnum malum ssfsfatu 26

Scio parâtum. sed necésse est, huic vt subuéniat. bsfsfdtu 27

Sapis, ironicè, irrisorié.
P. *sapis.*

Ego ábeo intró: tu istí narrâto somnem rem órdine, / bxsfsfetu aasfsf 28
vt factum siet.

R. Al. [*omnem ordinem,*] bsfsfisp: *vel sic,* asfsftu, *vbi* [*abeo*] *disyllabum fuerit.* MU [*narrato ordine*], bsfsftu.

cui parasceue connectitur.

25 *Quidve incip.*) D Facimus mediocria, Incipimus ingentia. *Ecce autem v.r. red. s.*) Choragii est administratio, vt opportunè in proscenium.

26 *Dicam huic, aut non?*) Hoc non esset verisimile, nisi dubitasset. Quid enim ad Chæream pertinet, dubitat.

27 *Scio par. sed n.est*) Hæc causa dubitandi fuit: quòd hinc Parmenonis, illinc adolescentis periculum cernitur. *Sed n.est*) Dicere subaudiendum est: vt sit, Sed necesse est dicere. & ἀσυνδέτως inferendum est quod sequitur. Deest enim Propterea, vel quid tale. *Nec.est huic, vt subueniat*) B Donatus legit, me huic, & supplet Dicere. *Sapis*) L Irrisoria approbatio. D Sapis dicit, non videns quid futurum sit: sed tantùm derisisse contenta.

Tu isti n.o.r.ord.vt f.s.) S.D Est ordo priè quædam series: vt videre est in hortis seminaria ordine posita: in vineto vites ordine positas: in vlmeto vlmos: in texenda tela fila ordine posita. Ea est ergo propria Ordinis significatio. Variam autem translationem habet. Sed hæc locutio quàm hîc annotamus, significat id, quod dicimus, bene, rectè, vt decet, distinctè, non confusè, dilucidè, pulchrè, eximié. Cic. ad Att. Domestica ordine administrantur. Idem in Partit. Testes ordine interrogandi sunt. 28

ACTVS V. SCENA VI.

ARG. L Incautè prodit se Parmeno impulsus dolo ancillæ. MU nam redeunti in vrbem seni rem totam, vt gesta erat, aperit. Ille suo Chæreæ timens, domum meretricis ingreditur. E Firmatur status mentis trepidantis senis, vt appareat quàm inopinato malo amens fieri possit: quod ipsum superiùs & in Parmenone seruatum est. Imparatis enim mentibus mala maiora sunt. Ergo nunc tam otiosus incedit senex, vt neque mores increpet, nec quicquam suspicetur mali: sed agat gratias proximæ villæ, cuius beneficio non scit quid in vrbe agerent filii: B quorum amores & facta nunc demum cognoscit ex B imprudenti Parmenonis narratione. D Et nunc adest vbi opus est Poëtæ. Et vide hanc causam fuisse, cur non ad villam diuerterit. Omnes villas Comicas suburbanas esse, commoditatem ipsam nunc explicat & ostendit. V *Thesis.* 1 Magna opportunitas est in vicino fundo & iucunditas. 2 Malè sibi conscii penè obmutescût, trepidant, & in dicendo nullum ordinem seruant. 3 Adolescentum potissimùm Christianorum est, vt ignorent quid sit meretrix. 4 Serui afflicti & suos heros affligi exoptant. M Boni ciuis rem domesticam curantis, agentisque citra aliorum iniuriam, honestum & nullis censuris obnoxium negotium, hæc scena describit: exprimens affectum patris, qui vehementer commouetur, qui nouos filiorum ardores, ac prodigalitatem intelligit. Est enim senex auarus, & rem maximo labore partam turpiter perire in primis indignatur: exterretur, inquam, re noua, & inopinata. Vnde Seneca de consolatione ad Martianum sic ait, Quæ multò antè prouisa sunt, languidiùs incurrunt: & aufert vim præsentibus malis, qui futura prospexit. Fortuna illis est grauis, quibus est repentina: facilè tam sustinet, qui semper expectat. H Credulitas etiam in hac scena damnatur: nam dum credulus est ancillæ Parmeno, admodum ridiculus euadit.

Vers. gen. Iambici trimetri acat. siue scenarij.

Al. [*SENEX.*]

/ LACHES *senex.* / PARMENO.

1 {ssfdfi / f} EX MEO *propínquo rure hoc cápio cómmodi:*
2 aibsfsp *Neque agri, neque vrbis ódium me vnquam pércipit.*
3 wsfdsfp *Vbi sátias cœpit fíeri, comminúto locum.*
4 {cisfisfi / f} *Sed' éstne ille noster Pármeno? & certè ipsus est.*
5 sfijsfp *Quem præstolâre Pármeno hîc ante óstium?*
6 {aesfiai / af} P. *Quis homo est? sehem,* / *saluum te aduenîre here gaúdeo.*
7 sfbsfsp L. *Quem præstolâre?* P. * *périj: lingua hæret metu.*
L. * *hem,*
8 {saiisfi / f} *Quid' est, quod trépidas? satísne saluè? dic mihi.*

D Animotandum quòd huius senis nomen apud Terentiũ non est: apud Menãdrum Simon dicitur.

Energia senilis cloquij.

L. *Satias*, vetustè pro satietate.

Parmeno sese temerè prodit.

Mu. [*hem,*] assfiai.

* L. Hoc ad spectatores.

* L. Metuentis ac suspicantis.

1 *Ex meo*) V Narratione incipit de commoditate sui rutis propinqui: sed interrumpitur istæc per Parmenonis aduentum. *Ex meo prop.r.*) B Quod habeo in suburbano meo Athenienſi: quasi dicat, habeo adhuc longinqua.

2 *Neque a.n.vrbis*) D Tragicus apparatus. Delicias memorat, qui pericula cogniturus est. *Odium me v.p.*) Fastidium ex abũdantia est. B Rusticæ vitæ tranquillitatem ac delitias facundè laudat & admiratur in rustico Politianus. Carmen est, O dulces pastoris opes, ô quanta beatũ, Quàm tenet hunc tranquilla quies! vt pectore toto Lætitiam, totáque fouet bona gaudia mente! Nempe odii fraudúmque expers, exemptus inani Ambitione, vacánsque metu, spe, liber, & insons, Natiuo cultu, & gaza prædiues agresti, Ipse sibi viuit nullo sub teste, suóque pendet ab arbitrio, suus ipse est césor, & alto calcat opes animo, ac regum deridet honores.

3 *Vbi s.c.f.*) D Suffecerant ad hãc sententiam duo superiores ij versus: Sed ἐπέγτασις est senilis eloquii faceti, & garruli simul. *Commoto l.*) Mira breuitate duas res explicuit simul. Vbi satietas est, Deest Nam: vt sit, Nam vbi satietas cœpit fieri. Et Cœpit, pro cœperit. *Satietas*) Odium: ab eo quod præcedit id quod sequitur. *Vbi satias c.*) B Satias pro satietas veteres dixerunt. Q. Septimus Ro. in historia Dictys Cretensis, quam Latinam fecit de bello Troiano, Dein vbi satias, inquit, omnes tenuit. Idem non multò póst, Neq; priùs finis factus, quàm Græcos satias. & ad postremum fatigatio incessit. *Vbi satias cœpit fieri*) S.D Satias dixere Antiqui: & post Antiquos Poëtæ, vt Terentius, vel antiquæ dictionis amatores, vt Salustius, Hi, saltibus occupatis, exterorũ agros inuasere: frumentique ex inopia graui satias facta est. Terentius in Hec. Dum ætatis tempus tulit, perfuncta satis sum: satias me iam tenet studiorum istorum.

Sed éstne i.n.F. & c.i.est) D Et dubitauit, & firmauit posteá: vtpote senex, visu iã languido, atque oculis ætate defessis. 4

Quem pr.P.) Nouè non, Cui præstolare, sed Quem dixit. Aliter Tullius, Quid tibi ad forum Aurelium præstolarentur. Præstolari, est præsto esse & apparere, hoc est obsequi. B Præstolari dicitur, qui antè statũ morã trahit, quò loco vult venturum excipere: & frequenter accusatiuum habet. Plautus, Dũ eum domi præstolor, adolescens venit. Apuleius, Equidem magno gaudio eum præstolabar. 5

Quis homo) V Stupidus penè vtique salutat. D Quare, Quis homo, cùm prouiderit venientem? vtrum non vult videri prouidisse, ne quid fallaciæ parasse videatur? Sic & in Andria, Quasi de improuiso respice ad eũ. Vel quia perturbatur exanimatus: qui dum quid apud Thaidem geratur, auscultat, non videt senẽ propiùs accedere, quem longè viderat. An verò idcirco hoc fingit, quia quod parabat dicere de Chærea, postquàm cominus ventum est, non audet loqui? 6

Hæret) V Attoniti est notatio. Id fit iuxta συμπάθειαν, vt perturbati penè obmutescant. B Metus vocem adimit. Vnde & Virg. Obstupui, steteruntque comæ, & vox faucibus hæsit. *Hem*) Perculsi animi interiectio, vel malum cognoscentis. *Hem*) V Admirantis est propter rei nouitatem, vtique rogat nimiùm sollicitus. 7

Quid trepidas?) D Instandum est seni ad audienda quæ de facili nunquam fateretur Parmeno. *Satísne saluè?*) Saluè, integrè, rectè, commodé. Plautus in Trinummo, Be- 8

Mu. [id quod].
* Expurgatio criminis, tanquã obiiciatur. L Defensio perturbatæ psonæ ante narrationem.
* L. Attende copiã Poëtæ qua eandem rem iterum sic narrat, vt ne sit tædio spectatori.
D. *Actum est*, desperantis verbum, siue ᵛparœmia.

P.* *Here, primùm te arbitrári [quod] res est, velim:* afiisp 9
Quicquid' huius factum est, culpa non factum {ᵉfiiii 10
est mea.
L. *Quid?* P. *rectè sanè interrogásti: opórtuit* fiiiip 11
Rem prænarrásse me. * *emit quendam Phædria* fiiisp 12
Eunúchum, quem dono huic daret. L. *cui?* P. *Thaidi.* fiiiii 13
L. *Emit! péri hercle quanti?* P. *vigínti minis.* faiiii 14
L. *Actum est.* P. *tum quandam fidícinam amat* fidbisp 15
hic Chærea.
L. *Hem, quid? amat! an scit iam ille, quid métrix* disiap 16
trix siet?
* *An in astu venit?* * *aliud ex álio malum.]* asbiap 17

R. Al. [*venit aliud ex alio malum:*] *sed deprauaté.*

*L. Prouerbium de callidis & vsu peritis.
* V. παροιμιῶδες, vt nulla calamitas sit sola.

neuolens tuus atque amicus. *Satísne salué*) Nunc aduerbium est: producta est e litera. Salustius, Inde ortus sermo, percontantibus vtrinque satín' saluè, quàm grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis agerentur.

9 *Here, pr. te arb. id q. r. e. v.*) Quòd ante narrationem confirmatio inducitur, contra morem & præcepta est: sed meritò: quia perturbatus est. licet simul * vt non possit dicere. *Here*) Vἀποσκευαστικὸν est. Conatur enim expurgare se esse extra noxam, sed non prænarrauit stupidus, vt hinc defensionis capita & semina peterentur: & ipse hoc loci suũ vitium agnoscit, nimirum cùm purgatio ante narrationem præcedat, quæ orationis perturbatio animum malè sibi conscium arguit.

10 *Quicquid h. f. est*) D Absolutè vt suprà, Et quicquid huius feci, causa virginis feci. Aut deest Rei: vt sit, huius rei. Stomachosé.

11 *Quid?*) Quid interrogat. Quis enim ante crimen, quàm obiiciatur, aut proponatur, neget? *Rectè sanè*) Doctè Terentius ipse se reprehédit. Nam ordine factum non est præ timore & conscientia.

12 *Emit q.*) V Narratio est suis partibus propemodum absoluta. Persona agens est Phædria & Chærea, de 20. minis suprà dictum est. D Vide narrationem à necessariis & vrgentibus cœptam non in se continere, nisi quod rei conditio cogit fateri. Emit, inquit, Eunuchum.

13 *Quem d. h. d.*) Non dixit, cui domo daret. Aliter ab amoris mentione cœpisset. Deinde τὸ Quẽdam, ἐξουθενικῶς significat. *Huic*) Huic more suo dixit potiùs, quàm Meretrici. Quinetiam interrogatus, Thaidi potiùs dicturus est, quàm vt nomen dicat, quo offenditur senex. Eunuchi autem solius mentio necessaria est: quia dicturus est Pro eunucho deductum Chæream.

Viginti minis) B Hoc est, trecẽtis & quinquaginta Renensibus, siue quinquaginta octo libris, sex solidis & octo grossis. 14

Quandam fid.) D Extenuatio criminis est: non Quòd virginem, quòd ciuem vitiauerit. *Tum q. f. a. h. c Ch.*) Mirè & necessariò variauit: ille emit, vt eunuchum mittat ad Thaidem: hic amat, vt deduci se pro eunucho velit. 15

Hem, quid? amat!) Hæc singula pronuntianda sunt, vt stuporem nimiæ indignationis ostendat. *An scit i. i. q. m. siet?*) Quia fidicina meretrix est. *An scit*) V Honestam educationem exigit, in qua ne nomen quidem meretricis notum esse debet, & D. Paulus & fornicationem apud Christianos ne nominari quidem exoptat. 16

An in astu) V Vrbanis arbitratur esse familiariora huiusmodi vitia, quorum assuetudine & ipse forsan didicisset. Sunt enim hîc vt ciuiliores, ita pluribus vitiis obrupti. Plurimùm autem refert, quónam loco, & cũ quibus vita viuatur. D In Astu, in vrbem de Pyreo. Sic Athenienses vocabant vrbem suam: vnde ipsi incolæ ἀστοὶ vocantur. B Asty Græci vocãt ciuitatem, vt persæpe Homer. Hinc astutiæ, astus, astuti, dicti quoniam qui in vrbibus degunt, callidiores sunt in agro degentibus. Ab astu, mediastinus dicitur, mediæ ciuitatis incola. Vt in ciuitate, ita & domi est mediastinus author Budæo Mancipium abiectius. quòd vilissima & sordidissima ministeria obire domi cogebatur, solum verrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiusmodi alia facere. Ipsum ob hoc ita dictum quòd in media domo ad imperia omnium nutúsque excubare soleat. M Astu est nomen Indeclinabile. Astuta, inquit, Asconius Pædianus, vrbana dicuntur. Etenim vrbs, Græcè ἄστυ dicitur. Terentius, An in astu venit? Sextus Pompeius sic ait, Astus apud Poëtas astutiã significat, cuius origo ex oppido Græco Asty deducitur, in quo qui assiduè versati sunt, cauti atque acuti esse videntur. *Aliud ex al. m.*) D Hoc separatim dixit senex, fixis in Parmenonem oculis: B vnde sequitur, Here ne me spectes. *Aliud ex al. m.*) Percellitur Laches simulátque filium in vrbem venisse intellexit. Rusticana enim vita innocẽtior est, vt quæ sola cum solis habeat cõmercia terris. Vnde Politianus de agricultore elegantes, Felix, inquit, ille animi, diuísque simillimus ipsis: Quem non mendaci resplendens gloria fuco Sollicitat, non fastosi mala gaudia luxus. Sed tacitos sinit ire dies, & paupere cultu, Exigit innocuæ tranquilla silentia vitæ. Ité paulò post. Non mentem pauet ipse suam, nec conscius omnes Exhorret strepitus, nec edaci pectora culpa Carpitur occultè. 17

Ad Thaidem) V Id est, domum Thaidis, locus est & modus, cùm deducendi pro eunucho ratio annectitur. *Ad Th. ded. est*) D Vnde ductor ipse sceleratus B Deductorẽ tacet, cùm dicere debuerit, Ego pro eunucho eum deduxi. 22

Hunc pro) Res est gesta, cùm is sit cõprehensus & in vincula coniectus. Nondum totam rem explicare meticulosus audet. Extenuat factum, tanquam non sit mœchus, qui in domo meretricia comprehenditur. *Hunc pro m. p.*) D Bene studuit Terentius Pro bis numero dicere: & Pro eunucho, & pro mœcho. Pro mœcho autem, quasi excusans dixit. Nam verè in virginem Atticam, non pro mœcho, sed mœchus est. *Hunc pro m.*) Bene totum Pro: quia neque eunuchus, qui Ephebus: neque adulter, qui amator. *Hunc pro m.*) Bene vtrunque Pro: quia neque eunuchus est, qui vitiauit virginem: neque mœchus, qui in domo meretricia. Et spectа quàm oratoriè trãstulerit mentionem vitiaræ virginis. Pro mœcho, inquit, vt culpam Chæreæ sub meretricis accusatione celaret. 23

Comprehendêre int. & const.) Quo dicto vim ingentem inferri significat Chæreæ. Comprehẽdere significat strictim aliquem in facinore deprehensum. 25

Audaciam) V Causa est, sed vera obtenditur. *Aud. meretricum sp.*) D Maior ἔμφασις accusationis est per pluralem numerũ quàm singularem. Sic alibi, An potius ita me comparem, Non perpeti meretricũ contumelias? *Numquid est al.*) V Absoluta narratione aliud quærit, & iterum ad sententiam, qua admodum calamitosi sunt miseri, alludit. D Bene interrogat: quia omnia inuitus seruus dicere videbatur, Et cùm Damnũ malum sit, de proximo collatam discernitur: & Damnum ad emptionem eunuchi, Malum ad comprehensum pertinet & constrictum Chæream. 26

Tantum est) Mu Id est, nihil prætereà est.

18 asfiisp P. *Here, ne me spectes: me impulsôre hæc non facit.*
19 ijsfbsp L. *Omítte de te dicere: ego te fúrcifer,*
20 safiisi * *Si viuo. Sed istud quicquid est, primùm expedi.*
21 fiisfi P. *Is pro illo eunúcho ad Thaidem hãc deductus est.*
22 fiiisfi L. *Pro eunúchon'!* P. *sic est: hunc pro mœcho pósteà*
23 fiisfi *Comprehendêre intus, & constrinxêre.* L. *occídi.*
24 fiasfi P. * *Audáciam meretrícum spécta.* L. *nunquid est*
25 aifisfp *Aliud mali, damnive, quod non díxeris,*
26 asfiisp *[Réliquom?]* P. *tantùm est.* L. *cessó huc intrò irrúmpere?* *E. fortè [Relictum?]* iiiisfp. *In[huc]h vim habet cõsonãtis.*

*Pulchra L. aposiopesis comminãtis, D scilicet Te vlciscar: quia necessariò sequitur.
Pro Eunuchon'! Jadmiratiué. DNõ interrogat sed exhorrescit.
*D. Oratoriè auertit iram senis à se & à Chærea: atque deriuat in meretricem.

* L.Hoc ad ſpectatores.

P.* *Non dúbium eſt, quin mihi magnum ex hac re* dſaſſp 27
ſit malum:

*B.Se ſolatur à neceſſitate.

Niſi, quia necéſſe fuit hoc fácere, id gaúdeo,* b bdſi 28
Propter me hiſce áliquid eſſe euentûrum mali. ſdiſſi 29

* D.Nota cauſſam pro occaſione.

Nam iam diu áliquam cauſſam quærêbat ſenex,* ſbſſi 30
Quámobrẽ insigne áliquid fáceret: is nunc répperit. addiſp 31

Sic Hecy. Actus quinti ſcena 1, Tãtúmne? tantúm. Plau. Caſina, Tantùm eſt: valete, bene rem gerite, & vincite. Idem in Trinummo, Tãtùm eſt: valete, adeſſe cum ſilentio. *Ceſſo h.int.irr.* D In tantam formidinem coniectus eſt ſenex, vt non mirentur, quòd tã citò nuptias firmet ephœbi & virginis: & quanuis non honeſtè tamen quia ex ingenti metu vel indigno matrimonio filii, vitam paſcifci velit.

27 *Non dub.eſt.*) V Malè ſibi conſcius malũ futurum cogitat & perpendit, vtique ſe propter neceſſitatem obedientiæ ſeruilis conſolatur: cauſáque adlicitus ex occaſione punien di iam diu quæſita & iam reperta. D Suaue eſt neſcire perſonas quid agat Poëta. Ita non periclitaturus Parmeno.

28 *Niſi q.nec f.*) Neceſſe, eſt nomẽ. Nam neceſſus, neceſsis, & neceſsitas, & neceſſum, lectum eſt. *Id Gaudeo*) Scilicet. Vt ſuccurratur Chæreæ periclitanti. *Propter me*) plus dixit, quàm ſi Per me diceret.

Hiſce al.) Meretricibus, non adoleſcentibus. & item pluraliter ſuo more: vt, Audaciã meretricum ſpecta. &, Nõ perpeti meretricum contumelias. 29

Aliquam cauſam) B Cauſam litis, aut iurgii, aut mulcandi meretrices. 30

Quamobrem niſ.al.ſ.) D Manifeſtiùs hoc 31 Menander explicat, Iampridem infeſtum meretrici ſenem poſt corruptum ab ea Phædriã: nunc demum ſe inuenta occaſione vindicaturum. *Quamobrem*) Quanuis dixiſſet Cauſam, intulit Quamobrem. *Inſigne al.*) Magnũ & nobile facinus. *Faceret*) ἰδιωτικῶς dixit.

ACTVS V. SCENA VII.

ARG. D Pythias egreditur veluti irriſura, Parmenonem vt ipſa putat. egredi autem à Poëta cogitur, vt doceat populum quid intus egerit ſenex. Ergo perſona cachinnans inducitur, quærens Parmenonem: aſpectúque eius ob nimium riſum vix loqui poſſe, MU quòd eouſque fuerit imprudens, vt rem totam detexerit ſeni. V *Theſes.* 1 Mirum eſt, quàm ſibi applaudant puellæ voti ſui compotes. 2 Mulieres ſunt vindictæ cupidiſſimæ. Semper par pari referre cupiunt. Scena eſt ἐκφωνικὴ illuſoria propter nimiam ſerui credulitatem. Siquidem muliebri cachinno Pythias Parmenonem irridet, quòd ſeipſum prodiderit, & decipiendum præbuerit. H Proinde vtile eſt, meminiſſe illius Epicharmi, μέμνησο ἀπιστεῖν. M Geſtiẽs lætitia meretricis voti cõpotis, ac inſultatio aliena ſtultitiæ, hac ſcena exprimuntur. Triũphat quippe metricius animus, & hilaratus applaudit ſibi, cùm par pari relatum eſt, & viciſſim irridere poteſt: talem mentis hilaritatem nullo auro permutaret: gaudet enim, vt dictum eſt, vindicta muliebris animus. *Verſ.gen.Iambici tetr.catalectici ſiue ſcazontes.*

PYTHIAS. PARMERO.

Hîc perſona cachinnans inducitur, quærés Parmenonem, cuius aſpectu ob nimium riſum vix loqui poteſt.

NVNQVAM *ſédepol ſquicquam iam diu, quod* dſſi×ſſ
magis' vellem euenîre, dſſid 1
G. Al. [*adepol: tum* [*diu*] *monoſyllabum, & in* [*magis*] *quoque eliditur s,* ſſſdſiv. *al.*[*pol*], ſſſ ſiv.
Mihi euênit, quàm quòd modò ſenex intrò ad nos eſdiſſi-
venit errans: 2

1 *Nunquam*) V Exordiũ eſt ἀπροσδόκητον, id eſt, ab inopinato ſucceſſu, quẽ ſibi gratulatur: & ſeruus cachinnantẽ puellã admiratur, atq; timet. Itaque frequentiſſima eſt propter anxiam ſollicitudinem eiuſdem interrogatio. *Nunquam al.q.*) D Rarum eſt euenire quod velis: & quod maximè velis, id rarum magis. *Intrò ad n.v.err.*) Non greſſu errans, nec a via:

3 ſſaſſiſſiv afaiſſſ *Mihi ſolæ ridículo fuit, quæ quid timêret ſſciébam.]* G. [*ſcibam.*] *vel in eo ſit ſyneceſis.*

4 ſſſid ſſv ſ P A.* *Quid' hoc autem eſt!* P Y. *nunc id pródeo, vt conueniam Parmenônem:* * D. Ridentem miratur Parmeno.

5 aiſſſdiv *Sed vbi óbſecro eſt?* P A. *mén' quærit hæc?* P Y. *atque eccum vídeo: adíbo.*

6 iijaſſd– P A. *Quid eſt inépta? quid tibi vis? quid rides? pergín'?* P Y.* *[périj:]* B. [*ah,ah,ah,perij:*] * *ſed verſus non cõſtat.* * L. Vox laſſæ & deſeſſæ ridendo.

7 ſidiſ bb– *Defêſſa iam ſum míſera ſic ridêndo.* P A. *quid ita?* P Y. *[rógitas?]* G. *Al.* [*dete*] *&* [*rogas?*] ſidiſdb- Hæc verba pronũtianda ſunt riſu interrumpente.

8 dbſſſſi– *Nunquam ſédepol ſhóminem ſtultiórem vidi, nec vidêbo: ah,* B. *Al.* [*pol*], ſbſſſſi-. *al.*[*adepol*], ſaſſſi-.

9 ſaſſſdiv ſſd *[Non pósum ſatis' narrâre] quos ludos præbúeris intus.* *Al.* [*Non pote ſatis narrari*], dſſſſdiv.

10 bſſſſ bv *At étiam primò cállidum & diértum crédidi hóminem:*

11 ijbſſj– P A. *Quid!* P Y. *ílicóne crédere ea quæ dixi, óportuit te!* Obiurgatio à tempore de leuitate credendi.

12 ſſſaſ&v *An pœnitêbat flagítii, te authóre quod feciſſet*

via: ſed animo & opinione.

3 *Mihi ſolæ r.f.*) Soli regulariter dicitur: Solæ non rectè, ſed antiquè: vt alibi, Hoc ipſa in itinere, alteræ dum narrat, fortè audiui. B Priſcianus hunc citans locum, ait hæc nomina, vnus, vllus, vter, nullus, ſolus, alius, totus & alter, aliorum quoque nominum ritu à veteribus declinata. MU Quin & apud Veronem, Ciceronem, & Gellium, alii, & aliæ, & alteræ in genitiuo leguntur.

4 *Nunc id pr.*) D propter id.

6 *Quid rides? pergín'*) Ex huius verbis oſtendit, quàm multum rideat perulans puella. *Ah,ah,ah,perij*) B Modò ridẽtis eſt: & duplicatur, triplicatúrque interdum. multa tamen exemplaria non habent. *Perij*) D Propriè hîc verbum eſt aptum, quaſi ſit laſſa ridendo,

7 *Defeſſa*) V Propoſitio, Nequeo porrò te propter laſſitudinem deridere. *De te rid.*) B Tmeſis eſt: vt ſit, De ridendo te, vel auferendi caſus,

8 *Nunquam*) V Confirmatio eſt, Nam tu omnium ſtultiſsimus es. D Poſtquam Rogas dixerat, quaſi narratura videbatur: & redit ad inſultationem.

9 *Non poſſum*) V Ratio confirmationis vel expoſitio, Præbuiſti enim magnos ludos. *Non poſſ.ſ.n.q.l.pr.mr.*) S.D Id eſt, quantum riſum de te concitaris, vel quàm ridiculus viſus fueris. D Ex errore & metu nimio, ſenis credentis conſtrictum filium ſe offenſurum in domo meretricis.

10 *At etiam pr.c. ac.d.cr.h.*) D Hæc omnia ſic in ſcena pronuntiata ſunt, vt riſu interrumpi verba puellæ viderentur. Maiorisque inſultationis eſt, ſi is qui fatigat alterum, dicat ſe ante de illo multò alter ſenſiſſe. B Parmeno bis ſtultè fecit, Pythiæ verbis fidem habens. Primùm quòd mulieri credidit, cui ne mortuæ quidem credendum eſt. deinde quòd rem quoque ſpe falſam pro vera narauerit.

11 *Ilicóne cr.*) D Non ideò hoc dicit, quòd perſonæ ſuæ fidem deroget: ſed quod res incredibilis fuerit, quam illi perſuaſerit: aut certè, ſi credendum fuerit: non ſtatim, neque examinata, neque facta rei cognitione. V A decoro eſt obiurgatio & illuſio. Haud decet virum vel ſeruum tam in credendo leuem eſſe.

12 *An pœn.*) A iuſto, vt quem tui flagitii pœnitere cœperat, & filii apud patrem index eras, & talis, vt talem vellem viderat ipſe pater, ita paſsim ſcelera exaggerat. *An pœn.ſ.*) D Illud quod ſuprà, à ſtulto: hoc quod nunc dicit, à malo fieri potuit: illud, ab imprudente: hoc quod peius eſt, à ſciente. *An pœn.ſt.*) Paruum videbatur. Ipſe alibi, Quantum hic operæ fiat, pœniret. Plautus in Truculento, Pœnitétne te, quòd ancillam ſolam nimis erumpere? Sic in Phorm, Noſtri noſmet pœnitet,

Adoléscens, ni miserũ ínsuper étiã patri indicáres! asabiij- 13
*Nam quid' *illi credis ánimi tum fuísse, vbi ve-* {*sbsiasu 14
stem vidit f
Illam esse eum indûtum pater! squid' est? iam scis {sisiesau 15
te periísse? sisis
P A.* *Hem, quid dixísti? péssuma! an mentita es?* sisisbs- 16
étiam rides!
Itáne lépidum tibi visum est scelus' nos irridêre! {baaxssbu 17
bead
P Y. *nímium.* Mu. [Itán'] iaaxssbu.
P A.* *Síquidem istuc impúnè habueris.* P Y.* *verùm!* asdissiu 18
P A. *reddam hercle.* P Y. *credo.*
Sed in diem istuc Pármeno est foriásse, quod mi- isisiau 19
nitâre:
Tu iam pendêbis, qui stultum adolescéntulum sno- ssdsid- 20
bilitas.

R. *Al.* [*denobilitas.*] *Sed perperã.* ssidsid-.

*D. *Illi*, adolescenti scilicet.

G. *Al.* [*quid? iam.*] sisissau. *Al.* [P A. *quid est? P. iam*].

G. *Al.* [*Ehem quid dixti*] isisisbs-.

*L. Ira & indignatio Parmenonis. *Lepidum scelus* irrisionum intelligit.

* L. Comminatio.

D sub. Tum nimiũ.

*D, *Verum?* Irridentis interrogatio.

nitet. Et Cic. Quoad te, quantum proficias, non pœnitebit.

15 *Ni misinse.p.ind.*) [D] Duo obiicit, vnum, quòd malè consuluerit: alterum, quòd malè prodiderit consilia sua. Et bene Indicares: nam indicium dicitur eius qui vnà peccauerit. *Ni mis.*) Ad inuidiam Parmenonis, Miserum dicit adolescẽtem: eo modo quo Iuno accusans Veneré, ait, An miseros qui Troas Achiuis Obiecit. Sic enim agimus, cũ ab his qui falso rei sunt, in authores culpam sceleris remouemus.

15 *Quid est?*) [V] Epilogus est, & verum illudere satagit. *Quid est? iam scis te p.*) [D] Hoc non stupẽtibus, ac culpam patiẽtibus dicitur.

16 *Hem, quid.*) Rogat iratus & perturbatus multa, & lepido scelere illusionem capit. [D] Nunc demũ intelligit Parmeno se esse delusum. *Etiam rides?*) Apparet eam ex huius stomacho vehementiùs cachinnare.

17 *Nos irridere?*) Nos superbiùs dixit, quàm si diceret Me.

18 *Siq. ist. impunè ha.b.*) [S.D] Pro, inultũ abstuleris, vel sine pœna. *Reddam.*) [V] Comminatio est, cui mox εἰ μὴ subditur. Siquidem In diem, id est, momentanea tua est comminatio. Sed tu grauissimè punieris: cuius hîc est αἰτιολογία. Olim autem suspendebãtur, aut pedibus, & id est dependêre: aut manibus, id est propendere. Quod Plautus his versibus significat, Ad pedes quando colligatus es, æquum centumpondium, Vbi manus manicæ complexæ sunt, atque adductæ ad trabem, Nec dependens, nec propendens, quoniam malus nequaquam sis. Et sicut illic pedicæ sunt, ita hîc manicæ vincula, scilicet vel pedum vel manuum. Melanthius autem caprarius vtrisque tam manibus quàm pedibus suspendebatur Telemachi iussu. Vel sit suspensio per cathenam collo insertam, & Homerus citò moriũdi causam adiecit. Quid quod & testiculis olim fiebat suspensio, cuius & in Pluto Aristophanes meminit. Et de hac plura in farragine nostrarum annotationum dicemus.

Sed in diem) [D] In longam dilationem, vnde dilatio est dicta dici prolatio. [M] Aliquando fortè istuc accidet, quod nobis minitaris: sed supplicium tuum iam paratum est. & sic ex stomacho loquitur Pythias, & insultat Parmenoni. 5. [D] Dilationem videtur habere hæc locutio: & sic loquitur Cic. in Oratione pro Cælio, Prò Dii immortales, inquit, cur interdum in hominum sceleribus maximis, aut contumeliis, præsentis fraudis pœnas in diem reseruatis? Alia autem est huius locutioni significatio, cùm dicimus in diem viuere. Tunc enim est, quod non longioris temporis, quàm præsentis, vel posteri ratione habita viuere.

Tu iam p.) [D] Iam, nimiam velocitatem significat. *Tu tam pend.*) [M] Id est, eris appensus in patibulo & cruce. Pendeo, pendes, idem significat, quod sum suspensus. Pendo, pendis, sõluo ad pondus. Vnde pẽdere pœnas & pensio dicta. *Nobilitas Fe. & e. ind.*) [D] Duas res significat simul: & cogis flagitia facere, & facientem indicas.

Flagítijs, & eúndem indicas: vtérque in te exémpla D. *Al.* [edet.] *Si* [edent], *figuratũ est: si* [edet], *rectè. & plus est Edet quã Dabit.*
21 bdsiiss- *sedent.*
P A.* *Nullus sum.* P Y. *hic pro illo múnere tibi honos* 22 ssbidbu
est hábitus: ábeo.
P A. *E'gomet meo indício miser,* quasi sorex, hó-* 23 aiaiadd-
die périy.

*D. Hoc secum Parmeno.

*L. Prouerbialis cõparatio in eũ qui culpa sua deprehẽditur.

21 *Vterque exempla in te edent*) Noua ac mira tormenta, quæ pro exemplis narrentur: aut quæ documenta sint cæterisne delinquant, exempla dicuntur.

22 *Hic pro illo m.t.h.*) [V] Insultatio admodũ ironica, à qua nõ abest hîc sarcasmus. [D] ἀντίφρασις: & μεταφορικῶς Pro munere. Et honos rumigerulis haberi solet. [M] Sensus est, Tu munere tuo nos delusisti, nos vicẽ repẽdimus. Hic honos, qualem vides, (quasi diceret, te delusimus) habitus scilicet est à nobis, pro illo munere tuo tam illepido. *Abeo*) Id est, discedo hinc. iam compos voti, inquit, Pythias, & te iam delusum relinquam cruci paratæ, in qua iam pendebis.

Egomet m.m.ind.q.s.h.p.) [B] Hæc Parmenõ, qui delusus à Pythia, prodiderat se senio. [V] Hinc prouerbium est natum. Suo ipsius indicio perit. [D] Proprium soricum est vel tridere clariùs, quàm mures, vel strepere magis cùm obrodunt friuola: ad quam vocem multi se intendentes, quanuis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus, Confossiorem te faciam soricina Nœuia. *Quasi s.h.p.*) Quia latêre potuit, nec occidi, si taceret. *Egomet m.ind.*) Prouerbium in eos, qui ipsi se produnt. quia sorex non facilè caperetur, nisi emitteret vocem noctu.

ACT. V. SCEN. VIII.

ARG. [MU] Redit ad Thaidem Thraso, non animo bellandi, vt priùs: sed vt deditionem faciat, séque illi tradat in seruitutem. [B] idque Herculis exemplo qui Omphale seruiuit in lanificio: pro claua & leonis tegnime, acceptis ab ea calatho & colo. [H] atque hîc Gnatho vim militis debilitat. [D] Summa igitur desperatio est apud militem reconciliandæ amicæ, ad hoc vt æquo animo ferat admitti Phædriam, dum ipse quoque recipiatur. nam non in fine fabulæ contristandus est. [V] *Theses.* 1 Mulieroſi penitus cuncti se mulieribus dedunt: apud Aristotelem sunt γυναικοκρατούμενοι, sub imperio vxorio viuentes. 2 Infelicissimè cadũt omnia iis, qui adulatores audiunt & hîc initium ad catastrophen fabulæ fit. Hîc quoque est de Thrasone deliberatio, Dedãne se Thaidi. atque Thrasonicæ iactantiæ ridiculus exitus describitur. [M] Ignauia militis glorioſi, & imbecillitas consilii, nec non turpis exitus illorum, qui indecoris adulationibus, pernitiosisque assentationibus præbent aures, hac scena describitur. [P] Hîc enim consyderare licet ad quos exitus militem induxerit Gnathonis assentatio. Nam dixerat suprà, Iam tibi hæc aderit supplicans vltrò, Hic contrà, miles Vltrò se dedere Thaidi. ac deuouere satagit. *Vers. gen. Trochaici tetr. catal.*

GNATHO. THRASO.

QVID *nunc? qua spe, aut quo cõsilio huc imus?* Catastrophen ordi-
quid cœptas, Thraso? D. *Incœptas*], [A] ssasst-: tur de milite.
& eluso sim[*imus*]. ssadst-. D. Attẽde Gnathonem semper inuitum à mensa trahi.

1 ssiass.-

1 *Quid nunc*) [V] Interrogatione viam deliberationis sternit. *Quid nunc? q. spe aut quo c. h. imus?*) [D] Reminiscere hũc esse, qui suprà militi dixerit de Thaide, Iam dudum te amat. & rursus, Iam tibi hæc aderit supplicans vltrò. & hinc videbis quos exitus habeat assentatio. nam idem militi author est summæ desperationis. Et animaduerte, quòd semper à mensa Gnatho inuitus abstrahatur: nam & suprà, cùm ad litem venitur, ex verbis Thrasonis manifestum est, & Gnathonẽ inuitum sequi, vbi dicit, Hanccine ego vt contumeliam tantã, tam insignem nunc accipiam Gnatho? Morime satius est. Et bene, Qua spe, & quo consilio: tanquam omnia expertus, & nec muneribus gratus, nec terroribus metuendus. *Quid nunc? qua spe*) Parasitus intelligit quid agat miles: sed ad hoc inducitur interrogare ipsum militem, vt populus audiat quo consilio veniat ad Thaidem. *Quid incœptas Thr.*) Incipere, ma-

*L. Interrogatio reprehendentis : ſeu admirātis, q.d. Túne Thaidi ſeruies! indignum facinus.

TH. *Egóne? vt Thaidi me dedam, & fáciam quod* aıſſadt- 2
iúbeat. G. * *quid eſt!*
TH. *Quî [minùs quàm] Hércules ſeruîuit O'mphale!* G. *exémplum placet.* {xtſtrſtu d 3
Mu.[minus huic, quàm].
A tum fuerit iambicus acat. dſiſijſp.
V'tinam tibi commitigári vídeam ſandálio caput. aatſadtu 4

gnorum facinorum eſt,& audaciæ.

2 *Egóne*) V Propoſitio eſt conſilii,& vult Thaidi inſeruire. Sed Gnatho iuxta artē ſuam admirando interrogat. *Vt Th. me d.*) D Poſt inductionem belli,& inſtructionem pugnæ quid ſequatur niſi deditio ſuperatorū? B Vide ignauiam militis, qui paulò antè venerat meretriciam oppugnaturus domum, nunc ſe dedere vult mulieri. Cōſyderat ſimul amoris potentiam. *Et f. q. iub.*) D Propriè: nam in deditione victores iubent, victi obſequuntur.

3 *Qui minus*) V Ab exemplo Herculis ſeſe conſolatur, vt qui Omphale ſeruus fuerat, ſicut copioſiſſimè Ouid. in Faſtis canit, D Hîc Terentius exprimit conſuetudinem, in qua ignauis rationes criminum, & exempla ſuppeditant. nam ſic & ſuprà de Pyrrho. Omphale Lydiyæ regina fuit, quæ Herculē ſibi ſeruiētem etiam ad lanificium compulit : cùm ipſa calathum,& colum, cultúsque fœmineos ſagittis,& claua, leonísque tegmine mutaſſet. *Omph.*) Subauditur, & ego ſeruiam Thaidi? M Hercule authore Diodoro lib. 11. venditus ſeruiuit Omphale Lydorum reginæ: & factus liber, genuit ex ea Lamū. Vnde queritur Deianira his verbis apud Ouidium, Vna recés tantùm referatur adultera nobis, Vnde ego ſum Lydo facta nouerca Lamo. Mu Ferūt Lydos voluptatibus addictiſsimos fuiſſe, adeò vt palàm in viridariis turpiſſimas libidines exercerēt, idq; etiā horis meridianis. Apud illos regnauit Omphale, quæ omnes illorū vxores ſeruorū libidini expoſuit, in loco, quē poſteà Mulierum certamen, aut Certamen dulce vocitarunt. Ad eā cùm veniſſet Hercules, eò prolapſus amoris ineptia dicitur, vt leonis exuuium, clauámque & arma ipſi geſtanda concederet: ipſe verò muliebri habitu inter virgines neret : vnde & cognominatus eſt Crocotophoros: erat enim Crocoton genus veſtimēti muliebris admodū delicati. B Herculem, quem mundi magnitudo vincere non potuit, libido compreſsit. Mentes vel ferreas à libidine peruinci, perdomaríque cognitum ferè experimentis eſt. Fabulantur Poëtæ Syrenum cantibus, nautas in ſaxa præcipites actos : eæ non aliæ fuerunt quàm meretrices, quæ nauigantes blandiſsimis venenis in fraudem pellexerint, huius voluptatis incentiuis. Et Omphales veneficiis maxima pars hominum capta delinitáque, præceps abit in vulnus. ὀμφάλιον Græcè, vmbilicum ſignificat. At in vmbilico dominatur libido mulieri. *Quàm vt Herc. ſ. O.*) Viros quantumuis fortes effœminat amor. Vide exemplo quali turpitudinem ſuam defendat. A maiori. Hiſtoria de Herculis ſeruitute hunc in modū ex antiquis commentariis refertur à Sabellico, rerum geſtarū ſcriptore, vt ego arbitror non peſſimo. Hercules cùm Megara dimiſſa Iolen Euryti Oechaliæ regis filiam ſibi vxorem popoſciſſet, quia pater de ea re conſulturum ſe oraculum dixerat, non moram illam, ſed repulſam interpretatus, Euryti boues ex Oechaliæ finibus abegit, ad quas Iphiclus repetendas à patre Tyrinthem miſſus, ex eminenti turre eſt Herculis iuſſu præcipitatus, Ob eam cædem in grauiſſimum morbū incidiſſe creditur. Et quanquam de more expiatus, cùm nihilominus lāgueret, oraculo (vt tunc erant mortalium animi varia ſuperſtitione impliciti) monitus dicitur, fore vt non priùs clade illa defungeretur, quàm iuſto venditus foret pretio, eáque pecunia Iphicli liberis, pro paterna cæde repenſa eſſet. Oraculi præcepto vſus Hercules, vt priſtinam reciperet valetudinem, ſeſe venalem præbuit, ſeruiuítque diu ignotus Omphale virgini Lardaneſiorum reginæ, qui Meonii olim, mox Lydii ſunt nūcupati, filiæ. Sed dum ſeruitutē ſeruiuit, latrones Cecropas nominatos, Lydiæ finibus infeſtos, partim peremit, pártim Omphale victos ad ſuppliciū tradidit. Oppreſsit & Syleum, qui mortales peregrè exceptos, ſeruili operæ inuitos adigebat. Itonas inde oppreſſit, & ipſos latrocinio infames, eorum vrbe funditus euerſa. His præclarè geſtis, tum demū agnitus, confeſtim libertate donatus eſt. Omphaléque ex eo facta grauida, Lamonem filium peperit. Diodorus Siculus hanc habet hiſtoriam de antiquorum geſtis fabuloſis libro quinto. *Exemplum pl. V. t. c.*)

4 V Laudando adulatur, cui addit votum quò Thraſo vxorius tantus ſit, vt etiam ſandaliis cædendus ſit, atque ſic τῆς γυναικοκρατίας verum eſſet exemplum. Eſt autem ſandalium ſoleola, vel mulieris crepidula, qua Omphale Herculem, ſi penſum in lanificio nō abſolùiſſet, cædere ſolita eſt. Verbum quoque Commitigari mirificè huic negotio competit. D Commitigari, eſt tundēdo deprimi atque deponi. *Sandalio caput*) Plus dixit Caput, quàm ſi aliam partem corporis diceret verberari. Et mirè calceamento caput verberari: B Indicat magnam meretricū ſuperbiam, cùm cupiat militis caput cædi mulieris ſolea. Sunt qui tradant Terentium hoc mutuatum eſſe à Turpilio, qui prior dixerit, Miſero mihi mitigabat ſandalio caput. Calceorū genus eſt ſandalium, ſolea autē dicitur. Virgilius, aut quiſquis is fuit author carminis de obitu Mecœnatis, Argentata tuos etiā ſandalia talos Vinxerunt, certè nec puto Bacche negas. Hinc Sandaliotis inſula, ſic ob formā dicta. *Commitigari*) An propterea dixit Commitigari potius quàm Pulſari, quod leuiſſimum calciamenti genus ſit ſandalium? Et ſpectatori hoc dicitur paulò ſummiſſiùs. M Sandalium eſt calciamenti genus, quo nunc vtuntur epiſcopi, cùm in ſacris operantur.

gtāādtſt- *Sed fores crepuêre ab ea, [péry.* TH. * *quid hoc autem] eſt mali?* *Al.[TH. perij. quid autem hoc], Mu [Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autē hoc,] A ſed verſus non conſtat. ſi poſt [ea] ponatur, [perij] erit iambicus acat.* ſibaaiſp.

ſ dſtſſatv *Hunc ego nūquam víderam: [& iam hic quidnam próperans próſilit!]* *R. Al.[& iam hinc quidnam properans proſilijt?] Mu [etiam quidnam properans hinc, proſilit?]* dſdiſaſp. *iambicus acat. fuerit.*

G. Al. [T. Perij. quid autem hoc].
*V. Exclamat Thraſo vidēs Chæream eunuchi habitu egredientem. Terretur enim perinde ac ſi nouus riualis acceſſiſſet atque ſic παρασκηνὴ ad ſcenā proximam ſit.

Perij T. Quid h. aut. m. eſt?) D Eunuchi habitu Chærea, ſed virili confidentia proſilit,& militem velut noui riualis terret aſpectu.

Hunc ego) L Chæream ſubaudi. *Hunc ego n.*) D Ideò Chæream miratur.

ACTVS V. SCENA IX.

ARG. D Hîc perſona Chæreæ eſt, feruens gaudio, vt adoleſcentuli eſt in proſperis rebus, B quòd Philumenam permiſſu parentis ſit vxorem habiturus. D Nec mirum inſanè exultat nuptiis, qui iandudum ob id ſolùm, quòd vitiauerat virginem lætabatur. Mu Narrat etiam vt pater ſuus Thaidem in fidem & clientelam acceperit. P Interuenítque Phædria, vt pote qui domi erat,& audierat quæ geſta erant apud Thaidem, ex relatione Parmenonis. Deinde laus Thaidis continetur. tum militis interuentus, qui Gnathonis opera & blandimentis in riualem Mu & partem meretricii amoris recipitur à Phædria. L atque ita abſoluitur cataſtrophe vtriuſque partis fabulæ,& plures perſonæ committuntur, P ac iucundus fabulæ finis imponitur. V *Theſes.* 1 Adoleſcentes Venerei optato amore gaudent & triumphant. 2 Vitiata puella amatori deſpondetur. 3 Riualis fatuus, inſulſus,& tardus, ſed ſi liberalis fuerit, non ſubitò eſt explodendus. Eſt autem miſta. Siquidem in Phædria & Chærea eſt gratulatoria. in Gnathone & Thraſone petitoria. Nam Gnatho pro Thraſone de cōmunicando amore fratres interpellat & exorat.& eſt perfecta cataſtrophe. M Adoleſcens Venereus, cui bonum ſummum eſſe videtur optato amore frui, hac ſcena deſcribitur. Aeſtuans quippe naturali calore iuuenilis animus, lucrum aſpernatur,& rem domeſticam augere parum curat, cùm indigentiam nondum ſit expertus. Venerem in primis ſectatur & appetit. Vnde Horatius in Arte Poëtica ſcribens ætatum mores & ſtudia, ſic ait, Reddere qui voces iam ſcit puer, & pede certo Signat humum geſtit paribus colludere,& iram Colligit & ponit, temere mutatur in horas. Imberbis iuuenis tandem cuſtode remoto, Gaudet equis, canibúſque,& aprici gramine campi, Cæreus in vitium flecti, monitoribus aſper, Vtilium tardus prouiſor, prodigus æris. Hæc ætatum ſtudia & mores, eruditè, copioſéque deſcribit Ariſtoteles lib. v. ad Theodectem. Adhæc hominem ſtultum, ac penitus nullius conſilii, ab his derideri, quorum aſſentationibus bibulas præbet aures:& contemni, atque bonis ſpoliari, docet hæc ſcena.

Verſ. gen. Vndeuiginti primi ſunt iambici tetr. acat. quibus addi poſſunt vigeſimuſprimus & vigeſimuſtertius: vltimus eſt quoque iambicus acatal. ſed dimeter. Reliqui omnes ſunt trochaici tetr. catal.

CHAEREA. PARMENO. PHAEDRIA. GNATHO. THRASO.

L. Lætitia Chæreæ. *Populares,* qui eſtis de populo, vel quibus populus fauet.

ſdſſtbſſp O POPVLA'RES, *ecquis me viuit hódie fortunátior!*

O populares) V Præ nimia lætitia exclamat, ea de cauſa exordium omittitur. S. D Popularis variè à Latinis ponitur. Interdum enim dicitur popularis populo gratus: vel qui

Nemo hercle quisquam: nam in me planè dij pote- fiſſiſp 2
ſtâtem ſuam

L. Congr. i. cõmodè simul euenerint. R. Al. [contigerint.]
Omnem oſtendêre, cui tam súbitò tot [congrúerint] ſſidſdſp 3
cómmodà.

PA. *Quid' hic lætus eſt!* C. *ô Pármeno mi, ô mĕârum* {fiſſacſiſp / fiſſaſ} 4
voluptâtum ómnium

Inuêntor, incœptor, perfector: ſcín' me in quibus' ſim {fiſſſ«ſi / fiſſſd} 5
gaúdijs?

D. *Meam*, amatoriè dixit. D. *Sponſam*, participium hîc eſt. *Scis Pámphilam mĕam inuêntam ciuem?* PA. *au-* {fiſſſſſſi / fiſſ} 6
díui. C. *ſcis ſponſam mihi?*

populi ſtudia, & fauorem aut largitione, aut alia quauis ratione captat. Aliam quoque habet ſignificationem. Eſt enim aliquando popularis ad populum ſpectans, vel plebeius: vt apud Ciceronem Offic. II. Popularibus enim verbis eſt agẽdum, & vſitatis, cùm loquamur de opinione populari. Idem de Orat. I. Sunt enim varia, & ad vulgarẽ popularémque ſenſum accommodata omnia genera huius forenſis noſtræ dictionis. Interdum etiam à fortuna definitur, éſtque eiuſdem conditionis, gentis, fortunæ, ſortis. Terétius in Thormione, Amicus meus ſummus & popularis Geta. Plaut. in Pœnul. O mihi popularis ſalue. Ponitur prætereà nonnunquam popularis pro ignobili, vili, & abiecto. A populari autem dicitur populariter. Quod modò ponitur pro abiectè, humiliter, & quaſi pro populari inſcitia atq; infantia, vel vulgó. Interdũ ponit pro plauſibiliter, vel ſeditiosé. *Ecquis*) [V] Propoſitio eſt, Ego ſum fortunatiſſimus. Ratio eſt ex diis authoribus tãtæ fœlicitatis, cuius hic eſt amplificatio & à beneficẽtia deorũ, & à ſubitaneo ſucceſſu eóque fœliciſſimo. [B] In ſecũdis rebus gaudio efferri ſolent adoleſcentes.

2 *Nemo hercle quiſq.*) [D] Et interrogauit, & reſpo ndit ſibi. *Nemo h. quiſq.*) παρέλκον tertium. [B] Adrianus Cardinalis, Cũ aliud nihil ſit perfecta Latinitas, quàm perfectorum illorũ authoritas virorũ, obſeruare maximè cõuenit, quid & quomodo illi dixerint, Nemo quiſquã, nemo homo, nemo vnus, & id genus alia, quod rari poſt eos curauerũt. Quare eorũ vel ſcripta vel dicta meritò laude carent.

3 *Cui tam f. tot c.e.*) [D] Tam qualitatis, Tot quantitatis eſt. [R] Eſt autem Cõgruere idem interdum, quod cõuenire, vt docet Sex. Pompeius: tractum à gruibus, quod id genus volucrum, vt ille ait, minimè ſoliuagum ſit: quo in ſignificato Poëta vtitur hoc loco.

4 *Quid hic l. eſt?*) [D] Inuenta perſona eſt ad quam geſta hæc narret Chærea, vt populus & miles inſtruatur, quid intus geſtum ſit. *O Parmeno*) Exordium eſt beneuolentiæ, & attentionis, atque ex affectu mira eſt gaudii auxeſis.

Inuentor. inc. P.) Inuentor eſt propter prudentiam, Incœptor eſt propter fortitudinem & audaciã, Perfector eſt propter grauitatem & conſtantiam. [D] Inuenire, ſapientis eſt: Incipere, audacis: Perficere, conſtantis. Ergo plena laudatio eſt, & cõſtat hoc Chæream laudatiuè dicere. nam in ſubditis ſolum conſilium attributurus eſt Parmenoni. *Scín me in q. ſ. g.*) εὐλάβεια. Et nota Scín' me: cùm ſufficeret Scín'. ergo Me Abũdat: & eſt figura ἐκχεῖσις. [B] Caſus interdum ad Græcum idioma immutatur. Sic & alio loco, Cùm meipſum noris quàm elegãs formarum ſpectator ſiem. Item in Andria, Obſerues filium quid agat. In his omnibus Latina potius locutio eſt per nominatiuum. Cùm noris quàm ego ipſe elegans formarũ ſpectator ſiem: & Scín' in quibus ego ſim gaudiis: & Obſerues quid filius agat. In illo quoque Terẽtii, quod in Andria eſt, Caſus immutatur, Reſtitue in quem accepiſti me locum: Quem enim non ad ſuum, ſed ad præcedens verbum refertur. Recta & Latina locutio fuerit, ſi dicas, Reſtitue me in locum, in quo accepiſti. Eadem figura eſt vſus quiſquis Rhetorica ſcripſit ad Herennium. In eo opere ſic legitur, Inter inſinuationem & principium hoc intereſt, quia principium eiuſmodi debet eſſe, vt ſtatim apertis rationibus, quibus præſcripſimus, aut beneuolum, aut attentum, aut docilem faciat auditorem. Hoc loco: Quibus præſcripſimus dictũ eſt, pro Quas præſcripſimus. S. [D] Eſſe in gaudiis ponit pro efferri, vel exilire, exultare, & triumphare gaudio.

Scis Pamphilam) [V] Narratio eſt, cur gaudeat: in qua eſt perſona agens, Pamphila: cauſa, quia ciuis. Itaque mihi iuxta legem Atticam deſponſata eſt. *Scis P. meam.*) [D] Amatoriè

7 bſſdſſſi PA. *[Bene, *ita me dij ament, factũ. G. audín' tu illum: ſquid ait? C. *tum autẽ Phædriæ* G. [*Ita me dij ament, bene factum. G. audin' tu, hic*], aiaſdſſi.

8 iſdſſſſp *Meo fratri gaúdeo amôrem eſſe omnem in tranquíllo. vna eſt domus:*

9 ſiſſiiſp *Thais patri ſe commendâuit in cliẽtêlam, & fidem:*

10 ſiſ bſſſp *Nobis dedit ſe.* PA. *fratris igitur [Thais tota eſt?]* C. *ſcílicet.* *Al.* [*tota eſt Thais?*] ſiſ bſſſp.

11 diſſſſij PA. *Iam hoc áliud eſt, quod gaudeâmus: miles ſpél-* *litur] foras.*

12 {ſdiſſ«ſp / ſdiſſſ} C. *[Tũ tu, frater vbi vbi eſt, fac] quàm primùm hæc* *aúdĭat.* PA. *viſam] domum.]* G. *Al.* [domi.]

13 ſiadddip T. *Nũquid Gnatho dúbitas, *quin ego perpétuò per-* *ĭerim?* G. *ſine*

14 bſſaſſſi *Dúbio, opînor.* C. *quid commémorem primúm! aut* *quem laudem máxumé:*

*L. Gratulatio.
* L. Iuramẽtum ad amplificationem.
*L. Terretur miles de induſtria Poëtæ ad promouendum cataſtrophen.

* V. A tuto, quia Thraſo expellitur. E. *Aliàs* [*pelletur*]. diſſſſſi. G. *Al.* [*Frater vbi vbi eſt, tu fac*], diſſſiſp. *al.* [*Frater vbi vbi eſt, fac*], *tum fierit trochaicus cat.* taſſſtſtu.
*V. Aſſeueratio eſt, & deſperanti competit.
*D. Diaporeſis oratoria (i. interroga-

toriè dixit Meam vt potiùs ſponſam meam, vel quam amo. *Inuentam*) Cognitam. *Ciuem*) Deeſt Eſſe. *Scis ſp. mihi?*) Deeſt Eſſe. *Audín' tu ill. q. ait?*) Hoc vultu mutato & turbato dicitur. *Tum autem*) [V] Altera gratulatoria, cuius propoſitio eſt, Amor fratris mei eſt in tranquillo.

8 *Amorem omnem in tranq.*) [D] Bene In tranquillo: quia mari, & tempeſtatibus amicæ mobilitas & inſtabilitas comparatur. Sic Horatius, Simplex munditiis, heu quoties fidem Mutatósque deos flebit: & aſpera nigris æquora ventis Emirabitur inſolẽs, Qui te fruitur credulus aurea, &c. [B] Iterũ tranquillitatẽ video. Ariſtophanis interpres prouerbiũ eſſe dicit, quo ſignificamus quempiam, è malis emergere, cõmutata in melius fortuna. Ducta eſt à nauigantibus tranſlatio, quibus procella conquieſcente, grata ſolet eſſe tranquillitas. Ad hanc formã pertinet illud quoque Terentii, Qui te ad ſcopulum è tranquillo inferat. Et quod in Andria diximus, Ego in portu nauigo. *Vna eſt domus*) [D] Poſt Pamphile nuptias. [V] Confirmatio eſt à ſignis tribus. Fit quoque ad Romanorum cõſuetudinem, qua pauperes in diuitum poteſtatem ſe dederent, vt ſic ipſi cliẽtes his patronis tuti eſſent.

9 *Thaïſe p. c.*) [D] Hoc eſt quod profuit Phædriæ. [Mss] Vide Budæum in Pandectas. *In cl. & f.*) [D] Clientelam, vt ametur: *In* fidem, vt defendatur. [S.D] Dare ſe in fidem, idem eſt quod ſe in fidem alicuius conferre, vel tradere.

10 *Fratris ig. tota eſt Thaïs?*) [D] Bene Tota, vt ne ex parte quidem ſit militis.

Miles pell.) Sunt gaudia ex noſtris bonis: ſunt gaudia ex aliorũ malis, hoſtium aut inimicorum. Ergo vtrũque genus gaudiorum complexus eſt. 11

Frater vbi vbi eſt. f. q. ĥ. aud.) [B] Si quid boni nobis obtigerit, libẽter communicare ſolemus amicis. *Viſam d.*) Bene domi quæritur amator excluſus, nã neque ruri, neque in foro eſt. 12

Perpetuò per. Quia illud Periiſſe ſuprà, temporale videbatur. Hîc iam militi neque ſeruiendi amicæ, vt apparet, præbetur locus. 13

Sine Dubio. opinor) Quia non quis dicitur perpetuò periiſſe. quid enim opus hac exclamatione eſt, quãdò nemo ita perit, vt temporaliter pereat, & poſteà fiat non perditus? Correxit Paraſitus ſtulti dictum militis: non illum perpetuò, ſed ſine dubio, periiſſe opinari reſpondens. non eſt enim contrarium Opinor te periiſſe Sine dubio, pro certo periiſſe. Confirmatur periiſſe miles, vt poſt tanta munera ex deſperato ſupplex, ex ſupplice patériſ rialis exiſtat. *Quid com.*) [V] Ἀπορία quadruplex eſt præ nimia lætitia. Dubitat enim quénam collaudet huius felicitatis authorem. De fortuna ſic Auguſtinus, Fortunam certè Deum, inquit, antiqui dixerunt, non rationabili diſpoſitione, ſed vt temerè acciderit ſua cuique dona conferre. Verùm Seneca tanquã Stoicus in epiſtolis inquit, Nihil neque boni, neque mali dare poteſt fortuna. Valentior enim omni fortuna eſt animus, qui inviãque partem res ſuas ducit, beatæque & miſeræ vi-

tio sub dubitatione familiaris laudantibus. L Impotens gaudium adolescentis. & est frequens dubitatio cũ repetitione ad vehementiam.

*Obsecratio cõtra fortunæ varietatẽ.

Illum qui mihi dedit consílium vt fácerem, an me qui[ii] ausus' sim — sdiddfsv sdiddfsp — 15
Incípere! an fortûnam collaûdem, quæ gubernátrix fuit: — dfsfisfsp — 16
Quæ tot res, tantas, tam opportúnè in vnum conclûsit diem! — ffff.fsp — 17
An mẽi patris festiuitâtem & facilitâtem!] ô Iúppiter,* — xisfidisp r — 18
R. Al. [felicitatem? sed perperam. A Alij [An] præcedenti versui apponunt.] isfidisp.
Serua óbsecro hæc nobis bona. P H. *Dij vestram fidem, incredibília* — sfsafsdp — 19
Pármeno modò quæ narrâuit! sed vbi est frater? C. *præstò sadest.]* — tbsfast- — 20
Mu. [est.] A tum in [præstò] non sit elisio.
P H. *Gaúdeo.* C. *satis' credo. nihil est[Thaíde hac 1ŭa frater dignius]* — dfbfisf dabfisf — 21
G. Thaide tua dignius]. tatatatu, ésque trochaicus vt sequentes. Mu [Thaide hac frater tua]. dfbfs tu
Laus Thaidis à Chærea.
Quod amêtur: ita nostra est omni fautrix famíliæ. P H. *hui,* mihi* — abfsfdt- — 22
Illam laudas! T. périj, quantò minus' spĕi est,] tantò magis amo. — sfasasdi sfasasb- — 23
[minus spei est] anapæstus. minu' sp' est. Mu [spei est minus.] A tũ fuerit dactylus sp' est minu'.

*L. Ironia reprehẽdentis.

Insuauissimus amor est, quo frui non licet.

tæ sibi causa est. Eò respexit & Iuuenalis, Nullum numen abest, si sit prudentia, sed te Nos facimus fortuna deã, cœlóque locamus. Sic & Pausanias: μηδεὶ ἄνευ τύχης, hoc est, nihil fit & perficitur fortunæ impulsione. *Quid exprimúnt?*) D ἐπιφώνημα oratoria familiaris laudantibus. Cicero, Vnde igitur potius incipiã? Hoc autẽ fit vbi omnia & magna videtur, & paria, B ita vt orator nesciat à quibus potissimùm dicere incipiat: vt hic apud Terentium.

15 *Illum q.m.d.c.*) D Attribuuntur personis consilia, facta, casus, & orationes. Ergo hic laudatur cõsilium Parmenonis, factum Chæreæ, casus Fortunæ, id est euentus: oratio senis. *Illum q.m.d.c.*) Tria sunt in vita hominum, consilia, facta, successus. Consilium, animi est: Factum, corporis: Successus, fortunæ. *Illum*) Parmenonem scilicet.

17 *Quæ tot res*) Bene, Tot res: quasi dicat, eunuchum pro quo duceretur, commẽdationẽ virginis, absentiã meretricis, occasionem vitii inferendi, patris interuentum in nuptias.

18 *An mei p.f.*) Etiam patri laus impartiẽda est. nam non erat transeundũ Festiuitatem, qua & festiuus amatori non obstitit, quòd ignouit vt facilis: vnde Festiuitas in dictis, Facilitas verò in animo & factis. *An mei p.fest.*) M Id est, hilaritatem in mea re vxoria. D Læ titiam: vt, festiuus dies est. L Comitatem, & dicitur per auxesin. *Et facilitatem*) M Id est, animum propensum ad id, quod videbat me cupere. *O Iupiter*) V Votum est, vt perpetua sint hæc dona: & eius gratulationis laus statuitur: atque hæc secum loquitur Chærea. Nam Parmeno adiit Phædriam, ipsi narraturus felicem Chæreæ in amore euentũ, qui & hic alacris prosilit fœlicitate fratris acceptæ.

Dii v.f.) D Citò interuenit Phædria, vt pote qui domi erat.

Quæ narrauit) Nimius affectus in vtranque partem, defectus orationis amat: Est ergo ἔκλειψις: deest enim Gaudeo.

Satis credo) Sic dici nota agentibus solet. Rectè igitur huic dicitur, cui fiunt nuptiæ. Gaudeo. & ille sic respondet, vt amicis gratulantibus decet, Satis credo. Credo autem ideò quia multi sese fingunt gratulari, cùm inuideant: gaudere, cùm doleant. *Nihil*) V Laudatur Thais, quòd sit amore digna. Ratio, Quia nostræ familiæ fauet. Id fit vt Thrasonis animus magis moueatur, & perturbetur. sic fit ad petitionem gradus.

Mihi illum laudas!) D Scilicet amatori eius. Et mihi pronuntiatione iuuãdum est. V Ironicõs laudes Chæreæ eleuat.

Perij, quanto m. spei est, t. m. amo.) B Cur hoc dicit

24 *O' bsecro Gnatho, in te spes est.* G. *quid vis fáciam?* T. *pérfice hoc* — tfffsat- — *D. ἀσύνδετα velut afflicta & lassa, pronuntianda sunt.
25 *Précibus, prétio, vt hæreã in parte áliqua [tandem] apud' Thaídem.* — abtsfatu abtsfad — *Alias [tamen], abtsfatu, elisõ d in [apud]. Mu [aliqua in parte tamen], abtadatu.
26 G. *Difficile est.* T. **si quid[collíbuit, noui te. hoc si feceris.]* — dfsfasftu — *B. A facili.
Bemb. [conlibitum, noui te. hoc si feceris.]
27 **Quod vis donum, [&] prámium à me optâto: id optâtum feres.* — fffsfst- — *B. Ab vtili: L. Magnificè & ridiculè.
Bembus tollit [&].
28 G. *Itáne?* T. *sic erit.* G. *[Si hoc] efficio, *póstulo vt mihi tua domus* — bxfbtdbu btfdf — *Mu. [hoc fi]. bdfbtdbu.
*Donum parasito dignum. L Parasitica optatio.
29 *Te præsênte absênte páteat: inuocáto vt sit locus* — fsebtfu —

dicit: An quia grauior fieri solet amor ex desperatione. P Hic verò est ardor insanissimus vt Virgil. Formosum pastor Corydon ardebat Alexin, Delicias Domini. Et profectò sic est, Sapiẽtes spe maximè ad amorem coguntur, stulti forma tantum. *Perij*) V Petitoria est oratio Thrasonis, à necessitate, Quia perii à spe & obtestatione, Quia in te Gnathone spes est.

24 *Obsecro Gn. in te spes est*) D Mirè, quasi desperatis omnibus auxiliis, abiecta nimis supplicatio inducitur. Nã & Obsecro. & Gnatho id significant: & In te spes est, *Quid vis faciam*) Non est hoc interrogantis, sed ostendentis non esse quid faciat. *Perfice*) V Propositio est petitionis, cui facilitatis, cùm modum significet, notæ insertæ sunt. *Thaidem*) B In omni petitione tria sunt obseruanda: vt præstari queat, quod petitur: vt habeat modum petitio: vt sequatur remuneratio. Quod feciſſe Maronem ostendi in Virgilianis enarrationibus, quas hyeme superiore euulgaui.

25 *Precibus, pretio*) D Nihil militi superest preter precem vt victo: & pretium, vt diuiti. Nihil aliud optat, quàm sic res eant, vt persona Thaidis conueniri possit. *Pretio*) Varié: quia alibi dixit Precario. *Vt hær. in p. al.*) B Ne prorsus excludar ab illa. D τὴ Hæreã vltimum genus beneficii est. *Et in parte aliqua*) Non enim Parte dixit, vt æqua intelligatur. *Tandem*) Et desperantis est, & difficulter credentis. Tandem, nõ est aduerbium temporis: sed, nunc saltem significat.

26 *Difficile est*) Vultu, & pronuntiatione, assẽueratione firmandũ est. *Si quid*) V Ἀνυποφορήτως diluit à facultate Gnathonis satis perspecta. *Si quid coll.*) D ἔκλειψις: pro, si quid colli bitum est, efficis. *Noui te*) Deest Perficis: sed vbique plura gestu significat miles, vtpote infantissimus.

27 *Quod vis*) V Ab vtili seu remuneratione. Non ero tibi ingratus. *Quod vis d. & pr. de me apt.*) D Donum, præmium est: & Munus, præmium: sed Donum, præmium diis datur: Munus præmium hominibus. nã seperatim Donum deorum est: Præmium virorum est fortium: Munus hominum, & Donum Munúsque, tam ante factũ quàm post factum datur: Præmium non nisi post factum est. Donũ, volontarium: præmium, debetur. Alii ergo εὐσέβειαν pronũtiant, primò Donũ, & sic Præmium, quasi vnam partem orationis. *Quod vis d. & pr.*) Donum, vt à largo homine: Præmium, vt à præclaro facinore. Donum optatò, ob quod præmium accipias. Totũ militariter. nam & Optatio dicitur, & Optari à militibus: vt alibi, Vir fortis optet quod volet præmium. *Optatum feres*) S. D Pro, obtinebis, vel assequere.

Postulo) V Est doni petitio parasito non indigna, nimirum vt locus in ædibus Thrasonis etiã nõ vocato vel inuitato semper sit.

Te præs. abs. vt p.) D Prouerbiale est, præsente absente, vt sursũ, deorsum, vltrò, citrò, & cætera huiusmodi: fanda infanda, iusta iniusta: digna indigna, velit nolit. *Inuocato, vt sit l. s.*) Inuocato, non vocato significat. Inetenim auget & minuit dictionem. *Inuocato*) Malè intelligitur precibus vocato, cùm sit ἐυχερέστερον, id est, etiam non inuitando, quin vltrò venire debeat suam domum. B Sic est in Chiliadibus. Oraculum olim Lacedæmoniis redditum, abiit in prouerbiũ, Vocatus & inuocatus Deus aderit. Vsus erit, vt quid significabimus etiam non accersitum neque curatum, tamen euenturum, velimus nolimus: puta senectam, mortem, malefactorum pœnã. Horatius huc allusit in Odis, & fortasse respexit huc etiam Terentius, vt vocato mihi atque inuocato semper sit locus.

Semper. T. *do fidem ità futûrum.* G. *accíngar.* P H. ſtbſſtt- 30
quem hîc ego aúdio?

*D. Hoc totum ſuperbè ac minaciter inquit adoleſcens.

O^ *Thraſo.* T. *ſaluête.* P H. **tu fortáſſe quæ facta hîc* tſtſſtt- 31
ſient. R [*facta quæ*], tſſſttt-: E [*fortaſis hic quæ facta ſent*], tſtſſtt-. al. [*fortaſſe quæ facta hic ſint neſcis?*] A *tum fuerit iãbicus tetr. cat.* dſiſiſſ-: *ac ſequens ita legatur,* [*T. Scio.* P H. *cur ergo in his ego te*], attſtdtu, *vltima producta in, ego*].

E. [*ergo in his te*], ſatſtdtu. Mu [*ergoin his te ego,*] ſatdtdtu. *L. Comminatio. *Neſcis.* T. *ſcio.* P H. *cur ſte ergo in his ego*] *conſpicor* ſatdtdtu 32
regiónibus!

T. *Vobis fretus.* P H. *ſcín' quàm fretus!* **miles, edí-* ſſſſtt- 33
co tibi,

*L. Blanda irriſio. D Eia interdũ hortantis. ergo nunc correctioné ſignificat. *Siin plátea hac te offéndero pòſt vnquã, nihil quod* {dſdſaſt-, dſdſſ 34
dicas mihi,

A'lium quærêbam: iter hàc hábui: periſti. G. **eia* aſaaaſtu 35
haud ſic decet.

30 *Do fidem*) D Iuro, confirmo, ſpondeo. *Accingar*) Non quia facilè eſt quod negauit ſuprà: ſed ſuis votis parasitus adductus eſt ad cœnandum: ideò & Accingar dixit: ſic enim dicimus in magnis rebus ſuſcipiendis. Vt, Accingunt omnes operi. S. D Accingere ſæpe pro inſtruere, vel armare accipitur. Interdum verò pro aggredi, vel ſuſcipere ponunt Latini: ſed id maximè, cùm paſsiuum eſt: vt hoc loco, Titus Liuius ab Vrb. cond. lib. 2. Proinde in hoc diſcrimen, ſi iuuat, accingere. Hoc eſt, aggredere hoc periculum. Vel ad hoc periculum ſubeundum te para.

31 *Saluete*) D Supplex ſine gratia & ſine timore, modò inimicus & infeſtus. V Et eſt comminatoria oratiuncula futuræ petitionis occaſio: cuius propoſitiuncula fuiſſet. Ne porrò hîc appareas. Vrbs enim in regiones diuidebatur, regio in vias, viæ in plateas. Confirmat à re tranſacta, Nam mihi deſponſata eſt, & antypophora tollitur, Ne qua occaſio aliũ quærendi præbeatur, & epilogo colligit, cùm dicit, Periſti. *Eia haud*) Inſinuatio eſt, & approbat inciſis admodum breuiſſimis. nunc ab indecoro, eſt Enim miles: nunc ab inſolito per apoſiopeſin, Veſter enim animus antea non ita ſuperbiebat. Id placidius dicit, ne vterque offenderetur.

32 *Scio*) D Compendium Poëtæ, ne rurſus eadem dicerentur. *Conſpicor*) Cõmune verbum eſt Conſpicor.

33 *Vobis fretus*) Et hoc ſtultè. Quis enim & riualibus & inimicis fretum ſe eſſe dicat? Deinde ἀναπόδοτον, & vitioſa reſponſio eſt. niſi enim addideris Sum, erit ſolœciſmus conueniens loquenti impolitè homini & militi. *Miles ed. t.*) Hoc cõtumeliosè, & propriè vt militi: Miles, inquit, edico tibi. B Donatus in decimum Aeneidos. Eſt, inquit, Edicere cũ authoritate aliquid curãdum iubere. Hîc pro dico poſitum videtur.

34 *Sit e in pl. h. off.*) D Hoc eſt, Si vel caſu inuenero. Et In platea inquit, non Circa meretricis fores. *Nihil quod d.*) Nihil, pro Non: vt ſit, non eſt quod dicas mihi: id eſt, nihil eſt quod dicas, pro vt dicas mihi: vt ſit, Quod, pro vt: aut Quod, pro quid dicas mihi. Certũ eſt autem ſic veteres locutos eſſe. B Adrianus Cardinalis, Quod multi. Eſt opus, nõ eſt opus, non oportet, nõ expedit: aut quid oportet, bonis alioqui verbis. ac Latinis, ſed nõ ita aptis, appoſitis, dicũt, perfecti illi Latini, Eſt quod, nihil eſt quod, aut non eſt quod, aut quid eſt quod, dicebant. Plautus in Aululatia. Iam ad te reuertar. nam eſt quod Viſam domum. Terentius in Heaut. Nã nihil eſt illic quod moremur diutiús. Idem in Eun. Nihil eſt quod dicas mihi, quærebam alium. Cicero Terentiæ, Excruciat me valetudo Tulliæ noſtræ, de qua nihil eſt quod ad te plura ſcribam. Idem Tironi: nihil eſt quod feſtines, nec quicquam cures, niſi vt valeas.

35 *Alium quær.*) D Aut alium pro quẽdam poſuit: vt ſit, Quendam quærebam, id eſt, aliquem aut Alium, hoc eſt, non quem tu putas: hoc eſt alium, non Thaidem. ſed ſi aliam dicere, neque commodè, neque ἐμφάσεως loqueretur: præualet enim maſculinum genus, *Iter hac habui*) S. D Supple Faciẽdum. Iter autem habere pro diſcedere: vel iter facere ponitur: & ſæpe eſt, cùm in via ſumus. Cicero Famil. 2, Iter habebãt ad Laium Regẽ. Idem ad Quint. fratr. Videre eum volebã, quod in Sardiniam iter habebat. B Iter facere, eſt ire: quod & iter

36 ſſſſſſſu P H. *Dictum eſt.* G. *non ſcognóſco ſ veſtrum tam ſu-* *Al.* [*noſco genus*], ſſaſſſtu.
pérbum. P H. *ſic erit.*

37 atſſſbu G. **Priùs audite paucis: quod cùm dixero, ſi pla-* *D. Inſinuatio.
cúerit,

38 atſſtxt- *Facitôte.* P H. *audiâmus.* G. **tu concêde ſpaúlu-* *L. Remouet Thraſonem, vt liberiùs quæ vult loquatur. V faciliùsque perſuadeat. Inſinuandi præcepta ſeruat.
lum ſiſtuc Thraſo. G. *Ali.* [*paulum,*] atſſſtſt-.

39 datſſdatu *Principiò ego vos crédere ambos hoc mihi vehemên-*
ter velim,

40 ſſabtſt- *Me, huius quicquid fácio, id fácere máximè cauſ-*
ſa mea:

41 tſſſſat- *Verùm idem ſi vobis prodeſt, vos non fácere, in-*
ſcítia eſt.

42 atſſdbſtu P H. *Quid id eſt?* G. **militem ſriuálem ego ſ recipiên-* *L. Propoſitio conſilii V de recipiendo milite.
dum cénſeo. P H. *hem,* *Al.* [*ego riualem*], atasbſt-.

iter tenere quidam dicunt. Habere iter idem eſt quod iturum eſſe. Vt itęr habeo ad Cæſarẽ, id eſt, oportet me ire ad Cæſarem, vel iturus ſum ad Cæſarem. *Periſti*) D Ordo eſt, Poſtquàm in platea hac te offendero, periſti.

36 *Non cogn. v. t. ſ.*) Locutio annotanda: mirè laudauit, vt perſuadere potuiſſet. *Veſtrum ſ.*) Non Veſtrum ſuperbũ. *Veſtrum ſup.*) Abſolutè: vt, Pol Critò antiquum obtines. Ergo ſubaudiamus vel Ingenium, vel animum, vel morem, vel inſtitutum: L vel genus. B Seruius in x 1 Æneidos. Apud maiores, inquit, ſuperbia ingẽs facinus fuit, adeò vt Tarquinius, pro multis ſceleribus, Superbi nomẽ acceperit.

37 *Priùs aud.*) V Attentio qua pauca dicam, liberum iudicium permittit. D Mira inſinuatione agit: qui non vt conſentiant, ſed vt audiant paucis petit. Et benè Priùs: quaſi non obſtet quò minùs faciant quod velint. Tum deinde quò attẽtiores exiſtant, addit Paucis. deinde placuerit. faciliùs enim flectitur cum quo non pugnamus, vt cõſentiat. *Priùs aud.*) Fiduciam oſtentat perſuaſoriam rem dicturi.

38 *Auaiamus*) Bene non faciamus, ſed Audiamus dixit: nam prima oratoris impetratio in mala cauſa eſt, audiri meruiſſe. *Tu conc. p. iſt. Thr.*) Thraſo hoc in bonã partem accepit: & ideò paret. putat enim vel turpe eſſe, ſi humliter precetur ſuo nomine, ſéque audiente paraſitus: vel incõgruum ſibi, ſi in os præſens à Gnathone laudetur. *Iſtuc Thr.*) Non ad ſe vocat: ſed locum oſtendit quò abeat atque concedat.

39 *Principiò*) V Inſinuatio Gnathonica per μετάσασιν; & vtilitatis cauſam inſerit. *Principiò ego vos*) D Videt neque ſe odio haberi, neque offendi animos audientium in militis nomine. Hoc ergo oratorié: pro eo homine in quo offenditur, eum in quo non offenditur, poſuit.

40 *Me, h. q. ſ. id. f. m. c. m.*) Deeſt Rei: aut Eſt, vt ſit, Me huius quicquid eſt quod facio, id facere maximè cauſa mea. Hic à perſona diſceſſit: & rem non odioſam pro odioſa poſuit, id eſt, paraſiticam, pro æmuli amore & cõmodo. S. D Cauſa mea, & cauſa mei nihil planè differunt, licet cõtrà ſentiat Valla. Vſitatiùs verò dicitur Cauſa mea, id eſt propter me, quàm causa mei. Cicero Famil. 11. Hortenſium roges velim, vt ſi vnquam mea cauſa quicquam aut ſenſit, aut fecit, de hac quoque ſententia decedat. Idem Famil, V. Nihil vnquam mea, potiùs, quàm meorũ ciuium cauſa feci. Idem Famil. xv. Te abeſſe, mea cauſa moleſtè fero: tua gaudeo.

41 *Verum idem ſi v. pr.*) D Multum attulit ad perſuadendum: non eſſe commodum militi admitti, & ſuum commodum ipſorum eſſe commodum. *Vos non id f. inſ. eſt.*) Oratoriè, & ſecundum continuationis præcepta loquitur: nam remittendo & dubitando magis flectit animos, quàm ſi apertè ac pertinaciter aſſeueret. V Inſcitia autẽ eſt propriè prudentia & ſtultitia, ſi quis ſui cõmodi ſtudioſus fuerit.

42 *Militem ego r. rec. e.*) D Artificioſè ſatis, ſemel intulit omne quod durum dictu ad perſuadendum erat. nam quòd militem & riualem dixit, ad eam rem valet, vt magis admittendus ſit quàm excludẽdus: & ſimul fiducia ſic dicentis, parat animos ad audienda quæ dicet. Riuales dicuntur æmuli de mu-

*L. Ratio ab vtili, quæ colligitur per ratiocinationem.

*Recipiêndum/G./cógita modó: tu/ *hercle cum illa, Phædria,* Al.[cogita modo tu] D *Incerta distinctio est.* bſtdtſt 43

Et libênter viuis, étenim bene libênter víctitas: tſtabſt– 44

Et quod des, ſpaúlulum:/ & necéſſe eſt multum accípere Thaidem, G. Al.[paulum], ſſtſſbtu 45

*L. Assumptio. R. *Suppeditare*, absolutè suppetere. non deesse. al.[*suppeditari*] sed perperă.

Vt tuo amóri ſuppeditâre poſſit, ſine ſumptu tuo. Quidam non distinguunt post [tuo]. dſdtſat– 46

* Persuasiones variæ ab vtili.

Ad ómnia hæc magis opportúnus, nec magis ex vſu tuo [Ad] pertinet ad versum præcedentem si amphibrachys reijcitur. {adſſdſtt 47

* L. Confirmario assumptionis à persona.

*Nemo eſt. *principiò & habet quod det, & dat. ne mo lárgiús:* ſdatſtu 48

D. *Fatui*, verbis & dictis, *insulsi*, corde & animo. *tardi*, corpore & mente.

Fátuus eſt, insúlſus, tardus: ſtertit noſtésque, & dies. bſſſſt– 49

Ilerib. facta translatione nominis à feris bestiis, quæ sitientes cùm ex eodem riuulo haustum petunt, in prælium contra se inuicem concitantur. sic Cicero pro Cælio. Sin erit ex illo fonte riualis, inquit. *Militem ego viu. rec. c.*) Consydera quo vultu dicendum sit: & intelliges & Militem, & Riualem, & recipiendum, & Ego censeo quanta significat. Non enim dixit Thrasonem, sed Militem: quod nomen ad stultitiam valet. Non socium, sed Riualem: quo ostendit, quãdoquidem riualis in meretrice capiendus est, hunc potiùs eligendum. Nec, Non excludendum, sed Recipiendum dixit: vt & ostenderet adeò prodesse, vt etiam de industria retinendum sit. Non, Volo aut Rogo, sed Censeo: vt consiliarius, non parasitus, videatur loqui. Nam quòd Ego addidit, eo dicto vsus est, quo vti solét qui plus in negotio vident. nam sic in Phormione Iurisconsulti, Ego quæ in rem tuam fuerint, ea velim facias. Ego sedulò hunc dixisse credo. Ego amplius deliberandum censeo. *Censeo*) Vide virtutem Poëtæ. nõ enim dixit Peto, sed Censeo: tanquam illis modò consulat, neque pro milite agat,

43 *Cogita modò*) V Confirmatio est per communicationem à necessitate, Quia tu eges, & te liberaliùs viuere apud Thaidem sumptuosam necesse est. *Cogita modò.*) D Modò aut tantummodo significat: aut temporis est aduerbium. & simul incerta distinctio est.

44 *Et lib. viuis*) Id est, bonorũ ciborũ edax es.

45 *Et quod d. p. & n. est m. acc.*) B Antitheton. est, figura qua cõtraria cõtrariis opponũtur.

46 *Suppeditare p. f. s. t.*) D Aut suppeditare pro suppeditari, aut deest Se: vt, Accingunt omnes operi.

47 *Ad o. hæc*) V Ab vtili. Nam copiosissimè largitur. *Ad o. h. m. opp. nec m. ex v. t. Nemo est*) D Locutio est ex negotiuis tertia: vt, Agrum in his regionibus meliorem nemo habet. *Magis ex vſu*) Pro vtilior, & Magis opportunus pro opportunior. B Adrianus Cardinalis, Ex vsu esse, hoc est, quod cõducat, quod expediat, quod vtile sit, modus est elegans dicendi. S.D Ex vsu esse, idem est quod vtile esse, & commodum. Cic. Tuscul. 1 1 1. Libido est opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse atque adesse. Terentius in Hecyra, Si ex vsu esset nostro hoc matrimonium.

Nemo eſt) D Hoc est opportunus. *Habet* 48
q. det, & dat n. l.) B Climax est de verbo in verbum gradatio, quæ dicta repetit, & prægressum ad aliud descẽdat, in prioribus resistit. *Habet quod det*) D Vt diues. *Et dat n. l.*) Vt liberalis.

Fatuus eſt) V A tuto & facili. Siquidem 49
tardo est ingenio, & hardo, quia somniculosus est. Quid igitur istum riualem timeres? *Fatuus eſt*) D Hoc est Ex vsu tuo. *Fatuus*) M Id est, insipidus, & sine aliquo condimento ciuilitatis, inepta loquens. D à Fando Fatuus dicit: inde Fauni Fatui, & Nymphæ Fatuæ dictæ sunt. B Budæus in annotationibus, Fatui inquit, cibi dicũtur insipidi & incõditi. Martialis fatuas betas dixit salsi saporis expertes. Quemadmodum autem insipiẽtem hominem dicimus, translatione à cibis ducta, ita etiam fatuum hominem, & salem fatuum dicimus, non qui euanuit, id est, in nihilum abiit, sed qui sapientia aut sopore caret. *Insulſus*) D Sine sale & sapientia: aut sine saltu & facilitate. M mouens fastidium suis ineptiis. B Erasmo Insulsa oratio est quæ leporis nihil habet. Insulsus homo, qui moribus est inelegantibus. D Sunt qui Fatuum, animo putant: Insulsum, dictis: sed malè. Nam fatui quoque dii sunt, qui & Fauni dicuntur: & non stulti, sed multùm fantes, id est, loquentes. *Fatuus eſt. inſulſ.*

50 baaabſb– *Neque iſtum métuas ne amet múlier: /fácilè pellas/ vbi velis.* Mu.[pellas facilè], baaa[bt. *L. Obiectionis occupatio.

51 bſaabſt– P H. *Quid ágimus?* G. *prætereà hoc étiam, quod ego vel primum puto:* * L. Alia ratio, sed parasitica.

52 datasatu *Accipit/ hóminem nemo méliùs prorſus; neque/ prolixiús.* *Bemb.*[homo nemo melius, neque] A *tum fuerit trimeter, iambicus.* dabdsp. A *Al. homine neque melius prorsum, neque*], tbdasatu. *Accipit*, id est, pascit, tractat, inuitat. R. *Prolixius*, i. libe aliùs atque beniguiús,

53 ſbſdtu [P H. *Mirum,/ ni illoc hómine quoquo pacto opus eſt.* D.[C. *Mirum,*] & [P H. *idem*]. [C. *idem/ árbitror.*

Insulſ.) Hæc quæ nunc addidit, nõ ex superioribus pendent: sed cùm superiora valeant plurimùm. nam quia diues & liberalis, potuit obesse riualibus, hæc omnia bona in milite corrumpuntur, quòd fatuus, quòd insulsus, & cætera, quæ ipse persequitur. *Fat. est, insſ est*) Hæc bene additur: quia dixit, Et habet quod det, & dat nemo largiús. Ad rem eam valebat vt amaretur miles à meretrice, & præponendus omnibus esset: sed ingrata sunt mulieribus, maximéque lasciuis, hæc omnia quæ subiicit. *Fat. est inſ.*) Hoc pro aceruo vitiorũ, cum quadam vultus improbitate prolatũ est, quò magis res in medio posita esse videatur. *Tardus*) In Venerem scilicet. *Tardus*) M Id est, crassioris ingenii, & hebetioris, somniculosus, & nullius solertiæ. *Tardus*) D Corpore & membris: quanquam & intellectu tardos vocamus qui stulti sunt: sed melius est sic intelligi, vt ea vitia videatur dicere, quæ inamabilem faciant etiam diuitẽ, largúmque amatorem. Nam aut verba commendant: vt Pendétque iterũ narrãtis ab ore. hîc fatuus, Aut sapientia gratũ facit: vt, Multa virũ virtus animo. hic insulsus est. Sed mihi videtur fatuum dicere, qui tãtùm glorietur, & blandiri amicæ nesciat: Insulsum, qui non sit salax, & cupidus coitus. Tardum qui non facilè explicet Venerẽ: quæ res meretricibus odiosa est. *Stertit*) Plus dixit quàm dormit *Noctésque & dies*) Plus significat quàm si diceret, Diebus & noctibus: vt hoc ipso nomine consiliarii authoritas inesse videatur.

50 *Vbi v.*) Quando vel cùm.

51 *Quid agimus*) Initium consensionis, dubitatio est eius qui negauerit. *Hoc etiam*) Deest, vel Abest. *Quod ego verò*) V A liberali hospitalitate, quæ & Gnathoni profuit. & cùm dicitur, Hospitem meliùs & prolixiùs accipere, idem sibi vult, quod per verbum Tracto hodie ferè significatur siue verbis, siue verberibus, siue eos quos aut hospites, aut cõuiuas adhibemus. Itaque apud Ciceronem subinde legitur: vt, Fueris ad aram verberibus accipiuntur: vt, Verres Sopatrum leniter & clementer accepit: vt, Hunc accepi in senatu, vt soleo. vt, Accipitur Pompeius satis malè à Curione. vt Malè accipit Rabonium, &c. *Quod ego*) D Parasitus scilicet. *Primum puto*) Quasi parasitus.

Accipit hom.) B Laurentius libro sexto, 52
Accipere pro pascere Nonius inquit. Terentius, Accipit hominem nemo meliùs prorsus, neque prolixiùs. Et hunc imitatus Seruius in Virgilium. Illos porticibus rex accipiebat in amplis. Vrbaniùs profectò, & lautiùs loqui poterant Nonius & Seruius, Pecorá gregatim alitiliáque dicuntur pasci, non homines. Nos enim quoties accipimur, siue excipimur in conuiuium, non ad saginam, sed ad iucunditatem illam, atque apparatum inuitamur, vt minima pars cibis assignetur. Vnde Cõuiuere dicimur eo tempore, non Commessari, aut Compotare, aut (quod deformius est) Compascere siue Compasci. Siquidem Terentius de Thrasone non tanquam saginatore locutus est, sed tanquam de splendido apparatore conuiuiorum. *Accipit h. n. m. & pr.*) S.D Accipere hic ponitur pro admittere, vel tractare. Et totum in eo significato ad personam refertur, sumitúrque tam in bonam, quàm in malam partem: scilicet vt sonant aduerbia quibuscum iungitur. Cicero in Famil. Non multi cibi hospitem accipies, sed multi loci. Ibidem, Epicurum tuum Stoici malè accipiunt. Idem ad Atticum. Nos Asia accepit admirabiliter. Ibidem, Conuiuæ hilarè, & bene accepti. Ibidem, Nos hospitio accepit. Idem in Verr. Leniter, clementérque hominem accepit. Ibidem, Homines multis verbis malè à se acceptos dimisit. Idem de Somn. Scipionis. Pòst regio apparatu accepti, sermonẽ in multam noctem produximus. *Nemo mel. pr. n. pr.*) D Horum alterũ apparatum indicat, alterum copiam. B Prolixè admodum liberaliter significat. Cic. pro Flacco, Id non solùm fecit, sed etiam prolixè cumulatéque fecit.

Mirum, ni ill. h. q. p. op. est) D Facetè dixit 53

G. *Rectè fácitis. vnum étiam hoc vos oro, vt me in vestrum gregem

Recipiâtis: *satis' diu hoc iam saxum (voluo.) PH. recipimus. R. Al. [verso.] 55

C. Ac libênter. G. at ego pro istoc, Phædria, & tu Chærea,

Hunc* comedêndum, & deridêndum vobis (propîno.) C. placet.

PH. Dignus est. G. Thrasô, vbi vis, accêde. T. óbsecro te quid ágimus?

G. Quid! *isti te ignorâbant: postquàm ĕis mores ostêndi tuos,

* D. Gratiarum actio est. V Conclusio est istius petitionis.

* L. Prouerbium à Sisyphi fabula in laborantes & parum proficientes.

* D. Ostêdit fidê amicitiæ parasiticæ. R. Al. [præbeo.] sed depravatè.

* Ironia, sed quam non intelligit miles.

54 55 56 57 58 59

adolescens rei parcus: & qui putet amorem sine damno esse oportere, quique sefellerit meretricem: non solùm eiiciendum non esse militem, sed etiam quouis modo sustinêdum ac perferendum. *Mirum, ni ill. h.*) Obtinuit parasitus iam quod negabatur. Primò deliberatum: vt, Quid agimus? pòst concessum: vt, Mirum ni illoc homine quoque pacto opus est. *Mirum, ni illoc*) Hic inquit, eiusmodi est, vt etiam cum mala conditione patiendus sit. *Idem arb.*) Sanè opus fuit consensione, præcipuè Phædriæ, cuius res agitur: nam ita & seruitæ persona est tardè cõsentiêtis amatoris

54 *Vnum hoc*) V Altera est petitio, vt ipse quoque accipiatur. D Subtiliter etiam parasitus hic se adiungit, suásque partes circa hos agit.

55 *Vt me in v. gr.*) Iam hos laudat: & nimis parasitus est: si recorderis eundem dixisse, Facetè, lepidè, lautè. nihil suprà. *Satis diu*) V A decoro & necessario. Hic verò militem insulsum ostendit. *Satis d. h. i. s. v.*) D Vide quemadmodum serpat paulatim etiam in eorum assentationem ex vituperatione militis. *Hoc sax. v.*) Prouerbium in eos qui in exricabili labore afflicti sunt. E Et bene Saxum de stulto milite ait: & seipsum Sisyphum fecit. *Hoc sax. v.*) Velut Sisyphus apud inferos. E Erasmus in Chiliad. annotauit, Saxum voluere, est inexhausto quopiam atque inutili labore fatigari. Donatus admonet prouerbium fuisse in eos, qui inextricabili sudore affligerentur. Tractúmque putat à notissima Sisyphi fabula, saxum apud inferos sursum ac deorsum voluentis. *Satis diu iam, &c.*) M Id est, laboraui vt Sisyphus apud inferos, voluendo hunc hominem, qui est tanquam truncus & sarum.

56 *At ego*) V Est remuneratio prorsus parasitica. *At ego pro istoc, Ph.*) D Subaudiamus & sum hîc. aliter non, vt parasitus ait, *Phædria & tu Ch.*) Ambos nominat, quasi legibus paciscantur.

Hanc com.) Cum cæteris rebus summus 57
Poëta etiam fidem ostendit amicitiæ parasiticæ, exemplo Gnathonis de milite loquentis hoc modo. *Propino*) Facetè sic dixit, vt parasitus, & vt qui de conuiuio loqueretur. *Hunc com. v. pr.*) S. D Id est, vobis trado spoliandum bonis, & expilãdum. Sic læpe transferuntur comedere, & adedere. Trãslatæ etiã significationis hoc loco est propinare: nam propriè est prægustato leuiter vino, poculum alteri offerre.

Dignus est) D Hæc verba vltima longi 58
sermonis, eiusmodi sunt, vt miles, hæc audiés laudatum se esse, & approbatum existimet. *Vbi vis*) Honorificé reuocat ablegatum cum iniuria, dicendo, Vbi vis: quia Accede imperatiuum erat. & Vbi nisi Quando intellexeris, vitium est,

Isti te ign.) V Nouit vti foro Gnatho. 59
Nam quem absentem maximè stolidum ac insulsum docuerat, eundem præsentem fictis laudibus exornat. *Isti te ign.*) D Figura ἀντιφλεγία. Ad vtrunque enim pertinet, & ad laudẽ, & ad mores. Et hoc ambiguũ. S. D Ignorare nonnunquam eleganter ad personas transfertur: est que non cognoscere, vel alicuius mores parum exploratos, & perspectos habere. Cic. ad Att. 4. Iidem, mi Tite Pomponi, iidem inquam illi, quos ne tu quidem ignoras, qui mihi pennas inciderant. nolunt easdem renasci. Idem. Maiore studio Lucullus, cum omni literarũ generi, tum philosophiæ deditus fuit, quàm, qui illum ignorabant, arbitrabantur.

60 *Et collaudáui secúndùm* facta & virtútes tuas,

61 *Impetráui.* T. *bene fecísti, grátiam hábeo máximam.*

62 *Nunquam étiam fui vsquam, quin me omnes amârent plúrimùm.*

63 G. *Dixín' ego (in hoc esse vobis) Atticam eloquéntiam?* *Mu.* [vobis in hoc esse].

64 PH. *Nihil (prætermíssum. Site hàc omnes vos. valête, & plàudite.*

* D. Amarior est ironia in vitiosos homines, quàm veritas. Propriè Facta militibus ascribuntur. Iactantia militis. Assentatio Gnathonica. *Bembus* [præter promissum est.] A *tum fuerit hypercataleciticus.* Mu [prætermissum est: ite hàc. Vos valete.] A *sed versus non constat.*

CALLIO'PIVS RECE'NSVI.

60 *Collaud. secundum f. & v. t.*) Hæc particula Secundum, variè à Latinis accipitur. Nam aliquando pro post, vel proximè, vel iuxta, vel congruenter, & conuenienter vsurpatur. Pro post: Locutio est apud Latinos huic huius particulæ significato similis: scilicet, cùm dicimur à re, vel persona aliqua discedere. Exempli gratia, Secundum te ille mihi ita est, vt sic penè par. Id est, cùm à te discessi. Cic. ad Att. XII. Secundum te nihil est mihi amicius solitudine. Idem in Off. Proximè autem, & secundum deos, homines hominibus maximè vtiles esse possunt. Idem in Verr. Act. II. Tua ratio est, vt secundum binos ludos mihi respondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem. Pro congruenter, Per hanc particulam sic loquimur, vt dicamus S. C. secundum aliquem factum: id est, è re alicuius, vel pro commodo. Et secundũ fidem & religionem testimonium dicere. Cicer. ad Att. XIIII. Præter secundũ me decreuit. Idem ad Quint. fr. Cùm testimonium secundum fidem & religionem grauissimè dixissem, &c. Idem de Senect. Omnia quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Pro iuxta: Cùm pro iuxta ponitur, ferè semper loci est. Cic. ad Att. XVI. Quæ legiones iter secundum mare superum faciunt. Seruius Ciceroni Famil. IIII. Nuntiauit duo vulnera accepisse: vnum in stomacho: alterum in capite secundum aurem. *Secundum f. & virtutes t.*) D Et hoc ἀμφίβολον. Nam virtutes ἰδιωτικῶς pro vitiis posuit: vt, Nescis qui vir siet. & Ornatus esset ex tuis virtutibus.

Bene fec.) V Redit Thraso ad Thrasonicam iactantiam. 61

Nunquam et. f. vsq.) D Nunquam & locum & tempus significat: Vsquam locum magis Nunquam, pro non. Et nunquam vsquam τὸ ἀσχαλιστικῶς, pro, non vsquã, id est, nusquam. *Quin me o. am.*) Contrarium superiori. quid est enim quod bene non fecerit quicquam, si in illo est, vt ametur. 62

Atticam) V Gnathò sui similis est. Verùm inter omnia dicendi genera laudatur Atticum, vel Cicerone teste: vnde admirabilem hominis eloquentiam Atticam musam dicimus, & in prouerbiũ cessit & abiit. *Atticam eloq.*) D Et hoc ἰδιωτικῶς, vt illa quæ suprà. Atticã dicit verã atque germanam: quia excultior eloquentia, dicitur Attica: & summi oratores, Attici appellati sunt. E Attici lepòre quodam & festiuitate, quasi vernacula & peculiari vincunt reliquos Græciæ populos. Vnde abiit in prouerbium, Attica eloquentia, pro summa: quod hoc loco parasitus vsurpat. inuenustum militem deridens. 63

Prætermissum est) D Et hoc anceps est, in 64
tellectu gemino ad vtrunque. *Ite hàc*) Quò vocat parasitus? an ad meretricem? an ad cœnam militis. vt promisit, Hunc ego comedendum & deridendum vobis propino? *Ite hàc*) Comessatum ad militem, vel ad Thaidem. Si cœna interfuit meretrix: quomodo pòst acta sunt omnia, cùm mentio noctis nõ facta sit? Omnia post cœnam gesta sunt, & non completa per rixam cœna, superfuit plurimum temporis ad agendum.

Go. [*Pub. Terentij Afri. Heautont. morumenos.*]
Go. [*L. Ambiuius*],
Go. [*Clau. Flaccus, Clau. Filius tibijs paribus. Acta*].
Go. [*Tertio. Edita T. Sempronio Graccho, M. Iuuentio Helua Coss.*]
* E. Vide Anno ab vrbe condita 591.

/HEAVTONTI MORVMENOS/

GRAECA EST MENANDRV. ACTA LVDIS MEGALENSIB. L. CORNELIO LENTVLO, L. VALERIO FLACCO AEDILIB. CVRVLIB. EGIT /AMBIVIVS/ TVRPIO. MODOS FECIT /FLACCVS CLAVDI. ACTA PRIMVM TIBIIS IMPARIBVS./ DEINDE DVAB. DEXTRIS. ACTA ETIAM /TERTIA, *C. CORNELIO, M. IVVENTIO COSS./

IOHANNIS CALPHVRNII BRIXIENSIS VIRI CLARISSIMI IN P. SEXTI TERENTII HEAVTONTIMORUMENON PROLOGOMENA.

HAEC Fabula, Menandri Græca: quæ facta à Terentio Latina nomen idem obseruauit, ne Græci nominis cuphoniam perderet, quòd Terentius minus laudis existimaret propria scribere, quàm Greca transferre. Nomen habet à sene seipsum excruciante ob filii absentiam, quem amatem duritia sua in militiam proficisci compulerat. ἑαυτὸν τιμωρούμενος, Latinè seipsum excrucians interpretatur. Illud animaduertendum, omnes Terentianas fabulas, ex vtroque genere mistas, præter hanc. Nam Comœdiæ aut motoriæ sunt, aut stataríæ, aut mistæ. Motoriæ, turbulentæ: Stataríæ, quietiores: Mistæ, ex vtroque actu consistentes. In hac, quæ plurimùm delectat actu & stylo, primæ partes sunt Menedemi & Chremetis: secundæ, Cliniæ, & Clitiphonis: tertiæ, Syri: & sic deinceps. Hæc etiam, vt cæteræ, quinque actus habet, Prologũ concitatum. Nam & se purgat: & in lædendis aduersariis est occupatus. Argumentum quoque non simplicis negotii habet, nec vnius adolescẽtis, vt in Hecyra: sed duorũ, vt in fabulis.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

CHREMES	*senex.*	DROMO	*seruus.*
CLITIPHO	*adolescens.*	SOSTRATA	*matrona.*
SYRVS	*seruus.*	BACCHIS	*meretrix*
MENEDEMVS	*senex*	PHRYGIA	*ancilla.*
		NVTRIX.	
CLINIA	*adolescens.*	ANTIPHILA	*amasia.*

C. SVLPITII APOLLINARIS IN HEAVTONTIM. PERIOCHA.

Vers. gen. Senarij, id est, iambici trimetri acat.

IN MILITIAM *proficisci gnatum Cliniam*	saaSSp	1
Amantem Antiphilam compulit durus pater:	idSSp	2
Animique sese angebat, facti pœnitens.	aiSSSi	3

2 *Durus*) Iusto inclementior Menedemus.
3 *Animique sese ang.*) Dicimus, Ango me animi. & animo. Plautus quoque per genitiuum dixit, Angas te animi.

4 SiidSp	*Mox vt reuersus est, clam patre diuortitur*	*Mu. [reuersu' est, clã patrem], SiSiSp.*
5 SiaSSp	*Ad Clitiphonem: is amabat scortum Bacchidem.*	
6 SijdSp	*Cum accerseret cupitam Antiphilam Clinia,*	
7 iSdiSi	*Vt eius Bacchis venit amica, ac seruolæ*	
8 aidiSp	*Habitum gerens Antiphila, factum id quò patrem*	
19 iSSiSi	*Suum celaret Clitipho: hic technis Syri,*	
10 ijaiSp	*Decem minas meretriculæ aufert à sene.*	
11 diidSp	*Antiphila, Clitiphonis reperitur soror.*	
12 SbiSp	*Hanc Clinia, aliam Clitipho vxorem accipit.*	

Eiecti pœn.) Quod victum iurgiis & contumeliis filium domo eiecisset.
5 *Ad Clitiph.*) Chremetis filium.
10 *Decem minas*) Hoc est, centum & septuagni quinque rhenenses, siue vigintinouem libras, tres solidos, & quatuor grossos.
A sene) Non Menedemo, sed hero suo Chremete.
Aliam) Archonidis, vt in exitu fabulæ videre est. 12

ARGVMENTVM IOANNIS CALPHVRNII.

CHREMES Grauidæ vxori olim interminatus, si puellam pareret, olle tolli. Ac illa clàm anui Corinthiæ nutriendam dedit. Hanc adultam Clinia inuito patre amare cœpit, cuius duritia & assiduis iurgiis, in militiam proficisci compulsus est. posteà facti patrem Menedemum adeò pœnituit, vt omnia venderet, & agrum emeret, in eóque se exerceret: vt sic filii iniuriam vlciscereturPaulò pòst reuertitur Clinia, & clam patre diuertitur apud Clitiphonem, qui & ipse amabat scortum Bacchidem. Mittit accersitum cupitam Antiphilã Clinia: cum qua & Bacchis vnà venit. Hanc adolescentes Cliniæ amicam simulant Syri technis. Antiphila ad matrem deducitur: cuius occasione Syrus decem minas meretriculæ aufert à Chremete. Dehinc Antiphila Clitiphonis soror reperitur, & Cliniæ in vxorem datur. Chremes Bacchidem à Clitiphone amari animaduertit: irascitur: minatur. sed & Menedemo adhortante, filio ignoscit: & aliam illi dat coniugem. In primo actu agitur de coniunctione senum, scilicet Menedemi & Chremetis: simul & de amicitia & familiaritate adolescentum, in qua Clitipho ardentissimus ostenditur. Secundus actus continet quemadmodum adolescentes amicas receperint: simul & Syri callidum consilium. Tertius actus exprimit Syri fallaciã in Chremem, vt Bacchidem credat Cliniæ esse amicam, & Antiphilam arrhaboni Bacchidi relictam esse putet pro argento, quod anum Corinthiam meretrici debere finxit. In quarto actu agitur de recognitione Antiphilæ, & de extorsione argenti, quod Bacchidi Clitipho promiserat. Quintus actus continet omnium rerum conuersionem ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum: & quemadmodum Antiphilam vxorem Clinia duxerit: Clitipho verò dimissa Bacchide aliam acceperit.

M. ANTONII MVRETI, IN HEAVTONTIMORUMENON TERENTII ARGUMENTUM.

CHREMES Sostratæ vxori grauidæ præceperat, si puellam pareret, vt eam statim interficeret. fuit hæc immanitas in veterum moribus, vt, cũ fera nulla sit, quæ fœtus suos non diligat, ipsi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Sostrata puellam enixa, (vt est maternus semper animus clementior) vitam ei admere non sustinuit: sed pauperculæ cuidam anui Corinthiæ, Philteræ nomine, exponendam dedit: etiámque, muliebri quadam superstitione, annulum de digito detractum suo, iusit, vt vnà cum puella exponeret. id, quod tam stultè factũ videri poterat, posteà puellæ saluti fuit. eius enim annuli ope tandem agnita est à suis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat. educá que vt suam eam, cùm adoleuisset, anú que illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perditè amare cœpit: prope iam vt pro vxore haberet. quod vbi resciuit pater, ita violenter tulit, vt filium assiduitate iurgandi, clam, militatum in Asiam abire coëgerit. tum verò qui filii amorem iniquo animo tulerat, multò iniquiore eiusdem absentiam ferre cœpit. itaque vt de se supplicium absenti filio daret, qui eum stultitia sua exegisset ex ædibus, ædes, supel-

supellectilem,famliam vendit,præter,qui serui ad opus ruri faciundum vtiles erant:ingen-témque sibi agrum comparat,vbi à prima luce ad noctem non seruos modò exerceret,verum etiam,homo sexagenarius,senectutem miseris modis excruciaret suam.profectò Clinia, Philtere,quæ vtdixi,Antiphilæ putabatur mater,extremum vitæ diem morte confecit. Clinia,cùm iam méseis tres abfuisset,amicæ desyderio reuersus,non ausus est patri se in conspectum dare,antiquam illius asperitatem veritus:sed ad Clitiphonem,Chremetis filium, diuertit:quicum magna ipsi à puero familiaritas intercesserat.Clitipho,sodalis reditu lætus, Syrũ & Dromonem seruos (iam autem aduesperascebat) in vrbem, ad accersendam Antiphilam, mittit.exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti,quanto sibi desyderio esset filius:parum vt absuerit,quin Chremes, cùm primùm de reditu Cliniæ accepit,mitteret, qui ei nũciarent: continuittamen se in diem posterum,quòd ita magis è re illius fore censeret. Syrus, summa seruus & audacia,& astutia,qui Antiphilam tantùm accersere iussus esset,etiam Bacchidem adduxit.erat hæc meretrix procax,potens,sumptuosa,nobilis:cuius se amore haud ita pridem irretierat Clitipho quo autem res Chremetem lateret,hoc consilium capiunt,vt Bacchidem quidem amicam Cliniæ, Antiphilam verò vnam de illius ancillis esse simularent.postridie manè Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur,& rediisse Cliniam nuntiat.ille gaudio amés,filium iamiam videre,iamiam amplecti, iamiam ei se suáque omnia permittere cupiebat. at Chremes,Caue,inquit,faxis:istoc enim modo & te,& eum,& rem vna perdideris tuam.simul ei ostendit, quot incommoda capturus sit, si tam molli esse se, támque infracto animo ostenderit.Cliniæ amicam(eam enim Bacchidem existimabat)non iam pauperculam esse,aut paruo contentam,vt anteà:sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima: Vna,inquit,mihi nox tantùm non paupertatem attulit: nedum tu te censeas oneri ferundo fore,si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat.quin tu ita potiùs agito. humanè quidem & comiter excipito filium:istud tamẽ tam impotens illius desyderium occultũ habeto, tum si ille, quod amicæ det,vt habeat,machinam aduersum te aliquam struet,falli te sinito.ita & eum commodiùs retinebis apud te, & sumptuum facies minus.hæc Cremes,nescius(vt sunt humana)oculatum foris esse se, cæcum domi. interea enim meditabatur Syrus,decem minas,quas Bacchidi pollicitus erat dare.eas quomodo illi à Chremete ipso conficeret.iámque inibi erat,cùm eum Chremes arreptum blandè compellat, hortatúrque,aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur.iniecit in sermone Syrus mendacium à se pro tempore confictum:anum Corinthiam, Antiphilæ (ita enim putabatur)matrem, mille drachmarum mutuo accepisse à Bacchide : ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhabeni relictam.dum hæc aguntur,annulum suum agnouit Sostrata,eiúsque indicio, Antiphilam filiam suam esse cognouit,gaudio exiliens,omnẽ rem defert ad virum : qui,ea leuiter obiurgata,repertam tamen filiam,ipse quoque gauisus est.iam omnia in tranquillo erant, absque Bacchide fuisset. sed & illi quoquomodo decem excudendæ erant argenti minæ , & periculum erat,ne aliquà eam Chremes filii amicam esse resciscaret.ibi Syrus audax consiliũ init, quomodo & vtrique seni rem,vt erat,patefaceret,& commodè se è tam impedito negotio expediret.primum igitur Chremeti,Reperi,inquit, quomodo argentum à Menedemo eripiam. dicemus ei,Bacchidem hanc rui Clitiphonis amicam esse:orabimúsque, vt eam domi suæ dies aliquot esse patiatur,téque id celatum velit.porrò Clinia filiæ tuæ,quæ modò reperta est,formam sibi complacitam esse dicet , eámque petet vxorem.Quid tum? Pecuniam,inquit, petet à patre suo,qui nouæ nuptæ ornamenta coëmat : eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. iam autem ad Menedemum Syri hortatu,transierat Bacchis,& eò pompam omnem suam traduxerat.Chremes primò non satis consilium illud probare. At illam certè,inquit Syrus,pecuniam,pro qua filia tua opposita erat pignori,quin dissoluas,facere honestè non potes. Ego verò,inquit Chremes,& libenter quidem.Imo vero,infit Syrus,dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat.ita enim faciliùs credet Menedemus,eam illius esse.Sit ita sanè.numeratur à patre Clitiphoni pecunia,quam ad meretricem perferret.interea tota res detegitur.indignari Chremes,& fremere,& minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandẽ,cùm priùs Antiphilã Cliniæ collocasset,partĩ Menedemi,partim vxoris precibus delenitus, ignoscit.Clitipho se,relictis meretriciis amoribus, vxorẽ ductarũ pollicetur. Cum autẽ cæterarum fabularum argumentum vno die contineri soleat.huius,non nisi biduo explicari potest.

ARGVMENTVM [illegible] in Heautontimorumenon.

TANTA huius fabulæ elegantia est, vt plerique à Lælio, quo illis tẽporibus Romæ nemo fuit eloquentior,scriptam existimarint: & Poëta ipse testatur in hac puram esse orationẽ: qua laude nulla potest amplior excogitari. Quid est enim admirabilius,quàm sermo

sermo elegans & venustus?Neque prædicaturus hoc palàm fuerat Comicus,nisi nouam,insignem,& penè diuinam sermonis elegantiam esse iudicasset. Depingit autem parentum viria.Nam Menedemus liberaliter amantem Cliniam iustò inclementiùs tractat,adolescentem modestum & frugi.Quem postquàm domo eiecit,victum iurgiis & conuumeliis,multò impotentius desyderat.adeò multifariam hîc peccat.Huic seni opponit Chremetem monitorem: sed quem postea videas multò plura quàm Menedemum peccare.Primùm is nunquam olfecit perditè amare filium.& compilari se à scorto sumptuoso.Pòst vbi resciscit,multò fert impotentiùs id mali,quàm illa solebat Menedemus:vt agnoscas fetè ita accidere,vt foris, non domi sapiamus. *Epitasis.* Porrò quia fingebat Poëta velut oculis captum Chremetem, qui insignia filii vitia non cernat,adducit patri ob oculos filii amicam:idque hîc periculi est,ne resciscat Chremes Bacchidem filii amicam esse.Huc omnia consilia,omnes dolos seruuli referemus.Et à Chremete priùs argentum emungitur Bacchidi numerandum, quàm comperit filii rem agi.Fallitur autem cũ fingitur Bacchi esse Cliniæ.In prima fabulæ parte, vbi Menedemum confirmat Chremes,oratio est deliberatiui,seu suasorij generis, qua hic consolatur,erigit, monet animi ægrum vicinum.In reliqua fabulæ parte, quæ periculum continet, res omnis trãslatione Rhetorica agitur : quia quæ ad Chremetis filium pertinent, omnia imputantur Menedemi gnato.In primis admirabilis est hîc seruulus:cuius callidissimis consiliis neutiquam respondent euentus.Nec vulgariter de suo consilio sibi ipse placet, cùm ait, Hîc me magnificè effero,&c.Est ea mirifica omnino imago humanorum & consiliorum & euentuum.Fallunt enim ferè astutissima consilia mortales.Sicut Ciceronem fefellit euentus belli aduersus Antonium suscepti.Extant exempla in historiis innumerabilia.

PROLOGVS.

ARG.[M] Hæc oratio,quæ legem prologi non seruat,in L.Lauinium stringit acpleos, docet auditores,Terentio beneuolentiam parat.& obiecta diluens, vtitur statu absoluto: id petens quod honestum habetur in primis,& ciuili disciplinæ cõducit, quæ ingenia pro communi vtilitate nutrit & iouet.[V] Prologus est mistus.Nam in commendatione fabulæ & Poëtæ est ἐπαινετικὸς,Latinis esset commendatorius.Verùm in defensione translationis est ἀναφορικὸς.Refert enim aduersarii maledicta,& confutat:& magna eius pars est generis iudicialis.Est quoque [C] prologus concitatus.nam & se purgat,& aduersarium acriter terret.Actor quoque,ex commodo suo, curat hanc Comœdiæ actionem susceperit,causas affert.[H] Exorditur à prolepsi & propositione. ab ætate beneuolentiam captat. *Vers.gen.Senarij.siue iambici trim.acat.*

1 ssfsfs

2 ibsdsfp

3 sfsfsp

NE CVI *sit vestrûm mirum, cur parteis seni Poëta dederit,quæ sunt adolescentiũ, Id primùm dicam:deinde,quod veni éloquar.* *Al.[Id primum dicam deinde:] GO [Id deinde dicam:primum,]sfsfsp.* *Ahu lectionibus euitatur hysterologia,quæ si vulgata lectio remanet,in sequentibus conspicitur, nisi sequentes versus per parenthesin legantur.*

I. Propositio ad docilitatem. Captatio beneuolentiæ à persona Poëtæ.

2 *Ne cui*) [V] ἀναπόδοτον est, cur seni partes primæ datæ sint,cùm adolescentes iisdem pares fuissent. Senex enim actuosus in hac Comœdia inducitur, atque quemadmodum in Andria primas habet Pamphilus & Dauus, in Eunucho Phædria & Chærea, & Thraso, ita hîc Menedemus & Chremes. Meo autem iudicio senis vocabulũ potius ad prologum, id est,eum qui præfatur, & officiũ Poëtæ tutatur,referendum est.Vult enim hîc dilucidè prologum,id est,proloquium adolescentibus magis quàm senibus quadrare,& sic exordiũ ab eo est,quòd ἀπροσδιόνυσον Isocrati familiarissimum esse solet. *Cur p.s.*) [B] Captatio beneuolentiæ ab ætate personæ.

Id primùm d.d.g.v.el.) [GO] Locum hunc, quo in hoc authore obscurior nullus, notare malui, quàm emendare:vt in re tam difficili, arque perplexa, suum cuique iudicium relinqueretur.Primum nõ eo ordine,quo res proposita est,narratur: neque in hæc quæ sequũtur. Ex integra Græca integrã Comœdiam Hodie sum acturus, Heautontimorumenon: Duplex quæ ex argumento facta est simplici. Hæc inquam non demonstrant, cur partes seni Poëta dederit, quæ erant adolescentium.

*Propositio prima. L Narratio altius repetita,& quidem extra complexum propositionis.

*Ex integra Græca, integram Comœdiam — sisisp — 4
Hódie sum actûrus, HEAVTONTIMORVMENON. — asasfp — 5
Duplex quæ ex argumento facta est simplici. — isisli — 6
*Nouã esse osténdi, & quæ esset: nunc qui scripserit, — isisisp — 7
Et cuia Græca sit, ni partem máximam — sijisp — 8
Existimârem scire vestrûm, id dícerem, — sisisp — 9
Nunc quámobrem has parteis didícerim, paucis dabo. — dsdisi — 10
Oratórem vóluit esse me, non Prólogum: / — sbasp — 11

G. Oratorem prima potest ad præcedentem versum pertinere, sdiisp. Prologum] prima longa. Vide prologum Andriæ versu 5.

Duplex &c. id est, quæ vnica erat, nũc duplex est: nimirũ Græca Menãdri, & Latina Terentii.
Propositio secũda.
* L. Cõclusio huius partis narrationis, vt ad institutum accedat.

quod tamen dicturum se primùm, pollicetur. Iam vbi pòst paulò dicit, Oratorẽ esse se, non Prologum, non docet, cur venerit: venerat enim Histrio nõ vt Prologum recitaret, sed vt ageret Fabulam: id tamen fuerat quòd secundo loco erat dicturus. Deinde quis ille senex, cui adolescentium erant datæ partes? quæ illæ ipse adolescentium partes? Ego vt quod sentio paucis dicam, verborum ordinem perturbatum tantas loco tenebras puto attulisse: quod si ita legamus, *Id deinde dicam, primùm quòd veni eloquar*) erunt omnia clariora. Nam cum prologi ab adolescentibus solerent recitari, essétque L. Ambiuius senex, qui prologum recitaret, cur adolescentium partes seni essent demandatæ, mirari populus iurè potuisset: cuius facti causam dicturum se pollicetur, vbi quare venerat explicasset. Veni, inquit, vt ex integra Græca, integram Comœdiam agam, quæ ex simplici argumento duplex facta est. Dicerem & cuia esset Græca, & Latinam quis fecit, nisi partem vestrûm maximam scire arbitrarer. Habetis cur venerim: dicam iam nunc cur partes has prologi, quæ erant adolescentium, senex didicerim. Non prologum voluit me esse Poëta, hoc est, fabulæ argumentum narrare, sed Oratorem fecit, qui pro se apud vos causam dicerem, aduersus eos rumores quos de se maleuoli distulerunt. Contaminasse scilicet Græcas multas, dum facit pauças Latinas. Orator ergo ad vos venio ornatu Prologi.

Ex integra) V Narratiuncula est vnde sit translata, & vt duplex facta sit Latina, & Græca. Noua autem est, vt quæ priùs Latina scripta non fuit, Mænandri autem Græca est, & breuissima est, per præteritionẽ. Iudicat enim id pleriſque omnibus notius esse, quàm vt repetatur. C Terentius Hecyram & Phormionem ab Apollodoro transtulit: reliquas quatuor, à Menandro.

Heautontimorumenon) B Id sonat, seipsum excruciantem.

Duplex quæ ex arg. f. est s.) NANNIVS Quia in hac Comœdia duo sunt filii familiãs amatores, duæ amicæ, duo senes, duo serui. quæ omnia in Menandro erant simplicia.

Et quæ esset) C Id est, quo nomine vocaretur. *Ni part. max.*) B Sensus: Cuius authoris sis vt dicam, nihil est opus. Plerique enim nouiſſis Menandri esse Græcam.

Nunc quamobrem) V Rectè hîc quadrat. Siquidem ferè argumentum fabulæ cõtinet, qui vocatur ὑπόθεσις, vulgo argumentum. Priores autem duo, vt εὐστοχὸς in genere demonstratiuo, & ἀναφορικὸς in statu qualitatis, oratoribus frequentiores sunt. *Paucis dabo*) B Dabo pro dicam posuit, teste Nonio.

Oratorem vol.) L Causa cur senex hanc agat fabulam: & Oratorem dicit, vt audiatur benignè, & tutus sit contra infectationem. *Oratorem v. e. me n. Pr.*) C Officium prologi, ante narrationem rei semper est. verũtamen & post principium fabulæ inducitur, vt apud Plautum in Milite glorioso, & apud cæteros magnæ authoritatis veteres Poëtas. *Oratorem*) Sic in prologo Hecyræ, Orator ad vos venio cum ornatu prologi. Oratorem audire oportere, ius gentium est, Oratorem, non liceat iniuriam pati. Ne igitur patiatur iniuriam, non se Prologum, sed Oratorem nominat. Et Orator est qui rogat: Exorator, qui impetrat. Alibi Terẽtius, Orator ad vos venio, sinite exorator fiem. Et orator est cui causa defendenda mandatur. *Non prologum*) B Non qui præfationem dicerem, & argumentũ narraré, quod est Prologi. M Prologium dicitur principium & proloquium. Vnde Pacuuius, Examinasti me prologio tuo.

Vest

12 sdisisp — *Vestrum iudicium fecit: me actôrem dedit:*
13 asdisi — *Sed hic actor tantùm póterit à facúndia,*
14 sbsiii — *Quantùm ille pótuit cogitâre cómmodè,*
15 sisisp / sisisp — *Qui oratiônem hanc scripsit, quam dictûrus sum.*
16 sisidi — *Nam quòd rumóres distulêrunt maléuoli,*
17 sdiisp — *Multas contaminâsse Græcas, dum facit*
18 sisisp — *Paucas Latínas: factum hic esse id non negat,*
19 aisisp — *Neque se id pigêre: & deínde factûrum aútumat.*
20 isisii — *Habet bonórum exémplum: quo exémplo sibi*
21 idasisp — *Licêre id fácere, quod illi fecêrunt, putat.*
22 sbaisp / sba — *Tum quod maléuolus vetus Poëta dictitat,*
23 idsisp — *Répente ad stúdium, hunc se applicâsse Músicum,*
24 idsisi — *Amicûm ingénio fretum, haud natúra sua:*
25 dsisii — *Arbítrium vestrum, vestra existímatio*
26 disisi — *Valêbit: * quámobrem omnes vos orátos volo,*

¶ Commendatio à persona actoris & Poëtæ.
L. orationem hanc ioué hác, i. fabulã.
* Quod æmuli vitio dãt, id laudi sibi ducit.
L Per occupationem infert defensionem Poëtæ: & vtitur statu qualitatis, quem exemplis confirmatur.
*L. Alia obiectio quæ soluitur sententia & existimatione populi.
*L. Conclusio, quæ postulat attẽtionẽ: Ab honesto & iusto.

12 *Vestrumiud. f.*) V Vestro iudicio stabit cadétque. & κυμωδοδιδασκαλίαν notat, qua docétur, cùm eduntur, cùm eduntur, & aguntur, fabulæ Comicæ.

13 *Hic actor*) B Ad loquentis personam referendum est, vt sit, Ego tantum potero facundè dicere. sit quoque Actor, qui causam Terentii tutatur, & est extenuatio, vt facũdiam Poëtæ collaudet, præsertim propter inuẽtionem nimis artificiosam, ita vt ab actore præter Poëtæ commodè cogitatam orationem nihil afferri, aut dici melius possit. Et διανοητικῶς Calliopium intelligit.

16 *Nam quòd*) V Dilutio est criminis obiecti de Græcarum fabularum translatione, quas contaminasse, id est, deprauasse & commaculasse & commiscuisse (opponũtur enim apud Ciceronem contaminatis integra) accusatur. C Id quod maleuoli vitio dant sibi, sibi laudi adscribit: séque exemplo præstantissimorum Poëtarum defendit, qui idem factitauerunt. *Distulerunt*) Diuulgauerũt, sparserũt.

18 *Factum*) V Concessio, & approbatio est, ab exemplo aliorum Poëtarum, qui idem sibi permiserunt, & licitum iudicarunt.

19 *Autumat*) Opinatur, dicit, censet.

20 *Habet b. ex.*) C Videlicet, Plauti, Næuii, Ennii, quos authores Terentius habet, vt in prologo Andriæ fatetur, Qui cùm hũc accusant, Næuium, Plautũ, Ennium Accusant, quos hîc noster authores habet

22 *Tum quod*) V Dilutio alterius criminis, quòd statim musico studio deditus erat, potius amicũm, id est, amicorum ingenio fretus, quàm natũra vel ingenio suo. Id sanè paucis hîc refellit, quod in Adelphorũ prologo laudi sibi ducit. *Tum quod mal. v.* P.) C A natura, Maleuolus: à tẽpore vel inuidia. Vetus: à signo æmulationis Poëta. Vetus, plærunque ad laudem refertur. interdum ad vituperationem. Vetus, id est, carioſus, & quasi rancidus. Maleuolus, non crimínibus, sed maledictis. B Natura Maleuolus, tempore Vetus, vel in sua inuidia, & obtrectandi studio vetus. Et L. Lauiniũ notat veteré aduersariũ.

Hunc musicum) C Videlicet Poëtam elegãtẽ, Musicus, Latinè dicitur elegans ἔμμετρος verò Græcè, inelegans. *Ad studium Musicum*) M Id est, Poëticum, & numerosũm. B Est enim Poëtica, musicæ confinis arti.

Amicûm sug. fr.) C Hoc idem refellit in prologo Adelphorum, Nam quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles Eum adiurare, assiduéque vnà scribere: Quod illi maledictum vehemens esse existimant. Eam laudem hic ducit maximam, cùm illis placet, Qui vobis vniuersis & populo placent. *Amicûm*) Pro amicorum, videlicet Lælii & Scipionis, quorum amicitia Terentius Familiarissimè vsus est. B Quod aduersarius dicit Poëtam nostrum in scribendis fabulis adiutum à viris nobilibus, de hac re, de hoc facto, inquit, vos existimabitis. *Haud nat. s.*) Non suo marte.

Arbitrium v.) C Bene arbitrium. nam Arbiter dicitur iudex qui totius rei habet arbitrium & facultatem. horum enim arbitrio & iudicio Comœdia commendari poterat. B Titus Liuius, Vestra existimatio est.

Quamobrem) V Epilogo est ἐπίφωνη. Orat

	Ne plus iniquûm possit, quàm æquûm orátio.	fiffi	27
	Fácite æqui sitis: date crescéndi cópiam	afdfsp	28
	Nouárum, qui spectándi fáciunt cópiam	iffdf	29
	*Sine vítijs: *ne ille pro se dictum exístumet,*	wfiffp	30
	Qui nuper fecit seruo currénti in via	fffffi	31
	Decêsse pópulum: cur insáno seruiat?	fbffffp	32
	De illíus peccátis plura dicet, cùm dabit	{ffs×fp fffi	33
	Alias nouas, nisi finem maledictis facit.	aiadfp	34
	** Adéste æquo ánimo: date potestátem, mihi*	iddifi	35
	Statáriam ágere vt liceat per siléntium:	ibdfip	36
	Ne semper seruos currens, irátus senex,	fffffi	37
	Edax parasítus, sycophánta autem impudens,	iafifi	38
	Auárus leno, assíduè agéndi sint mihi,	ifdifi	39
	Clamóre summo, cum labóre máxumo.	fifiij	40
	** Méa causa causam hanc iustam esse ánimum indúcite:*	{6ffdfp f	41
	Vt áliqua pars labóris minuátur mihi.	bijdfi	42

* L. Occupatio in aduersarium, cuius vitium notat in fabula quapiam.

*Hactenus prò Poëta divit, nunc rogat vt senem placidè audiant. [L] Redit ad attentionem: & alteram causam profert cur senex agat hanc fabulã, Distinguit autem epithetis varias Comœdiarum personas.

* C. Paronomasia.

enim vt spectatores Poëtæ animum addant, & aduersarium non audiant.

27 *Ne plus iniquûm possit*) [C] Iustam rem petit: quæ quidem, nisi ab iniustis, conceditur. *Iniquum*) [B] Pro iniquorum. *Quàm æquûm*) Id est, æquorum possit, & plus habeat authoritatis oratio.

28 *Facite*) [V] Propositio est, vt in æstimatione & arbitrio, æqui & iusti sint: cuius vna ratio præcesserit, ab officio iudicum, qui orationem æquorum quàm iniquorum pluris faciunt. *Date*) A decoro & vtili. Si spectatores esse cupitis, animum quoque Poëtæ scribentis confirmabitis. [B] Si æqui fueritis Poëtæ nostro, adscribẽdas nouas addetis animũ.

30 *Sine vitiis*) [V] Qualia sunt in aduersario, qui decorum Comicum neglexit: cuius hîc fit notatio cùm populus fugerat propter seruum insanum in via currentem, Ille enim quàm pacatissimè, & attentissimè in theatro spectabit, & nõ decedet. Est autem τραγικώτερος furentes adhibere. & sic Lauinium modestè tamẽ perstringit, Itaque comminatio subditur, Ne porrò maledicat, alioqui plura peccata audiet.

31 *Qui nuper f. f. c.*) [C] In hoc notatur aduersarius, qui decorum personæ non seruauerit. Quid enim magis præter ruri decorum, quàm vt illi populus in via decedat, & insano seruiat?

35 *Adeste*) [V] Altera est ἀξίωσις, vt attentè audiunt Comœdiam statariam: cuius hîc est descriptio ab antitheſi per personarum mores expressos. Nam sicut in motoria omnia sunt turbulentiora, ita in stataria, eadem videtur pacatiora. *Date pot. æ.*) [C] *Stat. ag.*) [C] Vt liceat ad exitum vsque fabulæ perpetuò stare, ne videlicet aliqua turba fiat: vt fieri solet aut ludis funambuli aut gladiatorũ. tunc enim necesse est relinquere Comœdiæ actionem. Et bene dixit Statarium. Agi enim dicitur fabula, cùm recitatur: stare, cùm placet. Est etiam Comœdia quæ dicitur Stataria aut Motoria, à statariis actibus vel motoriis. [M] Srataaia Comœdia dicitur, quæ non habet magnos & vehementes motus: vt hæc est, in qua Menedemus se cruciat ob filii ab sentiam.

36

Ne semp. ser. c.) [C] Exprimit varias personas, quæ in Comœdiis introducuntur, quibus ars Comica valde nobilitatur. Inducitur autem leno periurus, amator feruidus, seruus callidus, & amica illudens, & vxor inhibens, & mater indulgens, & patruus obiurgator, & sodalis opitulator, & miles præliator, parasiti edaces, parentes tenaces, & meretrices. 37

Mea causa) [V] Ab honesto & æquo ex senilis ætatis, cui altissima paratur pax, decoro. Sunt enim qui seni in Comœdiis laboriosis, id est, motoriis parcunt. Stataria enim est lenis, & sicut illic summus est clamor, ita hîc tranquillitas, qua pleraque sunt in portu & statione absque vllis motibus vehemẽtioribus. *Mea causa*) [B] Qui senio confectus sum. 41

Si qua

43	{fiffi fiff	** Nam nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni:*	
44	fijffp	*Si qua laboriôsa est, ad me cúrritur.*	
45	fibffp	*Sinsenis est, ad álium defértur gregem.*	
46	iffiij	** In hac est pura orátio: experímini,*	
47	aidffp	*In vtránque partem ingénium quid possit meum.*	
48	fiddfi	*Si nunquam auárè prétium státui arti meæ:*	
49	aibffp	*Et eum esse quæstum in ánimum indúxi máximũ,*	
50	fiffifi	*Quàm máxumè seruíre vestris cómmodis.*	
51	idibfi	*Exémplum statúite in me, vt adolescéntuli*	
52	fibdfi	*Vobis placêre stúdeant pótiùs, quàm sibi.*	

*L. Obiter perstringit alios Poëtas. G. [qua] produxit licentia. [M] [Laboriosa siqua], ijiffp. R. Al. aleuis est, ad aliũ mox]. ddiffp.

* L. Commendatio à stylo, & sua persona: item à merito. & hæc cuncta ad attentionis postulationem referũtur. *Commodis* plus est, quàm si dixisset voluptatibus.

44 *Siqua lab. est*) [C] Iustum etenim est seni in re laboriosa fauorem præstare.

45 *Ad al. gregem*) Gregem cum contemptu dixit, aliis actores paruifaciens. Gregem appellat scenicorum turbam. Plautus in prologo Asinariæ. Quæ quidem mihi atque vobis res vertat bene, atque huic gregi.

46 *In hac*) [B] Stataria & quieta. *Est pura or.*) [C] Hoc est, nitida, quæ facilè assensum auditorum ineat. [M] Non est æstuans affectibus, sed tranquilla: vt decet senes. [B] sermo elegans & venustus, quæ maxima laus est. In hac est) [V] A puritate elegantis orationis commendatur, & non est mediocris virtus elegantiæ pura oratio. *Experimini*) Ab æquitate: Iudicate vim ingenii mei in vtraque Cœmedia tam stataria quàm motoria.

48 *Si nunq.*) Pro siquidem: & est ἀντιπαγωγὴ Non meo lucro id facio, sed vestro cõmodo. *Si nunquam auarè, &c.*) [M] A persona sua, & officio suo spectatorum animos emeretur.

49 *Et eum esse q.*) Nonnunquam subauditur Si: vt sit, & si eum quæstum.

50 *Seruire v. comm.*) Plus dixit Commodis; quàm si diceret Voluptatibus.

51 *Exemplum stat. &c.*) Id est, erga me id agatis, quod adolescentum animos ad vestram oblectationem, vtilitatémque accendat. *Exemplum st. in me*) [B] Sensus, Ego si omnia semper vestris posthabui commodis, nec studuvnquam vt ex arte mea quæstum facerẽ, quod auari solent, ita mihi fauete, vt adolescẽtum, qui & ipsi sunt prodituri, ad vos oblectandos animi accendantur. *Adolescentuli*) [V] Actores. Debet enim studium esse liberale & gratuitum. Honos enim alit artes. Itaque iudices suo fauore studia adolescentum exploraturi sunt.

ACT. I. SCEN. I.

ARG. [1] Ex officio Chremetis erga Menedemum nascitur argumenti narrandi occasio. [P] eius enim in sequenti scena iusta pars aperitur, per Menedemum, quem se excruciãtem in agro ob discessum filii, Cremes consolando alloquitur, sedulò causas inquirens, cur [B] præter ætatem ille suam [P] se tam perditè die noctúque prægraui rastro fodiendo excruciet. [B] Respondens ille, sui mœroris causam dicit esse filii abitionem, quem iurgiis & contumeliis domo electum impotentiùs desyderat. [H] Chræmes igitur amicè consolatur, erigit, & monet Menedemum admodum solicitum propter filii sui in militiam abitum. Et beneuolentiam venatur partim ab amicitia, partim à vicinitate: [C] Et bene ex arte Comica senex opitulator inducitur, qui & miseria & triſtitia alterius valde commoueatur. simul amborum senum coniunctio & familiaritas, ad id quod secuturum est non parum accommoda futura est. simul exprimitur à Poëta mutua miseratio, quæ inter senes esse solet, & omnino senilis prolixa. [V] *Thesis*. 1 Menedemus affectibus suis temperare nequit, vt qui nimiùm est aut seuerus, aut lenis. 2 Ineptus est paterfamiliàs, aut morosus, aut indulgens. 3 Non omnia ad viuum resecantur, alioqui plura in re familiari incommoda sequuntur. 4 Vt seueritas parentum vel præceptorum animos filiorum deiicit & prosternit, ita indulgentia supra modum corrumpit. Et quemadmodum in aliarum Comœdiarum prima scena Terentius argumẽtum & occasiones fabulæ describere solitus est, ita & hîc est colloquium senile, humanitatis & officiorum plenum, in quo multæ venustæ & graues sententiæ. Est autem hæc mista, prior quidem est ἐκτατική. Redarguit enim Chremes Menedemum etiam sexagenarium opus facere rusticum. Po-

fferior verò est ex illa nata παραμυθητικὴ, consolatoria post expositam luctus & doloris causam.[M] Illius patris affectus vehemens in vtranque partem, qui ætatis rationem non habens, adolescenti filio duras leges imponit: deinde paterno amore victus, in contrarium mutatur, nec tenet medium in disciplina domestica, quæ habet delectum rationi conuenientem, hac scena exprimitur: hominémque ab homine, ea ratione qua homo est, non esse alienum ostenditur. Homo enim natus est, vt homini prosit. si vult vero humanitatis nomine censeri. Quapropter Cato apud Ciceronem libro tertio de Finib. sic ait, Et hoc nascitur, vt etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, vt oporteat hominem ab homine ob idipsum quòd homo sit, non alienum videri. *Vers. gen. Senarij sine iambici trimetri acatalecti.*

* L. Obiurgaturus captat beneuolentiam ab officio,[B] & à vicinitate.
Hæc amborũ senũ coniunctio & familiaritas, multùm accommodata sequẽtibus rebus censetur.
* Propositio qua interrogat [L] cum obiurgatione vehementi, cui implicantur rationes ab ætate, à fortuna, à tempore.

CHREMES, MENEDEMVS, *senes.*

* QVANQVAM *hæc inter nos nuper notitia ádmodum est,*	sissai	1
Inde ádeò, quòd agrum in próximo hîc mercâtus es,	ddsisp	2
Nec rẽi ferè sanè ámplius quicquam fuit:	{xisisp	3
Tamen vel virtus tua me, vel vicínitas	isdssi	4
(Quod ego in propinqua parte amicítiæ puto)	a si i	5
Facit vt te audàcter móneam, & familiáriter:	asddip	6
Quòd mihi vidêre præter ætátem tuam	d iisp	7
Fácere, & præter quàm res te adhortâtur tua.	assisp	8
* *Nam pro deûm, atque hóminum fidem, quid vis*	siiasi	9

1 *Quanquam h.i.n.*) [C] Exordium est, & oratori congruum: quod enim exigua notitia, aut nuper incœpta, vel nulla consuetudo ante actæ vitæ facere prohibet, id vel virtus, vel propinquitas cogit. *Quanquam*) [V] Exordium à re natum est per προσδιόρθωσιν, atque primo congressu beneuolentia ex vtriusque familiari notitia & vicinia captatur. *Nuper n.adm.*) [B] Iunge Nuper admodum: vt sit ordo, quanquam hæc notitia nuper admodum est inter nos.

4 *Tamen*) [V] Plus tamen beneuolétiæ ab auditoris & honesti & vicini persona captatur. *Tamen vel virtus, &c. Quod*) [B] Græcũ est hoc, vbi post masculina & fœminina neutrũ subiicitur. Sic & in Eunucho, Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat Te viuere. Ad Eunuchum enim & Æthiopissã refertur illud Hæc. Simile est illud Saluſtii. Huic ab adolescentia cædes, rapinæ, discordia ciuilis, grata fuere. Tale putat Seruius & illud Terentii esse, Qui habet salem, Quod in te est. *Vel vicinitas* Captatio beneuolentiæ à vicinitate. Erasmus enarrãs illud, Haud sunt amici, amici qui degunt procul: Fit, inquit vulgò, vt simulatque è conspectu necessariorum seiuncti sumus, nescio quomodo obrepat obliuio quædam familiarium: vt id iam omnibus in ore sit, Qui semotus sit ab oculis, eũdem ab animo quoque semotum esse. Proinde Hesiodus vicinos potissimùm ad conuiuium vocandos esse monet. Fatentur & Hebræorum prouerbia potiùs esse amicum habere vicinum, quàm fratrem, qui procul absit. Chremes quoque hoc loco eandem ob causam in propinqua parte amicitiæ ponit vicinitatẽ. Seruius in sextum Aeneid. Si ex notitia gignitur charitas, consentaneum esse dicit, vicinos inuicem charos esse, cùm noscant alius alium. *Vicinitas*) [C] Vicinia non tam homines qui eundem incolunt vicum significat, quàm qui prope domum tuam habitant, Vicinitas autẽ non homines, sed propinquitatẽ quidem vicinorũ.

Quod ego) [V] Παρωμὴ est de laude vicinitatis, quæ est propinqua amicitiæ pars. Accurrunt enim vicini vel ἀξιωσει, id est, inrodum veterum more cincti, quoties præsens necessitas vrget. Idem in Officiis Cicero commẽdat: atque idem reipsa Chremes præstat, qui vicini beneuolentiam officiis conciliãdam & alendam esse putat.

6 *Vt te audaciter*) Propositio est. Nam decet sexagenarium tantùm operæ consumere. Confirmatio est à decoro ætatis. Eæ enim opera est præter ætatẽ. Sunt enim singularum ætatum & decora & officia apud Aristotelem & Ciceronem. Deinde ab inutili, Nã res non adhortatur. Es enim satis diues, & senio confectus.

9 *Nam proh*) Ratio est, quæ per interrogationem & admirationem exhilaratur, Siquidem sexagenarius es. Igitur tantũ operæ consumere non te decet. *Nam prò deûm atque h. f.*)

tibi? aut

10 sssp	*Quid quaris? annos sexagínta natus es,*	
11 sisida ap	*Aut plus eo, vt coniício: agrum in his regiónibus*	
12 adissp	*Meliórem, neque [pretij] maiôris nemo habet:*	*Al. [pretij] duobus ff in vnũ coalescentibus. G. [horum] vel [eorũ] dissyllabos.*
13 ssbsp	*Seruos complúreis: próinde quasi nemo siet,*	issdip.
14 essdip	*Ita atténtè tute [illôrum] officia fúngere.*	Mu. *[Ita tute attentè illorum]*, assdip.
15 sddsi	*Nunquam tam manè egrédior, neque tam [vésperi]* Mu. *[vespere].*	Nimia senis inquietudo. *R. Al. [ferre denique:]*
16 ijssp	*Domum reuértor, quin te in fundo cónspicer,*	
17 aidssp	*Fódere, aut arâre, aut áliquid ferre: dénique*	
18 sisdsp	*Nullum remittis tempus: neque te réspicis.*	
19 sisasi	*Hæc non voluptáti esse satis certò scio.*	*Obiectio tacita, perpolita locutio. [L] quæ soluitur ab vtiliori.
20 asdssp	* *At senim: Me, quantum hîc óperis fiat, pœnitet.* G. *Al. [enim dices. Sed versũ repugnat.*]	

f.) Exclamatio vehemens est in eum, qui & senex & diues continuò se labore defatiget: & eò magis Chremes admiratur huius laborem nondum intellecta causa.

11 *Vt coniicio*) Id est, coniecturam capio. hinc Coniectura dicta est à Coniectu, id est, à directione quadã rationis ad veritatem. Vnde etiam somniorum atque omnium interpretes, cõiectores vocamus. *Agrum*) [V] A fortunis. Habes enim agrum & optimum & pretiosissimũ, & familiam amplam, adeò vt ipse non foderes. & hic locus à Cicerone annotatus est. & iterum indecorum subiungit, quòd senex seruile officium faciat, idq; expositione tanquam oculato testimonio comprobat.

12 *Meliorem, neque p.m. &c.*) [B] Bene addidit Neque pretii maioris. Nam vt ager quispiam sit vberrima gleba, & fertilissimus, tamen adhuc vilis esse potest. Bonus ager est, qui benignus & liberalis. At is demum maximi pretii est, qui præter pinguitudinẽ: habet & salubritatẽ & cõmoditatẽ situs. Quòd si pestilés sit, neque oppido aut nauigabili fluuio aut mari vicinus, etiã si longè sit vberrimus, tamẽ sit insanissimus, qui hũc emere cogitet. *Neme*) [C] pro quisquam. [B] Per pleonasmum redundat hîc negatio. Potuit pro ea poni affirmatiua particula Quisquam, vel Vllus. Declaratur autem hoc loco abundare negatio, quòd vna detracta idem sensus maneat. Tale est & illud Ciceronis, in Acad. Nullam denique esse artem, nec dicẽdi nec differendi putant.

14 *Tute illorum off. f.*) [C] Nũc dicimus, officiis fungeris, Fungor idem est quod officium munúsque ago: vt fungor magistratu, fungor legatione.

Nunquam) Deest Nam. *Tam manè*) Modò aduerbium: alibi nomen videtur: vt. Iam mane nouum, iam clarum mane fenestras intrat. [B] Authore Seruio honesta locutio est, quando rem temporis ad personam transferimus? vt, manè venit, matutinus venit, nunquam tam matutinus exeo domum, nec tam vespertinus eodem reuertor. 15

Quin te in f.c.) [C] Quin, pro quòd non, hoc in loco: aliàs pro cur, non, pro etiam, pro quare, ponitur. *In fundo*) Superiùs dixit, Agrum in proximo hîc mercatus es. Fundus enim ab agro continetur. de quo Cicero in quodam ioculari libello, Fundum verò vocat quem possit mittere funda, Nilapis excidet, qua caua funda patet. 16

Denique) [B] Denique significat hîc ad extremum. 17

Remittis, neque te respicis) [C] Nihil significantius de eo qui nihil sibi parcit, nec sui miseretur. nam qui aliis remittit aliquid, id est, condonat, is est facilis & mitis naturæ. *Neque te*) [V] Ab inhonesto. Neque tui habes rationem. 18

Hæc non) Ἀντεισαγωγὴ, Non possunt hæc voluptati esse, præsertim ætate decrepita. 19

At enim d.) [C] Antipophoræ respondet. [B] Antipophora est ad obiicienda responsio, cùm dicit, Quod in opere faciundo, &c. 20

At enim) [V] Ἀνθυποφορὰ aperta per violationem. Plus enim operæ seruorum, quàm tua efficeres. Si quis verò Pœnitet, p. Tædet quorundam authoritate inniteſcaperet, suum sequatur iudicium, & consilium. *Pœnitet*) [V] Id est, parùm videtur. Pœnitet enim eum, qui parùm putat. alibi Terentius, Nostri nosmet pœnitet. Virgilius in Bucol. Nec te pœnitear calamo

Quod in ópere faciúndo ópera consûmis tua, *bdfff 21
Si sumas in illis exercéndis, plus agas. {fsffsi / fsd 22
*L. Reprehensio. Dictũ in curiosos rerum alienarum.
M.* *Chreme, tantúmne est ab re tua ótij tibi,* {ffffij / ffff 23
Aliêna vt cures eáque, nihil quæ ad te áttinent?
* L. Repliçatio est ex coniugatis.
C.* *Homo sum: humáni à me nihil aliênum puto.* afdafi 24
Rectum est, id est, officiosum est.
Vel me monêre hoc, vel percontári putá. iffffsi 25
*L. Responsio.
Rectum est ego vt fáciam, non vt deterream.* ffffi 26
M. *Mihi sic est vsus: tibi vt opus est facto, face.* fiasfsp 27
afdafsp 28

lamo triuisse labellũ Cicero ad filium. Quod ad te quantum proficias non pœnitebit.. *Hic operis fiat pœnitet.*) M Parum id videtur, quod fit in opere rustico, me cessante. Gellius libro XVII. c. 1. loquês de propria significatione huius verbi Pœnitet, sic ait. Tametsi antiquiores verbo ipso alio quoq; modo vsi sunt, & Pœnitet ab eo quod est pene, & à penuria dixerũt.

21 *Quod in op. f.*) C Opera est actio, & persona ipsa quæ opus peragit. Opus finis est & fructus operæ. Nonnunquam Opus pro Opera videtur accipi. Virgilius, Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.

22 *In illu exerc.*) Qui aliis præest, aut patersfamiliàs, aut imperator, plus efficit sua adhortatione quàm opera.

23 *Tantúmne*) V Occulta quædam est ἀνθυποφορά. Obiicit enim tantum illi otii esse, vt de rebus alienis sollicitus sit. C Difficilis, vt inquit Cicero, est cura rerum alienarum. Nam ea magis percipimus atque sentimus, quæ no bisipsis, aut prospera aut aduersa veniunt, quàm illa quæ cæteris. quæ quasi lõgo interuallo interiecto vitemus, aliter de illis, àc de bonis iudicamur. *Ab re tua*) Id est, à negotiis tuis familiaribus. Dicitur etiam ab re contra vtilitatem tuam sicut è re tua. & è republica, id est, pro re tua, & pro republica. Cicero in epistola quadam ad Atticum suum hoc imitatus, Librum, inquit, si me amas, mitte: tuus enim est profectò, quoniam quidem est missus ad re. Tantúmne ab te tua est otii tibi, vt etiam Oratorem legas?

25 *Homo*) V Diluit eandem per coniugata, & ab hominis officio per sententiam de Platone sumptam, & in officijs Ciceronis repetitam. C Hoc ex Platonis sententia, qui inquit, Ortus nostri partem patriam vendicare, partem amicos: & vt Stoicis placet, quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creantur. Homines autem hõminũ causa generantur, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possint. M Seneca lib. 15. Epistol. sic ait, Omne hoc quod vides: quo diuina atque humana conclusa sunt, vnum est. Membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos ædidit. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit: illa æquum iustúmque composuit; ex illius institutione miserius est nocere quã lædi: ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Isti versus & in pectore & in ore sint. Homo sum, nihil humani à me alienum puto. Habeamus in commune, quod nati sumus.

B Pontanus in libro de Sermone, Viro bono, inquit, dum prodesse possit, dum iuuare dictis suis atque commonitionibus sibi proponat, potiùs rectè admonendo, prudentérque consulendo in molestiam est aliquam incidendum, quàm tacendo, aut loquendo in gratiã, assentandóque in turpitudinem honorisque iacturam ac fame pati amicum, familiarem, ciuem, hospitem addam & peregrinum incurrere. Itaque Terentianum illud dictum, Nihil humani à me alienũ puto, nequaquam videtur ab hoc ipso, quem adumbramus alienum. *Homo sum, hum. n. à me al.*) B Colligit à coniugatis, sicut & Paulus in epistola ad Romanos, Qui carnales sunt, quæ carnis sunt, curant. Agricol. 1. lib. Inuẽtionis Dialecticæ hũc locum citat, capite de coniugatis, quæ authore eodem nomen acceperunt, quòd ipsa vocis similitudine, sub vnum sunt iugum deuincta, vt est sub sapientia, sapiens & sapere.

Percontari) C Id est, interrogare. Percontari suapte natura ad finẽ spectat coarguẽdi. Interrogamus, noscendi gratia: Percontamur verò arguendi: quanuis tamen vtroque indifferenter vtamur. 26

Rectum est) V Altera est refutatio obiectionis ab honesto, quo admonetur ab amico amicus, vt qui non cupiat deterrere, id est, ab incœpto retrahere. 27

Mihi sic vsus) Per anthypophorã vsum id est, consuetudinem infert. *Vsus*) C Modò opus significat, aliàs vtile: vt, Opus est facto, pro facere. Sic Salustius, Nam & priusquam incipias, consulto: & vbi consulueris, maturè facto opus est. *Mihi*) Non repugnat sententiæ Chremetis, sed se solùm meruisse dicit, vt crucietur. 28

29 fiibfai C. *An cuiquam est vsus hómini, se vt crúciet!*
M. *mihi est.* *Al. [est, Si quid laborum est. C.]*
30 {fiffffi / fiffff C. *Si quid labôris est, nollem.* *sed quid istuc male est?* *Mu. [istuc quid.]* fiffxfi. *L. Extorquet tandem Chremes, & officium suum policetur. Totum autem quod sequitur, est præparatio quædam ad futurã narrationem.*
31 ffffdfi *Quæso quid de te tantum meruísti?* M. *seheü.*
G. [ehei] trisyllabum prima longa, vel disyllabum prima breui, i in [meruisti] neque elisõ neque correpto. ffffdfi. Mu *[heu hoi.]*
32 dfiifsp C. *Ne lácruma: atque istuc quicquid est, fac me vt sciam:*
33 dfiifi *Ne rétice: ne verêre: crede, inquam, mihi,*
34 ffffafi *Aut consólando, aut consílio, aut re iúuero.* *C. His tribus adhibitis, quid amplius in vera amicitia exoptandum?*
35 ffffff M. *Scire hoc vis?* C. *sic hac quidẽ causa, qua sic dixi tibi.*
G. [qua quidem causa,] ffffffi Mu *[hac causa equidem, qua],* ffdffi.
36 fiffap M. *Dicêtur.* C. *sistos rostros intérea tamen* *R. [at istos],* fasfap
37 fijdfsp *Depône: ne labóra.* M. *mínimé.* C. *quam rem agis?*
38 ddffffi *sM. Ah sine sme, vácuum tempus ne quod dem mihi* *G. Al. [M. Sine], sed versus non constat, A nisi cum Mureto [duim] pro [dem] legas,* aaffii.
39 ififfsp *Labôris.* C. *non sinam, inquam.* M. *ah. non æquum facis.*
40 fiffiap C. *Hui, tam graueis hos quæso!* M. *sic méritum est meum.*
41 dijbfsp C. *Nunc lóquere.* M. *fílium v'nicum adolescéntulum* Narrationẽ à personis orditur.

29 *An cuiquam*) V A fine & consuetudine vel si mauis ab indecoro vitæ humanæ, quæ non est, vt quis sese excruciet. *An c. est vs. h. se vt cr.*) B Huius Menedemi Horatius meminit initio secundæ Satyræ, his verbis, Hic vix credere possis, Quàm sibi non sit amicus: ita vt pater ille, Terentii Fabula quem miserum nato vixisse fugato Inducit, nõ se peius curauerit, atque hic.

30 *Si quid l. est, n.*) Hoc est, si quis labor esset necessarius, nollem te reprehendere. *Nollem*) V Id est, doleo si quid tibi ægrè est. Tantùm pero, cur te ita rantopere excrucias?

31 *De te meruisti?*) C Dicemus autẽ Mereo & mereor. Mereor de te, est aliquid in te confero, vel bonũ vel malum. *Heu*) V Dolentis est vox, atque ex imo pectore suspiria emittentis, & hic ad orationem παραμυτικὸν est ἀφορμή.

32 *Ne lachruma*) Propositio est cõsolationis.

33 *Ne retice*) C Bene Retice. Nã reticemus dolores, Obticemus pudenda, Tacemus secreta: vt, Nec tacui demens. In Eunucho, Virgo conscissa veste lachrymans obticet. *Crede*) V Cõfirmatio ab vtili & promissione auxilii. Vult enim illi adesse vel cõsolatione, vel consilio, vel denique re ipsa. Id Plautinum est, & à Cicerone penè vsurpatum. Vult enim vt luctus & mœroris causam exponat, & otiosus. ægrotis enim opus est medico.

Aut cons. &c.) B Tria dicit, quibus adhibitis nihil amplius in amicitia requirendum est. In hanc sententiam Cicero lib. 1. Offic. ait, In hoc naturã ducem sequi debemus, & communes vtilitates in medium adferre, mutatione officiorum, dando, accipiendóque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire inter homines societatem. 34

Depone) C In tempore. 37

Vacuum) V Imago est, vt senes ipsi mœrore, & pacatioris vitæ negligentissimi sunt 38

Non sinam, inq.) C Hæc magis gestu rastros eripientis exprimuntur. 39

Ah, non est) V Dolet ita rastris per Chremetem ex manibus sublatis.

Hui tam graueis) Apostrophe: & admiratio ponderis rastrorum, quibus senex vtitur. 40

Sic mer. est m.) V Reddit se ita meruisse, vt hunc laborem subiret.

Filium habeo) Narratio est: cuius scopus est de iusto cruciatu. Persona est filii, quam amplificat, tanquam tãtæ ægritudinis causam 41

R. Al. [ah.] quod reliqui videatur esse & effectuosius.

Hábeo. [at] quid dixi habêre me! immo hábui afiiai 42
Chreme.
Nunc hábeam, nécne, incértum est. C. *quid ita istuc?* dffdfi 43
M. *scies.*
Est è Corintho hîc áduena anus paupércula: fisfasp 44
Eius filiam ille amâre cœpit pérdite, {fsijfi / fi 45
Propè iam vt pro vxôre habêret: hæc clam me afijfsp 46
ómnia.
*Vbi rem, rescíui. cœpi non [*humánitus,]* affffp 47
Neque vt ánimum décuit ægrôtum, adolescéntuli ffdidfi 48
Tractâre: sed vi, & vîa peruolgáta patrum: {fiffsfp / fisf 49
Quotídie accusâbam. Hem, tibine hæc dútiùs {bffaip / ijfdf 50
Licêre speras fácere me viuo patre, ijdifp 51
Amîcam vt hábeas propè iam in vxôris loco! ibdifi 52
Erras si id credis, & me ignóras Clínia. ffiffp 53

* L. Humanitus humano more, clementer.
E. Al. id], iffffp.
R. Al [humaniter,] Mu. [ægrotũ animũ decuit], addbfi.

Accusationem suã refert.

haud postremam; ab ætate, quia adolescentulus: à sorte, quia πολύγονος, vnicus & seni natus, sicut Abrahamo Isaacus fuit.

42 *At quid)* Correctio est, quam πάθος extorquet, Non habeo, sed habui. *Imò habui Chreme)* B Erasmus interpretans vetus adagium, Fuimus Troës, Hic loquendi color, inquit, in Græcanicis Tragœdiis adeò passim obuius est, vt tanquam in prouerbium abierit, vbi periisse quempiam significant. ad eandem figuram pertinet hoc Terentianum, Imò habui Chreme, tanquam periisse significans. Item illud ex Plauti Comœdia, Miserum istuc verbum, & pessimum est Habuisse. Præterea nobilis illa vox M. Tullii, de coniuratis supplicio affectis, Vixerunt, cùm occisos significaret. *Imò habui)* Correctio est, quæ sublato eo quod dictum est, melius substituit.

44 *Est è Corintho)* V Causa est. Nam amorem illius perferre nolui. Matris autem ἀπάτωρ est à patria, vt Corinthia: à fortuna, vt aduena & paupercula. Eius verò filiam, cuius hîc est iuxta affectum ἀνέρων, filius deperibat. Verùm si quis animaduerterit, plærâque etiam quæ in narratione primæ scenæ in Andria sunt descripta, huc propter dispositionem, quam διαίρεσιν & non τόξιν esse hîc cupimus, aptè conferre videbit.

45 *Perdité)* C Bene Perdité. Nam perditus est, qui in omne scelus est traditus.

47 *Humanitus)* V Vt ratio humanitatis postulasset, non vt hominem, vt patré decebat, sed iusto immaniùs & inclementiùs duriúsq; quòd lingua vernacula dicere possis Bynzuiel vnmenschlich mit im vmbgangenn.

Neque vt) Consilium quoddam est apud Ouidium de amoris remedio, vtpotè non subitò ægrotũ amatoré esse effrænandum. *Animum ægrotum)* C Pro ægro dixit, nã animus, æger: corpus verò, ægrotũ dicitur. *Neque vt an. dec. ægr.)* B Seipsum arguit Menedemus, qui non vt decuit tractarit ægrotum, id est, amoris morbo laborãtem animum adolescentis. vt enim in corporum morbis pro ratione valetudinis alia atque alia adhiberi pharmaca solent, itidem in animi malis non eadem est adhibenda oratio, sed interim est blãdiùs monendus qui peccat, interim acriùs iurgandus. Nonnunquam dissimulandum, & imprudenti Pharmacon admouẽdum est, iuxta Pauli monitum, Argue, obsecra, increpa. Verùm vt amica, salubris, & in tempore adhibita oratio, remedium est efficax & præsentaneum, ita sermo inimicus, aut pestilens, aut non in tempore dictus lætale venenum est.

Et via peruulgata p.) C Patres bonis institutis, aliorum exemplis, nonnunquam minis, filios ad virtuté adhortantur. *Vi, & vîa)* V Talis iudicatur pædagogia non Demearum sed Mitionum. Chremes iucundior quàm Menedemus. Est autem educatio vitiosa nimis, aut morosa, aut indulgens.

Quotidie) Accusat suã ipsius morositatem in expostulando, cuius formam narrãdo subdit. *Hem tibi)* Μιμητικῶς expostulando proponit, hoc modo, Nõ sperabis tibi licitum amore frui.

Erras) Confirmatio ab indignitate, & indecoro Hoc enim facinus te adolescẽte & filio non est dignũ. Huc afferenda adolescentiæ

54 *Ego te meum esse dici tantísper volo,* aijffi
55 *Dum quod te dignum est fácies:* * *sed si id non facis,* ffdffp
56 *Ego quod me in te sit fácere dignum, inuénero.* afdifi
57 *Nulla ádeò ex re istuc fit, nisi ex nimio ótio.* dffiai
58 *Ego istuc ætâtis, non amóri óperam dabam,* {effiap / a
G. Potest iu[Ego] primã ad præcedentem versum pertinere, ffiap.
59 *Sed in Asiam [hinc ábij] propter paupériem: atque ibi* wdffai
Mu. [abij hinc], bbffai.
60 *Simul rem, & gloriam armis belli répperi.* ifffi
61 *Postrémò ádeò res rédijt: adolescéntulus* fadbfp
62 *Sæpe éadem, & gráuiter audiẽndo, victus est.* ddiiij
63 *[Putâuit me" & ætâte, & beneuoléntia]* idfdij
64 *Plus scire & prouidêre, quàm se ipsum sibi:* ffijfi
65 *In Asiam ad regem militâtum ábijt Chreme.* bffiai
66 *C. Quid ais!* M. *clam, me est profectus, mensis treis* afiffi
abest. *Mu. [me profectus,]*
67 *C. Ambo accusándi. etsi illud incœptum, tamen* ffiifp
68 *Animi est pudéntis signum, & non instrénui.* aiffii
69 {aiiiij / aif *M. *Vbi cómperi ex his, qui ĕi fuêre cónscij,*

* L. Comminatio.
* L. Exprobratio ad amplificationẽ, quæ exaggeratur exemplo dissimilis. Amor ex otio prouenit. Consilium.
* Cum põdere pronuntianda.
R. Alias omittitur prius [& sed perperã.
Mu [Actute me putant & sapientia.]
Asijiai. Bembus [Putauit me ætate & sapiẽtia], Atum in versu nulla fiet elisio & [me] manebit productum, ijfiai. Mu Al: [Et ætate putauit me, & beneuolentia], idfdii.
* C. Oratio tota pathetica.

tiæ decora.

54 *Tantisper volo)* C Tantisper postulat post se Dum, pro Donec, siue Quandiu. Cicero, In carcerem ductus, vt ibi esset tantisper, dum culeus in quem deiectus deferretur, compararetur. Sunt qui accipiant Tantisper, pro Tantummodo: sunt qui pro Interea. Liuius lib. 1. ab Vrb. cond. Tamen id imperium ei ad pubem ætatem incolume mansit, tantisper tutela muliebri. Et Tantisper, sine Dum vsus est.

55 *Sed si)* V A comminatione, vel abdicatione vel exhæredationis.

57 *Nulla)* A causa efficiente, Nam otiosus est. Otium enim est omnium flagitiorum mater. Exemplo est Ægistus, quia desidiosus fuit iuxta Ouidium, qui & sic canit, Otia si tollas, periere cupidinis arcus, Contemptæque iacẽt, & sine luce faces, Quàm Platanus riuo gaudet, quàm populus vndã, Et quàm limosa caua palustris humo, Tam Venus otia amat, &c. B Otiũ libi inis mater est. Lãguida segnities Veneris nutricia tractat. Nulla re alia facilius libidinis incitamenta obruuntur, quàm laboribus. *Nulla adeò)* Hîc Adeò, pro certè accipiendum est.

58 *Ego istuc)* V A suo ipsius exemplo per inuerlionem, Nam potiùs militiæ nomen dedi, ne otiosus essem & amarem. *Non amori operam dabam)* C Bene senex iuxta Horatii præceptũ, Laudator temporis acti, inducitur.

In Asiam) V Factum est, quòd in castris propter meam morositatem nunc viuat.

Simul) Et literis, & bellis inclarescimus omnes. Vnde Cic. in lib. 1. Offic. adolescentes aut ingenii industria aut militari, aut alio quouis labore exercendos esse scribit, ne per otium in amorem incidant. à cuius sententiã neque Ouidius abhorret, -Finem qui quæris amoris, Cedit amor rebus, res age, tutus eris: *Rem & gl.)* C Hæc duo potissimum à militibus strenuis comparantur. Res tria notat, imperium siue diuitias, litem, & Venerem.

Postremò) V Ex tam assidua expostulatione animus adolescentuli consternatus est. Neque hæc grata est Plutarcho de puerorum educatione.

Putauit me) C Clemẽtissimus pater filium laudat, quòd non pertinax in malis, vt multi, fuerit.

Clam) V Illud exaggerat, quòd filius ex asse hæres in militiam abierat sine patris consensu, & tandiu. atque hîc πάθος est ab exilio atque fortuna.

Arabo) Rectam fert sententiam, filium tamen ab habitu animi collaudat, alioqui vitu perando animus Menedemi exasperaretur.

Vbi comperi) Modus est quo parauit sibi studium & familiam ad opus rusticũ faciun-

Domum reuértor mœstus, atque ánimo ferè ijſiai
Perturbâto, atque incérto præ ægritúdine: ſſſſip
*Aſſído: *accúrrunt ſerui: ſoccos détrahunt.* ſſſſi
Video álios feſtinâre, lectos ſtérnere, wſſiſp
Cœnam apparâre: pro ſe quiſque ſédulò ſiiſij
Faciêbat, quò illam mihi lenîrent misériam. aſdſdp
*Vbi vídeo hæc, cœpi cogitâre, * Hem, tot ſmea?* wſſiſi
Solíus ſollíciti ſunt cauſſa, vt ſme vnum éxple-ant!? {ſ / ᵘdſſſi

Valla ſmei?

Valla ſme expleant!?
Ancíllæ tot me véſtiant! ſumptus domi ſſſiſi
Tanios ego ſolus fáciam! ſed gnatum v'nicum, ſadſſp
Quem pariter vti his décuit, aut étiam ámplius, didiap
Quod ſilij ætas magis' ad hæc vtênda idónea eſt: {ᵉdiſij / iſa
ſEum" ego eiéci hinc? miſerum iniuſtítia mea. bſdſai

Mu. ſilia.
G. Al. ſEgo eum hinc eieci? aſdſai.

Iniuſtitiam ſuam culpat.
C. *Enim* abundat.
*L. Cõſilium ſenis
** Malo quidem me dignum quouis députem,* ijſſſp
Si id fáciã: nam vſque dum ille vitã illam ſincolit? dſiiſp
E. Al. ſmeolet? ſeolet?
I'nopem, carens pátria ob meas iniúrias, aiajſi
Intéreà vſque illi de me ſupplícium dabo, dſſſai
Labórans, quærens, parcens, illi séruiens. iſſſſi
Ita fácio prorſus: nihil relínquo in édibus, {baxiip / baſ

dum, ne iniuria filium afficeret. *Vbi comperi*) C Hæc oratio, tota pathetica eſt. Et bene Comperi. Compertum eſt mihi & exploratũ, idem eſt quod ſcio per inueſtigationem.

72 *Aſſído, acc. ſ.*) B Diomedes ait per figuram coniugationes quasdam mutari. Nam Sedeo, quum ſit ſecundæ coniugationis, accepta propoſitione mutatur aliquando in tertiã & facit Conſido, Aſſido, Subſido. Vnde Virgilius dicit, Conſidere in ignes, & Terentius, Aſſido: accurrunt ſerui *Accurrunt ſ.*) C Tale illud in Andria, Accurrit, mediam mulierem amplectitur. *Soccos detr.*) B Bene hoc. Comœdiarum enim actores ſoccos induebant, ſicut in Tragœdia cothurnis vtebantur.

73 *Lectos ſt.*) V Veteres enim non niſi cubando cœnabant, tam apud Græcos quàm apud Latinos: & hodie Turcæ humi cubant ſuper ſedibus paululum ab humo elatis. Verùm de hoc ritu plura in noſtris quæſtionibus cõuiualibus. *Lectos ſt.*) C Ex conſuetudine antiqua. lectulis enim ſtratis antiqui cœnitabant: vnde triclinium à tribus lectis dictum. Horatius, Sæpe tribus lectis videar cœnare quaternos. Terẽt. in Adelph. Lectulos iligneos dedit faciendos, in ſole vbi potetis vos. *Lectos ſt.*) B ſtragulis tegere menſas.

74 *Cœnam app.*) C Nihil ſignificantius de ſene dicere potuit, qui voluptates & cõmoda quæ aſpernatus gratia filii, narrat. Nam Apparare, eſt ad dignitatem quandam ac verius pompam: Præparare verò, eſt quæ vtilia ſunt aut fore creduntur.

76 *Cœpi cog.*) V Dialogiſmus eſt afflicti propter filii exilium de magnitudine familiæ deliberantis.

79 *Sed*) Amplificat infortuniũ. Nam filius fortunis priuatus, quibus pluribus illi opus eſſet, quàm ſeni, quem mea ſeueritate iniuſtus eiecí.

83 *Malo*) Clauſula eſt occulta. Igitur propter hanc iniuſtitiam quouis malo dignus ſum.

84 *Nam vſque*) Clauſulæ ratio eſt ex filii miſera calamitate, cuius hîc eſt notatio à fortuna: quia inops, quia exul eſt. *Dum illã vitam incolit*) B Quidã hic Colere pro Pati accipiunt, alii pro Degere.

86 *Interea*) V Seduli patris pro filio κατα-χρηſὶς eſt, quæ quatuor conſiſtit virtutibus in hoc aſyndeto, labore, conquiſitione, parſimonia, & ſeruitute.

88 *Ita facio*) Expoſitio eiuſdem eſt per diſtributionem.

Mu. ſconraſi?

89 ſſſſſp *Nec vas, nec veſtiméntum: ſcorráſi? ómnia:*
90 ſſddij *Ancíllas, ſeruos (niſi eos, qui ópere rústico*
91 adiſſp *Faciúndo facilè ſſumptum exérceant? ſuum)*
Al. ſſumptum exercerent? i. ſuo labore ſarcirent quicquid ſumptus ijs alendis faceret dominus. adiſſp. *Bembus ſvictum exercerẽt?* hoc eſt, in victu exercerentur ſuo, adiſſp.
92 ſſſiſi *Omnes produxi, ac véndidi: inſcripſi ílico*
93 ſſbiſp *ſAEdeis mercêde: ſquaſi talénta ad quíndecim*
94 ſſſſi *Coégi: agrum hunc mercâtus ſum: hîc me exérceo.*
95 ſſſſſi *Decréui tantíſper me minus iniúriæ*
96 {ieᵈiſp / it *Chremẽ mẽo gnato fácere, dum fiam miſer:*
97 ſſiſi *Neceſſas eſſe vlla me voluptâte hîc? frui,*
Bemb. ſmihi fas eſſe vlla me voluptate his? Adſſaſi: *vel more Græcorum correpta ſecunda in ſvoluptate?* dſſdſi.
98 {aſdiᵉi / afdiſ *Niſi vbi ille huc ſaluos redierit mẽus párticeps.*
99 dſſiſi C. **Ingénio te eſſe in líberos leni puto,*

* V. Σπαρύπαιος eſt familiæ fidelis & ſedulæ.
C. *Apparare*, eſt ad pompam parare.
* Pathos. ſ Aiax pro ſopopœia.

Producere, foras ducere ſignificat, & productores, qui virgines ad quæſtũ exponunt.
Bemb. ſAEdeis mercedem? ſſdiſp.

* L. Culpatio: quæ refertur ad id quod ſuprà dixit, Ambo accuſandi.
C. *Liberos*, de vnico filio dixit.

89 *Vas*) Generale nomen eſt, ſicut Saxonibus eſt vat. *Corraſi omnia*) C Omnia compilaui, vendidi: B omnes facultates meas in pretia collegi, omnem ſuppellectilẽ in nummos redegi. C Huic contrarium eſt Abradere: & eſt per vim aliquid auferre

91 *Facilè*) V Et hoc Catonis eſt conſilium, vt in œconomia familia habeatur, & neceſſaria tantùm, & non ita ſumptuoſa.

92 *Produxi, ac vend.*) C Bene Produxi. Nam Producere, foras ducere ſignificat. M. T. in Frumentaria, Nemo tuorum amicorum abs te productus, nemo interrogatus. Hinc productores dicuntur, qui virgines abducũt, & eas ad quæſtum exponunt.

93 *Quaſi tal. ad q.*) B Talentũ quidẽ multiplex apud veteres erat. Verùm ſiquãdo ſeorſum ſine adiectiuo poneretur, pro talento Attico accipiebantur. Itaque talẽta quindecim conſtituunt quindecim milia ſeptingentos & quinquaginta rhenenſes aureos, ſiue bis mille ſexcentas & vigintiquinque libras Flãdricas. *Coegi*) Congregaui, C cõgeſſi, coaduna-ui. Hinc coactores argentariorum dicuntur, qui pecunias cogunt: B & coactiones argentariæ, collectiones pecuniarum. Suetonius de Petronio Veſpaſiani Cæſaris auo paterno, Deinde venia, inquit, & miſſione impetrata coactiones argentarias factitauit, *Coegi*) V Vocabulum eſt τῆς λογιστικῆς. Quindecim verò talenta noſtratibus centum & duodecim millibus aureis Rhenanis æſtimantur. *Agrum hunc*) Narrationis ſcopus eſt, de quo Chremes rogabat.

95 *Decreui*) C Plus eſt decernere quã Conſtituere. & eſt propriè Decernere, de rebus magnis certam proferre ſententiam.

96 *Dum ſio miſer*) M Cicero in 3. Tuſcu. ſic ſcribit, Quod ille Terẽtianus, ipſe ſe puniens, decernit vt ſit miſer. Num quis igitur quiſquã decernit inuitus? Malo ſe dignũ deputat, niſi miſer ſit. Vides ergo opinionis eſſe, non naturæ malum.

97 *Voluptate frui*) C Si parentes pro filiis elaborant, quis clemẽtior hoc ſene, qui omnia commoda abſente filio aſpernatur? Frui proprièeſt delectationem capere ex vſu. V Duæ ſunt cauſæ, cur ſe ruri exerceat, & tãdiu. Prior quidem eſt ab honeſtatis ſpecie. Sic enim minùs vult eſſe & videri iniurijs, Poſterior verò eſt ab æquo. Nec enim mihi voluptate frui licet, niſi particeps, id eſt, hæres meus ſaluus quoque fuerit.

99 *Ingenio te*) V Redit ad conſolationem, poſtquã luctus cauſam ex narratione cognouerat. Confirmando autem pergit vt perſuaſum ducat quò velit, à decoro, & patris, & liberalioris educationis. Prudenter quoque euentus cauſam & ἀφορμὴν, neque in patrem, neque in filium tranſtulit, ſed potiùs in ignorantiam. Blanditur verò vtrique: & in patre lenitatem, & in filio obſequentiam exigit. Additur quoque γνωμὴ ita cuncta perturbationi ordine fieri, vbi officia ſingulorum in re familiari negliguntur, quæ multò rectiùs ex ſacris literis peti poſſunt, atque ex Ciceronis & ſicut illic patris lenitas & filii obedientia laudatur, ita hîc in patre requiritur, vt filium magni pẽdat & è diuerſò filius patri ſeſe credat, atque hanc rationem & ipſe Quintilianus in ſui Oratoris inſtitutione agnoſcit.
In liberos) C Liberos multitudinis numero

G. Potest [Et ad præcedentem versum pertinere, fiſſi. *Mu. [vbi: fit, ibi].*

Et illùm obſequêntem ſi quis rectè aut cómmodè — {biſſfi a — 100
Tractâret: verùm neque tu illum ſatis' nóueras, — {ſſddſ i — 101
Nec te ille. hoc ſibi ſit, vbi non verè viuitur. — {ſſdſa fdbſſp — 102
Tu illum nunquam oſtendiſti quanti pénderes, — ſſſſi — 103
Nec tibi ille eſt crédere auſus, quæ eſt æquum patri. — {*ſſſſi d — 104
Quod ſi eſſet factum, hæc nunquam euenîſſent tibi. — ſſſſi — 105

Confeſsio. M. Ita res eſt, fáteor: peccâtum à me máximum eſt. — adſſſi — 106

Conſolatio. C. Menedême, at porrò rectè ſpero illum tibi — aſſſſi — 107

Mu. [ſpero: & illum] A aſſſ6i: & eliſo I in [illum], aſſſai.

L. Oeconomia ad ſequêtem ſcenam. Saluom affutûrum eſſe hîc, confîdo, propédiem. — ſſſbp — 108

Dionyſia, id eſt, Orgia, ſeu Bacchanalia, quæ tertio quoque anno celebrabantur. M. Vtinam diy ita faxint. C. fácient:* nunc ſi cómmodum eſt, — aadſli — 109
Dionýſia hîc ſunt: hódie apud me ſis volo. — bidiſi — 110

B. Ab iniquo. G. [impullerim] gemináto l per epenthéſin dixit: vel legendum [impegerim]. M.* Non cónuenit, qui illum ad labôrẽ ſimpúllerim, — ſiſiſp — 113
Nunc me ipſum fúgere. C. ſíccine eſt ſenténtia? — ſdiiſp — 114

dixit, cùm Menedemus vnicũ haberet filium. Conſtat enim antiquos oratores, hiſtoriáque aut carminum ſcriptores, etiam vnum filium. filiámve, Liberos multitudinis numero appellaſſe. In Hecyra Liberos in ſignificatione vnius filiæ dixit, Qui illum decreuerũt dignũ, ſuos cui liberos committerent. Sic Cicero, En cui tuos liberos committas.

101 *Verè*) L Id eſt, apertè, remota diſſimulatione.

103 *Quanti pend.*) C Quanti illum faceres. Tractum ab antiquis, qui ante ſignatam pecuniam, æs & argentum pendebant.

104 *Nec tibi credere auſus*) Adoleſcẽtibus glorioſum eſt, ſi modeſtia vtũtur & pietate in parentes, vt nihil dicant aut faciant niſi conſilio parentum.

107 *Menedeme*) V A ſpe reditus, eáque non ita tarda. *Porrò r. ſp.*) C Porrò, eiuſdem ſignificationis cuius Verò & Autem: pro quibus Tamen ponere non poſſis. Significat etiam apud Poëtas longè, certè, poſteà, vltrá. Spero, pro credo, vſitatum eſt: ſiue de præſenti loquamur, ſiue de præterito. Similiter Confido pro credo, tum in præterito, tum in præſenti, tum in futuro.

109 *Vtinam diy faxint*) Faxo, futurũ tẽpus tantùm: vel, vt alii, promiſſiuum modũ oſtendit. *Nunc ſi commod.*) V Inuitatio eſt ad cœnam, cuius ratio à feſtiuitate ſubiicitur.

110 Dionyſia autem ludi ſunt in honorẽ Bacchi inſtituti propter victoriam ex India deportatam, ſicut authores ſunt Diodorus Siculus, & Solynus. Athenis autem erant triplicia Dionyſia: Vna in agris menſe Poſideone, quî nobis Decẽber eſt. Altera Lenæa, eodẽ mẽſe, qui hac de cauſa & ληναίων dictus eſt. Vltima, mẽſe Elaphebolione, id eſt, noſtro Februario celebrabãtur. *Dionyſia*) C Hoc eſt Bacchanalia. Dionyſii autem, qui & Bacchus dicitur, ſacra à pleriſq; Græciæ vrbibus triennio quoque celebrabantur. B Vtrum Dionyſii plures fuerint, incertum eſt. Quidam, vnum extitiſſe volunt, qui & vinum repererit, & arborum fructus, vniuerſúmque peragrárit orbẽ, initiationes præcereà, ac cæremonias, & Bacchanalia introduxerit. Alii tres fuiſſe ſcribunt, ex India primum: ex Ioue & Proſerpina ſecundum: tertium ex Ioue & Semele. *Dionyſia*) Bacchi feſta. Naxus inſula Dionyſias vocatur à vinearum fertilitate. Nomina feſtorũ & neutra ſunt, & ſingulariter numerumnon agnoſcunt. Quæ Græci Dionyſia, Latini Liberalia, id eſt, Liberi feſta vocant. 112

Quæſo) V Difficultatem & τὸ ἀδύνατον diluit, & obteſtatione, & ab ætatis decoro. Senes enim ſibi parcere debẽt, & à pia filii in patrem voluntate atque σοφίᾳ. *Quæſo*) C Primam perſonam indicatiui habet duntaxat. Licet Quæſere lectum ſit apud Saluſtium & Tullium.

Non conuenit) V Iterum indecorum rege 113
rit.

* L. Hæc ſecum digreſſus Chremes.

115 diſſi — M. *Sic. C. bene vale. M. & tu. C.* *lácrumas excûſſit mihi, — 115
116 {aiaiſi aia — Miſeréque me eius' ſed vt diéi tempus eſt, — 116
117 iiſſſp — Monêre opórtet me hunc vicînum Phániam, — 117
118 ſdiſſi — Ad cœnam vt véniat: ibo vt viſam, ſi domi eſt. — 118
119 {bxaiſi ba — Nihil opus' fuit monitóre: iam dudum domi — 119
120 {*aſdſſp d — /Præſtò apud' me eſſe aiunt. / égomet conuiuas moror. — 120
121 dſſdſi — Ibo ádeò hinc intró. ſed quid crepuêrunt fóres? — 121
122 ſſdiſi — Hinc à me quiſnam egréditur? huc concéſſero. — 122

Mu. [Aiunt præſtò apud me eſſe.] A ſed verſus non ſanatur. ſddſſp: & eliſo d in [apud], ſddſſp.

rit. Iniquũ eſt filium laborare: & patrem deſidem eſſe. Hoc dictum ſeni ſed κλιτικῶς conuenit.

115 *Lachrymas*) Pia eſt συμπάθεια propter alterius calamitatem, vitámque ærumnoſam.

119 *Nihil*) Sunt cœnipetæ, & qui ad diei tempus cœnæ adſunt, ſed Chremes hîc κατ' ἀντίφρασιν περιέδραμεν, vt qui ad conuiuium non celeriter, vt vox ſonat, ſed tardiùs & cunctatiùs ad cœnam venit, qui eſt & ab impedimento cœnæ κωλυσιδείπνους, ſicut in noſtris conuiualibus quæſtionibus explicatur. Notatur autem hîc *Mores* qui eſt & multitudo & pompa ferè in Dionyſiis collecta, & poſtea tale eſt conuiuiũ. *Monitore*) C Hoc eſt vocatore. Nam Vocatores propriè dicebantur, qui ad cœnas vocabant.

Præſtò ap. me eſſe) Præſto ſum, idem eſt quod adſum. nec alteri ferè verbo cohæret, niſi verbo ſubſtantiuo, & huic ſimplici. Nam præſto adſum, magis poëticum eſt. *Egomet*) Hoc eſt in mora detineo. à quibusdam morari pro expectare exponitur. ſed mea ſentẽtia, magis Poëticè quàm Oratoriè. 118

ACT. I. SCEN. II.

ARG. C Hîc Clinia, qui ex Aſia redierat & clam patre diuerterat ad Clitiphonem, Antiphilámque accerſitum miſerat, ingens de amica ſolicitudo exprimitur. diſcruciabatur enim quòd non rediret. Accedit & ſodalis opitulator Clitipho, qui aduentum amici mira voluptate patri narrat. I & ſenex occaſione exempli admonet filium, B eique ex Cliniæ vita & moribus F viuendi modum tam pulchrè quàm moraliter præſcribit: H ac probat Cliniam à patre quanuis duro aufugere non debuiſſe. L principium indicat, qua de re ſint inter ſe locuti adoleſcentes. Proponitur autem duorum exemplum, quorum alter modeſtè amat virginem, alter ſcortum petulanter deperit. V *Theſes.* 1 Gaudium parentum magnum eſt propter filios reduces. 2 Liberi meticuloſi moroſorum parentum conſpectum fugiunt. 3 Egregia eſt de filiorum in parentes etiam duriores officio doctrina. 4 Honeſtorũ adoleſcentum exempla aliis propter imitationem proponenda ſunt. *Occaſio.* Clinia è militia domum rediit, multarum turbarum & periculorum cauſa, eáque in totam Comœdiam diſperſa eſt. M Suſpicio amatoria, & timor, hac ſcena deſcribitur, quæ monet filios, vt parentum habeãt rationem, & illis obſequantur, qui omni ſtudio ſaluti filiorum conſulunt, & honeſtati, capiẽdúmque ex aliis docet exemplum, quod ex vſu noſtro fiet. Vnde Horatius in epiſtola agens Poëtarum partes, ſic canit, Rectè facta refert, orientia tempora notis. Inſtruit exemplis.

Verſ. gen. Trochaici catal. tres, vnus dimeter, nempe quartus: & duo tetrametri, quintus & ſextus. Reliqui omnes iambici tetr. atque acatalectici, præter primum & tertium catalectticos.

Persequitur fabulã Cliniæ, Vt palàm fiat quàm modestè amarit.

CLITIPHO *adolescens.* CHREMES.

* V.Propositio est παραμυθητικὴ, ne timeat. Est enim verum illud Ouidii. Res est sollicitι plena timoris amor.

* NIHIL *adhuc est, quod vereâre Clinia, haud-quâquam étiam cessant,* bſ·idſ·· 1

Hîc vel omnia inuertenda, vel bacchij & cretici sunt admittendi. Glareanus ab hoc versu, quem facit trochaicum tetr. cat. tollit, [cessant], & in [haudquaquam], non elidit m, bſdttſbv. Tres sequentes ita legit ac secat, [Cessant, sinul, & illam cum nuntio tibi assuturam hîc], ſbſſiii-[Ego esse hodie scio: proin tu sollicitudinem istam] iaiiſaiv: [Falsam, quæ te excruciat omittas. CH. quicum loquitur filius?]ſſ·ſſatv: vel ſſbiſdſp: vt sit trochaicus tetr. cat. vel iambicus acat. duo verò præcedentes iambici catal. Muretus vulgatam lectionem retinet, sed ita distinguit, vt secundi huius scenæ versus vltima dictio sit assuturam], ſiſiiiiv, & eliſ l in Tellam· aiſiiii·tertij·te], aaſaiſſ·: quarti [adest], daſdſia·: quinti verò initium [Quę vo'ui], dibſſi, qui fuerit iambicus trim. acat. quatuor autem primi iambici tetr. catal.

Et illam simul cum núntio tibi hîc ego affutûram {ɢɢ·iijai aaſ 2

hódie scio:

* V.Conclusio est consolationis, Itaque non sis sollicitus.

* *Proin tu sollicitúdinem istam falsam, quæ te ex-* {fd·ſſda- fdd 3

crúciat, omittas.

CH. *Quicum lóquitur filius?* ſatv 4

CL. *Pater adest, quem vólui: adîbo. pater opportúnè* bſ btaſt- 5

áduenis.

Al. [Quid est?] & [nostine] idſſiſſi. *Erasmus reijcit [probè] in sequentem versum, sed tàm vterque peius habet.*

CH. *[Quid id est?]* CL. *hunc Menedêmum [nostin'] nostrum vicînum?* CH. *probé.* daſſſit- 6

CL. *Huic filium scis esse?* CH. *[audiui, in A'sia\" est].* fiſſbiſp 7

C. *[audiui in Asia esse.]* A *sed versus non constat.*

CL. *non est pater:*

Apud nos, id est, domi nostræ.

Apud nos est. CH. *quid' ais!* CL. *[aduenientem è naui egredientem ílico]* {ɢdiaſdſi iſa 8

Mu. [venientem è naui egredientem adduxi ilico], reiecto apud] in fine versus præcedentis: è quo etiam tollit [esse] post [Asia], ſiſſ bſdp:ſbaſdſſi:ſiidſſbi.

*B. *αἴνιγμα ἀγνίας.*

[Adduxi] prima ad præcedentem versum pertinet. B *[Abduxi].*

*Adduxi] ad cœnam: * nam mihi magna cum eo* ſſddſſbi 9

iam inde vsque à puerítia

1 *Haud quaq. et. c.)* C Id est, nondum differunt aduentum. V Ratio est ab officio & amicæ & totius familiæ. Iam enim Antiphila cum Dromone seruo aduentat.

Sollicitudinem ist.) C Bene Sollicitudinem dixit. nam sollicitudo est, quæ inhæret mentibus: Sollicitatio, quæ ab alio fit.

5 *Pater)* V Exordium est captatæ beneuolentiæ à persona & appellatione patris, & opportuno aduentu.

6 *Hunc Mened.)* Narratio est de Cliniæ reditu. Itaque eius patrem & vicinum, & eius filiũ breuissima notatione adûbrat. *Audiui in Asia esse)* C Recta huiusce modi est oratio per infinitum. Nam non Latinè dicitur, Audiui quòd in Asia est.

Apud nos) C Factũ est in narratione, atque idipsum admirãs rogat. *Quid ais!)* B Est admirantis. *Aduenientem)* V Modus est, Nunc enim ex Asia per mare Aegeum Athenas rediit. Sub id autem tempus bellacissimi erant Asiatici propter bellorum multitudinem: atque etiamnum expeditissimi equites, nõ tantum graues, sed & leues armaturæ illinc sub Turcicis signis stipendium faciunt.

9 *Adduxi)* Vt omnem suspitionem auertat, familiaritatem vel à prima ætate tâquam amicitiæ matrem causatur.

Quàm

10 {ſ·aiɛſſi fdiia *Semper fŭit familiáritas.* CH. *volŭptâtem magnam nuntias.* *Si amphibrachys & bacchius reijciuntur,* G *[fuit] erit monosyllabii & [voluptem] pro [voluptatem] legendum, ſdiiiſſi.* E *vel [volptatem], ſdijſſſi:* S *vel u ante pt more Græcorum corripitur. ſdiiaſſi.*

*L.Optatio.

11 ſdſſſſap **Quàm vellem Menedêmum inuitâtum, vt nobîscum esset hódie ámpliús.*

*Alu. [hodie esset], A sed versus non sanatur, ſdſſſd·ɢp.

12 idſſſaai *Vt hanc lætítiam * nec opinánti primus ei obiícerem domi.*

* Nã imperatũ gaudiũ maiusest se solet. *G. [tempus nunc]* dſſdſſip.

13 {dſ·iſſſip dſſ' *Atque étiam [nũc tempus] est.* CL. *caue faxis, *non est opus pater.*

*B. Propositio.

*B. Confirmatio.

14 ſdſſſddp CH. *Quápropter?* CL. *quia enim *incértum est étiam quid sefáciat: modò vĕnit:*

15 abibiſſi *Timet ómnia, patris iram, & ánimum amicæ se erga vt sit suæ.*

Clinia omnia timet.

16 {aadſdiſi di *Eam míserè amat: propter eam hæc turba, atque abitio euênit.* CH. *scio.*

17 ſbiſ·biſp L. *Nunc séruolum ad eam in vrbem misit, & ego nostrum vnà Syrum.*

18 {fiabſi ſſiabſa *Quid narrat?* CL. *quid' ille! se miserum esse.* CH. *miserum! * quem minús' crédere est!*

Eclipsis. *L. Interrogatio vice negationis, * L. Congeries ad amplificationem. Miser non est cui hæc suppetunt. Externorum bonorum fructus ab animo pendet.

19 didſbaſp *Quid réliqui\" est, quin hábeat, quæ quidem in hómine dicúntur bona!*

*L. Sententia verissima.

20 {ɢabſſeſd- iddidſdi **Paréntes, pátriam incólumem, amícos, genus', cognátos, [diuitias:]* Go. *[ditias:]* jiddi·ſſi.

21 ſiijdiap **Atque hæc périnde sunt, vt illius [ánimus, qui ea possídet:* C. *Al. [animus est]*, ſſijidaap·

11 *Quàm vellem)* Votum est veri amici, vt suum iam affictũ exhilararet, & occasionem prætexit.

12 Nec opinanti) C Insperatum enim gaudium maius esse solet: quemadmodum & dolor acerbior, si non opinanti obiicitur.

13 *Caue faxis)* V Dissuasoria est, ne nuntiet. Confirmatio est ab inutilitate: eius ratio est à periculis, & incertitudine consilii. Pericula autem sunt tum ex seueritate patris morosi, tum ex incerto Antiphilæ amore, qui contentionis, atque adeò abitionis causa est. C Volebat Chremes nuntiare Menedemo redisse filiũ: sed Clitipho prohibuit, quòd Cliniæ nondum patris voluntas esset perspecta.

14 *Quid narrat?)* V Interiicitur artificiosè confutatio in statu finitiuo. Clinia nõ est miser. Ratio est, Nam ea habet quæ in homine esse nt, modò iisdem rectè vteretur. & hîc rerum est indifferentium ἀδιαφόρων. *Se miser esse)* B Status est finitiuus: qui fit, cùm de rei alicuius finitione certatur. & hîc probat minimè esse miserum. *Miserum! quem minus cr. est)* C Minùs hoc loco pro Non ponitur: Nõ est, inquit, credẽdum Cliniam esse miserum. hoc ad sequentia respicit, scilicet, Quid reliqui est quin habeat quæ quidẽ esse in homine dicuntur bona! *Minus creaere est)* Pro, Non credendum est. huiusmodi locutio parum Latinis vsui est.

19 *Quæ quidem in h. d. b.)* Scilicet à vulgo. Cùm tantùm animi bona, secundum Philosophos, appellanda sint, Et hoc, illud quod suprà dixit Chremes affirmat, scilicet Cliniam non esse miserum.

21 *Atque hæc)* V Sunt bona ἀδιάφορα bona

Qui vti scit, ei bona: illi qui non vtitur rectè, mala. saiſſiſp 22

*L. Defensio ex criminatione personæ quia senex adolescentem perstrinxerat.

C L. **Immo ille fuit senex importûnus semper: & nunc nihil magis* *Al. [senex fuit], saaſſiſp. [nihil] monosyllabum fuerit.* {saiſſ«xp dbſiſiſp 23

Véreor, quàm nequid in illum irâtus plus satis faxit pater. aſaſſiſp 24

Sed repri. &c. hæc tacitè secum. Eclipsis.

C H. *Illéne! sed réprimam me: nam in metu esse hunc, illi est vtile.* dſiſiſp 25

*Callida & solers senis inuétio. †Dissimulat Chremes, & incusando Cliniam, filium obliquè monet.

C L. *Quid stute tecum?* C H. **dicam: vt vt erat, mansum tamen óportuit.* *G. Al. [Tu tecum? sed versus non constat.* ſsbſdip 26

*L. A maiori.

*Ab æquo & honesto. †Iustum à persona.

*L. Obiectio, quam refellit à patris officio.

Fortásse aliquântò iníquior erat, præter eius' libídinem. {saibſſip ſaibſia; 27

Bemb. [insimulant].

*Paterêtur. *nam quem ferret, si parêntem non ferret suum!* aſſiſiſp 28

** Húnccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere? &* {diſiſiſp diſſ 29

Quod illum sinsímulat durum, id non est: nam parêntum iniúriæ idſſiſi 30

Bemb. [fermé. Scorta ri crebrò volunt, vellunt crebrò conuiuárier: A secundi initiũ [Et quod]: tertij [Nã parêtum] sed numeri vix constant. quatuor præcedentes versus in tres redigit:

31 {ſaſſſbip ſi} *Vniúsmodi sunt fermé: paulò q est homo tolerábilis,*

32 ſſſſſſp *Scortári crebrò nolunt, nolunt crebrò conuiuárier:*

33 ſdſbdſſp *Præbent exiguè sumptum: & ea sunt tamen ad vitûtem ómnia.*

34 {diſiiſſi dbſ} *Verùm vbi ánimus [semel se cupiditâte] deuînxit mala,* *G. [cupiditate semel se].* diiiaſſ.

35 diiſidi *Necésse est Clitípho consília cónsequi consímília: hoc*

36 {ſaddbiſp ſi} *Sciũ est,* *PERICVLVM EX ALIIS FACERE, *tibi quod ex vsu siet.* *G [periculum].* ſiddbiſp. **L. Sententia quam vult esse commendatam filio.

aiſdſſſp

37 C L. *Ita credo.* C H. *ego ibo hinc intrò, vt vídeam nobis quid cœnæ siet:* *[Vt] pro quandiu.*

38 {ſiddſdſp ſiſi} *Tu vt tempus est diéi, vidésis ne quò hinc ábeas lóngiús.* *G. E in [videsis] corripitur. ſi [diei] sit trisyllabum.*

bene vtentibus, malè autem vtentibus mala, id est, ἄχρηστα, id est, non prosunt.

23 *Imò ille*) Clitipho fuæ dissuasionis memor, & ad eam redit, & à periculis imminentibus dissuadet. verisimile autem fit à moribus senis & morosi patris. Requiritur autem liberalis educatio, non seruilis, non tyrannica, cuius hic imago est, atque vtranque Storax in Adelph. Terétii deliniat. Multũ enim quomodo quis educatur refert, filii enim amore potius quàm timore, qui seruos decet, retinendi sunt. Educatio autem iusta & bonos meliores redderet. Vera est Platonis sententia, τροφὴ inquit, καὶ παίδευσις χρηστὰ σωσιμένη φύσιν ἀγαθὸν ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσεις χρηστὰ τοιαύτης ἀντιλαμβανόμενα ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται.

25 *Illéne?*) C Chremes sermonem quem cœperat repressit: vt exemplo Cliniæ filius terreretur. *Illéne* Hoc clara voce pronuntiandum. *Sed repr. me*) Hæc submissa voce protulit, ne audiret filius. *Non in metu*) V Timeat patrem sed non more seruili, atque id vtilissimum est filiis, atque hinc via ad exhortationem sternitur. *Hunc*) C Scilicet Cliniã.

26 *Dicam*) V Exhortatio est vt patrem timeat etiã senem, etiam morosum. *Vt vt erat*) C Quàm bene tuetur parrũ partes, qui omnino à filiis tolerandi sunt. *Mansum t. op.*) B Mansum dic supinum esse. M Mansum dicitur quasi mansuerum, quoniam omnia quæ fera sunt, inquit Nonius, manuum crebrò tactu mitescunt.

Fortasse) V ἀνθυποφορᾷ per concessionem, & dubitationem est, etiam si fuisset iniquior, cùm libidini filii refragatur, tamen ferendus esset. *Præter eius lib.*) C Vult causam Cliniæ videri deteriorem: vt ostendat parentes filiis ob vitia eorum, asperiores esse. 27

Pateretur) B Pro pati debebat, vt ait Valla. 28
Nam quem) V A decoro, & facilitate iuxta στοχαστὴν τοῦ λόγου, aut iuxta ius naturale. *Nam q. f. si p. n. f. f.*) C Tale est illud, Cuius saluti consulet, qui suam negligit?

Hunccine er. t æq. ex ill. m.) Ab æquo suscipit paternam defensionem. V A b æquo & bono, quorum vtrunque suadet, vt filii parentibus ausculteut. 29

Quod ill. insĩ. dur. id non est) C Aliud obiectum refellit: & à statu definitiuo censet patrem non appellandum durum, qui filios à vitiis sua seueritate deterret. S Vulgata veteris exemplaris lectio asperior visa est in sententia: cùm tamen non sit. nam ita dicit: patres duros nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere. at qui paulò est tolerabilior, aliqua sanè patiatur: sed non crebrò ea fieri. Mutauit autem numerum verborum Terentius, cùm in singulari dixit, Paulò qui est tolerabilis, debuerat subdere. Non vult crebrò scortari liberos suos, non vult crebrò conuiuari. Sed retulit numerum ad vniuersitatem patrum. 30

patrum. At in singulari tolerabilem posuerat, quoniam rariores sunt. V Altera antypophora, qua duritiem patris accusat, à consuetudine paterna, qua crimen asperitatis remouetur, cui & Poëta suffragatur, Sit licet innatos facies austera parentum. Æqua tamen semper mens est, & amica voluntas.

31 *Paulo*) Ab æquitate, Nam qui ciuilior est, atque ita tolerabilior, nonnihil scortationis & conuiuii permittit, & ad has res sumptum præbet, exiguum tamen Siquidem eam rationem ad prudentiam comparandam conferuare censet. Id autem consilium ciuilioris patris gentilibus aptius est, quàm Christianis auribus dignum.

32 *Scortari*) C Est frequẽter scorta ductitare. *Non vult cr. con.*) B Bene addidit crebrò. nam rarius id facere, humanitatis est. Crebrò verò prodigi. Item sæpius vocare ad conuiuiũ, exhaurit substantiam Sæpius ire ad conuiuiũ sordidum est. Ita annotauit Erasmus, in illud Caronis, Conuiuare raró.

34 *Verùm vbi*) V Sicut anteà moderata conuiuia & moderatas vagas libidines commendauit, ita hîc immoderata (In his enim mala cupiditate se deuincunt) damnat, tãquam castigatione digna. Mala autem sunt consilia malis, & bona bonis. Alludit ad illud Theocriti, vbi Idillio octauo periculosum esse canit, si intestina canis degustarit. Eò & Oratius voluit, Vt canis à corio nunquam absterritur vncto.

Consequi cons.) C Nam cuius animus in re mala semel corruptus est, in dies fit peior. 35

Sèrtum est) M Id est, præclarum, & doctrina plenum, quæ confert vitæ degendæ cum decoro, V γνώμη. Horatius sic, Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Et prouerbium est. Optimum est aliorum insania frui. *Ex vsu*) B Ad vsum conducat, expediat, vtile sit. Aliorum exemplis erudiri optimum est. 36

Cœnæ quid nobis) C Minùs dixit, quàm si dixisset Quæ cœna. Sic illud, Quicquid hoc hominis est: Aliter exprimitur quàm si diceremus, Quis hic homo est. 37

*ACT. II. SCEN. I.

*Mu. hîc Actus prîcipium nõ est, sed scena sequenti.

ARG. B Clitipho adolescens, Cereus in vitium flecti, monitoribus asper, vt Horatius dixit, C solus permansit, qui de patre conqueritur, vt mos est adolescentum, qui paterna præcepta molestè ferunt, P præsertim cùm ab amore dehortantur. aperit quoque conditionem familiarium parentum: qui vbi aliquantulum plus iusto potì fuerint, sat inconsyderatè tum filiis coràm sua olim patrata facinora enumerant. Hac autem Clitiphonis aduersus patrem indignatione exprimitur animus & petulantia parum modesti adolescentis. V *Theses.* 1 Adolescentuli monitores parentes, eorúmque consilia iniquo animo ferunt, 2 Idem de amicæ rebus magis solliciti sunt, quàm de iustis parentum consiliis. Est autem oratio κατηγορικὸς. Conqueritur enim Clitipho bis se miserum esse, tum propter patris iniquitatem, tum propter amicæ exactionem sumptuosam. Occasio verò eius est ex priori scena, quando

ait Chremes, Scitum esse periculum ex aliis facere. Quapropter idipsum hic repetitum, malè filium mordet. [M]Censuram paternam adolescentulo voluptatibus dedito, molestam esse docet hæc scena. Iuuenis enim cum Venereis facibus æstuat, & cum perturbatione viuit vitam frugalè declinat, nodum expertus indigentiam, quæ mortales reddit industrios, & ideò surdis auribus rationem audit monentem. Vnde si perieuerat, fit inutilis, & malus. Quapropter in primo Moralium, sic scribit Aristot. Illis iuuenibus vtilem esse doctrinam de moribus, & monitiones, qui suos appetitus rationi subiiciunt, & agunt cum ratione.

Vers. gen. Octonarij, siue iambici tetr. acatal.

CLITIPHO.

Querimonia Clitiphonis aduersus patrem.

QVAM *iniqui sunt patres in omneis adolescéntes iudices:* 1

Qui ea quum esse censent, nos iam à púeris ílico nati sénes, 2

L. *Affines*, i. participes, deditos.

Neque ill'árum affines esse rerum, quas fert adolescéntia. 3

G. [*Alius* [*est nunc,*] *sibi*] *Ex sua libídine moderántur, quæ nunc est. Non quæ olim fuit.* 4

Mini si vnqua filius erit, næ ille facili me vtétur pátre 5

Nam qui aliàs deliquit, delinquentibus facilè parcet.

Nam & cognoscéndi, & ignoscéndi dábitur peccáti locus: 6

Non vt méus, qui mihi per álium osténdit suam sententiam. 7

L. *Perij*, indignãtis. * L. Arguit ineptiã patris.

Perij, sis mihi vbi adbíbit plus paulò, sua quæ narras facinora! 8

Al. [*facito, tibi quo*]. Petulans filius, patris præcepta contemnit.

Nunc ait, Periclum ex álys facito tibi, quod ex vsu siet. 9

2 *Quæ ea.*) Propositio est, Patres sunt iniqui in adolescentes.

Qui ea.) Confirmatio est ab impossibili, Fieri enim nequit, vt adolescentuli seniles habeant: aut *ἀδύνατον*, est, vt adolescentuli seniliter sapiant.

3 *Neque ill.*) A decoro ætatis neglecto, quasi adolescentum esset amare. & non senũ.

4 *Ex sua lib.*) Expositio est ex causa præsentis vitæ, non præteritæ. *Ex sua lib.*) [B]Volutate: in quo significatu & aliàs vtitur. [C]Libido est quæque voluntas temerè suscepta. Apud Salust. in Catil. tamen in bonam partem capitur, Magísque in decoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis & conuiuiis libidinem habebant. *Quæ nunc est*) Huic illud contrarium, Sed nunc ea me exquirere, Iniqui patris est. nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet. Dum tẽpus ad eandem rem tipho in Sene seipsum excruciante, loquens ad hunc modum, Perii, is mihi vbi adbibit plus paulò, sua quæ narret facinora.

10 *Astutus*) [V]Epilogus est, quo patrẽ iniquum non esse audiẽdum colligit. *Næ ille*) Næ pro. *Surdo n. f.*) [B]Huiusmodi filiorum ingens vbiq; turba est, qui parentũ salutaribus monitis obturatas habẽt aures. Surdo canit, surdo narrat fabulã, mortuo verba facit, eãdem vim habent. Postremum hoc à ridicula veterum consuetudine natum videtur, vita defunctos ter voce cientium, Vel dices ortum adagium à ridiculo casu, quo sæpe fit vt hospes incidat in surdum qué percontetur multa, videntibus iis qui surdum nouerunt.

11 *Magis*) [V]Altera est eius querimoniæ pars veluti amplificatio, Est miser non tam propter patris iniquitatem, quàm propter amicam petacem, cuius hic est *μίμησις*

15 *Nam hic*) Suam miseriam exaggerat collatione cũ fortuna Cliniæ. Est autem suarum rerum satagere, idé quod res suas absque impedimento curare, suúmque officium præstare. Est autem vtriusque amicæ per contentionem descriptio, in qua semper duæ partes inter sese committuntur. Atque hic sumptuosæ & procacis amicæ exemplũ statuitur. *Satagit*, Genitiuo iũgitur. Satagit, id est, anxius est tulit, siui animum vt expleret suum.

Mihi) [V]Ab effictione suóque iudicio. & collatione suæ educationis & paternæ. & paranomasia est in cognoscẽdo & ignoscẽdo.

Cognos. & ign.) [C]Ex affectu eorũ loquitur, qui cùm alicui obnoxii sint, alium habẽt animum quàm haberent, si liberi essent

Per al. ost. s. s.) Superiùs, Sed reprimam me. nam in metu esse hunc, illi est vtile.

Peri) [V]Regerit Crimẽ in patrem accusantem, Est igitur iniquus iudex. *Is mihi*) A mala consuetudine. & inepta opportunitate, propter quam præceptum non sine ironia recipitur, Magísque in decoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis & conuiuiis libidinem habebant. *Vbi adh.*) [C]Quàm petulans sit filius in parentem, ostenditur: cuius præcepta contemnit. [B]Erasmus in secundo Commentario de Copia, Si quis suadeat, inquit, cauendũ esse parentibus, ne si quid peccẽt, testibus liberis peccẽt, nónne exempli vim habebit Clitipho

10 *Astûtus: næ ille haud scit quàm mihi nunc* * SVRDO *narret fabulam:* * L. Prouerbium.

11 *Magis' nunc me amícæ dicta stimulant*, * *Da mihi, atque affer mihi.* * C. Verba sunt amicæ quæ magis Clitiphonem stimulãt quàm patris præcepta.

L. *Satagit*, i. sollicitus est.

12 *Cui quid respóndeam nihil hábeo, neque me quisquam est misérior.*

13 *Nam, hic Clínia, etsi is quoque suárum rerum sátagit: áttamen* *Al.* [*Clinia hic*].

R. Alij omittũt [*quoque*], *Atq; ita i* [*et si*] *nõ elidendum, sed solum corripiendũ, siiisdip.*

14 *Habet benè ac pudícè edúctam, ignáram artis meretríciæ.* * Depingit Bacchidem cõferendo cũ Antiphila.

15 *Mea est potens, procax, magnífica, sumptuósa, nóbilis:* * B. Collatio & congeries.

C. *Religio*, metus, vel sollicitudo.

16 *Tum quod dem ei, rectè est: nam nihil esse mihi, religio est dícere.*

17 *Hoc ego mali non pridem inueni: neque etiámdum scit pater.*

& curiosas suarũ rerũ. [B]Satagere propriè est anxié torqueri, difficultate rei cõficiendæ.

Pudicè ed.) [C]Quod nos Educare dicimus, antiqui Educere dixerunt

Procax) Procare poscere est. vnde Procaces meretrices, ab assiduè poscendo. & Proci, vxorem poscentes in matrimonium. [B]Qui adeò impudentes sunt, vt nimis petant, Procaces appellantur. Vnde Procax meretrix. petulans dicitur, impudens, inuerecunda. *Nobilis*) Seruius in sextum Æneidos, Nobiles & Illustres dicit vocari meretrices, quod nomen notitiæ sit, non meriti.

Tum q. d. et rectè est) Rectè, veteres boni ominis causa, pro Nihil vsurpabant. *Nam n. esse*) Sunt qui Nam, pro Autem accipiant, vt illic in Andria, Nam quid ego nunc dicam de patre? vbi etiam pro Deinde accipi potest. *Religio*) [C]Metus, vel sollicitudo. Terentius in Andria, Dignus cum tua religione odio. Inde dies religiosi, infames vel infausti dicti: quos ex contraria causa propter * hominis diritatem relinquam.

Hoc ego mali) [B]Procacem, & sumptuosam amicam.

Scit pater) [V]Alioquì miseriam condupli. caret. Est autem Procax à verbo Procire, quod est petulanter petere.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. [V]Antiphila vocata non statim adest amanti Cliniæ: ea de causa sese non parum excruciat dies. [C]atque ita mira hic amãtis sollicitudo exprimitur, cui expectanti, hora, dies, dies, annus videtur. [P]Amor enim res est suspicionis plena. [H]Quocirca Clinia ex coniectantis

amores suos non secundos esse, & amicam suam corruptam esse colligit. Et est status cõiecturalis. V *Theses.* 1 Suspicaces sunt amatorculi, omnia siniſtrè interpretantur. 2 Moræ impatientissimi sunt amatores. Diecula enim illis annus esse videtur. 3 In expoliendis mulieribus bona temporis pars temere extrahitur. M Amantis animus moræ quantumuis breuis impatiens, hac scena exprimitur, Aestus nãque amoris fluctuans, rei Venereæ amator distrahitur: & rationis normam despiciens, id affectat, quod sibi proposuit. Aristot. in Moralib. sic ait, Quòd si magnæ sint vehementésque cupiditates, rationem quoque extrudunt, atque eiiciunt: quamobrem mediocres sint ipsæ & perpaucæ, ac rationi non aduersentur, oportet.

Vers. gen. Odonarij siue iambici tetr. acat.

CLINIA, CLITIPHO, *adolescentes.*

* L. Suspicio à cunctatione. De suis amoribus ipse Clinia loquitur.

* SI MIHI *secúndæ res de amóre meo essent,* disiasſi 1
iandûdum scio
Veníssent: sed véreor, ne sme absênte múlier scorrûpta sit. ſſasdiſp 2
* *Concúrrunt multæ epiniónes, quæ mihi ánimum* ſſi, ſbſi 3
exáugeant:
sLocus, occásio", ætas: mater, sub império cuius seſt, adiſſaxp 4
malâ. R. *Al.* [*Occasio locus, ætas, mater, cuius sub imperio*], ſæſſiap: Mu [*Occasio, locus, ætas, mater, sub imperio cuius*], ſæſſiaxp: *& elisos in* [*cuius*] *aut eo facto monosyllabo,* ſæſſiaſp.
Cui V *nihil, iam præter prétium, dulce est.* CLIT. *Clí-* {xsdſſiai 5
nia. CLIN. * *hei mísero mihi.*

* Pathos anxiè expectantis, & omnia sollicitè metuentis & suspicantis.

CLIN. *E'tiam caues ne vídeat, fortè shincste à pa-* aidſſbij 6
tre áliquis éxiens? *E. Al.* [*hic*].
CLIN. *Fáciam. sed néscio quid profécto mihi áni-* {aſaidẽſi 7
mus præsâgit mali. aſaidſ

1 *Si mihi*) V Probatio est orationis τῆς σχετλιαστικῆς, Non est mihi secundus amor. C Amor res est suspicionis plena. Torquetur igitur Clinia mora & dilatione amicorum Antiphilæ. *Iamdudum*) V Confirmatio, Nam iam veniſſet Dromo cum Antiphila.

2 *Vereor*) Suspitio est, ne sit largitionibus corrupta. C Bene amantis exprimit affectũ: qui semper omnia in deterius suspicatur.

3 *Concurrunt*) Ratio est ex circunstantiarum congetie, potiſſimũ tamẽ neuerea, quæ tamen erat putatoria, vtiq; petatiſſima. *Mihi*) C Augeri dicitur animus, quãdo multa cõcurrũt, quibus flectitur in eam parte in quã incli-
4 nat. *Occasio, ætas*) Hic loci ex arte Rhetorica etiam ad maioris rei confirmationẽ valerẽt. *Locus, occasio, ætas, mater*) Argumẽta deducũtur, aut à rebus, aut à personis. hæc enim, causa, tempus, locus, occasio, instrumentum, modus, & cætera rerum accidentia, à personis deducuntur hoc modo, Nam similes parentibus, aut maioribus suis; filii plerunque creduntur: & nonnunquã ad honestè turpitérque viuendum, Similiter à natione quoque patria, ætate, educatione, & disciplina sumũtur. B Cicero de Inuẽtione libro primo, Omnes, inquit, res argumentando confirmantur, aut ex eo quod personis, aut ex eo quod negotiis attributum est. Ac personis has res attributas putamus, nomen, naturam, victum, formam, habitum, affectionem, studia, cõsilia, facta, casus, orationes, præterea hominum genus, in sexu consyderantur virile an muliebre sit, & in natione, patria, cognatione, ætate. In gestione autem negotii, locus, tempus, modus, occasio, consyderantur. Locus, in qua res gesta sit ex opportunitate, quã videatur habuisse ad negotium administrandum. Hæc loci opportunitas per multa consyderãda est. vt Cic. docet. Occasio est pars temporis, habés in se alicuius rei idoneã faciẽdi aut nõ faciẽdi opportunitatem.

Hei mi.) C Hei, dativo iungitur: vt Virg. 5
Hei mihi qualis erat. Heu verò accusatiuo: vt alibi Terentius, Heu me miserum.

Sed nescio) V Redit ad præsentis rei que- 7
relam ab argumento, Quia animus malum præsagit. *Mihi an. præsa.*) C Sic fieri consueuit, vt quoties aliquid expectamus, ea occur-

8 {xx fisſſp CLIT. *Pergín' istuc prius diudicâre, quàm scis*
dſ *quid veri siet!*
9 {xisidſſp CLIN. *Si nihil malie sset, iam hîc adessent.* CLIT.
ſ *iam áderunt.* CLIN. *quando istuc erit!*
10 {ſẽdisſdp CLIT. * *Non cógitas hinc slóngiùs' abésse? & nosti*
ſisſa *mores mulierum:* *G. Al.* [*longulè esse*] ſisiſidp.
11 sisijsi *Dum smoliûntur, / dum scomûntur, / * annus est.*
CLIN. *ô Clitipho,* *Fortè* [*molliuntur*] *à Mollio.*
12 bſſisiſi *Timeo.* CLIT. *respira: eccum Dromônem cum Sy-*
ro, vnà adsunt tibi.

* L. Diuersæ causæ cunctationis, quibus soluitur suspicio Cliniæ. *Aldus.* [*conantur*], ſisſiisi.

* V. Annum dicit κατ' ἐλλειψιν.

currant potiùs quæ mẽtem nostram ad cogitandum aliquid mali trahãt. B Et hic adolescẽs ita suspicatur, absente se, ex occasione vel matris improbitate & auaritia corruptã amicam, vt venturã eam crederenon possit. quam suspitionẽ Clitipho omnibus modis eximere conat, sed nihil proficit. adeò difficile est expellere quæ semel amãtiũ pectoribus insederint.

8 *Pergín*) V Reprehẽdit ipsum Clitipho ab ineptitudine & absurdo. Qui enim fieret, vt quis rem nondum cognitam diiudicaret? Et Socrates apud Platonem nihil ineptius esse dixit, quàm de re nõ satis perspecta & cognita diiudicare.

9 *Si nihil*) Iterum suspicax frustraneum euentum profert. *Iam ad.*) Diluit asseuerationẽ de eius aduẽtu. *Quando istuc erit*) C Nõ potest credere ex nimia suspitione venturam amicam.

10 *Non cog. h. l. ab.*) Clitipho remouet suspicionem ex animo Cliniæ, & locorũ interual-
lo, & ex cultu mulierum, quæ maiorem temporis partem in se ornando conterunt.

Dum moliuntur, &c.) M Id est, dum se præ- 11
parant multiplici cultu, ædificãt formam variis rebus. Inde Demoliri, est destruere id, quod ædificatũ est. *Comuntur*) Id est, ornantur in capillis, quos calamistro digerunt in cincinnos. *Annus est*) B Hæc locutio: atque id genus aliæ, inter prouerbiales hyperbolas referendæ sunt. Plautus in Asinaria, Ætatem velim seruire, Libanium qui conueniam modó. Et sæculum est quod nihil literarum abste accepi. Tempus autem prælongum huiusmodi figuris significamus.

Clitipho, Timeo) C Vide nulla re arceri posse 12
suspicionẽ ex pectore amãtis. *Timeo*) V Αἰτιολογία est, qua veluti epilogo cõcludit, Siquidẽ aduẽtat, ergo respira, & sis præsenti animo.

Eccum Dr. S.) C ἐκτικῶς & cũ gestu nimiæ 13
lætitiæ pronuntiandum est.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. V Antiphila & Bacchis per seruos adducuntur amicæ duobus adolescentulis exoptatiſſimæ. sed Clinia Antiphilam corruptam esse arbitratur, sumptis coniecturis tam ex ortatu, quàm ex grege ancillarum. C Hæc itaque scena plena est & timoris & suspicionis, P quibus Clinia & Clitipho magnopere afficiuntur: verùm Syrus, C persona seruilis vtrique succurrit, P tollendo quoad potest suspiciones & formidinem: V & Cliniæ cõiecturas longa narratione de pudicis moribus confutat. B qua ex re is ingenti gaudio perfunditur. V Ad eundem modum est longior Bacchidis descriptio, quã Clitipho adductam noluit. P Sed eam Syrus mira confidentia ad cœnam patre quoque præsente, adducit. hanc tamen fingit esse Cliniæ, ita astutè, vt & Clitiphoni gratificetur, & eius patrem minimè offendat. V Verùm hic periculi sequentis παράστασις, quando pater filii amorem intelligit, & Syrus suis consiliis fallitur. *Theses.* 1 Amatores sunt suspicaces, & leuibus quibusdam coniecturis necessaria colligunt argumenta. 2 Adolescentes amantes etiamsi sint liberi, tamen serui suis inseruiũt, 3 Magnum facinus sine periculo patrari nequit. Magna enim negotia magnis cum periculis sunt. initiò προοικονομία est ad cõfutationes suspicionum in amore futuras. Præponitur enim ἐκτύπωσις Cliniæ de miseria & calamitate. M Facilem amantis suspicionem, & varios, affectus habet hæc scena: quos leuis excitat cõiectura in his, quorum animus sollicitus est: & pendet: sinéquo periculo non fieri magnum facinus, ac memoriaa dignum ostendensingenium adolescentem, sed compedes Venerea ligatum, vilissimi serui, cuius lenocinio vtitur, seruum fieri docet, quod turpe est: illis præsertim, quorum natales clari habentur, & talem fortunam nacti sunt,

Qui sunt, vt ad imperandum, non ad seruiendum nati videantur. Cicero in Paradoxis sic scribit: Libertas est potestas viuendi vt velis. Quis igitur viuit vt vult, nisi qui recta sequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via consyderata atque prouisa, qui Legibus quidem nō propter metum paret, qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, nisi libenter ac liberè? Cuius omnia consilia, résque omnes quas gerit, ab ipso proficiscuntur, eodémque referuntur? Nec est vlla res, quæ apud ipsum polleat, quàm voluntas atque iudicium. Igitur omnes improbi serui, inquit, Hominem, cui mulier imperat, & nihil imperanti negare potest: non modò seruum, sed nequissimum seruum, etiamsi in amplissima familia natus sit, appellandum puto. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. tres & quadraginta, nempe primi quindecim, & septuagesimus primus cum septem & viginti sequentibus. Reliqui omnes iambici acatal. itque trimetri, excepto decimosexto cum septem sequentibus, qui sunt tetrametri.*

SYRVS DROMO, *serui.* CLINIA. CLITIPHO.

* C. Hoc sic lege, vt intelligas multa verba præcessisse. vt & Cliniæ, & Antiphilæ modestia clariùs innotesceret, fingit Poëta primùm ægrè ferētem Cliniā, & succensentē Antiphilæ (sic enim putabat, luxui. *G. Al. [S. sed melius [D. Jvt Dromo Syri vltimis respōdeat verbis [Illæ sunt relictæ]. q.d. non mirum est illas relictas.*

* L. Suspicio Cliniæ, cuius occasione narrabitur vita Antiphilæ.

* AIN' tu? D. *sic est.* S. *verùm intercà dum sermónes cædimus,* / *G. Al. [serimus, sed deprava tè tamen Cædimus positum est pro Serimus, L Miscemus.*
Illæ sunt relictæ. CLIT. *múlier tibi adest, audín'* *Clínia?*
CLIN. *Ego verò audio nunc demum, & vídeo, & váleo Clítipho.*
CLIT. / *Minimè mirum, ádeò impedítæ sunt, ancillárum gregem*
Ducunt secum. CLIN. * *péri, vnde illi sunt ancíllæ?* CLIT. *mén' rogas?*
S. *Non opórtuit relictas: portant quid ſrerum.* /
CLIN. *hei mihi.*

* *Ain' tu?* D. *sic est*) B Exorditur, vt Syrum & Dromonem plúra inter se collocutos, lector intelligat. *Verum dum*) V Occasio est moræ, per enthymema, Vt relictæ sunt, dum sermones cedimus. *Cædimus*) L Miscemus. Rodolphus Agri. in annota. in aliquot declam. Senecæ, putat figuram loquendi ortam esse à crebra inter loquētes verbi iteratione. B Verbum Cedò, quemadmodum & Amabò, longo vsu loquendi à significatione verborum ad aliarum partiū orationis vim detortum est: vt cùm diceret quispiam, Dicam tibi hoc? respondebat alter, Cedo, hoc est, permitto, dic. &, Ibo per fundum tuum dicebat alter, Cedo, ito, id est, permitto vt eas. Quod & Terentius significasse videtur hoc loco, cùm dicit, Dum sermones cedimus. Vnde posteà consuetudo tenuit, vt diceretur, Cedo manum, Cedo cantharum. Hæc annotauit ante me in quodam opusculo suo Rodol. Agri. *Dum sermones cædimus*) Mu Genus hoc loquendi ductum esse à Grecis, admonet Priscia. lib. 18. eos enim ita dicere solitos, παρεῖναι λόγους, aut νόστον ἐμμεῖναι.

Mulier) V Consolatio est propter præsentem amicam. *Mulier*) C Non Antiphila, aut Amica: sed sic dixit, quasi illi qui desperauerat redituram.

Ego verò audio) Verba sunt respirantis, & ad se redeuntis. V Indignabundus isthæc dicit: & plura reddit, quàm rogatus erat, atque omnino sui voti compotem esse satis acerbè profitetur.

Minimè) Excusat tarditatem propter ancillarum gregem, atque hinc occasio cōquerendi sumitur. C Mulieres à natura tardæ in incessu sunt. sed hîc additur causa tarditatis. *Minimè mirum*) Scilicet Si relictæ sunt.

Perij) Cliniæ suspicio quod amica corrupta sit, ab ancillarū grege oritur. has enim ab aliis amatoribus esse putat. *Perij*) V Propositio est querimoniæ, cuius confirmatio est ab iniucundo, & difficili, Adest enim grex ancillarum.

Non op.) Diluit tribus rationibus, quia ornatū gestat, quia aduesperascit, quia viam non norunt. *Portant quid r.*) B Causam tarditatis adiecit. C Ob hoc non est securus Syrus, quod mulieres relictæ sint. *Portant quid rerum*)

* L. Hæc fortuitò dicuntur à seruo, sed ex cōsilio Poëtæ, ad augendā perturbationē Cliniæ.

Rerum) Mu Ita sæpe loquebantur veteres, cùm magnam rei alicuius vim, aut copiam iudicare vellent, Sic in Andria: Di boni, boni quid porto? & in hac ipsa fabula, Modo pitissando quid vini absumpsit mihi. Plautus in Epidico, Tum captiuorum quid ducunt secum? pueros, virgines, binos, ternos alius quisque: fit cōcursus per vias. Cicero in Verrem. Quid lachrymarum putatis ipsum profudisse Neronem.

Er vesp. & n. n. v.) C Causa cur non oportuit relictas. quis enim tutus, si quid portat, & in nocte, & in incerto itinere.

Abi dum) Dum, παρέλκων.

Væ mis.) V Iterum propositionem repetit exclamando, quasi desperans. C Magis suspicatur Clinia, quòd à Syro aurum & vestem audierit. B Putat enim quæ videt, ab aliis donata amatoribus.

Vidén') V Ratio confirmationis est ex signis, videlicet multitudine ancillarū, nimio ornatu, & ab insolenti negotio.

Vnde ea cenſſes?) C Vnde essent ista, tā quam notum esset, non explicuit.

Dy boni) V Syrus suspitiones amplificare videtur, cum in tanto grege victus penuria sit. ita afflictum affligit, & perditum perdit, atque id frequenti interrogatione nō parum expolitur iuxtà eum incremento. *Quid turbæ est?*) C Persona seruilis, vt pote fidelis heri impensis timet. Turba primùm perturbationem significat, inde turbo turbas, perturbo, deturbo. Dehinc multitudinem: quæ ferè turbatione non vacat. *Capient*) Aliàs deligent significat. Virgilius, Aut capere, aut captas iam despectare videntur.

Eccos q. v.) Eccum eccam, eccos, eccas, ellum, ellam, ellos, ellas, ab ecce cōposita sunt: & per aduerbia resoluuntur, non per prenomina. Eccum, ecce hîc: subintellige virum de quo agebamus. eccam, ecce hic: subintellige fœminam. Ita ellum, intellige ecce illic virum, &c. *O Iuppiter*) Sic exclamat dum putat ab amica esse deceptum. V Alia pars est confirmationis per apostrophen & prosopopœiam. Absentem enim alloquitur, & cum ea expostulat à fide soluta, quam dederat nunc exuli, nunc deserto. nunc infami, nunc male morato. Ita narratiūcula suum infortunium à fortuna aduersa, quia erat exul: à perditis honoribus, quia ad extremum infamis erat: à malo animi habitu, propter inobedientiam & contemptū in monitorē, qui sedulò meretriceos amores mihi cecinit, sed frustra canebatur surdo, exaggerat adeò vt verè miser sit.

Errans) C Hinc errones dicuntur.

sti malis:

R. [*minùs obsequẽs:*] fſſiniai. — *Propter quam in ſumma infámia ſum, & mẽo patri* {fſſi×ici / fſſiſia 18 — *[minùs ſum óbſequens:]*

Stomachosè *harum* de vna tantùm, atque ea præſente. *Al.* [*neque eum potuiſſe*], aiddſiſp. Mu [*neque potuiſſe vnquam me ab hac expellere*, [aidaſiſp. — *Cŭius nunc pudet me, & miſeret: qui harum mores* {ſ×dfſſſi / ſi 19 — *cantâbat mihi.* — *Monuíſſe fruſtra: [neque potuíſſe] vnquam ab hac* aidaiſp 20 — *me expéllere:*

— *[Quod tamen nunc fáciam: tum cùm] gratum mĭ-* {×dſſ×bſi / adſſſ 21 — *hi eſſe pótuit, nólui.* Mu. [*Quod nunc faciam tamẽ: cum*], faiſ×bſi: *vel* faiſſ bſi.

C. *Videlicet* & *ſcilicet* amaritudinẽ habent. — *Nemo eſt misérior me.* s. *hic de noſtris verbis' errat* ſbſſſſdp 22 — *vidélicet,*

* L. Interpellatio Syri, orta ex querela adoleſcentis. — *Quæ hîc ſumus' locúti.* * *Clínia, áliter tuum amô-* {×iſbdſſp / d 23 — *rem, atquè eſt, áccipis:*

— *Nam & vita eſt éadem, & ánimus te erga idem* ſdbſſp 24 — *àc fuit:*

R. [*cepimus.*] — *Quantùm ex ipſa re coniectûram ffécimus.]* ſſſſſp — *Quid eſt óbſecro? nam mihi nunc nĭhil re-* {idd×ſi / iddſ 25 26 — CLIN. *rum ómnium eſt,*

*L. Narratio. *Mu.* [*huius ignores:*] ſſiſſp. *G. Huius rerum ἐξαίρετος*: vt, abſente nobis. — *Quod malim, quàm me hoc falsò ſuſpicárier.* ſſſiip 27 — s. * *Hoc primùm, vt nequid [hŭius rerum igná-* {ſſ×ſſp / ſſi 28 — *res:] Janus*

C. *Alteræ* pro alteri antiquum eſt. — *Quæ eſt dicta mater eſſe ei ántĕhac, non fuit:* ſiiiſp 29 — *Ea óbiit mortem: hoc ipſa in itinere álteræ* bſſbii 30

39 *Pudet & miseret)* Rectè: quia poſt pudorem ſolet conſequi miſericordia. Pudet, verecundiæ eſt: Piget, pœnitentiæ. Terentius in Adel. Fratris me quidem pudet pigétque. Et bene Pudet de filio in Patrem. In Andria, Tum patris Pudor. *Cantabat)* Hoc eſt, frequenter dicebat, & ſignificantiùs dixit Cantabat. & antiqui Canere, pro eloqui dixerunt.

20 *Ab hac)* Sic dixit; quia nŏdum appulerat: etſi ſuperius, Me deſeruiſti, dixerit.

22 *Nemo eſt)* V Peroratio eſt iſtius querelæ. *Hîc de n. v.)* C Superius, Portant quid rerũ, & Aurum, & veſtem, dixit. *Videlicet)* Scilicet & Videlicet idem ſignificare videntur quod hic ſuperis labor eſt. Quintilianus, Hoc videlicet expectaſti.

23 *Clinia, aliter)* C Hîc ſequitur ſuſpitionum confutatio, cuius propoſitio eſt, Nõ rectè intelligis. Ratio eſt ex eadẽ vita, & affectu, qui olim fuit. Conſtat enim ſibi, & animus nihil eſt mutatus, ſicut exquiſita coniectura teſtificatur. id autem κατ' ἀντιπροσέξιν adiectum eſt. *Aliter t. am. atquè eſt, acc.)* B Eleganter iunxit. Aliter, cum atquè, pro Quàm. Cic. Curioni, Sed aliter atquè oſtenderam facio, *Accipis)* Accipere hîc pro Sentire poſitum eſt: vt ſit, de tuo aliter ſentis, amore quàm eſt ô Clinia. Tollit ſuſpitionem corruptæ Antiphilæ,

Ex ipſa re) C Ex ſignis quæ dicturus eſt. 25

Nam mihi) V Votum eſt, quo falſas eſſe 26 ſuſpitiones cupit.

Hoc primùm) Narratione cõprobat, eam 28 ſeruaſſe fidem, & pudicã fuiſſe, cũ mores & ſtudia Antiphilæ depingũtur. Hîc alteræ eſt nobis hodie Alteri, & Archaiſmus eſt. *Anus q. &c.)* C Hoc cõtra illud eſt quod ſuprà dictũ à Clinia, Mater ſub imperio cuius eſt mala.

Ea obiit m.) Hoc dictum, ne ab illa cor- 30 ruptam amicam ſuſpicetur. *Alteræ dum n.)* B Priſcianus, Quoties inquit, hæc maſculina vnus, nullus, ſolus, vllus, totus, alius, vter, alter, neuter, in i genitiuum finiunt, neceſſariò

In æ diph

31 ſſſſp — *Dum narrat, fortè audíui.* CLIT. *quænam eſt* — *áltera?*

32 iſſſſi — s. *Mane: hoc quod cœpi primùm enárrem ſŏ-* — *Clítipho:*

33 ſddſſp — *Pòſt, iſtuc vénia.* CLIT. *própera.* s. * *iam primùm* — *ómnium*

34 aiſiſi — *Vbi ventum ad ædeis eſt, Dromo ſpultat' [fores:*

35 {ſſibap / a — *Anus' quædam prodit: hæc vbi apéruit óſtium,*

36 dſſiap — *Continùo hic ſe coniêcit intró: ego cónſequor.*

37 {ua×ſiſp / b — *Anus' fóribus obdit péſſulum: ad lanam redit.*

38 didſp — * *Hinc ſciri pótuit, [haud vſquam] álibi, Clínia,*

39 {ſdſ×ſſp / dſſidi — *Quo ſtúdio vitam sŭam te absênte exégerit.*

40 {a / ſſſdi — * *Vide, improuiſo eſt interuêntum mulíeri,*

41 aiſiip — *(Nam ea res dedit tum exiſtimándi cópiam,*

42 ijſſſp — *Quotidiánæ vitæ consŭetúdinem:*

43 ſdſſſi — *Quæ cŭiúſque ingénium vt ſit declârat máxumè)*

44 ſſdſſp — * *Texêntem telam ſtudiósè ipſam offéndimus,*

45 biſſij — * *Mediócriter veſtîtam veſte lúgubri,*

46 {dẽi dſp / df — *Eius' ánuis cauſſa opînor, quæ erat mórtua:*

*Omittendũ [ŏ], ſed nihil ad carmen.

* Sic incipit multa pudicitię ſigna narraturus.

R. Al. [*puſſat*]. *Mertare & Poltare prò Mierſare & Pulſare veteres dixerunt.*

* B. A coniecturis. *R. Al.* [*aut nuſquã*]. Vehemens pudicitiæ coniectura.

* B. Ab inopinato interuentu.

* B. Ab opere.

* B. A veſtitu. Cultus & victus familiaris vitam indicant.

in æ diphthõgum fœminina ſupradictos terminant caſus. Itaque non ſolùm vnus, vnius, vnis, ſed etiam huius & huic vnæ. Similiter vllæ, nullæ, ſolæ, totæ, aliæ: alteræ, in vſu antiquiore inuenimus.

31 *Quænam eſt altera?)* C Interrogat: quia nondum intellexerat amicam aduentare.

33 *Propera)* Properat qui feſtinãter aliquid agit vel dicit. Virgilius, Multa forent quæ mox cælo properanda ſereno Maturare datur. B Attende non ſolùm Properare, qui feſtinãter agit quippiã, ſed etiam eũ, qui docet. *Iampr. omn.)* C Sic incipit, vt multa pudicitiæ ſigna narraturus. Liuius in primo ab vrbe cond. Iam primùm omnium fãtis conſtat.

35 *Anus q. prodit)* In Eunucho de viliſſima perſona, Prodi foras malè conciliate. *Vbi hæc)* V Cõiecturæ vbique narrationi inſertæ ſunt de moribus Antiphilæ, quia viſa eſt texere telam, atque ita non erat otioſa, quia veſtitu erat lugubri, vt quæ luctum præ ſe ferebat. Huc alterendus eſt Homeri locus de armis mulierum, etiã honeſtè liceret Penelopes hiſtoriam conferre, ſicut imago præſentis vitæ ſatis declarat.

37 *Foribus obdit p.)* B Obdit pro oppoſuit. *Ad lanam r.)* C Hæc ſigna ſunt pudicè vitam agentis. Sic in Andria, Primùm hæc pudicè vitam, parcè, ac duriter Agebat, lana & tela victum quæritans. B Eodem argumentõ vſus eſt & Titus Liuius lib. 1. ab vrbe condi. loquens de certamine, quod inter regios iuuenes erat, de vxorum præſtantia & caſtitate. Id, inquit, cuique ſpectatiſſimũ ſit, quod inopinato viri aduentu occurrerit oculis. Paulò pòſt ſequitur de Lucretia, Nocte ſera dedita lanæ, inter lucubrantes ancillas, in medio ædium ſedentem inueniunt.

39 *Vitam exegerit)* C Aliter dicitur exigere vitam, exigere fabulam & exigere opus. Significat enim traducere, expellere, & finire.

Vbi de impr.) V Ἀπροσδιόνυσον tollitur, ne affectatum id putaret.

41 *Nam ea res)* γνώμη eſt, de vitæ indiciis ex cultu & familiari vita. *Exiſtimandi c.)* C Iudicandi, Æſtimare enim eſt conſyderare: Exiſtimare verò, iudicare. Nam prius conſyderamus ea quæ iudicãda ſunt.

43 *Quæ c. ing.)* In Andria, Nam qui cum ingeniis conflictatur eiuſmodi, &c.

44 *Texentem)* V Textura maximè mulieres decet. Breuiter non fuit otioſa, nõ ſumptuoſa, quia texebat, quia ſtola eius lugubris, atq; hîc anthypophora de luctus cauſa. De vocabulo autem Anus apud Gell. in 4. c. 16. eſt diſputatio. *Offendimus)* C Reperimus. Offendere ferè idem eſt quod reperire.

46 *Eius anuis)* L Anuis genitiuus caſus, pri-

[quæ]non eliditur, sed corripitur.

Mala subst. faciei pars.

Sine auro tum ornâtam, ita vti quæ ornântur sibi: isddfi 47

R. Al. omittitur [ita], A tum in[ornatam]non eliditur m.

Nulla [mala re] malam re esse expolîtam muliebri: / *Alii codex [mala re exp.m]omissa[esse], tum[re]non eliditur,* fiiidi: B *[mala re esse &c.]* fiiidi: C *[mala re esse exp. mulierem:]* fiisidp. Mu *[re malas expolitam muliebri:]* ffiidi. 48

Capillus passus, prolixus, circum caput iffffp 49

Pax, admirantis interiectio.

Reiêctus negligênter: páx. CLIN. *Syre mi óbsecro* fiifai 50

R. Al. [vna ancilla erat: ffffasp: sed versus sequens non constabit.

Ne me in lætitiam frustra conîcias. s. *anus* ffffap 51

Subtégmen nebat: prætercà [vnà ancíllula, ffiasp 52

scis vsurpatus. B Probo authore omnia in nus secundæ sunt, faciunt enim i in gignendi casu, exceptis quæ tertii sunt ordinis. In quarto est Anus, quod nomen olim Anuis faciebat. Erit arbitror operæpretium ascribere hic, quod Gellius in suis Noctibus annotauit, de nominum quorundam inflexione. Nã res est ipsa cognitu non indigna. cui studiũ modò sit vllum antiquita is. lib. 4. capit. xvi. Sic air, M. Varronem, & p. Nigidium, viros Romani generis doctissimos comperimus non aliter locutos esse & scripsisse, quàm Senatuis, & Domuis, & Fluctuis, qui est patrius casus ab eo, quod est Senatus, Domus, & Fluctus: huic Senatui, Domui, Fluctui, cæteráque his consimilia pariter dixisse. Terent quoque Comici versus in libris veteribus itidé scriptus est. Eius anuis opinor causa, quæ est mortua. Hanc eorum authoritatem, quidam è veteribus Grammaticis ratione etiam firmare voluerunt, quod omnis datiuus singularis litera finitus i, si non similis est genitiui singularis, s, litera addita, genitiuum singularem facit: vt, Patri Patris, Duci Ducis, Cædi Cædis. Cùm igitur, inquiunt, in casu dandi huic Senatui dicamus, genitiuus ex eo singularis Senatuis est, & non Senatus. Sed non omnes concedunt in casu datiuo Senatui magis dicendum, quam senatu, sicut Lucilius in eodem casu Victu, & Anu dicit. non Victui & Anui in hisce versibus, Quod sumptum atque epula victu præponis honesto. Et alio in loco, Anu noceo, inquit. Virgilius quoque in casu dandi Aspectu dicit, non Aspectui. Téq; aspectu ne subtrahe nostrò. Et in Georg. Quod nec concubitu indulgent. Caius etiam Cæsar grauis author linguæ Latinæ, in Anticatone. Vnius, inquit, arrogantiæ superbiæque dominatúque. Item in Dolabella actionis illibuisti, Quorũ ædibus fanisque posita, & honori erant, & ornatu. In libris quoque Analogicis omnia istiusmodi sine i, litera dicenda censet.

Ornantur sibi) C Non vt placeant amatoribus. 47

Nulla) V Id est fuco vel ceruſa, quibus color naturalis adulteratur. Vnde apud Comicos sunt fucatæ, & ceruſatæ. 48

Nulla mala re expolitam) C Hoc est, non fucatam. Mala enim, à similitudine mali, hoc est pomi, nomen assumpsit. Nam id est quod præeminet inter nasum, oculos, & buccam, quod rotundum est, & in speciem mali. B Intelligit non fuisse ex genere mulierum quæ vitia corporis obtegunt stibio, hoc pacto nihil aliud efficientes, quàm vt faciliùs placeant adultero. Sic Apuleius lib. 11. de asino aureo. Sed in mea Fotide non operosus, sed inordinatus ornatus addebat gratiam.

Capillus) V Ex ornatu neglecto coniectura est, Igitur non amauit alium incompta, & inelegans. Pàx autem est Prisciano & Donato idem quod tantúm: aut potiùs sit admirationis χαρακτηρὶς quidam. *Capillus passus*) C Id est, sparsus. Virg. Crinibus Iliades passis. Sunt quædam verba, quæ à diuerso veniunt præsenti: sed in præterito confunduntur: sicuti à Patior, ita à Pando Passus descendit: à vertor & verror, versus sum. 49

Pax) M Id est, tantummodo. Priscianus sic ait, Pax est Græcum, cùm Tantummodo significat. B Priscianus lib. xiiii. Pàx, παρτελὰς Comicum aduerbium est, quo Terent. vtitur. 50

Anus) V Coniectura est ex paucitate famiIiæ, & labore anus, cuius exemplum mulierculæ sequuntur, vt sit æmulario quædã. Itaque ancillam nõ comptam, sed squalidam texere fingit, Hîc labor & luctus. Hîc otiumli bidinis & multorum vitiorum abest. Hîc pulchritudo vel muliebris non ita magni fit. 51

Subtegmen) L Indracht. *Pannus obsita*) C Sic in Eunucho, Pannis annísque obsitum. *Immunda ill.*) Proluuies & Illuuies significantiam habent parem, & immunditia est. Virgilius, Fœdissima ventris illuuies. *Immunda ill.*) B immunda nomi- 52

natiuus

Erat, sea texêbat vnà pannis óbsita, 53 ffffsp

Neglêcta, immúnda illúuie. CLIT. *si hæc sunt Clínia* 54 ffdffp

Vera, ita vti credo, quis te est fortunátior! 55 dfffsp

[Scín' hanc, quam dicit sordidâtam & sórdidã? 56 jffffsp

Magnum hoc quoque signum est dóminam esse extra nóxiam, 57 fadffp

Cùm eius tam negligúntur interniúntij: 58 ffijfi

Nam disciplînas est, éiídem munerárier 59 fiffsfp fiff

Ancillas primùm, ad dóminas qui affêctant viam. 60 dffffp

CLIN. *Perge óbsecro te, & caue ne falsam grátiam* 61 faiffffp fiid

Stúdeas inîre. quid ait, vbi me nóminas? 62 aibbfi

s. *Vbi dícimus redîsse te, & rogâre vti* 63 aiiiij

Veníret ad te, múlier telam déserit 64 ijdffp

Contínuò, & lácrumis opplet os totum sibi, [vt] 65 ddffsp

Fácilè scires desydério id fieri tuo. 66 bffaai

CLIN. *Præ gaúdio (ita me dij ament) vbi sim, néscio:* 67 fbddfi

*Sordes pudicitiæ signum.

*L. Signa ex adiunctis.

R. *Scín' tu hanc.*] ffiifp.

*L. Aetiologia.
B. [est eiídem.]
C. Præceptum amatorium.
* C. Scilicet mentiendo.

*B. A signis. Ex nimio gaudio lachrymat.
Alij iungunt [vt]cum sequẽti versu. déaai.
* L. Respiscit Clinia.
Gaudii vehemẽtia.

natiuus est, an ablatiuus? Nominatiuus videri potest. Nam illuuies immũditiam significat. *Si hæc sunt*) V Persuasus istis coniecturis mox Clitipho colligit, & consolatoria oratiuncula interiecta est veluti acclamatio, & proponit, neminẽ esse fortunatiorẽ Clinia. 56

Scín') Confirmatio ab adiunctis, quia sordidata in vestitu, & sordida in persona. Itaque eam esse extra noxã certa signa sunt, quæ & aliis comprobat. Nam & internuntii sordidi sunt, αἰτιολογία est ex disciplinæ amatoriæ natura. *Sordidatam & sordidam*) C Sordidus à natura dicitur: Sordidatus verò fit vrgente necessitate, B qui ob necessitatem sordidas vestes induit. C Sordidatam, refertur ad illud, Pannis obsita: Sordidam, ad illud, Neglecta, immunda illuuiæ. 57

Extra noxam) Hoc est, culpam. Noxa etiã significat damnum. Suetonius in Cæsare, Spurinámque irridens, & vt falsum arguẽs, quod sine vlla sua noxa Idus Martiæ essent. 58

Nam disc. est) Præceptum in arte amandi, vt amatores prius ancillas corrumpant. *Disciplina est essem*) B Amatoribus, vt ancillas primum & pedissequas muneribus corrumpant. Mu præceptum hoc ita complexus est Ouidius in arte: Sed prius ancillam capiaræ nosse puellæ. Cura sit accessus molliet illa tuos. Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando: Quod cupis, ex facili, si volet illa, feres. *Munerarier*) Munero & Muneror in vsu sunt, pro donare. 59

Affectant) Nimio affectu & anxiæ quærunt. C Affectare, est pronum animum ad faciendum habere. 60

Perge obs.) V Eleganter per hanc interrogationem isthæc oratio interrumpitur, & ad narrationem anteà nondum absolutã reditur, & eadem suspitiones refellit. coniecturæ sunt tum ex vltronea obedientia, tum ex gaudio repentino, cuius & hîc insignis est notatio hyperbolica. Solet gaudium insperatum lachrumas excutere, cuius ratione Alexander Aphrodisæus proble. 21. complectitur, & à Gellio & ab aliis frequenter explicatũ. 61

Opplet os) C Nam & ex nimio gaudio interdum lachrymæ prouenire solent. 65

Desyderio hoc f.t.) B Possessiua hæc pronomina, meus. tuus, suus, noster, & vester, ita differunt à primitiuorum genitiuis, mei, tui, sui, nostri, & vestri, vt hæc passiuè, illa capiantur actiuè: vt, Amor tuus huc te traxit, quo tu amas. Amore tui hoc feci, id est, propter amorem, quo tu à nobis amaris. Aliquãdo tamen hæc confundi videmus à magnis authoribus: vt, causa mea, & causa mei. Lauren. Valla, Dixit, inquit Terent. Desyderium tuum, pro tui: quod scilicet ipse non dicerem. 66

Ita timui. CLIT. *at ego nihil esse sciêbam Clinia.* wbaasp 68

*A gedùm vicissim Syre,*dic quæ illa est áltera.* aidssp 69

S. *[Addúcimus] tŭam Bácchidem.* CLIT. *hem, quid Bácchidem!* {sasisp si 70
D. [*Abducimus*].

Eho sceléste quò illam ducis? S. *quò ego illam! ad nos scílicet.* btssastv 71

CLIT. *Ad patrémne?* S. *ad eum ipsum.* CLIT. *ô hó minis impudêntem audáciam!* tdsbisiv 72

S. *[Heus, non sit sine periclo fácinus magnum & memorábile.* slaisdtv 73

CLIT. *Hoc vide, in mĕa vita tu tibi laudĕ is quæsítum scelus:* {tasdsstv ts 74

Vbi si paúlulum modò quid te fúgerit, ego perierim. atdstbbv 75

Quid illo fácias! S. * *at enim.* CLIT. *quid enim!* {saaatstv s 76

S. *si sinas, dicam.* CLIN. *sine.*

CLIT. *Sino.* S. *ita res est,* hæc nunc quasi cum.* bssatst– 77

CLIT. *quas, malùm, ambáges mihi*

R. [*Heus tu, non*], sbsasap: A *idmbicus est tetr. acat. Potest tamen trochaicus esse, modò* [*heus*] *ad præcedentem versum pertineat.*

* C. Oratio imperfecta ob Clitiphonis interruptionẽ.

* Atque hîc L non est completa sententia propter interpellationem Clitiphonis.

L. Altera pars huius scenæ, quæ cõtinet consilium periculosum Clitiphonis.

Mu. [*adducis? S. quò illam ego?*] btsssstv.

68 *At ego*) Y Iterum à Clitiphone acclamatur. *Age dum*) C Age singularem numerum desyderat: Agite, pluralem: Agedum verò vtrunque. *Quæ est illa altera?*) Interrogat, non immemor verborum Syri, O Clitipho, post istuc veniam.

76 *Adducimus*) Y Altera pars huius scenæ est, qua negotium Clitiphonis & amicæ Bacchidis expeditur, & propositio statuitur. Bacchis ad patrem Clitiphonis adducenda est. *Hem, quid*) C Hem, interiectio est nouas res & optimè audientis.

71 *Quò illam ducis?*) Hoc cum timore pronuntiandum. Timent nẽ pater illius amicam cognoscat.

72 *O hominis*) Y Confutatur Syri consilium per exclamationem. *O h. impud. audaciam*) C Bene Audaciam: quæ propriè est temeritas.

73 *Heus tu, n. f. s. p. f.*) Sentẽtia generalis, quæ & seruis conuenit. Y Confirmatio est per sententiam militarem: quam in septimo libro Herodotus ad verbum habet. Vulgo dicitur, qui cõmoda expectat, pericula quoque perpeti necesse est. M Xerxes apud Herodotum lib. VII. sic ait, Magna negotia magnis cum periculis fiunt.

74 *Hoc vide*) Y Diluit ab incommodo. Quæritur quidem laus, sed cum vitæ alterius periculo est tibi vsui, ergo non mihi. *Hoc vide*) C Sic dicere solemus his qui res maximas aggrediuntur.

Vbi si paul.) Verba propriè alicuius committentis alteri cum periculo vel res suas, vel salutem. *Fugerit*) Y Id est, non ex sententia successerit, actum de me erit. Itaque cõsilium hoc nimis periculosum. Hîc In vitâ mea, est in periculo vitæ. 75

Quid illo) Interrogatio est indignationis plenissima. *At enim*) C Aliquid supplendum. Syrus dicere volebat, aut In ea re non esse periculum: aut Se effecturum quod intendit. Sed illius sermonem Clitipho interrupit. 76

Quasi cum) Y Sententia nimis eleganter interrumpitur propter Clitiphonem disturbantem. Est verò integra, Quasi cum Clinia, & non cum Clitiphone amorem sit communicatura Bacchis. *Ita res est, hæc nũc quasi cum*) C Hæc oratio imperfecta est: vtpotè à Clitiphone, qui impatiens audiendi est, interrupta. Recusat enim Clitipho pericula: & vult amica sine his potiri, quod Syrus fieri posse negat: quia necesse est, si amare vult, vt admittat pericula. Ergo subintelligendum est Quòd hîc velit compos esse voti sui sine periculo: quemadmodum si aliquis sine belli periculo velit consequi victoriam: aut aliquid tale: vt sic prouerbium vsiratũ in ignauos, qui sine labore consequi vellent quod optant. *Malum*) Aduerbium est interpositæ indignationis. & idem ferè significat quod Nefas. Y Interiectio abominantis iudicatur. 77

Enimuero

78 sdasst– *Narrâre óccipit?* CLIN. *Syre, verum hic dicit, mitte: ad rem redi.*

79 {eddatstv a 80 tdsatst– *Enimuero reticêre néqueo: sic multis modis iniúrius Clitipho est: neque ferri potis est.* CLIN. *audiêndum hercle est: tace.*

81 ttssst– S.* *Vis amâre: vis potíri: vis, quod des illi, éffici:*

82 {eatssstv s *Tŭum esse in potiúndo perîclum non vis: haud stultè sapis.*

83 aasstsv *Siquidem id sápere est, velle te id, quod non potest, contíngere.*

84 {ssxsstssesa **Aut hæc cum illis sunt habêndæ, aut illa cum his amittênda sunt.*

85 {sedstsstss ** Harum dŭârum conditiônum nunc vtram malis, vide:*

86 sdssst– ** [Etsi hoc consilium, quod cœpi, rectum esse & tutum scio.*

87 {xdtsbst– b *Nam sapud' patrem tuæ amîca tecum sine metu vt sit, cópia est.*

88 {xssesdt– tssds *Tum quod illi argéntum ex pollícitus', ĕădem hac inuéniam via:*

89 aatssdt– *Quod, vt efficerem, orândo surdas iam áureis reddideras mihi.* [*ne*], satssdt–.

Eraſmus facit hunc octonarium, i. iambicum tetr. acatal. isa-sisp. *Mu.* [*multimodis*] isabiasp. *vel* dtbdstv.

* L. Correptio per ironiam.

Exponit consilium suum. éstque hæc huius fabulæ protasis.

* L. Epiphonema.

* V. Disiunctionis epilogus est.

* L. Approbatio cõsilii à tuto.

Mu. [*Etsi consiliũ*].

Mu. [*tua apud patrem*], ddtsbst–.

[*tus eadem hac ſpondeus, ſ' ad hac*]. Mu [*illi argentũ, quod pol leitu'*.] tssbsdt–.

Enimuero) Irati Syri est ἐπιτιμητικὴ: vtpote increpatoria, consolatoriæ commista & coniuncta, quasi sic orationis impetus propter affectum concitatior: cuius propositio est, Iniurius es. Ratio est ab absurdo, Nam ineptus es, vt qui cõmoda cupis, & periculum subterfugis. Est autem in singulis incisis repetitio. 79

Potis est) C Pro, potest. *Vis potiri*) Potiòr à Potis descendit: ideò illi in significatione est simillimum. dicitur enim, sum compos animi, aut rationis, quod hæc habeo. *Effici*) Pro Inueniri positum. 80 81

Haud sit. s.) ἰδιωτισμός: id enim velle sine periculo, quod fieri non potest, est insipientis. 82

Siquidem) Y Corrigit superiorem sententiam, & est Rhetoribus ἀφορεσμός. 83

Aut hæc) C Scilicet pericula. Y Ex disiunctis argumenti expolitio est, & necessitatem colligit. *Cum illis*) C Inuidiosè Illis, cum in vna sit. sic in Eunucho, Non perpeti meretricum contumelias. 84

Harum d. c.) C Hoc sic infert Syrus, vt tandem velit consilium suum anteferri. *Harum d. c.*) C Aut velle pericula cum amica, aut amittere eam vnà cum periculis. Conditio, est actio in aliquẽ, vel denuntiatio. Cõdicere enim, prisca lingua, est denuntiare. Conditio verò sine c, vt hîc est legendum, est cum vno certam legem in se continens. Alibi Terent. Accepit conditionẽ: dehinc quæstum occipit. Dicitur etiam bonæ conditionis: ita vt referas ad fortunas, non ad mores, id est, diues est. Est etiã conditio, inter plura eligenda sortis oblata conditio. *Conditionum*) Id est, optionũ, electionum. 85

Etsi consil.) Y Perspicuè ad consolationem & exhortationem recurrit, & consilium ab honesto & tuto collaudat. 86

Nam apud) αἰτιολογία est à commoditate, Quia sine metu fuisset tibi amicæ copia, & & apud patrem. 87

Tum quod) Ab alio commodo, cùm vis pecuniæ magna satis parata esset. 88

Quod ne eff.) ἀνθυποφορά, perinde àc si diceret, Porrò non orabo, vt sit tibi argenti copia. Nam obsurdesco. *Quod vt eff.*) C Superius, Vis, quod des illi effici. Id efficimus, 89

quod

* Repetitio cũ stomacho, & * eludentis:

Quid áliud tibi vis? CLIT. *síquidem hoc fit.* S.* *sí quidem experiũndo scies.* bddſaat- 90

* *Mu.* [*quid*].

* V. Propositio consilii.

Quid áliud tibi vis? CLIT. *Age age, cedò istuc tũum consílium* [*quod*] *id est?* S.* *assimulábimus* {ſſaadtu bas 91

G. *Al.* [*esse. CLIT. &c.*] *Jatſbdt-. al.* [*esse. CLIT. p. c. q. h. f. de sua?*] *Jatataat-: & also d in* [*quid*] *atisaat-.*

Tuam amîcam, huius' ſeſſe[ii] *amîcam.* CLIT. *J* pulchré. cedò quid' hic fáciet sua?* {auſſbdt aſsſd 92

* L. Approbantis.

G. [*quid eò*] *habetur pro una syllaba, nisi mauis vel* [*ducetur*] *legere,* ſeſſaſt-. A *vel iã hicum dicere,* ſ. ſſdſſi: *vel prima huius versus ad præcedentẽ trahere.* ſſaſt-.

An ea quoque [*dicêtur huius, si vna hæc*] *dedécori est parùm!* *Mu.* [*huius dicetur si hac vna*], A *tùm fuerit iam bicus tetr. acat.* bisſſiap. batſſdtu 93

G. [*quid eò*] *habetur pro vna syllaba, nisi mauis vel* [*ducetur*] *legere,* ſeſſaſt-. A *vel iã hicum dicere,* ſ. ſſdſſi: *vel prima huius versus ad præcedentẽ trahere.* ſſaſt-.

S. *Immo ad tũam matrem deducêtur.* CLIT. *quid' ſſſſſt- éó?* S. *longum est Clitipho,* 94

**Si tibi* [*narrem, quámobrem id fáciam: vera causſa est.* CLIT. * *fábulæ.*] *Mu.* [*Tibi si*], dſaatſt- 95

Nihil satis' firmi vídeo, quámobrem accipere hunc mihi expédiat metum. {aſsbdaap dſbaatu 96

S. * *Mane, hábeo áliud, si istuc métuis, quod' ambo consíteámini* {baſaadt- baſat 97

* C. Stultus amator irridenti credit.

Sine periclo esse. CLIT. * *hũiusmodi óbsecro áliquid réperi.* S. *máximé. Hic iambicus censeri potest.* bſſiaat- bſſt 98

Ibo óbuiàm hinc: dicam, vt reuortântur domum. ſiſiſp 99

* L. *Hem*, perculsi subitò & perturbati.

CLIT. * *hem,*

Quid dixti! S. *adêmptum tibi iam faxo omnem metum,* ſidſſp 100

quod cum magno conatu & molimine facimus: vixque per nos finem accipit.

90 *Quid aliud)* V Interrogatione insultatoria vrget aliud dari consilium, & melius dari non posse negat: & faciem prouerbii, quoties præstantioris consilii non esset copia, habet. *Siquidem)* Id est, si modò fieret quod exponis. Seruus autem experientia res notiores fore, docet. *Siquidem exp.)* Repetitio est nõ sine ironia, & indignatione. C Syrus repetit verbũ Clitiphonis: quod per eum dubitare videat.

91 *Assimulabimus Tuam am.)* Callidè Clitiphonis amica, Cliniæ esse simulatur, vt Antiphila ad Soſtratam deducatur, quæ post agnoscetur filia Chremetis: qua cognita, & altero consilio inuento à Syro, extorquebitur argentum à Chremete, quod Clitipho Bacchidi promiserat.

92 *Pulchré)* V Concessio est, consilium sanè laudat, sed à cõparatis minoribus absurdum infert. Si turpe est vnam habere amicã, quantò turpius duas?

Dedecori est parùm) C Turpe est habere 93 vnam amicam, nedum duas.

Immo) V Absurdum tollit, cùm ad patrem sit deducenda. *Quid eo?)* Cum interrogatione: quasi dicat, Quid tũ si ad matrem deducetur? *Fabulæ)* V Illud Syri consilium displicet, cùm certam causam nõdum audiat cur tantum metum acciperet, id est, subiret. Non vult enim periclitari. C Rectè Fabulæ: quia neque veræ sunt, neque verisimiles. 94 95

Mane) V Vt cunctantem Clitiphonem in amoris ardorem pertrahat, hîc diuersum consilium simulat. & est attentionis, videlicet eum tutum & securũ esse, notatio: quod hîc prouerbio planum fit. Nã In vtranuis aurem dormire, nihil aliud est, quàm otioso animo & securo somno indulgere. Securitas enim somnos conciliat. 96

Hiusmodi obs. al.) C Quàm stultè amans inducitur credere Syrum, qui iocatur iam habere aliquid, quo potiatur amica sine periculo. 97 98

Ibo obuiam) V Expositio consilii 99

101 jſiſſi ** IN AVREM vtránuis otiósè vt dórmias.*

102 bſjap CLIT. *Quid ago nunc?* CLIN. *túne! quod ſboni est* CLIT. *Syre dic, modò* *Mu.* [*boni. CLIT. Syre. dic*].

103 dbſſſi *Verum.* S. * *age modó: hódie serò, ac nequícquam voles.*

104 ibaiſi CLIN. * [*Datur modò, ſi uere*] *dum licet. ſnam néſcias,*] *R. Al.* [*Datur. ſiuare*], iiijſi. *al.* [*Datur modò. ſiuare*], aaiiſi. *vel ſacia ſynæresi in* [*ſiuare.*] iaiiſi.

105 {ſſſſſi ſi *E'ius sit potéstas posthac, an nunquam, tibi.*

106 iſidſi CLIT. * *Syre inquam.* S. * *perge porrò, tamen istuc ago.*

107 ſſdiſp CLIT. * *Verum hercle istuc est, Syre, Syre inquam, heus heus Syre.*

108 {dſaiſi dſſd S. * *Concáluit. quid vis?* CLIT. *redi, redi.* S. *ad ſum, dic quid est?* *Al.* [*dic quid est.*] *ſine interrogatione.*

109 didiſp *Iam hoc quoque negâbis tibi placére.* CLIT. *immo Syre,*

110 ſaſſſi *Et me, & meum amórem, & fámam permitto tibi.*

* L. Prouerbium in quietos & securos.

* L. Prædictio offensi ac digredientis: sed totum per simulationem.

* Sententia amatoris Aristippica.

Al. [*cum nescias,*]

* Aestuat magis ob Syri discessum.

* L. Irrisio, quasi cõtumacis & obstirmati.

* *V. Verum h. i. est.* Hæc secum loquitur.

* L. *Concaluit.* Hoc ad spectatores Syrus priùs quàm respondeat.

Attende amãtis ve cordiam, qui famã seruo committit.

silii est, vt amicæ domum redeant.

101 *In aurem vtr. ot. vt d.)* B Interpretatur hoc sic Eraſ. In aurem vtranuis dormire est animo otioſo, securo, vacuóque esse. Eodem sensu dixit Plinius, In dextram auré. ita enim scribit Romano suo, Nihil quod in dextram aurem fiducia mei dormias. nõ impunè cessatur, id est, nihil est quod sis securus. Sic enim admonent Medici, vt in primo somno, qui profundissimus esse consueuit, in aurem dextram incumbamus: cùm experrecti redormire cupimus in sinistram. Porrò qui leui somno vult vti in neutram incumbit aurem, quo faciliùs expergefiat. Hæc ille Chiliade prima, centuria octaua.

102 *Quid ago nunc!)* C Dubius & circa pericula, & circa amicã, quærit consilium. *Quod boni)* V Adolescentuli est. Huius enim est agere, quod id ætãtis decorum exposcular. *Tu ne? quod boni)* Mũ In aliis omnibus, túne? quod boni est. mirúmque, quàm suo more, id est, quàm ineptè, quámque ridiculè locum hunc interpretentur literatores: illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda est. dicturus erat Clinia continuata oratione, Túne? quod boni datur modo, fruere, dum licet. nam nescias, Eius sit potestas post hac, an nunquam tibi. Sed cùm, eò loquiexorso, pergeret abire Syrus, interrupit illius orationem Clitipho, & Syrum inclamauit: deinde ad Cliniam conuersus, dic modò verum, inquit. at Syrus indignabundus, Age, inquit, modò: hodie sero, ac ne quicquã voles. tum demum Clinia interruptam orationem persecutus est.

Age modò) C Sic pronuntiãdum est, vt Syrus discedat, & dicat amicæ Clitiphonis, vt domum reuertatur. *Hodie)* V Alludit ad occasionem neutiquam negligendam. Siquidem fronte est capillata, sed in occipitio calua, vt eius imago apud Ausonium depicta est, sic & Horatius, Tu quancunque Deus tibi fortunauerit horam, Grata sume manu, nec dulcia differ in annum. Et alibi: Dona præsentis cape lætus horæ. 103

Syre inquam) C Trepidè Syrum reuocari iam decedentem. *Tamen istuc ago.)* Quod cœpi, scilicet Vt dicam amicæ, vt domum redeat. *Ago)* V Vt domum reuertantur. 104 105 106

Verùm h.) C Id est, verba creduli & trepidi amantis, & concedere nolentis Syro vt quod constituerit peragat. *Heus)* V Abitionem parantem Clitiphonem reuocat. 107

Concaluit) Et hæc clàm loquitur. Concaluit est id, quod effervbuit cor, atque iuxta affectum cordis thalamus calefit & adaperitur, quasi surgentis & cupiditatis & lætitiæ sit aurula, quæ allubescentia hodie nuncupatur. C Bene de amore Cõcaluit. In Eunucho, Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis. 108

*L. Pollicetur & cõfirmat diligentiam suam à periculo

Tu es iudex, ne quid accusândus sis vide. sſiſſi 111

s. **Ridiculum est istuc me admonêre Clitipho,* dſſiij 112

Quasi istic minor mea res agâtur, quàm tua. {ciaiſp a 113

Hîc si quid nobis fortè aduérsi euénerit, ſſſſp 114

*Tibi erunt parâta verba: *huic hómini vérbera.* ai dſp 115

Quápropter neutîquam hæc res negléctu est mihi. ſſſſi 116

Sed istum exóra, vt suam esse adsimulet. CLIN. {cſid ſp f 117

scilicet

Factûrum me esse in eum iam res rédiit locum, ſſaſap 118

R. *Al. omittitur* [me], *sed deprauatè.*

Mu. [amo te], ſibiſp *Vt sit necésse.* CLIT. *méritò'ste amo Clínia.* ſibdip 119

CLIN. *Verùm illa nequid titubet.* s. *perdócta est* ſſdſſj 120

probé.

*L. Reditur ad Bachidem, vt ostendantur eius mores.

CLIT. ** Ad hoc demîror, qui tam fácilè poſûeris* iſſdbp 121

Persŭadêre illi, quæ sólet quos spérnere. ſſiſp 122

s. *In témpore ad eam veni, quod rerum ómnium est* ſbſſli 123

Primum: nam míserè quendam offéndi jmílitem, ſdſſſp 124

R. [*miserum quendã offendi ibi*], ſdſſap: *al.* [*miserum quendam offendi militẽ*,] ſdſſſp.

111 *Tu es iudex*) V Præpostere herus à seruo consilium expetit. Tanta est amoris insania, tantum per illum homines dementantur. Itaque Archilochus eius vim exprimens non tantùm oculos caligare, sed & mẽtem esse amentem, cecinit his verbibus, τοίος γὰρ μανίοιτος ἔρως ὑπὸ καρδίῃ ἐλυσθείς πολλὴν κατ' ἀχλὺν ὀμμάτων ἔχευε πλέψας ἐκ πηδέων ἀπαλὰς φρένας. Sunt & huius iudicio amatores planè ἄψυχοι, id est, exanimes, nullius consilii cõpotes. *Ne quid ace.*) C Ne quid, deest Ob, vel Propter. & est admonitio aliquid alicui trepidè cõmittentis.

112 *Ridiculum*) V Diluit & tollit per periculorum, si qua euenerint, collationem. Filio enim tantùm verba, videlicet obiurgatoria, sed seruo verbera erint. Sunt autem ferè apud Comicos mancipia, quæ cæduntur, verberones, Græcis μαστιγίαι. Itaque consilium non est repudiandũ, cùm suasor magis periclitaretur.

113 *Quasi istic m. m. res ag.*) C Securiùs committimus his, ad quos non minùs pertinet quod agendum, quàm ad nos.

115 *Tibi er. p. v. h. h. v.*) B Agnominatio est. vtitur enim simili nomine in significatione diuersa. C Amabant veteres similia de proximo dicere. Cic. Minùs carum putauit, siue de armario, quàm de sacrario fuisset ablatum. *Homini huic*) Δεικτικῶς hæc dixit seipsum ostendens.

117 *Sed istum*) V Cæterùm vt negotium expediatur faciliùs, cunctas ἀπαγωγὰς remouet, quarum prima est, vt exoraret de amica assimulanda.

Verùm ne) Altera est, ne titubet, id est, ne sermone se prodat. Est autẽ metaphora à pedibus sumpta vacillantibus. Tollit autem à peritia colloquii. Est enim perdocta, cauta & prouida. *Ne illa quid titubet*) C Subaudi Timeo. Titubare propriè, est pedibus non valẽtis insistere, quales sunt ebrii. Ad animũ quoque transfertur, quotiés ab animo verba dissentiunt. Veretur igitur Clitipho, ne quid temerè effundat, quo se indicet. *Titubet*) Trepider. Cic in Phili. Titubare, hæsitare, quo se verteret nescire. 120

At hoc d.) V Tertia est de persuasionis difficultate. Est enim superba, fastidiosa. & hic locus est de temporis opportunitate, quæ quantum momenti habeat, scriptores passim indicant. Claudius Cæsar quendam parum tempestiuè accedẽtem manu à se reiecit, docuit nimirum tempus esse diligẽtiùs obseruandum. 121

Quæ s. quos sp.) C Quos, id est quales amatores. Virg. Quos ego sum toties iam dedignata maritos. 122

In temp.) V Narratiũcula eandem diluit, quæ eò pertinet, vt quàm facillimè concedat. vt qui semper tibi gratissima esse voluit. 123

Miserum q. aff.) C Rectè Miserum dixit. vt ostenderet non admissum arte, scilicet meretricis 124

Inopia

125 {ſſſiſp ſſſi *E'ius noctem orántem. hæc arte tractâbat virum,*

126 iadbſp *Vt illîus ánimum cúpidum, inópia incénderet:*

Mu. [*Cupidum vt illius animum*], bſbbſp.

127 {aiaſſp aiaſ *E'adémque vt ſesset apud te, ob hoc quàm gratíssima.* *Mu.* [*apud te esset*], aadſſp. *Glareanus tollit* [*quàm*], aiaſp.

128 {ixſiĩ id **Sed heus tu, vidẽsis, nequid imprúdens ruas:* *Adhortatio.

129 iſiſſi **Patrem nouisti, ad has res quàm sit pérspicax:* *Perspicaciã Chremetis, ac incõtinentiã Clitiphonis notat.

130 aſſbſi **Ego te autem noui quàm essè sóleas impotens,* * L. Indicat mores Clitiphonis.

131 ſiſſſi *Inuêrsa verba, euersas ceruíces tuas,*

132 {aiſſſi aiſſſi *Gémitus, ſcreâtus, tussis, risus ábstine.* *B.* [*screatus*]: *vt sint hic quatuor genitiui non nominatiui.*

133 {ſeſſſp id CLIT. *Laudâbis.* s. *vidẽsis.* CLIT. *tutêmet mirábere.*

134 ſiſidi s. **Sed quàm citò sunt consecútæ mulieres!* *V. Admirantis est non sine ironia.

135 adſſſp CLIT. *Vbi sunt? currétines?* s. *iam nunc hæc non est tua.*

136 aiſiap CLIT. *Scio, apud patrem: *at nunc interim.* s. *níhilò magis.* *C. Aposiopesis.

137 aiſiſi CLIT. *Sine.* s. **non sinam, inquam.* CLIT. *quæso paulísper.* s. *veto.* *L. Ridicula cõtentio ad exprimendã amantis impotentiam.

138 ſidſbp CLIT. *Saltem salutâre.* s. *ábeas, si sapis.* CLIT. *eo. quid*

Alij reijciunt [*Quid*] *ad initium sequentis versus: tum in hoc versu* [*salutare*] *nun elidit e, fididi: in sequenti vero* [*Quid, &*] *patientur elisionem.* ſibſſi.

126 *Inopia*) Scilicet Sui. Ouidius, Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata.

128 *Sed heus*) V Adhortatoria est, vt prudentior & cautior sit. Rationes sunt, quarum vna est à patris perspicacia: altera est ab impotentia amatoris, qui sibi, suóque affectui tẽperare nequit: Vltima est à modo, quo incommoda responsa & signa quædam imprudẽtiæ vitanda sunt. *Inuersa verba*) C Omnia ponit quæ ab amante vecorde fieri solent. *Inuersa verba*) Id est, verba præposterè, & in contrarium pronuntiata. Est enim Inuertere, quasi in contrarium vertere. & præposterè verba pronuntiare: V vel verbis, cùm pro Lauo Vola dicitur, vel sentẽtia, cùm Germani dicunt, Vvann man schvvartz sagt, das vveis ist, Ceruix autem euersa, plerisque est non recta, arrogantiæ nota, sed depressa humilitatem & animi deiectioem significat. Breuiter in hoc synathrismo quælibet indicia animi mutati fugienda admonet. *Versus ceruices*) C Ceruix seu ceruices, posterior pars colli, vbi origo est omnibus neruis. vnde homo duræ ceruicis dicitur, quasi indomabilis, & quasi duri capitis, & duræ mentis. *Euersas ceruices*) Cõtrariũ est Erectas ceruices. Et significat illum flecti & domari ab amica.

132 *Gemitus*) B Qui sunt amoris indicia. Vnde Horatius, Amantẽ languor & silẽtium arguit, & latere petitus imo spiritus. *Gemitus. scr. t. r. abst.*) Græcum est. Ablatiuo enim carentes Græci genitiuo vtuntur. Sic & Horat. Vbi lusi satis, abstineo irarum.

133 *Laudabis*) V Pollicetur suam operam, & hoc solo verbulo est sedulæ mentis significatio, penè prouerbialis. & sic ferè dicitur, ego me sic attemperabo, vt ipse laudaturus sis. *Videsis*) C Vultuosè pronuntiandum est.

135 *Cur retines*) V Quãta est amatoris impudentia. & satis ridicula. C Impatientia amantis ostenditur. Nam visa amica, Clitipho verba Syri obliuioni tradiderat.

136 *Apud pat.*) Obseruabo id quod me admonuisti. *At n. int.*) ἀποσιώπησις amantis: vt sit, Sine interim paulisper cum amica ludere. *Nihilò m.*) Vult Syrus eum perpetuò modestum, ne si incœperit, non possit se abstinere. etiam patre vidente.

Felicem, quia cum amica manebit. *Istic?s.manêbit.*CLI T.*ſ'ó hóminẽ felîcem!*/S.*ámbula.* {fadſſi ſſsb 139

Mu.[*ó felicem hominem.*]ſſiſſai·

139 *Quid istic*) Ist c pro iste.

ACT. II. SCEN. IIII.

ARG. [1] Collatio meretricis & honestæ virginis, qua vita vtriusque exprimitur. [H] Bacchis laudat Antiphilam à variis, & fortunatam eam esse affirmat. Enthymemate etiam vsa est: nam colligere vult, Quia formosa es, & optimis moribus prædita, ergo omnes te expetunt. Non potuit melius conditionem meretriciam exprimere, quàm per eam quæ meretrix esset: quæ tamen nomini meretricio faueat, cùm alioi reprehendantur meretrices nihil aliud ex amore adolescentum quærere, quàm pecuniæ extorsionẽ. hic quoque iucundæ amãtium congressio signantissimè exprimitur. *Theses.* 1 Scortum honestas nuptias laudat. Nam & malis lasitum est probare meliora. Sunt enim feminæ honestatis indita τὰ κατὰ φύσιν προῖκα. 2 Meretricea vita & studiũ nõ parũ periclitatur. 3 Nunquam verè sunt calamitosi coniuges, sese inuicem amantes. 4 Amãtes vel amicæ primo conspectu obstupescunt. Est autem in facti demonstratione, quòd formosa etiam morata esse voluerat. Sit igitur Antiphilæ encomium. Huius loci est illud Salomonis, qui mulierem formosam quidem, sed sine pudicitia, idem esse ait, quod aureus torquis in naribus porci est. [M] Tanti esse honestatem, vt etiam ore meretricio commendetur, docet hæc scena. Quapropter Seneca sic scribit. Adeò gratiosa est virtus, vt insitũ sit etiam malis, probare meliora, & maximum habemus hoc naturæ meritum, quòd virtus in omniũ animos lumen suum permittit: etiam qui non sequuntur, illã vident. Virtus, inquit, non recipit sordidum amatorem. Soluto ad illam sinu veniendum est. Cicero sic scribit in Lælio, Nihil est amabilius virtute, nihil quod magis alliciat ad diligendum: quippe cùm propter virtutem & probitatem, eos etiam quos nunquam vidimus quodammodo diligamus. *Versigen. Primi septẽdecim trochaici tetr. catal. Reliqui iambici catalectici, quorum septem priores tetrametri, postremi quinque trimetri.*

BACCHIS *meretrix.* ANTIPHILA *amasia.* CLINIA. SYRVS.

Spargit in personas descriptionem morum Bacchidis, & Antiphilæ, vt appareat honestè amasse Cliniam.

G. Al. [*ipsi formæ*] saillſſai: *vel sſ Id adiuersum præcedentẽ pertinente.* dſſſſdt-.

EDEPOL/te mẽa Antíphila laudo, & fortunâtam iúdico, {a«bſſſt-af 1

G.[*Edepol.*] *prima breuis al.*[*Aedepol*].«« bſſſt-: [C] [*Aepol.*][C] bſſſt-, & [*mea*] *facto monosyllabo.* ſſbſſſt-. *Mu.*[*Aedepol Antiphila mea laudo te.*] [A] *Iambicus sit acat.* ddbſſſſi.

Id cùm, ſtuduiſti, /formæ/ mores ut consímiles ſaſſſdt- 2
fórent:

Mínimèque (ita me dij ament) miror, ſi te ſibi quíſque expetit. aaaſſatv 3

Nam mihi quale ingénium habéres, fuit indício dſbſaat- 4
ſórátio./

Mu.[*oratio tua.*] dſbſaadp.

1 *Aedepol*) [V] Propositio est. Laudanda est Antiphila. *Edepol*) [C] Per Castorem & Pollucem ornatiua sunt iurandi, apta fœminis.

2 *Id cùm st.*) [V] Confirmatio est ab honestatis studio. Nã mores honestos formæ coniunxisti respõdet forma moribus, & econtra. [V] Mores autem pudici, gratiores esse solent in pulchro corpore. Virgil. Gratior est pulchro veniens è corpore virtus. [B] Hanc amant huic impensiùs fauent omnes.

3 *Minimè*) [V] Epilogus, Amabilis igitur est formosa & honesta. [B] Nihil enim virtute amabilius est. Nihil quod magis ad amandum alliciat. *Sibi q. expet.*) [C] Recte Expetit: cùm eam à pudicitia commendet. Expetimus enim, tãtùm ea quæ honesta sunt, & planè bona, vnde, de rebus expetendis à Philosophis scriptum: quæ scilicet peti debent.

Nam mihi) [V] Laudat ab acumine ingenii, seu dotibus naturæ. Hic est sententia, vt sermo sit animi index, & χαρακτὴρ. Sic in Salustiũ Cicero, Moribus semper oratio consonat. Plutarchus de liberis educãdis sic ait, Vt æra tinnitu, ita homines sermone dignoscantur. Solon apud Laertium sermonẽ esse vluam animi imaginem pronuntiat. *Oratio*) [C] Quòd dixeris

Et cùm égomet nunc mecum in ánimo vitam tũam consýdero, {dſtaſſt-dſtaſſ 5

C. Potest [*Et*] à superiore versu pendere. aſbſtſt-.

ſO'mniúmque ádeò voſtrârum, volgus quæ abs ſe ſségregant: tdſſſt- 6

Mu.[*Adeóque vostrarum omnium, volgus quæ ab sésé*]. aiſſſſi.

Et vos eſſe iſtiúſmodi, & nos non esse haud miráble est. {ſſaſſſt-ſſſt 7

**Nam ſ expedit bonas esse vobis. J nos quibus cum est res, non sinunt:* {txtſaſt-ttttſd 8

* L. Ratio ab vtilitate nam meretrix anteponit vtilitatem honesto.

Mu.[*vobis expedit esse bonas: nos quibuscum res est.*]ſſaaaſſi.

Quippe fórma impúlſi noſtra, nos amatóres colunt. tſſſſt- 9

Amatores formæ.

Hæc vbi immutâta est, illi ſuum ánimum áliò cónferunt. tſſſbat- 10

Niſi proſpéctum ſintéreà áliquid nobis est, J desérta viuimus. {aſa-ſtſſſpaſa-ſſſt- 11

Mu.[*est interea aliquid nobis.*]aſdaſſſp.

Vobis cum vno ſimul vbi ætátem ágere decrêtum, ſſbſbſt- 12

Laus à pudicitia.

Cũius mos máximè est consímilis voſtrûm, hi ſe ad vos ápplicant:* {ſſcaſſi-ſtſ 13

*L. Pares cũ paribus facillimè congregantur.

Hoc benefício vtrîque ab vtríſque verò deuincímini: 14

Commẽdatio à fide in virum.

Vt nunquam vlla amóri veſtro incídere poſſit calámitas. ſſſbſb- 15

A. Néſcio álias: me ſcio quidem, ſemper fecíſſe ſé dulò, ut {dẽbſſttvdſ 16

Potest hic censeri iambicus, didiſſip. ethos *Nescio alias.*

Mirè opportunum

dixeris, cum vno velle ætatem traducere. Antiqui etiam pauca verba orationem dixerũt.

5 *Et c.eg.*) [V] Ab honesto amplificat per collationem amoris meretriciei & honestarum nuptiarum.

8 *Nam exp.b.e.v.*) [C] Quia cum solo viuitis. Nec potest esse verus amor, nisi inter duos qui sibi inuicem fidem seruent: iuxta illud, Nec regna, nec tædæ socium pati valent. *Expedit bonas esse vobis*) [B] Figurata est loquutio, cùm datiuus posterior, in accusatiui loco per enallagen ponitur. Sic & Quinti. Procuratorem tibi esse non licuit.

9 *Quippe f.imp.*) [C] Et hic amor est gratia voluptatis tantùm. Et bene Impulsi. Nam hæc omnia, nox, vinum, amor, adolescentia, ab impulsionis parte dicuntur, non à ratiocinationis. *Amatores*) [V] Non amici, cùm illi corpus tantùm adament. [C] Bene Amatores. Amator fingi potest: Amans verò, amat. *Colunt*) Colere est inferioris personæ ad superiorem: nonnũquam superioris ad inferiorem. Virg. Posthabita coluisse Samo.

10 *Immutata*) [V] Postquã rugis aratri cœpta. *Niſi proſ.*) Illis oculatas manus Plautus tribuit. [C] Prospicimus futura, Diiudicamus præsentia. *Deſertæ*) [V] Ouidius 3. Amoris. Dum licet & veros etiam nunc editis annos, Ludite, eunt anni more fluentis aquæ. Tempus erit, quo tu, quæ nunc excludis amantes, Frigida deserto nocte iacebis anus.

12 *Vobis*) Sponsis & honestis puellis.

13 *Cuius mos*) Quales sunt sponsi. Hîc est amicitiæ iuxta Pythagorã æqualitas, Hîc est amicitiæ mater, morum similitudo. Hîc inter pares amor stabilis est.

14 *Deuincimini*) Est enim in matrimonio mutua deuinctio, sicut Græcis συζυγία. [B] Horat. Felices, inquit, ter & amplius Quos inter rupta tenet copula, nec diuulsus querimoniis malis Suprema soluet citiùs die.

15 *Incidere p.cal.*) [C] In Eunucho, Nostri fundi, calamitas. Propriè calamitatẽ rustici grandinem dicunt, quòd cõminuat calamum, hoc est, culmum ac segetem.

16 *Neſcio alias*) Verba mulieris commendantis se à fide in virum.

L. Respõsio modesta. Alij iungunt [vah] cum versu superiore sed ibi redundat, nisi cum Mureto legas [ah] pro [vah], sub versus initio præfigit [vt] præcedentis versus, vt sit iambicus acatal. iſſiſiſi. & [meum] facto monosyllabo, iſſiſiſi.

* L. Irrisio amãtis.

Duras d. Eclipsis, L sub. Partes: & est trãslatum ab actionibus scenicis.

Præ nimio gaudio consternatur.

Patheticæ & amatoriæ locutiones.

* L. Congressus amantium. scitè expressus.

Al. [mi expectate] tũc erit trochaicus te tr. catal. tastdtt—.

17 *Ex illius*) V Vera est sententia in matrimonio.

18 *Vah*) C Clamosa interiectio hoc in loco ad gaudium spectat. Nec potuit vox accommodatior dari amatori, præ nimio amore fermè insanienti ad primum cum amica congressum. *Ergo mea*) V Conspiciens Clinia amicam eminus eandem vel absens alloquitur ex abrupto. Constat tamen propositione cur reuersus sit. Ratio, quia illa carebat. Hellenismus est σὲ στερῶν.

19 *Cepi*) B Id est, perpessus sum, authore Valla.

20 *Credo*) C Syrus non se loco moueranti respondet verbis Clitiphonis quicum loquebatur, vt eum aliquò ambulatum abire cogeret. *Vix suffero*) V Hæc loquitur. Nã ei vetitum fuit, ne ad amicam accederet. C Vix, difficultatem significat. Et aliquando pro Non, ponitur. Ouidius, Vix Priamus tãti, totáque Troia fuit. Lucil. Carcer vix carcere dignus. *Suffero*) Sustineo: aliàs, suppono.

21 *Hoccine*) V Antecedens, Quia miser sum. Consequens, Ergo liceret frui meo ingenio. Est autem hîc conquestionis ἠθικὸς

22 *Imò vt p.t.v.e.h.*) C Cùm non posset per se Syrus Clitiphonem abigere, ad minas patris confugit, quem fingit iratũ. *Vidi esse hab.*) Vario modo homines habiti atq; affecti esse possunt, quibus secundum Academicos aliud atque aliud videtur. *Etiam dur. d.*) Subintelligendum est vel Lites, vel Partes. In Eunucho, Duras partes fratris prædicas. Et partes duras, ἀστραφεμὼς ab actoribus scenicis. *Duras dabit*) V Ἐλλειπτικῶς, Durũ sese præbebit, durius tecum expostulabit.

Ah, retine me) C Antiphilæ præ nimia lætitia, viso Clinia, animo malè esse cœpit. Nam & animus vnà cum corpore nonnunquam deficit nimio mœrore: sic & interdum nimio gaudio. *Retine*) Amatoria hæc omnia sunt. Videtur conspecto Clinia animo deficere, atque id causas naturales habet, non est vt protinus ad sympathiam curras.

Video Cl. an non?) C Tanta lætitia erat Antiphilæ, vt etsi amatorem agnosceret, de eo tamen dubitaret.

Salue Anime mi) V Mollis oratio, & fœminea multis implicata blandimẽtis. Mi, vim blandimenti habet. nam significat Meus. *Clinia salue*) C Illa ad maiorem gratiam, amantem proprio nomine appellauit. Salue, modò admirantis interiectio est.

Teneóne

27 ſſiibi A. *Saluum ſ veníſſe ſ gaúdeo.* C. *téneóne te* E. Al. [adueniſſe].

28 dibſſi *Antíphila, máximè ſ ánimo exoptáto ſ meo!* G. Al. [exoptata animo], diiſai. ali. [mexpectata animo].

MU [*Antipheila animo exoptata maxumè meo!*] dasiij.

27 *Teneóne te*) Præ nimio amicæ desyderio stat. *Teneóne te*) V Adhuc meis moribus deperiit: cum dubitatione loquitur. Sunt qui legant, Teneóne te: vt refetatur ad fidem, ita vt dubitet an à se alienata sit an in fide persi- Siquidem à se alienatam Antiphilam suspicabatur.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. C Veri amici officiũ pulcherrimè à Terẽtio in hac scena exprimitur: in qua amicus amico simul & gaudii insperati, maximo cum affectu, nuntiũ & consiliũ affert. B Chremes enim Menedemo nuntiat ex Asia rediisse filium, ex qua re Menedemus incredibili gaudio perfunditur, & filio posthac indulgere magis instituit: quod ei magnopere dissuadet Chremes: P ídque ob varias causas. sed cùm illi Menedemus minùs ea in re auscultat, saltem hoc tandem persuadet, ne filio lenem nimis erga ipsum animum quoquo pacto credat, L & quid præterea agendun sit consulit. Est autem initium occasionis ad futuram epitasin. V *Theses.* 1 Patres nimia & clementia, & indulgentia peccant. 2 Consolãdi sunt senes & mœsti, vt animum exhilarent. 3 Filii cùm vident parentum indulgentiam sibi temperare nequeunt, modúmque ignorant, & corrumpuntur. 4 Scorta luxu perdita neutiquam in ædes recipienda sunt, sed diligentissimè fugienda. 5 In rebus alienis oculatiores sumus, & in nostris cæcutimus. Chremes enim foris plus satis sapit: non videt de suo capite agi comitia, & sæpe in discrimine esse. Mista est scena. Consolatoria est cum absolutæ Menedemo nuntium omnino insperatum affert Chremes, & consolatur. Deinde est dissuasoria aut ἐπιτιμητικὴ, ne sit adeò lenis in recipiendo filio, & sicut antè nimia inclementia, ita nunc indulgentia peccat. Postremò ad consultationem redit. Siquidem ne filius intelligat patrem indulgentia victum esse, consulit. M Affectus paternus nimis vehemens in vtranque partem, nec medietatem illam aliquando seruãs, quæ est secundum rectam actionem, & modum viuendi politicum, hac scena exprimitur. Interdum quippe pater nimis durus est in disciplina domestica, interdum nimia indulgentia & facilitate, filiorum mores corrumpit, amore ipsum decipiente, quo filium ranquam aliquid ex seipso prosequitur. Vnde Aristoteles in quarto Moralium sic ait, Omnes amant sua opera: vt parẽtes atque Poëtæ. Quod autem à medio rationis exorbitat, vituperatur in primis. Vnde Horatius in Serm. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citráque nequit consistere rectum. Et alibi: Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt: Pastillos Ruffillus olet, Gorgonius hircum: Nil medium est.

Versuum genera, Senarij, hoc est iambici trimetri acat.

CHREMES. MENEDEMVS.

1 ſiſiſp * [LVCE] SCIT: *hoc iam ceſſo ſ pultâre óſtium*

2 ſſſiap *Vicini? primùm ex me vt ſciat ſibi filium*

3 idſſſi *Redîſſe: et ſi adoleſcêntem hoc nolle intélligo.*

4 ſddſap *Verùm cùm vídeam miſerum hunc tam excruciárier*

*V. Consultatio est priuata ab occasione.

Mu. [Luciſcit hoc iã: ceſſo].

Verus amicus tam dolore, quàm gaudio afficitur.

1 *Cesso*) C Aliquis cessare dicitur, id est tardare ad aliquid celeriter peragendum. Virg. Cessas in vota precésque. Cessat desidiosus: Requiescit defessus. *Pultare ost.*) L Propulsare. venusté.

2 *Primùm ex.*) V Propositio, Reditum filii significabo.

Etsi adol.) Præoccupatio est, & diluitur ab honesto, & amici officio, & decoro.

Miserum hunc) C Cum affectu. nam proprium veri est amici, lætari rebus prosperis amici, & dolere aduersis.

Ex ind

Eius' ábitu: célem tam insperâtum gaúdium, {dessip ds 5
Cùm illi nihil pericli ex indicio siet! sijsap 6
T. *Ali.* [*quàm*]. *Haud fáciam: nam quod pótero, adiutâbo senem.* dsdsip 7
Ita vt fílium meum amico, atque æquáli suo {ixassi is 8
Video inseruíre, & sócium esse in negótijs: asdsij 9
Nam pares cum paribus facilè congruunt. *Nos quoque senes est æquum sénibus obsequi.* disdij 10
M. *Aut ego profectò ingénio egrégiè ad misériam* didddp 11
Natus sum: aut illud falsum est, quod volgò audio sssssp 12
* Vulgarum dictú. ‡ Prouerbium. *Dici,** DIEM *adimere ægritúdinem hominibus.* sbijbp 13
L. *Augescit*, pro Crescit. *Nam mihi quidem quotidie augêscit magis* diijsp 14
De fílio ægritûdo: & quantò diútius {jsisixp sisss 15
Al. [*eccum.*] G. [*ibo.*] ¢isdsp: *vel* isdsp. M. [*egressum foràs video: adibo:*] ¢sibsp: *vel* ssibsp. *Abest, magis' cúpio tantò, & magis' desídero.* {ixaxsi ibad 16
C. *Sed' ipsum' foràs' egrêssum video: ſadibo,] álloquar.* {¢¢sbsp si 17
Menedême salue: núntium appórto tibi, aissi 18
Cúius máximè te fíeri partícipem cupis. {sdsap si 19
* C. Suspicio ex mira solicitudine. M. **Nunquídnam de gnato meo audísti Chreme?* sssss 20

6 *Ex indicio*) Indicium propriè est oris & linguæ.

7 *Nam quàm*) V A necessitate propter ætatem senectam, quæ & ipsa morbus est. *Senem*) C plus habet affectus, quàm si diceret Menedemum.

8 *Ita vt*) V Exemplo filii, qui Cliniæ suo operam dat, iam amplificat.

10 *Nos quoque*) Epilogus est eius confutationis, Senes igitur sibi inuicem officiosi esse debent. C Iuxta illud prouerbium vsitatissimum, Pares cum paribus facillimè congregantur. Naturaliter enim adolescentes adolescentibus, senes verò senibus potiùs inseruiunt & obsequuntur. B Prima familiaritatis conciliatio proficiscitur ab ætatis æqualitate amicitia cohæret inter æquales vicinos, & senes. Vnde Græci authoris versus ille ab Erasm. Latinitate Donatus. Omnes hi sese venerantur, amántque vicissim Vicini, æquales viribus, atque senes.

11 *Aut ego*) V Conquestio est de senectutis miseria & calamitate per dilemma. *Aut ego prof.*) C Id est, ex his duobus necesse est alterum tantùm esse verum. Sed senex ex nimio filii desyderio dubitat de eo quod omnibus approbatissimum est. *Ingenio*) Hoc est natura. Ingenium naturalis est sapientia. Sallustius in Catilil. Ingenium nemo sine corpore exercebat. Ingenium quoque veteres dixerũt ex suã sponte vel natura. Virg. libr. 2. Georg. Nunc locus aruorum ingeniis quæ robora cuique. *Egregiè ad mis.*) Egregium dicitur quod ex grege eligitur. Sed hic Egregiè, valde, nimis. Non est ergo ad laudem positum.

Diem) V Prouerbium vetustum est, ex Sophoclis sententia, Tempus est facilis, Deus, videlicet, quòd omnia leniat, & molliat. Ouid. 4. Tri. Hoc etiam sæuas paulatim mitigat iras, Hoc minuit luctus, mœstáque corda leuat. C Seruius Sulpitius ad Ciceronem, Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat. B Ouidius, Quod malè fers, assuesce, feres bene. Multa vetustas Lenit. *Diem adimere ægritudinem*) B Dies hìc pro tempore accipitur, éstque generis fœminini. Iuuenalis, Longa dies igitur quid cõtulit? Virg. Multa dies, variúsque labor mutabilis æui Rettulit in melius. 13

Nam mihi) V Ratio est ab experientia, in posteriore parte, quod immodico filii teneatur desyderio. & huius intentæ cupiditatis rationes perelegantes in physiologia explicantur. 14

Sed eccum) Nuntiatoria, cuius exordium est per salutationem & appellationem. 17

Nuntium) Propositio, Tibi rem gratam adnuntiabo: cui additur attentionis forma. C Nuntius & res ipsa, & nuntius dicitur. 18

Cuius max.) Bene maximé. quis enim nuntius illi gratior esse poterat, quàm filii? 19

Nunquídnam de gn. m.) Quia omnis illius solicitudo circa filium erat, idcirco statim de eo suspicatus est, nondum facta mentione. 20

21 {aibsPi aibsa C. **Valet, atque viuit.* M. *Sù' binã est quæsó?* C. *apud' me domi.* *Min.* [*quæsó vbinam?*] aisbsi.

22 {¢sssIp s M. * *Méus gnatus!* C. *sic est.* M. *venit!* C. *certé.* M. *Clínia*

23 {¢sisai s *Méus venit!* C. *dixi.* M. *eâmus, duc me ad eum óbsecro,*

24 sIjap C. *Non voltte scire se redîsse: étiam & tuum*

25 sdIsp *Conspêctum fúgitat, ſpropter peccâtum: tum] hoc timet,*

26 ddsdip *Ne tua durítia illa antîqua, étiam adaûcta sit.*

27 {*sisai s M. *Non tu ei dixísti vt essem!* C. *non.* M. *quámobrem Chreme!*

28 {¢sisp aa C. *Quia péssumè istuc in te, atque in illum cónsulis,*

29 sIdsp *Si te tam leni, & victo esse ánimo osténderis.*

30 {s×isi sdd M. *Non possum: * satis' iam, satis' pater durus fuit.* C. *ah,*

31 aaidsp *Véhemẽs in vtránque partem Menedême es nimis,*

32 sibsij *Aut largitâte nímia, aut parsimónia.*

33 assIsi *In eándem fraudem ex hac re, atquè ex illa íncides.*

* V. Narratio est duobus, verbulis absoluta. * L. Attende verba & gestũ gaudentis. Præ gaudio idem crebrò reperit. L. *Dixi.* Cõtinuãtis verbum, proprium eorum qui causam perorauerint. G. [*tum*] *redundat in metro. Mu.* [*ob peccatum, tum*] sdisIsp.

Menedemi consilium arguit. Cõsultatio senũ, in qua videas, quantũ fallatur Chremes: éstque hæc paraſcene turbarum, quæ sequuntur, * L. Geminatio ad vehemẽtiam: & est exclamatio, qua se ipsum accusat senex.

21 *Valet atque viuit*) Prothysteron insensu est. Si enim valet, necessariò viuit: non si viuit, valet. Ergo Viuit & valet, dicendum erat. Et bene vtrunque iunxit, Nam multi viuunt, sed non bene valent. B Histerologia, siue histeron proteron, est sententiæ cum verbis ordo mutatus. Hysteron est proteron, postponas, si antè locanda.

22 *Meus gnatus*) C Magis cum admiratione quàm cum interrogatione legendũ. *Clinia meus*) Addidit & nomen: quod fieri consueuit in his quos diu optauimus, & nõdum veniſſe credimus.

23 *Dixi*) Denuntiatio est confirmandæ sententiæ, nec mutanda est. translata de foro & causidicis. Cicero Præco dixisse pronuntiat. *Dixi*) Hoc verbum in fine addirum, superiora confirmat, & est proprium his qui perorauerint causam. *Dixi*) Sic dixit, quasi iam obtunderetur à Menedemo.

24 *Non vult*) V Hìc fit gradus & occasio ad futuram consultationem & reprehensionem.

25 *Et tuum Conspectum fugitat*) C Plus est quàm fugit. Et fugitat dixit, vt ostenderet filium vehementer timere.

Non tu ei dixti vt essem) Vt, aliquando certam qualitatem significat, & nonnunquam incertam. Alibi, Vt erat gesta. 27

Quia pess. ist.) Consilium & parentibus omnibus & filiis salubre: patres enim nimia largitate & clementia liberos corrumpunt. Illi verò, nimia licentia deteriores facti, patribus mœrori, sibi verò detrimento sunt. 28

Non possum) Hoc est animi victi & clementis. Interdum ad nimiam indignationem spectat, vt illud Satirici, Non possum ferre Quirites Græcam vrbem. B Quàm verùm hìc esse ostenditur, quod Horatius ait, Dum stulti vitant, vitia in contraria currunt. 30

Vehemens in) V Propositio est per dilemma, Nimium es aut parcus aut largus. L Reprehensio intẽperantiæ Menedemi, & deinde consilium: quæ ambo pertinẽt ad describendam personã Chremetis, qui ipse alii consulens à nequiore filio decipitur. C Bene dixit Vehemens, de eo qui nõ seruaret modum. Ve enim particula, sicuti quædã alia, tum intensionem tum minutionem significat. Ergo vehemens, à mentis vi atque impetu dicitur. 31

In eandem) V Confirmatio posterioris par- 33

Mu.[*commeare ſtliũ* ſdſiip. *Quàm paterere*],dſaiſi.
In[*Commeare*]*non eliditur e.*
R. Al.[*ingratis*], *ſed tum verſus fuerit catalecticus*,ſidiſu.
R. Al.[*detrimento*].
**C.* Carpit nimiam largitatem ſenis.
* L.Rem auget exemplo.
Mu.[*Sufferre amator nunquã*],ſiſſſp.
R.[*ſi ſit*], *C tunc*[*ea*] *monoſyllabum fuerit, & totũ eliderur*,ſſſſi.

Primùm,olim pótiùs,ſquàm paterêre filium ſdſaip 34
Commĕâre\ *ad muliérculam,quæ paúlulo* {*iaiſi / f 35
Tum erat contênta,cuique erant grata ómnia, iſiſp 36
Proterruíſti hinc.ea coâcta ſingrátiys ſidiſi 37
Poſt illa cœpit victum volgò quærere. ſiſſſp 38
Nunc cùm ſine magno/*intertriménto*/*non poteſt* ſaſiſi 39
*Habéri,***quiduis dare cupis.***nam vt tu ſcias,* iſdiſi 40
Quàm ea nunc inſtrûcta pulchrè ad perniciem ſiet: aſiſap 41
Primùm,iam ancillas ſecum addûxit plus decem, ſſſſp 42
Onerátas veſte,atque auro:ſátrapes ſi ſiet aſſdſp 43
Amâtor,nunquam ſufférre/*ĕius ſumptus queat,* {ſſſſſp / i 44
*Nedum tu poſſis.*M.*éſtne ea intus?*C.*/ſit/rogas!* ſſſiſi 45
Senſi:nam ei vnam cœnam,atque eius comitibus ſiſſdp 46

tis de parſimonia. Vulgò hîc, eſt ſecundum vulgi conſuetudinem.

In eandem fraudem) [C]Fraus pro dolo & pœna ab antiquis accipiebatur, [B]In fraudem,id eſt in pœnam.aliquando pro crimine accipitur. Vlpianus in tit.de ædil. ed. Capitalé fraudem admittere,eſt tale aliquid admittere, propter quod quis capite puniendus ſit.Senſus Poëtæ eſt,Vt nimía dudum parſimonia filium eieciſti,ita nũc immodica largitate, eius animum corrumpes.Ille nimia licétia deterior factus, vide ne mœrori,ſit tibi In vtranque partem nimis vehemens es.Meminiſſe nos,qui patres ſumus,oportet, in omni re modum eſſe optimum.

Mulierculam) [C]Minùs eſt quàm ſi diceret,aut malierem, aut meretricem, vtpote quæ erat contenta paruo. 35

Ea coacta ingratiis) [M]Aduerbialiter ponitur,id eſt,inuito animo, [C]inuita.Et bene Coacta,& Ingratis. Nam aliquis ingratis dicitur aliquid facere, qui inuitus & coactus præter voluntatem facit. 37

Poſt illa cœpit v.v.q.[r]) Sic in Andria, Lana & tela victum quæritans, Et rectè Victum & nõ Cibum protulit. Cibus eſt enim qui delicatis præbetur: Victus in paruis aridísque alimoniis eſt conſtitutus. Virgilius,Victũ infelicem baccas lapidoſáque corna. *Quærere*) Meliùs dixiſſet Quæritare. Quærit enim qui ad plenum & perpetuum reponit: Quæritat, qui vix quotidie inquirendo victum inuenit. *Poſt illa*) Antiquum eſt:nos autem dicimus poſteà. 38

Nunc cùm) [V]Prioris eſt de largitate confirmatio. *Sine m. intertrimento*) [C]Id eſt,damno. Detrimentum ſecundum Varronem,à detritu dicitur:quòd ea quæ trita ſunt, minoris pretii ſint.Intertrimẽtum,ab eo quòd duo quæ inter ſe trita & diminuta. A quo etiam Intertrigo dicta. 39

Quiduis dare cupis) Et hoc eſt nimiæ largitatis. *Nam vt tu*) [V]Ratio eſt à familia magna,& ſumptuoſa. 40

Inſtructa ad pern.) [B]Ad expilandos amatores. 41

Primùm iam anc.) [C]Et hoc eſt ſignũ illam probè inſtructam ad expilandum amatores. 42

Satrapes ſi ſiet) [B]Prouinciarum & vrbium præfectos Græci Latiníque lingua Perſica ſatrapes vocant.Magiſtratus eorum,præfectura dicitur.Budæus in Annotationib.Fuerunt,inquit,præfecturæ in Ægypto, quæ Nomarchiæ dicebantur & nomi.Paulò pòſt,Nomos Herodot.& Satrapias pro eodem poſuit, Darii regnum in viginti Satrapias diuidens. 43

Nuſquam ſuff.) [V]οὐδ' ὁπωσοῦν eſt,'& à comparatis minoribus comprobatur. 44

Nedum tup.) [C]Nedum,hoc loco negatiuè ponitur:vt,Non crederem tibi obolũ, nedum pro te effunderem ſanguinem. Iam Chremes Bacchidem credit Cliniæ eſſe amicam.Et obſerua Terẽtianam conſuetudinem, qui inducit nihil ſapere eos qui falluntur. *Nedum tu poſſis*) [B]Multò minùs tu poſsis. Ita eruditi particula Nedum vtuntur,Cicero, Si reuiuiſcat,nunquam hoc perſuaſerit,nedum ego,id eſt,multò minùs ego. Imperiti hanc dictionẽ accipiunt pro Non ſolùm. Nedum pro te laborem ſuſciperem,ſed etiam mortem. 45

Senſi) [C]Hoc cum dolore dicere ſolemus in his,in quibus detrimentum ingẽs paſsi ſumus. *Nam ei rei*) [V] αἰτιολογία eſt ab experientia. Hac enim comperit quàm ſit ſumptuoſa. 46

Actum

47 iddſſp *Dedi:quòd ſi iterum mihi ſit danda,actum ſiet.*
48 biſſbi *Nam vt ália omittam,pitiſſando modò mihi*
49 ſſſſp *Quid vini abſúmpſit!ſic hoc dícens,áſperum*
50 adſiſi *Pater hoc eſt,áliud lénius:ſodes vide,*
51 iſſjſi **Releui dólia ómnia,omnes sérias,*
52 ſddiſi *Omnes ſollícitos hábui*\ *:atque*/*hæc vna nox.*/
G.[*vna hæc nox fuit.*]ſddſſp. *Mu.*[*Omnes habui ſollicitos : atque hæc vna nox.*]ſadſſi.
53 ſiſſai *Quid te futûrum cenſes,quem aſsiduè éxedent?*

**Lindaver. Si ſit præ an ſit per Graecam enallagen:*
L. Pitiſſando, id eſt, guſtando.
C. Serias,id eſt, vaſa fictilia.
V. Auxeſis. L Releui, & aperui, detrahendo ſcilicet linum, vel cerã quæ foramẽ obſtruitur.
Mu.[*Sic*],ſiſidi.

47 *Actum ſiet*) [C]Actum eſt dicitur de ea re de qua iam lata ſit ſententia. Et eſt verbũ deſperantis.

48 *Nam vt al.*) [V]Ratio eſt per narrationem, qua veluti exemplo ſumptuoſam oſtendit,atque hîc delicatæ meretricis,& ſumptuoſæ ὑπόθεσις. *Pitiſſando*) Cùm ſolùm deguſtauerat,multum vini abſumptum eſt:quod amplificat μιμήσει pitiſsantium ex vãriis doliis. Exprimit enim μιμητικῶς morem amicarum, in conuiuio ligutiẽtium, atque hoc argumento, perſuadere nititur, ne tã facilis ſit abſumptus Cliniæ ſuppeditandos. [C]Bene Pitiſsãdo. Et Releui dolia omnia. Nam Pitiſsare propriè eſt parcè vinum guſtare, quaſi tentãdi gratia. Tale eſt verbum quo Plautus vtitur,Cyathiſſo:tale eſt & Græciſſo. Pitiſſando, id eſt, expreſsis labris expuendo, dum ſãporem vini probat. *Pitiſſando modò*) [B]Modò hîc tantùm ſignificat.ita & Politianus Herodianum vertẽs eſt vſus cùm diceret, Paulum modò in præſens,conatus adoleſcentis repreſsit, libro primo de Commodo principe.

49 *Quid vini abſ.*) Meretricum hîc notatur bibacitas.Medici omnes moderatum laudant vini vſum.Intemperantiam enim comitatur ſenſuum retuſior vſus, ac quodammodo præmortuus,vox hebetior,color euarians, anhelitus atque animi vitia, calculi infeſtatio,podagra,chiragra,efflans eruditatem ſtomachus, ſexcenta alia mala. Ex medicorum ſcholis profectum & illud,Vino ſi quis infarciatur, leuius id multò cenſeri, quàm ſi multum cibi ingeſſerit.Vinum enim faciliùs dilabi ac reſolui,nec ingeſtabili onere ſtomachũ premere.Sed ne inde quiſpiam ſibi anſam bibendi arripiat,conuenire ſciat inter medicos omnes,immoderatum vini vſum,& perpetuã ingurgitandi conſuetudinem, multum aduehere diſcriminum,& mortiferas parare ægritudines. *Aſperum*) [C]Id eſt, auſterum.Secundum Pliniũ tria vini ſunt genera,auſterũ,dulce,& tenue. [B]Aſperũ dicimus quod viũ, vel guſtu, vel tactu, vel alio ſenſu,inſuaue eſt.Per metaphoram ad ea trã:ferimus, quæ dura atque inſuauia ſunt.

Releui) [V]Auxeſis eſt in ſumptu familiæ immodico. Seria autem cadi genus eſt ein dreiling K. atque amplificando repetitione & aſyndeto vtitur. *Releui d.*) [M]Id eſt reſignaui & aperui.Lino,lini,liui, & leui. Inde relino releui. [C]Vt inquit Plinius, in Italia reſina vino condendo maximè probatur Brutia:citca Alpes ligneis vaſis condunt, circulísque cingunt.Picantur autem protinus à canis ortu: dehinc perfundũtur marina aqua aut ſalſa, ac leui cinere ſarmenti aſperguntur. dum igitur vina aperiuntur, dolia relinunrur. [B]Raphael Volateranus libro XXXII. dolia dicit fuiſſe, olim fictilia & picata, cum inſcriptione notarum. Ligneis doliis,quibus hodie vtimur,Plinius dicit tantùm in Alpibus ſuo tempore homines vti cœpiſſe. Dolio ſimile vas eſt cupa, ipſum etiam ligneum, ad ſuſtentãdas in mari nãues aptum, cùm reſarciuntur.Vnde Lucanus,Nanque ratem vacuæ ſuſtentant vndique cupæ. Cupa noſtratibus Hollandis vſitatiſsimum eſt vocabulum. *Omnes ſerias*) [C]Seria,dolium:& propriè vas fictile de limo oblongum.Perſius. Et ô ſi Subraſtro creperet argenti mihi ſeria dextro Hercule. [B]Liuius, & in vico fontem tanta vi aquæ fluxiſſe,vt ſerias doliáque, quæ in eo loco erant prouoluta, Velut impetus torrentis tulerit.Huius diminutiuum eſt ſeriola. 50

Sollicitos h.) [C]Variis officiis & miniſteriis diſtractos: nihil ſignificantius dicere potuit. Quid enim aliud eſt Sollicitare, quàm ſuo loco mouere? Solum autem quin ſignificet locum, quis dubitat:cùm exules quoque dicantur ſolo patriæ ſuæ pulſi.Sollicitos igitur habuit omnes domeſticos, qui hinc & inde ad miniſtrandum deſtinabantur. 52

Quidre) [V]Pro Tibi:& per comparationem exaggerat, Nam ſi mihi tantum vini vel pitiſſando abſumpſerunt,quid tibi fiet,quem exedent:& non ſemel,ſed aſſiduè.ita fit à ſcorti procacitate,& anxio ſeruorum officio amplificatio. *Quem exedent*) [C]Plus dixit,quàm ſi,Cuius res,dixiſſet. 53

Valla[ut me], pro ut à me. aiſdi: vell[tuarum] diſyllabe facto, aiſſdi.

*Summa patris indulgentia.

*Auxeſis.

Al. [id], tunc in [facere] non eliditur e, diſſſp.

*Sanum Chremetis conſilium, cuius occaſione ipſe decipietur: quæ erit epitaſis fabulæ.

R. [&] ſollendum, ſſbſſp. MU [& id inter ſe agere], ſiadip. Serui fraudem cõmentantur.

Ita me dij amâbunt, ſ. ut tuârum miſéritum eſt	aiſſidi	54
Menedême fortunârum. M. *fáciat quod libet.*	aiſdſp	55
**Sumat, consûmat, perdat, decrêtum eſt pati:*	ſſſſi	56
Dum illum modò hábeam mecum. C. *ſi certum eſt tibi*	rbſſſi	57
*Sic fácere, *[illud] permágni referre árbitror,*	diſſſp	58
Vt nc ſciéntem séntiat te id ſibi dare.	ſiddp	59
M. *Quid fáciam?* C. *quidnis pótiùs, quàm quod cógitas.*	dſdſſi	60
Per álium quemuis vt des: fallite ſinas	bſſſi	61
Technis per séruulum: etſi ſubsénſi id quoque	ſſiſſp	62
Illos ibi eſſe, ſ. & id ágere inter ſe ſclánculum.	ſiwſſp	63
Syrus cum illo veſtro conſus súrrat: cónferunt	eſſſſi	64
Consília [a] ſ. adoleſcéntes: ſ. & tibi pérdere	ſa	65
Muretus ſuſpicatur legendum [aduleſcentes] ſecunda longa,	dbſſap	
Talentum hoc pacto sátius eſt, quàm illo minam.	ſdiſp	66

54 *Ita me*) V Obteſtatione colligit ὀχτηλιασὸν per deos, Tui igitur miſereor propter tantos ſumptus faciundos. *Sic me dij amabunt*) C Pro ament. *Vt me tuarum miſeritum eſt*) Bene miſeritum eſt. Nam ſecundum nonnullos, Miſerari eſt flere & lamentari: Miſereri verò, miſerationes alienis caſibus exhibere.

56 *Sumat*) V Increméto Menedemus animi ſui impotentiam declarat. *Sumat, conſ. p.*) C Quis hoc patre indulgentior? ſed hoc contingere ſolet dum vnicus eſt gnatus. *Sumat*) Accipiat. Aliàs Sumere eſt eligere. Sal. in Iugurtha, Sumat aliquẽ ex populo monitorem officii ſui. *Perdat*) Quod maius eſt: & quod finem conſumendi habet, tertio loco poſuit.

59 *Vt neſc.*) V Alia eſt oratio conſultatoria ex re nata. Nam prior non ſucceſſit, aliud igitur conſulere oportet, & afflicto ſeni mederi, cui tamen occaſione ipſe fallitur. & eſt propoſitio, ſi dare cupit, & ſic certum eſt, vt quaſi neſciens per alium ſumptum ſuppeditet. B Optimum hoc & ſaluberrimũ Chremetis præceptum, parentes vtinam omnes imitentur, quorum nimia indulgentia paſſim corrumpi videmus ætatem, quæ & ſanctis moribus, & bonis artibus diſcendis omniũ aptiſſima eſt.

61 *Per al. q. vt des*) C Quod ſalubrius præceptum parentibus dari poteſt? nulla enim re adoleſcentes magis corrumpuntur, quàm nimia parentum indulgentia. *Falli te*) V ἀπὸ τοῦ προσώπου eſt. Etiamſi ſeruulorum aſtutia falleretis, tamen id incommodi ferendum eſſet.

62 *Technis*) C Id eſt, fallaciis. *Etſi*) V A facili & ab opportunitate per ſeruorum colluſionem & conſiliorũ cõmunicationẽ. *Subſenſi*) C Bene ſubſenſi. Nam ſub. eſt temperamentum plenæ pronuntiationis: vt ſubtriſtis, ſubridet, non ad plenum triſtis, aut ridet. Et cùm quinque ſint ſenſus, duo ſunt viſus & auditus, quos nos magis ſenſibiles habemus quàm pecora. Cicero, Non ſolùm videam, ſed etiam audiam. Duabus ergo rebus ſcimus: aut ratione, aut ſenſu: quibus maximè præſtamus cæteris animalibus. Ergo ſenex dicit ſe ſenſu ſenſiſſe ſeruulos fraudem parare.

Et tibi) V A comparatione duorum malorum. 65

Talentum quàm illo minam) Talentum ſeptingentos & quinquaginta aureos Rhenanos, ſicut Mina duodecim aureos Rhenanos cum ſemiſſe complectitur. B Budæus in libris de Aſſe, Cùm mille ſeſtertii, id eſt ducenti quinquaginta denarii, duas libras argenti & ſemiſſem valerent, ſequitur vt libra Romana, quæ & Mina dicitur, & pondo, decem aureos coronatos valuerit, hoc eſt, ſi ad noſtram monetam redigere velimus, ſeptendecim Rhenenſes, & decem ſtuferos, ſiue duas libras, octodecim ſolidos & quatuor groſſos. Coronatos autem ita intelligi volo, vt ſinguli triginta quinque ſolidos valeant, quod eſt legitimum pretium. Et quod præcedit, Tibi perdere talentum hoc pacto ſatiùs, eſt idem ac ſi dicas, Tibi perdere ſexcẽtos aureos, hoc eſt noſtrate pecunia, mille & quinquaginta florenos, ſiue centum & ſeptuaginta quinque libras Flandricas. Id enim valuit olim talẽtum, quàm illo decem aureos coronatos. 66

Nunc

67	{ſibxſi ſibſ	**Non nunc pecúnia ágitur: ſed' illud, quo modo*
68	{aaſbſi at ſibiſſp	*Mínimo [periculo] id demus adoleſcẽtulo.* Mu. [periclo]. *Nam ſi ſemel tuum [animum] intelléxerit,* G. [animum ille] ſibſſp.
70	{iſſſi ij ſ	*Priùs prodi iûrum te tuam vitam, & priùs*
71	ſi ſaap	*Pecúniam omnem, quàm abs te amittas filium: hui,*
72	iſſſp	*Quantam fenéſtram ad nequítiam pate féceris!*
73	{ſaſaij	*Tibi autem porrò vt non ſit ſuâue viuere,*
74	ſaſd	NAM DETERIORES *omnes ſumus licéntia.*
	ſdiſp	*Quodcúnque inciderit in mentem, volet: neque id*
75	iſſſip	*Putábit, prauum, an rectum, [quod petet, ſiet.]*
76	ſijſai	*Turem perîre, & ipſum, non póteris pati.*
77	aiiaij	*Dare ſ. denegâbis: ſibit ad illud ílico,* R. Al. [denegarit]
78	ſaſjp	*Quo máximè, apud te ſe valêre séntiet:*
79		

*Non nunc pec. Sub. De. nam per eclipſin ſubtrahitur præpoſitio metri cauſa. eſtque confirmatio conſilii abvtili.

G. Al. [ſiet, quod petet.] F al. [ſiet quod petit], A ſed verſus nõ cõſtat, niſi in [prauum] nihil eliditur, & [ſiet] monoſyllabum fiat. iſſſp.

67 *Nunc non*) V Eclipſis eſt, τὸ De. Præoccupatio eſt, cur non ſit ſollicitus de pecunia.

69 *Nam ſi ſ.*) Ratio eſt ab incommodis futuris. Filio enim ad nequitiam feneſtra patefit. Nam patri moleſtiſſimum fuerit viuere, ſi omnis pecunia profuſa fuerit.

71 *Quàm abs te amittas f.*) C Amittas, pro dimittas dixit. nam quod nos dicimus dimittere, antiqui etiã dicebãt amittere: Virgil. Quiſquis es, amiſſos hinc iam obliuiſcere Graios. Saluſtius, Pactione amiſſa publico conſiliò.

72 *Quantam fen. ad neq. p.*) B Id eſt, occaſionem ac velut anſam miniſtraueris ad nequitiam. Nequam hominem antiqui dicebant nullius pretii, & qui ne tanti quidem erat, quàm qui habetur minimi. Vſus poſteà inualuit, vt ſignificaret hominem laſciuum, & libidini deditum. Hinc nequitia dicitur luxus vitæ perditus. Ita hîc ſignificat, & in Adelphis, cùm dicit. Id miſero reſtat mihi mali ſi illum poteſt Qui alicui rei eſt, etiam cum ad nequitiã adducere. *Ad nequitiam*) C Bene de adoleſcente Nequitiam dixit. nequitia enim eſt luxus vitæ prodigus atque effuſus. Ouidius, Nequitia eſt quæ te non ſinit eſſe ſenem.

74 *Nam deter.*) V Cõfirmatio rationis eſt per ſententiam prouerbialem, de nimia indulgentia, qua fit licentia, id eſt, impunita facultas loquẽdi & agendi quæcũque placẽt: & veteres Theologi eandẽ eſſe ingenitã probè propter Adami iam vitiati propagationem aſſerunt. Hac quoque omnis caſtigatio tollitur. Itaque omnes ſanioris mentis hanc comprobant, & licentiam tanquam multorum malorum & parentem & cauſam ad extremum deteſtantur. Nunc ſicut licentia adoleſcentuli deteriores redduntur, ita caſtigatione meliores. Et ſic Plato voluit non infelicem eſſe caſtigandum, ſed malum propter morum prauorum emendationem. Eius autem hæc ſunt verba. τὸν κακὸν δεῖ θεραπεύειν ἐν ᾧ μάνιστα, οὗ τὸν δυνχῆ. Sicut magiſtratus non aliter atque paterfamiliãs, ſi rempublicam ſaluam cupit, licentiam refrænabit. Cui ſententiæ & Horatius ſuffragatur. O quiſquis volet impias Cædeis, aut rabiem tollere ciuicam, Si quæret pater vrbium Subſcribi ſtatuis, indomitam audeat Refrænare licentiam. Atque hoc loci eſt lætitiæ notatio admodum inſignis. *Nam d. o. ſ. l.*) C Sententia propriè ſeni conueniens, Et deteriores ſignantiſſime protulit. deteriores enim homines licentia à bono ad malum vertũtur. Eſt enim peius à malo quod in vſu eſt, & creberrimè frequentatur. Deterius verò, à bono: vt minoris ſit meriti, quàm quod placet. Virg. III Georg. Deterior donec paulatim ac decolor ætas. B Impunitate augetur improbitas. Maxima pars hominum formidine fuſtis, à malefactis temperat. Poëta reſpexiſſe videtur ad prouerbium: Vbi timor, ibi & pudor. Audacia parit impudentiam. *Licentia*) Licentia in malam partem accipitur, & ſignificat impunitam quandam facultatem agendi quicquid velis.

Putabit) C Putamus inſtantia, reputamus præterita. Putare propriè purgare eſt. & arbores & vites dicimus putare. hinc Putare eſt cogitare: quia cogitando ſuperflua mente recidimus. Eſt tamen Putare eius, qui ſimpliciter pectoris aberrauit. Cicero, Nõ putauit, lapſus eſt. 76

In rem) V Ab incommodo per ratiocí- 77

*Approbatio consilii.

* L.Commendatio sedulitatis & officii.

*Mos orantium & confirmãtiũ. L Oraturus apprehendit dexteram.

*L.παρεκτικὸν ad sequentem scenam. Affectus paternus. Argumentum prudentiæ Chremetis.

*V.Ad futurũ colloquium Syri & Chremetis est parasceue.

G. Quidam omittunt [illi].sed versus non constat. Anisi cũ Mureto legas [congruére] penultima lõga à Congruo obsoleto,IIIiii.

*L.Cõuenit digredi Chremetem, vt spectatoresalloquatur Menedemus.

*L.Ex cõsilio Poëtæ Menedemus in-

	Abitũrũ se abs te esse ilico[minábitur.] E.*Ali.*[minitabitur.]	assisp	80
M.*	*Vidêre verum,atque ita,vtires est,dícere.*	iidssp	81
C.*	*Somnũ hercle ego hac nocte óculis nõ vidi meis,*	sidssi	82
	Dum id quæro,tibi quî filium restitúerem.	sbsidp	83
M.*	*Cedo[déxteram: porrò te idem oro,]vt fácias*	aissai	84
	Chreme. G.[dextram: porro te oro idem],assiai.		
C.	*Parâtus sum.* M. **scín' quid nunc te fácere volo?*	isssbi	85
C.	*Dic.* M. *quod sensísti illos me incípere fállere,*	isdip	86
	Id vt matûrent fácere: cúpio illi dare	isdbsp	87
	Quod volt: cúpio ipsum iam vidêre. C. *óperã dabo:*	sasiai	88
	Syrus est [apprehendêndus,]atque adhortândus mihi. G.*Al.*[prehendendus,]asiii. *In scansione*[prehendendus]*est trisyllabum,&*[apprehẽdendus]*quadrisyllabũ.*	assiii / ass	89
	**A me néscio quis exit: concêde hinc domum,*	sdiisp	90
	Ne[illi]nos inter nos congruére séntiant.	isisdij	91
	**[Paúlulum]negóti mihi obstat: Symus & Crito* *Al.*[Paulum].sixsii: *vel* sisi]. M.*u*[Paulum hoc].	xixsij / sis	92
	Vicíni nostri hîc ámbigunt de finibus:	isssp	93
	Me cepêre árbitrum: ibo,ac dicam,vt díxeram.	isssp	94
	O peram datûrum me,hódie non posse his dare.	aidssp	95
	Contínuò hîc ádero. M.*ita quæso.* Dy vostræ fidem,*	ddaisp	96

nationem, & effectionem & anthipophoram, cùm rem perite ὡς πλεονέκτης non permittas,cùm filium saluum cupias ὡς φιλόστοργος,& si nihil dederis,aut dare denegaueris,mox abitionem comminabitur, & sic futurus sis bis tanto miserior,atque anteá.Improbi autẽ filii simulachra per mimesin hîc exprimit.

80 *Minabitur*) CMinabitur etiam filius parenti,dum se carũ animaduertit, & discessum simulat.

83 *Qui*) Quomodo: & est sermo comicus. *Restituere*) Redditur cupientibus,vt domino seruus. Restituitur cupiẽs, vt patriæ ciuis: Et redditur & restituitur cupiens cupiẽtibus, vt patri filius.

84 *Cedò dextram*) VPetitio est,in qua ritus orantium,& confirmãtium per datam & acceptam dextram,tanquam symbolum fidei conseruatur.

86 *Quod sensisti*) Tantus est affectus patris,vt & etiã maturius falli cupiat, quò filii sui compos fieret.Quid verò sibi vult Maturare,Gellius & ex hoc Macrobius docent.

89 *Apprehendendus*) CIn Andria,Tuus pater modò me apprehendit.

Concede) VIto domum.Ratio est ab vtili,ne quis communia consilia senum esse animaduertat.

Paululum) Altera est ratio, quia negotiosus est,cùm arbiter sit designatus in finium regendorum controuersia. 92

Me cep.arb.) CArbiter dabatur his qui de finibus regendis ambigerent. Dicitur enim arbiter iudex, quòd totius rei habeat arbitrium & facultatem. 94

Dii vestram) VAdmirans Menedemus secum paululum digresso Chremete,ex communi sententia loquitur,Reuera idipsum magis in Chremetem quadrat.Est autem hæc,vt homines in alienis rebus sint oculatissimi, & in suis cæci.Rationem quoque subiungit Aristotelicorum problematum more per dubitationem μὴ.Sumitur autẽ ex affectione immoderata,quæ inter gaudium & tristitiam medium nescit.Hac de causa pluspuam satis aut læti,aut tristes domi non sunt, neq; rectè meditantur,& deliberãt,neque sensuum iusto officio fungũtur,cùm sint extra se veluti rapti. MExcitandam esse rationem, & instituẽdam esse cupiditatem, docet hic locus, vt mediocritas illa seruetur in vita actiua & cupiditatibus,quæ est inter nimium & parum:& rectè monen

97 eidssp	ITA'N' COMPARÂTAM ESSE HOMINVM *natúram ómnium,* G. *Potest prima de*[Itán'] *à superiore versu pendere,* sidssp: *vel tolli n ex*[Itán'], aidssp. S [Itáne], bdssp.		
98 abiasi	*Aliêna mélius vt vídeant,& iúdicent,*		
99 dfiissi / dsf	*Quàm suaʃan ẽò sit,quia in re nostra,aut gaúdio*		
100 iddsip	*Sumus præpéditi nímio,aut ægritúdine?*		
101 dssiai	*Hic mihi [quantò nunc]plus sapit,quàm ẽgomet mihi!* Mu.[nunc quantò].		
102 ssbijp	C. *Dissõluíme ócyùs,]óperam vt tibi darem.* Pierius.[me,otiosus],ssibdp.		

dicat spectatori qd actum sit. & quanuis de se loquatur, tamen hoc reuera in Chremetẽ competit,qui aliena melius videt quàm sua,dum à filio & seruo tam improbè fallitur. Est autem hîc scopus fabulæ,in quem cuncta referuntur.

Verba redeuntis Chremetis.

monenti parendum esse monet,ne in actionibus error fiat.Aristot.in fin.primi lib.voluminis Ethic.sic ait, Hãc autem partem rationẽ vacantem, rationi obtemperare, admonitiones, increpationes, & cohortationes inducunt,aliena vt melius videant. Seneca sic ait, Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Horat.in Sermonib. Satyra tertia, Cùm tua peruideas oculis malè lippus inunctis, cur in amicorũ vitiis tam cernis acutũ, Quàm aut Aquila,aut serpens Epidaurius? BLactan. Firmia. lib. Institutionũ III cap. IIII. quid Terentius per hanc Menedemo datam sententiam intelligi velit, his verbis ostendit:Credemúsne igitur vni se suámque doctrinam laudanti. an multis vnius alterius ignorantiam culpantibus? Rectius igitur sit necesse est,quod plurimi sentiũt, quàm quod vnus.Nemo enim potest de se rectè iudicare, quod nobilis Poëta testatur. Itán' cõparatam esse hominum naturam omnium, aliena meliùs vt videant & iudicent quàm sua. CHuic illud Ciceronis libro I.Offic. contrarium est, Est enim difficilis cura rerum alienarum: quanquam Terentianus ille Chremes, humani nihil à se alienũ putet.sed tamen quia magis ea percipimus atque sentimus, quæ nobisipsis, aut prospera aut aduersa eueniunt, quàm illa quæ cæteris: quæ quasi lõgo interuallo interiecto videmus,aliter de illis, ac de nobis iudicamus.

Dissõlui me) BDissõlui, hîc expediui significat. Hoc vltimum carmen quid sibi velit haud equidem intelligo. Sequente nãque scena,non aderit Menedemus,quippe cui statim versu x v. malè loquatur Syrus,idque nõ secus quã de absente.Nec nisi post multas scenas Menedemus amplius introducetur. Effugium esse potest,Syrum duntaxat Chremetem videre.Menedemum verò alicubi absconsum hæc quoque audire,vt fit magis iocosum.Sed iudicet lector. 102

ACT. III. SCEN. II.

ARG. VInstigat Syrum Chremes ad fabricam,qua argentum à Menedemo Cliniæ extorqueretur fingendam:sed suo malo, Lnam hac occasione, Bsua ipsius coniectura & solertia fallitur. CEst itaque iucundus error,in quo herus in seruo decipitur,quem credit alteri fallaciam in endere,dum sibi renditur:& sic eum aggreditur de fallacia in alterum. HVerùm hoc consilium in caput ipsius recidit,adeò verum est illud Hesiodi, κάκη κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη. LEst autem hæc altera pars occasionis principalis ad epitasin. V*Theses.* 1 Serui cùm alioqui sint infideles, instigati, & aperta licentiæ fenestra,multò sunt sceleratiores. 2 Qui aliis verba dare conatur,sæpe periclitatur.Incidit enim in foueam quam fecit.Fallitur fallens alium.Sæpe enim malum in authorem redundat.Scena est in statu coniecturali, an heri per seruum fallendi sint. MSeruum cuius ingenium est fallax, oblatam opportunitatem arripere,vt insidiari liceat impunè,& decipere docet hæc scena.Vir quippe malus impunitate proposita,scelere se inquinat:bonus autem,vitium auersatur & fugit propter eius deformitatem.Vnde Horatius in Epistol. Oderunt peccare boni virtutis amore, Oderunt peccare mali formidine pœnæ:Tu nihil admittas in te formidine pœnæ:Sic spes fallendi miscebit sacra profanis. *Vers.gen. Senarij,siue iambici trim.acat.*

Hæc

SYRVS. CHREMES.

Syrus hæc secum.

HA'C illác circuncúrsa, inueniêndum est tamẽ sfidsp 1
Argéntum: intendênda in ſſenem ſ fallácia. sfiisp 2

Falsa Cremetis coniectura.

C. Num me feféllit hoſce id ſtrúere? vidélicet sfiidbp 3

Mu. [Clinia ille]. sfiisp.

Eſt ſille Clíniæ ſ seruus tardiúſculus: sfijsxp 4
I'dcirco huic noſtro trádita eſt prouincia. sfijsf 5

Mu. [audijt:] Aiaaſixp: & [audijt] facto diſſillabo, iaaſſp.

S. Quis' hîc lóquitur? péri, númnam hæc ſaudíuit! ſ sfiisp 6

Syrus callidè à proposito diuertit.

C. Syre. S. hem.
C. Quid tu iſtic? S. rectè. équidem te ſ demîror sfiisfa 7
Chreme Al. [rectè equidem: te].

Tam manè, qui herè tantum bíberis. C. nihil nimis. sfdsaip 8
S. Nihil narras: viſa verò eſt, quod dici ſolet, sfiisfp 9

Aquilæ senect. prouerbium in senes bibaculos.

AQVILAE SENECTVS. C. cia. S. múlier aisfdsp 10
cómmoda, &

1 *Hæc ille)* V Seipsum adhortatur, vt sit aliquanto diligentior. Inuenienda ratio est à necessitate. Opus enim est numis, & à facili, cùm senex fallatur.

2 *Intendenda)* C Verbum à venatoribus translatum, qui retia intendũt ad feras capiendas. Quia ergo parat senem fallere, Intendenda dixit. vel à sagittis atque arcu. *In ſenem)* Cum stomacho seruili Senem dixit. In Andria. Quantum intellexi modo senis sententiam.

3 *Num me fef.)* Idem superiùs, Etsi subsensi id quoque, illos ibi esse. Et hîc est error credi Senem Menedemum, dum Syrus de Chremete ipso intelligit.

4 *Eſt ille)* V Hîc ansa ad futuras technas sumitur, atque hactenus fuit tantùm προϋπεργασία ad futuram deliberationem.

5 *Prouincia)* C Onus dicitur cuiuslibet rei gerendæ. Nam acquisitæ bello longè ab Italia regiones, Prouinciæ dictæ sunt, à porrò, vel à procul vincendo: ad quas Prætores quia cum officio mittebantur, officia quoque Prouinciæ nominantur. *Tradita eſt prouincia)* B Paræmiacos. Tradere prouinciam, figura prouerbiali dicuntur, qui negotium aliquod curandum committunt. Capiunt vel suscipiunt prouinciam qui rei curandæ onus in se recipiunt. Metaphora sumpta à consuetudine Romanorum, qui ad bello acquisitas longè ab Italia regiones, quas prouincias à procul vincendo nominabant, Prætores aut alios magistratus cum officio mittere consueuerunt.

6 *Hem)* L Metuentis, timet enim ne audiuerit senex, & audiuit quidem, sed facetè decipitur, errans suspicione in Syrum, & appellatione senis.

Rectè) V Exordium est ἀπροσδόκητον, & 7 obliquè respondet, aliud sentiens & intẽdens consilium. Nam Fabius in quinto cap. 13. Hæc simulatio, inquit, interim huc vsque procedit, vt quæ dicendo refutare non possimus, quasi fastidiendo celamus, & hoc per digressionem in aliam sententiam. Miratur autem hoc loco, cur tam mane appareat propter prædianam temulãtiam. Sic tacitè conuiuiolum, in quo tantùm pirissabant amicæ comites, insinuat. *Rectè)* C Ioco vult Syrus deflectere orationẽ in aliud, & subterfugere heri reprehensionem.

Aquilæ) V Cum κεφαλὴν non sentiat, 10 ideo eius viuacitatem non potest non admirari. B Chiliade prima, centuria nona, Adagium, ad hunc modum interpretatur Erasmus, Aquilæ senecta, in senes dicebantur magis bibaces, quàm edaces. Nam Plinius lib. x. refert, Aquilas neque senio, neque ægritudine oppetere, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, vt aperiri non queat, eóque aquilam tantùm in senecta bibere, aut de præda sanguinem sugere, cùm nullæ ferè aues aduncis vnguibus vtantur potu, præter tinnunculum & miluum: quanquam hi quoque perquàm rarò bibant. author Aristoteles libro de Natura animalium octauo. Sed idem libro nono, de aquilæ rostro, narrat eadem fermè quæ Plinius. Vertit locum sic Theodorus Gaza, Senescentibus aquilis, rostrum superius accrescit, incrustúrque subinde magis magísque, vt demum fame intereant. Cui rei data est fabula, vt hoc ita accidat aquilæ. quoniam cùm olim homo esset, iniuriam intuler

11 isaxsi isad *Facêta ſhæc est méretrix.ſ* C. *sanè idem" vîsa est mihi.* R. [hæc meretrix.] jidſiſi. Occasio fallendi senis.

12 aiisp S. *Et quidem hercle fórma luculénta.* C. *sic satis.*

13 ajdsp S. *Ita non vt olim. sed vti nunc sanè, bona:* Amphibologicôs.

14 aiisp *Miníméque miror, Clínia hanc si déperit.*

15 aiddsp *Sed habet patrem quendam áuidum, miſerum, atque áridum:* Insinuatio fallaciæ à sene in senẽ, imò in seipsum.

16 ſſiisa ſſiisi *Vicînum hunc noſtrín'? at quasi is non ſdiuítijs ſ*

17 isssbi *Abúndet, gnatus' eius profúgit ínópia.*

18 iss ijsbip *Scín' esse fáctum, vt dico? C. quid ego néſciam!*

19 aſſſp *Hóminẽ piſtríno dignũ. S. quem? C. iſtũ séruulum*

20 dsdbji *Dico adoleſcêntis. S. *Syre tibi timui malé.*

21 sidsai C. *Qui paſſus est id fíeri. S. quid fáceret? C. rogas!*

22 aasiſi *A'liquid reperîret, fíngeret fallácias,*

23 sbsisp *Vnde esset adoleſcénti, amicæ quod daret:*

Occasio fallendi senis.

Amphibologicôs.

Insinuatio fallaciæ à sene in senẽ, imò in seipsum.

G. Potest [diuitijs] quadrisyllabũ esse, & in eo elidi u, diiidi. GO [ditijs], sſiisi.

R. Al. [atque si is non diuitijs], sed depraua té. sſiisſi, Gduo ij in vnum contrahuntur.

*L. Hoc secum. Syrus.

tulerit hospiti. Terent. in Heautont. Visa verò nat, propter tenacitatẽ, & nimiam siccitatem, est, quod dici solet, aquilæ senectus. Verba sunt Syri adulantis hero, quod pridie strenuè bibisset in cõuiuio. Est autem veluti peculiaris senibus bibacitas, siue quòd natura, frigus ætatis, vini calore pensare desyderat, siue quod vini hilaritas minuit senectutis molestiam. Vnde Plato quoque cum iuuenibus interdixerit vini vsum, viris moderatum permiserit, senibus largiores compotationes concedit. *Eia)* C Eia interdũ hortantis est, nunc correctionem significat. *Mulier c.)* A commendatione meretricis incipit, vt meliùs persuadeat Cliniam deperire hanc, cùm sit amica Clitiphonis. *Mulier)* V Laudatio est Bacchidis, vt pedetentim fraudem instrueret, à moribus, quia faceta, & iucũda à forma. Id autem sit antecedentis loco, cuius consequens est, Cur non eandem Clinia amaret? L Hæc prima est fallacia ad exequendum ceptum consilium,

11 *Faceta)* C Bene de meretrice Faceta dixit. Nam facetus est, qui facit verbis quod vult, B qui fabellis narrandis recitandisque iocosis ac ludicris rebus, & curas sedet, & deliniat molestias. C Potest etiam referri ad formam corporis, vt significatio vocabuli indicat.

13 *Ita vt non ol.)* Præterita semper præsentibus præferuntur, & magis commendantur.

15 *Sed habet)* V Digna quidem amorem, sed difficultatem propter patris auaritiam causatur. Vicinum autem vocat ἐξωτικῶς, veluti cum Menedemo illudat, faciliùs id quod cupit impetraret. Aridum verò μεταφορικῶς nomi

At quasi is non diuitijs) M Id est, si non large vtetur diuitiis, & abundè suppeditabit filio pecunias, iterum coactus inopia fugiet. 16

Profugit) C Superiùs, In Asiam ad regem militatum. Hinc profugus dictus propriè, qui procul à sedibus suis vagatur, 17

Hominem pistr.) V Tacitè hoc dicit spectatoribus. & est exclamatio prouerbialis, qua dignum grauiori supplicio quempiam iudicamus. Videtur autem stupidum seruum reprehendere, quasi propter ignauiam plectendus esset. *Hominem pistr.)* C Ambiguè an de Syro, à quo bene annotarentur senum vitia. Et secum hæc dixit. *Quem)* V Vt excluderet ἀμφίβολον quisnam pistrino dignus esset. Pistrinum autem seruilis erat pœna. 19

Syre) Hæc secum loquitur. Nam ita comparatum est, vt animus malè sibi conscius omnia de se dici putet. 20

Qui passus) Ratio est pœnæ iustæ propter oscitantiam & negligentiam: ideò tibi timeo. Enthymema est. 21

Aliquid rep.) Consilium est de allendo sene, quod in ipsum authorem redundabit cuius propositio est, Finge fallacias ad argentum à sene extorquendum. 22

Vnde esset) Rationes duæ sunt ab vtili 23

Atque hunc difficilem inuîtum seruâret senem. fdſſſp 24

*L.Non credentis *Al.*[oportebat].

s.**Garris.*c.*hæc facta ab illo soportêbant]Syre.* ſſiiſſp 25

s.*Eho quæſo,laudas qui** *heros fallunt!*c.*in loco,* {iſſſſi aidſ 26

*L.Ratio ab vtili.

*Ego verò laudo.*s.*rectè sanè.*c.**quippe quia* {aſiſſſb 27

Magnârum sæpe id remédium ægritúdinum est: ſi aſiſſli diij 28

G.[*Hnic*]*dissyllabum: vel*[*Iam*]: *vel in* [*iã*] *non elidítur m.*

Iam huic mansisset vnicus gnatus domi. iſiſſi 29

s.*Iocóne,ansérioillæc dicat,néscio:* iſiſſi 30

Nisi mihi quidem addit ánimum,quo líbeat magis. {*ibſſap 31

E. *Al.*[*Et*]. Denuò Syrum instigat.

c.*Ai?nunc quid expêctat Syre? an dum hinc* a ſiſiſi 32
dénuò

Abeat,cùm tolerâre huius sumptus non queat? adſſſp 33

*L.Trãslatio à machinis bellicis,quę oppugnandis oppidis admouentur.

*Nónne ad senem áliquam***fábricam fingit?* s.*stólidus est.* ſbdidi 34

c.*At te adiutâre opórtet,adoléscentuli* ſſibſi 35

*Causſa.*s.*fácilè équidem fácere possum,si iubes:* ſwdiſi 36

E'tenim quo pacto id fieri sóleat,cálleo. aſddſi 37

*Calliditatem serui laudat.

c.**Tanò herele mélior.*s.*non est mentíri meum.* ſbſſſp 38

Filio quidẽ conduceret, vt esset quod amicæ daret, Patri verò, vt seruaretur incolumis & integer,etiamsi difficilis sit,& cuncta inuitus

24 *Seruaret ſ.*) [C] Bene Seruare dixit, de eo qui penitus se perderet, & continuis excruciaret laboribus.

25 *Garris*) [V] Idem est quod nugas agere. Conuenit autem id quoties dicto alicuius propter opinionem ὡς παραλέξῳ non statim suffragamur. *Hæc facta*) A necessitate. Aliter enim res non commodè transigeretur.

26 *Eho*) Prima est anthypophora in re tam difficili. Religiosus seruus rogat num senes & parentes essent fallendi. *Eho q.*) [C]Eho, modò interiectio est interrogantis: aliâs admirantis:aliâs ad se vocantis. *In loco*) [V]Concedit & affirmat id licere in loco, id est,tempestiuè & opportunè, & istiusmodi opportunam fallaciam collaudat. *In loco*) [B] Adria. Card. Modò inquit, hoc comprehendimus, id esse quod opportunè, & captato,vt aiunt, tempore.Horat. Dulce est desipere in loco. Alii dicunt in loco,id est,suo tempore,quando tempus,vel res ipsa postulat. [M] Aliquando cùm oportet.

27 *Quippe*) [V] Ratio est concessionis ab vtilitate ex sententia verisimili.Nam sæpe magis ægritudinibus istiu modi fallacia medetur.Exemplũ est ex ipso facto. Nam sic filius non aufugisset. Itaque herum fallere vtile est,sed in loco.

28 *Quia Magn.id.r.agr.est*) [C]Ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes,rectum putauerunt.

Iocóne) [V] Hæc secum mussitat. Additur autem hic animus ei, qui iam idipsum quasi bonum & sibi congruens appetierat.Dubitat igitur quomodo id dictum accipiendum sit.

30

At nunc) Anthypophora altera per interrogationem abibit, vt cùm se tantis sumptibus imparem videat, aut fingat fabricam, id est,dolum quo argentum exigeret μεταφορικῶς. Sunt enim fabricæ illa instrumẽta & machinæ bellicæ, quibus vrbes expugnantur, vt sunt tuniculi,arietes,& alia id genus.

32

Fabr.) [M] Id est,commentum atque fallaciam. *Stolidus*) [V] Nequit fingere,vt qui tardus: & stolidus sit. [M] Id est, imprudens, & nullam habens scelerriam, nullum ingenii acumen huic fabricæ conueniens. Superiùs. Ille Cliniæ seruus tardiusculus est.Et propriè Stolidus est,qui proximè accedit ad naturam sensúmque pecudum.

34

At te) [V] A decoro seruili.Serui enim est, adolescenti laboranti adesse. *Te adiut. op.*) [B] Alludit ad prouerbium,Nostris ipsorum alis capimur.Conuenit in eos,qui ipsi præbent occasionem sui mali,vt hic Chremes cùm seruum hortatur vt technam in Menedemum intendat,à quo mox ipse deluditur dolis.

35

Calleo) [C]Id est,callidè scio,[M]scio propter longum vsum:nam callidi dicuntur,quorum animus vsu occaluit,vt manus assiduo orere.

37

Tantò) [V]Calliditatem serui in fallendo hero

38

39 ijdbdſp *C.Fac ergo.* s.**at heus tu,fácito dum éadem hæc*
memíneris,

*L.Callida præmunitio ad futurum peccatum,vt tollat obiurgandi occasionem.

40 {*diaſp *Si quid huius simile fórte aliquando euénerit,*
41 ſſbdſp *G.Posset legi.* [*Si huius quid*]. ſdiaſp. *Vt sunt humâna,tuus vt fáciat fílius.*

42 fdſidp *C.Non vsus véniet spero.*s.*spero hercle ego quoque:*

43 aſſſp **Neque eò nunc dico, quòd quicquam illum sénserim:*

*L.Occupatio,qua remouet suspicionem.

44 {ſſſſaſi ſſſi **Sed siquid,ne quid: quæ sit eius** *ætas vides.*

*C.ἀποσιώπησις:qua si dicat,Siquid euenerit.[L]*ne quid* succenseas.

45 dſdſai *Et næ ego te(si vsus véniat)magnificè,Chreme,*

46 ſiſſſp *Tractâre possim.*c.*de istoc,cùm vsus vénerit,*

47 iiaſſp *Vidébimus quid opus sit:nunc istuc age.*

48 ſdijſi s.**Nunquam commódiùs, vnquam herum audíui*
loqui,

*V.Hæc Syrus secũ ab hero discedens loquitur.
Alu.[*malefácere credérem mi*]. ſbaiſp.

49 {ſwſiſp ſwiſſ *Nec cùm smalefácerem,créderem mihi simpúniùs*

50 ijſſai *Licêre.***quisnam à nobis egréditur fóras?*

* C. παραπαρκευὴ alterius scenæ.

hero laudat. *Non est*) Tertia est ἀνθυποφορὰ de mendacio illicito.

39 *Fac ergo*) Iubet fallere,At seruus iam in opere est. *At heus tu*) [C] Iam prouidet fallaciæ, quam mente conceperat: quò faciliùs mereatur veniam, siquid strauerit in herum. [V] Præmonitio est,qua obiurgationem excludit futuram. Cupit enim & illum sui consilii memorem esse.Nam in filio illius euenire potest ex frequenti rerum humanarum commutatione.Sic & Hippodamus Pythagoricus scriptũ reliquit, πάντα μὲν τὰ θνητὰ δι' ἀνάγκην φύσεως ἐν μεταβολαῖς καλινδεῖται,τὰ μὲν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ βελτίονα μετὰ τρόπαρ λαμβάνοντα, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρονα.

Spero) [V] A spe & facilitate,& præoccupatione, qua tollit se nondum eum mala machinari sensisse.

42

Neque eo nunc) [L] Occupatio qua remouet suspicionem.

43

Sed quid) [V] Gemina est ἀποσιώπησις, qua trepidè tantùm indicat quod aliquando futurum ominatur ex ætatis adolescentiæ decoro & natura. Est enim iuuentus instar ceræ flexibilis,& sic ille apud Euripidẽ in Andromache,νεότης μ' ἐκπλήσσει,καὶ δέος τὸ τὴ πλέον. Atque Plato adolescẽtum ingenia multis mutationibus obnoxia esse pronuntiat. Sic autem in 11.Legum ait, τὰ μὲν τῶν νέων ἤθη πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ βίῳ μεταβάλλειν ἑκάστοτε πέφυκε. Et ante hos sic Homerus cecinit, αἰεὶ δ' ὑπλοτέρων ἀν-

44

Quæ sit eius ætas,vides] [C]Quæ amori est obnoxia. *Quæ sit eius ætas.v.*) [B] Ab ætate.

Næ) [C]Pro Valde. *Næ ego te*) [B] Næ pro valde positum est. *Te si vsus veniat*) [M]Effice, inquit, si vsus venerit, vt te liberalem inueniam & magnificum,non aridum & auarum, vt fuit Menedemus, *Magnificè*). [C] Bene Magnificè dixit, memor verborum Chremetis,qui suprà dixit,Heros falli à seruis aliquâdo esse remedium magnarum ægritudinum.

45

Tractare) Superiùs, Quo pacto id fieri soleat,calleo.

46

Istuc age) [V] Iubet vt Menedemum argento emungat.

47

Nunquam comm.q.h.aud.loq.) [B] Conuenit in Chremetem dictum illud, Nostris ipsorum capimur alis. Præbuit enim ipse occasionem sui mali,cùm seruum hortaretur modò vt aliquam in Menedemo fallaciam intenderet,à quo ipse deluderetur dolis. Natum videtur adagium hoc, ex apologo, qui sic ab authoribus narratur, Aquila icta iaculo,cũ sagittam inspexisset ad imaginem pennarum effictam, dixisse fertur,Hæc non ab aliis, imò propriis pennis capimur.

48

Quisnam) [V] Hîc Clitipho exit,& in patrem incidit, & ad sequẽtem scenam fit paraſceue: atque de more, Carminis genus mutatur.

50

ACT. III. SCEN. III.

ARG. [B]Chremes filium obiurgat & immodestiæ arguit, quem ludentem viderat cum Bacchide, [P]quam Cliniæ amicam credebat. Tum Syrus fallaciam de emungendo à Menedemo argento inuenisse referens, [B]consilium fraudulentum à Chremete datum in eum ipsum intendit. [L]sed cùm Clitiphonis petulantia penè periclitetur, eum curat extrudendum: [H]quocirca eius amplificat immodestiam à circunstantiis. [C] qua ratione id hero persuadet quod multùm facit ad extorquendum argentum. [P]quod operæpretium erat Clitiphoni, pro amica sustentanda conquirere. [V]*Theses.* 1 Amicorum candor sit in rerum executione, & custodia. 2 Hospitis ratio debet esse fidelis. 3 Dominorum est, ne suâ facilitate, & negligentia seruos deteriores reddant, cùm istis fenestra licentiæ aperiatur. 4 Iuuenilis incontinentia diligenter obiurganda est, & refrænanda. Iam verò cùm Chremes filium propter incontinentiam redarguit, est eatenus ἐπιτιμητικὸν, obiurgatorium in genere iudiciali. Deinde cùm Syrus fallaciam de emungendo argento à sene adornat, est ἐβουλευτικὸν in genere deliberatiuo, atque hic primus ad epitasin gradus censendus est. [M]Amici rem sedulò curandam esse, ac hospitis rationem in primis haberi, debere, docet hæc scena, deminóque interdum causam esse ostendit, vt serui grassentur insidiis, dum non solùm technas illorum laudant, sed etiam prouocant: quod in disciplina domestica perniciosissimum est. Itaque is qui rem familiarem rectè tuetur, tanquam arcus sit, intentum iudicium, & animaduersionem habere decet, ne nimia facilitas & negligentia, seruos communiter malos, deteriores efficiat. Quapropter Cicero in Catone Maiore de Appio Cæco sic scribit, Tenebat non modò authoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant eum serui, verebantur liberi, charum omnes habebant: vigebat in domo eius patrius mos, & disciplina. Principio huius scenæ iuuenilis incontinentia reprimitur, ac hospitis decorũ seruatur, qui iure hospitii ad se veniẽtes humaniter tractare debet.

Versus gen. Trochaici cat. quatuor & viginti, è quibus dimeter vnus videlicet vndetriceſimus, tetrametritres & viginti: nempe tertius, vndeuiceſimus cũ ſequenti, viceſimusſecundus cũ duobus ſequentibus, triceſimus cum ſequẽti. triceſimusſextus, & vnà quadrageſimus cum tredecim ſequentibus ad finẽ vſque ſcenæ. Reliqui ſunt iambici: atque ex his vnus hypercataletticus, vtpote duodetriceſimus: ſeptẽ catalectici, iique tetrametri: nempe duo primi: ſextus cũ ſequẽte, vndecimus cũ ſequente & viceſimusprimus: viginti acatalectici iique tetrametri præter quintum dimetrum, & duodequadrageſimum trimetrum: qui reſtant duodeuiginti tetrametri ſunt quartus, octauus cum duobus ſequentibus, decimusſextus cum quinque ſequentibus viceſimusquintus cum duobus ſequentibus, triceſimusſecũdus cum tribus ſequẽtibus, & triceſimusſeptimus.

CHREMES. CLITIPHO. SYRVS.

*L. Increpatio. Periculũ per quod ſenſim ad epitaſin peruenit. Neque enim ſubitò, ſed per gradus quoſdã ad talem motum accedendum erat.

* QVID' *istuc quæso! qui istic mos est Clitipho!* ἐssidbav I
itáne fieri opórtet! [Huretus trãsfert [oportet!] in ſecundum verſum, & [meretrici] in tertium, in quo legit [S. acta est res, pery.] iſi ſſbii : idiſſddii: adſſdſſi: in primo producitur in [fieri].

CL. *Quid' ego feci? C. ſvidine ego te, ſmodò manum,* {bſſabza- 2
in ſinum huic meretrici {aſſddii
Al. [vidín' te], bſſdiia—. G. [vidín' ego te], bſdzaia—. & eliſo d in [Quid] aſbdiia—.

*L. Metuentis.

Insérere! S. acta hæc res est, *péry. CL. *méne! C. hiſce* daſiſſa 3
ſóculis: ſne nega.
G. Ali. [oculis ego:] dſſaſaai. *eris iambicus acat.*

1 *Quid istuc*) C. Viderat Chremes filium ludentem cum Bacchide, quam Cliniæ esse credebat. Et bene expressit obiurgationem patriam ſepæ repetendo. *Quid istuc*) V Admirantis hæc sunt abrupta, & interrogata, éaque de causa dissimulata est propositio obiurgationis. Statuatur propositio, Iniquus es in Cliniam. Confirmatio est ab illicito, quia est contra morem: ab honesto, quia sic fieri non oportet.

2 *Videsne*) Narratio est facti, cur sit iniquus, Es enim incontinens, cuius vna forma notatur. *Huc mec.*) C Plus intulit, quàm si dixisset, Mulieri. B Est figura epiplexis, quæ fit cùm iurgamus, aut coarguimus aliquem.

Acta hæc res) C Verbum desperantis, timebat enim Syrus ne ob hoc, fallacia eius detegeretur, B & Chremes sentiret amicam hanc esse, vt erat, Clitiphonis. *Méne*) C More filiorum, quod commiserat, patri audacter negat. *Mén*) V Inficiatio est, sed senex ipse oculatus est testis. res igitur sic certa est, vt negari

4 ssiſſap * *Facis adeò indignè iniúriam illi, qui non abstíneas manum.* *L. Admonitio.

5 {siꝛi / ſãii * *Namistæc quidem' contumélia est,* *L. A turpi.

6 bſbſzdiv * *Hóminẽ amícum recípere ad te, atque eius' amícam subagitâre.* *B. Amplificatio. *Multa in hac scenæ inuertencia, si creticũ, bacchium, & amphibrachyn mẽtris locis non admittimus.*

7 aſiijꝛſv *Vel heri in [conuiuio,] quàm' immodéstus fuísti! s. [factum.]* *Mu. [factum est.]* E. Al. [vino,] A trochaicus fuerit trimacat. & [fuísti] disyllabum astſſt.

8 xꝛaaꝛcꝛp C. *Quàm molésta! vt équidẽ (ita me diy ament) métui quid fut ûrum dénique esset: [ſ&] Alij non legant [&].*

Quatuor præcedentes verſus ita ſecat Glareanus, vt primi finis ſit [recipere], ſiꝛibſbv: ſecũ: diſconuiuio], ſdſbdiſi: tertij [equidem], tſſiitbv. & [finísti] ſanto diſyllabo, tſſiitbv: quarti [esset: &], aaatſttv, vbi [diy] diſyllabum. duo primi ſunt iambici tetr. prior catalecticus, poſterior acat. duo ſequentes trochaici catal. Muretus eoſdem ita legit ac diſtinguit, vt primi finis ſit [ad te recipere,] ſiꝛibſdp: ſecũdiſ [vel here in vino quam immodeſtus], ſadibſſiv, hypercatalecticus eſt: tertij [vt equidem], iſſibp, ſenarius: quarti [eſſet: noui ego], aiaꝛſiſp: & eliſo d in [quid], aiaꝛſiſp. Sequentem deinde ita legit] Animos amantium graviter aduortũt, quæ n. c. Jaiibſſſi.

9 ddiſdſſi *Noui ego amántium ánimos:* * *aduértunt gráuiter quæ non cénseas.* * C. Quia in amore omnia ſuſpecta ſunt, B congreſſus, colloquia, nutus, riſus, præbibitiones.

10 {diaꝛſſip / diaſ CL. *At mihi fides ápud hunc est, nihil me istîus factûrum pater.*

11 ſſſdadſv C. *Esto: at certè concédas ſáliquò ab eórum ore aliquantísper.* *Mu. [ab eorum ore aliquantisper aliquò.]* ſſiſdadi. C. Esto, verbum cõcedentis. *L. Ratio à tempore.

negari nequeat: & pleonaſmo exaggerat.

4 *Facis ad. ind.*) C Bene pater poſt obiurgationẽ ad monitionẽ tranſit. B Imitentur hunc ſenem, qui præſunt moribus aliorum. *Facis adeò*) V Ab inhoneſto, quia amico tuo iniurius es. Iniuriæ autem eſt notatio, cùm manum non abſtineat. Eſt enim ὕβρις nõ tantùm iniuria, ſed etiam cõtumelia (Itaque eandem nimirùm hîc contumeliam appellat) eſt incontinentia, eſt procacitas, cuius & mentio fit in Iuſtinianeis Inſtitutionibus. Breuiter ὕβρις eſt vel iniuria, vel maleficium quodlibet aperrum, ſicut ſubdolum eſt κακουργία. Itaque appellatio iniuriæ non aliter atque apud Græcos τῆς ὕβρεως & ſtuprum, adulterium, flagitium, & violentia, ſicut amicæ ſubagitatione ſatis dilucidè notat. Eſſet & hîc ἀνάγκασις in verbo Subagitare, Pro petulanter ac laſciuè lenocinari.

7 *Vel heri*) Ab immodeſtia & incontinentia pridiana exaggerat: & ſic fit veriſimile atque probabile factum. C Ingerit aliud malefactum inter admonitionem, vt ſolent patres.

Quàm mod.) V Eius iniuriam vel in ipſo conuiuio, quo cuncta deberent eſſe tranquilla & iucunda, adhuc amplificat, graueméque eam notat à metu periculi futuri quod & iureiurando aſſeuerat. *Vt equid.*) C Vt, pro quantum, vel pro qualiter. Virgil. Vt vidi, vt perii. 8

Noui animos) V Αἰτιολογία eſt timoris. Sunt enim amatoribus riualitas, ſuſpicio, & intenta animaduerſio. 9

At mihi) Ἀπιστηρετὸν eſt de fide, cui amica tutò crederetur. 10

Esto) Conceſſione tollit, qua tamẽ illum aliò abire iubet ab incommodo propter amoris impotentiam. Multa enim fert libido, hoc eſt, multorum malorum cauſa eſt, ſed cur non eadem patrat, optata, & cogitata ab libidinis feruore & impetu, facit tua præſentia. Id autem κατ' ἀντεισαγωγὴν interiectum eſt. *Concedas aliquò*) C Et hoc quærit Syrus, vt abigatur Clitipho ab amica, ne Chremes eius eſſe animaduertat. 11

L.Exemplo declarat sententiâ.ᶜPatre* conantur monere filios aut proprio exemplo, aut aliorum,

Multa fert libîdo: éa próhibet fácere tua præséntia.* ×ɛabadi– 12
ego de me

Fácio coniectûram: nemo est meôrum amicôrum bſſſijdp 13
hódie, apud

Quem exprómere ómnia mea occûlta Clítipho {ſ«a×ip / ſibſiip 14
aúdeam:

Rursus tres præcedentes ità secat Glareanus, [Multa f.l.ea pr. f.r.præsentia.] ttdabatv. [Ego de me f.c.n. est meorum hodie,] adſſſid- [apud quem &c.] ſiſibſijp. Muretus eosdem eodem modo secat quo Glareanus, sed in primo legit [Libido multa fert:] iii«dbſp. in secundo relinquit [amicorum], sed qui constet ē versus non video, nisi sit hypercatalecticus, adiſſ×id-: & in [meorum] fácta syneresi, adiſſſid-.

Apud álium, próhibet dígnitas: apud álium, ipsíus {«dſi«ſp / «dſi«ſ 15
facti piget,

Ne inêptus, ne protéruos vídear. quod' illum fácere {iſſd×dii / iſſdſ 16
crédito.

Sed nostrum est intellígere, vtcúnque: atque vbi- {ſſdſd×ii / ſſdidd 17
cúnque opus' sit óbsequi.

S.* *Quid istic narrat!* C L. *périj.* S. *Clítipho, hæc ego* iſdſiaai 18
præcípio tibi,

[Hóminis frugi & temperântis functus officium. aſſſtdt– 19
C L. *tace ſſódes.]*

S.* *Rectè sané.* C. *Syre pudet me.* S. *credo, neque id* b ſſſtat– 20
iniúria:

Quin mihi moléstum est. C L. *ſpergín' hercle!* S. *Jverùm dico quod vidêtur.* 21 {d6×iſiiu / diſſjiijv
Si bacchius & creticus non admittuntur, ᶜ *hic erit hypercatalecticus,* diſijiijv.

ſC L. Nónne accêdam ad illos? C. *eho quæso, una acce* 22 ſſ«ſſſt–
dúndi via est.] *Mu. [C H. Nonne accedam ad illos?* C L. *e. q. v. acc. via est?*

s.* *Actum est. hic ſpriùs ſe ſindicârit, ſquàm ego ar-* 23 ſ«×tſ t–
géntum ſéffero. Chreme, G. *[quàm argentum],* ſ«tſſſtt–:
vel ſſtſſtt–, vt [prius], monosyllabum censêatur.

Vín' tu hómini ſtulto mihi auſcultâre? C. *quid fáciã?* 24 dſſſdt–
s. *iube hunc*

Abîre hinc áliquó. C L. *quò ego" hinc ábeam!* S. 25 ildſiſp
[quò lubet:]da illis locum. *Mu. [quo libet:]*

Abî dëambulâtum. C L.* *dëambulâtũ! quó?* S. *vah,* 26 {«×iſdſp / aif
quaſi deſit locus.

Abî ſanè iſtàc, iſtórſum, quò vis. C. *rectè dicit:* 27 {ɛſſſſſſi / ₂
cénſeo.

Dij te eradîcent Syre, qui me istinc extrûdis'. 28 {ſſdſſ«ſi– / ſſdſſſ
C L.* *at tu pol tibi istas* G. *ſi vltima huius transferatur ad ver sum sequentem, hic ex hypercatalectico fiet acatalecticus, & sequens ex trochaico iambicus,* ſſap. ᴬ *Muretus transfert [istas] ante [manus].* ſdſi.

Posthac comprímito manus. 29 ſdt-

Censén' verò? quid' illum porrò credis factûrum* 30 {ſſɛſſſt– / ſſſ
Chreme, G. *Absque elisone hic erit iambicus acat.* ſſſſſſi.

L. *Mihi* emphasin habet, qui non sum pater.
Mu. [pergin? S. hercle.]
L. *Vna*, nempe modesta, & continẽter.
Mu. [sẽ prius] ᴬ *sed versus non sanatur: erit tribrachicus, si in [quâ] nõ fiat elisio.* ſſaidſdi.
* C. Semper desperantibus hoc verbum datur. Hæc secum loquitur.
In [hunc]jn vim habet consonantiã.

* Repetitio per indignationem.
V. *Vah*, irridentis & subsannantis est.

* Comica imprecatio in Syrum.

* Rectè monet de filio seruando. sed ᴸattende callidam admonitionem, ad conciliandam beneuolentiam, & suspicionem auertendam.

12 *Ego de)* ᵛ A suo ipsius exemplo probat cedendum esse, & cuncta in publicum proferenda. Ratio est ex necessitate, Nam verum amicum qui esset alter ipse desydero, in cuius sinum consilia mea & facta funderem.

15 *Apud al.)* Confirmatio eiusdem per distributionem est, siquidem aut dignitas, aut
16 obscœnitas facti prohibet. Illic quidem ineptus videretur. & Ciceroni in secũdo de Oratore est, qui aut tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut sese ostentat, aut eorum quibúscum est, vel dignitatis, vel cõmodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur. Hic verò, est proteruus, id est, superbus, procax, & petulans. *Ne ineptus, ne prot.)* ᶜ Ineptus quò ad dignitatem: Proteruus dicitur importunus, qui alteri est impedimento, vel si per impotentiam mentis obuium cubito feriat, aut contumelia sibi cedere cogat. ᴮ Proteruire, est petulanter agere.

17 *Sed nost.)* ᵛ Admonitionem sententia claudit, quæ præcipit moderationem & mutuum obsequium, tum vbicũque, tum vtcunque. Nã quale quale sit, & quocunque in loco obsequium collaudãdum, vel apud Christianos, modò nihil contra pietatem Christianam pugnet.

Quid istic) In aurem hæc Clitipho loquitur *Perij)* Hic fit Syro consultationis occasio, qua suam operam nõ sine adulatione promittit. *Hæc ego præc.t.)* ᴮ Vide impetiosum seruulum.

Frugi) ᶜ Vtilis & necessarius: à frugibus quæ quòd his fruantur, dictæ sunt. Inde fructus & frumentum. Frui autem est vesci: à frumine quæ est summa pars gulæ. *Tace sodes)* ᵛ Minaciter hoc dictum est, prorsus enim istius consilium repudiat. *Sodes)* Est aduerbium blandientis. ᶜ Omittitur consolatio interrupta.

Pudet) ᵛ Hic præbetur occasio exordio orationis suasoriæ. *Credo)* Assentitur heroi, caprárque beneuolentiam à rei approbatione, & à sua persona minore ad maiorem collata.

21 *Quin m.m.est.)* ᶜ Quin pro etiam, ᴮ Vt sit, non solum tibi, sed etiam molestum est, quod sic agit filius. *Pergin')* ᶜ Irascitur Clitipho seruũ aduersus se loqui. *Pergin)* ᵛ Ἀποστροφὴ est ex iracundia reticetur enim, Contra me loqui. *Verum)* Hic Sed significat, sed dicam quod sentio.

22 *Nónne)* Indignissimè fert se à Clinia & Bacchide detineri. Ideò ex magna animi cõmotione & dolore erumpit in interrogationem. *Eho quæso)* εἰρωνικῶς loquitur, sed paternè filium castigat. *Eho)* ᶜ Hoc loco admonentis est. *Vna via)* Scilicet honesta, ne impudicè agas. *Vna accedendi via est)* ᴮ Honesta, ne quid immodestè, ac impudicè agas.

23 *Actum est)* ᵛ Exclamatio est desperantis de argento consequendo. Veretur enim ne Clitipho priùs indicet patri se amare Bacchidem, quàm pecunia auferatur dolo.

24 *Vín' tu h. ſtulto)* ᴹ Id est, hebetioris & crassioris ingenii. ᵛ En astutiam seruilem. Modestè se extenuat, quod non parùm facit ad conciliandam beneuolentiam, & fallédum herum. *Iube hunc)* Insinuatio quædam est cupetur.

videtur. Suadet autem hoc Syrus. ne Clitipho imprudens ruat, suámque causam prodat. *Quò ego)* Difficulter patitur se amoueri: ideò quæritstolidè quò eundum sit.

Deambulat. quó) ᶜ Bene impotẽtia amantis exprimitur. nec pater, nec Syrus, nec deliberatio antè facta remouere poterant Clitiphonem ab amica. 26

Dij) ᵛ Discedens grauiter istæc imprecatur, addítque causam, quod inuitus remoueatur. *At tu)* Alludit ad id quod ei pater anteà obiecit, *At istas comprimito manus)* ᶜ Subticet percussionem ne surgat in Tragicum cothurnum. 28

Censén) ᵛ Nunc filio aliò digresso loquitur Chremeti, eúmque monet vt diligenter obseruet, atque grauiter castiget filium. Rationem addit à necessario, quòd nisi duriusculè tractetur, periculum sit, ne adhuc deteriorem viuendi rationem sequatur. Hoc à quouis sapiente rectè præcipitur. Sed improbi serui aliud est consilium vt nimirum fallendi suspicionem auertat, & senis beneuolentiam au- 30

G. *Al.* [*tibi dant opis dij*] *Iasaiisiiambicus est, vt sequentes.*

Niſi eum, quantum ſdij dant tibi opis, ſ ſeruas, caſti- aſſaſſt– 31
gas, mones?

C. *Ego iſtuc curâbo.* S. *atqui nunc here hic tibi aſſer-* iſſijſi 32
uândus est.

**Nam* &c. accuſatio amphibologica.

C. *Fiet.* S. *ſi sápias:* **nam mihi iam minùs, minúsque* ſdſaijſp 33
obtémperat.

Est & hic trochaicus cat. iſſſſſt–.

C. *Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi*[*m*]*,* ſſſſſſi 34
egiſtin' Syre? aut

Muretus tollit [*tibi*]*, vt sit trochaicus,* aſbſaſt–.

Reperíſti tibi quod pláceat, an nondum étiam? S. *de* addidſſi 35
fallácia

Laudat denuo fallacem ſeruum.

Dicis? ſest, ſinuéni nuper quandam. C. *frugi es: cedò* tſſſſb– 36
ſquid est?ſ

Alii colex. [*hem*]*, &* [*quid id est?*] tſſſſtb–. Mu [*de fallacia? Inuenta est: inueni quandam nuper. C. frugi es cedo quid id est?*] jſſſſſbi.

*L. Fingit hoc ſuccurrere ſibi, vt red dat veriſimilé narrationem.

S. *Dicam:* **verùm, vt áliud ex álio incidit.* C. *quíd-* ſdaajſai 37
nam Syre? S. *péſſima hæc*

Muretus reijcit [*Peſſima hac in ſequentem verſum, vt fiant duo trochaici tetr. cat.* ſtbdtſb:tſabtit–.

Caput fallaciæ.

Est méretrix. C. *ita vidêtur.* S. *immo ſi ſcias,* ddijſi 38

Mu. [*Hoc vide:*]

*Drachma ſiue denarius Romanus valebat tribus ſoldis Gallicis & dimidio ſolidi, *trois ſol*[*z*] *& demi*: mille drachmes *cent ſeptãte cinq liures tournoiſes.*

Vah, vidĕ, quod' incœptet fácinus. Fúit quadam {ſ«6dxttt dſdſ 39
anus Corínthia

Hîc: huic ſdrachmârum ſhæc argénti mille déderat* ſſſſatv 40
mútuum.

Nannius [*numerum*].

54 *Quid tu*) Admonet Syrum de fallacia, qua Menedemo argentum adimatur. C Bene amoto filio de fallacia erga Menedemũ exquirit. *De illo*) Sic dicere ſolent qui de re aliqua peragenda inter ſe loquuntur.

56 *Frugi es*) V Etiã hîc herus laudat ſeruũ fallacem, & agit gratias. *Hem*) Gloriantis eſt atque iactantis.

57 *Dicam*) Deflectit ad aliud, à propoſito ſenem abducẽs, & abutitur admirationis particula, Vt, non ſine geſtu, vt doli ſuſpitionem excludat. *Vt al. ex al. inc.*) C Multa eſſe fingit, vt veriſimilius ſit quod finxerit. *Peſſima*) V Orditur à perſona Bacchidis, eámque peſſimam eſſe quaſi proponit. C Contrarium illud quod ſuperiùs dixit, Mulier commoda & facetа hæc eſt meretrix. Sed hoc loco peſſimam appellat, vtpote quæ teneat virginem, quam Syrus illi relictam arrhaboni fingit. & hæc eſt valens cauſa ad extorquẽdum argentum.

38 *Imme*) V Præparat eum ad narrationem ſequentem attentè audiẽdam, vt faciliùs ipſe dolis circunueniatur.

39 *Incœptet*) C Incipere & incœptare, magnorum eſt facinorum & audaciæ. In Eunucho, Quid incœptas Thraſo? *Fuit quoad.*) V Narrat factũ Bacchidis, vt confirmet quod propoſuit. fit autem narratio probabilis ex circunſtantiis: & perſpicua, ex rerũ ordine. Circunſtantiæ ſunt ab ætate anus & adoleſcẽtulæ: à patria Corinthia: à loco, Athenis, & apud Soſtratam: à re, ex certo argenti numero, & puella pignori data. Ordo, anus acceperat mutuò argentum, moriens reliquit puellam arrhabonem, eam præſentem vult ducere Clinia, & ſe argentum Bacchidi ſoluturum promiſit pro puella. Porrò arrhabo eſt pars ſolutionis, quæ fidem facit totius ſummæ perſoluendæ, éſtque vox Hebræa ערבון quæ primùm in Græcorum, quibus eſt ἀρραβὼν, deinde verò in Latinorum coloniam tranſlata eſt. Gellium vide libro 17. cap. 2.

40 *Drachmarum mille*) L Centum coronatos. nam drachma valebat octo cruciatis, & centum drachmæ minam conficiebant. porrò mina decem coronatos. *Hunc drach. hæc arg.*) B Significat Bacchidem meretricem aniculæ illi Corinthiæ mutuò dediſſe centum coronatos

41 dttſſatv *C. Quid tum? S. ea mórtua est. reliquit filiam adoleſcéntulam.*

42 bſtſſſt– *Ea relícta huic arrhabóni est pro illo argénto.* C. *intéllego.* Valens cauſſa ad extorquendum argentum.

43 ſſtatſtv *S. Hanc ſecum huc addûxit, ea quæ est nunc ad vxôrem tuam.* C. arrhabõ, i. pignori. *Ad* pro apud.

44 ſtſatſtv *C. Quid tum? S. Clínia orat, ſibi vt i nunc det illam: illi tamen*

45 tſtſtſt– *Pòst* datûrũ mille ſnumûm' poscit.* C. *& poscit quidem!* S. *hui,* *Nannius* [*drachmas*]*. &* [*Tamen*] *pro Tandem ponitur.* **Daturum m. n. p.* id eſt, ſpondet ſiue offert ſe daturũ mille drachmárũ ſeu mille drachmas: nã Numus hîc (vt & nonnunquã aliàs) pro ipſa Drachma non pro quarta ipſius parte (vt ſæpe aliàs) vſurpatur: & poſcit non pro Pe-

46 {aaaſſbt– adt *ſDúbiúmne id' est!ſ C. ego sic putáui. quid nunc fácere cógitas?* *Hîc abſque eliſione fuerit etiam iambicus tetr. acat.* aiaiſdii. Mu *Dubium id est?*] bdtſſbt–.

47 aatſſſt– *S. Egóne!* ad Menedêmum ibo: dicam hanc esse captam è Cária,* *Fallaciam aperit.

gos, pro qua pecunia filiam illa ſuam arrhaboni. hoc eſt, pignori, huic Bacchidi reliquerit. Noſtratis pecuniæ centum & quinquaginta renenſes, aut viginti nouem libras Flandricas & tres ſolidos, & quatuor groſſos. *Huic drach. mille*) Mille, hoc loco & ſubſtantiuum eſt, & numeri ſingularis, vt illic. Mille hominum occiditur, non occiduntur. Item apud Lucilium in Satyra quapiam, Mille eſt, non mille ſunt. Et apud Varronem ad Romuli Initſum, plus mille, & centum annorum eſt. Neque ponitur hîc mille, pro eo quod Græcè χίλιοι dicitur, ſed quod χιλιάς: & ſicuti vna χιλιὰς, & duæ χιλιάδες, ita vnum mille, & duo millia, certa atque directa ratione dicitur. Vide Gellium lib. no&. Attic. prim. cap. xvi.

41 *Arrhaboni*) C Arrhabon dicitur merces corollarium, & eſt quod priùs datur, vt reliquum reddatur. M Gellius libro xvii. ſic ait, Cùm tantùm Arrhabo penes Samnites populi Romani eſſet. Arrhabonem dixit obſides. & id maluit quàm pignus dicere, quoniam vis vocabuli in ea ſententia grauior, acriórque eſt. Sed nunc arrhabo in ſordidis verbis haberi cœpit, ac multò rectiùs videtur arrha: quanquam arrham quoque veteres ſæpe dixerint.

44 *Clinia or. ſ. vti n. d. illam*) B Huius loci ordo eſt, Clinia orat Bacchidem, vt ſibi Cliniæ nunc det illam adoleſcentulam, nempe Antiphilam: Illi, ſupple Bacchidi, tamen poſt datũ ſe mille numûm, ſupple promittit, quæ Bacchidi ſcilicet cedant lucro ſupra mille drachmas, quas anui Corinthiæ mutuauit. Sic enim quartam partem ſorti, velut fœnus ſuperlucraretur. Atque vt omni proſtituto pudore eſt inciuiliter auara, & ſordida, tantùm lucri poſcit meretrix.

Mille numûm) C Tale & illud mille hominum occiditur: & antiquum eſt. 45

Mille numûm) B Hoc eſt, quadraginta tres carolinos & quindecim ſtuferos, ſiue ſeptem libras quinque ſolidos, & decem groſſos: At ſi, quemadmodum Melanchton vult, numus pro drachma ponatur, quod plerique tamen negant, conſtituet centum & quinquaginta renẽſes, ſiue viginti nouem libras, tres ſolidos, & quatuor groſſos. *Mille numûm*) Supple, Daturum promittit. *Poſcit*) Senſus eſt, Clinia cupit dare Bacchidi, vt puella potiri poſſit. *Poſcit quidem*) An cupit Clinia tantùm argenti dare. *Hui*) Indignantis interiectio eſt. *Hui*) C Et cætera huiuſmodi generis ſanè ſunt aduerſus eos quibus iraſcimur.

Dubiúmne id eſt) Quod meretrix auara poſcat. B Non eſt dubium, quin dare tantùm velit, vt ea potiatur. 46

Egóne) V Exponit technam, de Menemo emungendo argento, vult ei perſuadere vt redimat puellam Bacchidi relictam. Addit commendationem eius à patria, quia ex Caria minoris Aſiæ regione: à fortuna, quia diues: à familiæ dignitate & natalibus, quia nobilis: ab vtili, quia in ea lucrum eſt. Res enim non tam nobiles, ſed & vtiles vendibiliores ſunt. *Dicam h. eſſe*) L Commentum Syri. *Ibo. dicam*) C Se aſturum fingit ad decipiendum Menedemum. Superiùs, Etenim quo pacto id fieri ſoleat, calleo. *E Caria*) B Prouincia eſt Aſiæ minoris. Huius incolæ Cares nominantur. 47

sit, sed pro Spõdet, Pretiũ pro re emenda offert, Licitatur & Auctionatur. Hæc ex Theodori eo, q̃ doctissimè logũ hũc explanauit. *Al.* [agis?] *L. καριστικὸς.*

Ditem, & nóbilem: si rédimat, magnum inésse in ea lucrum. 48

C. *Erras.* S. *quid ita?* C. *pro Menedémo nunc tibi ego respóndeo,* 49

Non emo. quid sais? S.* *optâta loquere.* C. *atqui non sopus est.* G. *legi potest* [loquere: loquere.] *vel elisõ s in* [opus.] *Mu.* [est opus.] 50

S. *Non sopus est!* C. *non hercle veró.* S. *quid istuc?* C. *miror.* C. *iam scies.* Mu. [quid? istuc.] 51

*Parat se ad aliam scenam.

*Manè, mane * quid est, quod tam à nobis gráuiter crepuêre fores?* G. *Septimo loco pro trochæo dactylus, quod rarum.* Mu [crepuit foris?] 52

49 *Pro Menedemo*) v Negat Menedemum, quem constabat parcissimum esse, empturum eam. Ideò μιμητικῶς fingit se pro eo Syro respõdere, & recusare redemptionem puellæ.

50 *Optata l.*) c Ita loquitur ille qui cũ alio loquitur, & cui is aduersatur in consilio de re peragenda. *Optata loquere*) B Dic imperatiuum esse, hoc sensu, Loquere, & iis quæ nos optamus, & cupimus ὁrationem tuam accommoda.

Quid est) vπαρασκευὴ ad sequentem scenam. 57

* *Mu. Cum Chremes & Syrus in proscenio remanserint,* non sanè video, quomodo hîc, principiũ *actus esse possit.*

*ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. v In epitasi Poëta expressit ingentem sollicitudinem adolescentis, qui anxiè expectabat, metuebat & suspicabatur omnia, ne propter patrem durum & reluctantem amicâ excideret. Hîc autẽ occasio καταστροφῆς describitur. Annulo enim Antiphila agnoscitur Chremetis filia. B Siquidem is vxori iusserat exponi partum, si puellam peperisset ipsa, quod factum non est. v Vnde inter maritum & vxorem altercatio grauis nascitur: quæ tamen vxoris accusatione & deprecatione sedatur. Quare hæc scena est in genere iudiciali, in Chremete ἐλεγκτικὴ. accusat enim & reprehendit vxorem propter imprudentiam & inobedientiam. In Sostrata est ἀπολογητικὴ. Primò obedientiam suam exponit, & vtrunque factum purgat: deinde verò culpam deprecatur. Additur & hîc ἐπίτασις rerum Clitiphonis. c Simul Syro offertur alia ratio extorquendi argentum. v *Theses.* 1 Matres liberos suos vehementiùs amant quàm patres, iuxta illud Euripidis, Δεινὸν γύναιξιν αἱ δὶ ὠδίνων γοναί. ἢ φιλότεκνον πᾶς πᾶν λωφακτὸν γένος. 2 Mulieres sæpe sibi parum constant & ἀτάκτως agunt. 3 Maverborum lenitate & culpæ deprecatione placare. 5 Vxores non abutantur maritorum facilitate. 6 Virorum animos etiam in liberos sæpe fortuna & conditio rerum mutat. M Maternum amorem erga sua pignora, & mores nonnunquam difficiles, & virorum studio contrarios, hæc scena exprimit. Matres enim plus patribus amant suos filios. Vnde Aristot. li bro nono Ethices sic ait, Ea quæ facta sunt cum labore, magis diligunt omnes: & ideò mares autem mulierum Plato in sexto de Legibus sic exprimit, Quæ ordine carent, vel malè ordinata sunt, ea etiam quæ iam ordinata sunt, confundunt, vt sunt fœminæ. Quod quidem hominum genus aliud est, & differens, nobísque occultius & versutius natura est: propter imbecilitatem itaque minus ordinari potest. Ratio est, Res muliebris si iacere ordinata relinquitur, humanarum rerum solum, vt videri possit dimidium: sed quantò natura sua ineptior est ad virtutem quàm virilis, tantò excedit, vt plus quàm duplum esse videatur. Genus, inquit, muliebre, nec orationem ipsam rectè dicentis, sine ingenti reclamatione audiet. *Vers. gen. Vndecim primi sunt iambici tetr. ac. Reliqui omnes trochaici tetrametri, isique catalectici, excepto decimo tertio, qui est acatalecticus: cuius generis duo aut tres tantùm (vt putat Glareanus) toto Terẽtio reperiuntur.*

Sost.

SOSTRATA *matrona.* CHREMES. NVTRIX. SYRVS.

Hæc catastrophæ rerum Cliniæ est, & occasio epitaseos nouæ rerum Clitiphonis.

1 *Nisi me ánimus fallit, hic proféctò est ánnulus, quem ego súspicor:* 1

2 *Is quicum expósita est gnata.* C.* *quid volt sibi Syre hæc orátio!* 2

3 S O.* *Quid est? ísne tibi vidêtur?* N. *dixi équidem, sibi mihi ostẽdísti, ílico* Mu. [vbi ostẽdisti.] 3

4 *Eum esse.* S O. *at vt satis contemplâta modò sis, mea nutrix.* N. *satis.* 4

5 S O. *Abí iam nunc intró: atque illa si iam láuerit, mihi núntia:* 5

6 *Hîc ego virum intéreà opperîbor.* S Y. *te volt, vídeas quid velit:* 6

7 *Néscio quid tristis est: nõ témerè est: métuo quid sit.* C.* *quid fiet!* 7

8 *Næ ista hercle magno iam conátu magnas nugas dixerit.* 8

9 S O.* *Ehem mi vir.* C.* *ehem mea vxor.* S O. *te ipsum quæro.* C. *lóquere quid velis.* 9

10 S O.* *Primùm hoc te oro, ne quid credas me aduêrsus edictum tuum* 10

cum nutrice, vt ipsius confessione sententiã suam cõfirmet.

Mu. [*nunc iam*] *is.*

* V. Communicat

* C. Chremes non se loco mouerat.

V. *Opperibor,* vt temhãc inexpectatam ei narrem.

*C. Cum stomacho pronuntiandum.

* V. Salutatio blanda est vxori aptæ beneuolẽtiæ causa.

G. [*Hẽ mi*] *sa.*

* V. Resalutat, sed non eodem blãdimento.

*Insinuatio à purgatione, & defen-

1 *Nisi me*) v Acceptum annulum gnatæ agnoscit, sed cum dubitatione tamen ratiocinatur esse. Sic enim facimus quando minus certi de aliqua re sumus.

2 *Expósita*) c Exponere, est morti tradere & obiicere. B Vnde & Liuius de Romulo & Remo. Ità velut defuncti, inquit, regis imperio, in proxima alluuie. vbi nunc ficus Ruminalis est, pueros exponunt, id est, morti obiiciũt, vel abiiciũt vt pereãt. *Hæc oratio*) c Pauca verba veteres orationem quoquedixerunt.

3 *Dixi*) c Hæc sic respondet, vt quæ nihil in hac dubitationis habeat.

4 *At vt*) v Ne ambæ errãtes, & nos & alios fallamus. c sic dicimus in his rebus de quibus addubitamus, & præcipuè quas iam diu non vidimus. *Satis*) multum, infinitum est: Satis verò finirum. *Contemplata*) Contemplari dictum est à templo, id est, loco qui ab omni parte aspici, vel ex quo omnis pars videri potest: quem antiqui templum nominabant.

5 *Te volt*) Signantius dictũ, quàm Quærit, aut Expectat.

Nescio quid) Deest Ob, vel Propter. v Deprehendit Sostratam tristem, miratur quid causæ sit, & quidem subtimidè. *Quid fiet* Reiicit cum stomacho: rationémque addit, Quia res leuiculas & mulierculãrũ vanitate, atque somniis dignas, narrabit, & tãmè admodum seriò nota est ei mulierum vanitas & stoliditas, quæ sæpe, vt Ciceto de Orat. ait, Tragœdias in nugis agunt, id est, ex rebus nihili ac friuolis magno conatu arduas faciunt, & vt Persius ait, maritis bullatas nugas occinunt.

7

8

9 *Ehem mi vir*) c A blandimento incipit. Mi, & Vir, plurimùm blandimenti habent. & vir maritum significat. Virum quoque, de animalibus posse dici. Virgilius in Bucolicis ostendit, Vir gregis ipse caper. *Ehem m. vx.*) Hæc repetitio à simili, indignantis est.

10 *Primum*) v Orditur à προδιορθώσει, purgatura se marito ob seruatam filiam cõtra eius edictum. Primùm captat beneuolentiam obtestatione, & perpetua in eum obedientia ãcque obseruantia. Hoc est enim vxorum munus, vt obediãt maritis in omnibus, quod di-

sio ante narrationem ex perturbatione personæ.

Mu.[*Facere ausam. C.vis tibi me istuc*], afsfdsfsp.

[Fácere esse ausam. C.vín' me istuc tibi"] (etsi incredíbile est) crédere? afsfdsfsp 11

Credo. S Y. *néscio quid peccáti portet hæc purgátio.* tdsfsst- 12

S O. *Meministín' me esse grauidam, & mihi te mágnopere interminâtum,* afsbdfstt 13

L. *Tolli*, i. educari. C. *Damno auctus*, ob dotem dandam.

Si puéllam párerem, nolle tolli? C. scio quid féceris: tfatfstv 14

Sustulísti. S O. *sic est factum.* [S Y. *dómina, ergo] herus damno auctus est.* tfsfaftt- tfsfaa 15

Bembus[C H *R. domin'? S Y. ergo*]. *Mu.*[*Sustulisti. SY. si sic factum est domina, ergo heru'*], tfsfaat-.

Muretus [*erat hic*]. A *sed versus non sanatur*, aa«asftt-. *vel* aabtstt-.

S O. *Mínimé. sed* [*hîc erat*] *Janus Corínthia haud impûra: ei dedi* a«a«asftt- adbt 16

*Exponêndam. C. ô Iúppiter, tantámne sinésse ánimo insciti*am!*]* *Al.*[*esse in animo inscientiam?*] *sed versus non constat.* G [*esse animo insciti*am?*]* sfstfsatv 17

* L. Purgatio ab ignorantia. † Obiurgatio mordax. R.[*quidem ego, etsi*]. tfdstst-. *Mu.*[*certè*]:

S O. *Péri, quid ego feci? C. frógitas!* S O. **si peccáui ini Chreme,* *Mu.*[*at rogitas?*] abfasst- 18

*Insciens feci. C. *id séquidem ego, étiam si tu neges, scertò scio,* tfwafstt- 19

Te insciéntem, atque imprudéntem dícere, ac fácere ómnia: tfsftdtv 20

uus Paulus præcipit.

11 *Vtin hic*) Facetè respondet, eámque mendacii coarguit. Et si quod dicis incredibile est & falsum, tamen quia peris, credam tibi. Nouit eam nihil minùs fecisse, quàm vt marito in omnibus morem gereret, quod & Iupiter de Iunone sua apud Homerum refert, *αἰεὶ γάρ μοι ἔπειθεν ἐπικλὰς ἔπος ἡδύ.* Ac se hac purgatione obliqua in maiorem suspicionem vocat apud virum & seruum.

13 *Memínistin*) Narratio est. Cùm essem grauida, dixisti, si filiam parerem, te nolle tolli. id est, educari vel nutriri.

B Vt in Andria, Quicquid peperisset, decreuerunt tollere.

15 *Sustulisti*) V Educasti contra meum edictum. C Hoc in alia significatione nonnunquam ponitur. Tollere nutrire. Iuuenalis, Tollere dulcem Cogitat hæredem. *Damno auct.*) V Damnũ dicit, notãs ingentes sumptus, qui in exornanda, elocanda atque dotanda filia faciendi sunt. Odiosè vtitur hac catachresi vt herum exasperet. C Et rectè Damno dixit. Nam Damnum, rei est: Maluni verò, hominis.

16 *Minimè*) V Pergit in narratione, vt & se morigeram fuisse, & filiam mirabili casu enutritam & agnitam esse doceat. Commendat animum cui dederat à vitæ honestate, notátque à patria. *Haud imp.)* C Commendatio personæ cui data exponenda: ne Chremes ab ea impudicè filiam educatam suspiceretur. Impurus, est aliquo vitio maculatus: & aliquando dicitur, improbus.

O Iuppiter) Terribilis exclamatio senis, 17 postquam audiuit filiam anui dari exponendam. V Interrumpit narrationẽ, & graui affectu exclamat, & vxoris inscitiã atque stultitiam incusat, éstque propositio accusationis. B Sic exclamat, vt terrere vehementer vxorem possit. *Tantam inesse*) C ἔκπληξις est quæ datur iratis. subauditur Decet. *Inscitiã*) Inscitia, est ignorantia quædam rerum.

Péry) V Perterrefit hac inexpectata ma 18 riti obiurgatione, & quærit cum dolore. *Si pecca.*) Fatetur peccatum, & excusat purgatione, cùm imprudentiam causatur, in statu assumptiuo.

Insciens feci) C Prudens, est qui intelli- 19 gentia sua aliquid sentit: Sciens, qui alicuius indicio rem cognoscit. Prudẽs, per sese, Sciẽs, per alios. Cuius contrarium Insciens, & est qui ignorat res. Et Imprudens, qui non delectum habet bonorum & malorum. *Id equid.*) V Propo

21 tfsfsfstv *Tot peccâta in hac re osténdis.* **nam iam primùm, si meum* * L. Amplificatio.

22 dtdfstv *Império éxequi voluísses, interêmptam opórtuit,*

23 dtsfsftv *Non simulâre mortẽ verbis, re ipsa spem vitæ dare.*

24 btbcast- * *[Ât jid omitto: misericórdia, ánimus matérnus: sino.* *Al.*[*Atque*], dtbrast-. * B. Occupatio est. † Præteritio inferens quod grauius est.

25 dsfsfdst- * *Quàm bene verò abs te prospéctum est. quid voluísti? cógita:* * V. Acerba ironia imprudentiam & inobediẽtiam eius accusat.

26 dsfsfst- *Nempe ánui illi pródita abs te fília est planíssimè,*

27 safaastv *Per te vel vti quæstum fáceret, vel vti* [*venîret*] *palám.* L. *Veniret*, id est, venderetur. *Al.*[*Veniret*].

28 1.flastv * *Credo id cogitásti: [quid vis? satis est, dum viuat modó.* R. *Al.*[*quidnis satius*], sastastv: *vel elisa s in* [*satius*] stsfastv. *al.*[*quidnis satis*] *sine interrogatione.* * L. Obiectio quæ soluitur honesti & vtilis comparatione.

29 sfsabst- *Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque æquum sciunt!* * V. Obserua antithera, congeriem, & articulum.

30 { astsdtv / asfst } * *Mélius, peius, prosit, obsit, nihil vident, nisi quod* [*lubet?*] *Mu.* [*lubet?*] *cum interrogatione.* * L. Deprecatio Sostratæ.

V Propositio accusationis est, Inscitè & malè fecisti. Confirmatio hic additur egregiè exaggerata explicatione peccatorũ eius. Primùm à more & communi vitio mulierum, Quia imprudẽter & incõsultò omnia agis & dicis re verò, patroni. Hinc milites patriæ desertores dicuntur qui patriam deserũt, quam defendere debe rent. Virgilius, Desertorem Asiæ.

Etiam si tu) L Ironia. *Vel vti e.s.*) B Vel vti duæ voces sunt, 17 non vna. & repetuntur.

21 *Tot peccatæ*) V Primum peccatum est inobedientia, quia non exposuit filiam contra mandatum viri. *Credo*) C ἐιρωνικῶς cogitationem & excu 18 sationem matris stolidè repetit, quam fingit sic dixisse, Siue honestè siue turpiter viuat, non curo. mihi satis est eam viuere.

22 *Imperium ex.*) C Primum ponit peccatum, quod contra edictum suum fecerit. *Quid cum illis agas*) C Amatores desi- 19 gnat, qui nihil pensi habent expertes iuris, & omnis æquitatis: ea sola recta putant quæ illi libuerint. *Quid c. ill.*) B In amatores dictũ est. Amor nec consilio temperatur, nec pudore frænatur, nec ratione subiicitur. Plautus in Mustellaria, Vbi amor aduenit in cor hominis, & is vsque in pectus permanauit, & cor permadescit, simul res, fides, fama, virtus, décúsque deserunt. Homo fit modò nequior.

23 *Non sim.*) V Ineptè ac citra rem exaggerat factum, & stomachandi causa morosiùs quærit. Quod aliud simularit, aliud egerit.

24 *At id omit.*) Reiectio est: reiicit leuius peccatum, vt ad grauius transeat. Admittit & per præoccupationẽ excusatiunculá matris, cur noluerit obiicere morti ex honesto affectu & φιλοστοργία matris. *Sinis*) C Concedo: quia animus maternus plurimum veniæ meretur.

26 *Nempe*) V Secundũ peccatum, Prodidisti filiã anui. Et mox sic explicat quid proditionis nomine intelligat. Quia lenæ tradidisti, vt turpem quæstũ prostituto pudore apud ipsam adultior facta, faceret, & vt ad stuprum venderetur. Sic te auctore matre, filia in periculum famæ & ignominiam conijcitur: quod équidem turpe est, satiúsque fuisset eam primùm perire, quàm posthac turpiter viuere.

Illi prodita) C Socii enim deficere dicuntur. Salust. Post defectionẽ sociorũ. Prodere parentis. Virgil. Vnius ob iram Prodimur. Desere-

Nihil vident) * Propertius, Scilicet in- 20

SO.* *Mi Chreme, peccáui fáteor, vincor: ſnunc te" ſ* tſſaſſt– 31
óbſecro, R. Al. [*nunc hoc te*], tſſaſſt–. Mu [*nunc te hoc*], tſſaſſt–.

R. Al. *Itáq; ſit ignoſcéntior, ſed repugnat metro.* *Quantò tuus eſt ánimus natu gráuior, ſignoſcén-* ſaaſbſtu 32
tior,ſ
Vt méæ ſtultítiæ iuſtítia tua ſit áliquid práſidi. {xdſbbat- 33
{ſ
C. *Scílicet équidem iſtuc factum ignóſcam: verùm* tbſſſſtu 34
Sóſtrata,
Facilitas cauſſa delinquendi. *Malè docet te mea facílitas multa. ſed iſtuc, quic-* bſbadſt– 35
quid eſt,
* L. Narratio. *Qua hoc occœptum eſt cauſſa? lóquere.* SO.* *vt* ſſſaſatu 36
Al. [*miſeræ*]. *ſtultæ & ſmiſerèſ omnes ſumus*
C. *Religioſæ:* id eſt, ſuperſtitioſæ, L & nimis anxiè deos timentes. *Religióſæ! cùm exponendam do illi, de dígito ánnu-* bſſſldtu 37
lum
Détraho: & eũ dico vt vnà cum puélla expóneret: tatſtſt 38
Si morerêtur, ne expers partis eſſet de noſtris bonis. dſtſtſt– 39
* L. Irriſio. Vironicè probat factũ. C.* *Iſtuc rectè: conſeruáſti te, atque illa.* SO. *ſhicſ* tſſſſtu 40
eſt ánnulus. R. [*is hic*]: E [*hic is*], tſſſſatu. al. [*hic eſt is ſtum* eliditur s.
Hem, ſtupentis eſt, & L metuentis. timet enim Syrus ne inuenta Antiphila, deprehẽdatur amor Clitiphonis ang. nemo in amore videt. *C. Vnde habes?* SO. *quam Bacchis ſecum addûxit* tſſſtatu 41
ſadoleſcéntulam.ſ SY. *hem.* G. Vide num legendum ſit [*adoleſcentula*], id eſt, ex adoleſcentula.
C. Quid ea narrat? SO. *ea lauátum dum it, ſeruân* bdaſſtu 42
dum mihi dedit

31 *Mi Chreme*) V Maritum ira feruentem verborum lenitate placare ſtudet. Placabilis enim oratio mitigat irã, aſper verò ſermo irritat iracundiã, vt ait Solomõ. *Peccaui ſ.*) C Victa mariti argumentis, crimen ſuum fatetur: & quo magis mereatur veniam, ſimplicitatis opinionem inire tentat: & hoc per deprecationem. V Purgat ſe, & virum mitigat primùm cõceſſione. Faretur enim peccatum, & concedit ſe meritò reprehendi. Deinde deprecatione, petit ſibi condonari, ab honeſto ex viri perſona & ætate. Poſtremò tranſlatione, crimen in ſtultitiam ſuam reiiciens, cui vir bonus & æquus veniam dare debet.

32 *Ignoſcentior*) C In crimine ſic confeſſo vltimum remedium, confugere ad iudicum miſericordiam.

34 *Scilicet*) V Mitior ſit, & dat veniam. Et monet ne ſua facilitate abutatur. Nam & mulieres ſæpe virorum licentia & lenitate fiunt deteriores. Iubet quoque eam inſtitutam narrationem abſoluere.

35 *Mea fac.*) C Rectè: quia citò vxori veniam dedit. Facilitas, illius eſt quí citò iram deponit: Clementia, illius qui nunquam irascitur.

36 *Qua occœptum*) Quaſi de magna re dixit. *Vt ſtultæ & m. o. ſumus*) Vituperatio à ſexu. mulieres enim conſueuerunt eſſe imperitiores viris, & multis ſuperſtitionibus detineri. *Vt ſtultæ*) V Iuſſa ad narrationem redit, præmollit quod dictura eſt confeſſione ſtultitiæ muliebris. Addit factum de annulo addito puellæ, & miſeria vnà cum cauſa mala quidem vt videbat, ſatis graui & honeſta.

37 *Religioſæ*) C Religioſus etiam appellabatur is, qui nimia & ſuperſtitioſa religione ſeſe alligauerat: vt hoc loco.

39 *De noſtris b.*) Et hæc erat ſuperſtitio.

40 *Iſtuc rectè*) εἰρωνικῶς dictum. *Hic eſt*) V Demonſtrat annulum.

41 *Quam Bacch.*) Narrat vnde annulum acceperit, & quomodo agnouerit.

42 *Lauatum*) C Secundum antiquos: nos diximus lotum. Ouid. Faſtorum ſecundo, Mane lauaturas ſacra petebat aquas.

Exilui

43 xſſſſt– *A'nnulum, non aduórti primó: ſſed poſt quàm ſ* æ- nis. Eſtque hîc occaſio noui periculi in prouehenda epitaſi, dum agnita Antiphila conſilio Syri perturbatur.
ſpéxi, ílico E. [*Annulum*] diſyllabum eſt, ſſſſſt– Mu [*at poſtquàm*], tſſſſſt–

44 ſſaſſſt– *Cognóui: ad te exílui.* C. *quid nunc ſuſpicâre, aut* *Exilui*, magnæ lætitiæ indicium eſt,
ínuenis

45 ſdaſſſbu *De illa?* SO. *néſcio, niſi vt ex ipſa quæras, vnde*
hunc habúerit,

46 {dſſaubt- {dſſaſ *Si potis eſt reperíri.* SY. *intériſ ſplus ſpéi vídeo,* *quàm volo:ſ* C. [*So. plus &c.*] Melius eſt vt non ad Syrum referas, ſed ad Soſtratam.

47 ſaſtſat– *Noſtra eſt, ſſi" ita ſ eſt.* C. *viuítne illa, cui tu dédé-* *G. i non elidítur in* [*ſ*] *ſed corrípitur.*
ras? SO. *néſcio.* M. [*ita ſi*]. ſaſtſat–.

48 ttſſſſtu C. *Quid renuntiâuit olim feciſſe?* SO. *id quod iúſ-*
ſeram.

49 ſbdtſſt– C. *Nomen mulieris cedò quod ſit, vt quarâtur.* SO.
Philtere.

50 ſſtſbatu SY. *Ipſa eſt: mirùm, ni illa ſalua eſt, & ego périj.*
C. *Sóſtrata.*

51 bſſſldtu *Séquere me intrò hác.* SO.* *vt præter ſpem euênit!* * V. Gaudet Soſtrata rem opinione feliciùs cecidiſſe.
quàm tímui malè,

52 ſbſtſſt– *Ne nunc ánimo ita eſſes duro, vt olim in tollénda,*
Chreme!

53 tbttſſtu C.* NON LICET *hóminem eſſe ſæpe ita vt volt,* * L. Honeſta ſententia.
ſi res non ſinit:

54 {dtuatſuu {dtſatſtu *Nunc ita tempus eſt mihi, vt cúpiam fíliam: olim* *Nihil minus.*

44 *Exilui*) Oſtendit nimiam lætitiam de inuenta filia. ideò non dixit Acceſſi. *Exilui*) V Præ nimio gaudio, vt tibi rem lætiſſimam nuntiarem. *Quid nunc*) Conferunt conſilia quid porrò ſit faciendum.

46 *Interij*) V Seruus hoc ſubtimidè de Antiphila cognita dicit. veretur enim ne id priùs patefiat, quàm argẽtum à ſene auferat. *Plus ſpei v.*) V Nolebat tam citò cognoſci filiam, ne occaſio præriperetur auferendi argentum.

49 *Nomen*) V Quærit de nomine, vt res ſit certior.

50 *Mirum, ni illa ſ.*) C Non poteſt credere periiſſe anum, quod maximè vellet ob recognitionem Antiphilæ. B Illa ſcilicet Anus, quam extinctam vellem. ſi enim viuit, iam ſciet Chremes ſuam eſſe filiam Antiphilam, & Bacchidem amicam eſſe Clitiphonis, atque ita omnis mihi extorquẽdæ pecuniæ adimetur occaſio, hoc eſt quod addit, Et ego perii. *Ego perij*) C Quia recognita eſt antequam auferrem argentum.

53 *Non licet*) V Reſpondet gnomica theſi, ad quam hypotheſin accommodat, & ſe de priore duritia excuſat. Voluntas hominum fortunæ & conditioni rerum attemperanda eſt. Nec aliud debẽt Velle homines, quàm res ferunt ac permittunt. Olim Chremes cùm eſſet in tenui & anguſta fortuna, noluit filiam alere, nunc verò opulentior factus gaudet ſibi eſſe filiam. Facere ergo debemus vt poſſumus, quando vt volumus non licet. Nec facile, & ſi volunt, emergunt, quorum virtutibus obſtat Res anguſta domi.

54 *Nihil minus*) C Pro non, quòd auctus diuitiis eſſet.

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. [B]Hoc loco meliùs initium capiet actus fabulæ quartus, quàm scena superiore, ob parasceuē quæ fit in scena. *Quid istuc quæsòtibi. Mane, mane, quid est quòd tam a nobis graviter crepuere fores?* Exeunte illic Sostrata cum nutrice non est vacuum proscenium: quod fiat oportet, si finire actum velis. In hac autem scena, Chremete & Sostrata ad filiam ingredientibus, Syro quoque abeūte, persona nulla manebit in proscenio. quare vt dixi, rectiùs hîc actum auspicabimur. Scenæ argumentum est, Post agnitam Antiphilam, [C] Syrus anxius, nouum quærit consilium de extorquenda pecunia, & bene deliberantem de re aliqua exprimit. Est enim dialogismus acuti ingenii in multa cogitatione versantis. [V] Est itaque συμβουλευτικὴ, consultationem & anxiam disputationem animi versantis in multis & variis cogitationibus continens. Nam Syrus fallens fallitur & mirificè perturbatur: non tamen fallendi rationes planè deserit, sed de aliis atque aliis viis anxiè cogitat. Et est hic consiliorum eius ἐπίτασις. *Theses.* 1 Incidit in foueam quam fecit, 2 Malitiosus homo semper animi pendet. 3 Consultans malitiosus qualibet ratione suam voluntatem confirmat, neglecta omni honestate. [M]Callidum animum serui decepti at non defatigati, nec non consultationem malitiosè conuenientem, & vafram mentem sese ad dolos confirmantem, honestatis ratione non habita, hæc scena exprimit: ostendens hominem malitiosum pendere animo, & confirmare se ad decipiendum, nullam viam respuentem quæ ad votum perducat suum: & vtilitatem apparentem respicit, & non honestatem, nec cœptum iter deserit propter consuetudinem. Vnde Cicero in quinta Actione in Verrem, Ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem vt audaciæ statuere ipse sibi non possit. [H]Præterea incertum esse humanorum consiliorum euentum, hæc scena docet.

Vers. gen. Iambici octonarij id est tetrametri acatalectici.

SYRVS.

* L. Querela Syri. Epitasis, nam subinde alia, atque alia consilia fallūt seruulum. Et videas Syrū hic tanquam Proteū in omnes formas verti.

* NISI *me animus fallit, haud multùm à me* [a] *aberit infortúnium:* wsisbisp 1
Potest h in [haud] *vim habere cōsonantis*, bisdisp. [MU] [*fallit me animus*, jisbsdisp.
Hæc cum superioribus sunt continuanda.

[Ita hac re] in angústum óppidò nunc mêa cogûntur cópiæ, ijsisisi ijsis 2
R. [*Ita hercle*].

Nisi áliquid vídeo, ne esse amîcam hanc gnatire- bdijsisi 3
scîscat senex.

Nam quod sperem de argénto, aut posse póstulem sisijsp 4
me fállere,

L. *Copiæ*, translatū ab exercitu, qui sæpe laborat iniquis conclusus locis.

* L. Et hoc translatū à bellica ratione.

*Nihil est: triúmpho, *si licet me látere tecto, abscé-* aiijdisp 5
dere.

1 *Nisi me*) [V] Propositio non sine querela est, Infortunatus sum, ominatur autem ipse sibi hoc, quòd dolum ex animi sententia non cecidisse deprehendit. *Nisi me an. f.*) [B] Id est, si non erro, ille est Petrus congerro noster.

2 *Ita hac re*) [V] Ratio à statu periculoso rei, & necessario. Quia res meæ admodum angustæ sunt, sic perturbatæ, & in tantum discrimen redactæ, vt nisi inueniam rationem ne resciscat pater Bacchidem à Clitiphone amari, saluæ & incolumes esse non possint. Non enim putat fore re patefacta, vt senex emungatur argēto. Est locutio admodum vetusta & prouerbialis de rebus perplexis, & ad extremum periculū redactis. Sumpta metaphora à copiis militaribus, quæ angustiis & difficultate locorum conclusæ periculum euadere vix possunt. [C] Copiæ numero multitudinis & ἐπιτῶς de exercitu dicitur. Saluſtius, Ex omni copia Catilinæ. Virgilius, Et quæ sit me circum copia lustro.

3 *Nam quod*) [V] Rationis explicatio per præoccupationē, ab inutili, Frustra enim spero me argentum extorturum, & senem circūuenturum esse.

4 *Triumpho, si l. me l.*) [C] Verba propriè seruorum quoties vident se quod inceperant, perpetrare non posse. Et εἰρωνικῶς legendum [V] Consolatur se à contrario. Quia res minùs fœliciter successit improbo seruo, & verbera sunt

6 assisdsp *Crúcior *bolum tantum mihi erêptum tam súbitò è faúcibus.*

7 sisdsbsi *Quid agam! aut quid comminíscar! rátio de íntegro incûnda est mihi.*

8 {edisisisp / f} * [V] NIHIL TAM *difficile, quin quærêndo inuestigári possiet.*

9 ssaasisi *Quid si hoc sic incípiam* [nunc?] *nihil est.* [quid] *si sic? tantúndem égero.*

10 sisisái *At sic opînor: non potest. immo óptimè: euge* [G. [*habeo optumā.*] *vt constet versus* sisisiap; [A] *cōstat & alio modo.*
**optumam hábeo.*

11 aijddsp *Rétraham hercle, opînor, ad me illud idem *fugitîuum argéntum tamen.*

* Metaphora à brutis vescētibus, quibus auferē præda.

[G] Positū autē est Bolum pro eo quod Græci βλωμὸν dicūt.

* L. Sētētia, qua se excitat ad cōsultādū. & attēde gestū deliberantis.

G. [Nunc] *redundat in versu.* [A] *nisi in vltima sede dactylus admittatur*, sisadsisd. *Muretus tollit secundum* [quid], sisadsisi

* Metaphora facetè à seruis fugitiuis.

sunt expectāda, ideo iudicat se satis fortunatū fore si impunè abire potuerit. Persistit autem in eadē meta: hora. Tecto latere abscedūt, qui tuto & sine vulnere ex periculis elabuntur. [MU] Hanc suam Syrus emungendi pecuniā Chremetis incœptionem cuidam gladiatorio certamini comparat, in quo se cum illo depugnare oporteat. sicut autem primum illud est gladiatori, vt Antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, vt salté bene tegat latus suum, nullāque plaga accepta, abscedat è pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, vt senem argento circūduceret, sed cùm rem in eum locum deductam videat, magnum vt periculum sit, ne omnia fiant palàm: nihil esse ait, quòd iam senem quasi ferire pecunia illa cogiter: triumphare se, ac Putare secum præclarè actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere, id est, si ita possit euadere, nil vt ex eo, quod iam factum est, nanciscatur mali.

6 *crucior b.t.m.e.t.*) [V] Indignatio & dolor seruilis ob spem frustratam, & certissimā rem amissam. A feris est parœmia sumpta, quæ vicissim aliæ aliis bolos eripiunt. Vsurpatur autem, cùm aliquid quod probè videbamur tenere, præter expectationem subitò eripitur. *Crucior bolum t.*) [B] Authore Budæo, Bolus priore syllaba producta, fructum significat. Citat hunc locum Terentii.

7 *Quid agam!*) [V] A necessitate. Quia fortuna non fuit mihi propitia ideo necesse habeo nouam comparandæ pecuniæ viam excogitare, vt Clitiphonis rebus consulatur. Estque propositio. *Comminiscar*) [C] Fingam: Inde commentum dicitur. Alibi, Atque illis commentū placet. *Ratio de int. ineund. e. m.*) [B] Budæus in Annot. Inire æstimationem dicimus inquit, vt inire rationē, hoc est, inuenire modum & rationem alicuius rei æstimandæ: cuius verbi frequentior est apud authores vsus quàm vt exemplo sit opus. Meminit Laurentius copiosè libro Elegantiarum quinto.

Nihil) [V] Ratio à possibili per γραμὴν de sagacitatis & humanæ industriæ potentia: ea enim difficillima quæque inquiruntur. Qua etiam spe homines qui ἀλφησταὶ sunt, ad abstrusarum recōditarumque rerum indagationem excitantur. Hūc illud Menandri facit, -πάντα τὰ ζητούμενα δεῖσθαι μεείμνης φασὶν οἱ σοφώτεροι. Et aliud Antiphanis, τῆς ἐπιτελείας πάντα δεῦλα γίγνεται. Et simile, μελέτη πάντα δίνατα. *Nihil. t. d.*) [C] Sententia generalis sine certo authore, quæ seruis etiam conuenit. *Quin quær. inuest. p.*) [B] Laurentius libro de verborum significationibus. Perueſtigo, inquit, & Inuestigo non solùm quæro, sed etiam, & quidem frequentiùs, quærendo inuenio: vt sit Vestigo, quæro: Inuestigo & Perueſtigo, acquiro. Ductum est hoc verbum à vestigiis, tanquā signis indiciisque quibus ad rei notitiam peruenimus.

Quid si) [V] Deliberat nunc, in quo expri- 9
mitur ἔκφρασις hominis anxiè apud se deliberantis, variāque comminiscentis, probantis & improbantis. *Quid si sic*) [C] Qui aliquid incœpturi sunt, multa proponere solent: & affirmare, & refellere quod sit faciendum vel relinquendum.

Sic opinor) Nam quæ opinamur, putamus: quæ putamus, incerta sunt. *Euge*) Vox lætantis eius qui optimum inuenerit consilium. *Euge optumam habeo*) [B] Interiectio est lætantis, vt qui optimū inuenerit extorquendæ pecuniæ consilium.

Retraham) [V] Nouo commento inuento 11
noua spe se fulsit & confirmat, effectus est studiosæ deliberationis. iocosè desumpsit metaphoram à seruis fugitiuis. *Fugitiuum arg.*) [C] Facetè & ioculariter seruili more de argento tanquam de homine dixit.

ARG. HClinia exultat quòd agnita Antiphila mox ei nuptura sit.& Syrus Cliniæ consulit,quò amicam Clitiphonis suam amicam esse dicat. V *Thesis.* 1 Homo adolescens cùm, quæ animo suo grata sunt,assequitur,beatum se iudicat. 2 Felix rerum successus lætitiam parit. 3 In rebus secundis amicorum res & salus non est negligenda. 4 Seruis volupe est dominos fallere. In Clinia est ἀπαγγελτικὴ. Immensam enim adeóque impotentem lætitiam suam de agnita Antiphila Clinia gestu vocéque exprimit & narrat.In Syro est συμβουλευτική,dum suadet Cliniæ vt amici rebus studens aliquãdiu simulet Bacchidem esse amicam suam,licèt id ab homine nimiùm lætitia gestiente difficulter impetret. M Gestiens animus adolescentis, qui re optata potitus est, & seruilis arrogantia nunc describitur. Et amicum amici rem curare in primis debere monet hæc scena. Iuuenis certè voluptatẽ summum bonum putat,quæ si alicui honestati coniuncta est,efferuescentem animum reprimit, & paulatim ad rectam vitam disponit. Idem autem accidit,cùm puella exoptata vxor ducitur.Plato lib.sexto de Legibus sic ait, Cupiditas procreandi ardentissimo furoris impetu, & maxima petulantia homines vrit & agitat:& insuper cibi potúsque cupiditates,à quibus ad id quod optimum est,tribus rebus vertendi sunt, timore, lege,ac vera ratione. Et Apuleius sic ait,Peccatum semel vt bonus quisque solicitus cauet:ita qui ingenio malo est,confidentiùs integrat,ac iam de cætero quò sæpius,eò apertiùs delinquit.

Vers.gen. Triginta priores sunt iambici, itque tetrametri catal. excepto tricesimo trimetro acat. Reliqui ad finem vsque scenæ sunt trochaici tetrametri,itaque catalectici, excepto tricesimo septimo,quia si vulgata lectio retineatur,erit hypercatalecticus.

CLINIA. SYRVS.

Catastrophe in personas spargitur, & subiicitur consultatio, quæ ad epitasin alterã facit.

NVLLA *mihi res posthac potest iam interuenire tanta,* dissiljo 1

Quæ mihi ægritúdinem áfferat : tanta hæc lætítia {iussdi- 2
obórta est.

Dedo patri me nunc ſiam, ſut frugálior ſim, quàm sisisf- 3
volt.

s. * *Nihil me feféllit : cógnita est, quantùm aúdio* {eisisſu 4
huius verba.

Istuc tibi ex sententia tua obtigísse lætor. sisiliiu 5

Al. [*audistin'*],*sed non constaret versus : sic enim vltima corriperetur.*
Ab honesto, & vtili.

C. *O mi Syre,ſaudístine?ob ſecro?* s.*quid ni,qui vſque vnà affuerim!* sisdssdu 6

C. *Cui æquè audísti?commodi?quicquam euenísse?* issisi- 7

S. *nulli.* *G.*[*commodè*].R *al.*[*commodius*].*Ac tum quoque*[*Cui*]*vel disyllabum,vel in eo non fit elisio.*issasi—*idem iudicium de*[*cui*]*in ſequenti verſu.*

1 *Nulla mihi)* V Propositio est,Sum in maximo gaudio & lætitia. Amplificat autẽ eam ὑπερφόλως hyperbolica , cùm negat sibi quicquam tam acerbi & aduersi accidere posse, quod tristitiam & quasi cruciantem dolorem afferat.

2 *Ægritudinem aff.)* C Tale & illud , Deorum vitam adepti sumus.

3 *Dedo)* V Eximiam obedientiam & frugalitatem hoc euentu patri pollicetur. C Plus dedere hoc loco quàm obsequi.dedere se vult patri, quemadmodum in hostium potestatem hostes se dedũt.In Andria , Tibi pater me dedo:quasi qui vellet cõtraria,& deditio in hoste fieri solet. *Frugalior)* Temperatior. si Frugalis non extat, vnde descendat, vide tu.

Nihil) V Hæc lætitia Cliniæ est seruo 4 quasi τεκμήριον de inuenta Antiphila.

O mi Syre) C A blandimento incipit, 6 vt faciunt qui quicquam speratum consecuti sunt. *Quidni)* Quid nisi audierim.

Cui æquè) V Ratio lætitiæ à fœliciori rei 7 exoptatissimæ euentu per comparationem. Quia nemini vnquam tam grata & commoda res accidit.

8 ddditsj- C. *Atque ita me dii ament,vt ego nunc non tam meapte caussa*

9 sddiijsv *Lætor,quàm illius: quam ego scio esse honôre quouis dignam.*

10 aisbsijv S. *Ita credo. sed nũc Clinia age,da te mihi vicissim:*

11 idsisjv **Nam amici quoque res est vidênda,in tuto vt collocêtur:* C. Iusta petitio.

12 sisisijv ** Nequid de amica nunc senex.* C. *ô Iúppiter.* S Y. *quiêsce.* * Eclipsis, sub. Rescisca. C ἀποσιώπησις.

13 dbsabsiv C. *Antiphila mea nubet mihi.* S. *sicciné ſmihi?inter-loquêre?* R. *Al.*[*me*], C *tunc corripietur, non elidetur.*

14 ddsisij- C. * *Quid fáciam, Syre mi? gaúdeo : fer me.* S. *fero hercle veró.* * Attende gestum immodicè gaudentis.

15 {isisdsi- {sdsaai C. *Deórum vitam adépti sumus.* S. *frustra óperam hanc ſopínor ſumo.* *G.* [*ſumo opinor*] isisdsi: *vel s in* [*ſumus*]*elisio*,isiddsiv.

8 *Atque ita)* Amplificat gaudium à suâ & Antiphilæ persona , ex loco ab honesto,& iureiurando confirmat. *Meapte)* C Cum ablatiuo πάρεμφατον additum, vt nostrapte. Cato tamen posuit mihipte,pro mihi ipsi.

9 *Dignam quouis honore)* Amica etsi impudica est,dummodo amatori placeat,ab eo cõmendatur amore eum impellente.

10 *Sed nunc)* V Propositio suasionis Syri per ἀξίωσιν,Nunc quoque cùm res tuæ se optimè habeãt, serui & da quoque operam mihi. *Da te)* C Duæ partes orationis. Dare est quod repetas:dedere est ad perpetuũ. Damus & amicis:Dedimus tantùm hostibus.

11 *Nam amici)* V Ratio ab honesto & necessario,Decet enim te , & necesse est dare operam,vt res summi amici , quæ modò periclitantur,in vado sint,& citra discrimen. Veri amici est alterius res æquè atque suas saluas cupere. Nam Plauto amicus est,qui in re dubia iuuat. Et Orestes Euripidis ait, τὰς φίλας ἐν τοῖς κακοῖς χρὴ τοὺς φίλους ἀφελεῖν. Et idẽ, ἕτοιμα γὰρ, ἔφην, ἔσται δ' ἐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι οἱ μὴ σὺ τοῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι. Putat autem fore tutam rem si caueatur ne senex rescisca Bacchidem esse amicam Clitiphonis. *Amici)* C Plus gratiæ habet quàm si dixisset Clitiphonis. Et Amicus,animi est.Amator verò,corporis. & amator est ad tempus: Amicus qui perpetuò amat.

12 *Ne quid de am.n.ſ.)* B Aposiopesis est. vt subaudias,ne quid Chremes hanc Bacchidem rescisca esse amicam filii. *O Iúppiter)* C Exclamatio terribilis , penè ex nimio gaudio desipientis. V Præ gaudio in exclamationẽ erumpit, & hanc felicitãtem quasi Ioui acceptam fert.

Antiphila) Clinia amore & gaudio ebrius,seruum monẽtem non audit. Exprimit autem apertè principalẽ gaudii causam,Quia Antiphila mihi vxor dabitur. *Nubet mihi)* C Hinc omnis lætitia dependet. *Interloquere)* Hoc loco Intet non auget , quemadmodum in verbo Intercipit,Interbibit: est autem Interloqui,Impedire,& interpellare loquẽtem.

Quid faciam) V Inuitus audit seruum interpellatorem:quasi dicat, Desine,ac me sinẽ frui gaudio præsenti.Noli animum meum aliò vocare. Vehementior iste motus mihi videtur patrocinari Stoicorum sententiæ , qui censent affectum esse commotionem animi contra rationem. Tantus enim motus est in eo ob suauis boni præsentiam,vt planè extra se positum eum esse censeas. *Fer me)* C Id est,tolera. Tolerandus est qui ex amore desipit, quia amor deus est & non voluntas : cogit enim hominem ad id quod vult. B Mirè Terentius exprimit amoris potentiam. *Hercle vero)* C Verò,vt plurimùm ironiæ conuenit.Virg.Egregiam verò laudẽ,& spolia ampla refertis.Sanè & Verò,pronuntiandi adiumenta , in verbis negationem habent , licet confessionem afferre credantur.

Deorum v.ad.ſ.) B Hyperbole,id est, fœ- 13
liciſſimi sumus. V Confert hanc felicitatem cum deorum vita.Et est Hyperbolica summæ felicitatis notatio. Insanus adolescens beatitudinem collocat in exoptatæ puellæ fruitione,Estque conclusio, Gaudeo, beatus sum.

C. *Lóquere, aúdio.* S. *at iam hoc non ages.* C. *agam.* aiſiijſv 16
S.* *vidêndum eſt, inquam,*

Amíci quoque res, Clínia, tui in tuto vt collocêtur. idſoſſiv 17

Nam ſi nunc à nobis abis, & Bácchidem hîc relínquis, ſſiiſijv 18

Noſter reſcîſcet ílico eſſe amîcam hãc Clitiphônis: ſſjijſiv 19

Si abdúxeris, celábitur ítidem, vt celata adhuc eſt. ſiſbiſi– 20

C.* *At enim iſtoc nihil eſt magis' Syre meis núptiis aduôrſum:* adxbſſſv / add 21

Nam quo ore appellâbo patrem? tenes quid dicam? S. *quid ni!* ſſiijſſ– 22

C. *Quid dicam? quam cauſſam áfferam?* S. *quin* ſſiiſijv 23
nolo mentiâre.

Apértè, ita vt res ſeſe habet, narrâto. C. *quid ais!* ijſſſbdv 24
S. *iúbeo*

Illam te amâre, & velle vxorem: hanc eſſe Clitiphônis. ſſſſijv 25

C.* *Bonam, atque iuſtam rem óppidò ímperas, & fácturu fáculem:* ijſijſdv 26

Et ſcílicet iam me hoc voles patrem exorâre, vt celet ſiſijſſv 27

C. [*Vostrum ſenem. S. imò.*] *Imo priore breui.* ſaſiſijv. *Quidã omittunt* [*omnẽ*]. / *Senem voſtrum.* S. *immo] vt recta via rem narret órdine omnem.* C. *hem,* iſſuſiiv / iiſſ 28

Satín' ſanus es, ſaut] ſóbrius' Itu quidem illum planè prodis. *Mu.*[&]. idſcſſſv / idſa 29

Nam quî ille póterit eſſe in tuto? dic mihi. ſhiſſi 30

S. *Huic équidem consílio palmam do: hîc me magníficè éffero,* dſuſſdt– 31

Qui vim tantam in me, & poteſtâtem hábeam tantæ aſtútiæ,* ſſſaſt– 32

Vera dicêndo vt eos ambos fallam: vt cùm narret ſenex tſaſſſt– 33

Veſter noſtro, iſtam eſſe amîcam gnati, non credat tamen. ſſtſſſtv 34

C.* *At enim ſpem iſtoc pacto rurſum nuptiárum omnem éripis.* aſſſtſtv 35

Nam dum amîcam hanc mẽam eſſe credet, non committet fíliam. tſaſſſtv / tſt 36

[Tu fortáſſe quid me] fiat [parui pendis] dum illi cónſulas. *Mu.*[*parui curas*]. ſtſſſſt– 37

S.* *Quid (malùm) me tandem] cenſes velle id adſimulárier!* tſſſdtv 38

Vnus eſt dies, tum argéntum erípio, pàx, nihil ámpliús. tſſbdtv 39

C. *Tantùm ſat habes! quid tum quæſo, ſi hoc pater reſciuerit?* ſaſtſtv 40

S. *Quid ſi rédeo ad illos, qui aiunt,* * QVID SI NVNC CAELVM RVAT! ſbſſſſtv 41

Hoc non ages) [B]Non audies ſi quid loqui velim, ſi quid dicere parem. Sic & in Andria, Siccine agis, an non? *Inquam*) [C]Verbum hoc vim interdum maximam habet ad adhortationem. Et Videndum eſt, & Vide. magna aggreſſuris dicuntur. & Inquam vtimur nonnunquam in repetitione ſupradictorum. 16

Amici q.) [V]Repetit neceſſitatem priorem, quam præ gaudio Clinia priùs aut non audiuit, aut non curauit, eámque hîc propoſitionem facit. 17

Nam ſi) Ratio per dilemma ab vtili & inutili. Aut relinquis Bacchidem, aut abducis. Si relinquis, reſciſcet pater eam eſſe amicam Cliniæ, & non licebit nobis quod molimur efficere. Si abducis, non reſciſcet pater, ac feliciter ſuccedet quod inſtituimus. 18

Noſter) [C]Cum ſtomacho. 19

Si abduxeris) Rectè Abduxeris: nam abducitur propriè quod alienum. 20

At enim) [V]Refutare conſiliũ ſerui conatur per aliquot anthypophoras, quas tamen ipſe diluit. Prima eſt à ſuo incommodo, Hoc conſilium erit quidẽ Clitiphonis vtile, ſed meas nuptias impediet. Nam ſi fecero quod tu ſuades, pudebit me venire in patris conſpectum. Filii vel ſerui peccantes non audent parentes vel dominos corã intueri, aſpectus enim illis pudorẽ incutit. Hinc dicimus, quo ore, qua fronte, qua facie? hoc eſt, quo pudore, vel etiam qua confidentia. Nam & ós pudorem ſignificat. Conſulatur prouerbium, Pudor in oculis. 21

Appellabo) [C]Si dixero Bacchidem. 22

Quin Nolo) [V]Reſpondet ſeruus, qui ſuæ 23
aſtutiæ fidens audax dat conſilium, vt omnis res de vtriuſque amore & patri Cliniæ & Clitiphonis, apertè narretur. Verùm neque hoc euentum ſperatum conſequitur.

Bonam, atque) Approbatio eſt conſilii 26
ab honeſto & facili cum correctione.

Vt celet S.v) [C]Dicimus enim, celo tibi 27
hanc rem, & celo te de hac re. intelligendum, celet ſenem de Bacchide

Satín

*Indignãter idem iiſdem repetit verbis.

Syri conſilium.

* L. Ratio ab vtili, facta periculi collatione.

* L. Obiectio.

* C. Sic dicimus, quãdo aliquid pudendum committimus.

*Conſiliũ aſturum ſerui, cui tamẽ nõ reſpondebit euentus. L huius ſucceſſus pẽdebit ex falſa perſuaſione ſenum.

* C. εἰρωνικῶς legendum.

Iactantia Syri de ſua aſtutia.

* L. Magnificè dictum.

* L. Alia obiectio. Clinia veretur ne perturbentur nuptiæ.

G. [*tu fors quid me*]. ſſſſſt–. *al.* [*tu fortaſſe quid de me*], *ſed perperam.*

* L. Soluit à tempore.

Al. [*Quid? malum me tandem*]: *Bemb.* [*Quid malum? me atatem*]: R [*Quid, malum, atatem*].

* L. Prouerbiũ in nimiùm anxios & meticuloſos.

Satín' ſanus) [V]Secunda ἀνθυποφορὰ à non tuto vel inutili. Immo hac ratione res Clitiphonis ſaluæ non erunt. *Prodis*) [C]Prodere propriè ad parentes refertur: ſed nonnunquam ad eum cui alterius res demãdata eſt, & cuius conſilio alter regitur. 29

Nam quî) [V]Refutat à facili vel facultate vel vi ſua fallendi. Exullat autem arrogãter & ſuperbè, de noua hac aſtutia, & cauſam eius ſubnectit. 30

At enim) Tertia ἀντεισαγωγὴ eſt à ſuo incommodo. Hoc conſilio ſpem nuptiarum mihi adimis. Ratio ab honeſto, Mihi enim ob Bacchidem ſcortum denegabit filiam. 35

Meam eſſe cr.) [C]Neceſſariò ſi Chremes Bacchidem gnati amicam non crediderit, Cliniæ eſſe crediderit. *Committet*) Bene de filia Cõmittet dixit: quia propriè magna committimus, & ea ſecundum Donatum, quæ ſalutem in dubio habent. 36

Quid me) [V]Me, pro de me, vel mihi. Suſpicio eſt non prorſus vana. 37

Quid malum) Refutat obiectionem cum 38
indignatione, à temporis breuitate per contentionẽ. [C]Malum interiectio eſt iraſcentis.

Vnus eſt dies. d. arg. er.) Aſſignat tempus 39
pro ratione. non vult Chremetem diu credere Bacchidem Cliniæ eſſe amicam. *Pàx*) Aduerbium Comicum, & ſignificat Tantúm.

Quid tum) [V]Quarta ἀνθυποφορὰ à patris 40
perſona, à non tuto.

Quid ſi) [C]Eludit obiectionem à timidi- 41
tate eius in re tutiſſima prouerbiali ſentẽtia, quæ in nimium meticuloſos dicitur. *Si nunc cæl. r.*) [C]Verbum vſitatum in eos, qui ſubtimidi in re peragenda, ſemper dicere ſolent, Quid ſi hoc vel illud accideret? [B]Eraſmus dicit prouerbialem eſſe ironiam in eos, qui

* L. Alia ratio cõtra obiectionem à liberandi facultate, V qua timentem confirmat.
* C. παρασκευὴ est alterius scenæ.

C. *Métuo quid agam: s. métuis!* * *quasi non ea potéstas sit tua,* baaabsſu 42

Quo velis in témpore vt te exóluas: rem fácias palám. tſtſſdiu 43

C. *Age, age, traducátur Bacchis.* s. * *óptumè ipſa* biſtſtſ- 44
exit fóras.

tutissimis etiam in rebus ridiculè timét. Hoc vnde manarit, Aristoteles indicat, scribens priscis illis & rudibus mortalibus persuasum fuisse cœlum hoc, quod videbant imminere. Atlanticis humeris sustineri. quod si ille se subduxisset, fore vt è sublimi in terram decideret. ídque non solùm Poëtarum figmentis fuisse proditum, verum etiam à Physicis nonnullis affirmatum, Plutarch. in libello De facie quæ apparet in orbe Lunæ, citat Phenacem quendam, qui metuerit ne luna decideret in terram, quíque commiseratus sit vicem eorum qui lunæ forent subiecti, cuiusmodi sunt Æthyopes ac Taprobani, si tantum pondus in eos ruëret, idem veritus de terra cœlóque, nisi columnis Atlanticis fulcirentur. Theognis, ἴ μοι ἔπειτα πέσοι μέγας οὐρανὸς εὐρὺς ὑπερθεν χάλκειος, ἀνδράσιν ἄτλητα πάλαισθένεσσιν, Id est, Deinde meo vastus capiti illabatur olympus ferreus, antiqui quod metuere viri. Terent. in Heautont. Quid si redeo ad illos, qui aiunt, quid si nunc cœlum ruat? Alludit huc Horat. in Odis, Si fractus illabatur orbis Impauidũ ferient ruinæ.

Age) V Aegrè tandem persuasus assentitur seruo. *Age, age, trad. B.)* C Vox consentientis, & qui victus est rationibus callidi serui. 44

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. P In sequenti scena, vt fallacia Syri tandem expediatur, pecuniáque extorqueátur à sene, V indignè fert Bacchis sibi addictam pecuniam non dari: L expostulat cum Syro, & impellit ad argenti extortionem. vbi exprimitur meretricia improbitas in emungendis amatoribus. V Placatur autem à Syro, & persuadetur, vt se ad Menedemum traduci sinat P cum pediſſequis, tantisper dum Chremes fallatur. V *Theſes.* 1 Meretrices nõ tam adolescentes, quàm eorum pecuniam amant. 2 Amor meretricius tantisper durat, dum quod dent amatores habent. 3 Meretrix vt sit verè meretrix, hoc est, mercedem & pecuniã quærat, omne genus doli & simulationis experitur. Est potissimùm ἀπειλητικὴ, minarum irascentis scorti plena. In genere iudiciali, statu absoluto. Est & partim συμβουλευτικὴ, propter consilium Syri, partim verò παραμυθητικὴ, cùm præcipitur Dromoni de ea traducenda. M Meretriciam indignationem, & animum terribilem, & artem qua perditi adolescentes, & Cupidinis clauo transfixi, à meretrice plurimùm sibi tribuente, ac nitore vultus superbiente, tractantur, hæc scena exprimit. Meretrix certè dies noctésque ditibus & Veneréis adolescentibus insidiatur: timetúrque ab his qui propter ætatis feruorem & imprudentiã, ad Venerem ruunt toto impetu, nullum ferè aliud bonum æstimantes, præter voluptatem; quam studiosè sectantur. Itaque callida meretrix copia sui, adolescentes inflãmat, cùm nihil aliud fermè amet, quàm lucrum, & amantium cruciatus. Vnde Iuuenalis, Ardeat ipſa licet, tormentis gaudet amantis. Simulatione vtitur, vt spoliis gaudeat. Vnde Lena apud Plautum in Cistellaria, Assimulatè amare opportet: nam si ames, extemplò melius illi multò quem ames consulas. quàm rei tuæ. *Verſ. gen. Iambici tetr. catal.*

BACCHIS. CLINIA. SYRVS. DROMO. PHRYGIA *ancilla.*

Meretricis excandescẽtis cõquestio de pecunia nondũ soluta, L & commi natio in Syrum.

SATIS' *pol protéruè me Syri promiſſa huc induxêrunt:* ſſſſſſ- 1
a

1 *Satis pol pr.)* C Restat ad fallaciã & ad extorquendum argentum, vt Bacchis irata à Syro dicat pecunia. *Satis pol)* V Propositio quæ relæ eius est, Syrus mihi egregiè imponit, & cuius tota indignatio dependet ex non tradita pecunia. *Satis pol)* V Proposítio quero placetur, & ad Menedemum transeat. *Satis pol)* L Meretricis conquestio exprimitur, in hanc fraudẽ induxit. Ratio ab iniquo, ex pollicitatione decem minarum, quæ sunt pecunia pactitia, Quia præmium, quod pollicitus est, non soluit. Vna mina valet decem coronatis, decem ergo minæ valent centum. Est igitur idem valor decé minarum, qui mille drachmarum, vt ex ratione constat. Est ergo merettrix μεγαλόμισθος, non ὀλιγόμισθος, vt Athenæus vocat. *Proteruè)* M Id est, petulanter ac imprudenter, inconsyderatéque. *Promiſſa)* C Cicero, Promissa tua memoria teneas. Aliter accipitur cùm dicimus promissa barba. nam Promittere est polliceri, & ad magnitudinem nutrire. Plautus, Capillum promittam. Dicitur Promissum & Promissio. Promissio & pollicitatio eandem vim habent: sed Pollicitatio, maioris asseuerationis est. *Huc indux.)* Inducitur aliquis, cùm verbis alterius decipitur. In Andria, Vide quo me inducas.

2 *Decem minas)* B Hoc est, centũ & septuaginta quinque renenses, siue viginti nouem libras, tres solidos, & quatuor grossos. C Et nota appositionem diuerso casu factam, Promissa Syri decem minas, quod nusquam alibi memini me legere. Sed scilicet conformauit antecedens ad relatiuum Quas, quod sequebatur, vt in Andria, Populo vt placerent quas fecisset fabulas. Et in Eunucho, Eunuchum quem dedisti nobis quas turbas dedit? Rectũ igitur erat, Syri promissa, nempe decem minæ huc me induxerunt. *Pollicitus)* C Pollicemur magis sponte: Promittimus rogati. *Quòd ſi ts)* V Minatur se, si fallatur, egregiè vindicaturã esse. Sunt enim meretrices vindictæ cupidissimæ. Estque hoc meretrice cõsilium dignum. Primùm rogata non veniam. Qua re putat se Clitiphoni ægerrimè facturam. Secundò etiam vbi promisero, promissis non stabo, & par pari referam, talisque ero in ipsum, qualis in me ipse fuit, ex lege talionis. Tertio, parabo Syro verbera, cùm falso nuntiarit de aduentu meo. Solebant enim serui vt mancipia loris cædi. Est notatio pœnæ seruilis.

Vt ven. ſi. v.) V Pulchra permutatio eiusdem verbi per tempora, quæ conuenit iratis. 3

Et conſtituero) M Id est, horam aduentus dixero. Iuuenalis, Vbi nocturnæ Numa constituebat amicæ. 4

Spe pend. an.) C Quod est corporis, ad cruciatum animi transtulit. Suprà visum est, quàm torqueantur amantes in amicarum expectatione. 5

Ac non v.) Mira meretricis calliditas exprimitur. iam cogitauit quemadmodum Syrus videatur apud Clitiphonẽ vanus & mendax, ex quo ab illo verberetur. *Syrus mihi t.)* M Id est, soluet tergo suo. quia verberabitur. *Mihi)* C In meam vltionem. Virg. Poit mihi non simili pœna commissa luetis. *Pendet p.)* Persoluet. Virgilius, -Tum pẽdere pœnas Cecropidæ iussi. 6

Satis ſcitè) V Illudit seruo de minitatione Bacchidis. At seruus ingenium scorti tenens, facilè dat fidem verbis. *Scitè)* C Pulchrè. In Andria, Scitus puer. *Promittit)* Scilicet vẽturam. *Hanc credit)* Hanc & ad contemptum, & ad odium dixit. habent enim ista pronomina quandam emphasin. 7

Dormiunt) V Meretrix ad dolos cogitandos ingeniosissima, astutè fingit se inuitatam à milite, ad quem relicto Clitiphone velit abire. Habétque famulam ad assentiẽdum, & seruiendum mendaciis probè instructam. Primùm ita secum proponit, Commouebo hos, id est, decipiam. vel etiam ad tradendum argentum excitabo. Ratio, Quia dormiunt, 8

hoc

2 ijdabſſ- *Decem minas, quas mihi dare pollícitus est. quòd is nunc me*

3 ſſſdſdv *Decéperit, sæpe óbsecrans me vt véniam ſſfuſtra véniet:ſ* G. [aut ſruſtra uenier,]

4 ſſſdiſſ- *Aut cùm ventûram díxero, & constitúero: cùm is ſcertè]* Al. [certò].

5 ijſſſſb- *Renuntiârit, Clítipho cum spe pendêbit ánimi,*

6 dſaiaſſ- *Decípiam, ac non véniam: Syrus mihi tergo pœnas pendet.* Mira Bacchidis calliditas.

7 ſſſſſſſu *C. * Satis' scitè promittit tibi.* s. *atquì tu hanc iocári credis!* * C. Hoc cum risu pronuntiandum.
a

8 abaabſſu *Fáciet nisi cáueo.* B. * *dórmiunt: ſego polſiſt' os commouêbo.* Mu. [pol ego], abaiaſiu. *L. Ostédit spectatoribus quid agat, nã simulatura est, vt terreat Syrum.
abaaaſſv

* Memorē inducit meretricé, aptámque ad fallendum.

Mea Phrygia, ſaudiſtin' homo iſte modò quam villam demonſtrâuit,* Mu.[audiſti]. ꝫſibſſlv 9

Chariní? P. *audíui.* B. *próximam eſſe huic fundo ad dextram?* P. *mémini.* 10

L. *Curriculò*, Aduerbium, pro celeriter, eyns lauffs.

B. *Curriculò percúrre: apud eum miles Diony'ſia á-gitat.* dſdiſbbv 11

G.[*Quid hæc*]& [*oppidò inuitam aſſeruari.* Jiſſiſſ-.*al.*[*ſeruari.*]

S. *[Quid' ſincœptat!* B. *dic me hîc ſóppidò eſſe inuî-tam, atque aſſeruári.]* {c ſſiſſſ- / f 12

Verùm áliquo pacto verba ſhis me] datûram eſſe, & ventûram. Mu.[*me his*], dſſiſſlv 13

*Diſſimulatio Bacchidis.

Al.[*i.e.*] *Béb.*[*ÿ*] *pro i. ſiue ito.* Mu. [*paratũ eſt*]. abſiſſdb, *vel* bbſiſſdi.

S. *Péry hercle. Bacchis manĕ, mane: quò mittis iſtăc quæſo!* {ai▪iſiſ- / aid 14

*L. Attende ſuperbiam.

C. *Sodes*, blãdiẽtis aduerbium.

Iubĕ máneat. [B. *abi.*] S. *quin ſeſt parâtum]* **argéntum.* B. *quin ego mánĕo.* *Glareanus putat* [*quin*] *ſecundo loco corripi.* ꝫaſiſdbv. {i▪ſaſſ▪v / ꝫaſiſſb- 15

S. *Atqui iam dábitur.* B.* *vt lubet: num ego inſto!* ſdiijſſ- 16

S. *at ſcín' quid ſodes?*

hoc eſt, ſecuri & oſcitantes ſunt, nec meas minas curant. Nam dormire eſt metaphoricõs oſcitanter & tardè aliquid agere. Ideo neceſſe eſt me eos, abitionis ſimulatione excitare, vt cautius rem hanc agant. Verè & rectè Medea dixit de mulierum aſtutia, καὶ περύκαμεν γυναῖκες εἰς μὲν ἐξ' ἀμηχανώτατοι, κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώτατοι. *Dormiunt*) C Otioſi ſunt & negligentes. *Poliſtos com.*) Bene iſtos, quaſi odioſos. In Eunucho, cum milite iſto. Virg. Aut quid petis iſtis? Hæc enim pronomina ſpernentis ſunt, odiúmque mõſtrantis.

9 *Mea Phrygia*) V Probabilem facit ſimulationem ſuam à circunſtantia perſonarum, & loci deſignatione atque demonſtratione, & ex famulæ aſſenſione. C Hoc eſt proprium meretricis, vltrò excludere amanté, & alium recipere vel ſe ad alium conferre. *Phrygia*) Nomen à regione, ſicuti Leſbia, Andria, Samia. *Quàm villa*) Villa, domus in agris, quo ruſtici res vehunt & euehunt. Virgi. Et iam ſumma procul villarum culmina fumãt, Vterer Varronis teſtimonio, ex 1. de re ruſtica ad Fundaniam, niſi notum eſſet.

10 *Ad dextera*) Inducit memorem meretricem, nec oblitã vbi ſit, & quid agat amans, nam huiuſcemodi mulieres nil aliud agunt, nil aliud curant, quàm quomodo aliquid ab amantibus extorqueant.

11 *Curriculo*) V Propoſitio mãdati eſt. Significa militi me venturam. *Curriculo*) C Hoc loco aduerbium, aliàs nomen. *Curriculo perc.*) D Id eſt, vno curſu eò percurre ſine intermiſſione, ne feceris antè currendi finem, quàm ad villam peruenieris. *Apud eum*) V A cauſis. Prima à feriis Dionyſio ſeu Baccho ſacris, quibus adeſſe meretrices ſolẽt. Altera à facili, Quia inuita ſum in ædibus Chremetis. Tertiò additur modus per ἀπερισπαστί: per dolum vult ſe ſubducere. *Apud eum miles*) C Hic eſt de quo ſuperiùs Syrus, Nam miſerum quendam ibi offendi militem Eius noctem orantem: hæc arte tractabat virum. *Agitat Dion.*) Aliter Agitat accipitur, cùm dicimus, Agitat conuiuia & Dionyſia: & aliter cùm dicimus, Agitat vitia. Iuuenal. Hæc ego non agitem.

12 *Quid incœpat*) Tanquam de magno facinore dixit. nam incœptare & incipere, magnorum eſt facinorum. *Seruari*) Cuſtodiri: vel meliùs, ſuſpiciosé obſeruari. vt illud Virgilianum, Quod ſupereſt, cœli menſes & ſydera ſerua.

14 *Péry hercle*) V Syrus putans hoc ſeriò agi, rogat ne abeat. Propoſitio petitionis, Noli abire, noli mittere puellam. *Mane, mane*) C Hæc ſingala verba, ſi diligenter notes, Syri magnam trepidationem indicant: ideò ſtatim de argento mentionem fecit, in quo lis omnis pendebat inter Syrum & Bacchidem.

15 *Quin*) V Ratio ab vtili, Quia pactum ſeruo, & argentum eſt in promptu. *Quin eſt*) C Pro imo, hoc loco ponitur. *Quin ego*) Repetit Bacchis Syri verbum, vt mos eſt iratorum. B Et hîc vides à meretricibus magis pecuniam, quàm amatores amari.

16 *Num ego inſto!*) C Fingit ſe non magnopere curare vt habeat argentum, quemadmodum faciunt hi qui defeſſi ſunt diu petendo aliquid. V nec admodum vrgere, cùm nihil aliud quàm quæſtum quærat. Eſtque faſtidioſa conceſſio. *At ſcin'*) Dicturus de migratione ad Menedemum blando principio vtitur.

17 *Tranſeundum*) Propoſuit de tranſitu eius vnà cum toto ancillarum grege, quæ tãquam in pompa incedere ſolent.

18 *Eò*) C Ridiculè additum, vt ſit Eò, loci aduerbium. *Quam rem*) V Iterum excandeſcit meretrix, ſed Syrus valdè vrbanè iocatur in reſpondendo. Nouit enim ſe moribus Bacchidis attemperare. *Quam rem agis, ſcelus!*) C In Andria, Vbi eſt illic ſcelus, Et ad intellectum non ad verba redigitur. nam & ſcelus ſceleſtus intelligitur. & plus dixit quàm Sceleſte: vt, Tu nihil niſi ſapiẽtia es Martialis, Non vitioſus homo es Zoile, ſed vitium. *Egón!*) V Exponit quid agat. Argento comparando ſtudet, quod det Bacchidi. Dum enim ipſa traducitur ad alterum ſenem, is ex Cremete argentum extorquet. Metaphoricõs ich ſchmide geld. *Argentum cudo*) B Ioculariter dictum à Syro, pro cogito qua ratione argentum inueniam, quod tibi tradatur.

19 *Quam illudas*) C In Andria Adeóne vobis videmur eſſe idonei, in quibus ſic illudatis? illudo in te ſeptimo caſu: & illudo te, accuſatiuo dicimus. dicitur quoque Illudo te & tibi. *Non eſt temerè*) Sic dicitur, quando aliquid fit non ſine magna ratione.

Hic) In hac re, vt ad Menedemum traducar. & eſt cum interrogatione legendum, ita vt neget non veniſſe ea gratia. M Quaſi dicat, Non hoc tibi promiſi, nec talem operam tibi locaui, vt ſcilicet à vobis ad Menedemum tranſirem. Meretrix cupiebat & alibi lucrari. Quapropter quærit, an apud Menedemum debeat operam Clitiphonis, & Syri, an ſuam rem agere.

Eatur) C Citò flectitur. & quia mulier & meretrix, quæ trahitur nimio lucello.

Ancillas) V Mandat Chremetis ſeruo de familia Bacchidis traducenda.

Quamobrem?) C Vtpote tardiuſculus non intelligit Syri conſilium. de eo ſuperiús, Ille Cliniæ ſeruus tardiuſculus eſt. *Ne quæras*) V Ratio à ſpe ſenis de commodo ob abitionem earum.

Sen ex ſibi) B Refert ad Chremetem, cui hactenus ſumptui Bacchis fuit.

Næ ille) V Refutatio ſpei. Nam hoc lucellum erit ei magno damno. Significat ſenem faciliùs potuiſſe Bacchidem aliquandiu alere, quàm centum coronatis defraudari.

Damnum) C Damnum rei eſt: malum verò, hominis. Perſoluet Chremes argentum ex falla-

17 ſiſiaiav B. *Quid?* S. *tranſeũndum [eſt nunc tibi ad Menedêmum"] & tua pompa*

18 {c ſſiwſſv / f *E'ò traducênda eſt.* B. *quam rem agis, ſcelus!* S. *egóne!* argéntum cudo,*

19 dſſiſſd- *Quod tibi dem.* B. *dignam me putas, quam illúdas!* S. *non eſt témeré.*

20 aiſiaiav B. *E'tiámne tecũ hîc res mihi eſt!* S. *mínimé: tuum tibi reddo.*

21 {idſaſiz- / idſaſij- B. **Eâtur.* S. *séquere hác. heus Dromo.* D. *quis me volt?* S. *Syrus.* D. *quid eſt rĕi?*

22 ſſiſſd- S. *Ancíllas omneis Bácchidis tradûce [huc] ad vos próperé.*

23 aſſiſſi- D. *Quámobrem?* S. *ne quæras: & ferant quæ ſecum huc attulêrunt.*

24 ſſdijſb- * *Sperâbit ſumptũ ſibi ſenex [leuâtum eſſe harum" ábitu.]* Mu.[*eſſe harum habitu leuatum:*]ſſdiſaiv.

25 ſiſidſſv *Næ ille haud ſcit hoc paulum lucri, quantum" [ei damni] appórtet.* G.[*damni ei*], A *ſed verſus nõ ſanatur. nam in*[*ei*]*nihil elidendum.* ſiſiſdſ-.

Al. [*nunc tibi ad Menedemum eſt,*] ſiſiaſav. C [*nunc tibi eſt ad M.*]ſiſiſdſav.

*Metaphoricõs & ioculariter, vt ſeruum decet, L pro conficio. C cuditur enim pecunia dũ imprimitur.

*Leuitas meretricis facilè perſuaſæ.

R *Al.*[*hinc*].

*. Hoc ad ſpectatores. & eſt facilè dictũ in ſenẽ, in quem machinatur fallaciam.

G. *Al.* [*quod scis nescias*], sſiijdſſ-. *al.* [*nescias quod scis*], sſiſidſſ-. *al.* [*nescioquod scis*], *adtum in metro deesset vnus pes.*

Tu ſ neſcis id quod ſcis ſ Dromo, ſi ſápies. D. *mutum* ſſiidſſ- 26
dices. *Quidam transferunt* [*Damni apportet*] *in principium huius versus: sed tunc neuter constabit.*

cia Syri: quod erit maius damnum, quàm si permansisset meretrix.

26 *Tu nescis*) V Præcipit hoc dicto enantiosi figurato taciturnitatẽ, vt quod quis sciat, perinde taceat atque si nesciat. Videatur prouerbium. C In Eunucho, Tu pol si sapis, quod scis nescis. Non possumus nescire quod scimus: sed ita vt concordia discors. Virgilius, sequitúrque sequentem. *Nescis quod scis*) Hoc est, quod dicitur, Quod scis ne scis, prouerbiale est, & multum apud dialecticos tractatum: vt facio & non facio, & amicus sum & non sum, & audio & non audio, & cætera huiusmodi, V *Mutum d.*) Promittit taciturnitatem. & si raræ in seruis virtutes sint fides & taciturnitas, & libertatis donatione dignæ.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. C Hîc est transacta Syri fallacia, L quam in Menedemum se reperisse fingit: sed eo ipso fallit Chremetem: C & tandem extorquetur argentum: & idem est Chremes qui fuit in prima Comœdiæ parte. miseretur enim Menedemi, & eius vicem dolet, credens Bacchidem amicam Cliniæ esse. V *Theſes.* 1 Amici boni & vicini est alterius incommodis condolere. 2 Sæpe lugemus amici vicem, & non obseruamus grauius malum nobis præ foribus esse. 3 Maior plerunque est habenda ratio æquitatis, quàm stricti iuris. Prior pars est συμπαθητικὴ. Condolet enim Menedemo ob nimios sumptus, quos in Bacchide, eiúsq; ancillis filii causa alendis cogitur facere. Ac dum alterius incommoda obseruat, non videt etiam hîc suam rem potissimùm agi. Prætereà est παθητικὴ, dum Chremes de danda filia Cliniæ in vxorẽ, & decem minis persoluendis Bacchidi admonetur, falsò credens eas pro redimenda filia exigi, cum sit merces scorto promissa. M Boni viri & amici rationem habentis officium, hæc scena exprimit, & non semper leges (quæ cum sint vniuersales, peccãt interdum) seruandas esse ac iuris rigorem, sed æquitatem pro temporum, rerúmque conditione colendam esse, docet in primis. Maiores enim nostri summum ius aliquando summam crucem esse dicebant. Aristoteles libro quinto Ethicorum, loquens de viro iusto, bono, ac æquo, sic ait, Æquus ac bonus est is, qui talia eligit atque agit, & qui non exactè iustum & deteriorem partem exequitur, sed imminuit, tametsi legem adiutricem ad illud habet. Et communiter hæc æquitas & bonitas est. *Verſ. gen. Senarij siue iambici trim. acat.*

CHREMES. SYRVS.

Obiter & Chremes producitur vt magis appareat quantum fallatur.

I	TA *me dij amâbunt, vt nunc Menedémi vicem*	aiſdſp
2	*Miſeret me, tantum deuenísse ad eum mali.*	aſſiai
3	*Illánccine mulierem álere cum illa familia!*	ſobadi
4	*Etſi, ſcio, hoſce áliquot dies non ſéntiet,*	ſiaiſp
5	*Ita magno deſydério fuit ĕi f ílius.*	aſddᵉp aſddſ

1 *Ita me dij*) V Propositio est condolentis amici obtestatione figurata. Miseret me calamitatis & incommodi Menedemi

2 *Tantum mali.*) C Propius dixisset Damni: nisi ad ægritudinem animi referas.

3 *Illanccine*) V Ratio per exclamationẽ à difficili propter sumptuosam & mulierẽ & familiam. Quia nunc filii causa ingentes sumptus in turpes homines facere cogitur. Est oratio elliptica infinitiuo expressa. *Illanccine mul.*) C Hoc est quod suprà dixi, ista pronomina afferre contemptum & odium. *Cum illa f.*) Cum stomacho dixit, id quod superiùs facetè Syrus Pompam appellauit.

Etsi scio) V ἀντιφραστικὸν est. Aliquot quidem 4
diebus æquo animo feret hos sumptus. Ratio ex reditu filii, quem diu absentem desyderauit. Verùm vbi viderit nimios fieri, optabit abesse filium. Amplificat autẽ sumptus à magnitudine & tempore, quòd nimii, quotidiani, & sine fine & modo.

Ita magno def.) C Vix in primis explebi- 5
le desyderium illius rei est, quam diu optauimus: sed eius postea in dies paulatim nos satietas capit.

6	diſdſi	*Verùm vbi vidêbit tantos sibi sumptus domi*
7	ijdſap	*Quotidiános f ieri, nec f ieri modum,*
8	ſbiſp	*Opiâbit rursum vt ábeat abs se fílius.*
9	ijſdſp	*Syrum óptimè eccum.* S. *cessò hunc adoriri!* C. *Syre.* S. *hem.*
10	ccſſſiſſ	C. *Quid' est?* S. *ſte mĭhi ipsum ſ iam dûdum ſ exoptábam ſ dari.* *Tres præcedentes versus ita vulgò distinguuntur, vt primi finis sit* [*optimè*] *ac fiat tetrameter,* ſſbiſiij: *alterius* [*quid est?*] *tum in* [*hunc*] *h vim habet consonantis,* ſſdſij: *in tertio* [*mihi*] *non elidit i,* dſſiſi.
11	iſidſp	C. *Vidêre egísse iam néscio quid cum sene.*
12	ſſſſi	S. *De illo quod ſ dudum ?* * *dictum ſ ac factum réddidi.* *Mu.* [*dictum dudum?*]
13	iaiiſi	C. *Bonáne fide?* S. *bona hercle.* C. * *non possum pati,*
14	diſiſp	*Quin tibi* * *caput demúlceam: accêde huc Syre:*
15	aibſſi	*Fáciam boni tibi áliquid proísta re ac lubens.*
16	ſiſſſp	S. *At ſi scias quàm scitè in mentem vénerit.*

Adoritur, qui insidiosè celeriter inuadit.

R. Al. [*te ipsum,*] iſſſſi. *Mu.* [*optabã*], ixſſſi: *vel* iſſiſi.

* L. Prouerbiale, de negotio in quo nihil prætermissũ est.

* Blanda attrectatio.

* L. Senile blandimentum.

7 *Nec fieri m.*) Quod plus est, & ad prodigalitatem accedit.

9 *Eccum*) In Andria, Atque eccum video. Superiùs dixi, eccum, ellum, resolui per aduerbia, non per nomina: sed tamen secũdum Donatum, eccum qui ecce eum, veteres dixerunt. Eccum, ellum: quod apertiùs significat ecce eum, ecce illum. *Hunc adoriri!*) L Recte, quasi ex insidiis, & grassatorum more. *Hunc adoriri*) C Quasi de improuiso alloqui, aggredi. In Andria, Hîccine me si imparatũ in veris nuptiis adortus esset. Adoriri dicitur qui ex insidiis repentè inuadit. dictum ab eo, quòd corpora aggredientium exurgant subitò, atque increscant. *Cesso hunc adoriri!*) B De eo quem ergento vult emungere. *Hem*) C Interiectio læti, aliàs perturbati.

10 *Te mihi*) V Adoritur senẽ, vt apertè eum fallat & argento emungat: & vtitur exordio ad beneuolentiam captandam aptissimo, à voto suo de conueniendo Chremete. *Te mihi ipsum iamdudum*) C Laurentius Valla, vir nostræ ætatis eruditissimus, dicit Dudum & Iam dudum de paruo tempore dici, vnius horæ aut semi horæ, aut duarum horarum, vel ad summum quatuor. sed Donatus illud Terentianum exponens, Iam dudum ætatem inter eos factæ lites: sic inquit, Quia iamdudum infinitæ moræ est, addit ætatem: vt ostendat multum abiisse temporis: & factum est, Iamdudum ætatem, pro longinquo tempore. Lucilius, -Vt multũ, mensésque diésque. Non tamen ætatem. Aetatem diu, longinquóque tẽpore ac prolixo vt est ætas, & quæ sequũtur.

Videre) V Videtur causam aduentus subo- 11
lere. Ideo de Menedemo monet. *Videre eg.*) C Colligit hoc ex verbis Syri, à quo exoptaretur: credebat enim senex se à seruo non optari, nisi gratia fallaciæ in Menedemum. *Egisse cum sene*) B De fallendo illo, vt anteà dictum est.

De illo quod) V Locus est docilitatis. Sere- 12
celeriter rem demandatam expediuisse. Nam hoc sibi vult Græcorum ἐχέκλεν καὶ παραχρῆν. Et simile est ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. Estque dominis grata seruorum in conficiendis negotiis promptitudo & celeritas. *Ac factum r.*) C Securè & magna audacia pronuntiat: & plus est quàm si diceret, Feci. *Dictum ac f. r.*) B Prouerbialis figura hoc sensu, In negotio procurando, nihil prætermisi.

Bona fide) Pro accuratè & enixé. *Non* 13
possum) V Abblanditur seruo, & de negotio celeriter & bona fide, vt ipse significabat expedito agit gratias, & dignas relaturum promittit. Admodum blandè tractat seruũ, quod prouerbiali locutione verbis & gestu expressa indicat. Nam demulcere caput alicui, est blandiri, allegoria ab adulantium, & senum gestu desumpta.

Caput dem.) C Magni blandimenti si- 14
gnum, quod fit, quoties in re optata domino seruus ex sententia obsequitur.

Bon. al.) Non dicit quid: vt eum lætio- 15
rem reddat, & in spe magni boni detineat.

Ac si scias) V περοσκτικὸν reddit senem, & 16
cupiditatem audiendi in eo excitat, gloriosè

* L. Cum gestu, ac risu pronuntiãdũ. Ironicòs verũ dicit. Nam per eam veritatẽ senes falluntur. L & est executio propositi cõsilii apud Cliniam. In hoc autẽ vertitur fallacia, quòd id quod verũ est, tanquam fictũ senes credunt.

* Altera fallaciæ pars,

Mu. [*Sibi complacitam eius*], aaIIsp.

C.	* *Vah, gloriâre Ieuenissè ex sententia!* *Nannius* [*hariolare*], A biIIIi: *m* [*vah*] *non sit elisio.*	IIIIIi	17
S.	*Non hercle verò, verum dico.* C. *dic, quid est?*	IIIIij	18
S.	*Tui Clitiphônis essè amîcam hanc Bácchidem*	ciiijsp / f	19
	Menedémo dixit Clínia, & ea grátia	aIIbsi	20
	Secum adduxisse, ne tu id persentísceres.	sIIiIi	21
C.	*Probé.* S. *dic sodes.* C. *nimium, inquam.* S. *immo sic satis.*	IIdIIp	22
	* *Sed porrò auscúlta quod súpereſt fallácia.*	IIsaIi	23
	Seſe ipſe dicet / *tuam vidisse filiam:* *R. Al.* [*Seſe dicet*], IIisip.	fiIsip / fiI	24
	Eius sibi complácitam formam, postquam aspéxerit:	faaIId / ddIIsp	25

commendans inuentum suum. Quod etiam senex irridendo videtur probare. Sed non intelligit de sua pecunia agi.

17 *Vah gloriare eu. ex s.*) NANNIVS Vtinam Riuius, qui ex vetustis codicibus multa loca insigniter restituit, nobis quoque hic scrupulum, qui me habet pessimè, ademisset. Mihi enim núquam ea felicitas affulsit, vt scriptum aliquem Terentium viderem. Alii fortasse nullam hîc salebram percipiunt: mihi locus iste non salebris, non Charadris, sed vasto hiatu abruptus apparet. Quid enim respõsio Syri cum verbis Chremetis conueniẽt? Ita enim respondet, quasi illi vanitas & mendacia obiecta fuissent, Non hercle verò, verum dico. Atqui in verbis Chremetis nihil est huiusmodi. Castigat enim eũ, quòd sit gloriosus, eo quòd res ex sententia ceciderit. Tria hîc me torquent: Vnum, quòd senex qui hactenus laudibus blanditur seruo de vafricie, nunc eum subitò de gloriatione increpet: Alterum, quòd seruus non minoris iactãtiæ, quàm astutiæ, inficiatur se esse gloriosum. Tertiũ, quòd res dicitur euenisse, quæ nonnisi cogitata erat, & consiliis tantummodo vt ageretur instituta. Nondum enim Menedemus circũductus erat argento, sed dolus struebatur, vt id fieret. Ego igitur locum hunc corruptum esse opinor, & sub sana cute hulcus aliquod latére, meámque diuinationem hactenus amplector, dum meliora ab aliis inueniantur. credóque ad istum modum legendum S Y. At si scias, quàm sciẽ in mentem venerit. C H R. Vah, hariolare euenisse ex sententia. Hariolari autem de inani iactatione verborum dici, indicat Ieno in Phormione Act. I I I. scen. I I. Hariolare, inquit, irridẽs vanitatem promissionis: vt hic sit sensus, Vah, tu inani diuinatione iactas, te egregiam fraudem excogitasse, & qualem optas. Vult enim senex ista tergiuersatione prolicere seruum, vt indicet commentum sui doli. Syrus igitur, qui laudem istius calliditatis vt propriam sibi vendicat, asserit se non inania iactasse, ac proinde respondet, Non hercle verò, verum dico. Tum Chremes instantiùs, Die quid est. Vides vt nunc egregiè inter se cohærent, quæ anteà nimis hiulca erant?

Hercle verò) C Aduerbia sunt confirmatiua. *Non h. v. v. d.*) Negat se gloriari, & se veridicum fatetur: vt hi, qui re magna peracta fingunt se non gloriari, vt sint maioris fidei & authoritatis. *Dic quid*) V Nimis diu senem distulit, vt etiam moueatur. 18

Tui Clit.) Narratio est rei veræ, qua tamen callidè senex fallitur. Bacchidem esse Cliphonis amicũ Clinia dixit. Reddit eam probabilem ex causa traductæ meretricis ad Menedemi domum, ne amorem senex intelligeret. C Hoc est quod superiùs Syrus, Quòd vim tãtam in me & potestatem habeam tantæ astutiæ Vera dicendo, vt eos ambo fallam. Inferiùs Chremes nõ credet Menedemo Bacchidem Clitiphonis esse amicam. 19

Imò sic satis) Sic dixit, vt qui suspicaretur à Chremete dictum, Nimium inquam, non serio, sed ioco. 22

Sed porrò) V Pergit narrare de amore Cliniæ erga Antiphilam, Quod etiam verum est quo ad fallaciã munit viam. Distinctè & ordine narrat. Vidit, placuit, cupit vxoré. Simile est illud Philemonis, ὑμῶν πάντες πρῶτον, εἶτ' ἐδαίμασαν, εἶτ' ἐπιθυμήσαν, εἶτ' ἐς ἐλπίδα ἐνέπεσον, ὕστερον γίγνεται ἐκ τούτων ἔρως. 23

Tuam vid. fil.) C Neque hoc Menedemo creditum est Chremes, dum dicet inferiùs, Et illum aiunt velle vxorem. 24

Iubebit

26	safasp	*Hanc sè cúpere vxôrem.* C *modò quæ inuênta est?* S. *eam:* &	*G. Alij transferunt* [*&*] *in sequentẽ versum: tũ creticus, primo loco, vel legẽdum* [*Equidem*], assIsp.
27	ijsIsp	*Quidem iubêbit posci.* C. *quámobrem istuc Syre!*	
28	sIsiisp	*Nam prorsus níhil intélligo.* S. * *svah, stardus es.* *Mu.* [*hai*], A *tum in eo h vim habet consonantis*, sIsiisp.	* Increpat Chremetis tarditatem.
29	sIsIbsi	C. *Fortásse.* S. *argéntum dábitur ei ad núptias:*	
30	iisijp	*Aurum, atque vestem, quî: tenésne?* C. *cómparet?*	
31	ijbisi	S. *Idipsum.* C. *at illi ego neque do, nec spóndeo.* /	*G. Al.* [*despondeo*], ijIIsi: *sed perperam. Dspondet enim pater puellæ, despondet pater adolescentis.* Mu [*ego nec do, nec despondeo*], ijasIi.
32	ddsiap	S. *Non! quámobrem?* C. *quámobrem! me rogas! hó mine!* / S. *vt lubet.* *R. Al.* [*homini fugitiuo?*] *tum o non eliditur in* [*fugitiuo*], *vtque octonarius*, ddsiaaip: *al.* [*vt homini fugitiuo?*] ddIibdsp. *al. homini fugitiuo dabo?*] ddsiaaxp: *al.* [*homini darem illam fugitiuo?*] *tum fuerit hypercatalecticus*, ddsiaidsp.	*R. Al.* [*in perpetuũ*], *sed perperam*, xdsiisi: *al.* [*perpetuum*]: *al.* [*perpetuùm*], *vt sis aduerbium.* Mu [*illam illi vt*]. ddIIsi.
33	ddsixsi / ddiid	*Non ego.* / *perpétuò* / *dicêbam, svt illam illi sdares,*	
34	safiai	*Verùm vt simuláres.* C. *non mea est simulátio:*	
35	adsIsi	*Ita tu istæc tua miscêto, ne me admisceas.*	
36	ibsdsp	*Egón' scui* / *datûrus non sim, vt eis spóndeam!* /	
		G. [*cui*] *disyllabum vtraque syllaba correpta. Al.* [*despõdeam*] A *tunc legendum initio versus* [*Ego cui*], aisasp.	
37	sdsdsi	S. *Credêbam.* C. *minimé.* S * *scitè póterat fieri:*	* V. A' facili.

27 *Iubebit posci*) Id est, peti. petimus aliquid precario, Poscimus imperiose, Postulamus iure. *Quamobrem*) V Admiratur rẽ, & tamen se explicare inde non potest. Nam seruus de vtriusque amore verum narrat. Sed senex credidit semper Bacchidem fuisse Cliniæ amicã.

28 *Prorsus n. int.*) C Prorsus, pro eo quod est omnino. Sunt qui coniunctionem velint. Vel Prorsus, certè, rectè, veré. & dicitur quasi porrò versus. nam Prorsum, est porrò versum, id est, ante versum. hinc & prosa oratio, quam non inflexit cãtilena. *Hui*(Interiectio mirantis. & hoc cũ gestu seruili, & leuiori personæ congruè dictum.

29 *Argentum d.*) V Clarè nunc explicat rem. Propositio est, Dabis ei filiam, & argẽtum ad emenda ornamenta, vestes. Astutè non iubet eum dare, hæc tamẽ mens est. *Argentum d.*) C Scilicet à Menedemo. inferiùs Chremes nõ immemor verborum Syri, Menedemo dicet, & illum aiunt velle vxorem: vt cùm despondero, Des qui aurum, & vestem, atque alia quæ opus sunt, comparet.

30 *Qui*) Pro quo. B hoc absoluit Chremes cùm dicit Comparet.

31 *At ego illi*) V Negat se daturum filiam. Estque propositio τῆς ἀποφάσεως. *Nec spondeo*) C Propriè dixit: Spõdet pater puellæ, Despõdet pater adolescentis. In Andria, Placuit despõdi.

32 *Quamobrẽ*) V Ratio à moribus eius. Quia meretricarius est, alienis amoribus implexus. His moribus vxor non dabitur. Falsus est senex de amore Cliniæ. Sed Donatus fugitiuo habet. *Fugitivo dabo*!) C A conditione personæ Cliniam vituperat, nam fugitiui propriè serui. vnde in edicto Ædilium curuliũ, titulus est seruorũ fugitiuorũ. Siquis fugitiuus erróve sit noxáve solutus non sit. *Vt lubet*) V Concessio est, non magnopere vrget, ne offẽdat, L & quia res ad Clitiphonem minùs pertinet: tum vt habeat mox faciliorem senem ad extorquendum argentum.

Non ego perp.) V Præoccupatione se excusat, quòd non iusserit dare in perpetuum, vt nempe ei esset vxor, quæ viro indiuidua societate est coniũcta, sed vt simularet se daturum eam. C Virgilius. Connubio iungam stabili propriámque dicabo. Illa datur perpetuò, quæ omnes annos cum marito exigit. 33

Non mea) V Boni viri est officium: non vult esse simulator, nèc rebus iniustis admisceri. Concedit seruo vt inuoluat, conturbet, & agat rem vt velit, non tamen se adiutore vel suasore. Ratio ab æquo, Est enim æquum non despondere ei filiam, cui in vxorem recuset dare. 34

Tua misc.) C Verba probi viri, qui non vult adhærere cõsilio alterius in re non probabili. 35

Cui dat n. si) Argumẽtum ab æquo. Non 36

Ab authoritate Chremetis comis locutio.

Et ego hoc, quia dudum tu tantópere iússeras, aaſdij 38
E'ò cœpi. C. *credo.* S. *cæterùm équidem istuc* {6ſibſi / f 39
Chreme
Aequi bonique fácio. C *atqui tum máximè* ſibſſi 40
Volo te dare óperam vt fiat, verùmália via. abſſai 41

* Mira arte argento emũgit senem. & L hîc fretus agnitione Antiphilæ perficit fallaciam; quam antè frustra apud Chremetem tentauerat in Menedemum.

S. *Fiat, quærâtur áliud:* **sed' illud quod tibi* {ſſbxſi / ſſbſ 42
Dixi de argénto, quod' ista debet Bácchidi, ſſxiſi 43
Id nunc reddêndum est illi: neque tu scílicet {ſſſ / ſdſp 44
E'ò nunc confúgies, Quid mea? num mihi datum est? ſſ edſidi / f 45

Soluit rationes obiiciendas.

Num iussi? num illa oppignerâre fíliam, ſſiip 46
Meam me inuíto pótuit? verùm illud Chreme iſdſſi 47
Dicunt, I VS *Summum sæpe summa malitia est.* ſſibi 48

R. *Aliàs* [*iniuria*], ſſiiſi.

æquum, non leges ipsæ cõcedunt, vt quis pater filiam alicui despondeat, deinde deneget.

38 *Et ego hoc*) V Ab honesto & iussu heri, Honestum est id firmum & ratum à domino haberi, quod eius iussu à seruo factum est.

39 *Cæterùm*) Simulat se iterum de hac re non magnopere laborare, sed quod hero visum fuerit, æquo animo ferre. Hoc enim sibi vult phrasis illa, qua Latinissimi authores subinde vtuntur. Vt Cic. ad Att. Tranquillissimus autem animus, qui totum illud æqui boníque facit. *Istuc Chr.*) C In re non probabili vult inire opinionem optimi serui, qui Domino bona fide morem gerat, & pro viribus obsequatur.

40 *Æqui bonique f.*) B Nõ indignor, æquo animo fero, bene interpretor. *Atqui tum*) V Conuictus argumentis & verborũ serui comitate, facilè fert vt Antiphila detur Cliniæ. sed ratione alia de qua deliberandum sit.

42 *Fiat, quær.*) Nunc accedit ad id quod hactenus quæsiuit. Ac submonet senem de soluenda pecunia Bacchidi pro filiæ liberatione. Hoc autem astutè tanquam rem valde necessariam subiungit. Cùm enim constituerit Antiphilam dare Cliniæ, necesse erit ipsam priùs ab oppignoratione liberari. Estque propositio principalis per ἀναγκαῖον. *Fiat, quær. al.*) C Astutè & callidè in omnibus assentitur hero: quia iam lenibus verbis extorquebit argentum.

44 *Neque tu scil.*) V ἀντυποφορὰ occurrit his, quibus se tueri, & quasi iuris confugiũ quærere potuisset. Ac primùm μιμητικῶς defensionis eius argumẽta recitat, Nõ reddã argẽtũ: ab æquo, quia nihil accepi & quia non iussi. A iure scripto, quia patre inuito filia oppignorari non potuit, contractus igitur inualidus est. Hæc est quæstio iuris. Estque defensio in statu iuridiciali. Concedit autem hoc verè, & iustè dici, si quis stricto, vt iureconsulti, vel summo iure, vt reliqui scriptores loquuntur, agere velit. Sed in refutationem opponit sententiam, quæ summum ius damnat, & summã malitiam vel iniuriam vocat. Nam τὸ ἀκριβοδίκαιον Aristotelicum est, nimis exactum, præfractum & durum, quo sæpe neglectis circũstantiis summa iniuria committitur. Boni ergo viri est τὸ ἐπιεικὲς amplecti, quæ fauorabilis est, quæque est summi iuris quasi mitigatio & emendatio quædam, & ex æquo & bono constitutio. Ac Iurecõsultus præcipit, cùm in omnibus, tum verò maximè in legibus, æquitatem esse spectandam. Et Aristoteles virum bonũ & æquũ sic describit, ὁ γὰρ τῶν τοιούτων πρακτικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλὰ ἐλαττωτικὸς καὶ ἔχων νόμον ἕως δόν, ἐπιεικὴς ἐστίν.

Eò nunc c.) C Id est ad rationes quas statim callidè subiicit. magna vis est persuasionis: quoniãnõ priùs amouemus ea quæ is respõderet, à quo aliquid petimus. *Nunc m. d. est.*) B Argẽtum mutuũ datũ est anui Corinthiæ, quæ inuito me oppignerare illam nõ potuit. Iure non teneor argentum illud reddere.

Num illa oppig.) M Oppignerare, id est, in pignus recipere & arrhabonem.

Me inuito p.) C Hæc pro Chremete essent, & iure non teneretur reddere id argentum.

Summum ius s. s. m. est) B Parœmiographus hoc enarrans. Tum maximè, inquit, discreditur ab æquitate, cùm maximè superstitiosè hærerur legum literis. Id enim summum ius appellauit, cùm de verbis iuris contenditur. neque spectatur, quid senserit is qui scripsit. M Cicero lib. 1. Offic. sic ait, Existitunt etiam

49 dſſiap C. *Haud fáciam.* S. *immo, álijs si licet, tibi non licet.*

50 ſſiſſi *[In lauta te, & bene aucta parte omnes putant.]*
G. Al. [*Omnes te in lauta & bene aucta parte putant.*] *sed corruptè. nam metrum non constat.* MU [*Omnes in lauta te, & bene parte aucta putant.*] ſſſaſi:

51 ddſiſp C. *Quin égomet iam ad eam déferam.* S. **immo, fílium* * L. Hoc consiliũ Syri pertinebit ad prodẽdã nequitiã Clitiphonis. & est vltima occasio epitaseos.

52 wddſi *Iubẽ pótiús.* C. *quámobrem?* S. *quia enim in[hunc suſpício]est* *G. Al.* [*hunc suspectio*]. MU *Al.* [*eum suspicio*], wddaſi.

53 ſiſdip *Translâta amôris.* C. *quid tum?* S. *quia vidébitur*

54 {ebijſp / a *Magis verisímile id esse, cùm hic illi dabit:*

55 iddbij *[Simul] conficiam fácilius ego quod volo.* *G. Al.* [*Et simul*], *sed corruptè.* A wddbij: *vel elisò l in* [*simul.*] ddbij. *Conficiam*, pro efficiã, verba celeritatem indicantia. Persuasus Chremes argentum exhiber.

56 diiiſi *Ipsè ádeò adest: abi, effer argéntum.* C. *éffero.*

etiã iniuriæ sæpe calumnia quadã, & nimis callida, sed malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Huius prouerbii meminit Columella in primo sui operis.

49 *Immò si alijs*) V Concessio per ἀντιπροφορὰν ex personarum circunstantia. Aliis fortè liceret summo iure agere, tibi verò non. Ratio à decoro & facili, ex cõmuni omnium de ipso æstimatione, Omnes te diuitem esse censent. Ergo decorum est, ne te difficilem in eo præbeas, quod tibi factu facillimum erit.

50 *Omnes te in lauta*) M Id est, liberali & sine auaritia. C Non decet eum qui vitæ lautæ sit & splendidæ, in omnibus iuris rigorem obseruare. nam qui ad vnguem ius seruant asperi, difficiles, & tenaces multis videntur.

Egomet) C Senex gloriæ cupidus adeò flectitur verbis Syri, vt ad meretricem cum argento festinare cupiat. V Verũ seruus suadet cum filio esse mittendam. Rationes duæ sunt, ab vtili & commodiori. &, Clitipho libe ratur à suspicione amoris, & ipse commodiùs negotiũ de nouo matrimonio efficere possit. 51

Simul conf.) C Hoc loco pro efficiam ponitur: quo sæpius in hac significatione Cicero vtitur. ab hoc, Confectum, propriè verbum conuenit gladiatoribus his, qui grauissimis vulneribus occubuerunt. Cicero iu Catil. Gladiatori illi confecto & saucio. 55

ACT. IIII. SCEN. VI.

ARG. V Syrus paulò antè Clitiphonem abire iusserat, vt à patre priùs argentum extorqueret, quàm peccatum filii innotesceret. Inuitus fecit adolescens, amicam derelicturus. Nunc cùm redit stomachabundus, quòd hactenus non potuerit amica frui, seriò expostulat cum seruo: P atque ita mirè à Poëta proponitur spectatoribus amantis inconstantia: facillimo tamen momento excandescentis animum Clitiphonis Syrus quàm leniter demulcet, V cùm paratum argentum H & Bacchidem apud Menedemum esse intelligit: P simúlque quibus moribus verbísque vti debeat apud patrem præscribit. V Est ergo partim expostulatoria, vel μεμπτικὰ, partim verò παραμυθικά. *Theses.* 1 Nulla non res, quam inuiti facimus, difficilis est. 2 Molestissimum est adolescentibus amica priuari. 2 Maxima est amatorum inconstantia, irati facillimè spe alicuius rei ostensa placantur.

Vers. gen. Senarij sine iambici trim. acat.

CLIT

CLITIPHO. SYRVS.

* V. Exordium est πρωτοτυπὸν & γνωμικόν. Difficile est quicquid inuiti facimus. ἔστque θέσις.

* NVLLA EST *tam fácilis res, quin difficilis síet,* fdſſap 1

Quam inuîtus fácias: vel me hæc deámbulátio {fdſ&ij / fdſſ 2

Quàm non laboriôſa, ad languôrem dedit. ſiiſſp 3

Nec quicquam magis' nunc métuo, quàm ne denuò {ſ&diſi / ſd 4

Miſer áliquò extrûdar hinc, ne accêdam ad Bácchidem. ⁊ſiſſp 5

* Imprecatio nimium inconſyderati amantis.

** [Vt te omnes équidem dij, deáque, quantùm eſt Syre,* Muretus tollit [que], ſdſiſp. R [Vt te quidem omnes], ſiſaſp. fdſaſp 6

Mu. [*Cum tuo iſtoc*]. A *ſed verſus non conſtat.*

Al. [*perduint.*]

[Cum iſtoc inuénto, cúmque incœpto pérdiunt.] ſſſſi 7

* C. Terribiliter pronuntiandum.

[Huiús' modi mihi ſres ſemper commíniſcere, {ſa&ſip / ddſ 8

Al. [*mihi huiuſmodi,*] ſiſſip : *vbi* [*Mihi*] *monoſyllabum eſt, ac totum eliditur. Bemb.* [*Huius*] *mihi*, ſiſſip.

Bemb. [*us hinc*], *vt ſit indicatiuus* [*u*] *pro imperatiuo* [*i*] : *vt, Bono animo es, pro eſto.*

Vbi me excarnifices.* S. *[i tu hinc,] quò dignus es,* iſaſſp 9

Quàm penè tua me pérdidit proteruitas! ſoſiſi 10

1 *Nulla eſt t. f.r.*) [B] Α γνώμης orditur. *Quin*) C Pro quòd non. *Difficilis*) Huic illud cõtrarium, Nihil difficile homini volenti.

2 *Vel me hæc*) [V] Ratio à ſuo exemplo quaſi ἀποδεικτική, qua à theſi ad hypotheſin currit, & ſuæ perſonæ applicat, Nam & hæc deambulatio, quam inuitiſſimè ſubiui, me ad lãgorem dedit, id eſt, planè defeſſum reddidit, & ad animi triſtitiam perduxit. *Vel me hæc*) C Vel, modò non eſt diſiunctiua coniũctio, ſed pro etiam poſita. vt apud Virgil. Vel Priamo miſeranda manus. *Hæc deamb.*) Quæ facilis & non laborioſa. nam deambulatio, homini potiùs voluptatem quàm laborem affert.

4 *Nec quicquam*) [V] Amplificat querelam & infortunium à timore ſuo, expertus difficultatem huius mali: timet ne iterum in idem coniiciatur. Eſt autem αὔξησις in vocabulo Miſer, ex fortuna: & Extrudar, quia inuitus abeſt ab amica. Et quod grauiſſimum eſt, ne arceatùr à Bacchide.

6 *Vt te dij*) Expoſtulat per execrationem, in qua non paruus iracundiæ feruor eſt. C Improuidus adoleſcens non conſyderat quid à Syro in rem ſuam peractum ſit: ſed omnia ad voluptatẽ ſuam refert. *Vt te omnes quidem dij*) [B] Vt, pro vtinam, execrando vel optando.

7 *Iſtoc inuento*) C Cum cõtemptu atque odio hæc pronũtiantur. *Tuo iſtoc inuento cúmque incepto*) Quaſi de magno facinore. nam Incœptum, & Incœptare, & Incipere, magnorum eſt facinorum. *Perduint*) Et antiquum eſt, & Plautinum.

8 *Huiuſmodi*) [V] Ratio ab iniquo. Quia inuentis tuis hoc vnum agis, vt me crucies & excarnifices. *Comminiſcere*) C Pro comminiſceris, id eſt, fingis. hinc commentum. alibi, Atque ipſis hoc commentum placet.

9 *Excarnifices*) Terribiliter Excarnifices dixi, hoc eſt, excrucies. Excarnificare deductum eſt à carnifice. Carnifex eſt, qui carnes ex homine facit. nam caro dicta eſt, eo quòd careat anima. & caro propriè dicitur mortuorum, Virg. --Et corpora luce carẽtũ. vel caro ſit dicta quaſi cado. Virgilius, --Bellóque caduci Dardanidæ. quodiam ſcilicet ſine anima ſit, & cadat. *I tu hinc*) Et hîc ſecurè exclamat: quod iam extorſerit argentum. *I tu*) [V] Recriminatio eſt. Seruus exultans obrem feliciter expeditam, indignè fert ſe reprehendi ab herili filio. Eſt ἀποσιώπησις, nempe in malam crucem, ſed rem duram per figuratam locutionem durioribus verbis notat.

10 *Quàm penè*) A ſuo periculo, à quo non multùm abfuerit Clitiphonis cauſa. *Proteruitas*) C Impoſtunitas vel petulantia. Proteruitas, leuior eſt quædam contumelia: Procacitas, maior: Petulantia, maxima. [B] Proteruus Latinis illum ſignificat, qui ſibi circa libidines temperare non poteſt. Illúmque Græcè acolaſton appellamus. In ea ſignificatione vſus eſt Terentius, Quam penè me tua perdidit proteruitas, id eſt, tua libido coram amica geſtiens. *Proteruitas*) Pro petulantia dixit, vel importunitate. Eò refertur, quòd Clitipho patre vidente, manum in ſinum meretrici intulerat.

11 *Ita meritus*) C Meretur quis & bonum & malũ. Et mereri & promereri eſt præſtare beneficium. Virgil. Quíque ſui memores alios fecere merendo. Et idem, -Nunquam regina negabo Promeritam.

12 *Ex te pr, aud. g.*) Sic fingimus, quando ſumus collaturi beneficium in aliquẽ, & quic quam audimus quod nõ placet, nec tamẽ nos infenſos reddat.

14 *Quid igitur*) [V] Confirmat iniquitatem, à facto eius iniuſto. Iniuſtum eſt alicui adducere amicam, & mox nolle ipſius fieri copiam. Eſt amatori hæc cauſa ſatis grauis & ardua.

15 *Non liceat t.*) C Nimius eſt ardor in adoleſcente cùm videt amicam, nec tamen tangendi facultas datur.

16 *Iam non*) [V] Orditur conſolationem per præoccupationẽ, ne videatur iratus cũ domino pugnare, quem vult ſibi conciliare. Ideò non reſpondet, quæ ipſa res poſtulabat. *Iam non ſ.ir.*) C Nõ poteſt præ nimia lætitia diutius reticere quod fecerit. Iratus eſt ex cauſa, Iracundus ex moribus. *Scin' vbi nunc ſit*) Hæc interrogatio gaudentis eſt, & cui omnia ex voto ſucceſſerunt.

Perij) Hæc vox eſt amantis, aliquid mali ſuſpicãtis. *Iam arg.*) [V] Ratio ab vtili & facili. Et hic eſt fructus omnium laborũ in Clitiphonis cauſa ſuſceptorũ. Quia pecuniam ei ex patre extorſit. C Iam, nimiam velocitatẽ ſignificat. *Deferes*) In alia ſignificatione accipitur illud Olympiadis ad Alexandrum, Amo, inquit, mi fili quieſcas, neque deferas me. Hinc delator.

Garris) Tanquam auis, vnde garrulus. Et garrire is dicitur, qui inaniter loquitur.

Experibere) Antiquum eſt: nos dicimus Experiere. Iuuenalis, Experiar quid concedatur in illis, &c.

Næ ego) [V] Peroratio eſt, qua in exclamationem erũpit de fortuna ſua, & agit gratias illi quem modò grauiter reprehendit. Vides quàm varii & ſubiti motus ſint adoleſcẽrium amoribus deditorum. [B] Næ, id eſt, valdé. Sic & in Adelphis, Næ ego homo ſum infelix, qui frattem nuſquã inuenio gentium. *Deamo te Syre*) Id eſt, valdè amo. De hoc loco auget, aliâs diminuit.

Qua c.id f.) Vt argentũ habeamus, quod ad Bacchidem deferas. *Obſecundato in l.*) Obſecundare eſt omnia ad alterius nutum facere.

11 {ſ&wdſi / ſſbbai C.* *Vellem hercle factum: ita méritus'.* S. *méritus'! quómodo?* * V. Votum à iusto vel merito eius.

12 ſſdſij * *Næ me iſtuc ex te prius audîſſe gaúdeo,*

13 ſiſiſi *Quàm argéntum habéres, quod datûrus iam fui.* * V. Minatur, ſed non ex animo, ſe pecuniam illi non traditurum.

14 b'ddſi C. *Quid igitur dicam tibi vis! abiiſti, mihi*

15 iſ'dſp *Amîcam addúxti, quam* non líceat tángere.* * C. Ingens amantis ardor.

16 ſſbbſi S *Iam non ſum iratus.* ſed ſcin' vbi nunc ſit tibi* * V. Gratulationis exultatio.

17 {aaſ&ep / aaſ&a *Tua Bacchis?* C. *apud nos.* S. *non.* C. *vbi ſigitur?* S. *apud' Clíniam.* *Muretus tollit* [*tua*], dſdbſp. G. [*ergo?*] aaſiep: *& eliſo d in* [*apud*], aaſiap.

18 abſdſi C. *Péri.* S. * *bono ánimo es: iã argéntũ ad eã déferes,* * V. Conſolationis propoſitio.

19 {adſſad / ſaſſip *Quod' ẽi pollícitus.* C. *garris: vnde id'?* S. *[à tuo patre.]* *Muretus* [*à patre.*] adſſip.

20 ſſiſip C. *Ludis fortáſſe me.* S. *ipſa re experíbere.*

21 aſodip C. *Næ ego fortunâtus homo ſum: déamo te Syre.*

22 ſſiſi *[Qua cauſſa id fiat, obſecundâto in loco.* *Muretus* antepenultimum, penultimi *loco poſuit, & contrà, rurſus alij eos ſic legũt,* [*S. Qua cauſſa id fiat, caue quicquam admiratus ſies.* [ſſaſſi. [*Sed pater egred tur, obſecundato in loco.*] ddiiſi. *In priori verſu* [*fiat*] *pro monoſyllabo h betur, niſi, vt quidam habent, legas.* [*Qua cauſſa id fiat, caue quidem admiratu' ſis:*] ſſdiſi.

8

18

19

20

21

22

s. *Sed pater egréditur. cauẽ quicquam admirâtus* ddddfffi 23
sis:
Quod imperâbit, fácito: lóquitor paúcula. ijdbfp 24

23 *Sed pater*) V Mandatum est qualis esse debeat præsente patre. Est verè ἠθικὸν ex filii obedientia, Obedias patri, non admireris factum, ne pater intelligat fraudem: pauca loquaris, ne tibi id excidat, quo possis prodere teipsum.

24 *Loquitor p.*) B Seruius in primum Georgicon, Contemplator, id est, contemplare. Loquitor modi imperatiui, & futurum pro præsenti, Loquere. *Loquitor p.*) C Paucula dixit, non Pauca: & sic maiorem vim admonitio ista habitura est: nam paucula coram patre loquitur Clitipho.

ACTVS IIII. SCENA VII.

ARG. V Chremes iam persuasus à Syro filiam Antiphilam oppigneratam, redimendum esse prompta pecunia iubet, L quam tradit Clitiphoni deferendam ad Bacchidem. V nihil mali suspicans. Posteà eadem exposita, rationem subducit quantum insumendum sit in puella iam nubili. Prior pars est mandatoria, posterior est in computatione querimonia.

Theses. 1 Parentum ea est φορὰ φυσικὴ, vt etiam nolentes suos redimant. 2 Senes Chremetes ferè similes sui sunt, id est, auari. Itaque anteà præcepit, vt si filia parta esset, exponeretur. M Senilem animum ad auaritiam propensum, ac pecuniarum suppositionem, hæc scena exprimit. Senex naturaliter fit auarus, & ratiocinatio impensarum, illorum est qui amant pecunias. Aristoteles in quinto libro Ethices sic ait. Senectus & imbecillitas omnis auaros efficit, éstque omnibus insita magis quàm prodigalitas. Plerique nãque cupidi sunt magis pecuniarum, quàm ad dandum procliues. Et loquens de magnifico dicit, Hic cum voluptate & sine parsimonia erogat. Exacta nanque ratio ad pusillanimitatem nimirum attinet, atque potiùs quonam pacto pulcherrimum fuerit opus, quàm quanti constet, consyderabit. *Vers. gen. Senarij.*

CHREMES. CLITIPHO. SYRVS.

Audacia & arrogantia serui herili filio, heróque ipsi imperantis.

VBI *Clítipho nunc est?* S. *eccum me, inque.* CLI. aaffffi 1
ſeccum hîc tibi./ *G. Vide num legendum* [*eccum tibi,*]*nam Valla authore, Eccum est ecce hic illum.*
C. *Quid rẽi esset, dixti huic?* S. *dixi pléraque ómnia.* {*ffffp 2
{f
* B. Increpãtis est. Conuenit in ignauum, stupidũ, brutúmque hominẽ. C. *Cape hoc argéntum, ac defer.* S. *ſhei,*/* *quid stas* iffffp 3
lapis! *Alias* [*i:]al.* [*ſq:]pro i.*
Quin áccipis! CLI. *cedo ſané.* S. *séquere hàc me* fiadfp 4
ocyús.

1 *Vbi Clitipho*) V Numerata pecunia vocat ad se filium. *Eccum me, inque*) C Syrus subiicit verba Clitiphoni, quæ patri respondeat. *Inque*) Rarò alibi præter Inquam & Inquit reperies. *Inque*) Id est, dic. *Eccum hic tibi*) L Attende hîc dissimulationem Syri & Clitiphonis apud senem.

2 *Pleráque omnia*) C Hîc adiectio in primo posita est loco. Adiectiones verò, aut in prima parte orationis, aut in vltima adiiciũtur. Hic ergo Pleraque ex abundantia positum est. Omnia necessariò additũ in vltimo, sicut Interea loci, interibi.

Cape hoc) V Dat argentum, & præcipit vt 3
ad Bacchidem sine mora deferat. Sed Cape hoc, est lentè & trepidanter pronuntiandum, vt difficultas in dando repræsentetur. *Hei quid*) Obserua quàm egregiè dissimulent omnia, vt nihil minùs quàm fraudem subesse suspiceris. *Quid stas lapis!*) In hominem stupidum & ignauum, qualis nobis Germanis est, Quasi tibi non essent manus. C Illa verò Caudex, stipes, asinus: in stultum.

Quin) Pro cur nõ. *Cedò*) B Cedò pro da. 4

5 ffffiip *Tu hîc nos, dum exîmus, intéreà opperîbere:*
6 {dffiip / dffiif *Nam nihil est, illic quod morêmur diútiùs.*
7 ijdiip C. * *Minas quidem iam decem habet à me fília,*
8 dffiii *Quas pro*\ *aliméntis esse nunc duco datas:*
9 ffffii *Hasce ornaméntis consequêntur áltera.*
10 ffiifi *Porrò hæc talénta dotis appóscent duo.*
11 ffffip * *Quàm multa iniústa ac praua fiunt móribus!*
12 aiffaai *Mihi nunc relíctis ſómnibus, ſinueniêndus est*
13 aiffbfp *A liquis, labóre inuênta* [*mea*/*cui dem bona.*

* Tenax conqueritur de dãno per filiam aucto. L ad spectatores.
* V. Epiphonema est de improbis hominũ moribus, vel de prauitate mundi.
Mu. [*rebus,*] aiffiai. *Al.* [*meo*], aiffaip.

5 *Tu nos hic*) V Iubet se expectari quòd maturè sint reuersuri, quasi nihil aliud negotii ibi habeant. Ita se omni suspicione liberant. *Opperibere*) C Antiquũ est, sicut Experibere. B pro opperiere.

7 *Minas q.*) V Supputat tenaciùs quas impensas in filias faciat. *Minas q.*) C Inducitur tenax senex circa rem sollicitus, qui eõqueritur de damno quod illi acciderat de inuenta filia. *Minas decem*) B Hoc est, nostrate pecunia, cẽtum & septuaginta quinque carolinos, siue viginti nouem libras Flandricas, tres solidos, & quatuor grossos.

8 *Pro alim.*) C Nam crediderat anum illam oppignerasse filiam Bacchidi.

9 *Alteræ*) Id est, totidem.

10 *Porrò*) Modò aduerbium ordinis: aliâs temporis. Porrò, pro vlterius. *Hæc apposcent*) C Hæc pluraliter pro hæ. In Eunucho. Continuò hæc adornant vt lauet. In Phormione, Hæc illæ erãt itiones *Hæc*) V pro hæ, per enallagen generis, nempe hæ in dotem accipient duo talenta, id est, mille & ducentos coronatos, vel ter mille aureos Rhenanos. Quidam verò substantiuè accipiunt, vt intelligantur supradictæ decem minæ. *Talenta duo*) C In sequentibus dicet, Duo talenta pro re nostra ego decreui esse satis. B Hoc est, libras mille & centum Renenses, siue trecentas & quinquaginta libras Flandricas.

Quàm multa iniu. & pr. f. m.) B Vt mores 11
hominum sunt corrupti, ita nimii & superua canei fiunt sumptus in eloquendis liberis.

Mihi nunc) V Expònit epiphonema ad- 12
modum inuidiosé. Quia iniustè hoc fit, quòd bona mea magno labore parta nunc alicui, quasi dicat homini externo, genero inuento, cogor dare. Mallet auarus senex retinere bona. Sed bonorum vsum planè ignorat Re*lictis omnibus*) C Positis omnibus aliis negotiis. *Inueniendus est al.*) B Quærendũ significat generum, filiæ virum.

Labore inuenta) C Propriè parta. 13

ACT. IIII. SCEN. VIII.

ARG. H Menedemus annuntiat Chremeti, Cliniam ambire filiam eius vxorem. L & hoc longè facetissimum est in hac fabula, quòd arte Syri, ambo senes de re vera errant. V Est igitur hîc παραπροσδοκία ad cognoscendum Chremetis errorem, qui non solùm errat, verùm etiam Menedemum vera loquentem in errorem ducit. Nam confecto argento & iam ablato per Syri fallaciam, reliquum est, vt Chremes, qui hactenus sibi placens non desipere visus est, errorem deprehendat. P dum enim Menedemum credit per Syrum decipi, ipsemet planè per suos illos, Syrum & Clitiphonem delusus est. V Est igitur hîc ad summam ἐπιτασιν gradus: & principium huius scenæ est de catastrophe rerum Cliniæ. *Theses.* 1 Parentum ex liberorum resipiscentia magna est felicitas. 2 Amatores ad matrimonium pelliciendi sunt, quod consilium Terentianis Comœdiis nimis familiare est. M Paternam lætitiam ex filiorum educatione, ac credulitatem senilem, quæ facilè decipitur, cùm votis faueat suis, hæc scena exprimit. Bono patri ac ciui, pari, & æquo iure cum suis popularibus viuere cupienti, recta filiorum educatione nil debet esse antiquius, vt se dignus adolescat & patria: itaque adhibenda est à primis annis diligentia, quoniam, vt inquit Horat. Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. Et Plato in quarto de Republ. sic ait, Apparet quale fuerit cuiusque puerilis educationis initium, talia fore etiam quæ sequuntur.

Vers. gen. Et hi Senarij sunt, siue iambici trim. acat.

MENEDEMVS. CHREMES.

Sensim pergit eò, * vt palâ fiat erasse Chremetem, vt in epitasi fabulæ omnia seruulũ consilia fallant.

MVLTO[v] *ómnium nunc me fortunatíssimum* fiffsp 1
Factum puto esse gnate, cùm te intélligo fiijsi 2
[Respîsse.] C. *vt errat!* M. *te ipsum quærêbam* aiffsi 3
Chreme: *Mu.* [*Respîscere.*] jaaffli

* V. Alloquitur filiũ absentem: A vel certè domi adhuc residentẽ, cùm ipse foras egrediatur.

Serua quòd in te est, fílium, & me, & familiam. fisidp 4
C. *Cedò, quid vis fáciam?* M. *mueníisti hódie fíliam.* adfdfp 5

Mu. [*vxorem sibi*], sfdisp.

C. *Quid tum?* M. *hanc [sibi vxôrem] dari volt Clínia.* fisisp 6

* L. interrogatio obiurgãtis. C *Quæso* modo obiurgatorium est.

Credit se intelligere fallaciam.

C.* *Quæsó [quid tu hóminis es!]* M. *quid?* C. *iámne oblîtus es* *Mu.* [*quid hominis es?*] sbisfp. fdisfp 7
Inter nos quid sit dictum de fallácia, fffli 8
Vt ea via abs te argéntum auferrêtur! M. *scio.* aiffli 9
C. *Ea res nunc ágitur ipsa.* M. *quid dixti Chreme!* adiffi 10
[C. Erráui: sic res acta est. M. *quanta spe décidi!]* fffli 11

E. [*Erraui*] *prima syllaba pertinet ad versum præcedentem.*
R *Al.* [*Erraui: res acta est. quanta de spe decidi!*] *vt addatur* [*de*] *& tollitur sic*], *sintque omnia hæc verba Menedemi. Si* [*de*] *quoque tollatur, versus probè constabit.*

* L. Ironia.

C.* *[Immo hæc, quæ apud te est,] Clitiphônis est* fffij 12
Amîca. M. *ita aiunt?* C. *& tu credis?* M. *ómnia.* ijffip 13

1 *Multò omn.*) [V] Prædicat se fortunatissimum propter filium. Et hæc est gratulationis eius propositio. Magnam putat esse felicitatem habere liberos vel bonos vel in viam redeuntes. Filius sapiens exhilarat patrem, ait Solomon. Huc facit parabola Euangelica de filio perdito.

2 *Cùm te intell.*) [C] Ratio, Quia resipuisti, hoc est, ad meliorem frugem reuersus es, ad matrimonium animum applicaturus.

3 *Respisse*) [B] Ad meliorem mentem rediisse. Priscianus, Sapio, inquit, tam sapiui vel sapii, quàm sapui protulit antiquitas. Probo tamen Sapui placet dici. Carisio sapui vel sapiui. *Vt errat!*) [C] Virgil. Vt vidi, vt perii.

4 *Serua quo!*) [V] Est quasi rationis confirmatio. Quia modò initur consilium de collocanda filia. Petere autem videtur vt Cliniæ Chremetis filia in vxorem detur. Cuius ratio est, Quia si hoc fiet, & filio, & mihi, & toti familiæ meæ, per distributionem consuletur optimè. Est & alia à voluntate filii. Quia vult eam sibi dari. *Filium*) Filium priùs nominauit, in quo omnis cura patris erat.

7 *Quæsò quid*) [V] Blandè obiurgat senem, notans eius stultitiam, quòd in re falsa tantopere gaudeat. Estque refutationis propositio, Noli tantopere gaudere de filio. *Quid homi nis es tu*) [C] In Eunucho, Quid istuc, inquam, ornati est? Scire nos conuenit, cum recto casu profertur interrogatio, non esse contumeliosum: vt si dicas, Quis hîc homo est? Si autem in obliquo contemptum significari: vt, Quid hoc est hominis? quid mulieris? quid ornatus? *Iámne*) [V] Cõfirmatio ex pacto priùs facto, quod erat de argento emungendo te esse fallendum, nec quidpiam, aperte dandum.

Ea res n. ag. ipsa) [C] Et ex hoc credit eos inter se finxisse, Cliniam amare Antiphilam. 10

Erraui) [V] Agnoscit errorem, & cum dolore dicit se spe sua esse frustratum. Sic enim planè cõstituerat fore, vt Antiphila nuberet Cliniæ. *Sic res acta est*) [C] Vt decipiaris. Et hæc quidem cum' cõtemptu interrogationem. & hoc fictum esse credit. 11

Imò hæc) [V] Narratiuncula est, qua Menedemum refutat, probans ex persona & loco Cliniam aliam vxorem sibi velle. *Imò h. q. ap. te est, (l. est. Am.)* [B] Posterius Est, pro fingitur accipe. 12

Ita aiunt) [C] Ita aiunt, de re dicimus, quã volumus esse falsam. 13

14 ffffip a C. *[Et] illùm aiunt velle vxôrem, vt cùm [spopónderim,]* *Mu.* [*Et quidem istæc, quæ est apud te*], xfiiij.

15 sfdafp *Des qui aurum ac vestem, atqueália, quæ opus sunt, cómparet.* Potest x &] à superiore versu pendere. ffffip.

16 iiadfp M. *Id est profécto: id amicæ dábitur.* C. *scilicet* *Al.* [*desponderim.*] ffffsp.

17 ifdffp *Daturum.* M. *[vah, frustra igitur gauîsus] miser,* *Mu.* [*ah, frustra igitur gauisus sum,*] jiiaffp. L. *Daturum*, sub. scias, per eclipsin.

18 fiffsp *Quíduis tamen iam malo, quàm hunc amittere.*

19 fiffli *Quid nunc renúntiem abs te respônsum Chreme,*

20 fiffsp *Ne séntiat me sensísse, atque ægrè ferat?*

21 fsdffp C.* *Aegrè! nimiùm illi Menedême indúlges.* M. *sine:* * Corripit patrem de nimia indulgentia. L Repetitio eiusdem verbi ad indignationẽ obiurgantis.

22 ffiaai *Incœptum est: pérfice hoc mihi perpétuò Chreme.*

23 ffiifi C. *Dic conuenísse, egísse te de núptiis.*

24 ffiffp M. *Dicam: quid déinde?* C. *me factûrum esse ómnia.*

25 aiidfi *Génerum placêre: postrémò étiam si voles,*

26 fajdp *[Despônsam] quoque esse dícito.* M. *hem, istuc volúeram.* G. [*Sponsam*], fijidp. * C. Hoc mirificè placebit Cliniæ. * V. Suadet ab occasione & facili.

27 fiffsp C.* *Tantò ócyùs te vt poscat, & tu id quod cupis,*

14 *Illùm aiunt v. vx.*) [B] Illum Cliniam filium tuum.

16 *Id est pr.*) [C] Fingit se credere amico quem fidum cognouerat.

17 *Vah, fr. ig.*) [B] Vah, interiectio est, seipsum irridentis, qui fallaciam non animaduertit. *Frustra*) [V] Peroratio est propositioni cõtraria, Quòd si res habet ita, frustrà equidem me fortunatum iudicaui. *Gauisus*) [C] Bene de filio Gauisus dixit quia Gaudemus propriis, Gratulamur alienis. *Miser*) Miser est, cui animæ miseria est.

18 *Quiduis*) [V] Consultoria est. Nimium amat filium. Mauult duri quidpiam deuorare, quàm iterum priuari eo. Ideò intendit consilium de eo retinendo. *Amittere*) [C] Pro dimittere more antiquo.

20 *Ne sentiat*) [V] Notat cõsilii necessitatem, vt possit ei cautè respondere, ne iratus iterum recedat. Sed inanis & stultus hic timor est.

21 *Ægrè*) [C] Sic distingue, vt Chremes hãc vocem Menedemi subrideat, quippe quòd filius non sit vlla in re timendus. *Niminm illi*) [V] Exordiolum est consilii. Corripit patrem, quòd plus æquo filio indulgeat, & per indignationem vocabulum Ægrè, repetit, videtúrque subesse reticentia. *Indulges*) [C] Nullum magis proprium verbum inuenire potuisset, de patre qui omnia filio permittit.

Incœptum) Nam quod semel incœptum est, non potest facilè omitti. [V] Repetit petitionem cum ratione ab honesto & necessario, Quia res incœpta est, nec honestè, nec cõmode potest iterum omitti. 22

Dic conuen.) Exponit consilium, docens quid responsi debeat filio referre. Narratiuncula hæc, quã filio quid actum esset exponeret, propter ordinem rerum est valde perspicua. Sic enim ordine agitur. Primùm est conuentio opportuna. Deinde commodè negotium de nuptiis exponitur. Tertiò impetratur res, si gener oblatus placeat. Postremò sequũtur sponsalia. 23

Despõsam) [C] Et hoc est quod Cliniæ magis placiturum est. *Hem istuc*) [V] Approbatio & receptio consilii. *Hem*] [C] Modò interiectio lætantis: aliâs irascentis. 26

Tanto oc.) Quia si acceperit filius desponsatam Antiphilam, quamprimum exposcet argentum ad ornamenta coëmenda. *Te vt poscat*) [B] Petat argentum. 27

* L. Prædictio ominantis, & mox consilium.

Quàm ocyſſimè vt des. M. *cúpio.* C. * *næ tu propédiem* ſididp 28

(Vt istam rem vídeo) istíus obſaturá bere. jſaaap 29

R. Al. [*ita vt*], ſed *perperam.* ijſſiſp. *Sed hæc ſutut ſunt, cautim, & paulâtim dabis,* ii ſſſp 30

Si ſápies. M. *fáciam.* C. *abi intró: vidĕ quid póſtulent.* ddiaſi ddid 31

Ego domi ero, ſi quid me voles. M. *ſanè volo:* ɔiſiſi 32

Nam [te ſciente fáciam] quicquid égero. ſibſij 33

Mu. [*te ſcientem faciam: pro te ciſſi'am te certiorem faciam,* ſidſij.

28 *Nætu*) V Nouit ſenis naturam ideo ominatur ipſum breui faſtidio filii affectum iri, ſi multa ſint danda. Inſtituit autem eum de modo & ratione dandi ſumptus, vt cautè & parcè det, & quidem non nimia pecunia obruat. Adoleſcentes enim dũ pecunia abundant, nihil rectè agunt. & pecunia non neceſſariò & in tempore data, ipſorum eſt corruptela, & ad libidinem, vitia, & otium occaſio præcipua. Quod omnibus ſeculis experientia parentes docuit. *Næ*) C Pro valde: & hoc propriè Terentianum eſt. *Propediem*) Tẽ
29 poris aduerbium, & ſignificat citó.

Iſtius obſ.) B Iſtius te filii propediem te capiet ſatietas, C nimiã de filio capies ſatietatem, quod eſt corporis, ad animum tranſtulit. & ſic plus hoc verbo intulit, quàm ſi inueniſſet proprium verbum.

Poſſulent) Tanquam iure: quia iure aliquid poſtulamus. 31

Ero) V Animo eſt ad ſeruiẽdum promptiſſimo. 32

Nam te) Senex ſine vicini conſilio & præſcientia nihil vult agere. Hominum enim cautorum eſt, opera & conſilio amicorum, in rebus grauioribus & aliquid conſilii requirentibus vti. *Te ſciente*) C Rectè Sciente. nam Sciens eſt, qui alicuius indicio rem cognoſcit: Prudens, qui intelligentia ſua aliquid ſentit. ergo Sciens eſt per alios. 33

ACT. V. SCEN. I.

ARG. C Quia iam ad exitum properat fabula, fallacia detegitur per Menedemum. V Is enim ad Chremetem iterum prodit, poſtquàm filio futuras eſſe nuptias annuntiarat. lætus verò eſt valde, quòd nihil iſtorum quæ Chremes futura prædixerat, intellexerit conari filium & ſeruum. Narrat igitur Chremeti rotum negotium ordine, & audita & viſa in ſuis ædibus. Sed inter narrandum Chremetem ſubinde exagitat non ſine ſuauitate, diſſimulans ſe intelligere negotium, & quaſi confirmans opinionem patris de Clitiphone. Ad extremum autem, ſignorum commemoratione eò perducit eum, vt fateatur Chremes ſe turpiſsimè falſum eſſe. Sic re ipſa cognita multò impotentiùs filio iraſcitur, quàm anteà Menedemus. Sed hic illum reuocat, & admonet vt ſuorum ſit præceptorum memor, de non obiurgandis nimiùm liberis. Poſteà negotium expeditur de nuptiis, atque ſit denique epitaſis rerũ Clitiphonis diuturnior, & aliud conſilium initur, vt adoleſcens à Bacchide abſtrahatur. Eſt admodũ miſta. Prima pars eſt cõuitiatoria, ſed planè ἠθικὴ. Deinde eſt μεμπτικὴ, cùm ſe ipſum increpat errore cognito, & non ſine χαταλασμῷ. Eſt & παραμυθητικὴ ob conſolationem Menedemi. Poſtremò eſt συμβουλευτικὴ. *Theſes.* 1 In alienis oculatiores ſunt, in ſuis cæcutiunt. 2 Præceps abit ductus aut ira aut nimio amore. 3 In vtraque fortuna amicorum conſilio opus eſt. 4 Obiurgator non eſt ferendus, qui in alio vitium reprehendit, in quo ipſe deprehenditur. M Quoſdam rebus alienis rectè proſpicere, ſuis autem malè, docet hæc ſcena. Quiuis nanque aliena deſpicit nullo affectu impeditus, ſed liberè iudicans. In re autem propria fertur præceps, ira ductus, aut amore nimio. Quapropter tam in ſecundis rebus, quàm ad voluptatem fluentibus, amicorum conſilio opus eſt, & illorum authoritati plurimùm tribuendum eſt, ne id in nobis deprehendatur, quod ipſi in aliis comprehendimus. Quapropter Cicero in prima Actione contra Verrem ſic ait, Nihil eſt quod minùs ferendum ſit, quàm rationem vitæ ab altero repoſcere eum, qui non poſsit ſuæ reddere. Et in quinta

quinta ſic ait, Omnia poſtremò quæ vindicaris in altero, tibiipſi vehemẽter fugienda ſunt. Etenim nõ modò accuſator, ſed ne obiurgator quidẽ ferẽdus eſt is, qui quod in alio vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur. *Verſ. gen. Quatuor & triginta primi, & ſexageſimus ſeptimus cum ſequentibus ad finem uſque ſcenæ ſunt trochaici tetr. cat. Reliqui ſunt ſenarij ſine iambici trim. acat. nempe triceſimus quintus cum uno & triginta ſequentibus.*

MENEDEMVS. CHREMES.

1 aſſbtſt- *EGO me non tam aſtũtum, neque ita perſpicácem eſſe, ſid] ſcio:* E. Al. [*certò*], C *quo l ver ſus repugnat.* Facetũ exordium ſtultitiã Chremetis declaraturum. I & totum ironicum eſt.

2 aſabſſt- *Sed hic adiũtor meus, & mónitor, & præmonſtrátor Chremes,* Poteſt hic cenſeri iambicus, ıſddiſſi.

3 dſſſſtu *Hoc mihi præſtat: in me quiduis harum rerum cónuenit,* *Conuitia in ſtultum. L Metaphoræ prouerbiales in ſtupidos & parũ intelligentes.

4 ſſſſatu *Quæ ſunt dicta in ſtultum, * caudex, ſtipes, áſinus, plúmbeus:*

5 {exdiſatu atſb *In illũm nil poteſt: nam exúperat ĕius [ſtultítia, hæc ómnia.]* Mu. [*ſtultitia omnia hæc.*] ſtſbſdt- *vel* atſbſdt- *vel* ſidiſai. Al. [*æſtutia omnia hæc.*] A ſtſbstt- . & *eliſo l in* [*illũ*] *atque s in* [*eius*], atſbſtt-.

6 araſtſtu C. *Ohe. iam dẽſine deos vxor gratulándo obtúndere,*

I *Ego me*) C Vt inſultat ſenex, dum alterius ſtultitiam & tarditatem ludibrio habet. *Non tam aſt.*) Hæc iactationis cuiuſdam ſpecies eſt, fingere ſe nõ aſtutum, dum videt alterum ſtultiorem. *Ego me non*) V Exordium ſalſiſſima ironia figuratum, conſtat duarum perſonarum collatione. Quo, quàm ſtolidus & ſtupidus ſit Chremes, declaratur. περίτασις eius eſt, etiam cõfeſſione eius conſtans, Cum ego quidẽ ingenio tardo & hebeti, ſed Chremes eſt me longè ſtupidior atque ſtultior. Pulchrè autem ludit cum ſuo Adiutori, Monitori, & Præmonſtratori quid cum filio agẽdum, tantum ſtuporis tribuit. Conueniebat enim eum, qui alteri conſilio adeſſe, & de agẽdi ratione monere, & quaſi prudenter omnia ſuſcipienda præmonſtrare velit, conſilio & intelligentia eo ſuperiorem eſſe. *Ego me non, &c.*) M Scio inquit, me non eſſe ita aſtutum vt ſenem, puta Chremetem, quem video longè me ſtultiorem.

2 *Adiutor*) C Cum riſu hæc pronuntianda: & Adiutor propriè in re bona, Impulſor in re mala.

3 *Hoc mihi pr.*) B Hoc me vincit. *In me*) V Ratio & ἐξήγησις propoſitæ collationis, Ipſe enim eſt longè ſtupidior & tardior quàm ego ſum. Vtitur autem per σωωνυμίαν & σωωδεσμὸν epithetis, quæ extremã alicuius ſtultitiam ſignificant, atque in homines nullius ſenſus atque ingenii quadrant. Quæ ſunt à rerum. quas ſignificant, natura metaphoricãs deſumpta.

Caudex, ſtipes) C Iſta iniurioſè dicuntur in ſtultum & hebetioris ingenii hominem: quemadmodum ignauum, lapidem appellamus. quanuis tamen idem ſit: ſed hoc plus eſt. 4
Caudex) M Lignum ſiue tabula. Seneca ſcribens ad Pau. de Breuitate vitæ, ſic ait, Claudius Caudex appellatus fuit, quia primus Romanus ſuaſit nauim conſcendere. Nam plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde tabulæ codices dicuntur. B Si Pontinus, Codices, inquit, à codice, qui & caudex vocatur, ex quo cortex extrahitur.

Nam exup.) V Amplificat hyperbolicõs, & ironiam ſuam explicat: quaſi dicat, Hæc vocabula longè ſunt minora, quàm vt inſigni tarditati & ſtultitiæ eius conueniant. 5

Ohe, iam) Dehortatoria eſt per ἀπὸ τοφὴν 6
ad vxorem, qua eam ab immodica lætitia ob inuentam filiam facerè auocat. Propoſitio, Deſine tandem gratulando diis moleſta eſſe. *Obe*) C Interiectio eſt, ſatietatem vſque ad faſtidium deſignans. *Obtundere*) Obtundit, qui ſæpe repetendo aliquid dicit. Eſt tranſlatio à fabris, qui ſæpe repetunt tundendo aliquid malleo, & idem obtundunt & hebetant.

* Ingeniũ Sostratæ stupidũ notat. L. Faceta ironia.

*Tũam esse inuẽniam gnatam: * nisi [illos ex tũo] ingénio iúdicas* 7
Mu.[ilos tuo ex] A *sed versus non sanatur,*[flaeat-: *vel* sflaeat-.

Vt nihil credas intelligere, nisi idem dictum est cénties. 8

G. [*interim quid*] ẽnsllt-: *vel eliso d in* [*Sed*] *&* *in* [*quid*], tsllslt-. *Mu.* [*Sed quid iamdudũ interim illic gn.*]sstslslt-.

Sed [quid interim illic iandũdum gnatus cessat cum Syro? 9

* Gaudium de aduentu senis. *Mu.* [*nuntiastin?*] dtsllttv.

M. *Quos ais hómines Chreme cessáre?* C.* *[ẽhem,] Menedême áduenis!* 10
Mu.[*hem.*]

* Interiectio profusi cachinni.

Dic mihi Clíniæ, quæ dixi, [nuntiastíne?] M. *ómnia.* 11

C. *Quid ait?* M. *gaudêre ádeò occœpit, quasi qui cúpiunt núptias.* 12

* L. Amplificatio à minori. nã si voltus, quantò magis animos?

C. * *Ha'', ha'', hæ.* M. *quid risísti!* C. *serui venêre in mentem Syri* 13

Fingit, Metaphora à figulis.

Calliditátes. M. *itáne!* C. * *voltus quoque hóminum fingit scelus.* 14

M. *Gnatus quòd se assímulat lætum, id dicis?* C. *id.* M. *[idem] istuc mihi* 15
R. *Al.*[*itidem*],sslasdat-.

7 *Nisi illos*) V Ratio à decoro & facili, Nam dii facilè audiuerũt ruam ἐυχαειστίαν. Nec sunt ita surdi atque tu es, vt nisi centies idem dixeris, non audiãt. Notat verò eius nimiam loquacitatem.

9 *Sed quid*) Admiratur seruũ tamdiu cum filio morari in ædibus, cùm priùs seruus dixerit nihil aliud negotii esse apud Bacchidem, nisi vt darent pecuniam. Hîc verbum Cessat est occasio præsentis colloquii. *Cessat c.S.*) C Bene cessat, tanquã desidiosus. nam Cessant desidiosi, Requiescunt defessi.

10 *Ehem Men. adu.*) Sic tanquam expectatus: & Aduentus propriè expectatorum, necessariorúmque dicitur.

11 *Quid ait?*) V Hîc est contentio in genere iudiciali. In Chremete est inficiatio. Non esse veras nuptias. In Menedemo affirmatio. contendit enim esse veras nuptias. *Gaudere*) Proponit, Placent ei nuptiæ futuræ. Ratio ex affectu, Quia gaudet. *Quasi q.c.*) C In Andria, Ita tum discedo ab eo, vt qui se neget filiam daturum.

13 *Ha, ha, hæ*) Vox nimii cachinni, & accommodata Chremeti, qui credebat Menedemũ decipi in filio, & assimulare illum petere vxorem. V Ridendo occultè negat, quasi dicat, Certè nihil est. *Seru.*) Ratio à Syri calliditate, quasi dicat quod tu falleris, est serui tui inuentum.

Itáne) C Sic lege, vt quasi eludat Chremetem qui passus est se à seruo decipi. *Voltus* V Cõfirmat à facili & causa efficiente. Quia sceleſtus ille per ἀνθρωποπαθειαν scelus, efficit vt Clinia sic vultum simulando componere possit ad quemlibet habitum, vt tu credas ipsi nuptias probari. Vultus à volendo dicitur, tristitiæ, hilaritatis & omnium affectuum nota iuxta Plinium. Est enim frõti, oculis, vultuique suus sermo. Ciceroni in tertio de Oratore, vultus est animi index, & vt alius vult, auriga mentis. *Fingit*) C Format, si tristes sunt, lætos reddit. Fingere propriè est figuli qui formas ducit ex luto. *Voltus q.h. f. sc.*) R Hîc tanquam in salebra quosdam hærere video. Est autem sensus, Voltus quoque hominum fingit scelus, id est, scelestus ille efficit, vt Clinia norit vultum suum componere simulando quemlibet habitum. Nam Scelus nominatiui casus est, per ἀνθρωποπαθειαν positum pro scelesto Syro. Atque ita concinnè cohærent. quæ sequuntur, Gnatus quod se adsimulat lætum, id dicis? Eadem hac loquutione Vultum fingere, vtitur Cæsar 1. bell. Gall. Hi, inquit, neque vultum fingere, neque interdum lachrymas tenere poterant, id est, nequibant timorem suum tegere aut dissimulare, quin in vultu eminerent notæ quædam animi vehementer perturbati & sibi metuentis.

Gnatus) V Sed nouit eum non simulare se lætum

Veterator, qui vetus est in astutia.

16 *Venit in mentem.* C. *veterâtor.* M. *magis', si magis' noris, putes*

G. [*priùs hoc*], aesstt-: *vel* asssast-: *&* [*prius*] *disyllabo remanente*, asss-st-. *G.* [*sponsam nuntiasti filio scio*], saastt-. *vel sic* saastt-, *vt* [*nuntiasti*] *sit trisyllabum.*

17 *Ita rem esse.* C. *áin' tu!* M. *quin tu auscúlta.* C. *mane, [hoc priùs] scire éxpeto,*

18 *Quid perdideris. nam vbi [de sponsam nuntiásti fílio,]*

G. [*vti*], sstdstt-. *Mu.* [*aurum, atque ancillas opus esse, argentum vt dares*]. ssssast-.

19 *Continùo iniecísse verba tibi Dromônem, scílicet*

20 *Sponsæ vestem, aurum, ancíllas, opus esse argéntum" [vt] dares.*

Al. [*&*],sstttst-: *vbi* [*nihil*] *monosyllabum est.*

21 M. *Non.* C. *quid non!* M. *non inquam.* C. *[neque] ipse gnatus!* M. *nihil prorsus Chreme.*

22 *Magis vnum étiam instâre, vt hódie conficerêntur núptiæ.*

23 C. *Mira narras. quid Syrus mẽus! ne is quidẽ quicquam!* M. *nihil.*

* C. Faceta & pulchra ironia in eũ qui deceptus est.

24 C. *Quámobrem!* M. *néscio équidem: sed te miror, * quiália tam planè scias:*

25 *Sed [ille tuus] quoque Syrus idem mirè finxit fílium.*

Mu.[*ille tuum*]. *G.*[*Syrus ille tuum quoque*],ddtssstv: *vel* [*tuum Syrus ille quoque*], ttdlstv: *vel* [*tuum quoque ille idem Syrus*], ttssstv: *& eliso s in* [*Syrus*]ttsdstv.

se lætum. *Se assimulat*) C Refertur ad id, Vultus fingit hominum.

16 *Venit in m.*) Sic dicit, quia scit ab illo deceptum Chremetem. *Veterator*) V Iterum suggerit illudendo, Syrum in omni astutiarum & fallaciarũ genere probè exercitatũ & veterem seruũ esse. *Magis si m.n.p.*) B Scilicet eum esse veteratorem.

17 *Ita rem esse*) C Vultuosè pronũtiandum, quòd si Chremes sciret se à Syro deceptum, verè illum veteratorem appellaret. *Mane*) Deceptus Chremes aliter percipit verba Menedemi, quàm ipse loquatur, & ab illo impru dens eluditur. *Mane hoc*) V Comprobat narratiuncula eum esse deceptum. Quia seruus Dromo exposcebat pecuniam, prætextu nuptiarum, quòd ad emenda ornamenta & conficiendas nuptias argento magno opus esset.

18 *Perdideris*) L Id est, numeraueris.

21 *Non*) V Inficiatur nihil sibi horum accidisse. *Non*) C Ridicula negatio. illa verò Virgilliana, amara, Nõ: verùm Ægonis. *Quid nõ!*) Cũ admiratione repetit Nõ. V Repetitio hæc interrogationis, plena est εἰρωνείας. *Nihil prorsus*) Confirmat clariùs filio suo nuptias esse cordi à signo, Quòd vrgeat fieri. Quæ enim placent, ea maturè fieri optamus.

He ille c.n.) C Incipiet paulatim deregi fallacia. nam hoc signum est, Cliniam non falsò velle Antiphilam.

22

Ne is quidem q.) ἀποσιώπησις admirantis. Hoc magis mirum videtur, quòd nec Syrus verba interiecerit ad extorquendũ argẽtum. B Miratus est neque Cliniam, neque Dromonem dixisse de pecunia, sed multò magis miratur nec Syrum de re eadem verba iniecisse.

23

Nescio) V ἀνθυποφορὰν Chremetis occultè reprehendit, eúmque suggillat, qui videatur omnia, quæ foris fiunt, planissimè nosse, se autem manifestissimè à Syro decipi non intelligat.

24

Ille tuus quoque Syrus) C Quem tantùm veteratorem putas. V Occupatione proponit, sed tamen admodum falsè. Syrum iam nõ laborare in suo filio, sed in Clitiphone Chremetis fingendo. Hinc suauiter ratiocinatur & proponit, subolet & apparet Bacchidem esse amicam Clitiphonis. *Finxit fi.*) L Formauit, ad simulationem composuit, M instruxit: & informauit filium tuum Clitiphonẽ, q. d. imperitũ ipsum finxit, quoniã sine aliqua

G. Hic erit hypercatalecticus, si creticus & amphibrachys non admittuntur, vel legẽdum [paulũ quid], ſtbtſt-.

*Vt ne ſpaúlulum quidem') ſubóleat ſeſſe amîcam] hanc Clíniæ. {ſtabtſt-ſtdr 26

Mu. [amicã eſſe], A ſed verſus ita non ſanatur, ſtabaſt-.

C. *Quid ais!* M. * *mitto iam oſculári, atque amplexári: id níhil puto.* {attſſſa-attſſſt 27

* Occupatio. G color Rhetoricus. L præteritio ad augendum.

C. *Quid' eſt, quod ámpliùs ſimulêtur?* M. *vah.* C. *quid eſt!* M. *audi modó.* {atdſſſtu-t 28

*Aperit fallaciam. L Narratio.

* *Eſt mihi v'ltimis conclâue in ádibus quoddam, retro:* tſſtſſt- 29

Huc eſt intrò latus lectus, veſtiméntis ſtratus eſt. ſſſſsſt- 30

C. *Quid poſtquàm hoc eſt factum?* M. *dictum, factum: huc ábiit Clítipho.* ſſſſſat- 31

C. *Solus!* M. *ſolus.* C. *timeo.* M. *Bacchis conſecûta eſt ílico.* ſſbſtſt- 32

* Argumẽtũ quintæ amoris lineæ, quod ſola cum ſolo fuerit.

C. *Sola!* M. * *ſola.* C. *péri.* M. *vbi abiêre intrò, operuêre óſtium.* C. *hem,* ttbatatu 33

Mu. [vnà mecum] tdtſſſtu.

Clínia hæc fíeri vidêbat? M. *quid ni! [mecum vnà] simul.* tdtſſſtu 34

* Exclamatio dolentis intellecta filii nequitia.

C. * *Fílij eſt amîca Bacchis Menedême: óccidi.* {ijdſi 35

diſſimulatione oſtendit Bacchidem amicam eſſe ſuam, non Cliniæ, vt tibi perſuadere nititur, & ſic ironicè loquitur Menedemus. *Fuxit f.)* C Refertur ad id quod Chremes ſuprà dixit, Vultus quoque hominum fingit ſcelus.

26 *Suboleat)* Tractum à ſenſu odorandi, B pro ſuſpicio ſit. Quod eſt corporis, ad animũ transfertur. Quo metaphoræ genere nihil vſitatius. Vide Eraſmum de copia verborum. *Amicam hanc)* De Bacchide loquitur.

27 *Quid ais!)* C Nonnunquam perturbati intercelſoris eſt dicere, Quid ais? ſed hoc loco metuentis eſt, non interrogantis. *Quid ais!)* V Sic interrogat, quaſi res eſſet noua & inaudita. Hoc enim nunquam credidit eſſe. *Mitto iam)* παραλειψις amplificat. Quaſi dicat, Nõ moror hæc ſigna, amplexatur & oſculatur eam. ergo eius eſt amica. Sunt enim parùm firma. *Oſculari)* C Hæc eſt quarta amoris linea. nam ſunt quinque. Prima viſus, Secunda loqui, Tertia tactus, Quarta oſculi, Quinta coitus. *Id nihil p.)* Sic dicimus quando habemus aliud maius ad confirmandum.

28 *Quid eſt q.a. ſ.)* B Poſtquam ad oſcula & amplexus ventum eſt. *Vah)* V Hac interiectione ſignificat adhuc maiora eſſe reliqua ignota Chremeti. *Audi modò)* Facit attentum, narraturus quod ſupereſt.

29 *Eſt mihi)* Narratione nunc probat amorem Clitiphonis, qua tandem error Chremeti patefit, vt appareat eum fruſtra hactenus illuſiſſe Menedemo. Eſt autem valde probabilis ex circunſtantiis, ex loco, quia cõclaue & lectus. Conclaue eſt ſecretior domus pars, & in penatibus remotior, in qua ſecretiùs confabulari licet, vt Vallæ placet. Ex ædibus, quia ingreſſus, & quòd occluſerunt illud. ex vehementi ingreſſus & ſolitudine. & à perſona Cliniæ. *Conclaue)* C In Eunucho, Virgo in conclaui ſedet. Eſt autem conclaue ſeparatior locus in interioribus tectis: vel quòd intra eum loca multa & cubicula clauſa ſint adhærentia triclinio: B ab eo quòd vna claui claudatur, quæ communis ſit domeſticis.

31 *Dictum, f.h.ab.Cl.)* Dictum, factum, perinde eſt ac ſi diceret, Sine mora, ſine vlla cunctatione, in conclaue ſe coniecit Clitipho. Prouerbium celeritatis eſt.

34 *Quid ni)* C Quid niſi.

35 *Fuxit eſt)* V Ipſe nunc intelligens ſe eſſe deceptum, infert & colligit propoſitionem quam Menedemus ſpectabat. Et in exclamationem erumpit animo valde conſternato. Sic enim afficimur, quãdo nobis aliquid mali præter opinionem accidit.

36 alſſdp

M. *Quámobrem! C. * decem diérum vix mihi eſt família.*

* L. Extenuatio.

37 {cadiſi-ſi

M. * *Quid' líſtuc times, quòd' ſille ópera amícos dat ſuo!*

Mu. [operam amico ille], ciaſij: vel ſibſij.

* Honeſta in re turpi inſultatio in ſenem.

38 ſaſiai

C. * *Immo quòd amícæ.* M. *ſi dat.* C. *an dúbium id tibi eſt!*

* L. Correctio indignantis.

R. Al. [Quẽquámne animo tam comi] ſaſſii.

39 dſſſi

[Quenquam ánimo tam communi] eſſe aut leni putas,

* C. Pat. ſuam, Subaudi Subagitari. & eſt honeſta & verecunda eclipſis in re turpi. Virg. Nõnimus & qui te.

40 ſaſadi

*Qui ſe vidênte amîcam * patiâtur [ſuam!]* M. *ha' ha', hæ.*

Glareanus tollit [ſuã], ildai. nã in [ha, ha, hæ] nihil eluditur.

41 ſſbiſi

Quídni, quò verba fasíliùs dentur mihi?

42 ſdddſi

C. *Derídes! mérito mihi nunc ego ſuccénſeo:*

43 ſiaſſp

Quot res dedêre, vbi poſſem perſentíſcere,

Mu. [lapis?]

44 {iaſſai-id

Niſi eſſem lapis'] quæ vidi! væ míſero mihi.

R. [Anne illa hiſi. ſi v. ferent? ſed depraua te.

45 ſijdi

[At ne illud haud inúltum (ſi viuo) ferent.]

* Chremes indignatur in ſeipſum

46 ildſſp

* *Nam iam.* M. *non tu te cóhibes! non te réſpicis!*

Decem dier.) A tempore extenuat opes ſuas, Quòd tantam familiam vix tot dies alere poſſit. *Familia)* C Hoc loco pro re familiari ponitur. vnde in iudicium venit de lite familiæ herciſcundæ, id eſt, hæreditatis. Cicero in libro de Oratore, Idem herciſcundæ familiæ cauſam agere non poſſit. *Decem d.v. n. eſt ſatis.)* B Tam tenuis res mihi familiaris ob ſumptus filii cauſa factos. Tam modicæ ſunt facultates, vt vix ad decẽ dierum victum ſufficiant. Iureconſulti titulo de verborum ſignificatione, docent familiam accipi pro pecunia, & rebus hæreditariis, citantes legem duodecim tabularum cuius hæc ſunt verba, Agnatus proximus familiam habeto, hoc eſt, hæreditatem. In eadem ſignificantia Gellius dixit, Familiam, pecuniámque ſuam prandiorum gurgitibus proluiſſent. Eodem modo vſurpat hic etiam Terentius. Et in iure titulus eſt de herciſcunda familia, id eſt, dividenda re familiari.

37 *Quid iſtuc)* V Conſolari eum incipit, ſed ειρωνικως. A cauſa honeſta. Sed Chremes inuertit ſuaui paranomaſia, non dat operam amico, ſed amicæ. *Operam dat)* C Facetè dictum à ſene.

38 *Si dat)* B Operam amicæ. Fortaſſe id falſò ſuſpicaris pater. *Si dat)* Suſpendẽdum, & eſt παραλειψις: quaſi dicat, Neſcio. *Dubium id tibi eſt)* Iam credit Chremes ſe eſſe deceptũ. *An dubium)* V Ratiocinatur quod res eſt, à veriſimili. Verecunda apoſiopeſi rem turpem notat.

40 *Ha)* Ironicam inſultationem obſerua.

41 *Quid ni)* C Pro, cur non. & hæc verba ſunt propriè deridentis.

43 *Derides)* V Efferueſcit ſenex re cognita, ac ſeipſum grauiter increpat iratus. Nunc tãdem ictus piſcator ſapit, & accepto malo, vt prouerbia dicunt, ſapere incipit. Propoſitio eſt, Iuſtè mihi ſuccenſeo.

44 *Quot res ded.)* A facilitate cognoſcendi rem. Quia perſidiua ſigna fuerunt obuia, vnde quid ageretur à filio & ſeruo intellexiſſet, niſi eſſet lapis, id eſt, κατὰ μεταφορὰν, homo nimiùm ſtupidus, bardus & amens. *Ni eſſem l.)* C Superiùs, Nam exuperat eius ſtultitia hæc omnia. Et plus quàm, caudex, ſtipes, aſinus. *Væ miſero)* V Iterum præ dolore animi exclamat, & grauiter comminatur, & mox, vt irati ſolent, reticet quid facturus ſit. pergere enim præ ira non poteſt.

46 *Non tu te)* Seriò nunc ipſum conſolatur. Propoſitio eſt, Cohibe te, noli nimiũ iraſci. Ratio à ſuo ipſius exemplo, quòd diſceret, quàm iracundum animum moderari conueniat.

Non ſtibi ego exémpli ſatis' ſum! C. præ iracúndia dſaſſi dſd 47

R. Al. [tibi exempli] A tum in [tibi] non ſit eliſio, & in [ſatis] elidatur s, dſdiſi.

Menedême, non ſum apud me. M. **téne iſtuc loqui!* aiiſſi 48

Nónne id flagítium eſt, te áliis conſílium dare, ſddiap 49

** Foris ſápere, tibi non poſſe auxiliárier!* ibaſap 50

C. *Quid fáciã?* M. **id quod me feciſſe aiébas parũ:* dſſiſp 51

** Fac te eſſe patrem ſéntiat: fac vt aúdeat* ſiſiap 52

Tibi crédere ómnia, abs te pétere, & póſcere, aijdſp 53

Ne quam áliam quærat cópiam, ac te déſerat. dſiſp 54

C. ** Immo ábeat pótiùs multò quouis géntium,* ddſſiſp 55

Quàm hìc per flagitiũ, ad inópia rédigat patrem. ſbbiap 56

Nam ſi illi ſpergam ſuppeditáre ſúmptibus ſſaip 57

*Menedême, *mihi illæc verè ad raſtros res redit.* aaſſiſp 58

M. *Quot' ſ incõmoditátes hac re accípies, ſ niſi caues.* ſaiſdi ſ f 59

R. incommoda tibi in hac re capies, ſidaddi.

Difficilem oſténdis te eſſe, & ignóſces tamen dſſiſp 60

* L. Opportuna reprehenſio qua tangitur ſcopus fabulæ.

* L. Prouerbiale eſt.

* Recolit ac retorquet conſilium datum.

* L. Cõſilium Menedemi.

* C. Hoc terribiliter pronuntiandũ: & verba propriè rigidi & aſperi patris.

Mu. [pergo], ſſiaip.

* L. Prouerbiali figura alludit ad raſtros Menedemi, de quibus initio fabulæ: alioqui ad reſtim rediit, dicturus erat.

47 *Præ irac.)* V Fatetur iram. Effectus eſt nimiæ iræ. Conturbat animum. Theognis inquit, Οὐδὲν κυρῆ' ὀργῆς ἀδιαφώτερον, ἢ τὸν ἔχοντα σημαίνει, σὺμφ' ἑαυτὰ χαεπζομένη. Et Fundanus apud Plutarchum, ὁ δὲ θυμὸς ἐν ψυχῇ φύσιν μελάνβιος τὰ δεινὰ πρόσωπα τὰς φρένας μετοικίσας, ἀλλ' ἐξεικίσας, τελείας ἢ ἀπολείσας.

48 *Téne iſt. l.)* C Virg. Méne incœpto deſiſtere victam.

49 *Nõne id)* V Ab indecoro, Foris ſapis & tibi non ſapis. Foris ſapere eſt in alienis rebus ſapientem eſſe. Huc facit ſenarius vſitatus, μισὰ σοφὸς ἀὴρ, ἔσις ἐκ αὐτῷ σοφός. Et eſt prouerbiũ, Nec quicquam ſapit, qui ſibi non ſapit. *Flagitium)* Facinus. Flagitium, more militari, dicitur res flagitione, hoc eſt, increpatione digna. nam flagitare, eſt perſonare. inde flamma & flagella: quòd hæc non ſit ſine ſonitu & crepitu. *Flagitium eſt)* B Reprehenſione digna res eſt. Denique te noli, inquit, obliuiſci Ciceronem eſſe, & eum qui aliis conſueueris præcipere & dare cõſilium, Neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere ſe medicinæ ſcientiam, ipſi curare ſe non poſſunt. Sed potiùs, quæ aliis tute præcipere ſoles, ea tute ſubiice, atque apud animum propone.

51 *Id quod me)* V inuerſione retorquet conſilium quo ipſum ad lenitatem reuocat, monens quomodo filium tractare debeat.

54 *Ne quam)* A futuris incommodi ſi duriuſculè ipſum tractaret.

Immo abeat) Rigidus pater repudiat conſilium, quod ipſe prius Menedemo dedit. Propoſitio eſt, Abeat potiùs. Ratio ab inutili, Ne per illũ pater depauperetur. *Quouis gent.)* C Gẽtiũ, in fine ſuperflua adiũctio: ſicut Intrea loci. dat tamẽ quandã αὔξησιν pronũtiãti. 55

Nam ſi illi) V Cõfirmatio rationis ab incommodo futuræ egeſtatis. Suis ſumptibus me adiget ad maximam inopiam, vt victus mihi raſtris fuerit quærendus. Alludit ad raſtros, quorum ſuprà eſt mentio facta. *Si pergam)* C Perſeuerem aliâs pergere, eſt ire. 57

Verè ad raſtros) Quaſi dicat, Id quod tu Menedeme abſentia filii exercebas, hoc eſt, rem ruſticam. id ego inopia facere cogar. B Huic Terentiano ſimile eſt illud, Ad manticam res rediit. Quod vulgò dici in eos audio, quibus nihil reliqui eſt. Antiqui Ad incitas redactos dicebant, vel etiam Ad incitos, ſi Iſodoro credimus, id eſt, ad vltimum inopiæ. 58

Quot incommoda) V Diſſuaſoria eſt, propter multas incommoditates. *Quot incommoditates)* C Satis Comicè dixit. nam hoc nomen leue quoddã ſignificat: vt in Eunucho, Imò enimuerò infeliciter. nam incommoda alia ſunt dicenda Parmeno. *Capies)* Ibi. Inimicitias caperem. Capere propriè dicimus, cùm id quod in nobis eſt, aſſumimus. Vnde capere pro eligere ponitur. 59

Difficilem) V Ab ingenio paterno, quod etſi primùm difficile eſt, poſtea tamen facilè ignoſcit. 60

61 dſſſap *Póſt! & id ingrâtum.* C. *ah, neſcis ſquàm ſ dóleam.* M. *vt lubet.*

R. Al. [quid] pro quãtum, vel propter quid.

62 ſaſddi ſ f *Quid' hoc, quod ſrogo, ſvt *illa nubat noſtro? niſi quid eſt,*

Mu. [volo.] id eſt, cupio: vt nõ voluntatem modo, ſed deſyderium etiam declaret.

* L. Conficiuntur Cliniæ nuptiæ, ad abſoluendum cataſtrophen huius partis fabulæ.

63 ſſdiſi *Quod ſmauis, ſ* C. *immo & gener, & affines placẽt.*

64 ſiiij M. *Quid dotis dicam te dixiſſe filio?*

Mu. [malis.]

65 iaſbſi *Quid *obticuiſti!* C. *dotis!* M. *ita dico.* C. *ah.* M. *Chreme,*

* C. Tacemus conſilia, reticemus dolores, obticemus quorũ nos pudet.

66 ſaia6p ſaiaſ *Nequid vereâre, ſſi minùs eſt, nihil dos ſ mouet.*

G. Al. [ſi eſt minus, nihil nos dos]. al. [ſi minus, nihil dos nos], ſaaaſp: & eliſo s in [minus] facta que in [nihil] ſinæreſi, ſaiaſp.

A Cæterum [ſi minùs eſt] poteſt referri ad præcedentia vel ſequẽtia.

* B. Pro re n. promeis facultatibus. Tacitè rem ſuã familiarẽ extenuat.

67 btſtſtſtu C. *Duo talenta, *pro re noſtra, ego eſſe decréui ſatis:*

68 bdſſſſtu **Sed ita dictu opus eſt, ſi me vis ſaluum eſſe, & rem, & filium,*

* L. Conſilium ad perturbandum Cliphonem. & eſt œconomia ad ſequẽtem ſcenam.

69 ttbſſſtu *Me, mea ómnia bona doti dixíſſe illi.* M. *quam rem agis?*

70 ſſdſatu C. *Id mirári te ſimulâto, & illum rogitâto ſimul,*

71 aadſaat- *Quámobrem id fáciam.* M. *quin ego verò, quámobrem id fácias, néſcio.*

72 btaſdſt- C. *Egóne! *vt ſeius ſ ánimum, qui nunc luxúria, & laſciuia*

Mu. [illius], bdaſdſt-.

* L. Ratio conſilii ab vtili & honeſto: nẽpe vt corrigatur Clitipho.

73 ttſaſſtu *Díffluit, retúndã, rédigã, vt quo ſe vortat, néſciat,*

74 aſbſbat- M. *Quid ſagis! ſ* C. *mitte, ac ſine me in hac re gérere* C. [ain?]

61 *Vt lubet)* Omittit conſolationẽ, & aliam conſultationẽ proponit de matrimonio & dote. Propoſitio eſt, Vt Antiphila noſtro nubat.

62 *Niſi quid eſt)* C Honeſtè petit, quod officiũ eſt probi & modeſti viri.

63 *Et affines)* Vxoris, Cognati ſunt: Affines, mariti. vnde multi gradus ſunt, & veluti rami, propinquitatis, in affinitate & cognatione diſpoſiti.

64 *Quid dot.)* V Quærit de dote. Prima quæſtio eſt de dote, ſi contrahas matrimonium in his peruerſis vulgi moribus. de moribus vltima fiet quæſtio, inquit Poëta. Medea apud Tragicum conqueritur de miſera fœminarum conditione, quòd cogantur dote maritos quaſi emere. ὡς πρῶτα μὲν δεῖ χρημάτων ὑπερβολῇ πόσιν πρίασθαι, δεσπότην τε σώματος λαβεῖν.

65 *Quid obticuiſti)* C Sic dixit quaſi puderet Chremetem dicere quod parua dos videretur. nam Tacemus conſilia: Reticemus dolores: Obticemus, quorum nos pudet.

Sed ita d.) V De dote eſt cõuẽtum. Intenditur autem occultè aliud conſilium per correctionem, qua vult ſimulari Chremes exhæredationem filii, vt eum perterrefaciat. 68

Quam rem agis) C Hoc eſt quaſi perturbati interceſſoris. 69

Illum rog.) Pulchra admonitio vt perterrefaciat filium. 70

Egóne) V Cauſæ conſilii ab vtili & honeſto, vt luxuriam adoleſcentis coherceat. 72

Luxuria & laſc.) B Budæus Luxuria, ait, in hoc ſenſu Latinum nõ eſt, vt crapulam ſignificet & vinoſitatem. Luxuria enim & luxus profuſam impenſam ſignificat. Luxuria, inquit Feſtus, morum eſt ſolutio. Luxa enim membra dicuntur è ſuis locis mota. A quo luxurioſus, in re familiari ſolutus. In voce. Diffluit, metaphora ſumpta eſt à cera. C Perſius, Diffluis amens.

Quid ait?) Ais dicimus, de iis qui vana loquantur. 74

mihi morem. M. *sino.*

* C. Concessio irati aduersus pertinacem. *Itáne vis?* C. *ita.* M. * *fiat.* C. *age iam vt vxórem ac-* bdtbsstu
cérsat, sparet. *Mu.* [*paret Sc. hic.*] 75

* Nouum periculum Clitiphonis, ne motus illi superiores repente cõsilescant. * *Hic, sitá vt líberos est æquum dictis confutábitur.* atsssstu 76
* *Sed Syrum.* M. *quid eum?* C. *egóne! si viuo, ádeò* tdbsast- 77
exornâtum dabo,

* L. Cõminatio per apostopesin, C scilicet Puniam. *A deò depêxum, sut dum sviuat, meminerit sem-* assstbst- 78
per mei: *Al.* [*vsque vt dum*], assidisi. R *al.* [*vsque dum*], *sed id versus non patitur.*
Qui sibi me pro ridículo, ac delecti amento putat. tssasstu 79

* L. Amplificatio à minori. Prouerbium. * *Non (ita me dij ament) audêret hæc fácere svidŭæ* dtssbab- 80
mulieri, *G.* [*facere hæc*], dtssaab-.
Al. [*In me quæ fa-cit.*] sdbstatu. E *versus perficitur sequenti scena.* *[Quæ in me fecit.]* stbstatu 81

75 *Age*) V Cõclusio est vt vxor accersatur, & se paret ad nuptias.

76 *Hic ita*) Comminatur vtrique pœnam, sed pro vtriusque conditione & statu; filio verba, seruo autem verbera, quod etiam ἀποσιώπησις videtur significare. Estque παραδειγμα ad scenam sequẽtem. Ratio cur minetur verbera ex merito eius, quia imposuit & illusit mihi. Et amplificat comparatione à minori, ex sexu & viduitate. *Diúin*) C Quia liberi verbis obiurgãdi sunt: serũi verò verberibus puniendi.

Adeò dep.) Hoc verniliter more senum iratorum lege, & intellige cõtrarium, B nempe Laceratum. Nam depexus cultũ, & pexas vestes indutum significat.

Vide mal.) C Bene personam abiectam delegit, quæ ludibrio habetur, & quia mulier, & quia viro orbata. 78 80

ACT. V. SCEN. II.

ARG. C Restat ad tranquillitatem rerum omnium, vt Clitipho verbis patris perterrĩtus, in viam redeat, & Bacchide relicta, vxorem ducat. V Itaque Chremes vt filium perterrefaceret, adornat exhæredationem. L Estque hoc summum Clitiphonis periculum. V Qua re ex Menedemo audita, conqueritur de patris iniuria: & est σχετλιαστικὴ. Sed pater interueniens eum redarguit, causas consilii sui referens, est ἐπιτιμητικὴ. Postremò seruus in grauius ferè malum coniectus inuenit consilium P aliud Clitiphoni B callidum, quo catastrophen, id est, exitum, euentúmque negotii machinatur: V vbi συμβουλευτικὴ est. P Deinde ad Menedemum hero suo non planè fidens, concedit. V Orditur Clitipho à querela & accusatione de patris consilio per interrogationem ecliptícam. Propositio est, Pater vult me, vt tu refers, exhæredare. Rationem addit ex inopinato, ab ira & ἀσθενείᾳ eius, quia alieniori animo tam citò est à me factus, quàm pater esse solet. *Thesês.* 1 Adolescentuli ad meliorem frugem propositis damnis reuocandi sunt. 2 Liberi præcipites in omnia vitia ruunt, nisi refrænentur certis rationibus, vel exhæredatione, vel aliis quibuslibet. 3 Compescendus est appetitus, vti rationi morem gerat. 4 Disciplina & iusta educatio præstantiores viros efficiunt. M Proteruos adolescentes castigandos, ac acriter proposito damno terrendos esse, vt ad officium reuertantur, monet hæc scena. Liberè nanque adolescentium cupiditates lõgiùs euagantur, ad omne scelus impellente apperitu præcipites, nisi à ratione reuocentur. Itaque pater non aliter quàm equorum domitor, imò multò magis filium luxu diffluentem, tanquam in gyrũ rationis flectere debet, vt rei domesticæ ac publicæ, vsui honorique esse possit. Cic. in 1. Offi. loquens de temperantia sic ait, Efficiendum est, vt appetitus rationi obediant, eámque neque præcurrant propter temeritatem, nec propter pigritiam, aut ignauiam deserant, sintque tranquilli, ac perturbatione animi careant: ex quo elucebit omnis constantia,

stantia, omnisque moderatio. Nam qui appetitus longiùs euagantur, & tanquam exultantes siue cupiendo, siue fugiendo, non satis à ratione cõtinentur, hi sine dubio finem & modum transeunt. Relinquunt enim, & abiiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ. Plato in 111. de Republ. sic ait, Educatio bonáque institutio, ingenia quoque bona efficit. Et in 1. de Legib. inquit, Assero eos qui in præstantes viros aliquando euasuri sint, ab ineunte statim pueritia oportere idipsum tam ludendo, quàm studendo in singulis ei negotio conuenientibus meditari.

Vers. gen. Primus est fragmentum vltimi versus scenæ superioris. quatuor & viginti sequentes sunt, item trochaici tetr. catal. Reliqui ad finem vsque scenæ iambici tetr. acat.

CLITIPHO. MENEDEMVS. CHREMES. SYRVS.

1 *ITA'NE tandem, quæso, Menedême, vt pater* *Mu.* [*quæso est*], stbssatu.
2 tdssibtu *Tam in breui spátio omnem de me eiécerit ánimum patris!* Clitipho relatu Menedemi se à patre abdicatum credit.
3 sabsbstu *Quodnam ob fácinus! quid ego tantum scéleris admísi miser!*
4 sabsastu * *Volgò id fáciunt.* M. *scio tibi esse hoc gráuius, multò, ac dúrius.* * L. Purgatio ab exemplo vulgi.
5 sdsbst- *Cui fit: verùm ego haud minùs ægrè pátior id, qui* *Mu.* [*esse grauius*], sabtastu. Beneuolentiæ indicium.
néscio,
6 dsbabdt- *Nec ratiônem cápio, nisi quòd tibi bene ex ánimo*
volo. C L. *hîc* *Alij* [*hic*] *in sequentem versum transferunt, sed ab hoc est elidendum.*
7 sssssst- *Patrem astâre aiébas?* M. *eccum.* C H. *quid me incúsas Clítipho?*

1 *Itáne t.*) B Ex abrupto incipit. *Tandem*) G Hìc Expletiua coniunctio. Cic. Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? Aliàs ponitur pro Tamen: vt, In qua ciuitate tandem arbitrare te viuere? Nonnũquam pro saltem.

3 *Quódnam ob*) V Quærit de causa exhæredationis. Non enim nisi ob grãdia facinora filii paternis bonis priuantur. Causas docent Iurecõsultorum libri. Et est defensio sui ex ratione ab iniquo, Quia nullum scelus commisi, quod esset exhæredatione puniendum. *Admísi*) C αἴξησις est, plus est Admittere, quã Facere. Alibi, Hæc admittere indigna.

4 *Volgò id fac.*) Ad purgationem peccati, si nihil aliud habemus argumentum ab exémplo aliorum sumimus qui idem factitauerunt, sed multò magis valet, si ab exemplo omnium sumitur. B Generalia nanque delicta veniam faciliùs inueniunt. quanquam non merentur tamen, & quod Poëta dixit, Quicquid multis peccatur, inultum est. *Vulgò id fa.*) V Lit ido enim latissimè patet. *Vulgò id.* A vulgari adolescentulorum vitio se excusat. Vitium est amor meretricis. Iudiciũ est ineptum. Non enim quia vulgò fit, ideò rectè fit. Necvulgi error filiis patrocinari debet. *Scio tibi*) Respondet concessione, hoc malum ei graue esse, & mox fatetur sibi idem æquè dolori esse atque ipsi. Rationem adnectit ex summa animi beneuolentia, qua ipsum complectitur.

Quid me) Reprehensio est. Propositio interrogatione figurata, Malè me incusas. C Bene Incusas: quia filio maior est pater. B Accusamus vel parem, vel inferiorem: vt apud eundem Terent. Vxor quam ob causam accuser, nescio. Proprietate autem Terentius omnibus præponitur Comicis, licet in cæteris sit inferior. hæc Seruius. Huius vt differẽ tiam hanc reiicimus, ita iudicium de Terentio non probamus. tãtum enim abest vt præter verborum proprietatem, qua sine dubio reliquos omnes Latinos anteit, in cæteris vincatur, vt vel ipso teste Horatio homine multò quàm Seruius fuit excussioris iudicii, etiam alios arte superet. Differentiam autem inter Accusõ & Incusõ, quam ponit Seruius, inanem

*L. Accusat filium & reddit rationem facti sui Chremes.

* *Quicquid ego huius feci, tibi prospéxi, & stultítiæ* dffasdt- 8
tuæ:

Carpit filium de deliciis.

Vbi te vidi ánimo esse omísso, & súáuia in præséntia adtsst- 9
Quæ essent, prima habêre, neque consúlere in longi- sttaattv 10
túdinem:

A necessario.

Cœpi ratiônem, vt neque egéres, neque vt hæc posses sadsastv 11
pérdere.

* L. Pulchra traductio in pronominibus.

* *Vbi, cui décuit primò, tibi non lícuit per te mihi* aasaasbv 12
dare,

A'bij ad próximos, tibi qui erant: ěis commísi, & {attasst- attas 13
crédidi.

Ibi tuæ stultítiæ semper erit præsídium Clítipho: bsadsar- 14

Victus, vestîtus, quò in tectum te recépres. C L. *hei* ssssst- 15
mihi.

C H. *Sátius est, quàm te ipso hærêde hæc possidêre* bssstsv 16
Bácchidem.

Accusatio sui ipsius.

S. *Dispérij, scelésius quãtas turbas conciui ínsciens!* dtssst- 17

C. *Viuere*, Cũ virtute & ratione intelligas.

C L. *E'mori cúpio.* C H. *priùs quæso disce quid sit ví-* tdattsv 18
uere:

inanem esse Beroaldus ostendit.

8 *Quicquid ego*) V Confirmatio ab honesto & vtili, Quia hoc facto tibi consultum volo. *Quicquid ego h.f.*) C Huius absolutè: vt per ἐκλειψιν desit Rei. In Hecyra, Nequid sit huius oratio. Alibi, Nihil me istius facturum patri. *Ego hu.fe.*) Semper grauis inceptio orationis, quæ exordium sumit à pronomine.

9 *Vbi te vidi*) B Defensio est Chremetis. *Vbi te vidi*) V Expositio confirmationis à necessario per expositionem causarum cur id faciat. reprehendit enim tria in ipso, segnitiem animi, quod nulli honestæ rei impensè studeat. voluptatis studium, quòd in ea summam felicitatem collocet, & imprudentiam, quòd in longitudinem sibi non consulat, id est, imprudenter suarum rerum non satagat: sed in diem viuat. nullam futurorum rationẽ habens. Ideò inuenit consilium, vt tamen filius dum viueret, haberet satis. *Animo omisso*) C Negligenti. Alibi, At enim metuas ne ab re sint omissiores paulò. *Et suauia Quæ esse.pri. habere*) Salu. Quæ prima mortales ducunt. Et Primus modò ad laudem, non ad ordinem pertinet. In Eunu. Nihil prius neque fortius.

11 *Cœpi ratiõn.*) B Cœpi pro inueni posuit, teste Nonio.

Vbi, cui) V Enthymema est non sine anthypophora, Quia tibi nunc propter improbitatem & imprudentiã non licet dare, quod debebatur, adibis ergo proximos hæredes, qui tibi necessaria suppeditabunt. 12

Ad proxim.) C Bene Ad proximos, ad quos spectat post filium hæreditas. 13

Ibi tuæ) V Tenuioris vitæ est notatio. tria enumerat, quæ ipsi velit curare vt non egeat, victum, vestitum, tectum. 14

Receptes.) C Alibi meum receptes filiũ. Et frequentatiuo vsus est, quòd non rarò, sed frequenter poterit se recipere. 15

Satius est,) V Ab æquitate. Est & causa generalis cur sit tantopere iratus, cur proximis, ad quos, si filius nõ esset, lege bona peruenirent, omnia bona dederit. Non vult ea à Bacchide possideri. 16

Dispery) Exclamat in exitum sui consilii, éstque ἐπιφώ omnium consiliorum peruersorum. Peruersa consilia plerunque tristes euentus consequuntur, quos experti tandem nos accusare incipimus. 17

Emori cupio.) Cogitatio misera est eorum, qui nimia cruce, nimióque infortunio ob sua errata & improbitatem puniuntur. *Prius quæso*) Egregiè confutat filium ab ipsius imperitia & insciitia viuendi, quæ illi est causa huius infelicitatis. Monet autem 18

viciſſim

19 bsssstv *Vbi scies, si displicêbit vita, tum istoc vtitor.*

20 btasbst- S. * *Here, licéne?* CH. *lóquere.* S. *at tutó.* C H. *lóquere.* S. *quæ ista est práuitas,* [G. [*ista prauitas,*] btasbtt-.

21 sdstbstv *Quæve saméntia,] quod peccáui ego*[u]*, id obésse huic?* C H. *ílicet,*

22 ssssast- *Ne te admísce: nemo accûsat Syre te, nec tu aram tibi*

23 {bstsact- bstsas *Neque precatórem paráris.* S. *quid agis?* C H. *níhil*

* Eclipsis. [L] Conatur Syrus transferre culpam omnem in se, vt liberet Clitiphonem.

G. [*amentia est*,] sssbstv. MU [*est amentia*,] ssasbstv.

vicissim quomodo vita suauis & iucunda effici possit, ratione, nimirum & virtute. hoc enim est verè viuere. Diogenes dicenti cuidam miserum esse viuere, Non, inquit, viuere miserum est, sed malè viuere miserum est. Censuit vitam quæ cum turpitudine coniuncta est, miseram esse. *Prius quæso d.*) [B] Id est, cum virtute & ratione agere, quàm ratio docet quid faciendum fugiendúmve sit, ita fit vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet. Efficiendum autem vt appetitus rationi obediant, eámque neque præcurrant propter temeritatem, neq; propter pigritiam, aut ignauiam deserant. Nam qui appetitus longius euagantur, & tanquàm exultantes siue cupiendo, siue fugiendo, non satis à ratione retinentur, ii sine dubio finem & modum transeunt: relinquunt enim & abiiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ.

19 *Vita,*) C Hoc loco actus & mores. In Phorm. Quem ego viderim in vita optimum, id est, in actu & moribus.

20 *Here licétne?*) V Insinuatio est, captat benevolentiam ab appellatione heri & timore seruili, qui est causa eclipsis. *Loquere.*) Permittentis est, vel cum indignatione vel cum authoritate summa, qualis forma in iudiciis castrensibus seruatur, in dem malefitz gericht. *Quæ ista est pr.*) C Deriuatio criminis in se est, & bene optimi serui fungitur officio. V Translatione criminis in expurgando filio vtitur.

21 *Ilicet,*) V respuit purgationem vocabulo, quo est rei perfectæ significatio, & propositionis vice ponitur. C Ilicet semper finẽ rei significat: vt, actum est. Ilicet per syncopen, quod significat ire licet. Sic iudices de concilio dimittebantur, suprema dicta cùm præco pronuntiasset. Ilicet ergo increpatio est, quia interloquendo impedit Chremetem narrantem.

22 *Ne te admisce:*) V Ratio est, quia non accusaris. *Nec tu aram*) Nec opus est, vt tu ad aram tanquam asylum confugias. Ara erat miserorum & reorum, qui extrema necessitate vrgebantur, refugium, nam inde nefas erat detrahi, vel etiam ibi lædi aliquem. Hac prouerbiali forma vti possunt vel ii, qui tuti sunt, vel qui se omni animi metu vacare, & sibi bene conscios esse significant, vt dicant Ara sibi non opus esse. Ouidius ait, Vnica fortunis ara reperta meis. [E] Athenis vrbe media fuit ara Misericordiæ sacra, commune miseris mortalibus asylum, cuius religio à nullo quantumlibet potentis fortunæ viro poterat perfringi. huc vndique gentium bellis victi, patria pulsi, exacti regnis, sceleribus cooperti, breuiter calamitosi omnes qui se contra vires alienas turari non quirent, siue hi serui essent, siue liberi confugiebant. Hoc altare Terent. hìc intelligere, testis est Lactan. in XII. Thebaidos. *Nec tu aram.*) [L] Locus explicatur à Cælio lib. VI. cap. XVII. Latini scriptores passim Aram vocant prouerbio, summum & incomparabile præsidiũ. & locum qui vice cuiusdam inuiolati sit asyli. Cic. pro Roscio Comœdo, Ad domum eius tanquam ad aram confugit. Idem lib. III. de Natura deorum, Quod vos cum facere nõ potestis, tanquam in aram confugitis ad deum. De confugio ad aram, Plaut. quoque in vlti. sce. Mostellariæ, Sed tu istuc quid confugisti in aram hanc insciti simus.

Neque precat.) V Deprecatorem, intercessorem. alludit ad veterem consuetudinem, qua serui noxam effugerant *Neque precat.*) [B] Si quando serui dominos grauiter offendissent, sibíque malè timerent, solebant olim supplices confugere ad eos quorum gratia putabant dominos suos nihil non facturos, vt precibus illorum, placatis heris, supplicio euaderent. C Alibi, Ad precatorem abeam Et precari aliquando idem quod deprecari: hoc est à se crimen depellere. Hinc deprecatio. *Nihil succenseo.*) V Ratio est quia nemini vestrum succenseo. Nec est æquum vos mihi viciſſim de eo, quod facio, irasci. Miriſi cè dissimulat stomachum redarguendo. *Ni-*

succénseo

E. Aliàs [tibi i] dtfffdr-.

Nec tibi, nec huic: nec vos est æquum, quod fácio, mihi. ttfffdr- 24

Mu. [Abijt, rogasse vellem. CL. quid Syre?]aijfibap.

S. *Abiit, ac rogâsse vellem.* CL. *quid?* S. *unde petam?* {bttfaatv / bttfdb 25

mihi péterem cibum:

Ita nos abalienâuit: tibi iam esse ad sorôrẽ intéllego. abfdfiii 26

Extremum miseriarum fames.

CL. *Adeón' rem rediísse vt periculum fétiam fame mihi sit Syre!* *Mu. [Adeóne rem redisse vt periclum], A sed versus non constat.* adfibdap 27

*L. Risus ab inexpectato non habebat enim aliud quod subitò respõderet Syrus, & illud in primis augebat.

S. *Modò líceat víuere, sesẽ spes.* CL. *quæ?* S. * *nos esuritúros satis.* *Mu. [spes est.]afaffiip. 28

CL. *Irrides in re tanta, neque me quicquam consílio áduuas!* ffffdffai 29

S. *Immo, & ibi nunc sum, & vsque dudum id egi, dum lóquitur pater:* dijiiiiap 30

Præ nimia affectatione intercipit sermonem.

Et, quantùm ego intellégere possum. CL. *quid?* S. *non sáberit! lóngiús.* *Mu. [abierit,]fcbffbfp. 31

* Callidũ Syri cõsilium, quo catastrophé machinatur, L dum rem ad deprecationem & misericordiã perducere cogitat.

CL. *Quid id ergo?* S. *sic est:* * *non esse horum te árbitror.* CL. *quid istuc Syre!* {aiffffiGp / aiffffiC 32

Satín' sanus es! S. ego dicam quod míhi sit in mẽtem: tu diiúdica. *G. [In mentem]sub. Venit. Al. [in mente est:]al. [in mentem est.]* {idaffffi / idaff 33

Dum istis fuisti solus, dum nulla ália delectátio, fiffdifi 34

hil fícc.) C Succensere is dicitur, qui cùm amare debeat, læsus irascitur.

35 *Abijt,)* V Dolet se non coràm culpam esse deprecatum. Propositio, Vellem rogatũ à me. Ratio à necessario, quia vnde petam cibum habeo neminem. Et addit per contrarium, se miseriorem esse filio, Tibi autem cibus est apud sororẽ. du hast aber den disch.

27 *Vt per. et. f.m. sit S.)* C Quod est extremum miseriarum. Et iam Fames Fame apud antiquissimos in quinta declinatione nominum variabatur: ex quo potest esse genitiuus Casus: quia C. Cæsar in lib. de Analogia, Huius die, & huius specie dicendum putat. Salust. in Iugur. Vix ⅟ parte die reliqua. Vel sit septimus casus.

28 *Modò liceat)* V Ioculariter & seruiliter se etiam in extrema quasi necessitate consolatur. Iocatur autem per ἀπροσδόκητον, id est, inexpectatum aliter enim àc sperarat Clitipho respondet: & ioco risum captat, de quo ioci genere Cæsar apud Ciceronem 2. de Oratore agit. Alludit ad prouerbium, Ægroto, dum viuit, spes est. Spes in labro pyxidis Pan dore relicta, docet neminem tam rebus desperatis esse, quin aliquid speret.

Irrides) Stomachatur in seruum etiam 29 in re aduersissima iocantem & ludentem.

Immo. & ibi) Attentiorem illum reddit, 30 vt totus sermo expostulatorius iam incœptus sic intercipiatur. Quare cogitabundum se tanquam in re admodum seria fingit. Quasi dicat, mihi tu iniuste succenses: hoc enim vnum ago & cogito, vt tibi consulam.

Non esse) Propositio est. Horum parentum filius tu germanus non es: & est occultus μυκτηρισμὸς, cùm ait, horũ. *Non esse)* L Hoc dicit quasi ex animi sententia, vt amplius commouear adolescentem. *Non esse hoc te ar.)* C Quasi cum odio Horum dixit, & eo magis quòd nec Te filium dixit.

Ego dicam) V Attentionem renouat, vt 33 auidius audiat.

Dum istis) Confirmatio. Primum argu- 34 mentum à paterno animo, Quia iam post inuentam filiam, est à te alienior factus: anteà cùm solus eras indulgebat omnia. *Dum istis f.s.)* C Satis verisimilis ratio adolescenti imprudenti & parum prouido: ideò statim subiicit, Est verisimile.

37 *An tu)* V Interrogando confutat peccatum non esse exhæredationis causam. *Iratum p.)* C Bene Iratum. ob peccatum. Iratus est qui ex aliqua re lacessitus irascitur. Iracundus ex parua vel nulla causa.

38 *Nunc aliud)* V Secundum argumentum à materno effectu & studio in filios, θέσις est, Mâtres contra patris iniuriam iuuant filios. ἔνστασις, Tua mater te non iuuat, Non est igitur vera mater.

40 *Id non fit.)* C Mater tibi non est aditrix: & hoc prope verisimilius.

41 *Suspicionem istam)* V Consilium est, Quærat ex parentibus num sit verus filius. Ratio ex signo, Si afficientur misericordia, ex eorum filius. Si non afficientur, scies te nõ esse.

42 *Ad misericordiam)* C Quia parentes veri filiis citò ignoscunt.

35 diffdiisp *Quæ própior esset te: indulgêbant, tibi dabãt. nunc fília* * L. Coniectura à signo & tempore. Expellunt. Inuenta filia, ergo non amant.

36 ffiffiifi * *Post quàm est inuênta vera, inuênta est caussa, qua te expéllerent.* *Facilè assentitur.

37 fbffffii CL. * *Est verisimile.* S. * *an tu ob peccâtum hoc, esse illum irâtum putas?* * L. Confirmatio à remotione, Nam si nõ ob peccatũ, relinquitur vt ob inuẽtam filiã sit iratus.

38 fidffffi CL. *Non árbitror.* S. * *nunc áliud spécta:* MATRES OMNES *fíliis* *Materna in filios indulgẽtia. L Argumẽtum à persona, Mater nõ auxiliatur, non est ergo mater.

39 ffffaifi *In peccáto adiutrices, auxílio in patérna iniúria*

40 iffffiijp *Solent esse: id non fit.* CL. *verum dicis. quid ergo [nunc Syre]* *Al. [nunc fáciam Syre?] effiiiap.* Mu CL. *verum quid ergo nunc fáciã Syre?]* iffffiiap. *Callidũ Syri consilium.

41 adffffifp *[Fáciam?* S. * *Suspiciónem ístam ex illis] quære: rem profer palám.* *R. ex Prisciano: [S. Suspicionẽ istanc ex illis]*, fiffffifp: G *[Faciam? S. suspicionem istam ex eis]*, *vbi [eis] monosyllabũ est*, adffffifp. Mu *[S. Suspectionem quære ex illis istam: rem profer palam.]*fiffffifp.

42 ffdiiffi *Si non est verum, ad misericórdiam ambos addúces cito, aut*

43 ffffdfff *Scibis cuius sis.* CL. *rectè sŭádes: fáciam.* S. * *sat rectè hoc mihi*

44 ffffafadp *In mentem venit. nanque adoléscens quàm ſmínima, in spe situs erit,* *R. Al. [maxima], sed versui repugnat.* *Erasmus reiecit [in] in finem versus præcedentis: tum hic erit trochaicus catal.*

45 {ddiffffai / dija *Tam facílimè boni patris [pacem in leges confíciet suas.* ffdfdfbv. *R. [facilimè patris], tum fuerit trochaicus catal. tafffldr-. Valla [maximè patris], sed versus non conflat, nisi inserat ur [boni], fijeffai.

Rectè suades:) Consilium probatur Cli- 43 tiphoni. *Sat rectè)* Hæc tacitè secum mussitat, atque hoc consilio ad fabulæ catastrophen peruenietur. Gratulatur autem sibi, hoc consilium inuentum.

Minima in spe s.erit.) C Nam si non esse 44 filium crediderit, eo miserabilior videbitur patri: & citiùs ad misericordiam commouebitur. *Quam minima in spe s.e. Tam)* E Laurentius, Tam & Quàm, inquit, similia atque eadem videntur, tantum & quantum. Ideóque rarò cum cõparatiuo iunguntur, cum superlatiuo frequentiùs: vt, tam hic est omnium optimus, quàm nobilissimus. Salustius. Quàm quisque pessimè fecit, tam maximè turus est. quod idem valet ac si diceret vt quisque pessimè fecit ita maximè turus est. Citta & hunc Terentii locum Vallensis.

Tam facilimè) V Ratio à facili, Quo mi- 45 nùs sperabit, hòc citiùs patri recõciliabitur.

In leg. conf. suas.) L In suum arbitrium. Trã-

Eclipsis.

Et iam haud scio ánne vxôrem ducat, ac Syro fiſſiſi 46
nil grátiæ.

Al. [*ob hoc quod factum est.*] G [*adhuc factum quid est ?*] ɛiſibaſi. *Quid autem hoc! senex exit fóras: ego fúgio, sadhuc* {ɛiſibaſi / ſ 47
quod factum est.

Miror non iussísse ilico me árripi. ad Menedêmum ſſaiaſp 48
hinc pergam: eum

Precatôrem, id est, intercessorem. *Sunt qui transférat* [*eum*] *in sequentem versum: tú vterque claudicat.*

Precatôrem mihi paro: séni nóstro [*fídei nihil há-* iſbaſabi 49
beo.]

G. [*habeo fidei nihil,*] iſibſbap.

Iatum est à pactionibus bellicis, quæ certis legibus & conditionibus inter partes transiguntur.

Et iam haud) V A spe futuri matrimonii & gratitudinis Clitiphonis. 46

Quid autem hoc!) C Hæc vox est timentis. 47

ACT. V. SCEN. III.

ARG. L Impulsa quærela filii Sostrata expostulat cum marito, V & pro filii salute plus æquo sollicita monet, adeóque increpat maritum, ne pergat exhæredare filium: at maritus contrà admodum sallis & mordacibus obiurgatiunculis eam refutat, & exagitat, in ipsius inobedientiam & mores acerbè inuehens. Est igitur scena ἐπιτιμητικὴ &, σκωπτικὴ. C in quâ continetur imago quædam dissidii inter virum & vxorem, qui natura morosi atque difficiles sunt. V *Thesês.* 1 Tales sunt filii quales sunt parêtes. Naturæ sequitur semina quisque suæ. 2 Matres plus indulgent filiis quàm patres. 3 Sæpe mulieres ineptæ maritorum consiliis aduersantur propter filios. 4 Etiam inter matrimonio coniũctos interdum altercationes esse solent. M Quales sunt parentes, tales plerunque filios esse, docet hæc scena. Quapropter cùm filiis opera datur, ab omni ebrietate ac luxu cauendum est, ne id vitium nati referant. Plat. in VI. de Legib. loquens de filiorum procreatione sic ait, Idcirco ebrius tanquam mente captus, ad ferendum est inutilis. Nempe verisimile est, eum fœtus inæquales, instabiles, obliquos, tam membris, quam moribus procreare. Quapropter per totam quidem vitam, & maximè quandiu generationi vacat, abstinebit quisque cauebítque ne faciat, vel quæ suapte natura morbos inducant, vel quæ ad petulantiam iniuriámque deducant. Hæc enim in animos & corpora nascentium necessariò translata, illic imprimuntur, peiorésque nascuntur. Sed præcipuè die illo ac nocte ab illis abstinendum est.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. sex nempe, decimus, undecimus, & quatuor vltimi. Reliqui iambici acatalectici, ique tetrametri excepto decimosexto dimetro.

SOSTRATA. CHREMES.

C. *Tu homo*, cũ contemptu, & stomacho pronuntiandum.

PROFECTO *nisi caues tu homo, áliquid gnáto conficies mali:* idibſſai 1

[*Id*] *pendet à versu superiore, nisi quis malit in* [*quomodo*] *primam breuẽ & vltimam longã dicere,* dſdaſdij, Mu [*qui tam*], dſſiſdij. *[I]dque ádeò miror, [quómodo tam] inêptum quámquam potúerit tibi* aſdiſdij 2
Venîre in mentem, mĩ vir. C. *oh, pergín' múlier esse!* {iſſɛdiſp / iſdſ 3

1 *Profectò nisi*) V Irata cũ admonitione & asseueratione reprehendit maritum de imprudenti consilio in filium. Propositio est, Caue ne exhæredes filium. Ratio à periculo, Quia hoc consilio ad magnum malum illi dabis occasionem, & author eris. Amplificat verò cum admiratione per ἀπροσδόκητον, & odiosè consilium hoc ineptum vocat.

Ineptum quic.). C Bene Ineptum. Nã ineptum est quod à quouis reprehenditur. 2

Venire in ment.) Venire in mentem veteres non recordationis causè tantùm, sed etiam recogitationis consyderationisque posuerunt. 3

Oh pergin') V Refutat eam etiam grauiori obiurgatione, ac primùm quidem nihil respondet de re ipsa quam molitur, sed refutatione personali vtitur. Propositio est per apostopesin, Desine mihi molesta esse, meum institutum redaguendo. Ratio latens est in appellatione sexus fœminei, Commune est vitium mulierum rixari, mariti studiis aduersari, & verbis molestare. *Vllamne ego*) Ratio ab indecoro, ex perpetuo eius aduersandi studio, cum indignatione, quòd hoc vnicè semper studuerit, vt mariti conatus impediret. 4

At si rog.) Amplificat ab insciti, stultitia, & temeritate eius, Quia negotii planè ignara es, nescis quid agam & cur agã. *Quod pecc.*) C Notat mulierum imprudentiam & imperitiam, quæ vt plurimum ignorant quæ praua aut recta sunt. 5

In qua re) V Conclusio per interrogationẽ ex indignitate naram, Cur igitur mihi tam temerè & imprudenter resistis? cùm sis stulta, ac planè quid rixeris, clames, garrias, ignores. *Tam confiden.*) Rectè Confidenter. nam Confidentia sæpius in malam, Fiducia verò in bonam partem accipitur. Alibi, O ingentem confidentiam. *Ego nescio.*) Ironicõs, quasi dicat, Imò tam stulta non sum, vt non hoc inielligam. 6

Imo scis pot.) M Id est, intelligis quid dicere velim, antequam sit finis verborũ meorum. V Iracunda est concessio. Scias ergo accessa, quod tibi libentius do, quàm vt totã hanc iterum retexam fabulam, & quasi integrè narrem. Vel est, vt quidam volunt, ironia. Scis equidem & intelligis priùs, quàm oratio mea finem est consecuta. 7

Oh iniquus) Pergit accusando, indignè fert sibi silentium mandari: quasi dicat, iniustè agis qui non vis audire me de periculo in quod filius cõiicitur, dicentem. *De re tanta*) C Scilicet in periculo filii. 8

Non postulo) V Permittit ἰρωνικῶς vt loquatur, quasi sit valde tempestiuum: nouit enim eam tacere non posse. Sed irritat magis dum ait, Nihilominus se facturum quod constituerit. 9

Facies) Repetit propositionem suam interrogatione, Noli facere. *Non vides*) Vteget prius argumentum à periculo vel incommodo. Et exponit malum, ex inepta filii suspicione, Quia vis ipsum exhæredare, Ideò suspicatur se non esse nostrum filium γνήσιον. 10

1 *fvllámne ego* / *Al.* [*vllam ego*], iſſiſbſp. *Bembus hæc ita.* [*C. Pergin' mulier odiosa esse? nullámne ego rem vnquam in vita mea*], *sed vix versus censébitur. sequenti enim verò in hunc modum* [*Volui, quin tu in ea mihi fueris aduorsátrix Sostrata,*]adibaſſp, [*tu*] *non eliso sed correcto.* L. *Mulier* ad vituperationem.

4 {ſadaſdſp / ſaaſ} *Rem vnquam vólui, quin tu in ea mihi* / *aduersátrix fúeris Sóstrata!* Notat mulierum importunitatem. *Al.* [*ea re mihi*] cẽ [*ea*] & [*mihi*] *monosyllaba, & creticus loco tertio,* ſaxſſdſp.

5 {ſaxſddſi / ſaſ} *At si rógitem iam, quid' est quod speccem,* / *aut quámobrem hoc fáciam, néscias.* *Al.* [*peccẽ hîc*], *tunc* [*At*] *pẽdet à versu superiore, & in* [*quid*] *eliditur d,* dſſiddſi.

6 ſſſſſai *In quare nunc tam confidênter restas stulta.* S. *ego nésciо,* C. *Nescio*, sic lege vt intelligas contrarium.

7 {ɛaxɛɛſdſi / aad} *Imò scis pótiùs, quàm* * [*quidem' rédeat*] / *ad íntegrum hæc éadem orátio.* *Go.* [*Imò*] *per simplicem prima breui.* C *aut diuide, vt i ad superiorem versum pertineat, & lege* [*redeat quidem*], ſadddiii. A *Rimus tollit* [*hæc*]. *Erasmus* [*eadẽ*], *sed versum non sanant.* Mu [*quidem redeat ad integrum eadem ratio.*] A *sed versus non sanatur, nisi legas* [*redeat quidem* &c.] ſdſaabſi. * L. *Red. ad int.* id est, in excusandis peccatis repetatur. & est exprobratio inscitiæ.

8 aiſi / ſſi *S. Oh, sinîquus / es, qui me tacêre de re tãta póstules.* *Mu.* [*iniquus*].

9 ſidbdiap *C. Non póstulo: iam lóquere:* * *nihilò minùs ego hoc fáciam tamen.* * B. Abdicationem minatur filio.

10 {aſtſtɛt- / aſtſtſ} *S.* * *Fácies! C. verum. S. non vides quantum mali ex ĕa re excites!* * Repetitio verbi cum stomacho.

grauiori obiurgatione, ac primùm quidem nihil respondet de re ipsa quam molitur, sed refutatione personali vtitur. Propositio est per apostopesin, Desine mihi molesta esse, meum institutum redaguendo. Ratio latens est in appellatione sexus fœminei, Commune est vitium mulierum rixari, mariti studiis aduersari, & verbis molestare. *Vllamne ego*) Ratio ab indecoro, ex perpetuo eius aduersandi studio, cum indignatione, quòd hoc vnicè semper studuerit, vt mariti conatus impediret. 4

At si rog.) Amplificat ab insciti, stultitia, & temeritate eius, Quia negotii planè ignara es, nescis quid agam & cur agã. *Quod pecc.*) C Notat mulierum imprudentiam & imperitiam, quæ vt plurimum ignorant quæ praua aut recta sunt. 5

In qua re) V Conclusio per interrogationẽ ex indignitate naram, Cur igitur mihi tam temerè & imprudenter resistis? cùm sis stulta, ac planè quid rixeris, clames, garrias, ignores. *Tam confiden.*) Rectè Confidenter. nam Confidentia sæpius in malam, Fiducia verò in bonam partem accipitur. Alibi, O ingentem confidentiam. *Ego nescio.*) Ironicõs, quasi dicat, Imò tam stulta non sum, vt non hoc inielligam. 6

Imo scis pot.) M Id est, intelligis quid dicere velim, antequam sit finis verborũ meorum. V Iracunda est concessio. Scias ergo accessa, quod tibi libentius do, quàm vt totã hanc iterum retexam fabulam, & quasi integrè narrem. Vel est, vt quidam volunt, ironia. Scis equidem & intelligis priùs, quàm oratio mea finem est consecuta. 7

Oh iniquus) Pergit accusando, indignè fert sibi silentium mandari: quasi dicat, iniustè agis qui non vis audire me de periculo in quod filius cõiicitur, dicentem. *De re tanta*) C Scilicet in periculo filii. 8

Non postulo) V Permittit ἰρωνικῶς vt loquatur, quasi sit valde tempestiuum: nouit enim eam tacere non posse. Sed irritat magis dum ait, Nihilominus se facturum quod constituerit. 9

Facies) Repetit propositionem suam interrogatione, Noli facere. *Non vides*) Vteget prius argumentum à periculo vel incommodo. Et exponit malum, ex inepta filii suspicione, Quia vis ipsum exhæredare, Ideò suspicatur se non esse nostrum filium γνήσιον. 10

* L.Propositio accusationis.est autē Subditus, qui pro vero subiectus est.

* *Súbditum sẽ suſpicâtur.* [C. *áin' tu!*] S. *certè, inquam, mi vir.* *E.Al.* [C. *subditum, áin' tu?*]*vt sit hypercatalecticus,* ttſtdſſtv. *Mu* [*áin' tu subditum:*] *Aſed Verſus non ſanatur. Bembus* [C. *subditum? áin' tu? S. certè ſic erit mi vir.*] ×ſtdſſxp. tſtdſſtv 11

*Imprecatio.

C. *Confitêre tuum non eſſe.* S. *ah, óbſecro te, iſtuc inimícis ſiet.* *Hunc verſum in duos trochaicos trim. catal. ſecuit Glareanus, additis duobus vocabulis, hoc modo,* [C. *Cõfitere tuũ non eſſe filiũ. S. ah,*] tdſſtc-. [*Obſécro te, iſtuc noſtris inimícis ſiet.*]dſſatv. *Bembus ſic legit,* [*Confitere tu? S. an obſecro, iſtuc inimicis ſiet.*] ttſtſatv. [*tu an*] *ſpondeus, nulla facta eliſione.* ×aſiadſp 12

Egóne confitear mẽum nõ eſſe fílium, quiſit meus! {bdxſſiſp bdſ 13

* L.Ironica reprehẽſio, qua perſtringit vxorem.
C. *Conuincas*, iuridicum verbum.

C.* [*Quid! métuis, ne non, cùm velis, conuincas eſſe illum] tuum!* *R.Al.* [*Quid metuis? nónne cùm velis cõuincas illum eſſe*], *A* dſiſſſdv *vterit catalecticus.* dſſiſſſp 14

S. *Quòd fília eſt inuênta?* C. *non, ſed quod magis' credêndum ſiet,* {ſiſſſſp ſſtſſa 15

Al. [*Id quòd*], xdſp: *vel eliſo d in* [*quòd*], ſſ p.
Mu. [*Facilè cõuincẽs*], bſſſſaai: *vel* bſſſſdii.
Notat vxoris mores ex filii moribus.
Vltimus poteſt etiam eſſe iãbicus, idſiſdſi.

[*Quòd*] *eſt conſimilis móribus,* idſp 16

[*Conuínces fácilè*] *ex te natum: nam tũi ſimilis eſt probé:* {ſdſſxbt- ſdſſſ 17

Nam illi nihil vítij eſt relictum, quin id ítidem ſit tibi. {ſaaſtatſdt 18

Tum prætéreà talem, niſi tu, nulla páreret fílium. ſaſatatv 19

Sed' ipſe egrédiur: quam ſeuêrus! rem cùm vídeas, cénſeas. {eatſſatſſ 20

17 *Subditum ſe*) C Id eſt ſuppoſitum. Iuuenalis, Tranſeo ſuppoſitos. *Subditum*) V Cũ irriſione repetit rationem. *Ain' tu!*) C Proaiſne, & eſt percontatiuum verbum.

18 *Ah, obſecro*) Abominatio eſt. Confirmat ab impoſſibili. Mater non poteſt negare eſſe filium, ſi eſt. *Inimicis*) C Hæc imprecatio ſic vſurpatur ab Ouid. vt illius propria ſit. B Hac figura pariter Græci ac Latini vtũtur, Hoſtibus noſtris hoc eueniat. Ouid. Hoſtibus eueniant conuiuia talia noſtris. Et Horat. in Odis, Hoſtium vxores puerique cæcos Sentiant motus orientis auſtri. Ad hunc modum ſi quod malum timeretur, deprecabãtur abominantes, & in hoſtium caput inprecantes. Eandem ſententiam habet illud. Si quid mali in pyrrham recidat. Quod adagium Eraſ. enarrans hunc Terent. locum aduocat.

19 *Quid! metuis*) V Enthymema eſt à facili, Conuinces eum eſſe tuum. Ergo fruſtra metuis. Conuincere eſt forenſe verbum, Græcis ἐλέγχειν. vbervveiſen.

20 *Non, ſed*) Repudiat vxoris argumentum infirmum de filia, & ponit aliud ex ſignis a-cerbo ſcommate, quo vxoris difficiles & parum commodos mores notat. Tui eſt ſimilis moribus & ingenio, Ergo tuus eſt filius. Ratio, Quia nihil eſt in ipſo vitii, quod non etiam in te conſpiciatur. Eſt hîc, κακὰ κέρατα κακὸν βοῦν. B Locus à genere. ſic & Cic. in oratione pro Seſtio. Parente Seſtius eſt natus & ſapiente, & ſancto, & ſeuero.

Tui ſimilis) C Nam plerunque filii conſimiles ſunt parentum moribus: B Sed ſæpius malis quàm bonis. 17

Tum prætereà) V Ab impoſſibili, Nulla præter te vxor poteſt talem filium parere. 19

Sed ipſe) εἰρωνικῶς ludit in inconcinnos filii mores. Et quaſi demonſtrat eum matri cenſendum, hoc eſt, vt de eius moribus iudicet, quod ſibi hoc verbum videtur velle. *Sed ipſe egr. quam ſeue.*) B Quàm, quãtus ſeuerus egreditur. *Seuerus*) L Id eſt, probus. *Rem*) Id eſt, veritatem, vt ſit ſenſus, vultu præſefert modeſtiam, ſed re aliud præſtat. B Cùm faciem videas, videtur eſſe quantiuis pretii, triſtis ſeueritas ineſt vultu: Re verò nihili homo eſt, adoleſcens luxu perditus eſt. 20

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. HIn hac ſcena, matrum placabilitas & manſuetudo, patrum verò ſeueritas oſtenditur. Clitipho quoque conſilium ſerui exequitur, & à petitione verba facere incipit, P matrem adhuc ſolicitiorem reddens, cùm tam petat obnixè, vt ſibi parentes commonſtret. Ex qua re profectò facilius ad tranquillitatem omnium rerum peruenitur. Soſtrata Clitiphonem ſuum Chremetísque eſſe confirmat. Chremes ipſum contumelioſè obiurgat, trepidum pudentémque, vel matre coram, reddit. V *Theſes.* 1 Caſtigatio parentum liberos erudit & informat. 2 Filiorum eſt, vt ſuis parẽtibus obſequantur. 3 Iracundiæ tanta vis eſt, vt vel Deos neſciat. Eſt autem in ſtatu coniecturali. Siquidem Clitipho ex matre ſuos parentes ſciſcitatur, atque eo pacto impellit, vt ſeſe illa periculo interponat. Hinc & grauis in filium obiurgatio. Poſtremò liberorum officium deſcribitur. Vocatur autem in dubium ſitne Clitipho Soſtratæ & Chremetis filius. Filius negat coniecturis quibuſdam adductus. Mater iuramento affirmat, ſicut & pater. Vterque tamen propter tantam filii impudentiam comminatur. M Increpationes paternas neceſſarias, ac filiis luxu diffluentibus vtiles eſſe ad mutandum vitæ inſtitutum, exemplo huius ſenis ac laſciui adoleſcentis, docet hæc ſcena. Adoleſcens enim inter æſtus affectuum fluctuat: & niſi reprimatur, omnem modum excedit, idcirco caſtigandi ſunt adoleſcentes. Vnde dicitur, Qui parcit virgæ, filium ſuum odit. Horat. in ſermo. patris diligenriam in ſua inſtitutione his verſibus celebrauit, Ipſe mihi cuſtos incorruptiſſimus, omnes Circum doctores aderat. quid multa? pudicum (Qui primus virtutis honor) ſeruauit ab omni Non ſolùm facto, verum opprobrio quoque turpi.

Verſ. gen. Trochaici tetr. catal. omnes, excepto fortaſſe decimoquinto, qui ſi vulgata lectio retineatur, iambicus erit tetr. acat.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

1 {ſ×ſſbſt- ſſ} *SI VNQVAM vllum fuit tempus mater, cùm ego voluptáti tibi* — Valebat ad matrẽ cõſilium hoc, propterea mater producitur.

2 {aſt×aſt- aſtſt} *Fúerim,* dictus filius tũus tũa voluntâte, óbſecro,* — * πάθος à pietate.

3 {tdaaſat- ſbſ} *Eius' vt memíneris, atque ínopis nunc te miſerêſcat mei:*

4 ttatſſt- *Quod peto, & volo, ſparéntes meos vt commónſtres mihi.* — R. *ex Priſciano* [*parentes*].

5 tſſſbſtv *S.* O'bſecro mignate, ne iſtuc in ánimum indúcas tuum,* — * C. Verba propriè matris deſperatæ.

6 atſadſt- *Aliênum eſſe te.* C L. * *ſum.* S. *míſeram me, hóccine quaſiſti óbſecro!* — * C. Hæc vox ſimplex terribiliter pronuntiat.

1 *Si vnquam*) V Petitoriæ oratiunculæ eſt exordium εὐθυμηματικὸν, Quia tibi fui voluptati. quia tibi dictus filius ſum, memineris igitur, & mihi petenti parentes meos commoſtra. Idque fuiſſet in toto corpore orationis propoſitio.

2 *Tua volunt.*) C Quaſi innuit illam de induſtria illum voluiſſe appellari filium.

3 *Inopis*) L Miſeri & abdicati.

4 *Quod peto, & vol.*) C Peto inquit quaſi precariò: nam propriè aliquid precariò petere dicimur. *Parentes meos*) Priſci lib. IIII. Hic & hæc parens, quando nomen eſt duorum eſt generum, & genitiuum pluralem abſque i, plerunque facit, Horum parentum. Quod autem etiam parentium non irrationabiliter dicitur, oſtendit accuſatiuus pluralis, in us etiam terminãs, qui proprius eſt in ium terminanti genitiuo. Terent. in Heaut. Quod peto, & volo, parenteis meos vt commõſtres mihi. Cic. de ſuppliciis, Nauium præfectos ſine vlla cauſa de complexu parentium ſuorũ tuorum hoſpitum ad mortem, cruciatúmque rapuiſti

Obſecro) V Mater obteſtatione ſe matremq; conteſtatur.

Sum.) Alieniùs & improbiùs vrgenti 6 conuenit.

* L. Confirmatio ᶜmore iurādi antiquo parentum.

* *Ita mihi, atque huic sis superstes, vt ex me", atque* bſtdtſſv 7
hoc natus es.

* L. Interminatio. * L. Obiurgatio.

* *Et caue posthac (si me amas) vnquam istuc ver* dſſſſtv 8
bum ex te audiam. C. * *at*

Asperitas patris.

Ego (si me metuis) mores caue in te esse istos sentia. adſſſtv 9

Alij [at] præcedentis versus in hunc transferunt, bſaſſſtv.

* C. Contumeliosè in abiectissimum quéque, & nullius pretii hominem.

C L. *Quos?* C. *si scire vis, ego dicam.* * *gerro, iners,* ſſdſſſt– 10

* L. Hyperbolica comparatio ad augmentum confirmationis.

fraus, [héluo,] *Al. [helluo].*

Gáneo, damnôsus: crede, & nostrum te esse crédito. ſſſſtt– 11

C L. *Non sunt [hæc] parêntis dicta.* C. * *non, si ex* ſſſſbt– 12
cápite sis meo

G. Al. [hæc iam], ſſiſidij. sit iábicus acat.
Mu [hæc iam dicta parétis]. Jſſdſſbt–.

7 *Ita mihi)* A iuramento parentibus olim nimis familiari. Hoc autem sibi vult, Vtinam sic nobis superstes esses, quàm verè ex nobis natus sis. ᶜ & bene inducitur mater mitior patre, & quæ adiutrix sit in paterna iniuria filio. *Si me amas)* Hæc verba blandientis matris sunt, & quæ valde de filio solicita sit.

8 *Et caue)* ᵛ Epilogus est, quo dehortatur ne idem porrò dicat. *ἐυοικῶς* tamen *σεμνῶς* prudenter mentio insinuatur. *At ego)* Pater multò asperior amarulentè matrernam indulgētiā irridet. Nā quod mater antè dixit, Si me amas. *κατ' ἀντίφρασιν* inuertit Chremes, inquiēs si me metuis: & à comminatione exorditur.

10 *Quos)* ᵛ Rogando pater irritatus magis irritatur. *Gerro)* Hæc conuitia in abiectissimum quenque dici possunt, Est autem Gerro in gerendis nugis. *Iners*, nulli arti studens. *Fraus* est fraudulentus, sicut *Helluo* pro sumptuoso, *Ganeo* pro scortatore, & *Damnosus* pro eo, qui omnia damnorum genera expedit, hoc loci figuratè vsurpatur. Damnosus tamen ideo est, quòd Bacchidi per Syri dolum extortas decem minas dederat. Ecquis hîc in synathrismo conuitiorum asyndeton iuxta cum acerbiore morum notatione, sicut exigit iracundiæ *πάθος*, nō videt? Vtique pater iubet filium credere, non esse alienum. *Gerro)* ᶜ Hinc congerro: quod à gerra dicitur. nam gerræ, nugæ sunt. Alii dicunt à corrigendo deduci. Plaut. in Persa. Iam pol ille hic aderit, credo congerro meus, ᴮ Non nulli à Garrio potiùs natum volunt. ᴹ Gerro dicitur nugator ineptus. & denique Gerro nullius pretii. Helluo, authore Pomp. dictus est, immoderatè bona sua consumēs. Cic. in Orat. pro Sextio, sic ait, Me ipsum vt contempsit helluo patriæ? Nam quid ego patrimonii dicam? Et in oratione pro lege Agraria, Videte nunc vt impurus helluo turbet Remp. Et in XII. Philip. ille heluo, illa helua dissipauit. Gellius lib. VII. Pleráque id genus quæ isti heluones conquirunt. ᶜ Heluo, vorax. Catul. in Cæsarem, An parum heluatus es? ᴮ Prouerbiales sunt hyperbolæ, cùm hominem maximè edacem, bibacem, rapacem, heluonē, Charybdim aut barathrum vocamus. Scitè & nimis quàm venustè Diogenes ventrem, facultatum Charibdim appellauit. M. Cato ab inexhausta legendi auiditate, librorum heluo dictus est. Vn de Cic. de Finibus lib. III. In Tusculano cùm essem. vellémque è bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam, vt eos ipse, vt solebam, inde promerem. quò cùm veniissem, M. Catonem, quem ibi esse nescierā, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumclusum scaicorum libris, erat enim in eo, vt scis, inexhausta auiditas legendi, nec satiari poterat. Quippe qui ne reprehensionem quidē inanem vulgi reformidans, in ipsa curia soleret legere, sæpe dum senatus cogeretur nil operæ Reipub. detrahens, quo magis tum in summo otio, maximāque copia quasi heluo librorum, si hoc verbo tam in clara re vtendū est, videbatur.

Ganeo) ᴳ Veteres ganeum, meretricum tabernam dixerunt, *ἀπὸ τῆς γῆς*, quòd ipsa sit in terra. Hinc ganeo deducitur, qui meretrices sequitur. *Damnosus)* Rectè hoc postremum cum superioribus conuehit.

Non sunt) ᵛ Diluit filius delicatus ex coniectura. Siquidem talia conuitia in filium patri haud conueniunt. Nam talibus moribus parentem esse præditum non decet. *Parētis)* ᶜ Scilicet qui filium amet. *Non, si ex c. sis m.)* Hæc ingenti clamore pronuntiada: & sic ostē dit Chremes filium non debere abiicere spem patris, etsi ab eo verba aspera audit. *Nō si ex)* ᵛ Acrior est obiurgatio irati patris Homerus in hymnis Mineruam ex Iouis cerebro natā fingit, & apud Plutarchum ea de causa est *ἀθηνᾶ κορυφαγένης*, quòd è Iouis capite orta putetur.

Et

13 tdſſdſtv *Natus, item vt aiunt Minéruam esse ex Ioue: eā*
caussa magis

14 adbtſſt– *Pátiar Clitipho, flagítijs tuis me infâmem fieri.* G. [ſieri] primā lōgā.

15 {ſbxdaſſt / ſbſſdſ– } s. * *Dij istæc prohíbeant.* C. *dēos néscio: ego quod pó-*
tero, enîtar sédulo. *Glareanus tollit [enitar], ſbxdſbt- & [deos] facto monosyllabo, ſbſdſbt-.*
Mu. [S. Di istæc. C. nescio deos: &c. Jſtaaaſt-.

* L. Abominatio. *Deos nescio*, iratorū more hæc.

16 tdtſaſt– * *Quæris id, quod habes, paréntes: quod abest, non*
quaris, patri

* L. Comminatio ad acrimoniam & venustatem.

17 {tt-ſſtſtv / ttttſd } *[Quómodo obsequâre, & vt serues] quod' labôre*
inuénerit.

Mu: [Quo modo obsequare, & serues], ttſſtſtv.

18 dſſſtdtv * *Nó mihi per fallácias addúcere ante óculos? pudet*

* L. Aposiopesis, sub. Scortum.

19 tſſſſt– *Dícere hæc præsênte verbum turpe:* * *at te [id]*
nullo modo *Al. [illud],* tſaſſſt-.

* L. Amplificatio à minori, id est, me pudet dicere, at te non puduit facere.

20 bbſaſdt– *Fácere píguit.* C L. * *eheu quàm ego nunc totus dis-*
plíceo mihi,

* V. Hic catastrophes fit initium. *Mu. [incipiam].*

21 tdſaaſt– *Quàm pudet! neque quod principium [inuéniam]*
ad placándum, scio.

Et Poëta canit, Quæ de patrio vertice dea nata est. Et Lucanus, Hunc & Pallas amat patrio quæ vertice nata est. Lucianus in dialogis deridet, Nam Vulcanum securi patris caput aperuisse fabulātur, sicut in Olymp. præsertim in Diagoræ Rhodii hymno Pindarus cecinit. Non temerarium est cur Pytagorici triangulum æquilaterum *ἀθηνᾶν κορυφαγένη* & *τετρυγέναν* nominarunt. Mythologi autem eius nomine sapientiam, artes & ingenium accipiunt. ᴮ vt quia naturæ ratione prudentia omnis in capite est, Minerua cum sapientia dei nata de Iouis capite crederetur.

13 *Aiunt)* ᶜ Bene aiunt de re fabulosa & ficta.

15 *Deos nesi.)* Modus loquendi præsertim iratorum. ᵛ *πάθος* iracundiæ est causa, cuius sit *ἦθος*: Vult enim sibi nihil rei esse cum diis, patris officium sedulò facturus. *Enitar)* ᶜ Ne infamis fiam.

Quæris) ᵛ Inuertit quæstionem. Ferè enim fit, vt præsentia negligantur, & præterita desyderentur. Hîc filius sui officii non est memor, quod est vt parentes honoret, & iisdem obsequatur iuxta Dei præceptū, & ius naturæ.

Inuenerit) ᶜ Id est, acquisiuerit. Alibi. Labore inuenta mea cui dem bona.

Adducere) *ἀποπώπτως* honestā. noluit dicere Meretricem, præsente matre. ᵛ éstque hîc amplificatio à minori ad maius.

Quàm ego) Vitæ sceleratæ fructus & finis est pœnitentia.

ACTVS V. SCENA V.

ARG. ᴸ Interuentu Menedemi, & deprecatione personarum veniam consequitur Clitipho, ᴾ & grata pax post tantas turbationes concillatur, ita vt omnia ad tranquillitatem eandem ac iucundam compositionem redigantur: ᴸ quæ est absoluta catastrophe, ᴾ quemadmodum Comœdię finis expostulat. Proinde Clitiphoni quoque libito Archonidis filia collocatur. Postremò Syrus ab hero veniam adipiscitur. ᵛ *Theses.* 1 Nimis austeri parentes & morosi non sunt semper collaudandi. 2 Pacificatores omnem rationem in pace concilianda quærunt. 3 Castigati liberi in viam redeunt. & matrimonio tanquam capistro refrænantur. 4 Petmittenda est & filio sponsæ electio. Cæterùm in Clitiphone quidem est *μεταμελητικὴ*, cùm pœnitens veniam erratorum precetur. In parentibus autem est *προτρεπτικὴ*, cùm filium ad ducendam vxorem adhortentur. ᴹ Lasciuum filium, sed vitæ institutum iam mutantem, recipiendum esse in gratiam, & iugali compede vinciendum, monet hæc scena: ostendens affectus iuueniles ratione castigatiores fieri, mediocritatem illam, quæ iure laudatur, & concordiam habenti pollicetur & afferti: cuius oppositum efficit vitiū.

Oo

Vnde Aristoteles in nono Ethices, Vitiosus igitur animus in seditione positus est, & nec se amat, nec alios. Talis autem dispositio, cùm multas habeat miserias, totis viribus fugienda est, & enitendum, vt boni simus. Sic enim & nobis & aliis erimus amici. Et Plato in eo Dialogo, qui inscribitur Lysias de amicitia sic inquit, Improbi nunquam, vel sibi ipsis, vel inuicem similes sunt, sed perturbati penitus & instabiles. qui verò secum ipse dissentit, nullo modo cum alio consentiet, nec vlli amicus esse poterit. Et sic patet, inquit, quod solus bonus bono amicus erit: malus autem non bono, nec malo vnquam reuera amicus efficietur.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. excepto vltimo iambico dimetro acat.

MENEDEMVS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

Menedemus solus hæc secum.

ENI'M V'ERO, *Chremes nimis' gráuiter crúciat adolescéntulum,* ττxabαvατd 1

G. Potest hic censeri iãbicus acat. ijsillai. *Nimis' que inhumánè. éxeo ergo, vt pacem conciliem. óptumè* αsiffdtb 2

Mu. [ehem Menedeme,] *Ipsos vídeo.* CH. *sehem, Menedême, scur non accérsi iúbes* sbdtsst– 3

Filiam, vt nubat scilicet Cliniæ. *Filiam, & quod [dixi dotis,] firmas!* S. *mi vir te óbsecro,* tfssst– 4

A. u [dotis dixi.] * C. Hæc timebat ne omnia bona illi traderet. * *Ne fácias.* CL. *pater óbsecro vt mihi ignóscas.* M. ddtx'didatf 5

* L. Simulat se difficilem Chremes, vt filium ad frugẽ redigat *Sine te exôrem.* CH. *[segóne mea bona vt dem Bácchidi dono? sciens]* E. *Iãbicus tetr. acat.* adbisisi. Mu *[segón' m. b. v. d. B. dono sciens?]* axbstst–. ad'sst– 6

E. Et hic quoque iãbicus, disisip. *Non fáciam.* M. *at id' nos non sinêmus.* CL. *si me vi-* dêtssst– 7

Mirè sibi ignosci postulat. *uum vis pater,* da

*Metaphoraà repagulo occludendo. *Ignósce.* S. *age Chreme mi.* M. *age quæso, ne tam* ob- sbdtsst– 8

firma te Chreme.

G. Rursus & hic iãbicus, idijsisp. CH. *Quid' istuc! vídeo non licêre, vt cœperam, hoc* cbtsstu 9

perténdere.

1 *Enimuero)* CNonnunquam principium est aliquid per irã dicturi. *Nimis gr.)* V Displicet morositas patris suprà modum excrucians. Mauult enim filium in officio patris benevolentia, quàm multis minis & iurgiis detineri: quod & diuus Paulus suasit. Quare Euripides in educatione liberorum non multum conferre parentum minas cecinit, ματὴρ δ' ἀπειλὰν οὐκ ἔχει, μέγαν φόβον· ὁ δὺς ματὴρ φρόνημα δεῖ τ' ὀργῆς ἔχων, ὅ τε δ' ἀμείλιχος ἐσὶ τὐσοίκα πατρός. Neque aliter. D. Paulus ac Menander suasit, vt pote liberos non esse irritandos. ἄλυπα τὰ τ. πυθάρισ' ἐρδεῖν, ἀλλὰ μὴ πείθοντά τι. Atque hìc causam exitus sui enthymemate 3 colligit. *Menedeme c. n. a. iu. F.)* BQuod fingit senex, verum putat Sostrata, & merues ne filio abdicato Chremes omnia det filiæ, Mi vir, inquit obsecro ne facias. CBene Accersi: quia propriè accersitur vxor, dum ad virum ducitur. *Pater)* VPer appellationem est benevolentiæ conciliatio in hac petitione ignoscentiæ.

Obsecro) CNihil significantius. Nam orare est placidos petere: Obsecrare verò, iratos rogare. *Da veniam)* V Et reconciliator idem petit. *Egone)* ἀνθυποφορὰ tollitur à Menedemo per concessionem, cùm neque ipse æquũ cẽseat, vt bona ad Bacchidẽ perueniant

Sciens) C Quod peius esset, quàm si nescires, *Si me)* VCõfirmatio est à necessitate propter præsens periculum.

Retam obst.) Parum probatur patris durities & pertinacia, & in filio cui pater est durus, seuerus, & implacabilis. Itaque est magnum malum, sicut Menander cecini, ὅταν δ' ἀμείλικτον πατὴρ ἔχει τινὰ τύχαις συγγέν' ὀργὴν αἴτιος, μέγα κάκιστον ἀνθρώποις κακόν.

Video) Pater placatur ab æquitate. Sit 9 sanè

10 αtαsaatv *Facis vt te decet.* CH. *ea lege hoc ádeò fáciam, si [facit]* *Muretus [scoiat id.]* adisaadp.

11 asbtbt– *Quod ego hunc æquum cénseo.* CL. *pater ómnia fáciam: ímpera.*

12 sstdtsb– CH. *Vxôrem vt ducas.* CL. *pater.* CH. *nihil aúdio.* M. *ad me recípio,* *Pater,* vox deliberantis: Ltimidè recusantis: VHæsitante gestu proferendum est.

13 awtsaat– *Fáciet.* CH. *nihil étiam aúdio ipsum.* CL. *périj. S. an dúbitas Clítipho!*

14 tsbtsab– CH. *Immo, vtrum vult.* M. *fáciet ómnia.* S. *hæc dum incípias gráuia sunt,*

15 saabbtv *Dúmque ignóres: vbi cognóris, facília.* CL. *fáciam, pater.* *Blãda matris suasio.

16 dawsasb– S. *[Gnate mi, ego] pol tibi dabo puéllam lépidam, quam tu fácilè ames:* G. [*Gnate, ego*], ddbsasb–. E [*Nate mi*] *extra versum,* aatsasb–. A *Muretus tollit [tibi]* tabsasb–, *L. Deformis puellæ descriptio, ad exhilarandũ spectatorem.

17 ttasslv *Filiam Phanócratæ nostri.* CL. *rufámne illam, vírginem,*

18 tsssiv *Cæsiam, sparso ore, adúnco naso! non possum pater.*

19 tssbdt– CH. *Eia vt élegans est! credas ánimum ibi esse. S, á liam dabo.*

sanè verbis interdum asper & amarus, sed factis mitis, beneuolus, & beneficus. Sic & Menander, ὁ σκληρότατος πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ παρόντι τοῖς μὲν λόγοις πικρὸς ἐσὶ, τἄνδε ἔργοις πατήρ. *Hoc pert.)* Bsubaudi præpositionem: vt sit, In hoc pertendere, hoc est, pergere.

10 *Ea lege)* V Placabilis est filio, sed obsequenti.

11 *Vxorem)* Exhortatoria est oratio, vt filius vxorem ducat. *Pater)* B Hoc ita dicit vt verissimum esse intelligas illud in Andria Omnes qui amant, grauiter sibi vxorem dari ferunt.

13 *Nihil)* V Eclipsis est, Nisi vt mandata facias.

14 *Hæc dum)* Confirmatio à facilitate, per sententiam, quæ est, vt principia sint grauia. Huius loci est illud ἀρχὰ ἥμισυ παντός: quod Horatius sic vertisse videtur, Dimidium facti qui bene cœpit habet.

16 *Gnatæ)* A pulchritudine filiæ ducendæ Forma enim amorem conciliat. Formosa facies inquit Mimus, mura commendatio est. Siquidem ex Platone & Platonicis liquet, vt amorem ad se attrahat pulchritudo, nõ secus ac paleas succinum. *Lepidam,)* MId est iucundam Lepidus. & suauem moribus & forma, vt sine difficultate illam ames.

17 *Rufam)* CRufus color & ruber idem est. V Στρυφνὸς est deformis puellæ, à colore & totius corporis rufa, & oculorum quicæsii, hoc est, glauci erant. Minerua tamen Homero γλαυκῶπις est: Denique à figura oris & nasi depingitur.

18 *Cæsiam, spar. o.)* B Notatio est. notis enim quibusdam accidentium, rem describit. Cæsia id est, oculis felineis. nam sic nostrates oculos cælo concolores appellant. Donat. in Hecy. Cæsiis, glaucis oculis, quasi felis oculos habens & glaucos, M Cæruleos, quales dicit esse Germanorum Iuuenalis, his verbis, Cærula quis stupuit Germani lumina, flauã Cæsarié. Gellius lib. 11. cap. x v 1. loquens de coloribus. sic ait, Nostris autem Latinis cæsia dicta est, quæ à Græcis glaucopis dicitur, vt P. Nigidius ait, de colore cæli, quasi cælia. Glaucopis Græcè, dicitur Latinè habens oculos cæsios. Glaucum colorem Latini dicunt cęruleũ: est enim subuiridis.

19 *Eia vt)* V Etiam si elegans sit. tamen animus ad illam huic non est. aut ironicòs laudat puellam, & Philosophorum sententia est, Elegantem formam elegãtis ingenii esse indicium. Est enim inter corpus & animũ συμπάθεια. *Elegans)* C Hìc ad formam refertur sed sæpius ad orationem, & ad verba. *Eia vt elegans est!)* B Id est, formosa est illa puella, & huic displicet, quum habeat animum ad

G. Est & hic iambicus acat. isasdbbp.

CL. *Quid' sistuc?] quãdóquidem ducênda est, egó-* ζdssbbb- 20
met hábeo propémodum, Al. [istic?]

G. Al. [nunc laudo], sed versus non constat. MU [nunc laudo te] & [Archonidu] penultima producta, tststsu.

Quàm volo. S. nunc pol te laudo] gnate. CL. *[Archónidis] filiam.* tsssats 21
R. Priscianus [Archonidi].

S. *Pérplacet.* CL. *pater hoc nunc restat.* CH. *quid?* tdssst- 22
CL. *Syro ignóscas volo,*

Syro ignoscitur.

Quæ mea caussa fecit. CH. *fiat. Vos valête, & plaú-* ζssssts 23
dite.

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. diij 26

scortum Bacchidem. *Credas animum ibi esse*) Quasi dicat, ideo non placet, quia non habet animum ad eam, sed ad illam. *Aliam dabo*) Exemplum est, vt non quælibet inuito filio sponsa per morosos parentes sit obtrudenda.

20 *Egomet*) Conceditur filio spõsæ delectus, sed parentum consensus non repudiatur. Est autem amor natura sua copulator & coniunctor. Siquidem quocunque se vertat, annectit & coniungit, sicut odium dissipat, dissoluit, separat.

21 *Archonidis filiam*) [B] Priscianus libro sexto, Sæpissimè huiusmodi nomina antiqui secundum primam & tertiam protulerunt declinationem, vt Orontes, Orontis, Orontæ: Timarchides, Timarchidis, Timarchidæ: Herodes. Herodis, Herodæ. Et paulo pòst, In huiusmodi nominibus quando tertiæ sunt frequentissimè veteres datiuum proferebãt progenitiuo, Aristoteli, Demosthenis. Thucididi, Euripidi, pro Aristotelis, Demosthenis, Thucididis, Euripidis ponentes. Virgil. 1. Æneid. Præcipuè pius Æneas nunc acris Oronti, Nunc amici casum gemit. Idem in eodem, Troas relliquias Danaum, atque immitis Achilli. Idem in secundo Aeneidos, Quis talia fando Myrmidonum Dolopúmve, aut duri miles Vlyssi. Terent. in Heauton. Archonidi filiam, pro Archonidis.

Syro) [V] Deprecatoria. Nàm crimen in se ea transfert, Itaque Syro ignoscendum est.

LVGDVNI,

EXCVDEBAT MATTHIAS BONHOMME.

/ADELPHI/ TERENTII,
ACTA LVDIS /FVNERALIB. Q. FAB. MAX. P. CORNELIO AFRICANO ÆDILIB. CVRVLIB./ EGERE L. ATTILIVS PRAENESTINVS, /MINVTIVS PROTIMVS./ MODOS FECIT /FLACCVS CLAVDI, TIBIIS SARRANIS. FACTA GRAECA MENANDRV, L. ANICIO, M. CORNELIO/ COSS.

Mu. [Adelphæ].
Mu. [Funebribus L. Aemilij Pauli, quos fecere Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.
Go. [L. Minutius Posthumus.]
Go. [Clau. Flaccus, Clau. filius tibijs dextris. Facta Latina è Græca Menãdru. L. Anitio Gallo, M. Cornelio Cethego.]

VDE EPIGRAPHE.

PRIMVM Locus significatur actæ Comœdiæ, vtpote in ludis Funebribus, qui quomodo instituti sunt ex Plinio, & ex quinto Æneidos Virgilianæ satis liquet, atque Liuius manifestè indicat, vt exequiis varia spectaculorum genera adhibita sint. Mox adsunt huius fabulæ Ædiles redemptores. Neque actores Græcis διδάσκαλοι neglecti sunt. Deinde apparatus in factis modis per tibias Serranas; quæ Sinistræ acuminis lenitate iocum Comicum ostendebant atque Serranæ dicebantur, quoniam Saltatores iisdem referre, & proferre pedem iubebantur, non aliter atquè sectores, cùm serra adhibita, ligna partiri conantur. Aliis autem à Sarrha ciuitate Phœniciæ easdem dictas volunt, inter quos est & Seruius. Posteà argumentum significatur, nempe Palliatum, non quod ex Menandro transtulerat, sed ex Diphilo. M. verò Terentius huius Comœdiæ principio Menandrum præposuit authore Donato. In quibusdam autem exemplaribus id ipsum neglectum est. Postremò & tempus explanatur. COSS. L. Anicio Gallo, & M. Cornelio Cethego, hoc est anno vel ab electis regibus 550, vel vrbis 594 vel Olympiade 155, vel ante natum Christum 157.

DONATI PROLEGOMENA IN ADELPHOS TERENTII.

HÆC Fabula Adelphi Palliata, vt ipsum indicat nomen ex plurali numero, cùm sit vna ex masculino genere, cum sit Comœdia: ex Græca lingua, cùm sit Latina: censetur. Potuit eam Terentius Fratres dicere: sed & Græci nominis εὐφωνίαν perderet, & præterea Togata videretur: ad summam, non statim intelligeretur Menandri esse: quod Terentius in primis lectorem scire cupit: minus existimans laudis proprias scribere, quàm Græcas transferre. Est igitur Menandri: & à fratrum facto, quibus argumẽtum nititur, nomen accipit. Huius tota actio cùm sit mista ex vtroque genere, vt ferè Terentianæ omnes, præter Heautontimorúmenon, tamen maiori ex parte motoria est. nam statarios locos perpaucos habet. Prodest autem & delectat actu & stylo. In hac, primæ partes sunt, vt quidam putant, Demeæ: vt quidam, Syri. Quod si est vt primas Syrus habeat: secundæ Demeæ erunt: tertiæ Mitionis, & sic deinceps. Quanquam etiam sunt qui putant primas Mitioni dandas, secundas Syro, tertias Demeæ. Nam quod ait Terentius, Senes qui primi venient: non ad partes quas dicunt, sed ad

ordinem pertinet exeuntium personarum. Hæc etiam, vt cætera huiusmodi poëmata, quinque actus habeat necesse est, choris diuisos à Græcis Poëtis, quos etsi retinendi causa iam inconditi spectatoris minimè distinguunt Latini Comici, metuentes scilicet nequis fastidiosus finito actu, velut admonitus abeundi, reliquæ Comœdiæ fiat contemptor, & surgat: tamen à doctis veteribus discreti atque disiuncti sunt, vt mox aperiemus post argumenti narrationē. In hac prologus aliquantò lenior inducitur: qui magis etiā in se purgādo, quàm in aduersariis lædendis est occupatus. Protasis est turbulenta. Epitasis clamosa. Catastrophe lenis. quarum partium rationem diligentiùs in principio proposuimus, cùm de Comœdia quædam diceremus. Hæc sanè acta est ludis scenicis Funebribus L. Æmilii Paulli: agentibus, L. Ambiuio, & L. Turpione: qui cum suis gregibus etiam tum personati agebant. Modulata est autem tibijs dextris, id est, Lydiis, ob seriam grauitatem: qua ferè in omnibus Comœdiis vtitur hic Poëta: sæpe tamen, mutatis per scenam modis, cantica mutauit: quod significat titulus scenæ habēs subiectas personis literas. M. M. C. Item Diuerbia ab histrionibus crebrò pronuntiata sunt, quæ significantur D. & M. literis secundum personarum nomina præscriptis in eo loco vbi incipit scena. Annotandum sanè quòd hæc fabula περιπετικὴν περίσωστον non habet, hoc est, personam quæ ad argumentum nihil attineat, quæque sit assumpta extrinsecus, vt est in Andria Sosia. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine Poëtæ, itaque sic pronuntiatam, Adelphœ Terenti, non Terenti Adelphœ, quòd adhuc magis de fabulæ nomine Poëta, quàm de Poëtæ nomine fabula commendabatur. In hac quidem spectatur quid interfit inter rusticam, & vrbanam vitam: mitem, & asperam: cœlibis, & mariti: veri patris, & per adoptionem facti. Quibus propositis ad exemplum, vitāda perinde, fugiendáque Terentius mōstrans, artificis Poëtæ per totam fabulā obtinet laudem.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

MITIO	*senex.*	SOSTRATA	*matrona.*
DEMEA	*senex.*	CANTHARA	*nutrix.*
SANNIO	*leno.*	GETA	*seruus.*
ÆSCHINVS	*adolescens.*	HEGIO	*senex.*
SYRVS	*seruus.*	DROMO	*seruus.*
CTESIPHO	*adolescens.*	PAMPHILA	*nurus.*

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCA IN ADELPHOS.

Al. [adolescentulos.]

DVOS *cùm habêret Démea ſadulescéntulos,ſ*	iſcbſi
Dat Mitióni fratri adoptándũ Aeſchinũ:	ſiſiſp
Sed Cteſiphônem rétinet hunc citharistriæ.	ſidiai
Lepôre captum ſub duro ac triſti patre	iiſſſp

1 2 3 4

Duos cùm ha.) [v] Est περίπλοκος fabulæ, vtpote Aeschinus adoptandus est, cùm Mitioni, iuri & familiæ adscribitur, qui in Demeæ patris potestate fuit.

Adoptandum) [b] Adoptiò est legitimus actus, per quem qui filius non est, pro filio habetur. De adoptionibus apud iureconsultos permulta, & institutionum libro primo.

5 ſſijſi	*Frater celâbat Aéſchinus: famam rei,*	
6 ijſiſp	*ſAmôrem\ in ſe ſtransferê bat. dénique*	Al. ſ *Amorémque in ſe*], iſſiſp. G [*Ac in ſe amorem*], ſiſiſp. Mu ſ *famam quoque Amoris iuſe*], iſiſiſpſi iiſiſp.
7 bſſaap	*Fidícinam lenóni eripuit. vitiáuerat*	
8 ſiſiſp	*Idem Aéſchinus ciuem Atticam paupérculam,*	
9 ibii ſp	*Fidémque déderat, hanc ſibi vxôrem fore.*	
10 dſdſſp	*Démea iurgâre, & gráuiter ferre. mox tamen*	
11 ſiaſip	*Vt véritas patefâcta eſt, ducit Aéſchinus*	
12 adſiap	*Vitiâtam, pótitur Ctéſipho citharíſtriam,*	* Hic vltimus versus in quibuſdam exemplaribus omittitur.
13 ſſiaſi	* *Exoráto ſuo patre duro Démea.*	

Famámque am. i. ſ. t.) Eripiendo lenoni Citharistriā. Hinc enim sparsus toto oppido rumor, quòd in eam deperiret Æschinus.

Idem Æſchinus) [v] Ἐπίτασις est turbarum veluti incrementum propter Æschini anxietatem.

Iurgare & g. f:) [b] Pro iurgabat & ferebat. Frequēs historiographis loquēdi modus.

Vt veritas) [v] Κατάστασις Comica. vterque enim sui voti fit compos; exitúmque lætissimum habet.

Vt veritas p. eſt) [b] De psaltria eam esse Ctesiphoni raptam, non Aeschino.

Potitur Cteſipho Citharſtriam) Antiqua est per accusandi casum locutio, nobis vsitatior est ablatiuus.

Exorato ſuo p. d. D.) Hunc versum in multis codicibus omissum video, nescio, data opera, an incuria libros formis excudentium.

ARGVMENTVM DONATI.

EX duobus Atticis fratribus, alter quidem, Demea nomine, rus coluit, vxorem duxit: filios suscepit duos, Æschinum & Ctesiphonem. at alter, Mitio nomine, vxorem non duxit, & filios procreare noluit: sed sibi filium fratris Æschinum adoptauit, atque ita indulgenter eduxit à paruulo, vt effusè luxuriatus adolescens, ad postremum ciuem Atticam virginem vitiaret, captus amore eius: quo facto, & cum matre puellæ pepigit nuptias eiusdem quam vitiauit. Cúmque rem gestam ad patrem, à quo adoptatus fuerat, conscientiam, iam iámque perlaturus esset, precibus Ctesiphonis fratris sui, qui apud durum patrem atque agrestem Demeam parciùs, atque arctiùs haberetur, impulsus est, & vt eidem à lenone raperet meretricem: quo facto multiplici errore completur fabula. Nam & Demea cum hoc ipso, id est, cum Mitione litigabat, tanquā cum eo qui corruperit adolescentē adoptatum in mores perditos, nesciens suum sibi filium Ctesiphonem esse corruptum: eluditúrque à Syro & Mitione per totam fabulam. Et mater puellæ iam decimo mense post raptum virginis, Æschinum credit sibiipsi rapuisse meretricem. quæ perturbatio citò in trāquillum redacta est. Nam re comperta de vitio virginis, Mitio dat ciuem Æschino quam concupiuerat: eiúsque matrem ipse accipit. Deprehenso verò Ctesiphone in amore meretricis, primò irascitur Demea: pòst lenitur, atque habendæ eius meretricis licentiam præbet. Primus actus hæc continet, Mitionis solius primò verba. & pòst, eiusdem & Demeæ iurgium. Secūdus actus hæc cōtinet, Lenonis alteram rixam aduersus Æschinum pro puella: eiusdem apud Syrum querelas: lætitiam Ctesiphonis: obsessionem amicæ: & eiusdem gratiarum actiones apud Æschinum. Tertius actus hæc continet, Trepidationem matris Sostratæ & Cantharæ nutricis ob parturientem Pamphilam vitiatam ab Æschino: Getam nuntiantem dominæ suæ per errorem, quòd sibi rapuerit Æschinus meretricem, reditum in scenam Demeæ: eiusdémque cum Syro ludificante sermocinationem: interuentum Hegionis, cum querela apud eundem Demeam de facto Æschini, & consolatione Sostratæ. Quartus actus hæc continet, Ctesiphonis cum Syro colloquium: delusionem Demeæ: eiusdémque in scenam interuentum, atque secundam frustrationem per Syrum factam: Mitionis cum Hegione sermonem: querelam Æschini de rebus suis, eiusdémque cum Mitione patre facetissimam decertationē: Demeæ reditū in scenam ex errore in quem eum coniecerat Syrus: & renouatum cum fratre eiusdem iurgium: processionem in scenam temulenti Syri. Quintus actus hæc continet, Deprehensionem Ctesiphonis cum meretrice: tertium cum Mitione iurgium Demeæ, eiusdémque vitæ pristinæ correptionem: & per eum multa in Comœdia noua, hoc est, blandimētum circa Æschinum,

& affabilitatem circa Getam:conciliationem Syri & vxoris eius:& veniam circa Cteſiphonem:permiſsionémque habendæ meretricis. Seruatur autem per totam fabulam mitis Mitio, fæuus Demea, Leno auarus, callidus Syrus, timidus Cteſipho, liberalis Æſchinus, pauidæ mulieres, grauis Hegio. In diuidendis actibus fabulæ identidem meminerimus, primo paginarum dinumerationem, neque Græcos, neque Latinos ſeruaſſe: cùm eius diſtributio huiuſmodi rationem habeat, vt vbi attentior ſpectator eſſe potuerit, longior actus ſit: vbi faſtidioſior, breuior atque contractior. Deinde etiam illud, in eundem actum poſſe coniici & tres & quatuor ſcenas introëuntium atque exeuntium perſonarum. Facta autem hæc vna eſt de duabus fabulis, Adelphis Menandri & Commorientibus Diphili.

M. ANTONII MVRETI IN ADELphos Terentii Argumentum.

MITIO, & Demea, duo diſsimillimo fratres ingenio fuere. ille vrbanam vitam ſecutus eſt: hic ruſticam: ille cœlebs vixit, hic vxorem duxit: ille ingenio leniſsimo: hic aſperrimo: ille mitis etiam in alienos, hic fæuus etiam in ſuos: ille etiam in ira placidus, hic etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filii duo: ex quibus natu maiorem Æſchinum ſibi adoptauit Mitio, eúmque ſecum in vrbe liberaliſsimè, indulgentiſsiméque educauit: minorem Cteſiphonem ruri ſecum ſeuerè imprimis, ac reſtrictè habuit pater. Æſchinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit, multa conuiuia celebrauit, quæ denique iuuentus fert, ea omnia non liberè modo, ſed etiam licenter exercuit. poſtremò vſque eo progreſſus eſt, in virginem pauperculam quidem, ſed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sophrona vidua ſanctè ſecum, & pudicè, vt poterat, educabat, noctu temulétus cùm incidiſſet, vim ei attulit, grauidámque fecit. venit poſteà ad matrem illius, veniam petens, pollicénsque ſe puellam vxorem ducturum: ea fide data, & ignotum eſt, & tacitum. Cteſipho, cùm in vrbem interdum ventitaret, ipſe quoque citharиſtriæ cuiuſdam amore correptus eſt: totam eius rei famam, ne quà emanaret, ac peruenirет ad Demeã, in ſeſe Æſchinus transferebat. tandem cùm leno, puellæ dominus, aut pecuniam ſibi, quanti ea erat, vellet in manum dari, aut ſe eam alii venditurum minitaretur, adductus in ſummam deſperationem Cteſipho, iam de relinquenda patria cogitabat: cùm Æſchinus, re intellecta, qui nullo neq; pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per vim ingreſſus eſt, & ipſum, & familiam contudit pugnis, puellámque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota vrbe rumor, venit Demea, Mitionem obiurgat, inclamat, teſtatur deos atque homines, quòd diſſolutus, quòd intemperans, quòd vinoſus, quòd ſcortator, quòd nullius bonæ rei Æſchinus foret, omnem in Mitione vno hærere culpam: diis gratias agere, quòd ille ſaltem, quem ipſe ruri haberet, frugi ac temperans eſſet: rei ſtuderet, & famæ, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet intereſſe inter ſuam & fratris diſciplinam. placat hominem, quantum in ſe eſt, Mitio: iámque ſe ab eo expediuerat, cùm ſuperuenit aliud, quod maiores etiam tumultus excitaret. raptam ab Æſchino citharиſtriam, perfertur ad matrem Pamphilæ, quæ quidem Pamphila ita erat ad pariendum vicina, vt iam è dolore laboraret. quid faceret miſera? mutatum Æſchini animum, ſe verò, filiámque ſuam proditas per ſummam perfidiam, ac deſertas putabat. Getam ſeruulum, qui pauperem familiam ſolus, vt poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellæ cognatum, iubétque ei rem, vt erat, exponere. intereà audierat Demea, ſuum quoque Cteſiphonem in raptione affuiſſe: iámque totus in fermento, vt aiunt, erat: cum ei Syrus, ſeruus vaferrimus, mendaciolum aſpergit: veniſſe quidem rure Cteſiphonem, ſed veniſſe obiurgatum Æſchinum: multa ei medio foro mala dixiſſe, deinde rediiſſe rus in præfecturam ſuam. lacrumare gaudio Demea: & gratulari ſibi, quòd vnum ſaltem haberet, in quo extaret paternæ ſeueritatis exemplum. dum rus redit, incidit in Hegionẽ, à quo de conſtuprata per vim ab Æſchino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, vt in eum iram euomeret, quærit, obuium habuit mercenarium à villa, ex quo ſciſcitatus de filio, accipit, non eſſe ruri, redit ad Syrum: à quo ei rurſus nouum mendacium, velut offa in os, ne latraret, obiicitur: quærit, vbi fratrem reperire poſſet. id verò ita indicauit Syrus, vt infelix ſenex, dum illius verbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptauerit. Interea Mitio omnium ab Hegione certior factus ipſemet ad mulieres profectus, iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, triſtitia ac mœrore cõfectas recreauerat, pollicitus, ſe Æſchino Pamphilã vxorem daturum. venit Demea. clamor, iurgium, conuicia, etiam eo præſente, ſeruulus quidam Cteſiphonem per imprudentiam nominat. ille cùm

cùm ſubito per vim in ædes irrupiſſet, quem iampridem putabat ruri fodere, aut arare, aut aliquid ferre denique, eum accubantem cum amica & ſuauiter potitantem deprehendit. ibi verò tanta iracundia incitatus eſt, vt arderet. ſatis diu vociferatus cùm eſſet, tandem placida & compoſita Mitionis oratione eò perducitur, vt, depoſita vetere fæuitia, benignus, affabilis, lepidus eſſe meditetur. itaque ipſo non permittente tantùm, ſed etiam iubente puerpera domum traducitur: fiũt nuptiæ, lenoni numeratur argentum, Mitio ipſe Sophronam ducit vxorem: Hegioni datur, vnde viuat, Syrus vna cum Phrygia vxore manumittitur. cũ Mitio, cæteríque omnes, ſed tamen præcipuè Mitio illam tantam, tam inſperatam tam ſubitam mutationem admiraretur, graui & cordata oratione claudit fabulam Demea, ſi omnia profundere, ſi in omni libidine ac nequitia viuere, ſi totam rem helluationibus, ſcortationibus, largitionibus conſumere libeat, nihilo id ſua magis, aliquanto etiam minus, quo ſibi minus ætatis ſuperſit, quàm aliorum intereſſe: ſin corrigi ſe in loco, & modicè coërceri, atq; admoneri velint, eũ eſſe ſe, qui id præſtare poſsit. permittũtur ei omnia. ita fabula cõcluditur.

~~ARGVMENTVM~~
~~Claudii in Adelphos.~~
~~DIVERSA SVNT.~~

~~PERPERAM Æſchinus leno, nullius nullam, Cteſipho gratificatus, qui illam amabat. Id poſtquàm reſciit Demea, aſpero & incommodo ingenio pater, de eo peccato cum Miciane, cui Æſchinum dederat adoptandum, expoſtulat, querirúsque eius indulgẽtia corrumpi. Reuiſitantur itaque Æſchinus & fraudi, quomodo leno ſatisfiat, quomodo celetur, Demea ne Cteſiphonis peccatum reſciſcat. Neque enim tam ipſe ſibi quàm fratri cura eſt. Interea amabat ingenuam quandam Æſchinus, cui fidem dederat, vxorem ſe ducturũ eſſe: quæ poſtquàm raptam audiuit pſaltriam, grauiter perturbata eſt, metuens ne deſereretur. Habet hæc pars mira conſilia, miras technas ſerui, quibus fallitur Demea. Epiſtola. Reſciſcit Demea virũ oblatum eſſe ingenuæ ab Æſchino: ea verò de re miram Tragœdiam excitat. Magis commouetur poſtquàm deprehendit Cteſiphoni cum pſaltria rem eſſe. Miſerè etiam angitur Æſchinus, cùm in diſcrimen venit ne uxore careat. Cataſtrophe. Hæc turbas omnes, prudentia & manſuetudine Mirionis ſedantur. Primas inque in hac fabula ſonos habent. Conferrur enim cum aſpero & inclementi patre vrbanus & comis pater. Et huc omnia ſpectant, vt appareat in re domeſtica, publica, commerciis hominum vbique nullam eſſe neque vtiliorem, neque gratiorem virtutem comitare. Conſtat autem hæc Comœdia, magna ex parte accuſationibus & excuſationibus: crebras habet querelas, & pene Tragica. Quare in primis conducit eius lectio ad locupletandam facundiam.~~

PROLOGVS.

ARG. M Hic prologus ſimplicitate ac veritate beneuolentiã Terentio parat, & odium aduerſariis à malignitate & liuore. V Eſt apologeticus, cùm ad calumniatoris obtrectationes reſpondeat, P illius obiecta modeſtè ac leniter purgans. Magis enim in hoc verſatur, quàm in aduerſario lædendo. V Nam aduerſarii Terentium nunc furti accuſabant, nunc auxilium Lælii & Scipionis in ſcribẽdis fabulis obiiciebant. P Nec profectò magnopere illud defendit quod obiicitur, vtpote ſe eſſe adiutum à Lælio & Scipione, imò id ſibi maximè laudi ducit.

I fijſſp
2 aſſiſi

POSTQVAM *Poëta ſenſit ſcripturam ſuam, Ab iniquis obſeruári, & aduerſarios*

L. Exordio perſtringit aduerſarios, & à modeſtia beneuolẽtiam captat.

1 *Poſtquam.*) V Exordium eſt per προδιόρθωσιν cùm ſumma modeſtia quaſi inuitus reſpõdeat. D Poſtquàm, pro quoniam. cuius reciprocum, Quoniam pro poſtquam. Plautus in Aulularia, Quoniam is moritur. ita auido ingenio fuit. *Senſit ſcripturam ſ.*) L Indifferẽter omnis qui aliquid ſcripſiſſet, ſcriptor à veteribus dicebatur. V Scriptura verò hic ſtylus eſt, aliàs apud Ciceronem & cæteros Latinæ linguæ ſcriptores, ea erat quam exercebãt, qui agris, paſcuis, aut pecoribus præerãt. Hinc & ii, qui portus, aut portuaria curabant vectigalia deſcribentes aut colligentes, magiſtri ſcripturarum & portus dicebantur.

Ab iniquis.) D Inimicis: vt, Fatis Iunonis iniquæ. *Obſeruari.*) Obſeruatio, ad honorem refertur: vt, Prætereà regem non ſic Aegyptus & ingens Lydia, nec populi Par-

Rápere in peiórem partem, quam actúri sumus: afffsp 3
Indício de seipse erit: vos éritis iúdices, {dfxdfsi 4 / did
Laudíne an vítio duci factum opórteat. sdfsip 5
* Synapothnéscontes Díphili Comœdia est. affisi 6
Eam Commoriéntes Plautus fecit fábulam. {efasfsp 7 / f
In Græca adoléscens est, qui lenóni seripúit {fasfsb 8 / fasfsi
Meretrícem. * in prima fábula, eum Plautus locum affasp 9
Relíquit íntegrum. eum hic locum súmpsit sibi ijaisi 10
In Adélphos verbum de verbo expréssum éxtulit. asfsfp 11
Eam nos actúri sumus nouam. * pernóscite, {efxisp 12 / fsfd
Furtúmne factum existimétis, an locum fi siip 13
Reprehénsum, qui prætéritus negligéntia est. isdfsij 14

* Alia defensio. D. Al. [adiuuare,] ijdfsp. * L. Inuersio, & est status qualitatis, quam confirmat à personis. Laus ab humanitate. Sine superbia. q.d. idque ita, vt tamen illi minimè superbirent ob collata beneficia. * L. Præmonitio ad docilitatē. V éstque purgatio cur hic prologus non fit ὑποθετικός. * L. Postulatio attentionis.

15 {sfdbsi / f * Nam quòd' isti dicunt maléuoli, hómines nóbiles
16 isdfsp Eum saduitâre, sasíduéque vnà scríbere:
17 idfsfi * Quod illi maledíctum véhemens exístimant,
18 {efsisp / f Eam laudē hic ducit máximam, cùm illis placet,
19 fsisai Qui vobis vniuérsis, & pópulo placent:
20 dfsiij Quorum ópera in bello, in ótio, in negótio,
21 {cidij / fsj Súo quisque témpore vsus' est sine supérbia.
22 fsisi * Déhinc ne expectétis argumentum fábulæ:
23 isdfsdi Senes qui primi vénient, hi partem apérient,
24 aisddi In agéndo partem osténdent. * fácite æquanímitas,
25 ijsdfsp [Poétæ] ad scribêndum áugeat indústriam.

Al. [Vestra, Poëtæ], dfsdfsp. G [Poëta ad scribendum augeat vt industriam.]isfsbsp.

Narrátio. Diphilus Poëta, Comicus Græcus fuit. Al. [eripit], safsfsp. L. In prima fabula, id est, in prima fabulæ parte. G. [tegrum. eũ hic] anapæstus. Græca Latino stylo ornauit. * L. Colligit summam defensionis, quæ nititur finitione.

thorum, aut Medus Hydaspes Obseruant. Sed nunc, Obseruari, Captari significat & audire. Obseruari ergo, & honorari, & Captari, & audiri significat. vt Plautus. Obseruat orare, vt blandè palpetur mulieri. *Obseruari*) M Id est, curiose inspici vt notari possint. B vt carpant, vt vituperent.

Rapere in p.p.) D Varietas per genera verborum, & vtrique sententiæ aptè iungimus Scripturam suam. Rapere in peiorem partem. Id est vitio dare, vituperare.

Indicio de se ipse erit) Mirè expressit simplicitatem vera dicturi, cum indicaturum se dixit, non narraturum. Et indicio erit, pro index erit. Indicat is qui de se volens aliquid, & de aliis etiam prodit: sed confitetur qui de se tantùm, & qui inuitus. *Vos er. iud.*) Bene: quia apud iudices indicium profitentur qui accusatorem adiuuant.

Laudine an vi.) Medium non fecit, vt appareat, si crimen non sit, laudi debere esse.

σωμαποθνήσκοντες) V Narratio est simplex, vt suæ defensioni fidem paret. Diphilus hic fuit iuxta Strabonem Sinopensis, & iuxtà cũ Menandro floruit eadem ætate, cuius & Priscianus meminit. & Plautus sibi imitandum proposuit, cùm sit & Clementi Alexandrino & Eusebio Pamphili κωμικώτατος & γνησιώτατος videlicet quòd præstantissimus sit Comicus, & sententiarũ plenissimus. *Synnapoth.*) Græcè, Latinè commorientes. *Synapothn.*) D Nec numeri, nec genera respicienda sunt contra sententiam rémque ipsam.

Eam commorientes) B Plau. Commorientes inscripsit fabulam, quam Græcè Synapothnescõtes. V Sed hæc temporum iniuria intercidit. *Fecit fabulam*) D Sicut apud Græcos σχῆμα, sic apud Latinos generaliter Fabula dicitur: cuius species sunt, Tragœdia, Comœdia, Togata, Tabernaria, Prætextata, Crepidata, Atellana μικρὸς, Rhyntonica.

In Græca) Diphili, scilicet: quasi diceret, Quidã adolescens est, qui lenoni eripuit meretricem. *In pr. f.*) Hoc est, in prima parte: vt dicimus, in primis digitis, V & prima lingua: B & in vltima platea, pro eo quod est in vltima parte plateæ, D nõ enim aut secũda aut tertia fabula est. *Reliquit integr.*) M id est, intactum, D cùm aliam transferret. *Hic*) B Terentius. *Sumpsit si.*) D Liberè tulit: hoc est, non furatus est. vt, sume pater.

In Adelphos) Latinè declinauit. B Sonat Latinè fratres. Menandri Græca est, & à fratrum facto nomen accepit. *Verbum de v. expr.*) D Hæc approbatio est de Græco esse sublatum, non de Plauto, vt dicit aduersarius. *Verbum de v. expre. extu.*) M Id est, transferendo plurimùm ornauit: quoniam, authore Donato, M. Terentius Varro, principium huius Comœdiæ præposuit principio Menãdri. *extulit*) D Mirè non dixit Transtulit, sed Extulit, vt ornasse Græca videatur Latino stylo.

Eam) Adelphos scilicet. *Nouam*) Veterem Græcam esse intelligimus. *Pernoscite*) V Est prior obiectio in statu finitiuo.

Furtumne f.) D Hoc est, vitio duci. *An locum*) V Locum à Plauto præteritum sibi sumpsit. *An loco reproh.*) D Hoc est laudi duci.

Reprehensum) Retentum, resumptum. *Negligentia est*) Plauti scilicet, cuius æmulari nunc exoptat negligentiam.

---

15 *Nam quod*) V Posterior obiectio in ἀντιστροφῇ à locis personarum per inuersionem diluitur. M Vituperationem aduersariorum retorquet in illorum ignorantiam, qui id vitio vertebant, quod laudandum erat. D Nam incipiendi vim habet modò: vt, Nam ego hãc macheram meam dico. *Homines nob.*) Vt, Scipionem, Africanum, & Lælium sapientẽ, & Furium Pium. V Cum his enim familiarissimè vixit, & iisdem corporis gratia, & ætatis flore, vt Portius ait, conciliatus existimatur, quod Fenestella redarguit. Nam Terentium vtroque maiorem natu fuisse contendit, à quo Santra Grammaticus non recessit, qui alios potiùs Terentio operam præstitisse in Comœdiis scribendis putat, quàm Lælium & Scipionem, quòd hi sub id tempus admodũ iuuenes essent, & nominat inter hos qui viuerent, Sulpitium Gallum, Qu. Fabium Labeonem, & M. Pompilium, qui ea tempestate & grandiores natu, & Poëtæ atque ciues clarissimi habebantur. Cicero tamen in quadam epistola ad Atticum, Terentii fabulas propter elegantiam sermonis à multis ait existimatũ à Lælio scriptas. Quintus item Memmius in Oratione pro se, P. Aphricanum asserit à Terentio personam mutuatum esse, vt quæ domi luserat, atque nomine Terentiæ in scenam deferret. Nepos quoque Cornelius Lælium testatur, cùm in Puteolano esset, quædam recitasse à se facta carmina, quæ ἐαυτοπαιγμένα leguntur.

16 *Eum adiuuare*) D Legitur & Adiutare. Pacuuius in Chryse, adiuta mihi. *Assíduéque vnà scrib.*) Non sic dicit aduersarius: verùm hic oratoriè crimen non tangit.

17 *Quod illi m. u. ex.*) B Alia defensio est M. Cicero in epistola quadã ad Atticũ, refert multos existimasse Terentii fabulas propter elegantiã sermonis, à C. Lælio scriptas. Quam opinionẽ idẽ Terent. hìc maximè confirmat, quò magis calũniatores suos in odium trahat.

18 *Eam laudem*) Pro id, laudem. *Quum illis pla.*) M Seneca lib. 14. Epist. sic ait, Nulla res magis animos honestate induit, dubiósque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum virorũ conuersatio.

19 *Qui vobis vn. & po. pl.*) D Vniuersis, qui in Cauea sunt, dicit. Populo, qui etiã præter theatrum, id est, vniuersam vrbem.

20 *Quorum*) B Virorum qui Terentium in scribendis fabulis adiuuerint. V Distributio est, quod est, omnibus ordinibus Romanæ reipublicæ placent. *Bello*) D Scipionis, B qui vir clarus rebus gestis fuit. *In otio*) D Furii Pili. *Inne.*) Scilicet Lælii sapientis. *In otio, In neg.*) B Venusta ex cõtrariis compositio, Sic etiam pulchrè dicitur. Memineris te fili charissime Louanium mitti non ad otium, sed negotium.

21 *Suo quisque tempore*) Mitio & Demea.

22 *In ag. p. ost.*) Dχῆμα * Hìc enim iã senes acciẽpidi essent, imò potiùs cæteræ personæ. sed ipsi senes in statario charactere, partẽ aperient, in motorio, partẽ ostendẽt. Namduo agendi sunt principales modi, Motorius & Statarius, ex quibus ille tertius nascitur, qui dicitur μικτὸς. *facite*) V ἀξιώσει prologũ de more finit. *Aequanimitas*) D Fauor, & propitius animus. Et deest Vestra. M Aequanimitas est patiẽtia, & illa dispositio, quæ habet animum placidum, benevolum, & minimè æstuantem. Idem est Adeste æquo animo, & Aequanimitas vestra faueat.

ARG. [P] In prima scena, quòd prologus promisit, argumentum narratur, opportunéque vita aspera cum leni, pater mitis cum seuerissimo comparatur. ostendit etiam se Mitio admodum esse solicitum de Æschino filio adoptiuo, quòd nondum de cœna hesterna redierat: [H] ac pulchra admodum narratione quantùm ipsum amet, quàm liberaliter educet, quid cùm illo facere cogitet, oppidò pulchrè exponit. Porrò ex hac scena ratio educandi liberos peti potest: [P] quos lenitate potiùs, quàm asperitate aut vi instruendos præscribit. [H] A collatione narrationem auspicatur: nam ideò confert cogitationes vxoris de absente marito, cum cogitationibus parentum de absentibus liberis. [V] Itaque scena hæc propter querimoniam absentis filii esset quodammodo δημητριακή: & cùm argumentum totius fabulæ de more subiiciat, ὑποθετικὴ. præcipuè tamen contentio personarum demonstratiua obseruanda est. *Theses.* 1 Patrum est anxia sollicitudo de filiis, qui non sunt in officio. 2 Zelotypia vxoris de absente multò vehementior est sollicitudine patris de filio. 3 Vrbana vita rusticæ anteferenda est. 4 Institutio puerorum sit liberalis, & cum clementia morúmque ciuilitate. 5 Ciuilitas prodest vbique, si quid siue foris, siue domi contrahendum sit. [M] Propitii patris, valdéque amantis filium affectus, hac scena exprimitur: quæ viri clementis decorem seruans, imperium docet esse stabilius, quod amore gubernatur, quàm quod timore. Nihil enim violentum potest esse diuturnum. Seneca scribens de clementia ad Neronem sic ait, Principibus certior est ex mansuetudine securitas, quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat. Et ad Paulinum de breuitate vitæ sic scribit, Quātò meliùs beneficiis imperium custoditur, quàm armis? Et Cyrus moriturus, vt est apud Xenophontem, Cambysæ filio sic dixit, Non est aureum hoc sceptrum quod regnum seruat, sed amici multi sceptrum sunt regibus verissimum maximéque securum: & non parantur fidi amici vi, sed potiùs beneficentia. Et alibi dixerat Cyrus, Necesse est, vt qui à multis timetur, is multos faciat sibi inimicos: qui verò simul omnibus infestus est, in omnibus concordiā iniicit. Cicero in prima Philippica, sic ait, Clarum esse ciuem de Republ. mereri, laudari, coli, diligi glorioſum est: metui verò & in odio esse, inuidioſum, detestabile, imbecillum, caducum: quod videmus etiam in talibus ipsis illis, qui Oderint dum metuant, dixerint, pernicioſum fuisse. *Vers. gen. Senarij iambici.*

MITIO *senex.*

* L. Percontatio. Mitio hac narratione exponit suam

* STORAX. *Non rédiit hac nocte à cœna Aéschinus:* idissp *Al. [Storax,]*

[F] *Storax.*) [V] Expositurus suam sollicitudinem propositione quadam, quam propter affectum omisit, & per prosopopœiam Storacem interrogando alloquitur. [D] Nomina personarum, in Comœdiis duntaxat, habere debent rationem & etymologiam. etenim absurdum est Comicum apertè argumenta confingere: vel nomen personæ incongruū credit: quia seruuli adolescentibus præstolādare, vel officium quod sit à nomine diuersum. Hinc seruus fidelis Parmeno: infidelis vel Syrus, vel Geta: miles Thraso vel Palemon: iuuenis Pamphilus: matrona Myrrhina & puer, & ab odore Storax: & à ludo, & à gesticulatione Circus, & item similia, in quibus summum Poëtæ vitium est, si quid è contrariò repugnans contrarium diuersúmque prorulerit, nisi per ἀντίφρασιν nomen imposuerit ioculariter: Vt Misargyrides in Plauto dicitur trapezita. & ferè hoc modo apud alios à Poëtis nomina componuntur describēda per ἀντίφρασιν quod designat Storax. Primæ partes, sicut in prologo ipse promisit, à senibus aguntur: quorum contentione ad argumentum relata, vita aspera cum leni, & pater comis cum seueriſſimo comparatur *Storax.)* Storacem vocauit, non Aeschinum, quo tacente, puerum, id est, Aeschinum absentem credit: quia seruuli adolescentibus præstolādare, vel officium quod sit à nomine diuersum. Hinc seruus fidelis Parmeno: infidelis vel Syrus, vel Geta: miles Thraso vel Palemon: iuuenis Pamphilus: matrona Myrrhina & puer, & ab odore Storax: & à ludo, & à gesticulatione Circus, & item similia, in quibus summum Poëtæ vitium est, si quid è contrariò repugnans contrarium diuersúmque prorulerit, nisi per ἀντίφρασιν nomen imposuerit iocularitèr: Vt Misargyrides in Plauto dicitur trapezita. & ferè hoc modo apud alios à Poëtis nomina componuntur describēda per

2 aiſſi	*Neque ſeruulôrum quiſquam qui ſaduôrſum ierant.* / *D. [ierant,] prima longa, non aliter quàm in [iuerãt].* *R al. [aduorsè ierant?] al. [aduorsus ierant?]* aiſſidi.	erga filium voluntatem, ſua conſilia de educatione exponit, itē conſilia Demeæ. Orditur autem narrationē à collatione, qua exaggerat curam, & amorem erga filium.
3 iſſſi	*Profectò hoc verè dicunt, Si abſis vſpiam, aut* *Muretus reijcit [Aut], in ſequētē verſum, iſſſſp: dſſi vi, vel dſſibi.*	
4 iſſi vi / iſſibi	*Vbi ſi ceſſes, euenire ea ſátius'eſt,* *Al. [Si vbi], ſed verſus non conſtat.*	
5 ſſibſp	*Quæ in te vxor dicit, & quæ in ánimo cógitat*	
6 ſiijdi	*Irata, quàm illa, quæ paréntes propitij.*	
7 ſſiip	* *Vxor, ſi ceſſes, aut te amâre cógitat,*	* L. Cõparatio diſſimilium ad amplificationem.
8 ſiſſai	*Aut ſtete ſamári, aut potâre, aut ánimo óbſequi:*	
9 diſſap	*Et ſtibi bene eſſe ſoli, cùm ſibi ſit malé.* *G. Al. omittitur, [Et], ijiſap.* [A] *ſic & à Mureto in ſequenti verſu.*	*Rel. [re], tũ in eo no eliditur e,* [B] *neque o in [animo],* diſſdij.
10 ndſſi	*Ego, quia non rédyt filius, quæ cóguo! &*	

2 *Neque ſer.*) [V] A ſigno confirmat propter ſeruos quærētes, & nōdū reuersos. *Neque ſer.*) [D] Propter Storacem, quem abesse non respondendo intelleximus. *Qui aduer.*) Propriè locutus est. Nā aduersitores dicūtur. *Ierant*) Productè i pronuntiando: quod nos addita u, Iuerant dicimus. Tale est illud Virg. Nos abiisse rati, & vento petiisse Mycenas.

3 *Profecto hoc verè*) [L] Hæc secū senex. *Profectò*) [V] Amplificat suum desyderium per comparata minora, atque præ sua sollicitudine Zelotypiam vxoriam tantam non esse ait, & quasi præ castigatione quadam laudat dictum vulgare de mulierum Zelotypia. *Profectò hoc ver. dic.*) [D] Absolutè, non addidit, qui. *Si abſis vſpiam*) Abundat, Vspiam. aut deest Profectus, aut quid tale, aut Tibi vspiā: significat enim, scilicet vspiam & in loco, & ad locum. *Si abſis vſp. aut vbi ſi ceſſes*) Si absis, ad parentes propitios: Si cesses, ad vxorem iratam refert in desertorem.

4 *Vbi ſi ceſſes*) [B] Erasm. primo de Copia commentario, Vbi pro alicubi. Vnde pro alicunde vsurpatur, duntaxat in compositione, vt sicubi, necubi, nuncubi, sicunde, necunde. *Vbi ſi.*) Vbi si, quidam dixisse Poëtam existimant pro sicubi. *Euenire*) [V] Minora sunt incommoda, atque non tam graues suspiciones vxoriæ in illa æmulatione exiſtunt, quæ hîc connumerantur distributione. Tibullus quoque suspiciones vxorias grauiter

5 *Vxor*) [D] Subaudiendum est, dicit irata vxor. *Quæ in an. co.*) omne quod sentimus aut cogitamus, aut dicimus: & vtrunque Pro oratione est, Sed illa ὑποκριτικὴ, quæ in cogitatione est: hæc περφρεικὸς λόγος dicitur quæ in verbis est constituta. Virgil. Et mihi iam multi crudele canebant Artificis scelus, & taciti ventura videbant. Et ipse alibi, Nūc si quis est qui hoc dicat, aut si cogitet.

Quàm illa q. p.) [D] Eruditè, non addidit in quem dicat, quia scit nomina vxoris & parentum τῶν πρός τι esse. *Parentes, propi.*) [B] Propitius significat prorsus pium: aut eum, qui vehementer liberos amat. Nonius de impropriis hūc Terentii locum aduocat, volens vt mihi quidem videtur, ostendere antiquitatem illam venerandam, homines quoque, non tantùm deos propitios dici voluisse.

Vxor, ſi ceſſes) [D] Quare non, si absis? an quia iustiùs cessanti quàm absenti succensemus? an quia irata vxor, si cesses. *Aut te am.*) ὑπεξάγωσις cum ἐξεργασίᾳ, Aut te amare cogitat: aut minus peccati est amori proprio cedere, quàm alieno amori obsequi nulla re impellente, sine vxore potare, aut velle delicias. Ergo αὔξησις est: nisi fortè τῷ ἰδιωτισμῷ hoc putamus dictum. *Aut te am. co.*) [B] Bene hoc familiare enim vxoribus est suspicari maritos suos aliarum illecebris mulierū detineri, si quando vel ad cœne, Vel prādio domi constitutum tempus non redeunt, vel si præter morem aliàs etiam absunt. *Aut te ama. co. Aut tete am.*) [D] Cùm duo proposuerit, alterum sumpsit. Nam cùm dixisset, Quæ in te vxor dicit, &, Quæ in animo cogitat: intulit, Aut te amare cogitat. *Aut te amare & c.*) Quia Te amare ἀμφίλογος dixerat, citò intulit quod certum est, Aut tete amari. Et quia illud Te dixerat: hoc geminauit, & Tete dixit tanquam significantius.

Aut am. ob.) [B] Voluptati te studere. [D] παραφορά.

Ego) [V] Hîc aliæ & de grauioribus periculis sunt suspiciones, vel vitæ, cùm sit alsiosus: vel corporis, aut per casum aut per fraudem. Frangere autem nauem vel aliquid

Mss.[rebus?] Mu.[aut perfregerit aliquid.]

* L. Exclamatio blãdè corripientis & cũ quadã admiratione.

* D. Transitus ad argumentum subtilissimus.

* L. Delabitur ad comparationẽ sui & fratris, qua mores vtriusq; & vitam ostendit.

R. Al. [Secũtus,] ſſſſſi.

Quibus' nunc sollicitor ſrebus,/ne aut ille álſerit, ſdſſſſpi a 11
Aut vſpiam ceciderit,ſac perfrégerit áliquid!/ ſiæſdb 12
* *Vah, quemquámne" hóminem" /in/ ánimo" instituere, aut* G.[ſecum in],ſdſbdi. ſdaſbp ſdbbdi 13
Parâre,quòd sit cháriùs,quàm ipſe est sibi! iſſſi 14
Atqui ex me hic non natus' est,ſed ex fratre. is ádeò* G.Poteſt[At]à ſuperiore verſu pendere,ſſiſdi. ſſæidi ſſſ 15
Diſſimili ſtúdio est,iam inde ab adoleſcéntia. ddſbſi 16
* *Ego hanc clemêntem vitam vrbânam, atque ótium* iſſſſp 17
/Secûtus/ſum:&,quod fortunâtum iſti putant, iſſſſj 18

vſitatè dicimus,quaſi ipſe egerit cùm paſſus ſit. *Ego q. non.r.ſi.*) D ἀναπολόγητον non enim Pater dixit.Plus est quod dixit Ego,quàm ſi diceret Pater. *Quæ cogito quibus,& c.*) Hoc ſic pronuntiandum est, vt horrere videatur ipſe cogitationem ſuam.

11 *Quibus n.ſol,r.*) Hoc est quàm malis:nõ vt vxor,bonis. B Quæ & quanta nunc me mala ſollicitant. *Ne aut ille al.*) D Vide quàm teneri sit amoris hic timor in iuuene præſertim.Nimiùm tenerè amat,qui hæc in iuuene pertimeſcit,quæ circa infantuloscaueri ſolẽt.

12 *Aut vſpi.*) Vſpiam & in loco,& ad locũ ſignificat. *Ceciderit,ac p.al.*) Iungendum vt non ſolùm ceciderit,ſed etiam perfregerit, hæc ſunt,quæ ſibi nemo cuenire Velit.

13 *Vah*) V Exclamatio ἐκπληκτικὴ blãdè corripientis & admirantis est à veriſimili per συγγνώμην φυσικήν,id est,amorem in ſe & ſuos naturalem. *Quenquámne h.*) B Subaudi Verum est:vt ſit,an Verum est!Et innuit verum ſe experiri in ſeipſo,quod in hominibus ferè miramur. *Quenq. mne h.*) D Sic dicimus de ea re,quam miramur ferè ab omnibus fieri.

14 *Quàm ipſe est ſibi!*) Tanquam duo ſint, ſed hoc Poëtæ Comico licet.

15 *Atqui*) V Conceſſio est,ſed dum contrarium infertur per locos demonſtrationis in vtroque ſene fit collatio & contentio.atque vitæ tam vrbanæ,quàm ruſticæ est notatio neutiquam in pædagogia negligenda. *Atqui ex me hic natus non est*) D Quaſi dicat,Ex me non est,& ſic afficior:quid paterer ſi genuiſſem! *Ex me natus non est*) Quaſi dicat, Non est meus. *Sed ex fr.*) Hoc est,omnino non alienus est. *Adeò*) Aut abundat, aut Nimiùm ſignificat.Vt in Eunucho,Adoleſcẽtem adeò nobilem.

16 *Iam inde ab adoleſcen.*) B Adrianus Cardinalis,Iam inde à principio,iam inde vſque à puero,iam à puero,à pueris,vſque à pueris, & à puero,iam inde ab adoleſcẽtia,iam inde vſque à puritia,modi ſunt loquendi natiuo Latinitatis candore ſparſo,non interpretis, ſed ſtudioſi imitatoris egentes. Terent.in Heautont.Qui nos putant iam à pueris illico naſci ſenes.Terent.in Adelphis.Vſque à pueris curaui ambos ſeduló.Idẽ in Heaut.—Nam magna mihi cum eo iam inde vſque à puericia Semper fuit familiaritas.Terentius in Adelph.—Is adeò Diſſimili ſtudio est,iam inde ab adoleſcentia.Virg.in Georgicis,—Iam inde à teneris impendo laborem.

Ego h.cl.v.) Collationem habes vrbanæ vitæ & ruſticæ, cœlibatus & matrimonii. 17

Ego) V Hîc deſcriptio est vrbanæ vitæ & cælibis in Mitione. Hæc enim in clementia,vrbanitate,à qua nomẽ habet,& otio honeſto, & interdum cælibatu conſiſtit. *Clementem vitam*) D Figura ipſa, Vitam clementem dicimus, quæ clementes facit. Clemens autem est, qui colit mentem. *Atque otium*) Deest vrbanum.

Secutuſ.) Bene Secutus,quaſi magiſtram rectè beatéque viuendi. 18 *Et quod f.i.p.*) Romani ſcilicet,qui cœlibem quaſi cœlitem dicunt,& item Græci,apud quos ſunt huiſmodi ſententiæ. *Fortunatum i. p.*) Me vtique vxorem non ducere. Dicit autem Romanis id videri;quos ſpectatores habet.Menander, * *Quod f.i.p.*) Quidam putant ſic pronuntiandum, Et quod fortunatam iſti putãt vxorem: & hæc bona,& concinna locutio est. Et Putant bene dicit is,cui diſplicet aliena ſententia. *Iſti p.*) Id est, hi qui à me diſſentiunt. *Quod f.i.p.*) B Olim fortunatus habebatur, qui viueret in cœlibatu: quod teſtatur illud, Qui nõ litigat,celebs est.Indicat enim rixoſum eſſe omne coniugium, nec eſſe tranquillam vitam,niſi in cœlibatu. Iuuenalis, Sem-

per habee

19 ſſaiſp *Vxôrem nunquam hábui:ille contrà,hæc ómnia:*
20 diſſſp *Ruri ágere vitam,ſemper parcè,ac dúriter*
21 iſſſiſi *Se habêre:vxôrem duxit:natifílij*
22 ijſiſi */Duo:/inde ego hunc maiôrem adoptáui mihi:*
23 ſſbiſi * *Eduxi à párvulo:hábui:amáui pro meo.*
24 aſijſi *In eo me oblécto.ſolum id est charum mihi.*
25 dſddij *Ille vt/item/ contrà/me hábeat,/ſácio séduló:*
R. Al. [idem,] ſed corrupté.
26 ſſijap *Do,/præterміttо:/non necéſſe hábeo ómnia*

Mitionis vita clemens & otioſa. Demeæ vita laborioſa & auſtera.

R. Al. [Duo ſunt:] ſed deprauatè,ax ſiſi.

* V. Educationis exemplũ à prima vſque ætate.

Al.[ſaciai],dſddii.

R. Al. [permitto], ſed perperam.

per habet lites, alternáque iurgia lectus, In quo nupta iacet minimum dormitur in illo. Aſtipulatur huic ſententiæ, verſus ille prouerbialis, Mulier in ædibus atra tempeſtas viro.Sed Heſiodus,vt modeſtiùs, ita veriùs opinor dixit, Sors potior muliere proba non obtigit vnquam Vlla viro, contráque mala nil tetrius vnquam est. *Iſti putant*) Cùm dicit Putant,oſtendit non probari ſibi vulgarem opinionem. neque enim omne coniugium parùm felix eſt, ſed id demum in quo mulier habetur mala.

19 *Vxorem n.h.*) D Si non habeo,dixiſſet potuerat videri habuiſſe. *Ille contrà*) V ἀντίθεσις est in ruſticæ vitæ deſcriptione,quę talis est, cùm ruri vita viuatur,cùm eadem ſit laboriosa & parca. Illic quidem est εὐτραπελία, aut χαλεπότης:hîc verò est ἀγροικία.

20 *Ruri agere vitam.*) D Contrà hæc omnia ſuffecerat breuitas, ſed ſubiunxit fratris deſcriptionem,vt verbis ipſis malam vitæ conditionem oſtendat. *Semper p. ac d.*) Semper,licèt incertam diſtinctionem habeat, tamen rectè additum est:quia vel ruri agere,voluptatis est, vel parcè ac duriter ſe habere, virtutis.Sed Semper,ad vitium: Parcè autem, ad ſeruandum:Duriter verò,ad laborem referendum est. *Ruri.ag.v.ſ. p.ac d.Se h.*) Variauit,vt in Andria. *Ruri ag.v.*) B Infinitum pro præterito perfecto: Agere pro Egit, & Habere pro Habuit.Modi enallage est.

21 *Vxorem dux.*) D Rectè,Duxit,nõ Ducere, ſemel enim hoc fecit Demea. *Vxorem d.*) Variè per modos diſcurrit. *Vxorem dux.*) Ad iuuandum pronuntiatione est,ne ſingula vtrinque aſſecuti videantur. Nam ſic in fine fabulæ ait Demea, Vxorem duxi, quam ibi miſeriam vidi! *Natiſilij*) Alia cura.

22 *Inde ego hunc,&c.*) Mirè inde ſubiungit cùm perſonam prætulerit. Sic alibi, E prædonibus vnde emerat,ſe audiuiſſe abreptam è Sunio. *Inde ego, &c.*) Indè, pro ex quibus,& Mihi abũdat.Et bene hunc dixit,quia de ipſo loquebatur.

Eduxi à p.) Quod nos Educare dicimus, Educere veteres dicebant: vt,Educet ſyluis regẽ regúmque parentem. *Habui*) Quæritur quid ſit.habui.& cùm multa dicãtur, hoc ſolum verum est,habui,credidi, duxi, exiſtimaui.vt alibi,Semper eius dicta est hæc, atque habita ſoror.&,Sic itaque habeantur,itaque dicantur. Ergo Pro meo ſubaudiendum est bis,& hãbui &pro meo,& amaui pro meo. *Habui*) V Cuius potens eram. *Amaui*) Vt de quo optimam ſpem cõceperat iuxta Quiſtilianum,& Plutarchi conſilium. 23

In eõ me obl.ſ.id est ch.m.) D Abſolutè vtrunque, & In eo,& Solum. *In eõ*) Quaſi in ea re. *Solum id est m. ch.*) Plus ſignificat quàm ſi diceret, Solus is est charus mihi. *In eo me obl.*) Nouè dixit, pro, eo me oblecto. B Huic verbo ſi ablatiuum cum præpoſitione In adiicias,delectationis maior vis oſtenditur,vt ſit quaſi in eo conſiſto, tanquam in delectatione mea præcipua: ſi enim dixiſſet,Eo me oblecto, hoc ad partem quandam delectationis pertineret,quam de illo,non in illo ſumeret. 24

Ill vt i.c.f.) D Item,ſimiliter: Cõtrà,viciſſim. Plautus,Vt illa illum contrà: qui est amoris cultor optimus. *Sedulò*) id est, ſine dolo & impunè,ſecus à dolo. 25

Do,permitto) V Clementia & mediocris indulgentia non est temerè damnanda in pedagogia. Valeant Orbilii tam patres quàm præceptores. Huc referatur dictum Henrici imperatoris,qui Maximiliani pater fuit,quod aſſiduè in ore habuiſſe fertur, Qui diſſimulare neſcit,imperare neſcit. *Do,præterm.*) D Do ſumptum, Prætermitto delicta. *Non neceſſe hab.o.Pro m.i.ag.*) Et ſi licet;nõ neceſſe est patrem ſæuire,quid pater eit.Inter Ius & Aequitatem hoc intereſt,Ius est,quod omnia recta & inflexibilia exigit: Aequitas est,quæ de iure multùm remittit. Ergo hic cẽſus, Non neceſſe,etiam ſi liceat,ſæuum eſſe patrem.Et mirè oſtendit ius ſuum,niſi neceſſitate, non eſſe ſeruandum. 26

Pro mĕo iure ágere. postrémò álỳ clánculum {*didsp 27
R. Al. [Patre], sed perperam. *[Patres] quæ fáciunt, quæ fert adoleſcéntia,* ididsp 28
Ea ne me celet, consŭéfeci fílium. aſſiſp 29
* V. αἴτιον γνωμικόν: huius sententiæ ratio est à signo. * *Nam qui mentíri, aut fállere [insŭêrit] patrem,* ſſiſi 30
aut R. Al. [insueuerit]. ſſiſi.
* Epiphonema. I Sentẽtia quæ cõplectitur scopum fabulæ. *Audêbit: tantò magis audêbit cæteros* ſſdſſi 31
* V. Atribeatis est de educatiõe diuersa. Mss. [sæpe ad me]. A sed uersus non melius habet, ilſæſi: vel iſſiai. * PVDORE *& liberalitâte líberos* ſiiij 32
Retinêre sátius esse credo, quàm metu. abijij 33
* *Hæc fratri mecum non conuéniunt, neque placent.* ſſddi 34
Venit [ad me sæpe] clámitans, Quid' [agis'] Mítio! {aſſiaſi 35
{aſſiia
R. Al. [aus].

27 *Pro meo iure ag.*) B Budæus in annotationibus, Meo, inquit, iure, tuo iure, suo iure, verba sunt apud eruditos frequentissima, sed certè cuiusdam significationis. Est enim meo iure aliquid agere vel facere, idem quod mea facultate vel authoritate, vel concessa mihi omnium consentu libertate, & potestate. Cic. pro Roscio, Tametsi meò iure possum, si quid in hac parte non placeat, vituperare: non enim vereor ne quisquam alienũ me animum habuisse à causa nobilitatis existimet, id est, Quanquam ego is sum, cui id facere maximè licet citra reprehensionem. & illud Terentianum in Adelphis, Do, prætermitto, non necesse habeo omnia Pro meo iure agere. Verba sunt patris indulgentissimi. *Pojremò*) V Est in primis in pædagogia necessarium, ne quid discipulus celet, sed omnia candidè agat. *Alq cl.*) D Non, alii patres: sed, alii adolescentes, clanculum patres suos. *Clanculum Pa.*) L Nouè dictum, pro clàm patribus: B Hoc est, mala quæ patribus faciunt inscii: nullus enim clam facit, nisi quod illicitum esse sciat.

28 *Quæ fert ado.*) D Veniam addidit statim, peccata ab adolescentibus ad ætatem remouendo. Et vide quàm breuiter, quàm publicè, quàm innocenter locutus est. *Quæ fert ado.*) B Hîc nonnulli cum muliere congressum intelligunt.

29 *Ea ne me c.*) D Tribus enim viuitur modis, natura, consuetudine, & ratione.

30 *Nam qui m.a.f.ſuſ.*) Separatim subaudiẽdum est Insuerit, παρὰ τὸ Mentiri. *Qui m. aut f.iuſ.*) B Quod turpe est. Plauti ille in Mercatore Charinus, Mihi, inquit, scelus videtur me parenti proloqui mendacium. Martianus Capella sub persona Rethoricæ de argumentis agens, quibus fides fieri solet, A comparatione maiorum, inquit, quis dubitet à Siculis pecuniam petiisse Verrem, cùm à Marco Octauio Ligure petierit? Virg. Tu potes vnanimes armare in prælia fratres. Ex hoc vtique probat, & alienos posse quod minus est. Terentius, Nam qui mentiri, aut fallere insueuerit patrem, tantò magis audebit cæteros. A maiori argumentum est. Quia & illud, Parenti non obtemperat, & audiet alienum!

Cæteros) D Quia iam deceperit patrem. 31

Pudore) V Hoc est illud Quinctiliani consilium, qui pueros minimè vult cædi. Propterea quòd seruilem incutiat metum. Deinde si cui mens illiberalis est, vt obiurgatione non corrigatur, Hic ad Plagas, vt pessima quæque mancipia durabitur. *Pudore ac lib.*) D Pudore, ad filios retulit: Liberalitate ad parentes. Argumentum à coniugatis: Liberalitate inquit regendi sunt: propter quod liberi dicuntur. Liberalitatem autem, bonitatẽ dicit. 32

Retinere ſ.e. cr.) Bene Retinere à vitiis scilicet. Nam vitia filios tenent, quos retinẽt patres, à vitiis scilicet. Nam Retinet qui aduersum aliquem tenet. *Metu*) V Est enim Ciceronis metus malus diuturnitatis custos. de qua sententia in prima Philipp. Cicero plura. Et prouerbium est eius loci. Oderint dum metuant. 33

Hæc fr.m.n.c.) D Noua locutio. Et non conueniunt, pro non congruunt: ac per hoc, in his ego & frater dissentimus, & dissimiles sumus. 34

Venit ad me ſ.cl.) B Narratio est quæ vertitur in personis eiusmodi, vt in ea cum rebus ipsis personarum sermones, & animi perspici possint: vt ait Cicero libro primo de Inuentione. *Venit ad me ſ.cl.*) D Et importunitatem odiosam ostendit, Ad me dicendo: & inconditam assiduitatem, addendo Sæpe. Et congruè, postquàm Sæpe dixit, adiecit aptius verbum, non dicens, Clamans, sed clamitans. 35

Quid agis Mitio!) Reminiscere lectionem, & inue

Cur perdis adoleſcêntem nobis! cur amat! ſbſſſp 36
Cur potat! cur tu his rebus sumptus súggeris! ſſſſſp 37
Vestítu nímio indúlges: nímiùm inêptus es. ſdſdip 38
* *Nímiùm ipse durus est, præter [æquúmque &] bonum* {aiſiſp 39
{aiſ
R. Al. [æquum &], sed corruptè.
ET ERRAT *longè, mĕa quidem sententia,* {iſiaiſi 40
{iſſ
Qui impérium credat grávius esse, aut stabílius, ſdidp 41
Vi quod fit, quàm illud, quod amicítia adiúngitur. ſſddſp 42
Mea est sic ratio, & sic ánimum indûco meum: idſaſp 43
Málo coáctus qui suum officium facit, ijſiap 44
Dum id rescítum iri credit, tantísper cauet: ſſſſſp 45

L. Suggeris, id est, suppeditas. Mss. [nimium.] * Retorquet correptionem, contrarium inferendo. G. Potest [&] à superiore uersu pendere. ſſijſi.

Al. [sic est], adſaſp. L. Ratio, id est, sententia.

* Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

& inuenies interrogationem huiusmodi, vel inuectionis principio conuenire vel obiurgationis.

36 *Cur p.ado.nob.!*) Rectè Nobis additum est & ὑβριστικῶς: vt alibi, Psaltriam nobis si diis placet, parauit. *Cur amat! Cur potat!*) Vide quẽ admodum vt durum obiurgatorem ostendat Demeam: cùm ab eo ea dicantur in crimen vocari, quæ aut ætatis sunt: vt, Cur amat! aut naturæ: vt, Cur potat! aut pietatis! vt, Cur tu his rubus sumptum suggeris! &c. Car amat, ad illud refertur quod ait suprà, Do, prætermitto. nam prætermitto delicta, intelligimus ex amore. Cur potat, ad illud quod ait, Do sumptum.

38 *Veſtitu nimio ind.*) B Donas illũ nimio vestitu, nimium obsequeris, nimis te benignum præbes. Quibusdam Nimio pro Nimis positũ est: his Vestitu datiuus est antiquus. *Nimium inep.es.*) D Vtrũque durè, & Nimiùm, & Ineptus. *Ineptus*) V Qui rationem liberorum non habet, qui modum neque verbis neque factis obseruat, neque eorum quibus cum conuersatur, neque temporis rationẽ habet. Hæc Cicero de oratore.

39 *Nimium ipsĕ*) Reprehendit rationem institutionis, qua vsus est frater, qui æquus esse noluit, sed ἀκριβοδίκαιος. *Prætor æquúmque & b.*) D Potuit Et non addi, præter æquum bonum.

40 *Et errat l.*) Melius est Longè simpliciter accipiendũ, vt locale sit, quàm valde. *Mea q.*) Modestè addidit Mea quidem sententia: ne quis hoc pro præcepto dici existimet.

41 *Qui imper.*) V Γνωμὴ est καθολικὴ & πιθανὴ: cui illud suffragatur, Nullum violentum est diuturnum. Prudenter itaque Seneca asserit, meliùs beneficiis imperium custodiri, quàm armis. Atque Cyrus moribundo similis Cambysæ filio dixit, Sceptrũ hoc non est aureum, quod regnum conseruat, sed amici multi sunt sceptrum regibus verissimum. Hi autem non vi, sed beneficentia comparantur. *Qui i.c.*) D Vtrum cuiuslibet, an Demeæ tantùm? *Grauius esse atque ſta.*) Grauius, ad vim: Stabilius, ad tempus refertur.

42 *Vi quod ſit*) Id est, metu ac malo. *Quàm ill. quod am. ad.*) Illud fit, quod vis hoc adiungitur, quod amicitia.

43 *Mea sic est.*) V Ratio eius sententiæ est ab euentu infeliciori. Notum est illud Horatianum, vt furca semper recurrat. *Mea sic est r. & ſ.a. ind:m.*) D Mea sic ratio est, ad superiora pertinet confirmanda: Sic animum meum induco, ad ea pertinet quæ dicturus est. *Mea sic est*) Iterum modestè, ἰδιωτικῶς. *Et sic a.i.m.*) Senilis μικρολογία.

44 *Malo c.*) B Vt rami qui apposita furca torquentur aliò, quàm natura posuerat, protinus ea sublata vergunt quò priùs: ita qui nõ virtutis amore, sed formidine fustis metuunt peccare, his simulátque contingit facinori suo sperare latebram, ad mores genuinos recurrunt. *Malo c.*) D Duo dicit, Malo, & Coactus. *Qui offi.*) ὁ τὸ καθῆκον ποιῶν, id est, qui rectè facit. Officium autem dicitur quasi efficium: ab efficiendo, quod vnicuique personæ congruit.

45 *Dum id reſcit, iri*) D Quod facit scilicet. *Tantisper*) Tantisper quasi tantũper: & paulisper, quasi paulumper, vt parumper dictum est. *Tantisper cauet.*) Peccare subaudiẽdum est, nam totum ἐκλειπτικῶς, & obscurè dictum est. Et bene Cauet, quasi malo. *Tantisper c.*) B Tantisper comitẽ trahit non rarò particulã dũ, apud eos scriptores, quos nunquam satis laudare, satis admirari & suspicere possumus.

Mu. [Quem beneficio adiungas, ille], dasſap.
* L. Boni patris officium.
* D. Indulgétiæ affectum ad diſciplinam reuocat.
* D. A differentia perſonarum & officiorum.
* V. Connectit artificio μεταβασιν, hanc ſcenã ſequenti. D Κατ' εἰκονολογίαν ſuperuenit de quo ſermo eſt, vt factis dicta oſtendantur.

Si ſperat fore clàm, rurſum ad ingénium redit. ſdſiap 46
[Ille quem beneficio adiúngas, ex ánimo facit: κπſſap a 47
Studet par referre: præſens abſénsque idem erit. ειiſſp a 48
** Hoc pátrium eſt, pótiùs conſuéfacere filium* ddſdip 49
*Sũa ſponte rectè fácere, * quàm aliéno metu.* εidbſi f 50
** Hoc pater ac dóminus intereſt. hoc qui nequit,* ddiiſp 51
Fateâtur ſneſcíre, imperâre líberis. R. Al. [ſe neſcire], ſed corrupté, aſſiij. aſiiii 52
** Sed éſtne hic ipſus, de quo agêbam! & certè is eſt.* ijſiſi 53
Néſcio quid triſtem vídeo. credo iam (vt ſólet) dſdijp 54
Iurgâbit. ſaluum te aduenîre Démea, ſſiſip 55
Gaudêmus. ſiſſſi 56

Hic Senarius perficitur initio ſcenæ ſequentis

46 *Si ſp. f. c.*) DIterum quod facit, ſubaudiendum. *Rurſus ad ing. r.*) Mirè non intulit Cauet: ſed ad ingenium redit, & ruſum eſt retrorſum: vt prorſum priùs verſum. *Rurſum ad ing. r.*) B In mores genuinos remigrat, à ramis ducta metaphora eſt, qui appoſita fuſca torquentur aſſiò, quàm natura poſuerat, qua ſublata rurſum vergunt eodem.

47 *Ille quem*) V Per contrarium amplificat videlicet clementiorem educationem. Solomon in prouerbiis, Miſericordia & veritas cuſtodiunt regẽ. Clementia firmatur thronus eius. *Ille quem b. ad.*) D Non dicit, Beneficio adiunctus, vt ſuprà Malo coactus. Ille malo, hic beneficio: Ille coactus, hic adiunctus: ille, dum id reſcitum iri credit, tantiſper cauet: hic præſens abſénsque idem erit. Et Præſens & abſens, non ad aliquem locum, ſed ad cuſtodem retulit & monitorem. Ille quem beneficio adiungas, Contra illud ait, Malo coactus. *Ex an. f.*) Officium ſcilicet.

48 *Studet par. r.*) Id eſt, benefacere. *Præſ. abſénsque i. e.*) Contra illud, Si ſperat fore clàm, rurſus ad ingenium redit.

49 *Hoc p. eſt.*) Superius à re tractum eſt: hoc iam à perſona ducitur argumentũ. *Hoc patr.*) V A decoro & officio patris, qui amari magis quàm metui exoptat: dum tyrannidem in filios exercet. *Conſuefacere.*) D Non Cogere: ſed Conſuefacere.

50 *Alieno.*) V Per aliorum exempla excuſſo. *Quàm al. m.*) D Vide quemadmodum ſuum ad indulgentiam affectum reuocet optimæ diſciplinæ.

51 *Hoc pater.*) V A diſcrimine patris & domini, qui hîc tyrannus eſſe videtur. *Intereſt.* D Differentia eſt. *Hoc qui nequit.*) Longè meliùs, Nequit, quàm ſi diceret, Non vult.

52 *Fateatur n.*) Hoc indicat & ſe meliùs conſulere, & volentem hoc exercere. *Neſcire imp. l.*) Oratoriè, quaſi artis ſit indulgentiſſimè agere. Imperare, modò non ad ſuperbiam, ſed ad regendum eſt referendum. *Fateatur n.*) Deeſt ſe.

53 *De quo ag.*) B Nonius, Agere, inquit, loqui eſt. De quo agebam igitur, id eſt, de quo loquebar modó. *Et certé is eſt.*) D Benè nunc confirmat ipſum eſſe eum, cùm propior eſt, vt pote ſenili, nec in longum proſpiciente conſpectu.

54 *Neſcio q. tr. v.*) Orationis apparatus ex vultu oſtenditur: vt Stetit acri fixa dolore, Tũ quaſſans caput hanc effundit pectore vocem. *Neſcio quid.*) Deeſt, Propter: vt ſit, neſcio propter quid. *Vt ſólet.*) Cauſa cur illum æquo animo frater ferat, Vt ſolet, inquit.

55 *Iurgabit*) B Iurgari, & Iurgare dicimus indifferenter. Inter Iurgium, & Litem Marcellus hanc ait eſſe differentiam, quod Iurgium leuior res eſt: ſiquidem inter beneuolos, aut propinquos diſſenſio, vel contentio Iurgium dicitur. Inter inimicos diſſenſio, Lis appellatur. Marc. Cicero 4. de Republica, Admiror nec rerum ſolùm, ſed etiam verborum elegantiam. Si iurgãt, inquit, beneuolorum concertatio: nam lis inimicorum, iurgium dicitur. Idem, Iurgare ergo lex putat inter ſe vicinos, non litigare. *Saluum te ad. D. Gaud.*) D Vt aſperior oſtendatur Demea, etiam ſalutatur ab eo quem obiurgaturus eſt.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. V Eſt hæc prioris ſcenæ tanquam παράδειγμα. Sicut illic veluti *Stoici* duplex vita deſcribitur, ita hîc vtriuſque vitæ generis eſt ὑπόθεσις, & quædam exemplaris repræſentatio: D vbi

vbi diuerſi homines, diuerſi patres, & diuerſa ſtudia proponuntur. V Demea quidem ſui ſimilis, vtpote ruſticus, aſper, inaffabilis, H durus, D amarus, impolitus, pertinax in delictis, V ad ignoſcendúmque difficilis. H penè inhumanus, V grauiter expoſtulat cum Mitione P de Æſchini petulantia, cupiditatibus & iniuriis: V Mitio contrà vt eſt lenis, facetus, H clemẽs, mitis, comis, humaniſsimus, V & ad condonandum facilis, defendit, L atque eius adoleſcentiam indulgenter excuſat, à quo tandem Demea vtcũque placatur. V Quare in Demea eſt intentio & κατηγορία, in Mitione depulſio, & ἀπολογία. Eſt igitur tota ſcena in genere iudiciali. *Theſes.* 1 Vita aſpera & moroſa laudi non ducitur, qualis in Demea depingitur. 2 Vt pertinacia in corrigendis delictis vituperatur, ita & nimia ad condonandũ facilitas. 3 Violenta ingenia, cuncta vi eſſe agenda conſtituunt. M Hominis in diſciplina domeſtica ſeueriſsimi, nec permittentis filium laſciuire, ne vſus tranſeat in mores, & alterius nimiùm indulgẽtis libidini filiorum, vt ætas curſum ſuum faciat, decorum hac ſcena ſeruatur, & diuerſum vitæ inſtitutum exprimitur. Vtrunque rationes habet: Primùm, quoniam ex frequẽtibus actibus habitus generentur tam boni, quàm mali. Ariſtoteles in ſecundo Ethicorum ſic ait, Atque vt breuiter dicam, omnes habitus ex operationibus ſimilibus fiunt: quapropter tales quaſdam operationes reddere oportet. Ipſarum nanque differentias habitus ipſi ſequuntur. Non igitur parum, ſed plurimum, quin potiùs totum refert, ſic, an non ſic homines ab adoleſcentia cõſueſcant. Et paulò pòſt dicit, Ob voluptatem improbas agimus, ob dolorem verò res poſthabemus honeſtas. Quapropter homines ab ipſa ſtatim adoleſcentia, vt inquit Plato, ita inſtitutos eſſe oportet, vt his gaudeant, doleántque, quibus gaudere, doleréque oportet. Hæc enim educatio & eruditio recta. *Verſ. gen. Iambici ſenarij ſiue trimetri acat.*

DEMEA, MITIO, *ſenex.*

1 HEM *opportúné te ipſum quærito.*
2 ſiaaſp M. *Quid triſtis es?* D. *ſrógitas me, vbi nobis Aéſchinus* E. Al. [rogas], ſiiaſp.
3 ſbſſp *Siet, quid triſtis ego ſim!* M. *ſdixíne hoc fore!*
4 εxiidp ſſ *[Quid' is] fecit?* D. *quid' ille fécerit!* quem neque pudet* Scaliger reiecit [quid is] in præcedentem verſum, facítque. Siet] in eo monoſyllabum, ſdiſdp: ſiiidp.
5 ſωſdſp *Quicquam: neque métuit quenquam: neque legem, putat.*
6 ijſiſi *Tenére ſe vllam. nam illa, quæ ántéhac facta ſunt,*

Cõgreſſus ſenum, qui velut ſuperiorem Mitionis orationem cõprobat & amplificat. L Attende aſperitatem Demeæ, & contrà lenitatẽ Mitionis. *Mu.* [dixin'] iſbſip. *Propoſitio generalis L accuſationis, quam auget à perſona & antefactis.

1 *Hem opp. te ipſ. q.*) D Meliùs quàm Menãder, cùm hic illum ad iurgium promptiorem, quam ad reſultandum faciat. *Hem opp.*) B Opportunè, pro noſtro deſyderio, V in tẽpore. Exordium eſt abruptum in primo fratrum congreſſu. In vtroque autem ſeruandus ſuus eſt affectus, ſuum decorum, ſicut contentio demonſtratiua in vtroque fratre exigit.

2 *Quid triſtis es?*) D Bene interrogat, potuit enim non iratus frater quærere. *Vbi n. Aeſch. S.*) Quaſi quædam cauſa ſit triſtitiæ.

3 *Dixín'*) V Moroſè iurgaturum eſſe. *Dixin' h. f.*) D Credo iã (vt ſolet) Iurgabit. *Quid.*) V Hæc interrogatio magis bilem mouet.

4 *Quid ille fecerit.*) D Animaduertendum, vt interrogatus interroget more indignantium. quod ideò facit, quia videt Mitionem eo vultu interrogare, vt videatur minus reprehẽdere culpam Aeſchini. *Quem neque.*) V Propoſitio eſt accuſatiõis. Aeſchinus eſt impudens, eſt effrænis, & exlex. *Quem neque p. nec m. q.*) D Variè per caſus diſcurrit, Quem neque pudet quicquam, contra illud quod alibi pater dicit, Erubuit, ſalua res eſt. *Quem neque p. q.*) Magno ordine accuſauit; Non, inquit, pudore mouetur patrum, non metu parentum, non timore legum. Ergo gradatim αὔξησιν oratoria proceſsit. B Priſcianus, Sunt, inquit, verba, quæ adiunguntur genitiuo & accuſatio; vt, pudet me illius rei Tædet, piget, miſeret, pœnitet, infinitiuis quoque hæc eadem conjuncta, accuſatiuum ſolum aſſumũt: vt, pudet me diſcere. Terentius tamen nouo more in Adelphis ſecundum Græcos dixit, Quem neque pudet quicquam.

6 *Tenere ſe v.*) D Bene tenere, quia legem. & eſt ἀμφιβολία oratoria. *Nec leg. Tenere ſe vll.*) B Quidam hîc ſubaudiunt Oportere: vt

	Omitto: modò quid designâuit! M. *quidnam id est?*	ibſſſi	7
* Narratio. L. Oratoriè enumerat ſingulas facti partes.	D. * *Fores effrêgit, atque in ædeis irruit*	iſiſſp	8
	Aliénas: ipſum dóminum, atque omnem familiam	aſdſdp	9
	Multâuit vſque ad mortem: eripuit mulierem,	ſiſddp	10
* L. Confirmatio à teſtimonio & mox amplificatio à diſſimili exemplo.	*Quam amàbat:* * *clamant omnes, indigniſſumè*	iſſſi	11
	Factum eſſe. hôc ſi aduenién ti quot mihi Mitio	ſſaſai	12
	R. *Al.* [*eſſe hoc*] *non interpoſita diſtinctione, ſed melius aliter, vt ſit* [*hoc*] *pro Huc.*		
	Dixêre! in ore eſt omni pópulo. dénique	ſiſdſp	13

ſit, nec putat oportere ſe ſeruare vllam legem. Alii dicunt eſſe hypallagen, pro, nec putat ſe teneri lege vlla. *Nam illa.*) V Confirmatio eſt per antefacta, in quibus eſt præteritio. D Accuſatio duo tempora recipit: præteritum, ab antè geſtis: & præſens, ab iis quæ obiiciuntur. Ergo vtrunque mira breuitate perſtrinxit. B Accuſat enim filium & à præterita & præſenti vita.

7 *Modo quid deſign.*) D Deſignare, eſt rem nouam facere in vtranque partem, & bonam & malam. Nam & deſignatores dicti, qui ludis funebribus præſunt: credo ob eã cauſam, quòd ipſis ludis multa fiant noua & ſpectanda: ſimul etiam turba retineatur. quæ fiunt, aut in ſpectaculis, aut in litibus. B Hîc in malam partem eſt vſus. Nam ſignificat, Quæ nunc admiſit mala, multò præteritis grauiora ſunt. In malam partem exemplum aliud, Chriſtianorum vulgus quicquid ſua ſtultitia deſignant, in cacodæmonem authorem & inſtigatorem reiiciunt. Item Politian. vertens Herodianum in operis præfatione ſic habet, Adoleſcentes molliter atque indulgenter habiti, noua ſcilicet permulta deſignabant. *Modo q. deſign.*) D Puto ego deſignationem, contractionem, aut conductionem populi in vnum intelligi. hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurium in ſe oculos & ora conuertit, & ſpectaculo eſt vulgo: quemadmodum deſignatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. *Deſignauit.*) Hoc verbum apud veteres duas res ſignificabat. etenim præuè & rectè facta, deſignata dicebantur. *Quidnam id eſt?*) Et hoc etiam contemnens interrogat Mitio.

8 *Fores.*) V Narratiuncula imprudentiam comprobat, quæ breuibus commatibus veluti aculeis ſingulas facti partes perſtringit nõ ſine graui amplificandi formula. Nam Aedes pro ganeo, Dominum pro lenone, Familiam pro meretricibus, & Mulierem pro ſcorto dixit. *Fores effr.*) D Hæc ſingula magna cum vociferatione inferenda ſunt. ſtomachatur enim aduerſus malè interrogantem. *Fores effr. atque in ed. irr.*) Totum quidem vnum crimen eſt, Rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatatur accuſatio Demeæ de moribus Aeſchini, nihil niſi inania referentis. *Fores effr. atque in ed. irr. al.*) Hæc ſingula conſyderanda ſunt. Et bene dicit Alienas, quia ſi lenonis diceret, parua res videretur. B Senſus eſt, Non contentus fores effregiſſe, atque in ædes irruiſſe, dominum ipſum, quem ſua domus ab omni vi atque iniuria tutum reddere debuit, non ſolùm verberauit, ſed propè etiam occidit.

9 *Ipſum dominum.*) Iterum ſuppreſſa eſt infamis perſona. *Atque e. famil. m.*) D Aut familiam pro ſeruis lenonis dicit, aut pro meretricibus. Multauit, lacerauit, mutilauit, moliuit, atque diſſoluit. Vnde Mulciber à multando, quaſi multiber. B Multare hoc loco lacerare, mutilare, verberare ſignificat: Aliàs idem quod punio ſiue diminuo. Omnis enim punitio diminutionem habet. Huic verbo Curtius ablatiuum dedit, hoc modo, Is quoque inſulas præſidiis occupat, pecunia multat. Cic, pro Rege. ſine caſu dixit. Neque ſe à te mulctatum arbitratur.

10 *Vſque ad m.*) D Magna inuidia cædis & mortis mentione, quæ tamen nulli accidit. *Eripuit m. Quam am.*) Omnia magno colore, & accuſatorio dicta ſunt: & hoc maximè, quòd Lenonem & Meretricem non dixit, contentus facti atrocitate, perſonarúmque vilitatem reticens. *Mulierem eripuit.*) Non Abduxit: ſed, Eripuit,

11 *Clamant.*) A præiudicato, & authoritate rumoris. *Clamat.*) V A rumore & publico iudicio amplificat.

12 *Hoc ad. q. m. M. dixere.*) D Quaſi dicat, diſplicet omnibus, & multi eum accuſant, nec tamen lenonis querelæ mentio fit. vide oratorem. Hoc autem, vel articulus, vel aduerbium loci eſt. *In ore eſt om. p.*) B Factus eſt totius populi fabula. D Saluſt. In ore gentibus agens, populo, ciuitati.

14	ſiſſſp	* *Si conferêndum exémplum eſt, non fratrem videt*	* Amplificatio ab exemplis.
15	ααſiſp / di	*Rẽi dare óperam, ruri eſſe parcum ac ſóbrium!*	D. [*factum!*] *cum admiratione.*
16	ſdiſſi	*Nullum huius ſimile ſactum.* / * *hæc cùm illi Mitio*	* L. Confert culpã in Mitionem.
17	diſſſp	*Dico, tibi dico: tu illum corrúmpi ſinis.*	* L. Initium ad defenſionem à crimination perſonæ. *Al.* [*ſacit*] diaiſp.
18	aiſſſp	M. * HO'MINE *imperito nunquam quicquam iniuſtius,*	* L. Propoſitio defenſionis per complectionem ad vehementiam.
19	dijαſp / diiſ	*Qui, niſi quod ipſe ſecit, / nihil rectum putat.*	
20	ſdſiai	D. *Quorſum iſtuc?* M. *quia tu Démea hæc malè iúdicas.*	
21	ſbddſp	* *Non eſt flagitium (mihi crede) adoleſcéntulum*	

14 *Si conferendum.*) V Ab exemplo diſſimili fratris ruſtici à patre ſuo non degenerantis exaggerat. *Si conf. ex. eſt.*) D Tanquam non ſit conferendum. *Non fr. v. Rei d. op.*) Satis Comicè hoc infertur legentibus argumentum: nam magis in culpa ille ipſe eſt, quem laudat.

15 *Rei d. op.*) Non amori. *Ruri eſſe.*) Non in vrbe. *Parcum*) Non prodigum. *Sobrii*) Non inſanum. *Parcum ac ſobr.*) Contra illud, Cur amat? Cur potat? *Rei d. op.*) Quàm facetè Poëta hæc omnia falſa, & è contrario facit Demeam credere.

16 *Nullum h.*) Mitio tangitur, quaſi ipſius culpa ſit fratris natura. *Nullum h. factum!*) Hoc cum admiratione indignantis pronuntiandum eſt, & ardentibus in Mitionem oculis. Et ſubaudiendum eſt *Eſſe*, aut Inuenire. *Hæc cum illi M. d. t. d.*) Illi, pro in illum: & tibi, pro in te.

17 *Dico*) V Acutis in Mitionem & fixis oculis hæc ſunt proferenda. Eſt que hîc ratio cuiuſdam decori, quòd coniunctionem rationalem omittit propter iræ vehementiam, quia ſit ἀναδίπλωσις *Tu corr.*) Ab authore, in quẽ culpam tranſfert. *Tu ill. corr.*) D Deeſt Nam. ſed feruentiùs ἀσυνδέτως dicitur. & hoc Tibi, & Tu, pronuntiandum eſt intento digito, & infeſtis in Mitionem oculis. nam hoc agi ſtomacho aduerſum diſſimulatores ſolet. *Tu ill. corr.*) Mitiùs modò dixit, Sinis corrumpi: mox vehementiùs dicet, An laudi putat fore ſi perdiderit gnatum.

18 *Homine*) V Hîc fit defenſionis initium per criminationem aduerſarij, quam ſententia figurat, videlicet imperitum eſſe morosum & audacem. De quo ſic Menander, cuius tente ntia Nihil imperito videtur eſſe audacius, ἀκοινώνητον ἐστὶν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, πολυπράγμονος. Atque Plato de inſcitia aut imperitia, quam ipſe ἀμαθίαν nuncupauit, ſic ait, ἐξ ἁπάσης (ἀμαθίας) πάντα κακὰ πόλει ἐξαίφνης ἐγγίγνεται καὶ βλαστάνει, ὃ ὑστερον ἀπότελεσ κακὸν τοῖς ἅπαξ μάλιστα πικρότατον αὖτο πάντα τὸ εὑρεῖν ἀπόλεσε. *Homine imp. eſt*) D Miro ſtomacho apud ipſũ de ipſo tanquam apud alterum loquitur. B Imperitum dicimus, qui communis ſenſus malè gnarus eſt.

Nihil r.) D Propriè Putat. nã hoc verbum imperitorum eſt. Ordo eſt, Qui nihil rectum putat, niſi quod ipſe facit. *Niſi q. i. f.*) ἀθύδια. hoc enim proprium ruſticorum eſt atque imperitorum. 18

Quorſum iſtuc) Deeſt Pertinet, aut Dicis. *Quia tu D.*) Id eſt, homo imperitus. *Hæc m. iud.*) Pari virtute hæc leniter dicta ſunt, qua ſuperiora vehementer. 20

Non eſt fl.) V Propoſitio eſt per violationem, aut inuerſionem. B Hîc diſſimulatione callida Mitio fratrem placare conatur. M Hæc eſt ratio alterius inſtituti, quod eſt mitius, & nonnulla dicit adoleſcentiæ concedenda propter feruorem ætatis. Cic. in Oratione pro Cælio ſic ait, Datur enim conceſſu omnium, huic aliquis ludus ætati, & ipſa natura profundit adoleſcentiæ cupiditates, quæ ſi erumpunt vt nullius vitam labefactent, nullius domum euertant, faciles & tolerabiles haberi ſolent. Iuuenalis etiam dicit, Quædam cum prima reſecentur crimina barba. Et, Breue ſit quod turpiter audes, *Non eſt flag.*) D Non peccatum negat eſſe: ſed flagitium non eſſe contendit. & ideò ſubindignanter pronunciandum eſt: vt ſi dicat, Scortari quidem adoleſcentulum, delictum eſt ſed non eſt flagitium. & veniæ locus non tam in facto, quàm in perſona eſt conſtitutus. *Non eſt fl. m. cr. ad. ſc.*) Mitè reſpondit, & oratoriè, ad hæc quæ inuidioſè dicta ſunt: Nam quod ait ille, Eripuit mulierem quam amabat, hîc ſcortum dicit: quod, Irruit in ædes alienas quaſi ex vino furens, Potare: quod cum aliis graue propoſitum eſt, hoc ſolum dicendo, leue reddit: id eſt, fores ef- 21

*Id plerúque ysuenit. L Confirmatio sumpta per occasionẽ à pari & fictorio exẽplo: vt, Nos faceremus, ergo illi licet facere. Dissimulatio callida Mitionis, qua placare fratrem conatur. *L. Refertur ad obiectionẽ Demeæ, Denique si conferingere.	*Scortári, neque potáre, non est, neque féres*	fiſſdi	22
	Effríngere. hæc si neque ego, neque tu fécimus,*	fidbſp	23
	Non sinit egéstas fácere nos. tu nunc tibi	ſddiſi	24
	Id laudi ducis, quod tum feciſti inópiæ.	ſſiſdi	25
	Iniúrium est, nam si esset vnde id /fieret/,	ſiſiſp	26
	D. [*fieret*] *prima longa.*		
	Facerémus: & tu illum tuum, si esses homo,*	aiſiſi	27
	Síneres nunc fácere, dum per ætátem licet,	adijſp	28
	Pótius quàm vbi te expectárum eiecísset fóras:	aaſſi	29

fringere. *Mihi cr.*) Quasi imperito dicit, Mihi crede, non enim Me intellige. Quod imitatus Cicero sic Cælium exagitat, Magna sunt, mihi crede: noli hæc contemnere. Hic enim & authoritas dicentis, & contemptus ostenditur audientis.

22 *Non est*) V Hæc geminata negatio Atticorum more vehementius negat.

23 *Hæc si neque*) Confirmatio est per ἀντιπαρά-δειγμα, quæ hic est παράδειγμα quædam hoc loci admodum necessaria. Mox enim Demeam mouisset à se exemplum editum non esse. Redditur illi, quia per egestatem non licuit. *Hæc si n. e. n. tu f.*) D Quia dixit, Qui nisi quod ipse facit, nihil rectum putat. *Si neque ego n. tu f.*) B Pluralis vim his quæ coniungit, confert interdum. Nequè geminata particula, sicuti. Et quæ coniungit, pluralis numeri vim aliquando confert: quæ tamen aliàs rectè soluêris in singulares: vt, consules erant Cæsar & Bibulus. Consul erat Cæsar, & consul erat Bibulus. Aliàs solui non possunt, nisi falsum efficiant sensum. Vt duo & tria efficiunt quinque. Non enim ita soluas, duo faciunt quinque. & tria faciũt quinque. Item animal diuiditur in rationale & irrationale. Non tamen animal diuiditur in rationale, & animal diuiditur in irrationale. Dialecticus hæc nisi in sensu composito non concedit. *Hæc si n. e. n. tu f.*) Est Syllepsis, quam diuersarum clausularum per vnum verbum conglutinatam conceptionem dicimus. Fit personarum Syllepsis. Horat. Tu quid ego & populus mecum desyderet audi. Per numeros & communi singulariter posito sit Syllepsis: vt in illo Virgilii, Hic illius arma, hic currus fuit. Sed cum plurale est, id quod in clausulis commune est, cum digniore in ipsis conabitur. Est porrò inter genera masculinum dignius fœmino & neutro. In personis prima præstantior, quam secunda & tertia. Terent. in And. Domus, vxor, liberi inuenti inuito patre. Per personas & commune plurale sit Syllepsis ad hunc modum. Cic. Si tu & Tullia lux nostra valetis, ego & suauissimus Cicero valemus. Terẽt. hoc loco, Hæc si neque ego, neque tu fecimus, Non sinit egestas facere nos. Fit & Syllepsis, cùm inter clausulas intercurrit imaginis aduerbium: Vt, incedis veluti rex, vel quasi rex. Nam vt plena sit constructio, subauditur in altera, incedis quasi rex incedat. Aliquando in vna etiam clausula fit Syllepsis, cùm duarum dissimilium vocum, altera non ad vocem alterius, sed ad rem significatam refertur. Terent. Vbi illic est sceleste, qui me perdidit? Plura sunt alia apud eũdem exempla.

Non sinit eg.) D Non voluntas prohibuit, sed necessitas: & ideò nulla laus. 24

Quod tu f. in.) Nota Feciſti, in eo quod significat non fecisti. 25

Iniurium est) Quia Nihil quicquam iniustius homine imperito. *Vnde id f.*) Fieret producta prima syllaba. Ennius, Minimè nomine fieri prauum. *Num si e. v. fi.*) Non est necessariò consequens, sed probabiliter admittitur apud oratores. non enim omnes qui habent vnde faciant, continuò etiam faciũt. 26

Et tu ill. si e. h.) Multum progressus est accusans accusantem. *Si esses*) V Ab humanitatis officio & ætatis occasione. 27

Dum per ætl.) B Magna est in verbo Licet elegantia, cùm dicimus, si licet mihi per te, id est, si permiseris. Dum per ætatem licet, dum permittit ætas. 28

Vbi te.) V Nam odiosorum senum mors expectatur & à filijs exoptatur. Et hic defensionis locus ad eam obiectionis partem pertinet, qua suprà Demea dixit, Denique si conferendum exemplum, & reliqua. *Expectatum*) D Odiosum, & malæ vitæ. nam filiis parentes aut amabiles sunt, aut expectati. amabiles, boni: expectati, mali, quorum mors in dies singulos expectanda & exoptanda sit. nam Expectamus ante diem, Speramus ad diem. vnde auidior intelligitur qui expectat, quàm 29

30 aiſiap	*[Alieniòre] ætáte, pòst fáceret tamen.* Mu. [*Alieniori*].	rendum. & est refutatio.
31 ſibdſp	D.* *Prò Iúppiter, tu homo ádiges me* ad insániam.* Mu. [*rediges tu homo*]. ſiaaſp.	* D. Tragica exclamatio,
32 ſbddſi	*Non est flagítiũ fácere hæc adolescéntulum.* M.* *ah,*	V L. Aliâ defensio per translationem; Nihil ad Demeã, si peccet Æschinus.
33 ſſſſp	*Auscúlta, ne me obtúndas de hac re sæpius.*	* D. Argumentatio per inductionem.
34 ſ-iij i	*Tuum fílium dedísti adoptándum mihi.*	V. *Illi*, pro illic, vt sit enallage.
35 dſiſſp	*Is meus est factus: si quid peccat, Démea,*	R. Varrò lib. 6. de Orig. legit. [*Scortatur*].
36 aaſſp	*Mihi peccat: ego illi máximam partem feram;*	
37 ſſbſi	*[Obsónat,]potat, olet vnguénta de meo.*	

quàm ille qui sperat. *Eiecisset f.*) Non dixit Amisisset: sed, vt quiddam abiiciendum, Eiceret. *Quam vbi te exp.*) Eo rem produxit, vt ipse magis videatur consulere disciplinæ quàm Demea.

30 *Alieniore æt. p. f. t.*) ἀνακόλουθον deest enim Quanuis. Et Faceret, vltimum, magnam vim habet. nihil enim prodesset, insuper obesset, retinere ab illis filium iuuenem. Alieniore pro aliena dicens, comparatiuum gradum pro positiuo posuit. *Alieniori*) V Adulta magis, atque proiecta, & est ἀναπαράστατος. deficit enim particula Quanuis, vt sic contextus cohæreat, Posset tamen faceret alieniori ætate.

31 *Proh*) Exclamatio est, quæ Tragœdiæ propter senis asperitatem competeret, & in hac est ἀντεισαγωγή. D & bene, tanquã ipse se reprehenderet Demea, adiecit, Tu homo adiges me ad insaniam. Et tu homo dicens, negat illi familiaritatem.

32 *Non est fl. f. hi.*) Moraliter indignatio expressa est, iisdem verbis, quæ frater dixerat, repetitis.

33 *Auscúlta*) V Attentionem exposcit ad alium defensionis locum. *Ne me obt.*) D Ne me sæpe, & molestè interpelles. Nam Obtundere, est aliquid sæpe odiosè repetere.

34 *Tuum f. d. ad. p m.*) Mira argumẽtatio per ἐπαγωγήν, quæ Inductio ab oratoribus dicitur, cùm per interrogationem peruenimus ad id quod volumus concludendum. *Tuum f.*) V A translatione, Nam Æschinî factum ad te nihil pertinet, sed ad Mitionem, quia adoptiui patris officio fungitur.

35 *Is meus est f.*) D Sic progreditur, quasi confessionis genus sit aduersarium tacuisse. *Si quid p. D.*) Conclusio dubiæ rei à non dubijs sumpta. *Si quid p. D.*) τῷ ἐπιτιμᾶν interposuit Demea: & repetitum est, Peccat.

36 *Ego illi max. p. f.*) Errant qui putant V Illi esse pronomen, cum sit aduerbium loci. vt, Illi mea tristia fata, Degenerémque Neoptolemum natãre memento. Illi ergo, ibi vbi ille peccat. Quare quidam etiam Li syllabam discretionis causa, vt locum significat, corripiunt. Et Maximam partem, optimè dicit. Non enim Vniuersam, quia non solus pater Æschini est: sed Maximam, quia eius magis est cuius filius cœpit esse per adoptionem. *Ferami*) Sustinebo, tolerabo.

Obsónat, p. ol. vng.) B Marcus Var. in libris de lingua Latina, sic ait, Apud Terent. Scortatur, potat, olet vnguenta de meo. Scortari est sæpius meretriculam ducere. sic ille ac deinceps alia in eam sententiam. Cæterùm Terentiani omnes ad vnum codices, non Scortatur habent, vt Var. legit, sed Obsonat. locus est autem in Adel. Obsonat, potat, olet vnguenta de meo. Quam lectionem etiam Dona. agnoscit. Quid hîc igitur dicemus? Mendúmne esse in Terentianis omnibus codicibus? an quod vix credere ausim, memoriola vacillasse. Varronem quoque ipsum polygraphotatum à Cicerone appellatum, sicut eundem Ciceronem Gellius deprehendit: vẽ fateamur etiam maximis quibusque ingeniis officere incuriam nonnunquam, prodesse viquequaque diligentiam? Hæc Polit. Centur. II. cap. LXIII. *Obsonat*) Obsonare est lautius vesci, & Opsophagi obsonatores. Opson Græci vocant edulium, quod additur pani præsertim coctum. *Olet vng.*) V Erant adolescentuli oleo delibuti tanquam voluptuarij, quorum hîc est notatio. *Olet vng.*) D A summo ad imum proposita soluuntur. & mira varietas est, Olet vnguenta: ne diceret, Obsonat, potat, vngitur: ne scilicet hæc exercitationis palestricæ, non luxuriæ, dicerẽtur. B Vt vitio dandum est, si quis hircum oleat, quippe quòd spurci est: ita adæquè vituperandum, si quis oleat vnguenta, quippe quòd mollis est. hoc testatur & in sermonibus Horat. cum dicit, Pastillos Rufillus olet. Gorgonius hircum. Pastillos autem vocat pilulas vnguentarias. Hæc Eras. in Chil.

Mu. [*vbi erit*], ibssp. *Amat? dábitur à me argéntum, [dum erit'] cómmodum:* ibssp ibssa 38

* L. A meretrice scilicet, non à Mitione. *Vbi non erit, fortássе*excludêtur fóras.* aissi 39

Fores effrêgit, restituêntur. díscidit issasp 40

* Peroratio. *Vestem? resárciêtur: est (dijs grátia)* ssijsp 41

R. *Al. illis.*] aiissi. *Et vnde hæc fiant, & adhuc non molésta sunt.* isdsij 42

al. *Fys.*] *sed istud perperam.* * *Postrémò, aut désine, aut cedo quemuis árbitrum:* ssiasp 43

* D. Plus laudis cõ silium quàm natura consequitur. *Tè plura in hac re peccâre osténdam.* D. *hei mihi,* sissi 44

L Pulchra distinctio, quæ mox refellitur ex coniugatis. *Pater esse disce ab sálijs [qui verè scíunt.* aibssi 45

M. * *Natúra tu illi pater es, consílijs ego.* issdsap 46

D. *Tún' [cónsulis] quicquam!* M. *ab, si pergis, abiéro.* sissbi 47

Bembus [*Consilijs*], sassbi.

Olet vng.) Tam in noxa est qui munditias plus iusto affectat, quàm is qui nullam sui curam corporis habet.

58 *Amat*) D Cur amat? *Dum erit c.*) Dare scilicet.

39 *Vbi non erit*) Argentum scilicet: sed. Commodum dare, subaudiendum est. *Fortasse excl. f.*) Hoc ita protulit, quasi dicat, nihil sibi deperisse si gratis fortè fuerit ad amicam admissus. Et totum hoc ὑποβουσευτικῶς legendum est. Et mirè Fortasse dicit, vt pater indulgens, & credens adolescentem posse etiam amari ab amica. non enim affirmauit, vt diceret, Excludetur foras.

40 *Fores*) V ἀνθυποφορὰ est de foribus, & vestitu, & est locus de damno restituendo. *Fo es effr. rest.*) D Peruenit ad præsens crimẽ. illa enim antè acta fuerant. B Cicero citat hunc locum in oratione pro Cælio: Effringere est furandi causa ianuas frangere. In libris Digestorum tit. *est* de effractoribus siue de iis qui carcerem effregerunt, siue de iis qui furandi causa ianuas domorum priuatarum inuaserunt.

41 *Resarcietur*) D Re abundat.

42 *Et vnde hæc f.*) Iterum subaudiendum Est. *Et adhæc n. m. f.*) Quia non est flagitium adolescentem scortari.

43 *Postremò*) V Peroratio, qua vult cessandũ esse, aut si nolit, prouocet ad arbitros: quorum duo sunt genera: Vnum eorum, qui ex compromisso adeuntur, quorum sententiæ metu pœnæ paretur. Alterum eorum est, quos vulgo arbitratores appellamus, qui tanquam boni viri arbitrari & constituere aliquid debent, iuris constitutioni minimè obnoxij, nec pœnarum comminatione formidabiles. *Cedo quemuis arb.*) B Id est, Alioqui licet vt iudicem adeamus, & in arbitrum quem voles compromittamus. Cedo, dic quemuis arbitrum: acsi diceret, Vincam quocunque iudice eorum, qui harum rerũ consultissimi fuerint.

Pater) V Obiectio est de paterni iuris discrimine. *Ab aliis q. v. s. t.*) D Superbum fuisset, A me, dicere. meliùs ergo, Ab aliis dictum est. 45

Natura tu illi p. es, c. ego) Vrbanè Mitio Consiliis subiunxit. plus enim valet ad laudem consilium, quàm natura. Et simul ostendit Poëta verbis Mitionis, qui non natura, sed affectu sit pater, nullum patrem esse sapientem: eum verò posse sine perturbatione perfrui iis quos amat, quem patrem esse consilium fecerit, non natura: hoc est, qui filium adoptauerit. Et mirè cùm Natura singulariter dixerit, pluraliter intulit, Consiliis ego. 46

Consiliis ego) B Perquam vrbanè hoc dictum à patre, qui malè consulit filio, qui nimia indulgentia perdit filium. hic Demea subiungens, Túne consulis quicquam? A coniungatis argumentatur. Don. pronuntianda hæc dicit, vt gestu ostendat pater, nolle se quod loquitur. Seruius artificiosam prohibitionem esse dicit, quæ fit per concessionem, & tamen ne persuasio intelligatur, quædam miscentur quæ noceant: vt hic, Profundat, perdat, pereat, & apud Maron. in 4 Æneidos, Sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. Cùm dicitur ventis, & per vndas, miscentur quæ noceant.

Tunc consulis) V Per coniugata dijuit Demea illum non esse patrem consiliis. *Tún' cons. q.*) D Apertior contumelia: & ideò sequitur denuntiatio discedendi. *Tún' cons. q.*) Quia dixit, Consiliis ego pater sum: à coniugatis argumentatus, respondit, Túne consulis quicquam? quia à coniulendo consilia dicuntur, & consultores. *Si p. abiero*) ἀφελιστικῶς, pro abibo. & hoc gestu abeuntis, vel abituri pronuntiatur. 47

48 d-aisp dbbs D. *Siccine agis!* M. *an ego tóties de ĕâdẽre aúdiam!*

49 siasp D. *Curæ est mihi.* M. *& mihi curæ est.* * *verùm, Démea*

* L. Redit ad defensionis sementiã.

50 siiisp *Curémus æquam vterque partem, tu álterum,*

51 aiiibp *Ego item álterum. nam ambos curâre, propémodum*

* V. Exclamatio est perculsi & perturbati animi.

52 ijssi *Repóscere illum est, quem dedísti.* D.* *ab Mítio.*

* Concessio ironica, & indignatis.

53 aixdsp aisi M. *Mihi sic vidêtur.* D. *quid' istuc! tibi si istuc placet,*

* V. Per aposiopesin. Hîc enim, De filio addidero, deest.

54 sddsp * *Profúndat, perdat, péreat, nihil ad me áttinet.*

Mu. [*repeton'*], sisdsi. *Al. [sum, si obsto·]*

55 sssisi *Iam si verbum vnum* posthac.* M. *rursum Démea*

* L. Error senis ad futurã epitasin.

56 sisdai *Irásсere!* D. *an non credis! [répetóne] quem dedi!*

57 sassii *Aegrè est: aliênus non [sum. si obsto] hem désino.*

58 ssiisp *Vnum vis curem, curo:* & est dijs grátia,*

59 ijdisp *Cùm ita vt volo [est. iste tuus ipse] sénsiet*

Iste, per contemptum.

R. *Al.* [*est iste: tuus ipse*], *sed melius distinguemus post* [*est*].

48 *Siccine agis*) Recte, quia iam abibat: quasi reuocantis correptio est. *An ego t.*) Hoc couersum intelligas dicere. *An tam*) Deest Tetied exprimere dũrum fuit. Et hoc est Obtundere. *Curæ est m.*) Æschinus scilicet.

50 *Curemus*) V Distributio est & æquitatis ratio de non reposcendo, quod semel datum est. *Aequam vterque p.*) Propriè, vterque & Aequam, quasi particeps fratris.

51 *Propemodum*) Nisi addidisset Propemodũ, falsa videretur esse sententia.

52 *Ab Mitio*) Religiosè commotus est: ac veluti incusatio est perfidiæ. & ideò exclamat dolens, & transit in iracundiam, concessionémque, quæ ἐπιτροπὴ dicitur.

53 *Mihi sic v.*) Rationabiliter non, Est sic, dixit: sed, Sic videtur non vult enim verum esse. *Quid istuc*) Deest, Loquor, aut Refuto. nam proprie significatio est de sententia sua decedentis.

54 *Profundat, p.*) ἐπιτροπὴ figura. Virg. Sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. *Profundat, p. p.*) Hæc sic pronuntianda sunt, vt ostẽdatur gestu nolle quod loquitur.

55 *Si verb. vn. p.*) ἀποσιώπησις. Deest Tibi fecero, aut tale huiusmodi. B Aposiopesis, fit vel cùm per seipsum quis tacet, & ad aliud transit. Verg. Nec requieuit enim donec Calchante ministro. Sed quid ego hæc autem? Vel tacet, nec vltra aliquid loquitur: vt hîc Terentius. Vel alterius interuentu personæ tacet. idem in se cruciante, Ita res est hæc nunc, quasi cum. Interpellat enim Clitipho. Quas, malùm, ambages mihi narrare occipit. In Phormione, Demiphonem si domi est Vi- 56
sam, vt quod. D. at Nos ad te ibamus Phormio. Ph. De eadem hac fortasse causa. Ad Aposiopesin maximè referunt eruditi, quæ per iram reticentur, vtique dum iratis ipsis non satis liquet verbis quibus explicent, quæ minantur. *Resum*) D Quasi curãs irasceris.

An non cr.) Irasci scilicet. *Repetone q. d.*) Rusticani stomachi est repetere semper verba quæ inuitus alius audierit. Minus erat si Æschinum diceret, sed plus est, Quem dedi.

Ægrè est) Quasi dictum sit, Quid ergo loqueris! Quia ægrè est. Cur ægrè est. Quia alienus non sum. Mirè Alienus non sum: quasi timeat iam dicere Pater sum. *Alienus n. s.*) Satis cum stomacho: quasi dicat, Si patrem me esse iam non licet, alienus non sum. *Hem desino*), V Hîc Demea fallitur ἐπιτροπὴ subsequetur. *Iste tuus*) D Memoriter Iste tuus ad illud quod dixerat. Meus est factus. 57

Iste t. i. s. P.) Quantus sis, quantúmque eum ames: hoc est, vt decipiatur per indulgẽtiam tuam. B Iste tuus ipse sentiet. Prisc. Ille spatio longiori intelligitur, Iste verò propinquiore. Hic autem non solùm de præsente, verùm etiam de absente possumus dicere ad intellectum referentes demonstrationem: vt, Hoc regnum de agentibus esse. Si qua fata sinant, iam tum tenditque fouétque. Virgilius ad absentem Carthaginem retulit demonstrationem. Iste verò plerunque ad oculorum demonstrationem refertur. Virg. in sexto, Non hoc ista sibi tempus spectacula posscit. Inueniuntur tamen hoc de absentibus 58

Posteriùs.nolo in illum gráuius dícere. dddsp 60

* Superioris correptio dissimulationis. M. *Nec nihil,neg3 ómnia hæc sunt,quæ dicit,*tamen* {f xiiisp 61
Alij distinguunt post [tamen.]

Nónnihil molésta hæc sunt mihi.sed osténdere {f zifbsp 62

* L. Consiliũ Mitionis ad spectatores * *Me ægrè pati illi nólui.nam ita est homo:* fiiij 63

* Argumentum à contrario. **Cùm placo,aduérsor sédulò,& detérreo:* fffi 64

Mit. thumanè vix] asdfsp. *Tamen vix humánè pátitur: verùm si aúgeam,* {f cfdfsp 65

Aut étiam adiútor sim eius iracúndiæ, dfffi 66

* L. Moralis & pathetica hyperbole. & totum est leuis reprehensio. *Insániam profécto cum illo.et si Aéschinus* fiisp 67

Nonnúllam in hac re nobis facit iniúriam. fifdsp 68

* *Quã hic non amáuit meretrícẽ laut cui non dedit* fidfsp 69

protulisse authores:vel de his quæ cerni non possunt.Terẽtius in Adelphis,-Iste tuus ipse sentiet Posterius. De absente Æschino dicitur. *Iste tuus ipse s.*) Ille & Iste priuatum vsum habent.Prius cum ob eminentiam quandam rem omnibus notam præsumi volumus. vt Cicero ille facundus. Posterius cõtrà,cùm alicuius rei cum contemptu, vel stomacho mentionem facimus: vt hic & in Eunucho, Munus nostrum ornato verbis,& illum æmulum quoad poteris, ab ea pellito. Item, Chærea iste ephebus frater Phædriæ. *Ipse sentiet*) DSatire, multi pro malo posuere: vt ipse alibi,-Sit rogas? Sensi: nam vnam ei cœnam atque eius comitibus Dedi.

60 *Posteriùs*) Etenim Demea satis hoc graue existimat dictum in eum qui non prouideat in futurum : & arctius, quia pater est. *Nolo in all.gr.*) Scilicet Quàm hoc. *Nolo*) V Malè abominantis est oratio.

61 *Nec nihil*) Id est,aliquid. Est autem ἐπανόρθωσις prioris dissimulationis & quædam ἐπέξηγησις, quare dissimularat, & se ægrè pati ostendere noluerat. Hæc autem ad spectatores dicuntur. *Nihil,& Nonnihil*) D Nota figura est conueniens placidissimo seni,qui in reprehendendo adolescente moderatus est. *Nec nihil*) Apparet Terentium fauere lenissimis patribus:vnde subiecit etiam rationem facti Mitioni. *Neque o h.s.q.d.*) Bene à Mitione hoc dicitur: quia indulgentioris est plura scire:& suprà dixit,Ea ne me celet consuefeci filium. Et hic sensus est,Nec contemnenda sunt quæ dicit, nec omnia dicit tamẽ. Hoc est, non sola sunt quæ dicit, sed multa alia.Et ordo est,Neque tamen hæc quæ dicit, sunt omnia.

62 *Nonnihil mol.*) Placidissimè: Nec nihil, dixit,& Nonnihil maluit reperire, quàm vehementer iracundiam demonstrare,est enim altera ἀπλότης. *Nonnihil me h.s.m.*) Optimè Poëta Mitionem fecit commotum : ne si omnino immobilis esset,nõ indulgere adoptiuo filio, sed omnino eum non curare videretur. Ergo sic in eum seruat placidum animum, vt tamen retineat patris affectum: *Sed est. Me ægrè*) Constat ergo ægrè pati. nam aliter non erat parens. *Illi*) Demeæ scilicet. Aut Illi, id est ibi vbi Demea litigabat. *Nam ita*) VRatio est ab ingenio Demeæ, vt illud retineatur, & dilemmate constat, aut aduersatur, aut suffragatur. si aduersatur, tum vix humanè patitur, hoc est,vix more humano ad placandum mouetur. sinautem suffragatur, furor succenditur. *Nam ita est homo*) Homo dixit moraliter:sic enim de iis dicimus, quos parcè reprehendimus. vt alibi, Vt homo est, ita morem geras.

63 *Cùm placo*) Id est,cùm volo placare. *Cùm placo, aduersor*) BDiomedes libro primo,Iunguntur inter se tempora, iungitur instans finitiui modi instanti finitiuo,vt Cic.De te autem Catilina cùm quiescunt,probant:cùm patiuntur, decernunt: cùm tacent, clamant. Item Terentius,Cùm placo,aduersor sedulò.

64 *Verùm si aug.*) DArgumẽtum à contrario. nam placare, contrarium est irritantibus augentibúsque iracundiam.

65 *Aut adiutor s.e.ir.*) σύμπτωσις. Nam à genitiuo casu accusatiuus assumptus est.

66 *Etsi Æsch. Nonnull. in hac re*) Rursus διάλυσις, vt sit mitis reprehensio : & hoc ipso grauis. num Etsi, & Nonnullam nobis, temperamento sunt posita? *Etsi Æsch.*) V ἀνθυποφορὰ est, Tamen Æschinus est iniurius, igitur nihil est dissimulandum. Concessio est per μείωσιν, cùm ait,non multam, veluti non magnam. Nam leniter illic ἐλάττωσιν adest perstringere conatur.

67 *Quam non*) VInterogatione duplici subiratus iniurium fuisse ostendit. *Quam hic n. am. m aut cui n.d.al.*) D ἴδιος ἐπεξεργασία, Quã non, & Cui non. Ea tamen hæc sunt, vt non graui sono accusationis proferantur, sed solam reprehensionem contineant. Aliquid verò,admirantis est.Quod addidit Meretricem, ostendit Mitionem hoc solùm adhuc scire: nihil autem de vitiata virgine. *Quam hic n. am.m.*) Et hoc cum venia & defensione.nam colere meretricem,non est flagitium.& simul etiam vitiatæ virginis ignarus ostenditur Mitio.

70 *Aut cui non dedit Aliquid*) Aliquid dicendo, prætermisit vel meretricem vel numerum. *Credo iam omn.Tæd.*) Etenim addimus ad ea quæ apud nos parum certa sunt, Aut credo,aut puto.

71 *Dixit se v.ux.d.*) Mirum est apud Terentium, cùm etiam per nescias personas indicet argumenta. nam cùm Mitio nesciat amari ab Æschino ciuem virginem, tamen dicit, Credo iam omnium tædebat, & Dixit se velle vxorem ducere. Sic ex parte magna ostendit nescius argumentum:ideò quia verisimile est amantissimum Æschini Mitionem omnes scire affectus adolescentis & consuetudines.Et apparet prætereà,conatum ex parte fateri viriatum amore Æschinum : & pudore impeditum : tantùm hoc dixisse quod honestè potuit,velle se vxorem ducere.quam autem vellet,tacuisse confusum.

72 *Sperabam iam def.adol.*) Rectè Sperabam, pro gaudebam. sic enim dicimus,cum erraſſe nos cernimus. Et mirè:non dixit, Sperabam

70 asfffp *A liquid!postrémò nuper(credo iam ómnium*

71 sffffp *Tædêbat)dixit velle vxórem dúcere.*

72 sffdsp *Sperâbam iam/deferuísse/adolescéntiam:*

73 sffiai *Gaudêbam : ecce autem* de íntegro.* nisi quicquid est,*

74 adfiai *Volo scire, atque hóminem conuenîre,si apud fórum est.*

D. *Al.* [*desauisse*]F B *Al.* [*deferbuisse*], A *quod versui repugnat.*

* D. Aposiopesis prima, quia non vult credere. Lsubaudi Amare cœpit.

* Go. *Nisi.*pro Sed.

illum iam corruptum: sed,mitis senex totum ætati attribuit, nihil filio. *Deferuisse adol.*) Seruat propositum circa ætatis veniam. *Deferuisse*) Quasi deorsum à feruore tenuisse. *Sperabam iam deferbuisse adol.*) BEmẽdatiores libri, Deferuisse habent. quod autem Deferbuisse scriptum est,ex illa mutatione factum videri potest quòd quæ nunc per, v, scribuntur,aliquando per b scripta sunt,vt Deferbesco.& quæ nunc per b,vt superbus, aliquando per v.Sic annotauit Ioannes Pierius in castigationibus Virgilianis. Apud Cic. in oratione pro M.Cælio,Deferbuisse legitur. Verba subiiciam, Multi & nostra,& patrum, maiorúmque memoria Iudices, summi homines, & clarissimi ciues fuerunt, quorum cùm adolescentiæ cupiditates deferbuissent, eximiæ virtutis firmata iam ætate exiterunt. *Adolescentiam*) V Id est, vehementem,& fragrantem amoris vim imminutam κατὰ μετωνυμίαν.

73 *Ecce*) Aposiopesis est propter admirationem noui facinoris. *Nisi quicquid est*) DDeest,Quia:vt sit,nisi quia.Et est sensus,Nisi quia nõ temerè credo,&volo scire quicquid est. BErasmus in Annotationibus quas scripsit in epistolam ad Corinthios,dicit hoc,Nisi quicquid est,perinde valere, quasi dicas, Vtcunque est: aut, in summa. & Græcanici sermonis figuram esse. Qua loquendi forma vti solemus,quoties omissis quæ incerta sunt, ad id redimus quod certum est.

ACT. II. SCEN. I.

ARG. V περίστασις est turbarum in hac scena. Iurgium enim est lenonis cum Æschino propter puellam ereptam. Quare etsi bona ex parte sit iudicialis generis,tamen oratiunculę iuxta eius partis rationem sunt perturbatiores & intricatiores. BNititur enim persuadere Æschinus se inuitum Sannioni lenoni intulisse iniuriam,verùm fuisse illius culpa impulsum. Intelligendum quoque est.Parmenonem seruum morem gerentem Æschino,ita acriter egisse cum lenone,vt tandem ab eo puella eriperetur,cuius auferendæ Æschinus percupidus fuerat. Hqua erepta, iurgia vltrò citróque oriuntur. Est verò in hac scena luculenta lenonis descriptio. B Nec verò error est Poëtæ quòd hîc fiant quæ facta esse Demea dixit, qui fortasse rumore nuntio acceperat feciſſe Æschinũ,quod facturũ ille se minatus fuerit. V *Thesẽs.* 1 In Æschino quidem est exemplum diuitis iniurii & præpotentis in pauperem, quem va-

riis modis exagitat. 2 In lenone autem eſt contumelioſi, atque in ſuam perniciem contumacis. 3 Honeſtorum autem eſt potiùs iniuriam propulſare, quàm inferre. M Proterui adoleſcentis fidentia & impetus, hac ſcena exprimitur, qui vt libidinem animi ſui expleat, alterius miſeriæ, inopiæ, ac innocentiæ nullam habet rationem: & leges ciuiles tranſgreditur: quod malæ inſtitutionis ſignum eſt, & damnatur in primis: quoniam violatis legibus, violatur libertas, quæ in legibus continetur, quas non ſolùm tenere debet iuuenis bene inſtitutus, ſed ne cogitare quidem, an rectè ſint poſitæ. Plato libr. 1 de Legibus ſic ait, Vnà certè lex erit præclariſsima, quæ iubeat ne quis iuuenum quærere audeat, rectè, aut contrà ſe leges habeant, ſed vno omnium ore, vnáque voce rectè tanquam à Diis poſitas concedi præcipiat, nec vllo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari. Et non ſolùm damnandus eſt, qui iniuriam irrogat, ſed etiã qui non propulſat, ſi poteſt, iniuriam. Ideò Plato in quinto de Repub. ſic ait, Honorandus certè eſt, qui nihil iniuriatur: qui verò nec alios id facere patitur, duplici honore, imò etiam magis honorandus eſt. Xenophon libro primo Inſtitutionum Cyri ſic ait, Nihil eſt iuſtius, quàm propulſare iniuriam: aut pulchrius, quàm amicis ſuccurrere. Seneca loquens de iuſtitia ſic ait, Iuſtus vt ſis, non ſolùm non nocebis, ſed etiã nocentes prohibebis: nam nihil nocere non eſt iuſtitia, ſed abſtinentia alieni. Cic. in libr. 1. de Off. qui autem non defendit, nec obſiſtit ſi poteſt iniuriæ, tam eſt in vitio, quàm ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. *Verſ. gen. Quindecim trochaici tetrametri: atque ex his vnus, (ſi vulgata lectio retineatur) acatalecticus, videlicet vndecimus, quatuordecim verò catalectici, nempe ſeptimus, decimus, decimuſquintus cum ſequenti, & decem vltimi. Reliqui iambici: è quibus vnus dimeter acat. vtpote quartus: reſidui omnes tetrametri, iique acatalectici, exceptis tribus primis & ſexto, qui ſunt catalectici, qui & ſcazontes appellantur.*

SANNIO *leno.* ÆSCHINVS *adoleſcens.*

Omiſsis ſenibus deſcribitur Æſchini factum, iurgantis cũ lenone: eſtque hæc periculi protaſis.
* L. *Otioſe*, ecure. alloquitur ſeruũ, V *Otiosè*, Cõſolatio eſt: eiúſque propoſitio eſt, *Conſiſte.*

O'BSECRO *populáres, ferte míſero, atque innocénti auxílium:* dafbſidv 1

Subuénite inopi. AE. **[otióſe, iam ilico hîc consíſte nunc.] quid* {*aiijſiv a 2

Al. [otiosè, nunc iam ilico hîc conſiſte.] ſed verſus non conſtat: neque etiam ſequens qui tum a [Quid] incipit: niſi cum Mureto rurſus transferas. tanget] in deinde ſequentem: tũ enim tertius fuerit iãbicus tetr. catal. ſſijſdi-. *quartus verò ſic à Mureto legitur, [Tãget. S. ego iſtã inuiti omnibus.*]dſſp.

Reſpéctas? nihil pericli eſt: nũquam, dum ego ádero, hic te tanget. {ſxiſdiſv ſſ 3

1 *Obſecro)* V Quiritatione auxilium petit vim paſſus per propoſitionẽ cum ſuis rationibus, quia miſer, quia innocens, quia inops. *Obſecro popul.)* D Popularitas in omnis rei conſortium ſumitur. nunc autem populares ciues dicit & hoc quod veteres Quiritari dicebant, Quirites conclamare. *Miſero atque inn. aut. Sub. inopi.)* Tria ſunt. Miſer, Innocens, Inops. B Bene addidit Miſero. quanuis enim leno indignior videri poſſit, & inhoneſtior, quàm cui ferendum ſit auxilium, tamen honeſtum eſt miſeris ſuccurrere.

2 *Subuenite inop.)* D Vide quàm poſteriora vehementiora ſunt ad incendendum populum primo, Miſerum: poſt, Innocentem: ad vltimum, Inopem poſuit. & primò Ferte auxilium: poſt, Subuenite. Et totum hoc principium à beneuolentia ſumitur: quæ comparatur ex inuidia potentiæ Æſchini. nam contraria in Æſchino eſſe vult intelligi. *Subuenite inopi)* B Hunc locum Nonius citans, Inops, inquit, dicitur ſine ope & auxilio. Seruius ait, Inopem ſignificare auxilij egentem. *Otiosè nunc iam)* D Otioſe, ſecure ſignificat. nam niſi qui ſecurus eſt, otioſus non eſt. *Ilico)* Modò locum, non tempus ſignificat. *Otioſè n. i. il. h c.)* Simul imperauit modum, tempus, locum, factum. Modum, Otioſe: tempus, Nunc: locum, Hic: factum, Conſiſte. Nam Iam & Ilico, alterum tempori adiungitur, alterum loco. At conſiſtere, eſt audacter & conſtanter ſtare: vt, Conſtitit in digitos extemplo arrectus vterque. *Quid reſp.)* V Subinde iam reflectebat metuens, ne ſeruus plagas irrogaret. B Quidam hoc ita accipiunt, vt dicatur Cithariſtriæ herum timenti.

3 *Nihil)* V Confirmatio eſt à tuto, Non eſt igitur quod ſic reſpectes. *Nunquam)* Ratio eius, Nam tibi affuturus eſt, neque hic, videlicet Parmeno ſeruus me præſente te ne tanget

4 iſſp S. * *Ego iſtam inuitis ómnibus.*

5 ſiſſbdſp AE. *Quanquam eſt ſceléſtus, non commíttet hódie vnquam iterum vt vápulet.*

6 xſſxiſv xſſiſ S. *Aéſchine audi, ne te ignârũ fŭiſſe dicas mĕôrum morum,*

7 ddatſt- *[Leno ego] ſum.* AE. *ſcio.* S. *at ita, vt vſquam fuit fide quiſquam óptuma.* *Mu. [Ego leno], ai*ſijſi.

8 ſſaſſij * *Tu quod te poſtérius purges, [nolle hanc iniúriam mihi]* *Al. [hanc iniuriam mihi nolle], ſed verſus non conſtat. Glareanus transfert [Nolle] in ſequentem verſum, è quo tollit [eſſe], facitque [huius] monoſyllabũ: ſic fiũt duo trochaici tetr. cat.* ſſaſſet-. tiſdſxſtv.

9 ſſdſdiſp *Factam eſſe, huius non fáciam. crede hoc, ego meum ius pérſequar.*

10 aſſſddt- *Neque tu verbis ſolues vnquam, quod [mihi re] malefeceris.*

* L. Eclipſis luctãtis: ſubaudi Retinebo.
E. *Trochaicus tet. ac.* tſſſxſet, *vel* tſſſtſſt. Mu *[S. Audi Aeſchine, ne ignarũ fuiſſe te dicas morũ meum,]* ſaſijſſi. *iambicus eſt tetr. acat.*
* L. Præmonitione deterret ab iniuria.
D. *Huius*, vel ſtipulam, vel ſumma digiti oſtendens dicit.
Muretus [re mihi], aſſſſbij.

tanget quidem, tantùm abeſt vt te verberet. *Nunquam)* D Pro non: Virg. Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Hic te tanget)* B Nonius Tanget pro continget accipit.

4 *Ego iſta)* V ἀποσιώπησις eſt, ex nimio affectu: ſubauditur Repetam puellam mihi ereptam, non deſeram, abducam. Bona ἔκλειψις. nemo enim plenè loquitur qui luctatur.

5 *Quanquam eſt)* V Tuti eſt ratio altera per conceſſionem, Etſi ſit ſceleſtus, non tamẽ iterum vapulabit. Hîc apparet lenonem anteà vapulaſſe. Hæc autem ad ſeruum vel ad ſe loquitur. *Quanquam eſt ſcel. n. c.)* D ἀνακόλουθον primum: nam cùm præpoſuiſſet Quanquam, non ſubiecit Tamen. *Committet)* Perficiet: ſed hoc propriè de illicitis, & puniendis facinoribus dicimus. Et ſimul hîc oſtẽdit Comicus adoleſcens cedere ſe lenoni, inuitum ſe noxam intuliſſe: & id quod fecerit, feciſſe lenonis culpa, non ſua. *Iterum vt vap.)* Minaciter Poëta priorem litem ſuſtulit, dicendo Iterum: vt non eadem lis eſſet de qua ſuprà Demea queſtus eſt: ſed inſtauratа naſcatur.

6 *Æſchine)* V Poſtquàm conſolatio nihil apud lenonem promouerat, nunc eſt in lenone ἀπειλητική. Eſt enim narratio comminatoria propter futuram de iniuria illata actionem. Itaque Æſchinum attentiorem eſſe cupit, & conceſſione vtitur. Eſt quidem leno, qui puellas adoleſcentibus proſtituit ab illiciendo dictus, ſi cui Feſti ſententia placet. Eſt autẽ hoc horrendo ſonitu proferendũ, tamen non vituperandus eſt, quia optima eſt fide.

Leno ego ſum) D Leno terribiliter pronuntiandum eſt: quaſi dicat, cui ſupplex eris. Sed ex argumento eſt, quòd contemnit Æſchinus minas lenonis: vt pote qui iam vxorem decreuerat ducere. *Scio)* Hîc ſic reſpondit, quaſi in lenone imminutio capitis tantum conſiſteret. *Fide q. opt.)* Fides in concipiẽdis comminationibus: denuntiatio, comminantis eſt. 7

Tu quod) V Ἀντικατηγορία eſt, Etiamſi te facti pœniteret, tamen tuam purgationem non accipiam, ſed accuſabo. 8

Huius non f.) D Figuratè ergo, Quod te purges. id eſt purgationem tuam. Huius autem, δεικτικὸν eſt. Aut enim ſtipulam, aut floccum mouerat, aut ſummum digitum. Cicero, Ne tantulum quidem commotus eſt. Donatus hoc geſtu extremum contemptum ſignificari memoriæ prodidit: B Eraſmus in primo de copia, Ne huius quidem facio dicticos, oſtenſo pilo, aut flocco, aut ſtipula, aut ſummo digito. Athenæus libro duodecimo prodidit Sardanapali ſtatuam ipſius ſepulchro impoſitam hoc geſtu digitorum, vt ſignificaret res humanas omnes prorſus eſſe contemnendas, & ne digituli quidem crepitu dignas. Ex Chiliad. eſt. *Ego m. ius perſ.)* D Hoc eſt lenoniũ. *Meum ius)* Meam libertatem, Meã vindictam. Nam vt illa iniuria eſt quæ fit innoxio: ita ius vindicta illa quæ redditur reo. *Perſequar)* Vlciſcar. Cicero, Tu dum tuas iniurias per te, id quod non poteſt, perſequi conaris. 9

Neque tu) V Damnum reſarciendum eſſe cupit, verba pro verberibus compenſari re- 10

* L. Prosopopœia purgantis.
G. [dabitur iurandum esse te], dſſſaſt-
Mu [dabitur iuſſurãdũ, esse te], dſſſaſſi.
[Indignum] potest prima ad versum præcedentem pertinere, ſſſaſt–.
Abi, ad Parmenonem cõcitatus loquitur.
Erit trochaicus modo [A]ante [istro] productum remaneat, ſſatſſt–.
Min. [abisti istoc:] bſſtſſt-.
D. Propter, i. iuxta.

L. In mala, id est, in ore lenonis.

Noui ego vestra hæc, Nollem factum, ſiuſiurân- dſſſſac 11
dum dábiur, te ésſe/
*Indígnum iniúria hac, indignis cùm égomet ſim, ſſiſdſſ 12
accêptus modis.*
AE. *ſAbi præſtrénuè, ſac fores áperi.* S. *cæterùm hoc* ıſſia·ip 13
níhil facis. D. Aut [Abi præ ſtrenuè,] id est, præ i. vel abi prior. iſijadſ
AE. *I in istrò nunciam.* S. *at enim non ſinam.* AE. *ac-* iſbſſſi 14
cêde illuc Pármeno,
Nímiùm ſiſtôc abísti: ſhîc propter hunc aſsíſte. atſtſſt– 15
ſhem, ſic volo. R. Al. [S. hem, ſed depraua te.
Cauè nunc iam óculos à mêis óculis quôquam ſde- ca·aſdt- 16
móueas ſtuos: aaſ
Al. [dimoueas]. G Potest & hic censeri iam-bicus acat, idſ·cſai:
& [meis] facto monosyllabo, idſdſſai.
Ne mora ſit, ſi innúero, ſ quin pugnus contínuò in dſbſſaſp 17
mala hæreat. Al. [innuerim,] dſaſſaſp,

nuit. *Neque tu v. ſolues v. q. m. re m.*) D νεμεσῶς. Et ſolues, lues, persolues, id est, satisfacies, ac te purgabis. *Re malef.*) Acuendum est Re, & significanter proferendum. ibi enim est sententia. Er plus dixit, Re malefeceris, quàm Iniuriam feceris.

11 * *Noui ego*) V περκατάληψις est. Nam anteuertit causas, quas Æschinus prætexisset. *Noui ego vestra hæc*) D ἔλλειψις, deest enim Verba. *Iusiurandum*) V μυκτηρικῶς per ironiam insultat Æschino. Quantanam sit iuris iurandi religio inter Grammaticos & Gellius in 7. ca. 18. explicat. *Iusiurandũ lab.*) D Hoc est, iurabimus te esse indignum cui iniuria fiat huiusmodi. Aut separatim, Iusiurandũ dabitur: & separatim, Te esse indignũ iniuria hac. & sic meliús. verba enim satisfaciunt, cùm res colligitur in generalibus causis. nam sæpe iræ ac lites iurciurando sunt terminatæ.

12 *Indignum iniu. h. ind.*) Comicè Indignum & Indignis. *Indignis c. ego ſ. acc. m.*) B Quidam hunc Terentij locũ sic explicãt, Egomet qui sum dominus puellæ indignè tracter.

13 *Abi*) V παρεξηγητικὴ est, qua seruũ in lenonem proritat ad digladiationem, & sic iniuriæ iniuriam petulans ac procax adolescẽs addit adeò propter comminationem impariens. & propositio est, Aperi fores. eadem est iterum repetita, & modum adiicit, Vt prope hunc assilat. *Abi, præ*) D Aut Abi præ. id est, prior: aut abi præ, id est, præi: vt, I præ, sequar. Aut præstrenuè: vt, Prædiuitis vrbe Latini. *Abi, præ*) Magna contemptio minarum lenonis, non respondisse Æschinum ad ea quæ dixerat. *Fores aperi*) B De Mitionis domo quidam intelligunt. *Cæterum hoc nihil f.*) D Nihil pro non legitur, & nihili. *Cæterum h. n. f.*) B Id est, frustra laboras, inanem operam sumis.

At enim n. ſ.) Sic dixit vt Enim etiam 14
affirmet, quemadmodum & in Andria. Enimuero' Dane nihil loci est segnitiæ. D Enim, inceptiua particula apud veteres fuit: sed & conuenit perturbationi.

Nimium iſt. ab.) Quasi ex contumacia le- 15
nonis appareat, quòd multùm abierit. *Propter hunc*) Iuxta hunc. vt Virg. Templum de marmore ponam Propter aquam. *Hem, ſic volo*) Mirè Comicus ex alterius verbis, quid faciat alter ostendit. *Hem, ſic volo*) B Legimus vt ab Æschino dicatur hoc sensu, Volo hoc vt loco consistas, neque abeas longiús.

Caue) V διεστικῶς more dominorum ac 16
contumeliosè seruo quid velit imperat: atque per αὔξησιν hic alapæ aut colaphi notatio est, maximè cum oculi vnius in alterum sunt intenti. *Quoquam dem. t.*) B Erasmus primo de copia, Quisquam & vllus inter se conueniunt. siquidem præterquàm quòd habent plusculum vehementiæ quàm superiora, Illud quoque peculiare obtinent, quòd gaudent vel negatione, vel signo, Si vel Ne, prohibentis, vel interrogatione.

Quin pugn. c.) D Pugnus, à pugna dictus: 17
aut ab illo pugna. *Pugnus c.*) Id est, vestigium litigantis.

18 ıſſſibp *ſs. Iſtuc volo ergo ipſum experiri.* AE. *hem, ſerua:* L. *Serua*, obserua.
omitte ſ mulierem. B. [P. Istuc ergo volo ipsum experiri.
AE. hem serua P. omitte], ſdſſſibp.
19 djſadidp S. * *O fácinus indígnum!* AE. *geminâbit, ni ſi caues.* * Exclamatio vapulantis.
S. * *hei ſmiſériam!*] R. Al. [miſero mihi:] A tũc [ó]pẽdet *D. Leno pulsatur.*
à versu superiori, bſdſbſai: vel s eli tẽiam in facinus], dſdſbſai.
20 ſax·ſdſſp ſad AE. *Non innúeram: verùm ſin iſtam ſ partem pó-* *G.* [istam in], saſſdſſp.
tiùs peccâto tamen.
21 ſſſſiſi * *I nunc iam.* S. *quid ſhoc ſrei est! regnúmne Aé-* * L. Iubet abire Parmenonẽ & virginem abducere.
ſchine hîc tu pótſſides! In [hoc] h vim habet consonantis, D Vtrũ hoc lenoni vt abeat an puellæ vt introeat dicitur?
G nisi malimus [rei] monosyllabũ ei [iam] dissyllabũ dicere, ſiiſſiſi.
22 ıſſiſſp AE. *Si poſſidérem, ornâtus eſſes ex* tuis virtútibus.* * Ironia prouerbialis.
23 d·aſſſſi dſſ S. *Quid tibi rei mecum eſt?* AE. *níhil.* S. *quid! no-*
stin' qui ſim? AE. *non deſſ'dero.*

18 *Iſtuc v. er. ipſ. exp.*) Expresse ostendit pau- incusatio est. vt Virgilius. Iam melior iam
per is loquacem contumaciam vsque ad diua precor. *Quid hoc rei*) V Iam incipit
pericula cædis. *Iſtuc v. er. ipſ. exp.*) Hoc ille oratio μεμητικὴ. Nam inuidiosa exclamatione
dicente, Seruus lenonem verberat. *Iſtuc* fit expostulatio. *Regnum*) Confirmatio
ergo v. ipſ. exp.) B Parmeno dicit: vt sit, Paratos habeo pugnos here mi, vt faciam quod ab indecoro. Siquidem tyrannis seu regia dijubes. *Hem ſerua*) D Nescias cui dicat gnitas Athenis summum erat flagitium: Fuit
hæc Æschinus, an lenoni, an seruo: sed seruo enim istic Democratica administratio. *Re-*
magis est verisimile. V Nam Parmeno ac- *gnúmne Æſch.*) D Inuidiosa moraliter exceptam ab Æschino puellam abducere cona- clamatio, & ardentior ad plagas. *Regnúmne*
batur: leno verò sequens retrahere nitebatur. *Æſch. hic tu p.*) Bene Hic, id est, Athenis, vbi
Hem ſerua) B Subaudi Puellam. Æ- grauius crimen est dominari velle. Nam
schini est. *Omitte mulierem*) Est & hoc Tyranni ibi semper oppressi sunt, & maximè
Parmenonis, & cum dicto verberat lenonem. proximi. B Budæus in annot. dicit Athenien-
19 *Geminabit n. c.*) D Hoc comminantis est, sium rempub. democratiam fuisse, id est, po-
non iubentis ferire. sed quia longè stat Par- pulari imperio administrari solere nõ regio.
meno, Gemina putauit dictum. Et Geminabit, subaudiendum est Plagam. *Geminabit n. c.*) Non singularem pugnum & vnum dabit, sed geminabit: quasi dicat, geminato duplicatóque numero inferet. *Hei mihi*) V Exclamat iterum colaphis acceptis, quos posteà enumerat.

20 *Non inn.*) Εἰρωνικῶς se extra noxam esse contendit, quia iuxta pactum aut mandatum non innuerat. Vtique tacitum peccatum istud esse arbitratur. *Non inn.*) D Conuenientes Poeta auidiorem Parmenonem malefaciendi inducit, cum suprà, dominum inuitum ostenderet cogi ad inferendam iniuriam.
In iſtam p. p. p. t.) Vt verberes non iussus potiùs, quam iussus non verberes.

21 *Nunc iam*) D Duæ partes sunt. Et bene Iam, quia ferò, & post plagas. Et vtrum hoc lenoni, vt abeat: an puellæ vt introeat, dicitur? sed facetiùs est si lenoni intelligas dici: quasi hoc factum sit quod voluerit: & quasi venerit vt vapulet. Et Iam etiam tarditatis

22 *Si poſſ.*) D Διὰ τῆς εἰρωνείας contemnentis in inuidiam. *Ornatus esses ex t. v.*) Citò ostendit quantum à se longè sit regnum: qui dixerit ornari potuisse lenonem. *Ex virt. tuis*) Sic veteres per εἰρωνείαν Virtutes pro flagitiis dicebant. Lucilius, Animo ac virtutibus. *Tuis virt.*) V Aut sit ironia, aut virtutes κατ' ἀντίφρασιν pro flagitiis sumuntur. Alluditur autem ad lenocinij potestatem & dominium. *Ornatus esses ex t. virt.*) B Ironia prouerbialis est, hoc sensu. Haberes digna tuis factis præmia. Nam olim reges honorem habebant his qui facinus aliquod præclarum ediderant.

23 *Quid tibi*) V Ab iniquo. Nam nihil rei tibi mecum est. D Hoc quia verberatus est, dicit: vt sit, Quid tibi debeo? non quia nihil sibi debeatur. *Nihil*) Facetè: quia ipse abstulit, & nihil vult à se repeti. *Quid*) V Exaggerat interrogationibus eiulantis, quasi nec dum tibi notus sim, vtique mihi iniurius es. *Quid noſtine qui ſiem*) D Propriè: sic enim dicit qui nihil quicquã debet, Non me nouit: non quòd ignoretur, sed quòd in iure nõ cernatur.

S. *Tétigín' tŭi quicquam?* AE. *si attigísses, ferres in-* {aesfffsp / as} 24
fortúnium.

S. * *Quî tibi magis licet meam habêre, pro qua ego* diiaisi 25
argéntum dedi!

Respónde. AE. *ante ædes nõ fecísse erit mélius'* /*hîc*/ {ffffaasp / ffffi} 26
conuítium.

Nam si moléstus pergis esse, iam intrò arripiêre, fifijdsi 27
atque ibi

Vsque ad necem operiêre lóris. S. *loris liber!* AE. *sic* fbijfffsp 28
erit.

S. *O hóminem impûrum: híccine libertâtem aiunt* d fdfffffsp 29
æquam esse ómnibus!

* D. Hîc non tam ratiocinatio est, quàm exclamatio per dolorem. R. *Al.* [*hoc*].

Comminatio vehementior. * L. Subaudi Operietur, hoc est, cædetur: quia nefas & contumeliosum erat liberos cædere.

24 *Tetigin.*) V Ab innocentia, Nam nihil tetigi quidem, tantùm abest vt tibi sim iniurius. *Si attig.*) D Plus dixit, Attigisses quàm Tetigisses. est enim multò minus Attingere quam Tangere.

25 *Quî tibi*) V Ab atroci iniuria, qua alienum vi auferitur. Adest enim ratio, Mea est puella, quia emi. *Meam hab. pro q. eg. arg. d.*) D Meam sufficerat: sed magna moralitate additum, Pro qua argentum dedi, ad vociferationem. simul esse ostendit leno quod repetat. *Quî tibi magis*) Si mihi, inquit, non licet attingere tuam: cur tibi licet meam, non tangere, sed habere? Et Habere, vtrum domi in consuetudine: an corrumpere, id est, stuprare intelligimus?

26 *Ante ædes n. f. er. m. hîc c.*) Non erat quod ad hæc iuste responderet. & ideò sic respondet, vt Conuitium dicat quod verum est. V Vociferationem enim & expostulationem lenonis ob acceptam iniuriam conuicium ὑβριστικὸν appellat. Atque hic obseruandum est, quod Cicero & Fabius admonent, Ex loci circunitantia sæpe factum aggrauari. *Non fec. er. m. h. c.*) B Adrianus Cardinalis inter elegantes dicendi modos, qui à verbo Faciendi deducuntur, numerans & hûc facere conuitium, citat Terentij locum, & paulo pòst ita scribit. Vlpianus de iniuriis & famosis libellis lege iniuriarum, Fecisse conuitium non tamen is videtur, qui vociferatus est. verùm is quoque qui concitauit ad vociferationem. & paulò suprà, Conuitium autem dicitur vel à concitatione, vel à conuentu, hoc est, à collatione vocum.

27 *Nam si mol.*) V ἀποδοκητικὴ, vtpote cõminatio, quod sit loris cædendus & flagellandus. Ita multis rationibus iniurius est. Olim autem mancipia, quæ flagris aut loris cædebantur, μαστιγίαι nominabantur, atque lictores qui cædunt, quasi flagelliferi μαστιγοφόροι, atque flagrum quo cæduntur μάστιξ etiam Latinis auribus vsitatum verbum, præsertim antiqui seculi. Hinc Iustinianus in Legibus rusticis sæpe aut μαστιγωθῆναι id est, flagellator, & paulo post σφοδρῶς τυπτόσθω graues sustineat plagas, atque ibidem est τυπτόμενος, μαστιζόμενος flagellatus, sicut Latinis, virgis aut loris cæsus, itaque hoc pœnæ genus Romanis & Græcis fuit. Cædebantur autem præcipuè circa scapulas, vnde & tales serui potissimum scapulares dicti sunt.

Loris liber) V ἀποδοκητικὴ ex decoro liber- 28
tatis est. Hoc non dicit, quod infamiæ nota erat virgis cædi ac libero homine indignum, qua de re copiosè in Verrem Cicero dicit. *Loris l.*) D Lora apud veteres laura dicebãtur, à lauro triũphorũ: * sub qua mos erat captiuos vinciri, ducíque per pompam. ideò autem vt conditionis reminiscantur, loris cæduntur mancipia. Nam mancipia dicuntur, quòd manu capta sunt: Serui, qui seruati sunt, cùm eos occidi oporteret iure belli. Vnde Virgilius sic inducit captiuum rogantem, Per patrios manes, per spes surgentes Iuli, Te precor hanc animam serues natóque patríque.

O hom. imp.) Sic veteres Impurum gene- 29
raliter pro improbo ponebant: vt in eadem hac fabula, Persuasit ille impurus, sat scio. V Itaque admirando exclamat, & communi consensu ciuitatis asserit libertatem omnibus esse æquam. *Hiccine lib.*) D Scilicet Athenis. *Aequam omn.*) Quasi diceret, vbi non est, quando Æschinus loquitur. Et bene Omnibus: vt ne lenones quidem videantur excepti. B Eleganter hæc Terentius vertit.

Græci

30 disfffsp AE. * *Si satis iam* /*bacchâtus*/ *es leno, audi si vis* * Superbè cõtẽnit dicta lenonis.
nunc iam.

31 isfffisfi S. /*Egón' bacchâtus*/ *sum in te, an tu in me!* AE. *o-* G. [*Iam*] *bis dissyllabum. verùm si legatur* [*debacchatus*], *prius* [*iam*] *monosyllabũ est, & sfffisfsp: vel elisõ s in* [*satis*]. *dsfffsp.*
mitte ista, atque ad rem redi. R. *Al.* [*Egón' debacchatus*]. AGsfffisfsi. *al.* [*Egóne autem debacchatus*]. *Bembus,* [*Egón' debacchatus autem? an tu in me? AE. mitte ista, &c.*] *sed versus neutro modo constat.*

32 sdsfsbsp S. *Quam rem* /*quò rédeam!* AE. *iámne me vis dícere, quod ad te áttinet?*

33 biasfjfsi S. *Cúpio: modò æqui áliquid.* AE. * *vah, leno inîqua* * D. Ironicòs. I. Irrisio.
me non volt loqui.

34 sdfsafbsp S. *Leno sum, fáteor, pernícies commûnis adolescéntium,*

35 {ffaisfsp / fsfa} *Periûrus, pestis': /stamen tibi/à me nulla est orta in-* G. [*tibi tamen*], *sfdafsfp.*
iúria.

36 dsfsafsp AE. *Nam hercle étiam id rest at.* S. *illuc quæso re-* D. *Quò*, pro vnde: vel *Quo*, pro à quo.
di, quò cœpísti Aéschine.

37 isfsfdsp AE. *Minis vigínti tu illam emísti,* * *quæ res tibi ver-* * Imprecatio.
tat malé:

Græci vocant Isonomiam, vbi secundum eãdem legem viuitur. Sic Cice. II. Offic. Ex quo leges, moréque constituti, boni iuris æqua descriptio.

30 *Si satis debacch.es*) Debacchari propriè est præ ebrietate valde furere. per translationem verò dicitur, vbi quis ira percitus fuerit.

31 *Egón'.*) V Tibíne molestus aut iniurius fui! Æschinus autem pergit esse superbus & insolens, sicut leno rixosus, & sui similis est. *Omitte ista, atque ad rẽ r.*) D Superbè adolescens maleficium non putat lenonis esse purgandum. Ad rem autem, ad negotium de quo agitur, dicit.

32 *Quam rem!*) Quam abduxisti. Res enim pecunia intelligitur: vel id pro quo pecunia danda est. *Quò redeam*) Ad quam euertisti domum: quia, Fores effregit, atque in ædes irruit alienas. *Quod ad te att.*) Quod tibi prodest, & commodum est.

33 *Cupio*) Ille, Vis dixit: hic, Cupio. *Modò æqui al.*) Subaudiatur Dicas. *Vah*) V Absurdum est à persona lenonis sumptum, & ἠθικῶς proferendum. *Vah, leno in. me n. v. l.*) D Nomen sacrilegum, & iniustum Leno, iniquitatem agit, iustitiæ patrocinatur. hoc totum ἠθικῶς pronuntiandum est. B Lenonum etiam integerrimus iniustus est. hoc igitur mirum, quòd leno Æschinum iniqua loqui non velit. Leno, lena facit genere fœmineno, sicut leo leæna dicitur autem Leno qui quæstum ex prostitutis mulieribus facit: & conciliator est. aut nuntius alienæ impudicitiæ.

Leno sum) V Cõcessione se ipsum depingit, vtique expostulans. Etsi leno sit & pestis, tamen iniuriæ author non est. *Leno sum*) D Figura συγχώρησις. *Orta est iniuria*) Orta, cœpta. 34

Nam hercle etiam id r.) B Æschinus videtur, vt quidam exponunt, alia quædam narraturus fuisse, cuius narrationis haud scio an sit initium hoc. Nam hercle etiam id restat, vt sit, Id etiam restat, antequam agamus quod cœpimus. *Illuc q. r q. c.*) D Figuratè. rectum enim erat, vnde cœpisti. nisi fortè quo pronomen est modò accipiendum: vt sit, à quo. Et bene memor est dixisse Æschinum, Omitte ista, atque ad rem redi. 36

Minis vig.) V Hoc est, ducentis, coronatis Gallicis, aut 225. Rhenanis. Iterum illudit lenoni. Nam ereptam emere se fingit. *Quæ res*) Est imprecatio, & sumpta à Vertuno deo, qui rebus inopinatorum euentuum præerat, iuxta Asconium Pædianum, Porphyrionem, & Ouid. 14. Metam. *Quæ res tibi v. m.*) D Adiicit contumeliam, quasi & hoc multum sit inimicum. Vertumnus dicitur Deus qui rebus ad opinata reuertentibus præest: sæpe autem malè cedit, quod bonum putatur: & hoc 37

*Stultè negat se vẽditurũ quod perdidit.

Argénti tãtum ſtibi dábitur. S. *quid? ſi ego ſtibi illam nolo véndere!* 38

G. [tibi] bis ſuperfluit & earmm & ſenſu. ſfdſſiip.

Coges me! AE. *minimé.* S. *nanque id métui.* AE. *neq;* vendûndam cénſeo, fdſddſſi 39

D. Liberalis cauſſa, quæ cõtinet actionem libertatis.

Quæ libera eſt: nam ego illam liberáli áſſero cauſſa manu. ſijſidſi 40

V. Meditari, quemadmodum me in iudicio cõuincas.

Nunc vide vtrum vis, argéntum accípere, an cauſ ſam meditári tuam. dſſdſdſp 41

*Tragica exclamatio hîc mirâ arte inſano conceditur.

Delíbera hoc, dum ego rédeo leno. S. ** prò ſuprême Iúppiter,* ſiɯiiijp 42

G. Poteſt hic cenſeri trochaicus acatal. aſſſaſt–.

Minumè miror, qui inſanîre occípiunt ex iniúria: aſſſdſſi 43

*L. Enumeratio cũ incremento.

Domo me eripuit: verberâuit: me inuíto abdûxit meam. idſſſſp 44

est malè vertiſſe. vt ille gladius qui muneri datus, adminiculum fuit reginæ pereunti. de quo Virgil.-Enſémque recluſit Dardaniũ, nõ hos quæſitum munus in vſus.

38 *Quid, ſi ego n. il. n. v.)* Hæc maioris sunt stomachi: & ideò ſtultiora. nam quod iam amiſit, venditurum se negat, Et, Quid si nolo, nõ è dictum est, & τῷ ἰδιωτισμῷ. *Quid ſi nolo vendere! Coges me!)* Potest autem dici, Qui ſi nolo, coges me!

39 *Minimé)* εἰρωνεία. *Namque id m.)* εἰρωνείᾳ contumax & ridicula in eo, quòd iam amiſit id de quo dixit se cogi non posse.

40 *Nam ego)* V Ratio est cur non sit vẽdenda. Certat autem hîc de libertate, igitur litem vindiciarum illi intendit. *Nam ego ill. lib. aſſ. c. m.)* D Ordo est, Ego liberali cauſa, manu aſſero. Et sunt iuris verba: à quibus etiam Aſſertores dicuntur vindices alienæ libertatis. Nam & cauſa ipſa, liberalis dicitur, quæ actionem in se continet libertatis. *Aſſero)* V Restituo in pristinam dignitatem, & sunt verba iuris, quò mancipium manu apprehensum in libertatem asseritur, authore Festo. *Aſſero)* M Id est, vindico, & defendo eius libertatem ea actione, quæ libertatem cõtinet. Est autem actio ius prosequendi in iudicio, quod sibi debetur: & hæc actio aut est in rem, aut in personam. Manumissio, est datio libertatis. Nam quandiu quis in seruitute est, manui & potestati subiicitur: & manumissus liberatus est à potestate, quæ res à iure gẽtium sumpsit exordium. B Aſſero significat interdum apprehendo. ordo est, Ego aſſero hanc manu, cauſa liberali, hoc est, apprehẽdo hanc manu, hanc mecum duco libertatis cauſa, eò quòd libera sit. Codicis Theodosiani libro quarto tit. octauo, ita scriptum inueni. Si quis in libertate positum ad seruitium conetur adiicere, ex ordinatione iudicis per populos & publicum talis ducatur vt defensorem sui status inueniat, & inuentum assertorem per chartam petat à iudice, ne silentio ingenuitas supprimatur.

Prò ſup.) V Querela est cum tragica exclamatione, & hæc secum deliberat, num pecuniam pro puella diuentita accipiat. *Prò ſuppreme Iupp.)* D Hæc locutio ad hoc inducta est, vt ex verbis lenonis appareat quàm facilè mitis fieri possit. & quidvis libenter accipere. Supremum nunc dicit summum, ab eo quod est superior, & superius. Virgil.-Rex ipse Iouis de gente suprema, Troius Æneas tua nos ad limina misit. Et non abhorret à persona & plebii, & lenonis. & vim passi, Iouem ipsum cõuitio persequi, vt quotidie videmus ab hominibus eius loci & ordinis fieri. *Supreme Iupp.)* B Supreme, hoc est, alte, & summe Iupiter. Iracentis exclamatio est.

Minimè m. qui inſoce. ex in.) D Sensus hic est, Insanos fieri per iniuriam pleroſque mirabar, sed iam non miror, postquàm ego ipse per iniuriam quam sum passus, insanire com pellor: adeò vt exclamem Prò Iuppiter. Et simul aduerte vigilantem Poëtam, vt vbicũque in Comœdia vocem Tragicam extulerit, statim personam insanam dicere faciat: sic & suprà, Prò Iuppiter, tu homo nunc adiges me ad insaniam.

Eripuit) V Asserit Æschinum insanire, & enumeratione acceptarum iniuriarum confirmat, & elegãs est asyndeton atque ἐπιφώνημα. *Me m. abd. m.)* D Honestiori personæ hæc querela sufficeret, Abduxit meam. Sed leno bene addidit Me inuito. nam abducũtur meretrices absque voluntate lenonum. Et decora locutio est per ἔκλειψιν, Me inuito, abduxit. non enim addidit Puellam, aut quid tale.

45 dſſſtdtv **Ob malefâcta hæc ſtanîdem ſemptã póſtulat ſibi trádier.* D. Al. [totidem]. A tũ in eo nõ elidit. m. dſbſtdtv.

*Hunc versum insequentis & sequentem huius locum subdit Aurelius.

46 aaſſaſt– *Hómini míſero plus quingéntos cólaphos infrêgit mihi.*

47 ſ xtbaſſtv / tſbdſſ **Verùm enim quandò bene proméruit, ſfiat, ſuum ius/póſtulat.*

*V. Amaruléta est ironia, & ἐπιτροπή. G. [ſfiat: ius], tſbdſſtv.

48 ſ abxſſbv / abtſſt ** Age iam cúpio, / ſi modò/ argéntum reddat. ſed ego hoc* ſariólor,/* Al. [hariolor]. G. Pot eſt & inſ ſimodo], prima correpta cenſeri, vt aliàs sæpe in [ſiquidam], abaſſbbv. Mu [modò ſi], abaſſbbv.

*V. Hypotypoſis secũ deliberãtis, & singula perpẽdentis est.

*L. Prouerbialiter de eo quod incertum est.

49 atbſſbt– *Vbi me díxero dare tanti, teſtes fáciet ílico*

45 *Tantidem)* V Sine lucris accessione. B Prisc. dicit coniunctiones, & præpositiones, & aduerbia, vim nominum vel pronominum ante se positorum in compositione non mutare: vt, vterque, quisque, quicunque, tantundem, cuius genitiuus solus ex obliquis in vsu inuenitur, tantidem. *Tantidem empt.)* Omne verborum genus ablatiuum sibi asciscere potest eius rei quæ pretii rationem obtinet, sed ita, si appellatiuum sit: vt, Vendidit hic auro patriam. Pauci appellatiuorum genitiui sunt qui post non multa verba, pretii rationem habent. Flocci, nauci, nihili, lucri, pili, assis, cum verbo facio: vt, floccifacio, lucrifacio. Cæterum ex adiectiuis octo vel nouem maximè notauit Laurentius, quæ si secũ appellatiuum adhibitum non habent, in genitiuo poni semper solent, Sunt autem simplicia tres, Tanti, quanti, pluris, minoris. Com posita, v. Quantiuis, quantilibet, quanticunque, Tantiuis, & tantidem, si modò postremũ hoc adiectiuum est. De Tanti hoc quoque adnotatu dignum, quòd aliquando non tam planè ad pretium referri videtur, quàm aliquid quod magni ponderis sit, & æstimationis: vt, Vix Priamus tanti totáque Troia fuit.

46 *Homini m. pl. q. c. inf.)* D Cõtumeliosa cædes, colaphus, & digna lenone. *Infregit)* Vt illudens hoc feciſſe Æschinus videatur, cum sonitu se colaphizatum significat. Infregit autem, inflixit: vt sit sensus, Inflixit homini misero plus quàm quingentos colaphos. Et flebiliter pronuntiãdum est. hoc enim exprimitur, vt tamen incuſet in alieno facto fortunam suam. Et vide quantum hoc differt ab illo quod suprà dicebat, Ipsum istuc volo experiri. hoc, quia solus est: illud, quia cum aduersario. *Fregit)* L Pulchrè dictum pro impegit. Colaphum autem infringere, est compressa in pugnũ manu cædere. Sicut alapam infligere, est diducta manu verberare. B Colaphus, & colaphizo verbum, Græcæ sunt dictiones, inde vocatæ, quòd ab ea parte quæ percussa est, debile & affectum reliquum reddatur. Vel vt Apion ait ἀπὸ τοῦ κολάπτειν, id est à cudendo vel insculpendo, quòd digiti, vel pugni, veluti cudantur, & insculpantur in ea corporis parte quæ percutitur, cùm sit propriè Colaphus percussio à digitis manu extensa illata in faciem, vel in aliam corporis partem alicuius.

47 *Verùm enim)* V Amarulenta est ironia & ἐπιτροπή. *Bene promeruit)* D Bene, multùm. Promeruit, adiuuit, profuit: cui cõtrarium est commeruit. Nam mereri & promereri, est præstare beneficium. Virgilius, Quíque sui memores alios fecere merendo. Et–Nunquam regina negabo Promeritam. *Suum ius poſtul.)* B Budæus in annot. Dicebant etiam (de veteribus loquitur) ius postulare eum, qui requeſtam rationabilem facere nunc dicitur.

48 *Sed ego hoc ariolor)* B Ariolari prouerbio dicebatur qui nihil adferret certi, nihílque præsentis emolumenti, verum in diem modò pollicitaretur. Sumptum ab iis, qui prædicũt euentura, futurorum autem nulla certa cognitio, quemadmodum eleganter dixit Pindarus, Cæcam esse rerum futurarum scientiam, mortalibus autem, multa præter spem cuenire.

49 *Vbi me dixero tanti dare)* D Rectè dixit. vbi enim pactio interceſſerit pretii, iam eruptionis actio sublata erit, & pretium debebitur. *Teſtes f.)* V Vulgò, proteſtabitur viginti minis me illi vendidiſſe.

* D. Transit ad μετατικὸν. L verba incrastinantis debitoris per prosopopœiam.

*Vendidísse me de argénto sómniũ: * mox cras redi.* ttſſſſt– 50
Id quoque póssum férre, si modò réddat, quánquam dſſdſſt– 51
iniúrium est.
Verùm cógito id, quod res est, quandò éum quæstum ſtſſſ«ſtv ſtſſſ 52
occœperis,
Accipiúnda, & mussitânda iniúria adoleſcéntium est. dſſſat– 53
Sed nemo dábit: frustra égomet mecum has ratiónes députo. ſaſdſdſt– 54

50 *Somnium)* Id est, prorsus aut nulla, aut certè vana spes. de quo Prouerbio Erasmus Roterod. consulendus est. B Rem futilem, inanem, & nihili, somnium prouerbio dicimus. Sic alio loco Terent. ille futilis, somnium.

51 *Id quoque p.p.)* D Id, Mox cras redi, id est, moram. *Quanquam iniur.)* Vendere quod nolis. Est scilicet.

52 *Verum cog.)* V Consolatur seipsum, & dissimulanter procacitatem, atque iniuriam adolescentum perferre cupit. *Id quod res est)* D Pro, id quod verum est: bona locutio. *Quandò eum q. occ.)* Vt in Andria, Deinde quæstum occipit.

53 *Mussitanda)* Patienda, consyderanda cũ silentio, & vt in amatore putanda, atque per hoc perferenda. Mussitare enim propriè est dissimulandi causa tacere, dictum vel à muto, vel ab M: quæ litera est nimium pressæ vocis ac penè nullius: adeò vt sola omnium cùm inter vocales inciderit, atteratur, atque subsidat. Hinc Virgilius, –Mussat rex ipse Latinus. B Apud Latinos Mutire, ac Mussitare, est tacitè ferre, & quasi vocem absorbere Mussitãda est igitur iniuria, id est, dissimulandi gratia tacenda. Deductum putatur verbum à my quasi myxin, propterea quòd muti non ampliùs sonare queant. Alludit ad prouerbium, Ne my quidem facere audet.

54 *Frustra eg.m.)* D Præparationis genus, ad accipiendas viginti minas totius summæ deiperatio.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. B Sannio, queritur de iniuria sibi facta ab Æschino, & Syri consiliis eluditur. L eum enim callidè impellit, vt accipiat pretium pro erepta virgine. V *Theses.* 1 Exemplum est duorum ſceleratorum hominum, qui sese inuicem fallere conantur. 2 Lenones non tanti colaphos faciunt, quanti pecuniam. 3 Hic perspicitur vt clauus clauum trudit, ita & dolus dolum. In Syro quidem est oratio πιθανολογικὴ. Cupit enim lenoni persuadere, ne tantopere pecuniam exigat. Id sanè consilium proximum fuit post multam cum Æschino concertationem. In Sannione autem, qui sui similis est, nempe auarus, & querulus propter iniurias acceptas, præcipuè est διαβολικὸν. D In hac scena actus, est exemplum continẽs vitæ auarorum, qui sæpe in damnum ipsius auaritiæ rationibus ruũt: simul etiam duorum inter se nequam hominum spectanda quædam vicissim, & dolosa captio est. M Adhæc veteratoris hominis vaframentum, & dolos tantum posse docet hæc scena, vt illis interdum viri etiã malitiosi circunueniantur: vt cauere sit difficillimum, maximè cùm insidiæ lateant sub simulatione illarum actionum, quæ vtiles esse videntur. Vnde Cicero in tertia actione in Verrem sic ait, Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in simulatione officii. Et Plinius in Epistolis dicit, magnas habere latebras vitam hominis, & altos recessus.

Vers. gen. Iambici omnes, itaque acatalectici: verum vndeuiginti primi octonarij siue tetrametri, reliqui senarij siue trimetri.

* L. Egrediens Syrus alloquitur Cteſiphonẽ ſollicitũ ob factum Æschini. Cõsilia serui, quibus eludit lenonẽ, atque cõmodè sub-

SYRVS *seruus.* SANNIO.

* TACE, *égomet conuéniam: iam ipsum: cúpidè* bſaſaaſb 1
accípiat: fáxo, atque étiam *Al.* [*ipsum: cupidè iã accipiat*], bſaſdſaſb. R [*ipsu: cupidè accipiat iã*], bſaddſſb.
G *Vltimo loco tribrachys pro iambo. Alius perperam omisit* [*iam*].

1 *Tace eg. c. i. ipsum.)* D Tace, si pro aduerbio est, omnibus dicitur: si pro verbo ponitur, dicitur Cteſiphoni maximè ſollicito & suppliranti omnibus ob metum patris. Iam autem, non

2 afſ«ſiſi aſſſ *Bene dícat, secum esse actum. * quid' istuc Sánnio* iegit statim cõcertationi, quæsuit cũ eo Æschino.
est quod te áudio

3 dſſſſſip *[Néscio quid concertâsse cum hero?]* SA. *nunquam* * L. Dissimulat se scire quod probè nouit, ne subornatus esse videatur.
vidi iníquius Hic potest censeri Trochaicus tetr. cat.
dſſaſtv. Mu [*Cùm hero nescio quid cõcertasse?*] idſſſip.

4 ſiſſſaſp *Certatiônem comparâtam, [quàm quæ] hódie inter* D. *Al.* [*constitutã.*] al. [*Concertationem cõparatam*], ſcſſſaſp.
nos fuit. R. [*hæc*]: G [*hæc quæ*], *sed hoc nihil ad carmẽ.* al. [*quæ hæc*] *sed corruptè*, ſiſſſaſp.

5 aiſ«iſiſp aia *Ego vapulándo, ille verberándo vsque, ambo de-* L. *Vapulãdo, verberãdo*, Facetũ antitheton, quo in se ipsũ ludit leno.
fessi sumus. D. Potest & [*vsque*] *referri ad* [*defessi*].

6 ſdbſſſip ſ *S. Tua culpa.* SA. *quid ágerem?* S. *adoleſcénti morem* *Si quis malit* [*Tua culpa*] *esse nominatiui casus, sic metietur,* abbſſſip.
gestum opórtuit. D. *Al.* [*qui*].

7 ddddſiatv ddddſ«bſſp SA. * *Quid pótui mélius, qui' hódie vsque os præ-*
buí? S. age, scis [quid] loquar?

non tarditatis est, sed properationis significatio. *Tace)* V Hæc ad Æschinum loquitur seruus, qui intus deliberabat quibũsnam rationibus propter raptam puellam satisfacere.

2 *Bened. [e. act.])* D Actum, rectè additum est: nam multa etiam cupidè accipimus, ita tamen vt malè nobiscum esse dicamus actũ. *Quid istuc)* V Exordium est per ὑποφορὰν, qua ea, quæ obstant, præmollit. Nunc enim in proscenio ad lenonem se diuertit. *Quid ist. S. est)* D Illud suprà post scenam, hoc tam in proscenio dicitur. Et vide quàm ingeniosè Terentius, qui suprà ab Æschino lenonis nomine facit Sannionem vocari, vtpote ab homine arroganti & feroci ob ætatem & negotium: at hunc blandè circunuenientem honorificentiùs inducit cum lenone loqui, & Sannionem eum vocare. Sanè qui in sordidis professionibus agunt vitam, honorificè nomine proprio appellat. sed qui in splendidis artibus sunt constituti: gaudent artis nomine nũcupari, vt Imperator, Orator, Philosophus. Sic & in Eunucho, Audire vocẽ visa sum, modò militis, apud se loquens meretrix. Et postquã illum cominus videt, Salue mi Thraso inquit: non, salue miles, quod erat durissimum. Et mox irata personat, Miles nunc adeò edico tibi.

3 *Nescio q. conc. c. h.)* Argutè positum Nescio quid. vult enim ex illo audire, vt nanciscatur initium quod persuadendum suscepit. *Concertasse)* εἰκονικῶς honorificè nomen tractat, vt & placidum sibi reddat, & vt eum faciat ad contemnendam pecuniam liberalem. nam honestas adimit auaritiam. *Nunquam)* V Sannio salibus in malo suo ludit, quemadmodum & Cicero in rebus ex asperatis venustos iocos excitare solet. Hic ἀστεῖον & in rebus & in verbis est.

Concertationem comparatam) D ἀμφίβολον, quia, ille Concertasse dixit, non cæsum esse. *Comparatam)* Proprié: aliàs Constitutam, Et Comparatam ad dictum Syri refert, qui ait Concertationem fuisse, pares faciens Æschinum & Lenonem. nam Sannio vult sibi deberi pro eo quod vapulauit: quod abstulit illi Syrus, dicendo eum non verberatum esse, sed potiùs concertasse. Et propriè dixit Concertationem ipsum actum. nam Certamen, est res ipsa de qua certatur, vter columbam sagitta feriat: vter prior decurrat ad metas. Vnde Virg. Velocis iaculi certamina ponit in vlmo. At verò Certatio, ipse actus cõtentióque certantium est.

5 *Ille verberando vsque ambo def.)* Incerta est distinctio, vel Verberando vsque, vel vsque defessi. & est Vsque aduerbium, significans aut diu, aut multum,

6 *Tua culpa)* V Regerit causam certationis in ipsum lenonem, & decorum lenoni aptum prætendit, quod est, vt adolescenti morem gerat, id quod iocando eluditur. Erat enim sic obsequens, vt os assidnè colaphis præbuerit. *Tua culpa)* D Potest & nominatiuus & septimus casus esse. si nominatiuus est, deest Est: si septimus, deest Factũ est. *Adolescenti m. g. op.)* Ab ætate adiuuatur sententia. ideò Adolescenti dixit, non Æschino. Et Morem gerere, propriè lenonis & meretricis est: vnde & ipse sic respondet, vt non fugiens κακόφατον dicat, Vsque os præbui. *Adolescẽti m. g. op.)* Cum ἐμφάσει Adolescenti pronuntiandum est, scilicet qui faciliùs assentatione caperetur.

7 *Quid pot. m.)* Subauditur Morem gerere. Et hoc subtiliter leno, cùm morem gerendum

*L. Facetè aliud respõdet quàm expectatur.

PECV'NIAM IN LOCO NEGLI'GERE, iijdifi 8
máximum interdum est lucrum. SA. *hui.*
S.* *Metuísti, si nunc de tuo iure concessísses paú-* {assiffi / assf 9
lulum, atque E. Elisio in [que] excipitur à versu sequenti.
Adolescénti esses morigerâtus, hóminum homo stul- assabisp 10
tissime,
Ne [non] tibi istuc fœnerâret. SA. *EGO spem pré-* fisibdfi 11
tio non semo,]
S. *Nunquam rem fácies: àbi, nescis* * *inescâre hó-* {fdxfidfi / fdd 12
mines Sánnio.

*Mo. [nunc].
*L. Prouerbium.
V. [emam], fisibdfp.
*D. Metaphora ab aucupibus, qui a-

fuisse in meretricis pretio dixerit Syrus. Hodie autem, non tempus significat, sed iracundam eloquentiam ac stomachum. Vt Virgil. –Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Age*) Modò Age corripientis est aduerbiũ. *Scis quid loquar*) Argutè quia simulauerat leno non intellexisse quid dixerat seruus.

Pecuniam) V Hîc propositio tantùm insinuatur, quæ est, Non sis adeò φιλάργυρος. Confirmatio est ab vtili, Nam sæpe plurimum confert ἐφὶ ωεννεάνατον, id est, pecuniæ non admodum cupidum esse. *In loco ne l. max. int.* &c.) D Bene additum est In loco, & Interdũ: non enim semper. *Hui*) V Aduersantis est cum tremore.

9 *Metuisti*) A tuto & ἀνδυνατοφόβῳ stultum iudicat, Quia metuisti ne non fœneraret, id est, cũ fœnore tibi redderetur. & decori huic cõuenienti meminit, quod in lenone est, tum vt æquior esset. hoc est, summo iure nihil ageret: tum vt gratior esset, cùm adolescentulo obediuisset. *Si nunc de t. i. c.*) D Bene Tuo iure: ne diceret, Non erat res mea, quã vænalem habui. Aut De tuo iure, de lenonina duritia: vt alibi, Mea lege vtar, vt potior sit qui prior ad dandum sit. *Si huic de iure tuo concessisses.*) B Si de tua duritia remisisses paululum.

10 *Esses morig.*) A verbo Morigeror præteritum est, quod obsequẽtem, & facilè morem gerentem significat. Cicero in Oratore perfecto, Voluptati autem aurium morigerari debet oratio. *Ne non t. ist. fen.*) D Fœneratum, est cum lucro redditum & multiplicatum. Fœneraret ergo, non Aeschinus, sed ipsa res in qua fœneratio est.

11 *Spem non emam*) V Hoc est, incertum lucrum meo & magno damno non affectabo. Prouerbiũ est ab Erasmo Roter. explicatum. B Spem pretio emere, est lucrum incertũ & in euentu situm, certo effectare damno. Hanc sententiam leno refert illi, Pecuniam in loco negligere maximum interdũ est lucrum. Quadrabit perisimùm in eos, qui spe rerum adducti maximarum, principũ fauorem muneribus, obsequiisque captant, certè ætatis, ac temporis impendio, quo non alius sumptus charior. nam ii quid aliud quàm spem pretio emunt? Figura mutuò sumpta videtur à quodam emptionis genere, in quo consueuit alea rei, non rei emi, veluti si quis retium iactum emat in piscando, aut missilium prædam in venatu, aut si quid aliud ciusmodi, qua de re multa fit mentio in Pandectis, titulo de contrahenda empt. *Ego spem pr. m. emo*) D ἀντιπαροιμία contra, Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum. 12

Nunquam.) V Ab imprudentia. Nam hac ratione rem non faciet, hoc est, non ditescet, & rem familiarẽ adaugebit. Inescare autem hîc est delicatè allicere, iuxta metaphoram ab aucupibus & piscatoribus sumptam. *Nunquam r. f.*) D Leno quicquid agit, ad lucrum refert: & sic lucri genus dicit esse Syrus, à lenone quemadmodum persuadet. Et nota Rẽ, & litem, & negotium meretricis, patrimoniũ, & omnem pecuniam nominari. *Nunquam r. f.*) Secundum personam serui lenonẽ Syrus hortatur, hominem ad lucrum excitans, non ad honestatem. B Laurentius libro primo Dialecticæ capit. 2 de rei significationibus agens, dicit in illo Horatii, Nunquam sic facies rem, Rem facultates siue censum significare. *Nescis ineste. h.*) Inescare est quasi esca decipere. Ducta metaphora ab his qui præfixo æri cibo pisces illiciunt. Appositè lenoni dicitur, cuius artis est primùm huiusmodi velut escis illectare iuuenes, vt posteà totos deuoret. Escam per translationem appellant illecebram illam quæ trahit in fraudẽ. Vnde Plato, quemadmodum in Catone maiore testatur Cicero, Voluptatem malorũ escam dixit, quòd ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces.

13 fdijaafi S A. *Credo istuc mélius esse: verùm ego nunquam* uibus capiendis effundunt cibum.
ádeò astûtus fui,
14 fffblfi *Quin quicquid possem, mallem auférre pótiùs in* Mos auarorum.
præséntia.
15 adi adffi S.* *Age, noui tuum ánimum, [quasi iam vsquam]* *L. Leuiter prætentat adirum persuasionis: & mox sollicitudiné iniicit callido commẽto, qui sanè locus vim habet à tuto. Nam satius est certum accipere, quàm incertæ spei euentu pendere.
tibi sint vigínti minæ, Mu. [quasi quicquam].
16 sijasdsp *Dum huic obsequâre, prætéreà autem te aiunt pro-* adiadffi.
ficíscí Cyprum. SA. *hem.*
17 {efsdfiffi / f S. *Cõemísse, hinc quæ illuc véheres multa: nauẽ con-* Mu. [scio.] vt referatur ad superiora.
dûctam: hoc [scio,]
18 aaasfiai *Animus tibi pendet: vbi illinc spero redieris, [tá-* R. Alèis [tum], aidffbfi: quòs librarius prò [tum] id est, tamen, scripsit [tum] prò tum].
men] hoc ages.
19 fiaffffp S A. *Nusquam pedem. péri hercle, hac illi spe hoc* Apoſiopesis.
incœpérunt. S. timet:
20 ffbdfi * *Iniéci scrúpulum hómini.* SA. * *ô scélera, illuc* * Metaphora à lapillis articulos vrgentibus.
vide
*L, Hæc cum præ-

23 *Credo ist. m. esse*) D Vide Comicum errorem vtriusque personæ, & callidi lenonis, & captiosissimi Syri serui. *Nunquam ad. ast. f.*) B Talis est & lena illa Plautina, quæ amatori suo montes aureos pollicenti, cùm nihil promissis moueretur, Semper, inquit, nostræ oculatæ sunt manus, credunt quod vident.

24 *Quicquid*) V Hæc vox est τὸ πλεονέκτικον, cui lucri odor vndecunque bonus est, atque veluti auari ad se cuncta rapientis est imago.

25 *Age, noui*) Efficitione rem tutam esse significat, quam ficta narratiũncula comprobat, quæ arguit non necessitate aliqua premi quempiam, sed in reditu soluendæ pecuniæ spem fieri certam. Itaque vtrinque omnem metum & sollicitudinem adimit. Tutius enim est certum aliquid sumere, quàm incerto spei euentu sollicitari. *Age*) D Age, nunc verbum est significans dic. quia iam propè est vt consentiat persuadenti. *Tuum az.*) Deest Liberalem. *Quasi iam vsq. t. s. v. m.*) Sensus, quasi numero in aliquo ducas, & in aliqua æstimatione constituas: & non si velis, penitus cõtemnas viginti minas, dummodo huic obsequi velis.

26 *Prætereà autem*) ἀξιωματικὸς est figura. Nã veteres libenter conjunctiones multiplicabant. *Te aiunt prof. Cy.*) Et eum non Profecturum dixit, sed iam Proficiscí: & non ab vno dicit se audiuisse, ne negaret: sed Aiunt, inquit. *Aiunt te pr. Cypr.*) B Nomini regio nis præpositionem detraxit.

Cõemisse h. q. ill. v. m.) D Nusquam hoc ostendit aliàs Terentius: sed apparet ex confessione lenonis vera hæc omnia esse. Et mira varietas est, Proficiscí, Coëmisse, Conductam nauem: ne diceret, Proficiscí, Emere, & Conducere nauem. Et Conductam nauim addidit, vt dilationem res habere non posset. *Hoc sciv*) Hoc & corruptè legi potest, vt articulus demonstratiuus sit: & productè, vt significet aut hunc locum, id est Cyprum.

Vbi ill. sp. red.) Ex spe sua vult Syrus ostendere quid leno debeat sperare, id est, non se accepturum modó. *Hoc ages*) V Videlicet, vt ab Æschino pecuniam exigas. *Hoc ages*) I Hoc est, exiges debitum. nam Hoc agere dicimus eum, qui instat negotio suo.

Nusquam p.) Quia exclamatio est, per ἀποσιώπησιν non completur. *Spe*) V Quod virginem mihi eripuerant. *Nusquam p.*) Proferam, est ex affectu vel admirationis vel indignationis apoſiopesis.

Iniecí scr. h.) Et hoc prouerbium est à multis explicatum iuxta metaphoram à lapillis pedes vrgentibus petitam. B Scrupi sunt minuti lapilli qui inter ambulandũ insiliunt in calceos hominis, ac pedem torquent. Inde scrupulum iniicere dicitur, qui sollicitudiné iniicit animo cuiuspiam. Vnde & Seneca, Sed mihi aduersarius scrupulum iniecerat. *Iniici scr. h.*) D Hoc leno non audit. simul enim dicitur, cùm ille clamat. & ideò simul legi nõ potest. Et hîc ostendit Syrus quo hæc cõsilio

ædentibus secum leno, digresso paulũ Syro, vt apparet. *Mu.*[Ni.] isdiii.

* D. Prouerbiũ, id est, nihil agam,

G. In [*reuero*] *producitur i, veluti in reduero.* MU [*vbi illinc rediero, actum agam.*] jiijdip.

*L. Prosopopoeia tergiuersantis debitoris.

G. [*manere nunc tándiu,*] sijasi: *vel* [*diu*] *facilo mono syllabo ac toto elisõ.* sijisi. *G. Vel lege* [*Hócne*], isiiap: *vel* [*Hocine*], *prima breui* aaiiap.

D.* Comploratio.

Vt in ipso articulo opprêssit: sempta! mulíeres — adsidi — 21
D. *Al.* [*empta*], adsibi.

Complúres, & item hincália, quæ porto Cyprum. — sddisp — 22

[Nisi seò ad mercâtum véniam, dámnum máximum est. — asdsii — 23

Nunc si hoc omíttam, [actum agam: vbi illinc rediero,]* — sidsij — 24

Nihil est, refrixerit res: Nunc demum venis!* — aijsii — 25

Cur passus! vbi eras! vt sit sátius pérdere, — bsdsp — 26

Quàm aut hîc [nunc manêre tam diu,] aut tum pérsequi. — sijsi — 27

S. *Iámne enumerásti, [quod'] ad te reditúrum putes?* — saudsi saf — 28
R. [*id quod*].

SA. * *[Hóccine! illô dignum est! hóccine incípere Aéschinum!* — asiiap d — 29

loquutus sit. *O scelera*) VExclamatio quam à Syro auersus profert. & est διαλογισμὸς secum deliberantis quid porrò agendum sit. *Illuc vide*) DVide, τῷ διαστρεπτῷ dicit.

21 *Vt in ipso art. opp.*) μεταφορικὴ perseuerans à scrupulo, id est, lapillo qui nos in calceo latens plerũque lædit. Et Oppressit vel Æschinus, vel res ipsa quam subiicit, id est, quod ait, Emptæ mulieres complures, &c. *In ipso art.*) MId est, tẽporis puncto, augustiis. BHic articulus momentum & tempestatiuam rerũ efficiendarum horam significat. *Emptæ mulier. compl.*) Dσυλλη-φικ. Emptæ, legitur & empta. *Mulieres*) VAlludit ad hoc, quod authoribus Seruio & Iuuino virgines in Cypro certis diebus ad litus expatiari solitæ erant, vt ex prostitutione dotalem pecuniam pararent. In more enim positum, vt illic corpore quæstum facerent, ne sola Venus videretur impudica. Itaque eadem κυπρογενὶς apud Poëtas nominatur. & Cypris & Cypria dea est, cuius rationem Phurnutus habet.

22 *Item hic alia*) DIn lenonis mercibus, ἐξοχή. *Quæ po to Cypr.*) Hanc insulam posuit Poëta, vel quòd Veneri sacrata sit. vt Horatius, Sic te diua potens Cypri. Vel quòd mercatus in ea sit. vt idem, Nunquam dimoueas, vt trabe Cypria Myrtoum pauidus nauta secet mare.

23 *Nisi eò ad m. v.*) Eò, nunc aduerbium est loci, id est, Cyprum. Mercatus autem, locum tempúsque significat. *Damnum maxim. est*) Quia & hoc damnum in pretio mulieris est.

24 *Nunc si hoc om.*) Quod damnum est scilicet. Hoc autem, dicit negotium eum Æschinum. *Actum agam*) VHoc est μεταμιμικῶς, ἐπὶ τῶν ἅπαξ κριθέντων, DQuod enim in iure semel iudicatum fuerit, rescindi, & iterum agi non potest. Sic in Phormione, Actũ, aiunt, ne agas. *Nihil est*) DNouè Nihil est: pro, nulla spes est. *Refrixerit*) Pro refrigescet. *Refrixerit*) VEst adagium frustrationis à iure ciuili desumptum. Nam de quo semel pronuntiandum est, id iure rescindi non potest. *Nunc demum*) μιμητικῶς verba tergiuersantis debitoris exprimit.

26 *Vt sit s. p.*) DPer ὑπερβολὴν hoc accipe. nã non conuenit personæ lenonicæ damna contemnere.

27 *Hic nunc m.*) Dum non nauigo. *Tum perf.*) Cùm rediero.

28 *Iámne enum.*) VAstuta est Syri dissimulatio, Dqua Finxit Syrus se non intellexisse quid apud se ipsum leno locutus sit. ideò illi aliud ait, quàm ille secum disputauerit. *Quod ad te red. p.*) Hoc dicto, tantum illum accepturum significat, quantum dederat in puella. Nam hoc ad nos redit, quod à nobis abierit. Et dicendo Rediturum, ostendit super viginti minas nihil illum sperare oportere: sic enim suprà, Minis viginti tu illam emisti: quæ res tibi vertat malè.

29 *Hoccine illo d. est!*) Huiusmodi complorátio summam desperationem lenonis ostendit. *Hoccine*) VInterrogatio expostulatoria est de erepta virgine penè γελοιαστικὴ. *Hoccine inc. Aesch.*) DQuasi de magno facinore dixit. Vt in Heautont. Vide quod incœpter facinus. Æschinum autem cum laudatione dixit: quasi quem nõ deceat malefacere. Et vide quàm

30 isiiap — *Per oppressiónem vt hanc mihi eripere póstulet!*

iisdi

31 iisdaap — *s.* Labâscit.* vnum hoc hábeo: vide, si satis placet,*

iisdad — *Pótius, quam vénias in pericúlum? Sánnio,* — * D. Metaphora ab arbore resecta. & hoc presse, vel Vad spectatores dicitur.

32 adiasi — G. *Vel lege* [*periclum*]. adijsi.

adij — *Seruésne, an perdas totum, diuíduum face:*

33 sisiap — *Minas decem corrâdet alícunde.* S A. *hei mihi,*

34 ijsisi — *E'tiam de sorte nunc vénio in dúbium miser.*

35 asiaap — *Pudet nihil:* omnes dentes labefécit mihi.* — * D. Hoc clarè. *D. Nũc conqueritur de iniuria, cùm damnum quoque sentit.

36 iasdsi — *Prætereà cólaphis tuber est totum caput:*

37 ddisip — *E'tiam insuper [defraúdet!] nusquam ábeo.* S. *vt lubet.* — D. [*defrúdet!*]

quàm omnia experiatur impotens, & miser ob recuperandam rem suam.

30 *Vt hanc mihi er. p.*) Non dicit de qua: quia de illa fermo est. Postulet, velit, aut speret. Cicero, Vt temporibus reipub. cedar, non est postulandum. id est, cupiendum, aut expectandum. *Eripere p.*) ἐπὶ τῷ μέλλοντι dixit, non Eripuerit: tanquam adhuc non fecerit. & sic loquuntur qui nolunt circa se perseuerare iniuriam.

31 *Labascit*) Hoc præsè dicitur. & propriè dicit Labascit, vt & suam instantiam, & cunctationem tardè incipientis consentire monstraret. nam inchoatiuum verbum est. Et est metaphora ab arbore facta: quæ multis succisa ictibus ferri, tandem incipit in casum ponderis, ruinámque minitari. *Vnum hoc h.*) Hoc clarè: & subaudiendum est. Quod dicam, vel dicerè. *Vide*) VPlorantem consolatur ab incommodo vitando, & dum dicit Vide, attentionis est. *Vide, si s. pl.*) DNon Placet dixit: sed Satis placet, veluti magnum cõsilium præbiturus.

32 *Potius, q. v. in p.*) Oratoriè: comparatione peiorum, dicit hoc esse, quod suggerit, eligendum.

33 *Diuiduum face*) Hoc est, diuidè: figura μαχαιρολογία. Diuiduum, à diuisione: Dimidium, à dimensione dicimus. *Diuiduum f.*) BVulgò dicitur, Iniquum petas, vt æquum feras. quod à negotiatoribus profectum videri potest, qui callidè merces longè minoris liceri, & multò pluris indicare tolent, quàm pro dignitate, quo pretium saltem æquum accipiãt. Ita & Syrus lenonem astu tractans, postulat, vt puella Æschino dimidio pretii tradatur, hac arte effecturus, vt leno sortem solidam percupidè, & rogans etiam accipiat.

34 *Minas decem*) DScit illum viginti posse accipere: sed idcirco agit, vt optet leno quod paulò antè nolebat. BMina, decem aureos co ronatos valuit. *Corradet alic.*) DAlicunde, dictum est quasi non habentis: nam nec ipsa in promptu sunt.

35 *Etiam de s.*) VEst autem sors summa seu caput, seu prima pecunia, quæ in merces impenditur, vnde quæ nobis accedit, prima vsura dicitur iuxta Festum Pompeium. DSors est summa, cui extrinsecus acquiritur fœnus. Ergo sortem dicit de pretio quo empta est, id est, viginti minis. Et vide illum damno. potiùs exclamare, quàm iniuria. *Nunc v. in dubium*) DId est, in periculum. Virgil. Nec tibi desertæ in dubiis coluisse Dianam Profuit.

36 *Pudet*) VPergit in expostulatione cõmiseratoria ab indignitate, & est τὸ πρέπον in persona lenonis obseruandum, qui dispendium pecuniæ longè grauius malum iudicat, quàm dentes labefactatos. *Omnes d. lab.*) DIniuria lenoni tunc dolet, cùm adiuncta damno est: vt suprà, Quando eum quæstum occeperis, accipiunda & mussitanda iniuria adolescentium est. Vel idcirco enumeratis contumeliis adiecit, Etiam insuper defrudet! Et vide vt eadem quæ dixit suprà, repetat: sed ardentiús tamen, & cum αὔξησει. Sic Virgilius in maius repetit, quod non semel dicit.

37 *Colaphus tuber*) VAuctis, qua fit vt totum caput sit tuber, id est χυμα: vnde & medicis tuberculũ. Alioqui ex fungorũ genere est. DTuber, est genus cibi collectum ex tumentibus, & quasi prægnantibus arenis. Plus autè hîc, quàm suprà, dixit. Suprà enim dixit, Plusquingentos colaphos intregit mihi. hîc verò, Colaphis tuber est totum caput. BA Colaphizo quod est alapã incutio, Colaphus deducitur.

38 *Etiam insuper defraudet*) Dαὔξησις apta lenoni auaro. nam honestior persona non hãc ordinem faceret. *Defraudet!*) Fraude decipiat. *Nusquam abeo*) Hoc dictum vim habet comminantis. nisi illud cum contemptu susceperit Syrus. *Vt lubet*) Negligenter

*D.Diuertit se tandem ad preces.
* L. Metu domini impulsus leno,elicit id quod tutius videtur.
* B.Suasoria est oratio, vbà remunerationis pollicitatione.
* Paraſceue. vNemo non videt vt figura quadam fiat fabularum mutua connexio.

Nunquid vis,quin ábeam? S A.* *immo hercle hoc* ſſaſſp 39
quæſo Syre,
* *Viut hæc ſunt facta,pótiùs quàm lites ſequar,* afbſſp 40
Méum mihi [reddâtur:] ſáltem quanti empta {αβſſſp df 41
eſt,Syre. R.[reddat:]iaſſſp.
* *Scio non te vſum ántěhac amicítia mea:* iſſiai 42
*Mémorem me dices eſſe,& gratum.*S.*ſédulò* aſſſſi 43
*Fáciam.*ſed Cteſiphônem vídeo.lætus eſt* aſidij 44
*De amica.*S A.*quid quod te ŏro?*S.*pauliſper mane.* iſſiſi 45

seruus respondet,vt rogetur à lenone.

39 *Nunquid vis,quin abeam?*) Hæc est plena locutio.Nunquid vis,desyderat suppleméti & hoc vti dicto discendentes solent. Quin, nunc, quare non, significat. *Immo hercle*) vNunc post multam concertationem & tantas plagas ad preces confugit.BSi quid petas, eius à quo petis beneuolentia primùm concilianda est:deinde ostendendum,rem esse honestam quæ petitur:item curandum vt modũ habeat petitio. denique pollicearis gratiam te habiturum & relaturum. quæ omnia facit hîc Sannio. Beneuolentiam captat, nominatim eum compellando,honestam esse & iustã petitionem ostendit,dicens,Saltem quãti empta est. Ad postremum promittit se pensaturũ beneficium,cùm addit,Memorem me esse dices & gratũ. *Imò h.h.g.vtut h.ſ.fac.*) DIpse sibi satisfacit(Vtut enim,quoquo modo significat)diuerticulum ad preces faciens.

40 *Potiùs, q, l.ſ.*) Quia dixerat Æschinus, Nunc vide vtrum,vis,argentum accipere, an causam meditari tuam.

41 *Meum m.r.*) Sortem,quam solam suprà recusabat.Et oratoriè:non enim quanti emi dixit:sed inuidiosè Meum mihi reddat. vAb æquo & iusto.Iam qui antè ἀκεφάλαιος erat, æquior esse cupit,multum de suo iure remittens. *Saltem*) Dτὸ ἔλαττον.natum est autem à captiuis Saltem qui nihil aliud præter salutem à victore petant.

42 *Scio non te vſum ant.am.m.*) Figura ἀποστροφὴ: per quã ostendit se fideliter promittere quod promittit. Virg.-Scio me Danais è classibus vnum, Et bello, Iliacos fateor petiſſe penates.

Memorem me d.) Figuratè est inducta promissio præmiorum.Et benè vtrunque narrat.nam non continò qui memor est, etiam gratus est.Memor enim est, qui apud se meminit.Gratus qui meruit hoc nomine vocari,dum vicem reddit.Nam multi sunt memores,ingrati tamen. *Memorem me d.ęſſe & gr.*) BInter vocabula duo,coniunctione copulatiua copulata, aliquid venustè interponimus quod cum vtroque conueniat,vt amicitia virtute paratur & consuetudine.& apud Terentium,Memorem me dices & gratum. *Sedulò faciam*) DSic promittit,vt nihil sua interesse credatur. *Sedulò*) De industria:sine dolo. 43

Sed Cteſ. v.) Aduentus in proscenium personarum,cùm consulto consilio fingãtur à Poëta,tanquam superueniunt aliis rebus in medio positis,quæ ipsarum interuentu finiantur.mirè tamen,quod quasi ex argumẽto sit, vt futuri actus sui, antequàm loqui incipiãt, describantur. *Lætus eſt De am.*) Hoc lentiùs,& summissè. 44

Quid quod te oro?) Deest Agis, & deest Ego, *Quod te oro?*) Aut Si quid,aut Propter quod,subintelligimus: vt sit,Quid mihi non respondes de eo propter quod te oro? aut, si quid te oro?Et quàm bene fastidiosum lenonem facit Syrus,vt optans ille desperando viginti minas accipiat.nam & suprà non intendenti dicit toties in vno sensu hoc idem Syrus de amica. Potest hoc & interrogatiuè pronuntiari. 45

ACTVS II. SCENA III.

ARG. DIn hac scena,gratiarum actio est ex persona eius qui præstitit,& eius cui præstitũ est,& ex ipsius pretii quãtitate, Nã omne quod geritur, aut in rebus est, aut personis, aut in attributis eorum. PHîc igitur Æschini commendatio à fratre Cteſiphone facta continetur.Exinde gratiarum actio ingẽnsque gaudium,de quo beneficio eum Aeschinus affecit,scilicet eripiendo illi amicam,eiúsque causa subeundo famæ suæ periculum. vTheſes.

Fratr

1 Fratrum coniunctio & beneficentia est proxima, eorũmque concordia est res suauis isma.sic & Menander, ὡς ἡδὺ γ' ἐν ἀδελφοῖς ἐστὶ φιλοτιμίας ἔρως. Beneficiis enim vincuntur vel efferatissimæ quæque animãtes,& hominibus suapte natura infensæ, quæ etiamsi vi quadam adductæ,& vinculis aut instrumentis quibusdam constrictæ fuerint, tamen certis cultibus mansuefiunt, & cicurantur. At ita non solùm homo frater, sed & alienus,si omni officiorum genere coleretur,licèt pessimus fuerit,mansuetior euadit:sicut copiosissimè Hierocles lib.περὶ φιλαδελφίας testatur. 2 Gaudent adolescentes amatorculi commodo, quod est sæpe incommodum. 3 Beneficium sæpe iudicatur, quod est maleficium. Ctesipho enim loco maximi beneficii ducit puellam à fratre ereptam sibi donari.Egregia scilicet laus est amatoris iuxta affectum suum iudicantis. MFratrem fratri adesse in primis debere, cùm vsus venerit,docet hæc scena.Est enim inter eos ea coniunctio,quæ alterum à parentibus requirit officium. Plus enim debemus fratri quàm nepoti, & sic descendendo per gradus propinquitatis,quales etiam sunt gradus officiorum, vt non omnibus eadem debeantur. Aristoteles octauo Ethicorum de amicitia sic ait. Est enim grauius sodali, quàm ciui pecuniam auferre:& fratri,quàm alienigenæ opem non ferre:& patrem,quàm quemuis alium pulsare. Crescit autem & iustum cum amicitia simul,quippe cùm sint in eisdem, & æquè se extẽdant. Cyrus,vt est apud Xenophẽtem libro vlt.Cambysem filium natu maiorem,sic monuit, Homines ciues alienigenis præferendi,& qui vnà sunt aliti his qui contubernales non sunt:& qui fratri prouidet,seipsum curat: & quem præterea turpius est non amare quàm fratrem?

Verſ.gen.Iambici octonarij ſiue quadrati aut tetrametri acatalectici.

CTESIPHO *adoleſcens.* SYRVS.

1 {ſdiſ=dij / ſdibb} *ABS quiuis hómine.cùm ſéſt opus',beneficium/ accipere gaúdeas:* D.*Vel [eſt opus beneficium,]* — Spargitur in personas Aeschini factum, idque iam Ctesipho prædicat nempe ad quẽ fructus redit.

2 {ſſiſidap} *Verùm enímuéro id demum iuuat,ſi,quem æquum eſt benefácere,is facit.*

3 {ſſdiſ=ſi / ſſdiſdi} * *O frater,frater, quid ego nunc te laudem!ſatis' certè ſcio,* — Summa fratris laudatio.

* V, Ἀναδίπλωσις

1

Abs quiuis h.) LAmplificatio beneficii à persona. *Abs qu.*) vFraterni facta est demõstratio:qua à θέσει ad hypothesin fit excursus. atque hæc sententia adolescenti & amanti apta esset. Alioqui & Tindarus Plautinus in captiuis rectiùs sentit, Quod inquit,bonis benefit beneficium,gratia grauida est bonis.Et Persa apud Plautum idem agnoscit,Si quid bonis boni fit, esse idem & graue,& gratum solet.Est autem delectus in accipiendis beneficiis,præsertim apud pios & iustos viros faciundus. *Abs quiuis h.*)DBene sic cœpit,dicturus, O frater,frater.Et Qui secundum regulam dixit:quia dicimus Quibus.cæterùm à Quo, Quis facit, non Quibus.Et incerta distinctio est.Cùm est opus accipere beneficiũ: vel,cùm beneficium est opus.Hoc verus est, illud communiter. *Abs quiuis h.*) BA præpositio nunquam iungitur dictionibus à vocali incipientibus;Ab Verò Vocalibus apponitur.&frequẽtissimè liquidis,& i consonãti, vt ab lege,ab rege,ab re,ab Ioue:Abs cũ t:vt, abs te:interdũ cum litera q:vt hoc Ioco Abs quiuis homine.Rodolphus Agricola li.3.Inuentionis Dialecticæ cap.1.De affectibus loquẽs,Venit,inquit,quãdoq; in partẽ rei personæ,non quidẽ cui cõtigit,sed à qua profecta res est.Vnde persæpe nõ tã bene,aut secus de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo,aut opinione eius qui fecit vt scitè apud Comicum dictum est,Vnũ hoc scito, contumeliæ Non me feciſſe causa,sed amoris.Et item alio loco,Abs quiuis homine cùm est opus,beneficiũ accipere gaudeas: Verùm enimuero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, is facit,

Verum enim) vAmplificat ab authore beneficii,quia fraternũ debet enim esse inter fratres maxima coniunctio, & amicitia. Sic & Euripides, τὸν τῇ φύσει δίκαιον, ἀδελφὸν χαιρὸς ἀλλάσσειν πολύς.Longa quoque institutio de amore fratrum apud Xenophontem habetur lib.1. de factis & dictis Socratis occasione sumpta ex graui Chærephontis & Chærecratis altercatione *Id dem.iuuat*) DOstendit plus esse quod iuuat,quàm gaudium. *Is fa.*) Bene subaudiendum est bis numero. 2

O frater fra.) Virgil, Et fratrem ne desere frater.Vnum,relatum est ad appellationem;alterũ ad laudem.& subsistinguendũ, 3

vt vid

emphasin gratulationis significat.

Nunquam ita magnificè quicquam dicam, id virtus quin superet tua.

D. Vel [Itaque].

[I]taque [v]nam hanc rem me habêre prater álios

Bembus [homini nemini]: R. [hominem neminem].

praecipuam árbitror,

Fratrem [h]ómini néminem [e]sse primárum ártium

L. *Artium*, virtutũ.

magis' príncipem.

L. *O Ctes. ô Syre.* vtrunque gaudentis.

s. *O' Ctésipho. c. ô Syre, Aéschinus vbi est?* s. *[el]lum, [t]e expêctat domi. c. hem.*

D. Al. [ellum?] vt sit, ellum dicis?

* L. A sua persona & mox à re ipsa. Veri fratris descriptio.

s. *Quid' est? c. quid sit! illíus ópera* Syre nunc vi- *uo: festîuum caput,*

vt videatur quæsiuisse quid vltrà diceret, & plus inuenire se nõ potuisse quã frater. *Quid ego n. te l.*) Quid, propter quid &. Nunc te τῶ ἐπιτατικῶ additum est de superfluo. Vt, -Tu núc Carthaginis altæ Fũdaméta locas. *Quid ego n. te l.*) Quia laus, genus causæ est: quod nõ adhibetur nisi dubiæ rei.) *Quid ego nunc te las.* Distinguendũ. Quid autẽ, pro Vt quid. *Satis certo*) ἀδύνατον esse iudicat fratris beneficiũ pro dignitate extollere.

4 *Nunquam ita m.*) D Deest Quod: vt sit, Quòd nunquam ita magnificè. Duplex causa est omittendæ laudis, si res aut nimiùm mala est, aut nimiùm bona. *Id virtus q. st.*) Bona περίφρασις virtus tua, potiùs, quàm Tu. *Virtus.*) V Amãti & cæco videtur virtus, quasi iniurium esse, & scortari esse cum virtute cõiunctum.

5 *Itaque vn. h. r. me h.*) D Itaque & subiũctiuum potest esse media syllaba correpta: & præpositiuum, producta eadem syllaba, vt sit, Itáque *Itaque vn. h. r. me h. præ. al. pr. arb. fr. ho.*) B Græca constructio est. Per infinitum loquitur, quod per Vt interpretandum est: hoc modo, Arbitror me habere fratrem hominẽ neminem esse, id est, Fratrẽ talẽ vt nemo homo sit magis princeps primarum artium. Sic & in illo Maronis. -Dederat comas diffundere ventis. id est, vt diffunderent se.

6 *Fratrem.*) V Veri fratris descriptione exaggerat. Hîc artes sunt, fore effringere, puellã emptam diripere, lenonem pessimè afficere. Quanta est iudicii deprauati in adolescentulis amatoribus stoliditas. *Fratrẽ*) D Nouè dixit Vnã rem fratrem: sed ego puto Fratrem non subdistinguendum, sed legendũ cõtextè vsque ad principem. nam si distinxeris Fratrem, erit bis, Arbitror subaudiendum, & suprà & infrà. quòd si Fratrem inferioribus iunxeris, & cum admiratione pronũtiabitur & subaudietur Quam mihi. Hanc sanè locutionem scire debemus, propter personam elaboratam. nam nimium gaudet, & rusticus dolescens est qui laudare conatur Aeschinũ quasi titubans, & penè balbutiens. *Heminẽ n.*) Nouè auribus nostris, sed veterum consuetudine locutus est. nam cùm Neminẽ, hominem significet: quid opus fuit dicere Hominem neminem? Sed vt diximus, figura est ἀφαιρέσεως. *Primarum ar.*) B Primas inter artes numerantur humanitas, & beneficentia: à quibus laudatur hîc Aeschinus,

7 *O Ctesidho.*) D Mirè cœpit, gaudium significãs. *O Ctesitho. c. ô Syre.*) Ille vt præuidés: hic, vt qui non præuiderit, O dicit. *O Syre, Aesch. vbi est.*) Bene statim de illo, cui agebat gratias, loqui cœpit. *Ellum.*) Ecce illũ, vel pronomen est, vel aduerbium demonstrãtis. Alii interrogatiuè legunt: vt sit, ellum dicis? te exectat domi. Vt sit ellum pronomen, id est, illum. nã illum, & ellum, & ollum veteres dixerunt. *Domi.*) Aduerbium est in loco. *Hem.*) Interiectio est lætantis.

8 *Quid! sit!*) Deest Queris? sed est admirãtis magis, quàm interrogãtis. *Illius op. s. n. v.*) O miram amplificationem beneficii, non dixit, Illius opera amicam habeo: sed quod satis graue, & satis amatorium, Illius opera viuo, inquit. *Illius opera*) Dicendo Opera, & corporeum laborem Aeschini ostendit. & religionem: vt, -Hunc mihi da proprium fata nocte laborem, Hanc operam. Hanc religioné ait: vt, -Annua magnæ Sacra refer Cæreri lætis operatus in herbis. *Festiuum ca.*) Huic contrarius sensus est, Ridiculum caput. Alii putant, Festiuum caput, non Aeschini intelligendum, sed orationis, quam habet Ctesipho, agens gratias fratri. Ita in Eunucho, Quàm venustè, quod dedit principium adueniens. Quod si est, nihil potest supra hãc laudatio

9 sbiiijsi sbiiijs *[Quin] ómnia sibi pòst putârit esse præ mẽo cómmodo.*

R. Al. [Qui], tũc in eo i non elidit. Mu [Omnia sibi qui post putarit], disiijsi: vel dsiijsi.

10 aidisssp ** Maledícta, famam, meum" [a]mórem, [e] peccâtium in se tránstulit.*

E. Al. [laborem], aiisssp: vel sic aisssip: vbi [meum] monosyllabum est.

*Maledicta, f.) Maledicta aut lenonis, aut Demeæ: Famam autem, populi. nam si aliter acceperis, idem maledictum videbitur & mala fama. B Famam, id est, infamiam, teste Nonio. *Meum am. & pec.*) D De rapiẽda meretrice, & amanda. Cùm dixisset, Omnia: duo tantum intulit, Maledicta & Famam: vt, Omnia Mercurio similis, vocémque colorémque. Et hoc, vt sit defectus quidam intelligendus ex affectu gratias agentis. *In se tr.*) Pulchra παραστάσις, qua erratura est Sostrata circa Aeschinum, quemadmodum iam errauit Demea, eo quòd ab illo creditd amari meretricem.

11 aasi aisi disd *N[i]hil pote [s]uprá. sed [q]uisnam? foris" créprait. s. ma- ne, [i]psé exit foras.*

foris crepuit?] τῶ ἀρχαϊσμῶ, pro quænam foris.

Nihil p. s.) ἔκπληξις per admirationem est: subaudiendum est enim vel Esse, vel Dici. Et Pote pro potis, Vt Mage pro magis, τῶ ἀρχαϊσμῶ. *Sed quisnam? foris cr.*) Resonuit: vt decrepiti dicti sunt clamosi senes. Foris, singularis numeri, nominatiui casus. V Donatus hîc Foris in singulari legendum esse censet, sed an sit Vsitatum & commodum, ipse viderit. *Mane*) D Mane, gaudẽtis est hoc dictum, non operiri iubentis.

ACTVS II. SCENA IIII.

ARG. L Læto & benigno congressu fratrum Ctesipho gratias agit Aeschino: B agitur de pecunia reddenda leroni, L qui ficta opera Syri absoluitur. P Adhibetur deinde parasitica de cœna paranda, & obsonio conclusio. V *Theses.* 1 Lenocinium est pecuniæ aucupium ex scortorum vænundatione. 2 In tuto rem esse arbitrantur, voti sui compotes amatores. 3 Fraternus congressus & colloquium non sit assentatorium, sed gratum & candidum. 4 Occasio in rerum desyderio non est negligenda. Cæterùm bona ex parte in Aeschino est παραμυθία: qua fit, vt congressus fratrum sit iucundus, & lætus: atque appareat esse exemplum gratitudinis haud contemnendum. Posteà inter Syrum & lenonem non est diuersa, cuius conclusio prorsus est parasitica. M Nihil satius est, quàm vt impuros homines quàm longissimè ablegemus, improborum commercia quamcitissimè effugiẽdo, ídque quomodocunque possimus: quanuis sæpe maximo etiam rerum nostrarum cum dispendio. Vnde Plato quarto de Republicâ loquens de improborum hominum conuersatione, A bonis, inquit, nullus est, qui nõ iuuari possit, quíque non ad bona exempla inciteur: malorum verò contubernia noxium finem semper determinant. Senecæ verbum est, Alter alterum in vitia erudimus. Et lib. Epistolar. septimo ait, Malignus comes, quanuis candido & simplici rubiginem suam affricat; *Vers. gen. Iambici tetr. acat.*

ÆSCHINVS. SANNIO. CTESIPHO. SYRVS.

D. Aeschinus seruat aduersus lenonem superbiam.

VBI *ille est sacrilegus?* SA. *[mén'] quærit? nunquídnam effert? óccidi:* G. [méne], idiſſſi: & elisô s in [sacrile gus], idaiſſſi. al. [Vbi eſt ille ſacrilegus? S A. méne], idaſſſi. 1

* V. Exordium est beneuolentiam captans cum attentione.

Nihil vídeo. AE. **[s]ehem / opportúnè, te ipſum quæ- rito: quid ſit Ctéſipho?* Al. [hem], iaſſſa 2

In tuto eſt omnis res: omitte verò triſtítiam tuam. ſſſijſap 3

C. *Ego illam hercle verò omitto, qui [quidem] te há beam fratrem. ô [mi] Aéſchine,* 4

G. [quidem] abundat in metro & [mi] non eliditur ſed corripitur R. Pro [hercle] alii is [facilè] ſed perperam. A Muretus legit [facilè], & è fine tollit [ô mi Aeſchine], ſed tum vltima ſede fuerit ſpondeus pro iambo, ſiue trochæus pro pyrrichio. idiiijas.

Assentatores coràm laudant.

* L. Præcisio, quasi necessaria rustico & parum facundo adolescenti.

*O mi germâne. *ah véreor coràm in os te laudâre ámpliùs,* G. Quidã ex duobus præcedentibus tres senarios fecerunt, ad hunc modum. [C. Ego verò illam fa- 5

1 *Vbi eſt ille ſa.)* D Mirè Æschinus seruat aduersus lenonem superbiam, qua ostenditur tantò esse alienior ab amoribus meretricijs, quantò audacior in lenonem. V Vterque adhuc sui similis est, Æschinus est insolens & superbus. Sannio auarus. atque hîc turbulentũ est initiũ, & in Sacrilego ἐυξενον pro scelerato. *Mene quærit? nunquid nam effert?)* D Sperat nunc leno se aliquid accepturũ propter conuitium, vt alibi, Minis viginti tu illam emisti, quæ res vertat tibi malè: Argenti tantum dabitur. Et vide quanti faciat leno præ lucro iniuriam, qui se Sacrilegi nomine signi ficari non solùm non dolet, sed etiam cupit. Oportet autem Mene querit, cum quadam gesticulatione & subsultatione sperantis leno nis ad hoc se quæri vt accipiat, pronuntiare *Méne quærit?)* M Quòd contumelias, pecuniæ aut lucri gratia, plerique patiantur, docet hic locus. Nam leno grauissimo conuitio laceratus, nihil aliud quàm familiariter respondet. Exemplo quoque nobis fit Aristippus philosophus, qui & conspui gaudebat, quo liberalitate principis frui illi concederetur: Vnde apud Horatium ita Diogenem alloquitur, Scurror ego ipse mihi, populo tu, rectius hoc, & Splendidius multo est equus vt me portet, alat rex. *Occidi: Nihil v.)* D Occidi. non quia sacrilegus dictus est, sed quia nihil accipit. & simul gestum considera loquentis ex verbis. *Occidi: Nihil v.)* Mirè hoc verbo apparet in vultu lenonis & spem mortuã, & extinctum gaudium. nam & apta [illegible] hæc dicentis. Occidi: Nihil video. neque addidit Proferri, aut quid tale.

Hem.) Interiectio repentinæ rei. *Opportúnè. ipſ.q.)* ἀσάφεια, deest Venisse: non enim sequenti nectitur. *Quid ſit Ct.)* Quid fit, blandum initium est. non enim nunc interrogat, cùm ipse dicat, In tuto est omnis res mox ipse in subditis iam hæc addidit præter naturã quæstionis. *Quid ſit.)* Quid agitur? *In tuto eſt o.r.)* Quasi amatori, omne dixit negotium de amica. An Omnis res, & lenonis iurgium, & suspitio patris Demeæ.

In tuto) V Propositio est consolationis, 6 & enthymemate constat. *Omitte verò)* Verò abundat: aut correptiuum est iamdudum, non omittentis. *Triſtitiam tuam.)* Sic dixit quasi nimiam.

Ego illam.) V ἐμφατικωτέρως hoc proferen 4 dum est, & aliam omittendæ tristitiæ ratione atque Aeschinus putauit, nunc affert, nempe φιλοδελφίαν quæ & ἀναλίσκωσιν & auxesin efficit cùm dicit Fratrem, eúmque germanum *Ego il.h.v.om.)* D Apparet non nunc primùm dici Ctesiphoni ab Aeschino, Omitte tristitiam tuã: nec nunc primùm responsum Omitto: & ideò additũ est, Hercle verò. quia nunc demum data est plena securitas. *Qui q.te h.fr.)* Acuendum Te.

O mi germ.) Mi, meus: sed vocatiuo dixit 5 casu. *Ah ve.)* V Præteritio est cũ sua causa. Magni enim fit Tyberius, quòd buccinatorẽ suarum laudum non admiserit. *Coràm in os te l.)* D Coràm, ad ipsum pertinet quem laudat, & ad eos qui audiunt: In os, ad ipsum qui laudatur. Nam coràm laudat, qui nõ tacet apud alios, & hoc agit non per epistolam, sed ipse præsens. In os, qui apud ipsum loquitur

silè hercle omitto, qui quidem] ſaſiiip [*Te habeam fratrem. ô mi germane, ô mi Aeſchine.* Jaſſſip [*Ah vereor coràm in os te laudare amplius.* Jdſiſſp. *in ſecundo, [mi] non eliditur, ſed corripitur ante [Aeſchine].*

6 {isdɛdsi / iſddſ *Ne id aſſentándi magis', quàm quòd' hábeam gratum, fácere exíſtimes.*

7 bdiſaſſi AE. **Age inépte, quaſi nunc non nórimus' nos inter nos Ctéſipho.]*

8 {ɛaſiſſap / di *Sed' hoc mihi dolet, nos penè ſerò ſciſſe, * & penè in eum locum*

9 {iiſdɛaſap / iſddſ *Redîſſe, vt ſi omnes cúperent, nihil tibi poſſent auxiliárier.*

10 iidiſiſp C. *Pudêbat.* AE. *ah, ſtultítia eſt iſtæc, non pudor, * tam ob páruolam*

11 {ſdſiɛndi / idſiſd *Rem, * penè ex pátria: turpe dictu: dĕos quæſo vt iſt'æc prohíbeant.*

12 ſdſſſiſi C. *Peccáui.* AE. *quid ait tandem nobis Sánnio?* S. *iam mitis eſt.*

* L. Blanda correptio. *Al. nunc non nouerimus* &c.] abidſſſi: C [*nunc norimus nos inter nos ô Ctesipho.*] abſiſſſi.

* Insinuatio beneficii ex periculo, & difficultate ob tẽpus.

* Extenuatio delicti.

* L. Ecclipsis: subaudi Profugisse. & mirè indicatur amor Ctesiphonis.

D. *Mitis eſt.* ex debacchante scilicet & austero.

tur quem collaudat. *Laudare am.)* Quia laudauit,

6 *Ne id aſſ.)* Antiqua ἔλλειψις deest enim causa. *Aſſentandi.)* V ἔλλειψις est Attica, & Liuio familiaris. Attici enim ἔλλειψιν sæpe omittunt. Cæterùm de assentatione prudenter Diogenes dixit, in assentatione veluti sepulchro quoniã solum amicitiæ nomen inscriptum est. Sic Isocrates κολακείαν appellauit alibi τὰς ἐξαπατώσας, quòd insignes sint impostores. Vtrique enim eos qui credunt, plurimum fallunt. Crates verò vocare solitus erat σκληρὰς ἀσπίδας φάγας hoc est, connue pulones, quòd quibuslibet dictis inter epulas annũ, & assentiantur. *Aſſentandi)* D Adulandi. Et vtrum deest Causa, an ad * ipsam litem fic dicitur? *Ne id aſſ.)* Specta si non rusticus adolescens est, & puritimæ simplicitatis, adeò vt etiam velle laudare fratrem nimio pudore non possit, hoc solo quia præsens est, cùm illum nimium laudarit absentẽ. *Quàm quod h.gr.)* Variè: non enim intulit, quas gratias agenti. *Quod)* Quia. *Gratum)* V Tuũ in me officium. Ita truncatim lætitia affectus loquitur laudes, & quas cœperat abrumpit. Itaque occupatiuncula assentandi vorum deprecatur, & decorũ hîc statuitur. Nã Ctesipho adolescens rusticus & parũ facundus fingitur.

7 *Age inepte)* D Non est iniuria: quia & maior frater est, & blanda dicturus. *Age inepte)* V ἀποδιαξις est, & mutuam notitiam & amicitiam caustatur.

Sed hoc mihi) Amplificat suum in fratrẽ 8 studium à temporis angustia. Hic rursus in occasionem curritur. *Hoc mihi dolet)* D τῷ ἰδιοπαθοῦς. Mihi dolet, pro doleo. & Dolet bis subaudiendum est.

Vt ſi omnes c.) Non si ego tantummodò 9 aliis aduersantibus.

Pudebat) Deest Fateri.) V Expurgans pudo 10 rem cautatur. *Ab ſtultitia)* Confutat purgationem, pudorémque negat: sed stultitiam esse per ἐπαισθησιαν & inuersionem affirmat, tum per extenuationem tacti, cùm ait Paruulam, tum propter periculum grauius futurum, Igitur stultitia est. *Stultitia eſt iſtæc, i.p.)* V Hoc scilicet fateri ei, qui ipse patri nunquam quicquam celauerit. *Tam ob p.r.)* Ergo diminutiuis adiungitur Tam particula. & Deest Perire: sed τῷ εὐφημισμῷ tacetur. *Tam ob p.r.)* Id est, meretricem. Et bene hîc dicit Æschinus, quasi qui maiora expertus sit, id est, vitium virginis.

Penè è patria) Deest Fugere: quia amato- 11 res Comici citò comminantur patriam se deserturos, vt amicæ sequantur. *Penè è patria)* ἀποστόμωσις εὐφημισμοῦ χάριν. Menander, mori illum voluisse fingit: Terentius, fugere. *Turpe d.)* Te fugere scilicet: & deest Elt. V Periculũ amplificat à præteritione, & inuocatione vel voto. *Vt iſt. proh.)* D Id est, exilium, fugámque patriæ.

Peccaui) Approbauit ex periculo magni 12 tudinem beneficii. V Conuictus suam stulki-

AE. *Ego ad fórum ibo, vt hunc absóluam: tu intrò ad illam Ctésipho.* iijſſiſi 13

SA. *Syre inſta. S. eâmus: nanque hic próperat in Cyprum.* SA. **ne tam quidem:* ijſdiſſp 14

Quãuis étiã mánco otiôſus hîc. S. reddêtur, ne time. ſaaiiſſj 15

SA. *At vt omne reddat. S. omne reddet, tacẽ modò, ac ſéquere hác.* SA. *ſequor.* {aiiiꝛiap / aiiid 16

C. *Heus heus Syre. S. hem, quid eſt? C. óbſecro hercle hóminem iſtum impuríſſimum Quãprîmũ abſoluitôte: ne, ſi magis irritâtus ſiet,* ſſijdſſp 17 18

*D. Incõſtanter à lenone dictũ. [E] Nõ vult hoc credi leno: quare diſſimulat, timens ne promiſſum argentum differat.

D. *Heus heus*, vox eſt de longinquo reuocantis.

tiam profitetur. *Quid ait*) Nunc eſt deliberatio de ſolutione. *Quid ait t.n.S.*) [D] Nobis, τῷ ἰδιωτισμῷ additum eſt. non enim Nobis intelligendum eſt. *Iam mitis eſt*) Quia debacchatus eſt ſuprà leno, Iam mitis eſt, dixit.

13 *Ego ad f.ibo.*) [V] κατὰ μεταγνῶσιν ad menſarios vel trapezitas. [D] Tunc enim in foro & de menſæ ſcriptura magis, quàm ex arca domóque, vel ciſta, pecunia numerabatur. *Vt hunc abſ.*) Id eſt, vt hunc, reddito illi pretio, dimittam. Nam vélut ligati ſunt, quibus debetur aliquid. Dicuntur etiam ſerui illi ſolui, qui cùm debitores pretiorum fuerint, pecuniam reddunt debitam. Eſt ergo abſoluam, pro, à me ſoluam. An iocatur in triſtitia lenonis, qui illum cum barba lenonia, & mœſto vultu ſequitur, tanquam reus? *Hunc*) [V] Creditorem. Abſoluere enim eſt æs alienum mutuo acceptum ab aliquo, reddere. *Tu Intrò ad il.Ct.*) [D] Bona ἐκλαλιὰ, ſignificãs lætitiam potiundæ meretricis.

14 *Syre inſta.*) Iam Syrus, non vt adiuuet, ſed vt inſtanter adiuuet, rogatur. *Eamus m. pr.*) Hoc clamat Syrus, vt beneficium oſtẽdat: ſanè ita vt rurſus lenonem de profectione abſterreat. *Ne tam q.*) A lenone incõſtanter dicitur, vt perturbatio metuentis, magnum damnum poſſit oſtendere Tam, pro tãtum. an Tam pro tamen? & deeſt Dicas me properare, aut propero: vt ſit Etiam aduerbiũ hortantis vel conſentientis.

15 *Quamuis etiam.*) Pro in quantum vis. Etiam particula, vtrum conſentientis aduerbiũ an coniunctio, qua ſignificat & properare ſe, & non in tantum vt negligat quod ſibi debetur? *Maneo et hic.*) Hoc ſeparatim inſerendum eſt, quaſi pertinaciter aſſeuerantem lenonem inſtaturum ſe exclamationem * facere denotetur. *Maneo et h.*) Dixit enim Propero: & rurſum conſenſit: at in Syri verba, Properaſſe dicentis. *Reddetur, ne time*) Quod deſperauerat Leno, Syri oſtẽdit ſermo.

At vt.) [V] Nihil de ſuo cedit leno ad ingenium ſuum rediens. *Vt omne r.*) [D] Propter illud quod Syrus dixerat, Diuiduum face. Et probatum eſt, completúmque quod ait, Cupidè accipiat faxo. Et hoc ipſum, cum trepida & vultuoſa ſupplicatione pronuntiandũ eſt. *Vt omner.*) [B] Eraſmus in primo de copia, Omnis quaſi generale eſt ad omnia, ſi quidem omne corpus pro toto dicimus, & omnem populum pro toto populo, & omnẽ diem pro quouis die, & omnes pro cunctos, & omne pro vniuerſum. Terentius. At vt omne reddat. tamerſi hoc pro toto poſitũ videri poteſt. *Tace m.ac ſ.h.*) [D] Sic ait Syrus, quaſi nunc lenonem doceat, quæ ſit ars non perdendi. Et totum cum ſupercilio præſtantis magnum beneficium dicit. *Sequor*) Hoc verbo Leno ſatis commitigatus oſtenditur.

Heus heus S.) Ex argumento eſt oſtendere quantum timeat Cteſipho ſæuum patrem. *Obſecro.*) [V] Petitoria eſt, vt lenoni ſatisfaciat, quem impuriſſimum, hoc eſt, ſordidiſſimum & auariſſimum nominat, atque paſſim, ſicut ſordidum pro auaro, ita ſordes pro auaritiæ figuratè accipiunt. *Obſecro h.ho.iſt.imp.*) [D] Satis manſuetè, quaſi lenonem aut non poſſit ruſticus, aut non audeat dicere, Hominẽ dixit. *Iſtum im.*) Auariſſimum. & totũ cum execratione lenonis.

Quamprimum abſ.) [M] Malum quamprimum expellendum, ne contagionem trahat, docetur hoc loco. Vnde ab Ouidio rectè dictum eſt, Principis obſta: ſerò medicina paratur, Cùm mala per longas inualuere moras. *Ne,ſi*) [V] Ratio propoſitionis à periculo, Ne pater reſciſcat. In verbo autem Permanet eſt à fluxu aquæ metaphora. *Ne,ſi m.irr.ſ.*) [D] Velut clamet ſcilicet: & propriè de Lenone, quem irritari dicit, vt canem. Nam Irritati propriè canes dicuntur. Lucilius de litera R, Irritata canis quod homo quàm plurima dictat. Lenonem autem timet Cteſipho vt ruſticus,

19 aiſiꝛddp *Aliquà ad patrem hoc permânet, atque ego tunc perpétuò perierim.* L. *Aliquà* aduerbiũ & *permanet* primæ coniugationis.

20 {ſdiſſiſp / ſbſſ *S. Non fiet, bono ánimo eſto: * tu cum illa te intus oblécta ínterim,* *Honeſta in re turpi periphraſis.

21 {ſiſſſiſp / ſia ** Et léctulos iubẽ ſterni nobis, & parári cétera:* * D. Vide vt totum ſuperbè acmagnificè locatur Syrus. nam moribus arrogantes ſerui ſunt, cùm lætantur.

22 aſſſſiſi *Ego iam tranſácta re conuórtam me domum cum obſónio.*

23 aidſbſſp *[C.] Ita quæſo quandò hoc bene ſuccêſſit, hílarem hunc ſumámus diem.* D. *Aliàs tollitur* [C.]

eus, vt ſub patre duro, vt amator.

19 *Ali Quà ad p.h.p.*) Non dicit quid: ſed nos intelligimus raptum puellæ ſignificari. Propriè ſecretum latens, latici comparatur intra vas clauſum exiſtenti: quod cùm effunditur, manat. Sic & alibi de committendis ſecretis loquẽs, Plenus, inquit, rimarũ ſum: hac atque illac perfluo. *Atque ego t.p.p.*) Quaſi & nunc ſe periiſſe ſentiat, ſed non perpetuò.

20 *Non fiet: b.an.eſto.*) Vt illi liberalis timor eſt: ita Syro ſeruilis confidentia. *Non fiet*) [V] Conſolatio eſt mandans vt genio indulgeat. *Tu cum illa te i.ob.*) [D] Moraliter Illa dictum eſt: vt, Datúrne illa hodie Pamphilo? &, Illa quidem mea erit. *Tu cum il.te in.ob.*) Honeſtè explicauit turpe dictu.

Lectulos.) [V] Propter diſcumbentes more veterum. 21

Conuertam me do.) [D] Conuertã, magnificè dictum. verbum eſt enim magni moliminis & agminis ingentis. Nam conuertere ſe dicitur, quem pompa præcedit: vt imperator propriè conuertit exercitum. Et hoc expectatur, vt moribus arrogantes ſerui ſint cùm lætantur. 22

Ita quæſo, & c.) Volunt quidam & hunc verſum, Syri perſonæ adiungendum: ſed Cteſiphonis verba eſſe, ex ſubditis planum eſt, cùm dicit, Hunc diem miſerè nimis cupio, vt cæpi, perpetuum in lætitia degere. *Hoc b.*) [V] Feliciter huius rei cecidit alea, ergo dies hic nobis ſit hilaris. Videtur autem eſſe honeſti conuiuii pro turpi & Venereo notatio. 23

ACT. III. SCEN. I.

ARG. [P] Hîc Soſtrata matrona vnà cum nutrice introducitur compatiens filiæ ſuæ, quæ ex Aeſchino grauida facta iam parturiebat. [V] Eſt igitur συμπαθητικὴ. Sunt enim de periculo parturientis puellæ ſollicitæ. Canthara tamen Soſtratam conſolatur, atque ſic futuræ ἐκστάσεως fundamentum iacitur. [D] Atque hæc ſcena, Tragœdiæ ordinem ſeruat. Nam Tragœdia in tria diuiditur, Expectationem, Geſta, & Exitum. Hîc ergo Expectatio eſt in Geræ nuntio: Geſta in planctu Soſtratæ: Exitus, * . [V] *Theſes.* Ι γεγονὸς συνηθὲς eſt, quoties matres liberorum ſuorum vitia celant. 2 Contumeliæ illatæ à faſtuoſis & nobilibus non tam graues iudicantur, quàm ab humilibus & gregariis. [D] Hinc demonſtratur qui ſit maternus affectus. quam grata in dominos ſeruorum fides ſit: eundémque laborem & dolorem eſſe ex falſis & veris malis. [M] Maternum affectum ſedulitatémque, & induſtriam in celandis liberorum vitiis appoſitè hæc ſcena exprimit. Eſt enim hoc tanquam è iure naturali nobis inſitum, vt pro noſtris talem curam geramus, ne & ſibi nobíſque ſimul vitium afferant, noceántque.

Verſ.ver. Duo primi, & quatuor vltimi ſunt trochaici tetr.cat. Tertius & quatuor ſequentes iambici tetrametri acatalectici.

SOSTRATA *matrona.* CANTHARA *nutrix.*

1 daſſſſt- OBSECRO *mea tu nutrix, quid nunc fiet! ſc. quid fiet rogas!] Mu.* [*C. rogas?*] daſſſi. Aliud periculũ Aeſchini: nam palàm fit oppreſſam ab eo ingenuam: & mulierculæ in metum

1 *Obſecro m.tu n.*) [D] Perſonæ aut ſuis verbis, aut aliorum inſinuantur ex ſuis: vt nunc perſona Soſtratæ. Ex alienis: vt Mitio, Æſchini. *Obſecro*) [V] Obſecrando calamitatem expo- *Obſ.mea tu n.*) [D] Mea nunc pro bla-

coniiciuntur propter raptã psaltriã. *G. Al.* [*meatũ*]. *Vulgo* [*rectè*] *reijcitur in præcedentem versum, sed is tunc non cõstat.*

* L. Consternatio & sollicitudo Sostratæ, ad augendã futuram perturbationem, nuntiata alienatione Aeschini.

Amatorius affectus.

Rectè édepol, ſpero. s. *modò dolóres, ſmea tu, ſocci-* dſ∞saatv 2
piunt primulúm.

c. *Iam nunc times, quaſi nunquam adfúeris, nun-* siadſſdp 3
quam tute pepéreris!

s.* *Miseram me, néminem hábeo: ſolæ ſumus. Geta* aſ∞ſijſi 4
autem hîc non adeſt:

ſNec hábeo quem ſad obſtetrîcem mittam, nec qui baiſſiip 5
accérſat Aéſchinum. D. [*Nec quem*], A *tum fuerit tro chaicus terr. cat.* ttſſiitv.

c. *Polis quidem iam hîc áderit: nam nunquam v-* ij dſſſſp 6
num intermittit diem,

Quin ſemper véniat. s. *ſolus mĕârum miſeriârum* ſ ſdſ adidp
eſt remédium. ſdſſ 7

dimento ponitur. *Quid nunc fiet!*) Imploratio est magis trepidantis, quàm ignoratio & interrogatio. Nanque illius nutrix est, quippe anicula est: sed non sapientior nutrix est, quàm domina sua. Ipsum etiam quod dicit. Nutrix, honorificum est. Vt, Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Sunt enim nomina ad aliquid, quibus nos tamen velimus appellari, vt Magister, Medicus, Orator. *Rogat.*) V Consolatoria est, & absurdum indicat interrogatione de parturiente filia, cum cuncta rectè fiant, nempe iuxta naturæ cursum.

2 *Modò*) ἀνθυποφορὰ est. Nam ὠδῖνα, id est, dolores ex flatibus in ima aluo parturientiũ orti propter magnam humorũ perturbationem. *Modò del. mea tu &c. pri.*) D Euidente hìc Modò temporis præsentis aduerbium est. Et rursus Mea tu, blandimentum est: sine quo non progreditur colloquium fœminarum, & maximè trepidantium. *Primulum*) Initium, & ipsa origo dolorum, diminutiuè demonstrata est. Non enim Primùm, sed Primulùm dicit.

3 *Iam nunc*) V A peritia & prudentia, qua fieret, vt nihil timeret. duæque adiũt rationes, quibus metum ab antefactis diluit, Quia antea parturientibus adfuisti, quia ipsa peperisti, Quid igitur times? *Nunquam tute p.*) D Vide præparationem doloris: nihil mali adhuc secutum est, & iam sic turbatur Sostrata. *Iam n.t.q.n.adſ.n.t.p.*) Doctè duo proposuit, quibus experientes scientésque rerum sumus, videre, & pati. Virgilius sic, –Quæque ipse miserrima vidi, Et quorum pars magna fui. Tûte autẽ pro tu, παρέλκει est quod * recitatu. & facit Tute, & Turemet, & Tutemetipse.

4 *Miseram*) V Altera ἀνθυποφορὰ, vt sit in tristiori & perturbatiori affectu: & est querela de solitudine & serui obstetricem & Æschinum accersentis absentia. Decorũ autem est in mulieribus, quando vnius rei periculum in multa mala spargitur. *Miserá me.*) D Proprium est mulierum cùm loquũtur, aut aliis blandiri: vt. Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Aut se commiserari: vt, –Miseræ hoc tamen vnum Exequere Anna mihi. Nam hæc omnia, muliebria sunt, quibus pro malis ingentibus quasi in aceruum redigũtur, & enumerantur nullius mo menti querelæ. *Neminem h.*) Quid enim opus est? aut cur nunc quereris? *Solæ ſumus*) Nunquam pluraliter solæ. *Solæ ſ.*) Cùm hoc nomen singularitatis sit, mirè Solæ pluraliter dixit. *Neminem h.ſ. ſ.*) Muliebriter queritur, & ex perturbatione sua ęstimans, meru multa facit ea quæ pauca sunt. *Geta autem h.m.ad.*) Hic apparatio est, vt ostendatur absens qui superuenturus est.

Nec quem ad obſt.m.n.q.acc. Aeſch.) Habeo, 5
subauditur. & magis à trepidante quam rationabiliter dicitur: nam refellit hoc totum nutrix Cantharа. *Nec quem ad obſt. m.*) Deest Habeo. Sed in consuetudine est sic loqui, cùm vtrunque nobis, non alterutrum deesse conquerimur.

Pol u) V diluit id à consuetudine amato- 6
rum, & affectus amatorii, Quotidie enim amicam visere solitus erat. *Nunquam*) D Pro non. Et Semper non ad omne tempus retulit: nam quî potest? sed ad omnes dies, secundum quod ait, Nam nunquam vnum intermittit diem.

Solus) V Id prorsus est amatorium: & 7
ἐφορμαϊκὸν hic gubernat affectus. *Solus m.m.*) D Bona locutio.

8 ſaaaaſtv c. *ſE' renata ſmélius fieri haud pótuit, quàm factũ* L. *E re nata*, pro euentu rei.
est hera: R. *Al.* [*E re natæ pro eo, quod est, ex vsu filiæ: al.* [*Heræ natæ*] *Heræ genitiui casus, Natæ datiui, sed perperam al.* [*Fręna te*]. *i. iram cohibe: sed & hoc corruptè.* Factum laudat ob conditionem nuptiarum. *Mu.* [*Oblatũ quãdo vitiũ est,*] ſsbdſiip.

9 tbſattv *ſQuandò vítium oblâtum est, ſquòd ad illum átti-* *B. Laus est Aeschini à nataliũ honestate & modestia.
net potíſſimùm,

10 ſaaſſb- **Talem, tali génere, atque ánimo, natum ex tanta* *V. Votum est post assensum.
família. *Brachyſyllabus pro trochæo ſede ſeptima.*

11 {bſſſſtv / bſſſſtu} s. *Ita pol est, vt dicis: *ſaluus nobis dĕos quaſo, vt* *ſiet.* G. *Potest hic censeri iambicus acat.* bſſſiſp.

8 *E re natæ*) V Propositio est alterius cõsolationis de vitio filiæ oblato. *E re nata*) D Sic propriè dicimus de iis quæ contra voluntatem nostram acciderunt: vt nũc vitium virginis. Ergo è re nata ex vitio virginis. Sic Lucilius, p i i Et sic maluit dicere, quàm nunc Æschino culpam, sed potius casui attributam vellet. Est autem ordo, Nihil potuit melius è re nata fieri, quàm id quod factum est hera. vt quandoquidem vitianda erat virgo: ab eo vitiaretur, qui erat expetendus ad matrimonium. Sensus enim hic est, Malum vim fieri virgini: sed ex conditione eius quæ vitiata sit, nihil potuit melius euenire quàm contigit, vt ab eo vitiaretur, cuius nos non pœniteret. Intelligere autem debemus, Fieri, & Factum esse: pro euenit, & contigit. dici. *Melius f.h. p.*) Si fieri pro euenit acceperis: erit consequutio locutionis. sin minús: deerit, Quantum intelligo. vt sit, E re nata, quantùm intelligo. R E renata, quid sit, & paucis & dilucidè explicat Budæus, Res nata, inquiens, dicitur quæ accidit & hoc verbo significant πρᾶγμα τυχεῖν, εὐμεταχείρισ. de re enim repentina dicitur, vt inquit Donatus in Adelphis. Cicero, Tum tibi placuit, vt mitterem ad filium: inde est natum, vt ad Publium. Sermo est à Græcis translatus, qui φύσιν πράγμα dicunt rem, quæ nuper accidit. Hæc ille. *E re nata melius*) M Deinde faciliùs ferimus contumelias nobis illatas à magnis factiosísque, quàm à vilibus, & negligẽtis hominibus. Nam animus hominis, qui ad vindictam perpetuos quasi stimulos circunfert, tum demum faciliùs in iniuria acquiescit, quando consyderat, maiorem esse potestatem, quàm quæ à se lædi possit.

9 *Quando vit. obl. est*) D Hoc est, è re nata. *Oblatum est*) Oblatum dicitur, quod offertur inuito. B Offerre, pro inferre, Terentio familiare est, nec aliis inusitatum scriptoribus. Cicero, Reginæ stuprum obtulit. Vel dic antiquam esse locutionem. *Quòd ad*) V Ratio est à conditione nuptiarum. qua iuxta præcepta generis demonstratiui, à triplici bonorũ ordine breuiter quidem, attamen artificiosè commendatur. Alii legunt Nata, veluti cùm consiliũ ex re ipsa nascitur. *Quòd ad ill. att. potiſſ.*) D Quasi vitium oblatum sit potissimum. hoc est, bonum: sed ex persona eius qui obtulit vitium factum est bonum, quod per seipsum malum est. Et hoc est, quod melius haud fieri potuit, quàm factum est. Illum autem dicit, Æschinum scilicet. Potissimùm autem superlatiuum est ab eo quod est potis & potiús. Sic enim facit, potis, potiùs, potissimúm. Et Quòd, modò, exceptioné significat: vt sit, quãtùm ad illum attinet, id est Æschinum.

10 *Talí genere*) Laus, ante illum talem * & tali animo. In illo. Et genus, ad viuos pertinet. Familia etiam ad defunctos. Alii, Genus ad nobilitatem referũt: Familiam, ad copias. Vnde & paterfamiliàs dicitur: vt sit, Ex tanta familia, ex tam diuite domo. Hæc omnis παράκτασις Tragica est gaudiorum introductio ante funestissimum nuntium. *Talem*) Scilicet à corpore, à forma, à pulchritudine. *Talí genere*) Id est ab his quæ extrinsecus sunt, id est, honestate generis. *Atque animo*) Id est, sapientia, modestia. Hoc modo igitur nihil prætermisit in laude.

11 *Saluus n.d.q.vt ſ.*) Quàm bonus est cùm nihil ad vota præter salutem, opus est!

ACT. III. SCEN. II.

ARG. P In sequenti scena artificiosè exprimitur seruus fidelis, vehementer commotus, currénsque properè, ac mala Sostratæ nuntians. Nam refert quomodo Aeschinus alio amore captus, puellam le noni eripuerit, deserta ac spreta Attica virgine, quam ea lege, vt ipsam vxorem duceret, stup rauerat. L quo nuntiato Aeschini facto, Geta per errorem mulierculas in magnam perturbationem coniicit. P Postremò Sostrata Hegionis simulo familiari rem

omnem

omnem enodandam censet. [V] *Theses.* 1 Serui fidelis vtpote de familia nimis solliciti exemplum est. 2 Intempestiua beneuolentia & industria sæpe magis obest quàm prodest: Græcis est ἀνεμέτρητον. 3 Mores irati nihil sibi temperantis hîc expiumuntur. [M] Serui fidelis,& pro salute familiæ suæ solliciti studium hæc scena exprimit. Quanuis enim hoc hominum genus propter insitam animi malitiam,vt plurimum ad vitia promptum est,si qui tamen aliter mores suos instituũt,quàm vulgus seruorum solet, hos multis etiam liberis præferendos quis dubitat?Cicero ad Q. fratrem, hominem seruum, ab omnibus Reipub. muneribus arcet: si quis tamen,inquit,egregiè fidelis sit,hunc in domesticis & priuatis rebus cõstitutum esse oportet.Idem pro Milone de seruis ait,Dixit enim hæc omnia idem,qui sem per constanter & fortiter M.Cato:dixítque in turbulenta concione,quæ tamen huius authoritate placata est,non libertate solùm,sed etiam omnibus præmiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent.Plato de Legib.sexto, Scimus profectò quod fateremur omnes,seruos quamben euolentissimos atque optimos habendos esse.Multi enim iam serui, quibusdã meliores ad virtutem omnem quàm fratres & filii, domos, rem dominorum omnem,& dominos ipsos seruarunt.Seneca de Beneficiis tertio,Prætereà seruis qui negat dare beneficium aliquando,ignarus est iuris humani.Refert enim cuius animi sit,qui præstat,nõ cuius status. Nulli præclusa est virtus,omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges,& exules. Et alibi,Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus:ergo & beneficium dare potest.

Vers.gen.Tredecim trochaici tetr.catal.nempe quintus,sextus, vicesimus, vicesimus primus, ac vicesimusquartus cum octo sequentibus. Reliqui omnes sunt iambici acatalectici. iique, tetrametri,excepto vndeuicesimo dimetro.

GETA *seruus.* SOSTRATA. CANTHARA.

Tragica conquestio seruuli de iniuria Aeschini.viã autem facit ad epitasin.

NVNC *illud est, quòd si omnes ómnia sua consí* sssadij 1
lia cónferant,
Atque huic malo salûtem quærant, auxilij nihil sijssaaj 2
afferant,
* D.πολυσύνθετον. L.*Circunuallãt*, premunt. translatũ à militari acie. *Quod mihique, heráque, filiáque heráli est: væ* diiijsai 3
mísero mihi,
Tot res répente circunuállat, vnde emérgi nõ potest: ssssi 4

Nunc illud est) [D] Hic locus,secundum artem Comicam seruum currentem exprimit & nuntiantem mala.Maxima itaque pars scenæ,motoria est. significat autem, Nunc tale negotium est,nunc tale periculum est.aut verò consignificationem temporis habet, vt si diceret,quando aut quo tempore. *Nunc illud est*) Perturbatio commoti Getæ, quæ est vice exordii, ad futurum nuntium de Æschino. *Nunc illud*) [V] Conquestio Tragica est,scelus Æschini iure amplificans. Primùm ab adynato, Nam omnes consultores nihil auxiliarentur.Siquidé præ affectu proponere nequit:expositurus tamen est Æschini amorẽ,priori Attica repudiata Itaque commotus in tantam querimoniam Tragicam errumpit.Propositio esset, Æschinus lenoni eripuit,& Atticam virginem à se stupratam deseruit.Confirmatio est à magnitudine sceleris,cui nulli mederentur. *Nunc illud est*) [P] Vtrum Periculum, an Tempus? Est enim ἔλλειψις. *Quòd si omnes omnia* (*s.c.*) ὑπερβολὴ, cum παρωνυμασία Omnes omnia. Hinc Cicer, Omnes in hoc iudicio conferant omnia.

Salutem q.) Non Remediũ,vt ægro:sed,vt pereunti Salutem. Et nouè dixit Malo salutem,pro,contra malum. *Auxilij n.aff.*) Mirè de proximo repetitum est παρέμπτωσις, id est, Conferant & Afferant.Hoc conuenit præsertim stomacho minùs verba curantis, Sic suprá.Omnes omnia.

Quòd mihique, heráque, filiáque) Mira in seruo fides,cum primum se ponat in herili malo: & post se matrem:in vltimo, puellam. *Quod mihique: h. f. h. est.*) πολυσύνθετον secundum:vt,–Omnia secum Armentarius aferagit tectúmque, larémque, Armáque, Amyclæúmque camem, Cresámque pharetram. *Væ mis.*) [V] Exclamatio quasi iam actum esset. *Tot res*) A periculorum multitudine & tempore subitaneo.Pericula enim subitanea magis turbant. In verbo autem Circumuallant

5 tssbrᵑu *Vis,egéstas,iniustítia,solitûdo,infámia.*
6 ʃ *d*ᵃabbdtᵘ dasf **Hóccine [sécúlum!] ô scélera! ô génera sacrílega! ô hominem [impium!]* *Mu.[seclum?]*
7 dssdbdsp *S. Me míseram, quídnam est, quod sic video timidum, & properántem Getam!*
8 ʃ *diasᵘdip diasd* *G.* Quem neque fides, neque iusiurândum, neque [illum] misericórdia* *Mu.[vlla] [A]tum in [neque] non elidetur e,* diasddap.
9 ididsisp *Reprêssit, neque reflêxit: neq; quòd partus instâbat propé:*
10 dssddssi *Cui miseræ indignè per vim vitium obtúlerat. S. non intéllego*

*Exclamatio in Aeschinum.
D. Seculũ accusat vt à tempore mores carpat.
R. *Al.* [*impurum.*] d*abbdsᵘ: *iambicus est tetr.cat. Impurũ vocat improbum.*
[G]eta querimoniã persequitur [p] exaggerationem: [L] in qua attende vehementiam à repetitione & congerie.

lant ἀνέμετρον metaphora est à mœnium munitione:& eò Emergi refertur.Itaque congerie periculorũ amplificat. *Circumuallant*) [D] Circumuallant se circa nos, & stipant se inuicem.nam circumuallamus nos & alios.tamẽ rara locutio est.Et Circumuallant dixit, veluti inimica acies contra nos:& ideò addidit, Vnde emergi non potest. Cùm impressio est hostium,sic dicitur.vt Salustius, Pressi vndique multitudine.Cicero,Qui semper premuntur,& nunquam emergunt.Et Emergi,noué, nam mergo dicitur, non Emergor.sed ideò est vsus,quia extra compositionem & Mergo & Mergor facit. *Vnde em.n.p.*) Vnde, absolutè.an deest Illud?an vnde,pro ex quibus? 5 *Vis.eg.iniust.sol.inf.*) Hæ res sunt quæ circumuallant:Vis illata. [B] Hoc vitium virgini oblatum: [D] Egestas ipsius puellæ: Iniustitia iudicum illius temporis:Solitudo à defensoribus:Infamia ab iis qui credunt pretio vitiatam.Nam & in subditis sic habes,Quandò ego conscia mihi sum,neque pretium, neque rem vllam intercessisse. [V] Vis est,cùm puella lenoni sit erepta. Ægestas,cùm nõ sit soluendo.Iniustitia,cùm Atticæ virgini fidem soluerat.Solitudo,qua malè sibi conscius à frequentia hominum fugit. Infamia, cùm pretio corrupta putaretur.Mira sanè in hoc asyndeto est ἐπιτριμία irato nimis appositra.

6 *Hoccine*) Exclamatio παθητικὴ in tempus corruptum, morésque hominum depraũatos. *Hoccine séc.*) [D] ἐν ὕβει.Questurus de homine,seculum accusat priús:vt à tempore mores increpet:& è contrario, Secula in omnibus rebus laudantur: vt,–Quæ te tam læta tulerunt Secula. *O scelera!ô gen.sa.r.ô h.impurum!*) Moris est nimis dolentibus, incusare alia ex aliis.Virg. Cum complexa sui corpus miserabile nati, Atque deos atque astra vocat crudelia mater. Et, Quem non incusaui amens hominúmque deorúmque! *O hom.impurum!*) Æschinum scilicet. & hoc ἀπὸ συνῳ. nam semper vltimum ponimus eum cui maximè irascimur.vt in Andria, post accusatum socerum, & vituperatam sponsam, Nam quid ego dicam de patre! Et in Phormione,Itáne tandem vxorem duxit Antipho iniussu meo!Et post multa, O facinus audax! O Geta monitor!Vnde ille, Vix tandẽ,inquit. *Video t.& pr.G.*) Timidum, perturbatũ. 7 non enim timet:sed dolet.Sic Plautus in Bacchidibus, Nam vt ex naui vecta es, credo timida es.

Quem n.f.n.iusᵘ.) Ordo est,Hominem im- 8 purum,quem neque fides,neque iusiurãdum. Exaggerat crimen admissum. *Quem neque*) [V] A perfidia,à periurio,ab inhumanitate amplificat:in qua repetitio & congeries peculiaré vehementiã orationi cõciliat & infert. *Quem neque fides*) [D] Quia promisit,[B] se illum ducturũ. *Neque iusiu.*) [D] Quia iurauit. *Neque ill.mis.*) Quia vim intulit *Neque illum*) Secundum παρέλκον. nã abundat Illum:vt. Nunc dextra ingeminans ictus, nunc illesinistra.Et eius videlicet misericordia quam amauit.

Neque repressit,ne auderet: neq; Reflexit, 9 ne faceret.& sic hoc dictum est,vt à Virgilio, Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit!Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est!&c.vt si non potuit reprimi ne faceret:saltem vt in peccando esset mitior, debuit commoueri.sed melius quod suprá. *Neque partus*) [V] A modo & causa exaggerat, Nam parturientem à se vitiatam nõ deseruisset honestatis & decori studiosus. *Neque quòd p.inst.pr.*) [D] αἰξητικῶς addidit non tantùm mariti,sed etiam patris scelus.

Cui miseræ) Deest Ei. *Indigne*) Im 10 piè,crudeliter.vt Virgilius,-Quæ causa indigna serenos Fœdauit vultus? *Non intell.go s.*) Ad hoc Sostrata ignorans inducitur,vt malo nuntio repente feriatur.& quia oportuit

* Cum pondere & stomacho pronuntiandâ: nam ira animum impedit.
*L. Optatio vltionis more iratorũ.
Si amphibrachys & creticus reijciantur, & diuidemus [obuiã], an [etiam vt i] efficiet anapæstum pro primo pede sequentis versus: A hic vero sic metiendus, assidiii. *Muretus reiicit [dari] in principium sequentis versus.* assidiip: adsiisi.
* L. Quasi tunc fæuior futurus sit.
* L. Enumeratio suppliciorum per distributionem.
*V. *Vah,* Interiectio

Satis, quæ loquâtur. C. própiùs óbsecro accedâmus Sóstrata. G. ah,* — ɛidiiiffi — 11

Me míserum, vix sum compos ánimi: ita árdeo iracúndia. — diffdiiffi — 12

**Nihil est, quod malim, quàm illam totam famíliam dari mihi óbuiam,* — assfdiiii — 13

*Vt iram hanc in eos éuomam omnem, * dum ægritúdo hæc est recens.* — idfiiffi — 14

Satis mihi id hábeã supplicij, dũ illos vlciscar modó. — ibidffii — 15

**Seni ánimam primum extinguerem ipsi, qui illud produxit scelus:* — biiiffp — 16

*Tum autem Syrum impulsórem, *vah, quibus illum* — fiffadfi — 17
lacerárem modis!

Sublimem médium arríperem, & cápite primùm, — idddfdp — 18
in terram statúerem,

Vt cérebro dispérgat viam: — dffp — 19

ipsam priorem loqui, præsens loquitur. Quia autem nõ est perdẽda tam suauis ὠδὶνος dolentis ad iracentẽ: idcirco non audit, nec ob illam rem Geta conseruus loqui desinat.

21 *Satis, quæ lo.)* Adhuc non audiente Geta loquitur. idcirco nec audit eum satis, nec videtur ab eo Sostrata.

22 *Vix sum.)* V Ex grauitate offensæ extra se iratus rapitur. Egregia autem est irati descriptio, qua videmus in Tragicum furorem orationis vim erumpere. Nam verborum cõgeries varios per æstus insurgit: quam ad rẽ ὡφελιμωτέραν plurimum faciunt. *Vix s. c. animi.)* D Aut Vix, tandem: aut vix, non, vt Lucilius, -Carcer vix carcere dignus. *Comp. ani)* Id est, competentis animi, vel sani animi. cui contrariũ est, Impos animi. Salustius, Neque animo, neque lingua satis cõpotem. cùm de amente Septimio loqueretur, Alii, compotem animi, compositum animo intelligunt.

23 *Quàm il. t. f.)* Hic nunc tam culpa familiæ, quàm scelus Aeschini ostenditur, propter quem omnes cruciandi sunt.

24 *Iram hanc)* Hanc interdum pro qualitate, interdum pro quantitate accipimus, interdum pro vtroque. vt, -Tuáque animam hanc effundere dextra! Et, Hunc ego te Furiale aspicio? Sed nunc pro vtroque, Hanc dixit. vt Salustius de scriptione Celtiberi ait, Hunc igitur redarguit Tarquinus. *Eumã)* V Ad bilẽ iracundiæ causam recurrit vomitus. R. *cens)* Quando nondum calor ebulliens refrixit.

Satis. m. id. h. su.) D Moraliter loquitur: nam ferè quando quisquam iratscitur, ibi videtur fortis, tanquam qui plus audet. *Dum il. vl. m.)* Veũ est hanc esse vindictam quæ ex recentissimis flagitiis properata sit. Sic Virgilius, -Te Turne superbũ Cæde noua quærens. 16

Animam.) V Vitam, quæ extinguitur: sed affectu dicitur animam extingui. R Animam, ait Nonius, secundum consuetudinẽ spiritum vocamus, quo viuimus. *Sext. an. p.)* D Bene Extinguerem: quia ignis est. Virgi. Igneus est illis vigor & cælestis origo Seminibus. Et Primùm addidit quod ordinem, significat. tunc enim adiicitur, cùm multa subiicienda monstrantur: vt, Cui fracta prius crura brachiáque, + & cætera vitia, in Aeschinum totum promouens ostenditur, etiam per aliena supplicia.

Syrum. im.) Causæ pœnæ. *Vah. q. al. la.* 17 *mo.)* Hic voluntas immodica ostenditur, pœnam pro merito reposcentis. Et nota, cùm Syrum dixerit addidisse nutus de supercilio. V Phisici hinc tanquam ex exemplo iracũdiæ causas, signa, effectiones, & euenta rectè docerent.

Illum Sub.) D Ista pœna. *Sub. medium* 18 *ar.)* B medium teneri dicimus, qui sic tenetur, vt extricare sese nulla ratione possit. Trã flatum à Palestritis, qui si quem medium corripuerint, facilè vincunt.

Statuerem, Vt cerebro. dis. v.) D Et cere- 19
brum & via dispergi potest: ideò videtur ambiguum, vt apud Virgilium -Ensémque cruore Spumãtem, sparsásque manus. Aliter enim dicitur, Spargite humum foliis: Aliter, Sparserat & larices simulatos fontis auerni. *Vt Cerebro.)* V Alluditur ad Poliphenum, qui quorundam sociorum Vlyssis cerebra ita dispersit, vt est in Homeri Odyssea: atque hic gestus illius supplicii quàsi τυπος exprimitur.

20 *Eriperem)* ἀπὸ κοινοῦ vrget, vt Eriperem diceret. Nam effoderem mitius fuisset. *Adolescenti ip. er. oc.)* D Bene Oculos, amoris indices, adiutoréque flagitii. *Post hæc. pr. d.)* Grauior pœna cæcitatis, nõ prouidere quò cadas.

21 *Cæteros ruerem)* R Ruere est diruere, prosternere, actiuè positum est: vt hoc Virgilii Tantúmque à sedibus imis Vna Eurus Notúsque ruunt. D Ruere, actiuam vim habet. Salust. in secundo, Ictu eorum qui in flumine ruebant, necabantur. Ruere enim, est toto corpore vti ad impellendum: quod faciunt qui ipsi præcipites alios prosternũt. vnde propriè sues ruere dicuntur. Virgilius, Ipse ruit, dentéque Sabellicus exacuit sus. Et Horatius, Hanc rabiosa fugit canis, ac lutulenta ruit sus. *Agerem)* Promouerer, premerem. Virgilius, Illa fœtus agit ventos. Id est, nimia celeritate persequitur, & penè occupat, præuenítque. *Tunderem. & p.)* Vide quàm fortis sibi videatur qui dolet & iracscitur. B Dolor & ira fortes reddunt. Agerem hic promouerem significat. Attende præterea iratum verbis vti literam R habentibus, quam saxo, aut commotis irritati flagellis canes exprimere solent.

20 assfasfdv — *Adolescénti ipsi ériperem óculos: / post hæc præcipitem darem:* — *Mu. [oculos eriperem:* Jadsfaidv.

21 idaafsfv — **Cæteros rúerem, ágerem, ráperem, túnderem, & prostérnerem.*

22 fijfbdfp — *Sed cesso heram hoc malo [impertîre] / próperé! S. reuocêmus. Geta.* — *Al. [impertiri],* fiifddfp.

23 fiffbffi — G.* *Hem, quisquis es sine me. S. ego sum Sóstrata.* G. *vbi ea est? te ipsa quærito,* — *Muretus reiicit [G. Hem] in præcedẽte versũ.* idafastfdv

24 {stffsttv / sttfstfv — *Te expécto: óppidò opportûnè te obtulisti mihi óbuiam*

25 bfadfstv — *Hera. S. quid est? * quid trépidas? G. hei mihi. [S.] quid festínas mi Geta?* — *D. Al. [C.]*

26 {abffrfbv / abff — *Animum récipe. G.* prorsus, S. quid? istuc prorsus ergo est? G. [perimus,]* — *G. Al. [perimus], quod versui repugnat*

est significans vim dictam mente cupientis. estque hîc ὀργὴ iracundi hominis, quam & motus & gestus declarant.
*V. Mirabili exardet iracundia, quã & R litera canina huic affectui accõmodatissima exprimit, & ἀκόλουθον ipsum contestatur.
L & attẽde celeritatem cõmotè loquentis.
*Præ iracũdia vix tandem cognoscit heram.
* L. Nẽpe ex cursu & perturbatione.
* Interruptus sermo ob indigationem.
L. Prorsus, perimus, 23
Hem, quisquis) V Præ iracundia vix herum agnoscit. Nam extra se ire videtur, qui furore cietur, ideò & Ira dicta est. Nam redire in se est iram ponere. Ira enim magno feruore & æstu omnia vincit, tenebras menti & rationi obducit, cuius remedium est, menti vim suam reddere, vt discerneret inter proprium & alienum malum, quod iratus minimè potest, sed mansuetus, cui animus est compositus, & Mansuetudo penè nihil est aliud, quàm ab ira quies. *Ego sum Sostr.)* D Hæc ideò inducitur, vt verisimile sit suprà non visam Sostratam: quandò etiam vix nunc agnoscitur ab irato.

Te expecto) V In hoc congressu exordium 24
est attentionis & beneuolentiæ. *Teipsam expecto opp. opp.)* D Incerta distinctio, vtrum Te expecto oppidò opportunè, sit dicendum: An Expectare, sit impatienter cupere, & sine præscriptione temporis sperare, iuxta certum tempus. Vnde apparet ad Te expecto, quia per se nimium est, non esse iungendum Oppido.

Quid trepidas) V Aut metu, aut iracundia. 25
Nam sui non est compos extra se raptus.
Quid fest. mi Geta?) D Probus assignat hoc Sostratæ. Asper non vult ad omnia seruum respondere: sed nutricem putat hoc loqui.
Quid festinas?) Perturbaris. Et commotus dicit Prorsus actu commoto & anhelanti, ob perturbationem & contentum cursum.
Animum rec.) Quod in lectione gestu ostendi minimè potuit, id ex verbis Sostratæ

actũ est, Per interualla à commoto & anhelante dicũtur.

G. Al. [*eloquere ergo*], sdſſſſtv.

* D. Interponitur mulieris affectus nouo nuntio.

*Argumẽtum magni amoris.

*D. Aposiopesis amarè flentis. deest Hoc feciſſe. L*ἀναπλήρωσις* & suauiter dictum ob recentem adhuc affectũ. Cætera pertinent ad delicti exaggerationem.

Actum est. S. *ſelóquere*[1] *Jób ſecro quid ſſit.*] G. *iam*, S. ſtaſſſtv 27
quid iam Geta? *Mu.*[*ſiet.*] [A]*ſed verſus non conſtat.*

G. *Aéſchinus*, S. *quid ergo is?* G. *aliênus' eſt à noſtra* {txbtſſſbv / ttta 28
familia. S. *hem,*

Péri: quare? G. *amâre occœpit áliam.* S. **væ miſeræ* atſtadt– 29
mihi.

G. * *Neque id occúltè fert: à lenône ipſus eripuit pa-* aſſſtdtv 30
lám.

S. *Satín' hoc ſcertó?* G. *certè.*] *hiſce óculis égomet vidi* aſſaaſt– 31
Sóſtrata. S. *ſah,*] *Al.*[*certò? G. certo,*] *Mu.*[*certè? G. certè,*] R.[*ah, ah,*] *quod per ſynalœphen in vnam ſyllabam coaleſcit.*

Me miſeram: quid credas iam! aut cui credas! * *ſno-* dſſſſtv 32
ſtrúmne] *Aéſchinum,* R. *Al.*[*noſtrum*], *ſed perperam.*

ostenditur in Geta. Nam ideò dicitur, Animũ recipe: quia ille præ anhelitu crebriora verba continuare non possit. [R] Nam qui currendo defatigantur, hi frequenter spiritum ducere coguntur. *Animum recipe*) [B]Prouerbiale est, vbi quis re subita consternatus posteà recipit sese. *Perimus*) [V] Propositio est, idem vult, Actum est. *Perimus, act. est*) [D]Iam bina verba iunguntur. *Perimus, act. est*) Verba sunt desperationis. Nam actum est dicitur in ea re de qua iam lata sit sententia.

27 *Eloquere obſecro te*) Bene Eloquere. nam conatur tántùm quod nec explicatur, nec intelligitur: cui vitio contraria virtus est eloquentia. Iam plus hîc gestu, quàm dictu agitur: quia vt suprà diximus, & lassus est qui nũtiat: & integratur dolor nuntii, cùm apud illã loquitur, ad quam maximè calamitas pertinet: quo dolore, vox plerunque subtrahitur atque singultit: & simul dat signum perditarum rerum.

28 *Alienus*) [V]Narratiuncula, est probans, cur sit factum. & hîc factum Æschini adnuntiat: & est *ἀπαγγελία*, quam consultatio excipiet. Narratiuncula autem subinde propter tot mulieris eiulatus, & admirationes interrumpitur.

29 *Amare occ. al.*) [D] Peius est Amare occœpit, quàm Amat. Nam in eo quod dixit, Occœpit, augmenta mali metuenda significat: vt in principiis quæ actum respiciunt, non statim imminutionem inspectant. Et Occipit, magnum facinus dixit.

30 *Alen. ipſ. er. p.*) Sic nuntiat, vt vltima peiora sinit. Et his argumentis vult probare, quòd immodicè amauit Æschinus: qui plus quàm virginẽ, idipsum quod pudor nec hortatur, nec consulit, amat. Quis autem magis potuit impudens esse, quàm qui potẽ honestũ amorem, ab lenone amet? Hoc etenim significat meretricem. Ergo non honestum, sed Ab lenone: non per alium, sed Ipsius: nec emit, aut abduxit, sed ob impatientiam valde amãtis Eripuit. neque id occultè, vt qui celaret factum, tanquam satisfacturus vxori videretur: sed, Palàm.

Satín' hoc certo) Magnis malis non statim creditur. Hoc ergo ex dolore dixit, quòd stupet audiens: non quia non habet fidem. *Hiſce oc.*) *ἰδιωτισμὸς* asseuerantis: [L] alioqui satis erat, vidi. *Áh, ah*) [D]Interiectio est flétis.

Me miſ.) Mira affectio. nam lachrymæ non sinunt finire sensum. [V] Conquestio est cum exclamatione: & *παρατικὸς* perturbatur. Sit autem propositio huius, Misera sum. Confirmatio à spe, qua excidit. Est enim ea frustrata. Repetitione quoque verborum Æschini *μιμητικῇ σχετλιασμῷ* adauget, atque Æschinum vitam, spem, opes appellat: & iuramentũ affert. Prudenter autem & artificiosè quod vehementius vrget, postremo loco posuit, atque parentum consensus in ducenda vxore requiritur. *Quid cr. nam! aut cui credas!*) [D]Fides. aut personæ qualitate seruatur, si grauis persona cui creditur: aut ipsius rei qualitate, si ea res creditur, in qua fallere cui creditur, aut non potest, aut non debet. Hîc ergo mirè in vtroque iam fidem dixit nullam esse, & in persona, & in re. quod Virgilius transtulit, breuiúsque dixit, Nusquam tuta fides. hoc est, nec in re, nec in persona. Et hic ipse in Heautõt. Pro Iuppiter, vbi nam est fides! *Quid cr. aut cr.*) [B] Datiuo & accusatiuo simul, frequenter iungitur verbum Credo. *Noſtrũ Aeſch. N. v.*) [D] *ἐλλειπτικῶς* omnia: quia fletus impedit verba. deest autem, hoc feciſſe, vel quid tale.

33 ſſiſſſij *Noſtram vitam ómnium, in quo noſtræ ſpes, ſomnéſque opes ſitæ* *Mu.*[*opéſque omnes ſitæ erant,*] [A]*tũ hic verſus ac ſequẽs erũt trochaici,* ſſſtſſd–:tſſſſſtv:
primus claudicat.

34 ſiſſſſſp *Erant*[1] *ſi qui ſine hac iurâbat ſe vnum nunquam vi-* [*Erant*] *prima poteſt à ſuperiore verſu pendere,* ſiſſſſſp.
ſt ûrum diem: *Al.*[*ſuo*].

35 ſiaadſſp *Qui ſe in ſſuis grémio poſitûrum púerum dicêbat:* *Orator ièvehemẽtiùs cupitum poſtremò poſuit.
**patrem* *Muretus tollit ab hoc verſu* [*ſibi*], *& reijcit* [*ita*] *in finem præcedentis verſus.* tſtſſtv.

36 {iiſiaſſp / iiiia *Ita obſecratûrũ, vt licêret' ſibi hanc vxôrẽ dúcere.* *in præcedẽti* [*ſuo*] *mono ſyllabũ,* ſddſaſſp.

37 wſddſſp G. *Héra, lácrumas mitte, ac pótiùs quod ad hanc rẽ* *Al.*[*S. hau*]: *ſed alterum melius.* L*Hau*, muliebris interiectio.
opus eſt, porrò ſcónſule.] R.[*proſpice,*] Mũ [*opu' perrò eſt proſpice,*] biſaaaſp.

38 aſſſidſp *Patiâmúrne, an narrêmus cuípiam?* S. *hau! hau mi* Fruſtra in metum coniectæ muliercu
homo! ſanúsne es! *Jan* *Mu.*[*ſanun'es?*] *reiecto* [*An*] *in ſequẽtem verſum:* [A]*tum vterque claudicabit,* aſſſẽitv:ſxdſbſp. læ, vt in fabulaplu
sculum eſſet turba
rum.

39 dſidſbſp *Hoc prõferêndum tibi vſquam eſſe vidêtur!* G. *mihi* * L. Dilémate colligit rationem con
quidẽ non placet. G. *Si* [*proferendum*] *primâ producit, lege,* [*vſquam eſſe videtur tibi?*] ſiſadbſp. ſilij, quam comple
xionẽ vocant Rhe
tores.

40 ſddſſiſp **Jam primùm illum aliéno ánimo à nobis eſſe res* * L. Altera pars *διλήμματος*.
ipſa índicat:

41 ſiaidſſi *Nunc ſi hoc palàm prõferêmus, ille inficias ibit, ſat* Getæ consilium.
ſcio.

42 aſſddſſi *Tua fama, & gnatæ vita in dúbium véniet:* **tum* *ſi máximè*

43 adbſſiſi *Fateâtur, cùm*[1] *amet áliam, non eſt útile hanc illi* [1]
dari.

[D] *ἐλλειπτικῶς* omnia: quia fletus impedit verba. deest autem, hoc feciſſe, vel quid tale.

33 *Sitæ Erant*) Sitæ, pòsitæ. nam Situm est quicquid in loco suo positum non euertitur.

34 *Qui ſine hac iur.*) [B] Hæc & proximè sequentia dicit Sostrata ad exaggerandam perfidiam Æschini.

35 *Poſiturum p.*) [D]Puerum dixit, si puer nascereturnon quia diuinabat. Ad votum ergo cupientis retulit Puerum: non quia necesse esset marem nasci. Et hæc omnia magno stupore dicuntur ad exaggerandam perfidiam illius cui creditur, & dolorem eorum qui crediderunt.

37 *Hera, l. ma.*) [V] Propositio est consultationis, & seruus ad se reuersus prudenter admonet in rebus malis non lachrymis, sed consiliis agẽdũ esse. [D]Hinc Virgilius, Non lachrymis hoc tempus, ait, Saturnia Iuno. Sentit autem non lachrymis agendum, vbi consilio opus est. *Hera lac. m.*) [B] Omitte, inquit, lachrymas nihil profuturas in re, vbi consilio magis est opus. *Porrò conſ.*) [D]Porrò, in reliquum, deinde, vel in futurum. Porrò enim, ordinis & temporis aduerbium est, non coniunctio.

38 *Hau, hau mi h. ſanúsne es!*) Hoc ex persona nutricis legendum est: illa enim dissimulandam rem putat. *Mi*) Pro meus.

39 *Hoc proferendum tibi videtur eſſe vſquam?*) [D]Eras. II. de Cop. com. E Comœdiis, inquit, exemplũ sumetur muliebris inconstantiæ Sostrata in Adelph. Mi homo, sanúsne es? An hoc proferendum tibi videtur esse vspiam! Ac paulo post, Ah minimè gentium, non faciam. proferam.

41 *Tua f. & gn. v.*) [D]Tibi enim crimini erit vitiatam esse filiam: illi etiamoberit. Et vtrum Vitam, salutem dicit? *In dubium*) In periculum.

43 *Fateatur*) Vitiasse filiam. Et complexio est *διπλευρος* oratoria, in qua vtrum senseris, contrarium tollis, cogitúrque quod ex altera parte sit, hoc est, tacere.

* V. Conclusio dilemmatis est. G. *Al.* [*celato*], *sed versus non constat.*

Al. [*Peiore res loco non potest*], *quam lectione versus non patitur.* Mu [*Peiore res loco esse non potest, quàm in hoc quoetc*]. sIiiijsi.

R. *Linacer* [*Sin*], *sed nec carminis ratio, nec Latinitas id patitur.* A *potest tamen elidi s in* [*annulus*], saIIdsp.

* *Quápropter quoquo pácto* [*tácuo*] *est opus.* S. *ah,* sIddddsp 44
minimè géntium:
Non fáciam. G. *quid agis?* S. *próferam.* G. *hem, mea* ddsIabsI 45
Sóstrata vide quam rem agas.
S. [*In peióre loco non potest res*] *esse, quàm in quo nũc* sdsIisIi 46
sita est.
Primùm indotâta est: tum prætéreà quæ {sIIdsIsp / IIdsIsI 47
dos erat,
Périit, pro vírgine dari nuptum non potest. hoc relli- asbsIisI 48
quum est,
[Si] infícias ibit, testis mecum est ánnulus, quem a- dsIIIisp 49
míserat.
Postrémò, quandò ego cónscia mihi sum, à me culpã sIabIIsp 50
esse hanc procul: Mu [*mi sum, à me culpam hanc procul esse, nec*] IIaaIIsap [*Pretium, neque rem vllam interesse, illa aut me indignam, experiar, Geta.*] aaIIIIsap.

44 *Quapropter q.p.*) Congruè & pro persona, & pro muliere hoc dictum est: eámque in malis constantem esse demonstratur.

45 *Non fac.*) Non faciam, dixit, pro non tacebo: quasi tacere, aliquam actionem habeat. sed moralis significatio est, & communis omnibus: sicut aduocatum dicimus malè fecisse, cùm tacuerit.

46 *Peiore loco res esse non potest*) Satis argutè inter Getam & Sostratam sententias ex perturbatione facit nutare. *Peiore loco*) V & L Per antitheſin argumentum Getæ diluit neutram dilemmatis partem probans. Nam cum Geta ad vilitatem argumentationem retulerat, illa hîc ediuerso grauius damnum opponit. Deinde nihil pericli esse testatur. *Quam in q.n.s.i.*) D Causa nihil timendi.

47 *Primùm ind. est*) Ratio subiecta est causæ: & Indotatam, pauperem modò dicit. *Tum prætereà q.s.ei dos erat*) Videlicet, Dari pro virgine nuptum. Et incerta distinctio est. etenim erat bis subaudiendum, Pro virgine dari nuptum. *Quæ s.ei dos erat*) R Pudorem intelligit, qui vel è secunda dos dici debet, vel potiùs prima. Vnde Alomena apud Plautum ait, Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur: Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum cupidinem. Deùm metum, parentum amorem, & cognâtum concordiam. Quare Hieronymus ita pudicitiam commendat, Impudicitia, muliebrum virtutum principatus est, hæc pauperem commendat, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, bene meretur de maioribus, quorũ sanguinem furtiua sobole non vitiat: bene de liberis, quibus, nec de matre erubescendum, nec de patre dubitãdum. *Quæ sec. ei dos erat*) B Pudicitia, quæ illi per vim adempta fuerat. Hanc Liuius. 1. lib. Muliebre decus appellans, Quo terrore cùm vicisset, inquit, obstinatam pudicitiam velut victrix libido, profectúsque inde Tarquinius ferox expugnato muliebri decore esset. Ausonius in Epigrammatis, rogans quæ sit dos pulcherrima. Deinde respondens non esse pulchritudinem, aut nobilitatẽ, aut diuitias, quæ plerunque spectantur, dicit pudicitiam esse. Ecclesiasticus capit. XXVI. Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.

48 *Non potest*) D Iungendum, Dari nuptum. Et Pro virgine: id est, virgo: vt, Nunc planè est pro noua, id est, noua. Aut nec virgo, nec pro virgine nubere potest. non virgo: quia vitiata est. nec pro virgine: quia res diffamata est. *Si inf. ibit*) Si negabit.

49 *Testis m. est ann.*) Locutio hæc sic capiẽda est: hoc est, annulus pro me testis. Vel sic, Annulus & ego testes sumus. Sed melius quod suprà.

50 *Postremò q. ego c.m.s.*) Quandò, pro quoniam: vel Quandò, pro quidem.

Neque prétium, neque rem vllam interesse, illa / *aut me indignam, Geta,* 51 wdIIIIIsp
Expériar. / G. *quid' istuc! accêdo vt méliùs dicas.* S. {dsIIasIIsp / dIs 52
tu [*quàm*] *potes*
Abi, atque Hegióni cognáto huius, rem omnem nar- {isIIIIIIsp / iIs 53
ráto órdine:
*Nam is nostro * Símulo fúit summus, & nos cóluit* {sIIisidsI / sIIisI 54
máximé.
Quantum [*Geta*], *sed tum neuter constabit versus, nisi cum Mureto ad fine huius addas* [*abi*] *issasdi: ac tũ sequẽs qui incipiet ab* [*Atque*] *melius habebit.* sIIIIIsp,
*Simulus Sostratæ maritus, paterpuellæ vitiatæ ab Aeschino.
Al. [*quantùm*] *reiecto* [*Experiar*] *in præcedente versum ante*
Dij boni quàm dispari specie mulieres alias formauere! 55 dsIIjdsap
G. *Nam hercle álius nemo réspicit nos.* S. *própera: tu*
mea Cánthara
Curre: obstetrícem accérse, vt cùm opus sit, ne in mo- {sIIsIisIsp / sIIsId 56
ra nobis siet.
R. *Al.* [*illam*], *sed melius* [*illa*] *casu ablatiuo.*

51 *Neque rem vllam*) Hoc est, interrũtium, pactũ clàm aut promissum. Et bene totũ execratiuè dixit: vt alii facinora abhorreãt. *Illa*) Filia scilicet. *Neque r.v.int.*) R Hoc est, cùm sciã nihil interceſſisse, quod aut filiã, aut me parum deceat, &c. Verbum Experiri, quod statim sequitur, vt id obiter declarem, significat actionem intendere in iudicio, quo modo Cicero vtitur pro Quintio. Siquid in cõtrouersiam veniret, intra parietes aut summo iure experiretur. Græcè, vt adnotauit Budæus, ἀγωνίζεσθαι δίκῃ ἢ καγχάνειν.

52 *Experiar*) D Apud iudices agam. *Quid istuc*) Verbum est ægrè consentientis: quasi qui dicat, Quid hîc resistam? *Accedo vt m.d.*) Id est, vt consentiam, velut qui melius possim, dicere. *Quantum p.*) Deest Citò: vt sit quantum potes citò abi. *Tu quantum*) V Patronum ad maiorem turbam reddendam accersit Sostrata, & ἐπιτάσεως incrementum diligenter obseruandum est.

53 *Atque Heg.*) D Apud Menandrum, Sostratæ frater inducitur. *Huius*) Filiæ suæ scilicet.

54 *Simulo*) Nomen patris puellæ: diminutiuum à Simo, vel Simone. Et nota nomen in Falliata fabula Latinè diminutiuum. *Simulo fuit summus*) Summus, an ad cognatum, an ad amicum referatur, an absolutè ponitur? vt in Eunucho, Plurima salute summum suũ impertit Gnatho. *Et nos c.m.*) Et miserabilius Coluit dictum est, quàm si diceret. Colit. Virgilius, Per caput hoc iuro, per quod pater antè solebat. Colere enim & maioribus & minoribus conuenit. Vt, Posthabita coluisse Samo.

55 *Alius n. respn. nos*) B Eras. dicit verbum Respicit metaphoricè accipi pro curam habere. *Nos*) D Monosyllabo finit, vultuosam expriens pronuntiationem. *Tu mea C.*) Tristis ac feriæ fœminæ blandimentum est Mea potiùs, quàm pronomen possessiuum. Deest enim Chara, vel quid tale: quo addito, pronomen staret Mea.

56 *Curre*) Mirè dictum est ancillæ. Curre. *Vt cùm op.*) Id est, cùm adesse cœperit partus. *Ne in m.n.s.*) Loquutio qualis suprà. scilicet.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. V Perturbatio est Demeæ, qui ex rumusculo quopiam Cresiphonem in raptione adfuisse compererat. & hîc cernitur elegans œconomia. Vnde colligimus quàm grauiter, quámque imporenter laturus sit Demea omni re, vt gesta est, comperta, cùm tantùm oblata rei suspicione tantopere discruciatur. Est autem Syrus. Syrus autem obsonatu rediens, piscésque à foro afferens, I mira versutia & procacitate ludit senem, sollicitum de Cresiphone, & Aeschino pariter ac Mitrioni infẽsum. V Bona verò huius scenæ pars generis est demõstratiui. Laudat enim coram Demea Cresiphonem: & è diuerso Aeschinum, P atque Mitrionem qui illi ad scortandum sumptum suppeditat, probro afficit ac vituperat: H quo lepido commento cauet Syrus, ne Demea, Cresiphonis peccatum olfaciat. D quin potiùs narratione virtutum illius plurimùm gaudeat. P Deinde Syrus in piscibus parandis, patinísque curandis sollicitum habet animum. Postremò Demea Hegionem contribulem suum magno desyderio

sio conuenire decreuit. [V] *Theses.* 1 Suspicio leuis est sæpe magni cruciatus causa. 2 Timidi sunt parentes de liberorum vita, ne per alios seducantur. 3 Serui hostes sunt, maximè quando Gnathones esse incipiunt. 4 Serui prudentiores ferè heris suis finguntur. 5 Laudari vel à Gnathonibus mirè sibi placent. 6 Seruorum præsertim famelicorum animus est in patinis. [M] Hominum omnium mores hoc loco indicantur, qui cum aliquid, audiunt, quod gratum esse, aut placere potest, facillimè & citissimè fidem adhibent: & quanuis minimè verum, id tamen libenter credunt. Cæsar in Commentario III. Libenter homines, id, quod volunt, credunt. Xenophon III. Cyri instituti, Fama quanuis falsa, tamen cùm per vrbem gratissimis auribus exciperetur, apud regis amicos fidem inuenit. Prætereà bonos homines rectíque studiosos, ab omnibus derideri & subsannari ostendit. Quare ait Plato VI. de Repub. Qui virtutem consectantur, & vitia fugiunt, vt quidem ab omnibus hominibus probantur, sic pauci inueniuntur qui illorum facta & conatus non deridenᵗ, quòd illorum virtutes prauorum consiliis maximè obsistunt. Et Iuuenalis, ——Probitas laudatur & alget.

Vers gen. Iambici acatalectici omnes, iique senarij siue trimetri, excepto tricesimosexto octonario siue tetrametro.

DEMEA. SYRVS.

Demea solus hæc secum.

Mu. [assuisse].

Mu. [alicuiu' rei].

aadsp: [A] [eum] monosyllabum.

R. Al. [adducere.]

abdcere ad nequitiã περιφραστικῶς *pro corrumpere.*

DISPE'RII: *Ctesiphônem audíui filium* dsfip 1
Vnà fuísse in raptióne cum Aéschino. sfiij 2
Id misero réstat mihi mali, si illum potest, dsdifi 3
Qui sálicui rẽi sest, étiam eum ad nequítiam [abdúcere.] aadsp / adi 4
Vbi ergo illum quæram? credo abdúctum in gáneum dfifip 5
A'liquó: persuâsit ille ímpûrus, sat scio. asifi 6

1 *Disperij*) [V] Propositio. Actum de me est, perii. *Ctesiph.*) Confirmatio est miseriæ & calamitatis per facti narratiunculam, quod ex rumore resciuerat. [D] Hîc ostenditur quòd seueri homines, ac recti & honesti tenaces, vel ridiculi sunt, vel odio habentur quoquò accesserint. Magno autem affectu, & quasi exclamantis addidit Filium: quasi causam redderet cur dixerat, Disperii.

2 *Vnà f. in r. c. Æsch.*) εἰκονολία in qua ostenditur quantum commouebitur Demea ipsa re comperta, cùm ex parua rei suspicione tantum se afficiat. Raptio autem, ad personam refertur, Rapina ad rem: Raptus ad stuprum, si volumus propriè loqui.

3 *Id misero*) [V] Amplificatio est miseriæ à verisimili propter metum, ne in pœnas se det filius per Æschinum. Itaque abducendi verbo vtitur. Hoc enim de inuitis dicitur, sicut de volentibus Ducere. Nequitia verò hîc est ἀδικία lasciuia & libido. *Id mis. restat*) [D] Bene Restat: tanquam iam summum malum sit, Æschinum esse corruptum. Et, Misero mihi: quasi qui nihil nesciat, nihil curante Mitione.) *Si illum p.*) Non dubitat velle: & ideò dicit Potest.

4 *Qui al. r. est*) Rectè. de hoc enim supra dixit, —Non fratrem Rei dare operam, ruri esse parcũ, ac sobrium? *Ad nequitiam*) [L] Recte: quia nequitia & frugalitas opponuntur, *Etiam eum ad neq. abd.*) [D] Quare inuitum dixit, non Vocare: sed Abducere. Ducimus enim volentes, sed Abducimus inuitos. Nequitia autem propriè libidinosa inertia dicta est: quòd nihil queat, nullíque rei apta sit. Vnde & Nugæ: quòd nihil agant, vel à non agendo. [E] Nequam Latinis non rarò dicitur homo lasciuus ac libidinosus. Vnde & aurum nequam appellatur, & nequitia lasciuia, & libidinosa illecebra, siue vt Gellius ait, luxus vitæ prodigus, vt hoc in loco.

Credo abd.) [D] Non lisse, sed Abductum esse: quasi adhuc culpa non sit illius. *In ganeum*) Veteres ganeum meretricum tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γῆς, τοῦ ἐν τῇ γῇ, quòd ipsa sit in terra, non vt cœnacula superiùs. Vnde & taberna, quasi trabena, à validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt. [M] Ganeum, vt ait Pompeius, antiqui locum abditum, ac velut sub terra dixerunt: pro lupanari ac scortorum prostibulo ferè semper sumitur. Varro, Qui sese in ganeum accensum coniecit amicæ.

Persuasit) [V] Suspicionum est incrementum, & crimen in Æschinum transfert. Porrò quis

7 [cibsfop] [f] *Sed' eccum Syrum ire uídeo: hunc scibo iam vbi* [siet:] *Mu.* [ire Syrum] iddsfop. Demeæ salutia.

8 sfiif *Atque hercle hic de grege illo est: si me sénserit*

9 [c]iifis [f] *E'um quæriti âre, nunquam dicet cárnufex:* [S. Omnẽ rem] Quidam hanc scenam in duos secantes, hic alteram incipiunt.

10 sfifdi *Non osténdam me id velle.* [s. omnem rem] *modò* [seni] *R. Al.* [sẽ haberet,] seu perperam, sifip.

11 fisfp *Quo pacto hab*ẽ*ret, Senarrâmus órdine:*

12 [c]ffifip [f] *Nihil quicquam vidi lætius.* D. *prò Iúppiter* *L. Exclamatio in Mitionem.

13 dfifp *Hóminis stultitiam!* s. *collaudauit fílium:*

14 aifasi *Mihi qui dedissem consilium, egit grátias.* *Mitè facetoque & callidè commento eluditur Demea, ne Ctesiphonis peccatum resciscat.

15 fisfaii D. *Disrúmpor.* s. *argéntum adnumerauit ilico:*

16 idfisi *Dedit præterèa in súmptum* *dimídium minæ:* *L. Quinque coronatos.

17 fisfp *Id distribûium sanè est ex sententia.* D. *hem,*

Non ost. id me v.) Scilicet, Scire vbi sit. 10
Omnem rem) [V] Insinuatio est iuxtà cum attentione, cùm dicit, Omnem rem, modum, ordinem, & rem grauem atque iucundam.

Quo pacto sẽ hab. en ord.) [P] Hoc rectè: quia dixerat Mitio, Nisi quicquid est, Volo scire, atque hominem conuenire, si apud forum est. Et enarramus, pro enarrauimus. vt, Omnis humo fumat Neptunia Troia. Et Ordine, bene: quia simpliciter fatetur. Fallax autem & captiosa narratio est, quod timemus fateri. 11

Nihil q. v. l.) Quartum παρέλκον. 12

Hominis stulti.) Scilicet quia lætatur, ignorans vbi Æschinus sit. *Collaudauit fil.*) Plus additum est. non enim solum non accusauit, sed & collaudauit. *Collaudauit*) [V] ὑπερβάτως id ipsum confirmat: quam tamen iratus & rusticus interrumpit. *Collaudauit*) [L] Syrus data opera irritat senem. 13

Disrumpor) [P] Mirè: his enim verbis commouetur, Collaudauit, & Egit gratias. Et vide ἀῦξησιν stomachi referuatam. *Argen.*) [V] αὔξησις & incremento insurgens amplificatio. Notum est, vt argentum prò qualibet pecunia, sicut anteà æs ipsum accipitur, & indè Græcis ἐξαργυρίζειν, quod est pauperem reddere. Dimidium autem minæ quinque coronatis æstimatur, aut nostratibus sex Rhenanis cum vnius quadrante, hoc est, didrachmo. *Argentum a in.*) [D] Contra illud est, Cur tu his rebus sumptum suggeris? Et non solùm inquit, Adnumerauit, sed quod peius est, ilico. 14

Id dispth. s. est ex s.) Distributum, in diuersa tributum: id est, dispartitum per pulmentaria. 15

*L.Ironia. *Huic mandes si quid rectè curâtum velis. ſſſſſi 18

Mu.[Hem]. S. /Ehem/ Demea, haud aſpéxeram te: quid ágitur? ſ βiſiſdp 19

D. Quid agâtur! voſtram néqueo mirári ſatis aſdiſp 20

In [atque] eliditur e à vocali ſequẽtis verſus. Rationem. S. eſt hercle inépta, ne dicam dolo, aſiſi 21

atque

Abſurda. Piſces cæteros purga Dromo: ſiſiſi 22

D. Ludere, viuere, & non læſum viuere. Congrum iſtum máximum in aqua ſinito lúdere ſbdiip 23

Paulíſper: vbi ego vénero, exoſſábitur: ſbiiſp 24

Prius nolo. D. hæccine flagitia! S. mihi quidem /non/ ſ ẽdbœſi 25

placent. G.[haud], ẽdbbii.

Mu.[ſæpe.] L. Salſamenta, ſalſa & durata. Et clamo /ſæpe/ Salſaménta hæc Stephánio ſiſdi 26

18 Huic m.ſi q.r.c.v.) εἰρωνίᾳ eſt maioris ſtomachi: quia ille dixit, Ex ſententia diſtributum: id eſt, vt indicat Demea, dilapidatũ. Sic alibi, Columen familiæ noſtræ, bone cuſtos ſalue. *Huic m.*) V Maioris ſtomachi ironia eſt. Poteſt tamen videri prouerbiale, & ſerui in diligentiores ſeruos & magis induſtrios. *Huic m.ſi q.*) B In eum qui non rectè cõmiſſum ſibi negotium curauerit.

19 *Ehem Demea*) D Ehem, interiectio eſt cõmoti, & quaſi perculſi re ſubita & noua. *Quid agitur?*) Blandientis eſt, non interroguntis. vt alibi, O noſter quid ſit? quid agitur?

20 *Neque m.ſ.r.*) Mira ſunt etiam illa quæ vehementer praua ſunt. Et ideò Mirari, pro horrere & reprehendere poſitum eſt, Et Rationem ἰδιωτικῶς dixit malam; cùm non ſit ratio niſi bona, ſed ſic loquitur populus.

21 *Eſt h. ineſt.*) Hoc ad ſenem. *Eſt hercle*) V Propoſitio eſt, qua inſtituit Demeam laudare, & Mitionem (ſed γραωικῶς) vituperare. *Ne dicã.*) D Ne mentiar, id eſt, ex contrario dicere videar: ſed vt ſedulò diçam.

Atque Abſ.) Ineptum, eſt ſtultum tantùm: Abſurdum quod & ſtultum eſt, & in ipſa ſtultitia diuerſum, & quaſi repugnans ſibi. Sic ergo locutus eſt, vt videatur Ineptam rationem ad Æſchinum referre: Abſurdũ, ad mitionem, quem iam fieri ſtultum, contrarium ſenectuti eſt. *Piſcis*) V Auerſus conſer pis mandat de piſcibus expurgandis, cùm deſquamantur, & de exoſſando congro, qui & Græcis eſt γογγρὸς, Germanis Mehrahl. Dubito an in arte culinaria hic piſcis mediocri vtique magnitudine exoſſari ſoleat. Non ignoro Donato exoſſare idem eſſe, quod purgare De congro, ſi cui placet, legatur in nono Plinius & in octauo cap. duodecimo, Ariſtoteles de animalibus. *Piſces*) B In curanda quoque re culinaria ſolicitũ abet animũ.

Congrum iſt.m) D διασολικῶς: quia erant alii, non maximi. vt è contrario, Argitíſque minor. quia eſt & maior. Nam Iſtum quòd ait, δεικτικὸν eſt, videtur enim oſtendere digito quem dicat. B Cenger vel congrus anguilla marina eſt. *In aqua ſin.l.P.*) D Sic oſtenditur bene obſonaſſe, qui viuos attulit piſces. nam non ludit piſcis, niſi viuus. M Ludunt piſces, cùm in aqua mouentes ſe tanquam ſpatiantur.

Exoſſabitur) B Plautus, In Pſeudolo, Exoſſabo ego illum ſimiliter itidem, vt murænã coquus. Hîc Terentius per verbum Exoſſabitur, planum fecit, quid ſit illud, Piſces cæteros purga.

Prius nolo) D Superbè, & pro authoritate; non dixit Non oportet, ſed Nolo: ſubaudiatur Purgari eum. Et nihil ex mora corruptelæ acceſſurum pisci ex eo oſtendit, quòd ait Ludere, hoc eſt, viuere, & non læſum viuere. non enim dixit Natare: quod etiam poſſunt languidi piſces. Ipſe inſuper planum fecit quid ſit Purga, dicendo Exoſſabitur. Purga igitur, exoſſa ſignificat: non, vt quidam putãt Exoſſabitur, comederur. *Hæccine fla.*) V Propoſitio eadem eſt quæ ſuperior, ſed hæc anguſtior & rei propoſitæ magis accommodata ſuperioris Veluti expoſitio per exclamationẽ eclipticam. Subaudiendum enim eſt, Fieri par eſt. *Mihi*) Hæc ſuperbè & ferociter alio quàm ſenex velit orationem conuertens dicit. *Mihi qui.n.pl.*) D Plus hoc ad ſenẽ: & vide quàm rorum ſuperbè, & confidenter dixerit ob amicitiam omnium dominorum, excepto vno Demea, quem tantum præ illis contemnit.

Salſamenta) Hoc ad diſcipulum. Salſamẽta, aut ſalſi piſces ſunt, aut ſarĩdũ. *Salſamenta*) V Id eſt, ſale ob diuturnum vſum condita.

27 ſiſſſp *Fac macerêntur pulchré.* D. *Dij voſtram fidem,* L. *Macerentur*, moliantur.

28 iadiſp */Vtrum/ ſtudióne id ſibi habet, an laudi putat* D. *Aut [vtrum?] q.d. vtrum eſt? aut, vtrũ verũ eſt? aut, vtrũmne, ſtudione eſt?*

29 adſſai *Fore, ſi perdíderit gnatum! væ míſero mihi,*

30 ibſiſi *Vidêre vídeor iam diem illum, cùm hinc egens*

31 ábiiſp *Profúgiet áliquò militâtum.* S. *ô Démea*

32 ſdiiai ** ISTVC eſt ſápere, non quod ante pedes modò eſt* *L. Sététia verã: ſed qua irridet ſenem,

cõdita. Sæpe Græcis ſunt ea τάριχος, quæ priùs macerari, id eſt, aut mollificari diu in aqua retenta, ſi dura ſunt, aut prolui & madefieri vt ſalſugo perluatur, ſolétí: & id interdũ eſt ἄπαξ εἰρημένον, & ſic calx cocta diu maceratur ante vſum cæmentarium apud Vitruuium. Culinaria autem hæc verba ſunt & officia. Hîc iterum auerſos conſeruos adhortatur, de culina admodum ſollicitus & negotioſus, aut laridum, vt Donatus ait. M Salſamenta ſunt inteſtina liquamináque piſcium, muria condita, quæ veteribus in deliciis fuiſſe conſtat. *Salſamenta hac.Ste.*) D In tota comœdia opera danda eſt, vt ſtomachetur Demea: excepto quòd ſe ipſe in fine commutat. Hæc ergo cauſa eſt, quare Syrus quoque illi obiicitur magnificè inferens ſe vt luxurioſum, licentémque ſeruum: præſertim qui adoleſcentũ pædagogus fuerit.

27 *Fac mac.*) M Macerare eſt humore ſuper infuſo præparare ad mollitudinem, quémadmodum lupinos dulceſcere faciunt. B Macerare, mollire eſt. Sicut triticum macerandum Columella dixit, & gemmas aceto macerari Plinius. *Dij voſt. f.*) V Confirmatio eſt per exclamationem & dubitationem propter indignitatem facti à mitione, quem vituperat.

28 *Vtrum ſtudióne*) D Aut ordo eſt, Vtrúmne, aut eſt περιλλοτον tertium: aut verò per ἔκλειψιν accipitur: quaſi dicat, vtrum eſt aut vtrũ verum eſt? quod qui accipit, vtrum ſubdiſtingat, & ſeparet à ſequentibus neceſſe eſt. *Vtrum ſtudióne*) Aut vtrum ſuperuacuum eſt, aut Ne: aut certè τμῆσις figura eſt, pro Vtrúmne ſtudióne id ſibi habet, ſi ſciens lædit filium? *Laudi putat*) Quia decipit. *Si per. gna.*) Et magno affectu, nõ dixit Æſchinum: & mirè non addidit cuius gnatum.

29 *Væ miſero*) V Imaginatio eſt futuri periculi ſenibus aptiſſima. Sunt enim iuxta Ariſtotelem ſenes εὐελπιδεῖς tum propter experientiam. Plurimæ enim res vanæ ſunt, & quæ eueniunt, plerumque in peius tamen propter timiditatem rapiunt, cùm magis memoria quàm ſpe valeant. *Væ m.m.*) D Hoc eſt, quod ſuprà dixit, Ægrè eſt, alienus non ſum.

30 *Videre v.i.d.il.*) Illum dixit, quaſi quendam triſtem ac funeſtum. *Cùm hinc.eg.Pr.a.*) B Virgilius libro Æneid. 2. Illi me comitem, & conſanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis. Militandi cauſa fuerat, quòd pauper ita & hoc in loco. Paupertas olim militiæ cauſa fuit. Qui ſua profundunt, poſteà vel turpiter egẽt, vel turpiùs rem parant, vtrunque facturum filium Demea dicit ſe proſpicere. Turpiter autẽ ré quæſiturũ, cùm profugiet aliquo militatum. Nam militia mercenaria antiquitùs erat infamis. Exemplum requiris? Cares quare in tantum contemptum venerunt? Nimirum hoc ſolo, quòd velut carnifices ad leniendam pretio empti æs merebant.

Iſtuc eſt) V Vera & prudens eſt ſententia, ſumpta à Thalete Mileſio, qui ſydera contemplans, ea quæ ante pedes erant neglexerat, & in ſerobé ceciderat, vt author eſt Plato. Id tamen Cicero in tertio de diuinatione Democrito tribuit. Extat quoque apud Græcos hac de re epigrama. Hæc vtique Demea deridetur. Eſt alioqui hîc prudentiæ notatio non ita negligẽda. Sic Democritus dixit, ῥᾳθύμως ἔχειν μᾶλλον ἀδικίαν φυλάξασθαι, ἀπὸ γνώσης δὲ τὸ γενόμενον μὴ ἁμάρτειν. Quod eſt, prudentiæ munus eſt, futuram iniuriam præcauere: id autem quod fit, aut factum eſt, non vlciſci, indolentiæ eſt. Dilucidius autem Plutarchus id ipſum ſcriptum reliquit. ἀλλὰ μὴν τὸ φρόνιμος, ἢ σωφρόνως, ἀλλὰ πρᾶγμα ἐστὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γενέσθαι ἀνδρῶν. hoc eſt, Prudentia non eorporum eſt infpectio, ſed rerũ Priuſquam eaſdem homo aggrediatur, vt quàm commodiſſimè res obuias & incidentes excipiat. Futura enim proſpicit, &c. *Iſtuc eſt ſ.*) M Hominem prudentem & circunſpectum, qualem ſapientes eſſe velint, deſignat hæc ſententia. Is enim prudens eſt, vt ait Cicero, qui id quod futurũ eſt, antequã factũ ſit, quàm longiſſimè prouidet. Hinc, vt idẽ ait de Leg. 1. id eſt prudẽtia à prouidẽtia dicta eſt. Homo enim prudẽs cognoſcit futura, per cauſas effectrices & ſigna, tanquam ea quæ fuerunt: & hoc facit intellectus & obſeruatio rerum, quæ ſunt & accidunt in vita humana. *Quod ante p.m.eſt vide*) D Hoc ſumpſit Poëta de illo peruulgato ancillæ dicto. Quod ante pedes eſt, non

*V. Amplificat malefactum Mitionis interrogando, grauiúsque factũ suggerendo.
D [Ellam].
* L. Simulata in Mitionem vituperatio, & mox cõparatio eodẽ spectãs.
[Piget], ob damna: Pudet, ob turpia.
Nõnulli reijciunt [ac] in sequẽtem versum, sed ad hunc pertinet.

Vidère, sed étiam illa, quæ futûra sunt, ibisij 33
Prospícere. D. * *quid? istæc iam penes vos psáltria est?* dasisi 34
S. *[Est iam] intus.* D. *eho, an domi est habitûrus!* S. saiasi 35
credo vt est
Deméntia. D. *hæccine fieri flagítia!* S. * *inêpta lé-* sibidbil 36
nitas
Patris, & facílitas praua. D. *fratris me quidem* absisp 37
Pudet, pigétque. S. *nimiùm inter vos Démea, [ac]* iibssi 38
Non quia ades præsens dico hoc, pernimiùm interest: dissai 39

videt: cœli scrutatur plagas. [B] Ante pedes esse dicitur, quod obuium, quódque vel præsens adest, Vel imminet, siue in poximo est. [M] Ante pedes, id est, de proximo, quod ob oculos versatur, ad quod nisi præuideris haud quaquam impingere nõ potes. Stultorum, Verò contrà nulla industria circa prouidentiam est: non enim vitare venientia possunt nec ferre præsentia. Aristot. in Ethicis prudentiæ hæc contraria esse docet, Primùm non posse discernere causas & negotia, nullo consilio sibimet succurrere, peruersè cum aliis sermones serere, quæ in vita bona maláque sunt, in his discernendis corrupto esse iudicio. Seneca cap. x i. de virtutibus, Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende, & quæ possint contingere animo tuo cuncta præpone. Nihil tibi subitum sit, sed totum ante conspicies. Nam qui prudens est, non dicit, Non putaui quidem hæc posse fieri: quia non dubitat, sed expectat: nec suspicatur, sed cauet. Et mox, Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur, Præsentia ordina, futura prouide, Præterita recordare. Nam qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit.

33 *Sed. et. il. q. f. s.)* [D] Magis ridicula est assentatio, si quis maximè laudetur quibus maximè caret.

34 *Isthæc. i. p. v. ps.)* Dicendo Isthæc, ostendit iandudum se hac indignari.

35 *Illam intus)* Vt, Eilum confidens, catus. *An. d. est h.)* Propriè quia haberi vxor dicitur, & Haberi mulier cùm coit. *Credo)* [V] Asseuerat, & arguit Mitionem dementiæ. *Credo vt est. de.)* [D] Sic & in Eunucho, hanc se intendit esse, vt est audatia: Et nominatiuus casus esse potest, & septimus. Si septimus: perditus aut quid tale subaudimus. Sed melius nominatiuum accipimus casum.

36 *Hæccine)* [V] Admirans propositionem veluti epilogo repetit. *Inepta)* In indulgentiam Mitionis incessit. *Inepta lenitas Patris, & fa. pr.)* [D] Lenitas, ad permittendum Facilitas, ad ignoscendum: sic quidam. Sed ego Lenitatem ad Mitionem refero, qui hæc leniter patitur: Facilitatem, ad Æschinum, cui hæc per licentiam facilitas datur. Prauum autem est, quod & ipsum lædit facientem: malum, quod alios tantùm. *Inepta len. Patris)* [M] Carpitur in parentibus nimia lenitas, quæ ferè in causa est, cur ad bonã frugem iuuentus rarò perducatur. Et cum alioqui vitium non sit, sed virtus potiùs, vt mox dicetur, tamen contemptum quendam præceptorum, maiorum, parentúmque inducit. Quare vt discerni faciliùs possit, solent authores verbi alterius adiectione tanquam denotare, bonámne lenitatem an prauam intelligi velint. Quod idem facilitate fieri consueuit, & hîc apud Terentium obseruatum, cùm ait, Inepta lenitas & facilitas praua. Philosophus Lenitatem, virtutem in Ethicis sic describit, Quæ mediocres criminationes ferre sufficiens est, & contemptum leuem non patienti animo tolerat: minimè quoque facilè ad vindictam & pœnas sumendas impetu fertur: iram prætereà cõquoquit. nec illi prompta est. Prædictus autem lenis, est moribus haud quaquam amarulentis, verberum contẽtiones quàm maximè fugitans, cuius in animo quies consistit, & tranquillitas pertinaciter hæret.

Fratris. m. q. Pudet pigetque) [D] Pudet, in 38 his quæ turpiter facit: Piget, in his quæ cum damno ac malo. Pudere, etiam ad dedecus: Pigere ad dolorem refertur. Pudet, quod turpe est: Piget quod dolet. *Nimium)* [V] Per comparationẽ amplificat, eáque occultè Demea laudatur, atque in singulis verbis auxesis est, aut si quis mauult Comicæ ὑπερβολαὶ sint. Nã non Sapientẽ, sed Sapientiam, non Sonniculosum, sed Somnium dicit, & hac ἀντιφράσει natura ironia figuratur. *Nimium inter vos. D.)* [D] * nunc enim redditum est, quod

Senis vigilantia.
*L. Oeconomia ad augendam futurã epitasin.
L. *Olfac.* metaphoricõs, pro sensissem, deprehendissem.
*V. Industriam Demeæ propter educationem admirãs laudat.

40 ssbip sss *Tu quantus quantus, nihil nisi sapiéntia es:*
41 xbdsp *Ille fútilis somnium sineres verò illum tuum*
42 aadf aassip *Fácere hæc!* D. * *sinerem illum! [an] non sex totis ménsibus* Mu. [an].
43 assisp *Prius olfecissem, quàm ille quicquam [cœperit!]*
R. [cæperet?] a Cœpio penè obsoleto.
44 aasasp aif S. * *Vigilántiam tuam tu [mihi narras!* D. *sic siet]*
G. [mihi? D. sic modò siet.] aiiddp: & versus sequens incipit ab [Vt quisita dimetietur.] issasi.
45 sssasi a *Modò, vt nunc est, quæso.* S. *vt quisque suum volt esse, ita est.*

quod suprà dicebatur. & prætereà repetendo Nimiũ, confirmauit superius dictũ, nõ soluit.

40 *Tu quantus q.)* Id est, quantuscunque, [B] eo modo, quo qualis qualis, pro qualiscũq;, & quisquis pro quiscũque. Priscianus, Est prætereà notandum, inquit, quòd tam nomina infinita, quàm aduerbia, si generalem habẽt pronuntiationem colligentem vniuersitatem numerorum, de quibus loquimur, geminantur apud Latinos, vel assumunt cunque, vt quisquis vel quicunque. *Nihil. n. sapien. es)* [L] Ridiculè prius additum Nihil, quàm Quicquam, laudis nomine. Deinde si sapiens dixisset, non tanta esset irrisio * sed stultus. *Nihil. n. sap. es Ille f.)* Nec tu Sapiens, sed sapiẽtia: nec ille Sõniculosus, sed Sõniũ, ὑπερβολή.

41 *Sineres. v. il. t.)* Ab argumento fabulæ repetit Sinerem: & ἀγανακτικῶς interrogat.

42 *Totis sex. m.)* Totis, quasi longi sint: id est, integris, vt ne vnum quidem diem minùs à sex mensibus sciat, quid cœpturus sit filius. Nimis Comica & moralis assentatio.

43 *Prius ol.)* [B] Translationes quæ ducuntur à corporis sensibus, quoniam velut ad manum sunt, & quasi de proximo sumuntur omnes ferme prouerbiales sunt, velut odorari, proiescicere, & sagaciter deprehensum atque animaduersum cognoscere. Olfacere hoc loco pro deprehendere posuit. *Quàm ille. q. cœ.)* [D] Multum dixit, & Ante sex menses, & Olfecissem, & Prius quàm cœperit. *Non ol.)* Totũ ridiculè. Nam quid olfecisset, qui nondum quicquam scire cœpisset, cuiusque naribus nihil obiectum fuisset? Nam ideò nares à naricare dictæ sunt, quòd nos odoratu doceant præstò & propè esse, quod adhuc oculi non vident.

44 *Vigilantiam tu. t. m. narras!)* Id est, quam maximè scio. *Sic fiet. Modò, vt. n. est)* Non dicit qui, sed respice ad argumentum, & ridebis hæc optantem Demeam.

Vt q. s. vult e. i. est) Hæ sunt sententiæ & 45 semper probabiles, & pro personis ridiculæ. Plautus in Milite glorioso, Nimia est miseria, nimis pulchrum esse hominem. *Vt q. s. volt)* [M] Vera sanè sententia, quæque non ex triuio, sed tripode desumpta videri debet: in nobis enim situm est, quales tandem liberos habere velimus. Nam si illos negligentiori indulgentiorique educatione assuefecerimus fieri non potest, quin corruptissimi insolentissimíque tandem euadant. Rursus si contractis habenis laxam vitæ rationem negauerimus, pro voluntate nostra corrigere & temperare bonísque assuescere possumus, licet repugnante natura. Quod cum Lycurgus Lacedæmoniorum legislator, vt scribit Sextus historicus, viuo quasi exemplo demonstrare vellet, nostræ scilicet facultatis esse habere liberos optimos, duos de eadem matre catulos suscepit, atque alterum quidem in culina lucronem, & ad gulosam voracitatem educauit, alterum verò ad indagandas feras sagacem & venaticum reddidit. Posteà verò, cum aliquando simul omnes in vnum locum Lacedæmonii congregati fuissent, acceptis canibus ita in concilio verba fecit: Magna res est, inquit, viri Spartani ad parandam virtutem consuetudo, disciplina, & vitæ institutio, quod per me vobis quàm mox apertum fiet. Et mox catulos suos dimisit, depositis prius olla leporéque in medio, tum helluo ille in ollam, alter autem in leporem magno impetu inuasit. Cúmque Lacedæmonii stupentes admirarentur, quídnam sibi hoc vellet, quod Lycurgus catulos exhibuisset, Ambo, inquit, isti iisdem parentibus editi sunt, sed propter educationem diuersam alter gulosus, alter verò venator euasit. Et Iuuen. Saty. xiiij Plurimũ enim intererit, quibus artibus, & quibus hũc tu Moribus instituas. *Vt quisque)* [V] Propè vera est de educationis facultate, quia talis

*D.Hoc clarè.
*D.Hoc lentiùs.
*D.Hoc rursus clarè.
Laus filii diligentis.
V Nunc incipit vafro commento suspicionem seni de Ctesiphone eximere.
*L. Attende calliditatem ad celandũ Ctesiphonem.
*L.Mirè fictum ad inuidiam Aeschini,& cõmendationem Ctesiphonis.

D. *Quid eum? vidistíne hódie? s.* *tŭúmne fílium?* {afsdkip 46
(Abigam hunc rus.) *iam dudum* áliquid ruri ágere árbitror. R.Al.[D.Abigam hunc rus. S.tandudũ], sed perperam. aldfap 47
D. *[Satis scis ibi eum esse?]* s. *oh, qui égomet* {cadfil 48
produxi. D. *óptumè est.* R.[Satin' scis ibi esse?] {a
Métui, ne hærêret hîc. s. *atque irâtum ádmodum.* afilfp 49
D. *Quid autẽ?* s. ** adórtus iúrgio fratrẽ apud' forũ* {iifikp
De psáltria ist'ac. D. *áin' verò?* s. *vah, níhil reticuit:* {fbcfcb 51
G.[vah,]extra metrum est, sic scab & synæresi facta in[ain']& [nihil], fisfdp. {fasfdp
Nam vt numerabâtur fortè argéntum, intéruenit dfisfp 52
Homo de improuíso: cœpit clamâre, *Aéschine* asfisfp 53
Hæccine flagitia fácere te? hæc te admittere dbbisfp 54

Indígna génere nostro! D. *soh!* *lácrumo gaúdio.* R.[oh,oh,] fesdfl. G.al.[oh,lacrumo præ gaudio.]fesbsl. In profuso gaudio lachrymæ erumpunt. D.Phy! interiectio mirantis est. R.Al.[philosophos], sed depravatè sive in fine huius versus, sive in principio sequentis legatur. *L.Prouerbiale est.
s. *Non tu hoc argéntum perdis, sed vitam tuam.*
D. *Saluos sit: spero, est símilis maiórum suórum.* s. *huic!*
D. *Syre, præceptórum plenus istórum ille.* s. *[Phy!]*
* *Domi hábuit vnde díceret.* D. *fit séduló:*
Níhil prætermitto, consuefácio: dénique
Inspícere, tanquam in spéculum, [vitas ómnium]
Al.[invitas omniũ]: R al.[vitas hominũ], sed corruptè.

*qui*sque est, qualis educatur, & in tenera ætate informatur. Id quod in brutorũ educatione notius est, quàm vt comprobetur. Sic Plato de iusto ait, τεχνὴ καὶ παίδευσις χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ καὶ ἀρίστεις χρηταὶ τυύτης παιδείας ἀντιλαμβανόμεναι ἔτι βελτίους τῶν πατέρων φύονται.

46 *Quid eum? vidisti ne hodie?)* D Quid eum, initium interrogationis futuræ de persona alicuius. Sic in Heauton. Sed Syrũ. quid eum? *Tŭúmne filium?)* Moris est vt qui cogitat quid respondeat, interrogatione remoretur. *Tuúmne)* V μεμπτικῶς hoc dicitur.

47 *Abigam h.r.)* D Vt pecudem, dixit Abigam: non vt hominem, Mittam: vnde & abactores dicti sunt. Cicero in Verrinis, Equarum greges istum abigendos curasse. *Abigam.h.r.)* B Rusticus rustcè loquitur. *Aliquid.r.ag.ar.)* D Hoc plus est, quàm Illic esse. vult enim cum laude eius loqui. vt sprà, Rei dare operam: turi esse, parcum, ac sobrium. Et Agere, propriè dixit. nam ab agendo, ager dictus est, quòd in eo multa agenda sunt.

48 *Oh)* V Seruus cõminiscitur narrationem rei oratoriæ, non gestæ, qua inuidiam Æschino conflat, & Ctesiphoni laudem apud patrem parat. Atque hîc est diligentis & probi filii descriptio. *Qui egomet pr.)* Mutata præpositione, non Deduxi, sed produxi dixit: id est, porrò duxi.

49 *Metui, ne h.)* Hæc translatio vt subleuat Ctesiphonem, ita Æschino inuidiosa est. nam Hæreret, non animo, nec voluntate: sed visco decipientis aucupis.

50 *Quid autem?)* Quid pro quare, vel ob quam causam. Virgilius, Quæ fortuna virũ, classem quo littore linquant. Quid veniant. Cui cõtrariũ in significatione * id quod te oro. *Adortus in.est)* Aggredimur, de longinquo: Adorimur, ex insidiis & ex proximo. nam Adoriri, est ad aliquem oriri, id est exurgere.

De psist.) Hic mirè senem imitatus est: 51
& memoriter, quia ille dixerat, Quid filiæ iam penes vos psaltria est? *Nihil ret.)* Mirum enim, minorem fratrem non peperciſſe maiori: nec reticuisse quicquid erat opus.

Intervenit) Intervenire, est in medio ne- 52
gotio, quasi ex insidiis superuenire, & opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam vellent. Et vide quàm oratoriè narret gestionem rei, quæ nunquam facta fuisset. his enim fides fit.

Homo de im.) V Effictione quadam Ho- 53
mo quidam interuenit, & clamando dehortatur Aeschinum flagitiosum. Confirmat reprehensionem modò ab inhonesto, Quia flagitia hæc facere dedecet: modò ab indecore, Quia vestigia tuorum maiorũ non sequeris: modò ab incommodo, Quia & vitã tuam perdis, non tantùm argentum. *Cœpit c.)* hîc totum, & Cœpit, & Clamare: & quod sequitur.

Aeschine. H.f.f.rei) D Et accusatio à per- 54
sona: & vide pondus in nomine Aeschini. *Hæc te.ad.)* ἀξίωσις. nam plus est Admittere, quàm Facere. Pronum est hæc ita tum credere Demeam, de eo quem superiùs laudauerit, Non fratrem videt Rei dare operãturi esse. parcum, & sobrium. Vnde mira Poëtæ arte & initia, & media, & postrema sibi congruunt atque respondent.

55 *Lacrumo. g.)* Immoderata lætitia maximè parentum, lachrimas habet. Rectè ergo additum est, Gaudio: quia lachrymæ solum mœrorem significant. *Lacrumo g.)* V Id naturale est, & suas habet causas, ab Alexandro Aphrosidiensi explicatas. B Panegyrico ad Philippum Burgundionum principem Erasmus. In fabulis inducitur, inquit, senex præ gaudio lachrymans, habens lachrymas suas & gaudium, at non nisi verum, non nisi ingens, non nisi maius, quàm vt animi concepta culis queat contineri. Ex eodem fonte manarunt illæ post captas secundo Punico bello Syracusas Marcelli lachrymæ. De quo Liuius. 25 lib. Marcellus vt mœnia ingressus ex superioribus locis vrbem fermè omnium illa tempestate pulcherrimam subiectam oculis vidit, illachrymasse, partim gaudio dicitur tantæ perpetratæ rei, &c.

56 *Non tu hoc.ar.p.sed.v.t.)* D Hæc figura oratoria ἀνάπαυσις dicitur, qua ostenditur non esse mediocre quod factum est.

57 *Salvos)* V Pater fallitur à doloso seruo, cuius laudibus senex motus suam in instituendis liberis educandi ratione prædicat non ita malam. Alterum autem hominem propter pædagogias pleniorem institutionem collaudat. *Hui)* Quasi admiretur ipse quæ narrat.

58 *Syre.pr.p.ist.illo)* Vide Demeam non desinere culpam Aeschini in Mitionem conferre: cùm è contrario præceptorum suorũ vult esse quòd sapit Ctesipho. *Istorum)* Quæ dicis scilicet, Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam. *Philosophos)* V Educatio hæc optima est, recte in artibus suos erudire, quo felicius ad altiores disciplinas aspiratet. *Philosophos d.)* B Ideò Philosophos, quòd olim in terra Græcia rectè viuendi doctores ac magistri essent Philosophi. *Philosophos d.h.)* Quidam hîc legunt Phy, vt sit interiectio simulatæ cum in illione admirationis. Apud Græcos 59
vsitatum admirandi aduerbium est.

Domi ha.) Id domi habemus, quod in nobis situm, neque necesse est ab aliis mutuò sumere. Translatum apparet à consuetudine fortis rogandæ supellectilis, quam domi desyderes. Proinde dixeris eleganter. Quid in rebus istis felicitatem venaris? Domi habes vnde beatus esse queas. Regum est domi consilium habere, non ab aliena pendere sententia. Vide Parœmiographum in Chilia. *Domi.h.v.d.)* D. Hieronymus quoque vir tantus in dicendi facultate, & summus Theologus, Terentium imitari non dedignatus, ad Heliodorum de Nepotiano, Solitudines, inquit, occupare. auunculum pontificem deserere, non audebat tot in illo cernens exempla virtutum, domique habens vnde discereet. *Domi.h.vnde.d.)* D Vnde, id est de quo. *Fit.s.)* Sæpè dictum est, Fit. Et Sedulo, sine dolo, id est instanter: quia negligentes dolosi dicuntur.

Inspicere) V Vitas hominum & historias 62
tanquam speculum proposuit, vt aliorum insania frui liceret. Iubebat & Socrates vt sui discipuli sese subinde in speculo contemplarentur, vt deformitatem eruditione & peritia compensarent. *Inspicere.t.in sp.v.o.subeo)* D Videndum, an rectè Speculum induxerit, cùm alienas vitas dicit inspiciendas esse. nisi fortè ad causam admouendi speculi, non ad effectum referamus. nam inspiciendi speculi, emendatio est vultus: effectus, formæ per imaginem resultatio. *Tanquam in spec.)* B Prouerbiale est de re vehementer euidẽti, ac perspicua. Inter multa quæ rerũ referunt imagines, nihil æquè perspicuè reddit simulachra, vt virtũ plũbo sublitum. *Inspicere, t.in sp.v.h.)* Hinc illud Mimianum, Ex vitio alterius sapiens emendat sua. Sic Plautus, Feliciter sapit qui alieno periculo sapit. Et Plinius, Optimum est aliena frui insania. Et Cato, Vita est nobis aliena magistra. M Vtile est iudicare in aliis, quale sit vnum quodque quod vitio verti possit: vt nos cauere valeamus, si aliquid præter decorum fieri cognoscimus. Nam magis deprehendimus errores aliorum, quàm nostros. Vnde magistri cùm discipulos reprehendere volunt, aliorum errores ipsis obiiciũt,

[a]V. Et si nonvituperanda sit talis educatio, Gnathonem tamen verum agit seruus.

Porrò autē, Initium vlterioris orationis interruptæ per Syrum.

R. *Al. omittitur* [*Non*], *sed perperam. Mu.* [*sistunc*].

Præcepta Demeæ ad coquinaria vsq; deludit.

	Iúbeo, atque ex álijs súmere exémplum sibi:	adſſi	62
	Hoc fácito. S.**rectè sanè.* D. *hoc fúgito.* S. *cállidè.*	diſdii	63
	D. *Hoc laudi est.* S. *ipſæc res est.* D. *hoc vítio datur.*	ſiſſap	64
	S. *Probíssimè.* D. *porrò autem.* S. *non hercle ótium est.*	iſſſi	65
[b]x	*Nunc mihi auscultándi: piſceis ex ſententia*	[b]xſſſſi	66
	Nactus sum: hi mihi ne corrumpántur, cáuto est.	ſdſſſi	67
	Nam id nobis tam flagítium est, quàm illa Démea	ſi bbſp	68
	Non fácere vobis, quæ modo dixti: & quòd queo,	diſſſi	69
	Conféruis ad eúndem [illis] præcípio modum:	ſdi bp	70
	Hoc sálsum est, hoc adústum est, hoc lautum est parum,	ſſiſſp	71

72	*Illud rectè: iterum sic meménto: sédulò*	ſdſſſi	
73	*Móneo, quæ possum pro mea *sapientia.*	bſſbii	
74	*Postrémò tanquam in spéculum, in pátinas Démea*	ſſdiſi	
75	*Inſpícere iúbeo: & móneo quid' facto ſrſus ſiet.*	dbdſſp dbda	
76	*Inépta hæc esse, nos quæ fácimus, séntio:*	iſidſi	
77	*Verùm quid fácias? ut homo est, ita morem géras.*	ſiddſi	
78	*Nunquid vis?* D. **mentem vobis meliórem dari.*	ſſſdſi	
79	S. *Tu ſrus hinc abis?* D. *rectè.* S. **nam quid tu hîc agas,*	[c]xſſſii	

[c] *G.* [*hinc rus abis?*] ſiſſſii. *vbi quoque* [*tu hic*] *est iambus* ^ *vel ſpondeus, vt h plenam consonantis vim habeat.* *Mu* [*rus abis hinc?*] ſiſſſi.

80	*Vbi sí quid bene præcípias, nemo obtémperat!*	addiſſp	
81	D. *Ego verò hinc ábeo, quandò ſis quámobrem ſhuc véneram,*	adidſp	
82	*Rus ábiit: illum curo vnum: ille ad me áttinet:*	diſſſp	
83	*Quandò ita volt frater, de istoc ipſe víderit.*	diſiſp	

[a] L. Faceta vſurpatio ex etymologia verbi, quod ab animo adgustum trãsfertur.

Potest & [*In*] *à superiore versu pendere,* babſſp. G [*opus*], dbdi»p: *& eliſo s sit* [*opus*] dbdidp.

[b] L. Offensus aliud respõdet, quàm expectabat Syrus.

[c] Gnathonica sententia.

D. [*quam ob rem*] *prosis propter quem,* adiſſp.

---

[a] *Pro mea ſ.*) Διανοητικῶς Sapientia dixit: quia condimentum gustui ac sapore temperant cuci.

[b] 74 *Tanquam in ſp. in.p.*) Irrisionem facit ex iteratione. Sic & apud Virgilium, irridendi Menalcæ gratia versiculum repetit alter, Nec dum illis labra admoui, sed cõdita seruo. *Tanquam in ſp.*) Et Speculum non ad imaginem vultus, sed ad contuitum cõtrapositæ rei retulit.

[c] *Nos quæ.f.*) Non coci, sed Mitio, Aeschinus, & familia. An Nos, pro domini posuit? An Nos, pro ego? & meliùs. *Sentio*) Cum dilatione & vultuosè dicendum Sentio.

77 *Verùm q.f.*) Quid facias, pro quid faciat, vnusquisque scilicet. [d] Prouerbialis locutio est, quavtemur, cùm aliter cum aliis agendũ esse significabimus, alios blandiùs, alios asperiùs accipiamus, sicut cuiusque ingenium fert & natura. *Vt h.est ita.m.ç.*) Vtrum aptum prouerbium sit seruis, an etiam amicis? Vt est, Obsequium amicos veritas odium parit. Et hæc sententia modò velut querela, demissa voce proferenda est.

78 *Mentem.*) [e] Quia offensus oratione Syri senex, & aliud ac voluit respondet, eósque dementiæ insimulat. Sunt enim senum ἁμαρτήματα μὲν, ἀλλ' ἁμαρτήματα δὲ, vt Aristoteles ait. Subitò & vehementer senes irascuntur offensi quacunque de causa, sed imbecilles sunt. *Mentem v.m.d.*) πρὸς τὸ Vis, respondit agresti fescitate, nam respõdendum erat, Rectè, aut Valeas: sed hîc, ne vel abiens blandus esset, pro salutationibus ipsis amaras supponit. Et meminerto etiam hunc eundem insalutatum relinquere, qui adueniens paulo antè nec salutauerat, nec resalutauerat frattrem. Meliorem autē, pro bona ac tolerabili posuit. non enim bonam credit, vt meliorem optet. sic Virgilius, Dij meliora piis errorémque hostibus illum.

Tu r.h.abis?) Vult Syrus nosse an eat. 79
Nam q.tu.h.ag.) Addidit hortatum, vt quamprimum abeat. *Tu r.h.abis?*) Qui consuetudinis memor est animaduerrit has interrogationes non inquirendi causa poni, sed admonitionis loco esse apud eos, quos velimus abscedere. Sic igitur interrogat vt horretur & sic pronuntiat vt & sciat, & approbet quod rogat.

Si quid.b.) [f] Prouerbium populare est. 80
Quandò is, quam ob rem) [g] Noua locutio. 81
Is quando ob rem: pro, Is propter quem. sic & alibi, In eo me oblecto: solum id est charum mihi.

Illum.c.v.) Vnum cum exceptione. & 82
tamen sic loquitur vt appareat illum nõ posse sibi imperare obliuionem Aeschini. nam idcirco addidit, Quandò ita vult frater, de istoc ipse viderit. Amare cœpit. & ideò tenet, Nam ambos curare propémodum Reposcere est illum quem dediſti.

---

clunt, vt discipuli videndo cognoscant, quàm dedeceat id in quo reprehendũtur. Quapropter Anacarsis Scytha interrogatus, quo pacto quis abstinemius fieret? respõdit, Si ebriosorũ mores sibi ante oculos ponat. Et Plato ebriis & iratis præcipere consuleréque solebat, vt in speculo vultus suos contemplarentur, vt visa deformitate vitia fugerét. Huc facit hoc Ciceronis lib. 1. Offic. Non est incommodum, quale quicque vitiorum sit ex aliis iudicare: vt si quid dedeceat in illis, vitemus & ipsi. sit enim, nescio quomodo, vt magis in aliis cernamus, quàm in nobismetipsis, si quid delinquitur. Videtur tamen Comicũ in hisce verbis vsum Comœdiarum ostendere voluisse: nempe quòd sint humanæ vitæ inter cætera scripta speculum optimum. Quod & Cicero pro Rosc. agnouit, Etenim hæc, inquit, consicte arbitror à Poëtis esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, ex presſamque imaginem nostram vitæ quotidianæ videremus.

63 *Callidè*) [d] Callidus dictus est etiam qui exercet dolos. Callidus dicitur, qui callum sibi vsu artis induxerit.

64 *Hoc laudi est. hoc vitio datur*) Non philosophicè, sed ciuiliter monet. non enim dixit, Hoc bonum: sed, hoc laudi est, Nec, Hoc malum: sed, vitio datur. Ergo vt idiota & Comicus pater, non vt sapiens & præceptor. *Istæc res est*) Non quã rẽ gerit Mitio: non vt ille agit. Et significat, hoc verum esse, hoc vtile est.

65 *Porrò autem*) Propè delinitus erat Demea contra institutum argumenti. Artificiosè igitur Poëta subiecit ex persona serui, vnde illum ad amaritudinem prouocet. *Porrò autem*) At verò. & huiusmodi principia narrationum sunt, quibus superiora sequentibus connectuntur. [e] Plura dicturus erat senex, si permittat Syrus: sed ille se auellit, & ridicula imitatione eorum quæ supradicta sũt, hunc deridet. *Porrò*) [f] Garruli sunt vt plurimum senes, & suarum rerum laudatores, vt est apud Horatium. Itaque garrulitatem pro decoro Poëta obseruauit. Aiunt dicit Aristotel. τὰς ἡδονὰς χίας, διατελοῦσι δὲ τὰ γεγενημένα λέγοντες, ἁμαρτάνουσι δὲ πολλὰ. quod est, Ideò sunt locatiores, quia recordatione rerum gestarum obiectantur, & in iis recensendis pertinacissimè & molestissimè perseuerant. *Non hercle*) Syrus senilem loquacitatem interrumpens ridicula imitatione Demeæ illudit. Fab. in nono. Cicero secundo de Oratore.

Pisceis) Facetè verba senis transfert. 66
Nam quæ ille ad animum retulerat, hic ad culinarum sapientiã etymologia adductus coëgit. Siquidè cocus palato maximè sapere dicitur. & hîc scurrilitas serui notatur, maximè in præceptis culinariis: quorum hic est tum ἀκόλουθον, tum μίμησις quædam.

Nam id.n.t.f.est) [g] Non dixit, Peccatum. 68
irridens senem: sed, Flagitium. Et quidem Flagitium corrumpi pisces, vel talia.

Quòd queo) Quòd possum. sed sic maluit 69
dicere, vt allusionem de sua arte faceret Syrus: & hac re ostenderet nihil ab illo dici seriò. *Quòd queo*) [h] A coquendo sumpsit παρήμημα. sic & infrà, Sedulò Moneo quæ possum pro mea sapientia. Et Ciceronis dictum refertur in eum, qui coqui filius secum causas agebat. Tu quoque aderas huic causæ. Nam apud veteres Coquus non per c literam sed per q scribebatur.

Ad eandem illa pr.m.) Arguta imitatio 70
ad deridendum Demeam, omnium quæ seriò ille supra dixerat.

Hoc salsum est. hoc ad.) Hæc contextè & 71
coniunctè dicitur: quia non vicissim Syro assentatur senex.

*L. κατ' ἀνανκὴ ad sequentem scenam. DInuęta causa est, cur non abeat Demea propter reliquã fabulæ partẽ. [vah] vel redundat, Gvel elicitur sequente vocali. Mu [hercle is est], reiecto [vah, homo] in sequentem versum, ISIIii: aSIdSi.

* L. Hæc pertinebunt ad augendã Demeæ indignationem, & vt habeatur fides Hegioni.

L. Vah, gaudentis.

	*Sed quis illic' est, quem procul video! éstne hic	x kaii dSi 84
	Hégio	
	G. [ille], quod metro magis cõgruit, siasi: vel sIiasi. Mu [illic est, procul quem], xiiddi.	
	Tribúlis noster! si satis cerno is' hercle est. vah,	iSSeci iSSaS 85
	homo	
	Amícus nobis iam inde à púero. * Dij boni,	iSSdSi 86
	Næ illiúsmodi iam nobis magna ciuium	xiSSip S 87
	Penúria est, homo antiqua virtúte, ac fide:	iiS fSi iii 88
	G. [antiqua homo], iiSaSi.	
	[Haud citò mali] quid ortum ex hoc sit públicé.	diSSi 89
	R. Al. [Haud mali], sed perperam. legendum fortasse [Haud scio mali], sed melius [Haud citò mali].	
	Quàm gaúdeo, vbi étiam huius géneris reliquias	Sbiddi 90
	Réstáre video! vah, viuere étiam nunc libet.	SwSbSp 91
	Oppériar hóminem hîc, vt sálútem, & cólloquar.	dbSiSp 92

84 *Sed quis illic*) V Ad scenam proximam est paraſceue: & laude Hegionis constat à genere, quia tribulis, hoc est, exnostra est tribu: ab habitu animi, propter perpetuam & constantem amicitiam.

85 *Tribulis noster!*) BQuemadmodum loquimur, Hic est ciuis meus, pro eo quod est, ego & ille sumus ciusdẽ ciuitatis: ita dixit hoc loco Terentius, Tribulis noster, pro eo quod est, Contribulis noster. Nam hoc verbo D. Hieronymus vtitur. Populus Athenienſis distributus erat in tribus duodecim ad mensium numerum. Rursum vnaquæque tribus in triginta genera, quemadmodum vocãt, ad dierum numerum. Vnde Genniti vocabantur, non coniuncti sanguinis propinquitate, sed eandem tribus partem aciti. Ex Chiliadibus.

86 *Næ*) V Amplificat à raritate, & sui temporis mores notat, vtà virtute maiorum in peius degenerẽt. *Næ illiusmodi*) DNæ valde: B vt sit, valde magna. *Illiusmodi*) D Cuiusmodi est Hegio, id est, qualis. Et magna ejusmodi senex laudatur, vt postulationi eius statim adsit fides.

89 *Haud*) V Ab innocentia, Quia iustitiæ studiosus est. *Haud c.m.q.or. ex hoc sit publ.*) D Vtrum hoc optantis est ne moriaturi an est testimonium vitæ hominis nunquam obfuturi reipublicæ?

90 *Vbi etiam.h.g.r.R.v.*) Paucos ac raros bonos. nam Reliquias, pro relictis pauciſque dixit, ideò Restare etiam dictum est.

91 *Viuere et.n.l.*) Ex hac delectatione ostenditur, Demea, & quàm peccantibus sit amarus ac fæuus: & quàm facilè huius incusationi tanquam graui testimonio crediturus sit: & quantum doliturus super Aeſchino, qui displiceat talibus viris.

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG, P Hæc sequens scena complectitur querimoniam Hegionis cognati Sostratæ, dolentis eius filiam, adeò iniquè ab Aeſchino tractatam esse, ac tandem vitiatam. Nam putabant hanc desertam ab eo esse, cùm ita non sit. hoc multis coniiciebant argumentis, quanquam falsis: tamen Hegio Demeæ rem omnem de Aeſchino & raptu psaltriæ aperit, V & causam Pamphilæ suscipit: P quo ipsum admodum conturbatum reddit. V Vnde hîc περιπέτειαν periculum emergit. *Theſes.* 1 Errantes multis doloribus sæpe afficiuntur. 2 Fidi & syncerí patroni hîc est exemplum. 3 Amicorum æqualium mutua debet esse opera, etiam post alterutrius mortem. D Hæc scena fidem amici erga defunctum, maturitatem senilis orationis, & accusationem eius quem lædere nolit ipse accusator, continet. M Docet etiam quantum Tragœdiarum excitare possint errorem, & res malè intellectæ. Nam cum rebus gestis fidem astruere intendat, eò ferè illas perducit, vt non sine graui aliquo dispendio finiri possint. De quo sic Valerius Max. lib. IX. cap. IX. Temeritati proximus est error, quemadmodum ad lædendum paratus qui faciliùs quis ignouerit, quia non suapte sponte, sed vanis concitatus

eitatus imaginibus culpæ se implicat: qui quàm latè in pectoribus hominum vagetur, si explecti coner, vitio de quo loquor, sim obnoxius. M. Cicero in Philipp. bene dixit, errorem tam latè per hominum vitam vagari, vt nullus sit, qui non erret: sed insipientis esse dixit, in errore perseuerare. Ad hoc, amici boni officiũ sub oculos ponitur: nos scilicet eam familiaritatem & amorem, quem amicis viuentibus ostendimus, eundem etiam post mortem exhibere debere. Plato, Mors de amicis, quantum scilicet humanitatis officia se extendere debuerint, optimè indicat. *Verſ. gen. Iambici ſcenary. ſiue trimetri acatalectici.*

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

Epitasis palàm facit Aeſchini peccatum.

1 SSdiSp	*PRO' dij immortáles, fácinus indignum: Geta	
2 SSSdi	Quid narras! G. sic est factum. H. ex illán'	
	familia	
3 SiwSSp S ſib	Tam illiberâle fácinus' esse ortum! ô Aéschine.	
4 iiSidp	Pol haud patérnum istuc dedísti. D. vidélicet	
5 SiSaSp	De psáltria hac audîuit: * id illi nunc dolet	
6 addSii	Alíeno: pater sis, nihili pendit: hei mihi	
7 aabiSi	V'tinã hîc propè adésset alicubi, atque audîret hæc:	
8 dSSSi	H. * Ni fácient quæ illos æquum est, haud sic aúferent.	

*L. Colloquiũ Hegionis & Geræ est vice exordii ante accusationem, ipectãs ad beneuolẽtiã ab officio personæ.

*B. A minori. *Pater*, Mitioscilicet. *Aliàs* [id].

* V. Comminatio est in æquitatis cõtemptores admodũ honesta & ciuilis.

1 *Proh*) V Exordii vim habent, quæ Geta cum Hegione ante accusationem locutus est. Vbi locus beneuolentiæ ab officio personæ potissimùm petitus tractatur. & πάθος mouet, cùm per apostrophẽ compellat absentem cum ipsa conquestione ab indignitate facinoris. Est enim κατηγορικὴ accusatoria in statu coniecturali. Nam vitium Pamphilæ factum esse comprobatur. Deinde est ἐνστατικὴ. Orat enim vt æquior sit Demea, & Pamphila non deseratur. *Indignum.fit.*) D Iam narrauit Geta: & rectè. non enim apud spectatores iterum fuerunt dicenda quæ dicta sunt. Illud sanè admirandum, eiusmodi: Hegionis verba induci, qualia esse debuerunt tantopere laudati viri, & eiusdem Hegionis ac Demeæ.

2 *Quid narras*') Mirantis est, non interrogantis. *Ex illán'*) V Amplificat facinus à familiæ nobilitate, in qua tantum facinus nunquam designatum est.

3 *O Aeſchine Pol.h.p.*) D Mira maturitas: in qua nescias vtrum magis iniuriã illatam orbæ virgini, an Aeſchinum peccasse plus doleat. seruatur enim in Hegione, quòd vir bonus sit, & amicus. *Tam.il.f.*) Id est non odisse cui succenseas, laudare homines, factum reprehendere.

4 *Pol haud*) V Iterum Amplificat, quod plurimum degeneraris, & sic claritatem atque splendorem suorum maiorum obscurarit. *Haud.p.i.d.*) D Deest Facinus. & dedisti pro feciſti, Sed sic dicitur in re magna: vt, Dabit ille ruinas Arboribus, stragẽmque sa-

tis. *Pol haud pa.iſt.d.*) οὐ πατρῳϊκὰ ἄνωτι μέλη, haud paternas canit cantilenas. De eo iactatum, qui à paternis moribus degeneraret. Solent liberi maiorum suorum cantiunculis, quas admodum pueri didicerint, magis delectari. *Videlicet De.pſih.and.*) V Admirarur alienos magis esse solicitos atquè Mitionem eúmque patrem: & accedit adiutor rei amplificandæ, & ex collatione personarum πάθος mouet. D Sic errat Demea, vt intelligatur quantum debeat irasci in iis quæ inopinata audiet. *Videlicet*) Confirmatiuum est. vt, Videlicet, videre licet: sic Scilicet, scire licet: Ilicet, ire licet. B Videlicet aduerbium, confirmandi est, pro certé.

Is n.p.) D Is, abundat: vt in Heautonti. Ferii, is mihi, vbi adhibit plus paulò, sua quæ narrat facinora? Aut Is, pro ipse subiũcti uum pronomen minus quàm finitum.

6 *Vtinam hic pr.ad.*) Quasi non crediderit dicenti, In ore est omni populo.

7

8 *Quæ il.æq.eſt*) DSubauditur, Facere, à superiori per ἀνάληψιν intellectum. *Haud.ſic.aut.*) Quomodo accipimus. Haud sic auferẽt? an factũ suum auferẽt sic? An, si correxerint culpã nõ silentio transituros ipsos, vel ipsum quod factum est? Et Ni, Si non, significat. *Haud ſic*) ἀνακρισὶς est. *Haud ſic aut.*) Id est, leniter abibunt, vel subtrahent culpam. D Senilis & matura comminatio. & est Sic demonstratio, gestum continens leuissimæ ac paruæ significationis.

[a]D. Ab honesto.
*D. A iusto.
G. Al. [nos tu, perimus. Jfiiaai.

*V. Causa abnegationis est ipsa pietas.
*D. Artificiosa postulatio. [L] Propositio criminis primùm generaliter proposita: deinde explicata per partes, & exaggerata.

G. *In te spes omnis Hégio nobis sita est.* fiiiii 9
*Te solùm habémus: * tu es patrónus: * tu parens:* fiiii 10
Ille tibi móriens nos commendâuit senex. dbiiii 11
Si déseris tu, perímus. H. *cauè dixeris:* fidiai 12
*Neque fáciam, * neque me sáris piè posse árbitror.* {mdiiii / mdd 13
D. *Adíbo. saluête Hegiônem plúrimùm* iiiiip 14
Iúbeo. H. *te quærébam ipsum: salue Démea.* biiiip 15
D. *Quid autem?* H. *[a] maior filius tuus Aéschinus,* fiiiap 16
Quem fratri adoptándum dedísti, neque boni, fiiidi 17

9 *In te)* [V] Adhortatur volentem herum Geta, vt sese interponat, à spe totius familiæ, à necessitate, quia tu solus succurreres: ab honesto & iusto, quia patronus es; quia pater es: à decoro, quia moriens tibi commendauit: à periculo, quia deserti peribunt. *In te sp. om. Heg.)* [D] Vt narratio non fuerit necessaria: ita preces interponendæ sunt. *In te sp. o. Heg.)* [B] Polyptoton est, distincta casuum varietate oratio, quale & illud. Littora littoribus contraria, fluctibus vndas.

10 *Tu es pa. tu. p.)* [D] Patronus aut temporale nomen est defensoris: aut certè appellatio est per quam ostenditur quid illi cultus & obsequii debeatur. est enim nomen ad aliquid. Parens autem, veri amoris nomen est: & æquali loco continet interpretationé. Et vide quàm vigilanter Poëta, cùm simpliciter matronam de absente Hegione loquentem induceret, Coluit nos, dixit: cùm seruus & supplex ad præsentem loquitur, Tu es patronus, inquit.

11 *Ille tibi m. u. c. s.)* Seruus magnum veritatis indicium addidit, dicendo Moriens: nemo enim moriens non vera loquitur & vrgentia vnde in iure victima iudicia, certiora sunt. Sic & alibi, Hanc mihi in manum dat: mors continuò ipsam occupat.

12 *Si deseris p.)* Propriè: quasi patrono. nam Socius deficit, Parens prodit, Patronus deserit, Sic Salustius, Post defectionem fecierum & Latii. Et,— Vnius ob iram Prodimur. Et, Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatum: quod quidem in te fuit. Plautus, Qui libertos habet eos deserunt. Hinc & milite, qui defensores patriæ deberent esse desertores esse dicuntur. Hæc autem omnia magnam vim habent, si per singulas partes orationis consyderentur, ad commouendum precibus Hegionem. Et, Tu es patronus, ab honesto: Tu es parens, à iusto. *Si desp.)* Et huic rei maximè respondet oratorie, quæ illum maximè commouit. Vt, En ego victa situ. Et, Pulsus ego: Alii [gr] τὸ Perimus, τῷ ἁμαρτεμῷ respondum putant.

Satis piè p) Decet, Facere. *Neque me s. piè p. ar.)* Honesta locutio, qua significat quicquid fecerit, pro pietatis debito illis meritò parum esse. Sensus autem hic est, Neque faciam quod nefas esse, vt vos deseram: nec hoc ipsum quod facio, satis pium esse pro tanta necessitudine. Et bene addidit Satis: vt, Et tapiès non tamen satis.

Saluere) [V] Hic verum est exordium in salutatione. & Iubeo saluere idem est, quod salue iuxta Priscianum libro octauo, vt imperatiui sit periphratis quædam. *Saluere Heg. p. iub.)* [L] Ideò prouidit Demea, non prouisus esset, quia oportuit illum audire quæ loqueretur Hegio: & ex illius iam verbis in indignationem moueri. Iubeo autè, volo significat: ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Non iubemus enim, nisi quod voluerimus. & est Homericum.

Maior fi. t. Aes.) Artificiosa postulatio: in qua, ne statim Demea diceret, nihil ad se hanc querelam pertinere, quippe qui Ctesiphonē curare debeat. infertur causa cur non dissimulet pater, quia filius: quia maior est, quia Aeschinus, si quid est in ipso nomine charitatis: quia fratris adoptiuus: quia bonus & liberalis: & cōtra hæc, quibus laudatus est, fecit. *Maior filius)* [V] Narratio est facinoris. Quisnam fecit? Aeschinus. Quàm? illiberalis scilicet. Factum? vitiauit Pamphilam Simulī filiam. Quo modo & consilio? petiit vxorem, & eam defecit. vbique tamen fit quædam amplificatio pro loco admodum breuis.

Adoptandum) [M] Adoptari dicitur, qui ex fua familia in alienam aut cognatā transfertur.

18 fiiiai *Neque liberâlis functus officiũ se[st] viri.)* Mu. [viri est.]
19 {fiiiip / f D. *Quid' istuc est?* H. *nostrum amîcum noras Símulum,*
20 fiiiip *[E] Atque aequâlem?* D. *quid nil?)* H. *filiam eius vírginem* Al. [quid nil?]
21 {aiiiip / aia *Vitiâuit.* D. *hem.* H. *manè, nondum audísti Démea*
22 biiiap *Quod est grauíssimum.* D. *an quicquam est étiam ámplius!*
23 {fiiiai / fa H. *[V] Verò ámplius': nam [*] hoc quidem ferúndum áliquo modo est:* V. [Verò amplius'] Ironica per admirationem vitiari potest repetitio. [L] affirmationis loco.
24 fiiidp *[*] Persŭâsit nox, amor, vinum, adolescéntia:*

[E. [Atque] prior syllaba pertinet ad versum præcedentē. [A] Muretus reiecit [atque] in præcedentem: atque ex eo tollit [est]: sed non constat.
* Collatione rem amplificat.
*D. hæc inferuntur ἀνωδέτως, vt multa videantur.

tur. Hinc Adoptio est actio legalis, ad solatium eorum, qui liberos nō habent, penè naturam imitans: Cicero pro domo sua, Is adoptet, qui iam assequi natura nō potest. In aliis connectuntur hæc. *Neque boni)* [D] Quasi id quod est, velit quod esse debet.

18 *Neque li. f. est. off. v.)* Quærendum inter Bonum & Liberalē quid interfit. An Bonus est, qui non nocet? Liberalis, qui etiam prodest? An Bonus, qui non peccat in facto: Liberalis, qui nec verbo quidem?

20 *Æqualem)* ὁμήλικα. *Quídni.* Flus est Quídni, quàm nouerā. nam quasi corripit dubitantem, dicendo, quídni? vt subaudiatur, nouerim. *Filiam eius. v. vit.)* Vides quantum valeat iniuria, vel dignitas personarum. Non contentus facinore, personas credidit antè proponendas.

21 *Hem)* Interiectio est irati vehementer: quippe qui aliud vitiū audiebat, præter crimina quæ sciebat. *Hem)* [V] Perterrefit, & auertitur indignum facinus audiens.

22 *Quod est grauí.)* [D] Quia illud illud graue. *An. quicq. est. et. am.)* Amplius, quantitatis est. nam ideò, Nondū etiam audis quod est grauissimum. *Amplius)* Id est, maius.

23 *Verò amplius)* [L] Ironica repetitio, affirmationis loco. Nam mox approbaturus, excusat quod per se magnum est, vt quod malus videri vult, attollatur. *Hoc quidem fer.)* [B] Collatione rem amplificat. In permouendis affectibus præcipuè, atque adeò propè sola dominatur amplificatio: cuius vis omnis in alleuando, deprimendóque consistit. Quæ per se grauissima sunt, consultò interdum deprimimus, quo magis magisque attollantur quæ sequutura sunt. Apud Terentium Hegio sic amplificat. De virgine vitiata Demeæ quæstus facimus hoc velut vulgatum iam, & humanū contemnit, iubénsque grauius adhuc accipere, Mane, inquit, nondū audisti quod est grauissimum. cùm pater nihil hoc grauius neque fieri, neque dici posse crederet.

Per. nox, amor, v.) Ouidius, Nox, & amor, 24
vinúmque nihil moderabile suadent. Illa pudore vacat: liber, amórque metu. Iuuenta cum vino audax, inuerecunda nox est. Ebrius nec timet quicquam, nec quid faciat videt. *Per.)* [V] Congerie impulsionum peccatum Æschini eo consilio purgat, vt sceleratius quod subiuncturus est, videatur. Purgat autē cum translatione criminis in noctem, quæ propter tenebras multos sceleratos fouet in amorem, qui furor est, & amentes reddit. in vinū, quod ignis est & nihil moderabile suadet: in adolescentiam, quæ calet. & Aristoteles de iisdem sic ait: μάλιστα ἀκολασταίνοισι εἰσι τῆς περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀκρατεῖς ταύτης ἐμμεάδελαι δὲ καὶ ἀφίλοις πρὸς τας ἐπιθυμίας. καὶ σφοδρὰ μεν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. quod est, sunt Venerei & incontinentes. Subitò mutabiles, & voluptatis osores. Postremò & in humanitatem, cui idipsum est, teste eodē philosopho, γνωμάτατον. *Per. n. am. v. ado.)* [D] Plaut. in Bacchidibus Quia istoc illece brosius fieri nihil potest. nox mulier, vinum, homini adolescentulo. Et hæc omnia ab impulsionis parte dicuntur, non à ratiocinationis. Ideò & Persuasit dixit. nam instans persuasio, impulsio dicitur: vt ipse, Dum in dubio est animus, paulo momento huc, illuc impellitur. *Vinum)* Plus dixit, quàm si Vinolētiam diceret. vt, Tu nihil nisi sapientia es ille somnium. Proximum huic, & simile est in Hecyra, — Cum virgine vnà adolescens cubuerit. Plus potus, fere illa abstinere vt potuerit? Non verisimile dicis: neque verum arbitror. Virgilius, Bacchus & ad culpæ causas dedit. *Vinum ad.)* [B] In secundo Rhetoricorum ad Herennium, sic legimus, Defensor primùm demonstrabit vitam integram.

Narratio.
R. Al. [sic]: sed melius [scit], i. intelligit & scit, q.d peccauerit
* D. ἀνωμάλως per ἐναντίωσιν.
*D. Conclusio accusationis per ironiam indignantis in loco additâ verbis ardentibus.
*L. Cõtrouersia cõiecturalis, Fecit, Non fecit. Probatur testimoniis, & tormentorum pollicitatione, cõmenda. a Getæ persona.

Humânum est. vbi scit J factum, ad matrem vir- sdfffsp 25
ginis
Venit ipsus vltrò lácrumans, orans, óbsecrans, aidffi 26
Fidem dans, iurans se illam ductûrum domum. iffffp 27
**Ignôtum est, tácitum est, créditum est: virgo ex eo* sdfffi 28
Compréssu gráuida facta est: mensis hic décimus sdfsaa sdfsdi 29
est.
**Ille bonus vir nobis psáltriam (si diis placet)* dfffsp dffff 30
Parâuit, quicum viuat: illam déserat. iffisp 31
D.**Pro certón' tu istæc dicis!* H. *mater virginis* fffffp 32
In médio est, ipsa virgo, res ipsa: hic Geta dfiisp 33

si poterit. Id si non poterit, tecurret ad imprudentiam, stultitiam, adolescentiam.

25 *Humanum est)* D Nihil tandem ex ea sumptum consuetudine est, quod non humanum. & hoc dicere solemus, Vbi peccatum quidem nõ negamus, sed tolerabile esse dicimus. *Vbi scit f.)* Id est. intelligit & sentit: quia supra futuræ * peccauerit: & quia qui impulsione peccat, non peccat ratiocinatione. Hic locus illi rei occurrit, Cur ergo tacuisti?

26 *Venit ipsus)* V ἀβιαστικὴ, qua obiectionem diluit, cur tam diu celauerat. *Venit ip. vltr. l.)* D Mitè: & ad matrem venit vltro lachrymans, ne quòd leniter, aut molliùs mulier tulisset, propè pactionem iniisse videretur. *Orans ob.)* Orare, est placidos petere: Obsecrare, iratos rogare. Vnde plus facit Obsecrans, quàm orans: plus verò Orans, quàm Rogans. Cicero, Orare & rogare.

28 *Ignotum est, t. est, cr. est)* ἀνωμάλως per συνταξιν, vt solet, hîc loquitur: vt, Imus, venimus videmus. Ignotum est autem, quòd vltrò venerat & lachrymans: Tacitum est, quòd orabat & obtestabat: Creditum est, quòd fidem dabat & iurabat. Et honestiùs impersonaliter quàm Ignouimus, tacuimus, credimus.

29 *Virgo ex eo Com. gr. f. est)* Hæc addidit, ne ex viliore vsu, inhonestia patientia virginis ad conceptum libido peruenerit. & præterea quia & hoc potuit dici, Ille quidem vitiauit virginem. sed quid si ex alio concepit posteà, quæ nunc grauida facta est? Idcirco & à vitio virginis tempus ostendit: vt cùm facto ratio conueniret. B Virgo hic ætatis, non integritatis nomen est. *Mensis hic d. est)* Hoc legitimum pariendi tempus. In nono & decimo mensibus secundum naturam pueri nascuntur. Volunt quidam septimo mense & octauo rarò pueros nasci vitales. nono sæpe, decimo sæpius. Plautus. Tum illa quàm compresserat, decimo pòst mense exacto hîc peperit filiam. *Mensis)* V A tempore pariundi argumentum est, vitium virginis ad solum Æschinum pertinere.

Ille bonus vir n.) Ironia est plena indignationis & contẽptus. Est igitur à maluento risu pronuntianda. D Bonus vir, ἰρωνεία quidem est, sed ab eo posita, qui indignetur virum bonum esse debuisse qui non sit: vt suprà, Neque boni, Neque liberalis, officium functus est viri. Et simul consydera quo nomine Æschinum vocet, Virum appellans scilicet, qui vult eius certa esse promissa, & qui illum iampridem videri maritum velit: Nobis autem, ex abundanti τῷ ἀνωτέρω ad indignationem relatum est. sic enim dicimus: & est consuetudinis peruulgatæ. *Si diis plac.)* Bene interpositũ ad inuidiam, Si diis placet: scilicet per quos iuratum est.

Illam de.) Id est, cui è contrario, dum viuat, obstrictus est. Et De. erat, virginẽ scilicet.

Prô certóne tu istæc dicis) Hoc ideo non dicit, quia fidem nõ habeat narranti: sed quia mira sunt scelera. *Mater)* Confirmatio est à testibus, à re ipsa Præsenti, à signis, & tormentorum pollicitatione.

Mater v. In m. est) D Terribiliter saris, In medio est: quasi retineri non possit, nec cohiberi, quin rem probet. Et præterea, cùm argumentorum genera duo sint, ἐντεχνον & ἄτεχνον: sicut in rebus manifestis ἀτέχνῳ vtitur. Hoc ergo, sublatis superciliis dicendum est, In medio est. nam lentius erat, si diceret, Præstò est. *Ipsa virgo)* Scilicet quæ in Æschinum reum & testis, & crimen est. Et ideò addit Res ipsa, Id est, pondus vteri, exactis ad pariendum mensibus. V Propter certiorem testimonii dictionẽ seruum per κατάφασιν laudat qui & vltrò fatetur. *Hic Geta)* B confirmatio.

34 dfffsp dfff *Prætereà, vt captus' est seruulôrum, non malus,*
35 aafsdp *Neque iners, alit illas: sólus omnem famíliam*
36 fffisp *Sustêntat: hunc abdûce: vinci: J quære rem.*
37 ffbisp G. *Immo hercle extórque, nisi ita factũ est Démea.*
38 fffffi *Postrémò non negâbit: coram ipso cedó.*
39 iddisp D.**Pudet: nec quid agam, neque quid huic respóndeam,*
40 iafiip *Scio.* PAMPH.**miseram me, differor dolóribus.*
41 ffbfsp *Juno Lucîna fer opem, serua me óbsecro.* H. *hem,*
42 fiiisp *Númnam illa quæso párturit!* GE. *certè Hégio.* H. *hem,*

R. Al. [vince: sed peroperam, fiffii. B [vincit exquire rem.]
*D. Auersus hoc dicit, & perturbatus Demea.
* L. Exclamatio parturiẽtis, opportuna ad faciẽdam fidem præsenti Demeæ.
Argumentum à cõiecturis.

34 *Prætereà, vt c. est s. non malus)* D Ad hæc, intelligamus aliter dici non inertem Socratem: aliter non inertem seruum: aliter non malum esse. aliter non malum esse. *Vt captus)* An, quantum capit animus seruilis, tantum non malus neque iners Geta? An, vt captus est seruulorum, quemadmodum sæpe aucupium in seruis habendis bonum euenit? Vt in captu auium, vel piscium, vel ferarum plurimum fortuna dominatur. Et hoc ideò, quia seruum euenire bonum, nõ ratio est aut natura, sed casus est, vt pote in re rarissima: vt sit, Vt captus est seruorum. id est, euentus est in seruis. *Vt captus est s.)* Id est, vt se habet conditio seruorum. Afranium in Simulante. Is vt seruorum captus est, facillimè domo atque nostra familia prouenditur. Ergo Captus fortem intelligo. *Non mal.)* Id est, fidelis.

35 *Neque iners)* Id est, artem habens. Oratoriè futurum testem & indicem laudat: sed ne improbè facere videatur, parciùs id facit. non enim dixit, Bonus & solers: sed, quod in seruo sufficit, Non malus, neque iners. Et proferendi Getæ hæc maximè causa est: ne quod permittere videatur in seruo pauperis, atrocius fiat. & simul vt hæc προδιόρθωσις non cõtristet Getam, quem priùs laudat dicturus, Hunc abduc: vinci: quære rem. *Alit illas: s. e. f. sust.)* Duas hîc res docet: & vnde hæ viuant: quod testimonium pudicitiæ est. & grauem testem posse esse Getam. *Solus)* Incerta distinctio est, Solus. sed melius. Solus omnem familiam sustentat: Hoc verbo tenuis victus ostenditur, quòd bene frugi esse monstratur in fœminis.

36 *Hunc ab. v. q. rem)* non multum permittit, vt pote de alieno seruo. idcò Geta plus de se largietur. ipse tamen ἀνωμάλως tria posuit, vt multa videretur dicere. *Hunc abduce)* Vt, Tu Voluse armari Volscorum edice maniplis Nam posteà, e litera huiusmodi verbis au-

Ga est. *Hunc abduce: vince)* Bono ordine. & Abduce; ab hoc illuc vbi nemo possit intercedere, & vincire solutus, vt sciat, si verum seruus accuset. *Quære rem)* Latenter præter vincula, etiam tormenta significauit: nam hoc, Quære rem: pete rei veritatem, significat. *Exquire rem)* Id est, diligenter & acutè inquire. Sic & Cicero in oratione pro Deiotaro. Exquire de Blesamio nunquid ad regem contra dignitatem tuam scripserit?

37 *Imò h. ex.)* D ἀντίφρασις mirus. Et bene ipse de se plus & apertiùs, quàm Hegio, largitur. *Extorque)* Multùm dixit: non Torque, sed Extorque. Torquemus enim hominem. Extorquemus veritatem. B Extorquere est tormento veritatem dicere.

38 *Pudet)* D Maioris erit ponderis Pudet dictum, si Me nec addas, nec subandias.

40 *Miseram)* V Et hoc factum est ἀνθρωπίνως: cui accedit exclamatio parturientis, vt sic præsentem Demeam commotum redderet, eique fidem faceret. Dolores autem hîc sunt ὀδῖνες, & de inuocatione Iunonis in Andria dictum est. *Differor do.)* D Diuellor, discrucior, dilaceror. Et propriè hoc genus quærelæ conuenit parturienti, & cui viscera distenduntur; & ei quæ inexpertum dolorem nunc primùm sentiat. *Diff. d.)* B Diuidor, scindor, dissipor.

41 *Iuno Lu. fer op.)* D Bona procuratio Poëtæ: vt & vox parturientis, pro testimonio succedat ad inflammandũ Demeam. Et nota puellarum, quæ in Comœdiis honestæ sunt, & ex amore dicuntur: aut nullam in scena esse, aut rarissimam vocem. *Fer opem)* Partui. *Serua me ob.)* Parturientem. Duas enim res poscit hæc precatio: & nascentis & parturientis salutem.

42 *Númnam illa q. p.)* Illa scilicet de qua sermo est. quid enim opus fuerat nomine?

Illæc fidem nunc veſtram implôrat Démea. fiſſſp 43
Quod vos ius cogit, id voluntâte impetret. ſſiiſp 44
Hæc primùm vt fiant, dèos quæſo, vt vobis decet. ſſſſſp ſſſ 45
Sin áliter ánimus veſter eſt, ego Démea dbſiap 46
[Summa vi hanc] defèndam, atque illum mór- fiſſſp 47
tuum.
G. [*Hanc ſumma vi*], ſſſſſp: vel [*Sũma vi defèndam hanc.*] ſſſſſp.
Cognâtus mihi erat: vnà à púeris páruoli] ſdidſi 48
G. *Al.* [*vos paruoli*], *tum mihi*], *monoſillabum*, ſdſaſi.
Sumus ſeducti: vnà ſemper militiæ, & domi aſſſ ii 49
G. *Al.* [*educati:*] *ſed corrupté*, aſſſai.
Fuimus paupertâtem vnà pertúlimus grauem. aſſſap 50
Quápropter nitar fáciam, experiar: déinque ſſddſp 51
Animam relinquam pótiùs, quàm ſillas déſeram. aidſſp 52
Quid mihi reſpondes? D. *fratrem conuénia Hégio:* dſſiai 53
Is quod mihi de hac re déderit conſilium, id ſequar. ſadſap
H. *Sed Démea hoc ſi uſacito tecum, ánimo cógites,* ſébdſi ſſ 54
Al. [*ſacito vt tecũ*], ſiadſi. MU [*tu ſacito cum*], ſidbſi. 55

Vobis decet, V Helleniſmus eſt, i. L Græca figura cũ dativo D ξυμπαθείας. & deeſt Facere.
* D. Officium amici exequitur in reddenda cauſa cur aduerſarius futurus ſit, L à generis & vitæ neceſſitudine. & comminatur.
* V. Concluſio eſt per ἀποσιώπησιν & verborum incremẽtũ.
E. *Al.* [*illam*].

R. *Al.* [*exequar.*] A *tum* [*Is*] *pertinet ad verſum præcedẽtem:* dſadip.
*L. Admonet officii à perſona.

Illæc f.n.v.im.) Hæc oratoria μετάθεσις eſt. Demeam & viuos, & voluntarios tantùm ſibi amicos eſſe: Simulum verò & mortuum, & non ſolùm voluntate, ſed neceſſitate amicum fuiſſe coniunctum. In qua re & illi nõ deerit, & his purgatur. Sed &, Cognatus mihi erat, vultu adiuuat: quia non à coniunctione incæptiua ſumpſit exordium. *Cognatus mi.erat*) Officia multa contra officium vnum Demeæ amicitiæ ac Mitionis.

43 non enim verè rogat: ſed videtur hoc facere. Et implorare, eſt in malis poſitos cum ploratu aliquem rogare. *Fidem*) V Id eſt, auxilium. Budæi ſententia, & eſt petitio. Implorat quidem ab æquo & iure, quod vltro facturi ſunt, & non coacti.

Quod vos ius c.id vo.im.) D Artificioſè: ne rotum ſimpliciter agendo, diffidere cauſæ videatur. Ius igitur legum intelligitur.
44

Deos q.vt v.) Hoc eſt, non voluntate
45 aduerſarium fore. *Vt vobis d.*) παραπεπτωκὸς dixit, nõ vt puellæ vtile eſt, ſed vt vobis decet.

Summa) V Candida eſt amicorum opera & defenſio, cuius cauſam ἀπὸ τόπων ex locis perſonarum reddit: vt pote à cognatione, ab
47 educatione, à conſuetudine in vtraque fortuna. Ego D. *Summa vi def.h.*) D Non dixit id quod eſt, Vos vlciſcar: ſed, Hãc defendam. *Atque il.mor.*) Idonea cauſa eſt, aduerſus viuos querimoniam faciendo pro mortuo ſciuos querimoniam faciendo pro mortuo ſcilicet. qua in re & de officio ſuo locutus eſt, & exaggerauit culpam in Æſchinum, qui videbatur in vno & eodem facinore viuos mortuósque læſiſſe.

Cognatus m.er.) Cauſa expoſita, iam agit
48 Hegio de perſona ſua, vtrum reſtè faciat: vt quam perſonam induxit * oſtendat habiturus. Cùm amicitiarum duo genera ſint, vnum neceſſarium, id eſt, propinquitas ſanguinis: alterum voluntarium, quo nobis etiam alieniſſimi coniunguntur: Mitionem dicit ac Demeam. & viuos, & voluntarios tantùm ſibi amicos eſſe: Simulum verò & mortuum, & non ſolùm voluntate, ſed neceſſitate amicum fuiſſe coniunctum. In qua re & illi nõ deerit, & his purgatur. Sed &, Cognatus mihi erat, vultu adiuuat: quia non à coniunctione incæptiua ſumpſit exordium. *Cognatus mi.erat*) Officia multa contra officium vnum Demeæ amicitiæ ac Mitionis.

Paupertatem v.p.gr.) V ἐπαναφορὰ eſt. quia ſo magis coniungit malorum conſortium, quàm bonorum. B Aſtipulatur prouerbium, Mala coniungunt homines.

Nitar, f.ex.) D Sic dicit, ne dicat vindicabo: quod vult magis ſignificatum eſſe, quàm dictum. Et ne ei diceretur, Nihil poteris: quod ad incipiendum ſufficit, dixit, Experiar.

Animam rel.p.) Modeſta comminatio: ſi priùs quid ſibi poſſit euenire dixit, quàm quid paſſurus ſit Æſchinus.

Quid m.re.) Reſpondere propriè dicitur ſi cùm lis intenditur. Reſpondere enim, eſt priorem alloqui, quaſi reſpondere verba fundere. vt, —Funditque has ore querelas. Reſpondere Poſteriore loco dicere. *Fratrem conue.He.*) Vultuosè prouuntiandum, hoc quod addidit, Hegio quaſi dicat, In manu fratris eſt conſtitutum non mea

Sed D.h.tu f.) ἐπιτρεπτικὸς ſuprà habitæ ſi comminationis. V Pergit confirmare à facili quinque de cauſis, & ab honeſto, quia ſic probi eritis.

**Quàm vos facillimè ágitis, quàm eſtis ſmáxumè]* * Perſuaſio à laude probitatis.
R. *Al.* [*maximi,*] 56 ſibſſi
Poténtes, dites, fortunáti, nóbiles: 57 iſſſſi
Tam máxumè vos aequo ánimò æqua nóſcere 58 ſiſaip
Opórtet: ſi vos vultis perhibéri probos. 59 iſſdſi
D. *Redíto: fient, quæ fieri æquum eſt, ómnia.* 60 iiſaſp
R. *Al.* omittitur [*intro*], *ſed perperã:* A tamen conſtabit verſus, modò [*me*] nec elidatur nec corripiatur.
H. *Decet te fácere. Geta duc me ſintrò] ad Sóſtratam.* 61 idbſſp
modò *Al.* [*ſient.*]
D. *Non me indicênte hæc ſiunt.] vtinam hoc ſit* 62 ſſdſp
Defúnctum. verùm nímia illæc licéntia* 63 fidſſp
*Epiphonema.
Proféctò euádet in áliquod magnum malum. 64 iſnifp
Ibo, ac requîram fratrem, vt in eum hæc éuomam. 65 ſiſoſp

56 *Quàm vos f.ag.*) B Quò vos facilius agitis & eſtis potétiores, hôc magis oportet æqua æquo animo noſcere. *Quam vos f.agitis.*) D Vt & ſuprà, Facilem victum paret. Et vide quàm oratoriè laudes ſumpſerit argumenta ſuadendi.

58 *Aequa a.æq.n.Op.*) Bene dixit Æquo animo: quia potentiori & fortiori contra naturam eſt æquitas.

60 *Redito*) Proſequebatur eum, quemadmodum apparet ex verbis.

61 *Decet te f.*) Sollicita obſequela Hegionis, vltima in loquendo, oſtendit impotentiorem perſonam contra Æſchinum, quo magis gaudium creſcit Comœdiæ: quando tali ac tanto, pauperior puella, ſed tamen cupita, iungetur. *Decet*) V A decoro. Decet enim promiſſis ſtare, & fidem ſemel datam non ſoluere.

62 *Non me ind.*) Vtriuſque digredientis eſt conſultatio, Demea quidem rem confectam cupit, & in licentiam in filii educatione (hæc enim ſicut & nimia indulgentia deteriores redduntur) debacchatur tanquam magni mali cauſam. Hegio autem Soſtratam conſolatur, & dilemmate conſilium ſuum colligit. *Non me ind.*) D Quia dixerat, Ipſe ſentiet poſteriùs. Et nimis dura compoſitio eſt: ſed apta iraſcenti. *Vtinam hoc ſit m.d.*) Vtinam deſperandi vim habet. Hoc, id eſt negotium, id eſt, raptus virginis. Defunctum, finitum, id eſt, vt non peiora committat. Defunctum, finitum id eſt, ne vlterius peccet Æſchinus.

Nimia illæc lic.) Quam illi dat Mitio. 63

Prof. euadet) Per ardua & prærupta ve- 64 niet.

Hæc euom.) D Non effundam, ſed Euo- 65 mam: vtpote quæ me ægrum faciunt, quibus me releuabo, cùm lãguor ille egeſtus ſit. nam Euomam, hoc tranſlatione ſignificat.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. D Hi ſex verſus in quibuſdam non feruntur. In hac ſcena videtur iam locutæ Soſtratæ Hegio reſpondere. Poteſt tamen & ipſe incipere, tanquã qui & rem noueris, & mœrore eius moueatur. M Amicos dolentes ſi iuuare non poſſumus, proximum erit, vt conſolatione dolorem quomodocunque mitigemus, operámque noſtram in id, quatenus noſtrarum virium eſt, benignè polliceamur. Quomodo autem conſolari debeamus, docet Cicero tertia Tuſculana. Erit igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruum. Altera eſt, & de communi conditione vitæ, & propriæ, ſi quid ſit de ipſius qui mœreat diſputandum. Tertia ſummam eſſe ſtultitiam fruſtra confici mœrore, cùm intelligas nihil poſſe profici.

Verſ.gen. Senarij vt præcedentes. Atque hanc ſcenã quidã à præcedenti non diſtinguunt.

HEGIO.

*L. Oeconomia ad futurum congressum senum.

BONO ánimo fac sis Sóstrata, & istam, quòd potes,
[Fac consólêre: ego Mitiônem, si apud' forum est,
Conuéniam: atque vt res gesta est, narrâbo órdine.
Si est, [facturus vt sit officium] suum,
Fáciat: sin áliter de hac re est éius senténtia,
Respóndeat, mihi, vt quid agam, quamprimum sciam.

bssasp 1
{ siaixi / siaid 2
dssssp 3
isiiap 4
{ adssid / adssisp 5
{ sadssp / 6

*Mu. [vt facturus officium siet] ssiaip.
*Mu. [eius sententia est] adssli.

Bono an. f. S.) DMeminisse debemus quòd dixit, Duc me intrò ad Sostratam. & quia hoc Intrò, in proscenio est * non post scenam. nam aliud significat, Eamus intrò, vbi dicitur, Intus despondebitur, intus transigetur, si quid est quod restet. illud enim interiùs agitur extra omne proscenium. Fac sis Sóstr.) Sis honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronuntiatur, superbum sit. Deductum est autem à senatusconsulti formula: vbi enim aliquid senatus consulibus iniungit, addit, Si eis videatur. Et ist. q. p.) Quia vox ipsa tristis, & citra tristem filiam, Quod potes.

Fac con.) Duas res dixit, quas & ordine locutus est, Et tu bonum habe animum, inquit; & filiam fac habere. Ego Mi.) Quia Demeam iam vidit.

Si est fa. off.) Hoc dicendo, promittit eum esse facturum: nam facile est vnumquenque suo officio fungi.

Vt quid ag. q. sc.) Maturè: neque commi- natur, neque segnem ostendit se fore.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. P Hic formidolosus & verecundus adolescens inducitur, qui patrem suum Demeam ruri diutiùs remansurum exoptat, quò lætiùs interim genio indulgere possit. Deinde simplex ipse Ctesipho, quid patri respõdeat, à callido Syro instruitur: qui paternum quoque erga ipsum, credulum ac facilem animum, eidem Ctesiphoni non sine saliþus exploratum reddit. L Estque adhuc periculi eius protasis. V *Thesis.* 1 Hîc est descriptio integri adolescẽtis, & boni ingenii. 2 Filiũ non decet neque mentiri, neque patrem fallere. 3 Serui fallacissimi sunt heris suis infideles, & confidentes fallunt. 4 Patrum est, de filiorum salure sollicitum & anxium esse. In adolescente quidem est votum, vt hunc diem perpetuum in lætitia degat. Confirmatio à modo est, tum vt absens & ruri pater maneret, tum vt in opere faciũdo nimiũ defatigaretur, ne rediret, tũ vt villa abesset lõgiús: atq. sic esset ἐπαγωγικὴ, cùm suam exponat sollicitudinem & votum. In seruo autẽ παραδειγματικὴ. Animum enim simplicis adolescentis erigit, vt aliquid audeat, & causam aliquam comminiscatur, qua patrem falleret. M Metuentis patrem, & propterea peccare non audentis timiditas filii hac scena expri mitur. Et quanuis hoc animo obsequiosi filii officium non est, tamen multò satius est ita animatum esse, quàm omni verecundia postposita, patris præsentiam nihili facere. Plato inter rationes, quæ possint liberos ad obsequium impellere, duas præcipuè refert, metum scilicet & vtilitatem: quas tamen tantùm abest vt probet, vt quasi indignas ingenuo adolescente ducat, & amorẽ liberalem omnibus anteponat: quò scilicet summa, & naturali affectione patris iussa imperiáque, imò & nutus omnes libenter obeat, non vtilitatis spe, aut metus gratia. Exprimit præterea hæc scena parentum affectum singularem, qui quoties laudes & encomia liberorum suorum audiunt, præ maximo gaudio lætitiáque vix à lachrymis temperare sibi possunt. Nihil siquidem in hac vita iucundius, nihil gratius contingere potest parentibus, quàm si liberos propter probitatem, honestatémque celebrari intelligant.

Vers. gen. Iambici acatalectici omnes, sigue tetrametri, excepto octauo dimetro.

CTESIPHO. SYRVS.

1 siiiisssp AIN' [patrem hinc abisse] rus? S. iam dudum. C. dic sodes. S. apud

Hîc compendio ostenditur quid sit iam locuturus Syrus.

G. [tu patrem hinc abisse], ciaisssp: & [ain'], facto monosyllabo, siaisssp.

2 {sadxdiap / ssf} Villam est. [nunc eum máxume] speris áliquid fácere credo. C. *vtinam quidem,

*L. Faceta oratio amantis, non improbatamen, ne patrem odisse videatur.

G. [hunc maxime], ssbbdiap: al. [hunc maxime è operis aliquid nunc facere &c.] ssxadiap. alias [villam est] reijcitur in præcedentem versum, sed tum neuter constat.

3 {ssbsisp / si} Quod cum sálute eius fiat, ita se defatigârit velim

4 {sidssdsp / sidss} Vt tríduo hoc perpétuò prorsus à lecto néque at súrgere.

Mu. [è lecto prosus], sidssdsp.

5 aadsbip S. Ita fiat, & istoc si quid potis est réctius. C. ita. nã hunc diem

6 {nadssadsp / aws} [Miserè] nimis cúpio, vt cœpi, perpétuum in lætitia dégere.

D. Miserè nimis, asseueratio Comica.

Si [Miserè], vt Glareano placet, vltimam corripiat, sic metire, adssadsp. R. Al. [Mi Syre], dadssadsp, M [Miserè nimis perpetuum, vt cœpi, cupio in lætitia degere.] sasadsp.

7 isdssidp Et illud rus nullaália caussa tã malè odi, nisi quia

f Ain' patrem) V Ἐξήγησις est suæ sollicitudinis & occasionis, qua patrem ruri manere exoptat. *Sodes*) Si audes, iuxta Ciceronem blandientis vox est.

1 *Nunc*) A signis probat eum esse ruri, cùm locum designat, & laborem tanquam signa abitionis. *Nunc eum ma. al. op. f. cr.*) DVide quasi ἰδίωμα verborum Syri esse, de opere loqui. sic enim dicit & Demeæ: sed illud, falso: hoc serió. *Vtinam*) V Confirmatio est à voto & modo, quo tantam lassitudinem, Græcis κόπον exoptat, vt triduum in lecto decumbat. Id autem eò fiet, vt ne redeat. *Vtin. quid*) D Apud villam sit, subaudiendum: & distinguendum antè quàm inferatur quod sequitur.

3 *Quod cum s. e. f.*) Hoc non est odisse patrem: sed tantùm timere ex proprio delicto. seruatur enim in eo & amor filii, & amoris effectus.

4 *Vt trid. h. p.*) Quantum sufficiat amatori. etenim non opus erat Perpetuò dicere, si Triduum dixisset.

5 *Et istoc si q. po.* &c.) Deest Addi. nam si mortem significaret, non conueniret adolescentem ita dicere, videtur enim plus temporis optasse languori. *Nam hunc*) V Ratio est eiusdem: in qua propositio insinuatur, Sic enim lætior totum diem viuerem. *Nam h. d. uis.* &c.) D Moriatur scilicet. & ad hoc aduersus seruum debet dicere, ne indecorum adolescentis personæ sit hæc ita dixisse: quales eiusmodi adolescentes inducant Comici, vt Næuius in Tribasselo, Deos quæso vt adimant & patrem & matrem meos.

Miserè n. c.) Nimis abundat, more Comicorum, qui hoc dicto asseuerationem inculcabant. *Cupio vt c. p. in l. d.*) Qui & suprà dixit, Ita quæso. quãdò hoc bene successit, hilarem hunc sumamus diem.

Et ill. rus n. a. c. t. m odi) Mirè ostendit omnia ex delictis in prauum verti: adeò vt miseram putet adolescens suburbanam villam: qua re cæteri delectantur. Illud ergo tanquam cum detestatione dixit: & Malè vt Nimis & Miserè. nã Nimium, & malum miserúmque est, secundum illam sententiam, Ne quid nimis. *Et ill.*) V Et id votum à priori non alienum, quo villam longiùs abesse cupit, ne toties reuertatur. Videtur hic quàm odiosa sit filio paterna sollicitudo. Est autem insignis & admodum vtilis talis φιλοστοργία, id est, cura & amor patrum erga filios. *Tam malè odi*) Bene nonnunquam pro valde ponitur. huic authore Vallensi lib. 2. simile quiddam habet Malè: vt, malè mihi timeo, pro eo quod est, valde timeo. Neque id solùm in positiuo aduerbio, sed in superlatiuo quoque, & frequẽtiùs eũ verbo odi: vt, perimè odi.

G.[*Propè est,sſ*], iiſp al. [*Tam prope est: quòd sſ*]nuſp: vel [*sſ*] non eliſo, neque correpto, tſiſtu, vt sit trochaicus trim. catal. Sollicitudinem paternam notat.

/Propè est: quòd sſ/ abésset lóngiùs, ixſp ia 8
Prius nox oppressisset illic, quam huc reuérti posset/ iſſiſtdp 9
íterum. G.[*posit reuerti*], iſſiſſib: *vbi vltimo loco pro iambo ponitur brachiſyllabus.*
Nunc vbi me illic non vidébit, iam huc recúr- diſiſiſi 10
ret, sat scio.
Rogábit me, vbi fúerim: quem ego hódie toto non idabſſi 11
vidi die.
Quid dicam? s. nihilne in mente est? c. nunquam ſxſſſſp ſſ 12
quicquam. s. tantò néquior.
Cliens, amícus, hóspes nemo est vobis! c. sunt: quid iiſſſſi 13
pósteà?
Bonus adoleſcens mentiri neſcit, nec vult. *s. Hísce ópera vt data sit. c. quæ non data sit, non po* ddſdſiai 14
test fieri. s. potest.
c. Interdiu. sed si hic pernócto, causſæ quid dicam ſiſſiſp 15
Syre?

8 *Quòd si ab.long.)* D Amori magis, quàm rei conſulit adoleſcens. B Cõmendatur enim villa quæ vrbi vicina eſt.

9 *Oppressisset)* L Odiosè, pro deprehendisset.

10 *Iam nunc r.)* D Mirè de sene, Recurret dixit, vt eius inſtantiam demonſtraret.

12 *Nihilne in m. est)* Sic hoc accipiendum eſt, vt adoleſcenti libero malitiam putemus, non ſapientiam deeſſe: adeò in hac re magister eſt ſeruus. *Nihil re)* V Iam ſeruus animum ſimpliciorem informat, vt patrem falleret. Conſulit enim quidnam patri reſpondeat, nimirum vt aliquod negotium cauſaretur. *Nunquam quicquam)* D καχέλνον, pro nunquam, id eſt, non. L Attende tarditatem Cteſiphonis, vt qui ruri potius quàm in vrbe conſueuerit. *Tanto nequior)* D Sic hoc dictum eſt, vt è contrario dicimus, Tantò melior. *Nequior)* V ἀχρεῖος non frugi, cuius mens non eſt ſatis callida.

13 *Cliens)* Hîc negotium fingitur, vt opera amicis data ſit. D Vide magiſtrum ad nequitiam, vt ſimplici adoleſcenti mentiendi viam demonſtret, & honeſtum tentet afferre argumentum ad mendacium propter clientem, amicum, aut hoſpitem in vrbe ceſſare viſum. quod tamen nec ſic intelligit rudis ac fuſticus adoleſcens. *Cliens, a. h. n. est vob.)* Mirè ſic interrogauit, vt qui agreſtes inhumanósque reprehẽdat, & inſociabiles aliis, propter aſperitatem ruſtici ſenis. *Amicus, hosp.)* B Qui tibi excipiendus fuerit. Nam Vitruuio authore, Græci cùm delicatiores, & opulentiores eſſent à fortuna, hoſpitibus aduenientibus inſtruebãt triclinia, & cubicula, & cum penu cellas. Primóque die ad cœnam inuitabant: Poſtero mittebãt pullos, oua, olera, poma, reliquásque res agreſtes. 14

Hísce op. vt d. sit) D A ſuperiore ſubaudiatur, Veniat in mentem, id eſt, cogita dari potuiſſe: & datam dicito. *Quà n. d. sit?)* Hîc de facto quæſtio eſt: in qua quidem diſputant quædam tunc poſſibilia intelligi, quando facta ſint. cùm autem non fiunt, non modò non fieri, ſed ne poſſibilia quidem eſſe dicenda. qui locus παρὰ δυνατῶν dicitur. *Quæ d.)* V En veracem filium. Eſt enim verè infelix, qui etiam bona mentiendo dicit. Sic Euripides, Δυσλῶις ὅστις καὶ τὰ καλὰ ψευδῆ λέγων. Ita idẽ rem intolerabilem eſſe canit mentiri. ἅπαν χαλεπὸν ἐστὶ τὸ ψευδῆ λέγειν. Hac de re eſt diſputatio apud Platonem De iuſto. Hic quoque ingenuus adoleſcens negat fieri poſſe vt mentiatur. *Potest)* D Iterum ſubauditur, Fieri vt data ſit: vel, Vt credatur data. 15

Interdiu) Bene: quia amatori maximè nocte opus eſt. *Interdiu)* V A modo, cùm de die amicis operam datam eſſe diceret. Vide vt non ſit nequam ſeruus. Eſt enim nimium callidus & aſtutus. *Sed si hîc p.)* B Abnoctare ab vrbe, dixit Seſuius, pro, non noctare in vrbe. Itẽ Budæus, A comitatu regio non abnoctarent. Ita dicimus. Si domo apud vos abnocto.

16 sſdſdſſi *S. s* Vah, quàm vellem étiam noctu amícis óperam mos esset dari!* D. *Al. tollitur* [S.] *vt Cteſiphoni hic quoque versus aſsignetur.*

17 sibſſſſi *Quin tu otiôsus es: ego illíus sénsum pulchrè cálleo.*

18 sſiddſii *Cùm ferunt máxumè, tam plácidum, s. quàm jouem reddo. c.* quo modo!* R. *Priſcianus.* [*quaſi*].

19 ſiſidbſp *s. Laudárier te audit lubénter: fácio te apud illum deum:*

20 ſſaiaiai *Virtútes narro. c. meas! s. tuas: hómini ílico lácrumæ cadunt*

21 wſiiſdſi *Quaſi púero, gaúdio. hem tibi autem. c. quídnã est?*
*S. LVPVS IN FABVLA.

*V. Ironiam eſſe iudico.

Ferunt, pro feruet. Hiperbole.

*D. Miratur, quia timet eum quem iſte contemnit.

Meas! S. tuas. D Cũ geſtu pronuntiare debemus, vt intelligatur irriſio.

*L. Prouerbiũ de eo, qui mentioni ſui inexpectatus interuenit: & eſt ſilentii indictio. M q.d.

16 *Vah)* V Ironiam eſſe iudico, vt votum adoleſcentuli expleret. *Vah, q. v. e. n.)* D Hoc vtriuſque perſonæ cõuenit, ſed meliùs & Syro, & facetiùs dicitur. & quidam totum Cteſiphoni aſſignant abuſque Interdiu. Et Quam vellem, propriè dicimus in his quæ non videmus fieri: Bene igitur deficiente argumento, cùm aliud non inueniret, in vota conuerſus eſt. vnde videtur magis hæc verba Cteſiphonis eſſe.

17 *Quin)* V Propoſitio eſt exhortationis, vt ſit otioſus, id eſt, ſecurus, & non ſollicitus. *Ego illius)* Confirmat à modo & facili. Iratum enim mox manſuetiſſimum redditurum eſſe gloriatur. Nam cùm dicit. Maximè feruit eſt vehementioris iræ notatio à cauſa. Eſt enim ira collectio caloris circa cor, vbi eſt ſedes & vis animæ; propter quod rectè aiunt eſſe ſanguinis ebullationem. Hoc enim primò fit, mox niſi quid impediat, tranſmiſſio etiam collecti caloris fit ad partes, quæ nocere paratæ ſunt. Prohibent autem quædam ſæpe tranſmiſſionem, vt aut timor periculi maioris, aut iudicium, aut ratio, aut perſuaſio aliqua, qua nitens ſeruus ouem redditurus erat. Ex ouis autem manſuetudine & patientia & apud Germanos prouerbium natum eſt, quo vulgò per hyperbolen vtimur. Sicut in excitando per animũ leonis notamus. *Call.)* D Callidè ſcio.

18 *Cum feruit m.)* Tertia coniugatione dixit, vnde féruere dicitur correpta media ſyllaba. M Nonius ait feruit pro feruet. Virgil. Æneï. lib. 4. Iam littorá feruere flãmis. *Lan.)* V Modum explicat, & Deum facere, prouerbiale eſt.

19 *Laudarier te audit l.)* D Quod à Demea dicitur in omnes parentes dici putat: nam nemo tam aſper eſt pater, vt nõ ſtatim miteſcat laudato filio. *Facio te ap. all. d.)* B Deum eſſe, Deum facere, Hyperbolæ ſunt prouerbiales, de ſingulari laude dignis. Marcus Tullius Oratoris ſui lib. 2. In quo tu mihi, inquit, deus eſſe videris, id eſt, ſingularis ac ſummus. Et, Deum te facio, id eſt, ſummis laudibus effero. Inde natum, quod priſci mortales, ſi quem ob egregias, ac minimè vulgares virtutes ſuſpiciebant, hunc, deum ac diis genitũ aiebãt.

Virtutes n.) D Non dicit Elegantem indolẽ, ſed Virtutes. Virtutes autẽ ſunt perfecti ſapientis, vel diui alicuius. Et bene cũ ſupore reſpõdet, Meas loſtendẽs quòd nullæ eſſent. *Homini)* V Et id naturale eſt, vt multi præ gaudio effuſo lachrymentur; cuius cauſas & rationes φυσιολογικῶς explanant.

Quaſi p. g.) D Deeſt, Præ: vt ſit, Præ gáudio. *Lupus est)* V Paraſceue eſt ad ſequentem ſcenam. *Lupus in f.)* D Silentii indictio eſt in hoc prouerbio: atque eiuſmodi ſilentio vel in ipſo verbo vt ipſa fabula, conticeſcat. Quia Lupum vidiſſe homines dicimus qui repentè obmutuerunt: quod ferè iis euenit, quos prior viderit lupus: vt cum cogitatione in qua fuerint, etiam voce & verbis careant. Sic Theocritus, οὐ φθέγξῃ, λύκον ἴδες. Et Virgil. —Vox quoque Mœrin lam fugit ipſa: lupi Mœrin videre priores. Alii putant ex nutricum fabulis natum, pueros ludificantium terrore lupi paulatim à cauea venientis vſque ad limen cubiculi. Nam falſum eſt, quod dicitur, interueniſſe lupum Neuianæ fabulæ alimoniæ Remi & Romuli, dum in theatro ageretur. *Lupus in f.)* B Seruius, Aiunt, inquit, Phyſici voce deſeri eum quem prior lupus viderit. Vnde eſt prouerbium, Lupus eſt in fabula: quoties venit, de quo loquimur, & nobis aufert loquendi facultatem: hoc eſt, cùm forte fortuna in medio ſermone interuenit is cuius mentio fiebat. Plautus in Stichõ Quin tu vocaſti hominẽ ad cœnam. Reſpon-

Is adest de quo sermo est, & propter quem tacere necesse est.

*D. Familiaris ἐκλογή, & apta properanti. quare hæc omnia pressa voce cum celeritate pronuntianda sunt.

c. [Pater est? s. ipsus est.] c. Syre quid ágimus? {*ábabdii / as 22

s. fuge modò intrò: ego vídero. G. [Patérne est? S. ipse est.] iisdbdiai. Mu [Patérne est? S. ipsus,] iisdbdiai.

c. Si quid rogâbit, *nusquam tu me: audîstin'? s. potín' vt désinas? fiiffdfi 23

det Epignomus adolescens, Nequid aduenies perderem. Atque eccum tibi lupũ in sermone

22 *Fuge m. int.*) D Non dixit I, vel Abi, vel Vade: sed Fuge, tanta celeritate opus est.

23 *Si quid r. n. tu me*) Magna virtute Terentius tudem, simplicem, timidúmque induxit Cresiphonem ab initio: vt is sit qui mox opprimeretur cum meretrice accumbens, interuentu patris, ob imprudentiam ac rusticitatem suam.

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. [F] Primùm Demea de fratre non reperto conqueritur. Is deinde rursum à Syro versutè deluditur. Postremò idem ille Syrus, [L] vt tegat latentem apud amicam Cresiphontem faceto commento ablegat Demeam. [P] ac longis ambagibus locum in quo eius germanus existat abstrusè ac bifariam describit. [D] In hoc quoque actu exemplum est, neminem facilius, quàm optimum quemque [P] ac facilem, simplicémque [D] falli atque deludi, vt Virgilius ait. [V] *Theses.* 1 Seruorum animus nihil integrum, nihil sanum in se habet. Hic enim vt senem illuderet, se à Cresiphonte percussum esse simulat, iámque eiusum Demeã perplexa via ad Mitionem remittit. 2 Optimi quique à pessimis seruis falluntur. 3 Hîc verum est illud Aristotelicum de senibus, Δυσκολοι, inquit, ὅτι προσδοκῶσι τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ. ὃ δὲ φόβος καταψυχεῖ τὰ σώματα. Ideò sunt timidi senes, quòd timiditati aditum senectus frigida patefaciat. Est enim timor refrigeratio quædam. & alibi in problemate eadem dicit, προσδοκῶσι τὸ τῷ δὲ φόβῳ. ὃ δὲ φόβος καταψυχεῖ. Hic quoque exemplum eius timiditatis in Demea, qui & φιλάδελφος est, id est, querulus, quòd & filius & frater officia sua deseruit, sic vtrumque insimulat, atque se miserum esse conqueritur. [M] Versuti & præter modum callidi serui ingenium consiliáque exponit hæc scena, quibus semper eordi est heros, & virtute præditos homines impudenter circunuenire. Sic enim natura vsu venit, vt quò sint ingenia viliora abiectioráque, hòc magis in omnem improbitatem, & impudentiam procliuia. Præsertim seruorum, quibus nihil potest esse neque vilius, neque peruersius. Horum ingenia Plautus faberrimè expressit in Pseudolo, Plagigera hominum genera, quorum haud quicquam in hominem venit, quod recte faciant. At cùm est occasio data, tene, clepe, rape, hoc est eorum opus, vt maueles lupos apud oues: relinquere, quàm hos domi custodes. Plato VI. de Legibus, Nihil dicitur in animo seruiente integrum ineſſe, nec quicquam seruorum generi esse credendum. Quod & sapientissimus Poëtarum testatur nobis, cum de Ioue sic loquitur, Dimidium mentis Iuppiter illis ausert, Qui seruitutis sorti subiecti sunt. Apud Xenophontem Cyrus iubetur ne vnquam fidem seruis habeat: quòd innata sit illis mentiendi libido.

Vers. gen. Trochaici tetr. cata. ectus.

DEMEA. CTESIPHO. SYRVS.

*Ridicula querela * sentis! ob tædiũ rerum aduersarum.

NAE EGO *homo infélix. primùm fratrem* assíbio 1
nusquã inuénio géntiũ: G. *[Sum infelix.]* vt *sit iambicus,* biisfdip.

1 *Næ ego h. s. inf.*) [F] Vide initium conueniẽs perpetuo mœrori Demeæ: per totam fabulã, aut Disperii dicit, aut Defessus sum, aut aliquid tale semper quod queratur: ita tamen, vt cum augmento sit miseria. quotiescunque processerit. nam plus est quod nunc dixit, Ne ego infelix homo sum: quàm Disperii. Et Næ, valde significat. vt, Næ illi vehementer errant, Cicero in Catilinam. [E] Ne pro nõ: Terentius in Andria, Ego id agam mihi qui ne detur. Est interdum prohibentis: Virgil. Tu ne cede malis. Est coniunctio adiunctiua significans vt non: Martial. Lex hæc carminibus data est iocosis: ne possint, nisi pruriant, iuuare. Aliquando est rationalis, pro ergo: Virgilius, Mène incœpto desistere victam! Est dubitatiua, pro an: Virg. in. 1. Quiteneant, nam inculta vident, hominésne feræne. Est interrogatiua: Virgil. Tantáne vos generis tenuit fiducia vestri! Quando verò cum diphthongo scribitur, Græca dictio est affirmatiua siue assertiua: & pro vtique ac profectò accipitur: Terent. in Pro. l. Andr. Faciunt næ intelligẽdo vt nihil intelligant. Idem, Næ illa illum haud nouit. *Primum*) [V] Ratio duplex est tam ex fratre, quàm ex filio. Itaque incertum esse assequetur veluti clausula aliqua. *Nusquam i. gent.*) [D] Abundat Gentium.

2 *A villa merc. vidi*) Sapientissimè Terentius, etsi proxima villa est necessariò senem ad reliquos actus fabulæ nolunt ab vrbe discedere, personæ senilis memor. nam & arduum fuerat, dum redit, & cruciabile, ne fatigatio eius in Tragœdiam transiret. Rectè igitur inuenit à mercenario illi in vrbe natratum, ruri non esse. Cresiphonem. aut vbi persona est adolescentis, & proficiscitur ad villam: & continuò redit. vt in Eunucho Phædria. Et A villa; vtrum A. pro de, positum est: vt sit, de villa? an deest Venisse: vt sit, à villa vidi venisse mercenarium. [E] A morum à loco significat: Virgil. Et iam Argiua phalanx instructis nauibus ibat A Tenedo. Pro post accipitur. Plin. Virus equi à coitu statim collectum. Item si dicas. A prandio te conueniam. Et pro de: vt hoc loco apud Terentium. Sic Henricus à Gandauo, potiùs dicimus, quàm de Gandauo: quanquam sic quoque loquuntur aliquando nec indocti. *A villa*) M. Varro, Villicus, inquit, agri colendi causa cõstitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, ac euehuntur, cùm væneunt, vnde rustici Viam nunc quoque Velham appellant propter vecturas, & Vellam, non villam, quò vehunt, & vnde vehunt.

3 *Nec q. ag. sc. io*) [D] Vtrum fratrem an filium magis quæram. nam senex querulus tria dicit esse incommoda sibi: quòd fratrem non inueniat: quòd Cresipho ruri non sit, quòd vtrum in vrbe maneat, an ad villam abeat, ipse nesciat.

Verum) Modò Verùm, nomen non est: 4
sed aduerbium confirmantis, id est, vere
Perii) Hæc Cresiphontis perturbatio huc tendit Poëtæ arte, vt deprehendatur cum amica filius, repentè ingresso sene. *Quin t. a. b. es*) Nunc Quin, pro quinimo positum est.

Quid hoc (malùm) inf.) Abundat malùm. 5
Deésque, Deos testor. Hîc autè malùm, pro interiectione positum: & est dictum, quasi, ô malum, & est dictum anxii hominis, & perturbati nimis, [V] quo aliquid obiurgamus & detestamur. *Negueo s.*) Confirmatio infelicitatis est ab animo ancipiti, qui non satis ad amussim discernere potest: & à fato. Nam se ad miseriam & infelicitatem natum esse arbitratur. πάθος autem mouet ex miseriæ amplificatione à natiuitate vsque.

Nisi me c.) [D] Pro, nisi quia iam supersit, 6
vt me credam. hic enim sensus est in huiusmodi locutione, Nisi me credo huic esse natum rei. *Nisi me c. h. e. n. rei*) Noua locutio, pro, Nisi quia credo. Et Huic rei, potest subtrahi, incolumi sensu: vt, Nisi me credo natum esse ferendis miseriis. Ergo, huic rei subdistinguendum: & sic inferendum, Ferendis miseriis. Ergo Huic rei, pro, ad hanc rem. *Nisi me cr. h. esse. n. rei*) [B] Nisi quòd tanquam asinus ad clitellas, sic ad ærũnã genitus sum.

Primus) [V] Ratio eiusdẽ est per euẽra. Primus enim mala sentit. Id grauius malũ esse solet, sed longè grauissimũ est in calamitate esse solum, vt pote absque socio, & cõmite iacundo, & iocoso. *Primus s. m.*) [D] Ridiculus error Demeæ. Et Primus, ad ordinem: Solus, ad numerum dicitur. *Resciscio*) [M] Gellius in hac conpositione negat Re significare idem quod in Relegere, Rescribere. Nam, inquit, qui factum aliquod occultius, aut inopi-

2 ffffffffiu *Prætereà autem dum illum quæro, à villa mercenárium* [V] & est propositio. *Nusquam gent.* magis sonorã reddit orationem.

3 fidifdt- *Vidi: is filium negat esse ruri: nec quid agam scio.*

4 {affffadtubi C. *Syre? s. quid' ais?* C. *mén' quærit?* S. *verùm.* C. *pérriy.* S. *quin tu ánimo bono es.* *Potest hic censeri iãbicus acat. biisfdfap.

5 {gstfnstutstfbatu D. * *Quid' hoc (malùm) infelicitâtis! néqueo satis' decérnere:* *Et hic quoque iambicus acat. iisfdasp.* *V. Repetit figuratè propositionem.

6 {aftfafbastfst *Nisi me credo huic esse natum rĕi, ferúndis misériis.* *D. παρασιωπήσις: [B] quę relatio dicitur eiusdem verbi per principia complurium versuum.

7 fibtsffu * *Primus séntio mala nostra: primus rescîsco ómnia:*

*D. Obnuntiantur mala, Annuntiantur bona.

*V. Scõma est, quo hero illudit per antistrephõ quoddã.

*V. Occasio est futuri colloquii.

* Diffidentia Cresiphonis ex pauore.

Primus porrò obnúntio: ægrè sólus, si quid sit, fero.
S. *Rídeo hunc: primùm ăit se scire, is sólus nescit ómnia.
D. *Nunc rédeo, si fortè frater redierit /visũ./ C. *Syre
O'bsecro, vide ne ille huc prorsus sé irruat. S. étiam taces!
Ego cauêbo. C. nunquam hercle hódie ego istuc committam tibi:
Nam sme iam inscellam áliquam cum illa conclúdam. id tutíssimum est.
S. Age, tamen ego shunc amouêbo. D. sed eccum scelerâtum Syrum.
S. *Non hercle hîc quidem durâre quisquam, si sic fit, potest.

8 9 10 11 12 13 14 15

R. Al. [me in], Atũ [me] non eliditur, sed tantùm corripitur, tsasslt–.

R. Aliàs. [nunc], sed perperam.

* L. Statim Syrus habet commentũ, quo eludat senem. fingit enim se pulsatum, insperatúmque cognoscit, is propriè dicitur rescíscere.

$ *Primus p. obn.*) D Qui malam rem nuntiat, Obnuntiat: qui bonam, Annuntiat. nam propriè Obnuntiare dicuntur Augures, qui aliquid mali ominis sæuúmque viderint. Ergo obnuntio malum imminens, quasi omẽ nuntio: inde enim ἐτυμολογίᾳ huiusce verbi est. *Ægrè s. si. est. s.*) Prauè scilicet.

9 *Is s. n. o.*) Et bene Solus, vt pote de multis: quia cùm sciat Mitio, Syrus, Æschinus, Cresipho, populus, hic solus fallitur. B Vallẽsis in opere, quod scripsit de Dialectica, Apud Terentium, inquit, Is solus nescit omnia vel quia nihil scit, vel quia non omnia, quod differt ab illo, Is solus ignorat omnia.

10 *Sis. fr. redierit, v.*) D Pro, si rediit,

11 *Irruat*) V Translatio est à militibus, qui in expugnanda vrbe, aut in ipsum exercitum ruere solent. B Proripere, prorue re, irruere, impetum eundi significant. *Huc p. se irruat*) D Neutrum verbum, quasi actiuum, se irruat. posuit, L Pro coniiciat. & Prorsus, id est, penitus, odiosé. *Vide ne ille huc pr. se irr.*) D Iam metuitur quod futurum est. Et cùm neutrum sit Irruat, nouè intulit Se. Prætereà sic dixit Irruat, tanquam de eo qui pugnaturus sit: vt in Eunucho, Quàm mox irruimus? Aut tanquam de sue: vt Horat. Hac lutulenta ruit sus. Et Virg. Ipse ruit, dentésque Sabellicus exacuit sus. *Etiam tac.*) Antiquè pro Tace. Sic in Andria. Etiam tu hoc respondes! pro responde. Est ergo correctionis significatio.

12 *Hodie ego is t. c. r.*) Quod ago iam, id est, complexum mulieris. V Non potest animum confirmare præsente patre malè sibi conscius etiam si illud Syrus conetur.

Nam me iam in c. a. c. s. c.) D Id egit stultè adolescens, vt ibi deprehendatur, vbi conclusus est, sed sic ipse egit, vt possit subterfugere non deprehensus, conspectum patris. *In cellam aliquam cum illa*) L Legitur figuratiué: vt dicimus In locum pro In loco. In cellam cõcludam, non In cella, ait. Et mirè: vt reclusum totúmque locum subiret, cellam scilicet, quã ob ea quæ in ipsa celantur, clausam esse conueniat, nam & cella & cellarium, à reponendis celandísque rebus esculentis & proculentis dicitur.

Age s. ego h. ãm.) Mirè Amouebo dixit: non, Deterrebo. nam propriè Amouetur saxũ de loco, in quo verbo, significat imminere sibi magnum laborem in hoc opere. Et vide αὔξησιν. Suprà, Vt, pecudem, Abigam hũc rus, dixit: modò, Vt saxum Amouebo, inquit. *Amouebo*) V Seni bene conuenit, & est à saxo molari translatio.

Non hercle) παρυποτακὴ est oratio, & obliquè attentionem parare videtur hero aduẽtanti: & est locus de dominorum multitudine, & incertitudine, cuinam inseruiẽdum est. *Non h. hic q. d. q. si sic fit, p.*) D Nimis moraliter expressa verba sunt serui verberatum se indicantis. quis non ex verbis, seruum verberatum intelligat? & seruum recèns verberatũ? & seruum fugam comminantem? Mirè autem, non Ego, sed Quisquam dixit. nec Permanere, sed durare: nam hoc verbum, perferendis malis conuenit. vt Virgilius, Durate, & vosmet rebus seruate secundis. Hæc autem omnia

16 dtsaasbu *Scire équidem volo, quot mihi sint dómini: quæ hæc est miséria!*

17 {assabst– t} D. *Quid' ille * gannit! quid volt! quid ais bone vir! /est/ frater domi?* *Mu. [hem est] reiecto [D. quid] in præcedentem versum, ddddstbu tsabst–.*

18 tddsaat– s. *Quid* (malum) bone vir mihi narras! équidem péri. D. quid tibi est?

19 atsbstu s. *Rógitas!* * *Ctésipho me pugnis miserum, & istam psáltriam*

20 {stsltttu tssta} *Vsque occídit'?* D. hem, quid narras? s. hem, * *vide" vt /dísscidit/ labrum.* D. *Asper [discidit] à Cædendo, stsltstu ego [discidit] à Scindendo.*

21 {assccttu atssst} D. *Quámobrem?* s. me impulsóre hanc emptam esse áit. D. * *non tu èum res hinc modò*

22 sssssst– *[Produxe, ait, bas! s. fatum: * verùm /venit pòst/] insániens:* *G. Fuerit ait bus] disyllabum esse, vt [ais] & [ait] sæpe aliàs monosyllaba sunt. sssssst–. A ab hac elisione hic fiet iambicus acat. ssssssã. Mu [post venit] sssmatu. A vt [venit] sit præsentis temporis. A Pro [Produxe] alii [Produxisse:] sed falsò & mediocriter. cæterùm [produxe] per syncopẽ pro Produxisse: vt Premisse, Expleisse, Surrexe, pro Premisisse, Explesse, Surrexisse.*

23 {asdttdtu t} *Níhil pepércu: * non puduísse verberâre hóminem sénem,*

24 bbssast– *Quem ego modò púerum tantíllum in mánibus gestáui meis!*

fatum esse à Ctesphone.

*L. Odiosè in Syrũ: nam est proprium vulpium. hîc pro ploratu posuit.

*D. Et hîc *Malùm* pro interiectione abundat.

* Versuta Syri fictio qua senem eludit.

* V. Ratio à signo.

L Hoc autem velut ostéso ore & cum gestu pronũtiãdũ.

*V. Obiectio.

*Callida inuentio.

* L. Amplificatio ab ætate & meritis.

mnia sic dixit, quasi non videat Demeam,

16 *Quot mihi s. d.*) Et hîc apparet non à legitimo domino verberatum esse. *Quæ hæc est m.*) Deest Quam patior. & quasi comploratio quædam est flebilis post querelas.

17 *Quid ille*) V Simulat enim se percussum esse, & sic adolescens elabitur. *Quid ille g.*) D Gannitus est propriè veluti ploratus vapulantium. B Propriè Ganniũt vulpes. hîc significat veluti vapulantis vocem emittere. Hinc Obgannio compositum: qua voce in Phormione est vsus. M Gannire propriè canum est.

18 *Quid, malum*) V Regerit ironiam iracũdu, & hîc est propositio de sua calamitate.

19 *Cresipho*) Narratiuncula confirmat de facinore adolescentis. *Cresipho me p. m. & i. pf. vsq. occ.*) D Mirè interiecit Miserum: & necessariò, Vsque addidit: vt ostenderet Occidit nimiæ cædis verbum, non occisionis intelligi oportere.

20 *Vsque occ.*) Propè occidit: aut Vsque, pro valde est: Occidit, pro vehementer cecidit. Nam Occidere, & Peroccidere, ad cædem referebantur apud veteres *Vsque occ.*) ἰδιωτικῶς. non enim occisus loquitur. *Hem, vide vt disc. l.*) Non ostendit, sed videtur ostendere seni parum iam videnti, & intra os. *Discidit l.*) Asper medium longam à Cædendo accipit: ego mediam breuem à Scindendo.

Me imp.) V A causa impulsiua, & verisimili. *Non tu eum r. &c.*) D Mirè Terentius eosipsos, qui falluntur, ex aliqua parte cautos facit: vt eo delectabiliùs spectatoribus procedãt doli. namque gratia est aut delectatio nõ stultissimum falli. *Non tu e. r. h. m. P. a.*) Memoriter senex non solum quid dixerit Syrus paulò antè, sed quibus verbis dixerit, refert. nam sic dixerat, Quem egomet produxi.

Pòst insc.) V Hic est impulsio per insaniam: & est verisimile ab affectu, & signo, & exaggerat ab ætate, qua senem percussit: & ab educatione, propter quam illi ἀγεννέστερον debetur. D Suprà, Produxi iratum admodum nunc αὐξητικῶς non iratum prædicat, sed insanum.

Nihil pep.) Vt suprà, Nihil reticuit. sic dicimus in his quæ præter expectationẽ gesta sunt. *Verberare h. s.*) Miserum fit de ætate id, quod de conditione non poterat.

Quem ego m. p. t. in m. g. m.) Addidit ætati & meritum recẽs. hoc est enim quod

*D.Hic totus versus mirè dolosum ostendit senem.

D.* *Laudo Ctésipho:patrissas:abi,virum te iúdico.* ttatst- 25

s. *[Laudas!* *næ ille continêbit posthac, si sápiet manus.* sttsldt- 26

R. Al.[Laudásne], sed perperam. Næ, i. profectò aut hercle.

D. *Fórtiter.s.perquám:quia míseram mulierem,& me séruolum,* tsdabstv 27

Qui referíre non audêbam,vicit:hui,perfórtiter. dessfstv 28

D. *Non pótuit méliús:idem sensit quod ego,* * *te esse huic rei caput.* ddasfsstv / ddasfbstv 29

Sed éstne frater intus? s. *non est.* D. *vbi [illum] quæram,cógito.* atsfsfst- / ttsfla 30

s. *Scio vbi sit:* * *verùm hódie nunquam monstrâbo.* bsasttbv 31

D. *hem,quid ais!* s. *ita.*

* D. Hoc dicit, vt quidiùs inuestiget.

Perplexa descriptio.

*L. Odiosè. & attentè de quomodo data opera in errorem inducere studeat.

L. *Caprificus*, syluestris ficus, cuius fructus nunquam maturescit.

dicit, Modò. Et Tantillum, δυσπιθὲς est. videtur enim manu fingere, quàm paruulũ. B Valensis in Raudensem, Credibile est, inquit, Syrum ostendisse gestu manus, pusillitatem illam quam dicebat. Sed iam à quibusdam est vsu receptum vt etiam sine gestu ita dicatur. Cicero in verr. Act. 4. Quorum oratione istè cùm pretium iam accepisset, ne tantulũ quidem commotus est.

25 *Laudo Ct.p.)* V Senex lætus, per apostrophen filium laudat, sed falsus. & Patrissare, sicut Græcis παττίζειν, est mores patris τὰ πάτρια referre. *Laudo Ct.p.)* D Facilè inductus est senex varietate fraudis & doli. nam Syrus & suprà, vt laudans, non vt vituperans Ctesiphonem: & nunc, vt accusans, idem perficit atque persuadet. *Patrissas)* αἴνησις. nam vt suprà dixerat. Spero, est similis maiorum suorũm: hîc confirmat quod sperare se dixerat. Et, Virum te iudico, Inquit, non, Adolescentulum. hoc enim ad ætatem & probitatẽ, non ad sexum refertur. *Patrissas)* Attẽde, quàm bene inuentum sit inanem se dicere. nónne videtur ibi stultissimus, cùm huiusmodi laude non modò se non laudare velle, (quod odiosum est) sed etiã filium apud intelligentes vituperare videatur? siquidem non solùm hic stultus, sed etiam ille, quia Patrissas inquit. *Patrissas)* Tam securus est, vt se laudet. Et Abi addidit: quasi dicat, Non est quod iam demorer, perfectus es.

27 *Perquám)* V Exaggerat indignitatẽ facti, à sexu, & cõditione seruuli, cuius erat plagas perpeti, non referire. Itaque ἐξαγανακτῶν ait, nunc per eclipsin Perquam, nunc Hui perfortiter. Et si sit illusio quædam, tamen hac seni adulatur. *Perquám)* B Est confutatio eius quod Demea fortiter dixerat. Ridetur à Syro Demea, qui à fortitudine laudet filium, eò quòd fœminã ceciderit. Nam authore Seruio, Turpe est viro forti in fœminam rapi, vt superare fœminam, nullam constat esse virtutem. Virg.--Et si nullum memorabile nomen Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem. *Et me seruul.)* D Oratoriè, non Seruum, sed Seruulum: cùm sit senex.

Non aud.) Non poteram. *Hui, perfort.)* 28 Hoc gestu seruili, & nimis leuiori personæ congruè dictum est. *Perfortiter)* B Hæc intẽtionis aduerbia, Per & Quàm illud Latinæ constructionis ius proprium habent, quod Per absolutis iunctum legimus, vt hîc & in Eunucho, Perpulchra credo Dona. Item quibusdam verbis: vt, peruelim, perplacet. Quàm verò superlatiuis, Teren. in prologo. Eun. Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis.

Non pot. m.) D Id est, Laudo te Ctesipho: 29 & deest, Fieri. V Dici nequit, vt senex sit φίλαυτος, cùm filii viriles mores audiat præsertim in seruum iurgiorum caput, τὸ ἀμφίλογον. *Idem quod ego)* D Id est, Patrissas, virum te iudico. *Huic Rei c.)* B Caput, negotii præcipuus author dicitur. Virgil.--O Latio caput horum & causa malorum. Plaut. in Asinaria, Ego caput huic argento fui hodie repetiundo.

Sed éstne fr. int.) D Deest Respondeo: vt sit, 30 respondeo. *Vbi ill.)* V Hoc quæritur occasio oratiunculæ τῆς ἐκφωνήσεως.

Scio vbi.) Attentionis id est hac in parte 31 scenæ. *Verùm hodie n.m.)* D Volens senem auidiùs quærere, quòd hic ardor semper paratissimus credentes etiam fallit, ei fingit se nolle dicere. Hodie autem aut abũdat: vt, --Nunquam omnes hodie moriemur inulti. aut, Nũquam

32 dsfbsast- D. *Diminuêtur tibi quidem iam cérebrum.s. at nomen nescio* Glareanus diuidit Diminuetur, di-Minuêtur, reiecitque [di-] in præcedentem versum bsasfdb--attsast--: sed cùm vterque versus absque ea diuisione probè constet, non est quod illam admittamus. B Priscianus [Diminuetur pro Diminuetur, s in m transeunte.

33 datsasfv *Illius hóminis, sed locum noui vbi sit.* D. *dic ergo locum.*

34 sdtsfstv s. *Nostín' póricum apud macéllum hanc dẽórsum?* D. *quid ni nóuerim!*

35 ttfdsat- s. *Prætereô hac recta [plátea sursum: [vbi eò véneris,* G. Al. [sursum platea:] A sed & tum h in [hac] vim habet consonantis. ttfsdat--.

36 fsfsdtt- *Cliuos dẽórsum vorsum est: hàc te* * *præcipitâto: póstea*

37 ttttfst- *Est ad hãc manũ sacéllũ: ibi angipórtũ propèr est.*

38 daCsfst- / ddf D. *Quônam? [s. vbi? étiam capríficus magna est. nostín'?* D. *noui. s. hàc pérgito.* G. Ali. [S. illic vbi], sed versui non congruit. GO [D. Vbinam? S. vbi etiam], batsfsst--, vt sit trochaicus octonarius hypercatalect. A malim tuna iambicum tetr. acatal. dicere baasfsfi.

*L. Odiosè. & attentè de quomodo data opera in errorem inducere studeat.

L. *Caprificus*, syluestris ficus, cuius fructus nunquam maturescit.

quam hodie, pro, nullo tempore huius dici. quia, Nunquam, per se generale est. B Donatus in 11. Æneidos, Si non Græcus vbi ad cardinem venit, in quo mendaciorum consistit effectus, negabit se dicturum, ne vltrò omnia referendo daret suspicionem falsitatis.

32 *Diminuetur)* V Herus iure suo flagitat per comminationem tyrannicam, Cyclopis Homerici exemplo, vt est in Odyss. Pœna autem isthæc Cyclopica iudicatur. *Diminu. t.q.i.c.)* D Comminationis genus verba ipsa indicant: vt appareat senem baculum sustulisse, B quẽ tertii loco pedis habet. *At nomen n. Illius h. s. l. n. vbi sit)* D Rectè: quia si hominem diceret, non erat errandum agnita persona hominis: & vbi habitet cognito. si notus esset, nulla causa quærendi superesset. V Ambagibus herum deducere satagit, itaque loci tãtum erit descriptio satis anceps, & perplexa, vt illũ diutius detineat & implicet. *Dic er. l.)* D Dic ergo, quasi inuitũ coëgerit. Ergo sæpe addimus vt hortemur tardè quid facientes. vt Virg. Ergo age, chare pater, ceruici imponere nostræ.

34 *Nostín' por. ap. m.)* Conuenit rustico & parcissimo seni macellum in vrbe nescire. & ideò sic interrogatur à seruo. *Nostín' portic.)* M Porticus quondam erigebantur ad inambulationes & vmbram, sub quibus vehebantur nobiles: quales Romæ permultæ ad ciuium delicias, & deambulationes. *Porticum)* V Prior est loci significatio. & porticus olim ædificia erant propter imbres cuitãdos, & propter vmbram captandam, atque deambulationem ædificata, authore Festo, & Romæ in singulis regionibus aliquot erant porticus. Sic angiportum plerique vocant augustam plateam, aut viam, cui non est exitus. Sed Demea paulò pòst ait peruium. fit igitur coniectura aliud fuisse peruium. Sed de hoc verbo & suprà nonnulla annotabimus. *Hanc deors.)* D Bene Hãc deorsum: quia nõ est vna. *Quídni n.)* Correptiuè, Quídni pro quid nisi, Etenim quanuis rusticus, tamen est ciuis Demea.

Hac recta) Propriè, hac parte: vt manu 35 viam ostendere videatur.

Cliuos deors. vors.) M Hoc est, inæqualis, & 36 difficilis propter decliuitatẽ, & ascẽsum. *Hàc te p.)* D Hoc lentius. quidã clarius legunt. vt sit præcipitato, citò descende.

Ad hanc m.) * dicitur, in quo non 37 permanet certum dextrum, nec certum sinistrum: & ideò proficit in errorem. vult enim seruus hæc signa esse perplexa. *Est sacellum)* Vt Varro ait, sacra cella est. *Propter)* Propé. vt Virgilius, --Templum de marmore ponam Propter aquam. Et Lucretius, Propter aquæ riuum sub ramis arboris altæ.

Vbi etiam capr. m. est) In hoc Homerum 38 imitatus est, qui dicit caprificum prope Troiana mœnia constituram. V Et hîc caprificus est ficus syluestris, nullo vnquam tempore maturescens, quæ ferè ruptis saxis intume-

*L.*Vah,* Agnoscentis errorem. [D]Callidè mendacium simulãdo errorem palliat.

*L.Discendo scilicet viam,non eundo.

*Alia loci descriptio.

*Subaudi Téplum, absoluté.

D. *Id quidem angipórtum non est périuium.s.verum* trſſtſſ— 39
*hercle:*vah,*
Censén' hóminem me esse lerrâui: in pórticum rur- tasſtſt 40
sum redi.
Sanè hàc multò própiùs ibis,& minor est errátio. ſſbtdſt— 41
Scín' Cratíni hŭius ditis ædes? D. *scio.s.vbi eas præ* tſſſèbſb— 42
terieris, tſtſt
Ad sinístram hac recta plátea:vbi ad Diánæ vé- tſſbtſt— 43
neris,

sens exit: vnde Captificus dicta est, quòd muros & parietes carpat.& sic Martialis cecinit, Marmora Messalæ scindit caprificus. [B] Omnia,in quibus nascitur locus vi sua penetrare,& è muris maximè solet erumpere. Hinc ducta similitudine,Persius,nimium gloriæ cupidorum hominum scientiam quæ latere nolit, comparat arbori caprifico, Versus ii sunt in prima Satyra, Quid didicisse,nisi hoc fermentum,& quæ simul intus Innata est,rupto iecore exierit caprificus? En pallor,seniúmque:ò mores, vsque adeóne Scire tuum nihil est,nisi te scire hoc sciat alter? *Hac persp.)* Non,Ito:sed quia longum est,Pergito.

39 *Id quidem ang.p.)* Id est angusta & curua via:quasi anguiportus:vt angitia,aut anguitia.Alii,quòd inter portus,sit locus anguitus, hoc est inter domos.Nam domos vel portus, vel insulas veteres dixerunt.Et obserua Terentianam consuetudinem, in qua inducit non nihil sapere eos qui falluntur. [B] In vrbe viarum sunt genera tria.Sunt vici,qui latiores exitus habent.Sunt fundulæ,à fundo,quæ exitu carẽt.Sunt angiportus,hinc dicti,quòd propter angustiam nihil per eos,agi possit in portus. Veteres enim vocabant domos partim insulas,partim portus: inde porticus appellata.Pro fundula,angiportum Terent.hic dixit.Id quidem angiportum non est peruiũ.

40 *Censén' m.h.esse:err.)* [D]Calliditas est maxima,deprehensum mendacium non defendere sed fateri:vt opinionem simplicitatis acquirat.Vides igitur vt ipse sibi succenseat,tanquã imprudens errauerit,non dolosus impulerit interrogantem. Et mirè se negat hominem: tãquã homo corde sit,non corpore. *Censén')* [V]Quasi diceret,nõ sum homo,obliuiosus, & inconstans.Neque Aristoteles hominem vocare dubitarit ἄδοκον ὑπόληψιν μεταπτώτους εἶναι. *Errasti)* Posterioris est loci notatio, quo Mitio esset inueniendus, & hæc minus dolosa est à dolosissimo seruo institura.

41 *Sane hàc m.p.i.)* [D] Quasi errasse profuerit illavia.Et Sanè, pro satis, ac valde: quia quis sanus est,idem & validus. *Minor est errátio.)* Erratio est pecudum:Error, animi est,& loci in quo erratur.

Cratini h.d.æd.) Congruè nomen inuenit diuiti Cratinus, ἀπὸ τοῦ κράτους id est,à potentia. 42

Ad sin.hac) Deest Ito : figura ἔλλειψις. 43
Ad Dianæ) [V] Templum,est eclipsis Attica, aut Hellenismus. [D] Sic absolutè dicebant, non addito Templo.Salustius,Ad Iouis mandem nostra. [M] Locutio figurata per licentiam casus,vel per defectum:Subintelligitur enim Templũ. Quod imitatur Cicero in duobus locis,pro Cluentio,Sicut in statuis inauratis,quas posuit ad Iuturnæ,Et Philippica 11, Quod in tabulis quæ sunt ad Opis patebat. [B] Porphyrio in illud Horatii,Ventum erat ad Vestæ,Amant,inquit, nescio quo modo eclipsin in relatione sui loca sacra,subaudiẽdum est Ædem, aut aliquid tale.Sic & Terent.ait. Vbi ad Dianæ veneris.Et Liu.ad Murtiæ,Sic denique nos hodie, In Claudii, vel Telluris dicimus, nec addimus Templum,aut Ædem. Similiter diei vocem subaudimus de sacris diebus loquentes,vt si dicas, Ad Paschæ, ad Diui Ionnis. *Vbi ad Dianæ ven.)* Eclipsin dictionis ad legitimam constructionem necessariæ,in sensu defectum dicimus.Est Eclipsis omnium orationis partium communis. Nam & appellatiua desyderantur, Templum vel Ædes,vt hîc apud Terentium:& alio loco, Cur non recta introibas?deest Via.Item illic, Non posteriores feram. Adiectiua quoque non rarò desunt,vt in illo, Si nisi quæ facie poterit te digna videri, Nulla futura tua est. Integrum erit hoc modo, Si nulla poterit te digna videri,nisi quæ facie est te digna nulla futura tua est. Terent.in Eunucho.Si qua est habitior paulò:pro, cæteris habitior.Desunt orationis nonnunquam & pronomina: vt, Omnes deteriores sumus licentia, &, Memini videre:suffice Me,ad constructionis debitum,

44 ſſſſaatu ſſſ *Ito ad dextram,príus quàm ad portam vénias: apud ipsum lacum*

45 ſtſſbdtu *Est pristilla,& ex aduórsum est fábrica: ibi est.*

46 tſſſaatu tſſſ *D.quid ibi facit?*
s.Léctulos in sóle ilígnĕis pédibus fáciúndos dedit,

bitum. Sæpe etiam post verba quæ cùm sint transitiua,absolutè tamen proferuntur.vt Terent.Facilè vt pro Eunucho probes.pro, te probes.Sic dici videntur & illa, Bene habet, bene vortat.malè vortat. Verba quoque non pauca ad legitimam constructionem interdum requiri solent, præcipuè verbum Sum: Virgil.Hinc mihi prima mali labes.Item, Et qua vectus Abas.pro, Labes erat,& Vectus erat.Terent. Et vultu Sosia Adeò modesto, adeò venusto, vt nihil suprà.vbi deest Esset. Respondeo,subinde in oratione desyderatur: Cic.Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum.Facio, vel Volo, in illis,Dii meliora,dii melius.Decet, vel oportet:Terent.Tantámne rem tam negligenter agere?Idem.Siccine me, atque illam tua opera sollicitarier?Idem in Andria,-Seruón' fortunas meas me commisisse furili?Plenæ in his exemplis constructiones sient per Decet vel oportuit.Participia etiam suppéditantur aliquando ad legitimam constructionem: Cicero ad Attic. Occupationum mearum, vel hoc signum erit,quòd epistola librarii manu est.vbi Scripta subaudiendum. Frequenter & præpositiones requiruntur: vt apud Terent. Nunc id prodeo, vt cõueniam Parmenonem. Integrum erit si dicas,nunc propter id.Suetonius,Natus est regione vrbis sexta.Pro,in regione. Hanc & in citandis authorum operibus, desyderare antiqui solent more Græcorum,vt Plautus Aulularia, Terétius Andria, pro, in Andria. Vix aduerbia subaudiuntur. Duæ tamen præpositiones, Ante & Post cùm aduerbiascunt, ad plenum aliquando constructionem requiruntur.Liuius, Quadringentesimo anno,quàm vrbs Roma condita erat.Idé, Anno tricesimo altero, quàm Roma condita erat,pro,post quam Roma condita erat, Desyderantur eædem præpositiones & post Pridie & Postridie,cùm eis subiicitur, Quàm:Cic.ad Terentiam,Quid causæ autem fuerit, postridie intellexi,quàm à vobis discessi.pro, postridie postquàm à vobis discessi. Requiruntur & coniunctiones copulatiuæ,maximè vbi celeritati studetur.Virgil. Ferte citi ferrum, date vela.impellite remos. Terent. Viderem, audirem,essem vnà cum qua cupiebam. Sed eclipsin vbi copulatiuæ desyderantur. Asyndeton,vel Dialyton vocant. In numeris verò sæpius copulatiuæ desunt:vt. vivit viginti vnum annos. Subaudiũtur & discretiuæ:Terẽt, —Traditus sum mulieri,Illa illico vbi me accepit.Pro,illa verò. Ex disiũctiuis etiam, Seu vel Siue:vt,Velis nolis, boni consulas oportet. Seneca, Scias nescias fient. Item Vel, aut Ve:vt,Annos natus plus minus viginti,Disiũctiua Vel aliter quoque desyderatur:Cic.quãdo enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis causam non probarent.Desunt & causales:Terent. -Hæc cùm illi Mitio Dico, tibi dico:tu illum corrumpi sinis. Deest Nã: & feruentius Asyndeton dicitur.Omittitur interdum & cõtinuatiua Si:vt apud Plin. Dedisses huic animo par corpus,fecisset quod optabat,Iuuenalis, Græculus esuriens in cælum iusseris,ibit. Pro,si dedisses.si iusseris. Requiruntur identidem & illatiuæ:Terent. Hac non succesſit, alia aggrediamur via.Pro,ergo alia.

Prius quàm ad p.v.) [D] Portam dicendo, ostendit vsque ad muros finémque ciuitatis erraturum Demeam.Porta autem,ab aratro portando dicta est,quòd in eo loco coloniæ deductor & conditor,subiũctis vacca & tauro,aratrum, quo vrbem designat, suspendit manu:ne imprimat sulcos.vbi ciuitatis aditus relinquendi sunt. *Apud ipsf. lac.)* Credibiliter addidit Lacum. nam Varro docet semper lacum portis additũ:scilicet ob vsum iumentorum exeuntiũ & introeuntium:præterea vt aduersum hostilem ignem portis de proximo subueniretur. 44

Est pistrilla.) Veteres absolutè dicebant pistrinam,vt sutrinam,& medicinam,ad tabernam referentes.nam pistrino pistrina non conuenit. Et simulata diminutiua diuersa sunt à genere nominum primæ positionis:vt rana,ranunculus,veterana:vt est in his scutum,scutella,canis,canicula. 45

Lectulos.) [V] Dissubitorios cõuiuiis aptos, veterum more. *Lectulos in s.il.p.f.d.)* [D]In vrbe conuiuium, aut in sole,aut in vmbra, pro conditione temporis instruebatur.Repẽtè igitur interrogatus,quòd minimè opinabatur quæsturũ senem,arripuit statim Lectulos. Et quia potuit senex dicere,Mentiris:nam habet lectulos:addidit ex tempore,In sole.Et ne eos quoque habere diceret,addidit,Ligneis pedibus faciundos.sed hoc,gestu actoris ad- 46

tis in sole. nam aut in vmbra aut in sole conuiuium apparatur.

Vbi potêtis vos. D. * *ſſanè bene.ſ ſed ceſſo ad eum pérgere!*

assdsatv 47

D. Vel[D. *Vbi potetis vos: sanè bene.*]
Al. [*recte sané.*] assddsp.

*D. Hîc ironia est, non approbatio.

S. *ſ I sanè, ego ſ te exercêbo hódie, vt dignus es silicérnium.*

fasatdtv 48

D. [*I sanè ego*].

Al. [*otiosè*]. dtssstv. *Aéschinus ſodiósèſ ceſſat: prándium corrúmpitur:*

tbssstv 49

lutum est: quasi eodem tẽpore seruus & quærat quid dicat, & respondeat.

47 *Vbi potetis vos.*) Incerta persona est: nam Syro vel Demeæ hoc dictum iungi potest. *Vbi potetis*) Ad veterum consuetudinem alludit, qui vel in vrbe, vel etiam sole, aut vmbra pro tempore conuiuium instruere solebant. Olim autem in cœnaculis domorum aut triclinis, cùm tres lecti erant strati sedentes cœnitabant. Tres enim tantum mensas fuisse Varro testatur, quarum vna dicebatur cylibatum, quasi vinatia, cui κύλικες, id est, calices imponebantur, hæc autem fuit orbiculata. Altera cui nomen erat cartibulum, lapidea & oblonga columella fuit suffulta. Vltima cùm vasa detinuerat, & vrnaria dicebatur, eáque fuit quadrata. de harum cæremoniis plura in nostris quæstionibus conuiualibus obseruantur.

48 *I sanè.*) D Aut abundat sanè: aut inferioribus iungitur. *Ego.*) V Seruus pergit semper sui similis esse. *Ego te exerc.*) M Exercere Nonius docet hîc pro fatigare sumi. B Virg.—Nate Iliacis exercite fatis. *Silicernium*) D Cæna quæ infertur diis manibus, quòd eam silentes cernãt, id est, vmbræ possideant: vel quòd qui hæc inferant, cernant, neque degustent. Nam de his quæ libantur inferis quisquis comederit, aut biberit, funestatur. Aut erit Silicernium senex, qui iam iámque silentibus vmbrísque cernendus sit: & sic est melius, quàm vt quidam Xenophanta interpretatur. putatis Xenophanta sic nos Silicernium intelligere, hoc est, Silicem cernentem senem, dum incuruus est, vel fractæ saxo uiæ, vel sarcophagi iamiam appropinquantis sibi. M Silicernium senex dicitur, qui iam incuruus incedens silices platearum cernit. V Silicernium fuit conuiuiũ funebre, quod senibus exhibebatur. & sic figuratè Terent. senem vocat silicernium iuxta Festum & donatum, vt qui iam silentibus vmbris cernendus erat. Breuiter erant feriales, aut exæquiales cœnæ, & funerum fercula. quem morem Christiana lex difficillimè compescuit: contra quem Tertullianus, Ambrosius, & aliorum conciones decertant. In hac autem cœna senes pransi, post officium postremum discedentes, alter alteri valedicebat. B De Silicernii significationibus, diuersi diuersa tradunt. Philelphus in quadam epistola, Non, inquit, à silentio, & cernendo silicernium descendit, mea quidem sententia, sed à silice & hernia. Nam decrepitos admodum senes, herniã nonnullos audio pati solitos, vt de Nestore legitur, quem annos nonaginta vixisse tradunt. Duo autem sunt herniarum genera. Nam alias molles & aquosas medici vocant, & eas quidem facilè sanabiles: alias duras & carnosas, quæ nullam curationem admittunt. Hinc igitur Silicernium dictum autumo, à silicea scilicet. hoc est, dura hernia appellatum. Illud enim genus farciminis instar vestrarum lucanicarum, istarúmque crassiorum, durissimum erat, & iis simillimæ seniles illæ carnosæ herniæ. Vnde etiam, decrepiti senes huiusmodi morbo obnoxii, Silicernia per contumeliam vocantur: vt est apud Terentium, I sané ego te exercebo hodie, vt dignus es, silicernium. Qui verò dicunt, Silicernium idcirco ita nominatum, quoniam qui sunt admodũ senes, incuruitate corporis silices cernant, ij siliceo sunt cerebro. Et hæc de silicernio tuo satis ac super. Hactenus Philelphus.

Odiosè Aesch. c-p. corr.) D ὡς ὑπόστεγον. deest 49

Et *Prand.*) V Serui voluptuarii & illusoris animus est in patinis & cyathis, quorum hîc notatio est. *Prandi. corr*) D Vt coquus dixit, qui sciat conditionem quandam magis feruentem placere. B Antiquis in vsu fuisse non minùs prandia, quàm cœnas, & homines in die bis saturos fieri solitos, affirmat Cicero in Tusculanis, scribens Platonem solitum imprecabare vitam Italicorum, quoniam bis in die saturi fierent. Refert & Macrobius, antiquis morem fuisse Romanis, vt patentibus ianuis pransitaretur, & cœnitaretur. Cornelii Celsi huc accedit authoritas, præcipientis bis in die potiùs, quàm semel cibum esse capiendum. Celebrat etim Plutarchus apophthegma. Alexandri cognomento Magni. Hic dicere solebat obsonium prandii, nocturnã esse ambulationem: cœnæ verò, prandii parcitatem. Superiorum sententias confirmat quod. Aristoteles in problematibus scribit, Largè prandendum, parcè verò cœnandum esse. Ex quibus omnibus satis liquet errasse Seruium, qui negat antiquos vsum habuisse

50 idstadt- *Ctésipho autem in amôre est totus: ego iam prospíciam mihi.*

51 tssfdstv *Nam iam adîbo, atque ſ vnumquicquid, ſ quod quidem erit bellíssimum,*

Al. [*vnũquodque.*] tssfdstv.

52 fasssstv *Carpam: & cyathos sorbillans paulâtim hunc producam diem.*

buisse prandiorum.

50 *Ctesipho aut in am. est t.*) D Non potuit plus dici de incondita ac nimia voluptate. *Ego i. pr. m.*) Iam, interdum significat festinationem: vt nunc. Interdum ad describendum ponitur, & increpandum moram: vt, iam melior, iam diua precor. Et, vos quoque Pergameæ iam fas est parcere genti, Diíque deæque omnes. Et, Prospiciam mihi, dixit, tanquam hoc sentiat, Illi sua agunt negotia: & ego illorũ exẽplo consulã mihi. Et bene prospiciã: quasi non pransurus, nisi prouidero mihi.

51 *Bellíss.*) Propriè Bellissimũ dixit. vnde & huiusmodi ad irritandam gulam cibi, bellaria dicuntur. B Bellis gerendis aptæ res bellaria dicebantur antiquis: vt, arma, sagittæ, & id genus alia. Item mensæ secundæ omnes genus, quia vt illa belli, ita hæc mensarum instrumenta essent. vina etiam dulciora in veteribus Comœdiis Liberi bellaria appellata sunt. hinc Bellissimum Terent. dixit, lautiores cibos intelligens, qui ad gulam irritandam inferri solent. Erasmus in enarratione adagii, Siculus omphacizat, Sunt qui credant, inquit, in eos quadrare, qui bellissima quæque sibi decerpunt, vt Syrus ille Terentianus.

Carpam) D Modò eligam. Aliàs lædam significat: vt, Carpit enim vires paulatim, vrítque videndo Fœmina. Aliàs fruar: vt, Carpamus dum mane nouum, dum flumina crescunt. Et Persius, Indulge Genio, carpamus dulcia, id est, fruamur rebus dulcibus. *Paulatim h. pr. d.*) Bono verbo vsus est ad metaphoram, tanquam vel morientis dici. Vt est, --Nec te tua funera mater Produxi pressiuè oculos. 52

ſACT. IIII. SCEN. III.ſ

Mu. [*ACT. V. SCEN. I.*]

ARG. V Videtur Hegio erroris sui conscius prudentiam Mitionis collaudasse: P quem ad virginis matrem hortatur accedere, atque hæc eadem quæ sibi dixit referre, vt illius dolores aliquantulum releuentur. Demum egregia ab eodem sententia præmissa persuadet omnino Mitioni, sese debere illis coràm purgare de suspicione B alienati à Pamphila Æschini, quæ fuerat orta propter ereptam Ctesiphoni psaltriam. V Est itaque in Mitione oratiuncula suam laudem extenuans, sed in Hegione μεγαλοψυχία. Neque verò hîc obscurè catastrophe, id est, subita rerum mutatio & lenis negotiorum Aeschini exitus incipietur. D Est autem hæc scena plena sententiarum senilium ad officia demonstranda. V *Thesei* 1 Boni viri est suum facere officium, & si quod est peccatum corrigere. 2 Iniurioſi sæpe expostulant, & vltrò accusant, ne ipſi accusentur. 3 Authoribus doloris & cruciatus, consolatio præsentissimum est remedium. M Debere eum qui doloris author & causa fuit, modò id ipse possit, remedium & consolationem afferre, non alium ad eam rem allegare, docet hic locus. Est enim gratissimum dolentibus, si videant & eos quoque dolere, & angi, qui in causa fuerunt, cur ægritudinem passi sint. Præterea, quàm magnum malum sit suspicio, quæ semper apud pauperiores hoc maior est, quòd res suas accisiores, & se minùs ob id in loco esse cognoscunt. Plato quarto de Repub. Magnum malum est suspicio, quæ profundos stimulos cõscientiæ manifestat. Seneca de natur. quæst. libr. 11. Plurimum mali credulitas facit. Sæpe non audiendum quidem est: quoniam in quibusdam rebus satius decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo suspicio & coniectura, fallacissima irritamenta. Et mox, Simplicitate opus erit, & benigna rerum destinatione. Nihil nisi quod in oculos incurret, manifestúmque erit, credamus. Et quoties suspicio nostra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Pulchrè quoque Plautus in Aulularia pauperum suspicionem quanta esset ostendere volens, hæc loqui Euclionem facit. Non temerarium est, vbi diues blandè appellat pauperem. Et mox, Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera. Nemini credo qui largè blandus est diues pauperi.

Vers. gen. Iambici octonarij sine tetrametri acatalectici.

MITIO. HEGIO.

Viam sternit ad Catastrophen. Officiũ boni viri.

EGO *in hac re nihil repério, quámobrem lauder* {axbbsfai af 1
tantópere Hégio:

Méum officium fácio: quod peccâtum à nobis ortũ {aaasffi iddi 2
est, córrigo:

*L. Ironicôs. Iniurioforũ mos.

* *[Nisi si me in illo] credidísti esse hóminum número, qui ita putant,* aisidddi 3

R. [Nisi si in illo me], bsfidddi: al. [Nisi me in illo], iisidddi.

Bembus [ipsi, expostulales:] D [si, quã fecêre, ipsi expostulant,] vel [siquam &c.] vt [siquam] sit vna pars orationis.

Sibi fieri iniúriam, vltrò si quam fecêre [ipsi: ex-póstulant,] sfffffi 4

* L. Interrogatio molestiam indicantis. D Hæc quasi subtristi vultu est proferenda.

Et vltrò accûsant: * *id quia non est à me factum, agis' [grátias!]* {iffasffi iffassa 5

Al. [gratias.] sine interrogatione.

H. *Ah, minimé: nunquam te áliter, atquè es, in ánimum indúxi meum.* dfdibisp 6

Sed quæsó, vt vnà mecum ad matrem vírginis eas Mítio: fisfsbfi 7

Atque istæc éadem, quæ mihi dixti, tute dicas mulieri: sdfasfdi 8

* D. Nimis breuiter ac succintè, & vt oportuit inter scientes.

* *Suspiciônem hanc propter fratrem eius esse, &* * *illam psáltriam.* dfffiisp 9

* L. Emphasis.

1 *Ego in hac)* V Propositio est, Non sum adeò laudandus. *Tantopere)* D Vim aduerbialem in se continet. nam significat nimis.

2 *Meum off.)* V Confirmatio ab officio boni viri, qui est in sua, vt hodie loquuntur, vocatione, suáque errata corrigit, non pertinax & morosus. Non est vulgaris laus honesti viri, cùm Spartam suam, quam nactus est, adornet, & sese mala patrantem corrigat. Sic enim est & sui ipsius tum rector, tum iudex. *Quod peccatum ort. est)* D Si diceret, Peccatum est à nobis, participium fuisset, nũc quia Ortum addidit, nomen est. Nunquam enim eadem pars orationis iungi, nisi per ἀνώτερον, potest.

3 *Nisi)* V Ab antitheſi ex iniurioſorum cõsuetudine, qua accusandi accusant.

4 *Si, quam fecêre ipsi expostulant)* D Hîc distingue: & separatim infer, Ipsi expostulant. Sensus est manifestus: sed obscura sunt verba, & eorum collocatio & distinctio. nam incertum, vtrum, si expostulant, intelligendum sit: una, si quam, pro vna parte orationis accipi oporteat.

Vltrò acc.) Vltrò, nũc prauè & peruersè. 6

Ah, minimè) Non, Minimè ago: sed, Minimè te credo esse illorum in numero. *Aliter, atque)* B Eleganter pro Quàm. Sic & Varro, Hoc nunc aliter fit, atquè olim. Cic. in epistola ad Seruium Sulp. Aliter cecidisse rem exilissimas, atquè opinatus sis.

7 *Sed quaso)* V Propositio est exhortatoria propter suspicionem remouendam. *Quaso vt vnà)* D Seruauit τὸ πρέπον, adiiciendo Vnà mecum eas: quippe ad incognitam matrem familiãs. *Virginis)* M Virgo hîc etiam dicitur de cõrrupta, sed ea ratione, quòd hoc ipsum vulgò lateret, & celarum esset.

8 *Atque isthæc)* V Narratiuncula est breuissima, cùm res vtrique parti sit notior, vel vno verbulo eius memoria refricatur. *Tute d. mul.)* D In nomine ostendit cur hæc ipse dicat: Mulieri enim, inquit, nimis pauidæ ac diffidenti.

9 *Et ill. Psalt.)* Propter fratrem eius esse, subaudiendum est.

10 isfbsidp M. * *Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eâmus.* H. *bene facis:*

* D. A iusto & vtiss. est tota sententia. Et sanè hi versus desunt, quos multa exemplaria non habent.

11 ibsfasidi *Nam & illi animum iam releuâbis, quæ dolôre ac miséria*

12 {saddsfai si *Tabêscit, & tũo officio fueris functus. sed si áliter putas,*

L. *Tabescit*, conficitur.

13 asfisibp *E'gomet narrâbo, quæ mihi dixti.* M. *immo ego ibo.* H. *bene facis:*

Omnes infortunati maximè suspicioſi. L Vera sententia ad approbandum obsequium Mitionis.

14 {sfasisai sadid OMNES QVIBVS' RES SVNT *minùs' secúndæ, magis' sunt néscio quo modo*

Al. [suspectiosi

15 sfiiiisp *[Suspiciósi:] ad contuméliam ómnia accípiunt magis*

16 siiffsi *Propter suam impoténtiam: se semper credunt [négligi.]*

D. *Al.* [*claudicare,*] *quod versus non cõsequitur.*

17 sffffdi *Quápropter te ipsum purgâre ipsis coràm, placábilius est.*

18 sfdiffi M. *Et rectè, & verum dicis.* H. *séquere me ergo hàc intró.* M. *máxumé.*

10 *Bene facis)* V Ab vtili. Sic enim animus eius recreabitur & erigetur, qui iam propter tristitiam labascit. Μεσαμφιδής enim sunt multi propter nimium mœrorem, & eò Pythagoricum illud refertur, Ne quis cor edat. Cor enim dolore nimio exiccatur, flaccescit & tabescit quæ ratio est & in marasmo, qui Cornelio Celso tabes est. Itaque Menander alibi cecinit tristitiam esse multorum malorum causam, vt insaniæ & morborum incurabilium: cuius hi sunt versus, πολλῶν φύσει τοῖς πόνοις αἰτία κακῶν λύπη, δι' ἣν λύπης ἢ μανία γίγνεται πολλοῖς, ἢ τοιάδ' ἄττα δν ἰάσιμα αὐτὰ δ' ἀνιάτως ἔχει δι' ἣν λύπην τινές. Quare idem alibi non dubitauit asserere, non esse maiorem dolorem & cruciatum, quàm tristitiam hominis, οὐκ ἔστ' λύπης, ἐφ' ἧπερ ὀρθῶς τις σκοπῶν, ἄλγημα μεῖζον τῶν ἀνθρώπειων φύσει.

11 *Nam & illi animam iam rel.)* B A commodis, & à laudabili, cùm dicit, Tuo officio fueris functus. *Nam & illi an. i. r.)* D Et deinceps Illi maluit dicere, quàm nurui, adhuc diuitè reuerito. *Dolore ac mis.)* Dolore parturientis, Miseria, iniuria ab Æschino accepta.

12 *Sed si al. p.)* Artificiosè, remittendo quod petebat, extorsit magis.

13 *Imo ego ibo)* Hoc aduerbio quod ait Imò, ostendit se prompte agere, & instanter quod promisit.

Omnes) V A necessitate, cùm tenuioris fortunæ homines nimis sint suspicaces. & sententia est verisimilis ab euentibus fortuitis sumpta, cuius hic eiusdem est veluti explicatio quædam. *Minus secundæ)* D Dicere sic maluit, ne Miseræ diceret. *Nescio quo modo)* Hoc est, vehementia nulla palàm ratione. 15

Accipiunt magis) Mitè additum Magis: cùm possit sensus & sine hoc esse integer.

Propter s. imp.) Infirmitatem. Et rursus noluit Humilitatem aut Miseriam dicere. *Propter suam impotentiam)* B Quia infimi sunt humiles ac miseri. 16

Quapropter) V Peroratio. Necesse igitur est & placabile, vt te coram ipsis expurges. *Quapropter te ipsum p.)* D Vtrum Te ipsum vna pars orationis sitne an diuisè accipiendum? vt sit, Te Mitionem, Ipsum Æschinum purgare. *Coràm plac.)* Coràm id est, præsentem, & præsentibus. & Coràm indiget adiectione, Palàm non indiget. Et præterea Coràm, ad cæteras personas refertur: Palàm generaliter dicitur. 17

Et rectè & verum) Rectè, ad verba retulit; Verùm, ad rem atque sententiam. Potest enim rectè & falsum dici, dummodo nullo vitio verborum nominúmque dicatur quanquam & ipsum fallere in tempore quidam de officiis scribentes rectum putent. 18

ARG. P Æschinus hîc suas effundit querimonias, mirum in modum dolens B in suspicionem venisse se apud Sostratam,& Pamphilam,quòd amare psaltriam cœperit,quam non sibi,sed fratri vt gratum faceret,ab lenone eripuerat. V Metuit enim,ne amorem istac iniuria Pamphilæ solueret,& ab ea excluderetur.Est igitur scena querimoniæ propter tristitiam plena,penè θρηνῳδικὴ, L continens querelam & sollicitudinem Æschini, quomodo se purget mulierculis,& tamen fratris amorem non prodat. Et est hæc summa rerum eius epitasis.

V *Theses.* 1 Frater multa patitur, tristior propter fratris commodum. 2 Mulieribus nihil arcani credendum est,cùm sint futiles,& garrulæ. 3 Amantium est maxima sollicitudo, ne ab amica,quam depereunt,excludantur. 4 Amatores sunt meticulosi, malè sibi conscii,attamen propter vim amoris audaces. D Hoc loco χαρακτῆρα amantis modicè iuuenis,& senis facit indulgentis,ac lepidissimi patris. M Turbati hominis querelas ,sed tamen inter affectus & animi oblæsiones cordati hæc scena proponit. Nam cùm posset adolescẽs facillimè à se culpã remouere, si fratris sui facinus detexisset, maluit hoc vitio suo adscribi sufferre,quàm germani dedecus propalare. *Vers.gen.Vndecim iambici tetr.acat.nempe duo primi,quintus,sextus,& octauus cum sex sequentibus. Reliqui trochaici catal. iique tetrametri excepto septimo trimetro.*

ÆSCHINVS.

Hæc verba repentino nuntio Æschini animum perculsum indicant.

* L. Asyndeto auget vim enumerationis.

*L.Perplexi,hoc loco,& trepidantis.

G.*Alias* [*quiuit.*] dsbsassi: *vel* [*nihil monosyllabo facto.*]

1 DISCRVCIOR *ánimi: hóccine de improuíso mali mihi óbiici* dbdssiii

2 *Tantum,vt neque quid de me fáciam, neque quid agam,certum siet!]* sasabisp
D.[*quid me faciam, nec quid agam certũ*] G *sed versus nõ cõstat.*

3 **Membra metu debília sunt: ánimus timôre obstípuit.* *Mu.*[*animũ timore obstupuit:pectore*], dsbdadsp. dsb dstu

4 *Péctore consístere nihil consílij quit.]* vah quo modo* dsbsast-

2 *Distrucior*) V Propositio est,Tristis sum. Confirmatio est à malo insperato & improuiso, quod illi obiectum est. Itaque propter tristitiam incertus est. & Pindarus tristitiam esse curarum multarum causam asseuerat, αἱ δὲ φρεσὶν ταῖσα καὶ παρέπλαγξεν ἀμφὶ σοφόν.Et Alexis fatetur immodicam tristitiã mentem perturbare & transferre, τῶν μειρίων αἱ μείζους λύπαι ταράττει τὴν φρονῆν μετάστασιν. *Discrucior an.*) D ἀνακόλουθος figura:vt ,ô præstans animi. *Discrucior re.*) B Dis nunc separat:vt,disiungo. nunc negat: vt,difficilis.nunc diuersitatem notat:vt,dissideo,discordo.nũc significat malè:vt , dispero.nunc pro valde accipitur : vt, discrucior. *Discrucior an.*) Ad modũ græcorum facta oratio , qui genitiuum ponunt, vbi nos ablatiuum vsurpamus . Sic & Liuius de Lucretia,Ægram animi consolantur. *Hoccine de impr.m.*& c.) D Hæc verba repentino nuntio perculsum indicant Æschinũ proter diuortium stare:& iram circa se Sostratæ, & eius filiæ ob raptum meretricis. *Obiici)* Propriè quia inopinanti: nam Obiici dicitur in vtranque partem : vt si quos antè quis viderquàm expectauerit.quo verbo magnitudo doloris ostenditur ex improuiso incommodo.

Vt neque quid me faciam) Plus est,Quid me faciam,quàm Quid faciam.illud enim de rebus:hoc de ipso homine intelligitur. *Nec quid agam,certum est*) Certũ est,pro certum sit:nisi fortè Vt,Quàm significet.

Membra) V A signis vecordiam suam declarat,quod extra se sit,vt pote membrorum tremore , ex stupore animi,& ex consilii inopia.Eadem agnoscit & Menander, πολλὰ φύσει τοῖς πάσιν ἀνθρώποις κακὸν ὄντων μέγιστον ἐστὶ λύπη κακόν.Et Sophocles sic canit,τίκτουσι γάρ τοι ἧσσους δυσθυμίαι.Medici quoque norunt,vt ex magno mœrore sit multorum morborum veluti scaturigo. *Membra m.d.s.an.t.obst.*) D Metu patris : Timore diuortii.M Est enim metus , vt ait Aristotel.in Physicis,causa cur sanguis ad cor se recipiens exteriora membra suo vigore destituat.Et Seneca libro sexto Quæstionum.Non est facile inter magna mala non decipere.Itaque leniissima ferè ingenia in tantum venire formidinis , vt sibi excidere nt. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit:similisque,furéti quisquis timet: sed alios citò sibi timor reddit, alios vehementius perturbat,& in demẽtiam transfert.

Quomodo) V A difficultate extricandi. Gellius ait ex Epicteto, Visiones animi, quas φαντασίας

5 *Me ex hac [expédiam turba tanta! nunc suspício de me incidit,]* *Mu.*[*turba expediam? tanta nunc suspectio de me incidat,*] sfaxsisp: G [*expediam turba tanta? nũc suspicio incidit*], *vt sit trochaicus catal.* sdsssdtv. *sic sequens* [*De me, neque ea,*&c.] saadsat-. dsadssi-. Mu[*cõsistere nihil consilij quicquã potest. vah quemodo*].sbsasisi. Caussa stuporis Æschini.

6 *Neque ea imméritò. Sóstrata credit, mihi [me psáltriam hanc* biadsisi

7 *Emísse]: id anus fécit indícium mihi.]* *Al.*[*mihi indicium fecit.*] *sed versus non constat.* G [*Hanc emisse: fecit Cantharæ anus id indicium mihi.*] satdr- sstsbdt-.

8 **Nam vt hinc fortè ea ad obstetrîcem [erat missa,] vbi eam vidi, ílico* G.[*missa erat,*] idssdasi. *Rectius omittit* [*eam*] *, sed perperam.* idssdasi

9 *Accêdo: rógito,* Pámphila quid agat: [iamne] partus ádsiet:* *Al.*[*iamne*], sbisisp.

10 *E'óne obstetrîcem accérsat. illa exclâmat, Abi, abi, iam Aéschine* cisisbsp

11 *[Satis' dîu verba dedísti nobis: satis' adhuc tua] strâta'est fides.* *Mu.* [*Sati' diu verba dedisti: satis ad hæc tuanos*],adsbdssi. asasdaex adssaasi

12 *Hem, quid' istuc óbsecro, inquam, est! váleas: hábeas illam, quæ placet.* D.*Valeas: hab. illam.* quasi recedat & longè absit: vt in Andr. xsiddssp

13 *Sensi ílico id illas suspicári: sed me [reprehéndi] tamen,* *Al.*[*repressi*],sasisssp. Valeant qui inter nos dissidium volunt.

14 *Nequid de fratre gárrula illi dícerem, ac fieret palám.* sisisiap

parasitas philosophi appellant, quibus mens hominis prima statim specie accidentis ad animum rei pellitur , non voluntatis sunt neque arbitrii,sed vi quadam sua inferunt sese hominibus,& c.Hinc fit vt in timore ita stupidi sint,vt semetipsos ignorent.19.c.1.

5 *Nunc suspicio*) D Modò ostenditur causa trepidationis Æschini.

6 *Neque ea im.*) V Narratione probat,cur meritò suspectus sit,In hac sanè est factum, Psaltria empta. Quomodo resciuit ? ex obstetrice expostulante de infidelitate adolescẽtis. Itaque contentio inter hunc & ostetricem interseritur.

7 *Id anus mihi indicium fecit*) D Illa anus cui Sostrata dixerat,Curre obstètricè accerse,

8 *Nam vt h.f.ea.ad obst.er.m.*) Apparet inter cætera anũ dixisse ad obstetricem se missam : an vltrò hæc suspicatus est Æschinus? Hinc autem addendo , ostendit se ante fores Sostratæ stare.vt alibi,Ex Andro commigrauit huc vicinæ.

Illa excl.) Non,Respondet:sed, Exclamat.Et bene vim addidit ad exclamationem fuisse.Ergo à vocis sono Exclamat,non à verbis. *Abi,abi,iam Aesch.Satis d.v.d.n.*) Vsque dum intelligeremus.

Satis adhuc t.fr.est f.) Vsque dum decipe- retur.

Hem,q.ist.obst.in.est) Hem,interiectio est nouas res & inopinatas audientis.

Sensi) V ἀνθυποφορὰ, cur non.subitò patefecerat propter muliebrem loquacitatem.

Garrulæ) D Vt pote anus. M Garrulus à garrire descendit,quod significat , vt ait Nonius,multùm , strepere . Igitur qui silentium continere non possunt,sed quicquid audiuêre effutiunt,hi rectè garruli nominandi sunt. Probè autem adolescens nihil mulieri, quod tacitum esse cupit , credere intendit . Seneca libro 11.Declamationum, Muliebris garrulitas id solum potest tacere,quod nescit.Xeno-

*D. Figura ἀναβάσεως. [L] Instauratio perturbationis.

*L. Occupatio per anthypophorã, & mox signa coniecturæ, quibus id quod grauius est confirmatur, totũ pertinet ad amplificationem periculi.

*Nunc quid fáciam! [dicam] fratris esse hanc! quod minimè est opus — Mu. [dicam me] fasiisap. — 15

*V. Squam efférri. *age, [mitto:] fieri potis est, vt ne quà éxeat: — Mu. [omitto,] — fdtaasstv — 16

[Ipsum id] méum [vt] credant: tot concúrrunt veri- similia: — Al. [Idipsum], idsiiiisp. Mu. [oti], sbiiiibp. — iaasiiiv — 17

E'gomet rápui: ipse égomet sólui argéntum: ad me abdúcta est domum. — aaasiiiv — 18

Hac ádeò méa culpa fáteor fieri: nõ me hãc rẽpatri [d« saast. df] — 19

[Vt rejerae gesta indicáss! exorássem vt eam] dúcerem. — Al. [Vt] & [ducerem domum.] asisdsip. Mu retetus a list [domum]. & rejcit [vt vt] in præcedentem versum, dasiasspisisdsip. — bsiiiatv — 20

*Exhortatur ſe ipſum. [L] Apoſtrophe ad ſeipſum.

Cessátum vsque adhuc est: *[nunc] porrò Aéschine expergiscere. — D. [iam]. [R] Al. [nunc iam], saiiisiv. Mu [Cessatum est vsque adhuc nunc iam], siiisisp. — siiiiv — 21

Porò hinc censeri iãbicus acat. siiiiii.

[R. [hasce pultare occi pio miser.] atdeisdv. [Mu [pultare hasce occipio fores miser.] aisdisdap: iabicus est quadratus.

Nunc hoc primum est, ad illas ibo, vt purgem me: accêdam ad fores. — [sseiiit- iia] — 21

Péry, horrêsco semper, vbi spultâre hasce occípio fo- res. — a iasd:- — 23

24 tbabsiv *Heus, heus, Aéschinus ego sum, [aperîte áliquis] ac- étûtum óstium. — D. Al. [aperite, aliquis] quod non placet. — R. Al. [hóc] pro Hinc.

25 siiiiasiv *Prodit néscio quis. concêdam [huc.]

E. Versus perficitur proxima scena.

*V. Figurara & vſitata Comicis potiſſimum ad ſequentem ſcenam huius fit connexio.

phon 7. Mulieri, pectoris arcana caue committas, nihil enim diu continet. *Ac fieret palàm*) [D] Demeæ scilicet, cui minimè opus fuit.

15 *Nunc quid*) [V] Non vult traduci suum fratrem etiam suo modo, sic secum statuit.

16 *Vt ne quà exeat*) [D] Erumpat. v. Cùm spumeus amnis exit, oppositáque euicit gurgite moles.

17 *Ipsum id*) [V] Mox consilium repudiare iuxta affectum tristitiæ conatur, ne ipse in causa esse videatur. Adiunt tria signa, quibus verisimile fit illum esse authorem. *Ipsum id. m. vt cr.*) [D] Ipsum, quòd fratri rapui. & vt, pro ne non posuit. *Tot conc. ver.*) Vt mea esse credatur. [B] Vt me credant amore flagrare illius Psaltriæ. *Tot conc. v.*) Habes fatum coniecturalem.

18 *Egomet r.*) Priscianus lib. 13. Soluta, inquit, pronomina dicuntur, quæ cum aliis sociari possunt, vel non. solet tamen miscet addita plerunque discretionem ostendere: quam Græci Diaitelen dicunt. Egomet, ego. & non alius. nec non etiam, Ipse ego. vel Egomet ipse. Terentius in Adelph. Egomet rapui. *Ad me abd. ej. d.*) [D] Propriè, non dixit Adducta, sed Abducta: Abducitur enim alienum. vt in Heautont. Abducimus tuam Bacchidem. Ad me autem domum, moraliter dixit, pro, ad domum meam. an ideò Ad me, quia & illic luctatus leno est in retinenda contra Æschinum puella?

Vter ergo ind.) Id est, siue malè siue bene gesta erat: Vt enim, certam qualitatem significat: Vtut incertam, quasi dicat, quoquo modo, malè bene. *Exorassem vt eam d.*) Sic enim promiserat se Sostratæ facturum. 20

Nunc iam p. Æsch. exp.) Sic & alibi, Enimuero Dave, nihil lœti est segnitiæ neque socordiæ. Legitur & iam quod est correctius interdum. *Nunc p.*) [V] Iam sese colligit, & ipsum adhortatur, atque hactenus veluti ἐκκλίσεως incertum & subdubii consilii Æschinum fuisse liquet. Nunc vero proposuit. Expergiscere, per metaphoram, quasi in hoc affectu dormisset. Itaque Euripides tristitiam grauem esse deam agnoscit, quæ tamen consolatione & rerum aliqua iucunditate placabilis est. Ἀέπτ μάλ' ἐστὶ γ' ἡδέα φιλήσυχός με δεῖ. ἀ γὰρ ἀ δίκη, ἀλλ' ἥμων ἴσομεν. 21

Nunc hoc) [V] Propositionis ratio est à commoditate & causa. *Nunc hoc p.*) [D] Primum, ab eo quod rogandus est pater. *Accedam ad fores*) Sostratæ scilicet. 22

Horresco) [V] Timet & audet incertus seipsum nondum satis confirmans. *Horresco s.*) [D] Satis

[D] Satis amatoriè: nam nimium sẽper est. calor, & frigus recedit à corpore: vt, --Totus Parmeno Tremo horreóque, postquàm aspexi hanc.

24 *Aperite al. ast. ost.*) Vim pluralem habet Aliquis, quanuis singulariter dicatur: non est enim Aliquis', nisi de multis rectè ergo. Aperite aliquis, & neuẽ. nam non placet, illud, vbi duæ distinctiones sunt vnde Aperite est vna altera, Aliquis. Actûtum ostium, Vt assumatur rursus Aperiat. propriè enim veteres & Qui, & Aliqui & Quiquam, non obseruabant quo genere aut quo numero declinarẽt.

[B] Prolepsis est, cùm generalis dictio, quæ in multitudinis numero ferè præcedit, rursus in partibus intelligitur. nec adhibetur. Vt hîc apud Terent. vnico mẽbro generalitatẽ sequẽte, formula quædam huius figuræ repræsentatur. Aperite aliquis actûtum ostium. Supplendum est ita, quod desit: Aperite ostium, & aliquis actûtum aperiat. Hæc & alia pleraque de figuris obseruata etiam sunt à Thoma Linacro viro docto, & industria sua bene de literis merito.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. [L] Mitio egrediens à mulierculis, deprehensum ad fores Æschinum ludit aliquãtisper faceto commento, [P] variis modis ostendens Pamphilam ab alio in vxorem ductum iri. Qua de re non parue dolore concutitur Aeschinus, qui eã summopere deperibat: quod anxiè patrem celauerat. Tandem illum eundem pater miro explet gaudio: recipiens, id est, promittens eidem eam puellam quamprimum vxorem datum iri. [H] vbi hoc vafro commento ex eo quòd illam stuprarit, elicuisset. [L] quæ est catastrophe huius partis fabulæ. [V] Prior scenæ pars est in statu coniecturali. *Theses* 1 Conscii sibi malè, tacent: & hinc nata est regula de huiusmodi coniectura, Qui tacet, consentire videtur. Ratio eius ferè est ex mala cõscientia parum sibi constante. 2 Ex castigatis & erubescentibus spes aliqua concipitur, sicut & anteà dixit. Erubuit, salua res est. 3 Priores meliorẽ iuris partem retinent, & hinc de prioritate, sicut hodie in scholis Iurisconsultorum loquuntur, multæ oriuntur disputationes. 4 Amantibus si abducta fuerit amica, facinus iudicatur illiberale. 5 In nuptiis requiruntur sponsalia per mutuum datoris & authoris consensum. 6 Virgo nubilis non diu sponsum expectet. 7 Liberalia ingenia sæpe non sunt diligentia. 8 Deus laborãtes fortunat, eorúmque consilia conatúsque secundat. 9 In nuptiis futuris Deus compre candus est. [M] Parentum officium in castigandis & ad rectam viam reducendis errantibus liberis hæc scena denotat. Nam eos quos vident indomita quadam audacia & ingenio confidenti ad vitia & errores ferri, hos si duriore disciplina arcere à flagitiis non possunt, quod supereſt, operam dabunt, vt mitioribus verbis, & placabili quodam animo id tandem efficiãt quod non alia ratione commodiùs licet. Quòd si sanè flexa sunt ingenia & summissa, faciliter parentum monitis obtemperabunt, nec verbis sunt exasperandi.

Vers. gen. Prima. est fragmentum præcedentis: tres sequentes & quadragesimus quintus cum septem & viginti sequentibus fuit trochaici tetrametri, iique catal. excepto fortasse qui quinquagesimo tertio brachycataletico. Quintus cum undequadraginta sequentibus sunt iambici senarij siue trimetri acat. Vltimi sex iambici tetrametri, itique catalectici, excepto fortè vltimo acat.

MITIO. ÆSCHINVS.

Catastrophe cœpta est, sed eam priùs quàm absoluat, mirè facero cõmento nouũ merũ Aeschino incurit pater:

1 [I] TA" [vt] dixi Sóstrata — G. [oti]. — 1

2 btsatstv *Fácite: ego Aéschinum conuéniam, vt quómodo acta hæc sint, sciat.*

1 *Ita vt d. Sostr. F.*) [D] Hîc apparet Mitionẽ iam multa dixisse. [V] Iam exiens mandat, vt vt iussa faciat, ita quodammodo proximæ scenæ alligata est.

Facite) [D] Iubet vt vel securæ sint vel adornent nuptias. *Ego Æsch. con.*) Mirè occursurus Æschino, Æschinũ quærit. *Pater*) [V] Mox resilit filius patris conspectu, ar-

quod tamẽ quia nõ habet feriã querelã, breuiter tractat, & sine Tragicis schematibus.

*V. Occasio futuri colloqui.

*D. Hoc apud se loquitur mitio. L & Cur nõ ludo, dicit, vt intelligat spectator quid acturus sit.

E. [Itáne] prima pertinet ad versum præcedentem. Mu [Ita?] aßisi.

*L. Et hoc secum senex.

vel sic, iſiſiiip, vt sit tetrameter.

* *Sed quis óstium hoc pultâuit?* AE. *pater hercle est:* ttſſadtu 3
périj. M. *Aéschine.*
AE. *Quid [huic] hîc negóti est!* M. *túne has pepulisti* ſtſſattu 4
fores? * *tacet.* In [huic] h vim habet consonantis. sic in [hunc] sequentis versus, nisi malis legere [hunc nunc]. Mu *Cur hunc aliquantisper non ludo?*]ſaſſbp.
Cur non ludo" [hunc] aliquantísper! mélius est: ſſdſdi 5
Quandóquidem hoc nunquam mihi ipse vóluit {dſbſp dſt 6
crédere.
Nihil mihi respondes! AE. *non équidem ista, quod* {aßſaſp dſ 7
sciam.
M. *[Itáne?] nam mirábar quid' hîc negóti esset tibi.* {bſſaſd assiſi 8
* *Erúbuit: salua res est.* AE. *dic sódes pater,* dſiſſp 9
Tibi verò quid' istic est rei? M. *nihil mihi quidem:* {aaſadp assiip 10
Amîcus quidam me à foro abdûxit modò iſſiſp 11

gumentum est malæ conscientiæ.

3 *Pater h. est)* D Quid est hoc quod Mitio timeturan quia illi non est confessus? Ostendit autem Poëta tantundem pudorem posse, aut amplius, quàm timorem.

4 *Quid hinc hic n. est!)* Alius timor, quòd hinc egreditur pater. *Túne has p. f.)* Sic cœpit interrogare, vt negationi locũ præbeat Et nota, Pepulisti, elatum verbum: & Tragico cothurno magis quàm loquelæ Comicæ accommodatur. *Túne)* V Obiurgat filii importunitatem in exordio orationis.

5 *Cur non)* Hæc secum loquentem Mitionem eo consilio fingit Poëta, vt spectatoribus constet rẽ agi cum Æschino non serió. *Melius est)* D Et non, Ludere bonum est. sed Melius. & hoc meliore affectu dixit, quàm si diceret, Dignus est.

6 *Hoc mihi n. v. cr.)* Contra illud quod ait, Postremò alii clanculum Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia. Ea ne me celet, confeci filium. Credere autem magno affectu dixit. non enim confiteretur vt patri: sed crederet vt parenti, aut sodali suo.

7 *Nihil resp.)* V Et hoc malæ conscientiæ euidens argumentum est, & consensum & suffragium tacitum esse tum videtur, tum colligitur. *Non eq. istuc)* D Deest Puliaui. *Quod sciam)* Quantum scio. E Adrianus Cardinalis. Quod sine molestia tua fiat, & huiusmodi, inquit, loquendi modi orationẽ Latinã candidam & luculentam efficiunt.

8 *Itan' nam mir. q. h. n. est?)* D Accepit negationem Mitio, vt ludere Æschinũm possit.

9 *Erubuit: [s. res est])* Nimis paterna sententia. & è contrario Simo in Andria, Vide num eius color, pudoris signum vsquam indicat? Et quanti affectus est, non dixisse, Erubuit, saluus est: sed, Salua res est. Nónne videtur tibi res eius omnis in Æschino constituta? eodem animo & suprà dixit, In eo me oblecto: solum id est charum mihi. Non enim solum intulit quod expectabatur: sed absolutè, quasi ex omnibus solum id esset, inquit. *Erubuit)* V Pudoris aut verecundiæ signũ esse ruborẽ philosophi tradunt, & Plutarch. Proble. 14. & Gell. 19. c. 6. Notum quoque ex Aristotel. vt ἀιδὼς sit φόβος τῆς ἀδοξίας, velut timiditas de defectu propitio in alterius præsentia, propter quam fit motus sanguinis & caloris ad eas partes, quæ maximè laborant. Laborat autem præcipuè coram aliis, qui τὴν ἀδοξίαν nostram indicant, facies. Quare fit, vt erubescant verecundi, & oculos demittant, quasi facies significantis præsentiam & conspectum ferre non posset. Itaque natura quasi opem laturæ illuc calorem, qui trahit sanguinẽ, transmittit, vnde rubor nascitur quod in adolescentibus bonum signum dici solet. Siquidem ingenui animi signum iudicatur, cui ἀδοξία curæ est, & corrigi speret. *Dic sódes)* Blandiùs illum compellat propter exordii præsentis naturam.

10 *Nihil mihi quidem)* D Mihi, id est, nec propriæ rei. & callida negatione cœpit. vt & illi adimat confitendi locum ac fiduciam: simúlque fiat ei desperatio ducendæ eius cuius mentio tam contemptim ab ipso tractetur.

11 *Amicus)* V Hoc ad attentionem refertur. *Amicus q. me à f. abd. m. h. aduoc. s.)* D Hinc inci

12 ſidbſi *Huc aduocâtum sibi.* AE. *quid?* M. *ego dicam tibi.*
13 aſdiſi *Hábitant hîc quædam mulieres paupérculæ,*
14 aiſiſi *[Vt opînor, has] non nosse te, & certò scio:* *Mu* [Opinor eas] iaſiſi.
15 {aßiſſi aſ *Neque enim dîu huc commigrârunt.* AE. *quid tum*
pósteá?
16 ſſiſſp M. *Virgo [est cum matre.]* AE. *perge.* M. *hæc virgo or-*
ba est patre.
17 diidſp *Hic meus amîcus illi génere est próxumus:*
18 ſſiai *Huic leges cogunt núbere hanc.* AE. *périj.* M. *quid*
est?
19 {ßſſiſp ſ AE. *Nihil, rectè: perge.* M. *[is venit, vt secum ádd-*
uehat:]

Eclipſis. Incipit figmentum vero admiſtum.

Cum abiectione pronuntiãdum, vt nuptiarum spem adimat.

Al. [cum matre est.] ſſſſip.

Al. [venit is, vt secũ aduehat:] ſſſiaſp.

incipit mendacium mistum vero. nam Amicus quidam me à foro huc, verum est: Aduocatum, falsum, Sed Huc, & quidam, modò ἰμφατικὸν habent leuis negotii, & in quo nec magnæ personæ nec res difficilis operæ, aut longæ occupationis habentur. Et Aduocatũ dicendo, alienum negotium demonstrauit: nam & sibi non vacat. si enim mulieribus addidisset, potuit aliud sperari. *Amicus q. me à f. abd. aduoc.)* B Id olim erat præcipuum in amicos officium, adesse in iudicio.

12 *Quid)* D Deest Ait: vt sit, Quid ait? *Ego dicam tibi)* Senile est. nam id iam dicendum fuit. & hoc ἰμφατικὸν habet vilis rei, quæ vel facilè dici possit, vel non celanda sit.

13 *Habitant)* V Delusurus filium narratiunculam de abducenda per cognatum amica comminiscitur, in qua verisimilia immiscens in summum metum iniicit filium. In hac autem circunstantias adolescentuli obseruabũt. Per quas & quales fit per mulieres easque pauperculas, & harum periphrasis propter certitudinem est necessaria. Quomodo? Virgo est, Pamphilam intelligit cum Sostrata, quam tantùm insinuat dissimulando. Factum quod: Amicus hanc ducet. Cur, Sic enim lex Attica vrget & compellit. Quónam consilio? Auehere enim cupit Miletum Cariæ ciuitatem versus, vbi habitat. Id autem vehemẽtiùs vrget, quod esset moletissimum. *Quædã mul. paup.)* D Non potuit magis celare dignitatã formæ & ætatis puellæ, quæ amatur ab Æschino, quàm vt eam primo eodem nomine cum matre nominaret: deinde communiter diceret de ambabus vniuersa quibus contemni debeant. Pauperculæ addidit, vt magis desperet Aeschinus impetrare posse has nuptias à patre. Et item Quædam: vt ignobiles demonstrarentur. Et totum hoc, cum abiectione pronuntiandum est. Et Quædam & Pauperculæ dicendo, adimit omnem spem nuptiarum: nam Quædam, ignobilem indicat: Pauper, indotatam. quid ergo remanet quod speret Aeschinus? *Pauperculæ)* Nec pauperes saltem.

14 *Et certè scio)* ἐπαναβατικὸν. parũ dixit. dum inquit Opinor. Vel, adeò obscuræ sunt, & nullius pretii, vt opiner has non esse te. Potuit rectè dicere & hoc, Vt opinor, has non nosti: sed illud venustius. *Vt opinor h. n. m. te)* Aut abundat Vt: aut deest Scilicet. Magnum autem crimen est in forma vicinæ puellæ, incognitam esse adolescenti de proximo. Et quia scit hunc esse de quo dixerit, Quam hic non amauit meretricem! aut cui nõ dedit. Aliquid! subdidit causam, ne dignitatis pudorísque esset, quòd eam incognitam Aeschino esse dixisset. Neque enim diu huc, inquit, commigrauerunt. Et Vt opinor, mirè ipse sibi sumit atque confirmat, quod nõdũ ille confessus est

15 *Quid tum p.)* Gratissimè proditur Aeschinus amator, cùm sedulò dissimulet.

16 *Virgo cum matre est)* Vult Mitio sic audire Aeschinum tanquam alienissimum: & ideò velut inscius facti, diligentius narrat. Virginem autem ἀπροσώπως, pro muliere dixit. *Perge)* Vide instantiùs interrogantem quàm extraneum decuit.

17 *Hic m. am.)* Qui me aduocatum abduxit de foro.

18 *Huic l. c. n. h.)* Non, Permmitunt, dixit: nec, Iubent: sed, Cogunt, ad perturbandum Aeschinum. & rectè. alia enim sinunt leges, alia cogunt fieri. Et ne esset quo resisteretur illi, vult vt mulieres à lege cogantur. *Perii)* Hoc audit Mitio, sed dissimulat.

19 *Nihil rectè)* quòd perii. & nihil magis Comicum. Et vide trisyllabum artificiosè esse subiectum: vt qui Perii dixit, vix hoc locutus fuisse

Nam hábitat Miléti. AE. *hem, vírginem vt se-* assisp 20
cum sáduehat!
R. Al. [*auehat?*], *quod est, ni fallor rectius.*

*L. Hoc secum Aeschinus.
Al. [*malo*].
E. Al. [*Quid ipse aiunt?*] jisisdp.
Eclipsis.
*D. Iam de proximo tangit Aeschinum.
L. *Nescio quo*, vim reiectionis habet.

M. *Sic est.* AE. *Milêtũ vsque óbsecro!* M. *ita.* AE. * *á-* ssIbii 21
nimo sic malè est.
[Quid ipse? quid' aiunt?] M. *quid' ist as censes! nihil* } iixssdp 22
enim: } iss
Commênta mater est, esse *ex álio viro* siisai 23
Néscio quo púerum natum, neque eum nóminat: ddsdsp 24
Priórem esse illum, non oportêre huic dari. issisi 25
AE. *Eho, nónne hæc iusta tibi vidêntur pósteá!* isdasi 26
M. *Non.* AE. *obsecro non! an illam hinc abdúcet* saissp 27
pater!

fuisse videatur. *Venit is vt [auehat.]*) Aliud peius in amatam, vt nec Athenis saltem alteri nuberet.

20 *Nam hab. Mil.*) μίσητος Miletum. & est aduerbium locale. *Hem, virg. vt [auehat]*) Hîc acriùs cõmoueri proditur adolescens, vt affectu fareatur, quod verbis negat.

21 *Sic est. Mil. vsque obs. ita, a. m est*) Ille oblitus sui, sic indignatur, vt in re propria: hic rursus callidè vultu vtitur tanquam aliena narrantis. *Miletum*) V Longitudinem loci amator admiratur, cùm tamen propinquissima esset ab Attica in Cariã vsque & expeditissima, aut Cauro, vt esset κατὰ πρῶρα, aut certè Zephyro secundo in Ægeo mari per Cyclades insulas in mare Cariũ nauigatio. Miletum autem hodie Turcicũ vulgus omnium literarũ corruptela Malasam nominat. B Miletus vrbs quondam Ioniæ totius, belli pacisque artibus princeps fuit, natale solũ Thaletis Philosophi. Donatus de mileto intelligit quæ colonia sit Athenien sium in Ponto. *Miletum vsque ab.*) D Bene Vsque. nam Miletos, colonia est Athenien sium in Ponto. *Animo*) V Est enim & timor affectus, aut potiùs tristitia. Nam si malum præsens sit, & lædit tristitia est: sin autem imminet tanquam affuturum, timor tũc est & pauor. Quid enim aliud est timor, atquè ex imminẽti malo tristitia? Siquidem in timore est caloris fuga introrsum, ita vt is qui est extra cor, versus cor & is qui in corde, in penitissima cordis confugiat. Hæc est causa, cur timentes palleant, & tremant, cùm calor aufugiẽs omnia membra deseruerit. Tristior autem nunc rogat de mulierum consilio. *Animo malè est*) D Animo malè fieri dicitur, cùm ictu alicuius mœroris perculsus animus, non sustinet corpus: sequitúrque ruina membrorum.

Quid ipsa aiunt?) Non statim credit Aeschinus pudicam matrem familiâs statim consentire in nuptias nouas viri ignoti. 22 *Quid ipse.*) Posse dicere, subaudiendum. *Nihil enim.*) Dicunt, subaudiendum, & sic intelligendum, Nihil, non quòd taceant, sed quòd nihil confirmationis habeat id quod dicunt.

Commenta m. est) Nunc dicit quid dicat 23 etiam commenta dixit, id est, fallaciam confinxisse, verisimile comminisci. *Ex al. viro*) Iam de proximo tangit Aeschinum.

Nescio) V Hæc particula reiectionis & 24 cõceptus vim habet, vtrique cùm ille sit prior Milesius, primas quoque tenebit.

Priorem esse il.) D Mitè tractat etiã par- 25 tes Aeschini.

Eho) V Nunc incipit contentio. Filius 26 quidem negat esse iustum, vt abducatur. Pater verò comprobat iustum esse. *Nonne hæc iusta t. v. p.*) D Scilicet illa quæ amicus tuus dixerat priùs, quàm hæc audires. *Iusta tibi*) Iusta quæ posteà audisti, quàm illa quæ pro Lennio dicebas priús. aut si hoc nõ est: quære quid sit posteá. *Posteá*) Sic abundaret, quomodo interdum Hodie de stomacho adiicitur loquentis. vt Virg. dicit, --Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

Non) Vultuosè pronunciandum est Non. 27 *An illam*) V Hic est origo status cõiecturalis, Abducendáne sit amica. *An ill. hinc abd. pater*) D Hinc, tanquam singultus ploratuti est. nam sic est pronunciandum. *Pater*) Quasi hoc ad supplicandum dicatur.

28 fffsp M. *Quid ni illam abdûcat!* AE. *factum à vobis dú-*
riter,

29 diidsp *Immisericórditérque: atque étiam, si est, pater,*

30 sdisip *Dicêndum magis apértè,* * *illiberáliter.*

31 { aiissp / aiis } M. *Quámobrem?* AE. *rogas me!* * *quid' illi tandem*
créditis

32 bdfssp *Fore ánimi mísero, qui [illi] consŭêuit priùs,*
R. Al. [*cum illa*], *sed perperam.* D. *al.* [*illam*].

33 isdsdp *(Qui infélix, haud sciu an illam [nunc mísere] amat)*

34 disfi *Cùm hanc sibi vidêbit præsens præsénti éripi,*

35 sbdisp *Abdúci ab óculis!* * *facinus indignum pater.*

36 dfisp M. * *Qua ratióne istuc? quis dissuádit? quis dedit?*

37 siiisi *[Cui] quando nupsit? author his rebus [qui] est?*
R. Al. [*qui*], *tum in eo i non eludendum, sed corripiendum.*

Immisericorditer, ad uerbium multarũ syllabarum, indignationi aptum.
* L. Auxesis per incrementum.
*L. Ratio ab euẽtu qui imaginatione proponitur.
G. [*misere nũc*]. sfadsp.
* Clàm hîc pater obiurgatur, quòd fuerit conscius.
* L. Obiectiões ab iniusto, quibus latenter filium obiurgat.
Al. [*cui?*]

28 *Factum*) V Negat filius ab animo. Quia hoc factum est illiberale. & sine misericordia. Est autem hîc per ἔλλειψιν amplificatio. quam tamen, ne quid picratem violasse videretur, ἀποσιώπησιν figurauit. *Duriter. Immisericord. ill.*) L auxesis per incrementum. *Factum à v. duriter*) D Non, Durè & crudeliter: sed quasi dura mente, id est, inflexibili, & quod Græci dicunt ἀπαθῆ.

29 *Immisericorditérque*) Nota octo syllabarum aduerbium, atque insuper compositum, & cum coniunctione prolatum.

30 *Illiberaliter*) ἀυξησις. nam multa duriter, etiam, si opus sit, immisericorditer quoque & facienda sunt, & patienda, si ita ratio & causa rogat: & non sit illiberale, id est, non malum atque inhonestum. *Si est p. Dicendum m. ape.*) Id est, apertius: quia iam apertum fuerat duriter, & immisericorditer. Et bene præfatus est, ne contumax aduersus Patrem videretur. *Illiberaliter*) Iniustè, inclementer, non bene. quia liberalis, bonus dicitur.

31 *Quamobrem*) Delectari magis cupiens Mitio, Aeschinum vult prorahere ad defensionem sui. *Rogas*) V Ratio est obiurgationis, cur sit factum illiberale, & aliena persona suã causam agit. Depulsio est ab incommodo, Nam illius animus offendetur, cũ quo illi fuerat consuetudo. Id autem modo quo dam confirmat, Quia vel præsenti præsens eripietur. Parenthesis causam significat, quæ est, cùm non admodum redametur. Est autem efficio admodũ ambigua. Vtrique enim parti accommodata est.

32 *Fore an. m.*) D Quid de se plus diceret, si factum fateretur? *Qui ill. cons.*) Legitur & Illam; & dicebãt veteres, hanc rem consueui. & συσχηματισμὸς. vt Plautus, Vt clandestinè, vt celatur consuetudo. Et maiore affectu non amorem allegauit, sed quod est commune cum bonis, & multò iustius, consuetudinem.

33 *Qui inf.*) Non, Qui: sed, Qui infelix: & nõ, Amat, sed Miserè dixit. & ita affectu proditur, qui vt alienus vult loqui.

34 *Præsens p. er.*) Adiuuant significationem hæc ex abundanti addita: vt, Illam abiens absentem audítque vidétque. Et, --Fratrem ne defere frater. Sic Cæcilius in Eratosthene, Hæc caterua plena gladiatoria, cum suam sibi alius faciat: socius socium. Et totus hic locus est translatus ex Virgilio, in quarto Æneid. Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus, quósve dabas gemitus? cum littora fleuere latè Prospiceres arce ex summa, totúmque videres Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor?

36 *Qua ra.*) V Pater ab indecoro latenter Aeschinum perstringit, vt qui se & sine patris consensu & authoritate in nuptiis illaqueauerat. Nam filiis nondum emancipatis nihil designare licebat, nisi aut parentibus, aut tutoribus probaretur. Quare hic per repetitionem. & asyndeton & interrogationem nimis amarulentã, authorem, despontatorem & datorem quærit. *Ipsae*) D Deest Dicis. *Quis desp.*) Latenter obiurgat Aeschinum, rem sine patre gessisse & dici ut figura. * *Quis ded.*) Quia non interfuit pater. *Quis desp.*) Quia rapuit antè quam peteret.

37 *Quando n.*) Quia nuptiæ nõ fiebant. Et

*L. Solutio ab ætate virginis.

R. [hinc] Mu [hic]. Amatorie & pueriliter.

R. Al. [Ridiculum.]

*D. Hæc vltima desperatio cogit Aeschinum fateri verum.

* L. Victus pietate senex non patitur eloqui filium, ne cõfessione torqueatur.

an sedêre opóriuit sbsiip 38
Domũ virginem tam grandem, dum cognâtus [huc] sififfi 39 a
Illinc veníret, expectântem! hæc, mi pater, fiisfp 40
Te dícere æquum fuit, & id defendere. fidisfp 41
M. *Ridícule, adnôrsumne illum causam dícerem,* dfffsfp 42
Cui véneram aduocâtus? *sed quid' ista Aéschine* fiisfp 43 c
Nostra, aut quid nobis cum illis? abeâmus. quid est! ffrdfi 44
Quid lácrumas! AE. *pater óbsecro, audscúlta.* M.* *Aéschine audíui ómnia,* ddisfsfu 45

Nupsit molestè additum, Quasi aliena sit, quæ non legibus ducta sit. *Author his rebus q. (est?)* Datiuo casu, non Harum rerum. Et Salustius, Qui tunc Romanis imperator erat. *Author hu s r. q. est)* Iterum obiurgat, quia non interfuit pater. & agit sic dolens, velut sibi minus amoris præbitũ fuerit, Mitio: vt se his, quantum amor patitur, videatur vlcisci, quõdque sibi negotium non confiteatur Aeschinus.

38 *Cur duxit)* V Ab iniusto maximè apud Atticos, vbi alienam ducere non licuit. *Cur d. al.)* D Verum filiam? an quæ possit aliena esse; nam omnes alienas filias ducunt. *An sedere)* V Ab indecoro regerit & diluit, Aliena quidem est, sed nubilis, cui tamdiu cognatus fuisset expectãdus? atque idipsum patrem tãquam iustitiæ & æquitatis regerere oportebat. *An sedere)* M Maturandæ esse virginum connubia, & alicui marito locandas puellas, quæ iam grandes sunt, docet hic locus: præsertim in pubertate, cùm Veneris stimulos accipere incipiunt. Quare Aristoteles libro de historia animalium loquens de pubertate sic inquit. Est etiã cur per id tempus puellæ præcipuè custoditi debeant, maximè enim ad vsum rei Venereæ incitantur, cùm hæc incipiunt. & quæ sequuntur in hanc sententiam. Plato libro sexto de Legibus certum tempus locandarum virginum præscripsit, Nuptiarum, ait, tẽpus puellæ sit à decimo sexto in vicesimum, idque sit longissimũ tempus ad hoc institutum. *An sedere op.)* D Sedere propriè ignauæ cessationis est. vt, --Sedeant, specténtque Latini. Et, Quid sedes Veres? quid spectas?

39 *Tam gr.)* Grandem, ad ætatem veteres retulerunt, non ad corpus. & in parte ætatis dicitur grandis, non in tota vita, nisi si addatur natu: vt, Grandis natu parens adductus ad supplicium. Et Grandis infans, & grãdis puer & grandis ephebus, & grandis virgo rectè dicitur. Et vnde sit Aeschinus? an grandem hic fingit ignotam? an quia dixit pater, Cõmenta mater est esse ex alio viro Nescio quo puerum natum. Ergo & illa grandis: & serus Milesius, qui tunc virginem petit, cùm iam alteri data sit, vel rapta sit alteri. *Domi virg. gr.)* B Secundum ius locutus est. In quo & ex animorum ratione, & ex habitu corporis ætas probatur. Ideò maior, minor, & grandis ad ætatem referuntur, quod ex auctu corporis ætas deprehenditur in adolescentibus. *Dũ cogn. hill. v.)* D Prouerbialiter Hinc illinc.

Et id def.) Non potuit magis amatorie, & magis pueriliter loqui, quàm vt non contentus quod ait, Hæc dicere te æquum fuit; etiam adderet, Et id defendere. Patet autem qualis affectus est, cùm etiã patri ob alienam causam blanditur, vt ipse nunc simulat.

Ridículum) V Ab absurdo diluit per contrariũ. Deinde ἀντιδιάστολον ait id ad nos non spectare. *Ridicule)* D Vocatiuus est casus, ab eo quod est Ridiculus.

Quid ista Aesch. Nostra) Hic iam vltima desperatio, & Aeschinum in confessionẽ protrahet, & in finem fallaciæ senem deducet. Et bene quidẽ Nostra dixit. memor est enim se respondisse Aeschino interroganti, Tibi verò quid istic rei est? Nihil mihi quidẽ. Totum autem hoc senex ad id redegit, non tam vt torqueret Aeschinum, quàm vt maius faceret beneficium suum, exponendo id quod penè periculum amor eius incideret.

Quid est? Q. lach.) Quasi repentè animaduerterit flentem, & quasi causam omnem nesciat, sic inquirit.

Pater) V Singultiens & lachrymans facinus suum fatetur. *Aeschine)* D Nõ exhibuisset personam patris, nisi pietate victus, pati filium nollet confessione torqueri. Virgilius, Nec plura quærentem Passa Venus, medio sic interfata dolore est. Bene ergo intelligunt, qui sic accipiunt, perrecturum adduc fuisse Mitionem, nisi victus affectu fallaciam proiecisset. *Audiui)* V ἐμφατικὸν sibi cuncta fingit cognita, & amorem in filium

Et scio: nam, [te] amo:] quò magis quæ agis curæ sunt mihi. tfbtfft-tfbtrd 46
AE. *Ita velim me promerêntem ames, dum, vinas mi pater,* bfttfffu 47
Vt me hoc delíctum admisísse in me, id mihi vehemênter dolet, fffdatu 48
Et me tũi pudet. M. *credo hercle: nam ingénium noui tuum* fasfdfstu st 49
Liberâle: *sed véreor ne indíligens nimiùm sies.* tdfffdt- 50
**In qua ciuitâte tandem te arbitrâre víuere!* fsfsttu 51
Vírginem vitiásti, quam te ius non [fuerat] tángere: tdfsfatu 52
*Iam id peccâtum primùm, magnum,] * at humanũ tamen:* fffsftu 53

In [te] e non eliditur, sed corripitur quomodocũque dimensa vir. Mu [*amo te:*] tffffbtft-: *vel* tffsaft-, *elisis in* [*agis*].

* Amica & lenis obiurgatio ex arte à persona, à loco, à facto, à tempore.

* D. Terentius summa arte inducit Mitiõnem leniter accusantem. Demeam asperè blandientem.

+ L. Vnum excusat, vt quod sequitur magis videatur. *Muretus tollit* [*id*].

notitiæ causam docet. Itaque filium magis vrget, & hîc γνωμὴ indicatur, vt pote quæ amãtur magis curæ esse soleant.

46 *Nam te amo)* D Bene addidit, Nam te amo, & cætera. nam & inuidis, & inimicis moris est scire quid agamus.

47 *Ita velim m. pr. ames)* Quàm piè additũ est Promerentem: tanquam illic sit votum Aeschini, cùm possit pater etiam immeritum amare. Et animaduertendum est, Vt, semper sequi. vel statim, vel ex interuallo, maximè in huiusmodi confirmationibus. sic Cicero, Ita velim mihi deos propitios, vt cùm illius temporis mihi venit in mentem, & c. Velim autem, pro volo antiquè dicitur. V vt sit Archaismus aut optarim potiùs. & est delicti professio, ex naturali tamen propensione amoris quæ est φιλοστοργία in parentes nata. *Me p.)* B Me rectè agentem, vt filium decet.

48 *Admisísse in me)* D Me in me, ἀλληγορικῶς, adiectum est.

49 *Et me tui p.)* Ambiguum quidam hoc dictum putant: sed apparet adolescentẽ propter suum peccatum dicere, non quòd quicquam turpe fecerit patri. *credo)* V Concessio est, sed dum contrariũ infertur, indulgentiam redarguit paterne, & liberaliter. Nam in tanto peccato negligentiam tantùm accusat: & cum omnes locos accusatorios exequatur, ita tamen omnia attemperat, vt nihil acerbitatis, plurimum verò clemẽtiæ habeat. Itaque presse, & leniter hæc pronuntianda sunt, ne quid asperitatis accusationi accedat.

50 *Ne indíl. n. fies)* D Non ergo ingratus, sed negligens Aeschinus. nec negligens, sed indiligens. nec in alterum, sed in se deliquit. Miræ clemẽtiæ genus est, aut omninò ignoscere, aut crimen in leuius commutare. nam tota obiurgatio ita amica est. vt non multùm à blandimento discrepet: magisque proficiat apud audientem, vt vult Terentius, quàm illa aspera atque præfracta.

In q. c. t. re urb. v.) Communem locũ inducit, à persona, à facto, à tempore. *In q. c.)* Aliter pronuntiandum est, id est, pressè ac leniter: ne faciat illud Tullianum, Prò dij immortales, vbinam gentium sumus? quam tempublicã habemus? in qua vrbe viuimus? Et Tãdem pro tamen. *In q. c.)* B Parum mihi videris meminisse te Athenis agere, vrbe celebri, & vbi leges puniunt eos qui malefaciũt. V hîc respicitur, à facto per loci dignitatem & nobilitatem. *In q. c.)* D Hoc est, oblitus es Athenis te esse, vbi viuitur legibus? Vide omnes sententias poni accusatorias, & nihil amoris. isti sunt orationum colores difficillimi: sed elaborauit Terentius Mitionem facere leniter accusantẽ, & inducere Demeam durissimè blandientem. *In q. c.)* Quod obiurgat Mitio, magni amoris est, & necessaria pro persona assentatio. non enim conuenit parrem nimium diligentem filium, eius præterire peccata.

Virginem vit.) Vide & rem dici, & abesse Tragicam inclamationẽ. & offendi delictum, & ad veniam festinari. nam statim dicet, Iam id peccatum primum est magnum, at humanum tamen. Et tota pronuntiatio huiusmodi verbis summissa debetur. *Quam te ius n. f. t.)* B Eam tu virginẽ vitiasti, cui ne digitulum quidem per ius admouere poteras.

Iam id p. pr. m. at h. t. Fecêre al. (s. v. b.) An-

Fecêre álij sæpe, item boni. at postquam id euênit, cædo, 54

Nunquid circunspexti? aut nunquid tute prospéxti tibi 55

Quid fieret? quà fieret? si te ipsum mihi púduit dicere, 56

Quà recíscerem? * *hæc dum dúbitas, menses abiêrunt decem.* 57

Prodidísti & te, & illam míserã, & gnatũ, quòd quidem in te fuit. 58

Quid! credébas, dormiénti hæc tibi confecturos deos! 59

*L. Amplificatio à tempore & consequentibus.

*D. Vel [Quid credebas!]

tipophora est, quam dicũt esse ad obiicienda responsionem. vt Sum pius heu doleo, nam mihi sæpe nocet. Posset rogare quispiam. Cur doles te pium esse? Huic tacitæ quæstioni occurritur, si dicas, Nam mihi sæpe nocet. *Id m.p.pr.*) V Concessio. Fatetur quidem magnum sed humanum, & non rarum, quo & boni viri, atque vt videntur, honesti obnoxij erant.

54 *Fecere al. fiat. b.*) D Moris est exemplo lenire, quod purgare non possis. *Fecere al. fiat. boni*) Consolatio ab exemplo. Et Boni, non cùm hoc facerent, sed aliàs boni. *At postq. id euênit*) Euênit, inquit, non, Commissum est. nihil innocentius dici potuit. *Euenit*) V Quasi diceret factum est, & non erit infectum. *Cedo*) Per commination é illius negligentiã, modestè tamen, castigat. atque hic per frequentes interrogationes, repetitiones per multas circunstantias vehementiùs vrget. Hæc omnia eò spectant, vt indiligens & imprudens notaretur.

55 *Nunquid circ.*) D συγκατὰ, pro circunspexisti Circunspicimus præsentia: Prospicimus futura. *Quid fieret*) Id est, qua ratione, quo modo fieret? & qua ratione, id est, quibus adminiculis, vel per quas personas.

56 *Si te ipsum p.d.*) Optime hoc additum est: quasi non debuerit Aeschinum apud Mitionem pudere.

57 *Quà resc.*) Quà id est, per quos. & ad omnia subauditur. Nunquid circunspexti? *Quà resc.*) Deest re, vel ratione. *Abierunt abier.d.*) Mirè Abierũt. Quasi dicat. Te cessante, menses cessere: & locus est inconstantiæ à tempore. Et Abire dicitur quod paulatim nos deserit: hoc autem ex partu intelligit.

58 *Quod q.in te f.*) Salustius, Quod in familia nostra fuit, prædixit, vt in omnibus belli adesset vobi. Et Cicero, Senator P.R. quod in omnibus fuit. iacuit & pernoctauit in publico. *Prodidisti & te, & ill. mis.*) Videfestiuum senem, quantum se adolescenti accommodet: non enim illum, quem causã deposcit, sed amatorium ordinem fecit, priùs dicendo Prodidisti te, quàm Illam, tum etiam Gnatũ: vt ex animo amare videatur id quod natum est. *Prodidisti*) Decepisti, vel deseruisti. vt Virgilius. --Vnius ob iram Prodimur. *Prodidisti*) V Donato est pro decepisti, sed aptius est, vt sit pro, periculo exposuisti. *Quod q.in te f.*) D Pro, id quod in te erat: id est quantum in officio tuo spei & auxilij partiúmque tuarum: vel, quantum ad te spectabat. Et hîc est illud quod obsequentissimus pater vult omnia per te esse correcta.

59 *Credebas*) V Adhuc eius indiligentiam perstringit. Otioso enim Deus non fauet: qui labores manuũ fortunare solet. Ita apud Salustiũ Cato inquit, Non votis, neque supplicijs muliebribus auxilium deorum parabatur, sed vigilando, bene consulendo, prospera omnia cadũt. vbi socordiæ & ignauiæ te credideris, nec quicquã deos implores, irati infestique sunt. Idem Hesiodus ad Persam fratrem admonet, & Christianis nobis est versus admodum vulgatus: Dat Deus omne bonum, sed non per cornua taurum. Vult enim Deus nobis laborandum esse, cùm dixit, In sudore vultus tui, manducabis panem tuum. Sed nimia sollicitudo damnatur, quasi diffidens, cùm Deus laborantes secundare soleat, & promisit, & sic confidẽtibus vel dormientibus vt Germanicum est prouerbium, Deus

60 {cbabsstu / ta} *Et illam sine tua ópera in cubiculum iri deductum domum!* Mitis & faceta obiurgatio.

61 {s-ttsstxt- / tsstt} *Nolim cæterarum rerum te socórdem eódem modo.* *L. Addit consolationem flenti, vt appatet. Nam ita decuit mitem patrem, & verecundũ adolescentem, D & ex vi tantæ orationis, & metu amittendæ puellæ.

62 bssidatu *Bono ánimo es, duces vxórem hanc.* A E. *hem.* M. *bono ánimo es, inquam.* A E. *pater,*

63 tssiat- *O'bsecro (non) ludes tu nunc me!* M. *ego te! quámobrem?* A E. *néscio,* *Al. [nam].*

64 wddttdtu *Nisi quia tam míserè hoc scúpio esse verùm, eò véreor magis.* G. [esse cupio], wdtsidtu: & eo] fatto mossill bo, tdibstdtu.

65 {uxttsst- / bs} M. *Abi domum, ac deos comprecare, vt vxórem accérsas: abi.*

rete trahit. *Dormienti hæc t.c.d.*) D Quàm est, temporis præsentis. nam Esto, futuri est. mitis, quàm faceta obiurgatio. Videtur iatis Mitio ille esse qui antè eit descriptus? *Quid credebas.d.h.* &c.) Incerta distinctio: nam & per te Quid? & Quid credebas legi potest: & velut per hoc subaccusetur Aeschinus, Dormienti hæc tibi confecturos deos! infertur. Et quæ sint quæ à diis, cessantibus præstari non possint, sequenti versu docet, ne videatur de diis malè sensisse. *Dormienti*) Multò melius quàm si diceret Cessanti & non. Facturos sed, quod plenum est, Confecturos. Et mire deos ponit in eo negotio quod ipse præstaturus quam hic & se & deos excusat, quòd non fecerint Aeschino, quæ volebat, etiam dormienti. *Dormienti h.t.c.d.*) B In eos dicitur, quibus citra conatũ obtingunt ea quæ cupiunt. Ex euentu natum est, quòd aliquando acciderit, vt dormientibus piscatoribus pisces fortè retibus inuoluti caperentur. Sũt qui ad Timotheum imperatorem Athenienssium referant, cui quòd multa feliciter obtingerent magis fortunæ fauore, quàm ipsius opera, felicis cognomen inditum est. In huius inuidiam pinxisse traduntur nonnulli fortunam, vrbes ad rete cogentem, illo iuxta dormiente. quos sic eludens, Si huiusmodi, inquit, vrbes capio dormiens, quid me facturum arbitramini si vigilauero? Huc Terent. alluisse videtur.

60 *Et ill. f.t. op. in c. ri ded. dom.*) D Ordo, deductum iri domum.

61 *Nolim cæt. rer. te soc.*) Quàm nihil imperiosè ac pro authoritate patria fit. Nolim, inquit, te socordem cæterarum rerum esse. non dixit. Ne sis socors.

62 *Bono an. es*) Apparet flenti hæc dicta omnia esse. & hoc decuit verecundum adolescentem & ex vi tãtæ orationis, & metu amittendæ puellæ. Et Es, modò imperatiui modi

Obsecro n.l.tu n.me!) Mœstus amatoris animus ludentem serio loqui credidit: vera dicentem, quia optata sunt, putat ludere nunc. Potest & ob hanc causam dicere, Ludis tu me nunc: quòd nunquã eum antèà luserit. B Diomedes libro primo, Ambigua verba dicũtur, quæ o, litera terminata, & actiua possunt esse, & neutralia, pro significatione dicentis: vt, Ludo. si enim sit Ludo, exerceo ludum, erit neutrale. vt apud Virgiliũ, Ludere quæ vellem calamo permisit agresti. Si autem significat deludo, derideo, erit actiuum: vt, ludo illum, & ludor ab illis. & apud Terentiũ, Num ludis tu nunc me? *Ego te! q.*) D Magna vis pronominum cur non ludat. quibus & accessit consyderatio rei. nam primò Ego: deinde Te deinde causæ propositio. Et rectè Ludis. Est enim amantis in falsum metũ coniicere imminente lætitia, qualibet sententia. inimici verò in falsum gaudium quemquam impellere sub alicuius mœroris aduentum. & ideò negat se Mitio in hac parte futurum Aeschinum, qui in aliis luserit. *Nesc.*) Religiosè dixit Nescio: quasi non sit ratio quare non credat patri, quanuis subiecerit causam.

64 *Nisi quia,*) V συμπάθεια est quædã timoris in ipsa cupiditate physiologis nota. *Quia tam mis. h.c. esse v.*) D Pro Nimis: quia nimia miseria: vt, Nequit nimis. hoc enim putant, qui virtutes mediocritates esse dixerunt.

65 *Abi d.*) V Confirmatio est per asseuerationem, & consilium verè Christianum, vt à

*L.Admirantis simùl & gaudentis. *Mu.*[*iamne vxorē,*] ſſſſſiſp.

AE. *Quid!* *[ſiam vxôrem!]* M. *iam.* AE. *iam!* M. *iam* ſſſſſſtu 66
quantùm potes. AE. *diy me pater*

Blanditur patri.

Omnes óderint, nimagis' te, quàm óculos nunc a- {ſtſſcatt-ſtſa 67
mo meos.

*L.Facetaobiectio *Adhuc aliquantū formidat. *L. Hæc ita dicit, vt appareat iocò mentitum fuiſſe.

M.* *Quid! quàm illam!* AE. *æquè.* M. *perbenignè.* AE. {ſſtſſaſtu ſſtſſt 68
**quid', ille vbi eſt Miléſius?*

M.* *A'byit: périit: nauem aſcéndit. ſed cur ceſſas!* AE. {aaſſſſſu aaſſſſſb 69
abĭ pater:

Tu pótiùs dĕos comprecâre: nam tibi eos certè ſcio, {dxttdſtu df 70
Quò vir mélior multò es, ſquàm" ego, ſobtemperatú ſaſatſtu 71
ros magis.

Nam peccatores Deus non exaudit. *Mu.*[*quàm ego sŭ,*]

deo proba & honeſta oretur. Dixit enim Solomon, Qui inuenit bonam mulierèm, inuenit bonum. ſed nemo inuenit, niſi Deus dederit. igitur is vera fide inuocandus eſt. *Abi d. ac d.c.)* D Magnus inſitor ſui beneficii eſt, qui à diis petendū eſſe dixit, quod ipſe Præſtabit. an ideò quia ordinis fuerat, priùs rem diuinam facere, & ſic vxorem accerſere? Et bene repetitū eſt Abi: quaſi hærenti morantique: vt, Vos iſtæc intrò auferte: abite.

66 *Quidtiam)* V Admirans ſubinde idē repetit, & παυτολόγως eſt propter admirationem rei inopinatæ & inſperatæ. *Quid iam vx.)* D Acceſſit ad beneficium tempus. & ideò Iam quaſi geſtiens repetit adoleſcens. *Quantum p.)* Aut deeſt Citò: aut Quantum poteſt eſſe.

67 *Ni magis te, q.oc.n.am.m.)* Mirè Nunc addidit & eleganter inuentum eſt quod in ſe amator multum diligat, id eſt, oculos. vt è contrario in Eunucho, Adoleſcenti ipſi eriperem oculos. id eſt, ipſos, de quibus amat. *Oculos)* V Eſt enim oculus corporis pars pretioſiſſima, vbi & habitare animum non ineptè quidā dixerunt. Plin. li. cap. 16. Hinc Latinæ ſunt phraſes, habitare in oculis, in oculis ferre. vtrunque autem de chariſſimis, quos vnicè fouere cupimus, dicitur. Atque hic votum grauiſſimum, quo mauult ſe diis eſſe odioſiſſimum, ſi non verè Mitionem adamaret.

68 *Quidquàm ill.)* D Commendat ſe Mitio, & familiariorem amatori facit, mentionem faciendo ſæpius de amica in vxorem ducenda. *Aequè)* Sic infert hoc quaſi dubitando inuenerit. *Perbenignè)* Multùm putat, quia amator hoc dixit: ergo benignè, largè abundéque. *Quid, ille vbi eſt Mil.)* Non amat, ſi ſtatim timere deſinit. vnde Virgilius, Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti Detulit, armari claſſem, curſúmque parari. *Miléſius)* V ἐνθυμηματικῶς. Hunc enim Zelotypus adhuc timebat. Diluit autem ex abitione iam parata. Igitur bono eſſe animo.

Abyit p.n.aſc.) D Facetè, Abiit: ne dicet, Mentitus ſum. atque ita dixit, vt infantibus nutrices de terriculis dicere ſolent: quas cum ipſæ confinxerint, abolitas volunt, poſtquàm illos vident nimiùm pauere. Et mihi videtur ridens hæc dixiſſe: vt intelligat Æſchinus Mitionem ioco fuiſſe mentitū. *Nauem aſc.)* B Quare potiùs Nauem aſcendit, quàm in nauem deſcendit? Reſpōdeo, quòd terræ elementū, vt Phyſici tradūt, aqua inferius eſt, quam cauſam dicit Seruius eſſe, cur Virgilius dixerit, Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor.

Deos c.) V ἀστεϊσμὸν pii patris in nuptiis pro ſe exoptat: Norunt & gentiles naturæ ductu Deum peccatores non exaudire. Senſerunt quoque deos bonis viris obtemperare, Socratico Syllogiſmo, quo ille per Pythagoricam paroemiam, vt pote, Amicorum omnia eſſe communia, colligit, quemadmodum ex Platone Eraſmus Rotero. multis oſtendit, atque Chriſtiana eccleſia ἀστεϊσμὸν, id eſt, pro aliis interpellationem tanquam præſentiſſimum remedium verè agnoſcit. *Deos c.)* B Pro, ſacris operari, vel ſacrificare poſitum videtur neque enim coniux duci, neque ager coli ſine ſacrificiis poterat.

Tibi obt.m.) D Mira ſententia, deos obſe. qui bonis, quaſi bonis hominibus multum debeant. & in excuſationem precandi deos vide quæ faculas nata ſit patrem ſine aſſentatione laudandi. non eſt autem iniurioſum, ad patrem referre deprecationē deorum: ſed magis honorabile. nam tale eſt apud Virgilium, Tu genitor cape ſacra manu, patriósque penates. vt ipſe patrem portet, hic deos.

72 {aatſſſtu ad} M. *Ego eo intrò, vt quæ opus' ſunt parèntur: ſtu fac, vt dixi, ſſi ſapis.* G. *ſtu, vt dixi fac,*] aatſſſſtu: adtſſſtu. Mu [*fac tu vt dixi,*] adtſſſtu, *eliſo s in* [*opus*]. D. *Hic verſus in quibuſdā non inuenitur.*

73 aiiiſſiu AE. *Quid ſhoc eſt negóti!] hoc eſt patrem eſſe aut hoc eſt fílium eſſe!* *Mu.*[*hoc negotii*] iiſiſſiu. Epiphonema. Paternæ liberalitatis exaggeratio.

74 {ſiiiſſdu ſiiiſa} *Si frater, aut ſodâlis eſſet, qui magis' morē géreret!*

75 ſiiaſiiv ** Hic non amándus! hiccine non geſtándus in ſinu eſt! hem.* * L. Tangitur ſcopus fabulæ.

76 {ſſaſſſaiu aſſſſ} *I'tu que ádeò magnam mihi iniêcit sŭa commoditâte curam,* Bonæ indolis adoleſcens.

77 ſſdſſiiv *Ne fortè imprúdens fáciam, quod nolit: ſciens cauêbo.*

78 ſſſbſiap *Sed ceſſo ire intrò, ne mora meis núptiis égomet ſſie!]* *C. Si legas [ſim] erit cataleticus, vt præcedentes, ſſſbſiav.*

72 *Ego eo)* V Peroratio eſt, & neceſſaria ad futuras nuptias paraturus eſt. *Ego eo intrò)* B Priſc. Additio pronominis diſcretionem aliquam deſyderat perſonæ alterius. Terentius in Andria, Vos iſtæc intrò auferte. Idem in Adelph. Ego ibo intrò, vt quæ opus ſunt parentur.

73 *Quid hoc n.)* V Nunc tanquam gratus & memor beneficii patrem collaudat. Primùm ab officio patris, & habitu animi in filium ipſum. *Quid eſt h.n.)* D Et mirantis hæc, & laudantis oratio eſt. & penè videtur huiuſmodi patrem Terentius probare.

74 *Si frater)* V Amplificat collatione Mitionis manſuetudinem. Facilitate quoque & comitate patris generoſus adoleſcens ad redamandum parentem prouocatur. & In ſinu geſtare, eſt immodico fauore aliquem amplecti, à philoſtorgia matrum in liberos infantes prouerbium natum. *Qui magis m.gerer.)* D Quī, quo modo, qua re, qua ratione. B Obſequor & Morē gero, non ſolùm dē minoribus dicuntur erga maiores, ſed etiā maioribus erga minores. Vnius exemplum hîc eſt: alterius apud Plautum in Aſinaria his verbis, Ego ſanè cupio obſequi gnato.

Hic non am.) D Omnia perfecit hic pater, vt & ametur, & laudetur, & foueatur. 75

Magnam m.m.ſ.c.c.) Mira ſententia, mala etiam de bonis nobis naſci. an bonus parens magnæ curæ eſt filio? 76

Sciens c.) Facere quod nolit ſcilicet. 77

Sed c.tr.int.ne m.m.n.eg.ſ.) Bene hoc, vt pote obiurgatus. 78

ACT. IIII. SCEN. VI.

ARG. VA circuitione Demea reuertitur Mitionem conuentum cupiens, irarum plenus, propterea quòd Syrus falsò demonſtrauerat, vbi locorum Mitio reperiundus fuiſſet. *Theſes.* 1 Magna eſt ſollicitudo parentum pro liberorum ſalute. Illos enim non piget vel ſenes totam vrbem perreptare, vt liberis bene conſuleretur, & proſpiceretur. D Hîc exemplum induc itur fœui patris ex affectu vero, & ob hoc inuiſi omnibus. non autem tantùm amare vultu, quàm ipſa re inducitur. nam neque ſibi, neque cuiquam alii, ſed filio tantùm conſultū cupit.

Verſ.gen. Iambici ſenarij, ſiue trimetri acat.

DEMEA.

1 ſſdſi DEFESSVS *ſum ambulándo: vt Syre te cum tua* D. Anhelans ſolus hæc omnia ſecum loquitur.

2 ſiiſſp *Monſtratióne magnus perdat Iúppiter.*

1 *Defeſſus)* V Propoſitio eſt expoſitionis de latitudine. B Priſcianus, Deficiſcor, inquit, Defeſſum facit ſupinum, & præterirum Defeſſus: vt Terentius in Adelphis, Defeſſus ſum ambulando. Idem in Phormione, Neque deficiſcar vſque adeò experirier. Nā ab eo quod eſt Deficior, fit defectus participium. *Vt S.)* V Ratio eſt à cauſa impulſiua Syri, cui imprecatur.

*L. Aptè & prouriè ad tarditatẽ senis. D Tardus incessus non perambulatio sed perreptatio dicitur.

*Perreptáui vsque omne óppidum, ad portum, ad lacum: Quò non ẽ neque illic fábrica vlla erat, neque fratrem homo

G. Alii omittunt [illic], sbiiaj.

G. [aiebat] dissyllabũ: vel [se] omittendum, si bacchium quis non recipit.

Vidisse se [aiẽbat] quisquam. nunc verò domi Certum obsidére est vsque, donec redierit.

3	fssisp
4	fssaiai fsa
5	fssfi si fisidp
6	

catur. *Vt Syre te c.t m.*) D Vt, pro vtinam. & hæc omnia anhelãs dixit. B Adrianus Cardinalis, Vt pro vtinam execrando vel optando. Plautus in Mostellaria. Vt dii deæque omnes me pessimis exemplis interficiant, nisi ego illam interfecero siti, famẽque ac gelu. Terentius in Adelphis, Vt Syre te cum tua mõstratione, &c. *Te cum tua*) D Adhuc non credit in errorem se missum fuisse. *Mostratione*, Te cum tua monstratione.

5 *Perreptam*) V Narratiuncula est de sua circuitione, & verbum Perreptandi est quàm accommodatissimum. *Perreptaui*) Emphasis est, senes enim ob tarditatem & annorum grauitatem ægre admodum corpore mouentur: præsertim in ea monstratione, quam fecit Syrus. B Vallensis Laurentius lib. 6. cap. 5 cum repere sit animalium, inquit, pedibus carentium, & ventre euntium, licèt quædam reptilia pedes habeant vt lacertæ, tamen reptare hominem dicimus, qui segniter, lentè, & quasi testudineo passu incedit, quales sunt qui in hortis, aut vinetis, similibúsque locis spatiantur. Horatius, An tacitus syluas inter reptare salubres? Plinius in epistola vltima libri primi. Scholasticis porrò dominis, vt hic est, sufficit abundè tantum soli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnã semitam terere, omnésque viticulas suas nosse, & numerare arbusculas possit. Idem, Frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus est. Terẽtius in Adelphis, Perreptaui vsque omne oppidum, ad portã, ad lacum, Quò non? Plautus in Amphitryone, Omnes plateas perreptaui, gymnasia myropolia. Apud Emporiũ, apud omneis ædes sacras fum de fessus quæritando. *Ad l.*) D Facerè Poëta memorem inducit senem, quorum minimè opus fuit meminisse. *Ad p. ad l. Quò non*) Mirè propinquiora omisit, vtpote porticum, macellum, Cratini ædes, templũ Dianæ, & vltima posuit, vt quantum peragrauerit demonstraret.

Quò non?) Duobus dictis, Quò non, addidit: quasi & ad dicendum lassus appareat. *Quò non?*) V Eclipsis est ex affectu nata videlicet, in quam non parte perreptaui? quod senile est verbum, vel cum scipione gradientibus conueniens.

Certum obs. est vsq. d. r.) D Propriè Obsidere dixit. conuenit enim & irato, & repentè aggressuro. & ab eo quod est Obsideo, Obsidẽre facit, producta media syllaba. ab eo quod est Obsido, Obsidere facit, eadem syllaba correpta. 6

ACTVS IIII. SCENA VII.

ARG. B Demea de vitio virgini oblato, & nuptiis reciscit. is fingitur iam tumultuari, sed posteà placatur. V Est ἀθεώρητον, nimirum aspera & morosa Demeæ cum Mitione obiurgatio. Sed Mitio cunctas obtrectationes salibus vrbanis & festiuis diluit, vt in hoc sit ἀπολογητικὸν. P cæterùm in calce stomachosa Demeæ in Mitionis mores exclamatio continetur. V *Theses.* 1 Morositas etiãsi sæpe expostulet, tamen inepta, & inutilis est. 2 Lepidis dictis & facetis, quæ turbata sunt mitigantur. 3 In necessitate, scenæ inseruiendum est. Nam non omnia ad viuum resecari possunt. 4 Factis, dum infecta permaneant concedendum, est imò melius consulendum vt minùs noceant. P In hac scena est exemplum intempestiuæ obiurgationis, ac per hoc ridiculæ. P Nãque cùm noua & inaudita Mitioni referre studeat omnia priùs, melius ipso Demea hic nouisse deprehenditur. M Pacifici quoque hominis ingenium, quòdque ad iram minimè temerè commouetur, hoc loco describitur. Illi enim, qui eiusmodi animo præditi sunt, etiamsi maximè irritentur, tamen quia communes hominum mores, apud quos nihil promouere possunt, non ignorant, lepidis & facetis dictis turbata si quæ sunt, mitigant. Plato præcepit, quòd vltra placabilitatem & clementiam debemus etiam exercere facilitatem & animi magnitudinem, quæ non perturbatur: quoniam magnus animus non curat iniurias, & libenter ignoscit.

Vers. gen. Et hi senarij sunt omnes.

MITIO. DEMEA.

*D. Moris est secũ loqui vel senes, vel maximè aliquid ex animo agentes.

*Ibo, illis dicam nullam esse in nobis moram.
D. Sed' eccum ipsum: te iam dũdum quæro Mitio.

1	fssfsp
2	fssfii f

M. Quidnam? D. *fero ália flagítia ad te ingéntia

*L. Propositio accusationis.

*Boni illius' adolescẽtis. M. ecce autem. D. noua,

*D. Ironia.

3	fsbbisp
4	fsmsisp id

Capitália. M. ohe, iam. D. nescis* qui vir sit. M. scio.

*D. Ironia.

5	aasfsfi

D. Ah, stulte, tu de Psáltria me sómnias ágere:

*L. Ah, dolentis.

Si verbum [agere] in sequentem versum transferas, ac si legas, [Agere: hoc peccatum in virginem est ciuem. M. scio. Iconstabit vterque versus: & prior sic dimetietur. sifisi: alter verò sic, aisfisi.

D. Alij volunt Mitionem dicere, [Malim quidem. Jalij Demeam. G Puto Mitionis esse, & à Demea importunitate impedita, quo minus ea perficeret Mitio.

6	fsfe×b
7	fsfi si

Hoc peccãtum est in vírginem ciuem. M. scio.

8	adidsi

D. Eho, scis, & pátere! M. quidni pátiar! D. dic mihi,

9	fssfsp

Non clamas! non insánis! M. non. D. malim quidem.

*L. Ista ad amplificationem pertinẽt.

10	fcasbp ss

*Púer natus' est. M. dij bene vortant. D. virgo nihil habet.

1 *Iho, ill.*) V Sollicitus est Mitio de nuptiis, id ex proxima scena quinta extrema colligitur. *Illis dicam*) D Soltratæ & filiæ.

3 *Fero alia fl. ad te ing. B.*) Magno sonitu, acingenti ostentatione futuræ accusationis exorsus est. magna sunt enim omnia & Fero, & Alia flagitia, & Ingentia, & quod ἐμφατικῶς, Boni illius adolescentis, dicit. *Fero*) V Est hic Tragicum propositionis exordium, amarulenta ironia illustratum, cùm Amplificatione, cùm ait Ingẽtia, cùm Noua, cùm Capitalia dicit. Hęc autẽ sunt attentionis. Ita gradatim peccatum amplificatur. sed Mitio pro suo ingenio ciuili & moderatiori cuncta mitigat.

4 *Boni ill. adol.*) D ἐμφατικὸν, quæ semper amariùs ponitur, quàm criminatio manifesta. *Ecce autem*) Ecce dicitur cùm repentè triste aliquid rebus interuenit lætis, aut certè cùm aliud agitur, aliud emergit nouum. vt Virg. Ecce autem gemini à Tenedo: tranquilla per alta, Horresco referẽs, immensis orbibus angues. Et, Ecce trahebatur passis Priameia virgo. Crinibus. Et Cicero, Ecce autem repentè ebrio Cliomene, esurientibus cæteris, &c. *Noua*) Recentia an mira & magna; vt, Pollio & ipse facit noua carmina.

5 *Nescis qui vir sit*) ἐθεώρητον, nam Vir, ad laudem sumi solet, vt alibi Virũ te iudico. *Scio*) Satis ridiculè: nec quod ille cupit, abnegat Mitio: vt consentiendo, iracundiam Demeæ acriorem fieri * possibilem sibi, mitigare queat. nam Scio ad negotij totius gestionem retulit. nõ ad illud quod ait, Nescis quivir sit.

8 *Eho, s. & p.*) Iam & illi irascitur, non Æschino.

Non c.) V Iam curiosus senex, omisso Æschino in Mitionem inuehitur. *Malim quidẽ*) MU Dicitur à Mitione: & habet hunc sensum, Malim quidem, si fieri possit, aliter esse: sed quandò quod factum est, infectũ fieri nõ potest, æquo animo fero, tale aliquid cùm dicere pararet, impeditur à Demea. 9

Puer natus) V Ratio vna est cur sit clamãdum, sed alter deprecando, & bene ominando diluit. *Puer n.*) L Ista ad amplificationem pertinent. Et attende asperitatem Demeæ & lenitatem Mitionis, qualis vterque suprà descriptus est. *Puer n. est. dii h. v.*) D Hic bono exẽplo inducitur Mitio irascentem iustè Demeam leniter ferre: quia exanimato ob mœrorem non conuenit inclementer ire obuiàm cùm possit in tempore obiurgari, postquàm destomachatus fuerit. Et vide quàm facetè: cùm ille, Puer natus est, ad argumentum mali attulerit: hic ita respondit, quemadmodum solent illi, quibus puellam nasci metuentibus nuntiatur puerum natum esse. nam in omnibus quæ cupitè venerint, Dij bene vertant, dici solet: quia sæpe homines ea optauerunt, quæ aliis aliter atquè expectauerunt, contigissent. quam potestatem rerum vertentium semel in vtranque partem, Vertumno deo superesse veteres existimauerũt. *Virgo*) V Altera est ratio clamandi, sed ἀποδιόρθωσις eluditur. *Virgo n. h.*) D Vult rem sine remedio videri: quia scit posse nuptijs finiri sollicitudinem. Et vide amaritudinẽ Demeæ contra omnes, vt nec virgini ipsi parcat. 10

M. *Audiui.* D. *& ducênda indotâta est!* M. *scilicet,* ssfssp 11
D. *Quid nunc futûrum est!* M. *id enim, quod res ipsa* fsdssfi 12
fert:
Illinc huc ira nsferêtur virgo. D. *ô Iúppiter!* ssfssp 13
Istóccine pacto opórtet! M. *quid fáciam ámplius?* saisap 14
D. *Quid fácias, rógitas! si non re ipsa tibi istuc dolet,* ddssd 15

G. in hoc versu superfluat vel [*tibi*], ddssfp: *vel* [*istuc*], ddssdp: *vel* [*rogitas*], dssdfp, *non elisô i in* [*tibi*]: *vel,* [*ipsa*] ddssfp: *si bacchius restituis, elide* [*sant t in* [*istuc*], ddssap. *alias legêndum* [*si non re vera tibi dolet istuc,*] *vt fiat iambicus tetr. cat.* ddssbi-.

Simulâre certè est hóminis. M. *quin iam vírginem* aidssp 16
Despóndi: res compósita est: fiunt núptiæ: fsdssj 17
Dempsi metum omnem, hæc magis sunt hóminis. fiadsp fsd 18
D. *cáterùm,*
Placet tibi factum Mítio? M. *non, si queam* iaasfsp iisfd 19
Mutâre: NVNC, CVM *non queo, æquo ánimo fero.* sfsiai 20
ITA VITA *est hóminum, quasi, cùm ludas* addssfi 21
tésseris:

Simulâre certè est hóminis. M. *quin iam vírginem*

L. Conuertitur ad Mitionem emissio Aeschino,

31 *Audini)* ἀφελῶς, & cũ ἐφυλακτικῷ respondendum, quasi leuè sit quod admissum est. *Et ducenda)* V Tertia est, quæ ironia diluitur. *Et ducenda id est?)* D Ducenda scilicet, nisi damnandus sit Æschinus. & hoc verbum, necessitatis vim habet: vt Pacé Troiano ab rege petendum.

32 *Quid n. f. est?)* More irascentium, cùm ipse sciuerit quid futurum sit, Mitionem interrogat, & huiusmodi interrogatio, secundum figuram suam non habet responsionem: sed Mitio sic respondit, quasi simpliciter inquirenti. *Quid)* V Egregiè decoro inseruit. Nam fingit Demeam more irascentium interrogare, Quid porrò futurum sit, cùm tamen omnia satis consentant.

33 *Illinc huc)* Aliud consilium suggerit, quod senem magis excruciat, quod exclamatio Tragica declarat. *Illinc huc ira. virgo)* D Virginem quæ etiã cum viro fuit, vocat. Virg. Ah virgo infelix.

34 *O Iuppiter! Istuccine pacto.)* O Iuppiter, Tragicè adiecit à Mitione versus. Istoccine pacto ad ipsum Mitionem respiciens dixit.

35 *Quid fac.)* V Nunc ἀκαιρως consulit illum, sed hic simulationem probat. *Si non re ipsa t. dol.)* D Nũc Rem pro veritate posuit.

36 *Simulare c. est h.)* D Non hoc dixit, quia hominis est mentiri, sed quia sæpe iracundiæ simulatio, custodia disciplinæ est. B Imò si verè irascaris, hæc ira peccatum non est. Exurgit ad vindictam qui præest, non quòd læsus sit ipse, verùm vt disciplinam seruet, mores corrigat, licentiam comprimat. *Quin iam)* V Diluit ab inutili, Quia omnia cõfecta sunt, & ab humanitate argumentatur.

Iam virg. D. res c. est f. m.) D Ne diceret, 17 Despondi, composui, facio. Et Despõder puellam, qui petit: Spondet à quo petitur. Rectè ergo socer futurus, Despondi dixit.

Hæc magis sunt h.) Bene repetit Hominis: ille 18 enim dixerat, Simulare certè est hominis.

Cæterùm. Plus est f. M.) Nihil aliud volebat 19 Demea nisi vt sæuiret Mitio, quod impetrare non potuit, etiam ab eadem sentiente de prauitate & peccato Æschini. *Si queam)* V Est enim factum, non erit porrò infectum, quod tum sententia huic loco admodum opportuna, tum collatione casuum humanorum probat. conuenit autem forti viro, qui aduersis rebus non frangitur, sed id quod sors tulerit ferendum censet. Vt possumus, inquiens, quando vt volumus non licet. & est Minus Iublianus. Feras non culpes, quod mutare non potes. & sic Epictetus, ὁ τύχης ἕνεκα συμπεπλεγμένος ἑαυτὸν χρημάτῳ πονηρῷ, ἢ γὰρ τραχήλου, ἢ λίθος ἐστὶ βαρὺς ἢ ἀνυπέρβατος, ἢ τυραννικὸς, ἢ πολύσχοις, ἢ ἀνήκοος. D Gnome venusta est. In opere proverbiorum Erasmus. Omnem iacere aleã est, inquit, & vniuersam periclitari, fortunæque arbitrio committere. Siquidem alea fortunæ ludus est, magis quàm artis. Vnde prouerbiali figura, si quando ancipitem rei euentum significamus, quasi non arbitrio iacientis, sed à fortuna pendentis, aleam iaci dicimus. Ita ἐφωτίας, quæ in exprobratione sequenti de persona Terentius in Adelph. Vitam hominũ perinde dixit esse, quasi cum ludas tesseris, vt quod iactu non cecidit, id arte vt corrigas. Plato vitam humanam, teste Plutarcho, similẽ esse dixit alearum ludo, in quo & iacere oporteat accommoda, & eis quæ ceciderunt rectè vti. Quid cadat, id fortunæ in manu est: distribuere verò rectè quæ fortè ceciderunt, id in nobis est situm. Quam collationẽ imitatus fuisse videtur Terentius in Adelphis. *Quasi cum ludas)* D Rectũ erat si diceret, Ita vita est hominum quemadmodum tesseris ludere: aut Quemadmodum ludus est tesserarum. Notã ergo genus locutionis. M Tessera est lusorium instrumentum, in quo descripti sunt numeri: quod dictum est ita, quia ab omnibus partibus quadrilaterum videtur. B Tesseram Græci cubum nominant. Tribus ludebant veteres tesseralis, quemadmodum etiam nostris temporibus in foro aleatorio fieri consueuit. Talos autem quatuor iaciebant in ludo talario. Erasmus in quodam dialogo de talis & tesseris. Enthi talum ouillum, inquit, è dextro crure: vides quatuor duntaxat latera, cùm in cubo & alea, seu tessera sint sex, in ambitu quatuor, in summo & imo duo.

22 *Si illud, q. est m. op. iactu n. c.)* D Vtrum, quod opus est, iactu non caditincerta diffindito.

23 *Illud, quod c. fortè, id ar. vt c.)* Ars adhibenda pro fortuna. nõ enim si malè iactus ceciderit, deferendus est ludus. Et Fortè nunc pro fortuna intelligendum.

24 *Corrector)* V Repetitio est amarulentæ

22 fsdssp *Si illud, quod est máxume è opus, iactu n. non cadit,*
23 fsdssi *Illud, quod cécidit fortè, id arte vt córrigas.*
24 ssaisi D. *Corrêctor. nempe tua arte vigíni minæ*
25 ssaisi *Pro psáltria perière: quæ, quanti ùm potest,*
26 bdssap *Aliquò* [*ab*]*iacienda est, si non préti o,* [*at*] *gratis.*
Al [*objeciendâ*]. *Al.* [*vel*], aasdsp.
27 issdip M.* *Neque est, neque illam sanè sí sdeo véndere.*
28 bddssp D. *Quid ígitur fácies?* M. *domi erit.* D. *prò diuûm*
fidem,
29 asbdsi *Méretrix,* [*mater familiâs erit vna!*] *in domo!*
30 ssisap ssisi M. *Cur non?* D. *sanúmne te credis esse!* M. *équidem ár*
bitror.
31 aidbip D. *Ita me dij ament, vt vídeo ego tuam inéptiam,*
32 sbssi *Factûrum crédo, vt hábeas quicum cántites.*

Mæretrix, & mater fam. est.) D Locus est ab indignitate. Seruius in Æneid. Apud maiores, inquit trahebatur interdum à Græco genitiuus singularis: hinc etiã paterfamiliãs & materfamiliãs, quæ duo tantum nomina retinuerunt. Hæc ille, Rariũmum est & priscam genitiuos singulares nominũ puerorum in ã, per as exire, vt hæc Maia Maias, pro Maiæ. & in hæc Latini Græcos æmulamur.

Cur non?) D Posset dicere, non est Æschini amica: sed cessanda est culpa Ctesiphonis.

Ita me dii) L Postquàm apertis conuiciis non potest ad iracundiam concitare, tocca aggreditur. *Ita me dii ament. vt vid. ego t. in.)* D Ordo est, Ita me dij ament, te facturum credo, vt habeas quicum cantites. Ipse se fallit, non inquirendo vlteriorem causam retentæ in domo meretricis. Mirè autẽ Cantites? quasi turpius sit cantare senem cum psaltria, quàm coire. *Quicum)* V Ridiculum, quem conuiciis in iracundiam concitare nõ potuit, eum salibus acerbioribus adoritur, vt vel sæuiendi ansam Mitioni obtrudat: sed Mitio semper mitis est, & verus Mitio, tam verbis quàm factis.

Correctior) D Quia dixit, Arte vt corrigas. sed moris & iratis ab vltimo verbo contradicentis incipere.

Neque est, nec illam.) Ille scopulo vereatur Mitio, in quo eligit inceptus potius videri, quàm prodat Ctesiphonem patri.

Prob.) V Exclamatio: bonestato & in commodo desumpta.

Mæretrix, & mater f.) D Locus est ab indignitate. Seruius in Æneid. Apud maiores, inquit trahebatur interdum à Græco genitiuus singularis: hinc etiã paterfamiliãs & materfamiliãs, quæ duo tantum nomina retinuerunt. Hæc ille, Rariũmum est & priscam genitiuos singulares nominũ puerorum in ã, per as exire, vt hæc Maia Maias, pro Maiæ. & in hæc Latini Græcos æmulamur.

Cur non?) D Posset dicere, non est Æschini amica: sed cessanda est culpa Ctesiphonis.

Ita me dii) L Postquàm apertis conuiciis non potest ad iracundiam concitare, tocca aggreditur. *Ita me dii ament. vt vid. ego t. in.)* D Ordo est, Ita me dij ament, te facturum credo, vt habeas quicum cantites. Ipse se fallit, non inquirendo vlteriorem causam retentæ in domo meretricis. Mirè autẽ Cantites? quasi turpius sit cantare senem cum psaltria, quàm coire. *Quicum)* V Ridiculum, quem conuiciis in iracundiam concitare nõ potuit, eum salibus acerbioribus adoritur, vt vel sæuiendi ansam Mitioni obtrudat: sed Mitio semper mitis est, & verus Mitio, tam verbis quàm factis.

M. *Cur non!* D. *& noua nupta eadem hæc discet!* M. *scilicet.* — fddfsp — 33

Restim, attende locum reconditum. L apparet genus saltationis fuisse.

D. *Tu inter eas restim ductans saltâbis.* M. *probé.* — dfffsi — 34

[Et tu nobîscum vnà si opus sit.] D. *hei mihi,* — ffiii — 35

Al.[D. Probé! M. & tu n.v si opus siet.] illuãi: *vel elisò s in [opus]*, ilfdai.

Non te hæc pudent! M. *iam verò omitte Démea* — fisiip — 36

Al.[Hilarem,] Mu. gnati]. *Exclamatio invitam & mores. *L. Congeries, quæ asyndeto attollitur

Tuam istanc iracundiam, atque ita vti decet, — iffiap — 37

[Hilarum,] ac lubéntem fac te in [nati] núptijs. — aiffii — 38

Ego hos conuénam: pòst huc rédeo. D. **ô Iúppiter,* — idfdfsp — 39

**Hánccine vitam! hóscine mores! hanc deméntiam!* — dfaffp — 40

Vxor sine dote véniet. intus psáltria est: — fabifi — 41

Domus sumptúosa: adoléscens luxu pérditus: — ixaffp / iif — 42

Vel sic. iaffp: *& elisò s in [domus]*, aiaffp.

83 *Et noua n. cad. h. d.)* D Alius subaudiet Dicere. sed ô magna in verbis elegantia! vide enim quam vim significet Discet. & ideo non Vxor, sed Noua nupta, quam ad omnia docilem esse, ipsum indicat nomen.

84 *Tu inter eas r. d. s.)* Lusus est natus ab eo fune quo introductus equus Durius in Troiam est. Connexis manibus funæ, chorum ducunt saltantes. Hoc à quibusdam dicitur. Sed ego puto manu concertos choros puellorum puellarúmque cantantes, restim ducere existimari: & id maximè conuenire ad exagitandam importunitatem senis, veluti pueros imitantis. Simul etiam quia iste connexus manuum lasciuus ac petulans admit discretionem conditionis, dignitatis, ætatis inter meretricem, nouam nuptam, & senem. Et hoc, quemadmodum dictum est! & quanto stomacho iam ab Æschino recessum est, & transitum ad Mitionis luxuriam describendam! *Restim)* V Pollux in quarto tria genera saltandi obseruauit. Vnum ἐμμέλειαν, saltationem Tragicam compositam & decentem. Alterum κορδακισμὸν, Comicam saltationem lasciuam & petulantem, ad quã Terentius allusit. Tertiam ὑπορχὴν, equestrem. Iudicatur tamen κόρδαξ saltatio admodum lasciua, ridicula & rusticana: de qua consulẽdus est Luscianus περὶ ὀρχήσεως. Donatus quoque putat cordacissimum fuisse, cum puer & puellæ confertis manibus chorum saltando ducebant. eundem & Atheneus in decimoquarto libro describit. Neque adeò Aristophanicum ὑπορχηματικὸν est ab illo diuersum. Est quoque κορδακιστὴς lasciuè & petulanter saltare. Nemo tamen est qui hîc iocum ex persona, & re ipsa ductum nimis liberalẽ esse non videat. Itaque Mitio eundem & approbat, & in senem, eúmque rusticum regerit. P Quidam libro Institutionum grammaticarum, obiter Terentianum hunc explicans locum, in hanc ferè sententiam scribit. Est autem cordax comica saltatio, eneruis ac indecora, ad eam alluſit in Adelph. Terent. Tu inter eas restim ductans saltabis, id est cordacissimen ages. Vide Athenæũ in quarto libro, & nos aliàs pluribus, parum enim ad rem attinent quæ illic à Dona. si modò genesia sunt, scribuntur.

Non te hæc p.) B Prisc. sunt quæ adiunguntur genitiuo & accusatiuo: vt, pudet me illius rei, tædet, piget, miseret, pœniteat infinitiuus tamen hæc eadem coniuncta, accusatiuum solum assumunt: vt, pudet me discere. Terent. in Adelph. nouo more dixit. Non te hæc pudent! *Iam verò)* V Mitigaturus iracundiam ad nuptias, quæ vehementius affligunt, ita est ἀστεῖος nimis facetus. *Iam verò om. D.)* D Mirè vrbanitatẽ expressit vltrò obiurgantis qui obiurgatus est. 36

Tuam ist. ir.) Nam Ira, de causa est: Iracundia, de vitio multũ iracensis. *Hilarum)* Vetustè, non hilarem. *Atque vti d. hil. ac lub.)* Bene addidit Lubentem. multi enim hilares se simulãtes, non lubentes sunt. *Fac te)* Non dixit Esto: sed, elabora vt esse possis. 37

Hanccine vit. h. m. h. d.) ἐλλειπτικῶς omnia vt pote stomachosè secum loquẽs. deest enim Esse aut quid tale. V Eclipticæ exclamationes rei indignitatem amplificant, quibus congeries incommodum, & asyndeta accedunt. 40

Domus s.) D Domus, id est, homines. V οἰκιαδοχικῶς familiam accipit propter Psaltriam & alios. *Adolescens l. p.)* B In scorta furens, temulentia vesanus, pulsator violentus: qui nullis legibus coërceri, nec pudore, nec reuerentia, nec metu cohiberi potest: audens 41

43 iffsai *Senex delirans: *ipsa si cúpiat,* * *Salus,*

44 fisidp *Seruáre prorsus non potest hanc familiam.*

*L. Epiphonema. *M. Romani Salutẽ deã venerabantur, cui & ædẽ struxerunt.

43 dens quicquid animo collibitum fuerit. *Salus)* V Epiphonema hyperbolicum est, quo summa desperatio notatur. Colebatur autem Salus à Romanis non aliter ac à Græcis ὑγίεια, cuius ædes à C. Iulio Bubulco (& non Bibaculo) Censore locata fuit, iuxta Liuium in nono ab vrbe cond. Nam eam Cos. bello Samnitum vouit, mox idem Dictator eam dedicauit: & hanc à Fabio pictore depictam esse creditur. Romæ autem ab antiquis Salus effingebatur mulieris forma in solio sedentis, pateram tenentis, apud quam ara erat, cui anguis inuolutus caput attollebat. Cæterùm emblema vel potiùs amuletum Salutis aut ὑγιείας ex quinquelineari triangulo, cuius & Hippocrates meminerat, constans, quid sibi voluerat, alibi explicatur. *Ipsa si c. Sal. S. pr. n. p. h. f.)* D σωματοποιΐα. Plautus, Lubentiorem te faciam, quàm ipsa Lubentia est. Etenim ὑπερβολὴ est. Ipsa Salus si cupiat seruare, prorsus non potest hanc familiam. Hinc licet æstimare quantum & caloris & grauitatis apud Terentium sit ad imitationem Cæcilianam. Vide quantũ creuerit à superioribus, vt sic finiat. *Ipsa si c. Salus)* B De familia deplorata sumptũ videtur à Plauti Mostellaria sub persona Tranionis, sic loquentis. Nec salus nobis saluti iã esse si cupiat potest. Omnes id genus hyperbolæ prouerbij faciem obtinent: veluti, Philosophiæ studium, ne Momus quidem ipse reprehẽdit. Item de loco vehementer munito. Hanc arcem ne Mars quidem ipse expugnarit. De re tacitu difficili, Hoc ne Harpocrates quidem ipse aut Angerona continere queat. De homine supra modum suspicaci, Iste ne Fidei quidem ipsi, fidem habeat. Hæc & eiusmodi alia in Chili. 44

ACT. V. SCEN. I.

ARG. L Redit in proscenium Syrus temulentus, vt præbeat occasionem ad epitasin periculi Ctesiphonis. P Exultans quoque, se lautè opiparéque cœnatum esse, V ac de cuticula bene curata sese efferens, H vt sic risus sit maior, cum Demea sene aspero committitur: P qui hunc ob temulentiam mordaciter impetit & obiurgat: V serióque disputans, ac graui orationis genere personam suam importunitate prodit. *Thesis.* 1 Ebrietas nimis est ridicula, tum verbis tum gestibus. 2 Senex intempestiuè temulentum obiurgat. 3 Quantáne fenestra per indulgentiam herilem seruis aperitur? M Quantum sumat sibi improbitas seruorum absentibus dominis, hæc scena ostendit. Nam cùm sit seruus peruersissima possessio, quæ semper ad incommodum, possidentis aspirat, nisi præsentia domini à maleficiis absterreatur, pessima quæque in familia designare solet. Multum enim potest prodesse domesticis negotiis patrisfamiliàs præsentia. Vnde Aristoteles lib. Oeconom. 1. significare volẽs, quantopere prosit adesse rebus suis, sic ait, Perse interrogatus, quid equum maximè pinguem faceret? oculus domini respondit. Hoc scilicet designare volens, quòd vbi ipse adest dominus, nihil serui aliud audent, quàm quod vident illi gratum, & sic satis placere. Certè quod ad hunc locum attinet, credendum hanc magnam licentiam serui hinc ortam, quòd sub mitissimo hero vitam ducat. Quamobrem bene præcepit Plato libro sexto de legibus in hæc verba, Alloquutio omnis ad seruos, quodammodo imperium sit, neque iocus vllus cum ipsis, seu fœminis, seu masculis habeatur. Quod multi stultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem vitam, & sibi ad imperandum, & illis ad obediendum reddunt.

Vers. gen. Senarij sunt vt priores.

SYRVS. DEMEA.

*Syrus ebrius Syriscum se nominat L per diminutionẽ blandè seipsum alloquens.

1 aiissp [E'DEPOL] * *Syríscе te curásti mólliter,*

Al.[Ædepol] iiissp: *al.[Æpol]* fiisip.

1 *Ædepol Syrisce te c. m.)* D Quia detexit potatione. Syriscum enim se appellat diminutiua forma blandiendi causa. Alioqui οὐτιδανὸς vas ad reponẽdas ficus vimineum est. Itaque iocus hîc est ex dictione ductus. Deinde & suæ potationi gratulatur. B Priscianus, Vsi sunt V sibi ipsi blanditur, & appellatione & com-

Lautéque munus administráſti tuum. ſiiſp 2
Abĭ.ſed poſt quàm intus ſum ómnium rerum ſátur, ſ6iiſp / a 3
Prodĕambulâre huc líbitum eſt. D.*illud ſis vide* ſxidſſi / f 4
Prodeambulare, tarditaté mollitié, & delicias indicat.
[Exemplum] ſ*exémplum/diſciplínæ.*S. *eccum autem hîc adeſt* ſſiſxi 5
prima poteſt à ſuperiori verſu pendere, ſſiſſi.
ſenex
V. Apta eſt ebrio interrogatio.
Noſter.quid fit? quid tu* es triſtis?* D.*obè ſcelus.* ſſſap 6
R.[ſtandes], aſiſap.
Dis i. diues.
[*tu*] *nec eliditur nec corripitur: vel* G *legendum* [*triſtiu es?*] ſſidip.
**Apoſiopeſis minantis.* VR *ingéris & frédentis eſt ſermo.*
S. *Eho iam tu verba ſſundis hîc, ſapiéntia!* aſiap 7
D.**Tún', ſi meus eſſes?* S. *dis quidem eſſes Démea,* ſaſiſp 8
Ac tŭam rem conſtabiliſſes. D. *exémplum ómnibus* ſ*ſaſſp / f 9
Curárem vt eſſes. S. *quámobrem? quid féci?* D. *rogas!* ſidſſi 10

authores etiam quibuſdam Græcis diminutiuis, Terentius Ædepol Syriſce. Idem, Imperatiuæ primas, inquit, perſonas ſingulares non habent, quia nemo ſibiipſi poteſt imperare niſi figuratè quaſi ad alium loquens, in ſecunda perſona ſeipſum proferat: vt Terentius in Adelphis, Ædepol Syriſce te curaſti molliter, Lautéque munus adminiſtráſti tuum. *Molliter*) D Delicatè.

2 *Lauté* V locus eſt ex amphibolo. *Lautéque m.adm.t.*) D Vt quicquid eſſet belliſſimũ: carperes: cyatósque ſorbillares. Aut Munus ſeruile, eſſe & bibere. *Lautéque munus*) B Bene hoc. nã aliàs dixit, –Vnumquodque quod erit belliſſimum Carpam, & cyathos ſorbillans paulatim hunc producam diem.

3 *Abi*) D Verbum vel ſibi vel alteri cum laudatione blandientis. nam ſic dicunt, qui iam compotes ſunt votorum omnium, perfectique in rebus vniuerſis. V Sic ſuprà dixit, Abi, virum te iudico, blanditoriũ eſt verbum.

4 *Prodeambulare*) Medicũ ſatis ridiculum agit, cùm ebrius deambulet, vt cuius pedes ſuum non poſſunt facere officium. Eſt autem hic otioſæ vitæ notatio. *Prodeambulare*) L Delicatè dictum, gemina præpoſitione: & ſignificat longius expatiari: quaſi porrò. id eſt longè, deambulare: ſic producere, proferre, prodere, eadem figura dicuntur. *Prodeambulare*) D Nota duas præpoſitiones vni dictioni adiunctas. Vt, Pede protubigit terram. &, ἐμφατικῶς. Et optimè ad deliciasexprimendas hoc verbum conuenit. nã producere ſignum deambulare ſignificat. nam deambulare etiam intus potuit. B Murmel. in compoſitis, Prodeambulare dixit Terentius, inquit, pro longè ſpatiari. *Illud ſis*) V Sis eſt pro ſi vis, veteribus vſitatiſſimum.

Exemplum d.) Ex ambiguo adhuc retinet. *Exemplum d.*) D Quia vnus ex multis reliquis. an quia ſenior, & nuper etiam pædagogus, vt ipſe ait, Quem ego modò puerum tantillum in manibus geſtaui meis.

Quid fit? q.tu es tr.) Mirè ſecuritatẽ ebrij hic expreſſit. nũquid enim pertimeſcit interuentum ſenis, vt ſolebat, Syrus? aut quicquam præcauet? Subblandiuntur tantùm, & ita rerum oblitus eſt, vt cùm eum ſæuum ſciat, cauſam triſtitiæ eius inquirat. *Triſtis?*) V Apta eſt ebrio interrogatio.

Eho) Vtrobique & in admirationẽ verborum ſapientium, & in fundendi verbo ironia eſt ſatis temulenta. & non ita amarulẽta. *Tu verba ſubic.ſ.*) D Vtrum ſapientia verba? an tu ſapientia? quia dixit ſuprà, Tu quantus quantus, nihil niſi ſapientia es. *Fundis*) Vtrum, ſine vila ceſſa ſene profers? An, perdis? ſecundum illud, -Nam quid tu hic agas, Vbi ſi quid bene præcipias, nemo obtemperat? B Verba fundere eſt copioſè. loqui. Cicero lib. 3. de Orat. Antipater Sidonius ſolitus eſt verſus hexametros, aliósque variis modis, atque numeris fundere ex tẽpore. Flautus, En monſtrum mulieris tantula tanta verba funditat.

Dis) V Ebrius multa de rei familiaris administratione per ſuam induſtriam promittit. *Dis q.eſſ.* D.) D Ab eo quod eſt dis ditis, dites facit: ab eo quod eſt diues diuitis, diuites

Exemplum) V Quo videlicet deterreretur, & admonerentur, ne flagitioſi impune abirent.

Quamobrem? quid feci?) D Nihil nunc in Syro niſi ſimplex & purum ob ebrietatem. Et vide, Quamobrem? quid feci? dicere, non eſſe ſobrij Syri.

In ipſa turba atque in peccáto máximo, 11 ſſſi
Quod vix ſedátum ſatis eſt. ſpotáſti ſſceleſtus, 12 ſſdſſp
Quæſo bene geſta. S. ſanè nollem / huc éxitum. 13 aaſſp
R. Al. [*hunc*]. *ſed perperam.*

* D. Importunus Demea pompoſis verbis cum ebrio litigat. *R.[potaſtis].*

11 *In ipſa*) V Caſtigatio eſt admodum intempeſtiua. *In ipſa t.*) D Non minùs ridicula importunitas Demeæ eſt, quàm ebrietas Syri: qui aduerſum temulentum tantæ grauitatis oratione perſonat, vt ex dicentis vultu & verbis, & ex audientis habitu & ſtupore, magnam voluptatem percipiant ſpectatores. vides enim quanto pondere verborum! cum ebrio litiget.

12 *Potaſtis ſc.*) Non quòd plus videt ſenex quàm obiicitur oculis: ſed oratoriè potaſtis, dixit, cùm vnum ebrium cernat: propter illud quod ait, Exemplũ diſciplinæ. quaſi in omnibus ſit, quod in vno nũc aſpicitur. Virgilius, –Et crimine ab vno Diſce omnes. *Potaſtis*) V Donatus potaſtis legendũ eſſe cenſet, penè συνεκδοχικῶς, vt ex vno totius familiæ peccata perſtringantur.

Sanè n.h.ex.) D Et hoc dictum argumento eſt, Syrum oblitum omnium rerum nihil 13 reſpondiſſe Demeæ per ſallaciam: ſed tantùm modò pœnitere quòd exierit.

ACT. V. SCEN. II.

A R C. B Exitu paraſiti cuiuſpiam Cteſipho Demeæ proditur. V Syrus autem ſenem ab ingreſſu auertere conatur, ſed fruſtra. Hitaque hîc Demea Cteſiphonem pſaltriæ amore teneri reciſcit. V *Theſes.* 1 Fallax ſeruus ſemper ſui vel ebrius ſimilis eſt. 2 Malè ſibi conſcii liberi à parentibus ſibi timent. 3 Ebrietatis remedium haud vulgare eſt, in anguſto villum edormiſcere. Alludítur autem ad Græcorum τὸ κεφαλλᾶν. Galeno enim eſt κεφαλλή, noſtris crapula, ἀπὸ τῦ κάρηνος παλέσθω, caput concutere. Sunt quoque κεφάλλια contra ebrietatem remedia. Eſſet quoque in ſtatu coniecturali. Adsitne ne Cteſipho, herus ait, ſeruus negat. M Ebrii hominis in curia atque negligentia, hoc loco cernitur. Nam verè dictum eſt, quòd in corde ſobrii, hoc in lingua ebrii. Non enim celare poſſunt, quæ ſi inuulgentur, & in ſuum & in multorum aliorum incommodum vergunt. Cyrus apud Xenophontem ob hanc præcipuè cauſam ebrietatem fugiendam cenſet, quòd arcana prodat. Vnde ait noſter Poëta, Arcanum demens detegit ebrietas. Et Horat. in arte, Reges dicuntur multis vrgere culullis, Et torquere mero, quem perſpexiſſe laborant. An ſit amicitia dignus.

Verſ. gen. Et hi ſenarij.

DROMO. SYRVS. DEMEA.

HEVS / Syre, rogat te Cteſipho vt rédeas. 1 diſiai
S. abi. *G. Al.* [*Heus, heus*]. *ibſiai: & eliſo t in* [*vt*]. *ibſdai.*
D. Quid Cteſiphônem hîc narrat? S. *nihil.* D. *cho cárnufex,* 2 ſiſdai
Eſt Cteſipho intus! S. *non eſt.* D. *cur hic nominat!* 3 ſſſip
S. Eſt álius quidam paraſiti áſter párvulus:* 4 diſdſp

Reſciſcit Cteſiphonis peccatum. Ea extrema pars eſt epiraſeos.
V L. Diminutiuum, quod imitationem ſignificat. Conatur Syrus diſſimulare intus eſſe Cteſiphonem.

1 *Heus Syr.*) D Quàm clarè dicat, oſtenditur ex eo quòd præmiſit Heus, antè quàm loqueretur. *Cteſipho*) Mirè additum nomen eſt: cùm aut ſine hoc, aut per pronomen intelligi poſſit Cteſipho. *Vt red.*) Redeas dicendo, oſtendit & illum inter pocula, à quo egreſſus eſt ebrius. *Vt r.*) B Quò redeas? Ad comportationem.

3 *Eſt Ct.int.*) Potat & Cteſipho iſtic! A quo te pulſatum, & iſtam pſaltriam dixiſti.

4 *Eſt alius q.p.p.*) D Non alius paraſitaſter, ſed alius Cteſipho, qui eſt paraſitaſter. & vide non Alter, ſed Alius: quaſi non duo, ſed multi ſint Cteſiphones. Et hoc ſic pronunciandum eſt, vt ſimul & quærat & dicat. *Paraſitaſter*) V Qui ventris gratia omnia audet, atque hoc genus nomina non tam diminutionẽ, quàm imitationem notant; & paruuli epitheton declarat, ceu in hac arte eſſet νήπιος. Cæterùm μασγόνες Latinis eſt mancipium, quod aut flagris cæditur, aut certè iiſdẽ dignũ eſt. B Laurentius lib. 1. Illa quoque diminutiua quæ fiũt in aſter, imirationem potiùs, quàm diminutionem ſignificant: vt, paraſitaſter, non paruus

paraſi

Noſtin'? D. *iam ſcibo.* S. *quid agis! quo abis!* D. *mitte me.* ſſbdſi 5

*Hoc dicens, D vt apparet, baculo minatur.

S. *Noli, inquam.* D. *non manum ábſtines maſtigia!* Sſiſp 6
**An tibi ſmauis ſcérebrum diſpérgi hic!* S. *ábiit.* ſdſiſſb ſdſiſſi 7
/E' depol/ comeſſatórem haud ſanè cómmodum, aſſſſp 8
Præſértim Cteſiphóni: quid ego nunc agam? ſſidip 9
Niſi dum hæ ſilêſcunt turbæ, intéreà in ángulum aiſdip 10
A'liquò ábeam, atque edormîſcam hoc villi? ſic agam. ſſſſp 11

Edormiſcam, id eſt, dormiendo exhalem.

G. *Poteſt A de*[*Aliquò*]*à ſuperiore verſu pendere.* bſſſſp.

paraſitus. aliter enim non diceretur à Comico, paraſitaſter paruulus. Sed hæc imitatio in pleriſque perfectionis diminutionem quandam habet, vnde per contemtum dicere ſolemus, Poëtaſter eſt, Philoſophaſter eſt.

5 *Noſtin'*) D Quaſi ſycophanta nunc addidit, Noſtin'? nam veteratoris eſt, etiam mentientem conſidere. *Quid agis! quò abis!*) Hoc iam ebrio conuenit, non illi quem cognouimus Syrum. nam quòd retinet ſenem, confeſſionis genus eſt.

6 *Non m. abſt. maſt.*) Etiam inieciſſe manum, vt teneret Demeam, ex ipſius verbis cernitur. B Maſtix, igis, correpta penultima, flagellum eſt. à verbo Maſtigo quod flagello ſignificat. Vnde Terétiomaſtix, Virgiliomaſtix, Terétii & Virgilii inſectator. Et Maſtigia primi inclinamenti, verbero dicitur, hoc eſt, verberibus dignus. Hinc & Plautinũ illud, Crucior lapidem non habere, vt illi maſtigiæ cerebrum excutiam. V μαστιγίαι, Latinis eſt mancipium, quod aut flagris cæditur. aut certè iiſdem dignum eſt.

7 *An tibi*') Hæc ſublato ſcipione minitatur B ob iniectã ſibi à Syro manũ V & ad Cyclopicos mores alludit. *Abiit.*) D Quia prohibere non potuit, demiſſo & deſperanti vultu quid factũ ſit, dicit, & abiiſſe pronũtiat.

8 *Aedepol com. h. ſ. c.*) τῷ εὐφημισμῷ. tantùm inopinatus ſuperuenit, vt omnia ſic oſtendat, quemadmodum qui comeſſatum ingreditur: quia comeſſatoris eſt ſuperuenire ad ſcortum & vociferari aliquid in iocularem ſtrepitum. quare totum ſal-è, totum ad Demeam contulit. *Comeſſatorem*) V Prouerbiale eſt de alicuius aduentu non ſatis commodo: quod & Germanis familiare eſt. Hic quoque eſt aut exclamatio, aut eclipſis verbi Habebit, vel aliud id genus. B Comos deus eſt luxus. Inde κωμάζειν, & Latinè comeſſarij eſt poſt cœnã epulari, & genialiter cum luxu viuere. non enim dicitur à comedendo. hinc Comeſſator, & Comeſſationes dicũtur cibi & potus qui à cœna ex luxu & crapula ſumuntur. De Vitellio Imperatore Romano legimus, eum diſpertiri ſolitũ epulas quadrifariã, in ientacula prandia, cœnas, & comeſſationes; quibus tot vicibus epularum, ſufficiebat frequenti vomitu.

Præſertim Cteſip.) D Bona exceptio, vt appareat omnibus incommodũ, & in his Æſchino, ſed præcipuè Cteſiphoni.

Niſi dum hæ ſil. t.) Non quæ iam ſunt, ſed quæ erunt.

Atque edorm. h. vill.) B Adri. Car. Ediſcendus & hic elegans dicendi modus, Edormirè cum accuſatiuo, Indormire cum datiuo. Quos princeps bonarum literarum Cic. vno eodémque loco concluſit in Philippicis. Edormi crapulam, inquam, & exhala, an faces admouendæ ſunt quæ te excitent, tantæ cauſæ indormienti? Plautus in Rudente, Vt edormiſcam hanc crapulam, quam potaui. Terent. in Adel. —In angulum Aliquò abeam, atque edormiſcam hoc villi: dum hæ ſileſcunt turbæ, non quæ ſunt, ſed erunt inter Demeam, & Mitionem. *Edormiſcam*) Edormire ſignificat per ſomnum decoquere. Vbi ſomnum ſepeliui, omnémque edormiui crapulam, dixit Plautus in Moſtellaria, id eſt, longo ſopore decoxi. *Hoc villi*) D ὑποκόρισμα, eſt vini: vt, vnus vllus, aſinus aſellus, vannus, vallus, vinum villum. *Villi*) R Diminutiuum eſt, à vinum villum: quanuis Plautus dicat Vinulum.

ACT. V. SCEN. III.

ARG. V Demea Cteſiphonem amantem deprehendens, tumultuabundus excurrit cum Tragica exclamatione, concitatus ædes Mitionis pulſat, id quod Mitio cum Soſtrata in foribus loquens facilè exaudit. B cum Demea iurgio adoritur, vt liberorum corruptelam:

L quæ

L quæ eſt ſumma epitaſis periculi Cteſiphonis. ſed mox P hunc Mitio vtcunque poteſt placabilem reddere nititur, pollicens ſe ſumptum vtique Cteſiphoni & Aeſchino ſuppeditaturum. Deinde modeſtè auaritiam ſenilem carpit. Poſtremò Demea ſui ſimilis aſperè pœnaliã rus abſtracturum comminatur ad æſtum ac laborem duriter perpetiendum. Q Atque ita quodammodo placatur, quæ eſt cataſtrophe eiuſdem partis fabulæ. *Moralia.* 1 Moleſti ſenes ita ſæpe extra ſe rapiuntur, vt iracundiam reprimere nequeant. 2 Vrbanitatis eſt, temperare ſibi inter tumultuoſos homines. 3 Ius amicitiæ communitatem rerum exigit, κοινὰ τῶν φίλων εἶναι. 4 Senes vt plurimum ſunt auari, lucri appetentes. 5 Sæpe in actionibus vnius negotii diuerſæ ſunt cenſuræ hominum. 6 Magna parentum vitia in liberis. 7 Indulgendum eſt nonnihil iuuentuti pro loco, & tempore, ſicuti pedagogia exigit. 8 Demea ad ingenium reuerſus nimiùm ſollicitus expoſcit, parumque ſibi ad tri confidens. Talia ſunt ingenia ruſticana. D In hac ſcena collatio eſt perſonarum mitis parentis ac ſæui. M Moleſti quoque hominis & propemodum implacabilis animum hic deſcribit Terentius. Quid enim odioſius, quàm ſine cauſa in tantam iracundiam effundi vt neſcias vel cum quo, vel qua de re, vel in quem finem verba facias? Hos homines vocãt moroſos, implacabiles, & moleſtos. Moroſos quidem, quòd nimis exactè, & ad vnguem quippiam fieri poſtulant: vt Demea, qui neſcio qua cura exactiore filium ſibi frugalem educere conabatur. Et implicabiles, quòd eorum animi ad aſperiora inclinantur. Moleſtos verò, quòd nimia diligentia obtundant. *Verſ. gen. Et hi rurſus iambici ſenarij ſiue trimetri acat.*

MITIO. DEMEA.

Placatur Demea tum Aeſchino, tum Cteſiphoni.

*V. De nuptiis apparadis eſt ſermo.

1 aiſſſſp aiſſa *PARATA *à nobis ſſunt, ita vt/ dixi Sóſtrata, G. [*ſunt, vt*], iſſſſp.
2 aſdſai *Vbi vis. quiſnam à me pépulit tam gráuiter fores?*
3 dddſſp D. *Hei mihi, quid fáciam!/ quid agam!/ quid clamẽ, aut querar!*

R. *Quidam omittunt* [*quid agam!*] *ſed verſus non conſtat.*

1 *Parata à n. ſ.*) D De verbis abeuntis vult oſtendere Poeta quã orationẽ cum Soſtrata habuerit ingreſſus Mitio. Et vides quas ἐκκλίσεις interponerit, primo, Parata à nobis ſunt: Quæ non dixit: ſed, Ita vt dixi, dicendo, ſignificat ſe diuiſſe omnia. Deinde, Vbi vis. Fiãt nuptiæ, vel quid tale, aut omiſit, aut dicturus hoc ipſum, audit vehementiùs fores eſſe pulſatas: & quod agebat, abiecit.

2 *Quiſnam a me p.*) A me, modò, id eſt, meas. *Tam g.*) Quia irati omnia concitè faciunt, cùm pulſandæ fores eſſent exituro foras Demeæ: ſic eas pulſauit, vt & his ipſis iraſci videretur.

3 *Hei mihi*) V Exordium prorſus eſt Tragicum, & verbis & geſtu. Eſt autem inſignis œconomia. Nam in ſcelere Æſchini homines improbos Demea accuſauit, hîc verò in crimine Cteſiphonis ne diis quidem parcet, Tragicis exclamationibus omnia replens. *Hei mihi q. f. q. ag. q. cl. aut q. O c. ô t. ô m. Neptun.*) D Multum laborauit Terentius vt ἀκαλογίαν ſeruaret in dolore Demeæ: quo maior debet in Cteſiphone reprehenſio eſſe, quàm in delictis Æſchini. Et nota quòd vbi non inuenit quod dignum loqueretur, ab interiectione cœpit, Hei mihi. Et adhuc cùm pro rei magnitudine oratio parua eſſet, Quid faciam! inquit. In alieno indignatus eſt: in ſuo, Quid faciã! inquit. In alieno litigauit: hîc ait, Quid agam! in alieno clamauit, & quæſtus eſt: hic in ſuo relinquitur. & præter διανόησιν, in Æſchini peccato Mitionem accuſauit: in Cteſiphonis, elementa cum diis omnibus ac toto mundo. mira ἀφέλεια, & quam imitatur Virgilius in Orpheo poſt amiſſam rurſus Eurydicem, Quid faceret! inquit. omnia, enim conſumpſerat primus dolor. Quò ſe rapta bis coniuge ferret! Nam quid præter omnes terras atque inferos loci remanebat! Quo fletu manes, Per quem fletum. manes quaſi omnes primis luctibus impleuerat lachrymis. Qua numina voce mouere! Cui nec ira quidem inexperta remanſerat. Et vide hic gradus doloris & iracundiæ: in tantum autem, vt iam creſcere non poſſint. quippe in initio fabulæ tantum triſtis eſt Demea. nam ſic audit à Mitione. Quid triſtis es? & ipſe, —Rogas me, vbi nobis Æſchinus ſiet, quid triſtis ego ſim! Inde mox procedit in peius: adeò vt ſic incipiat, Diſperii: Cteſiphonem audiui filium vnà fuiſſe in rapţione cum Æſchino. Inde poſteà dicit, Næ ego homo ſum infelix. Ad poſtremum, —Hei mihi, quid faciam!/ quid agã! Et naturali quo-

*L. Tragica exclamatio. Miro labore Poëta decorum personarum obseruauit.	*O^ cælum,ô terra,ô mária Neptúni! M.hem tibi,	ſſdiſi	4
	Reſcíuit omnẽ rẽ:id nũc clamat ſſcílicet./ Mus. [ilicet,]	ſiſſſp	5
	Paráta lites:ſuccurrêndum eſt. D.*eccum adeſt	iſſſſi	6
*L. Accusatio Mitionis. Demeæ perspicax ratiocinatio. Crimen.	Commûnis corruptêla noſtrûm liberûm.	ſſſiſi	7
	M.Tandem réprime iracúndiam,atque ad te redi.	ſaſiſi	8
	D.Repréſſi,rédi:mitto maledícta ómnia:	idſbſp	9
	Rem ipſam putêmus:dictum inter nos hoc fuit,	ſiſſſp	10

dam modo,postquàm summus furor ad extrema peruenit,repentè senex mutatur, & mitis est.

4 *O cœl.ór.ô m.Nept.*) Neptunus,quia medius sit inter cœlũ & inferos, dum vtriusque regni particeps habetur, elementorũ omnium potior. nam ideò tridentẽ habet pro numero triũ elementorum:vt apud Virgil.iccirco dicit Iam cœlũ terrámq; meo sine numine venti Miscere. Et apud Homerum sic idem, ὡς ὁ πὼν,συνάγειν πεφέλας,ἐτάραξε δὲ πόντον, Χεροὶ φρίσσων ἑλὼν,πάφας δ'ὀφέλυσεν ἀέλλας παντοίας ἀνέμων σὺν δὲ περέσσι κυλφψε γαῖαν ὁ μεῦ ἠ πόντον. Et hoc est quod ait Horatius in arte Poëtica, Interdum tamen & vocem Comœdia tollit. In hæc enim tria rerum natura diuiditur.Vt Virgil. Principio mare & terras, cœlúmque profundum.Et per hoc totum mundum accusauit. *O cœl.ór.ô m.Nept.*) Vtrum Deos elementa vocauit, quòd diis quoque irascitur, qui in iis commorantur, vt dolentes solent? An quia deos esse non putat,ideò hæc omnia Neptuni dicit:quasi dicturus esset, Neptunia fiãt, nisi intercederet persona Mitionis:quem videns,ad aliud conuersus,desiit diluuium & interitũ rebus optare obiecto fratre, cui maximè irascitur, & propter quem detestabitur omnia Tale est apud Virgilium, Omnia vel medium fiant mare.An omnia accusat vt indignantes solent?Vt, Quẽ non incusaui amẽs hominúmque deorúmque? Et vt,Atque deos atque astra vocat crudelia mater. *Hem tibi.*) τῷ ἰδιωτισμῷ Tibi Nulli enim Mitio loquitur.

9 *Reſciuit omn.r.*) D Laurentius lib.6.Est, inquit, propriè Reſcisscere,rem,postquàm gesta est,scire, quam nesciebas cùm gereretur, præsertim ad te tuósque pertinentem. *Id n. el.*) D Id ob id. V Propter id;idé est quod ἵνα. Statuat quis,si cui arridet, eclipsin.

8 *Paratæ l.*) D Videtur & ipse pertimuisse, dicendo Scilicet,& Paratæ lites.Sed vt rursùs confirmet seipsum, quia Succurrendum est, ait. *Succurrendum eſt*) Ctesiphonis scilicet,

7 *Communis.n.l.*) Qui communiter ambos corruperit. V Quadrat id exordiũ per appellationem,& epitheton Tragicum ipsi Demeæ expostulaturo. *Communis e.n.l.*) D Maior accusatio est ista, quàm prior: quippe cùm iam modò de ambobus accuserur Mitio,non de vno.

Tandem) V Vt qui plus quàm satis tumultuatus es. *Tandem r.ir.*) D Mirè:quia reprehendere nequid irascentem, nimietatẽ reprehendit irati.Et Ira, de causa est:Iracundia, de moribus. *Atque ad te.r.*) Quia Ira,ab eo quod est Ire dicitur, quòd à se eat,qui irascitur & furit.Et,Ad te redi,propriè dixit.Virg. Verùm vbi nulla fugã reperit fallacia,victus In sese redit.Et Cicero, Redit ad se atque ad mores suos.

Repreſſi,redii) Non quid dicatur,sed quo gestu dicatur, spectat:& videbis neque adhuc repressisse iracundiã, neque ad se rediisse Demeam.sed quàm mira est atque perspicua moralitas,in huiusmodi rebus apparet. *Repreſſi*) V Hoc asyndeton irato difficilè concedenti conuenit,& obiter iræ affectum exprimit.Apparet enim Demeam fuisse aut bilioſum, cui parũ arræ bilis admistum erat.Itaque feruore iræ medius fuit.Citiùs enim bilis concoquitur,cùm sit calida & sicca:atra autem cum sit frigida & sicca,tardiùs.Quare eum propriè ex huiusmodi bilis temperatura πικρὸν,id est, amarulentum esse iudicamus.atque hic prudenter adiecit,Redii.Siquidé in principio offensionis circa cor sanguis efferuescit,&cor ipsũ tumescit,ideò palpitat:mox in medio feruore ardentes spiritu in spiritũ exhalant. Ea de causa fit vultus mutatio,oris trepidatio,sermonis impedimentum, & alia quæ potiùs beluina, quàm humana sunt. Quamprimũ autẽ iidem deferbuerint reddũtur sedati.& quieti, & sic sẽse colligunt sui compotes.

10 *Rem ipſam p.*) D Videtur paulò citiùs desomachatus, quàm res etiam incertæ poscebant.Sed & hoc morale:nã iustè irati, omissa sæuitia, ad ratiocinationes sæpe festinant.& preterea illud accedit,quòd non inuenit iam quod condignè dicat.simul etiam quia incipitus est à fratre, quòd apud se iam non sit per iracundiam vehementem. *Rem ipſam p.*) Tractemus, Purgemus.nam & hinc Putamina,

11 diſſſp	Ex te ádeò eſt ortum,ne tu curáres meum.		
12 diſſſi	Néve ego tuum:reſpónde. M.*factum eſt,non nego.		*L.Fatetur factum defensurus qualitatem.
13 ſiſſap	D.Cur nunc apud te potat.!cur récipis meum!		
14 diſiſp	Cur emis amicam Mítio![ᵛ ſnunquid] minùs		*L.Cõfirmatio criminis à pari. Coniuratio.
	R.[num qui]: vel [nam qui]. Qui,t. Quare vel Cur.		
15 aſſiſi	Mihiidem ius æquum est esse,ſquam ſmecum est tibi!		Alias[quod].
16 diſiſp	Quandò ego tuum non curo,ne cura meum.		
17 ſſiſiſi / ſſiſid	M.*Non æquum ſdicis,non. nam] vetus' verbum hoc quidem est, R.Al.ſdicis.D.non. M.nam].		*L.Defensio,& plùm à prouerbio, quod vim iudicati obtinet.
18 ſiſſſp	COMMVNIA esse amicôrum inter se ómnia.		

na,purgamẽta dicta sunt vt Plautus in Captiuis ait,Nucleum amisi,retinui pignoris putamina.Et Virg. Multa putans, inquit. Putare propriè, est falsa & cassa, à veris & vtilibus resecare.vnde arborum purgatores, Putatores dicuntur,Et Rem,causam ipsam litis ostendit: vt,Mitte ista, atque ad rem redi. *Putemus*) V Ptarẽ est propriè purgare,& vitiosa recidere,ac non necessaria.Vnde putare vites,& arbores dicimus. Hic verò est in re dubia ita agere,vt decisis, amputatisque falsis opinionibus,quod videatur esse verum,& integrum retineamus. Et sic Gellius argentum putum explicare videtur.

11 *Exte adeò*) Criminis obiectio est ex pacto,cui ipse Mitio author fuit, & iam violat. & hic est propositio syllogismi maior. *Ne tu cur.m.*) D Nam ambos curare,propémodum Reposcere illum est quem dedisti.

12 *Factum*) V Concessio est,sed id factum in statu qualitatis defenditur. *Factum eſt*) D Apparet Mitionem inuitum quidem fateri, sed facetè contemnere obiecta.

13 *Cur nunc*) V Minor est ceu διάλημμα facti, per quatuor interrogata illũ pacti negligentem ἐλέγχει, & conuincit, & æquitatem iuris paterni expostulat, & conclusio est ab æquo & iure.

14 *Cur em.am.M.*) D Inclamatio ista nominis,magnam inuidiã significat:vt,Regnúmne Æschine hic possides?Et,- Pacem te poscimus omnes,Turne. *Num qui m.M.idem æq.eſt eſſe*) Aut Num,aut quî abundat.& est ordo. Quî minùs æquum est esse idem ius mihi,&c. Qui ergo,quare,vel cur significat.

17 *Non æquum*) V Diluendo iniquum esse contendit.& μυκτηρισμῷ iracundi fit repetitio veluti per admirationem. *Non*) D Confidenter non repetiuit, non habens rationem quam subiiceret:nisi illi prouerbium venisset in mentem.Nam quia se videt in malam causam incidisse,totum vernaliter & facetè agit: & subiicit æquitatem, vbi iusto se tueri non potest.Quod tamen à Demea statim conuincitur,dicendo,Nunc demum istæc oratio nata. vt ostendat illum pertubatum contraria protulisse dictis suis superioribus. *Nam vet*) V Mala causa conclusus Mitio,ad æquitatem confugit à prouerbio de amicorum iure, & communione.Ab hoc enim suæ rationi præsidium petit,& vim iudicati obtinet.

Communia esse am.int.se omn.) D Inter Pythagoreos ortum dicitur. M Prouerbium est Græcorum. Pythagoras Samius primus dixit, Amicorum debere omnia esse cõmunia.Quod Cicero sic interpretatur,Omnia,id est,quæ fine detrimento aliis concedi possunt, & sic ostenditur:nos ex rebus,quas possidemus,aut iure gentiũ,aut ciuili,non debere hominibus ignotis aliquid,nisi id,quod poterit ipsis permiti & concedi sine detrimento.Plato quinto de Legibus sic ait,Prima ciuitas est Respublica legésq; optimæ, vbi quãmaximè per totã ciuitatem, priscum illud prouerbium locum habet,quo fertur,Amicorũ omnia esse cõmunia.Aristoteles in nono Ethicor. sic ait,Eodem accedunt & prouerbia vniuersa vt,Anima vna, & Amicorum omnia sunt cõmunia. &, Amicitia est æqualitas.Cicero.1. Offic.E quibus ipsis cætera sic obseruãtur,vt in Græcorum prouerbio, Amicorum omnia cõmunia. B Parœmiographus,Vtinam hoc,inquit, tam esset fixum in hominum animis, quàm nulli nõ est in ore Profectò magna malorum parte vita nostra leuaretur.Plato felicem ait ac beatam fore ciuitatem, in qua non audirentur hæc verba,Meum & Non meum.Item Seneca de moribus,Quietissimam,inquit,Vitam agerent homines: si hæc pronomina tollerentur, Meum & Tuum. Sed dictu mirum

D. *Al.* [*Facetè nũc*]. Auaritiam Demeæ notat.

*D. In duas partes diuiditur tota per fusio: nihil passurum Demeã dãni, nihil corruptelæ. Plerius [*duo*], fiiifi.

*D. ἐπαγωγή.

* V. Nota senilem auaritiam.

*V. ἐπιτροπὴ, id est, permissio: sed Ironica, & amarulenta per asyndeta.

* Mitionis liberalitas.

*V. A turo cùm nihil sit periculi.

*L. Conclusio huius loci.

*V. ἀποσκίλλει ab vtili & honesto.

*L. Obiectio [*fi.*] soluitur à ætate.

*D. Moralis & facera correptio. Eclipsis.

D. *Facétè nunc demum istæc nata orátio est.* iſſſſi 19
M.* *Auscúlta paucis, nisi moléstum est Démea.* fidiſp 20
Principio si id te mordet, sumptum filij dſſſſi 21
Quem fáciunt, quæso fácito hæc tecum cógites: dibſſſ 22
Tu illos duos olim pro re tollébas tua, {fſſſſi / ſſ 23
Quòd satis' putábas tua bona ambôbus fore, {vidiſp / d 24
**Et me tum vxôrem credidísti scílicet* ſſiiſp 25
Ductûrum: **eándem illam rationem antíquam,* {ſſd ſſi / ſſ 26
óbtine:
**Conserua, quære, parce, fac quamplúrimum* ſſiiſp 27
Illis relinquas, glóriam istanc tibi óbtine. [*Al.* [*tu istã*]. ſiiſſi. {ſiſſi / ſiſa 28
**Mea, quæ prætor spem euenêre, vtántur síne:* aſſſſp 29
De súmma nihil decêdet: quod' hinc accésserit, {ſſſſ / ſſſſ 30
Id de lucro putáto esse. *ómnia hæc si voles* {ſiiſſi / ſiiſſ 31
Si manus o'in' omnia corripere sic meteris, siidſi. c [*si*] *commodius ea sequenti transferetur versum, vt initio elidatur.* siiſſi. b [*omnia si hæc voles*], ſiiſai.
In ánimo verè cogitáre Démea, bſſiip 32
**Et míhi, & tibi, & illis démpseris moléstiam.* {xaſiip / ſ 33
D.* *Mitiorem: consuétúdinem ipsórum.* M.* *mane.* ſſiiſi 34

quàm nõ placeat, imò quàm lapidetur à Christianis. Plautus & Seneca illa communitas, cùm nihil vnquam à gentilibus Philosophis dictum sit magis ex Christi sententia.

19 *Facete*) Eludit defensionem Mitionis. Lenitati enim coarguens, quod nunc conuictus alia atque prius loquitur. *Facete n.d. ipse.scr.sp.*) D Alij totum iungunt aliij separant. Et bene nata est, nam sic dicimus de rebus repentinis: vt suprà. Bene nata melius fieri haud potuit, quàm fuit etiam est, hera.

20 *Assentio ea p.*) V Attentionis est, & ἀνθυποφορὰ obiectionibus occurrit: quas à tuto & vtili, & honesto diluit, vt luxus adolescentum nihil damni rebus Demeæ daturus sit. Deinde neque hoc formidandum, videlicet ne corrumpantur.

21 *Si id te mordet*) L Occurrit obiectioni extra causam, quã sibi fuit à puro nihil decessurum Demeæ, sumptu adolescentium. Et pertinet hoc ad minuendum crimen. *Mordet*) V Malè habet, & est metaphora. *Principio si id te m. ff Q.f.*) D Figuratiua locutio est: vt, Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

22 *Quæso*) Modò obiurgatorium est. Quæso.

23 *Tu illos d.*) B Ionnes Pierius tractans illud Virgilii in quarto, Si duo præterea tales Idæa tulisset, Terra viros: Caius Iulius, inquit, in libello de Analogia, rectam ponit declinationem hos duo. Actius in epinancimache, Martem armis duo cõgressos crederes. Plautus in Epidico, Ego aliquã parabo doctam fidicinam nummis conducta quæ sit, quæ se emptam simulet, quæ senes duo doctè ludificetur. Terentius in Adel. Tu illos duo olim pro re tollebas tua. *Pro re tua*) D Pro patrimonii tui qualitate.

Conserua, q.p.f.q. Ill. rel.) Hoc sic pronun- 27
tiandum, vt appareat hanc ipsam voluptatem displicere Mitioni. *Conserua*) Parta. *Quære*) Noua. *Parce*) Omnibus.

Mea) V Ita fratrum maxima est dissimilitudo in re familiari quærenda. *Vtantur sine*) D Aut deest His: vt sit, his vtantur. Aut mea vtantur, antiquè locutus est. 29

De summa) Rei ruæ scilicet. 30

Dempseris) Pro demes. 33

Mitto rem) Pecuniam. & hæc exclamatio est moralis nimis aduersum tardos, ac non intelligentes homines. *Consuetudinem ipsorum*) Loquor, aut quid tale subaudiendum. *Mitto rem: consuetudinem ipsorum*) Vel ab vtilitate ad honestatẽ transit: vel à rebus ad illos ipsos de quibus agitur. Cauetur enim ne aut rem perdãt, aut ipsi pereant. *Mane Sceuæ sibi*) Moralis

35 iſſbip *Scio: istuc ibam. multa in hómine Démeæ*
36 {ſſ6ſbp / ſſa *Signa insunt, ex quibus' coniectûra fácilè fit,*
37 bdſſſp **Duo cùm idem fáciunt sæpe, vt possis dícere,* *L. Declarat exemplo.
38 dſſſſp *Hoc licet impúnè fácere huic, illi non licet:*
39 {ſdſſ'p / ſdſſſ *Non quòd dissímilis res sit, sed quòd' is qui fácit.* * Magna de filiis spes.
40 ſiidſſb *Quæ ego esse in illis vídeo,* **vt confídam fore, ita* *Brachyſyllabus pro iambo.*
41 {ddd6ai / dddſ *Vt vólumus: video eos sápere, intelligere, in loco* Laus filiorum à virtutibus.
42 iſſiiſp *Vereri, inter se amáre: scire est líberum* * Oratoriè obiicit. [L] Hæc obiectio soluitur ab ætate.
43 ddſſſi *Ingénium, atque ánimum: quouis illos tu die*
44 ddſſſp *Redúcas.* **at enim métuas, ne ab re sint tamen*

lis & facera correptio, continens in se latenter blandimentum quo deliniatur auditor.

35 *Multa in h. D. Signa inſ.*) Obscurissimus sensus & re & verbis. *Multa in h.*) V Propositionem alterius obiectionis à circunstantiis personarum differt, ita vt ad aliorũ vitia conniuendum sit, ad aliorum non item. Est autem sententia de iudicii diuersitate admodum vera, si vel in re eadem. Itaque asserit rem non dissimilem esse, sed iudicium authorum esse varium. Sunt autem tria rerum genera, quæ ἀφορίσεις appellant. Vnum est rerum sensibilium vel sensu perceptarum: vt, hæc arbor, hæc platanus. Alterum est sola mente absque materia comprehendendum: vt, Deus. Vltimum est διανοητὸν, vtpote abstractum à corpore, & sensibus, & ad mentem translatum & est Mathematicum. In his quidem vniuersis vel in iisdem rebus est & iudiciorum, & sententiarum magna varietas, non ex re, quæ eadem est, nata, sed ex iudicii hominum diuersitate in coniecturis maxima.

37 *Duo cum idem f.*) D Obscurè locutus est, cùm hic sit sensus, Duo idem faciunt: quorum vni licet facere, alteri non licet. B Pulchrum vide locum, eadem rem non eosdem decere. *Duo cum idem f.*) D Nam ambo & sapiunt & intelligunt, & loco verentur. non ingenii vitium, sed ætatis est. *Sæpe vt p.d.*) Melius est Sæpe ad superiora coniungere: nam possunt duo idẽ facere, & casu, non vt similitudinem facere videantur. tunc ergo erit signum. Sæpe idem faciunt. Dicere autem potuit pro intelligere & scire: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. vt, Fœneratum istuc beneficiũ pulchrè tibi dices. &, Memorem me dices esse & grarum.

39 *Non quòd d. res sit*) An quia huic licet?

40 *Quæ ego*) V Locus est coniecturalis à signis, quibus bonã inesse adolescentibus men- tem & ingeniũ ostendit. Id quod præter Medicos & Quintilianus docet. Vnde & ista delicta ætatibus facilè posse corrigi ratiocinatur. Laudat autem liberos ab habitu animi atque moribus, ex quibus, nõ parum sibi pollicetur. *Quæ ego ill. inesse vid.*) D Ordo & sensus hic est, Multa in homine Demea signa insunt ex quibus coniectura facilè fit: quæ ego illis inesse video, vt cõfidam fore ita vt volumus. *Vt conf. f. ita vt vol.*) B Mitio suorum nepotum causam agens, spẽ melioris vitæ ostẽdit.

Intelligere, in loco vereri) D Non, In loco intelligere: sed, In loco vereri. 41

Inter se am.) Citò dixit Inter se: quod est, cùm alter alterum inuicem amat. B Laurentius libro tertio, Amamus nos inuicem, amatis vos mutuò, amant se pariter. Cùm verò adhibemus præpositionem Inter, tollitur accusatiuus qui regitur à verbo ne turpe foret si replicaretur. sic amamus inter nos: nõ autem, amamus nos inter nos. amatis vos inter vos, amãt inter se, non autẽ amatis vos inter vos, amãt se inter se. Terentius in Adelphis, Video eos sapere, intelligere, in loco Vereri, in ter se amare. Idem in eadem, quaũ non norimus inter nos. 42

Redúcas) V Ad honestã vitæ rationem. Sunt enim morigeri ad digituli crepitum, & oculi nictum. *At enim m.*) D ἀντίθεσις ad priorem tractatum pertinẽs, qui est habitus de consuetudine rei familiaris. *At enim*) V Ἀνθυποφορὰ diluit istos non fore suarum rerum negligentes, ex ætatis decoro, cùm non rei paranda subinde studeãt atque senes: qui vt Aristoteles ait, περὶ τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ περὶ τὸ καλὸν μᾶλλον ἢ δεῖ. Contrà de iuuenibus sic pronuntiat, φιλοχρήματοι δὲ ἧττον διὰ τὸ μήπω ἐγνῶσι πεπαῦσθαι. *Ne ab re sint t. Omiſſ. p.*) D Quia amant, potant, olent vnguenta. *Ab re*) D A patrimonio.

Omissiores pauló.ô noster Démea, iisssp 45
Ad ómniaália ætâte sápimus réctiús. ibsbsp 46
Auaritia senilis. SOLVM *vnum hoc vítium affert senéctus homínibus,* sdsidp 47
Attentióres sumus ad rem omnes, quàm sat. est: sidssi 48
Acuet, id est, docebit: metaphoricòs à cote. *Quod' illos sat. ætas ácuet.* D. *snæ nímiùm modò* sidsai 49
R. Al. [ne], sub. Vide, vel Cave, vel Timeo.
*L. Ironicòs, & iá placatior factus est Demea. *Bonæ tuæ istæ nos rátiónes Mitio,* iisasi 50
Exporge frõtem, mirus ornatus contractæ ad seueritatem frontis, cũ gestu explicanda. *Et tuus iste ánimus æquus subuórtit.* M. *tace.* dbisai 51
Al. [æquus subuortens.] R. Al. [æquos subuertit.] Mu [æquus subuortat.]
Non fiet: mitte iam istæc: da te hódie mihi: sisai 52
Expórge frontem. D. *scílicet, ita tempus fert,* sisbii 53

45 *Omissiores*) B Comparatiuũ est dictionis Omissus, quod vnum ex his participiis est, quæ in voce passiua actionẽ significẽt. *Omissiores*) D Negligentiores. Sic in Heauton. Vbi te vidi animo esse omisso. *Omissiores p.*) Oratoriè Paulò: nam non paulò omissiores fore Demea, sed plurimùm fore credit & metuit. *O noster D.*) D Blãda & cum quodam complexu eius qui reprehenditur, incusatio, & de more sublata. Et sic hoc dixit, tanquam dicturus esset, Multa te latent, simplex homo es. nam huiusmodi sententia latenter quandã dicẽtis authoritaté fiduciámque designat.

46 *Ad omnia alia æt. s. r.*) Præterquàm ad auaritiam. & per hoc, quod optas liberis, vitium senectutis est.

48 *Attentiores s. ad r. omn.*) Propriè Attentiores reddit Omissioribus, suprà enim dixerat, --Ne ab re tamen sint Omissiores paulò. *Quàm sat est*) Quasi dicat, attentos non esse non statim crimen est.

49 *Sat æt. acuet*) B Docebit, incitauit. Nota est metaphora. Terentius ad Græcorum phrasin hunc locum retulit, cùm per ellipsin Atticam sit locutus,-- *Ne nimium modo Bonæ tuæ istæ nos r.. Mitio, Et t. iste an. æquus s.*) Cui orationi dictio. Vide addenda fuerat: quo modo idẽ in Heaut. est locutus, At vide vt satis contemplata sis modó. Atticorum hæc est ellipsis, ἀλλ' ὅπως μὴ λάθωμεν ἑαυτούς. subauditur enim *εκέινι* vel ἔρα vel aliud simile verbum. *Ne n.*) V Demea obiicit futurum periculum.

50 *Ne n. Bonæ t. ist. n. r. M. Et t. ist. an. æquus s.*) D Næ, valde. Subuertit infrà legendum est. Si Ne, pro non coniunctio est, Subuertat legendum est. ita vt subaudiamus Timeo, vel aliquid tale. Et Tuæ & istæ quòd air, significationem habent nulliusmodi rationem & ineptam. nam apparet non eas probari ab eo qui sic loquitur, vt suprá, Iã verò emitte Demea tuam istanc iracundiam.

Tace Non fiet) Tace nunc pro ὑφιεμένῳ positum est: quasi diceret, Non subuertet, ne dixeris quod mali ominis verbum est.

Non fiet) V A tuto, & subditur inuersio, vtpote, Non timeas, sed hilari sis animo, cuius argumentum est frons exporrecta, sicut contracta tristitiæ significatrix est. *Da te h. mihi*) D Accõmoda teipsum voluntati meæ. nam in animum transtulit quod est corporis. vt in Eunucho. --Mihi sese dare sermonem quærere. Cicero, Ceruiculam iactare, & populo se accommodare. *Da te h. m.*) Si non vis, inquit, propter te: vel propter me mitis esto.

Exporge fr.) Quia contrahi in verbo dicitur. Et verbo isto ostenditur quanto conatu opus sit, ad explicandam tantam contractionem senectutis & seueritatis. B Frontem exporrigere, cùm exhilarescimus: Contrahere, cùm ringimur, hoc est, vbi quid molestũ est, dicimur. Plinius in 11. Frons & aliis, sed hominitantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. Exporrecta fronte, hilariter. Porrectiore fronte mecum loquaris oportet. apud Plau. Obducta fronte, corrugata fronte, contracta fronte, caperata fronte: Plau. Caperat frons seueritudine. Quod quidem à caprinis cornibus traslatum volunt. Hæc quoque sunt Paræmiographi in Chiliadibus. *Scilicet*) V Ironia est ab intempestiua lætitia: & additur comminatio per contrarium Demeæ non inepta. *Scilicet, ita t. f. Fac. est*) D Vide si non hoc sit, quod Græci * dicunt: nam sic &, Ita tempus fert, Et, Faciundum, dicẽdo, ostendit se magis cogi necessitatibus, vt paulò sit tranquillior. & cum tanta difficultate promittit, tanquam mala subiturus sit: atque adeò maioré partem secũ disputat, necessariò hoc velit nolit faciendum esse, vt sit lætior: & hoc quia tempus fert.

54 afiiii *Faciũndum est.* *cæterùm rus cras cum filio* *L. Comminatio in filium.
R. Al. [rus cum], sed perperam.
55 iiiiai *Cùm prima luce ibo hinc.* M. *immo de nocte censeo.*
R. [primo lucu]. Si creticus respuis, C in [censeo] duæ vltimæ vocales contrahuntur in vnam & à versu sequenti eliduntur, iiiiii: A vel versus erit septenarius, iiiiiii: vel [imò] abundat in versu, iiiiii: vel vt vult Muretus, duo vocabula [ibo hinc] tollenda, iiiii: aut particula [Cum], & prima de [imò] corripienda, iidii.
56 abiiisp *Hódie modò hílarum fac te.* D. *& istam psáltriam* R. [te face.] abiaisp. D. *Pugnaueris*, magnam rem feceris. L metaphoricòs. & est faceta approbatio.
57 iiiii *Vnà mecum hinc ábstraham.* M. *pugnáueris.*
58 ciiisp *Eo pacto prorsum illic alligâres fílium.* *Si bacchius & creticus non admittuntur, hic versus vel erit septenarius, iiiiiisp: vel [prorsum] superfluit in metro, iiiiisp: vel ei [mono]syllabo fácto, [illi] pro [illic] ponendum, aut legendum [Eo prorsum illic pacto]. iiiiisp. Mu [Eo prorsus pacto illic], A sed versus non sanatur. *Agrestis & aspera compositio ex arte.
59 aciii *Modò fácito, ut illam serues.* D. *ego istuc vídero:* G. Potest tolli [ut]. *iiiii.
60 diiisp *Atque sibi, si fauillæ plena, fumi ac póllinis* G. Al. [illi]: al. [illic] tũ prima de [Atque,] pendet à versu superiore, iiiisp.

54 *Faciundum est*) Satis mirè, tanquam necessitate cogatur ad gaudendũ agrestis senex. *Cæterum rus cũ filio Prima cũ luce ibo hinc*) Hoc ideò facit, quasi gaudere interim non possit, nisi se vicinæ sæuitiæ proximitate soletur.

55 *Ibo hinc*) Tanquam de malo loco. *Cum primo lucu*) ἀποσιώπησις. nam Cum primo lucu veteres dicebant. Lucum pro luce, pro sole ponentes. Ergo Cũ primo lucu, cùm primùm sol cœperit illucescere. *Cum primo lucu*) Veteres masculino genere dicebant Lucẽ. B Lux veteribus tam masculinũ, quàm fœmininum fuit. Plautus in Aululari, Luce claro diripiamus aurum. hîc Primo lucu dixit, pro, prima luce. Lucu dixit & Plau. in Mercatore, Ad portũ hinc abiit mane cum lucu simul. *Immo*) V Ciuilis est irrisio & iocatio. *De n.*) D Abundat De. B Multa nocte, ad multam noctem, de nocte, noctu, de die, frequentes sunt dicendi modi apud veteres. V Hilarũ autem idẽ esse quod hilaré, aut per archaismum, aut per enallagen, nemo dubitabit.

56 *Fac te*) D Eodẽ verbo vtitur, quo iã dudũ: vt laboré ad lætitiam se cõuertentis ostendat: id est, elabora vt sis hilaris. *Et istam*) V Se non satis posse hoc gaudio frui declarat durus senex, nisi se vicinitate imminentis pœnæ soletur. *Et istam pf. vnà ill. m. h. abstr.*) D Vide singulas syllabas imbutas amaritudine rustica atque agresti: nam Istam odium significat. Psaltriam, fœuitiam in nomine est, quam deliciosam esse oportet. &, Vnà mecum: quam cum adolescentibus esse conuenerat. & illuc: ad quem locum psaltriam secum ire compellit. Deinde ne vel in itinere pœna cesset, Cum filio ibo hinc inquit: Illam verò abstraham. nã Illuc eo animo dixit, quo suprá, Ibo hinc. Et apparet illum quasi mancipium ducturum puellam, non vt fidicinam. *Mecum hinc abs.*) Non Abducam: sed quod est fœuientis, Abstraham. *Pugnaueris*) Magnam rem feceris. Sic Lucilius, Vicimus ocyùs, & magnã pugnauimus pugnam. V & est alter χλευασμὸς satis vrbanus, qui meritò Demeæ attribuitur. Propterea quòd etiam obsequenti plus satis acerbus & asper sit.

Eo pacto prorsus ill. all. fil.) D Hæc cum risu dicit Mitio. Et ligare, est iniicere alicui vincula. Quis verò dicetur alligari ad aliquid, sine quo esse nõ possit? Ergo propriè ad amicam alligari adolescentem dixit amatorem. Prorsus autem, certè, rectè, ac verè significat.

Vt illam s.) Acuendum Illam: Hoc est, non iam filium, sed illã seruã, in qua vtrunque retinueris. *Ego ist. vid.*) Hoc est, vt illam seruem.

Atque illi. f. pl. f. ac p. Coq. sit f. & m.) D Atqui molere prius est, quàm coquere: sed illud priùs posuit, quo pulchritudo magis fœdatur. an quia priùs, torreatur triticũ, vt tundi possit vt Virg. Et torrere parant flammis, & frangere saxo. *Fumi ac poll.*) B Pollinis iuxta Carisium in nominatiuo Pollis habet, iuxta Cæsarem verò Pollen teste Pris. Est autẽ Pollen grossior puluisculus farinæ.

Coquêndo ſit fauxo, & molêndo: præter hæc, iiſiii 61
Meridie ipſo fáciam, vt ſtipulam cólligat: iiddſp 62
Tum excôctam reddam, atque airam, quàm car- iſſſſp 63
bo eſt. M. *placet.*
Nunc mihi vidêre ſápere. * *atque équidem filium* dibdſp 64
Tum étiam ſi nólit, ſcogas, cum illa vnà cubet. aſſſſp 65
D. *Derides! fortunâtus', ſqui iſ'oc ánimo ſics:* ſſſſdx 66
Ego ſéntio. M. *ah, pergísne!* D. *iam iam déſino.* ſſſaa aiſſſi 67
M. *I ergo intró: & cui opus eſt rei, hilarem hunc ſſu-* ſddſi 68
mâmus? diem. ſddſ

Al.[rei eſt,] ſed verſus non cõſtat. Quidam omittunt [ergo].

ſabſſp: *Aldus legit [eſt rei eirei]: vbi imperatiuus I non elidituꝛ, & verſus eſt tetrameter.* iſſaabſſp.

Al.[ſumemus].

*L. Artende vrbanitatem Mitionis. *G. Al.[cogas vt cũ]. quod verſus reſpuit. Al.[ſi oc qui], ſſſcai & eiſo s in [fortunatus]* ſſſiai.

61 *Coquendo ſit f. & m.)* Magis coquendo, quàm molendo forma fædatur. *Coquendo)* V Alius eſt chleuaſmus, & ſicut Coquẽdo ad Fumum & fauillã, ita Molendo ad Pollinem, id eſt, florem tritis refertur. *Coquendo ſit f. & m. ſ. b.)* D ἀπόδοσις octaua. *Coquendo ſit f. & mol.)* Ne ametur ſcilicet.

62 *Meridie ipſo)* Cùm ſol vehementior eſt. & nomen fecit de aduerbio Meridiem dixerunt veteres quaſi medidiem, r. pro d poſito, propter cognationem harum inter ſe literarum. *Vt ſtip. coll.)* Quod ſub ſole fieri neceſſe eſt. *Stipulam)* V Minitatur ad ſpicilegium, vt cum Varrone loquar, ſe relegaturum Maltriam. Porrò ſtipula hîc pro calamis & ſpicis accipitur καταχρηστικῶς. Aliàs verò id eſt quod demeſſo frumẽto in agris delinquitur, nobis Germanis eſt *ſtupel.*

63 *Tum excoctum arg. arr.)* Διαπαιγμὸς dixit Reddã, pro faciam Et Excoctam, ad tenuitatẽ ſiccati coloris. Atram ad colorem retulit. Et vide quàm aſpera, quámque ingrata clauſula ſit, qua ſæuidici ſi nis finitur oratio *Carbo)* V Ὑπαλλαγὴ: ad meſſem, quæ ſit ſeruentiſſimo æſtu, alludit. B Seru. in 2. Æneidos. Prunæ quandiu ardet dicitur, cùm autem extincta fuerit, carbo nominatur, & pruna à perurendo dicta eſt. *Placet. Nunc mihi vid. ſ.)* D Non cõtradicit, ne rurſus prouocet ad iurgium. *Placet)* V Iterum χαριεντισμὸς id eſt, ſubſannat & irridet, quòd nunc ſapiebat, id eſt, vel ſapiens erat, vel philoſophabatur.

64 *Atque eq. fil.)* D Non ſolùm ſuader lætitiam, ſed etiam ridere cogit inuitum.

66 *Derides fortunatus qui iſt. an. ſ.)* Hoc verbum vultu Demeæ ſic profertur, vt ſubriſiſſe videatur inuitus. Sed rurſus Ego ſentio, amarè ſeuereque dixit. Et Rides, qui ſimpliciter ridet Derides, qui cum alterius irriſione & contemptu ridet. *Fortunatus qui iſt. an. ſ.)* Non laudandis eſt quod ait, Fortunatus: ſed moraliter reprehendentis. vt ſi dicas (cùm te aliquid cura offenderit) fortunatos ſtultos, qui nihil ſentiant. At hoc quoque dixit in Eunucho, At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati Poſſum.

67 *Iam iam deſino)* Et hîc velut neceſſitatem queritur imponi ſibi.

68 *Et cui opus eſt rei)* Cui rei credis, niſi nuptiis? hoc eſt, ludo, atque lætitiæ: voto, & gaudio nuptiali. *Hunc ſumamus d.)* Non, accipiamus, ſed impendamus, & conſumamus. Vnde & ſumptum dicimus pecuniam quæ inſumenda eſt. *Sumamus)* V Curabimus cuticulam, & eſt peroratio.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARC. B Demea cùm videat non probari vulgò ſeueritatem in liberos, diuerſam inſtituit vitæ viam meditatur. L ac motus exemplis, V mores, L & vitæ ſuæ inſtitutum mutare incipit, & ex duro atque agreſti ſtuder fieri bẽignus. Pertinet hæc ſcena ad erudiendum ſpectatorem, vt intelligat, qui ſit ſcopus huius fabulæ: V nempe facilitate & clementia nihil eſſe melius, id quod vt magis appareat, contentionem à loco difficultatis & ſeueritatis admiſcet. *Theſes.* 1 Pater merotus & ſeuerus in filios vel à D. Paulo vertitur vitio. 2 Facilis pater fauorabilior eſt. 3 Inepti virtutis ſtudioſi ſunt, qui virtutem non propter ſe expetunt, ſed tantùm propter comoditatem. 4 Vita vrbana longè præſtantior eſt quàm

quàm ruſticana. D In hac ſcena exẽplum inducitur hominum qui virtutem tædio deſerunt ob cõtẽptum eius: quòd apud omnes ſæuũ eſſe, vitioſum ſit. Et adeò ſauet Terẽtius clementioribus ac mitiſſimis patribus, vt hunc quoque adducat ad ſententiam Mitionis, non tantùm hoc ſentientem quòd ira fieri oportet: ſed quòd ita res cogat. vult enim naturalem ineſſe veris patribus acrimoniam: ſed eam ſemper inuidioſam eſſe adoleſcẽtibus. M Præterea imperiti hominis peruerſitatem & ingenii craſſitudinem, qui virtutes, non quod honeſtæ ſunt, & ſua cauſa dignæ cur expetantur, ſed quia commoditatem & vtilitatem præſtant, ſectari cupiat, exprimit hæc ſcena. Hos quomodo Philoſophus lib. 1. Ethic. infectetur, ſi libet audias, Qui virtutes hoc modo exiſtimant, quòd diuitias, ſeruitia, aliásque vulgares fortunas, & externa bona producant, quis virtutum finis ſit, videntur mihi planè ignoraſſe. Et Poëta Latinus conqueritur, quòd virtutes, quæ carent præmio, parui penduntur, Nec facile inuenies multis è millibus vnum, Virtutem pretium qui putet eſſe ſui.

Verſ. gen. Trochaici tetrametri catal. Quintus tamen, octauus, nonus, vndecimus, & duodecimus poſſunt etiam cenſeri iambici tetr. acat.

DEMEA.

Idſaſaſtu

NVNQVAM *ita quiſquam bene ſubdúcta*
ratióne ad vitam fuit,

2 ſſbſt-

QVIN RES, AETAS, VSVS *ſemper áliquid*
adpórtet noui,

Vt appareat placari Demeam, res in perſonas ſpargitur adeóque ipſe producitur ſolus in ſcenam. Exordium à

1 *Nunquam)* V Exordium eſt προοιμιον à loco communi, vel generali ſententia: cuius eſt ſenſus, Caſus & tempora ſæpe mutant vitæ rationem: & hîc eſt maior propoſitio. Sunt autem in hac communi ſententia variæ προοιμιαι: vt res, id eſt, negotium eliquod, vt ætas increſcens, vt vſus, id eſt, experientia prudentes & experientes viros reddat. & hîc verum eſt, Dies diem docet, vel poſterior dies eſt prioris diſcipulus. Architas quoque Pythagoreus duo recenſuit, quæ ad Prudentiam plurimùm faciunt. quorum vnum eſt, vt mens ſit diſciplinis Mathematices & cognitione bene munita. alterum eſt, vt ipſe permulta negotia ſeſe exerceat, ſpectet. conſyderet, aut certè ipſe ab aliis potiſſimùm per hiſtorias condiſcat, & ſicut prius ſpeculationem vniuerſalem delineat, ita poſterius tanquam experientia ſingula iudicat. Eius autem verba quædam hæc ſunt, Δύο ἐν τι ἐξ ὧν τῷ φρονίμῳ διαδόσεις παραγίνεται, ὧν τὸ μὲν ἐντὶ ἕξιν μαθηματικὴν καὶ γνωστικὴν λαβεῖν. τὸ δὲ θεωρήματα, ἢ πράγματα πολλὰ ἐπελθόντα μὲν ἢ αὐτὸν ἰδόντα, τὰ δὲ ἢ ἀπ' ἐτέρω τινὸς τρόπω καταλαβόντα, &c. Hac de re & in Ethicis Ariſtoteles conſulendus eſt, præcipuè de prudentiæ cauſis & euentis. *Subducta rat.)* L Id eſt, conſyderata rectè viuendi via. tranſlatum à calculatoribus. *Bene ſubd.)* D Bene diſpoſita, bene computata. Ducere enim eſt digitis computare: ſed Ducere, eſt apud alium & palàm: Subducere, apud ſeipſum & ſecretò, quo magis in verbo iſto maioris attentionis & diligentiæ ſignum eſt. B Subducere rationem eſt computare, ita vt que colligenda ſunt colligantur, quæ ſubducenda detrahendáque, detrahantur. Seneca, Colligenda quotidie ratio eſt, & quid lucrifactum ſit videndum. Eraſmus in ſcholiis aduerſus Iouinianum, Veteres, inquit, non ſolum notulis quibuſdam numeros ſignificabant, verùm etiam geſtu digitorum, quos aut explicabant, aut contorquebant, & in figuram variabant. Cæterùm quænam ea fuerit, id non perinde facilè ſit explicare. Etenim Donatus explicans illum Terentii locũ in Adelphis, Nunquam quiſquam ita bene ſubducta ratione ad vitam fuit, admonet Poëtam ad veteſtum numerandi morem reſpicere, qui conduplicandis aut ſubducendis digitis conſtabat.

2 *Quin res, ætas, vſus)* Exorditur à ſententia. Sequitur deinde narratio ibi, Nam ego vitam duram. Poſteà confirmat, dicens, Facilitate nihil eſſe melius. Vſu vitæ, & multa rerum experientia, conſtat parari prudentiam. Gell. ſententiam citat, Vſus me genuit, peperit mater memoria. Quidam apud Platonem, Quid aliud, inquit, eſt philoſophari, quàm id facere quod dixit Solon? dixit autem, Diſcenti aſſiduè multa, ſenecta venit. Hanc Solonis ſententiam Demea refert. Alludit hucverſiculus ille, Diſcipulus eſt prioris, poſterior dies. *Quin res)* D Quin, modò cur non ſignificat. *Quin res, ætas, vſus.)* Tria poſuit ex quibus Res pro experientia ponitur: & hac dicit ſe eſſe mutatum. nam mox dicet, - Re ipſa reperi, Facilitate nihil eſſe homini melius, neque clementia.

gnome traductũ est sequitur dein narratio.

Mu. [*eenènit nunc*] Axidſſſt–. & [*mihi*] *facio monosyllabo.* ſſdſſ–.

L. *Excurſo ſp.* finita ætate. trãſlatum à campestri certamine.

Potest [*id*]*à superiore versu pẽdere*, tſſſfatu. *Mitionis descriptio.

Si leg as [*vitam egit*] *erit trochaicus*, dſſdtſtu. Mu [*vita ille suã semper egit*] ſatdtſt.

A'liquid móneat: vt illa, quæ te scire credas, néscias: a ꝛ tſtſt– 3
Et quæ tibi puâris prima, in experiûndo repúdies: ſb ſtdtb– 4
Quod mihi ſnunc éuenit. ſnam ego vitam duram, { dſa6ſſt– dſiaſſſi } 5
quam vixi vſque adhuc,
Propè iam excúrſo ſpátio, mitto: id quámobrem, re aſaſaſt– 6
ipſa répperi,
FACILITA^TE NIHIL *hómini eſſe mélius,* bt ꝛ taat– 7
neque cleméntia.
Id eſſe verum, ex me, atque ex fratre, cuíus fácilè { ꝛſſſſatu iiſſidſp } 8
est nóscere:
* *Ille ſuam ſemper ſegit vitam ſin ótio, in conuíuijs:* dſiſiſi 9
Clemẽs, plácidus, nulli lædere os, arridêre omnibus, ſaſtſſtu 10

3 *Aliquid moneat*) ἀόριστος est per casus. subauditur enim Quin.

4 *Quæ tibi put. prima*) Ante alia eligenda: quæ & primo loco ponenda, ac per hoc optima.

5 *Quod mihi*) V Minor est propositio: quam non tantùm exemplo explanat, sed etiã confirmat. *Nam ego v.d.q.v.v.a.*) D Priùs dixit quid faciat, quàm cur faciat. *Vitam dur. quam v.*) ἀσχεδιασμός: vt Lucilius, Magnam pugnauimus pugnam.

6 *Propè iam excurſo ſp.*) Id est, ad calcem propter ipsos decursus metásque viuendi. & est μεταφορὰ sumpta à cursoribus, & V à campestri certamine. Significat enim exacto vitæ curriculo ad carceres redire. *Excurſo ſpatio*) D Id est in summa senectute. B Priscianus dicit esse quædam participia, quorum verba quanuis in vsu non sint, ratio tamen analogiæ quod dici possunt ostendit: vt, triumphatus, erratus, regnatus, laboratus, decursus. Virgilius, Ille triumphata capitolia ad alta Corintho. Idem --Regnata per arua Saturno. In primo Æneidos, Arte laboratæ vestes. Idẽ in tertio, --Errata retrorsus Littora. Terent. in Adelphis, Propè iam excursо spatio. *Id quamobrem, re ipſa repp.*) D Quia secum loquitur, ideo multa reticet. & deest Faciam: &, si quis quærat: &, Dicam. *Re ipſa*) V Vsu comperi, & propositio est, Nihil est melius homini & facilitate & clementia.

7 *Facilitate*) D Iam facilem se infert. Inter Facilitatem & clementiam hoc interest: Facilis enim cuius ira citò soluitur Clemens, qui non irascitur. M Facilitas est virtus contraria morositati, quam cùm supra modum & insolentiùs vsurpamus, in vitium degenerat. Xenophon libro quarto, Facilitatis magna laus est in omni conditione vitæ. Clementiam verò Cic. libro 11. Rhetor. sic definit, Clementia est per quam animi temerè in odium alicuius inuectionis concitati, comitate retinentur.

8 *Id eſſe*) V Confirmatio est tam à causa, quàm à fratris persona, vbi clementiam Mitionis cum sua austeritate per contentionem demonstratiuam confert.

9 *Ille ſuam ſ.eg.v.*) D Hîc iam quasi comparatiua qualitas inducitur de vtroque: & vt ille in initio fabulæ locutus est; sic in fine hic loquitur. *Ille ſuam*) V Hîc est vrbanæ vitæ κατασκευὴ à rebus gestis, & moribus. Placuit enim vita otiosa, & voluptaria: & ab habitu animi commendatur, nẽpe clementia, innocentia, & comitate.

10 *Clemens, placidus, nulli læd. os*) D Mira varietas & in locis, & in partibus orationis. Et clemens est, qui colit mentem suam, nec eam vexat irascendo. *Nulli lædere os, arr. omnibus*) Voluptatis affectus est duplex: aut enim ex quiete voluptas est, aut ex aliquo actu. ergo hîc vtrunque complexus est. *Nulli læder. os*) Id est, nullum præsentẽ lædere. Et vide quàm gratè à nominibus verba transeant. *Clemens, placid.*) Clemens est circa rectè agentes: Placidus, etiam circa delinquentes. Et Clementis est, nulli lædere os: Placidi, arridere omnibus. Et clemens animo, Placidus vultu. Et *Nulli lædere os*) Adeò vt nulli se contristem faciat. & hæc est figura ἀναδιπλωμὸς, cùm recurrimus per ea quæ diximus: & ἐξηγητικὸς omnia repetita sunt. *Lædere os*) L Offendere, rubore afficere. V Id fit cùm molestùm verbum proferimus, quo se læsum testatur ipso vultu, in quem dictum est.

11 { adſtſat– / iſaſidſi } *Sibi vixit: ſibi ſumptum fecit: omnes benedícunt, amant.*

12 { ꝛſſſſat– b } *Ego ille agréſtis, ſæuus, triſtis, parcus, truculéntus, tenax,* *Hic quoque iambicus censeri potest*, iiſſſdſi.

13 ſſbaſſt– *Duxi vxôrem: quam ibi miſériam ſvidi! ſnati filij,*

14 bꝛſdſſtu *Alia cura: porrò ſautem dum ſtúdeo illis, ſ vt quamplúrimum* *Si creticus hic non admittitur, [autẽ] redundat in metro*, btſdſſtu: *vel in [illis] elidítur vltima*, btſſaſtu. Mu [*autem illis dum studeo.*] btſſdſtu.

15 aſſtſſ.u *Fácerem, contriui in quærêndo vitam, atque ætâtem meam.*

16 ſſſtut– *Nunc exácta ætâte, hoc fructi pro labôre ab his fero,*

17 aſbtbatu *O'dium. ille alter ſine labôre pátria pótitur cómmoda:*

18 tſaſſdtu * *Illum amant: me fúgitant. illi credunt conſília ómnia:*

Demeę descriptio.

Al. [*non vidi!*] ſſbaſſti.

L. *Vidi*, expertus sum.

L. *Facerem*, parare.

L. *Fructi*, vetustè pro fructus.

L. *Ille, Illum, Illi*, Pulchra traductio cũ repetitione ad amplificationem & ornatum.

* Collatio duorũ senum.

11 *Omnes*) ab euentu laudatur vita vrbana petenda sit, multis offensionibus sæpe subuertitur, In huius, inquit, mortalitatis ærumna, quot & quantis abundet malis societas humana, quis enumerare valeat? quis existimare sufficiat? Audiant apud Comicos suos hominem cum sensu, atque consensu omnium hominum dicere. Duxi vxorem, quam ibi miseriam vidi! Sed interrogatione per negationem melius Demeæ sensu exprimitur. *Vidi*) L Expertus sum. *Nati filij, Alia c.*) B Vt rectè educentur, vt bene instituantur, vt vestiantur, vt ne quid peccent, ne in morbum incidant.

Alia cura) D Non altera 14

Hoc fructi) M Vetusto more pro fructus. 15 Nam vereres Latini tantùm quatuor declinationes ponebant.

Omnem) V Et hîc vitæ rusticanæ sunt suæ 17 euenta. *Potitur*) Efficit vt à filiis meis obseruetur. *Patria pot. c.*) D Accusatiuo casu extulit, quod nos ablatiuo dicimus, id est, patrio potitur commodo. Actus in Clytemnestra Feras potiuntur plagas. B Priscianus. Potior illius rei, & illam rem, & illa re dicimus. Cicero in 2. inuectiua, Rerum potiri volunt. Terentius, Patria potitur commoda. Virg. in 1. Æn. Egressi optata potiuntur Troës arena.

Illum am.) V Collatio est vtriusque vi- 18 tæ per expolitionem, ad quam explicandam & ornandam insignis accedit traductio,

Illum dîligunt: apud illum sunt ambo: ego desêrtus sum. {stdssasv stdssat 19

Locus à cõtrariis. *V. *Illum, vt viuat*, op. pro illi, vt sit causum enallage. Contentio. color rhetoricus hîc est.

**Illum, vt viuat, optant: mẽam autem mortem expêctant. scilicet* {stscsstv stss 20

Ita eos mẽo labôre edúctos máximo, hic fecit suos {aassstst- at 21

Paulo sumptu: miseriam omnem ego cápio, hic pótitur gaúdia. ss b daatv 22

Age, age, [nunc] experiâmur contrà hæc: quid ego, pósſiem bsasſbtv 23

In[hæc]h vim habet consonantis. G [nunc hercle] vel [nũc ergo], vel [nũc certè], bsdssbtv. Mu [ecquid ego], bsasſbtv.

His rebus conciliatur beneuolentia. *R. Al. [huc], nec malè*, sttsbstv. *L. Aetiologia.

Blandè dícere, aut benignè fácere, quándo hẽc/ próuocat. {sttsbatv sttsbs 24

D. *Posteriores*, sub. Partes.

**Ego quoque à meis me amári, & magni pendi póstulo.* bttsst- 25

Si id fit dando, atque obsequêndo, non posterióreis sttsatv 26

Déerit: id mẽa minimè refert, qui sum natu máximus. {bxasstv bs 27

*Redit ad ingeniũ Demea.

19 *Illum diligunt, ap. il. s. am. ego des. s.*) D Hîc ostendit Terentius verum patrem & molestiorem & odiosum esse magis adolescẽtibus.

20 *Illum, vt v. opt.*) συλλη ψις. Nam sic veteres loquebantur. nos verò dicimus, illi optãt: non, illum. *Illum*) Mitionem.

22 *Hic pos. gaudia*) B Dictum & hoc vetuitè. Sic Gellius quoque, mortem per vim potita est.

25 *Nunc exp.*) D Magis Comicè pluraliter Experiamur dixit, quàm si diceret. Experiar.

24 *Benignè facere*) B Est munificum esse. Cic. pro Plan. Benignè multis fecit. *Quando eò prouocat*) D Non addit, quis, sed intelligimus Mitionem significari.

26 *Si id fit d. atq. obs.*) Bene naturam secutus est, qui artem ignorat, putãs agi veris omnia debere, non dando & obsequendo. *Si id fit*) Id est, iam à liberis si magni pendor. *Dando & obs.*) V His enim artibus beneuolentia capitur. *Posteriores.*) Redit ad ingenium. Nã quantumuis placatus, ad acerbitatem tamen aspirat, vt id veriſſimum experiaris, quod vulgo fertur, Naturam expellas furca tamen vsque recurret. *Non post. f.*) D Subauditur Partes, aut, non parui faciam, id est, non vincar à Mitione. Et translatio est à partibus histrionum in fabula. *Non poster. f.*) Primus in his ero, inquit, in dando atque obsequendo.

Decerit: id mea min. r.) Vide remanere in Demea non penitus eiectam securitatem. 27

ACTVS V. SCEN. V.

ARG. H Demeæ noua & simulata comitas multis patefit. nam in hac scena Syro præter naturam adulatur. I Apparet etiam iam crapulam omnem Syrum edormiuisse ac despumasse. V *Theses.* 1 Demea subinde ad ingenium recurrit, qui etsi conetur blandus esse, animus tamen abhorret. 2 Nihil rectè fit, quod contra naturam fit. Hîc autem primùm est affabilitatis & vrbanitatis, nimirum εἰρωνείας experimentum, & quasi quadam hypothesi exercitatio. Blanditur, cùm ait. O noster, vt sit beneuolentiæ conciliatio non ignaua, præsertim cùm fingat se de negotiis serui esse sollicitum. Deinde eundem anteà damnatum commendat. Postremò & memorem animum gratúmque illi pollicetur. Est autem scenula in genere demonstratiuo. D Hîc ostendit Poëta, quàm absurdè blandus conetur esse, qui non soleat: & quàm immodica sit repentina largitas, vbi animus à parcitate nimia in contrarium vitium profusionis excurrerit. M Nihil quoque magis risu dignum esse, quàm id quod quis contra

contra naturam facere contendit, docet hæc scena. Semper enim indicia adsunt quæ faciunt, vt quæ cum gratia locum habere possent, inutiliter & ineptè audiantur.

Vers. gen. Iambici senarij. siue trimetri acatal.

SYRVS. DEMEA.

Demeæ noua & simulata comitas spargitur in personas.

1 sfbsdsp HEVS *Démea, rogat frater ne ábeas lóngiùs.*

2 aassdp D. *Quis homo? ô Syre noster, sálue: *quid fit? quid ágitur?*

3 sisdsi S. *Rectè.* D. *óptimè est: *iam nunc hæc tria primùm áddidi*

* D. Blandimenti est non interrogatio.

4 ssisdp *Præter natûram, O noster, quid fit? quid ágitur?*

* D. Hoc pressiùs dictum est.

5 sssisi *Seruum haud illiberâlem præbes te, & tibi*

L Hoc rectè: quia difficile est naturam mutare. Et attẽde quàm ridiculè cõtra ingenium conetur senex.

6 iasbsp *Lubens bene faxim.* S. *grátiam hábeo.* D. *atqui Syre*

7 sasabp *[Hoc] verum est, & ipsa re experiêre propédiem.*

Si creticus non admittitur, G [Hoc] ad præcedentem versum pertinebit, si sabp. A Quidam omittunt [&]. sssabp.

1 *Heus D. r. f. ne ab. l.*) D Vt apparet iam edormiuit crapulam Syrus. & satis moraliter dixit, Frater: nec addidit Tuus.

2 *O Syre n. s. q. fit.*) Iam non hæc blanda. sed dura sunt. nam salue dixit ei, non solùm quem sæpe viderit, sed cum quo toties litigauerit. *Quid fit? quid ag.*) Interrogat & cùm sciat, & cùm damnet actus eius.

3 *Rectè*) Bene respondit: hæ enim interrogationes de salute atque incolumitate eius sunt qui interrogatur. *Hæc tria*) Deest verba.

4 *Præter nat.*) Plus dicit, quàm si diceret, præter consuetudinem.

5 *Seruum h. ill.*) Dura & importuna repentè commutatio ex tanta vituperatione in laudem Syri, ostendit contra naturam suam niti Demeam. *Præbes te*) id est, re ostendis, factis probas. *Et tibi l. b. f.*) Et Bene ad quã rem adiectum est: an & Bene * hoc addidit. Quis enim credat tam subitis post sæuitiam blandimentis, nisi factis quoque vera esse ostendantur? *Et tibi Lub. b. f.*) Et, additum, est, vt ostendat hanc esse sententiam. Non solùm te laudo, sed etiam iuuo: illud dicendo, hoc faciendo. *Et tibi L. b. f.*) Potest hoc & sic intelligi, Bene tibi faxim, & lubens. multi enim bene, sed non ex animo faciunt. Omnia ergo addidit, quæ placidum ostendant ipsum, atque clementem.

6 *Atqui Syre*) Atqui, abundat per πλεόνασμον. *Syre*) Asseueratio est non credentis. *Hoc ver. est*) Quasi falsum fuerit illud quod iurgabat: & hoc sit verum quod nũc dicit. *Propediem*) ὀξέως. Nam Propédiem aduerbium est temporis, vt si diceret, citó.

ACT. V. SCEN. VI.

ARG. V Atque hîc alterum affabilitatis experimentum est. adulando potius comis videri cupit, non aliter àc in priori scena, quæ eiusdem est cum illa generis. P nam Demea obuium Getam præter consuetudinem blandè nititur compellare, & eius insulsè laudibus insistit, pollicendo ei se benefacturum. L Simul egrediuntur personæ in proscenium ad congressum sequentis scenæ. V *Theses.* 1 Tu nihil inuita dicas faciésque Minerua. 2 Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt. Nam dum hic comis & affabilis esse affectat, garrulus fit, & adulator. 3 Virtus ea censenda est, quæ absoluta ἐσχάτων ἕξις atque κτῆσις. M Verissimum esse quod dicit Horat. Dum vitant stolidi vitia, in contraria currunt: testatur hæc scena. Nam dum Demea omnibus se facilem & suauem præbere studet, & vitium morositatis & inclementiæ effugere laborat, in longè grauius incidit, vt penè contemptim nugacitatem suam & vilitatem omnibus obiiciat. *Vers. gen. Iambici senarij.*

GETA. DEMEA.

aV. Soſtratam egrediens alloquitur. V. *Prouiſam*, i. ad videndũ procedam. *D. Hoc apud ſe. L. *Oh*, ſenilis interiectio. B Hac iuteriectione vtimur, vbi ex interuallo notos videmus. R. [*te hodie*] abſiai. *al.* [*D. Geta maximi pretij*] ſibaiiſ *Eſſe te hominẽ hodieiudicaui* &c. Jdbſiai. *tum in præcedenti* [*pretij*] *diſyllabum fuerit.* *L. Hoc ſecum placens ſibi Demea. *D. Metaphora ab ambitioſis candidatis.

* HERA, *ego hinc ad hos prouiſam quàm mox virginem* aiſſſp 1
Accérſant. ſed eccum Démeam. ſaluos ſies.* {f×ſiſi / ſſ 2
Potest inf accerſant]*prima à ſuperiori verſu pendere.* ſiſiſſ.
D. *Oh, quî vocâre?* G. *Geta.* D. *Geta, hóminem, máxumi* ſibbſſ 3
Prétij eſſe ſhódie te iudicáui ánimo meo. aaſiai 4
Nam is mihi eſt proféctò ſeruus ſpectâtus ſatis, {xiſſſp / ſ 5
Cui dóminus curæ eſt, ita" vt tibi ſenſi Geta. dſddſp 6
Et tibi ob eam rem, ſiquid vſus vénerit, ditſſp 7
Lubens bene faxim. méditor eſſe affábilis,* iadiſp 8
Et bene procêdit. G. bonus es, cùm hæc exiſtimas. dſiſſi 9
D. * *Paulâtim plebem prímulùm fácio meam.* ſſibp 10

1 *Ad hos prouiſam)* D Ad hos, ad Mitionẽ & Æſchinum ſcilicet. Prouiſo duas res ſignificat: procedo & video. *Quam mox virg. accer.*) B Quàm mox, ſignificat idem quod Quàm citó: vt, quàm mox erit cocta cœna? Ita & hoc in loco accipitur. Plautus quoque per interrogationem dixit, Quàm mox mihi operam das? Sed ſi per ſe ponas, ſignificat paulò póſt.

3 *Oh, qui)* V Quàm graue iſti eſt ſeruos ſuo nomine compellare, quod tamen populare & ciuile eſt. *Oh, quî vocare)* D Poſt Oh, nomine vocaturus, non habuit quod diceret: & idcò ſubiecit, Quî vocare? Virg. O quam te memorem virgo? nanque haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem ſonatis dea certè, An Phœbi ſoror: an Nympharum ſanguinis vna? Moris eſt autem interiores proprio nomine vocari, ſi blandiri velis. ſed hic nominis oblitus, dum dubita & inquirit, inhæſit pronomini. *Qui vocare)* B Quis interrogat. Qui in ſingulari ſemper refert, niſi euphoniæ cauſa, & Comicè dicas, Qui vocare? *Hominem)* Propoſitio eſt qua magnificiundum ſeruum eſſe iubet.

4 *Animo meo)* D Hoc eſt ſecundum animi mei ſententiam, & quantùm ad animum meũ pertinet.

5 *Nam is mihi)* V Cõfirmatione à fidelitate, quæ præcipua eſt in ſeruis virtus, approbat. *Nam is mihi eſt pr. ſ.*) In hoc laudando quia non laborat, ſubiecit ſpecialiter merita eius: aut, vt exiſtimo, nihil habuit quod diceret niſi laudem, ſine vllius facti mentione. Et Mihi, id eſt, quantum ad iudicium meum pertinet.

Cui dominus) V Ratio confirmationis eſt: Quia dominum curat. D Cùm hic dominas habeat, dominum dixit: quia præualet maſculinum. Virg. Deſcendo, ac ducente deo flammam inter & hoſtes Expedior, Et præterea ſententia generalis inducitur, cùm nullum ſpecialiter dominum ſignificat. *Ita vt tibi ſ. Geta)* Maximum delinimentum infert, eũ nomine vocans. quod tantùm ſuperioribus eſt. & vide quàm gratè, poſtquàm ipſe dixit, nomine appellauit Getam.

Et tibi) V A remuneratione. vide vt ruſticus orator ſemper eadem oberrat chorda, eandémque cantilenam canat. *Et tibi ob e.r.)* D Quid Et tibi? vtrum quemadmodum aliis? an quemadmodum Syro. *Et tibi ob eam r. ſi quid,* &c.) Defectus quidam ruſtici præter naturam blandientis, cogit dicta repetere ſine gratia. Hæ autem promiſſiones ad hoc præmittuntur, vt cùm in ſubiectis agi à Demea huiuſmodi res cœperint, non ſit abſurdum ſpectatoribus, Demeam tam citò eſſe mutatum. *Si quid vſus v.)* B Sunt qui Vſus genitiuum eſſe velint, hoc ſenſu, Si quid fructus & commodi inciderit.

Lubens b.f.) Videas multos benefacere aliis, ſed perpauci ex animo benefaciunt. *Meditor eſſe aff.)* D Sic hoc lentiùs, vt illud ſuprá, --Iam nunc hæc trita primùm addidi Præter naturam, O noſter, quid fit? quid agitur?

Paulatim) V Notat morem ambitioſorum & emergere cupientium, qua de re copioſus eſt Cicero in ſecũdo de Legibus. F Moraliter inferiorum turbam, plebem dixit: hoc eſt, vt in vrbe vulgus, ita in familia ſeruos. Et ſic translatio ab iis qui honores doloſè, ac non pro merito petunt, ambitioſisque ſunt. *Plebem pr. ſ. m.)* Hoc eſt, mihi fauentem. Et è contrario Virgil. Vadimus immiſti Danais haud numine noſtro. *Facio meam)* B Vt mihi faueant, vt me ament.

ACT. V. SCEN. VII.

ARG. V Tertium eſt comitatis ſimulatæ & nouæ experimentum. Sic enim in diuerſas perſonas eadem diſpergitur. Indignatur autem Aeſchinus nimio apparatu differri nuptias, & mox lepidum patrem atque ideò aſſentatorem agnoſcit, P dum ei paulò vrbaniùs blanditur: ex quo Demea lepidum ſe vocari geſtit: ſimúlque parietem intermedium, quo commodiùs puerpera inducatur, dirui iubet. L Pertinent hæc cuncta ad augendam cataſtrophen, per omnes perſonas deducendam. V *Theſes.* 1 Parentes lepidi vocantur, dum nimiùm indulgent, & abblandiuntur. 2 Amantes moræ ſunt impatientiſſimi. 3 Adoleſcentibus non ingrata eſt aſſentatio. Nam iuſtam cenſuram non facilè ferunt. 4 Senex ex ſeuero adulator fit. 5 Amor parentum in liberos ſæpe immodicus eſt. 6 Multi ſunt liberales ex alieno marſupio. D Adoleſcens & Demea inter ſe affabiles, imaginem præbent & quàm dulcis ſit iunioribus aſſentatio, & quàm ingrata cenſura. M quódque omnes homines ex alieno liberales ſunt, verùm ſi quando de ſuo quicquam erogabunt, tum tenaciſſimi ſunt, & ad rem mirum quàm attenti: quod hîc exemplò Demeæ docetur. Et Ariſtoteles libro Oeconomicorum de Dionyſio ex Dione refert, quòd nullus parem curam habet alienorum & ſuorum. *Verſ. gen. Senarij.*

ÆSCHINVS. DEMEA. SYRVS. GETA.

1 {ſſſ.ſſi / ſſaa OCCIDVNT *(me quidem), dum nimis ſan etas núptias* Amantis affectus exprimitur.
Al. [*me, qui dum*]. ſſſeſi: *& eliſo s in* [*nimis*]. ſſſaſi.
2 iaiiſp *Student fácere: ſapparándo ſconsúmunt diem.* *Mu.* [*in apparando*], *A tum verſus claudicabit*, ibxiſp.
3 biiiſ D. * *Quid ágitur Aéſchine!* AE. *hem pater mi, tu hîc eras!*
4 aibſſp D. *Tuus hercle verò & ánimo, & natúra pater,*
5 dſiſſp *Qui ſte" amat plus quàm hoſce óculos.) ſed cur non domum* *Mu.* [*te plus quàm oculos hoſce.*] ſdſiſp.
* D. Hoc Comicũ & blandum eſt.

1 *Occidunt me)* D ἰδιωτικῶς dixit occidunt me, pro, Nimis iædunt & cruciant me. B Amplificandæ rei gratia, verbum atrocius ſubiecit loco proprii. *Occidunt me q.)* D Quidem pro expectatione * eſt: tanquam in hac mora nullus alius occidatur, niſi qui amat, id eſt, ego. *Dum nim. ſ. n.)* Et Nimis ſanctas ridiculè additum eſt in ea ducenda, quæ iam peperit. nam Sanctum eſt, quod omni obſeruatione inuiolatum eſt. Et bene addítum eſt Nimis: quia Nimium pro vitio ponitur: iuxta illam ſententiam, Vt ne quid nimis. *Sanctas)* M Sanctũ, vt Feſtus ait, veteres dicebant, quicquid ſplendidè apparatum, magnificũ, opiparum, & lautum eſſet. Sanctæ nuptiæ, id eſt, ſolennes L & religioſæ, M quæ ſecundum ritus & ceremonias matronalium legum inſtituũtur, quaſi ſanctæ. vnde mox dicit: tibicina & hymenæum qui cantent, quæ ad nuptiarum ſolennia pertinebant. Alioqui ſanctum, immolatum ſignificat, hîc pro religione ipſa in epitheto vſurpatur.

Quid agitur Æſch.) D Iam ipſe docui, Quid ſit? & Quid agitur? blandimentum eſſe. Iam nũc hæc tria primùm addidit præter naturam, O noſter, quid ſit? quid agitur? *Hem pater)* Non ſine conſternatione reſpondet Æſchinus: etſi hic blandè interrogat, & mixi vultu: nam ex improuiſo obiectus eſt Demea, & inſperanti.

Tuus her.) V Exordium eſt beneuolentiæ quæ ſoçyὰν φυσικὴν parentum in liberos continet. *Tuus h.v. & an. & n.p.)* D Totum eripuit Mitioni, cui ne animum quidem reliquit.

Qui te amat, pl. q. h.o.) Magis comicum, quàm Amo. *Plus q. h. oc.)* B Hyperbolæ eſt, id eſt, oratio fidem excedens, augendi cauſa. *Sed cur non d. v. acc..)* D Bene ſubiecit quæ volenti

Omnia de ritu nuptiarum.

Vxôrem accérsis? AE. *cúpio: verùm hoc mihi mora est,* sſdidi 6

Tibícina & hymenæum qui cantent. D. *eho,* sbisſi 7

Vín' tu huic seni auscultâre? AE. *quid?* D. *missa hæc face,* sisſp 8

Hymenæum, sturbam, slámpadas, tibícinas: assſi 9

Atque hanc in horto macériam iubĕ dírui {sisſaGi / sisſaa} 10

Quantùm potest: hàc transfer, vnam fac domum. sisſp 11

[Traduc] & matrem & familiam omnem ad nos. sſdisp 12

AE. *placet*

Al. [turbas,] Prodigus ex auaro.

R. [Transdúce], vel [Tradúce].

volenti esse credebat. *cur non)* [V] Propositio est de accersenda vxore, quæ ab vngendo dicta est. Nam nouæ nuptæ postes adipe inungere solebant, ne quid mali magica arte accederet, Plinius 28. cap. 9. *Cur non d.)* [B] Bene Domum, quæ enim nubunt, teste Nonio, in ædes maritorum transeunt.

6 *Verum)* [V] ἀνθυποφορικὸν est difficultatis.

7 *Verum hoc m.m. est, Tib. & Hym.)* [D] Hoc est quod ait, Dum nimis sanctas nuptias student facere. Hymenæum quidam Liberi & Veneris filium dicunt esse, qui primus certas nuptias instituerit. ideò per laudem cantatur virginalibus nuptiis ob huiusmodi meritum. Alii virum fortem Atticum dicunt fuisse, qui raptas prædonibus virgines, oppressis latronibus, intactas patriæ restituerit. Alii, quòd ὑμὴν dicatur membrana quædam, qua est munita virginitas, quæ [V] & Eugion dicitur, & [D] primo disrumpitur coitu, hymenæum putât veluti hymnum vocari virginalium nuptiarum. Ergo sic accipe hymenæum in nuptiis, quemadmodum θρῆνον in funere, vel in sacris hymnum. [M] Hymenæus deus est, nuptiarum præses, cuius nomen frequentiùs in nuptiis hominis causa inuocabatur. [B] Lactantius enarrãs Statii tertio Thebaidos versum illum, Infaustísque dabas hymenæis, Hymenæus, inquit, puer Athenienſis fuit, is cum annos puerilis ætatis excessisset, neque adhuc virum impleret, ea forma præditus fuisse traditur, vt fœminam mentiretur. Hunc cùm nobilis virgo quædam amaret, ipse ob generis sui ignobilitatem nuptias desperans, quod potuit: tamen puellam extrema amoris linea diligẽs, animum solo satiabat aspectu. Cúmque nobiles fœminæ cum virginibus sacra Cereris Eleusinæ celebrarent, subito aduentu Piratarũ raptæ sunt inter quas & Hymenæus, qui illuc muliebri amictu subsequutus fuerat amatam Præda igitur auecta, cùm Piratæ nauigio in regionem longiùs dissitam peruenissent, hi somno oppressi, ab insequentibus sunt ad vnum omnes occisi. Hymenæus relictis eo loco virginibus, Athenas reuersus dilectæ nuptias pacisciturà ciuibus hac lege, vt à piratis raptas, auectásque nuper filias restituat, quod cùm fecisset, exoptatam accepit vxorem, Quod coniugium quia felix fuerat, placuit Athenienſibus Hymenæi nomen miscere nuptiis. Vnde solet in nuptiis cani ad hunc ferè modum, ὑμὴν ὦ ὑμέναε ὦ ὑμήν. quod in auibus est ab Aristophane quoque positum. Hinc illud Catulli, O Hymen Hymenæe, ô Hymen, ô Hymenæe.

Vín' tu h. sauste.) [D] Contempsit se ipsum dicendo Huic seni, hoc solum afferens causæ cur audiendus sit, quòd sit senex. Et totum hoc apparet lætissimo vultu dici. *Missa hæc)* A facto confirmatio. Cuncta enim quæ ad nuptiarum cæremonias conferuntur, in promptu adsunt. Solebant autem tædæ nuptiales nouæ nuptæ præferri, sicut in Problematibus Plutharcus exponit, & eò Terentius respexit.

Turbas, lamp. tib.) [D] Bene totum pluraliter: vt qui reprehendit sic multa. Plautus, quos tu mihi parasitos, luscos, quos sumanos somnias? Hæc igitur vultu pronuntiãda sunt, vt appareat ea displicere dicenti. *Lampadas)* [B] Facibus adhibitis nuptiæ fiebãt vesperi apud antiquos. Seruius in quarto Æneidos, Varronem citans, aqua & igni dicit vxores à maritis accipi solitas. Vnde hodie faces prælucẽt, & aqua de puro fonte interest nuptiis.

Atque hanc in h.) [V] A modo. Macerie hîc est paries demaceratus, sed M. Varro congeriem lapidũ sine cæmento esse dicit. [M] Maceria, Nonius ait, paries est. Sisenna histor. libro tertio Post villarum macerias ac parietinas quinque cohortes in insidiis reliquit. [B] Quidam annotauit, Maceriã dici parietem siue murum, vel cõgeriem lapidum in vnum compactorum, sine cæmento, quo vineæ claudi solent. Et hunc Terentii locum citat M. Varro libro primo de re rustica, agens de septis, Quartum, inquit, fabrile sepimentum est notissimum maceria: huius species ferè quatuor. Quod sit è lapide, vt in agro Tusculano. Quod e lateribus coctilibus, vt in agro Gallico. Quod è lateribus crudis, vt in agro Sabino. Quod ex terra & lapillis cõpositis informis, vt in Hispania, & in agro Tarentino.

10

13 iaiiap *Pater lepidíssime.* D. *euge, iam lépidus vocor.*

14 iIIisp **[Fratri] ædes fient péruiæ: turbam domum*

R. Al. [fratris], sed perperam.

15 isſſii *Addúcet, [sumptum] admíttet: multa: quid mea!*

R. Al. [& sumptum], [A] isſſii: vel elisô à in [quid], sisſdi.

16 {bbaisſp / bbaia} *Ego lépidus íneo grátiã: iubĕ nunc iam* [iã] *dissyllabum.*

17 ddiisi *Dinumeret [Babylo] ille [viginti minas.]*

R. [illi Babylo]. didisi: al. [Babylo illi], tum in [Babylo] non elidi-tur o, ddisſi.

18 asdbip *Syre cessas ire, ac fácere!s. quid sago?* D. *sdírue:*

19 sisiap *Tu illas [abi] & tradûce.* G. *dỳ tibi Démea*

20 ssdidi *Bene [fáciant], cùm te vídeo nostræ famíliæ*

21 dsſisp *Tam ex ánimo [factum] velle.* D. *dignos árbitror:*

22 dsisſi *[Quid tu] ais?* AE. *sic opînor.* D. *multò réctiùs est,*

23 siisp *Quam illam puérperam nunc duci huc per viam*

24 sdsdsp *Ægrôtam.* [A] E. *nihil enim vidi mélius mi pater.*

Si bacchius non recipitur, in [Ægrotam] prima à superiore versu pendebit, sbisisp.

* Vide senis ingenium, non enim potest se dissimulare iuxta prouerbium. Naturam expellas furca, tamẽ vsque recurret. vnde [L] hæc cum insultatione quadam dicit senex.

R. [ergo] [sub. Faciã.] asdaip.

Al. [dirue Tu illas:] Mu. [faxint]. asdidi.

Al. [fautum].

Mu. [Tu quid].

13 *Euge, iam lep. voc.)* [D] Apparet Demeam experiendi causa assentari, non quòd animo facit. *Iam lepidus)* [V] Mores natura insitos mutari non posse docet Demea.

14 *Fratrũ)* Non placaretur, nisi omnia in Mitionem caderent. *Fratri ad. f. p.)* [D] Elegantius quàm Fratris.

15 *Sumptum adm.)* [B] Non facilè dediscuntur quæ nobis natura penitus indidit, atque inseuit. Vnde hic Demea qui alienam, hoc est, liberalis viri personam sumpserat, facilè per occasionem recurrit ad mores.

16 *Ineo gratiam)* [D] In gratiam eo, hoc est, amicos comparo. [B] amicis ditor. Adrianus Cardinalis, Inire gratiam, inire rationem, inire magistratum, inire consiliũ, inire pugnam, modi iunt, inquit, Romano candore conditi, & memoriæ maximè mandandi. *Ego lepidus)* [D] Irridens adolescentis animum sic inquit. *Iubĕ)* [V] A facili, vt parata sit pecunia. *Iubĕ nunc iam)* [D] Insultãtis est verbum, Iube, tanquã * præsenti Mitioni, hoc dicit Demea. Aut apud se dicit hoc. *Iubĕ nunc)* Quasi insultantes dicere solemus, nunc minari, nunc astistere, quem afflictũ tenemus: ita & Mitioni Demea dicit, Iube nunc. *Iubĕ nunc iam D. Lib. illi vig. m.)* Nimis morale est, cùm de absente tanquã de præsente agimus. Est autem, Iube nunc iam, figura etiam apud Plautum frequentissima. *Iubĕ nunc iam)* Iube sic dicit, quemadmodum supra ille qui cum alius nemo adesset, alicui diceret.

Dinumeret) Dinumeret dixit, quasi multum numeret. *Illi)* Cui illi? Ctesiphoni, Leoni, An Æschino an Syro? *Babylo)* Fratrem, Babylonem ob nimiam liberalitatem vocat: an Æschinum nimis prodigum? *Babylo illi)* [L] Nomen fœneratoris, vt apparet, à quo pecuniam peti velit, viginti minas. Olim homines pecùniam non in arca repositã habebant, sed ad argentarios deferebant, vt inde quotannis vsuram reciperent. 17

Syre c. ire ac f.) [D] ἰδιωτικῶς dicitur. *Dirue)* Hoc vultu dicitur adhortante. *Dirue)* [V] Vrget ταυτολογία herus, vt pergatur. 18

Dỳ tibi) Seruilis adulatio est in ominatiõe. 19

Cum te vid. n. f. Tam ex an. f. vell.) [D] Ex animo aliquid facere, est id facere quod ille in animo suo velit, aut certa ex tota mẽte præsentia re non perfunctorie, sed ex animo factum intelligere debemus: vt sit Ex animo, quasi ex sententia. *Dignos arb.)* Multa desunt, & Vos, & Esse, & qui fiant. 20

Quid tu ais?) Eo vultu dicitur Quid tu ais? quo videmus loqui eos, qui interrogant gesticulante vultu quid sentiant de consilio suo, quos sciunt approbaturos esse. *Multò)* [V] Amplificat suum consilium à cõmoditate. 22

Sic ſóleo, captioſè & fictè. D. *Sic ſóleo. ſed eccum Mítio egréditur fóras.* dasiai 25

Sic ſ.) D Poteſt ἰδιωτικὸν videri, quippe probaret adoleſcens. *Sic ſ.*) V Locus eſt de quando tale conſilium probat Demea, quod natura non ita mutabili.

ACT. V. SCEN. VIII.

ARG. V Obiter Mitio aduenerat Syro diruenti maceriam, P quæſierátque cúrnam id faceret, cui reſpondiſſe Syrus intelligitur fratrem ſuum Demeam ita iuſſiſſe, proindéque ſic incipit Mitio, *Iubet frater*, &c. V mox Demea & Aeſchinus illi vxorem ducendam eſſe ſuadét: & Hegioni agelli pars donatur. & hic eſt quartum in Demea experimentum comitatis: H vbi ſe ridendum propinat, dum præter naturam facilis, clemens, & comis eſſe vult. V *Theſes.* I Ineptus eſt, qui præter naturam affabilis eſſe affectat. 2 Qualis vxor ſit ducenda ſeni marito. 3 Incommoda ſunt matrimonia inter decrepitos. 4 Non eſt liberalitas ex alieno munificentia. 5 Matrimonia non ſint violenta, ſed vltronea. 6 Affinibus & cognatis periclitanti bus præcipuè ſuccurrendum eſt. M Prudentis ſenis temperantiam, & continentiam, qui à rebus Venereis animum quàm longiſſimè abducere cupit, hæc ſcena exprimit. Nihil enim inſanius, ac intempeſtiuius, quàm ſenex amator, aut qui ætatem ad amores applicat ſenilem: cùm nec procreare liberos, aut ſi quammaximè procreauerit, illis non prouidere, nec ſuauitate aliqua perfrui poteſt. Plato prudentia ſingulari vſque ad ſexageſimum annum ducendi vxorem tempus prorogauit. Et Ariſtoteles refert apud Laconas hanc fuiſſe propoſitã multam qua plecterentur, quicunque ſerò ad matrimonium aſpirarent. Cic. lib. 1. Off. Luxuria verò cum omni ætati turpis, tum ſenectuti fœdiſſima eſt. Si autem ad libidinem intemperantia acceſſerit, duplex malum eſt: quod & ipſa ſenectus concipit dedecus, & facit adoleſcentiũ impudentiorum intemperantiam. Plato de Legibus quinto, Nã vbi ſenes minùs pudici ſunt, neceſſe eſt ibi iuuenes impudentiſſimos eſſe. *Verſ. gen. Undecuieſimus videtur trochaius tetr. acat. & vltimus fragmentum catalectici. Reliqui ſunt iambici: è quibus undecim trimetri acatal. ẽpe decẽ primi, & ant epenultimus: cæteri tetrametri, iique acatalectici, exceptotricesimoſecundo catalect.*

MITIO. DEMEA. ÆSCHINVS.

D. *Iubet frater*, ſcilicet Dirui parietẽ. Syrum alloquitur. R. [*& hæc*], adibſp. Inſinuatio oratoria latentis perſuaſionis.

I VBET *frater! vbi is' eſt? [túne iubes] hoc* {idfasp / idf} 1
Démea! Mu. [*tu iubes*], A *ſed verſus nõ ſanatur.* idiusp.

D. *Ego verò iúbeo, [& in hac] re, & álys ómnibus* adabſp 2
Quammáximè vnam fácere nos hanc familiam, fididp 3
Colere, adiuuáre, adiúngere. AE. *ità quæſo pater:* aisbſp 4
[Haud ſáliter cénſeo. D. *immo hercle ità nobis decet.* dſidſp 5
Primùm huius' vxóris eſt mater. [M. quid] póſteá! {ſſiſſi / ſſ} 6

Al. [*M. Haud*]. R. *Al.* [*M. eſt: quid*], *ſed perperam*, [ſi]

Iubet frater!) D Apparet Mitionẽ dixiſſe, Cur diruis? Syrum reſpondiſſe, Quia hoc iubet frater tuus. B Demea iuſſerat dirui in horto maceriam, quod nunc fieri à Syro videns Mitio, rogat quam ob rem id faciat. Syrus ita iuſſiſſe Demeam reſpõdet. Vnde Mitio, Iubet frater! *Tún' iubes h. D.*) D Interrogatiuè pronuntiandum totum. ita erit vna perſona. Et oſtenditur breuiter ex huius verbis, quid prior dixerit Syrus. Et mirũ initium: ne procœmio opus eſſet Demeæ ad profitendam mutationem voluntatis.

Ego verò) V Perſuaſurus fratri vt Soſtratam vxorem duceret, & apta coniugij verba ſunt, Colere, Adiuuare, & Adiungere. *Hæc r.*) D Maceriæ diſſectione. *Et aliis omnibus*) Vt nuptiis ſenilibus.

(olere) Subauditur Iubeo per ζεῦγμα. *Colere, adiuuare, adiung.*) Colere, ad nurum pertinet: Adiuuare, ad Hegionem: Adiungere, ad Soſtratam. Et notandum Colì à ſuperiore: vt, Poſthabita coluiſſe Samo, hîc illius arma.

Imò h.) V Eſt aut προδιόρθωσις, cùm proponuntur argumenta quædã ante argumentationis ſummam in cauſa aſpera, & parum accommodata, aut eſt confirmatio. *Ita n.d.*) D Antiqui ſi addebant ſtatim verbum, Nos decet facere, nos decet dicere: ſi non addebãt, Nobis decet, dicebant. *Nobis decet*) L Rurſum Græca figura dictum.

Primum huius) V A decoro cùm ſit mater vxoris filij, Igitur non eſt repudienda propter viciniorem affinitatis gradum. *Primum h. vx. eſt m.*) D Incipit à perſuaſione, ſed latenter,

7 iiiſſp D. *Proba, & modéſta.* M. *ita aiunt.* D. *natu grándior.*
8 baiſſi M. *Scio.* D. *párere iám diu [per annos hæc] non poteſt:* G. [*hæc per annos*], baiiſi.
9 {*dſſſp / f} *Nec qui ẽam reſpiciat, quiſquam eſt: ſola eſt.* M. *quam hîc rem agit!*
10 ſſiaſp D. * *Hanc te æquum eſt dúcere: & te óperam, vt fiat, dare.*
11 ſſſſſſ M. *Me dúcere autem!* D. *te.* M. *me!* D. *te, inquam.* M. *inéptis.* D. *ſi tu ſis homo,*
12 dſſſdſdp *Hic fáciat. [*AE. *mi pater.* M. *quid! [tu autem huic áſine] auſcultas!* D. *nihil agis:*

Noua turba, in qua mirè declarat facilitatem ſuam Mitio.

*L. Propoſitio hortationis. nã quod præceſſit ad præparandum ſimul & perſuadendum valuit.
*D. *Et te op.* Aeſchine.

R. *Al.* [*ſfaciet*].

R. *Al.* [*tu huic aſine*], *ſed perperam:* A *tũ* [*tu*] *neque elideretur, neque corriperetur.* Mu [*tu aſine huic*]. A *tum* [*huic*] *diſyllabum*, diidiſdp.

13 ſſſſſſp *Fieri áliter non poteſt.* M. *deliras.* AE. *ſine te exôrem mi pater.*

ter, ita vt ea quæ propoſito conſilio dicenda erant, antè demonſtrarit, quàm dicat quid fieri velit. Et hoc ſemper fit ab oratoribus in his rebus à quibus incipere non oportet propter turpitudinem, aut incommoditatem rei quæ perſuadenda eſt. Conſydera adeò apud Virgilium, vbi perſuadet Iris matribus vt naues ſuas incendant: & inuenies hoc ipſum conſilium vltimum poni poſt argumenta quamplurima, Quin agite, & mecũ infauſtas exurite puppes. Et initium à poſſibili factum eſt. nam dicit, Huius vxoris eſt mater. *Quid poſtea!*) V Ridens & ſubſannans comitatem fratris inſolitam rogando admiratur.

Proba) Ab habitu animi. Magnæ enim in vxore dotes ſunt probitas & modeſtia. *Proba & m.*) D Proba ſibi: & Modeſta apud alios. Et vide laudes conſiliatoribus inuentas & vſitatas. *Ita aiunt*) Hoc ità reſpondet, quaſi dicat, Sed quid mea! *Natugr.* V Ab æquali ætate. Eſt enim æqualitas amicitiæ mater iuxtà Pythagoram.

Scio) D Adhuc Mitio nõ intelligit quò res tendat: ſed tamen vultu quodã admiratis, cur hoc dicatur, reſpondet. *Parere*) V A facili. Nam cura filiorum deterreri non poteſt. *Parere iamdiu per an. h. n. p.*) D Hoc autem addidit, ne contra filios pater ſuadere videatur nuptias, ſi illis cohæredes eſſe procreandos ſuadeat. *Per annos n. p.*) Bene per annos: quia non eſt ſterilis.

Sola) V Igitur turbam amicorum comminantium non timeret, & hac ratione multò tolerabilior eſſet.

Hanc te) Propoſitio eſt: & addit æquitatem, cui ex præpoſita confirmatione eſt ratio, Quia proba, quia modeſta. *Hanc te æq. eſt d.*) D Te Mitio ſcilicet. *Et te op.*) Te Æſchine. nam ad illum conuerſus à Mitione eſt. Et quare Æſchinũ operam dare æquũ eſt? ſcilicet vt proſit ſocrui.

Me d. autem!) Magna vis in pronominibus poſita eſt. nã Me ille ſic dicit, quaſi quem minimè deceat. *Te*) Ille ſic reſpondet, quaſi quẽ maximè oporteat. *Ineptis*) V ἀπαρτικὸν eſt. Negat enim Mitio, & renuit, & non protinus aſtipulari exoptat. *Ineptis*) D Verbum eſt, quod facit Ineptio, Ineptis, Ineptit. *Si tu ſis*) V Intelligit opera Æſchini ita vrgendum eſſe Mitionem, vt non poſſit ſubterfugere, quin vxorẽ ducat. *Si tu ſis h.*) D Non, Si es: ſed, Sis dixit: quaſi in eo ſe hominem ſit Æſchinus probaturus. *Si tu ſis h.*) Æſchine. Si ſis, pro ſi eſſe volueris, & ſi credi homo volueris. *Si tu ſis h.*) Hîc facetè & mirè coëgit Æſchinum ad perſuadendũ. nõ enim dixit, Si tu ſis homo, perſuade: ſed Hîc faciat: vt ab illo non factum, ſed effectum exigeret.

Mi pater) V Obteſtatio iucunda eſt per patris appellationem. D Mi, vocatiuus caſus eſt, ab eo quod eſt Meus. *Aſine*) V Correctio eſt, ne Demeam audiat, & κατὰ συμπερίλη abnegat, cùm dicit, Deliras, Inſanis. *Quid! tu huic aſine auſc.*) D Aptum conuitiũ grandi & fatuo. *Nihil agis*) B Inanem operam ſumis. Simile eſt Illud Plinii in epiſtola quadã, Satius eſt otioſum eſſe, quàm nihil agere. hoc eſt, melius eſt nihil operis facere, quàm fruſtra laborare.

Fieri aliter non p.) D A neceſſario. *Deliras*) Proprio vocabulo vſus eſt, tanquam locaci.

R. *Al.* [*auſer te.*] *ſed perperam.*
L. *Auſer*, verbum ſubmouentis.

M. *Inſanis! [auſer.]* D. *age, da véniam, fílio.* M. *[ſa-tín'] ſanus es!* 14 {ſſbdſſid / ſſbdſſſp
Al. [*ſatis*], *in quò ſi elidas s; pul. hrè conſtabit verſus,* ſſbdſiap. *Alij ad finem huius verſus apponunt* [*ego*]: *ſed metrum non conſtat, niſi vltima ſede proceleuſmaticum recipiamus: at ſequens bene haberet,* iiiſſſſi.

*Ego *nouus', marítus anno demum quinto & ſexagé ſimo* 15 {bziſſſſi / ba

Fiam: atque anum decrépitam ducam! ídne eſtis authóres mihi! 16 fidſſſi

AE. *Fac: promíſi ego illis.* M. *promísti autem!* * *de te largítor puer.* 17 {f.ſſſſſp / ſſd

D. *Age, quid ſi quid te maius oret?* M. *quaſi" [hoc nõ] ſit máximum.* 18 aſſidp

D. *Age, da véniam.* AE. *ne grauâre.* D. *fac, promítte.* M. *non omíttis!* 19 aaccſſtt

G. [*niſi te*], *quod & verſus peſcit.*

AE. *Non, [niſi"] exôrẽ.* M. *[vis eſt hæc quidẽ.* D. *age,] prolixè Mítio.* 20 dſſsbſſi
G. Trochaicus acat. Quædã omittũt [*Age*], *tum fierit iabicus cat.* dſſiſſiv. *Mu* [*vis hæc quidẽ eſt. D. age, age*], *traſlauto* [*Æ. nõ,*] *in præcedente verſum,* [a] iſſibſſi: *ſed præcedens non conſtat: quocirca tum in principio huius malim legere.* [*Æ. Non ni exorem.*] ſſſibſſi. *Sunt qui putent* [*prolixe*] *non eſſe aduerbium, ſed vocatiui caſus. tum penultimus pes erit iambus.* [b] *aut* [*age prolixe.*], *i. age benignè.*

14 *Inſanis! auſer.)* Cogruè ſeni Deliras, iuueni Inſanis. Et Auſer, vel te, vel manum, (nam rogans manum admonet ſcilicet, dicens, Mi pater, aut pro eo quod eſt Abi, aut ſic, Auſer rem. *Da veniam)* Præſta beneficium, concede quod petitur. *Da veniam)* [Y] hoc loci eſt obſequi, & beneficium præſtare. *Satin' ſ.)* Negationis ratio ab indecoro, ab ætate ſumpta. Erat enim ſexagenario maior, & vxor decrepita.

15 *Ego n.m.)* [D] Apud Menandrum ſenex de nuptiis non grauatur. *Ego n.m.am.d.q. & ſ. Fiam: atq. an.doc.d.)* Hîc deeſt & quis, & quid, & quando, & quomodo, vt ſit, Quis ego, quid? nouus maritus, quando? anno demum quinto & ſexageſimo, quomodo? num decrepitam ducam. *Anno d.q. & ſ.)* Hæc ætas eſt, vt Varro ait, etiam Comicorum ſenum. Et demum, aduerbium tarditatis eſt. [B] Sũt qui Demum pro Primùm accipiendum putent, vt ſit, Ego fiam nouus marius quinto & ſexageſimo primùm anno.

16 *Atque an d.duc.)* [D] Hoc facetè addit, tanquam faciendum hoc eſſet, ſi puella duceretur ſeni. *Decrepitam)* Decrepitam, aut ſtomacho anili & iracundo: aut Decrepitam obtuſi animi & læſæ ſenectutis: aut Decrepitam, cui ſæpe moribundæ crepuerit planctu familia, id eſt, clamauerit. *Id ne eſtis mihi aut.)* Hoc eſt, perſuaſores. vt Virgil. Author ego audiendi.

17 *Promiſi)* [Y] Vrget filius à promiſſo. Et hîc locus eſt, ne quod matrimonium ſit coactum & violentum. *De te l.p.)* [D] Acutius De te dictum eſt, quàm De tuo. Et bene in eum, qui promiſerat puellæ coniunctionẽ ſuã. *Largitor)* Verbum eſt imperatiui modi, futuri temporis. [g] Diomedes, In modo imperatiuo declinatione paſſiua, tempus futurum apud veteres, vulgo vſitatum eſt, loquitor, Largitor. Legimus apud Terentium, Loquitor paucula. Idẽ. De te largitor puer, id eſt, loquere, largire.

18 *Da veniam)* [E] Quibuſdam Dare veniam eſt cõcedere quod petitur. *Ne grauare)* [D] Ne te difficilem præbeas. quia grauem ſe dicitur præſtare, qui id facilè nõ præſtat in beneficio quod poteſt. *Da ven. ne gr. D. fac pr.)* Altrinſecus agentiũ, fatigantiũmque verba ſunt.

19 *Age, p. M.)* Aut Age prolixè, id eſt, age benignè: vt ſit Prolixè benignè, ſecundum veteres. aut per ἀναδίπλωσιν, & ἐπανάληψιν, Age correctiuum: vt ad Prolixè ſubaudiatur, Noſter eſto, aut quid tale: & Mitio velut inſuaui dictũ ſit. *Prolixè)* [Y] Dum tergiuerſatur, ait Prolixè,

21 ſaiſdſſi M. **Et ſi hoc mihi prauum, inêptum, abſurdum, atque aliênum à vita mea*

22 aſſaſſdp *Videâtur: ſi vos tantópere iſtuc vultis, fiat.* AE. *bene ſſacis.*

23 aisbſſſi D. *Mérito te amo. verùm, quid ego dicam" ?* * *[hoc conſit] quod volo:* *In* [*hoc*] *h vim habet conſonantis* [R] *Al.* [*hoc quomſit*]: *vel' legendum* [*cum hoc conſit.*]

24 ſſiſſſp *Quid nunc [quod reſtat]! Hégio" [his eſt cognâtus] próxumus,* *In* [*hu*]*h vim habet conſonãtis: vel' legẽdũ* [*hic eſt his cognatus*]. *Mu* [*cognatus his eſt*], ſſiiſſſp. *Al.* [*quid*].

25 ſſddddſp *Affinis nobis, pauper: bene nos áliquid fácere illi decet.* Hegionis commẽdatio à perſona.

26 diiiſſ6ai M. *Quid fácere!* D. **agélli" [hîc ſub vrbe eſt paúlulum] quod lócitas foras:* *G.* [*eſt hic ſub vrbe paul.*]. *Mu* [*hic eſt ſub vrbe paulum*]. *D. Al.* [*foru*] *.* *D. Totũ cũ cõceptione pronũtiãdũ. D. Foras* verſum: aut *Foris* poſito, i. alieno.

27 ſſiſaſſp *Huic demus, qui fruâtur.* M. **ſpaúlulum] id autem!* D. *ſi multum, tamen* *Mu.* [*paulum*]. ſſiiſſſp. **L. Interrogatio negantis.*

28 aſidſiſp **Faciũndum eſt: *pro patre huic eſt, bonus eſt, noſter eſt, rectè datur.* **Facti neceſſitatẽ indicat.*

29 ſſiſdiſi *Poſtrémò non meũ illud verbũ fácio, quod tu Mítio* Mitio ſuo ipſius dicto impetitur. **L. Iuſtum à meritis & perſona: deinde à teſtimonio Mitionis.*

21 *Et ſi hoc m.p. inept. abſ.)* [D] Prauũ, ſi anum ducit nullo commodo ſuo. Ineptum, qui non voto filiorum ducat vxorem. Abſurdum homini, qui nunquam duxerit, & nunquam ducere voluerit, ſeni duci vxorẽ, quæ adoleſcẽti ducta non ſit.

22 *Si vos t. iſt. vultis fiat)* Cur hîc non vertitur de voluntate Soſtratæ? An quia illã conſentire neceſſe eſt, vel propter pauperem, vel ob amorem filiæ ſuæ? *Si vos t. iſt. vultis f.)* Ridiculè dixit, & Comicè, vxorem ſe ducere, non quia velit, aut debeat: ſed vt obſequatur iubentibus.

23 *Hoc c.g.v.)* Perficitur inquit quod volo: vt ſumptum & turbam domũ recipiat Mitio, & ego ineam gratiam.

24 *Quid n.q.r.)* Quod reſtat, pro, quod ſequitur. An Quod reſtat, tanquam reliquiarum priorũ, ac per hoc minimũ? *Hegio hus eſt c.pr.)* Commendatio perſonæ quaſi notæ, etiã Mitioni ob merita ſua. Et bene addidit Proximus: nam multi gradus & veluti rami ſunt propinquitatis in affinitate & cognatione diſpoſiti. *Cognatus)* [Y] cognatus eſt ab affinitate propter initum cum filia Soſtratæ matrimonium: à neceſſitate, quia pauper, cui benefaciendum eſſet.

25 *Affinis n.)* [D] Rectè. nam vxoris cognati, marito affines ſunt. *Pauper)* Iam hoc nomine apparet aliquid flagitari.

Agelli) [Y] A facili, cùm Agellũ dicit, ne tanti facere rem tam vulgarem. 26 *Quod l.f.)* [D] Foras dixit, locũ pro perſona ponens: quaſi diceret, Neſcio cui alieno. ſic & nos dicimus, Audi quid dicit * Ecce hac, pro ecce hic, Cicero, Hic tũ alius ex alia parte. Deeſt ergo aliquid, vt ſit, Quod locitas foras verſum. Aut ſi Foris: foris poſito, id eſt, alieno.

Huic d.qui fr.) Id eſt, qui fructum capiat, 27 nõ proprietate potiatur. Propriè ergo & quaſi de iure dixit Fruatur. eſt autem Fruatur, alatur: quia Frumen dicitur ſumma gula, per quam cibum lingua demittit in ventrem.

Prop.h.eſt) [B] Ab honeſto. *Bonus eſt, n.* 28 *eſt. r.d.)* [D] ἐπιτροχασμὸς hortantis, & ἀνάδιπλωσις multa congerentis. *Noſter eſt)* Bene addidit. nãque dixit, Pro patre huic eſt. *Bonus eſt)* Potuit reſponderi, Quid mea? *Rectè d.)* Quaſi non quæratur, an dandum ſit: ſed illud ſolùm, an rectè. *Bonus eſt, noſter eſt)* Hæc omnia vultuosè, tanquam inuidiam parſimoniæ faciat Mitioni. Et plus ſignificat Noſter, quàm ſi addatur, quid noſter.

Poſtremò) [Y] A iudicato, quod hîc collau- 29 dat, vt fratrem ſuum iſtoc impetret & corrigat. *Non illud verb. f.)* [D] Nunc Verbũ pro ἀξιώματι poſuit, quod vno non ſtringitur verbo. Ergo Verbũ, breuis ſententia: vt, Vno ver-

Bene, & ſapiénter dixti dudum: vítium commû iaſſdſſi 30
ne ómnium eſt,

QVOD NI'MI V'M *ad rem in ſenécta atténti ſu* dſiſddſp 31
mus: hanc máculam nos decet

Mu. [*oportet Mitio.*]diſſitii: [G] *Quidã perperam tranſẽ runt* [*Oportet*] *in ſequentem verſum.*

Effúgere: dictum eſt verè", & re" ipſa fieri ſo- diſiidiv 32
portet./

M. *Quid? iſtuc? dábitur quidẽ, quãdò hic volt.*/AE. {caiſſp 33
f
mi pater. *Mu.*[*iſtuc eſt? dabitur quidem, quandò hic volt.*
Æſchine.]itaiſſap.

D.* *Nunc ſtu mihi es ſ germânus páriter córpore, &* ſiſdſ~ſi 34
ánimo. M. *gaúdeo.* *Al.*[*mihi tu es*],dſſadat–: [G] [*tu es mihi*],ſiſdſ~ſi: *vel* ſa ſadat–.

D.* SV'O SIBI HVNC *gládio iúgulo.* {addſſſtv 35
t

Trochaicus hic abſoluitur ſcena ſequenti.

bo dic, quid eſt quod me velis. Et, Miſerã me, quod verbum audio! Verbum dixit verã ſententiam. nam verba eſſe à veritate dicta teſtatur Varro.

31 *Nimium ad rem in ſ. att. ſ.)* [B] Tenacior eſt ſenectus: & ſola neſcit moderari cupiditatibus. Quæſita reponere ac ſeruare, pecuniam congere, occupare terras poſſeſſionibus, vnum huius ætatis ſtudium eſt. *Hanc mac.n. d. Eſſ.)* [D] Maculam τῷ χλευασμῷ dixit, irridẽs opinionem Mitionis: quia parſimoniam, maculam putet. & ſimul auxit: primò vitiũ, deinde maculam dicendo.

35 *Suo ſibi h. gl. ing.)* ἀλληγορία. & nõ Suo: ſed Suo ſibi, moraliter, & vt veteres ſolẽt loqui. [B] Suo gladio, ſuóue telo iugulari dicitur, qui ſuis ipſius dictis reuincitur, aut qui ſuopte inuento telóue capitur. denique in quem quocunque modo ſeu dictũ, ſeu factum retorquetur, quod ab ipſo profectũ ſit. veluti ſi quis, quẽadmodum Phalaris Perillum, mali repertorem ſuo inuento cõficiat. Itaque in Adelphis Terentii, Mitio ſenex fratris Demeæ ſeuitiam increpans, huiuſmodi vtitur ſententia, Hoc vnum aufert vitii ſenecta, attentiores ad rem ſumus, quàm oportet. Eandem Demea paulo pòſt in fratrem retorquens, Poſtremò, inquit, non meum illud verbum facio, quod tu Mitio Bene & ſapienter dixti dudum: vitiũ commune omnium eſt. Quod nimium ad rem in ſenecta attenti ſumus. hanc maculam nos decet: Effugere. Hac ratione cùm Mitio conſtringeretur adigeretúrque, vt agrum quem rogabat, daret: tum Demea, Suo, inquit, ſibi hunc iugulo gladio. Traſlata metaphora ab his, qui in pugna ſuis ipſorum telis aliquoties confodiuntur. Hæc in Chiliadibus Paræmiographus. *Suo ſibi)* Interdum pronominis Suus additur Sibi, nulla neceſſitate, ſed veluti cuiuſdã feſtiuitatis gratia: vt hîc apud Terentium, & apud Ciceronem, Suo ſibi, victitant ſucco. Dicimus, Suo ſibi, pro ſuo ipſius Eſt enim adiectitia dictio Sibi in pronomine Suus.

ACT. V. SCEN. IX.

ARG. [V] Quintum comitatis & affabilitatis eſt in Demea experimentum: [P] & hîc omnia iucundo clauduntur fine. [L] Hortatu Demeæ Syrus cum vxore libertate donatur: [P] & filiis ambobus vxores optatæ conceduntur. Cauſam etiam Mitioni refert Demea cur tam repentè mores mutauerit, vbi & ſeculum corruptum, & conſuetudinem aſpernandam carpit. Demum filiis ſedulam poſtliac operam ſuam pollicetur. [V] *Theſes.* 1 Dignus eſt ſeruus mercede ſua, id eſt, libertate, quam probè meritus eſt. 2 Seruorum opera eſt varia, itaque non ſemper laudabilis. 3 Rectè faciunt mariti liberi, vt ſuæ vxores tales quoque ſint. 4 Nutricia debentur obſtetricibus & alumnis. 5 Subita morum mutatio eſt ſuſpecta. 6 Studia adoleſcentũ non ſemper ſunt optima, vt qui ſibi parùm conſulere poſſunt. [P] Prodigalitatis, & intempeſtiuæ largitionis dãnoſam temeritatẽ taxat hæc vltima ſcena. Hæc, vt Cicero veriſſimè dixit, fundum habet: hæc ad corrumpendos animos accipientiũ tota comparata eſt. Nam qui largitur, ad ſuam voluntatem alios traducere nititur. Ariſto. in magnis Ethicis

Ethicis ſic ait, Prodigus eſt, qui vbi nõn decet impendit, & plura quàm deceat, & cùm minimè decet. Idem in Ethicis ad Nicomachum, Prodigi ad capiendum proni ſiunt, quia cupiunt dare: hoc autem facere interdum nequeunt, cùm citò facultates deficiant, ac ita ex alienis dare coguntur: & ſimul quia nulla eſt in eis honeſtatis cura, ſine vllo diſcrimine, & vndique rapiunt: dare nanque cupiunt. quo pacto autem, aut vnde, nihil curant, aut quapropter: nec dationes ipſorum ſunt liberales. Non enim ſunt honeſtæ, aut honeſtatis cauſa, nec vt oportet efficiuntur: ſed interdum quos deceret eſſe pauperes, eos ditant, & his quidem, qui moderati ſunt, nihil dant. *Verſ. gen. Trochaici tetrametri catalect. excepto vltimo,* [*Calliopius recenſui*], *qui eſt iambicus dimeter acatalecticus.*

SYRVS. DEMEA. MITIO. ÆSCHINVS.

1 FACTVM *eſt, quod iuſti Démea.* *Fragmentum trochaici ſuperioris.* D. *Factum eſt*, &c. id eſt, diruta eſt maceria.

2 tbbtſſt– D. *Frugi homo es: ſédepol' hódie mea quidem* D. *Frugi*, vtilis vt fruges.
ſenténtia *Al.*[*adepol*],dtbtſſt–.

3 taaſſtv **Iúdico Syrum fieri eſſe æquum líberum.* M. *iſtunc líberum!* [V] L. Ordo, Iudico æquum eſſe, Syrum fieri liberum.

4 ſſſtaw *Quódnam ob factum?* D. *multa. s. ô noſter Démea,* *G.*[*Inſ bonus*] *eliditur vltima: vel non legendum*[*es*].
édepol vir bonus' es.

5 {ſſaaſſt– *Ego iſtos vobis vſque à púeris curáui ambos ſé-* Commendatio à diligentia ſua.
a *duló:* *G. Poteſt hic cenſeri iambicus acat.* iſſdſſii.

6 aaalldtv *Dócui, mónui, bene præcépi ſemper quæ pótui ó-*
mnia.

1 *Factum)* [V] Syrus Demeæ narrat dirutum eſſe parietem.

2 *Frugi h. es)* Laudatum ornat liberalitate, & hîc eſt propoſitio. *Ædepol h. m. q. ſ. Iud, Syr. f. bb.)* [D] Hoc eſt quod iandudum promiſerat Syro: ſed nũc oportunè. videtur enim modò meritum præceſſiſſe. &, Sententia iudico, κυριολογία.

4 *Quódnam ob factum)* [D] Iure, aſcribi enim cauſas manumiſſionis in iure formula eſt, *Multa)* Oratoriè maluit generaliter dicere, quàm quærere ſpecialiter quod inuenire non poſſit. & Mitio ſingulariter vnum quærit, hîc pluraliter Multa reſpondet.

Multa.) [V] Confirmatio, & prorſus oratorio more dicitur. Nam cùm non habeat, quod εὐεργεσίας in Syro prædicet, factũ in genere dicit, atquæ hæc partim Syrus de ſeipſo, partim de Syro Demea enumerat. *Ædepol vir bo.)* [D] Iurat bonum: quia præter opinionem eſt.

5 *Ego iſtos)* [V] Operam ſuam commendat, qua libertatem promeretur propter educationem à teneris vſque Vnguiculis. Nam pædagogi officio functus eſt, quòd in docendo, admonendo, & præcipiendo tam fideliter, quàm prudenter conſtitit. *Ego iſt. v. vſ. à p.)* [D] Intelligit Syrus laborãtem pro ſe Demeam non habere quod dicat: & ideò ipſe proſequitur ordinem meritorum: ſecundum quem apparet pædagogum fuiſſe. *Vſque à pueris curaui)* [B] Suaſoria eſt oratio à iuſtitiæ partibus, oſtendit enim merentibus gratiam referri conuenire. Dabatur ingenuis olim pueris pædagogus quiſpiam ex ſeruis, quem metuerent. Syrus autem dicere videtur, ſe Cteſiphonis, atque Æſchini pædagogum fuiſſe. Huc & illud Getæ ſpectat in Phormione, Abeuntes ambo rum ſenes, me pueris relinquunt quaſi magiſtrum. *Vſque à pueris)* [B] Præpoſitio vſque coniungitur plerunque à perfectu illis viris cum aliis præpoſitionibus à, vel ab. ante, è, ex Terent. Vſque à pueris. Virgil. Vſque à proauis vetus ordinis ætas. Idem, Siculo proſpexit ab vſque Pachino.

Dócui, m. b. pr.) [D] Ridiculè adduntur, & tantum conſuetudine: quia imputãtur etiam facta prauè pro bonis. *Quæ pot. o.)* Bene quæ potui: quaſi plura vellet.

*L. Ironia in Syrũ pariter & Mitionẽ. DMirè irridet Demeam: sic tamen vt seriò agere videatur.

D. *Res appâret: & quidem porrò ſhæc, jobſonâre, cum fide — Si creticus non admittitur, G in verſu redundabit [hæc], ſtttſttt-. ſtttſttu 7

Scortum addúcere, apparâre de die conuiuium: ſttttſtu 8

Non mediocris hóminis hæc ſunt officia. S. ô lépidum caput. tb b ſddtu 9

*D. Et hoc totum seriò dicitur, vt magis ridiculum videatur. *L. Quasi prouocati exemplo. D. *Postrémo, hódie in psáltria ista emúnda, hic adiútor fuit, ſaattſtu 10

Hic curâuit: prodésse æquum eſt: * áliꝰ melióres erunt. ſſſſaat- 11

Denique hic, scilicet Aeschinus. Déniq; hic vult fieri. M. vín' tu hoc fieri? AE. cúpio. tſaſabtu 12

M. ſi quidem

Manumiſſio Syri. Tu vis, Syre eho accêde huc ad me: liber eſto. S. bene ſaſttbu 13

facis:

7 *Res ap.*) V μωκηριομῷ ſtudium eius probat, vt admodum turpis sic eludit, vt seruum quiddam agere videatur. Quasi tria essent seruilia officia, quorum vnum est obsonare, id est, obsonia coëmere, aut certè, sumptus in obsonia impendere. Alterum est in scorto adducẽdo, & fideliter, ne ipse in itinere idipsum vt dicitur apud Germanos quosdam prælibaret. Vltimum est in apparandis conuiuiis. Atque, sic communia studia adolescentum, quibus serui inseruiunt, subindicat. Hæc autem magnifacit, sed illudendo, & additur epiphonema.

8 *Apparare de die c.*) D Id est, repentè neque antè prædictum, nec pridie constitutum. E Seruius in primum Geor. Nocte nomen est, adeò vt ei Horatius iunxerit præpositionem, Vt iugulent, homines surgunt de nocte latrones. Nam aduerbium noctu facit, sicut diu. Salustius, Diu, noctúque laborare, festinare. *Conuiuium*) Huius proprietatem vocis, M. Cic. in Catone suo demonstrans: Bene, inquit, maiores nostri accubationem epularem quòd amicorum, & vitæ coniunctionem haberet, cõuiuium nominauerunt, meliùs quàm Græci, qui hoc idem tum Compotationẽ, tum Concœnationem vocant: Vt quod in eo genere minimum est, id maximè probare videantur.

10 *Postremò*) V Quasi ἐπιδείκνυται de empta Psaltria confirmat. *Hic Adiutor f.*) In re bona Adiutores, in re mala Impulsores dicuntur. Ergo hîc Adiutor dicitur à non irascẽte; à criminante autem & irato, Impulsor.

11 *Hic ad.f. Hic curauit*) De more repetitũ est Hic: cùm dicitur Hic Adiutor fuit. Hic curauit. Sic enim solemus onerare audiẽtem meritis eius quẽ laudamus. Deinde quid non præstitit, qui & officium corporis, vt adiutor, & curam animi præbuit, vt consultor? *Alii meliores.*) V Iocosa laus & illusoria, per collationem quandam. Sunt enim, qui diligentiùs suum faciunt officium. Sed tantùm bonus est κατὰ τὴν πρόσδοκιαν, hoc est, Vult & cupit fieri. Illi non tantùm volunt, sed & sunt tales. Verùm hoc Videri potest cõtortum, potiùs æquum causatur, vt libertate donaretur, & vtile adiungit. Siquidem alij serui diligentiores futuri sunt, cùm tanta liberalitate suam sedulitatem pensari intellexerint. Itaque postremum videtur argumentum, à deyderio serui, vt qui libertatem affectat.

12 *Denique hic v.f.*) D Abutitur Demea, sciens prodigam volontatem adolescentuli.

15 *Syre accede huc ad me.*) Vnũ vt eundẽ manu emittat, an vt palàm fiat, iubet propiùs accedere, iuris publici cõsuetudine ludens. Et vide quàm Comicam manumissionem, quàm facetè induxerit atque cõdignè. *Liber esto*) V Peroratio est. Solebant ita patroni manumittere, vt priùs ter circumactum curreret, dehinc pileus imponeretur, Postremò virga vindictæ, (cuius & Liuius & Persius meminerunt) percuteretur. Hæc autem manumissio à multis adnotata est. E In manumissionibus olim mos erat vt dominus caput, aut membrum eius serui quem liberaturus erat, manu tenens ita diceret. Hunc hominem liberum esse volo: statimque emitteret eum è manu. De manumissionibus quæ posteà apud Christianos in sacris locis fieri cœptæ, Theodosiani codicis libro quarto titulo septimo sic legere est, Qui religiosa mente in ecclesiæ gremio seruulis suis meritam concesserint libertatem, eandam eodem iure donasse videantur quo ciuitas Romana solennitatibus decursis dari consueuit.

14 ſxtaſaatu dtaſ *O'mnibus' grátiam hábeo, & sẽórsum tibi præterèa Démea.*

15 tbdſaſtu D. *Gaúdeo.* AE. *& ego.* S. *credo: v'tinam hoc perpétuum fiat gaúdium,*

16 bſttſſatu *ſPhrýgiam vt vxórem j meam vnà mecum vídeam líberam.* *Mu.* [*Phrygiam vxorem*] *reiecto* [*vt*] *in præcedẽtem versum, &* [*D. Optimam*] *sequentis in hunc, asſtdſtp: & meã facto monosyllabo, aſſſattu. Huius*, Aeschini scilicet.

17 ſxaaaſtttdbdtſtt- D. *ſO'ptumam quidem' mulierem.* S. *& quidem' j tũo nepóti hũius filio* G. *Optima quidem mulier. S. equidem* [*ta xaxſt-: ſſ* [*tuo*] *&* [*huius*] *monosyllaba censeantur, sic dimetiendum*, ta hatſt-. M ũ [*Mulierem quidem S. & quidem nepoti tuo huius filio*], bttrſtt-: & [*tuo*] *facto monosyllabo* bttrſtt-. licet.

18 aſſattſt- *Hódie primam mammam dedit hæc.* D. * *hercle verò sérió,* *L. Et hoc ironicòs.

19 ataaſſtu *Siquidem ſprima j dedit, haud dúbium quin emítti æquum ſiet.* Al. [*primã*], aſaaſſtu

20 aaſſſſt- M. *Ob eam rem!* D. *ob eam: postrémo à me argéntum quanti eſt, súmito.* D. *quanti eſt*, quanto pretio valet. *L. Gratiarũ actio.

21 ſdxſttſt- ſdſ S. * *Dí tibi Déměa oro omnes ſemper ómnia optáta ófferant.* j *Si quis malit o in* [*omnia*] *corripere, sic scandat,* dſſſbſt-: *vt sit in quinta sede brachyſyllabus pro amphibrachy.* *Mu.* [*Demea omnes ſ.om op. afferant.*] dtſttſt-. D. *Omnes omnia*, an ttqua elegantia, & figurata.

22 aſaſaſt- M. *Syre proceſſiſti hódie pulchré.* D. *ſſi quidem j porrò Mítio* R. *Al.* [*ſi quid*], aſaſſſt-. *Ali.* [*paululum aliquid*], xaaſtat-: *vel* ſaaſtat-. *Al.* [*aliquid paulum*], xaaſaſt-. 18

23 ſxaaſaattſaaſaſt- *Tu tũum officium fácies, atque huic ſáliquid paulúlum j præ manu*

14 *Omnibus.*) V Seruus gratũ & memorem in benefactorem habet animum, cùm gratitudo beneficiorum non obliuiscatur. *Et seq. D.* D Effecit Demea plus quàm volebat, nam qui conabatur amari, præfertur etiã his qui amantur.

15 *Gaudeo. A e. & ego*) Gratulantium Syro hæc verba sunt: quibus de more ille Credo respondet. *Vtinam h.p.f.g.*) Integrum, solidum, & nusquam interruptum. V Voto quodam propter perpetuum, gaudium proponit, vt vxor quoque fiat libera.

16 *Phrygiam vt vx.m.*) D Vt ipse, Syrus: ita vxor. Phrygia, secundum veteres, qui seruis nomina à nationibus imponebant. *Vnà m. vid.l.*) Hoc sic pronuntiandũ est, quasi gaudeat se recordatum Demeæ: quod cùm vltro cogitabat habuisse * plenè oblitus fuit.

17 *Equidem tuo*) V Confirmat ab honesto propter nutricia, videlicet vt nutrice libera ingenuus puer educaretur. Propterea quòd non segnis ac vis & natura seminis est ad fingendas animi corporisque similitudines, ita lactis proprietas valet. Gellius in 12. cap. 1. Plutarchus in libello de educatione liberorum.

18 *Hodie pr.m.d.h.*) D Ridiculum meritum: si quidem oportuerit primam esse quancunque: an quia causa est, quòd ingenui dicuntur seriò à nutricibus liberis educandi; *Hercle*) V Cuncta sunt Demeæ iocosa & illusoria, & in Emittẽdo ἀσυμβὶς est. *Herele ver.f.*) D Aduerbia sunt confirmatiua.

20 *Ob eam r.*) Hoc eo vultu dicit, quo rem veluti excutimus, & ostendimus momenti esse nullius. *Postremò*) V Promissio est sumptus pro necessitate. *Argentũ, q.est, s.*) D Hoc verbo vtimur, vt faciunt qui persuadere aliquid cupiunt.

22 *Dij t.*) V Elegans est & figurata locutio, quam Plautus ad eundem modum anteà simpliciter extulit, Dii tibi dẽt quæcũque optas.

Proceſſiſti h.p.) D Nunc verè pulchrè processit Syrus.

25 *Tu tuum offic.f.*) Hoc est, patroni, vt libertũ non deseras, sed vt alas manumissum. Plautus, Facis meliùs quàm pars lenonũ, qui liber-

D. *Vtatur*, i. viuat. *L. Recutantis est & ostendêtis summum digitum. Blandimenta. G. Al. [*mi pater*], *sed id versus non patitur*,

Déderis, vnde vtâtur: reddet tibi citó. M. **istoc vílius.*
AE. *Frugi homo est.* S. *reddam hercle, da modó.* AE. *age pater.* M. *posti cónsulam.*
D. *Fácies.* S. *ô vir óptime.* AE. *ô spater mi festiuíssime.*
M. *Quid' istuc! quæ res tam répente mores mutâuit tuos!*

R. [*Prolubium?*] **Fedit Demea ad ingenium. Mores & vitam assentatorjã notat.*

Quod sprolúuium! sjquà istæc súbita est lárgitas!
D. **dicam tibi:*
Vt id osténderem, quod te isti fácilem, & festiuum puiant,
Id non fieri ex vera vitæ, neque ádeo ex æquo & bono:

Sed' ex assentándo, indulgêndo, & largiêndo Mítio.
Nunc ádeò si ob eam rem vobis mea vita inúsa est Æschino?
Quia non iusta iniústa prorsus ómnia omnino óbsequor:
Missa fácio, effúndite, semittite? fácite quod' vobis lubet.
Sed si id vultis spótiùs, quæ vos? propter adolescéntiam
Minùs' vidêtis, magis impénsè cúpitis, consúlitis parum,
Hæc reprehéndere & corrígere me, & [secundâre] in loco:
Ecce me, qui id fáciam vobis. AE. *tibi pater permittimus:*
Plus scis quid facto opus est. sed de fratre quid fiet?
D. *sino*
Hábeat, sin istac finem? fáciat. AE. *sistuc recté. Plaúdite.*

CALLIO'PIVS RECE'NSVI.

Apostrophe ad filios. *Potest hic censeri iábicus acat. dd. lassp. G [Æschine est.] ddssan-.*

Oblatio patris. *R. [emite.]*

Al. [quæ vos potius]

Al. [obsecundare] dtio-ss-.

Obsequentia filii.

Mu. [finem is istac]

D. [M.]

Eos habêt, & eos deserũt. *Præm.*) [B] Adrianus Cald. Præ manu, inquit, dare est, quod vulgò dicũt, ante omnia, vel ante manũ dare. Donatus autem hoc loco vim cõparandi ceruet, id est, dabis paululum quiddam præ his, quæ tibi affluunt, & assidue diffundis. Nos verò enallagen propositionum statuemus. Præ per In exponentes, Plauti authoritate admoniti, qui in Bacchidibus inquit, Reddidi patri omne argentum, quod fuit mihi præ manibus, id est, in manibus, aut in promptu, & germanorum est phrasis, *Et vvas vor die hand geben, dagon er lebe: mag.* Id est, aliquid suppetere, & supereditare, quo vitã viueret.

24 *Vnde vt.*) [D] Vtatur, viuat: vnde vsura, vita dicitur. vt, Vnius vsuram horæ gladiatorii iiti nõ dedisset, an vnde alatur, de quo vsum fructum capiat & cuius tibi sortem reddat? Et hoc melius: nã ideò addidit, Reddet tibi citó. *Istoc vilius*) Hoc egit Terentius, vt conuersis officiis vsque adeò prodigum faceret Demeam, donec parcum redderet Mitionem. *Istoc vilius*) Quasi, nihil minus, negatio enim est loccum ostendentis, aut quid tale cum [illegible] subaudiri. Quicquã? Nõ dabo.

26 *Faciet*) Ne quid negarum in fine fabulæ videatur, addidit Demea, Faciet. & Faciet, quod peritis scilicet: quod irridẽs dixit: quasi de prodigo dicere videatur. Et mirè Faciet: quia ne credibile erat statim cõfensurũ q negaueratã perpetuò negatio esse in fine non debuit.

27 *Quid ist.*) [V] θαυμάσιον, id est, cum admiratione, quæ est propter subitam vitæ institutæ mutationẽ proferatur. *Quid ist. q. r. t. r. m. m. ?*.)

[D] Animaduertendum est, qua calliditate Terentius quærens finem fabulæ, complere lætitiam per ipsum Demeam nititur in vniuersos, qui in tota comœdia triſlis ac sæuus interturbauit & vociferatus est.

Quod p.) Prolubium, quod Græci προθυμίαν dicũt, id est, promptus animus ad largiendum. [M] Proluuium, profusio ait Nonius, nempe à proluendo: [B] per translationem prodigalitas, cùm quis more aquæ opes suas profundit. Prodigus autem hic Demea est, iuxta illud Horatij. Dum stulti vitant vitia, in contraria currunt. *Subita est l.*) [D] Repentina: ac per hoc ipsa est ingrata & immoderata: vt euenit cùm ex nimis parcis non largi & liberales, sed effusi prodigique reddũtur. *Dicam tibi*) [V] Ad finem Demea personã, quam ad tempus habuit, suam repetit, idque ad œconomiam pertinet. Nam ea re declarat aliam viuendi rationem à perfectis hominibus, aliam ab his qui ciuilem viuendi rationem sequuntur, esse exigendam. [L] ne temere exemplo huius fabulæ, commendasse Mitionem, & illius indulgentiam seueritati Demeæ prætulisse videatur.

Vt id est.) [D] Abundat Id. Aut ὑπερβατὸν est, pro, per id. *Quod te isti f. & f. p.*) Multùm detraxit Mitioni, dicẽdo, Te isti putant, per quod significatur errare adolescentes, & hunc non esse festiuum. *Quod te isti f. & f. p.*) Bene in postremo dignitas personæ huius seruata est, vt non perpetuò commutata videretur, vt Truculenti apud Plautũ. *Facilem*) [V] Qui non leui de causa irascitur.

31 *Indulgendo*) [D] Attende indulgentiam à Demea culpæ alicribi denuo. *Et l. M.*) Seuerè auditum est nomẽ verbis ex animo plorandis.

33 *Quia non iusta iniusta pr. omn. omn. obs.*) Prouerbiales sunt huiusmodi elocutiones, fanda nefanda, digna indigna, velis nolis.

34 *Effundite*) [V] Permissio est in hac apostrophe amarulenta ad filios, qua & præter voluntatem se per omnia liberi obsequuturum significat. *Effundite, emitte f.*) [D] Effundite, ad Æschinum pertinet. Emitte, ad Ctesiphonẽ. Facite, ad omnes. *Facite q. vob. l.*) Propria redit rursus ad amaritudinem: prudentiã. Hæc emittendi est figura, qua inuitos nos permittere ostendimus, quod nolumus fieri. *Effunite, emitte f.*) [B] Cicero permissionẽ vocat Scipio ille apud Maronẽm cum ironia in oratione Didonis. I, sequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

35 *Quæ vos po. ius p. M. vid.*) [D] Hîc ostendit Terentius magis Demeam simulasse mutatos mores, quam mutauisse.

36 *Minùs vidêtis. m. imp. c. c. p.*) ἀμφιβολία. minùs, magis parùm.

Hæc r. & c. me, & f. in l.) Tribus triã redduntur: & vtraque ἀμφιβολία. Illa in malã partem superiora: hæc in bonam, quæ inferiora sunt. non tantum enim culpæ est, Minùs prouidere, quàm Impensè cupere: nec tantũ mali est Impensè cupere, quantum Parum consulere. Item Reprehendere bonum est melius, Corrigere optimum, Secundare. nam qui reprehendit, non continuò corrigit: qui corrigit, non illico secundat: id est, lætissimum reddit & fidelissimum. Alij Secundare, obsequi dictum putant: & ideo additũ esse In loco: quasi non semper faciendum sit. Ego Secundare, vel in melius conuertere, vel obsequi intelligimus.

Tibi pater) [V] Æschinus liberaliter se disciplinæ & curæ paternæ commendat. [D] Noluit Terentius, ab amoribus filiorum perpetuò repulsum patrem.

Sino, Habeat, in ist. f. f.) Hæc quidem permissio edicti & exceptionem in se continet: & cum quodã stomacho, & velut minaci denuntiatione profertur. *In ist. f. f.*) Hoc est, aut ne aliam amet, aut ne alteram comparet: ne post itam luxurietur vlteriùs. *Istuc recte*)

Pene & Mitio non discesit de proposito suo, qui vt peccasse alias ostenderet fratrẽ ob nimiam asperitatem, cum exceptione quadam laudans verba eius, *Istuc* rectè, dixit: quasi dicere, non vt cætera: & simul reposuit ei, qui suprà dixerat, Vt id ostenderem, quod te illi facilem, & festiuum putant, id non fieri ex vera vita, neque adeò ex æquo & bono, &c.

TERENTII HECYRA

Ho. [*Tota Græca est Apollodori. edita Cn. Octauio, T. Manlio Torquato Coss. Acta primò ludis Romanis Sex. Iul. Cæsare, Cn. Corn. Dolabella Ædilibus Curulibus, sine Prologo. non est placita. Relata est iterum ludis Funebribus L. Æmilij Pauli, non est placita tota. Relata est tertiò, Q. Ful. L. Martio Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Claudius Flaccus, Claud. Filius tibijs paribus. Placuit.*]

/ACTA LVDIS MEGALENS. SEX. IVLIO, CN. CORNELIO DOLABELLA ÆDIL. CVRVL. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI, TIBIIS PARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV FACTA EST. ACTA PRIMO' SINE PROLOGO. DATA SECVNDO', CN. OCTAVIO, T. MANLIO COSS. RELATA EST LVCIO ÆMILIO PAVLO LVDIS FVNERALIB. NON EST PLACITA. TERTIO' RELATA, Q. FVLVIO, L. MARCIO ÆDILIB. CVRVL. EGIT L. AMBIVIVS, L. SERGIVS TVRPIO. PLACVIT./

DONATI PROLEGOMENA IN HECYRAM TERENTII.

HÆC Fabula Apollodori esse dicitur Græca. nam & ipsa & Phormio ab eodem dicuntur esse translatæ: cum reliquæ quatuor sint Menandri Comici. Hecyra autem dicitur ideò, quia per socrus & soceros in ea aguntur multa. Nam & ἑκυρὸς & ἑκυρὰ, socer nomen socrúsque significant. Est autem militia motoriis actibus ac statariis, multúmque sententiarum & figurarum continet in toto stylo. Vnde cùm delectet plurimùm, non minus vtilitatis affert spectatoribus. Atque in hac, primæ partes sunt Lachetis, secundæ Pamphili, tertia Phidippi, quartæ Parmenonis: ac deinceps aliarum personarum, quæ his adiunctæ sunt. Diuisa est autem, vt cæteræ, quinque actibus legitimis, quos in subditis distinguemus. In hac prologus est & multiplex. & Rhetoricus nimis, propterea quòd sæpe excluta hæc Comœdia: diligentissima defensione indigebat. Atque in hac Protasis turbulenta est, Epitasis mollior, lenis Catastrophe. Acta sanè est ludis Megalensibus, Sexto Iulio, C. Rabirio Ædilibus Curulibus. Egitque L. Ambiuius. Modulatus est eã Flaccus Claudius tibiis paribus. Tota Græca est factáque & edita quinto loco, Cn Octauio, T. Manlio Coss. Cantica & deuerbia summo in hac fauore suscepta sunt. περιστατικὰ προσωπικὰ, id est, personæ extra argumentum duæ sunt, Philotidis & Syræ. In tota Comœdia hoc agitur, vt res nouæ fiant, nec tamẽ abhorreant à consuetudine. Inducuntur enim benenolæ socrus, verecunda nurus, lenissimus in vxorem maritus, & item deditus matri suæ, meretrix bona.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

PHILOTIS	*meretrix.*	SOSTRATA	*mulier.*
SYRA	*anus.*	PHIDIPPVS	*senex.*
PARMENO	*seruus.*	MYRRHINA	*mulier.*
LACHES	*senex.*	SOSIA	*seruus.*
PAMPHILVS	*adolescens.*	BACCHIS	*meretrix.*

C. *Sul*

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN HECYRAM.

Versuum genera. Iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

1 ssiip VXÔREM *duxit Pámphilus Philúmenam,*
2 ssiiap *Cui quondam ignórans vírgini vitiũ óbiulit:*
3 ssiip *Eiúsque per vim quem detrâxit ánnulum,*
4 biiai *Déderat amícæ Bácchidi meretriculæ.*
5 iiassp *Deïn profectus in Imbrũ est: nuptam haud áttigit.*
6 fbdsip *Hanc mater vtero ſgráuidam, ne id sciat sócrus,* / *Al.* [grauidam comperit:] fbdsp. *deest pes vnus.*
7 iissp *Vt ægram ad se transfert. ſreuêrtit/ Pámphilus:* *Al.* [reuênit].
8 issp *Deprehéndit: partum celat: vxôrem tamen*
9 bidssp *Recípere non volt. pater incûsat Bácchidis*
10 issip *Amôrem. dum se purgat Bacchis, ánnulum*
11 sassp *Mater vitiátæ fortè agnóscit Mýrrhina:*
12 ssiii *Vxôrem récipit Pámphilus cum fílio.*

2 *Cui quondam*) V φέρουσα. Hîc est error præcipui ioci, & huius fabulæ occasio.

5 *Imbr.*) Insulã prope Thraciã, vt est in nona tabula Europe Ptolom. Nã ante Thraciã sita est, sicut Caberis Thracũ numinibus & Mercurio, quem Imbrum fortunati vocant, sicut & Strephanus meminit, & commentaria in Apollonium fusiùs explicant. *Profectus in Imbrum est*) B Regionum nominibus Latini adiciunt præpositionem In cum verbis motum significantibus. *Nuptam h. dit.*) In fabula est, Nocte illa prima virginẽ nõ attigit: Quæ consequuta est nox, eam nihilo magis.

6 *Ne id sciat socrus*) Sostratam intellige. socrus erat hæc Philumenæ, & huic nurus Philumena.

7 *Vt ægram*) V Dissimulabat illam ferre vterum.

8 *Deprehendit*) B Vtero grauidam vxorem. *Deprehendit*) V ἐπίτηδες est. Nolebat enim ad se recipere, & si molestum erat Pamphilo ab ea diuelli.

9 *Pater inc.*) B Laches patrem dicit Bacchidis amorem in causa esse, quòd vxorem recipere nolit Pamphilus, Omnes enim qui amãt, graue id ferunt.

10 *Annulum*) Annulum quem in digito Bacchis habebat. *Annulum*) V κατασφρὰ est. Nolebat enim ad se recipere, & si molestum erat Pamphilo ab ea diuelli.

ARGVMENTVM DONATI.

VITIATAM in tenebris ante nuptias, cui annulum extorserat, meretricẽ amans dum ignorat Pamphilus, duxit vxorem grauidam ex cõpressu suo. Quam peregrè profectus, cùm reliquisset domi, rediens parientem offendit furtim, & apud matrem suam. Qua re commotus dum repudium inuitis parentibus, & causam repudii nescientibus parat, per meretricem, apud quam annulus inuẽtus est, cognoscit tãdem ita à se vitiatam vxorem, & ex se natum filium. Primus actus colloquium continet meretricis Philotidis ac lenæ Syræ cum Parmenone: vt per harum personas quæ περιστατικαὶ dicuntur, argumentum spectator discat. Secundi actus tenor in hoc est, Immeritam vxorem veluti malam socrum, accusat Laches: & conuenit Phidippum de eadem causa. Statim post quorum colloquium conquestio inducitur Sostratæ, quòd talium crimen inuidiosúmque sustineat. Tertio actui hæc attribuuntur, Conquestio Pamphili peregrè redeuntis, de amore suo circa vxorem. Pariturio Philumenæ. Sostratæ verba super ægritudinem nurus, quam morbo credit affictam. Fletus Pamphili erratis, cùm putat non ex se filium natum esse. Colloquium Parmenonis cum pueris à naui venientibus, vt mox loquatur cum ipso Pamphilo, à quo in arcem mittitur. Item Lachetis,

Phidippique,& Pamphili verba de reconciliandailliconiuge:& eorum ab inuicem litigiosa dissensio. Quartum actum hæc complent, Perturbatio Myrrhinæ ex interuentu matris & eiusdem cum eo nimis callida ac muliebris astutiæ deceptatio. Soltratæ, Pamphili, Lachetisque colloquium. Inclamatio patris & soceri aduersum Pamphilum vxorem recusantem. Conuentio meretricis promittentis se iusiurandum matronis exhibituram de non admisso ad se Pamphilo. In quinto actu Bacchidis narratio deinceps gestis, & colloquium cum Parmenone inducitur: quem nuntium mittit ad Pamphilum: Pamphilique ad vltimũ actio gratiarum apud ipsam Bacchidem. Docet autem Varro, neque in hac fabula, neque in aliis esse mirandum, quòd actus impares scenarum pagmarúmque sint numero: cùm hæc distributio in rerum descriptione, non in numero versuum constituta sit: non apud Latinos modò, verùm etiam apud Græcos ipsos.

M. ANTONII MVRETI, ARG.

PAMPHILVS, Phidippi è Soltrata vxore filius, Bacchidem meretricem deperibat. is cum aliquando noctu ad eam temulẽtus iret, in Philumenam, Lachetis, & Myrrhinæ filiam incidit, eamque in via per vim comprimit. atque ita effugit vt neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit. in illa autem luctatione etiam annulum ei detraxit, eúmque Bacchidi dono dedit, paulò post pater eum, tum vt a meretricio amore auerteret, tũ vt præsidium suæ senectuti pararet, ad vxorem ducendam perpulit. contigit, vt ea ipsa vxor ei daretur, quam ipse cum uxore duceret: gaudente admodum puellæ matre, quæ, quia sola conscia erat filiam è stupro grauidam esse, quamprimum eam collocare properabat: vt, si forte post aliquot menses pareret, nuptiis, quemadmodum fieri solet, obtegeretur stuprum. cecidit res lõge aliter ac putabatur. etenim Pamphilus, qui inuitissimus adiecisset animum ad rem vxoriam, quique auellere se derepente a Bacchidis amore non posset, ita dormiit cum vxore, vt eam ne attigerit quidem. Bacchis, quod, ea vita nunquam se vxorem ducturum, sæpe ei promiserat Pamphilus, nonnulli vt sibi ab eo factam iniuriam putans, multò ei minùs, quàm solebat placida & obsequens esse cœpit. eo factum est, vt Pamphilus ei se paulatim subduxerit, quámque prius sperneba vxorem, eius mutuum quendam amorem animo conceperit, interea quiddam accidit, vt iter Pamphilo in Imbrum esset. profectò eo, Philumena, quæ intumescere sibi vterum sentiret, cum aliorum tum socrus in primis suæ conspectum refugiebat: tãdé cùm in eo esset, vt celare vix posse amplius videretur, sumpta occasione, per sacrificandi speciem, ad matrem se, vnam omnium rerum conscium, confert. post dies complusculos mittit Soltrata, qui eam accerserent. respondetur, ægrotam esse. it, vt eam saltem viserent: non admittitur. Phidippus accusare vxorem, & dicere, hæc omnia illius culpa contingere. illa contrà excusare se, & culpam deprecari: nullius se rei conscium esse, cur sua consuetudo natui odiosa esse debeat. interea redit Pamphilus: atque ita fors tulit, vt quo die ipse Athenas appulit, eo ipso, Philumena partu leuaretur. cùm igitur, videndi cupidus, (ægrotare enim acceperat, & ita amabat, vt qui vehementissimè) subitò ad eam ingressus esset, peperisse deprehendit. ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta, lacrumans, obtestari cœpit, quando ea res nihil ipsi nocitura esset: ne reciperet quidem vxorem, si ira videretur: sed tamen ne famã illius proderet. ita se facturum recipit. cùm igitur neque velle vxorem recipere, neque iurã sum verã afferret causam: suspicari sunt senes, eum, Bacchidis adhuc amore impeditum, ea de causa ab vxore abhorrere. accersitam itaque Bacchidem obiurgat Phidippus. ea cùm se illi purgasset, iubetur ad mulieres ingredi. & eis quoque illam suspicionem adimere. ingreditur annulum habens in digito, quem, olim Philumenæ ereptum, sibi dederat Pamphilus. is annulus effecit, vt, vitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam, cognosceretur. Lætus Pamphilus & vxorem & filium recipit.

ARG. [illegible]

VXOREM duxit Pamphilus, cùm Bacchidis meretriculæ amore tantopere teneretur, vt duorsus mentibus vxorem ne attingeret quidem. Posteà per consuetudinem animus victus est, cœpit Placere vxor. Porrò cum ipse peregrè abesset, illa domum redit ad matrem: atque ibi partu mense septimo postquàm nupsisset Pamphilo. Eam rem celat & affines & patrem anus. Vbi Pamphilus redit, comperit peperisse. Hic grauiter adeò commouetur, cùm aliunde concepisse existimaret. Et cùm per sese dolent res Pamphilo (amabat enim mulierculam)

tamẽ tum molestum est ab ea diuelli: neque enim molestum erat reducere. Periclitatur itaq; Pamphilus quomodò honestè dimittat vxorem, néue illius peccatum proderet. Hæc fabulæ protasis est. EPITASIS inflant pater & socer inferri quid accidisset, vt demum reducat: præsertim cùm nec socrus nec mater, id quod senes falsò suspicati fuerant, obstarent. Quanquam autem permoueri non posset Pamphilus vt reduceret, tamen constantissimè dissimulat. Itur eò, vt putent Bacchidis amore detineri, alieno ab vxore animo esse. CATASTROPHE Bacchis accersita, fidem facit nihil sibi cũ Pamphilo rei esse. Hic autem prodendum peccatum vxoris fuit, aut reducenda: verum casũ periculum discutitur. Fortè enim Philumenæ annulum socrus in digito Bacchidis conspexit, quem olim Pamphilus stupratæ in tenebris Philumenæ detraxerat. Is annulus testatur ex Pamphilo puerum susceptum esse. Ita redit in gratiam cum vxore Pamphilus. Iucunda est cum vxoribus senum concertatio: quæ monet sæpe errore & falsis suspitionibus fieri, vt dissentiant coniuges. In primis autem insignis est humanitas & fides Pamphili in hac fabula.

PROLOGVS.

ARG. [M] Maximo artificio & prudentia compositus est hic prologus: [P] éstque varius, & Rhetoricorum obseruantissimus præceptorum. [M] Nam cùm aliquoties ob inspe rata & incidentia subitò infortunia spectatores suas aures non præberent sed ad alia spectanda conuerterent animos, oportebat vi principio singulari quadam vi reconciliare, quos ab alienatos frequenti exhibitione vereretur. Quare is qui agit partes Poëtæ, totus est, vt Poëtæ fauorem attentionémque à populo emereatur. [P] quod loci: Oratoribus multifariam efficere nititur, simúlque & benevolos in primis, & maximopere attentos auditores reddere conatur. L. Ambiuius, & L. Turpio histriones hanc fabulam egerunt. [M] Status est assumptiuus translatitius: excusatur enim, quòd exhibita aliquoties non est placita: [E] Reddit item rationem cur exposita denuo cognoscenda sit, & excusando infortunium, attentionem postulat. [M] Firma autem excusatio fit, quòd exemplum habet Cæcilii, qui in ætate matura, quæ per se illi authoritatem comparare potuisset, fuerit explosus. Deinde transfert culpam in tempora & mores. [V] Cæterum prologus est [illegible], commendatur enim fabula spectatoribus, etiamsi semel atque iterum explosa fuerit. & calamitas hîc idem est quod Græcis [illegible], videlicet cùm exigebatur in ludis scenicis. Præcipuè autem ea, quæ attentionis sunt, hîc obtinebuntur, quæ paratur in exordio per appellationem [illegible]: per nouitatem, quæ per [illegible] confirmatur. Quia conatur à spectatoribus hoc impetrare, vt benevolè fabulam audiant & recipiant, mira quadam inuentione. Nam cùm causa esset aspera, non aliter animos spectatorum sibi conciliat, atquè si per cuniculos atque insidias eos adoriebatur.

Versus gen. Iambici senarij, sine trimetri acatalectici.

ISTA HECYRA *est huic nomen fabulæ*: *hæc cùm data est* [illegible] *retus reiecit* [*Est*] *in sequentem versum.* disseddi.

L. Occuppatio ante propositionem, cur explosa fuerit, & cur iterum referatur. habet vim exordii. Ætiolo-

1 *Hecyra est h.n.f.*) [D] A nomine cœpit, Vt incognitam probaret, & ideò spectandam. *Hecyra* [V] Insinuatio est noua quadam inscriptione. *Hecyra est h.n.f.*) [D] Hæc primò data est sine prologo ludis Megalensibus, quos Sex. Iulius, & Cornelius Dolabella ediderunt. sed occupato populo studio funambuli, displicuit. Posteà data est ludis Funebribus L. Æmilij Pauli, quos fecerunt, Quint. Fabius Maximus, & Cornelius Africanus. Tunc quoque non peracta est per studium populi circa gladiatores. Tertiò ad postremum introducta, [illegible] int Fuluio, L. Martio Ædilibus: virtute actorum, L. Ambiuij, & L. Turpionis est commendata. *Hecyra est h.n.f.*) Totus hic prologus subtilem conquestionem continet, ob hoc, ne aperte populũ neglectæ fabulæ reum faciat, & facilè reuocet in fauorem. *Hecyra est h.n.f.*) Nominatiuo casu figurauit: cùm in vsu sit vt dariuo dicamus, quanuis præstò sint exempla, quibus veteres per omnes ferè casus hoc genus locutionis enuntiabant. [B] Studiosis obseruandæ nominandi formulæ. Dicunt enim variè Latini, *Est* fabulæ nomen Eunuchus, est fabulæ nomẽ Eunucho, qua forma delectaros maximè video eruditos. Gell. noctium Atticarum libro 15. cap. 29. Duæ istæ in loquẽdo, inquit, figuræ

gia ad expolitionem.

Noua, nouum[M] *interuênit vítium, & calámitas,* bifldi 2
Vt neque spectári, neque cognósci potúerit: dfdfdp 3
Ita pópulus stúdio stúpidus in funámbulo ddifi hiaa 4
Animum occupârat. nunc hæc planè est pro noua. aifsfi 5
Et is qui scripsit hanc, ob eam rem nóluit isfasp 6
Iterum referre, vt iterum possit véndere. aibsfp 7
Alias cognôstis eius, quæso hanc nóscite. asfsp 8
Orátor ad vos vénio ornátu prólogi: fidsfi 9

G.[prologi]prima lẽga.

figuræ notæ satis vsitatæque sunt, Mihi nomẽ est Iulio, mihi nomen est Iulii. Tertiam figuram nouã hercle reperi apud Pisonem in secundo annaliũ. Verba Pisonis hæc sunt, Tarquinium collegam suum quia Tarquinium nomẽ esse, metuere: eúmque orat vti sua voluntate Roma concedat. Quia Tarquinium, inquit, nomen esset. Hoc perinde est tanquam si ego dicam, mihi nomen est Iulium. *Hæc cum data est Noua*) [D] Ita dicitur, data est fabula, vt data est cœna, datum est prandium. Et Edidit, à Dare descendit. Et dari dicitur fabula, cùm agitur: Stare, cum placet.

1 *Hæc c.d.est Noua, n.int.vit.*) σύλληψις prima, deest enim Huic: & est figura παρονομασία, Noua nouum. *Nouum*) [V] Antea sanè conscripta fuit, sed vitium nondum acta. *Vitium & cal.*) [D] Bene secundum Augures. Vitium enim est, si tonet tãtúm: Vitium & calamitas, si tonet & grandinet simul, & etiam fulminet. *Vitium & cal.*) Translatio est ab augurio: & vitio creati dicuntur Consules. Calamitas παρὰ τὸ κατὰ κάλυμα, dicitur clades, quia clamatur: vt aliud sit grãdinis culmũ frangentis, aliud furti, aut doli mali. sic Probus.

3 *Vt neque sp.*) Vitium, quòd non spectata est: Calamitas, quòd non cognita. *Vt neque sp.n.c.*) Mira detensio. si quidem non iudicio Comœdia exacta est, si spectari cognoscique non potuerit: cognituris scilicet, si audiretur. *Vt neque sp.n.c.*) Ideò theatrum, ideò spectatores, ideò actores: quia maior pars in gestu est quàm in verbis. *Cognosci*) Vel probari, vel sciri: an Hecyra sciri dicatur, quæ scita sit nomine.

4 *Ita p.st.st.*) A deriuatione causæ. nõ quia mala, inquit, excluſa est: sed quia populus funambuli admiratione obstupuit: quod infrà de gladiatoribus dicet, ad commutationem causæ inducendam. *Ita p.st.st.*) Hîc excusatur & populus, qui neque iudicauit de fabula, neque tamen stultè errauit. Stupidus, pro stupẽs. vt.—Timidísque superuenit Ægle. *Ita p.*) [V] Ratio, quia funambulo populus operam dedit. Subtilis est culpæ translatio, qua Poëtam ita defendit, vt & populum non offendat: siquidem non iudicio explosam, sed per temulentiam testatur. Quare Interuenienti verbum ex Augurum disciplina transsumptum aptè huc quadrat, vbi si tonuisset, vitiũ erat, si grandinasset, calamitas, authore Cic. 1. de Diuinat. *Funambulo*) [M] Funambulus est, qui deliberata aëris circumsistentia motu corporis constanti, & minimè vacillabundo in funiculis saltare potest, quem Græci schœnobatam vocant. [B] Funambuli sunt, qui per funem protensum ingrediuntur. Quam rem non solùm admirabilem, verumetiam stupendam olim fuisse hoc loco Terentius satis indicat cũ ait, Ita populus stupidus in funambulo animũ occuparat. Nõ enim sine arte sũma id, sum móque fiebat vsu. Atque hinc in prouerbium etiam abiit, Ire per extentum funem, hoc est, rem factu per quam difficilem præstare.

Pro noua) [D] Rectè: iã enim non est noua. 5
Et is qui) [V] Commendatio Poëtæ à causæ fiducia, in qua & auctoritiæ notam à P. Ro. remouet. *Et is q.scr.h.ob, eam rem*) [D] Id est, ob eam causam, quasi dicat, non iterum acta est sine causa. Cur ergo non post funambulũ relata est, vbi ille cessarat: in quo maluit auarũ Poëtam populo inducere, quàm suo operi dissidentem. 6

Iterum r.) Superuacuũ est. *Vt it.p.ven.*) Aliis scilicet ludis. hoc vt diximus, ad laudẽ fabulæ referatur: postquàm tantum fiduciæ Poëtæ dedit. *Referre*) [B] Agere. 7

Alias c.eius q.h.n.) [D] Mirè illi fauorem petit ex aliis, quæ spectatori notæ sunt. *Alias cogn.*) [V] Petitoria est propositio. & æquitatem causatur, vt omnes fabulæ Terentiane pernoscantur, & veluti iudicio munit atque confirmat. *Eius*) [D] Poëtæ. Quasi hæc omnino nota sit. At in Andria, quæ omnium prima est aliter ait, Vt pernoscaris & quid spei sit reliquum: Posthac quas faciet de integro comœdias, Spectandæ an exigendæ sint vobis priùs. 8

Orator ad vos ven.orn.pr.) Magna arte hîc

10 {asfsfp / asf} *Sínite* *exorâtor sim,]* [V]*eôdem vt iure vti senem,*
Al. siem,]al. [vt siem,]sed neutrum versui congruit.
11 asfibsp *Líceat, quo iure sum vsus adolescéntior.*
12 asfiaj *Nouas qui exâctas feci vt inueteráscerent,*
13 sfsfsp *Ne cum Poëta scriptûra euanésceret:*
14 sfsiaj **In his quas primùm Cæcilij dídici nouas,*
15 asfsi *Partim sum eârum exâctus, partim vix steti.*
16 {bfasfsp / adfsi} *Quia [V]sciébam]dúbiam fortúnam esse scénicam,*
G.[sscibam],adfsip.
17 sfdisi *Spe incérta certum mihi labórem sússtuli:*
18 {eabdsp / di} *[V]*Eâsdem ágere cœpi, vt ab eôdem álias díscerem*

*V. Hæc agnominatio causæ apta est.
*V. Ab æquo.

*L. Confirmat exẽplis, explosam cognoscendam esse. *Al.[Cæcilij]*, isfaai. D. *Partim earũ*, pro in aliis. [L] aduerbialis est locutio, id est, cũ parte earũ.
*V. Narratiuncula est, quomodo exactas Cæcilii Comœdias egerat.

hîc prologus scriptus est, & nimis oratorié. nam toties expulsa fabula quomodo honestè reuocari potuit in proscenium: nisi primò ipsa impudẽtia pro fiducia proferretur, deinde actor peritissimus ipse habitus, probaret & Poëtam & Comœdiam, cuius authoritas elucet ex verbis? tũ deinde subtiliter nouo Poëtæ, à vetustò, & magnæ authoritatis Cæcilio petereturexemplũ, & peteretur ingeniosissimẽ nam quod rudi Terentio contigit, accidisse memoratur veteri Cæcilio: quod huic semel, illi sæpe: quod huic in aliis nunquam hoc illi ferè in omnibus. quòd huic præter Hecyram & actæ, & probatæ sunt cæteræ: illi partim exactæ, partim vix probatæ. Itaque his omnibus argumentis id actum est, vt neque desperandum sit de Terentio, quòd expulsus est: vt nihilominus illi tantùm attribuendum sit, vt aut par Cæcilio, magno tunc Poëtæ aut vltrò melior etiam esse possit. Hic tamen L. Ambiuius histrio fuit actor Comœdiarum. *Orator ad vos venio*) Oratoré audire oportere, ius gentium est. oratorem non licet iniuriam pati. Ideò ergo ne expellatur, non se prologum, sed oratorem nominat. Plautus, Impia secretè oratorem verberas.

10 *Sinite exorator vt siem*) Orator, est dum agit: Exorator, cùm impetrauerit. Ita illud dicentis: hoc iam effecti significationem habet. Et Orator est, cui causa defendenda mãdatur. *Eodem vt iure vti sl.*) Vt, Me liceat casus miserari insontis amici.

11 *Quo iure s.vs.adol.*) Tanquã aliud agẽs affert exempla, quibus ostẽdat, turpe non esse Terentio, excluſam esse vnam illius fabulam, cùm multorum Poëtarum multæ exactæ sint: & in his Cæcilii, cuius illo tempore magna authoritas fuit. *Adolescentior*) Hæc comparatio minus à positiuo sonat, & vim diminutiuam exprimit: vt, Iam senior, sed cruda deo, viridísque senectus.

12 *Nouas qui ex.f, vt inuet.*) σύλληψις. Et Inuerascerent, denuo agerentur, quia nondũ acta, noua dicitur fabula. *Inueterascerent*) In consuetudinem venirent, spectarẽtur, amarentur. *Exactas*) Expulsas. *Feci*) [B] Adhuc Adolescentior.

Ne cum Poëta scr.euan.) [D] Causa facti, honestici est. non se Poëtæ vnius, sed ipsius poëmatis causa laborare. 13

In his, quas pr.Cæcilij d.n.) A simili argumentum, quod fit per comparationem artificiosam & oratoriam rerum ac personarum. 14

Partim sum earum ex.p.vix st.) Vide, plus esse in exemplo: siquidem partim exactæ sunt Cæcilij fabulæ, partim vix admissæ, cùm vna Hecyra excluſa sit. Et est sensus, Aut displicui, inquit, aut in aliquibus vix placui. *Partim sum earum ex.*) Pro, in aliis. Et simul splendida locutio est. Partim, aduerbium est. Et propriè locutus est. Nam fabulæ aut agi dicuntur, aut stare. [B] Gellius noctium Atticarum libro 10. Partim hominum venerunt, plerunque dicitur, inquit: quod significat, pars hominum venit, id est, quidam homines. nam Partim, hoc in loco aduerbium est, neque in casus inclinatur: sicuti. cum partim hominum dici potest, id est, cum quibusdam hominibus, & quasi cum quadam parte hominum. Sic Terent. quoque dixisse videtur, Partim earum sum exactus, id est, cum parte earum. 15

Quia sciebam) [V] Ab euentu fortunæ scenicæ per paronomasiam. *Quia sc.d.f.*) [D] Nõ igitur Poëtæ culpa, sed casus est. nã ideò fortunam euentum extulit. [B] Vt varia est fortuna belli, ita varia sunt doctorum iudicia. 16

Spe inc.c.m.l.f.) [D] Sententiosè, & verum. nam vbi certa spes est, nihil opus est laborare certo ac vehementi. *Spe inc.*) Pro spei incertæ. An deest In? *Incerta c.*) Honesta figura, quæ dicitur ἀντίθετος. *Sustuli*) Pro omisi dixit. 17

Easdẽ) Exactas. *Easdẽ ag. c.*) [B] Posteà cœpi eadem agere, quæ prius exactæ fuerant. 18

Nouas ſtudióſè, ne illum ab ſtúdio abdúcerem. iaſdſp 19
Perféci vt ſpectarêntur: vbi ſunt cógnitæ, ſſbſi 20
Plácitæ ſunt: ita Poêtam reſtítui in locum adiſap 21
Propè iam ſremôtum iniúria aduerſariûm aiſiſi 22
Ab ſtúdio, atque ab labôre, atque ſarte ſ Música. dſiſij 23
G. *Al.* [*ab arte*], *ſed malè.* dsciii.
* *Quòd ſi ſcriptûram ſpreuíſſem in præſéntia,* ſſſſi 24
Et in deterrêndo voluíſſem óperam súmere, ésbdſp 25
Vt in ótio eſſet pótiùs, quàm in negótio: aidſij 26
Deterruíſſem fácilè, ne álias ſcriberet. ſidbſp 27
**Nunc quid pétam, mêa cauſſa, æquo ánimo at-téndite.* ſiedſp ſiſ 28
Hécyram ad vos réfero, quam mihi per ſiléntium adiaip 29
Nunquam ágere licítum eſt, ita eam oppréſſit ca-lámitas. dbdſdi 30
E am calamitâtem ſveſtra intelligéntia! ſcaaſſip di 31
Sedâbit, ſi erit adiútrix noſtræ indúſtriæ. ſdſſſi 32

D. [*remmot*****], aſſiſi *geminauit m, ſecundum antiquos, qui omnes in verbis liquidas duplicabant.*

* L. Accommodatio exempli.

G. Poreſt [*Et*] *ad præcedentẽ verſum pertinere,* ſſbdſp.

*V. Repetit propoſitionem ad attentionem renouãdã: quam vt facilius obtineat, mox fortunam aduerſam, quam anteà expertus erat, excuſat.

R. [*veſtra intelligentia*].

Cæpi) P Difficultaté facti & molimen oſten- 14
dit. *Ab eodem*) Cæcilio ſcilicet. V Curæ vt gebant, Cice. 1. Tuſcul. Quintil. in 1.
Poëtæ ingenium excitaret. *Alias*) B Præter
exactas priùs.

Nouas ſt. ne ill. ab ſt. abd.) D Iterum cauſa 15
honeſtatis. *Ne ill. ab ſt. abd.*) B Si ſemper
diſplicerent.

Perfeci vt ſpect.) D Attende quantum pon- 16
das habeat, quod nõ Feci dixit, ſed potius Perfeci: vt molem difficultatis oſtenderet.

Placitæ ſunt) Nota participium ſine ori- 17
gine verbi. *Ita P. reſt. in l.*) Mirè non Cæcilium, ſed Poëtam: vt hoc generaliter populo
præſtitiſſe, non vni homini, videatur. *Vbi ſ. cogn. P. ſ.*) Elegans promiſſio & hanc placituram ſi cognoſcatur. & eſt coniectura à futuro tempore. *Reſtitui in l.*) Quia remotum
excluſum dixit.

Iniuria adu.) B Pro aduerſariorum, qui 18
apud populum agebant, vt fabulæ eius explo-derentur.

Ab ſt. atq. ab l.) D Bene oſtendit ſe popu- 19
lo profuiſſe, Cæcilium Poëtam ad laborem
reuocando atque artem. Ab autem in tertio
commate audiendum eſt: vt, Hic portus alij
effodiunt, hîc alta theatri Fundamenta locãt
alii, immanéſque columnas Rupibus excidũt,
ſcenis decora alta futuris. *Arte M.*) M Poëticè hîc vocatur Muſica, quòd in Muſarum
cura dicuntur eſſe Poëtæ, vel quòd omnem
liberalem artem veteres Muſicam vocabant.

In præſent.) D Statim vt à populo eiicie- 25
batur. V Vbi explodebantur Cæcilii fabulæ.

In otio) Per antitheta figurauit. *Vt in* 26
otio eſſ. p. q. in n.) D Ex ipſis rerum nominibus oſtendit facilitatem deterrendi.

Nunc q. p. m. c.) Bene Petam, & Mea cau- 28
ſa, quaſi orator. *Mea c. æq. an. ait.*) Commendatio perſonæ leuis per aliam perſonam grauem, ſecundum præcepta in Rhetoricis.

Hecyram ad vos r.) A cauſa. Principium 29
à principali quæſtione, an cognita ſit, & an
ſpectanda ſit. B Ad propoſitionem rediens,
amplificat per querelã quòd anteà fuerit exploſa. *Quam mihi*) D A perſona dicentis.
Per ſil.) V Cùm auditores attenti linguæ
fauent.

Ita eam oppr. cal.) D Hoc ſuccedit pro illo, 30
quod eſt à perſona aduerſariorum. ſimul ad
fortunam retulit culpam populi. non enim
dixit quòd præſtò erat. *Calamitas*) V Exploſionem intelligit, ſed ſpectatorum attendentium induſtria ſedatur, ita facilitatis notatione attentionem quærit. *Ita eam oppr. cal. Eam cal.*) D Calamitatẽ repetit, ne nos fabulam illum dicere putaremus.

Veſtra int.) Ab auditorum perſona. 31

Noſtræ ind.) Rurſus à ſua. & bene 32
vſus eſt: ne diceret, Vos nobis.

53 ſbidſp *Cùm primùm eam ágere cœpi, *púgilum glória,* *D. Cur exploſa ſit narrat.
34 ſaſiſi *Funámbuli eôdem accêſſit expectário,*
35 aſdſdp *Cómitum conuêntus, ſtrépitus ſ clamor mulíerum* D. [*ſtudium.*]
36 ſiiſi *Fecêre, vt ante tempus exírem fóras.*
37 aiſſſp *Vétere in noua cœpi vti conſuétudine,* D. *Vetere in noua, & tiberei* primum.
38 iaidij *In experiûndo vt eſſem: réfero dénuó.*
39 ſdiaſp *Primo áctu pláceo: cùm interéà rumor venit*
40 idſdſp *Datum iri gladiatóres, pópulus cónuolat:* Altera exploſio.
41 iiſſſi *Tumultuântur, clamant, pugnant de loco.*
42 dadſſp *ſE'go ſ interéà meum non potui tutári locum.* G. [*Ego*] *prima ad ſuperiorem verſum pertinet, &* [*meum*] *monoſyllabum,* dſdſſp: M U [*Interea ego meum*], A dadſſp: *vbi quoque* [*meum*] *monoſyllabum eſt.*
43 ſiſiij *Nunc turba nulla eſt: ótium, & ſiléntium eſt.*

53 *Cùm pr. eam ag. c.*) Iam hinc narratio ſubtilis inducitur, & vt non lædat populum, & vt defendat Poëtam. *Cùm pr.*) V ἀπολογητικῶς. *Vt arte t. exir. f.*) τῷ ἐξυβρίσαι μᾶλλον, ne grauè paſſus videatur iniuriam. 36

Vetere in noua c. vti c.) Niſi nouã Comœquinque incommoda, quibus prima Comœdiæ huius actio intercepta eſt, congerit. *Cùm pr. eam*) M Veriſſimum eſt, quod vulgò dicitur, Noua placent, vetera præ contẽptu haud quiſquam ferè attingit. Seneca libro quarto Declinationum reſpiciens ad Terentij ſententiam, ita ait, Acrior eſt cupiditas ignota cognoſcendi, quàm nota repetendi. Hoc in hiſtrionibus, in gladiatoribus, de quibus modò aliquid fama promiſit, in omnibus denique rebus videmus accidere. *Pugillum glo.*) B Cur eiecta ſit narrat. Si neque poëtæ hoc factum culpa eſt, neque populi iudicio, debetis nunc eã admittere, inquit. *Pugillum g.*) D περίφρασις ἀντὶ τοῦ Pugiles etiam glorioſi: vt minus turpe ſit, antelatos eos eſſe. ſicut Virgilius, —Vaſtis cum viribus effert Ora Dares, magnóque virum ſe murmure tollit, Solus qui Paridem ſolitus contendere contra. Hæc eſt gloria pugilum, gratia funambuli. *Pugilum gloria*) Pugil dictus eſt à pugna: & pugna à pugno. veteres nãque ante vſum ferri & armorum, pugnis, & calcibus, & morſibus, corporúmque luctatione certabant. *Pugilum gl. Funambuli eód. acc. exp.*) πολυλογία.

54 *Expectatio*) Deſyderiũ. vt Virg. Expectate venis. *Funambuli eódem acc. exp.*) Duplex cauſa ad vnam excluſionem adhibetur. *Acceſſit exp.*) Narratio cur excluſa ſit. hoc eſt, non Poëtæ culpa deiecta eſt, nec iudicio populi: & ideò nunc admittenda eſt.

55 *Comitum c.*) Vtrũ eos comites dicit, qui ſunt pugilum aſſectatores? an ſeruos qui dominos ſequuntur? *Studium*) Certamen diuerſis fauentium. *Clamor m.*) Bene Mulierum: non enim timet eas quibus ſuffragari, vel refragari non licet in theatro.

In experiendo) V Experiar ſecundáne actio 38
feliciùs ſucceſſura ſit. *Reſéro denuo*) B Id eſt, iterum. D Aut re abundat, aut Denuo.

Primo actu p.) Rationabiliter dixit primo: 39
quia quinque ſunt actus partes fabulæ. *Placeo*) Placeo dixit pro eo quod eſt, fabula placet, aut Terentius. & mirè Non diu, inquit, pependit iudicium, ſed ſtatim placuit: vt quod ſequitur, non iudicio, ſed perturbatione factum ſit. *Cum int. r. ven. Datum iri gl.*) Hoc abhorret à noſtra conſuetudine: veruntamen apud antiquos gladiatores in theatro ſpectabantur.

Datum iri) Datum iri dixit, vt fabulam 40
commendet: vt & omnia ſpectatorij & populo dicantur.

Ego int.) V Iterum per turbas exploſa eſt 41
Comœdia. *Non pot. int. loc.*) D Facetè repetit Locum.

Nunc t. n. eſt) B Nunc, id eſt actione tertia. 42
V Ab opportuno adhortatur, quia otium, quia ſilentium, quia tempus, ὁ καιρὸς adeſt. *Nunc t. n. eſt*) D ἀντανάκλασις, ἀντὶ τοῦ tumultuantur. Turba, id eſt ὄχλος. *Nunc t. n. eſt: Ot. & ſil. eſt*) Turbam retulit ad id quod ſupra dixit. Populus conuolat, Tumultuantur. Otium, ad illud, Pugnãt de loco. Silentium, ad illud quod dixit, Clamor mulierum. Otium, πρὸς τὸ Pugnant. Silentium, πρὸς τὸ Clamant. *Nunc t. n.*

Agéndi tempus mihi dátum est: vobis datur isdisp 44
Potéstas condecorándi ludos scénicos. isasfi 45
Nolîte sínere per vos artem Músicam sbisfp 46
Recídere ad paucos: fácite vt vestra authóritas bsdsfi 47
Mea authoritáti fautrix, adiutrixque sit: eisfisp 48
Si nunquam auárè státui prétium artí meæ: siddfi 49
Et eum esse quæstum, in ánimum sindûxi, máxumum, aibisfp 50
R. Al. [induxi meum,] A tum in [animum] non fiet elisio, aibisfp.
Quammáximè seruîre vestris cómmodis: sisisi
Sinite impetrâre me, qui in tutêlam meam aisfsp 51
Stúdium suum, & se in vestram commîsit fidem: aisfsp 52
Ne êum circunuéntum iníque iníqui irrideant.* esfisi 53
R. Al. perperam tollitur [siquè]: A tũm & i nõ elideretur, isdsfi. 54
Mea caussa caussam hanc accípite, & siléntium essaip
Date, vt libeat scríbere álîis, mihíque vt dícere iadabp 55
iaddf 56
Alij ponunt [date] in ant epenultimo versu ante [silentium]: quod versûs non patitur, nisi tollatur [hanc], vel [capite] pro [accipite].

*L. Cõfirmatio petitionis ab arte, à meritis suis. Attentos & beneuolos reddit.

* D. A meritis defensoriis argumentum ad laudem fabulæ.

*D. παρέμβασιν, Rassimile.

Peroratio.

est: Otium & sil. est) Quæ adhortatio per enumerationem.

44 *Agendi t. m. d.)* Ab Ædilibus scilicet. *Vobis d. P. a. l. sc.)* Quasi aliquid agat populus, cùm spectet. *Vobis)* V Fauorabiliter hoc dicit, quasi populus, dum aures & oculos præbet, etiam sit Comœdiæ ornamento.

46 *Nolite)* αὐξησιν sub finem addit, quam à sua & Poëtæ & aduersariorũ persona munit. Nec est prætereunda translatio, qua ex caussa priuata publicam facit. Nam huius Comœdiæ defensionem vniuersæ arti Musicæ accõmodat. Hìc autem amplitudo Musicæ iuxta veterum consuetudinem esset obseruanda. Hìc quoque est à persona sua & studio conciliatio beneuolentiæ, non sine attentionis ratione. *Nolite sinere per. vos)* D ἀφορμὰ διαβολῆς. *Artem musicam)* Quasi non Terentii causa agatur, sed artis Musicæ.

47 *Recidere ad p.)* B Si enim contemni cœperint, futurum video vt pauci scribant. nam honos alit artes, omnésque accendimur ad studium gloriæ.

48 *Meæ auth.)* D Quia iam senex est. *Meæ auth. f. aditus sit)* Qua Terentium probo. & est figura διανοίας. Vult autem se esse eius authoritatis, vt & populo placere iam debeat qui ipsi placet.

49 *Si n. auarè)* Commendatio ab antè dictis, id est, à personæ attributis. *Si n. auarè)* Per hæc verba Terentius vult demonstrare, quàm grauis author sit, qui suas Comœdias probet. Sic Horatius, --Ea cùm reprehendere coner, Quæ grauis Æsopus, quæ doctus Roscius egit.

Et eum esse q. in an. ind.) Modò non Nun quã subauditur: sed, Si: vt sit. Et si eũ esse &c. 50

Quammaximè s. vest. c.) Plus dixit Commodis, quàm si diceret Voluptatibus. *Maximam q. m. Iniq. iniqui)* παρήμησιν. 51

Sinite imp. me, qui t. m.) Ordo est, Sinite impetrare me, ne eum circumuentum iniquè iniqui irrideant, qui in tutelam meam studiũ suum, & se in vestram commisit fidem. 52

Circumuentum) V Proprium est quippiã certo loco, certísque terminis complecti: metaphoricè pro circũdare & fallere accipitur. 53

Mea c.) Peroratio, quia cupit eos linguæ fauere, vt animus Poëtæ ad nouas fabulas conscribendas excitetur, & alacrior reddatur. *Mea c.)* D Quasi orator, Caussam dixit. *Mea c. c. h. acc.)* Hoc oratoriè. sic enim fit cùm persona pro persona ad commendationẽ affertur. *Et d. fil.)* Quasi fabulæ ac Poëtæ. *Mea c. causam)* παρωνομασία. *Vt lib. sc. al.)* Oratoriè. * 54

Mihique vt d. exp.) Propriè Discere. docet enim Poëta, discit scenicus. 55 56

legatur, & sdip. A *at penultimus si incipiat ab [Vt] melius habebit, d sbdsp.*

57 idsdsi *Nouas sexpédiat posthac, sprétio emptas meo.* *Mu. [expediat, posthac].*

57 *Nouas exp. posthac)* Ab vtili argumentatio est, & bene Vt expediat: tanquam facturus sit, & si non expedierit, dum quæstum maximum seruire populo putat. *Pretio emptas meo)* Æstimatione à me facta, quantum Ædiles darent: & proinde me periclitante, si abiecta fabula, à me pretium, quod Poëtæ numerauerint, repetant. Ergo Meo, à me facto, à me statuto. nam quomodo alibi dixit, --Postquam Ædiles emerunt. Et bene, vt sequatur populus iudicium eius, qui æstimare verè fabulas potuerit. *Pretio emp. m.)* Vtquidam volunt, periculo.

ACT. I. SCEN. I.

ARG. V Philotis Corintho peregrè rediens, diuertit ad Bacchidem ὁμοδιάτριβον, vtpote eiusdem & artis & quæstus meretricem: vbi querela oritur, quòd Pamphilus Bacchidi fidem datam fefellerat: A cui quàm sanctè iurarat nunquam illa viua ducturum vxorem domum: quod tamen fecisse Philotis audit ex Syra anu: B idque fert indignè. D Cæterùm nouo genere hic vtraque προσωπεῖα προσωπεῖα inducuntur. nam & Philotis & Syra non pertinent ad argumentum fabulæ. Hoc autem maluit Terentius, quàm aut per prologum narraret argumentum, aut ἐκ τῆς μηχανῆς induceret loqui. Hæ igitur personæ, Terentii more, extrinsecus assumuntur, vt sic argumenti obscuritatem spectator effugiat. Atque animaduertendum est in hac fabula, Terentium bonam meretricem inducturum, ne id contra morem videatur facere, etiam aliam meretricem non malam inducere: vt id exemplis fiat tritius, & vsu verisimile.

V *Thesês.* 1 Plerunque in amore turpi fides soluitur. 2 Iuramenta istiusmodi amatorum fallaciora sunt. 3 Lenæ semper sui similes sunt, quippe amatoribus expoliandis & in nassam pelliciendis. Cæterùm in Philotide quidẽ est κατηγορικὴ. Inuehitur enim & conqueritur de amatorum infidelitate. In Syra autem παρεξηγητικὴ. Irritat enim vehementer ad expoliandos amatores. M Anus peruersissimæ & improbissimæ lenæ malam & peruersam mentem pulchrè depingit hæc scena, quæ cùm omnes meretriciæ artis modos, & rationes calleat, hoc vnum agit, vt miseros adolescentes quomodocúque ad egestatis terminos perducat. Quare non immeritò hoc genus hominum Plato à Republ. sua quàm longissimè ablegat: & Iurisprudentes infamia notant, & priuilegia immunitatésque adimunt, quicunque eiusce modi studia profitentur. *Vers. gen. Senarij, vt præcedentes.*

PHILOTIS *meretrix.* SYRA *anus.*

*D. Τμῆσις, pro, Per quàm paucos. Philotis protatica persona, vt sit occasio commemorandi argumenti & oc

1 isdiap *PER POL *[quam paúcos] sprepérias meretrícibus* *Al. [quàm paucos] D al. [quàm paucis], sic enim Apollodorus.*

2 isisp *Fidéleis euenîre amatóres, Syra:*

1 *Per pol)* V Iuramento proponit infideles esse amatores, & huius syllogismi maior. *Per pol quam. p.)* D Ordo est, Pol perquam paucos reperias. Nã Per pol, non est Latinũ, sed κατὰ τμῆσιν Perquam, id est nimio. B Vallensis lib. 1. Ex Per & Quàm conflatur vnum, inquit, Perquàm, cuius quanuis alteram partem positiuus sibi, alteram superlatiuus vendicat: positiuo tamen id dandum erit, vel quia per anteriis est, vel quia indecens videretur duò aduerbia vehementiam significantia superlatiuo anteponi. Dicimus itaque perquàm doctus, quale apud Terentiũ, Perpol quàm paucos reperias meretricibus, Fideleis euenire amatores. *Reperias)* D Aptum verbum ad ratitatẽ. & ideò non dixit, Pauci sunt: sed, paucos reperias: quasi quærens. non autem reperitur nisi quod quæritur: non quæritur, nisi quod præsto non sit. 2

Fideles) V Huiusmodi sententias Rhetores διανοίας vocant. Et mirè, non Esse, sed Euenire dixit: vt non rationis, sed casus sit id, quod rarissimum est. *Fideles)* Fidi, in maximis. Fideles in minoribus negotiis. *Syra)* B Nomen lenæ.

easionis reliquæ fabulæ. *Vel hic Pámphilus' iurâbat quóties Bácchidis,* ſ ĩurdſi id 3

Quàm sanctè, vt quiuis fácilè posset crédere, ſſdiſp 4

Mu.[domum!] *Nunquam illa viua duc̃turum vxôrem ſdomum:/* ſſiſſp 5

R.[En]. *ſHem/duxit!s.ergo proptéreà te sédulò* ſijaſi 6

Audax ad mala persuasio. *Et móneo,& hórtor,ne cuiúsquam/miséreat,/* diſſdp 7

*R. Al.[te miſereat],ſed perperam: Atum[cuiuſquam]eſſet diſyllabum,*diſſdp.

Al.[quenquem]. *Quin ſpólies,mútiles,láceres, ſquenquam/nacta* dddſſi 8
sis.

Al.[vtín'],quod ver ſui repugnat. nã tin' corripitur, veluti & reliqua omnia,quæ in ſine n' pro ne habent: quanuis alioquivocalem vltimam natura longuam haberent. P. *ſVtine/eximium néminem hábeam!s.némi-* idsbſp 9
nem.

3 *Vel hic Pamph.*) D Transitus à generali sentétia ad ſpecialem. *Vel hic)* V Minor eſt ab exemplo Pamphili,vt ſit in ſyllogiſmo demonſtratiuo.Id enim Oratoribus peculiare à theſi exordiri,& ad certam perſonam tanquam ad hypotheſin deſcendere.Iuramentũ autem hîc amplificatur tam à frequétia,quàm à religione. *Vel)* D Nunc velut:aliàs coniunctio diſiunctiua eſt:aliàs correptionem ſignificat.vt apud Cicer.Vel optimam Meſſanæ vitam.Virg. Carmina vel cœlo poſſunt deducere Iunam. Aut Vel,Vt modò. *Vel hic Paraph.)* B Hic pronomen emphaſin habet.Eſt ſenſus, Quotuſquiſque amator meretricius fidelis,cum hic Pamphilus toties data fide non diĉturum ſe viua Bacchide vxorem,iuſiurandum reliquerit? *Iurabat q.Ba. Quam ſ.)* D Tria ſunt,quòd iurabat,& quoties,& quàm sanctè,quod totum de more amatorum & meretricum dixit,quæ iurando teneant quos lege non poſſunt.

4 *Vt quiuis)* Non modò Bacchis,quæ amica erat.

5 *Nunquam illa v.d.vx.*) Ita * id eſt, iurans primò iurabat.*Nunquam illa viua vxõdu. En duxit!*) Pronuntia vt mirãtẽ oſtendas.

6 *Hem duxit*) V Eſt veluti intento digito, facti,non tamen admiratione in complectione demonſtratio. *En duxit)* D En aduerbium demonſtrãtis eſt.vt.En alter. *Ego pr.)* Modò Ergo affectum exprimit reprehendentis tardè ſibi conſentientem.ſic Virg.Ergo age chare pater,ceruici imponere noſtræ. *Ergo)* V Collectione vel concluſione tanquam approbatione aliud Syra proponit de fallandis amatoribus,atque inſigne in verbis hic eſt incrementum. *Propereà te ſed.)* D Sedulò inſtantes,& ex animo:vel ſine dolo.

7 *Et moneo,& h.*) Monemus conſilio,Hortamur impulſu. *Ne cuiuſq.miſ.*)Deeſt te. *Miſereat*) B Pro miſereatur vetuſté.Et attende præceptum lenæ.

Quin ſpol.mut.lac.) D Quin,pro quominus.Et magna perſuaſio eſt ad malefaciendũ. Spoliare eſt non minimam partem auferre. Mutilare,aliquid detrahere,ſine quo res eſſe non poſſit.Lacerare autem,cùm omnino non habeas quod imminuas.Vnde mutuli dicti ſunt boues,aut capri,ſine cornibus.Nam malè qui à multa putant dici:& inde Mulciber Vulcanus, quòd ſit mutilatus ac debilis:nam propriè Mulciber dictus eſt , quòd omnia mulceat,id eſt,molliat ac vincat.

Vtin' exim.) V ἀντιπαραγωγὴ. Eſtne amatorum delectus habẽdus?Nam non omnes eodẽ ſunt ingenio.& hæc locutio prouerbiali forma conſtat,à ſacrificãtium cõſuetudine ſumpta,qua porcus è grege ad ſacrificium eximebatur.Adſunt & leges Solonis,de victimarum ſtatu.Debebant enim ſacrificia iuxta eaſdem ἀρχαῖα integra ἄτομα inſecta,μὴ ἔμπηρα immutilata,quæ frequentiùs ἀφειδῶ.id eſt, ſyncera dicuntur.Latinis autem eadem locutio vĩtata eſt,numero eximere,quod eſt eximium aliquem habere. *Vtin' ex.ne.ha.*) D Vtin' pro vt ne,ἀπεστραμμένως.Et perſeuerat in ἀλληγορίᾳ. nam eximia peccora dicuntur,quæ à grege excepta ſunt ad vſus dominorum ſuorum,vt vberiùs paſcantur.Sed propriè eximii ſunt porci maiores, qui ad ſacrificandum excepti liberiùs paſcuntur.Et enim boues qui ad hoc electi ſunt,egregij dicũtur:& oues lectæ.vt virgil.--Maĉant lectas de more bidentes.Ita & porci eximij. *Vtin' exim.*) Deeſt Cenſes:vt ſit Cenſẽne vt eximium neminem habeam? vel certè Mones,aut vis. *Vtin' eximium)* Separatum ex omnibus.Propriè Eximus porcus eſt,exemptus grege, atque ſignatus macula aut nota.

10 ſſſſp *Nam nemo illórum quiſquam ſcito,ad te venit,*

11 diſſai *Quin ita paret ſeſe,abs te vt blandítijs ſuis,*

12 ddſſiſp ddſ *Quàm mínimo prétio sũam voluptâtem éxpleat.*

13 diiſap *Hiſcine tu,amâbò,non contrà inſidiábere!*

14 bſidſi P. *Tamen eándem pol eſſe ómnibus,iniúrium eſt.*

15 ſiſſi s. *Iniúrium eſt autem vlcíſci aduerſários!*

16 ſiſſſi iſſſ *Aut qua via captent te illi,ĕâdem ipſos capi!*

17 idſſſi *Eheu me míseram,cur non aut iſtæc mihi*

18 ſſiſſp *Aetas & fórma eſt,aut tibi hæc sententia!*

10 *Nam nemo)* V Diluit tum à communi amatorum non ſatis fidelium conſuetudine, tum ab æquitate,qua vrget contra Cretenſes Cretizandum eſſe,& Pythagoræorum ἀντιπαθὴς exigit. *Nam nemo quiſquam)* D πεφιλανθρωπικὸν terrium,nã abundat Quiſquam. *Scito ad te ve.)* Bene additum eſt Scito:& moraliter & acutiùs pronunciãdum . eſt enim verbum illorum qui familiares corrigunt.

11 *Quin ita paret ſeſe*) Hoc verbum Paret, aduerſum munificos & ſegnes ſumitur.Vt alii,ſedne paraſti,te,vt ſpes nulla reliqua in te ſit tibi! *Abste*) Pro ex te.

12 *Suam vol.exple*) Bene Expleat,quòd contra tium meretrici eſt , amatorem voluptate ſatiari.

13 *Hiſcine)* ἐφώτησις.Id eſt,talibus.& vide ſi pulchra meretrix puella eſt. *Inſidiabere*) Inſidiari malũ eſt:ſed Cõtrà inſidiari,iuſtum eſt.

14 *Tamen eandem pol E.o.im.eſt)* Idem aliter,& vehementiùs intulit.nam peius eſt eandem eſſe omnibus,quàm nullum excipere. *Tamen eandem)* V ἀντιπαραγωγὴ altera , videlicet non ex vno & altero vniuerſos eſſe iudicando.Veteres autem hac phraſi,Iniurium eſt, vtebantur,ſi quid mordicus reprehẽdendum ſumunt.

Iniurium) Diluit ab æquitate,de hoſtiũ vltione,vt dolus dolum trahat. *Iniurium)* Iniquum . Inrium autem indignantis modò ſignificatio eſt:& vim aduerbij habet. *Vlciſci aduerſa.*) De more. Aduerſarios mutato nomine poſuit.durum enim fuerat,ſi amatores diceret.

Qua via c.te illi) Qui te captent ſæpe,tu eos vel ſemel cape. V Ad adagium alludit. non iniurium eſſe par pari referre.

Eheu) πάθος meretricum anilium & præſertim lenarum hac in arte experientiſſimarum. Iuniores tamen nondum ſatis compertæ amororibus aliquantò mitiores,& fideliores vidẽtur. *Eheu me miſ.*) D Bene quia non perſuaſit,ſed affectum doloris expreſsit: intelligitur enim ex vultu eius,non eam perſuaſiſſe quod voluit. *Eheu me miſ.C.n.aut iſt. mi æt.& f.eſt*) ἐμπαθῶς ait quod reliquũ eſt; quia quod volebat,perſuadere non potuit.Et bene Iſtæc ætas & forma:quia vtrunque non habet.& mirè è contrario deſcripta eſt deformitas lenæ,& formam & voluntatem malam gerentis.

Aut tibi h.ſent.) διατυπῶσις: ſimúlque oſtendit ſecundum φυσιογνωμονικὴν,difficile deformem reperiri bonum-

ACT. I. SCEN. II.

ARG. P Parmeno ſeruus occaſionem nactus eſt Philotim peregrè redeuntem alloquẽdi,cùm tamen Pamphilo ad portum obuiàm ire ſtatuiſſet.Itaque ex verbis Bacchidis,inſtigata Philotis,ex Parmenone de Pamphili nuptiis percontatur. Cui certè Parmeno rem omnem,atque totius Comœdiæ arguẽmtum ordine narrat: Lquomodo videlicet Pamphilum coactum vxorem ducere poſt Bacchidis conſuetudinem, tædium ceperit nuptiarum. V Eſt igitur ſcena hîc παρεκβατικὴ, aut ſi quis mauult, ὁμολογικὴ præcipuè. P Duæ hîc ſunt coniecturæ,an veræ ſint nuptiæ:& an veriſimile ſit abſtinere potuiſſe adoleſcentem à virgine ſibi nuptum tradita. P Animaduerte quoque ſingularem in hac ſcena Poëtæ artem , quam egregiè & oratorios locos,& decorum perſonarum obſeruarit. V *Theſes.* 1 Serui ordinarii imperioſiores ſunt,quàm decet & conuenit. 2 Dira eſt ſcortorum apud militẽ ſeruitus. 3 Licentioſæ ſunt meretrices. 4 Meretrices de amore ſuo magis quàm de connubio honeſto ſollicitæ ſunt. 5 Percontantur arcana ſtudioſiùs meretrices. 6 Seruilis garrulitatis

tatis hîc est exemplum. Non igitur est tutum seruis, quod diuulgatum nolimus, credere. [M] Quàm grauiter adolescentes ferant vxores sibi dari, præsertim in ea ætate, qua amoribus liberaliter indulgere possunt, docet hæc scena. Interim tamen pereleganter etiam exprimitur bonæ vxoris, & prudentis mulieris mores: qui sanè circa maritum tantum possunt, vt vel facilè ex malo bonum, & ex bono malum, si importunæ fuerint, reddant. Aristoteles libro secundo de re familiari, Quapropter decet non solùm in prosperis rebus, secundáque fortuna, vnanimem sese viro præstare, & inseruire velle: verumetiam in aduersis: Si sit in rebus defectus, vel corporis ægrotatio, vel alienatio mentis, æquo ferat animo, & obsequatur: nisi forte turpe aliquid sit, vel indignum. Nec si quid maritus perturbatione animi deliquerit, memoriter seruet, sed ægritudini ignorantiæque ascribat. Nam quantò in his diligentiùs obsequetur, tantò sibi maiorem gratiam habebit, cùm ab ægritudine fuerit liberatus. Et, Parua quidem peccata mariti, & si voluptaria fuerint, ignoscendo vxor nesciat,

Vers. gen. Rursus & hi senarij.

PARMENO *seruus.* PHILOTIS. SYRA.

D. Hoc seruus dixit, in scenam de proscenio respiciens.

SENEX *si quæret sme modò, sisse dícito* issiij 1

Mu. [me, modò].

Ad portum sspercontâtum saduêntum Pámphili. ssfifi 2

D. *Al [percũctatũ].* D. *Nullus*, pro Nõ, [L] aut Nihil, éstque hoc totum præparatio & via quædã ad futuram narrationem.

Audín' quid dicam sScirte? si quæret me, vti sfiifi 3

R. *Al. [Syre?] sed perperam:* [A] *tum [me] non elideretur, neque etiam corriperetur,* ssdfii, [V] *Al. [Scirrhe?]*

Tum dicas: si non quæret, nullus díxeris: sfffi 4

A'liàs vt vti possim causſa hac íntegra. aisffi 5

Mu. [videón ego Philotium?] sdbiisp. *Al. [me Castor].*

Sed svideóne ego Philótion! sunde hæc áduenit! dbiasp 6

Philôtis sálue multúm. PH. *ô sálue Pármeno.* isffi 7

Al. [adepol], sffiisp: *al. [aepol]* sfiisp. [V] *Al. [& te adepol].*

SY. *Salue snecástor] Pármeno.* PA. *& tu sédepol]* sffiisp 8

Syra.

Senex) [V] Mandatoria est ad seruũ Scirtũ, qui est tanquam ἀντιγνώθι, petulcus, saltator. Neque tãtopere refragor, si quis σαλάβων legerit, de suæ abitionis causſa. *Senex si q.me)* [D] Magis expressit consuetudinem, dicendo Senex: quàm si diceret, Dominus maior. *Senex si q.me)* Vt ex verbis suis tam meretrix quàm lena describta est: ita & Parmeno ipse, qualis sit, ostenditur ex sua locutione. Exeundi autem causa de argumento sumitur: quia Pamphilus absens est, & expectatur in dies eius aduentus. *Senex si q.me m.isse d.ad port.)* Hæc omnia, submissa & veloci pronuntiatione efferenda sunt. hoc enim desyderant huiusmodi verba, vtpote & serui & festinantis.

Aduentum) [V] Qui in Imbrum propter hæreditatem erat profectus. *Percontatum aduent. P.)* [D] Honestam causam dixit, id est, Pamphili aduentum. Et Percunctatum, & Percontatum scribitur: sed Percontatum à conto dicitur, quo nautæ vtuntur ad exploranda loca nauibus opportuna. Si verò Percunctatũ: ab eo quòd à cunctis perquiratur, dicitur.

Audín') [V] Iterum repetit, & mandatum dilemmate concludit. *Audín' quid d.Scirte?)* [D] Audis modò, pro aduertis, sentis, intelligis. vt Virg. Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci audierat. Item alibi, --Neque audit currus habenas. *Scirte)* κατὰ πρόσωπον inducitur. Conuenit nomẽ seruo puero, παρὰ τὸ σκιρτᾶν, quod est, gestire & ludere.

Nullus dix.) [M] Pro non dixeris, per antimeriam, hoc est, nomen pro aduerbio. 4

Aliàs vt vti p.) [D] Inter Aliàs & Alià hoc interest: quia Aliàs alio tempore significat. Alià aliter aut per alia. *Integra)* Non dicta. [V] vt in alio nẽgotio hoc ipsum causari posset. 5

Sed videóne ego Phil.) [D] Mirè inuẽta est causa narrandi ideò, quia peregrè venit meretrix alia, quasi Athenis omnia esse sciret. *Sed vid.ego Phil.)* Sic solet dubitari, aduenientibus ipsis, quos post multum temporis interuallum vident. *Sed videon)* [V] Philotium admiratur, quæ aliquandiu Athenis abfuerat. & hîc casu offertur, vt narrãdi sit causa, & salutatione comi beneuolentia cõciliatur. *Vnde hæc aduenit)* [D] Cum quodam contemptu eius hæc dicit Parmeno. 6

Salue me q.P.) Olim salutantes addebãt iusiurandum, vt hoc sedulò facere viderẽtur. *Me)* Aut adiectio est, & abundat: aut positũ est pro μὲ syllaba: vt Græci μὰ τὸν ἀπόλλωνα dicunt. *Et tu æd.S.)* Irrisit ad Castor addendo Ædepol. & quod illa Parmeno, ille hic addidit Syra. Syra Sura veteres legerunt, v pro y ponẽtes: vt Musia, Suria. *Et tu æd.)* [V] Video non paucos legere, & te ædepol, vt in ea loquendi figura sit subintelligẽdum, Diligat, vel Iuuet. Sicut Petrus Crinitus in 2.c.6. obseruauit. Verùm rectiùs est in communibus exemplaribus & tu ædepol, subauditur Salue; quæ salutandi vulgaris ratio est. 7 8

9 ssdiasfi di *Dic smihi Philôtis? vbi te oblectásti tam diu?*

10 [V]sfffisp PH. *Minimè séquidem me] oblectáui, quæ cum milite*

11 isfiisi *Corínthum hinc sum profécta inhumaníssimo:*

12 ibddfi *Biénnium ibi perpétuum míseram illum tuli.]*

13 asdiisp PA. *E'depol te desýderium Athenârum árbitror*

Al [Aedepol], [a]sdisp: *al. [Aepol]*, sfdiisp.

14 ifiisp *Philótion cepísse sæpe, & te tuum*

15 dfiisi *Consílium contempsísse.* PH. *non dici potest*

16 diiasp *Quam cúpida eram, [*]huc redeúndi, [*] sabeúndi] a milite,*

17 sfffisp *[*]Vósque hîc vidéndi, antíqua vt consuétudine*

R. Al. [pertuli:] [A] *facienda synæresi in Bten-diaasi.* *Al. [Philotis]:* [R] *al. [Philotium]:* [A] *vtrunque versus reſpuit.* Mu *[Philotium].* *R. Al. [& abeundi].* *sed perperam.* *D. Iterum à loco. *D. A' persona. *D. A' re.

verò inhumaniſſimus. [B] Omnis humanitatis expers est hoc hominum genus, ardent oculi, pallent ora, furorem præfert incessus, frendet vox, clamor insanus: hæc fortassis experta Philotis inhumaniſſimum dicit militẽ, quocum Athenis relictis profecta est Corinthum. *Corinthum h.s.pr.)* [D] Hæc argumenta sunt, an se oblectare potuerit à persona, quia miles inhumaniſſimus: à loco, quòd hinc profecta: à tempore, quòd biennium: à re, id est ab iniuria quam intulit.

Biennium ibi perp.) Vt continuationem fui casus ostẽderet, Perpetuum dixit. [B] Adrianus Cardinalis, multos dicit in nomen Perpetuus errasse, proprietatem ignorantes. Est enim Perpetuum idem quod solidum, non concisum in frusta, sed continuum: nõ interruptum, aut temporis spatio intermissum. Sic Terentius dixit, Biennium ibi perpetuum. Sic & perpetuam orationem dicimus, qualis est Liuii in historia, & Ciceronis in orationibus in libris philosophicis. Alii contrà vtuntur non perpetua oratione, sed interrupto dicendi genere, vt Suetonius, & Valerius. *Misera)* [D] Muliebris interpositio, τὸ Misera. *Illum tuli)* [L] Verbum difficultatis & odii. [D] Non, Cum illo fui, sed Tuli: adeò non me oblectaui. 9 10 11 12

Desyderium Ath.) Quòd Corinthum es. *Athenarum arb.)* Quod dixit Hinc ante * Athenarum. ἀμφιβολία Te desyderium cœpisse. *Ædepol te des. Ath. arb. c. sæpe)* Quod cum milite inhumaniſsimo. 13

Consiliũ cont.) Pœnitudine esse possessam. *Non dici p.)* [V] Oratoria amplificatione animi sui affectum declarat. 14 15

Redeundi, abeundi, Vósque hic vid.) [D] Oratoriè vnam rem in tria diuisit, Huc redeundi, Abeundi à millite, Vósque hîc videndi: vt diceret, Huc veniendi. 16

Vósque vid.) [V] Causæ hîc reditus sunt, 17

Agitârem inter vos líberè conúiuium. assisp 18

R. Al [illic], fadiffi, vtranque reſte. Nam ſilli haud licêbat, niſi præfinito, loqui ſiddſſi 19
Alij [præfinito loqui,] D deeſt tempore, aut quid tale.

* L. Vrbanè dictũ in mulierem. Quæ illi placêrent. P A.* haud opînor cómmodè 20
Finem ſtatuiſſe orationi militem. ſaſisp 21

Al. [ne roti eſt modò quod narravit]. al. [negoti hoc modò quæ narravit], ſidſſi, Alij [negotij] non [negoti legunt: tam duo ij in vnam ſyllabam coëunt. P H. Sed quid? [hoc negótie ſt] modò quæ hæc narrâvit? mihi 22
ſidſſi
ξ
Hîc intus Bacchis quod ego nunquam crédidi ſſdiſi 23
Fore, vt [hac ille] viua poſſet áuimum indúcere axſbſp 24
ξaa
Alij [ille hac], aſiſbſp.
Vxôrem habêre. P A. *habêre autem! P H. eho tu, ſiidſp 25
non habet!

* Senſim ad narrationem accedit. P A. Habet,* ſed firma hæ véreor vt ſint núptiæ. iſdiſi 26
P H. Ita dij deáque faxint ſi in rem eſt Bácchidis. aiiſſp 27

28 ſſiai Sed quî iſtuc credam ita eſſe! dic mihi Pármeno.
29 ſiſſp P A.* Non eſt opus [proláto: hoc] percontárier D. Vel [prolato hoc:]
30 ſiſſſp ſiſ Deſiſte. P H. nempe ĕa cauſſa, vt ne id fiat palám: * Varijs verbis morales facetias integ nectit.
31 aiſdſi Ita mé [dij amâbunt,] haud proptéreà te rogo
Al. [dij bene amabunt], G quod verſui repugnat. R al. [dij bene ament], Jadſdſi.
32 ſina aſp iadi [Vt] hoc próferam, ſed vt tácitã mecum gaúdeam. G. Poteſt [Vt] à ſuperiore verſu pendere, ſina ſp: aut iidiſp. [vt da el ſtione in [ſed].
33 ſſiiſp P A. Nunquam dices tam cómmodè, vt tergum meum R. [ha,]
34 iiſſi Tuam in fidem commíttam. P H. [ah] noli Pármeno: * L. Facetè notat ſutiliratem Parmenonis, reponês vicé exprobatæ garrulitati.
35 aſſiſi * Quaſi non tu multò malis narrâre hoc mihi,
36 aſiſp Quàm ego quæ percónter, ſcire. P A. vera hæc prædicat.

visio libera colloquia, & vetus consuetudo.

Agitaremint. vos lib. c.) D Inter Agere & Agitare hoc interest: quòd Agere, est aliquid vel necessarium facere: Agitare, voluptarium. Ergo Agitarem, exercerem. 18

Nam illic h. l. n. pr. l.) Legitur & illîc: vt sit circumflexus accentus, & significet illic: vt, Illî mea tristia fata & absolutum est. *Præfinito*) M Hoc est, statuto modo, & termino, quid & quatenus. V ὁριστικῶς, cuius singulare est exemplum, vt non nisi certa verba dicat, apud Plautum in Asinaria, vbi syngraphe est conscripta. *Iussi pr l.*) D A tempore. Hîc ostendit quid dixit suprà, Tulli: & quid sit Agitare communiter liberè. *Nisi pr. l. Quæ illi pl.*) Duo dixit: & Præfinito, & Quæ illi placerent: vt neque quantum velles, neque quod velles, diceres. 19

Haud op. comm.) Commodè, pro blandè, & benè: vt, Nunquam tam dices commodè. 20

Finem stat.) V Exponit quid sit Præfinito loqui iuxta syngraphen. *Finem stat. or. mil.*) D Arguitè Militem: quia quasi inimicus sit orationi, quæ in pace plurimùm potest. 21

Sed quid hoc?) V Ad augendam Bacchidis indignitatem sic orditur Philotis: ἐξ οὗ τὸ πρόσχημα ad futuram narrationem per petitionem, quæ hîc dominatur. D Hîc ad argumentum nunc desistendit. In Phormione, Sed quid tu es tristis? præla: scilicet allocutionibus, & separatarum & permistarum personarum: ne ieiunè ad argumentum veniens, non agere fabulam, sed narrare videretur. *Quid h. m. est*) Bene addidit Negotij: vt augeret inuidiam facti. nam potuit dicere, Quid hoc est? Sed, vt diximus, ad inuidiam & magnitudinem rei, Negotii dixit. *Modò quod n. m.*) Quæ, legendum est: vt sit, qualia & quanta. & hoc ἐν ὑπερβολῇ. 22

Quod ego n. pr.) Hoc totum cum inuidia pronuntiandum ex animo meretricis, quæ facinus indignum nuptias putat. V Est enim scorto παραλήψεον, scortum relinqui. & hîc decorum meretricis seruatur. 23

Vt hac ille viua p.) D Mirè ostendit ex eisdem verbis eandem hanc esse quam suprà dixit, Nunquam illa viua ducturum vxorem. 24

Posset an inã.) Quasi in rem durã & immanẽ.

Habere autem!) Ostendit pronuntiatione, quòd propè est vt non habeat. V Admiratur, & innuit incertas esse nuptias. 25

Sed firmæ hæ ver. vt s. n.) D Bene prosopopœia seruili qui vult dominum vxoriũ esse magis, quàm amatorem Bacchidis. *Vt*) Ne non. R Loco particulæ Vt, non pauci Ne ineptè ponunt. dubitationem significat, & coniungitur cum his verbis, meruo, verbero, timeo. *Sed firmæ hæ ver.*) D Animaduerte Terentium in nuptiis hoc dictum seruare, vtrum firmas an infirmas dicat nuptias. 26

Si in rem est Bacc.) Bene additum, Si in rem est Bacchidis: vt ostenderet se non malignitatis, sed beneuolentiæ causa, talia vota suscipere. *In rem.*) Pro, vtilitatem: Ab re, contra vtilitatem. 27

28 *Sed quî ist. cr.*) Id est, nuptias esse infirmas. *Sed q. ist. cr. ita esse! d. m. P.*) Superiore voto excusauit crimen curiositatis: iam videtur post Bacchidem audire velle.

29 *Non est opus pr. h. p. D.*) Vide quàm conuenienter Poëta, cùm id agat vt narrante Parmenonem inducat, tamen multis diuerticulis morales facetias internectat. *Non est opus p. h. p. D.*) Incerta distinctio, vtrum prolato hoc, an hoc percontarier.

30 *Vt ne f. p.*) B Adrianus Cardinalis in literas misit, elegantissimas esse has particulas Vt ne, & idem significare quod Ne particulã solam. Si rationem quæris, respondeo dicendi modum quo doctissimi felicioris seculi illius viri sunt vsi pro ratione esse.

31 *Ita me*) V Fidem silentii hîc fingit Philotis præter naturam cùm mulierum, tũ scortorum, dũ quod cupit de Parmenone audiat. Est autem alioqui mulieribus maximum ornamentum silentium & taciturnitas, sicut & Sophocles cecinit, γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὰ φέρει. Sũt enim pleræque futiles & loquaces. Hîc quoque obtestatione fidem dat de silentio. Itaque occupationis est acuta dilutio, nimirum vt in silentio gaudeat. Huius loci est illud Antiphanis, cui idem est mulieri aliquid arcani credere, atquè præconibus forensibus, τὶ φῆς λαβεῖν ζητοῦντες πρὸς γυναῖκα. ἔξεις τὸ πρᾶγμα, καὶ τί τοῦτο διαφέρει, ἢ τὰς τοῖς κήρυξιν ἐν ἀγορᾷ φράσας. *Ita me dij bene amabunt*) D Pro ament: vt.--Donec regina sacerdos Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem. 32

31 *Vt hoc pr.*) Prodam, Bacchidi scilicet, vel cuilibet. *Mecum g.*) Mecum, intra me. Virgilius, Hæc secum. *Vt tac. m. g.*) B Sic Virg. in 1. Æn. Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.

Nunquam) V ἀπροσαγορεύτως est propter periculum, si diuulgatum fuerit. & sit alluſio ad pœnam seruorum, quorum tergum erat flagellorum & stimulorum seminarium, & seges apud Plautum. *Nunquam d. t. c.*) D Hæc pronuntiatio eiusmodi esse debet, vt ex ea appareat propè deletum Parmenonẽ, vix se posse continere quin narret. *Nunquam d. t. c.*) Quæ si ex parte labefactus est: sic enim loquitur. 33

Ah noli: P.) Artificiosè se fingit audire nolle, vt tacitura credatur si audierit: quia curiositas, signum est loquacitatis. Sic Horat. Percontatorem fugito, nam garrulus idé est. 34

Ah noli) V Callidè futilitatis vicissim damnat Parmenonem, idem conuicium in seruum regerens.

Quasi non tu m. m.) D Deest Ita dicis: vt sit, Ita dicis quasi. Et nunc Philotis non est instantior hac calliditate, vt magis seruum ad dicendũ prouocet. *Quasi n. tu m. m. n. h. m.*) ἔλλειψις. deest enim. Ita grauatis dicere. aut, Ita negas te esse locuturum. 35

Vera h. pr. Et til. m. m. vit. est) Hæc lentiùs apud sese: illud clarè, Si mihi fidem das. Etiam alia se habere vitia exceptione significat in hoc quod dicit. Illud mihi vitium maximum est. *Si mihi fidem, Das*) Animaduerte his dilationibus etiam spectatorem suspendi: quo libentiùs audiat. 36

*D.Seruile vitium est,tacerenō posse.

*Narratio,quæ occasionem fabulæ continet.

D.[cummaximè,]vt sit vna pars orationis.

*Communes patrū persuasiones.

L Obliqua allocutio exprimens verba senis.

*Et ſill'ud mihi máximum vítium ſ eſt:ſi mihi fidem — Mu.[mi illud vitium maximum],(dſidp. — caiadp a — 37

Das te tacitûram,dicam. P H. ad ingénium redis: — ſaſiai — 38

Fidem do, lóquere. P A. auſcúlta. P H. iſtic ſum. — idſſſp — 39

P A. *hanc Bácchidem

Amâbat,vt ſcùm máximè,ſium Pámphilus, — iſſiſp — 40

Cùm pater,vxôrem vt ducat,orâre óccipit: — dſſſp — 41

Et hæc,commúnia ómnium quæ ſunt patrum, — iſiſp — 42

* Seſe ſenem eſſe,dícere: illum autem eſſe v'nicum — R. Quidam tollunt ſecundam [eſſe]: C ac verſus melius habet, ſiiſſp. R Alij initio non geminant [Se]: C ſed metrum non conſtat. Alij diſtinguunt poſt [vnicum], A vt referatur nō ad [præſidiū], ſed a. ſubſtantiuū intellectum [filium]. Mu [Senem ſe dicere eſſe,illum autem eſſe vnicum,]iſiſſp. — ſſiſſp ſſiia — 43

97 *Si mihi ſilem Das*) Fideliter,pro des.

98 *Ad ing.r.*)Quia à ſe diſceſſerat,ſi taceret.Ci. Redit ad ſe. *Ad ing.*) V Scōma eſt egregiū, & amarulentum in futilem ſeruum: & locus hactenus in mutua futilitatis approbatione.

99 *Hanc Bacc.Amab.vt c.m.*) D Eiuſmodi eſt hæc tota narratio,vt defenſionem adoleſcentis continere videatur:quòd meretricem amicam neceſſitate coactus deſeruerit.Mirè igitur vnde quæſtio eſt,inde cœpit: Amabat inquit Bacchidem.Sic & in 2.Virg.an fortiores Græci Troianus,-Fracti bello,inquit,fatisque repulſi Ductores Danaum. *Bacchidem Am.vt cum m.*) Ordo & ſenſus hic eſt, Hanc Bacchidem tum amabat Pamphilus, vt cummaximè amabat,cùm pater vxorē vt ducat orare occipit.Et Vt poſitum pro quemadmodum. Et Maximè bis numero ſubauditur. Et Cum maximè, vna pars orationis eſt:aut Cummaximè pro Nimis. *Hanc Bacchidem Amabat vt cum max.*) B Incipit narrare, & ordo eſt. Cùm pater occipit orare,vxorem vt filius ducat,tum Pamphilus amabat hanc Bacchidem vt cùm maximè ſolebat ſcilicet amare Adrianus Cardi.Amat cùm maximè,modus eſt loquendi Romano candore perfuſus.id enim ſignificat,quod illiteratidicunt,Amat ſicut vnquam, vel nunquam magis. Cicero Quinto fratri,Domus celebratur ita vt cùm maximè. Eraſmus in cap.de mutatione ſuperlatiui,Sūt & illæ orationes annotandæ,Officium tuum tam mihi gratum fuit, quàm quæ gratiſſima. Tā te amo,quàm qui maximè.Amabat Pamphilus vt cùm maximè.

41 *Quum pater*) V Narratio argumenti partem continens, atque hac de cauſa eſt imperfecta. Tres enim præcipuæ circunſtantiæ attenduntur:vt,Cur; quia voluit & vrſit pater. Quid, aut factum quod?duxit vxorem compellente patre.Quomodo?ſponſam & nouam nuptam ducere nolui, ſed redditurus: atque ita diſſidii inter coniuges eſt quædam ὑπόθεσις. *Cùm pater*) D Cùm modò aduerbium eſt,pro quando. *Orare occ.*) Maxima neceſsitas eſt,vt oret pater. B Pater ſenio confectus filium vnicum habere præſidium cupit, & baculum ſenectutis ſuæ. Nónne hæc iuſta videntur?

Et hæc,c.omn.) D Quid ſi iniuſtū eſt quod orabatur?oſtēdit iuſtum,& frequentatū quod dicebat pater.

Seſe ſeſſe d.) Omnem cauſam adoleſcentis ſenex amputauit, pro ſuo ſenili cōmodo regans: potuiſſet enim adoleſcens dicere,Quā pro me curam geris, hanc precor pro me deponas. *Seſenem*) V Seminatia,argumentorum plena narrationi interſeruit: quorum primum eſt à pietate filiorum in patrem,quæ τὸ ἀντιπελαργεῖν exigit,& hinc ſententia naſcitur, Filius debet eſſe præſidium ſenectuti paternæ. Hæc enim verba ſeruus μιμητικῶς profert. Ita & Euripides eā eſſe poſſeſsionē pulcherrimam iudicauit,in qua ſunt liberi frugi. Hos enim & in familia ſua relinquunt mortui parentes ceu egregium theſaurū.Itaque Sophocles non alium liberorum vſum agnoſcit, quàm vt parentes enutriant, & foueāt:& ſic rogat,τὸ δεῖ πλέον ἔνεκα παῖδας ἀνδρὸς πατρὸς πάσχειν, εἰ μὴ πρὸ τοῦ δανεισθ' ὠφελήσεσθαι. Itaque non eſt cum parentibus litigandum,neque vllis rationibus offendendi ſunt parentes,ceu dii quidam.Sic Menander, Δίκαιος γοῦν φύσεως πρὸς γονεῖς, μαθεῖν τἄλλων. Θεὸς μέγιστος τοῖς πρεσβύταις οἱ γονεῖς.Ita Plato parentes,& eorū maiores ſenio confectos modò κειμήλια domeſtica eſſe, modò ἄγαλμα, veluti ἱέρειον ἕδεμα domi eſſe

44 dſiſ R *Præſidium velle ſe ſenectúti ſuæ.*

45 a xſiiſſp *Ille primò ſe negâre: ſed poſtquàm ácriùs*

46 a aſsiiſp *Pater inſtat,fecit ánimi vt incértus fóret,*

47 iſiidſp **ſPudoríne,ſánne amóri,obſequerêtur magis.*

48 idſiſi *Tundêndo,atque odio dénique effêcit ſenex:*

49 ſaſſſi *Deſpóndit ſei gnatam hŭius/vicíni próxumi.*
G.[huius]neceſſario monoſyllabum, A niſi quis creticum ſexto loco malit.ſaſſiæ. Mu [gnatam ei huius], A tum [ei] monoſyllabum,ſſſiſi.

50 ſſiſ P *Vſque ſillud ſviſum eſt Pámphilo neútiquam graue,* — Al.[illuc]. C creticus hic neceſſarius: A vel legendum [neutiquā graue Pamphilo.] — iſſiai.

51 iſiſiſp *Donec iam in ipſis núptiis,poſtquàm videt*

52 iſiſſi *Parátas,nec moram vllam,quin ducat,dari:*

53 aidiſp *Ibidemum ita ægrè tulit,*vt ipſam Bácchidem,* — *L.Faceta comparatio.

mi eſſe pronuntiauit.

44 *Præſidium vell.ſe ſ.ſ.*) D Præſidium ſenecturis,ſobolem & ſucceſſorem dicit.

45 *Sed p.acr.Pater inſt.*) Tria dicit,& Acrius, & Pater,& Inſtat. Poſtquàm,inquit,pater acrius inſtat, non compulſus eſt Pamphilus, ſed tantum deliberauit.

46 *Pater inſtat*) Maior vis eſt cùm pater inſtat,quàm cùm rogat.

47 *Pudori an amori*) B Pudori,ob magnitudinem & vbertatem beneficiorū parentis. *Pudorine,anne am.obſ.m.*) D Sic oſtēdit in vtranque partem, vt tantum in animo honeſti adoleſcentis pudor amorem vincere debuiſſet. *Pudorine,anne am.*) ἀναπόλογον.nō enim præpoſito Vnum, Anne. *Pudori*) Patris ſciliret. *Amori*) Meretricis.

48 *Tundendo*) V Et hîc matrimoniū eſt coactum non voluntarium. D Tundere,eſt ſæpius idem repetere.tranſlatio à fabrorum malleo. *Odio*) Hoc eſt,inſtantia Aſſiduitate, B inſtandi moleſtia. D Attendenda eſt difficultas vniuſcuiuſque verbi *Tundendo, atq.od.d effec.*) Denique, temporis longitudinem ſignificat. Efficimus, quod cum magno conatu & molimine facimus,vixque per nos finem accipit. *Tundendo atq.odio d.eff.ſ.*) Mirè interpoſuit moras, ad poſtremum confeſſurus vxoré duxiſſe. Primò,inquit,negauit: pòſt,deliberauit: ad poſtremū,duxit.Non,inquit, ipſe:ſed effecit hoc ſenex. Ita mutatione perſonæ totam voluntatem adoleſcentis abſoluit. *Denique eff.*) Oratoriè tempus appoſuit:nam hoc ſignificat Denique.

49 *Deſpondit ei gn.*) Vide,non hîc dici,Duxit vxorem Pamphilus: ſed totum ad patrem referri. *Vicini pr.*) B Adrianus Cardin.Nulli dubium eſt, quin inter Proximum & vicinum differentia ſit,Licèt prima facie videantur idem.Nam qui vicinus eſt,proximus certè videri poteſt.& contrà, qui proximus,eſſe idem qui vicinus. Eſt tamē proximus is,quē nemo antecedit, & quo nemo vicinior eſt. Vicinus autem proximus eſſe,& idem nō proximus eſſe poteſt. Sed ea duo nomina coniuncta antiquo modo dicendi, quo diſcrimine internoſceretur elegātiſſimè reperiuntur. Terentius in Hecyra, Deſpondet ei gnatam huius vicini proximi.

Vſque illud) V Quamdiu ſponſaliorum tēpus imminebat. *Neutiquam*) D Non nimis.

Donec iam in ipſis n.) Nota locutionem ſenſu magis ,quàm verbis manifeſtam.Deeſt Poſitus Cōſtitutúsue ita doluit,& ægrè tulit. Aut repetere debemus ſic,In ipſis inquam nuptiis.In mentione nuptiarum efferueſcit animus amatoris.

Paratas) V Mouetur Pamphilus,cùm videat rem ſeriò agi. *Nec m.v.q.d.d.*) D Vbi nec aliquam dieculam, vel dilationem videt ad nuptias. *Quin*) Quo minus.

Ibi d.) Denique,poſtremó.Et mirè additum eſt Ibi:quia malè pendebat, In ipſis nuptiis.& ſic eſt quaſi dixiſſet,In ipſis,inquam, nuptiis,Demum ita ægrè tulit, vt ipſam Bacchidem,ſi adeſſet,credo ibi eius cōmiſereſceret:Hoc ὑπερβολικῶς.vt, Virgilius,Vel Priamo miſeranda manus. *Aegrè t.*) Idem Virg. --Quis talia fando,Myrmidonū Dolopúmue, aut duri miles Vlyſſei,Temperet à lachrymis. *Vt ipſ.Bacch*) Quæ nunc accuſatrix eſt.Et eſt argumentum ab animo.

R. Al. [credo eius]. Autem in [credo] non eliditur o, iiiiap.
* L. Prosopopœia pœnitentis Pamphili.
*Apostrophe & imprecatio ad absentem.
Al. [perdunt], al. [perdant].
Al. [ista], Quod me tetro repugnat.

Si adésset, [credo ibi eius] commiserésceret. — iiiiap 54
Ubicúnque datum erat spátium solitúdinis. — abdap 55
Vt cólloqui mecum vnà posset, Pármeno* — iiiii 56
Périj, quid ego egi in quod me coniéci malum! — aaiiip 57
Non pótero hoc ferre Pármeno, périj miser. — diiiap 58
PH.* *Ai te dÿ, dĕĕque [pérdiunt] cum [ísto] ódio* [Lache. G. Al. [Lache. P A. vt], tum versus sequens bene habebit sbiiip.] — [ista]i iii 59
PA. *V. sad' pauca rédeam, vxórem dedúcit do* [mum. Mu. [P A. Ad pauca, vt redeam &c.] idiiip.] — [b iiiip a 60
Nolte illa prima virginem non áttigit: — iiiiap 61
Quæ consecúta est nox, eam nihilo magis. — iiiap 62
PH.* *Quid ais!* cum vírgine* vnà* adoléscens* — aiiadp 63
**cubuerit*

*L. Admirantis.
*Affectus meretricis, D a persona.
*D. A locus.
*D. A persona.
* D. Ab habitu & occasione.

54 *Credo ibi)* Ibi, pro tum. *Credo)* V Affectū Pamphili amatoris vel testimonio Bacchidi confirmat.

55 *Solitudinis)* Id est, cum illi licuit esse solum, & sine arbitris.

56 *Vt coll. m. vnà p.)* D παρέλκον tertium. Et argumētum à persona quòd ait, Mecū. *Parmeno p.)* Argumentum à dictis: quòd ait, Parmeno perij. *Parmeno)* Moraliter & antonomasiacè nomen repetit. Et significanter fecit, non addendo Dicebat, & in μιμητικῷ à διηγηματικῷ transeundo. Et mirè interposuit nomen, vt affectum doloris ostenderet. Sic Virgilius, Anna, fatebor enim.

57 *Perij)* V ἐφεκτικῶς interseritur oratiuncula, & hîc in propositione est ex affectu istoc ἀναπτύσσεως. Confirmatiuncula est ab imprudentia qua se in graue malum coniecerat, & ἀδύνατον causatur, & concludit, cùm dicit, Perii miser, ita ὀφειλόμενος dominatur.

58 *Parmeno perij m.)* D ἐπιδιεγετικῶς nomen repetit.

59 *At te)* V Imprecatio est & eius causa, odium scilicet. *At te dÿ, d.p.)* D Obtinuit, & perfualit seruus. nam iam meretrix seni ita scitur, non Pamphilo. *Cum ipso loc. odio)* Cum instantia ac molestia. B Significatu eodem quo paulò antè.

60 *Vt ad)* V Attentio est pro loco breuissima præsertim in narratione interrupta. *Vt ad p.r.)* D Tanquam multa sint, quæ de Pamphili amore dici possint. *Vt ad p.r.)* Præceptum oratorium in longa narratione pro veritatis inquisitione. reddit enim auditorē acriorem, quem ipse finis recipit fatigatum. *Vxorem)* V Summam in Bacchidem amorem hac narrationis parte exponit. D Vxor dicitur vel ab vngendis postibus, & figenda lana: id est, quòd cum puellæ nuberent, maritorum postes vngebant, ibíque lanam figebant. vel quòd lotos maritos ipsæ vngebant. cuius rei testis Ennius, Exin Tarquinium bona fœmina lauit & vnxit.

Nolte illa pr.) Pronuntiandum acutiùs 61 Illa prima: quasi dicat, plena desyderii, plena cupiditatis. Similiter addidit Virginē. Et expressè. Non attigit. *Nolte illa pr.)* Quasi dicat, plena amoris & plena dulcedinis: vt mirum sit quod infertur, non tactam virginem. Et hîc argumentum est quanta fecerit Pamphilus erga amicam suam. *Virginem non att.)* Virginem, ἐμφατικῶς est quanuis non amatam, Virginem tamen. & non dixit, Non amplexus est, sed, Ne attigit quidem. *Non attigit)* B Abstinuit se à connubiali congressu. Coitu matrimonium non confirmauit.

Quæ cōsecuta est nox) D Eam primam noctem 62 scilicet. *Nihilō m.)* Quasi in nihilo possit esse magis aut minus. Et Nihilo magis, asseuerationis est.

Quid ais) V Admirans interrogat. Est 63 enim certo παραδεδεγμένον, adolescentem cum virgine concūbere, & non attingere. Id ipsum autem in quæstionem an sit, cadit, quam Philoris à circunstantia loci, personarum & situs amplificat. *Quid ais cum virg. vna)* D Inuenitur quasi interiectio Vnà, id est, simul, vno loco. *Cum virg. vnà adol.)* B Locus à personis. *Cum virg. vnà adol. cub.)* D Argumenta in coniecturam necessariò posita: quibus Terentius ex vtraque parte disputans, τὸ ἀνθρώπινον purgat, nequis illum stultè hæc posuisse iudicaret. Hæc enim meretrix tardè sreuit argumētis.

64 ssiidp **Plus [potus, sese illa abstinêre vt] potúerit!*
G. [potus illa vt abstinere] sfiibp. B al. [potus se illa abstinere vt], sed corrupte. Bemb. [potus tum sese illa abstinere vt], sfiidp. Mu [potus, illa se abstinere vt], siidp.
*D. Ab impulsione & ex accidentibus.

65 [b iiiip **Non verisímile dicis: nec verum árbitror.*

66 diiiip PA.* *Credo ita vidéri tibi: nam nemo ad te venit,*
*Confutatio meretricis, à personis.

67 [nxiiip ns] *Nisi cúpiens tŭi: ille inuîtus illam dúxerat.*

68 iiiii PH. *Quid déinde fit?* PA. *diébus fanè páucis*

69 iiiii *Póst, Pámphilus* me sólum sedúcit fóras:*
*D. Iactantia serui de familiaritate domini.

70 iiibp *Narrátque, vt virgo á se íntegra étiam tum fiet:*

71 [b iiiip **Séque antè, [quàm eam] vxórem duxísse do-* [mum,
*V. Occupatio.
Mu. [eam quàm] iiiip.

tis, ne à Parmenone vincatur. Hinc est quod ait Horatius, Vincere Cæcilius grauitate, Terentius arte.

64 *Plus potus)* Ab impulsione, & ex accidentibus. B Accidētia Rodolphus deducit in species quinque, Contigentia, pronuntiata, nomen rei, comparata, & similia. Esse autem hæc omnia ex accidentium genere hinc facilè videri potest, quòd omnes hi loci non solùm in his sunt, quæ sunt coniuncta cum re, & quæ simul esse oportet, sed & in eis quæ antecedunt rem, & quæ consequuntur. Sic ea quæ contigentia vocamus, vt iurgatum esse, antecedit quandoque cædem: aut expalluisse, aut latebras quæsisse, aliquando consequitur cædem: vtraque verò cædis sunt accidentia, quia & illa sine cæde, & cædes sine illis potuit euenire. Sic & apud Terentium, Temulētia sine cōgressu Venereo, & congressus venereus sine temulentia euenire potuit. *Plus potus)* Priscianus inter participia præteriti tēporis, quæ à neutris veniunt, etiam numerās potus citat hunc locū: Terentius, inquit, in Hecyra, Quid ais? Cum virgine vna adolescens cubuerit Plus potus? Laur. contra Raudensem, Impugnat, inquit, Raudensis Priscianum, qui ait apud Terentium scribendum esse, Quid ais? cum virgine vnà adolescens cubuerit Plus potus, non autem Potis. Ostendat Raudensis stare versum. vt ipse emendat, & melius sentire quàm Priscianū confitebor. Potus nanque habet primam longam. Potis verò breuē.

65 *Non verisí.)* D ἀνέκφατος peruersa: priùs est enim verum, deinde verisimile. Sed ideò sic dixit, quia est sæpe non verisimile, verum tamen: vt, Decios pro alieno commodo mori voluisse. *Non verisí.)* Hoc iam plus est tantùm eum amasse Bacchidem, quantùm n[illegible] possit credi.

Credo ita vidéri tibi: nam nemo ad te v.) Magno con- 66 pédio vsus est, non offendens cur hoc falsum sit quod putet meretrix: sed cur hoc putet. ita ex eius persona refellitur quod obiicit. *Credo)* V Nonnihil scortilli libidinem notat, & confutat ab animo & volūtate cubandi, quæ in Pamphilo desyderabatur.

Ille inuitus) D Inuitus dicendo, quasi ad- 67 monet iterum iterúmque. vt Virg. italiá non sponte sequor.

Quid déinde f.) Interponitur persona ad exi- 68 tum festinans: vt alibi, Quàm metui quorsum euaderet. *Diebus f.p.)* Hîc exitus est.

Pamphilus me s.f.) Ne testis quisquam 69 & arbiter secretorum interueniat. *Me s.f.)* Familiaris in seruo iactantia de dominorum familiaritate. simul quia decens est, vt per eum, quid gestum sit, spectatores sciant.

Narrátque, vt v. ab s. int. et. t. s.) Hoc est 70 illud quod suprà dixerat, Nocte illa prima virginem non attigit. *Vt v. á se int.)* B A, sæpicule capitur pro quantum ad illū attinet vel hūc. Titus Liuius libro primo, Ne id quidem ab Turno tacitum tulisse ferunt, id est, quantum ad Turnum attinet. Sic hoc in loco, A se, id est, quantum ad seipsum attinet. *Etiā tum s.)* D Quod multi inscitè quidem & minùs Latinè dicunt, vsque nunc, vsque tunc, vsque ad id tempus: perfecti illi Romani sermonis parentes, etiam nunc, etiam tunc, vel etiam num, etiam tum dicebant, quod postremum quandoque adhuc significat. Terentius in Hecyra, Me solum seducit foras, narrátque vt virgo á se integra etiam tum fiet.

Séque antè, q. eam vx. dux. d.) Bonus color 71 purgationis, diceretur enim, Quare si illam odio habebat, ducebat vxorem?

Sperâsse eas tolerâre posse núptias: sfaiij 72
* L. Labitur in prosopopœiam. * Sed quam decrêrim me non posse diútiùs fffsap 73
Διαπεσοῦσα ἡ ἠθοποιία ἀπεμιμήσατο τύπτεσ. Habêre, eam ludíbrio habéri Pármeno, iidifi 74
Quin íntegram ítidem reddam, vt accépi à suis, fbfifi 75
Neque honéstum mihi, neque vtile ipsi vírgini est. adiifi 76
PH. Pium, ac pudîcum ingénium narras Pámphili. iidffl 77
D. Hoc ego &c. Prosequitur Parmeno ipsa Páphiliverba. Mu. [viti.] PA. Hoc ego proférre, incómmodum esse mihi árbitror: dffiap 78
Reddi patri autem, cui tù nihil dicas [vítij,] {fifafa fiffli} 79
Supérbum est: sed' illam spero, vbi hoc cognóuerit {ifafsp ifi} 80
*D. Exultantis est & gestientis audire. Non posse se mecum esse, abitûram dénique. fisfasp 81
PH. * Quid intéreà? ibâtne ad Bácchidem? PA. quotídie. {afffiii dfi} 82
Sed, vt fit, postquàm hunc aliênum ab sese videt, ifdffsp 83
Maligna multò, & magis procax facta ílico est. {iifisi iifd} 84

72 *Tolerare posse*) Tolerare, verbum est malæ patientis.

73 *Sed quam*) V Enallage obliquæ narrationis iniecta est μιμητικῶς. *Decreuerim*) D Statuerim, & defixerim.

74 *Eam l.h.*) Honesto verbo & pudoris pleno vsus est: & nouè pro vitiari.

75 *Quin int.*) V ἐπανόρθωσις est huius sententiæ per parénthesin in medium colon iniectâ. *Quin*) D Quo minus. *Integram*) Id est, honestam: non enim dixit, spoliatam virginé aut mulierem. *Vt acc. à s.*) Vigilanter quidem integram specificat: id est, talem qualem accepi à suis. potuit enim vitiatam accepisse, vt sæpe euenit. Ergo non abundat, Vt accepi à suis. sed habet significationem.

77 *Pium ac pud. mg. n. P.*) Cogitur pium dicere Pamphilum, quem periurum putabat. *Pium & p. mg. n. P.*) An simul erga virginem & pium & pudicum an pium erga meretricẽ: pudicum erga virginem?

78 *Hoc ego pr.*) Verba Pamphili sunt: quos vt quidam putant, ad personam Parmenonis referentes. *Hoc ego*) V Adhuc est μίμησις. & dilemmate constat, aut perferẽda est vxor, aut reddenda patri. Vtrinque autem suum est incommodum. Itaque aliud consilium intendit, & suo modo ratiocinatur. *Hoc ego pr.*) D Amorem scilicet meretricis.

Cui tu n. d. viti.) Nunc Vitii, culpæ vxoriæ.

79 qui

Abituram denique) Denique moram significat, & postremâ tarditatem. itaque postremò, vel serò abituram indicat. 81

Interea) Inter eos dies. 82

Postquàm h. al. ab s. v.) Pro alienatum dixit. vt in Phormione, Quid ego vobis Geta alienus sum? Nam quomodo Alienum, si amabat, dixisset? *Postquàm h. al.*) Oratorie. non iam Bacchidem excusat, quàm à verisimili causa vult inducere, quòd ipsa sit in Pamphilum durior. *Alienum ab se videt*) Id est, maritum: nam hoc nomen à meretricibus alienum est.

Maligna) Difficilis ac superba. Malignus 84
est, qui difficultatem sui ostendit V Dum contemnuntur icorta ab amatoribus, & malignora & procaciora redduntur. Huius loci est prouerbium, Mulier gladium. Siquidem ex contemptu offenditur, etiamsi non lædatur, sed vilis, & abiecta iudicatur. quid, quòd & sæpe odium & contemptus nascatur? Itaque hîc Alienum dicit, cùm & oculorum & auriũ ab iis quæ dicit & facit, auersio, tanquam indigna sit vel videri vel audiri, & sic comitantur irrisio, subsannatio, delusio, maximè cum altera sit gratior, sicut hîc disiunctionis causam maximam esse censuit, cùm animum ad alteram applicuerat. *Procax*) D Dispoliatrix & petax. Procare enim, est petere. Virg. Procacibus austris. id est, impudentibus. nã

85 dfdffi PH. Non [édepol] mirum. PA. * [atqui] ea res multò máximè
86 fiifi Dissúnxit illum ab illa: postquàm & ipse [sese.]
87 ifdffp Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognôuit satis:
88 {ffffafi ffffl} Ad' exémplum ambârum mores ẽârum sexíssimans. [] Mu. [exíssimans:] ifffsfi: vel ifffffi.
89 dfiffap * Hæc, ita vti liberáli ingénio decet,
90 iifffi Pudens, modésta, incómmoda atque iniúrias
91 ifdiii Viri omneis ferre, & tégere contumélias.

*D. Defendit herũ seruus.
Al. [adepol], fedffi: *al.* [epol], ffdffi.
D. Al. [atque].
G. Ini [sese] *e eliditur à versu sequente.* Mu [se.]
Vis amoris his verbis exprimitur.
*L. Comparatione indicat mores Philumenæ, & obiter modestiæ vxoris officium exprimit.

qui multùm petit, impudés est & procax. Vnde & proci dicti sunt, qui filias alienas in matrimonium petierunt.

85 *Non adepol m.*) Obtinuit quod volebat Parmeno. nam credidit Philotis iniuriam factam Pamphilo. *Atqui ea res m. m.*) Atqui imò. Opportunè concitatiùs Pamphilum defendit Parmeno, postquam Philotis inducta est, vt fateretur iniuriam factam.

86 *Postquàm*) Y Hîc singulare est remedium, vt ab amore meretricum mariti nõ per Xantippen, sed per Eulaliã, cuius mores hic describuntur, commodè reuocentur. Collatione autem ingenium Philumenæ depingit, exemplum honestæ & commodæ matronæ proponens. Porrò ἀπαναπόδισις alterius collationis de Bacchide inchoatam reliquit. Nam incõmodum erat apud meretricem mores meretricũ insectari. Dotes autem honestæ vxoris hîc quatuor numerantur: quarum prima est liberalitas ingenii, quæ omnem fucum & dolum excludit. Hæc enim candorem & veritatem adamat, & expescit. refert & eadem ad veram & iustam prædicationem, quæ liberalis fuit non seruilis. Altera est pudor. Quare Demades pudorẽ in muliere τὸ κάλλους ἀκρότατον, hoc est, arcem pulchritudinis & formæ esse dicebat. Sic & Crates dicere solitus erat, ornamentum esse id quod ornat, ornat autẽ quod honestiorem mulierem reddit. reddit autem non aurũ, non smaragdus, non coccus, ἀλλ' ὅσα σιμιότητος ἔπαξίας, αἰδῶς ἐμφαίνει πίστιν, hoc est, hæc mulierum ornamẽta sunt, quæ per se grauitatem, moderationem & pudorem ferunt. Tertia est modestia, quæ est σωφροσύνη: & ad voluptates & ad vestitum refertur, & vtrobique moderationem statuit. Laudanda igitur est Phocionis vxor rogata, cur non ornatum aurem gestaret? respondit, Pro ornamento sibi virtutem mariti sufficere, statuunt autem Græci τὸ μὲν ὅλως ἀγαθὸν δεῖ εἶναι ἐκτὸς ἐπιφέρεσθαι, sed paulò pòst subdunt, γυναικὸς δὲ μάλιστα ἀρετὴ σωφροσύνη. rationémque non reticent. hac enim fit, vt maritũ colant, & adament. Quarta est patientia qua mariti iniurias perfert. & eiusdem contumelias non traducit, sed tegit. Eius enim est, marito morem gerere, & non imperare, sed obedire, & multa incommoda dissimulare. quamobrem Iamblichus scriptum reliquit, In hoc enim conueniunt, vt mas imperet, mulier obediat. est autem imperij genus, nõ quale dominorum est, vbi superioris vtilitas curatur, nec quale artium, vbi inferioris tantùm cura est: sed simile ciuili, in quo communis vtilitas ex æquo promouetur. Quinta est paritas coniugii, & Græcis per translationem aptissimam εὐζυγία dicta, ea tum ad morum similitudinem tanquam amicitiæ matrem, tum ad ætatem, fortunæ & conditionis refertur. Est enim laborum domesticorum & fortunarum socia. His sanè virtutibus vxorum mariti morosi & alieni, mitiores & mansuetiores redduntur officii sui amantissimi.

87 *Et hanc, quæ d. er.*) D Vxorem modestam. *Et illam*) Meretricem malam. *Cognouit*) Diligentiùs & attentiùs consyderauit. nam Cognoscere, est diligenter & attentè consyderare. *Cognouit satis*) Bene satis, ex ipsius moribus, & ex meretricis.

88 *Ad exempl.*) Quasi ad imaginem, & collationem, & speciem comparationis. *Existimans*) Intelligens.

89 *Hæc, ita vti l. e. ing. d.*) Qualitas cõparatiua.

90 *Pudens, mod.*) Hæc contra vitia meretricia posuit pudens hæc, illa procax: modesta hæc, illa maligna, reliqua verò super adduntur, ornamenta vxoria, matronæque laudes. *Incommoda atq. iniur.*) Callidè, laudata vxore non repetit vitia meretricis apud meretricem: & simul contentus de vxoris laudibus, vitia meretricis intelligit. *Incommoda atq. iniur. v. o. f.*) Figura ἔλλειψις.

91 *Tegere*) Hoc plus est, quàm Ferre. & Tegere, quòd meretricem amaret. Et plus dixit Tegere, quàm Celare. Tegere enim ad hoc dixit: vt non solùm cuiquam, non ediceret,

D. Hîc, pro tum. G. Al. [Deuinctus] sed perperam. Se Ms. ipſa [u ſt] A pro elapſus est.

D. Senex, nam iuuenis alicuius mors non conuenit Comœdiæ.

a Præparatio ad futurum errorem.

Hîc, ánimus partim vxôris misericórdia dſſdii 92
[Deuîctus,] partim victus [hûiúſce iniúriis,] ſſſeſi ſſſi 93
Mss. [huius iniuria.] ſſſiſi.
Paulâtim ſelâpſus] Bácchidi, atque huic tránſtulit ſſſiſp 94
Amôrem: poſtquàm par ingénium nactus est. iſſdſi 95
Intéreà in Imbro móritur cognâtus ſenex didſſi 96
[Horum] Jea ad hos redîbat lege hæréditas. diſſi 97
Bemb. [Horunc:] pro Horum antiquè: ſaiſſi. R al. omittitur [ea], sed perperam.
Eò amántem inuîtum Pámphilum extrûdit pater: aſſiſp 98
** [Relîquit] cum matre hîc vxôrem: nam ſenex* iſſſi 99
Rus ábdidit ſe: huc rarò in vrbem cómmeat. ſiſiſp 100

ſed & ne quis sciret. *Hîc, an.*) Hîc, pro tum Virgilius, Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes.

92 *Hîc, an.*) Oratoriè dixit, non enim Pamphilum dixit: ſed, Animum Pamphili. *Vxoris miſ.*) ἀμφιβολία. *Vxoris miſ.*) Rectè, quia ex miſericordia amor naſcitur. Sic & in Phorm. Miſeritū eſt. Virgo ipſa facie egregia. Virg. Heu quibus ille iactatus fatis.

93 *Partim v. hi mitur.*) Qualitas relatiua. *Deuictus, p. victus.*) De proximo repetiuit παρήμονον, Deuictus, Victus.

94 *Paulatim*) Idem eſt Ouidio de remedio amoris conſiliū. *Paulatim el.*) D Adeò eſt tardus amor Pamphili & magnus, vt etiam poſt iniurias difficile diſcedat. *Elapſus*) Animus, non Pāphilus. *Paulatim el.*) L Propria & elegans locutio. *Huic.*) V Enallage, pro In hanc.

95 *Poſquàm par ing. n. eſt*) D An ſibi par? an abſolutè bonum? vt dicimus, Sic par eſt facere te. Ergo aut ſibi par, aut vxori: id eſt, liberali fœminæ. *Par ingenium*) B Bonā fœminam, & eadem volētem quæ maritus vellet. *Par ingenium*) D Eandem voluntatem. Saluſtius, Quos eadem odiſſe, & eadē metuere in vnum coēgit. Idē alibi, Nam idē velle, atque idem nolle, ea demū firma amicitia eſt: firmúmque coniugium, quod inter pares copulatur.

96 *In Imbro*) Hanc quidam putāt eſſe inſulam Parhmos, in quam Cæſar Domitianus Ioannem Euangeliſtam relegauerit. *Interea in Imbro m. c. ſ.*) D Bene cauſa abitionis Pamphili narratur. *Cognatus ſenex*) Bene quòd ait Senex: nam acerbum funus non conueniebat fabulæ. In Commœdia itaque apud Terent. aut meretrix moleſta, aut ex duabus vna vxor moritur, aut ſenex. Ità ex huiuſmodi moribus, vel incōmodū vitatur, vel lucrum inſuper naſcitur, vt non ſit cauſa lugendi.

Horum) Maluit Horum, quàm Dominorum, dicere. *Ea ad hos r. l. hær.*) Verbo iuris vſus eſt. ea enim legitima eſt hæriditas, quæ familiæ debebatur. 97

Eò am.) Modò iam vxorem. non enim amicam. *Inuitum Pamph. extr. p.*) Inuitum receſſiſſe vis verbi demonſtrat. Nam propriè Extrudere dicitur, qui manibus expellit. ſed hic tranſlatione vſus eſt, vt oſtenderet tantū importunitatis verbis ſenis fuiſſe, quantum impulſio manuum efficere potuiſſet. *Extrudit*) Verbum neceſſitatis, & aptum importunitati. 98

Namſenex Rus abd. ſe.) Nam, incœptiua particula: vt, Nā meus cōſeruus eſt homo vt magni pretij. Plautus in Milite glorioſo. 99

Rus abd. ſe) Verbum reprehendētis ſenem: quòd Se abdidit, dixit. B Nemo eſt ferè qui ignoret Abdere quid ſignificet: modum autem loquendi quotuſquiſque eſt qui norit: quem vt videant iuuenes, hîc exēpla aliquot ſubiiciam. Cicero, Abdo me in bibliothecam. Idem, Domum ſe abdidit. Idem, In Ægyptum nos abdemus. Idem, Vtar tuo conſilio, neque me Arpinum hoc tēpore abdam. *Huc r. in vrb. co.*) D Huc, bene dixit, vt oſtendat Parmenonem in vrbe eſſe. Mira ἀκριβολία. fac enim præſentem, & nullus error in fabula eſt. *Commeat*) Commeare eſt abeſſe inde vbi te eſſe oporteat. Ergo hoc dicto oſtendit, quàm rarò ad vrbem veniat ſenex. quippe cōmeatus eſt ex aliqua commoratione temporalis abſceſſus. *Commeant*) V Sext. Pompeius idem eſt ſe obſeruat, quod remeare, vltrò citróque ire. Sic Cic. ad Att. Crebrò enim illius literæ ab aliis ad nos commeant. id eſt, redeunt, & redduntur.

** L. Interpellatio continuans partes narrationis.*
** Parmeno odio aſcripſit, quod pudoris erat.*

P H. ** Quid adhuc habent infirmitâtis núptiæ?* ſſſi 101
P A. *Nunc aúdies. primùm, dies complúſculos* aiſſi 102
Bene conueniēbat. ſanè inter eas: ínterim aaſdſp 103
** Miris modis odíſſe cœpit Sóſtratam:* ſiſiſp 104
Neque lites vllæ inter eas, poſtulátio arſdſi 105
Nunquam. P H. *quid ígitur?* P A. *ſi quando ad eam* ſbſdſp 106
accéſſerat.
Confabulâtum, fúgere è conſpéctu ílico: ſidſſi 107
** Vidêre nolle. dénique vbi non quit pati,* iibſi 108
Símulat ſe à matre accérſi ad rem diuînam: ábijt. aſſſſb 109
[Vbi illîc diēs] eſt [complúreis,] accérſi iubet: aſſſſi 110 ccſſſp ai
Vide nū malus [dies] monoſyllabum fœcere quàm in to elidere s, ſi bacchios refugiu. aſſiſp. Mu [Vbi ibi eſt dies]. aiſſiſp.
Dixêre cauſſam tunc néſcio quam. iterum iubet: ſiſdap 111
Nemo remîſit. poſtquàm [accérſunt] [ſæpius,] ſiſſſp 112
R. Al [accerſiunt]. alij [accerſiuit]. ſed corruptè.
[Aegram eſſe ſímulant] mulierem: noſtra ílico ſbſſſi 113
Mss. [Aegram ſimulant]. A rū in [noſtra] non fit eliſio. ſaaſſi. Ali. [adnénit huc:] ſbſſſi.

101 *Quid adhuc*) ἀνδυναμοῖα est. Parmeno antea dixit nuptias non esse satis firmas. D Bene vsque adhuc suspensa narratio est. & in hac interrogatione quasi substomachatur Philotis decepta, quòd nihil videat infirmitatis in nuptiis, quod optauerat. *Quid adh. hu.*) Hoc tristior meretrix dixit.

102 *Nunc aud.*) Sic ait, quasi iandudum audire cupienti, vel quasi ad molestam percontatricem.

103 *Bene cōueni. ſ.*) Bene, pro multùm. & Sanè, validè: quia qui sanus, idem & validus. *Interim*) Modò repentè: & est aduerbiū temporis.

104 *Miris modis*) Huc vsque Parmenonem Poëta verba passus est dicere: cætera actibus seruaturus. Mirè autem ad finem Commœdiæ rerum explanatio reseruatur: nanque si quæras, fallitur Parmeno, cùm non odio socrus, sed pudore simultatem aduersus socrum Philumena simulauerit. V Error itaque Parmenonis hîc declaratur. Nam non ideò quia odisset Soſtratam, sed quia timebat ne reprehenderetur vterum ferre, ædes absentis mariti reliquit. Est autem παραδοχικὴ ad senilem errorem Lachis, qui & arbitrabatur nurum per Soſtratæ morositatem eiectam esse.

105 *Neque lit.*) Summæ concordiæ, & altissimæ pacis est notatio. *Poſtulatio*) L Accusatio, D Expostulatio, querela, & quasi iusta interpositio querelarum. Sed propriè Expostulatio est apud illum ipsum qui peccauerit: Postulatio, de illo apud alterum.

Quid igitur) Rectè dixit, si hoc nō fuit, quid ergo? 106

Fugere è conſp.) Bene conspectu: vtpote, quæ caueret grauida intelligi. Sed tamen subiungit Videre nolle, vt ignorantia Parmenonis appareat, qui argumentum odiorum credidit, quòd Philumena neque videri vellet, neque videre. *Fugere è conſp.*) Ne videretur. 107

Videre n.) Ne videret. *Denique vbi n. q. p.*) Pati, & sustinere & sustineri, intelligi potest hoc loco: tolerare aut tolerari: quia Patior commune est. nam patior te, & à te, dicimus. Vtrum, postquàm non potuit sustinere socrum? an, postquàm socrus ferre non potuit sic se celantem nurum? Potest etiam sic intelligi, vbi non potuit argumenta odij sui ipsa nurus pati & continere, migrauit ad socerum. 108

Abijt) Propriè Abijt: quia non expectauit vt mitteretur. 109

Vbi illic dies eſt e.) ἀσχάτως Dies, non Diebus, dixit. *Accerſi iubet*) Non addidit, quæ: quia intelligitur. 110

Dixêre cauſ.) L Rectè causa odij non exprimitur, vt reseruetur ad errorem fabulæ. 111

Neſcio quam) D Ideo Nescio quam, quia nullius momenti, ac falsam. *Iterū iubet*) V Artificiosè causam odij fingit seruum ignorare. Nam illa prodita, omnis erroris occasio remoueretur.

Nemo rem.) B Hîc iam apertiùs odium videretur, vbi nec iam fingitur causa. *Poſtquàm ac.* 112

It vísere ad eam: admísit nemo. hoc vbi sénex sbsdi 114
Resciuit, heri ea caussa rure huc áduenit: sbssp 115
Patrem continuo cónuenit Philúmenæ. idsij 116
Quid égerint inter se, nondum étiam scio: iissai 117
Nisi sane curæ est, quorsum euenturum hoc siet. assip 118
Habes omnem rem: pergam quò cœpi hoc uter. issip 119
PH. *Et quidem ego: nam constitui cum quodam hóspite,* didsp 120
Me esse illum conuentúram. PA. *dij vortant bene* issip 121
Quod agas. PH. *vale.* PA. *& tu bene vale Philótion.* aidiip 122

*Reliquum argumenti actoribus reseruat, per quod suspensum & attentum reddit spectatorem.

Ald. [*Philotis,*] *quod versui repugnat.* Mu [*Philotiũ.*]

cer.) Subauditur Nostri, id est, missi à socrus, missi à nobis: Et mira varietas.

114 *Id viser.*) Vt,--Populare penates Venimus. Visere, officii est: Videre, quærentis aliquem. *Admisit n.*) V Suspicionis est argumentum probabile: & vultuosè pronuntiandum. D Iniuriosa enim etiam ipsa pronuntiatio est.

115 *Hoc vbi s. Resciuit*) Scimus quæ ad nos deferuntur: Resciuimus celata. *Heri ea c.*) Bene ea causa: quippe qui se ruri abdidisset.

117 *Nondum etiam scio*) παρέλκον tertiũ, & deest Scire. Et est εἰρωνικῶς, Scio scire cum ἀναζώσει. *Nondum etiam*) Rectè seruauit reliquis partibus fabulæ pendulum & attentũ spectatorem.

118 *Nisi sc. est qu. eu. h. s.*) Bene: quia curiosus est Parmeno, & idem garrulus. Nã per totam fabulam talis inducitur. *Quorsum eu.*) ἐλλειπῶς deest Scire.

119 *Habes o. rẽ*) Quasi dicat, quã audire expetisti. *Pergam q. c. h. it.*) Pergã hoc iter: vt, Tendere iter pennis. *Quò cœpi h. it*) Ad portum scilicet.

Nã consti c. g. h.) Dicit causam cur in reliqua fabula non appareat persona huius meretricis. *Constitui*) Constitui proprié nam de huiusmodi rebus dicitur cõuenire & constituere, de euiusmodi rebus apud extraneos meretrices agunt. *Constitui Me esse ill. con.*) D Diomedes Grãmaricus per hæc verba probat præteritum perfectum finitiui modi rectè iungi futuro. 118

Dij vertant bene, quod eg.) Sæpe enim res eueniunt aliter quàm volumus: & ideò Vertumnus colitur, qui præest rebus vertentibus. 119

Et tu b. v Philotion) D Diminutiua vox est Philotion à Philotis.

ACT. II. SCEN. I.

ARG. V Altercatio est viri cum vxore ex errore nata. Nam odio & iniuriis Philumenam excludam Laches suspicatur, & hîc de statu totius Comœdiæ agitur. In viro quidem est μεταγνωστικὸν, in vxore autem ἀπολογητικὸν. P Primùm Laches omnes socrus odii in nurus animum lat, mulieres aduersantes viris commemorat. Deinde diuersis coniecturis Softratã vxorem, Philumenæ socrum coarguit, quòd nurum suam vtpote eandem Philumenam Pamphili vxorem durissimis suis moribus & intolerabilibus è domo expulerit, coëgeritque ad matrẽ remigrare. Socrus verò è contrario contendit, nihil se in perniciem nurus attentasse. V *Thesis.* 1 Vniuersis mulieribus idem est ingenium, eadémque malitia. Et eò respexit Menander, ὅτα γυναικες ἐσμεν, πάντ' ἐκεῖ κακά. Idem cecinit & Sophocles. κάκιον ἀλλ' οὐκ ἔστιν, ἢ σὺ κἀγὼ τὰ σὰ γυναιξὶ πάντα τῶνδε μῶμα γίγνεται βροτοῖς. Hæ & aliæ id genus sententiæ suo loco, vt Rhetores docent, sunt aptissimæ. 2 Magna est parrisfamiliàs & ruri, & domi ratio, & cura. 3 Socrus ferè nurus suas odisse solent. 4 Vxoris est, familiam bene curare ὡς οἰκουρὸν, sicut mariti victum ruri comparare. Huius loci est nota hieroglyphica, vt maritus intra ædes spectet, & vxor foras ad maritum. Est autem in statu coniecturali: an Philumena propter socrum Softratam abierat. Laches verò constanter affirmat, & satis turbulentus confirmat M Socrus aduersus nurus non insolentem, sed perpetuam & quasi debitam superbiam, iram, inuidiam, odiúmque exponit hæc scena. Nam socrus filiorum suorum vxores ob hoc ferè odio

odio prosequuntur, quòd plerunque digniores, & meliores aut ditiores suos liberos existimant, quàm qui debeant vxoribus etiam dignissimis & optimis iungi. Hoc enim totum odium ex nulla philautia descendit, vitio vt omnium pestilentissimo, sic etiam frequentissimo. Describitur præterea boni patrisfamiliàs officium, qui ita vitam suam instituere debet, vt quamuis familia illum quàm longissimè subinde abesse putet, interim tamen ille omnium rerum facta dictáque explorata teneat. Est autem socrus mariti mater. Nurus verò vxor filii. *Versus gen. Vndeuiginti primi sunt iambici acatalectici, sique tetrametri, exceptis tribus, videlicet octonario, septenario, & vndecimo. Qui sequuntur ad finem vsque scenæ sunt trochaici tetr. catal. ex his tamen sunt octonarius, qui & iambici tetr. acat. censeri possunt, nempe vicesimus cum tribus sequentibus. Vicesimus primus, vicesimus secundus, tricesimus quintus, tricesimus sextus primus, quadragesimus primus cum sequenti, atque vltimus.*

LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.*

*D. ἀναβόησις abexclamatione cœpta scena est. senex enim est difficilis & iratus. Exclamatio senilis in mulierum moro situatem: éstque id exordiũ orationis.

1 [aiiasfi] *PRO' déûm atque hóminum fidem, quod hoc genus est, quæ hæc cõiuratio?* Mu. [*est? quæ hæc coniuratio?*]

2 idiidsfp *Vt omnes mulieres éadem æquè stúdeãt, nolíque somnia:* Mu. *omnia?*]

3 aibbidi *Neque declinátam quicquam ab aliárum ingénio vllam (repérias!)*

Mu. [*reperias.*]

4 bidsfii *Itaque ádeò vno omnes ánimo socrus odêrunt nurus:*

G. Hi duo versus pulchrè habebunt si ad finem prioris apponatur, [*viris*]. aisdfiii: *alter incipiat ab* [*Esse*], *& in calce lega-*

5 biddfii *Viris esse aduórsas æquè stúdium est, símilis pertinácia est.*

1 *Prò deûm atq. h.*) L Grauiter ab exclamatione incipit, & morum similitudinem conquerationem vocat, per auxesin. Est quod hoc exordiũ accusationis. *Proh Deûm*) V Exordium est παβρησίας per exclamationem & repetitionem, & congerie amplificatur, locóque communi constat de mulierum ingenio & moribus, & in tribus primis versibus est thesis, in reliquis hypothesis. *Quod hoc g. est, q. h. co.*) D Conatur Terẽtius aduersus famam, socrum bonam reperire. & incipit à generali exclamatione, quo vehementior sit eius accusatio: paulatímque ad speciale crimen descendit. *Quod hoc g.*) Accusatio à persona: cui accidit ex sexu quòd socrus est. *Coniuratio*) Confessio, bonæ rei est: Coniuratio, malæ. & inde Coniuratio Catilinæ dicta est. *Quæ hæc c.*) Accusatio à re. *Coniuratio*) V συμβασις societatis est, & conföderationis mulierum, sicut socij aliis sunt coniurati.

2 *Vt omnes m. ead. & c.*) D Bono argumento vtitur, Læsisti nurum, quia socrus es: & nulla socrus diligit nurum. *Vt omnes mul.*) Accusatio à causa eadem. *Studeant*) Maioris operis est Studere, quàm Velle.

3 *Neque decl. quicq.*) Id est, flexam vel inflexam, ab eo quod declinauerit: ne parum sit, diuersam vel dissimilem dixisse. vt est illud, Illum tumulũ inflexit. *Declinatam*) V Recessisse. Prouerbium id approbat Germanicũ, *Sie seind auff einen leist gemacht.* aut, *Es ist eine wie die ander*, aut frequentiùs sic dicitur. *Es ist eine manir*. Et Euripidis Medea sic habet, γυναῖκες ἐσμὲν ἐκ τὰ μὲν καλὰ ἀμηχανώτατα, κακῶν τε πάντων τέκτονες σοφώτατα.

4 *Itaque a. v. a.*) Hîc est scopus & materia huius dramatis. D Nescias an ex sententia hac, vel adeò ex hac scena nomen fabulæ sit inuentum. *Itaque adeò*) Necessaria sententiæ ἀμφιβολία ad describendum vtranque personam.

5 *Viris esse aduersus*) Aliud argumentum, Læsisti nurum, vt mihi aduersareris. nam mulieres omnes aduersantur viris. V Simonides ingenia diuersa mulierum imaginibus decem à brutis, quorum mores referunt, sumptis expressit. Sed Softratam maritus ex cane à Deo formatam arbitratur. Formauit enim deus alias ex sue, alias ex vulpe, alias ex cane, alias ex terra, alias ex mari, alias ex dossuario asino, alias ex mustela, alias ex equo, alias ex simia, alias ex apicula, quæ postrema omnium optima meritò, si quis apicularum ingenium attenderit, censenda est. Post hæc non

sur [*est pertinacia.*] ſſſabſip. A*tum Muretus in priore legit* [*uno animo omnes*]. biaſſiii.

In eôdem omnes mihi vidêntur ludo doctæ ad malítiam: aſiſſſdp 6

Et ei ludo, ſi vllus[a] *eſt, magíſtram hanc eſſe ſátis certò ſcio.* {aſiiſaſi aſſ 7

Muretus transfert [*&*] *in præcedentem verſum: ſed hic non ſanatur. nam aut* [*ei*] *monoſyllabum,* ſſiiſaſi: *vel s elidendum in* [*vllus*], iſſiſaſi.

*Exclamatio admi fericordiam commouendam. *D. *niſis* per iuſiurandum. L Deieratio ad purgationé. *L. Abominatio.

S.**Me míseram, quæ nunc quámobrem accûſer, néſcio.* L. *hem,* dſdſſp 8

Tu neſcis! S.**non, ita me dij bene ament, mi Laches:* ſſadſi 9

Itáque vnà inter nos ágere ætátem líceat. L.**dij* afdſdſwi 10

mala prohibeant.

S. *Méque abs te ſimmérito eſſe accuſátam póſtmodũ reſciſces.* / L. *ſcio:* sdſſsſſi 11

Baechius ſexto loco neceſſarius: vel legendum [*immeritò accuſatam reſciſces poſtmodum*], ſdſſſſii. Mu [*poſtmodo*]. ſdſſiaſi.

non aliter ac Laches, colligit, Poëta idem, Ζεὺς γὰς μέγιστον ἐποίησε κακὸν γυναῖκας, ἥτις καὶ δοκοῦσιν ὠφελεῖν Β' χοντι τῷ μάλιστα γίνεται κακὸν, &c. Hæc ſanè cuncta, ſicut & ſuperiora, ſuo loco & tempore quadrare poſſunt. *Æquè ſi. eſt*) D Studium eſt dedita opera voluntatis hominis attentior atque impenſior. *Similis pert. eſt*) ἀυξησις. nam ſtudium & bonum eſt: Pertinacia verò nunquam non mala.

6 *In eo l. o. m. v. l. do. ad mal.*) Tria in accuſatione poſuit, ex quibus duo ſunt communia, vnum ipſius, quòd mulier eſt, & quod ſocrus, communia: quòd ipſa ſpecialiter magiſtra eſt ad malitiã Soſtrata. Ex his colligit iniuriam paſſam nurum per coniecturam. *Videntur ludo doctæ*) L Venuſtæ metaphoræ. *In eod. o. m. v. l. d.*) B Eodem in ludo doctos dicimus, qui ſimilibus vitiis laborant, & improbitate pares ſunt. videas enim fermè ingeniò & moribus conuenire, qui communibus ſunt vſi præceptoribus. hoc autem Terentii dictũ inuuit, nullam inueniri bonam mulierem. V *Sie haben einen meiſter gehabt.* cui ſuffragatur & hic ſenarius, γυνὴ γυναικὸς πώποτ' ἐδὲ διαρέσει. Hoc eſt, Fœmina nil à fœmina vnquam diſcrepat. Et obiter alludit ad ſcolam τῆς γυναικοκρατείας, in qua eſt magiſtra, ſunt diſcipulæ ad malitiam informãdæ, perinde ac ſi mulieres πονηραὶ eſſent.

7 *Et ei l. ſi vll. eſt, mag.*) D Magna amplificatio criminis. dubitat, anſit ludus malitiæ: & magiſtram non dubitat Soſtratam, ſed certò ſcio, inquit.

8 *Me miseram*) Et hæc quæ ἐμπαθῶς cœpit, ad miſericordiam ſpectat defendentis oratio. *Quæ nunc q. acc. n.*) Oratoriè pro ſe loquitur mulier. Siquidem maioris innocentiæ eſt neſcire crimen, quàm defendere. & his verbis oſtenditur ſine noxa eſſe etiam Philumenam: non ſolùm hanc quæ loquitur, Soſtratam.

Hem, Tu neſcis!) V Interrogatio eſt nimis amarulenta. *Non, ita me*) Et iure iurando & voto de longiori vitæ coniunctione, non tam ipſi blanditur, quàm iratum maritum reprimit. *Non, ita me dij b. a. Mi Laches*) Modò Mi Laches non eſt blandientis, ſed eius qui periclitetur innoxius. *Non ita me dij b. a.*) Animaduertendum veteres non minùs ἐυφημισμὸν in verbis quàm κακόφατον neglexiſſe: velut hîc, Ita me dij bene ament.

9 *Itáque*) Modò duæ partes ſunt orationis. *Dij mala p. o.*) Seniliter odit vxorem, cuius amor optabilis fuit in adoleſcentia. *Dij mala pr.*) Vt vnà inter nos agamus ætatẽ. *Dij im.*) V Abominatio eſt, qua ſignificat fore iacturam facilem & tolerabilem, etiamſi vxor morte eripiatur. Diuerſum ſentit Admetus Alceſtide mortua, inquiens, Τί γὰρ ἀνδρὶ κακὸν μεῖζον, ἁμαρτεῖν πιστῆι ἀλόχου.

10 *Méque abs te*) Inficiatio eſt, qua ſe innocentiæ fiducia freta purgat, dicens breui fore, vt maritus innocentiam ſuam reſciſcat. *Poſtmodum reſciſces*) D Hæc figura ab oratoribus ἐπάγγελμα nominatur: in qua aliquid promittimus iudicibus nos probaturos, cùm metuimus, ne quid illis temere perſuaſum ſit. *Poſtmodum reſc.*) Fiducia innocentiæ. Reſciſcere eſt, cùm quod de induſtria celatur, vis argumentorum vi agnoſcitur.

12 dſſſſſſi *Te immérito ô! an quicquam pro iſtis factis dignum te dici poteſt!*

13 ſdidſſſi **Quæ me, & te, & famíliam dedécoras: fílio luctũ* / *paras.* / *Mu.* [*parasti*] *D. Exageratio & amplificatio, L à perſonis priùs quã crimen proferat.

14 ſdſſſſp *Tum autem, ex amícis inimíci vt ſint nobis affínes, facis:*

15 {ſſſaſiſi ſſſſ *Qui illum decrêrunt dignum, ſũos cui líberos committerent.*

16 ſdſſſſiij *Tu ſola exórere, quæ pertúrbas hæc tua impudéntia.* *V. Inficiatur interrogando.

17 bſaſſaai S.**Egóne!* L. *tu,* *inquam, múlier, quæ me omnino lápidem, haud hóminem putas.* *L. Reſumptio ad vehementiam. *Mulier*, emphaſin habet.

18 dſidſiſj **An quia ruri eſſe crebrò ſóleo, neſcîre arbitrámini* *L. Occupatio, qua tollit ſuſpicionis opinionem, vt ré certam confirmet. *Mu.* [*ſilli*]. A *pro illic.* ſbſſddr–.

19 ſſſſp *Quo quiſque pacto hîc vitam veſtrórum éxigat!*

20 {ſbſſaai ſaſſddr– *Multò méliùs hîc quæ fiunt, quàm / illic / vbi ſum aſſíduè, ſcio:*

11 *Te immerito*) V Repetitio eſt ἐπαναφορὰ, & iam crimen intendit, atque ita accuſat, obſcuriùs tamen. Latet enim adhuc propoſitio, quæ paulò pòſt perſpicua erit. Et eſt hîc exaggeratio per diſtributionem, ex vno crimine multa faciens, nata ex perſonarum circunſtantiis & incommodis atque effectibus importunitatis atque moroſitatis vxoris. *An quicq. pro iſt. f.*) D Amaré. παρὰ προσδοκίαν.

13 *Quæ me, & te, & f.*) Iam ſic accuſat, quaſi probauerit crimen. & eſt amplificatio. *Quæ me, & te, & f.*) Hæc exaggeratio eſt, quæ διαίρεσις appellatur: cùm ex vno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina. *Dedecoras*) Dedecoratur, quod honeſtum eſt: Turpatur, quod honeſtum eſt corporale.

14 *Ex amicis in.*) B Contentio eſt, ex contrariis enim oratio conficitur.

15 *Cui ſuos l. b. e.*) D Nota Liberos in ſignificatione etiã vnius filiæ. *Dignum, ſuos eus lib. c.*) Multùm ſonanter, & accuſatorio ſtrepitu nec maſculinum genus, nec fœminimum poſuit: nec vnã, ſed Liberos. Sic Cic. En cui tuos liberos committas. cùm de vno ageret. &, Habemus enim liberos omnes. de puella. *Dignum*) D Sic dixit Dignum, vt honoris genus ſit, accipere vxorem meruiſſe.

16 *Tu ſola exó.*) Emergis, reperiris. Verbum hoc impudentiam notat Cicero. Exortus eſt ſeruus, qui quem in eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus. *Exórere*) Exiſtis. Exoriri dicitur qui non expectatus inuadit aliquem.

17 *Mulier*) V A ſexu vxori conuitium facit. *Tu inquam mulier, q. me o. l. h. h. p.*) Tu mulier, ἴμφασιν malitiæ habet. & omnino expreſsio conſuetudinis eſt ad indignationem. Et Lapis nunquam vtilis, niſi ad telum, quem magis ad iniuriam delegit. nam ſaxum melius, quàm lapis. vt Virgilius, Saxáque ſubuectare humeris. B Lapis pro bruto ſtupidóque homine ponitur aliquoties. *Tu inq. mulier*) D Sic Virgil. –Variũ & mutabile ſemper Fœmina. *Lapidem h. hom.*) Sufficeret, Lapidem putas: ſed de ſtomacho, Haud hominem, additum eſt. Plautus, Heus meus elephanti corio circuntectus eſt, non ſuo. *Haud. h. p.*) ἐν ἄλλοις Sic Apollodorus.

18 *An quia*) V Per antipophoran remouet ſuſpicionis occaſionem, ne videatur falsò & ignarus rerum ob abſentiam ipſam obiurgare. Diligentis eſt Senis & patrisfamiliãs ſolliciti, etiam ruri inquirere quæ domi rectè vel prauè gerantur. Fama velox malum ſubitò familiæ peccata ad dominos defert. *An quia r. cr. eſſe*) D Memor ſui eſt, qui dixerat, Rus abis.

19 *Quo q. p. veſtr.*) Veſtrorum pro veſtrum. ſic veteres.

20 *Multò mel. hîc q. ſi.*) ἀπροσδόκητος vſus eſt, vt in Adelphis, --An non ſex totis menſibus Priùs olfeciſſem?

G. [Ideóque vt] aſiibſbſp: *vel ſic*, aſb atatu. Mu [*Ideò quia vti*], aadbſbſi. A Go-ueanus tollit [*fama*]: *tum in domi nihil eli dendum, &* [*proinde*] *triſyllabii*, aidbiibp.
* Propoſitio querelæ.

[I]deò quia vt [vos mihi domi éritis, próinde ego ero fámâ fóris. 21
*Iam prídem équidem audíui cœpísse ódium tûi Philúmenam: 22
*Mínimé*que ádeò mirum: & ni id feciſſet, magis' mirum fóret. 23
Sed non crédidi ádeò, vt étiam totam hanc odíſſet domum: 24
Quod ſi ſciſſem, illa hîc manêret pótiùs, tu hinc iſſes fóras. 25
*At vidé quàm immérito ægritûdo hæc óritur *mihi ſubs te Sóſtrata: 26
Rus habitâtum ábij, concédens vobis, & rei ſéruiens, 27

Comminatio eiectionis.

*L. Amplificatio à ſuis meritis. *Mu.* [*mi*].

21 *Ideò quia vt vos m.d.er.)* Mirè confirmat vnde ſciat: ne ſuſpiciosè crimen obiicere videretur. Et bene Mihi, quia commodi as familiæ ad hunc redundatura eſt. *Perinde ego ero fama foris)* G Fama redũdare mihi videtur. Cauſam enim adfert Laches, quare tam bene ſciret, quæ domi in vrbe gererentur, cùm eſſet ipſe rure: In eo, inquit, facio, quia vt vos res meas domi adminiſtrabitis, vt mihi laborabitis, vt mihi obſequemini, ita ego vobis ero rure. hoc eſt, vobis deſieri nihil patiar, benignéque omnia præbebo, ſi mecum vos beneuolentia officiíſque certetis: quod ſi contrà à vobis fieri ſenſero, ſinam & egere, & algere, & eſurire, nihílque rure ad vos deferri patiar. Vnde huc tamen ea dictio irrepſerit, non diſſimulabo. Sequitur, Iam pridem equidem audiui cepiſſe odium tui Philumenam. Vbi cum notatum eſſet, à fama argumentari Lachetem Fama in proximum ſuperiorem verſum irrepſit. Hæc hactenus fuiſſe excuſſa, explicata, omnium qui literas tractant, iudicio approbata.

21 *Iam pridem)* L Propoſitio, quæ amplificãdi cauſa dilata eſt: cui ſubiicitur confirmatio breuis ex ipſa re, & mox amplificatio ex odii magnitudine: *Iam pridem)* V Nunc dilucidè proponit. quæ enim hactenus dicta ſũt, ad exaggerandam cauſam conſultò in hunc vſque locum præpoſuit. *Pridem equidem aud. e.ad.r.Ph.)* D Primò obiurgatio eſt Soſtratæ, cur non amet nurum. Secundò, cur non amẽtur à nuru. Tertiò, cur vſque adeò puella nupta deſerat domum. *Philumenam)* B Nominis Philumena Terentius penultimam corripit. Nam in Græcis epſilon eſt. Hoc ideò annotandum duxi, quia vulgus Latinorum ſine authore eandem ſyllabam producit.

Miniméque adeò) V Confirmatio cum remotione admirationis, & amplificatione odii: eſt & inopinatum cum eiectionis comminatione. *Miniméque adeò m.)* B Sũma marè, pro merito dicit odium cõtra meritum amorémque: ſimul excuſat nurum, quæ ederit talem ſocrum: & ſimul præuenit, Quid ſi non læſa eſt, ſed odio me habet?

Sed non cr.adeò) Deeſt Oſeram fuiſſe. 24
At vide) V Amplificat ab indignitate & meritis ſuis in eam & totum domum. Narrat ſuos labores & moleſtias quas ſuſtineat earum cauſa, vt neglecti officii eã vehementiùs accuſet. Creſcit oratio à loco, à cauſa finali, à duititie laboris, ab ætate, & voluntario ſtudio. *At vide q.imm.ægr.h.m.or.abs te Soſt.)* D Mixtas poſt acrem inuectionem, ſeipſum miſeratur, vt inuidiam duræ inclamationis in ipſam conuertat. Sic in Andria, Age nunc: iam ego pol hodie, ſi viuo, tibi Oſtendam, herum quid ſit pericli fallere. Et continuò, Chreme, Pietatẽ gnati: nónne te miſeret mei! Tantum laborem capere ob talem filium. *Quàm imm.ægr.h.or.m.abs te Soſt.)* Poſtquam deiniuria dixit, de perſona eius cuius fama eſt, id eſt, cum. *Ægritudo h.or.)* Oritur, & magnitudinem rei ſignificat, & repentinum impetum. vt ſuprà, Tũ ſola exórere.

Rus hab.abij) Quia dixit, Senex rus ſeſe abdidit. *Concedens v.)* Ne diceretur, quòd ſit voluptatis cauſa, Vobis melius pluraliter, quàm ſi diceret qui. *Concedens vob.)* Id eſt, vt vos in vrbe eſſetis. *Rei ſ.)* Res ſeruit diuitibus, quia abundant. rei ſeruiunt pauperes: 27

*Sumptus veſtros, ótiúmque vt noſtra res poſſet pati, 28
Méo labóri haud parcens præter æquum, atque atâtem meam: 29
Non te pro his curâſſe rebus, nequid ægrè eſſet mihi! 30
s, *Non mea ópera, neque pol culpa ſuênit / L. immo máximé. 31
Sola hîc fuíſti: in te omnis *hæret culpa ſola Sóſtrata. 32
Quæ hîc erant, curáres: cùm ego vos ſólui curis cáueris: 33
*Cum puélla anum ſuſcepíſſe inimicitias non pudet! 34
*Illíus' dices culpa factum. s, haud équidem dico mi Laches. 35

*Exaggerat rei indignitatẽ à ſui in familiam meritis. G. Hic iambicus cenſeri poſſit, iiſſiſſp.

*V. Defendit ſe inſiciatione. L Et fit cõtrouerſia coniectu ralis. D. *Opera* ſcientes, *culpa* neſcientes lædimus. *L. Probatio ex vi remotionis. *L. Inuidia facti à perſonis. *L Occupatio, quę & ipſa vim habet ex remotiõe, P qua defenſionẽ præuenit.

res: quia ſe coartant ad anguſtias rei. Ita ergo res pro qualitate ſua & ſeruit, & ei rei ſeruitur. Horatius, Imperat aut ſeruit collecta pecunia cuique.

28 *Sumptus, v.or.)* Sumptus veſtros, idẽ quod alibi, Otium, vitam vrbanam. Vel quòd nihil acquiritis. vt in Adelphis, Hanc ego clementem vitam vrbanam, atque otium ſequutus ſum. *Otiúmque)* Hoc eſt, amorem: quaſi nihil agentibus. *Vt noſtrares p.p.)* Mediocris ſcilicet: vt Comici patres familiâs.

29 *Præter æq.atq.æt.m.)* Præter æquum, quia vos eſtis domini: vel quia vos fruimini, cùm ego deluerim. Ætatem, quia ſenex. Virg.--Vires vltra, ſortémque ſenectæ.

30 *Non te pro his c.r.)* Mirus ſenſus. Pro his, inquit, tot rebus vnam, & facilem redderes: curares ne quid ægrè eſſet mihi. Et Te ſic pronuntiandum, quaſi dicat, Etſi alii nõ curarẽt, curare debuiſti. V Vehementior eſt oratio interrogatione.

31 *Non mea op.n.p.c.)* D Vellet dicere, Nurus euẽnit: ſed melius dixit, Non mea me accuſando confirmaret quod dixit ſenex, Omnes ſocrus oderunt nurus. *Neque pol c.eu.)* Bene additum, Neque pol culpa. Potuit enim fieri, vt non fecerit ipſa iniuriam: ſed tamen permiſerit fieri. mirè tamen nec ipſa accuſat nurum. *Non mea op.n.p.c.)* Videtur vnum dixiſſe Opera & Culpa: & tamen non eſt idem. Opera enim eſt, ſi ſcientes læſerimus: Culpa, ſi neſcientes. quorũ alterum, ſceleris; alterum, ſtultitiæ. *Imò max.)* V Confirmat eius excuſationẽ inuertens, Imò tu es in culpa. Confirmatio eſt à numero, Sola affuiſti. Ergo nulla alia potuit ei moleſta eſſe, à loco & officio muliebri, Curare debet materfamilias diligẽter quæ domi ſunt curanda. A facili, Quia rerum externarum cura non impeditur.

Sola hîc f.) B A circunſtantia, quòd ſola fuerit. *Sola hîc f.)* D Ratio. & deeſt Enim: vt ſit, Sola enim hîc fuiſti, quòd ad filium & maritum pertinet. nam non ſola, cũ qua nurus. *Sola hîc f.)* Sola quantum pertinet ad regendam domum; cæterum & filius, & nurus erant, ſed ſola, id eſt ſine me. *In te omnis h.c.)* Etſi in nuru culpa aliqua, in te omnis eſt ramen Soſtrata. *Sola Soſtrata)* Optimè geminauit Sola, more iraſcentium: nõdum nomen poſuit. & Soſtrata, additum ad amaritudinem inclamantis.

Cum ego vos ſ.c.c.) Vos, pro te: vt, --Deſiſte manum committere Teucris. *Cum ego vos ſ.)* Noua figura, Solui vos.

Cum p.an ſ.in.) Hoc dicit tanquam conceſſerit etiam nurum iniquam eſſe. *Cum p.)* Pulchrum blandè dixit; ita hanc cum amaritudine; Anum.

Illius d.c.f.) Præuenit defenſionem: & eã ſic pronuntiauit vt crimen. *Illius dices)* V ἀντιπροσωπεῖα negat cauſas abitionis in Pamphilum reiici poſſe. *Haud eq.d.mi L.)* D Mi Laches modò dixit, quaſi grauiſſimum accuſatorem arguens, & quaſi defatigata & delaſſata eius inclamationibus. Non ergo blandientis eſt modò Mi: ſed inuidioſè rogitantis.

[dii]disyllabum.

L. *Gaudeo (ita me dii ament) gnati causſa: nam de* — iaasſſtu 36
te quidem

D. Peccando detrimẽti, &c. hoc eſt, non poteſ fieri peior. *L. Obiectio ad defenſionẽ, ſed per modeſta. *L. Refutatio à ſigno.

Satis' ſcio peccándo, detriménti níhil fieri poteſt. — aſſſſſdtb 37
G. Et hic rurſus iambicus, iaſſſiai.

S. * *Quî ſcis an ea cauſſa, mi vir, me odiſſe aſſimulauerit,* — faſſſdtu 38

Vt cum matre vnà plus eſſet? L. *quid ais! *non ſigni* — iſſſaſ— 39
ſat eſt,

Quòd heri nemo vóluit viſéntem te ad eam intro- — ataſdſtu 40
míttere!

*L. Abſolutio, locus coniecturalis, & proprius defenſoris. * Socrus moroſa accuſatur. L Redit adinſtitutũ, dimiſſa altercatione: & confirmatà perſona.

S. * *Enim' laſſam óppidò tum aiébant: eò ad eam nõ* — 6dſtaſtu 41
admíſſa ſum. *Al.* Eam]: *quod ſi monoſyllabũ cenſeatur, aut ſi prima huius verſus à ſuperiori pendere dicatur, erit trochaicus abſque Bacchio,* ſditaltu: *alioquin iambicus cenſeatur,* iſaſbſſp.

L. * *Tuos eſſe illi mores morbũ magis', quàm vllam* — 6ſſſ6atu 42
áliã rẽ árbitror; — ſſſſa
G. *Poteſt & hic eſſe iambicus,* iſſſxdſp. *& eliſo s in* [magu], iſſſddſp.

86 *Gaudeo, ita me dii am. gn. c.)* Quòd ſimilis filius non ſit, an quòd talem vxorem habeat, quam nec inimica accuſare poſſit? Et Gnati cauſa, dixit: quia talem vxorem habens, ſuæ cauſa quid gaudeat nõ habet. *Gaudeo)* V Redit ad ſe ſenex, gaudet de filio, vxoré negligit, de cuius æſtimatione nihil poſſit adimi, quòd deterior ſit & improbior, quàm poſthac fieri poſſit. Prouerbii vim hæc locutio habet. *Nam de te q. Sat: ſcio)* D Id eſt, nihil detrimenti ſit, ſi tu peccesſ: id eſt, nunquam, inquit, peccando peior fieri potes: ſed es eadem quæ ſemper es. Senſus eſt, Iã talis es, vt peior fieri non poſſis: Sic Cicero, Eſt idem Verres qui fuit ſemper.

87 *Peccando, detr.)* Seruas, inquit, numerum peccatorum, nec fit vllũ copiæ detrimentum. ſed cùm plurimũ delinquas, tantundem ſemper admittitur. *Peccando. detr.)* Hic ſenſus obſcurus eſt, attamen hic, Dum quantumcunque, inquit, ſceleris admiſeris, id eſt, quãtumcũque peccaueris, nihil de tua exiſtimatione minuitur, nihil de pudore derogatur: eadem es quæ fuiſti, quia peior fieri nõ potes. *Peccando, detr.)* Quidam hanc putant εἰρωνείαν; quaſi dicat, Certus ſum quòd ex nullo peccato tuo damnum pati poſſumus: ſed malé.

88 *Qui ſcis an ea c. mi vir)* Defenſio à deriuatione cauſæ: in qua oſtenditur nõ hanc eſſe, quam obiicit cauſam ſenex, cur abierit nurus ad matrem ſuam. *Qui ſcis)* V Purgat ſe conſtanter, & ſimulationem ſuam excuſat. *Vt cum m.)* D Deeſt. Sua. *Vt cum m. v. p. eſſet?)* ἱδιοτικῶς dixit. id eſt, diu ac maiorem partem. *Quid ais non)* V Refutat coniecturam à teſtimonio pridiani facti.

89 *Quòd heri n. v.)* D Bene infirmauit defenſionem ſenex, dicendo, Si propter matrem abiit, cur tu excluſa es, cùm venires?

90 *Enim l. opp.)* Infirmius defenditur ſocrus, vt error ſenis vſque ad κατάστροφὴν perſeueret. *Enim laſſ.)* V Confirmat purgationem à cauſa, cur non ſit admiſſa. Eſt autem in particula rationali Enim archaiſmus, quæ natura poſtponi ſolet, hîc autem præponitur. Simile eſt apud Plautum, Enim cognoui nunc. *Enim l. opp.)* D Pro, Oppidò enim, dixit. Superuacua ponitur interdum hæc coniunctio, aut pro altera coniunctione. *Oppidò)* Valde. tranſlatio à ruſticis, qui interrogati quemadmodum fruges prouenieſſent, reſpondebant, Oppidò, id eſt, quæ ſibi & oppido ſufficere potuiſſent. *Eò)* Propterea, ideo.

91 *Tuos eſſe illi)* L Redit ad inſtitutũ dimiſſa altercatione, & confirmat à perſona. *Tuos e. illi m. m. m.)* D Acerbiſſimè inſtitit ſenex & accuſationi vxoris, & defenſioni nurus: ſiquidem hoc ſenſu dicat, nurũ nec mendacii culpam incurrere, quæ verè ægrotet ex moribus malæ ſocrus.

43 daſſſſtu *Et méritò ádeó. nam veſtrárum nulla eſt, quin gnatum velit*

44 ſſſbdtu *Dúcere vxórem: & quæ vobis plácita conditio eſt,* — G. Rurſus & hic iãbicus, iſſſſſſi: & eaſdem 3 diſyllabo facto, iſſſſſi.
datur.

45 aſſſſtu caſſſs *Vbi duxêre impúlſu veſtro, veſtro impúlſu éâſdem* — iſſſſſi.
éxigunt.

43 *Nam veſt.)* V Omiſſa obiurgatione redit ad locum communem vnde digreſſus eſt, & iterum de mulierum communi vitio conqueritur, concludit. *Nam veſt. n. eſt)* D Pro Veſtrum. hoc enim ab eo quod eſt veſtræ. *Quin gn. v.)* Quin, quæ non.

44 *Et quæ v. pl. c. eſt, d.)* Imago hîc quædam argumentationis, quæ dicitur ἀπ' ἀρχῆς ἐπὶ τέλος, quod Latinè dicitur, Ab initio ad finem. & vt generaliter cœpit inuectionẽ, ita generaliter cõcluſit in ſocrus. & eſt ſenſus, Eò impudentiam ſocruũ Impulſus repetitio demonſtrauit. Sic in Heautont. Scortari crebrò nolunt, nolũt crebrò conuiuarier.

45 *Vbi dux. im. v.)* Bene verba cadẽ ſtomachosè & ſignificanter repetiuit, vt improbitas ex proximo appareat impulſu. *Vbi dux. im.)* Videtur, vt ſuprà diximus, hæc tota ſcena ad hoc interpoſita, vt fabulæ nomen hinc intelligeremus inuentum. Et impudentiam ſocruũ Impulſus repetitio demonſtrauit. Sic in Heautont. Scortari crebrò nolunt, nolũt crebrò conuiuarier.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. P Läches Pamphili pater, Phidippum Philumenæ parentem conuenit ſuper rẽditu ſuæ nurus, quam certè Phidippus negat apud ſocerum abſente Pamphilo perdurare poſſe. quæ res pertinet ad augendum periculum Soſtratæ ex ſuſpicione Lachetis. P Initiò moralis allocutio Phidippi eſt ad filiam, mitiſſimi patris colorem oſtendens. V *Theſes.* 1 Nimia lenitas & facilitas patrum in ſuos non parum obeſt. 2 Patris eſt poteſtas, vt ſuos pro arbitratu cogat. 3 Non celando ſed proferendo peccato diſſidium tollitur. 4 Maritus vxorem tanquam partem ſui magnificit. 5 Lenitas patris liberos apud ſe retinet. Exemplum paternæ indulgẽtiæ in Phidippo proponitur. Tota ſcena eſt expoſtulatoria, ſed modeſtior. Nam Laches accuſat Phidippum, quòd filiam domi retinuerit, & apud generum non reliquerit. M Licere parentibus ſubinde falſa comminiſci, & denuntiare mendacia, quo liberorum ſuorum famæ integritatem, pudicitiam & honeſtatem tueantur, docet hæc ſcena: idque exemplo Phidippi. Nam cùm eſſet grauida ignorante Pamphilo Philumena, & ob eã cauſam, ſi ad ſocrum rediiſſet, in vitio inueniretur, finxit pater animum filiæ alienarum à Pamphili familia propter eius abſentiam. Plato libro ſexto de Legibus, Multa conceſſa iunt à legiſlatore parentibus, vt illorum probitatem augeant, quæ tamen ſi modum exceſſerint, cã ſtiganda ſunt, ne inde poſteà malis exemplis peſſundetur legum integritas.

Verſ. gen. Iambici tetr. catalectici ſine ſcazontes.

PHIDIPPVS *ſenex.* LACHES. SOSTRATA.

1 ſiſbſſſu *ETSI *ſcio Philumenam meum ius eſſe, vt te* — *D. Apparet & hîc multa priùs patrì ſuo Philumenam
cogam

1 *Et ſi ſcio)* V Loquitur hîc ad Philumenam, ſignificans ſe eius diſceſſionem ab ædibus mariti ægrè ferre. Vtitur argumento à iure patrio in liberos, relaxat tãmẽ hoc ob animum paternum, id eſt, clementem, benignum & indulgentem, vt eius voluntati licet temerariæ aliquid largiatur. Etſi autem libidinis vocabulum hîc in bonam partem accipitur, tamen oſtendit ſubaccuſari inobedientiam filiæ. Eſt autem libido ſecundum Ciceronem 4: Tuſcul. voluntas temerè ſuſcepta Eſt Chryſippo, vt Laërtius refert, ἐπιθυμία ἄτακτος ὄρεξις ἄλογος. *Vt te cogam)* D Etiam inuitam ſcilicet. *Scio meum ius eſſe vt te cogam)* Hoc idem in Adelphis, --Non neceſſe habeo omnia Pro meo vocabulum hîc in bonam partem accipitur. iure agere.

locutam fuisse. ergo hæc responsio est, non principiũ.

Quæ ego imperem fácere: ego tamen pátrio ánimo victus fáciam ijbamsdv 2

Vt tibi concêdam: neque tuæ libídini aduersâbor. dſdiijſo 3

L. *Atque eccum Phidíppum óptumè vídeo: sex hoc iam scibo quid' fiet.* / D. *Al. [hinc iam scibo quid fiet.]* / *Atum fiet acataleĉticus*, ſſiaſip. / G. *[Atque eccum ipſum optumè video: ex hoc quid fiet, iam scibo.]* ſſiaſiſſo. ſſiaſiſp ſſiaſd 4

Eadem sententia quæ superioris scenæ, sed est sparsa in personas.

* L. Admonitio, quam auget comparatione: & est vice exordii expostulationis.

* *Phidíppe, etſi ego méis ſómnibus' ſcío me esse appri mè ob sequênem:* G. *[me omnibus scio]*. ſdſaſſiv: & *[meis]mono, syllabo fícto, diſsaque s in [omnibus]*. ſdſbſſiv. Mu ſ *Phidippe, esse ego meis omnibus scio me appr.* ſdidaſiv. L *Pro [apprimè] Pierius [adprima]*. Est verò Synecdoche figura non indigenas. sdſaſſiv ſdſaſ 5

Sed non ádeò, vt facilitas mĕa illórum corrúmpat ánimos. ſabſſb. ſaba 6

Quòd ſi tu idem fáceres, magis in rem & noſtram & voſtram id eſſet. ſaaſſiv 7

* L. Blanda correptio ad defensionẽ D. *Amisti*, syncopè pro amisisti.

Nunc vídeo in illórum potestâte esse te. P. **eia verò.* diſſij- 8

L. *Ádi te heri de filia: vt veni, itidem incértum amísi.* aiſidiſſ- 9

2 *Patrio an.v.)* Bene Victum: quia non ratione facio. Victus est vndecunque, qui recedit à iure. Mitis pater inducitur.

3 *Neque t. lib.)* Libido est quælibet voluntas temerè suscepta. Et bene Libidini. est enim nõ æquum domo mariti abesse nuptam. Etsi enim pro voluntate posuit Libidinem: tamen subarcusauit hoc nomine.

4 *Optumè)* Opportunè. *Ex hoc iam sc.)* Legitur & Hinc, locale aduerbium. & quasi comminatur vxori modò se inuenturũ ipsam peccasse, non nurum. *Quid fiet)* Vtrũ quid sit rectum quid fiet nurus? vtrum innocens, an iniqua? Et videtur hoc Solitarie dicere: nam vicini sunt inter se proximi Laches & Phidippus.

5 *Phidippe, etsi ego meis)* Expostulatio Lachetis apud Phidippum, accusationem cõtinens, tanquam causam iniuriarum intendat. *Phidippe, etsi)* V Propositio est expostulationis egregiæ, temperatæ & modestæ. Sententia est, Tu mihi videris nimiũ indulgere filiæ. Sumpta est ex thesi de nimiæ facilitatis in liberos incommodo. Habens autem rationem socceri senioris ne eum grauius offendat, sic contemperat propositionem, à sua persona, & more tractandi liberos. Indulgeo & ego quidem aliquid liberis, sed non tantùm vt inde deteriores efficiantur. Idem si & tu faceres, res & tuæ & nostræ essent saluæ. Eique ab vtili argumẽtum intercextum. Mox addit Minorem. Sed tu non facis. mulieres enim tibi dominantur, ac tu quod ipsis placet facere cogeris tanquam γυναικοκρατούμενος. *Apprimè)* Vehementissimè. *Scio me esse app. dof.)* Principium à persona eius cum quo agitur, & sua: & an vtile sit nimis obsequi hominem suis.

Sed n. ad. vt f. m.) Facilitas, indulgentia. *Sed non ad. vt f. m.)* Deest Tamen. & est ἀναπλήρωσις tertium.

Nunc vi. in ill. p.) Iucundè temperat eius culpam, quem accusat, cùm dicat illũ coactum à suis facere sibi iniurias. *Eia verò)* Modo aduerbium corripientis. V Blandè accusationem quam intendit mitigat. *Eia verò)* D παρέκβασις.

Heri de h. de f.) Narratio. & memoriter Poëta: quia dixit, --Heri ea causa rure huc aduenit: Patrem continuò cõuenit Philumenæ. *Itidem inc.)* Et Itidem, quid est? an id, Incertum amisisti, vt ad te incertus veni? Iungendum ergo, Vt veni, itidem. &c. vt sit, Vt veni, amisisti itidem incertũ. Incertus, inquit, veni: incertus à te recessi.

10 diſſiſſi- **Haud ita decet, si perpétuam vis esse affinitâtem hanc,* *L. Dilemmate colligit propositionẽ: & iniuriã fieri ostendit.

11 ſſiſſiv *Celârete iras: *si quid est peccâtum à nobis, profer:* *Amicorum officium.

12 diſſiſiv *Aut ea *refellêndo, aut purgândo, vobis corrigêmus,* *D. *Refellit*, qui negat: *purgat*, qui fatetur, & sic defendit. Ergo Refellimus per coniecturã: Purgamus per cæteros status.

13 ſſiſſi- *Te iúdice ipso. sin ea est caussa retinéndi apud vos,* *L. Propositio confirmationis.

14 iſſiaiſa iſſ *Quia ægria est: te mihi iniúriam fácere árbitror Phidippe,* [*dii*]*disyllabum*.

15 ddeiſſiv ddi *Si métuis, satis vt mĕa domi curêtur diligênter.* *L. Probatio à studio erga filium, & metu incommodi.

16 biſſiſdv **At (ita me dii ament) haud tibi hoc concêdo, et si illi pater es,* R. [*magnificáre*] *pro Plurimi facere & charũ habere*, iſſiſſiav Subtiliter oneratur culpa nurus recedentis.

17 ſſiaſſid *Vt tu illam saluam magis' velis, quàm ego: *id ádeò gnati caussa,*

18 iſſiſiv *Quem ego intellexi illam haud minùs, quàm se ipsum magnifácere.*

19 biſiaſſv *Neque ádeò me clam est, quàm esse eum gráuiter laturum credam.*

10 *Haud ita)* V Increpat eum per dilemma. Aut retines eam ob peccatum nostrum, aut quod ægrotat. Si propter nostrum peccatum, erras, qui nobis, vt amicum decet, hoc non expenis, vt vel hoc negando refellamus, vel purgando defendamus. Hæc enim est recta ratio dandi diuidii & grariæ reconciliandæ ratio, in amicitia etiam necessaria. Si autẽ ob morbum abest, itidem peccas, qui non putes eam à nobis æquè diligenter curari posse atquè à te. Is adimit Phidippo excusandi cautas, cur apud se ipsam ferat. *Haud ita d.)* D Nõ vtique adeò decet. & est cõfirmatio. *Haud ita d.)* Bene additum est Ita etiã enim celandæ iræ: neque adeò tamen, vt discordiam pariant.

Vobis corr.) Plus dixit Vobis, quam Tibi.

Te iudice) Virgilius. Pan deus Arcadiæ mecum si iudice certet. Quid enim est Te, nisi scilicet reo culpæ, & tibi ipsi ac tuis amicis? vel qui me speres vincere.

Sin ea est) Reprehensio.

Gnatus vor Ph.) Bene addidit nomen, excitandi diligentem.

Quem ego int. m. d. c. d.) Vt, ne non, & iungendum. Vt diligẽter. nõ enim, Metuis satis.

Haud ita) V Confirmat cum iureiurando excusationem, à suo in ipsam affectu & amore. Quis mihi æquè chara est atquè tibi filia? Plerunque fit, vt socceri nurus suas [illegible] amore quo filias complectantur. *At [illegible] ament) haud)* D Addidit iusiurandum: vix enim credibile est tantundem amare socerum, quantum patrem. *Etsi ille p. es)* Salustius in primo libro, Et liberis eius auunculus erat. *Etsi ille p. es)* Compendium attulit. Virgilius, Heu fuge nate dea. Hoc enim sentit, Quanquam natus dea sis, fuge tamen.

Id adeò gn. c.) Honestè amori nurus rationem subiecit piam. Nam non cõtinuò rectum est nimis amari à socero nurũ, nisi propter filium diligatur. Bene ergo, Gnati causa. incredibile est enim patrem nõ patris pietate superari. *Id adeò)* V Ratio à persona filii & affectione eiusdem in eam. Nam filius æquè eam atquè seipsum amat. Officium est mariti, iuxta D. Pauli præceptum, Viri diligant suas vxores vt sua ipsorum corpora. Qui vxorem diligit, seipsum diligit.

Quem ego int.) D Et causam sui amoris ostendit, & mariti nullam erga coniugẽ culpam: quippe qui amet. & à Parmenone dictũ, Eò amantem inuitum. Pamphilum extrudit pater. *Quem ego int. ill. h. m. q. f. m.)* Hîc subtiliter oneratur culpa nurus: si quidem indignè iniuriam faciat socero & marito. *Magnificare)* V Est Magnificare verbũ probatæ monetæ etiam Plinio vsurpatum, licet illud quidã è pomerio Latinæ linguæ proscribere conentur. Græcis μεγαλύνειν esset.

Neque ad. me cl. est q. esse) D Ingeniosissimè Poëta iã præparat causam simulaturo ob hãc rem iracundiam Pamphilo. *Neque adeò)* V A

*L.Purgatio. D principium similiter à personis est factũ.

Hoc si rescierit: eò domum stúdeo hæc priùs, quàm illic huc rédeat. sfdafdfdu sfdafaa 20

P.* *Laches & diligéntiam vestram, & benignitátem* ifijfijv 21

Noui: & quæ dicis ómnia, esse vt dicis, ánimum indúco. ffjfbfv 22

Et te hoc míhi cúpio crédere: illam ad vos redíre stúdeo, fwiiifibv fd 23

Si fácere possim vllo modo. L. *quæres te fácere id* difdfdu 24

*D. Gesticulatio, quædam secretiora quærentis.

*L.Excusatur Pamphilus.

prohíbeat?

Eho nunquídnam accúsat virum? P.**minimé:* affiaff- 25

nam postquam arcéndi

Magis, & vi cœpi cógere vt redíret, sánctè adiúrat, affijffv 26

Nõ posse apud vos Pámphilo se absênte perdurâre. fifiifv 27

dolore filii si hoc resciuerit: filio. Eò autem videtur hanc obiurgationculam instituere, vt ante Pamphili redit ũ Philumena recipiat se ad ædes suas.

20 *Hæc pr.q.ill.h.r.)* D Hic subtiliter etiam terrorem iniecit iracundiæ mariti.

21 *Laches, & dil.v.)* Remotiue statu agit Phidippus pro persona sua. nam in filiam remouet culpam, cur non redeat & relatiuam simul tentat qualitatem: potest enim videri eam iniuria socrus ad hanc voluntatem esse compulsam. *Laches, & dil.v.)* Ab eo cœpit quo maximè motus est, & quod in primis purgandum sibi fuit: ne suspectam aut voluntatem, aut diligentiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam, & gemitu dixit, Laches, quòd ille ait. Phidippe. & bene à nomine cœpit. vt consentire illi videatur. Et Diligentiã, quòd ille ait, Sin metuis, satis vt meæ domi, curentur diligenter. Et vestram melius, quàm Tuam: cùm ille dixerit de se tantùm. Et Benignitatem, quòd ait, --Haud tibi concedo, etsi illi pater es, Vt tu illam, &c. Est igitur ἀπίθανον ad vtrunque. *Laches &)* V Purgat se nunc & remouet crimen, primùm laudatione voluntatis & diligentiæ eius, ne videantur eam suspectam habere. Deinde à suo studio remittendi eam, si possit, Subindicat igitur id per se non stare, sed quandam aliam subesse causam.

22 *Et quæ d.o e.v..d.)* D Quòd iurauit: & quòd dixit Gnati causa. & quòd addidit, Quòd illam amet Pamphilus.

23 *Et te hoc m.c.cr.)* Melius quàm si & hic iuraret. *Et te hoc m.c.cr.)* Bene collegit ex vicissitudine quod volebat.

Si fac.p.) Hic est remotio, Si facere possim vllo modo. & mollius dixit, quàm si, Nec facere possum, dixisset. hoc enim vult intelligi, Volo & non possum facere.

Eho, nunquídnã) V Inquirit causam, quasi aurem prope admouens, & cum gesticulatione & vocis submissione arcanum rimatur. Genius hic in Eho, exprimi videtur. D Interiectio ponentis aurem priorem. nam illa quærit quæ solent de maritis puellæ matribus quæri. Sæpe enim de illis quæri solent aliquid eiusmodi, quod solis ipsis committendum est. *Minime)* V A confessione ipsius, & suo cogendi studio. Dissimulat tamen causam veram. *Nam p. attendit)* D Instiri. & vide, num desit Animum: vt sit. Attendi animé. non enim plenum est, sed nudum. Aduerti enim oculos, aut animum, subauditur.

Adiurat Non posse) R Seruius in versum illum Maronis. Adiuro stygii caput implacabile pontis. Pro iuro, inquit, Prothesis est. Quidam enim volunt iuro tunc dici debere, cùm aliquid confirmamus aut promittimus: vt, iuro me tacturum. Adiuro verò, cùm negamus: vt, adiuro me non posse, me non fecisse. Terentius, --Adiurat Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare. D *Sanctè adiurat)* ro Ad nunc actiuum est, significat enim valde.

Non p.ap.vos P se abs.perd.) Bene hîc addidit Poeta verba Philumenæ, ad quæ Phidippus respondebat, cùm diceret, Et si ĩcio ego

Phil

28 sfaaafffv *Aliud fortásse álijs vítij est: *ego sum ánimo lenijnatus:*

29 sffiidv *Non possum aduorsári meis.* L. *hem Sóstrata.* S. *heu me míseram.*

30 sfiijsf– L.* *Certúmne est istuc?* P. *nunc quidem vt vidêtur: sed num quid vis?* *Al.* [*numquid*].

31 sfiijbsf– *Nam est quod me transíre ad fórum iam opórtet.* L. *eo tecum vná.*

*L.Purgatio à natura.

Mu. [*leni ego sum animo*]. A *sed verius non constat.*

* Paterna lenitas.

D Qualitas venialis

*D. Conclusio,

*Eclipsis: subaudi,

D Quòd Philumena non redeat.

R. *Al. omittitur* [*ad*] *sed perperã.* A *tum in* [*Nam non fieret elisio.* sfiaibs-.

Philumena meum ius esse, &c, *Non p.ap.vos P.se abs.perd.)* Magnificè contra illud quod Laches dixit, ægrè laturum Pamphilum. & ita locurus est, quasi hoc Pamphilo gratius esse debeat. *Perdurare)* Propriè & muliebriter dixit.

28 *Aliud fort.al u.est)* Sic dixit, ne diceret, Sed coge vt redeat: & mollius dixit Aliis, quàm si Tibi dixisset. *Ego sum)* V Fatetur suam nimiam lenitatem. & fauorabiliter concedit se non vacare vitio. *Ego sum an.l.n.)* D Hoc contra illud quod primum dictum est, Etsi ego meis omnibus scio me esse apprimè obsequentem: Sed non adeò, vt facilitas mea illorum corrumpat animos. *Animo l. n.)* Hoc est plenum. nam Sum animo leni, cùm dicimus, προσθήκας profertur.

Hem Sostrata) Quæ dixisti, Non mea opera, neque pol culpa euẽnit. V Suspicatur culpam in Sostrata hærere, & quasi minatur ei. *Hem me mis.)* D Ad se rediri totiés, quasi delassata, conqueritur. 29

Certúmne) V Quod non velit priùs redire, quàm Pamphilus reuertatur. *Nunquid vis?)* D Discedentis verbum.

Transire) Citò ire. 31

ACT. II. SCEN. III.

ARG. D In hac scena est allocutio, qua inducitur secum loquens anus, P conquerendo de suspicione, quam contraxerunt in omnes mulieres viri. D per quam orationem, mores eius, & animus mitis intelligi possit. V *Thoses.* 1 Moderatioris ingenii anus: est non debacchans in virum, *vose eu alter teusel.* 2 Nonnullæ mulieres perniciosæ ac prauæ sunt in causa cur omnes ad vnam sic iudicentur. 3 Peruersitas mulierum non est facilis expurgatu. In Sostrata est exemplum anus compositis & commodis moribus. quæ apud se conqueritur se præter meritum accusari à marito, ac suam innocentiam exponens, se defendit & purgat. M Quòd subinde malorum quorundam improbitas omnibus imputetur, docetur hac scena. Quod ipsum de mulieribus verificatur maximé: nam illarum sexus, quod pleráque malas habet, totus infamatur. Aristoteles libro septimo Politicorum: Sed mulieres, vt vulgò dicitur, omnes malæ sunt. Quod si esset, nõ possemus sanè feliciter ætatem degere: sed quia pleræque ex illis, grauissimis quibusdam animi morbis laborant, vt inuidia, ira, garrulitate, omnes tamen ad hanc stateram ponderantur. *Vers.gen. Trochaici tetr.cat.*

SOSTRATA.

1 {sbdéfst- / sbdf *E'DEPOL *næ nos mulieres sumus' iníquè æquè omnes' inuísæ viris* *E.* [*Edepol*] *abundat in versu:* C *vel est monometer, nempe trochæus cum syllaba, vel creticus: vt in Eunucho actus II. scena III.* [*Occidi.*] R [*nos sumus mulieres iniquè æquè omnes*]. A *Quidam legunt,* [*nos sumus iniquè æquè omnino omnes*]. sbfffft-. *Alij sic,* [*nos sumus iniquæ æquæ omnes*] tum [*edepol*] *cuius prima est anceps, in metro locum habet,* afbffft-. *al.* [*nos sumus mulieres æquè omnes*]. afæfffft-, *eliditur s in* [*sumus*]. Mu [*nos æquè sumus omnes*], tffdfft-.

*L.Defensio totius generis cõtra accusationem Lachetis.

1 *Ædepol næ nos mul s.*&c) D Laches generaliter incusauit socrus: hæc plurimas defendit. Causa accusationis iniquæ, Non enim omnes sumus malæ. *Ædepol)* V Querela

est

Propter paucas: quæ, omnes fáciunt dignæ vt videâ ſſſaſar— 2
mur malo.

Al. (ita me dij amẽt) al. (ita dij me amẽt), aiſſſſtv. *Nam (ita me ament dij) [quod] me accûſat nunc* bſſſſſtv 3
vir, ſum extra nóxiam. *Al. [quòd].* D *Quo hic.in eo quod vel propter quo?*

Sed non fácilè eſt expurgátu: ita ánimum induxê- ſaſaſt— 4
runt ſocrus

Sententia defenſoria contra accuſationem generis totius. *Omneis eſſe iníquas. *haud pol me quidem': nam* ſſſſ.ſtv ſſſſ 5
nunquam ſecus

D. *Qui*, vnde. *Hábui illam, ác ſi ex me eſſet nata: nec quî hoc mĩ-* aſſſſ.ſt. aſſſſdt. 6
hi euéniat, ſcio:

Go. *Niſi*, pro Sed. *Forte legendũ [multimo dũ].* atſaſdtv. *Niſi pol fílium [multis modis] iam expécto vt ré-* ſaſſſdtv aſſt 7
deat domum.

eſt de maritorum iniquitate, quibus eſt καδολικὸν, vix alioqui μερικὸν. Non enim ſtatim ſimpliciter pronuntiandum eſt omne genus mulierum eſſe malitioſum, etiamſi quædam eiuſmodi fuerint. Extant apud authores paſſim multa in mulieres dicta, quæ omnino καδολικὰ non ſunt: ſed hinc exponi poſſunt. Vnde illud Homeri, ὡς οὐκ ἀίστερον κακὸ κύντερόν ἐστι γυναικός. Et Orphei, ὡς ἀ κύντερον κακὸ ἔβγεν ἄλλο γυναικός. Et Hippolitus apud Euripidem exclamat, ὦ Ζεῦ, τί δὴ κίβηλον ἀνθρώποις κακὸν, γυναῖκας εἰς ἐφῶς ἤλιον παρῆκας. Τοὐτῳ δὲ δῆλον ὡς γυνὴ κακὸν μέγα. Idem de omnibus Medea apud eundem fatetur, Αὐτ' ἔσμεν ἔσμεν ἐσμεν, οὐκ ἐξῶ κακὸν γυναῖκας. Eſt autem propoſitio, Non omnes mulieres ſunt malæ, nec omnes odio habent nurus, licet quædam tales ſint. Oſtenditur autem horum dictorum in mulieres fons & origo per ἀφορμὴν, quem vulgò limitationem appellant. *Iniquæ æquè*) D Comicum παρέργως. Et vide ſententiam defenſionem accuſatarum ſocruum continentem: contra illud quod ait, Iraque adeò vno omnes animo ſocrus oderunt nurus. Officium enim boni Poëtæ eſt, nullum genus hominum ſpecialiter lædere. Sic Virg. --Quod ſæpe malæ legere nouercæ, id eſt, non omnes nouercæ, ſed tantùm malæ.

3 *Nam ita*) V Confirmat, & ſe ſimul purgat, à ſuo ipſius exemplo, Se eſſe illam quæ præter meritum acquietur, cùm nihil commiſerit vnquam in virum, vel ipſam nurum. *Nam ita me ament dij*) D Bene iurat: nam ſine iureiurando incredibile eſt, ſit bona ſocrus. *Quòd me acc.*) Deeſt In eo: vt ſit, In eo quod me accuſat nunc vir, ſum extra noxiam. An Quòd, propter quod? *Sum extra noxiam*) B Apud idoneos ſcriptores Noxia culpam ſignificat. Iureconſultus ſcribens de verborum ſignificationibus, Noxæ appellatione omne delictum continetur. Inde noxales actiones dictæ à noxa. Beroaldus Serulum notat, qui in verſu illo Maronis, Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei, Noxam pro pœna ſit interpretatus.

Sed non) V λιθύνω προσὼ cur ſe non expur 4
get, Quia viris ſtat eadem ſententia & perpetua de iniquitate ſocruum in nurus. *Ita am.ind.*) D Inducere animum, eſt, ita tenere vt non amittant: id eſt, perſuadere animo ſuo

Socrus Omnes eſſe iniquas) Intelligitur 5
quibus iniquas, id eſt nuribus: quia ſocrus nomen eſt ad aliquid dictum. *Haud pol me q.*) Eſſe iniquam, ſubaudiendum eſt à ſuperiore, vt ſit Pol pro pleno iureiurando. *Haud pol*) V Se ipſam excipit, hoc itaque dicterium non eſt perpetuum. *Haud pol me q.*) D Subaudiendum, Scio eſſe, aut Noui eſſe, aut tale quid, ſecundum ἔλλειψιν, quæ familiaris eſt his qui ſecum loquuntur, vt ſit, B Scio me quidem non eſſe iniquam, aut vllam feciſſe iniuriam Philumenæ, quamobrem à nobis abiret. *Nam nunquam*) V αὐτοψία à ſuo vehementi in illam amore per collationem. *Nam n.ſecus H.illi ac ſi ex me e.n.*) B Secus cum Ac venuſté. Sic & Cicero. Nõ ſecus, ac ſi meus eſſet frater. Idem, Non dixi ſecus, ac ſentiebam. Apud eundem ad Atticum, Velim domum ad tuos ſcribas: vt mihi tui libri pateant, non ſecus ac ſi ipſe adeſſes.

Multis modis) D Vehementer. *Iam exp.* 7
vt r.) Quia nihil mirum in matre eſt expectare vt filius redeat: idcirco additum, Multis modis.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. V Pamphilus reuerſus ex Imbro, vbi reſciuit vxorem ſoceru relicta ad matrem abiiſſe, deplorat ſuam in amore infelicitatẽ. B & bene non ſe amatoribus modò, ſed infelicibus amatoribus comparauit. & principium eſt à ſumma totius mali. V Eſtque ſcena οἰκεία τῶν προσώπων. Sed ſeruus ipſum conſolatur, D oſtendens vel leuiſſima interdum cauſa inter mulieres, quas pueris comparat, inimicitias exoriri, V vbi eſt παροιμιώδη. Atque hîc eſt in protaſi periculum. *Theſes.* 1 Nulla calamitas ſola. 2 Mala ignota rectiùs tolerantur. 3 Cõtrà, cognita citiùs expediuntur. 4 Etiam iniquiores parentes ferendi ſunt. 5 Maritus magis obnoxius ſit vxori moderatæ. 6 Euentus irarum non eſt ex æquo magnus. 7 Iracundi vel inimiciſſimi non ſemper irati ſunt. 8 Mulieres propter animum infirmum citiùs iraſcuntur. 9 In medio impetu amatores conſolationem non admittunt. M Iracundas & pronas eſſe in perturbationes omnes animi mulieres, & leuiſſimis ſubinde de cauſis magnas moleſtias & turbulentias concitare, docet hæc ſcena. Et certè ſic eſt: nam quò fuerint animi remiſſiores & ad puſillanimitatem propenſiores, hòc magis in iram & inuidiam declinant. Quare Plato dicebat mulieres eſſe iracundiores viris: ægros & laborãtes integris & corpore ſanis: pueros ætate vigentibus: ſenes adoleſcentibus. Nam quò maior fuerit imbecillitas animi, hòc grandiorem prouocat iracundiam. Et muliebris ſexus, quia ſibi non ſatis conſtat, multis de cauſis in vitio eſt. in eo enim miræ animi ægritudines, quæ naſcuntur ex zelotypia, ſuperſtitionibus, & inani gloria. Cicero ad Quintũ fratrẽ, Iracundia vitiũ in hac priuata quotidianáque vita, leuis eſſe animi atque infirmi videtur. Et bene iracũdas dicit Comicus mulieres, quod certè veriſſimum oſtenditur in cognatis & affinibus. Socrates enim dicebat, in rapidiſſimum & vorticoſum incidere flumẽ minus eſſe periculoſum, quàm alicuius cognati, aut affinis cõmoti, & ira furoréque perciti, incurrere vindictã, & inuidiã.

Verſ. gen. Trochaici tetr. cat. ſex, nempe ſecundus, tertius, & quintus cum tribus ſequentibus. Reliqui omnes iambici: atque ex his nouem trimetri acat. qui in ſcena ſunt vltimi tres & triginta tetr. acatal. nempe duodecimus cum duobus & triginta ſequentibus: ſeptem rurſus tetrametri catal. videlicet primus, quartus, nonus cum duobus ſequentibus, & quadrageſimus ſextus cum ſequenti.

PAMPHILVS *adoleſcens.* PARMENO. MYRRHINA *mulier.*

Viam ſternit ad epitaſin. Pamphili enim iam tandem innoteſcit incommodum, ad quem maximè pertinebat.

1 dijjjaiv *NE'MINI ego plura acérba eſſe credo ex amô* 1
re hómini vnquam oblâta, G. *ſi cretici non admittũtur, [eſſe] & [ex] ſunt extra metrum.* diiiiaiv. M U *[eſſe ex amore homini vnquam obla a credo,]* diiſiaſſv.

2 ſſſſbſſtv *Quàm míhi: *heu me infelîcem, hánccine ego vi-* 2
ſſ *tam parſi pérdere!*

* D. Lachrymans hoc dicit. I Exclamando autem va-

1 *Nemini ego pl. ac.*) D Hic allocutio eſt per conqueſtionem. Et bene non ſe amatoribus modo, ſed infelicibus amatoribus cõparauit. & principium eſt à ſumma totius mali. *Nemini pl. ac.*) Ab eo loco cõqueſtionis, in quo dicitur, quòd nulli ferè talia aduerſo cõtigerint, B qualia nobis. Conqueſtionis locos ſexdecim ponit M. Tullius libro primo de Inuẽtione cap. vltimo. Eſt autem Conqueſtio, oratio qua auditorum miſericordiam captamus. *Nemini ego*) V Exordium eſt παθητικὸν. Pronit autem per cõtentionem. Ego ſum in amore omnium miſerrimus. *Nemini ego pl. ac.*) D Nimis conturbati & Tragici in hac ſcena dolores eſſent, non Comici, niſi adderet, Ex amore. Acerba dupliciter euenerũt Pamphilo. Ex præterito de meretrice: ex præſenti de vxore.

Heu me inf.) Ab ipſa ſimplici exclamatione. *Heu me*) V In quam erumpit non ſine decoro. *Hanccine ego v.*) D Ab eo quod ab aduerſis ad aduerſa delatus ſit. V Indignatur ſe in profectione tantã vitæ curã egiſſe, cùm ſatius fuiſſet mari perire, quàm hanc infelicitatem experiri. Eſt autem Comicum hoc. Nam ſi dixiſſet, Vti nam mari periiſſem, fuiſſet προαιρετέον. *Parſi per.*) D Parco, conſeruo, Parſi facit: Parco, veniam do, Peperci. Modò ergo continui, abſtinui ſignificat. B Diomedes libro primo, Parco peperci, parſi legimus. Te-

siè amplificat dolorem à reditu.
Magna loci detestatio.
*D.A malorũ suorum cõparatione.

Háccine causſa ego eram tantópere cúpidus redeúndi domum! 3

*Cui quantò fúerat præstabílius, * v'biuis géntium sápere ætátem,* 4

Hic versus sine elisione e in s, & synæresi in [gentium] fierit hypercatalecticus.

C [fuerat] superstruit in versu. Mu [ætatem agere.] A sed versus non sanatur.

Quàm huc redire! atque hæc ita esse miserum me rescíscere! 5

* L. Aetiologia.
D Ratio superioris sensus. & deest Apud, aut Penes, aut quid tale.

Nam nos omnes, quibus est alícunde áliquis obiéctus labos, 6

Omne quod est intéreà tempus prius quàm id rescíscitum est, lucro est. 7

*L. Consolatio Parmenonis.

PAR. *At sic, citíus quí te expédias his ærúmnis,* 8

G. Incertum, trochaicum.

rentius, Egóne hanc vitã parsi perdere? Plaut. Duorum laborum ego hominum parsissem libens. sic enim melius veteres parsi declinant. Nam Parsimoniam nõ Parcimoniã dicimus. Volunt autem quidem differre hæc duo, vt Parsi semel quid factum esse significet, Peperci autem & semel & sæpius. facit autem participium futuri Parsurus.

3 *Háccine)* D Sibi ipsi acerbè illudit, quòd tàntopere properarit, & redire cupierit domũ. *Cupidus red.d.)* D Ab eo quod contra spem contigit malum.

4 *Cui quanti:)* V A maiori vtilitate, si non fuisset domum reuersus. Non enim resciuisset suum malum. *Vbiuig..g.æt.)* D Magna detestatio præsentis loci, eligere quasuis terras, vel quamuis gẽtem potiùs quàm eam in qua est. Virgilius, Tollite me Teucri, quascunque abducite terras. Et Gentium hîc abundat. Et bene, Vbiuis gentium agere ætatem: quia suprà dixerat, Hanccine ego vitam parsi perdere! Nimis enim Tragicum fieret, Satius erat in mari perire.

5 *Atque hæc ita esse mi.me resc.)* Quod ait, lachrymantis est. Rescíscere, est vix reperire, quod de industria fuerat celatum.

6 *Nam nos)* V Confirmatio rationis ex sentẽtia calamitosis satis apta, Quia mala dũ ignorantur, licèt instant, nihil offendunt animum & hoc tempus quo ignorauimus malũ nostrum, in lucro poni solet. Quod Stratoclis insignis Athenien sium oratoris dictum comprobat. qui cùm nuntiasset senatui populum deuictum esse. idque factum populus ægrè tulisset, fertur respõdisse, O ciues vobis ego iniurius non sum, qui bidui tristitiam me authore lucrifeciſtis. Vt commemorat alibi Politianus. *Nam nos o.q.est al.)* D Aut deest Apud: vt sit, apud nos omnes: aut nos omnes, pro nobis omnibus. *Nam nos o.q.est)* Constat hãc ἔλλειψιν esse. retulit nim, Lucro est, non ad Nos omnes: sed ad Quibus est alicunde: vt sit ordo, Nam quibus est alicũdæ aliquis obiectus labos, lucro est tempus hoc est, Nos omnes. *Nam omnes, quibus est)* Hac figura vsus est etiã Tullius pro Murena, Præter quoque, ne sepulchrum ac beatũ putaret, ei quoque carmen compositum est. Nam ille datiũ casum subiecit, cùm præposuisset nominatiũ. Et totum Apollodori est: qui sic ait, * *Quibus est alic.)* Hoc genus locutionis absolutum dicitur. Tale est apud Virgilium, Crastina lux, mea si nõ irrita dicta putaris, Ingentes Rutulæ spectabis cædis aceruos. *Labos)* L Molestia.

7 *At sic, c.)* V Gloria est artificiosum in consolatione afflicti. Pamphilus enim ἀναπαμφαίνεται argumentatus est, Sua mala ignorare bonum est: Ergo ea citò nosse malum. Retorquet seruus: Suis quenque succurrere vtile est: igitur te tua cognouisse mala quã plurimũ proderit. Confirmat autem hoc enthymema sex argumentis congerie quadam collectis, quibus vtilitatẽ citò cognitorum & facilitatem medẽdi illis malis recitat. Primum, vt se citò malis cognitis expediat, iuxta illud Poëtæ, Principiis obsta serò medicina paratur. Alterum ob iratum mitigationẽ ex reditu & præsentia eius. Tertium, quia præsens rẽ penitus cognosces. Quartum, propter tempestiuã iræ expeditionem. Quintum, ad restitutionem in gratiam. Sextum cõtinet rei, qua excruciatur remedium. *At sic)* D Sed sic. *At si.cit.qui te)* At hoc modo, quòd venisti: & discordias esse celerius reperire poteris: & quo modo his ærumnis te absoluas. Et bene Expedias ærumnis. aut enim soluunt nos curæ abeuntes, aut impediunt & ligant aduenientes. Vt, Soluite corde metum Teucri, secludite curas.

At sic,

frepérias.] Mu. [reperias.]

9 fiffffi– *Si non redísses, hæ iræ factæ essent multò amplióres:*

10 fiffbbi– *Sed nunc aduéntum tũum ambas Pámphile scio*
ffff *reuerituras.*

11 ffaffd– *Rem cognósces: iram expédies: frursum in grátiam*
restítues.

12 bffddisp *Léuia sunt hæc, quæ tu pergráuia esse in ánimum*
indúxti tuum.

13 ffffisp PAM. *Quid consólare me! an quisquam vsquam*
géntium est æquè miser!

14 effibasp *Prius quàm hanc vxórem duxi, habébam álibi*
f *ánimum amóri déditum.*

15 idfffisap *Iam in hac re vt táceam, cũiuis fácilè scitu quàm*
fúerim miser.

16 iffiffisp *Tamen nunquam ausus sum recusáre eam, quam*
iffff *mihi obtrúdit pater.*

cãs re sit vt præcedentes, an iambicus vt sequentes.

*L. Incrementum. E. [rursum] abũdat. Mu [restituesrursum in gratiam. Jffiadisp sit acatalecticus. R. [sunt, quæ], C tũ fit trochaic. bffabfbo.
* D. Consolatio à quantitate.
*D. Amatores cõsolatio angit non lenit.
*L. Narratio, qua à tempore præteriti to amplificat.

At sic, cit. qui) Sententia contraria, nam suprà sic collegit, Si ignorare mala sua vnicuique bonum est: sequitur vt malum sit, ea citò cognouisse. hîc per contrarium, Si in aduersis suis succurrere vnicuique quãprimum bonum est: sequitur vt citò ea cognouisse sit quam optimum.

10 *Sed n. adu.t. amb.)* Ne accusare alteram altera audeat.

11 *Rem cogn.)* Melius est Rem, quàm litem. *Rem cogn.ir.exp.r.in gr.rest.)* τέλειος sententia. & bono ordine vsus est. Priùs enim fit querela. deinde ponitur iracũdia. postremò redditur in consilium.

12 *Leuia s.h.q.tu p.esse)* Genus consolationis, non à substantia, sed à quantitate. non dicit non esse causam solicitudinis, sed leuem dicit. *Quæ tu perg.esse)* Bene additum contra Leuia, non Grauia, sed Pergrauia. *Quæ tu in an.ind.t.)* Id est, persuasisti tibi.

13 *Quid cons.me tan q.usq.)* Vt solet in vero amore, ipsa consolatione ægrescit dolor. Et ingeniosè: non inquit Dicis, sed Consolaris me: & hoc ipso ostendis scire te quòd miser sum. V Homo afflictus & amator consolationem nõ admittit, eáque magis angitur, quàm miteſcat. Estque exemplum beneuolẽtiæ intempestiuæ. Sit hæc propositio, Non est quòd me consoleris. *An q.)* Ratio qua repetitur prior propositio. Quia miserrimus sum.

14 *Priusquàm)* Confirmatio rationis per narrationẽ, qua exponit, se & priùs ante duxisse vxorem, cùm animum alieno amori haberet deditum, miserrimum fuisse, & nunc etiam vxore ducta non minùs infelicem esse. Narrat itaque & negotium suum de amore & matrimonio, & quanto in dolore animi sit, circunstantiis declarat à tempore præteriti. Cùm amaret Bacchidem. Vnde ille apud Euripidem exclamat, ἆρ' οἶσθ' ἥτις οὐκ κακὸς μέγα! A tempore præsenti, Quòd vxorem inuitus duxerit, & difficulter se illi totum dare, meretrice relicta potuerit. Ad extremum à futuro, Veretur futurum, ne etiam ab hac, quam vix amare incœperit, abstrahatur. amplificat autem à persona matris & vxoris, quarum aliquã in culpa esse suspicatur. Ita ex omnibus temporis partibus se & fuisse, & esse, & futurum esse miserum ostendit. *Priùs quàm h.v.d.)* D Hoc refert ad illud caput in quo ait, Nemini ego plura acerba esse credo ex amore homini vnquam oblata. *Priùs quàm h.vx.d.)* Ante rem. *Habebam al.an.am.d.)* An miser sit in amore, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Ante rem, in re, & post rem. *Habebam alibi)* Grauiùs dixit Alibi, quàm si In meretrice diceret, & maluit Alibi dicere, quàm ad meretricem.

16 *Quam mihi obtr.)* Rectè enim dici potuit, Quomodo ergo vxorem duxit, si amabat? Et bene Obtrudit, quia inuito. Sic alibi, Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest, Itur ad me. Et Obtrudit, pro obtrude-

*L.A præsenti. G. Creticus hic certè necessarius.

*D.Porrò, deinde. & vim habet Dein de modò implicationem continuarum miseriarū referentis.

*L.à futuro & persónis. Al.[Quæ].

*A iusto & decenti. L causa à pietate in matrem & meritis vxoris.

*Ab honesto & cōgruo. Mu.[in vllo] A «sisdsi: vel sisidsi. Inspectatio] secunda est anceps.

*Suspicio ingentis mali. D & à re & à tempore.

* D. Serui responsio ad vltimam tātum partem.

*Vix me illinc abstráxi, atque impedîtum in ea
expediui ánimum meum,
Vixque huc contúleram, hẽ noua res orta est, *porrò ab hac quæ me ábstrahat:
*Tum matrem exŏare, me autvxôrem in culpa inuentûrum árbitror:
⟨Quod⟩ cùm ita⟨m⟩ esse inuénero, quid⟨reſtat⟩, nisi porrò vt fiam miser! Al.[restat porrò, nisi], «sassisp. R [resta', porro nisi] pro nisi porrò, vt sit hyperbaton, legitimo dictionum ordine mutato.
*Nam matris ferre iniúrias me Pármeno pictas iubet:
*Tum vxóri obnóxius sum: ita olim sŭo me ingénio pértulit:
Tot meas iniúrias, quæ nunquam ⟨vllo⟩ patefêcit loco.
*Sed magnum níscio quid necéssi est euenísse Pármeno,
Vnde ira inter eas intercêssit, quæ tam permânsit diu.
PAR.* Haud quidem⟨ne⟩ herclè ⟨parum⟩ est: si vis verò verā ratiônem éxequi, G. Al.[parvum] «isssdsi: A Porest & [haud] a superiore versu repetendum, iisssdsi. GO [Hoc hercle quidem parum est,] A tum ratiōnem] non fiet elisio, saisssiaii. Mu [Haud quidam hercle parum est. jdsssdsi.

bat, Ἰφίγενια temporis.

17 *Vix me ill. abst.*) Vix, vel multis modis, vel statim significat. *Atque exp. an. m.*) Curæ, vt diximus, aut ligant, aut soluunt: vt Virg. Quæ mihi reddat eū, vel eo me soluat amantem. Amatoriè enim, curæ vincula dicuntur.

18 *Vixque huc*) Maluit Huc, quam Ad vxorem, dicere.

20 *Quod cùm ita*) V Epilogus de sua miseria cum principalis propositionis repetitione. *Quod cùm ita esse inu. q. r. n. p. vt f. m.*) D Ordinē seruauit allocutionis, in quo à præteritis, à præsentibus, à futuris inducitur personæ loquentis oratio. *Nisi porrò vt f.*) Porrò, posteà, vel in postremum, alii coniunctionem putant.

21 *Nam matris*) L Causa à pietate in matrem & meritis vxoris. *Nam matris*) V Ratio biceps est, tam à matris persona, cui ex pietate repugnare non debet, quàm à meritis vxoris. Hic est ratio honesti & decori. *Pictas iubet*) D Aptè quia Ferre dixit, addit iubet.

Tum vx. obn. s.) Matris cùm dixisset, non 22 intulit Vxoris, sed mutauit casus. *Ita ol. m. s. me ing. pert.*) Olim, ad diuturnitatem retulit, non ad spatium præteriti temporis.

Tot m. in.) Hæ sunt iniuriæ quas suprà 23 dixit. Nocte illa prima virginem non attigit: Quæ consecuta est nox, eam nihilò magis. Et deinde, Quid interea ibi tarde ad Bacchidem? P. Quotidie. *Tot m. iniur.*) Aliam vim habet quod dixit, Me pertulit: aliam, quod adiecit, Iniurias meas aliam, quod reticuit. *Quæ nunq. v. p. l.*) Non dixit Quas, sed Quæ, vt ad Omnia, non ad Iniurias, referatur extrema conclusio.

Se i. m.) V Dubitans suspicatur grauem 24 esse dissidii & iræ causam. Vtitúrque coniectura ab iræ diuturnitate longa. *Sed n. n. q. n. est*) D Bene de ambabus sentiens, putat magnam causam esse, quæ irā fecerit, & irā diuturnam.

Haud q. h. p. est) Seruilis ratio & sordida: & 25 non

27 fisssss *Non ⟨máxumas, quæ máxumæ sunt intérdum iræ, sine iniúrias⟩* Go. [maximæ,] & [iniuriæ]. Mu [haud maximæ,]

28 «sdsfbisi *Fáciunt: nam sæpe est, quibus in rebus álius ne irâtus quidem est,*

29 «sssssbisp *Cùm de ĕâdem causſa est iracúndus factus inimicíssimus.*

30 «assdsst-bissassi *Púeri inter sese quàm pro léuibus noxis iras gerunt!* *D. Argumentum à simili. L Declarat exemplo.

non his respondens omnibus quæ dixit Pamphilus, sed tantùm nouissimæ parti. *Haud q.*) V Consolatur per causarum extenuationem, cuius vis ex cōiectura pendet. & statuitur hic propositio per concessionem. Fatetur quidem magnā fuisse, sed vt sint magnæ sæpe iræ, ita non magnæ iniuriæ. *Parum*) D Subaudiendum Necesse est euenisse, vel Euenit. nā consequens sententia tollit quod ille dixit, Necesse est. *Haud hercle quidē parum est*) GO Legendum, *Hoc hercle quidem parum est*) Nam cùm singulari aliqua iniuria inter vxorem & matrem iram crederet Pamphilus excitatam, quæ tā durarat diu, animóque miserè ob eā causam torqueretur, vellétque hero Parmeno consolationem aliquam adhibere, monet nihil id esse, quod tam graue ille existimaret: subiicítque, Pueri inter sese quam pro leuibus noxiis iras gerūt. Quapropter quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt: Itidem mulieres sunt fermè, vt pueri leui sententia: Fortasse vnum aliquod verbum inter eas hanc iram conciuerit. *Si vis vero veram r. ex.*) D Vero, vel nomen est, vel coniunctio, vel aduerbium.

17 *Non m.*) L Sæpe magnæ iræ ex non magna iniuria concitatæ sunt. *Non maximas, quæ maximæ sint iræ, iniur. Faciunt*) D Iniuriæ faciunt iras, non iræ iniurias. Sed hic facetè ὑπεναντιοῦται dixit, secundum superiorem rationem increpans errorem Pamphili, qui de iræ magnitudine æstimet iniuriæ quāritatem. Alii Faciunt, probant, ostendunt, intelligunt. Cautè dixit Interdum: plerunque enim sic. *Non max. quæ max. s.*) Sensus est, In quo primū Non iræ iniurias faciunt, accipiendum est. secundum, Non maximas maximæ. *Non Maximis, quæ maximæ s. int. iræ iniurias*) GO Legendum puto, *Non maximæ, quæ maximæ sint interdum irā, Iniuriæ Faciunt*) Nam cū ex iræ diuturnitate iniuriæ magnitudinem Pamphilus colligeret, Leui, inquit Parmeno, duceris. Here argumento: rationémq si quæris, maximæ interdū iræ à non maximis iniuriis enascuntur. Vides iracūdis hominibus id accidere, vt inimicissimi fiāt iis de causis, quæ alios homines ne leuiter quidē possent cōmouere.

Nam sæpe) V Confirmatio ab euentu frequentiori, Multi sunt iracundi, irati autem nō item. Hi enim causa vt iniuria, quæ offertur, lacessiti irascuntur: illi verò nunquam lacessiti, sed morbi vitio iracundia seruent. Nam ἐργιλότης vnde ἐργίλος, & ἕξις vitiosa & κακία, est ὑπερβολὴ τῆς πραότητος, ὀργὴ verò est πάθος. Quod Plutarchus eruditè docet, cùm inquit, ἡ μὲν ἐν συνέχεια τῆς ὀργῆς, ἢ τὸ προσκρούειν πολλάκις, ἕξιν ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ ἐν ὀργιλότητα καλεῖσι, εἰς ἀκροχολίαν δὲ πικρίαν τε καὶ δυσκολίαν τελευτῶσαι. Est igitur ὀργὴ affectus subitus. & ὀργιζόμενοι facilè abiiciunt irā, sæpe tamen ita commouentur, vt extra se ire dicantur. Vnde & Iræ nomen est. ὀργίλος verò est habitus durabilis. Sicut μέθυσος ebriosus & μεθύων ebrius. Cicero iracundiam vocans vlciscendi libidinem, iram intelligere videtur, quæ est τιμωρίας ἐπιθυμία. Sunt & Aristoteli ὀργίλοι qui celeriter cōmouentur & vehementiùs quam oportet. Sunt ἀκρόχολοι: extremæ bilis homines & nimiùm præcipites. Sunt πικροί, qui ægrè placantur, & diu sunt acerbi. Sunt & χαλεποί, qui grauiter etiam propter quæ non oportet irascuntur, & non priùs placantur, quàm vlrio atque animaduersio sit consecuta. Displicet etiam Cic. in Offic. iracundiam à Peripateticis laudari, & dici eam à natura vtiliter datam esse.

Cùm de ead. c.) D Obscurauit elocutionem 29 suam: sed conuenit seruo hæc humilitas orationis. nam plenum erat, si diceret, Nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quidē est, cum de eisdem rebus est iracundus factus inimicissimus. Est autem, pro euenit, dixit & est ordo. Sæpe est, cùm quibus in rebus alius ne iratus quidem est: de eadem causa iracundus, factus est inimicissimus. *Iracundus factus est inimicissimus*) Iratus est, qui ex aliqua re lacessitus irascitur. Iracundus, qui ex parua nullaue causa præcedēte irascitur. *Pueri inter*) 30 V Ab ingenio mulierum per similitudinem à

*D. αἰτιολογικὴ ἀπόφασις.

Quápropter? quia enim qui eos gubérnat ánimus, infírmum gerunt.* 31

G. [vetcus hic necessarius, nisi è versu exulatur [illæ], abfuisti.

I'tidem illæ mulieres sunt ferme, vt púeri, leui sententia: 32

* V. Dubio causam eleuat, quasi vix vlla esset memoratu digna. Et est conclusio istius argumentationis.

Fortásse vnum áliquod verbum inter eas [iram hanc] conciuerit. G. [iras has], Mu [hanc inter eas iram], D [Pro' conciuerit] i. commouerit, aliàs [conciuerit], i. decreuerit, fecerit. legitur & [conciuisse.] nam veteres infinitiuo modo adiungebant Fortasse, &c. Rem conciuisse, est rem nouam fecisse. A versus hæc lectio versui non conuenit. 33

Al. [1] lisse liici.

* L. Sternitur via ad epitasin. est enim occasio qua innotesceret partus Philumenæ.

PAM.* [Abi'] Pármeno intrò, ac me venísse núntia. PAR. hem, [quid' hoc est!] PAM. tace: 34

Mu. [quid hoc?] cisse iii.: vel aisse ii.

Trepidári sentio, cursári [sursum] prorsum: ágedum ad fores R. [rursum]. 35

Accêde própiùs. PAR. hem, sensistin'? PAM. noli fabulárier: 36

G. [audio clamorē], saisse di.

*D Mirè expressus est mos auscultantium.

Pro Iúppiter [clamórem] aúdio. PAR.* *tute lóque ris: ne vetas?* 37

puerorum natura desumptam, Vt pueri, ita & fœminæ sæpe de leuibus causis rixantur. Rationem addit per ὑπόληψιν, & contentionem figuratam. Quia animum (qui est Ciceroni domina & regina appetitus) imbecillum habet, vt appetitum sui subijcere non possint. Ideò D. Petrus fœminam σκεῦος ἀσθενέστερον appellat. Et pulchrè Propertius, Non sic incerto mutantur flamine Syrtes, Nec folia hyberno tam tremefacta noto, Quàm citò fœminea non constat fœdus in ira, Siue ea causa grauis, siue ea causa leuis. Et idem, Nulla diu fœmina pondus habet. Fatetur & Aristotel. in problem. pueros imbecilliores esse, & iræ deditos. Fatetur & Xenophon in 1. παιδείας. Pueros multum negotij magistris facessere rixis suis, οἱ δὲ ἐρίζοντες ἀυτῶν διατελοῦσι τὸ πολὺ τοῦ τῆς μελέτης διὰ μάχης ἔχοντες ἀυτούς. γίγνεται γὰρ ὁὴ ἐκ παιδὸς περὶ ἀλλήλους ὥσπερ ἐκ πέφυκε ἐριστικὰ ἅπαντα, ἢ κλοπῆς, ἢ ἁρπαγῆς, ἢ βίας, ἢ ἀπάτης, ἢ παιδοφθορίας, ἢ ἄλλων οἵων δὴ λέγεις. Ideò & ipsorum amicitia inutabilis atque infirma esse solet. Aristotele teste in Ethicis. *Quis ego pro l.n.*) B Quàm per admirationem dixit, *Quam pro l.n.*) D Interrogatiuè. Noxis, iniuriis, culpis.

31 *Quapropter*) ἀναλυτικῶς interrogat. *Infirmum g.*) ἐξαιρετισμένως, ἀντὶ τοῦ Infirmus est. Sed ἀνακολουθία illa conuenit seruo.

Itidem illæ m.s.f. vt p.) Artificiosè Mulieres, à personarū similitudine, Pueris à facto, Iras gerunt ab accidentibus similitudinis, Animus infirmus à collatione personæ mulieris accidentium, Leui sententia à facto. Fortasse vnum aliquod verbum inter eas iram hāc conciuerit. qua sententia totum hīc sublatum est quod ait, Sed magnum nescio quid necesse est euenisse Parmeno, Vnde ira inter eas intercesserit. *Itidem illæ m.*) Sexus, alius, ad ingenium & sensus, idem est. Et mirè similitudinem contulit ad id quod agitur.

Trepidari) V Omnia diligentissimè curari. Notatio est obstetricantium mulierum circa partum. *Cursari rursum prorsum*) D Rursum propriè retro: Prorsum, antè significat, & est prouerbiale: vt dicimus, Sursum deorsum, intrò foras, hac illac. & similia: Græci ἄνω κάτω cùm omnia permiscentur, & ordo rerum conturbatur. *Trepidari s. cursari rursum pr.*) Trepidatio, ad vocem refertur loquentium: Cursatio, ad sonum pedum. Et Trepidatur ab his qui morbum putant: Cursatur ab his qui raptum sciunt.

Pro Iupiter) V Exaudiens clamorem parturientis, exclamat præ dolore. *Tute l. me vet. a*) D Mirè expressus est mos auscultantium. 37

38 ibiisiii M.* *Tace óbsecro meæ gnata.* PAM. *matris vox visa est Philúmenæ:* *D. Hîc nō solùm Lucina non inuocatur, verùm silentium quoque ob furtiuum conceptum inducitur. Al. [qui].

39 [sisiaid sfaisisisp] *Nullus' sum.* PAR. *squid' dum?* PAM. *quia péri.* PAR. *quámobrem?* PAM.* *néscio quod magnum malum* Muretus tollit [quia]. sfddsasp

*L. Suspicatur Parmenonē scire, & deinduitria celare. Panitare, i. ęgrotare Al [Panitare, nescio quid]. Mu [Panitare nescio quid.]

40 isisiip *Profectò Pármeno me scelas.* PAR. *vxórem Philúmenam* Al. [celant.]

41 aiasisii *[Panitâre néscio quid] dixêrunt: id si fortè est, néscio.*

D. *Nescio*, inepta & seruilis eiusdem verbi repetitio.

42 dsisddsp PAM. *Intéri: cur mihi id non dixti?* PAR. *quia nō póteram vnà ómnia.*

43 sasbsii PAM. *Quid morbi est?* PAR. *néscio.* PAM. *quid! nemóne médicum addûxit!* PAR. *néscio.*

44 sisisisp PAM. *Cesso hinc ire intrò, vt hoc quàm primùm quicquid est, certum sciam!*

* D. Amatoria ἀπὸ σκοπῆς.

45 sisibisso *[Quo nam modo] Philúmena mea nunc te offéndam affectam!*

Al. [Quónam modo] Mu [Quonámmodo]. Al. [inest,] sasiaid- vel sisi id-, vt legatur [periculum], pro [periculum.]

46 sisaid- *Nam si periculum vllum in te est,] periísse me vnà haud dúbium est.*

38 *Tace obs.*) V Vox matris est intra scenam parturientem filiam consolantis & iubentis tacere, ne exaudiatur. Quàm sint matres blādæ parturientibus filiabus, his verbis Alcestis Euripidis filiam alloquens docet, οὐ γάρ σε μᾶτερ οὖσ' ἐμῇ τόκου πόνοις ἐσῆλθε μᾶλλον ἢ τὸ σὸν, τέκνον παρεῖσ', ἵνα οὐδὲν μᾶλλον ἢ μητρὸς τὸ μητρὸς στέρῃ. *Tace obs. m. gn.*) D Non solùm hîc Iuno Lucina non inducitur, sed etiam silentium parturienti insuper imponitur: quia furtiua conceptio est, & tamen eiusmodi verba sunt matris, vt duntaxat argumentum scientibus manifesta sint: Pamphilo verò & Parmenoni, tanquam ægram continentis filiam videantur. *Tace obs. m. gn.*) Conceptum furtiuum furtim conuenit nasci. *Matris vox visa est*) Omnia hæc quæ sensu percipi possunt, Visa dicimus. Virg.—Visæque canes vlulare per vmbram.

39 *Nullus*) V Ex clamore puerperæ perterrefactus conqueritur se nullum esse. *Nullus s.*) D Rursus se infelicem & miserum appellauit hic. *Nullus s.*) αὐξητικῶς. *Quia péri*) Satis amatoriè. V Ratio τῆς ὑδὲ εἰπεῖν. Est petitio principij. Non satisfacit hæc ratio seruo, ideò pergit quærere. *Nescio*) Rationis confirmatio. Quia forsan magnum malum accidit.

Vxorem) Hoc responso dubium animum, adhuc magis dubium & sollicitum reddit. 40

Vx. Phil. Panitare) D Panitare τῷ ἐξεθετισμῷ Pauere & timere, & ad corporis, & ad animi perturbationem veteres referebant. Plautus in Bacchidibus, Nam & ex mari timida ecce ego pauitare, ægrotare, quia sic horruisse, ac palpitare venis. 41

Interij) V Epilogus istius querelæ. Et cum increpatione quærit. *Quia non pot. v. o.*) D Cū stomacho pronūtiauit: & deest Dicere. *Quia non*) V Excusat se per ἀδύνατον. 42

Nemóne med. add.) D Scilicet ex quo scire posses. *Nescio*) Perturbatus Parmeno idē reperit verbum. & verbum aptum est personæ seruili. 43

Cesso hinc ire intrò) In vultu proloquium. Sic autem agit Poëta, vt grauem morbum in vxore suspectans maritus, protinus ingrediatur, & partum improuisus offendat. 44

Quónam modo) V παιδικῶς per ἀποσοφισμὸν ad absentem vxorem affectam, id est, infirmā & ægrotam, vel etiam vitiatam. Ac pulchrè amatoriam sollicitudinem exprimit. D Sic in Phormione, Quòd si eò meæ fortunæ redeunt, Phanium. abs te vt distrahar, Nulla est mihi vita experenda. 45

Offendam aff.) Lassam possessámque mor- 46

*V. Expurgat se, loquens secũ, digresso hero, cur nõ ingrediatur in ædes, & est propositio.
*D. Argumentum odii.

PAR. *Non vsus facto est mihi nunc hunc intrò sequi. — ſſdſſ — 47
Nam inuisos omnes nos esse illis sentio. — ſſſſſ — 48
*Heri nemo voluit Sostratam intrò admittere. — ɔbſſſp — 49
G. [Heri] prima potest à superiore versu pendere, sbsisp: vel lege [Here,] pro Heri, ai sisi p.
Si fortè morbus amplior factus siet, — ſiſſſp — 50
Quod sanè nolim, máximè heri caussa mei: — ſſſaſi — 51
Seruum ilico introisse dicent Sostratæ: — ſirſſi — 52
A liquid tulisse comminiscêntur mali, — aiiſſi — 53
Capiti, atque fœtáti illórũ, morbus qui auctus sit. / Hera in scrimen / véniet, ego verò in magnum malum. — aſſſſp — 54 — iſ▭ſſp — 55
Al. [item].

Capiti, id est, vitæ.
Al. Salati, aaſſſp.
D. Qui, vnde.
Al. [fiet.] quod versus repugnat, nisi dactylus vltima sede recipiatur.

bo. ab eo quod est Affici: vnde Affectus dicuntur, propter quos afficimur. *Nam si per. vll. in te mest.*) Multùm dixit, Si in te periculum inest, me periisse non dubito. tantus autem affectus non est mariti tantùm, sed amatoris quoque. *Nam si p. vll.*) Non permisit amor dicere Perituram: sed si periculum.

47 *Non vsus f. est m.*) Vide artificem Terentium, quemadmodum aliàs per Pamphilum, aliàs per ipsum Parmenonem inueniri, quemadmodum nesciatur à cæteris, virginem ante nuptias ab ipso Pamphilo vitiatam esse. *Non vsus f.*) Non vtile. Facto abundat. *Non vsus f.*) L Pro, non vtile factu, eadem figura, qua. opus est facto.

48 *Nam inuis. o.n.e.i.s.*) D Acutè eiusmodi causam reperit, quæ vel hominem curiosum cõtineret: quæque non Parmenonem modò, sed mox etiam Sostratam arceat ab ingressu. *Nam inuisos*) V Confirmatio ab vtili. Quia ipsis odiosi sumus. *Nam inuiso. o.n.e.*) E Ætiologia est argutior. Causæ redditio dicitur. Sic & apud Maronem, Ad cælum tendens ardentia lumina frustra, Lumina. nam teneras arcebant vincula palmas.

Heri) V Ab euentu & exemplo Sostratæ confirmat. *Heri n. v. S.*) D Quasi alius dixerit, Vnde intelligis?

Si fortè) V Ratio acuta. Ab incommodo futuro, ne in se & in heram Sostratam causa morbi, si accreuisset, reiiciatur, & cum vtroque pessimè agatur. Cuius hîc est effictio. 50

Maximè h. c. m.) D Bene Maximè: qui & sit propter ipsam, vel propter inuidiam socrus, non velit fieri grauiorem morbum.

Seruum) L Acuta & inuidiosa ratio ne Phidippi domum & rectè non ingreditur, ne intetueniat parienti Philumenæ. *Seruum ill. intr.*) D Mirè vt criminosius, suspicio sumque sit: non Lachetis, aut Pamphili seruam, sed Sostratæ: nec Parmenonem saltem.

Aliquid tal. &c.) E Ingredi hoc tempore nolo, ne quid per me illatũ suspicentur quod morbum auxerit. *Comminiscentur*) D Dicét, cùm confinxerint.

Capiti atq. æt. ill.) Bene τῷ εὐφημοτέρῳ maluit Illorum, quàm Puellæ dicere: quod vtique intelligitur. 54

Hera) Sostrata in litem. *Ego verò in m.*) In quæstionis tormenta. E Ego verò quæstionibus admouebor, vario cruciatus genere torquebor.

ACT. III. SCEN. II.

AR G. L Ad continuandam causam epitaseos arcetur ab ingressu ad Philumenam Sostrata. V eam enim volentem visere nurum seruus absterret, & dissuadet ne eat: D vbi quædam deliberatio est, continens suasionis dissuasionisque partes, quas in subditis considerabimus: P nam admodum vicini sunt. V Cæterùm in genere deliberatiuo est ἀπορητικόν. filius quoque redux excipitur à matre, quam prudenter celat vxoris partum, P quem repentino suo & improuiso aduentu furtiuum deprehenderat: V estque κεντρικόν. *Theses.* 1 Vocandi sunt dii præsides rebus periclitantibus. 2 Fugiat eum cui quis odio est. 3 Læto nuntio cura ex corde excedunt. 4 Tutius est coniuges solos sibi adesse, quorum consilia sunt cõmunia. 5 Prudentis est pericula posse dissimulare. M Cordati adolescentis, & supra modum

dum probi liberalissimos, & castigatissimos mores hæc scena exprimit. Quo enim nomine satis commendari posset, quicum vxorem, cum qua nondum consueuerat, grauidam, & ideò cerruptam inueniisset, ne dedecus hoc maximum propalaretur, & in fabulam veniret, id, quod viderat circa vxorem, tam prudenter & callidè dissimulauit, vt non ea causa incestus esse existimatus fuerit, sed potiùs quia morbo implicitam diceret.

Vers. gen. Iambici tetr. omnes, isque catalectici sine syllabis excepto vndecimo acatalectico.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILVS.

1 dſſiſidu — NE'SCIO quid iam dûdum hîc audio tumultuári míser̃a: — *D. Instat Terétius bonam socrum facere, vt bonã meretricem faciat.
2 baiſſiſiu baija — *Malè métuo, ne Philúmenæ magis morbus aggraueſcat. — *L. Precatio pro ægrota. D Deest Propter: vt sit, propter quod.
3 ſbſiſiju — *Quod te Aescúlapi", & te Salus, nequid sit huius, oro — D. Herm. interiectio est noua res audiétis.
4 dſſbiſſu — Nunc ad eam visam. PAR. heus Sóstrata". s. hem. PAR. íterum istinc excludêre.

1 *Nescio quid*) V Sostrata ἐνθυμηματικῶς ratiocinatur à signo, Tumultus in ædibus audio: Ergo vereor ne morbus aggraueſcat. Nã apud parturiétes ita fieri consueuit, vt alii clamét, alii plorent, alii ad officia vocent. Hoc autem suspicatur & colligit planè κατὰ τύπον. Cõmodo etiam verbo vtitur, quo morbi augmẽtum notatur. Nam morbus aggraueſcit, *vnam ſie te lenge rie ſibuuerer vuxrã.* Et hæc est causa impulsiua, cur eat. *Hic*) D Quia nimis vicini sunt.

2 *Magis m. agg.*) Grauior fiat. Proprié: quia morbi graues sunt dicti. Virg. — Vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis Deficit. Salust. Morbi graues ob inediam insolitam vescentibus.

3 *Quod te Aesc.*) V Precatur deos qui sanitatem conferunt, morbósque depellunt, vt laboranti adsint. Æsculapius enim Appollinis & Coronidis filius scribitur Medicinæ præses fuisse, & multa valetudini mortalium vtilia inuenisse, ideóque in deorũ numerum relatum esse dictus παρὰ τὸ τὰς ἀσυλλήπτους τῶν ἰασουμένων ἔτι ποιεῖν, hoc est, ab eo, quòd quæ morborum aspera sunt, mitia faciat. & ἤπιος ἔστω, id est, mitis dator. & à medendi peritia ἰατρὸς & ἀπὸ τοῦ ἰάσασθαι, id est, propulsor laborum, & ab Ouidio in Metamorph. salutifer atque opifer vocatur. Apud Aristophanẽ in Pluto inducuntur in ædem eius ægroti vt curentur. Salus quoque ὑγίεια sanitatis & felicitatis præses colebatur passim. Cui olim C. Iunius Bubulcus Cos. bello Samnitum ædẽ vouit, Censor locauit, Dictator dicauit, Liuio in 9. ab vrbe teste. Cui & Antiochus tribuerat symbolum triãgulum triplicem, inuicem insertum, & quinque lineis constantem, in quibus scriptum fuit ὑγίεια. B Æsculapius medicorũ princeps, Epidauri vrbe. Achaiæ templum habuit, cui incubantes ægritudinum remedia capessebant de monitis somniorum, vt Solinus ait. Residebant in hoc templo ægroti, quoad sanitatem reciperent. hîc tabellæ pendebant, in quibus sanati langores erant scripti. id quod hodiéque fieri videmus in locis vbi vel diui vel diuæ miraculis clarent. De sacello Æsculapii. Plautus in Gurgulione sic habet. Migrare certum est iam nunc è Fano foras, quando Æsculapii ita sentio sententiam, vt qui me nihili faciat, neque saluũ velit. *Quod te Æ. oro*) Adrianus Cardi. Modus est etiam Romano candore plenus in particula Quod. cùm enim aliquid timentes narrabant, ac deinde ne quid tale eueniret obsecrabant, Quod te oro, dicebant. quod perinde est, ac si diceres, quare te oro. Terent. in Hecyra, Malè metuo, ne Philumenæ magis morbus aggraueſcat. Quod te Æsculapi & te Salus, ne quid huius sit, oro.

4 *Nunc ad eam vis.*) D Sic Virgil. Respice ad hæc. *Heus Sostr.*) Vide quemadmodum per seipsum Parmeno, per Parmenonem arceatur Sostrata: quæ neque deesse propter officium, neque ingredi propter socrum inducitur. *Iterum ist. excl.*) Bene Iterum: vt illi pudorem incuteret repetitione iniuriæ. Et memoriter: iam enim dixit, Nostra ilico It visere ad eam: admisit nemo. Et simul vide quàm vehementiùs ad iniuriam sonet Excludi, quàm Non admitti.

R.[tum'], idiiaddu. E.[tute], sedperperã. L.Ehem, de improuiso respicientis. D Interiectio est eius quæ commota sit noua re. *B. Dissuadet. *D. Causa à sententia morali. R.Al.[dico] sed corruptè *D. Hoc validissimum ad dissuadendum fuit. *D. Alia causa ab euentu. *Ob reditū & ingressum filii. *L. Interrogatio lętantis. *D. Bene imitatur affectum.

5 *Ehem Pármeno ſtúne ſhîc eras ſpéri, quid fáciam* idſiaddu
miſera!
Non viſam vxôrem Pámphili, cùm in próximo hîc ſſiſſiju 6
ſit ægra!
PAR. * *Non viſas, nec mittas quidem viſéndi cauſ-* ſſiſſſu 7
ſa quenquam:
* NAM QVI " AMAT, *cui odio ipſus eſt, bis fá* ddijdiſu 8
cere ſtultè ſduco:]
* *Labôrem inânem ipſus capit, & illi moléſtiam* ijsbſij- 9
affert.
* *[Tum" autem filius ſintróijt vidêre, vt vênit, quid* iſaaiſdu 10
agat. G.[tum filius tuus], ſiaaiſdu.
S. * *Quid ais! * an venit Pámphilus?* PAR. *venit.* S. bſſiſdij 11
dîs hábeo ſgrátias.] G.Vel legę[grates.] *ut ſit cataleĉti cus vt cæteri.* bſſiſdi-. *al.*[gratias habeo.] bſſiſſbu. MU [gratiam habeo.] bſſiſſbu.

5 *Perij*) V Deliberat an visere eam debeat per σχεσιν αιτιατικην secundū Hermogenem. Statuit autem id esse faciendum per querelam ἐπιφορικὴν, cum argumētis αἰτιατικοῖς additis, ab honesto, propter personam & affinitatem à facili, propter locum vicinum: & à necessario, propter accidens & affectionem nurus. Videtur autem dolere ideò, quòd sibi id facere hactenus non fuerit integrum.

6 *Non viſ. vx. P.*) D Vt dixit suprà, Seruum Sostratæ, non Parmenonem. sic hîc, Vxorem Pamphili dixit magis, quàm Philumenam: vt animum & officium eiusdē socrus, & matris breuiter demonstraret.

7 *Non viſas*) V Propositio est ἀποτροπαϊκὴ serui, Non visas, nec quenquam mittas. *Non viſas*) D Vnam rē Sostrata consuluit: hic de duabus respondet: nanque & illam non vult ingredi, & cauet ne ipse mittatur. & bene Quenquam: ne apertè pro se loqui videatur.

8 *Nam qui a.c.od.i.eſt*) Aliam causam subiunxit: quia durum fuerat ipsi Sostratæ dici quod suprà dictum est. *Nam qui*) V Confirmatio tribus rationibus constans. Prima est παραμυθικὴ ab inutili & importuno. Significat Sostratam amantem esse odio nurui, idcirco ingressum eius & ingratū & inutilē fore. Non est amicitia vera, vbi non est mutuus amor & officia præstita inter hos, qui nō sunt veri amici. inutilia & molesta sunt. *Nam qui a.*) M Docet hic locus, nihil esse stultius, quàm amore in aliquem ardere, à quo rursus non adameris. Quare mutuum amorem satis videtur approbare. Duobus autem de causis hoc accidere credidit, cur esset ejuscemodi amor vituperādus: primò, quòd nobis maximas molestias & labores parimus, dum nocte diúque faces illas & tela ardentia sufferimus, quibus exagitati miserabiliter cruciamur: deinde quòd præter hoc, & alteri difficiles sumus, & asperi, qui nostras voluntates, preces, fletus, lamentationes, non æquis auribus accipiunt. *Ceri o.d. ipſ.eſt*) D Deest Eam, vel Eum. *Buf. eſt.duco*) R Pro arbitror & existimo. Frequens est autē apud optimos quosque authores verbum Duco in hac significatione. Cicero 1. de Orat. Qui omnes hi sumus, vt sine his studiis nullam vitā esse ducamus: id est, putemus vitam insuauē sine his studiis. Virgil. x. Æneid. Tantóne me crimine dignum Duxisti: id est, iudicasti. Sex Pomponius, Duco, inquit, cùm pro puto ponimus, ex Græco deducitur, quod illi dicunt, δοκῶ. Libro quarto. Cōmentum lepidum me hercle & argutum, sed nimis coactum, & ingeniosum magis quàm verum.

Et illi m.aff.) D Bene hoc adiecit: ne qui amat, hoc dicat, Laborem, dum promereat, quem amo.

Videre, vt v.q.ag.) Quod suprà, Visere. an Visere officii est, apud ægros: Videre, cognitionis: & ideò additum, Quid agat.

Dis hab.) V Læta est audito filii, quem auidè expectauit, reditu. Nimiæ curæ & sollicitudines animum expellunt, cor excruciant, & quasi (vt est in prouerbio) edunt. Nam ἀνία est λύπη ἐκ διαλογισμοῦ μέτρου ἀφαιρετικὴ ἡδονῆς ἐμφάνης. obiecta autem re læta fugātur curæ, abit tristitia, animus ad se redit & refocillatur.

12 ſddbſſſd *Hem istoc verbo, ánimus mihi rédijt, & cura ex cor-*
de excêſſit.
13 iſſ ſſijv PAR. *Iam ea te cauſſa máximè huc nunc introîre*
nolo:
14 ſiſiiij- *Nam ſi remíttent quídpiam ſPhilúmenæ dolóres,* R.Al.[Philumenā] ſed perperam.
15 ſſiidſi- *Omnem rem narrâbit, ſcio, continùo ſola ſoli,*
16 ſſiſibi- *Quæ inter vos interuênit: vide ortum eſt initium"*
ſiræ.] Ali.[iræ huius.] ſſiſibſu.
17 ſdſiſſſu *Atque eccum video ipſum égredi. * quàm ſtriſtis* Mu.[triſti' Hi]
ſdſiſſ *eſt!]S.ô mignate,* * D. χαρακτηριστικὸς loquituri Pamphili.
18 aſſ iſiſu PAM. *Mea mater ſalue. S. gaúdeo veníſſe ſaluum.* Al.[ſaluāne] sic fuerit acataleĉticus.
ſſaluán']
19 ijaiadſ- *Philúmena eſt?* PAM. * *ſmeliúſcula ſeſt.* S. *vtinám* aſſiſiſp.
iſtuc ita dij faxint: Mu.[meliuſcule]. *Cautè respondet, partum celans, & mendaciū fingēs.
20 ddſiſſſ *Quid tu ígitur lácrumas? aut quid es tam triſtis?*
PAM. *rectè mater.*
21 ſiſiiiſu *S. Quid fúit * tumúlti? dic mihi: án dolor répente in-* * B. Archaismus pro Tumultus.
ſ *uáſit?*

12 *Hem*) D Interiectio fœmina ac matronalis. *Ex corde exc.*) Geminauit præpositionē. Mirè obuiārī sibi exeuntem filium nihil aliud, nisi dē Philumena interrogauit: vt ostenderet eius morbum curæ sibi esse.

13 *Iam*) V Tertia ratio cum præpositionis repetitione, est ab occasione & coniectura, Quia ipsa narrabit illi vbi dolor remissior fuerit. Sunt autem ἀδύναι dolores parturientium proprié. *Hæc nunc intr.n.*) D Cur si venit Pamphilus, non sit introeundum, causa ñarratur.

14 *Remittent q.Phil.*) L Pro, minuentur & remissiores erunt, noua figura. D Verbū actiuum quasi neutrum posuit. *Philumenæ dol.*) ἐναντιοῦται errat. non enim Verè dolor morbi est, cùm sit partus.

15 *Scio, cont. ſ.ſ.*) Vt, Haud, credo, inuisus cœlestibus, auras Vitales carpis. Et sic, Sola soli dicitur, quomodo Præsens præsenti, sic Virg. Illū absens absentē audítque, vidétque.

16 *Quæ inter vos int.*) Meliùs sic, quàm si diceret, Quæ illi feceris. *Vnde ortum eſt*) ἐναντίωσις tertium.

17 *O mign.*) Ordo est, ô mi gnate, gaudeo te saluum venisse: sed intercedit Pamphilus tristis.

18 *Gaudeo*) V Formula est grātulantis réduci. Ex signo etiam apparet, quantæ curæ sit ei salus Philumenæ, quòd vixdum finita salutatione mentionem de ea subiicit. *Saluáne P. eſt?*) D Ciò probat Paphilo se amare nurum; cùm post salutationem nihil priùs, quàm de salute vxoris eius inquirat. *Saluáne Phil.eſt*) Propriè Inuasit, quia repentè.

19 *Meliuſcula eſt*) L Supprimit, doloré Pamphilus, & dissimulat quid deprehenderit. *Meliuſcula eſt.*) Vērum est, quantùm ad morbum pertinet, & ad euentum paritudinis. ità non mentitur Pamphilus matri. B Laurentius in Raudensem, Raudensis, Saluán' Philumena est? Pam. Meliuscula est, id est, pauli: per meliùs. Laurentius, Imò aliquātò meliùs habet: Paulisper enim est per aliquantulum tēporis. *Vtinam iſt.ita dij f.*) D Diligentiorē officio loquitur, vt rea apud filium socrus.

Quid tu) V Ex vultu agnoscit tristitiam animi qui in vultu relucet, ideò de causa quærit. Verùm is spē vultu simulat, premit altum corde dolorem, vt Poēta loquitur. *Quid tu igitur l.*) D Locus ab eo quod agitur, quo significat, Si ita est, quare ergo tu tristis es? *Rectè m.*) Sic dicimus, cùm non sine iniuria interrogantis aliquid reticemus. Et bene additum Mater: vt duritia reticētiæ, blandō nomine molliretur. Alii Rectè sic accipiunt, vt intelligant, Nihil est mali.

Quid fuit tumulti) Antiqui sic declinauerunt, Tumulti, Senati, vt Saluſt. Decretum senati fit. *Dic mihi*) Dic, verbū est instantis audire, & curiosiùs interrogantis. Virg. Dic mihi Damœta, cuium pecus? *Dolor rep. tuaſſit?*) Propriè Inuasit, quia repentè.

D. *Ita aiunt*, Religiosè mendacium ad rumorem retulit. Aiunt, inquit, ne ipse falsum dicere videretur.

*L. Data opera ablegat Parmenonē furiē & curiosum seruum.

Qua, scilicet via. L. *quà*] quomodo: vel significat ocū.

PAM. *Ita factum est. S. quid morbi est?* PAM. *febris. S. quotidiana?* PAM. *ita aiunt.* — assiij- 22

I sodes intrò: cónsequar iamte mea mater. S. fiat. — ssssasu 23

PAM. **Tu púeris curre Pármeno óbuiam, atque sbisónera adiúta.* — dsiijdf- 24

Al. [eis] quod versus nō congruit, nisi sit monosyllabum.

PAR. *Quid! non sciunt ipsi viam, domum quaré-deant!* PAM. *cessas!* — sssijdf- 25

22 *Ita f. est*) Moris est assentiri ad dicta interrogātium, qui quæ vera sunt, celāt. *Febris*) V Fingit morbum, & mentitur admodū commodè, vt vxoris famæ seruiat. Est mendacium honestum, quod tamen religiosè ad rumorem refert. *Ita aiunt*) D Bene aliis ascripsit: si falsum sit, vt ipsis ascribatur mendacium. *Ita aiunt*) In hac tota interrogatione & responsione, colorem induxit secretum, ægrè obiurgantis.

23 *I sodes intró*) Meruit, ne ingrediatur mater ad soceros: & ideò dicit, I sodes intrò Et apparet Intrò dicētem, manu annuere, vt domum redeat: & simul quò magis faciat, addit causam. *Consequar iam te m.*) Adiecit & tempus Iam. Mea necessariò additum, Mea mater, Et Sodes, quia I intrò durum est. *Fiat*) Abiēs dixit hoc mater, Fiatne omnino iussis alienis parere videatur: quasi imperemus & nos, quæ nosipsi facturi sumus.

24 *Tu puere*) V Seruis iunioribus, qui cum Pamphilo redierant. *Tu p. e. P. abui mi*] D Probabilis causa, qua ablegat etiā Parmenonem, dum iubet eum pueris occurrere. Et simul notandum, quòd in hac fabula ridiculè vexatur vsque ad vltimum seruus & ablegatur, cùm sit & piger & curiosus. *Atque eo on. adiuta*) Locutio antiqua figurata. Et est μεταφορικὸν, pro ipsos onera portantes, eis onera adiuta. B Ad eundem modum loquitur & Gellius in fabula de Cassita auicula libro secundo. Face amicos adeas, & reges veniant, operámque mutuam dent, & messem hanc nobis adiuuent.

Quidm. sc. ipsi v. dirig. r.) D Iam vide quemadmodum seruetur Parmenoni persona, loquacis, curiosi, pigri. V Parmeno seruus vel senio vel diutino labore confectus reponitur. *Domum*) D Aduerbiale est. *Demum quàr.*) Quā si locū significet, videbitur reliquū præceptū seruus non audiuisse. Sin audiuit, Quā, Quo modo intelligemus id esse, quemadodum onus portent de nauī vt. *Quid fieret*, & quā fieret. *Cessas!*) De industria omnes ablegauit suos, vt non audirent quæ intus post scenā sunt acta: quæ tamē populo est narraturus.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. D In hac scena conquestio est ad deliberationem descendens, an habeat Pamphilus, an excludat vxorem: in qua tota oratio Pamphili ad argumentum spectans, amatoria magis, quàm maritalis est. nam aliter non peruenietur ad vltimam cognitionem omnium rerum: nisi adolescens furiuum conceptum vxoris & partum, aliquanto leniùs, quàm coniugalis dolor expetit, tolerauisset. V Scena est ἠθικὴ, cùm querela exponit in quanto sit mœrore ob vxoris partum deprehensum. Est & ἐξηγηματικὴ, cùm narrat quemodo eum deprehenderit, & quid secum secum sua egerit. Est & ἐνθυμηματικὴ. deliberat enim secum quid agat. Constituit celare partū, quē etiā fert leniùs quàm conditio mariti requirebat. An verò iterū ad se recipiat, in dubium vocat, iudicans ab alio stupratam honestè recipi non posse. *Thesis.* 1 Perturbati est animi, caput crationis non posse inuenire. 2 Vultus est animi index atque adeò speculum. 3 Iuxta fortunam animus mutatur. 4 Prudentis & boni est obscœna posse celare. 5 Non omnia seruis, qui vt plurimùm futiles sunt, credenda sunt. M Quantùm in rebus humanis fortuna sibi tyrannidis sumat, per verba Pamphili hoc loco nobis ostenditur. Nam cùm ea sit, quæ rerum humanarum arbitrium habeat, pro suā voluntate, nunc ex tranquillitate rempestates, nunc iterum ex turbulentia serenitatem inducere soleat. Quare sic Plato in Eutiphrone, Sola est fortuna, quæ in rebus humanis dominatur, tanquam tyrannus quispiam. Et Cicero in Acad. Fortuna multa efficit improuisa, nec opinata nobis. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. exceptis sex vltimis iābicis senarijs siue trimetris acatalectici. Vndecimus etiam erit iambicus tetr. acat. nisi illius primam ad versum præcedentem id dicamus pertinere.*

PAMPHILVS.

1 ssflattttu b — NE QVEO *mearum rerum initium vllum inuenire idóneum,* — Epitasis. I Adhibita uoce incipit. D Hoc principiū magna quæstione cruciatur, vt ostendatur rerumnæ & multæ & graues.

2 sfsfdfl- — *Vnde exórdiar narrâre, quæ nec opinánti áccidunt:*

3 sfsafdu — *Partim quæ perspéxi his óculis, partim quæ accépi áuribus:*

4 sfdsbfl- — *Quæ me propter exanimátum cítiùs edúxi foras.*

5 sfsabat- — **Nam modò me intrò vt corrípui tímidus, álio súspicans* — L. Narratio vt cognoscat spectator quid actum sit.

6 sfffft- — *Morbo me vísurum affectam, ác sensi esse uxórem: *hei mihi* — *D. Mirè interposuit ἐκπλητικῶς.

7 sffsfetu sfdfffd — *Postquàm me aspexêre ancílla aduenísse, ílico ómnes simul*

8 sfsfsft- — *Lætæ exclámant, Venit: *id quod me répente aspéxerant.* — *Al. [me repente: sfasfft: ruf[ecit] præsentis sit tenoris aut certè tertio loco ponendus.* — *D. Causa cur lætæ exclamauerint. *Id* ergo, ob id,

9 sasfffu — *Sed continùo voltū eárum sensi immutári ómnium,*

10 asfbsfu — ** Quia tam incómmodè illis fors obtúlerat adnéntum meum.* — * V. Ratio commutati vultus ancillarum.

1 *Nequeo*) V Exordium maluerim est, quo se ostendit in tantis etumnis esse, ita etiam exanimatum in hac rerum suarum difficultate, vt non habeat vnde dicendi initium faciat. Vide qualis sit afflicti & perturbati hominis habitus. Figuratum est exordium dubitatione, ἀποσιωπήσει, & distributione. Proponit autem se examinatum exijsse ex ædibus. *Idoneum*) D Aptum, conueniens.

2 *Vnde*) A quo.

3 *Partim quæ p. his oc.*) His, quasi miseris, vult intelligi quibus perspexi, vel audiui mala. An sic dictum est, vt apud Virgil.--Vocémque his auribus hausi?

4 *Quæ me pr. exan.*) Inter Exanimatum & Exanimum hoc interest: Exanimatus, est conterritus, & perturbatus: vt, Sed quidnam Pamphilum exanimatum video! Et Virg. Exanimata relinquens impingeret agmina muris. Exanimus verò, est occisus. vt Virg. Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acetes Seruabat senior.

5 *Nam modò*) V Narratione exponit cur sit examinatus, & rei gestæ cognitionem spectatoribus explicat. Sicut & Horatius ad Pisones faciendum suadet. *Me intrò vt corr.*) D Raptim ingressus sum. *Timidus*) Pro timens, nomen loco participij. *Alio susp.*) V Inopinati est expositio. Quia præter expectationem alium morbum deprehendit. *Morbo me vis. aff.*) Quia & hic morbus animatum in hac rerum suarum difficultate, est. *Hei mihi*) Interiectio dolentis est Virg. Eloquar, an sileam? Et dicitur hæc figura, ἐκπλητικὸν. *Hei mihi*) V Artificiosè aspergitur tum Pamphili, tum familiæ totius ob subitum aduentum perturbatæ. Exclamant primùm, vt fit, quando nobis nihil opinantibus res tamen diu expectata obiicitur. Sed mox mutatas ancillarum vultus, vnde facilè earum affectus cognouit. Vultus enim est imago & sermo animi, indices oculi, & est is affectus qui in facie elucet. Vnde animi motus, vt tristitia, iracundia, gaudium colligitur. Cicero inquit, Vultus quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes potest esficere.

Id quod me r.) D Deest Propter: vt sit, propter id: hac per hoc, ideó. L nam causam significat.

Sed cont. v. car. simm. e.) D Mitè Pāphilus etiam ancillarū metu impellitur, vt alienum nasci puerum suspicetur: nec vllo modo in memoriam redeat hanc se puellam, vel huiusmodi vitiasse. *Vultum e.*) Quæ viderint.

Fors obt.) Offerri dicuntur tam bona quàm mala, si inperata obiiciantur aspectibus. *Obtulerat*) Oblatum dicitur in vtrāque partem, quidquid expectationē præuenit.

*V. ἐπιτρόπου illustrat rem omnem, sicut gesta est indicans.

*ſV'na illârum fortè intéreà próperè præcúrrit/ núntians

Me veníſſe: ego eius' vidéndi cúpidus, rectà cónſequor:

L. Morbum, pro partu ironicòs.

Poſtquàm' intróij, éxtemplo eius morbum cognóui miſer.

Nam neque vt celári poſſet, tempus ſpátium vllum dabat:

D. Res. partus.

Neque voce ália, àc res monêbat, ipſa póterat cónqueri.

*D. Hæc exclamatio ad vitii authorem refertur, non ad Philumenam.

Poſtquàm aſpéxi, *O' fácinus indignum, inquam: & corrípui ílico

Me inde lácrumans, incredíbiliter, atq; atróci pércitus.

R. Al. [acceſſit], ſed mendoſè.

*Mater conſéquitur: iam vt limen exírem, ad génua ſáccidit/

* D. Ostendit affectú miſericordiæ

11 *Properè præcucúrrit*) B Curro etiam repetita priore syllaba Cucurri facit præteritū, quod authore Priſciano in compoſitione apud quoſdam inuenitur geminationem primæ ſyllabæ ſeruans, apud alios minimé. Virgil. in 4. Æne. Decurrêre iugis. Liuius in opere ab vrbe condita, Qūa cuique proximum fuit decurrerunt. Terentius, Vna illarum intereà properè præcucurrit.

12 *Ego eius v. c.*) D Non erit plena vis repentini doloris, ſi aliquid præſentiens ſuſpicatur. & ideò addidit. Ego eius videndæ cupidus. *Rectà conſ.*) Abſolutè, & ſine adiectione. non enim addidit Via. *Rectà*) L Aduerbium.

13 *Extemplo eius morb.*) D Morbū mitiore animo, quàm Vitium dixit, aut Probrum. Et rectè: quia dixit, --Alio ſuſpicans Morbo mé viſurum affectam, àc ſenſi eſſe vxorem.

14 *Nam neque*) V Narrationi inſerit rationes, vt ſit probabilior. Hæ ſunt à téporis angustia. Incautas enim mulieres oppreſſit. Et à ſigno, nempe voce vel clamore parturientis, hic docet ſe non potuiſſe celari rem. *Spatium*) D Moram.

16 *Et corr. ilico*) Ardens ſcilicet dolore, & eſt cauſa cur citò exierit.

17 *Lacrumans*) Non furens, ſed lacrumans non iratus, ſed miſertus. *Atque atroci*) Id eſt, vehementi.

18 *Ad genua*) V In quibus eſt miſericordiæ ſedes iuxta Plinium. Supplicantes enim & ad ea procumbere & amplecti ſolebant, vt Homerica conſuetudo facilè docet, apud quem eſt. γούνατ' ἀμφιβαλέσθαι. & ὀδύσσεια κρατερῆς λάβε γουνὸς, καὶ μὶν λισσόμενος. Nouimus & Græcos altera manu mentum, altera verò genua apprehēdere conſueuiſſe. Eſtque hîc πάθος à lamentabili & afflicto geſtu. *Ad g. acc.*) B Quæ miſericordiæ, vt aures meomoriæ, & dextra fidei conſecrata eſt. *Ad g. acc.*) D Accidere, eſt geſtu corporis oſtendere humilitatem cadentis: propter Ad, quod eſt Iuxta, & Cadere. Saluſtius autem ſine præpoſitione dixit, Quà accidam, aut quó? R Eſt Accidere hîc idem quod προσπίπτειν Græcis, id eſt, ſupplicem fieri genibus aduolui. Seneca in Troade: Ad genua accido Supplex Vlyſſe: quámque nullius pedes Nouêre dextram, pedibus admoueo tuis. Cornelius Taci. lib. 19. datiuum huic verbo addit, Genibus accidens Suetonius Terentium imitatus, Ad genus accideret, inquit in C. Cæſa. & in Clau. Cicero eleganter in 8. ad Att. Ad pedes abiicere dixit. Cæſar Ad pedes procumbere, ſeptimo Bel. Gall. & proiicere ſe ad pedes. Titus Liuius, Ad pedes prouoluere, ſexto: & procūbere ad genua, nono, & ad pedes procidere, trigeſimonono. Iuſtinus, prouolui genibus. Quod autē hominis genibus quædā & religio inſit obſeruatione gentium: quódque hæc ſupplices attingant, adhæc manus tendant, téſtatur Pli. xi. Naturalium hiſto. cap. xlv.

19 *Lácrumans míſera: miſéritum eſt. profécto hoc ſic eſt, vt puto,*

20 *O'MNIBVS' NOBIS vt res dant ſeſe, itu magni, atque húmiles ſumus.*

21 *Hanc habêre oratiônem mecū à principio ſ inſtitit.]*

22 *O' mi Pámphile, abs te quámobrem hæc abierit, cauſſam vides:*

23 *Nam vítium eſt oblâtum vírgini olim ab néſcio quo ímprobo:*

24 *Nunc huc confúgit, te atque álios partum vt celâret ſuum.*

25 (*Sed cùm orâta eius reminiſcor, néqueo quin lácrumem miſer:)

26 *Quáque fors fortúna eſt ſ inquit, nobis quæ te hódie óbtulit,*

R. Al. [inſtituit,] & vtrúque probé.

D. O mi Pamph. à nomine & blandimento miré: quia ſecreta confitetur.

*L. Verba Pamphili & eſt pathos à verbis orantis & proprio affectu. b Bona ἀκέφαλος.

*D. Precatio.

R. Al. omittitur [eſt] Atum in [te] non elidetur e. ſ btu.

19 *Lacrumans miſ.*) P Miſerabiliter ſe habens. *Miſéritum eſt*) Hoc ipſe ſibi. *Miſéritum eſt*) Vt rectè ſuprà dictum ſit de illo, Pium ac pudicum ingeniū narras Pamphili. *Profectò*) V Amplificat per γνωμὴν καθολικὴν. nemo eſt tam conſtanti animo, qui non rebus variis obiectis, vel pro re & tempore variè mouearur atque afficiatur.

20 *Vt res d. ſ. ita m. acg. h. ſ.*) B Vera ſententia. In rebus ſecundis efferimur, ac turgeſcit animus. In aduerſis ſubmittimur, & ſubſidūt criſtæ. D Mirè dixit. Dant ſeſe. Homerus * Sed hic Seſe illo & validiùs dixit, & eſt hæc καθολικὴ ſententia. Apollodorus *

21 *Hanc habere*) V Recitat μιμητικῶς orationem, quam ſupplex mater Myrrhina pro filia habuit petitoriam. In ſtatu aſſumptiuo.

22 *O mi*) A confeſſione criminis & cauſa abitionis orditur. Non enim factum negare poteſt nec diſſimulare iam Pamphilo notum. Confitetur autem vt faciliùs factū impetret. Viriata eſt olim virgo, abiit vt te celaret. *O mi P. abs te q. h. ab.*) D A nomine & blādimento, miré: quia ſecreta confitetur. vt Virg. Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichei. A principio idem elaborauit, vt aduerſus pudorem conſciencia, & voce, & confeſſione duraret. *O mi P. abs te q. h. ab*) Venialis ſtatus in quo confeſsio eſt & precatio. *Abs te quamo.*) Morale blandimentum ante confeſsionem.

23 *Nam vit. eſt obl.*) Cœpit à cauſa. *Oblatum*) Ad repētina pertinere ſuperiùs annotauimus. *Oblatum*) Quaſi non expectanti & nolenti. *Virgini*) Quaſi quæ falli poſſet. *Vitium eſt obl. y.*) B Seruius in xi. Æne. Vſus, inquit, obtinuit vt quæ innuptæ ſunt, virgines, quæ nuptæ, mulieres vocentur. Apud maiores enim indiſcretè dicebatur virgo & mulier. vt ecce hoc loco dicit armis mulieribus cùm Camillam innuptam fuiſſe manifeſtum ſit. Item in Bucoli. legimus, Ah virgo infelix, cùm Paſipha n conſtet ex Minoë ante amorem tauri filios ſuſcepiſſe. Terentius etiam mulierē poſt partum virginē vocat in Hecyra, Nā vitium eſt oblatū virgini olim ab neſcio quo improbo. *Olim*) D Rectè Olim: quia facilis venia circa vetera iam delicta. vnde tentat temporis longinquitate extenuare peccatū. Olim ergo, ante menſes nouē. *Ah neſcio quo impr.*) Mirè contempſit perſonam, dicendo, Neſcio quo: id eſt, neſcio, qué dixit: vt oſtendat ignobilem, ita obiectum. nam ſi nomen illi eſt, habet & dignitatē: vt, --Et nos aliquod nomén que decúſque Geſsimus. Et ne placere videātur is qui fecit, Improbum dixit.

25 *Sed cùm orata*) V πάθος intertumpit orationis ſeriem. Mirè commouit eum ſocrus hominem ingenio pio & pudico. *Neque quin l. m.*) D Videtur quaſi diſtillantes fletus detergere. *Negueo*) D eſt Continere.

26 *Quáque fors*) V Propoſitio eſt per obteſtationem, vt Pamphilus hunc partum reticeat. Monet verò eum à fortuna & caſu, à perſona vtriuſque, à rei aduerſæ conditione. Addit tamen mitigationē, ſi fas ſit, quod tamen maximè putat eſſe. *Fors ſ.*) D ὑφὴν. Id eſt, ſubita fortuna. Et Fortuna, in incerto: Fors ſ. fortuna, in bono ponitur. Virgil. --Si qua in te fortuna

D.[obtestamur]. astiti-.
*D. Ab anteacta vita. [1] Obtestatio à meritis.
*L. Prosopopœia otiantis Myrrhinæ: & recte à blandimento incipit.
Al.[vti], bit-astu.
Mu.[reducenda id fac.] stitu.
* D. Tentat etiam hoc, tamen verecundé.
*D. Probatio à tempore non esse grauidã ex Pamphilo.
Mu.[id hic agitur]. Aseu versus non constat.
*L. Consilium ad œconomiam futuræ litis inter Myrrhinam & Phidippum.

Per eam te obsecrámus ambæ, si ius, si fas est, vti adsis- 27
Aduórsa eius per te tecta, tácitáque apud omnes fíerem- 28
sient:
*Si vnquam erga te animo esse amico sensisti eam, sdtsse- 29
*mi Pámphile, Mu.[amico esse animo] sitfaste: vel sisasse.
Sine labóre hanc grátiam te, [vt] sibi des pro illa bũsasu 30
nunc, rogat.
*Cæterùm de reducénda id fácias, quod in rem sit rsdtsu 31
tuam:
Parturíre eam, neque gráuidam esse ex te, sólus ttdasse 32
cónscius.
*Nam aiunt tecum pòst duóbus concubuísse eam, sse fdtu 33
inénsibus: sse tdir
Tum postquàm ad te venit, mensis [hic ágitur iam] sisbsu 34
séptimus:
Quod te scire ipsa índicat res. *nunc si potis est sisasu 35
Pámphile,

fortuna fuisset. Et ipse, O fors fortuna. s.t.) [D] Nam nisi reducatur, reddenda dos erit.

27 *Per eam te obt.)* Oratorié inducuntur & pro tacentibus preces. [B] Vtitur statu veniali, in quo confessio est precatio. [D] Obtestatio, est precatio cum mentione earum rerum per quas petimus. vt,--Per euersæ genitor Dumantia Troiæ Excidia obtestor. *Si ius si fas est)* Vtrum hoc inuidiosé: an quasi fœmina quæ leges nesciat?

28 *Vti. Aduersa eius)* Mirè non crimen: sed Aduersa. *Per te t.t.)* Tecta, si reducis: Tacita, si repudias sub alia excusatione. An idem significant? an potiùs neque re, neque verbo indicentur? Tecta, ne videantur: Tacita ne dicantur? Tecta sint, ne hæc alii sciant; Tacita, ne ipse indicet.

29 *Si vnq. erga te)* [V] Confirmat à decoro ex meritis eius. Nam beneficiorũ & amoris commemoratio ad impetrandam veniã magnam vim habet. *Si vnq. erga te)* [D] Virgil. Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ. Terentius, Si te in germani fratris dilexi loco, Siue hæc te solum semper fecit maximi. *O mi Pamp.)* [B] Blanditur ante peccati confessionem.

30 *Vti sibi des pro illa)* [D] Subauditur Gratia.

31 *Cæterùm de red.)* Tentat etiam hoc persuadere, sed oratoriè & verecundè. Et mirè, De reducenda dixit, non De respuenda. *Cæterùm)* [V] Occupatio est, qua præmollit de reducenda vxore. benignè id facit: imò quasi tentat, & rem eius arbitrio atque voluntati relinquit, non Vrget, neque cegit. *Quod tu r.* ripuisti te foras. *Nunc si)* [V] Subiungit posterioris petitionis de reducẽda vxore rationẽ. Ideò reducere debes, vt partus celetur omnes, ne etiã ipse verus pater, qui ignoratur, neque vlli homines id rescisceant.

Parturire) [V] Ratio est cur liberum ei sit. honestè enim cogi non poterit, qui nouit ex se puerum natum non esse. Quod etiã hac temporis computatione declaratur. Habuit enim eam septem mensibus, sed duobus non attigit. Ergo nouit ipsam ex se non esse grauidam. *Solus conscius)* [D] A possibili. nam hoc nomine ostendit tacere eum posse, quòd conscius sit ipse solus.

Nam aiunt) Honestiùs aiunt, pro Ait, dixit. nam quis aut scire, aut dicere potuit, nisi Philumena? ergo rectè. Aiunt enim potiùs honestum est, quàm Ait. *Pòst d. conc. eam. m.s.)* Pòst duobus, simpliciter accipiendum, nõ Post duos. est enim ὑπερτερικὸν, pro, Duobus pó itid est, non statim vt nupta sit, sed postquàm nupta est, post duos menses nuptiarum. vt sint reliqui quinque menses. Et hinc apparet, ante duos menses, priùs quàm cum Pamphilo concumberet, vitiatam, quatuor mensibus cum Pamphilo fuisse: ex quibus duobus posterioribus amaram esse: reliquis tribus peregrinatum fuisse Pamphilum. An Post duobus, pro, post duos? vt Plautus, Post principio denique. & Post paulo.

Quod te sc.i.ind.r.) Quia contristatus cor-

Nunc si) [V] Subiungit posterioris petitionis de reducẽda vxore rationẽ. Ideò reducere debes, vt partus celetur omnes, ne etiã ipse verus pater, qui ignoratur, neque vlli homines id rescisceant.

Máximè volo, dóque óperam, vt clàm partus eué- 36 tddsfdtu
niat patrem,
Atque ádeò omneis. sed si fieri id non potest quin 37 dffatsfi-
séntiant,
Dicã abórtũ esse: scio némini áliter suspéctũ fore. 38 tfsbtasfu
Quin, quod verisimile est, ex te rectè eum natum 39 sfasfsf-
putent.
*Continùo exponêtur: hîc tibi nihil est quicquam 40 dfsfdasf-
incómmodi:
*Et illi míseræ indígnè factam iniúriam contéxeris. 41 {sasfsfta
Potest etiam [Et] ad precedentem versum pertinere. lasfsfs-.
*Pollícitus sum: & seruâre in eo certum est, quod di- 42 dfsasfsu
xi fidem.
Nam de reducénda, id verò neútiquam honéstum 43 tfsfsbsfu
esse árbitror:
Nec fáciam: *etsi amor me gráuiter, consuëtũ- 44 dfsasfsbu
dóque tenet. G.[consuetudo] penta syllabum est.

D. *Abortum esse*, P. rationabiliter dixit. fit enim abortus mense septimo sine pernicie fœminæ.
*L. Argumentum petitionis à tuto & vtili, [V] atque à facili.
*V. Iterum est pathos.
* Conclusio per enarrationẽ. [L] Consiliũ Pamphili ex quo in periculum coniicietur.
*D. Hoc cum gemitu.
Alias [eius tenet.] sdfsfitu. Mu [etsi me amor gr. &c.] [A] sed versus non sanatur.

36 *Partus eueniat)* [D] Philumenæ scilicet. ortum: quasi abortus nascatur. Natũ ergo pro
37 *Sed fiet)* [V] Valet consilio mulier. Ideò facto, conceptóque dixit.
Andromache Euripidis ait, πολλὰς ἂν εὕροις μητέρας τοιαῦτα δρώσας. Occupatione enim aliud consilium annectit, Si partus iste nobis etiam inuitis diuulgabitur, noui aliam excusationem probabilem, dicam abortum esse factum. hoc est, intempestiuum fœtum & immaturum esse eiectũ. Et infans mox exponetur ad mortem. Sic putat fore, vt res sit verisimilis, & Pãphilus pater censeatur. Porrò Abortum septimo mense dicit fieri probabiliter. Hoc enim mẽse rarò fœtus editur ἑβδομιαῖος, ἢ ἑβδομιγενὴς. interdũ tamen viuere potest, quod Plin. in 7.c.5. & Gell 3.c.16 docẽt. Nec ignoro Pandectas iureconsultorum septimestrem partum ex D. Hippocrate probare. Exemplũ de Eurysitheo Iliados. T. notũ est qui ἑπτάμηνος est, id est, infans ante tempus natus, quasi mense fallens nimirum septimo. Et D. Paulus prouerbiali figura se quasi abortiuum inter Apostolos modestiæ causa appellauit.
38 *Abort. m esse)* [D] Non est Latinum Abortsa est: sed, Abortum fecit. *Abortum esse.)* Deest Natum, vel factum: vel absoluté. quomodo dicimus, è re nata: vel quemadmodum dicimus, ex te mihi orta est iniuria. [B] Quarti inclinamenti nomen est Abortus: atque inde dicitur, quòd non sit tempestiuè ortus. *Suspectum f.)* [D] Suspicabilem, suspiciosum.
39 *Ex te r. eum n.p.)* Nouè dixit Natum ab-

Exponetur) Ad mortem scilicet. *Hic t. 46*
n. est q. mc.) Cùm alienus exponitur, & non tollitur pro tuo. Et mirè necan di pueri non fit mentio: quia Pamphili filius inuenietur, cùm ei etiam per patrem puellus succurrit. *Hic tibi n. est q. mc.)* [B] A nullo timore incommodorum. [D] Ab vtili. Sic est παρέλκειν quartum: vt, Nihil vidi quicquam lætius.

Et illi m.) [D] Cõclusio per enumerationẽ. 41
Et nõ lædêris, inquit, & proderis miseræ. *Et illi m. ind.)* Vt nõ sit ἀνακόλουθος, superiori versui τὸ Et addendum est: vt sit, Et tibi nihil est quicquam incommodi. *Factã iniuriam)* Mirè iniuriam dixit: vt non contemnenda sit, sed tollenda.

Pollicitus sum) Plus quàm promisi. *Quod* 42
dixi) Quod promisi.

Nam de r.) [V] Propositio est alterius deli- 43
berationis, Non reducam eam domum. Ratio à turpi, Quia turpe est stuprată recipere. *Id verò n. h. esse arb.)* [D] Neutiquã nõ est omnino negatiuum, sed aliquid assensionis habet. est enim Neutricã, non nimis, non valde.

Nec faciam) Bene addidit Nec faciam. 44
multa enim etiam inhonesta amore suscipimus. *Etsi me)* [V] Occupatio Officii rationem honesti nominis anteponendã esse amori. *Et si me amor gr. c.s.)* [D] Et si non est complexiuum, neque præpositiuum, sed subiuncti-

Lacrumo, quæ posthac futûra est vita, cùm in mentem venit, bsistflv 45

Solitûdóque. *ô fortûna, vt nunquam perpétuò es* tssfdtv 46
[bona!]

Sed iam prior amor me ad hanc rem exercitâtum sbtstflv 47
réddidit:

Quem ego consílio missum feci, [fidem] nunc ópe- aastsbtv 48
ram huíc dabo. D. Al. [eidem], aastsdt. Si [idē,] ego: si eidem, hoc est, amori.

Adest Pármeno cum púeris: *hûic mínimè est opus* jddsap 49

In hac re adésse: nam olim soli crédidi iijsti 50

Ea me abstinuísse in princípio, cùm data est: idfdfi 51

Véreor si clamórem eius hic crebrò exaúdiat, {assfsp / assfs 52
Al. [clamorem eius si], assfsp.

Ne parturíre eam intélligat: *áliquò mihi est* fijdaj 53

Hinc ablegándus, dum parit Philúmena. sfsijp 54

*Exclamatio in fortunam lubricam, L. & mox correctio D. Al. [data] Mu [bona.]

* V. Correctio est prioris sententiæ ab antecedenti. G. [hanc operam], aastsdt.

*L. παρεκβατικὸν.

*Quia & scire omnia vult & nihil tacere.

*D. In tota Comœdia non cessabit, cùm sit piger: nec resciscet aliquid, cùm sit curiosus Parmeno.

num, id est, pro t ametsi. *Amor me gr. c.)* Quæ duæ res contra honestũ & vtile validissimæ. Et bene Tenet, non Tenuit.

5 *Lacrumo)* V πάθος ex præmeditatione futuri tædii, quod exacta Philumena sensurus sit. D Bene pro pessior in affectum est, vt verisimile fiat potuisse reticere. Et Lacrumo non pĕdet à superi- sed interpositis diu flĕtibus dixit. *Lacrumo, quæ p.)* Quæ, modò vim pronominis non tenet: sed querelæ. Et Lacrumo, sic dixit, vt Virg. Sic affata sinum lachrymis implevit obortis. Et est ordo, Lacrumo, cùm in mentem venit.

6 *O fort.)* V Exclamatio gnomica in fortunæ inconstantiã, quæ est Euripus iuxta proverbiũ. Quæ, vt Ciceroni placet, est amica varietati & constantiam respuit. Thebanus Celes fingit eam cæcam & insanam rotundo lapidi insistentem. Ideò Appelles cùm eam sedentẽ pinxisset, rogatus cur id fecisset, respondit, quia nunquam stetit. Qua etiam de causa Scythis fingebatur sine pedibus, manus tamen & pennas habens. B Apud Boëtium in opere de consolatu philosophico, Fortuna loquens, Hæc, inquit, nostra vis est, Hunc continuum ludum ludimus, Rotam volubili orbe versamus, Infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege ne vti cùm ludicri mei ratio poscet, descendere iniuriam putes. An tu mores ignorabas meos? Sene. in Tragœdia quapiam, Prohibet Clotho stare fortunã. *O fortuna)* D Hic fortunam pro bona posuit. *Vt n. p. es bona!)* Legitur & data. nam & sic pro bona intelligitur necessariò.

Operam dabo) Difficultatem rei ostendit, 48 dicendo, operam dabo.

Adest) V παρεκπτωσις est ad sequentem scenam. Vult ablegare aliò seruum futilem, ne quid harum rerum exaudiat. *Adest Parmeno c. p.)* D Quia idem Parmeno est secretorum conscius, addidit, Cum pueris. *Minimè est o.)* Id est, omnino non est opus.

Hinc ablegandus) B Ablegare, inquit Nonius, proprie est aliò mittere, dictũ à legatis, qui cum legationibus mittuntur. *Dum parit Ph.)* D Dum, aliàs dummodo, aliàs donec nunc quandiu.

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. D Alia ratio est currentis ad argumenta: alia actuum Comicorum. sed perfecti Poëtæ est ita seruire argumento, vt tamen spectator nouis delectationibus teneatur. Nam in hac scena do nec perueniat ad Pamphilum Parmeno, hoc τεχνικῶς inducitur, cùm hoc ostenditur quid malitiæ nauigatio. F nam hîc pergens in incœpto sermone Parmeno introducitur, percontans à Sosia de pelagi periculis: V Sosia item ei inter redeundum narrans incommoda nauigationis suæ: éstque ἐπεισοδιῶδες. Parmeno ablegatur ad arcem, ne præsens sentiat Philumenam parere: est mandatoria. *Theses.* 1 Periculosum est ingredi mare. Atque primum

mum hautam plerique detestantur. 2 Arcana seruis non sunt credenda. Quia si quid secreti velis, istos ablegato, M Nauigandi marisque pericula & incommoda, magnique timores & consternationes, quæ in subitis tempestatibus nos circunsistunt, hîc à seruulo dicuntur: vt moneamur & nos ita vitam instituere, vt quàm potest fieri rarissimè eiusmodi elemento nos committamus. Quod eleganter Propertius libro tertio quoque suadet, dum dehortatur à nauigando, Terra parum fuerat, terris adiecimus vndas, Fortunæ miseras auximus arte vias. Anchora te teneat, quem non tenuere penates? Quid meritum dicas, cui sua terra parum est? Ventorum est, quodcunque paras. haud vlla carina Consenuit, fallit portus & ipse fidem. *Vers. gen. Iambici senarij siue trimetri acatal.*

PARMENO. SOSIA, serui. PAMPHILVS.

1 {sfisisp / sfisi} **A VI'N' tu tibi hoc, incómmodum euenisse iter!* Hîc Poëta ostendit incommoda nauigationis,

2 sfisfi *S. Non hercle Pármeno verbis dici potest* *L. Colloquiũ seruorũ de mari, priùs quàm veniatur ad Pamphilum. D In scena nascitur oratio, aut in scenam defertur.

3 sfisi *Tantum, quàm re ipsa nauigâre incómmodum est.*

4 asfisi PAR. *Itáne est? S. ô fortunáte, nescis quid mali* *V. Præteritione multas fuisse innuit. D παράλειψις oratoria.

5 disisp *Præterieris, qui nunquam es ingrêssus mare.*

6 aadisi **Nam álias vt [omittam] miserias, vnam hanc* *V. Epiphonema.*
vide, E. Al. [mittam], asfdisi.

7 isfisi *Dies trigínta, aut plus eo in naui fui,*

8 dfsisp *Cùm intéreà semper mortem expectâbam miser:*

9 isfisp **Ita vsquè aduórsa tempestâte vsi sùmus.*

1 *Aín' tu)* V Interrogãdo dat occasionem futuræ narratiunculæ. Hîc igitur per interrogationem & admirationem summam præcedentis narrationis complectitur. *Aín' tu)* D Pro, aísne tu! Et sic iam aliquid dixisse magni in præcedenti oratione ex respondentis sermone demonstratur.

2 *Non hercle)* V Propositio est de periculosa nauigatione figurata. ὑποτύπωσις.

3 *Tantum, quàm re ipsa nauigâre inc. est)* D ἀναπλήρωσις quartum. non enim intulit Quantũ. Vt Virg. Sed quantò ille magis formas se vertet in omnes: Tantò nate magis contende tenacia vincla.

4 *O fortunate)* V Beatũ prædicat quòd mare nunquam sit ingressus, confirmátque narratione periculorũ, & amplificat collatione. *O fort. n q. m. P.)* D Bene maiori affectu dicẽs O fortunate, quàm si respõderet, Ita. *Nesc. n q. m. P.)* B Hic est locus communis de incommodis nauigationis. Loci autem cõmunes dicuntur, quòd cõmuniter omnibus qui sunt eiusdem generis conueniant. Vt disputatio, quæ aduersus proditorẽ instituitur, in omnes ei sceleri obnoxios ex æquo competit. In communibus locis tractandis eximius est Chrysostomus: nunc auaritiam, nunc ebrietatem, nunc temporis luxum vituperans, nunc spectaculorum vanitatem ostendens.

Qui nunq. es ingr. m.) D Propriè dixit. Ingressus. nam qui iam nauigauit, Egressus dicitur. sic Virgilius. Egressi optata potiuntur Troës arena.

Nam al. vt omm. m.) Miserias, nauigationes scilicet. 6

Dies) V A tempore & periculo mortis amplificat. hinc Ouid. Serò respicitur tellus, vbi fune soluto Curtit in immensum panda carina salũ. Nauita sollicitus iam ventos horret iniquos, Et prope tam læthum, quàm prope cernit aquã. Cùm Anacharsis audiret spissitudinem tabularum nauticarũ esse quatuor digitorum, dixit: tantillum à morte abesse eos qui nauigant. *Dies tr.)* D Accusatiuus casus plenum numerum & continuationem rei significat. *Dies tr. aut plus eo in n.)* Hoc exitiosum vel sine periculo videri potest: Sed vide quid addat, Aut plus eo in naui. Absolutè Eo. vt alibi, Annos sexaginta natus es, Aut plus eo, vt conijcio. 7

Semper m. exp. m.) Dura est expectatio mali. Virgilius, Incluſi pœnam expectant. *Semper m. exp.)* Id est heri: omnibus cum continuatione triginta dierum. 8

Ita vsque) Vsque, vel diu, vel valde. *Odiosum)* B Molestum tot dies in mediis vndis, in naui tanquã in carcere fuisse. D Et nomen pro aduerbio posuit: pro odiosè. 9

*L. Facetè indicatur vitium ſerui fugitiui. Mu.[ſciam.]

*V. Seruum infidũ & profugũ notat.

*V. Ad ſeruorum gregem onera portantium.

* Pamphilus callido conſilio ſeruulum ablegat: vſque adeò cauet ne quà emanet negotium.

Mu.[aduectu's.]

Mu.[rumperet.]

PAR. *Odiósum.s.haud clam me eſt. dénique hercle* aufúgerim* assſp 10
Pótiùs, quàm rédeam, ſi éo mihi redeúndum ſſiet. } adwwsp adſſd 11
PAR. *Olim quidem te cauſſæ impellébant leues, ſiſſſi 12
Quod nunc minitáre fácere, vt fáceres Sóſia. ſabdſſp 13
Sed Pámphilum ipſum vídeo ſtare ante óſtium: ſdiſſp 14
**Ite intró: ego hunc adíbo, ſi quid me velit.* ſi ijſſp 15
Here étiam ſu, ſhîc ſtas? PAM. *équidem te expécto.* bſdſſi 16
PAR. *quid eſt?* Al.[nunc tu] ſtũ anapæſtus eſſet ſexto loco ponendus, bſſſa: vel ſi etiam; cæſurã ſyllabũ, aſdſſi. al. [tu nùc hìc ſtas? PAM. & quidem]: tum non eliſo [te], eſſet ostonarius, bſſſiiſi.
PAM. **In arcem tranſcurſo opus eſt.* PAR. *cui hómini?* PAM. *tibi.* iſddij 17
PAR. *In arcem! quid eó?* PAM. *Callidémidem hóſpitem* idſſip 18
Mycónium, qui mecum vnà [*aduéctus' eſt.*] *ſcónueni.* } bſſſi bſſſi 19
PAR. *Péri: vouiſſe hunc dicam, ſi ſaluos domum* aſſſſp 20
Rediſſet vnquam, vt me ambulándo ſrúmperet? ijſſ jp 21

10 *Haud clam me eſt.*) D λιπόντως, pro Ego maximè intelligo quàm odioſum ſit. Nã qui iungant, & ſic legunt: errant, & non intelligunt. *Haud clam*) V A voto ſerui fugitiui. hoc eſt, mauult aufugere, quàm cũ domino, in cuius manu eſt, periculoſam nauigationem iterum obire. *Aufugerim*) D Coniunctiuum modum poſuit pro indicatiuo futuro: vel, vt alij dicunt, pro miſſiuo. *Aufugerim*) Sic veteres, quod nos fugerim.

12 *Olim q.te c.impl.l.*) Mirè in ſeruum fugitiuum, qui ob vitiuum huiuſmodi non ob cauſam fugiat. Et bene Leues dixit. hæc enim nõ eſt leuis. V A minori, q.d. non eſt mirum te ob grauem hanc cauſam fugam minitari, cùm id olim de multò leuiore feceris.

13 *Quod n.nu.f.*) D Vt ſit ordo, Olim quidem te cauſæ impellebant leues Soſia, vt faceres quod nunc minitaris facere hac occaſione. Artificioſè. & in Andria ſic ait recuſanti periurium ſeruo Myſis, Noua nunc religio in te iſtæc inceſſit? *Facere*) Vt faceres. Comicum eſt & Terentianum.

14 *Sed P.ipſ.v.*) Ipſum, à quo miſſus ſum, vel dominum, vt Græci dicunt αὐτὸν.

15 *Ego hunc adibo*) Vel noua curioſitate ait Parmeno.

16 *Equidem te exp.*) Bene excepit Pamphilus Parmenonem, vt videatur vera dicturus. *Equidem te exp.*) Apparet Pamphilum Parmenonis abſentiam deſyderare: eo quòd nunc prior Parmenonem alloquitur. *Equidem*) V Commodè hoc fingit, quaſi eum, cui aliud ſit demandaturus, iam pridem expectarit.

In arcem) Propoſitio eſt mandatoria de ablegatione. D Offendit quàm longè ſit, cùm in arcem dicat. Et bene In arcem, quam Minerua condidit. *Tranſcurſo*) Pro tranſcurrere. B Participiũ pro verbo: ſed poteſt & pro tranſcurri accipi. *Cui: omnia*) D Hæc verba cum ſua pronunciatione vim recuſationis in ſe continent. & eſt pigri reſponſio, laborem alium transferentis.

In arcem:) Pronuntia B vt oſtendat quàm longè ſit in arcem tranſcurrere. L Cum vultu & ſtomacho pronuntiandum. & attẽdè quàm graphicè vbique depingantur tum garruli & curioſi, tum incertis ſeruuli mores. *Callidemidem*) V Expoſitio mandati. A perſona quæ eſt conuenienda. Deſignat autem eam à nomine, à patria, quia Myconius: fortuna, quia hoſpes, & aduentu.

Qui m.v.adu.eſt) D Apparet eum cum eo aliquid negotij habere, cùm dicit, Qui mecum vna eſt aduectus.

Perij) V Seruus pigellus & tergiuerſator depingitur. Facetè deſignat eũ periclitantem in mari vota nuncupaſſe, vt ſi ſaluus rediret, ſeruum

PAM. *Quid ceſſas?* PAR. *quid vis ſdicam?* / **an conuéniam modó!* R.[nunt: em?] & diſyllabum cenſendum. C vel bacchius loco quarto. 22 ſſſiap
PAM. */Immo, ſquòd' conſtitui me hódie conuenturum eum,* 23 ſddſſp d
Non poſſe: ſne/ſfruſtra illic expéctet: vóla. 24 ſiſſſi
PAR. *At non noui hóminis fáciem.* PAM. *at fáciã vt nóueris:* 25 ſdddſi
**Magnus, rubicúndus, criſpus, craſſus, cáſius.* 26 ſaſſſp
PAR. *Cadaueróſa fácies: /dij illum pérduint.* 27 ijbſij
Quid ſi non véniet? manéamne vſque ad véſperũ? 28 ſddſſp
PAM. *Manéto: curre.* PAR. *non queo, ita defeſſus' ſum.* 29 ijbſi

*D ἀφυεντικῶς dixit. nam non hoc interrogantis ſimplè citer.

Go.[Imò] vtraque breui, addſſp.

R. Al.[ne me], ſſſſſi al.[ne me fruſtra illi], ſiſſſi.

Vola, celeritatẽ imponit, ne quid audiat.

Al.[Cadaueroſa facies. PAR.]

*L. Vrbana deſcriptio ad ludificandum ſeruulum.

D. *Ita defeſſus*, hoc magis in geſtu exprimitur.

ſeruum ambulationibus perderet. *Vouiſſe h. a.Rel.uoq.*) D Facetè dixit. More enim hoſtium eorum qui longis itineribus maris periclitati, vouent aliquid ſi peruenerint. Et conuenit hoc Pamphilo: quem ſuprà maiè nauigaſſe audierat.

22 *Quid vis d.an c.m.*) Non enim mandauerat quicquam. qui ſine cauſa mittebat, oblitus bene diſſimulare: vt qui mentiuntur. Et ſic pronuntiandum, An conueniam modò? vt reprehendere dominum Parmeno videatur.

23 *Imò quod*) V Caput eſt mãdati expediendi. *Imo, quòd c.m.h.*) D Deeſt Dic. & ſumitur à ſuperiori ſententia, qua dixit, Quid vis dicam? *Imò, q.c me h.*) Apparet eum hanc conquiſitã, & vix corrafam inueniſſe cauſam.

24 *Vola*) ὑποκρισεως vſus eſt. ita curras vt volare magis quàm currere videaris. Et anteà tranſcurrere iuſſerat: nunc adiecit imperio. Nam non curre, ſed Vola.

25 *At non n.h.f.*) Moralis expreſſio pigritiæ in tot excuſationibus poſita eſt. B dicit enim, Quid eo? quid vis nuntiẽſan conueniam modò? denique Non noui hominis faciem. *At faciam vt n.*) D Stomachoſè pronuntiandum At, quod & Pamphilus repetit dicens, At faciam vt noueris.

26 *Magnus*) V A facili. Eſtque ἴνωσις hominis ignoti imaginem exprimens ab accidentibus: ex quantitate, quia magno corpore & vaſto: à colore, quia rubicũdus in facie: à forma capillorum, quia criſpus: à craſſitie & obeſitate corporis: à colore denique oculorum, quia cæſius. De his coloribus conſulatur Gellius lib.2.ca.26. *Rubicundus, criſp.&c.*) B Characteriſmos eſt. per accidentia enim rem deſignat: vt, --Caluo ſeruiret Roma Neroni, Domitianum intelligens. *Magnus, rub.cr.c.ſt.*) D Properatio σπουδαιολογία. Et aceruo ſine coniunctiuo eſt vſus. *Criſpus r.*) Imperitè Terentium de Myconio Criſpum dixiſſe aiunt: cùm Apollodorus Caluum dixerit: quod proprium Myconis eſt. vt Lucilius, Myconi calua omnis iuuentus. Vnde etiam prouerbium Græcum μικώνιος φαλακρὸς. Sed ego Terentium puto ſcientem facetius Myconium criſpũ dixiſſe. quod quidem ipſum etiã prouerbium reſipit de his, quæ rara ſunt inuentu, veluti ſi quis Scytham dicat eruditũ, Italum bellacem, negotiatorem integrum, militem pium, aut Pœnum fidum, Strabo autem libro Cæographiæ decimo, refert vulgo Myconios caluos dici ſolitos, quòd in ea inſula vitiũ hoc quaſi gentilitium ſit, atque omnibus fermè cõmune. Eſt autẽ Myconus inſula vna Cycladum.

Caſius) D Glaucis oculis, quaſi felis oculos habens & glaucos.

Cadaueroſa f.) D Subluuida. ac perſona rubore & liuore. rubicundi enim & craſſam faciem ſæpe habent: quod eſt proprium cadaueris. Poteſt & pulpoſa intelligi & craſſa, quaſi cadaueroſa. Caro enim dicta eſt, eo quòd careat anima. Et caro propriè dicitur mortuorum. Virg.--Et corpora luce carentum. Vnde carnifices dicti, quòd carnes ex homine faciãt Pulpa verò, propriè ea quæ manducatur, eo quòd pulſetur & conſcindatur. Poteſt & r. pro d, poni: vt caro ſit dicta quaſi cado. vt Virgilius,- Bellóque caduci Dardanidæ. quòd iam ſcilicet ſine anima ſit, & cadat. *Cadaueroſa f.*) M Id eſt, monſtroſa: nam cadauerum forma magis monſtro, quàm recto homini cõpetit.

Dij ill.p.) D More pigrorum malè optat ei propter quem mittitur.

Quid ſi n.v.) Omnia dicit, ne eat. 28

Manetone.) Etiam Pamphilus tanquam 29

PAM. *Ille ábiit. quid agam infélix! prorsus néscio* dd:ll 30
Quo pacto hoc celem, quod me orâuit Mýrrhina,
*D. ἐπεξήγησις, id est, enarratio. * *Súa gnata partum.* * *nam me míseret mulíeris* ſſlllp 31
*L. Attende humanitatem & pietatē Pamphili. Mu. [nam miseret], iſſddp. ſ ſſddp 32
Quod pótero fáciam: tamen vt pietátem colam:
Nam me parénti pótiùs, quàm amóri óbsequi dbddlp ſiddſi 33
Al. [Phidippon,] Oportet. * *at, at eccum [Phidippum] & patrem* ibſſlp 34
V. Conturbati est animi. Et παρακελευσὶς ad sequentia est. Video: horsum pergunt: quid dicam hisce, incértus sum. aſſſlp 35 36

de induſtria perſeuerat. *Non quee ita d.ſ.)* Hoc in geſtu, & ſpectaculo plus eſtimā in ſenſu & author exprimit laſſitudinem.

30 *Ille abiit)* Quaſi dicat, licet iam loqui. *Ille abiit)* Quaſi cum difficultate completam rem oſtendit hoc dicto. *Quid ag.)* V Conſultoria eſt. nam illi incertum eſt vtrum agat inter duo vtilia. Vtrum cælet omnes, an verò etiam matri ſuæ ſignificet.

32 *Nam miseret)* V Ratio ab affectu ſuo pathetica, cum occupatione

33 *Quod p.f.)* D Id eſt, celabo quantùm potero. an quaſi proiiciens curas, & feſſus angore dixit, Quod potero faciam: id eſt: ſi potero, cedam amori? & rurſus tanquam pietatis admonitus, adiecit exceptionem, Tamen vt pietatem colam. Seruat enim in illo amoré Poëtæ: cuius non pœnitebat, re cognita, & errore ſublato. *Quod pot.f.)* Id eſt amori obſequar. nam miſericordia mulieris de amore deſcendit. *Quod pot.f.)* Apparet hoc dictum, defectus eſſe, non virtutis. *Tamen vt p.c.)* Recordatus eſt læſam matrem eſſe ab vxore: hoc enim credit: & ideò ſe ad exceptionem reuocauit, Ita ſe amori cedere oportere, vt nō obliuiſcatur omnino pietatis. Et bene in eā cauſam contulit neceſſitatem non reducendæ vxoris, quæ inuenietur nulla eſſe. Sunt tamen qui manente eadem ſententia, totū hoc iungunt, Quòd potero, faciam tamen vt pietatem colam: hoc eſt, inquantùm potero, dabo operam aduerſus amorem, vt omiſſo eo, pietatem colam. Et ſubiungitur cauſa. Tamen vt pietatem colam. Deeſt Ita: vt ſit Tamen pro duntaxat. vt ſit, Ita vt pietatem colam. Dixerat enim Quod potero: & ideò addidit exceptionem, Tamen vt pietatem colam: id eſt, non ſum oblitus & matris. *Tamen)* Pro ſta tamen.

Nam me p.) V A ſuo officio, quid potius ſit faciendū, in altera enim parte eſt honeſtas in vxoré, in altera verò pietas in matrem. In hoc homine exemplum egregiū humanitatis & pietatis eſt. *Nam me p.p.q.am.)* D Amori, ſcilicet Vxoris. quia dixit, Quod potero, faciā. & hoc eſt quod dixerat, Quod potero, faciam. 34

At at) Interiectio eſt conterriti & conturbati. 35

Vorſum perg.) Modò Pergunt, pro eunt: aliàs perſeuerant. 36

ACT. III. SCEN. V.

ARG. V Senes Pamphilo reditum gratulātur: eſt συγχαρητικὰ. Exponit ipſe negotium de hæreditate: eſt διηγηματικὰ. L Certatim inſtant ſenes, vt Pamphilus reducat vxorem: qui eſt iam alter gradus epitaſeos. V Præcipuè autem Pampilus accuſat vxorem de abitione: & cauſas recitat, cur nolit eam reducere domum: ἠθικὰ διαλογικὰ. quæ res etiam inter ſenes rixas parit. In genere deliberatiuo eſt, in ſuadendo & recuſando conſiſtēs: P Pamphilus eligit potiùs matrem defendere, Philumenam verò incuſare apud ſenes, quàm amori obtemperare: adeo, vt à conſpectu Phidippi ſoceri tandem diſcedat, ea lege & animo, vt non ſit Philumenam eius filiam tanquam vxoré reducturus. Quod Phidippus cauſam ignorans ægre & indignè tulit. V *Theſes.* 1 Voluptuariorū eſt, Vixit dum vixit, bene. 2 Mariti eſt, fideli & amico & clementi animo in vxorem eſſe. 3 Pietas in matrem anteponenda eſt pietati in vxorem. 4 Repudii cauſa ſæpe eſt quædam neceſſitas. 5 Sæpe ira eſt licita. 6 Ditioribus ſublati animi adſunt. M Quantùm debeant parentibus liberi, quantúmque pietatis illis exhibere, & quod omnibus etiam exteris amicis præferre debeant, docet hæc ſcena. Hoc autem vt faciant, niſi ſingulari prudentia prædíti ſunt, induci non poſſunt. Nam cùm ea ſit veluti dux quæda actionum noſtrarum, remota hac, fruſtra nititur filius, aliud nihil agens, quàm vt imprudens parentibus, miniméque compoſitus appareat: quare obedire debent parentibus,

bus. Cùm enim nos genuerint, genitos educarint diligéter, & artibus ad vitam inſtituerint, conferántque, quantùm in ipſis eſt, omnia ad victum cultúmque & alios vitæ vſus neceſſaria, innumerabilésque labores ſpontè ſuſcipiant ad res comparādas, quam pro tot, tātíſque beneficiis referre eis grariam poſſemus, non haberemus, niſi nobis obedientia illam ſuffice ret, & in hac re ſola in nimio peccare liberi non poſſunt. Nemo enim in obediendo excedit: vt eſt apud Plautum, Nunquam nimis curare poſſunt parentem filii. Cicero pro Plancio, Viuat cum parente, quem veletur vt deum: nam iudicio meo pietas fundamentum eſt omnium virtutum. Idem in oratione poſt reditum, Parentes chariſſimos habere debemus, quòd ab iis nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita eſt.

Verſ. gen. Quatuor & triginta primi ſunt trochaici tetr. catal. Reliqui deinde iambici ſenarij, ſuis trimatri acatalectici.

LACHES. PHIDIPPVS. PAMPHILVS.

1 ſſſſſtu *DIXTI'N' dudum, dixiſſe illam ſe expectâre fílium? Al. [Dixtine], C ſed perperam.* Viam ad epitaſin facit. ſenes enim impellunt ad reducendam.

2 ſſſaſſt- PH. *Factū.* L. *veníſſe aiunt: rédeat.* PAM. * *quam cauſſam dicam patri,* *L. Hoc ſecum ſollicitus Pāphilus.

3 atſtaſt- *Quámobrem non redúcam, néſcio.* L. * *quem ego hîc audíui loqui?* *D. Vt ſolet, primò perſonas inducit ſecum loquentes, deinde ipſas conuenire inuicem: vt alibi, Quis hîc loquitur? Myſis ſalue

4 ſſſſſſt- PAM. *Certum obſtrmâre eſt viam me, quam decréui pérſequi.*

5 ſſſſſu L. *Ipſus eſt, de quo hoc agébam tecum.* PAM. *ſalue mi pater.*

6 ſſbſſſtu L. *Gnate mi ſalue.* PH. *bene factū te aduenísſe Pámphile,* *D. Auxeſis ad ſalutem. validus nāque, robuſtus & habitior corpore.

7 dſſſtatu *Atque ádeò, quod ſmáximum] eſt, ſaluum * atque válidum.* PAM. *créditur.* D. *Al. [maximè].*

8 mdtſſtu L. *Aduenis modó?* PAM. *ádmodum.* L. * *cedò, quid relíquit Phánia* *D. Autauarus, aut iactabundus hæc dicit. L Conuenit vt de cauſa profectionis antè men-

1 *Dixtine d.d.ill.ſe exp.fil.)* D Facetè principium eſt interrogantis ita, vt ſciat quid ſibi reſponſurus ſit quem interrogat. Illaturus eſt enim argumentum per ἐπαγωγήν. *Dixtine dudum)* Captioſa interrogatione cœpit, dicturus. Veniſſe aiunt: redeat. *Dixtin')* V Obliquus ductus eſt exordij vſque ad propoſitionem. *Dixtine dud.)* D Quia dixerat, Sanctè adiurat Non poſſe apud vos Pamphilo ſe abſente perdurare.

2 *Factum)* Id eſt, dixiſſe illam, aut me. Et deeſt Eſt: vt ſit. Factū eſt. *Quam cauſ.)* V Hæc ſecum animo valde dubio de cauſis repudii loquitur. Non enim audet veram cauſam exponere.

3 *Quamobrem n.r.n.)* D Habet cauſam: ſed non vult veram dicere. & prætereà non vult cum inuidia matris ſuæ loquiſi in illam cōferat. vt vxorem non reducat domum.

Certum ob ſt. eſt v.me) Aduerſus omnia obſtinatè agere, id eſt, contra omnes. V Contra affirmare, Nam Ob in compoſitione Contrà ſignificat. *Quam decr.perſ.)* D Id eſt, vt matri potiùs, quàm amori morem gerat. 4

Gnate mi) V Gratulantur filio & genero reditū, Gratulationem amplificant αὔξησιν Primùm, quòd aduenerit: deinde, quòd ſaluus: poſtremò, quòd validus, vt qui neque mari perierit, neque valetudinem priſtinam amiſerit. Rarò enim nauigantes validi & integri ex longis profectionibus reuertuntur. Hæc fuit παραφωνὴ huius congreſſus. 6

Atque adeò q.m.eſt ſ.a.v.) D Ordo eſt, primùm aduenisſe, deinde ſaluum, poſtremò validum. *Creditur)* Minùs blandè reſponder, de repudio vocaturus. 7

Aduenis modò) Difficile inuenitur præſentis temporis Modò. Atque vt oſtendat eſſe 8

momen

tio fiat, quàm ad Philumenam perueniatur.

R.[*reuocam*].
R.[*relinquunt:*]
*L. Aristippi sententia, qua hominem voluptuarium fuisse indicat.

Consobrînus noster? PAM. *sanè hercle homo voluptáti óbsequens*
Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multùm hæ- rêdem sádiuuant.
Sibi verò hanc laudem [*reliquit:*]* *Vixit, dum vixit, bene.*
L. *Tum tu igitur nihil attulísti huc plus vna sentén- tia!*
PAM. *Quicquid est id, quod reliquit, prófuit.* L. *imo óbfuit:*

momentum etiam præsentis temporis: dixit. Admodum: quod est minus. *Aduenis modò*) Virgilius,--Vigiláne deûm gens Æneæ vigila. *Admodum*) Excusatio cur adhuc non viderit patrem. *Cedo, q r. Ph. Conf. n.*) Vtrum iactanter Laches de hæreditate loquitur præsente socero, vt illum cupidiorem faciat ad reuocandam filiam? & fit sæpe hoc, vt ex alio principio peruenire quæamus ad ea quæ volumus dicere. An ideò, vt sciat rem, & diuitias suas, cupidiorem socerum redditurus? *Cedò, quid*) V Nunc de hæreditate quid actum sit exponitur. Nam senex auarus subitò quærit de ea.

9 *Consobrinus n.*) D Quasi sororinus Sobrini sunt ex duabus sororibus: Consobrini, ex fratre & sorore. Et propinquitate Terentius frequentata monetur: vt hæredum. *Consobrinus n.*) Cùm de fratre natus est alter, & alter ex sorore, Consobrini: cùm ex fratribus, Patrueles dicuntur. *Sanè hercle*) V Nuntiat eum parum hæreditatis reliquisse, rationem ex causa efficiente ponés, quòd suauem & voluptuariam vitam egerat. Confirmat & sententia, puerbiali olim dicta in homines gulæ & luxui deditos, ac nimis molliter viuétes, quos ἀσώτους vocat Aristoteles. Vbi in verbo Viuere pulchra amphibologia luditur. primùm enim simpliciter, mox verò progenialiter vitam agere accipitur. Aristoteles quoque ait, βούλεται γὰρ ἕκαστος ἔτι μᾶλλον τὸ ἡδέως τὸν ἐνιαυτὸν ἔχειν τὸ φθείρειν τὴν ἐυσίαν, ἄσωτος γάρ ὁ τὴν οὐσίαν ἀπολλύμενος. δοκεῖ δὲ ἀπόλαυσις τὴς οὐσίας εἶναι καὶ τῆς οὐσίας φθορά, ὥστε τὸ ζῆν διὰ τούτων εἶναι. Hinc epigramma hoc verum est, Σώματα πολλὰ τέρπει, ἀ δώματα πολλ' ἀνιγέτην Α'τέρπει δὲ πενία; ἐσὶν ἐπιστάτα. *Sanè h. h. v. o. f.*) D Sanè, satis, validè. nam qui sanus, & validus est. *Voluptati obs. F.*) Contrà facit Pamphilus: diffiungí enim volens, nihil dicit, vel parum relictum.

10 *Hæredem hær. ad.*) Parum consulunt hæredi. *Sibi v. h. l. r. v. d. v. b.*) Bene & faceté. Nihil hæredi relinquunt, sibi verò relinquunt. *Vixit, d. vixit, b.*) Planè vnum Vixit aliud significat, & alterum Vixit, aliud. *Vixit, d. v. b.*) Sententia est hortantis ad delicatè viuendum. *Vixit, d. v. b.*) Hoc enim scilicet reliquit. *Vixit, d. v. b.*) B Prouerbiale hoc olim fuit. Sententiam enim vocat senex. Conueniet autem in eos, qui molliter ac suauiter viuunt, atque ita faciunt sumptus, vt non multùm iuuent hæredem. Amphibologia est in verbo Viuere, quod interdum simpliciter viuere, interdum genialiter vitam agere significat: vt apud Catullum, Viuamus mea Lesbia, atque amemus. Et Persius Satyra quinta, Indulge genio, carpamus dulcia, nostrũ est, Quod viuis. Ersamus quoque in Moriæ encomiode sapiére qui per omnem vitam tristis, tetricus, sibi ipsi iniquus ac durus fuerit, Quanquã quid refert, inquit, quando moriatur isti iusmodi, qui nunquam vixerit?

12 *Tum tu*) V Facetè & decorè hoc dictum auaro seni cõueniens tribuitur Lacheti. *Vna sententia!*) Expressit animum auari senis.

13 *Quicquid id*) V Etiam tenuis hæreditas, quia prodest, non est respuenda. *Est ist gut mit.* *Quicquid est id, q. r. pr.*) D Quicquid. & ad partitatem refertur: vt, At enim id mihi satis est, quod est de me opiniones: quicquid est. *Quicquid est id, q. scel.*) Nullum in hoc sene fuit doloris officiũ antè, quàm sciret aliquid relictum. *Profuit*) Id est, pro nobis fuit, ac per hoc nostrum est: potest enim ipse profuisse: potest res eius. *Imò obf.*) V Inuersio est, Imò obfuit, Quia si hæc nobis non contigisset, non amisissemus consobrinum, Et sitque à consequenti. *Imò obfuit*) D Morem eorum expressit quibus relinquitur: qui cùm audierint sibi aliquid esse relictum, tunc tristes se fingunt.

14 *Nam illum viuum, & saluum vellem.* [PH.]* *impúnè optâre istuc licet.* *Al.*[PAM.]

15 *Ille reuiuiscet iam nunquam:* * *& tamen vtrum malis, scio.*

16 L.* [*Heri*] *Philúmenam ad se accérsi hic iussit:** *dic iussisse te.* *G. Si legas* [*Here*], *primus pes erit brachysyllabus.*

17 PH.* *Noli fódere: iussi.* L. *sed iam eam remittet.* PH. *scilicet.*

18 PAM. *Omnem rem scio, vt sit gesta: aduéniens audíui ómnia.*

19 L.* *At istíos inuidos dỳ perdant, qui hæc libênter núntiant.*

20 PAM.* *Ego scio me cauísse, ne vlla mérito contumélia*

*D. Si optata euenirent, nunquam, inquit, optares, vt ille reuiuisceret.
*Facetè Lachetis auaritiam notat.
*D. Hoc erat, quò omnis tendebat oratio.
*L. Hoc summissè dicitur.
*L. *Noli f.* sub. Latus. nã manu submouẽs instigabat.
*Imprecatio in rumigerulos.
G. Peresf [*At*] *a scipe viore versũ perdere.*
Marcius [*me scio*] *abtrahit.*
*D. Principium à

14 *Nam ill. v. & s. v.*) Non idem Viuũ, quod Saluum. *Impunè*) V Vafrè illudit auaro patri, quem nouit pluris facere hæreditatem, quàm amici vitam. Depingitur autem hic ingenium hæredipetarum, qui vbi audiunt sẽ quid testamento accepisse, simulant gestu dolorem & luctum, re verò gaudent: Vt mihi videatur rectissimè dixisse Publianus ille Mimus: Hæredis fletus sub persona risus est. *Impunè opt. ist. l.*) D Bene Impunè: quia hæredi pœna est, mortuos reuiuiscere. An sine detrimento optas? vt cùm medicus dicit de iã mortuo, Ego si illum curarem, viueret. *Ille reu. iam n.*) Mirè Poëta his verbis Phidippum quoque subinuidere indicat. Plus est Nunquam, quàm non.

15 *Ille reuiuisc.*) V A tuto & impossibili. Quia σὺν ἱστὶ τοῖς δαίμοσι τὰ φῶτ᾽ μοχθεῖν, Eurip. B Priscianus de inchoatiuis agens, & volens ostendere non à solis secundæ coniugationis verbis inchoatiua deriuari, sed etiã ab alijs, A viuo, inquit, viuisco, vnde reuiuisco. Teren. in Hecyra. Ille reuiuiscet iam nunquam, *Et tamen vtr. m. sc.*) D Mortuum illum magis, quàm vt reuiuiscat denuò. Quid malis de duobus, scio: vtrum illum mortuum permanere, an reuiuiscere. V Et si possis eum votis in vitam reuocare, non sanè faceres. B Notat æqualium auaritiam. Vt cupidi sumus, inquit, senecta ætate omnes, mortuum illum mauis scio, quàm in vitam redire.

16 *Heri*) V Transitio est ad rem principalem. Fabricant autem hîc technam de fallendo Pamphilo, quæ tamen ipsis malè succedit. Melius enim causas abitionis Antiphilæ nouit Pamphilus, quàm senes. *Heri Phil. ad se acc. hic iussit*) D Heri, & Iussit, bene: vt breue tempus sit: & nihil vxor sua sponte fecerit, sed coacta videatur exisse. Et non Abduci, sed Accersi, nec à nobis, sed Ad se.

17 *Sed iam*) V Propositio est insinuata de vxore reducenda.

18 *Omnem rem*) Non apertè negat quod dicunt, licèt falsum, quòd sciat rem omnẽ, reddítque probabile, quòd audierit reuersus. Veram autem causam dissimulat, vt stet suis promissis. *Omnem r. s. vt sit g.*) D Virgil. Troianas vt opes & lamentabile regnum, &c.

19 *At ist. inu. díj p.*) Bene Inuidos, qui matrimonio inuideant, ergo reuocanda vxor est. & adeò non puduit mendacij honestè deprehensum senem, vt inuidos faceret qui vera prodiderant.

20 *Ego scio*) L Profert officium suum, ne quid sibi imputetur. V Accusat Philumenam de abitione apud senes. Totius autem orationis propositio est, Nolo eam ad me recipere. Ratio principalis, Quia sine iustis & grauibus causis abiit. Hîc itaque causas abitionis exponit, sed veram dissimulat. Ac primùm quidem seipsum excusat, suam innocentiam ostendens, remouens abitionis causam à se, à sua diligentia & studio, quo cauerit semper ne quid committeret vnquam, quod sibi cõtumeliæ esset futurum. *Ego scio me c. ne v. meritò c.*) D Mirè addidit, Meritò. Non enim cauere, inquit, ne fieret ex potuit: igitur ne meritò fieret, quod in me fuit.

tempore à dictis, factisque tam suis quàm aduersariorũ & ab ante acta vita & præsenti.

*D. παράλληψις.
*Argumẽtum fortissimum.
*V. Obtestatione confirmat suam innocentiam.
G. [euenisse hoc], assdtst-. Mu [hoc mea euenisse dissidium], atstdst-.
*L. Causatur matris dissidium, vt partum celet.

Mu. [potest componi], bstssatv.
Ex deliberatione conditionem colligit.

Fieri à vobis posset: idque si nunc memorâre hîc aststsatv 21
velim,
Quàm fidéli ánimo, & benígno in illam, & clemén idtssti- 22
ti fui,
Verè possim: *ni te ex ipsa id magis velim rescíscere* {ssstasstv / ssstb} 23
Nanque ĕo pacto máxumè apud te meo erit ingé- {*sdsbdt- / t} 24
nio fides,
Cùm illa, quæ nunc in me iníqua est, æqua de me tststsstv 25
dixerit:
Neque culpa[hoc euenisse] dissídium meá, id te- {asstxast- / asstaists} 26
stor deos.
Sed quandò sesē [indignam] députat matri meæ, sstsstst- 27
Al. [indignam esse], sstsstst-. Mu [esse indignam], sstsstst-.
Cui cõcêdat, scŭiúsque mores tóleret sŭa modéstia: {ssstaast- / sstsat} 28
Mu. [cuius mores], sstsaat- vel sstsatt-.
Neque álĭo pacto [compóni potest] inter eas grátia: {bsstatv / asstt} 29
[Segregânda aut mater est] à me Phidippe, aut tstsstsav 30
Philúmena. *Si legatur [Segreganda est mater], bene habebit versus.* tstsstv.

31 *Idque si nunc*) Ab ante acta vita. V A suo in ipsam animo fideli & clementi. Fidem autem hîc sibi conciliat, & modestiæ laudem consequitur, quòd vxori etiam auersanti permittit liberum testimonium de suo in ipsam animo. Magis videmur vacare culpa, quando iudices ad testimonium & confessionem illius qui nobis aduersatur remittimus.

32 *Et clem. fui*) D Pro fuerim. indicatiuum pro coniunctiuo posuit. B Figura per modos dicitur. Et in illo Eunuchi, Vidĕn' otium & cibus quid facit alienus! pro quid faciat.

34 *Nanque eo p.m.ac.te m.er.ing.fi.*) D Bene nõ Dictis, sed Ingenio.

35 *Cum illa q.n.in me iniqua est, æqua*) Iniqua æqua παραλογικῶς sunt Terentianæ. Et bonum argumentum. Nam & Virgilius, Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat: inquit. & Cicero. Te ipso teste iniquo, atque improbo: verũ ad hanc rem satis idoneo: te inquam teste, dicam. *In me in.est, æq. de me dix.*) Quia aduersarij testimonium, si contra se dicat, tam graue est, quàm vel boni viri.

36 *Neque c.h. euen. diss m.*) Non ergo quid fiat, verùm per quos fiat, quærendum est. Et nimis abruptè dixit Euenisse, non Euenire, idque ad confirmationem.

37 *Sed q.s.ind.*) Hoc sic profert, vt eam ostendat causam esse dissidij, & hoc ipso tentat vtrum doté relinquere possit. Et ideò supra, Neque mea culpa hoc dissidium euenisse, id testor deos inquit. *Sed quandò* V ἀντεπαγωγὴ dissidium indicat inter illam & matrem de composito tanquam abitionis principem causam. Nam hãc mauult proferre senibus etiam persuasam, quàm partum vxoris celandum. Est autem à matris persona, & vxoris immo destia causa sumpta, Non se putat dignã, quæ socrui cedat: Non vult morositatem matris modestè perferre. Quasi dicat. certè iuuencula anui aliquid debebat concedere. Addit & alia ab impossibili, Hoc dissidiũ non potest componi, quasi inter socrum & nurum perpetuum sit. *Deputat m.m. Cui conc.*) Fortasse ergo indigna est. & rectè Deputat: mihi tamen mater colenda est. hoc sentit. *Dep. matri meæ. Cc.*) ἐν ὑποκρίσει Matri meæ, vt idonea sit causa repudij.

38 *Cuiúsque m.t.*) Hoc meliùs, quàm Obsequatur, aut Inseruiat. *Mores tol.*) Bene Mores, vt aniculæ: non enim Prauitatem. vnde senes, morosi appellantur. Horatius, Donec virenti canities abest Morosa. *Mores tol. f.m.*) O temperamentum: Mores potiùs quàm Iniurias dixit.

39 *Neque al.p.c.p.*) Nisi vt concedat matri, tolerétque mores eius.

40 *Segreganda aut mater est à me Ph.*) Bene tanq

Nunc ine pietas, matris pótiùs cómmodum sŭadet 31 sasatst-
sequi.
L. *Pámphile, ad aures haud inuíto sermo mihi ac-* 32 dsstdsts-
cêssit tuus,
Cùm te posĭ putâsse omnes res præ parênte intéllego: 33 stsstst-
Verùm vidĕ, ne impúlsus ira præcèps ĭnsístas Pám- {34 stststsstv / sa}
phile.
PAM. *Quibus iris [impúlsus nunc in illam ĭnĭ-* {35 asstvip / t asstd}
quus' sim!]
Quæ nunquam quicquam erga me commérita est, 36 sssap
pater,
Quod nollem: & sæpe, quòd vellem, méritam scio: 37 sssai
Amóque, & laudo, & vehemẽnter desídero. 38 bstdssi

*L. Laudatio.
*L. Admonitio ideo accusationis.
*L. Defensio ex cõiectura.
*Quomodocunque dimetiatur, G in [iniquus] elidendum st Mu [nunc in illam impulsus iniquus' sim?] asissap.
*L. Probatioà meritis.
Fortè legendum [Amoque eam.]
* D. Totũ hoc [illegible]

tanquam ex deliberatione colligit quod facturus esl. Et molliùs Segreganda, quàm Excludenda. *Segreganda*) V Disiunctiuo syllogismo propositione affert. voluntatẽ suam explicat etiã per conclusionem. Ergo aut mater relinquenda est. aut vxor. Sed matrem ob pietatem quam debeo, deserere non possum: Deserã itaque vxorẽ. Maior enim rátio commodi matris quàm vxoris est habenda. Nulla esset & infirma hæc causa diuortii, si non subesset stuprum. firmior enim debet esse inter maritum & vxorem coniunctio, quàm vt ob leue dissidium socrus & nurus, dissoluatur, vt nos sacræ literæ docent.

31 *Nunc me p.m.p e.ſſ.*) D Quàm mollibus verbis repudium nuntiatum est à Pamphilo.

32 *Pamphile, h.inu.*) Grauis oratio est à nomine incepta. Virg. O præitans animi iuuenis Et est figura λιτότης. Sic Virg. Posthabui tamen illorum mea seria ludo. *Haud in.ſ.m. acc.t.*) Senili loquacitate: pro, rectè locutus es. *Ad aures &c.*) V Figuratè hoc dicitur. Nam simplex oratio esset, Libéter audiui hûc sermonem, quo te pluris facere matrẽ, quàm res cæteras profiteris. Concedit hoc ei & approbat, vt gratius inferat. *Ad aures h.inu.*) D Optimè dictum, Haud inuito. non enim in totum volenti: quippe de dissidio; sed tamen quia piè locutus est, mediocriter approbauit.

33 *Omnes res*) Plus dixit, quàm si Vxorem diceret. *Præ par.ent.*) Bene Parente: quod nomen commune & cum patre est, & cum omnibus quos hæc necessitudo coniungit. Melius ergo, quàm si diceret Matrem.

34 *Verùm v.*) V ἀντιπαγωγὴ aliã dissidii causam impulsiuam. nempe irã profert. *Verùm v.ne i.i.pr.s.P.*) D Leniter & suadenter. *Iræ*) Non ergo iudicio. *Insistas* P.) Non enim incipere, sed insistere hic, malum est.

Quibus iris) V Diluit per inficiationem, Nullam ob iram iniquus sum in eam. *Quibus iris imp.*) D Non dixit Qua irâ, ne superbè loqueretur: sed Quibus iris: vt hoc ipsum per ἀμφιβολίαν derideret, quod pater dixit, Impulsus ira. An Iris matris, aut meæ vxoris, & meã an omnium trium? *Quibus iris impulsus*) Rectè non vult iram esse, ne peccasse videatur vxor. Sic enim quasi nec ipsa peccauerit. *Quibus iris*) Ille Iram singulariter dixit: hic, Iras plurali crimine videatur vnius iræ causã mittere vxorem.

35 *Quæ nu.q.*) V Ratio à meritis eius ex loco contrariorum. Quia de me est non malè, sed bene merita. *Quæ nung.q.e.me c.est pater*) D Aduerte, proprietatem expressit cõmerendi & merendi. *Ergamè*) Hoc totum repudiaturus inaniter diceret, nisi ad exitũ fabulæ Poëta respiciens, reducturi animum in Pamphilo reseruaret. Et nota repudiantẽ eam, quam laudat, pietate sola compulsum.

37 *Et sæpe.q. v.m.ſc.*) Mereri bona dicimus: Commereri mala. id est, delinquere, peccare. Ergo hîc Meritam, pro Præstitisse dixit. Virg. Ego te quæ plurima fando Enumerare vales nunquam regina negabo Promeritam.

38 *Amóque*) V A suo in ipsam animo & affectu. *Amoque & laudo*) D Non statim qui amantur, & laudãtur: nec qui laudãtur, etiam cõtinuò desyderãtur. Multa ergo dixit, Amóque & laudo, & vehementer desydero. Et vide amoris impulsus nimius hic est circa vxorẽ. & quasi oblitus suæ matris & vitiatæ, loquitur: sed tali opus est Pamphilo ad eiusmodi argumentum, donec perueniat ad κατάσταση,

est ad catastrophē, vt auidiùs reducatur.

Nam fuísse erga me míro ingénio, expértus sum: ssddsp 39
Illíque exópto, ut réliquam vítam éxigat. sddsp 40

G.[relliquam] per geminum ll. sssisp.

Cum eo viro, me qui sit fortunátior: iisssp 41
Quandóquidem illam à me distrahit necéssitas. dssiij 42
P H. *Tibi id in manu est, ne fiat.* L. *Si sanus sies,* aiiiii 43

R. Vel.[si sanus es satis], A iisssp: vel elisa vltima in[sanus], iisssp.
C.[Tibi in manu est ne fiat id. L. si sanus es,] iisisp.

Iube illam redíre. P A M. *non est consílium pater:* ssiisap 44
Matris seruíbo cómmodis. L. *quò abis? mane,* ssiiii 45
Mane inquam: quò sabis? P H. *quæ hæc est pertinácia!* idssip 46

Mn.[vadis? P H. qua hac pertinacia est?] isssii.

Dixín' Phidíppe hanc rem ægrè latúrum esse eum! L. sssisp 47

Al.[Dixine,] sssisp.

Quámobrem te orábam, vt fíliam remítteres. assiij 48
P H. *Non crédidi sédepol ádeò inhumânum fore:* sbbisp 49

Al.[adepol], sisisp: al.[sepol], sibisp.

Non) V Recusat ab æquo, & pietate in matrem. *Non est c.)* D Durius erat, nolo reducere. ergo hoc lenius dixit. 44

Matris s.c.) Hoc verbo necessitatē, qua cogatur, ostendit. *Quò abis)* V Ne patri pertinacius reluctetur, & ne causæ hæ tanquam infimæ refutentur, abit. 45

Mane inq. quò abis?) D Bene, Quo abis? quia patrem deseris & vxorem. *Quæ hæc est pert.)* Sicut decuit socerum, & subindignatur, quia coràm sibi fit contumelia. 46

Dixín') V Expostulatio est senum, quòd non satis maturè Philumena sit remissa domum. Sed errant senes boni in causa abitionis. *Dixíne Ph.)* D Artificiosè Laches, vt minùs miretur, & minùs indignetur socer, iratci Pamphilum dicit: quandò & prædictum est, & sic oportuit. *Dixíne Ph. h.r. æg. l. esse e.)* Renouauit verba sua eidem personæ. nam ita dixerat, Neque adeò me clam est, quàm esse eum grauiter laturum credam, Hoc si resciuerit. 47

Quamobrem te orabam, vt filiam remitteres) Inuidiosè aduersum Phidippum, tanquam in illo sit, vnde se purget, & nō accusēt Pamphilum. *Non credidi ad. adeò)* Potuit enim dicere, Non credidi inhumanum fore: sed acerbè addidit Adeó. 48

Adeò inh. f.) Bene quasi iratus, Inhumanum esse, inquit. 49

in qua vxorem reduci necesse est.

Nam fuísse) V Expolit priorem rationem à meritis eius. *Nā fuísse erga me)* D Quātum valet quod Fuisse dixit, & non Esse: quasi re transacta. 39

Illíque exóp.) V A voto, optat vt repudiata meliorem maritū consequatur, à signo est. *Vt rel. v. ex.)* D Satis flebiliter dixit, Reliquā exigat. Virg. Omnes vt tecum, meritis pro talibus, annos Exigat. 40

Cum eo v.) Non inuidere iam non est mariti. 41

Quando quidem ill. à me d. n.) Omnis conclusio verborum Pamphili, repudii confirmationem continet: plus tamen sententia significante, quàm verbis. *Quandoquidem ill. à me d. n.)* Excusatio in necessitate, quæ est inexorabilis. Et Necessitas, partus scilicet: quam necessitatem domi offendit: quòd ex alio scilicet peperit. Sed modò vult Necessitatem, matris videri iracundiam, quæ à nuru ita offensa sit. 42

Tibi id in m. est ne fiat) Hoc opposuit quod minimè vult Pamphilus videri, & quod prodest socero. *Si sanus)* V Vrget, sed modestè, vt recipiat. *Si sanus sies, iube ill. r.)* D Pro, si sanus es. nam aliter, Iubeas dicere debuit. *Si sanus sies)* Bene pater suprà iram dixit: nunc insaniam significat inesse Pamphilo. *Si sanus sies)* Non ergo culpa est, cui vt redeat iubere potest. 43

Ita nunc is sibi me supplicatûrum putat. ssisp 50
Si est, vt velit reducere vxórem, licet: sisisp 51
Sin álio est ánimo, renúmeret dotem huc: *eat.* ddddsp 52
L. *Ecce autem tu quoque protérùe iracúndus es.* ssssp 53
P H. *Percótumax rediísti huc nobis Pámphile.* iiisssp 54
L. *Decêdet iam ira hæc, et si mérito irátus est.* sssisū 55
P H. *Quia paúlulum vobis accêssit pecúniæ,* aiiiii 56
Sublati ánimi sunt. L. *étiam mecum lítigas!* idssii 57

*L. Subiecta in fine permissio, irato rum more.
*V. Ad absentem Pamphilū apostrophe indignationis plenissima.
G.[paulum], assiii.
R. Al.[adsunt.]

Ita nunc) V Cum indignatione, non vult est, absentes alloqui: vt alibi, --O Æschine, Pol haud paternum istuc dedisti. *Percótumax r.)* Propriè Cōtumax dicitur contēptor potiorum. *Nobis P.)* Nobis, τῷ ἀντιστρόφῳ. nam aut abūdat, aut significatu adiuuat pronuntiationem.

Decedet) V Iratum Phidippum mitigare studet. *Decedet iam ira)* D Quasi in ira sit culpa: non, deponetur ira, inquit: sed, Decedet. 55

Quia p.) L Exprobatio superbiæ. V Odiosè obiicit illis opes recens acceptas, quasi inde sint insolentiores facti. Nam rectè Germani dicūt, *Gutmacht mut.* Apud Arist. in 2. Rhetor. Diuites sunt ὕβρεσι καὶ ὑπερηφανοι, πάσχοντες ὑπὸ τῶν πλουτων τὸ μεγιστον. Is etiam multùm referre ait, vtrum quis modò sit opulentus factus, aut diu fuerit. Plerique enim recens ditati, imperitè atque intemperanter opibus vtuntur. Prouerbiales locutiones sunt, Tollere cornua, à bestiis, & Tollere cristas, ab auibus cristatis metaphoricòs sumptæ, pro eo, quod est, animo efferri, & insolescere. Nam vel cornua vel cristæ sublatæ sunt animorū alacriū & insolentium indicia. Sic & homo, qui superbit, dicitur sublato animo esse. *Quia p. v. acc. p.)* D Faceté: quasi dicat, Quia habetis vnde dotem reddatis. aut, quasi nullā causam habeatis repudij, sed ditiorem quæratis coniunctionem. *Quia p. v. acc. p. S. an.)* Et non, maior est factus Pamphilus, simul maiore stomacho, quod cum labore celabat, apertè ostendit. 56

Sublati animi) Pro, Elati, Sublati dixit. Et hoc propriè ferarum est: vt, Attollítque animos: Cœnorum qualis in aruis Saucius ille graui venantum vulnere pectus. Tum demum mouet arma leo, &c. Nam bestiæ pro animi qualitate vel erigunt corpora, vel deponunt, ait Cicero. *Sublati animi)* D Animi numero multitudinis sæpe pro ferocia, superbia, & magnitudine animi accipimus: vt hîc, & apud Ouidium, Vince animos iramque tuam, quā cætera vincis. Et apud Liuium, Vt eundem 57

Percot. red. huc n.) Magnæ indignationis terrorem quo ciuium animos domi oppres-

PH. *Deliberet, renúntiétque hódie mihi,* sfiiaî 58
L. *Siet,* pro, detur. *Velítne, an non: vt áliy, si huic non sit, siet.* isbfSp 59
Præ ira noluit neque audire, neque respondere. L. *Phidíppe, ades, audi paucis: ábyt: quid mea?* fasdSi 60
Postrémo inter se tránsigant ipsi, vt lubet: fSfiSp 61
Quando nec gnatus', neque hic mihi quicquam obtémperant: {fSfaSi / fsb 62
Al. [*paruipendunt.*] vna dictione. al. [*par uipendent. porrò*]. *Quæ dico sparui pendunt. Porro hoc iúrgium* fSfiSp
Ad' vxórem: cúius fiunt hæc consílio ómnia: {fSfdd / fSfSap 63 64
Potest [*Ad*] pendere a versu superiore, Mu atque [*hæc*] poni post [*omnia*]. fSfSai. S vel ante [*cuius*]. fSfSap.
*Nam ægros releuat vomitus. *Atque in eam hoc omne, quod mihi ægrè est, *éuomam.* dSfiSp 65

rat, Latinis inficeret. *Etiam m.lit.*) D Bellè, & illum ex inuidia iracundiorem, & hoc ad se dicentem, quod propter Pamphilū dicebat, effecit. *Etiam m.lit.*) Inuidiosè, quasi iam cum Pamphilo litigauerit.

58 *Deliberet*) V Irati senis est permissio, qui tamen alteri filiam repudiatam collocare cupit. *Deliberet, r.h.*) D Ferocius quàm socerum deceret: attamen maturè, quòd Deliberet dixit.

59 *Vt aliy, si.h.n siet*) Magna fiducia conditionem filiæ asserit: quoniam iam si Pamphilus nolit, paratum alterum dicit esse. *Si huic non sit*) Subauditur Vxor. Sed dura dictu reticuit, vt debebat.

60 *Poudippe, ades*) Nomine appellat: quod facere solemus, iratos mitigare conantes. *Phidippe*) V Abeuntem reuocat, sed iratus neque audit, neque respondet. *Ades*) L Imperatiuum. *Quid mea!*) V Neque ipse vult magnopere moueri hac re. Ratio Ab æquo propter ipsorum inobedientiam.

61 *Postremò inter se tr.*) D Non enim hæc votiua sunt, quibus interesse delectet.

62 *Quando nec gn.n.h.m q obt.*) Inuidiosè, Gnatus, &, Non obtempe. aut. & Hic non familiariter dictum, quasi abiurato.

63 *Quæ dico, p.p.*) Quia obtemperamus etiam tacitæ voluntati. *Porrò hoc*) V Minatur vxori grauiter, tanquam harum turbarum caput. C Bene rursus in errorem redit: ne quæ vera sunt, cōtra fabulæ propositū cognoscantur. *Porro hoc iurgium*) Porro, quasi aliquid magnum.

Cuius f.h.c.o.) Non transacta obiiciuntur 64
vxori, sed quæ nunc agūtur. *Consilio*) Vtrum dispositione? an ingenio est in malè cōsulentē?

Atque in ea h.o.q.m.æ.est) Nō Quod ira- 65
scor, sed Quod mihi ægrè est, dixit. *Euomam*) Bene: quia ægritudinē solet vomitus releuare. sic Cicero in Catilinam, cùm dicit, Quæ quidem lætari mihi videtur, quod tātam pestem euomuerit, forāsque proiecerit. *Euomam*) B Sumpta est à cibo Metaphora. In morbo leuat vomitus, ad quem ciendum non acria, & arida, sed dulcia conueniunt, sæpe biliosis, ac morbis quos bilis concitauit, omnibus, qui ante febres horrore, & tremore vexantur, omnibus qui cholera laborant, omnibus cum quadam hilaritate insanientibus, & comitiali morbo oppressis necessarius est. V Elt & obseruanda metaphora ab ægrotantibus, quibus à medicis ad concitandum vomitum subministrantur pharmaca. Sic quibus animo aliquid malè est, non se prius dant quieti, quàm eius molestiæ authorem sint probè vlti.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. V Phidippus partum filiæ resciuit. A vxor Myrrhina, vbi id sensit, se duxit foras: ac se spectatoribus de eo celato V excusare conatur, tegendo virginis in tenebris oppressionem. verùm mirandum in modum anxia est, & maximè veretur, ne Phidippus hæc ita factū alicunde reperiat. D Hæc autem prologui oportet Myrrhinam: vt ex eius persona reminiscatur spectator gestæ rei: simúlque ex huius personæ verbis, quid agat altera persona, monstretur. Nam perscrutari Phidippum vniuersa conclauia, & ire per totam domum cognito partu filiæ suæ, apparet ex præsentibus dictis. A Phidippus deinde & ipse foras egressus, L expostulat cum Myrrhina, quòd partum celauerit, & quòd author sit dissidii inter Pamphilum & Philumenam. V Est igitur in Phidippo κατηγορικὸν: in Myrrhina ἀπολογητικόν: sed bona ex parte

τε ὀχλητικὸν. *Theses.* 1 Subitanea animum perturbatum magis perturbant, & commouent. 2 Vxorii mariti neque viri, neque homines à mulieribus, hoc est, ἀνανδρεῖοι, vtpote parum viriles, molles, & effœminati, & ἀνεξαπάτητοι iudicantur. 3 Rectus & legitimus partus non est celandus. 4 Liberi cùm vocentur pignora, amorem inter affines & coniuges pariunt ardentiorem, maximè cùm in iisdem flos quidam bonitatis, quasi feminis proprii, quæ Græcis est κεκαλλωπισμένα, videtur. 5 Non bene collocatur filia scortatori, & foris pernoctanti. Siquidem haud facilè à vaga consueti potissimùm libidine arcentur. Est autem sententia μετὰ παρρησίας tantúm. 6 Matitorum peruicacia vitia, si moderata & rara fuerint, dissimulanda sunt, sicut & vxorum præsertim apud Christianos, quorum est ne putridum membrum resecent & abiiciant. 7 Stultus est, qui Xantippen sibi obsecundare sperat. D Mirè in hac scena iterum rixa est senis atque anus: & tamen variè & alio modo, vt mores inter se diuersos, & tamen notos possimus agnoscere. M Præterea, vitos omnes in quibusuis vitæ actionibus infinitè magis & seueriores, & rectieres esse muliebribus, quarum nihil non est simulare, decet hæc scena. Nam cùm sit illis innata quædam constantia & animi fortitudo, qua ad vitia cognoscenda & superanda, virtutes verò arripiendas feruntur, quoties aliquid accipiunt, quod de recto tramite ad improbitatem, aut ficta instituta deuiet, hîc animus iste, qui degeneres actiones respuit, omnem vim exercet, quo seipsum ex contumelia vindicet. Mulierculæ autem è contra, quia suas technas, dolos, & cautiones commentari nō desistunt, nec id alia gratia, ac ob animi imbecillitatem, & conscientiæ timiditatem, quæ in periculis perfaciliè succumbit. Rectè igitur virum à virtute dixerunt originem sumpsisse. Mulierem verò, teste Varrone, ab animi mollitie, quæ est contraria virilitati.

Vers. gen. Iambici tetrametri quinque & viginti: atque ex his duodecim catalectici siue scazontes, nempe duo primi, quartus, octauus, nonus, undecimus cum sequenti, decimusquartus, & decimussextus cum tribus sequentibus: tredecim vero acatalectici, videlicet decimustertius, decimusquintus, & quinquagesimusprimus cum decem sequentibus ad finem vsque scenæ, in quorum numerum venire possint decimus & quadragesimustertius, quanus ij inter trochaicos tetr. acat. numerentur: è quorum genere (excepto quinto dimetro) sunt reliqui omnes inter iambicos haud enumerati: videlicet tertius, sextus cum sequenti, ac decimo, & vicesimus cum triginta sequentibus.

MYRRHINA. PHIDIPPVS.

Iaasſ×ôſu PE'RII, *quid agam! quò me vortam! quid meo viro respondêbo* Resciscit de puero Phidippus, & id etiam ad augēdum tumultum facit, & vt Pamphilus cogatur reducere.
G. [*viro quid*], aaſſiſſu: Mu [*quid meo respondebo viro*], aaſſ×ſd–; A & [*meo*] *facto monosyllabo* aaſſiſd-.
2 bſidſ€iv / bſidſſ *Mísera! nam audísse vocem púeri visus' est vagiêntis:*
3 aattaſtu *Ita corrípuit de répente tácitus sese ad filiam:* *D. Figura ἁμαπέρωσις, apta turbatis. D. De repente, ὀφέλ. nam si seperaueris

1 *Perii*) V Propositio est queruli & perturbati animi. Itaque perturbationis & mœroris est notatio, quorum vtroque mens atque ita consilium & prudentia obnubilatur, cùm cor ipsum contrahatur. Ita è diuerso lætitia ceu lux & serenitas animos exhilarat, & ceu sol tristitiam humani animi discutit. *Perii, quid agam!*) D Singula ita pronuntia, vt perturbatum ostendas. *Quid*) V Confirmatio est à difficili propter incertum responsum, quod viro roganti dandum erat.

2 *Nam audisse.*) Ratio est per expositionē, quod subitò partum deprehenderat. *Visus est*) D (Quo modo, Audire vocem visa sum modò militis. *Nam aud. v.p. v. est v.*) Virg. Continuò auditæ, voces, vagitus & ingens, Infantúmque animæ flentes in limine primo. Et est ὀνοματοποιία, nā vox ipsa sic est, quasi Vagitus sæpius sonet. Nam hāc vocem sonare infantes feruntur, *Vagientis*) D Propriè dixit vagientis, & infantium est. B Gellius libro 16. noctium Atticarum. Vaticanus, inquit, deus nominatus, penes quem essent vocis humanæ initia. Quoniam pueri, simulatque parti sunt, eam primam vocem edūt, quæ prima in Vaticano syllaba est. Ideircóque Vagire dicitur, exprimente verbo sonum vocis recentis.

Ita corr. de r.) D Raptim intulit. Et De 3
re pente vna pars orationis est, vt Defessus. aduerbiis enim præpositiones separtim non adduntur.

non eſt Latinum, de repente.

Al. [ædepol] *tum erit* Σ *iambicus dimeter acatal.* ſſii.

Eſt & hic iambicus tetr.acat. iiddſſip.

*L. Vox metuentis & conſternatæ.

*D. Mirantis eſſge ſius & dictum.

*L. Reuocat fugiẽtem. D Oſtẽdit Myrrhinã auertentẽ ſe, quaſi nihil inueniat quod dicat de filia.

G. [tuus: tu], πſidſiau D. *Vtrumuis h.* Vir aut Homo.

Al. [rogas?] ſſdxſbſai *vel* ſdſſbſai : *ano* ſdſſadt-.

Quòd ſi reſcierit] peperiſſe ẽam, id qua cauſſa clàm me habuiſſe *Al.* [reſciuerit]: ᴳ *quod verſus non patitur, Aniſi ſit iãbicus hypercatalecticus.* ſſiaiſſau.

ſddᵹſſau ſddſ 4

Mu [reſciuerit peperiſſe, id qua cauſſa clam habuiſſe me], ᴬ *tũ ſtuerit iambicus acatal.* ſſiaſſai.

Dicam, non ſé depol ſcio.

dtᵹ 5

Sed óſtium concrépuit: credo ipſum ad me exíre: *nulla ſum.*

ᵹaſſſttᵹt 6

P. **Vxor vbi me ad filiam ire ſenſit, ſe duxit fóras.*

ᵹattſſtᵹ 7

Atque eccam [vídeo]. quid' agis Myrrhina? *heus tibi dico.* M. *mihín', mi vir?*

ᵹſdſſzaᵹu ᵹſdaddſſᵹ 8

G. *Si [video] omittatur, verſus bene habebit.* ſdſſiidſu. ᴬ *ſunt qui [atque eccam] reiiciant in præcedentem verſum: tunc neuter conſtat. Muretus claudit hunc in [M. Mihíne,]* ſdbſſiidp: *ſequentem ita legit,* [*Mi vir? P. virego tuus? tu virum me, aut hominum adeò eſſe deputas?*] ſxſidaii.

P. *Vir ego ſi tuus ſum! tu ſi virum me, aut hóminem, députas ádeò eſſe!*

wſxdſiau 9

Nam ſi vtrúmuis horum, múlier, vnquam tibi viſus fórem,

tſſbſatu ſſlbſiſp 10

Non ſic ludíbrio tũis factis hábitus' eſſem. M. *quibus?* P. *at, frógitas!*

ſdſſadd- 11

4 *Quòd ſi*) Quòd, pro nam, aut itaque, ſed & nos in huiuſmodi ſignificatione ſic dicimus. *Quòd ſi reſc.*) Scimus manifeſta: Recimus occulta. *Id qua*) ᵛ Epilogus eſt querelæ. ᴰ Id, hoc ipſum, peperiſſe eam.

5 *Non ad. ſcio*) Ideò quia vera cauſa dici non poteſt.

6 *Sed oſt. concr.*) Plus eſt quàm Crepuit: nã Commodò auctiuum eſt. *Ad me*) Bene Ad me, quaſi litigaturum.

7 *Vbi me ad fil. ire ſ.*) Hoc ante rem: & ſimul argumentum delicti eſt, quòd exiit à filia marito ingreſſo mulier. *Vxor*) ᵛ Illam cupit delicti inſimulare per argumentum à ſigno, & ad futuram cõtentionem gradus fit. *Se duxit f.*) ᴰ Ordo, duxit ſe. Et verbis vſus eſt, intra domeſticos parietes, artis. τῇ ἰδιωτικῇ Se duxit, pro abiit.

8 *Atque eccam video*) Apparet mulierem fugere, & viri auerſari præſentiã, & ideò hoc ſeparatim pronuntiandum. *Mihíne mi vir*) Sic & in Andria. Nihil reſpõdes? cùm turbatum ſe oſtendit Dauus. ᵛ Conciliatur benevolentia in primo congreſſu inter coniuges iucundiſſima, quæ ſit blanda Viri appellatione.

Vir) ᴰ Ad marilitatem conditionem retulit, non ad ſexum: vt Virg. in Bucolicis, Vir gregis ipſe caper. *Vir ego*) ᵛ Remouet mox à ſe in exordio iratus, & vxori infeſtus. hic autem maritalem conditionem κακοζηλίαν per inuerſionem à ſe remouet. In hoc ſanè exordio eſt acris increpatio, qua eſt ἀπὸ τῶν ἐθῶν Germanis *on man.* Et hic eſt altercationis propoſitio. *Tu virum me*) ᴰ Accuſatio ab increpatione incipiẽs. *Aut hominem*) αὐξησιν peruerſa. Adeò autem abundat. Virg. Túque adeò, quem mox quæ ſint habitura deorum Concilia, incertum eſt.

Nam ſi) ᵛ Confirmatio eſt à decoro & ab euẽtu. Non enim decet vxorem, vt virum ludibrio habeat, id quod factum eſt. Igitur, &c. *Mulier, vnq. t. v. f.*) ᴰ Acerbè Mulier: vt ſuprà, —Tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.

Quibus) Callidè mulier, & quaſi nullius culpæ conſcia. Quibus dixit. Et Quibus, factis ſcilicet. *At rogitas!*) Bene iraſcitur interroganti. nam interrogare quæ ſciat, imprudentiæ eſt.

12 {aᵹſſiſu aſi} *Péperit fília. hem, taces! ex quo?* M. **iſtuc patrem [rogare eſt æquum!]*

G. rogitare æquum eſt? jaᵹiſſdſ- *ſi [filia] diſſyllabum cenſeatur, ſic,* aſiſſdſ-. Mu [*M. iſtuc rogare æquom eſt patrem?*] ᴬ *ſed verſus non ſanatur.*

13 aſdſſiſi *Périj: ex quo cenſes, niſi" ex illo, cui data eſt nuptũ, óbſecro!*

14 daiddſſu P. *Credo, neque ádeò arbitrári patris eſt áliter.* **ſed demiror*

15 ſadiſſbp *Quid ſit, quámobrem tantópere hunc omnes nos celáre volúeris*

16 {ſſſldibu ſſſſtabu} *Partum: præſértim cùm & rectè, & témpore ſuo [pepérerit]*

R. *Al.* [peperit.] ᴬ *tũ iuſ rectè je nec elidi-tur nec corripitur,*

12 *Peperit*) ᵛ Ratio confirmationis in criminis intentione de partu celato. Subdit autem ex quo? E'ſtne legitimus aut vulgò conceptus. Subindicat quoque veluti attonitum obſtupuiſſe. *Hem, taces!*) ᴰ Non taces num: ſed Taces, celas. *Ex quo*) Bene Ex quo, quia argumentum impudicitiæ eſt, puerperium taciturnum. *Iſtuc*) ᵛ Partim retũ τὰ ἀποδεικτέα, cùm patrem hac de re ſollicitum eſſe non eſſet æquum. Partim legitimum eſſe cenſet. Nam ex eo cui nuptui data eſt peperit. Hinc collige vnam finitionem legitimi partus.

13 *Perij: ex q. c.*) ᴰ Mirè additum ad affectum Perij. *Niſi ex illo, c. c.*) A veriſimili argumentum. *Niſi ex illo, c. d. eſt n.*) Solutio criminis per fiduciam reſpõdentis. Saluſtius, Ita fiducia, quàm argumentis purgatior es. *Data eſt nuptum*) ᴮ Supini duæ terminationes ſunt, um, & u, vt, nuptum nuptu. Illud in um apponitur verbo aut participio motus etiam latentis: vt huc in loco, & apud Horat. Spectatum admiſſi riſum teneatis amici. Apud Plautum in Aululatia. Coctum ego non vapulatum dudum conductus ſum.

14 *Credo, n. ad. arb.*) ᴰ Ab accuſatione maritus ad defenſionem ſui cõuerſus, omiſit quod cœperat. *Credo*) ᵛ Conceſſio eſt admodũ ironica, & acerba à decoro patris ſumpta. *Sed dem. Quid ſit*) ᴰ Mollior factus, iam non iraſcitur, ſed miratur. Adeò vides Phidippum nulla re alia, quàm mulieris correptione lenitum. *Sed demiror*) ᵛ Remittens ſtomachum vxoris fiducia victus, ad aliud crimen labitur, quod admiratione amplificat, præſertim cùm ſit legitimus partus, cùm dicit, tum rectè videlicet in matrimonio vel ſecundum naturam, tum in tempore, videlicet ſeptimeſtri iuxta Hippocratem, cuius authoritatem & Pandectæ iuris conſultorum ſequuntur, ſic & non ſmeſtri & decimeſtri, de quorum vnoquoque Hippocratici libelli extant. Et hic cauſæ cur partus non eſſet celandus duæ potiſſimùm traduntur. Prior quidem eſt, quia neque monſtrum videtur, quod Ariſtoteli eſt ἀμάχαιρμα ἐνίοις τε ἐκκαίει, videlicet ſi contra naturam eſſet biceps, ſedigitus. Poſterior verò eſt, quia ſtato tempore quo legitimi & vitales infantes gignuntur, natus eſt, atque ſupri iudicium nullum videri debet. *Demiror*) ᴰ Valde miror, quod minus eſt quàm iraſcor.

Quamobrem t.) Alia intentio criminis. 15

Omnes nos c. v.) Rectè: quia putat & Pamphilum eſſe celatum. *Omnes nos c. v.*) Antiqua locutio, Illam rem celo te.

Præſertim c. & r. & t. ſ. p.) Vide, quæ cauſæ ſunt celandi partus. ſi non tempore ſuo venerit, quod indicium ſtupri eſt: & ſi non rectè euenerit, hoc eſt, monſtri aliquid natum fuerit. Hic autem & tempore ſuo, & rectè natum prædicat. *Præſertim c. & r.*) Attulit mulieri compendium credulitas ſenis ſemel correpti, ne aliter ſuſpicetur. *Præſertim c. & rectè, & t. ſ.*) Rectè ad illud pertinet, Quòd non monſtrum peperit: Tempore ſuo, Ad ſpatium quo prægnantes eſſe conſueuerunt, id eſt, ad menſium dinumerationem: quia & ſeptimo menſe naſci ſolent. *Præſertim cùm & rectè & tempore ſuo peperit*) ᴿ Sic conſentiunt omnia fermè exemplaria, & in his manu ſcripta quoque. Verùm quando particula, cùm, magis, ſubiunctiuum poſtulat, haud ſcio, an rectius legatur peperit. Fuit autem perfacilis lapſus hoc ſanè loco, Quòd ſi alterum p, addita notula ad hunc modum per ſcripſeris, iam erit peperit: Inde, credo, error fluxit: Sed hæc coniectura eſto: nec me authore quiſquam mutabit, niſi codices nactus ſit emendatiores: Quanquam & verſus expoſcere

ſſſſſbdv.Mu [*& ſus pepererit tempore.*] ſſſſibſi.

*D.Inuectio.L Amplificatio ab odio & improbitate.

*D.Ab ætate infantis inuidia.

Mu.[inter nos ſcires posthac amicitiam fore firmiorem.] A *eſt hypercatalecticus,* ſſſſiaaiv.

* A' deón' peruicáci eſſe ánimo, * vt púerum præoptáres perîre, *E.Trochaicus acat.* atſaaſtt. C[*Adeo*], vt [*Adeo per*] *pro anapæſto, vel pæane vltimo ſumatur, & præ elidatur in* [*præoptares*], aiddſſiv. 17

Ex quo ſirmiórem inter nos fore amicitiam poſthac ſcires:/ {ſxſddſſ- / ſſ 18

Pótiùs', quàm aduérſus' ánimi tui libídinem eſſet cum illo nupta! *S.*[*Potius quàm ad*] *anapæſtus, quaſi* [*potu' quàd*]. C aſaxiſſv, *vt* [*potius*] *ſit anapæſtus* E aſbxaſſt: *vel* aſattſſt. Mu [*Potius, quàm eſſet cum illo nupta aduorſus animi libidinem*], *reiecto* [*Tui*] *in ſequentem verſum.* adſiiiv 19

Ego étiam illórum eſſe hac culpa crédidi, quæ te eſt penes. bſſſtſlv 20

* D. Argumentum ex antecedentibus dictis & factis.

M. Mísera ſum. P. vtinam ſciam ita eſſe iſtuc. * ſed nunc mihi in mentem venit, {baaſſe, / baaſſs 21

videtur, vt pepererit potius legas. Sin alterũ magis placeat, erit ἐναλλαγὴ modi: qua figura Comicus vtitur. quale eſt illud in prologo Phormi. Peccandi quum ipſe de ſe finem non facit. pro, non faciat. Quòd ait, Tempore ſuo, huc videlicet reſpexit, quòd puer ſeptimo etiam menſe naſci poſſit: cuius Plinius meminit libro ſeptimo, capite quinto. Aulus Gellius tertio, capite 16. Fit & eiuſce rei mentio 1. Digeſt. Tit. v. his verbis, Septimo mẽſe naſci perfectum partum, iam receptum eſt propter authoritatem doctiſsimi viri Hippocratis; & ideò credendum eſt eum, qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, iuſtum filium eſſe. Huiuſmodi pueri à Græcis ἑπταμηνιαῖοι dicuntur: ſicut qui octauo menſe naſcuntur, ὀκταμηνιαῖοι. Cicero ad Att. x. Tullia mea peperit: puerum ἑπταμηνιαῖον εὐτρόπουν, Quod quidem eſt natum, perimbecillum eſt.

17 *Adeón')* V Epiphonema nimis amarulentum ab odio & improbitate mulierum amplificans, vtpote cùm hæc puerum (Sic infantem vix dum ex vtero matris egeſtũ appellat) perire maluerat, quàm iuſtũ matrimoniũ (quod in legirima & perpetua vitæ inter nuptam & maritũ ſocietate & vinculo conſiſtit) promouere. Libido autem animi hìc eſt peruicatia admodum obſtinata, & contentioſa, etiam diuortij cauſa, cuius culpa in vxorem penitus transfertur. *Adeón' p.e.)* D Peruicax eſt perſeuerans cum quadam vi.

18 *Ex quo f.i.n.f.am.p ſc.)* Ab accidentibus, inuidia. Et bene additur Scires: quia imprudentia in delicto veniam frequenter extorſit.

19 *Potius, q.nduerſum an.t.l.)* A voluntate peccantis, inuidia. Animi tui libidinem dixit, vt minima cauſa magnis ſceleribus ſubiecta eſſet. *Eſſet cum illo n.)* Antiqui non, Illi nupta: ſed, Cum illo nupta: Ergo ambo ſibi inuicem nubunt.

Ego et.ill e.h.c.) Bene Etiam illorũ: non enim hoc ſe erraſſe ait, quòd illorũ putauerit culpã, quæ minor eſt: ſed. Etiã illorum, vt commune peccatũ fuerit: ſed nunc quidẽ totũ credidit eſſe Myrrhinæ, An Etiam, pro adhuc, vt maior ſit dolor, qui nec opinanti acciderit? 20

Vtinam) V Votum eſt irati mariti, ex antedictis veriſimile eſſe confirmat vxorem eſſe in culpa. Siquidem & anteà Pamphilũ repudiarat, duabus de cauſis, tũ quia meretricem amat. Rarò enim meretricei amatores nuptias fideliter conglurinant. tum quia foris pernoctet, id eſt, totam noctem inſomnem agat. Vagabundi enim eſt & ardelionis, & non ſatis fidelis mariti ſignũ. Itaque hunc generũ capiendum eſſe noluit. *Vtinam ſc.ita e.ſſt.)* D Te miſeram eſſe. Alibi, Miſerum, quem minus credere eſt. Et erit ſenſus. Vtinam verè ſis miſera. *Vtinam ſc.iſſt.e.)* Hoc quidam ſic accipiũt, quaſi Phidippus dicat, Penes te culpa eſt, quam illorum eſſe credebam: & vtinam quod credo, penes te eſſe culpam, ita non eſſe certo ſciam. quia dixit ſe miſeram: & miſeros non niſi innocentes dicimus. Ille enim hoc reſpondet. Vtinam in hoc negotio miſeram te, non ſceleſtam reperiam. Sic Saluſtius, Atque ea cogentes, non coactos: ſceleſtos magis quàm miſeros diſtringi. Et ideò ſequitur. Sed nunc mihi in mẽtẽ venit. *Nunc mihi)* L Confirmatio à dicto antegreſſo. *Nunc mihi in m. venit)* D Rectè Nunc: quaſi aliàs nihil ſuſpicanti. 21

22 {ſſaſſatv / ſdt [*Ex*]*hac re quod' locũta es olim, cùm illum génerum cépimus.* G.*Al.*[*De*].ſtſſatv

23 {tſſxtt- / tſſtſ [*Nam*] *negábas nuptam filiam tũam poſſe te pati?* *Mu.*[*Nam nuptam filiã negabas poſſe te pati tuam*].ſſiiſip.

24 adſſſiv *Cum*" *eo, qui* [*meretrícem*] *amâret, [qui] pernoctáret fóris.* *Mu.*[*meretrices*].idſiſſſp. *Ald.*[*& qui*]. C *quod verſus reſpuit.*

25 ſſſſſt- M.* *Quamuis cauſſam hunc ſuſpicári, quàm ipſam veram, [máuolo.]* *Al.*[*malo.*]*ſed verſus non conſtat.* B *al.*[*volo*].*ſed deprauatè.* * D. Hoc propter ſpectatorem dicitur, vt geſtorũ meminerit.

26 {ſſſtttv / ſſ p.* *Multò príùs ſciui, quàm tu, illum amícam habére Myrrhina:* *L.Obiter de fédit Pamphilum ab ætate, vt augeat culpam Myrrhinæ.

27 ſaſſiat- *Verùm id vítium [nunquam decréui eſſe ego] adoléſcéntiæ:* *Mu.*[*ego nunquã decreui eſſe*]: A *tũ vel in* [*vitium*]. *non ſit eliſio.* ſbaſſiat-: *vel o producẽtum in* [*ego*], ſbſſſat-

28 aaſſadtv *Nam*" *id ómnibus innâtum eſt: at pol iam áderit, [ſe quoque cùm] óderit.* *Mu.*[*cùm ſe quoque*].iaſſaſip.

29 {aſſſaſt- / aſſſ **Sed vt olim te oſtendiſti ẽándem eſſe, nihil [ceſſáſti] vſque adhuc,* *Accuſatio à perſeuerantia. L Redit ad inſtitutum. *Al.*[*ceſſaniſti*]: *tum verſus erit iambicus.*

30 {ſbſſaatlv / ſatſ *Vt fíliam ab eo abdúceres: neu, quod ego egíſſem, eſſet ratum:* aſſeaſſi: *&* [*eãdem*] *diſyllabo facto,* aſſſaſſi

22 *Quod l.es olim)* Pro antè. *Cùm illum g.c.)* Vt arbitrum capere dicimus, id eſt, eligere. & cum laude locutus eſt Pamphili. *Cepimus)* Legimus. Virg. Ante locum capies oculis.

24 *Cum eo)* Viro. *Qui mer.am.qui pern.f.)* Non in hoc eſt accuſatio, quòd hæc locuta ſit: ſed argumentum eſt quòd celare voluerit partum, quæ hoc Olim dixerit. *Pernoctaret)* Propter illud quod dixerat, Quid interea? ibãne ad Bacchidem? PA. quotidie. Et nota familiariter hoc verbum poni à Terẽtio. Sic in Adelphis, —Sed ſi hìc pernocto, cauſæ quid dicam Syre?

25 *Quam ip.v.)* Quia ex omnibus defendi non poteſt.

26 *Multò p.ſc.q.tu)* Bene pergit: quia taciturnitas pro confeſsione accepta eſt. *Multò priùs ſciui)* V ἀντιπροφορὰ eſt, cum conceſſione, qua & cauſas repudij tollit. Si quidẽ nouit & ipſe Pamphilum eſſe amatorem. Sicut plerique omnes adoleſcentes eſſe ſolent. Sed horum & ætas & animus mutabilis eſt, ita vt mox oderint, quod anteà adamauerint. Itaque Platoni iuuenalis ætas eſt ἀστάθμητος, ἀπὸ πολλὰς ἕξεις μεταβολὰς, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλα φερομένη. Et idem in 1. Legum, τὰ τῶν νέων, inquit, ἴδη, πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ ζίῳ μεταβάλλειν ἐκάστοτε πέφυκε.

27 *Verùm id vít.)* D Hoc intelligi nõ poteſt, niſi Vitium bis numero ſubaudieris. M Sententia eſt, Nunquã duxi vitiũ eſſe adoleſcentibus amare, quod ſenibus ſcelus eſt. Et huc alludit Mimus Publianus, Amare iuueni fructus eſt, crimen ſeni. *Adoleſcentiæ)* D Meliùs dixit adoleſcentiæ, quàm Pamphili: vt quod in ætate fuerat, non timeret in ingenio.

Nam id o.inn.eſt) Amare in adoleſcentia. 28

At pol iam ad.ſe q.c.od.) Mirè ſenectutem accuſat ſenex, cùm & velocem oſtendit his verbis, Iã aderit: & addit. Se quoque oderit: quaſi dicat, Non ſolùm non amabit, ſed odio habebit: & non alienas mulieres modò, nec vxorem quoque, ſed etiam ſeipſum. Plus ergo illatum, quàm ratio depoſcebat: ſed mirè ad affectum ſenis exprimendum. *Se quoque c.o.)* Id eſt, vt pœniteat eum ſui facti. Sed plus dixit, quàm ſi diceret, Facta ſua. B An hìc eſt. quod in epiſtola quadã Caſſiodorus ſcripſit. indignè tranſacta adoleſcentia odioſam efficit ſenectutem.

Sed vt olim te oſt.) D Cùm ſuperiora dicta ſunt. V Cõceſſit hactenus ſuo iudicio non eſſe vitioſum ſi adoleſcentes amarint, atque cauſam extenuat, nunc contrarium infert, vt in maiorem inuidiam Myrrhinam inducat, quæ manet Myrrhina, hoc eſt, pertinax, marito reluctans, non obſequens, id quod præſens factum indicat. 29

Vt fil.ab eo abd.) D Vehemẽtiùs dixit, quàm ſi diceret, Vt filiam ei non redderes. *Neu, q. ego eg.e.r.)* Quòd ab eo abducis, non bona ſocrus: quòd filiam, non bona mater: quòd irrita facis quæ geſſi, non bona vxor es, inquit, 30

@. Potest [Id] ad superio em versum pertinere. Idtssibv.

*L. Approbatio à re ipsa.

*De ensionis argumentum à verisimili, & à persona idonea: quo data opera confirmat errorem mariti, vt veram causam celet.

*L. Rursus defensio Pamphili à modo peccati, & ex vtilitatis comparatione.

*D Bene aliquo, nõ à certa persona. ademit iudicibus authoritatem.

*D. Oratoriè non contentus defendisse Pamphilum,

*[Id] nunc res indicium hæc facit', quo pacto factũ volúcris. ssaasssbv ssaa 31

M. *[Adeón'] me esse peruicâcem censes, cui mater siem, Al. [Adeóne], aatssstv 32

Vt eo essem ánimo, si ex vsu esset nostro hoc matrimónium! aassstv 33

P. *Tún' prospícere, aut indicâre, nostram in rem quod sit potes! saatssv 34

Audísti ex *áliquo fortásse, qui vidísse eum díceret sdstsatv idtss 35

Exeúntem, aut introeúntem ad amicam: quid tum tsddsst- 36

Si modéstè acrarò hoc fecit! nónne ea dissimulâre assddn- 37

Magis humânum est, quàm dare óperam id scíre, quî nos óderit! astaastv 38

*Nam si is posset ab ea sese de répente auéllere: staastsv 39

31 *Nunc res ind.f.)* Hoc est, quòd celasti partum. *Id nunc res)* Quasi dixerit, Vnde scio. *Quop.f.vol.)* Non solùm quod fecit, sed etiam quod voluit, obiicit. *Quo p.f.vol.)* Deest, sseri.

32 *Adeón')* V Diluit enthymemate ab effectu matris in liberos, qui est *ἀπὸ τέλους*, aut *ἀπὸ κατασκευῆς*, vt pote Mater sum, Ergo non est verisimile istuc conari: Cur non matrimonium, quod vtrique nostrum vsui esset, expeterem! *Peruicacem)* D Per vim agentẽ, pernicioſam me esse censes. *Cui* Deest Ei, vel Circa eam. *Cui m.f.)* Rursus à verisimilitudine mater contra filiam faciat.

33 *Si ex vsu e.n.h.m.)* Callidè mulier ex his quæ dixit senex, defensionem arripit. Nam ille sic ait, Negabat nuptam filiam tuam posse te pati Cum, eo qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris. *Ex vsu n.)* Modò, vtile: si pro nostra esset vtilitate.

34 *Túne pr.)* A persona. *Tún')* V Alteram causam de pernoctando diluit à natura sexus muliebris, quod mente videlicet, intellectu & iudicio non perinde valet. atque hac de causa inter alias mulierem vas appellauit D. Petrus. *ἀσθενέστερον.* Sunt autem enthymemata, Quia rectè iudicas, Quia non audiisti illũ aut exire aut introire ad amicã. *Aut i.)* D Prospicere futura: iudicare præsentia.

35 *Audísti ex al.f.)* *ἀκοὴν* satis, & oratorié. *Qui vid.e.d.)* Non, Qui vidisset.

36 *Exeuntẽ, aut intr.)* Sic Cicero, Tibi autem Balbe respondebo: primum precariò, si licet, si fas est defendi à me eum, qui in sortis fuerit, qui vnguẽta sumpserit, qui Baias viderit. Non enim dixit, Amplectentẽ amicã. *Aut i.)* *σύλληψις* prima. In ludum ducere & reducere. *Ad am.eam)* *ἐφοδιασμὸς* criminis, de consuetudine. *Quid tum p.)* *ὑπωπιασμὸς*, quo contemnimus crimina leuiora. *Quid tum p.)* V Demus id verum esse, tamen laudandus est, quia modestè & rarò fecit. Id autẽ potius dissimulandum est, sicut ius humanitatis, id est, *φιλανθρωπίας* expoſcit, quàm aduersarijs patefaciendum.

37 *Si modeſtè)* D Adhibito modo: vel certè cum pudore ac modestia: vt celatũ veluerit. *Nonne ea d.nos)* Duobus modis feruntur peccata: vel ignoscendo, vel cohibendo. Modò Dissimulare, est ignorantiam fingere.

38 *Magis huma.)* Bene, quia & illud humanum dissimulare: an magis humanũ dissimulare: quia & irasci, & arguere humanum est? *Magis hum.)* Nota, pro Humanius, Terentiano more. *Quî nos od.)* Quî, vnde vel quamobrem. Et rectè. nemo enim dolens quòd non ametur, id facit quo magis odio sit.

39 *Nam)* V *ἀπροσδιόνυσος* crimen in laudem vertit *κατὰ βίαιον*, ac si argumentaretur ab antecedentibus. Ideò firmus filiæ vir futurus, quia non subitò ab amore auellitur. Est enim inconstantis animi signum repẽtina mutatio. *De repente)* D Vna pars orationis est.

40 Sssatv *Quicum tot consuẽsset annos: non eum hóminem dúcerem,* hoc ipso illũ, quo accusatus est, laudat.

41 tssdsstd *Nec virum satis' firmum gnatæ.* M. * *mitte adolescéntem ób secro,* *D. His verbis cõmentitia argumenta contemnit.

42 ssaasst- *Et quæ me peccâsse ais: abi, solum solus cónueni.*

43 ssssstiiisssũ *Roga velítne, an non, vxórem: si est, vt dicat velle se,*

44 tssssst- *Redde: sin est autem vt nolit, rectè consúlui meæ.*

45 aassaatv P. * *Siquidem ille ipse non volt, & tu sensísti? esse in eo Myrrhina* G. [sensti], atssaatv. *D. Hic eo accusat eam, quo seipsam tutari credit.

46 saaaat- *Peccâtum: áderam, cuius consílio ea par fúerat próspici.* *D. Hæc, nẽpe abducere filiam celare partum, exponere puerum.

47 sssaat- [*Quam ob rẽ incéndor ira, esse ausam fácere * hæc] iniússu meo.* *Mu. [Quámobrem incendor irate esse ausam hæc facere], aatsdst-.

40 *Quicum tot c.an.)* Laudat vbique eos Terentius, qui consuetudine vincuntur. vt alibi, --Hic paruæ cõsuetudinis Causa, mortem huius tam fert familiariter. Et mox, Vt neque me consuetudo, neque amor, neque pudor Commoueat, neque commoneat, vt seruem fidem! Ergo ferus quem longa consuetudo non commouet. *Quicum tot c.an.)* Nõ, Quacum, sed Quicum: vt A quibus, & non A quis. Et Consuesset propriè dicitur in stupro. *Non eum h.d.)* Non solùm, inquit, homo non esset, id quod forsitan nihil nostra interetat: sed quod nobis maximum est, vir stabilis filiæ esse non posset.

41 *Nec virum)* Vir modò maritus. *Non eum h.d. Nec v.s.f.gn.)* Potest & sic intelligi. Non eum hominem ducerem, qui consuetudinem longi temporis temere abrumperet. *Nec v.s.f.gn.)* Quem res Veneræ non mouerent. nam Firmum etiã hoc possumus intelligere, validum in officio coitus. Sic Horatius, Fortísque marito Destinet vxorem. *Mitte adol. obs.)* His verbis solemus commentitia argumenta cõtemnere. vt, - Misericordia, animus maternus sine Et alibi, - Mitto omnia: Adde istuc, Imprudens timuit adolescens: Sino. Tu seruus. Verũ, &c. Etenim ille dixerat, Verùm id vitium, nunquã decreui esse ego adolescentiæ. Adeón' pervicaci esse animo, vt puerum præoptares perire. Potius, quàm aduersus animi tui libidinẽ esset cum illo nupta! *Mitte)* L Quia fictam causam tuetur: data opera abrumpit superuacuam altercationem. *Mitte)* V Abrumpit institutam altercationem astutè fictam causam agens: & sola obtestatione atque de adolescẽte & de suo peccato argumenta diluere videtur. Dilemma autẽ subdit, Aut vult vxorem, aut non vult.

42 *Et quæ me p.a.ab.f.s.c.)* D Rectè hæc dicit mulier, vtpote memor quòd cum Pamphilo sit locuta. Et Solus solũ ideò, quia metuit, ne orata sua nõ seruet Pãphilus: & ideo multi sciant.

43 *Roga, velítne an non, vx.)* Verba quibus cum pãphilo loquatur socer: ne si aliter agat, respondeatur à genero.

44 *Rectè c.meæ)* Illum inquit nolle, signum erit me prouidisse filiæ.

45 *Siquidem ille ipse n.v.& tu f.)* Animaduertendum, quemadmodũ omnia quibus se defenderit Myrrhina, in malã partẽ accipit Phidippus: & hinc magis accusat, vnde illa se purgat. L Reprehẽsio ducta ex verbis Myrrhinæ.

46 *Aderam)* V Iterum eandẽ neglecti decori accusat. Decet enim vxores maritis obedire, non imperare. & sic Eurip. vult sapientes mulieres consilio suorum maritorum negotia conficere, —*πάντα γὰρ δεῖ ἀγαθὴν γυναῖκα πράσσειν ἀνδρὸς, ἄπιστος σοφή.* *Cuius consilio ea par f.pr.)* D Non dixit cuius consilio repudiũ daretur Pãphilo, ita ad vnum omnia exitum spectãt.

47 *Quamobrem)* V Iracer, quia me contemnis. Quid enim aliud est Ira, quàm concitatio animi acerba, cùm aut se aut sua bona videat cõtemni? Nequit autẽ esse ira sine offensione in animo concepta, quæ cor inflãmat. Siquidem initio offensionis sanguis circa cor efferuescit, adeò vt ipsum turgescat, vnde ardentes in cerebrum spiritus exhalant, vnde est vultus mutatio, oris trepidatio, sermonis impedimentum, & alia incommoda. *Esse a. f.h.in.meo)* D Abducere filiã, celare partum,

*D. Id agitur ne sub incerto intercipiatur puer: & Tragœdia fiat ex Comœdia.

*Interdîco, ne extulísse extra ædeis púerũ vsquam stttlat- 48
velis.

Sed ego stúltior, mẽis dictis sparêre hanc quij póstu- {bt«ssito btſ 49
lem:

G. [qui parere hãc]: A sed hoc nihil ad me rtum.

*Ibo intrò, atque edîcam seruis, ne quôquam efférri ssssst- 50
sinant.

*D. Sibi ipse hoc dicit τὸ ἰδιωτικῶς.

M. *Nullam pol credo mulierem me miseriôrem ví- sbidisp 51
uere:

*L. Periculũ & perturbatio Myrrhinæ ad spectatores.

Nam vt hic latûrus hoc sit, si ipsam rem vt siet, isisisp 52
rescíuerit,

*B. A minori. Al. [ædepol], sesdæsp. Mu [æpol] & [ieiunúst], jsslidsssp.

Non sédepolj clam me est: * cùm hoc, quod sléuius est, {dssdæssp dssddsſ 53
stam ánimo iracúndo tulit.

Nec qua via sententia eius mutári possit, scio. sisisssi 54

G. [relliquum] per epenthesin gemino l scribendum.

Hoc mihi vnum ex plúrimis misérys rélliquum fúe- {xsibsiap ſ 55
rat malum:

exponere puerum.

48 *Interdico*) V Intercipit consilium vxoris de exponendo puero, quo maior sit turba. *Interdico*) D Inter Edico & Interdico hoc interest, Edicimus, quod iubemus fieri: Interdicimus, quod vetamus fieri. Edicimus etiam vni generi hominũ: Interdicimus diuersis. Itaque Prætoris edicta, & interdicta dicuntur. Interdico, separatim dicendum legendúmque: quia Interdico ne velis, non est integrum. B Vallensis libro elegan iarum tertio, trifariam ostendit loqui Latinos per verbum Interdico. Tibi interdictum est aqua & igni, quod est frequentissimum. Aqua & ignis tibi interdictus est. Tu interdictus es aqua & igni. Postremus hic modus cæteris rarior est.

49 *Sed ego*) V Castigatio, qua vxoris peruicaciam & contumaciam perstringit, tanquam nullis rationibus marito obsecuturam. Non malè igitur Menãder id genus mulierũ effræne & amarulentum appellauit hoc senario, φύσει γυνὴ δυσήνιον ἵππου χαλεπόν. Atque dici nequit. quàm imperiosum sit animal mulier ipsa, quæ marito suo vtique hero imperitat, magno tamen suo malo. Proinde & Cicero in paradoxis talem maritum nimirum γυναικοκρατούμενον, seruum esse pronuntiare non dubitauit. Ante quem & Euripides hunc in modum cecinit, τὰ τῶν γυναικῶν κρείσσων' ἐν δόμοις λόγος. τὸν ἔνδοθεν, κἀν οἰκέτ' ἦι ἐκτὸς ἐσθλός. *Meũ d.p.hanc q.p.*) D Demonstratiuè & accusatoriè dixit Hanc. quasi tam contumacẽ. *Hanc q.p.*) Quid est Hanc? vtrum mulierem an vxorem an contumacem fœminam?

Edicam s.ne q.eff.s.) Et hoc rectè Poëta: quia ita opus est, ne cõpleat Myrrhina quod promisit de exponẽdo puero. Ait enim, Dein continuò exponetur. 50

Nullam) V σχετλιαστικὴ est oratiũcula, cuius propositio est, Ego sum mulierũ omnium miserrima. Est autem metus muliebris triplex. Primus, ne immoderatè ferat Phidippus, si rescíuerit puerum esse alienum. Alter, ne spurium pro legitimo filio educare cogãtur. Tertius est, ne omnia per Pamphilũ palàm fiant. 51

Nam vt hic l.hoc sit) D Sic ostenditur causa, cur perpetuò celandum sit seni vitiũ virginis. *Nam v hic*) Quantum iracundiæ habiturus sit, quantum furoris: hoc enim significat Vt. & simul Poëta, quod alibi obscurè facit, hîc apertè demonstrat. quod periculum sit in fabula. nisi κατασταθὲν succurrat. *Nam vt*) V Confirmatio est ab impatientia mariti, quæ bis tantò maior erit, si rem ipsam, hoc est, vt ante tempus per conceptum furtiuum enixa sit, rescíuerit. 52

Non æ.) Ratio eiusdem à cõparatis minoribus, Nam in leuiori causa est impatientissimus. *Non clam me est*) D Id, est, scio. 53

Nec q.v.s.e.m.p.sc.) Nescio quo modo ex iracundo placidus fiat. *Nec qua*) V ἐπιλογιστικὸν consilium de mutanda mariti sententia esse negat. *Sententia eius*) D De puero non exponendo. 54

Hoc vnũ) V Ratiocinatione aliud timet, ne puerum educare cogatur. Ratio est, quia eius pater incertus est. Id ipsum ὑπαξιόλογον explicatur. Nam nullum signum deuirginatoris habet. 55

Si púerum vt tollam, cogit, scíũus nos quij sit nescî- {dssssssd dssssssp 56
mus pater:

*Nam cùm comprêssa est gnata, forma in ténebris sssdssi 57
nosci non quita est,

*Neque detrâctum ĕi tum quicquam est, quî pòst {axssssssp asſ 58
possit nosci qui siet.

*Ipse eripuit vi, in dígito quem hábuit, vírgini áb- ssddsbsp 59
iens ánnulum:

Simul' véreor Pámphilũ ne orâta nostra néqueat {iaxsibxp xsisibsp 60
diútiùs

Celâre, cùm sciet aliênum púerum tolli pro suo. sibidssi 61

habet. *Hoc mihi vn.*) D Hoc adhuc, inquit, malum non mihi euenerat, cùm euenerint multa. Et vide, an *Si, puerum vt tollam cog.t*, quasi cum gemitu & percõtatiuè pronuntiandum sit. etenim Si, obscuram locutionem facit: nisi fortè Cùm vel Quòd significat. *Hoc m. vn.ex pl.mis'r.f.m.*) Ex omnibus malis reliquum cùm dicat, maximum malũ significat, Nam non mediocre est, quod omnium miseriarum est vltimum, & inter mala multa reliquum quod sic accipimus. Possumus & nos interrogatiuè pronuntiare.

56 *Puerum vt tóll.c.*) Rectè Tollam, quæstio, vnde sit.

Forma in t.n.n.q.est) Ab actiuo Queo, passiuum fecit Queor, retinendo participium Quita est, sed antiquè dixit. 57

Ipse erip.) E contrario, inquit, factum est, ipsa vt non eriperet, sed ipsi eriperetur. 59

Simul v.P.ne or.n.) Scilicet si sustulerimus cogente sene, eum puerum, quem expositum iri Pamphilo paulò antè promisi. *Simul*) V Vltimum est quod timet, ne Pamphilus oratа nostra (sic bis in hac Comœdia hoc verbo vsus est) diuulget. Ratio est ex illegitimi filij educatione. 60

Cùm sc.al.p.t.pro s.) D Non solùm, inquit, tolli ægrè feret alienum, verùm etiã pro suo. 61

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. V Mater expurgat sese coram filio, vt nurus abitionem noluerat. Itaque eis locum concessura est, ne porrò malè audiat. L quare augetur perturbatio Pamphili. D Porrò velut qualitas negotialis in disputationem venit, Iustúmque sit repudiari coniugem causa matris: & omnino quod fieri debeat. V Et hæc quoque disputatio oboritur, Socrúsne nurui concedat. Mater quidem suadet, cùm ne morosa & rixosa videatur, P néue quò minùs Philumena ad Pamphilum redeat impedimẽto sit, V in rus abire mauult. filius autem dissuadet. Terentius autem commodam socrum describturus est. *Thesês.* 1 Filiorum est, errata parentum dissimulare. 2 Parentes gratis liberis gratiam referre satagunt. 3 Satius est mali causam abesse. 4 Vrbana vita multò festiuior est quàm rusticana. 5 Ætas omnia aufert. M Adolescentis bene morati, & ad virtutes instructi debitum officium, qui, quantum parentibus debeat, agnoscit, nec propter suam ipsius commoditatem, aut vsum, parentibus suis quicquam incommodare præsumit, hac scena exprimitur. Debemus enim mores nostros sic comparatos habere, vt non nostræ libidini inseruiant, & ob id parentibus, vt in mœrore sint, causam dare, sed omnibus modis ita obedire, vt eorum peruicacia & insolentia nihil, quod queri possint, habeant. Aristotel. Politic. tertio, Virtus autem est liberis, ea quæ vsui sunt, aut esse possunt, prouidere. liberi rursus parentum vtilitatem, & negotia suis ipsorum commoditatibus longè præferre. *Vers. gen. Iambici quadrati, sine tetrametri acatal.*

SOSTRATA. PAMPHILVS.

Sostrataexcusatur. Myrrhina paulò pòst accusabitur, donec palàm fiet vtranque vacare culpa.

NON *clam me est mi gnate, tibi me esse sũspĕctam, vxôrem tuam*
Propter mĕos mores hinc abîsse, etsi ea dissimulas sẽduló:
Verùm ita me dii ament, itáque obtíngant ex te,
quæ exópto, mihi,
Vt nunquam sciens commérui, mérito vt cáperet
illa ódium mei:
Téque antè quàm me amâre rebar, ei rĕi firmásti
fidem.
Nam mihi intus tũus pater narrâuit modò, quo pacto me habúeris
*Præpósitam amóri tũo. * nunc tibi me certum est*
contrà grátiam

*D.Verbis præmollit rem duram quã dictura est.
*B.A iusto.

1 *Non clam*) D Vero ordine à purgatione nostra manu, hæc est exceptio. Plautus in Trinummo, Quin dicant, non est: meritò ne dicant id est. *Meritò vt e.od.s.m.*) Id enim est culpa sine merito.

Téque) V A signo, quo vxorem gratiorem esse probat, cùm illã anteà adamaueras cùm illi fidem firmaueras. *Téque antè q. me*) D Deest Tam: vt sit ordo, Et quàm te amare me rebar, tantum firmasti fidem ei rei. *Téque antè q.me a.r.ei rei f.f.*) Ordo & sensus hic est, Et quod antè rebar, ei rei firmasti fidem meam: neque me fefellit, quod antè rebar, te me amare, nam ei rei firmasti fidem, id est, probationẽ attulisti. *Téque antè q.*) L Rebar te illam plus amare quàm me. nam Antè, comparationem significat: vt, anteponere, anteferre.

Nam mihi) V αἰτιολογία est in narratiuncula, qua obiectionem & suspitionem patris diluere conatur. *Nam m.t.p.*) D Dixit enim suprà Atque in eam hoc omne, quod mihi egrè est, euomam. potuit enim euomendo narrasse quod matrem filius præposuisset vxori. *Tuus p.*) Familiariùs quàm si diceret, Laches.

Præpósitam amóri tuo) Plus dixit, Amori tuo, quàm si. Vxori tuæ, diceret. *Nunc tibi*) L Honesta ratio, ne temere hoc facere videatur, & ne recusẽr Pãphilus. *Nunc tibi*) V Præmium debet tali προσαγωγῇ. Itaque eius pollicitatio subiicitur.

8 iasbdsi *Referre: [vt] apud me prámium esse pósitum [pietâ tis]scias.*
R. Al. [&]. Mu. [pietati].

9 {fisscisp fissi} *Mi Pámphile, [hoc & vobis, * & mĕa cómmodum famæ árbitror:]*
R. [hoc vobis & meæ commodum fámæ esse arbitror:] A quod versui non congruit.
*D.Ab honesto.

10 {aasbisp aass} *Ego rus abitûram hinc cum tũo me esse * certò decréui patre,*
*D.Certò dixit, ne ut dissuadendi locus.

11 dsisisp *Ne mea præséntia obstet, neu caussa vlla restet rélliqua,*
*B.Ab vtili.

12 diidsasi *Quin tua Philúmena ad te rédeat. P. quæso quid istuc cónsilij est!*
Al. [consilij], tum Gvtrunque i elidendum, vt constet versus.
*D.Illius. Dissuasio à persona: Stultitia, à causa: Victa, non enim volens: Vrbe, à loco: Tu, à persona: V Rus, ab iniucundo: D Habitarum à facto. Vide quàm oratoriè omnia cõiecerit, à personis à causis, à locis, à factis.

13 {xdsfisdsi d} *Illius * stultítia victa, ex vrbe tu rus habitâtum migres!*
*D.Ab honesto.

14 ddisisdsp *[Non] fácies: neque sinam, * vt qui nobis mater mala dictum velit,*
Mu. [Haud].
*G. Nota Amicam in bonum, quod rarum est.

15 {sisisiii sisiis} *Mĕa pertinácia dicat esse factum, haud tũa modéstia.*

16 {xissasi s} *Tum tũas * amícas te, & cognátas desérere, & féstos dies*

3 *Vt ap.me pr.esse p.sc.*) D Laborat mulier, ne quod dictura est, odio, aut dolore, aut certè ira facere videatur. *Præmium esse p.p.*) Sic Virg. Hic pietatis honos, sunt hic sua præmia laudi.

Mi P.h.& v.&m.c.) Rem duram dictura: vide quantis præblanditur verbis, rémque præmolliat, Nunc tibi me certum est contrà gratiam. Contrà nunc, vicissim. *Mi P.h.& v.& m.*) Principium hoc aliquid est precantis fœminæ. A blandimento ergo incipit, vt libenter audiat.

10 *Ego rus*) V Summa est propositio consilij de abitione: cui inseruit more oratorio vtilitatis rationem, tum propter famã, ne semper morosa iudicetur, tũ propter nurus reditum absente socru. *Cum tuo me esse certò d.*) L Ad hoc addidit, Certò decreui: vt non audeat dissuadere filius.

11 *Ne mea præs.*) Nõ dixit iá culpa, sed Præsentia.

12 *Quæso*) L Recusatio Pamphili, quã confirmat à futura infamia, & ab indigno. *Quæso*) V Propositio est dissuasionis, quæ figuratur interrogatione propter affectũ. Simplex autem est, Non est quòd in rus abeas. *Quid ist.c.*) D Bene, quia illa Decreui dixerat.

Illius stultitia) V Confirmat ab indecoro, & à causa abitionis non iusta & sufficienti. *Illius stultitia*) D Ab vtili. Mirè autem, & Rus, & ex vrbe, & Habitatum, dixit. *Vrbe*) E A loco, vbi paulò commodiùs, quàm ruri viuitur. *Tu*) A persona, quæ mareges. *Tu rus*) V Ab iniucundo. Quis non vitam vrbanam esse iucundiorem existimaret!

Haud s.) V Epilogus est, quo repetit propositionem, Neque ego te abire sinam. *Nec fac.n sin.*) D Primò Non facies: deinde, si facere perseueraueris, Nõ sinam. Et Non facies, non est interdicentis, sed quasi dicat, Scio te non facturam rem tam prauam, Sunt autẽ qui Neque sinam iungant interioribus. Sunt qui totum contextè legãt, Non facies, vsque, Modestia. *Vt qui!*) V A futuris incommodis, quorum vnum est, quia filius malè audiet & propter desertam matrem, & propter meã pertinaciam tãquam abitionis causam. Alterum est ex vitæ vrbanæ iucunditate, in qua sunt ludi, & spectacula, ruri non item.

Mea pert.d.e.f.) D Bene retinet, cùm vult sua interesse ne fiat.

Tum t.am.te) In dissuadendo cõmiscuit & honestatem & vtilitatem.

Mea [causſa] nolo. S. *[nihil iam] mihi iſtæc res volu-* {ſſaxſiſi ſſaſ 17
ptâtis ſſerunt. / *Al.* [cauſſa?] R *Al.* [nihil pol iam], A *tum in* [voluptatis] *more Græcorum ante πτ. cæſi anceps,* ſſaſſdſi.

Omnia Pamphili argumẽta refellit.

R *Al.* [adferunt.]

Aſſaſſaii : *vel el. ſo s ĩ* [voluptatis] ſſaſſiſi. *Al.* [ætatis tempus tu lit, perfimẽta ſatis ſũ: ſũt iam] ſſaſadſp: *vel eliſo s in tempus,* ſſaſadſp R [expẽdet].

Dum ætas, tempus tulit, perfũncta ſatis ſum: ſá- {ſſcdſaſp ſdſ 18
tias me iam tenet

Studiôrum iſtôrum: **hæc mihi nunc cura eſt máxi* aſdſſiſp 19
ma, vt ne cui ſim cæ R *meæ*], aſdſſiſi.

Longinquitas ætátis obſtet: moriémve [*exóptet*] ſiſiſſſp 20
meam.

*D. Hoc nimis ſeriò pronuntiandũ. *Inuiſam,* quia & ſocrus & quia anus.

Hîc vídeo me eſſe inuîſam immérito: tempus eſt diſdſiſp 21
concédere:

Sic óptimè, vt ego opînor, omneis cauſſas præcîdam ſoiiſſſp 22
ómnibus:

Mores notat detractorum.

Et me hac ſuſpiciône exóluam: & illis morem ſſiſiſſi 23
géſſero.

17 *Mea cauſſa*) V Epilogus eſt diſſuaſionis. *Mea c.nolo*) D Non eſt ſuperbum Nolo: ſed conſuetudine dicitur. *Nihil iam m.res*) Cõtra omnia. Et ab vltimis incipit. *Nihil iam*) L Solutio ab ætate: item à iuſto & vtili. Attende autem quomodo Poeta ſtudeat omnibus modis in hac tabula bonam ſocrũ inducere, ſicut paulò pòſt bonam meretricem. *Nihil*) V Coufutat obiectionẽ à ſenectutis notatione. Notum enim eſt illud Menandri, vt ſenex domeſticum ſit animal nimis moleſtum, πικρότατον ζῷον γέρων ἐν οἰκίᾳ μένων. Siquidem in in ſenectute parum voluptatis eſt reliquum, non aliter atquè in hyeme, cui illam Patrocles conferre ſolebat, ſicut & Eratoſthenes ἐκμὴν, id eſt, ætatis vigorem veris ἀκμὴν, quippe ætatis declinationem æſtati & autumno: ſed hyemi ſenectutem cõparabat. Eſt quoque ſenectutis ingratæ notatio. *Iſtæc res*) D Amicæ, cognatæ, dies feſti. *Iſtæc*) B Pro iſtæ.

18 *Dum æt.t.t.*) D Tulit, pro paſſum eſt, permiſit. & in bonis enim, & in malis dicitur. *Dum æt.t.t perf.ſ.ſ.*) Si, inquit, meæ voluptatis cauſa exercenda ſum: iam non delectant: ſi officij ac religionis, iam non poſſum, quæ ſim anus. Neceſſaria diuiſio: quia ille & religionem incuſſerat feſtorum dierum. *Dum æt. t.t.*) Non inquit, reprehendat: quæ cùm potuerim, perfuncta ſatis ſum. Sic Virg. Sat patriæ, Priamóque datum. *Perfuncta ſ.ſ.*) B Laurent. in Raudenſem: Raudenſis, Perfuncta ſatis ſum: id eſt vſa. Laurentius, Imò finẽ vtendi fruendique feci. Vt Cic. Perfũcta hoc miſero, fataliſque bello Reſp. & hoc in malũ, ſed frequentiùs in bonum. *Satias me i.t.*) D Nimis materne atque aniliter. *Satiat*) L Veterum ſermo eſt, pro ſatietas. Suluſtius hiſtoriarum libro 2. In ſaltibus occupatis tum externorum agros inuaſere, frumentique ex inopia graui ſatias facta. Lucilius, Quid mihi proderit ſatias te iam omnium rerum tener facta.

19 *Hæc mihi*) V Timet ſe propter ſenium (quod hîc ætatis longinquitatem appellat) omnino eſſe odioſam. Itaque Pherecrates in ſenectutẽ ſic exclamando inuehitur, ὦ γῆρας ὡς ἐπαχθὲς ἀνθρώποισιν εἶ ἁπανταχῇ λυπηρόν. *Vt ne cui*) D Odioſè, ne Tibi diceret. *Vt ne cui meæ Lõg.at. ob.*) Hoc ad nurum, expectationẽ ad filium refert. hinc enim odio digni parẽtes, expectati appellantur.

20 *Longinqu.tas æt.ob.m.v.m.*) Cùm ſedulo agat ſocrus ne quid per iracundiam ſtatuiſſe videatur: vide tamen vt intermiſceatur indignatio, & multa dolore deprompta ſint: quod Poëta non inuitus facit, ad mores exprimendos, perſonásque reddendas.

21 *Hîc v.me e.inim.*) Quia rus decreui pergere: non quaſi nurum vitatura, ſed locum. Et mirè Inuiſam. & non addit cui: ſed dixit, Tempus eſt cõcedere. Quia anus ſum: an quia nurus in domo? *Tempus*) V Ab occaſione, & cauſa abitionis. Quia inuiſa ſum: Ergo aliò concedam.

22 *Sic optimè*) A futuris commodis tribus, quorum primum eſt, cùm nihil cauſæ ſit cur accuſetur. Alterum, cùm propter ſuſpicionem rixæ & contentionis cum nuru nõ cõueniet. Vltimum, cùm illorum voluntati obſequatur *Omnes c.p.omn.*) D Bene Omnibus: ne ſpecialiter læſiſſet nurum. & generaliter dixit.

23 *Et illis m.g.*) Mirè illis, nõ Nurui. Et Morem geſſero, acriter dictum: vt oſtendat hoc illos olim voluiſſe vt expelleretur: vt ſi dicas inimicum tibi morẽ geſſiſſe, quòd ſe ſuſpenderit.

24 aidiſidp *Sine me ſób ſecro hoc eſſúgere, / volgus quod malè au-* *Mu.. [obſecro eſſuge-re,] A tum in[me]uon fit eliſio.* bſdiſidp.
dit mulierum.

25 ſſiſſiſp P A M. **Quàm fortunâtus cæteris ſum rebus: ſabſ-* *D. Al. [abſque vna hac] ſcili-cet vxore.*
què vna hæc / fóret,

26 ſiſſiſſp *Hanc matrem habens talem, illam autem vxôrem.* S. *óbſecro mi Pámphile,*

27 ſſdſdiſi **Non tute ſrem incómmodam" / vt quæquæ eſt, in-* *G. [incõmodã rem,]* ſſiſdiſi.
ánimum indúcas pati.

28 {ſaiſb×ſi ſaiſbd *Si cætera ſſunt ita vt / tu vis, itáq; vt eſſe ego ſi illam / exíſtimo,* *G. Alias [ſunt. vt]* ſaſdiiſi. *E. Al. [illa]: ſed hoc nihil ad metrum.*

29 ſiabſſai *Mignate, da véniam hanc mihi: reduc illam.* P A M. **væ míſero mihi.* *L. Interiectio dolentis. D Nihil potuit pro qualitate rerũ reſpõdere, niſi vt ingemiſceret.

30 {diſxdſſi diſd S. *Et mihi quidem: nam hæc res non minùs me malè habet, quàm te, gnate mi.*

illos olim voluiſſe vt expelleretur: vt ſi dicas inimicum tibi morẽ geſſiſſe, quòd ſe ſuſpenderit.

24 *Sine me*) V Cõcludit obteſtatione, & cõmoditatis ſpecie. & querelæ de mullerum calamitate, tam Andromaches, quàm Medeæ apud Euripidem non ſunt obſcuræ. *Sine me o. h.eſſ.*) D Quia dixerat maritus eius, Omnes ſocrus oderunt nurus. *Sine me obſ.h.eſſ.*) Potentiſſimum eſt ad extorquendũ aliquid argumentum, cùm illis quibus chari eſſe debemus, noſtra cauſa potiùs, quàm illorum, dicimus velle nos, aut nolle quod facimus. nam & Pamphilus ſuprà ſic dixit, Non facies, nèque ſinam. *Quod malè audit*) Suprà dixit. Ab honeſto.

25 *Quàm forr.*) V Eſt occulta obiectio. Felix & infelix ſum. Illic quidem in rebus cæteris, Hîc verò propter matrem & vxorẽ. *Abſque vna h.f.*) D Abſque. extra: vt ſit aduerbiũ magis quàm præpoſitio. & Vna, Res ſubaudienda Et totum ἐν διασυρμῷ, ſtatimque iungẽdum, Hanc matrem habens talem, illam autem vxorem. Vel certè, Abſque foret, pro abeſſet. Alii Hac de vxore dici putãt, vt abſque ſit præpoſitio. B Adrian. Card. Aduerti Extra & Abſque eleganter poſita eſſe loco Præter: quod iam pridem ab omnibus paſſim præteritum eſt. Terent. in Hecyra. Quàm fortunatus ſum cæteris rebus abſque vna hæc foret. Nonnulli Abſque, aduerbium aliquando eſſe volunt, exponentes hunc locum hoc pacto. Abſque, id eſt, niſi hæc vna res foret, coniunx videlicet quæ ex alio viro peperit.

26 *Non tute*) V Occultè quoque diluitur, Si cæteris felix es, reducta vxore nõ eris infelix. *Non t.r.inc.vt q.eſt*, &c.) D Horatius, Durum, ſed leuius fit patientia, Quicquid corrigere eſt nefas.

27 *Si cæt.ſ.*) Bene Cætera, abſque vno dicenti. *Itáque vt eſſe ego ill.ex.*) Quia potuit dici ei, O ſocrus, ergo dubitas de integritate nurus, addidit, Itáque vt eſſe ego illam exiſtimo.

28 *Da ven.h.m.*) Mihi, propter quam putas non reducendam. *Væ m.m.*) Nec negat, nec promittit: ſed intumeſcit, vtpote qui penitus dolore commotus, æſtum animi diſſimulare non poteſt.

29 *Et mihi*) V Conſolatorium eſt à communi malo & miſeria. *Et mihi q.*) D ἄχθος. quid enim, Et mihi tan ei? multa ſic in vſu noſtro ſunt.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARG. D In hoc colloquio reconciliatio ſenum, P viri ſcilicet atque vxoris poſt frequens iurgium continetur. L Soſtrata enim accingitur itineri, vt rus abeat: V hanc migrationem ſuadet maritus & laudat. Pamphilus autem diſſuadet, L ac fruſtra deprecatur: quo magis eriam ille perturbatur: P atque ideò miſcetur eius diſputatio de non reducenda vxore. V *Theſes.* 1 Pro fortuna animus flectitur. 2 Maturior rei conficiendæ expeditio

vtilior & laudabilior est. 3 Ex duobus vtilibus vtilius eligendum est. 4 Causa dissidii sedulò est tollenda. 5 Senes odiosi sunt adolescentulis. M Senes omnes apud adolescentes vel in ea ætate contemptos esse,& nihili pendi:sed tanquam viles, & abiectos, & ab omni vitæ communione reiectos,ostendere Poëta volens,hoc Lachetem dicere fecit,Fabulæ sumûs Quicquid contemnitur,& tanquam nihil æstimatur, fabulam authores vocare solent. *Versus gen. Trochaici tetr. cat. quatuor,nempe quartus,quintus,octauus, duodecimus: inter quos cesseri etiam potest decimus quartus. Reliqui omnes sunt iambici, iique acatalectici, exceptis tribus catalecticis tetrametris,videlicet primo,septimo,& vltimo.ex acatalecticis verò vnus est dimeter, scilicet penultimus,vnus trimeter siue senarius,nempe sextus: & septem tetrametri,nempe secundus,tertius, nonus cum duobus sequentibus, & decimus tertius cum decimoquarto, sed hic,vt diximus, est etiam trochaicus catalecticus.*

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILVS.

Laches audierat verba Sostratæ ad filium habita.
*L. Probat cõsiliũ vxoris Laches.
*D. *Qui*, pro Quæ: interdum abũdat.
G. [*idem pòst,hoc*], dſſbſſſſi. Mu [*postidea,hoc*], dſſidſii.
D. *Fors*,bona fortuna est. L *Fors,fuat*, pro *fiat*,i.fortunatũ sit.

QVEM *cum istoc sermônem habúeris,procul* ſſdiaſſ 1
hinc stans accépi vxor:
* *Istuc est sápere,* **qui vbicũnque opus sit,ánimum* ſſdbabſſp ſſbd 2
possis flectere,
Quod faciũndum fortásse sit [*pòst,idem** *hoc*] *nunc* dſſid ſſi 3
sí féceris.
S. *Fors fuat pol.* L. *abirus ergo hinc: ibi ego te,& tu* tdſſbſt-
me féres. 4

Al. [*fiat pol.*] ſſdſſ bit–. Mu [*pol fuat.*] ſſbſſ bit–.

3 *Quem s.)* V Laudat consilium Sostratæ, & quia res nota erat,omittitur narratio. *Procul)* D Procul,nunc prope. *Hinc stans acc. v.)* Accepi,audiui.Et modò, Vxor: antè Mulier. & de vxore,Dij mala prohibeant.

4 *Istuc est.)* V Confirmat laudé à modestia, & animi moderatione,pro re præsenti. *Istuc est s.)* D τὸ Istuc, exceptiuè dictum:quasi cætera stultè fecerit.& simul stomachũ retinet, quo reprehendat cætera. *Animum v. f.)* Modò non alienum animum,sed suum flectere.& vnde flectere,à iurgio ad modestiam,ex concessione, ex domo. *Animum f.)* Ad hoc Flectere animum dixit,vt offenderet ne nunc quidem purgatam apud se Sostratam de præterita culpa.

3 *Quod faciũdum f. sit pòst)* Hæc etiam sententia videri potest generalis: & deest Ad id: vt sit, Flectere ad id quod faciendum. Potest & absolutè accipi,Quod,pro quæ res facienda sit. *Quod pòst faciundum sit)* Id est, concedendum. & vim necessitatis hoc verbũ exprimit. V Quod necesse est fieri,maturiùs conficiatur. *Feceris)* Vt relicta vrbe rus migres.

4 *Fors f. p.)* Precatis est bonã fortunam & est archaismus ab antiquo verbo Fuo, quod est, fum. *Fors fuat pol)* D Fortuna faueat: quasi τῷ εὐφημισμῷ adueršus triste dictum vsa est.nam Fors fortuna bona est. Et Fuat sit significat dixerat enim ille, Quod faciundum sit pòst fortasse.Antiqui dicebant Fuo, as,at. Probus Grammaticus,F literã ante o,positam verba regere non inueni. Nouo more vnam declinationem ex hac quasi descendentem legi apud Terentium in Hecyra.Fors fuat pol. *Fors fuat pol.)* Id est,bona eueniat.quasi τῷ εὐφημισμῷ dicat, Bona dicito potiùs.An,bona fortuna sit per Pollucem? *Abi rus ergo)* V Epilogus est consultationis,Vt rus abeat,vbi cõmunis fortuna ferenda est,vt fit in matrimonio. *Abi rus)* D Hortãtis est ad celeritatem. Virgil.Ergo age chare pater,ceruici impone nostræ. *Ibi ego te,& tu me f.)* Non dixit, Ibi nos inuicem delectabimus:sed quia senex atque anus est,Ego te,& tu me feres,dixit.Et simul quia nuper incusauerat mores senũ,reuocare vult causam absessionis suæ,&ad filij culpam aut nurus. *Ibi ego te,& tu me f.)* Aut quia noti inter nos sunt mores nostri: aut quia vtrique vna ætas est. & sic pronuntia, quasi hoc ipsum necessitate decernat senex, cùm dicit,Abi rus.Ergo hinc, Ibi ego te,& tu me feres, ipsa pronuntiatio querelam continet de filiis & senecłute.B quam ætatem optamus,ądepti eam incusamus omnes.

5 ſſſſſtv S. *Spero ſecástor.*/ L. *I ergo intrò, & compône quæ ſtecum ſimul*/ *Mu.* [*mecastor.*] A *quod versus nõ cõgruit.*

Al. [*simul tecum*]: G *quod versus respuit.*

6 ſſiſiap *Ferântur.dixi.* S. *ita vt iubes fáciam.* P. *pater.*

7 ſſiiddſ– L. /*Quid vis Pámphile?*/ P. *hinc abíre matrem! mi nimé.* L. *quid ita istuc vis!* G. *Si cretieus non admittitur legendum* [*Quid Pamphile?*]ſſiiddſ–. Mu [*Quid vis Pamphile? P. abire hinc m.m. L. q. i.istuc? P. quia*], ſdſſaato. [*De vxore inc.s.e. quid facturus siem. L. quid est?*]ſſdſſtt–.

8 aſſaſſt– P. *Quia de vxôre incértus sum étiam quid sim fácturus.* L. *quid est!*

9 {ſbbdiaſb / ſbbdiaſi} *Quid/vis fácere, niſi/ redúcere!* P. *équidem cúpio, & vix contíneo:*

10 {ſaſaſiſp / ſaſ} *Sed non minuam mẽum consílium: ex vsu quod est, id pérsequar.*

11 {dſſſſſſſp / dſſſa} *[Credo" ea grátia concórdes magis', si non reddûcã fore./* G. [*Ea credo gratia concordes si non reducam magis fore.*]ſſiſſſi«p: *vel* ſſſſſidp: Mu [*Credò si non reducam ea gratia concordes magis' fore.*]ſſſſiſdp: *vel* ſſſiſdp.

Si quis malit [I]coerrè pere quàm elidere, sẽcundus pes erit dactylus.
D. *Dixi*, perorationis verbum.
L. *Minimè*,subaudi Decet.
D. Et *Quid ita istuc vis!*&, *Quid est!* eo vultu pronuntiantur, vt consilium eius &verba videatur contemnere pater.

5 *Spero ecastor)* D Mirè non confirmauit mulier:sed sperare se dixit,memor iurgij pristini,& senilis amaritudinis:maximè quòd & ille non dixit, Ibi nobis iucundè erit:sed ibi ego te,& tu me feres. *I ergò intrò,& c.q.s.t.s.)* κωμικῶς ἐκτραπεὶς, & vsu quotidiano, satisque moraliter:quia Mulieres dum moliuntur, & dum comminantur,annus est. *Et compone)* V Denuntiatio est confirmandæ sententiæ à foro trãslata. Asconius enim in Verrinas scribens, hoc verbum ait in peroratione causæ adhiberi solitum,quo significatur firmũ & ratum esse,quod egerit.

6 *Dixi)* D Hoc verbum in fine additum superiora confirmat:& est propriũ his qui perorauerint causam. *Dixi)* Denuntiatio est confirmandæ sententiæ,nec mutãdæ,& trãslata est de foro & causidicis.Cicero.Præco dixisse pronuntiat. *Pater)* V Exordium est in patris appellatione,& figuratè proponit propter admirationem, & indignationem, ne mater abeat. *Pater)* D Ipsum nomen dehortationem significat,adiecta pronũtiatione. *Pater)* Sic pronuntia,vt hoc vultuosè dictũ sit,Hinc abire matrem!

7 *Quid vis P.)* Facetè præstò.Quid vis respondit. *Quid ita istuc vis)* Rem suprà audiuit & personam: nunc causam quærit.quasi dicat, Esto vt nolis:quid rantopere non vis?

8 *Quia de vx.)* V Confirmatio est ab incertitudine reducendæ vxoris. *Incertus s. e. r. q. fſſ.)* D Non,Quid faciam,dixit:sed,Quid sim facturus: vt incerta molimina etiam verbis posset ostendere.

Quid vis f. n. r.) Sic loquitur Laches, vt aliud Pamphilus respondere non audeat.& ideò dicit, *Equidem cupio,& vix contineo)* Vt reducam scilicet. Adeò magna causa est non reducendi,vt cùm velim,non possim. *Equidem cupio)* L Acuta & honesta responsio,Cupio,sed non est consilium.Latenter autem innuit affinitatem esse causam discordiæ inter mulierculas,qua sublata pax futura sit. *Equidem)* V Inuitus hæc asserit, ne quo modo patrem offendat.

Sed non) Ab vtili per constantiam initi consilij latenter à causa efficiente redarguit, neque ferendam,neque reducendam esse Philumenam,quòd reducta maiores turbas daturam suspicetur. *Sed n. m. m. c.)* D Cautè satis,Reducendi inquit,cupiditas est:non reducendi consilium. *Ex v. q est)* B Quod erit vtilius,id faciam. *Id p.)* D Non Sequar, sed Persequar, vt constantiam demonstraret.

Credo ea gr. c. m.) Sententiosè dixit, tunc posse inter se congruere & concordare mulieres,cùm & illa esse desierit socrus,& illa nurus.hæc enim inter illas est dissidiosa cõiunctio:& satis ingeniosè dictum.Tolle enim inter mulieres proximitatẽ: & nulla causa discordiæ est. *Concordes magis)* Non magis concordes, verùm pro minùs discordibus dixit. an vt seruiret sententiæ? B Si non magis concordes,minus saltem discordes erunt.

*D. Vtrùm consentientes sint an dissentientes. *Vtrum*, vnum de duobus significat.
*D. Hoc cum gemitu pronũtiãdũ est. *Hi tres vltimi versus aliter à quibusdam scantur: si tamen tum versus dicendi sunt.*
D. *Per tempus*, id est opportunè.

L. *Néscias: verùm id tũa refert nihil,* * *vtrum illæ fecerint,* 13
Quando hæc abierit. *odiôsa hæc est ætas / adolescéntulis:* 15
E' médio" æquum est excédere: / postrémò iam nos fábulæ 14
Sumus' Pámphile, senex atque anus. 15
Sed video Phidíppum per tempus égredi: accedâmus. 16

12 *Nescias*) D Vtrum concordes futuræ sint, an discordes. V Diluit consilium Pamphilij, & ab æquo, quod exigit, ne de aliorum factis sit sollicitus, & ab incõmodis senectutis. *Verùm id t. r. a.*) D Hoc verbũ ex aliqua parte confirmantis est & consentientis.

15 *Odiosa est hæc*) L Phidippi ratio, cur Sostratæ potius abscedendum sit. *Odiosa hæc est ætas adol.*) D Suprà in personam socrus culpam iratus contulerat discordiæ, nunc & vxori placatus, & nutui parcens, odiorum causam à personis transtulit ad ætatem: sed ita tamen, vt magis iuniores accusaret, ei de adolescentibus questus. cùm miseratur senes:

14 *E medio æq. est ex.*) Vtrum ex vrbe rus: an ex vita in mortem? Et satis moraliter: nam in medio stare dicitur superuacuus vel molestus. Et cum stomacho dixit senili. *Fabulæ*) V Prouerbiale est, omnem ætatem, & omne vitæ genus fabulam esse, præcipuè tamen senes, vnde sunt & aniles fabulæ, & aniculatũ deliramenta. Postremò more Comico, proximã huic scenam connectit παραφυτῶ.

Iam nos f. Sumus, P. f. atq. an.) D Pronuntia Senex atque anus, quasi initium fabulæ. τὸ ἐπιτιθεμένον additum, Pamphile. *Senex atque a.*) Hæc duo nominauit * Caput indicat & inceptionem huiusmodi fabularum.

Per tempus) B In tempore. Plautus eodem modo, Per tempus hic venit miles. 16

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. V extrema est ἐπιτάσεως conflictatio, Pac vltimus error, vicinus καταγροφῆ, P & vltius. nam omnes tres hîc aliqua in re errant. V itaque & formæ orationum sunt magis implicatæ, propter decorum in ipso affectu. Nam Sostrata è medio digressa, in Myrrhinam omnis culpa transfertur. P atque ipse Laches rescisc̃ens natum puerum, Myrrhinam taciturnitatis incusat. Phidippus itidem confirmat. Inde ambo vehementer Pamphilum ad vxoris reductionem instigant, quod constanter hîc & pertinacitér renuit. Qui à senibus ferme cõuictus: ob puerum natum, ne prorsus succumbat, abscedit. Hi verò ob meretricium amorem eum id facere suspicantes, Bacchidem stomachabundi conuenire decernunt. V *Thesis.*
1 Non decet nurum à socru morosa secedere. 2 Affinitas non est temerè dirumpenda, sed sic perpetua. 3 Liberi patrem sequuntur, vel Iurisconsultorum sententia. 4 Puer alendus & educandus est à patre. 5 Parentes propter nepotes, & eorum posteritatem, plurimùm gaudent. Vulgò enim dicitur progeniem in circulum abire, itaque gratiorem. 6 Communia sint cuncta inter vxorem & maritum, ne qua discordia oboriatur. 7 Mulieres ratiùs culpa vacant. Sic & ille apud Euripidem se non satis odisse mulieres, & causam non reticet, ἀεὶ δ' ἔτας ἐ-ἐκκεντίκαναι. 8 Multis rationibus renituntur mariti vxorem repudiaturi. 9 Prudentissimus hic fingitur adolescens vxorem suam traducere nolens. 10 Vxores & earum matres pellicatum non tolerant. M Liberos parentum voluntatibus & iussibus apertè obsistere non debere, nec in os obloqui illis decere, sed potiùs, ne illos in grauiorem iram commoueant, néve ad animi asperitatem exacuant, cedere, & à conspectu illorum declinare satius esse, hæc scena declarat. Seneca. Si filius es parentes lædere quid negligis? cur non potiùs, ne te videant, ducedis? quanuis hæc causa dura est, sic tamen citiùs eos ad misericordiam flexeris. Plato de Legibus, Omnino decet liberos parentibus non repugnare, sed illorum verbis animum adhibere obsecundantem.

Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

PHIDIPPVS. LACHES. PAMPHILVS.

TIBI quoque, édepol, sum irâtus Philúmena 1
Gráuiter quidem: nam hercle abs te factum est túrpiter, 2
Etsi tibi causa est de hac re: mater te / ímpulit: 3
Huic verò nulla est. L. *opportúnè te mihi* 4
Phidippe in ipso témpore osténdis. PH. *quid est?* 5
PAM. *Quid respondêbo his?* * *aut quo pacto hoc sapériam?* / 6
L. *Dic fíliæ, vt rus concessúram hinc Sóstratam:* 7
Ne reuereátur, * *minùs' iam quò rédeat / domum.* / 8
PH. *ah,*
Nullam de his rebus culpam commériut tua: 9
A' Mýrrhina hæc sunt mea vxôre exórta ómnia: 10
Mutátio fit: ea nos pertúrbat / Laches. / 11

*L. Egrediens Phidippus ita obiurgat Philumenam, vt tamen culpam in Myrrhinam cõferat. Ostẽditur & matri & socrui esse iratus, quòd filia à marito discesserit.
* L. Dubitatio negans honestè aperiri posse. R. [operiam?] id est. celem & tegam. A sed hoc nihil ad metrum.
* D. Τμῆσις cum ἐπιφορᾷ, pro, quò minùs iam redeat.
* D. Relatio etiam inimicis potest videri.
L Accusatio Myrrhinæ. R. Priscianus [Lache.]

1 *Tibi*) V ἐπιφωνηματικὸν: obiurgat Philumenam propter secessionem factam. *Tibi quoque ad.*) D Quasi dicat, Non solùm matri tuæ, aut etiam socrui tuæ. *Tibi q. æd.*) Rectè: nam & amicos incusamus leniter incipientes, & grauiora inferentes. Hanc ergo partus causa leniter incusat. deinde confirmat. Inferẽdo, Grauiter quidem. & statim causam subiungit, cur quidem ei irascatur.

2 *Nam her.*) V Confirmat ab inhonesto seu turpi. *Factum turpiter*) D Quòd abscesserit domo mariti.

3 *Et si t. bi*) V Concessione iniquitatẽ causatur. Sit tibi causa secessionis socrus, Maritus tamen est extra culpam. *Et si tibi c. est de h. r.*) D Causam more suo pro defensione posuit. Sic in Phormione, --Quid mihi dicent? aut quam causam reperient? Demitor. Et quæ causa fuerit, ipse dicit. *Mater te imp.*) Absolutè: deest enim Nam: vt sit, Nam mater te impulit. *Mater te im.*) Qualitas remotiua. D Nam crimen remouetur in matrem, sit autem duobus modis, cùm aut in personam remouemus, aut in rem. Vtriusque exẽpla si requiris, lege Chirij consulti Rhetoricorum libros.

4 *Huic verò*) D Ipsi matri scilicet. *Huic v. n est*) B Donato refertur ad matrem, hoc sensu (vt mihi quidem videtur) Huic verò nulla est, hæc nullam hac in re culpam agnoscit. Alij ad Sostratam referendum putant, vt ab illa sit ad Myrrhinã culpæ factique translatio. *Opportunè te m. Ph. in t. r.*) D Vtrum παρατηρῶν esti an Opportunè, quia volebam: & In tempore, quo modo volebam: an Opportunè, mihi: In ipso tempore, tibi: id est, & mihi, & tibi cõmodè euenisti? Opportunè. & In ipso tempore, non est idem. etenim Opportunè dicimus, cùm, verbi gratia, inuitati, ad ipsum tempus incipientis prandij venimus: In ipso tempore cùm iam prandio apposito.

In ipso t. est.) Ostenditur nobis id quod quærebamus.

Aut quo p. h. ap.) Hoc modo ostendit nec esse quòd simulet: nec id quod verum est, dicendum sibi esse. 6

Dic filiæ) V παραυξητικὸν. Mandat enim vt filiæ narretur propter recõciliationem facilem quidem, quia socrus abiuit: tutam verò, quia nihil discordiæ inter socrũ & nurum futurum est. *Dic fil. r. c. h. Sost.*) D Blandè non addidit tuæ: quasi dicat communi filiæ. Et bene, non Socrum, sed Sostratam. 7

Ne reuer.) Bene Reuereatur: ne odisse Sostratam, sed metuere videatur: & quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reuerentiam. 8

Nullam) V ἀπολογητικὸν: cuius propositio est, Sostrata est innocens. *Tua*) Cum percursione audiendum est, vt subaudiatur Vxor, ab eo quod dicturus est, Vxore. 9

A Myrrh.) V Confirmatio per criminis translationem. 10

Mutatio sit) D Criminis scilicet & peccati. id est, vel mea vxor crimen tuæ sustinet: vel tua ad meam translata est culpa. *Mutatio*) V Occupatiuncula occurrit ne sit turbatior. Est enim sola personarũ mutatio iuxta trãslationis naturam. *Mutatio sit*) D Mutationem suspicionem dicit, errorémque iurgantium. 11

* V. Ad ſpectatores hæc dicenda ſunt. D. Ego, grauis orationis initium.

PAM.* *Dum ne redûcam, turbent porrò quàm ſi velint.* 12
D. *Aut [quam], i. eam, quam velint mulierem: ſed melius [quàm] pro, quantum velint.*

PH. *Ego Pámphile eſſe inter nos, ſi fíeri poteſt,* 13
Affínii átque hanc ſánè perpétuam volo: 14
Sin eſt, vt áliter tua ſiet ſenténtia, 15
Accípias púerum. P. *ſenſi: períiſſe.óccidi.* 16
L.* *[P]úerum! quem púerum?* PH. *natus eſt nobis nepos.* 17
Nam abdúcta à vobis [prægnans] fúerat fília: 18
Pierius [prægnas] per as abſque n.

B. *Accipias puerum,* Iure: quia liberi patrem ſequuntur.

Al. [Puerum quem Puerum!]

*V. Admirans rogat: & iam primùm partum reſciſcit.

tium. *Mutatio)* Deeſt quarum rerum mutatio. ergo mutatio criminum, aut culparum. *Ea nos pert. L.)* Ea: non ea mutatio, ſed vxor, hoc eſt, Myrrhina.

12 *Dum ne red. t. p. q. v.)* Quomodo eſt plus erga matrem Pamphilus, ſi paruifacit vtrum ſocrus ſua perturbetur? an mater à ſenibus? Soluitur ſic, Quia Quàm, non eſt generis fœminini. ſed eſt Quantúm. Turbent, erret & tumultuentur, ſignificat: vel turbentur.

13 *Ego Pam.)* V ἀπαγγελτικὸς propoſitio eſt per dilemma, Aut ſit affinis, aut non: ſi affinis, eſto perpetuus: ſin minùs, puerum alat. Nam in diuortiis iuxta Romanorum leges, filij patres ſequuntur. Hæc autẽ eo conſilio profert, vt declaret ſe Pamphilo non ſupplicaturum, quò vxorem reducat. itaque ſupercilium ſocero dignum admittet. *Ego P.)* D Hoc pronomẽ intium continet orationis grauiter incœptæ: vt, Ego poſtquàm te emi à paruulo. *Si f. poteſt)* Interpoſuit, vt ſupercilium ſoceri demonſtraret. Rectè additum, Si fieri poteſt: quia non conuenit rogari à ſocero generum, vt ſuprà dixit,

14 *Hanc ſ. p. v.)* Iam enim eſt confirmata: ſed perpetuam cupit.

15 *Sin eſt, vt al. t. ſ.)* τῷ ὑφηνμένῳ vitauit illud quod eſt ominoſum, ne Diſſidium diceret. vt Virg.--Grauior ne nuntius aures Verberet.

16 *Accipias p.)* Mirè hoc maximè adiecit, quod maximè recuſat Pamphilus: & propter quod vxor quoque nõ reducitur. Et Accipias. pro accipe: vt, quieſcas, pro quiete. *Senſit p. ace.)* Hoc maximè inopinatum eſt Pamphilo: quia ſocrus promiſerat omnes ignoraturos. *Senſit)* Propriè ſic.

17 *Puerum. quem puerum!)* Moraliter primò dubitat quid audierit: deinde quaſi certus quid audierit, admiratur, dicendo Quem puerum. *Puerum q. p.)* Bene cum conſternatione animi: quod nunquã fando acceperat. *Puerũ)* L Ex iurgio Phidippi cognoſcit Laches puerum natum eſſe. *Natus eſt nobis)* D Bene, quia ambo aui. V ἐξεφώνησις quàm breuiſſima comprobat partum, & nepotem, per quem vterque futurus eſt auus.

18 *Nam abd.)* Occultæ obiectioni inter narrandum occurrit. D Bene, nõ Abierat, ſed Abducta fuerat: vt magis ſit culpa matris. *Av.)* Pro, à Pamphilo. *Nam abd. à v. pr. ſ.)* Hoc totum cum indignatione in vxorem pronuntiandum eſt. *Nam abd. à v. pr. ſ.)* E Pierius in librum 8. Æneidos, De terminatione verò eorum nominum, quæ ſunt in fas & clemes, ſatis eſt libro primo dictum. Huiuſmodi verò generis eſt etiã Prægnas, quod per as abſque n in antiquiſſimo codice Terẽtiano ſcriptum in Hecyra legi eo loco, Nam abducta à vobis prægnas fuerat filia. Sanè apud Soſipatrũ Carriſium vbi vtrum partium, an partum genitiuo plurali à pars partis dicendum ſit, quæritur. Plinij verba referuntur dicentis conſuetudinem iã partium proferre cœpiſſe, vt prægnatium, & optimatium: vbi videtur etiã prægnas prægnatis, vt optimas optimatis à Plinio agnitum. Illud pro Corollario addere viſum eſt, quod in eodem codice Terentiano, qui eſt in bibliotheca Vaticana, qui ſubſequitur verſus poſt eum quem paulò antè citabamus, Neque fuiſſe prægnantem vnquam ante hunc ſciui diem, abſque dictione prægnãtem, notatus eſt, vt ita legatur. Nam abducta à vobis prægnas fuerat filia. Neque fuiſſe vnquã ante hanc ſciui diem. Quam lectionem ex peritis nonnulli plurimum approbarunt. Sed enim aduertendum nõ eſſe locum Pyrrhichio in ſenario verſu, niſi bis abſque Synalœpha ſcãdere voluerimus. Primo lõco tribrachum ſtatuentes in hunc modum, Neque fuiſſum, quam an, te hanc ſciui diem. Verùm hæc in medio relinquere conſilium eſt, quæ ſola ſibi longum orationis apparatũ expoſcerent. Tam

multa,

19 bxſſſp ai — *Neque fuiſſe prægnántem vnquam ante hunc ſcíui diem.* — *Pierius [fuiſſe vnquã ante hanc] tis in [vnquam] non fiet eliſio nec in [dẽm e], bſiiſp.*

20 bdſiſi — L. *Bene (ita me dii ament) núntias, & gaúdeo*

21 ſxſſdp ſd — *Natum illum, ſ& tibi ill'am ſ ſaluam. ſed* quid mulieris* R. *Al. [ſ& ill'am]*, ſiſſdp. — *[dii] diſyllabum: vel* C *corripitur nõ eliſum & eſt monoſyllabum.*

22 ſixſſp ſid — *Vxórem habes! aut quibus' morâtam móribus!* — * D. Reprehenſio cum contemptu.

23 ſſſibp — *Nósne hoc celátos tam diu! néqueo ſatis,*

24 diſſſi — *Quàm hoc mihi vidêtur factum praué, próloqui.* — L. *Tam diu*, ſub. Oportuit, p eclipſin.

25 xſxidi dſd — PH. *Non tibi illud factum minùs placet, quàm mihi Laches.*

26 ſſdiai — PAM.* *Etſi iam dûdum fúerat ambíguum hoc mihi:* — *L. Hæc omnia ſecum Pamphilus.

27 ſxſnбp ſſſnſ — *Nunc non eſt, cùm ẽam ſiam ſ conſequitur aliênus puer.* — *R. Quidam omittũt [iam], ſ dbſp: & [eã] fæcio monoſyllabo,* ſſdbſp.

multa apud eum quoque authorem ſunt injuria temporum labefactata. hæc Pierius. vbi illud quoque obſeruabimus, quòd Hãc dicit, non Hunc: vt Dies hîc ſit fœmininum, licet tempus certum ſignificet.

19 *Neque f. pr.)* D Prægnãs eſt ante gnatum, vel ante genitricem. eſt enim Præ, ante.

20 *Bene, ita me dij ament)* Agit gratias nuntianti: gratulatur ob ſuſceptum nepotem: gaudet liberatam nurum.

21 *Natum ill. & t. ill. ſ.)* Proprium affectum refert, ſibi nepotem, illi filiam eſſe ſeruatam. B Id eſt, liberatam eſſe nurum, & ſuſceptum eſſe nepotem. *Et tibi ill. ſ.)* D Rectè Tibi, quia pater puerperæ eſt, cui dicit. *Sed quid m. Vx. h.)* Quid mulieris dixit: ne diceret, Qualem mulierem, aut aliquid grauius. & totum percunctatiuè. potiùs quàm pronuntiaret, & diceret, Peſſimam mulierem, & malè moratam vxorem habes. Et reprehẽſio eſt cum cõremptu: ſic & Quid hominis? vt Virg. Tu mihi quodcunque hoc regni. Arcontrà cum honore ſic dicimus, Quem hominem habes? *Sed quid)* V ἀντιπροφορὰ eſt, cur partum celauerat. Interrogationes autem ſunt non ſine χλευασμοῖς, quibus illam reprehendit. Prudẽter quoque de moribus inquirit. Nam Menãdri conſilio virtus ſponſæ aut vxoris omnibus dotibus anteponenda eſt. Et Theognis nihil ſuauius eſſe atquè bene moratam vxorem cecinit, οὐδὲν κύδιον' ἀνδρὸς γλυκερώτερόν ἐστι γυναικός. Sic & Seneca, Probitas, fidésque coniugis, mores, pudor, placeant marito.

22 *Moratam)* D Id eſt, inſtitutam. & eſt participium ſine verbo.

23 *Nósne hoc cel.)* Non partum celaros dicit: ſed prægnantem filiam fuiſſe. *Nequeo ſatis p.)* Magna exaggeratio, V Vituperantur nuptiæ ſine conſenſu & conſilio parentum factæ. Neque alter ſenex approbat. Itaque reprehenſio hæc eſt non ſine contemptu.

24 *Quàm h. m. v. f. pr.)* D Totũ modeſtè, quanuis indignetur: quia apud maritum vxor non eſt vehemẽtiùs accuſãda. *Quàm h. m.)* Quòd prægnans fuerit filia: nõ quod natus eſt puer.

25 *Non t. ill. f. m. pl. q. m. L.)* Vtrum quia minus * & magis quoniam ſequitur: an ἀφωνία eſt? vt ſit ordo. Non minùs mihi placet, quàm tibi. hoc enim ait, Tantumdem tibi placet hoc factum, quàm mihi. Et Placet, pro diſplicet intelligamus: vt alibi, --Nunc me hoſpitem Lites ſequi, quàm hîc mihi ſit facile, atque vtile. Aliorum exempla commonent. B Eraſmus in primo commentario De verborum copia. Cap. 51. Minùs interdũ comparat duntaxat, Vtrunque diligit, famam & pecuniam, ſed illam minùs quàm hanc. Interdum negat duntaxat, Homo minùs mihi notus. Interdum pariter vtrunque facit; Terentius in Hecyra, Nõ tibi illud factũ minùs placet, quàm mihi. Neque hîc Placet, pro diſplicet poſitum, vt exponunt Grammatici. Quis enim ſanus id faciat? Sed Minùs perinde valet ac ſi dicas, Non amat me Dionyſius, & minùs re, id eſt, me magis odit quàm te, ſubaudiendum eſt enim Factum vtrique non placere. atque ita Minùs, ſimul negat & comparat.

Conſequitur al. p.) D μεταφορὰ à pecoribus, quæ vt mox nata fuerint, matres ſequuntur. Virg. Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuósque Deducũt. *Alienus)* Quod ſenes gratulantur, id maximè lædit Pamphilum.

L. *Nulla tibi Pámphile hîc iam consultátio est.* diiiſſi 28
P A M. **Périi. L. hunc vidêre sæpe optabâmus diem,* aiiſſp 29
Cùm ex te esset áliquis, qui te appellâret patrem. sbſſſp 30
Euênit: habeo grátiam dys. P A M. **nullus sum.* sbiiſp 31
L. *Reduc vxôrem, ac noli aduersâri mihi.* iſſſſi 32
P A M *Pater, *si illa ex me líberos vellet sibi,* iſſſſi 33
Aut se esse mecum nuptam, satis' certò scio, ſſſſ ſi 34
Non sme clam habêret, quæ celâsse intéllego. *Al. [clâme]* ſiſſſ 35
**Nunc, cùm eius aliênum esse à me ánimum* soſdſp 36
sentiam,
**Nec conuentûrum inter nos [posthac] esse árbitror:* ſſſſd 37
*Quámobrem reducam! L. *mater quod sŭâ sit sua,* iſſſp 38
Adoléscens múlier fecit, mirándumne id est! adſſſi 39

D. Hoc sibi ipse Pamphilus dicit. Vrgetur Páphilus Pueri mentione *G. In [nullus elidendum s.*
*D. Ipse sibi iterũ.
*D. Tandem alterâ dimidii cautiam ex verbis senis commentus est.
*L. A præsenti tẽpore.
*D. A futuro.
G. [posſt], ſſſſſp. *Mu [posthac arbitrer]* ſſſſſp.
*D. A deriuatione caulæ defensio. &

Nulla t. P h.t.c.est) De reducenda scilicet vxore. [v] Dubitandi adhuc senex inuitat, & 28
vrget.

Hunc vide) Ominatio futuri boni est, & 29
gratulatio.

Cùm ex te e.al.qui te app.p.) [D] Bene hoc putauit, quod Pamphilo non videtur: hoc est, ex 30
illo esse quod natum est.

Euenit) Propriè Euenit. ideò & bonorum 31
euentus dicitur. *Nullus sum)* Hoc viterius est, quàm Perij: quia cùm aliquis perit, reliquum vel cadauer est. *Nullus sum:* [M] Desperantes, & malè affecti miseriis & calamitatibus sic dicere consueuerunt.

Reduc vx.) [v] Propositio est suasoria de 32
reducenda vxore. *Ac n.ad.n.)* [D] Causam interposuit senex, quò magis facere filius non recuſet.

Pater) [v] Confutatio est suasionis, argu- 33
mento coniecturali, quo colligit animum vxoris abalienatum esse, quia partum celauit: igitur reducendam esse diffluadet. Est verò syllogismus conditionalis eiusmodi, Si mecum nuptam esse voluisset, partum nõ celasset: Sed partum celauit: Renuit igitur mecum esse nuptam. Est & aliud argumentum ab incommodo propter dissidium inimicitiæ, contentionis & discordiæ seminarium. *Stulla ex me l.v.f.)* [D] Vt apparet, tantùm commentus est causam.

Aut se esse mec.n.) Vetustè Mecũ nuptam 34
dixit. Et rectè, quia partus confirmat nuptias. Et melius, Nuptam mecum: quasi rectam & opertam vno cubiculo mecum. Nubere enim, est operiri tegíque. vnde & nubes, quod tegere solent cælum dicuntur. Virg.— Arsurâsque comas obnubit amictu.

Non clam me h.) Id est, nõ tacuisset, partúmque celasset. *Quæ cel.int.)* Nõ dixit natum filium: ne interposito affectu mollire- 35
tur iratus.

Quamobrem red.) Firmior coclusio facta 38
est per interrogationẽ, quàm si esset pronuntiatiua. *Mater)* [v] Remotio est criminis, qua fit dilutio per translationem, cui tamen nõnihil purgationis accedit à sexu, ætate, dominio, consuetudine mulierum facilè aberrantium, & denique à communi vtriusque sexus errato. *Sua)* [D] Pro eius: vt, Nanque 39
suam patria antiqua cinis ater habebat.

Adolescens m.f.) Multa dixit: & Mater sua, & Adolescens mulier. & quasi docet hoc exemplo parendum patri esse. [B] M. Tullio authore pro Rabirio, Affert aliquam deprecationem ætas. *Mirandum)* [v] γνωμὴ vniuersalis, quæ purgandæ Philumenæ adhibetur: cui & argumentum à maiore ad minus, & ironia adiungitur. Euripides quoque idem sensit, atque cecinit mulieri vnicũ esse oblectamentum, vt in ære & lingua mala præsentia habeat, γύναικὶ τέρψις τῶν παρεστώτων κακῶν· Λὰξ στόμα δεῖ καὶ δὰξ γλῶσσαν ἔχειν. Idem ibidem vtpote in Andromache mulierum mentem esse rem inuidiosam, & maritis semper infestam asserit, Ἐπαχθές τι χρῆμα δυσμενὲς πόσει· Καὶ ξυγκάμοιεν δυσμενεῖς μάχαν ὅτῳ. *Mirandúmne i.e.)* [D] Bene Mirandũm, non irascẽdum dixit. Miramur enim magis si amici peccauerint, quàm irascimur.

Cénsen' te posse reperíre vllam mulíerem, 40 sbſdſp
Quæ cáreat culpa! an quia non delínquunt viri! 41 dſdſſi
P H. *Vosmet vidêre iam, Lache, & tu Pámphile,* 42 ſiiiſp
[Remíssan' opus sit vobis, an reducta] domum: 43 iaſſſp
Vxor quid fáciat, in manu non est mea: 44 ſdiiſp
Neutra in re vobis difficúltas à me erit. 45 ſſſiſp
Sed quid faciêmus púero! L. fridiculè rogas. 46 ſadſſi
D. Aut [ridicule, rogas!]
Quicquid futûrum est, huic reddas. súum scilicet: 47 [ſiſſſp ſiſſſ]
Vt alâmus nostrum. P A M. *quem ipsa neglêxit, pater,* 48 aſſiſp
*Ego alam! L. quid dixti! *eho, an non alêmus Pámphile! Si bacchius nõ admittitur,* [G] *[eho] est extra versũm,* aſſiſp. 49
Prodêmus quaſo pótiús! quæ hæc aménti a est! 50 ſbhſſi
Enimuero prorsus iam tacêre non queo: 51 [ſſſiiii a]

prætereà status est venialis ab imprudentia descendens. *Al. Laches]*, ſiiſſp. *G. al. [Remissam opus sit vobis, an reducta ẽtam]*, aiſſſſp: *& eliso s in [opus]*, iaſſſp. *[Remissan' an reducta opus sit vobis]*, iiiſſp: *& eliso s in [opus]* iiiaſp. *Beb. [Remissam opus sit vobis, reducta ẽ an]*, iiſſſp. *R. al. [ipse neglexerit pater,]* aſſiiſp. *D. Melius [ipsa], vt sit [pater] vocativus casus.*
*L. Increpantis. nã prorũpit in obiurgationem senex.

40 *Reperire vll.ns.)* Quasi dicat, si hanc repudiaueris.

41 *An quia n.d.v.)* ἐιρωνεία dictum. nõ enim non delinquunt.

42 *Vosmet)* [v] Pollicitatio est operæ, & ita facilitatis nota est per interrogationem. & est argumentũ à necessitate alterius partis propositæ, & à facilitate. *Vosmet v.i. Laches, & tu Pamp.)* [D] Nec rogare socerum nec interesse conuenit, vbi certior si ad repudiandum genet. *Vosmet v.i.L.)* Virg. Vos ô Calliope precor, aspirate canenti.

43 *Remissam)* [L] Vetusta locutio, pro remissa. sic, fungor fruor, vtor hãc rem, pro, hac re.

44 *Vxor q f in m.n.est, m.)* [D] Ordo, Vxor mea quid faciat in manu nõ est. deest Eius, vxoris scilicet: vt sit, in manu eius nõ est: sed in mea potestate positum est.

45 *Neutra in re v.diff.)* Promittit facilitatem suam: vt tamen vxor roganda sit. An aliter, & vt suprà annotauimus.

46 *Sed q.f.p.)* Vt, Quid me fiet, dicitur. *Sed q.f.p.)* Qui vtique quicquid erit, patri reddendus est. [B] Adrian. Card. Quid illi fiet! quid illi faciam! quid illi factũ est! modi sunt loquendi elegantissimi, & à paucis obseruati. Id enim significant, quod nonnulli aliquid admirantes, vel accepta calamitate vel iactura dicunt, Quid de illo fiet! quid de illo faciam! quid de illo factum est! Terent. in Hecyra, Sed quid faciemus puero! *Ridiculè)* [v] Confutatur interrogatũ, & suum ab æquo & necessario repetit, vt alatur. *Ridiculè r.)* [D] Ridiculè, vel aduerbium esse potest, vel nomen: si nomen est, subdistingue ridicule: & sic interroga, cum vi pronuntiationis.

Huic r.) Pamphilo scilicet. *Huic s.f.)* Sic dixit. Huic suum & Redda: quasi repoſcat Pamphilus. Et non subiunxit. Vt alamus sed. Vt alamus vt sua quoque interesse monstraret. 47

Vt al.nost.) Scilicet Pamphili filium, ne- 48
potem meum, vtrunque nostrum. *Quem ipsa)* [v] Diluit, argumento à maiori vsus. *Quem i. neglexit)* [L] Si ipse legeris: clarè dictum est: si ipsa, lenius est: & videbitur senex obmurmurationem eius intellexisse, quòd nolit puerum tolli: & ideo appositum, Quid dixti! eho an non alemus Pamphile! *Quem ipsa n.p.)* Ego alam! Hic sibi obmurmurans, vultu & verbis ostendit nolle suscipere filium.

Quid dixti) [v] Vbi contumaciã Pamphili sentit Laches, omnem stomachum in eundem effundit. *Eho an non)* Propositio est παροξυτικὴ per admirationẽ, Alendus est infans & non prodendus, veluti puer expositicius. *An non al.P.)* [D] Quod faciendum sit, à contrario vult senex pronuntiatione demonstrare, quòd scelus sit non feciſſe. 49

Prodemus q.p.) Deserimus, proiicimus, 50
porrò dabimus! Virg.— Vnius ob iram Prodimur. Nam à quo defendendi sumus, si nos deserit pater!

Enimuero) [v] προδιόρθωσις, cur præsente socero Phidippo παῤῥησίᾳ vtatur. *Enimuero p. i.t.)* [D] Multa reticenda de filiorum vitiis, & defensione quoque apud soceros vti parẽtes, sæpe Terentius demonstrauit: & præcipuè in Andria, cùm dicit,— Ego illud sedulò Negare factum, ille instat factũ. *Iam tac.n.q.)* Quanuis tacendum sit.

Nam cogis ea, quæ nolo, vt præsente hoc loquar. sbfffp 52
Ignârum censes tuârum lacrumârum esse me! ffddfi 53
Aut quid sit id, quod ſollicitêre ad hunc modum! fifaip 54
Primùm, vbi hanc dixti caussam, te propter tuam dffffp 55
Matrem non posse habêre hanc vxôrem domi: ffiffi 56
Pollicita est ea se concessuram ex ædibus. ddffffp 57
Nunc postquàm adêmptam quoque hãc tibi caussam vides: fiddfi 58
Puer quia clam te est natus, nactus alteram es. iaffip 59
Erras, tui ánimi si me esse ignârum putas: sbffii 60
Aliquando tandem huc ánimum vt adiúngas tuum. aidiffp 61
Quàm longum spátium amándi amîcam tibi dedi! fdiidi 62
Sumptus quos feci in eam, quàm ánimo æquo tuli! ffddfi 63
Egi, atque oráui, tecum, vxôrem vt dúceres: ffffii 64
Tempus dixi esse: impúlsu duxisti meo: ffiffi 65
Quæ tum, obsecûtus mihi, feci vt decúerat. fidfdp 66
Nunc ánimum rursum ad meretrîcem indúxti tuum, dffffp 67

Mu. [sollicitare]. *D. A summo ad imum. G. [hanc vbi], saffip. Extrema conflictatio epitaseos.

G. [hanc quoque,] fidiffi. R. Al. [clàm natus est,] sed depravatè: A tum [quia] pro iambo, & inf naãtus jelidẽ dum s, iiffip. *L. Epiphonema.

*D. Ab antè actis. L Auget crimen à meritis suis.

Agit, qui instanter petit: orat, qui demisse precatur. Al. [orauit te,] tum [te] nec elicitur, nec corripitur. R [orauit tecum,] vt [tecum] nõ ad [egi], sed ad [orauit] referatur, ac ponatur pro [te].

*L. Sẽsim hac suspicione senex sternit viã ad catastrophé.

53 *Ignarum c.t.l.e.m.)* Coniectura quòd amet méretricem Pamphilus. V Iam obiurgando filiũ corrigit, eiúsque expurgationes confutat: quarũ prima fuit, Præsentia matris tanquam socrus, quæ abitura est: Nihil igitur periculi est. *Tuarum lac.)* D Apparet illum à Sostrata hoc audiuisse. nã ipsa filiũ deprehenderat flentem.

54 *Sollicitêre)* Perturberis, commoueare. *Ad hunc mod.)* Id est, immoderatè.

55 *Primùm)* L Arguit inconstantiam & tergiuersationem Pamphili, ex qua amorem meretricis colligit.

58 *Nunc post q.)* V Altera excusatio refellitur de nato infante clam patre.

59 *Nactus al.es)* D Nanciſci propriè dicitur, qui paratus ad tenẽdum antè, quàm possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, prehendit.

60 *Erras)* V ὑπαφανίσει refellit ex vita anteacta & ex moribus, quibus persuasurus est. Ita beneficiorum congeries subiicitur, vt magis atque magis moueat, Licentia amãdi data est, sumptus suppeditatus est, suasu patris & consensu vxor ducta est: & in his cunctis pro decoro filij obsequentissimus fuit.

Aliquando t.h.an. vt adi.t.) D Mirè est temporis inuectio. Et, Aliquando tandem vt adiungas, deest Fac: sed plenũ pronũtiatione est.

Sumptus quos f.in eam.) Rectè hoc dixit: quia imperabilior esse debet indulgẽtissimus pater: vt alibi. Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo vsque adhuc, Quæ meo cunque animo libitum est facere: eine ego vt aduerser!

Egi, atque or.) Agit, qui iustam rem dicit: Orat, qui animo demisso precatur, vt quasi beneficium præstetur sibi.

Tempus d.eſſ.) Tempus: quia diu multúmque sustinuit. *Impulsu d.m.)* Multum valet ad suadendum laudatio eius apud quem agimus: & ex ea parte laudatio qua illum volumus inflecti.

Quæ t.obſ. m.f. vt d.) Ordo, Quæ feci tum obsecutus mihi, vt decuerat. *Quæ t.f.m. obſ.)* Iuueniliter satis: quia non dixit, Multum amans.

Nunc an.ad mer.) Hoc voluptuosè & demisso labro: vt appareat inuitum adduci ad reprehendendũ, qui laudauerit modó. V Causam dissidii in meretriceum amorem trãsfert, in quem iterum reuolutus est.

68 *Cui obsecutus)* D O meretricis superbiam non ferendam! *Facis huic)* Scilicet Vxori.

69 *Nam in e.vit.)* Parciùs Vitã dixit, quàm Flagitium atque libidinem. *Te reuolutum d.)* Non Rediſſe, sed Reuolutum esse. tãquam inuitum aut nescium. relinquit enim quandam veniam, vt velit esse correctior.

70 *Méne!)* Hoc genus interrogationis negatiuam habet significationem. *Et f.iniur.)* Pro, facis iniustè.

71 *Fingu)* V Causam cur ab illa abierat amplificat: prudentissimè quoque testem μαϑοῦσαν quadam appellauit.

72 *Vt cum illa v.)* D Grauius est Cum meretrice viuere, quàm Meretricẽ amare. *Testem h.c.abs te am.)* Laudata est hîc vxor modesta, cùm illam Testem, nõ Impeditricem appellet socer.

73 *Sensitque adeò v.)* Aliud argumentum quo vult in Pamphilum referre non solùm illius, sed etiam vxoris culpam. Et hîc vide non accusari socrum.

74 *Planè hic d.)* Diuinat dixit, pro verum dixit. & nota Diuinat, de præterito dictum, Vnde prouerbium, Aiunt diuinare sapiẽtem, quia qui dicit verum, diuinus est.

75 *Dabo)* V Postremò ad iuramẽtum tanquam ad sacram anchoram curritur. D Vbi argumenta & testimonia deficiunt, ibi iureiurãdo opus est: & id est: ἀτεχνος πίστις. *Nihil esse istorum)* Satis concinnè dixit Istorum, ne in singulis commoraretur.

Reduc) V Epilogus est, Aut certè aliam causam, de non reducenda vxore afferto. *Reduc vx.aut quamobrẽ n.op.ſ.c.)* D Quia Pamphilus hoc solùm defendit, non id esse, quod pater putat: nec causam, quæ vera sit, protulit ideò senex relicta tota quæstione, rediit ad id quod agitur, & ait, Reduc vxorẽ, aut dic, quæ res vetat. *Non opus sit)* Reducta scilicet.

Non est n.r.) Quia socer adest. Et oratiè confugit ad deditionem, defensione tituhante. *Accipias)* Pro Accipe. Causã cur accipiat. V A facili, & decoro, vt infantem, eúmque innoxium alat. *Nam is q.In cul. non est)* D In hoc dicto est quædam facetia irrisio eius, qui nimis iracundus sit.

Post de m.v.) Bene de matre concedit, vt de puero extorqueat: quia sit parentum concordiam firmam esse per filios

Omnibus m.) V Querela est Pamphili de miseria: & hîc esto eius propositio. D Quid est Omnibus modis? vtrum & circa parentem, & circa vxorem? an & in reducenda, & in non reducenda? *Miſer ſum)* An Miser sum, cui maximè obtruditur, quod maximè fugio: id est puer?

68 siddsp *Cui tu obsecûtus, facis huic ádeò iniúriam:*
69 affasi *Nam in eándem vitam te reuolûtum dénuò*
70 aiidsp *Vídeo esse.* PAM. *méne!* L. *te ipsum. & facis iniúriã,*
71 sffffp *Cùm fingis falsas caussas ad discórdiam:*
72 sffiii *Vt cum illa viuas, testem hãc cùm abs te amóueris.*
73 safdii saf *Sensítque ádeò vxor.* * *nam ei scaussa álias quæ fuit,* Ali. [alia caussa], sadaip.
74 aiffii *Quámobrem abs te abîret!* PH. * *planè hic diuînat: nam id est.*
75 afdffi PAM. *Dabo iusurândum, nihil esse istôrum, tibi.*
L. *ah,*
76 ifdfi ifdfa **Reduc vxôrem: aut quámobrem nõ opus sit, cedó.*
77 ffddfp PAM. *Non est nunc tempus.* L. *púerum saccípias: nam is quidem*
78 ffffii *In culpa non est: pòst de matre vídero.*
79 xiifai d PAM. * *Omnibus modis miser sum, nec quid agam scio:*

L. Testem, cognitricem. D Testem vocat, non impeditricem.

*L. Confirmatio à remotione, per interrogationem.

* Hoc Phidippus secum.

*D. Relicta quæstione ad rem redit.

B. [accipies:]

*L. Querela Pamphili ad spectatores.

Anxius Pamphilus abscedit, ne rem aperire cogatur.

Tot nunc me rebus míserum conclûdit pater: fsdfsp 80
Abîbo hinc, præsens quandò promóuero parum. issibp 81
Nam púerum credo iniússu non tollent meo, dssili 82
Præsértim in ea re cùm sit mihi aduérsarix sócrus. {saf / sass 83
L. *Fugis! hem. nec quicquam certiri spóndes mihi!* assiiæsp 84
Num tibi vidêtur esse apud sese! sine: di isp 85
Púerum Phidippe mihi cedò, ego alam. P H. *máximé.* asbbsi 86
Non mirum fecit, vxor, si hoc ægrè tulit. fsisp 87
Amâræ mulíeres sunt: non fácilè hæc férunt. idisai 88
Propéreà hæc ira est: nam ipsa narrâuit mihi: dssisi 89
Id ego præsénte, hoc tibi nolébam, dícere: bsdssp 90

*Al. [vxor mea,] sscaip.

Hæc, pellicatum scilicet & adulterium.

*Al. [hoc tibi nolueram], bsddsp: B al. [hoc nolebam], tum in [hoc] h vim habet consonantis. bsissp. al. [Id ego hoc præsenti tibi nolueram], asbdsp.

Mss. [ei], assiisi.
B. Al. [video nuptias.] scd perperam.

Neque, illi, credêbam primó: nunc verò palàm est. {essisi / a 91
* *Nam omnino abhorrêre ánimum huic, video a núptiis.* tddsi 92
L. * *Quid ergo agam Phidíppe? quid das cónsili?* iissi 93

*V. A signo comprobat, illi pellicè esse.

VD. Poëta festinat ad rerum cognitionem. L nam hæc cóartis, Sed neque fuluus aper media tam fæuus in ira est, Fulmineo rapidus cùm torquet ore canes, Nec lea, cùm catulis lactentibus vbera præbet, Nec breuis ignaro vipera læsa pede. Fœmina, quàm socii deprensa pellice lecti. *Non f. hæc f.)* L Non facilè ferût pellicatum, neque amorem aliarum in viris.

80 *Tot nunc)* V Confirmatà turbarum, quibus implicitus est, multitudine, quia multis rebus conclusus est: quod per metaphoram à feris sumitur, vt quæ vndique reticulis conclusæ omnè aufugiendi vel aufugii facultatem sibi ademptam vident. *Concludit pater)* D Translatio de fera indagata. Sic Cicero circundatos Verri cancellos ait.

81 *Abibo)* V A necessario, cuius αἰτιολογία subiecta est.

82 *Nam p.)* ἀντιπροφορὰ diluitur, quia sine suo iussu non tollent, Quia socrus auxiliabitur: DOmnia tacit Poëta, ne aut rem palàm faciat, aut intercedat diuortium.

83 *Aduersatrix f.)* Quæ dixit, Continuò exponetur.

84 *Fugis hem)* Ex verbis patris ostendere voluit quid agat Pamphilus. & ille Abibo dixit, hic Fugis! V Fugitiuum inclamat.

85 *Num t. v. esse ap. f.)* D Quasi ob amorem meretricis insanus. V Interrogando, causam & fugæ & silentii explicit. Quia apud se non est, suæ mentis non satis compos.

87 *Non mirum)* Laudat vxoris factum.

88 *Amaræ mul.)* L Pronæ & impotentes ad iram. D Quasi vir, dixit amaras mulieres. non enim laudat sed causam dicit, vnde vxor offenderit Pamphilum. *Amaræ)* V A consuetudine mulierum zelotyparum. Nolunt enim maritos cum pellicibus iungi. Quid. 2. *Rem. am.* Si quis amat, non sentit amaras concubinas.

89 *Propterea)* Ex his verbis apparet, Pamphilum ad patrem non venisse, sed ab vxore missum.

90 *Id ego)* Ordo, Ego hoc tibi præsente nolebam dicere.

91 *Neque illi c. p.)* Quare non credebas? Nàque amaræ ad hanc rem mulieres sunt: & sæpe de nihilo suspiciosæ. Et bene hoc addidit, ne timuisse generum videretur.

92 *A nuptiis)* Nó dixit A filia mea: sed quod pater Pamphili magis doleat, A nuptiis inquit. Nam Philumenam nolle, irati est: odisse nuptias, amatoris.

93 *Quid ergo ag. Ph.)* Mirè conturbatur pater, quasi res sua tantùm agatur. Et vide quemadmodum Poëta latenter festinet ad rerum cognitionem.

94 aasasi P. *Quid agas! meretrîcem hanc primùm adeûndã* sultatione præbetur occasio ad catastrophen.
cénseo.
95 fisdsp *Orêmus: accusémus gráuiùs: dénique*
96 asdisi *Minitémur, si cum illo habúerit rem póstea.*
97 aibisi L. *Fáciam vt mones. seho puer, curre ad Bácchidem hanc* *Mu. [puer eho.]*
98 sssii *Vicînam nostram: huc éuoca verbis meis.* *Vicinam,* honestè dixit: vt seni cõgruit.
99 iissi *Et te oro porrò in hac re adiûtor sis mihi.* P H. *ah,*
100 siisi *Iam dûdum dixi,* * *sidémque nunc dico Lache,* *R. [itidémque], sisisi.
101 iissi *Manére affinitâtem hanc inter nos volo,* *V. Pollicitatio est perpetuæ affinitatis, à facili, à spe, & auxilio.
102 sissp *Si illo modo est, vt possit: quod spero, fore.*
103 siisi *Sed vísne adésse me vnà, dum istam cónuenis?* *Go. [Imo] vtraque*
104 {xbdsi / r L. *Immo vero abi: áliquam púero nutrîcem para.* *roboui,* abdsi.

94 *Quid agas!)* V Postquàm senes ex suspicione eam prorsus opinionem collegerunt, vt credant Pamphilum amore Bacchidis deuinctum recusare hîc nouam rationem ineunt, qua deterrendam Bacchidem decernunt, ne porrò sui corporis copiam Pamphilo faciat. *Meretricem hanc)* D Bene Hanc, quasi eã quæ interturbat, sic enim sumitur hoc pronomen: vt, Hanccine ego vitam parsi perdere? Et, Tuáque animã hanc effúdere dextra. id est, malam. *Hanc)* Quasi dicat, quæ nos perturbat, B quæ filium retinet. *Primùm)* D Bene Primùm: vt intelligamus deinde, Pamphilum. *Primùm ad.)* B Vt rem omnem intelligamus: deinde Pamphilum oremus: si parère nolit, etiam accusemus.

95 *Oremus)* D Vtrum rogemus? an quod est verius, omni genere eloquij commoneamus? vnde oratores, orare & perorare dicuntur: & orator nomen accepit. Virgilius, Talibus orabat dictis. Nã qui orat, accusaturus, aut commoniturus orat. *Oremus)* Id est eloquamur. Potest intelligi & rogemus: sed non conuenit personæ potiori, & causæ, & ipsi verborum ordini.

Si cum illo h. r. p.) Vt in Eunucho, --Quocum vno rem habebam tum hospite. 96

Eho puer) B Agretius interiectionè vult esse iubentis, vel hortantis. 97

Vicinam) V Moderatus est senex, qui & eam Vicinã appellat. D Sic maluit, quàm meretricem dicere: ne graue sit cũ ea seni loqui, nisi quia vicina est. *Huc euoca v. m.)* Bene seruata sunt personis congruentia. Nam socerum monere hanc rẽ tantùm decuit, non etiam facere: vt cum pellice filiæ suæ mitiùs fermocinaretur. Et Huc euoca verbis meis, deest Eam. *Verbis meis)* L Id est, meo nomine. 98

Si illo m. est, vt p.) D Manere scilicet, vel Fieri vt maneat. 102

Sed vísne ad. me v. d. ist. c.) Meliùs pronuntiaueris, si renitente & improbante hoc vultu dicere acceperis Phidippum: quasi non oporteat interesse socerũ. Ideò mutat sententiam Laches, & relegat eũ in procurationem alterius rei. 103

Nutricem para) Pro, quære. 104

ACT. V. SCEN. I.

ARG. D Rarus vitæ color in hac locutione miscetur à Poëta. Nam meretrix loquitur & senex: & quod est mirabilius, bona meretrix, mitis senex: vt intelligas laborasse Terentiũ, vt & à lege Comicorum recederet, & in actu tantùm contuetudinem retineret. P Laches igitur Pamphili pater Bacchidem meretricem alloquitur, eámque accusat de missione ad se ac receptione Pamphili filii. illa contrà constanter admodum inficiatur & negat. V & est in statu coniecturali. Siquidem in Lachete est ἀνάδοσις, in Bacchide ἀντιλογικὸν. H In hac autem scena via munitur ad catastrophen. V *Thesis.* 1 Bona est meretrix, & senex frugi præter naturam. 2 Moderari iram, prudentis est. Hæc enim sæpe plus fit, quàm decet. 3 Meretrices non facilè mores mutant. 4 Senis decorum est, vt peccaris non indulgeat, vt cuncta prudenter agat. 5 Purgatio post factam iniuriam inutilis est. 6 Mariti non sun-

sunt impediendi per scorta. [M] Debere se quenque purgare in eo, quo reus sit, si in culpa non est, atque ita etiam purgare, vt intrepidè de satisfactione promittat, docet hæc scena. Et quanuis Terentius hîc sordido ac turpi vitæ genere infamem meretricem adducit, bonā tamen eandem, & pro fama sua stantem facit: quo significet scilicet, quàm magna res sit integritas vitæ, quam & improbi & impuri homines non facilè contemnunt. Quare bene præcepit Ouidius, Omnia si perdas, famam seruare memento, Qua semel amissa, posteà nullus eris. Siquidem infamis habita fuisset, si coniuncta in Pamphili adulterio de reatu consensisset. *Vers. gen. Trochaici quindecim: è quibus duo trimetri, nempe quintus catalecticus, & sextus acatalecticus: tredecim tetrametri catal. nempe vicesimusquintus, & duodetricesimus cum decem sequentibus & vltimo. Reliqui omnes sunt iambici tetr. atque ex his duodecim catalectici, nempe septimus cum nouem sequentibus, & vicesimus cum sequenti: cateri acatalectici numero duodecim, nempe quatuor primi, decimusseptimus cum duobus sequentibus, vicesimussecundus cum duobus sequentibus, antepenultimus & penultimus: inter quos censeri possunt duodetricesimus, & trigesimussecundus.*

V. Occasio Catastrophes sumitur ex hoc cōgressu. [D] Cōiecturalis causa est, Recipis Pāphilum: Non recipio.
*L. Cōponit se Laches ad lenitatem & moderationem.
*V. Prudentis est & circunspecti hominis ratio.
Mu. [Lache.] [G] Si legas [tu Laches], erit hic senarius iambicus, dssssi.
* D. Lene & molle procemium

BACCHIS *meretrix*. LACHES.

1 NON *hoc de nihilo est, quòd Laches nunc me* sdfissp
conuêntam esse éxpetit:
2 *Nec pol me multùm fallit, quin quod súspicor, sit* ssssisp
quod velit.
3 L.* *Vidêndum est, ne minùs propter iram hāc impetrem, quàm póssiem:* isfisisp isa
4 * *Aut nequid fáciam plus, quod [pòst me] minùs fecisse sátiùs sit.* sdssxsbp sdssd P. [me pòst].
5 *Aggrédiar. Bacchis salue.* B. *salue [Laches.]* dssst–
6 L.* *Credo édepol [te nónnihil mirári Bacchis,]* dstsst
G. [*Bacchis te mirari nonnihil,*] dsssp.

1 *Non hoc de n. est*) [D] Debet mirari meretrix, cùm ad senem ducitur: debet timere, cùm ad patrem: debet suspicari aliquid cuius amator iam maritus est. *Conuentam esse*) [L] Singularis locutio, pro cōuenire expetit, participium loco verbi.

2 *Nec pol me m. f. q. &c.*) [D] Ordo & sensus hic est, Nec pol me multùm fallit, quin quod velit, hoc sit quod suspicor. vel, Quin quod suspicor sit hoc quod velit. Ordo, Quin quod velit, sit quod suspicor. *Nec pol me m. f.*) Non me fallit, quò minùs id sit, quòd me vocat, quod suspicor.

3 *Videndum*) [V] Moderationis exemplum in Lachete est cernere, qui de sano cōsilio comitatem rebus transigendis cōmodiorem esse dicit. & hîc Videndum idē est aut κατὰ ἐναλλαγὴν, quod prouidendum, aut κατὰ μετωνυμίαν, quod cauendum. *Ne m. pr. ir.*) [D] Quia non erat verisimile, bonum esse patrem meretrici interturbanti, reddit rationē senex, cur agat mitiús: ne videatur personæ modus non esse seruatus. *Impetrem*) Perficiā. dictum à Patrando: cuius rei difficultas ob tarditatē complendarum nuptiarum, etiam ad alia negotia quæ sunt ardua, verbum hoc commodauit, ac dedit.

4 *Quod pòst me m. f. s. sit*) Satisfaciendo minuisse. Si Sit pro videatur acceperis, erit sensus, Ne quid faciam plus, quod pòst dum pœniteat me, videatur satius minùs fecisse. Si Sit pro erit acceperis, erit sensus, Videndum est ne quid plus faciam: quod cùm fecero, posteà satius sit me nō fecisse & satis facere. Aut certè duas res significat, quibus inter vtrunque temperandum esse demonstrat: vt per illud suprà, lenitatem tenendam: per hoc infrà, authoritatem defendendam esse comoneat. An Minùs fecisse, pro pœnitere? sic enim veteres dicebant, Muto factum, & Nolo factum: cùm alicuius rei eos pœnitebat.

5 *Aggrediar*) Bene aggrediar, quasi rem arduam & incongruam seni. vel Aggrediar, vt meretricem circunueniam. Virg. Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis. *Aggrediar*) [B] In re ardua incipiunda sic loquimur. *Bacchis s.*) [D] Non ita meretrici obsequitur senex: quanquam vult adimere timorem personæ suæ. *Salue*) [V] Moderata est & comis salutatio beneuolentiæ conciliatrix.

6 *Credo æd. te n. m.*) [D] Ipsum procemiū mollius & lenius est: vt ostēdat se nō iurgaturum senex.

7 *Quid sit, quápropter te huc foras púerum euocâre iussi.* sssiall–
Tres præcedentes ita duobus vulgò continentur, vt secundus tantum sit [Nonnihil], sed qui certis numeris astringi possint, non video, quanuis in secundo quis cum Mureto legat [te huc iussi foras puerum euocare.]
8 B. *Ego pol quoque étiam tímida sum: cùm [venit] mihi in mentem, quæ* abdifsf abdiss
9 *Sim, * ne nomen [quæstus mihi obstet:] nam mores fácilè tutor.* ssisdi sss
D. [mihi quæstus obstet apud te:] al. [meo quæstui obstet apud te:] A. sed versus neutrum patitur, quanuis [sim], vt vulgò habet exemplaria, in præcedentem versum transferatur.
10 L.* *Si vera dicis, nihil tibi pericli [est à me] múlier: [nam* fixbssa sis
Mu. [à me est] reiecto [Nam] in sequentem versum: A sed tum hic claudicet.
11 *Iam ea ætâte sum, vt non sit] * peccáto mihi ignósci æquum:* isssxsu isiss
R. [*Nam iam ætate ea sum, vt non siet*], *A sxsisxsu: vel sic, sssisssi, vt [ea] & [mihi] monosyllaba censeantur. præcedens autem versus, cùm ab eo detractum fuerit [nam], sic dimetiendus, sixiisdu. & [nihil] monosyllabo facto, sisiisdu.*
12 * *Quò magis omnes res cautiùs, ne témerè fáciam, accûro.* dssiddsu
13 *Nam si id nunc facis, factûráve es, bonas quod par est fácere:* xsiisdu sd
14 *Inscîtum offérre iniúriam tibi me immerénti, iniquum est.* sssiaii–

Quoque etiā. paresscon tertium.
Si [venit] sit præsentis temporis, sic metiēdum, abdixil–: vel legendum [mihi venit], abdidai–.
* D. Id est, ne nomē quod inest meo quæstui, quem exerceo: hoc est, quod meretrix sum.
* L. Captat beneuolentiam ab officio antequàm rem narret.
In [ea] nihil elidendū.
D Ambiguitas, aut enim pro, in peccato mihi: aut pro, peccāti mihi. Mu id est, mihi si quid peccauerim.
* Cautio Lachetis.
Inscitum, id est, inelegans.
[Inscitum] vulgò in præcedentem versum reijcitur: tum neuter constat.

senex. *Credo*) [V] προδιορθώσει corrigit, causámque cur euocauerat, prætendit. [A] Aptum & modestum principium vtriusque personæ.

7 *Quid sit*) [D] Deest Rei: vt sit, quid sit rei.

8 *Ego pol q. et. t. s.*) παρέλκον tertium. Vt, Multa quoque & bello passus. Et obsequenter posuit non solùm se mirari, sed etiam pauere. *Ego pol q. etiam t. s.*) Bene Etiam: vt hoc dicat, Non solùm miror, sed etiam timeo. Et nouè, Timida sum, pro timeo.

9 *Quæstus*) [V] χαρακτηρισμὸς est. Nam minùs odiosè loquitur, āc si dixisset, Vereor ne nomē meretriceum mihi obstet. *Nomen quæstui o.*) [D] Quem exerceo scilicet. Et deest Quod est.

10 *Si vera d.*) [D] Interrogabo scilicet. [V] Alia est beneuolentiæ cōciliatio, & ab ætate fidem facit nihil pericli timēdum esse, & eius decorum hic affertur duplex, tum vt peccati licentiam refrænet, tum vt sit prudentior.

11 *Iam ea æt. s. vt non sit p. m. ign. æq.*) [D] Quia ipse non do veniā. an quia iam mihi peccāti non danda est? Et est ordo, Vt non sit mihi æquum peccato ignosci. Necessaria igitur ambiguitas. aut enim Sit pro videatur. aut Peccato pro peccatorem: aut Peccato mihi, pro peccanti mihi: aut Peccato meo: aut deest In: vt sit, in peccato.

12 *Cautius, ne t. f.*) Seniliter additum post Cautius, Ne temerè faciam.

13 *Facturá ve es*) Etiam, si nō facies. *Bonas*) [V] Mulieres monet, & viam ad futuram accusationem sternit, à causa iniuriæ, & ab æquo.

14 *Inscitum*) [D] Inelegās, non bonum. Et bene non dixit Durum, aut quid tale, sed Inscitum: quo verbo maximè mulieres, & meretrices vtuntur. Scitum enim dicunt quod placet: Inscitum quod displicet: vt, Per ecastor scitus puer natus est è Pamphilo. Hoc tale est quod dixit Inscitum ex abundanti: quale est apud Virgiliū, -- Nec pòst arma vlla rebelles Æneadæ referent. *Inscitum*) Me scilicet, si iniuriam faciam. *Offerre istur.*) Offerimus iniuriam non merēti: Reddimus ei qui meretur.

*D. Imitatur hic & senile, & fœmineũ tardiloquium sufferebat enim Ago gratias.

B.* *Est magna ecástor grátia, de\ ſiſtac re, quam tibi hábeam:* 15
Al. [hac]tum in magna] & in [de] nihil eliciendum, ſidiſbu: ſi ex Mureti codice manu ad finem huius versus apponere [nam qui] ſſſ ſbſ-: & facta syneresi in [gratia], ſſſſibi-tum ad finem sequẽtis addatur [sed], ſiſ\ſſ: vel ſſſiiſ: sequens deinde bene habet. iſiiſſſ.

Nam qui post factam iniúriam sẽ expúrget, parum 16
mihi prosit.

*Proposítio accusationis. L & mox narratio derrogationis.

Sed quid istuc est? L.* *meum recéptas fílium ad te* 17
Pámphilum. B. *ah.*

L. *Sine dicam: vxôrem hanc príus quàm duxit, vo-* 18
strum amórem pértuli.

*Parabat abitum Bacchis. Permutatio rerũ.

[Mane:] nondum étiam dixi id, quod vólui\: hic 19
nunc vxôrem habet. G. *[Mane, mane:] Atum e corripitur, vel in vtroque, biaſdſſp: vel in priori, bſaſdſſp: vel in posteriori, iaaſdſſp: vel amphibrachys primo loco.*

35 *Est magna*) V Est seni æquitatis amatori gratia & sententiam suæ defensionis quoque prætendit, nimirum Quod factũ est. infectum esse nequit. Nullus est purgationi post factam iniuriam locus.

36 *Nam q.p.f.i.sẽ exp.*) D Sic in Adelphis ait,—Te esse indignum iniuria hac, indignis cùm egomet sim acceptus modis. *Parum m. pr.*) Si sic accipiatur, vt scriptum est, *ἀτόνως* aut *παιδικῶς*. & ita intelligendum, quasi dixerit, Multum mihi nocuerit, imò me euerterit.

37 *Sed q. ist. est?*) Nunc demum ad rem redit. *Meam recep.*) V Propositio est criminis, quod intendit, multò mitior. *Meum r. fil.*) D Intentio criminis. Et non Recipi, sed Receptas. Et ne diceret, Quid tua? Meũ filium. *Meum r. fil.*) Proposuit accusatoria est. & breuiter proposuit crimen, quod posteà dilatatur. Et frequentatiuo vsus est verbo, quòd non raro, sed frequenter recepter. M Receptare ferè semper in malam partem sumitur, pro eo quod est hospitio, & familiaritate iuuare eos qui sceleratam vitam maleficiis ductãr. Vnde Receptatores illi, qui improbos homines, vt latrones, furas, adulteros, in ædibus suis recipiunt, & illos commeatu iuuant. *Meum r. f. ad te*) D Status coniecturalis: quæ coniectura diluitur per *ἀντίχρησιν πάσιν*. id est, iusiurandum, ac tormenta seruorum. *Ad h.*) Quòd falsum est, reclamauit meretrix statim: & voluit contradicere, si permitteret senex.

38 *Sine dicã*) Virgilius,—Sine me hæc haud mollia fatu, Solatis aperire dolis. *Vxorem*) V *ὑποκαταχρῆσιν* crimẽ profert. & subdit se permisisse & indulsisse, atque licuisse, sed nunc marito non licet: honestatem vbique causatur. *Vxorem hanc pr.q.d.*) D Hanc, quasi molestam, & quæ hæc nolit pati. *Hãc pr.q.d.*) Ante rem; à præteritis & antè dictis. *Vestrũ am.p.*) *ἀποσιώπησις*. vt in Heautontimorumeno, At, næ illud haud inultũ, (si viuo) ferent. Nam iam, M. non tute cohibes? *Vestrum am.p.*) B Status coniecturalis. *Vestrum*) D Non, Ipsius Pamphili: Ergo blãdè & honorificè. nõ enim Illius amorem, & Tuum quæstũ: sed Amorem vestrum nihil potuit dici familiarius. Pertuli autem, quantam vim patientiæ habet, quantúmque ponderis, ne lædi mereatur vlterius? *Vxorem h.pr.q.*) A persona sua, Prius quàm hanc duxit, vestrum amorem pertuli. Et quia multum diúque amauerit, Pertuli dixit: quæ est longi temporis significatio.

39 *Mane*) V Iterum aut abitura, aut locutura erat Bacchis. *Nondum*) Familiariter accusationem instituit, vt magis consulere, quàm accusare videatur. *Nondum et. d.id, q.v.*) D Apparet senẽ tardè, & longè loquentem interpellari vultu responsuræ meretricis: cùm ille sibi silentium præberi velit. Sic Virgilius Latinum inducit dicentẽ,—Sine me hæc haud mollia fatu. Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri. Et ad postremum de Turno, Vt primùm fari potuit. sic incipit ere. *Mane n. et.*) *ἀναστρόφως* tertia. *Hic n. ux. h.*) Cùm denuntiatione pronuntiandũ est: quasi dicat, Alia res est.

Quære álium ſtibi amícũ firmiórem, ſ dum tẽpus 20
consuléndi est. G. *[firmiorem tibi, jdſidſſi-.* Mu *[firmiorem tibi dum consulendi tempus est: jdſidſſi.*

*L. Ab vtili & tempore. V Ab occasione quærendi noui successoris.

Nam neque ille hoc ánimo erit ætátem: neque pol 21
tu, ẽádem (ista) ætâte. *In Alimo codice omittitur [ætatem], B sed perpetuam ætatem, pro perpetuo vel diu, aduerbialiter.* Mu *[Nam ille neque animo hoc erit ætatem, neque pol eade ista ætate tu. jdaaibſſi: vel daaſſſſi.*

*Al. [ista], quod versus respuit.

B.* *Quis id ait! L. sócrus. B. méne! L. te ipſam: & fí-* 22
liam abdûxit ſuam:

*D. Nõ interrogatio, sed firma negatio est.

Púerúmque ob eam rem clàm vóluit, qui natus est, 23
extínguere.

B.* *A liud ſi ſcirem, quî firmâre meam apud vos* 24
pósſem fidem,

*L. Purgatio.

Sanctius quàm iusiurândum: id pollicêrer tibi 25
Laches.

*Commendatio personæ.

20 *Quære al.t.am f.*) Magna moralitas in denuntiatione, & magna proprietas. sic enim dicimus, Quære tibi. Virgil.—Quærat sibi federa Turnus. *Quare al.t.am firm.*) Firmiorem pro firmo. non enim firmum concedit esse Pamphilum: quem vult intelligi deceptorem esse Bacchidis, non iam amatoré stabilem. *Quære al.t.am.firm.*) Oratoriè senex quasi consulit meretrici, quã vocauerat incusandam. *Quære al.*) A præsentibus, & à futuris. Callidè senex, quasi iam non Pamphilo consulat, sed Bacchidi, Quære alium, dixit. *Dum t.c.est*) Sensus, Dum ætas in flore posita est, facies vendibilis etiam nunc est. Et est ordo, Dum tempus est consulẽdi tibi. & bis subaudiendũ est Tibi.

21 *Nam neque*) V A necessitate, propter quærendi duas causas: vna est ab amatore, altera ab amica. *Erit æt.*) D Ætatem, pro, tamdiu quàm longa est ætas. M Ætatem pro diutulo tempore accipi solet apud Comicos. Plautus in Afinaria: Ætaté seruire velim. L sic in Eunucho, Iam dudum ætatem. pro diu. *Neque p. tu, eadẽ ist. ætate*) D *σχῆμα λόγου πλεονασμὸν*. prius Ætatem aduerbium, & posterius nomen.

22 *Quid?*) V Inficiatio est, qua statuitur neminem posse id affirmare. D Cùm dicat senex, Meum receptas filium: mirum est illam dicere, Quis id ait? Sed ab accusatore testimonium quærit. Et bene Ait, quasi vanum. sic enim dicimus, Ait, Aio, de rebus nugatoris. *Quis id ait?*) Moraliter meretrix missa fecit omnia quæ in medium senex contulit: & soli intento ni, Meum receptas filiũ ad te Pamphilum. Quis id ait? respondit. *Socrus*) Terribiliter, quasi quæ maximè sciat, & quæ maximè doleat. Ergo & oculis, & labris pronuntiandum est. *Socrus*) L Confirmatio propositionis à testimonio, & mox exaggeratio à consequentibus. *Socr.*) B Testem audis. & Myrrhinam intellige. *Et filiam*) V A duobus signis asseritur. & est *αὔξησις*. cùm ait. Extinguere. *Et filiam abd.s.*) D Addidit ad personam testis & facta: quia minùs idoneum videbatur. socrum dixisse de pellice. & simul ostendit quantopere hoc animaduertendum sit, ex quo tantæ turbæ sint concitatæ. *Abduxit*) Propriè. Accersi enim dicitur ad maritum: Abduci à marito ad diuortium. Sic Virg.—Et gremiis abducere pactas.

Púerúmque ob eam r.) Hoc sic pronũtiat senex, quasi qui dicat, Ecce quarum rerum tu causa. Et hæc oratio de iis est, quibus ostendimus nos posse grauiter accusare, sed nolle.

Aliud ſi) V Purgat id quod negauerat à iureiurãdo. cuius vsus à iurisconsultis petendas est. Bonam autem hic fingit meretricem, & reconciliationem coniugalis dissidii magis ex arte quàm Comœdiarum lege. *Aliud si sc. q.s.*) D Mirè, dum quærit quo firmet fidem, fidem sibi acquisiuit atque adscripsit. *Apud v. p.s.*) Bene Vos: quia & hic dicit, & socrus.

Sanctius q.iusſ.) Bene dũ aliud agit, etiam personam commendat. nam non est leuis, quæ iureiurando nihil sanctius sciat. B Iureiurando coniecturam tollit. *Sanctius*) D Firmius.

D. *Vt*, aduerbium est temporis, pro ex quo.

Me segregâtum habuísse, vxôrem vt duxit, à me Pámphilum. — siasstsp 26

Mu. [*quid cedó?*] asdasat–. L. *Lépidæ es. *sed scín' quid volo pótiùs sódes fácias?* B. *quid vis, cedó?* — afdasasi 27

*D. Hinc deliberatiua incipit. L. Propriùs accedit occasio ad catastrophé. L. *Eas ad mulíeres huc intrò, atque ístuc iusiurândum idem* — idisssp / sbsssstu 28

Polliceâre illis: explc ánimum his: téque hoc crímine éxpedi. — dssatst– 29

Bona meretrix cõtra consuetudinẽ facit. B. *Fáciam: quòd pol si esset ália ex hoc quæstu, haud fáceret scio:* — astasdt– 30

Hic potest censeri iã hiems acat. iissssp. *Mu. [falsa fama esse],* sstsstu. *Vt de tali causa nuptæ mulieri se osténderet.* — sssbsstu 31

*Ab vtili. L. Honesta ratio meretricis ad libertandum suspicione Pamphilum. *Ab honesto. **Sed [esse falsa fama] nolo gnatũ suspêctũ tuum:* — assttsstu / t 32

Nec leniórem vobis, quibus est minimè æquum, vidérier — dssnattu 33

*Immérito: *nam méritus de me est, quod queam, illi vt cómmodem.* — dssstsstu 34

25 *Nec segr. hab.*) Bono significato vsa est: quasi ipsa hæc fecerit. Et bene Segregatum: non enim Dissunctum aut repudiatũ propriè diceret.

bant, nõ secus ac aliæ ante, stabula sedebant, & prostibula dicebantur. Est autem hîc commis & placida: irati senis animum frangit, ex accusatore amicum reddens.

27 *Lepida es*) Senex cum meretrice loquens, eo potius nomine laudauit eam, quo meretrices solent laudari, quàm quo matresfamiliæ. sic & suprà, cùm incitum se diceret, rationem habuit, quæ esset cum qua loqueretur. *Sodes*) Si audes, si vis.

Vt hæc tali causa) D Id est, amore mariti eius & pellicatu. *Nupta m. se ost.*) Plus dixit, quàm, Nuptam alloqueretur.

Sed nolo fálsa fama esse gn.) Bene, quo sit gratiosior, non propter se dicit, quod facit, facere. *Sed esse*) L Honesta ratio meretricis ad liberandum suspicione Pamphilum.

28 *Eas ad mul.h.intrò*) V Exploraturus veritatem senex ad mulieres Bacchidem mittit, vt & illis satisfaciat. *Eas ad mul. h. intrò*) D Non dixit Ad socrum & ad vxorem, terribilia nomina & inimica meretrici: sed quod facile est, Ad mulieres. Sic alibi, Mulier mulieri cõgruit. Et ne longè videretur, addidit, Huc intro. *Atque istuc iusi.*) Id est, quod tu mihi pollicebaris.

Leniorem) V Inconstantiorẽ: quem commendat ab innocentia, & cui propter multa beneficia grata esse cupit. *Nec len. v.*) D Quid Leuiorem, an minus charum? vt contrà Grauis honore dignus & charus intelligitur. Virg. -- Feritense grauem Tymbreus Ossirim. Grauis etiam molestus intelligitur. vt Sallustius, Graujore bello qui prohibituri venerant socii, frigere. Grauis etiam languidus. Virg. -- Vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis Deficit, abde domo. *Quibus est m. æg.*) Parentibus scilicet.

29 *Explc an. his teque hoc cr. exp.*) Explere, pro exinanire, Terentianum est. Expedire dicitur, qui pedem retentũ liberat. *Explc an.*) Quòd illis prosis.

30 *Quid pol si e. al. ex h. g.*) Vigilanter Poëta, ne non verisimile videretur, id vllam fecisse meretricem, ipse lectorem præuenit & sic ferè in omnibus Terentius, quæ minùs peruulgata sunt, quæque abhorrent à consuetudine, agit. *Alia ex quæsiu*) V *Quæsticus* est meretricis, cui & etymum Meretricis respondet à Merendo iuxta Vallam, quòd mercede suam exerceat militiam. Sic & in Campania meretrices erant alicariæ, quæ propter quæstum ante pilarinam: alicariorum (id est, qui alicam pinsendo præparabant & conficiebant) si de-

Immérito) Bona exceptio. hoc enim & caueret vobis, & præstare aliis possumus. *Immerito: nam m. est de me*) παρεμπτωσις. *Nam m. est de me, q. q. i. vt c.*) Et hoc artificiosè Terentius, ne vel meretricem durè à Pamphilo segregaret. *Nam mer. de me est*) M Beneficium non mox ex animo deponendum, etiã si iusta causa sit, cur id facias, sed gratias quocũque loco, quacunque conditione quis viuat referendas, docet hic locus. Est autem gratus, qui aliquid, pro eo quod acceperat, reddit, ait Seneca. Idem

35 abttaatv L. *Fácilem, benéuolúmque lingua tua iam, tibi me réddidit:*

36 sttaat– *Nam non sunt solæ arbitrátæ hæ: * ego quoque hoc étiam crédidi.*

37 dtstst– *[Nunc cùm] ego te esse præter nostram opiniõnem cómperi:*

38 bsssabt– *Fac éadem vt sis porró: nostra vtere amicítia", vt voles.*

39 adsasssti **Aliter si fácias. [sed réprimam me, ne ægrè quicquam ex me aúdias.*

40 sdsssisp *Verùm te hoc móneo vnum: * [qualis] sim, amícus, aut quiá pósssiem,* Mu. [quali'], sdsdtstu.

41 aatsaat– / aatst *Pótiùs quàm inimícus, [periculum] fácias.* B. *fáciã séduló.*

* Suspicionẽ suam fatetur. *G. [hæ] prorsus elidi-tur.* *All. [Nunc autem cùm], sdstast–.* *D. Aposiopesis irati. *Mu. [faci'.]* A *pro Fa eis*, addsstt–. *Comminatio pollicitationi admista. D Hoc genus cõminationis minus habet amaritudinis, sed plurimum grauitatis. *G. [Pericium]*, aatsaat–.

dem lib. 4. De beneficiis, Vt scias per se expetendam esse grati animi affectionem per se fugienda res erit, ingratum esse. Quoniam nihil æquè concordiam humani generis dissociat, ac distrahit, quàm hoc vitium. *Quòd q. illi vt vomm.*) D Sic in Andria, -- Magis id adeò mihi vt incõmodet, Quàm vt obsequatur gnato.

35 *Facilem, ben. l. t.*) D Facilem ad peccatum, Beneuolum ad iracundiam retulit. B Facilem, Vt quod hactenus peccatum est, ignoscam: Beneuolum. Vt irasci ampliùs non possim. hîc fit quod vulgò dici solet, Sermo mollis frangit iram. *Lingua tua*) D Consuetudine magis, quàm ratione dicit, Tua lingua. ergo pro homine ipso. *Lingua tua iam*) Subdistingue Iam: vt appareat, si lingua tua iam, quantò magis facta?

36 *Non sunt f. arb. hæ*) B Filium à te sæpius receptari meum. D Nunc fatetur se quoque accusatorem fuisse: nunc verò beneuolũ factum. *Hæ*) ὑποσκοφ. *Ego q. n. et.*) Quoque, & Etiam superuacuè posita sunt: sed hîc confirmationem ostendunt.

37 *Præter n. op.*) Pro contra. *Præter n. op.*) Hoc est, innoxiam, L innocentem. Nam periphrasis est.

Fac ead.) V Laudando exhortatur, vt sit sui similis. *Fac ea l. vt sis p.*) D Hoc est, perseuera purgata esse. vult enim & de futuro cautum esse: vt suprà, Nam si id nunc facis, facturáve es. *Nostra vt. am.*) Non iam Amore, sed Amicitia. 38

Aliter si) V Gestiebat ira erũpere, quàm tamen ἀπροσωπήτως reprimit. Exemplũ mansuetudinis in tota scena non est cõtemnendum. *Ne ægrè q. ex me aud.*) D Vtrum Ægrè pro malèan Ægrè pro inuita. 39

Verùm te) V Comminatio ciuilis, quæ minus quidem amaritudinis, sed plurimum grauitatis habet. Hîc verum est illud Aristotelicum in Ethicis, ὁ τιμωρητικὸς ὁ πρᾶος, ἀλλὰ μᾶλλον αὐτῇ νεμεσητικὸς, hoc est, mansuetus non est vindictæ amans, immò ad noxæ condemnationem est multò propensior. *Verùm hoc te m. vn.*) D Hæc figura oratoria, παραλήψεως dicitur. *Qualis sim am. aut q p.*) In secunda oratione Sallust. ad Iugurtham, Nam vim magis, quàm beneuolentiam eius, experiri mallem. 40

ACT. V. SCEN. II.

ARG. V Argumentum præcedentis scenæ in plures personas spargitur. P Hîc enim Bacchis eadem Philippo quoque earum rerum incredulo pollicetur, quæ priori scena Lacheti promiserat, vtpote se ituram ad mulieres expleturam animum earum, & se à crimine obiecto purgaturam. Quod admodum graue videtur, pellex vt amatoris vxorem de mutuo amore leniter alloquatur. V *Tuæ*s. 1 Nutrices ebriæ infantiũ sunt negligentiores. 2 Meretricibus nulla est neque religio neque fides. 3 Tormentis sæpe veritas exploratur. 4 Insolitum est meretrices coniugibus studere. 5 Leuia errata ὡς ἁμαρτήματα non debẽt diffidii esse causæ. 6 Nupta meretrici hostis est absente marito. M Nutrices puerorũ cu-

ram agere debere.& ad illos diligenter attendere,ne quid pueris desit,docet hæc scena: dum hæ bene pastæ,& potæ fuerint, infantium nullam rationem habentes,vt morbis obnoxii fiant,negligendo committant.Quare summopere cauendum,ne desidiosis,gulosis,vinosisque mulierculis pueri committantur.Et cùm naturaliter minimè affectæ sunt erga pueros nutrices,vt matres,non solent eos tanta cura tractare,sed subditicia quadam & ficta beneuolentia excipere:vtpote mercedis tantùm causa diligentes,si diligere dicendæ sunt.

Vers.gen.Iambici catalectici,atque tetrametri,excepto secundo dimetro.

PHIDIPPVS. LACHES. BACCHIS.

D.Post varia nutricis poscentis verba Phidippus ad generalem promissionem se confert, dicens, *Nihil apud me.*

*D.Imitanda irati cõtemptatio: quasi dicat, Hæc est, quam vxori Pamphilus anteponit.

*Meretrices irreligiosæ.

NIHIL *apud me tibi desieri pátiar, quin quod opus' sit,* 1
Benignè præbeâtur. 2
Sed cùm tu sátura, atque ébria eris, puer vt satur 3
sit, fácito.
L. *Noster socer vídeo venit: púero nutrîcem ad-* 4
dúxit.
Phidíppe, Bacchis déierat persánctè. P.* *háccine* 5
ea est! L. *hæc est.*

Nihil ap me t.d.p.) [D] Verba nutricis fuisse Poëta demonstrat,petentis ordine longo quæ sibi præbenda sint,vnde quasi tædio singulorum,generaliter hæc respõdit. *Libi.*) Hortatoria est enthymemate conclusa,Vt puerum nutrix alat cuius ratio est,Quia tibi petaci & ebriæ omnia suppeditata sunt. *Nihil apud me t.d.p.*) [D] Apud me dixit,pro,apud eum, vbi futura es. *Desierp.*) Noluit dicere,Deesse: sed Desieri dixit,vt id quod minus vsitatum est,magis delectet auditum.

1 *Benignè pr.*) Benignè,largè.hoc enim est gratius,non solùm præbere,sed benignè præbere.

2 *Sed cùm tu sat.atq.e.*) Hoc est in nutricibus non solùm non turpe,sed etiam necessarium.Et,Hic satur,& Hæc satura fecit.[E] Priscianus libro sexto,In vr desinentia cuiuscunque sunt generis,accepta is faciũt genitiuum: vt,Hic vultur vulturis, turtur turturis, sulphur sulphuris,hic & hæc fur huius furis.excipitur Hic satur saturi.Vnde Lucanus, Saturum tamen obsidet hostem.Quòd ideò est secundæ declinationis, quia facit fœmininum in a desinens, id est,hæc satura.Terentius in Hecyra, Sed cum tu satura atque ebria eris, puer vt satur sit,facito.Quod à Probo prætermissum doctissimè præceptor noster attendit Theotistus omni; eloquentiæ decus,cui quicquid in me sit doctrinæ, post Deum imputo.

Cùm tu sat.atq.e.) [B] In deligenda nutrice,morum in primis habenda est ratio, ne bibosæ mulieri detur lactandus puer. Quintilianus, quantum res pareretur, etiam optimas eligi voluit nutrices,& morum quidem(ait ille)in his haud dubiè prior ratio est.Bene autè Phidippus hic admonet dicens, Puer vt satur sit facito.vulgus enim nutricum vbi manderit, paulum ex manso cibo pueris in os inferere, ipsæ autem præ illo vel triplam cibi glutire consueuerunt,vt in eos qui de lucro paululũ aliquid impartiunt tectis,aut qui sic facultates alienas administrant,vt maximam partem in suos conuertant vsus,dicamus, Pascis profectò more nutricum malè.id quod hodiéque tutorum vulgus factitat ex Chiliad.

Noster s.) Pro, Pamphili socer. *Noster s. v v.*) [D] Noster,blandientis dictum est.Virg. Noster eris.Et magis hoc cõsuetudine dictum est,quàm integritate.Aut certè ordo est, Noster socer venit:& deinde,video,Aut deest Vt: vt sit,Vt video.

Bacchis) [V] Exponit expurgationem Bacchidis, memor tantùm iuramenti. *Deierat*) [D] Deos iurat.vt,- Maria omnia iuro.Aut valde iurat. Si correptè, Deierat,deos iurans si producte, valde iurat.Et bene senem iratum præoccupauit,dicẽdo,Deierat sanctè:ne confligeret cũ meretrice,& fieret fabula longior.

6 *Nec pol*) [V] Diluit argumentum ab impietate scortorum.Etsi enim iisdem nulla religio, quæ est in Dei timore & cultu. Sed gentiles in Dei nomine aberrant,itaque & cultu. *Neque hæc r.d.op.*) [E] Et iuferiores sunt inquit, quàm in quas dii vindicent.Nec merentur vt diis pœnas referant, quia nec curæ diis esse dignæ sunt.Et est ἀμφιβολία, quæ sensu manifesta est.

7 *Ancillas d.*) Repudiato iureiurando, ad aliud transit firmius documentum.Et ancillarum tormento coniecturam purgat. *Ancill*) [V] Iterum suam, purgationem confirmat vel ipsis familiæ quæstionibus,ita tormenta senibus offert.Nã serui olim torquebantur,si quid in dominos iciient,id proferrent in certis tamen casibus. *Ancillas d.*) [M] Quæ scilicet adulentus Pamphili conscíæ erant: nam libera corpora tormentis afficere, non licitum fuit. [R] Respexit Poëta hic ad eum morem, quo,oborta criminis de domino suspicione,serui in cruciatum dabantur,& quæstionibus tormentisque subijciebantur.Plautus in Mostel. Seruos pollicitus est Dare suos mihi omneis quæstioni. Id Græci dicunt ἐκδιδόναι.Respondet autem illi,quod iidem ἐξαιτεῖσθαι, Latini exposcere ad quæstionẽ dicunt, vel in quæstionem postulare.vt Cicero pro Cluẽtio,In Miloniana idẽ simpliciter postulare dixit. *Quobibet cr.per me exq.*) [D] Per me hoc est,me permittente: vt quod per legem tibi non licet, per me liceat.Per me ergo,me authore & permittente.

8 *Per me exquire,Licet*) [B] Adrianus Cardinalis,Quanta colligitur elegantia in hoc verbo Licet, ab illo qui non cutem tantùm spectet, sed qui sedulò introspicere,& meditari curet. Nã si licet mihi per te,hoc vnũ significatur, id est,si permiseris,vel,si porro à te non impeditus.Terentius in Hecyra,Per me exquire, licet. *Licet.hæc]* [V] Concessio,etiamsi non sit iusta torquendi causa.Nam hoc tantùm agitur vt vxor ad maritum redeat, tamen id conabor sedulò,neque pœnitendam famam parasse putabo. *Hæc res hic ag.*) [D] Aut sic intelligendum est,quasi dicat,Hoc agebamus cùm tu aduenires.aut cum assuetatione pronuntiandum est:vt sit Res veritas:quasi dicat,Hic non verba sunt,sed res agitur, *Hæc res hic ag.*) Propositio eorum quæ dictura est,hoc modo, Hæc res hìc agitur.quæ res?Pamphilo me facere,vt redeat vxor,Oportet:quod si perficio, non pœnitet me famæ.Solam fecisse id,quod aliæ meretrices facere fugitant.Multa Terentius feliciter ausus est,arte fretus.nam & socrus bonas,& meretrices honesti cupidas,præterquàm peruulgatum est,facit:sed tanta vigilantia causatum & rationũ momenta subiũgit, vt ei soli meritò videãtur omnia licere. Nam hoc contra illud est,quod alibi ait commune esse iam omnibus Comicis bonas matronas facere,meretrices verò malas.

Non pœnitet me f.) Hæc figura ὑποτύπωσις dicitur. minus enim dicit quàm significat.nam Non pœnitet me famæ,pro eo quod est, magnam famam cupidè acquisiuerim.significat. *Non pœn.me f.*) Ne quæremus,Quî hoc meretrici prodesse posset. [B] Laur.contra Raudensem,Pluribus verbis conatur exponere Raudensis, Pœnitet quid si nificet.Ego statim, breuitérque exponã.Pœnitet præter vsitatam illam significationem, est idem quod Piget. quæ significatio parum abest ab illa naturali. vt Terent.in Hecyra,Quod si perficio,nõ pœnitet me famæ meæ.Et Virg.Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.

Solam f.) [V] Vtpote absque exemplo.Cauta parandæ famæ est contra meretriceã consuetudinem. Id sanè Terentio licitum est,qui tamen in prologo Eunuchi meretrices non bonas statuerat. [D] Bene Solãme nescisse officium meretricis Poëta videretur. *Solam f.id, quod alia m f fitg.*) Id est,reconciliasse vxorem marito.

*Firmius argumentum.

R.Al.[quo lubet cruciatu per me exquirere],tum fuerit dactalecticus, ssiiasp. Mu. [me facere Pamphilo vt vxor redeat, jasàdiadv.

Suspectas, non adulterio, sed de nurus discessu.

L. *Phidippe, nostras mulieres suspectas fuisse falsò* sidisi- sidiss 11
Mu.[*suspectas falsò nobis,*]sidissi- [*In re ipsa inuenimus: porrò hanc nunc experiamur, nam si*]fuissas-[*Compererit falsò crimini tua se uxor credidisse,*]disiasiu.
Nobis, in re ipsa inuénimus: porrò hanc nunc experiâmur. ssiisiau 12
* *Nam si compérerit crimini tua sese uxor credidísse,* sdsiasiu 13
Missam iram fáciet. sin autem est ob eam rem irâtus gnatus, sdsiassu 14
Quòd péperit uxor clàm, id leue est: citò ab eo hæc ira abscêdet. disibssu 15
* *Profectò in hac re nihil mali est, quod sit dissídio dignum.* iisisdsu iisi 16
P. *Velim quidem hercle.* L. *exquíre: adest. quod satis sit, fáciet.* B. *fáciam.* iisisuddu iisisd 17
P. * *Quid' istæc mihi narras? an quia non tute ipse audísti dudum,* casasiiu c 18
De hæc re ánimus meus ut sit Laches? illis smodò ddsisibu 19
exple animum.

* L. Dilemma. *Al.*[*sè falsò*], c *sed* [*falsò*] *falsò adiectum est, nam versus non constat, nisi sit hypercatalecticus,* sdsiasiu.
* L. Epiphonema. D Moraliter quasi quærendo, & discutiendo hoc intulit.
* L. Bene recusat Phidippus, ne eadem res denuò agatur. D. *An quia*, correptio.
Mu.[*tute audisti*], idsisiu.
Al.[*exple modò*], ddsisibu.

Phidippe) V Propositio est, qua Bacchidem expurgat. Confirmatio tum ab æquo & iusto, Nam mulieres falsò suspicantur: tum ab experientia, Siquidem illas falsò suspicari vsu comperimus, *aúrè dsiss.* *Nostras m.s.f.*) D Id est in suspicione positas. Nam Esse suspectas, ambiguum est. & nunc eius partem manifestam videmus. 11

Nobis in r.i.) Nobis, aut abúdat, aut cum molestia nostra significat. *Experiamur*) V A facili per certam experientiã, quæ signo quodam ceu dilemmate proponitur, Nam irascetur aut uxor, aut filius: si uxor se falsam esse comperiet, non irascetur: sin filius, erit ἁμαρτία, & non ἀδικία. *Porrò h.n.exp.*) D Porrò nunc, futurum tempus ostendit. nã si iam inueniſti quid, experiaris & ea quæ restant in reliquum tempus: quia iam de præteritis purgata est. *Hanc exp.*) Id est, vtamur opera eius. 12

Crimini t.sè f.ux.cr.) Crimen propriè dicitur id quod factum est. Cicero, Veruntamen fac. tametsi criminosum id est. Id est, falsa insimulatio est. *Crimini*) Crimen nunc, pro falsa suspicione. Virgilius, --Formidine crimẽ acerbat. Et, --Sẽpérque, odiis & crimine Drances infensus iuueni Turno. Id est, & quòd eum odisse, & quòd se illi odio esse suspicaretur. 13

Missam ir.f.) B Adrian. Card. Missum facere est deponere, ac etiam à nostro consortio, familiaritate, potestate, arbitrio, dimittere. Multi barbarè dicunt, Dare licentiam, vel licentiare. 14

Citò ab eo hæc ira abs.) Bene. in duabus enim personis causa videtur esse turbarum, socrus & Pamphili. 15

Profectò) V Et à tuto confirmat epilogum, atque sic est criminis extenuatio. *Dissidio*) D Diuortio, B Theologis diuortium fit cùm dirimitur domestica consuetudo, manente coniugii vinculo. 16

Velim q.h.) D Vt nihil sit dignum: hoc est, non peccauerit Pamphilus. *Quod s.sit f.*) Id est, quicquid ad plenam ducit purgationem, faciet. 17

Quid ist.n.) Reprehensio est quasi longorum verborum Lachetis. V ἐκφωνηματικὴ est. Nec rem bene notam & perspectam repetat. Hîc est causa omittendæ interdum narrationis apud Rhetores. *An q.n t.ipsè*) D Correctio est. nam audiuit, Manere affinitatem hanc inter nos volo. *An q.n t.i.aud.d. De h.an.m.vt s.*) Vtrum quia dixit, Manere affinitatem hanc inter nos volo: an quia apud uxorẽ defendit adolescentem in amore meretricis? 18

Illis m.e.an.) Quasi dicat, quæ amaræ sunt & molestæ. 19

dfisidis- L. *Quæsò édepol Bacchis, quod mihi es pollícita, tute ut serues.* 20
B. *Ob eam rem sin' vir ut ego intróeam?* L. * *i*ⁿ, *atque exple ánimũ his, ut credant.* adfisbsas- 21
R.[*vis ergo*], asfbsas-: *al.*[*vis ut ego*], asfabsas-, c *imperatiuus*[*i*]*non eliditur, sed corripitur.* A *Al.*[*vis ut ego intrò eam?*] *tum* [*i*] *manet productum*, asfaisas-.
B. *Eo: et sí sciopol his fore meum conspéctum inuísum hódie:* idibsfd- 22
* *Nam nupta, meretrici hostis est, à viro ubi segregâta est.* ibsfdii- 23
L. * *At hæ amicæ erunt, ubi, quámobrem aduéneris, rescíscent.* aiiisis- 24
P. *At* [*eâdem amicas fore tibi promitto, rem ubi cognôrint.*] *Mu.*[*P. atque*], *quod transferatur in præcedentem versum*, aiasisi-: iidisbs-. 25
Nam illius errôre, & te simul suspiciône exólues. sisisis- 26
B. *Périi, pudet Philúmenæ:* * *sequímini me intrò huc ambæ.* aiiibsis- 27
L. * *Quid' est, quod mihi malim, quàm quod huic intéllego euenîre:* casasiiu f 28
Mu.[*Quid mi est, quod malim, quàm quod huic intelligo euenire, ut*], sisisiiu: A *turn in sequenti versu* [*suo*]*mono, y llabum*, diasiisu.

M. *Expleanimi*, i. exinani te hac suspicione, purga, libera te
* V. A modo & fine.
* L. Ætiologia à persona.
* Aliæ persuadendi rationes.
Al.[*cognouerint*:] aidasisi: *vel sic,* aidisbsi. *Al.*[*suspectione*].
* D. Ancillis dicit, quæ sũt κωφὰ πρόσωπα.
* Ostendit commune bonum vtrique euenturum.

Quæso) V Petitio est, qua cautè præstruit inducturus ei Bacchidem vt inusitato mulierum colloquio sese crẽdat. *Quod m.es poll.t.vt f.*) D Id est, iusiurandum apud mulieres. 20

Ob eam rem vis vt ego intrò eam) Vis dicit: vt ostendat in hac re cunctationem suam. 21

Eo: et si) V Constantia meretricis est bene sibi conscire, & hîc est ἀνθυπαγωγὴ per sententiam & experientiam, vt nihil inter scorta & honestas vxores conueniat. 22

Nam n.m.h.est) D Cautè etiam hoc præstruit Poeta, ne non verisimile videatur potuisse meretricem concorditer cum pellice agere. Nam nupta meretrici hostis alia, scilicet inimica. 23

At hæ) V Diluit, & futuræ vtilitatis meminit. 24

At eadem) A tribus commodis exaggerat adhortando. *At eadem am.t.f.*) D Hic quidem senes: verùm aliæ causæ sunt quæ mulieres faciunt molestas: & hæ autem spectatoribus notæ sunt ex argumento. 25

Et simul suspic.exol.) Hoc est quod suprà dixit, Crimen. nos quoque suspicionem interpretati sumus. *Exolues*) Expedies. 26

Peri, pudet) V In congressu trepidat Bacchis. M Aduertite pudorem meretricis, quæ non audet se ipsam vxori in conspectum exhibere. *Pudet Philumenæ*) D Conscientia communis viri & pellicatus. Pudet duo significat: siue ille peccarit quem pudet, siue ille cuius pudet. Et familiariter Philumenæ, tanquã notæ ex Pamphilo. 27

Quid est) V Gratulatio est & votum in propositione contra meretricum consuetudinem. *Quid est, q.m.m.q.q.h.*) D Sensus hic est, Quid est quod magis optẽ mihi euenire, quàm quod simul proderit etiam meretrici? *Quid est, q.m.*&c.) Sic hoc ergo intulit pro nouo. Mirandum est enim euenire potuisse, vt idem & seni & patri prosit, quod meretrici. *Quid est, q m.m.*) Vt amicitia mihi & sibi prosit. Et ostendit commune sibi bonum esse. *Euenire*) Euenire, bis subaudiendum. 28

G. [sine dispendio,] sbdsiiſ: vel [sine dispendio suo,] A sbdsuiſ: vel sic, sbdsiſſ, vt [suo] & [mihi] mo nosyllaba sint.

Vtgrátiam ineat, sine súo dispéndio, & mihi vnà prosit! sbdsuiſ sbdſſ 29

Nam si est, vt hæc nũc Pámphilum verè ab se segregârit, sisiſſiu 30

Scit sibi nobilitâtem ex eo, & rem natam, & glóriam esse: ddsiſſiu 31

D. *Rem*, ex patrocinio & amicitia senis: *gloriam*, ex facto raro in meretricibus.

Réferétque grátiam ei: vnáque nos sibi ópera amícos iiunget. aiasbisu 32

Glarea nustollit amicos] sed versum non sanat, nisi in [gratiam] vel in [ei] non fiat clisis,

aibsibisu. Mu *[opera nos sibi amicos]*, aiadsasu.

Gratiam ineat) M Hoc est, mereatur suo beneficio pudorem. *Vtgr.in.s.s.d.)* D Rectè: Difficile est enim gratiam inire sine damno. *Et mihi v.pr.)* Mirè: quia difficile est amicum sine damno acquirere. Et quia Cum lucro non potuit dicere. & hoc ipsum bonum fecit, quia Sine damno. Ergo vel ut tria sunt: vt gratiam ineat, vt sine damno, & vt mihi prosit.

Nam) V Confirmat à futurorum commodorum copia, & apud Aristotelem est ἐκ τῶν καλῶν propter gloriam, amicitiam & nobilitatem natam. Et hic vera est Iurisconsultorum vox, Maritũ sequitur vxor. *Pamphilum v.ab se seg.)* D Propriè ab meretrice, Segregari dicitur: ab vxore, Disiungi.

Scit s.n.ex eo, & r.n.) Quasi dicatur, Ecce quam amauit Pamphilus. Sed hoc sentire & dicere, patris est stulta pietate magnificantis filium. Vt, Meum gnatum rumor est amare. Et propriè Nobilitatẽ dixit. nam & meretrix & gladiator nobiles dici solẽt. *Scit s.)* Quod nimis amat, ait Nobilitatem. *Ex eo)* Vtrum ex Pamphilo? an Ex eo, ex ea reiid est, quòd segregauerit verè ab se Pamphilum? & hoc est melius. Nam nobilis meretricis est nõ timere, ne alterum non inueniat. aut nobilis est, cognitam fieri etiam senibus. *Rem natam)* Ex patrocinio & amicitia senis. *Et r.n.)* Quia multa in eam contulit. *Et gl.esse)* Quia defendit eum apud soceros & vxorem: & quòd marito meretrix coniugem reddit.

Referet) V Ab vtili propter futuram amicitiam. *Gratiam ei)* L Pãphilo, nempe olim bene merito.

ACTVS V. SCEN. III.

ARG. H Redit Parmeno, qui à Pamphilo ablegatus fuit, nequid de puero resciſceret. L Mittitur rursus ad Pamphilum: quæ est œconomia ad sequentem scenam: & Bacchis quid intus actum sit, spectatori indicat. éstque hæc catastrophe P & conuersio fabulæ: nam in ea Bacchidis interuentu errores deprehenduntur, nempe per annuli cognitionem Philumena à Pamphilo compressa resciscitur. Exindéque natum sibi puerum liquidò cognoscitur. Insuper Bacchis ipsa longo ac perpolito sermone beneficia sua, & in Pamphilum, & in vniuersam eius familiam, citra meretricium morem abundè collata commemorat. V *Theses.*

1 Serui semper operam suam extollunt & laudant. 2 Curiositas præsertim in seruis damnanda est. 3 Meretrix bona sæpe commodare potest. & omnes suspiciones exoluere, M Gloriantem meretricem, & de suis beneficiis exultantem, hæc scena exprimit. Quod quia ab hominibus qui in decoro vitæ versantur, fieri non decet, rectè meretrici assignatum est. Leuis enim animi & pudoris vacantis indicium est ait Seneca, iactare, quod beneferis meremeneris. Aristot. interrogatus, quo pacto beneficium violaretur, dixit, si demerenti te iactaueris. *Versus.en. Sunt omnes tetrametri catalectici: sed septendecim priores trochaici, qui deinde sequuntur sunt iambici.*

PARMENO. BACCHIS.

*L. Redit Parmeno iratus, quòd à Pamphilo delusus sit.

D Totum à stomachãte dicitur: quasi

Ædepol, ne meã herus esse óperã députat paruipréti, ataatsd- ataatst- 1

Æd. [ne meam herus esse meam operam deputat parui preti,] tsaatst-.

Ædepol) V Conquestio serui indignabundi est de sui neglectu: & enthymemate comprehenditur hoc modo, Diligentissimus sum in meo officio, magnificiundus igitur essem. D In tota hac fabula seruus piger & curiosus inducitur: neque quicquam illi euênit ex sententia sua. *Deputat)* B Existimat, censet, iudicat. *Deputat p.pr.)* D Quia sic scilicet abutitur. Deputat parui eam, qui deputat eam in re nullius pretii consumendam.

Qui ob rem nullam [misit, frustra vbi totum desedi diem, si qui nunc maximè iniuriam persenserit. 2 sssdsiu

R. Al. [misit frustra, vbi], sed deprauatè. nam [frustra] pertinet ad proximè sequentia.

Mycónium hóspitem dum expécto in arce Callidémidem: *D. Bene ostendit se memorem & signorum & nominum: vt videatur verè illusus, cùm operam dederit. 3 btsiuu

[Itaque ineptus hódie dum illic sédeo, vt quisque vénerat, 4 btasatu

*Mu. [Itaque] pro. & ita.

*Accedébam, * Adoléscens dic dum quæso, ses tu Mycónius?]* 5 staiisbu

G. Si o in [Myconius] producatur, in tertio huius scenæ versu primus pes est amphibrachys: quintus verò ita scandendus, sdsiiiu. Mu *[tũn' es Myconius?]* sdsiiiu.

* D. Vernaliter & Comicè se ipsum seruus imitatur. & est μίμησις per dialogismum, quo lepidè & facetè serui ludificationem exprimit.

Non sum. at Callidémides? non hóspitem ecquem Pámphilum 6 stsiisiu

Hîc habes? omnes negâbant: neque enim quenquam esse árbitror. 7 ttsiisiu

*Dénique hercle iam pudébat: ábij. *sed quid Bácchidem* 8 tttsiu

*D. Doctè Poëta præmonstrat locuturam personam.

Ab nostro affine exeúntem vídeo! quid' huic hîc sest rei!] 9 ssiisiusiisiu

*Mu. [rei est?] A sed versus id nõ patitur.

P. Quid eó? B. dic me orâre vt véniat. P. ad te! B. immo ad Philúmenam. 10 iisiu 11 asbsiu

Qui ob rem) V Antecedens tanquam causa, cur esset ab hero honorandus ἐπεξηγάσει explicatur. Nam seruus rediens se frustra ab hero ablegatum esse stomachatur. *Frustra vbi t.d.d.)* D Deest Illuc: vt sit, Illuc, vbi frustra totum desedi diem. *Totum des.d.)* Nota accusatiuo casu vsum esse.

Myconium h.d.exp.) Memoriter & vigilanter seruus Myconium hospitem & Callidemidem dixit: ne videretur negligentia, vel obliuione sua non inuenisse ad quem missus est.

Itaque ineptus) Moraliter additũ Ineptus. Et Ineptus, quasi inaptus.

Es tu Myc.) Nam vt tria mandata sunt inquirenda, tria inquisita sunt ordine.

Omnes neg.) Bene transit à μεμπτικῷ ad διηγηματικὸν. & σωτήριος *Neque en.q.e.arb.)* Id est, non puto eum esse in mundo.

Iam pud.) Sedere, an interrogare? *Sed q.)* V Seruilis πραγμοδιήσει exemplum.

Exeuntem) Abrumpitur querela & istoc congressu noui colloquii fit occasio. *Ab n. aff.ex.u.)* D Satis moraliter inducitur seruus dicere Ab nostro affine: cùm domini eius sit, non ipsius. Sic & priùs, Noster socer video venit. pro, Pamphili socer. *Quid huic hic est rei!)* Rursus curiosus nihil sciturus est: & excursurus piger.

Parmeno) V Exordiolo fit beneuolentiæ conciliatio, & attentio paratur ex aduentu opportuno. Propositio est, Curre ad Pamphilum, ora vt veniat. *Parmeno opp.te off.)* D Attendendum quòd ab initio Comœdiæ vsque ad finem Parmeno mittitur vt currat: & celatur, vt nesciat quod curiosè desyderat. *Properè curre ad P.)* Facetè Poëta inde incipientem facit, quod ille minimè vult, dicẽdo, Curre. B Piger enim à nulla re æquè abhorret, atque à cursu, & obeundis hetilibus negotiis.

Quid eò?) D Id est, ad Pamphilum. *Ad te!)* Vide curiosum non recusare laborem, quo causam sciat. *Ad te!)* Non ad te conueniendam: sed domum, Ad te significat. *Imò ad Ph.)* Mirè tota fabula inuenit quamobrem curras Parmeno.

*Prouerbiũ in curiosos percontatores.

P. *Quid rei est?* B. **tũa quod nihil refert, percontári desînas.* 12

P. *Nihil áliud dicam!* B. *étiam, cognôsse ánnulum illum Myrrhinam* 13

Gnatæ sũæ fuísse, quem ipsus mihi olim déderat. P. *scio.* 14

Mu. [*mihi ipsi*], *A* sisiisai: *vel* *sua se filo monosyllabo.* sttsidt-.

Tantum, eclipsis.

Tantúmne est? B. *tantúm: áderit continuò, hæc vbi ex te audíuerit.*] 15

Al. [*audierit.*] *C sed id metri ratio non patitur.*

Minimè eq. q.d. Currere nequeo: *D* Cessõ subauditur.

Sed cessas! P. *minimè équidem: nam hódie mihi potéstas haud data est:* 16

Ita cursando, atque ambulando totum hunc contrí- ui diem. 17

*Hîc reliquam argumenti partem Bacchis sola secũ memorat.

G. In codice Aldi, τὸ [*Hodie*] *ad sequentem versũm perperã appositum erat.

*D. δι' ἐξαιρέσεως.

B. ** Quantam óbtuli aduéntu meo lætítiam Pámphilo hódie!* 18

Quot cómmodas res áttuli! quot autẽ ádemi curas! 19

**Gnatum ẽi restítuo, qui penè harum ipsíusque ópera périit:* 20

12 *Quid rei est?*) *V* ἀνθυποφορὰ à serui curiosi est, qua causam itionis scire expetit. *D* Totum pro persona. *Tua q.n.r.p.d.*) *Ironia* & *diasyrtes.* & eximiè dixit, quasi minus sit iniurium prohibere interrogare, quàm interroganti non respondere. Et memento hanc esse cui in principio nihil celaueris Parmeno. *Tua q.n.r.p.desinas.*) *M* Hæc sententia solet dici in nimium curiosos aliarum rerum, qui ea gaudent exquirere, quæ nihil ad eos pertinent. *V* παροιμία in curiosum percunctatorem. Nam Parmeno præterquam quòd iners fingatur, etiam curiositatis crimine perstringitur.

13 *Nihil al.d.*) *D* Vult rem per mandata colligere. *Etiam*) *V* Confirmatio infinuatur tantùm à necessitate & vtilitate, quæ narratiuncula breuissima, atque adeò monosyllaba significatur, tum vt ne seruum longitudine eiusdem detineret, tum vt ne cuncta curiosus isse resciceret. *Etiam eg.v.ann.il..M.*) *D* Etiam, aduerbium est vel consentientis, vel reminiscentis: sed magis reminiscentis modó. Sic Cicero, Etiam, quod penè præterii, capella quædam est mirè facta.

14 *Scio*) Non Audio, inquit: sed Scio.

15 *Tantúmne est?*) *V* Laborat elicere, quid sit, per mandata semper curiosus. *Tantúm*) *A* facili, hoc audito aderit, & cessantem adhuc exhortetur.

16 *Sed cessas?*) *D* Hoc est tardas & quiescis. vrget autem cum cursu. *Minimè*) *V* ἀπαξιωτικὸν. Recusat enim ire seruus iners. Confirmatio à difficili. Ratio eius est, Quia lassus & defatigatus est. *Potestas h.d.est*) *D* Cessandi scilicet. *Ita curs.a.amb.*) Est enim cursus & nauigantis & equitantis. 17

Quantam obt.ad.m.) Reliqua pars argumenti per μεταβολὴν narratur. *B* Hîc nõ sine verborum apparatu sua in Pamphilũ beneficia cõmemorat Bacchis. *Quantum*) *V* Digresso seruo reliquam partem κατὰ μέρος, id est, sola ad spectatores Bacchis exequitur. Gratulatur verò de cõmodis, quæ Pamphilo sua opera contigerint, atque *euratiùs* videtur esse oratiuncula, qua se amore dignam propter sua certa beneficia commendat. Figuratur autem propositio propter lætitiæ vehementioris affectum, repetitione, interrogatione, & *ἀνακαινωσμία*. 18

Quot c.res att.) *D* Quot, tam multas. Et more suo Attuli dixit. *Quot autem ad.c.*) Sic antè, Vt metum, in quo nunc est, adimam: atque expleam animum gaudio? *Quot c.res attuli! q. aut ad curas!*) Hæc omnia admirantis sunt. vt Virg. Quis nouus hic nostris succesit sedibus hospes! 19

Gnatum) *V* Confirmatio est à congerie beneficiorum, quæ hîc tria enumerantur, & in harũ singulis est præcipua amplificatio. Gnatus quidẽ perditus restituitur: Vxor penè repudiata redditur: Suspitio verò, cuius finis vix sperandus erat, exoluta est, 20

Vxôrem, quam nunquam est ratus posthac se habitûrum, reddo:

Quare suspectus súo patri, & Phidíppo fuit, exólui:

**V. Generis* gestiés annulum tanquam horum commodorum causam commonstrat.

**Hic ádeò his rebus ánnulus fuit inítiũ inueniúndis.*

Nam mémini ab hinc menses decem ferè ad me nocte prima

Annulus fabulæ nodum soluit.

**D.* Ex his argumẽtis potest colligi, hunc esse qui virginem vitiauerit.

**Confúgere anhelántem domum sine cómite, vini plenum,*

Cum hoc ánnulo: extímui ílico: Mi Pámphile, inquam, amâbò,

**Quid exanimâtus es óbsecro! aut vnde ánnulum istum nactus!*

*D. Principalia signa vitii illati, perturbatio & annulus.

Dic mihi, ille álias res ágere se símulâre, postquàm id vídeo.

D. *Quid*, pro aliquid.

Néscio quid suspicárier, magis' cœpi instâre vt dícat.

D. Bene additum Homo. & oratoriè Nescio quam. ex quodicto omnis error est natus. nã appone nomẽ, & nulla fabula est.

Homo se fatêtur vi in via néscio quam compressísse: *Al.* [*virginem nescio quam*] *C sed nec sensus deseruerat, nec carmen suscipit,* *A nisi fortè quis ita metiatur, a*ᵃ*ndssu.*

**M.* Antiquè dictũ, pro, luctatur.

*Dicítque sese illi ánnulum, dũ * luctat, detraxísse:*

Mu. [*Eũ cognouit*].

[Eum hæc cognôuit] Myrrhina in dígito modò me habêntem.

Inde, ab annulo & narratione concludit fabulæ narrationem.

Rogat vnde sit: narro ómnia, hæc: inde est cognítio facta,

21 *Reddo*) *D* Redditur nobis, quod nostri cupidum est: Restituitur nobis, cuius cupidi sumus. Bene ergo Gnatũ restituo, Vxorẽ reddo.

22 *Quare susp.& Ph.f.*) Ergo non vnum beneficium. sed tria sunt. *Exolui*) Variauit tempora, Restituo, Reddo, Exolui.

24 *Nam m.*) *L* Narrat partem argumenti. *V* ὑπεξάγωγή est, & ἀόριστα iudicanda est, quò mõribus personarum conueniat. hic tempus significatur propter partus Philumenæ celeritudinem: hic modus ostenditur, vt vitiata virgine vi in via attonitus ad Bacchidẽ fugerat: hîc factum demonstratur, vt detractum annulum amicæ dederat: hîc causa aperitur, vt ex annulo sit Philumena agnita, ex qua natus erat filiolus. *Nam m abh.m.d.*) *D* Menses decem dixit, & rectè. vt de hoc peperisse demonstret. *Nocte pr.*) Primis partibus noctis, vel primore: vt, Vidimus obscuris primã sub vallibus vrbem.

Confugere anh.) Vide signa coniecturalia quòd confugere vidit, timebat quòd anhelantem, colluctatus fuerat: quòd domum, celari volebat: quòd sine comite, pudendum fuerat facinus: quòd vini plenum, temerarium: quòd annulum habebat, partũ indicat. Vides igitur his indiciis vt virginem apparet vitiatam. 25

Mi P.inq.am.) Hæc blandimenta sunt muliebria. 26

Quid ex.es obs.aut v.a.n.) Breuitati consulit Terent. nam in Græca hæc aguntur, non narrantur. 27

Simulare) Fingere ac pro vero falsum tradere. *Ille al.res ag.se sim.*) Id est, alias res agentem se fingere. pudebat enim amicæ de alterius stupro fateri: & ei amicæ, quam tum deperibat. 28

Suspicarer) *V* Vt scilicet ægrè ferré eum cum alia rem habuisse. 29

Nescio q.) *D* Vel quia verè nesciebat: vel 30

*D.Inclusit narrationem fabulæ more suo: ne hæc in futuro actu expectaremus.

*Philúmenam esse comprêssam ab eo,& filium inde hunc natum.

*Honestameretrix

*Hæc tot propter me gaúdia illi contigísse lætor:

D.*In rem*, in vtilitatem, id est, pro commodo.

Etsi hoc meretrices áliæ nolunt: neque enim est in rem nostram,

Vt quisquam amâtor núptijs lætêtur: verùm ecástor

*Nunquam ánimum quæsti grátia ad malas addûcam parles.

*L.A meritis.

*Ego,dum illo lícitum est,vsa sum benígno,& lépido,& comi:

*D ἀνθυποφορέ.

*D.Deest Ex: vt sit Ex nuptiis.& *Incõmodè*, pro, Incommodum.

*Incómmodè mihi núptijs euênit: factum fáteor:

*D. Ratio cur nota omnia fiant, & contra officium meretricis.

*At pol me fecísse árbitror, ne id méritò mihi euenîret.

*MVLTA ex quo fúerint cómmoda,eius' incómmoda æquum est ferre.

quia sic dicendum fuit ne amare illam videretur.

35 *Hæc tot*) VIn gratulatione narrationem commodorum comparatorũ concludit. L & factum suum probat.

36 *Etsi*) V Exaggerat suum in Pamphilum beneficium à diuerso meretricum ingenio, quod ab vtili approbat. *Etsi hoc m.al.n.*) DColor necessarius à verisimili. Se enim alibi dixisse, Bonas matronas facere, meretrices malas: meminit.

38 *Nunquam*) V Bona fingitur meretrix, vt quæ sit rixosa propter quæstum, vt quæ iustas nuptias amatorum perferre potest, vt quæ amatore dum licuit vsa est.

39 *Ego,d.all.l.est*) DAn meruerit Pamphilus.

40 *Incommodè m.n.eu.*) Sic dixit, quemadmodum dicimus, Ei malè euênit, aut bene ei contigit. *Factum fáte.*) ἀνθυποφορέ.

41 *Meritò*) VObtestatio est in occasione & commoditate, cùm nullum illi incommodum per nuptias timendum esset. *Ne id mer.m.eu.*) DErgo hæc dolemus quæ meritò cõtingunt.

42 *Multa ex quo f.c.e.inc.æq.est f.*) Hoc eo tractu vocis & ea æquanimitate dicendum, quale in Adelphis, --Quandò eum quæstum occeperis, Accipienda & mussitanda iniuria adolescentiũ est. *Eius inc.*) VNam & iuxta Plautũ, Voluptas & mœror in propinquo habitant. atque hîc est sententia, à ciuilitate aut humanitate haud aliena, Vt & incommoda sint ferẽda eius, à quo multa beneficia accepta sunt.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. V Ad Pamphilum postremò catastrophe peruenit. Ex verbis autem ipsis colligimus Parmenonem Pamphilo annuntiasse per annulum, Bquem ipse Pamphilus olim dederat Bacchidi, cognitionem de Philumena factam. D Miro autem affectu inducitur vix adduci ad credendum quod gaudet Pamphilus: Vsed eius animum dubium, Bacchis confirmat. PHæc deinde Pamphili vxorem mirificè laudat: simúlque consuetudinem illam frequentẽ vbrrò citróque habitam, omnibus vsque celandam esse vterque censet. Postremò per facetã & iucundam Parmenonis sententiam, Comœdiæ finis imponitur. V *Thesês.* 1 Prudentis est circunspicere, ne falso gaudio fruatur. 2 Fortunatiores se deos esse censent. 3 Nuntio subito plerique sunt magis solliciti. 4 Heri grati esse cupiunt vel in seruos læta annuntiantes. 5 Rarissimè æmulæ, vxores laudant. M Quàm immodicus affectus insperatum & subitum gaudium sit, & lætitia ex longioribus doloribus & animi perturbatione, hac scena exprimitur. Et quæ insperata sunt, cùm nuntiantur, non facilè admodum fidem inueniunt, nec creduntur. Hos sequuntur pauor, difficultas, & desperationes. Gaudium autem comitem habet, vt ait Seneca libro 11. de ira, exultationem: exultatio tumorem, & nimiam

nimiam æstimationem sui. Cicero gaudium putat esse affectionem animi alicuius præsentis boni opinione conceptam, sed tantummodo in interioribus, hoc est, animo & mente sedem habere. Lætitiam verò etiam in externis gestibus redundare, & hominem externum occupare. *Vers.gen. Trochaici tetr.cat.octo, nempe sextus, undetricesimus cum quatuor sequentibus, & tricesimus octauus cum sequenti. Reliqui omnes iambici: atque ex his tres catalectici, videlicet primus, septimus, & nonus. cæteri verò acatalectici, iique tetrametri, excepto vltimo dimetro, & decimotertio cum quatuor sequentibus trimetro.*

PAMPHILVS. PARMENO. BACCHIS.

1 cdtfsfdv adfsf VIDE*mi Pármeno sétiam sodes,/ vt mihi hæc certa,& clara attúleris,

G.[sodes etiam,] edfasfdv: vel sic, adfasfdv.

Quòd miserè cupit Pãphilus, tardiùs ob affectum credere potest. sic fit in rebus subitis.

2 fdfsfsi *Ne me in breue hoc conícias tempus gaúdio hoc falso frui.

*V. Cõfirmatio est à necessario & vtili.

3 sfiidsfdi sfisf PAR.*Vísum est.* PAM. *[certóne?]/* PAR.*certé.* PAM. *dĕus sum,si hoc [ita est./* PAR.*verum repéries.*

[hoc] corripitur, vel legendum [certón'?] & [est ita.] sfisfadi: vel sfisfsadi, vt [deus] sit monosyllabum.

4 isdbfdsi PAM. *Mane dum sodes: tímeo ne [áliud credam,] atque áliud núnties.*

Mu.[aliud esse credam,] Aquod versus non patitur.

5 bsfsiisp PAR.*Máneo.* PAM.*sic te dixísse opînor,*inuenísse Myrrhinam,*

* Amphibologicõs ex affectu.

6 ttdtatt-ttdtsf *[Bácchidem ánnulum suum habêre.* PAR.*factum.* PAM.*ĕum,quem olim/ei dedi:*

Mu.[Suum annulũ habere Bacchidem. PAR.factũ. PAM. eum,quem ego olim].

7 adfsi adsf *Eáque,hoc te/mihi nuntiâre iussit: itáne est factũ?]*

PAR.*ita,inquam.*

G.Hic est trochaicus acatal. adtttatt. vel legendum [nuntiare mihi iussit: ita est factũ?] afsibdsiv. *Mu [nũtiare mihi iussit: itáne factũ?]* afsibdaiv. Aiaiixiii: *vel* iaiifsii

1 *Videmi P.*) VMonitoria est vt veritatem proferat. Bene hæc repetit. verum est enim, vt quod miserè cupimus, id etiam tardiùs credamus effectum. Sic & in Heauton. Ego vereor magis.

3 *Vísum est*) L Refertur ad dictum Pamphili, vide. *Certón'*) VTestatur gaudium metui esse coniunctum. *Deus sum.*) M Hoc est, fortunatissimus, felicissimus: quòd deorum vita beatissima vulgò habeatur. *Deus sum.*) Vἀποφὶα est propter subitum gaudii nuntium. Veteres autem summa laude & felicitate præditos vocarunt Deos. Hinc Crassus in primo de Oratore à Cicerone Deus eloquentiæ dicitur. Et in 1. Tuscu. Plato Philosophorum deus. atque hîc notandum est, vt falsum gaudiũ non sit diuturnum, atque potiùs appetitus iudicari debeat quàm gaudium. Hoc quidem propriè est, si bonum præsens & habeatur. Ille verò etsi per phantasiam conciperetur, tamen cum præsens non sit & nõ habeatur, aut non bene habeatur. Est igitur in hoc animæ motus verè ad prosequendum bonum oblatum, non autem habitum. Itaque appetitus ex gaudio & tristitia, aut metu compositus est.

4 *Mane*) Seruus enim abitionem parabat. *Mane dum*) DDum abundat.

5 *Sic te*) Vἀμφίβολον videtur. itaque gaudii causa tanquam bonum oblatum paucis repetit. Nascitur idipsum ex affectu lætitiæ, atque metu, sicut in appetitu euenire solet. Quapropter repetit nuntiata, ne errore falsam voluptatem, aut gaudium capiat. *Sic te dix.opin.*) DMiro affectu inducitur vix adduci ad credendum quod gaudet Pamphilus.

6 *Eum quem*) VRepetitione nuntii vult certior fieri.

7 *Itáne*) Summo tædio hoc dicit. *Ita inq.*) DQuasi, iam antè fassus, dico.

*V. Exclamatio est præ nimia lætitia de sua felicitate, gratúsque esse cupit.

PAM.* *Quis me est fortunátior! ſvenuſtâtis' queſ ádèò plénior? ſegóneſte* 8

Marcellus [*vetuſtatisque*]R *sed est, opinor, μεταμοιταβὸν ἀμάξτημα. Mu.* [*egon'*], A *sed versus non sanatur.*

Quid! deliberantis est.

Pro hoc núntioſquid donem~!/ quid! quid! néſcio. 9

*L. Hoc totũ cum gestu pronuntiandum est.

PAR. *at ego scio.* PAM. *quid?* *Mu.* [*quid te donẽ?*]

*Bacchus ac cretici hic admittendi, vel multa inuertenda.

fiſſſd^{wu}: *vel* fiſſſdbp, *vt sit acatalecticus.*

PAR. */Nihil enim:* *nam~ neque in núntio, nec in~ me ipſo boni quid ſit, ſcio.* *Mu.* [*Nil: nam neque etiã in nuncio, neque in me ipso quid sit boni,* Jſbſiilſſi, *reiecto scio in sequentem versum,* baſidſſp. *Tres præcedentes in quatuor ita secat Glareanus* [*vt primus sit trochaicus dimeter acat.* [*PAM. Quis me est fortunatior?* Jſſtv: *vel iambicus acat. hoc modo,* [*Quis est me fortunatior?* Jiſſp. *secundi finis sit* [*nuntio*], iſadiiſi: *vel nõ eliſo pro*] *ante h,* iſadbſſi: *tertij* ſ*nam*, ſſſbbdiv. *quarti initium* [*Neque*] *prima producta,* ſltſtſt~. A *potest & scribi* [*Neque*], *modò e non elidatur,* artſtſt~.

*V. Amplificat beneficium ὑπερβολικῶς.

PAM.* *Egóne qui ab* *Orco mórtuum me réducem~ in lucem féceris,* biſidſſp 11

* M. Orcus, Pluto & infernus.

Sinam ſine múnere ſabîre à me!/ ah nímiùm~ me'' ingrâtum putas. iaaſaiſi 12

R. [*à me abire?*] ia iidſſi, *al. omittitur* [*à me*], A *tum e non eliditur in* [*me*] *nec in* [*munere*], iabſaſſi.

Sed Bácchidem eccam vídeo stare ante óstium: fidiſp 13

Me expêctat~ credo: adíbo. B. *sálue Pámphile.* ſſiiſp 14

Laus Bacchidis.

PAM. *Ô Bacchis, ô mea Bacchis, seruátrix mea.* ſiaſſp 15

* B. Encomiasticũ orationis genus.

B. *Bene factum~, & vólupe est.* PAM. *factis vt credam facis:* adſſſp 16

D. *Legitur & [volũtate.]*

D. *Obitus*, occursus: *Ob* enim significat Contrá.

Antîquámque ádeò tuam venuſtâtem óbtines: {fdxiſi / fdſ 17

Vt ſvolúptáti/óbitus, ſermo, aduêntus tuus, quocúnque aduéneris, {xddſſxſſi / ddſſſ 18

8 *Quis me est f. venustatisque a. pl.*) Ob beneficia Veneris. Cui contrarium Inuenustus, cui contrà reciderit quod amat. B vnde dixit in Andr. Pamphilus inuenustum se, qui ducere vxorem iuberetur, quam non amabat.

9 *Quid d. q. n.*) D ut τὸ μὴ, vt,--Pelagine veni: erroribus actus? An monitu diuûm? an, quæ te fortuna fatigat. Vt tristes sine sole domos, loca turbida adires?

10 *Nihil enim*) V Iocosus est seruus. Vtique ioco ostendit eis quippiam donandum esse, qui aut aliquid boni adportarũt, aut propter illustres virtutes digni sunt. *Nam neque in n.*) D Magis scire vult, quàm munus accipere. *Nam neque in n.n. in me i.b.q.ſ.ſc.*) Facetè agit Terentius. quanto magis Parmeno curiosus est, tanto magis nescit illa quæ cupit.

11 *Egône qui ab Orco*) V Orcus inferorum est fluuius, quem quidem σύχα nũcupare solent. inde dictus est, quod dii Homerici per eundẽ iurarint. Est enim Græcis ὄρκος iuramentum. Est autẽ immodici & profusi gaudii notatio, quale esset, si quis reuiuisceret. Itaque τὸν ἀνήλιον Homericum illi promittit affectu ductus.

Sine munere) B Id est absque euangeliis. 12 Nam Græci euangelia neutro genere, & pluraliter dicebant mercedẽ allati iucundi nuntii. Cic. ad Atticum. O suaues duas epistolas, quibùs euangelia deberi fateor.

Salue) V Exordium est mutua & saluta- 14 tione, & laudatione blandius.

O Bacchis, ô m. B. ſer. m.) D Bene additum est 15 Seruatrix mea. Et Mea quod suprà dixit, amatoris est.

Factu vt er. f.) D Difficile enim erat cre- 16 dere his rebus gaudere meretricem.

Obitus, ſ. adu. t.) Inter Obitum & Aduen- 18 tum hoc interest, quòd Obitus est, quem casus affert: Aduentus, quem voluntas, & destinatus locus.

Laus Pamphili.

19 ſaſſſſai *Semper ſiet. B. at tu ecáſtor morem antîquum, atque ingénium óbtines,*

[*Ha ha hæ*] *anapæstus* C [*tún'*] *non* [*túne*] *legendum, vt constet versus.*

20 ibiſſſſp *Vt vnus hóminum homo te viuat~ nunquam~ quiſquam blándior.*

*L. Honesta commendatio, ad conciliandam gratiam coniugum.

21 {aaxſiſiſp / aſ PAM. *Ha'' ha'' ha, tún' mihi iſtuc!* B. **rectè amásti Pámphile vxórem tuam:*

*Æmula formam laudat.

22 {ſſadxſſſp / ſidſ *Nam nunquam ante hunc diem mĕis óculis ĕam~, quòd noſſem, víderam:*

[*dii*]*di*ſ*yllabũ: aut si monosyllabũ, quæ mauult, C corripiendum, non elidendum.*

23 fiſſddſp **Perliberâlis viſa est.* PAM. *dic verum.* B. *ita me dii ament Pámphile.*

24 {xſſſſadi / ſſſſi PAM. *Dic mihi, harum rerum num quid dixti iam patri?* B. *nihil.* PAM. *neque opus est,*

*Harum v. scilicet de consuetudine nostra.

25 aſaddiſi *A' dèò ſmutîto: ſplacetſ non fieri hoc ſit idem~, vt in~ Comœdiis,* *Mu.* [*hoc non fieri*], aſbſbaſi.

al. [*mútito.*] *addidi* ſſi D *Vt in* ſ*com. Mire*: quasi hæc Comœdia nõ sit, sed veritas aut deest. Alias. *Al.* [*rescirent.*]

26 {xdſſſaſp / d *O'mnia ſ'ómnes vbiſreſcîſcunt: ſhi, / quos par fúerat~ reſcíſcere,* *Mu.* [*vbi omnes*], dſſſſaſp. D. [*hic*].

*V. Narratiuncula confirmat factum posse celari.

27 iſſſdſdi *Sciunt: quos non autem scire æquum est, neque ſreſcîſcunt, ſneque scient.*

28 dſſsbiſi **B. Immo étiam hoc quî occultári posse facílius credas, dabo.*

Mu. [*eſi optumè*] *reiecto* [*ſe*] *ante meo*] *præcedentis versus: vt sint iambici,* diſſſſi: bſdiſſi.

29 raſſſſt- *Myrrhina ita Phidíppo dixit, iuriiurándo meo*

Quidã omnium esse': A rum inſrem] *nõ fit el ſio.* ttſſſ~. *Mu* ſ*rẽ hanc esse*] ſiſſſſi.

30 raſadſt- *Se fidem habuísse, & propterea à te sibi purgâtum~.*

PAM. *óptumè est: /*

31 ſſſſſt- *Speróque ſhãc rẽ esse ſeuentûrã nobis ex sententia.*

21 *Túne maſt.*) Quia blandimentum magis meretricium est. *Rectè amaſti*) V Propositio, qua Pamphili amorem collaudat. Ita admisceat honestam commendationem, vt vel hac via coniugum inter se gratiã conciliet. *Vt in C.*) V Asseuerationis causa hoc adiectũ est. Mirum est sic Poëtam fingere, quasi non Comœdia, sed veritas sit. In catastrophe autẽ omnia patefieri solent, alioqui suo officio egrederetur.

22 *Nunquam a.b.d.m oc.e.q n.v.*) D Hoc est, nunquam sic videram, vt eam nossem. *Quod noſſem*) Id est, quod meminissem, quod scitẽ: ac per hoc nunquam videram. vt alibi, Non equidem istuc quod sciam.

23 *Perliberalis*) V Confirmat à forma, & ingenio liberaliori. *Dic ver.*) D Bene instanter ex meretrice quærit, quid de forma vxoris sentiat. scit enim hanc iudicem esse pulchritudinis posse: vel quod fœmina, vel quòd æmula.

24 *Num quid*) D Num aliquid acuendum ergo Quid. *Neque opus eſt, adèò mutito*) Vel tenui dicto,

25 *Adèò mutito*) V Est ratio cur patri non patefecerat. Mutitare autem idem est, quod mussitare, Crin. lib. 18. cap 6. *Placet ne.*) L Id est, non placet hîc omnia reuelari sicut in cæteris Comœdiis, Nempe Philumenã ante nuptias cõpressam fuisse. *Vt in Com.*) D Desit fit. *Vt in C.*) V Asseuerationis causa hoc adiectũ est. Mirum est sic Poëtam fingere, quasi non Comœdia, sed veritas sit. In catastrophe autẽ omnia patefieri solent, alioqui suo officio egrederetur.

26 *Omnia o v. reſc.*) D In fine enim Comœdiæ nihil cuiquã celari solet. *Hic q. p. ſ.*) Hîc, in hac Comœdia, aut in hac re. Rescire est recognoscere, & vix inuenire quod quis nescierit.

27 *Neque reſciſcent, n. ſc.*) Rescisci ad quos pertinent: & Rescire, qui nesciunt. Sciunt qui negligunt. Et Rescisci mus ex alio: Scimus etiam per nostram opinationem.

35 *Ex ſententia*) B Ex voluntate ex desyderio: quod linguæ Romanæ corruptores isti Ad votum dicunt. Præter sententiam autem

PAR. *Here, licétne me scire ex te, hódie quid sit quod feci boni? b×fasſt- 32

G. Si creticũ respuis legendum ſ licet me] bſſasſt-.

Aut quid' istuc est, quod vos ágitis? PAM. ſnon licet. PAR. tamen súspicor:/ G. Hic creticus sexto loco necessario collocandus. Mu [non. PAR. suspicor tamen.] tſſdſſtu. {×ſſatato ſ 33

*D. Verba sunt cogitantis. ideò & ἐλλειπτικῶς loquitur.

*Egóne ſ hunc ab Orco] mórtuum! quo pacto! PAM. *neſcis Pármeno Mu. [ab Orco hunc]. bſtſſſt-. aiſſſſ 34

*V. Laudando curiosum instigat. Mu. [ærumna extræxeris.]dſaaſſtu.

Quantùm hódie profúeris mihi, & ex quanta ſærúmna me extráxeris./ dſaaſſſp 35

*L. Simulat fescire, vt ad indicandum prouocet, D & vt augeat beneficii meritum.

PAR. * Immo verò scio, neque hoc imprúdens feci. PAM. *ego istuc satis' scio. Go. [Imò] prima breui, adiſſidi. {ſſſſſſi ſſaſſid 36

*L. Ironia.

PAR. * An témerè quicquam Parmenônem prætéreat, quod facto vsus' sit! Sil. An] à superiori pẽdeat, hic versus erit trochaicus a cat. aſtſdſſt. nisi manus recipere creticũ & elidere ſ in ſ usus] aſaſaitu. dſſedſſp 37

*Iactantia seruilis.

PAM. Séquere me intrò Pármeno. PAR. sequor: é- quidem plus hódie boni bſſbadt- 38

D Sibi ipsi hoc dicit.

Feci imprúdens, quàm sciens ante hunc diem vnquam. Plaúdite. ſſſſſtu 39

CALLIOPIVS RECENSVI. diii 40

G. Omnes Terẽtij Comœdiæ ab iambicis senarijs incipiunt, & in trochaicos tetr. catal. sinunt.

id est quod contra voluntaté, vel desyderium. Vtrum hoc dicit, Non temerè, neque per imprudentiam geritur, quicquid vtile est. an hoc dicit, Nihil potest transire temerè, quod vtile factu est, quin gratiam sui habeat? An hoc dicit, An quicquã Pamphilus prætereat temeré: ita vt non remuneret bonum factum Parmenonis, quod sibi vtile fuerit? Et conuenit hoc dictum meretrici abeunti.

32 *Here*) L Rursus exprimuntur Parmenonis mores.

34 *Egone hunc*) Est memor dicti Pamphili, & est eclipsis. V Admirans se tanti beneficii authorem ἐλλειπτικῶς propter affectũ profert. *Nescis Parmeno*) D Addidit stimulos curiositati eius.

36 *Immo verò*) VHoc consilio sibi rem notam simulat, vt facilius gaudii causas eliciat. *Imò v. sc. n. h. impr. f.*) D Rectè, paruũ enim bene ficii meritũ, si ab imprudẽte præstitũ videatur.

37 *Temerè q. P. pr.*) Quòd interdum non temerè prætereat quod habet faciendi necessitatem. *Temerè q. P. pr.*) Sibi ipsi hoc dicit, & se nominat: vt, Degenerémque Neoptolemũ narrare memento. Et, -- Age nunc, age, Phormionem qui volet, lacessito. *Temere q.*)

Equidem) VEleganti verborum antithesi finalem clausulam figurat, & ad spectatores loquitur. 38

Feci impr. q. sc. a. h. d. v.) D Quia non conuenit seruo scienti rectè facere, bene addidit imprudẽti sibi euenisse, vt bene faceret: quod prudens nunquam fecerit. *Imprudens quàm sciens*) ἀντίθετον secundũ. nam Imprudentem Scienti reddit, non Prudentem. 39

PVB. TERENTII AFRIC. PHORMIO ACTA LVDIS ROMANIS, L. POSTHVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA ÆDILIB. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT ſFLACCVS CLAVDI, TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV. EPIDICAZOMENOS FACTA QVARTO, CN. FANNIO, M. VALERIO/ COSS.

Go. [Claud. Flacciis Claud. Filius tibijs paribus. Tota Græca est Apollodori, ἐκ τῶν ἀπολλοδώρου, Acta quartò est. Edita C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala].

DONATI PROLEGOMENA IN PHORMIONEM TERENTII.

HAnt Comœdiam manifestum est priùs ab Appollodoro sub alio nomine, hoc est ἐπιγραφῇ Græcè scriptam esse, quàm Latinè à Terentio Phormionem. Quamobrẽ nulla dubitatio est, hanc solã esse cui nomẽ Poëta mutauerit: & errare eos qui in hac Phormionem parasitũ putant à formula litis, quam intenderit, nominatum: cùm Græca lingua fiscus sparteus & stramen nauticum sic dicatur: à cuius reivel capacitate, vel vilitate, etiam ab Apollodoro parasitus Phormionis nomine nuncupatur. Hæc igitur propriè tota motoria est, & in affectibus constituta penè maioribus, quàm Comicus stylus posceret: nisi quòd arte Poëtæ omnia moderata sunt. Primas in ea partes, vt ipse Poëta professus est, tenet Phormio: secundas Getã: tertias Demipho: subinde cæteri, prout cuiusque actus ostẽdit. Prologus Phormionis nimis concitatus est, adeò vt ipse semet veluti reprehendat ob hanc ipsam petulantiam, & simul argumentum suæ purgationis indicat. Atque in ea cùm & Protasis, & Epitasis, & Catastrophe magni moliminis & negotii sint: ita variis leporibus aspernguntur, vt etiam rerum tristium grauitatem Poëta lepidus Comica serenitate tranquillet. Hæc acta est ludis Megalensibus, Lucio Cornelio Merula Aedili Curuli. & L. Posthumio Albino: agentibus L. Cassio Attilio, & L. Ambiuio: modos faciente Flacco Claudii filio tibiis paribus, totaque deuerbiis facetissimis, & gestum desyderantibus scenicum, & suauissimis ornata canticis fuit. Editáque est quarto loco, M. Valerio, & C. Fannio COSS. Persona etiam in huius Protasi non vna est, sed duæ: quarum altera extra argumẽtum posita est, cui narratur fabula: altera in argumento, quæ narrat fabulam. Argumentum quoque non simplicis negotii habet: nec vnius adolescentis, vt in Hecyra: sed duorum, vt in cæteris fabulis. Scire autem conuenit vno die transigi Phormionem: non vt Heautontimorumenon duobus. Prologus correptè ἀπὸ τῆς προλέγειν dicitur, non productè ἀπὸ τοῦ προτολογεῖν. Nam officium prologi ante actionem quidem rei semper est: veruntamen & post principiũ fabulæ inducitur, vt apud Plautum in Milite glorioso: & apud cæteros magnæ authoritatis veteres Poëtas.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

PHORMIO *parasitus.* GETA *seruus.*
CHREMES *senex.* SOPHRONA *nutrix.*
DEMIPHO *senex.* DORIO *leno.*
PHAEDRIA *adolescens.* HEGIO *aduocatus.*
ANTIPHO *adolescens.* CRATINVS *aduocatus.*
DAVVS *seruus.* CRITO *aduocatus.*
NAVSISTRATA *matrona.*

C. SVLPITII APOLLINARIS IN PHORMIONEM PERIOCHA.

Versuum genera. Iambici senarij, siue trimetri acataléctici.

CHREMÊTIS *frater áberat péregrè Demipho,* isbdsi 1
Relicto Athénis Antiphône filio. iisiii 2
Córemes clam habêbat Lemni vxôrẽ, & filiam: iisisp 3
Athénis aliam cóniugem, & amântem v'nicè idsbsi 4
Gnatum fidicinam. mater è Lemno áduenit sbisp 5
A thénas: móritur. virgo sola (áberat Córemes) idiiai 6
Funus procûrat. ibi eam visam A'ntipho isbisi 7
Cùm amâret, ópera parasíti vxôrem áccipit. ibdisp 8
Pater, & Córemes reuérsi frémere: dein minas aiidii 9
Trigînta dant parasíto, vt illam cóniugem isaisp 10
Habêret ipse. argénto hoc émitur fidicina. ijsiip 11
Vxôrem réttinet A'ntipho à patruo ágnitam. sbiiap 12

Ibi eam visam] non elidi-tur.

3 *Córemetis)* V κόρεσις.& Clàm dicit,ne πελλακίζειν appellare videretur. *Theſes eiuſdem partis)* 1 Coniugium clam patre factum,est doloſum. 2 Amantes faciles ſunt, vt amatum cupiant. 3 Iure pater nuptias diſſoluere. & puellam abiicere curat. *Aberat p.)* B Variè vtuntur Latini hoc aduerbio. dicunt enim Abest peregré: Venit peregré: Proficiscitur peregré.

4 *Amantem vnicè Gnatum)* Habebat Phædriam filium qui vnicè fidicinam amabat.

7 *Ibi eam)* V Epitasis est huius fabulæ. *Theſes)* 1 Matrimonii causa est Deus,& fortuna; quæ tamen ab illo pendet. Est enim Dei ordinatio: cuius hic haud vulgare est exemplum.

Emitur fid.) B Phædriæ adolescenti. 11

Vxorem ret.) V Catastrophe est. Retinet 12 vxorem,quam pater repudiatam esse voluit, sed agnitam à patruo iuxta legem Atticam. *Theſes)* 1 Ratum esse matrimonium, cùm nuptiæ à patre probantur. 2 Maritus suæ fidei parũ memor ab vxore verè redarguitur.

ARGVMENTVM DONATI.

CVM Chremes Demiphonis frater ascito sibi ad fallaciam nomine,quo Stilphonem se dici fecerat,duas eodem tempore habuisset vxores,Athenis diuitem, pauperem Lemni: ex diuite suſtulit filium, qui dictus est Phædria: ex pauperе furtim suscepit atque educauit filiam, Phaniũ nomine: eámque,consilio cum fratre habito,destinauit filio eius Antiphoni vxorem dare. Quibus complacitis,vno tempore profecti Athenis senes, Demipho in Ciliciã,Chremes Lemnum ad accersendam filiam, quæ iam illinc cum matre nauigauerat,occasionem dederunt amandi adolescentibus. Nam statim Phædria Citharistriam sub lenone cœpit ardere: Antipho illam filiam patrui Phanium despõsatã sibi, nesciẽs nesciẽtẽ,mox vt Athenas venit,nec patrem reperit falsa duplici eius nomine,matrem mortuam dum lamentatur,adamauit: consiliósque & opera parasiti,secundum leges Atheniensium,quasi sibi cognata esset,tanquam in iure victus & velut coactus,eam accepit vxorem per absentiam patris. Qui cùm aduenisset,& vellet eam expellere: primò confutatur per imprudentiã parasiti: pòst cum suo fratre sic decipitur, vt dũ eam credit ab Antiphone posse distungi,eã parasitus ipse ducat vxorem: & det ducturo xxx minas præsenteis dotis puellæ nomine, quas Phormio acceptas Phædriæ dedit: ille,lenoni ad Citharistriam redimendam. Quibus gestis tandem Chremes agnoscit filiam suam coniunctam esse fratris filio. Quare dum mutato consilio xxx minas à Phormione per rixam conatur exigere: per eundem proditus vxori suæ Nausistratæ

sistratæ est: & factus libidinis reus. non antè veniam meruit à matrefamiliàs, quàm & xxx minarum,& amoris Citharistriæ veniam dedisset filio. Primus actus est in colloquio Daui & Getæ: per quos discit populus argumentum. Secundi actus tenor continet aduentum senis turbulentum,& eiusdem surgium aduersus Getam & Phædriam. Tertio actui attribuitur licigium senis & Phormionis. tum consultatio cum aduocatis. tũ Antiphonis in scenam reditus,colloquiúmque cum Geta, tum lenonis & Phædriæ colluctatio. tum adhortatio Getæ de inueniendo argento ad redimẽdam Phædriæ Citharistriam. Quartum actum ista concelebrant: aduentus Chremetis,eiusdémque cũ fratre deliberatio per errorem de eiicienda Phanio,Getæ verba de fallendis senibus: Antiphonis oratio apud semetipsum de amore tractantis. Getæ rursus cum senibus callida,& mox cum Antiphone de eadem causa simplex disputationenum inter se colloquium de expulsione mulieris. & ad extremum verba Chremetis agnoscentis nutricem,ac per eam filiam suam cum Antiphone coniunctam. In quinto actu per Demiphonis errorem Phormio accipit argentum dotis nomine: & conuenitur Nausistrata vt exire domo compellat Phanium. nunciatur Antiphoni & Phormioni per Getam, Phanium à patre agnitam,permissámque vt vxor habeatur. quæ cum ita nupta sit,exposcitur argentum à Phormione per rixam senum: à quibus ille oppressus,rem omnem aperit Nausistratæ,ad quod primùm irata, vt in tali re vxor,mox lenitur in fine fabulæ: & tutissimum à patris iracundia præstat Phædriam.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CHREMES & Demipho fratres Athenienses erant. Chremes Athenis vxorem diuitem,ac bene dotatam duxerat Nausistratam: & ex ea susceperat filium Phædriam. habebat Nausistrata,præter cæteras opes,opima prædia in Lemno. eò igitur Chremes quotannis,ad ea locanda capiendósque fructus commeabat. dum illic residet,pauperculæ cuiusdam mulieris amore correptus,eam quoque ducit vxorẽ, & ex ea suscipit filiam Phanium: ac,ne res emanaret commutato nomine, Stilphonem se Lemni vocari iubet. detrahebat autem è fructibus prædiorum vxoris Athenensis,quantum satis esset ad illam alteram vnà cum filia nutriendam: dein se Athenas reuersus,aut calamitatem,aut vilitatem, aut tale aliquid causabatur. Erat Demiphoni filius Antipho. Cùm igitur Phanium quindecim iam haberet annos,conueniunt inter se Chremes & Demipho, vt Chremes quidem & Lemniam vxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret: Demipho verò Phanium filio suo vxorem daret. eius rei causã proficiscitur in Lemnum Chremes. eodem tẽpore accidit, vt Demiphoni quoque iter esset in Ciliciam. abeuntes ambo, Getæ (is Demiphonis seruus erat) filios committunt suos. profectis senibus, Phædria se statim Citharistriæ cuiusdam amore implicat. Sed hoc incommodi,quòd, qui a lenone amaret, quod daret, nihil habebat. interea vxor è Lemno, quæ, propter paupertatem, viri diutiùs fortè,quàm solebat,morantis aduentum expectare nõ pósset,conscensa naui,Athenas vnà cum filia,& nutrice ipsius venit. quærunt Stilphonem. frustra. Athenis,qui quenquam eo nomine nosset,reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam ægritudo ceperat) moritur. ei funus vnà cum nutrice procurantem Phanium cùm aspexisset Antipho,subito amore illius exarsit. venit ad nutricem postridie, vt eius sibi copiam faceret,obsecrans. illa se nisi vxorem duceret,facturam negat. illi,cùm & quiduis facere cuperet, & patrem absentem vereretur, parasitus Phormio hoc consilium dedit. lex erat Athenis, vt orbas puellas,qui eis genere proximi essent,ducere,aut,si id nollent, dotem eis dare cogerẽtur. Ego,inquit parasitus, simulabo,me patri virginis amicum fuisse, ideóque causam illius suscipere: vocabo te in iudicium,tanquam illius cognatum,tecúmque lege agam,vt eam ducas. tu ita te defendes,vt mihi facilem victoriam præbeas: ita condemnabere. sic fiet, vt & tu potiaris tua,& patre reuerso,paratam excusationem habeas. ita fiunt omnia. vt parasitus suaserat. cõfectis iã nuptiis, eodẽ die ambo redeunt senes. turbati vterque: ille, quòd filius indotatã vxorẽ se absente duxisset: hic, quòd vereretur, ne, erepta sibi hac colloccãdæ filiæ occasione, tota res fieret palám. eo ipso die, leno, citharistriæ, quã Phædria amabat, dominus, nisi sibi pro ea triginta minæ darentur, venditurũ se eam minitabatur. ad eas conficiendas hanc fallaciã Geta cõfingit: ait senibus, se cũ Phormione collocutum: Phormionẽ verò, si sibi dotis triginta minæ darentur, paratũ eã vxorem accipere, quã duxisset Antipho. eã pecuniam Demipho à Chremete sumptã numerat Phormioni. is eam Phædriæ, Phædria lenoni pro amica tradit. cùm hæc iam confecta essent, agnoscitur Phanium. ibi verò senes gaudere, quòd quas nuptias ipsi facere mallebantur, eæ ipsis absentibus, atque inscientibus factæ essent. sed dolebãt, sibi periisse triginta minas. eas dũ à Phormione, primo blanditiis, postea

etiã per vim eripere conãtur: Phormio, qui iam de duabus Chremetis vxoribus, déque tota re intellexerat, inclamat Nausistratã, eíque aperit omnia. Illa, cùm aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filiíque ipsius iudicio omnia se permissuram pollicetur.

ARG.

PROTASIS.

CVM Antipho absente patre puellam quandam vnicè deperiret, nec posset ea potiri, nisi vxorem duceret; erat enim ciuis Attica) fortè nuptiæ confectæ sunt technis syncophãtæ cuiusdam Phormionis. Is enim ex composito diem dicit Antiphoni, fingit puellam ei cognatam esse, neque quenquam alium propiorem cui nubat, facile est vincere non repugnãtem. Ita legibus ducere cogitur Antipho. EPITASIS. non probatur auaro patri, vbi rediit, factum, vt qui malebat filio opulentam aliquam & dotatam obtrudere. Quare cum Phormione expostulat, cur in has nuptias se absente filium coniecerit. Tandem pacíscitur etiam mercedem, minas triginta, si receperit ad se puellam. Ibi verò & Antipho in discrimen venit, ne per eam conditionem ipse vnicè charam & iucundam coniugem amitteret. CATASTROPHE. Intereà domũ redit & patruus Antiphonis, hic fidem facit puellam Antiphoni nuptam, ex se in Lemno susceptam esse, vbi cum muliercula quadam consuescerit, gaudétque ita casu cecidisse, se absente, vt is duceret, quem máximè ipse generum cuperet, & paulò antè ambibat. Ita fit vt & Antipho retineat vxorem, & nuptiæ patri probentur. SECVNDA CATASTROPHES PARS. Porrò triginta minæ quos ludos reddidere? Has extorserat Phormio: quanquam dissimularet alteri adolescenti Phædriæ, qui citharistriam mercaretur: & iam perierat pecunia: quàm cùm reposcunt senes, syncophãta prodit Chremetem apud vxorem, & docet consuesse cum alia quadam peregrè, símúlque impetrat, vt Phædriæ id argentum condonetur. Estque ridicula admodum κατασκοφὴ pars, vbi mulier maritum obiurgat, parum memorem fidei suæ.

PROLOGVS.

ARG. [M] In hoc prologo, vt in omnibus aliis, Terentius legem Comicam negligit. Non enim ad argumentum narrandum, & reliquum Comœdiæ corpus manifestandum, sed vt priuatim authori seruiat, afflictus est. Nam cùm ab æmulo suo L. Lauinio conuitiis exagitatus, & grauiter lacessitus sine suo merito in populi contemptum se vereretur adduci posse, eodẽ vsus animo non calumniatur, sed vera crimina ad defensionem sui impingit. Igitur quàm potest maximè criminando in odium personam rapit, & accusando illius ignorantiã, fauorem, beneuolentiam, & attentionem à spectatore meretur. Status est iuridicialis absolutus: nam vitia L. Lauinii apertè designat. [V] Est autem prologus mistus, continens recriminationem, defensionem, & petitionem. Quare est ἀναφορικὸς, cùm malefacta regerit, est & συστατικὸς, cùm & fabula & Poëta commendatur. *Theses.* 1 Imperitorum est, doctos conuiciis proscindere. 2 Sæpe magis actoris virtute stat Comœdia, quàm Poëtæ. 3 Prologi Terentiani occasio subinde ex aduersariis sumitur. 4 Qui quæ vult dicit, audiet quæ non vult. 5 Moderatioris ingenii est, non lacessere, sed respondere.

Vers. gen. Iambici senary, siue trimetri acatalectici.

[I] D. Hoc initium à destructione personæ aduersarii sumitur, coniectam cum insinuatione personæ Terentianæ.

POSTQVAM *Poëta vetus Poë-* flaisi 1
tam non potest
Retrahere à studio, & transdere hó- bdsbip 2
minem in otium: R. *Al.* [tradere].

Postquam) [V] In Lauinium aduersarium inuehitur, cuius temeritatem & insciti am exagitat. [D] Nota postquam apud veteres nõ præterito modò, sed etiam præsenti tempori adiungi. Vt, Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. Quanquam sunt qui Postquàm simpliciter pro quoniam accipi velint. *Postquàm Poeta vetus*) Qui iam diu est, non qui iam diu fuit. Ergo vt vinum, Vetus: nõ Vetus, vt Ennius. *Poëta vetus*) [L] Ad contemptum & vituperationé, vt quæ ætate corrupta sunt, verlegen. *Postquam P.v.P.*) [D] Iocunda repetitio: vt, Diua deam. &, —Notos pueri puer indue vultus. *Postquàm P.v.P.n.p.*) ἀντίθετον primum per εὐλογίαν primam, ita vt extrinsecus nouum audiri Poëtam oporteat.

Retrahere) [V] Id quod imperiti nequeunt, neque alios cósque peritos addmittunt. *Retrahere à st.*) [D] Sic loquitur, quasi rem scenicam magis lædere voluerit Lucius, quàm Terentium

3 assisp *Maledictis deterrére ne scribat, parat.*
4 aissi *Qui ita dictitat, *quas ánte hac fecit fábulas,*
5 asissi *Tenui esse oratióne, & scriptúra leui:*
6 asidsp *Quia nusquam [scripsit] insánum adolescéntulum* D. *Al.* [fecit].
7 sibssi *Ceruam vidére, fúgere, & sectári canes,*
8 assai *Et eam ploráre, oráre vt súbueniat sibi.*
9 ssadsp **Quòd si intelligeret, cùm *stetit olim noua,*
10 {sbiii / sbd *Actóris ópera magis stetisse, quàm sua:*

*L. Prosopopœia: qua μιμητικὸν refert criminationé aduersarii, vt imperitiam eius ostendat.

*Accusatorem accusatus accusat. *G.* [sit] *nec eliditur nec corripitur.* *L. Occupatio.

rentium. Transdere) Transdere veteres sonantiùs, quod nos leniùs dicimus Tradere: vt Tralatum, nos translatum à contrario. *Et transdere hom.*) Comicè & venustè inseruit Hominem: vt, Leuibus huic hamis consertam, auróque trilicem Loricam: quã Demoleo detraxerat ipse Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto: Donat habere viro decus & tutamen in armis.

3 *Maledictis*) [V] Postrema imperitorum tela sunt conuitia. *Maledictis det.*) [D] Sensus hic est, Ipse se, inquit, aduersarius fatetur victũ, qui à rebus exclusus, ad verba delapsus est. *Maledictis det.*) Deest Eum. vt, Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam Connubio iungam stabili.

4 *Qui ita dictitat*) Impudentiam ostendit per frequentatiuum verbum. *Quas ant. f. f.*) Et hic lentum accusatorem facit, qui præterita ingerat, & de quibus iam sit iudicatum in melius. [V] μιμητικὸς verba criminatoris refert, quibus & stylum fabulæ, cùm ait orationem tenuem, & scripturam leuem, videlicet χαρακτῆρα humillimum, & argumentum improbat. Siquidem hîc nihil Tragicum esse videat, cuius hîc periphrasis, ex furore adolescentis venantis, & ceruæ ploratu. In hoc sanè argumento sublimior stylus requiritur, vbique hic ἀσυμφωνίας dominatur. Ignorat autem Lauinius Comœdiæ decorum, quòd tenuis stylus sit prima Comœdiæ virtus, & Tragicũ parũ appositè in Comœdiam inseritur. Vnde defendendo, Lauinium simul criminatur, qui eisdem, quæ Tragœdiam magis decuerant, sed satis ridiculè adhibuerat.

5 *Tenui e.or.*) [M] Hoc est facili, vulgari, & propémodum triuiali: non enim ad subtilitatem pertinet. *Tenui e.or. & scr. l.*) [D] Imperitum inducit criminatorẽ, qui hoc obiiciat, quod proprium debet esse Comici styli. Reuera autem hoc deterior Menandro Terent. iudicabatur quòd minùs sublimi oratione vteretur, quod ipsum nunc purgat, dicens in Tragœdia alciora transire posse.

Quia n. inf. scr. adol.) Ideò videmur leues, tenuésque inquit: quia non in Comœdia prodigia facta sunt, & Tragœdias concitauimus. Et callidè hîc non solùm errorem reprehendentis, sed etiã imperitè scripsisse ipsum ostendit Lucium Lauinium. *Adolescentulum*) Vt Comicam personam ostenderet, artificiosè imminuit Adolescentulum, quò magis persona à sublimitate discederet. 6

Ceruam v.f.) & f.c.) Hic affectus à Comœdiis remouendus est. 7 *Ceruam v.f. & f.c.*) Ambiguitas per accusatiuum casum, perseuerans vsque ad vltimum, de industria. vt etiam ipsa perplexitas odiosa sit. [B] vt ipsa etiam orationis perplexitas odiosum faciat aduersarium.

Et eam pl. or. vt f.) [D] Hæc omnis πάθος Tragica est: & ideò in Comœdia vitiosè inducitur. 8

Quod si intell.) [V] Reus accusatorem accusat. Siquidem Lauinii poëma steterat, id est, populo probatum fuerat non per Poëtam, sed per actorem. Huc actionis virtus afferẽda est, cui Demosthenes primas, alteras, & tertias tribuit. *Cùm st. ol. n.*) [D] Bene hoc positum est. potuit enim responderi, Cur igitur sterit, & non exacta est à populo? *Cum sterit*) [M] Fabula, vt ait Donatus, cùm probatur, stare dicitur. *Cùm st. ol. n.*) [D] Rectè Olim: quasi dicat, Cùm adhuc Terentius non scriberet, penuria meliorum est probata. Deinde quod ait Noua, hoc significat, omnia carmina nouitate ipsa commendari, etiamsi nullius momenti sint. [L] Nouã vocat, quæ ante hanc scripta fuit. 9

Actoris op. st.) [D] Vna opera & suffragium scenicorum comparat, & lædit aduersarium. *Magis stetisse*) [B] Horatius significare volens fabulam non eiectam. sed ad finẽ vsque peractam, dicit illam stetisse fixo talo. Nec aliter tribuit fabulæ talũ, quàm nos libro calcem, & volumini vmbilicum tribuimus. 10

Mss. [*Minùs multò audâcter, quàm nunc ladit,*] *láderet:* ssfffsp a 11

Minùs multò audâcter, quàm nunc ladit, ssfffsp 11

Et magis placêrent, quas feciſſet fábulas, ssffisfi d 12

Nunc ſi quis eſt, qui hoc dicat, aut ſic cógitet: fffisp 13

Vetus ſi Poëta non laceſſiſſet prior, ssfffisp a 14

Nullum inuenîre prólogum potuiſſet nouus fibdfsp 15

Quem díceret, niſi habêret cui malediceret: fisfsap 16

Is ſibi reſpônſum hoc hábeat: in médio ómnibus dfdiap 17

Palmam eſſe póſitam, qui artem tractant Músicam. sbfffsp 18

Ille ad famem hunc ab ſtúdio ſtúduit reícere: fidddp 19

Al. [reijcere:] ſed verſus poſcit vt alterum i abijciatur.

Hic reſpondêre vóluit, non lacéſſere. fsbfisp 20

Benedictis ſi certâſſet, audiſſet bene: affiisp 21

Quod ab ipſo allâtum eſt, ſibi eſſe id rellâtum afffisp 22

putet.

11 *Minùs m. aud.)* Dnouè dictũ Minùs multò audacter: vt cùm dicamus nos, minùs audacter.

13 *Nunc)* Vδευτερολογῶ prologi & reſpõſionis neceſſitatem oſtendit. *Nunc ſig. eſſe q. h. d. aut ſic cog.)* D Omne quod in mentem venit aut cogitamus, aut dicimus: vt Virgili. Et mihi iam multi crudele canebant Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant. Hic ſenſus eſt, Nunc ſiquis eſt, qui hoc dicat, aut cenſeat, Improbus eſt Terentius, qui omnes prologos de maledictis facit: habeat is hoc reſponſum ſibi, aduerſarium coëgiſſe qui prouocauerit. Nam quid faceret Terẽtius, cùm de palma artis Muſicæ certandum videat eſſe ſibi?

14 *Laceſſiſſet pr.)* Aut Laceſſiſſet abundat, aut Prior.

15 *Nullum in. prol.)* Prologum modò, non hominem ſed verba ſignificat. *Nouus)* Hîc quod ſuprà prætermiſit, Vereri ſuppoſuit Nouum.

16 *Niſi hab. c. mal.)* Mirè Haberet; quaſi dubium non ſit maledicendum eſſe Luſcio.

17 *Is ſibi reſponſum hoc habeat)* Huic rei per qualitatem reſpondet, aduerſarium cogere, vt ſic agat. *Is ſibi r.)* M Defenſio eſt legitima. V apta contra accuſatorem, tum à conſuetudine certantium in Muſica, hoc eſt, Poëtica, in qua palma præmiũ victoriæ ἄθλον Græcis in medio propoſita fuit: tum ab æquo, quia prouocatus reſpondere voluit. *In medio palmam omnibus eſſe poſ.)* D Senſus hic eſt, Inueniret inquit: ſed maluit, cùm de palma certandum ſit, aduerſario reſpondere lædẽti. Verum oratoriè manifeſta ſoluere non curauit, hoc eſt, nullum inuenire prologũ potuiſſe Terentium. & hoc enim obiiciendũ fuit omnibus, & nouis, & veteribus Poëtis. Palmã pro cauſa certaminis poſuit. Et ideò non eſt mirandum, ſi pugnant quibus cauſa certaminis præſtò eſt. *Palmam eſſe)* M Palma ſtudium victoriæ, vel ipſe finis, vel caſus. *Qui art. tr. m. Muſ.)* D Virgil. --Nec quicquid vbique eſt Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem. Et τεχνογραφικῶς, pro, qui Comœdias ſcribũt.

Ille ad f. h. ab ſt.) Hîc maximè incipit ſolere quod ſibi ſuperiùs ipſe propoſuit. Nunc quid eſt, inquit, Poëtam vituperare, niſi ad famem reiicere? nam Poëtæ probi ſuas vendebant fabulas, & harum pretiis alebantur. V Satis quoque de Plauto, de Næuio, & aliis quibuſdam conſtat, vt ſibi victum quæſierint. Alluditur quoque ad munera, quæ ob ſpectacula ἐπισήμεια dicebantur. *Ille ad f. h. ab ſt.)* D Cur laceſſitus reſpondet? certamen eſt, inquit. *Ab ſtudio ſtuduit)* Venuſtè: vt, Luſerat ludum, & pugnam pugnauit.

Benedictis ſi c.) Quia ſuprà dixit, In medio omnibus palmam eſſe poſitam, quaſi dicat, Quicquid in certamen venerit, in eo vincendos æmulos eſſe. *Certaſſet)* ἔριν τὸ prouocaſſet: ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. Virg. --Nec te certaſſe priorẽ Fœniteat. *Audiſſet bene)* Bene audire, eſt bene dici, laudari.

Quod ab illo all. b. eſt) Id eſt, maledictũ. *Quod ab illo all. eſt ſ. e. id r. p.)* Prouerbiale eſt, Quod dedit, recepit. Et geminauit L: vt, Relliquias Danaũm.

23 dſdſſſl *De illo iam finem fáciam dicúndi mihi,*

24 ſſiſſp *Peccándi cùm ipſe de ſe finem non facit.]*

R. [faciat? per interrogationem. A *ſed verſus non conſtat, niſi in vltima ſede brachyſyllabus pro iambo collocetur.*

refert quod allatũ eſt, i. accuſatorem accuſat, criminatorem criminatur.

25 ſbſiſp *Nunc quid velim, ánimum atténdite: appórto nouam,*

Epidicazómenos, agẽs de poſſeſſione rei, ſeu vindiciarũ. *Epidicaſia*, lis vindiciarum.

26 bdſiſp *Epidicazómenon quam vocant Comœdiam*

Phormion, tegiculũ, quo pauimentum inſternitur: inde Phormio ſeruile nomen.

27 ſiſiſi *Græci, Latíni Phormiônem nóminant:*

28 aſdbſi *Quia primas parteis qui aget, is erit Phórmio*

29 aſſiſi *Paraſitus, per quem reſagêtur máximé.]*

R. [geretur maximé.]

30 iſiiſp *Volúntas veſtra ſi ad Poëtam accéſſerit,*

31 bidſip *Date óperam: adéſte æquo ánimo per ſiléntium:*

* M. Poſtulat attẽtionem.

32 dſſſſp *Ne ſímili vtâmur fortúna, atquè vſi ſumus,*

23 *De illo i. f. f. d. m.)* ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τῶ λέγοντος. V Modeſtia eſt, cùm rixoſis non ſemper reſpõdeatur, in quibus reſipiſcendi nulla ſpes eſt. Catonianum eſt, cum rixoſis non multum eſſe contendendum. Nam rixando rixoſus & ipſe efficitur. *Dicundi mihi, Peccandi c. i. de ſe f. n. f.)* D Et Mihi, & De ſe propriè poſitum eſt: & præterea ἀμφιβολία.

24 *Peccandi)* Maledicẽdi. *Peccandi c. i. de ſe f. n. t.)* Priùs inquit, Ego de illo finẽ faciã, quàm ipſe de ſe. An, Priùs dicẽdi ego faciam, quàm ille peccandi finem? *Non facit*, pro non faciat: vt, Mirũ, ni ego me turpiter hodie hic dabo.

25 *Nunc quid)* L Poſtulat attentionem prolato nomine fabulæ. *Nunc quid)* V Iam eſt ἐπιδιηγηματικὸς, in quo tamen inſcriptionis cauſam magis adiicit, quàm vt argumentum ſubindicet. *Nunc q. v. an. att.)* D Deeſt Quæritis: vt ſit, Nunc quid velim, quæritis? animum attendite. *Apporto nouam)* Nouam, Latinã dicit.

26 *Epidica.)* Vἐπιδικάζεσθαι eſt in iudicio quippiam aſſerere, quæ actio Latinis vindiciarum dicitur. Vnde cum Phormio litem vindiciarum ſeu ἐπιδικαζόμενον Antiphoni de puella intendit, Phormio fabula dicta eſt. Quid nam ſibi Vindiciarũ nomen velit, Budæus diligenter in annotationibus π obſeruauit. M Epidicazomenos, qui experitur iudicio, & actionẽ aliquam intendit. ἐπιδικάζομαι, id eſt, iudicium tento, & iure ago. *Epidicazomenon q. v. Com.)* D Hîc manifeſtè errat Terentius. nam hæc fabula quam tranſtulit, Epidicazomene dicta eſt à puella de qua judicium eſt: cùm ſit alia Epidicazomenos eiuſdem Apollodori. Debuit ergo dicere Epidicazomenem Græci, Latini Phormionem nominant. φόρμιον tegiculum dicunt Græci, quo inſternitur pauimentum: vnde de Phormio correpta prima ſyllaba apud Apollodorum eſt. Non ergo à formula, vt quidam putant, dictum eſt. Ergo inde paraſitus viliſſimæ conditionis homo, nomen accepit.

28 *Quia partes primas qui aget)* Primas nunc, maximas ad actorem enim retulit, Cicero, Sæpe illum qui eſt ſecundarum aut tertiarum partiũ. B Aſconius Pædianus. Comœdia quinque actus habet, hoc eſt, qui inquies ducitur in ſcenam. Eſt ergo perſona primarum partium, quæ ſæpius actu regreditur. Secundarum, & tertiarũ, quæ minus minúsue procedit. *Phormio eſt)* D Si à formula eſſet nomen Comœdiæ, primam produceremus ſyllabã: ſi à Phormione, corripere debemus.

29 *Per quem)* V Hinc colligenda eſt inſcribendarum fabularum occaſio. *Per q. res ag. max.)* D Quia primæ partes etiam aliud ſignificant. non ergo nunc primum actum dicit, ſed ſummas partes. Et bene Maximè: quia & per alios.

30 *Voluntas v. ſi ad P. acc. Date op.)* Si voluntas acceſſerit: pro, ſi faueritis. Nouè ſic voluntatem, pro fauere poſuit.

31 *Date)* V Ariſtoteli eſt αἴτημα, aliis ἀξίωσις. *Adeſte aq. an.)* D Fauor in Comœdia ſilentium ſpectatoris eſt. Rectè ergo addidit Per ſilentium. *Æquo animo)* Nũc propoſitio eſt.

32 *Ne ſim. vt f. a. vſi ſ.)* Ne populum læderet, fortunã maluit accuſare. V Ex hoc loco colligitur Hecyram ſignificari, quæ ſemel atque iterum explosa fuit, ſicut in proximæ fabulæ prologo paret. Apparet quoque hanc poſtremam eſſe fabulam. Malè igitur hanc Hecyræ antepoſuerunt.

* Per hoc D apparet Hecyram ante Phormionē actam esse: cui cōtigit id quod queritur, populū subaccusans.

*Cùm per tumúltum noster grex motus loco est: fissi 33
Quem actôris virtus nobis restítuit locum, fisip 34
Bónitásque vestra adiútans, atque æquanímitas. aisidi 35

33 *Noster grex.m.l.est.*) D Locus, est distributio temporū, quæ cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab Ædilibus. vnde loco moti dicitur, qui suas horas non obtinuerit inter præcedētes & consecuturos. Ergo propriè. Sic & Cicero, Loco & ille motus est, cùm est ex vrbe pulsus.

34 *Quem actôr.v.*) Vbique laudat actorem. est enim Poëtæ vtile. *Quem act.v.*) Qui exclusus toties, animum non abiecerit, sed perseuerauerit agere, ideò virtus. V Actor & spectator benignus & æquanimus non parum fabulam illustrant. *Restituit locum*) D Bene repetiuit Locum, vt ἐμφατικῶς vitaretur ne Quem tumultum dicere videretur.

Bonitásque v.a.atq;aq.) Bonitas in omnibus generaliter rebus est: Æquanimitas in spectando. An Bonitas in probandi his quæ bona sunt: Æquanimitas in ignoscēdis vitiis atque delictis? An παυτοκρατορία An Bonitas circa omnes: Æquanimitas circa Terentium? *Bonitásque vestra*) Ne totum actori tribuens, nihil populo præter culpam reliquisse videretur, honoris causa hæc addidit. *Adiutans*) Sic vetteres dicere maluerūt quàm adiuuans. *Æquanimitas*) M Nam spectatores dicuntur æquo animo adesse, cùm in bonam partem, ea quæ aguntur, referunt, & interpretantur.

ACTVS I. SCENA I.

ARG. D Quod in omnibus ferè Comœdiis, in quibus perplexa argumenta sunt, fieri solet: id in hac quoque Terētius seruat: vt πρωταγωνιστὸν πρόσωπον, id est, persona extra argumentum, inducat: cui dum ob hoc ipsum, quod veluti aliena totâ fabulâ est, gesta res narratur, discat populus textum ex continentia rerum, sítque instructus ad cætera. In hac autē scena, quæ docēdi atque instruendi spectatoris causa inducitur, mirè extrinsecus lepores facetiæque cernuntur, & sales Comici. Id enim est artis Poëticæ, vt cùm narrationi argumenti detur opera: iam tamen res agi, & Comœdia spectari videatur. P Hîc igitur Daui persona extrinsecus eo animo Getā cōueniſſe videtur, vt ei redderet pecunias quas ab eo mutuas sumpserant, quæ dandæ erant hæræ Antiphonis vxori. V Egregiè verò affectus, & sensus popularium in dominos ὡς δωροφάγους conqueritur. Namque Dauus sui popularis peculium muneribus honorariis expilari ait. Est autem hæc sequentis narrationis παρασκευή. *Thesēs.* 1 Vel tenuioris fortunæ homines ditioribus donant, & frequentiùs. 2 Frugalitas seruilis in Geta depingitur. 3 Vxores parta non tanti faciunt, sed cuncta abripiunt. 4 Peculium multis largitionibus exhauritur. Est autem hîc conquestio de sui Getæ infortunio. M Hominis stulti & inconsyderati credulitatem, qui in suum vsum, quod dederat, conuersum iri arbitratus, seipsum bonis explet, & aliis causa est cur genialiùs viuant. Sic enim plerunque circa amatores vsu venire solet, qui cùm pueros suscipiunt, atque matribus, aut nutricibus pecuniam pro educatione persoluunt, tamen in vsum pueri nihil cedit, sed à nutricibus vt plurimum omne absumitur. Est ergo videndum, cui, & quo modo, & quando quippiā detur vt bene monet Aristoteles.

Vers.gen. Et hi quoque senarij.

DAVVS *seruus.*

Dauus hîc protatica persona est, nihil ad argumentū Comœdiæ spectās. *Go. Populares ser

AMICVS *summus meus, & *populâris Geta* isddsp 1

1 *Amicus*) V ἐπεξηγηκὸν breuissima copiam pecuniæ paratam exponit. *Amicus s.m. & p. G.*) D Insinuatio personæ eius quæ inducitur ad audiendū. Et vide seruum ostendi Dauum: & non ostendi cuius seruus sit. *Amicus s.m.*) Causa cur in scenā procedat Dauus. *Amicus*) A voluntate. *Popularis*) A fortuna. Populares, eiusdem conditionis gentísque. Sallustius. Popularis sui sceleris. Et Popularis, populo amatus: & Popularis ciuis: & Popularis humilis: & Popularis vilis, è populóque factus: vt si quis dicat sordidum, populare ciuem. *Populares*) V Eiusdem conditionis aut nationis. Nam Geta à Getis populis nomen habet, sicut Dauus à Dacia, quam olim Getiā dictam esse nonnulli arbitrantur. Alibi quoque pro ciue

ui qui dominis pō pulicíusdē seruiūt.

*L. Eclipsis sub. Rogauit.
*D. Mirè se applicat argumento.

*L. Exclamatio querentis de iniquitate fortunæ.

2 Is-sai isb *[Heri ad me venit: erat ei de ratiúncula*
Mu.[Here].
3 fisisp *Iam prîdem apud me rélliquum [pauxíllulum]*
R. Al.[pausillulam].al.[pusillulum], sed depravatē fisiip.[relliquum] per geminum ll scribendum.
4 fidssi *Numôrum: id *vt conficerem. conféci: áffero.*
5 isissi **Nam herilem filium eius duxísse aúdio*
6 fsiisp *Vxôrem: ei credo munus hoc corráditur.*
7 isisdi **QVAM INIQVE comparâtum est, hi qui minus habent,*
8 sbisap *Vt semper áliquid addant [diuitióribus!]*
9 fisisi *Quod ille vnciâtim vix [de meménso] suo,*
Al. de dimensō].R.al.omittitur[de].sed perperam.MU[demenso rio positum eum Mide].D Serui quaternos modios accipiebant frumenti in mensem: nàs: vt sit, D Ditiori- & id Demensum dicebatur: & vtrum à mensē, an à metiendo, incertum est.

bus pro minus pauperibus.

ciue accipitur, vt in Eunucho. O populares, ecquis me viuit hodie fortunatior! Significat item plebeium & humilem, id quod Plautus satis arguit his verbis: Præstat, inquit, esse popularem diuitem, quàm nobilem pauperem. Vnde est, popularitas mihi tecum intercedit.

2 *Heri ad me v.*) P Propter cognationem E. & I, literarum non dubitarunt antiqui & Here & Heri dicere, & Mane & Mani, & Vespere & Vesperi. *Erat ei de rat.*) Deest Nam: sed mirè subtractum est. *Erat ei de rat.*) Moraliter intulit, Erat ei. magis enim facetum & Comicum est, cùm ἀσυνδέτως infertur, quàm si diceret, Nam erat ei. *Erat ei de r.*) Opportuna diminutio in re seruili, Ratiuncula, & Pauxillulum. *Ratiuncula*) M Diminutiuè, vt peculium seruorū intelligamus. quod semper ferè exiguum est. Ratiuncula autem significat suppurationem aliquam restantem.

Iam pr.ap.me rell.) D De argumento sumitur causa colloquii. Nam debui, inquit, Getæ: & ille me exigit, vt numeretur domino ob nuptias factas. *Pauxillulum*) Quartus gradus diminutionis, paulum, paululum, pauxillum, pauxillulum.

3

Id vt conf.) B Miosis est opportuna in re seruili, subaudi Monuit, vel Regauit. De hoc schemate vide Quintilia. in VIII. *Id vt conf.*) D ἔκλειψις prima. Et Conficerem propriè. nam fieri pecunia dicebatur. Sallustius, Quæ pecunia ad Hispaniense bellū Metello facta erat. V Conficere pecuniam, gelt ζusamen bringen. *Conficerem*) D Quia in promptu nō erat. *Cōfecisse, offero*) Bene: quasi reddendi moræ non habere causa fuerit.

4

Nam herilem) V αἰτιολογία coniecturalis cur Geta exegerit nomina, id est, postularet vt æs alienum conficeretur. *Nam herilem fil.*)

5

Quam iniq. est) Miro ἰδιωτισμῷ morem pro lege conqueritur, Garrulos seruos & sententiosos amat Comœdia: tristes & parcè loquentes Tragœdia. *Quàm iniq.*) V Indignabundus hanc sententiam affert, & est formula amplificandi Oratoribus communis, vt de specie diquri à generali propositione ordiantur. Ab iniquo autem indignitatem exaggerat. *Comparatum*) D Constitutum est lege. Et Hi qui minus habent, & Ditioribus dixit: ne diceret, Serui dominis: vult enim latiùs patēre quod dicit: & generalem esse sententiam.

6

Vt s.al.add.). Mirè non Dent, sed Addant, & non Aliquando, sed Semper. *Addant dit.*) B His quæ habent illi, adiiciant.

7

Quod ille) D Doctè ad singularem numerum transit à plurali. *Quod ille*) Redit ad Ge-

Al [defraudans]. *Suum [de]frúdans [gé]nium, compârsit miser,*
Id' illa vniuêrsum abripiet, haud exístimans
Quanto labôre partum. porrò autem Geta
Feriêtur álio múnere, vbi hera pepérerit:

Feritur munere, nõ qui recipit, sed qui dat præsertim inuitus.

ísdfsp 10
{ cidisi 11
{ f
sijfsp 12
absbbp 13

tam. *Vnciatim)* M Id est, per paucos, & singulos obolos, abstrahẽdo scilicet semper duodecimam partem dimensi. *Vnciatim)* D Sic veteres, Multa vnciatim. Cùm expensa pecunia ferretur more veterum: non vt nunc annumeraretur. Assis libra erat: eiúsque partes, vnciæ. Rursus vnciæ vnius duodecima pars, libella dicebatur. Meritò ergo, non per singulos sestertios, neque per singulos denarios, neque per singulos asses: sed id quod ἐπιῤῥβολικὸν minimum fuit, per singulas vncias, vnciatim dixit. Et Cicero, Ecquis Volcatio, si sua sponte veniſſet, libellam vnã dedisset! *Quod ille vnc. v. de d.)* V Alludit ad veterũ consuetudinem, quibus in more positum erat, vt seruis in singulos menses quaternos modios admetiẽtur, qui Demensi nomẽ acceperunt, ex quo per illum mensem victitabant. ex qua agendi consuetudine hoc Terentii dictum manauit. Et Plautinum illud in Sticho, Vos meministis quot Calendis petere demensum cibum, qui minùs meministis quod opus sit facto, facere in ædibus. Apud scriptores inuenio dispensatores & primæ authoritatis seruos Calendis frumẽtum admetiri solitos reliquis seruis. Qui si frugi essent, & modico cibo contenti, ex eo quod de quaternis modiis cõparcere poterant, peculium sibi comparabãt. hoc interdum à dominis se redimentes, vel aliàs vtentes suo arbitratu, vt hic noster Geta qui nuptiale munusculum dat filii herilis vxori. *Dimensũ)* M Dimensum est victus diurnus, qui datur seruis. solet autem mensura appendi, ob id dicitur dimensum. R Est autem Demensum id quod Græcis σιτομέτριον, aut V σιτόμετρον, quasi frumenti mensura. Porrò singuli modii B tritici põdo vicena quaterna XII. vnciarum: vel V octonas chœnicas continẽt, ex qua supputatione quaterni modii duas & triginta chœnicas complectuntur. Cùm ergo in singulos dies vna chœnix cederet, reliquæ duæ superfuturæ sunt. Græcis est χοῖνιξ abacus diuturnus, aliàs dicitur μισοττοφὰ, de qua re prouerbium apud Erasmum, quod est, Chœnici ne insideas, consulito. *Vnciatim)* D Vix potuit & vnciatim, & citò conflari peculium. vt multa pauxillatim, & citò fiunt maxima. Meritò ergo additum est Vix: Sed quid si & vnciatim, & vix & tamen de lucro dedit? De demensũ suo, inquit. Quid si ex abundantia? Suum defrudans genium. Deinde, non Acqui siuit. sed Comparsit. Et ad postremum, Miseri vt iniquitas consuetudinis, comploratione finiretur.

Suum defrudans gen.) Vt contrà, Genialia curare dicitur, qui viuit lautiùs. *Defrudans)* V Vetustum est, hodie dicimus, Defraudans genium, contrariũ est Indulgere genio. M Genium defraudare, est naturæ detrahere illud quod appetere videatur. Genius enim deus naturæ est, & per figuram pro ipsa natura ponitur. B Fraudamus propriè, cum rem debitam subtrahimus. Indulgere genio, est naturæ plus satis dare & animo obsequi.

Id illa) D Nuptã scilicet. *Vniuersum abr.)* Magna virtus penè in singulis syllabis: contra illud quod ait Ille, Illa retulit. contrà Vnciatim. Vix & De demenso suo, Vniuersum. Contra id quod ait. Munus corraditur, Abripiet. Contra, Suum defrudans genium, & Comparsit miser, Haud existimans quanto labore sit partum. *Haud exist.)* Vel intelligens, vel recogitans, ac reputans. *Haud exist.)* Pro, æstimans. Salustius, Si Quirites pacem existimaretis. *Id illa vn. abr. h. exist. &c.)* B Ita vt malè frugi solent filii patrimonium à parentibus relictum deuorare ac profundere, nihil interim cogitantes quanto illi labore ac sudo tribus hoc quæsierint.

Quanto lab. p sit) D Hoc sic pronuntiandum est, quasi nunc ei venerit in mentem. sæpius passurũ Getam, quod semel tolerare grauissimum iudicauerit. *Quanto lab.)* Vt, -- Reliquias Troia ex ardente receptas. *Partum)* Propriè dicitur Partũ, de eo quod labore quæsitum est: quia nullus partus sine dolore est ac labore. *Porro autem G.)* B Dictiuncula ἀναπληρωτικὴ apud Græcos seruit repetitis cum indignatione interrogationibus. Cic. & hîc Terent. per Autem expressit.

Feretur) D Ad paupertatem retulit Terentius. nam & damnum, plaga: & res, sanguis noster dicitur. *Feretur al. m.)* Significanter, non Fungetur munere, sed Feretur, dixit. *Feretur al. m.)* Ex consuetudine, Feretur. Nam & plagam, damnũ: & sumptum, sanguinem nostrum dicimus. *Feretur)* V Id significanter dictum est: Geta à futuris aggrauationibus, quibus premendus deploratur, feretur ait, tanquam flagris: cui rei particula Porrò inseruit, quæ quasi maioris sermonis initio adhiberi solet. *Vbi h. pep.)* D Quæ suprà illa dicta est. V Alludit ad munera puerperarũ.

14 dddssi *Porrò álio autem, vbi erit púero natâlis dies:*
15 bjfsip *Vbi initiábunt: omne hoc mater aúferet:*
16 { Cifsap *Pŭer causſa erit mittúndi. sed [vídeóne] Getam!*
{ f *Alias [videón'].* Cifsap.

I. *Initiabunt*, i. consecrabũt, more Athenienſium, qui hac religione quadam Cereris sacra colebant.

Porrò al. aut.) D Et Alio quod dicit, pro multis pronũtiandũ est. *Vbi erit p. n. d.)* Cum adiectione temporis, cuiuslibet natalis dies melius dicitur, vt natalis locus, & natale astrum. sed Virgilius seruiens personæ rusticæ, --Meus est natalis Iola, inquit: nec addidit, dies. *Natalis d.)* B Qui erit exacto & completo iam anno quo hera peperit. V Hæc munera natalitia, Græcis sunt γενέθλια.

Vbi initiabunt) D Hoc vultuosè pronuntiandum, & sic inferendum est: non quasi hoc solum sit, sed quasi defatigatus sit enumerando occasiones dandorum numerum. *Vbi initiabunt)* Vt quidam cibo & potu: vt quidam, sacris Legitur apud Varronem, initiari pueros Eduliæ, & Poticæ, & Cubæ, diuis edendi & potandi & cubandi: vbi primùm à lacte & à cunis transferunt. quod Virgilius, Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est. hoc annotauit Probus. Sed Terentius Apollodorũ sequitur: apud quem legitur in insula Samothracum à certo tempore pueros initiari more Atheniẽsium: quod vt in Palliata, probandum est magis. *Initiabunt)* V Bifariam hunc locum Grammatici exponunt, vt Initiabunt idem sit, quod potui & cibo firmiori admouebunt. Sicut apud Varronem legitur Initiari pueros Eduliæ, Poticæ, & cubæ, id est, deabus edendi, potandi, & cubandi: quod Probus Grãmaticus in Buccolicis Virgilii annotauit, vbi est, Dea nec dignata cubili, id est, non attigit hoc tempus vt à lacte ad potum transferretur, atque vt suæ nutricis opera somnum iniret. Alii verò, inter quos est Donatus, pro sacris imbuere exponunt. *Initiabunt)* M Hoc est, vbi puero nomen solenne imponent, & diis puerorũ præsidibus & curatoribus eum offerunt. *Omne h. mater auferet)* D Hoc retulit ad offerentis irrisionem, qui putat se puero dare. *Mater a.)* An nutrix? an vera mater?

Puer c. er. mitt.) Propriè dixit Mittundi, de muneribus. *Sed videón' G.)* Locuturum ostendit Getam. Apparet Poëtam nihil putasse amplius addendum ad insinuandam populo personãm Daui: & ideò iam induxit exeuntem Getam, vt sit causa cõmutãdæ orationis. 16

ACT. I. SCEN. II.

ARG. V Est hîc narratio, qua argumentum huius fabulæ exponitur, P nacta Daui opportunitate illud a Geta ipso audituri. Ritè ergo Poëta desyderatum ipsi Getæ Dauũ proponit, quem ea fiducia alloquitur, vt sibi argentum ab eo reddi, ita vt fit, speret. B illi deinde narrat quò sint profecti senes Demipho & Chremes. Qua occasione cœperit amare Demiphonis filius Antipho: L & quomodo captus amore virginis, eam opera parasiti vxorem duxerit. V *Theses.* 1 Peruersum est seculum, quo soluenti debitum agẽdæ sunt gratiæ. 2 Multa incommoda accidunt domi, vbi domini peregrè absunt. 3 Improbus magister, improbus discipulus. Qualis rex, talis populus. 4 Aduersus stimulum calcitrare, difficile est, & insciti. 5 Indulgentia corrumpit discipulos. 6 Amatores malè numati non sunt grati puellis & accepti, itaque oculos tantùm pascant. 7 Spectando puellam magis ardescit amator. 8 Paupertas multis præsertim amatoribus onus graue est. 9 Est duplex pulchritudo, genuina, & affectata. 10 Lex Attica honestatem matrimonii in puellis honestis & generosis exigẽbat. 11 Consensus patris in matrimonio requiritur. 12 Phormiones nihil non sui ventris gratia agunt. 13 Quod fors fert, ferendum est æquo animo. M Quàm violenta res sit amor, quæ præter se nihil pensi habet, sed quemcunque occupat, hunc in pernicioſissimos quosque laqueos ducit, vt nec verecundiæ amplius meminerit, nec bonorum morum respectum vllum habeat, sed parentes iuxtà ac patriam, genus, nomen, famamque in discrimẽ adducere negligit. hac scena exprimitur. Quantulùm enim differt ab insania amor. Cicero Tusculanarum quarto, Maximè autem admonendus est adolescens quàtus sit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior, vt si iam illa ipsa accusare nolis, stupra dico & corruptelas, & adulteria, incesta denique, quorum omnium si accusabilis est turpitudo. Sed vt hæc omittamus, perturbatio ipsa mentis in amore fœda per se est. Et paulò antè, Hæc lætitia quàm turpis sit, satis est diligenter attendentem penitus videre. Et vt turpes sunt, qui efferunt se lætitia tum, cùm

fruuntur Venereis voluptatibus: sic flagitiosi, qui eas inflammato animo concupiscunt. Totus verò iste, qui vulgò appellatur amor (nec hercle inuenio, quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam, quod pluris conferendum. Quæ Cæcilius, Deum qui non summum putet, Aut stultu, aut rerum esse imperitū existimet, Cui in manu sit, quem esse dementem velit, Qué sapere, quem sanare, quem in morbum inijci, Qué contrà amari, quem accersiri, quem expeti. Plato in Sympolio. Etenim vulgaris communisque Veneris amor reuera est & ipse vulgaris: & quæcunque contingit, peragit. Atque ideò quo prauiores abiectique homines amant. Amant porrò fœminas & corpora magis quàm animos, & sine mente potius, quàm prudentes. Ad explendum sanè desyderium inhiant: honestè verò nécne expleant, omnino non curant. Quo fit, vt quo denique sors illis offert, exequantur, & bonum similiter atque malum. [V] *Narrationis dispositio.* 1 Ex affectu læta, propter facti feliciorem successum. 2 A loco scenica. 3 Ex ordine naturalis. Currit enim à principio per medium vsque ad finem. 4 Ex effectu ἀποφαντικὴ. Ostendit enim simpliciter, vt ab Anthiphone vxor ducta sit. 5 Ex membris seu partibus est περιεκτικὴ, perspicua & probalis. Sunt autem membra, peregrinatio senum, curatio seruo delegata, amor alterius adolescentis, puellæ descriptio, Phormionis dolus. 6 Perfecta, cùm cunctas habeat partes. 1 Persona est Antipho. 2 Negotium vel res facta, ducta vxor indotata. 3 Tempus, quia absens erat pater in Cilicia. 4 Modus, quia prudenter & voluntariè duxit, sed dolo Getæ & Phormionis. 5 Locus. Athenis. Itaque legis Atticæ natura obseruatur. 6 Causa est amor, quo adductus, sibi puellæ copiam ab anicula fieri cupiebat. Hic quoque multæ occasiones passim sunt interspersæ, vt tota narratio sit perspicua, & probabilis. *Vers. gen. Rursus & hi iambici senarij siue trimetri acatalectici.*

*D. ἀπροσδιόνυσος] secluda. nã apparet plura dicturum fuisse.

Dauus protatica persona, cui Geta exponit occasionē fabulæ.

* L. Elegãter dictū pro bono & probo.

GETA *seruus.* DAVVS.

	SI QVIS *me quaret rufus.* D. *præsto est, dé-*	ſſſſi 1
	sine. G. *oh,*	
	At ego obuiam conábar tibi Daue. D. *accipe, hem:*	aiſdſp 2
	Lectum est, conuénict númerus quantùm débui.	ſddſſ 3
	G. *Amo te, & non neglexiſſe hábeo grátiam.*	iſſdip 4

1 *Si quis me q.r.)* [D] Mirè Poëta desyderatum Getæ ostendit Dæuum. *Si q.me r.)* De ipso loquitur, à quo reddi sibi debitum sperat. *Si quis)* [V] ἀποσιωπήσεως illud subauditur aut Iube vt me expectet, aut Me abisse dicito. In rufi autem vocabulo est χωποτραμμὸς, quo malitiosum seruum subindicat, atque hic παρεκτικὴ ad futuram narrationem statuitur. *Præsto est, desine)* [D] Tertiæ personæ de se loquens vsus est: quia ille nominatiuum prætulit. [E] Persona enallage est, persona mutatur. Nam Præstò est, pro, præstò sum dixit. De se enim loquitur, ita sentit Thomas Linacer Anglorum decus.

2 *At ego ob. con. t.* D.) [D] Conabar, absolutè, an ἐπιβαρῶς est, vt desit Ire? Et est aduerbium loci. Obuiam. *Accipe)* Præuenit petitionem, dicendo Accipe; & hoc cum gestu offerentis dicitur. Et hoc est quod ait, Confeci, affero.

3 *Lectum est)* Absolutè, nã non dicit quid: vtrum debitum, an argẽtum lectum, Lucilius, Lecti omnes. Atticon hoc est. *Lectum est, s.n.)* Ordinem seruauit, prius enim qualitas, deinde numerus pecuniæ spectari solet. *Lectum est, s.n.q.d.)* Quippe tribus modis debitum pecuniarium soluitur: pensione, Acceptatione, Lectū est: numero, Conueniet numerus, quantum debui. *Lectum)* [V] Exquisitum & probatum: [D] bonum vel splendidum. Vt, —Arma Sereſtus Lecta refert humeris. Quanuis quidam putant Lecta ab eo quod est Lego, dicta. *Conuenuet n.)* [E] Conuenire hîc pro constare posuit. *Quantum deb.)* [D] Prodebitum tibi à me est.

Amo te, & non n.h.gr.) Amat, quòd reddiderit pecuniam: Agit gratias, quòd diligẽter. Et quare? vtrum quia condictum non fefellit, an quia lectum attulerit, & numero congruenti? Et rectè dixit: nam reddidit debita hoc agit, vt etiam gratias agamus. *Amo te, & non n.h.gr.)* Hoc pro gratiarum actione ponitur: & ostenditur verè necessariam fuisse pecuniam. *Amo te)* [V] Gratulandi modus est, & gratias agendi formula Comica. *Non neg.)* [D] In Andria. —Et Id gratum fuisse aduertito habeo gratiam.

5	ſſſdſp / ſſddſi	D. *Præsértim vt nunc sunt mores: ádeò res ſrédijt,*
6	ſſiſp	*Si quis quid reddit, magna habênda est grátia.*
7	ſbiſp	*Sed qd iu es tristis?* G. **egóne! *nescis quo in metu, &*
8	ſiiꝛſi / iiiſ	*Quantò in ſpericulo ſim.* / D. *quid' istuc est?* G. *scies,*
		Mu. periclo ſim.] ſiſiſi *Al. [periculo ſimus.]* ſaxiſi: *& el. ſo s in ſimus [& il in [quid].* ſiiaſi. *Al. [ſim!]* [D] *Pronuntiatiua & interrogantis esse potest.*
9	iiiꝛſi / iiid	*Modò vt tacêre possis.* D. **abĭ sis, ínsciens:*
10	ſuiiſp / ſi	*Cŭius tu fidem in pecúnia perſpéxeris:*
11	iiſbdi / iiſ	*Verêre ſverba ĕi ſcrédere! vbi quid mihi lucri est*
		Mu. [ei verba] iſibdi: *vel* iſibdi.
12	ſiſddi	*Te fállere!* G. *ergo auſcúlta.* D. *hanc óperam tibi dico.*

Al. [redit,] ſſſdſp.

*V. Attentionis est.

[D] *Διάστασις* Comœdiæ.

*D. Duæ perturbationum bigæ sunt: à malis vna, ex cupitis altera. Ergo à malis bigis præsentis rēporis periculum esse dicimus, & futuri metum.

*L. Reprehensio, quam confirmat à maiori.

* D. Mirum compendium narratio-

5 *Præsertim vt n.ſ.m.)* Sic & illud dictum est, —Nanque hoc tempore Obsequium amicos, veritas odium parit. Quia consuetudinis imago est, vituperare præsentia. *Adeò)* [V] Ad id. & est querela de sui seculi peruersitate: & si animaduerteres nostrum non absimile esse iudicares. Dici enim nequit, vt creditores fallantur ab ipsis debitoribus. *Adeò res redit)* [D] Figuratè, pro ita loquens, Adeò res redit, dixit. Et propriè rediisse res dicitur, cùm aliquid peius expectatione contigit. *Ad hoc res redit)* [B] Ita loquimur, si quid non rectè agatur.

6 *Si quis q.r.m.h.est gr.)* [D] Id est, etsi ré non magnam, tamen magna habenda est gratia: hoc enim significat Quid reddit. *Si quis q.r.)* Qui hoc interrogatiuè pronuntiauerit, parum bellè explicat conceptam sententiam. *Haben da est gr.)* Deest. Ei.

7 *Sed quid tu)* [V] παρεκτικὴ sermo extrinsecus à Poëta accersitus est, vt narrandi occasio sit accommodatior. Hinc enim ad argumẽti expositionem ingressus est, cui non parum inseruit particula aduersatiua, quæ digressum ad mentionem alterius rei denotat. *Sed quid tu es tr.)* [D] Hîc admonemur omnem ab initio sermonem Getæ, quasi fatagentis & anxij pronuntiare, accõmodatis præsertim ad vultum verbis. nam & Si quis me quæret. &, At ego obuiam tibi conabar Daue. &, Amo te, & non neglexisse habeo gratiã: in se quoddam contractioris animi occupatique signum habent. *Sed quid tu es tr.)* Sed particula transitum significat ad mentionem alterius rei, Sed quid tu es tristis! *Egóne! n. quo in m.)* Descensus ad argumentũ ab eo sermone qui extrinsecus à Poëta informatus est, iam manifestè apparet. *Nescis quo in m.)* Pronuntiatiuè magis quàm percontatiuè efferendũ est, sic enim solemus de magnis rebus dicere. *Nescis quo in m. & Quanto in p.ſ.)* Vix alterum sustineri potest eorũ quæ vtraque posuit nunc & Metum & Periculum.

Quid istuc est) Fac hunc scire: & narrandi nõ erit locus. necessariò igitur ignarus inducitur Dauus. 8

Modò vt t.p.) Vt, pro ne non. quod si est, subaudiendum est Vide, aut quid tale. [B] vt sit Scies modò, vide vt tacere possis. *Modò vt t.p.)* [D] Verè argumentum est celari id, quòd Antipho non coactus, sed volens duxit Vxorem, *Modo vt t.p.)* Modò, pro tantummodo: vt, —Modò Iupiter adsit. *Insciens)* [V] Imperite per ἀντιφρασιν. [D] Nunc pro inscito posuit. vel Inscientem modò stultum dicit: aliàs ignarum.

Cuius tu fid.) [V] Est à comparatis maiori- 10 bus. *Cuius tu fid. in p.p.)* [D] Sententiosè dixit: quasi in omnibus credendum sit seruaturum fidem esse eum, qui in pecunia seruauerit. Et hoc ideò interposuit, ne longus esset, dũ suadet vt dicat: quemadmodum in aliis fabulis. *Cuius tu fid. in p.p.)* Propriè locutus est de pecunia & Fidem dicendo, & Credere. Nã Fides est eorum, quibus datur. Creditores dicuntur ipsi qui dant. *In pecunia)* A maiore ad minus. *perſpexeris)* Non Inspexeris: sed Perspexeris, quod plus est, dixit.

Verere es verba cr.) Verba cum pronun- 11 tiatione dicit, vt ostendat multum distare inter pecuniam & verba. *Vbi q.m.l.est Te fál.)* Ab vtili coniectura. & bene: quia seruus nihil de honesto dicit. *Vbi quid)* Significantiùs dixit, quàm si diceret, Nihil.

Ergo auſc.) Ergo nunc, velut increpatio 12 tardè facientis est. Quia hic igitur obloquendo impediuerat narraturum, Ergo dixit. Sic

nis, quasi per interrogationem fecit, ne ex alio repeteret.

Mul[simul Iter.]

*B. Lemnos insula est in mari Ægeo.

* Cilicia regio est in minori Asia.

*E. Prouerbialis hyperbolæ de iis qui immensa promittunt.

*D. Præparatio bona, qua & diues & auarus describitur

G.*Senis' nostri Daue fratrem maiorem Chremem [Nostíne?]/D. quid ni!/G. quid' eius gnatum Phædriam? — esfisp a, finsp sis — 13, 14

Si legatur [Nostín'] versus optimè habebit, sfisp: al. omittitur [quid] ante [eius], sed perperam.

D.*Tanquam te./G. euênit sénibus ambôbus ssimul,* — sfdisp — 15

Iter/illi in Lemnum *vt esset, nostro in* Cilíciam — asi sdp — 16

Ad hóspitem antíquum: is senem per epístolas — iisiai — 17

Pellêxit, modo non MONTEIS AVRI *póllicens.* — sdisi — 18

D.*Cui tanta erat res, & supérerat!/G. désinas:* — si sbsi — 19

**Sic est ingénium.* D. *oh, regem me esse opórtuit.* — sdsisp — 20

Virgilius, Ergo age chare pater, ceruici impone nostræ. *Hanc op. t. d.*) Auscultandi scilicet & audiendi. Plus est Dico, quàm do. Dicatur perpetuó: Datur ad tempus.

19 *Senis n. D. ſ. m.*) Dicendo Senis, ostendit & adolescentem se dominum habere. Dicédo Nostri, ostendit esse & alienum. Dicendo Fratrem, non vnum esse monstrauit. Dicendo Maiorem, etiam minoris fecit indicium. Sic argumenti partem maximam nondum narrans, iam in ipsa interrogatione transegit. Hæc autem omnia propter populum sic aguntur. Ideo ille, Quidni dixit, ne sit opus pluribus verbis. *Senis n. D. ſt.*) Mirum compendium narrationis, quasi per interrogationem fecit ne ex alio repeteret. Sic Virg. Fando aliquid, si fortè tuas peruenit ad aures, Belidæ nomen Palamedis, & inclita fama. Et, Nostín' hanc quam amat frater in Eunucho. *Chremetem*) [V]Personæ est notatio, & ipsius Phædriæ.

14 *Quid eius gn. Ph.*) [D] Non dixit, Quid Phædriam: sed addidit, Eius gnatum, vt magis doceret, quàm interrogare videretur. *Quid eius gn. Ph.*) Deest Nostri.

15 *Tanquam te.*) O varietas: Quidni? Tàquam te. *Euênit amb. ſ. simul Iter*) Non euenit Iter: sed, euênit vt inter esset. *Simul*) Vno tépore.

16 *Illi in L. vt e.*) Rectè tacetur cur Chremes ierit: & dicitur cur Demipho, vtrunque pro argumento est. *Lemnum*) [V]Insula est contra Troada. Volaterrano est hodie Stellinina, sed rectius est Sidrio, quæ sicut & Lemnus Atho monti aduersa est. Vulcani olim iuxta Poëtarum fabulas officina, Veneri sacra, ciues eiusdem sunt apud Homerum *δίιτιες*. *Cilíciam* Quæ duplex est Straboni, eiúsque descriptio fusior est apud Melam in primo lib. Vbi olim Issos, Mallos, Tarsus, hodie est Lanassa, vbi est sinus Issicus, Malo, Tarso D. Pauli patria: adeò Turcicum vulgus barbarum cuncta inuertit. [B]Cilicia in Asia minori est, à Septétrione Capadociam & Armeniam minorem, Ab Oriente Amanum montem, Ab Occidente Pamphiliam habens.

Ad hóspitem ant.) [D]Sic Virgilius, --Veterémque Anchisem agnouit amicum. Hoc autem addidit, vt esset idonea causa nauigandi seni. *Senem per ep. p.*) Epistolas dicendo, ostendit eum non semel scripsisse. 17

Pellexit) Induxit. sic Virgilius, Pellacis 18
Vlyssis. *Modo non montes auri p.*) Prouerbialis *ὑπερβολὴ*, facta per exceptionem, aut per superlationem, aut æquam collationem. Eiusmodi est illud Demosthenis. * [V]Prouerbialis hyperbolè est, magnificis, sed tamen vanis promissis quempiam lactare. metaphora sumpta est à metallicis impostoribus, qui quoties aut argétarias, aut aurarias fodinas auspicantur, merum crepant argentum & auri talenta pollicentur, vnde ipsi stipem emendicant. [B]Paræmiographus in opere Chiliadũ à Persarum arrogantia ductam putat, qui propter auri venas, montes aureos iactabant. Plautus in Stich. Neque ille sibi mereat Persarũ montes, qui esse aurei perhibentur. *Modo non m. aus. poll.*) Græcis est familiare dictiunculis his vti *μόνος οὗ*, & *μόνον οὐχὶ*, *μετὰ τοῦτο οὐδὲν*, *ἓν τοῦτο εἶπε*. quæ ad verbum Tantum non sonant, vti pro fermè, propémodum. Ad hanc Græcorũ phrasin pertinet hoc Terentii. Modo non monteis auri pollicẽs, pro ferè, propémod. *Modo non m. auri*) [D]Salustius, Maria montésque polliceri cœpit. *Modo non m. auri p.*) More veterum: quia hospites hospitibus multa donabant.

Cui t. er. r.) Cui datiuus casus est: Dominó- 19
ne tuo, inquit, pollicebatur hæc cui tanta res erat? Deest Eum: vt sit, Eum pellexit, cui tanta res erat? *Cui tanta*) [L]Reprehensio immoderatæ pollicitationis à fortuna personæ. *Et supererat*) [D]Plus est superesse, quam esse.

Desínas: Sic est ing.) Necessaria est ad fa- 20
bulæ

21 assisi — G. *Abeúntes ambo ſ hinc ſ tum sénes, me fílio* — Demipho, vt indotatas nuptias filii ferre non posset.

D. Al. [hinc].

22 ididſ — *Relínquunt quasi magístrum.* D. *ô Geta, preuíncia*

23 ſſsfsii ſſſ — *Cepísti duram.* G. *mihi vsu vênit hoc scio:*

24 aisisi — *Ménini relínqui me, * deo irato meo.* — *L. Prouerbiale Genius malus. [& bene Meo, ne esset ἀμφίβολον.

25 ſſſſia ſſſſi — *Cœpi aduersári primó. quid verbis opus' est!* — Prouerbia quã maximè inter se diuersa.

26 iisfdsi — *Seni fidêlis dum sum, * scápulas pérdidi.*

27 sflasi — D. *Venêre in mentem istæc mihi: snam quæ inscítia est* R. Al. [nanque inscitia est, *Aduorsum stimulum calces:*] [D]Hoc dictum & superiori personæ ejj e potest, & alteri. — *L. Cædendo scilicet.

28 sdsisp — **A DVORSVM stimulum calces!*] G. *cœpi his ómnia* — *D. πανσυλλ. deest enim iactare. Stimulum

bulæ *ἐπίτασιν* auaritia Demiphonis: vt maiora periculo illo absente duxerit filius indotatã. nam mox dicturus est, Illéne indotatam virginem, atque ignobilé Daret illi? *Sic est ing.*) Rectè. non enim, inquit, fortuna auarus est, sed natura. *Sic est ing.*) Omnium, an dominis? sed magis domini. *Oh, reg. me e. op.*) Ostendit pauperum affectiones, qui se solos vti diuitiis scire aiunt, si eas habeant. *Oh*) [V]Verum est satis aptum in tanta pollicitatione. & formula est, qua aliquid de pleno iure, aut potestate detrahimus, sicut frequenter Iurisconsulti loquuntur, quasi tutor, quasi filius, quasi dominus, & alia id genus. *Oh, reg. e. op.*) [D]Acue Me. [B]Regem hîc diuitem sonat.

21 *Abeuntes ambo hinc t.*) [D] *Hinc* & *hic* legitur. & est ordo, Hîc relinquunt filiis. *Filiu*) Propter filios.

22 *Relinquunt*) Id est, non secum abducunt. *Quasi mag.*) Bene quasi, qui non compleuit hoc ipsum, nec vult esse. *Magistrum*) Sic Latini: quẽ Græci *παιδαγωγὸν* appellant. *Quasi mag.*) [B]Custodem significat. *O Geta, pr. e. d.*) [D]Acquisitæ bello longè ab Italia regiones, Prouinciæ dictæ sunt à porrò vel procul, & vincendo. ad quas quia Prætores cum officio mittebantur, officia quoque Prouinciæ nominantur. *O Geta, pr.*) Splendidè Prouinciam dixit. *Capere prouinciam*) [L]Prouerbiale.

24 *Memini rel. me, d. ir. m.*) [D] Sic Virgilius, --Nec dii texere Cupentum Ænea veniente sui. Hoc Asper. sed mihi videtur ad hoc addidisse Meo, ne esset *ἀμφίβολον*, cui diceret, irato deo. Næuius in Stalagmo, Deo meo propitio meus homo est. *Memini rel. me, d. ir. m.*) Domino dixit: an verè deo? Et sic dixit, Memini reliaqui. vt in Andr. Memini me videre. Et, Memini me fieri paruũ. Ennius. *Deo*) [V]*Θεραπευτικῶς* Deum dicit dominũ suum: aut potiùs sit genuina locutio, quòd per iram Dei relictus sit curator, sed iniquis rationibus per discipulos tractatus. [B]Paræmiographus Chiliadis primæ, cent. pri. De genio lenisse videtur, inquit, Terétius cùm ait in Phormione, Mihi vsu venit hoc, scio: Memini relinqui me deo irato. Quin & nostrates Theologi veteres illos opinor secuti, duos vnicuique genios, quos angelos vocant, ab ipso protinus exordio vitæ attribuunt. Amicum, qui cómoda nostra procuret: malum, qui modis omnibus in exitium nostrum immineat.

Quid v. op. est) [D] Repentè infertur, Quid 25
opus est verbis? & satis moraliter.

Seni fid. d. ſ.) Opportunè Seni dixit, vt o- 26
stendat quàm stultum est, seni aduersus iuuenes fidelem esse. *Seni fid. dſ.*) Fidus est amicus: Fidelis est seruus. *Scapulas p.*) [B]Scapulas dicimus eam corporis partem, quæ veluti mollibus quibusdam iugis à ceruice demittitur. Et quoniam serui olim, quia natura contumeliosi, in scapulis verberari solebant, hinc illud natũ, Scapulas perdidi. *Scapulas*) [V]*μαστιγίας* fuit. Plautinus quoque seruus Asinaria, pœnas seruorum sic paucis enumerat, Aduersus stimulos, laminas, crucésque cõpedésque, Neruos, catenas, carceres, nanellas, pedicas, Tertorésque acerrimos, gnatósque nostri tergi. *Scapulas per.*) [D]Plus est Perdidi, quàm si diceret, Dolui. Et bene retulit Perdidi rem Fidelis. Fidelis enim officium est, seruare aliquid.

Venêre in m. ist m.) Venire in mẽtem, non 27
ad recordationem tantum dicitur: sed ad reputationem & intelligentiam.

Calces) [V]Prouerbium vel in sacris literis vsitatum. [B]Verbum subaudiur vt sit, contra stimulũ calces iactare, & significat frustra repugnari. hi quos vincere nequeas aut eos prouocare quid lacessiti nocent. Tritia est

prodomino adolescente posuit.

*L. Prouerbium in eos qui se temporì accommodant.

Puellulă, ab ætate: *citharistriam*, ab arte laudat.

*Magna Præparatio ad rerum difficultatem imminẽtiũ: Puellula citharistria, auarus leno, amator perditus, inopia.

Fácere, óbsequi quæ vellĕt. D. **sciſti VTI FORO.* aiſſi 29

G. *Noſter mali nĭhil quicquam primó: hic Phædria* ſiéſſp / ſif 30

Contínuò quandam nactus eſt puéllulam dſſiip 31

Citharíſtriam: hanc amâre cœpit ſpérdité.) aiiiſi 32

Al. [perditus.] Jaiiiſp.

**Ea ſeruiêbat lenóni impuríſſimo:* aiſſi 33

Neque quod daretur quicquam, id curârant patres. aiſſi 34

Reſtâbat áliud nĭhil, niſi óculos páſcere, ſbabſp / ſbſ 35

Sectári, in ludum dúcere, & redúcere: ſſiiip 36

metaphora à bobus, quos agricolæ lignis præacutis à tergo fodiunt, qui ſi quando calcibus repugnent aduerſos ſtimulum, grauiùs etiam læduntur, tantum abeſt vt ſtimulo noceant. *Calces)* D Modò Calces, non partes plantæ, ſed percuſſiones pedum plagásque ſignificat. Aliter Virgilius, --Calcémque terit iam calce Diores.

29 *Sciſti vti foro)* Secundum illos negotiatores qui ante locum commercii non præſcribunt quanti vendant quæ aduehunt: ſed ſecundum annonam fori quã deprehenderint, conſilium de vendendis, aut non vendendis mercibus ſumunt. Forum pro tribus intelligitur: loco, tempore, & perſona. Sciſti, inquit, his vti & eſt vulgare prouerbium. ſenſus hic eſt, Sciſti, inquit, quid facere te oporteret. *Vti f.)* B Eſt præſentem rerum ſtatũ boni conſulere, & vtcunque ſeſe obtulerit fortuna, ita animũ applicare. Seneca. Vtamur foro, & quod fors fert, æquo feramus animo. *Vti foro)* Laurentius in Raudenſem. Raudenſis; Sciſti vti foro; Aſſutus fuiſti. Laurentius, non planè vim huius prouerbii Raudenſis expoſuit, licèt ego non legerim Donatũ ſuper Phormionem Terentii, vbi hæc verba ſunt. Nondum enim in manus meas author ille totus peruenire potuit. Ita à quibuſdam tanquam ſacer theſaurus, aut religioſum cuſtoditur. Sed ita interpretor, Sciſti vti foro: Cùm forũ ſignificet locum illum amplum, vbi & cauſæ publicæ: vnde diuntur cauſæ forenſes, & res multæ variæque venduntur: Vnde forum boarium, forum holitorium: Itémque forum Cornelii, forum Liuii, forum Iulii: Erit huius prouerbii ſignificatio, ſcire vel accommodare ſe ad mores iudicum, cæterorũmque hominum, nec opinioni illorum ſtudiſque aduerſari, vel in rebus contrahẽdis cauere ne fallatur, ne vendat enátve, quod in alio foro meliùs quàm in hoc venderetur emerérúve

30 *Noſter mal.)* D Quartum παρέλκον. Vt in Hecyra, Nam nemo illorum quiſquam, ſcito, ad te venit. *Noſter m. n. q.)* Noſter περὶ αὐτοῦλέγει Phædriæ: qui non noſter eſt. *Primo)* Bene additum Primò: quia non perpetuò.

Continuò q.) Bene Continuo: quaſi vix ex 31
pectauerit profectionem patris. *Puellulam Cithar.)* Iſtis nominibus hoc agit, vt cauſa amoris & ex ætate, & ex arte puellæ videretur: nam ideò Puellam dixit.

Citharíſtriam) V Quæ citharа ludebat. *A.* 32
mare c. perditus) D Legitur & *perditè*. Et Amare perditè, vtputa puellulã & citharistriã.

Ea ſer. len.) Et honeſtè, & citò dixit Ser- 33
uiebat. *Lenni imp.)* Et quare non fuiſſet libera: & cuius fuiſſet ancilla; & qualis hominis fuerit, demonſtrauit.

Curarant) V Ne ſumptus adoleſcentibus 34
ſupperetrent. *Id cur. p.)* D Expeditè dixit Patres. ſi enim Patrem eius tantùm dixiſſet, id reſtabat, vt ei per patrui filium ſuccurreretur. ideò dixit ambos non habuiſſe.

Niſi oc. p.) Hoc enim ſoluerat quod leno 35
non venderet. V Eſt vſu alicuius rei gratæ oculos oblectare. Eadem metaphora Virgilius vſus eſt, animum pictura paſcit inani.

Sectari, in l. d. & red.) D Bene cauillatus eſt 36
& Ioculariter in adoleſcentem, cui ætas ad ſectandos Philoſophos apta erat. Hinc etiam Philoſophorum ſectæ. Sed Sectari propriè eſt, vt taurus buculam, vt aries ouem. Virgilius, Trahit ſua quenque voluptas. B Vallenſis, Ludus eſt, inquit, literarius, tum aliarum quarundam artium: ſicut Muſicæ, vt apud Terentium de fidicina, quæ quotidie diſcebat in ludo. *Reducere)* V Syllepſis eſt. Nam verbum vtrique clauſulæ non quadrat, ſed extrinſecus petendum, ſcilicet à ludo. Simile eſt & illud, quod ſuprà in Hecyra fuit his verbis. Au diſtin' ex aliquo fortaſſe, qui vidiſſe eum diceret Exeuntem, aut introëuntem ad amicam.

37 ſiaiſi *Nos otióſi óperam dabâmus Phædriæ.*

38 ſſſiai / ſſſſ *In quo hæc diſcêbat ludo, ex aduórſum ſĕi loco* D. *Aliàs* [rlico], ſſſſã & annotatur ex abũcanti additum, vt apud veteres multa sũt

39 ſiſiſi *Tonſtrîna erat quædam: hîc ſolebâmus ſerè*

40 ſiiſſp *Plerúnque eam opperíri, dum indeiret domum.*

41 dſſéſp / dſſſ *Intérea dum ſedêmus ſillic, ſintéruenit* D. [illi]: A & verſus melius habet, dſiiſp.

42 aſdſſp *Adoléſcens quidam lácrumans. nos mirárier.*

43 ſſſiip *Rogâmus quid ſit: * Nunquam æquè, inquit, àc modò,* * L. Proſopopœiæ cõmiſerãtis. & eſt occaſio amoris. Antiphonis.

44 ſd ſſap *Paupértas mihi onus viſum eſt & míſerum, & graue.*

45 aſſiſi *Modò quandam vidi vírginem ſhîc ſ vicíniæ* R. *Al.* [huic].

46 aéſſſp / aſ *Míſeram. ſ ŭam matrem lamentári mórtuam.*

37 *Noſ ot. op. d. Ph.)* D Cum τύπῳ dixit Nosi velut magiſtrum excuſans obſequentem ei, cui cuſtos ſit datus. & ideò addidit Otioſi. *Noſ ot. op. d. Ph.)* Relatio ad illud quod mox, Otioſi non erunt. *Noſ ot. op. d. Ph.)* Aut ad pudorem ſumitur hoc pronomen in ſingulari numero: aut ad dignitatem. ſed poteſt & propter Antiphonem dixiſſe Nos. *Operam d. Ph.)* Ille amicæ, nos illi.

38 *In quo hæc d. l.)* Figuratè, In quo hæc diſcebat ludo, eſt additum. *Ex adu. ei l.)* παρέλκον quartum. *Ex aduerſum.)* V Alii hoc loco pleonaſmum eſſe volũt. Linacer verò ſyllepſin ait eſſe, huuc locum citans.

39 *Tonſtrina er.)* Apta ſedes otioſis. L Vnde prouerbium, notum lippis ac tonſoribus. *Tonſtrina er. qu.)* D παρέλκον tertium, Quædã. *Hic ſol. ſ. Plerunque)* παρέλκον tertium, Ferè plerunque.

40 *Dum i. ir. d.)* Ad ſe ſcilicet. Iret domum, pro rediret, vel certè iret. παρέλκον figura.

41 *Dum ſed)* Propriè, Sedemus: vt tonſtrina. *Illi int.)* Illi, pro ibi. vt, --Illi mea triſtia facta. Et nota Illî, pro illic. *Interuenit Adoleſcens q. l.)* Apollodorus tonſoré ipſum nuntium facit, qui dicat ſe nuper puellæ comam ob luctum abſtuliſſe. quod ſcio mutaſſe Terentium, ne externis moribus ſpectatorem Romanum offenderet.

42 *Nos mir.)* Rectè. mirum enim in adoleſcentibus lacrumæ: vt contrà, -- Triſtíſque ſenectus. *Nos mir.)* Vt, --Solam nam perfidus ille Te colere.

43 *Mirarier.)* V Mirabamur, & Rogamus eſt pro interrogamus. *Rog. quid ſit.)* Quid lacrumet: non, quid ſit ipſe, vt ſtulti putant. *Numquam æq. inq. ac. m.)* Mirè oſtendit ſemper ſibi novum vilum quod dicit: ſed nunquam æquè.

44 *Paupertas mihi on. eſt)* Statim ſit mẽtio pauperratis, vt ſit cauſa fallaciæ Phormionis. *Paupertas)* πάθος eſt iuuenile, & amatorium accommodatum ad proponendos adoleſcentes, quod per μίμησιν hîc exprimitur. & hîc offertur occaſio amoris Antiphonis narrandi: & Menander cecinit, Pauperem ad omnia eſſe formidoloſum, & omnibus contemptum, id quod in mediocri fortuna non comperitur: cuius hi ſunt verſus, πρὸς ἅπαντα δειλὸς ἐστὶν ἐσθλὸς ἀνήρ· καὶ πάντας αὐτὸν κατὰ φρονεῖν ὑπολαμβάνει· ὁ γὰρ μετρίως πράττων, σφοδρὸν λέγεται· ἅπαντα δ' ἀπαρὰ λαμπρὰ φύεται. Atque Theognis pauperibus linguam eſſe vinctam cecinit, πᾶσι γὰρ ἀνὴρ πτωχὸς δεδαμένος αὖτε τι εἰπεῖν. ἐσθ' ὅτε δὴ πάντα, γλῶσσα δὲ οἱ οὐ δέδεται. 45

Modò quand. v. v.) D Bene quandam: ne ob familiaritatem laudare videretur. *Modò q. v. v.)* Vide ſic agi, vt non tam morte mulieris, quàm ſolitudine pulchræ virginis moueatur affectus. Simul & ea deſcribi, quæ matronæ futuræ magis conueniãt, quàm quæ temerè amanda ſit. Nam hic obitus fœminæ ad Comicum exitum ſpectat: quando quidem plus ex eius morte ſecuritatis, quàm moleſtiæ ſentiat argumentũ. *Hîc vic.)* Aduerbium in loco eſt, Hîc viciniæ: cuius ad locum, hue viciniæ. Et ſtatim proximitas inſinuatur, vt ſi ſpes & cauſa videndi. *Hîc vic.)* V Aliis eſt aduerbium, cuiuſmodi eſt domi meæ: aliis eſt parelcon: aliis Atticiſmus.

Miſeram.) D Ab affectu: & ſubdiſtinguẽ 46
dum eſt, vt ad virginem referatur. *Lamentari)* V πάθος eſt à pietate. *Lamentari m.)* D A probitate, quæ piis attribuitur. Eſt Lamẽtari mortuã, ambiguitas. ſed ſenſu manifeſto. Morum effictio ſiue mimeſis eſt.

*V. ἀπάτη à solitudine.
Al. [vicinus.]
*D. εἰρωνεία fit: quia res minuitur, crescit sententia.

*Laus à forma. [A fortuna indignatio.
Occasio qua Antipho amare cœpit.
*D. Ἐκ τοῦ ἐναντίου primùm per ἀντίφρασιν.
*Mira genuinæ formæ descriptio.

*Ea sita erat ex aduérso, *neque illi benéuolens, {bas di} 47
*Neque notus, neque cognâtus, } extra vnam án- {baid} 48
culam, {adūdp}
Quisquam áderat, qui adiutâret funus. miséri- dūsdi 49
tum est.
*Virgo ipsa fácie egrégia. quid verbis opus? est! {sbdsa / sbdsti} 50
Commórat omnes nos. ibi continuò Antipho, sisaai 51
Voltísne eâmus vísere? álius, Cénseo. sis si 52
Eâmus. duc nos sódes. *Imus. vénimus. isssp 53
Vidêmus: *virgo pulchra, & quò magis' díceres, {isisi / inia} 54
Nihil áderat adiuménti ad pulchritudinem:
Capillus passus, nudus pes, ipsa hórrida: basiip 55
idsip 56

47 *Ea sita erat.*) D Sita, pro posità Sallustius cum ad rei actionem posita, cum ea cum prædixero positum initiæ. Et hoc ei reciprocum est. *Ea sita erat. ex aduerso*) Expositio paupertatis, & quàm facilè virgo videri possit.

48 *Neque vicinus*) D ἐπεξηγ. *Neque notus, neque vicinus: extra vnam amic.*) Hæc præfiguntur: vt sit spes potiendæ virginis. *Ne que notus, neque vicinus.*) Hæc descriptio paupertatis adiuuat argumentum, vt & vísere audeant adolescentes virginem, & amet Antipho. *Extra*) V Linacro est enallege pro præter.

49 *Qui ad funus*) D Ipsum officium Funus dixit. *Miserrimum est.*) Hoc est miserrimum funus eius. Et hic videtur ostendisse cur lachrymauerit. *Virgo ipsa*) Bene Ipsa, quia quæ suprà dixit, non ad ipsam, sed ad cuenum eius pertinebant.

50 *Facie*) V ἀπάθεια à pulchritudine. & prudenter dictum est, Sicut ex operibus interiorem bonitatem iudicamus (Est enim externa actio internæ mentis veluti speculum quoddam) ita facies est animi imago. Recte igitur Minus, inquit, Formosa facies est muta commendatio. & sicut palla succinum, ad se trahit, ita amorem pulchritudo. *Quid v. op. est?*) I Sic dicit Terentius vbi ad effectum properat.

51 *Commorat omnes*) Figura συγκεχ. pro commouerat. Et bene Omnes: quia res ad Antiphonem tantùm spectat. *Ibi cont. Ant.*) Hic redditur nomen adolescentis, & est παρασκευή. *Antipho*) V Eclipsis est verbi. Respondebat.

52 *Voltisne eâ vísere.*) D Vt, Populare penates Venimus. *Voltisne e. v.*) Ipse hortari inducitur, qui amaturus est. Hic est motus voluntatis seu exhilaratio quædam & frontis expurrectio, atque animus, & hic allubescentia, sicut in choli. vitium est, quam mutua adhortatio, ita & cursus ad visendam puellã contestantur. *Alius,*) I Prædria, vel quiliber. *Alius, censeo. eamus, duc nos s.*) Hæc omnia diuersi. Et apparet tot esse homines, quot per μίμησιν sunt ἀσύνδετα.

Imus, venimus) B Diomede authore Dialyton est, quando effertur aliquid, nulla coniunctione interposita. Polysyndeto contraria vt,--Alii naualibus ite, Ferte siti ferrum, date tela, impellite remos.

Virgo pulchra) D εὐτραπέλια mirantis. Duo ingentia. & Virgo, & Pulchra. *Virgo*) V Amplificatio formæ à simplicitate, & cultus negligentia. Nam eximiam his exprimit pulchritudinem, quam ne tantus quidem squalor extinxerat. Breuiter natiua erat forma, & non affectata. *Virgo pulchra*) I Bene non dixit, Videmus virginem pulchram: sed ἀπὸ τῆς κατασκευῆς, Virgo pulchra! illud enim frigidius: hoc concitatius. & hoc magis demonstratur δεήματα, quam relatione. *Et quo m. dic.*) Diceres, pro crederes. vt, Audacter dicito. Sæpe Plautus.

Nihil ader. adi.) Propriè Aderat. Adest enim id, quod adiuuat.

Capillus p.) Singularem numerum, pro plurali posuit. Sic & alibi, Capillus passus, pro capillis, circum caput Reiectus negligenter.

Passus) Temerè dispersus. Vt magna pars, à Græca oratione profluxit hæc dictio. *Ipsa horr.*) Quasi extra ipsam sit id quod dixit, Capillus passus, nudus pes. Tale est apud Virgilium, Illum autem quamuis aries sit candidus ipse, Nigra subest vdo cui tantùm lingua palato, Reiice. Et alibi de arbore, Tum fortes late ramos, & brachia tendens. Huc illuc media ipsa ingentem sustinet vmbram. Et,--Domus sanie, dapibúq; cruentis Intus opaca, ingens: ipse arduus, altáque pulsat Sydera.

cap

*D. ἐπίτασις tertiæ.
*L. Laus pulchritudinis à natura.

57 assisi *Lácrumæ, vestîtus turpis: * vt ni vis boni
58 isssi In ipsa inésset forma, hæc formam extingueren.
59 {xidisp / a} Ille, qui illam amâbat, fidicinam, tantùmmodò
60 asssi Satis, sinquit, scitu est, *noster verò. D. iam scio:
61 isssi Amâre cœpit. G. *scín' quám! quò euâdat, vide:
62 sbssip Postridie ad anum rectà pergit: óbsecrat,
63 {xdsisp / adsb} Vt sibi eius fáciat cópiam. illa enim se negat:
G. [Vt eius sibi faciat copiam. illa enim negat: Jssiip: & [eius] facto monosyllabo, i-siip. Mu[illa enim] per simplex l. reiecto [vt] in præcedentem versum, sbissibidsiip.
64 aiasip Neque eum æquum aut fácere: *illam ciuem esse Áttícam,

R. Alias [Scita, inquit. Jissiii.
Scita, id est, bella, modesta.
*D. Apostopesis.
V. Anum, quæ puellæ custos aderat.
Enim, id est, verò.
D. Se negat, Copiã factura subauditur.
*Laus à loco, à per

Capillus p. n. pes) Facetiùs, quàm si pluraliter dixisset. Virgilius,--Quibus acer Eryx in præliafuetus Ferte manum. *Capillus passus nud.*) B Temerè dispersus. Deducitur Pallus à verbis tribus, Patior, Pãdo, & Pateo. à Patior per pessum significat. Vnde & passam dicimus vuam, quæ in siccando passa, est solem. à Pateo idem est quod patens & extensus. Vnde apud Plautum, In portum vento secundo, velo passo peruenit. à Pando significat deductum & dispersum. vt hìc, Capillus passus, & apud Virgilium in primo Æneidos. Ecce trahabatur passis Priameia virgo Crinibus. *Nudus pes*) Hæc duo Nudus pes, & Vestitus turpis, ad pauperta tem referenda sunt.

Vt ni vis boni) D Plus est Vis boni quàm Bonum.

In ipsa inesset forma) Veteres ignem & calorem quendã, quasi feruorem, dixerunt formam: & ideò fornaces, forcipes, formã & formosos: ex quibus ignis amoris exoritur. Laudandus est ergo Terentius proprietate seruata: qui cùm Formam prætulisset, subiecit Extingueren. Ideo & Virgilius sic ait, At mihi sese offert vltrò meus ignis Amyntas. *In ipsa in. f. hæc ext.*) Figura πλοκὴ. aliud enim suprà, aliud ĩfrà Forma repetita significat. B Hoc est per eiusdem verbi iterationem. Sic & in illo Persii versiculo, Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter! *In ipsa inesset*) D Geminauit præpositionẽ. vt alibi. In amore hæc omnia insunt vitia. *Extingueren*) Bene Extingueren: quia ab igne & calore Forma dicta est.

Ille, q. ill. am.) Bene Illam: quia iam suprà insinuauit personam citharistriæ. *Ille q. ill. am.*) Ratio cur amauerit virginem. *Fidicinam*) Suprà, Citharistriam. ergo indifferẽter. *Tantummodo Satis. inq. sc. est.*) Sensus est, Laudauit tantummodo, non etiam captus est in amorem.

Satis, inq sc.) D Magna laus formæ, amanti aliam, placuisse. Scita, bella vt in Andria, Scitus puer est natus è Pamphilo. *Noster verò*) V Antipho, ἀποσιώπησις tertia: quæ succurrit quoties verba rebus minora sunt. *Noster v.*) sic intercipere orationem solemus. 60

Amare cœpit) D Ille, inquit, laudauit tantùm: hic amare Cœpit. Et bene Cœpit, non Amauit: vt ostendat vim ameris non parũ esse: & rem quæ semel suscipi possit. *Scín' quám*) V Quantopere. Alia est D ἀποσιώπησις, qua, in narrationibus in compendium Terentius vti solet. *Scín' quám!*) Amare cœpit, subauditur. *Quò eu. v.*) Euadat, perueniat. Nam Euadere, est per obstantia peruenire. 61

Postridie ad an. r. p.) Hoc præstruens, aniculæ suprà mentionẽ fecerat. Et bene memor & virginis & honestæ, non ipsam adiri facit, sed animum: neque ab ipsa peti fructum voluptatis, ex cuius persona maior desperatio nascebatur: sed à nutrice portiús: per quam suaderi puellæ posse creditur quicquid libet. *Postridie ad an. r.*) ἐμφατικῶς, Ad anum statim: vt qui posthabuerit omnia alia. *Rectà*) D Quia non per nuntium. 62

Vt sibi eius f. c.) Vide vt nihil de virgine speret, qui omnia ab anicula petat. 63

Neque eum eq. ait f.) Non quòd amet, sed quòd hoc petat. *Illam c. Attic.*) Illam cum ἐμφάσει dixit: quasi dicat, quam sic contemnat. *Ciuem bon. e.*) Ciuem, quòd ad iura pertinet: Bonam, quòd ad ipsam. *Atticam*) V Apud Athenienses capitale erat virginem vitiare. & vxoris ducendæ signa proponuntur tria: quorum primum est, vt sit ex honesta quadam ciuitate & loco: alterum, vt sit ex probis parentibus prognata: tertium, vt sit licitum matrimonium, ne quid contra leges & honestatem peccetur. Iudicauit igitur Euripides non esse meliorem honorẽ inter homines, quàm probis parentibus esse natum, & ingeniam (vir- 64

sona,à maioribus D.Vel [velit Legè, id].
D. Nescire, id est, nesciebat.
Alia causa litis futuræ.
t Mu.[rediisset ei pater.]saaiap.
*D.Deest Rogitas! & est ἀποσιώπησις quarta.

Bonam, bonis prognâtam: si vxórem [velit,
Lege id licêre facere: sin áliter, negat.
Nóster quid' ágeret, nescíre: & illam dúcere
Cupiêbat, & metuêbat abséntem patrem.
D. *Non si [rediísset pater, ei] véniam daret?*
G. *Illé ne indotâtam vírginem, atque ignóbilem*
Daret illi! nunquam fáceret. D. *quid fit dénique?*
G.* *Quid fiat! est parasítus quidam Phórmio,*

tute & moribus)duxisse vxorem.Sic enim canit in Heraclide, συ δ' εἰ τοῦ δὶ ἄκρων κάλλιν γένος, ἥ πατρὸς ἐσθλοῦ κ' ἀγαθοῦ πεφυκέναι, γαμετὴν ἐσθλὴν. Idem quoque voluit præcipuam notam esse hominibus,ex bonis prognatum esse.Huius enim res augentur, & fortunãtur, & verè nobilis nomen illi suppetit, δεινὸς χαρακτὴρ κ' ἀπίστατος ἐν βροτοῖς ἐ'σθλὸν γενέσθαι κ' φανῆναι μᾶζον ἄρχεται, τῆς εὐγενείας τ' οὔνομα τοῖσιν ἀξίοις.

65 *Bonam)* Probam.Est autem epitheton ad personam referendum. *Bonam)* D Non vilem:quia boni non viles sunt.vnde superlatiuus gradus Optimates facit:quia Bonus Melior Optimus dicitur. *Bonus pr.)* Quod ad maiores eius. *Si vx.v.)* Rectè subiunxit, Si vxorem velit:postquam ea in virgine prætulit,quæ solent ornare nuptias.

66 *Lege id l.f.)* Incerta distinctio est:vtrum Vxorem velit legè:an Lege id licere facere. *Sin al.n.)* Et pudicè anus,& tamen illecebrosè, Licere facere,dixit: quod ille impudentius petit, Vt sibi eius faciat copiam. *Sin al.n.)* σύνηψις facta ex eo quod sequitur,Facere.

67 *Nosser q.ag.n.)* Proposita deliberatio:cuius tamen altera pars vincet.nã ducturus est per absentiam patris. *Quid ag.nescire)* Pro nesciebat.sed rectè sic ait:quia subiũcturus est.

68 *Cupiebat & metuebat)* Metuebat propriè dixit.Metuimus enim eos qui nos amant:Timemus etiam inimicos. *Illam ducere cupiebat, & met.)* Vide ambiguitatem,quam tamen sequentia tollunt. *Metuebat)* B Nam timidum est omne scelus.

69 *Non si red.p.ei v.d.)* D Bene interrogat Dauus, hoc enim sperari si posset, non opus erat fraudibus Phormionis. *Non si red.)* Si, pro cum rediisset.Virgilius, Præterea si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit.

70 *Ille ind.v.)* ἐμφατικῶς Ille,de quo dixerat, —Desinas: Sic est ingenium :& qui propter, spem lucri nauigauerat senex. Insinuandum igitur fuit:hic enim erit omne periculum fabulæ. Ex ordine Terentius priùs insinuauit personam senis,vt grauiora fierent quæ dicebant nuptias. *Illéne ind.v.a.ign.)* Duo dixit:& Indotatam, & Ignobilem.Hæc enim duo principaliter petũtur,cũ sint quatuor,quę in sponsis quæruntur:forma,probitas,dos,nobilitas.Et manifestũ est,cur de forma & probitate nihil dicat quippe cùm suprà magnopere ea laudauerit in puella. *Virginem)* Simpliciter accipimus,virginem:an subaudimus Quamuis:vt sit,Quamuis virginem?

Daret illi!) Bono affectu dixit,Daret illi: 71
Filius enim familiæ non tam ducit vxorem, quàm à patre accipit:quippe cùm patri committatur puella potiùs in huiusmodi conditionibus, quàm marito. *Daret illi!)* Mirè Daret:vt ostenderet nihil esse potestatis in filio. *Daret illi!n.f.)* ἀποσιώπησις secunda:hîc enim non transit ad aliud.sed instat incœpto: vt & per interrogationem diceret, Daret illi! & per responsionem inferret, Nunquam faceret.Et nota Nunquam pro non, in maiorem negationis significationẽ poni semper. B Rodolphus Agricola quo loco de ratione breuitatis tractat,Ex præcedentibus, inquit,sequentia intelliguntur.vt quoties mandata, cõsilia, causásve explicuimus, quibus vel ordo sequentium rerum, vel vis facile perspicitur. Quale est in Phormione Terentii, --Est parasitus quidã Phormio, & quæ sequuntur.Dein subiicit, Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Non dicit hoc dixisse Phormionem, quod ipsum ex figura verborum facilè perspicitur.sed hoc quidem prioris loci exemplum est.Quod autẽ huius est loci, postquàm eorum ordinẽ consilii recensuit: deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cùm posset hinc cognosci,solùm dixit.Persuasit hominifactum est,ventum est,vincimur,Duxit. *Quid fit den.)* D More suo Terentius, Denique posuit in fine sensus : & est aduerbium ordinis. Sic in Heaut.Fodere,aut arare,aut aliquid facere : denique,vt sit Denique vel deinde, vel ad postremum.

Quid fiat!) V Constitutum vocat Cicero 72
id genus narrationis, cùm à persona quam describimus,ad eius verba trãsitur. *Parasitus)*

Dam

73 sssi *Homo confidens: qui [illum dij omnes perdúint)]*
74 cidssp, f *D. Quid' is fecit? G. hoc consílium, quod dicam, dedit:*
75 sisdii *Lex est, vt orbæ, qui sint] génere próximi,*
76 casbsp, id *[E]is] nubant: & illos dúcere eadem hæc lex iubet.*
77 assdsp **Ego te cognâtum dicam, & tibi scribam dícam:*
78 isaip *Patérnum amícum me assimulâbo vírginis:*
79 siasap *Ad iúdices veniêmus: qui fúerit pater,*
80 sisbii *Quæ mater, [quî] cognâta tibi sit, ómnia hæc*

Al [perdunt)]. Phormionis fictũ consilium.
Attica lex.
Al. [sunt].
Al. [His.]
* L. Prosopopœia ex pſona parasiti.
D. Dicã, suprà, verbum:infrà,nomen est totidem literis diuerso accentu.
R *Al. [quæ].sed mẽ*

Demonstratio Phormionis ab affectatione, Quia parasitus, qui aliàs est Gnato:ab habitu animi,Quia confidens.Itaque illi pessimè morato imprecatur. *Est par.*Ph.) D Phormio,nõ à formula : sed Phormione dicitur sparteo: quem nos eronem dicimus triualiter, & pro consuetudine. *Homo conf.)* Homo Comicè dictum: nam quis ignoret parasitũ hominem esse! *Confidens)* Hîc Confidens,pro improbo, audaci ac temerario posuit.vt, O ingentem confidentiam!

73 *Qui illum)* Qui,vtinam est.vt Lucilius in secundo,Qui te Momentane malum iam cætera,perdat.Aut,Qui hoc consilium, quod dicam, dedit. *Qui ill.dij o.p.)* Qui aut expletium est,aut pronomen : quo incipiens Phormionem describere,cohorruit cõsyderatione eius,& in hanc vocem,quasi contusus erupit. hoc autem certum genus est παρισόστατος.

74 *Quid is fecit!)* Correxit interrogatione errantem:vt rediret ad nominatiũ casum.Qui, vnde aberrauerat,& illum dixerat. *Quid is f.)* Seruatur affectus tristis,vt suprà ait,Sed quid tu es tristis? *Hoc cons.q.d.d.)* Secundũ quosdam ordo est, Qui hoc consilium, quod dicam,dedit.

75 *Lex est)* Lex vt in Palliata rectè ponitur: nam Græcorum fuit.ideò & in Andria sic ait, Inopia, & cognatorum negligentia Coacta. *Lex est)* Alia narratio interponitur.& dicitur παρεξήγησις. *Lex est)* A causa litis.potuit enim dici,Nõ habes causam. *Lex est)* V Ceu παραδείγματι iniquum eius animum, atque ita factum commonstrat.Fuit autem lex de connubio,vt orbam proximus duceret, aut si id facere recusaret, quinque minarum dotẽ daret,authoribus Suida & Polluce.Prudenter verò hac lege puellis & orbis,& inopibus,consultum est,vt honestè nuptui traderentur, néue coactæ aliquod indignum facinus in sese admitterent. *Vt orbæ,q.sint g.pr.Eius n.)* D Orba proximo nubat, Orbam proximus ducat, Aequum ius est.Et est ordo,Lex est, vt orbæ eis nubant,qui sint proximi.

Eadem h.l.i.) Non duas res iubet hæc vna 76
lex:sed puellis permittit nubere:cognatos cogit ducere. *Eadem h.l.i.)* Bene,Iubet.minorem enim vim habet ea lex, quæ aliquid permittit, quàm illa quæ aliquid iubet. *Et illos d.)* Bene additum : nihil enim ad rem,si ducendi necessitas non fuisset.

Ego te cogn. d. & t. scr. d.) A persona eius 77
cũ quo agitur.Potuit enim dici,Quid mecum est tibi? *Ego te cogn.d. & t.scr.d.)* ἀποστροφὴ & ἀδοκησία.Hæc narratio est quã dicit Tullius cõstitutam.Et ipse, Tibi vni parcam,inquit in Verrinis.repètè enim transitur ad verba personarum ab earũ descriptione,sed hoc ipsum ad commouendos auditores valet plúrimúm. *Et tibi scr.d.)* A denuntiatione in personam: ne diceret,Non mihi denuntiasti. *Et tibi s.d.)* Cicero,Scribitur Heraclio dica. *Scribam d.)* V Ex Græcorum Phrasi desumpta. Illi enim dicunt δίκην γράφεσθαι,id est,litẽ intendere,diem dicere, in ius vocare. M Dica significat actionem, quam contra aliquem in iudicio experimur:vulgariter citationem vocamus. B Laurentius in Raudensem,Membrana est pergamenea charta : Dica verò actio : è Græco sumptum. vt Terent. in Phorm. Scribam tibi dicam. Et Cic. in Verr. act. 4. Scribitur Heraclio dica.Budæ. lib. primo de asse. Nec candidi profectò est,nec recti iudicii,ob vnum & alterum incõmodiùs dictum dicam ipsi imperitiæ velut ad tribunal Rhadamanti scribere, aut quamuis aliam formulam intendere.

Paternum am.me ass.v.) D A persona liti- 78
gantis : potuit enim opponi, Personam non habes.

Qui s.p.) Qui,hic pronomen est:infrà, 79
quomodo significat.

Quæ mater) Virginis scilicet. *Omnia hæc* 80
cons.) Omnia hæc,non ex abundanti posuit: sed ororiè,quasi tam multa. & est παρεκβασις. nam post enumerationem veteres hoc dicebant

ban

do,ἔ quî, i. vnde, *ὅ* quomodo,& qua ratione.
R.[*Quid*,]pro quatenus, *κατ' ἔτι*, vel *κατ' ἔσον*.

* D. Deest Audio ex te,aut Dicis.
* D.*ἀνάγκη* & *αὔξησις* per incrementum.
* D.Admirátis vox est,non interrogátis..
Sententia moralis.
* Consolatio laudatoria.
Alu.[*mihi est*].sidisi.

Confingam:[*quod*]*erit mihi bonum, atque cómmodum.* sddiip 81
[Cùm tu horum nihil refélles,]vincam scílicet. { fiisp / ss 82
D.[*Cum tu horum nihil refelles?*] *hoc interrogatiuè pronuntiandum est.* B *Subaudi Quid fiet?aut aliquid tale.*
Pater áderit: mihi paratæ lites: quid meal wdisi 83
Illa quidem nostra erit. D.* *ioculârem audáciam.* dsiasp 84
G. *Persuâsit hómini: *factum est. ventum est. vincimur.* sbsiip 85
D.* *Duxit.* D.* *quid narras!* G. *hoc quod audis.* D. *ô Geta* isiisp 86
Quid te futûrũ est! G. *néscio hercle. vnum hoc scio:* iisiii 87
Quod fors ferat, ferêmus æquo ánimo. D. *placet:* siiiap 88
**Hem istuc viri est officium.* G. *in me ómnis spes* { sdasii / sidd 89
[est mihi.]

bant.Sallustius in Iugurtha, Hæc omnia præsidio adsunt.

81 *Quod erit mihi bonum, atque commodum*) εὐπρέπεια. Quod mihi, inquit, fausium ac felix erit:hoc est,confingere atque mentiri.Totum ioculariter parasitus:quippe qui Confingam dicens,non solùm non erubuerit de falsiloquio,sed quasi præclari facinoris incœptionem etiam auspicatus sit, oménque suscepere dicendo, Quod erit mihi bonum atque cõmodum.Sic enim veteres, Quod faustum felixque sit,dicebant,aliquid aggressuri. *Quod mihi*) V Enallagen hoc loco Linacer esse dicit,pro quatenus,more Græcorum *καθότι καὶ καθ' ὅσον*. R. Vel sit sensus,Hæc omnia confingam & comminiscar, quatenus ex vsu meo videbitur, & quantum commodum erit: vel eatenus confingam, quoad quidem erit vtile atque in rem meam: aut quatenus potissimũ expedire mihi conducereque arbitrabor: aut quoad eius fieri oportere,& bono fore causæ huic intelligam. Sic & Cicero ad Atticum. Nunc verò censeo,quod commodo tuo facere poteris,venias ad id tempus quod scribis. Sic sæpe aliàs.

82 *Cum tu h.n refelles*) D Hoc interrogatiuè pronuntiandum est. *Refelles*) Refutabis,redargues.Nam prorsus Refellere, est redarguere falsitatem.

83 *Pater ad m.p.l.q.m.*) Mirè ὁ συμφέρων quod maximè alter metueret, hoc pro ridicula rè contẽpsit, Pater aderit:mihi paratæ lites Exquisitè autem subiectũ est, cùm suprà dixerit, Mihi paratæ lites:Quid meæ? *Pater ad.m.p.l.*) Vt Antiphoni formidanda ista sunt, ita ridicula parasito.

84 *Illa q.n.cr.*) *ἰδιωτικῶς* Nostra,cùm Antiphonis tantùm esse debeat. *Ioculârem aud.*) *εἰρωνικῶς κατ' ἀντίφρασιν*:hoc est, minimè ioculârem.An quæ ex ludo & ioco in periculum veniat?

Persuâsit h.) Hic iam de Antiphone quæritur cui persuasum sit. *Factum est*) Adeò audax Phormio. *Ventum est*) *ἐνεργικῶς*.Quomodo factum est?Ventum est.vincimur.duxit. *Factum est.v.est,v.Duxit*) Amat hoc Terentius.vt,It,lauit,redit.&,—Imus,venimus,Videmus.&,—Funus interim Procedit.sequimur. ad sepulchrum venimus.In ignem posita est. fletur. His non modò breuis & comis narratio est:sed etiam auditoris animũ, ad id quod restat,intendit.

86 *O Geta Quid te f.est!*) Sic pronuntia,quasi periturum contempleris Getam, & iam eum in certo interitu defleas. *O Geta Quid te f. est!*) Scilicet qui magister relictus sis Antiphoni.

87 *Nescio h.v.h.sc. Quod f f f.aq.an.*) *ἀπροαιρέτως* desperationem rerum foris est seruus:& simul vigilauit Poëta, ne si & hic eiularet, res tota migraret in Tragœdiam.

88 *Quod f f f.aq.an.*) V *γνωμικῶς* etiam Christianis digna,quoties de Dei prouidentia & fato disserunt. eadem est & sententia Sophocli cum suadeat,vt quis non suam prudentiam, quæ subinde fallitur, sed ductũ fortunæ sequatur: *οὐ τὴν φρόνησιν, τὴν τύχην δ' ἀσπάζου*. Et alius dixit, Omnis ferendo, fortuna est mihi superanda. D Hæ graues sententiæ ex persona seruorum cùm dicuntur,ridiculæ sunt:& eo consilio interponuntur. *Feremus aq.an.*) Hoc secundum seruos,qui futura contemnunt Et mirè meritum culpæ suæ ad fortunam retulit.

89 *Hem istuc est virisff.*) Compendium consolationis est,quod hic libẽter accepit,& ideò statim approbat. *In me o.spes est mihi*) Quomodo?an vt strenuè se defendat?an vt fugiat? an vt patiens sit plagarum?

90 *Ad pr.ab.cr.*) Bene Poëta omnia tractat, quæ in tali re tacenda seruo essent, nisi aliud posceret argumentum. *Precatorem*) V Qui pro iure intercedit. D Sic in Heaut.--Nec tu aram tibi.Nec Precatorem pararis. *Qui mihi Sic oret*) Id est,pro me oret.

91 *Nunc amitte q.h.*) *μίμησις* dicitur,vbi non verba modò,verùm etiam gestum vocémque fingimus alienã. *Nunc amitte q.*) Hoc quod nos dicimus,Dimitte,antiqui etiam dicebant Amitte.Virgilius, Amissos hinc iã obliuiscere Graios.Et Sallustius, Pactione amisso Publio legato. *Posthac si q.n.pr.*) Facilè impetrat, qui non omnia extorquet.Ergo ars precatoria est,mitigare præsentia, futura permittere.Simul etiã quia omnis causa in hoc est, ne videatur seruus ob impunitatem in delictis amplius peccaturus. *Posthac si q.*) Vt solet eleganter per *ἔλλειψιν*.Et simul, non Si tantundem peccauerit: sed Si vel minimum.tale est & illud, Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis Fallaciæ conari.&,Si quicquam inuenies mentitum,occidito. *Nihil pr.*) Nihil,pro non:sed plena negatio,Nihil.

92 *Tãtummodo*) L Facetè exprimit morè precantiũ pro seruis,quasi nullus ex animo precetur. *Tantummodo Non addat*) B Referunt ad Getæ personam volentis non addi à precatore, Vbi ego abiero.Quod ferè solent in aurem susurrare,qui precantur hoc modo, Vbi abiero tracta illum pro meritis. Extant libri qui habeant Tantummodo Non addas.Sunt qui putent accipi Tantùm nõ, pro etiam,quomodo & Suetonius dixit in Tyberio,Tantùm non aduersis tẽpestatibus Rhodũ nauigauit.

93 *Vbi ego h.ab*) D Hic ostendit nullum precatorẽ ex animo postulare veniã seruo. *Vel occidito*) Vel,pro etiam. *Occidito*) Tu tantùm cædere volebas.ego dico, Etiã occidito.

94 *Quid ille,pæd.qui cith.*) Moraliter quærit. volens audire de Phædria,postquàm de Antiphone cognouit: maximè quia hæc interrogatio respõsionẽ elicit. qua spectator instruitur ad cognoscenda cætera. *Quid ille pæd.q. cith.*) Quia dixit, Sectari,in ludum ducere, & reducere:& quia Puellulam dixit:ab ætate, Pædagogus est illi,ait. *Quid ille pæd.q.cith.*) Phædria scilicet, qui neque abscedit à custodia puellæ:neque illam ipse contingit. *Qui cithar.*) *ἐλλειψις*.Sectatur, Amat,vel quid tale subaudiendum est.

95 *Sic ten.*) *διαπλασμῶς* Sic dicẽdum est,cum aliquo gestu. *Tenuiter*) B Terentius hîc Tenuiter dixit de iuuene amante citra nummorum adminicula. *Non m.h.q.det f.*) D Cum commiseratione amatoris adolescentis pronuntiandum est.

96 *Imò n.n.Spem m.*) Bene Spem:quia amat. nemo enim sine spe amat. *Spem m.*) V Posse fieri,quod aliquãdo puella potiatur. *Meram*) D Solam. B Adiectiuum Merus idem quod Solus antiquis significabat.

97 *Pater e.r.an non*) D Chremes scilicet. *Nondum*) Subaudi Venit.Iam Non plena negatio est.

98 *Quid?s. Quoad exp.v.*) Animaduertite Quid secundum morem quotidianum tum dici,cùm fit transitus à mentione alterius rei ad alteram.Sic & suprà,Quid pædagogus ille? *Quoad exp.v.*) Quoad quandiu.Et rectè locutus est:quia aduentus,finis est expectationis.

90 sidsii *D. Laudo.G. ad precatórem abeam credo. qui mihi*
91 isiisp *Sic oret:*Nunc somítte[quæso hunc:cæterùm* R.[*amitte*], id est, dimitte.
92 { fsiisp / isi *Posthac si quicquam,nihil precor:[tantúmmodo]* *Al.*[*tantùm modò*] *Oratio precatoris ad dominum mittendi. D Mimesis: L Prosopopœia.
93 sbdbsi *Non addat,]Vbi ego hinc abiero,vel occídito.* *Al.*[*addas,*] GO[*cædas:*]iddbsi.
94 iiisap *D.* Quid ille pædagôgus,qui citharístriam?*
95 { xidisp / i *Quid rẽi gerit?G. Sic tenúiter. D. non multum habet* *Vrbaniter de Phædria inquirit.
96 sisiap *Quod det fortásse. G. immo nihil,[nisi] spem me-* *Æ.Al.*[*præter*],isdisp
ram. *D.Chremes scilic.
97 idisp *D.* Pater eius rédiit,an non?G.* nondum. D. quid?* *D.Sub.Venit.
senem
98 asisii *Quoad expectâtis vestrum?G. non certum scio:*

*D. Præparatio inopinati aduentus senis.

* D ἀχρεῖον μὸς, pro Nihil.

*D. Moralis expressio. nam eos vocat, quibus initio egrediens, dicebat, Si quis me q.r.

*D. Ad καιρὸν ψεύσασθαι loquitur.

*Sed epistolam ab eo esse allâtam audiui modò, & Mu. [allatam esse]. abssp 99

Adportitóres esse dicâtam: hanc petam. fisisf 100

D. Nunquid Geta aliud me vis? G. *vt bene sit tibi. sbsfai 101

Puer heus: nemón' huc prodiit! cape, da hoc assdsi 102

Dórcio. In [huc]h vim habet consonantiæ: vel legendum [nemone]. nam huiusmodi apocopæ vocalem præcedentem, etiam natura longam corripit.

99 *Sed ep. ab eo all. e. aud.)* Mirè paratur inopinatus subitò aduentus senis. nam ipse veniet, cuius epistolam sperat.

100 *Et ad port. e. dal.)* More veterum, magistri tributorum, id est, publicani, operam in portu dabant, inferendarum rerum, & efferendarum vectigal exigentes. *Ad portitores)* Ad eos qui in portu sunt. Et quo more hoc dixerit vide Attico, an Romano. *Portitores)* [V] Eos qui in portubus vectigalia exigunt. Nõ enim hîc seruum atriensem notat, sed à portu nomen habet.

Nunquid G. al. me vis) [D] Absque illo argento, quo tibi à me opus fuit. 101

Da hoc Dorcio) [B] Hoc argentum quod Dauus annũmerauerat. *Dorcio)* [D] Dorcium, fœmininum nomen est, vt Planesium, Glicerium. 102

Al. [ACT. II. SCEN. I.] *[ACT. I. SCEN. III.]*

ARG. [L] Querela Antiphonis metuẽtis patrem, & Phædriæ correptio: [D] éstque comparatiua qualitas in hac scena inter Antiphonis vitam, & Phædriæ. Genus causæ demonstratiuum. contendũt autem, vter magis miser sit. [V] Antipho docet præcipitis & temerarii consilii comitem esse pœnitentiam. Phædriæ autem oratio à loco communi ducta est, quòd scilicet nostra nobis sordeant, aliorum improbas fortunas admiremur. [L] Est autem protasis fabulæ. [D] Atque hîc mirè exprimitur color vitæ eorũ, quiid, quod immodicè concupierint, spernunt, postquàm euenerit: quod apertiore sententia ostendit Poëta, dicendo, Nostri nosmet pœnitet. [V] *Theses.* 1 Temerarium incœptum authorem tristitia afficit. 2 Prudentis est prospicere quænam futura sunt. 3 Cupidi facilè per alios compelli possunt. 4 Tolerabilior est molestia aliquot dierum, quàm quotidiana & perpetua. 5 Amatores sunt fastidiosi. Mox enim res petitas dum habent fastidiunt. 6 Vxor sit liberalis, ingenua, sine mala fama. 7 Sera est pœnitentia post factum. Est autem controuersia inter duos adolescẽtes, vter eorum sit miserior, cœlebsne, an maritus. In Antiphone est [Graeca]. Exponit enim suam infelicitatem à periculo, cùm patrẽ reuersum extimescat: ab imprudentia, cùm Phormioni suasori contra honestatem paruerit: ab incommodo, cùm cruciatus futurus sit non aliquot dierum, sed perpetuus. [M] Quæ temere suscipiuntur, nec paratum secum consilium apportant, illorum pœnitentiam nos quamprimum subsequi solere, docet hæc scena. Nam cùm animus præsentibus voluptatibus occupatus nihil prouidentia consyderat, sibiipsi quæ recta esse possent non cõsulit: vnde mox cùm ad se redit, ad pœnitentiam mouetur, quæ cùm locum nouo consilio reparare potest, tempestiua est & commoda: si autem talis sit, vt mutare consilia non possit, proxima desperationi dicenda est. Nam cùm conscientia mille testes, quæ semper in memoriam turpis rei factum reuocat, quiescere conscii sibi non possunt: ne tunc quidem cùm omni spe depositâ, portum non ampliùs inquirunt, Seneca libro quinto Epistolarum. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominúmque aures vitare? bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminem scire, cùm tu scias?

Versus. Septimus est trochaichus tetr. acat. Reliqui omnes iambici, itaque tetrametri, excepto vndecimo dimetro: atque omnes acatalectici, exceptis primo & quinto catalectico, & quarto, qui (si in eo non abundet [sis]) fuerit hypercatalectus.

ANTIPHO, PHAEDRIA *adolescentes.*

Querela adolescentis continens protasin, & peccati expositionem.

1 adsusseau adsisti dis

A'DEO'N' *rem rediisse vt qui mihi consultum sóptimè vélit esse,* Mu. [esse optimè velit]. adsdisii

2 dsiisisp *Phædria, patrem sextimêscam, vbi in mentem eius* *aduénti svénit!* Al. [vt extimescam.] daiisisp. D. Legitur & [aduenti].

3 sisiassp *Quòd ni fuíssem incógitans, ita eum expectârem, vt par fuit.*

4 sdssisai- *P. Quid ístuc est! A. *rógitas, qui tam audâcis facinoris mihi cónscius sis!* Iambicus hyperc. vel [in eo abundat sis]. vel illud M. transferendum in sequentem versum: A. in quo tunc & delendum in [quod]. & synaresi faciendum in: Phormioni], dsisisis.

5 bsisisis- asi *Quod' vtinam ne Phormióni id suadêre in mentem incidísset.*

Adeón') [V] Querela est & μάθος ab euentu infœlici, qui neque exordium patitur. Est autem enthymema. Pater rediit, iã extimesco. *Vt qui m. c. op. v. e. Ph.)* [D] Mira sententia, qua ostendit adolescẽtulos in peccatis neminem magis metuere, quàm eos à quibus maximè diliguntur. Simélque inducitur rerum imminentium præstructio: in qua sic audax inducitur Phædria, vt defensor futurus sit: sic timidus Antipho, vt fugiturus sit. *Vt qui m. c. opt. v. e. Ph. p. ext.)* Ferienda pronuntiatio in eo quod ait. Qui mihi consultum optimè velit esse. hoc enim magis mirum est, ideò patrem timeri, quia consultum optimè velit.

Consultum velit) [B] velit vt bene sit mihi. Sic & Lactantius Institutionum libro quinto loquitur. Vnde inquiens pietas tam impia, vt eos miseris modis aut perdant, aut inutiles faciant, quibus velint esse consultum.

Vbi in m. e. ad. v.) [D] Nota venire in mentem veteres non recordationis causa dictum, sed etiam recogitationis consyderationisque posuisse. *In m. v.)* Cicero, Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem. *Vbi in m. e. aduenti)* [V] Pro aduentus ἐξοχὴν est apud Gellium adnotatus, atque ea loquutio est veteribus admodum vsitata. Cicero, Solet mihi in mentem venire eius temporis. Idem in Verrem, An non in tuo periculo, venit in mẽtem tuam tuorum sceletum. *Eius aduenti venit)* [B] Priscianus dicit Terentio hic genitiuum pro nominatiuo positum esse.

Quòd nisi) [V] Imprudentiæ est notatio, cùm matrimonium sine patris consensu sit contractum. Hic Quòd Linacro est per enallagen aduersatiua coniunctio, aliis est pleonasmus. Hic quoque liquet vt authoritas parentum non sit eleuandæ. Neque obscura est consuetudo Atticæ legis, qua cauebatur irritum esse matrimonium sine consensu liberorum, ratum verò cùm parentum cõsensus accesserit. *Quòd ni f. inc.)* [B] Quòd ni discretiua coniunctio: vt illæ, sed, sed enim, at, ast, atqui, autem, verò, porrò, cæterùm quibus ea quæ discreta volumus intelligi, cõnectimus. *Incogitans)* Temerarius. Probus, Incogitans, inquit, in vsu est: at non eodem modo Cogitans. *Ita eum exp. vt p. f.)* Expectarem, nùc operirer: aliàs sperarem.

Quid istuc est!) Hæc interrogatio stomachosa est, extenuare volentis metum fratris. diuersa enim sunt ob diuersum amoris euẽtum. *Tam aud. f. m. c. sis!)* [B] Conscientiæ tria supplicia, verecundia, pudor, & supplicii metus. & pœnam semper ante oculos versari putant qui peccauerunt. *Qui tam aud. f. m. conscius sis!)* Propriè ad terrorem, qui de facinore loquitur, Conscium dixit.

Quod vtinam) [L] Pœniret feciſſe quod immodicè concupiuit. Translatio criminis est in Phormionem. [D] Gratissimè nõ Phormioni succenset, sed Phormionis inuento. Et vide vt & ipse se culpæ subtrahat. Et familiare est initia rerum accusare eos, quos alicuius negotii pœnitet. *Quod vtin.)* [D] Quod pro quadam tantummodo cõtinuatione siue con-

Al. [*impulisset*], sbtsiddt–. *Neu me cúpidum eò* [*compulísset*,] *quod mihi prin-* sbsisaai 6
cípium est mali.

*L. Occupatio, quę soluitur à tempore. * [*Non*] *potîtus essem: fŭísset tum illos mihi*] *ægrè* ttsesaa-ttisiddt– 7
áliquot dies.
G. Al. [*Simon*], isisixai: *vel* siisiiai. *Al.* [*mihi illos* jr«s&dt–: *vel sic*, tsiiiddt– *facta elisione us in* [*potitus*], *& synæresi in* [*fuisset*] *&* [*mihi*]. D *Quidam totum interrogatiuè pronunciant: nempe,* [*fuisset tum illos mihi ægrè aliquot dies?*

At non quotidiâna cura hæc ángeret ánimum. P. siisbii 8
*D. εἰρωνεία, pro Nõ audio, hoc est, nihil dicis. * *aúdio.*
A. *Dum expêcto, quàm mox véniat, qui ádimat* siddiasp 9
hanc mihi consŭetúdinem.
P. * *A liis quia ĕ te fit, quod amant, ægrè est: tibi quia* aadsdbip 10
*L. Corripit immo desi iã, & collatione sui auget. *súpcrest,* [*dolet.*] *Al.* [*dolet!*] D *Scire debemus & pronũtia tiãè, & per interrogationem hoc ipsum pronuntiari posse.*
*D. Hoc cum pronũtiatione infert. * *Amôre abúndas Antipho.* *G. Est ἐπαναδίς ad priores versus.* iisi 11

nexione accipitur, quoties vtinam adiunctum habet quasi dicas, atque vtinam, vel vtinam autem ne incidisset. *Vtinam ne Ph.id sim m. nic.*) Priscianus. Nec cùm est dehortatiuum, indicatiuo non adiũgitur, sed imperatiuo, vt Virg. in sexto. Tu ne cede malis, sed cõtra audentior ito. vel optatiuo: vt Terent. in Phor. Quod vtinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset. D Vetus elocutio, Vtinam ne Ennius in Medea, vtinã ne in nemore Pelio securibus cæsa cecidisset abiegna ad terrã trabes. Et Ne, pro non accipiendum.

6 *Neu me c.*) V Volentem trahere & cupidum haud difficile est. *Neu me cup.eò comp.*) D Bene hoc addidit ad excusationem. potuit enim dici, Non cõsentires. *Eo comp,*) Eò, ad vxorem ducendam. an Eò, intantum? *Quod m.pr.est m.*) Bene quasi caput mali non in amore sit, sed in nuptiis.

7 *Non pot.ess.*) D More hominum loquitur: credit enim ex sequẽti satietate, quòd potuerit abstinere amoribus suis. *Non potitus ess.*) ἀνθυποφορὰ μετρμένη. Non enim, Sed potiri vt fuistis posuit: vt ille, Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna: fuisset. hîc enim vtraque pars ponitur. *Fuisset*) V A minori incommodo. Nã periculi minus tum fuisset.

8 *At non q. c.h.ang.an.*) D Cùm amatoriè loquatur Antipho, errant qui putant eum pœnitere sui desiderii. nam si hoc est: nec maritus firmus videbitur fore. sed hoc dicit, facilius fuisse abstinere virgine intacta, quã ea cum: qua iam consuuerit. & ideo subiungit, Dum expecto, quàm mox veniat, qui adimat hãc mihi consuetudinẽ, *Audio*) Audio per ἰρωνείαν dicitur modò à contemnente dictum Antiphonis. *Audio.*) Omnia deridet Phædria, cupiens fructum amoris vel periculis adipisci.

Dum exp.quàm mox v.) D Non quando, sed quàm citò: quia timet. *Qui ad.h.mihi c.*) D Minè non Amorem: tanquam amore carere potuerit, consuetudine non posset. Et nota proprietatem. nam Consuetudo specialiter de coitu dicitur. *Qui adimat*) L Qui partem intelligit.

Alys) V Sententia est ex contrariis. Exprimitur autem affectus ille, qui ab Horatio Libr. 1. sermon. describitur, vt sua cuique fers displiceat, ac alios fortunatos iudicet. Diuersum autem epigrammatarius Poëta monet, Quod sis esse velis, nihilque mali. Gratior autem est sententia antitheſin amplificata. *Alijs q.d.q.am.*) D Magnificentiùs Aliis dixit, quam si diceret Mihi. *Tibi q.sit p.d.* Laborauit vt ostenderet plus esse Dolet, quàm Aegrè est. & ideò insanum ait Antiphonem: qui in ea fortuna positus, quæ aduersa & contraria est, idem patiatur quod miser. & est figura ἀνάζευξις. Nam ad vtranque Aegrè est sufficere potuit. *Tibi q.sup.d.*) Id est, eo quod desideras, abundas. Ordo est, Tibi dolet, quia supereſt.

Amore ab.) V Propositio est, qua illum fortunatum prædicat. *Amore ab. Ant.*) D Sic hoc pronuntiandum, quemadmodum solet cum stomacho dici vituperanti cibũ. Tu pleno venire es. vult enim ostendere satietatis hoc esse, non ratiocinationis, quod nũc quæritur Antipho. *Amore ab. Ant.*) Abundare dicitur, qui successu prospero affluit. Lucilius lib. III. Ille alter abundans. Cum septem in locum Hispanus r a r p.

12 *Nam t.q h.c.h.v.*) Bene Certò: quia suprà omnia cũ Certo ἰρωνείαν dixit. *Vita hæc exp.*) Vita dixit, vt ostenderet etiã si non felicitas, sed vita dicatur, optandam esse. Vita autem & mores significat, & animam, & alimentum, & spatium viuendi, & fortunam accidentem viuentibus: vt modò. *Expetenda, opt.que*) Propriè dixit, Expetenda, optandáque. omnia enim quæ amamus, aut industria, aut voto proueniunt: hoc est, aut in nobis sunt, aut in fortuna posita.

13 *Ita me*) V Votum est amatoris satis ridiculum, vt sit amantium amentia. *Ita me dij bene ament, vt mihi liceat*) D Necessariò iurat: quia quod dicturus est, solis amatoribus videtur esse credẽdum. *Tam diu q.a.fr.*) Quãdiu vxore frujtur Antipho. An tam diu δεικτικῶς? *Tam d.*) Tantisper, hoc est, vel tantillo tempore. *Quod amo frui.*) Deest Eo: vt sit, Eo quod amo, frui.

14 *Iam depacisci m.c.*) Pactionem transigere *Tu comic.cæt.*) Aut Cætera abundat, aut deest Per: vt sit per cætera.

15 *Quid ego ex h.m. n. capi.*) B Pulchra ex contrariis compositio est. Copia, Inopia: Amici, Inimici. *Quid ego ex h.m. n. capi.*) D Infortunium scilicet. *Et quid tu ex ista copia)* Fructum ac felicitatem. *Vt ne)* Quod Græci ἵνα μή.

16 *Vt ne add.*) παρένθεσις figura, in qua velut ex abundanti enumerantur adiecta. V Prætermissione beatitudinem pulchritudine sponsæ amplificat. Primò est ingenua. Euripides tamen optimis diuitiis antepositit, Τὸ γὰρ πλούτων ὅσ' ἄριστος, ἡγοῦμαι λέχος ἑυρεῖν. Quid quod & eiusmodi idem alibi virtutis penu appellare non dubitauit? Ταμεῖον ἀρετῆς ἐστι γενναία γυνή. Deinde est liberalis, liberali ingenio prædita. Posteà est benevola & animo mariti grata: de qua sic Euripides, ἄριστον ἀνδρὶ κτῆμα σύμπνοθς γυνή. Postremò est honesta, bonis moribus prædita, & ornata. Talis enim núquam satis pro dignitate laudari potest, vel Euripidis eiusdem testimonio. *Sine ſmg.li.*) D Contra ea quæ patitur, ista posuit omnia: huius in amore copiam: suam inopiam. huius desyderium nullo constitisse sumptu: sibi à lenone fuisse emendam puellam, huius ingenuã: suam: seruam. huius liberalem: suam Citharistriam. hũc nactum esse: se sectari tantùm. huius vxorem: amicam suam. huius amorem: amicam suam. huius amorem maritalem esse: suum velut prodigi, velut scortatoris. *Ingenuam liberal.m.es*) Hoc naturalium: illud morum est.

Quòd h.ita vt vol.) Voluisti subdistinguẽdum est, & sic legendum Vxorem. Erit enim ἐμφατικώτερον. *Vt voluisti, vx.*) Bona præparatio vxoris futuræ.

Ni vi.h.d.an.q.si m.i.f.) B Beatus tu quidem Antipho, si adsit animus æquus, tolerãs, & in aduersis minimè querulus. Dic ergo Modestè, id est, cum modo moderatè. D Sallustius libro secundo, Modestus ad omnia alia, nisi ad dominationem.

12 diisiisi * *Nam tua quidem hercle* [*certò*] *vita hæc expêtenda optândáque est:* *Al.* [*certè*]. * V. Confirmatio est ab optabili vitæ genere.

13 adsɷsibi * *Ita me dij bene ament, vt mihi líceat* [*tam diu*] *quod amo frui,* *Mu.* [*tandiu*]. * D. Opportunus locus, in quo ostẽdatur quàm magno amore sit possessus Phædria, cui par impenditur argumentum.

14 sisbidip *Iam depascíci* [*morte*] *cúpio: tu conĭícito cætera,* *Al.* [*mortem*], sisdidip. *L. Collatio. V ἀντιθέσει & paranomasia suã infelicitatẽ illustrat.

15 adidiisi * *Quid ego ex hac inópia nunc cápiam, & quid tu ex istac cópia.* *D. σχῆμα παρεμπλεκτικὸν. L Præteritio.

16 saadsisp * *Vt ne addam, quòd sine sumptu ingénuam, liberâlem nactus es:* * V. Epiphonema est, beatus præsertim qui sua sorte contentus viuit.

17 aiasdisp *Quod habes, ita vt voluísti, vxôrem sine mala* [*fãma.* * *palàm*] *Al.* [*fama palam.*] D *Multi ad superius iungunt Palam.*

18 isisbisp *Beâtus: ni vnum hoc desit, ánimus qui modéstè istæc ferat.*

*V. A suo infortunio amplificat.

*Quòd si tibi res sit cum eo lenône, quo cum mihi est, tum sentius. D. [Et]. {faxsixsfr / fassfs} 19

*Adagium. L Vera sententia.

Ita plerique ingénio sumus omnes, * NOSTRI NOSMET POENITET. asaassfi 20

*Felicem dicit eò quòd non amet rem uxoriam.

A* At tu mihi contrà nunc vidêre fortunâtus Phædria, sasiisfp 21

Al. Velut per dissimulationem.

Cui de íntegro est potéstas étiam consuléndi, quid [velis] siidssfi 22

R. Al. [admittere.] sed mendose.

Retinêre, amâre, [amittere.] ego in eum incidi infélix locum, aisbiisfp 23

Vt neque mihi eius sit amitténdi, nec retinéndi cópia. {dciisfasfp / dsfp} 24

*V. Paraskeue est ad sequentem scenam.

In [hoc, huc] & [hic horum habet consonantia.

Sed quid [hoc] est? *vídeone ego Getam currêntem aduenîre" [huc]? G. [huc aduenire]. ddbiisfiv. Mu [Sed hoc quid est? videon' ego aduenire huc currentem Getam?] iibiisfsp. sfbbsfiij 25

Semper enim metuit nimium prælonga mali mens.

Is est ipsus: *heu timeo miser, quam" [hic] mihi nunc [rem núntiet.] G. [nuntiet rem.] fibidsfi: vel sibidsfiv, translato, ut in præcedentem versiculum quo legatur [huc aduenire eum]. Mu [Is ipsus est. Ph. timeo miser, quam nunc mihi hoc rem nuntiet.] jidasfisp. {cibisfasfp / f} 26

19 *Et si tibi res sit cum eo l.)* Et modò nõ connexita, sed incœptiua coniunctio est. Salustius libro secundo, Et Pœni ferunt aduersus. a n c m. *Quod si tibi res sit)* B Id est, contentio. Sic Laurentius interpretatur in opere quod scripsit de Dialectica. *Sentias)* D sic alibi, Sit rogas sensi.

20 *Itaq. plerique &c.)* V Sententia hac acclamat, qua paucos sua sorte contentos esse indicat. B Quod hîc simpliciter a Terentio dictũ est, Horatius per metaphoram extulit, Optat ephippia bos piger, optat arare caballus. significat enim humanis ingeniis insitum esse, vt semper alienam sortem magis mirentur, suam contemnant ac fastidiant. Optent inexperta, experta damnent. Idem Ouidius dixit eleganti & ipse vsus allegoria. Fertilior seges est alieno semper in aruo, Vicinúmque pecus grandius vber habet. *Ita pler. ing. fo nos. p.)* D κατέχχυσις tertiũ. In Andria, quod plerique omnes faciunt adolescentuli. & est κατηχορικὸς vt, Accede ad ignem hunc, iam calescet plus satis. *Nostri n.p.)* Pœnitet eum qui parum putat. ergo ipsi nos, inquit, nostra contemnimus. Sic & in Heaut. Atenim dices, Me quãtum hîc operis fiat, pœnitet.

21 *At tu)* V Rursus Phædria fœlix iudicatur: & esto hîc propositio.

22 *Cui de.)* Confirmatio est ex collatione per liberam voluntatem, & electionem, quæ Phædriæ est, Antiphoni non item. Eodẽ pertinet & illud D. Pauli. qui liber es, cur ligari cupis? Est autem commodum politicum tantum. Præsens autem locus vagæ libidini conuenit, non honesto matrimonio. *Cui de integro)* D Post, deinceps. An De integro, id est, integris rebus? *Quid velis. Retinere, amare, am.)* An coniunctè legendum est, Quid velis Retinere? vt duo sint, Amare, Amittere, quia & infrà duo reddit, Vt neque mihi sit amittendi neque retinendi copia. Amittendi, propter amorem: Retinendi, propter patrem.

Amittendi) B Budæus, amittere, inquit, dimittere est. & citat hunc locum. & alterum ex secunda scena Phormionis. Hunc amitte quæso. 24

Hei t.m.) D Hei interiectio ingemiscentis est. vt, --Hei mihi, quantum Præsidiũ Ausonia, & quantum tu perdis Iule. *Hei timeo m.)* Quàm rectè iam timet: quia in metu semper est præsaga malis mens. B Seneca Peccãtium, inquit, maxima pœna est peccasse. Secundæ pœnæ sunt timere semper, & expauescere Iuuenalis in Satyra XIII. --Scelus intra se tacitum qui cogitat vllum, Facti crimen habet. cedo si conata peregit, Perpetua anxietas. 26

ACT. I. SCEN. IIII.

ARG. D In hac scena serui concurrentis officium est, tendens ad perturbationem Antiphonis, quem oportet abesse è conspectu patris vsque ad cognitionẽ rerum, & κατάστασιν fabulæ. V Initiò seruilis est trepidatio ac deliberatio imminente infortunio, B vbi senem è Cicilia rediisse intellexit: F quo etiam nuntio à Geta ad Antiphonem perlato, illum adeò reddit trepidantem & meticulosum, vtante conspectum patris, quanuis à Geta confidenter instructus, comparere minimè sit ausurus: imò properè abscedit, V atque ex conscientia ita perturbatur, vt nusquam animo confidat Phædria tamen consilium init, quo iratum senem placaret, quem Geta consulendo adiuuat. F Remanent igitur allocuturi senem Geta & Phædria, ac sese mutuò in illum instruunt exortãturque. L Atque hic est initium epitaseos: V & tota hæc scena est suasorii generis. *Theses.* 1 Malè sibi conscii perturbatissimi sunt. 2 Dies reuelat omnia. Nam nihil tam occultum, quod non dies patefaceret. 3 Tam locutione seruili parentes irati incẽduntur, quàm taciturnitate instigantur, & purgatione frustra laborant. 4 Seruorum est cõsarare aliquid, & fugitiuum esse. 5 Heri vt plurimùm sunt imperiosi, & monosyllabi. 6 Malè sibi conscii tribus verbis vix auditis magis perturbantur. 7 Serui insidiosè heris suis succenturiate solent. M Nihil esse instabilius, & minùs diu durans voluptate ea, quæ ex amore temerario oritur, hac scena exprimitur. Et ferenda esset voluptas, si non semper magis fine suo lædetet, quàm antea vnquam iuuisset: quare profectò nonhominum, sed bestiarum iudicanda est, Seneca ad Lucilium? Dimitte illas voluptates turbidas magno leuandas. Non venturæ tantùm, sed præteritæ nocent. Quemadmodum scelera, etiam si non sint deprehensa cùm fierent, sollicitudo non cum ipsis abit: ita improbatum voluptatum, etiam post ipsas pœnitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt: Aliquod potiùs bonum mansurum circunspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus præstat gaudium perpetuum securum. Quod & Plautus in Amphytrione prodidit, Satín' parua res est voluptatum in vita atque in ætate augenda præquam quod molestum est? ita cuique comparatum est in ætate hominum, ita diis placitum, voluptati vt mœror comes consequatur, quin incommodi plus malíque illico adsit, boni si obtigit quid.

Vers. gen. Trochaici duo & viginti: è quibus vnus monometer hypercatalecticus, siue fragmentum ex anapæsto & dactylo, nempe duo: nouiesimus: vnus dimeter cat., nempe decimusquartus: vnus tetrameter acat. videlicet vndecimus, qui & iambicus tetrameter hypercatalecticus censeri potest: & vndeuiginti tetrametri catalectici: nempe secundus, vndecimus cum tredecim sequentibus, & tricesimusquintus, cum tribus sequentibus. Reliqui omnes sunt iambici, tique acatalectici, excepto decimoseptimo catalectico tetrametro: ex catalecti. cui verò sedecim sunt trimetri, videlicet septimus, & vndequadragesimus cum quatuordecim sequentibus ad finem vsque scenæ: & quatuordecim tetrametri, nempe primus, tertius ac tres sequentes, octauus & duo sequentes, duodecimus ac sequens, quindecimus ac sequens, & tricesimustertius ac sequens.

GETA, ANTIPHO. PHAEDRIA.

1 {abadddbp / f} NVLLVS' es Geta, nisi áliquod iam tibi consílium célere repéreris: Protasis, & consultatio quomodo placent senem.

2 atsatsfv *Ita nunc imparátum súbitò tanta* te impéndent mala: G. Si a in [ita] quis longari credat, hic erit iambicus acat. isfdsisp. Mu [subitò nunc imparatum]. bisiisp. * L. Te, pro Tibi, quod vsitatius est: *Impendet*, imminet.

1 *Nullus es)* V Seipsum alloquens, miserrimum se esse conqueritur. Hîc est propositio. οὐδεὶς εἶ πλὴν ἐξηπατημένος. Ediuerso iucundissima Nullus es Gera, nisi sibi prospexerit. Rectè res est probè sibi esse conscium. Sophocles, Plautus in mustellaria canit, Nihil est miserius quàm animus hominis sibi conscius. Et prouerbium est, Conscientia mille testes. Contra Iuuenalis, Satyr. 13. -- Cur tamen hos tu Eu- *filiũ celere)* D Hoc Celere, neutraliter dicitur. sisse putas, quos diri conscia facti Mens ha- *Ita nunc)* V Confirmat à periculo proba- 2
bet attonitos? &c. Sic & Oresten apud Euripi- pter malorum subitaneorum magnitudinem dem interrogatur de morbo quo contabescit. *Subitò t. te imp. m. Quæ n. v. d. scio)* D Accusatiquem se esse conqueritur, τὴν ἐξαπάτησιν τῶν κακῶν. Respondit se no casu Impendent, aut ἀνακοινοῦται, pro, In te pend

*V.Ratio. Confirmat à ne cessitate, Quia cõsilii inops est.

*Quæ neque vti deuîtem scio: neque quo modo me inde séxtraham:/ dſſbiiſp 3

(Nam non potest celári*nostra diútiùs iam audácia) fiſſaiſp 4

Quæ si non æstu prouidêntur,me aut herum pessúm dabunt. fſſiſſi 5

A.*Quídnam ille commôtus venit!G.tum,*témporis punctum mihi fiſſiſi 6

Adhánc rem est: herus adest. A. quid istuc est mali!/ idüſi 7

G.*Quod cum audíerit, quod eius remédium inuéniam iracúndiæ! ſaidiaſi 8

*Loquárne!incéndam. táceam! instîgem. purgem me!*LATEREM lauem. ifdſſiap 9

*Al.[abſtraham:]

*D. Bene, Noſtra: quia ipse parté maximâ culpæ suæ tenet vt magister.

*V.Hæc secũ admirabũdus loquitur.

*L.Difficultas à tẽpore.

*D. Quod, Scilicet Quod vxorem duxit Antipho. Bene verò hoc non addit,secum enim loquitur.

*L. Subiectionis schema cũ prouerbio.

*M. Id est, inutipendent mala.Cùm suprà, Nullus es Geta,dixerit:hic transitum fecit ad primã personam.

3 *Quæ n.vti d.scio)* Ruina aut vitanda est, aut extrahenda sunt ex ea, corpora quæ oppresserit. *Dimitem)* Antè quàm irruant. *Inde extr.)* Cùm irruerint.

4 *Nam non p.)* Vἀνὐποφορήτως occurrit,factum non posse celari. *Celari)* D Nigidius quærit,vtrum plenum sit,an pressum?

5 *Quæ si.)* V A futuro malo non satis sibi prospicientium.

6 *Quídnam ill.comm.v.)* D Modò Commotus,perturbatus atque conterritus.Hìc ostendit Poëta idcirco confusum Getam induci,vt de eius metu Antipho terreatur. *Tum t.m.p.)* Punctum,pro momentũ.vt Lucilius in XIIII. Puncto vna hora ' & qui quoque inuasit. *Punctum)* Angustissimum spatium. *Tum,t.)* V Ab importunitate propter temporis angustiam.Angustissimum enim temporis spatium hac formula significatur. Est enim punctum indiuisibile,& minima lineæ pars.Hac autem sæpe Cicero vtitur:vt in Verrem,Dũ ille punctum temporis vacuum peccato præterire sit passus.Liuius, Puncto,inquit, sæpe temporis maxima rerum momenta vertit. *Temporu p. m.Adh.r.est)* B Laurentius libro sexto, Neque verò sicut reperitur Fundus & Fundum, ita reperitur Punctus & Punctum.Errántque Philosophi cùm Punctus & linea dicunt.Nam de Punctum, quod est breuissimum tempus, nulla lis est.Quidã pro eodem significatu Momentum accipiunt,cuius est Punctum:tamen aliter est.breue enim tempus significatur per illud,per hoc verò breuissimum.Horat.Quid enim?Concurritur horæ momento.Apud Mathematicos punctum minimum quiddam est in dimensione corporis, adeò vt diuidi non possit.

Adhanc rem) D Ad deliberandum quod 7
ago. *Herus adest)* Vultu tristi ac,superciliis arduis hoc dicendũ est. *Quid ist.m.est!)* Mirè πρὸς τὸ Herus adest,Quid istuc mali est,posuit ex persona Antiphonis:cui pro calamitate est patris aduentus.

Quod cùm aud.) V A difficultate remedii. 8
Quod eius r.in.ir.) D plus est quàm si dicerer, nullum.Propriè Remedium, quasi Iracundia morbus sit. & cui per remedia sit succurrendum.

Loquar) V Eleganti subiectionum congerie magnitudinẽ amplificat, & constat dilemmate quodam, Aut loquar,aut taceam.vtrinque sua sunt incommoda, neque purgationi locus erit vllus. Lauare autem laterem est omnem operã perdere,est nihil proficere. *Loquárne!inc.r.inst.)* D σχῆμα διαπορήσεως.Duo sunt quæ fieri in placando solent:aut loqui,aut tacere.Sed quid vult sibi Purgem me,cùm idem sit Loquar!an quia potest purgatio & per defensorem,patrónúmue inducisic quidam putant.Sed melius est hoc, vt perturbatæ & seruilis imperitæ quæ personæ verba sine arte esse, & vim significati non habere. B Erasin opere De conscribẽdis epistolis dicit hìc esse Subiectionem. Est autem Subiectio, in qua quærimus quid pro aduersario,aut cõtra nos dici possit,& properè per singulas interrogationes subiicimus rationes, quibus quod dictum est aliter esse ostẽdimus. *Loquárne!inc.)*

Quia

10 idsbaawi- *[Eheu] me míserum:cùm mihi páueo,tum [A'ntìpho me excrúciat animi:/ G.[Heu] &[me excruciat animi Antipho:]iadbſbai.

11 [ſdadſſi [ſoſaſatr *Eius me miséret: ei nunc timeo: is nunc me rétinet:ná absque eo esset, Go. Tollendum [esset], ſdadidſi: aut notandum erit locutionis genus:aut ita oratio distinguẽda, [ná ab que eo esset Rectè ego mihi vidissem.]A Muretus reiicit [Esset]et sequentem versum, quem ita dimetietur, ſdaſaſp: & ebſo s uſ ultus] ſdaſaſp.

12 diſdſiſp *Rectè ego*mihi vidíssem, & senis essem vltus iracundiam. G.Hic censeri potest trochaicus cat. daſatſtu. B Al.omittunt ego[, sed properam, ſiſdſiſp, vel ſaſatſtu.

13 aſſidſai *A'liquid conuasássem,atque hinc me conícerẽ pró-tinus/ in pedes. D.protinus fuit: & sic Nigidius legit.aſſsdſii.

14 ſtu A. *Quam hic fugam, aut furtum parat!*

15 aidiaſi G.*Sed vbi Antiphónẽ repériam!aut quæ quærere insístam via!*

operam impendã. D πάροιμία, πλὶν ἐπὶ δεξιὰ ἰών.

* Exclamatio stupentis, V qua πάθος mouet.

* D. Figura πολύπτωτον Enni. Et, Is. L. *Absque*, prò nisi, aduerbialiter,

*D. Vt dicimus,Vide tibi,& Videte vobis. Et rectè vtisse, pro,prouidisse, & usissem, i.coportassem aut collegissem furtim, & cõpilassem, in sarcinã cõposuissem quæ auferre mecum atque asportare voluissem.

*Verba deliberantis.

D Quia iracundia ignis est. *Taceam!instigem)* Instigari propriè fera dicitur. *Later.m.lus)* E Græci paræmias aliquot in vsu habuerunt, quibus operam inanem significarent,vt πλίνθον πλύνειν, Id est, Laterem Lauas.Theocriti versus est ab Erasmo versus,Et nigrã silicem lauisse liquentibus vndis.

10 *Cum mihi p.)* D Cùm,præterquam quòd, significat modó. *Tum,Ant.me exer.an.)* τῷ Μαστιγοῦν,pro eo quod est, propter Antiphonẽ me excrucio. *Excruciat an.)* V Exaggerat ex alterius mali accessione,& est hellenismus. Nam genitiuus hic ablatiui loco, quo Græci carent,ponitur. *Me exer.an.)* D Sic in Hecyra, –Fecit,animi vt incertus foret.Veteres figurabant hanc locutionem.

11 *Eius me mis.ei n.t.)* Miseret præteritorũ: Timeo de futuris. *Eius me m.ei n.t.is n.me r.)* B Polyptoton est in his tribus, Eius,Ei,Is.Et dicitur casuum varietate distincta oratio, à πολύς, quod est multus & πτῶσις casus, quasi multorum casuum:vt si dicas,Pater hic tuus. Patrem hunc appellas? Patris tu huius filius es! *Is nunc me ret.)* D Si retinet,quomodo excruciat! *Nam absque eo esset)* Si ad eum res non pertineret:id est,si meum tantummodo peccatum esset hoc ipsum. B nisi ille obstaret,cui & metuo.Plaut.alibi. Si particulã addidit,Nã exædificasset me ex ædibus, si absque te foret.

12 *Rectè ego)* Vἀνὐποφορήτως ostendit se magis afflictum esse propter herilem filium. *Rectè ego m.v & s.ess. vl.ir.)* D Facetè seruus occasionem melioris conditionis esse existimat fugæ causam,tanquam sibi per eam & libertatis genus præstare posset,& prædam. *Et senis ess.vlt.ir.)* Senis maluit,quàm Domini,dicere:vt in ipso nomine & hortamẽtum impunè fugiendi appareat.& simul quia nõ iram,sed Iracundiam dicturus erat. nam ita,de causa: Iracundia de moribus. *Et s.vlt.ess.ir.)* Non dixit Euasissem:sed vltus essem.faciunt enim serui fugiendo,vt dominos pœniteat iratos fuisse.Sic Virg.Vlta virum,pœnas inimico à fratre recepi.

Conuasássem) VCompillassem.Vetustas enim furaces & fugaces seruos habet.Posterioris enim notatio est. Nam se in pedes cõicere nihil aliud est, quàm fugere aut fugacem esse.Itaque paulo pòst vtriusque tã furti,quã fugæ fit mentio. *Conuasássem)* D Figuratum est à collligendis vasis.M Conuasare,teste Nonio,est furto omnia colligere,nempe quæ rapere & subducere velis,in sarcinas cõponere. E συσκευάζω dictio compositа à συν præpositione & σκεύη vasa, quæ si simul componas, ad verbum Conuasare sonabunt,itaque ad Græcorum imitationem Terent.dixit Conuasare. Budæus in annot. *Hinc me c.)* Dπρὸς τὸ Rectè ego mihi vidissem. 13

Quam hic fugam) Conicerem,in pedes. 14
Aut furtum p.) Aliquid cõuasassem. *Quam hic f.aut f.p.)* Iocunda ἀποβάσις. prius enim furtum,quàm fuga occurrere debuit.

Sed vbi) V Sollicitum Antiphonem red- 15
dit Itaque hic verba deliberantis subduntur. *Sed vbi Ant.rep.)* D Sed pro Ergo:vt ut.Ergo vbi Antiphonem reperiamlan Sed finis super

*D. Ad hoc diu audiuit Geta, & ipse nõ videt adolescẽtes: vt plus terroris illis incutiat, dum secum loquitur. L. *Hem*, indignãtis. D. *Pro imperio*, i. imperiosé.

*D. Mirè expressit affectũ de timore properantis. D. *Verbo*, deest Vno,

D. [PH.] *D. *Patrem vidi*, dicturus Geta, præuertus est ab eo, quem timor intelligentem fecerat. L. *Meúmne!* sub. Patrem vidisti.

*D. Iam flet Anipho, & adhuc non intelligit Phædria.

p. *Te nóminat. A. *néscio quod magnum hoc núntio expécto malum.* — fidsfisp 16

p. *Ab, sanúsne es! G. domum ire pergam: ibi plúrimùm est. P. reuocémus* Go. [P. *Ab, sanúsne es?*] *ut sit monometer, spondeio. [G. Domum ire pergam, vbi plurimùm est. P. reuocemus hominẽ. A. statílico. G. hem,* sit iambicus tetrameter acat. iiaiaiap. — sfiiaiau 17

*Hóminem. A. *státilico. G. hem,* — {ato ad 18

Satis' pro império quisquis es. A. Geta. G. ipse est. quẽ vólui óbuiám. G. Hic videri potest iambicus tetr. acat. idsiiiap. — {attsfdtu a 19

A. *Cedò quid portas óbsecro? atque id (si potes) verbo éxpedi.* — aststst- 20

G. *Fáciam. A. elóquere. G. *modò apud portum. A. méümne! G. intellexti. A. óccidi. G. hem.* G. Vel abasiisp. — {abasstsfu abass 21

A. *Quid agam! P. quid ais? G. hiúus patrem vidísse me, pátruum tuum.* G. Potest & hic videri iambicus acat. aasiisiap. — {aasttdtu aatst 22

A. *Nam quod ego huic nunc [súbitò] exítio remédiũ inuéniam miser!* Vel [subito]. nam D Subito & aduerbiũ & nomen est. Cum subitò assurgens fluctu nymbosus Orion. — dsaabdtu 23

24 {x6statstu st — *Quòd si eo mea fortúna redeunt, *Phánium, abs te vt distrahar,* G. Potest & hic esse iambicus, siisdsisp. & eo monosyllabo facto, siisdsisp. — *D. Amatoria πρόφασις per ἀποστροφὴν, ad affectum. * D. Sine Phanio scilicet.

25 statstat- — *Nulla est mihi vitá experênda. G. ergo istæc cùm ita sint Antipho,* G. Vel. sisiisdsi.

26 {fa assstu — *Tantò magis' te aduigilâre æquũ est: FORTEIS FORTVNA ADIVVAT.* G. vel. sidsiiisp. — Sententia Virg. Audaces fortuna iuuat.

27 sfastst- — A. *Non sum apud me. G. *atqui opus est nunc, cùm máximè, *vt sis Antipho:* — *A necessitate vrgente.

28 stsaattu — *Nam si [sénserit te] timidum pater esse*, arbitrábitur* — *D. Apud te subauditur. Al. [te senserit], tum in fi esse, non fiet elisio, & versus erit iambicus acat. sfiaaiip.

29 dtsstsu — *Commeruisse culpam. P. hoc verum est. A. non possum immutarier.*

gioris sententiæ est, vt Salu. Sed Metellus in vlteriore prouincia. *Repertam*) Si alicubi cessat. *Aut qua q.insv.*) Si alicubi ambuleti: omnis enim qui quæritur, aut cessat, aut ambulat.

16 *Nescio q.m.hoc n.exp.m.*) Disertè locutus est, Nescio quod magnũ hoc nuntio expecto malũ: pro eo quod est, Nescio quod magnum malum hunc mihi nuntiaturum arbitror.

17 *Sanúsne*) V Correctio timiditatis est, quæ nonnullis est quædam tristitia. Sed hoc discrimine ponendum est, aut malum iam præsens est, & lædit, est tristitia: aut imminet iam futurum, timor & pauor est. Itaque timiditas est tristitia quædam ex imminente malo. Id tamen vtrique affectui familiare est, vt anima videatur satagere. & consilium quærere, vnde confunditur & tremit. Quare verè rogat, Sanus es, cùm hic anima satagat, & consilii sic confusa sit, vt nesciat quid porrò faciundum sit. *Domum ire p.*) D Hoc nos ἐπιστροφὴν dicimus. Domum pergam. *Ibi plur.est*) Ostendit ab initio se domum pergere, & sic videtur deliberasse. *Ibi plur.est*) Scilicet propter amorem vxoris suæ. *Plurimum*) τὸ πλεῖστον.

18 *Reuocemus hominem*) Comicè & moraliter addidit, Hominẽ. *Státilico*) Ille, Reuocemus hominem, dixit: hic, non progredi iussit.

19 *Satis pro imp.q.es*) Hîc ostendit culpæ conscientia nullam authoritatem reliquam in magistro Geta.

Cedò quid) V Sicut anteà imperiosus fuit, ita nunc est pro imperio monosyllabus, & timiditati plurimùm conuenit. *Cedò quid p.o.*) D Vt, Si vera feram, si magna rependam. Nam Ferre & Portare, de negotiis maioribus dicitur.

Eloquere) Aliter ostendit quid est, Verbo expedi: dicédo Eloquere. *Modò ap.p.*) V Narratiuncula est quàm breuissima, atque trium verborum per eclipsin, sed malè conscio est longissima. Decorum quoque valde iocosum in orationis breuitate obseruatur. *Occidi*) Propositio est orationis ἐκστατικῆς, qua se miserrimum & perditissimũ esse exponit. *Hem*) D Propria, & sua cuique personæ exhibuit: ce leritatem ex præsagio metuenti Antiphoni: & tarditatem intellectus quieti pectoris securo Phædriæ.

Huius p.) V Ecliptica est narratio, priore tamen copiosior. *Huius p.v.me p.t.*) D Mirè Poëta Antiphoni minus quã oportet, & Phædriæ plus quàm oportet fecit loqui nuntium. Ille enim penè diuinat ex metu: hũc tardum securitas facit. *Huius p.v.me.p.t.*) Reddit vtrique proprium: vt & ille qui timebat, paucis intelligeret. & ille qui securus erat, pluribus edoceretur.

Nam quod e.h.n.f.) Nam aut subiunctiua coniunctio est superiori dicto, quod ait, Quid agam? aut ἀναφορὰ est. Nam quod, pro Quódnam. & est confirmatio ab effectu timoris, & summo periculo, Quia consilii inops sum. Illud igitur prudenter dictũ est, Pauor mihi sapientiam omnẽ ex animo expectorat. Contrahitur enim animus de eo, quod cuiquam malum videtur, & hoc aduentat, si quidẽ metus ex periculi consyderatione fit: & qui plus consyderant, plus timent, vt prudentes, sobrii, & experti. Quare Aristoteli Metus est mali ap propinquantis phantasia. Contrà verò in periculis præsentem adesse & consilium è re nata posse excogitare, sicut de Annibale Liuius, & de Iugurtha Sallustius scripserunt, est fortissimorum, acutorum, & magni ingenii. *Inueniam miser!*) D Cum Ego suprà dixerit, ἰμπαρισῶ, addidit Miser.

24 *Quo I.si*) V Alterum timet periculũ, quod amator sibi fingit: & est ἀποστροφὴ quæ amatorũ affectũ planè adumbrat. *Quod si eò m.fort.r.*) D Tragicè amator hoc negotiũ fortunas omnes dixit esse. *Fortunæ red.*) Bene Redeũt: quasi in peius, & à processu retrò, & in deterius. *Abs te vt d.*) Non dixit, A me distraharis. Et vide verbum vim cohærentis ostendere.

25 *Nulla est m.v exp.*) Nulla, pro nonnaut nullius conditionis, quasi dicat. Ne deorum quidem vitá mihi dulcis est sine te. *Nulla est m. vita experẽda*) Sine Phanio. *Ergo ist.*) V Aptè connectitur παρεξηγητικὴ oratiuncula ex collatione periculi præsentis, & ex nimio amore Antiphonis animum labascentem confirmat. & hîc à necessitate argumentum vigilãdi est, in quo statuitur & propositio.

26 *Tanto m.te aduig.*) D Ad, vim auctiuam nũc habet: vt, Adlaudabile, Admirabile. *Forfortu.Ad.*) παροιμία. Et Forteis accusatiuus pluralis est. V A possibili per sententiam pro-uerbialem, quia trepidantes confirmantur, ab vsu retum sumptam. Audacia enim est, cùm animus vel ad depellenda mala, vel ad ardua bona consequenda maiore sanguinis feruore atque fiducia exurgit & rapitur. Nam fiducia sic & fortitudo oritur, aut aucto intrinsecus calore, nempe ex vini haustu, aut ex iis, quæ cor corroborant, aut affectu aliquo feruenti ira, amore, cupiditate, metu maioris mali, quæ vel in ignauissimis animositatis loco sunt. *Forteis fort.ad.*) D Admonet adagium fortiter periclitandã, nam his plerumque res prosperè cedere, propterea quòd id genus hominibus fortuna quasi faueat, infensa iis qui nihil audent experiri.

Non sum ap.) V ἀντιπαγωγὴ per timiditatis imaginem: & istorum affectuum, cõtrariorum insignis est velut exemplaris concertatio D Id agitur vt suprà diximus, queadmodum Antipho præsens non sit: quem neque conuenit contrà patrem aliquid dicere: neque rursum præsentem opprimi à patre ex argumento est.

Nam si) V A signo & coniectura colligit timorem esse excludendum. *Nam si te s.p. e.arb.c.c.*) D Sic Sallustius in historia, Ita fiducia quam argumentis purgatores dimittuntur. *Nam si te s.tim.*) Timidum, pro timentem. Vt. Addit se sociam, timidisque superuenit Ægle. Virgilius..

Commeruisse c.) Pro commisisse. *Hoc v. est*) Congruè fit, vt & Geta & Phædria audaciores sint, qui & absque amore sunt: & hos oportet obiici pro Antiphone irato seni. *Nõ possimm.*) Vim negantis hoc habet, quod ait, Immutarier ostendit enim naturæ suæ timiditatem nullis adhortationibus eiici posse.

* Culpæ suspicio ex timore. ᵇ argumentum à signo.
ᶜL. A maiori fictoria confirmatio.
*Dialectica illatio à minore.
*D. Peramabilis pro ire licet. ᵉq d abramus formula à foro sumpta.
*Expressio simulatis audaciam. Hæc in gestu consistit.
ᵍVid est, hoc vultu.
ʰD. Et hoc non plenæ cõfessionis est, quod ait Propemodum.
ⁱD. Præterea, protrahat, præueniat, exagitet, ᴷ perturbet.

G.* *Quid fácerem, si (áliud quid) grávius tibi nunc* ddfaaatu 30
faciúndum fóret? *Vel,* ddfaidsp. *R. al. aliquid].* ddtfatu.
A.* *Cùm hoc non possum, illud minùs' possim.* G. *hoc* {ffsfattu / ffsd} 31
nihil est Phædria: licet,*
Quid contérimus óperam frustra! quin ábeam! P. sbasddt- 32
& quidem ego. A. *óbsecro:*
Quid si assimulâbo? satín' est?* G. *garris.* A. *voltum* fsbffffp 33
contemplámini: hem,
Satín' sic est? G. *non.* A.* *quid si sic?* G.* *propémodum.* ffsbsfsi 34
A. *quid si sic?* G. *sat est.*
Hem istúc serua: & verbum verbo, pár pari vt re- ffffsfst- 35
spóndeas,
Ne (strâtus súis te) ssauis dictis protêlet. A. *scio.* ffffsft- 36

Al. [te iratus fuis]: ᴳ *sed versus non constat.* ᴹᴸ *[suis te iratus].* ffffsft-. ᴿ *[te iratus suis saeuidicis dictis]* ᴱ *vell verbis* ᴬ ffsaffst-: *& [suu] monosyllabo facto,* ffsaffst-. ᴿ *al. omittatur. [sauis], sed perperã.*

30 *Quid fácerem?)* V Reprehendit nimiam timiditatẽ Antiphonis à minori ad maius. Hoc enim est leue, illud graue. *Quid s. si al. q. gr. t. n. f. f.)* D Bene Gráuius: quia hoc graue. vt videas ipsam adhortationem vim habere concedentis graue esse quod geritur.

31 *Cùm hoc n. p. illud m. p.)* Hoc intulit παρὰ προσδοκίαν. Nam videbatur hac interrogatione adduci posse ad sententiam per contantis. & hæc ars est Dialectica contra ἐναντία, cùm male respondendo callidè interrogantis interrumpimus argumentum. *Hoc n. est Ph. al.)* Vtrum H. relatiuum an Hoc cum contempru, pro, hic Antipho nihil est. Sic Cicero in Verrinis, Ersi hoc nescio quid nugatorem sciebam. pro *Illicet)* Siue Ilicet finè rei significat, vt hunc. *Ilicet)* Siue Ilicet finè rei significat, vt Actum est. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta cùm præco pronuntiasset Ilicet: quod significat ire licet. ᵛ quemadmodũ apud nos in Liturgia extrema per Diaconum pronuntiari solet, Ite missa est, qui ritus à gentium sacris est mutuo sumptus. Nam Apuleius libro nono memoriæ prodidit in sacris Isidis sub finem pronuntiari soliti *eas res actum esse.* Ira & Missa pro missione à Cypriano vsurpatur.

32 *Quin abeam!)* D Hic terrore commouet Antiphonem. & Quin dicit, pro cur non. *Et quidem ego)* Ordo, Et ego quidẽ. & deest Abeo.

33 *Assimulabo)* V Arcentem me metum posse deponere. *Quid si ass.)* D Audacem scilicet. *Obsecro, quid si ass. satín' est)* Adeò memorabile vitium est, ex conscientia panor: vt ipse quoque Antipho nitatur contrà, nẽque quicquam promoueat. *Satín' est)* Hic locus actoris magis, quàm lectoris est, ostenditur enim conari ad simulãdam audaciam, quo magis ridicula est, formidolosa persona.

34 *Sat est)* Non dixit, Bene est, sed, Sat est. & vide vix ad hoc ipsum esse perueniam.

35 *Hem istúc serua)* Dicendo Serua, ostendit iam incipere deperire, quod finxit atque assimulauit audaciæ. *Hem istúc s. & v. v. par p. vt r.)* Animaduerte, & quid doceat, & commachinetur artifex Poëta, qui debitum reddat rei vis atque personis. *Verbum v. par p.)* Duo dixit: non tantùm Verbum verbo, sed Par pari. *Verbum)* V A modò, vt scilicet tibi semper constes. Mendacem enim memorem esse oportet. Sunt autem certæ notæ timoris, vt pallor, frigus, membrorum tremor, (Nam corde tremente vniuersum corpus tremit) linguæ titubatio, atque hæsitantia, vox exilis. Calor enim à corde & à superioribus defecédit. Nam cum afcédit grauior est vox, vt in ira liquet.

36 *Ne te iratus suis (sauis d. pr.)* D Caute vim habet quod ait hoc, Iratus: hoc est, qui ob præsentem iram vehementius tecum agat. Protelet, & Protelum à πρὸ & ἔλαω dictum est, quod est ante & trahere. Alii ab assiduo telorum iactu exitimãt dici. vt Lucretius, Vndique protelo plagarum continuato. hoc est, tenore. V Hoc verbum ad iacula pertiner, cùm videlicet tela ita denſè ingruunt, vt miles, qua se tuatur ratione, nõ videat. *Ne te i. s.)* R Protelare est abigere & longè propellere. Turpilius apud

37 tffffdt- C.* *Vi coáctum te esse inúitum, lege iudício: tenes?*
38 dsfadt- *Sed quis hic est senex, quẽ vídeo in vltima platea?*
A. *ipsus êst:*
39 {ffaidi / fid} * *Non possum adésse.* C. *ah, quid agis? quò abis? An*
tipho! mane,
40 fafffp *Mane, inquam.* A. * *égomet me noui, & peccâtum*
meum:
41 fffffp * *Vobis cominénd o Phánium, & vitam meam.*
42 affffi P. * *Geta quid nunc fiet?* G. *iniam lites aúdies:*
43 affffp *Ego plectar pendens, nisi quid me fefellerit.*
44 fiudp * *Sed quod modò hîc nos Antiphônem monúimus,*

*D. Mira breuitas, in quo tota defensio cõtinetur. & sub auditur Fac respõdeas, aut quidtale.
*L. Fugit conspectum patris Antipho.
*V. En quantusma læ conscientiæ stimulus viget.
*D. Amatoriè prius Phanium quam se commendat.
*L. Consultatio.
*D. Deest Tamen: vt sit, Sed tamen.

apud Marcellũ, Protelat peccatũ pauxillũ indignissimè patria prælatũ esse scitia patris. Hîc exagitare significat & perturbare. de quo Don. plura. Videtur aut nescio quo pacto mirificè lenitũ innuare res, Sæuidicis dictis: quo immanem Getæ heri excandescentis inhumanitatem & atrocitatem verborum exprimere voluit. Ergo Sæuidicis dictis, quasi dicat, Qui nihil aliũ sæuum iam & triste, nisi durum & asperũ loquetur. Est & mollior versus, si legas Sæuidicis, quàm si Sæuis: nam alteruttrum planè carminis ratio expoſcit. Nonius Brixiæ excusus Sæuidicis habet. Plautus in captiuis simili compositione dixit Falsidicis fallaciis: ne quem hîc insolentia sermonis offendat. *Scio)* D Apparet hoc verbum eo vultu dici, vt manifestum sit, absenti animo esse eum qui loquitur.

37 *Vi coactum)* V A facili per causæ impulsionem, quæ in alios transfertur. & est breuissimum totius defensionis cõpendium. *Inuitum)* D Bene idem repetit ad confirmandam memoriam trepidantis. non enim diuersa sunt, sed repetũtur, vt teneri possit id quod causæ opus est. Nam Vi coactum esse, idem significat quod Inuitum. An ideò Vi coactum inuitum, iungẽdum est, quia interdum etiam ipsi nos cogimus, propria volũtate? vt ipse in Andria, Tu coactus tua volũtate es. *Tenes)* V Intelligísne in loco & tempore vsurpatur. D Exquisitè addidit Tenes: vt appareat Antiphonem vultu offendere, quòd horum nihil perturbatus aduerrat.

38 *Sed q. h. est s.)* Sed, vt diximus, transitum significat ad aliam rem ab ea quæ agebatur. *Quẽ v. in vlt. pl.)* Sic dixit Vltima platea, quẽadmodum Virg. —Imas Obsedêre fores. *In vltima pl.)* R Extremis in vicis, vltima vicorum parte. Budæus in annotationibus, Sunt autem Plateæ verbo Græco, vici in vrbibus latiores, quas vias Cicero Latinè appellare solet. *Ipsus est)* L Et quia timidior est: & quia posteà de proximo ipse agnoscit magis.

39 *Non poss. ad.)* Apparet ex cõspectu patris magis confundi, quàm ex nuntio aduentus eius, filium. *Non possum)* Expectare aduẽtum patris. Aufugit sanè Antipho iratũ patris conspectum non perferens. Et hîc, quæ sit animi perturbatio & trepidatio, atque adeò angustia, cernere licet. *Ah, quid agis.)* D Et perturbati interceſſoris est dicere, Quid agis? vt alibi, Mea Glycerium quid agis? cur te is perditum. *Quo abis Ant.)* Sic Virgilius, Quò fugis Æneas &, Quò fugitis locij? Sic enim loquitur, qui vult offendere conditionem locorum, in qua peruerso modo alius petatur, alius linquatur. *Mane, mane inquam)* Omnia hæc habent singularem vim in se reuocantis.

40 *Egomet me n. & p. m.)* Duo dixit: & hominem pauidum, & peccatum graue. *Meũ)* V In me cõtra patrem admissum. Valedictionis hîc est ratio per enthymema.

41 *Vobis c. Ph. & v. m.)* D Comicè duobus duo retulit: Me, & peccatum meum: Phanium, & vitam meam. Et animaduerte quòd amator prius ponit Phanium, quàm vitam suam.

42 *Geta quid nunc fiet)* Apparet hæc sic pronuntianda, quasi à destituto dicantur. *Tu tã l. aud. ego pl. p.)* Non intulit quod quærebatur: sed verba sunt hominis omnia desperantis. Tu audies: ego verberabor. vt alibi, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quod ipsum mirè: non, Facies lites: sed, Audies.

43 *Ego plectar p.)* Plectar, feriar: vnde & plectrũ, & plagæ dictæ. *Ego plectar)* V Vel manicis, vel pedicis, vt est seruilis pœna in Asina. Plauti, & in Farragine nostrarũ annotationũ de hoc supplicij seruilis plura inuenies.

*D. Mirè ad omnia paratum se indicat qui Impera dicat seruo.

P. *Idnosmetipsos fácere opórtet, Phædria.* fidisp 45
Auser mihi Opôrtet: quin tu quod fáciam, impera.* sassai 46

*Mem. [meministín'], aidssi.

G. *[Meministíne olim vt fúerit vestra orátio,* adssi 47

D. *Noxiam*, nunc culpã, aliàs pœnã: & est ἐπιθετικὸν ab eo quod est Noxã: & hoc factum est propter iambum.

In re incipiúnda ad defendêndam nóxiam? sassp 48
Iustam illam caussam, fácilem, vincíbilem, óptumam. sdsap 49

P. *Mémini*[1]. G. *hem, nunc ipsa est opus, aut, siquid spotest.]* E. *Al.* [spotes,] bssasp. 50

*D. Bene *Meliore & callidiore*, quia tunc profusio fuit, nũc ipsum prælium.

Meliôre, & callidiôre. P. *fiet séduló.* asaisi 51

* L. Translatum à militaribus ordinibus, & substitutum significat.

G. *Nunc prior adíto tu: ego in insídiis hîc ero* dibdsi 52
Succenturiâtus, si quid deficies. P. *age.* sassap 53

45 *Il nosmetipsos f. op.)* D Quia Nos supra dixit in significatione actus proprij, Ipsos addit. *Oportet)* V Vt præsenti simus animo.

45 *Auser)* Virilem & audentem in adolescente animum specta. *Auser mihi op.)* τῷ ἀντίτυπῳ addidit Mihi. sine hoc enim plena sententia est. L Mihi, abundat: & itomachum magis quàm personam significat. Auser oportet: quasi dicat, omitte ira.

47 *Meminisi)* V Est quædam παλιλογία, vt in Rhetoricis Aristoteles appellat, eius orationis copiosioris anteà dictæ quædam recapitulatio. *Meminisíne ol. vt f. v. or.)* D Mirè & consilio & oratione compendiosus est: quo magis Phædriam propriis consiliis ac domesticis permoueret. *Vt f. vestra or.)* Vt magis excitaret, non nostra dixit, sed vestra.

48 *In re inc.)* Incipiunda propriè, quasi de re magna, dixit. Sic alibi, Vide quod inceptet facinus. *Noxiam)* V ἐξηγητικῶς subdit, quid sit Noxia. aliàs est culpa, vt ex Valla liquet.

49 *Iustam illa causs. f. vinc. opt.)* D Considera singula, & inuenies & naturali ordine, & per αὔξησιν dicta. Causam pro defensione posuit. Et Vincibilé, quæ facilè vincat. *Iustum)* V μίμησιν est suasorum. His enim locis sunt Aristoteli in suasione ἔνδοξον, vt δίκαιον, συμφέρον, ῥᾴδιον, vt quæ vincibilis, hoc est, ad vincendum facilis. Optima est κρίσις aliis recta & laudabilis propter honoris & gloriæ æstimationem comparandam. His verò locis opus est τοῖς ἐπιλογισμοῖς, id est, reis, qui defensione indigét. Quare defendendæ noxiæ, id est, criminis intenti mentio fit.

Hem nostes) Exhortatur persuasum à necessitate. *Nunc ipsa est opus)* D Causa scilicet.

Fiet sedulò) παρέλκον Sedulò. nam sufficerat fiet

Nunc pr. adito tu) Adito, quasi ad prælium. Virgilius. —Nec quisquam ex agmine tanto Audet adire virum. *Ego in insidiis hic ero)* Tota μετάφορὰ de re militari est. V Nã propriè dolosa expectatio ad adoriendum aliquem, insidiæ dicuntur apud Liuium & Festum.

Succenturiatus) Succenturiati dicuntur, qui explendæ centuriæ gratia subiiciunt se ad supplementum ordinum, V vel ad insidias maximè captandas, authoribus Vegetio, & Modestino. *Ego in insidiis hic ero succenturiatus)* B Prisc. libro de ponderibus, A centũ, inquit, centuriæ nomen & cẽturiatus, ex quo centuriata comitia, ex quo succẽturiatus. Succenturiati est reponi. Fauorinus Orator dixit his verbis. Negant cœnam lautam esse, nisi cùm libentissimè edis, tum auferatur & alia esca melior, atque amplius succenturietur. Vtitur & Budæus hac voce in annotationibus. Primo enim, inquiens, loco binis creatis, bini alteri substituti erant, & his iterum tertii subsidiarij. velut succenturiati. ne quando illud tribunal moderatoribus careret. Laurent. Valla in translatione librorum Iliados. Hi autẽ succenturiati, ac latentes à tergo creberrimas sagittas emittebant. D. Hieronymus contra Iouinianum eleganter hac voce vtens, Habes, inquit, præterea in exercitu tuo plures succẽturiatos, habes scurras & velites in præsidiis, crassos, cõptos, nitidos, clamatores, quite pugnis, calcibúsque defendãt. *Age)* D Potuit dicere. Verò, aut Ita. sed Age dixit, quod verbum, vim hortantis maximam præbet.

ACT. II. SCEN. I. *Mu. [ACT. I. SCEN. V.]*

ARG. D In hac scena accusatio est & contradictio per remotiuam qualitatem. ergo controuersia, atque hìc exemplum vitæ est: in quo spectatur nullam esse tam iustam, & grauem iracundiam patris, quæ non & fiducia defensoris, & interuallo temporis euanescat. P In primis itaque Demipho stomachatur de filii nuptiis, hæsitans quídnam rerum agat. Tum factum Antiphonis Phædria apud patrem facetissimè defendit. Huic Geta quoque adstipulatur, & idem expiando factum, seni insultat, irridétque. Postremò Phormionem Demipho conuenire decernit, vt iniuriam cum eo expostulet, B qui ducẽdæ puellæ author fuerit. V Senem igitur inducit ob filii peccatum ira æstuantem, attamen non implacabilem. Est autem status iuridicialis, in quo de jure facti quæstio est. *Theses* 1 Vxor ducenda est iussu & consensu parentum. 2 Patris authoritas non est eleuanda. 3 Legibus cedendum est, sed non decet scientem & consentientem aduersariis causam tradere. 4 Subitanea & insperata mala magis lædunt. 5 Prudentis est & futuris malis præuidere. 6 Seruiles pœnæ seruis sunt præmeditaræ. M Prudẽtis hominis consilia qualia esse debeant, docet hæc scena. Nam ita quisque, qui in hac vita tranquillè viuere cupiat, se gerere debet, vt pericula, turbas, & commotiones quæ obuenire possunt, longè anteà præuideat & cogitando superet, quàm ea ipsa eueniant. Nam, vt vulgò iactatum est, iacula præuisa minùs feriunt. Cicero libro tertio Tusculan. quæst. Præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venientia lõgè antè videris. Itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur (Licet enim, vt sæpe facimus, in Latinũ illa conuertere) Nã qui hæc à docto meminissem viro, Futuras mecum cõmentabar miserias. Aut mortem acerbã, aut exilii mœstam fugã, Aut semper aliquam molẽ meditabar mali, Vt si qua inuecta diritas casu foret, Ne me imparatum cura laceraret repens. Quod autem Theseus à docto se audiuisse dicit, id de seipso loquitur Euripides. Fuerat enim auditor Anaxagoræ, quem ferunt nuntiata morte filii dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. Quæ vox declarat, his esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non est dubium, quin omnia quæ mala putentur, sint improuisa grauiora. Itaque quanquam non hæc vna res efficit maximam ægritudinem, tamen quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. Et nimirum hæc est illa præstãs & diuina sapientia, & perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere, nihil admirari cum acciderit, nihil antè quàm euenerit non euenire posse arbitrari.

Vers. gen. Iambici acatalectici omnes: duo & viginti primi octonarij siue tetrametri: sequentes deinde senarij siue trimetri.

DEMIPHO *senex*, GETA. PHAEDRIA.

Turbæ gliscũt pater enim aduenies queritur de filii peccato.

*D. Rara ἀποσιώπησις: nã nõ sequitur Sed: intulit enim Age. Subauditur autem Reuereri.

1 iisssisi *Ita'ne tandem vxôrem duxit A'ntipho iniússu meo! E. Si corripis [Ita] erit trochaicus catalect.* bssttst—.

2 {bidsisp / r **Nec mẽum impérium. age, [mitto] impérium: non simultâtem meam,* R. *Al.* [omito]. D *al.* [tacee]. K *sed depranaté,* kbbdsisp.

1 *Itáne tandem)* D Hic totus versus in hoc est, an factum sit: quid factum sit: à quo factum sit: in cuius iniuriam factum sit. *Itáne t. vx. d. Ant. in. i. meo!)* Non potuit vehementius incipere, quàm vt ipse crimen, quod obiicit, miraretur. V πάθος est in causa, tum cur non sit exordium, tum cur ab interrogatione auspicatur. & est κατηγορικὴ prima ad spectatores facta. Siquidem factum redarguitur, quòd sine consensu parentum vxorem duxerat. Est enim ἀδικον. Particula autem Tandem etsi πλεονάζει, tamen pleniorem sonum efficit. D Tandem hìc expletiua coniunctio. vt Cicero, Quousque tandem abutère Catilina patiẽtia nostra: *Ita ne tandem)* Tandem, pro aliquãdo positũ est.

Nec meum) V Alterum est argumentum, ab iniusto & illegitimo, cùm patri nulla fit reuerentia. Sed hic τὸ Meum pleno & Tragico ore pronuntiandum est. Et dum dicit Age mitto, amplificatio est veluti præterito per correctionem. *Age, mitto imp. n. s. m. R. eu.)* D Vt Virgilius, Cuius ob auspicium infaustum, morésque siniſtros. *Simult. antem)* V Tertium ab indecoro, vt qui ne simultatem quidem patris reueritus est.

[Reuerérí saltem! non pudére! ô fácinus audax! ô — assi lisp — 3
Geta, Non. Marcellus [Veteri] ilisdisp: B sed est μεταφορικὸν ἀπὸ μαστήματος. al. Reuereri (saltem nō pudere?) sscē perperā.

*D. Sub. Ad me peruenit, à quo auspicaturum accusationem putarā. Hæc fecū, & ironicos. Al. [mihi?] & [coēgit:]

Mónitor! G. * vix tandem. D. quid mihi dicenti! aut — assaf di — 4
quam caussam repériet!

*D. Vinci potest qui partem defensionis admittit.

Demôror. G. atqui (réperiiam.) / áliud cura. D. ánne — fid ilssi — 5
hoc dicenti (mihi,) R. Al. reperiam] sidbssii.

* L. Totum ironicòs in senem.

Inuîtus fecit lex (coêgit? Jaúdio, & fáteor. G. * places. — ilsi jui — 6

*D. Præparatio futuræ defensionis.

D. Verùm sciéntem, tácitum, caussam trádere ad- — fidi si — 7
uersários,

Etiámne id lex coêgit! P. illud durum. G. * ego expé- — asi jsap — 8
diam: sine.

* Amplificat querelam. Mss. [accilit.]

D. Incértum est quid agam, * quia præter spem, at- — {fidsfisp / fadssfsj — 9
que incredíbile hoc mihi (sŏbrigit:)

3 *Saltem non pud.)* Quartum ab inhonesto, quia non gloriæ, sed pudori locus est, qui est Aristoteli αἰδὼς τῆς ἀδοξίας, cùm sit veluti tristitia in alterius præsētia de defectu proprio, qui efficit κατὰ συμπάθειαν, vt facies erubescat, & oculi demittantur. *Non pudere!)* D Hoc absolutum est, & nulli adnexum. Hîc Nigidius annotauit, neminem videri pudere ante delictum. *O f.)* V Exclamatio tot argumentis subiecta. *O Geta)* Apostrophe est authorem facti, & eundem quærit.

4 *Vix tandem)* D Conuenit hoc dictum ei, qui iam pridem se malè audire putat: & ideò ferò videtur ad hunc senex peruenisse: cùm ille metuens, se primum ad accusationem crederet, An, Vix tandem, ad hoc pertinet: quia ille Monitor dixit: quasi dicat, Vix tandem factum est, vt me senex laudare cœpisset: quia Monitor, quamuis in contrarium dixerit, tamen est nomen laudis. *Vix tandem)* ἐμφατικὸν, quasi dicat, Penè mei oblitus est. An quia tardè ad ipsum peruenit senex: quē ille ob conscientiam à se cœpturum esse credebat? *Quid mihi)* V Admiratio est propter caussam, τῶν ἀποροφύτων. *Quid m. d. aut q. c. rep.)* D Quid dicēt si negare voluerint: Quam caussam reperient? si purgare. Omne enim crimen à defensore aut negatur, aut purgatur.

5 *Demiror)* Pro nescio, nam admirationem ignorantia facit. V Mirū est cur Donato Demiror sit pro ignoro. *At qui rep. sam. al cura.)* D Eo animo hoc dicit, quo suprà dixit, Vix tandem. Et cùm ille pluraliter Reperient dixerit: hic singulariter Reperi respondit: quasi in se solo sit crimen. *At qui repperi. aliud l. c.)* B Cum negabimus esse caussam, cur aut dubitet quispiam, aut sollicitus sit, exempto scrupulo accommodabimus, ex Odyssea libro, ἀλλοῖο ἀλλοτε μὲν ἴτω φέτεσθαι, Alcinoe curæ aliud. *A me)* V Concessio est in ipsa effictione patrocinii & expugnationis à facilitate legis. Nolens igitur absente patre vxorem duxit.

Inuitus f. lex c.) D Bene Poëta iam scire facit senem quid isti dicturi sint: vt videantur frangi posse qui iam partem defensionis admittit. 6

Verùm sc.) V Contrarium infert ab illegitimo. Nam lex nulla est, quæ cogeret vt quis tacitus, non renitens, imò sciens & volens aduersarius caussam tradat, hoc est, sibi inferiorem caussam esse dicat, & aduersariis superiorē. Est enim id quod Germanis, *den handel vbergeben*. Verùm in hoc dicto nemo non ὑπόνοια amarulentum quoddā esse videt, filium tacitè reprehēdit lenitatis, qui aduersariis cedebat & consentiebatur. 7

Illud dur.) V Formula est loquendi, quo- 8
ties obiiciuntur auribus difficultates. D Illud durū dicit, qui suprà dixit, Atqui reperiam. *Caussam tradere aduersariis. illud durum. Ego expediam: sine)* Vide præparationē futuræ defensionis: quam nisi hoc modo Terentius intulisset, incredibile videretur subitò sedatū senē.

Incertum est q. ag.) Non nihil iam fracta 9
indignatio est. Nam in his verbis, nō iam ira, sed admodum mœror est. *Incertum)* V Ex oratione ἐπιτρεπτικῇ nascitur σχεδιασμὸς propter incertitudinem in tanta animi angustia: quæ cùm aliquis humor spissus in cor sic incumbit, vt hoc cohibeatur & comprimatur, tunc nō minùs atque metus cogitationes perturbat, & confundit. Verum est illud dictum, Quomodo poterit cælos & clemēta scrutari, cui

10 asbdsidp *Ita sum irritâtus, ánimum vt néqueam ad cogitândum instituere.*

11 asissis *QVAMOBREM OMNES, cùm secúndæ res sunt máximè, tum máximè* R. Al. omittitur [tum maximè] sed perperam: B tum foret senarius. *mittitur.*

12 asissii *Meditári secum opórtet, quo pácto aduórsam ærúmnam ferant:*

13 ijdbdssp *Perícla, damna, exília péregrè rédiens semper (scógitet:)*

14 {fssiii / ssi} *Aut fílij peccâtum, aut vxóris mortem, aut morbum fíliæ.*

15 fidssbsp *Communia esse hæc, fieri posse: vt nequid ánimo sit nouum.*

16 issisii *Quicquid præter spem euéniat, omne id deputâre esse in lucro.*

* L. Sententia ad amplificationē ab inopinato. Syncerum institútum.

Aliàs [cogites,] iidbdssi.

*D. Superiora ἀναστρεπτικὰ. inferiora intermissis coniunctionibus. Salust. Nam quidem Pyrrho, Annibali, æquor & terra.

Communia, id est, ex rerum vsu.

*D. Iam fermè fracta senis ira.

cui perpetuò incumbit paupertatis, seruitutis mortis metus! Hîc autem est propositio. *Quia præter)* Confirmatio est à subitaneo & inperato malo. Nam magis exulcerant, quæ præter spem accidunt mala. Cæterùm non tatis vulgus Grammaticorum pronuntiare vel hîc locus contestatur, dum docent, Accidere esse malorum, & Obtingere bonorum. *Quia p. sp. atq. incr. hoc)* D Virgil. Hunc ego si potui tantum sperare dolorem: Et perferre foror potero. *Atque incr. h. m. obt.)* Grauius est Incredibile, quàm Præter spem: & ideò posteriùs & in actu est. *Obtigit)* Pro accidit: cuius reciprocum est, si quis bonum accidisse dicat, non obtigisse.

10 *Ita sum)* V Ratio confirmationis est propter animum intricatū in magna animi angustia. *Irritatus)* D Prouocatus in iram impulsus: hoc est, commotus & perturbatus. *Animum vt n. ad cog. inst.)* Bene Instituere dixit: quo verbo quies ostenditur cogitatiuæ mentis, quæ nunc non adest.

11 *Quamobrem)* V γνωμὴ est elegans, qua monemur, vt communes casus præmeditatos habeamus. Sic enim futurum est, vt istos moderatiùs feramus, minúsque ijsdē lædamur cùm venerint, & hîc est *Stoici*. *Cum sec. res f. m. tum m.)* D Vt, Nudus ara, sere nudus: hyems ignaua colono. Et bona sententia, Tum maximè sapienti metuēdum, quo tempore maximè securus est stultus. B Ludit enim fortuna. & summa infimis mutare gaudet. Malè quidam reprehendunt, præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim quod tā obtundat, eleuétque ægritudinem, quàm perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse quod accidere nō possit quàm meditatio conditionis humanæ, quàm vitæ lex, commentatióque pereundi, quæ non hoc adfert vt semper mœreamus, sed vt nunquam. Terentii locū citat M. Tul. libro Tuscu lanarum quæstionum tertio.

Meditari sec. op.) D Bene additum Secum. 12
insani enim videbitur, hoc palam agere. *Aduersam ar. f.)* Abundat Aduersam.

Pericla) V Ad hypothesin curritur per 13
malorum distributionem. *Peregrè red. f. e.)* D Mirè à genere ad speciem nō semel transit. Nam cum dicit, Peregrè rediens, iam de se loquitur, sed latenter. *Semper cogitet)* A plurali ad singularem transit. suprà dixit Omnes: at nunc Cogitet. Et est ordo, Semper peregrè rediens, quicunque peregrè redit.

Aut filii pec. aut vx. m. aut m. f.) Quanuis 14
iratus filio, non potuit tamē dicere, Filii mortem. Conuenit autem seni, vxoris morte non putare magnum incommodum. *Aut filii p. aut vx. m. aut m. f.)* Variè post enumerationem conclusam hæc etiam intulit. Virgilius, Sed neque Medorum syluæ, ditissima terra, Nec pulcher Gāges, atque auro turbidus Hermus Laudibus Italiæ certent: non Bactra, nec Indi, Totáque thuriferis Panchaia pinguis arenis.

Communia esse hæc, f. p.) Ordo est. Semper 15
cogitet cōmunia esse, & fieri posse peccatum filii, vxoris mortem, filiæ morbum. Commune est quod accidere omnibus potest.

Quicquid pr. sp. eu. o. id d. e. in l.) Vide iā se- 16
nem fractum non culpam filii magnam ducere: sed ideò indignari, quòd nō crediderit pec-

ᵛL. Irrisioin senem per similium verborum imitationem. ᵛ Iactantia est seruilis satis fagera.

* D. Facetè enumerat seruus vniuersa supplicia suæ conditionis excepta cruce & furca, quarum pœnâ verbis extenuare non potuit.

* Irrisoria huius dicti resumptio.

ᵛ V. Exordii est ratio maximè in causa, quæ est ἄλογος, nõ satis honesta & fauorabilis.

* D. Hæc verba ostendũt quàm miti pectore suscipiatur Phedria.

G.* *O Phædria, incredibile est, quãtò herum sapiéntia eo sapiéntia:* D.[ánteo], fidsibii. *Legitur & [antεo]: sed pro cõiunctiuo pronuntiandũ, Anteeo pro Anteeam.* fidsibai 17

Meditâta a mihi sunt ómnia mea incómmoda, herus si redierit, *Al.[sunt mihi]*, aiibsadp absbsadp 18

** Molêndum vsquè in pistrino, vapulândum: habéndæ cómpedes:* D.[*Molendum esse*]. ᴷ *Al.*[*Vsque molendũ esse*]. *sed perperã*, dfiiiisi. jsfiijsi 19

Opus ruri faciúndum: horum níhil quicquam áccidet ánimo nouum. isfsfedap isfsfj 20

** Quicquid præter spem euénit, omne id depuîbo" in lucro.* G.[*esse in*], *repetit enim heri verba per μίμησιν*, fsdisiii. fsdisiij 21

Sed quid cessas hóminem adíre, & * *blandè in príncipio álloqui!* *Si in*[*hominem*]*fiat elisio, hic erit trochaicus catal.* fsbisdc—. ᴍᴜ [*hominem cessas*]. disiisai. fsbiisai 22

D.* *Mei fratris video fílium, mihi ire ó bviám.* *Mu*[*ire mihi*], ᴬ edjiap: *vel* sdiiap. *Al.*[D. *Phædriam mei fratris video filium mihi ire obuiam. Item fuerit trochaicus tetrameter catalecticus*, tesbtetu: *vel* tiisbtsto. edjisp sdiisf 23

P. *Mi pátrue salue.* D *sálue: sed vbi est Antípho?* djsdsi 24

caturum, in quo ipse se reprehendit: & quod à peccatoribus dici solebat, hoc dicit, Communia esse, & fieri posse.

18 *Meditata*) ᵛ Ratio est per distributionem quatuor seruilium pœnarum. & est ironia in repetitione verborum senis. *Meditata s. m. o. m. spe.*) ᴰ Nimis Comicè non clades, aut ærumnas posuit seruus, sed Incommoda: molere in pistrino, vapulare, habere compedes: & cætera: cùm hoc nomen leue quiddam significet. vt ipse in Eunucho.—Imò enimuero infeliciter: Nam incommoda alia sunt dicendâ, Parmeno. *Meditata sunt mihi o. m.*) ᴮ Prisciã. multa ex verbis deponentibus inueniuntur apud antiquissimos participia præteriti temporis tam actiuam quàm passiuam significationem habentia. Terentius in Phorm. Meditata sunt mihi. *Herus si red.*) ᴰ Si aut pro Cũ aut seruiliter: vt dubitet ex voto suo vtrum dominus redeat. an non: quod cupit.

19 *Habenda e.*) Vitiosam locutionem seruili personæ dedit Teren. nam integra esset, si diceret, Habendas compedes. vnde quidam non esse, sed vsque legunt. *Vsque molendum e. in pistr.*) ᴮ His Terentii verbis delectatus Lactantius, ita scripsit libro Institutionum septimo cap. XXVII. Si sapientes, si beati esse volumus, cogitanda ac proponẽda nobis sunt, non tantùm Terentiana illa, Molendum esse vsque in pistrino, vapulandum, habẽdæ compedes, sed his multò atrociora, carcer, catenæ, tormenta patienda, sustinendi dolores, mors denique ipsa & suscipienda est, & ferenda.

Opus r. f.) ᴰ Variè, vapulãdũ, molendũ, cõpedes habendæ, opus ruri faciendum; & suprà, verba gerũdia sunt: infrà, participia. *Horũ n. q. acc. an. n.*) Rectè addidit Animo. omne enim quicquid accidierit, nouũ erit, sed non animo. *Horum nihil quicquam*) παρέλκει quartũ. *Horum n. q. acc. an. n.*) Tale est illud sapientis Æneæ, —Non vlla laborum, O virgo noua mi facies, inopinâue surgit. &, Arma parate animis, & spe præsumite bellum. Et, Hunc ego si potui tantùm sperare dolorem: Et perferre soror potero.

Quicquid pr. sp. eu. o. id dep. esse in l.) Totidẽ verbis est vsus, quot senex, ad irrisionem eius. Sic & in Adelphis, Inspicere tanquam in speculum in patinas Demea iubeo. *Omne id d. e. in l.*) Hoc idem senex oportere fieri dixit, quod hic facit. ergo sapientior Geta.

Sed q. c. h. adire!) Bene Adire, quasi terribilem, & pugnaturum. vt Virg. Audet adire virum. Et Hominem Comicè addidit. *Et blandè in pr. all.*) Rectè monuit, nõ perpetuò blandè, sed in principio agendum, secundum præceptum Socratis, qui ait. *

Mi p. s.) Mi vim blandimenti habet. nam significat, meus. *Salue: sed vbi est Ant.*) Bene expressit promptum animum ad litigandum, partim addita salute, & potiùs ad iurgium præuertendo. *Salue*) ᵛ Altera est accusatio

P. * *Saluum sis venîre.* D. *scredo: hoc sis réspónde mihi.* *Al.*[*aduenire.*] ᴿ *al.*[*te venire.*] *sed videtur omittendum* [*te*]. *si sis. Al.*[*credo hoc:*] ᴰ *Hoc incerta distinctione pronuntiatur.* fiisfi 25

P. *Valet: hîc est. sed satín' ómnia ex sententia?* asa isi 26

D. *Vellem quidem.* P. *quid istuc?* D. *rógitas Phædria!* fiidsp 27

* *Bonas me absênte hîc confeciſtis núptias.* isfsfi 28

P. *Eho san id, succénses nunc illi!* G. * *ó artíficem probum.* ᴿ[*an tu id*]: *nã*[*tu*] *hic emphasim habet: Atum bacchius loco primo: vel spondeus* [*Eho*] *monosyllabo facto. Muretus omittit*[*ó*]. assdd assfap 29

D. *Egóne illi non succénséam!* * *ipsum géstio dari* *Glareanus censet*[*Dari*] *coniiciendum ita sequentem versum, in quo* [*mihi*] *&* [*sua*] *sint monosyllaba.* assisi: isfsfp, *vel absque synær. si.* isfsisp. assfedi assfi 30

Mihi in conspéctum, nunc sua culpa vt sciat isfisp 31

Lenem patrem illum factum me esse acérrimum. isfisi 32

P. * *At qui níhil fecit pátrue, quod succénseas.* sfdisi ifi 33

D. * *Ecce autem símilia ómnia: omnes cóngruunt:* fdiisi 34

* Denuo salutat vt interim miscat. ᵛ & est eclipsis rã. Gaudeo, cùm oratio à Demiphone nato interruptasit.

* Propositio criminis per ironiam. ᵛ D. elegãtia. nam non est artifex cuius deprehenditur iocus.

Egone illi, emphatice.

ᵛ V. Comminatio irãto seni apta.

* Summa cõtradictionis.] Propositio defensionis.

ᵛ L. Senis indignatio.

cusatio vel κατηγορία ad Phædriam, & fit salutando beneuolentiæ conciliatio. *Egón'*) ᵛ Diluere vult interrogando de æquitate irascendi, & propter πάθος hîc est eclipsis. *Gestio*) ᴰ Plus gestio, quàm volo. *Dari Mihi in c.*) Non dixit Venire, vt filiumfed Dari, vt rẽum.

25 *Saluum venire*) ᴰ ἔκλειψις, vel ἀποσιώπησις secunda: Gaudeo enim subauditur: quod nisi acceperis, non intelliges cur hic respondeat, Credo. *Saluum venire*) Iracundiã frangere conatur obsequio & mora. *Salaum v.*) Altera salutatio & ad lẽniendum, & ad criminis dissimulationem, sed & tertiò addit, Satin' omnia ex sententia.

26 *Valet*) Hic oratoriè dissimulat. atque ita respondet, quãsi senex non iratus quærat: sed de salute solicitus sit. Antiphonis. *Sed satin' ex sen.*) Quod vulgo, Omnia rectè? Et deest quæris, aut quid tale. *Satin*, ᵛ Formulæ humanissimæ & elegantissimæ, ab omnibus authoribus vsurpatæ.

27 *Vellem q.* ᴰ Semper hoc verbum dolentis est, ac negãtis euenire quod voti sit. *Quid istuc est*) Magnam vim habet contra iram huiusmodi interrogatio.

28 *Bonas me abs.*) Mirè consuetudinẽ expressit, dicendo Bonas. ᵛ Proponit crimen, quod intenditur ironia figurata. Nam bonas non esse ἀντιφρασει ostendit, vt quæ sine patris & iussu & authoritate confectæ sunt. *Bonas me abs. hic conf. n.*) ᴰ Crimen in duobus esse demonstrat: quòd non bonas, & quòd absente patre.

29 *Eho an*) ᵛ Defensionis pars, cuius est propositio. Non est quod succenseas. *Eho, an id s. n. alli!*) ᴰ Huc tendebat interrogatio: vt tàm integris rebus admirarentur irasci senem.

30 *Egón'*) ᵛ Diluere vult interrogando de æquitate irascendi, & propter πάθος hîc est eclipsis. *Gestio*) ᴰ Plus gestio, quàm volo. *Dari Mihi in c.*) Non dixit Venire, vt filiumfed Dari, vt rẽum.

Lenem p. ill.) O artificium Poëtæ. in media patris sæuitia mentionem lenitatis induxit, vt ostendat quàm facilè placari possit. *Lenem p. ill. f. me e. acerr.*) Mota ἀντίθετον. non enim Leni Asperrimum, sed acerrimum reddidit. & mutauit gradum, positiuo superlatiuum opponens. *Lenem p. ill. fac.*) Sic Virgilius. --Quantum mutatus ab illo Hectore.

33 *Atqui n. f. p. q. s.*) Summa contradictionis. & non dixit, Leuiter peccauit: sed, Nihil fecit. neque, Quod puniat: sed, Quod succenseas: id quod leuissimũ est. *Atqui*) ᵛ Defendit ab innocentia, & à legitimo.

34 *Ecce autem*) ᴰ Vox est apta his quæ noua & improuisa animo accidunt. Sic Virg. Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta. *Ecce autem*) Defensorem repudiat formula quæ peculiariter in re noua & inopinata vsurpatur. Et particula Autem hîc reprehensionis nota est, Verùm repudiat illum ab improbitate, cùm illum suo filio assimilet. Huc spectat illud Virgilij, Ex vno disce omnes. Et illud, Qualis æus, talis & defensor. *Similia o. o. c.*) ᴰ More stomachantis, Omnia & Omnes, de his dicit quæ ad duos pertinẽt.

G. *Si legatur,* [*In nóxia est hic, ille ad defendêndam adest.*] *versus bene habebit,* fiiffi.

Vnum cognôris, omnes noris. P. *haud ita est.* ffffi 35

D. [*Hic in nóxia est ille ad defendêndam caussam adest.*] { effffi / iisa 36

Cùm ille est: hic præstò est. tradunt óperas mútuas. ffffdfi 37

R. *Al.* [*ille abest,*] *sed depravatè.*

G. *Probè eórum facta imprúdens depînxit senex.* affffi 38

D. *Nam ni hæc ita essent,* [*cum illo*] *haud stares Phædria.* iffffp 39

R. *Servius legit* [*pro illo*].

P. * *Si est pátruus, culpam ut Antipho in se admíserit,* diijfp 40

Ex quare minùs reî foret, aut famæ [*témperans:*] { fnaffi / fddf 41

Al. [*obtemperans:*] R. *sed mendosè.*

Non caussam dico, quin quod méritus est, [*ferat.*] ffffdip 42

* D. Oratorũ principium. Defensio per remotionem criminis, nam culpa in Phormionẽ confertur.

* D. Rhetoricum theorema. R *Caussã dico,* i. renuo recuso, repugno. E. *Al.* [*sit,*] *illidfp.*

35 *Vnum cogn.o.n.*) Iterum non Duos, sed Omnes. & variè, Cognoris, Noris. *Vnum cog. o.n.*) Sic Virgilius. Accipe nunc Danaûm infidias: & crimine ab vno, Disce omnes.

36 *Hic in n.*) V Id comprobat à verisimili per impulsionem & ratiocinationem, & huc refertur prouerbium, Mutuas operas tradere. *Hic in n. est: ille ad def. adest*) D Hoc Demipho non sine quadam delectatione dixit: quàm tamen premit ob iram præsentem.

37 *Cum ille est: hic pr. est*) Hunc loco reddidit Cicero illum locũ in Verrinis, Qui ciues Romani erant, si Siculi essent, tum si eorum legibus dari oporteret: qui Siculi, si ciues Romani essent. Nam subauditur ad, Qui ciues Romani erant, Iudices dabantur. ad, Si Siculi essent, subauditur Rei. *Cum ille est*) ζεῦγμα secundum. nam & hîc subaudiendum est, In noxia. *Hic præsto est*) Ad defendendam caussam subauditur. *Tradunt op. m.*) Translatũ videtur ab agricolis, qui mutuam inter se operam commodare solent. Dixit Terentius de adolescentibus, qui se vicissim in peccatis defenderent.

38 *Probè eor. f. impr.*) D Ideò Imprudens: quia nescit in amore citharistriæ esse Phædriam. *Imprudens*) Modò insciens.

39 *Nam ni hæc*) V Impulsionis est confirmatio ex ipso patrocinio, quod hac phrasi notatur, Stare cum aliquo. *Nam ni hæc ita ess. c. i. h. st. Ph.*) Vide quemadmodum iam præstruat Poëta ad ea quæ tutura sunt, ad adiuuandum amorem Phædriæ. *Cum illo h. st. Ph.*) Cum Antiphone scilicet. Et Cum illo, ἀντὶ τοῦ Pro illo. In eius parte stamus, pro quo facimus. Sic Virg. Iuppiter hîc stat. *Cum illo h. st. Ph.*) B Id est, illum non defendêtes. Seruius pro illo legendum putat. hîc Pro, quasi in defensionem vel auxilium significat. Sic etiam diximus, Cicero pro Milone, pro Deiotaro, pro Marcello.

Si est) V Defendit à iusto, cum sit innocens, quia frugalis, quia honestatis studiosus, pater igitur no adeò illi indignaretur. Quòd si in noxa esset, neque defensorem haberet, sed meritò castigandus esset. Hîc mihi vide quanta est causæ fiducia: atque hîc dilemmatis tactio. *Si est p. c. ut Ant. in se adm.*) D Principium per insinuationem subtilem. Et honesta locutio, Si est vt admiserit pro, si admisit. *In se adm.*) Bono ornatu addidit, In se: cùm & sine hoc plenum videri possit. Et hic est, quem Cicero succum orationis appellat.

40

Ex qua re m. res f. aut f.) Nota. hîc comparatiua qualitas est, pauperis * neque strenuè. Et docuit in negotio nuptiarum duabus rebus consuli: rei & famæ: hoc est, facultatibus dotis, honestatique natalium. *Ex qua rem. r. f.*) Hæc tractatio est criminis oratoriæ: in qua defensor accusat crimẽ, reúmque purgat. *Ex quare*) Haud venuslè insertum Re, cùm præposuisset Culpam. *Minus res f.*) Quia pauperem. *Famæ*) Quia ignobilem. *Temperans*) Consulens, prouidens, moderatus. vt, Iam sibi tum curuis malè temperat vnda carinis.

41

Non caus. d. q. q. m. est f.) Rethoricum θεώρημα in huiusmodi exceptionibus: quo vti solet qui propositæ causæ fiduciã gerit. Si hoc, aut illud: non oro veniam, non deprecor pœnam. *Quin quod mer. sit*) Hunc defensorem magis & non iudicem dicã. sed hîc colligitur patrocinantis authoritas. non enim dixit, Quod voluerit, sed, Quod meritus sit manente eo, si peccauerit tamen.

42

43 ffbifi ** Sed si quis fortè malítia fretus sua,*

44 dffbfi *Insídias nostræ fecit adolescéntiæ,*

45 ffbifp *Ac visit: nostrâne ea culpa est, an iúdicum,*

46 fiiwfi *Quid sæpe propter inuídiam ádimunt díuiti,*

47 fdijfi ** Aut propter misericórdiam addunt paúperi?*

48 ffiifi G. *Ni nossem caussam, créderem vera hunc loqui.*

49 fffffp D. * *An quisquam iudex est, qui possit nóscere*

50 aaffffi *Tua* iusta: vbi tute verbum non respóndeas:*

51 aisbfi *Ita vt ille fecit?* P. * *functus adolescéntiæ est*

52 dfffffi *Officium liberâlis: * postquam ad iúdices*

53 ddfiij *Venium est, non póstuit cogitâta próloqui:*

54 bsbdfp *Ita** eum tum tímidum** [obstupefécit] pudor.*

Al. [*obstupefecerat*] *sed versus non sanatur: nimò multò peius habet.* ⌜ [*obstupefecit pudor*] *P. Geta. Vt Phædria deficientibus iam argumentis, Getam clam vocet,* addfip.

* In accusatorem & iudices.

* D. Primum κατὰ ῥῆσιν. Et oratoriè naturam iudicũ τοῦ διαφέροντος expediuit.

* L. Aliud crimen omisso priori.

* *Iniqua* pro iure.

* D. Deriuatio causæ. & est venialis status.

* D. Hæc apud oratores μετάθεσιν αἰτίας dicitur, hoc est, translatio causæ facti: quem vulgò colorem nominãt.

43 *Sed si quis*) V Translatio est criminis, tum in insidiatorem quendam Sycophantam, tum in iudicum æquitatem. *Sed si q. fortè m. fr. s.*) Fortè, quasi non defensurus. sed simul caulam cogniturus aduenerit. nec contendit verum esse quod dicit, ne solicitum faciat ad credendum. Sic apud Virgil. Sinon, Dum vela darent si fortè dedissent.

44 *Insidias n. f. adol.*) Bene se adiungit ad crimen, vt leuet culpam. *Insidias n. f. adol.*) Mirè Insidias dixit: vt diu comparata causa, per ignorantiam dolósque capti videatur. *Adolescentiæ*) Opportuna ætatis commemoratio πρὸς τὸ συγγνώμην.

45 *Nostrâne ea c. est an iu.*) B Ex remotione criminis causa contrat. factum non negatur, sed facti culpa in alios transfertur. *Nostrâne ea c. est, an iud.* &c.) Potentior facta sententia est ἀντίφρασιν. Et oratoriè, Nostrâne culpa, an iudicum? duplex μετάθεσις altera in accusatorẽ, altera in iudices. Et bene suam miscuit personã, vt reum subleuet & suo merito, & multitudine reorũ. *Nostrâne ea c. an iud.*) Mirè affuxerit in fiduciam defensoris. nam cùm suprà de Antiphone dixerit, nunc intulit Nostra.

46 *Qui sæpe*) V Duæ hic sunt causæ, cur iudices sæpe sunt ἀντιφράσεις. *Qui pr. inuid.*) B Qui sæpe dolo malo secundum paupertatem aduersum diuites pronuntiant.

47 *Aut propter misericord. p.*) D Posteriorem caulam honestiorem posuit, ne non Antiphonẽ defendere, sed accusare iudices videretur.

48 *Ni nossem*) V Hic patrocinii euenta notat. *Ni nos.*) D Suauissimè laudauit oratorem: qui omnia ad persuadendum idonea aduocans, solum conscium non adduxit ad credendum. *Ni nos.*) Obliquè Poëta se laudauit.

An quisquam est qui p. &c.) Apparet iã persuasum seni esse, verum aduersarium fuisse Phormionem, non subiectum atque appositum sycophantam. vnde ad aliud transit, vt accuset segnitiem in respondendo, quæ leuior culpa est. Ita, vt cedentibus mos est, paulatim seni singula extorquentur è manibus. *An quisquam.*) V Diluit remotionem criminis in iudices ab eorum officio, qui iudicant secundum comprobata, & allegata. Nam in iudicio non tantum actor esse debet, sed & depulsor.

49

Tua iusta.) D Dicerè magis & absolutè. Tua iusta, quàm si aliter diceret. *Vbi t. verb.*) Non dixit, Parum dicas: sed, verbum.

50

Ita vt ille) B In respondendo accusatur filii segnities. *Ita vt ille*) Vnde scitan illa Poëtæ virtus est quòd omnia antè inducit cognouisse. ne in scena hæc vt noua audiens, Tragicis motibus insaniret. *Functus adol. est off.*) Oratoriè crimen quod obiectum est, non purgauit modò, sed etiam ad laudem conuertit. quod Rhetores μεταποιοῦσιν dicũt. Et hoc de Apollodoro. *Functus adol. est off.*) Ingeniosè non negauit hoc crimen, occasionem laudis de confessione sumpturus. *Fũctus adol.*) L Purgatio à verecũdia quæ habet vim necessitatis, & ad laudem pertinet. V Diluit obiectionem de silentio duabus de causis, timore & pudore. Vtroque enim affectu rei conflescunt.

51

Officium lib.) D Potenter Officium nominat, quod ille Crimen appellat. Et nota, functus officium, accusatiuo casu, quod nos ablatiuo

52

Non potuit cog. pro.) Ergo quod cogitauit industriæ est: quod nihil dixit, pudoris.

53

Ita eum t. tim.) Timidum, perturbatum.

54

Geta Phædriam laudat

*L.Ironia.

Columẽ i.præsidiũ, Mbasis & sustentaculum.

*D.Duplex accusatio.

*Sui in causa, agẽda Dbona exceptione locutus est, quasi in aliis omnia fecerit.

G. *Laudo hunc: sed cesso adire [quamprimùm]sse-nem!* Mu.[quàm primùm]. sfiisp 55

Here salue: saluum te aduenísse gaúdeo. D.*oh* affiii 56

**Bone custos salue: cólumen verò familiæ,* afdfdi 57

**Cui commendáui fílium hinc ábiens meum.* sfiiap 58

G. *Iam dûdum te omnes nos accusâre aúdio* fffffi 59

Immériti ò, & [me ómnium horum]simmerítissimó: dfiiai 60

G.[om nium horum me] diisai. Mu.[horum me omnium], disiai.

**Nam quid me in hac re fácere voluísti tibi!* fidbfi 61

Seruum hóminem caussam orâre leges non sinunt, dffiii 62

Plautus, Nam vt ex mari timida es. Et ipse in Adelphis, Me miseram, quidnam est quod sic video timidum & properantem Getam!

55 *Laudo h. sed c.ad.)* Satis defensionis, vbi Geta iam adire non timeat dominum.

56 *Here sal.)* V Tertia est accusatio, qua Geta seruus redarguitur, vt *inimicis* magis vrgeat & hîc salutatione benevolétia captatur. *Here salue s.l. te aduen.)* D Principium à benevoleatia. Et vide vernalitatem aptissimam seruo callido credâsne hûc esse, qui suprà dixerit, Herus si redierit, Molendum esse in pistrino vapulandum, & cætera? *Oh bone c.s.)* Ab initio idem motus seruatus est seni: nam id in hoc est quod suprà dixit, O Geta monito. quanquam per ἀῤῥησιαν plus significat quod dicit, Bone custos quàm quod suprà, monitor.

57 *Bone cust.)* Et hæc resalutatio satis ironica est & in Custodis & Columinis familiæ appellatione ἀντιφρασις est. *Columen verò fam.)* Columen culmen an Columen, colũna? vnde columellæ apud veteres dicti serui maiores domus. Lucil. vicesimosecũdo, Seruus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam. Lucilii columella, hic situs est Tubero. Hinc in millesimũ annum eorum columine ciuitas continebitur. Horatius contrà pro columine columnam, Iniurioso ne pede proruas stantem columna. Ennius decimo Regni * versatum summum verò columnam, *Columen verò f.)* Sustentatio vel decus vnde columnæ dictæ. & moralis ἀῤῥησις ἐπὶ τὸ κρεῖττον. *Col. men v.f.)* B Columen familiæ dixit Terentius in Phormione, non dubium quin prouerbialiter, Getam seruum natu grandem, cui senex peregrè profecturus tãquam pædagogo, & curatori iuuenum, mores & rem domesticam commendarat. Donatus columen dicit putat periude quasi columnam dicas, cui reliqua domus innitatur: vnde antiquitus seruos maiores columellas dictos.

Huic astipulatur Virgilianum illud. --Interea omnis domus inclinata recumbit. Ex Chiliadibus.

Cui commenda.) Vαἰτιολογία est custodiæ & turelæ. *Cui comm.fil h.ab m.)* D Duplex accusatio est de eo quod fecerit. Hæc conueniunt in eas personas quas spectare non oportuerit. 58

Iam dudum te) L Defensio à persona. L Defensionis est propositio, Non iussè accusas. & hîc more Rhetorico circumstantiæ adiectæ sunt, maximè propter iustitiam, quia nihil commeruit, quia est innocens. *Iam dudum te o.nos acc.aud.Imm.)* Vide quàm in his verbis etiam vultus quidam serui contumacis appareat, & versutè mali. Et hoc est quod dixerat, --Ego in insidiis hîc ero Succenturiatus. 59

Immeritò, & me o.h.imm.) Tantum impudentiæ superest: vt non solum se, sed alios etiam defendat. *Immeritissimè.)* Vt Paruò, Falsò, de aduerbiis est in o desinentibus. 60

Nam quid) V Confirmatio est ab illegitimo. Siquidem leges seruis vt causam orent, & testimonium dicant, non concedunt. Quis igitur eum innocentem redargueret? Est autem Testimonium dicere, idem quod testificari. Sic Cicero, Testimonium secũdum fidem & religionem accuratissimè dixit. *In hac re f.vol.t.)* D Quàm contemnat iram domini, vt hoc ipso purgatior videatur, ex hoc apparet quòd addidit Tibi. Sic enim dicere solemus, Quid tibi vis faciam? cùm alieno negotio frustra nos ostendimus laborare. 61

Seruum h.c.or.l.n.s.) Hoc enim quasi ignoranti dicit: sed stomachosè admonet, velut stultum, qui rem manifestã non cogitet. *Seruum hom.c.o.l.n.s.)* Vetustè Hominem. Sallustius in Iurgurtha, cùm interim Hiempsal reperiretur occultans se in tugurio mulieris ancillæ. *Seruum h.c.or.l.n.s.)* Mirè extenuauit conditionem suam, dicendo, non Me, sed Seruum. Et addendo Hominem, moraliter locutus est. Sic Virg. Venerat antiquis Corithi de finibus Acron, Graius homo. *Seruum h.c.or.l.n.s.)* Ducitur argumentum à cõditione. Sic & apud Ciceronem in oratione pro I. Manilia, Ius legationis maiores nostri verbo violatum persecuti sunt. Vos legatum omni supplicio interfectum inultum relinquetis. *Caussam orare)* D Non impropriè. sic Virg. Orabunt causas melius. 62

63 aiesisp / aisf

64 ssiaei

Neque testimónij dictio est. D. *mitto ómnia:*

*Adde istuc, * Imprúdens timuit adoléscens, sino:*

Potest prima in [Adde], à superiori versu pendere, sfdbfi: imò alias in præcedentem versum reijcitur [adde], ac tum C fierit hypermeter, sed elidítur à versu sequente.

D. *Mitto. Sino,* vim habent cẽtra voluntatem concedentis.

* D. ἐκφώνησις diuersitatis συγχύσεως. Et singula pronuntianda, vt plura videãtur.

65 fffffi

Tu seruus: verùm si cognata est máximè,

66 aiiasp / f

Non fuit necésse habêre: sed, id quod lex iubet,

67 fisbip

Dotem darêtis: quæreret álium virum.

68 iddd fsp

Quæ ratiône ínopem, pótiùs ducêbat domum!

Si pro [vel] legatur [at], consistabit versus, sfdfsp: nisi quis cum Glareano malit [nullo alio] esse chorizabũ.

69 fisdfsp

G.* *Non rátio, verùm argéntum déerat.* D. *súmeret*

70 aabsfdp

Alícunde. G. *alícunde! nihil est dictu facilius.*

71 sfdfsd / ssfasp

D. *Postrémò, si nullo álio pacto, s.vel) fœnore.*

Non fuit necesse maximè habere. alij, sed id quod lex iubet, maximè dotem dare.

Sed, id q.lexi.D.tem d.) Id quod lex iubet: ordo sic Virg. Verum, id quod multò tute ipse fatebere maius. 66

Quæreret al. v.) Quæreret, quàm idoneum esset ad significationem odiorum. Virgilius, --Quærat sibi fœdera Turnus. 67

Quæ rat. in p. d. d.) Magno sonitu intulit quod minus momenti habet aduersus eos qui accusantur, quàm illa superiora. *Inopem)* V Aliud crimen intendit, quòd opulentiorem non duxerat. *Inopem, p. d. d.)* D Non inopem potiùs: sed potiùs ducebat subdistinguendum est. 68

Non ratio) V Diluitur à necessario, & inopia pecuniæ. L Attende contumaciam Getæ in respondendo, & quàm nihil laboret, nimirum vt purgatior videatur. *Non ratio v.arg d.)* D Hoc ita ludibundus absoluit Geta, vt etiam quasi per iocum respondeat. 69

Alicunde! n. est d.f.) Hoc quasi subridés, & aduerso ab illo vultu pronuntiauit Geta. quod genus actionis, securitatem ostendit hominis manifesta dicentis. *Alicunde!)* Demipho Alicunde ad facilitatem retulit: hic sic intelligere se fingit, vt quasi non habens ipse Demipho de proximo à quo dicere incipiat, dixerit Alicunde. *Nihil est)* V ἀδύνατον illi est, non verbis, sed rei conformatione. *Nihil est d.fa.)* D Mirè, vt solet, prouerbio vno dissoluit totam senis intentionem. vt in Heautont. --Quid tum quæso, si hoc pater reciuerit! Quid si redeo ad illos qui aiunt, Quid si nunc cælum ruat! 70

Postremò. si n.al p.vel fœn.) Ostendit se senex hæc perdere: cùm ab his ad alia transcendit, exclusus. *Postremò)* B Multa ex nominibus ipsa terminatione datiui pro aduerbiis accipiuntur: vt, postremò, falsò, consultò. 71

Vel

G. *Hui dixti pulchrè, ſi quidem quiſquam créderet* ffdſſp 72
Mu. [*ſi quidem*], ſſſ.ſp.

*L. Exclamatio victi ſenis, qui omiſſo Phædria & Geta ad Phormionem conuertitur.

Te viuo. D.* *non, non futurum eſt: non poteſt.* ſſſiſi 73

Egóne illam cum illo vt pátiar nuptam vnũ diem! aſdſſp 74

Nihil ſuáue [méritum eſt.] hóminem commo- {cbdſſp / f 75
ſtrárier *Ge.* [*meritu' eſt*], *ſcilicet Antipho.*

*L. Ironicos hoc & ſummiſſé.

Mihi iſtum volo: aut vbi hábitet, demonſtrárier. {cibſſp / f 76

*D. Hic & contemptum aduerſarii, & & ſui fiduciam mõſtrat.

G.* [*Nempe Phormiônem.*] D.* *iſtum patrônum* ×iſidp 77
mulieris. *G. Creticus hic primo loco neceſſariò admittendus.*
GO *Al.* [*Num Phormionem?*] iſidp: *niſi mauis* [*Nempe Phormionem.*] *per literarum tranſpoſitionem*, diſidp.

G. *Iam faxo hîc áderit.* D. *Antipho vbi nunc eſt?* ſdibſp 78

Simplex eſt ſenex, qui Phædriam mittit.

P. *foris.*

D. *Abí Phádria: eum requîre, atque addûce huc.* {caiſſi / a 79

G. [*illuc equidem,*] ſidſſp.

P. *eo*

*D. Niſi hoc Geta dixiſſet, non intelligerent ſpectatores quid dixiſſet Phædria.

Recta via [*ſéquidem*] *illuc.* JG.* *nempe ad Pámphilam.* ſbiſſp 80

D. *At ego deos penáteis hinc ſalutâtum domum* ××ſiſp 81
Si creticus nõ admittitur, GJ *At pœdet à verſu ſuperiore, &* [*deos*] *monoſyllabum cenſendum,* aiſiſp. A *Muretus reiecit* [*D. at ego*] *in præcedentem verſum,* ſbſſdp: iiſiſp.

Vel fœnore.) V ἀπροσαγωγὴ eſt de pecunia funebri.

72 *Dixit pulchrè, ſi q. g. cr.*) D Vide quàm non laboret ad reſpondendum Geta: ſi quidem illi per ἰρωνίαν reſpondit. *Siquidem*) V Rurſus ἀδυνάτῳ & cõſuetudine creditorum obiectum diſſoluit. *Crederet*) Pecuniam committeret. *Non, non ſic f. eſt: non p.*) DHîc iam palmæ locus eſt debitæ Poëtæ, ſiquidem & omnia obiecerit Demipho, & omnia ſoluerit Geta: quibus actis ſola irrationabilis exclamatio relinquetur ſeni. *Non, non ſic futurum eſt: non poteſt*) Moralis abnegatio frequenti repetitione firmata.

74 *Egóne ill. c. i. vt p. n. vn. d.*) D Hic eſt de quo ſuprà dictum eſt, Illéne indotatam virginem, atque ignobilem Daret illi? nunquam faceret. *Egóne ill.*) V Enthymemate concludit ſe nuptam non laturum. Ratio, Quia nihil meritum eſt. D Hîc iam præſtruitur quàm facilè triginta minas perditurus ſit Demipho, dum illam vult excludere.

75 *Nihil ſmer. eſt.*) Ordo & ſenſus hic eſt, Nihil mihi mercedis ſuaue eſt: vt ego illam cum illo nuptam feram. Suaue meritum enim, ſuauem mercedem ſignificat. GO Ego ſcriptum fuiſſe puto, *Nil ſuáue meritu' eſt*) vt ad Antipho nem ea verba ſic referantur, Egóne illã cum illo vt patiar nuptam vnum diem? nõ faciam, nõ enim meritus à me eſt, ei vt eſſe dulce aut ſuaue aliquid patiar. Poteſt & ſic id intelligi, Nihil mihi fecit Antipho ſuaue, vt ei aliquid eſſe ſuaue permittam. Mereri, pro facere non hoc tantum loco vſurpauit. Ita in Hecyra Actus tertii, ſcena quinta, Quæ nunquã quicquam erga me cõmerita eſt pater Quod nollem, & ſæpe quod vellem meritam ſcio. *Hominem c.*) D Bono ordine peruenit ad Phormionem: à quo magis confutabitur.

Aut vbi h. d.) Mirè oſtendit quàm hic ſenex contemnat Phormioné modò, à quo mox ſuperabitur. 76

Iam faxo hic aderit) Virg. Haud ſibi cum Danais rem faxo, & pube Pelaſga. *Antipho vbi nunc eſt?*) Mitiùs nunc quærit vbi ſit Antipho: & vtrum amatæ adhæreat, ſubtiliter quærit. quod ſeruus intelligens, reſpondit foris. *Foris*) Foris dixit, cùm fuiſſe eum ſciat. 78

Abi Ph. e. r. atq. add. huc) Opportuna & apta ſimplicitas attribuitur Demiphoni, nihil tale de Phædria ſuſpicanti. 79

Eo Recta via eq. ill.) Et amatorem oſtendit Phædriã: & ſimul id agit, ne in conſpectũ patris veniat Antipho. 80

At ego d. p. h. ſ. d. Deu.) Nulla mentio ſit vxoris apud Demiphonem, non enim conuenit 81

82 ſiſiai *[Deuórtar: ſinde ibo ad forum, atque áliquot mihi*
83 iſiſi *Amícos aduocábo, ad hanc rem qui ádſient,*
84 iſidſi *Vt ne imparâtus ſim, cum aduéniat Phórmio.*

Mu. [*Diuertor:*] D. *Amicos*, & pro teſtibus & pro aduocatis veteres poſuerunt.

nit argumento vt habeat. neque quid in Cicilia geſſerit, demonſtrarat ideò, quia id dictum eſt, Nuſſer in Ciliciã ad hoſpitem antiquum: cauſa enim quæſita eſt cur abeſſet, dum vxorem ducat Antipho: & cauſa ex argento, id eſt, auaritia, quò minùs videatur pati nurum pauperem, qui ob ipſem lucri ab Attica in Ciliciã nauigarit. *Penates*) V Sunt dii, quos quiſque ſuis præfecit ædibus, & in larario venerãtur. Macrob. 3. Satur. cap. 5. *Hinc ſal.*) D Ab hoc loco. *Salutatum*) Adoratũ prima poſt reditum prece.

Deuortar.) Bene Deuortar, quaſi de via. 82
Atque al. m. Am. adu.) Iã præparat ridiculam aduocationem: qua plures adhibendo Iuriſconſultos, incertior reddetur.

Adſient) Propriè Adſient. adeſſe enim dicuntur aduocati. 83

Vt ne imp.) Pro non. 84

ACT. II. SCEN. [II.] *Mu.* [*I.*]

ARG. D In hac ſcena de paraſitis vilioribus, V ſordidis, cõfidentibus, & audacibus D Terentius proponit imaginem vitæ: vt in Eunucho de potioribus, & his qui nuper proceſſerint, id eſt, de aſſentatoribus. Animaduertendum autem huiuſmodi genus hominum magis à Terentio lacerari. V Porrò Phormio tantùm temulentus, & à crapula oſcitans effingendus eſt, P qui ſeſe aduerſus Demiphonem litigaturum inſtruit & animat, H vt defendat id, quod cum Antiphone fecit. V *Theſes.* 1 Cauſa mali in authorem redundat. 2 Paraſitorum eſt ingens fiducia & iactantia. 3 Ditiores magis periclitantur quàm pauperes, & tenuoris ſortis. 4 Paraſitorum felicitas eſt in cœna dubia, propter quàm ſe regibus, imò præſentibus diis conferunt. 5 Cuiuſlibet rei initium eſt difficile & arduum. M Improbi hominis & ad omnem confidentiam malúmque conſilium confirmati, quique donec venter ſaluus ſit, ſe perditum iri non poſſe credat, mores hæc ſcena exprimit. Eſt enim hoc hominum genus vt abiectiſſimo animo, ſic ſeruili propémodum ingenio præditum. Quis enim niſi viliſſimus, ſe in ſeruiturem tradere veneris cauſa cupiat? Xenophon, Atqui regi in hoc miniſterium ſuum exhibent, vt per omnia lautiùs & delicatiùs nutriantur: hos non amicos habere vbi credas, ſed hoſtes potiùs & inimicos: nam ſi minùs aliquid dare cupias, tum te obruant. *Verſ. gen. Trochaici tetr. cat. præter duos vltimos iambicos tetr. acat.*

PHORMIO *paraſitus.* GETA.

1 bbſſaatu **ITA'NE patris ais conſpectum véritum hinc* *D. Hæc & labia lingens, vt ebrius: & ructans, vtpote ſatur, pronuntiauit actor bonus. Pulchra reſpõdendi varietas.
abiiſſe! G. *ádmodum.*

2 rſſſſſu P. *Phánium relictam ſolam!* G. *ſic.* P. *& irâtum ſenem!*

1 *Itáne*) V Eſt congeries quatuor cauſarum futuræ defenſionis. Vna eſt, filii abitio ex patris conſpectu. Nam eius iram & offenſionem, qui lædere poteſt metuit, & cùm manifeſtum erat rem malam inſtare, ſubterfugit. Quare Ariſtoteli Metus eſt perturbatio animi ex opinione mali, vtique maleſtii vel corrumpentis. Altera verò eſt, relicta amica Phanium. Vltima eſt, ſenis ira quæ ferè oboritur, cùm quis aut ſe, aut ſua bona contemni & negligi videat. Hæ autem interrogatione propter ἐναργείας ſtudium efferuntur, & in formulis reſpondendi eſt παρασιώπησις. *Itáne p. ais c. v. h. ab.*) D Adhuc narratur fabula de Terentio & Ambiuio ebrio, qui acturus hanc fabulam, oſcitans temulenter, atque auré minimo inſcalpens digitulo, hos Terentio pronuntiauit versus: quibus auditis exclamauerit Poëta, ſe talem, cùm ſcriberet, cogitaſſe paraſitum: & ex indignatione, quòd eum ſaturum potúmque deprehenderat, delinitus ſtatim ſit. *Itáne p. ais*) Hæc & labia lingẽs, vt ebrius: & ructãs vtpote ſatur pronuntiauit actor bonus. *Admodum.*) Annuendi vim habet duntaxat modó: & ſubauditur Veritum.

Phanium rel. ſ.) Subauditur, Ais. *Iratum ſen.*) Iterum Ais ſubauditur. 2

F L. Hoc iam quasi experrectus dicit.
* L. Prouerbium, Dparasita apta parasito: quæ de cibo est.
*L. Proponit & deliberat.
R. Eccere, aduerbiũ iurandi, per Cererem. Al. ecce re. Al. [ecce rem.] Mus. ſæcere.

G. *O'ppidó.* P. **ad te ſumma ſolum Phórmio rerum* tſtſtſtu *redit:* 3

* TVTE HOC INTRI'STI, *tibi omne eſt* ſtſtſtu *exedêndum: accíngere.* 4

G. *O'bſecro te.* P. **ſi ſrogâbit? ſ* G. *in te ſpes eſt.* P. tſtſtſtu *ſéccere.ſ* 5
Al. [rogitabit?] tſtſtſtu.

Quid ſi reddet? G. *tu impuliſti.* P. *ſic opînor.* G. *ſúb-* ſtſtſt- *ucni.* 6

5 *Oppidò*) Non Aio: sed iratum intellige. *Ad te ſumma ſol. Ph. r. r.*) Ideò velut expergefactus ad has causas accedit Phormio, quia non diu solicitum conuenit esse parasitũ: nec quicquam aliud, nisi de cõuiuio, vel propter conuiuium cogitare. adeò nisi à Geta cogatur, modò etiam negotiorum Antiphonis negligens est, atque securus. *Ad te ſumma*) V Apostrophe est seipsum alloquentis, & excitãtis ad defensionem. Rationes duæ sunt. Vna, quia summa rerum, id est, causæ caput, & Græcis est κεφάλαιον, ad illum rediit. Altera, quia ipse author mali est. cuius loci est prouerbiũ vel ab alliatis rusticorum moretis, vel simpliciter à popinis sumptum, parasito aptum, quo periculum in authorem rei alicuius deriuare solemus. B Authore Paræmiographo, hoc vti licebit, si cum vulgaribus consiliis res explicari nequit, ad nouũ aliquod & egregiè callidum confugitur. quemadmodum hic Geta significans neque in Antiphone, neque in Phædria, neque in se satis esse præsidii ad retundẽdam senis sæuitiam, Ad te, inquit, Phormio summa redit.

4 *Tũte hoc intr. t. o. eſt exed.*) D Hoc inter rusticos de alliato mortario dici solet. Et bene Intristi, propriè enim Intrita, dicitur huiusmodi cibus. *Tũte hoc*) M Id est, tũte huius mali causa & origo es, per te factum est: quare quicquid hinc incommodi acciderit, in te redundabit. B Tu fuisti author consilij de ducenda puella: æquum est vt tuo periculo rem ita expedias. Ducta est metaphora ab alliato rusticorum mortario: & cùm tota de cibo sit, parasito aptissima est. Vulgò hodie in ore est altera huic simillima, Colo quod apraſti, ipsi tibi nendum est. id est, Tu incipiendi author extitisti, nunc idem explices oportet. *Accingere*) D Appara te, atque expedi.

5 *Obſecro te*) NAEVIVS Ego, arbitror ista verba Getæ continuã orationẽ inter se constituere, Obsecro te, In te spes est, Tũ impulisti, Subueni. Nam verba quæ interloquitur Phormio, potiùs cogitant is secum, quàm respondentis esse videntur. Quid Phormio cogitet partim exponitur à Donato, partim tacetur G. *Obſecro te. P. ſi rogabit*, nimirũ vnde sit cognata. G. *in te ſpes eſt. P. eccere.* Dubium vnãne sit dictio, an duæ, vt Ecce re pro ecce res, siue ecce rem sit positum: an Eccere sit iusiurandi aduerbium, hoc est, per ædem Cereris, quale est ædepol, ædaſtor. Certè in Andria vbi habemus, Ego Critonem video, & certè is est legendum est, eccere is est. Idem error est in Eunuchi actu quinto scena secunda, & in Adelphis actu secundo scena secunda. Vt si Eccere sit pro Ecce positum, ipse Phormio admiretur dexteritatem commenti sui, cur sit cognata: aut si sit iusiurandi aduerbium, iuramento asseueret optimè esse excogitatum responsum. Posteà sentiens suo inuento aliquid responderi posse, subiicit, Quid si redder? hoc est, respondebit. Cui quum anthypophora esset parata, qua eum nodũ dissolueret, ac ad plenum se argumentationibus instruxisset, *Sic opinor*, inquit. Ac deinde ad conflictum paratus, exposcit aduersariũ, subiiciens, *Cedò senem.* quem Virum appellare dedignatur, sed Senem, hoc est, ætate imbecillum, & annis confectum, & de quo facilè victoria reportari possit. *Inte. ſpes eſt*) V A necessaria spe subeunda. *Eccere. Quid ſi reddet*) D Totũ hoc quasi alia agens loquitur parasitus: vt ex hoc appareat quid inter sit inter audaciam sycophantæ improbi, & patrisfamiliàs perturbationem minimè litigiosi. nã ille in bona causa aduocatos quærit & ipse solicitus in toto actu est: hic in puncto temporis se ad calumniam præparauit.

Quid ſi reddet) L Subaudi argentum. V Et hæc loco dicit. D Bene iam ad illud respicit fabula, quod futurum est propter Phædriam. *Quid ſi reddet*) Hoc est, quid si respondebit? An, quid si mulierẽ reddet? *Sic opinor*) Non ad Tu impulisti hoc pertinet: sed ad id, quod secũ tacitus voluit Phormio. *Subueni*) V Petitione est epilogus causarũ ipsius defẽsionis.

7 bſtdtdtu P. *Cedò ſenem: *iam inſtrũcta ſunt mihi corde conſilia ómnia.* *Iactantia de consiliis repertis.

8 aſaatſt- G. *Quid ages!* P. **ſquid vis, niſi*[u] *vt máneat? ſ Phánium, atque ex crímine hoc* G. Vel lege ſ *quid? niſi vt maneat pol.* ſ ardtitt-.

9 tſaſſſtu *Antiphónem eripiam, atque in me omnem iram derîuem ſenis!* *D. Tria promittit in quibus omnis causa Antiphonis est constituta.

10 ſtſſſt- G. *O' vir fortis, atque amîcus: verùm hoc ſæpe Phórmio*

11 aſtſſſt- *Véreor, nè iſtæc fortitûdo *in neruum erúmpat dénique.* P. *ah,* *Prouerbium à sagittariis natum: in audaces & temerarios.

12 tſſſtſtu *Non ita eſt:* *FACTVM *eſt perîclum:* *iam PEDVM *viſa eſt via:* *Adagia duo.
*Metaphoricòs omnino & scurriliter, sumptum a viatoribus.

7 *Cedò ſenem*) D Hic alii exclusisse torporem somni inducunt parasitum. alii transglutisse quod in ore mandebat: quasi hoc moræ fuerit ad vincendum senẽ. *Cedò ſenem*) Non parui momenti certamen impendet, cùm senex dixerit, Hominem cõmonstrarier. Mihi istum volo: parasitus dicat, Cedò senem. *Cedo ſenem*) V Hisce causis animatus, ad defensionem citò accingitur. Est autem fiducia, cùm eius animus aduersus mala appetentia confirmatur, velut hoc loco cupiditate, & maioris mali metu. Itaque eadem non semel animositatis loco habetur.

8 *Quid ages!*) D Non interrogantis, sed metuentis hoc dictum est. *Quid vis*) V Defensionis summa est & scopus proponitur: & tripartita est propositio. *Quid vis*) L Attende confidẽtiam Phormionis. *Phanium*) D Vxor scilicet Antiphonis. *Atque ex cr. hoc*) Sic dixit Ex crimine eripiam, quasi ex incendio. Consydera trium rerum, quas promittit, gradus per κλῖμαξ esse seruatos.

9 *Antiphonem er.*) Bene Eripiam dixit: quo vim significat doli, pro eo qui iam teneatur oppressus. Virg. — Tũne hinc spoliis induere meorum Eripiare mihi! *In me o ir. der. ſ.*) Deriuatiõ dicitur inflexio criminis ab eo ad quẽ pertinebat, ad eũ ad quẽ non pertinet. M Deriuare iram, ab iis qui in culpa sunt, in eum qui in culpa non est, iram inflectere. V Deriuare transmouere est, iuxta metaphoram à rusticis sumptam, quibus hoc frequens est vt è flumine per pratum, vel agrum deriuent. Id quod ferijs quibusliber faciundum esse Virgilius suasit.

10 *O v.*) V Exclamando laudat, & quadam ἀποστροφῇ exhortatur ad modestiam, cui competit pro verbium, Ne fortitudo in neruum erumpat: quod est, ne in vincula neruacea te coniicias. Donatus autẽ hoc loci sibi nõ constat. Et hîc Erasmum Roterodamum consulendum esse iudico. *O vir f. atq. am.*) D Ordine laudauit. plus est enim Amicus, quàm Vir fortis. Et apparet aduersum Getam exclamasse: quod maiorem vim habet, quàm si, Amice, dixisset. *O vir f. a. am.*) Nominatiuum pro vocatiuo posuit. *Verùm hoc ſæpe Ph.*) Bene Sæpe addidit, vt sententiam faceret de specialibus dicto.

Vereor ne iſtæc f. in n. er. d.) Quid est Istæc? 11
nimiũ audax scilicet. Et conuenit hoc dictum Getæ: qui & suprà dixerat, — Est parasitus quidam Phormio, Homo confidens. *In neruum erumpat*) M Id est, in carcerem coniiciaris tu. nã Neruus vinculi genus est, quo alligabantur, qui in seruitutem aliis tradebantur. *Verùm hoc ſ. Ph. V. ne iſt f. in neruum er.*) D Et consuetudine Romana dixit: quia sæpe in neruũ coniiciebantur ex aliquo maleficio in carcerem missi. An prouerbiũ a sagittariis natum est, quòd immoderatæ plerunque vires, adducendo arcu non telum incitent, sed neruum rumpant? An ex eo, quòd sæpe fortiùs ferientes, neruum sibi aliquem lædant? Ergo & fortitudine nimia sæpe vinci, sæpe decipi contingit. *In neruũ er.*) B Quadrat in temerariem, inconsideratámque audaciam, quæ plerunque infelix esse solet, & in maximum malum aliquando adducere. sumptum putatur a sagittariis qui dum neruum arcualẽ addunt immodicè, rumpunt non nunquam, idque non sine suo periculo. *In neruum er. de. sq.*) D Denique modò παροιμιακῶς, Terentiana consuetudine, qui hanc particulã in vltima ponit sententia.

Non ita) V ἀποδιόρθωσιν obiectionem dilvit, 12
& in incepto pergere cupit. cuius hîc duo

Quot me censes hómines iam deuerberâsse vsque ad necem — flasflu — 13

Hóspites! tum ciues! quò magis' noui, tamtò sæpius. — tflusflu tfsd — 14

Cedo dum, sen vnquam, nunciùm audísti mihi scriptam dícam? — alisflatu — 15

G. *Quid' ístuc? P. quia* NON RETE ACCIPITRI TÉNDITVR, *neque míluio,* — safatdtsf — 16

D. *Legitur & [reuntur,]habet enim N litera cum D communionẽ.*

Qui malè fáciunt nóbis: illis quæ nihil fáciunt, tén ditur: — dasflatu dasfl — 17

Quia enim in illis fructus est, in illis ópera, lúditur. — aflusbtu — 18

sunt prouerbia, prius quidem est, Factum est periculum. quod est, prudentis & experientis viri est, aut idem sibi vult, quod illud, Iacta est alea. Posterius verò est, sumptum à viatoribus, qui per lubricum gradientes Scipione vtuntur: aut si quis mauult, à venatoribus, dum ferarum vestigia lustrant. *Iam pedum v. est vtr.*] D Pedum pro Pedibus, & Visa ἀπὸ τοῦ Prouisa. Et totum *περιφραστικῶς. Iam pedum v. est* etc.) S De negotio, cuius aliquando periculum feceris.

13 *Quot me]* V A facili quòd sit victorioſus. *Quot me c.h.nam d.vsq.ad* etc.) D Parasiticè totum translationibus loquitur. huiusmodi est enim vis vmbraticorum hominum, scurrilis oratio. *Deuerberâsse]* L Auxesis metaphorica.

14 *Hóspites! tum ciues!)* D ἀναπλασμὸς secundum deest enim suprà, Cum. Et bene potentius posuit id quod maius est. *Quo magis)* V Prouerbiali forma, aut experientibus quadrat. Constat enim vt experientia multis gradibus imperitiam anteat. Sic Euripides, Ἐμπειρία τε τῶν ἀπείρων κρείσσων. Aut labori ioſis competit, ſicut aliæ ſunt ſententiæ περὶ ῥᾳστώνης & μελέτης, id est, de assiduitate laboris & exercitio. Qualis est & hæc Chria, Tassus, Hermioneus, togatus, quidnam esset cæteris sapientius, experientiam dixit. & huius loci est illud Demosthenicum. πάντα ἐστὶ χαλεπὰ πρὶν ἐμπειρίαν λαβεῖν, ἅπαντα εὐκολα γίνεται. Dictum verò hoc manifestè indicat petitiones esse laboriosiores & in laudem exercitii cõfertur. Sin autem quis interueneret, Quo sæpius, tanto magis nouis, commodius peritiæ atque experientiæ compereret.

15 *Cedo)* Facilitatis nota est, cùm communicatione suam experientiam & calliditatem inuincibilem esse ostendat. Nam nunquam per sycophantas in ius vocatus est. Quid verò sit Dicam scribere, id est, intendere crimen & actionem, antea explicatum est. *Cedo d.n.vnq.in.aud.m scr.d)* D Plus est hoc per interrogationem intuliſſe, quàm si diceret, Nunquam mihi scripta est iniuriarum dica. *Iniuriarum scr.piam dicam)* ἀναφορικῶς. sic enim & Tullius, Scribitur Heraclio dica. *Dica)* Lice, causa est. Græcè quæ sit Latinè Dica: vt, Acte Acta, a Calliope Calliopa.

Quidistuc) interrogare dicitur & fingitur Geta, vt parasitica progrediatur oratio. *Quia non rete. l.v.m.)* Rursus per ἀναπλασμὸν loquitur parasitus: vt totum triuiale sit, à conuiuiis etiamque transfugarum. *Quia non)* V A ruto per allegoriam prouerbialem ab aucupibus sumptam, quæ cùm viderentur monere non tam eos, qui nocent, periclitari quam in quibus aliquid speratur (sicut aliud est prouerbium, Lepus propter carnem) tamen id magis appositum esse reor, vt nulla dica dicacibus, lixosis, & contentiosis fabulis, sed simplicioribus & humilioribus, & mãsuetioribus scribatur. Citiùs auiculæ mitiores rete intẽto capiuntur. quã aues carnium oriæ, quæ Homero sunt ἀγριώτατοι, & Germanis, *Ehr fehet man eine taube lam eher, denn einen habicht. Quia non r. acc.)* B Aristoteles in historia animalium, lib. viij. In auium, inquit, genere, quibus vngues aduncæ, omnes carnium ræ sunt: vt, aquilæ, miluii, accipitres, & rapaces. Pœna legum exercetur in humiles, & à quibus ob ingenij mãsuetudinem aliquid emolumenti potest auferri. Rapacibus verò, & quibus nihil est quo spolientur, ignoscitur. Hoc significat Iuuenalis, Dat veniam corvis, vexat censura columbas. Hoc significat & Terentius. --Non rete accipitri renditur, neque miluio, Qui malè faciunt.

Qui malè f.n.) D Ore, & vnguibus scilicet. 17

Illis qui n.f.t.) Non sic accipe, Nihil faciunt, quasi dicat, nec bene nec malè: sed cùm legeret, Nihil faciunt, subaudito, Nobis malè.

Quia enim) V Ratio est allegoriæ quasi 18

expo

19 aatsbst- *Alíis alíunde est perículum vnde áliquid abrádi potest:* — 20 bdtsflu *Déinde sciunt nihil esse.* dices, Ducent damnátum domum.* — 21 bsfsa stata..sat- **Alere nolunt hóminem edácem: & sápiunt méa quidem' sententia,*

G.[nec]monosyllabum, & [quidem]abundat, bsbsast- nisi quis hypermetrum duabus syllabis faciat. A malim vt a ic [Alere] ad præcedentem versum pertineat atadsat vel atadsat, vti mea] sit monosyllabum, & m elidatur in quidem]: aut si hoc postremum resigis, fiet hic versus tambicus acat. adisflsi.

22 dadasflu *Pro maléficio si* benéficium súmmum nolunt réddere.* — 23 tsdsbstu tddta *G. Non potest satis' pro mérito abillo tibi referri grátia.* — 24 atsatstata *P. Imò enim nemo satis' pro mérito grátiam regi refert.*

*L. Occupatio.
*D. Sésus est, Sciũt edacem & ideò non luntalere. Facetè edacem se vocat.
*D. Parasiticè beneficium summũ dixit Alete.
D. *Abillo*, Antiphone scilicet.
D. *Gratiam*, vicem. L. *Regi*, diuiti.

expositio. Nam ditioribus magis insidiari solent, ab his enim aliquid abradi potest: sed vacui viatores coram latrone canunt. Siquidem ex his nihil fructus sperator: imò omnis opera luditur. Itaque parasitus se tutum esse gloriatur, tãquam nudum & inopem, ex quo nihil lucri sperandum est. *Quia enim in il. fr.est)* D παρέλκον tertium, quo aut Quia & sic Enim subiũgatur, aut ipsum Enim superuacuum est. *In illis fr.est)* Quia nihil faciunt nobis malè. *Fructus)* Cibus: quia Frumen dicitur ir actus gulæ, qua cibus in alium demittitur. *In illis op.l.)* Qui malè faciunt nobis. *Luditur)* Exercetur. An illudirur, id est, frustratur? B Operam ludimus antiqui dicebant, qui Latinitatis authores, cùm frustra aliquid fieri putabant. Plautus in Pseudolo, In pertusum ingerimus dicta dolium. Operam ludimus.

19 *Alíis al.est periculum, v.al.abr.p.)* D Vtrum hic sensus est, quasi dixerit, Aliud aliis periculum affertur, à quibus aliquid auferri potest? an, alij aliunde periclitantur, quàm creduntur? est enim illis causa periculi, non quæ videtur, sed quia ab his aliquid auferri potest. *Abradi)* Per vim, auferri.

20 *Nihi fc.nihil esse)* Rei scilicet. *Dices)* V Alterum est argumentum à tuto, Etiamsi damnatus domum ductus fuerit, tamen edacem non ferent. Et ad morem iudiciorum prisinum spectat, vbi obærati, cùm soluendo non essent, creditori à Prætore condicebantur, vt opere debitam pecuniam compensarent. *Ducent d.d.)* D Secundum ius scilicet, quo obærati, cùm soluendo non essent, ipsi manu capiebantur. *Ducent d.d.)* Vsus est verbis ad extenuandam pœnam. & rem ad commodum transferendam. nam quod obærati inimicum est, id parasitus maximè optat, duci ab aliquo domum. Addidit autem Damnatum, quasi qui irrideat genus damnationis, in qua victor pascere compellitur, & pascitur victus.

Alere n.h.ed.) Hoc sic pronuntiandum, 21 vt facetè totum videatur illatum, Quando obæratus, sit sub huiusmodi pœna: nec accusari ab aliquo se queritur, neque damnari. *Hominem ed.)* Se significat. *Sapiunt)* Sibi consulunt. V Laudat eos esse prudentes, cùm maleficij summa beneficia rependere non soleat: id quod in suis Christianis Christus expetit, cùm & inimicis benefaciendum esse iubeat.

Pro maleficio) D Pro iniuria. *Reddere)* 22 Retribuere, reponere.

Non potest s.pro m. ab t.t.r gr.) Multùm 23 promittit Geta parasito, cùm dicat, nihil futurũ, quod pro merito possit accipere. *Non potest s.pro m.ab illo)* Huiusmodi sententias inferunt Poëtæ parentheſi cum his quæ volunt inferre. *Ab illo t.r gr.)* Non ab eo, qui te damnatum duxerit: sed Antiphone, de quo sermo est.

Imò enim n.s.pro m.gr.r.r.) Bene parasi- 24 tus, quicquid præstat, debere se dicit. Et est proprium personæ inferioris. Virgilius, Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra locémque Concilias: tu das epulis accumbere

*Summa parasitorum fœlicitas cibus. [L] Parasiticæ delitiæ: & est amplificatio meritorũ erga parasitum.

*Téne sasymbolum, venire unctum, atque lautum ttttstst- 25
è bálneis, R. Al. [ad symbolum], sttstst-: sed mendosé. est autem ἀσύμβολος, qui ad conuiuium nihil confert. Latinè immunis dicitur.

Otiósum ab ánimo, cùm ille & cura, & súmptu ab- ttasstu 26
súmitur:

B. Ringitur, i. irascitur, stomachatur. à canibus latrantibus sumpta est metaphora.

Dum tibi sit quod pláceat, ille ríngitur, tu rideas: dsb tst- 27
Prior bibas: prior decúmbas: cœna dúbia appóni- {at sstatu 28
tur!

diuũm. *Imo enim*) [Y] Correctio est in collatione regiæ felicitatis cum parasitica, aut regum cum parasitis. Hi enim primo ἀ συμβόλει veniunt, id est, immunes, vt qui sine collatione ad comessationem accedunt. Sunt tamen qui ad symbolum legunt, in quo primas habent delicatissimi. Deinde loti balneis, & oleo adorato deliburi, quomodo heroës Homerici accipiuntur. Postremò sunt otiosi & secuti. Verùm rex est curiosus, & de sumptu ita sollicitus, vt absumatur, hoc est, corpus nonnihil contabescat, cùm mœror & sollicitudo affectio sit frigida & sicca nutricationi non ita apposita: parasito autem semper adest iucundum, & placitum. Iterum rex ringitur, id est, irascitur & stomachatur iuxta metaphoram à canibus latrantibus sumptam: sed parasitus ridet sese exhilarans. Arcem quoque tenet in accubitu, honoratior est, cùm prior bibat, & dubia cœna apponatur, cuius nìc est finitio, quam Geta ignorans exterquebat. *Regi ref.*) [D] Res aliàs regnator, aliàs dominus, aliàs diues significat. Sed nũc rationem habet nominis ad aliquid dicti, ad significandum parasitum. vt enim parasitus regis est, & libertus patroni: sic è contrario rex parasiti est, & patronus liberti. quod si non esset, non Nemo tantummodo, sed Nemo parasitus diceret.

25 *Téne asymb. v. v. a. t. è b.*) Hæc non ab Apollodoro, sed è sexto satyrarum Ennij translata sunt omnia, Quippe sine cura, lætus, lautus cum aduenis, infertis malis, & expedito brachio, alacer, celsus, lupino impetu, exspectãs mox dum alterius obligurias bona: quid censes dominis esse animi? Pro diuûm fidem, ille tristis cibum dum seruat, tu ridens voras. *Téne asymbolum v.*) Et hoc nomen constat inter parasitos confictum, atque compositum esse. Contrà illud in Andria, --Symbolum, Dedit: cœnauit. *Asymbolum*) [M] Sine signo, sine pignore interposito, pro voluntate, cùm luber, hoc est, immunem, qui nihil in cœnam conferat. [B] Immunem Latini vocant, quem asymbolum Græci, nempe eum qui nihil confert ad conuiuium. sed plusculum habebit gratiæ, si transferatur ad res animi, puta doctrinam, versus, aut simile quippiam. Gellius libro noctium Atticarum indicat vocem hãc in prouerbium abiisse. Ne omnino, vt dicitur immunes & asymboli veniremus, coniectabamus ad cœnulam non cupedias ciborum, sed augurias quæstionum.

Otiosum ab an.) πλεονασμός. Nam addidit Ab, cùm sufficeret Animo. *Cum ille c. & s. abs.*) Cura in apparando, Sumptu in coëmendo. 26

Dum tibi sit q. pl.) Acuenda vox in eo quod ait Tibi. Et hoc eminẽter adiectum est. non sui curam, se conuiuarum gerere illum qui vocat. *Ille ring. tu rid.*) Poëtico lepore iisdem syllabis diuersa significantia propè inuicem posuit. Ringitur & Rideas. *Ille ringitur tu rid.*) Variẽ: nam pronuntiatiuo coniunctiuũ miscuit. Non enim dixit, Ringatur. Ringi est stomachari tacitum, est enim translatio à canibus latraturis. *Ille ringitur:* [B] Abeunt in parœmiæ formam, quæ ducuntur à rebus notis, ac vehementer quotidiano sensui familiaribus, vt quoties corporis gestus ad animi rem transferũtur: cuiusmodi sunt, Premere pollicem, pro fauere: Corrugare frontem, pro molestè ferre: Ringi, pro indignari. 27

Prior b. pr. dec.) [D] Hoc ad procacitatem parasitorum retulit. *Prior dec.*) Sic alibi, Maturè veniunt, discumbitur, inquit. *Cœna dub. app.*) Et hoc adeò parasiticum verbum est, vt id non intelligat Geta. [B] Dubiam cœnam, opiparam, variisque instructam ferculis appellabant, idque prouerbium à parasitis repertum apparet, Phormio apud Terentium, Cœna dubia apponitur. 28

29 sfaastu *f* G. *Quid istuc verbi est?* P. * *vbi tu dúbites, quid súmas potíssimum.* *Possunt duo præcedentes cenſeri tambici, iiisstbsp. iiddssip.*

30 saasist- *Hæc cùm ratióne ineas, quàm sint súáuia, & quàm chara sint:*

31 assastu *Ea qui præbet, non tu hunc hábeas planè præséntem deum!*

32 iiiadasp G. *Senex adest: vide quid agas: prima * coitio est acérrima:* G. *Genus carminis mutatum propter παρασυνθ.*

33 idisiisp *Si eam sustinúeris, post illam, iam vt lubet, ludas licet.*

* Prouerbium ipse exponit. D. *Ratione ineas*, intelligas, æstimes. *Al.* [*cum rationem*]. *Mu.* [*quem ratione*]. *Mu.* [*cara*]. *Mu.* [*præbit*,] *D. Translatio est à prælio. nam & congredi milites & coire dicuntur. R. [post illa]*, id est, postea, siue post illud tẽpus. idiiisp.

29 *Quid ist. v. est*) [D] Vt intelligat populus, ideò non intelligit, & vult doceri Geta. Ostendit autem Poëta pro vnaquaque re verba propria esse, neque communia cum iis, qui diuersi sunt actus. *Quid ist. v. est? Vbi tu d. q. s. pot.*) [B] Exponit parasitus verbum suum, aliqui anceps. Nam Dubium etiam periculosum significat. Et, Dubia cœna possit intelligi quæ non careat suspicione veneni. Horatius in sermone, --Vides vt pallidus omni Cœna desurgat dubia. Parœmiographus in Chiliadibus. *Vbi tu dub. q. s. potiss.*) [D] Non Potiùs sed Potissimùm dixit vt in re omni aliis alia monstraret potiora. Plautus, Standum est in lecto, si quid de summa petas. *Quid si potiss.*) [B] Priscianus lib. iij. Fiunt comparatiua à nominibus, à participiis, ab aduerbiis siue præpositionibus, à nominibus, vt clarus clarior, felix felicior: à verbis, detero deteris, deterior: potior potiris, hic & hæc potior & hoc potius potioris potissimus. possumus tamen hoc à nomine potis accipere, quamuis significatio alia videatur esse. vt Terentius in Phormione, --Vbi tu dubites quid sumas potissimum, pro optimum. Laurẽtius lib. j. Prior & primus non significant melior & optimus, quemadmodum vult Priscianus, sicut nec potissimum optimum. In Phormione apud Terentium, --Vbi dubites quid sumas potissimum. Sed in his omnibus principalior principalissimus & principalissimum.

30 *Hæc cùm*) [Y] Qui verè perpenderit istæc comoda tam chara, quàm suauia, quotusquisque est, qui talem largitorem tanquam præsentem Deum non agnoscere? Allusio fit ad Dei vocabulum more veterum, qui pro quolibet benefactore olim accipiebatur. Nolebãt enim ex diis tanquam bonorum authoribus aliquid mali sperare. Huic autem quisnam iustam gratiam referret, cum tanta eius sint in parasitum commoda, & merita. & contrà parasiti in Antiphonem? Decorum quoque in hac collatione parasiti (cuius summa felicitas est delicatior cibus, & voluptas qualiscunque religiosè obseruatur. *Quam sint s. & q. ch. s.*) [D] Nonnihil philosophatus est Poëta, ostendẽdo multis suauia esse quæ chara sint. *Chara*) Magni pretij.

Ea qui pr. n. tu h. h. pl. pr. d.) Hoc est quod ait. Imò enimverò nemo satis pro merito gratiam regi refert. *Deum*) [L] Nunc Deum, antè Regem appellauit. *Præsentem Deum*) [D] Præsentes dij sunt, vel qui statim præstant: vel qui coluntur, & videntur, vt Sol & Luna. Alij præsentem pro potentissimo accipiunt, vt Virg. --Quo non præsentius vllum. 31

Senex adest: v. q. a.) [D] Interuenit senex vltimò. & quidem quod extra argumentum per inuentionem dici potuit, consumptum est. 32
Vide q. a.) Non terrentis est, sed excitantis. *Prima coitio*) [Y] Prouerbium de grauioris rei auspicio & initio faciundo. Id enim multò difficilius. Nã qui cœpit, dimidium facti habet, & Erasm. Roterod. consulito.

Si eam sust.) [D] Multùm de illo exigit, quando non dicit. Si eum repueris: sed potiùs, Si eam sustinueris. *Post illam iam, vt lubet li.*) [D] In officio militari omne negotium vel pugna, vel ludus. 33

ACT. II. SCEN. III.

ARG. [L] Concertant inter se primùm Geta & parasitus ad ludendum senem, deinde senex ipse cum parasito altercatur, [Y] & perturbato animo iniuriarum expostulat: cum eo, ac magis cupit ex æquo & bono causam transigere, de suo iure nonnihil cedens, quàm

in iudicio cum sycophanta litigare. In Demiphone quidem est simplicis ciuis, & à liribus alieni simulachrum. In Phormione autem malitiosi sycophantæ. Est autem tota in genere iudiciali. Prior est ἀσεβήματος: Posterior κακοηθείας. [D] In hac enim scena, vt Rhetoribus placet, ve luti quædam controuersia est, quæ vno tempore ex vtraque parte tractatur: Vt si quis dicat legem esse, ne de eadem re bis agatur: & item, vt orbam proximus ducat quidam absente patre sub hoc nomine vxorem coactus est ducere. Vult illam pater aduenies eiicere matrimonio, contradicitur. Meminisse autem debemus, in omni contentione ea maximè dici, quæ simplici patrifamilias, & calumnioso sycophantæ, improbissimóque parasito congruere, Poetæ vita sunt. [V] *Thesis.* 1 Pauperes à ditioribus propter auaritiam ferè negliguntur. 2 Geta fidelis hic seruus herum suum non damnandum esse contendit. 3 Pauperes senes, & agricolæ obscutiores sunt. 4 Seruus fidelis herum suum traduci non patitur. 5 Improbus seruus carcere dignus est. 6 Στρεψιδικίαι mores sunt, vt bona clientum extorqueat, vt leges sophisticos contorqueant. Quæ sanè cōtumelia rabulis forensibus quæsitis & iniquis probè conuenit. [V] Quàm sit inutilium hominum improbitas & animi malitia, qui ita sese comparare norunt, vt optimis etiam quibusuis & simplicissimus negotium lacessant, & illos suis iniquitatibus propellant, hac scena exprimitur. Est autem malitia, teste Cicerone in tertio de Diuinat. versuta & fallax nocendi ratio. Et Plato de Republ. quarto, Peruersos & versutos homines omnes artes nouisse, quibus, melioribus viris imponere possent. *Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatal. excepto sexagesimo sexto tetrametro catalectico si usitata lectio retineatur.*

DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

R. *En vnquam*, pro ecquando, vel nunquando. [D] *En* vim habet indignationis post enarratam iniuriam.

D. Propriè aduocatis *Adeste* dixit, quia ipse propediùs pergit, rogat vt assequerentur.

[V] Exclamatio. [L] finis.

EN, *vnquam cuiquam contumeliósius* — ſſſiip 1
Audistis factam iniúriam, quàm hæc est — ſſſi 2
mihi!
Adéste quæso. G. *irâtus est.* P. *quin tu hoc agis:* — iiſſp 3
Iam ego hunc agitábo. [*] *Prò deûm [immortálium.]* — iaiſp 4
R. *[immortalium] fidem, quod verbum repugnat.*
Negat Phánium esse hanc sibi cognátam Dé- — iddſſ 5
mipho! — iiſſ

1 *En, vnq. cuiq.*) [V] Expostulationis est initium παθητικόν. Est autem hæc cum supercilio proferenda, cui amplificatio ex collatione adiungitur. Est quoque ad aduocatos apostrophe. *En, vnq. c. c. Aud. f. iniur.*) [D] Iam instructi sunt aduocati: & rectè. longum enim fuerat omnia hæc post scenam geri.

2 *Quàm hæc est mihi!*) Facta iniuria, subauditur.

3 *Adeste q.*) Interim aduocati Demiphonem sequi inducuntur & ridiculè racēt priùs, posteà locuturi. Et Adeste propriè. Adesse enim cautæ propriè dicitur patroni & amici. *Iratus est*) Hoc ad excitandū Phormionem dicitur. *Quin tu hoc age*) Annuit vt taceat: & significat silentium.

4 *Iam ego hunc ag.*) Modò Iam celeritatis est signum Hunc, cum contemptu dixit. [3] Agitabo hic, pro exagitabo, irritabo, perturbabo accipitur. Nam idem planè est quod Græcis nonnunquam ἐξάγω, stimulo, concito, vehementer commoueo à παροξύνω, cuius in commentariis meminit Budæus. *Prò d.*) [V] Parasitus accusat senem, & confirmat ab indecoro & illegitimo, propter neglectam Phanium cognatam. *Prò deûm imm.*) [D] Artificiosè prior exclamat: vt Demipho qui iniuriam passus est, vltro impetum accusationis incurrat. *Prò d. imm.*) ἔλλειψις, deest Fidem, aut quid tale Cicero in Oeconomico. Quid igitur prò deûm immortalium primum eam docebas quæso? [B] Budæus in annotationibus, Thessalonicam, inquit, fide tua venire iussisti, id est, sub tua assecurantia, vt vulgò dicimus. Inde illa locutio, Deorum hominúmque fidem implorare, id est, auxilium, vt solent ii quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua vis infertur.

Negat Ph. hanc sibi cognatam) [D] Additum pronomen est: quasi notā omnibus diceret. Magno ingenio Terentius impudentiam calumniatoris expressit. nam & prior incipit, & prior accusat. Et quia non potest dicere, expellit Phanium Demipho: Negat cognatam, inquit. *Cognatā Dem.*) Hæc est flagitatio, quæ etiam nomen

Hanc Démipho negat esse cognátam! G. *negat.* — 6 sbiiſp
P. *Neque eius' patrem se scire, qui fúerit!* G. *negat.* — 7 iiſſiap / ia
Hunc versum in sequentes, & sequentem in huius locum subdit Minutius.
D. *Ipsum esse opînor, de quo agêbam.* [*] *sequímini.* — 8 ſiſidi
P. *Nec Stilphônem ipsum scire, qui fuerit!* G. *negat.* — 9 ſſiap
P. [*] *Quia egens relícta est míser a: ignorâtur pa-* — 10 aidſſi
rens:
*Neglégitur ipsa: [*AVARÍTIA *vide, quid facit.* — IIdij⁂ſp
Al. [vide, auaritia]. dibdip.

git se certare cum Geta & bis repetit nomē senis ad inuidiam & acrimoniam cōtentionis. [L] Alloquitur aduocatos, quos instructos adducit. [*] Conquestio ad coronam spectatorū, & [L] inuidiosè in Demiphonem.

nomen tumultuosè persequitur atque exagitat. Ideò callidus sycophanta patrisfamiliàs proprium nomen nō solùm inuidiosè infert, sed etiam repetit. *Negat Ph. hanc sc. D. Hanc D. n. e. c.*) [B] Aliquando de absente, dicitur demonstratiuum, sed vel recens, vel de quo paulò antè habitus est sermo. Sic & in Eunucho, — Neque meo Cordi esse quenquam charioré hoc Phædria. Et in Andria. Sed hic Pamphilus firmauit fidem. vbi Donatus: Hic addit tum putat, vt sermonem de illo fuisse ostendatur: Martianus Capella sub persona Rhetoricæ. Anadiplosis, inquit, est replicatio, cùm ea quæ in priore mēbro postrema sunt, in posteriore prima repetuntur. Romanus Aquila in opusculo de nominibus figurarū, dicit earum esse apud oratores figuræ genus, frequentius apud Poëtas. si quando tamen & in ciuilem orationem incidit, mediocrē dignitatē habet.

6 *Hanc Dem.*) [V] ἐπαπόληψις est per admirationem. id quod plurimum ad inuidiam senis & vehementiam contentionis facit. *Negat*) [D] σύλληψις prima. nam extrinsecus audiendum est, Pater. *Negat*) Vna opera Geta in dupli ci versatur dolo. nam & audiente iam sene, se eius defensorem tanquam absentis, assimulat: & irritat ad vociferationē Phormionem, qui clamandi vlteriùs causam non haberet, si taceret Geta.

7 *Neque è. patrem se scire, q. f.*) Ambiguitas: quæ tamen sensu discernitur.

8 *Sequimini*) Apparet Demiphonem, vt patremfamiliàs, perturbari non mediocriter: quippe qui & aduocatos conquisierit aduersus hominem sine aduocatis agentem, & progredi non audeat, nisi illi sequantur. *Sequimini*) Sequimini dicit, qui properantiùs & concitatiore gradu pergit iratus.

9 *Nec Stilph.*) [V] Tertia interrogatione per admirationem magis senem exagitat, & indignitatem neglectus vrget. *Nec Stilph. ipse sc. quæ f.*) [D] Hæc asseueratio mentientis est, imitata veritatem. *Nec Stiph. ipse sc.*) Quàm multa calumniatores clamandi causa dicunt, & vociferandi: vt ipso strepitu, terreant. *Nec S. ipse.*) Tantundem quod suprà, Neque eius patrem. Scire debemus hoc nomen, non fictum à parasito, sed auditum à puella, quæ vxor ducta sit, dici.

Quia eg. rel. est mis.) Communis locus in auaritiæ generalitate approbatior. facilius enim hoc de omnibus, quàm de Demiphone credatur: & ideò Ignoratur dixit, & neglegitur, nō, Ignorat nec Negligit Demipho. *Quia eg. rel. est.*) [B] Communis locus est. communiter enim omnibus cōuenit, qui sunt eiusdem generis, hoc est, auaritiæ obnoxii. *Quia eg.*) [V] Ratio est neglectus, quia non est opulenta: atque ideò de illius genere nulla est ratio. Vidén' nullam nobilitatem esse, vbi non sunt diuitiæ? Proinde παραδιγματικῶς euentum auaritiæ, in quam fit criminis translatio, ostēdit, quam Bion sophista verè μητρόπολιν πάσης κακίας esse dixit, atque ideò D. Paulus eandem figuratè idolatriam, & radicem malorum esse pronuntiauit. Eius autem sunt tres formæ, αἰσχροκέρδεια, cū vndiquaque odor lucri bonus sit per fas & nefas: φειδωλία, tenacitas, cùm in re honesta sumptum parcet: ἀνελευθερία, illiberalitas, cùm sunt ceu cyminiseci, minutatim expendunt. Quare acclamatione quadā auarum senem notat. Salustius inquit in Catilina, Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens cupiuit vnquam. Ea quasi venenis malè imbuta, corpus animúmque virilem effœminat, semper infinita, & insatiabilis, &c. *Ignoratur*) [D] Non agnoscitur, ignoratúque fingitur. hoc enim significat modò. *Parens*) Pater. nam vt variaret, Parentem dixit, quem suprà dixerat Patrem. Patrem ergo dicit puellæ à Demiphone ignorari.

Neglegitur ipsa) Quia fieri potest, vt qui ignoret parentes puellæ, id est, ignorare se dicat, tamen ipsam non negligat puellā: vtique conquestus est. *Vide, auaritia q. f.*) Hæc conuersus ad circulum, & coronā circunstan-

E. *Aliàs* [*malitiæ*]. iaaiij
iadiii.
f. *Potest elidi* [*ò*] fbsfsp.
*D. Hæc exclamatio ostendit quid absente patre defenderit filius. Veterator callidus hæc omnia fingit.

G. *Si herum insimulâbis sauaritiæ, malè audies.* iaaiij
D. * *O audáciam, sétiam me vltrò accusátum ád-* fdfsfp 13
uenit. fdfs
R. [*Etiamne vltrò accusatum aduenit?*]
P. *Nam iam adolescénti nihil est quod succénseam,* dfdfsfp 14
Si illum minùs norat: quippe homo iam grándior, fsfdfsp 15
Pauper, cuius in ópere vita erat: ruri ferè sbiifi 16

R. [*In opere*], scilicet faciendo, id est, qui opus rusticum faciendo, victum quærebat. D [*operâ,*] A & *Operâ* septimi casus est, & *Vita* nominatiui. sbfiii: *vt* [*cui*] *non elidatur, sed corripiatur, aut fit dissyllabum.*

tium dicit, & conqueritur. Nulla enim re magis populus concitatur, quàm si quis egenum contemnat: Inde, & bonis inuident, & malos extollût, inquit Salustius. *Vide, auaritia*) Propriè Vide stomachantibus conuenit, qui indignatione coguntur quasi cum aliquo collo qui. Sic in Adelphis, --Illud sis vide, Exemplum disciplinæ. Sunt qui putent illum alicui de corona circunstantium dicere moraliter. *Auaritia vide q.s.*) M Per exclamationẽ indicare vult Phormio, propter auaritiam paupe res, cognatos & amicos nihili fieri. Quare rectè dixit Cicero, Auaritia sanctissima quæque violari, & eo vitio nihil esse neque tetrius, neque odiosius.

Si herum insi.au.) D Insimulare est crimen ingerere. Insimulatio est & falsi & veri criminis incusatio. sic Ciceto, Nihil eorũ quæ Galli insimulabant, negarunt. Insimulo genitiuo iungitur. *Malè aud.*) Scilicet A me B Malè audire non est, vt vulgus putat, aures habere obtusas. Nec contrà, Bene audire est liberas habere ad audiendum aures. Verùm is qui de se bene vel malè, aut rumorem de se malum, aut bonũ spargi percipit, malè audit. vt si dicas, Cæsarem Iulium malè audire ab historicis, quòd in libidines pronus, & sumptuosus fuerit, plurimásque & illustres & fœminas corruperit.

O audaciam) V Exclamatione senex rei indignitatẽ amplificat. *O aud. et me v. acc. ad.*) D Hîc iam ostenditur persuasum esse Demiphonti vim adhibitam filio suo vxorem ducere: vno, cùm hunc audacem appellat: altero, quòd dicit Etiam, quæ coniunctio & Antiphonem complectitur: & sic, accusatum.

Iam iam adol. n. est q.s.) Sic subtiliter, ac latenter purgatur à Phormione. nam cùm dicit, Nihil est quod succenseam adolescenti: ostenditur adhuc succensuisse, & inimico fuisse animo. Cùm autem addit, Si illum minùs norat: ostenditur contradixisse sibi, & restitisse iudicio. & sic dicit, quòd si adolescens non agnoscens puellam, veniam non meruerit: pater negata cognata ferri non possit. *Nam i. adol.*) V ἀντίφρασις. Antiphonem quatuor de causis expurgat, cùm Stilphonem cognatum non cognouerat, ab ætate, quia hic senex, ille adolescens, qui illius consuetudine non facilè oblectatur: à fortuna, quia pauper, atque ita relictus: à genere vitæ, quia in vita sua laboriosus fuit: ab affectatione studii, quia agricola. *Nihil est q. succ.*) D Succensere dicimus eum qui cùm amare debeat, læsus irascitur. Et vide, vt veteratoriè ostendat contradixisse adolescentem.

Si illum minùs n.) Non dixit Non norat: sed, Minùs norat: quasi, & ipse nosse debuerit. *Quippe homo*) Repentè transit ad nominatiuũ, cùm suprà dixerit Illum: & deest Erat, quod assumitur ab inferiore. *Iam grandior*) Hic comparatiuus nõ habet significationem, qua magis siue minus à positiuo significet. Vt, Iam senior, sed cruda deo, viridisque senectus. *Quippe h. gr.*) Argumentalis narratio dicitur, quæ nunc subiecta est ad fidem faciẽdam, & constituendã personam defensoris. Et Grandior, non Grandis: quasi dicat, Qui grandior fuit, quàm vt illum adolescens optimè nosse posset. Propriè Grandis ad speciem refertur ætatis, vt grãdis puer, & grandis natu dicitur.

Cui opera, vita erat) Hîc ostẽdit quàm pauper fuerit. Opera pro actu posuit. & Opera hîc ablatiuus casus est. *Ruri se continebat*) B Priscianus de nominibus agens, quæ in datiuo vicaria fiunt aduerbiorum, Ruri quoque in his numerat, hunc citãs Terentii locum. *Ruri ferè*) D Id est, ruri opera faciendo quærebat cibum. Et bene addidit Ferè, non enim semper, sed plerunque. *Ruri f. Se cont.*) Expressè ostendit miseriam hominis, qui in vrbe natus, interdixerat sibi accessu eius, ob pudorem inopiæ. nam hoc significat Continebat. vnde Contenti dicuntur, in malis durantes. Hoc autem veteres faciebãt nobiles, cùm ad paupertatem redacti essent.

17 sibsfp *Se continêbat: ibi agrum de nostro patre*
18 iisfddi *Colêndum habêbat: sæpe interea mihi senex*
19 sfdisp *Narrâbat, se hunc neglégere cognâtum suum:*
20 siaisp *At quem virum! quẽ ego viderim in vita óptumũ.*
21 {assiip / asfi *G. Videas te, atque illum, vt narras. P. abi / in malam crucem:*
22 dsisfi *Nam, in ita eum existimâssem, nunquam tam graues*
23 {aaaadp / dddf *Ob hanc inimicítias cáperem in [nostram] famíliam,*
Videtur [*ob*] *elidendum, si amphibrachys & bacchius, non admittuntur.* M II [*vestrâ*], *vt* [*Quam*] *sequens referatur ad Puellam, non ad Familiam.*
24 isfsip **Quam iis aspernâtur nunc tam illiberáliter.*

R. [*hinc*]: *& malàm crucem*] *ponitur aduerbialiter.* E *si legao* [*i*] *pro* [*abi*], *consistat uersus,* asfiip.

D. *Ob hanc*, id est, pro filia ipsius.
* V. Epilogus est huius partis ἐπεξεργασικῆς.
* L. Hoc totum fictè Geta, ne cum

17 *Se continebat*) Continere se dicitur, qui contra voluntatem se continet. *Agrum de n. patre Col.*) B De, pro ab Latini veteres vsurparunt, vt audiui de patre meo Plautus in Comœdia, Oues mercatus de patre. De, propter significat. Ecquid nos amas de fidicina hac? Quem locum Calepinus malè citat.

18 *Colendum h.*) D Virg.—Conductáque pater tellure serebat. *Sæpe interea*) L Et hoc inuidiosè, ad irritandum senem. *Sæpe int. m. senex Narr.*) D Miserabiliter, & inuidiosè positum Senex. & maiore fide, Narrabat dixit, nõ Querebatur. Et vide congestionẽ argumentorum. Et ordo est. Sæpe narrabat senex hunc suum cognatum se negligere. *Sæpe int. m. s. Narr.*) Habet misericordiam odiosa narratio.

19 *Se hunc negligere cogn.*) ὑποβολή: sed in sensu dissoluitur. V Nam ἐπεξήγησις senis commonstrat illum neglectum iri, qui tamen magnificiandus erat, quia in vita optimus erat, atque ita interrogando laudat ad senis animum commouendum. *Cognatum s.*) D Hoc crimen & causa est, quòd Cognatum addidit.

20 *At quem virum!*) Qualitas iniuriæ à dignitate personæ. multi enim tales sunt, vt cognitione abdicandi sint. *At quem virum!*) B At interdum cum admiratione laudat, vt hîc. nonnunquam vituperat interrogans, vt in Eunucho, --Fucum factũ mulieri. At quem deum! Qui templa cæli summo sonitu concurit. Quod factum eò fœdius erat, quò maior ille qui patrarat. iuxta illud Satyrici, Omne animi vitium tantò conspectius in se Crimen habet, quãtò maior qui peccat habetur. Apud Ciceronem in oratione pro Aulo Cluẽtio vituperationis simile exemplum est, Vna mater oppugnat, atque mater! Quam cæcam cupiditate & scelere ferri videtis. *Quem ego v. in v. opt.*) D In actu, ac moribus. Et in vita, hoc est, cùm viueret, & in eo quod à Viro fit.

Videas) V Admonet de moderanda laude veriusque. *Videas te atque ill.*) D Melius hoc clarè dictum à seruo accipimus, vt defensa disse dominum videretur. *Videas te, atque ille vt n.*) Hoc est, parentem te illi existimo, atque illum tibi. An potiùs seruus sciens hanc personam fingi, vel certè etiam mortuum hominẽ induci, malè precatur parasito: vt etiam ipse, aut nusquam sit, vt fictus: aut pereat vt mortuus? An hæc accipiendũ, vt seruus submissa voce hoc per iocum dixerit, Tantùm in vita te videas optimum, quàm fuit ille quem narras? An sic intelligẽdum: vt seruus hoc dicat, Si optimum est victum opera quærere, & in alieno agro effecta te videas, atque illum vidisti, quem ad hunc modum narras viuere. & allusit ad illud quod ait, Quem ego viderim in vita optimum. *Videas te, atq. ill.*) Deest Vidisti. scit enim illum non vera dicere. *In malam cr.*) Aduerbialiter: vt, Huc viciniæ.

Nam, ni ita eum exist.) Vt vita optimum iudicarem. V Asseueratio est laudis, quam zelo suo exaggerat, cum sit odiosior propter illum tam laudatũ. *Nunquam t. graues*) D Hoc non quasi timidus, sed quasi religiosus & fidelis loquitur Phormio.

Ob hanc) Tanquam præsens sit mulier de qua lis est: sic demonstratiua particula vsus est, dicendo Hanc. *Inimicitias caperem*) Capere dicimus, cùm id quod in nobis est, assummimus. vnde capere pro eligendo ponitur.

Quam is) V Epilogus est huius partis ἐπεξεργασικῆς. *Quam is aspernatur*) D * Quam enim suprà reuocauit, ad puellam referens: vt, Quem regno Hesperio fraudo. Et Sallust. Nam Syllæ dominationem audebat. Et inter-

Phormione sentire videatur.

G. *Pergin' hero absénti malè loqui impurissime!* dsdisp 25

P. *Dignum autem hoc illo est.* G. **áin' tandem scarcer!* D. *Geta.* {ssdssp / ssi 26

R. Al. [carcere?] sc illicet dignus, ssdp.

*Contumelia in parasitum. DFingit illi crimina de causa & de negotio.

G. **Bonórum extórtor, legum contórtor.* D. *Geta.* issssp 27

*Callida Getæ dissimulatio.

P. *Respónde.* G. **quis homo est? ehem.* D. *tace.* G. *absénti tibi* {sdaisi / sdsf 28

D. *Séque dign.* id est quas ipse debet audire.

Te indignas, séque dignas contumélias ssisi 29

* L. Controuersia coniecturalis, Fuit cognatus, Nõ fuit.

Nunquam cessáuit dícere hódie. D. *ohe, désine.* ssasp 30

Adoléscens primùm abs te hoc bona vénia péto: assiai 31

Mss. [peto.]

positis quibusdam, Neque est offensus dominationem Syllæ. *Quamus asp.n.t.ill.*) Asperari est auerti, non solùm corpore, sed etiam animo. Aspernari, recusare, auertere, nõ agnoscere. Est autem dictum à Sperno. *Illiberaliter*) Apud veteres illiberaliter dicebant factum, si quis excessisset omne genus maleficii. Sic in Adelphis, Factum à vobis duriter immaniterque dicérque: atque etiam, si est pater dicendum magis aperte, illiberaliter. Vides mores ætatis illiberaliter pro magno hic vltimũ poni.

25 *Pergin'*) V Fidelior est seruus æquo & decoro, cum herum suum traduci non patiatur. & hic ellto propositio. *Hero abs.*) D Arguè Hero absenti: vt videatur fidelior qui defendat absentem: quod præstans argumẽtum est, id in animo habuisse Getam, etiam peregrinante domino. *Malè loqui*) Pro malè dicere. Et quærit Probus, quis ante Terentium dixerit. *Impurissimè*) Improbissimè.

26 *Dignum autem hoc illo est*) Non negat malè loqui sed hoc esse dignum contendit malo homine. *Áin'*) ἀπόστροφος, nota est quæ separat e ab n, & intermittit s, literæ sonum. est enim integrum, asine? *Carcer*) V Egregius est iocus ex amphibolia. Dignum Phormione ad herum refert, sed Geta ad Phormionem. illustrat quoque interrogatione parum amarulenta. In quod ἀπὸ τοῦ κοινοῦ dictum erat, specie rei exprimitur. Hoc autem totum fictè agitur inter Getam & Phormionẽ, ne vterque cum altero sentire videatur. Geta autem confirmat à decoro seruilis pœnæ. *Áin' tandem carcer!*) D Non carcerarium, sed carcerem asperius appellauit. sic Lucilius, --Carcer vix carcere dignus. Et Vix pro Non.

27 *Bonorum*) V Finitio est συκοφάντου aut sycophantæ cuiusdam rabulæ torensis. Verùm miris technis magis magisque ira exardescit Geta, quò Propius senem aduentare videt, vt ferìò in Phormionem debacchari videatur. *Bonrum extr.*) D Ingeniosè de ipso negotio sunt inuenta conuitia.

Respónde) L Hoc summissè parasitus. 28
D Timuit Poëta, ne huiusmodi vociferatio Getæ quasi veram discordiam apud populũ fingeret: & ideò facit iam à Phormione ipsum admoneri.

Quis homo est) Mirè seruus finxit se non 29
vidisse senẽ: vt ea quæ dixerit, in Phormionẽ syncerè dixisse credatur. Et mira dissimulatione addidit Homo: vt videatur nihil de præsentia domini cogitasse. *Tace*) V Hoc verbo significat plus iusto seruũ pro se locutũ esse. *Absénti*) Ratio est de non tacẽdo, Quia contumeliosus in te fuit. *Absénti*) Breuissima est accusatio sui conserui, cui tamẽ argumentationum semina inserta sunt. Factũ est, quia contumeliosus fuit in herum, æquitatis ratio, cum seruus iisdem contumeliis dignior esset. & exaggerat, & à loco, quia absenti dixit contumelias: & ab assiduitate, aut frequentia, quia nunquam cessauit. *Absénti t.*) D Tunc fidelis opera est, si absens aliquis defendatur. hoc ergo confirmat, velut indicando. Sic in Andria, -O Chreme, per tempus huc aduenis, Ausculta.

Desine) Imponit silentium Getæ: quasi 30
validiora dicturus sit. & suprà, Tace dixit senex. *Ohe, désine*) Hac voce ostẽdit plus iusto pro se locutũ ingeri Getam. nam Ohe interiectio est satietatem vsque ad fastidiũ designãs.

Adoléscens) V παραλογισμὸς est. Hactenus 31
prælusum est mutua concertatione, nunc ad verum conflictum peruenitur. Est que bona ex parte in statu coniecturali. Status autẽ est, An Stilpho sit cognatus, atque in exordio est αἴτημα, sicut Aristoteles appellat. *Adoléscens pr. abs te*) D Et hæc authoritas in senibus, vt qui minoris ætatis fuerint, illos appellatione pueri, vel adolescentis, vel iuuenis etiam ostenditvt hoc de nomine illis quidem detrahant,

32 {dibxsi / dibsf

Si tibi placére potis est mihi vt respóndeas:

D. *Potis est.* pro potest.

33 {idxssi / disf

**Quem amícũ tuũ ais fúisse istũc, explána mihi,*
Et quî cognâtum me sibi esse díceret.

*Vulgaris disceptatio.

34 fssisp

P. **Próind expiscâre, quasi non nosses.* D. *noss' m!*

35 ssbssp

P. *ita.* R. Al. [Perinde], *sed perperam. tamen* [proinde] *pro perinde.*

* L. Calliditatem obiicit, ne respondere cogatur, quia nomen perdidit.

36 aidddp

D. *Ego me nego: tu, qui ais, rédige (in) memóriam.*

Mss. [ais].

37 {axssi / ass

P. *Eho, tu, sobrînum tũum non noras!* D. *sénecas:*

Go. [cognatum. Bembus [co: sobrinum] & [enecas] A *sed versus non constat.*

*Falsi nominis nõ meminit. *Bembus* [tacus?] *vetusto more.*

38 sssisi

Dic nomen. P. ** nomen! máxumé.* D. *quid nunc (taces?)*

'Hoc secum, vel Lad spectatores. *Mss.* [sed quod].

39 aissap

P. **Péry hercle: nomen pérdidi.* D. *hem, quid ais?*

*ὑποτίθεσθαι, subiicere, admonere, Dsuggerere. *Mss.* [Egón'].

40 dssisp

*Si meminísti (quod) olim dictum est, *súbjice: hem,*

*L. Hoc tacitè suggerit Geta, non audiente sene.

41 sbssi

Non dico: quasi non noris, tentâtum áduenis.

Al. [nõ noueras!] *sed versus non constat.*

42 assdsi

D. *(Egóne) autem tento!* G. **Stilpho.* P. *atque ádeò quid mea!*

* L. Contradictio, vinficiatur senex.

43 sssisi

Stilpho est. D. *quem dixti?* P. *Stilphónem, inquam, (nóueras?)*

44 assasp

D. **Neque ego illũ nôram: nec mihi cognâtus fuit*

hant, sibi verò authoritatẽ attribuãt. Sic Virg. O prætans animi iuuenis, quantũ ipse feroci virtute exuperas. *Adolesp.*) B Propositionis exordium est. *Bona venia*) D Sine ira, sine discordia. B Modus loquendi veterũ. Perinde ac si diceres, Ne iraſcaris si hoc abs te petam.

32 *Mihi vt resp.*) D Bene Mihi: vtpote patri adolescẽtis, vel domino Getæ, vel etiam seni. Et verbum est scrupulosè aliquid interroganti. Sic Virg. -Mihique hæc ediſſere vera roganti. Et, Dic mihi Damœta, cuium pecus?

33 *Quem am.t.auf.*) Ais dicimus de iis, qui vana loquantur: Dicere autem dicimus de iis, qui validiora. *Explana*) Manifesta, expone.

34 *Et quî c.*) Quî, quomodo, vnde.

35 *Proinde exp.q.non n.*) Proinde, ita similitudinis aduerbium est modò, non coniunctio. vt, Proinde tona eloquio solitum tibi. Expiscari est diligẽtissimè quærere, vbinam pisces lateant: ergo verbum est tractum à piscatoribus. V qui piscibus insidiantes contis ex latebris propellunt. B Expiscari pro scisciari, atque exquirere, metaphora prouerbialis est.

36 *Tu qui*) V Phormionem decet comprobatio. *Ego me nego, tu, qui ais*) D Subauditur ad omnia, Nosse.

Eho tu sõb.t.) Populari quadam, vulgarique fatigatione, vtpote scurra, respondit. 37
Eho) V Calliditate abutitur, ne nomine prodito respondere cogatur.

Nomen: maximè) Falsa non habent me- 38
moriam. hîc ergo deest, Nescio, vel Necessarium est. *Quid nunc taces*) Vrget senex quia intelligit cum nomen nescire.

Hem) L Indignantis, cum vociferatione. 39

Subjice) V Ingere, commonefac, sicut 40
Græcorum est ὑποτίθεσθαι, quod sæpe est argumẽtum & materiam scribendi sumere. Minus tamen est quàm ὑποφαίνεσθαι.

Non dico: q.non n.) D Mirè. nam videtur 41
artè celare id quod inuitus nesciebat. *Non dico*) V Cum indignatione & vociferatione hoc proferendum est. Nam callidè simulat se data opera tacere nomen, quod non succurrebat. Geta tamen nonnihil opitulatur, ita serui mutuas operas tradunt

Stilpho) ἀνάπλησις. nam reddit ad nomina 42
tium. Est: vtique Stilpho: vt rursus ad accusatiunum, Noueras, Stilphonem scilicet.

Stilphon: sng.non non.) Figura ὑπερβατὸν κατὰ μέρος. 43
est autem ὑπερβατὸν κατὰ μέρος verborũ super se inꝛ-

Quisquam istoc nómine. P. *itáne! non te horum pudet!* sfb'fp 45

* Syncope pro Talentorum. *At si* * *talentûm rem reliquísset decem:* sfisfp 46

Imprecatio. D. *Dî tibi malefáciant.* P. *primus esses, memóriter* d«sfidp dbis 47

*D. Senex confidit iustæ causæ. *Progéniem vestram vsque ab auo, atque átauo prôferens.* diddfi 48

R. [*ea esset, & cedò*] *pertinet ad versum seq. tum. em*, fiid.p: aiflfi. D.* *Ita vt dicis'. ego tum si aduenissem: quî mihi* {ebfffi id 49

*L. Inhæret iudicato, & filii filiétium obiicit. *Cognâta esset, dícerem. itidem tu face: cedò* ffdidi 50

*L. Soluit à persona. *Quî est cognâta?* G. *heus noster, rectè: heus tu, cane.* iffifi 51

* D. Compendium conuitiorum est. P.* *Dilúcidè expediui, quibus' me opórtuit* {fiixip fiid 52

Nihil dignum inuenire, pro magna iniuria quod respondeas. *Iudícibus: tum si id falsum fúerat, fílium* dffdip fiiii 53

*Irridet senem. *Cur non refellit?* D.* *filium narras mihi!* 54

* *Cáius de stultítia dici, vt dignum est, non potest.* {ffaffx fdffii 55

P.* *At tu, qui sápiens es, magístrátus adi,* fdfifi 56

Iudícium de éâdem caussa iterum vt reddant tibi: {d«safi. df 57

uicem effusio: quæ fit aduersarij causa turbandi. Vt Virg. —Nec longè scilicet hostes Quærendi nobis, circumstât vndique muros, Imus in aduersos: quid cessas? an tibi Mauors Ventosa in lingua, pedibúsque fugacibus ístis Semper erit. *Silphonem inq. non nos.*) Quasi dicat, Conuincam, si negas.

45 *Non te.*) V Ironia amarulenta, illum senem notat & impudentiæ & auaritiæ. Ferè enim fit, vt senes sint auari, itaque mox seruile dictu fit verisimile. atque Aristoteles eosdem ἀνελευθέρους facit, causámque subiicit: ὁ γὰρ τὰ τῶν ἀναγκαίων ἀπορῶν ἀνελεύθερος, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἕτοιμον ὁρᾷ καὶ φοβεῖται τὰ πράγματα. Siquidem nouunt substantiam aut facultates esse necessarias ad vitam degẽdam, & experientes sciunt vt difficile sit quippiam acquirere. Decem au-

46 tem talenta sunt sex milia coronatorum.

At si tal. rem rel.) D ἐξαίσιον illud fecit. *At si tal. rem rel. d.*) More Romanorum, apud quos hæreditas pecuniæ erat. Talentum autem quòd dixit, more Græcorum admiscuit. *Talentûm*) L Syncope. & est exprobratio auaritiæ, qua deflectit à causa in personam, quia certam confirmationẽ non habet. *Si talentum rel. dec.*) B Hoc est, decem milia & quingentos Renenses, siue mille septingentas

47 & quinquaginta libras.

Primus esses) V Donec eris felix, multos numerabis amicos. Nam si paulò ditior fuisset, agnatio, & affinitas non fuisset obscura, vel ab atauo vsque sicut Germani dicunt, *von den vier ahnen her. Primus esses* &c.)

B Cognatus vnusquilibet felicium. Id hodiéque vulgò dicitur locupletum plurimos esse cognatos. Huc alluxit Terentius.

Ita vt dicis.) D Ita sum, inquit, vt dicis, 48 auarus & superbus. Et vide senem de iniuria non agere, quia iustæ confidit, & nititur causæ. Plerúmque enim hac confidentia animi fulciuntur, qui iuri confidunt. at contrà, qui nullo iure freti sunt, litigant, & ad iniurias prosiliunt: vt his saltem perturbent aduersariũ, qui iure non valent. Condono igitur, inquit, tibi omne cõtumeliæ genus. *Ego t si adsem.*) Deest, Ad iudicium: vt sit, Cùm ad iudicium venissem. *Qui mihi Cog.*) Quî, vnde, quo modo.

Heus noster, rectè) Geta laudat senem, vt 51 optet vincere Phormionem. *Heus n. r.*) Plaudit sibi Terẽtius, supposita persona: quasi rectè dixisset. *Heus noster*) V Cum manu gestu lætiore proferendum est.

Diluisdè) A iudicato arguit, neque hoc 52 conreatus & filij consensum affert. Adeò omnia obliquo ductu figurantur.

Iudicibus, quibus oportuit) D Probaui iudi- 53 cibus, inquit. *Filius cur non ref.*) Refellere, est arguendo falsum ostendere.

Filium) V Diluit à filii persona eáque 54 stulta.

At tu) L Ironia V σαρκασμῷ illudit seni, 56 & eum stoliditas filij nihil moueat iudicata, (κεχρημένα Aristoteli dicta) magis vrget, & vti-

tur

58 dfffffp *Quandóquidem solus regnas, & soli licet*

59 {*ffffdap f *Hîc de éâdem caussa bis iudícium adipíscier.* Mos vetus & obsoletus.

60 safisfp D.* *Et si mihi facta iniúria est, sverùm tamen/* *Al.* [*verintamen*]. *Hîc*, Athenis scilicet.

61 affisfp *Pótius quàm lites sĕcter, aut quam te aúdiam:* *L. Labascit senex victus à parasito. Redit ad concordiam.

62 afisfsp *Itidem vt cognâtu si sit, sid quod lex iubet*

Ge. Vide num legendum [*id ei quod*], A *tum* [*ei*] *mone syllabũ.* afiasp. sfisfp

63 {bixifi *Dotem dare, abdûce hanc, minas quinque áccipe.* *V. Ridendo, dictã senis refellit.

64 {bifi P.* *Ha'', ha'', ha,* * *homo suâuis.* D. *quid' est? num inîquum póstulo?* *Ironicé.

65 bdifi *An, ne hoc quidem adipíscar ego, quod ius públicum est?*

66 bsfdddf— P.* *Itáne tandem quæso, sciuem'' item vt meretrîcem, vbi abîsus sis,/* *Ge.* [*ciuem item vbi abusu' sis,*] bsfdii. B [*itidem vt meretricem vbi abusu' sit,*] A *sed non constat versus, nisi legas* [*Ita tandẽ*] &c. afaaap: *sic si cum Glareano legas* [*itidem vbi meretricem abusu' sis,*] jafaaii. *L. Irrisoriè interpretatur legem, & confirmat ab honesto contra senem. D Maiora atgumẽta, quæ per interrogationem proferuntur.

tur quadam ἀποδιόσει. Magistratus autem nomen & officium, & eos, qui in officio sunt, notat. & illudit seni contra consuetudinem iuris agenti, quasi de re iudicata aliud iudicium sumeretur. Itaque tibi ceu regi nouum quiddam licitum erit, tibíque soli, etiamsi aliud ius eiúsque consuetudo expostulet.

58 *Quandoquidem* &c.) D Quoniam regnum solutum legibus est, & opprimens libertatem. Sic alibi, --Regnúmne Æschine hîc tu possides? B Vtinam hodie non putent, ac sibi id persuadeant reges. à quibus nimiùm sæpe auditur execrabilis illa vox Neronis, Si libet, licet. Boni principis est operam dare, ne quis in toto populo appareat eo vno legum obseruantior. Est regum, ex præscripto, non ex animi libidine viuere.

59 *Hic de ead.*) D Hîc, videlicet apud Athenas, vbi leges, vbi libertas omnibus communis est.

60 *Et si*) V Labascit simplex & probus senex dolo, ab iniustitia Phormionis victus, atque hîc placiti & non litigiosi est notatio. Quapropter concessione fatetur se esse innocentem, imò sibi factam iniuriam, tamen eam prosequi & litigare abnegat, & quinque minas, id est, quingentos coronatos numerandos esse cupit, si sit cognata. Hîc enim Phormio scriptum & verba legis vrget, sed Demipho ad voluntatem legis & æquitatem confugit. atque hîc forensium sycophantarum exemplum specta, qui in causa mala ad allegationes & formulas fori plus quàm superstitiosas, & improbè ad solius iuris refugium recurrunt rabulæ hominum cuisceratores, atque meræ harpyiæ. Est autem hîc iniuria ex malitiosa iuris interpretatione profecta. de qua in off. Cic.

Potius quàm l. s. aut quàm te aud.) D Bis po- 61 suit. Quàm. quod genus figuræ primo ζευγματι contrarium est. vt in Heaut. Proprer quam in summa infamia sum, & meo patri minùs obsequens. Item, Cepi rationem, vt neque tu egeres, neque hoc posses perdere.

Id quod l. i.) Id. pro ob id.

Abduce h. m. q. acc.) Modò id agit, quod 62 reprehendit à filio non esse factum. Dotem daretis, quæreret alium. Et dotem voluit custodem esse pudoris. 63

Ha, ha, hæ.) Hic risu destruxit quod se- 64 riò intendebat senex. *Ha, ha, hæ.*) Cachinnantis interiectio. *Homo suauis*) D Præscriptio, cùm iam alterum factum sit, fieri vtrunque non posse. *Nam iniq.*) V Duabus rationibus suam sententiam confirmat, tum ab æquitate, tum à iure publico.

An, ne hoc q. ad ip.) D Quia enim à lege 65 stat, recitat tantùm id quod scriptum est.

Itáne tandem) V Ex sententia & legis vo- 66 lũtate confutat. Interrogationes autem cum sint argumentosæ, vehementius conprobant. Prudenter autẽ canit lex Attica, ne flagitium cognata perpetraret, proximo dabatur in matrimonium iussum, quod πολυγαμίαν non pertu-

ters,

Mercêdem dare lex iubet ei, atque amittere! sddisp 67
An, vt nequid sciuis turpe sin se admitteret isssp 68
Propter egestâtem, próximo iussa est dari, dssisi 69
Vt cum vno ætâtem dégeret: quod tu vetas! sssisi 70
D. *Ita próximo quidem. at nos, vnde, aut quámobrem?* P. *ohe,* aiisdi 71
ACTVM (aiunt) NE AGAS. D. non agam! immo haud désinam, sdsisp 72
Donec perfécero hoc. P. *inéptis.* D. *sine modó.* ssiidp 73
P. *Postrémò, tecum nihil rei nobis Démipho est:* {sssesi / ssss 74 75
Tuus est damnâtus gnatus, non tu: nam tua assssp 76
Praterierat iam sad ducêndum aetas. D. *ómnia hæc* disisi
Illum putâto quæ ego nunc dico, dícere: sibsip 77
Aut quidem' cum vxôre hac, ipsum prohíbeo domo. {assdii / d 78

Mu. [turpe ciuis reiecto] [an] in præcedentem versum, ssiisp.

*Prouerbium. MId est, quòd iudicio determinatum est, rursum in quæstionem ne reuoces.

Perficere, subiunctiuus ornatè pro indicatiuo, D pro Perficiam.

Mu. [ducendi], dissi.

*D Definitiuè respondet.

D *hos*, i. tali.

G. [*Aut*] *ad superius pertinet carmen*, issdij.

fert. Est enim talis coniunctio viri & fœminæ, vt simul vitam degant quod Moses dixit in carnem vnam, quippe individua sit, éaque perpetua societas, vinculúmque indissolubile. *Vbi abusus sis.*) D A Christi voluntate. Vtimur cum honore: Abutimur cum iniuria.

67 *Atque amittere!*) Bene Amittere: quia finis cupiditatis amissio est.

68 *An, vt ne q.c.t. in se adm.*) Ideneum testimonium est bonorum esse naralium, ciuem dixisse. nam apud veteres peregrinæ mulieres In meretricum numero habebantur. Sic ipse alibi, Adeóne est demens ex peregrina. Et alibi, Samia mihi mater fuit, ea habitabat Rhodi. Et Parmeno comprobans respondit, Potest taceri hoc. id est, meretricem matrem te habuisse. *An, vt neq.c.t. in se adm.*) A voluntate.

70 *Vt cum v. æt. d.*) Quid enim est pudicitia, nisi vnius scientia viri?

71 *Ita prox.*) V Cognationis originem, progressionem, & causas exquirit: tamen hæ adhuc incertæ sunt, qui fieret vt huic obtruderetur.

72 *Actum*) ἀποδιόξει refellit, & est adagium à iudiciali consuetudine sumptum, quo irritum conatum significare solemus, atque inter alia & iudicatorum constantiã requirit. *Actum (aiunt) ne agas*) D Aiũt dicimus, cùm proverbium significamus. Acta res est, de qua sententia prolata sit. *Actum (aiunt) ne agas*) B A iudiciorum consuetudine sumptum est, qua non licet iterum agere causam, de qua iam sit pronuntiatum. Plaut. Rem actam agis, id est incassum laboras.

Donec perf.h.) D Virg. --Donec me flumi 73
ne viuo Abluero. *Perfecero*) V Octauus est modus, & sufragari renuit schema cognationis explorare expetens. *Ineptis*) Diluit conuiciando. quæ consuetudo eorum est, qui causa casuri sunt. *Ineptis*) D Vtà sapientia. Sapis dicimus: ita ab Ineptia, Ineptis. *Sine mod.*) Hæc minantis sunt verba. & bene: imitatus est enim comminantem.

Postremò t.) L Alia defensio per transla- 74
tionem, quâ actorẽ declinat. *Postremò*) V Victus parasitus aliud consiliũ init, & statu trãslatiuo vtitur, quo actorem declinat. Hanc formulam vulgus Iurisconsultorum exceptionem appellat, & ridicula, & prorsus aliena à re præsenti ὡς πρὸς ἀίτιον est ratio à decoro ætatis ad matrimonium aptæ, Id prorsus est sycophanticum.

Tuus est d.gn. non tu) D Ludit Thormio cùm 75
dicit, Non tu: & contemptibiliorem in hac causa sibi senem, quàm Antiphonem fuisse dicit: simúlque ætatem illius esse despectã. *Tuus est d.gn. non tu*) Pro voluntate contendentis est prolatio sententiæ. *Damnatus gn.*) B Dãnare hoc loco est obligare, & necessitate quadam constringere. Modestinus apud Vallam, Si pluribus hæredibus instituris ita scriptum sit: Heres meus damnatus esto dare aureos quinque.

Omnia hæc) V Et filio & mihi eadem est 76
sententia. sin minùs, vxorem cum illo domo prohibebo. Requiritur enim & patrẽtum consensus. Atque non abnegatur certũ ducendæ vxoris tẽpus ductu & cursu naturali aptum.

79 sisdsi G. *Irâtus est.* P. *tute idem méliùs féceris.*
G *Si idem sit neutri generis, an* [tute non eliditur e, siddsi. *Alij legunt* feceris melius. *sed versus non constat.*

80 aidisp D. *Itáne es parâtus fácere me aduórsum omnia*

81 sdissi *Infélix!* P. *métuit hic nos, támen si sédulò*
G. [*Infelix*] *prima potest è superiore versu pendere*, sbsisi: A *vel in* [tametsi] *elidituram, t erisi, non aliter quam si essent duæ dictiones tam etsi.* sdissi.

82 ddd lii *Dissímulat.* G. * *bene habent tibi principia.* P. * *quin quod est*

83 sissssi iisi *Ferêndum, sferas: si vis factis dignum féceris,*
G. *Creticus haud dubius loco secundo*, Mu *ferri* iisi.ssi: *vel* isssi.

84 asbap *Vt amici inter nos simus.* D. *ségnis tuam éxpetam*

85 iassp *Amícitiam! aut te visum, aut auditum velim!*

86 sssisp P. *Si concordâbis cum illa, habêbis quæ tuam*

87 issbsp *Senectûtem oblêctet: réspice ætâtem tuam.*
Et hic cretice necessarius, nisi legas [tuam ætatem respice] & *tuam monosyllabam censeatur.* isssp.

88 iddisp D. *Te oblêctet: tibi habe.* P. *mínue verò iram.* D. * *hoc age:*

89 esdddp a *Satis' iam verbôrum est: nisi tu próperas mulierem*

90 sadissi *Abdúcere, ego illam eiíciam.* * *dixi Phórmio.*

91 {sdsssp / sdd P. *Si tu illam attígeris, scrus' quàm dignum est liberam,*

92 isasi * *Dícam impínguam tibi grandem.* * *dixi Démipho.*

*V. Ad Getam hoc clanculum dicit.

*V. Gesticulantis est de felici successu principij.

Quin q. &c. D Cur non, inquit, accommodas necessitati voluntatem.

Mu. [*egón*], assaip.

*D. Annuentis est.

*L. Cõfirmatio more causidicorum, qui D Dixi solent dicere perorata causa.

*M. *Dicam imp.* id est, graui actione tecum agam.

*L. Similis repetitio ad illusionem.

79 *Iratus est*) Vt & lenitate & comitate agas. *Tute id.mel.f.*) D Locus est hic, vt ostendat Phormio de compacto egisse cum Antiphone. *Tute idem mel.f.*) Quidam sic intelligunt, Ture idem melius feceris, vt senex potiùs exeat, quàm eiiciat filium. Artificiosè autem loquitur Phormio, vt adimat suspicionem seni consensionis & conuentionis inter parasitum & filiam.

80 *Itane*) V Expostulat cum seruo, qui semper erat contrarius. sed capriosè.

81 *Infelix*) L Actiuè, non qui patitur, sed qui affert infelicitatem. *Sedulo*) D Sine dolo. instanter.

82 *Dissimulat*) Fingit, mentitur. *Bene habent*) V Gesticulantis est de felici successu principij. *Quin quod*) Suasoriæ orationis est propositio, Ferenda ferto.

83 *Tuis factis*) A dignitate senili cõfirmat, & vtilitatem amicitiæ annectit.

84 *Egón'*) Amicitiam improbi & flagitiosi (Nam neque hæc amicitiæ appellatione digna est) prorsus repudiat.

Si concor.) A iucundo. Illa enim te oble- 85
ctabit senẽ. & à necessario, quia tu senex oblectamentis indiges. *Quæ tuam Senectutem obl.*) D Non Te, sed Senecturem tuam. B Vide in ludendo parasiti acerbitatem.

Te oblect.) V Iterum magna constantia 86
parasiti amicitiam renuit, honestari (quæ vel sola amicitiæ cõciliatrix est. studiosus. *Minue vero iram*) D Contemnentis est, dissuadere iracundiam. *Nimirum*) V Placaturus est senem noua quadam oratione, sed comminationibus vtriusque interrumpitur.

Attigeris) Non dicit Percusseris. Nam 91
etiam solum tactum ineptum ferre recusat. Ratio est à dignitate, Quia libera est & ingenua, & non serua.

Dicam) More Græcorum dictum est, 92
quibus est δίκην διόναι aut ἐπάγειν, Latinis est intendere actionem in iudicio, & Cicero experiri, sicut Germani dicũt. *mit recht vornemen*. Quare apud hunc legitur, Summo iure experiri, quod idem est, quod grandem dicam impingere: alibi addit ius experiri vt pro Cec.

*Hæc ad Getã non audiente fene. *Si quid opus fuerit, heus, domo me. G. intéllego. addisi 93

Quid ad constitutum experiundi iuris gratia veniſſet. & alibi pro Quint. Fuit procurator, quicum experiri poſſet. *Dicam tibi impingam grandem*) [B] Budæus in annotationibus hunc citans locum, Eſt, inquit, Dica Græcè cauſa, iudicium Latinè. Cicero actione tertia in Verrem, Scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatẽ calumniæ. Deinde qui illum noſſent, partim ſuſpicabantur, partim videbant adiectum eſſe oculum hæreditati. Interea dies aduenit, quo die ſeſe ex inſtituto ac lege Rupilia dicas ſortiturum Syracuſius iſte edixerat. id eſt, ſortitione cauſas cognituꝝ. Quod Terentius hic Dicam impingere dicit, id Iureconſulti dicunt Dictare actionem. *Dixi Demipho*) [D] Mirè comminationem, & ferocitatem eius imitatus eſt ſimili verbo.

Si quid op. f.) [D] Hæc repentina diſceſſio habet aliquam maiorem litigaturi denuntiationem. Et bene breuiter ne multiloquio infringeretur ſuperior comminatio. 93

ACT. II. SCEN. IIII.

ARG. [B] Conſulit Demipho aduocatos ſuper filii coniugio; [D] vnde hæc deliberatiua eſt, in qua tres aduocati ſunt: quorum vnus ſuadet: alter diſſuadet: tertius qui ſe alterutri addere debuiſſet eiuſmodi ſententiam dicit, vt rurſum deliberatione opus eſſe videatur. [V] *Theſes.* 1 Rabulæ conſilia bonorum virorum interturbant. 2 Parum conuenit inter rabulas, etiamſi excentos adhibueris. [M] Aduocatorum mores, qui plerunque magis illos à quibus conſuluntur, in errorem & ambiguitatem coniiciant, quàm expediant, exprimit hæc ſcena. Eſt autem aduocatus generale nomen. & non modò eũ denotat, qui alterius cauſam agit: ſed quicunque adeſt alteri in cauſa officii gratia, aduocatus appellatur: etiamſi nihil dicat, aut agat, ſed tamen paratus ſit defendere. Patronus autem, qui agit cauſam accuſati. [P] Animaduerte prætereà hîc exemplum & ingenium eorundem aduocatorum, qui conſilii nodum quoad poſſunt, ferè protelare ſatagunt. Attende etiam, quemadmodum alter alterum reuereri ſtuduerit, in hoc quod Hegio priorem loquendi locum Cratino honoris gratia defert, quàm ſanè proloquendi diſcretionem nos quoque imitari decorum eſt. Cæterùm ſi miram Poëtæ artem, ſingularem compoſitionis facundiam, energiam ſententiarum prægnantem, paulò diligentiùs & introſpicere, & rimari voluerimus, inueniemus procul dubio Terentium noſtrum omnium lepidiſſimum, familiariſſimum, moraliſſimum.

Verſ. gen. Sunt & hi iambici trimetri acatalectici.

DEMIPHO, GETA. HEGIO, CRATINVS, CRITO, *aduocati.*

D. *Cura*, eſt in ſpe bonorũ: *ſollicitudo*, in metu malorum: G. [*& me.*] *Mu.* [*nuptijs.*]

«V. Cõfirmat à malo euentu, quo vterque implicitus eſt.

*Conſultatio cum amicis. [L] A periculo reddit attentos.

QVANTA *me cura, & ſollicitúdine áfficit* ſſa|p 1
Gnatus, * *qui* [*me,*] *& ſe hiſce impediuit* ſſiſi 2
nuptiis!]
Neque mihi in conſpéctum prodit, vt ſaltem ſciam {bſſ*ſp / aſſi} 3
Quid de hac re dicat, quídve ſit ſententiæ. ſſiſſi 4
Abĭ tu, viſe redieritne iam, an nondum, domum. {ɛdaiſp / a} 5
G. *Eo.* D. * *vidêtis quo in loco res hæc ſiet:* ſſiſſp 6

1 *Quanta*) [V] ὀχυλιακικὴ. Querela anxia perturbati animi. Propoſitio. Magna & cura & ſollicitudo patrem torquet, vt illic ſpes cõmodi, ſic hîc metus mali eſt.

3 *Neque*) Exaggerat per abſentiã filii aſſidoris aut metus euentum, eſſmque naturalem cubi delitescentis. Anteà explicui, eum puperturbari animi.

Abi tu) Apoſtrophe eſt ad ſeruum.

Videtis) Propoſitio conſultationis inter rabulas. 6

7 bsbiſi *Quid ago? dic Hégio.* H. *ſego?* *Cratînum cénſeo,*
8 diſiſi *Si ibi vidêtur.* D. *dic Cratine.* CRA. *méne vis?*
9 ɛaɛdiaĭ as D. *Te.* CRA. * *ego quæ in rem tũam ſint, ea velim fácias: mihi*
10 ſiſſſp *Sic hoc vidêtur: quod te abſênte hîc fílius*
11 ſdiſſp *Egit, reſtítuii in íntegrum* * *æquum eſt,* * *& bonum:*
12 aiſſſi * *Et id impetrâbis. dixi.* D. *dic nunc Hégio.*
13 aiſiiĭ H. *Ego ſédulò hunc dixíſſe credo. verùm ita eſt,*
14 ɛbſſiſſi / bſſia * QVOT HO'MINES, *tot ſenténtiæ. ſuus cuíque* [*mos eſt.*] *mos.*
15 aiſſſp * *Mihi non vidêtur, quod ſit factum légibus,*
16 ſſſſi *Reſcíndi poſſe.* * *& turpe incœptu eſt.* D. *dic Crito.*
17 i.ſiſi CRI. * *Ego ámplius deliberándam cénſeo:*
18 ſſſſi * *Res magna eſt.* H. *num quid nos vis?* D. *feciſtis probè:*

Al. [*ego:*] [D] *Poteſt* [*ego*] *diſtingui, vt ſubaudiatur Ego dicam!*

* Captatio beneuolentiæ.

*D. Ab honeſto.
*D. Ab vtili.
*D. A poſſibili. & breuiter deliberatiuæ tres locos retigit, Iuſtum, vtile, & poſſibile.
*L. Prouerbia.
*D. A poſſibili.
*D. Ab honeſto.
*Critonis conſilium.
*D. Cauſa ampliandi ſententiam.

7 *Quid ago? d. H.*) [P] Enallage eſt Græca, cũ præſens pro futuro accipitur. ſic Græci, ῥίπτω. ἔρριψα. Hor' ἐπὶ τούτοις ἐγώ. Item in illo. Teren. vbi ad ſingulare redditur plurale. Si quiſquam eſt qui placere ſe ſtudeat bonis. Quam plurimis. & minimè multos lædere. In his Poëta hic nomen profitetur ſuum. Eſt & Græca Enallage, vbi Si pro an. & Niſi pro ſed vſurpatur. Terentius, Eſt ne ea intus? ſi ſit rogas? idem, Villam ſi domi eſt. in Andria. De Niſi. Neſcio, Niſi deos mihi ſatis ſcio fuiſſe iratos qui auſcultauerim. *Ego C.*) [V] Ità rabulæ honorem ſibi inuicẽ deferunt. Cratini autem conſilium de reſtitutione in integrum, argumẽta ſunt ab æquo & bono: cuius ars eſt ipſa Iuriſprudentia. & facilitatis nota eſt, dum dicit, Id impetrabis.

9 *Quæ in r. t. ſ.*) [D] Bene principio beneuolentiam ſuam commendauit: & ſic conſilium dedit.

11 *Reſtitui in int.*) [B] Vlpianus libro quarto Pandectarum, titulo De in integrum reſtitutione, ſcribit titulo reſtitutionis in integrum pluſtifariam Prætorem hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis ſubuenire, ſiue metu ſiue calliditate, ſiue ætate, ſiue abſentia incideriot in captionem. Lauren id Raudenſem. Raudenſis. Credo etiam quòd Iuriſtæ acceperunt à Terentio tituluin De reſtitutione in integrum. Laur. Ridiculum, inquit, quaſi hoc non eſſet ante Terentium, cæteróſque Comicos omnes & in iudiciis, & in legibus frequentatum. vnde Terentius ſicuti multa alia mutuatus eſt. *Æquum eſt*) Suadet à iuſto. *Et bonum*) Ab vtili. Qui locus eſt quãdo præſentium bonorum conſeruationem inducit Orator.

Et id imp.) A poſſibili. Hoc argumento vtimur, ſi ea quæ natura fieri poſſunt, inferimus. Cuiuſmodi ſunt, quæ in noſtro conſiſtunt arbitrio.

Ego ſe. h. d. cr.) [D] Artificioſè perſonam defendit, ſententiam reprehenſurus: ne ſi inimicus ſit, adimat authoritatem ſententiæ ſuæ. V Conceſſio eſt, qua ſedulitatem Cratini comprobat, ſed contrarium infert à iudicatis, quæ irrita non ſunt. Cur autem à Cratino diſſentiat γνωμὴ prouerbiali de varia cuiuſque ſententia ſeſe expurgat, vt inuidiã ſubterfugiat. & detrectet. *Sedulò*) [L] Probè & fideliter. *Verùm ita eſt*) [D] Subiunxit locum ἀπροσδόκητον Oratoriè: vt inuidiæ contradicturus occurreret.

Quod h. tot ſ.) [P] Huic ſententiæ non diſſimilis eſt Horatiana allegoria: Tres mihi conuiuæ propè diſſentire videntur, Poſcentes vario multùm diuerſa palato. *Suus q. mos eſt.*) Priſcianus. Quod autem Suus, pro vniuſcuiuſque proprio accipitur, vſus confirmat.

Quod ſit f. l.) [P] Hic alio ordine locos ſuaſoriæ tetigit. primum à poſſibili: ſecundum ab honeſto. Vtilitatem autem prætermiſit per artem, quæ, vbi non poteſt fieri fruſtra ſpectatur.

Ego empl.) [V] Differt adhuc conſilium. Ratio eſt à rei magnitudine & difficultate ſic ſit vt intricatus magis intricetur.

*D. Ex tribus enim vnus suasit, alter dissuasit, tertius nihil dixit. *al.* [*Redisse.*] aiiissp Fratris consilium percontatur.

*Incértior sum multò, quàm dudum. G. negant [*Redisse.*] D. *frater est expectándus mihi: is*
Quod mihi déderit de hac re consílium, id éxequar. fiiisp 19 iijsp 20 dasdip 21

Perconstátum ibo ad portum, quò ad se recípiat. fiisdp 22

In [*quod ad*] *leguntur omnia aliter quàm si essent duæ dictiones, quod ad: atque ita à nonnullis hic scribitur.*

*V. Hîc est parasceue præter consuetudinem nam hac nõ actus actui connectitur, sed scenam scenæ. Itaque actus malè diuisos esse iudico.

G. *Atque ego Antiphônem quæram, vt quæ acta hîc sunt sciat.* aiisip 23

Sed eccum ipsum vídeo in témpore huc se recípere. {fdsiidp f 24

19 *Incertior sum.*] B Hic enim dicit reseindi posse nuptias, alter negat, tertius nihil dicit.

20 *Frater*] V Consilii inops fratrem consulere exoptat.

In tempore huc se re.) D εὐκαίρως. Salust. Maximéque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi. 24

ACT. III. SCEN. I.

ARG. V Antipho reuersus in re sua quid actum sit docetur: ac in itinere sibi ipsi locutus se ipsum incusat, quòd patris conspectum veritus, is fugerit, D quòque ita inconsulto discedens, causam suam aliis defendendam reliquerit. Tum omnibus de rebus Getam sedulo interrogans, L ex eo quid actum sit cognoscit: V & inde ad futurum colloquiũ præparatur. *Thesis.* 1 Stultum est aliis rem credere, quam ipse commodius expedires. 2 Non relinquendi sunt, quibus fides data est. Decet enim honestum virum promissis stare. M Debere quenque suas res curare, nec fortunas suas & salutem defendẽdam aliis hominibus committere, præsertim talibus, qui cùm nihil rectè faciant, nec bonæ frugi sint, omnia in perniciem nostram machinãtur, docet hæc scena. Nihil enim pernicio sius, quàm semper ab alio hærere nec quicquam sibi ipsi consulere. Seneca ad Lucilium, Consilium tuum sic apud alios sit, vt abs te authoritatem accipiat. Sic autem abs te authoritatem accipiat, ne solus id probare videaris. Temeritas enim in assentiendo perniciosissima est. *Versus.* *Iambici tetrametri, iique acatalectici præter quatuor primos & decimumquintum cum sequenti, qui sunt catalectici.*

ANTIPHO. GETA.

Seipsum imprudentiæ lamentãtur incusatq; & est præparatio ad futurum colloquium.

ENI'M V'ERO' *Antipho multis modis cum istoc ánimo ses vituperándus':* {edsfiddio adsfisab- f

in [*enimuero*] *eliditur u, & us in* [*vituperandus*] *à vocali sequente versus.* Mu [*vituperandus es.*] fdsfiddp.

Mu. [*abisse, & vitã tuã tutandam dedisse alys tuam?*] aaiiiap.

Sí bacchq non admittatur,

Itáne hinc sabísse, & vitam tam tutándam álys dedísse? {aisusaiu aiisf 2

1 *Enimuero*) V μεμπτικὸς orationis est propositio, qua seipsum vituperãdo accusat. *Cum istoc animo*) D Pro huius animi Ennius, Optima cum pulchri animis; Romana iuuẽtus.

2 *Itane*) V Confirmat ab indecoro, quod temere ãliis suam vitam crediderat, atque interrogatione figuratur, vt indignatior fi. accusatio. In tali autem genere infinitum ἐλλειπτικὸν vehementiorem reddit orationem. *Itane h. abisse. & v. t.*) D ἐν ὑποκρίσει vt, Inuidisse deos patriæ vt vt redditus oris Coniugiũ optatum & pulchram Calydona viderem? Et, Seruósne fortunas meas me commisisse furibus?

*D. Ab infinitiuo ad indicatiuũ trãslatum fecit.

* Plus Phanium quàm se ipsum curat.

L. *Vt vt*, id est, qualiacũque & est amplificatio à persona.

D. Legitur & [potire tur], quia potiri τὸ κακὸν fuit. Plaut. Hostium potitus est.

5 {affisisfasfà *A'lios tuam rem [magis] credidisti, quàm te, animaduersúros?* R. [credidisti magis, quam te aduersuros?] aisi-ff- & elisò s in [magis], aiisidfsf-.

Mu. [credidisti, quàm te, aduersuros magis?] aiisiiiip.

4 {bdsfisfidbsfisfiad- *Nam vt vt erantália, filli certè, quæ nunc domi tuæ est, consúleres:* Hypercatalecticus videtur, si [tollatur tuæ] erit catalecticus, bdsfiiid-.

Mu [filli certè eo súleres quæ nunc tuæ est domi:] bdsfidsfsi: & [tute] facta monosyllabo, bdsfisfisfi.

5 sfiisbsfi *Nequid propter tuam fidem decépta [paterêtur] mali:*

6 sdsfisfj *Cuius nunc míseræ spes, opésque sunt in te vno omnes sitæ.*

7 bisfisfdp G. *E'quidem here nos iam dûdum hîc te absêntem incusámus, qui abieris.*

8 {sfisfsdesfpsfisfsdd A. *Tê ipsum quærêbam.* G. *sed ea caussa níhilo magis defécimus.*

9 a'sfisfi A. *Lóquere óbsecro, quónam in loco sunt *res, & fortúnæ meæ?*

*Omnia sua in amica reperit.

10 {sisfsfsfiasfisfs *Nunquid patri súbolet?* G. *níhil étiam.* A. *[&] quid spéi [porrò est?]* G. *néscio.* A. *ah.* R. Al. [ecquid spei], pro nunqua spes. *al.* [*& quid porrò spei est*] sibsfdsfi: *vel* sibdsfisfi.

D. *Subolet*, metapho ra ab odoribus pro Nunquid pater suspicatur, & me scili cet concordasse cũ Phormione & mea spẽte victum esse: G. [*itidem hac re*], & [*re*] *non elidit.*

11 {aisfisfisfiaisfisfi G. *Nisi Phædria haud cessâsset pro te enítí.* A. *níhil fécit noui.*

12 sbisbsfsp G. *Tum Phórmio [itidem in hac re] vt in álys, strénuum hóminem práebuit.*

Cõtentionem eius & Phormionis intelligit.

13 {esfisfisfp A. *Quid' is fecit?* G. *confutâuit verbis ádmodum irâtum patrem.*

3 *Credidisti*) Pro putasti.

4 *Nam vt vt*) V Ratio à decoro, quo consulendum est miseræ Phanio. & hic est concessio simulationis species, quæ Græcis εἰρωνεία est. Exaggeratur autẽ à loco, quia domi est, consulendũ igitur huic est: ab honesto, quia promissa spe & expectatione, quia misera in illũ totam spem collocauit.

5 *Spes, opésque f.*) D Vt, Res fidésque.

7 *Quí abieris*) Mollius, quàm Fugeris.

8 *Sed ea c.*) Quia abieris.

9 *Loquere*) V Interrogatio hæc futuræ expositionis est occasio. Hic in verbo Subolet, subest ὑποκορισμὸς vim imminuendi habens.

10 *Nunquid p. sub.*) D Conuenientia sua & Phormionis dicit. *Nunquid p. sub.*) B Nunquid pater suspicatur? Metaphora est per deflexionem. Vox enim è propinquo ad rẽ proximam deflectitur. vt concoquere pro ferre, odorari pro resciscere: ac tagaciter deprehensum atque animaduersum cognoscere, & olfacere pro suspicari ac deprehendere. *Nunquid p. f.*) Priscianus, Nũ indicatiuo soli iungitur, ad quod pertinet interrogatio. Terentius, Nunquid patri subolet? Idem alio loco, Nunquid meministi?

Nihil fecit n.) Ita solet omni tempore libenter operam suam præstare amicis. 12

Tum Phor.) V ἐξαγγελτικὸν. Exponit enim Geta quídnam per se & per Phormionem de negotio Antiphonis actum sit. Phormio autem laudatur à fide & industria præter patrũ mores. Sed hîc decorum est laudis ĩdicis ferunt esse authorem.

Confutauit) A rebus gestis strenuè & fideliter. 13

Confutauit verbis) D Conuincit: vt si

*D.De se mediocriter per ἔκλειψιν, moraliter satis. & ordine, primò dominũ, pòst Phormionẽ, vltimũ sepositit Mu.[Sic sese habent principia,]sidtisi-. Mu.[G.aiebat], dse dsu : vel sddsddsu.

*Amatoriè patruũ non saluum optat. * Tanquam sine Phanio viuere nequeat. G.[(ut audio) per eius vnam], iiasasp: & [eius] monosyllaboscribo iiisasp. Mu.[ut audio, per vnam eius].absisbsp.

A. *Heu Phórmio.* G. **ego quod pótui porró.* A. *mi Geta omneis vos amo.* sbdsisi 14

G. *[Sic habent principia sese,] vt dico: adhuc trãquillares est:* disisi— 15

Mansúrúsque pátrũum pater est, dum huc aduéniat. A. *quid eum?* [G. *vt aiébat,*] *De eius consilio velle sese fácere, quod ad hanc rem áttinet.* sdsdbsi 16 17

A. ** Quantus metus est mihi venire huc saluum nunc pátruum Geta!* saijsap 18

**Nam per eius vnam (vt audio) aut viuam, aut móriar sententiam.* iijsasp 19

G. *Phædria tibi adest.* A. *[v]binam?* G. *eccum à sua palæstra exit foras.* dabsijsi 20

G.Al.[vbinam est?]daasiisi.

diceret, refutauit. sed Refutatio in rẽ est. Confutatio in personam. *Verbu)* L Rectè Verbis, potiùs quàm rebus.

24 *Ego q.p.p.)* V Moderatè & ἐλλιπτικῶς suũ officium narratme si laudaret, arrogantiæ insimularetur. tum se domino & Phormioni modestè postposuit. B Phædria Phormio & ego, pro viribus causam tuam tutati sumus apud iratum patrem. *Omnes vis amo)* Est gratias agentis. Quale & illud, Ecquid nos amas De fidicina illac? Quod gratias agendi formulis annumerat Erasmus in multò vtilissimis illis De copia commentariis.

18 *Quantus metus)* V Nascitur hìc ex malo imminente, sed cùm hoc adhuc incertum sit, tremor cum metu & tristitia iungitur. atque hìc amatoriè amicam patruo anteponit. Tantus enim est amoris impetus, vt & diis imperet, iudicium perturbans & mentem. & cui nemo resistere potest, de quo sic Sophocles, ἔμοιγε μὴ γῶν ὅστις ἀντανίσταται, σύνεστι τοῖς ἐρῶσι φαύλως φρονεῖ, οὗτος γὰρ ἄρχει κἀπὶ θεῶν ὅπως θέλει. Verum etiamsi sit potentissimus consilia confundens, tamen tempore suo tractabilis est. Menander, ἡ φύσις πᾶσ' ὑπογύριον ἐστι πᾶσι καὶ δύσκολον. *Hinc saluum n.p.G.)* B Non optat saluum patruum venire secundũ Apollodorum. & ostendit non congruere salutem eius cum commodo suo. An non dicit malum esse & incommodum sibi: sed tantùm magni terroris plenum aduentum patrui?

A sua palæstra e.f.) Bene palæstram eius 20 dixit lenonis domum in qua est exercitus amator assiduè. Plautus Bacchi. Homo adolescens Penetrem huiusmodi in palæstram, vbi damnis desudascitur? *Palæstra)* V E domo lenonis, quam hìc μεταφορικῶς & nõ sine chleuasmo intelligit. Nã illic semper amore Phædria exercebatur. M Palæstram hìc posuit proganeo, siue lustris vel lenonis domo per metaphoram: quòd illic continuò versetur, quéadmodum certator, aut athleta in palæstra, quæ est locus vbi luctatores nudi, & oleo quódam perfusi luctabantur. Vnde Papinius tertio Thebaidis appellauit vnctam palen, id est, palæstram oleo perfusam.

ACT. III. SCEN. II.

A.P.G. D Hæc scena in petitione est, quæ sæpe admittit deliberatiuæ locos. V Phædria cum lenone de citharistria conflictatur, quam militi vendere parabat. Petit autem vt triduũ tantùm maneat, P intra quod pollicetur allaturum quicquid pro eius redemptione promiserat. & id quidem cum fœnore: alioquin perpessurum se, ni dederit argentum, vt sibi eripiatur, nihilque pretium numeranti relinquatur. V quod dum Phædriæ recusat Dorio, mutuis contentionibus sese exagitant. J Antipho quoque ac Geta lenoni idem quod Phædria persuadere nituntur, sed frustra. V Itaque hic epitasis, alterius partis fabulæ. *Thesis.* 1 Lenones nisi præsente pecunia amatores non admittunt. Hic enim propter quæstum esse tantùm artem Cinnii videmus. 2 Pollicitis diues quilibet esse potest. 3 Fortunatiores sunt

sunt mariti, quàm amatores. M Lenonum quanta sit improbitas & impietas, qui præ lucro turpissimo omnem humanæ vitæ societatem contemnunt & aspernantur, exprimitur hac scena. Quare adolescens apud Plautum ait in Asinaria, Portitorum simillimæ sunt ianuæ leoniæ. Si affers, tum patent; si non est quod des, ædes non patent. Et ipsa Lena ibidem sic loquitur, Nam neque vsquam fictum, nec pictum, neque scriptum in poëmatis, vbi lena bene agat cum quopiam amante, quæ frugi esse cupiat. P Hìc igitur attende duros lenonis mores, lenia adolescentis amatoris blandimenta, artificis Poëtæ admirandum in vtriusque descriptione varietatis ingenium. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

PHAEDRIA. DORIO *leno.* ANTIPHO. GETA.

1 [**dsbsit.* DORIO *audi obsecro.* D. *non audio.* P. *parúmper.* D. *quum omitte me.* D. *Al.*[P. Dorio. D. *audi. P. obsecro.*] CO[P. *Dorio obsecro.*]tdibsit-. Omisso Antipho ne producitur alter adolescẽs in scenam, vt augeantur turbæ. *Al.*[*quod*].

2 ssassat— P. *Audi[quid] dicam.* D. *at enim taedet iam audire eadem millies.*

3 sstttdt— P. **At nunc dicam, quod lubênter aúdias.* D. *lóquere, audio.* *V. Iterum ad attẽtionem recurrit.

4 bssasst— P. ** Néqueo te exorâre, vt máneas tríduum hoc! quo nunc abis?* * V. Propositio est obliqua petitionis vt triduum expectaret.

5 sssssd— D. *Mirábar, si tu mihi quicquam afférres noui.* A. *hei, métuo* *Suo*, per acyrologum pro Illius, scilicet Phædriæ.

6 sttttbb— *Lenônem, nequid suo suat cápiti.* G. *idem ego méuo.*

1 *Dorio)* V Exordij αἴτημα (sic Aristoteles appellat) est vt audiatur, & beneuolentia appellatione & obtestatione conciliatur, parumper docilitatis & attentionis est, cùm subdit, Quod dicam. *Dorio audi obsecro)* D Sunt qui sic legant, vt Dorio Phædria dicat: Audi, Leno: Obsecro, iterum Phædria. GO. Certè qui ita orationem distinguebant, id viderũt, non petere Phædriam à Lenone vt audiret, sed vt parumper Leno pecuniam expectaret. Neque enim respondisset leno, Non audio, si audiendam tantùm adolescens postularet: id siquidem respondere solemus, cùm quod petitur non concessuros nos significamus. Ego distinguendam ita orationem non puto: cùm illud Audi lenoni tam obstinato ad denegandum minùs conuenire videatur. Versum esse Trochaicum cõstat, si Audi non detrahimus, hypercatalecticum, cum Dorio primam habeat longam: à muneribus enim, non ab hasta nomen habet, & in hac ipsa Scena bis prima producta reperitur: sin detrahimus, & sententiæ consulitur. & versus trochaicus fiet catalecticus, quales qui sequuntur omnes, qui quidem trochaici sunt. Parũper illud Phædriæ ad expectationem pecuniæ, non ad audientiam referri debere omnino confirmo: sequitur enim, Nequeo exorare vt maneas triduum hoc! Locus hoc habere sententiæ videtur, Dorio inquit Phædria, expecta obsecro dum pecuniam conficio. Surdo, inquit Dorio, fabulam narras. Missum me fac, molestus es. Hic Phædria, Audi quod dicam Dorio, non me capis. quod parumper peto vt expectes, est vt triduũ tantùm expectes, ne, quod parumper vt expectes peto, putes petere me hominum aliorum more vt in multos dies, aut mẽses expectes. *Quin om.me)* DQuin, modò corripiendi vel imperandi vim habet. vt, Quin age.

3 *At enim t.)* V ἔκφρασις formula fastidientibus audire apta.

5 *Mirabar)* Attentionem propter vetustatem repudiat, quia nihil noui affertur.

6 *Hei, met. Leno ne q.f.sc.)* D ἀποσιώπησις. τὸ ἐνσημειοῦ, Suo capiti dixit, cùm dicturus esset, Phædriæ, vt, Dardaniique regum capitis. *Ne quid suo)* V Forma est prouerbialis ad illud Homericum Iliad. expressa κατὰ βραχυλογίαν. Hinc & sutelæ nominantur insidiæ, quæ in aliquem

P. *Non mihi credis?* D. **fariolâre.* / P. *sin fidem do.* dbttst– 7
D. *fábulæ.* *Al.* [*fariolare sine aspiratione.*

D. *Fœnerâtum istuc beneficium tibi pulchrè dices.* tsdaast– 8
D. *logi.*

P. **Crede mihi, gaudêbis facto: verum hercle hoc est.* tasssttv 9
D. *somnium.*

P. *Experîre, non est longum.* D. **cantilênam ĕándem canis.* {tssaxtv / ttsst 10

P. **Tu mihi cognâtus, tu parens, tu amîcus, *tu* / D. *garris modó.* {dssasstv / dssisssp 11
G. [*parens tu amicus tu.*] dssasstv. *Mu* [*tu amicus tu parens.*] dssttstv.

aliquem parantur. *Nequid' sue sunt c.*) B Id est ne quid mali illi concilet. Torquendum in eos qui pacta eludunt callido vafróque aliquo commento. Qui conantur nalleie, dolos dolis confarcinant, ne deprehendantur. vnde consutis dolis Plautus dixit Idem futelas vocat huiusmodi technas. N ANNIUS Videat diligens lector, num & illum possimus dicere Suo capiti aliquid fuere qui dolis se vel fraude instituit. Quod si recipimus, non opus erit illa importuna acyrologia: et metaphora ducta sit ab illis, qui splenijs fecalibus aurlana apposita, vel vulnus, vel morbum simulant. vt Demosthenes fecit, dum anginam eomenti tur, vt ita desistere posset à suscepto officio contra Harpalum dicendi, iam pecunia corruptus. Eodem quoque modo Antipho veretur, ne leno non tueatur pacta in fidicina seruanda ad diem constitutũ, atque aliqua fraude eludat promissa.

Fœnerratum ist.b.t.) D Id est, mihi à te fœneratum. L Compensatum, elegans metaphora. V Ab vtili propter lucri expectationem, B Parœmiographus libro De copia verborũ, in reponendi beneficij formulas, etiam hanc refert. *Logi*) M Græcum est, significans inania verba, hoc est, verba tantum fingere. *Logi*) V Eustathio placet vt pro sermone fabuloso seu fabula accipiantur Quia de causa Æsopus est Græcis λογοποιὸς, qui est μυθογράφος. Alias Isocrates suos libros λόγους appellauit, id est, orationes. Est autem hic alterum prouerbium pro dicto ridiculo & contemnendo. Cicero pro Balbo, Ego inquit, scio omnes logos.

Verùm hercle hoc est) D Bene ipse dictum suum confirmauit. *Somnium*) B Omnia ista somnia, & verborum vmbræ. V Et id prouerbium eiusdem cum prioribus sententiæ de re vana. Verùm quoniam de genere id intelligendum est, in Physiologia explicatur.

Experire) A facili. Quia tantùm est triduum, itaque non est longum. *Cantilenam*) Prouerbium à citharœdis eadem chorda obstrepentibus natum. *Cat. l. and c.*) D Ita dicit: vt, Vetus & vulgata cantio B Parœmiographus in Chiliad. De eo, inquit, dicetur, qui molestus est, sæpius eadem inculcans. Nihil enim odiosius, quàm quod semper idem est. Sumptum à cantoribus, qui si quãdo diutiùs eandem occinant cantionem, tædium afferunt auribus. Proinde periti subinde variant carminis genus, quo satietatem deuitent.

Tu mihi) V Ab æquo. & hic ὁμωνύμως est, qua re auaritia lenonis régis apprehenditur. *Garris*) ἀποδιοπομπεῖται confutat, & ad Siculas gerras fit allusio. *Garris modo*) B Id est, rantùm. Verba tantùm fundis, non etiam præstas quæ dicis.

P. *A' deóne sic ingénio te*[11] *esse duro, / atque inexorábili,* adtttst– 12
G. [*esse te ingenio duro,*] jatdstst. *Mu* [*ingenio esse duro te,*] jbdtstst.
Vt neque misericórdia, neque précibus molliri queas!

D. **A' deón' te esse incogitántem, atque impudéntem Phædria,* 14 astststv
Vt phalerátis dictis ducas me, / & sic meam ductes / gratis! dsttstsv 15
R. Al. [*seducas me,*] *sed mendose:* A dsttstv: & [*meã*] *facto monosyllabo,* dsttstv.

A. **Miséritum est.* P. **hei veris / vincor.* G. *quàm*[11] *sic utérque est símilis sui!* bsttadt– 16
Go. verbis. *G.* [*est utrique sui similis*] bsttddv

P. *Neque, Antipho ália cùm occupátus esset sollicitúdine,* 17 attsdtv
G. Iambicus tetr. acat. ibsttsap, *nisi* [*Neque*] *sit extra carmen.* tattsdtv.

Tum, hoc est, / mihi obiectum malum[11]*! ah, quid' istuc autem est Phædria!* {sasasstv / sasa 18
G. Iambicus tetr. acat. sasttsp: *vel legendum* [*esse hoc*], sttttstv: A & [*mihi*] *monosyllabo facto,* sttttstv.

Aríolare) M Id est, rem ipsam cõiectas, me scilicet tibi ne quicquã credere. Est enim Ariolari coniectare & diuinare. B Ariolari prouerbio dicebatur, qui nihil afferret certi, nihilque præsentis emolumenti, verùm in diem modò pollicitaretur. Ita Dorio leno in Phormione Terentiana adolescenti Phædriæ pecuniam daturum se promittenti, Ariolare, inquit. Sumptum à diuinis qui futura prædicunt. Futurorum autem nulla certa cognitio, Parœmiographus author in Chiliad. *Sua fidem*) V Confirmatio est à stipulatione & promissione datæ fidei. *Fabulæ*) Dilcit illudẽdo promissis amatoriis, per prouerbia. Nam & dij amatoriis periuriis veniam dare solent. Sicut Plato in conuiuio his verbis contestatur, ὁ δὲ Διότιμα, ὡς γελάσονται οἱ ποιηταί, ὅτι ἐμοὶ ἐπιτάττει μόνῳ συγγράμματα ἐρᾷν τὸν ὅρκον, ἀκριβέστατον γάρ ἐστιν, οὐ φασὶ εἶναι. οὕτω δὲ καὶ ἄλλοι τε οἱ ἐν ἔρωτι πεποιημένοι ἐξαιρέτως πεποιήκασιν τῷ θεῷ ὡς τάχιστ' ἐπιορκεῖν ἢ ὀμόσαι.

Adeón') V Ab humanitate. Admirans hæc dicit de pertinacia lenonis & auaritia. Hìc quoque obiter est duri ingenij & inexorabilis finitio κατ' ἀντίθεσιν, quia non mollitur animus lenonis, (Ecce hîc ἀντίθεσιν contra durum) neque precibus (ideo est inexorabilis) neque misericordia, & sic sordes lenonis perstringit.

Adeón') Egregium est ἀντίφρασον, & incogitantiæ & impudentiæ notatio. Est enim iste impudens, qui ornatu verborum seducit, qui gratis puellam hero inuito ductat. Phaleræ autem ornamenta equorum & equitum μεταφορικῶς pro fuco accipiuntur. Ductandi verò vocabulum turpe & obscœnum, lenoni proprium. Quintilianus inter κακόφατα numerat. Contrà alij honestum esse sentiunt, referentes ad verbum nuptiale, quo sponsam ducere dicuntur νυμφαγωγοί. *Phaleratis d.*) D Honestis atque ornatis: quia dixit, Tu mihi cognatus, tu parens. Et quasi leno, irridet honestatem & despicit. M Phalerata dicta, sunt bona verba, & ad fidem faciendam ornatissimè composita: à phaleris equorum ornamentis. Persius, Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. *Ductes*) L Pro potiaris. Nam respicit ad verbum nuptiale, quo sponsam duci dicimus, & antanaclesin facit. R Ponitur hìc Ductare in obscœna significatione: quo modo apud veteres accipi solitum, vel ex eo loco Fabij, qui est in octauo Institu. Ora. cap. tertio, colligitur, vbi ait, Sed quoniã vitia priùs demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit, quod καταχρηστικὸν vocatur, siue mala consuetudine in obscœnũ intellectum sermo detortus est, vt ductare exercitus, & patrare bellum apud Salustium: siue iunctura deformiter sonat, & quæ sequũtur. Meminit huius & Diomedes II. Argyrippus in Asinaria ad lenam, Solus si ductem, referre gratiam nunquam pores. LE. Solus ductato, si semper solus quæ poscam dabis. Sic aliàs sæpe.

A, Miséritũ est. P. hei veris vincor. G. quàm est utrique símilis sui) GO. In hac scena versus non est alius difficilior intellectu. Miseritum est, dicere per Ironiam Antiphonem vult interpres: quod ego illi assentior. At quid sit Veris vincor: quid, Quàm est vterque similis sui, neque ille dicit, neque ego assequor. Scriptum fuisse credo, *Hei verbis vincor*) Vincebat enim Lenonis in negando pertinacia & loquacitas, adolescentis ingenui atque liberalis pudorem. Quamobrem secum Geta, quàm Leno is, inquit, mores Lenonis habet, & Phædria pudentis atque liberalis adolescentis, qui verbis à Lenone verbis vinci se fateatur. *Heu veris*) V Victus veritate cedit, & est concessio.

Neque, Ant. al. c. occ. e. s.) D Hoc dolet Phædria, quòd in eadem re laborauit Antipho, id est, in amore: quódque amare contigerit. *Neque, Ant. alia*) Minore aliqua sollicitudine quàm hæc est, quam nunc gerit. An Alia, præter hanc quam de me gerit. Ordo & sensus hic est, Neque tum esse mihi hoc

*V. Prouerbialiter in eum competit, qui nihil certi affert, alioqui est diuinare & coniectu ram facere.
Ἀκρολ, verba ridicula, B verba sola.
*B. Ab vtili. V A iucundo per affeueratione & obtestationem.
*Adagium.
*Duriuscula blãditio. L Ab honesto.
*D. Secunda ἀποσιώπησις.

Plura dicturus erat nisi interpellasset leno.
Irritorié idẽ principium & compositionem seruat.
R. *Al.* [*meã duces*], *sed & hoc quoque mẽdose.*
L. *Phaleratus* ornatus metaphora.
D. *Ductare* ait.
*D. Hoc sibi dicit adolescens.
Similis sui, improbus leno, & varius in promissis Phædria
Tum hoc, Eclipsis, subaudi Doleo.

P. *O fortunatíssime Antipho!* A. *egóne!* P. *cui, quod amas, domi est:* 19

Huiusmodi malo, scilicet lenone. L. *Conflictares*, actiué. * Prouerbium in perplexos.

Nec cum huiús modi vnquam vsus vênit vt conflictáres malo. E. *In [huiusmodi] elidatur s.* 20

A. *Mihíne domi est! immo, quod aiunt,* *A VRIBVS TENEO LVPVM. 21

Nam neque quo amittam à me, inuénio: neque, vti retineam scio. *Al. [quo modo à me amittam inuenio aut].* 22

*L. Ironica correptio. Διπλασίως, deest enim Vereris! L. Parum leno, i. parum improbus.

D. *Ipsum istuc mihi in hoc est.* A. **eia, ne parum leno sies.* 23

*[Num/quid hic confécit? P. *híccine! quod homo inhumanissimus:* *Ms. [Nam].* 24

*L. Indignatio.

Pámphilam méam vendidit. G. **quid! véndidit!* A. *aín' véndidit!* 25

obiectum malum, cùm Antipho alia sollicitudine esset occupatus leui quapiam, non hac de nuptiis, quæ est grauissima. *Neque Antipho.*) V Hoc est, non in hoc discrimen veniissem, si Antipho aliqua alia sollicitudine occupatus esset, nec tam grauiter in amore suo periclitaretur. atque artificiosa ad aliud orationis genus fit digressio.

19 *O fortunate.*) Gratulatio est per exclamationem, quam aduersa fortuna extorsit. *Cui quod.*) Confirmatio cur sit felix, quia re amata fruitur.

20 *Nec cum.*) Ratio est, quia nõ est illi cum lenone conflictandum. hîc autem in verbo est generis enallage. *Vnquam vsus v.*) D Opus aut necesse fuit. *Vsus venit*) E contigit. Vsu venire est idem quod frequenter contingere.

21 *Mihíne.*) V Interrogando diluit gratulationem, vt qui in periculo ancipiti constitutus sit, quod est Lupum tenere auribus prouerbialiter, cuius hîc est narratio in amittendo & retinendo, quod in tenẽdis lupis accidit. *Auribus t. l.*) M Id est, perplexus hæreo, nescio quid sine periculo agere possum. D Græcum prouerbium, τῶν ὦτων ἔχω τὸν λύκον, οὔτ' ἔχειν οὔτ' ἀφεῖναι δύναμαι. E in Chiliadi. suis Erasmus. Extat, inquit, apud Terentiũ in Phormione, Antiphoni adolescenti vxor erat domi, quã nec eiicere poterat, vel quia non libebat, quòd in eam deperiret, vel quòd integrum non erat, cùm esset iudicum sententiis addicta: neque rursum retinere quibat propter patris violentiam. Et cùm à patruele felix diceretur, vt qui domi possideret id quod amabat, --Imò, inquit, quod aiunt, auribus teneo lupum. Nam neque quò amittam à me inuenio, neque vti retineam scio. Móxque leno quasi referens parœmiam ait, sibi idem vsu venire in Phædria. quem neque retinere poterat, qui nihil numerabat: neque repellere, quòd esset improbè blandus, ac montes aureos polliceretur. Dicitur in eos qui eiusmodi negotio inuoluũtur, quod neque relinquere sit integrum, neque tolerari possit. Videtur ab euentu quopiã natum, vt alia pleraque: aut inde certè quòd vt lepus auribus quippe prælongis commodissimè tenetur, ita lupus quòd aures habet pro corpore breuiores, teneri iis non potest. neque rursum citra summum periculum è manibus dimitti, bellua tam mordax.

Ipsum est) V Alludit adhîc prouerbium non sine ioco, quod dixit Antipho. Nam significat se Phædriam retinere non posse, quia nihil numerat, neque expellere, quia improbè blandus est multa pollicitus. *Eia, ne*) εἰρωνικὴ correctio est. Ne non satis tuo nomine respõdeas, hoc est, Propterea istuc dicis, quòd times ne parum lenoniũ quæstum exerceas, néve satis magno puellam vendas!

Híccine!) Expostulatio est, cuius intentio est de vẽditione Pamphilæ, quia est inhumanissimus. Et Vendidit ter propter insignẽ καράδοξον admirationem.

P. *Véndidit.* D. **quàm indignũ fácinus, ancíllam ære emptam suo.* 26

P. **Néqueo" exorâre vt máneat, & [cum illo] vt muiet fidem,* 27

Tríduum hoc: dum id, quod' est [promissum] ab amícis, argéntum aúfero. *R. Al. [proximum], sed perperam.* 28

Si non tum dédero, vnam prætéreà horam ne oppértus sies. 29

D. *Obtúndis'.* A. **haud longum [est id quod'] orat. Dório: exôret sine.* *Mu. [est quod].* 30

Idem" hoc tibi, quod bene proméritus fúeris, conduplicáuerit. 31

D. *Verba istæc sunt.* A. **Pámphilámne hac vrbe priuári sines!* 32

Tum [prætéreà" horum] amôrem dístrahi póterin' pati! 33

D. *Neque ego, neque tu.* G. **dii tibi omnes id quod est dignum [duint.]* *Al. [dium.]* 34

D. *Ego te complúreis aduórsum ingénium mẽum mense tuli.* 35

**Pollicitántem, flentem, & nihil ferẽtẽ: nũc contra [hæc ómnia.]* *G. [omnia hæc,]* *Mu [Pollicitantem, & nihil ferentem, flentem nunc contra omnia.]* *Al. [nunc contrà omnia Repperi.]* 36

Répperi qui det, neque lácrumet: da locum melióribus. 37

*V. Diluit admirationem ab æquo, quia suam suo ære emptam vendidit. *Mu. [illo cum]*.

*V. Redit ad aliam expostulationem, quod sit inexorabilis, vt triduum expectet.

Ne oppertus sies, id est, ne expectes. L dissuaseris.

* Antipho quoque intercedit.

[*Idem*] prima potest producta censeri, vt scilicet sit masculini generis. *vel* C à superiore versu pẽdere.

*V. Diluit admirationem ab æquo, quia suam suo ære emptam vendidit. *Mu. [illo cum]*.

* L. Indignatio à persona & loco.

Horum, masculini præpõderat. C *[prætereà istorũ]*.

Mu [tu prætereà horum].

*Getæ imprecatio.

* Locus à contrariis.

M. *Da locum*, i. cede illis qui plus possunt, quàm tu potes. & est argumentum à iusto.

Ære emptam suo) D Bene Suo, quasi de tertia persona.

26

Haud longum) V ἀντανάκλασις est, Antiphonis propositio est, Sine exoret, quod orat. E'stque elegans agnominatio. Ratio à facili exẽpore, Quia non diu.

30

Idem hoc) Alia ratio ab vtili, & promissione futuri beneficii. *Conduplicauerit*) D Coniunctiuum pro indicatiuo, id est, conduplicabit. Hoc est alter, Fœneratũ istuc beneficium pulchrè tibi dices.

31

Verba) V Prouerbialis figura vanitatem verborum ostendit, Græcis λόγοι sunt vnde λογέμματες. *Pamphilámne*) Ab inhumano, cùm vrbe priuatur: ab absurdo, cùm vxor distrahitur.

32

Dii tibi) Precatio est, sed ambigua.

33

Ego te) ἀντιπαγωγὴ illum refellit. Patiens enim tulit illum pollicentem, sed vanum est eius promissum. Auget factum suum à difficultate, quòd contra naturã à tempore, quòd multos menses tulit.

34

Nihil f. f.) D ἔμμειον τῷ γένει vsitatum veteribus. *Nunc*) V ἀντιπάθεια alium largitorem opponit. Qui dat & non fiet gratior est lenoni, quàm qui fiet & orat, & nihil dat. Nõ enim prece, sed precio lenonis animus expugnatur. Est pulchra personarũ collatio admissa.

35

Da loc.) V Ab æquitate. Iudicat enim æquum, vt qui nihil fert, cedat ferenti.

36

A. *Certè*[ll] *hercle si satis commémini, tibi quidem* {ttxdtat-ttd 38
solim est dies, *In[hercle]h olim habet consonantiũ. G[si tu si], & [est olim], ta fabst-.*

Al. [istuc ego], tstttsb-.
R. [Iam ea] D *Interrogatiuè pronuntiandum.* A *tam in[ei] dyllabo non elidi tur i, sed corripitur, aa atttu.*
*Eclipsis.

Quam addares huic, præsti ûtu. P. *factum.* D. *num*[ll] *si ego istuc nego?* tsttsat— 39

A. *Iamne ea præteríit?* D. *non, verùm ĕi hæc ante-cêssit.* A. **non pudet* {ddsttstu ddss 40

Vanitâtis! D. *minimè, dum ob rem.* G. *sterquilínium.* tsastat— 41
P. *Dório*

*Correptio.
*Correctio.
Gn[imo], prima correpta, rtsttstu.
Vafer leno.

Itáne tandem fácere opórtet! D. *sic sum: si pláceo,* bsbsstdtu 42
v'tere.

A. **Siccine hunc décipis!* D. **[immo] enimuero A'n-tipho hic me décipit.* {tsastsstu tsaa 43

Nam hic me huiús modi sciêbat esse: ego hunc es-se áliter crédidi. {sxatsat-sat 44

Versus pulchrè constabit, si prius esse [collatur], sttdtat-.
R. [ille], sttdtabt-.
Lenonis decretũ.

[Is me fefélli t: ego[ll] *isti ni'hilo sum*[ll] *áliter, ac fui.* sxadtbt— 45

Hi duo ultimi sunt quoque iambici ter. acatalectici, ldsdidtp isiasasi.
L. Lege, pro, consuetudine dicit: vel lege, quam præscribit 46
Sed ut ut hæc sunt, tamen hoc fáciam: cras manè ár-génti um mihi

Miles sc dare dixit: si mihi prior tu attúleris {sasatatu sasas 47
Phædria,

38 *Certè hercle)* Refellit ab actione temporis, quo soluendum erat argentum. *Tibi q. ol. est d.)* D Hic Olim, futuri temporis. Nam leno de accipiẽda ab adolescẽte pecunia diem constituerat: & inuenta meliori conditione, antici pauerat tempus cum adolescente præscriptum.

39 *Num ego)* V Expositio est de die præstituta.

40 *Hæc antecessit)* L Leno pridie exigit argentum, quàm deberi cœpit. D Vrbanè leno. Hæc antecessit: vt alii putant, meretrix vendita: vt alii, dies qua lenoni cõstitutum fuit. An apertè leno perhdus mentitur: vnde sequitur, --Non pudet Vanitatis! Ergo plus est Antecessit, quàm Præteriit. *Non pudet Van.)* Apparet suprà lenonem de perfidia anticipati temporis esse conuictum.

41 *Minimè)* V Vides lenonem vbique auarum & vanũ induci, qui neglecto pacto non dubitat ante tempus argentum expetere, quod esset plus petere. *[Mini]mè, dum ob rem)* B Alluſit ad vetus adagium, Lucrum pudori præstat. Non pauci iubent valere pudorem, vbi de nũmaria re agitur. Dulce est lucrum profectum & a mendaciis. Sophoclis est, sed viro indigna sententia, longè enim satius, rei iacturam quàm famæ dispendium accipere. *Sterquilinium)* M Hoc est, abiectissimè & improbissimè, homo dignus qui perpetuò in sterquilinio vitam degas. *Sterquilinium)* V παροιμιακῶς cum ironia, pro re vilissima & contemptissima. Est enim sterquiliniũ locus stercoribus plenus, seu stercoris receptaculum, authore Festo.

Itáne tand.) Suggillat quòd etiam præter æquitatem sit inexorabilis. *Sic sum)* Enallage aduerbii pro prononime.

Siccine hunc) Tertiò expostulat, quòd sit deceptor. *Immo)* Diluit per inuersionem admodum vafrè cum ratione. Qui dat fidem homini perspectæ improbitatis & deprauatorũ morum, is iustè fallitur & volens. Sed qui ab eo quem credebat bonum esse decipitur, maiorem iniuriam videtur pati. Habet & hîc locum prouerbium, Tollat te qui non nouit.

Nihilo s. al. ac f.) B Aliter ac, venustè iunguntur. Sic & Liuius, longè aliter patres ac plebem affecêre.

Sed ut ut) V Lex est lenonia, qua fides quæstui postponitur. Constituit autem se illi priùs daturum puellam, qui prior pecuniam numerauerit.

48 {tsdsfst- *Méa lege vtar, vt pótior sit, qui prior ad dandum* leno: B in qua semper lucrum pudori, commodum fidei præstat.
est. Vale.

48 *Mea lege vtar)* D Lenonia scilicet: in qua semper commodum est prius, quàm fides.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. V Nunc adolescentes mutuam tradentes operam persuadent Getæ, licèt difficulter, vt per fallaciam argentum extorqueat pro citharistria redimenda lenoni dandum: hinc magnæ turbæ in epitasin veniunt, éſque συμβαλευτικὴ præcipuè, seu παρορμητικὴ. D Est autem hic ciuilogium ad futurum exitum Comœdiæ. V *Thesis.* 1 Non facilè inueniet argentum, cui nihilo minus est. 2 Æquum est, beneficium beneficio reddere. 3 Stulti amatores amicam vbique sectantur. M Adolescentium amicitias quæ in studiis illius ætatis vtilitatis gratia tantummodo coalescunt, hæc scena designat. Cicero de Senectute, Pares cum paribus veteri prouerbio facillimè congregantur. Quare fit, vt adolescentes sese plerunque omnes mutuo amore complectantur, idque quandiu voluptas eorum communis est. Aristoteles Moralium libro octauo, Adolescentium amicitiæ voluptatis causa institutæ esse videntur. nam amant secundùm affectus: & maximè id sequũtur, quod voluptatem in præsentia afferat. verum id simul cum ætate mutatur: ex quo fit, vt citò fiant amici, citóque desinãt. Nam simul cum voluptate amicitia mutatur: at voluptatis celeris est mutatio, & ad amores proni sunt iuuenes: nam amatoria per affectum & voluptatẽ plurimùm fit amicitia. Itaque amant & citò desiliunt, sæpe eadem die propositum mutantes. Delectantur autem hi cõuersatione & vsu: nam per hunc modum amicitia firmatur.

Vers. gen. Duo tambici dimetri acat. vicesimusseptimus, & tricesimus, sed hic potest quoque censeri trochaicus cat. al. Vnus est trimeter iambicus dcatal. nempe vicesimussextus. Reliqui omnes sunt trochaici tetrametri catalectici.

PHAEDRIA. ANTIPHO. GETA.

Consultatio de pecunia, vt amissæ posteà triginta minæ plus turbæ faciant

1 ddsasdtu *QVID *fáciam! vnde ego nunc tam súbitò*
huic argéntum inuéniam miser.

* L. Sollicitudo Phædriæ.

2 {xasastu- *Cui minus nihilo est! quòd si hic potuísset nunc*
cd *exorárier*

*V. Cõfirmatio ab impossibili per hyperbolicam extenuationem.

3 tssbaatu *Tríduum hoc, promíssum fúerat. A. itáne hunc pa-*
tiêmur Geta

4 {aasssstu- *Fieri miserum, *qui me dudum, vt dixti, sadiúue-*
aasstu *rit, scómuer!*

*Ab æquo.
Mu. [adiûrit], aasssstu. D *[adiuuerit] [secundum u pronuntiari debet.*

5 ddattstu *Quin, cùm opus est, beneficium rursum ei experî-*
mur réddere!

1 *Quid faciam!)* V σχετλιαστικὴ: qua conqueritur se esse miserrimum, & in tanta acquirendæ pecuniæ difficultate valde dubiũ. Estque propositio cum temporis breuitate & affectu.

2 *Minus nihilo)* D ὑπερβολή. B Interdum & diminutio sapit hyperbolen: vt. Minus habet quam nihil.

3 *Itane)* V Hortaturus Getam ad iuuandum Phædriam, orditur ab indigno. est que propositio. Nom feramus, vt miser fiat Phædria, hoc est, vt puellam amittat, ex futura calamitate si non iubetur argento.

Qui me) Confirmatio ab æquo; quia pro beneficiis acceptis gratia est referenda. Hæc autem seorsim ad Getam loquitur. Habes in Antiphonis persona amici commodi & gratî exemplũ expressum. *Adiuuerit comiter)* D Comiter, veteres dixerunt παρὰ τὸ κόσμιος.

Beneficium ei r. exp. r.) B Non est beneficiũ dare, quod nociturum sit.

*A facili seu possibili.

*D. Comiter quanuis vterque intelligat quid alteruter dicat, dissimulant tamen.

Patere à quo scilicet emungas.

*Verecundè indicat occasionem fallaciæ.

*V. Ironice est ἀντίφρασις à difficili & iniucundo.

* Metaphora à viatoribus.

*D. Quasi dicat, In malo aliud malũ,

* Prudenter hæc Geta.

Mu. [*somniba*'], *A sed versus non sanatur.*

G. Potest hic cesseri iambicus tetr. acat al. scissisi.

*L. Querela ab indigno, & mox grauioris mali denuntiatio ad impellendum Getam.

Potest hic cesseri iãbicus acat. aiisdisi.

Mu. [*Dum igitur liceat,*] *tum in* [*Dum*]

G. *Scio équidem hoc esse æquum.* A.* *age ergo, sólus* bstttstv 6
seruáre hunc potes.
G.* *Quid fáciam?* A. *inuénias argéntum.* G. *cúpio:* ddttbat- 7
sed id vnde édoce.
A. *Pater adest hîc.* G. *scio: sed quid tum?* A. *ah, dicturum* bsasat- 8
es sapiénti sat est.
G. *Itáne*"! A. *ita.* G.* *sanè hercle pulchrè súades: étiam* batsat- 9
tu hinc abis!
*Non** *triúmpho, ex núptiis túis si níhil nanciscor* {tstuxst- 10
ttstt
mali:
*Ni étiam nunc me hûius causa quærere]** *in málo* {asstadtv 11
asstt
iúbeas crucem! *Mu.* [*quærere causa*], asstadtv.
A. *Verum hic dicit.* P. *quid! ego vobis Geta aliénus* ttbsbst- 12
sum! G. *haud puto:*
**Sed parúmne est, quod' sómnibus] nunc nobis suc-* {*sastst- 13
cénset senex,* tst
Ni instigâmus étiam, vt nullus' locus relinquátur {stasast- 14
stadt
preci?
P.* *Illum ab óculis méis sill'am in ignótum hinc]* {bbuxttv 15
bbsa
abdûcet locum hem: *Mu.* [*illam ignotem*] *reiecto*[*hem*] *in sequentem versum*, bbttstt-
G. vel [*illam hinc in ignotum*], *abstttv: vel eliso s in* [*alius*] *&* [*meus*] *facto monosyllabo*, batttttv: *vel* [*ducet*] *pro* [*abducet*], bbttttv: *vel* bbttttv.
[Dum igitur diem licet,] dúmque adsum, loqui- {*astbst- 16
at
mini mecum A'nipho:

17 ttasst- *Contemplámini me.* A. *quámobrem? aut quidnam fa* *non sit elisio*, bttbst-
étûrus ce dó? *Mu.* [*Hem dum igitur licet*], dttbst-.
18 ttttst- P.* *Quoquò hinc asportábitur terrárum, certum* *Amantis desperatio.
est pérsequi,
19 ttdsaatv *Aut perîre.* G. *dij bene vortant quod agas:** *spe-* *D. Pedetentim, cautè: à Pedibus & Tétando.
deténtim tamen. *Mu.* [*A. pedentim tamen Vide,*] *D Hæc quidam sic accipiunt tanquam Geta dicat Antipho vt cautè aggrediatur senem fallere.*
2 {aaasst- *A. Vidé, si quid opis potes afférre huic.* G.* *si quid!* * Repetitio fastidientis.
a *quid?* A. *quære óbsecro,*
21 ttttsdtv *Ne quid plus,** *minúsve faxit, quod nos pòst pígeat* *L. Prouerbialis figura.
Geta.
22 ttdttdtv G. *Quæro: saluos est, vt opînor: verùm enim méuo* * Dictum veterum amicorum.
malum.
23 bbttttbtv A. *Noli metúere:** *vnà tecum] bona, malaque] tole-* *Mu.* [*bona mala*], ttttbtv.
rábimus. *V. Alia ἀπὸ τοῦ ἀργυρίου à de argento.
24 dattbstt- G.* *Quantum opus est tibi argénti? sloquere.* P. *só-* *V. Admittatur prædum, & crimen non obiicit. Sed Phædria à contrario diluit.
læ trigínta minæ. *G. Si* [*tibi*] *tollatur versus bene habebit,* dttbstt-. *Mu* [*argenti opus est tibi*] ddbstt-.
25 ttttst- G.* *Trigínta! hui, percâra est Phædria.* P.* *istæc ve-* *D. Amatorié.
rò vilis est.
26 bittap G. *Age*" *age*", *inuéntas reddam.* P. *ô lépidum caput.*
27 tdtt G. *Auferte hinc.* P. *iam opus est.* G. *iam feres:*

6 *Age*) [V] A facili, vt facilius persuadeat, quia solus eum seruare potes.

7 *Inuenias*) Propositio consilii est, vt ipse à sene argentum comparet. Explicat autem distinctè quid agendum sit, vt Phædriæ conferatur, & vnde argentum haberi possit.

8 *Ah, dicturum*) Verecundè modum indicat, quod palàm non audet iubere patrè esse decipiendum. Sapiens tu es: Ergo quid te velim facere facilè intelligis. Est & illud Homeri ex præsum, τάχα δὲ φρονέοντα πεπύθοιο.

10 *Non triumpho*) Triumphum commerui. seruus cunctanter & difficulter periculũ prospiciens aggreditur, vt qui in malo etiã quærebat cruce, afflictus magis affligebatur, non vult malum addere malo.

12 *Ego vobis*) Nunc congreditur Phædria. hæc mœstus loquens. Quasi dicat, nõ sum vobis ignotus, non peregrinus, sed amicus. Cur ergo me deseritis? *Non puto*) Breui respondet [D] Bene Preci.

14 *Relinquatur preci*) [D] Bene Preci.

15 *Illum*) [V] Vrget à necessitate & præsenti occasione. Et est ἀπὸ τοῦ ab indigno. Indignum iudicat puellã ex vrbe ab ignoto milite abduci. Conatur quoque Getam ad se iuuandum impellere grauioris mali denuntiatione.

16 *Loquimini mecum*) [B] Priscianus in libro de declinationibus, Secunda, inquit, persona imperatiui, similis est indicatiui secũdæ, quomodo & apud Græcos, amamini, docemini, legimini. Hæc enim tam indicatiuo quàm imperatiuo modo similiter proferuntur. Idque comprobat autoritas Terent. in Phormione, Dum licet, dúmque adsum, loquimini mecum. Idem, so ἐιδωλοποιεῖ suam ostendit. Et per interrogationem obiicit aliud quo se ipsorum voluntati opponit. Iratus senex non magis commouendus, nec instigandus est. Ratio ab inutili, ne posthac vlla ratione placari possit, priorique errato non det veniam.

17 *Contempl.*) [V] Epilogi vice ἀποδοκιμασία id dicitur, habete mei rationem.

18 *Quoquo*) Exponit malum quod denuntiauit. Abeuntem autem vult persequi aut perire. Suo periculo vehementer seruum vrget.

19 *Bene vortant*) [B] Bene vertere est in vtilitatem vertere. Et malè vertere, in perniciem vertere. *Pedetentim*) [M] Id est, cautè & cum diligentia & animaduersione, ne in grauius periculum incidas. Cicero in Verrem, Quæ tamen à me pedetentim cautéque dicuntur. Nã dicitur Pedetentim, quasi suspenso pede & tento incedere, quasi paulatim, vt faciunt cæci, qui ne offendant, paulatim ambulant. *Pedetentim*] [V] Abominatio est cum admonitione, ne quid præcipitanter & inconsyderatè agat. Græcis est κατὰ πόδας βάειν. Et simile est πεδὰς βεβάϊας, & δοὺς χώρα ποδί. Præcipitis consilii comes esse solet pœnitentia. *Pedetentim tamen*) [B] Hoc à Græcis acceptum adagium Paræmio graphus sic interpretatur, Vbi quis non præcipitanter, atque inconsyderatè, sed sensim atque cunctanter aggreditur negotium, & ante magis rem gerit, quam impetu. Translatum est ab his qui cautim ac præsentientes per glaciem, locúmue lubricum ingrediuntur.

Vide) [V] Ad seruum. Petit vt Phædriæ subueniat. Est que propositio. *Quærere obs.*) Vrget obtestatione & occasione. Et à suo timore, ne flagitium committat Phædria. Veretur ne plus agat quàm deceat, aut minùs quàm opus sit: à mediocritate verò (in qua secundùm Aristotelem virtus est) agendo recedat, indéque communis dolor ad omnes perueniat.

Quæro) Persuasus pollicetur operam. Sed mox aliam ὑπεναγόντων annectit, malum enim nempe crucem, timet.

Noli metuere) παραβαίνωσιν est. Iubet enim nihil timere. Ratio ab auxilio communi. Et est dictum vero amico dignum iuxta Ciceronem.

Solæ trig. m.) [B] Sunt nostrate pecuniæ quingẽti & vigintiquinque Caroli, siue octoginta septem libræ, & decem solidi.

Mss. [Sed opus' est mihi Phormionē adiutorem ad hanc rem dari.] A sed versus malè habet.

[Sed opus est mihi Phormiônem ad hanc rem ad- bdttsst- 28
iutôrem dari.]

Tres præcedentes in duos trochaicos tetr. cat. redigit Glareanus, vt primi finis sit [P. *iam opus est:*] assaab –: *vbi* [*iam*] *vel disyllabum, vel non elidi m. secundi initium* [G. *Iam feres:*] abd: est-: *vel* tddssst- *vt elisio fiat in* [*opus*] *&* [*ad*]. *& synæresis in* [*Phormionem*].

A. *Præsto est: audacissimè óneris quiduis impône, &* sstasstu 29
feret:

*Paroemia seu L. prouerbiū. D Apollodorus, μόνος γε ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.

SOLVS EST *homo amico amícus.* G. *eámus ergo ad eum ócyús.* tdtdttbu 30

P. [*Abi: dic, præsto vt sit domi.* Mu. [*Abi verò:* Jissti:] issi 31
A *dimeter fuerit hypercatalecticus.*

*Discedere cupit.

*V. Iocatur in Antiphonem, iubens consolari afflictā in Phanium domo.

A. **Nunquid est quod' ópera mea vobis opus' sit?* aststbstsstu tdssasbdu 32
G. *nihil: *verùm abi domum,*
Et illam míseram, quàm ego nũc intus' scio esse exa- ssaasstat- 33
minâtam metu, aaadsf
G. Potest [*Et*] *a superiori versu pendere,* saasstat: *vel* saadsfat.

*V. Quærit de ratione comparandæ pecuniæ, & quādam difficultatem suo more subindicat.

Consolâre, cessas! A. *nihil est, æquè quod fáciam* sstasdt- 34
lubens.
P. **Qua via istuc fácies?* G. *dicam in itinere: modò* tsadbat- 35
te hinc ámoue.

28 *Sed opus est)* Y Alia ἀντεισαγωγὴ de adiutore improbo. Nã multa obiicit, vt vehementiùs Phædriam amantem & moræ impatientem torqueat. Qui enim inuiti aliquid faciũt, multa causari solent.

29 *Præsto est.)* Diluit & hanc obiectionem præsentia Phormionis, & indignè fert tot ab ipso obiici. Commendat & Phormionem, cui quiduis oneris sustinere amici causa non sit graue. Dicitur enim prouerbialiter de iis, qui nullum officium refugiunt, modò amicis gratum faciant. Est enim homo homini amicus, deus. Est homo quoque homini lupus. Quid. Conueniens homini est hominem seruare voluptas, Et meliùs nulla quæritur arte fauor. *Solus est h. am. am.)* B Donatus indicat esse parœmiam. atque ita Parœmiographus dicit legisse se apud Apollodorũ, cuius vtique Phormio Græca est, μόνος ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους. Solus nouit dilgere amicos. Quadrabit in eos, qui nullum officiũ refugiunt, modò gratum faciant amicis. *Solus est h. am. am.)* Solus Phormio iuuat.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. L Aduentus & sollicitudo Chremetis, ex qua est initium ad catastrophen amoris Antiphonis. V Subobscura autem est senum fratrum consultatio de nuptiis. Chremes enim constituerat Phanium ex pellice filiam Antiphoni in sponsam: cùm verò audit eum alterius amore teneri, timet ne vxor Attica resciscat, se cum pellice in Lemno consueuisse. Verùm senis error posteà patefiet. Illa enim ipsa est Chremetis filia, quàm Antipho vxorem cupit. Estque συμβολευτικὴ: prior verò pars est ἐξηγητική. *Theses.* 1 Maturiùs collocandæ sunt filiæ nubiles. 2 Senectus ipsa morbus est. 3 Inter amicos fideles omnia sunt patefacienda etiam arcana. 4 Mariti infideles, vxores suas timere coguntur: malè enim sibi cõscii sunt. M Vt in superiore scena adolescentium solitos congressus &, querelas explicuit, sic hæc senum conuersationes & colloquia, qualia plerunque esse solent, ob oculos ponit. Sol. Lent enim ii, præsertim si inter eos mutua quædam familiaritas intercesserit, de omnibus rebus communicare, & auxilia, consilia subinde expetere.

Vers. gen. Iambici senarij siue trimetri acatalectici.

DEMIPHO. CHREMES.

1 sissi *QVID? *qua profectus caussa hinc es* Lemnum Chremes?* *D. Hæc est narratio simplex.
*L. Lemnos insula vna ex nouem Cycladibus.

2 ssidi *Addûxtin' tecum filiam?* C. *non.* D. *quid sita non?*
Al. [*sita?* C. *pòst Quam*] *sed tum tertius hic non consentat.*

3 sisdp sisi C. **Postquàm* [*videt me ĕius mater esse hîc diútius,*
4 asiisp *Simul autem non manêbat ætas vírginis*
5 eiisdi [*Mĕam neglegéntiam: ipsam cum omni família*
6 sdsdsi sisi [*Ad me profectam esse*] *ăiebant.* D. *quid' illic tam diu*
R. *Quidam omittunt esse* [*ad me esse*]. issi si: *vel* issii, *elisò d in* [*quid*].
A *Muretus reijcit* [*ad*] *in præcedēte versu, sed hic nõ sanatur.* sisi.

7 dsidsi *Quæsò igitur commorabâre, vbi id audíueras?*
8 sdsisi C. *Pol me detínuit morbus.* D. *vnde? aut qui?* C. *rogas!*
9 issisi **SENE'CTVS IPSA est morbus. sed veníssĕ eas* *L. Prouerbiū. D Apollodorus, τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα.
10 sssisp *Saluas audíui ex nautis, qui illas véxerat.*
11 sdissi D. *Quid gnato obtígerit me absênte, audîstin' Chreme?*
12 ssasp a C. *Quod' quidem me factum, consílij incértum facit.* Factum, scilicet nuptiarum.

1 *Quid? qua)* V Quærit de causa profectionis in Lemnum, & num adduxerit filiam. Hîc autem καταχρηστικῶς nomen insulæ sine propositione ponitur.

3 *Postquàm v.)* Duæ sunt causæ profectionis vxoris Athenas: prior, diuturna Chremetis absentia à pellice: posterior, ab ætate virginis, quæ nuptui erat danda. Ideò quæsitum Chremetem venit Athenas.

6 *Quid illic)* De causa moræ quæritur. Causatur Chremes morbum, ludens vocabulo ambiguo: mox verò senectutem morbum facit. Nam Apollodorus vt Donatus refert dixit: τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα. Aristoteli est νόσος φυσικὴ, id est, morbus naturalis. In Catone Ciceronis dicitur esse onus Ætna grauius. Apud Homerum vocatur χαλεπὸν γῆρας. Iliad. & Sed consulatur prouerbii huius explicatio in Chiliad. Erasmi. *Senectus ipsa est m.)* M Significat hic locus, ipsum senium omnium morborum & difficultatum receptaculũ esse, ad quod veluti in officinam quandã, omne genus morbi confluat, vt illic exerceatur. Deficiunt tunc vires corporis, sensus oculorũ atque aurium hebescit, memoria labat, vigor animi obtunditur. Et ipsa quæ iactatur in senibus prudentia, postremò in delirationem euadit, vt bis fiant pueri, antequàm homines esse desinant. *Senectus ipsa morbus est)* B Prouerbiali figura dictum videtur. Nam in senibus vt absit morbus, ipsa senecta per se mala valetudo est. Erasmus in carmine, quod ad Gulielmum Copum scripsit de senectutis incommodis. Senecta, inquit, morbus ingens, nullis arcerĕue potest, pellĕue medelis. Hinc Virg. --Subeũt morbi, tristísque senectus. Et Iuuenalis de senectute, --Circunsilit agmine facto Morborum omne genus. Idem alibi, Sed quàm cõtinuis, & quantis longa senectus Plena malis! Idem testatur Senarius ille prouerbialis, Metue senectutem. non enim sola venit. Item, Pergraue senectus onus mortalibus. Hùc Alluserat anus Plautina, quæ tarditatem incessus excusans, ait se graue pondus gestare. Tantum, inquit, hoc oneris quod fero. quid oneris? Annos septuaginta & quatuor.

Quod quidem) V Querela. de animi sui sententia, vt certi quiddam deliberare posset, estque hic propositio.

L. *Conditionem*, nuptias filiæ clàm ſuſceptæ.

Nam hanc conditiônem ſi cui tûlero extrário: / saſdſi 13

Mu. [*extraneo*] R *ſed mendoſé.*

Quo pacto, aut vnde mihi ſit, dicêndum órdine eſt. ſbſſi 14

Sit, filia ſcilicet.

Te mihi fidêlem eſſe æquè, atquè égomet ſum mihi, diſdſi 15

L. *Alienus*, ſcilicet gener.

Scîbam: ille ſi me aliênus affînem volet, ſiaiſp 16

Honeſta & familiaris locutio.

Tacêbit dum interçêdet familiáritas: iſſdij 17

Sin ſpréuerit me, plus quàm opus eſt ſcito, ſciet. ſiſaſp 18

Véreórque, ne vxor áliquà hoc reſcîſcat mea. aibſſp 19

D. Legitur & [*executiat,*] A *ſed verſui nõ congruit.*

Quod ſi ſit: vti me ſexcútiam, / atque egrédiar ſadſai 20

domo,

Id reſtat. **nam ego meôrum ſolus ſum meus.* ſdiſſp 21

*D. Apollodorus, ἐγὼ δ' εἷς μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.

D. *Scio ita eſſe: & iſtæc mihi res ſolicitúdini eſt:* aidſai 22

L. *Defetiſcar*, deſiciam.

Neque deſeti ſcar ſunquam ego ſexperírier, aiiiip 23

R [*vſque adeò*], aiiiaip: *vel* [*vſque eo*], aiiiip: *al.* [*vnquam adeò*], aiiaip.

Donec tibi id, quod pollícitus ſum effécero. ſiſaſi 24

23 *Nam hanc*) Ratio à periculo per dilemma, Decreueram filiam meã dare Antiphoni: nũc verò danda eſt extraneo in vxorem, qui aut ducet, aut ſpernet. *Hanc cond. ſi cui tul.*) D νομολογία, quia Ferre conditionem alicui dicimus. *Si cui tulero extraneo*) B Sunt qui vocem Extraneus non recipiant in penum Latinæ linguæ. Hi nec Terentium ſatis ſtudioſè, nec Cornelium tacitum legiſſe videntur, quorum poſterior in vita Iulii Agricolæ, Finis, inquit, vitæ eius nobis luctuoſus, amicis triſtis, extraneis etiam, ignotísque non ſine cura fuit.

24 *Quo pacto*) V ἀκατασκεύως ſe cuncta in amici veri & fidelis ſinum transfundere ait.

25 *Te mihi f. e. æq.*) D Mirè admiſtũ ante completam ſententiam de extraneo, Te mihi fidelem eſſe, &c.

26 *Ille ſi*) V Partes ſunt dilemmatis, Ille extrarius ſi me volet ſocerum, tacebit, & famæ atque æſtimationi meæ ſtudebit. Eſt enim φιλοδοξότερος ἀγώ. Si autem eam ſpernet, ſciet, quod ipſum nolim ſcire, nempe Phaniũ eſſe filiam meam. Hinc peccatum meum prodetur vxori, quæ hîc eſt.

27 *Tacebit d. int. f.*) D Incertum, quando proditum iri ſe dicat: ante, an poſt nuptias.

Quod ſi) V Exaggerat periculũ quòd domo ſit exeundũ, quòd cõſilii ſit inops, quòd ex ſuis ſolus ſit. ἐγὼ γὰρ μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός. Sapit prouerbium de his, qui à quibus conſilium auxiliúmque petant, non habent. 20

Sum meus) L Id eſt, mei iuris ac poteſtatis. Nam vxori obnoxiũ ſe indicat. B Quidam ita interpretantur, meorum mihi ſolus ſum amicus. 21

Scio ita) V Pollicetur ſtudium & diligentiam de efficiendo promiſſo, vt Antiphoni nubat filia Chremetis. Ponitur autem Defetiſcar pro defatigabor. Et Priſcianus quoque libro ſeptimo, docet hoc verbum à Fatiſcor, quod à Deficio venit, formatum eſſe. licet Fatiſco neutrũ hodie magis ſit in vſu quàm Fatiſcor. *Neq. d. vnq.*) B Priſcia. Defetiſcor, inquit, Defeſſum facit ſupinũ, & participiũ præteriti Defeſſus. Terentius in Adelphis. Defeſſus ſum ambulando. Idem in Phormione, Neque defetiſcar vnquã ego experirier. Nam ab eo quod eſt Deficior fit Defectus participiũ præteriti. 22

Donec. t. q. p. ſ. eſſ.) Significat ſe eorum nihil prætermiſſurum, quæ pertineant ad filium abſtrahendum à Phanio. *Donec t. ad q. p. eſſ.*) D Virgilius, --Donec me flumine viuo Abluero. 23 24

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. P Hîc Geta contemplatur paraſiti calliditatem, qui quamprimùm intellexit, quánam ratione, quibúsve mediis ab ſene pecunia extorqueri poſſit. Exultat quoque verſutus ille Geta duos ſibi offerri ſenes, quos fallere facilè licebit. V Eſt que hic inſtructio ad emungẽdam pecuniam. *Theſes.* 1 Serui voti ſui compotes mirè ſibi applaudunt. 2 Serui ſemper ſui ſimiles heros ſuos fallendo. M Improborum hominum expedita conſilia in fallendis &

dis & circunſcribendis probis, detegit hæc ſcena. Hoc genus hominum callidum eſt: hoc eſt longa aſſuetudine in omne genus nequitiarum exercitatum, vt non admodum graue ſit vel quanuis pauculã mora, technam aliquam & laqueos inuenire, qua improbitati ſuæ ſatisfaciant. Ariſtoteles libro octauo Moralium, negat inter hos amicitiam conſtare poſſe: quia non ad honeſtatem, ſed potiùs ad vtilitatem & voluptatem tendit.

Verſ. gen. Senarij vt præcedentes.

GETA.

1 bſaſſp *EGO hóminem callidiórem vidi néminem,*

2 ſidbſp *Quàm Phormiônem. vénio ad* * *hóminem vt dícerem* Exultantis verba. *D. Venuſtè & Comicè repetitum *hominem.*

3 ſaiſſp *Argénto opus eſſe, & id quo pacto fíeret.* [*Fieret*] *prima producta.*

4 ſdſiſp *Vix dum dimídium dixeram, intellexerat.* *L. Attende celeritatem narrationis.

5 ſſſſſp **Gaudêbat: me laudâbat: quærêbat ſenem:* *V. Ab occaſione bene merendi de vtroq; adoleſcẽte.

6 ſiiſdi **Dis grátias agêbat, tempus ſibi dari,*

7 aſiiap *Vbi Phædria ſe oſténderet níhilò minùs*

8 iiiiap *[Amícum] eſſe, quàm Antiphóni. hóminem ad fórum* G. [*Amicon*] *accuſatiuo Græco n legendum.* Iucundè *hominem* tertio repetit.

9 { ſiſſſp / ſiſ *Iuſſi operíri: èò me eſſe adductûrum ſenem.* *V. παρεκπεσὼν ad ſequentem ſcenam.

10 { iſſ̃ſi / iſſ **Sed [eccum ipſum.] quis est vltérior! [at at] Phædriæ* *Mu.* [*eccum.*] & [*at at at*], indbſi: *vel* iſdbſi.

11 { ſſſaſp / iſa *Pater ſvenit:* **ſed quid ſpertímui autem bellua!* *Mu.* [*venit. quid*] iſſaſp.

12 dſſddi *An quia, quos fallam, pro vno duo ſunt mihi dati!* *L. Correptio reſipiſcentis.

13 diidſp *Commódius eſſe opînor dúplici ſpe vtier.* ſeruilis ſententia.

14 iſſaſi *Petam hinc, vnde à primo inſtítui: is ſi dat, ſat eſt:* *Hinc*, id eſt, ab hoc Demiphone ſcilicet.

1 *Ego*) V Hæc pars eſt in genere encomiaſtico. Propoſitio laudationis eſt per comparationem, ſimplex verò eſſet, Callidiſſimus eſt Phormio. Hæc autem vultu & geſtu admirabundo pronuntianda ſunt.

2 *Venio*) Confirmatio per ἐξήγησιν facti, qua iſtius calliditatem in emungendo argento exponit. Commendat verò à promptitudine intelligendi rem, & inueniendi technam in ſenem, à facilitate & ſtudio ſeruiendi adoleſcentibus tãquam ex ſignis. Obſerua autem hîc depingi ſycophãtam verſutũ, cui voluptè eſt fallacias ſtruere. Eſt & ἀνάπαιστος oratione aptum, vnà cum homœoteleuto ad rei geſtæ celeritatem declarandam multum faciens.

3 *Argento op. eſſe*) B Ad redimendam Phædriæ amicam. *Fieret*) L Eueniret.

4 *Vix d. dim. dix. int.*) B Hinc modò callidum dixit.

5 *Hominem ad for. I. opp.*) D Præpoſitio nem Ad eruditi, variè vſurpat, ſignificat enim Ante: Virg. Cunctantem ad limina templi. Aliquando Vſque denotat: Liuius, Conſul Romanus in Algido conſecutos ad vnum omnes occidit. Significat In: Cic. ad Att. Incumbamus ô Tite ad illa præclara ſtudia. Significat Apud: vt hîc Terentio, & Ciceroni ad Atticũ, Cutius fuit ad me ſanè diu.

Quis eſt vltérior!) B Significat eum qui ſequitur Demiphonem. *At at*) V Eſt primam animo conſternato ob inexpectatum & ſubitum Chremetis aduentum. Animo enim quaſi attoniti efficimur, quando repentinum malum nobis obiicitur. Sed mox ſe conſolatur, caſtigando animum recipiens, vtilitate & ſpe duplici oblata. Geſtit ſeruus improbus duos fallere, vt rectè dicatur, Quod ſerui, tot hoſtes. 6

Petam hinc) Exponit conſilium & ſpem ſuam. Primùm à Demiphone vult pecuniam 14

L. *Hospitem*, Chremetem, καταχρηστικῶς. *Si ab hoc nihil fiat, tum hunc adóriar hóspitem.* ijsdap 15

petere, à quo vbi nihil impetrauerit, vult hospitem, id est, Chremetem, qui primùm peregrè venerat, adoriri per insidias.

15 *Hunc ad. hosp.*) D Astutè Hospitem, de eo qui superuenit: nomen aptum imprudenti rerum, atque alieno ab earum scientia. Salustius, Vitam sicuti peregrinantes transigêre, &c.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARG. VGeta adoritur senem: mira fallacia argentum cudit, & minas triginta ab ipsis aufert: quas tamen non Phormioni, sed Phædriæ ad Pamphilam redimendam, vt postea patebit, tradit. Sed Antipho audiens Getæ narrationem, in summum metum coniicitur: quæ est eius periculi *extremus*. Est suasoria tota in Geta. D Cæterùm ad errorem cumulandum persona Antiphonis interponitur: vt ei adaucto metu amittendæ vxoris, maior vis fiat repentinæ letitiæ, P cùm nutricis interuentu, Phanium à patre suo Chremete agnoscetur, atque ipsi Antiphoni relinquetur. V *Thesis.* 1 Serui astutissimi heros suos fallunt. 2 Credulitas sæpe obest. M Dolosi hominis & callidi simulatoris qui mendaciis & dolis rem suam agit, perfidiam, malitiam, improbitatem hæc scena exprimit. Ab his enim hominibus difficillimè quispiam sibi cauere potest, quia spe vtilitatis & amicitiæ fallere didicerunt. Idque non dolo tantum malo, sed pessimo. Et ergo bene Seruius Iureconsultus, eiusmodi dolum machinationem interpretatur alterius decipiendi causa, cùm aliud simulatur & aliud agitur. Labeo calliditatem, fallaciam, machinationem ad circunueniendum, fallendum & decipiëdum, dolum esse dixit. Sed quia pauci sunt, in quibus non versetur ipse dolus, ideò boni perpauci sunt: quoniam bonus est, qui nemini nocet.

Vers. gen. Et hi rursus senarij.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

*Hæc secum loquitur metuens diuortium, VHic est occasio præsentis Antiphonis.

*V. Exordium est, beneuolentiam captat salutatione.

D. [*velap.*] Hoc volup nomen est, vt hoc Facul. sic enim veteres per ἀποσυναίρεσιν loquebantur.

* EXPECTO, *quàm mox recipiat huc sese* Geta. *Mox recipiat sese*], sidisp. 1

Sed pátruum cum patre video astántem. hei dsbisi 2
mihi,

Quàm timeo, aduéntus huius quò impéllat patrẽ. dsisp 3

G. *Adíbo hosce.* ô noster Chremes.* C. *salue Geta.* isisp 4

G. *Venire saluũ sí volupe est.* C. *credo.* G. *quid ágitur?* idsbp 5

C. *Multa aduenienti, vt fit, noua hîc compluria.* sasisp 6

3 *Impellat*) V Persuadeat. Nam suprà ad aduentum Chremetis se de disturbandis nuptiis consilium daturum dixit.

5 *Venire*) Gratulatur ei saluum reditum. Est autem apocope in voce Volupe. Veteribus enim Volupia dea existimata est, quam à voluptate dictam esse Augustinus tradit.

6 *Noua hic compluria*) D Sic veteres, quod nostri dempta syllaba Complura dicunt. Sic Cato originum secundo, Fana hoc loco compluria. Cicero in Protagora, Confirmandi genera compluria. Credo, quia veteres hoc Plure, non hoc Plus dicebant. *Cõpluria*) Secundum regulam locutus est. nam hoc Complure, & hæc Cõpluria. *Compluria*) V Pro Complura, archaismus, vt quibusdam placet. Diuersùm sentit Gellius: lib. 5. cap. 21. qui ex Capitonis authoritate docet olim Latinè dictum esse Compluria, Complura autem barbarum esse. Vnde coniicere licet olim singularem nominatiuum Plure, à quo Pluria iuxta analogiam, in vsu fuisse. B Priscianus. Plus videtur comparatiuum esse. Multi. sed singularis nominatiuus non inuenitur, nisi neutri generis. pluralis verò inuenitur etiam communis. vt hi & hæ Plures & hæc Plura. Antiqui

7	aisisp	G. * *Ita de Antiphône audîstín' quæ facta? C. ómnia.*	* Viam ad epitasim facit, simul etiam cudit argentũ Phædriæ.
8	sidisi	G. *Tún' díxeras huic? fácinus indîgnum Chreme:*	* Vide callidum assentatorem.
9	sisisp	*Sic circumíri!* D. *cum hoc id agêbam cómmodúm.*	* V. Attentionis est de remedio inuento. Vide autẽ quàm verisimiliter fraudem struat.
10	disisi	G. * *Nam hercle ego quoque id quidem mecum á-gitans sédulò,*	
11	sidisp sidisi	* *Inuéni, opînor, remédium huic rẽi.* D. *quid Geta?*	* Narratio facta ad fallendum senem. Getæ persuasio à spe commodi.
12	disisp	*Quod remédium?* G. * *vt ábij abs te, sit fortè óbuiàm*	
13	aisisi id	*Mihi Phórmio.* C. *qui Phórmio?* G. *is,* * *qui istam.* C. *scio.*	* D. ἀποσιώπησις tertia. deest Obtrusit nobis, aut Defendit, aut quid tale.
14	sasisp	G. *Visum est mihi, vt eius tentârem sententiam:*	* L. Prosopopœia callidè fingẽtis se sedulò egisse cum Phormione. & to-
15	disisi	*Prehéndo hóminem solum:* * *Cur non, inquam, Phórmio*	
16	isisdi	*Vides, inter vos sic hæc pótiùs cum bona*	
17	sisisi	*Vt componântur grátia, quàm cum mala?*	
18	siidsp a	*Herus' liberâlis est, & fúgitans lítium:*	

qui tamen & Pluria dicebant. Vnde Terentius in Phormione Compluria. Item, Inueniuntur quædam, quæ obliquos casus communes possident, quanuis nominatiuus non sit communis: vt Plus, cùm sit nominatiuus neutri duntaxat, genitiuus eius communis est trium generum, nec non datiuus & ablatiuus.

7 *Ita de*) V παροξυτόνως diluit in principio orationis δυσχερείαν, quæ à sene inferri posset.

8 *Tún' di.*) Altera παροξυτόνως de indignitate facinoris.

9 *Commodum*) D Commoda æstimatio est temporis * Commodùm, tantum quod. Lucillius, Quod mihi commodum est, aut vda vestimenta deposueram. *Id ag. comm.*) B Hoc est, id tantùm agebam. vt Commodùm hîc aduerbium sit. Eadem vox aliquando significat idem quod In tempore: vt si dicat, Cùm Terentianam editionem iam adornarem, commodùm allatus est liber tuus.

10 *Nam hercle*) V Beneuolentiam captat à sua sedulitate & sollicitudine.

12 *Vt abij*) Narratio est tota falsa quidem, sed admodum verisimilis. Sæpe minùs cauti æque facilè verisimilibus, atque veris decipiuntur. Narrat quale remedium inuenerit, & quid cum Phormione egerit. Sunt etiam hic suasionis argumẽta ductu obliquo (dum enim Phormioni suadet, seni suadet) obseruanda.

13 *Is qui*) ἀποσιώπησις mirificè huc quadrans, quasi de illo non admodum sollici-

Solum) Ab occasione conueniendi. 15

Cur non) μίξαντι ἦθος repetit orationem, quam se ad Phormionem habuisse fingit, essétque propositio, Sine vt negotia de nuptiis componantur. Ratio est ab æquo & bono, vel honesto & vtili per Antithesin.

Malagratia) M Gratia ex hoc loco cognoscitur esse ex iis vocabulis, quæ à grammaticis dicuntur media, hoc est, quæ in bonam, & in malam partem interpretationem suscipiunt. Est ergo Mala gratia, quæ per simultatem, dissidium, & animorum contentionem ad finem perducitur: vt quoties in iudicio multis litibus res peraguntur, dicuntur mala gratia componi. 17

Herus) VA possibiliate, reconciliationis tum ex liberalitate, tum ex modestia heri. *Fugitans lit.*) D Quasi quod vult in domino facere, id iam in eo esse dicit: præparans hominem ad contemptum pecuniæ quæ poscetur statim. *Fugitans litium*) Genitiuo casui vim nominis habet Fugitans iunctum: accusatiuo, vim participij. B Diomedes libro primo, Quædã nomina forma participiorum posita, genitiuo casui iunguntur: vt, patiens laboris, negligens amicorum, appetens pecuniæ, fugitans litium. *Fugitans lit.*) M Nomen pro participio: hoc est, qui iudicium subire non vult, contentiones forenses detractat, & mauult dispendium aliquod pecuniarum incurrere, quàm dubium litis euentum experiri. 18

tum principium comparatū eſt ad beneuolentiam, vt faciliùs obtineat quod intendit.

*V. Hæc Antipho ſecum paubundus loquitur.

*L. Occupatio & mox ſolutio à perſona.

*Metaphoricòs. *Pone*, Græcè τίθει, quod vel Fac, vel Finge dicunt.

D. *Hinc faceſſat*, pro, hinc ſe faciat, id eſt, abeat.

*M. Hoc eſt, dubito an furioſus ſit, númque illi mentē dii ademerint.

*Decora locutio.

	Nam cæteri quidem hercle amici omnes modò	ſiiiſp 19
	Vno ore authóres fúêre, vt præcipitem hanc daret.	ſſaſap ſſſ 20
A.	**Quid' hic cœptat? aut quo euâdet hódie!* G. **an légibus*	ci ſbſp ſ 21
	Datúrum pœnas dices, ſi illam eiécerit?	iſſſſp 22
	*Iam id explorâtum eſt: eia *ſudâbis ſatis,*	iſſiſp 23
	Si cum illo incœptas hómine: ea eloquéntia eſt.	ſſdiij 24
	Verùm pone eſſe victum eum: at tandem tamen	ſſiiſp 25
	Non cápitis éius res ágitur, ſed pecúniæ.	dd ſſdſſi ſi 26
	Poſtquàm hóminem his verbis ſéntio mollírier.	dſſiſp 27
	Soliſſimus' nunc hîc, inquam, ſ eho dic quid' velis dari *Mal ſumus nunc, inquam, ſſadſſi.*	ſſaxi ſaſaa 28
	Tibi in manum, vt herus his deſiſtat lítibus:	ibiſſp 29
	Hæc hinc facêſſat, tu moléſtus ne ſies.	ſiſiſp 30
A.	**Satín' illi dij ſunt propitij!* G. *nam ſat ſcio,*	aſdiſi 31
	**Si tu áliquam partem æqui bonique dixeris:*	dſſiii 32
	Viſeſt ille ſbonus vir, tria non commutábitis *Al.* [ille eſt], iiddſiſp: *vel* iddſſp. *eliſe s in* [bonus]. ſſ.	ad ſſp iſ 33

19 *Nam*) [V] Ratio à conſilio amicorum, quæ ſenem magis vrget.

20 *Vno ore*) [B] Pro ſummo conſenſu, paſſim apud authores eſt obuium. In Andria, --Vno ore omnes omnia Bona dicere. Cicero de amicitia, De cuius, inquit, vtilitate omnes vno ore conſentiunt. *Præcipitem h.d.*) [M] Ex ædibus eiiceret, [B] Exturbaret ex ædibus. Nam in caput præcipitari ſiue impelli, hoc eſt, præcipitem dari, dicebant eum, qui per ſummam contumeliam expelleretur, vel potiùs qui funditus perderetur.

21 *An legibus*) [V] Occupatio, qua excludit quod fortè Phormio de pœna, quam eiiciens daturus eſſet, poterat obiicere.

23 *Eia ſudabis*) Diſſuadet Phormioni ne legibus diſceptet propter hominis eloquentiā. Eſt ab adiunctis, Quia ἀντίφρασις eſt valde eloquens, illi reſiſtere non eſt tutum. Eſtque ab inutili, Timendum eſt illi qui cum eloquente congreditur, ne cadat cauſa. Notat quoque difficultatem vincendi in Phormione hac voce Sudabis, qua metaphoricōs ſignificat rem vanam & laborioſam conaturum Phormionem.

25 *Verùm pone*) Communicatio, Etiamſi victus eſſet & cauſa caderet, tamen non eſſet cauſa capitalis. Græcis eſt τίθει, pone, fac eſſe, pro τίθεσθαι. Lucianus in Prometheo, τίθει δὲ ὃ ἐγὼ τὸ χαλεπώτατον, &c. & infert τί δ' ἴσον. Nam τίθει ſæpe accipitur pro eſto, ita ſit, vel, do ita eſſe. Exempla ſunt apud Iſocratem & Demoſthenem. *Soli ſumus*) Conditionem repetit, quam ei propoſuerit, vt à lite ceſſetur vtrinque. Eſt autem pecuniaria. Nā hoc vnum agit, vt pecuniam extorqueat.

Dari Tibi in m.) [D] Datur ei in manum, qui ſeparatim accipit ſine arbitro, aut interprete: vt præuaricator, aut iudex corruptus.

Hæc hinc faceſſat) Pro cedat, aliàs, faciat. Ergo duas res ſignificat hoc vnum verbum. An hinc faceſſat, prouerbialiter, quaſi hinc faciat? Plautus, Argentum hinc facite. Huc te fac dicitur, pro huc accede.

Satín') [V] κατ' ἀντίφρασιν, quaſi dicat, Dij minimè ſunt propitij iis qui nuptiis aduerſantur. *Nam ſat*) A poſſibili & modo reconciliationis. Si tamen æquum & bonum poſtulaueris, non commutabitis verba tria, id eſt, minimum inter vos altercabimini. Videmus vſu venire, vt altercando vltro citróque verba coniiciantur commutentúrque. Simile eſt in Andria, Nunquam hodie tecum commutaturum patrem Vnum eſſe verbum. *vvort miteinander vvechſelen.*

Si tu al.p.æq.b.d.) [B] Id eſt, ſi ad rationem venire volueris. *Aliquam partem*) [D] Et ſi non totum, vel aliquam partem.

Tria non comm.v.h.i.vos) [M] Id eſt, vix tribus verbis ages. [D] Sic dicebant, iurgium ſignificantes. Propriè Verba commutare, eſt quod altercari dicimus. [B] Tribus verbis pro pauc

34 dſſſſi ſddſiſp	*Verba hódie inter vos.* D. **quis te iſtæc iuſſit loqui?*	*V. ἀπροσδιόνυσον, hîc neceſſaria.
35	C. *Immo non pótuit méliùs peruenírier*	*V. Anxia exclamatio adoleſcentis amore perditi ob dictum Chremetis.
36 ſ ſ	*E'ò, quò nos vólumus.* A. **occidi.* C. *perge éloqui.*	D. [*Quàm nimium: quantum volunt.*] *apud quoſdam diuerſa perſonæ cum verbis ſingulis.
37 ſiſdſp	G. [*At*] *primo homo inſanîbat.* C. *cedò, quid póſtulat?* G. [*At*].	L. *Talentum magnū.* Octoginta librarū erat, *minus* ſexaginta.
38 dſdſſp	G. **[Quid] nímium: quantum líbuit.* [C. *dic.* G. *ſi quis daret*	
39 iſdſp iſſiſp	*Taléntum magnum.* C. *immo malum hercle: vt nihil pudet!*	
40 ſb ſſſp	G. *Quod dixi ádeò ei. quaſo, quid ſi filiam*	
41 iiiſſp	*Suam vnicam locâret? parui rétulit*	
42 ſſſſp id ſai	*Non ſuſcepiſſe: inuênta eſt quæ dotem petat.*	
43 id ſ	*[Ut ad pauca rédeam, ac mittam illius inéptias:*	*E. Si legas [Ad pauca vt] conſtat verſus, ſdſſai fortè in [ad] latitat. abſſai.
44 ſciſſi ſia	*Hæc dénique eius' fuit poſtrêma orátio:*	*R. reſponſum & petitio Phormionis per mimeſin.
45 iſdiſp	**Ego, [inquit, iam à] principío amici fíliam,* *Al.* [*inquit, à*] iidiſp. R *ſed illud eſt cum elegantius, tum magis Terentianum.*	*L. Honeſta ratio à perſona.
46 addſſp	**Ita vt æquum fúerat, vólui vxórem dúcere:*	
47 daiſſp daiſſ	*Nam, mihi veniêbat in mentem, eius' incómmodum,*	

pauciſſimis dicere Parœmiographus annotauit olim prouerbiale fuiſſe. D. Hieronymus, Tribus, vt aiunt, verbis rem iſtam grandem diſſoluiſti. Item ſeruus Terentianus negat ſenem & parſitum tria verba inter ſe commutaturos.

35 *Imò*) [V] Cauſatur τὸ ἀπροσδιόνυσον iſta loquendi.

36 *Occidi*) [L] Tacita exclamatio perculſi ob dictum Chremeris.

38 *Quid!*) [V] Non ſine geſtu hæc pronuntianda, quibus ſignificat ſe non probare tantum à Phormione, poſtulari, non pro honeſto, ſed pro libidine.

39 *Talentum m.*) [B] Talentum magnum octoginta libras valebat. Minus autem ſexaginta. vt annotauit Eraſmus adagio, Pelopis talenta. Itaque Talentum magnum ad noſtrā monetam reductum, valet mille & quadringentos Carolinos. Cæterùm Budæus in libro de aſſe citat Priſcianum, qui talentum magnum octoginta tres minas & quatuor vncias conſtituiſſe affirmat, vſus locupletiſſimo teſte, nempe Liuio libro quarto de bello Macedonico. Proinde talentum magnum propriè mille quadringentos & quinquaginta octo renenſes æquiualet, hoc eſt, ducentas quadraginta tres lib. Flandr. ac quatuor groſſos. Quidam putant magno talento contineri pecuniæ noſtratis mille & ſexcentos Carolos. Multa Budæus ſcripſit de talento. *Talentum m.*) [V] Ex hoc loco docent quidam duplex fuiſſe talentum, magnum & minus, hoc ſexaginta, illud verò octoginta librarū. cùm autem libra valeat decem coronatis, faciet maius octingentos coronatos, minus verò ſexcentos. Sed de eo conſulatur Budæus. *Immo.*) Diſplicet ſeni iniqua poſtulatio.

Quid ſi filiam) Vix tantum dotis daret, cùm dicit vnicam, amplificat, & notat τὸ λυπεῖσθαι.

Parui ref.) [D] Nihil interfuit: vel, parum interfuit, id eſt, nihil profuit.

Non ſuſc. in. eſt q.d.p.) In Græca fabula ſenex hoc dicit, Quid intereſt, me non ſuſcepiſſe filiam, ſi modò dos dabitur aliena!

Vt ad) [V] Attentionem parat à breuitate & veritate.

Ego inq.) Per μίμησιν repetit reſponſum Phormionis, & aſtutè fingit iniquum hominem ab æquo argumentantem ac poſtulare tantum quantum dotis cum altera acceptarus eſſet. E'ſtque propoſitiuncula, Voluſii amici filiam ducere, vt eſt æquum.

Nam mihi) Ratio ab inutili propter futuram ſeruitutem. Nam cùm diuiti pauper-

cula

*V. A neceſſitate diſſoluendi æs alienum.

In ſeruitûtem paúperem ad ditem dari: fiſiſi 48

**Sed mihi opus erat (vt apértè tibi nunc fábulor)* dbadſp 49

Fabulor, rectè, quia re vera fabulatur.

[Aliquántulum] quæ afférret, quî diſſoluerem aiſiſp 50

Al. [Aliquantum] tum [quæ] nec elidi-tur nec corrumpitur.

Quæ débeo. [&] étiam nunc, ſi volt Démipho sbiſſi 51

G. [ac], ſiaſſi.

Dare, quantum ab hac accípio, quæ ſpónſa eſt mihi: aidiſi 52

*D. ἐντιθέτως ſecundum. nam Scienti Imprudentem red didit.

Nullam mihi malim, quàm iſtanc, vxôrem dari. ſaſſſi 53

*D. Græcum prouerbium, ἢ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἐρείλε.

A. *Virum ſtultítia fácere ego hunc, an malítia,* iddid 54

*Aſſutè non ſimul xxx minas protulit, ne parcũ ſenem terreret.

*Dicam: *ſciéntem an imprudêntem, incértus' ſum.* ſiſſp 55

*Si bacchius nõ admittitur, legendum [ancilla], ſiſſſi: vel [autem] tollendum, ſiſiſi. Muretus tollit [eſt,] ſiſaſi.

D. **Quid ſi ánimam debet? G. *ager ſoppóſitus' eſt] pignori* Mu. [oppoſitu' ſ].

dſbdſ dibdſ 56

Ob decem minas, inquit. D. *age age, iã ducat, dabo.* idaſi 57

G. Poteſt [Ob] jà ſuperiori verſu pendere. idaſi.

Ædicula item ſunt ob decem álias, D. *hoi, hui,* diſbſi 58

*Níniũm *eſt. [C. *ne clama: pétito haſce a me decem.* Al. [id eſt.]

bſſaſp 59

G. *Vxóri emũnda [ancíllula] eſt: tum autem plúſcula* ſiſtſi 60

cula quædam obtruditur, magis magíſque obnoxia & ſerua redditur apud Ouid. in epiſt. Deianira ait, Quàm malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci, Tam premitur magno coniuge nupta minor. Non honor eſt, ſed onus, ſpecies læſura ſerentes. Si qua voles aptè nubere, nube pari. Fuit & dictũ Pittaci γάμῳ ἓκ τῶν ὁμοίων, vxorẽ ducito ex æqualibus.

49 *Sed mihi*) D παρέμβασις prima. *Sed mihi op.er.*) Indictio doli eſt. nam antè quàm petat, petendi cauſam ingerit.

50 *Quæ aff. quî diſſ.*) Quia ſi opum cauſa habendarum dotatam quæreret, minor eſſet neceſsitas captandæ opulentioris: æs alienum addidit, cui rei nihil opponi poteſt.

52 *Ab hac acc. quæ ſp. eſt m.*) Mirè Accipio: non, Accepturus ſum. Et definitum modum ponit, ne de ſumma dotis ſuperſit diſputatio.

54 *Vtrum ſtul.*) V Neſcit quo animo dicat, malitiáne an ſtultitia. Stultitia peccat, qui per imprudentiam aliquid committit: malitia verò, qui ſtudioſè & ſciens malum deſignat. Apud Ariſtotelem iniuria inconſultò & caſu facta eſt ἀτύχημα: & ἀτυχεῖ, qui caſu inopinato cuipiam nocet. Cùm autem iniuria fit non incõſultò, ſed tamen ſine malitia & non de induſtria, eſt ἁμάρτημα. Sed ἀδίκημα à prauitate proficiſcitur, quod homines animo commoto admittunt. Sed vera iniuria & malitia & iniuſtitia eſt ἀδικία, de his Ariſtotel. in quinto ἠθικῶν & lib. 1. Rhetor. *Vtrum ſt..f.*) D παρέλκων tertium. hoc idem enim valet Vtrum quod An.

Quid ſi) V Seni diſplicet tantam æs alienum, B Animam debere dicimus, qui immodico ære alieno tenetur, ac denique ſeipſum debeat. Erat enim antiquitus lex, vt qui ſoluendo non eſſet, is nexus addiceretur creditori, luiturus corpore, id eſt, opera, quod ære non poſſet. Extat apud Gellium lex duodecim tabularum, quæ iubebat diſſecari corpus eius, qui multis creditoribus deberet, nec eſſet ſoluendæ rei. Ex Chiliad. *Ager opp.eſt p. Ob d.m.*) D Aſſutè non protinus triginta minas dixit, ſed paulatim colligit, vt partibus congeſtis in ſumma ſenex minus grauetur. nam ſi ſemel diceret, deterreret parciſſimum ſenem. Denique auditis decem minis, ſtatim reſpondet Dabo. concedantur ab alio decem. de reliquis ſupereſt dubitatio. nam difficilis ad dandum. *Ager oppoſ.*) V Adhuc neceſsitatem vrget ad extorquendum argentum. Non autem ſummam ſimul, ſed per partes profert, ne ſenem tenacem deterreat, ſed ordine conſenſum eliceat. Quare oppignorationem ædicularum ſubiicit, & ancillarum & ſupellectilis & ſumptus nuptialis emptionẽ. Sed ſenex ſemper nimium reclamat tanquam ἀδύνατον cauſans. *Oppoſitus eſt pign.*) B De Pignore Budæus in annotationibus ſic habet, Pignus eſt quod Græcè hypotheca, quaſi obligationi ſuppoſitum dicitur, vel quaſi ob fidem debiti ſuppoſitum, quod Latinè Pignori opponere dicunt. Pignus enim tam de immobili, quàm de re mobili dicitur.

Pluſcula Sup. op. eſt) Priſcianus oſtendere volens,

61 [idaſſi iddſ] *Supelléctile opus' eſt: ſopus eſt ſumptu ad núptias:*
G. Al. [& ſumptu], idiſſi: tum D [opus eſt] ſubauditur. Mu [opu' ſumptu]. idiaſi.

62 ſſiſii *His rebus pone ſanè, inquit, decem minas.*

63 ſſaddi D. *Sexcéntas ſi prõinde [ſi pótius] ſcríbito iã mihi dícas:*
Glareanus omittit [iam], ſſtſſai. pro [proinde] diſyllabo ſunt qui legant [perinde], tum creticus ſecundo loco neceſſarius. Mu [proin], ſſaddi.

L. Sexcentas, prouerbialiter dictum eſt, pro, multas. ex vſu illorum temporũ. Dica, cauſa, actio. & Dicam ſcribere, eſt formulã intendere & certa lege agere apud iudicẽ.

64 [ßſſbſp ſ] *Níhil do: impurátus me ille vt étiam irrídeat!*

65 diiiap C. *Quæſo ego dabo, quiêſce: tu modò fílius*

66 aſſdij *Fac vt illam ducat, nos quam vólumus.* A. *hei mihi*

67 iſſiſi *Geta, occidíſti me tuis fallácijs.*

68 [ßdſſſp ſ] C. **Mẽa cauſſa eiicitur: me hoc æquum eſt amíttere.*

*D. Ratio cur ipſe viginti dare debeat minas, dante Demiphone decẽ, R. Al. [mittam,] per enallagen figuræ, pro omittam. ſſſſip. al. [amittam,] jſſſſp.

69 ſiſiſp G. *Quantùm pores me certiórem, inquit, face:*

70 ſſaſſp *Si illam dant, hanc vt ſomíttam, ne incértus ſiem:*

71 ſaſdſp *Nam illi mihi dotem iam conſtituêrunt dare.*

72 didiip C. *Iam ſaccípiet: ſíllis repúdium renúntiet,*

R. Al. [accipiat.]

73 ſſiſſp *Hanc ducat.* D. *quæ quidem illi res vortat malé.*

*D. Comicum. Argentum præſtò eſt, & cauſa additur cur preſtò, & vnde ſit. ſimul iracũdiæ vxoris, & iurgio præparatur locus.

74 ſdeſſi C. *Opportúnè ádeò nunc *[ſargéntum mecum] áttuli,*
Si bacchio non datur locus, vel [Op] pertinet adverſum præcedentem, ſaſſſi: vel G legendum [mecum argentum], ſdſſſi.

75 ſſſſſp *Fructum, quem [Lemni] vxóris reddunt prædia:*
D. Et [Lemni] & [Lemno] legitur.

volens, à Plus diminutiuam duci vocem Pluſculus, citat hæc verba ex Phormione.

61 *Pone ſ. inq. d.m.*) Eleganter dixit Pone pro numera. Sumptum ab his qui calculis poſitis ac ſubductis, conficiunt rationem. *Pone ſ. inq. d.m.*) D Bene Sanè: quaſi plus quiddam exigat ſed hoc contentus ſit.

63 *Sexcentas*) V Magis ſexcéties mihi formulam intendat, & certa lege apud iudicem mecum agat. Suprà dixit Tria verba pro paucíſsimis, hîc Sexcenta pro magna congerie ponit, certum numerum pro incerto vſurpans. D Perſpicere hinc licet conſuetudinem vtriuſque ſermonis. nam Apollodorus μυρίαις dixit, pro multis. Et vt apud Græcos μύρια, ita apud nos ſexcenta dicere pro multis, vſitatum eſt. Cicero, Sexcenta poſſum decreta proferre. B Sexcentas prouerbiale eſt pro multis. Adrianus Cardinalis, Sexcentis locis, ſexcentos habes tabellarios. & alia huiuſmodi, hoc numero vtebantur literati viri felicis ſeculi illius, cùm prægrandem numerum explicare volebant.

65 *Quæſo ego*) V Offert vltrò Chremes pecuniam, modò furtiuus concubitus celetur vxorem. Petitoria eſt, cuius propoſitio ſtatuitur in verbo Quieſcendi. *Tu modò*) A decoro confirmat, vt filius conſenſu patris ducat vxorem.

Mea cauſa) Ab æquo ratio cur ipſe tot minas perſoluat.

Quantum p. me c.) D Feſtinat Geta: ſcit enim dixiſſe lenonem, Mea lege vtar, vt potior ſit, qui prior ad dandum eſt. *Quantum p.m.c.*) V Hæc fingit vt ſenes vrgeat ne morentur argentum numerare, hoc enim non Phormioni, vt putant ſenes, ſed lenoni intra craſtinum dandum erat.

Quæ q.i.r.v.m.) Auarus Demipho malè precatur Phormioni ob pecuniam, quam difficulter numerat. D Non deſinit Poëta oſtendere auaritiam Demiphonis, qui nec ideò libenter fert dari aliquid Phormioni, quia ſic commodum ei eſt. Virg. Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hœdos.

Lemni) V More veterum aduerbialiter ſine præpoſitione vſurpatur tanquam vrbis nomen proprium, pro, in Lemno. *Reddunt prædia*) D χῆμα ἐπεξηγητικὸν. Et propriè de fructu, Reddunt. B Schema epexegeſis, eſt

Id sumam: vxóri, tibi opus esse, dixero. ssdiij 76

antè dictorum expositio.

76 *Id s.)* D Non fructum, sed argentum. *dixero)* Adiunctiuum, pro pronuntiatiuo. *vt Id sumam)* Impendam. vnde & sumptus dictus. *Vxori, t. op. esse, d.)* Bene Esse non Fuisse iam repetendum videretur. *Opus esse,* in Eunucho, Perculeris iam tu me.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. P Hic Antipho planè perturbatus, V ob erroré verborum expostulat cum Geta, F in eúmque stomachatur, vtpote qui sibi, vt putat, ex re fermè tranquilla, turbulentissimam reddiderit, V quód que periculum sit, ne fallaciis ejus vxore excidat. P Tandem tamen miris ipsum persuasionibus Geta demulcet, & placabiliorem efficit, V quod non bene rem intellexerit, & posse pecuniam dari, sed nuptias multis & variis modis impediri. Est ἐπιτεμαπὰ cum σχεταλιασμῷ, & in Geta est ἀπολογητικὸς. Estque hic ἐπίτασις. *Thesis.* 1 Serui vrplurimũ rem tranquillam turbulentissimam reddunt. 2 Irridentur superstitiosi diuinatores & Harioli. M Hariolos & haruspices, qui ex rebus contingentibus & casualibus, siue à fortuna pẽdentibus, aliquid certi & constituti cõstituunt, deridet hæc scena. Et meritò sanè superstitiosos istos impostores incessunt omnes. nam si ad illorum obseruationes vitam degeremus, fieri non posset, vt vnquam tranquilla mente & sedato animo pedem extra limen proferremus. *Vers. gen. Atque hi quoque iambici senarij, vt precedentes.*

Epitasis. Nã in periculum venit Antipho ne extrudatur coniux.

G. Potest Adiá superiore versu pendere.

sfdiasi.

Ad restim, qua scilicet me suspendam.

L Dictum desperantis, & est prouerbiũ. *Ironicé.

ANTIPHO. GETA.

GETA. G. *hem.* A. *quid egisti?* G. *emúnxi argén to senes.* iiffi 1

A. *Satín' id est?* G. *néscio hercle: tãtùm iussus ffsum.* bfjfp 2

Mu. [est id?] & [iussi'] asfiifp.

A. *Eho vérbero, áliud mihi respóndes, àc rogo!* abdffi 3

G. *Quid ergo narras?* A. *quid ego narrem! ópera tua* ijdiai 4

Ad restim mihi quidam res rédijt planíssimé: fd6afi 5

Emunxi arg. s.) D Miré: cùm e contrario dicatur Emunctus homo, elegans & facetus: vt Horatius de Lucilio, Emunctæ naris inquit. B Idem in arte Poëtica, Pythias emuncto lucrata. Simone talentum. Acrion, emuncto, delato. Sic & hoc in loco, Emunxi senem argento.

Satín' id est?) D Hoc est, ídne tibi videtur satis esse ad miserias meas! An quasi ἐξαυδᾶς dicit vt dicere solemus. Bene habet nunc: aut, Fecisti certè quod debuisti. Ideo autem subambiguè locutus est, vt nequaquam posset aliter interpretari à Geta, qui respondebit, Nescio hercle, tantùm iussus sum. *Satín' id)* V Locus est ex amphibolia, quod Geta in meliorem dixit partem, hoc Antipho in deteriorem trahit. Sit hic propositio accusationis simplex, Rem non probè curasti. Estque acerba ironia.

Aliud m. r. ac, r.) B Aliud cum Ac eleganter iungitur. Sic & Cicero, Lux denique longè alia est solis, ac lychnorum. Idem, Quid ergo hi possunt aliud iudicare, ac iudicauerunt? Cæsar in Commentar. Quid longè alia ratione, ac reliqui Galli bellum gerunt. Vatinius Ciceroni, Longè alia conditione ego sum ac cæteri Imperatores.

Quid ego) V Repetitio cum stomacho. 4

Quid ego) Confirmatio est à periculo in quod per illũ cõiectus sit. Et hæc est locutio prouerbialis summam rerum desperationem notans, quasi dicat, Actum est de salute mea, adeò vt ad suspendium adigar.

Ad restim m. q. res r. pl.) B Summam rerum desperationem significamus hoc adagio. Quidam enim desperantes ad laqueum solent confugere. Iuuenalis carmen est, Ferre potes dominam saluis tot restibus vilam? Eodé pertinet etiam illud, Suspendio arbor deligenda. *Ad restim res r.)* M Hoc est, ad laqueũ. Nam amatores, qui non possunt amatis compotiri, propter amoris impatientiam laqueo vitam deponere solent.

6 ffsaai fsfdi *Vt te quidem omnes dij, déque, súperi, inferi*

7 iffiii *Malis exémplis perdant: hem,* *si quid velis,* *Prouerbium.

8 ffaffi fdi *Huic mandes, quod' quidem rectè curãtum velis:*

9 fastv ffdiisp **Qui te" ad scópulum" è tranquillo" inferat.* *V. Ab imprudentia & futuro incõmodo.

*R. Hic versus in multis codicibus non habetur. A Trochaicus est dimeter hypercatalecticus, vel in eo nihil eludendum. Goueanus cum ita legit, [Velis ad scopulum qui te è tranquillo inferat.] idiffsp. præcederem verò sic, [Huic mandes, quod rectè curatum quidem] iffiisp: vbi [Huic] disyllabum est. Mu [Huic mandes, qui te ad scopulum è tranquillo inferat.] ffdiisp.

10 ddaffsp **Quid minùs fvtíbile] fuit, quàm hoc* vlcus tángere,* *Al. [vtile], ddiffsp. * D. Prouerbiales non ἀφυκτικὰς dixit. Ducenda, necessitatem indicat.

11 fiffii *Aut nominãre vxórem! iniécta est spes patri* *G. Vel bacchius loco tertio, vel legendum [non ducet enim.]

12 ffdfsi *Posse illam extrúdi. cedò, nunc porrò Phórmio*

13 idiffsp *Dotem si accípiet, vxor ducênda est domum:*

14 fiefsp *Quid fiet? G. [non enim ducet.] A. noui: cæterùm* E. *In neruum,* i. in vincula, nam neruus genus vinculi est quo pedes aut ceruices impediuntur.

15 fdiisp *Cùm argéntum répetent, nostra causa scílicet*

16 fdidfi *In neruum pótiùs ibit.* G. NIHIL EST *Antipho,*

17 dfiisp *Quin malè narrándo possit deprauárier.*

6 *Vt te)* V Vehemens est imprecatio atque deuotio. De diis consulatur Crinitus lib. 15. cap. 11. & Lilius de historia deorũ Gentilium.

7 *Hem si quid!)* A negligentia per ἀφυκτικὰς admodum acerbam.

8 *Si quid velis, Huic m. q. q. r. c. v.)* B Ex Adelphorum Comœdia repetitur. Illic Demeæ est in Syrum.

9 *Qui te)* V Prouerbialis locutio à nautis sumpta, cùm tranquillior res magis perturbatur, & in maius periculum adducitur. Id enim sibi vult E tranquillo ad scopulum inferre. *Ad scopulum è tr. inf.)* B Allegoria est hoc sensu, Qui tuam nauem feliciter euntem Cautibus illidat, scopulóque infigat acuto.

10 *Vlcus tangere)* V In hac phrasi tangere Vlcus subest prouerbium, admonente Donato: significátque nos eius rei mentionem facere, quæ alicui magnopere molesta est & vrit, vxoris enim imprudẽter Geta videtur meminisse. B Parœmiographus, Tangere, inquit, vlcus est mouere dolorem, eiúsque rei mentionem facere quæ nos magnopere vrat. Hîc meminit historiæ de Octauio Augusto qui filiarum & neptis infamem vitam morte ipsa grauiùs tulerit. nec eas vnquam aliter nominare consueuerit quàm tres vomicas, aut tria carcinomata sua. nimirum quòd earum non sine magno dolore suo recordaretur.

11 *Iniecta)* V Incommodum est, quia facta est spes senibus, eam posse separari ab Antiphone.

Cedò) A consequenti, si accipiet pecuniam, cogetur vxorem ducere. Ego verò ipsa priuabor.

Non enim) ἀπολογία est seruí, staruatur autem hîc propositio, Phormio eam non ducet.

Nom) ἀντεισαγωγὴ est. Immo si repetent pecuniam senes, potiùs eam ducet ex pacto, quàm vt nostra causa se, si nõ erit soluendo, in vincula aut in seruitutem addici sinat. Sumptum est ex lege addictorum nexorúmque, cuius multa est mentio apud Liuium, sublata est à Diocletiano, posteà condita sanctione vt docet caput, Obæs alienũ, in Codice Iustiniani sub titulo de actionibus & obligationibus.

In neruum p. ib.) D Decipiet à prouerbio tracto à sagittariis: cùm vis, conatúsque tendentis arcum non in volatum teli, sed in ruptionẽ nerui expetatur. *In neruũ p. ib.)* M Hoc est, incarcerandum se committet. B Parœmiographus his verbis enarrat, Dictum est autem, In neruum ibit, pro eo quod est, in vincula ibit. Antiquitus enim qui soluẽdo non essent, vincti tradebantur creditoribus, donec operæ compensarent creditam summam. Veretur enim adolescens amator, vbi eum in locum traheretur Phormio, vt aut puellam domum ducere cogeretur ex pacto, aut certè pecuniã acceptam renumerare, ni faciat vinciendus.

Tu id, quod boni est excérpis: dicis quod mali est. sisſi 18

Al. [*contrà iam ſt*]. *Cōcēſſio cum exceptione.*

Audi nunc, contrà iam: ſi argéntum acceperit, ſſſſſp 19

Ducênda est vxor, vt ais: concêdo tibi: ſlbſſi 20

Spátium quidem tandem apparándis núptijs, aihſi 21

Al. [*Intereà amici quod polliciti ſunt, argentum dabunt.*] *ſed verſus non cōſtat, niſi cum Mureto. tollas* [*argentum*]. idſdſi.

Vocándi, sacrificándi dábitur paúlulum. ididſp 22

[Intéreà, quod ſunt polliciti argéntum dabunt.] dſſaſi 23

Prodigia nuptias remorantia.

[Id iſtis] reddet. A. *quámobrem, aut quid dicet?* iſdſſj 24

G. *rogas!* *Mu.* [*Id ile iſtis*]. A aſdſſi: *ile pro ille.*

Quot res [poſt illa, Monſtra euenêrunt mihi: ſſiſſi 25

Intróyt in ædes ater aliênus canis: d sbſi 26

Al. [*ariolus:*]

Anguis per impluuium décidit de tégulis: ſſia×ſi ddſi 27

Gallina cécinit: interdíxit [hariolus:] ſbiſbp 28

& iuxta leges corpore luiturus, quod ære non posset: sibi magis consulturum illum, vt vel prodar omne cōmentum, vel verè mulierem abducat. Mihi non probatur quod Donatus, aut quisquis is fuit interpres Phormionis Terentianæ dicit in neruum iræ, id esse quod decipere, & à sagittariis sumptam metaphoram. Cùm enim dicimus In neruum ire, neruus genus vinculi est, quo pedes, aut ceruices impediuntur. Hinc illud Catonis, quod citat Gellius in Noctibus suis. Fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus ætatem agunt: fures publici in auro atque in purpura. *Nihil est*) V Confutat loco communi vel generali sententia, quæ est, Cuncta malè narrando possunt deprauari. Accommodat verò eam ad Antiphonem, quandam quasi σπίδιον faciens.

18 *Tu id q. b. est, exc.*) D Honestè Excerpis dixit. & attende quemadmodum dicat excerpi bona, quibus non vtatur.

19 *Audi nunc*) V Concessionem subiicit & exceptionem. Concedit quidem vxorem esse ducendam accepta pecunia: sed excipit non subitò fieri posse. Ex causis atque signis dilationis propter apparatum, propter inuitationem, propter sacrificium. Et addit interea numerari ab amicis pecuniam posse, quam senibus reddat.

24 *Rogas!*) Exponit quomodo nuptiæ possint impediri, & qua excusatione Phormio sit vsurus, per congeriem prodigiorum infaustas nuptias significantium.

25 *Monstra*) L Prosopopœia fictè cauſantis omnium dicacitatem. & est facetа irrisio eorum qui se huiusmodi superstitionibus adligabant. *Quot res [poſt illa, Monstra eu. m.*) B Ob hæc mōstra, inquit, differētur nuptiæ. M Monstra sunt, quæ aliquid portendunt, & plerunque malum, vnde quis dira ominari possit.

Introuit in ædes) Ex superstitione veterum 26
hoc dicit: nam his de causis, nuptiæ ne fieri possent, prohibebantur. Et alienus canis intrans ædes, significabat adulterū, qui lectum connubialem conspurcaret. *Ater alienus c.*) B Id funestàs fore nuptias portendebat.

Anguis per impl. d.) M Anguis per impluvium 27
immissus, veneni præparationem, quod alteri coniugatorum alter exhiberet. B Apud veteres anguis delapsus in cuiuspiā domum, totius familiæ interitum significabat. V Delapsus per impluuium, id est, locum in media domo relictum ad lucē supernè recipiendam, quò impluere solet, vel locum, quò aqua collecta de tecto collabitur teste Festo.

Gallina cecinit) D Obstetricum est: in qua 28
domo gallina canat, superiorem marito esse vxorē. V Gallinæ cantus sub nuptias contractas, vel imperium vxoris in maritū, vel quod vxor marito esset superstes futura, notat. *Interdixit hariolus*) A prohibitione Arioli & Aruspicum. Illi fando prædicunt quasi farioli, vt Donato placet: hi verò sunt, qui à victimis & extis futura prædicunt. L Hariolus est, qui diuina mēte vaticinatur. dictus hariolus quasi fariolus, à faris & à fando. H, enim pro F, & item F, pro H in multis locutionibus mutabantur. An ab halando? nam halitu solent excludere velut mortalem animam, vt diuinam recipiant. vnde & vocem eiusmodi dabant, quæ est OE: quòd OE sonus exhalandi vim præstat.

29 idijai *[Arúspex] vétuit ante brumam áliquid nouí* *Ante brumā*, id est, diebus decrescentibus, qui religiosi habebantur.

D. [*Haruſpex*]. *quia ab Haruga deriuatur.*

30 idiſſp *Negóti incípere. quæ cæuſſa est iuſtiſſima.*

31 ſſaſſi *Hæc fient. A. vt modò fiant. C. fient: me vide.* *V. παραχωρεῖ ad sequentem scenam.

32 aaſſli **Pater exit: abi, dic esse argéntum Phædriæ.*

29 *Haruspex v.*) Haruspex, ab haruga nominatur. nam Haruga dicitur hostia, ab hara in qua concluditur & seruatur. Hara autem est, in qua pecora includuntur. Plautus, Rusticus hircus, hara mostellaria. *Ante brumam*) Arte irrisit homines Terentius, quibus religio sit aggredi negotiū aliquod diebus decrescentibus. *Ante brumam*) Quòd ante brumam dies decrescere incipiant. *Ante br.*) V Id est, solstitium brumale, quod esse circa octauum Calend. Ianuarias, vulgò Astronomi putant. Tunc autē sole ad nos redire incipiente dies quoque crescere incipiunt. 31

Fient: me vide) D Respice vultus mei fiduciam. sic Græci (nā aliter Latini) siquidem quia nullum periculum est. *Me vide*) Quia in iure promittit, & interponit suam fidem: quod nos dicimus, Me habes. *Vide*) Respice.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. V De via qua turo Phormioni pecunia detur, Demipho loquitur, P ne, vt callidus est, posteà acceptam neget. V Chremes vrget vt numerare maturet, & Phormioni puella detur. Sed Demipho ridiculè prudens & cautus est: non enim qua via daret pecuniam, sed ne omnino daret, circunspiciendum erat, sed hîc sensim ad catastrophen fit accessus. *Thesēs.* 1 Prudentia, quæ in loco non est, stultitia est. 2 Serui subinde illudunt suis heris. 3 Puellæ voluntas etiam ad nuptias requirenda est. 4 In rectè facto etiam famæ publicæ habenda est ratio. 5 Mulier mulieri magis congruit. M Nemini esse fidendum, nec cuiquam quicquam credi aut persolui debere sine testibus, chirographis & aliis certis rationibus, docet hæc scena. Quare vt Aristoteles ait, rectè præcepit Hesiodus, vr si vel fratri nostro quicquam sumus crediturī, testes adhibeamus, ne creditum abneget. Nam fides, vt vulgò dicitur, de terra abiit. *Vers. gen. Iambici octonarij, sine tetrametri acatalectici.*

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

1 i idſiſſi *QVIETVS esto, inquam: ego curâbo, nequid verbôrum duint.* Hæc Demipho ad fratrem Chremetē. L. *Duint*, pro dent vetustē.

2 diſi ſadp *Hoc témerè nūquam amíttam ego à me, quin mihi teſteis adhíbeam,*

3 ſaſaſaami ſaſaſdl *Cùm dem: & quámobrem dem, commemorâbo.* G. *Vt cautus est, vbi nihil opus est!* *Geta hæc secum irrisorié.

1 *Quietus*) V Ad fratrem sollicitum. Consolatoria est propositio, Quietus esto. D Quietus. id est, securus. ab eo quod præcedit, id quod sequitur *Ego cur.*) V Confirmatio à tuto; Quia mea opera efficiētur ne dent nobis verba.

2 *Hoc temerè.*) A facili & modo, quo cautè detur pecunia, vult adhibere testes, qui sciant & testari possint, cui data sit, & quibus de causis, vt si quid negare volet, testibus conuincatur. Sic fieri solet in acceptilationibus, quæ etiam Græcis sunt ἀποχαί, vulgò Quitantiæ. *Testes a.*) Z Dixit pro assumam & aduocabo.

Vt cautus est, vbi nihil op. est!) D Consulit, 3
inquit, quemadmodū detur, vbi omnino dare non debuerit: siquidem argentum Phædriæ sub nomine Phormionis. *Vt cautus*) V Deridet senilem prudētiam non temere, cùm non sit in loco. Nam & virtus ἄκαιρος vitium est. Et nō in loco sapere est desipere. Et καλὸν τὰ καιροῦ πάντες εἰ δέναι μέτρον. *Vt cautus est.*) B Vt, variè vsurpatur Latinis. Significat aliquando tempus, Vt vidi, vt perii, id est, postquam vidi. Significat & Quo modo: Virgil. Troianas vt opes & lamentabile regnum. Eruerint Danai. Significat & Quám: vt hîc Terētio. Designat

*V. A necessario. Mu. [Atqui ita opus est facto.] dfffiiap.

R. al. [Ne].

L. Altera, quam finxit Geta.

*Approbat consilium, & V laudando senem subsannat.

G. [uxorem meam.] fiſidiſſb: & facta ſynæreſi in [prius] & in [abeat], fiſidiſi. Mu [abit:]

*L. Persuasio à persona.

E. Al. [digressos], fdufiſidp: & facta ſynæreſi [nihil], fdſſiidp

It. Phormio scilicet.

Malum, indignantis interiectio.

G. [id ſi nõ]. fidffiſſp.

*L. Vrget Chremes occasionem futuræ suæ perturbationis ad vxorem.

Al. [putet.] ediſaſſp & [ipſius idſyllabo facto] idiſaſſp. V [dicet] à dico dicas.

4 *Atque ita opus facto est. At matura, dum libido eadem haec manet: dffiiap

5 [Nam si altera illa magis instabit, forsitan nos reiciat.] G. Al. [reijciat.] tum trisyllabum cẽsendum. fibffiſp. fibffiſp

6 G. *Rem ipsam putasti. D. duc me ad eum ergo. G. nõ moror. C. ubi hoc egeris, fiſaibſi

7 Transito ad [uxorem], ut conueniat hanc prius, quam hinc abeat: { fiſdiiib / fiſdiiii

8 Dicat eam dare nos Phormioni nuptum, ne succenseat: ddfiſſp

9 *Et magis esse illum idoneum, qui ipsi sit familiarior: dfiſdip

10 Nos nostro officio nihil segressos esse: quantum is voluerit, fddſſidp

11 Datum esse dotis. D. [quid tua (malùm) id refert!] C. magni Demipho. { iifiſſſi / iifiſa

Mu. [quid, malum tua id], iifiſſſi: & [tua] facto manosyllabo, iifiſſſi.

12 D. Non sat tuum te officium fecisse, si non id fama approbat! { ſaſiſſp / ſſ

13 C. *Volo ipsius quoque voluntate hoc fieri, ne se ei ê- { adddſſſp / idſ
ectam prædicet.]

*Adagium.

14 D. Idem ego istuc facere possum. C. *mulier mulieri magis' congruet. { adiddſſp / adiddſia

15 D. Rogabo. C. vbinunc illas ego reperire possim, cogito. iaſbiſi

D. Illas, filiam & vxorem.

inquit, Negligere quid de se quisque sentiat, non modò arrogantis, sed etiam dissoluti est animi.

14 *Mulier*) Facilius persuadebit ei Nausistrata quam vir Demipho. Ratio à sexus conuenientia. Quia mulieri mulier magis conuenit, quia idem sexus, iidem mores, eadem æqualitas, & amicitia. Efficitque nora facilitatis. *Mulier m. m. c.*) B Iuxta vetus adagium. Simile gaudet simili, puero puer, & mulier aptæ fœminæ.

ACT. V. SCEN. I.

ARG. P In sequenti scena Sophronæ nutricis, & Chremetis, qui Stilphonem se nominârat, mutua continetur agnitio. Deinde ex eadem nutrice audit, quemadmodum filia sua Phanium Antiphoni sit nupta. V Afficitur ingenti gaudio ob euentum inexpectatum. Cauet tamen ne vxor resciscat se in Lemno cum alia vxore consueuisse. Hinc nascitur occasio ad καταστροφήν. Est δ' ἐχθιλιακὴ primùm (H ponitur enim Sophronæ quæstela de consilio quod malè cesserat:) V deinde ἀμυγματικὴ & ἀπολογιστικὴ. *Theses.* 1 Misera est mulier anus amico & defensore carens. 2 Egestas & orbitas sæpe multa suadent. 3 Ægritudinem sæpe mors consequitur. 4 Res inspetata euenient lætitiam parit. M Quantum casus & fortuna in vita mortalium polleant, quæ tamen plerunque vt natura, in bonis dominantur, exprimit hæc scena. Casus enim & fortuna apud authores indifferenter accipiuntur, sed si propriè loqui volumus, differunt. Aristotcles libro secũdo Physicorum, Fortuna, inquit, est causa per accidens, in his quæ per electionem alicuius gratia fiunt. Casus autem est causa per accidens, in his consistens quæ fiunt sine electione: & casus est natura, fortuna verò in arte. Natura subit rationem casus, & mens rationem fortunæ. Lactantius videtur fortunam pro casu definisse: Fortuna, inquit, est accidentium rerum subitus atque inopinatus euentus. Qua ratione hoc loco dicemus, verum fuisse casum in agnoscenda filia Phanio Chremeti.

Vers. gen. Trochaici tetr. cat. sex, videlicet quintus, octauus, duodecimus cum duobus sequentibus & vltimus. Reliqui omnes iambici è quibus vnus trimeter acat. nempe secundus, cæteri tetrametri: atque ex his decem sunt acatalectici, nempe sextus, septimus, nonus, & decimus quintus cum quinque sequentibus, & tricesimo secundo: vnus autem & viginti catalectici, scilicet primus, tertius, quartus, decimus, vndecimus. vicesimus primus ac sequentes omnes ad finem vsque scenæ præter tricesimum secundum & vltimum.

SOPHRONA *nutrix.* CHREMES.

1 adiddſdu QVID *agam! quem mihi amicum inueniam! misera! aut cui consilia* [G. [amicũ inueniãmihi] & [cui] in quo finitur hic versus disyllabum, aiddai. sequens sic legendus [Consilia haec referam? aut vnde auxilium nunc petam?] ddſſdſp. Occasio catastrophes.

2 dſiiap *Haec réferam! aut vnde nunc mihi auxilium petam!*

3 { dbuſſuau / dbſſſ } *Nam véreor, hera ne ob mẽum suâsum indigne iniúria afficiâtur:* *Muretus reijcit [Nã vereor] in præcedentẽ versum, dſiiaidu: sedtũ in hoc [suasum] erit trisyllabum,* aiiſſiau.

4 baſſadau *Ita patrem adolescentis facta haec tolerâre aúdio violênter.*

1 *Quid agam!*) V Querela est Sophronæ, perturbato animo apta, figurata dubitatione interrogationibus, atque synonimia. Est autem non tam exordium quàm propositio. Quærit amicum fidelem, cum quo communicet hoc factum de nuptiis Antiphonis & Phanij. Et à quo auxilium in eadem re petat. Est autem πάθος in fortuna, quòd misera sit, perturbato animo apta, figurata dubitatione interrogationibus, atque synonimia. Est autem non tam exordium quàm propositio. Quærit amicum fidelem, cum quo communicet hoc factum de nuptiis Antiphonis & Phanij. Et à quo auxilium in eadem re petat. Est autem πάθος in fortuna, quòd misera sit, & amicis careat.

Nam ver.) Confirmatio à timore suo de futuro periculo. Et quòd se authore puella Antiphoni nupserit. 3

Ita patrem) Ratio & amplificatio ab affectu patris. Grauatè enim & indignè id fert pater. 4

& similitudinem, Vt mores sunt, ita fortuna respondet. Interdum est imprecatiuum: scenæ superiore exemplum est, Vt te quidem omnes dij, deæque superi, inferi, Malis exemplis perdant. Postremò significat & Quanuis, Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas.

4 *At mat.*) V Ab occasione præsente matu rare negotiũ oportet. *Dum lib. ead. h. m.*) D Bene Libidinem posuit pro voluntate hominis incerti ac leuis.

5 *Forsitan nos reiiciat*) Mulierem scilicet. An verè Nos, id est, negotium & cõditionem?

6 *Rẽ ipsam putasti*) Pro disputasti modò. *Duc me*) Epilogus est. *Vbi hoc*) V Mandatoria est, vt negotium vxori exponatur. Propositio ab vxore expediendi, vt conueniat Phanium, dicat ei de nouis nuptiis. Ratio ab occasione, ne abeat. Et à commodo, ne ipsa dominans succenseat. Inuitus enim iam ob peccatum suum offendit eam. Idem tamen & de puella dici potest, ne ægrè ferat se alteri nuptum dari.

9 *Et magis*) A commodiori ex sponsi commendatione, quod idoneus ei sit magis, & familiarior. Familiaritas amorem conciliat, & idoneus amator facilè recipitur.

Nos nostro) ἀνυποφίατον ab honesto, quia officio nostro fumus functi, ideò sit quieta, & nobis consentiat. Et ab vtili, ob dotem sufficientem datam. *Quid tua*) ἀντεισαγωγὴ satis amarulenta. 10

Quid tua (malùm) id refert!) D Malùm, interiectio, & est ordo, Quid tua id refert? *Magni Demipho*) Nota responsum contra Quid refert, non ad Quid relatum. Et quære quomodo dicatur, Quid mea, quid tua, an deest Ad? vt sit, ad mea, aut ad tua? 11

Non sat) V Diluit non magni referre ne res ista adeò diuulgetur, modò quis faciat quod decet. Sed hîc in Demiphone rusticani & inciuiles mores exprimuntur. 12

Volo) Requirit quoque consensum puellæ. Nõ enim decet vt inuita cogatur & se coactam conqueratur. Habes in Chremete modestiæ atque verecundiæ exemplum, qui etiam in rectè factis censet famã publicam non esse negligẽdam. Nam pulchrè Cicero in 1. Offic. 13

inquit,

Nam quæ, figuratè pro Quænam.
L. *Exanimata*, perturbata. auxesis.

*L. Purgatio à necessitare.
*D. Venialis status.
*D. Compensatiua qualitas.
*V. Videt & agnoscit Sophronam.
*L. Deliberantis.
G. rollendum [*Meæ*], sdassdu.
Al [*adeo,*] *at tum quoque* [*eius*] *necessario monosyllabum*, sdbdusu: *& eliso s in* [*magis*], sdbddsu
*Iam planè nouit.

C. *Nam quæ hæc est anus exanimâta, à fratre quæ* sddsst- 5
egrêssa est meo!
S.* *Quòd' vt fácerem,* *egéstas me impulit: cùm sci* {uasisssi / di 6
rem infírmas núptias
Hasce esse, vt id consúlerem, *intéreà vita vt in* siddsisp 7
tuto fóret.
C.* *Certè édepol (nisi me ánimus fallit, aut parum ó-* dd attad- 8
culi prospíciunt)
Méæ nutrîcem gnatæ vídeo. S. *neque ille inuestigâ-* {ssl wsssb / sssw sssp 9
tur, C.* *quid' agam!*
S. *Qui est ĕius pater.* C. *sádeóne, an máneo, dum* wawddsu 10
ea, quæ lóquitur, magis' cognósco?
S. *Quod si ĕum nunc reperîre possim, nihil est quod* {xdxdswsu / f 11
vérear. C.* *ea est ipsa:*
Cólloquar. S. *quis' hic lóquitur?* C. *Sóphrona.* S. *&* {twatwstu / tsats 12
mĕum nomen nóminat!
C. *Réspice ad me.* S.* *Dij óbsecro vos: éstne hic Stil-* tstsstt- 13
pho! C. *non.* S. *negas!*

Octo præcedentes versus ita legit ac secat Muretus,
S. Quod vt facerem, me egestas impulit: cum scirẽ infirmas iaisisst-
Hasce esse nuptias, vt id consulerem, interea vita siiiddsu
Vt in tuto foret. C. certè edepol, nisi me animus fallit, isisiwsu
Aut parum oculi prospiciunt, meæ nutricem gnatæ video. d idusdu
S. Neque ille inuestigatur. C. quid agam? S. qui est eius pater.
C. adeon', issdsdbu
An maneo, dum ea, quæ loquitur, magi' cognosco? S. quòd si eum
nunc dbddsii-

Nam quæ h.e.a.) ἐναντιοφ. vt, Nam quis te iuuenum cõfidentissime. Sed figura hæc apta commotis est aliqua re noua. *A fratre)* Pro à domo fratris. vt, —Iam proximus ardet Vcalegon. [B] Frequens Terentio loquendi modus per Metonymiam.

5 *Quod vt)* [V] A necessitate, cuius duæ sunt causæ impulsiuæ: Prior est egestas, quæ sæpe hominibus iniqua & intolerabilia suadet, iuxta illud Horatij, Magnum pauperies opprobrium, iubet Quiduis & facere. & pati, Virtutisque viam deserit arduæ. Et Martial. O quantum cogit egestas! Posterior est à negligentia, quia pater non inuestigatur: & à tuto, ne scilicet propter egestatem eius desertæ pudicitia à quopiam expugnaretur, vel etiam famæ in vitæ periculum adduceretur. Estque translatio causæ nuptiarum in egestatem.

Vita vt in t.f.) [D] Compensatiua qualitas. [B] Hæc fit, cùm aut delicto meritum cõparamus, aut maiori incommodo consultum esse contendimus. Venia omnis aut purgatiua, aut deprecatiua est. Purgatiua modis quatuor fit, errore, casu, obliuione, & necessitate, vt hîc, cùm dicit, Egestas me impulit. 7

Nisi me an f. aut p.oc.pr.) Doctè. nam visa vel corporis vel animi sunt: hoc est, rationis, vel sensus. 8

Quod si) [V] Epilogus est querelæ, Reperto patre nihil est timendum. 11

Meum nomen) [D] Mirè suum nomen il, la agnoscit: hic dissimulat. 12

E stne) [V] Agnoscit Stilphonem, quod nomen sibi sumpserat in Lemno, vt furtiuos amores faciliùs celaret. Nam qui facinus volunt tegere, sæpe nomina mutant ne inuestigentur. 13

Reperire possim, nihil est, q̃d verear. C. ea ipsa est. cõloquar aidsbisp
S. Quis hic loquitur? C. Sophrona. S. & meum nomen nominat? C. ad
me respice. dsisiasp
S. Dij obsecro vos: éstne hic Stilpho? C. non. S. negas? iisssi
S. Dij obsecro vos: éstne hic Stilpho? C, non. S. negat?
S. Mĕum [*meum*] *nomen* [*monosyllaba censẽtur, ex cretico in tertio & bacchio in septimo facies spondeum. In vltimo* [*Dij*] *disyllabum, vel in eo non fit elisio.*

14 {sasstu / ssad *C.* *Concêde hinc à fóribus* [*paúlulùm*] *istórsum sódes Sóphrona:* *G. Si te rus* [*paulum*], *bene habebit versus, Statius. Tu* [*hinc paululum à foribus*]. sisbsisp.

15 {sssss p / sssisisp *Ne me istoc posthac nómine* [*appellâsis.*] *S. quid! non is' óbsecro es,*

16 ssijsiai *Quem semper te esse dictitâsti!* C. *st* S. *quid has mé- tuis fores?* *G. Subobscurus ille sonus sine sibilus, quem edit hac diuisa litera s. Ioannes Chremes Sophronæ si- lentium iussit in ratione metri syllabam constituunt, vt sex sibi sit iambus. A vel spondeus. R al* [*esti*] *sed corruptè.*

17 sdsssisp *C. Conclûsam hic hábeo vxôrem sæuam:* * *verùm* *istoc de nómine*

18 {sisssisp / f *E'ò pérperam olim dixi, ne vos fortè imprudéntes*

19 ssisadsp **Effutirêtis: atque id porrò áliquà vxor mea re- scísceret.*

20 sssibsdp *S. Hem, istoc pol nos te hîc inuenîre míserè nunquã potúimus.*

Paululum istorsum) [D] Nunc Istorsum aduerbium est loci: aliàs nomen. 14

Ne me) [V] Verat ne nominetur Stilpho, pudet ipsum nominis malè confícti. 15

Quem sit te esse d.) [D] Esse Pro nominari, antiquorum more dixit. *Non es obsecro Quem sit te esse e.d.Ch.st.)* [B] Ioannes Baptista Pius posterioribus suis annotationibus dicit in omnibus penè Terentianis codicibus mendosè legi hûc locum: Quid! non es obsecro Quem semper te esse dictitasti! Ch. est. Legendum autem esse st. quo verbo silentium Sophronæ indicitur. Authorem habet Pius Verrium Longum Grammaticum veterem, cuius hæc verba suis inseruit annotationibus, Inuenti sunt qui & sine vocali putent posse syllabam fieri. Nam animaduertimus apud Comicos s & t pariter scriptas literas, vt apud Terentium in Phormione. --Num is obsecro es Quem semper te esse dictitasti? st. Hoc s, & t, pariter renuntiant silentium. *Sr.)* [B] Responsum Chremetis cum silentio pronuntiandum. vnde & territa persona vritur, ne fortè se prodat. Legitur autem per synalœphen subducta e litera, propter præcedentem vocalem, & duabus syllabis in vnam contractis. 16

Conclusam hic h.vx.sæu.) [D] Illaturus sæuam, bene Conclusam præculit: vt si diceret, feram. *Vxorem)* [V] Causa à persona & moribus vxoris quam timet. Alludit ad fœnas bestias alicubi conclusas, ad quas sine periculo adire nemo potest. *Verum ist.)* Aperit causam fictionis nominis, à tuto, ne proderetur nomine vxori. Ne effutirent rustici, id est, stultè & imprudenter eloquerentur. Difficulter enim quod sciunt, tacent, aut continent, vt vasa fictilia, quæ habent angustum fundum & oram ampliorem, quæ facilè submersa effundunt omnia. 17

Effutiretis) [D] Eloqueremini, euacuaretis, exinaniretis, ab eo quod est effundere. Translatio est à vase, futili nomine, quod patulo ore, fundo acuto instabile, nihil prorsus continet. vnde futilis dicitur eiusmodi, vt nihil intra se contineat, & semper inane sit. 19

Istoc pol nes) [B] Istoc nomine Stilphonis, quo notior erat Lemni quàm Athenis Chremes. 20

*Sollicitè de suis inquirit.

*V. Er dolor & timor hunc affectũ extorquent.

c.* *Eho dic mihi, quid tibi rei est cum família hac,* iddidis- 21
vnde exis?
Aut vbi ill' æ sunt? s.* *míseram me.* c. *hem quid' est!* {xſaxſiſv / dſaſ 22
viuúntne? s. *viuit gnata.* *Muretus reiicit [aut vbi] in præcedentem versum: tũ hic bene habet,* ſdſiſiſv: *sed in præcedenti [rei] monosyllabam censéndum,* aaadiſſi.

*Mor vxoris.

*L. Admiscet purgationem à persona. DSingula pronuntianda sunt argumẽta enim hæc ad venialem statũ proferuntur.

Mater. *Ita est pro sit enquam?*] diiiſſ-
L. Ex metuentis.
Hau fatidicentis Lelii. [*vná quidem ejus perpetuá. Au- vnam quidem ille*] *recentiores quasdam in præcedentem versum.* ſdiiiſſ : iiſſaidſ : [*hanc*] *dicitur.*

Mairum ipsam ex ægritúdine míseram mors ſſibiſi- 23
consecúta est.

c. *Mulè factum.* s. *ego autem, quæ essem* *anus de-* aiſiſiſv 24
sérta, egens, ignóta,

Vt pótui, vírginem nuptum locáui huic adole- dſiſidſ- 25
scénti,

Harum qui est dóminus édium. c. *[Antiphonine!]* ſdiijdſ- 26
s. *hem' istiipsi.*

c. *Quid! dũásne is' vxóres habet!* s. *hau' óbsecro,* {ſdſiſdſv / ſſ 27
[vnam ille quidem] hanc solam.

c. *Quid illa áltera, quæ dicitur cognáta?* s. *[hæc ergo est.] c. quid ais!* idſiſſdv 28
Al. [hæc est.] R sed illud melius, vt [ergo] repletiui loco accipiatur, veluti Attici solum accipiunt ωαντως *pro* ωαντως.

s.* *Compósitò factum est, quomodò hanc amans ha-* dſſiiijv 29
bére pósset

21 *Eho)* V Duo quærit sollicitè ex Sophrona.

22 *Vivit)* Nuntiat primùm rem lætam de gnata: subiungit verò mortem matris cum causa, ne ei ceteri faceret. Nam ex ægritudine fuit misera, & postea est mortua. Ægritudo vel ærumna, Græcè λύπη fuit causa mortis. Ea est animi contractio aduersante ratione, quæ doloris morsum aliquem efficit. Et Cicero πάθη ægritudines vocat. Eius sunt multæ species, hîc vel dolor, vel ærumna, vel mœror, vel similis ægritudo intelligi potest. Vult significare eam in tanto luctu & ærumna & dolore fuisse, quod peregrina & inops non inuenisset Stilphonem Athenis, vt sit mortua.

23 *Ex ægritudine)* D Infirmitate ac morbo. *Ex ægritudine mors est)* Bene moderatus est vt neque nimis ægrè ferat, neque rursum ἀπαθὴς sit. Et hæc est σωφροσύνη, ne in eadem vrbe duæ vxores plus mali ex felicitudine afferant Chremeti, quam ex alterius morte infelicitæ. Neque in Comœdia possunt nimis miserabiles mortes esse, ne res in Tragœdiam transeat.

Malè factum) B Non dicit O me infelicem, nec similibus hoc malum grauat querimoniis, ne res in Tragœdiam exeat. *Ego autem)* V Narrat factum suum cum purgatione, purgat se à sexu, à solitudine & fortuna necessitatem facti indicans, quæ veniam solet consequi, in statu assumptiuo. Non enim anum decebat alienam filiam nuptum tradere.

Vt potui) V Aliquam difficultatem rei notat.

Quid! duásne) ἀνθυποφορὰ cum indignatione. Duas vxores hic habere non potest, illam nempe quæ erat Phormioni danda, & Phanium. Est tamen vna & illa ipsa de qua agitur. Apud Euripidem in Andromache damnatur Bigamia. οὐδέποτ' ἂν δίγυια λέκτρα ἐπεισέβη ἐμοὶ γυνή. Τὴν μίαν γὰρ τὴν πόσις γάμοις Ἀχαιϊκοῖσιν ἐστέρησε δυστυχῆ. *Hau)* Refutat per inficiationem.

Compósitò f. est) D Sic veteres nos, ex cõposito: vt, Compositò rumpit vocem, & mediocritas destinat aræ.

30 aiſiſiſbv *Sine dote.* c.* *Dij vestram fidem, quàm sæpe fortè*
témerè

31 dſiſiſd- *Euéniunt, quæ non aúdeas optáre! offéndi aduéniẽs,*

32 ſiſiſiſp *Quicum volébam, atque vt volébam, collocátam*
[filiam:]

33 {ſdiiiaœv / ſdiiiidbv *Quod nos ambo ópere máximo dabámus', [vt fieret, óperam.]* *Portè hic censeri acatalecticus, ſdiiiiœp.* *Mur [operam vt fieret.]* ſdiiiibd.

34 {aſſieſiv / aſſiſ *Sine nostra cura máxima, sua cura [hæc] sola fecit.*

35 ſſiiiaſſv s. *Nunc quid factu est opus, vide: pater adolescéntis venit:*

36 {aaſiſki- / diſiſſ *E úmque ánimo iníquo hoc óppidò ferre aiunt.* c. *níhil perícli est.*

37 {ſſaidſſ- / ſſ *Sed per dẽos atque hómines, meam esse hanc, caue rescíscat quisquam.*

38 ſſtatſt- s. *Nemo ex me scíbit.* c. *séquere me: cætera intus áudies.*

*Exclamatio gaudentis.

Al. [gnatam] ſiſiſiſv
C vel [filiam collocatam:] ſiſiſiſ i.s & [filiam] fácile disyllabos.
ſiſiſiſiv:

D. Si hic legerimus, Antiphonem intelligimus: si [hæc], Sophronem.
Mater. Demiphonem scilicet.

Adiurat, vt celet.

90 *Dij vestram)* V Præ gaudio exclamat, fortunæ vim & animi lætitiam ostendens. Ponítque locum communem. Sæpe id casu accidit, quod sperare non audeas.

91 *Quæ non audeas opt.)* D Pro, quæ non audeat quis. vt, Facilè vt pro eunucho probes.
Offendi) V Accommodat ad se, hypothesin faciens per narratiunculam. Nam Phanium nupsit Antiphoni præter nostram operam & curam. *Adnuentes)* D Pro, cùm aduenissem. vt, Ipse nemus linquens patrium suáque arua Latinus. quia Latina lingua defecit hac declinatione.

Nunc) V Monet de placãdo Demiphone, quem credit indignè ferre has nuptias: sed error in persona ignoræ puellæ causa fuit indignationis.

Sed per deos) D Adiurationis genus est. V Precatio est, ne senẽ vxori prodat de Lemnia muliere.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. V Seipsum incusat iratus senex, quod Phormioni dederit pecuniam: Dqueritúrque se, dum auari infamiam fugerit, in stulti reprehensionem incidisse: V & quòd cùm noluerit videri auarus, prodigus sit factus. étque μεμπτικὸς. P Magnopere enim ipsum pœnitet Phormioni pecuniam dedisse. Hîc Geta quoque seni insultans, multa facetè & seruiliter dicta profert. L Ipse tamen nõdum liberatus periculo angitur. V *Thesis.* 1 Etiam senes auari dolent vbi exposuerunt pecuniam. 2 Mediocritas in dando tenenda. 3 Prauorum studia non sunt pecunia iuuanda. 4 Serui gaudent se dominos suos decepisse. M Auaros omnes, & ad pecuniam plus satis attentos, posteà ferè semper deludi, & in laqueos incidere, docet hæc scena. Nam quantumuis cauti, quantumuis diligentes sint, fieri tamen solet, vt illis tandem aliquando ab iis, à quibus minimè sperarant, imponatur.

Vers. gen. Iambici tetrametri catalectici siue scazontes.

DEMIPHO. GETA.

1 ſidijdjv *NOSTRA PTE culpa fácimus, vt malos* *Al. [Nos nostrapte] ſdiiidiv.*
expédiat esse,

2 *Nostrapte)* V Propositio est accusatio- bene. B Terentius hîc alluſit ad priscorum nis acerbioris in seipsum institutæ. Nostra adagium illud, Bene colere necessarium est, culpa fit vt malum esse sit bonum, vt malis sit optimè damnosum. Item illud Horatianum,

*L. Prouerbium in eos, qui dum vitant vitia, in contraria incurrunt. Al. [fugere], bafiitdv.

*L. Fictè assentitur Geta. Sententia nimiùm vera.

*L. Indignatio pœnitenti. *per epiphonema. Mss. [possiet], adfiiffv.

*D. Ne pœniteat dominũ pecuniã dedisse, terrorem fetuus iniecit.

*V. Cum indignatione.

Dũ nimiùm dicimus bonos studẽmus, & benignos: dffiiij- 2
Ita fugias, NE PRAETER casam, quod affijfdv 3
aiunt: nonne id sat serat, Mss. [casam, aiunt, nonne id satis], biffiffbv.
Accipere ab illo iniuriam! etiam argentum est vl- {difbffffi 4
tro obiectum ei, difbffffi
Vt sit qui viuat, dum aliquid aliud flagitij con- ffdbdidv 5
ficiat.
G.* *Planissimè.* D. HIS NVNC *præmium est,* fiffiffb- 6
qui recta praua faciunt.
G. *Verissimè.* D.* *vt stultissimè quidem illi rem gesse-* fiffjffdv 7
rimus.
G.* *Modò* vt hoc consilio possit discédi, vt istam* bfaffffv 8
ducat.
D. *E tiámne id dúbium est!* G. *haud scio hercle, vt* adfiasbv 9
homo est, an mutet ánimum.
D.* *Hem, mutet autem!* G. *néscio: verùm, si fortè,* fiffffv 10
dico.

In vitium culpæ ducit fuga, si caret arte. Denique prouerbium Hebræorum admonens, ne quis nimiùm sit iustus.

a *Dum nimium*) V Ratio. Quia nos vt boni videamur, & auaritiæ notam deuitemus, ipsos liberaliter iuuamus. Certè benignitas mulierum facit homines deteriores. Multi enim cùm suæ malitiæ patronos & adiutores habent, discunt sibi expedire vt sint mali.

3 *Ita fugito, ne pr. c.*) D Prouerbium, ita fugito, ne præter casam. Hoc est, ne præteeas casam tuam quæ sit tibi tutissimum receptaculum. Ancita fugias, ne præter casam: vbi custoditi magis, & prehendi fur, & mulctari verberibus potest. Aut verbum erat furè exagitantis, & interea prohibentis, ne ante casam transeat: ne in prætereundo etiam inde eliquid rapiat. Queritur senex se dũ auari in famiã fugeret, in stulti reprehẽsionẽ incidisse B Prius Donati interpretamentũ magis probatur Erasmo, quàm quæ alia idem interpres in eundem locum adfert. Quidam enim calore fugiendi etiam ea prætercurrunt, vbi commodè poterant quiescere: quod vnica voce Græci παραφέρεσθαι vocant, id est, perperã prætterire ac prætereuehi, ab eo quod amplectendum erat, aberrantem. *Ita fugias*) V A dicto prouerbiali, quod mediocritatem in dando exigit. Nam vt nimia auaritia, ità nimia largitio in vitio est. Sic fugienda est auaritia, ne in prodigalitatem incidas, & in dando modum excedas. Prouerbium est rusticum, in fugiendo vide ne prætermittas domum tuã, in quam tuto te recipias. *Ita fugias, ne, r. c.*) M Id est, sic vitium aliquod aut culpam cuitare studeas, ne in grauius incidas, vnde te explicare non possis. Casa significat domum, in qua quiuis liber est, quem hostis persequitur, ni se ad ædes suas recipere solent. Igitur, inquit, sic fugias, hæc est, tantum in cultum conticiaris, ne præter casam, hoc est, ne nimium curiites, & ædes præteriaris. *Aiunt*) V Incusat imprudentiam suam, quod non dubitarit illi dare argentum a quo sic deceptus.

Vt sit) A turpi fine. Vt alatur ad alia flagitia committenda. *Dum aliud aliquid*) D Vt tuitè.

Hem nunc) V Cum indignatione & asperitate senili pronuntiandum. In hoc corrupto sæculo præmia dantur rabulis forensibus & ipsi de dicitis, qui ex albo nigrum & contrà, ex recto prauum & contrà, faciunt.

Modò vt) Per ἀπροσδιόνυσον timorem incutit, vix esse futurum, vt ducat eam. Quasi dicat, hæc incommoda ferenda essent, si modò duceret eam, eique propositio.

Haud scio her.) L Tetret Geta senem, vt æquiore animo præsens incommodum ferat. V Confirmat subdubitatæ se fingens ab animo inconstanti eius, à possibili.

Mss. [censuit: vxorẽ hanc eius], biiiffffv. Isia, Phanio.

*L. ταραττομαι.

G. [tu Geta abi:] fiiafiffv, Mss [abit Geta] tũ a in [Geta] proximitur positione secundæ.

*V. Abiens enumerat res bene actas. Reputat quoque secum mala imminentia.

*L. Prouerbia.

* D. ἀντιπερίστασις.

V Quia malum nõnihil differtur, sed in dies crescit & augetur.

*V. Consilium de instruẽda Phanio.

sbfiffffv
*Quid fiet? * IN EODEM *luto hásitas: [vorsurã* 15
soluis] D. [vorsura soluis], i. creditoré mutas.
afaibffffv
*Geta. *præsens quod fúerat malum, in diem ábijt:* 16
plagæ crescunt,
aiffiffjv
*Nisi prospicis. * nũc hinc domum ibo, ac Phánium* 17
edocẽbo,
fasiffffiv
Nequid vereátur Phormiõnẽ, aut eius orationem. 18

11 *Ita fáciam*) Vult prius consilium maturè persequi, vt Nausistrata cum Phanio agat de nuptiis.

15 *Quid fiet*) V Exhortatur seipsum vt sibi caute prospiciat, seque ex his malis eripiat. Sitque hæc propositio, Prospice tibi Geta. *In eodem*) Ratio à periculo futuro. Duæ sunt rationes prouerbiales. Quia hæres in culpa æquè atque Phormio. Notat hoc dicto autem difficultatem euadendi & periculi magnitudinem. *In eod. l. hæs.*) B Parœmiographus dicit in eos competere, qui ita implicatur negotio cuipiam, vt se nequeant extricare. Sumptum à viatoribus, qui simulatque in lutum inciderint, cùm alterum pedem conantur educere, altero altiùs immerguntur. Rursum vt hunc extrahant, alter quem eduxerãt denuo efit infigendus. *Vorsura soluis*) D Vorsuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno soluit. Dicitur etiam Vorsuram facere cum minore fœnore acceptam quis pecuniã maiore occupat. *Vorsuram soluis*) V Vel malum malo commutanti, vel vt Erasmo videtur, vbi te vix ex præsenti malo extricaueris, multo grauioribus impediéris: vt his accidit, qui mutato creditore æs alienum, ære alieno soluunt, qui se non quidem debito liberant, sed tantùm creditorem vertunt vel mutant Græci est μεταγραφὴ τῦ ὀνόματος, id est, nominis transcriptio. Budæus hunc locum sic exponit. Id est, vulgò vt dicunt, tu nihil perdis nisi expectationem, quia debitas tandem pœnas dabis etiam cum fœnore, simili conditione atque ij solent, qui vt syngraphã vnam dissoluant, & vna cautione se liberent, pecuniam mutuam maiori fœnore iterum accipiunt. Indies enim conditionem suam deteriorem faciunt, quod frugi homines non solent. Eadem ferè sententia vius est Demosthenes in 1. Olynthiaca.

In diem) L Ad tempus, prouerbialiter. 16

ACT. V. SCEN. III.

ARG, D Diuitis vxoris de marito licentiùs conquerentis hæc allocutio est, cum dispositione futurarum turbarum. V Scena est προτατικὴ. hortatur Nausistratam, vt negotium de Phanio commissum probè efficiat. Ipsa verò pollicetur se facturam, & obiter de mariti negligentia in augenda re familiari conqueritur. Est quoque ἐπιτηδευτικὴ, qua Phanium filiam & Antiphonis sponsam inuentam nuntiat. Narrat autem subobscurè hoc, ne vxor aliquid intelligat. *Thesẽs.* 1 Visitatum est mulieribus, conqueri de virorum luxu & negligentia. 2 Verborum perplexitate & ambagibus obscurandum est, quod non velis ab omnibus audientibus intelligi. 3 Homo rusticus & rudis quæ subobscurè dicuntur non intelligit. M Quantopere insaniant, qui vxores diuites sibi in vitæ communionem associant, non habentes aliquem morum, sed nummorum delectum, docetur hac scena. Quare omnibus com-

fultum est, vt pares fortunis sibi coniuges accipiant, aut si licet inferiores, modò honesto loco natas, ne cogantur cum Demiæneto Plautino dicere, Argentum accepi dote, imperium vendidi. Seneca de remediis fortuit. Mors effecit, vt affirmare sine periculo possis, Bonam vxorem amisi. Inuenies in nihil quæris, nisi bonam, dummodo non imagines, proauósque tesseueris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Facilius reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abest à contemptu vbique se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitiis.

Vers. gen. Iambici tetrametri: atque ex his primi undecim catalectici: alteri omnes acatalectici.

DEMIPHO. NAVSISTRATA *mulier.* CHREMES.

Si illa vt] Horatur vt Phanium placatâ reducat.

AGEDVM *vt soles Nausistrata, fac sut illa si placêtur nobis:* aisſbɔſſ- aisſab 1

Vi sua voluntate, id quod est faciundum fáciat. ɔxisſiadd ſ 2

N. *fáciam.*

D. *Pariter nunc ópera me ádiuues, ac dudum re opitulata es.* ɔcſſſdiu 3

N. *Factum volo: ac pol queo minùs viri culpa, quàm* ſidɔſſſ- ſidb 4

**L. Hæc querela in ipsi emetem œconomi cit ad augẽ dam sumam turbis ex qua orietur catastrophe Phædriæ.*

me dignum est.

D. *Quid autem?* N. **quia pol mẽi patris bene parta* idɔiaſiu idſ 5

Tutâtur: nam ex his prædys talénta argénti bina ſſaiiſſo 6

Statim capiêbat: sihem, vir viro quid præstat! D. ſaſiſſiu 7

bina quæso!

G. [hem] videtur esse extra versum. ſaſiſſiu.

Mu [Capiebat statim hem.] aſiiiiiv.

N. *Ac rebus vilióribus' multò, tamẽ [duo talénta.]* ſſaɔaii- ſſdſi 8

Al. [talenta bina.]

D. *hui.*

N. *Quid hæc videntur?* D. *scilicet.* N. *virum me nátam vellem:* iſſiſſſo 9

**Ita figura. L Statim, semel, eo ipso modo.*

Agedum) V Exhortationis est propositio. Placa Phanium, nobis.

Vt sua) Ratio à necessario, vt volens non coacta nubat Phormioni. Ne ipsa repugnans conatus nostros irritos faciat.

Pariter nunc) A facili. Quia priùs etiam opitulata es. Estque captatio beneuolentiæ ex confessione priorum beneficiorum. Cupiit enim mulieres ita laudari & conciliari. *Ac dudum re opi.)* D Suprà enim dixerat Chremes, Id tumam: vxori, tibi opus esse, dixero.

Factum volo) V Pollicetur operam, sed per ἀντιπαροδίαν addit se minùs officiosam & diligentem esse viri causa, quàm deberet, Culpam in marĩ transferens, tumítque ita conquerendi de ipso occasionem.

Quia pol) Ratio querelæ à negligentia & profusione viri. Quia negligenter curat bona à patre mihi relicta.

Nam ex) Amplificat à magna vi pecuniæ acceptæ ex prædiis. *Talenta argenti b.)* B Hoc est, bis mille, & centum carolinos, siue trecentas & quinquaginta libras Flandricas.

Hem) Epiphonema per indignationem ex collatione. Quàm est vir viro præstantior! quasi dicat, Quod pater meus industria auxit, hoc maritus luxu perdidit. *Vir viro q. pr.)* B Sic & in Eunucho Homini homo quid præstat!

Ac rebus) V Auget à rerum vtilitate & pecuniæ magnitudine.

Quid hæc) Stomachosa est interrogatio, quasi dicat, An non magna hæc sunt? Nonne meritò obiurgatur? *Scilicet)* Quia mihi videntur magna. Confirmat non sine ironia, & assentitur mulieri. Nõ enim illi repugnandum

ED i-ſſſi- *Ego ostenderem.* D. *certò scio.* N. *quo pacto!* D. *parce sódes,*

G. Potest ita: [Ego] prima à superiore versu pendere, isſiſſi-.

11 ſſſadſiu *Vt possis cũ illa: ne te adoléscens múlier defatîget.*

12 aiɔiſbſi aiſſ N. *Fáciam vt iubes: sed mẽum virum abs te exíre vídeo.* C. **hem Démipho,*

13 ſiſſhſp *Iam illis datum est argéntum!* D. *curáui ilico.* C. *nollem datum.*

14 dſſidſſi *Hei, vídeo vxôrem: *pene plus, quàm sat erat.* D. *cur nolles Chremẽ?*

15 ſſiſſſp C. *Iam rectè.* D. *squin tu? ecquid locútus cũ ista es, quam ob rem hanc dúcimus?*

E. Alias [quid].

16 ſdiſſſi C. *Transégi.* D. *quid ait tandem?* C. *sabdúci non potest.* D. *squid non potest!*

Abduci non potest, scilicet Phanium. al. [adduci.]

17 aiſɔſſſi aiſſ C. *Quia sutérque utrîque est cordi.* D. *quid istuc nóstra!* .. *magni prater hæc,*

Parce, dubium aduerbium ne ſiɔiſſſ-: an imperatiuum ɔiſſſ-.

* Altera epitasis pars, de pecunia temerè effusa.

*Vir timidus vxore præsente nẽ audet loqui. L Eclipsis substantiæ & perturbati. nã dicit Loquutus sum, *Cum ipsa*, scilicet Sophrona nutrice. *Hanc*, scilicet Nausistratam, *Q[qui]*, id est, quomodo.

Valla [vterque alterius tum vter [alteri] corruptum, sed non eludum. adſſſſi: *vel,* adſſſſi.

dum erat, quamuis valde inepræ, cuius opera tunc opus erat. *Virum)* Votum muliebre, sed ridiculum, & inutile. Quasi dicat, Ego certè si vir essem, tantum argenti non frustra accepissem, sed iampridem auxissem cum industria.

10 *Parce s.)* Dictura plura in maritũ blandè dehortatur sermonẽ intercipiens. Monétque leni permissione.[B] Paræmiographus enarrãs locum illum prouerbialé, Relinque quippiã & Medis, dicit ad varios vsus trahi posse. aut per ironiã, vt ũ dicas diuiti, ingrato & sumptuosis hæredibus opes suas dissipanti relinquere, Relinque quippiam & Medis, hoc est, comparce tu quod dissipent hi qui tibi malè volunt. Aut immodicè profuso, aut intemperantiùs garrulo. Quemadmodum Phormione Terentius, Parce sodes, vt possis cum illa.

11 *Vt possis)* V Ratio ab vtili. Vt cum Phanio quoque possis loqui & contendere. Estque ἐπιφορὰ. *Ne te)* Ab inutili. Ne vincaris defessa à Phanio auget autem ab ætate. Nam & hæ fatis ad clamores & rixas valent.

12 *Heu vídeo)* Chremes non videns vxorem præsentem, facunde facit argenti mentionem.

13 *Nollem)* Hinc fit initium alterius epitasis partis de argento temerè dato.

14 *Hei, vídeo)* Redarguit se de garrulitate inconsyderata præsente vxore, quam nõ præuiderat. ἐκπεπληγμένως verbum ab homine perturbato est omissum.

15 *Quid tu?)* Demipho subrusticus & ineptus homo non sentit vxore præsente Chremetem non audere quicquam proloqui. Ertæmen vrget interrogando. Quærit quid egerit apud Phanium, Nescit vti fero. Estque verè ineptus.

16 *Abduci)* Propositio ἀπαράσκευος & per ἀδύνατον, Non potest ab Antiphone abduci. Dicit autem omnia subobscurè, ne quid mulier intelligat.

17 *Quia vterque)* Ratio à mutuo ipsorum consensu & amore. estque à difficili. *Vterque vtrique ejse c.)* B Cùm vtrumque aliquid fecisse dicimus, & ab hoc & ab illo separatim id factum intelligimus: vt, vterque sibi domum ædificauit: id est, & hic ædificauit, & ille. Cùm verò ambos fecisse dicimus, ab vtroque coniunctim id factum ostendimus: vt, Ambo sibi monumentum constituerunt: id est, hic & ille simul commune sibi monumentum fecerunt. Propter quod vtrunque alterum verberasse rectè dicimus hoc tensu, Hic illũ, & ille hunc verberauit. Eodem modo vtrunque vtrique aliquid fecisse. Terentius, Quia vterque vtrique est cordi: id est, vterque alterũ amat. Hæc à Sipontino annotata hisce nostris in Terentium scholiis inserere voluimus ad iuuentutis institutionem. Erasmus in Commentario de copia verborum. Vterque vtrique est cordi, mutua, inquit est affirmatio. Vterque alteri est odio, mutua item: id est, mutuò sese oderunt. *Quid ipse)* V Putat senex parentes posse separare etiam inuitos liberos. *Magni)* Assertio est, additque argumentum ab euentu & cognatione τὸ ἀδύνατον confirmans. Non au-

der

Cognâtum cómperi esse nobis. D. *quid! deliras!* C. *sic* rlijfffp 18
erit.

[*Al.* ffatúr], *sed versus non constat.* E. *Al.* [*caue,*] *V. A causa erroris ex patrij nomine mutato.*

Non témerè dico: redi mecum in memóriam. D. *ssátis ne jsanus es!* {diasbuip / diajbd 19

N. *Hau*ⁿ, *obsecro vide, jne in cognâtam pecces.* D. *non* sbfffffi 20
est. C. **ne nega.*

Patris' nomen áliud dictum est: hoc tu errásti. D. {sbfffffp / a 21
**non norat patrem!*

V. Hoc sect Nausistratæ ignara faci Chremetis.

C. *Norat.* D. *cur áliud dixit?* C. *nunquámne hódie* fdffdffi 22
concédes mihi,

Nega, intélliges! D. *si tu nihil narres.* *C. *pergis!* N. *mi-* {ixfffffp / cffffffi 23
*ro*ʳ *quid*ᵈ *hoc siet.*

Vel bacchius primo vel [c] *creticus secundo loco necessario admittendus,* [A] *nisi cum* [B] *uerbo transferas* [*neque*] *in versum præcedentem, tum* [*nihil*] *me nesyllabum, & in* [*quid*] *soliditur d,* fffffffp. *in præcedenti pro* [*nunquam ne*] *tum legendum* [*nunquam*], fdffaffp.

R. [*hemo nemo*], *did* effffp? [A] *obiicit, etiã ut prius dissyllabum esse al.* [*nemo homo*], *cum h vim habet cõsonantis,* didffdffp. [C] [*actu es homo nemo*] [*Mu*] [*nemo est homo.*] *didffaffp. Al.* [*omnes nos aut*]. *R.* [*Quid! est? C. si me parum mihi fidem apud*], *ibibiffp. sub. Esse, i. ita parum mihi credis nã Fidem esse pro Credi ponitur, contrarii est Deesse fidem. *Scabrosus sermo*

D. *E'quidem hercle néscio.* C. *vín' scire? at ita me* a1isbffp 24
seruet Iúppiter,

Vi própior illi, quàm ego sum, ac tu, nemo] *est.* D. ffdidffi 25
Diu nostram fidem:

Eámus ad ipsam vnà omnes: nos aut scire, aut ne- iaffffli 26
scíre hoc volo. C. *ah.*

D. [*Quid id est?* C. *iáne paruam mihi fidem esse a-* {absb-ffp / absba 27
*pud*ᵈ *me!* D. *vín' me crédere?*

Vín' sátis' quæsítum mihi istuc esse? age fiat. **quid*ᵈ, {ffsfa-ffi / dffffas 28
illa filia

D. [*Vin satis quæsitum*] *Hoc totum pro vna persona quidam legunt.*

det filiam nominare propter vxorem.

28 *Quid! delirat!*) [B] Delirare inquit Nonius, est de recto recedere. Horatius, Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.

29 *Non temerè*) [L] Cupit intelligere Demiphonem quod eloqui non audet, de fuscepta in Lemno filia. Et Redi in memoriam dicit, innuens se antè narrasse, quomodo illa cum matre ex Lemno Athenas profecta sit. *Redi*) [V] Reuoca in memoriam quid tibi priùs dixerim de filia ex altera vxore. Vult eum coniecturis quibusdam intelligere quid velit. Sed Demipho homo rudis & obesæ naris parum de his intelligit.

32 *Cur aliud*) ἐπιτονώτερον ex nomine Stilphonis prius à Phormione dicto. *Nunquámne*) Redarguit ob rusticitatem & ruditatem. Nescit quicquam concedere fratri verenti vxoris præsentiam. *Concedes mihi?*) [B] Concedes accepit pro credes, vel consenties.

33 *Si tu*) [V] Purgat se ab impossibili, Nihil narras: Ergo nihil possum intelligere.

24 *Vín' scire*) Sermo obscurus, significat ipsam esse filiam suam.

25 *Dij*) Exclamat. Et iterum importunè vult etiam cum vxore ire ad Phanium. Ratio perdisiunctionem, vt sciat, vel nesciat.

26 *Ah!*) Indignantis est ob importunitatem fratris. Videt enim se prodi vxori.

27 *Itáne*) Reprehensio ab indigno & indecoro per eclipsin, quòd non deceat fratrem fratri non credere. *Vín' me*) Inciuilis assensio est. Errat tamen adhuc nõ sentiens de Phænio dici.

29 iffffdfp **Amici nostri, quid futúrum est?* C. *rectè.* D. *hanc i-* ob vxoris præsentiam.
gitur mittimus? *D. *Amici nostri*, hoc est, tua.

30 sbfddffp C. *Quid ni!* D. *illa máneat?* C. *sic.* D. **ire igitur tibi* * V. Dimittitur vxor ne audiat Chremetẽ apertius narrantem.
licet Nausístratæ.

31 fdjffffi N. *Sic pol commódius esse in omneis árbitror, quàm* Hanc, Phanium scilicet.
vt cœperas,

32 iffffffi *Manére hanc: nam perliberâlis visa est, cùm* *L. Rursum scisciturat digressa Nausistrata.
vidi mihi.

33 {cffbiffp / cf D. * *Quid*ᵈ *istuc negóti est?* C. *iámne sopéruit fóstium?* D. *iam.* C. *ô Iúppiter,* R. *Operuit*, pro clausit. *al. saperuit*, *sed perperam.*

34 {fdffffap / fdffffff *Dij nos respíciunt: gnatam inuéni nuptam cum tuo* *L. Compendio cõsulitur, ne eandem rem denuò narrari sit necesse.
filio. D. *hem,*

35 {fdfcffsp / fdfa *Quo pacto id pótuit?* C. **non satis' tutus est ad nar-*
rándum hic locus.

36 {fffffcfi / ffffdf D. *At tu intrò abi.* C. *heus, ne filij nostri quidem*ⁿ
hoc resciscant volo.

29 *Amici nostri*) [L] Pro, tua: cautè ac dissimulanter, ne intelligat Nausistrata. Nam adhuc errat Demipho, nec sentit eandem esse de qua loquitur Chremes.

31 *Sic*) [V] Suasoria est Nausistratæ. Propositio, Non est dimittenda puella. Ratio à commodiori per contentionem. Altera ratio ab honesto, Quia liberalis & ingenua moribus videtur esse. *Commodius esse in omnes*) [D] Et circa illum qui duxit, & circa illam quæ ducta est, & circa te socerum.

Perliberalis v. est, cùm vidi, m.) Ordo est, Perliberalis visa est mihi.

Iámne aperuit ostium?) [B] Est obseruantis vxorem an ingrediatur. *O Iúppiter!*) [V] Exclamat & nuntiat de filia recognita & nupta Antiphoni. Nupta autem passiuè accipitur.

Quo pacto) Cùm sine nostra præscientia & voluntate fieri non potuerit. Ab impossibili. *Non satis*) Reicit narrationem ob loci importunitatem, quia timet proditionem.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. [L] Redit in scenam Antipho, vt à Phormione & Geta cõueniatur. Gratulatur autem fratri apud spectatores, & de sua fortuna queritur. [V] Iærus quidem est de felici successu Phædriæ in amore, [P] redempta à lenone Pãphila: [V] tristis autem vicissim, quòd ipse adhuc in dubiis rebus hæreat, [P] illisque inuoluatur, quibus facilè exolui non possit, quandò eum res aduersæ nimiùm vrgent: [V] & quòd amorem minùs propitium experiatur. [P] Postremò ostendit se adhuc in aliquam spem gestire. [V] Est partim συγχρονισμὸς, partim ἀνακρισις. *Terent.*

1 Suis ipsorum incommodis amatores gaudent. Scilicet insano nemo in amore videt.

2 Pulchrum est affectibus mederi in afflictione. [M] En vt adolescentes semper sint sui similes, quasi in eodem ludo edocti, vt ea quæ ad voluptatem & animum explendum faciunt, commilitonibus communicata gestiant.

Vers. gen. Iambici tetrametri, isque catalectici, excepto fortasse sexto acatalectico.

ANTIPHO.

1 {sffasfii- / dffli *LAETVS' sum, vt vt mẽa res sese habent, fra-* *Fratri*, Phædriæ scilicet,
tri obtigísse quod volt.

1 *Lætus sum*) [D] Antiphonis persona est. Summa amatori est felicitas, re amata potiri. *Lætus sum*) [V] Propositio est gratulationis, etiam afflictus gratulatur alteri fortunam. *Fratri*) Confirmatio, Quia voti compos est. [B] Fratrem vocat filiũ patrui. Hunc Suetonius patruelem vocat. Fratres sororésque patrueles dicebãtur antiquis, qui quèue duo-

Al.[in animo]. G *sed perperam,* ſtabai-

Quàm ſcitum eſt eiús modi parâre ſánimo cupidi- ſtiali- ſta 2
tátes:

Quas, cùm res aduerſæ ſient, paulò medéri poſſis! ſtiſiſ- 3

* L. Confert ſuum periculum cũ Phædriæ felicitate.

**Hæc ſimul argéntum répperit, cura ſeſe expedíuit:* dſiſſiu 4

Al.[exoluere].

Ego nullo poſſũ remédio me ſeuóluere ex his turbis, aſdiſiſ- 5

G.[ſim], vt ſit catalecticus vt cæteri. ſtidiiv.

Quin ſi hoc celétur, in metu: ſin pátefit, in probro ſtijdiijp 6
ſiem.

R.[oſtenta], vel [oſtẽ tata], Aaidſſſv: ſi bacchij non admittuntur, mihi monoſyllabum cenſendum, & B *vltima huius verſus, à vocali ſequẽtis elidenda,* aidiſſſ-.

Neque me domum nunc reciperem, ni mihi eſſet aidiſſſo aidiſ 7
ſpes ſoſtẽſa]

Huiuſce habéndæ. ſed vbinam Getam inuenire ſidiiijv 8
poſſum,

Vi rogem quod tempus cõueniéndi patris me cápe- *ſſandbu aſſad 9
re iúbeat? G. *Poteſt [vt] à ſuperiore verſu pẽdere,* iſſaſſap: *vel* iſſadbu, *& eliſo s in [patris],* iſſaddbu.

bus ex fratribus nati eſſent. Apud Hebræos fratres nominabantur, nõ quibus communes eſſent parẽtes, ſed quibus ſtirps ac genus eſſet commune.

Quàm ſc. eſt) V Approbat γνωμὴν, & commendat eum de aduerſæ fortunæ medela. Hæc ſententia politica eſt, commendans cupiditatum qualiumcunque moderationem. Et facit beatum, qui aduerſis remediũ adhibere poſſit, ne ipſis ſuccumbat. Nam quem res nimium delectauere ſecũdæ, Mutatæ quatient. Horat. *Parare animo)* D Venuſtè additum eſt Animo. Ennius in ſexto, Sed quid ego hìc animo lamentor!

Cum res aduerſæ) Cùm deſyderatæ fuerint: id eſt, cùm harũ penutia fuerit. *Quas, cùm a. res ſient, p. med. p.)* B Quidam adnotans verbo Medeor olim vereres dediſſe accuſandi caſũ, citat hunc Terentii locum. Ciceronis ſeculo in vſu frequẽtiore dativus fuit, & nunc etiam dicimus, Huic morbo facilè medebitur mater. Hi- malis præter vnum Cæſarem quis mederi poſſet!

Hic ſtarg.) V Per diſtributionẽ confirmat, quòd ſit compos voti, Quia & pecuniam puel- læ lenoni dandam accepit, & curis omnibus exemptus eſt.

Ego) ἀντιθέσεως opponit & exaggerat ſuũ infortunium, Ipſe ſe ex curis expediit: ego verò me non poſſum euoluere. Auget & per ἀδύνατον.

Quin) ἀντιστάσεως collationis à periculo gemino per dilemma. Siue celetur, ſiue pateſiat factum meum, ero in periculo: Si celabitur, ero in metu perpetuo: ſi pateſiat, ſequetur ignominia. *Si hoc celetur, in metu)* D ἀναπλάσεως quartum. Nam cùm præpoſuiſſet, Si hoc celetur: intulit, Sin patefit. *In probro ſiem)* Apud patrem ſcilicet.

Neque) V Eſt notatio afflicti & abiecti animi. Et Ouid. Sollicitæ mẽtes ſpéque metúque pauent. A cauſa cur petat domum, ex aliqua ſpe obiecta de ducenda. *Ni mihi eſſet ſpes oſtentata)* B Priſcianus citans hunc Terentii locum, dicit ni ſubiunctiuo copulari. *Spes oſtenſa)* L Paulò antè à Geta.

Sed v.) V Quærit Getam quem à conſiliis habet. Cauſa, vt conſulat de occaſione adeundi patrẽ captanda. In qua phraſi eſt Helleniſmus, καιρὸν λαβεῖν.

ACT. V. SCEN. V.

A P. G. V Phormio prodit & iactitat quæ per fallacias confecerit P in extorquendo à ſenibus argento. P annumeratam eſſe lenoni pecuniam narrat, & quaſi re bene geſta, nunc ſe curaturum cuticulam dicit. P ſéque egregiè poraturum pollicetur. V Nam conuiuia mera crepat, quibus vt in otio ſe dedere poſſit, dicit ſe abitionem Sunium ficturum P ad mercatum, ne ipſum ſenes ſycophantam & liguritorem exiſtiment. L deinde Phædriæ cauſam viciſſim cõmẽdat Antiphoni: V & eſt quædam præparatio κατασκευῆς ante futurum cõgreſſum perſonarum. *Theſis.* 1 Serui infideles ſuis technis gaudent. 2 Serui dominorum incommodo cuncta abliguriũt. B Iactantis ſe de re, quæ feliciter ſucceſſit, mores hæc ſcena exprimit. Quod non faciendum iubet Plato: ſed tum maximè ſubmiſſè agendum eſſe, ne animi efferan tur. Cicero Tuſcul. Iactatio eſt voluptas geſtibus ſe efferens inſolentiùs.

Verſ. gen. Iambici octonarij ſiue quadrati, hoc eſt, tetrametri acatalectici.

PHORMIC. ANTIPHO.

I ſſſiſſdp ARGÉNTVM *accépi: trádidi lenóni: ſabdúxi mulierem:* R. *Al.[adduxi].* Collocatur pecunia extorta ſenibus, quæ repetita poſteà miras Tragœdias excitabit.

2 ſdẽiaſſi ſidi *Curáui, própria ẽa Phædria vt ſpotĩrẽtur: nam ẽmiſſa eſt manu.* G.[poteretur:] ¹ L. Paraſiticum ſtudium.

3 ſiſiadſp **Nunc vna res reſtat mihi, quæ étiam conficiũnda, ótium*

4 disbdiſi *A ſénibus ad potándum vt hábeam: nam áliquot hos ſumam dies.* R.[mihi etiã reſtat, quæ eſt], ſibſſdipvbi[ſetiam [proſachuc] poſitum.

5 ſiaſſſp A. *Sed Phórmio eſt. quid ais?* P. *quid!* A. * *quídnam nunc ſactũrus Phædria?* *De fratre inquirit.

6 ſjiiaſip *Quo pacto ſatisfactẽtem amõris ait ſe velle ſúmere?* L. *Parteis t. aſſ.* id eſt, te imitaturus: trãſlatum à ſcenicis actionibus.

7 ſſaſiſiap iſſ P. *Viciſſim parteis tũas actũrus eſt.* A. *quas?* P. *vt fúgitet patrem.* D. *Suam*, Parte iterum ſubaudiamus & eſt ζεῦγμα à ſuperiore.

8 ſiſbſſli ſſ *Te ſuam rogábit rurſum vt ſágeres, cáuſſam vt [pro ſe díceres:* *Al.[ſageres cauſſam, vt], ² ſed melius reſẽ res [cauſſã] ad ſequentia.*

9 ſſijabſp *Nam potatũrus eſt apud me: ego me ire ſénibus Súnium* V. *Sunium*, eſt promõtoriumvrbis Atticæ & emporium celebertimũ. Strabo in vi. Solin. iiii.

10 ſſſiſſip *Dicam ad mercátum, ancíllulam emptum, quam dudum dixit Geta:* L. *Conficere*, conſumere.

11 ſdſiſſp *Ne, cùm hìc non vídeant me, conficere credant argéntum ſuum.*

12 ſiidẽadſi iidid **Sed óſtium concrépuit abs te.* A. *vidẽ quis egredíâtur.* P. *Geta eſt.* * V. παρακουσὸν ad proximã ſcenam.

1 *Argentum)* V Iactatoria eſt breuiſſima cum enumeratione quatuor rerum quas effecerit. Celeritati rei ſeruit plurimum ἀσύνδετον.

2 *Propria ea Ph.)* D Virgilius, Connubio iungam ſtabili, propriámque dicabo. *Nam)* V Ratio, quaſi eam liberam fecerit, hoc enim eſt manumittere, vel ex lenonis manu emiſerit. Quæ autem fuerit manumittendi ratio & ritus, Iureconſultorum libri docent. *E. miſſa eſt manu)* B A ſeruitute liberata eſt. Plautus, Non erit tam auarus quin re gratis emittat manu. Terẽtius in Adelphis ſine ablatiuo Manu dixit. Haud dubium eſt quin emitti æquum ſiet.

3 *Nunc)* V Egregia & ſeruo digna deliberario eſt, vt iterum fallat ſenes. Ita ſui ſimilis velut Gnatho ſemper cupit eſſe.

4 *Ad pot.)* Potationes facit fructum laborum, & præmium fallaciarum. Hoc enim genus hominum, vt ventrem expleat, nihil non agit. Quærit & ótium, ne ſenes repetendo pecuniam ei negotium faciant.

5 *Quánam)* Collocutio eſt inter hos de mutua opera collocanda.

7 *Viciſſim p.t.aſſ.eſt)* D Secundum illud quod dictum eſt, Tradunt operas mutuas.

8 *Potaturus eſt ap me)* B Priſcianus de ſupinis primæ coniugationis loquens, Potum quoque inquit, pro Potarum: Virgilius, Et potum pactas age Tityre. Terentius autem in Phormione perfectè protulit. Nam poraturus apud me eſt. *Ego me)* V Aperit ei aliam fallaciam, qua ſenes velit circumuenire. *Sunium)* B Promontorium eſt & oppidum Atticæ regionis, cuius in Eunucho etiam meminit, Rus Sunij & quod habeam, & quàm longè à mari.

10 *Mercatum)* V Mercatus & locum & tempus ſignificat, authore Donato in Adelphis. *Ancillulam)* Verisimilem facit abitionem duabus cauſis. Prior eſt, vt ancillulam emat: Poſterior, vt frugalis eſſe videatur, qui eſt maximè prodigus.

ARG.[P] In sequenti scena miro ornatu vehemens trium personarum gaudium exprimit Poëta. Nam Geta mirandum in modum lætabundus Antiphoni præsente Phormione [V] & nuntiat, & narrat, & gratulatur [P] Phanium inuentam esse patrui sui Chremetis filiam. Quod profectò tum Geta, tum Antipho ipse summæ felicitatis loco ducendum autumant. Cui Phormio mirificè congratulatur. [V] Est ergo ἐκφραστικὴ & εὐχαριστικὴ cum δικαίως Comica, quomodo hoc ipse resciuerit in statu coniecturali. [L] atque hic absoluitur catastrophe Antiphonis. [V] *Thesis.* 1 Serui adulatores gratulantur dominis fortunatos successus rerum. 2 Serui sunt exploratores & secretorum rimatores. 3 In rebus prosperis lætamur. [P] Attende quàm graphicè hîc Getam, & blandissimum adulatorem, & versutissimum auscultatorem explorantem, & secreta clandestinè rimantem, [M] atque gaudentis immodicè & exultantis præ lætitia insuperabili gestum [P] artifex Poëta expressissimè depingit. [M] Et rectè quidem elatum depingit ex gaudio. Nam Cicerone teste quarto Tusculanarum, Lætitia est opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. Idem ibidem, Cùm ita mouemur, vt in bono simus aliquo, dupliciter id contingit. Nam cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur. Cùm autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitia gestiens vel nimia dici potest. Quam ita diffiniunt, sine ratione elationem animi. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici:*

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

[L] Exultatio Getæ vim exordii habet ad futurã lætitiam. [D] *Fortuna*, dicta est incerta res, *fors fortuna*, euentus fortunæ bonus. [L] *Onerastis* & *exonerastis*, iucundum antitheton ex contrariis.

* O FORTVNA, *ô fors fortúna, quãtis commoditátibus,*
Quàm súbitò hero méo Antiphóni ope vestra hunc onerâstis diem!
A. *Quídnam hic sibi volt!* G. *nósque amícos eius' exonerâstis metu!*

1 *O fortuna*) [V] Ordítur ab exclamatione gestiens lætitia. Et fortunam per prosopopœiam vt deam alloquitur. ei hunc euentum ferens acceptum. Fortuna autem est incertus rei exitus. Sed fors fortuna prosperum rerum successum notat. Quàm autem fortuna sit rerum omnium regina & domina, quàm item inconstans sit, in superioribus Comœdiis sæpe est dictum & explicatum. Plura tamen habet Plinius ad Vespasianum, Crinitus, & Lilius in Synagmate de fortuna. Verè Meinandet, Τύχη δὲ πάντα ἐστὶ τῷ βίῳ μικρὰ τύχη. Prædicat autem beneficia, quæ herus à fortuna acceperit. Totúmque exordium ad attentionem facit, continétque rei oblatæ exaggerationem. *Fors fortuna*) [D] Aliud Fortuna est aliud Fors fortuna, nam Fors fortuna, est cuius diem festum colunt, qui sine arte aliqua vsuunt, huius ædes trans Tyberim est, [E] A veteribus dea credita est Fortuna. Hinc Iuuenalis, Te facimus Fortuna deam, cælóque locamus. *Fors fortuna*) Priscianus, Diptota sunt, inquit, quæ duos diuersos casus habent tantúm: vt, Verũa, Verubus: nam Verum in vsu non inuenimus. & Fors Forte. *Fors fortuna*) [M] Id est, bona fortuna, qua adiectione teste Pompeio ex incerta certam reddebant.

2 *Hinc onerastis d.*) [E] Erasmus in commentario de copia verborum, sic habet, Verbis eloqui nequeam, quantis gaudiis me tua onerarit epistola. Cur autẽ sic verear loqui, cùm Terentius dixerit, Multis commoditatibus oneratum diem! Antitheton est, contraria contrariis opposuit, Onerastis & Exonerastis.

3 *Nósque*) [V] Pulchra est ἀντίθεσις cum agnominatione, Onerastis diem commodis, nos exonerastis metu.

4 *Sed ego nunc*) Se excitat, vt properet rem nouam hero nuntiare. Festinatia significatur gestu & habitu. Non vult induere, sed tantùm ab humeris suspendere, vt ad currendum sit expeditior.

5 *Tuo odio*) Vt deferam susceptum cursum. Antiquis Odium significabat tædium & molestiam. Vnde & hodie pro improba sedulitate vsurpatur.

10 *G. Vapulabis. A. id t. q. i. f. n. r. v. G. Famil. op. esse h. q. m. m.*) [CO] Scenam hanc Trochaicis constare catalecticis versus metientibus clarum est. Quare cùm prior ille versus neque Trochaicus esset eius mensuræ, quam Terentiani versus nunquam excedunt, hoc est, cum neque Octon. esset Catalecticus, neque Hypercatalecticus, incidit animo suspicio, loco aliquid esse additum, vel certè detractũ: quid id esse posset, cum reperire non possem cogitando, in codicem incidi, vix dignum, qui mihi fidem facere deberet, nisi iudicij ratio accessisset. In eo ita scriptum reperi, G. Vapulabis, Curialis vernula est qui me vocat. A. Id tibi quidẽ iam fiet, nisi resistis verbero. G. Familiariorem oportet esse hunc qui minitat malum. Quæ lectio propter multas res mihi probatur: versui enim consulitur, & id quod subiecit, Familiariorem esse oportet, qui minitat malum, explicatur magis: vocare enim potuit quiuis, vernula etiam, minitare malum (vt loci huius verbo vtar, quo vsos antiquos notatum video à Prisciano) nõ nisi qui in eum ius habeat & imperium: vnde in suspicionem venit Geta, herum esse, à quo vocaretur, nõ vernulam. quemadmodum initio putabat, cui verbera etiam minitauerat. Id vnum relinquebatur dubium, quid Curialem vernulam dixisset Poëta, cum Curiales hi dicantur, qui curiæ sint eiusdem, curiámque serui non haberent, neque apud Roma-

4 bdtsabt— *[Sed ego nunc mihi cesso, qui non hûmerum hunc * óneros pállio:*
G. [Sed mihi nunc cesso, qui non humerũ hunc exonero], dsstsbt- Hoc enim [exonero] retulit ad [exoneratus] quod est versu proximo.

5 ddttsdtv ** Atque hóminem própere inuenîre: vt hæc quæ contigerint sciat!*

6 { stasstv / ttsttf A. *Num tu sintélligis [quid' hic narret? P. num tu?*
A. *nihil. P. tantúndem ego.* *Mu. [Intelligi'], stasstv.*

7 sttdstt— *G. Ad lenônem hinc ire pergam: ibi nunc sunt.*
A. *heus Geta. G. * hem tibi?*

8 t-asstv *Num mirum, aut nouũ est [reuocári, cursum [cùm instituéris!* A. *Geta.* *G. Creticus hîc admittendus vel legendum [institeris?] sstdttdtv.*

9 { tesdest— / ttsdf *G. [Pergit hercle: tu nunquam [tuo ódio vinces me.*
A. *non manes?* *Al. [pergit: hercle nunquam tu. D. Potest distingui hi. [Pergit:] & comma ante legi, [hercle tu nunquam odio tuo me vinces].*

10 { tx-bssbst- / tf *G. * Vapulâbis'. A. id tibi quidem iam fiet, nisi resístis, vérbero.* *G. Hic versus vel est hypermeter, vel abijciendum verbum [quidem], quod adiectum videtur. A. Gueanus hunc, quibus sua exsertius, in duos secat, hoc modo. [G. Vapulabis. Curialis vernula est qui me vocat.] ttsttstv [A. Id tibi quidem iam f. n. r. v.] ttsttsbst-. Vernula siue seruuli curiales dici possunt, qui domino seruiunt eiusdem curiæ.*

11 { bttasatv / bttsf *G. Familiariórem opórtet' esse hunc, qui [minitâtur [malum.*

12 { esstdst- / ttttf *Sed' isne est, quem quæro, an non? ipsus' est.* P. *congrédere actûtum.* A. *quid est?*

* L. Vt expeditior sit ad currendum. D. Rectè *Pallio*, quia Palliata fabula est non Togata.

* V. Attentio ex rei nouitate.

* L. Indignantis, nec tamen agnoscentis. [V] & hæc festinatio magis intendit attentionẽ. A consueto contemnit reuocationem.

Mu. [reuocari cursum.]

L. *Odio*, i. odiosa importunitate & molestia.

* V. Minantur inuicem verbera. sed Geta in cursu non agnoscit herum.

D. *Id tibi q.* Id quod sibi dici audiuit, minitatur. Et est conueniens error festinanti.

G. [minitat], bttttsdtv.

Geta maximus assentator. L Aptum principium ad rei denuntiationem lætæ.
D. *Controuersia*, ambiguitate.
* B. Attentū facit. *Al.* [*senecas.*]

G. *[*O mnium, quantum est, qui viuant, hóminum* tlſſ⁓ſtv 13
homo honoratíssime: G. ɑſſtibſſt: *vel* tſſſibɕtv.
Mu [*Omnium,*] ſſſſdaſp:
Nã sine controuérsia à diis sólus dilígere Á ntipho. dtſſſdt- 14
A. *Ita velim: sed quî istuc credam ita esse, mihi di-* bſſtdſtv 15
ci velim.
G. *Satin' est* si te delibûtũ gaúdio reddo?* A. *sénicas.*] aſſſtſt- 16
P. *Quin tu hinc pollicitatiónes aufer: & quod fers,* ſdtſſſt- 17
cedó. G. *oh,*
Tu quoque hîc áderas Phórmio! P. *áderam: sed ces-* tdſbſſtv 18
sas! G. *áccipe: hem,*
Vt modò argéntum sibi dédimus apud fórum, rectà tſd⁓tſtv 19
domum
Sumus profécti: intéreà mittit herus me ad vxô- ɕɑſadtſtv 20
ɕb
rem tuam.
A. *Quámobrem?* G. *omitto próloqui: nam nihil ad* bttſbſt- 21
hanc rem est Á ntipho.

Mu. [*dedimus tibi*]. tſddſtv.
Narratio planè Comica exponés Catastrophen.

Nos, neque apud Græcos. Ea de re duæ animo erat & Dauorum, & Getarum, & lingua eadem, quemadmodum post paulò scribit idem Strabo, proinde gens eadem, sed in populos varios diuisa: neque protinus eiusdē populi dici debent, qui eiusdē gētis sunt, & nationis.

Omnium) V En tibi insignem adulatorem. Propositio est per comparationem plenis buccis proferenda. Exaggerat autem per macrologiam Honoratissimus & fortunatissimus es. 13

Nam) Amplificatà deorum dilectione & numero. Tu solus à diis diligeris. 14

Satin' est) Magis facit προσεκτικὸν mora & promissione. Delibutum quasi vnctum gaudio. Metaphora ab his, qui baliamo inunguntur, vt ad officia obeunda alacriores reddantur. Ducitur ab inusitato verbo Delibuo, quod est inungo. *De libutum*) M Perfusum, tinctum, & plenum. L imbutum: Ad animum transtulit, quod est corporis. Nam Delibutus, vnctus dicitur. 16

Vt modò arg.) Vide narrationem cœptam vnde opus est. *Vt modò*) V Narratio comprobans felicitatem, exponens rem ipsam. Ponitur autem consultò, vt κατασκοφὴς huius negotij manifesta sit ostensio. 19

Mittit h. me ad vx. t.) D Conuersus ad Antiphonem hoc dicit. *Ad vxorem tuam*) V Phanium, vt nuntiem Nausistratam venturam ad ipsam esse. 20

Omitto) Reiectio causæ aduentus. Non vult à narrationis scopo recedere & ἀκροάσει afferre, ne sit prolixior quàm deceat. 21

22 ɑtſbaſtv *Vbi in gynæceum ire occípio,* puer ad me accúrrit*
Mida:
G. [*vbi*] *prima potest a superiore versu pendere*, tralto: *vel hic versus iambicus acatalecticus censeri*, iijabſſp.
23 ſſtdſdt- *Ponè appréhéndit pállio: resupînat. respício. rogo*
24 abdtaatv *Quámobrem retineat me. ait esse vétitum intrò*
ad heram accédere.
25 tbſſaſtv **Sóphrona modò fratrem huc, inquit, sénis introdûxit Chremem.*
26 ɕɑſſſdſt- *E úmque nunc esse intus cum illis: hoc vbi ego audíui,* ad fores*
ɕt
27 ſtdɑſſt- *Suspénso gradu plácidè ire perréxi. accéssi. ástiti.*
28 aſſtaſtv *A nimam compréssi. aurem admóui. ita ánimum*
cœpi atténdere,
29 tſſſdſtv *Hoc modo sermônem captans.* A.* *euge Geta.* G. *hîc*
pulchérrimum
30 bſbſſſt- *Fácinus audíui: itaque penè hercle exclamáui gaúdio.*
31 ſtttſdtv P. *Quod?* G. *quódnam arbitrâre?* A. *néscio.* G. *atqui*
mirificíssimum:
32 aaaſſſtv **Pátruus tuus* [*est pater inuêntus*] *Phánio vxóri*
tuæ. A. *hem,*
33 [aſſɕſſtv *Quid ais!* G. *cum* [*eius*] *consuêuit olim matre in Le-*
aſtſ
mno clánculum. *Mu.* [*ein'*]. A *sed non senatur versus.* *est*]. A *quod versus repugnat.*

L. *Gynæceum*, pars ædium in qua solæ mulieres diuersantur, strauué izmer.
* V. Impeditione ingrederetur cum ἀκατασκεύῳ. Est & ἀκαιρότερον.
* V. A causa, ob ingressum Sophronæ cum Chremete.
* V. Elegans ὑποκόρισμα serui auscultatoris & proditoris, mirificè & magna energia verborum, imaginem clàm auscultantiū, exprimens.
* V. Gaudentis est. itaque cum gestu pronuntiandum. Animus præsagit ei aliquid boni.
* Catastrophe peticulorum Antiphonis. V Hîc est narrationis scopus atque adeò totius scenæ: cui reliqua omnia seruiunt.
Mu. [*pater inuentus est*]. A *quod versus repugnat.*
Consuesuit honestè dixit.

22 *Vbi in*) Narrauit occasionem adeundi, quia missus ad eam. Addit nunc locum & modum rei nouæ auditæ. *Gynæceum*) M Est secretum mulierum, in quod conclaue non datur viris ingressus: tractant illic muliebria fœminæ. Gyna mulierē significat, gynæceum conclaue mulierc ularum.

27 *Susperso*) V Hæc omnia & ad celandum præsentiam & ad auditionem faciliorem faciunt, Consulatur Arist. sectione vndecima problema. 41. cur retinentes spiritum melius audiamus.

29 *Pulcherrimum*) Auget à re ipsa & difficultate continendi sui. *Pulcherrimum Facinus aud.*) D Huiusmodi locos poëtæ actoribus indulgent: quòd in his actoris est commendatio.

32 *Atqui mirificissimum*) E Laurentius libro primo, Magnificus, honorificus, munificus non ex se gignunt comparatiuos, superlatiuósque, sed ex aliis, quæ in vsu non sunt, ac ne possunt quidem esse, Magnificens, honorificens, munificens. non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior, sed magnificentior, honorificentior, munificentior, & in superlatiuo magnificentissimus, honorificentissimus, &c. Mirificus tamen mirificissimus facit.

Patruus tuus) L Propositio, quæ est summa narrationis. Cætera adduntur confirmandi causa. *Patruus t. est p. in. Ph. vx. t.*) D Vt Salustius in primo, Liberis eius auunculus erat.

Cum eius) V Confirmat de clandestino concubitu.

v.Eludit à non credibili.
* Studet compendio.
Aliàs[sese] ,satisfit.

P.* *Somnium: ſutíne hæc ignorâret sŭum patrem!* G.* *áliquid crédito* Mu.[vtin'],tassaat-vel tassat- dfffeat- dfffit 34

Phórmio esse cauſſæ: ſed me censén' potuísse ómnia tffsatu 35

Intelégere extra óſtium, intus quæ inter ſe ipſi fatfft- 36
égerint!

*L.A teſtimonio. [Dabo.]id eſt,dicã.

P.* *Atque hercle ego quoque illã audíui fábulam,* fbffdt- 37
G. *immo étiam dabo*

*L.A ſigno.

Quò magis credas, pátruus intéreà inde huc egré- fbdfdt- 38
ditur fóras:

Haud multò pòſt cum patre idem récipit ſe intrò ffffaft- 39
dénuó:

40

*L.Aliud ſignum. v Concludit alia *coniectura. Quòd ad vocandum Antiphonem ſit miſſus.

Ait vtérque tibi poteſtátem eius habéndæ ſe dare: bdtfdffu 41

Dénique ego ſum miſſus, te vt requirerem, atque taffffu
addúcerem. A. *hem,* *Alij reijciunt[hem]ad ſequentem verſum.* G *ſed ad hanc pertinet.*

Fecere, pro faciã, eleganter.

Quin ergo? rape me: ſquid ceſſas! G. *fécero.* A. *ô mi* fbffft- 42
Phórmio Mu.[ceſſas?] A *ſed verſus claudicat.*

Mu.[& gaudeo.]

Valè. P. *vale Antipho: bene, ita me dii ament, fa-* ffttaaft- 43
ctum: ſgaúdeo.

34 *Aliquid*) Aſſeueratio eſt, cum impoſſibili, non potuit extra oſtium omnia audire.
37 *Atque hercle*) A rumore Phormio probat, fuit enim rumor ſparſus de amore Chremetis. *Atque h.ego q.ill.aud.f.*) D Plautus in Milite glorioſo, Nam hoc cognomentum Poëtæ eſſe auditui barbaro. *Immo*) v A firmiori coniectura tanquam ἀναισθήτῳ. Ex ingreſſu & ſermone ſenum.

ACT. V. SCEN. VII.

ARG. Argumentum huius ſcenæ, annexum eſt ſuperiori: quòd hæc diſiunctim non legatur nonnullis, imò Riuius arbitratur illud *gaudeo* in fine ſcenæ proximæ, referendum ad principium huius ſequentis: vt ſit hæc ſententia: Gaudeo tantam felicitatem de improuiſo eſſe his datam. v Admiratur autem hìc Phormio ſubitaneam fortunam. L & nactus occaſionem ex iuuenta Phanio, mutat conſilium ludendi ſenes, & ad eam rem ſe comparat. v E'rit que præparatio ad futuras turbas. Eſt εὐμηχανιστικὴ. *Theſes.* 1 Fortunari & improuiſi euentus admirationem pariunt. 2 In hoc toti ſunt ſycophantæ, vt pecuniam vel fraude comparent, vel non reddant. *Verſ.gen. Iambici ſenarij, ſiue trimetri acat.*

PHORMIO.

G. Phormio hoc ſecũ ipſe murmurans ait, quibus oſtendit paraſiticã

TANTAM *fortũnam de improuiſo eſſe his da tam!* ſffſp 1

Summa eludéndi occáſio eſt mihi nunc ſenes, ſffai 2

2 *Tantam*) v Cum admiratione gratulatur vtrique adoleſcenti fortunam proſperam. *Summa*) Propoſitio eſt, Eludendi ſunt ſenes. Ratio ab occaſione inſerta eſt. inopinatam.

5 fidiſp
4 faſiſp / ff
5 iſbſip

Et Phædriæ curam adímere argentáriam,
Ne cuíquam sŭórum æquálium ſupplex ſiet.
Nam idem hoc argéntum' ita vt ſingrâtis eſt da-
tum, G.[datum eſt ingratiis,] iſtiſi, & aduerbium eſt[ingratiis,]
ac ſycophanticam malignitatem, quæ nocere non deſinit vt ſibi proſit. L. *Ingratiis*. inuitè. aduerbialiter.

6 diſſi *His datum erit: hoc quî cogam, re ipſa répperi.*

7 fdfdſp *Nunc geſtus mihi, voltúsque eſt capiùndus nouus.* R. *Priſcianus legit* [*hunc*].*nam datur* & *Hoc angiportum.*

8 iſiſp *Sed hinc concêdam in angipórtum ſhoc ſpróximum:*

9 ſfdſſi *Inde hiſce oſténdam me, vbi erunt egréſſi fóras:*

10 faſſſi *Quò me aſſimulâram ire ad mercâtum, non eo.*

5 *Et Phædriæ*) A neceſſario, Quia Phædriæ eſſe malè abſumptam, per comparationem. adimenda eſt cura de reſtituenda & colligenda pecunia ab amicis. Quia data erat lenoni, ideò neceſſariò ab amicis eſt expetenda. *Curam adim. arg.*) D Variè pro, adimendi occaſio eſt.
4 *Ne cuiquam*) v Ratio ab indecoro & neceſſario, ne cogatur ab æqualibus petere.
5 *Nam idem*) Conceſſione fatetur pecuniam
Nunc) A modo. Vult ſimulare ſe ductum eam ex pacto: & ſi non dederint, pecuniam datam iuſtè conſeruaturum. Inſtruit ſe ad ſequens colloquium.
Sed hinc) Quærit commodum locum vbi ſenes expectet, vt ſit occaſio apta conueniendi, quod fit in ſequenti ſcena.

ACTVS V. SCENA VIII.

ARG. v Nunc ſenes argentum repetunt à Phormione. Phormio recuſat reddere, & ſibi vxorem dari poſtulat, non tamen ex animo: fit concertatio grauis, ſed ridicula. Senes conãtur ipſũm apprehenſum in ius pertrahere, ſed is nouam turbã excitans F totũ Chremetis factũ de altera coniuge Lemni, filiáq; habita aperit, quod Nauſiſtratæ vxori primariæ detegere interminatur, quo medio triginta minas vel inuitis ſenibus retinere conatur, quod Chremes facilè cõceſſit, at Demipho vſque renititur, imò Phormionẽ clamoſum deprehendere ambo & abducere moliuntur. v ſit itaque luſus ſuauis. E'atque in ſtatu iuridiciali, iuréne repetatur pecunia à Phormione. Quæ cõtrouerſia & tractatur hic, & in iudicio veniſſet. L Hæc contentio erit occaſio cataſtrophes Phædriæ. v *Theſes.* 1 Paraſitorũ inſignis eſt audacia atque impudentia. 2 Quod paraſitis ſemel in manus venit, nulla ratione extorquetur. 3 Maritus etiam ob peccatum non ita vxorem timeat, vt ſe virum eſſe obliuiſcatur. 4 Senes etiam pecuniæ ſtudio rixas forenſes non fugiunt. M Hominum improborum & ſceleratorum mores, qui accepta parua occaſione viros optimos & ſibi multum diſſimiles, grauibus conuitijs, iniurijs vexant, vt id extorqueant quo ſuæ voluptati gratificentur, docet hæc ſcena. Xenophon in ſexto Cyropædiæ. Homo autem laudabilis, qui in vita hac probitatem ſectatur, ſic ſe comparare debet, ne hoſtibus aut inuidis vllam occaſionem det cum veritate calumniandi. Et hæc eſt obtrectatio vitium peſſimum & abominabile: quia cùm ex ea re parum ſibi ipſi prodeſſe poteſt, alterius famam nimio plus corrumpit. P Attende Phormionis paraſiti in his duabus ſcenis ſequentibus, imò vſquequaque audacem & expromptam calliditatem, Chremetis coram vxore citra viri decorum formidinem, Demiphonis per totam fabulam nimiam rerum attentione ſollicitudinem.
Verſ.gen. Senarij, vt præcedentes: ſed quadrageſimusquartus videtur hypermeter.

DEMIPHO. PHORMIO, CHREMES.

1 fdſiai
2 ſſſſi

DIIS *magnas mériò grátias hábeo, atque ago:*
Quandò euenêre hæc nobis frater próſperè.

Gratiarum actio de ſecundo rerum euentu.

1 *Diis magnas*) v εὐχαριστικὸν eſt. Propoſitio quod animo ſit.
eſt, Diis gratias ago (quod verbis) & habeo, *Quandò*) Ratio à felici rerum euentu.

D. *Dilapidet*, dispendat.

B. *Mina*, decē aureos coronatos valuit.

*D. Apostiopesis secunda. L Abrupta oratio interpellatione Demiphonis. [illa.] [illa.] Insolentia de fide.

Mu.[*dixit,*]

Mu.[*rumor erit*], sidisti.

D. *Quantùm potest, nunc conueniêndus Phórmio est,* sisasi 3
B. *Prius quàm dilápidet nóstras triginta minas,* {c dssfi 4 {f
Vt auferâmus. P. *Demiphônem, si domi est,* ijsisi 5
Visam, *ut quod.* D. *at nos ad te ibâmus Phórmio.* sisti 6
P. *De eâdem hac foriâsse caussa!* D. *ita hercle.* P. {e sijsij 7 {f
credidi:
Quid ad me ibâtis! ridículum: an[verebâmini,] {issasi 8 {issisi
Ne non id fácerem, quod recepíssem, semel! sdsisp 9
[Heus, heus, quanta mea hac *paupértas est, tamen* sdisisp 10

G. [*Heus, quantacunque hac mea*], si dssp. al. [*Heus heus, quanta hac mea*], A *tum[adhuc ad finem huius versus appomendum,* sisisi. *sequens autem, sic scandetur,* sijisi: *ut in[curauit]& [unũ] nihil elidatur: [mihi] verò monosyllabum censeatur.* Mu. [*Heus, quanta quanta hac mea*], sissp.

Adhuc curáui vnũ hoc quidem, vt mihi esset fides. {issisi 11 {issisi
C. *E[stne ea ita, vt]dixi, liberâlis?* D. *óppido.* dssiij 12
P. *I[taque ad vos vénio nuntiâtum Démipho,* adiisi 13
Parâtum me esse: vbi voltis, vxórem date. isaisp 14
Nam omneis posthábui mihi res, ita vt par fuit, sidasp 15
Postquàm tantopere id vos velle ánimum aduórteram. sdsdsp 16
D. *At hic debortâtus' est me, ne illam tibi darem.* {ijxsdp 17 {ijsi
*Nam qui*ⁿ *ferit rumor[pópuli, inquit, si id féceris!* disisi 18

5 *Quantum*) Ad curam de repetenda pecunia delabitur. Proponitque, Conueniendus est Phormio. Ratio ab vtili & opportuno, Vt dū habet, repetam pecuniam.

6 *Dilapidet*) M Dilapidare est bona & substantiam dilapidare, corrumpere, & nepotum more decoquere.

7 *Demiphonem*) V Ex angiporto ad Demiphonem propero Causam, nempe vt quod promisi effectum reddam, & Phanium recipiam, aduentu Demiphonis intercipit.

8 *Quid ad*) Astutè quærit de causa aduentus, & subridens eam per occupationem subiicit, se seruaturum fidem proponens. *An vt ne daret.*) P Frequenter etiam veteres illi duas negatiuas clausulas simul ponūt, & plerunque cum verbis Vereor, Timeo & Metuo.

9 *Quòd recepissem.*) D Deest Ad me. vt in Heautont. Ad me recipio. Faciet.

10 *Heus*) V Confirmat ex studio retinendæ fidei, etiam in illa tenuitate. Præ se fert personam boni viri, & fidem iactitat falsò.

11 *Adhuc curaui*) D τῷ ἐγχείρημα addidit Adhuc: cum potuisset sine hoc integer sensus esse. *Vt mihi esset fides*) B Quanquam me fortuna pauperem fecit, nunquam tamen perfidus vt essem, facere potuit. Fortuna me pauperem fecit fateor: sed pauperem duntaxat, non etiam perfidum. Sic & apud Maronem Sinon ille, —Nec si miserũ Fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget.

12 *E[stne ea*) L Adhuc loquitur de Phanio Chremes, de qua inter ipsos sermo fuerat, priusquam venirent ad parasitum.

13 *Itaque ad*) V Propositio est. Vxorem da-te. Ratio ab opportune, quia paratus sum. Est autem tota actio figurata, quia vtrinque dolis luditur & iactatur.

15 *Nam omnes*) Ratio à studio parandi se, ab æquo & à senum voluntate. Quia autem nouit sibi eam non datum iri, ideò simulat se ducturum & astutè vrget vt det.

17 *At hic*) Recusat dare causam in fratris ἀντιστροφὴν transferens. Non dabo, quia frater dissuadet.

18 *Nam qui*) A turpi vel rumore malo quis nō sequetur. Repetit autē fratris verba μιμητικῶς.

19 sidisp *Olim cum honéstè pótuit, tum non est datu:*
20 disiap *Nunc víduam extrúdi, turpe est. ferme éadem omnia,*
21 ssisi *Quæ tute dudum coràm me incusáueras.*
22 ijsisi P. *Satin' supérbè illúdius mi!* D. *qui?* P. *rogas!*
23 aijdip *Quia ne álteram quidem illam pótero dúcere:*
24 sidsip *Nam quo redíbo ore adeam, quam contémpserim!*
25 sdisp C.* *Tum autem Antiphōnē vídeo ab sese amittere,*
26 sisdip *Inuîtum eam: inquc.* D. *tum autem vídeo filium*
27 isdisp *Inuîtum sanè mulierem ab se amíttere.*
28 sssisi *Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi*
29 {sssisi {sd *Argéntum iubĕ rursùm rescribi Phórmio.*
30 {disisi P. *Quodne ego perscripsi porrò illis, quibus' débui.*
31 {disia D. *Quid igitur fiet?* P. *si vis mihi vxórem dare,*
32 {bisxsp {bisi *Quam despondísti, ducam: sin est, vt velis*
33 {ssisisi {ixsdsi *Manére illam apud te: dos hic máneat.* Démipho.
34 {ia *Nam non est æquum me propter vos décipi,*
35 {ssisisi {aisdij *Cùm ego vestri honóris caussa repúdium álteri*
36 ijsisp *Remiserim, quæ tantúndem dotis dabat.*

*Hæc Demiphonis clauiculum suggerit Chremeti, vt ei ostendat, se ab iniusto exactore liberari. Rescribi, id est, numerari, reddi, seu per mensæ scripturam dari. Diuisio color.

Mu.[*apud te illam hic dos*], iisisi.
*Ab æquo & honesto.

19 *Olim cùm*) Confirmatio & expositio rationis per collationem temporis & conditionis, & per ἀντίθεσιν. Olim honestè potuit virgo dari. Nunc vidua sine turpitudine inuita non potest eiici.

20 *Fermè*) L Addit vim confirmationis ab ipsius Phormionis sententia.

21 *Quæ tut.*) V Qui me dicebas iniquè agere quòd Phanium ab Antiphone diuerterem. *Quæ tute d. coràm me inc.*) D Noua locutio, Coràm me incusaueras: non, Quæ hîc incusaueras. *Coràm me inc.*) Bellè: vt si quid neget, contra seipsum sentire videatur.

22 *Satin' sup. illúd. mi!*) En datiuum & accusatiuum casum regit illudo.

23 *Quia ne*) V Ab incommodo suo & à turpi, ob amissionem prioris, ad quam sine rubore non possit redire.

25 *Tum autem*) A difficili & iniquo cur non possit dari ex animo Antiphonis, esset iniquū ab ipso inuito vxorem auellere.

29 *Argentum*) V Repetit argentum. *Iube r.*) D Quoniam annumerationem pecuniæ antecedit scriptura: rescribere dicebant pro renumerare. Et sic infert, —Næ ego perscripsi porrò illis quibus debui. Hæc est ergo figura in qua secunda de primis significantiā tumūt. *Iube rescribi.*) Per scripturā, id est, de mensæ scriptura dari, vnde hodie additur chirographis, Domo ex arca sua, vel ex mensæ scriptura. *Rescribi*) L Reddi, numerari, nimirum per scripturam mensariorum aut foeneratorum, penes quos vsuræ gratia primitiæ pecuniæ erāt. Est autem synecdoche, qua verbum rei sequentis ad significandum id, quod præcessit, transfertur. nam præcedit numeratio pecuniæ, deinde scriptura sequitur, cùm id quod numeratū est, in tabulas refertur. *Rescribi*) V Id est, numerari: vel per acceptilationem pro solui. Nam & rescribere est aliquid in tabulas accepti & expensi referre. Iudicat & Seruius in septimo Æneidos Scribere esse dare, Rescribere esse reddere.

30 *Quodne*) Ab impossibili. Quia perscripsit aliis, id est, dedit vel expensum retulit. Totus sermo hic à rationibus fœneratorum sumptus est, vt Budæo alicubi placet. Et perscriptores sunt, qui eiusmodi officio inseruiunt. *Næ ego perscripsi*) D Multis per scripturam reddidi, multis dedi, vt apud Virgilium. Deditur hic subito Troiana per agmina rumor.

31 *Si vis*) V Repetit propositionem, quam diuisione exornat. Duo enim proponit: Aut ducere vxorem vult, aut pecuniam datam retinere.

34 *Nam non*) Confirmat ab iniquo. Iniquum

*L. Imprecatio. R. Al. [hoc malâ] tum. I pron. el dicitur, sed adscripsetur, iiſſai, & [malam rem] ponitur a verbialiter. G. peralog. diſſiſp.

D. *If hinc in malam rem cum iſtac magnificéntia ſiſſai 37
Fugitíue: étiam nunc credis te ignorárier, aaſsſp 38
Aut tua fráctu ádeó! P. irrîtor. D. túne hãc dúceres, dſſsſi 39
Si tibi data eſſet! P. facſpericùlum. D. vt filius {diſsſp / d iſſi 40
Cum illa hábitet apud te: hoc veſtrum conſiliũ fuit. daſſap 41
P. Quæſo quid narras! D. *quin tu mihi argéntum {ſsſsſi / ſſſſ 42
cedó.

G. [Immò] prima à ſuperiore verſu pendet ſi hiſi. C. [Imò] vtraque breui, ăſſſſi

P. Immò vérò, tu vxôrem cedó. D. in ius ámbula. {ăſſſſi / ſ 43
P. Sin ius! Enimuéro ſi porrò eſſe odióſi pérgitis. {ſ ſſſaſp / ſa 44
R. Quidam omittunt [In ius!] C. ſi remaneat, verſus erit hypermeter.

D. Quid fácies? P. egóne! vos me indotátis modò ddiſsſp 45
Patrocinári fortáſſe arbitrámini: iſſſij 46
Etiam dotátis ſóleo. C. quid id noſtra! P. nihil: aſdaſp 47
Apertiùs loquens intercipit. Epitaſis alterius partis in fabula. Hîc quandam noram, cuius vir vxôrem. C. hem. {ſsſsſi / ſſſa 48
D. quid eſt?
P. Lemni hábuit áliam. C. * nullus ſum. P. ex qua dbſſſp 49
filiam
*Chremes terretur.

eſt ipſum decipi. Exponit verò ab honeſto & cur voluerit ducere, an vt eſſet coniunx, an æquo, Vt cùm priorem dimiſerit, nunc dotis verò vt Antiphoni ſeruaret. Eſt à iuſto, Iuſtè loco habeat hanc pecuniam maximè cùm id repeto, quia noluiſti eam vt vxor eſſet ducere in ipſorum gratiam fecerit. *Quaſo*) Cum admiratione eludendo ſol- 42
uit. *Quin*) Vterque ſuum minaciter & cum clamore poſtulat.

47 *Hinc in malam*) Rationibus non poteſt vincere ſenex, curritad cõuitia, A vitiis eius ipſum reſurans. Non mouetur nimium conuitiis Phormio, quia malè ſibi conſcius eſt. *I hinc in m. r.*) B Terentius hoc dixit, quemadmodum Graeci tum φύγε, tum ἔξω κακῶν. Nunc vulgi formo in eiuſmodi mali indignatione ſolet abiegare homines ad Orci ſatellitium. *In malam rem hunc*) Ad coruos abi. Abi in malam rem, in malam crucem, imprecationes ſunt, à quibus abſtinere diſcant iuuenes, nihil enim Chriſtianos decent, quibus à ſpiritu dei per doctorem gentium in epiſtola ad Epheſios dictum eſt, Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Eſtote autem inuicem benigni, miſericordes, donãntes inuicem, ſicut & deus in Chriſto donauit vobis. Et paulò pòſt, Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos, aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas, quæ ad rẽ non pertinet, ſed magis gratiarum actio.

49 *Irritor*) Irritare propriè eſt prouocare. Tractum à canibus qui prouocati irruunt.

50 *Vt filius*) V A cõſilio Phormionis de Phanio abducenda. E ſique in ſtatu coniecturali, *Quaſo*) Cum admiratione eludendo ſol- 42
uit. *Quin*) Vterque ſuum minaciter & cum clamore poſtulat.

In ius) I In iudicium. *In ius ámb.*) D Ad 43
iudicem eamus ſcilicet. nam ius, pro loco eſt. Cicero, Quin te in iure conſpicio.

Enimuero ſi p. eſſe od. p.) Vultu iuuandum 44
eſt, & pronunciatione hoc quod tam minaciter ſuſpenditur. *Enimuero*) Enimuero, principium eſt aliquid per iracundiam dicturi: vt, Hic tum alius ex alia parte, Enimuero hoc ferret, &c. *Odioſi*) B Id eſt, moleſtii. Nam odium, vt dixi, veteres pro moleſtia capiebant. *Quid faciés?*) V Videns eum iuris mentione audita non nihil perterrefieri, ideò acerbè deridẽs quærit quid ſit facturus porrò cum in iudicio cauſa caſurus ſit. *Egone*) A facultate tuendi ſe, Quia patronus dotatis & indotatis adeſſe ſoleo: Ergo & meã cauſam agam. Verùm hîc delabitur aſtutè diffidens cauſæ, ad aliam euadendi viam, Minatur ſe faciaus Chremetis proditurum vxori. Et factum narrat. Quare plurimum pertertefit Chremes, & mauult omneæs ipſi condonare, quàm vt furtiuum concubitum vxor reſciſcat.

Indotatis) D Hoc eſt, vt Phanio. 45
Etiam dotatis ſ.) Vt Nauſiſtratæ. 47
Nullus ſum) Perii, mortuus ſum. V Hyper- 49
bolicæ

*L. Auxeſis hyperbolica deſperantis.
R. vt ludos facit] id eſt, vt illudit, & irridet.

50 bſſip *Suſcêpit: & eam ſclàm éducat.* C. * *ſepúltus ſum.*
G. ſeducit clám.] ſbiſſip. E. dúcere pro educare.
51 dſſsſi P. *Hæc ádeò ego illi iam denærrâbo.* C. *ób ſecro,*
52 dſſdſſp *Ne fácias.* P. *ob túne is eras!* D. *vt ludos facit!*
53 ſſdſſſi C. *Miſſum te fácimus.* P. *fábulæ.* C. *quid vis tibi?*
54 ſdſsſi *Argéntum quod [habes? condonâmus te.]* P. *aúdio.*
R. Al. [habes condonamus te.] ſine diſtinctione.

Inuectiua in ſenes.
55 ſijſai *Quid vos (malùm) ergo me ſic ludificámini,*
56 iſdſſi *Inépti veſtra puerili ſententia!*
57 {dbſſip / ſbijd *Nolo, volo: volo nolo rurſum: cedò, cape.*
58 ſſſ.ij *Quod dictum, indictũ eſt. quod modo erat ratum, irritum eſt.*
D. Malum, aduerbium eſt interpoſitę indignationis. *In inconſtantes. I Mimeſis indignãtis. Nolo, volo: volo nolo r. primò ſingula ſeparatim: deinde ſimul vtraque pronũtianda ſunt.

59 ſſſſi C. * *Quo pacto, aut vnde hæc hic reſcîuit?* D. *néſcio.*
60 aſiiſi *Niſi me dixiſſe némini id certò ſcio.*
61 ddddſſp C. *Monſtri, ita me dii ament, ſimile.* P. * *iniéci ſcrúpulum.* D. *hem,*
*Miratur vnde ſciuerit.

62 dſſſſp * *Hîccine vt à nobis hoc tantum argénti aúferat*
63 iſſibi *Tam apériè irrídens! émori hercle ſátius eſt:*
64 aiſſſi *Animo virili præſentique vt ſis para:*
*L. Hoc ſecum parãſitus: & eſt prouerbiale: nã ſignificat ſollicitudinẽ animo injicere.

65 aiſſſi *Vides tuum peccâtum eſſe elâtum fóras,*
66 iſijſp *Neque iam id celâre poſſe te vxôrem tuam:*
*Stomachosè ad lites cõcitat à neceſſario, ab honeſto, ab vtili.

67 {xdſſſi / f *Nunc quod ipſa ex áliis auditûra ſit Chreme,*
68 ſijidi *Id noſmet indicâre placabílius eſt.*

bolicæ ſunt amplificationes in extrema rerũ deſperatione. Vide quàm vir iſte vxorẽ timeat ob fidem matrimonii violatam.

50 *Sepultus ſum*) D ἀύξησις. nã plus eſt, quàm Nullus ſum.

51 *Hæc adeò e. illi iam d.*) B Interminatur ſe narraturum vxori de altera coniuge, ex qua Chremes in Lemno filiam ſuſceperat. *Ob tũne*) V Iocatur in eum, quaſi ignorarit eũ eſſe.

53 *Quid vn tibi Arg. q. h. c. re*) D Vis iterum ſubaudiendum eſt: vt ſit, Vis argentum quod habes? & eſt ἀναβίβασις inferendum, Condonamus te. Sic eſt illud apud Virgilium. Vultis & his mecum pariter conſidere regnis? Vrbem quam ſtatuo? veſtra eſt. *Condonamus te*) Condono, ablatiuo iunxit: vt in Eunucho, Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur. B Condonamus pro remittimus dixiſſe videtur.

55 *Quid vos*) V Amara μυκτήρων ſenum inconſtantiam taxat. Eſt imago inconſtantium hominum eleganti verborũ ἀναστόμωσις figurata.

56 *Veſtra p. ſ.*) B Quæ ſit puerilis ſententia, Horatius docet in arte, --Iràm, inquit, Colligit, & ponit temerè, & mutatur in horam.

59 *Quo pacto*) V Muſſant inter ſe, admirantes eum reſciuiſſe factum Chremetis.

61 *Monſtri*) Res eſt monſtroſa, id eſſe diuulgatum, quod tam ſtudiosè celauimus. *Iniecî ſcrup.*) Sollicitos reddidi, obieci hoc quod illos mordet, ſollicitos & dubios facit. In Adelphis. --Timet, inieci ſcrupulum homini. *Hem*) Cum indignatione excitat fratrem ad faciendam litem Phormioni. Nolumus ei donare pecuniam. Ratio à quantitate, & ab indigno, Quia etiam deridet nos. Ab impoſſibili, mauult mori quàm hoc remittere.

64 *Animo virili*) L Accingitur ad vim Demiphonis, & Chremẽ hortatur à neceſſario. *Animo*) V Confirmat eum & iubet eſſe animo præſenti. eſtque propoſitio.

65 *vides*) A neceſſario & impoſſibili, Quia quod vulgatum eſt, ipſam fugere non poterit.

Nunc quod) A commodiori & honeſto, Faciet ad eam placandam plus, ſi ex nobis peccatum tantum audiet quàm ex aliis.

* V. Alia ratio, vt facilius Phormionem vlciscantur.

Hæreo, metapho ra ab auibus inuiscatis.

* L. Prouerbialis figura, pro perditæ temeritate & audacia.

D. *Vt*, pro, ne non.

D. *Cum*, pro, quia.

Aggredimini, perstat in metaphora à gladiatoribus sumpta.

* L. Comminatio.

R. [*Alii*] ααααβρ, A *pot est* [*Alii*] *monosyllabum conferri velint* & [*fiat*], dbaaip.

Laurum, id est, purgatum.

* Metaphoræ egregiæ.

Al. [*tibi tã*], dffasfi.

	Tum hunc impurâtum potérimus nostro modo	ffdfsi 69
	Vlcísci. P. *at at, nisi mihi prospício, hæreo:*	fibiai 70
	Hi gladiatório ánimo ad me affectant viam.*	dfbifp 71
	C. *At véreor, vt placári possit.* D. *bono ánimo es:*	difidp 72
	Ego rédigam eos in grátiam, hoc fretus, Chreme,	mfafi 73
	Cum de médio excêsserit, unde hæc suscépta est	{ faffi 74
	tibi. *Al.* [*e*] dfifsi.	{ iaf
	P. *Itáne ágitis mecum? iss fatis astúte aggredímini.*	wfdfdi 75
	Mu. [*mecum agitis*] bdaidi.	
	** Non hercle ex re ístius me instigásti Démipho.*	{ ffeffi 76
		{ ffia
	[Anne, vbi péregre ibi quod libitum fuit feceris,	{ dbaafp 77
		{ dbaaf
	Neque hínus sis vérius fœmina primaria,	{ ifaafi 78
	[Quin tu nouo modo eissácres contumélias:	{ idfi
	G. Crebrius hic admittendus. Mu. [*Nouo modo ei quin*], iadfij.	fiaavi 79
	Vénias nunc précibus lautum peccátum tuum!	adfifp 80
	R. *Al. Nunc mihi precibus*], *vbi festinantis gratia vel* [*mihi*] *insertum sit; sed a versus quo minus sic legi possit repugnat.*	
	Hísce ego dictis illam ita vbi incênsam dabo,*	dfdifi 81

69 *Nostro modo vlciscl*) D Ingenio scilicet.

70 *Sed at at*) V Se quoque vt nihi bene caueat hortatur. Prosopicia, Prospice tibi. Ratio a periculosis, Ne hæreas tanquam auiculæ inuiscatæ, à quibus ducta est metaphora. Alia ratio ab *hærentibus* animo, Me enim forti animo petunt & enectum cupiunt. Sed videtur hæc non seriò loqui.

71 *Hi gladiat.*) D Parato ad periculum: hoc est, ita perdito ac temerario, vt non sibi caueam, dummodo vulnerent. vt Saluit. Auidius alter alterũ sauciare, quàm semet tegere. *Gladiatorio an.*) M Confidenti, obfirmato. B Prouerbii speciem habet, significans ita tendi ad nocendum alteri, vt id cum proprio etiam periculo tenterur, animo pertinaci, paratóque vel perdere, vel perire. Nam gladiatori compósito ad certamen hæc pugnæ propósita sors est, aut occidere si occupauerit, aut occumbere si cessauerit. *Ad me affectant viam*) D Affectant viam plenum: quod nos ἐλλειπτικῶς.

72 *At vereor*) V Expertus est vxoris suæ iram & acerbitatem ob peccata: ideò veretur, ne de tam grandi flagitio sit datura veniam.

73 *Ego*) A suæ operæ promissione, & facilitate reconciliandi ob mortem pellicis, Quia vxores mortua pellice facilius placantur, quàm viua.

74 *De medio excesserit*) D Et ad dictum, & ad rationem dicti, Comicum est.

75 *Aggredimini*) ὑποσιώπησις. Et propriè Aggredi, accedere ad dimicandum est. Bene ergo seruauit translationem à gladiatoribus cœptam.

Non hercle) V Quasi dicat, hoc multum 76 nocebit Chremeti, quòd me ita irritarit, éstque ἀντιπαθητικὸν. *Ex re ístius*) B Ex re tua, è republica, in rem tuam, in rem meam, perinde significat Latinis, ac si diceret, mihi vel tibi vtile est.

Ain' tu? vbi peregrè) D Modò ad Chremem 77 tem cum inuentione conuersus est. *An tu*) V Grauiter minatur Chremeti à modo & verbis, quibus eam velit concitare in ipsum. Amplificat autem factum à libidine eius, à persona & dignitate vxoris, à re ipsa vel contumelia, & à precibus, quibus veniam petens, se velit expurgare. Hæc autem eò minatur, vt senes ab actione abterreat.

Faceres Contumel.) Obseruandum est Ci- 78 ceronis temporibus hanc phrasin minus vsitatam fuisse. Et ipse Cicero in tertia Philippica carpit Antonium, quòd nouo modo sic dixerit. Reperimus tamen Catonem seniorem, & Plautum in Asinaria eandem vsurpasse.

Lautum pecc.) D Vt laues, vt maculam. 80

Incensum) V Hyperbolica est exaggera- 81 tio, & egregiis metaphoris ornata. Vultus concitare in ipsum, vt ne lachrymis quidem largissimè effusis & tanquam guttis è corpore missis (vt Donato videtur) & multis precibus placare eam queat. *Ita incensam dabo*) B Rodolphus Agricola lib. primo Inuentionis Dialectices, capite. xxiii. agens de nomine rei, & triplici eius vsu, Alius præterea est, inquit, huius loci vsus: cùm translato nomine, deinde ducimus ex re non quã hoc in loco, sed quã propriè significat, argumẽtũ. Quale est apud Ouidiũ. Quis enim celauerit ignẽ, Lumine qui semper proditur ipse tuo? Ignẽ pro amore posuit. Deinde Phormio, Hisce ego dictis illã tibi tam incensam dabo, Vt ne restinguas lachrymis si totus extilleueris. Incensam pro irata dixit, deinde reliqua subiecit velut verè ardentem crederet.

82	ffdffp	*Vt ne restíngas, lácrumis si extilláueris,*
83	ifffifi	D. * *Malùm, quod isti dij, deáque omnes duint:*
84	ffaffi	*Tantáne affectum hóminem quenquam esse audácia!*
85	{ fddffp	*Nónne hoc publícitus scelus hinc deportárier*
	{ ffziifi	
86	{ ffd	*In sólas terras?* C. *in id redáctus sum loci,*
	{ diffbi	
87	{ diffid	*[Vt quid agam cum illo, néscio prorsùs.]* D. *ego scio:*
88	fiiffp	*In ius eámus.* P. * *in ius? huc si quid lubet.*
89	dffbfi	D. * *Assequere, ac rétine, dum huc ego seruos éuoco.*
90	{ abaffie	C. *E[e]tenim' sine queo sólus: accúrre huc.]* P. *vna in-*
	{ waiffi	*iúria est*

G. [*sólus neq ueo: accurre.*] iafaffi. Mu. [*sólus' nequeo accurre huc.*] A adffii. vel [*nequeo*] *hic in tribus dy llabo*, adffii. B [*Enim sólus nequeo: accurre huc.*] A *tum in* [*Enim*] *prima ad præcedentem versum pertinet.* iffiifi.

91	fffffi	*Tecú. sb. sloge ágito ergo.* P. *áltera est tecũ Chreme.*
92	iwaffp	D. *Rape hũc.* P. *itáne ágitis? lenímuero voce est opus.*
93	fiiffi	*Nausístrata exi.* C. *os óppprime.* D. *impúrum vide,*

* V. Imprecatio grauis cum admiratione & interrogatione indignationis plena, de tanta hominis audacia atque impudentia.

D. *Publicitus*, i. publica cura atque consilio.

B. *Solas*, i. desertas.

Alii. [*Vt nescia prorsus quid agã cũ illo*], fiiadi.

* D. Apparet parasitum niti ad domum Chremetis: sed nes verò ad forũ conari attrahere.

* Vide turbas.

D. *Iniuria*, id est, actio iniuriarum ex lege.

Al. [*C.*]

82 *Restinguas*) L Epitasis ex metaphora. nam cùm iram significarit, nũc quasi de vero igne loquitur. *Lacrumis si extill.*) D Stillare, est guttas emittere ex corpore: Exrillare, ipsum corpus guttatim finiri. Ergo quasi totum in lachrymas effuerit, & ex toto stillare corpore

85 *Nomen*) V A supplicio quod meruisset tam sceleratus homo, Vt proscriberetur & deportaretur in desertum & solum locum vel insulam, ne illi cum vllo homine conuersandi copia esset.

86 *In sólas terr.*) D Virg. Pastorum & solis exegit montibus æuum. Et Saluit. in primo, Solus viis. *In id*) V Ridicula est ἀπορία Chemetis timidi. Nam timor animũ consiliúque adimit.

87 *Ego*) V Animosior Demipho consilium suggerit, vrget vt in ius vocetur Phormio: μεγαγνωμ: est, inuitus caret pecunia imprudenter elargita.

In ius eamus) D Ad Prætoris sellam. modò 88 enim, locum significat.

Assequere) V Summa hîc est ἐπίτασις & 89 turbæ maximæ. Vi in ius pertrahere volunt. Hæc actione fiunt admodum ridicula. *Assequere*) L Apparet Phormionem niti ad domum Chremetis, vt conueniat Nausistratam. quare dixit, Huc, si quid libet, prouocãs Chremetem, cùm ipse in ius vocaretur.

Etenim sólus) D Etenim, pro At posuit: vt 90 turbarũ ollẽderet. Sic alibi. Etenim non finã. *Enim sólus nequeo*) B Enim pro, At vetus est, & præponitur. Terentius, Enim solus nequeo. Quidam legunt etenim. *Vna in.*) V Minatur illis actionem iniuriarum.

Lege ag. ergo) D Lege agito dicebatur ei, 91 cuius intentio contemptibilis aduersario videbatur. Plaut. in Aul. Lege agito mecum, modo lestus ne sis, & cœnã coque. *Altera*) Quam feciſti dotatæ vxori.

Itáne) V Dum vim patitur, aliud remedium quærit, vxorem euocando cui narret 92 peccatum mariti. Estque ad proximas rixas præparatio.

Os opprime) B Os opprimere significat 93 obturare & occludere os, nec finere loqui.

Mu.[nè], adflsp. R.[D. Vel oculũ excludè. P. est, vel [P. vel oculum excludet est,] &c. i. etiam si oculum mihi excluserit: est tamẽ vbi vos elciscar.

Quantùm valet. P. *Nausistrata, inquam.* C. *non* ſſſſſ 94
taces!
P. *Táceam!* C. *[nisi]séquitur, pugnos in ventrem in-* ==flsp 95
gere.
[P. Vel óculum excúlpe. est,] vbi vos [vlciscar, lo- bſdflsp 96
cus.] Bembus. [vlciscar probè.] bſdflſi.

94 *Quantùm valet*) VVel clamando, vt sit ἐπὶ ἐγκλήσει, vel etiam robore reluctando.

95 *Pugnos in vent. ing.*) D Vrbanè in ventrẽ, quasi parasito. An ventrem, totum parasitum dicit? vt Lucil. in secundo, Viuite lurcones, comedones, viuite ventres. An simpliciter, quia qui resistit, ne sequatur trahentem collo obtorto, repandum se facit, & ventrem proiicit. cùm autem in ventre feritur: curuatur, & sequitur. B Erasmus. Pugnos, inquit, plagas ipsas vocat. Ventres autem dicebantur homines edaces, ventri atque abdomini seruiẽtes. V Pugnos impingito. Græcis esset πρὸς ἐγκοιλιον. Vocat & vrbanè Ventrem, quod Donatus de toto parasito dictũ putat. Est enim Parasitus γάστρων, edax, venter, & abdomini seruiens. Vnde & prouerbium extat, Ventres.

Vel oc. exc.) B Vel pro Etiam posuit: vt in Eunucho, -- Vel rex semper maximas Mihi gratias agebat. *Oculum excludi*] V similis est Plautini oculi in Pseudulo. Oculũ excludito, Idem exculare dicit Græcè, vt apud Aristophanem ἐξοφθαλμίσαι. 96

ACTVS V. SCEN. IX.

ARG. D Hîc (velut controuersia est: in qua reus sit maritus malæ tractationis: & est status qualitatis venialis. E Chremes adulterij reus, Nausistratæ vxori à Phormione V proditus, ab ea pessimè audit: quæ concitatius in eum inuehitur, B eúmque grauiter obiurgat. vnde Phormio magnopere exultat, tam egregiam se nactum esse de senibus vltionem. Tum deinde Demipho pro Chremete & intercedit & precatur obnixè, vt vxor ipsi crimen condonet. Tum comperto Phædriæ amore V ita hæ turbæ consilescunt, vt & Phædriæ ignoscatur. B atque ipse contentionis parentum suorum sedandæ arbiter constituatur. B ea enim neque se ignoscere dicit, neque promittere quicquam, sed filij iudicio permittere omnia. V Estque hîc omnium periculorum catastrophe. B Postremò quò singula in calce iucundiùs claudantur, parasitus Phormio suopte ingenio ad cœnam se quoque vocaturam esse Nausistratam animaduertit. Attende autem hic à Poëta habitum, gestum, vultũ, & affectum personarum mirificè expressum & obseruatum. V *Theses.* 1 Malè sibi conscij tanquam peccatores obstupescunt. Et hîc dictum est Iurisconsultorum, Tacet, consentire videtur. Agitur enim adulterij Chremes reus à Phormione. Est igitur huius oratio ἐνθυμηματικὴ. 2 Magna sit controuersia inter vxorem honestam & maritum mœchum. Est enim coniugium dispar, & infidele. 3 Vinum nihil moderabile suadet. Est enim Pythagoræ ebrietas μανίας μέτρι. & huc quadrat illud Platonis, quo & senem & inebriatũ bis puerum fieri alleruit. 4 Amor meretricius est fundi calamitas, ἀκροθιγία. 5 Senilis vxor impuro marito est contemptissima. 6 Factum nequit fieri infectum. 7 Verè resipiscenti venia danda est. M Raram inter coniugatos pacem & concordiam, sed perpetuas lites & iurgia nimis quàm sæpe esse docetur hac scena. Nam vt inquit Iuuenalis, Semper habet lites alternáque iurgia lectus, In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo. Et Ouidius, Dos est vxoria lites. Sextius dicere solebat testante Seneca, Qui non litigat, cœlebs est. Hæc in Xantippe Socrates prudentissimus expertus est: & docuit fieri non posse, quin vxores cum maritis litigent.

Versuum genera. Vnus & viginti primi senarij, vt præcedentes. Reliqui trochaici tetrametri catalectici, excepto vltimo dimetro iambico acatalectico: & fortassè tricesimosexto, quia si vulgata lectio retineatur) erit iambicus tetrameter acatalecticus.

NAVSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

1 {ſſſſſſi / ſſſ} *QVIS [nóminat me?* C. *hem.* N. *quid'istuc turbæ est óbsecro* Mu. [Quii]. — Audiens clamorẽ Phormionis vocẽ hæc dicit.

2 {xſdſij / ſſſad} *Mi vir?* P. *hem, quid nunc [obticuísti?]* N. *quis hìc homo est?* Mu. Al. [obstupuisti?]

3 dſddſp *Non mihi respóndes?* P. *[hícine vt tibi respóndeat,]* Mu. [hiccine vt respondeat?] dſſſp.

4 {dſuſſſp / dſd} *Qui hercle vbi sit, nescit!* C. *caue [ísti quicquam créduis:]* R. [Creduis] prò credas. aliàs [credas.] sed versus non cõstat. G [quic quam ísti creduis.] dſdſſſp. Mu [creduas.]

5 {ſſſſſi / a} P. *Abì: tange:* **si non totus friget, me sénica.]* — *Phýsicè. Verg. Gelidúque coit formidine sanguis. L. Friget, metu licet & pauore. Al. [eneca.] Vide timorẽ Chremetis.

6 {aiuſſſi / aiſſ} C. *Nihil est.* N. *quid ergò est? quid' istic narrat?* P. *iam scies:*

7 ſſſbij *Aiscúlta.* C. *pergin' crédere!* N. *quid ego óbsecro*

8 {ſſſſſp / ſſſ} *Huic credam, qui nihil dixit!* P. *delîrat miser*

9 ijdſſi *Timôre.* N. *non pol témerè est, quòd tu tam times.*

10 ==aſſai C. *[Egóne? timeo!* P. **rectè sanè, quandò nihil times,* — Gl. Al. [Egón'] casſai. Mu [Ego] bassai. *Ironicòs stomachosé.

5 *Quis me n.*) VOccasio est colloquii & cõgressus in exordio. Vocabatur enim à Phormione nominatim, & hîc trepidãtis & metuẽtis propter malam conscientiam sex signa coniecturalia, atque notationes adsuntque rum prima est, cùm perturbatus hem dicit. Vox enim est obstupescentis. Itaque præsentem vxor viderat turbam admirans. Altera est, taciturnitas ex conscientia perturbatissima nata, ceu stuporis causa. Tertia, mentis est & animi cõfusio tanta, vt locum, quo sit, nesciat ipse, propter cordis contristationem & debilitatem. Quarta est, ex totius corporis frigore. Metu enim malæ conscientiæ horrescunt: Virgilius, -- Mihi frigidus horror Membra quatit, &c. Pili quoque inhorrent, cùm ex frigore meatus cordis & caloris com primuntur. Quinta est delirium. Siquidem in corpore metus gignit linguæ titubationem & hæsitantiam ignauiam propter sanguinis maximè inopiam, in facie pallorem. Calor enim ad inferiora concessit, atque sic metus crescit. Qua de causa sit, vt aluus trepidantibus ferè soluatur: & ab Homero verè dictum fuisse de ignauo, Cor huius ad calcaneum decidisse. Verùm in animo opera metus, sunt cogitationum & consiliorũ perturbatio & confusio in tanta animi angustia & cordis magna compressione. Sexta est, stupor & linguæ hæsitantia, cui particula At magnopere inseruit. Huc afferendæ sunt sententiæ Græcorum de mala conscientia, eiusdémque effectis. Nam Pythagoræ vel audacissimus, sed malè cõscius est timidissimus, ὁ συνειδὼς αὑτῷ τι κακὸν ἥκιστα θαρραλέος, ἐμπίπτοντες αὐτὸν δειλότατον εἶναι ποιεῖ. Veluti si quis furto deprehensus fuerit, mox obstupescit vel eloquentissimus, de quo sic Euripides: κλέπτων δ' ὅταν τὸν ἐμφανῆ ἔφευρεθῇ, σιγᾷ λέγειν πρὸς καιρὸν ἡδονὴ σίμα. Rectè igitur rectam conscientiã Bias pronuntiauit esse βέβαιον ἄφοβον: sicut Periander ἐλευθερίαν, cùm ab omnibus curis & animi angustia liber sit. Quare Socrati viuere tranquillimè videntur οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς ἄτοπον συνειδότες, cùm nullius absurditatis sibi sunt conscii. Est enim facinorosa conscientia velut vlcus in corpore, cùm pœnitentiam in anima perpetuò lancinantem & peruellentem relinquat. Latinorum quoque sunt grauissimæ sententiæ in literis tã sacris quàm prophanis, quæ tanquam notissimæ hoc loci relinquendæ sunt. Porrò dici nequit, quanta astutia subinde magis atque magis fenẽ malè sibi conscium parásitus exagitet.

Delirat miser Timore) D Grauiter vtrunque: & Delirat, & Timore. nam deliratio, senectuti conuenit: timor, conscientiæ.

Rectè sanè) VEst ironica ἀνάκλασις, & causam naturalem habet ex ipso affectu. Quod

Et hoc nihil eſt, quod ego dico: tu narra. D. *ſcelus,* ſiabxſpi iaai 11
Tibi narret! P.* *eho tu, factum eſt abs te ſédulò* abſſſi 12
Pro fratre: N. *mi vir non mihi narras!* C. *at.* N. fiſaſp 13
quid at?
C. *Non opus eſt dicto.* P. *tibi quidem: at ſcito huic* dſdiſi 14
opus eſt.
In Lemno. C.* *hem, quid ais!* D. *non taces!* P. *clam* rdſiſi 15
te. C. *hei mihi.*
P. *Vxórem duxit.* N. *mi homo, diy mélius duint.* ſſdiai 16
P. *Sic factum eſt.* N. *péry míſera.* P. *& inde filiam* ſddtip 17
Suſcépit iam vnã, dum tu dormis. C.* *quid ágimus!* ſſiſdp 18
N.* *Prò diy immortáles, fácinus indignum, & malũ.* ſſdiſp 19
P.* *Hoc actum eſt.* N. *an quicquam hódie eſt fa-* ſſdſſp 20
ctum indigniús!
Qui mihi, vbi ad vxóres ventũ eſt, tũ ſiunt ſenes. dſſſii 21
Démipho te appéllo: nã me cum hoc [*ipſo*] *diſtæ det* diſſſſt– 22
loqui:

Hæccine ſerãt itiónes crebræ, & manſiónes diútinæ ddſſſſb– 23
Lemni! hæccine erat, quæ noſtros fructus ſminuê- ſaſſdſt– 24
bat ſvilitas!

Scelus) Frater indecorum eſſe cenſet, vt quis ſui ſceleris narrator eſſet, ſed mox ſcomma huic non ſine eclipſi regeritur.

24 *Tibi q.)* Conceſſione diluit, Tibi nimirum flagitioſo opus non eſt.

25 *In L.)* ὑποβάλλουσι. Locus eſt, In Lemno. Modus eſt, cùm ait, Clam te vxorẽ duxit. Factum, Ex ea ſuſtulit vnicam filiam. Occaſio eſt. Dum dormit, id eſt, ſecura eſt. Hæc autẽ interrumpitur nunc per Chremetem, cùm ſtupidus occlamat, Hem quid ais? nunc per Demiphonem comminantem, Non taces? nunc per votum Nauſiſtratæ, & eius σχετλιασμόν.

26 *Mi homo, d m.)* [D] Quærit Probus, an matrona tam familiariter Mi homo rectè dicat alieno: ſed fruſtra. nam fœminarum oratio, etſi non blanditur, blanda eſt.

28 *Quid agimus!)* Facetè dictum. [V] Deſperationis eſt, cum nullus ſubterfugiẽdi criminis locus ſit reliquus.

Prò diy) Exclamatione παθητικῇ per interrogationem proponit Chremetis factum eſſe indigniſsimum. & eſt oratiuncula ἐλεγτική. Exaggerando autem propoſitio repetitur.

Qui mihi) Confirmat à veriſimili. Nam amatores ſenes apud vxores ſuas nulli ſunt, & ſenectutem veluti morbũ cauſantes. Verum τὸ Mihi inuidioſè dictum eſt. & hîc non perſonam notat, ſed ſtomachum & indignationem. [D] Eleganter inſerrum Mihi. vt in Heautont. Is mihi vbi adbibit plus paulò, ſua quæ narrat facinora? [L] Et in Andria, --Ex ara hinc ſume verbanas tibi. ergo aduerbiũ eſt hoc loco, non pronomen. *Ad vx. v. eſt, t. ſiunt ſ.)* [D] Elegantèr inuidioſè. Et generaliter inuidioſiùs, quàm ſi vnũ accuſaret ſenem. [B] Numerum in tertia perſona inuidiæ cauſa mutauit, cum de vno Chremete loqueretur.

Démipho te a.) [V] ἀποστροφὴ eſt ad Demiphonem, eiúſque cauſam pro decoro τῆς ῥητορικῆς ſubiunxit.

Hæccine) A ſignis aſſerit tribus. Primum eſt crebra peregrinatio in Lemnum. Alterum eſt in manſionibus Lemniis. Vltimum rei familiaris eſt contemptus & detrimentum. Repetitione quoque, interrogatione, & congerie amplificat. *Hæccine er. t. cr.)* [B] Linacer legit *Haccine* vt ſit neutrum pro fœminino per enal-

25 attſſat– D.* *Ego Nauſiſtrata eſſe in hac re culpam ſméritam non nego:* *Al. [meritum].*
26 atſltſt– *Sed eã, quæ ſit ignoſcênda.* P.* VERBA FIVNT MORTVO.
27 {dtt=ſt– dttſ D.* *Nam neque ſ negligéntia tũa, neque id ódio ſ fecit tuo,*
28 tſuſſdtu *Vinolêntus,* *ferè abhinc annos quíndecim, muliérculam*
29 {ßtſſaſtu ſ *E'am comprêſſit, vnde hæc nata eſt: neque pòſt illam vnquam áttigit.*
30 abdasſtu *Ea moriẽ óbyt: è médio ábyt: ſqui ſit in re hac ſcrúpulus!ſ*
31 atbb×dt– *Quámobrem te oro*, vt ália ſtua facta ſunt, ſæquo ánimo hoc feras.* *Si creticus non admittitur, [C] legendum [ſunt tua facta], & in [animo nihil elidendum.* atbdſbt– [M u] *[facta tua ſunt]* atbtadt–.

*D. Qualitas venialis à cõceſſione.
*D. Non eſt paſſus parafitus, vt totam ſententiam ſenex explicaret. [M] Mortuo verba facere, eſt in vanum verba ſpargere.
Mu. [negligentia tua, neque odio] dttxbſt– *vel* dttſbſt.
*L. Purgatio ab ebrietate. qui locus tum imprudẽtiæ. tũ neceſſitatis.
*D. A tempore defenſio.
R. *Al. [qui ſit in re hac ſcrupulus,] pronuntiatiuè. al. [qui ſuit in re hac ſcrupulus.* Jabdadſſv.
*Oratoria deprecatio.

enallagen. Sic in Eunucho, --Continuò hæc adornant vt lauet. In eadem fabula, --Ego quoque vna pereo, quod mihi eſt charius, pro, qui mihi charior ſum. Verg. de capris, Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda.

25 *Ego Nauſ. eſſe hac in re c. m. n.)* Qualitas venialis eſt, à conceſſa actione. factum non negatur, ſed cauſa facti: fratrem defendit, rei, non homini cauſam dãdo. *Ego Nauſ.)* [V] Deprecatoria eſt, aliàs ἐξωμαϊκή. Nam pro Chremete flagitioſo apud Nauſiſtratam precando intercedit, atque eſt in ſtatu veniali. & primò conceſſione criminis vtitur, quod deprecari conatur. Eſt quidẽ culpa, attamen ignoſcẽda.

26 *Verba)* Prouerbiale, quoties fruſtra verba fiunt. Parafitus autem nondum ſenem vrgere ceſſat. *Verba ſiunt m.)* [B] In eum dici ſolet, qui verba facit non audienti, fruſtráque loquitur. Plautus, Mortuo verba nunc facio. natum adagium à ridicula conſuetudine veterum, qui vita defunctos ter voce ciebant. vnde & conclamati dicebantur. Eandem vim habent, Surdo canis, Surdo fabulam narras.

27 *Nam neque negl. t. neque odio id fecit tuo)* [D] Locus in hac cauſa principalis eſt ἀπὸ τῆς τύχοντος, & ideò in duo diuiſit, nec negligẽtia circa tenec odio inquit factum. Præterea & πειρᾶσθαι addidit defenſionem, Vinolentus, ferè abhinc annos quindecim, mulierculam, &c. ab ætate eius, à tempore criminis, à diminutione contemptúque pellicis, ab euentu, ab animo facientis: quòd mortua eſt. Poſtremò & à precibus ἐπίλογον fecit, admonens illam oratoriè manſuetudinis ſuæ. *Nam neque)* [V] Impulſio transfertur & aliò deriuatur. Factum quidem non ex odio, non ex negligentia, ſed ex temulentia: cuius eſt hic occupata narratiuncula, cuius cauſa eſt vinum, quod igni confertur apud Poëtas. Sic & filius ſeſe expurgat apud Euripidem. τὸν δ' οἶνος ἐξέστησε μ' ὁμολογῶ δέος· ἀδικεῖν, τὸ δὲ ξυμπεσὸν ἔγνωτ' οὐχ ἑκόσιον. Atque expurgando ſeſe peccaſſe inſcium & inuitum, ſed à vino impulſum. Verum eſt illud Menandri, cui videtur parum ſapere temulentus, ὁ πολὺς ἄκρατος, ἂν τι' ἀναγκάζει φρενῶν Neque malè ille cecinit, vt vinum ſit peccandi cauſa, ἅπαντ' ποιῆσ' ἔστιν ὁ πολὺς ἐπὶ δεῖ· ὁ μέθυσος ἐκεῖνος πρόφασιν ἑαυτῷ' ὁμαρτάνει. Deinde in hac narratiuncula eſt factum, vtpote vitium puellæ illatum. & purgatione præſtruit, modò tempus, quum quindecim anni poſt agnitam præterierant: modò continentia. Nã ne illam, quam credit eſſe pellicem, quidem attigit: imò dò mors. Itaque nullus eſt ſcrupulus. *Negligentia tua)* Minùs vſitatè dictum, ac præter cõſuetudinẽ. Aliàs enim eſſet Negligẽtia tui.

Vinolentus) [D] Ab imprudentia defenſio. 28
Ferè abh. annos q.) [B] Ab ætate. A tempore criminis, cùm dicit, Neq; pòſt illã vnquã attigit.

Eam compr.) [D] Bene dixit Compreſſit: 29
quod interdum eſt non amoris, ſed iniuriæ.
Neque pòſt ill. vnq. att.) Ita facti pœnituit. Hic locus ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως eſt, id eſt, ab eo quod futurum ſit. facilius enim ignoſcitur non vltra peccaturis.

Quamobrem) [V] Epilogus eſt deprecatio- 31

N. *Quid ego æquo ánimo! cúpio míſera in hac re iam* aabbſſtu 32
defúngier.

* *Sed quid ſperem! atâte porrò minùs' peccatûrum* ſſtſſbu 33
putem! ſſtſa

Iam tum erat ſenex, * *ſenéctus ſi verecúndos facit.* ttttſſtu 34

An mea forma, atque ætas nunc magis expetênda dſſdtttt– 35
eſt Démipho!

Quid mihi [nunc] affers, quámobrem expêctem, dſdſſſſp 36
aut ſperem porrò non fore!

P. * *Exéquias Chreméti: quibus eſt cómmodum ire,* dtſatttt– 37
ſiam, tempus eſt. *Si ereticus non recipitur,* C[iam] *eſt extra metrũ*, dtſattt. Mu. [hem], dttatſt–.

Sic dabo: * *ſage nunc, age, Phormiônem qui volet,* taaſttt– 38
lacéſſito. taaſ

Hic potest censeri iambicus acat. diaiſiij. Mu [age, age nunc,] ſdatſtti–.

Faxo tali eum mactâtum, atquè hic eſt, infortúnio, tſſſtt– 39

Rédeat ſanè in grátiam: iam ſupplicij ſatis eſt mihi: ſtſddt– 40

[Hæc habet] ei quod, dum viuat, uſque ad aurem taſttſſu 41
obgánniat. *Al.* [Habet hæc], C *ſed verſus non conſtat.*

N. * *[At] meo mérito* C *redo! quid ego nũc commémo-* tdſ ſat– 42
rem Démipho *R. Al.* [An.] *al.* [At meo merito credo.] *pronuntiatiue: vt ſit* ὑποφορὰ *cui ſtatim* ἀνθυποφορὰ *ſubijciatur.* [quid ego] *&c. vt* [credo] *huic ad ἐιρωνίαν facit.*

Singillâtim qualis in [iſtum] fúerim! D. *noui æquè* ſſdſaſtu 43
ómnia *R. Al.* [nunc]. A *tum e nõ eliditur in* [æquè,] ſſddſtu.

nis, & conſuetam facilitatem ignoſcendi non omittit.

42 *Quid ego*) ἀπαρηγορητικὴ. Negat ſe æquo animo poſſe ferre, vt quæ mortem ſibi expetat. *Defungier*) D Defungi, deſinere. B Defungi eſt explicari negotio aliquo aut moleſtia, & finem rei imponere. Liuius, Defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe cœpêre.

33 *Sed quid ſpe*) V A ſpe inutili propter tres cauſas. Prima eſt à ſenectute mariti, cuius etſi eſſet minùs peccare, ſed nunc multò improbior eſt. Cato ad ſenem improbæ vitæ dixit, Quid eſt quod ſenectuti morboſæ, multáque mala habenti, etiam tuæ improbitatis dedecus adiicias? Sunt enim ſenes enerues & languidi, quibus cum amant, nihil eſt ſtolidius. Altera eſt cauſa, quia nunc deformis ſum. Vltima, quia ſenio confecta ſum, Itaque nõ ſum expetenda. Concluſio, Proinde nihil ſpei eſt reliquum. *Ætatè p.m.p.p.*) D Quia dixit, Abhinc annos quindecim.

Quia mihi n.aff.) Callidiùs vſa eſt ad vltimũ πάθημα cõuerſo ad ipſum defenſore mariti. de qua vi cõtradictionis exultat paraſitus, tanquã confecto mortuóque aduerſario ſuo.

Exequias Chr.) L Inſultatio in Chremetẽ. 37
Exequias, ſubaudi Facio. nam antè Mortuum dixit, nunc effert. *Exequias*) V A ſigno colligit non ſine ſcommate, cùm tantopere Chremes palleat, moribũdo igitur ſimilis eſt. *Exequias Chr.*) D Bono ordine: primò, --Delirat miſer Timore: pòſt, --Verba fiunt mortuo: ad vltimũ, Exequias Chremeti delirat, moritur, effertur.

Age nunc) V Iactantia eſt paraſitica de 38
vltionis feliciori ſucceſſu: & comminatio additur, Ne quis porrò, laceſſat. Facilitatis verò nota eſt ex præſenti facto atque exemplo nõ ita contemnendo. *Age nunc, age, Ph. qui v.l.*) D Virgilius, Degenerémque Neoptolemum narrare memento.

Mactatum) L Metaphorica auxeſis pro, 39
affectum, vel afflictum.

Obganniat) B Obgannire eſt, in aurem ſe 41
cretò loqui, & veluti obmurmurare.

An meo m.) L Occupatio quæ ſoluitur 42
à pari.

Sin gillatim * Aſic coniecturis.
* D. Modeſtè & graviter.

R. [hîc] *vel potiùs* [hac], *accipitúrque hoc loco τὸ* [hic] *pro aduerbio temporis nõ loci,* A ſaſiſtu. *&* [mihi ſatio monoſyl labe. Aſaiſtu. C *Quid mihi affers nunc.* ſaſſiſtu: *vel* ſſaſſſtu] Mu. [*Quid mihi affers, quam ob rẽ &c.* ſſſiſtu.

* Inſultat Chremeti tanquam iam mortuo.

* Iactantia de malè actis.

* V. Pergit accuſare maritum tã ab honeſto, quia eſt extra noxã, & nunquam commeruit quàm ab vxoris officio, quæ mariti ſtudioſiſſima fuit.

44 ſaſtſſatu / ſaxẽſatu *Tecũ.* N. *ſmérito hoc meo [vidêtur factum?* D. *mí-* *Mu.* [meritõ' meo hoc,] A *ſit iambicus acat.* ſaiiidſp.
nimè géntium:

45 ſtſtaſt– *Verùm quandò iam accuſándo fieri infêctum non*
poteſt,

46 ſtſſſtu * *Ignóſce: orat: cõfitêtur: purgat: quid vis ámpliùs!* * L. Deprecatio à perſona. D Verbavenialis ſtatus ſunt, *Ignoſce, Confitetur.*

47 Cuſaaat / aſ P. * *Enimuero prius quàm hæc dat vénam, mihi*
proſpiciam & Phædriæ. * V. Paraſitus ſibi cauit artis ſuæ memor.

48 ſtaſſat– *Heus Nauſiſtrata prius, quàm huic reſpóndes té-* *Mu.* [ab iſto per fallaciam], btſſſtt–.
merè, audi. N. *quid eſt?*

49 bſſſaat– P. *Ego minas triginta ſper fallácia*m *ab illo ábſtuli:* G. [adeò], dbſſbſtu.

50 axſdſſſtu / tſ *E*v *as dedit tuo gnato: is pro ſua amica lenóni dedit.* Mu [adeone indignum], dbſſbſt–.

51 dwſſbſtu C. *Hem, quid ais!* N. * *[adeón' hoc indignum tibi vi-* * Excuſat filii amorem, à maiori.
dêtur, filius

52 bsbſſt– *Homo adoléſcens, ſi*v *habet vnam [amîcam, tu vx-* *Mu.* [vnam ſi habet], bſſbſſt–.
óres duas!

53 ctſſſſt– / t *Nihil pudêre! quo ore illum obiurgâbis! reſpónde*
mihi.

54 btſſaſt– / btſſt D. *[Fáciet vt voles.* N. *immo] vt iam ſcias meam ſen-* Ge. [Vt voles facieti *Mu. immò*], tdattſtu: *vbi* [*et immo vt*] *anapæſtus.*
téntiam,

55 atatſat– * *Neque ego ignóſco, neque promítto quicquam: ne-* Filium iudicè conſtituit
que reſpóndeo

56 ɛſaſaſtu / ſ *Prius, quàm gnatum [vídeo: ſ] eius iudício permítto* * Duriuſcula eſt Nauſiſtrata. G. [videro:] ɛſaſaſtu: *vel ſic,* ſſtſaſtu, *vt* [prius] *&* [eius] *mono ſyllaba cenſeantur.*
ómnia.

57 aſaaaſtu / ſ *[Quod' is iubêbit, ſfáciam.* P. *múlier ſápiẽs es Nau-* *Mu.* [Quod iubebit, aſaaaſt], *tum reijcitur* [it]
ſiſtrata. *in præcedentem verſum.*

à pari. antè non profuerunt merita, ergo nunc deinceps proderunt?

44 *Minimè gent.*) V Purgat deprecando à neceſsitate. quia factum nequit fieri infectum

45 *Fieri inf. n.p.*) B Nihil hac ſententia vulgatius eſt, Quod factum eſt, infectum fieri nõ poteſt. Citatur ex Agathonis Tragœdiis ab Ariſtotele, libro moralium Eudemiorũ quinto, μόνη γὰρ αὕτη ἐξ θεὸς στερίσκεται ἀγενήτων πραγμάτων, τοῦτ' ἔστι ποιῆσαι μὴ γενόμενα. id eſt, Etenim illud vnum ipſi negatum eſt & deo, vt infecta reddat. facta quæ fuerint ſemel.

46 *Ignoſce*) V Peroratio eſt, in qua ſtatus venialis præcipui loci colliguntur.

49 *Ego*) D Beneficii eſt ὑπερβάλλειν ne cœna propter huius memoriam excludatur.

51 *Adeón'*) V Reprehendit maritum grauiùs per collationem, Filio quidem id liceret: à vita, quia filius eſt cælebs: ab humanitate, quia homo, à quo nihil humani alienum eſt: ab ætatis decoro, quia adoleſcens eſt: & ab affectione, quia non vult eſſe πολύγαμος, (Id enim Zelotypiam non parum inflammat) ſed μονόγαμος, aut vnius amicæ amator. Itaque ab honeſto non facilè poteſt redargui.

Tu vxores duas!) B Eraſmus in ſecundo 52
de Copia Commentario, vbi dicit improbè fieri à parentibus qui fæuiunt in liberos delinquétes, cùm ipſi ſenes peccent grauiora, Nónne rectè citabitur, inquit, modò dicta Nauſiſtrata loquens hoc pacto, Adeón' hoc indignum tibi videtur?

Neque ego) V Durior eſt æquo in maritũ 55
vxor, quæ filio plura tribuit quàm marito, & id decorum muliebre eſflagitat.

*Catastrophe. V Ad spectatores hæc dicit gloriabundus. R. Al. omittitur [tu] & [Phormio] transfertur in sequentem versum, sed perperã. Pollicetur operam suam.

N. [Satis tibi est?] P. *immo verò pulchrè discêdo", & probè, G. Vel lege [Estne tibi satis?] dbssst-. Mu [Sat in, id est tibi?] bttsst-. 58

Et præter spem. N. tu tŭum nomen dic quod' est. P. mihíne! Phórmio, 59

Vestræ famíliæ hercle amîcus, & tŭo summus Phædriæ. 60

N. Phórmio, at ego ecástor posthac tibi, quod pótero, & quæ voles, 61

Fáciámque, & dicam. P. benígnè dicis. N. pol méritum est tuum. 62

P. Vín' primùm hódie fácere, quòd ego gaúdeam Nausístrata? 63

Dictũ in inuidos. Potest [. Et] à superiore versu pendere. traabst. Al. [quod]. *L. Faceta & parasitica optio.

Et [quo] tŭo viro óculi dóleant? N. cúpio. P. * me ad cœnam voca. 64

N. Pol verò voco. D. eâmus intrò hinc. N. fiat. sed vbi est Phædria 65

Iudex noster? P. iam hîc faxo áderit. Vos valête, & plaúdite. 66

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. diij 67

58 *Pulchrè discedo*) L Nempe optata consecutus.

59 *Tu t. n. dic*) D Bene Tu pronomine vtitur: quia non habet nomen. Nam potentiorũ blãdimentum circa inferiores hoc fuit, vt nomina eorum quærerent: & cùm audissent, ipsis nominibus eos compellarent statim. Tale est in Adelphis, — Qui vocare? G. Geta. D. Geta, hominem maxumi Pretii, &c.

60 *Vestræ fam. h. am.*) Hoc propter Antiphonis amicitiam dixit. *Et tuo s. Ph.*) Amicus, iterum subaudiendum.

61 *At ego*) V Iuramento confirmat sese haud ingratum fore, eiúsque causam non reticet.

64 *Et quod*) Odii est velut prouerbialis notatio. Nam odium non tolerat in quem offensæ existimatio tendit in causa vel prospera, vt inimici doleant, sicut Gnatho Parmenonem dixit, Nunquid vides quod nolis! vel secũda, ne inimici lætentur. Itaque Nestor Homericus timuit, ne dissensione Græcorum Priamus gauderet. Exasperatur autem cùm hostem videat, quem amicum dilexit. Nascitur quoque ferè ex contemptu, offensione, inuidia & tristitia. Nam odisse solemus tristia. & sicut lætitia fit atque amor, boni & conuenientis specie recepta, ita specie mali & dissentientis tristitia, & auersatio fit. *Me ad cœnã voca*) D Facetè ex persona parasitica, beneficii optio facta est, quod promiserat mulier. V Probè fungitur suo officio parasitus, atque adulter subsannando Phædriam iudicem expectat, vt cuncta summa hilaritate claudantur.

Sed vbi est Ph. Iudex noster) D Bene Iudex 66 ad illum enim mulieris delata sententia est: vt cùm ita agitur, tuta sint marito omnia. Et per εἰρωνείαν ridiculè dicitur ab ea quæ irata erat. *Iudex n.*) Nihil facetius quàm iudicẽ capi aduersus crimen voluptatis paternæ & amatorem filium, & fratrem Antiphonem, cui nubet furtiua filia. *Iudex n.*) Terribilis scilicet censor paternarum deliciarum. Videns igitur hîc omnino sublatã vxoris iracundiã.

FINIS.